CLARISSIMI VIRI D. IODOCI DAMHOUDERII ... PRAXIS RERUM CRIMINALIUM OPUS ABSOLUTISSIMUM...

Joost : van Damhouder, Antonio Coccini

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 D
36

M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

30.62.

Digitized by Google

CLARISSIMI VIRI

D. IODOCI DAMHOVDERII

BRVGENSIS EQVITIS AVRATI I. V. D.

CONSILIARII CAESARII ET REGII

PRAXIS RERVM CRIMINALIVM

OPVS ABSOLVTISSIMVM

Prætoribus, Conſulibus, Magiſtratibus, atque omnibus Iuſtitiæ adminiſtris neceſſarium;

Ab ipſo Auctore ante mortem tertia ſui parte auctum, & nunc ſecundò editum

Cum Summarijs, Capitum & Titulorum, Materiarum item Indicibus copioſiſſimis.

Acceſſerunt eiuſdem Auctoris

SENTENTIAE SELECTAE

Praxeos Rerum criminalium, & aliarum partium Iuris ſcientiarumque.

ANTVERPIAE

APVD GASPAREM BELLERVM

ANNO CIↃ. IↃC. XVI.

Cum Priuilegijs Cæſareo ad decennium & Principum Belgarum.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO

D. GVILHELMO

COMITI PALATINO RHENI
VTRIVSQVE BAVARIAE DVCI
DOMINO SVO COLENDISSIMO.

GASPAR BELLERVS
Typographus Antverpienſis
S. D.

DVABVS potiſſimè rebus, SERENISSIME PRINCEPS, publicæ rei ſalus & tranquillitas continetur, ex priſcorum Philoſophorum ſententia, PRAEMIO ET POENA. Nam vt eſt humani ingenij prauitas, plerique neceſſitate magis quàm ratione, mulctis & pœnis, quàm ipſo honeſto, ad honeſtè viuendum adducuntur: Hinc *legis virtus, non in imperando vetandoq́ conſiſtit tantùm, ſed & in puniendo*, Modeſtino Authore. Cùm enim *tria Iuris præcepta ſint, Honeſtè viuere, Alterum non lædere, Ius ſuum cuique tribuere*: Huius quidem duæ partes ſunt, vt bonis præmia, prauis pœna tribuatur; ad cætera verò ſeruanda pœna magis quàm honeſto (vt diximus) plerique mouentur. Itaque Papinianus ex Demoſthenis authoritate, Legem definiebat, *Delictorum quæ ſponte, vel Ignorantia contrahuntur coërcitionem*: & Martinianus ex Chryſippo ſcribit, *Legem Præſidem, Principem ac Ducem eſſe oportere, &*

 bonis,

bonis, & malis, bonis quidem præmio, malis pœnâ. Vlpianus etiam, Iuſtitiæ Sacerdotum, id eſt Iuriſconſultorum ſtudium eſſe ait, *bonos tam metu pœnarum, quàm præmiorum exhortatione efficere, in quo veram, non ſimulatam philoſophiam affectent*. Quapropter magna Iuris vtriuſque pars terribili pœnarum atrocioribus ſceleribus inferendarum tractatu continetur.

Verùm cum iudiciorum forma alia, aliæ maleficiorum pœnæ, alius denique Iudicum & Magiſtratuum, qui vindicandis ſceleribus præſint, ordo moribus noſtris ſint, quàm fuerint olim iure Romanorum, quod libris Iuris ciuilis continetur: præclarè de Republ. dubio procul, meriti ſunt ij authores, qui de rebus Criminalibus ad vſum fori noſtri, & temporis huius mores accommodatè ſcripſerunt. Quorum è numero præcipuas partes obtinet IODOCVS DAMHOVDERIVS Brugenſis Iurisconſultus, D. CAROLO V. CÆSARI, & deinde PHILIPPO II. REGI CATHOLICO in Flandria à conſilijs; qui ante annos iam quinquaginta Rerum Criminalium Praxin ſcripſit, noſtris moribus, noſtrique æui Magiſtratibus ac Iudicijs accommodatiſſimam. Ea quanto omnium tribunalium, omniumque in Europâ, Germaniâ maximè, ciuitatum conſenſu recepta ſit, teſtimonio ſunt iteratæ editiones, & varias in linguas tranſlationes. Quem ſui laboris fructum, inſtitutique ſui ſucceſſum expertus author, adhuc in viuis agens, maiorem etiam operam, maiuſque ſtudium ad id opus exornandum, adaugendumque ſibi conferendum eſſe cenſuit, quod & aſſecutus eſt prius, quàm fatis concederet, opere toto magna acceſſione adaucto & vltimâ limâ expolito. Cum itaque Author ipſe ſuperſtes adhuc, opus hoc ita auctum typographiæ iterùm noſtræ euulgandum crediderit, neque hactenus id præſtare, per temporum patriæque calamitatem licuerit: nunc tandem auctoris pijs manibus, & Reipubl. commodis ſatisfaciendum eſſe, neque vltra differendum putauimus. Patronum verò nouum, nouato operi quæſiturus, viſum eſt ijs Regionibus quærere, in quibus infans adhuc hic fœtus

maxima

Digitized by Google

maximo applauſu ſuſceptus fuit, id eſt, in Germania, ſpe conceptâ fore vt adultus iam, maiore etiam ſuſcipiatur. Inter Principes verò Proceresſque Germaniæ, quem potiùs deligamus quàm te, Dvx Serenissime? qui & ſplendore familiæ, & Imperij amplitudine ac potentia, & veræ Religionis procuratione & rei literariæ ſtudio, & denique ſeuerâ Iuſtitiæ adminiſtratione longè cæteris antiſtas.

Quare ſupplices orámus, vt libri huius frontem, tuo inſcribi nomine, ipſumque tuo cenſeri patrocinio, facilis lubenſque patiaris: Ita nobis animum magnopere augebis rei literarię laboribus noſtris promouendæ; & in vicem gratiarum agendarum, D.O.M. orabimus, vt te

Serenissime princeps, Magnum Eccleſiæ ſuæ, Reipublicæque Chriſtianæ columen quam diutiſsimè ſeruet. Dat. Antuerpiæ, IV. Kal. Aprilis, Anno MDCI.

Digitized by Google

TYPOGRAPHVS
LECTORI BENEVOLO.

EN, *Beneuole Lector*, Praxeos Rerum Criminalium D. IODOCI DAMHOVDERII Brugenſis *Viri clariſsimi ac Iuriſconſulti eruditiſsimi editionem alteram, Prætoribus, Conſulibus, Magiſtratibus, omnibus denique Iuſtitiæ adminiſtris neceſſariam, ab ipſo Authore tertia ſui parte antequam fatis cederet auctam, denuò luci damus: Rati quibus Editio prior forma minor, citationum à textu ipſo indiſtinctio, Paragraphi requiſiti non diſplicuiſſent, fieri non poſſe, quin eadem nitidior paullo, ampliorique forma, elegantioribus typis, Allegationibus à textu characterum varietate diſtinctis, nouis Paragraphis, additionibuſque, quas Author poſt ſe reliquerat, ſuis inſertis locis locupletata inſignior magis eſſet placitura: eoque magis quod nominibus variam interpretationem deſiderantibus, Belgicam, Gallicam & Italicam, & nonnullis locis Hiſpanicam in exterorum gratiam addi curauerimus. Cæterùm ad Clar. huius viri I. V. D. celeberrimi bellaria Lectorem vt conuiuam conuiuator inuito; vnicuique enim pro modulo ſatisfacere laboro. Si tamen aliquid contingat apponi, quod aut huius aut illius palato minus arrideat ſapiátve, comiter hunc diſsimulare, quinimò probare ſuaſerim, ne conuiuatoris ſui vultus ſerenitatem rugis obnubilet, lætitiámve interpellat: nam ab omnibus inhumanus, ab omni denique ciuilitate alieniſsimus conuiua talis cenſendus eſt, qui eo animo tantum accedit ad menſam, vt appoſita ita carpat, vt nec ſe nec alios veſci ſinat: & quoniam vino vendibi-*

li non

Digitized by Google

li non opus eſt ſuſpenſa hædera, nihil de hoc præſtantiſſimo opere, vtpote per ſe commendatiſſimo dicturus ſum. *Varias eius lucubrationes, diuerſáque ſcripta apud varios edita ſi cognoſcere, Lector, lubet, Elenchum folio 433. require: & quid Iureconſultus hic præſtiterit, & quàm multis profuerit, perpende. Quiſquis igitur* Praxeos Criminalis *lucubrationes Clar. Viri* D. IODOCI DAMHOVDERII *amas, has volue, reuolue, perlege, perpende, tum demum iudica.*

Vale Lector beneuole, nouaq; hac editione, vtere ac fruere. Antverpiæ anno Chriſti nato CIↃ IↃC XVI.

Digitized by Google

INDEX CAPITVM

ET TITVLORVM PRAXIOS

RERVM CRIMINALIVM.

CAP. PAG.

1 *De criminibus & Maleficiis.* 2

2 *De Iudiciis ſeu litibus,* (*vulgò*) Proceſsionibus criminalibus. 4

3 *Quo pacto in Iudiciis criminalibus procedendum fuerit.* ibid.

4 *Qualiter crimina ad iudicis notitiam perueniant.* 5

5 *De accuſationibus.* 6

6 *De denunciationibus.* ibid.

7 *De exceptionibus criminalibus.* 8

8 *De Inquiſitionibus.* ibid

9 *De diffamationibus præcedentibus per famam ſparſis.* 11

10 *De diffamationibus per indicia, ſuſpiciones, coniecturas, aut præſumptiones diſperſis.* 12

11 *De notorio.* 14

12 *De commiſsionibus criminalibus.* 16

13 *De citatione.* 17

14 *De annotatione bonorum.* 18

15 *De citatione reali, id eſt, captura.* 19

16 *De carceribus.* 23

17 *De carcerariis, ſiue commentarienſibus, hoc eſt carcerum cuſtodibus.* 24

18 *De effractione carceris.* 72

19 *De relaxatione carceratorum.* 28

CAP. PAG.

20 *De fideiuſsione in re, ſeu materia criminaria.* 31

21 *De captiuorum, ſeu vinctorum aggrauatione.* 33

22 *De præſentatione ſiue contumacia* 34

23 *De comparitione in materia criminali.* ibid.

24 *De procuratoribus in re, ſiue materia criminali.* 35.

25 *De exoniando in materia criminum.* 36

26 *De publica fide ſiue (vt vocant)* Saluiconductu. 38

17 *De defectu, non comparitione, ſiue contumacia contra impetrantem in materia criminum.* 39

28 *De defectu, abſentia, & non comparitione contra citatum.* ibid.

29 *De contumaciis purgandis.* 41

30 *De libello formando, ſeu petitione facienda in re criminali.* ibid.

31 *De dilationibus in re criminaria.* 43

32 *De reſpondendo per exceptionem.* ibid.

33 *De remiſs. in materia criminali.* 44

34 *De reſpondendo pede ligato.* 45

35 *De criminoſo tradendo torturæ.* 47

36 *De indiciis torturæ condignis, hoc eſt, ad torturam ſufficientibus.* 48

37 *De quæſtione ſiue tortura.* 53

38 *De repetitione quæſtionis ſiue torturæ.* 59

39 De

Digitized by Google

CAP. PAG.
39 De confeſſione rei in tortura. 61
40 De negatione patientis in tortura. 62
41 Qui à tortura ſint excuſandi. ibid.
42 De purgatione vulgari, & principio de Monomachia, ſiue de duello. 63
43 De alia purgatione vulgari. 64
44 De purgatione canonica. 65
45 De purgatione legali. ibid.
46 De ſeſe præſentando torturæ, contra partem aduerſam. 66
47 De confrontatione. ibid.
48 De probatione ordinaria. 67
49 De plena probatione in materia criminali ibid.
50 De reprobatione. 68
51 De Saluatione. 71
52 De concludendo in cauſſa, ſiue malis, de ipſa cauſſa dedenda Iuſtitia. 73
53 De cauſa ſua committenda in gratiam Iudicis, vel de imploranda gratia Iudicis. 74
54 De proceſſus viſitatione & examine. ibid.
55 De condemnatione & punitione in re criminali. 77
56 De ordinaria capitali punitione in Flandria. 79
57 De ordinaria punitione criminali ciuili. ibid.
58 De exilijs ſiue bannis. ibid.
59 Qui excuſandi, non puniendi, ob delicta commiſſa. 81
60 De capitalium & publicorum criminum multiplicitate. 82
61 De crimine læſæ Maieſtatis diuinæ. ibid.
62 De crimine læſæ Maieſtatis temporalis ſiue humanæ. 110
63 De ſeditionibus. 102
64 De priuatis carceribus faciendis. 104
65 De monetæ adulatoribus. 105
66 De confiſcatione bonorum. 107
67 De cæde ſeu homicidio. 115
68 De pluribus ac diuerſis modis homicidij. 117
69 De homicidio manuali. 118
70 De homicidio linguæ. 119

CAP. PAG.
71 De homicidio per conſenſum. 121
72 De homicidio per indicia ſeu ſigna. 122
73 De homicidio per ſortilegia. ibid.
74 De homicidio per venenum. 123
75 De inſpectione occiſi. 125
76 Cui permiſſum occidere. 127
77 De inuaſione. 132
78 De neceſſaria ſuorum bonorum defenſione. 138
79 De neceſſaria proprij honoris defenſione. 140
50 De neceſſaria defenſione amicorum. 141
81 De alijs homicidijs licitis. 145
82 De bello. 146
83 De armigeris, militibus ac ſtipendiariis. &c. 170-171
84 De pace. 240
85 De aſſaſinis, & aſſaſiniis. 245
86 Qui excuſandi ab homicidio. 248
87 De homicidiis caſualibus. 253
88 De latrociniis. 255
89 De parricidio. 257
90 De ſuiipſius homicidio. 259
91 De adulterio. 261
92 De permiſſione adulterij. 276
93 De lenocinio. 279
94 De ſtupro. 280
95 De Fornicatione. 281
96 De inceſtu. 284
97 De Raptu. 285
98 De peccato contra naturam. 288
99 De vi publica. 294
100 De pignorationibus, vulgo, Repræſaliis. 295
101 De teloniis, ac aliis exactionibus. 297
102 De vi priuata. 302
103 De rapina. 303
104 De latrocinio ſimplici. 304
105 De incendiarijs. 305
106 De ſpontaneo incendio. 307
107 De aggerum ruptoribus. 308
108 De violatione templorum. 309

109 De pu-

CAP.		PAG.
109	*De publicæ fidei, Saluaguardia, ſiue ſecuritatis violatione.*	312
110	*De pacis ac Induciarum violatione.*	*ibidem*
111	*De violatione ſepulcrorum.*	313
112	*De furto.*	314
113	*De Sacrilegio.*	325
114	*De crimine expilatæ hæreditatis.*	327
115	*De abigeatu.*	328
116	*De furto incendiario.*	329
117	*De peculatu.*	*ibid.*
118	*De receptoribus furtorum.*	330
119	*De furtorum emptoribus.*	331
120	*De repertis.*	332
121	*De falſis.*	333
122	*De falſitate per conſenſum.*	*ibid.*
123	*De falſitate in verbis.*	*ibid.*
124	*De falſitate ſcriptorum.*	335
125	*De falſitate per abuſum.*	337
126	*De falſitate per ſilentium.*	340
127	*De diffamatione per libellos*	342
128	*De falſis aleis.*	343
129	*De tranſlatione limitum*	347
130	*De calumnia.*	348
131	*De concuſsione.*	*ibid.*
132	*De corruptione.*	349
133	*De emptione officiorum.*	351
134	*De monopolio.*	353
135	*De coadiutoribus criminum.*	355
136	*De receptione delinquentium.*	356
137	*De iniurijs.*	357
138	*De iniuriis verborum.*	*ibid.*
139	*De iniurijs factorum.*	360
140	*De iniurijs perſcripta.*	362
141	*De iniurijs per geſtus.*	363
142	*De læſione & mutilatione.*	*ibid.*
143	*De correctione.*	364
144	*De damno pecuario.*	365
145	*De damno per eiecta.*	366
146	*De damno generaliter.*	367
147	*De pace componenda*	*ibid.*
148	*De abolitionibus.*	370
149	*De remiſsione.*	371
150	*De reuocatione exilij.*	374
151	*De appellatione,*	375
152	*De confeſsione Maleficorum.*	377
153	*De relegatione ad ergaſtula, ſeu vincula nautica.*	380
154	*De executione criminalis ſententiæ.*	394
155	*De carnifice.*	395
156	*Caſus in quibus pœna mortis ſpecificè à lege eſt impoſita.*	397
157	*Caſus in quibus pœna citra mortem ſpecificè à lege eſt impoſita.*	400
158	*De iuſtitia, ſiue mundana Iuſtitiæ deſcriptio.*	403
159	*Adhortatio ad obſeruationem Æquitatis.*	410

Finis Indicis Capitum & Titulorum.

Digitized by Google

APPROBATIO.

HAEc Rerum criminalium Praxis clariſſimi viri D. IODOCI DAMHOVDERII Brugenſis, *Equitis aurati I. V. D. Cæſarij ac Regij Conſiliarij, doctiſſimè concinnata, omnibus Iuſtitiæ adminiſtris neceſſaria, digna eſt, quæ denuò in lucem prodeat ad omnium, qui circa Iuſtitiam verſantur, vtilitatem, quò facilius, quæ indagare ſtudent, inuenerint, ac omnia ad ſuos fontes referant. Quod verè cenſeo 18. Ian. Ann.* 1616.

Egbertus Spitholdius S.T.L.
Canon. & Pleb. Antuerp.
Librorum Cenſor.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTI & ISABELLAE Claræ Eugeniæ, Archiducum Auſtriæ, Sereniſsimorum Belgij Principum Priuilegio Cautum eſt, ne quis alius in Belgio à GASPARE BELLERO Typographo Antuerpienſi PRAXIM CIVILEM & CRIMINALEM, D. IODOCI DAMHOVDERII ſexennio excudat, &c. ſub pœnis ipſo Priuilegio latius comprehenſis. Bruxellæ, prima Iulij 1613.

Buſchere.

Digitized by Google

INDEX
ELEMENTARIVS
COMMENTARIORVM
PRAXIS CRIMINALIS
D. IODOCI DAMHOVDERII BRVGENSIS
EQVITIS AVRATI IVRIS PONTIFICII ET CÆSAREI DOCTORIS INSIGNIS IMPERATORI CAROLO QVINTO ET PHILIPPO II. A CONSILIIS.

Prior numerus Caput: poſterior Numerum ſub quo ponitur, continet.

Abactores ſiue abigeos hoſpitio recipientes puniuntur, vel relegatione 10. annorum de iure, vel ex conſuetudine etiam exilio 10 annorum, in cap. 115 num 3

† *Abbati ipſo monacho actio iniuriarum conceditur, c. 139. n. 10*

† *Abducens alienam vxorem marito [illegible] punitur capitaliter, c. 112. n. 44*

† Abigeos. Vide ſupra in ver. Abactores.

† *Abolitio eſt inſtitutæ actionis peremptio, c. 148. n. 1.*

Abolitio eſt triplex: generalis quæ ſoli Principi conuenit: ſpecialis, quæ accuſanti competit: & legalis, quæ à legibus conceditur, ibid. n. 2. 6 & 9.

In abolitione ſpeciali multa obſeruanda ſunt, ibid. n. 7

Abolitio ſpecialis tantum fit intra 30. dies, ibid. n. 8

Abolitio ſpecialis non tollit crimen læſæ maieſtatis, peculatus, & repetundarum, falſi, ib. nu. 12

Cætera vide infra in litera, P. in verbo Princeps.

† *Abortione attentata fruſtrata quomodo punienda, c. 76. nu. 16*

Abraham non eſt Reus adulterij propter cognitionem ancillæ Agar, c. 91. n. 30

† *Abſens criminoſus non damnatur, c. 24 n. 5*

Abſentes à quibuſcunque defendi, reipublicæ vtile eſt, ibid nu. 4

Abſentem comparere quæ impediunt excuſationes, ca. 25. num. 8

Abſens non damnatur crimine corporali, c. 28. n. 4

Abſentem cuilibet iure permittitur abſentiam obiectam purgare excuſatione, c. 29 nu. 1

† *Abſens ad officium, excuſationem, ſiue rectius exoniationem parit, c. 25. n. 11*

Abſentis cauſas ad allegandum admittitur procurator in crimine [illegible], c. 24. nu. 2

† Abſolutio: *Cuius eſt condemnandi facultas eius eſt abſoluendi libertas, c. 61. n. 93*

Abſoluere potius debemus in dubio, quàm condemnare, c. 54. n. 35. c. 55 nu 8. & c. 152. nu. [illegible]

Abolitio qualiter differat à remiſſione & indulgentia. 149 n. 12.

† *Abuſus Veneris in eodem ſexu maſculino, Veneris in eodem ſexu feminino, & Veneris in ſexu diuerſo, ca. 98 num 9*

† *Accuſare quem non licet extra iudicium c. 127 nu. 5*

Accuſare cuiuis licitum & in crimine [illegible], c. 129 n. 9.

Accu

Accuſ[illegible] volens aliquem criminaliter debet habere ſuas probationes, luce meridiana clariores, cap. 5. numero 8

Accuſati [illegible] permittitur alterius vxoris de adulterio, c. 82. n. 1

Accuſationis definitio ſeu deſcriptio, c. 4 n. 1

Accuſatione in [illegible] criminationis proceditur, c. 5. num. 1

Abſque accuſatore ſeu accuſatione [illegible] ibid. n. 2

Antiqui [illegible] quemlibet legitimum & idoneum criminaliter accuſantem admittebant, ibid. num. 3

Accuſator ad quæ de iure teneatur, ibi. n. 4

Accuſatori ſine vinculo inſcriptionis ex communi vſu accuſare [illegible], ibid. n. 5

Accuſator ſuccumbens [illegible] obnoxius, ibid. n. 8

Accuſator qualiter differat à denunciatore, cap. 6. num. 9

Accuſatores admittendi non ſunt ad teſtimonij fidem, c. 50 n. 12

Accuſans falſo tenetur reſtitutione damni, cap. 123. num. 3

Accuſationis morte accuſatio extinguitur, c. 148. n. 10

Accuſ[illegible] morte crimen extinguitur, ibid.

† Actio falſi nulla intenditur poſt viginti annos, c. 126. num. 6

Actio de bonis repetendis per aleam perditis eſt perpetua ſaltem, c. 128. n. 18

Actionem iniuriarum non perdit, ex cauſa iniuriam diſſimulans, c. 128. n. 22

Actio iniuriarum conceditur & iniuriato & iniuriati amicis, c. 128. n. 21

† Actoris officium eſt in probatione ordinaria Reum præire c. 48. n. 1

† Adæ primum omnium criminum præuaricatio, c. p. 67. num 1

† Adamum p[illegible] parentem exegit paradiſo præuaricatio, c. 61. n. 35

¶ Adam plus peccauit quàm Eua. c. 91 n. 134

† Ad [illegible] eſt principis, [illegible] Iuſtitia, principem [illegible], c. 68. num 1

† [illegible] vſurariorum [illegible] reſtruntur [illegible] diſtribuendo [illegible], c. 61. n. 79

Adu[illegible] iudic[illegible] & [illegible] amento [illegible], c. 82. n. 155

Ad[illegible] Tribunorum, Centurionum, Capitaneorū & [illegible] immunitatibus [illegible] c. 8 num 172

A[illegible] iuſtitiæ adminiſtratorem, c. 55. n. 25

A[illegible] iuſtitiæ qui [illegible] aut occultat maleficium [illegible] perpetuo, & [illegible], c. 136. num 5

Aborientibus multis vnum ſinguli ſtatuti violati rei [illegible], c. 79. num. 20

Adſtantes participes aleæ, pari pœna plectendi ſicut luſores, c. 128. n. 11

Aduerſarij ad legitima teſtimonia non admittendi, c. 50 n. 3

Aduerſarius capitalis quis dicatur ibid n. 4

Adulationes etiam fiunt in ludo, & adulatoriis verbis commendatur cautus [illegible], c. 82 nu 103

Adultera quæcunque producit partus marito ſimiles, c. 76. n. 29

Adulterarum punitio ex [illegible], c. 91. nu. 10

Adultera dotem perdit, ibid. n. 28

Adulterarum principalis ſæpè origo, eſt maritus adulter, ibid. n. 31 & 32

Adultera antequam damnetur [illegible] ma[illegible], ibid n. 34

Adulteram mariti in actu, non maritum, vxori licet occidere, c. 82 n. 28

Adulter grauius peccat quam adultera c. 91. n. 115

Adulter manifeſtus ad legitima teſtimonia non admittendus, c. 50 n 19

Adulter ratione adulterij ſubeſt curiæ ſpirituali, ratione perſonæ ſuæ curiæ ſæculari, c. 91 n. 12.

Adulter punitus per ſpirituales an etiam puniendus ſit per ſæculares, ibid. n. 13

Adulterum vxoris in actu fas eſt marito occidere, ibi num. 16

Adulterum filiæ patri in actu ius eſt occidere, ib. n. 17

Adulteri quando dicantur reperiri in actu, ib. n. 19.

Adulterum filiæ patri permiſſum eſt occidere, ibi n. 24

Adulterium eſt vnum capitalium & publicorum criminum, c. 60 n. 1

Adulterium [illegible], c. 91. n. 1

Adulterij pœna ex lege veteri, iure ciuili, iure canonico, & conſuetudine, ibid. nu. 3. 4. 5. 8. & 9

Adulteria cur neglectius puniantur rationes, ibid. n. 6

Adulterij punitio eſt propria curiæ ſpirituali, & ex vſu etiam ſæculari permiſſa. ib. n. 11

Adulterium [illegible] malorum fons eſt. ibid. nu 14

Adulterium grauius peccatum eſt furto, c. 91 n. 10

Adulterium grauiter puniendum [illegible] eccleſiaſtici, c. 89 n. 127

Adulterium Cretenſis quibus fuerit vindicatum pœnis, ibid. n. 128

Adulterium & Veneficium [illegible] cohærentia, c. p. 91. num. 118

Adulterium [illegible] punita, ibid. n 122

Adulterium [illegible] eſt [illegible], c. 61 n 14

Adulteria non permittunt [illegible], ibid. num. 15

Adulteria cum principis aut reginis quomodo puniendi, ibid. n 25

Adulteri pœna in feudatario & feudatario ibid. n. 27

Adulter [illegible] ibid n 30

Adulterium [illegible] grauius puniendum quam vxorum, ibid n. 33

Adulterij ſuſpicionem [illegible], ibi. n. 38

 8

Ad adulterium alterius vxorem solicitans punitur [illegible] *ibid n.42*
adulterium clandestinum vxoris, per maritum non est deferendum iudici, c.92.n.2
adulterii manifesti & occulti, certi & incerti signa, ibid.n 4
adulterii coniectura elicitur ex loci qualitate, personarum qualitate, actu & modo, ibid n.5
adulteria Francorum frequentia, vnde nascuntur, ibid.num n 7
adulterii à Francis nulla fertur sententia pœnalis iuris, ibid n.8
adulterii exempla, ibid. n.9.& 10

Cætera vide infra in litera S. in ver. Saluãtur duo.

Adulterii pœna irrogata priscis & posterioribus tẽporibus, c 91.à n.13. vsq; ad numerum 108
adulterium in maribus, an in fœminis sit grauius, c.91.n.109 & 115
adulterium virorum vxores facit esse impudicas, ibid. num 150
adulterium in viris & fœminis æque graue, ibidem num 117
adulterina plantationes non debent radices altas, nec [illegible] *stabile fundamentum, c 89 n.132*
aduocatis ad legitima testamenta non admittendis, c 50 n.11
[illegible] *iustitia falsa obruuntur, falsaq; defenduntur, c.158 n 13*
aëris intemperies à [illegible] *c 25 n.17*
aëromantia diuinationum species, hinc dicti aëromãtii, c 61.n.101
Ægrotorum curas [illegible] *c.153.n.81*
Æquitas [illegible] *iustitiæ, c 159.n 7*
Æquitas quæ bona & ornamenta præstet magistratui, ibid n 8
Æquitatem qui transgreditur, punitur exemplo Pilati ibid n.9
Æquitas excusat magistratum qui de glaudio [illegible] *non pœnas sed præmium* [illegible]*, c.159 n 4*
Ætiologia vel breuis ratiocinatio [illegible] *hoc capite* [illegible] *in hac vltima* [illegible] *64.n.169*
Affectus punitur [illegible] *effectu in criminibus læsæ maiestatis c 62 n.19*
Affines [illegible] *ad testimonium, c 50.n 8*
Affinitas [illegible] *virginitatem* [illegible] *c 82.n 21*
Affines [illegible] *c 139 n 21*
Affinitas [illegible] *exceptionis criminis, c.128.n.4*
Affinitas [illegible] *excusat, c.136 n.4*
Afflictis non est addenda afflictio c.1[illegible] *n 69*
Aggerum infractorum [illegible] *c 107 n 1*
Aggerum infractores multis modis [illegible]*, ib n.2*
Aggerum praetorum infractores puniuntur vel in metallum, relegatione, morte & aliter, ib.n 3
Agrorum qui limites euellens [illegible] *committit, & quiter* [illegible] *furtum committit, & falsitatem, c 129 n 1*
Aggrediens & Aggressus,

Require infra in litera I, in verbo, Inuasor, & in, Inuasus.

Alea nulli [illegible] *perniciosissima, c. 125.n 1*
Alea [illegible] *indigna, ibid.n 2*
Aleis falsis ludens committit crimen falsi, & furti ibid n 3 & 22
Aleis falsis perdens ius suum repetendi habet, ib.n 5
Aleis falsis lucrans suum ius seruandi amittit, ibid.
Ad aleæ ludum iuuenes [illegible] *ibid n.12*
Alearum mala & pericula, ibid n.14.& 15
Alearum vsus antiquissimus c 83.n.103
Aleæ [illegible] *permissa, ibid. n 16*
Aleæ lusu perdita perpetua actione repeti possunt, ibid. n.18
Alearum vsus antiquissimus, ibid n.20
Alea, & contra Regem Franciæ [illegible]*, ibi n.28*
Aleator falsarius, vt falsarius & fur puniendus est, c 128 n 4
Aleator omnis perdit ius de reparatione iniuriarum, & damnorum, & [illegible] *emptionis venditionis, locationis, æddictionis, mutui, permutationis quæ contigerunt in ludo ib n 6.& 9*
Aleator [illegible] *reipublicæ, ibid n.23*
Aleatorum correctio vtilis & admonitio, ibid.n 25
Aleatoria domus debetur fisco, ibid.n.8.

Cætera vide infra in litera I, in verb. Iuuenes, & in litera L. in verb Lusor.

Alapam impingentem, [illegible] *gladio, c.81.n 1*
Alienas domi [illegible] *leonem lupum* [illegible] *ad restitutionem damni, c.114.n 9*
Alimenta eorum qui sunt damnati ad triremes, cap. 153.n 71
Alimenta non possunt confiscari c 64 n.112 vers. ff.
Allegantis, non negantis, est probare. c.1 n 5
Amatorium poculum [illegible] *c 11.n 92*
Amitti [illegible] *damnatur* [illegible] *c.137.n 12*
Amicam quisquis [illegible] *perpetuo priuati carceris* [illegible] *c.64.n.2*

Amicus factus, ſed nuper inimicus à teſtimonio repellitur c. 50 n. 4

Amici ad leges, ma teſtimonia non admittendi, ib. n. 8

Amicorum ſuorum ob defenſionem permiſſum eſt occidere, c. 78. n. [illegible]

Amicus non cogitur amicum ſuum officiario dare, capit. 16. num. 5

Reliqua vide ſupra in ver. Affinibus.

Ancillarum teſtimonia ſaluantur de rebus domi & privatim peractis, c. 51 n. 10

Ancillam caſtigans, non peccat ſi caſtigandi limites nõ tranſiliat, c. 14 n. 1

Animæ ſubeũt periculum in criminalibus cauſis, cap. 54. nu. 1

Animalia bruta patiuntur adulterium, c. 91. n. 98. 99. 100. 101. 102. & inde

An matris fœtus ſit ſecundum aliquos die trigeſimo, ſecundum alios die 35. teſte D. Conciliatore: fœtus maſculini ſit die 40. teſtibus gloſſ. D. Abbate, & Bart. fœtus fœminini ſit die 40. ſecundum Bart. die 80. ſecundum gloſſ. & Abb. c. 77. n. 15

Animus: In maleficiis ſpectandus eventus potius quã animus, c. 77. n. 17

Annotatio bonorum fit propter primam contumaciã, c. 14. n. 1

Annotatio dicitur quædam compulſio ad comparendum, ibid. n. 2

Annotatio dicitur quædam præparatio ad confiſcationem, ibid. n. 3

Annotatio duntaxat fit in cauſis criminalibus, in quibus fit bonorum publicatio, ibid. num. 4

Annotatio quando fieri debeat, remiſſive ib. nu. 6

Annotationis quorum bonorum fiunt, remiſſive uſu, ſtylo, & conſuetudine, ibid. n. 7

Aperiens aliorum literas, arbitrarie punitur, c. 124. num. 17

Apoſtaſia crimen læſæ maieſtatis divinæ, c. 61. n. 9

Apoſtaſia [illegible], defectio, rebellio, retroitatio, receſſio [illegible], ib. n. 41

Apoſtaſia perfidia, inobedientia, & irregularitate, ibid. n. 42

Apoſtaſia fidei eſt ibi n. 43

Apoſtaſia perfidiæ vel hæreſis [illegible], ib. n. 44

Apoſtaſia inobedientia eſt, ibid. n. 45

Apoſtaſia irregularitatis eſt, ibid. n. 46

Apoſtata irregularis quomodo puniendus, c. 61. nu. 47

Apoſtata a teſtis aut accuſatore [illegible], ibi. n. 49

Apoſtata [illegible], c. 106. n. 13

Apoſtolus Paulus Romæ [illegible] ſub libera cuſtodia c. 16. n. 5

Appellatio eſt à ſententia lata ſecundum conſilium Principis, c. 84. n. 16

Appellatio per totum Flandriam in re criminali nulla, c. 15. n. 26

Appellatio omnis interdicitur condemnatis adulterata moneta, c. 65. n. 10

Appellatio non permittitur latronibus, c. 88. n. 5

Appellatio eſt non permittitur qui ex propria ſignificatione criminaliter damnatus eſt c. 111. n. 1

Appellatio permiſſa eſt non ex propria confeſſione criminaliter damnato, ibid. n. 2

Appellatio in conſilio Flandriæ nulla recipitur in criminalibus ibid. n. 3 [illegible] in criminalibus recipitur appellatio [illegible] confeſſione, ibid. n. 4

Appellationi criminali in Francia ſemper deferi[illegible], ibid. n. 7

Appellationum varie quæſtiones, ibid n. 8

Apium lædentem alium domini alius, is dominus tenetur ad reſtitutionem damni, c. 144 n. 9

Arbitrium iudicis in maleficiis etiam ad mortem ſe extendit, c. 197 n. 5

Arborum [illegible] arbores viatorem occiderit, non excuſatur ſi non præmonuerit, c. 48 n. 14

Arbores iuxta publicos aquæductus plantans, quæ aquæductui publico nocent, puniuntur, c. 66 n. 65

Argentarius argentea ſua vitians, non [illegible] eſt ſuo opificio, c. 125. n. 12

Argentum id eſt, Opulenti Iuſtitiæ æquitatem oppugnant, c. 167. n. 2

Arma. Simul arma geſtans vetita, armis alterum invadens, armis alterum vulnerans, graviſſima tantum mulcta damnantur, c. 79 c. 4

Arma militum pedeſtrium, c. 83. n. 142

Arma & inſtrumenta militum equeſtrium, ib. n. 143

Arma & inſtrumenta verè equitis & equo utentis, ibid n. 145

Arma & inſtrumenta aurigæ & [illegible], ib. n. 146

Arma & inſtrumenta claſſiariorum, navalia, vel maritima, ibid. n. 142

Arma militis in executione rei iudicatæ non ſunt auferenda. ibid. n. 163

Arma militibus ſunt relinquenda ſicut libri ſcholaribus, breviarium clerico, ibid. nu. 166

Arma quæ dicenda ſunt in vi publica c 99 n 11

Arma geſtant milites, ſtipendiarij, ſine quibus bellum exercere nequit, c. 83 n. 1

Articuli. Super libello criminali & inquiſitione facta per fiſcum ex officio duntaxat, [illegible] admittitur Reo deliberatio & articulorum [illegible], c. 1. c. 2

Aſſaſini qui dicantur barbaro vocabulo, c. 83. n. 1

Aſſaſinorum crimen & pœna delicta, ibid 2

Aſſaſinatus conſummatus, ſimplici homicidio maius eſt ibid n. 3

Aſſaſini & conuicti, omnibus impune occidere licet, ibid n. 5

Aſſaſini [illegible] id eſt [illegible]: Aſſaſinus, id eſt [illegible] locatus: Aſſaſini in [illegible]: Aſſaſinus ſubſidium ſeruens [illegible], ibid. n. 6

Aſſaſinorum [illegible] fiſco, ibid n. 7

Aſſaſſinis fauentium bona, fiſco poſt factum adiicienda ibid.m.

Aſſaſſinator pœnitens, & Aſſaſſinus pœnitens ante factum leuius puniendi ibid.n 6.

Aſſaſſinatus in muliere pregnante committitur ibid, num.10.

Aſſaſſinatus enormitas ib.n.11.

Aſſaſſinatorum pœnitentia & reuocatio quando pœnā mitigent ibid n.12.

Aſſaſſinatus vocabulum barbarum ib nu.13.

† *Aſſeſſor qui ablata reſtituit, ea in quadruplum reſtitui iubemus c.66 n.83.*

† *Aſſiſtentes in conſpirationibus plectuntur cap 62, numer.8.*

† *Aſſumptas literas non deferens falſitatem committit c.124.n.20.*

† *Aſtrologi profeſſores qui dicentur c.61 n.102.*

† *Aufugiens è carcere, is fuga (ex quauis etiam captiuitate) ſuſpectus cenſetur c.18 n.5.*

† *Augures profeſſores qui dicantur c.61.n.102.*

† *Auia ad legitima teſtimonia non admittitur, cap.50. num. 7.*

Cætera vide infra in litera N. verbo. Nepos.

Auus non admittitur ad legitima teſtimonia cap. 50. num 7.

Reliqua require infra in N, in verb. Nepos.

Aurichalcum pro auro vendens, mouendus eſt ſuo opificio, & merce priuandus c.125.n.13.

Aurigis quid faciendum, vt ab alijs periculum arceant & ipſi crimine vacent, c.87.n.5.

Autheris ſeditionis pœna c.63.16.

Author libelli de re non capitali puniendus eſt compēſatione iniuriæ & famæ, c.127.n.6.

Auxilium delinquenti præſtans, vt principalis punitur, c 135.n.11.

Auxilium cuius non dat maleficio cauſam punitur mitius ibi.n.3.

Auxilium in crimine confertur ante factum ſi ſciens volenſque aliqua ad crimen neceſſaria ſuppeditauerit: In facto, ſi quis ſimul cum delinquente cooperetur Poſt factum ſi ad fugam vel occultationem maleficij iuuet, ibid.numero 4.

B

B*Aldi diſtinctio pro fideiuſſione crimināſorum, c.20. num.10.*

Balliſtarijs quid faciendum vt ab alijs periculum arceant, & ipſi crimine vacent, c.87.n.2. & 3.

Banniti qui dicuntur c.58.n.8 remiſſiue.

Bannum quid & quotuplex ibi n.9.

Bannū quod ſit, quod cōparatur deportationi ibi n.10

Bannum vnde dictum ib.n.11.remiſſiue.

Banniti qui dicuntur noſtro tempore ibi.n 12.remiſſ.

Bannitorum differentia ib n.13.remiſſ.

Banniti ſimiles deportatis, ib.n.14.remiſſ.

Bannitus imperij æquiparatur deportato, ib d.nu. 15. remiſſ.

Bānitē Galliæ nō poſſunt impune offendi, ib.n.16.rem.

Bannitus mortuus an poſſit ſepeliri r.miſſ. in maiorum ſepulchro ib.n.19.

Banniti arma depicta vbique an poſſint deleri ibi n. 20.remiſſ.

Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, ib n 21.remiſſ.

Bannitum pregnantem interficiens an ſit excuſatus ib. n.22.remiſſ.

Bannitus ſemel an poſſit iterum banniri ibi. num. 23. remiſſiue.

Bānitus an poſſit occidi à filio, vaſallo, ſeruo, vel liberto ib.24.remiſſ.

Bannitum maritum vxor receptans an incidat in pœnam receptantium bannitos ib n.25.remiſſ.

Bancarotas vlles de bonis loca ſacra non tuentur, ca. 108.n.17.

Bartholus eximius, c.2.n.2.

Bartholi diſtinctio in fideiuſſione criminoſorum, cap. 20.num.9.

Bella à comparitione excuſationē præſtant, c.25.nu 15

Bellorum mala peſſima, c 82.n 1.

Bella non ex leui cauſa ſuſcipienda, ib.n.2.

†*Bella omnium malorum cauſa, c.153.n.23.*

De bellis non ſatis tutum multa conſcribere, c.84.n.3.

Bella iuſta permiſſa ſunt iure gentium, naturali, canonum, & diuino ib.n 4.

Bellis in iuſtis, qui hoſtem occidit, nō tenetur de homicidio, ib.n 5.

Bellis in iuſtis, omnis depredatio vt iuſta permittitur ib.n.6.

Bella vt iuſta habeantur, requiritur perſonarum idoneitas, iuſta cauſa, recta intētio, & authoritas principis, ib.n 12.

Bellis gerendis idonei ſunt Eccleſiaſt. ib.n.13.

Belli iuſta ratio eſt, defenſio ſui, defenſio ſuorum, defenſio gloriæ & dignitatis ſuæ, recuperatio rerū iniquè ablatarū, defenſio libertatis reipublicæ ib.n. 15.

Belli recta intentio eſt quæ aſſumitur, non ex predominandi libidine, non ex odio, non ex inuidia, non vt alijs ſua eripiat, ex legitimis & vrgentibus cauſis ibid.n.16.

Belli authoritas eſt, cum ſit ex mandato Principis, ib. num.17.

Bella indicere ſoli Pontifici, & Imperatori iura permittunt, ib n.18.

Bella gerentes reges qui citra decretum Imperatoris ſua propria authoritate vtuntur, iure abutuntur, ib.num.19.

Bellum gerens citra authoritatem ſui ſuperioris, crimen læſæ maieſtatis committit ibidem, n.20.

† 3 Bellum

Digitized by Google

Bellum Romanum, id eſt, pro defenſione fidei, eſt iuſtum, ibid. num 21.
Bellum iudiciale, id eſt, Principis, iuſtum eſt, ibidem num. 22
Bellum præſumptuoſum, id eſt, ſubditorum contra Principem, eſt iniuſtum, ibid. nu. 23.
Bellum licitum, id eſt defenſione ſui & ſuorum, eſt iuſtum, ibi. num 24.
Bellum temerarium, id eſt, contra authoritatem iuris, iniuſtum eſt, ib. nu. 25.
Bellum voluntarium, id eſt, ex ambitione, vel auaritia, eſt iniuſtum, ibid. nu 26.
Bellum neceſſarium, id eſt, pro defenſione familiæ, &c. eſt iuſtum, ibi. nu. 27.
De bello qui ſcripſerunt iuriſperiti, ibid. nu 28.
Belli auctores ad inte eſſe tenentur, c. 82. n 126.
Belli auctores tenentur de homicidiis, tenetur quiſque damnis occurrentibus omnibus his qui damna & intereſſe paſſi ſunt, ibid nu 127.
Belli euentus dubius eſt, ibid. nu. 131.
Bellum reipub. pernicies, ibid. nu 132.
Belli cauſſa, an ſterilitatis, an peſtis remiſſio ſit facienda, ibi. n 134 remiſſ.
Bellum numeratur inter caſus fortuitos, ibidem numero 135.
Bellum non caret ſynonymis, ib. 136.
Bellum non poteſt eſſe ſine armigeris, &c. ibidem numero 1.
Bellum à Belo rege denominatur, ibid. nu. 2.
Belus primus rex Aſſyriorum, filius Nembrothi, qui condidit Babylonem, ibi nu. 3.
Benefamati verbis potius credendum ſi duo è populi conflictu pugnarint, c. 78. nu. 29.
Beneficium ſimoniacè adeptum vacare cenſetur, ca. 6. num. 76.
Beſtia ladens ex interna malitia ipſa punienda eſt, non dominus, non famulus, niſi eam ſeruare ſibi velint, ca. 144. nu. 1.
Beſtia ladens inſtigata per aliquem, tunc ſolus inſtigator puniendus eſt reſtitutione omnium damnorum, ibid. nu. 24.
Beſtia ladens ex incuria, aut malitia cuſtodientis vel ſeruantis, tum ipſe cuſtodiens puniendus eſt, non dominus ib. nu 3 & 5.
Beſtia ladens alium beſtiam, ſed prior ab ipſa commota, ſic ea beſtia non eſt punienda, nec dominus, ibidem.
Beſtia ladens aliam beſtiam ex propria malitia, ſic beſtia damnanda aut poſſeſſor eam ſeruans, ibid. num. 7.
Beſtia aliam beſtiam ladens ex alterius inſtigatione, ſic puniendus eſt tantum inſtigator ibi. nu 8. Si nuncit a, vtra prior l ſerit vel commouerit alteram: ſic ſingulis incommoda ſua ſe enda, ibid.
Beſtias alere cum alterius detrimento nulli licet, ibi. num. 10.
Beſtia poſt fugam à domino ladens, dominum non obligat, ibid. num 11.
Blaſphemia Deum obiectum habet, ideo peccatorum grauiſſimum, c 61. num. 10.
Blaſphemia etiam in ludo perpetratur, cap. 83. numero 92.
Blaſphemia eſt crimen læſæ maieſtatis, cap. 61. numero 9.
Blaſphemiæ deſcriptio, quæ & maledictum dicitur ib. num. 11.
Blaſphemia in Deum de iure ciuili capitalis eſt ibid. num. 12.
Blaſphemia non diſſimulanda ib. n 13.
Blaſphemiæ altera deſcriptio ib. n 14.
Blaſphemia eſt mixti fori ib. n 19.
Blaſphemia tam facto quam verbis committitur ibi. num. 24.
Blaſphemia quando dicatur publica ib. n 29.
Blaſphemia ac maledicti quidam ſunt incendendi ibid. num. 30.
Blaſphemia idem cum maledicto ſecundum nonnullos ibid num. 31.
Blaſphemiæ pœna irrogatur remiſſior in Francia, atque in aliquibus aliis regionibus ibid. n. 32.
Blaſphemia in Burgundia, Francia & Curiis magnatum admodum frequentes, ib. n. 34.
Blaſphemia quæ verbo fiat cap. 138 n. 15 Et de verbis blaſphemiis, rara eſt punitio, ibid. num. 16.
Blaſphemantes quomodo de conſuetudine puniantur, cap 61. num. 17.
Blaſphemantes quomodo à iure canonico arceantur remiſſiue, ibid num. 18.
Blaſphemantem non deferens puniendus eſt, ibidem num. 21.
Blaſphemantem an excuſet ebrietas, vel iracundia, ibid num 22.
Blaſphemantibus in primis aſſuefactio attendenda, ibid. num. 27.
Blaſphemi antiquitus quomodo opprimebantur, ibi. num. 28
Blaſphemi quomodo puniti ex edicto Regis Philippi de Valois, ibi. num. 33.
Bona maleficorum, fiſco committuntur ſaluis creditorum iur. c. 120 num. 15.
Bona in manibus Principis conſtituta quamdiu permaneant, c. 29. num. [illegible]
Bona ablata, iudicis ope non ſibi de præda [illegible] ſed cognito vero que domino reſtituere, c. 30. num. 10.
Bona maleficium rei, corporis poſt ſententiam pœna lata confiſcari, non ſub i[illegible] c. [illegible]2 num 6.
Bona fiſco debita immunitate eccleſiaſtica non gaudent, c 108. nu 18.
Bona expilata ſunt hæredibus omnibus communibus, c. 114. num 5.
Bonorum vſurariorum adminiſtratio reſeruatur epiſcopo.

tepe, diſtribuenda pauperibus, c.61.nu.79.
Bonum vel malum de vnoquoque preſumimus, conſiderata prima ętatis ſuę moribus, ib num.11.
Bona ſequuntur conditionem perſonę, cap.66.n.103. remiſſ.
Bona debitorum an veniant appellatione mobilium? ibid.105.remiſſ.
Bona propter crimen raptus confiſcata applicari debent raptę, ib.nu 106. remiſſ.
Bona futura non poſſunt confiſcari, ibi 116.
Bona eccleſię propter delictum prælati non confiſcanti, ibi.n.118.remiſſ.
Bona confiſcata cui applicanda? ibidem numer. 120. remiſſ.
Bonus ex mala, cumque malis conuerſatione, ipſe etiam bonus malus efficitur, c.10.num 5.

Cætera vide infra litera C.in ver.Ceſſio.

Brugenſem ciuem petens euaginato cultro, etiam ſi manum temperauerit, ex priuilegio Philippi Elſatij, & Guidonis Comitum Flandr. mulctatur, 60. lib. Pariſienſ.c.139.n.5.
Burſicopi lepidum exemplum.c.110.n.18.
Burſicopi aliud exemplum, ib.19.
Bruta cur puniantur c.96.n.15.
Bruta puniunt adulterium, ca. 81.n.98.99. & inde.

C

CAdauer ſepulchro auferens, punitur plebeius capitaliter, nobilis perpetuo exilio.cap.111.n.6.
Calumnia eſt, ſcienter in iudicio ſuſtinere falſa ſcienter deferre falſa & non probabilia, & ſcienter propoſi..n crimen d ffam.u'a.e, c 120 n.1.
Calumnia ſemper includit in ſe ſcientiam iniuria alterius, ibid.n 3
Calumniatoris pœna eſt arbitraria ibid.n.2.

Reliqua vide infra in litera I, in verb.Iurare.

Canem lędentem alium, domi alens, is dominus tenetur ad reſtitutionem damni.c.144 n 9.
Canones eccleſiaſtici nullam verbalis iniurię pœnam ſtatuunt 138.n.17.
Cano[illegible] [illegible]eras leges imitari non dedignantur, [illegible] n.8.
C[illegible] alis de immunitate eccleſiaſtica concluſio[illegible] n.19.

Cætera require infra in litera I, in verb. Ius Canonicum.

Canonica purgatio pro iure pontificio inuenta c.146. num.1.
Canonicæ purgationis forma, ibid.n.2.
Canonica purgatio frequens Eccleſiaſticis, ibidem num 6
Cantilenis famoſis fit iniuria, c.140.n.1.
Capitalis pœnæ executio fa'tatio magiſtratuum de capitali pœna maleficij.c.152.n.1.
Capitalis ſententia proferenda pridie executionis, aut eodem die executionis, ibid.n.2.
Capitaliter exequendo, Deſſer aut confeſſor eccleſiaſticus eſt concedendus, ibid.n.3.
Capitaliter exequendo non eſt negenda Eucharistia ibid.n.4.
Capitaliter exequendus non eſt inebriandus ibi.n.5.

Reliqua require infra in verb. Confeſſor, Abuſus.

Capitaneus guerrę poteſt treugam indicere, nō tamē facere pacem, niſi habeat mandatum, c.82.n.139
Capitaneus belli ſiue guerrę, dat ſecuritatem ſeu ſaluum conductum ex bannito, ibid. 139.
Capitaneo grauiter iniurians puniendus eſt corporaliter, c.139.n.18.
Capitulum tantum adminiſtrare poteſt fructus, eoſque in pium vſum conuertere, c.63.78.
Captiuitas Chriſtianorum redemptione pecuniaria commutatur, c.84.n.8.
Captiuus intra menſem relaxandus, niſi, &c. ca 17. num.13.
Captiuum criminarium violenter extrahēs carcere, quomodo puniatur, c.104.
Captiuus nō eſt relaxabilis, vbi fiſcus alternatiua vtitur concluſione, c.19.n.7.
Captiuus criminalis conualens cōſtituere fideiuſſores, captiuus permaneat c 20.n.3.
Captiuus ſtatim liberatur carcere, ſi non comparuerit impetrans, in quibus conſiſ.o ijs, c.27.n.3.
Captus, commentarienſem effugiens, lędens aut occidens gladio punitur, c.19.n.2.
Captus reuelans carceris effractionem, laxandus eſt vinculis ib. 5.
Captus nonnunquam relaxatur, aut per cautionem ante iudicationem, aut per conſignationem poſt iudicationem, c.19.n.9.
Captus interrogatus, debet pertinenter reſpondere de veritate, c.34.nu.3.
Capti citra iudicis authoritatem, carcere claudendi ſunt intra viginti horas, ſecundum Bart. cap.16. num.5.
Idem carceri tradendi intra ſex horas ſecūdum alios, ibid. num 6.
Captum è manibus executoris ſiue officiarii vi liberans, rei capti periculo fit obnoxius, ibid.c 10.
Capti ab ipſa hora traditionis periculo carceratis cōmiſſi ſunt, c.17.n.1

Digitized by Google

Captiuis Chriſtianorum bellis non fiunt capientium, ca. 84. num. 7
Captura quatuor modis ab officiariis exercetur, c. 15. num. 7
In Captura non inſtantes officiarios quantum peccent, c. 15. n. 3.
Captura maleficorum quibuſuis incumbendum eſt, ibid n. 32
Capiti ac vita cuncta poſthabenda, c. 52. n. 5
Carcerum diuerſitas, c. 16. n. 1
Carceris pœna perpetuæ morti æquiparatur ib. n. 2
Carceris cuſtodia, non pœna eſſe debet, ib. n. 3.
Carcerum cuſtodes negligentes qua pœna puniantur, c. cap. 17. n. 3.
Carcerum cuſtodibus fas eſt nunquam ferreis manicis ſiue catenis vinctum conſtringere, ib. n. 6
Carcerum cuſtodibus quæ ſunt prohibita ib. n. 9
Carcerum cuſtodibus quæ officia potiſſimum incũbant, ibid n. 11
Carceres mulierum ſecludendi à virorum carceribus. ibid. n. 15.
Ad Carceres perpetuos quidem damnati illinc liberari recuſant, c. 153. n. 47.
Carcerum effractori, iure Põtificio non eſt ſpecialis pena ſtatuta, c. 18. n. 7.
Carceris priuati Reus quo ſupplicio afficiendus, ca. 64. num. 1.
Carceribus priuatis includi qui poſſint ibi. n. 2.
Carceralis punitio in pane & aqua ad tempus iudici ſeculari nonnunquam conceditur, c. 16. n. 4.
Carcerarij plures, quomodo excuſentur, fugam capiẽte ipſorum vno cum captiuis, c. 17 n. 5.
Carcerarius iure debet Reum abſolutum illico dimittere, verum vſus nunc ſecus obſeruat ib. n. 17
Carcerarius nequit criminoſos vinctos vllo modo relaxare ſine iudicis ordinatione c. 19. n. 2d.

Cætera vide infra in verb. Commentarienſis.

Carcerato reperto mortuo, contra commentarienſem præſumitur, c. 17 n 2
Carceratorũ cauſas oportet eſſe ſũmarias, c. 17. n. 14
Carceratorum relaxationes, aliæ fiunt poſt cauſæ ſiue litis deciſionem, & ſic poſt ſententiam: aliæ per ſententiæ executionem: aliæ per gratiam ex beneficio & indulgentia Principis: aliæ propter innocentiam incarcerati, &c. aliæ lite pendente: aliæ per compoſitionem pœnæ factam cum curia aut fiſco, &c. aliæ gratia fideiuſſionis præſtita, &c. aliæ licenter & de facto per fugam incarcerati: aliæ cum fractura & violentia carcerum: aliæ abſque fractura & violentia, c. 9. nu. 1.

Reliqua require ſupra in ver. Captus, in litera I. in ver. Incarcerati & in litera R. in ver. Reus.

De Carne vinci nihil vilius, nihil glorioſius quam carnes vincere, c. 93. n. 22.
Carnifex executione ſua non peccat, c. 154. n. 1.
Carnifex eſt in tutela ac protectione Principis, ibid. num. 12.
Carnifex cur malè apud omnes audiat, ib n. 3
Carnifex non fit occidendo hominem homicidij reus, ibid n. 3
Carnifex multis modis homicidij crimine aſtringitur ibid n. 5
Carnifex cur omnibus ſit tam execrabilis. ibidem numer. 6
Carnificis boni præſentia nullum locum reddit execrabilem, ib. n. 11
Carnifices quibus officiis bonam inibunt populi gratiam, ib n. 10
Carnifices boni & Chriſtiani qui ſint, ib n 9
Carnifices nequam qui ſint, ibi. n. 8.
Carnifices quales ſint conſtituendi, ibi. nu. 7
Carnificem ab homicidii crimine tria ſunt quæ liberãt ibi n. 4
Carnifices in quibuſdam locis furtorum ſunt receptores, c. 112 n. 54
Carnificum executio fit variè, videlicet igne, gladio, puteo, diſſectione, rota, furca, patibulo, tractu, raptatu, puncturis, abſciſſionib. truncatione, perforatione, euulſione, et flagellatione, &c. ib. n. 2
Carolus Imperator de capitalibus iudiciis, cap. 113 num. 13
Caſtigans filium, pupillum, vxorem, conſanguineum, nepotem, famulum, ancillam, diſcipulum & ſuum ſubditum, non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat, c. 143. n. 1
Caſtigans enormiter vxorem à magiſtratu puniendus, ibi nu 6
Caſtigatio humana vxoris, permittitur marito à iure ibi n. 5
Caſtigare noxam oportet, non ob præteritum delictũ, cum id corrigi nequeat, ſed ne iterum peccet, tum ne ipſius exẽplo cæteri quoque peccent, &c. in Prœmio n. 6
Caſtrator ſui, & alterum caſtrans gladio punitur, cap 90 n. 11
Caſus de iure duellum admittens, c. 42. n. 12.
Caſus fortuitos nullius conſiliũ præuidet, c. 86. n. 23.

Cætera require infra in litera D, ver. Differentia, in litera I, in ver. Incendium.

Cauſæ ob quas in criminalibus procurator interuenire nequit, c 23. n 3
Cauſa proeadem nemo tenetur litigare & comparere coram duobus iudicibus, c. 33. n. 4
Cauſarum æquitas per iudicem non per reum diſcutienda, c. 24. n 4
Cauſis in leuibus potiſſimum, æquum eſt iudicem eſſe moderatum & facilem, c 55. n. 7

cauſis

Cauſis in criminalibus perſpicacius conſilium eſt adhibendum; quia ibidem maius periculum vertitur, c.10.n.18. & c.54.n.6
Cauſa in criminali Paſchæ & feriatis diebus non proceditur, c.88.n.9
Cauſa communis procliuitatis in Sodomitica cap.98. num. 20
Cautela diligēs ſeruanda, vt bona fama patrocinetur c.78.n.30.
Cenſura. In cenſuris nullum adhibere medicum & quemlibet & imperitum adhibere paria ſunt, cap. 79.n.15
Cenſum publicum ſeruans conijciendus eſt in carcerē vſq; ad reſtitutionem eiuſdem c.117 n.5
Cereales cur apud Rom creati, c.125.n.3
Cerealium officium & vtilitas ib.n.4
Ceſsio bonorum nil habet loci in lite criminaria, in qua captus patienter criminis multam corporalis pœna ſubeat neceſſum eſt, &c.c.19 n 13
Chirurgici in probatione letalitatis vel non letalitatis à iudicibus eligendi ſunt c.79 n.13
Chirurgo vni in probatione non ſemper fidendum, ibi. num.16
Chirurgo vni quando credendum, ib n.16.
Chirurgorum imperitia moriens vulneratorem, non mortis, ſed læſionis tantum reum efficit, ib.n.23.
Chirurgo docto & diligenti, euentus mortis nunquam imputandus, ibi.n.24.
Chirurgi peccantes lata culpa, puniendi arbitrariè, ibid.n.28
Chirurgus filio toxicum pro occidendo parente prabēs, patricida eſt c.89.n.6
Chirurgi per clancularia & iniqua inter ſe pacta monopolium committunt, c.134.n.11
Chirographi effictor puniuntur exilio, c.125.n.4
Chriſtus tributum ſoluit & ſolui præcepit, cap. 101. num 12.
Chriſtus nemini ſubiectus fuit, ibid.n.13
Circunſtantia cauſas aggrauant aut eleuant, ca.48. num.9
Citatione vti licitum non eſt, in materia criminis niſi informatione præuia, c.12.n.2
Citatio diuini, naturalis, canonici, & ciuilis iuris eſt, c.13.n.1
Citatio eſt de ſubſtantia iudicij criminalis, ibidem numer.2
Citatio rei criminatia fieri debet in perſonam diffamati, modo inueniri poſſit, ib.n.3
Citatio fit ad domum quam citationis tempore inhabitat ſi perſonaliter reperiri nequit, ib.n.4
Citatio realis abſque licentia, authoritate vel commiſſione iudicis fieri nequit, cap. 15. numer. 1. Et ibid. numer 2 habentur exceptiones aliquot ſuperioris præcepti.
Citationes quatuor requiritur præire, vt ex ſtylo quiſpiam criminaliter citatus condemnetur per contumaciam c.28.n.7.
Citato reo competens commodum q; comparitioni tempus à iudice elargiendum c.13 n.8
Citato non comparente quomodo contra ipſum procedatur, ibi n.4.
Citatus criminaliter qui comparere ex cauſa nequit, debet ſeſe exoniare per eum quem velit, cap. 25. num.1.
citatum excuſat inſignis patriæ aut reipublicæ commodum ibi.n.12.
citato nullam prætexunt excuſationem ægritudinis ex acrimonia vini, mors prolis, & ſimilia infortunia, ibid.n.18
citatus ſi non comparuerit decidit à purgationis iure, c.27.n.4
citatus criminaliter, ſi non paruerit, illius bona ob non comparitionem, illico per fiſcum n. tantur, cap. 28.num.1.
citatus ſi non comparuerit in materia ſecuritatis, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione per contumaciam & c.ib.n.14
citatus quando perſonaliter comparet, nequaquam inſinuatione opus, ibi.n.15.
citati ſi ſecunda contumacia non comparuerint, in materia purgationis, impetrans ob citatorum contumaciam iudicab tur purgatus, ib.n.19.
ciues voluptuarij, ignaui, ſunt telluris inutile pondus, c.128.n.26
ciuitate tota ſeditione committente, qui plectendi, cap. 63.n.11
ciuitatis bona ſolus Princeps alienare poteſt, cap. 84. num.72
ciuitates quæ & quot ratione peccati contra naturam perierunt c.96.n.35
ciuitatem amittens perdit bona abſq; alia publicatione c 58.n.8
ciuiliter agi quando dicatur, c 2.n.7
clancularium vxoris adulterium, per maritum non eſt deferendum iudici, c.92 n 3
clementiores multo leges ſunt, quam homines, cap. 16. num 5
clericus poſt frequentem admonitionem non abſtinens à colloquio meretricum excommunicandus eſt, cap. 82 n.27
clericus in ſacris conſtitutus in flagranti crimine repertus, an capi poſſit etiam à laico. c.15.n.36. & ca. 91.n.52.
clericus an torqueri poſſit à iudice ſeculari comprehēſus, c.37 n.25
clericus criminis alicuius reus quod mortem mercatur, citra degradationem an morte puniri poſſit, ibi. num. 26.
clericus repertus cum alicuius boni viri filia aut vxore, an poſſit occidi abſque violatione canonis: Si quis

ſcādente, cap 91. numero 52.

clericorum accidentis, loca ſacra non tutantur, cap. 108. num. 14

clericorum inducias violantium punitio, erit excommunicatio, c. 118 nu. 8

Reliqua habes infra in litera O, in verbo Officiario.

Coadiutor criminis nemo, niſi prius de concepto crimine perpetrando ſit conſcius, c. 135. nu. 8.

codicillos vel teſtamenta comburens, ſupprimens, & occultans, punitur pœna falſi, exilio & reſtitutione damnorum, c. 126. n. 2.

cognatio & affinitas eleuant receptationis crimina, c. 118 nu. 4

cognati a fideli teſtimonio ferendo, reijciendi ſunt, cap. 50. nu. 8

cognati & affines in iniurijs non obligantur, cap. 139. num 12.

coitus uniuerſaliter nocet toti corpori, cap. 95 nu. 6 & num 5

coitus nocet partibus animæ, vt memoriæ & intellectui, c. 95 n. 7

coitus quibus corporis partibus nocet, ibid, nu. 8.

coitus nimius vitam abbreuiat, ibid n. 10

coitus rarior commendatur, quia iucundior, ibidem num. 11

coitus multis cauſa mortis fuit, ibid. n 12

coiens cum deformi, grauius quàm cum pulcra peccat, ibid. 13

colluſores qua pœna plectendi, c 128 nu. 11

Comburens. Vide ſupra in ver. Codicillos.

Commentarienſium eſt vinctos blandè, alacriterq; exceptos, grata humanitate tractare, cap. 17. numero 8.

commentarienſis vinctam cognoſcens, qua pœna plectendus, ibi n 16

commentarienſibus prohibetur vinctos pecunia, veſtibus, aut alijs rebus ſpoliare, ibid. nu. 19

Cætera require ſupra in ver. Captus, & in ver. Carceratus.

Commentarienſes tenebuntur carceratos ligates competenter & bonis vinculis, c 66. n 56

commentarienſes in iure qui dicantur, cap. 17. num. 1

commentarienſium eligendorum diligens habenda eſt ratio, ibid 2.

commentarienſium quorundam improbanda vitia, ibid. nu 3

commentarienſium bonorum conditiones qualis, ibid. num. 4.

commodans iniquas menſuras vel pondera, tenetur reſtitutione damni, c. 125. n. 8

competentia iudicis in criminalibus, in tribus locis conſideratur, domicilij, delicti, & captura, c. 22. num 2

compurgatores iurabunt cauſam iurantis de veritate, in animo credulitatis, cap 44. nu 4

compurgatorum numerus arbitrarius, ibidem nu. 5

conatus punitur in capitulo, vt factum c. 97. n 15

conciſores monetæ principum, pro prima vice ſuſpendantur, c. 112 n. 41

concaptiuis in mutuis accuſationibus diſcordantibus, quid iudici faciendum, c. 47. n. 1

concaptiuis in commentis ſuis perſiſtentibus confrontatione vtendum, ibid nu. 2

concubina permittitur occidere mœchum amaſij ſui, c. 82 nu. 30

concubinis nulla vis inferenda eſt, cap. 97. numero 13

concubinarij manifeſti ad legitima teſtimonia non admittendi, c 50 n. 19

concubinario permittitur occidere mœchantem cum concubina ſua, c. 82. n. 29

Reliqua vide infra in litera S. in ver. Saluantur duo.

Concubitus cum nepte in matrimonio diſpenſato non eſt inceſtus, c 69 n 8

concubitus cum nepte per ignorantiam perſonæ non eſt inceſtus ibid.

concuſſio eſt, cum alter a parte metu iuſtitiæ cauſa rem ponere, c 131. n. 1

concuſſionem committit iudex partem vel minis vel inducit, an illa tenetur vt, in ſua gratia parti abeſſet vel citius ubi eſt ſua cauſa iudicet, non iuſte, ma e indicet, ibid nu 2.

concuſſio punitur arbitrariè, cum reſtitutione principalis, repetitione quadrupli, vel exilio, ibid. num. 4

concuſſio & corruptio animo iudicem afficiunt, c. 132. num. 1

concuſſio & corruptio afficiunt iudicem, officiarium & reſtem, ſed concuſſio internè & corruptio externè, c 132 nu 2.

concuſſor index iure canonico puniendus vt calumniator, ibid nu 6

concuſſor fit officiarius ob pecuniam eludere carceratos aut non capere, c. 131 n. 4

condemnandus nemo venit criminaliter, ſuper indicijs aut ex præſumptionibus, ſiue mendacijs ſuffragijs, c. 10 n 16

condemnandus definitiuè nullus ex vllis indicijs quãlibet claris, n 54. n. 10.

condemnandi facultas cuius eſt, eius eſt abſoluendi libertas, c. 61. n. 93

condemnatio non profertur ex indiciis, præſump ionibus & mendicatis ſuffragiis, c.45.nu.8
condemnatio ad triremes eſt morte naturali terribilior, c.153. n 45
cond re eius eſt, e uſdem eſt ſoluere, c 61 n 92
conducens iniquas menſuras aut pondera, tenetur reſtitutione da n°, c 125.n.9
confeſſio extra iudicialis un eo teſte ſufficiente, & cauſam ſcientia reddente, at inquirendum ac procedendum ſuffic t, c.10 n 10
confeſſio diffamat e traiudicialis, an præbeat indicium ad torturam, c 36 n.21
confeſſio i quo caſu patiens ſit inducendus, cap. 37. num. 13
confeſſio rei in Flandria requiritur, vt condemnetur, c.38. n.7
confeſſionis criminum non rogatorum poſt facienda eſt in iuſtitia, c 37.n.3
confeſſio rei de alte ius delicto tantum ad alterius apprehenſionem valet, non ad torturam, ibi, n.6
confeſſionis cauſam & modum, iudicem oportet diligenter attendere, c.54.n 14
confeſſio ex metu, acta ſupplicij nulla eſt, ib.n.15
confeſſio quanto tempore quo loco, iteranda ſit maleſico ibid.n.17
confeſſio ex ſupplicij metu facta, quatenus intelligitur, ibi, n.18
confeſſionem factam in ipſis tormentis, & extortam formidine tormentorum, lex æquiparat, ibidem num 20
confeſſio maleſici leuiculo timore non inualidatur ib. num 21.
confeſſio extra torturæ locum ex omnis indiciis habetur valida ib, n.22
confeſſio erronea & falſa nomini præiudicat ibid. m num.26
confeſſio errantis de facto nulla ib n.27
confeſſio ... facta, abſque ullis præuiis indiciis eſt nulla ... poſtea ſuperuenientibus indiciis ibi. num 30
confeſſio criminis quod confitentis excedit potentiam, ... obeſſe poteſt ... n 31
confeſſio rerum ... aut naturæ aperte repugnantium ... ib num 33
confeſſio ... de rebus ... ibid. num 34
confeſſio ... nulla ib n 36.
confeſſio non ... nulla ... num 37
confeſſio extra iudicium facta nulla ib. n. 38
confeſſio per procuratorem facta in criminalibus capitalibus nulla, ib num 39
confeſſio ſpontanea criminis patrati, ad ... efficax eſt, ib. num. 40
† confeſſionum abuſus apud capitaliter plectendos cap. 152. num. 6
† Confeſſor an reuelare debeat confeſſionem maleſici, ib. num. 7
† Confeſſori quid faciendum ſi cogatur ad reuelationem confeſſionis. ib. n. 8
confitens & agnoſcens, quæſtioni non eſt tradendus c. 35 num 8
in confeſſum nullæ partes iudicis ſunt, niſi in condēnando cap 34 num. 5.
confeſſus in tortura crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt, c. 38, n. 14
confeſſus captiuus in tortura ſine indiciis non poteſt ex illa confeſſione damnari, c. 36. n. 14.
confiteri nil prorſus & confiteri ſine perſeueratione, paribus paſſibus ambulant c. 54. n. 16
confiſcantur non ſolum merces, ſed & vaſa, & iumēta, quando ad hoſtes deferuntur, cap. 66. numero 10.
Confiſcari quando debent animalia deferentia merces prohibitas? ib. n. 11. remiſſ.
confiſcari an debeant merces inuentæ in via ad hoſtes ib. n. 12. remiſſ.
confiſcata bona aliquis non recipit pendente iudicio purgationis vel abolitionis, ib. nu. 13. remiſſ.
confiſcata bona an fiſco regis vel dominis locorum applicentur? ib. n. 14. remiſſ.
confiſcata ſunt bona à tempore hæreſeos vel læſæ maieſtatis, licet non apprehendantur, niſi lata ſententia, ib. n. 15. remiſſ.
confiſcatio non poteſt peti ante condemnationem, ib. n. 16. remiſſ.
confiſcatio quando fiat ipſo iure, & quando ope exceptionis? ib nu. 17. remiſſ.
confiſcatio quando fiat ob inceſtas nuptias? ibid. nu. 18. remiſſ.
confiſcationem datam poteſt abolere princeps, ibid nu. 19. remiſſ.
confiſcanda veniunt bona mobilia & immobilia omnia, committentis crimen læſæ maieſtatis, numero 10.
confiſcantur bona cudentis falſam monetam, ibidem num 21
confiſcatur domus in qua falſa moneta cuditur, ibid. num. 22
confiſcantur bona alienata in fraudem fiſci, ibidem num. 23
confiſcantur bona committentis crimen legis Corneliæ de ſicariis poſt publicationem, ibid nu. 24
con... committentis falſum poſt publicationem ibid n 25
confiſcantur bona facientis ſtuprum pro dimidia parte ... ib nu 26
confiſcantur bona facientis crimen legis Iuliæ de vi publica, pro tertia parte, ib nu. 27
confiſcantur quinquaginta aurei ab euellente ſtatutos terminos, mutante fines, ibidem numero 28.

Digitized by Google

Confiſcatus pœna committentis crimen legis Iuliæ rep. tundarum, quæ eſt in quadruplum, ibid.n. 29

Confiſcantur bona hæreticorum ibi.n 30

Confiſcari vt poſſint bona, etiam poteſt procedi contra hæreticum defunctum, ibid.n.31.

Confiſcantur bona diuinatorum, & eos inuocantium ib.num.32.

Confiſcatur etiam lucrum exactorum publicorum, quod ſit ſine licentia principis, & eſt publicum, ib.num.33

Confiſcantur malè quæſita omnia, ib.num.34.

Confiſcari præſumũtur bona, ſuper quibus ſigna principis poſita ſunt, ib n.35

Confiſcantur bona omnia committentis monopolium, ib.num.36

Confiſcantur bona illegitimorũ collegiorum poſt publicationem, ib.num.37

Confiſcantur bona collegii deſtructi & à principe reprobati, tanquam vacantia, ib.num.38.

Confiſcatur annona, quam ſibi debitam certo tempore militis accipere noluit, ib num.39

Confiſcatur hæreditas quam committens crimen læſæ maieſtatis adire debebat, quia hæres factus vel inſtitutus erat, ib num 40

Confiſcatur pœna dupli quam imponens nouum vectigal & accuſatus criminaliter commiſit ib.n.41.

Confiſcantur bona hoſpitantium eos qui illicitas merces deferunt, ib.num.42

Confiſcatur res per comitatenſem empta à magnate vel cive priuilegiato ob immunitatem onerũ, ib. num 43

Confiſcantur bona interficientis eum, cui ſuccedere debeat, niſi ſit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore, ib n.44

Confiſcantur legata incapacia, ib.46

Confiſcatur hæreditas eius qui vt ſucceſſor nõ adhibuit medicos defuncto, à quo hæreditatem accepit ib.47

Confiſcatur hæreditas eius, qui per metum inſtitutus eſt, ib.num.48.

Confiſcantur 20. libræ auri violantis ſepulchrum, ib. num.51

Confiſcantur bona liberi Nobilis, confugientis ad alterius patrimonium, imo omnes facultates ſi ſit mediocris, ibid.num 52.

Confiſcari debent theſauri, qui arte magica quæruntur, ib.num 54

Confiſcantur 20 libræ auri iudicis, qui intra 30. dies reum non liberat aut damnat ib.num.55

Confiſcantur tres libræ auri iudicis, qui non adhibet Doctores conſilio vel ſuæ ſocietati, ib.num.59.

Confiſcatur vniuerſa facultas tutoris pupillam ſtuprantis, ib.n.62

Confiſcatur vna libra auri accipientis equos deputatos ſpectaculis & vtentis ad ſuum commodum, ib. num.63

Confiſcatur res cadens in commiſſum, ib.n.64.

confiſcantur bona apoſtatarum ibidem 66

confiſcatur dos vxoris ſi ſciuerit eſſe hæreticum maritum, ib num.68

confiſcantur bona recipientis pecuniam à præſidibus pro eorum officio, ib.69

confiſcatur alia tanta quantitas, quanta eſt res, quã adhuc litigioſam quis alienauit, & precium cogitur reddere ei, cuius eſſe contendebatur ib. num. 72

confiſcationem non impedit vitium litigioſi, ibidem num.73

confiſcatur tantum ex bonis deferentis, nec probantis, quantum detulit non probans, niſi ex officio id faciat.ib.num 80

confiſcantur omnia bona vacantia, ib.81

confiſcantur bona occidentis ſeipſum deſperatione facti admiſſi. ib n.82

confiſcatur duplum ab aſſeſſore conuicto, & duplum ſpoliato aliud datur.ib.n.83

confiſcantur portiones eorum, qui mortem liberto rum ſuſpecto decedentium non defenderunt ib.n.84

confiſcantur 50 libræ auri occupantium viam publicam.ib.num 85

confiſcatur etiam quod à milite ſtupranre mulierem huic relinquitur, ib num 86

confiſcantur legatum, quod is, cui rogatum erat reſtitui, dixerit eſſe falſum, ib.n.87

confiſcantur bona excommunicati ex contumacia, & ſuſtinentis excommunicationem per annum ib. num.88

confiſcantur bona iudicis in criminalibus corrupti, & ipſe in exilium mittitur, ibidem num.89

confiſcantur bona eius partis, quæ iurauit ſe dediſſe, nec probauit, ib.num.90

confiſcationes quæ competant principi, quæ domino altam iuſtitiam habenti ib.92

confiſcatio corporis quomodo intelligatur? ib.94

confiſcari anne poſſint bona eius, qui in carcere obiit ante latam ſententiam? ib.num.95

confiſcantur ne bona deportatorum, ib num.96

confiſcatio omnis ad principem ſpectat, ib.n 99

confiſcatio bonorum num extendatur ad bona in alio territorio ſita

confiſcans ſuccedit vt hæres, ib.n.100.remiſſ.

confiſcatio trahitur ad bona mobilia extra territorium, ib.n.104.remiſſ.

confiſcata domo ob ludum, confiſcantur & bona in ea exiſtentia.ib n.119

confiſcatio bonorum eſt annexa crimini læſæ maieſtatis, c.66. nu 1

confiſcatio bonorum non adhæret aliis criminibus ib. num.2

confiſcatio bonorum etiam innocentes lædit ibidem num.3

confrontatio: In teſtes conſtanter depoſitionibus diſcrepantes, ſubinde confrontatio exercenda c. 47. num.3

con-

congreſſus cum infidelibus quodantenus Sodomiticus eſt. cap. 98 num. 28

congreſſus cum mortua penè Sodomiticus, ibidem num. 30

congreſſus omnis ſine ſpe liberorum innaturalis, ibid. num. 21

conie... a v...a dicitur indicium ſeu præſumptio, ex locorum varietate, c. 10. n. 8

Cætera vide ſupra in litera A. in verbo Adulterij coniectura.

Coni... vide infra in verb. Criminaliter.

congregatio in qua alicui d pact... nibus vel ſtatutis firmatur, habet d... nomina, c. 63. nu. 14.

congregationes qua illicitæ, c. 63 n 4

coniuratores ad teſtimonia legitima non admittendi, c. 50. nu. 20

conſanguineum caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat, c. 43. n. 1

conſanguineis permittitur defendere virginem pupillam, & matronam honeſtam contra raptores c. 82. num. 21

conſcientia non ligat, quos natura non obligat, c. 99. num. 23

conſcientia publica dicitur conſcientia legis aut canonis, c. 36. n. 4

conſcientia ... eſt inſtar mille ... orum, cap. 157 n. 16

Conſeruatio perſonæ & famæ æquiparantur, cap. 82. num 5

conſiliarii ſunt pars corporis principis, c. 62. nu. 7

conſiliarii Principum ab oneribus liberi & priuilegiati, c. 100 n. 17

conſilium haud ſpernendum pro executoribus, quo cauillationem & periculum effugiant, c. 17. n. 11

conſilium malum, melius conſilium pellit, cap. 54. num. 3

conſilium perſpicacius eſt adhibendum in cauſis criminalibus, c. 10. n. 16. & c. 54 n. 6

conſilio etiam efficitur qui homicida, c. 70. n. 5

conſilio mandantis operis remotis, & operis propinqui ... 7

conſilium ... pro executoribus iuſtitiæ, c. 51. n. 14

conſilium præbens filio pro occidendo parente, parricida eſt, cap. 8... n. 7

conſilium de vitando adulterio, c. 91. n. 30

conſilium ſuum non ſemper criminoſum, ſcilicet in foro fori, c. 108. n 2

conſilium dans delinquenti, punitur vt principalis, cap. 137. n. 2

conſilium, cuius non dat maleficio cauſam, punitur ... ib. n. 7

conſilio & mandato quando aliquis ... alterius criminis, ibi. n. 6

Conſpiratio in Conſpirationibus plectuntur principales, ſ...atores, aſſiſtentes, iuuantes, cap. 62. numer. 8.

conſpirationis pertæſus, & eam reuelans, veniam meretur, ib n. 12.

conſpiratorem ... denunciat, c. 6. n. 5.

Conſpiratores ad legitima teſtimonia non admittendi cap. 50 n. 20.

conſpirator crimen læſæ maieſtatis incurrit, c. 63 numer. 1

conſpiratorum pœna ib. n. 2

conſtitutio Caroli V. imperatoris de capitalibus iudiciis, c 1. 3. n 13

conſtituti ſub regulari obedientia ad legitima teſtimonia non admittuntur, c. 50. n. 18

conſtitutio Principis quod Iuſtitia denegetur non valet, c. 84. n. 189

conſtitutus in ... vitæ quando quis dicatur, c. 78 n 5

Conſuetudo magni Concilii, c. 29 n 6

Conſuetudo non recipit ... aut quod ullam reſtitutionem, c 30. n 9

Conſuetudo optima legum interpres, c. 61 n. 59

Conſuetudinem faciunt duæ vices c. 93 n 6

Conſules ſunt pars corporis principis c 62. n. 7

Contractus ambitioſus ... conſummatus, eſt excuſabilis, c. 133. n 9

Contractus omnis ambitioſus eſt deteſtabilis in foro conſcientiæ, ib. n. 10.

Contumacia contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam dicitur, c. 27. n 1

Contumacia ... intra annum admittitur, cap. 28. n. 2.

Contumaciæ filij permittitur patri in capitalibus impedire, & ... c 25. n 5

Contumax ... reputari ... tempore ... c 25 n. 19

Contuſio non eſt ... niſi poſt apertionem, c p. 3. 2 n 4

Conuerſationis ... deſcriptio, c 10. n. 4

Conuerſatorum reprobatorum ... a teſtimonio repellitur, c. 50. n. 29

Reliqua vide ſupra in litera B, in verſic. Bonus.

Conuerſi cuiuslibet religionis a legitima teſtimonia ... c 50 n. 18

Conuiuatores permittuntur occidere ... c. 82 n 42.

Conuictores à fidele teſtimonio ferendo ... ſunt, c 50 n 5

Cooperatores ad infractiones, plectuntur pœna fractorum, c ... 7 n. 4

Co... ... plectuntur capitaliter, & ... c. 91 n. 43.

Coſ...

Copulatorum [illegible] ex conſuetudine Gaudenſium, ibi. num. 14
Copulatores dæmonum ſunt inſtrumenta, c. 9. n. 19

Corpus. Vide infra in litera M, in verſic. Maleſici

Corpora cur in patibulo aut rota, aut in furcis [illegible] relinquantur c. 15[illegible] n. 13
Correctio Quos ad vitæ decora [illegible] excellendi exempla non [illegible] correctionis ſaltem medici [illegible] compellit, [illegible] n. 10
Corrigens [illegible] tabernarios, iudicis arbitrio puniendus [illegible] c. 143. n. 2

Cætera vide ſupra in ver. Caſtigans.

Corruptio à iure [illegible] c. 132 n. 8
Corruptis [illegible] arij & teſtis punitio, ibid. numer. 3. & 4
Corruptores nulla debetur [illegible] ib. n. 6
Corruptio [illegible] ut eorum quos malo exemplo corrumpunt, c. 83. n. 103

Reliqua require ſupra in ver. Concuſſio.

Criminum diuiſio. c [illegible] n. 2
Crimina quare dicantur publica, [illegible] n. 2
Crimina ne remaneant impunita ad publicam utilitatem ſpectat, ib. n. 3
Crimina quæ [illegible] dicantur ordinaria, ib. n. 4
Crimina publica extraordinaria quare dicantur, ib. num. 7
Crimina extraordinaria quare dicantur ib. n. 8
Crimina dicuntur priuata vna ex cauſa ibidem numer 9
Crimina dicantur priuata altera ex cauſa, ibidem num. 10
Criminum aliæ capitalia alia non capitalia, ib. n. 11
Crimina capitalia ſunt ibi. n. 12
Crimina non capitalia ſunt. ibi. n. 13
Crimina variis modis ad iudicis perueniunt notitiam, ordinarie [illegible] accuſatione, ex [illegible] ordinarie [illegible] ratione, exceptione, inquiſitione, c. 4. n. 11
Crimen in modum exceptionis ſecundum iure canonicum & [illegible] propони dicitur, cap. 7 num. 1
Crimen obiectum & probatum, quam habet effectum, ibid. n. 2
Crimen eſſe commiſſum ante inquiſitionem neceſſum eſt c 8 n 11
Crimen quando eſſicitur notorium ſunt opiniones. ca. 11 n 7
Crimen [illegible] notorium, ib n. 13
Crimen [illegible] pro tribunali ſedentis ad [illegible] iudici contra reum ſummatim procedere [illegible] ibi n 19
Crimina manifeſta in [illegible] ordinem non requirunt, occulta vero maxime c. [illegible] n. 20
Criminis in capitali [illegible] reum apprehendi, idque per commiſſiones [illegible] & Mathlæ [illegible] ex petitione partis tantum procurat [illegible] Vtriuſque, vel ad informationem [illegible] ad [illegible] producendam c. 12. n 1
Crimine in capitali [illegible] bona fideli [illegible] ſcribi, idque per ſatellites, nudatiſque [illegible] & iuramento [illegible] feudorum, & in quibuſcunque aliis tribunalibus, ibid.
Criminis in [illegible] licitum eſt citatione [illegible] capture [illegible] ib. n. 2
Crimine ſunt [illegible] gladio in domo & [illegible] & [illegible] & in domus veſtitu o. c 79 n. 6
Crimine [illegible] interimento inuoluitur, qui [illegible] ib n. 8
Crimen homicidij, non læſionis tenetur, qui alterum [illegible] ib n. 28
Crimen læſæ maieſtatis non reuelans puniri debet, ca. 83. n. 9
Crimen non reuelans parricidij debet puniri, ib. n. 10
Crimen [illegible] magna [illegible] occurrunt duo, & partem [illegible] & fiſcum & iuſtitia, c 97. n. 4
Crimine [illegible] offenditur, & pars & fiſcus, & placandi ſunt pars & fiſcus, ib. n. 5
Crimen grauiſſimum [illegible] eſt Sodomiticum, ca. 98 n 1
Crimen Sodomiticum naturæ prorſus eſt contrarium ibid. n. 2
Criminis Sodomitici ſpecies ſunt [illegible] ibi. n. 4.
Crimen expilatæ hæreditatis quid, c. 114 num 1
Crimen incurrunt, non obſiſtentes malo c 126 n 1
Criminis [illegible] coadiutores [illegible] de conceptu crimine perpetrando ſint conſcius c 1 [illegible] n 3
Crimen receptionis in quo conſiſtat. c 136. n. 1
Crimine bifariam agi poteſt, ciuiliter & criminaliter c 32. n 7
Crimina [illegible] vnde clarerint. punienda ſunt c. 33. n 11
Crimina [illegible] c. 18. n 5
Crimen læſæ maieſtatis nullum à tortura patrocinium præbet, c 41. n. 7
Crimen proditionis, à tortura nulli patrocinatur, ibi. num 8
Crimen ſimoniæ nulli à tortura præbet patrocinium, ibid n. 9
Crimen maleficii, non eſt immune à tortura ibid. n. 10
Crimen falſi, à tortura non eſt liberum, ib n. 11
Crimen [illegible] carcerum nulli à tortura patrocinium præbet, ib. n. 12

Crimi-

Criminum Capitalium & publicorum aliud crimen leſæ maieſtatis diuinæ & humanæ, c. 62. n. 2. Aliud homicidium, latrocinium, parricidium, ſtuprum, adulterium, raptus, Sodomia, vis publica, prædatio, incendium, & furtum, ib. n. 1

Crimen leſæ maieſtatis diuinæ omnium criminum grauiſſimum, c. 61. n. 1

Crimen leſæ maieſtatis diuinæ, blaſphemia, præuaricatio, apoſtaſia, hæreſis, ſimonia, ſacrilegium, diuinatio, incantatio, &c. ib. n. 9

Crimen hæreticæ prauitatis pleſtendum eſt, non ſolum in plebeis &c. verum in principibus, &c. ibidem num. 54

Crimen hæreſis habet duo extrema ſubſtantialia, ibid. num. 55

Crimen hæreſis non ſolum quis verbo incidit, verum & facto, ib. n. 61

Crimen leſæ maieſtatis variis committitur modis aduerſus principem, c. 62. n. 1

Item aduerſus ſalutem domini, ib. n. 2

Item aduerſus conſilium, conſules, ſenatores, & conſiliarios principis, ibid.

Item contra vtilitatem reipublicæ, ibi. n. 3

Item per ſeditionem excitando, ib. n. 4

Item principis vices vendicando præter ipſius voluntatem, ibi. n. 5

Item monetam principis adulterando ib.

Crimen leſæ maieſtatis pleſtitur morte ſcilicet gladio, igne, & diſſectione in quatuor partes, ibidem num. 6

Crimine leſæ maieſtatis punitur affectus non ſecuto effectu ib. n. 10

Crimine leſæ maieſtatis, ſola ſcientia quis punitur, num. 12

Crimine leſæ maieſtatis quilibet delator eſſe poteſt, ib. num. 15

Crimine leſæ maieſtatis procedi. [illegible] ſummariè de plano, ſine ſtrepitu, & [illegible] figura iudicij, ibidem numer. 16

Crimen leſæ maieſtatis incurrit conſpirator, cap. 63. num. 1

Crimen [illegible] monetæ committitur quinquefariã [illegible] numero 1. & [illegible] numero 2. [illegible] num. 5

Crimen leſæ maieſtatis [illegible] c. 65. n. 1

Crimen [illegible] c. [illegible]

Crimen [illegible] cap. 67. numero 1

Reliqua require infra in litera D. in verb. Delictum, in litera F. in ver. Filij, in litera I, in ver. Inquiſitio, in litera M, in verb. Maleficium, & in litera P, in ver. Princeps.

Crimina an viginti annis iure ciuili præſcribantur, c. 1. n. 15

Crimina an viginti annis iure canonico ſicut ciuili præſcrib. [illegible] c. 1. n. 16

Crimina qualificata exemplari punitione ſunt pleſtenda, c. 153. 32

Crimina quæ legibus non puniuntur, à natura ſunt punita, c. 159. n. 15

Criminaliter agi quando dicatur, c. 2. n. 6

Criminaliter coniectus in carcerem abſq; mandato aut informatione præuia, is repente laxandus eſt, c. 19. num. 4

Criminali in materia proceditur extraordinariè, ſcilicet capitaliter, idque ſine illis ſolennitatibus, quibus cauſa in iuſtitiam concluduntur: & ordinariè, non capitaliter, tum cauſarum in iuſtitiam concludendarum ſolennitates adhibentur, cap. 52. num. 1. & 12

Criminales commiſſiones, quæ [illegible] nunquam admittuntur in cancellaria Brabantiæ, cap. 12. numero 3

Criminales ordinariæ punitiones ciuiles, quæ dicantur c. 57. n. 1

Criminales pœnas homicidij, quidam volunt poſſe conuerti in pœnas ciuiles, ſed perniciosè c. 79. n. 36

Criminoſi multi eiuſdem criminis, quoties [illegible], quorum alij comparuerunt, quorum vero non, [illegible] pacto procedendum ſit per ſiſtim, c. 28. n. 20

Criminoſus, appellans audiatur, c. 35. n. 11

Criminoſorum vxores non confiſcantur ſuis dotib. niſi, &c. c. 66. n. 61

Culpa vbi maior eſt, ibi grauior debet eſſe vindicta, c. 61. n. 60

Culpa lata & dolus malus, culpa leuis & leuiſſima, caſus & fortuitum differunt, c. 87. n. 8

Culpa lata quid ſit, & quomodo contingit ib. n. 10. & quid culpa leuis, culpa leuiſſima, & quid infortunium. n. 11. 12. & 13

Cuncti capiti ac vitæ poſtponenda, c. 52. n. 5

Curatores à fidelis teſtimonio ferendo [illegible] ſunt, c. [illegible] n. 12

Cuſtos carcerum mulierẽ incarceratam honeſtè cuſtodire debet, c. 17. n. 21

D

DAmnandus nullus capitaliter, deficiente probatione ſufficienti, c. 67. n. 20

Damnatus criminaliter ex propria confeſſione appellare non poteſt, c. 151. n. 1

Damnatus qui eſt non propria confeſſione criminaliter hic poteſt appellare, ib. n. 2

Cæte-

Cætera habes infra in litera O, in verb. Occidere.

D[illegible] dans cauſam damnum dediſſe videtur, c. 70. numer. 4

Damnum non eſt ſemper [illegible] poſt alterutrius mortem [illegible] c. 94. n. 7.

D[illegible] alteri malitio [illegible] tenetur ad reſtitutionem [illegible] c. 146. n. 1

Ad D[illegible] vel [illegible] vel [illegible] puniuntur [illegible] ib. n. 2

Dar[illegible] pœnas maximum [illegible] eſt, in proœm. numer. 6

Debitor fugitiuus, ſi telo contra creditorem cap[illegible] defendat, ab eo, aut [illegible] occidi poteſt, c. 80. n. 10

D[illegible] urbem ſiue turbam, c. 11. n. 5

Def[illegible] æqua & rationabiliter excuſat à pœna, ca. 59. num. 12

Defenſio [illegible] permittitur, & uſque ad internecionem alterius, c. 78. n. 2

Defenſione [illegible] quis legitimè prætraxerit, quot nec [illegible] ib. n. 3

Defenſio pro [illegible] quandoque miſſa de iure [illegible] numer. 6

Defenſionis modum excedens non excuſatur, ibidem num. 13

Defenſio [illegible] requirit factorum paritatem, temporis æqualitatem, & [illegible] defenſione [illegible] collatio [illegible] ib. n. 14. 15. 16

Defenſio præuiam læſionem arguit, ib. n. 17

Defenſio [illegible] adiudicanda in pugna dubia, ibid. num. 23

Defenſio [illegible] excuſatur, potius infamiam [illegible] c. 81. n. 2

Defenſio [illegible] permiſſa, ibidem numer. 4

Defenſio [illegible] cuiuis licita, c. 82. n. 1

Def[illegible] qui defendit ad alterius [illegible] urgente) internecionem excuſatur ab homicidio, ib. n. 2.

Defenſio [illegible] iuſti belli ratio, item de [illegible] defenſio [illegible] ſua, recuperatio [illegible] & defenſio libertatis reipublicæ & fidei catholicæ, c. 84. n. 15

Cætera vide ſupra in litera A, in verb. Affinibus.

Degradatio & traditio ad iudicem ſecularem eſt maxima [illegible] c. 89. n. 11

Delator [illegible] eſſe poteſt in crimine læſæ maieſtatis, c. 62. n. 15

[illegible] homicidarum, quando ab homicidio [illegible] excuſentur, c. 76. n. 37.

Delicta non debent remanere impunita, cap. 33. numer. 12

Delicta [illegible] intereſt reip[illegible] in proœm. numer. 1

Delictum omne cadit in [illegible] delicto carnis c. 54. n. 2

Delictis [illegible] ſingulis [illegible] legum [illegible] cap. 55. num. 9

Delicta vel maleficia ſi plura fuerint, in una, & eadem [illegible] commiſſa, an unum vel plura facta ſint c. 93. n. 3

Delicta quæ in triremibus committuntur, c. 155. numer. 77

Delicta [illegible] pœnæ condigna delicti, c. 59. n. 1

[illegible] quibus [illegible] iuris patrocinantur ib. n. 2

Qui [illegible] non meditata occaſione peccant, ibid. numer. 3

Qui phrenetici [illegible] maleficia committunt, ib. n. 4

Dormiendo [illegible] ib. n. 5

Pupilli & [illegible] ib. n. 6.

Ebrii [illegible] ib. n. 7

Ignorantes [illegible] ib. n. 8

Et [illegible] ib. n. 9

Diuinis releuationibus, ib. n. 10

Rerum ipſa [illegible] ib. n. 12

Grauis [illegible] ib. n. 12

Ætas & [illegible] ib. n. 13.

Delicta plura commiſſa [illegible] temporibus [illegible] efficitur, c. 79. n. 32 & 35

Delictum [illegible] fit intenſius, c. 85. num. 5

Delinquendi [illegible] facilitas [illegible] in proœm. n. 7

Del[illegible] indices c. 22. n. 3

Delinquens & fugiens poteſt a [illegible] & vinctus ad iudicem duci, c. [illegible] n. 8

Delinquentibus pluribus [illegible] incertum [illegible] percuſſus eſt mortuus, an [illegible] puniantur & qualiter c. 69. n. 4

Delinquentem iuuans, aut conſilio, auxilio, vel mandato, punitur [illegible] c. 135. n. 2

Dæmon [illegible] morborum, ac [illegible] naturalium peritiſſimus, 61. n. 96

D[illegible] mortem, [illegible] quo prædicamentos habeat [illegible] 6

Dæmones [illegible] facere poſſunt, [illegible] omnipotens [illegible] potèſt [illegible] faciendi concedit, [illegible] voluntate facere [illegible] ib. n. 130

D[illegible] c. 9

Denun[illegible] c. 4. n. 3

Denunciationes oportet eſſe veras, c.6.n.8
Denunciationis finis, ibid n.13
In Denunciatione quę à magiſtratu animaduertenda, ibid n.12
Denunciare qui admittuntur iure ciuili & pontificio, c.6 n.1.& 2
Denunciare non eſt permiſſum infami, vlli conſpiratori vel inimico, ibid n.3.4.5.& 6
Denunciare admittuntur bonę vitę, famę & conuerſationis, qui ex charitate & non ex odij fomite procedit, ib.n.7
Denunciator in quo differat ab accuſatore, c.6 n.9
Denuncians ad quod obligatur, ib.n.10
Denuncians non nunquam obligatur iurare denunciationem veram eſſe ib.n.11
Depopulatoribus agrorum canones ex communi conſenſu eccleſiaſticam libertatem negans, c.108.n.20
Deſpectus Iuſtitię fauorem amblit, c.155.n.6
Deus ſolus occultorum eſt cognitor & index, c.61.numer.7
Deus aliàs occultè, aliàs manifeſtè offenditur, ibidem num 6
Deus vindex Principum & Regum delinquentium, c.84 n.92
Diabolus cum ſit ſuperbiſſimus, Deo cupit in omnibus quam ſimillimus eſſe, c.61.n.132
Diabolus effectuum omnium necromãticorum & maleficorum operator, per applicationem opus producit operatum quandoque aliquando realiter, aliquando ſolum apparenter ib n 123
Diabolus propter ſcelera punitur, c 159 n.10
Diffamatio omnis, inquiſitione digna, naſci debet ex veris probis, & ibid c 9.n 9
Diffamatio eſt furtum ſpirituale, c 127 n 1
Diffamationem duntaxat comprehendere licet, cap. 15. num.10
Diffamatio infamis ſuę, dicam ſuis moribus preſeruat ibid n.11

Cætera vide infra in litera E, in verb. Executori in litera F, in ver. Fama, & in litera O, in verb. Opiniones.

Differentię inter remiſſionem, & abſolutionem vel indulgentiam, c.149 n.21
Differentia inter dolum malum & culpam latam culpam leuem & leuiſſimam, caſum & infortunium, c 87 n.8
Dilationes viridu... nonnullis in locis admittuntur, c 22.num.4
Diſcipulum caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limites non extrapoliat, c.143.n.1
Diſſimulare aliquando bonę iuſtitię nomen meretur, cap.3.n 7
Diſſoluere. Nihil tam naturaliter connexum, quod eodem genere diſſolui non poſſit, c.61.n.94
Diuina maieſtas, vide ſupra in verb. Deus.
Diuina reuelationes excuſant à delicto, c.59.n.10
Diuini qui dicantur, c.61.n 102
Diuinatio eſt crimen leſę maieſtatis diuinę, ib n.9
Diuinationis ſpecies ſunt variæ, ib.n.87
Diuinatio inter cęteras obtinet principatum, ibid.numer 99
Diuinationum quatuor ſunt ſpecies, videlicet, Geomãtia, Hydromantia, Pyromantia, & Aeromantia, & hinc dicti Geomantes, Hydromantes, Pyromantes, & Aeromantes, ib.n.101
Diuinatores hoſtes humanę ſalutis, & humani generis inimici credendi ſunt, ib.n.84
Diuitię, corpora & animę perdunt tempore bellorum, c.82.n.149
Doctor quis eſt miles legalis militię, efficitur ciues illius ciuitatis vbi ſtipendium fecit, c.83.n.23
Doctor ſeruire volens per ſubſtitutum, debet ſeruire per doctorem nequaquam per ſcholarem, licet ſufficientem, c.83.n 23
Doctores à tortura ſunt excuſabiles, c.41.n.1
Doctorculorum quorundam imperitia, c.102.n.36
Dolus quid ſit & quando contigat, c.87.

Cætera require ſupra in verb. Differentia.

Domeſtici à fideli teſtimonio ferendo reiiciendi ſunt, c.50.num.5

Reliqua habes infra in litera S, in verſic. Saluantur,

Domicilia ad excudendam falſam monetam fiſco adiudicanda, c.65.n.9
Domus quomodo hic accipiatur c 13.n.5
Domo propria quando quis abſtrahi poſſit, c.15 nu 24
Domus diruptas ſepulchra continens, confiſcanda erit, c.111.n.3
Domus aleatoria debetur fiſco, c 118.n.8
Dominus caput eſt membrorum ſuorum, c.20.n.6
Domini de Conſilio nulla vtuntur remiſſione in priuilegiatis c.32.n.8
Domino grauius peccatur quam ignoto, c 61 n 2
Dominus tenetur defendere ſeruum conductum, c.82, num 36
Dominus à ſeruo ſuo defendi debet, ib n. 37
Dominis & non ſeruis imputanda ſunt electorum dãna, c 145.n.6
Domini quando de alicuius morte reconciliantur, cap.147. num.14

Cætera vide ſupra in litera B. in ver. Beſtia.

Dominium rei ſuę poteſt Princeps homini priuato auferre ſi fuerit Reipublicæ vel communis vtilitatis, cap.84.n.74.& 75

Dormiens non debet, ut aliàs delinquens, puniri, c.62. n.8
Dormiens lædens, non eſt plectendus pœna delicto condigna, c.59 n.5
Dormientes de facto eum uſu non præſcij, ab homicidio commiſſo excuſantur, c.56 nu
Dormientes quatenus furioſis ſimiles, ibidem num.10
Dormientes ſubinde alies occidunt, exempla, ibidem num.12
Dormiens de conſueto ac futuro male præſcius non excuſatur ib n.13
Dormientes iniuriis non obligantur, c.139.n.12
Dos mulieris non venit in confiſcationem bonorum mariti, c.66.n.107
Dos propter delictum mulieris publicari non debet, matrimonio conſtante, ib 108
Duellum Francorum, c.42 n.6
Duelli leges à Longobardis conſcripta, ib n.4
Duelli duplex ratio, ibid.n.5
Duella quare vetita & abolita, ibid. n.7
Duellum à Comitibus Flandriæ ablatum, ib.n.9
Duella in Francia à Philippo Pulchro revocata, ibid. num 10
Duelli porſus tollendi duplex ratio, ib n.11
Duo irreprobabiles teſtes, plenam faciunt probationem, cap.49.num.1

E.

EBrietas ad malum patrandum captata non excuſat, c.86 n 16
Ebrietas de iure excuſat à tanto, non à toto, ibidem num.17
Ebrietas Loth inceſtum excuſabat, ib n.18
Ebrietas levis ab homicidio non excuſat, ib.n.19
Ebrietas ante diluvium incognita, ib.n.21
Ebrietatis prætextus an blaſphemantem excuſet, cap. 61 n 22
Ebrioſorum licentiam compeſcuit conſtitutio Cæſarea, c.86.n.20
Ebrij furioſis æquiparantur, & in iniuriis non obligantur, c.139.num.12

Cætera habés ſupra in litera D. in verb. Delicta, & infra in litera L. in ver. Incuria.

Ecclesia non claudit gremium reſipiſcentibus, cap.61. num 48
Eccleſia ſpretus ſit ex ludo, c 83 n.87
Eccleſiaſticis permittitur in iuſtis bellis, ut opem conferant opibus, c 82 n.14
Edicta Caroli V. in vagabundos, c. 153.n.49.50.52
Edicta regia ſtrictè obſervanda, ib.n.58
Edictorum regiorum vim in dubium vocantes, inobedientiæ notam incurrunt, ib.nu.59
Ejectans Ejiciens ſordes in viam publicam quibus tranſeuntes offendit, punit in duplo, in viam privatam, non eſt puniendus, c.43.n.1
Ejectum inconſideratò cadens & occidens, punitur quinquaginta aureis, & lædens non occidens compenſat in duplum damnum, ib.n.2
Ejectore non comperto, damnantur omnes in cubiculo præſentes, ib n.3
Ejecta à capite, damno primo ſunt caſſoni, ibidem num.4
Ejectionoxia ſemper imputanda illi è cuius feneſtris contingit, ib.n.5
Ejectorum damna ſemper imputanda ſunt aut Dominis, Heris, præceptoribus, conuictoribus, non ſeruis domeſticis, diſcipulis, communis, ib.n.6
Electrum pro argento vendens, monendus eſt ſuo opificio, & mercè privandus, c.125 n.13
Eleemoſyna de rebus alienis non licitè fit, cap. 110. num.73
Emens ſciente quicquam iniuſtum in menſura punitur duplici reſtitutione, c.125.n.7
Emphyteuſis eccleſiaſtica an cadat in confiſcationem, c.66.n.111, remiſſ.

Cætera habes infra in litera F. in verb. Furtum: & in litera M. in Monopolium.

Enormitas iniuriæ perpenditur ex qualitate temporis, loci, vel perſonarum, c.139.n.19
Epitheta boni Principis, c.84 n.125
Equites aurati à tortura ſunt excuſabiles, cap. 41. num.2
Equitibus quid faciendum, ut ab aliis periculum arceant, & ipſi crimine vacent, c. 85.n.4
Errabundi damnandi ſunt ad vincula nautica, cap. 153 num.1
Errantis de facto confeſſio nulla, c.54 n.2
Error in proceſſu criminali deprehenſus, proceſſum reddit ad condemnationem invalidum, c.54.n.2
Æs: Qui non habet in ære, luat in corpore, cap. 19. num.15
Evaginato cultro petens aut civem Gandenſem, aut civem Brugenſem, multatur 60 libr. Pariſi. ca.37. num. 5
Eucharistia non eſt neganda capitaliter exequendo, c.152.n.4
Evellens aliorum agrorum ſeu viarum limites, ſeu tranſbonens, qua pœna ſit puniendus, c.129.n.16

Cætera vide infra in litera L. in verb. Limites.

Eventus potius quam animus in maleficiis ſpectandus, c.74.n.17
Evidentia facti plenam facit probationem, cap.49. num.3

Exami-

Digitized by Google

Examinatio diligentius fieri debet vbi de hominis ſalute tractatur,c.28.n.11
Excedens modum in ſua defenſione non excuſatur,cap.76.n.13
Exceptionis definitio,c.4.n.4
Exceptio non extendit ſeſe latius quam ad finem, ad quem propoſita eſt, c.7 n.4
Exceptionis declinatoriæ, dilatoriæ, & peremptoriæ exempla,c.32.n.4
Exceſſus viam aliis aperimus,ſi ea, quæ male vſurpantur, omittimus,in proœ.n.8
Excommunicati ad legitima teſtimonia non admittendi,c.50. n 16
Excuſationes, quæ impediunt abſentem comparere, c.25. n.8
Excuſationes aliæ neceſſariæ,aliæ probabiles,aliæ voluntariæ,ibid.n.20
Executio criminalis, in magno Concilio committitur procuratori generali, vel ipſius vicario cum oſtiariis: In concilio Flandriæ committitur prætori Comitis,qui ſemper prætor eſt antiqui caſtri Gandenſis,vel aulæ Iyprenſis, vel prætor alius proximus: in aliis ſententiis committitur prætori loci,cap.51. num.1.& 2
Executori ſemper incumbit,vt citato inſinuatio innoteſcat c.13.n 7
Executori fides ſit de commiſſione per acta, ibidem num 9
Executori ut diffamato, non unquam iudicis eſt attribuere credere,ib n.10
Executorum conſilium laudabile reddendum,quo cauillationem & periculum effugiant, ib.n.11
Executor in negotiis criminalis, reo explectorum copiam non tradit, ib. nu.12
Executor in negotio ciuili, reo expletorum copiam ex vſu ac ſtylo tradere obligatur, ib n.13
Executor eſſe non ſinans commiſſam manus iniectionem, quomodo puniendus,c.15.n.12
Executoris aut alterius non eſt captum ob quamlibet etiam ſolutionem ſidem libera dimittere relaxationi,ibid n.13
Executori in captura peſcenti ſubſidium, nullus officiarius,nullus ipſi ſubditus,impune id recuſare poterit,ibid nu 14
Executori vbi in locorum aperiendi ſunt carceres, modo id poſceris, vel minimum ſemel vna nocte, ibid. num 15
Executori in maleficum rebellem comprehenſuro,termitti ur domum obſidere,oſtia & feneſtras infringere, ibid num.16
Executori ex sua authoritate concredita permittitur, ut in quibus ad illam capturam vi iebitur neceſſarium ib n 17
Executoris non eſſe, carcere conſtrictum vi illinc eximerent,& c.ibid n.18
Executori non permiſſum eſt, tem, lis aut iam teriis temere abſtrahere ibid n.19
Executori quando & quomodo maleficum è ſacratis locis abſtrahere dabitur,ibid n 21
Executori licitum ſubinde maleficum è propria domo eius captiuare.ib n 24
Executor omnem diſſimulabit ſaluic onductum, vel ſimilem purgationem,ibid.n.25
Executori non licere debere rebellem maleficum interficere ibid.n.27
Executor quando ab homicidio malefici capiendi excuſandus,ib.n.28
Executori de commiſſione peracta, non de iniuriis ſolutis fides habenda,ibid.n.31
Executori maleficum in aliud territorium confugientem, & ſubſequi, & captiuare liceat, ibid. num 32
Exempla quibus decetur fœminis potius condonatum fuiſſe quam viris,c.92. n.112
Exemplum damnatorum ad ergaſtula nautica & eorundem ereptorum,c.153 n.17
Exemplum validi cuiuſdam mendicantis, ibidem num.36
Exemplum cuiuſdam oſſifragati, ibidem numero 43
Exemplum de Parocho qui ex confeſſione futura exitia præmonuit,c.152 n 9
Exempla indiciorum in latrocinio,furto, adulterio, c.36.n.16
Exilia ex contumaciis prolata, ſunt interlocutoria, c.28.n.8
Exilium omne includit infamiam,ib nu.9
Exilium pœnam eſt vſitatiſſimum,c.38.n 1
Exilio pleƈtimus,extra ciuitatem, intra ciuitatem, in conſ iuetis locis,ib.n.2
Exilium cum confiſcatione bonorum,par eſt morti ciuili,ib.n.3
Exilio damnamus temporali,& non temporali, ibid. num 5
Exilia & emiſſiones, nomine ſunt diuerſa, re vero eadem, ib.n.6
Exilii iniquus vitans iterato exilio damnandus, ibid. num.7
Exilium pronunciatum ad inſtantiam partis requirit in rappello interinationem & ſatiſfactionem partis,c.48 n 2
Exilium ad inſtar iam pœnam pronunciatum,non requirit rappellationem graueris debere interinatione, ibid n.3
Exules Gandenſes Princeps ciuitate & patria donat cum conſenſu Senatus,c.49 n 4
Exules Brugenſium & Yprenſium ad tempus Princeps tamen non ſat ix donat vſque ad terminos Scabinatus,ibid.n 5
Exules Brugenſium & Yprenſium ſine certo tempore, Princeps abſoluit literas, reddens eos & patria & ciuitate,ib.n.6

Exilia e terra Flandriæ, Princeps abſolutè reuocat, do-
.. nans exules & patria & ciuitate, ibid. n. 8
Exilorum Gandenſium rappellæ.

Vide infra in litera R, in ver. Rappellæ.

Exules hoſtes Reipublicæ ſunt, c. 15. n. 3
Exules æquiparantur deportatis, c. 58. n. 17
Exuli literas reformatorias Concilium Flandriæ lar-
gitur, c. 49. n. 6

Cætera habes infra in litera O, in ver. Occidere, & in ver. Occiſor

Expilator hæreditatis punitur perpetuo exilio, aut pœ-
na arbitraria, c. 11. n. 2
Expilatorem non excuſat ignorantia veri domini ib. d.
num. 3
Expilator ſcit bona expilanda non eſſe ſua ib. n. 4
Expilata bona ſunt omnibus hæredibus communia, ib.
num. 5
Expilati cuiuſdam Aurelianenſis luctuoſum exem-
plum, cap. 114. num. 7

F

FAciens iniquas menſuras aut pondera, tenetur
reſtitutione damni, c. 125 n. 9
Facta ex dictis hominum penſamus, c. 10 n. 13
Facta non minus quam verba loquuntur cap. 61. n. 26
Facti quæſtio eſt in arbitrio iudicis, c. 153. nu 55
Facti euidentia.

De hoc habes ſupra in litera E, in ver. Euidentia facti.

Faciei læſio grauior eſt, quam in alia corporis parte
cap. 142. num. 2

Cætera vide infra in litera P, in ver. Punitio & in litera R, in ver. Romani.

Facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi in
proœm. nu. 7
Facinus nocentis ſanctius eſt impunitum relinqui, quã
innocentem damnari, c. 28. n. 12
Falſitas per conſenſum fit in contractibus, c. 121. n. 1
Falſitas per conſenſum punitur, & criminaliter &
multa pecuniaria, & reſtitutione damni, ib. n. 2
Falſitas verborum committitur quinque modis falſa
ſuggeſtione, denunciatione, accuſatione, depoſitione,
& condemnatione, c. 123 n. 1
Falſitas in ſcriptis committitur, falſa mutatione, in
mundatione, rediectione: cõſcriptione inſtrumentorum,
literarum, & librorum: litura vel raſura: ſubſcri-
ptione, ſigillatione, enarratione ſcriptorum, ca. 124.
num 1
Falſitas quando in ſcripto dicenda eſt, ib. n. 2
Falſitas nunquam punitur, niſi interueniat offenſio
vel damnum proximi, ib n. 10
Falſitatis crimen eſt raſura, ib. n. 13
Falſitatem committit, aſſumptas literas non deſtruens
ibi. num. 10
Falſitas per abuſum fit in falſis menſuris, ponderibus
mercibus, nominibus, titulis, dignitatibus, pecu-
niis, monetis aureis, argenteis, literis, geogra-
phis relatiuisque per rerum ſuppoſitionem c. 125. n. 1
Falſitas menſurarum, ponderum & mercium punitur
reſtitutione dupli, & exilio, & ieiunio 30. dierum
canonice, ibi n. 2 & 6
Falſitas ſæpe iterata punitur grauius, ibi. n. 23
Falſitas omnis ex iure olim puniebatur exilio & con-
fiſcatione bonorum, hodie punitur tantum exilio,
c 116 n. 7
Falſitatis punitio ex quorundam conſuetudine, ibidem
num. 8
In Falſitatis crimine iudicando, magna habenda eſt
obſeruatio, ibi. n. 12
In falſitate, tam reo quam actori permittenda eſt
probatio ibid n. 12
Falſa impetratio, ſurreptitia eſt & nulla, c. 123. nu-
mer. 2
Falſa ſcribens ex malitia, punitur amputatione ma-
nus, c. 124. n. 7
Falſa ſcribens ex ignorantia, punitur confiſcatione
bonorum, ib n. 8
Falſa ſcribens inualida, nunquam punitur. ib. n. 9
Falſe ſigillum effingens, punitur amputatione manus,
ibi. n. 12
Falſis ſe defendens literis, punitur pœna falſi, ibidem
num. 20
Falſi crimen à tortura non eſt liberum, cap. 41. nu-
mer. 1
Falſi crimen committitur conſenſu verbis, ſcriptis,
abuſu, ſilentio, c. 122. n. 3
Falſi crimen committit, rem adulterans ib. n. 2
Falſo accuſans tenetur reſtitution. damni, cap. 123.
num. 3
Falſus teſtis punitur ciuiliter & criminaliter, c. 123.
num 4
Falſus teſtis ad mortem alterius, punitur capitaliter
ib. n. 5
Falſus teſtis coram commiſſario, punitur arbitrarie,
ibid. n. 6
Falſus teſtis offendit Deum iudicem & proximum
ob quem punitur, pœnitentia, infamia, varie, c. 70.
n. 2. & c. 123. n. 7
Falſe iudicans declaratur falſarius publicus, vel pu-
nitur pœna arbitraria, c. 123. n. 8
Falſo, aſſumptis diuinis titulis fallens, punitur vt
falſarius arbitrarie, c. 125
Falſo ſupponens pueros, punitur pœna falſi, vel pilo-
rino aut ſententia arbitraria, ib n. 23

Falſum

Digitized by Google

Falſum etiam committitur in ludo, c.83.n.96
Falſificantes pannos vendens, mouendus eſt ſuo officio, & mercede priuandus c.125.n.14
Falſarius ſcriptor, ſigillator, vel Chirographi effictor, punitur exilio, infamia c.124.n.3.& 4
Falſarius licet nō no.en., punitur aliquando arbitrariè.i.i.n.1
Falſificans literas Principum ex Cancellaria, punitur per magnum Concilium Ex alio Concilio punitur per idem Concilium, ib.17.& 18
Falſificans libros mercatorum punitur & pœna falſi & reſtitutione damnorum, c.126.n.4
Falſificans monetam principis punitur vt falſarius & vt traditor, c.125.n.15
Falſimonetarij puniuntur extremo ſupplicio, ibid.numer.6
Falſarijs negatur remiſſio cum ingreſſu Principis, ibid.num.11
Fama in maleficiis initium habere debet à perſonis fide dignis, c.8.n.10
Fama quæ originem ſumpſit ex ebrioſis, leui plebecula, inimicis aduerſariis, maleuolis, ad alicuius diffamationem eſt inualida in.c.9.n.2.3.4.& 5
Fama recens orta aut quæ poſt capturam demū exoriri cœpit, iſſum reum non diffamat in.c.9.n.6
Fama ſola nullis aliis indiciis fulta, nihil efficit, ibid.num.7
Fama vnico teſte non ſuſpecto de caſu ſactoque ipſo loquente, ſufficit ad inquiſitionem intendam, etiā ſubinde ſupplicium, ib.n.8
Famæ actores ſunt nominandi, ib.n.10
Famæ ad probationem duos teſtes haud ſuſpectos ſufficere (etiam authoritate euangelica) aiunt ibi n.13
Fama quando probatur remiſſ.ibi n.44
Fama contraria famæ eliditur, c.25.n.14
Fama, præſumptio & indicia præcedentia per contraria ſubſequentia eliduntur, ib n.15
Fama ſola an faciat indicium ad torturam, ca.36.numer.22
Fama res eſt fragilis & pernicioſa, ib.n.22.
Fama iūcta aliis adminiculis, facit indicium ſufficiens ad torturam ibi.n.21
Fama vehemens efficit ſufficiens indicium ad torturā ibi.n.25
Fama non plenam probationem efficit, c.49.n.5
Fama bona et atrocitas, dilig. ... cautela, c.78 n.10
Familiares à fideli teſtimonio reiicien... ſunt ... 50. num.5
Familiares inimicis, à teſtimonio ſunt repellendi, ibi.num.2
Famoſorum libellorum authores, puniendi ſunt capitaliter, c.25.n.2
Famoſos libellos reperiens, vix tutus eſt à damnatione capitis, ibi.n.3
Famoſos libellos vulgans de rebus capitalibus & veris, eſt innoxius, ibidem num.4
Famoſi libelli de principibus reipub. officiariis, deferendi ſunt ad magiſtratus, ib n.8
Famoſorum libellorum authores, iure Pontificio flagellandi, ibi n.9
Famula à fideli teſtimonio reiicienda, c.50.n.6
Famulus reiicitur à teſtificando, c.50.n.6
Famuli crimina dominorum ſectantes, pœnam quoq; dominorum imbibunt, c.102.n.8
Famuli dominum ſuum furantes, pro primo furto ſimplici ſuſpenduntur, c.112.n.41
Famulum caſtigans non peccat, ſi caſtigand. limitem non tranſilit, c.143.n.1

Cætera vide infra in litera I, in verb. Incuria, & in litera S, in ver. Saluantur.

Fauentes in conſpirationibus plectuntur, cap. 26.numer.8
Fautor iuſtitiam falſo corrumpere ſtudet, c.155.n.5

Fautor. De hoc require infra in litera S, in ver, Saluantur duo.

Fœminæ in quouis crimine minus peccant quam viri propter imbecillitatem ſexus, cap.92.n.111.112.& 113
Fœminæ admittendæ non ſunt ad teſtimonii fidem, ca.50.n.23
Fœmina in materia feudorum non ſunt ad teſtimoniū audiendæ, ib n.24
Fœminæ in teſtamentis non ſunt idoneæ teſtes ibidem num.25
Fœminæ meretrices indignæ teſtes ſunt in cauſa criminali, ibi.n.26
Fœminis pacis reconciliandæ fides admittitur, c.147.num.11
Fœminarum vitiis ſemper fuit condonatum potius quam viris ob imbecillitatem ſexus, c.29.n.112
Fœtum arte prius mortuum propellens, in laude, eſt non in crimine, c.74.n.11

Reliqua habes infra in litera M, in verb. Mulier, & in litera V, in verb. Veneno.

Feuda ſeu fundi, qui conſiſcationi cedunt dominis vel Principibus, c.66.n.4
Feuda confiſcata ac fundi non cedunt hæredibus, ibid.num.5
Feuda an poſſint confiſcari, c.66.n.112
Feudator tenetur defendere feudatarium vaſallum, & è contra, c.80 n.39
Feudator ſtuprans filiam vaſalli priuatur iure ſuo in vaſallum, c.94 n.10
Feudatarius ſtuprans filiam feudatoris priuatur ſuo feudo, c.94.n.11

Digitized by Google

Fideiuſſor: Nemo ſui corporis periculo pro alio fide iubere potuit, c. 20 n. 5
Fideiuſsio quando extincta & quando non, ibidem num. 12
Fideiuſsionis amplitudo in re criminaria, ib. n. 13
Fideiuſſor ſi non conſtituendi de non inferenda maleficio, ibid n. 14
Fides nulla danda eſt reo in tortura non interrogata confeſſo, c 39 n 2
Filium contra ſtupratorem famulum, permittitur patri defendere, c. 80. n 12
Filiam defendere permiſſum eſt parentibus contra ſtupratorem, ib. n. 21
Filiam mœchantem cum ſocero ſuo vel generi patri occidere permittitur, ibid n. 18

Cætera require infra in litera P, in verb. Pater.

Filius is eſt, quem nuptiæ demonſtrant, c. 11. n. 16
Filius & pater cenſentur vna perſona, c 25. n. 6
Filii committentium crimen læſæ maieſtat. efficiuntur infucceſſibiles, c. 62. n. 9
Filij ac hæredes confiſcantur hæreditate criminoſorum c 66. n. 7
Filij parentum criminoſorum, cur hæreditate indigni, ibi. n. 8
Filij parentum criminoſorum, quando hæreditate non priuantur, ib. n. 9
Filio oppreſſorem patris aut matris permittitur occidere, c. 80. n. 32
Filio adulterantem cum matre vel nouerca occidere permittitur, ib n 40
Filium oppreſſum, patri defendere eſt permiſſum, ibi. num 13
Filius non defendens parentes puniendus eſt, ibid. num. 23
Filius homicida per patrem delatus, oblatus iudici ab homicidio commiſſo excuſatur, c. 80. n. 36
Filius toxicum parans pro extinguendo parente parricida cenſetur. c 89. n 5
Filio toxicum pro occidendo parente præbens parricida eſt, ib. n. 6
Filio pecuniam, conſilium, vel ſubſidium præbens pro occidendo parente, parricida eſt, ib n. 7
Filium caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limites non tranſiliat, c. 143. n. 1
Filii an & quando ſe oſcilient de morte parentum legitimorum vel illegitimorum, c. 148. n. 147

Reliqua habes infra litera P, in ver. Pater.

Fiſcus & ſimiles in denunciatione, ad quæ aduertere obligentur, c. 6. n. 12
Fiſcus ſucceſſor an ſit, c 66 n. 112
Fiſco vendente rem alienam, num ſtatim ſit emptor ſecurus, c. 90. n. 30
Fiſco aut officiario quid liceat, c. 7. n. 5
Fiſcus & ſimiles ius, conſuetudinem, vel ſtylum obſeruare tenentur, ib. n 6
Fiſcus habens duntaxat famam, pro inquiſitione facienda ad quæ obligatur, c 9. nu. 1
Fiſcus ſi pro inquiſitione ſua producenda præter coniecturas, præſumptiones, indicia, aut ſuſpiciones habuerit, nihil obligatur de ipſis ſe ipſum informare, c. 10. n. 1
Fiſcus officiarius, aut cellarius, nullam dat cautionẽ de expenſis carcerati, c. 18 nu. 18
Fiſcus quonam pacto procedere habeat, quoties multi criminoſi eiuſdem criminis citentur, quorum alij comparuerunt, alij vero non, c. 28. n 20
Fiſcus poſt concluſas in inſtitiam cauſas admittitur producere teſtes plures, inſtrumenta, munimenta, litem ac quibus rei cauſam grauet, c. 52 n. 4
Fiſcus & pars in criminalibus offendantur, cap. 97. num. 5
Fiſcus & pars, ſunt placandi, in criminalibus, ibid. num. 6
Fiſcus bonorum criminalium hæres eſt, c 132. n. 4
Fiſcus nihil ſibi vendicat in alterius calamitate, cap. 110. n. 70

Cætera habes ſupra in litera C. in verb. Crimina.

Forma purgationis canonica, c. 44. n. 2
Forma docta & decens quando intelligitur, c. 8. n. 13
Forma inſpectionis occiſi, c. 77. n. 1
Forma & ratio inſpectionis apud Brugenſes, ibi. n 3
Forma querelæ conſulum communicata coram Senatu proſcribam, ib. n. 5
Forma abſentes homicidas proſcribẽdi, ex conſuetudine Brugenſium, ibi. n. 7
Fornicatio quomodo committitur, c. 95. n. 1
Fornicatio prohibetur iure diuino & iure canonico, ibid. n. 2
Fornicatio diuina Iuſtitia aduerſatur, c. 95. n. 5
Fornicatio cur à iure ciuili permittatur, ib. n. 3
Fornicationem, qui peccatum mortale negat, errat, ib. num. 4
Fornicatio viduæ, vel virginis quæ ſit grauior? c. 93. num. 15
Fornicatio mulieris perículoſior eſt quam viri, ibid. num. 16
Fornicatio qualis cauſetur diuortium, & an ſpiritualis cauſetur diuortium, ibi. n. 18
Fornicatio notoria in clericis qualiter punitur, ibid. num. 19
Propter Fornicationem vitandam habeat vnuſquiſque vxorem ſuam, ib n 22
Fraudem non dicitur facere, qui fraudem excludit, ca. 99. nu. 22
Franci de adulterio nullam ferunt ſententiam pœnalem iuris, c. 90. n. 8

Fra-

Frangens oſtia meretricis cauſſa libidinis, an teneatur de furto inde ſequuto, c. 110. n. 63

Fratres à teſtimonio ferendo reiiciendi ſunt, cap. 50. num. 10

Fratri oppreſſorem fratris ſui permittitur occidere, ca. 82. num. 35

Fructus pulſa ambitionis, gloria Chriſti non modica c. 133. n. 7

Frumentum,

De hoc require infra in litera M, in verb. Monopolium.

Fuga haud dubie non mediocrem ſuſpicionem aut indicium parit, c. 10 nu. 9

Fuga an faciat indicium ad torturam, c. 36 n. 18

Fuga facit indicium contra fugientem, ibidem numero 20

Fuga plenam probationem non facit in criminalibus, c. 49. n. 7

Fugere an cogatur, qui inuaditur, c. 78 n. 7

Cætera vide infra in litera I, in ver. Inuaſus.

Fugiens è carcere per ipſum vi fracto, aut crimini obiecto eſt, & punitur capitaliter, crimine tamen per ſe ante non capitali: aut crimine innocens eſt, & punitur tamen tanquam id ipſum commiſiſſet, c. 18. n. 1

Fugiens è carcere aperto non effracto, puniendus eſt arbitrio iudicis, c. 18. n. 1

Fugiens fractis carceribus habetur pro confeſſo, c. 36. num 19

Fundus. De hoc vide ſupra in verb. Feuda

Furioſi ad legitima teſtimonia non admittendi, c. 50. num. 15

Furioſorum & amentium confeſſio nulla, cap. 54 numer. 36

Furioſi vel phrenetici, ſcilicet in ipſo facto, qui dolo carent intentione & voluntate, ab homicidio commiſſo excuſantur, c 84 n 6

Furioſi iniuriam patiuntur, nullam inferunt ib. numer. 7

Furioſis punitio ſufficiens eſt interna furoris vexatio, ib. d. n. 8

Furioſus ad poſſeſſionem capiendam inhabilis, ibidem nu. n. 11

Furioſi parricidantes, non vt parricidæ damnantur, 98. n 9

Furioſi in iniuriis non obligantur, c 130. n. 12

Furtum crimen capitalium & publicorum, c 60. num. 1

Furtum omnium criminum generaliſſimum, c. 112 num. 1

Furtum prohibetur iure ciuili, naturali, conſuetudinario, canonico, & diuino, ib. n. 2. 3. 4. 5. & 6

Furti deſinitio dup ib. n. 6 & 8.

Furti exemplum in validi mendicante, c 112. n. 55. & 56

Furtum grauiori pœna punitur quam adulterium, c. 52 num. 11

Quomodo puniendi qui fures ſuſpendunt in marſupio cap. 112. n. 7

Furtum fit cum contrectatione, id eſt, ablatione fraudulenta, ablatione rei alienæ mobilis corporalis, vſu pignoris, animo furandi, inuito animo domini, ib. n. 9. 10 11 12. 13. 14. 15. & 16

Furtum eſt Bifariam ſimplex, id eſt, nõ compoſitũ, non ſimplex, id eſt, compoſitum, & qualificatum, ib. nu. 17. & 18

Furti cum violatione ſacrorum cum violentia armorum, cum homicidio vel vulnere punitio qualis, ib. n. 19. 20. & 21

Furtum compoſitum iuxta maioris partis culpam puniendum ib. n. 22

Furtum ſimplex punitur iure veteri in ſeruis fuſtigatione, vel loris, vel virgis, ib. n. 22

Furtũ ſimplex punitur iure veteri in liberis nobilibus vel in dignitate conſtitutis pecunia: ignobiles extra dignitatem, & probis tamen pecunia, ſi ſoluendo eſſent, aliàs corporaliter, improbis corporaliter, ib. d. num. 24

Furtum ſimplex punitur iure nouo prima vice flagellatione: ſecunda vice auris abſciſſione: & tertia vice laqueo vel puteo, ib. n 25. 26. & 27

Furtum ſimplex Longobardi puniunt primo extinctione alterius oculi ſecundo naſi præciſione: tertio corporaliter, ib. n. 32

In Furto iura ciuilia non agnoſcunt magnitudinẽ nec ætatem. ib. n. 34

Furtum grauatur potius frequentia quam magnitudine vel ætate, c. 112. n. 35

In Furto ſimplici obſeruanda ſunt, furum neceſſitas, inopia, fames, conſuetudo, voluntas, calliditas, ſimplicitas, res furto ablata, tempus furti, locus & qualitas furis, ib n 36. 37 38. 39 & 40

Furto pro primo ſuſpenduntur famuli dominis ſuis furantes, fures equorum, boum, vomerum, cenſiſores monetæ principum hoſpitis ſue furantes, & licei ſacris furantes, vel ſacrilegi, plagiarii & mangones ibi n. 41

Furtum quo liberi furantur parentibus, aut vxores maritis, iura non puniunt, ib n 42

Furta illicita ſunt quæ fiunt Deo iubente, aut iure ſermone ib. n 52

Furtum mendiatium vel in naufragium commiſſum quid. c. 116. n 1

Furti incendiarii pœna, ib n 2

Furtorum emptores, fures aluntur in furto, cap 119. num 1

In Furtorum mercatores exclamatiuncula, ib. d. nu num. 2

Furtorum emptores, vt fures ipſi puniendi, ibidem num.3
Furta inſciens emens culpa vacat, ibid n.4
Furtorum emptione infamis, cito labitur in priorem ſuſpicionem, ibid.n.5
Furtorum emptiones ſuſpecti, vt periculum incidant, conſilium, ibid n.6
Furtum ſpiritual e eſt diffamatio, c.127.n.1
Furtum etiam committitur in nudo c 83.n.94
Furtum ſi ſit caſus fortuitus, & computetur inter caſus fortuitos, c.150.n.61
Furtum vnum magnum an æquipolleat tribus furtis? ibid n 62
Furari rem furatam à fure an liceat? ibid 64
Fur an præſumatur penes quem res furtiua eſt inuenta, & virum contra eum poſſit agi actione furti: ibid 65
Furtum an committant domini temporales capientes res commiſſas per naufragium, id eſt, in usus fractas? ibid n 66
Furtum committunt domini temporales capientes res commiſſas per naufragium, ib n 67
Furem nocturnum an occidere fas ſit, c.78.n.9
Furem nocturnum ad hoc vt occidere liceat, plura requiruntur, ibid n 2
Furem diurnum an occidere permiſſum ſit, ib.n.3
Fures ob leuiuſcula bona non ſunt occidendi, ibidem num.4
Furum & latronum differentia, c.88. n.23
Fur vocatur primo ſimplex, ſecundo conſuetus, tertio famoſus, c.112.n 28.29. & 30
Fur cur morte mulctetur, ib.n.1
Fur magis eſt qui modica furatur, c.92.n.126
Fures in iure ſunt quadrifarij, improbi & ſimplices, improbiores, atque hi effractores, expilatores, ſaccularij, Directorij, improbiſſimi: vel graſſatores, plusquam improbiſſimi, id eſt, latrones famoſi, cap. 112.n.46 47.48 & 49
Furum alij ſunt manifeſti, alij non manifeſti, ibid. num 50
Furum bona ſibi vſurpantium, amara reprehenſio, ibid.num. 51
Furum receptatores furibus nihilo meliores, cap.118. num.1
Furum receptatores, vt fures plectendi ſunt, ibidem num 2
Fures ad legitima teſtimonia non admittendi, cap.50 num.19
Furantes aut decem oues, quatuor porcos, equum vnum, bouem, & vaccam vnam, puniuntur in metallum, & c.c 115 n 1
Furantes dictarum violentia, puniuntur deportatione beſtiarum, ibid n.1
Furantes anates, anſeres, pauones aut gallinas, arbitrarie puniuntur, ib n 3
Fucus excuſationis duelli, c.42. n.8

G

GAbellam illicitam fraudans non tenetur Deo, nec mundo c 99.n.11
Gandenſis prætor non agit in Reum niſi conquerente Parte, c.147.n 6
Gandenſibus priuilegio conceſſum eſt à Comitibus Flandriæ, vt ſi quis ciuem Gandenſem imaginato cultro ferat, mulctetur 60. libris Pariſienſibus, c 139.n 5
Geneth liaci qui dicantur, c 61.n.102
Generali et occidere adulterum, c.80. nu.19
Geomantia ſpecies diuinationis, hinc Geomanti dicti, c.61.n.101
Gladius principi lius cur datus, c 82. & 89
Gratiam nemini concedere debet Princeps cum iniuria tertii, c.82.n 85
Gratia iudicis ſemper imploranda, c.53.n.1
Gratia permiſſa, vniuerſim, aut particulatim conferenda ibid.n.2
Grauis metus.
De hoc habes infra in litera P. in ver. Peccantes.

H

HAriolі qui dicantur, c.61.n 104
Haruſpices, qui ſint, ib n 102
Hereis letalibus, vide infra in litera L. in ver. Letalibus.
Hæreditatis expilatæ crimen, eiuſque pœna, cap. 114. numero 1.

Cætera vide ſupra in litera E. in verb. Expilator.

Hæredes priuilegio defuncti gaudent, c 28.n 2
Hæreticus ad legitimum teſtimonium non eſt admittendus, c.50.n.16
Hæreſis crimen læſæ maieſtatis diuinæ, c.61.n.9.
Hæreſis non immerito crimen læſæ maieſtatis diuinæ appellatur, ibid n.51
Hæreſis quare cæteris criminibus grauior & deteſtabilior, ibid n 50
Hæreſi qui notandi ſunt, & eorum pœna, ib.n.53
Hæreſis crimen plectendum eſt, non ſolum in plebeis, verum etiam in Principibus. ibid.n.54
Hæreſis crimen habet duo extrema ſubſtantialia, ibid. num.55
In hæreſeos crimen non ſolum verbo, verum & facto quis incidit, ib.n.61
Hæretici quibus pœnis afficiendi, c.61.nu.56
Hæretici puniuntur pœna ignis, ib.nu.58
Hæretici à lectis ſacris non tutantur, c.108.nu.15
Hæretici pertinaces rei ſunt criminis læſæ maieſtatis, c.153 n.68
Homicida ad teſtimonium non eſt admittendus, cap. 50.num.19

Homi.

Digitized by Google

Homicidæ humani generis extirpatores,c.67.n 9
Homicidæ capitaliter puniendi,c.68 n 2
Homicidia etiam conſilio quis efficitur, c 70.n.5
Homicidæ conſilium ac opem preſtans per viam iuſtitiæ, gratiæ, aut alimoniæ, non eſt puniendus,c 71.num.4.5.& 6.
Homicidam oportet ante tertium diem ſeſe per amicos de facto prodere, c.75.nu.6
Forma abſentes homicidas proſcribendi ex conſuetudine Brugenſium,ib.n.7
Homicida offendit quatuor, Deum bifariam, Rempublicam & Principem, occiſi parentes & cognationem, interfectum omnium maximè, c.67.nu.15.16 17.& 18
Homicidæ ſpirituales, præter debitam pœnam etiam irregularitatem incurrunt,c.76.n.32
Homicidia ſæpius ex vindicta fiunt quam ex amore iuſtitiæ,c.81.n.5
Homicidis ſui neganda eſt Eccleſiaſtica ſepultura, c.90.n.5
Homicidæ ſui qui furca damnandi & bonis proſcribendi,ib.n 7
Homicidas ſui quomodo damnent Philoſophi, ibidem num.12
Homicidæ inſidioſi à locis ſacris non tutantur, c.108 num.7
Homicidis inſidioſis canones ex communi conſenſu eccleſiaſticam libertatem negant,ib n.20
Homicidium conſitenti, ſed ad ſui defenſionem neceſſarium, patratum in ambiguo eius probandi, c.34.n.6
Homicidium prorſus negans, & quatenus probatum fuerit, ſe commiſiſſe ad defenſionem dicens, non habitur pro confeſſo,ib.n.7.
Homicidium capitalium & publicorum criminum,c.60.num.1
Homicidium Cain fuit ſecundum crimen,c 67.n.1
Homicidii enormitas à lege diuina ab effectu vario ex iure pontificio, pœna talionis,ib.num.3 4.5.6.7.& 8
Homicidium inter humana commiſſa grauiſſimum, ibid.n.10
Homicidii pœna ex lege diuina,ibid.n 14
Homicidis à pœna nullus excuſandus,c.67 n 21
Homicidium ex propoſito committitur manibus atque inſtrumentis, lingua, conſenſu, vel permiſſu, ſignis, incantationibus, toxico ac veneno c.68.n 1
Homicidii manualis modi & inſtrumenta,ca.69.nu.1.2 & 3
Homicidium lingua committitur quatuor modis, falſo teſtimonio, conſilio, mandato, iniqua condemnatione c.70.n.1.
Homicidium falſo teſtimonio committitur,ib.n.2
Homicidii mandato commiſſio ib n.8
Homicidii pœna tenetur, literas homicidii ſcienter portans,ib n.11
Homicidium præcipiens, iubens, aut mandans, vt occidens punitur, ibidem numero 13
Homicidium conſenſu committitur, aut ante factum, aut in facto, aut poſt factum,c.71.n.1.2.& 3
Homicidium grauius eſt adulterio,c.90 nu.12
Homicidium ſignis committimus, commonſtratione perſonæ, commonſtratione viæ periculoſæ, conſilio, & indiciis doloſis in alicuius necem,c.72.num.1.2 cum ſeq.
Homicidii reus non eſt, qui tantum vulnerat morientem poſtea culpa ſua, vel medici imperitia,c.75.n.2.& 77.n.19
Homicidium tempore meditatum, negat defenſionem ſui,c.76.n.10
Homicidium quando non tempore præmeditatum, ib.num.11
Homicidii reus efficitur, prior inuaſus, at poſtea inuadentem in fugam conuerſum occidens,ib.n.20
Homicidii reus eſt, pugnam prior iterans, inuadens, & occidens,ib n 21.
Homicidii conditores quomodo puniendi,ib n.27
Homicidii in pugna tumultuaria dubia inceptores puniendi,ib.n.28.
Homicidas ſuos, quæ pœna iura canonica efficiant,ib.num.31
Homicidiorum materia quanta difficultas,ib.n.33
Qui illum quem aut lædentium, aut inter manus in vi retinet, eodem crimine cum lædente, aut interimente inuoluitur.c.77 n.8
In Homicidio ex multorum vulneratione orto, ſinguli contra famam ſibi aduerſam, in probationibus audiendi ſunt,ib.num.6
Homicidii & non homicidii certa probatio fieri debet per medicos & chirurgos peritos, ib nu.10
Homicidii crimine & non læſionis tenetur, qui alteri inuſſeris, aut letali vulnere confixeris (eo iam ſi læſus ſemel è lecto ægritudinis leuatus plateatim ambulauerit.)ib.n.18
Homicidis criminales pœnas, quidam volunt poſſe conuerti in pœnas ciuiles, ſed perniciosè,c.75 n 16
Homicidium quodlibet, ſuo facto infames reddit,ca.81.num 4
Homicidio commiſſo qui pœnam euadunt, c 86.nu 1.cum ſeq.
Homicidium qui commiſit, à 10.annis accuſari poteſt à 20.annis, nullo modo accuſari poteſt,n.ib.34
Homicidium caſuale non ligat ad irregularitatem, exempla,ib.n.24
Homicidium caſuale committens per negligentiam fit irregularis,ib.n.25
Homicidii caſualis ab irregularitate, facile abſoluit S Pont,ib.n 26
Homicidio commiſſo, cum de authore vulneris dubitatur, quā pœna ſint pugnantes afficiendi,c.76.n.24.
Homicidii reus fit, qui infirmum vulnerat, grauiter non letaliter, ... c 79.n.40
Homicidium in defenſione alterius commiſſum, quib.

caſibus de iure excuſatur, c.80.nu 13. & 14
Homicidium caſuale ab aurigis, tegularijs, putatoribus, ſag ttarijs, &c. commiſſum præſcripto modo obſeruato excuſat, c 85 n.1 cum ſeq.
Homicidium eſt grauiter puniendum, c.67 n.23
Homicidio de hominis ſalute tractatur, diligentius fieri debet examinatio, c.28 n.11
Hominem ferire gladio, & ſtricto gladio eadem minari, paria ſunt, c.54 num 19
Hominem extinguere veneno, atrocius eſt, quam occidere gladio, c.74 n.2
Hominum natura pronior eſt ad malum quàm ad bonum, ibid.
Honoris ſui omnibus permiſſa eſt defenſio, cap. 79. num 4
Hoſpitantes eos qui merces illicitas deferunt puniuntur exilio & publicatione bonorum, c.66.n.42
Hoſpitarius nullam dat cautionem de expenſis carceratis, c 17.n.18
Hoſtes à fideli teſtimonio ferendo, reiiciendi ſunt, cap.50 n.1
Hoſtem occidens in iuſtis bellis, non tenetur de homicidio c.8 n.5
Hydromantia ſpecies diuinationis, hinc dicti, Hydromantici, c.61.n.101

I.

IGnaui ciues ſunt telluris inutile pondus, cap.128. num.26
Ignoto, ſuppetias ferre licet ciuibus, non tamen tenetur, c.8 n.3
Ignotis permittitur alterius vxoris accuſatio de adulterio, c 92 n.41
Illatinitas innoxia, nullum falſitatis crimen agnoſcit. c.12 n.15
Illatinitas ſenſum mutans falſitatem habet, ibidem num 16
Illegitimis à parte matris in Flandria nunquam, c.147 n 13
Imagines ferro malè tractantes, morti ſunt obnoxij, c.61 n.25
Immiſericors eſt miſericordia, vni parcere, & omnes in diſcrimen adducere, c.153.n.57
Immunitatis eccleſiaſticæ variæ diſcordantiæ, c.103. num 22
Impetrans: In materia purgationis, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans, ob citatorum contumaciam iudicabitur purgatus, c.28 n.19
Impingentem alapam licet repellere gladio, cap. 97. num.1
Impuberes & furioſi in iniurijs non obligantur, cap. 139.n.12
Incantatio crimen læſæ maieſtatis diuinæ, cap. 61. num. 9
Incantatores qui dicantur, ibid num.104
Incarceratio à compariitione excuſat c.25.n.22
Incarcerati quomodo & quando laxantur à vinculis, cap.19.num.5. & ibid.num.8. habetur Flandriæ vſus.
Incarceratus an poſſit recommendari, c.21.n.1
Incarcerati non ſunt inedia, ſiti, aut fame torquendi, digniue ſolatio priuandi, c.17 n.10
Incendium, ruina aut ſimilis caſus fortuitus, clauſtrarium abſoluit ab ereptione. c.17.n.10
Incendium capitalium & publicorum criminum, c.60.n.1
In incendio quid ſpolians, vim priuatam committit, c.102.n.4
Incendium ſpontaneum patremfamilias grauat crimine; immiſſum nullo crimine grauat, c.106.n.1
Incendium caſu fortuito natum, patremfamilias ab omni crimine purgat, ib.n.8
Quid de incendio malitia immiſſo, ibid.
Incendium quando cenſetur immiſſum, ib.n.9
Incendij occaſionem præbens, non vacat crimine, ibid. num.10
Incendium committitur dolo, lata culpa, leui & leuiſſima in ciuitatibus & in pagis, c.106.n.11
Incendij præparationes ſtruens punitur vt factor, cap. 105.n.11
Incendiariorum punitio varia, c.105.n.2
Incendiariorum ſupplicium de iure ciuili & canonico, & ſecundum conſuetudinem, ibid n.3.4.5.6.8. 9 13.14.15. & 16
Incendiarij ſuccreſcunt poſt bella confecta, ib n.12
In incendiarios vehemens inuectio, ibid.nu.1
Incendiarij templorum à locis ſacris non tutantur, c. 108 n.15
Incendendi voluntas punitur pro effectu, cap. 105. num 10
Inceſtus in libidinis ſpeciebus crimen grauiſſimum, c.96.n.1
Inceſtus omnes tranſcendit libidinum gradus naturales, c.91.n.15
Inceſtus fit cum ſanguine carnali toro coniugali, gradu fidei & ſpirituali, nobis coniunctis, ib.n.2
Inceſtus punitio variè capitalis eſt, ib.n.3
Inceſtus punitio ex iure ciuili & iure canonico extra matrimonium & in matrimonio, ibid.n. m 4. 5. & 6
Inceſtum committit, qui neptem cognoſcit citra diſpenſationem, ibid 7
Inceſtum non committit, concumbens cum nepte in matrimonio diſpenſato, & per ignorantiam perſonæ, ib d n 8
Inceſtus punitio eſt, & ſpiritualium & ſecularium iudicum, ibid.n.9
Inceſtuoſi ad legitima teſtimonia non admittuntur, cap 50.num 29

Digitized by Google

Inconſiderans eiectus, vide infra in litera L, in verbo, Lædens.

Inconſtantia an faciat incendium ad torturam, cap. 36. num. 16
Infans expoſitus cuius origo ignoratur, efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi eſt expoſitus & nutritus, ca. 82. num 12
Infans natus ex coitu cum dæmone habito, cuius cenſeatur filius, c 98. n. 34
Inconuenientia quotidiana, quæ cernuntur in centurionibus, & horum vicariis quando fit militum delectus, c 83. n 113
Incontinentia diu latere non poteſt, c. 93. n. 20
Incuria per quam incendium oritur variè punienda, c. 160 n. 2
Incuria per quam incendium oritur variè punienda, ibid. n. 3. 4. 5. & 6
Incuria patrisfamilias nihil præſtruitur, nec ebrietas, nec ſtultorum inſipientia, negligentia vel malitia n. 7
Indigni & inhabiles in cauſa criminali admittuntur ad exonerandum, c. 25. n 2
Indicia quæ ſunt, c. 10. n. 2
Indicia ex quibus oriuntur, ibid. n. 3.
Indicium ſeu præſumptio, ex locorum varietate, varia coniectura ducitur ibid. n. 8
Indicia teſtibus nequaquam ſuſpectis conſtare debent, ibid. num 8
Indiciis nemo venit criminaliter condemnandus, ibid. nu. 6
Indicia in criminalibus debent eſſe luce clariora, c 10. n 17
Indicia quando dicantur eſſe ad torturam legitima, iudicis arbitrio committitur, c. 36. n. 1
Indiciorum ſufficientiam indicare, ſolius eſt iudicis, ibid. nu. 2
Indicia trifaria, à veritate remota, & veritati propinqua, veritati propinquiſſima, aliàs generalia, ſemiplena & dubitata, plena & indubitata, ibid. num. 11
Indiciorum propinquorum ac remotorum quis ſit effectus, ibid nu. 12
Indiciorum plenorum & indubitatorum, quis ſit effectus, ibid. n 13
Indicium ad torturam efficiunt duo teſtes fide digni, ibid. n 14
Indicium ad torturam efficit vnus teſtis fide dignus, de veritate deponens, ibi n. 15
Indiciorum exempla in latrocinio, furto, adulterio, c. 36. n. 16
Indicium ad torturam efficit vnus teſtis de viſu deponens, quando alia circunſtantia non obſiſtunt. ibid num. 17
Indicium ne vnum, an plura requirantur ad torturã, ibid. num. 28
Indicium ne vnum, an plura requirantur ad torturã, iudicis arbitrio relinquitur, ibid n 32
Indicium variis nominatur modis apud iuris peritos, ibid. nu. 33
Indicia noua quæ, c 38. n. 5
Indiciis indubitatis, fas eſt iudicem ad ſententiam ferendam accedere, c. 54. n 9
Indicia prima requiruntur ad tortura quæſtionaria iuſtificantiam, c. 54. n 29
Indicia voluntatis occidendi quæ ſint, c. 67. n. 12
Induciæ triduanæ nonnullis in locis admittuntur, c. 31. n. 4
Induciæ violantium pœna, c 110 n. 2. 3. 6 & 7
Infamia notatus non eſt idoneus teſtis, c. 50. n 13
Infamiam prius inferentem interimens, excuſatur defenſione neceſſario, c. 79. n. 2
Infamati opulentia ſpectanda in concluſione pecuniaria, c. 48. n. 10
Infamis non denunciat, c. 6. n 3
Infamium teſtimonia de rebus infami loco patratis ſaluantur, c. 51. n. 10
Infantes ad ſeptimum vſque annum cenſendi ſunt, c 86. n 2
Infantia noſtræ ætatis, priſca infantia deterior, ibid. num. 5
Inferens damnum alteri malitioſe tenetur ad reſtitutionem omnium detrimentorum, c 146. n. 1
Inferiori non conceditur ius caſtigandi ſuperioris, cap. 143. n 3
Infideles à locis ſacris non tutantur, c. 108. n. 14
Infirmitas à comparitione excuſat, c 25. nu. 21
Infirmum vulnerans etiam non letaliter homicidii ſi moriatur fit obnoxius, c. 77. nu 40
Infortunium quid ſit, & quando contingit, cap. 85. num. 13
Infractores & littorum & riparum puniuntur igne. Aggerum, prætorum, puniuntur in metallum, vel reſtitutione, vel morte, aut aliter, c. 107. n. 3

Inhabiles: De his habes ſupra in verb. Indigni.

Inimicitia capitalis tribuit citato excuſationem, cap. 25. num. 23
Inimicus non denunciat, c. 6. n. 6
Inimici à fideli teſtimonio ferendo reiiciendi ſunt, c. 50 n 3
Inimicus quis dicendus, ibid. nu. 4
Inimicus nuper, nunc tamen amicus factus à teſtimonio repellitur, ibid.
Iniquas menſuras aut pondera faciens, locans, conducens, aut vendens, tenetur reſtitutione damni, cap. 125. n. 9
Iniuria committitur verbis, re & factis, ſcriptis, geſtibus, c 137. n. 1
Iniuriam non facit qui iure ſuo vtitur, c 183. n. 3

Iniuria

Digitized by Google

Iniuria verbis committitur in iudicio, iuxta iudicium, exprobrando naturæ vitia, obiiciendo mendacia, vel dicendo, mentiris mentis, quæ reparationem non expoſcit & blaſphemia, ibid.num.1.2.4.6.13.& 15
Iniuria non minus abſenti dicitur, quàm præſenti, ibid.n.5
Iniuria verbalis fit leuior, ex alterius prouocatione, ibid.n.7
Iniuria verbalis non committitur, niſi animo iniuriandi cupido, ibid.n.8
Iniuriarum reparatio quomodo fiat, ibid.n.11
Iniuriarum cauſa quando ceſſet, ibid. nu.19.20.21.23.& 24
Iniuriam ex cauſa diſſimulans, non perdit iniuriarum actionem, ibid n.12
Iniuria factorum quomodo & vbi fiat, ibid.num.1.2.3.6 7.8 & 9
Iniuriarum per facta emendæ ſunt iuxta ſingularum ciuitatum conſtitutæ, ibid.n.4
Iniuriarum actio quando ceſſit, ibid nu.10
Iniuriis qui non obligantur, ibid.n.12
Iniuria reparandæ tot nunc, quot fuêre iniuriantes, ibid.n 11
Iniuria non infertur niſi animo maligno, ibidem numero 14
Iniuriarum aliæ enormes, id eſt, quæ fiunt cum læſione corporis aliæ leues, &c.ib.n.17
Iniuriæ enormitas perpenditur ex qualitate temporis, loci, & perſonarum, ibid.n.19
Iniuria ſcriptorum quomodo fiat, c.140 n.1
Iniuria geſtuum fit, ſi quis nutibus, indiciis, commonſtrationibus, imprecatoriis ſignis, diſtortionibus, inuſitatis motibus, vel abuſibus, c.142.n.1
Iniuria committitur dicendo, mentiris, ſaluo honore tuo, c.138.n.7
Iniuria filiorum in parentes, magiſtratus ipſe ſubinde corrigit, c.143 n 4
Iniurians quomodo puniendus, c 137.nu 3
Iniurians verbis cogitur ad reuocationem & reparationem, c.138 n 1
Iniurians ex cauſa in iudicio criminè vocat, ibidem num 2
Iniurians capitaneo ſuo punitur capitaliter, cap.139. num 18
Iniurianti per blaſphemiam, quæ eſt punitio, c.138. num 15
Iniuriatus contra iniuriantem agere licet, cap 137. num.2
Innocentia & Veritas ſeſe apud Iuſtitiam purgant, c 136.n.14
Inquiſitio ſeu informatio vulgo quid ſit, c 4.n.5
Inquiſitio vulgo informatio, c 8.n.1
Inquiſitio ſemper ex iudicis officio fit ibid.n 2
Ad inquiſitionem delictorum multa concurrunt neceſſaria, ibidem numero 4
Inquiſitio fit de maioribus criminibus, ib. n.6
Inquiſitio non fit de leuibus criminibus, ib.nu.7
Inquiſitionem præcedit publica fama, ib.nu 8
Inquiſitio in dicenti ac forma debita redigi debet, ibid.num.12
Inquiſitio triplex, generalis, ſpecialis, ſimul & generalis, ibid n. 14
Inquiſitio generalis non requirit famam publicam præcedere ibid.nu.15
Inquiſitio ſpecialis famam publicam præcedentem requirit, ib.n.16
Inquiſitio generaliſſima ſecundum Panorm, ibidem num. 17
Inquiſitio ſpecialis ſecundum eundem, ib n.18
Inquiſitiones duntaxat ſeruiunt ad præparandum, & nequaquam ad inſtruendum iudicium, ibid.m num.19
Inquiſitione facta ex mero iudicis officio abſque alicuius requiſitione, non traditur Reo inquiſitionis copia, ibid.n.21
Inquiſitionis præcedentis copia, nunquam traditur per totam Flandriæ conſiſte, ib.n.22
Inquiſitio ſiue iudicis officium inquirentis, tollitur viginti annis, ib.n 24
Inquiſitio à tormentis non eſt auſpicanda, cap. 38. num 17
Inquiſitione de confeſſione criminum non rogaturum poſt facienda, c.39.n 3
Inquiſitionem factum, plene de circumſtantiis edoctum oportet, c.38 n 8
Inquirere qui poteſt c.38.n 3
Inquirere minime poteſt contra indiffamatos, ibidem num.9
Inſidiatoribus viarum, canones ex communi conſenſu, ec. leg. Aſticam libertatem negant, c.108.n 20
Inſidioſos homicidas loca ſacra non tutantur, c. 108. num.7
Inſigne patriæ ac reipublicæ commodum citatum excuſat, c 25.n.12
Inſpectionis ratio & forma apud Brugenſes, cap. 75. num 3
Inſtrumenta nauium, c 82.n 149
Inſtrumenta pedeſtrium, ib.nu.143
Inſtrumenta equitum, ib.nu.144
Inſtrumentorum propugnatoriorum vt pyxidum clyſterum bombardarum, & cæterorum, quæ in militia inſeruiunt terreſtri, nauali, &c. ibid. num. 150
Intendens alteri crimen quod probare nequit, monomachiam indicere debet, c.42 n 1
Intentio Principis ratio is præſumitur, quali ſ leges ſcripta, c 82 n.1 8
Intromittit ſeſe qui reddi eorum præcepta negligit, cap. 77.num 20
Interitaturus, literas exhibeat intra annum & diē, cap 149 num.15

Digitized by Google

Item ſe captiuum præbeat,ib.n.16
Item contra ſe cites procuratorem generalem , ibidem num.17
Item quæſterem in Flandria, ib.nu.17
Item prætorem loci,ibid.
Item partem aduerſam, ibid.
In interinatione remiſſionis, virtute remiſſionis ſe priuat,ibid.n.18
Interinatione in Flandria,committitur dominis de conſilio,ibid.n.21
Interrogationes habendæ in promptu , ante quæſtionis actum,c 37 n.7
Interrogationes tantum faciendæ de delatis , ibidem num.10
Interrogationes non formandæ de aliorum delictis, ibid nu.12
Inuadere quid ſit,c.77.n.1
Inuadere in domo & in domus veſtibulo,crimine ſunt paria,ibid.num.6
Inuaſionis in uria quomodo punienda, c.77.n.2
Inuadens armis (e.i.m citra v.n.n) multam ſtatuti incidit,c.77.n.3
Inuadens alterum armis, arma vetita geſtans & armis alterum vulnerans,grauiſſima tantum mulcta damnandus,ibid. n 4
Inuadens alterum aut letali vulnere confligens, (etiã ſi læſus ſemel è lecto ægritudinis leuatus plateatim inambulauerit) tenetur crimine homicidij non læſionis,ibid.n.18
Inuadens vnus plures,vna quoque multa damnabitur, ibid n.30
Inuadentibus pluribus vnum , ſinguli ſtatuti violati rei in ſolidum conſtituuntur, ib.n.29
Inuaſorem interimens defendendi ſui gratia, puniendus non eſt,c.74 n.4
Inuaſus an fugere teneatur c 76 n 7
Inuaſo quando fugiendum ibid 8
Inuaſo quando non fugiendum ibid n 9
Inuaſus præter ne poſſe inuadentem in fugam conuerſum occidens, homicidij reus efficitur, ibid.21
Inuaſus ab altero, & citra periculum euadere cõpos, tenetur effugere c.78 n 6
Inuaſus & iure magno periculo ſuorum bonorum effugere ... tenetur effugere, ib n 7
Inuaſus ad arctum vſque & proximum periculũ, ... tenetur, ib. n. 8
Inuaſi ludus . Fortis pot or pui defendendi ratio, quam tantum ... c.79 n.6
Iocantes & ludentes tantum , iniuriis non obligantur, c.129.n 12
Iracundia læſio ſita minuit,non tollit delictum, ca.61. num 13
Iracundia prætextus an exerſ ... ,ibid n 22
Iubens hom ... dum punitur ... dens c. 70.n.13
Iudex quando ordinariam pœnam poteſt,cauſa cognita augere,& quando minuere,c. 1.n 5.& 6
Index fiſcus & ſimiles in denunciatione,ad quæ animaduertere obligantur,c.6 n.12
Index ſe ius,aut eius poteſtatem habens, inquirere poteſt,c.8.n 3
Index de iure obligatur dare parti inquiſitionis copiã facti ad inſtantiam partis,ib.n 20
Index ac fiſcus in multis Flandriæ curiis obligantur dare parti teſtium nomina ac cognomina , non tamen totius inquiſitionis copiam,ib.n.23
Index & fiſcus inquirant duntaxat de crimine intra 20 annos admiſſo ſupra vero 20. annos, nequaquã, ibid.num.24
Index aut fiſcus habens duntaxat famam pro inquiſitione facienda,ad quæ obligatur, c.9.n.1
Index aut fiſcus ſi pro inquiſitione ſua producenda præter coniecturas præſumptiones, indicia aut ſuſpiciones,habuerit, nihil obligatur ſeipſum de illis informare,c.10.n 1
Index quæ indagare obligatur,ib.n.10
Iudicis arbitrio indubie relinquitur , vbicunque non eſt expreſſum aliquid à iure, c.11 num.8.& c.36. num. 10
In rebus Iudici certa notione perſpectis, nullus legum ordo,nulla recepta procedendi forma,ſeruanda eſt, c 11.n.17
Index rei omnis neceſſaria defectum ſolus adimplet, in notoriis criminibus coram ipſo commiſſis, ibid. num.18
Iudici licet contra reum ſummatim procedere ſine forma & iudicii ſtrepitu , crimine in iudicis conſpectu pro tribunali ſedente admiſſo,ib n. 9
Index in crimine capitali iubet Reum apprehendi idque per commiſſiones ... in Flandria & Mechlinienſi conſilio ex petitione partis: procuratoris ... in vtrinſque, vel ad informationem ... habitam , aut ad inquiſitionem mox producendam, cap.12.n.1
Iudex in capitali crimine iubet Rei bona fidelibus conſcribi,idque per ſatellites, nulla ipſorum, ſed ... authoritate & iuramento ... ſuorum , & in quibuſdam ... aliis tribunalibus ... 12.n.1
Iudex largiri debet reo ... competens cõmodũ tempus comparitionis c 13 n 8
Iudicum nonnullorum noſtri temporis error non pu... c 14.n.5
Iudicis officium circa reum inſontem, c 17 n.12
Iudex debet conſiderare quid mouerit fugam vel effringe ... tem ... ſecurius iud ... ,ib.n 6
Iudex ... reo captiuum relaxans, aut mandans relaxandum aliquid tenetur, c.19 nu.3
Iudex debet non volentem idoneè fidciudare,tenetur iniuriarum actione c 20.n.2
Index ac iter ... pendat fideiuſſiones in criminis ... ibid n 8
Iudex certam pœnam à lege aut conſuetudine ſtatutã non poteſt augere vel minuere,c.155.n 54
Iudex

Iudex rei pœnam minuens aut remittens reddit ſe ſuſpectum, ib.n.56
Iudicibus coram duobus reus tenetur litigare & cōparere pro eadem cauſa, c.3 n 4
Iudicis partes in confeſſum nullæ ſunt niſi in condemnando, c.31.n.5
Index ad quæſtionem non facile nec repente proſiliat, c.35.n 3
Iudicis committitur arbitrio, quando dicantur indicia ſufficientia eſſe ad torturam.c 36 n.1
Iudex ſolus iudicat indiciorum ſufficientiam, ib. numer 2
Iudicis arbitrium, diſcretio & conſcientia, debent eſſe veri, & æquitati conſona, ib.n.3
Iudex debet ſequi regulam legum & non conſcientiam ſuam legibus aduerſantem, ib.n.5
In Iudice dicunt eſſe duo ſales, ſcilicet ſal ſapientiæ, vt intellectus legum & canonum, & ſal ſecuræ conſcientiæ, ib. n 8
Iudex quando veram & rectam habet conſcientiam, ibid n.9
Iudici vero & prudenti quid conſiderandum, cum res ad torturam quæſtionem exigitur, ib.n.24
Inuectio authoris in ſanguinarios iudices, c.18. nu 6
Iudicis officium priuſquam in cauſis criminalibus procedat ad ſententiam.c.54.n.1
Iudicem correctionis errorum ſuorum pœnitere aut pudere non conuenit, ibid n. 3
Iudex probationes inapertas curabit ante condemnationem explanandas, ib n 7
Iudicem oportet diligenter attendere confeſſionis cauſam & modum, ib.n.14
Iudicem in rebus dubiis propenſiorem eſſe conuenit ad abſolutionem quam ad condemnationem, ibide. numer.35
Iudex in ferenda ſententia perpetuo ſequi debet pœnas ordinarias & in legibus conſtitutas. cap. 55. num. 4
Iudex in pœnis extraordinariis ferendis, oportet eas expendat, non ex animi ſui religione, ſed ad ea quæ ipſi, non tanquam Petro, ſed tanquam iudici innotuerunt, & probata ſunt. ib.n.5
Iudicem ſemper commendat clementia, ibidem numero 6
Iudicem iniquum hians abſorbet infernus, capit.156. num.25
Iudicem eſſe moderatum & facilem æquum eſt, in leuibus potiſſimum cauſis.c.55.n.7
Iudicem conuenit ad abſoluendum, quàm ad damnandum eſſe procliuiorem, ubi materiæ obſcuræ ſunt & anticipites, ib.n 8
Iudex in omnibus delictis, ſingulas vniuerſasque legum conſtitutiones ad amuſſim obſeruet, ibidem numer.9
Iudex in omni condemnatione criminali, condemnationis cauſam articulatim exprimat neceſſum eſt ibid.n 10
Iudicem non æquum eſt eſſe mitiorem lege cap.62.numer 4
Iudices ambo (eccleſiaſticus ſcilicet & ſecularis) ad cauſam delicti punitionem aliquando concurrunt, ib num 10
Iudex eccleſiaſticus in ſimoniacos varie, idq; arbitrario animaduertit. ib.n 63
Iudex nummis corruptus, innocentem morte damnans vt homicida puniendus, citra vero mortem damnans datur in exilium, bona confiſcantur, lege Iulia repetundarum, pœna concuſſionis vel falſi tenetur, c.70 n.15
Iudices iniqui, rei damnis omnibus reparandis obnoxii ſiunt, c.76.n 34
Iudicibus indoctis, à doctoribus conſilium petendum eſt, ib.n.35
Iudex in ſta occiſione malefici, non peccat, ſed meretur, c.81.n 7
Iudici tortore carenti permittitur viles perſonas ad iuſtitiæ executionem cogere, & iuſticiarum curtus ad eoſdem actus [illegible], ib n.11. & 12
Iudex priuatum cogere poteſt ad vendendum fundum iuſtitiæ executioni idoneum. ib.n.13.
Iudicum poteſtas ex Deo eſt, c.92 n.7
Iudicum officium in tranſmiſſione condemnatorum ad ergaſtula nautica.c 152 n.16
Iudex ad vim publicam puniendam diſſimulans, puniendus eſt ipſe grauiter.c. 99 n 16
Iudex non audiens volentem ſe defendere, quando inquietatur pro grauaminibus, damnatur in triginta libras auri, c 66.n 58
Iudex non adhibens doctores in conſilio punitur in tribus libris auri, ibi.n. 9
Iudex corruptus in ciuili cauſa punitur in triplum: in criminali mittitur in exilium, & bona confiſcantur, c.66.n.89
Iudices qui pro fiſcalibus vel propriis debitis mulierē incarcerant, maiores puniuntur in 20. libras auri, minores in 10.n 80
Iudices ſingulis diebus dominicis prouidebunt carceratis, ne quid deſit ſub pœna, 20.libr.auri, ibid.numer 79
Iudex ad priuatam vim diſſimulans, redditur infamis indignus omni officio, obnoxius pœnæ arbitrariæ in praxi.c 102 n 9
Iudex in latrocinio diſſimulans quomodo puniendus, c. 104.n 8
Iudicis arbitrium in maleficiis etiam ad mortē ſe extendit, c.107 n 5
Iudex ſecularis non ſeruat perniciosam iuris canonici laxitatem, c, 108.n 12, ſed videtur à Petro de Ferrariis ib n.2
Iudex violationem ſepulchri non puniens damnatur, 20.li.

20. libras auri, cap. 111. numero 5
Iudex falſo iudicans, delaſatur ja'forius publicus & punitur pœna ar i:raria, c.123.n.8
Iudex partem vel minis vel inductionibus pecuniæ gratia pertrahens, vt vel citius iudicet, vel tardius iudicet aut male iudicet, ſeu non iudicet, concuſſionem committit, c.29.n.2
Iudex concuſſor iure canonico puniendus, vt calumniator, ib.n.6
Iudicis corrupti punitio, in ciu. lib. eſt reſtitutio principalis cum quadruplo, in c. p talibus eſt vel mors, aut exilium, ſeu quælibet pœna, c.1 2 n 3
Iudicis authoritas an per noua principum edicta tolli poſſit, c. 152.n.48.52
Iudici quæ munera permiſſa in Francia, ib. n 10
Iudicem ſuſpicadens puniendus eſt corporaliter, c.139. num 18
Iudicum eſt, ſuos ad reconciliationem mutuam compellere, 147.n. 3
Iudex partes p ocaces ad Ciſlationem conſtringit, ibi. n. 4
Iudici ius ſuum ſeruatur integrum, pace inter partes compoſita, ib.n.5
Index ex auditu partium pace compoſita, criminis confeſſionem arguit ex qua ad punitionem procedit, ibi. num. 8
Iudex in noteriis iuris ordinem non ſeruat, c 3.n.6
Iudicantem ex æquo cœleſtia manent præmia, ca.156. num.24
Iudicium hominis propria ſuæ innitentis ſententiæ ſemper fallit & fallitur, c.36.n.6
Iudiciorum criminalium alia criminaliter intentata alia intentata ciuiliter, c.2.n.1
Iudicia criminalia criminaliter intenta ſunt, ibidem num.1
Iudicia criminalia ciuiliter intentata ſunt, ib.n 3
Iudicia criminalia ſecundum nonnullos ſunt, ibidem num 4
Iudicia ciuilia ſunt. ib.n.5
In Iudiciis criminalibus criminaliter intentatis proceditur ordinarie & extraordinarie d latine, id eſt, per querelam partis probatiue, id eſt, quando delata inueſtigatione, vera probantur: extraordinarie ſummarie in cognitu, ſimpliciter cum res vrget maturationem, cap. 37. num. 1.2. 3 4.& 5.
In iudiciis criminalibus proceditur accuſatione, c. 5. num 1.
Iudiciorum ordinem ſeruare non tenetur Princeps, c.84.n.82.
Iudæi lingua Chriſtum crucifixerunt c 70 n. 6.
Ius patronatus an cadat in confiſcationem cap.66. num.110.
Iura antiqua ſcripta quemlibet legitimum & idoneum criminaliter accuſantem admittebant ca. 5. n.3
Iura ciuilia quos ad denunciandum admittunt, cap. 6.num.1
Iura pontificia ad denunciandum quos admittunt. ib. num 2
Iura ciuilia neminem ligant ad obſiſtendum malo, c. 80.num 5
Iura pontificia quemuis ligant ad prohibitionem mali 82.num.11
Iura canonica qua pœna ſuos homicidas afficiant, cap. 76.n 51
Iura ciuilia in furto nec agnoſcunt magnitudinẽ nec ætatem, c 112.n.34
Iura corruptionem prohibent, c.132 n.8
Iura qualia munera iudicibus permittant, ib n 9
Iura marito humanam tantum caſtigationem vxoris permittunt, c.142.n 5
Iuris executio non habet iniuriam, c.139 n.13
Iuris canonici pernicioſa laxitas non ſeruatur à iudice ſeculari, videtur à Petro de Ferrariis, c.108. n. 12. & 21
Iure pontificio non licet maleficiatum contrariis maleficiis liberare, c.61.n.98
Iurare de calumnia, eſt iurare quod putet ſe habere cauſam optimam, c.130 n 4
Iuſtitia: Conſilium de propriis aurigis habendis pro executionibus iuſtitiæ, c.8.n.14
Iuſtitiam non tollit princeps, c.82.n.68
Iuſtitiæ mundanæ explicatio, c.158.n 1
Iuſtitia mundana cur bifrons, ib.n.3
Iuſtitia mundana à variis oppugnatur. ib.n.4
Iuſtitiæ calamitatem ſuam vnuſquiſq; commẽdat, c. 156.n.20
Iuſtitia mundana argento fauet. ib.n 12
Iuſtitia miſericordiæ commixta ſit, c 159 n 6
Iuſtis in bellis, omnis deprædatio vt iuſta permittitur, c.80 n 6

Cætera habes ſupra in litera B, in verſ. Bellum.

Iuuantes in conſpirationibus plectuntur, c 62.n.8
Iuuenes ad ludum pelliciens, grauiter plectendus eſt, c. 128.n.12
Iuuenes quando dicendi ſunt ad ludum pertrahi, ibid. num.13

L.

LAcerans libros mercatorum qua pœna punitur, c.126 n.4
Lædens inconſiderato ictu & non occidens, compenſatione damnorum dupla punitur, c.145.n.2
Lædens & occidens inconſiderato ictu, hic quinquaginta aureis punitur, ib.
Læſio fit verbis & verberibus cum & ſine mutilatione c 142 n.1
Læſio faciei grauior eſt, quam in alia corporis parte, ib.n.2

Læſo cum mutilatione, diſlocatione, diffiguratione, puniendâ eſt arbitrario, ad iuramentum medicorum, aut chirurgorum ibid. n. 3

Letalib[us] herbis, aut potu necans, cui pœnæ obnoxius, c. 74 n. 5

Lenonium & falſ. monetariorum maleficia, quomodo ſumenda, c. 74 n. 18

In ſceleratos laniones & ſimiles, acerba inuectio, ibid. num. 19

Lata culpa quid ſit, & quando contingat, c. 87. n. 10

Latrocinium capitalium & publicorum criminum, c. 60. n. 1

Latrocinii definitiones & diuerſitates, c. 78. n. 1

Latrocinium ſimplex quid ſit, c. 104. n. 1

Latrocinii ſimplicis punitio, ibi. n. 2. 9. 10. & 11

Latrones non patrocinantur loca ſacra, ib. n. 3

Latrocinium eſt caſus fortuitus, ib. n. 12

Latrones non tuentur loca ſacra, c. 108. nu. 6. & 9. & c. 83. n. 4

Latronum textus varij, ibid. n. 12

Latronibus non permittitur purgatio, nec appellatio neq; remiſſio, c. 89. nu. 5

Latrones à Principe remiſſionem non impetrant, ibid. nu. 6

Latronum ſupplicia ex conſuetudine, ib. n. 7.

Latronum ſupplicia ex iure, ib. n. 8

Latrones inſignes etiam die Paſchæ fas eſt ad furcam rapere, ib. n. 10

Latrones bannitos quibuſuis fas eſt occidere, ibidem numero 11

Latronum ac parricidarum pœnis, iudici aliquid adiicere permittitur, c. 89. n. 4

Latrones comprehendendi, cuiuis eſt vbique conceſſa poteſtas, c. 104. n. 4

Latro l[o]co capturæ plectendus, ibid. nu. 5

Latronibus nulla conceſſa eſt purgatio, ib. n. 6

Latronibus fauore & ope ſuccurrens, punitur vt principalis, ibid. n. 7

Latronibus cur regiones noſtræ paſſim oppletæ, cap. 15. num. 33

Latronibus comprehendendis imponenda precia, cap. 102. num. 18

Laxitas iuris habes infra in litera I. in verb. Iuris.

Legata quorum dies non ceſſit, non confiſcantur, c. 66. num. 117

Legiſlatores ad eorum quæ ſæpenumero eueniunt cognitionem, multò ſunt attentiores quàm ad ea quæ rarius contingere ſolent, c. 50. n. 1

Legitima filij viuo patre in confiſcatione bonorum filii delinquentis non venit, c. 66 n. 119

Legitima an confiſcari poſſit, ibid. n. 115

Legitimè purgandus, ſe vltro captiuum præbens, cap. 45. num. 1

Legitimè purgandus quando citabit partem aduerſam, ibid. nu. 2

Legitimæ purgationis priuilegio priuatur quiſquis captura præuentus fuit, ibid. nu. 3

Legitima purgatio fit ex ſumptibus purgaturi, niſi, &c. ibid. n. 4

Lenones ad legitima teſtimonia non ſunt admittendi, c. 50. n. 19

Lenones qui iuuant conſiliis, fauore, ope, conſenſu, ii pari pœna plectuntur, c. 93. n. 7

Lenones vt vltimo afficiantur ſupplicio tria requiruntur, ibid. n. 5

Lenonum condemnatio mitior, ibid. nu. 8

Lenocinium mariti puniendum eſt exilio, cap. 92. num. 1

Lenocinium quando committatur, c. 91. n. 1

Lenocinium cum peccato meretorio collatio, ib. n. 2

Lenocinii apud Ethnicos deteſtatio, ib. nu. 3

Lenocinii pœna ex iure capitalis, ibi. n. 4

Lenonem alens, require ſupra in litera A, in verb. Alens.

Letaliter vulneratus & moriens, vel ſua negligentia, modo regiminis, concubitu venereo, larga potatione, mala cuſtodia, medicorum aut chirurgorum inobedientia, noxio cibo, aut potu, ſuiipſius homicida eſt, & vulneratorem ab homicidii crimine liberat, c. 77. n. 19

Leuiculus timor non inualidam facit confeſſionem, c. 54 n. 21

Leuis territio nunquam habenda eſt pro tormento, ibid. num. 23

Leuis territio & extra locum tortura facta, eluſoria eſt, ibid. n. 14

Leuis culpa quid ſit & quando contingat, cap. 87. num. 11

Leuiſſima culpa, quid ſit, & quando contingat, ibid num. 12

Lex Querela C. ad l. Cor. de fal. duntaxat habet locũ in foro fori, ſed non in foro poli.

Lex nonnulla innocentem occidere concedit, cap. 70. num. 16

Leg[ibus] magnam facit iniuriam, qui vult videri lege prudentior, c. 36. n. 7

Leges duelli à Longobardis conſcriptæ, c. 42. nu. 4

Leges ſunt multo clementiores quàm homines, cap. 61. num. 4

Lege ſua non ligatur Princeps, c. 82. n. 49. 50. 51

Legibus poſitiuis non eſt ſubiectus Princeps, cap. 82. num. 53

Lenitate quare potius vtendum quam rigore in obſeruanda æquitate, c. 159. n. 12

Libellus non fit per fiſcum in re criminaliter intentata ex officio, c. 30. n. 1

Libellus

Digitized by Google

Libellus formatus per fiſcum in crimine ciuiliter intentato ex officio, ibi. n. 2
Libellus formatur per aduerſarium ciuiliter, ib. n. 3
Libellos criminum oportet eſſe clariſſimos, ib. n. 4
Libellos non oportet carere ſubſtantialibus. ib. n. 5
Libellus non neceſſario exprimit diem, niſi rat ene alibi, ib. n. 6
Libelli non egent concluſionibus, in criminibus criminaliter intentatis, ib. n. 7
Libellus accuſatorius ex conſuetudine quid concludat, ib. num. 8
Libellus in actione iniuriarum concludit aut ciuiliter aut criminaliter, ib. n. 12
Libellus fiſcus ante litem conteſtationem mutare poteſt ibid. n. 14
Libello ſuper criminali, iura admittunt reo deliberationem, c. 38. n. 1
Libello ſuper criminali & in queſtione facta per fiſcũ ex officio duntaxat, nequaquam admittitur reo deliberatio & articulorum copia, ib. n. 2
Libellos famoſos an qui ediderit per ſe, an ex alio parum intereſt, c. 127 n. 7

Reliqua vide ſupra in litera F, in ver. Famoſorum libellorum.

Libros mercatorum falſificans, comburens, radens, lacerans, punitur & pœna falſi & reſtitutione damnorum c. 126. n. 4
Limites qui aliorum agrorum euellens vtitur, cõmittit furtum c. 129. n. 1
Limites agrorum tantum tranſponens committit furtum. & falſitatem. ib. n. 2
Limites euellens & vtens punitur arbitrarie vt fur, c. 129. n. 1
Limites tranſponens iuuenis, punitur exilio longo: & ſenex exilio breuiori, ib. nu. 2. 3. & 4
Limites tranſponens durante litem perdit cum ſumptibus, ib. n. 5
Limites ex malitia tranſponens, punitur multa 50. aureorum, ib. n. 6
Limites tranſponens ex dolo & conductus puniendus eſt virgis & exilio. Non dolo ſe, ſed ex ignorantia puniendus eſt virgis tantum ib. n. 7
Limites à iure intelliguntur, ſaxa, lapides, arbores pali, agros ab agris dirimentes, ib. n. 8
Lingua maledica omni ferro nocentior c. 70. n. 4. & c. 140. n. 2
Lingua peregrina ignoratia, nullum falſitatis crimen agnoſcit c. 124 n. 15. Niſi veritatẽ ſenſum, aut ſubſtantialia mutet, ib. n. 16
Literas alterius aperiens punitur arbitrariè, c. 124. num. 19
Literas principis pandens tenetur crimine falſi. c. 84. n. 115
Literas aſſumptas non deſerens, falſitatem committit, c. 124 n. 20
Literis falſitas per abuſum fit in falſis, cap 125 numer. 1
Literis falſis ſe defendens punitur pœna falſi, ibidem num. 20
Literis ſuſpectis ſe defendens, cautizare debet, ibid. num. 21.
Literas aliorum ſupprimens, punitur reparatione dãnorum omnium, c. 126 n. 3
Literas reformatorias Concilium Flandriæ largitur exuli, c. 152. n. 6
Litigare nemo tenetur, & compariter pro eadem cauſa coram duobus iudicibus c. 33 n. 4
Loca ſacra nemini grauioris ſceleris reo patrocinari poſſunt, c. 15. n. 20
Loca ſacra leuiter Maleficis patrocinia ſunt, niſi &c, ib. num. 22
Loca ſacra non tuentur publicos latrones, c. 108. numer. 6. & 9
Nec inſidioſos homicidas, ib. n. 7
Nec ob confidentiam loci ſacri vicini audacius occidentes, ib. n. 8
Nec apoſtatas, ib. n. 13
Nec clericum occidentes, ib. n. 14
Nec mancipia fugitiua, ib. n. 16
Nec laicos otas vitos de bonis, ib. n. 17
Nec bona fiſco debita, ib. n. 18
Loca ſacra ex iure canonico, tantum excludunt eos qui ſuo ſcelere eadem loca contaminant, ibid. numer. 10
Loca ſacra ex iure canonico tuentur omnes maleficos vſque ad deciſionem officialis, de immunitate ſecundũ nonnullos, ib. n. 11
Locutio pluralis, ſingulari non acquieſcit, c. 36. n. 29. & 30

Lupum alens, vide ſupra in litera A, in ver. Alens.

Ludus permittitur viris honeſtis recreationis gratia ſi ſine dolo & crimine, c. 128. n. 24
Ludi ſagittarij quando in Francia priuilegiati, ibid. num. 29
Ludi qui non fiunt cauſſa recreationis, ſed potius auaritiæ, prohibentur, c. 83. n. 85
Ludus ſcachorum etiam apud me eſt peſtilens ſcholaribus, ib. n. 102
Ludus alearum ſiue taxillorum antiquiſſimus eſt, & vocatus à milite Alea, Troiano, ibid. n 83
Ludorum mala & peccata ſecundum Hoſtienſem in ſumma, de exceſſis prælat. ib. n. 86
Luſores ſunt deterioris conditionis, quam latrones teste Philoſ. 4. Eth. ib. n 84
Luſus aliquando eſt cauſa mortis. ib. n 97
Luſores ſeipſos interimunt propter ludum, ib. n. 109
Luſores ſumunt venenum propter ludum, ibidem, numer. 110

Digitized by Google

Luſores diabolo ſe viuis proprio chyrographo tradidiſſe audiu ob ludum, ib. n. 11
Contra Luſores minanda ib n 92
Luſores, collusores, aſtātes participes, pecuniam & tabulam dantes, pari pœna plectendi, ib n. 11.
Luſores omnes pro graui pecunia aut extraordinariè, aut exilio, aut multa pecuniaria, aut arbitrariè, plectendi ſunt, ib. n. 17
Luſor tria legis præcepta violat. ſcilicet de honeſta vita, de nullo lædendo, & vnicuiq; tribuendo ſua, ibi. num 23

Reliqua habes ſupra in litera A, in verſic. Alea & Aleator.

Lucem odit, qui male agit, c. 61. n. 122
In Luxuria ſpecibus gradus ſunt, c. 93. n. 13
Luxuria magis deteſtanda in fœmina, quam in viro, c. 93. n. 17

M

Magiſtratus quia gladio vtitur & occidit, præmia non pœnas meretur, & docetur quare, c. 159. num. 3
Magiſtratus iniquus propter iniquitatem punitur, ca. 159 num 5
Magiſtratus eſt iniquus qui conniuet criminibus, ibid. num. 26
Magiſtri ſecundæ & tertiæ ſpeciei ſortilegiorum qui nam ſint c 61. n. 106
Magiſtri artis amatoriæ & veneficæ, iure ciuili æquiparantur, ib. n. 105
Maieſtas diuina aliàs occultè, aliàs manifeſtè offenditur, c. 61. n. 6
Maieſtatis diuinæ læſæ crimina, ib. n. 9
Maieſtatem æternam offendere grauius eſt, quàm temporalem. ibid. n. 12
Maieſtatis læſæ crimen, non tollitur ſpeciali abolitione c. 148. n. 12.

Cætera vide ſupra in litera C, in verb. Crimen.

Maior ſeptennio & adhuc impubes, qui in facto dolo caret, intentione & voluntate, ab homicidio ..miſſo excuſatur, c. 86. n. 2
Malefactorum diuerſa genera qui ad triremes ſunt condemnandi, c. 153 n. 27. 28. 29. 30 31
Maleficia vt puniantur, publicæ diſciplinæ fauor dictat, in proœmio, n 2
Maleficia punienda ſunt, vt vnius pœna metus poſſit eſſe multorum, ibid. n. 9
In maleficiis ſpectandus euentus potius quam animus, c. 76. n. 17
Maleficus nō ſpondet pro malefico, in grauioribus criminibus ſed, &c. c. 27 n 15
Maleficorum bona fiſco committuntur, ſaluo creditorum iure, ib. n. 16
Maleficus quæſtioni nunquam traditur, cum pars formalis probationem offert, c. 35. n. 1
Maleficus torturæ non traditur, cum delictum percipi poteſt probatione ordinaria. ib. n. 2
Malefici crimen nulli à tortura patrocinium præbet, c. 41. n. 17
Malefici ad legitima teſtimonia non admittendi, c. 50. num. 19
Malefici mortui corpori quando infligenda pœna, & qua, c. 154 n. 6
Malefico quanto tempore, quóve loco, iteranda ſit confeſſio, c 54 n. 17
Maleficium .rg..t ex metu pœnæ confeſſum, acre duntaxat tormentum, ib. n. 25
Malefici hoſtes humanæ ſalutis, & humani generis inimici cenſendi, c. 61. n. 81
Malefici ſeſe mutuo in pluus exercent perferendis tormentis, c. 153. n. 38
Malefici plerique torturas pro ludis habent, ibide. numer. 41
Malefici ſola carminis potentia homines nonnunquam interimunt, ib n 91
Maleficos vocamus ob facinorum enormitatem, ibid. num. 107
Malefici in manibus publicæ iuſtitiæ exiſtentes, & incarcerati, cur non faciant ſe deferri, an inde liberari per miniſterium dæmonis, ad mortem euitandam, ibid n. 127
Malefici incarcerati cur eundem renouant, quod tum diuina iuſtitia non permittat dæmonem in eos ſuā naturalem exercere poteſtatem ib. n. 129
Maleficis vnde poteſtas tanta, ib n. 128
Malefice neq; ... quicquam facere poſſunt niſi omnipotens conſentiat, poteſtatemq; faciendi concedat, quod ſi peruerſa voluntate facere decreuerunt, ib n. 130
Malefici quicquid moliuntur, non hominis, dæmoniſq; potentia ad malum aſſcribendum ſed diuino permiſſu id totum peragi credendum eſt, ib. n. 31
Malefici ... & ſigna ſymbolica à dæmonibus accipiunt, quibus excitati dæmones mox præſto ſunt, ib. n 134
Maleficarum ... credulitate nil illis efficacius in operationibus dæmonum, quæ pactis, votiſque augetur, ib. n. 135
Malefice reus vtuntur ad maleficium ſibi notis & familiaribus, ibi n 136
Malefici ... nuſquam tolerandi ſed vbiuis locorum tollendi ſunt ... ib. n. 137
Maleficos non patiaris viuere, ib. n. 138
Maleficarum poteſtas tota dæmonibus, à domino Deo limitata conceditur, ib n. 140

Male-

Malefica cuiuſdam exemplum Brugis pro ſancta habi-
bit. c.37 n.11
Maleficus crines in tortura abradendi, cap. 37. nu-
mero 12
Maleficus an ob accuſationem confeſſeris capi poſſit, c.
152 n.11
Maleficum qui à iuſtitia animitus recipit aut occul-
tat punitur exilio perpetuo & conſiſcatione, c. 136.
num.5
Maleficium in iure pontificio non licet contrariis ma-
leficiis tollere. c.61 n 98
Malum nullum remanet impunitum, c.7 n.3
Malum vel bonum de vno quoque præſumitur, conſi-
deratis primæ ætatis ſuæ moribus, c. 10. n.11
Malum conſilium, melius conſilium pellas, ca. 54. nu-
mer 4
Malum ſecretum nemo alteri detegere cogitur, ca. 80.
num 7
Malo non reſiſtens punitur, ſed non pari pœna cum
factore ib. n.12
Malo non obſiſtentes crimen incurrunt, c.126. n.1
Malum omne præſumitur, malo animo perpetratum,
c.139. n.15
Mali facti ſuſpicio ex malo animo, fallit in cõſangui-
neis & in matrimonio, ib. n.16
Mala cumque malis conuerſationis, ipſe etiam bonus
malus efficitur, c.10. n.5
Mala ex confeſſione ſacramẽtali cognita quomodo ar-
cenda erunt, c.152. n.10
à Malis vt deterreantur homines, æquum eſt vt Ma-
giſtratus ſcelera puniat, c.159. n.21
Male partum male diſperit, c.83. n 116
Mancipia fugitiua à locis ſacris non tuentur, c.108.
num.16
Mancipia à fideli teſtimonio reiiciuntur, c 50 n.6
Mandans primo priori, & ille alteri mandauit, qui
commiſit homicidium, omnes tenẽtur l. Cor. de ſicar.
ſpœna nom. c. dii, c.70 n 10
Mandans homicidium punitur vt occidens, ibid. nu-
mer.13
Mandata principis qui non ſeruant, debet excommu-
nicari, aut aliter puniri extraordinariè, ca 84. nu-
mer. 120
Mandatum cuius non dat maleficio cauſam punitur
minus, c.135 n.7
Mandato & conſilio quando quis reus efficitur alte-
rius criminis, ib n.6
Mareſchalli hoſpitiorum, metatores coarguuntur
impoſturarum quibus vtuntur capit. 83. nume-
ro 168
Maritus pro vxore ad teſtimonium non admittitur, c.
50. n.9
Maritus adulterantem cum vxore ſua, non vxorem
poteſt occidere, c.82. n.17. 22. & 18
Marito ſeruum impudice iocantem cum vxore ſua,
permittitur occidere, ib. n.25
Marito rinalem ſuum ſæpe prohibitum, occidere per-
mittitur, ib. n.29
Marito non licet accuſare vxorem adulteram quando
ipſe maritus adulter eſt; quando cauſam dedit &
ad hoc tribuit: quã lo conſtè adulterata eſt & ma-
lo dolo, quando cum mortuis crederetur alteri nupſit,
quã lo ad ſe ſimul reconciliatam recepit. c 82. n.29
35. 36. 37 39. & 40
Maritus lenocinium puniendum exilio, c.92 n.1
Maritus ex vxore quæſtum faciens, punitur exilio, ib.
num.2
Maritus clanculariam vxoris adulterium iudici non
deferens, ib. n 6
Mariti improba in vxoris adulterio conniuentia, non
eſt ferenda iudici, ib. n 3
Maritus vxorem rapiens non eſt puniendus, c.ap.97 nu-
mer 19
Marito conceditur furtiua ab vxore bona vbiq; poſſe
referre, c.142. n 43
Marito humanam tantum vxoris caſtigationem iura
permittunt. c 142. n.5
Mater pro filiis à teſtimonio ferendo reiicienda eſt, ca.
50. num.7
Materia rei militaris cognoſcenda quæ congruunt, ca.
83. num.131
Matrimonium Chriſtus honorauit ſua præſentia &
miraculo, c.91. n.2
Matrimonialis congreſſus eſt meritorius & actus vir-
tutis.
Matronam honeſtam contra raptores, quibus permiſ-
ſum ſit defendere, c.80. n.21
Medicina ars eſt longe certiſſima, c.77. n 11
Medicinæ regulis fidem vetant ſacri canones, ib. n.12
Medici vel chirurgi in probatione letalitatis vel non
letalitatis, à quibus eligendi, ib. n.13
Medico vni, vel chirurgo in probatione non ſemper fi-
dendum, c.77. n.14
Medicum nullum adhibere in cenſuris, & quemlibet
& imperitum adhibere, paria ſunt, ib. n.15
Medico vni aut chirurgo, quando credendum ib. n. 16
Medicis aut teſtibus ratione probantibus potius cre-
dendum, quam aliis ratione nil probantibus, ibidem
num.17
Medicorum præcepta negligens ſeſe interimit, ibidem
num.20
Medicorum laus à certitudine & neceſſitate, ibidem
num.22
Medicus etiam doctus, ſtudio ac negligentia mortis
cauſam præbens, morti item fit obnoxius, ibidem nu-
mer.25
Medicorum quinque qualitates neceſſariæ, ibidem nu-
mero 27
Medici & chirurgi peccantes lata culpa, puniendi ar-
bitrarie, ib n.28
Medicus aut quiſquis alius, filio toxicum pro occiden-
do parente præbens, parricidia eſt, c.89. n.6

Digitized by Google

Membrorum ſuorum dominus nemo eſt,c.20.n.6

Mendicatum an faciat indicium ad torturam,cap 36. num 26

De mendicantibus validis & vagabundis conſtitutiones Caroli V. & Philippi regis.cap. 112 n.58.

Exclamatio in neglectum legis vnice de Mendicantibus validis,c.112.n 57

Menſuris falſis magnum accreſcit Reipublicæ diſpendium,c.125.n.5

Cætera vide ſupra in litera I,in ver.Iniquas.

Mercenarij à teſtimonio reiiciuntur c.50.n.5

Mercibus falſis, Reipublicæ magnum accreſcit diſpendium,c.125.n.5

Reliqua require ſupra in litera F,in verſic. Falſitas.

Meretrices an dignæ teſtes ſint in cauſa criminali, ca. 50.n 26

Meretricibus,de vi conquerentibus, non eſt credendū, c.97.n.10

Meretricibus conuerſis nulla vis inferenda eſt,ibidem num.11

Meretrix virum rapiens , an punienda, ibidem numer 20

Meſites lapis vel puluis eius potus, inſenſibilitatē torturæ facit.c.38.n.23

Miles quis ſit.c.83.n.4

Miles aut ſtipendiarius cuius ætatis eſſe debeat? ibid. num 5

Miles idoneus pugnæ debet eſſe 18.annorum c 83.numer.6

Miles vt quis ſit,ſex neceſſaria habeat.ib.n.7

Miles efficitur ciuis illius loci,vbi ſtipendium meretur c 83.n 8

Milites ſtipendiarij eam diu ſunt ciues loci vel ciuitatis,quamdiu hi ſtipendia merentur.ib n 8

Miles emiſſarius cauſa commeatus vel belli , vltra conceſſum tempus an poſſit recipere ſtipendium integrum , quaſi ſeruiuiſſet ſemper? ibidem numer.18

Miles ſtipendiarius ſi deſideret deſeruire an per ſubſtitutum poſſit & per quem? cap. 83. numero 19

Miles volens ſeruire per ſubſtitutum , debet ſeruire per militem , non per domicellum , ibidem numer.21

Miles ſtipendiarius captus ab hoſtibus non gaudet ſtipendio durante captiuitate,ib.n.26

Miles ſtipendiarius diuidens prædam cum hoſtib. viuus comburitur.ib.n.27

Miles ſtipendiarius ſi inuentus fuerit vagari per prouinciam,per quem,& quo modo punietur?ibid.numer.28

Miles deputatus ad cuſtodiam Principis ſiue illius ſeditia vacare non debet, aut aliena negotia peragere, contra faciens 5.libr.auri feritur,mulctæ nomine, c.83.n.29

Miles ad Principem pro legato miſſus incontinenti ſe offerat vt is illuſtribus ſub quorum regimine eſt, vt ſtatim commeatum accipiat, ibid. numer.30

Milites reperti vagari per prouinciam , per præſidem puniuntur.ib n.31

Milites ſtipendiarij non poſſunt grauare ruſticos , vt cibos præbeant.ib.32

Miles ſtipendiarius ſi nolit accipere penſionem tempore debito tunc hæc commodū fiſci applicatur, ibid. num.33

Militibus ſtipendiariis mutuans niſi acceperit ſolutionem,poteſt eorum ſtipendium ſequeſtrari,ib.numer.34

Militum ſtipendiariorum creditores an poſſint eorum ſtipendium ſequeſtrari?ib.n.35

Miles decet 10.capeti. damnatus non ſoluit indicatum,an ſtipendia eius ſint pign. recapienda,ibi numer.38

Miles ſtipendiarius an poſſit procuratorem ſtatuere ad recipiendum ſtipendium?ib.n 39

Milites ſtipendiarij ad cuſtodiam alicuius ciuitatis vel caſtri miſſi à quo habere debent ſtipendium? ibid. num 41

Milites ſtipendiarij ad cuſtodiam ciuitatis aut caſtri in conſilio communi vel domini poſſunt ire,ibidem num.42

Militi ſtipendiario an panis,vinum, caro, acetum & ſimilia ſint danda?ib.n.43

Militibus ſtipendiariis an domus priuatorum debeant aſſignari, & quæ pars,ib.n.44

Milites non ſtipendiarij omnia populantur,ibidē, numer.48

Milites propriis ſumptibus non tenentur militare,ib. num 49

Miles ſe & quiſque alius ſpe pecuniæ & præmii c.ra. t t,ib.n.51

Militare per ſe non eſt delictum.ib.n.52

Militare propter prædam eſt peccatum, ib.n.53

Milites equis æqui,arantur militibus cæleſtibus,ibid. num 55

Miles vulneratus non diſcedat ſignis ſine copia, ibid. num.56

Miles curatus à morbo adimplebit ſtipendia tēpore infirmitatis ſtipendia non habebit, ibidem numer.57

Militia eſt duplex, ſecularis & ſpiritualis, ibid.numer.58

Militia ſecularis triplex,vt equeſtris,pedeſtris,naualis,ibid.

Militia ſecularis non culpatur, ſed abuſus, ibidem num.59.

Mili-

Militia iſtituta ad duo, vt iniuriam propulſemus, & vindictam inferamus, ib n 60
Militare ius in multis conſiſtit, ib. n. 61
Militiæ ſæcularis vituperium eſt libido dominãdi, crudelitas vleiſcendi, & cupiditas nocendi, ibidem num. 62
Militia debet exerceri tali intentione vt mali coërceantur, & boni ſubleuentur, ib. n. 63
Militiam ſæcularem etiam ſancti patres cum laude ſequuti ſunt, ibid. n. 64
Militiæ ſumma laus eſt communi vtilitati intendere, ibid. n. 65
Milites boni nil vltra ſtipendia poſcunt, ib. n. 66
Miles non eſt reus homicidij, qui legitima authoritate ſuperioris hominem occidit, ib n 67
Miles ſæcularis grauius peccat ſymoniam committẽdo quam clericus, ib. n. 68
Miles ſæcularis propter periculoſum ſtatum abſque diſpenſatione papæ non debet promoueri ad ſacros ordines, ib. n 69
Miles ſæcularis gradatim promouetur ad honores, multo fortius id fiet in militia ſpirituali, ibidem num. 70
Militiæ ſpirituali aggregandus non ſit ligatus aliis, ib. num. 71
Militem voluntarium ad ſeruiendum Chriſto epiſcopus habere vult, ib. n. 72
Militare ſic, vt Chriſtus noſter Imperator iuſſit, oportet, eoq; nil beatius eſt, ibi. n. 73
Militum Chriſti arma ſunt orationes, eleemoſynæ & ieiunia, quorum partes ſunt lachrymæ, ibidem numer. 74
Miles an & quomodo ad munera contribuenda teneatur, ibid. 75
Milites à muneribus ſuæ ciuitatis eximuntur, ibidem num. 76
Militem ſe effici procurans, vt munerum contributionem euitet, an potiatur immunitate? ibidem numer. 77
Miles an teneatur ſoluere gabellas, ib. n. 78
Miles an à vectigalibus eximatur, ib. n. 79
Miles an exemptus à collectis, ib n. 80
Milites hodie cum violentia tallias imponentes prædones ſunt & raptores, ib n 81
Milites armatæ militiæ pro debito ciuili, an poſſint capi & in carcerari, ib n 82
Milites ab anno 1566 vſque ad annum 1577. publice & priuatim commiſerunt omnia crimina, quæ ab Adam tempore vſque ad annum 1566. fuere, ibi num. 128
Militaris diſciplina collapſa cauſa eſt delictorum in militari cœtu, ib. n. 129
Militum laudes ex quare acquiruntur? ibidem numer. 158
Militia omnis an reddat quenquam nobilem, ibidem num. 160
Militia ſimplex per ſe non eſt dignitas, ib n. 162
Militia eſt dignitas, ib. n. 163
Militibus non licet capere res ruſticorum, vt equos, boues, &c. ib n. 166
Militibus quo modo debeant expenſa ſubminiſtrari, ib. num 167
Militum bonorum encomium ib. 171
Militum malorum vituperium ib. n. 170
Miles violans inducias furto, capitaliter punitur, cap. 110. n. 4
Minæ vni teſte probatæ, aliquando ad inquirendum ac procedendum ſufficiunt, c. 10. n. 20
Minarum cauſa quando mouenda pugna, c. 76 n. 19
Minæ reparationem non expoſcunt ſed ſecuritatem, c. 138. n. 14
Minima non ſunt in conſideratione, c. 78. n 5
Minores annorum 14 & 20. in criminalibus nõ ſunt teſtes idonei, c. 50. n. 2
Minor poteſt comparere ad excuſandum, c. 25. n. 3
Minores ſeptennio, aliquando doli capaces eſſe exemplo probatur, c 86. nu. 4
Miſeria iuſtitia mundana reiecti, c. 158 n. 8
Miſeria iuſtitiæ fauorem amittit, c 156. n 6
Miſericordia potior eſt, quam victima, cap. 138. numer 18
Miſericordia coniuncta ſit iuſtitiæ, c. 159. n. 6
Mœchum filia vna cum ſtita, permittitur patri occidere, c. 80. n. 15.

Cætera habes ſupra in litera C, in verſ. Concubinatio & Concubinæ, & infra in litera P, in verſ. Pater, & in litera S, in verſ. Sponſo.

Monachus ad legitima teſtimonia non admittendus, c 50. n. 18
Monetæ adulterandæ crimen quintifariam committitur, c 65. 1. 2. 3. 4. & 5
Monetarum adulteratores qui veri, ib. n 6
Monetarios apprehendendi poteſtas quib. ib n 7
Monetarum conſcij eadem pœna afficiuntur, ibidem num. 8
Monetæ adulterata condemnatis omnis interdicitur appellatio, ib n 10
Moneta debet cudi talis, vt poſſit vbique expendi, ibi. num 12
Moneta debet tantum valere in maſſa, quantum formata, ibid. n. 13
Moneta eadem an pluris in vna ciuitate quam in alia valere poſſit, ib n. 14
Monetam alterius patriæ, an quis poſſit cogi recipere, ib n. 15 remiſſ.
De tectis ac furtiuis monetariis, ib. n 11
Moneta Principis eſt & Reipublicæ, cap. 125. numero 18
Monetarij falſi puniuntur extremo ſupplicio, ibidem num. 18

Digitized by Google

Reliqua require ſupra in litera D. in verſic. Domicilia.

Monomachia: Ad monomachiam prouocato agnoſcendum crimen, aut conceitanaum ſuerat, cap. 42. num. 2

Monomachia apud Longobardos multum recepta, ib. num. 3

Monopolium quid, c. 134. n. 1

Monopolium charitatis rerum omnium cauſa eſt, ibi. num. 2

Monopolium directe pugnat cum charitate Chriſtiana, ibid. n. 15

Monopolium qui committant, ibid. num. 1. 2. 4. 5. 9. 11. 12. & 13

Monopolij pœna ex diplomatis Caroli V. Imperatoris, ibid. n. 14

Monopolæ quibus pœnis plectantur, ib. n. 3. 5. & 14

Morbi qui oriantur ex nimio coitu, c. 91. nu. 9

Morbi graues & periculoſi excuſant à citatione, c. 25. num. 9

Morbi leues nequaquam excuſant, ib. nu. 10

Mortem imperitia medicorum aut chirurgorum vulnerato em non mortis ſed læſionis tantum reum efficit, c. 77. n. 23

Mors cruis is morti naturali ſimilis, c. 58. nu. 4

Morte nemo condemnandus ob ſuſpiciones, cap. 76. num. 25

Mortis euentus nunquam imputandus docto diligentique medico, aut chirurgo, c. 77. n. 24

Mortuorum ſepultura in triremibus, c. 153. nu. 83

Multa ſeu pœna confiſcatione confunduntur, cap. 28. num. 3

Mul... commoda iuriſdictionis ſunt, c. 57. n. 2

Multa grauioris peccati danabitur & vno tēpore ſimul multa commiſit, c. 77. n. 31. 33. & 34

Multa læſionis damnabitur qui aliquem vulnerauerit quique occiderit, is homicidij crimine tenebitur. ib. n. 39

Multis ad... Princeps indulgere poteſt, c. 8... n. 81

Mutus vel minor poteſt comparere ad exoniandum, c. 15. n. 3

Mulier grauida à tortura excuſabilis, c. 41. n. 6

Mulier ſibi abortum faciens fœtus viuentis, punitur pœna..., fœtus nondum viui, punitur extraordinarie, c. 74. nu. 12. & 13

Mulier filij abortionem procurans conducta pecunia ſemper punitur capitaliter, c. 74. n. 1..

Mulieres honeſtæ in leuibus criminibus non debent perſonaliter detineri, c. 19. nu. 10

Mulieres non relaxantur fideiuſſoribus, ſi crimina atrocia ſunt, ib. n. 11

Mulieres infames, impudicæ, & inhoneſtæ, etiam pro leuibus detineri poſſunt criminibus, ib. n. 12

Mulieres impregnatæ à comparitione ſunt excuſabiles, c. 25. n. 14

Mulieres veneno vel incantatione committentes crimen conſpirationis aduerſus Principem grauius puniuntur, quam viri, c. 62. n. 14

Mulierum carceres ſecludendi à virorum carceribus, c. 17. n. 15

Mulieres cur magis ſint idoneæ ad maleficia quā viri, remiſſiue, c. 61. n. 139

Mulieres cur plures ſint maleficæ quàm viri maleficī, remiſſiue c. 61. n. 141

Mulieri formoſæ congredi non tam graue peccatum quam cum deformi, c. 91. n. 25

Mulieres plurimæ viros rapuerunt, c. 97. nu. 18

Mulier ſi vtitur in ano, non in vulua, qualiter punitur, c. 98. n. 33

Mulier prægnans non debet tradi vltimo ſupplicio, donec pariat, c. 52. n. 4

Mulier damnata conſequitur per partum, quod non poteſt conſequi per ſeipſam, ib. n. 5

Mulier prægnans damnata vltimo ſupplicio, quod poſſit conſiſtere, ib. n. 7

Mulier damnata in amputatione membri, ſi eſt prægnans, executio defertur, ib. n. 8

Mulier prægnans damnata & conſeruata poſtquā peperit, etiam conſeruanda, ſi partus alio modo nutriri commode non poſſit aliàs non, ib. nu. 9.

N.

N*Auium inſtrumenta, c. 83. nu. 149*

Nauium partes, ib. n. 110

Necans letalibus herbis aut potu, cui pœnæ obnoxius, c. 74. n. 8

Necromantici ſuis ſuperſtitionibus fidem aſſerturi, futura pronunciant, c. 61. n. 100

Necromantici qui dicantur, ib. n. 102

Necromantia vnde dicta, ib. nu. 103

Hinc Necromantes, vel Necromantici, ib. n. 104

In Necromantia cruor aquis miſcetur, Dæmones enim cruore delectari feruntur, ib. n. 105

Necromanticorum & maleficiorum effectum omnium operatur diabolus, per applicationem mediorum, opus producit optatum, quod fit aliquando realiter, aliquando ſolum apparenter, cap. 61. num 13?

Nemo cogendus eſt, vt res ſuas diuendat, cum placeat populo, c. 134. n. 6

Nepos non defendens auum aut auiam puniendus eſt, c. 81. n. 32

Nepoti permittitur occidere oppreſſorem aui aut auiæ, ibid. nu. 34

Nepotem caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non intra... c. 143. n. 1

Nobilis quo modo per cautionem relaxandus, cap. 20. num 1

Nobilibus maior ſuæ gloriæ defendendæ ratio, cap. 79. num 3

Notexus,

Nocens, ſanctius impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari, ca. 23. num 12. & 54. num 12
Nomen ſuum mutans, aut loco, aut vt ſe liberet, aut amicum defendat, aut hoſtem fallat, extra crimen eſt, c. 25. n. 11
Nomina militum pedeſtrium in generali, cap. 83. num. 132
Nomina præfectorum peditum, ib. n. 133
Nomina militum inſeruientium rei tormentariæ, ibi. num. 134
Nomina militum omnis generis, ib. n. 135
Nomina militum auxiliantium, foſſorum & ſimilium, ib n. 136
Nomina militum equeſtrium, ib. n. 137
Nomina militum equeſtrium obedientium, ib. n. 138
Nomina militum maris claſſiariorum, ib. n. 139
Nomina præfectorum pugnantium maris, ib n. 140
Nomina obtemperantium militum maris, ib. n 141
Notatiinfamia non ſunt teſtes idonei, c. 50. n. 13
Notoria iuris ordinem non requirunt, c. 3. n. 6
Notoriam quotuplex ſit, c. 11 nu. 1
Notorium facti quid ſit, ibid. nu 2
Notorium crimen quando efficitur, ib. nu 7
Notorium facti actu tranſeuntis, quid ſit, ib. n. 9
Notorium facti interrupti quid ſit, ib. n 10
Notorium facti actu permanentis quid ſit, ib. n. 11
Notorium iuris quid ſit, ib. nu. 12
Notorium præſumptionis quid ſit, ib. nu. 15
In notoriis criminibus, coram iudice commiſſis, iudex rei omnia neceſſaria defectum ſolus adimplet, ibid. num 18
Nugæ deſcendunt ex ludo. c. 83 nu. 01
Numerus compurgatorum arbitrarius, c. 44 n 5
Nuncius ſcienter portans homicidij literas, tenetur pœna homicidij, c. 70. n. 9
Nuncii, quorum opera fiunt tractatus maleficii, puniuntur, ib. n. 11

O.

OBediendum eſt Principibus & ab eis commiſſis, ca. 82. n 101
Occidendi voluntas quando punienda vt ipſum homicidium, c. 67. n 11
Occidendi voluntatis quæ ſint indicia, ib n 12
Occidere innocentem nulla lex concedit, c 70. n. 16
Occidere impune quibus caſibus permiſſum eſt, c 76. n. 1. & c. 80. per tot.
Occidere licet omnibus hoſtes in bello, exules quoſuis hoſtes patriæ, Turcas & fidei Chriſti inimicos, hoſtes pro defenſione patriæ ſuæ, ca. 81. num. 1. 2. 3 4. 8. & 9.
Occidere licet tortoribus maleficos ex officio, ibidem num 10
Occidere ſeipſum conantis quæ pœna ſit, c. 90. n. 14
Occidens ſeu ſacrilegus, vt homicida, morte mulctatur: et ſortilegus, igne comburitur. c. 7 . . n. 1
Occidens iniuſtum impune, an peccet in foro conſcientiæ, c. 81. n 6
Occidentes quando & quo caſu ab homicidio excuſantur, c 86. n. 1. cum ſeq. per tot.
Occidens per errorem vnum pro alio, quo modo puniendus, c. 87 n 7
Occidentis ſeipſum pœna de iure, c 90. n. 7
Occidentis ſeipſum pœna e conſuetudine, ib. n. 6
Occidens ſeipſum & corpus & animam perd. ib. n. 2
Occidentes ſeſe, nulla ratione excuſandi ſunt, ibidem num. 4
Occidentes ſeipſos carent eccleſiaſtica ſepultura, ibid. num. 5
Occidentes ſeipſos quomodo damnent Philoſophi, ibid. num 12
Occidentis ſemetipſum teſtamentum an valeat? ibid. num 13
Occidentes ſeipſos eccleſiaſtico luctu plangendi, ibid. num. 15
Occiſor exulis, an habilis ſit publicis dignitatibus. c. 81. n. 3
Occiſi inſpectionis modus de iure, c. 75 nu 1
In occiſo inſpiciendo qua forma vtantur Brugenſes, ibid. n. 3
Occultans teſtamenta vel codicillos puniatur reſtitutione damnorum, c 116. nu. 2
Occultorum ſolus Deus & cognitor & iudex eſt, cap. 61. num 7
Occupatio rerum immobilium ad Principem pertinet, ca 82 nu 11
Officiario quid liceat, c 7. n. 7
Officiales poſſunt pecuniam deputatam ſtipendiariis mutuare ſtipendiariis, vt ſe armet, pilleoſque vt panes præparent, in nutrimenta caſtrenſia, c. 82. n. 13
Officiales publicus an poſſit ſtipendiariis mutuare ſub vſuris, ib. n 14
Officiarii exercitus, Centuriones vel Capitanei potiſſimum cauſſa ſunt malorum grauium ob iuſtitiam ſpretam, c. 83. n. 1. 0
Officiarius iuſtitiæ innocentes ſuo arbitrio comprehendens, puniendus ſit ut noxius. c 15. nu. 8
Officiario ſeculari quando clericos capiendi concedit. tur, ib. n. 25
Officiarius fiſcus, aut oſtiarius, nullam dat cautionē de expenſis carcerati. c. 17 n 18
Officiarii à tortura ſunt excuſabiles, c 41 n. 3
Officiarii qui ſeditionis cauſa fuerunt quomodo puniendi, c. 63 n 9
Officiario inquiſitiuo omnia recludenda ſunt, c 118 n. 6
Officiarius ob pecuniam ſtudens capere aut nō capere, ſit concuſſor, c 121. n. 3
Officiarii corrupti puniuntur. 122 n. 9
Officiarii in captura non iuuantes quantum peccet, c. 15. n. 31

Officium ſuum alicui eſſe damnoſum eſt iniquum, ca 23.nu.2

Officium iudicis priuſquam in cauſis criminalibus procedat ad ſententiam, c.54 n.1

Officium omne & omnis poteſtas à Deo eſt, cap. 133. num.1

Officia committenda dignisſimis ib.n. 2

Officiorum committendorum & impetrandorum minus abuſus, ib n 2

Officia indignis non ſunt amouenda, ib.n. 5

Officia non committenda ſunt indignis. ib.n.6

Officium quiſquis ambit, eodem ſe indignum reddit, ibid.n.8

Officia publica nunquam emenda aut vendenda, ibid. num.11

Officiorum publicorum emptio, punitur in emptore, infamia publica, in venditore, centum aureis, ibid n.12

Officium non debet Princeps ei dare qui ſemel deliquit in officio, c 82, n.112

Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum, ergo nec militi, c 83.n 50

Opiniones circa numerum proborum virorum, ad probandam iuſtam diffamationem, c.9.n 11

Æqua & nequaquam irrationabilis opinio, ibidem num.12

Opinio non probat in criminalibus, c.49.n.6

Oppreſſum recuſans defendere, ab omni pœna liber manet. c.80 n 4

Ordinarie quando procedatur, c.3.n.2

Opificij prætextus mala multa tegit, c.153.n.61

Ordinem iudiciorum non tenetur ſeruare Princeps, c.82.n.82

P.

PAlam ac publicè quomodo intelligitur, cap. 21. num.6

Papatus apoſtolatus eſt, c.61 n.68

Papæ licitum eſt quadrata æquare rotundis, ib n.69.

Parentes grauius peccant quam ignoti. c 61.n.2

Parentibus permittitur defendere filium contra raptorem c.80.n.21

Parentes raptum filiæ diſſimulantes, puniendi ſunt exilio, c 97.n.8

Paria ſunt hominem ferire gladio, & ſtricto gladio eadem minari, c.54. n 19

Paria ſunt ſub vinculis eſſe, & ſub cuſtodia datis fideiuſſoribus, c 64 n 3

Parochi exemplum, qui ex confeſſione futura exitia præmonuit, c.152.n 9

Parricidium capitalium & publicorum criminum, c.60.nu. 1

Parricidium quomodo committitur, c 89 n 1

Parricidarum pœna ex iure ciuili, ſeu pro conſuetudine varia, & iure canonico bifaria, c.89.nu. 2.3 10.& 12

parricidarum pœnis, iudici aliquid adijcere permittitur, ib. n.4

parricidarum monſtruoſi vnde dicentur. c.86.n.18

patribus capitalibus permittitur impedire contumaciam filij & contra, c.25 n 5

pater & filius cenſetur vna perſona, ib.nu.6

pater filij cauſam defendens, ſeipſum cenſetur defendere ib n. 7

pater poteſt occidere filiam etiam grauidam, inuentã in actu venereo, ſiue adulterio, c.89.n.129

Patre & filio extraneus adiu, quis ordo habendus, c.37. num.15

patri permittitur defendere filium oppreſſum, c. 80. num.13

patri permittitur defendere filium contra ſtupratorẽ famulum, ib.n.14

patri permittitur occidere mœchum filiæ vna cum filia, ib n.15

patri permittitur occidere filiam mœchantem domi ſuæ vel generi tantum, ib.n.18

patri permittitur occidere ſeruum iocantem impudice cum filia, ib.n.26

patri non licet occidere filiam in domo aliena, ſed in domo propria vel generi. ib n.20

patri occidere licet adulterum & filiam ſimul, ibidem num.16

pater filium cum vxore ſua inceſtuantem occidens nõ punitur vt filicida, c.89.n.8

patri adulterum filiæ in actu iure eſt occidere, cap.91. num.17

pater vt impune occidat mœchum filiæ, requiritur vt ambos in actu comperiat, ambos comperiat domi ſuæ vel generi, vtrunque occidat, filiam habeat in ſua poteſtate, & filia nupta ſit marito, ca.91.n.18. 20.21.22.& 23

patri ſoli permiſſum eſt occidere adulterum, ibidem num.24

patri conceditur furtiua à liberis bona vbique poſſe referre, c.112.n.43

patriarchæ non concupiſcentiæ ſed prolium cauſſa plures habebant vxores c.91.n.51

patiens in tortura ſpectandus patientis reſpondendi modus & ordo, c.37 n.6

patiens quo caſu ad conſeſſionem ſit inducendus, ibid. num.12

Paulus Apoſt. lus Romæ fuit detentus ſub libera cuſtodia, c 16 n.5

pauor an faciat indicium ad torturam, c.36 n.26

paupertas à pœna non excuſat, c.19 n.14

paupertas iuſtitiæ fauorem ambit, c.155.n.10

paupertas cum iuſtitia mundana ſcripturis agit, cap. 158 n.11

pauper potentiorem prior adortus, occidens quando excuſabilis, c. 76.n 12

pauperes ad legitima teſtimonia non admittuntur, c.50.nu 17

Digitized by Google

Pax ciuiuis cum parte læſa, permiſſa eſt pacis compoſitio, c.147.n.1
pace inter partes compoſita, iudici ius ſuum ſeruatur integrum, ib.n.5
poſt compoſitam inter partes pacem, partium poſterioris ademptum eſt ius querelæ, ib.n.7
pacis mutuam concordiam cauti iudicem celant, ibid. num 8
pacis præparatio bellum, c.83.n.125
pax margarita Chriſtianis precioſiſſima, ib.nu.122
pax ſectanda etiam cum noſtro damno, labore, opprobrio, ib.n 123
pax vera eſt, cum vnuſquiſque ius ſuum tranquille poſſidet ib.n.124
pax vt ſeruetur moderamen iuris habetur, ibidem num.126
pax quæ bona inducit? ibid.num 2
pacis confirmatio eſt vera iuſtitia, ib n 3
pacem cuncta bona ſequuntur, ib.n.4
pax exbannitur propter plures cauſas belli, ib.n.5
pacis commoda, ib n.6
pacem qui colere debent, ib n.6
pacis priuilegia quæ ſint? ib.nu.7
pacis & dilectionis commendatio, ibid n 8
pax verè eſt laudabilis & deſiderabilis, ib.n.9
pax eſt vinculum charitatis, ib n.10
pax quibus modis ſolet fieri? ib.n.11
pacis lenitas ſoluit quod belli calamitas induxit, ibid. num.12
pacis tempore omnia in priſtinum reſtitui debent, ibid n.13
pacis fractor poteſt à quolibet de populo accuſari, ibi. num.14
pacis violatorum pœna ibid.n.15
pacem facientes an teneantur in ſolidum, ſi vnus ex illis pacem frangit? ib. num.16.
pace ſemota vitæ vtilitas facile perit, ib n 17
pax in dubio dicitur eſſe perpetua, ib.n.18
pacis tempus vt & belli, vel induciarum, iuxta quod vita hominis regulatur, ib nu.19
pax quæ bona pariturat, ib.n.20

Cætera vide infra litera R. in verſic. Reconciliatio.

Peccantes neceſſitate ſumma diuinis reuelationibus, rerum ipſa æquitate, graui metu periculi æqua & rationabili defenſione excuſantur, c.5.n.9.10.11.12.& 13
peccans contra plura diſtincta ſtatuta, plurium item ſtatutorum pœnam incurrit, c.77.n.27
peccatum contra naturam grauius inceſtu, cap 91. num 16
peccatum Iudæi ſe ipſum ſuſpendentis, c.88.n.3
peccata aliena iuxta Theologos ſunt nouem, cap.135. num,1
peculatus eſt furtum Principis vel Reipublicæ, cap. 115. num.1
peculatus crimen non tollitur ſpeciali abolitione, cap. 128.n 11
peculator puniendus eſt quadruplo & exilio, vel capitaliter, c.117.n.5
peculator extra officiū receptoratus, punitur laqueo, ibid n.3
peculium nauticum quale, c 153.n 76
pecuniam recipiens à præſidibus pro eorum officio, reddit quadruplum & ingulo priuatur, &c. c.66.n.69
pecuniam in opus publicum accipiens, illamque inuertens, punitur ad reſtitutionem pecuniæ & in triplum plus, quam quod habuit, quod fiſco datur, ibid.n.89
pecuniam accipere licet pro altero defendendo, ca 80. num.6
pecuniam bonam Principis commutans vitioſa, punitur vt depeculator, c.15.n 4
pecunia data Aſſaſino pro homicidio aut alio delicto committendo cui applicetur, c.85 n 14
pœnam facile non remitti publica intereſt, ne ad maleficia temere quiſquam proſiliat, in proœmio, n.4
pœnæ capitales de iure canon. imponuntur, c.1 n.14
pœna perpetua carceris morti æquiparatur, cap. 16. num.2
pœna ſtatuta in effractores carceris de iure pontificio non requiritur ſpecialis, c.18.n.7
pœnam corporalem nemo, niſi reus ipſe ſubire poteſt, c.20.n 4
pœnis in infligendis corporalibus, habenda perſonarū ratio, ib d n.7
pœnæ confiſcatione confunduntur, c.6 n.13
pœnæ maleficis corpori mortui quando & quæ infligantur, c.52 n.6
pœnæ in dubio ſunt potius molliendæ, quando exaſperandæ, c.54 n.13
pœnarum alia ordinaria, alia extraordinaria, c.55. num 1
pœna ordinaria quæ ſit, ib n.2
pœna extraordinaria quæ ſit ibid n.3
pœnam conuenit delicto condignam eſſe, c 61.n.1
pœna qua ſit plectendus, qui poculo amatorio, ereſto, aut male compoſito, aut male temperato, alicui vitam bibenti ſuſtulerit vitam, ib.n 8
pœna vltimi ſupplicii punitur quandoque pro homicidio ſine dolo, ac intētione aliqua occidēdi commiſſo contra diſpoſitionē iuris communis, ib.n, 89
pœna qua afficiendus, quādo non fuit ſubſecuta mors, ſed alius turpis effectus ib n.90
pœna quæ conſpiratorum, c 63 n.2
pœna quæ ſeditioſorum, ibi n.5
pœna quæ authoris ſeditionis, ib.n.6
pœna quæ monetarios non deferentibus, ib n.8
pœna iuris canonici maxima eſt degradatio & traditio ad brachium ſæcularem c.89 .n.1

Pœna ſe ipſum occidentis ex iure, c.90.n.1
pœna eorum, qui damnatos ad triremes eripiūt, c.153 n.18.19
pœnas vel proœmia quæ infert natura, c.157.n.
pœna ludentis ludo Azardi eſt extraordinaria, et cum publicatione domus c 66.n.61
pœna committentis in l. g. m Iuliam de annona eſt xx. aureorum, ib nu.70
pœna defraudantis fiſcum eſt in quadruplum, ibidem num 71
pœna committentis ambitum eſt centum aureorum & ſunt inſ. mes, ib n 74
pœna committentis ſacrilegium eſt extraordinaria, ib. num 75
pœna falſificantis menſuras, pondera & ſimilia, eſt extraordinaria, ib n.75
pœna ſeipſum occidentis ex conſuetudine. ib.n.6
pœna ſeipſum ledentis ib.n 10
pœna maſculini concubitus mutui, omnium criminū ſecund. ſpeciei, & criminum tertiæ ſpeciei, ca.98. num.98.1 9 & 12
pœna aliæ de iure publica in iure ciuili, & alia iure Canonico c.99.n.17
pœna adulteris apud veteres recentiores illata, c.51 n. 53. vſque ad n.108
pœna corporalis nonnunquam commutatur in relaxatione m ad ergaſtula nautica, c.253.nu.4
pœna canonum in ſacrilego, nimis laxa, c.113.n.15
pœna calumniatoris eſt arbitraria c 130.n 2
pœnarum capitalium varia genera, c.154 n 4
pœnæ capitali afficiendo, non eſt denegunda Euchariſtia, c 152.n.4
Perditio temporis ex ludo reſultat, c.83.n.110
Periculum: in cauſis criminalibus perſpicacius conſilium eſt adhibendum, quia ibi. maius periculum vertitur, c.18 n 18. & c.45 n.6
periuri ad legitima teſtimonia non admittendi, ca 50. num 19
perſonæ & famæ conſeruatio æquiparatur, ca.79.numer.5
Peſtilentiæ excuſant à comparitione, c.25.n 16
petere aliquem gladio in domo, & pro foribus, crimine ſunt paria, c.79 n 7
Pharmacopolæ inſtligentes, ſtupidaque medicina, contra præſcriptum dicorum pro officacibus præbentes, quorum cauſa ægrotus moritur, mortis ſunt obnoxij, c.77.n.26
pharmacopola ſilio toxicum pro occidēdo parente præbens parricida eſt, c.89.n.6
Phreneticii ad legitima teſtimonia non admittendi, c. 50 n 15
phrenetici in ipſo facto, ab homicidio commiſſo excuſantur, c.85.n.6
phariſſæ qui dicantur, c.61.n.102
Plebem ſiue turbam, 10. homines faciunt, c.11.n.5
plebs à mundana iuſtitia deſpicitur, c.155.n.23
pluralitas nonnunquam in ſingularitatem reſoluitur c.36 n 31.
pluralitas Principum mala c 82.n.108
pondera & menſuræ non debent augeri nec minui, cap. 66.num 77
ponderum falſitas punitur exilio, c.125.n.2
pontifices ſoli, & Imp. Romani iuxta permittunt bella indicere, c 82.n.18
pontifex ſummus ab irregularitate homicidij caſualis ſolet abſoluere, c.86 n 26
pontificium ius quemuis ligat ad prohibitionem mali, c.80.num.11
pontificium ius nimis laxe tuetur nocentes, religione locorum ſacrorum, c.108.n.12
pontificio iure quibus eccleſiaſtica libertas denegetur ibid.n.20
populi teſtimonium quomodo intelligitur, c.11.n.4
populo in vniuerſo plectendo, vtendum cautela, ca.36. num 12
populo communi pereunte, pereunt & potentes, c.158. num.21
poſſidens, hæredes fraudans perdit ius bonorum ſuppreſſorum, c.134.n.6
poteſtas omnis à domino Deo eſt, c.61.n.131. & c.133. num.1
praxes fraudulenta nonnullorū in traditione & venditione pannorum & ſimilium, quando ſoluendum eſt militibus ſtipendium, c.83.n.47
præcipiens homicidium punitur, vt occidens, c.70.numero 13
prædatio capitaliū & publicorum criminū, c.60.n.1
prædæ mobilium in bello, per duces prædatoribus reſtituenda, 82 n.9
præda ſordida non habet euentus bonos, ib.117.

Cætera vide infra in litera V, in ver. Vſus.

Præmia vel pœnæ quas infert natura c.159 nu 2
præmia dolata magiſtratui ſeruandi æquitatem, ibid. num 10
præſentia metimur, ex geſtis præteritæ vitæ c. 10 numer.12
præſumptiones in criminalibus debent eſſe luce clariores, c.10.n.17
præſumptiones plenam probationem non faciūt in criminalibus c.49.n.4
Prætor Gandenſis non agit in reum, niſi conquerente parte, c.147 n.6
præuaricatio crimen læſæ maieſtatis diuinæ, c.61.n 9
præuaricatio Adamum protoparentem exegit paradiſo, ib.n.35. & c.67 n.2
præuaricatio qualiter probetur, c.61.n.40
præuaricatores qui dicantur c.61.n.36
præuaricator à quo dictus, ib n 37
præuaricator, teſte Vlpiano I.C. quis dicatur, ibi. numer.32

præua-

præuaricator ſecundum Marcellum iuriſconſultum quis dicatur, ib n. 39
præuentio remiſſionem excludit, c. 23. n. 2
præuentio priuat iudicem, etiam competentem iuriſdictione, ib. n. 3
præuentio fit variis modis, quandoq; per citationem verbalē, quandoq; per citationem realem, quandoq; per litis conteſtationē per libellū vel ſententiam. ib. n. 5
præuentio citationis realis præfertur citationi verbali ib. n. 6
primates populi ſi in officiarios exurgant, quid & quæ pœna, c. 63. n 10
princeps ſolus aut eius Concilium, cognoſcit de crimine aduerſus ſuam perſonam commiſſo, c 62, n. 13
Princepi reuelanda ſeditionis cauſa c. 63 n. 8
Principi ſoli iura permittunt bella indicere, c 82. n 18
Principum ſubditi priuilegiati qui ſint, c 90. n. 14. 15. 16 & 17
Principis generalis remiſſio omnem excludit falſitatē, c. 126 n. 10
Princeps crimen abolet ob inſignem natalem filij, victoriam partam, feſtiuam populi gratulationem, conſecrationem templi, lætum ingreſſum in ciuitatem, lætum rerum euentum, c. 148 n. 5
Princeps abolitione non partis non abolet, ib. n. 4
Princeps ius partis abolet ob pacem publicam, ib. n 45
Princeps tantum remittit capitalia & c. 149 n 5
Princeps non remittit crimen læſæ maieſtatis, conſtuprationem, violentiam, Sodomiticā, monetarios falſos, latrocinia, incendia, prædationes, niſi extraordinariè ib. n. 6
Princeps remittit aut plenariè, veluti die paſſionis dominicæ, ſiue die noui Regis que intrauit in ciuitatē aut non plenariè, ſed cum emenda, veluti quouis tēpo e non prædicto, ib. n. 7. & 8
Princeps unde dictus, c. 82. n 30
Princeps Deus terrenus, ib. n. 31
Princeps Iudex delegatus Dei eſt, & ordinarius hominum, ib. n 32
Principes miniſtri Dei in terris ſunt, ib. 31, 33
Princeps poſt Deum eſt, ib. n. 34
Princeps verus, magis Dei, ib n 35
Princeps legatus vicarius, lumen Dei eſt, ib n. 37
Princeps illuſtratus imago Dei eſt, ib n 38
Princeps lex animata eſt in terris ib n. 39
Princeps bonus, & Rex bonus melior eſt, quam lex bona ib n 40
Princeps cur dictus Angelus magni conſilii, ib. n. 41
Principes dicuntur ſacri, ib. n. 42
Principes cum mittitur, ib n 43
Princeps per eos res loquitur, ib n 44
Princeps eſt lig ſuis dictamine rationis, ib. n. 45
Princeps bono adminiſtratori ſimilis exiſtat, ib. n. 46
Princeps non eſt ſolutus lege diuina, ib n. 47
Princeps eſt ligatus, & ligatus lege quam condidit, ib. n. 48
Princeps non ligatur ſua lege, ib n 49
Princeps ſua lege non aſtringi, quomodo intelligatur, ib. n. 50
Princeps legem ſeruare non cenſetur. ib. n. 51
Princeps non ſubeſt ſtatutis & cōſuetudinibus ſubditorum, niſi ratione naturali imitatur, ib n 52
Princeps non eſt ſubiectus legibus poſitiuis. ib. n. 53
Princeps ſolutus eſt legibus ſolutus, ib. nu. 54
Princeps cum ſe pro teſtetur legibus ligatum, debet formam ſtatuti in introducta obſeruare, ib. n. 55
Princeps de abſoluta poteſtate eſt legibus ſolutus, ibid. num. 56
Princeps in dubio non videtur velle uti plenitudine poteſtatis, ib. n. 57
Principum materia, & quid poſſint, & quales eſſe debeant, ibi n. 58
Principum conditio miſerrima, & quodammodo ſeruilis, ib. n 59
Principum mores quales eſſe debeant, ib. n. 60
Princeps non eſt dominus morum, licet ſit dominus legum ib. n. 61
à liberali, & ab auaro Principe quid ſperetur, ibid. num. 62
Princeps verus bonum publicum priuato antefert, ib. num. 63
Princeps ſubditorum in columitatem procurat, ſi bonus, ib. n 64
Princeps ſi magis attendat ad vtilitatem propriam, quam communem, Tyrannus eſt, ib n. 65
Princeps in dubio præſumitur bonus & iuſtus, ib. n. 66
Princeps ex iuſtitia bonum inſeparabile conſequitur, ibid. n. 67
Princeps iuſtitiam non tollit, ib n. 68.
Principes toto animo debent curare, vt in ſuis terris iuſtitia obtineat principatum ib. d. n. 69.
Princeps neminem fallit, ibid. n. 70.
Princeps ius priuati auferre poteſt, pro bono pacis, ibi. num 71.
Princeps ſolus bona ciuitatis alienare poteſt, ib. n 72.
Princeps an ne tollat ius naturale, ibid. n. 73
Princeps cum cauſa præſumitur auferre ius gentium ibid num. 74.
Princeps poteſt priuato auferre dominium rei ſuæ fauore Reip. vel communis vtilitatis, ibid. n. 75.
Princeps male à Iudæis Tributa accipit, pro licentia vſurandi ad vſuras, ibid. n. 76
Principis poteſtas circa ſubditorum bona. ib n. 78
Principis omnia eſſe quomodo ſit intelligendum, ibidem num 79
Principi quæ reſeruantur, ib n 80
Princeps indulgere poteſt multitudini. ib n 81
Princeps non tenetur ordinem iudiciorum ſeruare, ibi. num 82
Princeps poteſt iudicare ſecundum veram & iuſtam conſcientiam ſuam, licet alii inferiores ſecundū allegata & probata. ib. n 83

Prin-

Princeps poteſt iudicare inſpecta veritate.n.84
Princip nemini gratiam concedere debet, cum iniuria tertij,ib n.58
Princeps quando non diſpenſat,ib 86
princeps ſine cauſa diſpenſans peccat,ib n.87
princeps an peccet cum dat licentiam duobus intrandi duellum,ib n 88
principibus ſeculi datus eſt gladius ad vindictam malorum, laudem vero bonorum ib n 89
Princeps ad vindictam non ſit facilis,ib.n 90
princeps in puniendis delictis ſit prudens, ac diligens, ib n.91
principes & Reges delinquentes, Deum habent vindicem.ibi n 92
principem ſumme decet prudentia,ib.n 93
princeps debet habere omnia in ſcrinio pectoris,ib. 94
princeps bonus,boni Senatus,ib n 95
princeps non magis debet conſiliariis carere, quã membris ſui corporis,ib.n 96
princeps poteſt fingere expreſſum, quod non eſt expreſſum n.,ib n.97
princeps habet voluntatem pro ratione ib n.98
princeps author tacen tacite praſtat, tametſi inferiores non poſſint ibi n.99
princeps an pupillo cauſam deleget,ib n.100
principibus, & ab eis miſſis obediendum eſt,n.101
principe diffidato, cenſentur diffidati eius complices, ibi n.102
princeps in dubiis & arduis eſt conſulendus ſi commode poteſt,quod ſi non poteſt conſuli commode,eligenda eſt ſententia abſolutoria pro Reo,ib n 103
Princeps in praiudicium ſucceſſoris nihil facit, ibi.numero.104
princeps vbi,ibi Curia,Vbi Romanus Pontif. ibi dicitur eſſe Roma. ib.n.105
princeps Vnus,ib n.106
principes duo non principant in eodem loco, ibid. numer.107
principum pluralitas mala,ib.n.108
principum donare proprium,ib.n.109
princeps ne dum, ſed etiam ſummus Pontifex ligatur quo ad Deum,conſtitutione,c.Omnis vtriuſq; ſexus ibid.n 110
princeps non eſt dominus rerum ſingularium perſonarum niſi, quo ad protectionem, & iurisdictionem, ibid.n 111
princeps non debet dare officium ei, qui ſemel deliquit in officio,ib n.112
princeps regulariter vtitur iure communi, niſi in caſibus in iure expreſſis,ib.n.113
princeps debet permittere, vt damnati ad mortem,ſuſcipiant pœnitentiam & Eucharistiam, ibi.n.114
principis literas qui pandit,tenetur crimine falſi, ibi. num.115
à ſententia lata ſecundum conſilium Principis, poteſt appellari, ib.n. 116
ad principem etiã de iure ciuili poteſt appellare ſcholaris,omiſſo medio,ibid.n.117
principis praſumitur intentio talis, qualis legis ſcripta, & naturalis ratio,ib.n.118
principis conſtitutio non valet, quod iuſtitia denegatur.ib.n.119
principis mandata qui non ſeruent, excommunicari debent,aut extraordinarie puniri,ib.n.120
principi non omne quod licet, aut ſummo Pontifici decet num ſã eo.ib.n.121
princeps, in o nec ſecul.et Pontifex, poteſt ſine cauſa mandare alicui,ut etiam laice, vt det rem alteri, ibid nu 12
principis proditorem tenemur manifeſtare, n.123
princeps ſi iracundia motus, ſine cognitione cauſa, aliquid rationabile,vel crudeles vindictas mandauerit cõtra ſubditos,debet differri executio vſq; ad ad triginta dies,vt interim ceſſet iracundia principis, ib n 124
principis boni epitheta ex Iulio Polluce deſumpta,ibid. num.125
Priuati carceris crimen nulli à tortura patrocinium praſtet,c.41.n 12
priuati carceris reus,quo ſupplicio afficiendus,ca.64. num. 1
priuati carceris crimini nõ perpetuo ſit obnoxius,quicumquis filium,ſeruum,ſeruam, vxorem vel amicam carceribus aut cubiculo includit,ib n.2
priuatus à iudice cogi poteſt, ad vendendum fundum iuſtitiæ executione idoneum,c.81.n.13
priuilegiati & tamen principum ſubditi qui ſint cap. 190.n 14.15.16. & 17
priuilegia fœneratorum ratione eſſe irrita.c.99.n 7
Probationes in criminalibus debent eſſe luce clariores c.28 n.10.c.49.n.8. & c.54.n.5
probatio quanam ſufficiens,c.38 n.10
probatio ex viſu omnium eſt fortiſſima.ib.n.11
probatione inordinaria, officium actoris eſt rẽũ praire rei fuerit defenſionem prolatam.c.48.n 1. & 2
probatione inordinaria, officium iudicis eſt, informationem efficere,niſi teſtibus longe diſſitis,morbo,impedimento propè ſit, ib.n 3 4.5. & 6
probatio plena in materia criminali quando efficiatur c 49.n.12.13
probationes in criminalibus debent eſſe omni ſuſpicione & exceptione immunes,c.50 n 27
probatio certa homicidij & non homicidii fieri debet per medicos & chirurgos peritos,ib.77.n.10
probatio permittenda eſt tam reo quam actori in falſitate, c.126.nu.13
procedere in caſibus & feriatis diebus non proceditur in cauſa criminali,c.91.n.9
proceſſus prioris cauſa ſemper precedit,c.21 nu 2
procurator generalis ex Flandria conſilio nunquam tradidit patri inquiſitionis ſeu informationis copiã precedenti c,8.n.22

procu-

Digitized by Google

Procurator in cauſa criminali interuenire an poſſit, c.23.n.1
procurator quibus cauſis in criminalibus interuenire nequit, ib num.2
procurator in cauſa criminali regulariter non admittitur, c.24 n 1 aliquot fallentia, ib n 2
procurator in crimine publici iudicij, ad allegandum cauſas abſentia admittitur, ib n.3
Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia, c.27.n.1
procuratoris generalis qui ſint vicarii, ib n.2
procuratores à fideli teſtimonio ferendo reijciendi ſunt, c.50.n.11
procuratoris confeſſio nulla c.54 nu.39
proditionis crimen, nulli à tortura patrocinium præbet, c.41. n.8
proditi in alterius torturæ comprehendi poſſunt, non autem ob id torqueri, niſi, &c. c 38.n 15
proditorē Principis tenemur manifeſtare, c.82.n.123
profeſſio tacita quæ ſit, c 61 n.110
profeſſio tacita quare ſit dicta, ibid, nu.111
profeſſio expreſſa quæ ſit, ibid, nu.112
profeſſio expreſſa duplex, ibid.nu.113
profeſſio expreſſa ſolennis ſiue publica eſt, ib.nu.114
profeſſio expreſſa priuata eſt ibid.nu.115
profeſſores ſiue magiſtri ſecundi & tertiæ ſpeciei ſortilegiorum qui ſint, c.61.n.106
profeſſorum alij dicantur diuini incantatores, harioli, haruſpices augures, phitoniſſ. aſtrologi, genethliaci, faſtores, necromantici, ib.n.102
promotor minus ab honeſtis matronis pecuniam extorquens, puniendus eſt grauiter, c.130.n.5
proſtitutio vxorum apud pleraſque nationes licita, c.91.n.124
prouinciæ: Publicè intereſt prouinciam malis hominibus purgari, vt in quieto permaneat, in proœm. num 3
prouocatus ab iniuriato, in iniuriis non obligatur, c.139.n.12
Proxeneta contractus vſurarij, tenetur ad vſurarum reſtitutionem, c.70.n 52
Prudentia ſummè Principem decet c.82.nu.92
publica vis, habes infra in litera V. in ver. Vis pub.
Publice ac palam quomodo intelligitur c.c.11.n.6
publicantur arbores quæ iuxta publicos aquæductus plantantur, ſi nocent c.66 n.65
publicari poſſunt plauſtra, naues, &c. more belli occultantium, ſi bellum ſit iniuſtum, ib num.67
publicanda non ſint bona condemnati ad mortem, ſi in ſententia abſque expreſſa declaratione, ib nu.98
puer: Delictum omne cadit in puerum, c.54 n.2
pueri minores non à tortura ſunt excuſabiles, c.41.n 4
pueri vel infantes ſeptenni & minores, & doli nondum capaces, qui in facto dolo carent in animo & voluntate, ab homicidio commiſſo excuſantur, cap.86, num 1
pueri doli capaces puniendi, ibid nu.3
puero ſtuprantium pro Sodomitico pœna, c.98 n.118
pueros falſo ſupponens punitur pœna falſi, pel. rino & ſententia arbitraria, c.125 n 22
pugnam prior mouens, prior quoque offendit non defendit, c.76.n.18
pugnam prior intrans, inuadens & occidens, reus eſt homicidij, ibid.n.21
In pugna dubia de priori inuaſore, vterque ex æquo puniendus, ibid.nu.22
In pugna dubia viri adiudicanda defenſio ſui, ibidem num.23
In pugna tumultuaria aliquo dubie occiſo quomodo damnandi pugnantes, ib d n.24
In pugna tumultuaria ſolus letalis vulneris author capite plectendus, ib d nu.26
In pugna tumultuaria homicidij dubia, inceptores puniendi, ibid.n 28
pupillus paſcitur de morte patris per conſenſum tutorum, & c c, 147.n.10
pupillum caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat, c.143, n.1
punitiones capitales ordinariæ ſex aut ſeptem in Flandria vſu pantur, ca. 56 num 1.
punitiones ordinariæ criminales ciuiles quæ dicantur, ca.57.num.1
punitiones publicæ quantum remedij præſtent, c.153. num 33
punitio iudicum, qui Principum edicta negligenter adminiſtrant, ib.nu. 52
punitio in facie deteſtabilis, ca. 126.num 6
punitio rara eſt de verbis blaſphemiæ, c.138.n.16
purgatio contumaciæ intra annum admittitur, eiuſque tamen ſit effectus, c.28 n.2
purgatio in materia, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans obſtatiorum contumaciam iudicabitur purgatus ib.n 19
purgatio alia vulgaris fieri ſolita per ferrum candēs, aquam ebullientem, &c c 44 nu.1
Purgatio vulgaris, modo & forma prædictis quare prohibita, ibid.n.2
purgatio canonica iure pontificio inuenta, cap.44. num.1
purgationis canonicæ forma, ib.nu.2
purgatio canonica frequens eccleſiaſticis, ib.n 6
purgatio legitima fit ex ſumptibus purgaturi, niſi &c c.45.nu.4
purgationis legitimæ priuilegio priuatur, quiſquis capture preuentus fuit ibid n 3
purgandus legitime, libero captiuum præſtet, ca.45. num.1
purgandus legitimè, quando citabit partem aduerſam, ibid.num.2
purgatio ſeſe non concedi ut contortura cum aduerſario recuſante, aliquando conceditur cum aduerſario conſentiente, c.46.n.1.& 2

Pœna-

Putatore, egregiè poti ab iniuriis excuſandi ſunt, cap. 139 num. 12
Putando arbores viatorem occidens, non excuſatur ſi non præmonuerit, c. 86. n. 14
Putatoribus quid faciendum vt ab altis periculum arceant, & ipſi crimine vacent, c. 57. n. 2. & 3
Pilatus vt homi ida habendus, c. 70 n. 17
Pyromantia diuinationum ſpecies, hinc dicti pyromantis, c. 61 n. 101

Q

QValis quiſque eſt, tali ſocio delectabitur. ca. 10. num. 6
Quæſtio ob crimina leuia nequaquam fit, cap. 25. n. 4
Quæſtioni non traditur malè ficus, cum pars formalis probationem offert, ib. n. 1
Ad quæſtionem non proceditur, quum de crimine commiſſo non ſatis conſtitit, ib. n. 7
Quæſtioni non eſt tradendus, confitens, & agnoſcens, ibid. n. 7
Quæſtione ſiue tortura nullus adiudicandus eſt, niſi ex iudicum mandato, ibid. n. 10
Quæſtionibus nullus damnandus eſt, niſi crimen paratum ſufficientibus indiciis liqueat, ib. nu. 12
Quæſtio ſiue tortura non eſt omnibus æquè nec vniformiter inferenda, c. 36. nu. 35
Quæſtiones variæ de appellationibus, c. 11 n. 8
Quæſtor in Flandria cum reo transfigere poteſt, remittere non poteſt, c. 149. n. 2
Quæſtores ærarij, qui militibus, pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quo modo puniendi ſint, cap. 117. num. 7
Querela conſilii communitatis, coram ſenatu per ſcribam quomodo formetur, c. 75. nu 5

R

RAcybraken ſupplicij genus non infrequens apud Germanos, c. 153 n. 44. 42
Rapina quid ſit, ca. 103. n. 1
Rapina quomodo fiat, ibid. num. 2
Rapina leuiorum bonorum qualiter puniatur, ibidem num. 3
Rapina rerum magnarum punitur ſuſpendio, ib. n. 7
Rapina quid in ſe contineat, ib. nu. 8
Rapina committitur in Iudis, ca. 83 nu. 89
Rapina cui feliciter ceſſit, huius gaudium nulli durauit in poſterum, ibid. nu. 118
Rapinam emere non licet niſi vt ablatum proprietario reſtituatur, ib. num. 119
Rapinæ ſimile eſt peccatum, ſi quis inuenta non reddit, ib. n. 121
Rapiens rem propriam, repetitor eſt non raptor, cap. 103. n. 6
Rapta non poteſt nubere ſuo raptori ex iure ciuili, c. 97. nu. 16
Raptrices ſunt puniendæ vt raptores, ibidem nu. 17
Raptores ad legitima teſtimonia non admittendi, cap. 50. n. 19
Raptorum fautores, raptorum pœnas deguſtent oportet, c. 103. nu. 5
Raptor etiam cum conſenſu raptæ non euadit pœnam, c. 97 n. 7
Raptor moriens ſi habet vnde reddat, ac reddit, nunquam ſaluabitur ſi eos quorum erat, non inuenit, det eccleſiæ vel pauperibus, c. 83, nu. 120
Rapiens impuberem, punitur exilio vel capite, ca. 97. num. 14
Rapiens ſponſam ſuam quomodo puniendus, ibidem num. 18
Raptus crimen capitale & publicum, c. 60. n. 1
Raptus Flandriæ continet duo ſcilicet Vrouwecracht ende ontſchakinghe, c. 97 n. 1
Raptus quid ſit, ibid. num. 2
Raptus vt varius, ita pœna varia, ibid. n. 2
In raptu quando vis committitur, ibid. nu 9
In raptu punitur voluntas & conatus, vt factum, ibid num. 15
Rappelle vulgo more loquendi quid dicatur, & quomodo expediantur, ca. 150. nu. 1
Rappelle exiliorum Gandenſium, nulla interinatione aut ſatisfactione grauantur, ibid. nu. 9
Rappellas ſuas interinatas volens Brugis oſtendere, cogitur ad limites ſcabinatus ſubſiſtere, donec cum ciuitate conuenerit, ibid. n. 2
Raſura falſitatis crimen eſt capite, 114 nu. 13
Raſura maximè lædit in datis ſummis numeris, locis & nominibus commutandis, ibid. nu. 14
Raſura innoxia, nullum falſitatis crimen agnoſcit, ibid n. 15
Raſura veritatem corrumpens, falſitatem habet, ibid. n. 16
Reatus omnem honorem excludit, c. 67. n. 13
Rebellis vxor ſi ex forma ſtatuti non poteſt manere in ciuitate, poſtquam vidua eſt facta, poteſt reuerti & manere, c. 63 n. 13
Receptus vſu, ſtylo, ac conſuetudine, quorum bonorum annotatione vtimur, c. 12 n. 7
Receptationis crimen in quo conſiſtat, c. 136. nu. 1
Receptationem excuſat ſanguis & affinitas, cap. ibid. num. 4
Receptor & tutor Iuſtitiam falſis labefactant, cap. 158. num. 16
Receptatores furum, furibus nihilo meliores, cap. 118. num. 1.
Receptatores furum, vt fures plectendi ſunt, ibidem num. 2
Receptatorum pœnitentia, c. 136. nu. 3
Recipientes maleficos, maleficorum pœna plectendi, ibid. num. 2

Recipere

Digitized by Google

Recipere annonam nolens de publico tempore fertilitatis, sic emp re charißima precium ipſius aut annonam non petat, c.66.nu.34

Reconciliatio mutua inter partes aduerſas ſuper crimine publ. op. remiſſa eſt, c.147.n.1

Reconciliatione inter partes facta, iudicis iuri nihil detrahitur, ibid.n.5

Reconciliationem mutuam prudentes iudicem celant, ne ex pace compoſita, crimi-is confeßionem arguat, ibid.num.8

Reconciliatio homicidii fœminis eſt negata, ibidem num.11

Reconciliatio homicidii fieri debet cum omnibus heredibus, maximo numero ſtante pro omnibus, ibid. num.12

Reconciliatio homicidii commiſſi, cui, quando, & quomodo permiſſa ibid.n.14

Recta bellinatio eſt cum aſſumitur non ex predominandi libidine, non ex odio, non ex inuidia, non vt alii ſua eripiat, ex legitimis & vrgentibus cauſis, cap.82.num.16

Recuperatio rerum iniquè ablatarum, iuſta belli ratio eſt, c.82.n.15

Redargutio in nonnullos iudices & pratores tyrannidem in maleficos exercentes, c.35.n.13

Redeunti intra annum adiudicatur bonorum proſcriptorum reſtitutio, c.29 nu.2

Redimere ſanguinem ſuum vnicuique licet, cap 45. num.2

Regulares canonici ad legitima teſtimonia non admittendi, c.50 n.18

Relaxationum carceratorum aliæ fiunt p[illegible] cauſa, ſine litis deciſionem, & ſi poſt ſententiam, aliæ per ſententiæ execut onem, aliæ per gratiam ex beneficio & indulgentia Principis, aliæ propter innocentiam incarceratis, &c. [illegible] aliæ per compoſitionem pæn facta m cum curia aut fiſco, & [illegible] aliæ gratia [illegible] præſtita, &c. aliæ licenter & de facto p[illegible] incarceratis, aliæ cum fractura & violentia carcerum, aliæ abſque fractura aut violentia, c.15 nu 1

Relegatio in ergaſtula [illegible] nu[illegible] ſimplex, cap.153. num 5

Relegatio filiorum ad triremes per parentes facta, c.153.num.

Remedium vnicum ad euitandas delictas militaris frequentes ab Imperatoribus, Regibus, Principibus vſitatum [illegible] iniunctum, ca.83 nu 114

Remedia aduerſum maleficia, iure ciuili nequaquam reprobata ca.61.nu 57

Remiges quare ab Itali forſari vocentur, c.153.n.33

Remigium exercitia cum à remigando ſunt immunes, ibid.num 74

Remiges quibus ſupplicijs cohercentur, ibid. in numero 80

Remiſſio in criminibus nullum habet locum, c.33

Remiſſio præuentione excluditur, ib.num.2

Remiſſionem ſuorum criminum non cenſuerunt facere ciuitates priuilegiata, ib n.7

Remiſſio [illegible] nulla conſuetudine tollitur, ib n.17

Remiſſionem criminum largiri, ſolius eſt Principis, c.149.nu.1

Remiſſio alia plenaria, alia non plenaria, cap. 149. num 7. & 8

In remiſsione plenaria remiſſum conſequetur confiſcatio debita, ib nu.9

Remiſſio regis omnis eſt plenaria in Francia, ibidem num.10

In remiſsionibus largiendis obſeruanda ſunt multa, ibid.n.11

Remiſſionem ſubrepetitiè impetrat, in ſupplicatione quid ſubiiciens, ibi.nu.2

Remiſsionem includit reconciliationem partis cum ſatisfactione, & interinationem faciendam, ibid. 13. & 14

Remiſſionis virtute ſe priuat mentiens in ſupplicationibus aut in interinatione, ib.n.18

Remiſſio intra annum non exhib. ta perit, niſi reliuetur, ibid.n.19

Remiſſio exhiberi neglecta, grauatur emenda, ibidem num.20

Remiſſio in quo differat ab abſolutione vel indulgentia, ibid.n.21

Remiſſionis variæ quæſtiones, ibid num.23

Remorſum fiſci ſentiunt etiam ab iis qui ſe defendere coacti alium læſere, c.159.n 13

Reparatio iniuriarum fit in verbis id eſt, reuocatione, peregrinatione, honorabili emenda, eleemoſynarum largitione, ſeneſtris vitreis, impenſis & denariis eccleſiaſticis, multis pecuniariis & compenſatione, c 1[illegible].n.11

Reperta cauſa cognita ſibi vſurpans, furtum committit, c.119.n 1

Reperta non ſibi ſeruans, punitur arbitrariè, ibidem num 2

Reperta reddenda ſunt ſuo domino. ibid. n 3

Reperta incognita reddenda Epiſcopo, ib.nu.5

Reperta incognita ſeruari poſſunt à repertore paupere ibid. n. 6

Reperta [illegible] cuſtodia, deleatur Domini benignitas ibid n.4

Repertus in flagranti crimine, poteſt capi etiam ſine licentia iudicis, c 15 n 4

Repertus darum crimen non tollitur ſpeciali abolitione, c.148.n 12

Repreſaliæ, quaſi repredationes dicuntur, c. 100.n.1

Repreſaliarum origo & ratio, ibid.n.2

Repreſaliarum permiſſio quando, ibid.nu 3

Repreſaliæ ſunt permiſſæ quando ab extero Principe negatur iuſtitia, ibid n 4

Repreſaliæ non dantur contra iudicem appellationis, ibid.num.5

Repre-

Digitized by Google

Repreſaliarum literæ quatenus iuſtæ dicantur, ibid. num. 6
Repreſaliarum permiſſio ex variis authoritatibus, ibid. num 7
Repreſaliarum cauſæ, ib. d. n 8 & 9
Repreſaliæ conceduntur grauem iacturam paſſis, ibid. num 10
Item iacturam plene probantibus, ib nu. 11
Item vere Principum ſubditis, ibid. num. 12
Item Principum ſubditis tempore damni illati, ibidem num. 18
Repreſaliæ non dantur contra ſubditū eiuſdem Principis, ib. n. 20
Item contra ſubditum factum poſt damnum paſſum, ibid. n. 19
Item contra mulieres, clericos, ſtudentes, ib. n. 21
Item contra legatos, ibid. n. 22
Item contra euntes ad priuilegiatas nundinas, ibidem num. 23
Item contra peregrinantes ad loca celebriter ſacra, ibid. n 24
Item contra mercatores, nautas vi aliqua impulſos, ibid. n. 25
Item contra perſonaliter citatos, ib nu. 26
Repreſaliarum literis vtendi ratio, ib. nu. 27
Repreſaliarum executio per officiarios Principis, ibid. num. 28
Repreſaliarum ius quibus permiſſum, ib. n. 29
Repreſalias male impetrantes & abutentes puniuntur quadruplo cum perditione cauſæ & reſolutione omnium bonorum, ib nu. 30. & 31
Reprobatæ qui ſunt vitæ, opinionis & conuerſationis, iure à teſtimoniis repelluntur, c. 30 nu. 28
Rei facto ſit iudici notoria, c. 11. n. 3
Rebus in dubiis propenſiorem eſſe conuenit ad abſolutionem, quam ad condemnationem, c. 54. n. 35
Rem falſitate corrumpere, furti genus eſt, cap 121. num. 1
Rem adulterans committit crimen falſi, ib n. 2
Res ſuas diuendere cum placeat populo, nemo cogendus eſt, c 124. n. 6
Res neceſſarias vendere omnis cogitur tempore neceſſitatis, ibid. n. 7

Reſpondens, vide infra in litera V. in verſic. Vſus.

Reipublicæ intereſt, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat, in proœmio, n. 3.
Reipublicæ intereſt delicta puniri, ne remaneant impunita in proœmio, n. 1.
Reipublicæ intereſt pœnam facile non remitti, vt ad maleficia temere quiſquam proſiliat, ib. n. 4
Reipublicæ vtile eſt, abſentes à quibuſcunque defendi, c. 24. num 4
Reipublicæ intereſt, vt animaduertatur in maleficos, c. 33. n. 19
Reipublicæ intereſt prouincias à malis hominibus purgari in proœm. n. 2 & c. 15 nu 25
Rempublicam gerere non eſt criminoſum, ſed ideo gerere, vt diuitias augeas, videtur damnabile, cap. 83 n. 54
Reſtitutio ex cauſa ſaltem apparenter neceſſaria, admittit purgationem abſentis in re criminali, c. 29. num. 4
Reſtitutio bonorum ablatorum eſt facienda cognito vero domino, c. 30 n. 10
Reſtitutionem duplam aut quadruplam non recipit ſtylus, ib. nu 9
Reſtitutio fructuum beneficii ſimoniace obtenti, non eſt facienda canonicis, c. 61. n. 77
Reſtitutio facienda eſt victo, ſi is cognoſcatur: ſi vero eſt pauperi melius, ſi victus ignoratur, cap. 128. num. 19
Reſtitutio in corruptione facienda eſt fiſco, c. 30. n 5
Ad reſtitutionem omnium detrimentorum tenetur malitioſe alteri damnum inferens, c. 146. n 1
Reus ſi dominus careat, ſuo iureque dederit, quo pacto citandus c. 1 [illegible]
Reo citato competens commodum comparitione tempus à iure eſt conceſſum, ib nu. 8
Reorum relaxandorum ſub cautione, quidam ſunt obnoxii criminibus, quibus debetur pœna duntaxat pecuniaria, ea confeſſi, & de iis conuicti non relaxantur, ea nec confeſſi nec conuicti relaxantur, ſed præſtita cautione. Obnoxii ſunt criminibus, ob quæ infertur pœna arbitraria, quæ ſi fuerint leuia & gratia digna relaxantur, ſi atrocia & enormia, gratiaque indigna, non relaxantur, ca 20. num. 1
Reo iura admittunt deliberationem ſuper libello criminali, c. 21. n. 1
Reo ſuper libello criminali & inquiſitione facta per fiſcum ex officio duntaxat, nequaquam admittitur deliberatio, & articulorum copia, ib nu 2
Reus nonnunquam cogitur reſpondere ilico ad propria maleficia. ib. n. 3
Reus in crimine ciuiliter inſtituto fruitur ſingulis dilationibus ſicuti in materia ciuili, ib. nu. 5
Reo conceſſum eſt, aut per ſe, aut per cauſidicos ſuas exceptiones proponere, c. 32. n. 1
Reus in ipſo rerum princip. l. cardine, oportet principaliter reſpondeat, ib. n 2
Reus quando de ſecreto poſſit interrogari, c. 35. n 8
Reū inconfeſſū, Flandria nō adiudicat morti, c. 39. n. 7
In magno concilio, in Flandriæ concilio, tarui ducunt rei reſponſa in certa probatione, ib. n. 8 9
Reus in tortura confeſſum delictum negans, retorqueri poteſt, ib. n. 12
Reus in tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt, ib. n. 14
Reus in tortura crimen agnoſcens, à tortura relaxandus eſt, c. 39. n. 1

Reo

Digitized by Google

Reo in tortura non interrogata imprudenter confeſſo, nulla danda eſt fides, ib n. 2
Rei ſæpe ex duriſſimo cruciatu contra ſe falſa fatentur, ib. num. 4
Rei ſæpe malunt iniuſtam mortem occumbere, quam pœnarum torturæ ſæuitiam perpeti, ib. n. 5
Rei confeſſio de alterius delicto, tantum ad alterius apprehenſionem valet, non ad torturam, ibidem num. 5
Reus in tortura crimen confeſſus, poſtridie eandem confeſſionem liber & palam vniuerſo ſenatui iterat, ib. num 7
Reus in tortura nihil confeſſus à tortura reducitur ad carcerem, c. 40. n. 1
Reus in tortura nihil confeſſus non emergentibus nouis indiciis, practicè abſoluitur pro quouſque, iuridicè abſoluitur plenarie, ib n 2
Rei diffamati opulentia ſpectanda, in concluſione pecuniaria, c 48 num 10
Rei vltronea confeſſio plenam probationem efficit, ca. 49. n. 2
Reus alterius criminis quando quis efficitur, conſilio, & mandato, c. 125. n 5. & 6
Rex aut Princeps bonus, melior eſt quam lex bona, ca. 82, num. 40
Reges citra decretum imperatoris bella gerentes ſua propria authoritate vtuntur, iure abutuntur, c. 82. numer. 19
Rigor legum in puniendis criminibus nonnunquam obſeruandus eſt, c. 159. n. 52
Romani nullam punitionem admittunt in facie, c. 112. num. 33

S

SAcri canones, ſacras leges imitari non dedignantur. c. 18. n. 8
Sacro loco bona æquè tuta erunt, ac perſonæ, cap. 108. num. 17
Sacrilegium furtorum execrandiſſimum, cap. 113 numer 1
Sacrilegium eſt triplex, res ſacra de loco ſacro, propriè: res ſacra de loco non ſacro, impropriè: res non ſacra de loco ſacro, impropriiſſime, ib n. 2
Sacrilegium aliud Proprium & aliud improprium, & eius definitio, ib. n. 3
In ſacrilegio, quam rem dicamus ſacram, ibidem numer 4
Sacrilegium propriũ punitur, vel laqueo, gladio, igne aut beſtiarum deuoratione, ib n. 5
Sacrilegium improprium punitur præciſione pugni, vel perpetuo exilio ex iure, laqueo vel gladio ex conſuetudinaria lege, ib n 6
Sacrilegium maxime improprium punitur laqueo, vel gladio, ib n 7
Sacrilegii punitio generalis, ib. nu. 8
Sacrilegium quid excuſet, ibid. nu. 9
Sacrilegii punitio apud Ethnicos, ib. n. 11. & 12
Sacrilegium apud canoniſtas quadruplex, eiuſque pœna nimis laxa, ib n. 14. & 15
Sacrilegus ad legitima teſtimonia non admittendus, c. 50. num. 19
Sacrilegus nullam meretur veniam, c. 111. n. 9
Sacrilegus non fruitur loci ſacri præſidio, ib n 6
Sacrilegus ſemel eccleſiæ tutela indignus perpetuo, ib. num. 17
Sagittarii quid faciendum vt ab aliis periculum arceant, & ipſi crimine vacent, c. 87. n 2 & 3
Sagittarii ludi quando in Francia priuilegiati, c. 128. num. 29
Salitores qui dicantur, c. 61. n. 102
Saluaguardia punitur capitaliter, c. 107. n. 1
Saluaguardia quando dicenda eſt violata, ib. n. 2
Saluandi materiam præbet reprobatio prior, cap. 51. num 1
Saluatio reprobatione non minus neceſſaria, ibidem numer. 2
Saluandi teſtes non calumniandi, ib n. 3
Saluantur duo teſtes, ſcilicet negando reprobatos eſſe inimicos, fautores, domeſticos, concubinarios, adulteros, infames, &c. Teſtimonia ſcilicet à loco, quod ſcilicet contigerit, ſecreto etiam per domeſticos, publico, honeſto per quoſlibet irreprobabiles, inhoneſto etiam per infames. Tempore depoſitionis pro negabis eos fuiſſe famulos tuos, mercenarios, concubinarios, adulteros & infames, ibidem numer 4. 6. 7. & 8
In ſaluatione obſeruandum tempus depoſitionum, ib. num. 9
Saluantur teſtimonia inſontium de rebus in ſaminſco patratis, famulorum, ancillarum & domeſticorum de rebus domi & priuatim peractis, ib n. 10
Saluiconductum an iudex poſſit dare citato, cap 26 num. 1
Saluiconductum conferre, ſolius Principis eſt, ib. n 2
Saluiconductus ſubinde iudicis, vrgente ex cauſa, ex parte vocata conceditur, ib n. 3
Saluiconductus à iudice expediri debent, cum prudentia cognitione rerum ac informatione debita, ibidem num 4
Saluiconductus interdum non ſeruatur, ib n 5
Saluiconductus in fraudem & reipublicæ diſpendiũ, à iudice non largitur, ib. n. 6
Saluiconductus etiam iuratus, non ſeruatur delinquẽti ſecundum Bald. ib. n. 7
Sanare & morbos inferre, eiuſdem ſunt artificii, c 61. num. 95
Sanctius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quã innocentem damnari, c. 28 n. 12
Sanctus: Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris, c 10. n. 7
Satanas in hoc totum incumbit, vt adoretur quaſi Deus, c. 61. n. 116

††††　　S..ia-

Satanas virtutum, bonorum operum, veritatiſque adverſarius infeſtiſſimus ib. n. 121.
Satanas mendax inuenitur & author mēdacii, amat tenebroſa obſcura & ſordida ib. n. 122.
Sce l. ittera violenta per culſaque malefici captura, quia facto dolo carent intentione & voluntate, ab homicidio excuſantur c. 86. n. 35.
Scandalum exſurgit ex ludo c. 83. n. 90.
Scelera nunquam manent impunita c. 155. n. 17.
Scelera perpetrata quæ pœna etiam ſine legibus ſequūtur ib. n. 19.
Scholarum pauperum inſtitutionis laus apud Brugenſes c. 112. n. 59.
Scolaris etiam ad Principem de iure ciuili appellare poteſt, c. 82. n. 117.
Scientia ſola quis punitur c. 62. n. 11.
Scommata leuia nullis iniuriantur c. 138. num. 9. 10. & 12.
Scriba ad Principem ſcribere iuſſus, non faciens, punitur manus amputatione, aut exilio perpetuo c. 124. num. 16.
Scribens falſa ex malitia punitur amputatione manus ib. n. 7.
Scribens falſa ex ignorantia punitur confiſcatione bonorum ib. n. 8.
Scribens falſa inualida non punitur ib. n. 9.
Scriptor falſarius punitur exilio, infamia ib. n. 3.
Scriptorum iniuria, fit malitioſa compoſitione famoſis cantilenis, libellis, rhythmis, actionibus, innouationibus publicis c. 140. n. 1.
Scriptorum iniuria per quoſuis accuſanda ib. n. 4.
Scripto nō minus iniuriam facit permiſſor quā ſcriptor ib. n. 3.
Scripta vitians in perniciem eccleſiæ, punitur perpetuo exilio c. 124. n. 5.
Scriptura, vt iudex miſerorum cauſas iuſtè iudicet c. 158. n. 7.
Scriptura ſacra pro innocentibus ib. n. 15.
Scriptura ſacra pro viduis & pupillis ib. n. 18.
Scriptura ſacra pro iuuanda communi plebecula ib. num. 22.
Secreta iuridicè cōmiſſa reuelans, punitur pœna falſi c. 125. n. 19.
Secretorum cognitio ad forum non pertinet humanū c. 61. n. 8.
Securitas: in materia ſecuritatis, ſi citatus non comparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, &c. c. 130. n. 14.
Securitatem ſtatuere nolens, in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit ib. n. 16.
Securitas quando adiudicetur in curia Flandriæ ibid. num. 17.
Securitatis conſtitutio in Flandria ib. n. 18.
Securitas publica punitur pœna infractori conſtitutæ c. 129. n. 3.
Securitas publica non verbo ſed facto violatur ib. n. 4.
In dubio violatæ ſecuritatis inhærendum eſt verbis ib. num. 5.
Amplior de ſecuritate videnda inſinuatio ib. n. 6.
Seditio vbi locum habeat, c. 63. n. 15.
Seditioſi qui ſint c. 63. n. 3.
Seditioſorum pœna quæ ſit ib. n. 5.
Seditionis authoris, quæ ſit pœna ib. n. 6.
Seditioſorum appellatio nulla ib. n. 7.
Seditione commiſſa à tota ciuitate qui ſunt plectendi ib. n. 11.
Seipſum occidentis pœna ex iure c. 91. n. 1.
Seipſum occidens & corpus & animam perdit ib. n. 2.
Seſe occidentes nulla ratione excuſandi ib. n. 4.
Seipſum occidentis pœna ex conſuetudine ib. n. 6.
Seipſum lædens, vt alterum lædens multabitur ibid. num. 10.
Seipſos occidentes quomodo damnēt philoſophi, ib. n. 12.
Seipſum occidentis teſtamentum an valeat ib. n. 13.
Seipſum occidere tentans an puniendus ſit morte ibid. num. 14.
Seipſos occidentes eccleſiaſtico luctu plangendi ibid. num. 15.
Senatus Romanus, vbi erat Synodus morum, ludū vt cauſſam malorum prohibuit c. 83. n. 107.
Senatori grauius peccatur quam priuato c. 61. n. 2.
Senatores ſunt pars corporis principis c. 62. n. 7.
Senes deliri à tortura ſunt excuſabiles c. 41. n. 5.
Senex, alioqui vita moribuſque ſuis ſpectabilis, qui in facto dolo caret, intentione & voluntate, ab homicidio commiſſo excuſatur c. 86. n. 33.
Sententiæ: In Flandria nulla eſt reformatio
Sententia criminalis, ſed bene exilis cap. 151. n. 5.
Sententia diffinitiua ciuilis cauſæ expreſſionem nō requirit, & quid in Flandria paſſim receptū: & quid in magno conſilio conſuetum c. 55. n. 11. 12. & 13.
Sententiæ ex diuerſis auctoribus, concernentes materiæ rei militaris, ſelectæ piæ, neceſſariæ ſcitu præfectis, & ſubditis militibus c. 66. n. 157.
Sepulchri violati punitio varia c. 192. n. 1.
Sepulchri violati pœna apud canones nulla inuenitur ib. n. 7.
Sepulchralia diripiens, quaſi ſacrilegus eſt ib. n. 4.

Cætera vide ſupra in litera D. in ver. Domus direpta.

Seruire volens per ſubſtitutum, ſemper debet ſeruire per eiuſdem conditionis hominem c. 56. n. 68.
ſeruans publicum cenſum conijciendus eſt in carcerem vſque ad reſtitutionem eiuſdem c. 117. n. 5.
ſeruus qui, quum poteſt non defendit dominum, punitur vltimo ſupplicio c. 80. n. 8.
ſeruus conductus à domino eſt defendendus in periculo ib. n. 36.
ſeruus tenetur defendere dominum ſuum ibidem n. 37.

ſigilla-

Digitized by Google

ſigillator falſarius punitur exilio, infamia cap. 124. num. 4.
ſigillum falſe effingens, punitur amputatione manus ib. n. 12.
ſigna manifeſti, certique ac occulti, & incerti adulterij c. 92 n. 4.
ſignis homicidium committitur &c. c. 72. num. 1. 2. 3. & 4.
ſimoniæ crimen, nullis à tortura patrocinium præbet c. 41 num. 9.
ſimonia quid c. 61. n. 62.
ſimoniæ vitio, noſtris temporibus multi illaqueati ib. num. 65.
ſimoniam non dicitur committere Papa, beneficia vel dignitates accepta pecunia conferens ib. n. 67.
ſimonia vnde nominis originem traxit ib. n. 70.
ſimonia & iure diuino & humano damnata ibid. num. 72.
ſimonia triplex, remiſſ. ib. n. 73.
In ſimoniacos variè, idque arbitrariè animaduertitur per iudicem eccleſiaſticum, remiſſ. ib. n. 63.
ſimoniacus quis ſit ib. n. 64.
ſimoniacorum exitus terribiles, remiſſiue, ib. n. 71.
ſimoniacus nullam poteſt in ea eccleſia offerre victimā Deo gratam ib. n. 75.
ſimoniace adeptorum beneficiorum fructus cui reſtituendi ib. n. 74
ſimpliciter & de plano quando proceditur cap. 3. num 5.
ſocius qualis quiſque eſt, tali ſocio delectabitur c. 20. num. 6.
ſocius in tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt c. 38 n. 14.
ſocii criminum ad legitima teſtimonia non admittendi c. 50. n. 14.
ſodomiticum crimen grauiſſimum venereorum eſt c. 93. num. 1.
ſodomiticum crimen naturæ prorſus eſt contrarium ib. num 1.
ſodomitici criminis ſpecies tres, ib n 4
ſodomitici criminis ſpecies eſt prima, cum quis ſecum venere abutitur: ſecunda cum quis venere abutitur cum aliis in ſexu eodem, vel diuerſo: tertio cū quis venere abutitur cum brutis ib. n. 5. 7. & 15.
ſodomitici criminis primæ ſpeciei pœna ib. n. 6.
Abuſus veneris in eodem genere maſculino. ib. num. 7
Veneris in eodem ſexu fœmineo, & veneris in ſexu diuerſo ib. n. 8 & 9.
ſodomitici criminis pœna ib. n. 12.
In ſodomiticis non requiritur ſeminis emiſſio ib. n. 16
In ſodomitiis punitur voluntas proxima pro effectu ib. num 17.
In ſodomitiis ſunt notanda quinque: communis mortalium procliuitas, criminis deteſtabilitas, pœnarum enormitas, iuris tecta explanatio, & Pauli nuda deteſtatio, ib. nu. 19.
cauſa communis procliuitatis in ſodomitica ibidem. num 20.
ſodomiticorum deteſtabilitas c. 98. n. 21.
ob ſodomitica inferuntur nobis fames, peſtes, bella, terræ motus, inundationes, &c. ibidem. n 22.
ſodomiticorum teſtamenta an rata ſint ibidem n 23.
ſodomiticum an faciat ſeparationem tori, ibidem. n. 24
ſodomiticis cur tam enormis pœna infligatur, iura tā tecte ſodomitica nominent, & Paulus tam aperte ſodomitica explicet ib. n. 25. 26. & 27.
ſodomiticus eſt congreſſus cum infidelibus ibidem numero 28.
ſodomiticus etiam eſt congreſſus cum mortua ibidem num. 30.
ſodoma in cœlum clamat ib n. 3.
ſolicitans alterius vxorem ad adulterium, punitur exilio c. 91. num 42.
ſolicitatores à fideli teſtimonio ferendo reiiciendi ſunt c. 50 n. 11.
ſomnus delictum excuſat c. 32. n. 6.
ſordes eiiciens in viam publicam, quibus tranſeuntem offendit, punitur duplo in viam priuatam non eſt puniendus c. 145 n. 1.
ſorores à teſtimonio reiiciuntur c. 50. n. 10.
ſortilegus ad legitima teſtimonia non admittendus c. 50. n. 19.
ſortilegi hoſtes humanæ ſalutis, & humani generis inimici credendi ſunt c. 61 n. 81.
ſortilegus proprie quis dicatur ib n. 82.
ſortilegi quare dæmonis opera ſe è publicæ iuſtitiæ manibus non eripiunt ad mortem euntandam ibidem n. 125.
ſortilegi ſuis ſuperſtitionibus fidem aſſerturi, futura pronuntiant ib. n. 100.
ſortilegorum profeſsio duplex, tacita & expreſſa, ſolemnis, publica & priuata ib. n. 109.
ſortilegi, hique ſimiles alii, vbi conuenire ſolebant. ibid. num. 118.
ſortilegi quibus ſignis, inſtrumentis, miſturis, compoſitionibus, ligaturis, characteribus, figuris, vtuntur ib. n. 124.
ſortilegi furem commonſtrantes, magis quā iniuriātur c. 138 n. 2.
ſortilegium quid ſit generaliter ſumpto vocabulo c. 61 n 80. & 86.
ſortilegia plerunque ſub falſæ religionis imagine fieri conſueuerint c. 61. n. 81.
ſortilegium vnde vocabulum duxit ibidem n. 84.
ſortilegia per quos fuerint prius inuenta ibidem numero 85.
ſortilegorum diuerſæ ſpecies diuinatoria, amatoria, & veneficia ib. n. 86.

Princeps poteſt iudicare inſpecta veritate, n. 84
Princeps nemini gratiam concedere debet, cum iniuria tertij, ib. n. 58
Princeps quando non diſpenſat, ib. 86
princeps ſine cauſa diſpenſans peccat, ib. n. 87
princeps an peccet cum dat licentiam duobus intrandi duellum, ib. n. 88
principibus ſeculi latus eſt gladius ad vindictam malorum, laudem vero bonorum ib. n. 89
Princeps ad vindictam non ſit facilis, ib. n. 90
princeps in puniendis delictis ſit prudens, ac diligens, ib. n. 91
principes & Reges delinquentes, Deum habent vindicem, ibi n. 92
principem ſummè decet prudentia, ib. n. 93
princeps debet habere omnia in ſcrinio pectoris, ib. 94
princeps bonus, boni Senatus, ib. n. 95
princeps non magis debet conſiliariis carere, quã mẽbris ſui corporis, ib. n. 96
princeps poteſt fingere expreſſum, quod non eſt expreſſum, ib. n. 97
princeps habet voluntatem pro ratione ib. n. 98
princeps authoritatem tacite praſtat, tametſi inferiores non poſſint, ibi n. 99
princeps an pupillo cauſam delegat, ib. n. 100
principibus, & ab eo miſſis, obediendum eſt, n. 101
principe diffidato, cenſentur diffidati eius complices, ibi n. 102
princeps in dubiis & arduis eſt conſulendus, ſi commodè poteſt, quod ſi non poteſt conſuli commode, eligenda eſt ſententia abſolutoria pro Reo, ib. n. 103
Princeps in praiudicium ſucceſſoris nihil facit, ibi. nume. 104
princeps vbi, ibi Curia, Vbi Romanus Pontif. ibi dicitur eſſe Roma, ib. n. 105
princeps Vnus, ib. n. 106
principes duo non principant in eodem loco, ibido. numer. 107
principum pluralitas mala, ib. n. 108
principum donare proprium, ib. n. 109
princeps non ſolum, ſed etiam ſummus Pontifex ligatur quo ad Deum, conſtitutione, c. Omnis vtriuſq; ſexus ibid. n. 110
princeps non eſt dominus rerum ſingularium perſonarum niſi, quo ad protectionem, & iuriſdictionem, ibid. n. 111
princeps non debet dare officium ei, qui ſemel deliquit in officio, ib. n. 112
princeps regulariter vtitur iure communi, niſi in caſibus in iure expreſſis, ib. n. 113
princeps debet permittere, vt damnati ad mortem, ſuſcipiant pœnitentiam & Euchariſtiam, ibi. n. 114
principis literas qui pandit, tenetur crimine falſi, ibi. num. 115
à ſententia lata ſecundum conſilium Principis, poteſt appellari, ib. n. 116
ad principem etiã de iure ciuili poteſt appellare ſcholaris, omiſſo medio, ibid. n. 117
principis praſumitur intentio talis, qualis legis ſcripta, & naturalis ratio eſt, ib. n. 118
principis conſtitutio non valet, quod iuſtitia denegatur, ib. n. 119
principis mandata qui non ſeruant, excommunicari debent, aut extraordinariè puniri, ib. n. 120
principem non omne quod licet, aut ſummo Pontifici decet, cum ſã ere. ib. n. 121
princeps, immo nec ſcilicet Pontifex, poteſt ſine cauſa mandare alicui, aut etiam latce, vt det rem alteri, ibid. nu. 122
principis proditorem tenemur manifeſtare, n. 123
princeps ſi iracundia motus, ſine cognitione cauſæ, aliquid rationabile, vel crudeles vindictas mandauerit cõtra ſubditos, debet differri executio vſq; ad ad trigeſſta dies, vt interim ceſſet iracundia principis, ib. n. 124
principis boni epitheta ex Iulio Polluce deſumpta, ibid. num. 125
Priuati carceris crimen nulli à tortura patrocinium praſtat, c. 41. n. 12
priuati carceris reus, quo ſupplicio afficiendus, ca. 64. num. 1
priuati carceris crimini nõ perpetuo ſit obnoxius, quiſquis filium, ſeruum, ſeruam, vxorem vel amicam carceribus aut cubiculis includit, ib. n. 2
priuatus à iudice cogi poteſt, ad vendendum fundum iuſtitiæ executione idoneum, c. 81. n. 13
priuilegiati & tamen principum ſubditi qui ſint cap. 190. n. 14. 15. 16. & 17
priuilegia fœneratorum ratione eſſe irrita, c. 99. n. 7
Probationes in criminalibus debent eſſe luce clariores c. 28 n. 10. c. 49. n. 8. & c. 54. n. 5
probatio quænam ſufficiens, c. 38 n. 10
probatio ex viſu omnium eſt fortiſſima, ib. n. 11
probatione inordinaria, officium actoris eſt reũ praire rei fuerit defenſionem probare, c. 48. n. 1. & 2
probatione inordinaria, officium iudicis eſt, informationem efficere, niſi teſtibus longe diſſitis, morbo, impedimento prope is iuſſit, ib. n. 3. 4. 5. & 6
probatio plena in mixto ſa criminali quando officiatur c. 49. n. 12. 13
probationes in criminalibus debẽt eſſe omni ſuſpicione & exceptione immunes, c. 50 n. 27
probatio certa homicidij & non homicidii fieri debet per medicos & chirurgos peritos, c. 77. n. 10
probatio permittenda eſt tam reo quam actori in falſitate, c. 126. nu. 13
procedere in Paſchate & feriatis diebus non proceditur in cauſa criminali, c. 91. n. 9
proceſſus prioris cauſa ſemper præcedit, c. 21 nu. 2
procurator generalis ex Flandria conſilio nunquam validis patris inquiſitionis ſeu informationis copiã præcedentis, 8. n. 22

procu-

Digitized by Google

Procurator in cauſa criminali interuenire an poſſit, c.23.n.1
procurator quibus cauſis in criminalibus interuenire nequit, ib num 2
procurator in cauſa criminali regulariter non admittitur, c.24 n 1 aliquot fallentia, ib n 2
procurator in crimine publici iudicij, ad allegandum cauſas abſentia admittitur, ib n.3
Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia, c.27.n.1
procuratoris generalis qui ſint vicarii, ib n.2
procuratores à fideli teſtimonio ferendo reijciendi ſunt, c.50.n.11
procuratoris confeſſio nulla c.54 nu.39
proditionis crimen, nullis à tortura patrocinium præbet, c.41.n.8
proditi in alterius torturis comprehendi poſſunt, non autem ob id torqueri, niſi, &c. c 38.n 15
proditorē Principis tenemur manifeſtare, c.82, n.123
profeſſio tacita quæ ſit, c 61 n.110
profeſſio tacita quare ſit dicta, ibid, nu.111
profeſſio expreſſa quæ ſit, ibid, nu.112
profeſſio expreſſa duplex, ibid.nu.113
profeſſio expreſſa ſolennis ſiue publica eſt, ib.nu.114
profeſſio expreſſa priuata eſt ibid.nu.115
profeſſores ſiue magiſtri ſecundæ & tertiæ ſpeciei ſortilegiorum qui ſint, c.61.n.106
profeſſorum alij dicuntur diuini incantatores, harioli, haruſpices augures, pythoniſſæ, aſtrologi, genethliaci ſaltiores, necromantici, ib.n.102
promotor minus ab honeſtis matronis pecuniam extorquens, puniendus eſt grauiter, c.150.n.5
proſtitutio vxorum apud pleraſque nationes licita, c.91.n.124
prouinciæ: Publice intereſt prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat, in proœm. num 3
prouocatus ab iniuriato, in iniuriis non obligatur, c.139.n.12
Proxenetæ contractus vſurarij, tenetur ad vſurarum reſtitutionem, c.70.n 52
Prudentia ſummè Principem decet c.82.nu.97
publica vis, habes infra in litera V. in ver. *Vis pub.*
Publice ac palam quemodo intelligatur, c.11.n 6
publicantur arbores quæ iuxta publicos aquæductus plantantur, ſi noceant c.66 n.65
publicari poſſunt plauſibilia, quæ vtique in more belli occultantur, ſi bellum ſit iniuſtum, ib num.67
publicanda non ſunt bona condemnati ad mortem, lata ſententia abſque alia declaratione, ib nu.98
puer: Delictum omne cadit in puerum, c 54 n.2
pueri minorennes à tortura ſunt excuſabiles, c.41.n 4
pueri vel infantes ſeptennio minores, & doli nondum capaces, qui in facto dolo carent intenti ne & voluntate, ab homicidio commiſſo excuſantur, cap.86, num.1
pueri doli capaces puniendi, ibid nu.3
puero furantium pro Sodomitico pœna, c.98 n.118
pueros falſo ſupponens, punitur pœna falſi, pel. rico & ſententia arbitraria, c.125 n 22
pugnam prior mouens, prior quoque offendit non defendit, c.76.n.18
pugnam prior iterans, inuadens & occidens, reus eſt homicidij, ibid.n.21
In pugna dubia de priori inuaſore, vterque ex æquo puniendus, ibid.nu.22
In pugna dubia viri adiudicanda defenſio ſui, ibidem num.23
In pugna tumultuaria aliquo dubie occiſo quomodo damnandi pugnantes, ibid n.24
In pugna tumultuaria ſolus letalis vulneris author capite plectendus, ibid nu.26
In pugna tumultuaria homicidij dubia, inceptores puniendi, ibid.n 28
pupillus paſcitur de morte patris per conſenſum tutorum, &c c.147.n.10
pupillum caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat, c.143.n.1
punitiones capitales ordinariæ ſex aut ſeptem in Flandria vſu pantur, ca.56 num 1.
punitiones ordinariæ criminales ciuiles quæ dicantur, ca.57.num.1
punitiones publicæ quantum remedij præſtent, c.153. num 33
punitio iudicum, qui Principum edicta negligenter adminiſtrant, ib.nu. 52
punitio in facto deteſtabilis, ca. 126.num 6
punitio rara eſt de verbis blaſphemiæ, c.138.n.16
purgatio contumaciæ intra annum admittitur, cuiuſque tum ſit effectus, c.28.n.2
purgatio eius in materia, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans obſitationum contumaciam iudicabitur purgatus ib.n.19
purgatio alia vulgaris, ſolita ſieri per ferrum candēs, aquam ebullientem, &c c.43 nu 1
Purgatio vulgaris, modo & forma prædictis quare prohibita, ibid.n.2
purgatio canonica iure pontificio inuenta, cap.44. num.1
purgationis canonica forma, ib.nu.2
purgatio canonica frequens eccleſiaſticis, ib.n 6
purgatio legitima fit ex ſumptibus purgaturi, niſi, &c. c.45.nu.4
purgationis legitimæ priuilegio priuatur, quiſquis capture præuentus fuit, ibid.n 3
purgandus legitime, ſi vltro captiuum præbet, ca.45. num.1
purgandus legitimè, quando citabit partem aduerſam, ibid.num.2
purgatio per ſe non conceditur contortura cum aduerſario recuſante, aliquando conceditur cum aduerſario conſentiente, c.46.n.1.& 2

Pa-

Putatore egregiè poti ab iniuriis excuſandi ſunt, cap. 139 num. 12

Putando arbores viatorem occidens, non excuſatur ſi non præmonuerit, c.86. n.14

Putatoribus quid faciendum vt ab aliis periculum arceant, & ipſi crimini vacent, c.57.n.2.& 3

Pilatus vt homicida habendus, c.70 n.17

Pyromantia diuinationum ſpecies, hinc dicti pyromantes, c.61.n.101

Q

QValis quiſquis eſt, tali ſocio delectabitur, ca.10. num.6

Quæſtio ob crimina leuia nequaquam fit, cap.25.n.4

Quæſtioni non traditur malè ſicus, cum pars formalis probationem offert, ib.n.1

Ad quæſtionem non procedítur, quum de crimine commiſſo non ſatis conſtiterit, ib.n.7

Quæſtioni non eſt tradendus, conſitens, & agnoſcens, ibid.n.7

Quæſtioni ſiue torturæ nullus adiudicandus eſt, niſi ex iudicis mandato, ibid.n.10

Quæſtionibus nullus damnandus eſt, niſi crimen paratum ſufficientibus indiciis liqueat, ib nu 12

Quæſtio ſiue tortura non eſt omnibus æqualiter vniformiter inferenda, c.36.nu 35

Quæſtiones variæ de appellationibus, c.11.n.8

Quæſtor in Flandria cum reo tranſigere poteſt, remittere non poteſt, c.149.n.2

Quæſtores ærarij, qui militibus, pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quo modo puniendi ſint, cap.117.num 7

Querela conſilij communitatis, coram ſenatu per ſcribam quomodo formetur, c.75.nu 5

R

RAeybraken ſupplicij genus non infrequens apud Germanos, c.153 n. 44.42

Rapina quid ſit, ca.103, n.1

Rapina quomodo fiat, ibid.num.2

Rapina leuiorum bonorum qualiter puniatur, ibidem num 3

Rapina rerum magnarum punitur ſuſpendio, ib.n.7

Rapina quid in ſe contineat, ib nu.8

Rapina committitur in ludis, ca 83 nu 89

Rapina cui feliciter ceſſit, huius gaudium nulli durauit in poſterum, ibid.nu.118

Rapinam emere non licet niſi vt ablatum proprietario reſtituatur, ib.num.119

Rapinæ ſimile eſt peccatum, ſi quis inuenta non reddit, ib.n.121

Rapiens rem propriam, repetitor eſt non raptor, cap. 103.n.6

Rapta non poteſt nubere ſuo raptori ex iure ciuili, c.97.nu 16

Raptrices ſunt puniendæ vt raptores, ibidem nu.17

Raptores ad legitima teſtimonia non admittuntur, cap. 50.n.19

Raptorum fautores, raptorum pœnas deguſtent oportet, c.103.nu.5

Raptor etiam cum conſenſu raptæ non euadit pœnam, c.97 n 7

Raptor moriens ſi habet vnde reddat, ac reddit, nunquam ſaluabitur ſi eos quorum erat, non inuenit, det eccleſiæ vel pauperibus, c.83.nu.120

Rapiens impuberem, punitur exilio vel capite, ca.97. num.14

Rapiens ſponſam ſuam quomodo puniendus, ibidem num.18

Raptus crimen capitale & publicum, c 60.n.1

Raptus Flandriæ continet duo ſcilicet Vrouwecrachte ende ontſchakinghe, *c.97 n.1*

Raptus quid ſit, ibid. num.2

Raptus vt varius, ita puni io varia, ibid.n.2

In raptu quando vis committitur, ibid.nu 9

In raptu punitur voluntas & conatus, vt factum, ibid num.25

Rapoelle vulgato more loquendi quid dicâtur, & quomodo expediantur, ca.150.nu 1

Rappellé exiliorum Gandenſium, nulla interinatione aut ſatisfactione grauantur, ibid.nu.9

Rappellas ſuas interinatas volens Brugis oſtendere, cogitur ad limites ſcabinatus ſubſiſtere, donec cum ciuitate conuenerit, ibid.n.2

Raſura falſitatis crimen eſt capite, 124 nu.13

Raſura maximè lædit in datis ſummis numeris, locis & nominibus commutandis, ibid.nu.14

Raſura innoxia, nullum falſitatis crimen agnoſcit, ibid n.15

Raſura veritatem corrumpens, falſitatem habet, ibid.n.16

Reatus omnem honorem excludit, c.67.n 23

Rebellis vxor ſi ex forma ſtatuti non poteſt manere in ciuitate, poſtquam vidua eſt facta, poteſt reuerti & manere, c 63 n.13

Receptis vſu, ſtylo, ac conſuetudine, quorum bonorum aun tatione vtimur, c.1 n 7

Receptationis crimen in quo conſiſtat, c 136.nu.1

Receptationem excuſat ſanguis & affinitas, cap.ibid. num.4

Receptor & tutor Iuſtitiam fa'ſis labefactant, cap. 158.num 16

Receptatoris furum, furibus nihilo meliores, cap.118. num.1.

Receptatores furum, vt fures plectendi ſunt, ibidem num.2

Receptatorum pernicies, c.136.nu.3

Recipientes maleficos, maleficorum pœna plectendi, ibid.num.2

Recipere

Digitized by Google

Recipere annonam nolens de publico tempore fertilitatis, ſic etiam per te charitatis precium ipſius aut annonam non petat, c.66.nu.34
Reconciliatio mutua inter partes aduerſas ſuper crimine publico permiſſa eſt, c 147.n.1
Reconciliatione inter partes facta, iudicis iuri nihil detrahitur, ibid.n.5
Reconciliationem mutuam prudentes iudicem celant, ne ex pace compoſita, criminis confeſſionem arguat, ibid.num.8
Reconciliatio homicidii fœminis eſt negata, ibidem num.11
Reconciliatio homicidii fieri debet cum omnibus heredibus, maximo numero ſtante pro omnibus, ibid. num.12
Reconciliatio homicidii commiſſi, cui, quando, & quomodo permiſſa ibid.n 14
Recta belli intentio eſt cum aſſumitur non ex predominandi libidine, non ex odio, non ex inuidia, non vt alii ſua eripiat, ex legitimis & vrgentibus cauſis, cap.82.num.16
Recuperatio rerum iniquè ablatarum, iuſta belli ratio eſt, c.82.n.15
Redargutio in nonnullos iudices & pratores tyrannidem in maleficos exercentes, c 35.n.13
Redeunti intra annum adiudicatur beneficium preſcriptorum reſtitutio, c.29 nu.2
Redimere ſanguinem ſuum vniuique licet, cap 45. num.2
Regulares canonici ad legitima teſtimonia non admittendi, c.50 n.18
Relaxationum carceratorum aliæ fiunt poſt cauſa, ſine litis deciſionem, & ſic poſt ſententiam & litis per ſententiæ executionem aliæ per gratiam ex beneficio & indulgentia Principis, aliæ propter innocentiam incarcerati, &c. [illegible] aliæ per compoſitionem pœnæ factam cum curia aut fiſco, & c. Aliæ gratia remiſſione [illegible] &c. aliæ licenter & de facto per [illegible], alia cum fractura & [illegible] carcerum, alia abſque fractura aut violentia, c.159 nu 1
Relegatio ad ergaſtula nautica, quo iure, cap.153. num 5
Relegatio filiorum ad triremes per parentes facta, c 153.num.
Remedium vnicum ad euitandas delictus militaris fraudes ab Imperatoribus, Regibus, Principibus vſitatum & iniunctum, ca.83 nu. 14
Remedia aduerſum maleficia, iure ciuili nequaquam reprobata ca.61.nu 57
Remiges quare ab Itali forſari vocentur, c.153.n.33
Remigum exercitia cum à remigando ſunt immunes, ibid.num 73
Remiges quibus ſupplicijs cohercentur, ibid.in numero 80
Remiſſio in criminibus nullum habet locum, c.33
Remiſſio præuentione excluditur, ib.num.2
Remiſſionem ſuorum ciuium non conſueuerunt facere ciuitates priuilegiata. ib n.7
Remiſſio nulla conſuetudine tollatur, ib n.17
Remiſſionem criminis largiri, ſolius eſt Principis, c.149.nu.1
Remiſſio alia plenaria, alia non plenaria, cap. 149. num 7. & 8
In remiſſione plenaria remiſſum conſequetur confiſcatio debita, ib nu.9
Remiſſio regis omnis eſt plenaria in Francia, ibidem num.10
In remiſſionibus largiendis obſeruanda ſunt multa, ibid.n.11
Remiſſionem ſubrepticiè impetrat, in ſupplicatione quid ſubticens, ibi.nu.2
Remiſſionem includit reconciliationem partis cum ſatisfactione, & interinationem faciendam, ibid. 13. & 14
Remiſſionis virtute ſe priuat mentiens in ſupplicationibus aut in interinatione, ib.n.18
Remiſſio intra annum non exhibita perit, niſi releuetur, ibid.n.19
Remiſſio exhiberi neglecta, grauatur emenda, ibidem num.20
Remiſſio in quo differat ab abſolutione vel indulgentia, ibid.n.1
Remiſſionis variæ quæſtiones, ibid num.23
Remorſus facti ſentitur etiam ab iis qui ſe defendere coacti aliquem læſere. c.159.nu 13
Reparatio iniuriarum fit in verbis id eſt, renocatione, peregrinatione, honorabili emenda, eleemoſynarum largitione, fenestris vitreis, impenſis & ornamentis eccleſiaſticis, multis pecuniariis & compenſatione, c 158.n.11
Reperta aliaque cognita ſibi vſurpans, furtum committit, c.159.n 1
Reperta non ſibi ſeruans, punitur arbitrariè, ibidem num 2
Reperta reddenda ſunt ſuo domino. ibid. n 3
Reperta in [illegible] Epiſcopo, ib.nu.5
Reperta incognita ſeruari poſſunt à repertore pauperi, ibid. n. 6
Reperta ſine proſida cuſtodia, deletur Domini benignitas ibid n.4
Repertus in flagranti crimine, poteſt capi etiam ſine licentia iudicis, c 35 n 4
Repetundarum crimen non tollitur ſpeciali abolitione, c.148.n 12
Repreſaliæ, quaſi repredationes dicuntur, c. 100.n.1
Repreſaliarum origo & ratio, ibid.n.2
Repreſaliarum permiſſio quando, ibid.nu 3
Repreſalia ſunt permiſſa quando ab extero Principe negatur iuſtitia, ibid.n 4
Repreſaliæ non dantur contra iudicem appellationis, ibid.num.5

Repre-

Repræſaliarum literæ quatenus iuſtæ dicantur, ibid. num. 6

Repræſaliarum permiſſio ex variis authoritatibus, ibid. num. 7

Repræſaliarum cauſa, ibid n. 8 & 9

Repræſaliæ conceduntur grauem iacturam paſſis, ibid. num. 10

Item iacturam plene probantibus, ib nu. 11

Item vere Principum ſubditis, ibid. num. 12

Item Principum ſubditis tempore damni illati, ibidem num. 18

Repræſaliæ non dantur contra ſubditū eiuſdem Principis, ib. n. 20

Item contra ſubditum factum poſt damnum paſſum, ibid. n. 19

Item contra mulieres, clericos, ſtudentes, ib. n. 21

Item contra legatos, ibid. n. 22

Item contra euntes ad priuilegiatas nundinas, ibidem num. 23

Item contra peregrinantes ad loca celebriter ſacra, ibid. n. 24

Item contra mercatores, nauitas vi aliqua impulſos, ibid. n. 25

Item contra perſonaliter citatos, ib nu. 26

Repræſaliarum literis vtendi ratio, ib. nu. 27

Repræſaliarum executio per officiarios Principis, ibid. num. 28

Repræſaliarum ius quibus permiſſum, ib. n. 29

Repræſalias male impetrantes & abutentes puniuntur quadruplo cum perditione cauſæ & reſolutione omnium bonorum, ib nu. 30. & 31

Reprobatæ qui ſunt vitæ, opinionis & conuerſationis, iure à teſtimoniis repelluntur, c. 50 nu. 28

Res facto ſit iudici notoria, c. 11. n. 3

Rebus in dubiis propenſiorem eſſe conuenit ad abſolutionem, quam ad condemnationem, c. 54. n. 35

Rem ſalſitate corrumpere, furti genus eſt, cap 121. num. 1

Rem adulterans committit crimen falſi, ib n. 2

Res ſuas diuendere cum placeat populo, nemo cogendus eſt, c. 124. n. 6

Res neceſſarias vendere omnis cogitur tempore neceſſitatis, ibid. n. 7

Reſpondens, vide infra in litera V. in verſic. Vſus.

Reipublicæ intereſt, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat, in proœmio, n. 3.

Reipublicæ intereſt delicta puniri, ne remaneant impunita in proœmio, n. 1

Reipublicæ intereſt pœnam facile non remitti, vt ad maleficia temere quiſquam proſiliat, ib, n. 4

Reipublicæ vtile eſt, abſentes à quibuſcunque defendi, c. 24. num. 4

Reipublicæ intereſt, vt animaduertatur in maleficos, c. 33. n. 19

Reipublicæ intereſt prouincias à malis hominibus purgari in proœm. n. 2 & c. 1. nu 25

Rempublicam gerere non eſt crimino ſum, ſed ideo gerere, vt diuitias augeas, videtur damnabile, cap. 8; n. 54

Reſtitutio ex cauſa ſaltem apparenter neceſſaria, admitti purgationem abſentiæ in re criminali, c. 29. num. 4

Reſtitutio bonorum ablatorum eſt facienda cognito vero ꝗ domino, c. 30 n. 10

Reſtitutio rerum duplam aut quadruplam non recipit ſtylus, ib. nu 9

Reſtitutio fructuum beneficii ſimoniace obtenti, non eſt facienda canonicis, c. 61. n. 77

Reſtitutio facienda eſt victo, ſi is cognoſcatur: ſi ſecus eſt pauperi melius, ſi victus ignoratur, cap. 128. num. 19

Reſtituti in corruptione facienda eſt fiſco, c. 30. n. 5

Ad reſtitutionem omnium detrimentorum tenetur malitioſe alteri damnum inferens, c. 146. n. 1

Reus ſi domibus careat, ſyngraphamq; dederit, quo pacto citandus c. 1. 6.

Reo citato competens commodum ꝗ comparitione tempus à iudice elargiendum, ib nu. 8

Reorum relaxandorum ſub cautione, quidam ſunt obnoxii criminibus, quibus debetur pœna duntaxat pecuniaria, ea confeſſi, & de iis conuicti non relaxantur, ſed præſtita cautione. Obnoxii ſunt criminibus, ob quæ infertur pœna arbitraria, quæ ſi fuerint leuia & gratia digna relaxantur, ſi atrocia & enormia, gratiaq; indigna, non relaxantur, ca 20. num. 1

Reo iura admittunt deliberationem ſuper libello criminali, c. 21. n. 1

Reo ſuper libello criminali & inquiſitione facta per fiſcum ex officio duntaxat, nequaquam admittitur deliberatio, & articulorum copia, ib nu 2

Reus nonnunquam cogitur reſpondere illico ad propria maleficia. ib. n. 3

Reus in crimine ciuiliter inſtituto fruitur ſingulis dilationibus ſicuti in materia ciuili, ib. nu. 5

Reo conceſſum eſt, aut per ſe, aut per cauſidicos ſuas exceptiones proponere, c. 32. n. 1

Reus in ipſo rerum princip. l. cardine, oportet principaliter reſponteat, ib. n 2

Reus quando de ſecit poſſit interrogari, c. 35. n 8

Reū inconfeſſū, Flādria nō adiudicat morti, c. 39. n. 7

In magno concilio, in Flandria concilio, tarui ducunt rei reſponſa in certa probatione. ib. n. 8 9

Reus in tortura confeſſum delictum negans, retorqueri poteſt, ib. n. 12

Reus in tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt, ib. n. 14

Reus in tortura crimen agnoſcens, à tortura relaxandus eſt, c. 39. n. 1

Digitized by Google

Reo in tortura non interrogata imprudenter confeſſo, nulla danda eſt fides, ib n.2

Rei ſæpe ex duriſſimo cruciatu contra ſe falſa fatentur, ib. num.4

Rei ſæpe malunt iniuſtam mortem occumbere, quam pœnarum torturæ ſævitiam perpeti. ib.n.5

Rei confeſſio de alterius delicto, tantum ad alterius apprehenſionem valet, non ad torturam, ibidem num.6

Reus in tortura crimen confeſſus, poſtridie eandem cõfeſſionem liber & palam vniuerſo ſenatui iterat, ib. num 7

Reus in tortura nihil confeſſus à tortura reducitur ad carcerem, c.40.n.1

Reus in tortura nihil confeſſus non emergentibus nouis indiciis, practicè abſoluitur pro quouſque, iuridicè abſoluitur plenarie. ib n 2

Rei diffamati opulentia ſpectanda, in concluſione pecuniaria, c 48 num 10

Rei vltronea confeſſio plenam probationem efficit, ca. 49.n.2

Reus alterius criminis quando quis efficitur, conſilio, & mandato, c.135.n 5. & 6

Rex aut Princeps bonus, melior eſt quam lex bona, ca. 81, num.40

Reges citra decretum imperatoris bella gerentes ſua propria authoritate vtuntur, iure abutuntur, c.82. numer.19

Rigor legum in puniendis criminibus nonnunquam obſeruandus eſt, c.159.n.52

Romani nullam punitionem admittunt in facie, c.112. num.33

S

SAcri canones, ſacras leges imitari non dedignantur. c.18.n.8

Sacro loco bona æquè tuta erunt, ac perſonæ, cap.108. num 17

Sacrilegium furtorum execrandiſſimum, cap.113 numer 1

Sacrilegium eſt triplex, rei ſacræ de loco ſacro, propriè: rei ſacræ de loco non ſacro, impropriè: rei non ſacræ de loco ſacro, impropriiſſime, ib n.2

Sacrilegium aliud proprium & aliud improprium, & eius definitio, ib.n. 3

In ſacrilegio, quam rem dicamus ſacram, ibidem numer 4

Sacrilegium propriũ punitur, vel laqueo, gladio, igne aut beſtiarum deuoratione, ib n.5

Sacrilegium improprium punitur præciſione pugni, vel perpetuo exilio ex iure, laqueo vel gladio ex conſuetudinaria lege, ib n 6

Sacrilegium maxime improprium punitur laqueo, vel gladio, ib n.7

Sacrilegii punitio generalis, ib.nu.8

Sacrilegium quid excuſet, ibid.nu.9

Sacrilegii punitio apud Ethnicos. ib.n.11. & 12

Sacrilegium apud canoniſtas quadruplex, cuiuſque pœna nimis laxa ib n.14. & 15

Sacrilegus ad legitima tempora nia non admittendus, c.50.num.19

Sacrilegus nullam meretur veniam, c.111.n.9

Sacrilegus non fruitur loci ſacri præſidio, ib n 6

Sacrilegus ſemel eccleſiæ tutela indignus perpetuo, ib. num.17

Sagittariis quid faciundum vt ab aliis periculum arceant, & ipſi crimine vacent. c.87.n 2 & 3

Sagittarii ludi quando in Francia priuilegiati. c.128. num.29

Saltatores qui dicantur, c.61.n. 102

Saluaguardia punitur capitaliter, c.107.n.1

Saluaguardia quando dicenda eſt violata, ib.n.2

Saluandi materiam præbet reprobatio prior, cap. 51. num 1

Saluatio reprobationi non minus neceſſaria, ibidem numer.2

Saluandi teſtes non calumniandi, ib.n.3

Saluantur duo teſtes, ſcilicet negando reprobatos eſſe inimicos, fautores, domeſticos, concubinarios, adulteros, infames, &c. Teſtimonia ſcilicet à loco, quod ſcilicet contigerit, ſecreto etiam per domeſticos, publico, honeſto tor quoſlibet irreprobabiles, inhoneſto etiam per infames. Tempore depoſitionis quæ negabimus fuiſſe famulos tuos, meretrices concubinarios, adulteros & infames, ibidem numer 4. 6. 7. & 8

In ſaluatione obſeruandum tempus depoſitionum, ib. num.9

Saluantur teſtimonia inſontium de rebus infami loco patratis, famulorum, ancillarum & domeſticorum de rebus domi & priuatim peractis, ib n.10

Saluiconductum an iudex poſſit dare citato, cap 26 num.1

Saluiconductum conferre, ſolius Principis eſt, ib.n 2

Saluiconductus quando, & ex cauſa, ex parte vocata conceditur, ib n.3

Saluiconductus à iudice expedi debent, cum prudenti cognitione rerum ac informatione debita, ibidem num 4

Saluiconductus interdum non ſeruatur. ib n 5

Saluiconductus in fraudem & reipublicæ diſpendiũ, à iudice non largitur, ib.n.6

Saluiconductus etiam iuratus, non ſeruatur delinquẽti ſecundum Bald. ib.n.7

Sanare & morbos inferre, eiuſdem ſunt artis, c 61. num.91

Sanctius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quã innocentem damnari, c.28 n.12

Sanctus: Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris, c 10. n.7

Satanas in hoc totum incumbit, vt adoretur quaſi Deus, c.61.n.116

Satanas virtutum, bonorum operum, veritatiſque aduerſarius infeliciſſimus. ib. n. 121.

Satanas mendax inuenitur & author mēdacii, amat tenebroſa loca obſcura & ſordida ib. n. 122.

Sed & literas violenta per ... malefici ... in facto dolo carent intentione & voluntate, ab homicidio excuſantur c. 86. n. 35.

Scandalum exſurgit ex ludo c. 83 n. 90.

Scelera nunquam manent impunita c. 155 n. 17.

Scelera perpetrata quæ pœna etiam ſine legibus ſequūtur ib. n. 19.

Scholarum pauperum inſtitutionis laus apud Brugenſes c. 112. n. 59.

Scolaris etiam ad Principem de iure ciuili appellare poteſt, c. 82. n. 117.

Scientia ſola quis punitur c. 62 n. 11.

Scommata leuia nullis iniuriantur c. 138. num. 9. 10. & 11.

Scriba ad Principem ſcribere iuſſus, non faciens, punitur manus amputatione, aut exilio perpetuo c. 124. num. 16.

Scribens falſa ex malitia punitur amputatione manus ib. n. 7.

Scribens falſa ex ignorantia punitur confiſcatione bonorum ib. n. 8.

Scribens falſa inualida non punitur ib. n. 9.

Scriptor falſarius punitur exilio, infamia ib. n 3.

Scriptorum iniuria, fit maliticoſa compoſitione famoſis cantilenis, libellis, rhythmis, actionibus, inuectionibus publicis c. 140. n. 1.

Scriptorum iniuria per quoſuis accuſanda ib. n. 4.

Scripto nō minus iniuriam facit permiſſor quā ſcriptor ib. n. 3.

Scripta vitians in perniciem eccleſiæ, punitur perpetuo exili c. 124 n. 5.

Scriptura, vt iudex miſerorum cauſas iuſtè iudicet c. 158. n 7.

Scriptura ſacra pro innocentibus ib. n. 15.

Scriptura ſacra pro viduis & pupillis ib. n. 18.

Scriptura ſacra pro iuuanda communi plebecula ib. num. 22.

Secreta iuridicè cōmiſſa reuelans, punitur pœna falſi c. 125. n. 19.

Secretorum cognitio ad forum non pertinet humanū c. 61. n. 8.

Securitas: in materia ſecuritatis, ſi citatus non comparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, &c. c. 130. n 14.

Securitatem ſtatuere nolens, in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit ib. n 16.

Securitas quando adiudicetur in curia Flandria ibid. num 17.

Securitatis conſtitutio in Flandria ib. n. 18.

Securitas publica punitur pœna infractori conſtitutæ c. 109 n 3.

Securitas publica non verbo ſed facto violatur ib. n. 4.

In dubio violatæ ſecuritatis inhærendum eſt verbis ib. num. 5.

Amplior de ſecuritate videnda inſinuatio ib. n. 6.

Seditio vbi locum habeat, c. 63. n. 15.

Seditioſi qui ſint c. 63 n. 3.

Seditioſorum pœna quæ ſit ib. n. 5.

Seditionis authoris, quæ ſit pœna ib. n. 6.

Seditioſorum appellatio nulla ib. n. 7.

Seditione commiſſa à tota ciuitate qui ſunt plectendi ib n. 11.

Seipſum occidentis pœna ex iure c. 91. n. 1.

Seipſum occidens & corpus & animam perdit ib. n. 2.

Seſe occidentes nulla ratione excuſandi ib. n. 4.

Seipſum occidentis pœna ex conſuetudine ib. n. 6.

Seipſum lædens, vt alterum lædens mulctabitur ibid. num. 10.

Seipſos occidentes quomodo damnēt philoſophi, ib. n. 12.

Seipſum occidentis teſtamentum an valeat ib. n. 13.

Seipſum occidere tentans an puniendus ſit morte ibid. num 14.

Seipſos occidentes eccleſiaſtico luctu plangendi ibid. num 15.

Senatus Romanus, vbi erat Synodus morum, ludū vt cauſſam malorum prohibuit c 83. n. 107.

Senatori grauius peccatur quam priuato c. 61. n. 2.

Senatores ſunt pars corporis principis c. 62. n. 7.

Senes deliri à tortura ſunt excuſabiles c. 41. n. 5.

Senex, alioqui vita moribuſque iuris ſpectabilis, qui in facto dolo caret, intentione & voluntate, ab homicidio commiſſo excuſatur c. 86. n. 33.

Sententia: In Flandria nulla eſt reformatio

Sententia criminalis, ſed bene exilis cap. 151. n. 5.

Sententia diffinitiua ciuilis cauſæ expreſſionem nō requirit, & quid in Flandria paſſim receptū: & quid in magno conſilio conſuetum c. 55 n. 11. 12. & 13.

Sententia ex diuerſis auctoribus, concernentes materia rei militaris, ſelectæ pia, neceſſaria ſcitu præfectis, & ſubditis militibus c. 66. n. 157.

Sepulchri violati punitio varia c. 192 n. 1.

Sepulchri violati pœna apud canones nulla inuenitur ib n. 7.

Sepulchralia diripiens, quaſi ſacrilegus eſt ib. n 4.

Cætera vide ſupra in litera D. in ver. Domus direpta.

Seruire volens per ſubſtitutum, ſemper debet ſeruire per eiuſdem conditionis hominem c. 56. n. 68.

ſeruans publicum cenſum conſiciendus eſt in carcerem vſque ad reſtitutionem eiuſdem c. 117 n. 5.

ſeruus qui, quum poteſt non defendit dominum, punitur vltimo ſupplicio c. 80. n. 8.

ſeruus conductus à domino eſt defendendus in periculo ib. n 36.

ſeruus tenetur defendere dominum ſuum ibidem n. 37.

ſigilla-

ſigillator falſarius punitur exilio, infamia cap. 124. num. 4.
ſigillum falſe effingens, punitur amputatione manus ib. n. 12.
ſigna manifeſti, certique ac occulti, & incerti adulterij c. 92 n. 4.
ſignis homicidium committitur &c. c. 72. num. 1. 2. 3. & 4.
ſimoniæ crimen, nullis à tortura patrocinium præbet c. 41 num. 9.
ſimonia quid c. 61. n. 62.
ſimoniæ vitio, noſtris temporibus multi illaqueati ib. num. 65.
ſimoniam non dicitur committere Papa, beneficia vel dignitates accepta pecunia conferens ib. n. 67.
ſimonia vnde nominis originem traxit ib. n. 70.
ſimonia & iure diuino & humano damnata ibid. num. 72.
ſimonia triplex, remiſſ. ib. n. 73.
In ſimoniacos variè, idque arbitrariè animaduertitur per iudicem eccleſiaſticum, remiſſ. ib. n. 63.
ſimoniacus quis ſit ib n. 64.
ſimoniacorum exitus terribiles, remiſſiue, ib. n. 71.
ſimoniacus nullam poteſt in ea eccleſia efferre victimã Deo gratam ib. n. 75.
ſimoniace adeptorum beneficiorum fructus cui reſtituendi ib n. 74
ſimpliciter & de plano quando proceditur cap. 3. num 5.
ſocius qualis quiſque eſt, talis ſocio delectabitur c. 20. num. 6.
ſocius in tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt c. 38 n. 14.
ſocij criminum ad legitima teſtimonia non admittendi c. 50. n. 14.
ſodomiticum crimen grauiſſimum venereorum eſt c. 98. num. 1.
ſodomiticum crimen naturæ prorſus eſt contrarium ib. num 1.
ſodomitici criminis ſpecies tres, ib n 4
ſodomitici criminis ſpecies eſt prima, cum quis ſecum venere abutitur: ſecunda cum quis venere abutitur cum aliis in ſexu eodem, vel diuerſo: tertio cũ quis venere abutitur cum brutis ib. n. 5. 7. & 15.
ſodomitici criminis primæ ſpeciei pœna ib n. 6.
Abuſus veneris in eodem genere maſculino, ib num. 7
Veneris in eodem ſexu feminco, & veneris in ſexu diuerſo ib. n. 8 & 9.
ſodomitici criminis pœna ib. n. 12.
In ſodomiticis non requiritur ſeminis emiſſio ib. n. 16
In ſodomitiis punitur voluntas proxima pro effectu ib. num 17.
In ſodomiticis ſunt notanda quinque, communis mortalium proclinitas, criminis deteſtabilitas, pœnarum enormitas, iuris textus explanatio, & Pauli nuda deteſtatio ib. nu. 19.
cauſa communis proclinitatis in ſodomitica ibidem. num 20.
ſodomiticorum deteſtabilitas c. 98. n. 21.
ob ſodomitica inferuntur nobis fames, peſtes, bella, terræ motus, inundationes, &c. ibidem. n 22.
ſodomiticorum teſtamenta an rata ſint ibidem n 23.
ſodomiticum an faciat ſeparationem tori, ibidem. n. 24
ſodomiticis cur tam enormis pœna infligatur, iura tã tecte ſodomitica nominent, & Paulus tam aperte ſodomitica explicet ib. n. 25. 26. & 27.
ſodomiticus eſt congreſſus cum infidelibus ibidem numero 28.
ſodomiticus etiam eſt congreſſus cum mortua ibidem num 30.
ſodoma in cælum clamat ib n. 3.
ſolicitans alterius vxorem ad adulterium, punitur exilio c. 91. num 42.
ſolicitatores à fidelis teſtimonio ferendo reiiciendi ſunt c. 50 n. 11.
ſomnus delictum excuſat c. 32. n. 6.
ſordes eiciens in viam publicam, quibus tranſeuntem offendit, punitur duplo in viam priuatam non eſt puniendus c. 145 n. 1.
ſorores à teſtimonio reiiciuntur c. 50. n. 10.
ſortilegus ad legitima teſtimonia non admittendus c. 50. n. 19.
ſortilegi hoſtes humanæ ſalutis, & humani generis inimici credendi ſunt c. 61 n. 81.
ſortilegus proprie quis dicatur ib n. 82.
ſortilegi quare dæmonis opera ſe è publicæ iuſtitiæ manibus non eripiunt ad mortem eundem ibid. nu. n. 125.
ſortilegi ſuis ſuperſtitionibus fidem adſtruunt, futura pronuntiant ib. n. 100.
ſortilegorum profeſſio duplex, tacita & expreſſa, ſolemnis, publica & priuata ib. n. 109.
ſortilegi, hique ſimiles alii, vbi conuenire ſolebant. ibid. num. 118.
ſortilegi quibus ſignis, inſtrumentis, myſteriis, compoſitionibus, ligaturis, characteribus, figuris, vtuntur ib. n. 124.
ſortilegi furem commonſtrantes magis quã iniuriãtur c. 138 n. 2.
ſortilegium quid ſit generaliter ſumpto vocabulo c. 61 n 80 & 86.
ſortilegia plerumque ſub falſæ religionis imagine fieri conſueuerunt c. 61. n. 82.
ſortilegium vnde vocabulum duxit ibidem n. 84.
ſortilegia per quos fuerint prius inuenta ibidem numero 85.
ſortilegiorum diuerſæ ſpecies diuinatoria, amatoria, & venefica ib. n. 86.

Sortilegia quibus locis, quibuſve temporibus fieri cõſueuerunt, ib. n. 117
Sortilegia vbi plerunq; fiant, ib. n. 119
Sortilegia cur nocte potius, quam interdiu fiant, ibi. num. 123
Sortilegio occidens vt homicida mortem mulctatur, & vt ſortilegus igni comburitur, c. 73. n. 1
Sortilegiis impediens conceptum aut partum incendio abſumitur. ib. n. 2
Specificatio ab ipſa patiente naſcatur, c. 37. nu. 8
Spiritualia & temporalia hodie exponuntur venalia, c. 6. n. 66
Spoliati armigeri militeſq; omnis generis ab hoſtibus iniuſte bellantibus, contra ipſos in bonorum raptũ agere poſſunt, c. 82. n. 128
Spoliantes patientes naufragium ſunt excommunicati, c. 110 n. 68
Sponſo permittitur occidere mœchantem cum ſponſa ſua, c. 80 n. 31
Sponſus ſponſ. m rapiens quomodo puniẽdus, c. 97. n. 18
Statutorum verba ad literam ſunt obſeruanda, c. 77. num. 28
Stipendiarii milites Principum priuilegiati, cap. 100. num. 6
Stipendium poteſt pro parte ſolui militibus in pecunia & pro alia parte in panno, c. 83 n 46
Stipendia militum pedeſtrium officiariorum, ib. n 131
Stipendia militum pedeſtrium famulantium, ibid.
Stipendia militum equeſtrium imperantium, ibid.
Stipendia militum equeſtrium famulantium, ibid.
Stipendia militum claſſiariorum vel naualium in mari pugnantium, ibid.
Stipendiarius quod debetur an poſſit peti per eorũ creditores, & quando & quomodo, ib. nu. 159
Studentes in Academiis ſunt Principum priuilegiati, c. 100 n. 14
Studentium ſubſidiarii bedelli, ſunt priuilegiati Principum, ib. n 15
Stuprum capitaliũ & publicorũ criminum, c. 60. n. 1
Stuprum quid, c 94. n. 1. & 2
Stuprum eſt duplex, voluntarium & violentũ, ib. n 3
Stuprum voluntarium quid dicatur, & quomodo puniendum. ib. n. 4
Stuprum violentum quid ſit, & quomodo puniatur, ibid. n. 5
Stuprator cogendus, vt ducat ſtupratam in vxorem, vel ſtupratæ de dote prouideat, ib num. 6.
Stuprans impuberem damnatur exilio, ibid nu. 8

Cætera require, infra in litera V, in verb. Virgo.

Subditus quis dicatur, etiam ratione delicti, cap. 8. num 5
Subditi principum qui verè ſint, c. 100 n. 13
Subditi principum priuilegiati quinam ſint, ibi n. 14. 15. 16. & 17
Subditum ſuum caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat. c. 143 n 1
Subſtitutus debet eſſe præditus bonis moribus, ſcientia & peritia eruditus, c. 83 n. 25
Summariè quando proceditur, c. 3. n. 4
Summo Pontifici, vel Principi, non omne quod licet, decet eum facere, c. 82 n. 121
Summus Pontifex, nec princeps non poteſt ſine cauſſa mandare alicui, aut etiam laico vt det rem alteri, c. 82. n. 122
Supplicationibus mentiens virtute remiſſionis ſe priuat. c. 149. n. 18
Supplicium vltimum, mortem interpretamur, ca. 61. num 15
Supplicii genus apud Germanos non infrequens Raybracken, *c. 153 n 42*
Supplicia in triremibus vſitata, ibid. n. 79.
Vt ſupplicia diuerſa diuerſis criminibus adhibeantur æquum eſt, c. 159 n 23
Suſpicionibus nemo morte condemnandus, c. 76. n 25
Suſpectus ſe purgabit iuramento veritatis, c. 44 n. 3

T

TAbula ex Taxillorum luſu criminum emanantiũ c. 82. n. 112
Tegulariis quid faciendum, vt ab aliis periculum arceant, & ipſi crimine vacent c 87 n. 1
Telonariis fideles non debent eſſe odibiles, c. 101. n 14
Telonarij à Principe ſunt defendendi, c 101. n 15
Telonarij ſup. Imundani ſpoliati exemplum, ca. 101. num. 17
Templa quando violantur c. 108. n. 2
Templorum violatio diuinæ maieſtatis eſt offenſio, ibi. num. 1
Templi violatoribus, quæ pœna de iure canonico & ciuili, ib n 14. & 35
Tempus depoſitionum in ſaluatione obſeruandum, ca. 51. num. 9
Tempus noſtrum eſt, cetera omnia aliena. c 83 n. 101
Tempore belli in exercitu docti & deuoti concionatores diebus dominicis, & feſtis principalibus doceant milites facienda & vitanda, ib. n. 127

Temporalia, vide ſupra in liter S, in verſicul. Spiritualia.

Terminus bellum non caret ſynonymis, c. 82. n. 136
Terminus: In crimine termini amoti cuiuis licitum eſt accuſare, c 129. num 9
Terminos euellens vel tranſponẽs, qua pœna afficiatur c. 129. n. 1. cum ſeq.
Terminos euellens vel tranſponens furtum committit, ibid. n. 1. & 2
Territio leuis nunquam habenda eſt pro tormento, c. 54 num. 23

Ter-

Digitized by Google

Territio leuis & extera torturæ locum facta, eluſoria eſt, ibi n. 24

Teſtamenta vel codicillos comburens, aut ſupprimens vel occultans, punitur pœna falſi exilio & reſtitutione damnorum, c. 126. nu 2

Teſtis vnus integer & ſufficiens, omniq; exceptione maior, ex viſu deponens, aliaq; ſufficientem ſcientiæ cauſam reddens, indicium ſufficiens ad capiendum, inquirendum, & tormentis ſubdendum efficit, cap. 10. n. 15

Teſtis vnus ſuper minis ad inquirendum ſufficit, ibid. num 22

Teſtis vnus fide dignus de veritate deponens efficit indicium ad torturam, c. 36. n. 15

Teſtis vnus efficit indicicium ad torturam, de viſu deponens, quando aliæ circonſtantiæ non obſiſtunt, ib. num. 17

Teſtis falſum teſtimonium dicens, non ſolum tenetur de eo in foro contentioſo, ſed etiam de omni damno contingente ex illo, & per conſequens, de delicto & omni exitu delicti ipſius, c. 83 num 129

Teſtis falſidicus tres lædit: Deum, iudicem & innocentem ob quæ trifaria ſit pœna imponenda, c. 70. n 3. & c. 121. n 7

Teſtis falſus punitur ciuiliter vel criminaliter, c. 123. num. 4

Teſtis falſus ad mortem alterius, punitur capitaliter, ibid num. 5

Teſtis falſus coram commiſſario punitur arbitrariè, ibid. n. 6

Teſtis veritatem rogatam ſubticens punitur pœna falſi, c 126 n. 5

Teſtis corrupti punitio, c. 132 n. 4

Teſtes duo ad famæ probationem, authoritate euangelica ſufficiunt, c. 9 n 13

Teſtes duo fide digni efficiunt indicium ad torturam c 36. num 14

Teſtes duo irreprobabiles plenam probationem efficiũt, c 49. num. 1

Teſtes citati comparere recuſantes, vt corrupti & falſi habendi ſunt, c 48 n. 7

Teſtes qui ad legitima teſtimonia non admittuntur, c. 50. n. 1 cum ſeq per tot.

Teſtes quomodo & teſtimonia ſoluentur, c. 51. numero, 3. 4. 6. 7. & 8

Teſtium numerus ad probandum infamiam, c. 9 numer. 11

Teſtibus diſcrepantibus conſtanter in depoſitionibus ſubinde confrontatio exercenda, c. 47. n. 3

Teſtibus ratione probantibus potius credendum, quam aliis ratione non probantibus, c. 77 n. 17

Teſtimonium populi quomodo intelligitur, cap. 11. num. 4

Teſtimonij gratia qui precio corrupti ſunt, ad legitima teſtimonia non admittuntur c. 50. n. 21

Teſtimonia quæ ſoluantur, c. 51. n. 10

Timor leuiculus non inualidã facit maleficii confeſſionem c. 53. num. 21

Theſaurarius publicus ſtudio quod. in ratione ſubticens, punitur quadruplo & exilio, c. 117. numero 6

Theſaurarius belli habens pecuniam ſoluendi ſtipendiariis, nec ſoluens, ſed vt ſtipendiariis pecuniam in vſuram accipient, obligatur omnes vſuras & omnia damna, quæ incurrunt cauſſa negligentiæ reſtituere, c. 82. n. 40

Torquendi ratio conſiſtit in arbitrio iudicis, cap 37. num. 1

Torquendi nec minis nec perſuaſionibus ad confeſſionẽ adigendi ſunt, c. 37 n 4

Torquendus nemo ſine indiciis prauiis, ib. n. 11

Torquendi cum multi ſunt, quis ordo ſeruandus, per exempla, ib. n. 14

Torquendis patre & filio, vxore & marito, quis ordo habendus, ib n. 15. & 16

Tortura. Non interrogatus pede ligato, nequaquã torturæ ſubiicitur, c. 35. n. 6

Tortura pij commonentur iudices, c. 37 n. 2

In tortura quænam iudici ſint expendenda, ibidem numero 3

In tortura affectorum clamores non magnifaciendi, ibid. num. 4

Tortura infligenda, citra corporis grauem læſionem, ibid. num. 5

In tortura ſpectandus patientis reſpondendi modus & ordo, ib. n 6

Tortura ex ordinatione & mandato iudicis inferuntur, ib. n. 19

In tortura omnia prudenter admouenda, ne quod hinc oriatur periculum, ib n. 21

Tortura etiam virgis feliciſſimè exercebitur, ib. n. 22

Tortura quando reperitur ſine nouo indicio, cap. 104. num 3

Torturæ ſumma aut ſufficientia, in iudicis prudentia conſiſtit, ib n 4

In tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt, ib. n 14.

In tortura alterius proditi poſſunt comprehendi, non autem ob id torqueri niſi, &c. c. 140. n. 15

Ad torturam liberè procedendum tardius, ib. n 16

Tortura vehementia reum interimens aut mutilans, homicidij aut mutilationis ſuſpicionem incidit, ib. num 18

Authoris præmonitio ante torturam latronum, ibid. num. 19

Tortura quæuis criminum purgat indicia, c. 40. n 3

A tortura qui excuſantur, c. 41. n. 1. 2. 3. 4. 5. & 6

A tortura quibus caſibus nemo excuſatur, ibi n. 7. 8. 9 10 11. 12

Tormentorũ genera ex iure per ſolos funes, c. 37. n. 17

Tormentorum genera plera que inuſitata, varia, ibid. num. 18

Digitized by Google

Tormenta noſtra ætate paſſim recepta, minuſque perniciosa, ib. n. 20
Tormentorum quorumquam reprobatio, c. 38. n. 13
Tortus ſemel non ob idem delictum retorquendus, c. 38. n. 1
Tortus ad torturam repetitur, nouis emergentibus indiciis, ib. n. 2.

Reliqua habes ſupra in litera Q, in verſic. Quæſtio.

Toxico occidens punitur gladio & confiſcatione bonorum, c. 74 num. 1

Cætera vide infra in litera V, in verſic. Venenum.

Tranſigere cum reo qui domini & officiarij poſſunt, ſed non remittere, c. 149. n. 2. & 4
Tranſigentium vis eſt efficax, vt remiſſio. ib num 4
Trepidatio an faciat indicium ad torturam, c 36. numero 26
Tribunalibus contendentibus, quis vſus dominis de Concilio. c. 33 n. 16
Tributum ſignum ſubiectionis eſt, c. 101. n. 11
Tributa malè à Iudæis accipit Princeps pro licentia mutuandi ad vſuras, c. 82. n. 76
Triremium varia nomenclatura, c. 153. n. 2
Ad Trimes qui damnandi ſint, c. 153. n. 10. 41. & 11
Triremes multi plus timent quam mortis ſupplicium, ibi nu. 37
Ad Triremes quidam damnati illinc liberari recuſant c. 153. n. 46
Ad Triremes qui ſint condemnandi ad tempus, ibidem num. 66
Triremis qualibet peculiarem habet popinam, c. 153. num. 75
Turbam ſiue plebem decem faciunt, c. 1. n. 5
Tutor à legitimo teſtimonio ferendo reiicitur, ca. 50. num. 12
Tutoribus permittitur defendere filiam aut virginem pupillam contra raptores, c 80 n. 21
Tutor ſtuprans pupillam ſuam punitur exilio & confiſcatione, c. 94. n. 9
Tutor & receptor iuſtitiam falſis labefactant, c. 158. num 16
Tuti qui non ſint in locis ſacris, c. 108. nu. 2. cum ſeq. per totum.

V

VAcillatio an faciat indicium ad torturam, c. 36. num. 26
Vagabundus quis dicatur, c. 33. n 15
Vagabundorum nulla fit remiſſio, ib. n. 9
Vagabundi vbilibet poſſunt conueniri & puniri, ibidem num. 10
Vagabundis nebulonibus cur & quando agri paſſim opplentur, c. 153 n. 20. & 21
Vagabundorum vita miſerrima, ibi. n. 25
Validores ad ictus conſtringendi ſunt debilioribus, ca. 17. n. 7
Variatio an faciat indicium ad torturam, ca. 36. numero 26
Vbi te inuenero ibi te indicabo, c. 33 n. 14
Vectigalia illicitè exigens vim publicam committit, ca. 101. num. 1
Vectigalia poſcentes ab eccleſiaſticis excommunicantur ibid. num. 9
Vectigalia non ſoluere principi, an liceat in foro conſcientiæ, ib. n. 10
Vendens quicquam iniuſtum ſcienter, menſura aut pondere, punitur dupli reſtitutione, & relegatione, cap. 125. num 7
Vendens iniquas menſuras aut pondera, tenetur reſtitutione damni, ibid. n. 9
Vendens aurichalcum pro auro, electrum pro argento & falſificatos pannos, mouendus eſt ſuo opificio, & merce priuandus, ib. n. 13. & 14
Vendere res ſuas an & quando quis cogi poſſit, c. 134. num. 6. & 7
Venefici ad legitima teſtimonia non admittendi, c. 50. num. 19
Veneficium & adulterium ſunt cohærentia, c. 91. numer. 113
Veneno occidens punitur & gladio & confiſcatione bonorum, c. 74. n 1
Venenum triplex, ex ſui natura malum, ſed admiſtum ſalubre, ex ſui natura nociuum, nociuumq́ ſemper permanens, & malitioſe ad perimendum confectũ. ibi. n 3 4. & 5
Venenum 1. ſecundum & tertium, quibus aut nullis permittuntur, ib n. 6. & 7
Veneno faciens abortum fœtus nondum viui, punitur capitaliter & extraordinariè, ibi n 7. 9. & 10
Venia maior vbi eſt, ibi eſt maior delictorum copia, c. 67 n 24
Veniæ ſpe nemo delinquere debet, ib. n. 25
Venti validi & tempeſtates, quando excuſant à comparitione, c. 25. n 13
Verbere vno plura infligens vulnera, quando puniendus, c 77. n. 5
Verba: Si duo è populi conflictu pugnarint, ib. n. ſ. ma- ti verbis p. timere dendum, c. 76. n. 29
Verba quæ ſint blaſphemiæ, c. 118. n. 15
De verbis blaſphemiis rara eſt punitio ib n 16
Veſtium ratio quæ viuunt condemnati ad triremes, c. 153. nu. 69
Veterum feneratorum in pellendis ciuibus inuiti lux, cap. 128. num. 27
Vices duæ conſuetudinem faciunt, c 98 n 6
Victuarii exercitus qualiter puniantur, cap. 134 numer. 8.

Victum

Victus ſeu alimenta eorum qui ſunt condemnati ad triremes, c.153 n.71
Vidua cum pupillis iuſtitiæ patrocinium implorant, c. 158. num.17
Vidua cum pupillis à mũdana iuſtitia neglecta, c.158. num.19
Vinculum concordiæ Deus diligit, c.82.n.137
Violenta manus iniectio in officiarium aut executorẽ quando punienda, c.15.n.29
Violans inducias non miles, furto punitur quadruplo, & infamia: miles vero punitur capitaliter, ca. 110. num.1.4. & 5
Violans inducias hoſtem lædendo vel cædendo punitur pugnos hoſtem occidendo, capitaliter, ibidem num. 2.3.6. & 7
Violãs ſepulchrum pœna punitur xx. librarum auri in vſum fiſci, c.66.n.51
Violentia etiam adhibetur quandoque in ludo, cap.83. num.95
Virginis iuramento ſtatur contra ſtupratorem, ca.94. num.12
Virginem impuberem ſtuprare conans damnatur exilio, ibi num.8
Virginem in lupanari vt conſtuprans, non punitur criminaliter, c.97 n.11
Virgines cur magis idoneæ ſint ad maleficia quam corruptæ remiſſiue, c.61 n. 140
Vt Virtutes ſua præmia habent, ita vitia ſuas pœnas, quas infert Deus, c.159 n.1
Vis publica capitalium & publicorum criminum, cap. 60. num.1
Vis publica fit vbilibet locorum, c.99 n.1
Vis publica fit inuaſione armorum vel oppreſſione, ibi. num.2. & 10
Vis publica fit cogendo ad damnoſa promittenda vel facienda, ibi.n.3
Vis publica fit violenta adductione, ib n.4
Vis publica fit violenta retardatione à iuſtitia, ibidem num.5. & 7
Vis publica fit cogendo iudicem ad iniquam ſententiã, ibid. num.6
Vis publica fit milites congregando pro oppreſſione alterius, ib.num.8
Vis publica fit infractione oſtiorum vel feneſtrarum, ibid n 9
Vis publica ſi fit cum armis citra occaſionem, punitur exilio & confiſcatione: cum læſione vel morte, punitur vt iuris eſt, ib n.12. & 13
Vis fit etiam in teloniis, vectigalibus, tributis, pedagiis & ſimilibus, vel male inſtituendis vel exigendis, c. 101 num 1
Vis publica inſtitutione fit bifariam & coactè inuitis patientibus, & cum conſenſu patientium, ibid. numero 2
Vis publica coacta permiſſa, ſed conceſſa punitur capitaliter, & 50. lib. auri, ib.n 3. & 4
Vis publica per exigentiam à non debentibus punitur capitaliter, ib.n.6
Vis publica per exigentiam pluris inſtitutione punitur vel duplo vel quadruplo, ib.n.6
Vis priuata quid ſit, c.100. n.1
Vis priuata committitur quando creditor debitorem ad ſolutionem compellit, ib n.2
Vis priuata committitur quando quis naufragantium bona eiecta eripit, ib.n.3
Vis priuata committitur quando quis in incendio quid ſpoliat ib.n.4
Vis priuata committitur quando quis copiis aliquem è poſſeſſione pellit, ib.n 5.
Vis priuata committitur quando quis alterius ſponſam vel filiam detinet, ibid.nu 7
Vis priuata punitur ex tertia parte bonorum infamia & inhabilitate ad quæuis officia publica, ibid. numer.8
Vis priuata ex iure canonico punitur tertia parte bonorum, ib.n.10
Vim patiens ab altero, bonorum cauſa, ſe defendere poteſt ſubito ipſo momento & quouis etiam tempore futuro, c.78.n.9
Vi expulſus ſua poſſeſſione, ſine armis contra expulſorẽ agere poteſt ciuiliter: ſi cum armis, agere poteſt criminaliter, c.99.n.14. & 15
Vi retinens aliquem aut lædendum aut interimendum, eodem crimine cum lædente aut interimente inuoluitur, c 77.n.8
Viri eccleſiaſtici bellis gerendis idonei, c.82.n.13
Vita: Quos ad vitã decora, domeſtica laudis exempla non prouocant, correctionis ſaltem medicina compellat, in proœmio, n.10
Vita turpis agitur propter ludum, c.83.n.106
Vita, bonæ famæ, & conuerſationis, qui ex caritate & non ex odii fomite procedit, denunciare admittitur c.6.num.7
Vita ac capiti cuncta poſthabenda, c.52 n.5
Vita in diſcrimine quando quis conſtituitur, c.88.n.5
Vitam adimere cuius ſit, c.68.n.3
Volenti capere debitorem licet telo reſiſtentem occidere & eius procuratori c.28.n.10
Voluntas quando pro facto punitur, c.67.n.13
Voluntas non ſtatim pro facto punienda ob triplicem cauſam, ibi.n.19
Voluntas delicti ne pœna quidem caret, c.159 n.18
Voluptuarii ciues ſunt telluris inutile pondus, ca.128. num.26
Vſura fit ex ludis, c 83 n 88
Vſurariorum bonorum adminiſtratio reſeruatur epiſcopo diſtribuenda piis vſibus, c.61.n.79
Vſus procedendi in magno conſilio contra reſpondentẽ pede ligato, c.86.nu 1
Vſus procedendi in conſilio Flandriæ, ib n 2
Vſus prædas ſingulas ſingulis permittit, cap 82. numer.10

Val-

Vulnus: *Qui aliquem vulnerauerit, læſionis multa damnabitur, qui vero eundem occiderit, is homicidij crimine tenebitur*, c.77.n.19
Vulnerum quæ letalia & quæ non letalia, ib.n.21
Vulnerans ſeipſum quaſi alteri vulnere illato punietur, c.90.n 10
Vulneratus tantum moriens, quando non grauat vulnerantem crimine homicidij, c.75 nu 2
Vulnerans letaliter & moriens vel ſua negligentia, maiore regimine, concubitu venereo, larga potatione, mala cuſtodia medicorum, aut chirurgorum inobedientia, vel noxio cibo aut potu, ſuiipſius homicida eſt, & vulneratorem ab homicidij crimine liberat, c.77.n.19
Vxor an & quando poſſit facere eleemoſynam, ſine cõſenſu mariti? & ſi facit vbi non poteſt, anne furtũ committat? c 110.n 71
Vxor an poſſit commodare, ſine conſenſu mariti? remiſſiue, ibid.n.72
Vxor an poſſit litigare, ſine conſenſu mariti? remiſſiue, ibid nu.74
Vxor an poſſit compromittere, ſine conſenſu mariti? remiſſiue, ibid.n.75
Vxor an poſſit alienare, quod prohibitum eſt alienari? remiſſiue, ib.n.77
Vxor & maritus quando ſunt extorquendi, quis ordo ſeruandus, c.37.n.16
Vxor à fideli teſtimonio ferendo reiicitur, c.50 n.9
Vxor propter adulterium priuanda eſt dote & bonis paraphernalibus, c.80.n.24
Vxor poteſt occidere adulteram mariti in actu, non maritum ib n 27. & 28
Vxor marito furans & cum mœcho fugitans punitur exilio, vel arbitrarie, c 110 n.45
Vxoris adulterium diſſimulauit Antonius Philoſophus Imperator, c.93.n.121
Vxoris clanculariũ adulterium, per maritum non eſt deferendum iudici, c.92 n 3.
Vxorem alterius ad adulterium ſollicitans punitur exilio, c.91.n.41
Vxorem caſtigans non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat, c.143 n.1
Vxorem enormiter caſtigans à magiſtratu puniendus, ibid.n.6
Vxorum pluralitas & communitas apud pleraſque nationes licita c.92 n.121.& 123
Vxorum proſtitutio apud aliquot nationes recepta, c.92.nu 124.

Z.

ZOdomia capitalium & publicorum criminum, cap.60.num.1.

Praxis rerum Criminalium D. IODOCI DAMHOVDERII Brugenſis, Viri clariſs. ac Iuriſconſulti doctiſs. de Iure haud male meriti, finit feliciter.

Vt vino vendibili (iuxta Prouerbium) non opus eſt ſuſpenſa hedera: ſic nec vtile hoc opus eget commendatione; ipſum enim ſeſe oſtendit l.1.ff.de reſt.in integ.

FINIS.

Digitized by Google

PRAXIOS RERVM CRIMINALIVM

CLARISS. VIRI

D. IODOCI DAMHOVDERII

BRVGENSIS EQVITIS AVRATI

V. I. DOCTORIS

CONSILIARII CÆSARII ET REGII

PROOEMIVM.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis Procemij.

1 *Reipublicæ intereſt delicta puniri.*
2 *Publicæ diſciplinæ fauor dictat & ſuadet, vt maleficia puniantur.*
3 *Publicè intereſt, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat.*
4 *Publicè intereſt pœnam facilè non remitti, ne ad maleficia temerè quiſquam proſiliat.*
5 *Dare pœnas, maximi mali euitatio eſt, &c.*
6 *Caſtigare noxam oportet, non ob præteritum delictum, cùm id corrigi nequeat: ſed ne iterum peccet, tum ne ipſius exemplo cæteri quoque peccent, &c.*
7 *Facilitas veniæ, incentiuum tribuit delinquendi.*
8 *Si ea quæ malè vſurpantur, omittimus, exceſſus viam aliis aperimus.*
9 *Puniendæ ſunt maleficia, vt vnius pœna, metus poſſit eſſe multorum.*
10 *Quos ad vita decora, domeſticæ laudis exempla non prouocant, correctionis ſaltem medicina compellat.*

PRAESENTIS Praxis materiam exactiùs ac penitiùs explicare, non ſolùm ad Iuriſconſultum, verùm etiam ad Latrunculatorem multiſcium & expertum pertinet. Satis tamen fuerit quomodocunque datur, pingui (quod aiunt) Mineruа, Deo Opt. Max. auxiliante & ſuppetias ferente, eam indicare, ad huius operis ſufficientiam, quantumq; huic noſtro propoſito ſeruiat: quo ſecuriùs, clariùs ac enucleatius nouerint & intelligant quid agendum, quidve omittendum ſit, qui vel nummis datis, aut parentum amicorumque fauore, officium aliquod conſecuti ſunt. Ne igitur materiæ ſcopũ prætereamus, paucis rem ipſam nunc aggrediamur.

Reipublicæ intereſſe conſtat delicta puniri, ne maleficia maneant impunita. *Trita l.* Ita vulneratus primo reſponſo, *in fine ff. ad l. Aquil.* ibique nec ineleganter ait Baldus acutiſſimus. 1

Publicæ diſciplinæ fauorem dictare ac ſuadere, vt maleficia puniantur, *l. Licitatio §. quod illicitè, ff. de publica & vectigalibus, l. Stichum, §. tametſi. ff de ſolut. l. Si longius. §. 1. ff. de iudic.* vulgata *l. Capitalium, §. famoſos. ff de pœnis, c. vt famæ, extra de ſent. excommun.* His illud quoque ſeruit. 2

Publicæ intereſt, prouinciam malis hominibus purgari, vt in quiete permaneat *Notabili l. Cong ...* 3

ff. de officio praeſid. l. 2 C. quando licet vnicui. ſine iudic. ſe vindicare. Cùm non remitti pœnam, facilè publicè interſit, ne ad maleficia temere quiſquã proſiliat, *l. Si operis, C. de pœnis: his concordat gloſſa notabilis in verbo, confuſè, in fine, in c. Cum clamor. ext. de teſtib.* Quàm autem vtilis, imò neceſſaria ſit in delinquẽtes ea iuſtitiæ pars, quæ vindicatio à Philoſophis appellatur quam & animaduerſionem vocare licebit, docet diuinus ille Plato in *libr. de Republica*, cum ait:

5 Dare pœnas maximi mali euitatio eſt: facit enim alibi prudentiores & iuſtiores & medicina quædã iniquitatis, ipſum eſt iudicium. Illud verò neque deorũ, neque hominũ vllus audebit dicere, vt ab eo qui iniuſtè egerit, pœna non ſit exigenda.

6 Caſtigare noxam oportet, non ob præteritũ delictum, cum id corrigi nequeat, ſed ne iterum peccet: tum ne ipſius exemplo cęteri quoque peccent.

7 Quod fit, ſi crimina nõ puniantur: facilitas enim veniæ, incentiuum tribuit delinquendi, *c. vt clericorum, ext. de vita & honeſt. cleri.*

8 Et ſi ea quæ malè vſurpantur omittimus, exceſſus viam aliis aperuimus, *c. loci, §. proinde, 35. q. 9. c. Peruenit, 9. diſtinct.*

9 Punienda ergo ſunt maleficia, vt vnius pœna, metus poſſit eſſe multorum. *Au: ea l. 1. C. ad le. Iuli. repetun. d. l. Capitalium. §. famoſos.* His conformis eſt gloſſ. in *verbo Pertimeſcat, in c. Sicut, ext. de iureiurando.*

10 Et quos ad vitæ decora domeſticæ laudis exempla non prouocant, correctionis ſaltem medicina compellat, *l. vnice. C. de emend. propin. cuius itidem meminit gloſſa in verbo Pœna, in prius citato cap. vt clericorum*: nonnulla ibidẽ allegans nequaquã diſſimilia. Sed quorſum tam multa de malefactorum pœna? nempe vt cognoſcas hãc iudiciarij fori partẽ Prætoribus Proprætor, Conſulib. Proconſulibus. Magiſtratibus, reliquiſque id genus Iuſticiariis ac Officiariis opidò quã neceſſariã eſſe. Quare ad munus ſuſceptum redeamus; & in capita aliquot vniuerſæ praxis noſtræ ſummam redigamus.

CAPVT I.

De Criminibus & Maleficijs.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. I.

1 *Criminum alia* { *Publica*, { *Ordinaria.* / *Extraordinaria.* } / *Priuata*, }
2 *Crimina quare dicantur publica.*
3 *Ad publicam vtilitatem ſpectat, ne crimina maneant impunita.*
4 *Crimina quare dicantur ordinaria.*
5 *Quando ordinariam pœnam poteſt Iudex, cauſſa cognita, augere,*
6 *Quando minuere.*
7 *Publica extraordinaria quare dicantur.*
8 *Extraordinaria quare dicantur.*
9 *Crimina dicuntur priuata, vna ex cauſſa.*
10 *Crimina dicuntur priuata, altera ex cauſſa.*
11 *Criminum Alia* { *Capitalia.* / *non Capitalia.* }
12 *Crimina capitalia ſunt.*
13 *Crimina non capitalia ſunt.*
14 *De iure Canonum non imponuntur pœnæ capitales, &c.*
15 *Crimina in viginti annis iure Ciuili praeſcribantur.*
16 *Crimina an viginti annis iure Canonico, ſicut ciuili praeſcribantur.*

1 PRincipio præmittendum & animaduertendum eſt, Criminum alia eſſe publica & ordinaria: alia publica & extraordinaria, & alia priuata. Crimina publica & ordinaria ſunt, vt crimen læſæ Maieſtatis, Hæreſis, Simoniæ, Adulterij, Homicidij, Falſi, & plurimorum nec diſſimilium, quę ex iudiciorum publicorum legibus ſunt introducta.

2 Ex eo dicta publica, quòd eorum executiones ſiue de-

ue denunciationes ſiue accuſationes, cuilibet ex populo pro intereſſe iuſtitiæ competant, §. 1. *verſ. Publica autem, Inſtit. de publ. iudi. l. 1. ff. eo. tit.* quo-
3 niam ad publicam vtilitatem ſpectat, vti ſæpiuſculè allegatum eſt, ne crimina maneant impunita.

4 Dicuntur verò ordinaria quia certa pœna lege Principis ſtatuto, aut conſuetudine introducta in eis ſtatuitur: quam ordinariam non licet Iudici minuere. Nam vt Papi reſp. facti quidem quæſtio in arbitrio iudicantis eſt, pœnæ verò perſequutio nõ eius voluntati mandatur, ſed legis authoritati reſeruatur, *l. 1. § 2. ff ad S.C. Turpil.* niſi forte cauſſa cognita, quia tũ vel augere vel minuere admittitur.

5 Augere, quando multis graſſantibus opus eſt exemplo, vt vnius pœna, metus ſit multorum, *l. 1. Co. ad l. Iul. repetun.*

6 Minuere, quoties perſona delinquens honeſta eſt, neque deliquit niſi ſemel, *l. Quid ergo. §. pœna grauior ff. de his qui notantur infamia, l. in ſeruorum, §. finali & l. Reſpiciendum, ff. de pœnis.*

7 Publica autem extraordinaria, *vt l. Iul. repetun. & l. Fla. de plag. & huiuſmodi, de quibus habetur, l. 1. ff. de publit. iu. [?] l. Lex Iulia, §. hodie. ff ad l. Iul. repet. & l. finali, ff ad l. Fla. de pla.*

8 Ideo dicuntur extraordinaria, quod non ſit illis certa, aut lege, aut Principis ſtatuto, aut conſuetudinis introductione conſtituta pœna, ſed arbitrio imponitur iudicantis, & hoc ſecundum delicti & perſonæ qualitem, *c. ſuper his, ext. de accuſ. c. de cauſ. ſis, §. illis, ext. de offic. dele l. 1. ad medium, ff. de effra. & expilat.*

9 Porrò priuata ſunt, ob quæ priuatim ad intereſſe noſtrum agimus, nobiſque aliquid dari, aut applicari debere pro delicto in nos commiſſo petimus, id eſt, pecuniariter pro illis agimus.

10 Aut dicuntur priuata, quòd eorum executiones & denunciationes ſiue accuſationes ad illos tantum pertineant, quibus inferuntur, vt furtum, iniuria, damnum, crimen abigeatus, &c. *l. fin. ff de priua. delictis, l. fin. ff. de furtis.*

11 Rurſum, dictorum criminum alia ſunt capitalia, quæ vltimo ſupplicio afficiunt homines,
12 veluti ſunt ea, ob † quæ mors, pœna ſanguinis, cõfiſcationis bonorum aut exilij infligitur.

13 Cætera non capitalia, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërtio, pœna eſt, *l. 1. ff de pub. iudic. §. Public. r. Inſtit. eo tit.*

14 De iure autem canonum non imponuntur pœnæ capitales ſeu corporales, *c. Cum non ab homine, extra de iud.* licet ſint argumenta, quæ cum iſta autoritate pugnare videantur *in c. 2. extra de maiori, & obedient. in c. Per venerabilem, ext. qui filij ſint legitimi, in cap. Sicuti, §. Quia ergo, 2 q. 7.* quòd hic breuitatis cauſſa examinare ac diſcutere ſciẽs prudenſque prætereo. Cæterum varia præſentis materiæ, ex diligenti paſſuũ conſideratione inferius declarandorum, lucidiùs colligi poterunt. Reſtat adijcere antequam præſens caput abſoluam, vnam & alteram quæſtionem non abſurdam.

Crimina & maleficia, an viginti annis, iure ciuili, 15
præſcribantur? Licet ad hanc q. videantur & cernantur diuerſæ doctorum opiniones, quibuſdam dicentibus & ſuſtinentibus præſcribi duntaxat triginta annis, aliis viginti. Sanior tamen mihi videtur opinio ſuſtinentium præſcribi viginti annorum ſpacio. Sicuti videtur tenere eximius D. Barto, in *l. Qua e[?]a, C ad l Corneliam de falſis, quam leg. dixit notabilem & ſingularem eſſe*, quam etiam ſummopere commendauit D. Iacobus Robertus V. I. Do. præceptor meus Aurelīæ legens, Anno M. D. xxx. quam ait digito perpetuo alligandam pro amico liberando, & hæc lex habet tantum locum in foro fori, ſecus in foro poli ſiue animæ. *D. Pan. in c. Cum haberet, ext. de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulteriũ, c. Cũ tanto. ext. de conſue. & in d. c. Cum haberet*, notabiliter diſtinguit, quẽ omnino vide. Huius quæſtionis etiã meminit *D. Nicol. Boer. ſuis in deciſionibus aureis in 1 parte, q. 26. n. 7. & ſeq. f. 38* quem etiam videre lector poterit.

Crimina an viginti annis iure canonico, ſicut ci- 16
uili, præſcribantur? vt huic q. ſatisfaciamus, dicendum videtur de iure canonico, quod non præſcribantur delicta & maleficia dicto viginti annorum ſpacio, *vt per Abba. & Fel. in c. Licet cauſam. colu. 93. verſ. e. Tertium remedium, ext. de probat. & per Aufred. in deciſione Capellæ Tholoſ q. 1. c. 88* volentes quod in criminibus impedientibus, executionẽ ordinis, vel beneficij retentionẽ, etiam poſt peractã pœnitentiã *(de quibus in c. Inquiſitionis, de accuſat.)* non currit præſcriptio, nec illis præſcribitur, quia taliũ accuſatio non clauditur præſcriptione legali, *vt volunt Ant. de Butrio, Imola. & Abbas Sicul. ib.* in aliis vero tollitur directè accuſatio dicto viginti annorum tempore, cùm lex ciuilis non reperiatur ſecundum ipſos à canone correcta *per tex. in cap. 1. de no. oper. nunciatio.* Et ſic extat regula tam de iure ciuili, quàm canonico, crimina & maleficia viginti annorum præſcriptione tolli, &c. De his & aliis huic materiæ congruentibus ponit D. Nicol. Boer. in ſuis diciſionib. aureis, *q. 26 n. 6 7. 8. 9. 10. & ſequentib.* quem Lector etiam videre nequaquã grauabitur.

 CAPVT

Digitized by Google

CAPVT II.

De Iudicijs ſeu Litibus vulgo Proceſſibus criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 2.

1 *Criminalium Iudiciorum, Alia* { *Criminaliter intentata.* / *Ciuiliter intentata.* }
2 *Iudicia criminalia criminaliter intentata ſunt.*
3 *Iudicia criminalia ciuiliter intentata ſunt.*
4 *Iudicia criminalia ſecundum nonnullos ſunt.*
5 *Iudicia ciuilia ſunt.*
6 *Criminaliter agi quando dicatur.*
7 *Ciuiliter agi quando dicatur.*

QVemadmodum Crimina ipſa paulò antè duplici genere diſtinximus: ita iudicia quoque criminalia, bifaria ratione ſeiunximus.

1 Sunt enim criminalium iudiciorum alia criminaliter intentata, alia ciuiliter intentata.

2 Iudicia criminalia criminaliter intentata ſunt, in quibus tractatur de crimine capitali, ſiue pœna vltimi ſupplicij: nempe decollationis, ſuſpendij, incendij, mutilationis, aut amputationis membri, ſectionis, exilij, aut alterius cuiuſcunque magnæ corporalis punitionis.

3 Iudicia verò criminalia, ciuiliter intentata ſunt, in quibus non agitur de capitali crimine, ſed de mulcta duntaxat, hoc eſt, emenda pecuniaria, aliáve ciuili animaduerſione ſimili. Neque hîc me clam eſt, eſſe nonnullos authoritate graues ingeniique perſpicacitate celebres qui aliquantulo diuerſiùs iſthæc definiſſe videntur:

4 Vocant enim iudicia criminalia, quorum finis ad Reipublicæ & Fiſci commodum tendit, ſiue pœna ſit corporalis ſiue pecuniaria.

5 Ciuilia autem, quorum finis ad commodum partis tendit, quæ nec abſurdè priuata dicuntur, *gloſſa notabilis in verbo Centum aureorum, in l. Prætor, in principio, ff. de ſepul. violat.* quam nequaquam erubuit dicere ſingularem Ioan. Imolenſis, *in Rub. de public. iudic. ad illud tritum videlicet:*

Quòd criminaliter agi dicitur, quando pœna poſtulatur applicari Fiſco, vel communitati proueniens ex delicto. 6

Quando autem applicatur parti, dicitur agi ciuiliter. Idem nec diſplicuit eximio Bartolo *in l. Agraria. ff. de termi mot.* Angelo Aretino *Inſtitut. de actionibus, in exordi.* : fugitq; hæc opinio Innocentii *in c. Qualiter & quando, 2. de accuſat.* nec non doctorum *in c. 1. de Iudic. & potiſſimum Abba. Panor. ſuper Rubro de Iudic. in verſic.* Tertiò quæro de vtili quæſtione, recitantis varias ac diuerſas ſcribentium opiniones, quas ſtudio breuitatis poſthabemus & omittimus, atque ſtudioſo in rebus publicis non occupato, videndas relinquimus. Hæc rimari penitiùs, & vter modorum magis propoſito ſeruiat, examinare diſcuſſiùs, neque animus eſt, neque ipſi loco certè conueniens, quum in ſubiectis capitibus quantum iſthæc aſſumpta materia poſtulare videbitur, abundè ſatis meminerimus. 7

CAPVT III.

Quo pacto in Iudiciis Criminal. procedendum fuerit.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 3.

1 *In iudiciis criminalibus criminaliter intentatis proceditur* {
- *Ordinariè* { *Delatiuè, id eſt, per querelam partis.* / *Probatiuè, id eſt, quando delata inueſtigatione, vera probantur.* }
- *Extraordinariè* { *Summariè incognitis,* / *Simpliciter, cùm res vrget maturationem.* } }

2 *Ordinariè,*
3 *Extraordinariè,*
4 *Summariè,*
5 *Simpliciter de Plano,*
{ *quando proceditur.* }
6 *In notoriis non eſt opus iuris ordinem ſeruare.*
7 *Diſsimulatio aliquando bona iuſtitia nomen meretur.*

In iu-

Digitized by Google

1 IN iudiciis criminalibus criminaliter intentatis nonnunquam proceditur Ordinariè & ſecundum iuris ordinem: & aliquando Extraordinariè, id eſt, iuris ordine non ſeruato.

2 Ordinarie, quum adeſt perſona conquerens & offerens probare, aut quoties delicti certa veritas conſtare poteſt probatione ordinaria: Hoc caſu, dantur proceſſui omnia ac ſingula requiſita.

3 Extraordinariè, quando nō eſt pars conquerens, ſed cum Iudex aut Fiſcus procedit ex ſuo officio per inquiſitionem quæſtionis aut torturæ ſuper indiciis & pręſumptionibus: quo quidem caſu proceditur nonnunquam ſummariè, aliquando ſimpliciter, de plano, & ſine ſtrepitu ac apparente forma iudicij.

4 Summariè, quum crimen Iudici notum eſt: tum enim iuris ordinem ſeruare non eſt neceſſe. Attamen ſic in notorijs criminibus iuris ordinem non ſeruare, eſt nihilominus ſecundum iuris ordinem procedere, *c. Ad noſtrã. 3. extr. de iureiuran.* Recepti iuris eſt, quòd in notorijs non eſt neceſſaria, accuſatio, vel denunciatio, vel inquiſitio, vel exceptio, de quibus infrà dicemus.

Simpliciter de plano & ſine ſtrepitu & figura iudicij, quum negotium celeritatem deſiderat, adeò vt mora ac dilatione maius diſpendium, periculum, & inconueniens Reipublicæ imminere poſſet, veluti tempore commotionis aut ſeditionis: quo quidem tempore quotuor aut quinq; ex præcipuis ſeditioſis ſubita decollatione tolluntur è medio: ac poſtea diſputatur æquo ne iure ſublati ſint. 5

Nam in huiuſmodi notoriis nequaquam opus eſt iuris ordinem ſeruare, *præcitato c. Ad noſtram. 3.* Si verò iudici perſpectum fuerit occaſione temporis, ex huiuſmodi ſubita punitione plus mali quam boni Reipublicæ poſſe oriri, eo tempore iudex diſſimulanter ac conuenienter iuſtitiam protrahet. 6

Atque eo tempore talis diſſimulatio veræ boneq; iuſtitiæ nomen merebitur. 7

CAPVT IIII.

Qualiter crimina ad Iudicis notitiam perueniant.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 4.

1 *Crimina variis modis ad Iudicis perueniunt notitiam*
- *Ordinariè* { *Accuſatione.*
- *Extraordinariè* { *Denunciatione.* / *Exceptione.* / *Inquiſitione.*

2 *Accuſationis*
3 *Denunciationis*
4 *Exceptionis*
5 *Inquiſitionis.*
} *deſinitio ſeu deſcriptio.*

1 SIgnandum nunc eſt, Crimina variis multiſque modis ad Iudicis peruenire notitiã: nempe Ordinariè, Accuſatione. Rurſum extraordinariè, Denunciatione, Exceptione, & Inquiſitione.

2 Eſt autem Accuſatio ſiue accuſare (*quod idem eſt Azone teſte in ſumma tit. de accuſationibus in principio*) quempiam in libello reum criminis deferre, vel criminis reum ad vindictam efficere. Vide Hoſtienſ. *in ſumma eod. tit. in exordio*, necnon D. Ioannem Oldendorpiũ virum in iurium ſtudijs doctiſſimum, in ſuo libello, *de Copia verborum & rerum in iure ciuili*, dicentem: Accuſare eſt apud Iudicẽ cauſari, aliquem peccaſſe.

3 Denunciare ſiue denunciatio, eſt alicuius crimen ad ſuperiorem nunciare. Præfatus Hoſtienſis in ſumma, *tit. eod. de accuſat.* hanc ita definit: Denunciatio eſt criminis alicuius apud Iudicem ſine inſcriptione legitimè facta, delatio, ad pœnitentiã peragendam, vel aliam legitimam pœnam imponendã, vel etiam ad vtrunque, &c.

Exceptio ſiue excipere, eſt parti crimen imponere in iudicio ſiue iudicialiter ad aliquam defenſionem, tanquam propoſito ſubſeruiens, cum proteſtatione, ac animo non iniuriandi, *vide Specul. li. 3. par. 1. tit. de criminibus in modum excep. pro.* 4

Inquiſitio, eſt alicuius criminis per ſuperiorẽ reſpectu inferiorum ſuorum inueſtigatio, *vt in tit. de Accuſat. inquiſit. & denuntiat.* Cæterùm qua forma in accuſatione, denũciatione, exceptione, ac inquiſitione procedẽdum fuerit latiùs infrà ſuo loco dicendum produximus: nunc haſce definitones vtcunque tetigiſſe, abundè hîc fuerit ſatis. 5

CAPVT II.

De Iudicijs ſeu Litibus vulgo Proceſsibus criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 2.

1 *Criminalium Iudiciorum, Alia* { *Criminaliter intentata.* / *Ciuiliter intentata.* }
2 *Iudicia criminalia criminaliter intentata ſunt.*
3 *Iudicia criminalia ciuiliter intentata ſunt.*
4 *Iudicia criminalia ſecundum nonnullos ſunt.*
5 *Iudicia ciuilia ſunt.*
6 *Criminaliter agi quando dicatur.*
7 *Ciuiliter agi quando dicatur.*

QVemadmodum Crimina ipſa paulò antè duplici genere diſtinximus: ita iudicia quoque criminalia, bifaria ratione ſeiunximus.

1 Sunt enim criminalium iudiciorum alia criminaliter intentata, alia ciuiliter intentata.

2 Iudicia criminalia criminaliter intentata ſunt, in quibus tractatur de crimine capitali, ſiue pœna vltimi ſupplicij: nempe decollationis, ſuſpendii, incendij, mutilationis, aut amputationis membri, ſectionis, exilij, aut alterius cuiuſcunque magnæ corporalis punitionis.

3 Iudicia verò criminalia, ciuiliter intentata ſunt, in quibus non agitur de capitali crimine, ſed de mulcta duntaxat, hoc eſt, emenda pecuniaria, aliáve ciuili animaduerſione ſimili. Neque hîc me clam eſt, eſſe nonnullos authoritate graues ingeniique perſpicacitate celebres qui aliquantulo diuerſiùs iſthæc definiſſe videntur:

4 Vocant enim iudicia criminalia, quorum finis ad Reipublicæ & Fiſci commodum tendit, ſiue pœna ſit corporalis ſiue pecuniaria.

5 Ciuilia autem, quorum finis ad commodum partis tendit, quæ nec abſurdè priuata dicuntur, *gloſſa notabilis in verbo Centum aureorum, in l. Prætor, in principio, ff. de ſepul. violat.* quam nequaquam erubuit dicere ſingularem Ioan. Imolenſis, *in Rub. de public. iudic. ad illud tritum videlicet:*

Quòd criminaliter agi dicitur, quando pœna poſtulatur applicari Fiſco, vel communitati proueniens ex delicto. 6

Quando autem applicatur parti, dicitur agi ciuiliter. 7 Idem nec diſplicuit eximio Bartolo *in l. Agraria. ff. de termi mot.* Angelo Aretino *Inſtitut. de actionibus, in exordi.*: fugitq; hæc opinio Innocentii *in c. Qualiter & quando, 2. de accuſat.* nec non doctorum *in c. 1. de Iudic. & potiſsimum Abba. Panor. ſuper Rubro de Iudic. in verſic.* Tertiò quæro de vtili quæſtione, recitantis varias ac diuerſas ſcribentium opiniones, quas ſtudio breuitatis poſthabemus & omittimus, atque ſtudioſo in rebus publicis non occupato, videndas relinquimus. Hæc rimari penitiùs, & vter modorum magis propoſito ſeruiat, examinare diſcuſſiùs, neque animus eſt, neque ipſi loco certè conueniens, quum in ſubiectis capitibus quantum iſthæc aſſumpta materia poſtulare videbitur, abundè ſatis meminerimus.

CAPVT III.

Quo pacto in Iudiciis Criminal. procedendum fuerit.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 3.

1 *In iudiciis criminalibus criminaliter intentatis proceditur* { *Ordinariè* { *Delatiuè, id eſt, per querelam partis.* / *Probatiuè, id eſt, quando delata inueſtigatione, vera probantur.* } / *Extraordinariè* { *Summariè incognitis,* / *Simpliciter, cùm res vrget maturationem.* } }
2 *Ordinariè,*
3 *Extraordinariè,*
4 *Summariè,*
5 *Simpliciter de Plano,* } *quando proceditur.*
6 *In notoriis non eſt opus iuris ordinem ſeruare.*
7 *Diſsimulatio aliquando bona iuſtitia nomen meretur.*

In iu-

1 IN iudiciis criminalibus criminaliter intentatis nonnunquam proceditur Ordinariè & ſecundum iuris ordinem: & aliquando Extraordinariè, id eſt, iuris ordine non ſeruato.

2 Ordinariè, quum adeſt perſona conquerens & offerens probare, aut quoties delicti certa veritas conſtare poteſt probatione ordinaria: Hoc caſu, dantur proceſſui omnia ac ſingula requiſita.

3 Extraordinariè, quando nõ eſt pars conquerens, ſed cum Iudex aut Fiſcus procedit ex ſuo officio per inquiſitionem quæſtionis aut torturæ ſuper indiciis & præſumptionibus: quo quidem caſu proceditur nonnunquam ſummariè, aliquando ſimpliciter, de plano, & ſine ſtrepitu ac apparente forma iudicij.

4 Summariè, quum crimen Iudici notum eſt: tum enim iuris ordinem ſeruare non eſt neceſſe. Attamen ſic in notorijs criminibus iuris ordinem non ſeruare, eſt nihilominus ſecundum iuris ordinem procedere, *c. Ad noſtrã. 3. extr. de iureiuran.* Recepti iuris eſt, quòd in notorijs non eſt neceſſaria, accuſatio, vel denunciatio, vel inquiſitio, vel exceptio, de quibus infrà dicemus.

5 Simpliciter de plano & ſine ſtrepitu & figura iudicij, quum negotium celeritatem deſiderat, adeò vt mora ac dilatione maius diſpendium, periculum, & inconueniens Reipublicæ imminere poſſet, veluti tempore commotionis aut ſeditionis: quo quidem tempore quotuor aut quinq; ex præcipuis ſeditioſis ſubita decollatione tolluntur è medio: ac poſtea diſputatur æquo ne iure ſublati ſint.

6 Nam in huiuſmodi notoriis nequaquam opus eſt iuris ordinem ſeruare, *præcitato c. Ad noſtram. 3.* Si verò iudici perſpectum fuerit occaſione temporis, ex huiuſmodi ſubita punitione plus mali quam boni Reipublicæ poſſe oriri, eo tempore iudex diſſimulanter ac conuenienter iuſtitiam protrahet.

7 Atque eo tempore talis diſſimulatio veræ boneq; iuſtitiæ nomen merebitur.

CAPVT IIII.

Qualiter crimina ad Iudicis notitiam perueniant.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 4.

1 *Crimina variis modis ad Iudicis perueniunt notitiam*
- *Ordinariè*
  - *Accuſatione.*
- *Extraordinariè*
  - *Denunciatione.*
  - *Exceptione.*
  - *Inquiſitione.*

2 *Accuſationis*
3 *Denunciationis*
4 *Exceptionis*
5 *Inquiſitionis.*
— *definitio ſeu deſcriptio.*

1 SIgnandum nunc eſt, Crimina variis multiſque modis ad Iudicis peruenire notitiã: nempe Ordinariè, Accuſatione. Rurſum extraordinariè, Denunciatione, Exceptione, & Inquiſitione.

2 Eſt autem Accuſatio ſiue accuſare (*quod idem eſt Azone teſte in ſumma tit. de accuſationibus in principio*) quempiam in libello reum criminis deferre, vel criminis reum ad vindictam efficere. Vide Hoſtienſ. *in ſumma eod. tit. in exordio*, necnon D. Ioannem Oldendorpiũ virum in iurium ſtudijs doctiſſimum, in ſuo libello, *de Copia verborum & rerum in iure ciuili*, dicentem: Accuſare eſt apud Iudicẽ cauſari, aliquem peccaſſe.

3 Denunciare ſiue denunciatio, eſt alicuius crimen ad ſuperiorem nunciare. Præfatus Hoſtienſis in ſumma, *tit. eod. de accuſat.* hanc ita definit: Denunciatio eſt criminis alicuius apud Iudicem ſine inſcriptione legitimè facta, delatio, ad pœnitentiã peragendam, vel aliam legitimam pœnam imponendã, vel etiam ad vtrunque, &c.

4 Exceptio ſiue excipere, eſt parti crimen imponere in iudicio ſiue iudicialiter ad aliquam defenſionem, tanquam propoſito ſubſeruiens, cum proteſtatione, ac animo non iniuriandi, *vide Specul. li. 3. par. 1. tit. de criminibus in modum excep. pro.*

5 Inquiſitio, eſt alicuius criminis per ſuperiorẽ reſpectu inferiorum ſuorum inueſtigatio, *vt in tit. de Accuſat. inquiſit. & denuntiat.* Cæterùm qua forma in accuſatione, denũciatione, exceptione, ac inquiſitione procedẽdum fuerit latiùs infrà ſuo loco dicendum produximus: nunc haſce definitones vtcunque tetigiſſe, abundè hîc fuerit ſatis.

Digitized by Google

CAPVT V.

De Accuſationibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 5.

1 *In Iudiciis criminalibus proceditur accuſatione.*
2 *Abſque accuſatore ſeu accuſatione nemo venit condemnandus.*
3 *Antiqua iura ſcripta, quemlibet legitimum & idoneum criminaliter accuſantem admittebant.*
4 *Accuſator, ad quæ de iure cogebatur.*
5 *Accuſatori ſine vinculo inſcriptionis ex communi vſu, accuſare conceditur.*
6 *Accuſare volens alium criminaliter, habeat ſuas probationes, luce meridiana clariores paratas.*
7 *Quorundam opinio.*
8 *Accuſator ſuccumbens quibus obnoxius.*

1 IN omnibus iudiciis criminalib. neceſſario proceditur accuſatione.

2 Nam abſque accuſatore ſeu accuſatione vlla, nemo producitur condemnandus, *l. Reſcriptio, §. ſi quis accuſatorem, ff. de muneribus & honoribus*, *l. 3. C. de his qui accuſa. non poſſunt, c. vnico, ext. vt eccl. beneſ. ſine diminu. conferan. c. Relatum, 5. q. 3. & c. De manifeſt. 2. q. 1.* Quamobrē nec Dominus noſter Ieſus Chriſtus mulierem repertam in adulterio condemnare voluit, quod nemo ipſam adulterii accuſauerat: nec Iudam eiicere, cum fuiſſet fur, quòd nemo eum furti accuſauerat.

3 Antiquá autem iura ſcripta, quemlibet dignum, legitimum & idoneū criminaliter accuſantem, apud Iudicem omnis criminis aut ſceleris publici admittebant.

4 Sed interim hic accuſator cogebatur ſeſe mancipare carceri, ac inſcriptionis vinculū aſſumere: hoc eſt, ad pœnam talionis ſemet obſtringere, niſi delata legitimo teſtimonio comprobaſſet. Nempe vnam eandemque ſubire pœnam, quam reus vera accuſatoris delatione, veraque comprobatione iure ſuſcepiſſet, vel certè talem pœnā quam ipſe accuſator, ſua delatione ſpectare & intendere videbatur, *l. fi. C. de accuſat. & inſcri.* quæ lex partim canonizata reperitur *in c. Quiſquis. & in c. Qui crimen, 2. q. 8* atque *gloſ. in c. Super his, ext. de accuſat. denuncia. & inquiſit.*

5 Sed quoniam huiuſmodi iuris ratio ac inſcribēdi, ſeſeque in carcerem tradendi ſolennitas nimium auſtera nimiſque rigida fuerat, vt hac de cauſſa multi etiam maleficentiſſimū quemque, atque adeò Reipublicę etiam ſceleratiſſimū accuſare timerent, cenſentes ſatius eſſe proprię ſaluti conſulere, quam forſitan cum iactura vitę, accuſatione ſua temeraria alterius vitā auferre velle: ideo ſtylo & conſuetudine præfatum ius merito antiquatum eſt: ac introductū vt quilibet liberè tutoque poſſet accuſare & criminaliter concludere ſine timore alicuius pœnæ aut mulctæ: & quod Pars duntaxat concludat ad emēdam ciuilem, & ita habet communiter vſus.

6 Nihilominus tamen pars formalis, aut volens aliū accuſare criminaliter, oportet habeat ſuas probationes paratas, quæ in talib. plenæ & clariſſimæ requiruntur, *l. Is apud quem, C. de eden. vulgatiſſima l. Sciant cuncti. C. de probat.* quam legem verbotenus canonizatam legimus *in c. Sciant cuncti, 2. q. 8.*

7 Et ſecundum nonnullos obligatur tale iudicium criminale ſeu (vulgo) proceſſum propriis ſumptibus & expenſis deducere: & ſuccumbēs ‡ condemnari 8 ad detrimenti, imò ad totius iuſtitiæ reparationem, atque Rei ipſius perperam per ipſum accuſati omnibus detrimentis & incommodis facere ſatis: deinde de iniqua vanaque proximi accuſatione (vulgo *vande vvanklaeghe*) acrem dignamque ſubire ſupplicij pœnam, non quidem talionis atque delato crimini parem: ſed iudicis arbitrio imponendam.

CAPVT VI.

De Denunciationibus.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 6.

1 *Iura* { *Ciuilia*
2 { *Pontificia* } *Quos ad denunciandum admittunt.*

3 *Infamis,*
4 *Vilis,*
5 *Conſpirator,* } *non denunciat.*
6 *Inimicus,*

7 Bona

7 *Bonæ vitæ, famæ, & conuerſationis, qui ex charitate & nō ex odii fomite procedit denunciare admittitur.*
8 *Denunciationes oportet eſſe veras.*
9 *Inter accuſatorem & denunciatorem differentia.*
10 *Denuncians ad quæ obligatur.*
11 *Denuncians nonnunquam obligatur iurare denunciationem veram eſſe.*
12 *Iudex, Fiſcus, & ſimiles in denunciatione ad quæ animaduertere obligantur.*
13 *Finis denunciationis.*

IVra Ciuilia neminē ad denunciandum admittunt,
1 niſi officiarios ad id muneris ordinatos: veluti meſſarios, ſaltuarios, foreſtarios, clientes, ſatellites apparitores, catholicianos, amanos, atque id genus non diſſimiles: quorū ſunt partes, virtute iuramenti præſtiti, crimina bene legitimeque Iudicibus Magiſtratibus, Iuſtitiariis, vel Officiariis denunciare, quibus tamen non niſi in minutulis, leuibuſque criminibus, fides habenda fuerit. In magnis grauibusque criminibus minimè niſi forſitan quum Iudex, Magiſtratus, Iuſtitiarius, Officiarius, aut Fiſcus de illis grauioribus criminibus exactiùs penitiuſque ſciſcitari velit & inquirere.

Iure vero Pontificio etiam quiuis, quorum inter-
2 eſſe ratione aliqua poſſet, admittuntur, *c. Illa præpoſitorum, ext. de accuſat. & ibi Panor. eiuſque ſequaces,* Idem ſimiliter recipit & eos qui recto vtilitatis publicæ deſiderio moti, atquè adeò vero Iuſtitiæ excitati zelo, quemlibet de quocunque etiam crimine denunciant: modo hic tamen denuncians nō ſit infamis, infamia † iuris & facti, ſecundum Canones,
3 aut iuris tantum, ſecundum leges, *c. 1. & ibi Panor. & alii ſcribent. ext. eod. tit de accuſat.*

Neque etiam ſi vilis perſona fuerit, aut ‡ conſpi-
4 rator quiſpiam, *c. Cum dilectus, ext. eod. de accuſat.*

5 Neque inimicus, *c. Repellan. ur. eod. tractatu.* Ne-
6 que ſi ex odio aut ea conditione denunciare videatur, vt denunciatus puniatur aliqua pœna canonica, aut legali: ſed eò duntaxat ſpectet, vt ipſius delati ſaluti conſulat: vt vel hoc pacto nempe iuſta atque Euangelica correptione ſuperioris, tandem reſipiſcat: aliique ſimili metu, ac pudore perterriti coërceantur, ne liberiùs impunitiuſve peccent. Quiſquis verò alio animo confratrem deferre parauit, iure ab huiuſmodi denuntiatione reiectabitur.

Sed qui bonæ vitæ, famæ & conuerſationis fue-
7 rit, qui ad hoc ex charitate procedit, nec ex odij fomite denunciare conſpicitur, indubie admittitur, *c. Repellantur, & cap. Qualiter, extr. de accuſatione.*

Quamobrem denunciationes omnes oportet eſ- 8
ſe veras, alioqui denunciator iſte ad detrimenti, imò ad totius iuſtitiæ reparationem deuinciretur, atque ipſius etiam Rei perperā per ipſum denunciati, omnibus detrimentis & incommodis facere ſatis obligaretur Iudicis arbitrio, aut (vt quibuſdam placet) ad pœnam etiam talionis.

Hoc tamen inter accuſatorem & denunciatorem 9
intereſſe ſciendum, quod accuſator inſcribere ſe cogatur, accuſationem ſuam pronunciare, Fiſco aſſiſtere, Iudicium interdum ſuis ſumptibus proſequi.

Denunciator verò horum nihil præſtare cogitur, 10
nec ſe inſcribere nec denunciationem ſuam pronūciare, nec Fiſco aſſiſtere, neque litem ſuis proſequi ſumptibus: ſed duntaxat obligatur oſtendere ea quę de illo crimine nouit, atque etiam nominare teſtes, criminis huiuſmodi conſcios, *c. Super his, ext. de accuſat.*

Etiamque iurare (inquantum Iudici, Magiſtratui, 11
Iuſtitiario, Officiario, aut Fiſco placeat) obligatur, ſuam denunciationem eſſe veram, & non facere calumniæ cauſſa, *c. Veniens, ext. de accuſat. & ibi Iohan. And.*

Iudicis interim fuerit, atque ipſius etiam Magi- 12
ſtratus, Iuſtitiarij, Officiarij, aut Fiſci (priuſquam denunciationem quampiam acceptent) diligenter introſpicere ac animaduertere perſonæ denunciantis qualitatem, ingenium, mores, omneſque conditiones, necnon ſtudiosè & accuratè perſcrutari ſingulas tam denunciatoris quam aliarum rerum pænè omnium circunſtantias, ne cui (quod huiuſmodi rerum neglectu fieri poteſt) temere odioſam moleſtiā pariat, ac fruſtra in graues expenſas inducat.

Finis igitur ſeu effectus denunciatoris eſt, vt Iu- 13
dex, Magiſtratus, Iuſtitiarius, Officiarius, aut Fiſcus, denunciatione audita, inquirat vera ne ſit an falſa eiuſmodi denunciatio, & ſi denunciata cuncta vera reperiat, illico correpturus procedat in delinquentem ſeu maleficum.

Digitized by Google

CAPVT VII.

De Exceptionibus criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 7.

1 *Crimen in modum exceptionis, ſecundum ius canonicum & ciuile diuerſimodè proponi dicitur.*
2 *Crimen obiectum & probatum, quem habet effectum.*
3 *Nullum malum remanet impunitum.*
4 *Exceptio non extendit ſeſe latius, quàm ad finem ad quem propoſita eſt,*
5 *Fiſco, aut officiario quid liceat.*
6 *Fiſcus & ſimiles, Ius, Conſuetudinem, vel ſtylum obſeruare tenentur.*

REis omnibus non minus ciuili iure, quàm canonico probabili ſanè ratione permiſſum inuenimus, vt aliis pro ſua defenſione crimina quæpiam impingant, vt certè vel hoc pacto ſemet tueantur ab aduerſariis. Id autem efficiunt multifariam.

2 Excepturi enim nonnunquam iudici ipſi criminis notam obiciunt, aliàs actori, aliquando teſtibus, poſtremò literis inſtrumentalibus, aliisve documẽtis ipſi reo contrariis, modo tamen iſthæc in exceptione propoſita veritati fuerint conſentanea: alioquin ſi falſitatis ea conuicta fuerint, & reus falſa ſua exception. ſuccumbens nil probauerit, ad iuſtitiæ partisque læſæ reparationem obligatur pro delicti falſo illati quantitate & magnitudine: pro ipſius etiam iniuriati qualitate, ad iudicis arbitrium.

2 Verum quiſquis exceperit criminaliter, & etiam probauerit in exceptione obiecta, non ideo punitur Pars, cui obiecta fuerat exceptio: neque etiam ob hoc in infamię notam incidit, ſed in hoc iudicio ſeu proceſſu duntaxat per reum à iudicio ferendo, ſiue à teſtimonio, ſiue ab accuſatione probati ſceleris cauſſa, iuſtè repellitur, *l Lucius, ff. de his qui not. infa. c. Cum dilectus. §. final. ext. de ord. cogni. c. Super eo, ext. de teſtib. & c. 1. ext. de excep.*

Porrò quo nullum malum impunitum remaneat iuxta *l. Ita vulneratus. §. quod ſi quis, verſic. cum neque, ff. ad l. Aquil. & l. Licitatio. §. quid illicitè, ff. de publica. & vectigali.* cum ſine numero nec diſſimilibus iuribus, & vt per rei impoſitionem pro criminis obiectione iure plecti poſſet, denuo intentãdum fuerit nouum iudicium, ſeu (vt vulgo loquimur) proceſſus contra talem per exceptionem, accuſatum. 3

Non enim ſeſe latius extendit quæuis exceptio, quam ad finem, ad quam propoſita eſt: nempe ad iudicem à cognoſcendo, partem ab agendo, teſtes à deponendo, & documenta ſeu inſtrumenta ab aliquid operando ſeu probando, repellendum. 4

Sed fiſco aut ſimili officiario, audita exceptione, ſuam actionem ea de cauſſa intentare, concluſionem criminalem capere ſuper verificatione partis, integrum erit. 5

Aut certè ad eum modum, quo de iure, conſuetudine, ſtylo, vel ex conſilio factitandum videbitur. 6

CAPVT VIII.

De Inquiſitionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 8.

1 *Inquiſitio (vulgo) Informatio.*
2 *Inquiſitio ſemper ex iudicis officio fit.*
3 *Solus Iudex, aut eius poteſtatem habens, inquirere poteſt.*
4 *Ad inquiſitionem debitam, multa concurrunt neceſſaria.*
5 *Subditus* { *Originis* / *Delicti* } *ratione.*
6 *Inquiſitio fit de maioribus criminibus.*
7 *Inquiſitio non fit de leuibus criminibus.*
8 *Inquiſitionem præcedit publica fama.*
9 *Contra indiffamatos minimè inquiri poteſt.*
10 *Fama in maleficiis initium habere debet à perſonis fide dignis.*
11 *Ante inquiſitionem neceſſum eſt crimen eſſe commiſſum.*
12 *Inquiſitio in decenti ac forma debita redigi debet.*

13 Quan-

Digitized by Google

13 *Quando debita ac decens forma intelligitur.*

14 *Inquiſitio triplex* { *Generalis.* / *Specialis.* / *Generalis ſimul & ſpecialis.* }

15 *Inquiſitio generalis non requirit famam publicam præcedere.*
16 *Inquiſitio ſpecialis famam publicam præcedentem requirit.*
17 *Inquiſitio generaliſsima ſecundum Panor.*
18 *Inquiſitio ſpecialis ſecundum eundem.*
19 *Inquiſitiones duntaxat ſeruiunt ad præparandum, & nequaquam ad inſtruendum iudicium*
20 *Iudex de iure obligatur dare parti inquiſitionis copiam factæ ad inſtantiam partis.*
21 *In inquiſitione facta, ex mero iudicis officio abſque alicuius requiſitione non traditur reo inquiſitionis copia.*
22 *In Flandria conſilio ac praxi Procurator generalis nunquam tradit Parti inquiſitionis ſeu informationis præcedentis copiam.*
23 *Iudex ac fiſcus in multis Flandriæ Curiis obligantur dare Parti teſtium nomina ac cognomina, necnon totius inquiſitionis copiam.*
24 *Iudex & fiſcus inquirunt duntaxat de crimine intra viginti annos admiſſo: ſupra verò viginti annos, nequaquam.*
25 *Inquiſitio ſiue officium iudicis inquirentis, tollitur viginti annis.*
26 *L. Querela. C. ad l. Cornel. de falſ. duntaxat habet locum in foro fori: ſecus in foro poli.*

1 INquiſitio (quam vulgo informationem præcedē-
2 tem appellamus) ex iudicis & † officio & autori-
tate, ſemper fiat neceſſum eſt.
Nemo enim niſi ſolus Iudex, aut Iudicis poteſta-
3 tem habens, de crimine efficaciter inquirere poteſt.
Atque ad debitam veramque inquiſitionem mul-
4 ta concurrunt neceſſaria. Principio, vt inquiſitor ſit
Iudex competens ac proprius, potens de crimine
cognoſcere: nempe vt is, de quo inquiſitionem ſit
producturus, ſuo tribunali ſubiectus fuerit, aut certè
vt crimen illud ac delictum in ditione iuriſdictio-
neque ſua commiſſum eſſe conſtet.
5 Subditum autem intellige, vel originis vel delicti
ratione, *l. 1. & in Authentica, Qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor.* Aliàs inquiſitio eſſet nulla, *l. 1. & per totum titulum C. Si à non compet. iudic.*
6 Ad hæc requiritur, vt crimen ſit magnum, inqui-
ſitione dignum: non enim inquirendum eſt, niſi de
maioribus criminibus, puta læſæ Maieſtatis, Homi-
cidij, Sodomiæ, Simoniæ, Adulterij, Periurij, Ince-
ſtus, Raptus, Furti, & huiuſmodi, quorum capitibus
ſequentibus, (quantum materia ſubiecta poſtulet)
abundè mentionem faciemus.
7 De leuibus autem ac de diſſimulandis criminibus
nequaquam inquiritur, *l. leuia. ff. de accuſat. c. Inquiſitionis, extra eodem titulo de accuſat.* Tertiò oportet præcedere famam veriſimilem, quæ Iudicem de commiſſo aut perpetrato crimine indagando excitet, & inquiſitionis occaſionem præbeat.
8 Non enim poteſt ad inquiſitionem procedi, niſi præceſſerit publica fama, tanta quæ offendiculum populo præbeat, adeò vt abſque periculo tolerari non poſſit, *vt in c. 1. c. Cum oportet c. Ad petitionem, c. Inquiſitionis, & c. Qualiter & quando 2. de accuſatione.* 9
Contra enim indiffamatos minimè inquiri poteſt.
Quartò, ne fama hæc ſiue potiùs diffamatio præcedens fingatur à maleuolis, à maledicis, à criminoſis, ab inimicis & ſuſpectis: ſed potiùs ab honeſtis, pru-
dentibus, veridicis, viriſque fide digniſſimis, néve 10
ſemel duntaxat ſparſa audita fuerit: ſed vt frequenti ſermone, atque adeò in probatorum hominum ore increbuerit, præcitato, *c. Qualiter & quando, 2. c. Iudices 3. qu. 7. c. Cùm oporteat, eod. titul. de accuſat. c. In cunctis, & ibi gloſſ. in verbo maledicorum, 11. q. 3. c. licet Heli. verſic. Contra quos, de Simonia, & l. miles, §. mulier, & ibi notatur, ff. ad l. Iul. de adulte. & ſtup.*
Quintò, neceſſum eſt inquiſitori certum eſſe, 11
crimen commiſſum ac perpetratum eſſe, de quo inquiſitionem ſit facturus. Contigit namque aliquando inquiſitionem factam de homicidio necdum perpetrato, nempe viro læſo etiamnum viuente: & informationem factam ex leui rumore vulgi de incendio domus, quæ tamen pòſt integra inueniebatur & illæſa.
Sextò, debet inquiſitio ſeu informatio in decen- 12
tia ac forma debita redigi, nam ſi in forma iſthæc peccaret, inualida eſſet nullius momenti, nulliuſque roboris, *vt in c. Inquiſitionis, & in c. Qualiter & quando 2. extra de accuſat. facit, l. 1. ſi menſ. f. ſ. mod. dixe.*
Intelliges debitam ac decentem formam, quo- 13
ties ſubſtantialia informationis non omittuntur, vtpote per quem facta, quando, quo loco, cuius iuſſu, ætates, iuramenta, nomina, cognomina, qualitates, domicilia teſtium & huiuſmodi circumſtantiæ. Neminem autem hîc præterire volumus, Inquiſitionem eſſe triplicem.

Digitized by Google

14 Prima, nempe generalis eſt ſimpliciter; & per-
ſonarum & delictorum reſpectu; vtpote cum Præ-
ſes, Iudex, aut Fiſcus generaliter inquirit an ſint
homines facinoroſi: an ſcelera vſquam latêter ſup-
pullulent, aut commiſſa fuerint, de qua in inſigni *l.*
15 *Congruit, ff de offic. præſid.* † vt prouincia facinoro-
ſis hominibus purgetur, vt in quiete permaneat.
Et in hac inquiſitione generali minime neceſſa-
ria eſt fama: ſed eo caſu proceditur generali appre-
henſione per curſoriam, leuem ſiue plebeiam quã-
piam vicatim peruestigationem. Altera ſpecialis
eſt ſimpliciter, idque perſonarum etiam ac delicto-
rum ratione: vt cùm de certo, finito, ſeu limitato,
delicto, contra certam, & finitam ſeu limitatam
16 perſonam, Præſes, † Iudex, Prælatus, vel Fiſcus
inquirit: *de qua l. Ea quidem, C. de accuſat. & ibi*
neceſſario deſideratur fama, vel diffamatio præce-
dens, quemadmodum ſuperiùs meminimus, alio-
qui ipſa informatio eſſet nulla, parte ſcilicet refel-
lente ac contra dicente. Tertia generalis ſimul &
ſpecialis; generalis vtique ad perſonas, ad delicta
autem ſpecialis: vt cùm Præſes in genere vel vni-
uerſaliter inquirit de iis qui Socratem occiderunt:
vel contra, generalis ad delicta & ad perſonas ſpe-
cialis, vt cum Poteſtas, aut alius punitur ad Syndi-
ca: Attamen ſecundum D. Abbatem Panormitanũ
in præallegato *c. Qualiter & quando, 2. numeris,*
11.12. & 13. extra de accuſ.

17 Alia datur inquiſitionis diſtinctio. Nam alia eſt
generaliſſima, qua inquiritur ſuper ſtatu alicuius
Ciuitatis, Arcis, Caſtri, vel Loci.

18 Alia dicitur ſpecialis: qua inquiritur contra cer-
tam perſonam, ſiue ad imponendam pœnam, ſiue
ad ſcelera extirpanda ex debito officij: hanc diſtin-
ctionem pie lector precor ne ibi videre pigeat.
Porrò in inquiſitionibus nec Præſes nec Iudex,
nec Fiſcus aſtringuntur ad aliquas cõſtitutas leges,
aut ad ſolennitatem illam, quæ debet obſeruari in
inquiſitionibus ſeu in informationibus ordinariis,
quia non vocant partem aduerſam vt videat infor-
mationem fieri, aut vt videat teſtes iurare, nec etiã
tradunt huic aduerſatio nomina aut cognomina te-
ſtium, vt his omnibus per exceptionem obueniat,
cunctaque refellere poſſet, idque ſecundũ receptũ
vſum, ſtylum, & conſuetudinem.

19 Cuius ratio eſt, quod inquiſitiones duntaxat ſer-
uiunt ad præparandum, & nequaquam ad inſtruẽ-
dum iudicium, ac vt illius virtute quis condemne-
tur aut abſoluatur: quorſum tamen ſeruiunt & ſpe-
ctant inquiſitiones ſeu informationes ordinariæ.
Tametſi autem in inquiſitionibus per Iudicem aut
Fiſcum aut quempiam ex ipſorum mandato pera-
gendis, nec ante nec poſt litis conteſtationem vo-
canda fuerit pars, ad videndam informationis de-
ductionem, vel ad audienda teſtium iuramenta: de
iure tamen, & † Iudex & Fiſcus obligantur dare 20
parti inquiſitionis copiam priuſquam partem ream
cogere poſſint ad reſpondendum, potiſſimum ſi
fuiſſet facta inquiſitio ex authoritate, voto & man-
dato ad inſtantiam ſeu requeſtam partis, teſte An-
gelo ſummi iudicij viro, *in l. Si vacantia, Cod. de*
bon. vacan. lib. decimo ver. quinto not. in ver. Item
fallit.

Sin autem facta ea fuerit ex mero iudicis officio 21
abſque alicuius requiſitione, non debet reo de iure
tradi informationis copia. *Ita D. Angel. in d. leg. Si*
vacantia.

In praxi autem ſeu conſilio Flandriæ, Procu- 22
rator generalis nunquam dat parti inquiſitio-
nis ſeu informationis præcedentis copiam; li-
cet id fieri videamus in multis aliis † Flan-
driæ Curiis: vbi obligantur, accuſato aut denun- 23
ciato etiam dare teſtium nomina ac cognomina,
necnon totius inquiſitionis ſeu informationis co-
piam, ſi quando id poſtulet.

Poſtremò ſciendum eſt, quod Iudex, Fiſcus, aut 24
ſimilis debet tantum inquirere de criminibus intra
viginti annos admiſſis, computando ab ipſo die cõ-
miſſi criminis: ſupra verò viginti annos nequaquã
l. Querela, C. ad l. Corn. de falſ. quam legem inqui-
unt notabilem & ſingularem magnus ille Bartolus,
necnon Baldus, & Angelus ibidem, quos Iuriſpe-
riti pro numinibus colunt: quam legem & ego cẽ-
ſeo ſemper præſenti memoria tenendam, ac quaſi
ad vnguem pro amici liberatione perpetuò habẽ-
dam, *c. cum venerabilis, ext. de excep. gl. in c. 1. verbo*
per ſententiam, eod. tit. de excep.

Itaque inquiſitio ſiue officium iudicis inquiren- 25
tis tollitur viginti annis *d. c. Qualiter & quando*, 2.
Bartolo, Angelo, Saliceto, & communiter docto-
ribus teſtibus, ita fixo pede tenentibus *in dict. leg.*
Querela, qui gloſſæ opinionem contrarium ſuſti-
nentis, expreſſim reprobant.

Quæ quidem *l. Querela* duntaxat habet locum 26
in foro fori: ſecus in foro poli, conſcientiæ ſiue
animæ. *Panorm. in c. Cum haberet, ext de eo qui dux.*
in matri. quam polluit per adulter. per c. Cum tanto
ext. de conſuetud. & in d. c. Cum haberet, notabiliter
diſtinguit Panorm. quem omnino in 3. notabili vi-
dendum non diſſuaſerim. Aliarum tamen limita-
tionum, *ad d. l. Querela*, abunde meminit præcla-
rus I.V. Doct. D Iohannes Franciſcus Balbus *in ſuo*
perutili, & ſubtili tractatu Præſcriptionum §. Secũ-
dò quæro: ad quem prolixitatis euitandæ cauſa,
lectorem, caſu occurente, remitto.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT IX.

De Diſſamationibus præcedentibus per famam ſparſis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 9.

1 *Iudex aut Fiſcus habens duntaxat famam pro inquiſitione facienda, ad quæ obligatur.*
2 *Fama quæ originem ſumpſit ex* { *Ebrioſis,*
3 *Leui plebecula,*
4 *Inimicis,*
5 *Aduerſariis maleuolis.* } *ad alicuius diſſamationem eſt inualida.*
6 *Fama recens orta, aut quæ poſt capturam demum exoriri cœpit, ipſum reum non diſſamat.*
7 *Fama ſola nullis aliis indiciis fulta, nihil efficit.*
8 *Fama vnico teſte non ſuſpecto, de caſu factoque ipſo loquente, ſufficit ad inquiſitionem ineundam, ad capturam, ad arreſtam, denique ad tortura etiam ſubinde ſupplicium.*
9 *Diſſamatio omnis inquiſitione digna, naſci debet ex viris probis, &c.*
10 *Famæ actores ſunt nominandi.*
11 *Opiniones circa numerum proborum virorum, ad probandam iuſtam diſſamiam.*
12 *Æqua & nequaquam irrationabilis opinio.*
13 *Ad famæ probationem duos teſtes haud ſuſpectos ſufficere (etiam autoritate euangelica) aiunt.*
14 *Fama qualiter probetur remiſſiuè.*

SI iudex aut Fiſcus pro inquiſitione ſua producenda, nihil habuerit explorati, nihilque certi nouerit, quàm quæ qualicunque fama aliquando percepiſſet, lōgè profectò ab omni æquitatis tramite deuiaret, ſi huiuſmodi rumuſculi (plerunq; falſi (fama fretus, inquiſitionē ſuā tentare præſumeret.
1 Neceſſe enim eſt ipſum, antequam eam inquiſitionem aggrediatur, ritè atque per omnia edoctum beneque de iſthac fama informatum eſſe, & exactè cognoſcere; cuiuſnam ex ore primò prodierit, qua occaſione exorta.
Nū ex ebrioſis, aliaue leui† plebecula ſurrexerit:
2 num ex ‡ inimicis: ex aduerſariis, maleuolis. quan-
3 doquidem hæc omnia ad alicuius diſſamationem
4 (cuius gratia fieret inquiſitio) ſunt inualida, ſicuti
5 capite etiam præcedenti nonnihil meminimus.
6 Similiter fama nunc recens orta, aut quæ poſt capturam demum exoriri cœpit, nulla eſt, neque ipſum reum diſſamat, potiſſimum informatione celebrari cœpta. *Bartolus in l. Maritus, in frontiſpicio, & in l. De minore, §. Tormenta, in verſ. Quæro ex quo tempore, & c. ff. de quæſtionib. & Bald. & Imol. in l. ij poteſt. ff de aquiren. poſſeſs.*
Itidem nihil efficit fama ſola, nullis aliis apertis
7 indiciis fulta, gloſſa celebri *in verbo Illorum*; & Doctoribus teſtibus *in c. veniens, 1. extr. de teſtib.*
8 Porro fama, vnico teſte nulla. ſuſpicionis cauſſa refellendo, de caſu factoq; ipſo loquente, ſufficit ad inquiſitionem ineundam, ad capturam, ad arreſtam: Denique ad torturæ etiam ſubinde ſuppliciū.
9 Debet igitur omnis diſſamatio inquiſitione digna naſci ex viris probis, conſtantibus, morum grauitate fidendis, nullo vitio nullaue alia circumſtantia ſuſpectis, *c. Qualiter & quando, 2 c. Cum oporteat, extra de accuſa. c. Iudicet. 3. q. 7. c. In cunctis, & ibi gloſſ. in verb. Maledicorum, 11. q. 3.*
Quamobrem famæ authores ſeu actores nomi- 10
nare oportet, quo ſciatur, quæ perſonæ ſint, & an poſſint reprobari, *l. Si quis decurio, C. de falſ. & in Auth. Hodie. C. de repud.*
De iſtorum autem numero, ad probandam iuſtā 11
diſſamiā non ſatis conuenit inter iuriſperitos. Sunt enim qui huiuſmodi famā vel diſſamiā cōſtare velint decē bonorū proborūque virorū teſtimonio, vno eodemque ore loquentiū, cuius meminit (licèt reprobauit & meritò) amicus veritatis. Bart. *in d. l. De minore. §. Tormenta, ff. de quæſtionibus.* Alii reorum ſaluti addictiores contendunt non niſi vigintiquinq; aut ad minimum viginti bonorum virorum teſtimoniis reum poſſe diſſamari. Nōnullis placet famā fieri validam maiori teſtium alicuius viciniæ numero, vbi res contigiſſe narratur.
Aliis verò (quod mihi quoque probatur maxime) 12
nullus certus proborū virorū de diſſamia ſtabiliēda cōſtituitur numerus, neq; hunc etiā iura præſcribunt, ſed iudicis prudētiæ hic planè cōmittitur.
Sunt deniq; qui dicant (etiam autoritate euange- 13
lica) ad famæ probationem duos teſtes haud ſuſpectos ſufficere, quatenus ipſorum teſtimonia apparenti rationi conſentiant, vt ſimul edicant ſuæ notitiæ cauſſam à quibus ſua iſta teſtata didicerint: atque vt hic nominent viros probos & honeſtos. *c. In omni. & c. Licet vniuerſis, ext. de teſtib.*
Qualiter autē fama probetur, atq; per quot teſtes 14
lubebit videre per gloſ. & doct. in admodum trita *l. 3. §. eiuſdē ff. de teſt.* Cætera quippe, quæ pertinerēt ad huius materiæ ampliorē enodationē, breuitatis ſtudio prætereo Sed plura deſiderantē & expectātē remitto ad dominos, Bar. *in præcit. l. de Minor. §. Torm. ff. de quæſtioni. & ibi Dy. & Cy. Abb. & Fel. in c.*

Veniens

Digitized by Google

Veniens primo, iuncta ibidem glo. ſingulari ac celebri, in verbo. Illorum, ext. de teſtib. Amedeum Iuſtinum de Caſtello, in ſuo inſigni tractatu Syndicatus, atque ad quoſuis etiam iſtorum poſteros, quorũ opiniones, do gmata, & interpretationes in hac materia, noſtra ætate omnes paſſim ſequentes, conſtanter laudant & aſſerunt.

CAPVT X.

De Diffamationibus per indicia, ſuſpiciones, coniecturas, aut præſumptiones, diſperſis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 10.

1 *Iudex aut Fiſcus, ſi pro inquiſitione ſua producenda præter coniecturas, præſumptiones, inditia aut ſuſpiciones habuerit nihil obligatur de illis informare.*
2 *Indicia quæ ſunt?*
3 *Indicia ex quibus oriuntur?*
4 *Malæ conuerſationis deſcriptio.*
5 *Ex mala, cumque malis conuerſatione, ipſe etiam bonus, malus efficitur.*
6 *Qualis quiſque eſt, tali ſocio delectabitur.*
7 *Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris.*
8 *Ex locorum varietate, varia coniectura ducitur, indicium ſeu præſumptio.*
9 *Fuga haud dubiè non mediocrem ſuſpicionem ac indicium parit.*
10 *Iudex quæ indagare obligatur.*
11 *De vnoquoque bonum vel malum præſumimus, conſideratis primæ ætatis ſuæ moribus.*
12 *Ex geſtis præteritæ vitæ, præſentia metimur.*
13 *Ex dictis hominum facta penſamus.*
14 *Indicia teſtibus nequaquam ſuſpectis conſtare debent.*
15 *Vnus teſtis integer & ſufficiens, omnique exceptione maior ex viſu deponẽs, aliamque ſufficientem ſcientiæ cauſſam reddens, indicium ſufficiens ad capiendum, inquirendum & tormentis ſubdendum efficit.*
16 *Super indiciis, aut ex præſumptionibus, ſiue mendicatis ſuffragiis, nemo venit criminaliter condemnandus.*
17 *Indicia vel præſumptiones in criminalibus debent eſſe luce clariores.*
18 *In cauſsis criminalibus perſpicacius conſilium eſt adhibendum: quia ibidem maius periculum vertitur.*
19 *Confeſsio extraiudicialis vnico teſte ſufficiente, & cauſſam ſcientiæ reddente ad inquirendum ac procedendum ſufficit.*
20 *Minæ vnico teſte probatæ, aliquando ad inquirendum ac procedendum ſufficiunt.*

ETſi præſentis capitis materia eadem opera potuiſſet expediri & tractari in capite proximè præcedenti, vbi actũm eſt de diffamationibus præcedentibus per famam ſparſis, tamen ne nimia eiuſdem capitis longitudo cuiquam fuiſſet offendiculo: deinde quò clariùs aut enucleatiùs (præſertim ingeniis tardiuſculis) explicetur, hoc loco penè eandem materiam ſtatui latius rudiusque rurſum Deo opt. max. auxiliante explanaturus diſcutere.

1 Si igitur Iudex aut Fiſcus, pro inquiſitione ſua producenda, præter coniecturas quaſdam, præſumptiones, indicia aut ſuſpiciones, habuerit nihil, obligatur profectò principio ſeipſum de illis informare.

Indicia enim ſunt media intellectualia veritatis eliciendæ, ex aliqua circunſtantia ſingulari exurgentia, *l. Indicia certa, C. de rei vendic. c. Inter quatuor. iuncta gloſſ. in verbo Per argumenta, ext. de cleric. peregri. & c. Cùm cauſſam, in fine, de probat.*

Oriuntur autem iſtiuſmodi indicia nonnunquam ex communi publicaque voce & fama, aut ex moribus & modo viuendi ipſius diffamati, nempe ex mala conuerſatione, ob quam non temere iſthæc indicia oriri cernimus. 2

Mala enim conuerſatio malorum operum, & animi internis ſceleribus infecti probabile argumentum, aut (vt aliis placet) eſt malæ operationis & conſcientiæ deprauatæ indicium, 3

l. Si

l. Siplures, §. Aſſiduò, ff. de adminiſtra. tuto.
Et ex mala, cumque malis conuerſatione, ipſe
5 etiam bonus malus vel vicioſus efficitur, *l. Ædi-
les, §. Pedius, ibi, aleator fortè, &c. ff. de adi.
edict.*
6 Huc ſeruit illud magni nominis Philoſophi dictũ,
Qualis quiſque eſt, tali ſocio delectabitur. Cui
conſonat & illud Pſalmiſtæ:
7 Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo per-
uerteris. Interdum indicia colliguntur ex loco, in
quo quis conuerſatur, aut aliquando verſatus eſt.
8 quia ex locorum varietate, varia ſimiliter cõiectu-
ra ducitur, indicium ſeu præſumptio, *l. finali. c. Si
mancip. ita ſuer. alienat. & l. Aut facta. §. Euenit, ff.
de pœnis.*
Quandoque vero ex fuga. Fuga enim haud du-
9 biè non mediocrem ſuſpicionem ac indicium parit
Diuus in l. Diuus. ff. de cuſtod. reo. Vtrum verò fuga,
& quando ſuſpicionem generet, aut indicium, vel
ſemiplenam probationem, refert vir ille ſummi
nominis Bartolus in *l. lege. ff. De Syll. nec non D.
Cataldinus de Boncompagnis de Viſſo, I.V. Doctor cele-
berrimus in ſuo tract. ſeu Syndicatus, numero 74.* qui
plura huius rei ibidẽ ad plenum congeſſit, quæ, ne
ſi a æquo prolixior, tráſeunda putaui. Poterit præ-
terea Iudex indicia efficaciſſima elicere ex homi-
nis conſtantia, vel ex vocis, aut membrorum tre-
pidatione tremula, vel pallore. Iuxta illud, *Heu quã
difficile eſt crimen non prodere vultu? l. De minore,
§. Tormenta, ff de quæſtionibus.* Ideoque & hæc in-
dicia Iudici fuerint obſeruanda, per quæ ſæpe nu-
mero emergit & eluceſcit veritas, *d. §. Tormenta.*
10 Iudex etiã indagare obligatur, cuius primò vitæ
fuerit, & an talia, aut ſimilia, de quibus impræſen-
tiarum inculpatur, facere conſueuerit.
11 Nam de vnoquoque bonum, vel malum præſu-
mimus, conſideratis primæ ætatis ſuæ moribus *l.
Deſertorem §. Is qui 2. ibi,* inſpecto vitæ eius præ-
cedenti actu. *l. Non omnes, §. A barbaris, ff. de re mi-
litat. l. Tutor quoque. §.* Quæri poteſt, *ff. de ſuſpect.
tut.*
12 Ex geſtis enim præteritæ vitæ, præſentia meti-
mur, *l. pen. §. fi. C. de agen. in rebus. lib* 12. Item an
fuerit occiſo ſeu interfecto minatus: quoniam erit
probabile indiciũ quod ipſe re adimpleuerit, quic-
quid verbis profudit.
13 Cum ex dictis hominum facta penſemus, *l. vni-
ca, C. ſi quis Impor. maled. l. Labeo, ff. de ſupel. leg. l.
Item apud Labeonem, §. Adiicitur. ff. de iniur.* Præ-
terea conſiderandum eſt: an ſit talis, qui conſueue-
rit, taliaque viribus conficere potuerit, l. famoſi,
ibi, an potuerit facere: & an ante quid ſi ſimile fe-
cerit, &c, *ff. ad l. Iul maieſt.*
14 Et hæc indicia teſtibus nequaquam ſuſpectis cõ-
ſtare debent.
15 Vnus teſtis integer & ſufficiens, omnique ex-
ceptione maior, ex viſu deponens, aliter q̃ e ſuffi-
cientem ſcientiæ cauſam reddens, indicium ſufficiens
ad capiendum, inquirendum, & ad tormentis ſub-
dendum efficit, *l. Si quis, C. Ad l. Iul. maieſt. & ibi
notant gloſſ. & Doct. & Sali in l. fin. C. de quæſtioni-
bus.* ſed inſufficiens ad condemnandum.
Quod ſuper indiciis, aut ex præſumptionibus 16
ſiue mendicatis ſuffragiis, nemo venit criminaliter
condemnandus, *l. Abſentem, ff de pœnis l 1. in fine de
quæſtionibus l. Singuli, C. de Accuſat. atque D. Bart.
in l. fin eod. tit. quantumque etiam fortia ſint:*
Quia in criminalibus indicia vel probationes 17
debent eſſe luce clariores, vulgatiſſima *leg. Sciant
cuncti C. de probat.* vbi Imperatores Grat. Valent. &
Theodo. inquiunt, ac ſtatuunt in hæc verba: Sciant
cuncti accuſatores eam ſe rem deferre debere in
publicam notionem, quæ munita ſit idoneis teſti-
bus, vel inſtructa apertiſſimis documentis, vel in-
diciis ad probationem indubitatis, & luce clario-
ribus expedita. Huic legi ſubſcribunt Pontificij
canones, *c. Sciant cunct. 2. q. 8.* vbi eam legem ver-
botenus habemus canonizatam, & c. *Epiphanium.
5 q. 6. Idem dicitur in l. Qui ſententiam, C. de pœ-
nis ac d. l. Singuli.*
Quod ea ratione videtur procedere, quia in cau- 18
ſis criminalibus perſpicacius eſt conſilium adhi-
bendum: ibi enim maius periculum & detrimen-
tum vertitur & contingit, argumento *l. Addictos, C.
de appellat. & l 1. §. de ventre inſpic.* cũ ſine numero
haud diſſimilibus iuribus.
Confeſſionem Rei extra iudicialem vnico teſte 19
ſufficienti, & cauſſam ſcientiæ reddente ad inqui-
rendum, ac procedendum, ſiue torturæ ſubiicien-
dum ſufficere aiunt, *l. Capite quinto. ff. de adul. &
ibi gloſſ. in verbo, Accuſatori,* quam ſcribẽtes ad hoc
notabilem ac ſingularem aſtruunt. Adde quod not.
Panor. *in c. De hoc, numero 7. in verbo confeſſi ext. de
ſimonia. & in c.* Quam ſit graue, *numero 2. ext. de
exceſſibus prælato. Bart. in l. Quoniam ff* de his qui
notant. infam. *Bald. in l. dictus fuſtium. eodem tit.
Ang. in leg. 1. ff. de confeſſis.* cum infinitis locis ſi-
milibus.
Quemadmodum etiam minæ vnico teſte pro- 20
batæ, maximè quum minator conſueuerit ſuas mi-
nas mandare executioni: Et ex multis aliis poterit
curioſus Iudex indicia ſumere ad firmandam &
informandam conſcientiam, pro exquirenda ac
eruenda veritate delicti, vt inquit Bart. in ſuo tra-
ctatu *de quæſtionibus in Rubr. Quæro aliqua in-
dicia,* &c. Circa ergo materiam. quomodo ſumã-
tur indicia, & qualibus ſit opus indiciis, quæ Iu-
dicem ad inquiſitionem & etiam torturam meritò
extimulent, meminerit pius lector hic nihil certi
poſſe conſtitui: ſed pleraque ex prudentis Iudicis
arbitrio dependere: Ideoque exactam de ipſa do-
ctrinam dari non poſſe. Quod perpulchrè etiam
aſtruit

aſtruit D. Abbas *in c. Cùm in contemplatione, in 1. colum. in verſic.* Et quæ indicia ſufficiant, &c. *ext. de Reg. iur.* Senſit item hoc varijs in locis ſubtiliſſimus Bald. *in l. 1. in principio vltimæ columnæ, C. cõmu. de leg. & in l. Seruos, C. de teſtib. atque expreſſè, in l. 2. C. Quorum appellat. & D. Angelus Aretin in ſuo libello vtiliſſimo maleficiorum, in gloſſ. fama publica præcedente in 5. colum. in verſic. Quæro, an vnum indicium.* Ad quos conſulendos (cauſa vrgente) conuolare ne grauemini.

CAPVT XI.

De Notorio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. II.

1 *Notorium* { *Facti* { *Actu tranſeuntis* / *interpolate* / *Actu permanentis* } / *Iuris* / *Præſumptionis* } *Notorium eſt* { *iudici tantùm* / *Aliis tantùm* / *Iudici & aliis ſimul,* } *Incognitum* { *Aliis.* / *Iudici.* }
2 *Notorium facti quid ſit?*
3 *Aliter, facto res fit iudici notoria.*
4 *Populi teſtimonium quomodo intelligitur?*
5 *Decem faciunt plebem ſiue turbam.*
6 *Palam ac publicè quomodo intelligitur.*
7 *Quando crimen efficitur notorium, ſunt opiniones.*
8 *Vbicunque non eſt expreſſum aliquid à iure, iudicis arbitrio indubiè relinquitur.*
9 *Notorium* { *Facti actu tranſeuntis,*
10 *Facti interrupti,* } *Quid ſit?*
11 *Facti actu permanentis,*
12 *Iuris,*
13 *Vel iure crimen fit notorium.*
14 *Contra notorium iuris ſubinde admittitur probatio in contrarium.*
15 *Notorium præſumptionis quid ſit?*
16 *Filius is eſt, quem nuptiæ demonſtrant.*
17 *In rebus iudici certa notione perſpectis, nullus legum ordo, nulla recepta procedendi forma ſeruanda eſt.*
18 *In notoriis criminibus, coram Iudice commiſſis, Iudex res omnis neceſſariæ defectum ſolus adimplet.*
19 *Crimine in Iudicis conſpectu pro tribunali ſedentis admiſſo, licet Iudici contra reum ſummatim procedere ſine forma ac Iudicij ſtrepitu.*
20 *Crimina manifeſta iudiciorum ordinem non requirunt, occulta verò maximè.*

MInimè noſtri erat inſtituti, quamlibet hic notorij materiam fuſiùs prolixiuſque diſcernere atque excutere (quum id citra ingẽtem fructum, laboris penè fuerit immenſi) quare id duntaxat, quod noſtro ſcopo ſeruire videbatur, clarius aperire ſtatuimus.

1 Eſt igitur hic tale notorium triplex: Notorium facti, Notorium iuris, Notorium præſumptionis.

2 Notorium facti eſt, quod ſeſe apertè plurimorum oculis exhibet, tamque eſt euidens, vt probabiliter negari nequeat, vt nulla cauſatione, nulla tergiuerſatione celari poſſit, *l. Sed & ſi pupillus, §. Proſcribere. ff. de inſtit. act. l. Palam, ff. de ritu nup. l. Palam. ff. de verbo ſignific. & l. Quod maior, ff. ad municip.*

3 Vel aliter: facto res fit iudici notoria, quoties delictũ palã, publicè, frequentiq; populo teſte cõmittitur. adeò vt maleficus inficiari admiſſa nequiuerit.

Populi autem hic teſtimonium intellige: quando decem, aut plures perpetrato crimini adfuerunt. 4

Nam decem faciunt plebem ſiue turbam, *c. Vnio, 2 q. 3. iuncta gloſſ. fin. c. Presbyter ſi à plebe, 2 q. 4.* 5

Palam verò ac publicè cõmitti intelliges, quãdo in plateis, in tẽplis, in foris ipſis ſenatorũ cõſeſſionibus aliiſve locis publicis res commiſſa fuerit. 6

Quando autem crimen efficiatur notorium, varij varia meminerunt. Sunt qui velint tum crimen effici notorium, quando nullus inficiationi locus penitus exiſtit: vtpote cuius vniuerſæ viciniæ populus teſtis eſt, *c. Cùm dilectis filiis, §. Præſertim, extra de purg. canonic. c. Scimus, 1 q. 1.* Alij contendunt ſufficere, ſi id apud maiorem partem iſtius viciniæ vt certum & notum verſetur, *d. l. Quod maior, ff. ad municipal. & d. c. Cùm dilectis filiis.* Poſtremo ſunt, qui id omne iudicis arbitrio relinquendum conſtãter affirment: quando ſcilicet hominum numero 7

quid

Digitized by Google

quid fiat notorium: quod non ſit hoc ipſum expreſſe in iure diffinitum ac terminatum: tunc enim omnia iudicis arbitrio ſtatuenda eſſe certiſſimum eſt, *c. De cauſſis, ext. de offic. delegat.*

8 Nam vbicunque non eſt expreſſum aliquid à iure, iudicis arbitrio relinqui indubitatum eſt, *d. c. De cauſſis, & l. 1. ff. de iure deliber.* Quorum ſententiæ ac opinioni adſtipulari, nec ipſe vereor. Intellige tamen quando interdiu, nequaquam de nocte id delictum committitur, ita vt clarè conſpici poſſit, argumento *c. Conſuluit. in fine, extra, de offic. delegat. l. Teſtium, §. Tu magis ſcire potes. ff. de teſtib. & l. Aut facta, §. Tempus. ff. de pœnis.* Cæterum hic animaduertendum velim, notorium facti tres præterea habere ſpecies.

9 Nam aliud dicitur facti actu tranſeuntis, vt hoc, quod ſemel notorium factum eſt, ita vt non poſſit tergiuerſatione aliqua celari, nec vllam habeat ſui actus reiterationem, vt eſt homicidium publicè commiſſum, quod reiterationem non recipit: quale fuit Chriſti ſeruatoris noſtri, *cap. Sim. l. Chriſtus mortuus eſt, de conſecrat. diſtinct. 2. c. Aut facta, de pœnitent. diſtinct. 1. & c. Peruenit, extra, de teſtibus cogend.*

10 Aliud eſt notorium facti interrupti, hoc eſt quādo ita publice fit, vt non poſſit celari per tergiuerſationem, ſed ſæpius reiteratur, non tamen continuè: tale eſt crimen vſurarii manifeſti, qui habet menſam paratam ad mutuandum, & publice tenet, non tamen facit continuè mutuum, ſed frequenter hoc reiterat, *c. Cùm tu manifeſtos, ext. de vſur. & c. Vſurarum voraginem, eodem tit. lib. 6. vbi de hoc.* Et in hoc notorio ſemiplena probatio requiritur, *vt in c. Cum in diœceſi, extra, de vſur.*

11 Aliud eſt notorium facti actu permanentis, quod ita fit publicè, vt celari non poſſit, & habet in ſe facti continuationem: vt eſt videre in illo, qui continuè in carcere continetur. *De hoc in cap. Cum dilectis filiis, extra, de appella.* Porro quod vis notorium facti, aliquando notorium eſt, & manifeſtum Iudici, ſed incognitum aliis. Contra, aliquando cognitum eſt & notorium aliis, ſed occultum Iudici. Denique aliquando notorium & Iudici, & aliis, *c. De manifeſta, 2. qu.* 1. quorum omnium ac ſingulorum meminit D. Ioann. Milléus, in ſua praxi criminis perſequendi, in tractatu de notorio: ad quem plura ſciſcitari deſiderantem (vt cōpendio ſtudeamus) remittimus. Hactenus de notorio facti. Nunc de notorio iuris.

12 Notorium iuris eſt id crimen, de quo quis condemnatus eſt, vel quod in iuſtitia quis confeſſus eſt, *c. Euidentia, extra, de accuſat. l. Ingenuum. ff. de ſtatu homin. l. Res iudicata. ff. de regulis iuris.* dummodo certè hic in iuſtitia confeſſus perſeueret in ſua confeſſione, facta ſine tormentorum formidine, poſt diem & noctem: aliter enim non foret iure notorio talis confeſſio, *l. 1. §. Quæſt. ff. de quæſtio.*

Aut ſic: Iure crimen notorium ſit Iudici, quan- 13
docunque maleficus id liber in præſentia Iudicis pro tribunali ſedentis, & debitum ſui officij exequentis, fatetur, liber (inquam) omni metu, compedibus, vinculis, & quibuſcunque tormentorum generibus: vel quoties Iudicis delictum conſtat inquiſitione præuia, legitimo teſtimonio, aliíſve ſimilibus argumentis efficacibus: ita vt hinc poſſet ſequi condemnatio, *l. fin. C. de probat. l. Gesta, C. de re iudic.*

Nihilominus contra notorium iuris admitti- 14
tur ſubinde probatio in contrarium, veluti ſi tale notorium negetur, aut in dubium reuocetur: quibus modis quis appellans audiri debet & admitti *c. Romana eccleſia, §. Sin autem, de appellat. libr. 6 Tertiò,* reſtat de notorio præſumptionis pauca diſſerere.

Notorium præſumptionis, eſt euidentia iuris 15
vehementis præſumpta. Præſumptionibus namque Iudex ad criminis notitiam peruenit, quando indicia ipſa, vel cuiuſquam hominis mores tales ſunt, vt non temere iuſtitiæ præbeant apertam & penè certam de criminis veritate cenſuram. Veluti quum maleficus familiam alit cum alterius vxore: iura hinc eliciunt, & veluti certiſſimum ducunt, ipſum ita mœchantem in adulterio viuere. Rurſum quando vſurarius fœnoris gratia publicam menſam exponit: colligunt iura, & certiſſimum habent, hunc fœnerare. Tertio, quando maritus & vxor puerum aliquem nomināt filium: tunc eſt præſumptio iuris, puerum illum eſſe ipſorum filium, *c. Per tuas, ext. de probat. & c. Tranſmiſſæ, ext. Qui filii ſint legit.*

Quia filius is eſt, quem nuptiæ demonſtrant, 16
l. Quia ſemper ff. de in ius vocan. & l. filium, ff de his qui ſunt ſui vel alie. iur. atque item in ſimilibus. Nunc vero in notorijs, ac manifeſtis huiuſmodi criminibus noueritis, quod ſufficiat de iſtius notitiæ, ſeu vulgò (ſi ita fari liceat) notorietatis certitudine inquiſitio. Quæ quidem notoria ac manifeſta notitia haud parum efficax eſt inquiſitionibus, tantumque habet momenti, vt in apertis, ad formam prædictam criminibus, iudex procedere poſſit, abſque vllius accuſatione vel delatione ſine traditione, pro reo exemplaris copiæ indiciorum, ſine conſueto articulorum libello: denique abſque vlla concluſionis peroratione. Atque huiuſcemodi proceſſus neutiquam ſunt improbandi, neque vt nihil, parumque efficaces, reſcilendi: quaſi ob non adhibitas debitas, neceſſariaſque iuſtitiæ ſolennitates.

Quandoquidem in rebus Iudici certa notio- 17
ne, ſiue notorietate perſpectis, nullus legum ordo, nulla recepta procedendi forma ſeruanda fuerit.

In no-

Digitized by Google

18 In notoriis enim his criminibus coram iudice in loco iudiciali ſedēte commiſſis, Iudex ipſe rei omnis neceſſariæ defectum ſolus adimplet.

19 Crimine vero in Iudicis conſpectu pro tribunali ſedentis, ac debitum ſui officij exequentis & præſentia 10. vel duodecim admiſſis, licet Iudici contra Reum ſummatim procedere ſine vlla proceſſuum, ac iudicij ſtrepitu, *c. Veſtra, & c. Tua nos, ext. de cohabit. cler. & mulier.*

20 Nam crimina quę manifeſta ſunt, iudiciarium ordinem non requirunt: occulta vero maximè, *c. prohibentur, §. fin. 2 qu. 1.* Verum enimuero ſi crimen perpetratum fuerit præſente, teſteque iudice extrà tribunal ſeu locum ſenatorium, non pro tribunali ſedente, foris vſpiam procedendum fuerit iudici per inquiſitionem, atque proceſſus legitimo ritu inſtituendus. Quod ſcilicet crimen tali loco commiſſum, non fuerit ipſi notorium ſeu cognitum tāquam iudici, ſed veluti priuato. Itaque eo caſu omnis ordo iudiciarius eſt neceſſarius, *l. 1. & Authen. Offeratur, C. de litis conteſt. & c. Cum tu ext. de vſur. c. Cum dilecta ext. de corp. vit. ordin. & c. Si ſacerdos, ext. de offic. ordina.*

CAPVT XII.

De Commiſsionibus Criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 12.

1 *In crimine capitali iubet Iudex* { *Reum apprehendi,* / *Rei bona fideliter conſcribi.* } *idque per* { *Commiſſiones criminarias in Flādria & Mechlinienſi conſiliis,* } *ex petitione* { *Partis tantū* / *Procuratoris tantum* / *Vtriuſque* } *vel* { *Ad informationem latam habitam.* / *Ad informa. mox producendam* }

{ *Satellites, nuda ipſorum ſcilicet autoritate & iuramento,* } *In* { *Curiis feudorum.* / *Quibuſcunque aliis tribunalibus.* }

2 *In materia criminis nulli licitum eſt citatione vel captura vti, niſi informatione prauia.*

3 *In Cancellaria Brabantiæ, quales nonnumquam commiſsiones criminales admittantur.*

QVoties crimen ipſum aliquo ſuperiorum modorum innotuit Iudici, mandat is reum, ſine criminis rumuſculo infamem citari, & Senatui ſiſtendum accerſiri.

1 In crimine autem capitali iubet Iudex reum apprehendi, ipſiuſque bona cuncta fideliter conſcribi ſeu annotari. Abſque huius enim decreto ſeu autoritate, nulli vnquam fas eſſe poteſt in re criminaria quemuis aut citare, aut apprehenſione conſtringere: ſicuti ſpectabilis egregiuſq; Iurium. Doct. D. Bartholomæus Chaſſanæus in Conſuetudines Ducatus Burgundiæ, *tit: Des Iuſtices droictz d'icelles, §. 6 fol. 65. ad finem numeri* 19. commemorat. *Tex eſt, & ibi Bartolus, in l. Neminem Cod. de exhiben. reis.* quapropter ſuper hac re in Flandriæ nec non in magno Mechlinienſi concilijs, conſuetudinis eſt elargiri commiſſiones (quas vocant) criminarias. In Curiis verò Feudorum, cæteriſque tribunalibus, ſatellites, & quotquot ſunt huius muneris abſque vllo largiori mandato, ſola officij authoritate, hanc apprehenſionem ſibi vſurpant, quorum nonnulli ſunt generales, quibus huiuſmodi apprehenſionis cura à ſuperioribus ſuis, vnà cum officio committitur, maturationis ſcilicet gratia, quam iſthæc captura interdum depoſcit. Multifariam igitur commiſſiones criminales in memoratis conſiliis ſuper libellis ſupplicatoriis (vulgò Requeſtis) expediuntur. Alias ad ſolam poſtulationem & requiſitionem partis, vt placuit Aret. *in cap. 1. de iudic. cap. Licet, de accuſat. Ad l. peremptorium, ff. de iudic.* Nec non Bart. *in l. Si finita, §. Iulianus, ff de dam. infect. in leg. Conſentaneum, & in Anthentic. Qui ſemel C.* Quomodo & quando Iudex. Rurſum ad ſolam quæſtionem ſeu petitionem ipſius procuratoris. Poſtremò ad vtriuſque & partis, & procuratoris quæſtionem ſimul. Sunt harum præterea nonnullæ commiſſiones, quæ ad iamiam habitam informationem expediuntur. Alię ad informationem mox producendam.

Sed hanc peragi oportet, priuſquam vel ad citationem, vel ad apprehenſionem procedatur: 2
quandoquidem in materia criminis nulli licitum eſt

Digitized by Google

eſt citatione vel captura vti, niſi informatione præuia. Atque in omni commiſſione eius rei de qua producenda foret inquiſitio, neceſſum eſt per libellum articulatim ſingula enarrari crimina: quod non requirit res; cuius informatio antè habita eſt. Sed hîc ſufficit dicere (informatione viſa, &c.) abſque vlla crimiualium articulorum enarratione.

3 In Cancellaria autem Brabantiæ nonnunquam admittuntur commiſſiones criminales ſine vlla perſona efflagitante, ſine narratione criminũ, ſine aperta rerum cauſſa: nempe peculiari ratione hoc ſuadente: aut certe ex abſoluta voluntate & autoritate Principis, cuius vnius poteſtatis eſt hoc efficere, & non cuiuſpiam alterius è ſuo conſilio. Quoties item crimen punitione corporali dignum eſt, aut certe tale, vt citatus cauſſæ ſuæ defenſionem per procuratorem tutari nequeat, tradit tum Conſilium ipſam corporalem citationem, modò iſtiuſmodi præmiſſa apertè conſtiterint.

CAPVT XIII.

De Citatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 13.

1 *Citatio* { *Diuini* / *Naturalis* / *Canonici* / *Ciuilis* } *Iuris eſt.*

2 *Citatio eſt de ſubſtantia iudicii criminalis.*

3 *Citatio rei criminariæ fieri debet in perſonam diffamati, modo inueniri poſſet.*

4 *Citatio ſit ad domum, quam citationis tempore inhabitat, ſi perſonaliter reperiri nequit.*

5 *Domus quomodo hic accipiatur.*

6 *Reus ſi domibus careat, fugamque dederit, quo pacto citandus.*

7 *Executori ſemper incumbit, vt citato inſinuatio innoteſcat.*

8 *Reo citato competens commodumque comparitioni tempus à Iudice elargiendum.*

9 *Executori fides ſit de commiſsione peracta.*

10 *Nonnunquam Iudicis eſt, vtrilibet credere, aut executori, aut diffamato.*

11 *Conſilium haud aſpernandum pro executoribus, quo cauillationem & periculum effugiant.*

12 *Executor in negotio criminali, reo expletorum copiam non tradit.*

13 *Executor in negotio ciuili, reo expletorum copiam ex vſu ac ſtylo tradere obligatur.*

1 Citare, diuino, naturali, canonico, atque ciuili iure, iam olim à multis ſeculis introductum eſſe conſtat, vt *Geneſ.* 3. vbi legimus, Dominum Deum priuſquam Adam de peccato inobedientiæ puniebat, ipſum ad ſe vocaſſe. Adam vbi es, atque ipſius audiuiſſe admiſſi criminis expurgationem. *Huic ſeruit c. Deus omnipotens, 2. qu. 1.* vbi inquit, Deum noluiſſe priùs punire Sodomorum enormia mala, quàm inueſtigatione ac fidelibus teſtibus factus certior, ipſorum opera aperto iudicio comprobaſſet, *Clement. Paſtoralis, cum ibidem not. de ſentent. & re iudicat. & extrauaganti,* Rem non nouam aggredimur, *iuncta ibi gloſſa de dolo & contum. in extrauagantibus communibus. c. Cùm olim, extra de teſt. b. tritiſſim. l. De vnoquoque, ff. de re iudicat. l. Nam ita Diuus, ff. de adoptio. l. Tres denunciationes, C. Quomodo & quando iudi. l. Si quando, C. de teſtibus, cum ſine numero ſimilibus iurib.*

2 Citatio autem eſt de ſubſtantia & eſſentia ipſius iudicij ſeu proceſſus criminalis: vſque adeò, vt nullus niſi huiuſmodi citationis acceſſu, proceſſus valeat: teſte D. Lanfran. de Oriano inſigni practico, *in cap. Quoniam contra falſam, §. Citationes ad exordium, extra de probat.* Ideoque huic materiæ planè eſt neceſſaria. Nam omnia atque ſingula proceſſuum ſubſtantialia, ritum atque ordinem ſuum obſeruēt, neceſſe eſt: alioqui perperam omnia procederent, proceſſuſque ipſe foret nihili, *l. Prolatam C. de ſentent. & interlocut. omnium iudic.* Prætor enim incipit iudicium ab ea parte, quæ eſt de in ius vocando, *§. finali. Inſtit. de pœnis temer. litigat l. 2. ff. de in ius vocand.* atq; per Iacob. Rebuff. *in l. hac lege, de proxim. ſacro. ſcrip. lib. 12. C.*

Debet autem omnis citatio rei criminariæ fieri & peragi in perſonã Rei ſiue diffamati, modò is inueniri poſſet, *l. 1. ff. de libr. agnoſcend. & l. 4. ff. de dam. infecto.* 3

Vel certe pronunciabitur citatio domi ſuæ, quam ſcilicet nunc inhabitat citationis tempore, non in alijs domibus ſuis, *d. l. 1. & d. l. 4. & ibi Bartolus, l. Scire oportet, §. Sufficit ff. de excuſat. tuto l. Aut qualiter,* 4

18 In notoriis enim his criminibus coram iudice in loco iudiciali ſedẽte commiſſis, Iudex ipſe rei omnis neceſſariæ defectum ſolus adimplet.

19 Crimine vero in iudicis conſpectu pro tribunali ſedentis, ac debitum ſui officij exequentis & preſentia 10. vel duodecim admiſſo, licet Iudici contra Reum ſummatim procedere ſine vlla proceſſuum, ac iudicij ſtrepitu, *c. Veſtra, & c. Tua nos, ext. de cohabit. cler. & mulier.*

20 Nam crimina quę manifeſta ſunt, iudiciarium ordinem non requirunt: occulta vero maximè, *c. prohibentur, §. fin. 2. qu. 1.* Verum enimuero ſi crimen perpetratum fuerit præſente. teſteque iudice extrà tribunal ſeu locum ſenatorium, non pro tribunali ſedente, foris vſpiam procedendum fuerit iudici per inquiſitionem, atque proceſſus legitimo ritu inſtituendus. Quod ſcilicet crimen tali loco commiſſum, non fuerit ipſi notorium ſeu cognitum tãquam iudici, ſed veluti priuato. Itaque eo caſu omnis ordo iudiciarius eſt neceſſarius, *l. 1. & Authen. Offeratur, C. de litis conteſt. a. c. Cum tu ext. de vſur. c. Cum de tua, ext. de corp. vit. ordin. & c. Si ſacerdos, ext. de offic. ordina.*

CAPVT XII.

De Commiſſionibus Criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 12.

1 *In crimine capitali iubet Iudex*
- *Reum apprehendi,*
- *Rei bona fideliter conſcribi.*

idque per
- *Commiſſiones criminarias in Flãdria & Mechlinienſi conſiliis, ex petitione*
  - *Partis tantũ*
  - *Procuratoris tantum*
  - *Vtriuſque*

  vel
  - *Ad informationem iam habitam.*
  - *Ad informa. mox producendam*
- *Satellites, nuda ipſorum ſcilicet autoritate & iuramento, In*
  - *Curiis feudorum.*
  - *Quibuſcunque aliis tribunalibus.*

2 *In materia criminis, nulli licitum eſt citatione vel captura vti, niſi informatione præuia.*

3 *In Cancellaria Brabantiæ, quales nonnumquam commiſſiones criminales admittantur.*

QVoties crimen ipſum aliquo ſuperiorum modorum innotuit Iudici, mandat is reum, ſine criminis rumuſculo infamem citari, & Senatui ſiſtendum accerſiri.

1 In crimine autem capitali iubet Iudex reum apprehendi, ipſiuſque bona cuncta fideliter conſcribi ſeu annotari. Aſque huius enim decreto ſeu autoritate, nulli vnquam fas eſſe poteſt in re criminaria quemuis aut citare, aut apprehenſione conſtringere: ſicuti ſpectabilis egregiuſq; Iurium. Doct. D. Bartholomæus Chaſſanæus in Conſuetudines Ducatus Burgundiæ, *tit: Des Iuſtices droictz d'icelles, §. 6 fol. 65. ad finem numeri* 19. commemorat. *Tex eſt, & ibi Bartolus, in l. Neminem Cod. de exhiben. reis.* quapropter ſuper hac rè in Flandriæ nec non in magno Mechlinienſi concilijs, conſuetudinis eſt elargiri commiſſiones (quas vocant) criminarias. In Curiis verò Feudorum, cæteriſque tribunalibus, ſatellites, & quotquot ſunt huius muneris abſque vllo largiori mandato, ſola officij authoritate, hanc apprehenſionem ſibi vſurpant, quorum nonnulli ſunt generales, quibus huiuſmodi apprehenſionis cura à ſuperioribus ſuis, vnà cum officio committitur, maturationis ſcilicet gratia, quam iſthæc captura interdum depoſcit. Multifariam igitur commiſſiones criminales in memoratis conſiliis ſuper libellis ſupplicatoriis (vulgò Requeſtis) expediuntur. Alias ad ſolam poſtulationem & requiſitionem partis, vt placuit Aret. *in cap. 1. de iudic. cap. Licet, de accuſat. Ad l. peremptorium, ff. de iudic.* Nec non Bart. *in l. Si finita, §. Iulianus, ff de dam. infect. in leg. Conſentaneum, & in Anthentic. Qui ſemel C.* Quomodo & quando Iudex. Rurſum ad ſolam quæſtionem ſeu petitionem ipſius procuratoris. Poſtremò ad vtriuſque & partis, & procuratoris quæſtionem ſimul. Sunt harum prætęrea nonnullæ commiſſiones, quæ ad iamiam habitam informationem expediuntur. Alię ad informationem mox producendam.

Sed hanc peragi oportet, priuſquam vel ad ci- 2
tationem, vel ad apprehenſionem procedatur: quandoquidem in materia criminis nulli licitum

eſt

eſt citatione vel captura vti, niſi informatione præuia. Atque in omni commiſſione eius rei de qua producenda foret inquiſitio, neceſſum eſt per libellum articulatim ſingula enarrari crimina: quod non requirit res; cuius informatio antè habita eſt. Sed hîc ſufficit dicere (informatione viſa, &c.) abſque vlla criminalium articulorum enarratione.

8 In Cancellaria autem Brabantiæ nonnunquam admittuntur commiſſiones criminales ſine vlla perſona efflagitante, ſine narratione criminũ, ſine aperta rerum cauſſa: nempe peculiari ratione hoc ſuadente: aut certe ex abſoluta voluntate & autoritate Principis, cuius vnius poteſtatis eſt hoc efficere, & non cuiuſpiam alterius è ſuo conſilio. Quoties item crimen punitione corporali dignum eſt, aut certe tale, vt citatus cauſſæ ſuæ defenſionem per procuratorem tutari nequeat, tradit tum Conſilium ipſam corporalem citationem, modò iſtiuſmodi præmiſſa apertè conſtiterint.

CAPVT XIII.

De Citatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 13.

1 *Citatio* { *Diuini* / *Naturalis* / *Canonici* / *Ciuilis* } *Iuris eſt.*

2 *Citatio eſt de ſubſtantia iudicii criminalis.*

3 *Citatio rei criminariæ fieri debet in perſonam diffamati, modo inueniri poſſet.*

4 *Citatio fit ad domum, quam citationis tempore inhabitat, ſi perſonaliter reperiri nequit.*

5 *Domus quomodo hic accipiatur.*

6 *Reus ſi domibus careat, fugamque dederit, quo pacto citandus.*

7 *Executori ſemper incumbit, vt citato inſinuatio innoteſcat.*

8 *Reo citato competens commodumque comparitioni tempus à Iudice elargiendum.*

9 *Executori fides fit de commiſſione peracta.*

10 *Nonnunquam Iudicis eſt, vtrilibet credere, aut executori, aut diffamato.*

11 *Conſilium haud aſpernandum pro executoribus, quo cauillationem & periculum effugiant.*

12 *Executor in negotio criminali, reo expletorum copiam non tradit.*

13 *Executor in negotio ciuili, reo expletorum copiam ex vſu ac ſtylo tradere obligatur.*

1 Citare, diuino, naturali, canonico, atque ciuili iure, iam olim à multis ſeculis introductum eſſe conſtat, vt *Geneſ.* 3. vbi legimus, Dominum Deum priuſquam Adam de peccato inobedientiæ punierat, ipſum ad ſe vocaſſe. Adam vbi es, atque ipſius audiuiſſe admiſſi criminis expurgationem. *Huic ſeruit c. Deus omnipotens, 2. qu. 1.* vbi inquit, Deum noluiſſe priùs punire Sodomorum enormia mala, quàm inueſtigatione ac fidelibus teſtibus factus certior, ipſorum opera aperto iudicio comprobaſſet, *Clement. Paſtoralis, cum ibidem not. de ſent. & re iudicat. & extrauaganti,* Rem non nouam aggredimur, *iuncta ibi gloſſa de dolo & contum. in extrauagantibus communibus. c. Cùm olim, extra de teſtib. tritiſſim. l. De vnoquoque, ff. de re iudicat. l. Nam ita Diuus, ff. de adoptio. l. Tres denunciationes, C. Quomodo & quando iudi. l. Si quando, C. de teſtibus, cum ſine numero ſimilibus iurib.*

2 Citatio autem eſt de ſubſtantia & eſſentia ipſius iudicij ſeu proceſſus criminalis: vſque adeò, vt nullus niſi huiuſmodi citationis acceſſu, proceſſus valeat: teſte D. Lanfran. de Oriano inſigni practico, *in cap. Quoniam contra falſam, §. Citationes ad exordium, extra de probat.* Ideoque huic materiæ planè eſt neceſſaria. Nam omnia atque ſingula proceſſuum ſubſtantialia, ritum atque ordinem ſuum obſeruẽt, neceſſe eſt: alioqui perperam omnia procederent, proceſſuſque ipſe foret nihili, *l. Prolatam C. de ſent. & interlocut. omnium iudic.* Prætor enim incipit iudicium ab ea parte, quæ eſt de in ius vocando, *§. finali. Inſtit. de pœnis temer. litigat l. 1. ff. de in ius vocand.* atq; per Iacob. Rebuff. *in l. hac lege, de prox. ſacro. ſcrip. lib. 12. C.*

Debet autem omnis citatio rei criminariæ fieri & peragi in perſonâ Rei ſiue diffamati, modò is inueniri poſſet, *l. 1. ff. de libr. agnoſcend. & l. 4. ff. de dam. infecto.* 3

Vel certe pronunciabitur citatio domi ſuæ, quam 4
ſcilicet nunc inhabitat citationis tempore, non in alijs domibus ſuis, *d. l. 1. & d. l. 4. & ibi Bartolus, l. Scire oportet, §. Sufficit ff. de excuſat. tuto l. Aut qua-*

liter, §. Et ſi fortè, ff. quod vi aut clam. &c. Cauſſam quæ extra de dolo & contumac.

Domum autem hic accipimus, ſiue in propria
5 domo quis habitet, ſiue in conducta, ſiue gratis, ſiue hoſpitio quis receptus ſit, §. *Domum. Inſtitut. de iniur. & l. 1. §. Habitare. ff. de his qui deiecer. vel effud.* Idem quoque cenſet Lucas de Penna, *in l. 2. C. de metu. & epidim. lib. 12.*

6 Quòd ſi domibus omnino careat, atque loco ſuo fugam dederit, peragetur citatio ad normam executori in commiſſione traditam: vtpote edicto ſiue proclamatione publica, voce præconaria, tubæ ſonitu, aut ſimili ſolennitate, quorum meminit excellentiſſimus vir D. Guilielmus Duran. varijs in locis ſui Speculi, ad quem iuris ſtudioſum, breuitatis gratia, remitto.

7 Verum curandum ſemper fuerit executori, vt inſinuatio ſeu intimatio citato palam fiat per commiſſionem, aut per aliam non abſimilem formam, qua aperte Iudex cognoſcat commiſſionem ac citationem veriſimiliter Reo innotuiſſe.

8 Citatione autem iſthac ex commiſſione facta, neceſſum fuerit ipſi Reo citato competens commodumque comparitioni tẽpus elargiri, plus minusve ſeptem dierum, pro ratione diſtantiæ inter citatum & Iudicem.

9 Atque iſtiusmodi executori, quiſquis fuerit, fides fit de commiſſione peracta, vt etiam ex ipſius relatione per Iudicem decernatur ac detur contumacia ad eum finem atque commodũ, vt decet: quatenus de commiſſione ſua & onere conſtiterit.

Verùm enimuero non habetur iſthæc executori
fides de iure ciuili, ſed abſolutam fidem illi hac
tempeſtate dari cernimus. Quoties tamen nuntius
ſiue executor refert ſe citaſſe perſonaliter Socra-
tem, isque conſtanter id neget, & iuramento con- 10
trarium aſſerat: hic in Iudice fuerit (vt nonnullis
placet) vtrilibet credere, conſiderato ingenio &
qualitate perſonarum.

Quocirca tutiſſimum fuerit (ſicuti doctores autumant) binos emittere nuntios, vel certe, vt nuntius ſiue executor commiſsionem ſuam peragat præſentibus teſtibus; quos inſuper orationi ſuæ referendę prudens inſerat. Sunt tamen qui volunt, ſoli nuntio ſiue executori habendam fidem de cõmiſsione facta, quòd in re criminaria plerunque difficile foret teſtes adhibere. 11

Cæterum in negotio criminali, nuntius ſiue executor expletorum ſiue ſui mandati ſeu commiſſionis & relationis copiam, Reo nequaquam tradit, quod tamen efficere cogitur in materia ciuili, idq; ex vſu ſtyloque recepto. Horum plura, quia ſunt omnibus obuia, referre poſtpono. 12

Interim tamen ſi quis nunciorum ſiue executorum materiam pulchram, vtilem, ſingularem, & quotidianam abundantor ſcire deſiderauerit, ad Bartholomæum Chaſſanæum Conſuetudinum Burgundiæ Commentatorem inſignem, *titul. des Iuſtices & droicts d'icelles, vniuerſe, §. 7.* ne ſim longior, eundem remitto. 13

CAPVT XIV.

De Annotatione bonorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 14.

1. *Annotatio bonorum fit propter primam contumaciam.*
2. *Annotatio dicitur quædam compulſio ad comparendum.*
3. *Annotatio dicitur quædam præparatio ad confiſcationem.*
4. *Annotatio dumtaxat fit in cauſis criminalibus, in quibus fit bonorum publicatio.*
5. *Error non puſillus nonnullorum Iudicum noſtri temporis.*
6. *Annotatio quando fieri debeat, remiſsiuè.*
7. *Recepto vſu, ſtylo, ac conſuetudine, quorum bonorum annotatione vtimur.*

1 Bonorum annotationem non fieri niſi propter primam contumaciam, explorati iuris eſt, vt puta, quando aliquis de aliquo crimine in iudiciũ euocatus, præſentiam ſui facere contemnit, id eſt, ſe abſentat, nolens ad iudicium venire: eius bona tum ad manum iuſtitiæ (ſi ita fari liceat) ponuntur: dicunturque annotari, vt ſi infra annum redierit, & ſe crimine purgauerit integram rem ſuam habeat: ſi neque redierit, neque qui ſe defendat, habuerit, tunc poſt annum bona publicentur, *l. finali. ff. de requi. Reis, & l. 1. C. eodem tit.*

Itaque annotatio meritò dici poteſt quædam 2
compulſio ad comparendum, & caſu adueniente
verificationis † delicti, quædam præparatio ad 3
confiſcationem.

Animaduertite tamen ſecundum D. Ang. *in d. l. 1. Cod. de requi. Reis*, Annotationẽ duntaxat in cauſsis criminalibus fieri debere, in quibus fit bonorum publicatio. In alijs autem cauſsis criminalibus, vbi non venit publicatio imponenda, bona non ſunt 4

ſunt ad manum curiæ ponenda, quantumcumque ſit contumax Reus.

5 Iudices tamẽ nonnulli huius temporis ſecus faciunt, ingenio ac iudicio quo moti, neſcio, & pro contumacia faciunt indiſtinctè ſubhaſtari bona, *ſecundum l. fin. C. De requi. Reis*, de qua annotatione habetur *in l. 1.* & per vniuerſum illum *tit. ff. de requi. Reis.*

Per Bartolum, qui ibi declarat quando fieri de- 6
beat annotatio, *in l. Inter. ad finem, ff. de public. iudic.* & quomodo fieri debeat, habetur *in l. 1. § 1. & in l. fin. ff. de requi. Reis.*

Inolito receptoque vſu, ſtylo, ac conſuetudine, 7
bonorum vtimur annotatione, per commiſsionem criminalem executoris, ſimulatque per inquiſitionem ipſi de præmiſsis conſtiterit.

CAPVT XV.

De Citatione reali, id eſt, Captura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 16.

1 *Citatio realis abſque* { *Licentia, Authoritate, Commiſsione* } *Iudicis fieri nequit.*
2 *Exceptiones aliquot ſuperioris præcepti.*
3 *Exules hoſtes Reipublicæ ſunt.*
4 *Repertus in flagranti crimine, poteſt capi etiam ſine licentia Iudicis.*
5 *Capti citra Iudicis authoritatem, carcere claudendi ſunt intra 20. horas, ſecundum Bart.*
6 *Iidem carceri tradendi intra ſex horas, ſecundum alios.*
7 *Captura quatuor modis ab officiariis exercetur.*
8 *Officiarius Iuſtitialis innocentes ſuo arbitrio comprehendens, punitioni ſit obnoxius.*
9 *Inuectio in nonnullos arrogantes Officiarios.*
10 *Diffamatum dumtaxat comprehendere licet.*
11 *Diffamati infamia ſua dicam ſuis moribus præferunt.*
12 *Executor diſsimulans commiſſam manus iniectionem, quomodo puniendus.*
13 *Executoris aut Apprehenſoris non eſt captum ob quamlibet etiam pollicitam fidem liberæ donare relaxationi.*
14 *Executori in captura poſcenti ſubſidium, nullus officiarius, nullus ipſi ſubditus impunè id recuſare poterit.*
15 *Executori vbiuis locorum aperiendi ſunt carceres, modò id popoſcerit ad minimum vna nocte.*
16 *Executori maleficum rebellem comprehenſuro, permittitur domũ obſidere, oſtia & feneſtras infringere.*
17 *Executori ex vna authoritate concredita permittitur item quicquid ad illam capturam videbitur neceſſarium.*
18 *Executoris non eſſe, carcere conſtrictum vi illinc eximere, niſi, &c.*
19 *Executori non permiſſum è templis, aut cœmeteriis temere abſtrahere.*
20 *Loca ſacra nemini grauioris ſceleris reo patrocinari poſſunt.*
21 *Executori quando & quomodo, maleficum è ſacratis locis abſtrahere dabitur.*
22 *Loca ſacra leuiter maleficis patrocinia ſunt, niſi, &c.*
23 *Officiario ſæculari quando clericos captiuare conceditur.*
24 *Executori licitum ſubinde maleficum è propria domo ereptum, captiuare.*
25 *Executor omnem diſsimulabit ſaluiconductum, vel ſimilem purgationem.*
26 *Appellatio in re criminaria per totam Flandriam nulla.*
27 *Executori non licere rebellem maleficum interficere.*
28 *Executor quando ab homicidio malefici capiendi excuſandus.*
29 *Violenta manus iniectio in Officiarium aut executorem quomodo punienda.*
30 *Captum è manibus Executoris ſiue Officiarii vi liberans, Rei capti periculo ſit obnoxius.*
31 *Officiarios in Captura non iuuantes, quantum peccent.*
32 *Capturæ maleficorum quibuſuis incumbendum eſt.*
33 *Cur regiones noſtras paſsim habeamus latronibus oppletas.*
34 *Executori de commiſsione peracta, non de iniuriis relatis, fides adhibenda.*
35 *Executori maleficum in aliud territorium confugientem, & ſubſequi, & captiuare licebit.*
36 *Clericus in ſacris conſtitutus, in flagranti crimine repertus, an capi poſſet etiam à laicos*

Digitized by Google

1 NVLLI fas eſſe poteſt (ante meminimus) abſq; commiſſione ſine authoritate Iudicis, quemvis violenter ſiue realiter citare, aut apprehẽſione conſtringere: Textus clarus, & ibi nec inconcinniter Bart. *in l. Neminem, C de exhib. reis*: verum fallit
2 † hæc regula multifariam, veluti in monetarum falſariis ſeu violatoribus, *l. 1. Cod. de falſ. monet.* In iis paſſim qui publice latrocinio graſſantur, *trita & vulgata l. Capitalium, §. famoſos, ff. de pœnis.* In incẽdiarijs, §. *Incẽdiarij, in iamiam dicta l. Capitaliũ, l. Qui ædes, in principio, ff. de incend. & l. Qui ultimo, ff. de pœnis.* In violẽtis fœminarũ compreſſoribus, *l. raptores, C. de epiſc. & cleric. & leg. vnica. C. de rap. virg.* In ſtipendiarijs, qui furtim duces effugiũt, *l. 3. ff. de re milit. & l. 1. C. de deſerto, & occult. li. 12.* In arborũ & vinearum ſtolidis inciſoribus, ac deprædatoribus, *l. 2. ff. arbor. furt. cæſar.* In furibus cum ſarcina furti depræhẽſis, populoq; fugientes ipſos clamore tali inſectante. Tenete furem, Prehendite furem, *l. Si quis in ſeruitute, ad finem, & l. Interdum, §. Qui furem, ff. de furt.* huic non parum ſeruit *l. itaque, ff. ad l. Aquil.* In veneficis, in incantatoribus, qui veneficiis ſiue incantationibus aut puteos, aut aquarũ riuulos vitiant. *le. fin. C. de maleſic. & math.* quos omnes, hiſque adeò ſimiles; quilibet citra iudicis vel permiſſum vel mandatum comprehendere poteſt.

3 Capturæ itidem quorũlibet expoſiti ſunt, Apoſtatæ, Nonnæ velatæ, transfugæ, fugitiui, item exules: quos nemo non Reipublicæ, ſecundum iura ac Stylum, hoſtes ſuſpectos habet, & communem perniciem. Verùm enim vero, citra informationem præuiam huiuſmodi captura nulli permittitur: niſi vbi delinquentes inuenti fuerint † in ipſo
4 facto, & adhuc flagranti crimine comprehenſi: quo quidem caſu cuiuis conceditur, quoties flagrans crimen capitale eſt, aliàs verò minimè. *l. Raptores & l. vnica, paulo ante citatis, & l. Capite quinto, ff. Ad l. Iul. de adult. & ſtup.* Debent autem omnes iam dicti captores, quibus ſine iudicis authoritate apprehendere datur,

5 Captum illico carceri iuſtitiali intra 20. horas (vt nonnullis placet) tradere, ſub pœna priuati carceris, aut alia arbitraria: alias priuato capere nõ licet, *vt l vnica. C. de priuat. carce.* Ita egregius iuris interpres Bart. & ſequaces tenẽt in iamiam allegata *l. Capite quinto.*

6 Alij intra ſex horas id faciendum (ſi quidem id fieri poteſt) autumant. Huius meminit S. Tho. 22. *quæſt 65.*

7 Prætores, Supprætores, Satellites, Clientes, idque genus reliqui officiarij Ciuitatum, Oppidorũ, Caſtrorum, Ditionum, Pagorum, quatuor modis capturam exercent: Aut ex delatione generalis inquiſitionis: In præſente flagrãti crimine: Ex partiũ poſtulatione ſiue requiſitione: Ex iudicatis multis,

Officiarius iuſtitialis qui aliquem legalem, legeve dignum prehendit proprio arbitrio, quouis tempore, nulla vrgente cauſa ſiue (vt vulgò dicitur) ex vento, capto haud mediocrem facit iniuriam, imò ignominiam irretractabilem, teſte Baldo, *in l. vnica. Cod. de in integr. reſtitut.* nec non Iaſone multa allegante *in l. 4. §. Si quis condẽnatus ſit, numeris 12. & 23. ff. de re iudicat.* atque ea de cauſa punitioni ſubiacet nequaquam mediocri, etiam ſi huius † infeliciſſimi æui nonnulli arrogantes Officiarij, contra omnem rationem ac æquitatem, contrarium facere minime erubeſcant, intrepidè ſuſtinentes ſeſe habere (vt practicorum voculis vtar) ora aurea, & manus aureas: quaſi ipſis omnia tam iure quam iniuria impune cõceſſa fuerint dicere & facere. 8 9

Quum tamen neminem niſi malæ famæ ſiue diffamatum comprehendere liceat: veluti ſcurras, ganeones, heluones, nebulones, tenebriones, nugatores, vanos, & nullius precij homines, quos vtique proprio arbitratu ſiue ex vento captiuare licebit: 10

Quod ij infamiæ ſuæ dicam ſuis moribus præferant, iuribus paulo ante allegatis. 11

Quiſquis executorum diſſimulanter manus iniectionem negligit, quam tamen in mandatis ſuſceperat, ſuiſque viribus id fuerat integrum & liberũ, ſuſpendendus eſt officio, & pro Iudicis prudentia plectendus acriter. Si vero captum remiſerit liberum, adeoque ad fugam conniuenter iuuerit, veluti ex malicia, aut alioqui corruptus muneribus: tum planè priuandus mouenduſque foret officio, & prætereà quouis officio declarandus perpetuo indignus, & omni executioni inutilis & inhabilis: deinde exilio, aliaque pœna arbitraria mulctandus. 12

Neque item executoris aut apprehenſoris eſt, captum donare relaxationi ſiue dimittere, etiam ſi bona fide recipiat ſe ad conſtitutum diem rediturum. Hoc pacto enim commiſſionis formam excederet. 13

Non poteſt Iudex, Officiarius, aut quicunque ſubditus executori in apprehenſione ullum recuſare ſubſidium, ſi quando illud petierit. Nam ſi ex illius detrectatione quippiam conſequeretur diſpendij, vel pars aduerſaria, vel ipſa Iuſtitia, in illum animaduertendum foret, pro Iudicis prudentia. 14

Vbiuis locorum executori aperiendi ſunt carceres, modò id popoſcerit, certè vel minimũ vna nocte, quatenus commentarienſi pro ſumptibus & laboribus ibi reſpondeat. 15

Executori, vt maleficum rebellem & pugnacem comprehendat, permittitur multa ſatellitum manu, & præſidio domum circuncingere, & obſidere: ad hæc & oſtia & feneſtras infringere, etiam ſi id literæ commiſſionis non expreſſerint. 16

Quando

Digitized by Google

17 Quando enim illi captandi authoritas concreditur & committitur, intelligitur tum illi permiſſum quicquid ad commiſſionis ſuæ plenam executionẽ ſpectare videbitur : textus notatu dignus ac literis purpureis ſcribendus in *l. Illud. & ibi Bart. Paul. Caſtrenſ. & Doct. ff. de acquiren. hæredit. textus admodum ſingularis in c. Ex parte cum ibi notatis per Anto. de But. Panorm. Præpoſ. & alios Canoniſtas, De ſponſalibus c. Prudentiam, § Sexta, ext. de officio deleg.* his accedat textus aureis literis ſcribi haud indignus, cum adiuncta ſua ſingulari gloſſa, *in lege Quamuis, C. de fideicommiſſ.*

18 Si vero maleficus, conſtrictus carceris vinculis per Iuſtitiam foret, non eſſet executoris illum per fractionem carceris eximere, niſi id expreſſe per commiſſionem in mandatis habeat.

19 Neque itẽ fas illi poteſt eſſe maleficos è tẽplis, ex cœmeteriis, aliiſve locis ſacratis violẽter extrahere abſq; peculiari illius mãdato habito, *l. Fideli, & l. vlt. C. de his qui ad eccleſ. confugi.* vbi (ſolito more) D. Cynus, acutam narrat diſtinctionem: quã caſu emergente videndam non diſſuadeo, *& c. Inter alia, extra, de immu. eccleſ.* Verum licet interim templum iſtud & cœmeterium obſeſſione circumdare, & tum curare de amplioris authoritatis commiſſione, ſi id negotij circunſtantia, & materiæ diſpoſitio poſtulent.

20 De homicidio, de raptu virginum, idque genus grauioribus ſiue atrocioribus criminibus, nullum templum, nullum (inquam) cœmeterium, maleficum vlla libertate tuto donare poteſt: quamobrem non iniuria illinc abſtrahi poſſunt. *text. & ibi glo. in paragrapho, Homicidia, & in paragrapho, Neque autem, in Authentic. de mandat princip. collat. tertia, & notat. gloſſ. in verbo, Abducere, in lege ſecunda, C. de his qui ad eccleſ. confug. Angel. laborioſiſſimus in ſuo tractatu maleficiorum, ſub ſingulariſſima gloſſa in verb. fama publica, verſic.* Quarto quæro an vbilibet liceat capere malefactorem, *& c. Idem Angel. in eodem tractatu in gloſſ. in verbo*. In ſcalis ſancti Petronij, ad exordium, quem in materia hac, & alia criminali legendum ac relegendum nemo non ſuadet.

21 Attamen ęquum eſt hic talem violentiam à ſacro abſtractionem, ab Epiſcopo, ipſiuſve vicariis prius efflagitare: quam ſi imprudenter hi negauerint, vi illinc extrahere licet contra Epiſcopi mentem & gratiam citra ſacrati etiam loci violationẽ: vt iura præfata aperte demonſtrant, *præallegatis paragrap. Homicidia, & paragrapho, Neque autem, nec non D. Ang. in l. cis ſtatim citatis, & Saliceto in Auth. Si quis, Cod. Ad l. Iul. de adulter. & ſtup.*

22 De leuioribus autem criminibus, templum & cœmeterium Reo libertatis confugia ſunt, *l. Fideli, lege, ulti. & cap. Inter alia, ſuprà in medium adductis*, niſi hic maleficus ſacratum locum maleficio ſuo violauerit ipſe, committendo ſcil. cet crimen in templo, vel in cœmeterio. *cap. fin. & ibi D. Pano. & aliis ſcribentes, ext. de immu. eccleſ. In Authentica, vt liceat matri & auiæ, paragrapho, Quia vero ita reperiantur. colla. 8* In his enim non admodum inſiſto, quandoquidem iuris canonici diſpoſitioni in his ſtandum ſit, *arg. no. cap prim. de no. oper. nuncia.* Si tamen quiſpiam immunitatis materiam fuſiùs & acutiùs examinatam inſpicere deſiderauerit, conuolabit ad commentaria in conſuetudines Burgundiæ, incomparabilis viri Bartholomæi à Challanæo *ſub titulo: Des Iuſtices & droictz d'icelles. Rub. Si aucun commet ſimple larcin, §. Quinto, verſic.* Sed ad materiam immunitatis, &c. per tres columnas, necnon ad excellentiſſimum V. I. Doctorem D. Oldradum in ſuis conſiliis, *conſilio 154. incipiente, Quidam deliquit. &c.*

Officiario ſeculari clericos itidem & viros Eccleſiaſticos in flagranti crimine repertos comprehendere licet, ſed captos tradere debet ipſorum ordinario, ſed hic exoluere proculdubio expenſas iuſtitiæ cogitur. *c. Si iudex laicus, cum ibi notatis, de ſentent. excommuni. li. 6.* Neque hic in flagranti crimine ipſis duntaxat officiariis fas eſt clericos ſiue eccleſiaſticos captiuare : verùm etiam quibuſvis aliis extra omnem officij adminiſtrationem, modo eos captos tradant, *vt ſuprà d. c. Si iudex laicus.* Secularibus item officiariis licet capere clericos ſeu eccleſiaſticos non in veſtitu, habitu, tonſuraque eccleſiaſticis repertos, captoſque detinere, donec Iudici ſpirituali innotuerit, an veſtis in qua capti fuerint, clericalis ſit, an non, *c. Ex part. 3. & ibi. D. Panorm.* eiuſque imitatores. *ext. de priuil. & exceſſibus priuilegiato.* 23

Executori licitum eſt captiuare criminoſum, atque etiam è domo propria extrahere, *leg. 1. Cod. de offic. diuer. iudicum, & notatur in l. Nemo. ff. de reg. iur.* 24

In grauioribus item delictis non abſtinebit ab apprehenſione, gratia alicuius ſaluiconducti aut ſimilis permiſſionis, & condonationis prærogatiuę, quales literas maleficus ipſe huic executori exhibere contenderet : ſed executione exercenda perget executor, Rei ipſius omnem cognitionem tum diſſimulaturus: neque ſimiliter ipſum ad vllam appellationem admitteret. 25

Quandoquidem appellatio in re criminaria per totam Flandriam nihil loci habeat, ſicuti id paſſim fortiter aſſerunt; vel ſaltem comprehenſum non ſinet abire liberè, donec illi per ſuperiorem fuerit vlterior conſtringendi per prohibitionem adempta poteſtas, vt antè. Neque etiam de iure licet aliud appellare tribunal ob capturam, ſed tantum ob immodicam & plus æquò diuturnam carceris cuſtodiam, & ob ſibi pernitioſum adminiſtrationis Iuſtitiæ defectum. 26

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

18 In notoriis enim his criminibus coram iudice in loco iudiciali ſedēte commiſſis, Iudex ipſe rei omnis neceſſariæ defectum ſolus adimplet.

19 Crimine vero in Iudicis conſpectu pro tribunali ſedentis, ac debitum ſui officij exequentis & pręſentia 10. vel duodecim admiſſo, licet Iudici contra Reum ſummatim procedere ſine vlla proceſſuum, ac iudicij ſtrepitu, *c. Veſtra, & c. Tua nos, ext. de cohabit. cler. & mulier.*

20 Nam crimina quę manifeſta ſunt, iudiciarium ordinem non requirunt: occulta vero maximè, *c. prohibentur, §. fin. 2 qu. 1.* Verum enimuero ſi crimen perpetratum fuerit præſente, teſteque iudice extrà tribunal ſeu locum ſenatorium, non pro tribunali ſedente, foris vſpiam procedendum fuerit iudici per inquiſitionem, atque proceſſus legitimo ritu inſtituendus. Quod ſcilicet crimen tali loco commiſſum, non fuerit ipſi notorium ſeu cognitum tāquam iudici, ſed veluti priuato. Itaque eo caſu omnis ordo iudiciarius eſt neceſſarius, *l. 1. & Authen. Offeratur, C. de litis conteſta. c. Cum tu ext. de vſur. c. Cum de tua, ext. de corp. vit. ordin. & c. Si ſacerdos, ext. de offic. ordina.*

CAPVT XII.

De Commiſſionibus Criminalibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis CAP. 12.

1 *In crimine capitali iubet Iudex*
- *Reum apprehendi,*
- *Rei bona fideliter conſcribi.*

idque per
- *Commiſſiones criminarias in Flādriæ & Mechlinienſi conſiliis, ex petitione*
  - *Partis tantū*
  - *Procuratoris tantum*
  - *Vtriuſque*

  vel
  - *Ad informationem iam habitam.*
  - *Ad informationem mox producendam*
- *Satellites, nuda ipſorum ſcilicet autoritate & iuramento, In*
  - *Curiis feudorum.*
  - *Quibuſcunque aliis tribunalibus.*

2 *In materia criminis nulli licitum eſt citatione vel captura vti, niſi informatione præuia.*

3 *In Cancellaria Brabantiæ, quales nonnumquam commiſſiones criminales admittantur.*

QVoties crimen ipſum aliquo ſuperiorum modorum innotuit Iudici, mandat is reum, ſine criminis rumuſculo infamem citari, & Senatui ſiſtendum accerſiri.

1 In crimine autem capitali iubet Iudex reum apprehendi, ipſiuſque bona cuncta fideliter conſcribi ſeu annotari. Aſque huius enim decreto ſeu autoritate, nulli vnquam fas eſſe poteſt in re criminaria quemuis aut citare, aut apprehenſione conſtringere: ſicuti ſpectabilis egregiuſq; Iurium. Doct. D. Bartholomæus Chaſſanæus in Conſuetudines Ducatus Burgundiæ, *tit: Des Iuſtices droictz d'icelles, §. 6 fol. 65. ad finem numeri 19.* commemorat. *Tex eſt, & ibi Bartolus, in l. Neminem Cod. de exhiben. reis.* quapropter ſuper hac rē in Flandriæ nec non in magno Mechlinienſi concilijs, conſuetudinis eſt elargiri commiſſiones (quas vocant) criminarias. In Curiis verò Feudorum, cæteriſque tribunalibus, ſatellites, & quotquot ſunt huius muneris abſque vllo largiori mandato, ſola officij authoritate, hanc apprehenſionem ſibi vſurpant, quorum nonnulli ſunt generales, quibus huiuſmodi apprehenſionis cura à ſuperioribus ſuis, vnà cum officio committitur, maturationis ſcilicet gratia, quam iſthæc captura interdum depoſcit. Multifariam igitur commiſſiones criminales in memoratis conſiliis ſuper libellis ſupplicatoriis (vulgò Requeſtis) expediuntur. Alias ad ſolam poſtulationem & requiſitionem partis, vt placuit Aret, *in cap. 1. de iudic. cap. Licet, de accuſat. Ad l. peremptorium, ff. de iudic.* Nec non Bart. *in l. Si finita, §. Iulianus, ff de dam. infect. in leg. Conſentaneum, & in Anthentic. Qui ſemel C.* Quomodo & quando Iudex. Rurſum ad ſolam quæſtionem ſeu petitionem ipſius procuratoris. Poſtremò ad vtriuſque & partis, & procuratoris quæſtionem ſimul. Sunt harum præterea nonnullæ commiſſiones, quæ ad iamiam habitam informationem expediuntur. Alię ad informationem mox producendam.

Sed hanc peragi oportet, priuſquam vel ad citationem, vel ad apprehenſionem procedatur: quandoquidem in materia criminis nulli licitum 2

eſt

eſt citatione vel captura vti, niſi informatione præuia. Atque in omni commiſſione eius rei de qua producenda foret inquiſitio, neceſſum eſt per libellum articulatim ſingula enarrari crimina: quod non requirit res; cuius informatio antè habita eſt. Sed hîc ſufficit dicere (informatione viſa, &c.) abſque vlla criminalium articulorum enarratione.

3 In Cancellaria autem Brabantiæ nonnunquam admittuntur commiſſiones criminales ſine vlla perſona efflagitante, ſine narratione criminũ, ſine aperta rerum cauſſa: nempe peculiari ratione hoc ſuadente: aut certe ex abſoluta voluntate & autoritate Principis, cuius vnius poteſtatis eſt hoc efficere, & non cuiuſpiam alterius è ſuo conſilio. Quoties item crimen punitione corporali dignum eſt, aut certe tale, vt citatus cauſſæ ſuæ defenſionem per procuratorem tutari nequeat, tradit tum Conſilium ipſam corporalem citationem, modò iſtiuſmodi præmiſſa apertè conſtiterint.

CAPVT XIII.

De Citatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 13.

1 *Citatio* { *Diuini* / *Naturalis* / *Canonici* / *Ciuilis* } *Iuris eſt.*

2 *Citatio eſt de ſubſtantia iudicii criminalis.*
3 *Citatio rei criminaria fieri debet in perſonam diffamati, modo inueniri poſſet.*
4 *Citatio fit ad domum, quam citationis tempore inhabitat, ſi perſonaliter reperiri nequit.*
5 *Domus quomodo hic accipiatur.*
6 *Reus ſi domibus careat, fugamque dederit, quo pacto citandus.*
7 *Executori ſemper incumbit, vt citato inſinuatio innoteſcat.*
8 *Reo citato competens commodumque comparitioni tempus à Iudice elargiendum.*
9 *Executori fides fit de commiſſione peracta.*
10 *Nonnunquam Iudicis eſt, vtrilibet credere, aut executori, aut diffamato.*
11 *Conſilium haud aſpernandum pro executoribus, quo cauillationem & periculum effugiant.*
12 *Executor in negotio criminali, reo expletorum copiam non tradit.*
13 *Executor in negotio ciuili, reo expletorum copiam ex vſu ac ſtylo tradere obligatur.*

1 Citare, diuino, naturali, canonico, atque ciuili iure, iam olim à multis ſeculis introductum eſſe conſtat, vt *Geneſ.* 3. vbi legimus, Dominum Deum priuſquam Adam de peccato inobedientiæ punierat, ipſum ad ſe vocaſſe. Adam vbi es, atque ipſius audiuiſſe admiſſi criminis expurgationem. *Huic ſeruit c. Deus omnipotens,* 2. *qu.* 1. vbi inquit, Deum noluiſſe priùs punire Sodomorum enormia mala, quàm inueſtigatione ac fidelibus teſtibus factus certior, ipſorum opera aperto iudicio comprobaſſet, *Clement. Paſtoralis, cum ibidem not. de ſent. & re iudicat. & extrauaganti,* Rem non nouam aggredimur, *iuncta ibi gloſſa de dolo & contum. in extrauagantibus communibus. c. Cùm olim, extra de teſt. b. tritiſſim. l. De vnoquoque. ff. de re iudicat. l. Nam ita Diuus, ff. de adoptio. l. Tres denunciationes,* C. *Quomodo & quando iudi. l. Si quando,* C. *de teſtibus, cum ſine numero ſimilibus iurib.*

2 Citatio autem eſt de ſubſtantia & eſſentia ipſius iudicij ſeu proceſſus criminalis: vſque adeò, vt nullus niſi huiuſmodi citationis acceſſu, proceſſus valeat: teſte D. Lanfran. de Oriano inſigni practico, *in cap. Quoniam contra falſam, §. Citationes ad exordium, extra de probat.* Ideoque huic materiæ planè eſt neceſſaria. Nam omnia atque ſingula proceſſuum ſubſtantialia, ritum atque ordinem ſuum obſeruẽt, neceſſe eſt: alioqui perperam omnia procederent, proceſſuſque ipſe foret nihili, *l. Prolatam* C. *de ſent. & interlocut. omnium iudic.* Prætor enim incipit iudicium ab ea parte, quæ eſt de in ius vocando, §. *finali. Inſtit. de pœnis temer. litigat l.* 1. *ff. de in ius vocand.* atq; per Iacob. Rebuff. *in l. hac lege, de prox. ſacro. ſcrip. lib.* 12. C.

3 Debet autem omnis citatio rei criminariç fieri & peragi in perſonã Rei ſiue diffamati, modò is inueniri poſſet, *l.* 1. *ff. de libr. agnoſcend. & l.* 4. *ff. de dam. infecte.*

4 Vel certe pronunciabitur citatio domi ſuæ, quam ſcilicet nunc inhabitat citationis tempore, non in alijs domibus ſuis, *d. l.* 1. *& d. l.* 4. *& ibi Bartolus, l. Scire oportet, §. Sufficit ff. de excuſat. tuto l. Aut qua-*

Digitized by Google

liter, §. Et ſi fortè, ff. quod vi aut clam. &c. Cauſſam
qua extra de dolo & contumac.
Domum autem hic accipimus, ſiue in propria
5 domo quis habitet, ſiue in conducta, ſiue gratis, ſi-
ue hoſpitio quis receptus ſit, *§. Domum. Inſtitut.*
de iniur. & l. 1. §. Habitare, ff. de his qui deiecer. vel
effud. Idem quoque cenſet Lucas de Penna, *in l. 2.*
C. de metu. & epidim. lib. 12.
6 Quòd ſi domibus omnino careat, atque loco
ſuo fugam dederit, peragetur citatio ad normam
executori in commiſſione traditam: vtpote edicto
ſiue proclamatione publica, voce præconaria, tu-
bæ ſonitu, aut ſimili ſolennitate, quorum meminit
excellentiſſimus vir D. Guilielmus Duran. varijs
in locis ſui Speculi, ad quem iuris ſtudioſum, bre-
uitatis gratia, remitto.
7 Verum curandum ſemper fuerit executori, vt
inſinuatio ſeu intimatio citato palam fiat per com-
miſſionem, aut per aliam non abſimilem formam,
qua aperte Iudex cognoſcat commiſſionem ac ci-
tationem veriſimiliter Reo innotuiſſe.
8 Citatione autem iſthac ex commiſſione facta,
neceſſum fuerit ipſi Reo citato competens com-
modumque comparitioni tēpus elargiri, plus mi-
nusve ſeptem dierum, pro ratione diſtantiæ inter
citatum & Iudicem.
9 Atque iſtiusmodi executori, quisquis fuerit, fi-
des fit de commiſſione peracta, vt etiam ex ipſius
relatione per Iudicem decernatur ac detur con-
tumacia ad eum finem atque commodū, vt decet:
quatenus de commiſſione ſua & onere conſtiterit.
Verùm enimuero non habetur iſthæc executori
fides de iure ciuili, ſed abſolutam fidem illi hac
tempeſtate dari cernimus. Quoties tamen nuntius
ſiue executor refert ſe citaſſe perſonaliter Socra-
tem, isque conſtanter id neget, & iuramento con- 10
trarium aſſerat: hic in Iudice fuerit (vt nonnullis
placet) vtrilibet credere, conſiderato ingenio &
qualitate perſonarum.
Quocirca tutiſſimum fuerit (ſicuti doctores au- 11
tumant) binos emittere nuntios, vel certe, vt nun-
tius ſiue executor commiſsionem ſuam peragat
præſentibus teſtibus; quos inſuper orationi ſuæ
referendę prudens inſeret. Sunt tamen qui volunt,
ſoli nuntio ſiue executori habendam fidem de cō-
miſsione facta, quòd in re criminaria plerunque
difficile foret teſtes adhibere.
Cæterum in negotio criminali, nuntius ſiue exe- 12
cutor expletorum ſiue ſui mandati ſeu commiſſio-
nis & relationis copiam, Reo nequaquam tradit,
quod tamen efficere cogitur in materia ciuili, idq;
ex vſu ſtyloque recepto. Horum plura, quia ſunt
omnibus obuia, referre poſtpono.
Interim tamen ſi quis nunciorum ſiue executo- 13
rum materiam pulchram, vtilem, ſingularem, &
quotidianam abundantor ſcire deſiderauerit, ad
Bartholomæum Chaſſanæum Conſuetudinum
Burgundiæ Commentatorem inſignem, *titul. des*
Iuſtices & droicts d'icelles, vniuerſo, §. 7. ne ſim
longior, eundem remitto.

CAPVT XIV.

De Annotatione bonorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 14.

1 *Annotatio bonorum fit propter primam contumaciam.*
2 *Annotatio dicitur quadam compulſio ad comparendum.*
3 *Annotatio dicitur quadam præparatio ad confiſcationem.*
4 *Annotatio dumtaxat fit in cauſis criminalibus, in quibus fit bonorum publicatio.*
5 *Error non puſillus nonnullorum Iudicum noſtri temporis.*
6 *Annotatio quando fieri debeat, remiſsiuè.*
7 *Recepto vſu, ſtylo, ac conſuetudine, quorum bonorum annotatione vtimur.*

1 Bonorum annotationem non fieri niſi propter
primam contumaciam, explorati iuris eſt, vt
puta, quando aliquis de aliquo crimine in iudiciū
euocatus, præſentiam ſui facere contemnit, id eſt,
ſe abſentat, nolens ad iudicium venire: eius bona
tum ad manum iuſtitiæ (ſi ita fari liceat) ponuntur:
dicunturque annotari, vt ſi infra annum redierit, &
ſe crimine purgauerit integram rem ſuam habeat: ſi
neque redierit, neque qui ſe defendat, habuerit,
tunc poſt annum bona publicentur, *l. finali. ff. de*
requi. Reis, & l. 1. C. eodem tit.
Itaque annotatio meritò dici poteſt quædam 2
compulſio ad comparendum, & caſu adueniente
verificationis T delicti, quædam præparatio ad 3
confiſcationem.
Animaduertite tamen ſecundum D. Ang. *in d. l. 1.* 4
Cod. de requi. Reis, Annotationē duntaxat in cauſsis
criminalibus fieri debere, in quibus fit bonorum
publicatio. In alijs autem cauſsis criminalibus,
vbi non venit publicatio imponenda, bona non
ſunt

ſunt ad manum curiæ ponenda, quantumcumque ſit contumax Reus.

5 Iudices tamẽ nonnulli huius temporis ſecus faciunt, ingenio ac iudicio quo moti, neſcio, & pro contumacia faciunt indiſtinctè ſubhaſtari bona, *ſecundum l. fin. C. De requi. Reis*, de qua annotatione habetur *in l. 1.* & per vniuerſum illum *tit. ff. de requi. Reis.*

Per Bartolum, qui ibi declarat quando fieri debeat annotatio, *in l. Inter. ad finem, ff. de public. iudic.* & quomodo fieri debeat, habetur *in l. 1. § 1. & in l. fin. ff. de requi. Reis.* 6

Inolito receptoque vſu, ſtylo, ac conſuetudine, bonorum vtimur annotatione, per commiſsionem criminalem executoris, ſimulatque per inquiſitionem ipſi de præmiſsis conſtiterit. 7

CAPVT XV.

De Citatione reali, id eſt, Captura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 16.

1 *Citatio realis abſque { Licentia, Authoritate, Commiſsione } Iudicis fieri nequit.*
2 *Exceptiones aliquot ſuperioris præcepti.*
3 *Exules hoſtes Reipublicæ ſunt.*
4 *Repertus in flagranti crimine, poteſt capi etiam ſine licentia Iudicis.*
5 *Capti citra Iudicis authoritatem, carcere claudendi ſunt intra 20. horas, ſecundum Bart.*
6 *Iidem carceri tradendi intra ſex horas, ſecundum alios.*
7 *Captura quatuor modis ab officiariis exercetur.*
8 *Officiarius Iuſtitialis innocentes ſuo arbitrio comprehendens, punitioni ſit obnoxius.*
9 *Inuectio in nonnullos arrogantes Officiarios.*
10 *Diffamatum dumtaxat comprehendere licet.*
11 *Diffamati infamia ſua dicam ſuis moribus præferunt.*
12 *Executor diſsimulans commiſſam manus iniectionem, quomodo puniendus.*
13 *Executoris aut Apprehenſoris non eſt captum ob quamlibet etiam pollicitam fidem libera donare relaxatieni.*
14 *Executori in captura poſcenti ſubſidium, nullus officiarius, nullus ipſi ſubditus impunè id recuſare poterit.*
15 *Executori vbiuis locorum aperiendi ſunt carceres, modò id popoſcerit ad minimum vna nocte.*
16 *Executori maleficum rebellem comprehenſuro, permittitur domũ obſidere, oſtia & feneſtras infringere.*
17 *Executori ex vna authoritate concredita permittitur item quicquid ad illam capturam videbitur neceſſarium.*
18 *Executoris non eſſe, carcere conſtrictum vi illinc eximere, niſi, &c.*
19 *Executori non permiſſum è templis, aut cœmeteriis temere abſtrahere.*
20 *Loca ſacra nemini grauioris ſceleris reo patrocinari poſſunt.*
21 *Executori quando & quomodo, maleficum è ſacratis locis abſtrahere dabitur.*
22 *Loca ſacra leuiter maleficis patrocinia ſunt, niſi, &c.*
23 *Officiario ſæculari quando clericos captiuare conceditur.*
24 *Executori licitum ſubinde maleficum è propria domo ereptum, captiuare.*
25 *Executor omnem diſsimulabit ſaluiconductum, vel ſimilem purgationem.*
26 *Appellatio in re criminaria per totam Flandriam nulla.*
27 *Executori non licere rebellem maleficum interficere.*
28 *Executor quando ab homicidio malefici capiendi excuſandus.*
29 *Violenta manus iniectio in Officiarium aut executorem quomodo punienda.*
30 *Captum è manibus Executoris ſiue Officiarii vi liberans, Rei capti periculo ſit obnoxius.*
31 *Officiarios in Captura non iuuantes, quantum peccent.*
32 *Captura maleficorum quibuſuis incumbendum eſt.*
33 *Cur regiones noſtras paſsim habeamus latronibus oppletas.*
34 *Executori de commiſsione peracta, non de iniuriis relatis, fides adhibenda.*
35 *Executori maleficum in aliud territorium confugientem, & ſubſequi, & captiuare licebit.*
36 *Clericus in ſacris conſtitutus, in flagranti crimine repertus, an capi poſſet etiam à Laico?*

1 NVLLI fas eſſe poteſt (ante meminimus) abſq;
commiſſione ſine authoritate Iudicis, quem-
vis violenter ſiue realiter citare, aut apprehēſione
conſtringere: Textus clarus, & ibi nec inconcinni-
ter Batt. *in l. Neminem, C. de exhib. reis*: verum fallit
2 † hæc regula multifariam, veluti in monetarum
falſariis ſeu violatoribus, *l. 1. Cod. de falſ monet.* In
iis paſſim qui publice latrocinio graſſantur, *trita &
vulgata l. Capitalium, §. famoſos, ff. de pœnis.* In in-
cēdiarijs, §. *Incēdiarij, in iamiam dicta l. Capitaliū,
l. Qui ædes, in principio, ff. de incend. & l. Qui vlti-
mo, ff. de pœnis.* In violētis fœminarū compreſſori-
bus, *l. raptores, C. de epiſc. & cleric. & leg. vni-
ca. C. de rap. virg.* In ſtipendiarijs, qui furtim du-
ces effugiūt, *l. 3. ff. de re milit. & l. 1. C. de deſerto, &
occult. li. 12.* In arborū & vinearum ſtolidis inciſo-
ribus, ac deprædatoribus, *l. 2. ff. arbor. furt. cæſar.*
In furibus cum ſarcina furti depræhēſis, populoq;
fugientes ipſos clamore tali inſectante. Tenete fu-
rem, Prehendite furem, *l. Si quis in ſeruituto, ad fi-
nem, & l. Interdum, §. Qui furem, ff. de furt.* huic
non parum ſeruit *l. itaque, ff. ad l. Aquil.* In venefi-
cis, in incantatoribus, qui veneficiis ſiue incanta-
tionibus aut puteos, aut aquarū riuulos vitiant, *l. e.
fin. C. de maleſic. & math.* quos omnes, hiſque adeò
ſimiles, quilibet citra iudicis vel permiſſum vel
mandatum comprehendere poteſt.

3 Capturæ itidem quorūlibet expoſiti ſunt, Apo-
ſtatæ, Nonnæ velatæ, transfugæ, fugitiui, item ex-
ules: quos nemo non Reipublicæ, ſecundum iura
ac Stylum, hoſtes ſuſpectos habet, & communem
perniciem. Verùm enim vero, citra informatio-
nem præuiam huiuſmodi captura nulli permitti-
4 tur: niſi vbi delinquentes inuenti fuerint † in ipſo
facto, & adhuc flagranti crimine comprehenſi; quo
quidem caſu cuiuis conceditur, quoties flagrans
crimen capitale eſt, aliàs verò minimè. *l. Raptores
& l. vnica, paulo ante citatis, & l. Capite quinto,
ff. Ad l. Iul. de adult. & ſtup.* Debent autem omnes
iam dicti captores, quibus ſine iudicis authoritate
apprehendere datur,

5 Captum illico carceri iuſtitiali intra 20. horas
(vt nonnullis placet) tradere, ſub pœna priuati
carceris, aut alia arbitraria: alias priuato capere nō
licet, *vt l. vnica. C. de priuat. carc.* Ita egregius iuris
interpres Bart. & ſequaces tenēt in iamiam allegata
l. Capite quinto.

6 Alij intra ſex horas id faciendum (ſi quidem id
fieri poteſt) autumant. Huius meminit S. Tho. 22.
quæſt. 65.

7 Prætores, Supprætores, Satellites, Clientes, id-
que genus reliqui officiarij Ciuitatum, Oppidorū,
Caſtrorum, Ditionum, Pagorum, quatuor modis
capturam exercent: Aut ex delatione generalis in-
quiſitionis: In præſente flagrāti crimine: Ex partiū
poſtulatione ſiue requiſitione: Ex Iudicatis multis.

Officiarius iuſtitialis qui aliquem legalem, lege- 8
ve dignum prehendit proprio arbitrio, quouis
tempore, nulla vrgente cauſa ſiue (vt vulgò dicitur)
ex vento, capto haud mediocrem facit iniuriam,
imò ignominiam irretractabilem, teſte Baldo, *in l.
vnica. Cod. de in integr. reſtitut.* nec non Iaſone
multa allegante *in l. 4. §. Si quis condēnatus ſit, nu-
meris 22. & 23. ff. de re iudicat.* atque ea de cauſa
punitioni ſubiacet nequaquam mediocri, etiam ſi
huius † infeliciſſimi æui nonnulli arrogantes Offi- 9
ciarij, contra omnem rationem ac æquitatem,
contrarium facere minime erubeſcant, intrepidè
ſuſtinentes ſeſe habere (vt practicorum voculis
vtar) ora aurea, & manus aureas: quaſi ipſis omnia
tam iure quam iniuria impune cōceſſa fuerint dice-
re & facere.

Quum tamen neminem niſi malæ famæ ſiue dif- 10
famatum comprehendere liceat: veluti ſcurras, ga-
neones, heluones, nebulones, tenebriones, nuga-
tores, vanos, & nullius precij homines, quos vti-
que proprio arbitratu ſiue ex vento captiuare lice-
bit:

Quod ij infamiæ ſuæ dicam ſuis moribus præ- 11
ferant, iuribus paulo ante allegatis.

Quiſquis executorum diſſimulanter manus in- 12
iectionem negligit, quam tamen in mandatis ſuſce-
perat, ſuiſque viribus id fuerat integrum & liberū,
ſuſpendendus eſt officio, & pro Iudicis prudentia
plectendus acriter. Si vero captum remiſerit libe-
rum, adeoque ad fugam conniuenter iuuerit, velu-
ti ex malicia, aut alioqui corruptus muneribus: tum
planè priuandus mouenduſque foret officio, &
prætereà quouis officio declarandus perpetuo in-
dignus, & omni executioni inutilis & inhabilis:
deinde exilio, aliaque pœna arbitraria mulctan-
dus.

Neque item executoris aut apprehenſoris eſt, 13
captum donare relaxationi ſiue dimittere, etiam ſi
bona fide recipiat ſe ad conſtitutum diem reditu-
rum. Hoc pacto enim commiſſionis formam ex-
cederet.

Non poteſt Iudex, Officiarius, aut quicunque 14
ſubditus executori in apprehenſione ullum recu-
ſare ſubſidium, ſi quando illud petierit. Nam ſi ex
illius detrectatione quippiam conſequeretur diſ-
pendij, vel pars aduerſaria, vel ipſa Iuſtitia, in illum
animaduertendum foret, pro Iudicis prudentia.

Vbiuis locorum executori aperiendi ſunt carce- 15
res, modò id popoſcerit, certè vel minimū vna no-
cte, quatenus commentarienſi pro ſumptibus & la-
boribus ibi reſpondeat.

Executori, vt maleficum rebellem & pugnacem 16
comprehendat, permittitur multa ſatellitum manu,
& præſidio domum circuncingere, & obſidere: ad
hæc & oſtia & feneſtras infringere, etiam ſi id lite-
ræ commiſſionis non expreſſerint.

Quando

17 Quando enim illi captandi authoritas concreditur & committitur, intelligitur tum illi permiſſum quicquid ad commiſſionis ſuæ plenam executionẽ ſpectare videbitur : textus notatu dignus ac literis purpureis ſcribendus in *l. Illud. & ibi Bart. Paul. Caſtrenſ. & Doct. ff. de acquiren. hæredit. textus admodum ſingularis in c. Ex parte cum ibi notatis per Anto. de But. Panorm. Prepoſ. & alios Canoniſtas, De ſponſalibus c. Prudentiam, § Sexta, ext. de officio deleg.* his accedat textus aureis literis ſcribi haud indignus, cum adiuncta ſua ſingulari gloſſa, *in lege Quamuis, C. de fideicommiſſ.*

18 Si vero maleficus, conſtrictus carceris vinculis per Iuſtitiam foret, non eſſet executoris illum per fractionem carceris eximere, niſi id expreſſe per commiſſionem in mandatis habeat.

19 Neque itẽ fas illi poteſt eſſe maleficos è tẽplis, ex cæmeteriis, aliiſve locis ſacratis violẽter extrahere abſq; peculiari illius mãdato habito, *l. Fideli, & l. vlt. C. de his qui ad eccleſ. confugi.* vbi (ſolito more) D. Cynus, acutam narrat diſtinctionem: quã caſu emergente videndam non diſſuadeo, *& c. Inter alia, extra, de immu. eccleſ.* Verum licet interim templum iſtud & cœmeterium obſeſſione circumdare, & tum curare de amplioris authoritatis commiſſione, ſi id negotij circunſtantia, & materiæ diſpoſitio poſtulent.

20 De homicidio, de raptu virginum, idque genus grauioribus ſiue atrocioribus criminibus, nullum templum, nullum (inquam) cœmeterium, maleficum vlla libertate tuto donare poteſt: quamobrem non iniuria illinc abſtrahi poſſunt. *text. & ibi glo. in paragrapho, Homicidia, & in paragrapho, Neque autem, in Authentic. de mandat princip. collat. tertia, & notat. gloſſ. in verbo, Abducere, in lege ſecunda, C. de his qui ad eccleſ. confug. Angel. laborioſiſſimus in ſuo tractatu maleficiorum, ſub ſingulariſsima gloſſa in verb. fama publica, verſic.* Quarto quæro an vbilibet liceat capere malefactorem, *& c. Idem Angel. in eodem tractatu in gloſſ. in verbo,* In ſcalis ſancti Petronij, ad exordium, quem in materia hac, & alia criminali legendum ac relegendum nemo non ſuadet.

21 Attamen ęquum eſt hic talem violentiam à ſacro abſtractionem, ab Epiſcopo, ipſiuſve vicariis prius efflagitare: quam ſi imprudenter hi negauerint, vi illinc extrahere licet contra Epiſcopi mentem & gratiam citra ſacrati etiam loci violationẽ: vt iura præfata aperte demonſtrant, *præallegatis paragrap. Homicidia, & paragrapho, Neque autem, nec non D. Ang. in locis ſtatim citatis, & Saliceto in Auth. Si quis, Cod. Ad l. Iul. de adulter. & ſtup.*

22 De lenioribus autem criminibus, templum & cœmeterium Reo libertatis confugia ſunt, *l. Fideli, lege, ulti. & cap. Inter alia, ſuprà in medium adductis*, niſi hic maleficus ſacratum locum maleficio ſuo violauerit ipſe, committendo ſcilicet crimen in templo, vel in cæmeterio, *cap fin. & ibi D. Pano. & aliis ſcribentes, ext. de immu. eccleſ. In Authentica, vt liceat matri & auiæ, paragrapho, Quia vero ita reperiantur. colla. 8* In his enim non admodum inſiſto, quandoquidem iuris canonici diſpoſitioni in his ſtandum ſit, *arg. no. cap prim. de no. oper. nuncia.* Si tamen quiſpiam immunitatis materiam fuſiùs & acutiùs examinatam inſpicere deſiderauerit, conuolabit ad commentaria in conſuetudines Burgundiæ, incomparabilis viri Bartholomæi à Challanæo *ſub titulo, Des Iuſtices & droictz d'icelles. Rub. Si aucun commet ſimple larcin, §. Quinto, verſic.* Sed ad materiam immunitatis, &c. per tres columnas, necnon ad excellentiſſimum V. I. Doctorem D. Oldradum in ſuis conſiliis, *conſilio 154. incipiente, Quidam deliquit. &c.*

Officiario ſeculari clericos itidem & viros Ec- 23
cleſiaſticos in flagranti crimine repertos compræhendere licet, ſed captos tradere debet ipſorum ordinario, ſed hic exoluere proculdubio expenſas iuſtitiæ cogitur. *c. Si iudex laicus, cum ibi notatis, de ſentent. excommuni. li. 6.* Neque hic in flagranti crimine ipſis duntaxat officiariis fas eſt clericos ſiue eccleſiaſticos captiuare : verùm etiam quibuſvis aliis extra omnem officij adminiſtrationem, modo eos captos tradant, *vt ſuprà d. c. Si iudex laicus.* Secularibus item officiariis licet capere clericos ſeu eccleſiaſticos non in veſtitu, habitu, tonſuraque eccleſiaſticis repertos, captoſque detinere, donec Iudici ſpirituali innotuerit, an veſtis in qua capti fuerint, clericalis ſit, an non, *c. Ex part. 3. & ibi. D. Panorm.* eiuſque imitatores. *ext. de priuil. & exceſſibus priuilegiato.*

Executori licitum eſt captiuare criminoſum, at- 24
que etiam è domo propria extrahere, *leg. 1. Cod. de offic. diuer. iudicum, & notatur in l. Nemo. ff. de reg. iur.*

In grauioribus item delictis non abſtinebit ab 25
apprehenſione, gratia alicuius ſaluiconducti aut ſimilis permiſſionis, & condonationis prærogatiuę, quales literas maleficus ipſe huic executori exhibere contenderet : ſed executione exercenda perget executor, Rei ipſius omnem cognitionem tum diſſimulaturus: neque ſimiliter ipſum ad vllam appellationem admitteret.

Quandoquidem appellatio in re criminaria per 26
totam Flandriam nihil loci habeat, ſicuti id paſſim fortiter aſſerunt; vel ſaltem comprehenſum non ſinet abire liberè, donec illi per ſuperiorem fuerit vlterior conſtringendi per prohibitionem adempta poteſtas, vt antè. Neque etiam de iure licet aliud appellare tribunal ob capturam, ſed tantum ob immodicam & plus æquò diuturnam carceris cuſtodiam, & ob ſibi pernitioſum adminiſtrationis Iuſtitiæ defectum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

27 Nulla ratione licet apprehenſori, maleficum inter apprehendendum (quam libet acris etiam fuerit & fortis malefici rebellio, & corporis ſui defenſio) interimere, etiam ſi exul ſit, aut alioqui morte ipſa digniſſimus. Id enim non permittitur præterquam Iudici: cui ſoli vniuerſa, in corpus, atque adeò in vitæ extinctionem poteſtas eſt collata.

28 Verum enim verò ſi certò aperteque executori commiſſum fuiſſet, talem maleficum ita apprehenſione vrgere, vt aut viuum aut enectum tandem caperet, vel certè ea tamque violenta fieret ſcelerati rebellio, vt concertatio videretur periculoſa, victoria dubia, & contra executori à ſeſe propulſanda foret ſceleroſi violenta inuaſio, hoc pacto apprehenſor ab homicidio tali commiſſo excuſaretur. Neque culpæ vlli executor ſit obnoxius, ob læſionem, ob mutilationem, ſi quando de malefici impetuoſa rebellione docere poterit, *l. 2. & l. ſi quis percuſſorem. C. ad l. Cornel. de ſica.* Ita videtur ſentire Bal. ſubtilis in ſimili, *in l. Addictos; C. de Epiſc. audien.* necnõ D Angel. in ſuo tractatu maleſi. *in gloſſ. in verbo, Fama publica. verſic.* Et primo, quando Officialis vadit pro malefactore capiendo. Idem Bald. *in l. fin. C. de exhib. Reis.*

29 Quiſquis violenter executori apprehenſuro reſtiterit, violenta manu ipſius ſinum aut gulam conſtrinxerit, ſimilemve violentiam illi impegerit: periculo ſe committit perdendi pugni, aut alterius mulctæ pro qualitate impetus, & animi ad nocendum auidi.

30 Quiſquis autem violenter maleficum criminis gratia vinctum, è manibus executoris aut ſatellitis extraxerit, is ſeſe exponit periculo ſubeundi eandẽ pœnam corporalem, vel ciuilem, pro Iudicis arbitrio, quam ſubiiſſet captus, ſi extractus non fuiſſet, argumento *l. Ad commentarienſem, C. de cuſtod. Reo. l. Quoties, C. De exactorib. tributo. lib.* 10. Porrò quum hominum natura pronior ſit ad malum, quàm ad bonum, non raro fit, vt multi ita ſint erga iuſtitiæ executores affecti, vt ad apprehenſionem ‡ ma-
31 leficorum (tametſi non eripiant) requiſiti, aut fugiant, aut operam ſuam recuſent, ſed veluti otioſi ſpectatores, baculis ſuis innituntur, & euentum colluctationis expectantes, quaſi ad iuſtitiæ executionem impediendam alacriores ſint: quam ad eiuſdem promotionem (quod ipſe nimis vera experientia didici) Officiarium in periculo relinquunt, aut ſubinde etiam occidi permittunt, ob quorum inertiam, ſiue potius ob iuſtitiæ propagandæ ſupinam negligentiam, atque pernitioſum deſpectum fit vt ipſi malefici è manib. iuſtitiarij ſæpe elabantur, audaciores fiant, & etiam paſſim multis modis maleficentiores, imò & ipſis ruſticis iuſtitiæ maleuolis deſpectoribus ſæpe nocentiores: cui damno ſuo, imò communi malo potius, facilè mederi potuiſſent, ſi vel leuiter Officiarium in apprehenſione iuuare libuiſſet: Alij verò multò ſunt puſillanimiores, qui ob ruſticum & nimis ignauum timorem, maleficorum gratiam potius ſibi conciliare malunt, quam malam apud eos inire gratiam. Hinc fit vt etiam aliquando de ijs bene mereri ſtudeant, eos domi quum veniunt, alant: requiſiti, eos occultent, patrocinentur, clancularias ſuppetias ſufferant: Officiarijs eos requirentibus, denegent, adeò vt vel iuramento adacti, malint nequiter peierare ſe eos neſcire, aut non vidiſſe, quàm eos ſola commonſtratione in Officiarij manus ſalubriter tradere. Atque hæc omnia ex eo (vt dixi) metu, quo timent poſtea ab ipſis, ſi euaſerint, aut à complicibus ſuis nocte opprimi, ſpoliari, aut incendi.

Verùm ſi omnes Ruſtici coniunctis & animis 32
& operis huiuſmodi nebulones, Reipubl. pernicies, & nefaria ſcelera, vt rabidas beſtias non tam à ſeſe quam à tota Republ. profligatos, atque prorſus extinctos curarent, longè præclarius Reſpublicæ noſtræ florerent, tutiuſque paſſim bonis ciuibus iter facere, quocunque velint, liceret. Verum, proh dolor, plures inuenias qui in ipſam Iuſtitiam, virtutem Reipublicæ quam maximè neceſſariam, quam in ipſos iuſtitiæ oppreſſores, aut propugnatores ſæuire malunt.

Atque hinc fit, vt tam impunè tot latronibus 33
regiones noſtras oppleri videamus, qui laxis veſtibus interiuſque occultatis loricis, aut aliis armis clara luce inter bonos ciues conuerſentur, qui quoties volunt, bonos mercatores Reipubl. fortes neruos, in viis opperiunt, ſpoliant, & interimunt. Sed huiuſmodi omnes peregrinos, veſtibus aut armis quocunque modo ſuſpectos, optarim ab Officiariis apprehendi, perquiri cuiates ſint, & vnde viuant. Quos ſi apprehenderint, cautè eos ſeruent (vt omnes alios) nuſquam quieſcant, aut rarius, potiſſimum ſi per Cœmeteria, aut per loca alterius iuriſdictionis, aut per loca alia priuilegiata ipſos conducere debeant, ne eo ex manibus ipſorum elapſi, tanquam ad certum aſilum profugiant.

Executori de iniuriis, violentiis, aliiſve exceſſi- 34
bus in commiſſionis ſuæ executione (vt fortaſſe refert) nulla alia, nullaque maior fides per Iudicem dabitur, quam quod ad talium iniuriarum veritatẽ inquirendam (ſi volet) iubebit procedere. De ipſa verò executione facta, & quicquid ipſam concernere videbitur, executori indubitata fides habebitur, vti & paulo ante meminimus.

Quoties maleficus diffamatus executorem 35
inſequentem profugiens, ſeſe in alterius ditionem & territorium receperit, licebit nihilominus executori, & ibi per alienam iuriſdictionem è veſtigio, atque ardenti curſu fugientem maleficum ſubſequi atque in territorio eodem in iuſtitiæ fauorem

Digitized by Google

fauorem apprehendere: ſed ita captum debebit tradere illius territorij domino & præfecto, vbi captus fuerit, ſiquidem id captus, aut dominus poposcerit. Huius quæſtiunculæ vtcunque meminit D. Angel. in præfato ſuo tractatu maleficiorum, *ſub gloſſ. in verbo, Fama publica, verſic. Sexto quæ*ritur. An ſi Officialis vult capere malefactorem, & c. coniunctis additionibus ibidem, quem petite. Hic quoque oritur quæſtio, An clericus in ſacris ordinibus cõſtitutus, repertusq; in enormi & flagranti crimine, capi poſſet etiam à laico? ad quam quæſtionem reſpondendum eſt quod ſic, modo eum ducat ad iudicem eccleſiaſticum. Iuxta Innoc. *in c. vt famæ, de ſentent. excommunic. D. Flor. in l. 4. ff. ad l. Aquil. Hippol. de Marſiliis in repetitione l. vnica, numero 98. & 90. C. de rapt. virg.* Quorum ſententiã & refert, & ſequitur Ang. de Aret. *in ſuo malefic. tractat. in verb. fama publica, in 10. charta, verſic. 9. & ibi in additionibus.* Quos authores occaſione habita, conſulere poteris.

CAPVT XVI.

De Carceribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 16.

1 *Carcerum alii parantur Maleficis*
- *Puniendis*
  - *In curiis ſpiritualibus ſemper.*
  - *In ſingulari iuſtitia ſubinde.*
- *Seruandis*
  - *Simpliciter,*
  - *Per compedes, &c.*

Carcerum alii parantur
- *Debitoribus ſeruandis, vel*
  - *Moleſtia carceris ad ſolutionem vrgentes,*
  - *Iuramento, In domibus* { *Satellitum* / *Stipatorum* } *Sic impropriè.*
- *Militibus aliiſque captis tempore belli, vſque ad mulctæ ſolutionem ibi continendis.*

2 *Pœna perpetua carceris, morti comparatur.*
3 *Carcer cuſtodia, non pœna eſſe debet.*
4 *Carceralis punitio in pane & aqua ad tempus Iudici ſæculari nonnunquam conceditur.*
5 *Apoſtolus Paulus Romæ fuit detentus ſub libera cuſtodia.*

1 MVltę ſunt carcerum ſiue ergaſtulorum formę. Alij namque carceres ad corporis punitionem, ſiue pœnam parantur, qualibus vtuntur curiæ ſpirituales, ſeu Iudices Eccleſiaſtici, maleficos cõdemnantes ad perpetuam, vel temporalem carceris pœnam, *c. Quamuis, de pœnis, libr. 6. Ioann. à Platea, & Angel. in l. Nemo carcerem, C. de exactorib. tribut. libr. 10. c. Nouimus, extr. de verb. ſignif. Panorm. in c. At ſi clerici, & in c. Cùm ab homine, extr. de Iudic.*

2 Quæ quidem pœna perpetui carceris, morti proculdubio comparatur, Innocentio & aliis teſtibus, *in c. Qualiter & quando, ext. de accuſat. Pan. in c. Tuæ diſcretionis, ext. de pœnis.* Alij ad ſolam criminoſorum ſiue facinoroſorum cuſtodiam ſeruiunt, donec proceſſus fuerit formatus. Hoc autem fit bifariam, quando ſcilicet leuiter malefici, ſimpliciter abſque vllius catenæ, compedis, aut alterius ferramenti adhibitione ſeruantur. Grauiter verò criminoſi, dictis compedibus adſtricti cuſtodiuntur, donec de delicto cognoſcatur, *l. 2. C. de exhibend. reis ad finẽ ibi,* donec repererit cognitio celebrata diſcrimen. Hac incarcerandi forma vtuntur Iudices ſæculares, qui nullos vnquam perpetuis mancipandos carceribus decernunt.

Quandoquidem cuſtodiæ iſti ciuili iure con- 3
ſeruandis, neutiquam puniendis corporibus inuentæ ſiue extructæ ſunt, *l. 1. & fin. C. de cuſto. reo. l. Aut damnum, §. Solent, ff. de pœnis, l. Incredibile, Cod. eod. titul. de pœnis, d. l. Nemo carcerem, l. Verum eſt, ff. de verbor. ſignificat.* Vnde iuriſconſultus perpetuos carceres prohibet, de quo admodum multa D. Angel. *in d. l. Nemo carcerem.* Horum recordatus eſt Angelus in ſuo ſingulariſſimo tractatu maleficiorum, *ſub gloſſ. in verbo, Fama publica præcedente verſic.* Et primò ſciendum eſt, quod carcer regulariter ad cuſtodiam, non ad pœnam inuentus eſt. *Bald. in l. Imperium, ff. de Iuriſd. omnium Iudicum. Idem Bald. in l. 1. Cod. de confeſſ. Angel. in l. Qui in carcerem, ff. de eo quod met. cauſ.* quos loco atque tempore oportunis, ſtudioſus lector videre poterit.

Verùm enimuero in leuioribus delictis, quibus 4
iura aut ſtatuta nullum peculiare decernunt ſupplicium, ſubinde ſæculari Iudici permittitur carceralis punitio: nempe, vt criminoſus in carcerem coniectus ad certum tempus, ſolo pane & aqua

maceretur, aut aliàs caſtigetur, *l.1.§ fin.ff. de alea luſu.& aleator. vbi textus*, Qui compulit ludere aut mulcta mulctetur, aut in latumias, vel vincula publica ducatur; vbi de iure ciuili eſt vnicus caſus ſpecialis, quo carcer eſt ad pœnam, teſte D. Bartolo *in ſuo tractatu de carceribus*. Huius meminit ad amuſſim Ioan. à Plàtea, *in allegata l. Nemo carcerem*. Alij carceres ſoli extenuationi atque corporum exercitationi accommodantur, eorum potiſſimum qui condemnationi ipſorum pro viribus ſatisfacere negligunt, nec ſeſe ære alieno, quo grauantur, eximere ſtudent. *Angel. in ſuo tractatu maleſic. ſub gloſſ. in verbo. Fama publica præcedente, verſic. Quotuplex autem ſit carcer.* Alij bellorum temporibus magis ſunt vſui, quibus coarctantur capti, donec conſtitutam ipſis pecuniariam mulctam pro iure militari dependerint, *vt in vniuerſo titulo. De cap. & poſtlim. reuerſ.* Qui autem ſeruantur ſub fida ſeu libera cuſtodia, hoc eſt, quos ſeruandos tradimus fidei ſatellitum, aut ſtipatorum, non dicimus hos propriè incarceratos: non licet tamen illis longius quam pro permiſſa fide, quoquam ſeſe diuertere, *l. Diuus, 1. ff. de cuſtod. & exhibit. reor. & iamiam citata l. Nemo carcerem.*

Itaque fuit Romæ Paulus Apoſtolus detentus ſub fida ſiue libera cuſtodia, *cap. vltimo Actuum* 5
Apoſtolorum. Ad eandem quoque fidem deuincti ſunt, quicunque ſeſe iuramento adſtrinxerunt non exire Oppida, Caſtra, domus Satellitum, atque ſimilia ipſis conſtituta loca: hic, ſi quid amplius de carcere deſideres, ex variis eximij D. Baldi ſcholijs petito, *nempe, Authent. Si captiui, C. de Epiſc. & cleric. l. Imperium, ff. de iuriſdictio. omnium iudic. l. vnica, C. de confeſſ. atque Angelu. in l. Qui in carcerem, ff. de eo quod met. cauſ. nec non in tractatu maleficiorum, ſub ſolenni & ſæpe allegata gloſſa, in verbo, Fama publica præcedente, verſic.* Quotuplex autem ſit carcer, *atque Bart. in d. ſuo tractatu de Carceribus*, cum ſine numero ſimilibus ſcribentium paſſibus, hoc loco prolixitatis euitandæ gratia omiſſis.

CAPVT XVII.

De carcerariis, ſiue Commentarienſibus, hoc eſt, carcerum cuſtodibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 17.

1 *Commentarienſes in Iure qui dicantur.*
2 *Commentarienſium eligendorum diligens habenda eſt ratio.*
3 *Commentarienſium quorundam improbanda vitia.*
4 *Commentarienſium bonorum conditiones quales.*
5 *Capti, ab ipſa hora traditionis, periculo carcerarii commiſſi ſunt.*
6 *Carcerato reperto mortuo, contra commentarienſem præſumitur.*
7 *Carcerum cuſtodes negligentes, qua pœna puniantur?*
8 *Incendium, Ruina, aut ſimilis caſus fortuitus, clauſtrarium abſoluit ab eruptione, fugáque captiui.*
9 *Carcerarii plures, quomodo excuſentur, fugam capiente ipſorum vno cum captiuis.*
10 *Carcerum cuſtodibus fas eſt nonnunquam ferreis manicis ſiue catenis vinctum conſtringere.*
11 *Validiores arctiùs conſtringendi ſunt debilioribus.*
12 *Commentarienſium eſt vinctos blandè, alacriterque exceptos, grata humanitate tractare.*
13 *Quæ carcerum cuſtodibus ſint prohibita.*
14 *Incarcerati non ſunt inedia, ſiti, aut fame torquendi, dignóve ſolatio priuandi.*
15 *Carcerum cuſtodibus, quæ officia potiſſimum incumbant?*
16 *Iudicis officium erga Captiuum inſontem.*
17 *Captiui intra menſem relaxandi, niſi, &c.*
18 *Carceratorum cauſſas oportet eſſe ſummarias.*
19 *Mulierum carceres ſecludendi à virorum carceribus.*
20 *Commentarienſis vinctam cognoſcens, qua pœna plectendus?*
21 *Cuſtos carcerum mulierem incarceratam honeſtè cuſtodire debet.*
22 *Carcerarius iure debet Reum abſolutum ilico dimittere, verum vſus nunc ſecùs obſeruat.*
23 *Officiarius, Fiſcus, aut Hoſtiarius, nullam dat cautionem de expenſis carcerati.*
24 *Commentarienſibus prohibetur vinctos pecunia, veſtibus, aut aliis rebus ſpoliare.*

Commen-

1 COmmentarienſes in iure vocantur, quicunque carceribus prȩficiuntur, à quibus apertius carcerarij dicuntur, à Cippis, Cipparij.

2 Horum Commentarienſium circa electionem diligens habenda eſt ratio, ne quibuſvis hoc officium citra delectum committatur.

3 Sunt enim hodie (quod ſine dolore commemorare non poſſum) permulti carcerarij tot ſceleribus coinquinati, tot, tamque fœdis vitiis infamati, vt ipſi verius neruis ſint implicãdi, & coercendi cõpedibus, quam quos ipſi duriſſimis vinculis immaniter conſtringunt. Nempe ſtrenui potatores, ſcortatores adulteri, ſuarum captiuarum aut compreſſores, aut ad libidinũ varias ſpecies conniuẽtes, coadiutores. Et ne quid ſæuius interim dicam: Carceres iuſtitiæ profanantes, & quaſi proſtibuli loco abutentes, aut diſſimulatione abuti permittentes, vt hinc propriis ſuis libidinibus ſeruiant, aut certum quæſtum (licet turpiſſimum) ſecretò faciant. Inueniuntur alij, qui muneribus corrupti captiuos aut clauſtra aperiant. aut ſibi vim illatã ad eruptionẽ ſimulẽt, aut ad varias effractiones conniueant, & fortaſſis etiam ſubſidiũ præbeant, aut propriis carceribus incendium inferãt Sunt alij quibus res eſt contractior, qui captiuos ſuos æquò durius excipiant, inclementius tractent, parcius ſubſeruiant, ſæuius in vincula & compedes coniiciant, contumelioſius alloquantur, commiſſa exprobrent, miſſas portiones aut minuant, aut prorſus ſibi reſeruent, debitam carceris quoque portiũculam tenuius prȩbeant. Hiſque modis miſeros captiuos inedia torqueant, & afflictis afflictionem conduplicant. Sunt alij prætèrea Commentarienſes verius aleatores quam officiarij iuſtitiæ, qui nullum non aleatorum genus in carceres inferunt, per quos captiui ſua deperdant, ipſi vndecunq; ſuum lucellũ venantes, captiuos ſuos quacunque in re (ne dicam expoliantes) emulgentes, atque emungentes, nihil penſi habentes, quomodo ſuos patientes excipiant, tractent, & dimittant. His malis vt piè occurratur, & remedium prudenter adhibeatur, admonendi ſunt mihi iudices, vt in aſſumendis Commentarienſibus, vigilantes ſint & prudentes, ne quibuſvis citra delectum hoc officium committant.

4 Qain potius eligant viros bonos, cordatos, humanos, mites, miſericordes, benignos, affabiles, pios, bonæ conſcientiæ, timentes Deum, qui ſuis captiuis diligenter neceſſaria ſubminiſtrent, eos ſubinde conſolentur & vt pij patres familias, in quibuſvis neceſſitatibus iuuamẽ & ſolaciũ præbeant afflictis. Nihil piaculi, nihil ſpurcitiæ, nihil exactionis, nihil impoſturæ, nihil fraudis, nihil criminis, nihil denique maleficij, aut per ſe, aut per alios, in ſuos carceres irrepere ſinant. Atque huiuſmodi cura maxime adhibenda eſt in primariis ciuitatibus, quales ſunt in Brabantia, Louanium, Bruxella, Antuerpia, Buſcumducis. In Flandria, Gandauum, Brugæ, Ypræ. Item Inſulæ, Tornacum, atque his permultæ ſimiles; in quibus plȩrunque magnus eſt captiuorum numerus. In reliquis verò ciuitatibus, iiſque minoribus. aut Caſtris, propter raritatem prædictorum Ciuium, ſuperuacanea fortaſſis foret prædicta tamque accurata diligentia in eligendis Commentarienſibus. Interim tamen ſupradictam delectionis curam non aſpernabuntur, ſed ad præſcriptam formam, ſuam quoque diligentiam, quantum in ipſis erit, adhibebunt, eam imitabuntur, & ad eam ſeſe diligenter cõponent. Nacto igitur tali iuxta formam præſcriptam probo Carcerario, tutò huic Carceres cõmittantur, ipſiſque per Iudicem ac magiſtratum præficiantur.

Capti itaque omnes quotquot ſunt, ab ipſa hora 5
traditionis fortunæ ac periculo Carcerarij commiſ-
ſi ſunt: adeò vt ſi † quiſpiam in Carcere caſu quo- 6
dam repertus fuiſſet enectus, neque certo de interemptione conſtaret, mors iſthæc ipſi commentarienſi imputaretur, niſi legitime hinc ſeſe expurgatũ reddere poſſet Gloſſa eſt admodum ſingularis *in l. Cùm ita, §. Species in verbo nec dolo, ff. de leg. 2 ſeruit l. Cùm res, §. Item, ff. de legat. 1. quam gloſ. refert ad hoc & ſequitur Ioan. de Ana. in c. Ad falſariorum in fine primæ columnæ, de crim. falſ.* eandem aſtruit ſingularem Ang. Aretinus in ſuo tract. maleficiorũ, *in gloſſ. incipiente, fama publica præcedente. in 13. char. in verb. 2. quæro. In l. 1. in fin. & in l. Ad Commentarienſem, C. de cuſto. Reo.* Huius meminit excellentiſſimus I.V. Doct. & illuminatiſſimus D. Hippol. à Marſil. in ſuis conſilijs criminalibus, *conſilio 52. num. 36. in 1. volumine.*

7 Si præterea captiuus crimine notatus, incuria, negligentia, aut ebrietate carcerarij, vel ſuorum, carceribus effractis aufugerit, obnoxius fit hic idem carcerarius ijſdem pœnis, mulctis, & ſupplicijs, quibus ille fugitiuus, ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus arbitrio iudicis, *trita & vulgata l. Ad commentarienſ. addita gloſſ. memorabi. in verbo, Qui fugerit, C. de cuſt. reo.* Neque vlla expurgatione clauſtrarij carceris, aut ipſorum cuiuſpiam, dilueretur incuria.

8 Verum ſi incendium, ruina, aut quid ſimilis forte euidentis periculi accidiſſet carceribus, ab iſtiuſmodi ſceleroſi eruptione, fugaq; clauſtrarius immunis foret & liber, potiſsimum ſi quid eorum, præter ipſius culpam eueniſſet, *l. milites & l. fi. ff. de cuſt. & exhib. reo. nec inconcinniter his ſeruit l. Si vt certo, §. Proinde, ff. commoda.* Si verò malitia, fauore, aut donariis corruptus illos ſceleroſos apertis clauſtris emiſiſſet, plane capitaliter plectendus, foret, *prællegata l. fin.*

9 Sicubi locorum carceribus præficerentur carcerarij duo aut tres, quorum tertius vna cum captiuis laxatis vinculis ſeſe in fugam daret: reliqui clauſtra-

rij (niſi huic re aut conſilio ſuppetias attuliſſent) indemnes, & immunes erunt à culpa, & à pœna liberi. *l. final. verſic. Interdum, ff. de cuſto. & exhibit. reo. & ibidem D. Alexander in apoſtil. ad Bart.* ait prædictam l. ſingularem nedum ſingularem ſed ſingulariſſimã ad hoc, Quod cuſtos carceris nõ teneatur de facto ſui ſocij, quia iuſte erat de ſuo ſocio confiſus, quod dictum refert D. Bolog. ſignandum pro caſtellanis, *in ſuis additionibus ad practicam l. ſin.*

10 Fas eſt cippariis (ſi ita fari liceat) ſeu carcerum cuſtodibus ſibi criminoſos captiuos, ad repetitionem vſque traditos, ferro, compedibuſq; conſtringere, modò ſuris, tibiis, pedibus, aliiſque membris illæſis, minimeq; mutilis reddiderint, *l. 1. §. Interea, C. de cuſtod. reo.* Captiuus ilico à cõfeſſione criminis capitalis, coniiciendus eſt in compedes, ſiue in vincula publica: aut cum primum teſtimonio criminis reus conuictus fuerit, donec de eo pronuncietur, *l. Si confeſſus, ff. de cuſtod. & exhibit. reo.* Idem quoq; fiat ei, qui erupto carcere furtim effugerit, quod ſimilis fugæ ſuſpicione, iã certo taxandus fuerit.

11 Iuuenis arctius, fortiuſque conſtringendus eſt ſene. Rurſum validus firmius continendus languido. Sanus fortius ægroto ac valetudinario, atque item de aliis, vbi ſumma prudẽtia in rerum ac perſonarum perſpectione Commentarienſi vtendum fuerit, ſecundum gloſſam & doct. *in l. Si vt certo, ff. Commo.* quod nec diſplicuit D. Hippol. de Marſi. I. V. Doctori emeritiſſimo in ſua practica cauſſarum crimin. *in §. Attingam, num. 15.*

12 Cippariorum ſiue Commentarienſium erit, captiuos blandè, alacriterque exceptos, grata humanitate, atque clementia officioſa tractare.

13 Saltem illos ad loca quò cœleſtis aër pertingere nequit, non ſeducere: neq; aliquò protrudere tam procul ab omni hominum copia, vnde voces ipſorum & clamores à nemine exaudiri valeant.

14 Neque vlla ſinant ratione, captiuos ſiue vinctos inedia, ſiti, aut fame torqueri, ne pœnis carcerum perimantur, *l. 1. C. de cuſt. reo. Iaſon. Doct. inſignis. in l. Si victum, ff. de re iudicata.* Nullos amicorum aut affiniũ ab horũ ſolatio arceãt & colloquio, nullorũ eleemoſynis ciborum, aut potuum ipſis elargiẽdis obſiſtãt, niſi per iudicẽ ipſis expreſsè fuiſſet vetitũ.

Singulis quibuſque menſibus carcerariorum eſt,
15 ſuorum captiuorum ſeu vinctorum numerum ſignificare Iudici, cauſſam & delicta, quorum gratia ſibi traditi ſunt pariter cum ipſorum ætate, valetudine, & imbecillitate, vt aut conuictos, velox pœna ſubducat: aut liberandos cuſtodia diuturna non maceret, idque ſub pœna viginti librarũ auri, *le. fi. C. de cuſto. reo.* Verum iſtud practicæ vſus non recipit. Iudicis item fuerit captiuis diligenter de ſingulis proſpicere, iubere, & mãdato curare, ne quid ad vitæ commoditatẽ neceſſarium ipſis deficiat. *Clement. prim. paragrapho Sanè, & ibi Car. de baret.*

16 Si Iudici compertum eſſet, captiuum quempiã ibi coniectum, abſque vlla perſona, actore, aut criminatore, illius muneris foret hunc vinculis, & carceribus relaxatum priſtinæ libertati reſtituere.

17 Debet inſuper iudex omnes captiuos intra vnius menſis ſpacium (iuris ratione) abſoluere, vel ſententia damnare, quatenus ipſa ad hoc materia planè parata depoſcat, *expreſſa leg. finali. Cod. de cuſto. reo.*

18 Carceratorum enim cauſſa eſt ſummaria, ſicut cauſſa miſerabilium perſonarum, vt inquit D. Cynus *in l. finali, Co. ſi quis alteri, vel ſibi.* quam refert & ſequitur D. Bartolus in tractatu ſuo, de carceribus ad finem, vbi etiam allegat D. Cynum *in l. 1. Cod. Quando Imper. inter pup. & viduas.* Dicitque quod de hoc videtur eſſe textus, *& ibi Bald. in leg. finali, Cod. de cuſto. reor. ſæpiuſculè allegata. Ita recitat D. Hippolyt. de Marſiliis, in ſua cauſſarum criminalium practica, ſub §. Attingam numer. 75.*

19 Mulieres captæ ob crimina, à virorum conſortio ſeparandæ ſunt, ac priuatis ſuis mancipandæ cuſtodiis. *Aperta l. Quoniam, cum Authentica ſeq. & ibi Bald. & Salicetus, Cod. de cuſto. reo. Cardina. in Clement. 1. §. 2. de heretic.* Vel pro nouis Conſtitutionum legibus detrudantur in arctum aliquod monaſterium & cœnobium, fideliter ibidem conſeruandæ, donec Iudex negotium plene diſcuſſum finierit, *Authentic. Hodie, C. de cuſto reo. nec non in Authentic. vt nulli Iudicum, §. neceſſarium, vnde iam iam citata Authent. deprompta eſt colla. 9. conſtitu. 9.*

20 Quiſquis Cipparius, ſiue Commentarienſis carnali compreſſione quampiam ſuarum captiuarum cognouerit, etiam ſi id cum ipſius cognitæ gratia factum fuerit, capitis crimini ſit obnoxius, & gladij animaduerſione plectendus, *Iohannes Fabri in §. Item lex Iulia, ad finem. Inſtit. de publ. iudic. Paris de Puteo* non mediocris ſui tẽporis pract. in ſuo tractat. *de ſyndi, in c. Adulterium, §. ſine.* tenetur enim diligenter ac honeſtè cuſtodire & alere mulierem incarceratam, atque illam illæſam ſupplicio vel innocentiæ conſeruare, *vt l. 1 & final. Cod. de cuſto. reo. Bartholom. Chaſſanæo in Rubrica, des iuſtices & droictz d'icelles, folio 17. col. 3.* etiam ſi incarcerata eſſet meretrix, *teſte, D. Iacob. Boullene. Ebroicenſi, I. V. prolyta, in Repetit. §. Famoſos, conſtituti in l. Capitalium, ff. de pœnis:* licèt enim meretrix poſſit impunè cognoſci, non tamen dum eſt in carcere iudicis detenta, ne fiat iniuria caſtitati carceratorum, ratione loci, qui eſt publicus, *leg. 1. Cod. de offic. ciuil. Iudi. pro h. c. text. in argum. in*

gum. in

Digitized by Google

gum. in l. Quod ait lex, ibi, quare non vbicunque ff. de adul. Ad hęc caſu emergente, conſulite D. Nicolaum Boërium, deciſionum aurearum inſignium, q. 317. vbi tractat. Quid de iudice, aut ſenatore, ſiue conſiliario regio, vel præſide, aut cancellario, vel commentarienſe, qui carnaliter cognoſcit mulierem coram eo, vel curia litigantem, aut carceratam, vel alia ratione iuriſdictioni tantum ſubditam an puniatur.

21 illico relaxare, atque ſuæ libertati priſtinæ dimittere: ſemper actionem ſuorum ſumptuum recuperaturus ab illis, qui talem capturæ priùs mandare ipſi curauerant, idque ſolum iuris decreto. Verum hodie vſu iam recepto, ſolent commentarienſes ſuos captiuos ſeu vinctos retinere, donec per ipſos, aut alios ſibi de impenſis ſumptibus ſatisfactum fuerit. Commentarienſium fuerit, ipſo captiui traditionis tempore à partibus aduerſariis, quorum authoritate capti ſunt, flagitare cautionem & fideiuſſionem de expenſis inſumendis: Vel certè ab his expenſis per exteri cuiuſpiam ſuppeditationem liberari: niſi is captus ad ſumptuum certitudinem ſatis fuerit opulentus, vel niſi contra officiarium aut fiſcum duntaxat carceri traderetur, quòd horum vterque ſatis ſit diues ſoluendis ſumptibus.

Hoſtiarij, & reliqui officiarij, quum captòs tradunt carcerariis ex mandato ſiue commiſſione Principis aut conſilij, non debent vnquam reſpódere aut iubere fidē de expenſis exoluendis. Quod fuerit ſolius impetrātis: niſi hoſtiariis illis per impetrantes de executionibus, atque cæteris ſumptibus euenturis eſſet ſatisfactum. 22

Non poſſunt commentarieſes, aut ſuorum quiuis captum, pecunia, veſtibus, aut aliis rebus, vllo modo ſpoliare, ſub prætextu & titulo ſumptuum aut expenſarum carceralium, neque vllo alio prætextu. Hæc de Carcerariis ſcripta ſufficiant. 23

CAPVT XVIII.

De effractione Carceris.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 18.

1 *Fugiens è carcere* { *Per ipſum vi effracto, aut* { *Criminis obiecti Reus eſt* / *Crimine innocens eſt.* } *Et punitur* { *Capitaliter, crimine tum per ſe antè non capitali.* / *Tamen tanquam id ipſum commiſiſſet.* }
Aperto, non effracto, puniendus eſt pro arbitrio Iudicis. }

2 *Captus, commentarienſem effugiens, lædens, aut occidens, gladio punitur.*

3 *Captus reuelans carceris effractionem, laxandus eſt vinculis.*

4 *Captiuum criminarium violenter extrahens carcere, quomodo puniatur.*

5 *Qui aufugit carcere, is fuga (ex quauis etiam captiuitate) ſuſpectus conuincitur.*

6 *Iudex debet conſiderare quid mouerit fugientem vel effringentem, quo ſecurius iudicet.*

7 *De iure Pontificio non reperitur ſpecialis pœna ſtatuta in effractores carceris.*

8 *Sacri canones, ſacras leges imitari non dedignantur, & è conuerſo.*

QVisquis criminaliter captus, carceribus, citra omnem etiam violentiam, effugerit: vt quorum oſtia repererit aperta, is exilij, relegationis, ſiue alia pœna arbitraria, pro Iudicis prudentia damnandus fuerit, *aperta & clara l. 1. ff. de effracto & expila.* Si vero hinc violentè atque effractis foribus ſiue conſpiratione cum cæteris qui in eadem cuſtodia fuerant, eruperit, atque crimen ob quod coniectus ſit in neruū, nunc factū ſit propatulū, ſiue ipſius criminis nunc conuictus fuerit teſtimonio, capitis animaduerſione plectendus fuerit, etiā ſi crimē ipſum ante capitale non fuiſſet, *l. 1. in princ. paulò antè citata, notabili l. Milites argum. §. Eius fugam, ff. de re milit. Marcia.* Eum qui carcere effracto fugerit, etiam ſi non ante deſeruerit, capite puniendum Paulus ſcripſit, *& leg. Si quis aliquid 2. §. Miles, ff. de pœnis.* Ipſa namque carceris violenta eruptio fugientem, illius reum efficit, *l. In eos ff. de cuſtod. & exhibit. reor. & ibi gloſſ. D. Iaſonem in ſua ſolenni repetitione, l. Admonēdi, ſub numeris 172, 173. 174. & 175. ff. de iureiurand.* multa deducentem videbitis. Et ratio cur is acrius puniatur, eſt, quòd maius & intenſius hac effractione, delictum reddatur, ideoque nec mirum ſi plus puniatur, *argumento l. 3. in fin. C. de epiſcop. audient. l. Seruos, circa medium C. ad l. Iul. de vi pub. l. Capitalium, §. Solent, ff. de re pœnis, & l. Omnes, De delatoribus. lib. 10.*

Itidem

2 Itidem quicunque captus commentarienſem effugerit, læſerit, aut occiderit: is gladij animaduerſione capitaliter damnandus erit.

3 Captiuus ſeu vinctus reuelans, prodens, & quoquo modo Iudici proferens, quod cæteri concaptiui carceris effractionem moliantur, laxandus eſt vinculis, & crimen per Principem (modo id remiſſibile fuerit) merito remittendum erit, *d. l. In eos, ad fin. iuncta ibidem gloſſ. plurima allegante in verb. Releuandos*, quam per occaſionem lege & maſtica, lectionis te nunquam pigebit.

4 Quicunque violenter criminarium captiuum (criminis tametſi immunem) extraxerit carcere, is quinquennalis exilij pœna iuridice damnabitur, *l. 1. §. Item & effractores, ff. de effracto & expilato*, iamiam quam ſæpiſſimè allegata. Sin crimini obnoxium capitali, confeſſo, aut teſtibus conuicto ita extraxerit, capitaliter item puniendus erit, *argumento l. 1. ſtatim adducta, & l. Ad commentarienſem, C. de cuſto. reo. atque gloſſæ ſingularis ibid. in verb. Qui fugerit.*

5 Cuius carceres, compedes, aliàve vincula vel minimis etiam indicijs, confractione aut violatione notantur, is fugæ, & ex quauis etiam captiuitate, aufugij ſuſpectus conuincitur, perditque priuilegia, gratias, & omnem benignitatem alijs conceſſam captiuis, veluti relaxationes ſub fideiuſsione, liberationem ex compedibus, exitus ad beneficia cæli, acceſſus ad luculentas feneſtras, idque genus alia amica humanitatis donaria. Si contingeret captiuum ſemet grauiter lædere, aut etiam ex deſperatione ſimilive occaſione ſeſe interimere, neque Iudex, neque commentarienſis in huius læſionis ac interemptionis (ſiquidem eas ex deſperatione factas apertè conſtiterit) culpam incideret. Si verò ea occaſio non clara, ſed dubia prodiret, obijcienda eſſet commentarienſi, donec ab ea ſeſe expurgatum reddidiſſet, *l. fin. §. Ergo, ff. de cuſto. & exhibit. reo.*

Caſu tamen emergente debet Iudex animaduertere & conſiderare, quid mouerit fugientem vel effringentem, quo ſecurius iudicet: Ita adſtruit egregius vir, iuriſque peritiſſimus Ioan. Berberius in ſuo ſingulariſſimo ac compendioſiſſimo viatorio ſeu directorio iuris, ſub Rubrica, de effractoribus carcerum, verſus medium. 6

De iure autem Canonico ſeu Pontificio non reperitur ſpecialis pœna ſtatuta, ſed per generalitatem regularum, *de quibus in c. At ſi clerici, & in c. Cum non ab homine, de Iudic. ac per c. Tua, ext. de pœnis*, poterit Iudex eccleſiaſticus ad inſtar regularum ciuilium, qualitatibus perſonarum & delictorum penſatis, punire. Nam poſſet effractorem deponere, *per lecturam, & notata in c. Ex literis, de exceſsib. prælato.* 7

Sicut enim leges non dedignantur ſacros canones imitari: ita & ſacrorum ſtatuta canonum, principum conſtitutionibus adiuuantur *c. 1. & ibi ſcribentes, extra de no. oper. nuncia. c. vlti. in fin. ext. de ſecund. nupt. In Authentico, vt cleri.* apud proprios epiſcopos primum conueniantur, *§. penult. colla. 6. In Authent. de Eccleſ. tit. in principio, colla. 9. & in Authent. quomodo opor. Epiſcop. §. vlt. colla. 1. vide Nicolaum Boër. in ſuis deciſionib. aureis, qu. 215. &* 216. Huic Capiti non abſurdum foret adijcere aliquot modos, quibus malefici Carceres effringere ſoleant; verum quum horum multi multos lateant, deinde ne eos edocere videamur, ab eorum explicatione calamum cohibere volui. 8

CAPVT XIX.

De relaxatione Carceratorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 19.

1 *Relaxationum carceratorum*
- *Aliæ fiunt poſt cauſſæ, ſiue litis deciſionem, & ſic poſt ſententiam.*
  - *Alia per ſententiæ executionem.*
  - *Alia per gratiam ex beneficio & indulgentia Principis.*
  - *Alia propter innocentiam incarcerati, &c.*
- *Alia lite pendente*
  - *Alia per compoſitionem pœnæ factam cum Curia, aut Fiſco, &c.*
  - *Alia gratia fideiuſsionis præſtita, &c.*
- *Alia licenter, & de facto per fugam incarcerati*
  - *Alia cum fractura & violentia carcerum.*
  - *Alia abſque fractura aut violentia.*

2 *Carcerarius nequit crimino ſos vinctos vllo modo relaxare ſine Iudicis ordinatione.*

3 *Iudex temerè captiuum relaxans, aut mandans relaxandum, ad quid teneatur?*

4 *Criminaliter coniectus in carcerem abſq; mandato, aut informatione praua, is repente laxandus eſt.*

5 *Quomodo*

5 *Quomodo & quando incarcerati laxantur à vinculis.*
6 *Flandriæ vſus.*
7 *Captiuus non eſt relaxabilis, vbi Fiſcus alternatiua vtitur concluſione.*
8 *Flandriæ vſus.*
9 *Captus nonnunquam relaxatur, aut per cautionem ante adiudicationem, aut per conſignationem poſt adiudicationem.*
10 *Mulieres honeſtæ in leuibus criminibus non debent perſonaliter detineri.*
11 *Mulieres non relaxantur fideiuſſoribus, ſi crimina atrocia ſunt.*
12 *Mulieres infames, impudicæ & inhoneſtæ, etiam pro leuibus detineri poſſunt criminibus.*
13 *Ceſsio bonorum nil habet loci in lite criminaria, in qua captus patienter criminis mulctam corporali pœna ſubeat, neceſſum eſt.*
14 *Paupertas à pœna non excuſat.*
15 *Qui non habet in ære, luat in corpore.*

QVum ſæpiuſculè cernamus reos pro multifa-
rijs criminibus incarcerari, ex quibus carce-
ribus poſtea diuerſimodè relaxantur, non incon-
gruum nobis fuit, hoc loco de carceratorum rela-
xatione paucula in medium afferre.
Reorum itaque relaxationes diuerſæ ſunt. Aliæ
1 namque fiunt poſt cauſſæ deciſionem, idque poſt
latam ſententiam. Aliæ autem, fiunt lite adhuc
pendente. Earum verò relaxationum, quæ poſt li-
tis deciſionem fiunt, quædam fiunt, per ſententiæ
executionem: Aliæ per gratiam ex beneficio &
indulgentiam Principis: Aliæ denique propter in-
nocentiam incarcerati, cumque plene, & ad amuſ-
ſim de illius innocentia conſtiterit. Relaxationes
autem, quas fieri diximus lite pendente, quædam
fiunt per compoſitionem pœnæ factam cum cu-
ria, officiario, fiſco, aut ſimilibus. Aliæ fiunt, gra-
tia fideiuſſionis præſtitæ de ſeſe præſentando,
quoties id Iudici viſum fuerit, & ſoluendo pœnã,
&c. Aliæ ſunt, quæ fiunt licenter & de facto, per
fugam incarcerati: quæ ſubinde accidunt cum fra-
ctura & violentia carcerum: quandoque autem
clanculo abſque aliqua fractura aut violentia. Hu-
ius autem poſtremæ diuiſionis vtcunque memini-
mus cap. iam iam præcedente. *De effract. carceris.*
Quamobrem nequaquam hic decreuimus iſtarum
diuiſionum omnia membra exactius atque copio-
ſius explicare, nempe contenti earum capita vtcun-
que aperuiſſe, & lectoris auiditatẽ exacuiſſe, vnde
ipſum (hic ſuperſedendo) iuſtius ad maximi nomi-
nis interpretẽ D. Paulum Grillandũ remittimus, *li.
5. titul. de relaxatione carceratorum.* Quantum au-
tem Relaxatio concernat ipſos carcerarios, qui
aliquando temere ſuo periculo, aut ex Iudicis de-
creto relaxãt. Item & de concluſionũ varietate hic
obiter paucula mõſtrare ſtatuimus. † Non eſt igitur
2 quod Carcerarius aut Commentarienſis putet ſeſe
poſſe criminoſos vinctos vllo modo relaxare, aut
emittere, ſine Iudicis ordinatione, etiamſi eſſent
innoxij: aut dignos fideiuſſores, ac vades conſti-
tuerent. Si enim id fecerit, extra ordinem arbi-
trio Iudicis plectendus eſt, & omnis damni reſti-
tuendi obnoxius. † Itidem ipſe Iudex qui temerè 3
captiuum relaxat, aut mandat relaxandum, ad dam-
ni reparationem tenetur, quod hinc iuſtitia ſiue
pars aduerſa conſequeretur. In relaxatione autem
captiuorum optarem Carcerarium ſuo fungi of-
ficio (*vti ſupra meminimus in cap. 17. de Com-
mentarienſibus*) nempe, vt captiuos relaxatos
piè & prudenter admoneant, vt memores conſe-
cutæ gratiæ, poſtea vigilantius ſtudeant vitare ſi-
milia maleficia, à malorum conſortio ſeſe abſtra-
hant, malis conſilijs non auſcultent, iracundias
temperent, & quaſcunque occaſiones mali fugiãt.
Quin potius adhortentur ad ſtudium pietatis &
honeſtæ vitæ, vt relicta via ſcelerum, viæ inſi-
ſtant virtutum. Deum timere incipiant, & de pro-
ximo bene mereri ſtudeant, fraternam infirmita-
tem moderate ferant, nihil vlciſci curent, iniurias
quaſque fortiter tolerent, eaſque per iuſtitiam
propulſent, non per vim, aut per furores, ne ipſos
contingat eoſdem, aut ſimiles iterare carceres, vn-
de fortaſſis non perinde facilè liberarentur, niſi
cum infami & duriſsimo ſupplicio mortis. Ad
quam exhortatiunculam adhibeat memorabilia
exempla, quæ captiuos terreant, quibus emenden-
tur & reſipiſcant.
Qui criminaliter coniectus fuerit in carcerem, 4
abſque mandato, commiſſione, aut informatione
præuia, is repente citra cautionem laxandus erit.
Itidem is, cuius cauſſa talis fuerit, vt ſolo exilio
foret relegandus: quandoquidem exilium non vr-
get captiuum diu carceribus conſtringendum. 5
Pari ratione cenſebitur de quouis alio crimine,
quod capitis pœnam, membri abſciſſionem, pu-
blicam inſtallationem, flagellationem, aut ſimilia
non poſtulat. Captiuus capitaliter captus, non eſt
laxandus vinculis ſub fideiuſsione, niſi crimen in
cauſſam ciuilem fuerit conuertibile, & niſi fiſcus
niteretur ciuili, concluſioni nempe, vt Reus pœ-
nam centum librarum groſſorum ſubiret, aut aliam
mulctam pecuniariam. Neque item laxandus erit,
ſi fiſcus, tueretur concluſionem criminalem in
ſubſidium: nempe centum librarum groſſorum,
aut

Digitized by Google

27 Nulla ratione licet apprehenſori, maleficum inter
apprehendendum (quam libet acris etiam fuerit &
fortis malefici rebellio, & corporis ſui defenſio)
interimere, etiam ſi exul ſit, aut alioqui morte ipſa
digniſſimus. Id enim non permittitur præterquam
Iudici: cui ſoli vniuerſa, in corpus, atque adeò in
vitæ extinctionem poteſtas eſt collata.

28 Verum enim verò ſi certò aperteque executori
commiſſum fuiſſet, talem maleficum ita apprehen-
ſione vrgere, vt aut viuum aut enectum tandem ca-
peret, vel certè ea tamque violenta fieret ſcelerati
rebellio, vt concertatio videretur periculoſa, victo-
ria dubia, & contra executori à ſeſe propulſanda
foret ſceleroſi violenta inuaſio, hoc pacto appre-
henſor ab homicidio tali commiſſo excuſaretur.
Neque culpæ vlli executor ſit obnoxius, ob læſio-
nem, ob mutilationem, ſi quando de malefici impe-
tuoſa rebellione docere poterit, *l. 2. & l. ſi quis per-
cuſſorem. C. ad l. Cornel. de ſica.* Ita videtur ſentire
Bal. ſubtilis in ſimili, *in l. Addictos; C. de Epiſc. au-
dien.* nec nó D Angel. in ſuo tractatu malefi. *in gloſſ.
in verbo, Fama publica. verſic.* Et primo, quando Of-
ficialis vadit pro malefactore capiendo. Idem Bald.
in l. fin. C. de exhib. Reis.

29 Quiſquis violenter executori apprehenſuro re-
ſtiterit, violenta manu ipſius ſinum aut gulam con-
ſtrinxerit, ſimilemve violentiam illi impegerit: pe-
riculo ſe committit perdendi pugni, aut alterius
mulctæ pro qualitate impetus, & animi ad nocen-
dum auidi.

30 Quiſquis autem violenter maleficum criminis
gratia vinctum, è manibus executoris aut ſatellitis
extraxerit, is ſeſe exponit periculo ſubeundi eandé
pœnam corporalem, vel ciuilem, pro Iudicis ar-
bitrio, quam ſubiiſſet captus, ſi extractus non fuiſ-
ſet, argumento *l. Ad commentarienſem, C. de cuſtod.
Reo. l. Quoties, C. De exactorib. tributo. lib.* 10. Porrò
quum hominum naturæ pronior ſit ad malum, quàm
ad bonum, non raro fit, vt multi ita ſint erga iuſti-
tiæ executores affecti, vt ad apprehenſionem ‡ ma-
31 leficorum (tametſi non eripiant) requiſiti, aut
fugiant, aut operam ſuam recuſent, ſed veluti otioſi
ſpectatores, baculis ſuis innituntur, & euentum
colluctationis expectantes, quaſi ad iuſtitiæ execu-
tionem impediendam alacriores ſint: quam ad eiuſ-
dem promotionem (quod ipſe nimis vera expe-
rientia didici) Officiarium in periculo relinquunt,
aut ſubinde etiam occidi permittunt, ob quorum
inertiam, ſiue potius ob iuſtitiæ propagandæ ſu-
pinam negligentiam, atque pernitioſum deſpectum
fit vt ipſi malefici è manib. iuſtitiarij ſæpe elaban-
tur, audaciores fiant, & etiam paſſim multis mo-
dis maleficentiores, imò & ipſis ruſticis iuſtitiæ
maleuolis deſpectoribus ſæpe nocentiores: cui
damno ſuo, imò communi malo potius, facilè me-
deri potuiſſent, ſi vel leuiter Officiarium in appre-
henſione iuuare liburiſſet: Alij verò multò ſunt
puſillanimiores, qui ob ruſticum & nimis igna-
uum timorem, maleficorum gratiam potius ſibi
conciliare malunt, quam malam apud eos inire
gratiam. Hinc fit vt etiam aliquando de ijs bene
mereri ſtudeant, eos domi quum veniunt, alant:
requiſiti, eos occultent, patrocinentur, clancu-
larias ſuppetias ſufferant: Officiarijs eos requiren-
tibus, denegent, adeò vt vel iuramento adacti,
malint nequiter peierare ſe eos neſcire, aut non
vidiſſe, quàm eos ſola commonſtratione in Offi-
ciarij manus ſalubriter tradere. Atque hæc omnia
ex eo (vt dixi) metu, quo timent poſtea ab ipſis,
ſi euaſerint, aut à complicibus ſuis nocte opprimi,
ſpoliari, aut incendi.

Verùm ſi omnes Ruſtici coniunctis & animis 32
& operis huiuſmodi nebulones, Reipubl. perni-
cies, & nefaria ſcelera, vt rabidas beſtias non
tam à ſeſe quam à tota Republ. profligatos, atque
prorſus extinctos curarent, longè præclarius Reſ-
publicæ noſtræ florerent, tutiusque paſſim bonis
ciuibus iter facere, quocunque velint, liceret.
Verum, proh dolor, plures inuenias qui in ipſam
Iuſtitiam, virtutem Reipublicæ quam maximè
neceſſariam, quam in ipſos iuſtitiæ oppreſſores, aut
propugnatores ſæuire malunt.

Atque hinc fit, vt tam impunè tot latronibus 33
regiones noſtras oppleri videamus, qui laxis ve-
ſtibus interiusque occultatis loricis, aut aliis ar-
mis clara luce inter bonos ciues conuerſentur,
qui quoties volunt, bonos mercatores Reipubl.
fortes neruos, in viis opperiunt, ſpoliant, & in-
terimunt. Sed huiuſmodi omnes peregrinos, ve-
ſtibus aut armis quocunque modo ſuſpectos, opta-
rim ab Officiariis apprehendi, perquiri cuiates ſint,
& vnde viuant. Quos ſi apprehenderint, cautè
eos ſeruent (vt omnes alios) nuſquam quieſcant,
aut rarius, potiſſimum ſi per Cœmeteria, aut per
loca alterius iurisdictionis, aut per loca alia pri-
uilegiata ipſos conducere debeant, ne eo ex mani-
bus ipſorum elapſi, tanquam ad certum aſilum pro-
fugiant.

Executori de iniuriis, violentiis, aliisve exceſſi- 34
bus in commiſſionis ſuæ executione (vt fortaſſe re-
fert) nulla alia, nullaque maior fides per Iudicem
dabitur, quam quod ad talium iniuriarum veritaté
inquirendam (ſi volet) iubebit procedere. De ipſa
verò executione facta, & quicquid ipſam concerne-
re videbitur, executori indubitata fides habebitur,
vti & paulo ante meminimus.

Quoties maleficus diffamatus executorem 35
inſequentem profugiens, ſeſe in alterius ditio-
nem & territorium receperit, licebit nihilo-
minus executori, & ibi per alienam iuriſdictio-
nem è veſtigio, atque ardenti curſu fugientem male-
ficum ſubſequi atque in territorio eodem in iuſtitiæ
fauorem

Digitized by Google

fauorem apprehendere: ſed ita captum debebit tradere illius territorij domino & præfecto, vbi captus fuerit, ſiquidem id captus, aut dominus poſcerit. Huius quæſtiunculæ vtcunque meminit D. Angel. in præfato ſuo tractatu maleficiorum, *ſub gloſſ. in verbo, Fama publica, verſic. Sexto* quæritur. An ſi Officialis vult capere malefactorem, &c. coniunctis additionibus ibidem, quem petite. Hîc quoque oritur quæſtio, An clericus in ſacris ordinibus cōſtitutus, repertusq; in enormi & flagranti crimine, capi poſſet etiam à laico? ad quam quæſtionem reſpondendum eſt quod ſic, modo eum ducat ad iudicem eccleſiaſticum. Iuxta Innoc. *in c. vt famæ, de ſentent. excommunic. D. Flor. in l. 4. ff. ad l. Aquil. Hippol. de Marſiliis in repetitione l. vnica, numero 98. & 90. C. de rapt. virg.* Quorum ſententiā & refert, & ſequitur Ang. de Aret. *in ſuo maleſic. tractat. in verb. fama publica, in 10. charta, verſic. 9. & ibi in additionibus.* Quos authores occaſione habita, conſulere poteris.

CAPVT XVI.

De Carceribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 16.

1 *Carcerum alii parantur Maleficis*
- *Puniendis*
  - *In curiis ſpiritualibus ſemper.*
  - *In ſingulari iuſtitia ſubinde.*
- *Seruandis*
  - *Simpliciter,*
  - *Per compedes, &c.*

Carcerum alii parantur
- *Debitoribus ſeruandis, vel*
  - *Moleſtia carceris ad ſolutionem vrgentes,*
  - *Iuramento, In domibus* { *Satellitum* / *Stipatorum* } *Sic impropriè.*
- *Militibus aliiſque captis tempore belli, vſque ad mulctæ ſolutionem ibi continendis.*

2 *Pœna perpetua carceris, morti comparatur.*
3 *Carcer cuſtodia, non pœna eſſe debet.*
4 *Carceralis punitio in pane & aqua ad tempus Iudici ſæculari nonnunquam conceditur.*
5 *Apoſtolus Paulus Romæ fuit detentus ſub libera cuſtodia.*

1 MVltę ſunt carcerum ſiue ergaſtulorum formę. Alij namque carceres ad corporis punitionem, ſiue pœnam parantur, qualibus vtuntur curiæ ſpirituales, ſeu Iudices Eccleſiaſtici, maleficos cōdemnantes ad perpetuam, vel temporalem carceris pœnam, *c. Quamuis, de pœnis, libr. 6. Ioann. à Platea, & Angel. in l. Nemo carcerem, C. de exactorib. tribut. libr. 10. c. Nouimus, extr. de verb. ſignif. Panorm. in c. At ſi clerici, & in c. Cùm ab homine, extr. de Iudic.*

Quæ quidem pœna perpetui carceris, morti
2 proculdubio comparatur, Innocentio & aliis teſtibus, *in c. Qualiter & quando, ext. de accuſat. Pan. in c. Tuæ diſcretionis, ext. de pœnis.* Alij ad ſolam criminoſorum ſiue facinoroſorum cuſtodiam ſeruiunt, donec proceſſus fuerit formatus. Hoc autem fit bifariam, quando ſcilicet leuiter malefici, ſimpliciter abſque vllius catenæ, compedis, aut alterius ferramenti adhibitione ſeruantur. Grauiter verò criminoſi, dictis compedibus adſtricti cuſtodiuntur, donec de delicto cognoſcatur, *l. 2. C. de exhibend. reis ad finē: ibi,* donec repererit cognitio celebrata diſcrimen. Hac incarcerandi forma vtuntur Iudices ſæculares, qui nullos vnquam perpetuis mancipandos carceribus decernunt.

Quandoquidem cuſtodiæ iſti ciuili iure con- 3
ſeruandis, neutiquam puniendis corporibus inuentæ ſiue extructæ ſunt, *l. 1. & fin. C. de cuſto. reo. l. Aut damnum, §. Solent, ff. de pœnis, l. Incredibile, Cod. eod. titul. de pœnis, d. l. Nemo carcerem, l. Verum eſt, ff. de verbor. ſignificat.* Vnde iuriſconſultus perpetuos carceres prohibet, de quo admodum multa D. Angel. *in d. l. Nemo carcerem.* Horum recordatus eſt Angelus in ſuo ſingulariſſimo tractatu maleficiorum, *ſub gloſſ. in verbo, Fama publica præcedente verſic.* Et primò ſciendum eſt, quod carcer regulariter ad cuſtodiam, non ad pœnam inuentus eſt. *Bald. in l. Imperium, ff. de Iuriſd. omnium Iudicum. Idem Bald. in l. 1. Cod. de confeſſ. Angel. in l. Qui in carcerem, ff. de eo quod met. cauſ.* quos loco atque tempore oportunis, ſtudioſus lector videre poterit.

Verùm enimuero in leuioribus delictis, quibus 4
iura aut ſtatuta nullum peculiare decernunt ſupplicium, ſubinde ſæculari Iudici permittitur carceralis punitio: nempe, vt criminoſus in carcerem coniectus ad certum tempus, ſolo pane & aqua mace-

Digitized by Google

1 COmmentarienſes in iure vocantur, quicunque
carceribus pręficiuntur, à quibus apertius car-
cerarij dicuntur, à Cippis, Cipparij.

2 Horum Commentarienſium circa electionem di-
ligens habenda eſt ratio, ne quibuſvis hoc officium
citra delectum committatur.

3 Sunt enim hodie (quod ſine dolore commemo-
rare non poſſum) permulti carcerarij tot ſceleribus
coinquinati, tot, tamque fœdis vitiis infamati, vt ip-
ſi verius neruis ſint implicādi, & coercendi cōpedi-
bus, quam quos ipſi duriſſimis vinculis immaniter
conſtringunt. Nempe ſtrenui pōtatores, ſcortatores
adulteri, ſuarum captiuarum aut compreſſores, aut
ad libidinū varias ſpecies conniuētes, coadiutores.
Et ne quid ſæuius interim dicam: Carceres iuſtitiæ
profanantes, & quaſi proſtibuli loco abutentes, aut
diſſimulatione abuti permittentes, vt hinc propriis
ſuis libidinibus ſeruiant, aut certum quæſtum (licet
turpiſſimum) ſecretò faciant. Inueniuntur alij, qui
muneribus corrupti captiuos aut clauſtra aperiant.
aut ſibi vim illatā ad eruptionē ſimulēt, aut ad varias
effractiones conniueant, & fortaſſis etiam ſubſidiū
præbeant, aut propriis carceribus incendium inferāt
Sunt alij quibus res eſt contractior, qui captiuos
ſuos æquò durius excipiant, inclementius tractent,
parcius ſubſeruiant, ſæuius in vincula & compedes
coniiciant, contumelioſius alloquantur, commiſſa
exprobrent, miſſas portiones aut minuant, aut pror-
ſus ſibi reſeruent, debitam carceris quoque portiū-
culam tenuius prębeant. Hiſque modis miſeros cap-
tiuos inedia torqueant, & afflictis afflictionem con-
duplicant. Sunt alij præterea Commentarienſes ve-
rius aleatores quam officiarij iuſtitiæ, qui nullum
non aleatorum genus in carceres inferunt, per quos
captiui ſua deperdant, ipſi vndecunq; ſuum lucellū
venantes, captiuos ſuos quacunque in re (ne dicam
expoliantes) emulgentes, atque emungentes, nihil
penſi habentes, quomodo ſuos patientes excipiant,
tractent, & dimittant. His malis vt piè occurratur,
& remedium prudenter adhibeatur, admonendi
ſunt mihi iudices, vt in aſſumendis Commentari-
enſibus, vigilantes ſint & prudentes, ne qui-
buſvis citra delectum hoc officium commit-
tant.

4 Qain potius eligant viros bonos, cordatos, hu-
manos, mites, miſericordes, benignos, affabiles, pi-
os, bonæ conſcientiæ, timentes Deum, qui ſuis cap-
tiuis diligenter neceſſaria ſubminiſtrent, eos ſubinde
conſolentur & vt pij patres familias, in quibuſvis
neceſſitatibus iuuamē & ſolaciū præbeant afflictis.
Nihil piaculi, nihil ſpurcitiæ, nihil exactionis, nihil
impoſturæ, nihil fraudis, nihil criminis, nihil deni-
que maleficij, aut per ſe, aut per alios, in ſuos carce-
res irrepere ſinant. Atque huiuſmodi cura maxime
adhibenda eſt in primariis ciuitatibus, quales ſunt
in Brabantia, Louanium, Bruxella, Antuerpia, Buſ-
cumducis. In Flandria, Gandauum, Brugæ, Ypræ.
Item Inſulæ, Tornacum, atque his permultæ ſimiles
in quibus plęrunque magnus eſt captiuorum nume-
rus. In reliquis verò ciuitatibus, iiſque minoribus.
aut Caſtris, propter raritatem prædictorum Ciuium,
ſuperuacanea fortaſſis foret prædicta tamque accu-
rata diligentia in eligendis Commentarienſibus. In
terim tamen ſupradictam delectionis curam non
aſpernabuntur, ſed ad præſcriptam formam, ſuam
quoque diligentiam, quantum in ipſis erit, adhibe-
bunt, eam imitabuntur, & ad eam ſeſe diligenter cō-
ponent. Nacto igitur tali iuxta formam præſcriptam
probo Carcerario, tutò huic Carceres cōmittantur,
ipſiſque per Iudicem ac magiſtratum præficiantur.

Capti itaque omnes quotquot ſunt, ab ipſa hora 5
traditionis fortunæ ac periculo Carcerarij commiſ-
ſi ſunt: adeò vt ſi † quiſpiam in Carcere caſu quo- 6
dam repertus fuiſſet enectus, neque certo de inter-
emptione conſtaret, mors iſthæc ipſi commentari-
enſi imputaretur, niſi legitime hinc ſeſe expurgatū
reddere poſſet Gloſſa eſt admodum ſingularis *in l.
Cùm ita, §. Species. in verbo nec dolo, ff. de leg. 2. ſer-
uit l. Cùm res, §. Item, ff. de legat. 1. quam gloſ. refert
ad hoc & ſequitur Ioan. de Ana. in c. Ad falſariorum
in fine primæ columnæ, de crim. falſ.* eandem aſtruit
ſingularem Ang. Aretinus in ſuo tract. maleficiorū,
*in gloſſ. incipiente, fama publica precedente. in 13.
char. in verb. 2. quero. In l. 1. in fin. & in l. Ad Com-
mentarienſem, C. de cuſto. Reo.* Huius meminit excel-
lentiſſimus I.V. Doct. & illuminatiſſimus D. Hip-
pol. à Marſil. in ſuis conſilijs criminalibus, *conſilio
52. num. 36. in 1. volumine.*

Si præterea captiuus crimine notatus, incuria, 7
negligentia, aut ebrietate carcerarij, vel ſuorum,
carceribus effractis aufugerit, obnoxius ſit hic idem
carcerarius ijſdem pœnis, mulctis, & ſupplicijs,
quibus ille fugitiuus, ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus
arbitrio iudicis, *trita & vulgata l. Ad commenta-
rienſ. addita gloſſ. memorabi. in verbo, Qui fugerit,
C. de cuſt. reo.* Neque vlla expurgatione clauſtrarij
carceris, aut ipſorum cuiuſpiam, dilueretur in-
curia.

Verum ſi incendium, ruina, aut quid ſimilis forte 8
euidentis periculi accidiſſet carceribus, ab iſtiuſmo-
di ſceleroſi eruptione, fugaq; clauſtrarius immunis
foret & liber, potiſsimum ſi quid eorum, præter ip-
ſius culpam eueniſſet, *l. milites & l. fi. ff. de cuſt. &
exhib. reo. nec inconcinniter his ſeruit l. Si vt certo, §.
Proinde, ff. commoda.* Si verò malitia, fauore, aut do-
nariis corruptus illos ſceleroſos apertis clauſtris
emiſiſſet, plane capitaliter plectendus, foret, *præalle-
gata l. fin.*

Sicubi locorum carceribus præficerentur carce- 9
rarij duo aut tres, quorum tertius vna cum captiuis
laxatis vinculis ſeſe in fugam daret: reliqui clauſtra-

 rij (niſi

Digitized by Google

gum. in l. *Quod ait lex, ibi, quare non vbicunque ff. de adul.* Ad hęc caſu emergente, conſulite D. Nicolaum Boërium, deciſionum aurearum inſignium, q. 317. vbi tractat. Quid de iudice, aut ſenatore, ſiue conſiliario regio, vel præſide, aut cancellario, vel commentarienſe, qui carnaliter cognoſcit mulierem coram eo, vel curia litigantem, aut carceratam, vel alia ratione iuriſdictioni tantum ſubditam an puniatur.

21 Cogitur carcerarius captum crimine abſolutum, illico relaxare, atque ſuæ libertati priſtinæ dimittere: ſemper actionem ſuorum ſumptuum recuperaturus ab illis, qui talem capturæ priùs mandare ipſi curauerant, idque ſolum iuris decreto. Verum hodie vſu iam recepto, ſolent commentarienſes ſuos captiuos ſeu vinctos retinere, donec per ipſos, aut alios ſibi de impenſis ſumptibus ſatisfactum fuerit. Commentarienſium fuerit, ipſo captiui traditionis tempore à partibus aduerſariis, quorum authoritate capti ſunt, flagitare cautionem & fideiuſſionem de expenſis inſumendis: Vel certè ab his expenſis per exteri cuiuſpiam ſuppeditationem liberari: niſi is captus ad ſumptuum certitudinem ſatis fuerit opulentus, vel niſi contra officiarium aut fiſcum duntaxat carceri traderetur, quòd horum vterque ſatis ſit diues ſoluendis ſumptibus.

Hoſtiarij, & reliqui officiarij, quum captos tradunt 22 carcerariis ex mandato ſiue commiſſione Principis aut conſilij, non debent vnquam reſpōdere aut iubere fidē de expenſis exoluendis. Quod fuerit ſolius impetrãtis: niſi hoſtiariis illis per impetrantes de executionibus, atque cæteris ſumptibus euenturis eſſet ſatisfactum.

Non poſſunt commentariēſes, aut ſuorũ quiuis 23 captum, pecunia, veſtibus, aut aliis rebus, vllo modo ſpoliare, ſub prætextu & titulo ſumptuum aut expenſarum carceralium, neque vllo alio prætextu. Hæc de Carcerariis ſcripta ſufficiant.

CAPVT XVIII.

De effractione Carceris.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 18.

1 *Fugiens è carcere*
- *Per ipſum vi effracto, aut*
  - *Criminis obiecti Reus eſt* / *Crimine innocens eſt.* — *Et punitur*
    - *Capitaliter, crimine tum per ſe antè non capitali.*
    - *Tamen tanquam id ipſum commiſiſſet.*
- *Aperto, non effracto, puniendus eſt pro arbitrio Iudicis.*

2 *Captus, commentarienſem effugiens, lædens, aut occidens, gladio punitur.*

3 *Captus reuelans carceris effractionem, laxandus eſt vinculis.*

4 *Captiuum criminarium violenter extrahens carcere, quomodo puniatur.*

5 *Qui aufugit carcere, is fuga (ex quauis etiam captiuitate) ſuſpectus conuincitur.*

6 *Iudex debet conſiderare quid mouerit fugientem vel effringentem, quo ſecurius iudicet.*

7 *De iure Pontificio non reperitur ſpecialis pœna ſtatuta in effractores carceris.*

8 *Sacri canones, ſacras leges imitari non dedignantur, & è conuerſo.*

QVifquis criminaliter captus, carceribus, citra omnem etiam violentiam, effugerit: vt quorum oſtia repererit aperta, is exilij, relegationis, ſiue alia pœna arbitraria, pro Iudicis prudentia damnandus fuerit, *aperta & clara l. 1. ff. de effracto & expila.* Si vero hinc violentè atque effractis foribus ſiue conſpiratione cum cæteris qui in eadem cuſtodia fuerant, eruperit, atque crimen ob quod coniectus ſit in neruũ. nunc factũ ſit propatulũ, ſiue ipſius criminis nunc conuictus fuerit teſtimonio, capitis animaduerſione plectendus fuerit, etiã ſi crimē ipſum ante capitale non fuiſſet, *l. 1. in princ, paulò antè citata, notabili l. Milites argum. §. Eius fugam, ff. de re milit. Marcia.* Eum qui carcere effracto fugerit, etiam ſi non ante deſeruerit, capite puniendum Paulus ſcripſit, *& leg. Si quis aliquid 2. §. Miles, ff. de pœnis.* Ipſa namque carceris violenta eruptio fugientem, illius reum efficit, *l. In eos ff. de cuſtod. & exhibit. reor. & ibi gloſſ. D. Iaſonem in ſua ſolenni repetitione, lt. Admonēdi, ſub numeris 172, 173. 174. & 175. ff. de iureiurand.* multa deducentem videbitis. Et ratio cur is acrius puniatur, eſt, quòd maius & intenſius hac effractione, delictum reddatur, ideoque nec mirum ſi plus puniatur, *argumento l. 3. in fin. C. de epiſcop. audient. l. Seruos, circa medium C. ad l. Iul. de vi pub. l. Capitalium. §. Solent, ff. de re pœnis, & l. Omnes, De delatoribus. lib. 10.*

Itidem

2 Itidem quicunque captus commentarienſem effugerit, læſerit, aut occiderit: is gladij animaduerſione capitaliter damnandus erit.

3 Captiuus ſeu vinctus reuelans, prodens, & quoquo modo Iudici proferens, quod cæteri concaptiui carceris effractionem moliantur, laxandus eſt vinculis, & crimen per Principem (modo id remiſſibile fuerit) merito remittendum erit, *d. l. In eos, ad fin. iuncta ibidem gloſſ. plurima allegante in verb. Releuandos*, quam per occaſionem lege & maſtica, lectionis te nunquam pigebit.

4 Quicunque violenter criminarium captiuum (criminis tametſi immunem) extraxerit carcere, is quinquennalis exilij pœna iuridice damnabitur, *l. 1. §. Item & effractores, ff. de effracto & expilato*, iamiam quam ſæpiſſimè allegata. Sin crimini obnoxium capitali, confeſſo, aut teſtibus conuicto ita extraxerit, capitaliter item puniendus erit, *argumento l. 1. ſtatim adducta, & l. Ad commentarienſem, C. de custo. reo. atque gloſſæ ſingularis ibid. in verb. Qui fugerit.*

5 Cuius carceres, compedes, aliàve vincula vel minimis etiam indicijs, confractione aut violatione notantur, is fugæ, & ex quauis etiam captiuitate, aufugij ſuſpectus conuincitur, perditque priuilegia, gratias, & omnem benignitatem alijs conceſſam captiuis, veluti relaxationes ſub fideiuſsione, liberationem ex compedibus, exitus ad beneficia cæli, acceſſus ad luculentas feneſtras, idque genus alia amica humanitatis donaria. Si contingeret captiuum ſemet grauiter lædere, aut etiam ex deſperatione ſimilive occaſione ſeſe interimere, neque Iudex, neque commentarienſis in huius læſionis ac interemptionis (ſiquidem eas ex deſperatione factas apertè conſtiterit) culpam incideret. Si verò ea occaſio non clara, ſed dubia prodiret, obijcienda eſſet commentarienſi, donec ab ea ſeſe expurgatum reddidiſſet, *l. fin. §. Ergo, ff. de custo. & exhibit. reo.*

Caſu tamen emergente debet Iudex animaduertere & conſiderare, quid mouerit fugientem vel effringentem, quo ſecurius iudicet: Ita adſtruit egregius vir, iuriſque peritiſſimus Ioan. Berberius in ſuo ſingulariſſimo ac compendioſiſſimo viatorio ſeu directorio iuris, ſub Rubrica, de effractoribus carcerum, verſus medium. 6

De iure autem Canonico ſeu Pontificio non reperitur ſpecialis pœna ſtatuta, ſed per generalitatem regularum, *de quibus in c. At ſi clerici, & in c. Cum non ab homine, de Iudic. ac per c. Tuæ, ext. de pœnis*, poterit Iudex eccleſiaſticus ad inſtar regularum ciuilium, qualitatibus perſonarum & delictorum penſatis, punire. Nam poſſet effractorem deponere, *per lecturam, & notata in c. Ex literis, de exceſſib. prælato.* 7

Sicut enim leges non dedignantur ſacros canones imitari: ita & ſacrorum ſtatuta canonum, principum conſtitutionibus adiuuantur *c. 1. & ibi ſcribentes, extra de no. oper. nuncia. c. vlti. in fin. ext. de ſecund. nupt. In Authentico, vt cleri.* apud proprios epiſcopos primum conueniantur, *§. penult. colla. 6. In Authent. de Eccleſ. tit. in principio, colla. 9. & in Authent. quomodo opor. Epiſcop. §. vlt. colla. 1. vide Nicolaum Boër. in ſuis deciſionib. aureis, qu. 215. & 216.* Huic Capiti non abſurdum foret adijcere aliquot modos, quibus malefici Carceres effringere ſoleant; verum quum horum multi multos lateat, deinde ne eos edocere videamur, ab eorum explicatione calamum cohibere volui. 8

CAPVT XIX.

De relaxatione Carceratorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 19.

1 *Relaxationum carceratorum*
- *Aliæ fiunt poſt cauſſæ, ſiue litis deciſionem, & ſic poſt ſententiam.*
  - *Alia per ſententiæ executionem.*
  - *Alia per gratiam ex beneficio & indulgentia Principis.*
  - *Alia propter innocentiam incarcerati, &c.*
- *Alia lite pendente*
  - *Alia per compoſitionem pœnæ factam cum Curia, aut Fiſco, &c.*
  - *Alia gratia fideiuſſionis præſtita, &c.*
- *Alia licenter, & de facto per fugam incarcerati*
  - *Alia cum fractura & violentia carcerum.*
  - *Alia abſque fractura aut violentia.*

2 *Carcerarius nequit criminoſos vinctos vllo modo relaxare ſine Iudicis ordinatione.*

3 *Iudex temerè captiuum relaxans, aut mandans relaxandum, ad quid teneatur?*

4 *Criminaliter coniectus in carcerem abſq; mandato, aut informatione praua, is repente laxandus eſt.*

5 Quomodo

Digitized by Google

5 *Quomodo & quando incarcerati laxantur à vinculis.*
6 *Flandriæ vſus.*
7 *Captiuus non eſt relax ibilis, vbi Fiſcus alternatiua vtitur concluſione.*
8 *Flandriæ vſus.*
9 *Captus nonnunquam relaxatur, aut per cautionem ante adiudicationem, aut per conſignationem poſt adiudicationem.*
10 *Mulieres honeſtæ in leuibus criminibus non debent perſonaliter detineri.*
11 *Mulieres non relaxantur fideiuſſoribus, ſi crimina atrocia ſunt.*
12 *Mulieres infames, impudicæ & inhoneſtæ, etiam pro leuibus detineri poſſunt criminibus.*
13 *Ceſſio bonorum nil habet loci in lite criminaria, in qua captus patienter criminis mulctam corporali pœna ſubeat, neceſſum eſt.*
14 *Paupertas à pœna non excuſat.*
15 *Qui non habet in ære, luat in corpore.*

QVum ſæpiuſculè cernamus reos pro multifa-
rijs criminibus incarcerari, ex quibus carce-
ribus poſtea diuerſimodè relaxantur, non incon-
gruum nobis fuit, hoc loco de carceratorum rela-
xatione paucula in medium afferre.
Reorum itaque relaxationes diuerſæ ſunt. Aliæ
1 namque fiunt poſt cauſſæ deciſionem, idque poſt
latam ſententiam. Aliæ autem, fiunt lite adhuc
pendente. Earum verò relaxationum, quæ poſt li-
tis deciſionem fiunt, quædam fiunt, per ſententiæ
executionem: Aliæ per gratiam ex beneficio &
indulgentiam Principis: Aliæ denique propter in-
nocentiam incarcerati, cumque plene, & adamuſ-
ſim de illius innocentia conſtiterit. Relaxationes
autem, quas fieri diximus lite pendente, quædam
fiunt per compoſitionem pœnæ factam cum cu-
ria, officiario, fiſco, aut ſimilibus. Aliæ fiunt, gra-
tia fideiuſſionis præſtitæ de ſeſe præſentando,
quoties id Iudici viſum fuerit, & ſoluendo pœnã,
&c. Aliæ ſunt, quæ fiunt licenter & de facto, per
fugam incarcerati: quæ ſubinde accidunt cum fra-
ctura & violentia carcerum: quandoque autem
clanculo abſque aliqua fractura aut violentia. Hu-
ius autem poſtremæ diuiſionis vtcunque memini-
mus cap. iam iam præcedente. *De effract. carceris.*
Quamobrem nequaquam hic decreuimus iſtarum
diuiſionum omnia membra exactius atque copio-
ſius explicare, nempe contenti earum capita vtcun
que aperuiſſe, & lectoris auiditatẽ exacuiſſe, vnde
ipſum (hic ſuperſedendo) iuſtius ad maximi nomi-
nis interpretẽ D. Paulum Grillandũ remittimus, *li.*
5. titul. de relaxatione carceratorum. Quantum au-
tem Relaxatio concernat ipſos carcerarios, qui
aliquando temere ſuo periculo, aut ex Iudicis de-
creto relaxãt. Item & de concluſionũ varietate hic
obiter paucula mõſtrare ſtatuimus. † Non eſt igitur
2 quod Carcerarius aut Commentarienſis putet ſeſe
poſſe criminoſos vinctos vllo modo relaxare, aut
emittere, ſine Iudicis ordinatione, etiamſi eſſent
innoxij: aut dignos fideiuſſores, ac vades conſti-
tuerent. Si enim id fecerit, extra ordinem arbi-
trio Iudicis plectendus eſt, & omnis damni reſti-
tuendi obnoxius. † Itidem ipſe Iudex qui temerè 3
captiuum relaxat, aut mandat relaxandum, ad dam-
ni reparationem tenetur, quod hinc iuſtitia ſiue
pars aduerſa conſequeretur. In relaxatione autem
captiuorum optarem Carcerarium ſuo fungi of-
ficio (*vti ſupra meminimus in cap. 17. de Com-*
mentarienſibus) nempe, vt captiuos relaxatos
piè & prudenter admoneant, vt memores conſe-
cutæ gratiæ, poſtea vigilantius ſtudeant vitare ſi-
milia maleficia, à malorum conſortio ſeſe abſtra-
hant, malis conſilijs non auſcultent, iracundiæ
temperent, & quaſcunque occaſiones mali fugiãt.
Quin potius adhortentur ad ſtudium pietatis &
honeſtæ vitæ, vt relicta via ſcelerum, viæ inſi-
ſtant virtutum. Deum timere incipiant, & de pro-
ximo bene mereri ſtudeant, fraternam infirmita-
tem moderate ferant, nihil vlciſci curent, iniurias
quaſque fortiter tolerent, eaſque per iuſtitiam
propulſent, non per vim, aut per furores, ne ipſos
contingat eoſdem, aut ſimiles iterare carceres, vn-
de fortaſſis non perinde facilè liberarentur, niſi
cum infami & duriſsimo ſupplicio mortis. Ad
quam exhortatiunculam adhibeat memorabilia
exempla, quæ captiuos terreant, quibus emenden-
tur & reſipiſcant.
Qui criminaliter coniectus fuerit in carcerem, 4
abſque mandato, commiſſione, aut informatione
præuia, is repente citra cautionem laxandus erit.
Itidem is, cuius cauſſa talis fuerit, vt ſolo exilio
foret relegandus: quandoquidem exilium non vr-
get captiuum diu carceribus conſtringendum. 5
Pari ratione cenſebitur de quouis alio crimine,
quod capitis pœnam, membri abſciſſionem, pu-
blicam inſtallationem, flagellationem, aut ſimilia
non poſtulat. Captiuus capitaliter captus, non eſt
laxandus vinculis ſub fideiuſsione, niſi crimen in
cauſſam ciuilem fuerit conuertibile, & niſi fiſcus
niteretur ciuili, concluſioni nempe, vt Reus pœ-
nam centum librarum groſſorum ſubiret, aut aliam
mulctam pecuniariam. Neque item laxandus erit,
ſi fiſcus, tueretur concluſionem criminalem in
ſubſidium: nempe centum librarum groſſorum,
aut

Digitized by Google

aut aliam ſummam intra menſem dependendam: quam niſi ſtatuto tempore illi exoluerit, amputetur illi pes, manus aut aliud membrum. Sed ne tum quidem relaxabitur, quoties fiſcus concludit copulatiue; hoc pacto damnetur ſumma centum librarũ groſſorum, & manu truncetur.

6 In Flandria vſu receptum eſt, vt quamuis procurator alternatiuas concluſiones proferat, criminali tamen ſuæ concluſioni conſtanter innitatur, quo decernatur ipſi ſuper ea per ordinem iuſtitiæ.

7 Similiter non eſt captiuus relaxabilis vbi fiſcus alternatiuæ ac ancipiti inſtiterit concluſioni: videlicet, præcidatur manus, aut centum libror. groſſorum mulctetur. Tunc enim in prudentia Iudicis fuerit alterutrum adiudicare pro qualitate facti.

8 Vſus tamen Flandriæ, iam olim recepit captiuos leuare, quoties procurator quoquo modo à concluſione prima deflexerit, hoc eſt, alternauerit: quanquam ipſam criminalem concluſionem adhuc mordicus preſſerit.

9 Quiſquis captus fuerit ob non iudicatas, vel ob quas non incidiſſet mulctas criminales, vnde ſemet liberum eſſe, negando contenderet: profectò is carceris anguſtiis cum cautione hac, quod in iuſtitia comparebit, & iudicata perſoluet, leuabitur. Si verò mulcta prius fuerit adiudicata ante ſubleuationem, oportet prius (pro ſtylo & vſu) nummos enumeret & conſignet.

10 Mulieres honeſtæ in cauſſis criminalibus, vbi crimen ſit leue non enorme, neque admodum atrox & graue, non debet perſonaliter detineri neque incarcerari; ſed per fideiuſſores de iudicii obſeruatione relaxari; ſiquidem ipſos nanciſci & cõſtituere potuerint: ſi verò eos conſtituere nequiuerint, ne tum quidem detinebuntur: ſed ſtabitur earum fideiuſſoriæ aut iuratoriæ cautioni, per quã relaxabuntur.

11 Quod ſi crimen eſſet atrox & grauiſſimum, tunc non incarcerantur apud viros (vti ſuperioribus titulis tactum eſt) ſed intruduntur ſiue mittuntur in monaſterium, vel in Aſcetrion cuſtodiendæ, aut honeſtis matronis traduntur per quas cuſtodiũtur, *vt inquit text. notabil. in Authent. vt nulli iudic. §. Neceſſarium, verſ. Si vero crimen ſit, & c. In Auth. Hodie nouo iure, C. de cuſto. reo.*

12 Hæc autem intellige, de mulieribus honeſtis, honeſtamque vitam degentibus: Quãdoquidem mulieres infames, impudicę, & inhoneſtæ, huiuſmodi priuilegio frui non merentur, *D. Bar. eximio ita atteſtante in d. Auth. vt nulli iudic. §. Neceſſarium, atque Bald. & doctoribus ita tenentibus in d. Authen. Hodie nouo iure.*

13 Ceſſio atque bonorum renunciatio nihil habet loci, niſi purgationis in lite criminaria, in qua captus patienter criminis mulctam, aut emendationem corporali pœnæ ſubeat: neceſſum eſt, dum nec opibus hanc alioqui præſtare potuerit.

Paupertas igitur nequaquam illum à pœna ex- 14
cuſabit.

Regulare enim eſt, vt qui non habet in ære, luat 15
in corpore: ex quo ſumere hanc concluſionem nec extraneum fuerit. Qui pœnam pecuniariam præ inopia ſoluere non poſſit corporalem pœnam ſuſtineat, & corpore iure plectatur, *l. 1. §. Generaliter, ff. de pœnis. Vbi text.* Generaliter placet in legibus publicorum iudiciorum, vel priuatorum criminum, qui extra ordinem cognoſcũt præfecti vel præſides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes deludunt, coërctionem extraordinariam (nempe corporalem) indicant, & ad hoc notat illum textũ Bart. *ibi, & l. Si quis id quod iuriſdictionis, §. in ſeruos, ff. de iuriſdict. omniũ iudic.* vbi incorrumpentẽ album prætoris, datur actio popularis quinquaginta aureorum, ſed in ſeruos, ſi non defendantur à Dominis, & in eos qui inopia laborant corpus torquendum eſt, *ait text. & ibi per Odofre. & l. fin. ff. de in ius* vocando, vbi ſi libertus vocet in ius patronum ſine venia, incidit in pœnam quinquaginta aureorum. ſi verò laboret inopia, caſtigatur in corpus, *& c. Ad liberandum, ext. de Iudæis,* vbi Chriſtiani, arma, ferrum & ligamina galearum deferentes & apportantes Sarracenis, excommunicantur, & anathemate notantur, nec poſſunt Eccleſiæ reconciliari, niſi omnia reſtituãt; quæ ex commercio tam damnato perceperint & tantundem de ſuo tranſmiſerint in ſubſidium terræ ſanctæ. Quod ſi fortè ſoluendo non fuerint, ſic aliàs reatus talium caſtigabitur, vt in pœna ipſorum, aliis interdicatur audacia ſimilia præſumendi: nam poterunt ſubiici verberibus loco pœnæ, *ſecundum gloſſ. ibi in verb. Sic alias, aliquot paſſus allegantem, & l. Cum ſit iniuſtum, Cod. de ſepul. viola.* vbi ſi quis propter debitum defuncti, impediat defuncti ſepulturam, punitur pœna quinquaginta librarum auri, alioqui laborans inopia luit corpore, dicente text. Eum verò qui in huiuſmodi fuerit deprehenſus flagitio, quinquaginta libras auri dependere: vel ſi minus idoneus ad eam perſoluendam ſit, ſuo corpore ſub competenti Iudice pœnas luere ſtatuimus: *& text in lege Quicunque, Cod. de ſeruis fugitiuis,* vbi ſuſcipientes Seruum fugitiuum, tenentur eum reſtituere, & inſuper cum eo parem ſeruum dare, vel cum 20. ſolidis reddere. Quòd ſi ad prædictam pœnam ſoluendam, is qui ſuſceperit minimè ſufficiat, æſtimatione competentis Iudicis caſtigatio in eum procedat. Allegare plura alia iura potuiſſemus, ſed quia plus oſtentationis, quàm fructus in eo ſitum, reliqua hic ſilentio præterire duximus: hæc pauca ex prolixa diſputatione D. Frederici Schenck ex Barronibus de Teutenburch, Iuriſconſulti, viri in legum ſtudiis non parui nominis,

Digitized by Google

minis, in ſua Triade forenſi, *ſub. tit. De liberto acto- re vel. reo cap 4.* ſufficiant. Vbi proculdubio illud præcitatum vulgare axioma: Qui non habet in ære luat in corpore, admodum feliciter diſcuſſit & examinauit, quem loco ac tẽpore ſtudioſis petere licebit.

CAPVT XX.

De Fideiuſſione in re, ſeu materia criminaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 20.

1 *Reorum relaxandorum ſub cautione, quidam aut ſunt*
- *Obnoxii criminibus, quibus debetur pœna dumtaxat pecuniaria*
  - *Ea confeſſi* / *De iis conuicti* — *Non relaxantur.*
  - *Ea nec confeſſi nec conuicti relaxantur, ſed præſtita cautione.*
- *Obnoxii ſunt criminibus, ob quæ infertur pœna arbitraria, Quæ ſi fuerint*
  - *Leuia, & gratia digna* — *Relaxantur.*
  - *Atrocia & enormia gratiaque indigna* — *Non relaxantur.*

2 *Iudex detinens volentem idoneè ſatisdare, tenetur iniuriarum actione.*
3 *Captiuus criminalis non valens conſtituere fideiuſſores, captiuus permaneat.*
4 *Pœnam corporalem nemo, niſi reus ipſe ſubire poterit.*
5 *Nemo ſui corporis periculo pro alio fideiubere poterit.*
6 *Membrorum ſuorum dominus nemo eſt.*
7 *In infligendis pœnis corporalibus, habenda perſonarum ratio.*
8 *Iudex acriter expendat fideiuſſiones in crimine criminali.*
9 *Bartoli diſtinctio pro fideiuſſione crimino ſorum.*
10 *Baldi diſtinctio pro fideiuſſione crimino ſorum.*
11 *Quæſtio, quomodo nobilis per cautionem relaxandus?*
12 *Quando fideiuſſio extincta, & quando non.*
13 *Fideiuſſionis amplitudo in re criminaria.*
14 *Non conſtituendi fideiuſſores, de non inferendo maleficio.*
15 *Maleficus non ſpondet pro malefico, in grauioribus criminibus: ſed, &c.*
16 *Maleficorum bona, fiſco committuntur, ſaluo creditorum iure.*

QVandoquidem iamiam præcedente Cap. nonnullarum relaxationum mentionem fecerimus, hoc loco non ab re fuerit & alterius ſpeciei relaxationis meminiſſe, quæ fit, quũ crimen dubiũ eſt, & Iudex eſt in actu inueſtigandæ veritatis: quæ fieri ſolet fideiuſſore præſtito per Reum, de ſe repræſentando quoties ad hoc fuerit requiſitus hoc eſt ad libitum & voluntatem Iudicis: vel de non recedendo ex certo loco, ciuitate, oppido, caſtro, aut prætoris palatio, ſine Iudicis licentia & de ſoluendo pœnam. Examinemus nunc de quibus criminibus ſiue delictis ſit relaxandus Reus ſub cautione prædicta. Id itaque paucis admodum, vnica nempe diſtinctiuncula fiet.

1 Eſt namque Reus aut in crimine, ob quod venit illi imponenda duntaxat pœna pecuniaria. Hoc autem caſu Reus aut fuit confeſſus aut plenè conuictus: quo non debet relaxari, ſed detineri, donec perſoluerit pœnam *l. Si confeſſus, ff de cuſtod. & exhib. reo.* Aut nec confeſſus, nec conuictus fuit: hoc caſu debebit relaxari præſtita cautione digna de ſe repræſentando, vel de non recedendo ex certo loco, *vt inquit Bar. in l. 1. ff. eod. tit. de cuſtod. & exhib. reo.* vbi *poſt Iacobum de Arena,* declarat iſtum articulum reducendo ad praxim: *pro quo item facit text. in l. fin. C. eod. tit. l. 1. & l. Si quis. ff. eod. tit.* In quibus iuribus in effectu diſponitur, quod in criminibus illis in quib. venit imponenda pœna pecuniaria, Reus debet præſtito idoneo fideiuſſore, relaxari, & ratio eſt, quod pœna ipſa non minus ſatisfieri poteſt fiſco per fideiuſſorem, quàm per principalem, *argumento lege, Denique, & l. ſequent. ff. de iure fiſci.*

Quinimò, ſi Iudex vellet retinere Reum conſtrictum citra relaxationem, qui paratus eſſet præſtare idoneum fideiuſſorem, poſſet tum agi contra Iudicem in ſyndicatu, actione iniuriarum, vt notat. Bar. *in l. Si verò pro condemnato, §. 1. ff qui ſatis dare cogant.* 2

Si verò captiuus criminalis non poterit conſtituere fideiuſſores, neceſſe eſt captiuus permaneat, teſtè Bart. *in d. l. 1. ff. de cuſtod. & exhib. reo. & in d. l. Si verò pro condemnato, 1. & l. Eas 1. §. Superbis, C. de appellat.* 3

Aut

4 Aut certe crimen leue eſt, & nequaquam atrox, tum fideiuſſoribus relaxabitur, *l. Diuus*, 1. *ff. de cuſtod. & exhib. reo.* Aut crimen eſt atrox, vel tale, ob quod incidit in pœnam corporalem, iſto caſu non debet Reus regulariter per fideiuſſores relaxari, ſed perſonaliter detineri, *d. leg. Diuus*, ratio eſt, ne eludatur judicium, ſi poſtquam repertus fuiſſet culpabilis, fugam arriperet; id namq; eſſet propriè iudicium fallere, & eludere: quod ſcilicet huic pœnæ corporali non poſſet per principalem ſatisfieri tametſi fideiuſſor expreſſe ſe ante obligaſſet ad quamlibet pœnam corporalem, & dixiſſet ſe velle ſubire omnem pœnam in corpore ſuo, quam reus pateretur, ſi in carcere ad ſententiam vſque fuiſſet detentus.

5 Nemo enim poterit ſe deuincere ad ſiſtendum quempiam iudicio ſub pœna proprij capitis, corporis, aut membri ſui: quod hac in re nullus ſui corporis aut membri dominus fuerit.

6 Attamen principali, & ei cuius res agitur, licebit ſe obligare ad redeundum in iudiciũ, ſub pœna duntaxat quaſi confeſſi criminis, perdendi ſcilicet beneficij, remiſsionis, alteriuſve gratię, exilij ſubeundi, aut ſimilium: non autem ſub pœna capitis, pugni, oculi, alteriuſve membri, *trita l. Liber homo, ff ad l. Aquil.* & videte *D. Bar. in d. l. 1. ff. de cuſt. & exhib. reo. Nec non c. De occidẽdis, c. Si non licet & c. Cũ homo, 23. q. 5.* in quibus quidẽ iuribus habetur.

7 Quod quando ſumus in huiuſmodi criminibus, in quibus venit inferenda pœna corporalis, fit perſonarum ratio ac diſtinctio pro modo facultatum, dignitatis, honoris, pro criminis qualitate, innocẽtia Rei, & ſimilibus *iuxta tex. l. 1. crebro allegatũ, ff. & exhibit. reo.* & ſecundum iſta Iudex decernet, an Reus ſit detinendus in carceribus, an in palatio, militibus ne cuſtodiendus, an fideiuſſoribus committendus, qui erunt fideiuſſores, non de repręſentando, ſed de ſiſtendo in certo loco, & non recedendo ab illo: aut in vinculis coniiciendus, ſecundum quod declarat D. Bart. dictum illud Iacob, de Aret. *in d. l. 1. in 2. col.* & ſic Iudex ſecundum qualitates & conditiones iſtas, arbitrabitur modum detentionis ipſius Rei, ſecundum quod conſiderat Iuriſc. *in ſæpenumero allegata l. 1.*

8 Quare iudicis hic fuerit diligenter expendere, quo pacto fideiuſsiones in crimine criminali acceperit. Si enim hinc vllum oriretur incommodum, id omne fiſco aut parti per ipſum dependendum eſſet, aut Reus eſt in crimine, ob quod inferenda fuerit pœna arbitraria: & iſto caſu, an Reus ſit fideiuſſoribus relaxandus, an non *Bart. in d. l. 1. ff. de cuſto. & exhib. reo.* hunc in modum diſtinguit.

9 Aut delictum eſt adeò turpe, vt veriſimile ſit Iudicem ob id impoſiturum pœnam corporalem & tum judicatur ſicut de pœna corporali ſimpliciter, ideoque non erit fideiuſſoribus relaxandus, *d. leg. 1. ff. de cuſtod. & exhibit. reo.* Aut veriſimile eſt Iudicem arbitraturum, pœnam debere eſſe pecuniariam, & tum licebit relaxari: *d. l. Si vero pro condẽnato. §. 1. ff. Qui ſatiſ. d. cogantur:* iſto enim caſu iudicatur de eo, ſicut de crimine pro quo venit imponenda pœna pecuniaria ſimpliciter, *d. l. Si vero pro condemnato*, & videte Bart. *in d. l. 1. qui tamen* (venia tanti viri dixerim) non ita diſtinctè loquitur, ſed quærit, Quid ſi per defectum pœnæ pecuniariæ veniret imponenda pœna corporalis, fas erit tum per fideiuſſores relaxari? & regulariter id fieri poſſe concludit negatiuè. Poſt tamen explicat modum & cautelam, quomodo poſſit relaxari, videte ibi per eum.

Subtilis autem Bald. *in d. l. Nullus, C. de exhiben. reis*, alia vtitur (ſuo more) diſtinctione, & clariore ac copioſiore, dicens: Aut ſunt rei in crimine, ob quod venit imponenda pœna ordinaria aut extraordinaria & arbitraria. Primo caſu, id eſt, quando ordinaria & determinata, aut eſt pœna corporalis, aut pecuniaria: ſi corporalis, non erit fideiuſſoribus relaxandus, imo detinendus & cuſtodiendus in carcere, *d. l. Nullus, in fine, & l. Si quis in ea, Cod. de cuſto. reo. & l. 1 ff. eod. tit.* Quando autem eſt confeſſus delictum, aut legitime conuictus, non ſolum eſt detinendus, ſed etiam in vincula coniiciendus ad ſententiæ definitionem, & denique ad ipſius ſententiæ executionem, *d. l. Nullus, in principio, & l. Si confeſſus, ff. eo. tit.* ideo tunc non eſt per fideiuſſores relaxandus. quandoquidem fugiẽdo poſſet illudere Iudici, & pœnam debitam inique iuſtitiæ ſuffurari, quod vtique non fuerit in poteſtate fideiuſſoris ſoluere iudicatum teſte Bald. *in d. l. Nullus*, Si autem imponenda ſit pœna pecuniaria, & reus confeſſus delictum fuerit aut conuictus, non erit ſimili ratione relaxandus, ſed detinẽdus, & confeſtim condemnandus. *dict. leg. 1. & fin. Cod. de cuſto. reo. & leg. Si confeſſus, Digeſtis eod. titul.* Aut ſi non confitetur, ſed negat, debet per fideiuſſores dimitti: ſed debebunt hi promittere de eo repræſentando, & iudicato ſoluendo *dict. leg. 1, Digeſtis, de cuſto. & exhibit. reo.* Huic ſeruit etiam text. *in leg. Cum clericis, paragrapho, 1. Ipſe vero, Cod. de epiſcop. & cleric.* qui text. ſi rectè ſyncereque inſpiciatur, propriè loquitur de fideiuſſore huiuſmodi: nempe de repræſentando, & ſtando iuri, & iudicato ſoluendo ſub certa pœna Tertio vero caſu, dum reus eſt in pœna arbitraria, dicit Bald. conſiderandam eſſe criminis qualitatẽ, loci, iudicis, & fori conſuetudinem, & conditionẽ perſonę, quemadmodũ notatur in ſimili, *in l. Quid ergo, §. Pœna grauior, ff. de his qui notan. infam.* vnde ſi veriſimile fuerit pœnam eſſe corporalem, idem tum iudicabitur quod de ordinaria corporali: ſi vero conſtet pœnam eſſe pecuniariam, idem in iudicando ſeruabitur quod in pecuniaria ordinaria, 10

Prædi-

Digitized by Google

Prædictis vtcunque enarratis, lubet hic inſerere quæſtionem notabilem, & vſibus noſtris ſæpe frugiferam, cuius recordatus eſt D. Paullus Grillandus in ſuo tractat. de relaxatione carceratorum, *ſub c. de fideiuſſoribus reorum, num* 8.

11 Spectatæ fidei & auctoritatis vir quiſpiam, nobilitate, opibuſque præcellens, accuſatur alicuius criminis, ratione cuius de iure communi aut ex ſtatutorum forma, pœna corporalis venit imponenda. Hic in ius vocatus ſeu citatus comparet, examinatus omnia negat, iudex vult ipſum detinere, donec abſoluatur proceſſus, & purgentur indicia. Replicat dicendo: quod eſt paratus ſeipſum obligare de ſe repræſentando, toties, quoties, &c. ſub pœna mille ducatorum, &c. & de ſtando iuri, & parendo iudicato; vel dicit, quòd vult præſtare idoneam cautionem de ſe repræſentando, vt ſup. Quæritur, an Iudex poterit illum relaxare ſub tali fideiuſſione, vel propria obligatione? videtur prima facie reſpondendum negatiuè, quia cùm ſit pœna corporalis, poſſet eludi iudicium, vt ante diximus, *& notatur in d. l. 1. Cod. de cuſtod. reo. & l. fin. C. de requirend. reis.* Contrarium tamen veritati arbitror conſonum: Quod Iudex pro criminis qualitate, & magna perſonæ conditione, pro dignitate vel innocentia poterit arbitrio ſuo detentionem ipſam moderari, ac dictum nobilem dimittere, aut ſub propria iuratoria, aut ſub fideiuſſoris obligatione, de ſe repræſentando, vel de non diſcedendo ex certo loco, ſecundum quod notat Bartol. *in d. l. 1. ff de cuſtod. & exhibit. reor.* Concludendum eſt igitur, Iudici in relaxandis aut reſeruandis reis criminoſis, magnam dari & conceſſam eſſe à lege authoritatem, & arbitrium, teſte Iuriſconſul. *in d. l. 1. ff de cuſto. & exhibit. reo.* dum dicit: De cuſtodia reorum Proconſul æſtimare ſolet verum in carcerem recipienda ſit perſona, an militi tradenda, aut fideiuſſoribus committenda, vel etiam ſibi. Hoc autem, vel pro criminis quod obiicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter ampliſſimas facultates, vel pro innocentia, vel pro dignitate eius qui accuſatur, facere ſolet: quibus coniecturis veriſimile eſſe videtur, ipſum reum non fugiturum, nec iudicium deluſurum, *d. l. 1. & l. Non omnes §. a barbaris. ff. de re militari, & d. l. Cum clericis, §. 1 & §. ſequenti, Cod. de epiſcopis & cleri. & per Bar. & Ang. in l. 2. Cod. de exhib. reis.*

Circa prædicta autem obſeruandum erit, quod fideiuſſio de repræſentando, proculdubio extincta ſit, quando ſententia lata eſt in cauſſa principali. Item & ea fideiuſſio, quæ fit ad ſiſtendum iudicio, aut Iudicis ſententiæ obediendum. Verum illa fideiuſſio, quæ facta eſt de ſoluendo ac parendo iudicato, nequaquam cenſetur ceſſare atque extincta eſſe, niſi poſtquam ſententiæ paritum fuerit. Qui pro alio ſpoponderit in rebus criminalibus ciuiliter inſtitutis, is malefico nullam ſponſionem præſtabit, quicunque etiam fuerit, vbi ſententia lata, aut appellatione, reformatione, aut ſimili modo fuerit retractata. 12

13 Notandum autem hic fuerit, fideiuſſionem hic tam latè accipiendam, vt in ſe quoque ſuperiorem appellationis iudicem complectatur, & quicquid per ipſum ſententia decernendum fuerit: licet D. Hippolyt. de Marſil. contrariæ & negatiuæ ſententiæ inhærere videatur in ſua ſolemni Repetitione *Rubrica, ff. de fideiuſſoribus ſub numero* 108. plurima (vt ſolet) ibidem allegans, ad medium tamen in noſtram opinionem condeſcendens, cui etiam ſeruiunt quæ idem Hippolyt. poſuit *in d. Repetitione, num. 91. ad quæſt. An fideiuſſor teneatur ad augmentum*: quem occaſione emergente, videre nec graue fuerit.

14 Nemo etiam cogendus eſt, fideiuſſores conſtituere de nullo maleficio inferendo: ad id enim difficulter quis fideiuſſores inuenerit.

15 In grauioribus delictis criminaliter intentatis, non licet vni malefico præbere fidem pro alio: ſed licebit id in paruis delictis ciuiliter inſtitutis. Et vt præſens cap. abſoluamus, ſciendum eſt, omnia maleficorum bona, credita & conſtituta eſſe in manu Fiſci, dempto creditorum iure, quibus hic ſemper ius potiſſimum permanet, *tritiſſima l. Aufertur, §. fiſcus, ff de iur. fiſc.* Multa hic addita, quæ declarari potuiſſent cap. præcedente.

CAPVT XXI.

De Captiuorum ſeu vinctorum Aggrauatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 21.

1 *Incarceratus an poſſit recommendari?*
2 *Proceſſus prioris cauſſæ ſemper præcedit.*

1 QVisquis vnius maleficij cauſſa captus ſeu vinctus fuerit, alterius quoque maleficij gratia ab alio Officiario grauari poterit, quod & vulgò dici ſolet. Is qui eſt recommendatus in carceribus ex vna cauſſa ſiue delicto, poterit ibi recommendari & aggrauari ab eodem ſiue ab alio ex alia cauſa ſeu crimine.

crimine. Recommendare nihil aliud eſt, quàm eum qui eſt incarceratus, detinere etiam pro alio crimine, D. Vdalrico Zaſio Ireconſ. clariſs. teſte, *in lectura l. In ius vocari, cum duabus legibus ſequentib. ff. de in ius vocando.* 2 † Ita tamen vt prioris cauſſæ proceſſus ſemper præcedat, neque alterius cauſſæ grauamine remoretur. *Cy. & Bart. in l. Qui de crimine, Cod. de accuſat. & inſcript.* Huius meminit pleniſsimè Bart. *in l. Si quis ſeruus. §. Qui exhibendi, ff. de cuſtod. & exhibit. reo deducens.* Carceratus ex vna cauſſa, quando poſsit ob aliam ibi recommendari & aggrauari, iunctis additionibus ibidem, ad quem nactis ocium recurrendum ſuaſerim.

CAPVT XXII.

De Præſentatione ſiue Contumacia.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. XXII.

1 *Citato non licet contemnere Iudicis euocationem*
2 *Competentia iudicis in criminalibus, in tribus locis conſideratur.* { *Domicilii.* *Delicti.* *Captura.* }
3 *Delinquens tres contra ſe ſortitur Iudices.*
4 *Citatus non comparens, quomodo contra ipſum procedatur.*

1 CItato in re criminali nullam fas erit contemnere Iudicis euocationem, ſed coram ipſius tribunali compareat oportet, modò is competens fuerit, *l. Si quis ex aliena, ff. de iudic. & ibi Baldus & Ang. videte Bart in l. Non videtur, ff. eod. tit.*

2 In tribus autem locis. Iudicis competentia in criminalibus ſpectabitur, videlicet in loco vbi citatus moratur, *l. 2. C. de iuriſd. omnium iudic. & ibi Bald. ac eius ſequaces:* vbi delictum commiſſum fuerit. *l. 1. & Authent. Qua in prouincia, & ibi Bald. aliiq. ſcribentes, C. Vbi de criminib. agi oportet, & l. 3. ff. de offi. præſi.* Et vbi citatus captus fuerit.

Itaque qui deliquit tres contra ſe ſortitur iudices, *Bald. in d. l. 1.* 3

Quoties citatus comparere neglexerit, contra ipſum proceditur per non comparitionem *c. Abſens, 3. queſt. 9.* vti ex ſequentibus doceberis. 4 Verùm ſi is captus fuerit, atque crimen exiſtat capitale, nulla opus eſt præſentatione ſuper rotula (vt aiunt) aut comparitione in conſiſtoria, quòd cum proceſſus formetur extraordinariè in carcere, niſi certe fuerit aduerſa pars conquerens: aut crimen ipſum non fuerit capitale. quibus caſibus procedendum eſſet ordinariè, ac cauſſa præſentanda.

CAPVT XXIII.

De Comparitione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 23.

1 *Procurator in cauſſa criminali, interuenire an poſsit?*
2 *Officium ſuum alicui eſſe damnoſum, eſt iniquum.*
3 *Cauſſæ ob quas procurator in criminalibus interuenire nequit.*

1 IN rebus ſiue materijs criminaliter inſtitutis, citatus ipſe perſonaliter compareat, neceſſe eſt: per procuratorem autem minimè, ſecundũ D. Bar. §. *Theoricã, in l. Accuſatore, §. Ad crimen. ff. de pub. iudic. & in l. Seruũ quoq. §. Publicè. ff. de procurat.* Copioſè *D. Alexander in d. l. Accuſatore, §. Ad crimẽ Doctores, in ca. veniens, ext. de Accuſ.* cõiuncta ibidẽ optima & memorabili gloſſ. *in verb Criminal. in c. In criminalibus, 5. q. 3. In c. Sequando, 2 qu 6. In c. Abſens, 3. q. 9. latiſsimè D. Alexander in 2. vol. conſiliorũ, conſilio 116. Lud. Rom. cõſilio 215. & D. Mattheus de Afflictis, in ſuis deciſionibus Neapolitanis, deciſione 64.* Ratio, Quod vtique ſententia contra procuratorem proferenda, nihil in ipſius procuratoris perſonam agere poterit, vt qui nihil peccauerit, eoque indignus ſit, qui alterius viri peccati pœnam immeritò ſuſſ[illegible]rat. Quod indignum ſi quando contingeret, nullam viciſsim actionem haberet procurator in conſtitutorem ſuum, vt à condemnatione liberaretur.

Vnde colligeretur procuratorium officium, ipſi procuratori haud parum ita fore damnoſum: quod cum rationis æquitate apertiſsimè pugnat, *l. Sed ſi quis, in prin. ff. de teſtament.* 2

Sunt præterea & aliæ cõplures rationes, [illegible] ſummaleficũ Iudici perſonaliter ſiſtendũ [illegible] 3

quas & [illegible]

quas & Bart. à Chaſſ. iuriũ doctor expreſsit abũde in Commentarijs conſuetudinũ Burgundiæ, *titulo Dês droictz, & appertenances à gẽs mariez, §.v. Fol. 145. numeris 23.24.25.26.27.* Quod iniquum foret procuratorem pro cauſſa ſui (quẽ defendit) malefici abſentis, condemnati ad mortẽ vel aliã pœnam: deinde ne iudiciũ fiat illuſoriũ, néve maleficia relinquãtur impunita: & quòd principalis acrius, meliuſq; propriã defendat cauſſam, quã procurator. Poſtremò (quæ rationũ omniũ vna eſt efficacisſima) quod ex malefici citati cõparitione, exhibitione & præſẽtatione, equè ipſius vultu, aſpectu, qualitate perſonæ, cõſtantia, trepidatione, ex oculorũ ſermoniſq; indicio, plurimũ Iudex cõſequatur indicij, & cenſurã ſubinde multò certiſsimã: quã ex procuratoris conſtitutione nunquam eliceret.

CAPVT XXIV.

De Procuratoribus in re ſiue materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 24.

1 *Procurator, in cauſſa criminali regulariter non admittitur.*
2 *Aliquot fallentia.*
3 *Procurator in crimine publici iudicii, ad allegandum cauſſas abſentiæ admittitur.*
4 *Reipublicæ vtile eſt, abſentes à quibuſcunque defendi.*
5 *Abſens criminoſus non damnatur.*

1 IN criminalibus negotijs tam publicis quàm priuatis, non ſolet quiſpiam regulariter ad conſtitutionem procuratoriam admitti, *D. Bart. in l. Accuſatore, §. Ad crimen, ff. de public. iudic. & in l. Seruum quoque, §. Publicè, ff. procurat. D. Alexander latè in d. l. Accuſatore, §. Ad crimen, Scribentes in can. Veniens, ext. de accuſat. coniuncta ibi celebri gloſſ. in verb. Criminali. In c. in criminalibus, 5. q. 3. In can. Si quando, 2. q. 6. In c. Abſens, 2. q. 9. Alexan. in 2. vol. conſiliorum, conſilio 116. Ludouicus Roder in 2. vol. conſilio 215. D. Matth. de Aſſlictis in ſuis demanus, conſilio 215. D. Matth. de Aſſlictis in ſuis deciſionibus Neapolitanis, deciſione 64. & l. 1. ff. an per alium cauſſ. appell. agi poſſ.*

2 Verum multifariam comperimus hanc regulam fallere. Primò nãque, Academijs, Vniuerſitatibus, atq; Collegiis, permittitur in cauſsis criminalibus conſtituere procuratores vel ſyndicos: quod in ipſa iudiciales cẽſuræ, veluti in priuatas perſonas nõ cadunt. Et ſi vniuerſitas cõuenitur, nõ poteſt reſpectu vniuerſitatis eſſe pœna capitalis, ideoq; defendi poteſt per ſyndicũ: Cùm enim vniuerſitas non deliquerit verè, non poterit capitaliter puniri: ſed illi de vniuerſitate, qui interfuerunt facto vel cõſilio, bene poſſunt capitaliter puniri, ſi crimẽ ẽſt capitale argu nẽto *l. 1. §. 1. ff. de magiſt. conueniẽd. Specul in tit. de accuſ. ver. Quid ſi vniuerſitas deliquit, Bald in Specul. de pace Conſtãt. §. Dãna, in verb. Et ideo nos videmus, & in l. Polla. in verb. extra quero quid erit, D. de his quibus vt indig. & in Specul de accuſatore, verſ. Sed nunquid poteſt.* Secundò, in accuſatione ingratitudinis, cùm quis aliũ ingratitudinis accuſat. *l. Sed & hæ perſonæ, §. Patronus, ff de procuratoribus.* Deinde in minoribus ſiue leuioribus criminibus, argumento *l. Leuia, ff. de accuſat. & l. 1. §. 1. ff. an per alium cauſſ. appel. agi poſſ. &* plene notatur *in d. l. Seruum quoque, §. Publicè.* In criminibus non criminalibus, ſed ciuiliter inſtitutis, *c. Tuæ, ext. de procurator. & c. Super his, ad fin. ext. de accuſ.* In conſortibus leuiorum criminum: poſſunt enim hi loco alterius in eodẽ crimine cõſortis cõſtitui, vt meminimus ſup. *ti. de fideiuſsione in re criminaria.* In crimine iniuriarũ, in quo illuſtris perſona etiã per procuratorẽ intẽdere, & excipere poteſt, *c. Abſens, §. Niſi, 3. q. 9. & l. vlt. de iniuriis.* In crimine ſuſpecti tutoris, *l. Nõ ſolũ, §. vl. ff. de procurat.* quod Inno. & Ioã. And. extendunt ad prælatũ ſuſpectũ. In domino defendẽte ſeruũ in crimine, *l. Si cui, §. pen. ff. de accu.* Itẽ in quouis crimine publico aut priuato, quod ſola relegatione, aut pœna pecuniaria dignũ eſt, poteſt procurator ſuæ petitioni, aut refutationi inſtãter inniti, ad excuſandũ, excipiendũ, probandũ, confutandũ, Poſtremo, in quibuſvis negotiis quæ principalis ipſe corã & præſens effeceret acpræſtaret *l. 1. §. addita gloſſ. Ignominia ff. an per alium cauſ appel. agi poſſ. d. c. Veniens, ext. de accuſat. iuncta ibidem gloſſ. in verb. Criminali, d. l. Seruum quoque §. Publicè, cum gloſſa magiſtrali in verb. Datur, ff. de procur.*

Verum in delictis, quæ mereantur corporalem ſanguinis pœnam, nunquam procuratori principalis abſentiam occupare, intendere & excipere licebit, niſi ad enarrandum malefici capitalis abſentiæ cauſas, vel exceptiones obiiciendas, *d. l. Accuſatore, §. Ad crimen & ibi ampliſsime, Bar. ſa. l. Abſ. ns, ff. de procur. & l. Reos, C. De accuſ.* quia reipubl. vtile eſt abſentes à quibuſcunque defendi, & quemlibet pro eo verba facientem audiri, *d. l Seruum quoque §. Publicè, & c. Reos, 23. q. 5. dictis tribus gloſſ. in ver. Ignominia, Criminali, & Datur:* quas videre poteritis has fallentias deſcribentes. 3 4

 In crimi-

Digitized by Google

In criminalibus verò, vbi ſtatutorum benignitate criminalia conuerſa ſunt in ciuilia, licebit procuratori abſentis criminoſi occupare defectû & abſentiam, veluti ſi ſtatutum ſic habeat: Quiſquis alium occiderit, dependet mille libras Pariſienſ. vel ſimilem ſummam pecuniariam: vbi procuratori fas erit occupare per vniuerſum rei proceſſum. Sin hoc pacto Statutum habeatur. Qui alterum occiderit, vel decollabitur, vel mille librarum Pariſ. ſumma mulctabitur, non eſſet eo caſu admittendus procurator: quòd capitalis pœna, principalis pœnæ loco ſit poſita.

5 Non ſinunt iura abſentem criminoſum cõdemnare (imò diuinæ & humanæ leges hoc prohibẽt) quod ipſemet Iudici, neque ſit auditus, neque aliàs per procuratorem ſeſe Iudici ſiſtere liceat, *l. Abſentem, ff. de pœnis addita ibi gloſſ. in verb. Abſentem, l. Abſentem*, C, *De accuſat. & d. c. Abſens.* 3. *q.* 9. Verùm ſi ederetur Statutum, vt abſens contumax ob id criminaliter condemnari poſſet tanquã in iudicio victus, tum licitum eſſet abſenti ad ſuæ abſentiæ expurgationem procuratorium transmittere. Nam ſi talia Statuta contra ius commune edita & admiſſa, criminoſum abſentem criminaliter condemnent: ex eo plurimi volunt, eadem quoque Statuta non abſona ratione, abſentem etiam releuare, vt vniuerſum negotium ſuum per procuratorem defendat. Si verò per Statutum decerneretur, vt is abſens criminoſus exul impune poſſet occidi: atque ex eo deinde reperiretur, qui eundem criminoſum abſentem & exulem neci dediſſet: poterit tum hic procuratorem ſufficere, qui ſuam abſentiam excuſet, allegans & deponens eum occiſum fuiſſe exulem. Nonnulli dicunt, ſi ante litis conteſtationem non eſſet contra procuratorem exceptum, non licere procuratorem deinde reiicere. Sed apertè vetant iura contrarium, nemini fas eſſe in criminalibus atque adeò capitalibus cauſſis ad abſentem defendendum, occupare. Atque is procurator qui hoc tentaret non eſſet à Iudice admittendus, etiam ſi pars aduerſa ipſum non reiiceret.

CAPVT XXV.

De Exonando in materia criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 25.

1 *Qui criminaliter citatus, comparere ex cauſſa nequit; debet ſeſe exoniare per eum quem velit.*
2 *Indigni & inhabiles in cauſſa criminali admittuntur ad exoniandum.*
3 *Mulier vel Minor poteſt comparere ad exoniandum.*
4 *Praxis recipit, vt exoniationem habeat, in mandatis ab abſente, idque iuret.*
5 *Patri in capitalibus permittitur impedire contumaciam: &ècontra.*
6 *Pater & filius cenſentur vna perſona.*
7 *Pater filii cauſſam defendens, ſeipſum cenſetur defendere.*
8 *Excuſationes quæ impediunt abſentem comparere.*
9 *Graues morbi & periculoſi exoniant.*
10 *Leues morbi. &c. nequaquam excuſant.*
11 *Abſentia ob officium, excuſationem, ſiue rectius exoniationem parit.*
12 *Inſigne patriæ aut Reipublicæ commodum, citatum excuſat.*
13 *Venti validi & tempeſtates, quando excuſant.*
14 *Mulieres impregnatæ, à comparitione ſunt excuſabiles.*
15 *Bella, à comparitione excuſationem præſtant.*
16 *Peſtilentia excuſant.*
17 *Aëris intemperies, à comparitione excuſationem tribuit.*
18 *Ægritudines ex acrimonia vini, mors prolis, & ſimilia infortunia, nullam præſtant citato excuſationem.*
19 *Contumax nequit reputari, qui citatus, comparere non tenetur.*
20 *Excuſationes aliæ*
    Neceſſariæ.
    Probabiles.
    Merè voluntariæ.
21 *Infirmitas à comparitione excuſat.*
22 *Incarceratio itidem à comparitione excuſat.*
23 *Inimicitiæ capitales tribuunt citato excuſationem.*

Qui

1 QVi criminaliter citatus, comparere ex cauſſis non poteſt, debet ſeſe exoniare per eum quē velit, cuique quam optimē fidit, ſiquidem legitima exoniandi ſubfuerit cauſſa. Atque hoc caſu non modo procurator, ſed & quiuis alij procuratorio
2 munere etiam indigni aut † inhabiles, ſunt admiſſibiles: veluti vxor, liberi infra 25. annorum ętatē equites † aurati, religioſi, & ſimiles, *Bar. in l. Accu-*
3 *ſatore, §. ad crimen, num. 17. ff. de publ. iudic. nota. Innoc. in c. Veniens de accuſationibus*: quos tamen, quorundam iudicio, eam exoniandi cauſſam habere in mandatis oportet. Nam ſunt qui autument, talem hic commiſſionem non eſſe neceſſariam.

4 Verum praxis ipſa vſu recepit, vt hanc exoniationem habeant in mandatis ab abſente, idque iuramento veriſſimum eſſe firment.

5 Patri in capitalibus permittitur impedire contumaciam filij (vt nonnullis placet) ſi is pater ſub condicta pœna cautionem conſtituerit de filio ad deſignatum diem ſiſtendo Iudici. *Bart. in d. l. Accuſatore. §. Ad crimen. num. 8. argumento l. 1. ff de l. homicid. exhibend.*

6 Alijs vero videtur, huiuſmodi cautionis ſiue ſatiſdationis conſtitutionem patris pro filio, non eſſe neceſſariam, quod vtique pater & filius eandem quaſi perſonam fictione legis exhibeant, ſintque tanquam vna perſona *l. fin. ad finem, C. de impuber. & aliis ſubſtitutionibus, & ibi Bart. & §. Ei vero qui & ibi Angel. Inſtit. de inutilib. ſtipul.*

7 Adeo vt pater filij cauſſam defendens, ſeipſum cenſeatur defendere. Simili ratione & filio datur in criminalibus impedire contumaciam patris, ob rationes iam habitas.

8 Æqua fuerit protelatio, ſi executor ipſe ſine fraude teſtetur citatū alibi eſſe captum: idque cōſtet atteſtatione ſiue certificatione iuſtitiæ eiuſdē loci aut ſimili. Item fortiter abſentem citatum excuſat, ſi conſtiterit, quod is in manus & arbitrium competentis Iudicis ſeſe ab eodem crimine purgandum dederit, & crediderit. Pari ratione per alium excuſatur, ſi Iudici palam fuerit, ipſum eodem tempore coram ſuperiori Iudice citatum, cuius iuſſibus & authoritati æquius parendum fuerit.

9 Graues item morbi & periculoſi, ſi quidem ij duorum, aut ipſius medici (cui hic fidem haberi par eſt) teſtimonio Iudici innotuerint, citatum alterius ope intermedia conſtanter excuſant, ac exoniant.

10 Leues vero morbi, læſiones paruæ, leuis rei iactura, aut aliud futile impedimentum, nulla ratione citatum de perſonali præſentatione ac comparitione excuſant, quod huiuſmodi leuicula Iudicē parum admodum moueant.

11 Abſentia ob officium, & obſequium Principi præſtandum, *l. Si cui. §. Tamdiu. ff. ex quibus cauſ. maior. notat. Bart. in l. Abeſſe, eod. tit. Bald. in l. Ab vo, C. quomodo & quando Iudex, & l. Qui* [illegible] *tus ff. de re milit.* aut ob teſtimonium eodem tempore coram alio tribunali ferendum.

Aut ob inſigne aliquod patriæ aut reipublicæ commodum excuſat & exoniat citatum. *l. fin. C. de curſu publ. lib. 12. & in l. Iubemus, C. de nauibus non excuſan. lib. 11 & l. 1. Cod. vt nemini liceat in empt. ſpecie. ſe excuſ. lib. 10.* 12

Similiter excuſant validi venti & tempeſtates 13
eum, cui per mare traijciendum fuerit, *l. 2. §. Si non ad meatum, ff. Si quis cautionibus.*

Mulieres impręgnatæ, aut non ita dudum ē 14
puerperio leuatæ, hac quoque parte ſunt excuſabiles, *fa. d. l. 2. §. Si non.*

Bella, peſtilentiæ, idque genus alia pericula † in 15
loco citati ſimiliter excuſant, *D. Matthæo de Afflictis atteſtante in ſuis deciſionib. Neap. deciſione 50. num. 2. & 4. c. Ex parte t. & ibi Doct. Bald. Alb. & Philipp. extra de appella. & l. Recuſare, §. fin. & ibi Bald. & moderni. ff. ad S. C. Trebel. ſeruit. gloſſ. in Clementina. Ne in agro, in verb. Rationabili, de ſtatu monacho.* 16

Vbi aëris intemperies, infirmitas, & plura alia 17
haud diſſimilia, à comparitione & reſidentia excuſant: notatur *in l. 2. §. penultimo, ibi vel aliqua fortuita calamitas, &c. ff.* Si quis cautionibus crebrò allegata, quo textu, Summus Pontifex Gregorius XII. ſe excuſauit, quare non venit ad concilium Piſanum, timens grauitatem cæli Piſani, *vt refert Marianus in ca. Veniens, extra de accuſat. & Felinus in c. Accedens, 2. verſic. Sexta concluſio.* Vt hic non conteſta, & eſt celebris *gloſſ. in verb. Suorum infirmitate, in c. Cùm filius 23. diſtinct. & in can. Quorundam, 74 diſtinct.*

Verùm ægritudines ex acrimonia vini, mors 18
prolis, aliaque ſimilia infortunia, nullam prætexunt citato apud Iudicem excuſationem: niſi ipſi id ita viſum fuerit. Ad prædicta poſſent adaptari ea, quæ notat D. Matthæus de Afflictis in ſuis deciſionibus Neapolitanis, *deciſione 289. atq. D. Feli. in c. Accedens, 2. extra, vt lite non conteſta.* quæ omnia atque ſingula videre poteritis.

Nec poteſt dici contumax, ſi non compareat: 19
quia nequaquam poteſt reputari contumax, qui citatus non tenetur comparere, ſecundum Bald. *in l. Generaliter 2. colum, C. de Epiſc. & clericis.* Epilogando tamen dicamus eum D. Bart. *in l. Accuſatore, §. Ad crimen, ff de pub. iudi. referēte Innoc. in c. veniens, ext. de accuſat.*

Nonnullas eſſe excuſationes neceſſarias, quæ 20
impediunt abſentem comparere: nempe quum citatus ſit † infirmitate impeditus, vel carceratus, 21
† vel ſimili ex cauſſa comparere aut tranſire iter 22
nequeat, habebitur ratio humanitatis, ſicut haberi ſolent & hyemis, & nauigationis, & cæterorum,

Digitized by Google

quæ caſu contingunt, *d.l.Si cui, §,Tamdiu.* Alias excuſationes eſſe probabiles, quæ cum excuſare à comparendo poſſent, tamen venire poſſet, ſi vel-
23 let, vt puta, quia † in illo loco habet inimicitias capitales, & ita à comparitione excuſatur, *l.de ætate, ff. Ad S.C.Trebel. Fa, notata in Clementi. paſtoralis, de re iudic.* & tunc, ſi procurator cum mandato comparet ad eum excuſandum, admittetur ſecundum Bald. loco præallegato. Alias eſſe merè voluntarias, vtpote, Tu non es meus Iudex, & ſimiles. Plura apud D.Bart. egregiè tractata loco ſæpiuſcule citato, reperire haud dubiò poteritis.

CAPVT XXVI.

De Publica fide, ſiue (vt vocant) Saluiconductu.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 26.

1 *Saluiconductum an Iudex poſsit dare citato?*
2 *Saluiconductum conferre ſolius Principis eſt, &c.*
3 *Saluiconductus ſubinde Iudici, vrgente ex cauſſa, ac parte vocata, conceditur.*
4 *Saluiconductus à Iudice expediri debent, cum prudenti cognitione rerum ac informatione debita.*
5 *Saluiconductus interdum non ſeruatur.*
6 *Saluiconductus in fraudem & Reipublicæ diſpendium, Iudex non largitur.*
7 *Saluiconductus etiam iuratus, non ſeruatur delinquenti ſecundum Bald.*

QVando citatus procurauit per alterum ſemet de abſentia expurgatum reddere, ſiue exoniare, dicens, ſeſe ad comprehendum non audere committere itineri, metuens, ne ab aduerſario ſuo in via forſitan interceptus, vi & crudeliter interimatur: mittit tum Iudex officiarios & ſatellitium, ſed citati impenſis.

1 Porrò ſi popoſcerit ſaluiconductum, vt ſecurus, & periculo liber adire Iudicem valeat, in arbitrio tum Iudicis fuerit ipſum ſaluiconductum, aut concedere, aut recuſare pro qualitate criminis & perſonæ. *Bart. in l. Is qui Reus, ff de public. iudic. Notatur in c. Venientes, ext. de iure iurando: nec non Fel. in c. Accedens, 2. num. 9. ext. vt lite non contest. Salic. in l. Reos, in 5. col. ver. Expeditis cõtrariis, C. de accu.*

2 Neque velim hîc quiſpiam exiſtimet, cum ſaluiconductum permiſſum eſſe cuilibet indifferenter: quum ipſum conferre ſolius fuerit Principis, aut illius qui Principis perſonam publicè refert, *vt notant Bart & Bald. in l. Conuentionum, in 2. oppo. ff. de pact. & ibi per Alex. in 1. col.* vbi allegat plures concordantias. Ad hoc etiam lubebit videre Bald. *in tit. de pace Conſtant. in §. Imperialis, in fin, prima col. in vſibus feudo.*

3 Verum enimvero eſt, vbi huiuſcemodi ſaluiconductus ſubinde priuato alicui Iudici conceditur: ſed id non niſi ex vrgentibus grauibuſque cauſis, & non niſi parte aduerſa vocata, *vt in Authent. de mand. Princip. §. Sed neque Coll.* 3.

4 Et non niſi is legitimè fuerit expeditus, cum matura atque prudenti cognitione rerum & cauſſarum & informatione debita.

5 Siquidem eiuſcemodi ſaluiconductus leuiter cuipiam fuiſſent donati, & abſque certa rerum cognitione cauſſa & modo debito, crimenque ipſum adeò foret enorme, vt vel ipſius gratia ab Eccleſia, ſeu loco ſacro foret extrahendus: in Iudice tum fuerit eundem ſaluiconductum ita perperam, & contra æquitatem permiſſum denuo reſtringere, & permiſſione priori nil obſtante, contra eundẽ maleficum, vt ante procedere.

Non enim Iudicis fuerit vllos ſaluiconductus 6
in fraudem, & reip. diſpendium vllo modo largiri, *Gloſſ. in verb. Neque cuſtodes, in d. Authent. de mandat. princip. Collat. 3. in §. Neque autem homicidis.* Idem videntur ſentire Iac. de Ra. & Cy. *in l. Præſenti, C. De his qui ad eccleſ. confug. Pet. & Bart. in l. illicitas, §. Ne potentiores, in fin. ff. de offic. præſid.*

Rurſum ſi Iudex ex certis cauſſis vrgentibus, 7
debitis formis, & modis cuiquam conceſſiſſet ſaluiconductum, cumque etiam malefico poſcenti graui iuramento adſtrinxiſſet: deinde is maleficus ſupra cauſam conceſſi ſaluiconductus, enormius aliquod admitteret crimen, nil obſtante priori ſalui conductu conceſſo, nil obſtante iuramento poterit Iudex eum maleficum comprehendere, comprehenſum pro criminis qualitate condemnare: quòd ipſum nunc grauet noua cauſſa, ob quam non mereatur prioris ſaluiconductus priuilegio & gratiæ frui. Simile enim exemplum teſtatur ſeſe conſpexiſſe Bald. *in d. §. Item Sacramenta, in vlt. col. de pace iura. fir.* in ciuitate Padua, vbi cuidam bannito conceſſus fuerat ſaluiconductus, tutò libereque adeundi ciuitatem: quam quum ingreſſus fuiſſet, denuo recens commiſit flagitium, expendendo ſcilicet adulterinam, falſamque monetam: ob quod nil ſibi illo patrocinante ſaluiconductu, illico laqueo ſuſpenſus vitam finierat. His itaque vtcunque de ſaluiconductus materia enarratis & admonitis, & quod eadem materia per Doct. *in l. Denunciamus, C. de his qui ad Eccleſiam confug* abundè tractetur, non decreui latius inhærendum. Qui plura deſideret, eò confugiat.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XXVII.

De defectu, non comparitione, ſiue contumacia, contra impetrantem, in materia criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 27.

1 *Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia, &c.*
2 *Qui ſint procuratoris generalis vicarii?*
3 *In aliis conſiſtoriis, ſi non comparuerit impetrans, &c. captiuus ſtatim liberatur carcere.*
4 *Citatus ſi non comparuerit, decidit à purgationis iure.*

1 Contra procuratorem generalem nuſquam per totam Flandriam quippiam decernitur, per abſentiam, ſiue impetrantis defectum, quod nunquam non ſit, qui procuratoris generalis abſentis vices occupet, inque illius locum irrogetur. hinc iure dictus illius vicarius ſiue ſubſtitutus.

2 Sunt autem procuratoris generalis vicarij reliqui procuratores Curiæ omnes.

3 Attamen ſi in conſiſtorijs, conciliis, ſiue in feudorum tribunalibus non compareret dominus impetrans, nec ipſius prætor, nec ſupprætor: ilico captiuus per illorum defectum liberaretur carcere, & perſonaliter liber remitteretur. Quin & impetrantis defectu, citatus abſoluitur à curia & ſumptibus, proteſtarique poterit (ſi volet) de iniuria, infamia, damno & incommodo. Verum hoc euentu procedit procurator (ſi quidem informatio præceſſerit) aduerſus citatum pro detrimento ac intereſſe iuſtitiæ.

4 Porro in materia purgationis, ſi ipſe impetrans non comparuerit, decidit à purgationis iure, fitq; criminis obiecti ſuſpectus.

CAPVT XXVIII.

De Defectu, abſentia, & non comparitione contra citatum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 28.

1 *Citatus criminaliter, ſi non paruerit, illius bona, ob non comparitionem, ilicò per fiſcum notantur.*
2 *Purgatio contumaciæ, intra annum admittitur, cuiuſque tum ſit effectus.*
3 *Heredes priuilegio defuncti hic gaudent.*
4 *Abſens non damnatur crimine corporali.*
5 *Stilus Cameræ Flandriæ.*
6 *Conſuetudo magni Conſilij.*
7 *Vt ex ſtylo quiſpiam criminaliter citatus condemnetur per contumaciam, requiritur præire quatuor citationes, &c.*
8 *Exilia ex contumaciis prolata, ſunt interlocutoria.*
9 *Exilium omne includit infamiam.*
10 *Probationes in criminalibus debent eſſe luce clariores.*
11 *Vbi de hominis ſalute tractatur, diligentius fieri debet examinatio.*
12 *Sanctius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari.*
13 *Mulctæ ſeu pœnæ confiſcatione confunduntur.*
14 *In materia ſecuritatis, ſi citatus non comparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, &c.*
15 *Quando citatus perſonaliter compareret, nequaquam inſinuatione opus eſt.*
16 *Securitatem ſtatuere nolens, in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit.*
17 *Securitas quando adiudicetur in Curia Flandriæ.*
18 *Securitatis conſtitutio in Francia.*
19 *In materia purgationis, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans ob citatorum contumaciam iudicabitur purgatus.*
20 *Quonam pacto procedendum ſit per fiſcum, quoties multi criminoſi eiuſdem criminis citantur, quorum alii comparuerunt, alii vero non.*

Digitized by Google

quæ caſu contingunt, *d.l.Si cui, §,Tamdiu.* Alias excuſationes eſſe probabiles, quæ cum excuſare à comparendo poſſent, tamen venire poſſet, ſi vel-
23 let, vt puta, quia † in illo loco habet inimicitias capitales, & ita à comparitione excuſatur, *l.de ætate, ff.Ad S.C.Trebel. Fa. notata in Clementi. paſtoralis, de re iudic.* & tunc, ſi procurator cum mandato comparet ad eum excuſandum, admittetur ſecundum Bald. loco prææallegato. Alias eſſe merè voluntarias, vtpote, Tu non es meus Iudex, & ſimiles. Plura apud D. Bart. egregiè tractata loco ſæpiuſcule citato, reperire haud dubiò poteritis.

CAPVT XXVI.

De Publica fide, ſiue (vt vocant) Saluiconductu.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 26.

1 *Saluiconductum an Iudex poſsit dare citato?*
2 *Saluiconductum conferre ſolius Principis eſt, &c.*
3 *Saluiconductus ſubinde Iudici, vrgente ex cauſſa, ac parte vocata, conceditur.*
4 *Saluiconductus à Iudice expediri debent, cum prudenti cognitione rerum ac informatione debita.*
5 *Saluiconductus interdum non ſeruatur.*
6 *Saluiconductus in fraudem & Reipublicæ diſpendium, Iudex non largitur.*
7 *Saluiconductus etiam iuratus, non ſeruatur delinquenti ſecundum Bald.*

QVando citatus procurauit per alterum ſemet de abſentia expurgatum reddere, ſiue exoniare, dicens, ſeſe ad comparendum non audere committere itineri, metuens, ne ab aduerſario ſuo in via forſitan interceptus, vi & crudeliter interimatur: mittit tum Iudex officiarios & ſatellitium, ſed citati impendiis.

2 Porrò ſi popoſcerit ſaluiconductum, vt ſecurus, & periculo liber adire Iudicem valeat, in arbitrio tum Iudicis fuerit ipſum ſaluiconductum, aut concedere, aut recuſare pro qualitate criminis & perſonæ. *Bart. in l. Is qui Reus, ff. de public. iudic. Notatur in c. Venientes, ext. de iure iurando: nec non Fel. in c. Accedens, 2. num. 9. ext. vt lite non contest. Salic. in l. Reos, in 5. col. ver. Expeditis cõtrariis, C. de accu.*

2 Neque velim hîc quiſpiam exiſtimet, eum ſaluiconductum permiſſum eſſe cuilibet indifferenter: quum ipſum conferre ſolius fuerit Principis, aut illius qui Principis perſonam publicè refert, *vt notant Bart. & Bald. in l. Conuentionum. in 2. oppo. ff. de pact. & ibi per Alex. in 1. col.* vbi allegat plures concordantias. Ad hoc etiam lubebit videre Bald. *in tit. de pace Conſtant. in §. Imperialis, in fin. prima col. in vſibus feudo.*

3 Verum enimvero eſt, vbi huiuſcemodi ſaluiconductus ſubinde priuato alicui Iudici conceditur: ſed id non niſi ex vrgentibus grauibuſque cauſis, & non niſi parte aduerſa vocata, *vt in Authent. de mand. Princip. §. Sed neque Coll. 3.*

4 Et non niſi is legitimè fuerit expeditus, cum matura atque prudenti cognitione rerum & cauſſarum & informatione debita.

5 Siquidem eiuſcemodi ſaluiconductus leuiter cuipiam fuiſſent donati, & abſque certa rerum cognitione cauſſa & modo debito, crimenque ipſum adeò foret enorme, vt vel ipſius gratia ab Eccleſia, ſeu loco ſacro foret extrahendus: in Iudice tum fuerit eundem ſaluiconductum ita perperam, & contra æquitatem permiſſum denuo reſtringere, & permiſſione priori nil obſtante, contra eundẽ maleficum, vt ante procedere.

Non enim Iudicis fuerit vllos ſaluiconductus 6
in fraudem, & reip. diſpendium vllo modo largiri, *Gloſſ. in verb. Neque cuſtodes, in d. Authent. de mandat. princip. Collat. 3. in §. Neque autem homicidis.* Idem videntur ſentire Iac. de Ra. & Cy. *in l. Præſenti, C. De his qui ad eccleſ. confug. Pet. & Bart. in l. illicitas, §. Ne potentiores, in fin. ff. de offic. præſid.*

Rurſum ſi Iudex ex certis cauſſis vrgentibus, 7
debitis formis, & modis cuiquam conceſſiſſet ſaluiconductum, cumque etiam malefico poſcenti graui iuramento adſtrinxiſſet: deinde is maleficus ſupra cauſam conceſſi ſaluiconductus, enormius aliquod admitteret crimen, nil obſtante priori ſalui conductu conceſſo, nil obſtante iuramento poterit Iudex eum maleficum comprehendere, comprehenſum pro criminis qualitate condemnare: quòd ipſum nunc grauet noua cauſſa, ob quam non meretur prioris ſaluiconductus priuilegio & gratia frui. Simile enim exemplum teſtatur ſeſe conſpexiſſe Bald. *in d. §. Item Sacramenta, in vlt. col. de pace iura. fir.* in ciuitate Padua, vbi cuidam bannito conceſſus fuerat ſaluiconductus, tutò libereque adeundi ciuitatem: quam quum ingreſſus fuiſſet, denuo recens commiſit flagitium, expendendo ſcilicet adulterinam, falſamque monetam: ob quod nil ſibi illo patrocinante ſaluiconductu, illico laqueo ſuſpenſus vitam finierat. His itaque vtcunque de ſaluiconductus materia enarratis & admonitis, & quod eadem materia per Doct. *in l. Denunciamus, C. de his qui ad Eccleſiam confug.* abundè tractetur, non decreui latius inhærendum. Qui plura deſideret, eò confugiat.

CAPVT XXVII.

De defectu, non comparitione, ſiue contumacia, contra impetrantem, in materia criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 27.

1 *Contra procuratorem generalem in Flandria nequaquam decernitur contumacia, &c.*
2 *Qui ſint procuratoris generalis vicarii?*
3 *In aliis conſiſtoriis, ſi non comparuerit impetrans, &c. captiuus ſtatim liberatur carcere.*
4 *Citatus ſi non comparuerit, decidit à purgationis iure.*

1 COntra procuratorem generalem nuſquam per totam Flandriam quippiam decernitur, per abſentiam, ſiue impetrantis defectum, quod nunquam non ſit, qui procuratoris generalis abſentis vices occupet, inque illius locum irrogetur. hinc iure dictus illius vicarius ſiue ſubſtitutus.

2 Sunt autem procuratoris generalis vicarij reliqui procuratores Curiæ omnes.

3 Attamen ſi in conſiſtorijs, conciliis, ſiue in feudorum tribunalibus non compareret dominus impetrans, nec ipſius prætor, nec ſupprætor: ilico captiuus per illorum defectum liberaretur carcere, & perſonaliter liber remitteretur. Quin & impetrantis defectu, citatus abſoluitur à curia & ſumptibus, proteſtarique poterit (ſi volet) de iniuria, infamia, damno & incommodo. Verum hoc euentu procedit procurator (ſi quidem informatio præceſſerit) aduerſus citatum pro detrimento ac intereſſe iuſtitiæ.

Porro in materia purgationis, ſi ipſe impetrans 4
non comparuerit, decidit à purgationis iure, fitq;
criminis obiecti ſuſpectus.

CAPVT XXVIII.

De Defectu, abſentia, & non comparitione contra citatum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 28.

1 *Citatus criminaliter, ſi non paruerit, illius bona, ob non comparitionem, ilicò per fiſcum notantur.*
2 *Purgatio contumaciæ, intra annum admittitur, cuiuſque tum ſit effectus.*
3 *Heredes priuilegio defuncti hic gaudeut.*
4 *Abſens non damnatur crimine corporali.*
5 *Stilus Cameræ Flandriæ.*
6 *Conſuetudo magni Conſilij.*
7 *Vt ex ſtylo quiſpiam criminaliter citatus condemnetur per contumaciam, requiritur prairequatuor citationes, &c.*
8 *Exilia ex contumaciis prolata, ſunt interlocutoria.*
9 *Exilium omne includit infamiam.*
10 *Probationes in criminalibus debent eſſe luce clariores.*
11 *Vbi de hominis ſalute tractatur, diligentius fieri debet examinatio.*
12 *Sanctius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari.*
13 *Mulcta ſeu pœna confiſcatione confunduntur.*
14 *In materia ſecuritatis, ſi citatus non comparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, &c.*
15 *Quando citatus perſonaliter comparet, nequaquàm inſinuatione opus eſt.*
16 *Securitatem ſtatuere nolens, in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit.*
17 *Securitas quando adiudicetur in Curia Flandriæ.*
18 *Securitatis conſtitutio in Francia.*
19 *In materia purgationis, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans ob citatorum contumaciam iudicabitur purgatus.*
20 *Quonam pacto procedendum ſit per fiſcum, quoties multi crimînoſi eiuſdem criminis citantur, quorum alii comparuerunt, alii vero non.*

Digitized by Google

1 IVxta iurium rationem, quiſquis criminaliter citatus non paruerit, illius bona vniuerſa, ob non comparitionem, ilicò per fiſcum notantur & committuntur literis.

2 Qui ſi intra annum adueniat, ſemet ab illa contumacia purgaturus, bonis ante ita notatis, denuo liberè fruatur neceſſum eſt.

3 Quo item priuilegio gaudent illius hæredes quoties intra annum contigerit ipſum obire mortem. Si verò ante annum nō veniat ſeſe purgaturus à non comparitione & calumnia: bona illa, quæ diximus à fiſco proſcripta, in fiſci manus adiudicantur damnata. Non eſt tamen is contumax, à ſua defenſione, & purgatione proponenda, poſt annum, aut quoties velit, plane reiectus.

4 Quod iura nullum abſentem reiectent, nec vlla corporali pœna condemnent: licèt in mulctam pecuniariam, ob contumaciam talem abſentem ſubinde conſtringant.

5 Verum Stilus & vſus receptus habet: vt quiſquis in Camera Flandriæ citatus fuerit perſonaliter, & non comparuerit, incidat in contumaciam: iſque denuò & ſecundò citandus eſt per cōcluſionem manuū: qui ſi ne tum quidem cōparuerit ob iteratam & ſecundam contumaciā à Iudice traditur commiſſio illum cōprehendendi, ſic vbi locorum per totam Flandriā, extra ſacrata loca inueniri poterit. Nam ſi nuſquā apprehendi poterit citabitur ad pœnam exilij, ſiue omnium bonorum cōfiſcationis. Quod ſi neque hoc remedio citationi pareat, acrius deinde contra ipſum, tanquam cōtumaciſſimum, proceditur, nempe ad perpetuum exilium Flandriæ, & pœnam confiſcationis omnium bonorum ſuorum, ad vſum Comitis Flandriæ, abſque vlla alia inquiſitione, quam quæ præceſſerat.

6 In magno Concilio conſueuerunt ob contumaciam dānare exilio ex omnibus huius inferioris Germaniæ finibus: ſcilicet Brabantia, Limburgo, Lutzenburgo, Flandria, Arteſia, Hannonia, Hollādia, Zelandia, Friſia, Namurco, Mechlinia, &c.

7 Vt autem ex Stilo quiſpiā criminaliter citatus, condemnetur per contumaciam, requiritur præire quatuor citationes, & quatuor contumacias: quarū tres prorſus ſunt neceſſariæ, quarta abundans ex gratia adiicitur. Quibus peractis, impetrans emolumenta, quæ ſibi per contumaciam ſperat futura, exhibet per INTENDIT. Quo viſo, vnà cū informationibus, actis, actitatis, munimentis, & meritis cauſſæ, curia pronunciat exilium, & bonorum cōfiſcationem, huiuſmodi contumaciæ intuitu. Nihilominus ſi talis exilio damnatus, innocētiæ ſuæ conſcius fuerit, neutiquam priuatur libertate ſeſe ſuamque contumaciā purgandi, & iudicio ſiſtendi.

8 Nam huiuſmodi exilia, ex cōtumacijs prolata, nihil ſunt, quàm interlocutoriæ, quæ ſunt reuocabiles, *l. Quod ius ſit, ff. de re iudic. c. Cùm ceſſante, ext. de appel.* Verumtamen confiſcatio ſemper hic locum obtinet (niſi Principis clementia huic confiſcationi cedens, bona cuncta exilio ita damnato refunderet) adeò, vt etiam ſi cōtumax is ciuis fuerit Gandenſis, Brugenſis, Yprenſis, aut aliorū ſimilium locorum Flandriæ, vbi ciues à confiſcatione ſunt liberi. Curia tamen non deſinat confiſcationē adiudicare Principi: quæ quidē libertas aut priuilegium poteſt allegari in executione. Et fieri etiam poteſt, vt hic contumax abſens bona ſua habeat extra limites Flandriæ, quod dictum priuilegium (vt nonnulli conantur ſuſtinere) ſeſe non extendit. Deinde qui ſe ſinit in criminalibus per contumaciam condēnari, iacturā facit, non ſolū bonorum, verumetiā nominis, honoris, & famæ: quandoquidē exilium omne † includit infamiā, ob quā 9
is permanet infamis, donec per Principem priori nominis ſui integritati reſtituatur, quorū meminit excellētiſſimus I.C. D. Nellus à ſancto Geminiano, in ſuo inſigni tractat. de Bannitis, ſub ſecundo tempore: nempe de occurrentibus poſt perfectum bannum ipſi bānito, ad quem Lectorē remittimus. Sunt qui autument, abſentes contumaces in re criminaria criminum obiectorum eſſe reos & obnoxios, omniaque obiecta habenda eſſe pro cōfeſſis, quod is condēnabilis ſit in principali, ratione ſuæ contumaciæ, quā æſtimāt pro ficta probatione: cōtumax enim videtur fictione iuris crimē cōfiteri.

Verùm alij cenſent per talē fictam probationē, 10
aut confeſſionem, nullum abſentem abſolute, ſiue diffinitiuè cōdemnari poſſe, quod probationes criminarias neutiquam oporteat eſſe fictas, verum luce clariores, vulgatiſs. *l. Sciant cuncti, C. de probat. & ibi Sal. concordat verbo tenus, c. Sciant cuncti, 2. qu. 8 c. Epiphanium presbyterum, 5. q. 6. l. Qui ſententiam, C. de pœnis.*

Diligentius enim debet fieri examinatio, vbi de 11
hominis ſalute tractatur, non autem ex præſumptione: quia ſanctius eſt impunitū relinqui facinus nocētis, quàm innocentē damnari, tritiſſima *l. Abſentem, ff. de pœnis l. 3. §. Idem tamen confitetur, ff. de min. 25. an. cum mille concordantibus.*

Quando acceſſitur & citatur quiſpiam ob crimē 12
perſonaliter ad pœnam pecuniariā, ob quam etiā comparere recuſat: citatur deinde ad maiorē pœnam, & ad audiendam ſimul ſententiam mulctæ & pœnæ, in quam prioris contumaciæ cauſſa inciderat. Præterea citatur & tertiò ad duriorem pœnam, &c. Porro ſi nec harum pœnarū timore perterritus cōparuerit, ob quartam contumaciam (quā ex gratia abundantem diximus) condemnatur exilio, & bonorum proſcriptione ſiue confiſcatione.

Sed in hoc caſu mulctæ ſeu pœnæ per confiſca- 13
tionem confunduntur, vbi confiſcatio locū habet. Nam vbi ea cedit, omnes pœnæ iam dictæ adiudicandæ ſunt, & exequendæ. Quoties exulat quiſpiā

ad certam

Digitized by Google

ad certam pœnam, ſimulque præcipiatur, ne antè eiuſdem pœnæ ſolutionem redire præſumpſerit: non eſt qui is exul pœnæ executioni ſubiectus, dum paret exilio: in ipſo namque fuerit vtrumlibet, aut exilium aut pœnam perſoluere. Si vero durante exilio, contingeret ipſum intermori, hæredes in pœnam ſeu mulctam latam non inciderent.

14 In materia ſecuritatis, ſi citatus non cõparuerit, ipſa ſecuritas iudicatur prima non comparitione, per contumaciam, & impetranti ilico conceduntur literæ, quibus parti aduerſæ inſinuet. Hanc autem formam vſurpamus in Flandria.

15 Si verò citatus perſonaliter ipſe compareat, & certitudinem ſeu ſecuritatem propria firmauerit dextera, nulla opus erit illi inſinuatione facienda.

16 Quum autem eam certitudinem ſtatuere nolint, comprehenditur, & in carcerem detruditur, donec eam conſtituerit.

17 In Flandria nulla certitudo ſiue ſecuritas per non comparitionem adiudicatur: niſi Curiæ ſeu Concilio conſtiterit, citationem factam fuiſſe in perſonam, vel domum ſeu domicilium citati, & eo die ad citationem conſtituto. Nam ſi is incuria, aut aliàs prætermiſſus fuerit, rurſum ab integro noua parabitur citandi commiſſio.

18 In Francia habent, vt in materia conſtituendæ certitudinis ſiue ſecuritatis, neceſſariò requiratur duæ non comparationes ſiue defectus: potiſſimũ, quando citatio non fuerat facta in perſonã citati.

19 In materia purgationis, ſi citati ſecunda contumacia non comparuerint, impetrans ob contumaciam, & citatorum abſentiam, iudicabitur purgatus: nequaquam tamen recuperabit ſuas expenſas, quòd ſuum fuerit purgationem peragere.

20 Quoties multi criminoſi citantur eiuſdem criminis, quorum alij comparuerint, alij verò minimè, non cunctatur procurator aut fiſcus ob abſentium defectum, aduerſus præſentes procedere: nec contra abſentes ceſſat procedere, ratione contumaciæ.

CAPVT XXIX.

De contumacijs purgandis.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 29.

1 *Abſentium cuilibet, iure permittitur abſentiæ obiectæ purgatoria excuſatio.*
2 *Redeunti intra annum, adiudicatur bonorum proſcriptorum reſtitutio.*
3 *Ex ſtylo & conſuetudine, nullus admittitur ad purgandam abſentiam in re criminali.*
4 *Reſtitutio ex cauſſa ſaltem apparenter neceſſaria, admittit purgationem abſentiæ in re criminali.*
5 *Bona in manibus Principis conſtituta quamdiu permaneant.*

1 ABſentium ſiue deficientium cuilibet, iure permittitur abſentiæ ſiue deficientię ſuæ obiectę (quoties libet) purgatoria excuſatio, & ſeſe Iudici ſiſtendi poteſtas, vt ſupra quoque meminimus.

2 Qui ſi intra annum redierit, adiudicatur ipſi bonorum per fiſcum proſcriptorum, rurſum integra poſſeſſio, & reſtitutio, *l. fin. ff. de requir. reis, & l. 1. C. eod. tit.* ſicuti ante demonſtratum eſt.

3 Ex ſtylo & conſuetudine ſolita, nullus admittitur ad purgandam abſentiam & defectũ in re criminali: niſi per reſtitutionis in integrum beneficium,
4 & indultum † Principis, permiſſum ad apparenter neceſſariam excuſationem. Tum autem non redit ad bonorum ſuorum vſum & poſſeſſionem: quum
ea † in Principis manus (vt vulgò circumfertur) 5
conſtituta fuerint: ſed ibidem durante lite ſeu proceſſu conſeruantur, donec per ſententiam Iudicis è manibus Principis rurſum liberanda denuncientur. Neque item ad bonorum ſuorum poſſeſſionem redit: maximè, quoties eorum confiſcatio per contumaciam declarata fuerit: niſi id forſitan contingat ex ſpeciali Principis ſui gratia, per certas apertaſque ipſius literas ritè in Financia, vt decet, verificatas.

CAPVT XXX.

De libello formando, ſeu petitione facienda in re criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 30.

1 *Libellus non fit per Fiſcum in crimine criminaliter intentato ex officio.*
2 *Libellus formatur per Fiſcum in crimine ciuiliter intentato ex officio.*
3 *Libellus formatur per aduerſarium ciuiliter.*
4 *Libellos criminum oportet eſſe clariſſimos.*

Digitized by Google

5 *Libellos non oportet carere ſubſtantialibus.*
6 *Libellus non neceſſario exprimit diem: niſi ratione alibi.*
7 *Libelli non egent concluſionibus, in criminibus criminaliter intentatis.*
8 *Libellus accuſatoris, ex conſuetudine quid concludat.*
9 *Conſuetudo, Stilus, Vſus, non recipiunt duplam, aut quadruplam reſtitutionem.*
10 *Bona ablata Iudicis eſt non ſibi deprædari, ſed cognito vero[que] domino reſtituere.*
11 *Exclamatio Authoris, in rapaces officiarios.*
12 *Libellus in actione iniuriarum concludit aut ciuiliter, aut criminaliter.*
13 *Parti aduerſæ omnis adimitur criminaliter concludendi facultas, ex ſtilo & conſuetudine.*
14 *Libellos Fiſcus ante litis conteſtationem commutare poteſt.*

1 IN crimine criminaliter intentato per Fiſcum ex officio (potiſſimum malefico capto) nullã fiſcus petitionem ſiue libellum format: ſed Curiæ ilico præuiam informationem communicat: cupiens, vt maleficus Reus ſuper eiuſdem informationis articulis, ligato pede, examinetur.

2 In crimine, vero ciuiliter per fiſcum ex officio intentato, format is petitionem ſeu libellum, capitque concluſionem materiæ accommodam.

3 In materia criminum, vbi ipſe aduerſarius impetrans eſt, formatur libellus ſeu petitio per eundem aduerſarium, ciuiliter inſiſtendo concluſioni ciuili, ſcilicet, honorabili & proficuæ ſeu fructiferæ emendæ, cum expenſis, damnis, & intereſſe. Fiſcus autem ſiue procurator concludit aut ciuiliter, aut criminaliter, pro conditione criminis.

4 Omnes libellos ſeu petitiones criminarias oportet eſſe clariſſimas.

5 Ne quid ipſorum ſubſtantialium accuſationis deſit, ſed vti aperte referant, & exprimant annum, menſem, indictionem, locum, & omnes criminis patrati qualitates, *l. Libellorum. ff. de accu. & ibi Bartolus ac eius ſequaces.*

6 Verum diem ipſum ſimul efferre, non erit neceſſarium: niſi id reus requiſierit, comprobaturus ſuum ALIBI.

7 Rurſum in materia criminum criminaliter intẽtatorum, nulla opus eſt concluſione: quandoquidem iura ipſas pœnas & punitiones criminibus debitas & proprias, ilico citra concluſionem vllã referant, & commonſtrent, ita Bart. *in d. l. Libellorum, cui ſeruit. l. 1. §. 1 ff. ad S.C. Turp.*

8 Vſu tamen ac conſuetudine receptum eſt, quoties accuſator poſtulat Reum condemnatum pro ratione iurium, aut ad conſtitutiones ſeu leges municipales, ſtatutas in materia manifeſti furti, in quo fur vna cum re furtiua præhenditur, poſſe aduerſarium concludere, vt fur condemnetur in forefactis, & omnibus expenſis, & de manifeſto furto ad quadruplam ſolutionẽ *Inter omnes l. §. Quod dicimus, ff. de furt.* nihilominus procuratoris eſt præter hæc, concluſioni ſemper inſiſtere criminaliter: idque ex iure.

Cùm duplam ſiue quadruplam bonorum reſtitutionem nec ſtilus, nec conſuetudo, nec vſus vnquam receperit, quòd ſufficiat parti aduerſariæ propria ſuarum rerum ablatarum reſtitutio per officium Iudicis: 9

Cuius eſt, cuilibet ad reſtitutionem rerum ſuarum ſuccurrere & patrocinari, ſicubi poterit. 10

Quid igitur hic vetat, nos grauiter exclamare in quorundam noſtræ infeliciſſimæ ætatis iniquos Prætores, Proprætores, latrunculatores idque genus alios officiarios, qui quotidie huiuſcemodi res furto ablatas (& ſi quàm optime nouerint, quorum ſint, quibuſve ablatæ) non reuereantur eas ſibiipſis tanquam proprias, vendicare, aſſcribere, & reſeruare? quum proculdubio hoc, atque ſimili potiſſimum caſu furibus ipſis atque prædonibus iiſdem ſeſe teſtentur eſſe ſimiles, ſimilibusque cẽſuris & ſuppliciis eſſe, nedum iure humano, verũ etiam diuino obnoxios, & plectendos, quod innumeris locis, & authoritatibus nunc facile mõſtrauero, ſed cùm id luce fuerit clarius, quumque id nullus, niſi corrupto iudicio, inſanaque mẽte præditus vnquam negauerit, ſtatui omnibus iis locis abſtinere, & ad rem noſtram iam intermiſſam denuo redire. 11

In actionibus itaque iniuriarum liberum fuerit parti aduerſæ vtrolibet concludere modo, aut ciuiliter, aut criminaliter, *§. In ſumma, Inſtit. de iniur.* Verum alter verius lectione, decidit à libertate electionis alterius, vti iura teſtantur, *in l. Quod Senatuſcõſultum, & l. Prætor, §. 1. ff. de iniur. & §. Liberum Inſtit. de leg. Aquil.* 12

Nam inolitis iam olim ſtilo & conſuetudine parti aduerſę omnis adimitur criminaliter, in quauis etiam materia, concludendi facultas. 13

Porro in manu fiſcorum fuerit quoties ipſis viſum fuerit, vel res depoſcat, concluſionem, vel additione, vel tractatione commutare. Veluti ſi quid aſſeruerint contigiſſe interdiu, poſt narrare poterunt factum eſſe noctu. Verùm hæc fieri oportet ante litis conteſtationem teſte Bart. eiuſque ſequacibus *in l. Edita, C. de edend.* 14

CAPVT

CAPVT XXXI.

De Dilationibus in re criminaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 31.

1 *Super libello criminali, iura admittunt reo deliberationem.*
2 *Super libello criminali: & inquiſitione facta per fiſcum ex officio duntaxat, nequaquam admittitur reo deliberatio, & articulorum copia.*
3 *Reus nonnunquam cogitur reſpondere ilicò ad propria maleficia.*
4 *Induciæ, / Dilationes.* } *Triduanæ nonnullis in locis admittuntur.*
5 *Reus in crimine ciuiliter inſtituto fruitur ſingulis dilationibus, ſicuti in materia ciuili.*

1 IVra admittunt Reo (ſi quidem id voluerit) deliberationem & conſultationem faciendam ſuper libello ſeu petitione, ipſi criminaliter facta, intentata, & exhibita: traduntur; eidem criminũ obiectorum articuli, vt ijs inſpectis & cognitis, cũ iuſtis dilationibus, & matura conſultatione ſiue conſilio felicius ſemet ab iis defendat & expurget: modò tamen hic ſit pars aduerſa conquerẽs: & inquiſitio præceſſerit ad inſtantiam & inquiſitionẽ partis. *Huic quadrant l. 1. ff. de eden. & ca. Induciæ accuſatis, §. Offeratur, 3. q. 3. & ibi ſcribentes.*

2 Quoties autem libellus ſeu petitio, & inquiſitio facta ſunt per fiſcũ ex ſolo ipſius officio, abſq; vlla partis aduerſæ querimonia, ſiue requiſitione, nulla tũ reo largiẽda erit articulorũ exẽplaris copia, neque vlla dilatio ad deliberationẽ ſiue cõſultationẽ.

Verùm reſpondendũ ei fuerit ilico, & pede ſtãte (vt aiũt) ad proprios exceſſus, propriaq; maleficia. 3

In nõnullis attamẽ locis, vt Brugis, admittuntur induciæ ſiue dilationes triduanæ, ſiue ad triduũ, ſiquidẽ eas petierit: & proceditur de triduo in triduum. † Cæterum in crimine ciuiliter inſtituto ac attentato, fruitur Reus ſingulis dilationibus, ſicuti in materia ciuili. 4 5

CAPVT XXXII.

De reſpondendo per Exceptionem.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 32.

1 *Reo conceſſum eſt, aut per ſe, aut per cauſidicos, ſuas exceptiones proponere.*
2 *Reus in ipſo rerum principali cardine, oportet, perſonaliter reſpondeat.*
3 4 5 *Exceptionis* { *Declinatoria, / Dilatoria, / Peremptoria.* } *Exempla.*
6 *Somnus delictum excuſat.*
7 *De crimine bifariam agi poteſt,* { *Ciuiliter, / Criminaliter.*

1 IN quouis crimine, tam capitali, quam alio, conceſſum eſt Reo per ſe, & item per cauſidicos, aduocatos, & procuratores, in iudicio reſpondere, & proponere quaslibet ſuas exceptiones declinatorias, dilatorias & peremptorias, ſiue rectius, eliſorias, perinde atque in ciuilibus negotiis.

2 Verùm in principali rerum cardine, plane oportet reum ipſum reſpondere, proprio ore profiteri aut diffiteri.

3 Declinando autem Iudicem ſibi ſuſpectum, audacter efferre, ſuſpectioniſque cauſſam euidenter oſtendere, & citare poterit: Aut dicet ſe eiuſdem criminis gratia, coram alio tribunali cõſtitutum & citatum, quò deſiderabit mitti.

Item differendo vel ad dilationis ac moræ productionem, poterit reiectare executionem, aſſerens officiarium ſua commiſſione in citando aut prehendendo vſum fuiſſe citra authoritatem & mandatum iudicis, aut præter omnem informationem (vt vocant) præuiam. Aut apprehenſionem deſtruet, dicendo ipſum fuiſſe immunem à tali apprehendendi authoritate: Aut extra ſuæ iuriſdictionis terminos contigiſſe. Vel certe parti ſuæ aduerſæ contradicere ac refutare eam poterit, dicens: ipſam accuſationibus ineptam & inhabilem, eoque in iudicio minus audiendam: quippe, ob vitæ ipſius infamiam, quam illi intẽſurum prædicabit. 4

Pe-

Digitized by Google

5 Peremptoriè affirmari poterit, ſibi crimen eſſe remiſſum, & condonatum: aut exilium reuocatū: aut ſeſe prius ob idem maleficium tuliſſe ſupplicū aut certe compoſitione placaſſe animum Iudicis vel officiarij, aut his ſimilia præſtruet: vel citabit ALIBI: nempe ſe tempore patrati criminis, non fuiſſe eodem loco. Item licebit ipſum factum inficiari: nihilque eſſe rei ſibi obiectę, aut ſi quid eius rei tandem inueniretur: id non cuiquā deſtinata malicia, aut nocendi libidine, ſed vis illatæ repellendæ gratia factum eſſe, aut infortunio, aut ſimili

6 caſu fortuito, aut quod fecerit dormiens: iure † namque ſomnus factum excuſat & diluit. D Hippol. de Marſil. *recte in l. 1. ad exordium, ff. ad l. Cornel de ſic. num. 46. atque text. in Clement. vnica, de homicid.* niſi ex conſuetudine ſæpius conſueſſet cedere, quo caſu non excuſaretur, quum ita meritò confugeret cum aliis concumbere, vt inquit Bart. *in l. ſe. de parricid & Ang. in ſuo tract. maleficiorum, in gloſ. in verb, Et ad colloquium, in verſic. Sed quid ſi quis propter ebrietatē delinquerit, &c* quos videte: Affirmare item licebit, ſibi crimen eſſe remiſſum: & interemtum, ipſi tum mortem, tum quamlibet iniuriarum actionem, benigno clementiq; animo cōdonaſſe & ignouiſſe. Verum ne plus æquo hoc nomine ſibi placeat, quod ipſi cum parte aduerſa bene conueniat, & iniuriam remiſerit: quaſi tunc ab omni crimine purgatus exiſteret.

Nam etiam ſi ita ſeſe res habeant, biſariam tamē 7
adhuc de crimine ipſo poterit agi: quippe ciuiliter in gratiam partis, & criminaliter ex officio fiſci. Nunquam enim pars plenariè poteſt remittere, cum detrimento fiſci: nec contra fiſcus vnquam remittet, cum detrimento partis. Porrò in ſingulis his exceptionibus, Iudice ſummariè, atque ordine faciendum, & ius dicendum eſt, non ſecus, atque in rebus ciuilibus agere conſueuit.

CAPVT XXXIII.

De remiſſione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 33.

1 *Remiſsio in criminalibus nullum habet locum.*
2 *Preuentio remiſsionem excludit.*
3 *Preuentio priuat Iudicem, etiam competentem, iuriſdictione.*
4 *Nemo tenetur litigare, & comparere pro eadem cauſſa coram duobus iudicibus.*
5 *Preuentio fit variis modis, quandoque per*
- *Citationem*
  - *Verbalem.*
  - *Realem.*
- *Litis conteſtationem.*
- *Libellum.*
- *Sententiam.*

6 *Preuentio citationis realis, præfertur citationi verbali.*
7 *Remiſsionem ſuorum ciuium non conſueuerunt facere ciuitates priuilegiatæ.*
8 *Domini de Conſilio, nulla vtuntur remiſsione in priuilegiatis.*
9 *Vagabundorum nulla fit remiſsio.*
10 *Vagabundi vbilibet poſſunt conueniri, & puniri.*
11 *Crimina vbicunque claruerint, punienda ſunt.*
12 *Delicta non debent remanere impunita.*
13 *Reipub. intereſt, vt animaduertatur in maleficos.*
14 *Vbi te inuenero, ibi te iudicabo.*
15 *Vagabundus quis dicatur.*
16 *Tribunalibus contendentibus, quis vſus dominis de Conſilio.*
17 *Remiſsio, an vlla conſuetudine tollatur?*

1 HAc de remiſſionis materia varij varia ſcripſēre. Sunt qui contendant de Iure communi remiſſionem in criminalibus locum eſſe, *iuxta* §. *Si vero quis, in Authent. Vt nulli iudicum, Collat. 9. ponderantes text. ibi. Iubemus prouinciæ illius Iudicem, &c. & ibi Bart. cum ſequacibus:* quod verbum (Iubemus) eſt verbum neceſſitatis, *l. 1. & 2 ff. Quod iuſſu. & notatur in Authē. Quia in Prouincia,* C. Vbi de criminibus agi opor. Alij autem nēpe Bald. eiuſque imitatores ſecus cenſent, dicentes, ſe nuſquam legiſſe legem vllā in criminalibus remiſſionem admittentem: vide eundem Bald. *in Addit. Specul. de accuſatore, verſic. Sed quid ſi offenſus,* Anton. Franciſc. *in addit. ad D. Abb. Panor. in c. fin. extr. de fo. compet.* His altercationibus hoc loco non decreui prolixius inſiſtere, vtique rem iſtam (quo ordinis decorum aptè ſeruetur) vel rātula citatione attigiſſe contentus.

Quare

Digitized by Google

1 Quare omiſſis hic innumeris opinionibus, ſta-
tui propriam ſententiam aperire, qua cenſeo, re-
miſſionem in criminalibus nullum habere locum:
2 nempe, quod † præuentio omnem huiuſmodi re-
miſſionem excludat.

3 Præuentio enim iſthæc priuat alium Iudicem,
4 etiam competentem, iuriſdictione: ne quis † te-
neatur litigare, & comparere pro eadem cauſſa co-
ram Iudicibus, *vt habetur in c. Propoſuiſti, extr. de*
appellat. & per Specul. in titulo de reſcripti præſen-
tia, in §. Ratione autem cauſſæ, in verſic. Item quod
ſublatum eſt, & in verſic. Item quod impetrans.
Hippol. de Marſil. in l. fin. ff. de iuriſdi. omniū Iud.

5 Et præfatam præuentionem variis contingere
modis indubitatum eſt: nempe, quandoque per
citationem, quandoque per litis conteſtationem:
quandoque per libellum: quandoque per ſenten-
tiam: quandoque per arreſtum, aut per perſonalem
comprehenſionem ſeu capturam, quam vulgo vo-
cant, citationem realem.

6 Et præuētio citationis realis præfertur citationi
verbali, quod crimen comitetur ipſam perſonā in
quā is Iudex ſuam executionem exercet, qui ipſam
prior captura conſtrinxerat, ſecundū Bart. *in l. 3 ff.*
de cuſt. reo. & in l. 1. ff. de pœnis, & in l. Diuiſim, ff. ad
Turpil. & Bald in l. 1. C. Vbi de criminibus agi oport.
& in Auth. Sed nouo iure, C. de ſeruis fugit. Cuius
præuētionis amplè meminerunt Bart. & Alex. *in l.*
Si pluribus, ff. de leg. 1. Idem Alex. in l. Si Titius, ff.
de verborum obligat. Doct. in c. Capitulum ſanctæ
Crucis, extr. de reſcript & in c. Si duo, de procurat.
lib. 6. Idem Alex. poſt alios, in l. Sepulchri, ff. de ſe-
pulch. violat. Cyn. & Bald in l. 1. C. d. de his qui ac-
cuſari non poſſunt: Idem Alex. poſt Bart. in l. Denun-
nunciaſſe. §. Quæritur. ff. de adul. Hippol. de Mar-
ſil. in d. l fin. ff. de iuriſd. omnium iudic. l. Si quis po-
ſtea, ff. de iudic. Angel. Aret. in tract. maleficiorum,
verſic. Citentur. Attamen ſi maleficus alibi, quam
ſuæ habitationis ſeu domicilij, aut criminis patra-
ti loco fuiſſet apprehenſus: poſſet tunc Iudex do-
micilij ſiue loci habitationis malefici, repoſcere
remiſſionem.

7 Neque Brugenſibus, neque aliis priuilegiatis
Ciuitatibus vnquam conſuetum eſt, ſuorum ciuiū
remiſsionem facere.

8 Domini de Conſilio nulla vtuntur remiſsione
in priuilegiatis cauſsis, veluti ob Salueguardiæ
Principis infractionem: ob violationem pacis
Principum: ob temporum irruptiones & violen-
tias: ob crimen læſæ Maieſtatis: ob enormia faci-
nora, ſemel atque iterum aucta & conduplicata
(vulgò *faict buien faict*) ob vim, officiariis offi-
ciantibus, ſuaque adhuc officia exercentibus, il-
latam. Neque item ob alia ſimilia facinora, potiſ-
ſimum quoties ipſi de his præuentionem habent.
Neque ſimiliter remiſsionem faciunt ob annua
admiſſa, id eſt, ob facinora plus anno commiſſa,
aut vltrà. atque adeo quæ ob iuſtitiariorum, aut
officiariorum negligentiam impunita relicta
ſunt, &c.

Porrò de vagis ſiue vagabundis maleficis, 9
nempe, quibus nulla eſt in Flandria certa habita-
tionis ſedes, nulla fit ſimiliter remiſsio: quod vbi-
libet locorum, † vbi reperiuntur, conueniantur, 10
& punitioni ſubiaceant, *l. 1. & ibi gloſſ. in verb.*
reperiuntur, in fine. C. Vbi de criminib. agi oport. §.
Si verò quis comprehenſorum, in Authent. vt nulli
iudic.

Crimina enim, vbi vbi claruerint, ibi ſunt pu- 11
nienda, *vt in c. Ecce, 24 qu. 3 & in c. Si quid, 86. di-*
ſtinct. & in c. 1. & ibi Doct. de colluſio. detegen. &
voluit gloſſ. in verb. Præteribat, in c. 2. eod. tit.

Et delicta non debent remanere impunita, *l. Ita* 12
vulneratus, 1. reſponſo in fin. ff. ad l. Aquil. c. Vt fa-
mæ, ext. de ſent. excommuni.

Reipublicæ etiam intereſt, (quemadmodum ſu- 13
perioribus locis frequenter recenſuimus) vt pro-
uincia purgetur maleficis, *vt in l. Congruit, ff. de*
offic. præſid.

Et de eo poteſt intelligi illa authoritas: Vbi te 14
inuenero, ibi te iudicabo, teſte Panorm. *in c. fin.*
num. 13. ibi. Tertiò gloſſ. dicit, *extra de for. compe-*
ten. vbi dicit:

Quod vagabundus dicitur ille, qui non habet 15
domicilium certum, vel habitationem, quotidie-
que per varias ciuitates vagus oberrat, *gloſſ in l.*
Eius qui manumiſit, §. fin ff ad municip. & Bart. in
l. Dies cautioni, §. Prætor ait, ff. de dam. infect. Hip-
pol. de Marſil. ſuis in conſiliis, conſilio 86.

Quando autem inter duo tribunalia de iuriſdi- 16
ctione naſcitur contentio ac controuerſia, Domi-
ni Conſilij Flandriæ ex authoritate ſuperiori, ſi-
bi maleficum iubent adferri, formando proceſ-
ſum, & punitionem exercendo, citra vllum præ-
iudicium. Quum huius remiſsionis vſum paulò
antè dixerim variis opinionum fluctibus iactari,
eoque eſſe ambiguum, & infrequentem: haud ab-
ſurda hic naſcitur quæſtio.

An remiſsio quopiam modo conſuetudine poſ- 17
ſet tolli? Cui plane affirmatiuè reſpondendum
erit, modò is Iudex, in cuius territorio remit-
tendus degit, delinquentem ipſe puniat. Hoc
enim caſu non læditur vtilitas publica: quod
malefici crimina non maneant impunita. hic mi-
hi ſuffragantur Panorm. & Felin. *in c. fin. extr. de*
for. competen. Quiſquis hac de re plura deſiderat,
is legat D. Bertachinum in ſuo repertorio *in verb.*
Iuriſdictio. Speculat. *titul. de remiſsionibus*, & D.
Bartholomæum à Chaſſanæo humanorum iu-
rium Doctorem, ac Commentatorem Conſue-
tudinum Ducatus Burgundiæ, *in tit. Dos aduenz.*
per aliquot columnas.

CA-

Digitized by Google

CAPVT XXXIV.

De reſpondendo pede ligato.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 34.

1 *Vſus procedendi in magno Conſilio contra reſpondentem pede ligato.*
2 *Vſus procedendi in Conſilio Flandriæ.*
3 *Captus interrogatus, debet pertinenter reſpondere de veritate.*
4 *Cauſſarum equitas, vel iniquitas per Iudicem, non per reum diſcutienda.*
5 *In confeſſum nullæ partes Iudicis ſunt, niſi in condemnando.*
6 *Homicidium confitenti, ſed ad ſui defenſionem neceſſariam, patratum, incumbit onus probandi.*
7 *Homicidium prorſus negans, & quatenus probatum fuerit, ſe commiſiſſe ad defenſionem, dicens, non habetur pro confeſſo.*

1 IN magno conſilio, poſt petitionem exhibitam, atque poſt delictorum Rei informationem inſpectam, vſu receptum eſt, citatum ilico per arreſtum perſonaliter ſiſtere Iudici, ipſumque vrgere ad reſpondendum articulis per procuratorem exhibitis, pede ligato, hoc eſt, vti captiuum, vbi ſi in reſpondendo nihil fateatur, nihilque affirmet ſibi contrarium, cauſæve ſuæ damnoſum, neque item admodum grauetur ipſa informatione præuia, recipitur tum ad proceſſum ordinarium, in quo admittitur occupaturus per procuratorem, & vt defenſiones ſuas peragat ſcripto. Deinde vt informatio recognoſcatur, accuratius habeatur, ad onus ipſius citati. Tandem concludunt per omnia ordinarie procedendum eſſe in cauſſa ſine proceſſu, vti æquũ eſt, ac oportet. Verùm ſi idem citatus, interrogatus pede ligato, cœperit quippiam confiteri ſibi damnoſum ac oneroſum: aut ſi inter reſpondendum quid variet, dubiiſve ſententiis fluctuet & hæſitet, præbens hac, ſimilive occaſione ſeſe ſuſpectum, vndeque euidentia indiciorum, aut ſuſpicionum aduerſus ipſum naſcantur argumenta: decernit tum Curia, eundẽ citatum debere recipi in carceris cuſtodiam, vt ibi proceſſus ipſius agatur, & tractetur.

2 In conſilio Flandriæ conſuetum eſt, interrogare officiarios citatos ob ſua ipſius commiſſa perſonaliter, non per commiſſarios, neque priuatim, ſed publice, & palam in conſiſtorio, verbis & rationibus: cæteri autem non officiarij, interrogantur ſeorſum & priuatim. Quod nihilominus etiam fit in officiarijs, quoties admiſſum non concernit ipſorum officia.

3 Captus autem interrogatus, debet id quod Rei eſt, reſpondēre, nudamque fateri veritatem: non per (credit) aut (non credit) ſed per veritatis confeſſionem, aut negationem. Vbi ſi adſtruat ſe delicti patrati eſſe immunem & expertem: aut dicat, nego me illius criminis Reum, inſufficiens eſt illa reſponſio: quum ipſius reſponſionem conueniat aperte factum, aut non factum crimen prodere iis ſcilicet verbis, quibus affirmet & dicat, ſe feciſſe, aut non feciſſe.

Non autem, vt dicat, ſe crimini de iure eſſe, aut 4
non eſſe obnoxium: quandoquidem cauſſarum æquitas vel iniquitas per ipſum Iudicem diſcutiẽda proponitur: non per Reum. Si verò interrogatus, vniuerſum crimen libens, apertè, & non coactè fatetur ab omni vlteriori quæſtione, & diſceptatione prorſus ſuperſedendum fuerit. Nam in cauſſis per ſe lubenter, apertè planeque vniuerſim confeſſis, ſola opus eſt Iudicis condemnatione, & ſententia: hinc vulgo dicimus.

Quod in confeſſum nullæ partes Iudicis ſunt, 5
niſi in condemnando, *l. Proinde, ff. Ad l. Aquil. l. fin. prim. reſpon. ff. de cuſto. reo. l. Cum Reis, Cod. de pœnis.* Ita tenuit D. Bald. de Periglis Peruſinus in ſuo inſigni tract. De quæſtione & tormentis, *Ca. 2. & nu. 2.* atque D. Angel Aret. in tract. ſuo maleficiorum, *in gloſſ. in verb. Fama publica præcedente, in verſic.* Et primò, quando ſponte confitetur, &c. notant *gloſſ. & Bart. in l. 1 §. Diuus, in princip. ff. de quæſt.* Si verò interrogatus crimen omne conſtanter negauerit, Iudex vlterius procedit ad criminis probationem explorandam, & examinandam: vbi ſi omnia certa, vera, probataque deprehenderit, properanter procedit ad ferendam ſententiam. Si autem probationem repererit minus claram, parumque euidentem, adeò vt præter magna indicia, ſuſpiciones aut ſemiplenam probationem, nihil habeat: tum animum intendit ad perſonę, ac criminis qualitatem, nec non ad criminis quantitatem: ſecum expendens, an iſtiuſmodi indicia, & ſuſpiciones habitæ ex perſonæ criminiſque tum qualitate, tum quantitate, torturæ ſufficiant, & ad rem propius acriuſque tormentorum generibus explorandam, conueniant. Cæterùm ſi captus interrogatum delictum partim fatetur, partim inficiatur: ita vt fateatur ſe fuiſſe eodem loco, & tempore patrati homicidij, cæterum homicidium à ſe admiſſum negauerit: Iudex huiuſmodi reſponſionem non

non ſecus quam totam negatiuam, accipit, & ad probationem procedit. Verùm ſi captus agnouerit ſe commiſiſſe illud homicidium, ſed non codẽ loco, eodemque tempore, accipit Judex rem tanquam vniuerſim vel plane confeſſam, proceditque ad condemnationem.

6 Porrò ſi confitetur de commiſſo homicidio: ſed id defendendi ſui corporis cauſſa neceſſario feciſſe prætexuerit, homicidium quidẽ confeſſim ſibi reſeruat Iudex, & ad illum prætextum probandum, neceſſitatemque demonſtrãdam, Reum procedere iubet. Ita expreſsè tenuit D. Lanfrãcus ab Ariadno V.I. Doctor excellentiſſimus, in ſuo tractatu Confeſſionum ad finem, *nu.17. & 20.*

7 Quocirca prudentiſſimè, tutiſſimeq; reſponderit Reus ſi ad hanc formam, reſponſionem ſuam compoſuerit: Ego homicidium illud prorſus à me patratum nego: & ſi quid poſtea quorũdam teſtimonio contra me ſecus inuentum fuerit, & cognitum, id omne nunc dico propriæ vitæ defendendæ feciſſe gratia. Nam hac reſponſione nihil habet Iudex, quod ſibi deberi putet, ſeu teneat pro confeſſo. Ad poſtrema hæc, ſi lubet, videbitis ſcripta Bart. *ad l. Aurelius, §. Idem quæſiit, num. 2. ff. de libera. legat.* Nec non Bald. *in addit. Spec. in tit. de Confeſſionib. in verſic. Confiteor hominem occidiſſe.* Atque D. Hippol. de Marſilijs noſtræ memoriæ in criminalibus practici ſummi, *in § Poſtquam, & num. 23. & 24. in § Secunda, num. 14.* in ſua praxi cauſſarum criminalium.

CAPVT XXXV.

De crimінoſo tradendo Torturæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 35.

1 *Maleficus quæſtioni nunquam traditur, cum pars formalis probationem offert.*
2 *Maleficus torturæ non traditur, quum delictum percipi poteſt probatione ordinaria.*
3 *Iudex, ad quæſtionem non facile, nec repente proſiliat.*
4 *Quæſtio ob crimina leuia nequaquam fit.*
5 *Crimina leuia quæ ſint?*
6 *Non interrogatus pede ligato nequaquam torturæ ſubiicitur.*
7 *Ad quæſtionem non proceditur, quum de crimine commiſſo non ſatis conſtitit.*
8 *Quæſtioni non eſt tradendus confitens, & agnoſcens.*
9 *Quando Reus de sociis poſſet interrogari?*
10 *Quæſtioni ſiue torturæ nullus adiudicandus eſt, niſi ex Iudicis mandato.*
11 *Criminoſus appellans, auditur.*
12 *Quæſtionibus nullus damnandus eſt, niſi crimen patratum ſufficientibus indiciis liqueat.*
13 *Redargutio in nonnullos Iudices & Prætores, tyrannidem in maleficos exercentes.*
14 *Fama, contraria fama eliditur.*
15 *Fama, præſumptiones, & indicia præcedentia, per contraria ſubſequentia eliduntur.*

1 NVnquam maleficus traditur quæſtioni, cum pars formalis & aduerſa offert criminis mani-
2 feſtam probationem, aut † quum res percipi poteſt per probationem ordinariam. Ita probant *l. Edictum, & l. Diuus Pius, & ibi Doct. ff. De quæſtionibus & l. Quoties, C. eod. titul.* & hoc firmat Gandi. in ſuo tractat. maleficiorum, *ſub rubric. de quæſtionib. & torment. ad exord.* vbi mouit, dominum Iudicem, quæſtionem de aliquo habere intendentem, antè omnia habere debere & iuris & humanitatis conſiderationem, hanc nempe, vt
3 non facile, † nec repẽte ad quæſtionem proſiliat, ſi aliqua alia via leuiori, vel veriori poteſt obiecti criminis veritas inueniri ac haberi; quantumcunque etiam adſint indicia, vel veriſimilia argumenta. Cui nec diſſentit Angel. Aret. in tractat. ſuo maleficiorum, *in verb. fama publica, in 15. char. in verſic. Secundo quæro, &c.* cui ſeruit *d. l. Edictum, & ibi Bart.* & hanc eſſe communem doctorum opinionem aiũt. Quod probato delicto, Iudex nequeat Reum quæſtioni tradere, teſtatur Hippol. de Marſil. in ſua praxi cauſſarum criminalium, *in §. Nunc videndum, nu. 25. & in l. 1. in princip. in verſi. Quartò requiritur, ff. de quæſtionib. & in ſua repetitione l. fin. C. de probat.* Nec non latiſſimè in ſuis conſiliis, *conſilio 51. incipiẽte: Licet nedũ planè, &c.*

Neque item fiet huiuſmodi quæſtio ob crimi- 4
na leuia, quæ nec vitam nec membri mutilationẽ, aut abſciſſionem concernunt.

Sunt autem leuiuſcula crimina, quempiam ca- 5
pillis conuellere, peſſundare pedibus, impingere colaphos, conuicia ingerere, iniuriã verbis inferre hiſque ſimilia, *d. l. Edictum.*

Neque item quæſtioni committitur quiſquam, 6
niſi is prius fuerit interrogatus, pede ligato.

Neque etiã, quum de crimine cõmiſſo non ſatis 6
euidenter cõſtitit. Veluti neceſſum eſt prius Iudicẽ eſſe conſcium, incendio cum cõiuncto latrocinio, & non

& non caſu interijſſe, & vi illata, & latrocinio abſumptum eſſe, non naturali morte.

8 Non tradendus eſt etiam quæſtioni quoties crimen impoſitum libere fatetur, & agnoſcit, aut profiteri promittit † citra cruciatum: niſi intentati 9 criminis cum ipſo & alij fuiſſent participes: ad quos prodendos, quæſtione cogendus eſt, ſi aliter prodere nolit, *l. Sicuti, C. de quæſt. iuncta ibidem gloſſ in verb. Conſcientia.* Amplè D. Franc. Brunus in ſuo excellenti tract. De indicijs & tortura, *qu. 5. primæ partis, verſ. Quæro an mendacium,* &c.

10 Nullus adiudicandus eſt torturæ, niſi ex mandato & conſenſu Iudicis: principio enim pronunciandum eſt per Iudicem deueniendum eſſe ad torturam, priuſquam deueniatur, ita tenet D. Hippol. de Marſil. in ſua praxi cauſarum criminalium, ſub §. *Nunc videndum, num. 2.* D. Franciſc. Brunus in tract. ſuo, *de indic. & tortu. in 9. char. col* 4. Huius dicti expreſsè meminit D. Bart. (qui iure primo fuerat citandus) in ſuis conſiliis, conſilio incipiente, *Punctus quæſtionis*, &c.

11 Vbi ſic maleficus à tali mandato & commiſſione appellauerit, audiendus eſt: non procedendum vlterius, donec de appellatione, ſententia quid fuerit definitum, idque ex iure, *l. Vnica, ff. nil noua, appellat. interpoſita, l. 2 ff. de appellat. recip.* &c. Cùm ſit Romana, §. *Præterea, extr. de appellat.*

Nullus item quæſtionibus damnandus eſt, niſi crimen patratum, ſufficientibus indiciis, digniſque liquerit præſumptionibus: atque hoc item ex iure, *l. Cum cognitionaliter, C. de quæſtionib. l. Vnius, in principio. ff. eod. tit.* 12

Sunt tamen nonnulli prætores, & Iudices ſanguine fraterno adeò inexaturabiles, vt ilico quẽuis malæ famæ virum, citra vlla certa argumenta aut indicia, corripiant ad ſæuiſsimam torturam, inclementer dicentes, cruciatum facilè ab illis extorturum rerum omnium confeſsionem. Verum hanc tyrannidem, & ſæuitiam acriter domini de Conſilio puniunt, quum ad ipſorum notitiam iſthæc ſeueritas per aliquem defertur. 13

Si quando inquiſitio (vulgo informatio) facta eſt ex ſparſa fama, & poſt hanc informationem ſpargatur fama contraria: nulla ratione tum ex priori fama Reus iudicandus eſt torturæ, niſi alia noua dignaque eiuſdem criminis ſibi pararit Iudex indicia aut præſumptiones. 14

Fama enim, præſumptiones, & indicia præcedentia, per contraria ſubſequentia eliduntur. Huic ſeruiunt & ſuffragantur notata Iac. de But. & Bartoli in *l. Si ita, §. fin. ff. de fund. inſtruct.* ac D. Franciſ. Bruni in ſuo vtili & practicabili tractatu, *de indiciis & tortura, quæſt. 5 primæ partis, num. 1.* 15

CAPVT XXXVI.

De Indicijs Tortura condignis, hoc eſt, ad Torturam ſufficientibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 36.

1 *Indicia quando dicantur eſſe ad torturam legitima, Iudicis arbitrio committitur.*
2 *Indiciorum ſufficientiam iudicare, ſolius eſt Iudicis.*
3 *Iudicis arbitrium, diſcretio, & conſcientia, debent eſſe iuri & æquitati conſona.*
4 *Conſcientia publica, dicitur conſcientia legis, aut canonis.*
5 *Iudex debet ſequi regulas legum, & non conſcientiam ſuam legibus aduerſantem.*
6 *Iudicium hominis propria ſuæ innitentis ſententiæ, plerumque fallit, & fallitur.*
7 *Legi magnam facit iniuriam, qui vult videri lege prudentior.*
8 *In Iudice debent eſſe duo ſales, Scilicet* { *Sal ſapientiæ, vt* { *Intellectus legum,* / *Et canonum.* } / *Sal ſecura conſcientia.* }
9 *Iudex, quando veram & rectam habet conſcientiam.*
10 *Iudicis arbitrio relinquitur, quicquid à iure non determinatur.*
11 *Indicia trifaria* { *A veritate remota* / *Veritati propinqua.* / *Veritati propinquiſsima.* } *Aliàs* { *Generalia,* / *Semiplena, & dubitata.* / *Plena, & indubitata.* }
12 *Indiciorum* { *Remotorum ac propinquorum,*
13 *Plenorum & in dubitatorum,* } *quis effectus.*

14 *Indi-*

14 *Indicium ad torturam* { *Efficiunt duo teſtes fide digni, &c.*
15 *Efficit vnicus teſtis fide dignus, de veritate deponens*

16 *Exempla indiciorum in* { *Latrocinio. Furto. Adulterio.*

17 *Indicium ad torturam efficit vnus teſtis, de viſu deponens, quando alia circunſtantia non obſiſtun*.
18 *Fuga, an faciat indicium ad torturam?*
19 *Fugiens fractis carceribus, habetur pro confeſſo.*
20 *Fuga facit indicium contra fugientem.*
21 *Confeſſio diffamati extraiudicialis, an præbeat indicium ad torturam?*
22 *Fama ſola, an faciat indicium ad torturam?*
23 *Fama, res eſt fragilis & pernicioſa.*
24 *Fama iuncta aliis adminiculis, facit indicium ſufficiens ad torturam.*
25 *Fama vehemens, efficit ſufficiens indicium ad torturam.*

26 { *Inconſtantia, Mendacium, Variatio ſeu Vacillatio, Pauor, Trepidatio.* } *An faciant indicium ad torturam?*

27 *Cautela pro Iudicibus examinaturis.*
28 *Indiciumne vnum, an plura requirantur ad torturam?*
29 *Pluralis locutio, ſingulari non acquieſcit.*
30 *Communis doctorum opinio.*
31 *Pluralitas nonnunquam in ſingularitatem reſoluitur.*
32 *Indicium vnum, an plura requirantur ad torturam, Iudicis arbitrio relinquitur.*
33 *Indicium variis nominatur modis apud Iuriſperitos.*
34 *Iudici vero & prudenti quid conſiderandum, quum res ad tortura quæſtionem exigitur.*
35 *Quæſtio, ſiue tortura, non eſt omnibus ex æquo, nec vniformiter inferenda.*
36 *Si captus fuerit confeſſus in tortura non præcedentibus indiciis, nunquam poteſt ex illa confeſſione damnari.*
37 *Delinquens qui fugit, poteſt in priuatis capi & duci ad Iudicem.*

1 AN indicia, ſuſpicioneſque vllæ ſufficiant, quæſtioni ſiue torturæ, nullis certis documentis, nullaque doctrina id comprobari poterit, neque
2 ea vllis innituntur regulis: ſed vniuerſum † id negotium geritur penes arbitrium, diſcretionem, ac conſcientiam Iudicis, cuius ſolius eſt, iudicare ſuſpiciones, probabiliaque argumenta, aut digna, aut indigna eſſe tormentorum diſcuſſione. Et in hoc conueniunt omnes doctorum ſententiæ. His quam optimè ſeruit inſignis & vtiliſſima *l. 3. §. Eiuſdem quoque, ff. de teſtib.* Ita cenſuerunt Alberic. Paul. de Eleaza. Odof. Cy & Bart. *in l. fin. ff. de quæſtionib.* dicit tamen ibidem Bartol. In nonnullis criminibus poſſe dari aliquam viam, ad cognoſcendum indicia ad torturam ſufficientia. Idem etiam notarunt (teſte Bart *in d. l. fin.*) doctores *in l. vlt. C. eod. tit. quæſtionib. Bald in l. 2. in 1. col. num* 8. *C. Quor. appell. non recip. Ioan. And. in c. Cùm in Contemplatione. De reg. iur. Alexand. in ſuis conſiliis, conſilio 77. incipiente. In cauſa accuſationis, in 1. vol. & ibi in cõſilio 65. incipiẽte, Habita ſuper cõtentis, in fine.*

Et licèt hoc verum ſit quod, an indicia ſint ſufficientia ad torturam, an non relinquatur arbitrio, diſcretioni, & conſcientiæ Iudicis: tamen tale eius arbitrium, diſcretio, & conſcientiæ debent eſſe iuri & æquitati conſona, aliàs robore proculdubio carerent: ita notabiliter ait Ludouic. Rom. *in conſiliis ſuis conſilio 76 incipiente, Quæſtio eſt, numquid.* &c. *in penul colum. & conſilio 451. incipiente, Quædam mulier,* &c. Huic congruit, quod qui habet poteſtatem diſponendi ſecundum arbitrium, diſcretionem, ac conſcientiam, nequaquam debet ſequi proprium arbitrium, vel propriam diſcretionem atque conſcientiam, ſed publicam, quæ eſt regulata & reformata ſecundum leges & canones. 3

Et illa dicitur conſcientia publica, ſcilicet conſcia legis & canonis: textus eſt inſignis, iuncta gloſſ. *in c. Iudicet, 3. q. 7. & Bald. in l. 1. C. Qui accuſ. non poſſunt.* Ideoque dixit idem Bald. *in l. fin. C. de pœna iudic. qui mal. iudic.* 4

Iudicem debere ſequi regulas legum, & non conſcientiam ſuam legibus aduerſantem. 5

Digitized by Google

6 Iudicium verò hominis ſequentis ſuum ſenſum,
7 & ſuam phantaſiam, ſiue ſuam † præſumptã æquitatem, fallit & fallitur, *c. A nobis, 2. De ſentent. excommunic.* Vnde magnam facit iniuriam legi, qui vult videri lege prudentior. §. *Oportet, in Authent. de iudicib. colla. 6.* & per Bald. *in l. 2. C. de ſentent. ex breu. recitan. & in c. 1. De offic. ord.* Et dicit Bald. *in d. l. 2.*

8 Quod in mente Iudicis debent eſſe duo ſales, *C. cùm contingat, de reſcript.* ſcilicet ſal ſapientiæ, vt intellectus legum & canonum aliàs inſipida: & ſal ſecuræ conſcientiæ, aliàs eſt diabolica, *c. Cum æterni, de re iudic.*

9 Tunc enim veram & rectã habet conſcientiam, ſi eſt bene inſtructa ſale iuriũ, & ſecundũ bonos & probos mores reformata. Ita egregiè meminit D. Henning. in ſuo ſolẽni & perutili ordinis iudiciarij proceſſu, in Prooemio: Idem quoq; confirmat Bal. *in l. 2. in 4. notabili C. de fidei commiſſ.* latiſsimè per D. Hipp. de Marſil. §. *Diligẽter, numeris 23 24. 25 & 26.* Horum recordatus eſt D. Paullus Grillandus in ſuo inſigni tractatu *De quæſtionibus & tortura, verſic. Tertio quæro, nu. 17.* qui allegat D. Azonẽ in ſua ſumma, de quæſtionibus, Idem tenuit D. Guido de Suzaria in ſuo perutili & quotidiano tractatu *De tormentis, verſic. Quæ & qualia indicia requirantur.* Idem ſcribit D. Albertus de Gandino in ſuo opere Maleficiorum, *titulo De quæſtionibus, & torment. verſic. Sed quæro, quæ & qualia eſſe debeant iſta indicia,* &c. His congruit illa vulgaris ac generalis iuris theorica.

10 Omne quod non determinatur à iure, relinquitur arbitrio Iudicis, per doctrinam *c. De cauſis, ext. de officio delegati, l. 1. ff. de iure deliber. l. Hodie, & l. Sanct. ff. de pœnis, l. 1. §. Quib. nulla, ff. de effract.*

11 Indicia autem ſunt trifaria. Alia namque à veritate ſunt remota, ſiue generalia. Alia vero veritati propinqua, hoc eſt iuxta doctores, ſemiplena & dubitata. Alia autem veritati quidem proxima & propinquiſſima, quæque vocari ſolent indicia plena & indubitata.

12 Porro tam remota quam propinqua indicia Iudicis quidẽ animum mouent & indiciũ qualecunq; præbent, Bald. & Scri, *in l. Cum probatio ff. de probat.* & Gandinus in ſuo *tract. præſumptionum.*

13 Verum ex ſeſe indigna ſunt, illegitima, & inſufficientia, vt ex ſola ipſorum cõſideratione, quis torturę adiudicetur, niſi acceſſerint euidentiora ſigna & indicia.

14 Verũ indicia plena irrefragabilia, ſiue indubitata duorũ fide dignorũ, idemque teſtantiũ teſtimonio cõprobata, prorſus ſufficiunt ad inquiſitionẽ per torturã, *l. Milites, §. Oportet, C. de quæſtionibus.*

15 Imo vnicus teſtis fide dignus, omnique exceptione maior, deq; veritate delicti conſtanter deponens, facit indiciũ ſufficiẽs ad torturã: quod (teſte D. Bart. *in l. Obſeruare, 1. colum. n. 5. C. Quor. appellat. non recipi.*) intelligendum eſt dummodo aliæ circumſtantiæ non obſiſtant, quod eſt notabile: verbi gratia.

In latrocinio remota indicia ſunt, hic diffamatus eſt, alterius homicidij reus eſt. Propinqua autem 16
ſunt indicia: hic interempti perpetuus hoſtis fuit, illi ſæpe mortem interminatus eſt, & minis ſuis frequenter reſpondere ſolet. Sed hæc indicia ſola, etiam probata, non ſufficiunt ad torturã. Verũ iſthæc plena, certa, irrefragabilia, & indubitata ſunt indicia: hic viſus eſt prodire ex nemore vbi interfecti cadauer humi proſtratum iacuit, diſtrictũ cruentumq; in manu gladium etiamnũ habuit, facies ipſius commotione deformata fuit, celeri curſu properabat ad cœmeterium aut templũ, Hæc namq; ſigna & indicia duobus dignis, nõ ſuſpectis teſtibus, comprobata, ſufficiunt ad torturã, *Gloſſ. in verb. Vel indiciis, reputata ſingularis, in l. fin. Cod. Famil. herciſc.* ita tenent Bart. & doct. *in l. fin ff. de quæſtion.* nec diſſimile voluit Innoc. *in c. Sicut, de Simonia.* Idem quoque efficiet vnicus teſtis, omnis ſuſpitionis immunis, ſeu (vt vulgo) fide dignus, non ſuſpectus, & omni exceptione maior: ſi affirmet, quod viderit ipſum vulnus plagãque inferentem: is namque de veritate deponit, *l. Si quis & ibi Bartol. Cy. & Scri. C ad l. Iuli. Maieſtat. D. Guido à Suzaria in ſuo perutili & quotidiano tractat. De indic. & tortur. num 90* D. Franciſcus in ſuo practicabili tractatu, *De indiciis & tortura quæſt. 2. primæ partis n. 1. notat. glo. in l. Si quis C. ad l. Iuliam Maieſt. l. Maritus, ff. de quæſt. Vbi etiam per Bart. & per eundem, & Bald. in l. fi. C. Famil. herciſ. & in l. Bonæ fidei. C. De iureiuran. & l. Admonendi, ff. eod tit.* Quod verum cenſet Bald. *in d. l. 2. Cod. Quor. appell. non recip. & Ioan. Andrea in c. Cũ contemplatione, De reg. iur.*

Nempe quod vnus teſtis ex viſis, indicium ad 17
torturam faciat, quando aliæ circumſtantiæ non obſiſtunt, quod aiunt eſſe notatu dignũ. Simili ratione in materia furti, ſigna aut indicia remota ſũt ſi ſuſpectum molitorem aſſeras pauperem; ſi illum elegantiori veſtium cultui ſemper ſtudere confirmes. Viciniora autem indicia aut propinqua ſunt ſi res furto ablata in ipſius deprehenſa fuerit manibus. Omnium vero proximum, certiſſimum, indubitatiſſimum, atque adeo omnium ſufficientiſſimum indicium fuerit, ſi cum ablata præda ipſum aufugientem à loco furti, conſpexeris. In materia adulterij, indicium remotum eſt, ſi aſſeras ipſos mutuo amore inuicem proſequutos. Vicinius & propinquius, quum marito abſente, viſus eſt ædes frequentare. Proximum autem & indubitatum indicium eſto, ſi cum alterius vxore eodẽ toro, eodemque

Digitized by Google

demq; lecto deprehenſus fuerit. Pari ratione indiciorum varietatem colligere licebit in ceteris.

18 Fuga omnis certò comprobata, indicium culpæ eſt certiſſimum quum fugitiuus poſt diffamationé, & fama ſparſa, & non accuſatus, måle tamen ſibi metuens, fugit ſicuti habetur *in l. fi. ff de quæſtioni. & per Scrib. in l. lege Cornelia ff. ad Sylla & per Ang. Aret. in tract. maleficiorum, in verb fama publica. in verſ. An fuga ſit ſufficiens indicium*, &c. *D. Hippo. de Marſil in ſua practica cauſſarum criminalium. §. Diligenter, verſic. Quæro modo vlterius, an fuga faciat indicium ad torturam* &c. *& in ſua repetitione, ſuper rubro de probat. verſ. Nam tu ſcias quod fuga*, &c.

Aut ſi conſtrictus carceris anguſtia, carcerem ef-
19 fringat, fugam arripiat, ad tēpla, cœmeteria, aliaque tuta (ſui ſeruandi gratia) loca confugiat: talis enim fuga efficit indicium ſufficiens † contra fugientem
20 ad torturam, adeo vt habeatur pro confeſſo, *ſecundum gloſſ & Bart. in l. Eos* per illum textum, *ff. de cuſtod reo.* Ita tenet D. Hippol. de Marſil. *in d. ſua ſolenni Repet. de probat. verſ.* Item alius eſt etiam caſus &c. Attamen non infauſtum fuerit, illum, aduerſus quem inquiſitione proceditur in criminibus enormibus & capitalibus, ad tempus vſquam deliteſcere, ſeſeq; excitationis aut apprehenſionis metu, publico hominum abſtinere cōſpectu, donec cognouerit quid ſibi imponendū iudex ſtatuerit. Ita ſingulariter ſenſuit Bart. *in l. 1. ff de his qui ſibi mort. conſ.* Verū ſi in ius accerſitus; tandem ſeſe fuga quoquam ſubripiat, incidit in ſuſpicionem, ob quā torturæ etiam tradi poterit, locis ſuperius allegatis.

21 Confeſſio diffamati extraordinaria ſiue extra iudicialis, bene probata, vnicoque teſte idoneo confirmata, efficax & validum ſatis præbet indicium ad quæſtionem ſiue torturam, *gloſſ. eſt notabilis in l. Capi e quinto, ff. ad l. Iuliam de adult. & ibi Bart.* quam ſequitur Angel. Areti. in tractat. maleficiorum. *in verb. fama publica, in verſic. Quæro an vnum*, &c. Prolixiſſime D. Hippol de Marſil. *in §. Diligenter, n. 76. verſic. Quæro vlterius, an confeſſio*, &c. & idem Hippol. *in §. Quoniam numeri* 18 *&* 10. in ſua praxi cauſſarum criminalium, quibus in locis plurima huic materię conuenientia allegat, quæ videre, vbi vacauerit, nō te piguerit. Magnum item parit indicium, ſi quiſpiā viſus ſit cum factore profugere. Aut ſi criminis authoré poſt factum hoſpitio exceperit. Aut ſi authorē defēderit, quo minus in ſibi propensū inciderit diſpēdium: aut obſiſterit, quo minus fuerit captus. Aut ſi ante iactaſſet, ſe tale aliquādo patraturū facinus. Vel certe, ſi ſuo cōſilio perſuaſiſſet interēto, vt illac iter faceret, vbi cognouiſſet ipſi paratas ſtructasq;, vt interimeretur, inſidias. Pręterea, ne præpropero pede videar pertranſiſſe pręſentem materiā, accuratius diſcutienda fuerint cętera his affinia.

Quæritur ergo, fama ſola an faciat indicium ſufficiens ad torturam necne? Huic interrogationi faciunt ſatis docti ac præcipui noſtræ lectionis & memoriæ practici in materiis criminalibus: Nempe *Angel. Aret in. in tractat. maleficiorum in verb. fama publica. in verſic. An fama, &c. D. Franciſc. Brunus in ſuo quotidiano tractat. de indiciis, & tortura, quæſtione 3. primæ partis, num. 32. D. Hippol. De Marſil. in § Diligenter num. 18. in ſua praxi cauſ. crimin.* adducentes multos ac varios paſſus præſenti quæſtioni congruentes: quos loco & tempore opportunius videbitis. 22

Intrepide autem ſuſtinent partem negatiuam, 23
ſcilicet, famam ſolam nequaquam efficere indiciū ad torturam ratiunculam aſſignat D. Hippol. loco
ſtatim allegato, quia fama eſt † res fragilis & per- 24
niciosa tranſmiſſa ab his, qui deſiderant de hoc famam eſſe. Ita ait Bart. *in tractat. de tortura*, quem refert & ſequitur D. Paris de Puteo, *in tractat. ſyndica in 110. char. in 3. col.* Niſi ea fuerit coniūcta cum aliis adminiculis ſiue indiciis. In hoc item quieſcit & conſentit Bart. *in d. l. fin. ff. de quæſtionib. & in l. De minore, §. Tormenta. eod. titul. & Salic. in l. Ea quidem, C. De accuſ. Cyn. in l. fi. C. De q.*

Præterea nihil agit ſola fama, niſi ea eſſet multū 25
fortis & vehemens: tum enim ad torturam ſufficeret. Ita ſentit conſtanter *Baldus in c. 1. §. iniuria verſic. Sed nunquid ex tali confeſſione De pace iuram firma. & Bart. in quodam ſuo conſilio 192. incipiente, Dom. Paci de Burgo ſancti ſepulchri.*

Deinde ſubit & alia quæſtio. An inconſtantia, 26
mendacium, variatio, ſeu vacillatio, pauor, & trepidatio, indicium faciant ad torturam, aliis indiciis extrinſecis deficientibus, necne? Huic quæſtioni proculdubio faciens ſatis affirmatiuam partem amplexandam clare cenſuit Bartolus *in d. l. D. minore. §. Tormenta, verſic. Plurimum quoque, ff de quæſtion. vbi ait text.* Iudicem debere animaduertere, qua conſtantia, & qua trepidatione examinandus loquatur: iſta namque Iudici multum conferunt indicii, adcò vt ſi trepide, inconſtanter, & vacillanter loquatur, abunde ſatis indicii colligat Iudex ad torturam.

Quocirca operæ precium eſt, Iudicem eſſe 27
cautum & ſedulum, vt faciat ipſius reſponſa ita varia & diuerſa excipi ſcripto ne poſt Iudici obiiciatur, quod Reum ad quæſtionem tradiderit ſine iuſtis indiciis, ſecundum eum allegat Innoc. *in can. Quoniam contra falſum. De probat.* vbi ait: ille qui examinat teſtem, curare debet vt idipſum in actis ſcribatur, ſcilicet quod in reſpondendo ſe tam trepidum, hæſitābundum & vacillantem geſſerit, & ſimilia. Idem quoque placuit Baldo *in l. Presbyteri, C. De Epiſcopis & cleric.* qui ſubit hoc inſuper relinquendū Iudicis arbitrio cuius eſt, ex indiciis alia colligere

 indicia

Digitized by Google

indicia fortiora: non autem ex ſolo pallore faciei, vel trepidatione. De his latè etiam De Franciſcus *Brunus* in ſuo quotidiano tractatu *De indiciis & tortura, quæſt.* 3. *primæ partis, nu.* 30. Et amplè D. Hippol. de Marſil. *in* §. *Diligēter. verſic. Quæro vlterius, an mendacium num.* 74. *&* 78. *&* §. *Quoniam verſic. Sed Variatio, num* 4. in inſigni praxi cauſſarum criminalium plurima ſuo more allegās, quem conſulite. Nam iſthæc commonefeciſſe hic ſufficiat. Nec obliuiſcendum cenſui, antequam extremam manum huic indiciorum materiæ imponam.

28 Verum vnum duntaxat indicium ſufficiat ad torturam inferendam, an verò requirantur plura Præſentis quæſtionis meminerunt *Bart. in l. fin. num.* 6. *de quæſtionibus.* Et Guido à Suzaria *in ſuo tract. ſingulariſſimo indiciorum & torturæ. num* 90 Nec non D. Hipp. de Marſil §. *Diligenter. verſic. Quæro modò vlterius, num.* 177. in ſua praxi cauſſarum criminalium, atque eorum ſequaces, in vtrāque partem diſputantes. Principiò, pluribus indiciis opus eſſe ad torturam: quandoquidem, omnes leges, omniaque Iura de indiciis tractantia & loquentia quæ requirantur ad quæſtionem habendā pluraliter loquuntur: veluti indicia debere præcedere, non iudicium, *l.* 1. *reſponſ.* 2. *ff. de quæſtion. ibi & alÿ argumentis, & l. vnicus,* §. 1. *& l. fin. ff. eod. tit. l. Cùm cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit de quæſ. l. Sicut, C. de falſ.*

29 Et pluralis loquutio, ſingulari non acquieſcit, *l. Libertas quam,* §. *vlt. ff. de manu. teſtam.*

30 Sed his nequaquam obſtantibus, haud dubiè vnicum indicium ad torturam ſufficere, Doct. ad vnum omnes aſſerunt in locis paulo prius citatis: facit *gloſ. in d. l. Maritus, ff. de quæſtion.* quæ loquitur in ſingulari, dum dicit: *Sed præcedente ſuſpitione* &c. & facit etiam *gloſſ. in d. l. Si quis, C. Ad l. Iuliam Maieſt.* dum dicit: *indicium Domini,* &c.

31 Nec obſtant iura in contrariùm allegata, in quibus de pluribus indiciis habetur mentio: quia illa pluralitas, ſi commmunem vſum ſpectes loquendi in ſingularitatem reſoluitur, *l. Non eſt ſine liberis ff. de verb. ſignific. l. Ait prætor.* §. 1 *ff. de nego. geſt. l.* 2. §. *Exactis, ff de origine iur l. Demonſtratio falſa* §. *fin. & c. l. Qui concubinam,* §. *Si Stichus. ff. de cōdit. & demonſtrat* Quicquid diximus teſtibus Bar. & Hippol. in locis paulo ante memoratis, ſcilicet,

An ſufficiat vnum iudicium, an plura requi-
32 rantur, vt quis torqueri poſſit: relinquitur profecto id omne arbitrio Iudicis, *argumento, l.* 3. §. *Eiuſdem quoque. ff. de teſt.* quod ſuſtinere longè tutius ſecuriuſque fuerit.

33 Animaduertendum Iuris peritos variis ſubinde nominibus nominare indicium. Quandoque nominant *argumentum, l* 1 *in princip. ff de quæſtio. & l. Militem,* §. *Oportet, C. eod. tit.* Interdum appellant ſimpliciter indicia, vt communiter nuncupamus, *l.* 1. §. *Antoninus. &* §. *Diuus Adrianus. & l. Diuus,* §. *Ex quibus, ff. de quæſtio.* Nonnunquam vocant ſuſpiciones, *vt l. fin. ff. de quæſt. & l. Abſentem in princ. ff. de pœnis.* Poſtremò nominant probationes, *vt l.* 1. *C. de q. & l.* 1. §. *Diuus Seuer. ff. eo. tit.*

Bonus itaque & diſcretus Iudex cuncta circumſpiciet, & iuxta criminis qualitatem, facti contin- 34
gentiam, conditionem perſonæ, & abundantiam indiciorum cōſiderabit an ad torturam ipſam deueniendum ſit: & caſu quo ad illam deueniri contingat, iterum mature conſiderare debet, qua grauitate, lenitate, vel moderamine fuerit inferenda, iuxta notata D. Azo. *in ſumma de quæſt.* ſcilicet quātum moderatę rationis tēperamenta deſiderāt.

Aliter enim ſunt torquendi iuuenes robuſti: & alio modo debiles delicati vel ſenes: alio 35
modo ruſticus, vel miles: & alio modo ciuis, alio modo nobilis: & alio modo ignobilis, & plebeius *l. De minore,* §. *Tormenta. ff. de quæſt. & l.* 1. §. *fi. e. d. tit. Bart. in d. l. fin eod. tit. Bald. in d. l.* 2. *C. Quorum appell. non recip. & idem Bald. in l. Milites, & l. fin. C. de quæſt. Abbas in c. Cùm in contemplat. de reg. iuris, in antiquis.* Et hæc omnia tanquā pulchra, ſingularia, vtilia, & quotidiana memoriæ cōmendanda ſunt, quod indiciorum & quæſtionis materia admodum ſit frequens, & in iudiciis practicabilis, potiſſimum in cauſis criminalibus: & quæ (vti dictum eſt) in Iudicis arbitrio plurimum conſiſtat. Deinde quod Iudices, maxime iuniores, & parum experti ſæpe ſoleant in iſtis, aut neceſſaria quæpiam prætermittere, aut certè vlterius, quàm iuris, ſit procedere. Quare hanc materiam prolixius & clarius, ad communē praxim, & vtilitatém publicam deduximus.

Quid ſi captus fuerit confeſſus in tortura, non 36.
præcedentibus indicijs, dicendum quod nunquam poteſt ex illa confeſſione damnari, vt eſt *gloſſ. mirabilis & ſingularis in l. pen. ff. de quæſtio.* hoc ideo, quia confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, ſi nulla probatio religionem cognoſcentis inſtruat, *l.* 1. §. *Diuus Seuerus, ff. de quæſtio.* huius meminit D. Ioan. Mulleus in ſua praxi criminis perſequendi, *ſub tractatu de indiciis fol.* 68. *ad finem primæ colum.*

Delinquens qui fugit, an poteſt à priuatis capi, 37
& vinctus duci ad iudicem? Hanc quæſt. mouet D. Carolus Ruinus, ſuis in conſilijs, *conſilio* 10. *quinti volum.* vbi affirmatiuā partē ſuſtinet, & ad eā probandā allegat varios & diuerſos Doctores. Primo, *Speculatorē in tertia parte, in tit. de accuſ. verſic. idē forte in debitore,* &c. *argum. l. ait prætor,* §. *Si debitorē. de his qui in fraud. credit.* & idē etiā probatur ex notatis per Baldū *in c.* 1. §. 1. de pace iuramento firmata, qui etiam loquitur de clerico. Quod ergo dicitur de debitore fugiente, idē eſt etiā dicendū de debi-

de debitore ſuſpecto de fuga : non dicit de ſuſpecto ex hoc ſolo, quod non poſſideat immobilia, ſed etiam ex aliis indiciis, ſecundum *D. Iohan. Baptiſtam Caccialup. in tractatu de debitore fugiente, in 4. quæſtione, colum. penult.* vbi ex mente Doctorũ concludit, quod licet propria authoritate capere debitorem, ne dum in actu fugæ, ſed etiam illũ qui eſſet in fuga mentali, & ex ſignis colligitur fuga inſtans, adeo quod ſi tunc non interrumperetur, periculum eſſet in mora. Et pro hoc allegat *gloſſ. in l. penult. de pignor. action.* ex qua notant ibi Bal. & Salic. etſi illud ; quod operatur fuga in actu, operatur tamen in potentia, quos loco præallegato videre poterit lector.

CAPVT XXXVII.

De quæſtione, ſiue tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 37.

1 *Torquendi ratio conſiſtit in arbitrio Iudicis.*
2 *Tortura pii commouentur Iudices.*
3 *In tortura, quænam Iudici ſint expendenda.*
4 *Tortura affectorum clamores, non magnifaciendi.*
5 *Tortura infligenda citra corporis grauem læſionem.*
6 *In tortura ſpectandus Patientis reſpondendi modus & ordo.*
7 *Ante quæſtionis actum, interrogationes habendæ in promptu.*
8 *Specificatio ab ipſo patiente naſcitur.*
9 *Torquendi, nec minis, nec perſuaſionibus ad confeſſionem adigendi ſunt.*
10 *Interrogationes tantum faciendæ de delatis.*
11 *Torquendus nemo ſine indiciis prævijs.*
12 *Interrogationes non formandæ de aliorum delictis, niſi, &c.*
13 *Quo caſu patiens ad confeſſionem ſit inducendus.*
14 *Quis ordo ſeruandus, cum multi ſunt torquendi, per exempla.*
15 *Patre & filio* } *Extorquendis, quis ordo habendus.*
16 *Vxore & marito* }
17 *Tormentorum genera ex iure per ſolos funes.*
18 *Tormentorum genera pleraque inuſitata, varia.*
19 *Tortura ex ordinatione, & mandato Iudicis inferuntur.*
20 *Tormenta noſtra ætate paſſim fere recepta, minuſque pernicioſa.*
21 *Malefica cuiuſdam exemplum Brugis pro ſancta habita.*
22 *Maleficis crines in tortura abradendi.*
23 *Meſites lapis potatus, facit vt dolorem nullum ſentiat tortus.*
24 *In tortura omnia prudenter admouenda, ne quod hinc criatur periculum.*
25 *An clericus à Iudice ſeculari comprehenſus, torqueri poſſit aut debeat.*
26 *An clericus tortus, & criminis reus citra degradationem morte puniri poſſit.*
27 *Tortura etiam virgis feliciſſimè exercebitur.*
28 *Clericus an torqueri poſſit à Iudice ſeculari comprehenſus.*
29 *Clericus criminis alicuius reus, quod mortem mereatur citra degradationem an morte puniri poſſit?*

1 QVæſtionandi, torquendique ratio tota conſiſtit in Iudicis arbitrio, prudentia, & pietate, vt eam ſcilicet, pro ſuo arbitratu & iudicio adhibeat, aut durius, intenſius, aut remiſſius, *l. quæſtionis, & l. De minore, ff. de quæſtionib. l. Item apud Labeonem, ff. de iniurijs & famoſis libel. & eleganti ac philoſophica l. Reſpiciendum ff. de pœnis.*
2 Verum pij clementiſque Iudicis fuerit hic erga patientem ſemper commiſeratione moueri, &
3 prudenter expendere † canitiem, ſenectutem, confectam ætatem, aut iuuentutem, virile robur, valetudinem, tum imbecillem, tum validam: denique inſpicere quid ipſius perferre valeant vires, vt hac in re verum, prudentemque Iudicem agat, non tyrannum referat: ita vt ſenſim, & gradatim, & leniter pœnam irroget: mox fortius torqueat, deinde iterum plectat preſſius, atque iterum durius mox cruciatum intendat, pœnamque omnem infligat pro qualitate & quantitate criminis & delicti proque indiciis, argumentis, præſumptionibus & ſuſpi-

Digitized by Google

Ita etiam firmat ad literam, *D. Paris de Puteo ſuo*
tract. ſyndic. in 102. in 2. col. & Guido de Suzaria
in ſuo tractat. maleficiorum, in 5. colum. in verſicul.
Quo ordine. Et idem in effectu videtur firmare
D. Franc. Brunus in ſuo etiam tractat. malefi-
ciorum, *De indiciis & tortura, in 52. char. in 3. co-*
lum. atque hæc omnia pro ſuo arbitratu & pruden
tia.

17 Tormentorum autem genera agi conuenit funi-
18 bus: neque vſpiam † iuris reperitur, alia ad tortu-
ram eſſe adhibenda, *l. Nullus, Cod. ad l. Iuliam Ma-*
ieſta. Verum ex inolita conſuetudine, varijs inſtru-
mentis, diuerſaque materia hanc torturam exerce-
ri cognouimus per latrunculatores, & maleficiorũ
Iudices, nunc chordis & reſtibus, nunc aqua, nunc
aceto, aliàs oleo ipſius gutturi infuſo, pice denique
ardenti aut alio ſimili cruciatu, corpori ipſius ad-
hibito. Quin & inedia duriſſimaque ſiti, aut in-
tolerabili frigore, aut cibo ſalſiſſimo citra vllum
potus remedium exhibito. Alij immiſſis inter di-
gitos bacillis ligneis, atque item arctiſſime funicu-
lis digitos conſtringentes, aut taxillo, aut alea inter
cutem & carnem torquendi perducta. Item cra-
bronibus, muribus ſimilibusque infeſtis animal-
culis, quæ malefici ventri, & vmbilico viua adhi-
beri ſueuerunt, ipſis ſuperimpoſito vitreo poculo
ne euadendi pateat exitus: ſed vt cruciatum acrius
vrgeant in patientis corpus. Rurſum torturam ex-
ercere ſolent capra quapiam, hoc modo: Torquen-
dum primò ſcamno illigant: mox illius pedes dili-
genter aqua ſalſa proluunt: deinde capram ipſam
ſalis auidiſſimam, ipſius plantis admouent lambi-
turam, qui ſanè cruciatus fertur atrociſſimus, ma-
ximèque intolerabilis, citra vllum corporis peri-
culum. Sunt qui Patientibus ſcamno innixis, per
nares aquam cum calce viua immittunt, & os ipſius
concludunt, verum hoc periculoſum eſt. Quidam
patientem nudum tabulæ duræ implanæque inii-
ciunt, cuius pedibus, ac manibus grauia ſaxa
appendunt, quæ corporis partes extremas, ma-
gno cum cruciatu deprimunt. Sunt quidem impu-
riores qui Reorum teſticulos fune conſtringãt, eoſ-
demque teſticulos virgis acriter cædunt. Verũ hoc
Turcicum eſt, aut Scythicum. Noui qui maleficos
excarnificaturi, verius quam torturi, eos in aëre
ſuſpenderint brachijs in diuerſum protenſis, ipſo-
rumque axillis ardentes ſuppoſuerint candelas do-
nec cutem vtcunque inurerent, aut pedum plantis
viuas prunas, aut carbones ſubiecerint. Quidam pa-
tientem calceant nouis calceis bene pinguibus, atq;
ita adhibent obiectis plantis ad ignem. Aut arden-
tiſſimo foco inſtituunt, donec arctiſſime pedes con-
ſtringantur, & duram pœnam percipiant. Alij vero,
malefici ſcamno illigati pedes multo lardo perun-
gunt, eoſque feruenti igni admouent, donec hac pœ-
na victus ad confeſſionem (ſi fieri poteſt) pertraha-
tur. Alij vero alijs, hiſque ſimilibus inueſtigandi
modis vtuntur, D. Franciſcus Brunus *in ſuo excel-*
lenti tract. de indic. & tortura, quæſt. 2. ſecundæ par-
tis, nu. 6. Necnon D. Paulus Grillandus *in ſuo tract.*
de quæſtionib. & tortura, verſic. Secundo quæro, &
verſic. Quartò nunc videndum, & Iacobus de Bel-
louiſu *in ſua practica iudiciaria in criminalibus, tit.*
de quæſtionib. num. 48. Verum quod iſthæc pleraque
tormentorum genera ſint ſua exquiſitione tyranni-
ca potius, quàm humana, idcirco vel tandem ſua
ſponte defecerunt, & paſſim exoleuerunt, vti & Bald.
ipſe quoque meminit *in parte in l. 1. C. de emendat.*
ſeruor. & Doctores maximè practici in ſuis tractat.
Gandinus *in opere ſuo maleficiorum in tit. de quæſtio-*
nib. & tormentis. Angel. Aret. *in ſuo opuſculo ma-*
leficiorum, in gloſſ. fama publica præcedente, in ver-
ſicul. Tortura. At ille inſignis Doctor modernus
Bononienſis, D. Hippol. de Marſil. clarius cæ-
teris hæc aperuit in egregijs commentarijs ſuis,
quæ edidit ſuper notabili *titul. ff. de quæſtioni-*
bus in l. 1. in exordio. Vbi ponit quatuordecim ſpe-
cies tormentorum, omnes diuerſas: quas vi-
de.

Sed ea omnia ex ordinatione, & mandato Iu- 19
dicis inferuntur, pro quantitate criminis, & qua-
litate perſonæ, vt inquit: D. Hippol. de Marſil. *in*
ſua practica cauſſarum criminalium in §. Nunc vi-
dendum, num. 2. & num. 20. Maximus item omnium
cruciatus, quem citra vllam corporis læſionem,
detrimentum, aut mutilationem adhibueris, eſt, ſi
patientem Reum inter anguſtas laminas ad ciſtulæ
formam confectas, ſtricte concluſeris, & compreſ-
ſeris: deinde maximos pedum digitos fune ligatos
extraxeris. Hoc namque modo fune rotula inten-
to, corpus concluſum altius intumeſcit, & intole-
rabili pœna ilico afficitur: quæ pœna mox laxato
fune, remittitur & perit, abſque corporis læſione.
Quod nonnumquam accepi à latrunculatorib. ſiue
quæſtorib. parricidiarijs (quos vulgò maleficiorũ
Iudices appellare ſolemus) qui id non raro ſeſe ex-
ercuiſſe, mihi certo & frequenter narrarunt: atque
ipſe idem non raro experientia comperi. Cæterum
enumeratis aliquot tormentorum generibus in iure
expreſſis: deinde refutatis ijs, quæ aut tyrannis, aut
vaeſania quorundam Iudicum ſtultè excogitauit,
quæque ſua ſponte iam nuper apud noſtrates deſie-
runt, non putaui † vllo ſilentio hic prætereundas 20
eſſe eas torquendi ſpecies, & modos, quos paſſim
hac noſtra ætate, vſurpari, & exerceri conſpexi-
mus: potiſſimum in inclyta ciuitate Brugenſi:
cuius Senatui ad torturam & quæſtionem ſæpenu-
mero (licèt indignus) aſſeſſor & conſultor inter-
fui. Principio igitur omnibus ſuis exuitur veſtibus,
niſi quod verendis (quibus ipſa natura pudorem
induit) amictus linteus (reuerentiæ humanæ
gratia) connectitur. Deinde manibus ambobus in-

Digitized by Google

tergum reductis, ibique ſtrictè ligatis, ſupinus implicatur, & imponitur in arctum ſcamnum, & corpore torquendi penè ſtrictius. in quo, fune ſub axillis, & per thoracem pectoris ducto, conſtringitur & colligatur: ne aut tortoris incuria, aut pœna mox infligenda victus, periculosè in pauimentum corruat. Poſt vtrique pedum digiti maximi, ſeparatim connectuntur funiculis, qui obuoluti rotularum axibus, aut aliis ſimilibus inſtrumentis, corpus torquendi (dum rotantur aut intenduntur) lõgiſſimè extendunt. Deinde funem (ſi opus fuerit) arctè impingunt ipſius femoribus aut tibiis: quem baculis ſubter ſcamno arctè conſtringunt carnifices. Aut ſimili forma oſſulis, aut bacillis funiculũ contortum nexibus, aut globulis fronti patientis imprimunt ſtrictius, aut leuius, ad arbitrium Iudicis: Alias verò oculis ipſius implicito panno vuido, compreſſiſque naribus, tortor nonnihil altius anguſtioris gutto frigidam fundit aquam in pectus ipſius, in tibias, pedes aliaque maximè affecta membra. Præterea ori ipſius immittitur frænum ſiue capiſtrum, ad hoc commode aptatum, ac mox ori tortor infundit aquam frigidam, donec venter intumuerit in eam craſſitudinem, quę Iudici, ipſiuſque cõſiliariis videbitur, corporis viribus citra graue periculum ſufficere. Quibuſdam vero ad torturam applicandis, non temero, priuſquã dicta tormenta aut partim, aut collectim omnia intentarentur, omnes capillos, crineſque omnes nouacula abraſos conſpexi, facto ſcilicet per hoc periculo, num quæ adminicula haberent pro impaſſibilitate, qua nulla tormentorum genera perſentiſcerent: id enim magicis artibus, ſortilegiis, incantationibus, aut execranda dirarum deuotione, plerunque efficere ſolent, vti ſæpe ipſe vidi quum Ciuitati † Brugenſi eſſem à conſiliis, potiſſimum in muliercula admodum anu, quæ tum habitu, tum victu, tum inceſſu, tum moribus, & fucatã ſanctimoniæ ſpecie ab omnibus venerabatur, habebatur in precio, & plurimi fiebat, veluti vera Chriſti Apoſtola, quod multarum matronarum filios ac filias, quaſi miraculosè curaret, gibbos liberaret, crura, tibiaſque confractas ilico reſtitueret, idq; non arte, aut externo medicamine aliquo adhibito. Verum (vt olim Apoſtoli) pietatis aliquo exercitamento iniuncto: nempe, vt vno, duobus, aut tribus diebus ieiunarent in pane & aqua, vel vt ter legerent orationem dominicam, aut inuiſerent Sanctam Mariam Ardenburgenſem, aut S. Alnoldum Audenburgenſem, aut S. Iodocum, aut S. Hubertum in Arduenna. Vel vt ſacrum vnum aut alterum religiosè audirent, aut aliquot preculas perſoluerent ægri. His rebus iniunctis ritè expletis, ilico aut certe intra pauculos dies, ab incommodis & morbis liberabantur, & firmæ valetudini reſtituebantur, ob eam, quam in ipſam mulierculam ſpem conceperãt. Quum iſtius mulierculæ ea facta in vulgus latius ſpargerentur, à Senatoribus (quibus mens, vt æquum erat, fuit altior & ſanior) intempeſta nocte iuſſa fuit ex lecto comprehendi, & carceri mancipari. Poſtridie quum ab iiſdẽ Senatoribus in carcere leni, præuioque examine perquireretur, quomodo, quibus mediis, quo fœdere, quaque fiducia freta ſuas curas peragerett. Ea intrepidè ſemper reſpondit ſe piè cũcta exercuiſſe, & bonis, piiſque rationibus: atque ideo ſeſe non debuiſſe tam ignominiosè comprehendi. His non obſtantibus ex certis manifeſtiſque indiciis, per Senatum adiudicabatur torturæ, ad quam cum veniſſet, & verbis perſuaſoriis examinaretur, conſtanti vultu & animo ſemper perdurauit in ea ſententia, qua aſſeuerabat ſe nihil eorum quæ fecerat, Dæmonis alicuius ope peregiſſe: ſed omnia pio, & licito medio. Aderat hoc tempore ipſe quoque Burgimagiſter (vt dicunt) miſere tunc (nam podagricus fuit) afflictus & cruciatus podagra, cuius gratia ſubinde inter examinandum triſtia edidit ſuſpiria, & ſingultus miſerabiles. Ad quem hæc anicula conuerſa, ſic orſa eſt: Vis, inquit, mi D. Burgimagiſter feliciter ab hoc podagræ cruciatu liberari? Ego hoc malum, ſi voles, ilico & feliciter in te curauero. Ad quam ille: Curares, inquit? Optarem ab hoc morbo, ait, penitus curari poſſe duobus millibus ducatorum, quos tibi iam iam etiam numerauero, ſi quod verbis promittis, re præſtare poteris. Ad quem tum graphiarii, & conſiliarii præſentes: Domine (inquiunt) Burgimagiſter, etiam atque etiam diſpice quid dicas, quidque facturus ſis: Nobis quæſumus potius auſculta, & iſtam maleficam in aliam camerã ſeduci iube, noſque patienter audi. Et ita ſeorſum abducta, rurſum dicti iidem Conſiliarii in hunc modum Burgimagiſtrum alloquebantur: Ah inquiunt, Burgimagiſter, vide diligenter quid dicas, aut quid facias, quantoque periculo temer exponas, ex vana perſuaſione, qua arbitraris hanc, tanquam Chriſti quandam Apoſtolam, te ab hac tua podagra poſſe licitis modis curare. tametſi cuncta ſecundum ſpeciem videantur pia & diuina. Si enim penitius ipſius poteſtatem perſcrutari libeat, age, eandem denuo ad nos reuoca: modum curandi perquiramus (non eſt abbreuiata manus Domini) ſi Apoſtolico remedio te curaturum promiſerit: ipſorumque viis & mediis inſtiterit, non refragabimur. Sin aliis illicitis mediis vtatur, quibus fidat, omnia ipſius & tibi & nobis omnibus merito ſuſpecta eſſe debent. Hæc itaque reducta ab vno conſiliariorum rogabatur: Si, inquit, Burgimagiſtrum noſtrum morbo quo laborat, leuare, curareque præſumas, quo, inquit, remedio adhibito & quibus rationibus id præſtabis? Tum illa: Nullo (inquit) alio remedio, quam hoc: Credat

Burgi-

Burgimagiſter, & ſibi perſuadeat me eam habere poteſtatem, vt ipſum curem ilico, & valens curabitur. Quibus auditis, & intellectis iuſſa eſt denuo abduci, & in locum priorem ſeorſum recipi. Tum vno ore parique conſenſu dicti Conſiliarij: Vides inquiunt, & audis mi D. Burgimagiſter, voſque omnes Senatores præſentes quid iſta malefica reſponderit? Ex cuius verbis aperte conſtat ipſam omnia peruerſè atque adeo diabolicè peragere, teque Burgimagiſtrum illicite curare præſumpſiſſe. In ſua enim cura Apoſtolorum veſtigijs minime inſiſtit. Illi enim in fide & virtute DEI ſanabant, dicentes claudo: In nomine Domini noſtri IESV CHRISTI ſurge, & ambula. Cæco dicebant: In nomine Domini IESV CHRISTI ſuſpice: ille ad greſſum reſtitutus eſt, hic viſum recepit: non quidem ope humana, ſed potentia diuina in nomine & fide Chriſti. Hæc autem malefica ſe curaturam iactitat, ſi quis duntaxat ipſi fidat, ipſamque hoc facturam credat. Quæ quidem fides (imo perfidia) prorſus contraria eſt cum fide Apoſtolorum. Hac itaque reſponſione percepta & rebus melius penſiculatis, Burgimagiſter pœnitudine ductus ab ea curari noluit, quem dum vixit ad ſupremum vſque ſpiritum tam facilis credulitatis non mediocriter pœnituit. Malefica interim iſthæc ob conſtantem negationem eorum quæ ipſi imponebantur, torturæ tradebatur: acriter autem contorta nonnulla delicta confitebatur eaque leuiuſcula. Inſignia vero maleficia fortiter negauit, ab hac itaque tortura leuabatur, & vtcunque purgata rurſum in carcerem recepta eſt. Poſtea nouis indiciis grauata iterum torturæ addicitur. In qua (vt prius) paucula quædam eaque minutiora tantum confitebatur. Ob cruciatum tamen clamare cœpit: Abripite me ex hoc torturæ ſcamno, aut permerdabo vos quotquot adeſtis omnes, nam diutius naturæ pondus continere non poſſum. Erant autem iuxta torturæ locum latrinæ, ad quas adeundas quibuſdam Senatorum eam relaxari placuit. Alij quibus mens erat ſagacior, nullo modo relaxandam eſſe ſtatuerunt, ne fortaſſis hinc grauius quoddam incommodum oriri poſſet, verum vicit hic affirmantium maior numerus, quorum indicio è ſcamno relaxatur, & ad latrinas deducitur. Vbi poſtquam æquò diutius hæſiſſet, nempe ad ſemihoram & amplius, neque bis, térve vocata rediret, tandem redire cogitur, ſcamno imponitur, nouæque torturæ deſtinatur, ligatur, & ex iuſſu Prætoris, Conſulis, & Senatorum torqueri occipit. Illa non lamentationes, aut clamores edidit, ſed horum loco ſubridere cœpit, & quamuis ligata, digitorum tamen comploſionibus Iudicibus ipſis inſultabat, dicens: Vos Prætor, Conſul, ceterique Domini, & tu quoque nefarie tortor, agite, facite poſthac quod vobis libitum fuerit, nihil nunc in mei tortura profeceritis, nihil in me valebit veſtra crudelitas. His auditis ſanior Senatorum pars exiſtimabat illam dæmonis ope factam impaſſibilem. Ex eo namque tempore nihil fere fateri voluit ex iis, quæ ſecunda informatione producta fuerant, ſed ſcamno patienter innixa aut riſit, aut dormiuit. Hinc factum vt ſecundo è ſcamno, & tortura relaxaretur, & iterum in carcerem reciperetur. Poſtea alij quoque teſtes auditi ſunt, & noua indicia habita, ob quæ iam tertio torturæ adiudicatur.

Verum priuſquam ſcamno imponeretur totius 22
corporis pilos & crines abradi curauimus, poſtea ſcamno imponitur, acerrime torquetur, nihil tamen fateri voluit. Tandem quibuſdam aſtantibus ſuccurrit eam non eſſe tonſam in pudendis, ſub axillis, & in culo, vbi per tonſtrices illi quoque crines abraſi fuerunt, & inter radendum reperta fuit pergamena culo cunnoque inſerta, cui inſcripta fuerunt aliquot peregrina vocabula dæmonum, crucibus aliquot inter ſe diſtincta, hæc pergamena Senatoribus exhibita occaſionem præbuit, vt rurſum ſcamno torquenda traderetur, vbi facta plane paſſibilis, omnia nude fatebatur, quæcunque tribus prioribus informationibus fuerant propoſita. Cum autem rogaretur, cur prius fateri noluit, ait. Niſi à me, inquit, omnes crines, atque etiam hanc ſchedulam abſtuliſſetis, nunquam à me perquirere quicquam potuiſſetis, vt quæ per illa, ob maligni ſpiritus operam, facta eram impaſſibilis: quod haud dubie veriſſimum fuerat. Poſtquam vero res eò perueniſſet, vt inter Senatores diſcuteretur, qua pœna hæc malefica plectenda foret: Aliis placuit eam igne plectendam & occidendam eſſe. Alij quibus animus ad ſexum muliebrem & ad ætatem tam prouectam fuit mitior) cenſuerũt eam non igne, nec morte conficiendam, ſed puniendam pœna morti proxima: nempe vt in theatro conſuetis veſtibus omni populo oſtenderetur, deinde caput commodatitiis capillis veſtiretur, quos carnifex iniecta flamma exureret. Hoc, ſigno indicans, magiſtratum eam non punire iuxta rigorem iuris, & pro conſuetudine patriæ (iuxta quam deberet comburi viua) ſed in eam vſum fuiſſe ſumma clementia. Hoc facto cenſebant eam exilio damnãdam eſſe ad annos perpetuos, ſub pœna ignis, etiãſi nihil ſimilium poſtea perpetraſſet. Et ſi banno ſuo obediens, extra Flandriam ſimilia perpetrare præſumeret, ob ea, & tunc etiam ob præcedentia omnia, tanquam ſuam ſecum ſententiam cõferens, viua combureretur. Hæc itaque poſterior, & etiam mitior ſententia, pluralitate vocum præualuit. Malefica igitur hæc, ita punita, bannoque ſuo obedire ſe velle declarans à duobus Senatoribus & Penſionario extra terminos territorij Brugenſis producta fuit. Vnde ſtatim conuolauit in Zelandiam, & aliquot hebdomadibus reſedit Middelburgi, vbi

ſtatim ad intermiſſa maleficia redire non deſtitit Prætor autem ibi Florentius Dammæus à nobis de hac muliercula edoctus, per exemplaria omnia noſtræ informationis Torturæ, & ſententiæ ad ipſum in fauorem iuſtitiæ tranſmiſſa, eam obſeruare incœpit, quam vbi ad conſueta maleficia rediiſſe certo cognouit, eã comprehẽdit, & ob confeſſionẽ & ſententiam præuiam, viuam incendi curauit, & huius Iuſtitiæ executionem Senatui Brugenſi ilico reſcripſit, mihiq; fideliter narrauit. Sed de his plus ſatis. Et ſicut mihi adſtipulatur D. Paulus Grillandus, qui de eadem re meminit *in ſuo tract. de quæſtionibus & tortura, verſi. Quarto, nunc videndum.* Similiter *& de remediis, num.* 12. 13. 14. 15. 16. ceteri ipſius poſteri: quos, vbi tibi viſum fuerit, ibidem conſulere ſuaſerim. Eſt aliud tormentorum genus, haud infrequens Italis, quo maleficum conſtituunt in ſcamno aut ſede ligatum, & duobus famulis adhibitis, qui maleficum cohibeant à ſomno, his duobus ſuccedant alij, atque alij famuli, qui nulla ratione permittẽt maleficum in vllum ſoporem ac quietem, incidere. Et quoties continget ipſum reum ad ſomnum nutare, quietemque optare, aſtantes famuli alapis, acribuſque vellicationibus ſomnum diſpellent, donec reus inquietudine victus optet ſomnum, & confeſſionem promittat: Atq; hoc tormentum minimè omnium corpuſculum lædet, eſtque maximæ efficaciæ in eos, qui ad quæuis tormentorum genera videntur inuincibiles, eaque omnia reſpuunt & rident. Imo etiam ad vincendas ipſas maleficas, vt citius ad confeſſionem compellantur. Nec omittendum cenſui, quod Albertus Magnus dixit in lib. quem edidit. *De ſecret. nat.* quod lapis quidam meſites nuncupatus, qui oritur ex ciuitate Meſis, in partibus orientalibus, contritus, & aqua aut vino commixtus, datuſque ad potandum illi, qui torquendus eſt, inducit inſenſibilitatem pœnæ & cruciatus, vt refert *Paris de Puteo in tract. ſyndic. in c. Tortura* 2.

Hi igitur enumerati torquendi modi nobis fere
23 ſunt in vſu: & ad eos exercendos vnum quodque prætorium apta, accommodaque habet inſtrumẽta, ex conſuetudine inolita paſſim comprobata, & in iure ſtabilita, *l. Nullus, C. ad l. Iuliam Maieſt.*

24 Attamen ſumma hic adhibenda eſt cautela, vt cuncta tormenta prudenter & moderatè intententur, alioqui haud pauca iſthinc ſolent exoriri pericula. Quoties verò patientes, vniuerſa iſthæc tormenta fortiter deuicerint (vti aliquando ipſe vidi) & pœnam omnem citra confeſsionem deuorauerint, fas eſt eoſdem Reos (ſi noua, dignaque alia euenerint indicia) ad iterationem torturæ reuocare, eoſque vegetis aſperiſque virgis (ad quod identidem ipſe ſuaſi) acriter cædere. Imo hanc flagellationem, quæ corpori nocet minus, prius ante alia ſubinde experiri cupiã quam adeo noui, ac expertus ſum, plerunque ad confeſsionem plus effeciſſe quam dicta iam (quamlibet atrocia) tormentorum omnia genera. Priuſquam huic capiti finem imponeremus non inutilem hic quæſtionẽ referre placuit.

An clericus ſcilicet torqueri poſsit, & debeat à 25
Iudice ſeculari comprehẽſus quum ipſos clericos ſatis raro viuere conſpiciamus iuxta ipſorum profeſsionem, ſed vt ſcelerati nebulones multa indigna mala perpetrantes. Verum ad hanc quæſtionem opus eſt diſtinctione: Is enim Clericus aut infamis eſt, aut non infamis. Si infamis eſt, profecto torqueri poteſt, ſecundum *DD. in c. Grauis, de depoſit. Hipp. de Marſil. in l. Edictum, num. 9. ff. de quæſtionibus, & admodum late, in ſingularibus ſuis, ſingulari* 15 *incipien. Animaduertas ad vnum nonnullas ad hoc allegationes citantem.* Aut eſt non infamis, & tunc nullo modo torqueri poterit. Cæterum vt clauus clauum pellit, ita quæſtio quæſtionem protrudit. Quæri enim poteſt;

An talis clericus in ſacris ordinibus conſtitutus, 26
tortus, & criminis alicuius reus, quod mortem mereatur citra degradationem, morte puniri poſſit? Sed & hic opus eſt diſtinctione. Si enim ipſius crimen enorme fuerit & atrociſsimum, veluti aſſaſinatus, aut parricidium, aut ſimile, poterit haud dubiè per Iudicem Secularem, aut per latrunculatorem morte puniri, abſque vlla præcedenti degradatione, teſte Ioan. Andreæ *in c. Cum non ab homine, extra de Iudic. Et Gemini. in c. finali, de homicid. libr. 6. Et Petr. de Anchar. in ſuis conſil. conſ.* 157. *incip. Ex narratis in facto,* 5. *colum. Et Hippolyt. de Marſil. in ſua practica cauſſar. criminalium, §. diligenter, num.* 160. Ipſo enim iure cenſetur degradatus, videturque cuique data poteſtas ipſum capiẽdi ac puniendi ſecundum lapſum *in c. pro humani. De homicid. lib. 6. c. Primo, de ſciſma. eodem lib. 6.* Et iure videtur ſpoliari omni clericali priuilegio, vt ibi per docto. Poteſtque Iudex contra aſſaſinum procedere ex mero ſuo officio iuriſque ordine prætermiſſo, ob criminis ſeu aſſaſinamenti (vt vocant) atrocitatem & immanitatem. *Bart. in l. Non ſolum, §. ſi mandato ff. de Iniur.* Et D. Paris de Puteo, *in ſuo ſolenni tract. Syndicatus,* 51. *chart.* 2. *colum. ad finem,* idem intelligendum in ſimilibus atrocioribus delictis. Si verò talis clerici delictum, quod commiſit, non atrox fuit, & enorme, ſecus cenſendum eſt, & iuris ordine procedendum eſt, cum degradatione præuia. Hic ergo ſit huius capituli terminus, ne offendat vnius nimia longitudo.

CA-

CAPVT XXXVIII.

De repetitione quæſtionis, ſiue tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 38.

1. *Tortus ſemel non eſt ob idem delictum retorquendus.*
2. *Tortus ad torturam repetitur, nouis emergentibus indiciis.*
3. *Tortura quando repetitur ſine nouo indicio.*
4. *Summa aut ſufficientia torturæ, in Iudicis prudentia conſiſtit.*
5. *Indicia noua quæ?*
6. *Inuectio authoris in ſanguinarios Iudices.*
7. *Reum inconfeſſum, Flandria non adiudicat morti.*
8. *In magno Conſilio* } *parui ducunt Rei reſponſa in certa probatione.*
9. *In Flandria conſilio* }
10. *Probatio quænam ſufficiens.*
11. *Probatio ex viſu omnium eſt fortiſsima.*
12. *Reus in tortura confeſſum delictum negans, retorqueri poteſt.*
13. *Reprobatio quorundam tormentorum.*
14. *In tortura confeſſus crimen ſociale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt.*
15. *In tortura alterius, qui ſunt proditi, comprehendi poſſunt: non autem ob id torqueri, niſi, &c.*
16. *Ad torturam liberi procedendum tardius: niſi, &c.*
17. *A tormentis non eſt auſpicanda inquiſitio.*
18. *Tortura vehementia Reum interimens aut mutilans, homicidii aut mutilationis ſuſpicionem incidit.*
19. *Authoris præmonitio ante torturam latronum.*

1 REus qui ſemel delicti vnius gratia, acriter & ad iuſtitiæ æquitatem & plenitudinem, quæſtionis torturam ſubiit, & perpeſſus eſt, in qua nihil tamen confeſſus eſt, non eſt ob idem delictum ad iterationem torturæ denuo, aut ſecundo reuocandus:
2 † niſi certè noua aliaque ſuccreſcerent cōdigna iteratione torturæ indicia, *l. Reperti, & l. Vnius, §. Reus & ibi Bart. & ſequaces ff. De quæſtionibus, Bald. in l. Milites, C. eodem tit. Cynus in l. De tormentis, C. eod. allegans Odofredum, D. Gui. à Suzaria in ſuo perutili & quotidiano tract. de indiciis & tortura num. 57. 59. D. Angel Aretin. in ſuo tract. maleficiorum, in gloſſ. Fama publica præcedente verſic. Tertio quæro, An ſemel tortus poſsit iterum torqueri? Gandinus ſub Rubrica de quæſtionib. verſic. An quæſtio repeti. Angel. in l. 1. §. Si quis, ff. de S. C. Syllan. Bald. in l. 1. C. De Confeſſ. D. Iacobus de Belloviſu in ſua practica iudiciaria ſub tit. de quæſt. num. 90. 91. 92. D. Franciſcus Brunus in ſuo tractat. De indiciis & tortura q. 5 ſecundæ partis, num. 59.* latè haud dubie diſtinguens, *D. Hippol. de Marſil. in ſua practica cauſſarum criminalium: in §. Quoniā num. 2. Fol. 90.* Quandoquidē priora indicia abunde ſatis per tormenta paſſa, ſunt dilata & purgata.

3 Aut certe niſi priora indicia de facti veritate, clariora fuerint & euidentiora, quàm vt vllo modo Iudex ambigere poſſet, nempe duorum aut plurium fide dignorum, & ex certa notitia, & vſu teſtātium teſtimonio fuerint ſufficienter comprobata, adeo vt Iudex plene ita inſtructus de rei veritate, ſentiat potius Rei eſſe duram pertinaciam, quam ſynceram innocentiam, quod in pœna nihil ante confeſſus fuerit. Quo caſu poſſet Iudex ob ſola prima indicia, maleficum Reum, ita maligne pertinacem ad trocleam ſiue ſcamnum carnificarium recipere, *Bart. in d. l. Vnius, §. 1.*

An autem patiens quiſpiam ſufficienter & ad extremum vſque ſatis excruciatus fuerit, totum id conſiſtit, & ſitum eſt in iudicio, & prudentia Iudicis. *l. Quæſtionibus, & l. De minore ff. de Quæſtio. l. Itē apud Labeonē, ff. de iniuriis, & l. Reſpiciendum, ff. de pœnis, ſicuti capite proximo meminimus.* 4

5 Noua recentiaq; indicia, hîc velim intelligas, quę à prioribus ſpecie differunt, aut ſubſtantia. Verbi gratia, ſint prima indicia, quod malę famę fuerit & vitæ, morumq; peſsimorū, conſuetus quoſuis etiā nō laceſsitus, cædere: quibuſlibet atrocia ilico minari conſuetus, perpetuus interfecti hoſtis, & vbiuis locorū infeſtus, cui nō raro etiā interminatus ſit, & ſimilia. Noua recētiaq; erunt indicia, ſi accedat teſtis fide dignus, qui audacter adſtruat, & deponat, ſe vidiſſe ipſū Reū interēto infligere plagā, ictū, & verbera. Aut ſi dicat, quod audierit ipſum reū id factū aperte fatērē. Delationes & iſtiuſmodi

dep

Digitized by Google

indicia fortiora: non autem ex ſolo pallore faciei, vel trepidatione. De his latè etiam De Franciſcus Brunus in ſuo quotidiano tractatu *De indiciis & tortura, quæſt. 3. primæ partis, nu. 30.* Et amplè D. Hippol. de Marſil *in §. Diligẽter. verſic. Quæro vlterius, an mendacium num. 74. & 78. & §. Quoniam verſic. Sed Variatio. num 4.* in inſigni praxi cauſſarum criminalium plurima ſuo more allegās, quem cōſulite. Nam iſthæc commoneſeciſſe hic ſufficiat. Nec obliuiſcendum cenſui, antequam extremam manum huic indiciorum materiæ imponam.

28 Verum vnum duntaxat indicium ſufficiat ad torturam inferendam, an verò requirantur plura Præſentis quæſtionis meminerunt *Bart. in l. fin. num. 6. de quæſtionibus.* Et Guido à Suzaria *in ſuo tract. ſingulariſſimo indiciorum & tortura, num 90* Nec non D. Hipp. de Marſil *§. Diligenter. verſic. Quæro modò vlterius, num. 177.* in ſua praxi cauſſarum criminalium, atque eorum ſequaces, in vtrãque partem diſputantes. Principiò, pluribus indiciis opus eſſe ad torturam: quandoquidem, omnes leges, omniaque Iura de indiciis tractantia & loquentia quæ requirantur ad quæſtionem habendã pluraliter loquuntur: veluti indicia debere præcedere, non iudicium, *l. 1. reſponſ. 2. ff. de quæſtion. ibi & alij argumentis, & l. vnius, §. 1. & l. fin. ff. eod. tit. l. Cùm cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit de quæſ. l. Sicut, C. de falſ.*

29 Et pluralis loquutio, ſingulari non acquieſcit, *l. Libertas quam, §. vlt. ff. de manu. teſtam.*

30 Sed his nequaquam obſtantibus, haud dubiè vnicum indicium ad torturam ſufficere, Doct. ad vnum omnes aſſerunt in locis paulo prius citatis: facit *gloſ. in d. l. Maritus, ff. de quæſtion.* quæ loquitur in ſingulari, dum dicit: *Sed præcedente ſuſpitione* &c. & facit etiam *gloſſ. in d. l. Si quis, C. Ad l. Iuliam Maieſt.* dum dicit: *indicium Domini*, &c.

31 Nec obſtant iura in contrarium allegata, in quibus de pluribus indiciis habetur mentio: quia illa pluralitas, ſi communem vſum ſpectes loquendi in ſingularitatem reſoluitur, *l. Non eſt ſine liberis ff. de verb. ſignific. l. Ait prætor. §. 1 ff. de nego. geſt. l. 2. § Exactis. ff de origine iur. l. Demonſtratio falſa §. fin. & c. l. Qui concubinam, §. Si Stichus. ff. de cõdit. & demonſtrat.* Quicquid diximus teſtibus Bar. & Hippol. in locis paulo ante memoratis, ſcilicet,

32 An ſufficiat vnum iudicium, an plura requirantur, vt quis torqueri poſſit: relinquitur profectò id omne arbitrio Iudicis, *argumento, l. 3. §. Eiuſdem quoque, ff. de teſt.* quod ſuſtinere longè tutius ſecuriuſque fuerit.

33 Animaduertendum Iuriſperitos variis ſubinde nominibus nominare indicium. Quandoque nominant *argumentum, l. 1. in princip. ff de quæſtio. & l. Militem, §. Oportet, C. eod. tit.* Interdum appellant ſimpliciter indicia, vt communiter nuncupamus. *l. 1. §. Antoninus, & §. Diuus Adrianus. & l. Diuus, §. Ex quibus, ff. de quæſtio.* Nonnunquam vocant ſuſpiciones, *vt l. fin. ff. de quæſt. & l. Abſentem in princ. ff. de pœnis.* Poſtremò nominant probationes, *vt l. 1. C. de q. & l. 1. §. Diuus Seuer. ff. eo. tit.*

Bonus itaque & diſcretus Iudex cuncta circumſpiciet, & iuxta criminis qualitatem, facti contingentiam, conditionem perſonæ, & abundantiam indiciorum cōſiderabit an ad torturam ipſam deueniendum ſit: & caſu quo ad illam deueniri contingat, iterum mature conſiderare debet, qua grauitate, lenitate, vel moderamine fuerit inferenda, iuxta notata D. Azo. *in ſumma de quæſt.* ſcilicet quãtum moderatæ rationis tẽperamenta deſiderat. 34

Aliter enim ſunt torquendi iuuenes robuſti: & alio modo debiles delicati vel ſenes: alio modo ruſticus, vel miles: & alio modo ciuis, alio modo nobilis: & alio modo ignobilis, & plebeius, *l. De minore, §. Tormenta. ff. de quæſt. & l. 1. §. fi. e. d. tit. Bart. in d. l. fin eod. tit. Bald. in d. l. 2. C. Quorum appell. non recip. & idem Bald. in l. Milites, & l. fin. C. de quæſt. Abbas in c. Cùm in contemplat. de reg. iuris, in antiquis.* Et hæc omnia tanquã pulchra, ſingularia, vtilia, & quotidiana memoriæ cõmendanda ſunt, quod indiciorum & quæſtionis materia admodum ſit frequens, & in iudiciis practicabilis, potiſſimum in cauſis criminalibus: & quæ (vti dictum eſt) in Iudicis arbitrio plurimum conſiſtat. Deinde quod Iudices, maxime iuniores, & parum experti ſæpe ſoleant in iſtis, aut neceſſaria quæpiam prætermittere, aut certè vlterius, q. ãm iuris, ſit procedere. Quare hanc materiam prolixius & clarius, ad communẽ praxim, & vtilitatẽm publicam deduximus. 35

Quid ſi captus fuerit confeſſus in tortura, non præcedentibus indicijs, dicendum quod nunquam poteſt ex illa confeſſione damnari, vt eſt *gloſſ. mirabilis & ſingularis in l. pen. ff. de quæſtio.* hoc ideo, quia confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, ſi nulla probatio religionem cognoſcentis inſtruat, *l. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæſtio.* huius meminit D. Ioan. Mulleus in ſua praxi criminis perſequendi, *ſub tractatu de indiciis fol. 68. ad finem primæ colum.* 36

Delinquens qui fugit, an poteſt à priuatis capi, & vinctus duci ad iudicem? Hanc quæſt. mouet D. Carolus Ruinus, ſuis in conſilijs, *conſilio 10. quinti volum.* vbi affirmatiuã partẽ ſuſtinet, & ad eã probandã allegat varios & diuerſos Doctores. Primo, *Speculator in tertia parte, in tit. de accuſ. verſic. ideò forte in debitore*, &c. *argum. l. ait prætor. §. Si debitorẽ, de his qui in fraud. credit.* & idẽ etiã probatur ex notatis per Baldũ *in c. 1. §. 1.* de pace iuramento firmata, qui etiam lòquitur de clerico. Quod ergo dicitur de debitore fugiente, idẽ eſt etiã dicendũ de debi- 37

Digitized by Google

de debitore ſuſpecto de fuga: non dicit de ſuſpecto ex hoc ſolo, quod non poſſideat immobilia, ſed etiam ex aliis indiciis, ſecundum *D. Iohan. Baptiſtam Caccialup. in tractatu de debitore fugiente, in 4. quæſtione, colum. penult.* vbi ex mente Doctorũ concludit, quod licet propria authoritate capere debitorem, ne dum in actu fugæ, ſed etiam illũ qui eſſet in fuga mentali, & ex ſignis colligitur fuga inſtans, adeo quod ſi tunc non interrumperetur, periculum eſſet in mora. Et pro hoc allegat *gloſſ. in l. penult. de pignor. action.* ex qua notant ibi Bal. & Salic. etſi illud; quod operatur fuga in actu, operatur tamen in potentia, quos loco præallegato videre poterit lector.

CAPVT XXXVII.

De quæſtione, ſiue tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 37.

1 *Torquendi ratio conſiſtit in arbitrio Iudicis.*
2 *Tortura pii commouentur Iudices.*
3 *In tortura, quænam Iudici ſint expendenda.*
4 *Tortura affectorum clamores, non magnifaciendi.*
5 *Tortura infligenda citra corporis grauem læſionem.*
6 *In tortura ſpectandus Patientis reſpondendi modus & ordo.*
7 *Ante quæſtionis actum, interrogationes habendæ in promptu.*
8 *Specificatio ab ipſo patiente naſcitur.*
9 *Torquendi, nec minis, nec perſuaſionibus ad confeſsionem adigendi ſunt.*
10 *Interrogationes tantum faciendæ de delatis.*
11 *Torquendus nemo ſine indiciis prauiis.*
12 *Interrogationes non formandæ de aliorum delictis, niſi, &c.*
13 *Quo caſu patiens ad confeſsionem ſit inducendus.*
14 *Quis ordo ſeruandus, cum multi ſunt torquendi, per exempla.*
15 *Patre & filio* } *Extorquendis, quis ordo habendus.*
16 *Vxore & marito* }
17 *Tormentorum genera ex iure per ſolos funes.*
18 *Tormentorum genera pleraque inuſitata, varia.*
19 *Torturæ ex ordinatione, & mandato Iudicis inferuntur.*
20 *Tormenta noſtra ætate paſsim fere recepta, minuſque perniciosa.*
21 *Malefica cuiuſdam exemplum Brugis pro ſancta habita.*
22 *Maleficis crines in tortura abradendi.*
23 *Meſites lapis potatus, facit vt dolorem nullum ſentiat tortus.*
24 *In tortura omnia prudenter admouenda, ne quod hinc oriatur periculum.*
25 *An clericus à Iudice ſeculari comprehenſus, torqueri poſsit aut debeat.*
26 *An clericus tortus, & criminis reus citra degradationem morte puniri poſsit.*
27 *Tortura etiam virgis feliciſsimè exercebitur.*
28 *Clericus an torqueri poſsit à Iudice ſeculari comprehenſus.*
29 *Clericus criminis alicuius reus, quod mortem mereatur citra degradationem an morte puniri poſsit?*

1 QVæſtionandi, torquendique ratio tota conſiſtit in Iudicis arbitrio, prudentia, & pietate, vt eam ſcilicet, pro ſuo arbitratu & iudicio adhibeat, durius, intenſius, aut remiſſius, *l. quæſtionis, & l. De minore, ff. de quæſtionib. l. Item apud Labeonem, ff. de iniuriis & famoſis libel. & elegantiæ philoſophica l. Reſpiciendum ff. de pœnis.*
2 Verum pii clementiſque Iudicis fuerit hic erga patientem ſemper commiſeratione moueri, &
3 prudenter expendere canitiem, ſenectutem, confectam ætatem, aut iuuentutem, virile robur, valetudinem, tum imbecillem, tum validam: denique inſpicere quid ipſius perferre valeant vires, vt hac in re verum, prudentemque Iudicem agat, non tyrannum referat: ita vt ſenſim, & gradatim, & leniter pœnam irroget: mox fortius torqueat, deinde iterum plectat preſſius, atque iterum durius mox cruciatum intendat, pœnamque omnem infligat pro qualitate & quantitate criminis & delicti propque indiciis, argumentis, præſumptionibus & ſuſpi-

Digitized by Google

Ita etiam firmat ad literam, *D. Paris de Puteo ſuo tract. ſyndic. in 102. in 2. col. & Guido de Suzaria in ſuo tractat. maleficiorum, in 5. colum. in verſicul. Quo ordine.* Et idem in effectu videtur firmare D. Franc. Brunus in ſuo etiam tractat. maleficiorum, *De indiciis & tortura, in 52. char. in 3. colum.* atque hæc omnia pro ſuo arbitratu & prudentia.

Tormentorum autem genera agi conuenit funi-
17 bus: neque vſpiam † iuris reperitur, alia ad tortu-
18 ram eſſe adhibenda, *l. Nullus. Cod. ad l. Iuliam Maieſta.* Verum ex inolita conſuetudine, varijs inſtrumentis, diuerſaque materia hanc torturam exerceri cognouimus per latrunculatores, & maleficiorũ Iudices, nunc chordis & reſtibus, nunc aqua, nunc aceto, aliàs oleo ipſius gutturi infuſo, pice denique ardenti aut alio ſimili cruciatu, corpori ipſius adhibito. Quin & inedia duriſſimaque ſiti, aut intolerabili frigore, aut cibo ſalſiſſimo citra vllum potus remedium exhibito. Alij immiſſis inter digitos bacillis ligneis, atque item arctiſſime funiculis digitos conſtringentes, aut taxillo, aut alea inter cutem & carnem torquendi perducta. Item crabronibus, muribus ſimilibusque infeſtis animalculis, quæ malefici ventri, & vmbilico viua adhiberi ſueuerunt, ipſis ſuperimpoſito vitreo poculo ne euadendi pateat exitus: ſed vt cruciatum acrius vrgeant in patientis corpus. Rurſum torturam exercere ſolent capra quapiam, hoc modo: Torquendum primò ſcamno illigant: mox illius pedes diligenter aqua ſalſa proluunt: deinde capram ipſam ſalis auidiſſimam, ipſius plantis admouent lambituram, qui ſanè cruciatus fertur atrociſſimus, maximèque intolerabilis, citra vllum corporis periculum. Sunt qui Patientibus ſcamno innixis, per nares aquam cum calce viua immittunt, & os ipſius concludunt, verum hoc periculoſum eſt. Quidam patientem nudum tabulæ duræ implanæque iniiciunt, cuius pedibus, ac manibus grauia ſaxa appendunt, quæ corporis partes extremas, magno cum cruciatu deprimunt. Sunt quidem impuriores qui Reorum teſticulos fune conſtringãt, eoſdemque teſticulos virgis acriter cædunt. Verũ hoc Turcicum eſt, aut Scythicum. Noui qui maleficos excarnificaturi, verius quam torturi, eos in aëre ſuſpenderint brathijs in diuerſum protenſis, ipſorumque axillis ardentes ſuppoſuerint candelas donec cutem vtcunque inurerent, aut pedum plantis viuas prunas, aut carbones ſubiecerint. Quidam patientem calceant nouis calceis bene pinguibus, atq; ita adhibent obiectis plantis ad ignem. Aut ardentiſſimo foco inſtituunt, donec arctiſſime pedes conſtringantur, & duram pœnam percipiant. Alij vero, malefici ſcamno illigati pedes multo lardo perungunt, eoſque feruenti igni admouent, donec hac pœna victus ad confeſſionem (ſi fieri poteſt) pertrahatur. Alij vero alijs, hiſque ſimilibus inueſtigandi modis vtuntur, D. Franciſcus Brunus *in ſuo excellenti tract. de indic. & tortura, quæſt. 2. ſecundæ partis, nu. 6.* Necnon D. Paulus Grillandus *in ſuo tract. de quæſtionib. & tortura, verſic. Secundo quæro, & verſic. Quartò nunc videndum,* & Iacobus de Belloiſu *in ſua practica iudiciaria in criminalibus, tit. de quæſtionib. num. 48.* Verum quod iſthæc pleraque tormentorum genera ſint ſua exquiſitione tyrannica potius, quàm humana, idcirco vel tandem ſua ſponte defecerunt, & paſſim exoleuerunt, vti & Bald. ipſe quoque meminit *in parte in l. 1. C. de emendat. ſeruor.* & Doctores maximè practici in ſuis tractat. Gandinus *in opere ſuo maleficiorum in tit. de quæſtionib. & tormentis.* Angel. Aret. *in ſuo opuſculo maleficiorum, in gloſſ. fama publica præcedente, in verſicul. Tortura.* At ille inſignis Doctor modernus Bononienſis, D. Hippol. de Marſil. clarius cæteris hæc aperuit in egregijs commentarijs ſuis, quæ edidit ſuper notabili *titul. ff. de quæſtionibus in l. 1. in exordio.* Vbi ponit quatuordecim ſpecies tormentorum, omnes diuerſas: quas vide.

Sed ea omnia ex ordinatione, & mandato Iu- 19
dicis inferuntur, pro quantitate criminis, & qualitate perſonæ, vt inquit: D. Hippol. de Marſil. *in ſua practica cauſſarum criminalium in §. Nunc videndum, num. 2. & num. 20.* Maximus item omnium cruciatus, quem citra vllam corporis læſionem, detrimentum, aut mutilationem adhibueris, eſt, ſi patientem Reum inter anguſtas laminas ad ciſtulæ formam confectas, ſtricte concluſeris, & compreſſeris: deinde maximos pedum digitos fune ligatos extraxeris. Hoc namque modo fune rotula intento, corpus concluſum altius intumeſcit, & intolerabili pœna ilico afficitur: quæ pœna mox laxato fune, remittitur & perit, abſque corporis læſione. Quod nonnumquam accepi à latrunculatorib. ſiue quæſtorib. parricidiarijs (quos vulgò maleficiorũ Iudices appellare ſolemus) qui id non raro ſeſe exercuiſſe, mihi certo & frequenter narrarunt: atque ipſe idem non raro experientia comperi. Cæterum enumeratis aliquot tormentorum generibus in iure expreſſis: deinde refutatis ijs, quæ aut tyrannis, aut væſania quorundam Iudicum ſt1tè excogitauit, quæque ſua ſponte iam nuper apud noſtrates defe-
runt, non putaui † vllo ſilentio hic prætereundas 20
eſſe eas torquendi ſpecies, & modos, quos paſſim hac noſtra ætate vſurpari, & exerceri conſpeximus: potiſſimum in inclyta ciuitate Brugenſi: cuius Senatui ad torturam & quæſtionem ſæpenumero (licèt indignus) aſſeſſor & conſultor interfui. Principio igitur omnibus ſuis exuitur veſtibus, niſi quod verendis (quibus ipſa natura pudorem induit) amictus lineus (reuerentiæ humanæ gratia) connectitur. Deinde manibus ambabos in-

Digitized by Google

tergum reductis, ibique ſtrictè ligatis, ſupinus implicatur, & imponitur in arctum ſcamnum, & corpore torquendi penè ſtrictius. in quo, fune ſub axillis, & per thoracem pectoris ducto. conſtringitur & colligatur: ne aut tortoris incuria, aut pœna mox infligenda victus, periculosè in pauimentum corruat. Poſt vtriuſque pedum digiti maximi, ſeparatim connectuntur funiculis. qui obuoluti rotularum axibus, aut aliis ſimilibus inſtrumentis, corpus torquendi (dum rotantur aut intenduntur) lõgiſſimè extendunt. Deinde funem (ſi opus fuerit) arctè impingunt ipſius femoribus aut tibiis: quem baculis ſubter ſcamno arctè conſtringunt carnifices. Aut ſimili forma oſſulis, aut bacillis funiculũ contortum nexibus, aut globulis fronti patientis imprimunt ſtrictius, aut leuius, ad arbitrium Iudicis: Alias verò oculis ipſius implicito panno vuido, compreſſiſque naribus, tortor nonnihil altius anguſtioris gutto frigidam fundit aquam in pectus ipſius, in tibias, pedes aliaque maximè affecta membra. Præterea ori ipſius immittitur frænum ſiue capiſtrum, ad hoc commode aptatum, ac mox ori tortor infundit aquam frigidam, donec venter intumuerit in eam craſſitudinem, quę Iudici, ipſiuſque cõſiliariis videbitur, corporis viribus citra graue periculum ſufficere. Quibuſdam vero ad torturam applicandis, non temero, priuſquã dicta tormenta aut partim, aut collectim omnia intentarentur, omnes capillos, crineſque omnes nouacula abraſos conſpexi, facto ſcilicet per hoc periculo, num quæ adminicula haberent pro impaſſibilitate, qua nulla tormentorum genera perſentiſcerent: id enim magicis artibus, ſortilegiis, incantationibus, aut execranda dirarum deuotione, plerunque efficere ſolent, vti ſæpe ipſe vidi quum

21 Ciuitati † Brugenſi eſſem à conſiliis, potiſſimum in muliercula admodum anu, quæ tum habitu, tam victu, tum inceſſu, tum moribus, & fucatã ſanctimoniæ ſpecie ab omnibus venerabatur, habebatur in precio, & plurimi fiebat, veluti vera Chriſti Apoſtola, quod multarum matronarum filios ac filias, quaſi miraculosè curaret, gibbos liberaret, crura, tibiaſque confractas ilico reſtitueret, idq; non arte, aut externo medicamine aliquo adhibito. Verum (vt olim Apoſtoli) pietatis aliquo exercitamento iniuncto: nempe, vt vno, duobus, aut tribus diebus ieiunarent in pane & aqua, vel vt ter legerent orationem dominicam, aut inuiſerent Sanctam Mariam Ardenburgenſem, aut S. Arnoldum Audenburgenſem, aut S. Iodocum, aut S. Hubertum in Arduenna. Vel vt ſacrum vnum aut alterum religiosè audirent, aut aliquot preculas perſoluerent ægri. His rebus iniunctis ritè expletis, ilico aut certe intra pauculos dies, ab incommodis & morbis liberabantur, & firmæ valetudini reſtituebantur, ob eam, quam in ipſam mulierculam ſpem conceperãt. Quum iſtius mulierculæ ea facta in vulgus latius ſpargerentur, à Senatoribus (quibus mens, vt æquum erat, fuit altior & ſanior) intempeſta nocte iuſſa fuit ex lecto comprehendi, & carceri mancipari. Poſtridie quum ab iiſdẽ Senatoribus in carcere leni, præuioque examine perquireretur, quomodo, quibus mediis, quo fœdere, quaque fiducia freta ſuas curas peragerer. Ea intrepidè ſemper reſpondit ſe piè cũcta exercuiſſe, & bonis, piiſque rationibus: atque ideo ſeſe non debuiſſe tam ignominiosè comprehendi. His non obſtantibus ex certis manifeſtiſque indiciis, per Senatum adiudicabatur torturæ, ad quam cum veniſſet, & verbis perſuaſoriis examinaretur, conſtanti vultu & animo ſemper perdurauit in ea ſententia, qua aſſeuerabat ſe nihil eorum quæ fecerat, Dæmonis alicuius ope peregiſſe: ſed omnia pio, & licito medio. Aderat hoc tempore ipſe quoque Burgimagiſter (vt dicunt) miſere tunc (nam podagricus fuit) afflictus & cruciatus podagra, cuius gratia ſubinde inter examinandum triſtia edidit ſuſpiria, & ſingultus miſerabiles. Ad quem hæc anicula conuerſa, ſic orſa eſt: Vis, inquit, mi D. Burgimagiſter feliciter ab hoc podagræ cruciatu liberari? Ego hoc malum, ſi voles, ilico & feliciter in te curauero. Ad quam ille: Curares, inquit? Optarem ab hoc morbo, ait, penitus curari poſſe duobus millibus ducatorum, quos tibi iam iam etiam numerauero, ſi quod verbis promittas, re præſtare poteris. Ad quem tum graphiarii, & conſiliarii præſentes: Domine (inquiunt) Burgimagiſter, etiam atque etiam diſpice quid dicas, quidq; ac facturus ſis: Nobis quæſumus potius auſculta, & iſtam maleficam in aliam camerã ſeduci iube, noſque patienter audi. Et ita ſeorſum abducta, rurſum dicti iidem Conſiliarii in hunc modum Burgimagiſtrum alloquebantur: Ah inquiunt, Burgimagiſter, vide diligenter quid dicas, aut quid facias, quantoque periculo temere exponas, ex vana perſuaſione, qua arbitraris hanc, tanquam Chriſti quandam Apoſtolam, te ab hac tua podagra poſſe licitis modis curare. tametſi cuncta ſecundum ſpeciem videantur pia & diuina. Si enim penitius ipſius poteſtatem perſcrutari libeat, age, eandem denuo ad nos reuoca: modum curandi perquiramus (non eſt abbreuiata manus Domini) ſi Apoſtolico remedio te curaturum promiſerit: ipſorumque viis & mediis inſtiterit, non refragabimur. Sin aliis illicitis mediis vtatur, quibus fidat, omnia ipſius & tibi & nobis omnibus merito ſuſpecta eſſe debent. Hæc itaque reducta ab vno conſiliariorum rogabatur: Si, inquit, Burgimagiſtrum noſtrum morbo quo laborat, leuare, curareque præſumas, quo, inquit, remedio adhibito & quibus rationibus id præſtabis? Tum illa: Nullo (inquit) alio remedio, quam hoc: Credat

Burgi-

Digitized by Google

Burgimagiſter, & ſibi perſuadeat me eam habere poteſtatem, vt ipſum curem ilico, & valens curabitur. Quibus auditis, & intellectis iuſſa eſt denuo abduci, & in locum priorem ſeorſum recipi. Tum vno ore parique conſenſu dicti Conſiliarij: Vides inquiunt, & audis mi D. Burgimagiſter, voſque omnes Senatores præſentes quid iſta malefica reſponderit? Ex cuius verbis aperte conſtat ipſam omnia peruerſè atque adeo diabolicè peragere, teque Burgimagiſtrum illicite curâre præſumpſiſſe. In ſua enim cura Apoſtolorum veſtigijs minime inſiſtit. Illi enim in fide & virtute Dei ſanabant, dicentes claudo: In nomine Domini noſtri Iesv Christi ſurge, & ambula. Cæco dicebant: In nomine Domini Iesv Christi ſuſpice: ille ad greſſum reſtitutus eſt, hic viſum recepit: non quidem ope humana, ſed potentia diuina in nomine & fide Chriſti. Hæc autem malefica ſe curaturam iactitat, ſi quis duntaxat ipſi fidat, ipſamque hoc facturam credat. Quæ quidem fides (imo perfidia) prorſus contraria eſt cum fide Apoſtolorum. Hac itaque reſponſione percepta & rebus melius penſiculatis, Burgimagiſter pœnitudine ductus ab ea curari noluit, quem dum vixit ad ſupremum vſque ſpiritum tam facilis credulitatis non mediocriter pœnituit. Malefica interim iſthæc ob conſtantem negationem eorum quæ ipſi imponebantur, torturæ tradebatur: acriter autem contorta nonnulla delicta confitebatur eaque leuiuſcula. Inſignia vero maleficia fortiter negauit, ab hac itaque tortura leuabatur, & vtcunque purgata rurſum in carcerem recepta eſt. Poſtea nouis indiciis grauata iterum torturæ addicitur. In qua (vt prius) paucula quædam eaque minutiora tantum confitebatur. Ob cruciatum tamen clamare cœpit: Abripite me ex hoc torturæ ſcamno, aut permerdabo vos quotquot adeſtis omnes, nam diutius naturæ pondus continere non poſſum. Erant autem iuxta torturæ locum latrinæ, ad quas adeundas quibuſdam Senatorum eam relaxari placuit. Alij quibus mens erat ſagacior, nullo modo relaxandam eſſe ſtatuerunt, ne fortaſſis hinc grauius quoddam incommodum oriri poſſet, verum vicit hic affirmantium maior numerus, quorum indicio è ſcamno relaxatur, & ad latrinas deducitur. Vbi poſtquam æquò diutius hæſiſſet, nempe ad ſemihoram & amplius, neque bis, térve vocata rediret, tandem redire cogitur, ſcamno imponitur, nouæque torturæ deſtinatur, ligatur, & ex iuſſu Prætoris, Conſulis, & Senatorum torqueri occipit. Illa non lamentationes, aut clamores edidit, ſed horum loco ſubridere cœpit, & quamuis ligata, digitorum tamen complosionibus Iudicibus ipſis inſultabat, dicens: Vos Prætor, Conſul, ceterique Domini, & tu quoque neſarie tortor, agite, facite poſthac quod vobis libitum fuerit, nihil nunc in mei tortura profeceritis, nihil in me valebit veſtra crudelitas. His auditis ſanior Senatorum pars exiſtimabat illam dæmonis ope factam impaſſibilem. Ex eo namque tempore nihil fere fateri voluit ex iis, quæ ſecunda informatione producta fuerant, ſed ſcamno patienter innixa aut riſit, aut dormiuit. Hinc factum vt ſecundo è ſcamno, & tortura relaxaretur, & iterum in carcerem reciperetur. Poſtea alij quoque teſtes auditi ſunt, & noua indicia habita, ob quæ iam tertio torturæ adiudicatur.

Verum priuſquam ſcamno imponeretur totius 22
corporis pilos & crines abradi curauimus, poſtea ſcamno imponitur, acerrime tôrquetur, nihil tamen fateri voluit. Tandem quibuſdam aſtantibus ſuccurrit eam non eſſe tonſam in pudendis, ſub axillis, & in culo, vbi per tonſtrices illi quoque crines abraſi fuerunt, & inter radendum reperta fuit pergamena culo cunnoque inſerta, cui inſcripta fuerunt aliquot peregrina vocabula dæmonum, crucibus aliquot inter ſe diſtincta, hæc pergamena Senatoribus exhibita occaſionem præbuit, vt rurſum ſcamno torquenda traderetur, vbi facta plane paſſibilis, omnia nude fatebatur, quæcunque tribus prioribus informationibus fuerant propoſita. Cum autem rogaretur, cur prius fateri noluit, ait. Niſi à me, inquit, omnes crines, atque etiam hanc ſchedulam abſtuliſſetis, nunquam à me perquirere quicquam potuiſſetis, vt quæ per illa, ob maligni ſpiritus operam, facta eram impaſſibilis: quod haud dubie veriſſimum fuerat. Poſtquam vero res eò perueniſſet, vt inter Senatores diſcuteretur, qua pœna hæc malefica plectenda foret: Aliis placuit eam igne plectendam & occidendam eſſe. Alij quibus animus ad ſexum muliebrem & ad ætatem tam prouectam fuit mitior) cenſuerût eam non igne, nec morte conficiendam, ſed puniendam pœna morti proxima: nempe vt in theatro conſuetis veſtibus omni populo oſtenderetur, deinde caput commodatitiis capillis veſtiretur, quos carnifex iniecta flamma exureret. Hoc, ſigno indicans, magiſtratum eam non punire iuxta rigorem iuris, & pro conſuetudine patriæ (iuxta quam deberet comburi viua) ſed in eam vſum fuiſſe ſumma clementia. Hoc facto cenſebant eam exilio damnâdam eſſe ad annos perpetuos, ſub pœna ignis, etiâſi nihil ſimilium poſtea perpetraſſet. Et ſi banno ſuo obediens, extra Flandriam ſimilia perpetrare præſumeret, ob ea, & tunc etiam ob præcedentia omnia, tanquam ſuam ſecum ſententiam côferens, viua combureretur. Hæc itaque poſterior, & etiam mitior ſententia, pluralitate vocum præualuit. Malefica igitur hæc, ita punita, bannoque ſuo obedire ſe velle declarans à duobus Senatoribus & Penſionario extra terminos territorij Brugenſis producta fuit. Vnde ſtatim conuolauit in Zelandiam, & aliquot hebdomadibus reſedit Middelburgi, vbi

CAPVT XXXVIII.

De repetitione quæſtionis, ſiue tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 38.

1. *Tortus ſemel non eſt ob idem delictum retorquendus.*
2. *Tortus ad torturam repetitur, nouis emergentibus indiciis.*
3. *Tortura quando repetitur ſine nouo indicio.*
4. *Summa aut ſufficientia torturæ, in Iudicis prudentia conſiſtit.*
5. *Indicia noua quæ?*
6. *Inuectio authoris in ſanguinarios Iudices.*
7. *Reum inconfeſſum, Flandria non adiudicat morti.*
8. *In magno Conſilio* } *parui ducunt Rei reſponſa in certa probatione.*
9. *In Flandriæ conſilio* }
10. *Probatio quænam ſufficiens.*
11. *Probatio ex viſu omnium eſt fortiſsima.*
12. *Reus in tortura confeſſum delictum negans, retorqueri poteſt.*
13. *Reprobatio quorundam tormentorum.*
14. *In tortura confeſſus crimen ſpeciale, ad ſociorum proditionem retorqueri poteſt.*
15. *In tortura alterius, qui ſunt proditi, comprehendi poſſunt: non autem ob id torqueri, niſi, &c.*
16. *Ad torturam liberi procedendum tardius: niſi, &c.*
17. *A tormentis non eſt auſpicanda inquiſitio.*
18. *Tortura vehementia Reum interimens aut mutilans, homicidii aut mutilationis ſuſpicionem incidit.*
19. *Authoris præmonitio ante torturam latronum.*

1 REus qui ſemel delicti vnius gratia, acriter & ad iuſtitiæ æquitatem & plenitudinem, quæſtionis torturam ſubiit, & perpeſſus eſt, in qua nihil tamen confeſſus eſt, non eſt ob idem delictum ad iterationem torturæ denuo, aut ſecundo reuocandus: niſi certè noua aliaque ſuccreſcerent cō-
2 digna iteratione torturæ indicia, *l. Reperti, & l. Vnius, §. Reus & ibi Bart. & ſequaces. ff. De quæſtionibus, Bald. in l. Milites, C. eodem tit. Cynus in l. De tormentis, C. eod. allegans Odofredum, D. Gui. à Suzaria in ſuo perutili & quotidiano tract. de indiciis & tortura num. 57. 59. D. Angel Aretin. in ſuo tract. maleficiorum, in gloſſ. Fama publica præcedente verſic. Tertio quæro, An ſemel tortus poſsit iterum torqueri? Gandinus ſub Rubrica de quæſtionib. verſic. An quæſtio reperi. Angel. in l. 1. §. Si quis, ff. de S. C. Syllan. Bald. in l. 1. C. De Confeſſ. D. Iacobus de Belloviſu in ſua practica iudiciaria ſub tit. de quæſt. num. 90. 91. 92. D. Franciſcus Brunus in ſuo tractat. De indiciis & tortura q. 5. ſecundæ partis, num. 59.* latè haud dubie diſtinguens, *D. Hippol. de Marſil. in ſua practica cauſſarum criminalium, in §. Quoniā num. 2. Fol. 90.* Quandoquidē priora indicia abunde ſatis per tormenta paſſa, ſunt dilata & purgata.

3 Aut certe niſi priora indicia de facti veritate, clariora fuerint & euidentiora, quàm vt vllo modo Iudex ambigere poſſet, nempe duorum aut plurium fide dignorum, & ex certa notitia, & viſu teſtātium teſtimonio fuerint ſufficienter comprobata, adeo vt Iudex plene ita inſtructus de rei veritate, ſentiat potius Rei eſſe duram pertinaciam, quam ſynceram innocentiam, quod in pœna nihil ante confeſſus fuerit. Quo caſu poſſet Iudex ob ſola prima indicia, maleficum Reum, ita maligne pertinacem ad trocleam ſiue ſcamnum carnificarium recipere, *Bart. in d. l. Vnius, §. 1.*

An autem patiens quiſpiam ſufficienter & ad extremum vſque ſatis excruciatus fuerit, totum id conſiſtit, & ſitum eſt in iudicio, & prudentia Iudicis, *l. Quæſtionibus, & l. De minore ff. de Quæſtio l. Itē apud Labeonē, ff. de iniuriis, & l. Reſpiciē-dum, ff. de pœnis, ſicuti capite proximo meminimus.* 4

Noua recentiaq; indicia, hîc velim intelligas, quę à prioribus ſpecie differunt, aut ſubſtantia. Verbi gratia, ſint prima indicia, quod malę famę fuerit & vitæ, morumq; peſsimorū, conſuetus quoſuis, etiā nō laceſſitus, cædere: quibuſlibet atrocia ilico minari conſuetus, perpetuus interfecti hoſtis, & vbiuis locorū infeſtus, cui nō raro etiā interminatus ſit, & ſimilia. Noua recētiaq; erunt indicia, ſi accedat teſtis fide dignus, qui audacter adſtruat, & deponat, ſe vidiſſe ipſū Reū interēto infligere plagā, ictū, & verbera. Aut ſi dicat, quod audierit ipſum reū id factū aperte fatērē. Delationes & iſtiuſmodi

depra-

Digitized by Google

depoſitiones teſtium, gignunt noua indicia, à prioribus ſpecie planè diſtantia, eoque digna & ſufficientia, ob quæ Reus inconfeſſus denuo ad iterandum cruciatum reuocetur, nouamque retorturam ſubeat. A qua ſententia nequaquam abhorrent *Angelus Aretin. in ſuo tractatu maleficiorum in verb. fama publica præcedente, in verſic. Quæro, quæ dicantur noua indicia: D. L. d. Bologninus in addit. ad tractatum D. Guidonis à Suzaria, de indiciis & tortura, nu. 61. D. Hippol. de Marſil. in ſua practica cauſſarum criminalium, §. Quoniam. nu 9. arg. no. in l. Per hanc, C. de temporib. appel. Bart. non inconcinniter idem tenet in d. l. Vnius, ad exordium. ff. de quæſtionib. atque in ſuo tract. de quæſtion.*

6 In quibuſdam locis Flandriæ ac aliarum regionum (neſcio quo ſpiritu afflati) vt videantur boni Iudices, Officiarij aut Aſſeſſores, neque Deum, neque leges præ oculis habentes, teſtibus Cyn. *in d. l. de tormentis*. Guidone à Suzaria, Angel. Aret. locis iamiam allegatis, ex vſu & conſuetudine habent: Quoties Reus legitime, & multorum fide dignorum teſtimonio fuerit conuictus: toties, & tam diu Reum ad quæſtionariam torturam reuocare, crucemque toties, adeoque intendere, donec pœna exaturatus † & victus,
7 ſingula fateatur: huic fundamento innitentes, quod nullum Reum inconfeſſum, morti adiudicare ipſis liceat, necnon & alteri fundamento, cuius meminit, § *illud videlicet, verſic. Oportet enim eos, in Authent. vt Iudices ſine quoquo ſuffra. fiant. ibi torquebunt fures, & non prius quieſcant, donec reddant furta, &c.* A qua tamen torturæ liberali & immodica repetitione ſuaſerim abſtinendum, atque cauendum: maxime quum doctorum omnium theorica ſententia, contrarium huic ſecundo fundamento defendat: prout ſupra commemoraui. Ita etiam in terminis voluit Bald. acutiſſimi ingenij doctor, *in l. 1. C. quorum appella. non recip. & in d. l. Milites. C. de quæſtionib. D. Abbas. in can. Cùm in contemplatione, in 2 colum in verſic. Septimo quæritur, ext. de reg. iur.* Ita nec diſſimiliter adſtruit D. Guido à Suzaria in locis prius memoratis.

8 Nihil attamen in magno Conſilio, nihil in Con-
9 ſilio ‡ Flandriæ pendant cōfeſſionem Rei: ſi quādo legitima, dignaque ſatis condemnatione habuerint de facto teſtimonia, probationem & notitiam.

Sufficiētem autem probationem in negotiis cri-
10 minalibus dicunt eſſe, euidentē & clarā depoſitionem, hoc eſt, duos omni ſuſpicione vacuos teſtes,
11 quis ‡ certo teſtabuntur ſe conſpexiſſe Reum crimē patrantē: quam nonnulli probationē pleniſſimam vocant. Probatio enim quæ fit per viſum, & per inſpectionē oculorum, eſt dignior & potētior omnibus aliis probationibus, *teſte gl. ff. in verb. Requiſit. in c. Ad noſtram 2. de iureiur.* cuius meminit *D. Hippol. de Marſil. in ſua inſigni practica cauſſarū criminalium, §. Secunda, nu 22.*

Quiſquis in tormentis ſemel delictum eſt con- 12
feſſus, moxque à pœna id iterum negauerit, poteſt denuo ad torturę cruciatū recipi, quo in priori cōfeſſione conſtantiā ſeruet, Bald. *in l. In bona fidei, verſic. Item quæro, C. de reb. credi. & Alexand. in l. Vnius, §. Reus ff. de quæſtionib.* In quo tamen iterato cruciatu ſi nihil confeſſus fuerit, & negādo perſtiterit, non eſt tertio retorquendus: quandoquidem indicia prioris cōfeſſionis per ſupplicium, & pœnā ſecundæ torturæ ſatis expiata ſunt, quemadmodum meminit D. Hippol. de Marſil. *in d. §. Nūc videndū, n. 26. in ſua praxi cauſſarū criminalium.*

Sunt Iudices qui ad extorquendam veritatē, ine- 13
dia, ſiti, & fame grauiſſima Reum pertinaciter nihil profiteri volentē excruciant: vt vel hoc modo delictum citra aliam torturā, & abſque nouis indiciis confiteatur. Verū iſtud ex iure prohibitū eſt, ſicut & alij cōſimiles torquēdi modi veteres & inuſitati, quorum aliquot ſupra quoq; meminimus.

Quum Reus confeſſus ſemel fuerit crimen, 14
quod ſolus patrare nequierit, ſed quod ſocios ad complementum requirat, eundem Reum ſemel tortura afflictum, ad torturæ iterationem repoſcere licet: vt vel hoc pacto eoſdem cooperarios prodat, ſi alioqui eoſdem aperte prodere nolit. Huic congruit *l final. coniuncta gloſſ. in verb. Conſcientia, C. de accuſat. & inſcript. c. 1. addita optima gloſſ in verb. Confeſſ ext. de confeſſ.*

Si autem in pœna quempiam accuſatione gra- 15
uet, & prodat, abunde magnum præbet ex eo indicium & argumentum, vt ex illius confeſſione idem illic delatus comprehendi mandetur. Verum non efficax ſatis eſt ipſius confeſſio ad alterius delati ſupplicij torturam aggrediendam: niſi alia certioraq; ie conſequerentur indicia: quia, vti ſæpe-
numero præallegatū ‡ eſt, ad quæſtionem ſiue tor- 16
turam liberi hominis procedi non debet, niſi præceſſerint indicia ſufficientia & veriſimilia.

Nam à tormentis incipiēdum non eſt, ſed opor- 17
tet indicia præcedere, & Reum ſuſpectum eſſe, ſæpe allegatis *l. 1 in princ. l. De minore, § Tormenta, l. Maritus, iuncta ibi gl in verb. à quæſt. n. & l fin. ff de quæſt. l. Cum cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit. de quæſtionib.* & hanc opinor eſſe humaniorem ac tutiorem ſententiam: & ſi nonnulli contrarium aſſerere nequaquam erubuerint, quos hic recenſere breuitatis gratia omitto.

Si Reus ex multiplici torturæ reiteratione & aſ- 18
ſiduis cruciatibus tandem ſuccumbens moreretur in pœna, aut certè in vllam corporis mutilationem incideret: homicidij aut mutilationis ſuſpicione ilico notandus eſſet Iudex, etiam ſi digna apertaq; ſatis ad torturam habuiſſet indicia, niſi ſemet expurgare poſſet, & re declarare, quod in torquendi

mandato,

Digitized by Google

mandato, & actu iuſtas vſitataſque leges, & moderationem, contra animi iudicium, & iurium & prudentiæ æquitatem, non exceſſiſſet: ſed quod zelo iuſtitiæ omnia ad veritatis inquiſitionem, fideliter & prudenter fuiſſet conſectatus: nihil autem tentarit dolo, malitiæ, aut odij gratia, *Angel. Aret. in ſua tract. maleficiorum, in gloſſ. in verb. Fama publica præcedente, verſic. Octauo quæro, quid ſi tortus moritur, &c. D. Franciſcus Brunus admodum liberaliter & prolixe in ſuo utili & practicabili tractat. de indiciis & tortura, quæſtione 5. ſecunda partis incipiente. Quintò principaliter quæritur, nu. 18. ad finem, 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. D. Guido à Suzaria in ſuo perutili & quotidiano tractatu, de indiciis & tortura, numer. 85. 86. 87. 88. 89.*

10 Cæterùm hoc loco Lictorem, Iudicem, aut alium quempiam, ad quem torturæ infligendæ ſpectabit ratio, ignorare nolim, quò felicius & æquius quæſtionariam torturam ex perſonarum qualitate exerceat, varia eſſe latronum, furum, incendiariorum, ſicariorum, idque genus ſimilium maleficorum genera. Horum enim nonnullos reperias veteranos, qui admodum diu longoque vſu, omne facinorum genus tractare, & patrare non veriti ſunt. Alios verò non ita diu reperias maleficiis ſemel inquinaſſe. Poſtremò eorum aliquos cognoſces recentes, qui pauculis aliquot menſibus vitam ſuam vario maleficiorum genere commacularunt. Atque inter huiuſcemodi ſubinde reperies (expertus & ex propria ipſorum confeſſione loquor) qui ſeſe mutuis ſupplicijs in nemoribus excarnificant, & ad omne tormentorum genus forti animo perferendum docent, exercent, & obdurant: nequando capti, ſerioque torturam ſubeuntes tormentis cederent, ſed vti cuncta exercitato corpore, & animo guſtatis pœnis edocto, & obfirmato, conſtanter citra vllam confeſſionem, vlliúſve proditionem perferrent, ac deuorarent. Ante vllam igitur quæſtionem operæprecium eſſe putaui. Iudicem iſthæc cognoſcere: & quamdiu ſeſe in latrociniis exercuerint, deinde an aliquando in nemoribus à ſuis ſocijs torturam obiiſſent: quod ex rerum iſtarum notitia, aut remiſſius, aut intenſius, ſeu durius cruciatum abhibere mandauerit.

CAPVT XXXIX.

De Confeſſione rei in tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 39.

1 *Reus in tortura crimen agnoſcens, à tortura laxandus eſt.*
2 *Reo in tortura non interrogata imprudenter confeſſo, nulla danda eſt fides.*
3 *De confeſſione criminum non rogatorum poſt facienda eſt inquiſitio.*
4 *Rei ſæpe ex duriſſimo cruciatu contra ſe falſa fatentur.*
5 *Rei ſæpe malunt iniuſtam mortem occumbere, quam pœnarum tortura ſæuitiam perpeti.*
6 *Rei confeſſio de alterius delicto, tantum ad alterius apprehenſionem valet, non ad torturam.*
7 *Reus in tortura crimen confeſſus, poſtridie eandem confeſſionem, liber, & palam vniuerſo Senatui iterat.*

1 SI quando Reus in torturæ ſupplicio delictum, ob quod excruciatur fatebitur, ilico relaxandus eſt à pœna, nec vlteriori tormento ſtringendus eſt.

2 In qua pœna tamen, ſi quid ſponte præter interrogata & imprudenter contra ſe effutiuiſſet, aliáve delicta confeſſus fuerit, de quibus nulla Iudex certa habuerat indicia: non eſt iſtis confeſſionis verbis vlla à Iudice danda fides, neque magni ſtatim facienda eſt huiuſcemodi confeſſio. Ita placuit *D. Bald. de Periglis Peruſino in ſuo tractat. de quæſt. & torment. ſub ſecundo capite, loquente de effectu quæſtionis num. 9 nec non D. Hippol. de Marſil. in ſua inſigni practica cauſſarum criminalium. § Secunda quæſtio. Et Iacobo de Bellouiſu in ſua ſolenni practica iudiciaria in materiis criminalibus, tit. de quæſtionib. num. 59. Et D. Iaſoni in ſuis conſiliis, conſilio* 188. incipiente, *Spectabilis dominus Marcus Antonius, in 2. vol.* Item *D. Panormitano in c. Cum in contemplatione, de reg. iuris.* Idem confirmat *D. Felinus in c. At ſi clerici, de iudic. in verſ. Sexto limit. num.* 5. qui hanc materiam locupletiſſimè ibi dictis locis tractarunt.

Attamen poſt torturam reſciſcet, quidnam ſit quod de hac re vltro non interrogatus confeſſus fuerat: verum ne ſcilicet fuerit, an falſum. 3

Quandoquidem ſæpenumero compertum eſt Reos ex torturæ intolerabili cruciatu & ex deſperatione ſæpe audacter confeſſos, quæ ne cogitarint quidem vnquam: nedum opere compleſſent: vtiq; vel quodlibet † mortis genus alacriores ſubituri, quam tam inhumanũ cruciatum diutius perpeſſuri, 4 5

peſſuri, *l.* 1. §. *In cauſſa tributorum, verſic. Quæſtioni fidem, ff. de quæſtionib.* Pari ratione cenſendum eſt, quum Reus in tormentis quempiam prodit & accuſat.

6 Nam iſthæc accuſatio ſolum coniecturam præbet, qua accuſatus capi & comprehendi poterit, nō ad torturam exigi aut condemnari.

7 Quum autem Iudex confeſſionem Rei cognouerit, eamque in ſcriptum redegerit, iubet eundem poſtridie ſiſti ſuo tribunali, ibique rurſum coram vniuerſo Senatorum cœtu, ab ipſo iam ab omnibus vinculis libero & extra omnem pœnam, eandem confeſſionem exigit: quam liberam confeſſionem ilico graphiariorum, ſcribarum, ac notariorum calamis, ſcriptoque excipiendam curat, & ad proceſſus definitionem progredi mandat. Ita pulchrè adſtruit *Hipp. de Marſil. in ſua pract. cauſſar. criminal.* §. *Quoniam, Et D. Lanfrancus ab Ariadno* in ſuo excellentiſſimo tractatu confeſſionum, *verſic. Et quæro primo, nu.* 8. Idem affirmat *D. Ludouicus Bologninus*, in additione ad perutilem & quotidianum tractarum de indicijs & tortura D. Guidonis à Suzaria, *num.* 69. & hæc praxis ſeruat.

CAPVT XL.

De negatione patientis in tortura.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 40.

1 *Reus in tortura nihil confeſſus, liberatus à tortura, reducitur ad carcerem.*

2 *Reus in tortura nihil confeſſus, non emergentibus nouis indicijs.* { *Practicè abſoluitur per Quouſque.* / *Iuridicè abſoluitur plenariè.* }

3 *Tortura quæuis criminum purgat indicia.*

1 SI Reus in tormento ſingula conſtanter negauerit, nullaque interrogatorum fateri voluerit, reducitur tum iterum ad carcerem. Vbi decem, viginti, aut triginta diebus, ampliusque aut minus pro Iudicis prudentia ſeruatur, an forſitan alia noua indicia aliunde ſint euentura.

2 Quæ ſi non delata fuerint, è carcere & ex omnibus vinculis liberatur priſtinæque libertati (qua ante capturam fruebatur) reſtituitur, & dimittitur. Quouſque: hoc eſt donec denuo in iudicium accerſatur: ſine ampliori & plenaria abſolutione, atque ita receptum eſt fieri in practica.

Nam ex iure plene abſoluendus erit, quod per exactam torturam ab omnibus indicijs & ſuſpicionibus ſatis ſit purgatus. 3

CAPVT XLI.

Qui à tortura ſint excuſandi.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 41.

1 *Doctores,*
2 *Equites aurei Velleris,*
3 *Equites aurati,*
4 *Officiarii,*
5 *Pueri minorennes,*
6 *Senes deliri,*
7 *Mulieres grauidæ.*
} *A tortura ſunt excuſabiles.*

8 *Crimen læſæ Maieſt.*
9 *Proditionis,*
10 *Simoniæ,*
11 *Maleſici,*
12 *Falſi,*
13 *Priuatiecarceris.*
} *Nulli à tortura patrocinium præbet.*

Nemo

Digitized by Google

1 NEmo de crimine ſufficientibus pleniſque indiciis ſuſpectus, à tortura purgari poterit: exceptis iis, quos leges & iura ipſa excipiunt, quales ſunt Doctores, quemadmodum ſuſtinent *Angel. Aret. in ſuo inſigni tractatu maleficiorum in gloſſ. in verbo, Fama publica præcedente, verſic. Sexto quæro.* Amplè *D. Franciſcus Brunus in ſuo vtili & practicabil. tract. De indiciis & tortura, quæſtione, tertia ſecunde partis, numero 23. Et Hippolytus de Marſiliis, in ſua ſolenni practica criminali, in §. Expedita. nu. 29.*

Equites aurei Velleris,

2 Equites aurati, cæterique ſummates & proce-

3 res in magnis dignitatibus conſtituti. *l. Milites in ex rdio, C. de q. l. nullus. C. ad l. Iul. Maieſt. & l. Dino Marco, C de quæſtionib.* nec non præfati Doctores locis iam iam allegatis.

4 Item Principum officiarij, ciuitatum rectores, hiſque ſimiles officiorum ſuorum durante tempore, *d. l. Dino Marco, & l. Decuriones, Cod. de quæſti. Angel. Aretin. in d. ſua practica, in citato, §. Expedita.*

Inſuper & pueri ætatis infra decimumquartum

5 annum, quique virgis ac ferulis etiamnum puniendi ſubiacent, *l. De min re, ff. de quæſtionib. l. 1. §. Impubes, & §. Impuberi, & l Excipiuntur. ff. de S.C. Sylla huic ſeruit l. 1. & quæ ibi habentur, C. Si aduerſus delict.*

Præterea ſenes pene delirantes, memoriæ vi-

6 tiis multum laborantes, *l. 1 §. Impubes, iuncta ibi gl. in verbo, ætas, & l. 3. §. Ignoſcitur, ff de S.C Sylla.*

Poſtremo mulieres imprægnatæ, & grauidæ

7 (nihil refert à proprio ne marito, an ab adultero, *l. Et ſeruorum, §. penult. ff. de ſtatu homi.*) tutę ſunt à tortura, donec enixæ partum, validiores ſint effectæ: Ita luculenter tenuit *D. Bart. in l. Prægnantis ff. de pœnis, D. Franc. Brunus in ſuo tractatu, de indiciis & tortura, quæſtione quarta ſecunda partis, num. 3. & D. Hippolyt. de Marſiliis in d. ſua praxi cauſſarum criminalium, §. Nunc videndum num. 47. & 48.* Sunt tamen crimina, in quibus iſtiuſmodi exceptiones ceſſant, & ob quæ leges nulli à tortura patrocinantur: ſed quosvis indiſcriminatim ad quæſtiones poſtulant:

Qualia ſunt crimen læſæ Maieſtatis, *l. De mi- 8
nore, 2. reſponſo, ff. de quæſtionib. & l. Nullus, C. ad l. Iuliam Maieſt. Aretin. in tractat. maleficiorum in gloſſ. in verb. che hai tradita la tua patria. in princ.*

Proditio patriæ, Ciuitatum, aut Principum, hiſ- 9
que affinia, *l. Deſertorem. §. His qui ad hoſtes, & l. Proditores, ff. de re militari.*

Idem videtur in crimine ſimoniæ, *teſte gloſſ in 10
verb. Maieſtatis, in d. l. Nullus, per textum in l. Si quenquam, C. de Epiſc. & cleri. ibi,* ad inſtar publici criminis, & læſæ Maieſtatis accuſatione propoſita à gradu ſacerdotii retrahatur.

Nec abſimile cenſetur dicendum in maleficis 11
& mathematicis atque aliis ſimilibus, de quibus loquitur *l. Et ſi excepta, C. de malefic. & mathemat.*

Adde idem dicendum eſſe in crimine falſi, *l. Si 12
quis decurio, C. de falſ.*

Et idem in priuato carcere, *l. 1. C. de priuat. car- 13
cerib.* Duorum poſtremorum meminit *gloſ. in verb. Demonſtrantur, in d. l. Et ſi excepta.* Horum nec oblitus eſt *D. Franciſcus Brunus* in ſuo ſæpe allegato tract. de indicijs & tortura, *quæſtione quarta ſecunda partis, numero vigeſimo quarto,* nec non alij moderni practici in ſæpe allegatis eorum tractatibus.

CAPVT XLII.

De purgatione vulgari, & principio de Monomachia, ſiue de Duello.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 42.

1 *Intendens alteri crimen quod probare nequit, monomachiam indicere ſolet.*
2 *Ad monomachiam prouocato, agnoſcendum crimen, aut concertandum fuerat.*
3 *Monomachia apud Longobardos multum recepta.*
4 *Duelli leges à Longobardis conſcripta.*
5 *Duelli duplex ratio.*
6 *Duellum Francorum.*
7 *Duella quare reiecta & abolita.*
8 *Fucus excuſationis duelli.*
9 *Duellum à Comitibus Flandriæ ablatum.*
10 *Duella in Francia à Philippo Pulchro reuocata.*
11 *Duelli prorſus tollendi triplex ratio.*
12 *Caſus de iure, duellum admittens.*

Olim

Digitized by Google

1 OLim, ſi quando actor quiſpiam intentatum alteri crimen & factum condigno teſtimonio, aut alia quauis probatione ordinaria confirmare nequiuerat, probationis certitudinem addixit, & recepit corporis ſui periculo: offerens aduerſario fatalem illam chirothecam, qua ipſum ad monomachiam prouocauerat: perſuaſum habens, veritatem, iuſtitiam, & innocentiam ſeipſum ab aduerſarij iniuſtitia protecturam.

2 Quam equidem chirothecam aduerſarius aſſumere cogebatur, aut intentati criminis veritatem agnoſcere.

3 Huiuſmodi autem duella multum recepta fuere apud Longobardos, quo tempore Italiam ipſi oc-
4 cuparunt: adeo vt † non paucas de his conſcripſerint leges, quas ipſi ius Longobardorum vocant. In quo octodecim aut viginti deſcripſerũt capitula partim criminalia, partim ciuilia quorũ vi aut dimicandum fuerat, aut crimine agnito, iuri concedendum.

5 Ita vt ſi crimen fuiſſet capitale, concertandum erat ad alterius internecionem vſque. Si vero ciuile, ad vlterius deditionem vſque in pugna ſtandum fuerat.

6 Idem quoque receperunt Franci, hinc iura ſua habentes, quas leges vocarunt Salicas, de quibus multa conſcripta ſunt.

7 Verum quum iſthæc duelli conflictatio rectè pugnet cum omnibus diuinis, humanis, naturæque legibus: & belluina potius ſit furia, quàm hu-
8 mana inſania: deinde † quod ipſa hæreſeos fundamento ac huic baſi innitebatur: qua ſibi palpabantur, diuinam iuſtitiam nunquam ſinere innocentem vlla in re pеſſum ire, quum verius tamen iſtud ſit, diuinam tentare clementiam: & ex diffidentia omnipotentiæ diuinæ experimentum quærere, *c. vltimo, extra de purgat. vulga.* Ideo tum iure Canonico tum Ciuili vetitum fuit, ne quis iis legibus vteretur, *vt ext. de purgat. vulga. per totum. 2. q. 4. c. Conſuluiſti, & c. Monomachiam, & ibi gloſſ. c. 1. & 2. ext. de torneamen. ff. & C. ad l. Corneliam de ſica. variis in locis, & l. Vnica, de gladiatoribus, lib. 11. C. iuncta ibidem gloſſ. in verb. Gladiatores.*

9 Earumque immunitatem multis Flandriæ ciuitatibus Comites largiti ſunt, ſancientes, necvbi huius Regionis diutius ea pertraherentur in vſum: quod & in hunc vſque diem fideliter cautum eſt.

Cæterùm in Francia Rex Philippus Pulcher hanc duelli rationem, rurſum ab inhumanis atque adeo Tartareis Erynnibus, in lucem & hominum vitam ſuis diplomatis reuocauit, anno ab orbe redempto, milleſimo trecenteſimo ſexto, volens ea in quatuor potiſſimum vtendum eſſe: Nempe cum res fuerat criminalis aut capitalis: Cum proditoriè patratum eſt crimen, & commiſſum adeo clam, tamque latenti Marte, vt alia via innoteſcere veritas nequeat: Deinde vbi prouocatus, patrati criminis ob vehementes ſuſpiciones & certa indicia ſuſpectus eſt: Et poſtremo, quoties de patrato crimine certa veritas habetur. 10

Triplici tamen ratione iſthæc vulgaris purgatio merito prohibita eſt. Prima ſcilicet, quod cacodæmonum verſuta calliditate & inuidia ſit reperta: vti vel hoc modo miſeranda nece ſeſe conficerent homines, vnde non mediocre animarum tum ſpectatorum, tum peragentium, tum conſentientium ſubſequeretur detrimentum, *d. c. Monomachiam, & Panorm. in c. 1. ad finem, extr. de cleric. pugnan. in duello.* Secunda, quod per eam diuina potentia & iuſtitia apertè tentetur, *d. c. Vltimo, ext. de purgat. vulga.* Tertia, quod per eam ſæpè innocens ob alterius iniuſtam prouocationem condemnaretur: contigit enim multos ſub iniuſto clipeo perire, *c. Significantibus, ext. de purgat. vulgat.* 11

Reperio tamen indubiè vulgarem purgationem ſiue duellum in caſu ſine ſcrupulo admittendum, quum publicæ ſalutis cauſſa fiat: & iſtud eſt admodum laudabile: textus eſt *in l. 1. §. Sed ſi quis operas, ff. de poſtulan.* Vbi licèt locans operas, vt cum beſtijs pugnet, infamis ſit, *eadem l. § Et qui operas,* tamen non eſt infamis, qui locat operas, vt expugnet feram regioni nociuam. Horum plus ſatis. Interim tamen lector, vbi tibi videbitur, omnia iſta & plenius & diſtinctius comperies apud Ioannem de Lignano Iuriſconſultum non incelebrem in pulchro ſuo tractatu De duello, multa admodum de hac re memoria digna deſcribentem, potiſſimũ pro glorioſis, ne dicam inglorijs ac inſenſatis. Quare iſthæc dixiſſe hic nobis ſufficiat. 12

CAPVT XLIII.

De alia purgatione vulgari.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 43.

1 *Purgatio alia vulgaris, ſolita fieri per ferrum candens, aquam bullientem, &c.*
2 *Purgatio vulgaris, modo & forma prædictis, quare prohibita.*

Eodem

Digitized by Google

1 EOdem pene tempore, & aliæ purgationes & vulgares fuere receptæ, quibus à præſumptionibus & ſuſpicionibus diffamati & delati purgabantur. Nempe: cùm candens ferrum vola manus compreſſerant: aut cum ſuper ignito ferro nudis plantis inceſſerant: hiſve ſimilia: de quibus purgandi formis, multa donata ſunt à principibus priuilegia Flandriæ. Porro Gandenſibus ciuibus à Comite Flandriæ indultum priuilegio fuit, ſeſe purgare aqua frigida, quod ſanè interpretandum eſt de aqua frigida, & adhibitis conſuetis funibus.

Verum quum & iſtiuſmodi purgationes nihil habeant humanitatis, ſed tyrannico animo, diabolicoque inſtinctu inuentæ atque excogitatæ, ad diuinæ potentiæ tentamenta rectè vergant: ideo non temerè Canonico iure prohibitæ ſunt & abolitæ: ne amplius iiſdem vteremur, *c. Ex tuarum, ext. de purgat. canonic. & extr. de purgat. vulga per totum, c. Conſuluiſti, 2. qu. 4. & D. Andreas Alciatus*, vir haud mediocris diligentiæ in ſuo perutili iudiciarij proceſſus compendio, atque iuris vtriuſque praxi, titulo, Quid ſit purgatio, cum ſequenti. 2

CAPVT XLIV.

De purgatione Canonica.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 44.

1 *Purgatio canonica iure Pontificio inuenta.*
2 *Forma purgationis canonicæ.*
3 *Infamatus ſe purgabit iuramento veritatis.*
4 *Compurgatores purgabunt cauſſam iurantis de veritate, iuramento credulitatis.*
5 *Numerus compurgatorum arbitrarius.*
6 *Canonica purgatio frequens eccleſiaſticis.*

1 IVra Pontificia, aliam quoque ſuſpicionum & præſumptionum purgandarum formam inuenerunt & ſtatuerunt, quam vocant purgationem canonicam.

2 Quæ fit, cum Iudex diffamatum & criminis ſuſpectum conceptis verbis ad iuramentum, adſtante bonæ fidei virorum certo legitimoque numero, adigit & adſtringit.

3 Ita vt ſuſpectus ſeu infamatus iuret ſe à crimine, ſuper quo infamatur, immunẽ eſſe & innocentem, *c. Conſtitutus, & c. Accepimus. ext. de purgat. canonic.*

4 Cæteri vero inſtantes teſtes, dicti compurgatorij, iuramento ſe deuincient, & iurabunt, quod credant & putent ſuſpectum ac infamatum iurantẽ, vera iuraſſe, *can. Quoties, & d. can. Conſtitutus, extra de purgat. canonic.* Neque enim ad fortius iuramentum vrgeri poſſunt, quam ad, ita credere, itaque ſibi perſuaſum eſſe: alioqui procliues fieri poſſint, & vicini periurio, *lege Videamus, Digeſtis de in litem iurand.*

Teſtium autem huiuſmodi coniurantium ſiue compurgatorum certus numerus plane conſiſtit in arbitrio Iudicis: vt multos ſtatuat, an paucos: eccleſiaſticos, an ſeculares: pro perſonarum qualitate, & infamiæ & criminum quantitate, eoque & tempore & loco, quibus ipſe Iudex velit, *can. Cum in iuuentute, extra de purgat. canonic. can. fin. extra de tranſactio. ibi textus & gloſſa.* 5

Hac igitur forma vtuntur frequenter Curiæ ſpirituales: Et earum imitatione, ſubinde etiam tribunalia ſæcularia, ſeu prophana in Flandria, nec non alijs in locis. 6

CAPVT XLV.

De purgatione legali.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 45.

1 *Legitimè purgandus ſe, vltro captiuum præbet.*
2 *Legitimè purgandus, quando citabit partem aduerſam.*
3 *Legitima purgationis priuilegio priuatur, quiſquis captura præuentus fuit.*
4 *Legitima purgatio fit ex ſumptibus purgaturi, niſi, &c.*

1 VVlgaris practica, & legalis purgandi forma in legitimis Curijs eſt, vt ſuſpectus ſemetipſum in captiuitatẽ tradat: aut in loco ſuæ habitationis: aut vbi Iuſtitiæ ſubijcitur, ſeu forum ſortitur: aut vbi

Digitized by Google

vbi crimen admiſſum fuerit. Aut certè ſeſe captum exhibeat dominis de Conſilio, veluti omnium Iu-
2 ſtitiarum præſidentibus: ‡ deinde citandos curet ſingulos Officiarios, omnes aduerſarios ſuos, & quotquot ipſum de hoc crimine (cuius diffamatus & ſuſpectus fuerat) grauare velint: Si tamen factum tale fuerit, vt ab eo per proceſſum, aut per purgationem ordinariam ſe purgare poſſet: veluti ſi retorto telo, alibi commiſſum eſſe, aliumque criminis patrati authorem commonſtrare poterit: aut ſi conſimilibus, ordinaria legitimaque probatione, & nequaquam præſumptionibus aut indicijs defenſionem ſuam adſtruere valeat: aliàs vero minimè licebit contra ſe citare Officiarios, aut alios aduerſarios.

Porro ſi diffamatus prius captus fuerit ob crimen, à quo ſe expurgare concupiſcat, quam ſeſe purgandum vltro dediſſet, non eſſet is tum habilis, vt ſe purgationi traderet, ſed reſpondendum ipſi tunc fuerit Officiariis loci, vbi captus eſt.

Cæterum purgationes omnes oportet fieri & 3
deduci ex ſumptibus impetrantis: niſi Officiarius quiſpiam aut alius aduerſarius purgationem reiiceret, vnde nihil probare valens mox excideret. Hoc tum caſu, aduerſarius ille aut Officiarius incideret in omnes expēſas, & ob illatam calumniam, in omnes ſumptus detrimentorum, & incommodorum condemnabilis fieret, *arg. l. Si poſtulauerit, §. fin. ff. de adulter. cum ibi notatis, & l. fin. C. de fructi. & lit. expen.*

CAPVT XLVI.

De ſeſe præſentando Tortura contra partem aduerſam.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 46.

1 *Purgaturo ſeſe* { *Non conceditur*
2 { *Aliquando conceditur* } *Con tortura cum aduerſario* { *Recuſante.* / *Conſentiente.*

1 NEmo in hoc audiendus eſt, neque acceptabilis, ſi ſemetipſum tortura purgandum contra partem ſuam aduerſam, offerat. Verum neceſſum eſt, legitima purgatione ſeſe defendat, factaque ſua debitè probet: alioqui à cauſſa ſua decideret.

2 Attamen ſi pars aduerſa eam torturæ probationem in ſe acceperit, ſibique placuerit ad maiorem veritatis conteſtationem, ſimul cum accuſato ſcamni torturalis pœnam ſubire: Iudex hoc caſu, proceſſum per torturam perficere poſſet, ex conſenſu ſcilicet Partis, & ſi aliter veritas haberi non poſſet. *fa. l. Diuus Pius, ff. de quæſtion.* cum innumeris haud diſſimilibus.

CAPVT XLVII.

De confrontatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 47.

1 *Concaptiuis in* { *Mutuis accuſationibus diſcordantibus, quid Iudici faciendum.*
2 { *Commentis ſuis perſiſtentibus, confrontatione vtendum.*
3 *In teſtes conſtanter depoſitionibus diſcrepantes, ſubinde confrontatio exercenda.*

1 QVum duorum captiuorum alter alteri crimen imponit, & in delationibus diſcordant: iubet vtrumq; Iudex ſibi ſiſti, quos de diſcordantiis interrogat, prius ſeparatim, mox vtrunque coniunctim.

2 In quibus modis ſi Iudex ipſos quaſi in ſubdolis commentis, ſiue fictionibus perſiſtere comperiat, neque vllis alijs modis veritatem indagare poteſt, mandat ſimul vtrunque in alterius mutuo conſpectu torqueri (quod nos recepto magis quā Latino vocabulo vocamus *Confrontationem*, quaſi fronte ad frontem) verum hic ſumma Iudici adhibenda eſt prudentia.

Similem quoque confrōtationem exercet, quoties duo teſtes in materia criminali diſcōueniunt, 3
ita vt alter ſuſpectum accuſet, alter excuſet: maxime ſi aliter conſtare veritas nequeat: *feruit huic textus in l. Diuus Pius, ff. de quæſtionib.* cum infinitis ſimilibus iuribus.

CA-

Digitized by Google

CAPVT XLVIII.

De probatione ordinaria.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 48.

1 *In probatione ordinaria, officium actoris eſt, Reum praire.*
2 *In probatione ordinaria officium* { *Rei fuerit, defenſionem probare.*
3 *Iudicis eſt, Informationem efficere: Niſi* { *Teſtibus longe diſsitis,*
4 *Morbo,*
5 *Impedimento* } *Prapeditus ſit,*
6
7 *Teſtes citati, comparere recuſantes, vt corrupti & falſi habendi ſunt.*
8 *Inquiſitionem facturum, plene de circumſtantiis edoctum oportet.*
9 *Circumſtantia cauſſas grauant aut eleuant.*
10 *In concluſione pecuniaria, Rei diffamati opulentia ſpectanda.*

1 IN ordinaria probatione, Actoris eſt Reum præi-
re, quum tempus ipſi conſtitutum fuerit.
2 Et quum productionem ſuam peregerit, mox
conſequetur Reus probaturus ſuam defenſionem:
*D. Bald. in l. Fruſtra, verſic. Modo quæro, C. de pro-
bat. & l. Siquidem, C. de exceptionibus & l. In pecu-
niariis. ff. de feriis.*
3 In materia criminali, ipſius Iudicis fuerit infor-
mationem (vulgo *Enqueſtam*) efficere, niſi ſecus
4 rerum ſtatus ſuaſerit: veluti ſi teſtes ab ipſo ‡ lon-
gè ſint diſſiti, aut ſi morbo, aut ſimili aliquo impe-
dimento præpeditus fuerit.
5 Quibus caſibus licitum fuerit Iudici in hoc ne-
gotio alteri ſuas delegare vices.
6 Si verò teſtes comparere detractent, fortaſſe ex
diſſuaſione, aut corruptione malefici, aut ex alte-
rius timore, aut certe mala dehortatione, poteſt
Iudex eoſdem præmio corruptos ad tribunal ſuum
accerſere.
Qui ſi ne tunc quidem comparuerint, habebit 7
eos Iudex vt falſos, & contra eos procedere po-
teſt. In probatione ordinaria criminali, Reus ad-
mittitur ad probationem negatiuarum: nempe,
quod rem ſibi imputatatam non fecerit: *Bald. in l.
Actor, in fin. C. de probat.*
Iudex aut Commiſſarius inquiſitionem aut in- 8
formationem faciens, oportet accurate ſeipſum in-
formet de rerum circumſtantiis: quod ex ‡ ijs facti 9
cauſſæ plurimum aut grauantur, aut eleuantur.
Si concluſio Reũ vrgeat ad pœnã pecuniariã, aut 10
aliam frugiferã mulctã, oportet tũ diligẽter Iudex
reſciſcat, & inquirat de Rei diffamati opulentia &
facultate. vt æquiori libramine ciuiles has pœnas
& mulctas expenſurus, taxare & iudicare poſſet.

CAPVT XLIX.

De plena probatione in materia criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 49.

1 *Duo irreprobabiles teſtes,*
2 *Vltronea Rei confeſsio,* } *Plenam probationem efficiunt, Non* { 4 *Præſumptio,* 5 *Fama,*
3 *Euidentia facti,* 6 *Opinio,*
7 *Fuga.*

8 *Probationes in criminalibus oportet eſſe clariſsimas.*

1 DVo ſufficientes teſtes, haud reprobabiles, vi-
uida de facto teſtimonia ferentes, hoc eſt, ex
viſu, & certa notitia teſtantes, plenam atq; abſolu-
tam probationem in re criminaria efficiunt, tritiſ-
ſima *l. 3. §. Item Diuus, iuncta ibidem gloſſ. in verb.
Speciem, & ibi Bart. ac ſequaces, & l. Vbi ff. de teſti-
bus,* huic quam optime ſeruit *c. Teſtes, 3. qu. 9.* Vbi
expreſsè textus: Teſtes per quamcunque ſcripturã
teſtimonia non ferant, ſed præſentes de his quæ
nouerunt & viderunt, veraciter teſtimonium pro-
ferant, &c. *coniunctis ibidem gloſ. in verb Sed præ-
ſentes, & in verb. Quæ nouerunt, c. 2. & c. Ex literis,
ext. de probat. c. In omni, c. Licet, & can Cum à no-
bis, extra de teſtib. & c. Nouit, ext. de iuditiis.*

2 Confeſſio Rei ſiue partis libera, vltronea, & extra omne vinculum ac pœnam in iudicio facta, plenam etiam probationem efficit, *l. Si confeſſus, ff. de cuſto. reo. l, 1. §. De Seuerus, & l. Si quis vltro ff. de quæſtion. & l. Si ſine, ff. de interrog. actionib. c. Cum ad ſedem, ext. de reſtit. ſpolia.*

3 Euidentia ipſius facti, qua Iudici ſcilicet factum clare & aperte innoteſcit, plenam quoque probationem facit, *vulgato c. Euidentia, ext. de accuſat. c. Ad noſtram,* 3 *ext. de iureiurando, c. De manifeſta,* 2. *q.* 1 *l. Ea quidem, Cod. de accuſat. D. Speculator.* practicus ſui temporis haud mediocris, *in tit. de probat. §. videndum reſtat. verſ. quarto per euidentiam.* Nec diſſimiliter tenuit Ioãnes à Craſſis, Doctor V. I. inſignis in ſuo tractat. in arborem iudiciorum, *ſub tertio flore, num.* 1. *De notorietate ſiue euidentia facti.*

4 Violentia vero, validaque præſumptio, fama
5 † opinio † fuga, idque genus alia, nunquam plenam
6 probationem efficere poſſunt in materia criminali
ad condemnationem, quod ad criminis † mate- 7
riam, omnes probationes oporteat eſſe clariſſimas, 8
l. Sciant cuncti, C. de probat. cum ibi notatis, quam legem canonizatam verbotenus, legimus *in c. Sciãt cuncti,* 2. *q.* 8. *concordat etiam c. Epiphanium,* 5. *q.* 6. *l. Singuli, C. de accuſat. l. Addictos, circa medium, C. de appellat. l. Cum Reis, C. de pœnis,* cum infinitis iuribus nequaquam diſſimilibus. Rationem rationis aſſignat gloſ. nequaquam incelebris in iamiam citata *l. Sciant cuncti, in verb vel indiciis,* dicens clarius, diligentius, & perſpicacius fore agendum, vbi de hominis ſalute agitur & tractatur: cuius inter multos meminit (etſi prolixius paululum) *Iacobus de Belloviſu, in ſua ſolenni practica iudic. ſub rubr. De cauſſis criminalibus, criminaliter intẽtandis, num* 4. Quæ omnia à Iudicibus criminum ſunt memoriæ ſcrinio commendanda, nec non præ oculis ſemper habenda, antequam ad ferendas ſententias capitales procedant.

CAPVT L.

De Reprobatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 50.

1 *Legiſlatores ad eorum quæ ſæpenumero eueniunt cognitionem, multo ſunt attentiores, quàm ad ea, quæ rarius contingere ſolent.*

Ad legitima teſtimonia non admittendi:

- 2 *Minores* { 14 / 20 } *annis.*
- 3 *Aduerſarii. Inimici. Hoſtes. Familiares inimicis.*
- 4 *Nota:* *Quis dicendus inimicus. Quis aduerſarius capitalis. Nuper inimicus, nunc tamẽ amicus factus.*
- 5 *Domeſtici, Familiares, Mercenarii, Conuictores.*
- 6 *Famuli, Famulæ, Mancipia.*
- 7 *Patres, Matres, Aui, Auiæ.*
- 8 *Amici, Cognati, Affines.*
- 11 *Aduocati. Procuratores. Solicitatores.*
- 15 *Furioſi, Phrenetici.*
- 16 *Excommunicati. Hæretici.*
- 17 *Pauperes.*
- 18 *Monachi, Regulares canonici, Conuerſi, Quicunque ſub regulari obedientia conſtituti.*
- *A fidelis teſtimonio ferendo reiiciẽdi ſunt.*
- 19 *Homicidæ, Malefici, Sacrilegi, Fures, Raptores, Adulteri manifeſti, Venefici, Sortilegi, Periuri, Lenones, Concubinarij manifeſti, Inceſtuoſi.*

Mariti

9 *Mariti* / *Vxores.* — 12 *Tutores.* / *Curatores.* — 20 *Conſpiratores.* / *Coniuratores,*

10 *Fratres.* / *Sorores.* — 13 *Notati infamia* — 14 *Socii criminum.* — *Teſtimonii gratia qui precio corrupti ſunt.*

22 *Accuſatores,*
23 *Fæminæ.* } *admittendi non ſunt ad teſtimonii fidem.*

24 *Fæminæ in materia feudorum,*
25 *Fæminæ in teſtamentis.* } *Non ſunt ad teſtimonium audiendæ.*

26 *Meretrices an dignæ teſtes ſint in cauſſa criminali.*

27 *Probationes in criminibus debent eſſe omni ſuſpicione & exceptione immunes.*

28 *Qui reprobatæ ſunt* { *Vitæ,* *Opinionis,* *Conuerſationis.* } *Iure à teſtimoniis repelluntur.*

QVum teſtimoniorum vſus in iure & praxi admodum frequens ſit & neceſſarius, & res præterea ſit periculo plena, potiſſimum in negotiis criminum, propterea quod Iuſtitiarij & officiarij plerumque aut ambitione turgidi, aut ignorantia capti, hic ſoleant eſſe negligentiores & dormitabundi: profecto
1 quum ad eorum quæ ſæpenumero eueniunt cognitionem multo vigilantiores ſint & attentiores, quam quæ raro contingere ſolent: *vt in Authent. vt ſine prohibitione matr. debit. & credit. §. Quia vero, & l. Nam ad ea, ff. de legib.* Ideo mei muneris hic eſſe duxi nonnihil ſucciſiui temporis huic rei impendere, & probandi materiam aggredi.

2 In re igitur criminali reprobandi ſunt minores 14. annis, *l. 3. §. Lege Iulia. ff. de teſtib.* Similiter & iuuenes 20. annorum ætate minores, *l. in teſtimonium, ff. de teſtib. cap. Si teſtes, verſ. Item in teſtimonium, 4. qu. 3.* vel certe ipſorum teſtimonia non tantum habent ponderis, vt ad condemnationem vrgeant.

3 Reijciendi quoque ſunt aduerſarij inimici, & hoſtes ſcilicet capitales, & quotquot cum capitalibus inimicis ſiue hoſtibus familiarem aut domeſticam conuerſationem habent, *c. Repellantur, & c. Quum oporteat, & ibi Felinus, ext. de accuſat. Innoc. in c. Inquiſitionis, eod. tit. de accuſ. c. licet Hely, ext. de Simonia, l. 3. in exordio, & ibi Bart. ff. de teſtib. l. Si quis, C. eod. de teſtib.* quam legem etiam reperimus canonizatam *in c. Si quis, 4. q. 3.*

4 Quis autem dicatur aut præſumatur inimicus, & quæ dicantur inimicitiæ capitales, deſcribit D. Felinus ampliſſimè, *in d. c. Repellantur, & in c. Afferte, in 4. colum. in ver. datur aliud exemplum, circa finem, verſic. de præſumptionib.* Alexander in ſuis conſiliis, *conſilio 97. primi volum. & not. in d. c. Repellantur, & in d. l. Si quis.* Item reprobatur is qui aliquando (etiã ſi nunc reſarta gratia bene inter ſe conueniant,) capitalis hoſtis, aut inimicus fuit: nempe quod nunquam is vindictæ ſuſpicione careat, per id quod notat *gloſ. in verb. Nam adſit, in Authent. de teſtib. §. Si vero quis dicat odioſum:* multa de hoc per D. Felinũ *in d. c. Cum oporteat, num. 4.*

Rurſum Domeſtici, Familiares, Mercenarij & 5
Conuictores à teſtimonio repelluntur, *l. penult. ff. de teſtib. & trtitiſsima l. Etiam:* & ibi notant Cynus & alij ſcribentes, *C. eod. tit. In literis, ext. eod.* Ita notat *gloſ. in verb. Domeſtica, in l. Præſenti, in §. Sanè, C. de his qui ad eccleſ. confug.*

Famuli, famulæque mancipia, atque huiuſce ge- 6
neris alij, à teſtimonio aut lato aut ferẽdo repellẽdi ſunt, *l. Seruos, & l. Quoniam. C. de teſtibus, l. Pridem, C. de quæſtionib. c. Nullus, 3. qu. 5. & c. Si teſtes, verſic.* Item teſtes quos 4. q. 3.

Ad hæc reprobatione tolluntur pater, mater, 7
auus, auia, aſcendentes, & deſcendentes in infinitum, *l. Parentes, & ibi gloſſ. in verb. Parentes, C. de teſtib. & d. c. teſtes, verſ. Item teſtis, 4. q. 3.*

Item amici, cognati, & affines, *c. Abſens, 23. q. 9.* Ita 8
tenet Bart. *in l. Qui teſtamento, in §. Per contrariũ, ff. de teſtam. c. Similiter, 3. q. 5. Specul. tit. de teſte.*

Reprobatur vxor pro marito aut contra. Proba- 9
re namque pro marito, vetat affectionis ſuſpicio. Contra vero maritum teſtari, reuerentiæ diſpendiũ, & maritalis odij augmentum, *gloſſ. in verb. Parẽtes, in d. l. Parentes, Fel. in d. c. In literis, ext. de teſtib.* Notatur etiam per Scribentes, *in d. l. Etiam.* Huic ſeruit dictum Baldi, & Doct. *in l. Si cum dotem, §. Si maritus, ff. ſol. matrim.* quod vxor, vna caro & voluntas cum marito cenſetur: ideo dicitur merito ſuſpecta in cauſſa mariti, & è contrario.

Frater pro fratre, aut ſorore, vel ſoror pro ſorore 10
teſtatura repellitur, *gl. ff. & D. in d. l. Parentes, l. Lex Cornelia, ff. de iniuriis, l. Qui teſtamento, ff. de teſtamentis, D. Lanfrãcus ab Ariadno in ſuo tractatu notabilis depoſitionis teſtiũ, ſeu de teſtib. nu. 6.* atque etiã

conſulat D.Speculatorem, *li.1.in Rubr.de teſte, particula 4.* nec non poſt eum D. Andreã Alciatum in ſuo iudiciarij proceſſus cõpendio, atque iuris vtriuſque praxi, *ſub Rub. Quæ poſsint cõtra teſtes opponi*, D. Stephanum Aufreri. in ſuo inſigni tract. *de teſtib. & eorum reprobatione*, D. Lanfrancum ab Ariadno in tract. ſuo celebri, *de teſtib.* D. Franciſcum Curtium, in ſuo vtili tractat. *de teſtib.* D. Albericum à Roſate in ſuo ſingulari tract. *de teſtib.* D. Tyndarum, I. V. Doctorẽ introducentẽ Bartolum & Baldum colloquutores, & ad inuicem diſputantes, & Ludouicum Romanum altercationes eorum decidentem, in ſuo tractat. *de teſtib.* D. Andream Barbatiam *ad c. Teſtimonium, de teſtib.* D. Maſſuerũ in ſuo aureo ac perutili tract. ſiue iudiciorum praxi, *ſub rubr. de teſtib.* quos de hac re cõperiet locupletiſsime & exactiſsime diſſeruiſſe.

CAPVT LI.

De Saluatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 51.

1 *Saluandi materiam prabet reprobatio prior.*
2 *Saluatio reprobatione non minus neceſſaria.*
3 *Saluandi teſtes, non calumniandi.*

Saluantur duo
- *Teſtes, ſcilicet negando reprobatos eſſe* 4
  - *Inimicos,*
  - *Fautores,*
  - *Domeſticos,*
  - *Concubinarios,*
  - *Adulteros,*
  - *Infames, &c.*
- *Teſtimonia, ſcilicet à*
  - *Loco quo ſcilicet contigerit* 7
    - *Secreto: etiam per domeſticos.*
    - *Publico,* / *Honeſto.* — *Per quoſlibet irreprobabiles.*
    - *Inhoneſto etiam per infames.* 6
  - *Tempore depoſitionis, quo negabis eos fuiſſe.* 8
    - *Famulos tuos,*
    - *Meretrices,*
    - *Concubinarios,*
    - *Adulteros,*
    - *Infames, &c.*

5 *Allegantis, non negantis, eſt probare.*
9 *Depoſitionum tempus in ſaluatione obſeruandum.*
10 *Saluantur teſtimonia*
- *Infamium, de rebus infami loco patratis,*
- *Famulorum,* / *Ancillarum,* / *Domeſticorum.* — *de rebus domi & priuatim peractis.*

1 ETſi ſaluationis materia appoſitè vnà cum ſuperiori capitulo ‡ tractari potuiſſet, nempe quod & reprobatio & ſaluatio ita ſeſe habeant ad inuicem, vt ex vno facile collegeris alterum, & auditis teſtium reprobationibus, ſtatim ſaluationis formam ſatis agnoſcas. Ne hic tamen prorſus mutus hanc materiam præteriiſſe iudicer, haud alienum ab hac materia, noſtroque munere eſſe putaui, ſi pauculis aliquot exemplis commonſtratis, ſaluationis vſum & modum imperitis oſtendero : potiſsimum ‡ quum iſthæc 2
ſaluatio ſit in quauis materia non minus neceſſaria, quam ante dicta reprobatio. Deinde quod non minori ſtudio teſtes, & ipſorum teſtimonia
(quatenus id fieri poteſt) ſaluanda ſunt, ‡ quam 3
prius fuerant ab aduerſario reprobata : eoque neutiquam calumnianda, *argumento c. Cum tu fili, & ibi gloſſ. ext. de teſt.* Quare noueris Lector hunc primum eſſe vſum ſaluationis, vt quoſcunq; teſtes tuos, aduerſarius tuus exceptione reppulerit, qua

Digitized by Google

4 dixit ‡ eos eſſe aut amicos, aut inimicos, Fratres
ſorores, conuictores, famulos, ancillas, infames, &c. tu contra (iſthæc omnia negando) eoſdem ſalues, & teſtimonio ferendo dignos affirmes, oportet: alioqui niſi huiuscemodi negationibus tuos ſaluaris, per tuum tacitum conſenſum, iudici vt reprobati habebuntur. Vbi ergo tuos teſtes, negando reprobationem aduerſarij, ſaluaueris, illius tum fuerit allegata probare iuxta vulgatam & frequenter ab aduocatis allegatam legem 2. *ff. de probat. nec non optimam gl. ibidem.*

5 Et incumbit probatio qui dicit: non ei, qui negat. *l. Actor, C. eo tit. de probat. §. Quod autem diximus, iuncta ibi glo. in verb. Et verius eſt, Inſtit. delegat. tritiſſima l. Qui accuſare, C. de edendo, aurea & ſingulari l. Res C. de rei vendic.* cum ſexcentis ſimilibus iuribus.

6 Vbi is igitur allegata teſtibus comprobare conabitur, tuum erit, vt viciſſim ipſius teſtes qua potes repellas: atque hac tua reprobatione, teſtes tuos priores ſaluaueris: & ad hunc modum iuxta ſaluationem & reprobationem vtrobique procedetur vlterius. Proximus ſaluandi vſus eſto: ſi teſtes tuos ſaluare nequeas (vtpote conſcius, teſtes rereprobatos tales eſſe, quales aduerſarius prædicauit) vt alio, tuos teſtes ſaluaturus, confugias: nempe, ad loci aut temporis rationem.

7 De locis autem diſpicies, an res contigerit locis ſecretis, an publicis: honeſtis, an infamibus.

8 De temporis vero ratione, vide, an tempore famulatus, an ante famulatum: tempore amicitiæ, an inimicitiæ, &c. Hinc enim Iudici noſcendi via aperitur, & partibus litigantibus ſaluationum & reprobationum materia confertur: verbi gratia ſi afferat teſtem abs te productum, tuum eſſe conuictorem, dices: hunc eſſe, aut aliquando fuiſſe in conuictu meo non inficiamur: verum ‡ tempore depoſitionis ſiue teſtificationis
9 ſuæ, conuictor aut famulus meus non fuerat: haud graue erit adhæc videre *D. Speculatorem, in titulo, De teſte, in §. in verſ. Quid ſi olim argum. lege 3. §. Affinitates, ff. de poſtul. Ioannem de Fantu. in c. Conſanguinei, 4 q. 5. Abbatem in c. In literis, numero 2. & 6. ext. de teſtibus Cynum Baldum & alios in l. 2. C. de teſtibus. Bartolum in l. 1. §. Si ſeruos, per illum textum, ff. de queſt. Baldum in l. Qui teſtamento, ff. de teſtam. & in l. 2. num. 3. C. de teſtibus & Felin. in d. c. In literis, colomn. penultima.* ergo hic audiendus, & non reprobandus. Si meretricem affirmet, aut homicidam infamem, aut concubinarium: negabis eandem perſonam tunc, cum iſta deponeret, fuiſſe meretricem, homicidam, infamem, aut concubinarium, eoque non reiiciendam à teſtimonio, ſed admittendam, audiendam, & credendam, huiusmodi de tempore.

De loco autem ſic tuos defendes, vel ſaltem ip- 10
ſorum teſtimonia ita ſaluabis, ſi aliter perſonarum tuarũ qualitatem reprobatam tutari nequeas. Nam ſi defloratio, ſtuprum, aut homicidium commiſſum ac perpetratum in lupanari fuerit, tuque pro verificatione facti tui in teſtimonium produxeris meretrices, lænas, lænones, alios. que nebulones, & infames ibi per te repertos, quos ille, iuxta præcedens caput, vt meretrices & infames, à teſtimonio remouerit: eoſdem denuo eorumque teſtimonia ſaluaueris, ſi aſſerueris, alia ratione veritatem conſtare non poſſe, niſi per perſonas ibidem (quales, quales ſunt) conuerſantes. Illiſque, licet ſint refutabiles, dices eandem neceſſariò habendam eſſe fidem in locis ſecretis & infamibus, quam habiturus eſſet Iudex probis teſtibus, in locis illis publicis & honeſtis. Itidem tuos ſaluabis, ſi crimen in Xenodochio ſeu hoſpitali patratum fuerit, quod per ibidem præſentes pauperes, mendicos, viles, humiles, & id genus non diſſimiles, probaueris: quos ſi alter reprobauerit, dices eos de tali loco patratis non eſſe à teſtimonio arcendos. Idem quoque (ſaluo tamen aliorum rectius ſentientium iudicio) aliâs perſenſuimus in noſtro Patrocinio pupillorum, *tit. de tutorum & curatorum munere. Tomo 6. nu. 60. 61.* Poſtremo, vt vel hoc exemplo ab vlteriori ſuperſedeam, quum ſcelus domi tuæ contigerit, negabis tuos domeſticos, aut famulos, & ſimiles à veritate teſtanda, vlla ratione mouendos: quod de his, quæ ſecretò fiunt in domibus, poſſunt ſerui, ancillæ, & alij domeſtici eſſe teſtes iuxta gloſſam notabilem *in l. 3. C. de adult.* Ita habet excellentiſſimi V. I. profeſſoris D. Nicaſij lectura inſignis *ſuper 4. Inſtitutionum, lib. in tit. de hared. inſtituend. ad medium, 3. col. vulgata l. Conſenſu, in §. Seruus, C. de repud.* quod ea quæ fiunt in domo, poſſunt probari per eos qui habitant in domo, *c. Veniens 2. ex. de teſtib. Abbas in c. In literis, crebro præallegato, num. 2. & 6. ext. eod. titu. D. Vdalricus Zaſius* in ſuis cõſiliis, *conſilio 3. incipiente, Caſus talis eſt, nobilis quidam adoleſcens,* & c. *Pagina* 83. *numero* 53. Ex his nunc facile collegeris reliquas omnes ſaluandi formas.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT LII.

De concludendo in cauſſa, ſiue malis, de ipſa cauſſa dedenda Iuſtitia.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 52.

1 *In materia criminali proceditur* { *Extraordinariè: ſcilicet capitaliter, idque ſine vllis ſolẽnitatibus quibus cauſſæ in iuſtitiam concluderentur.*
2 { *Ordinariè, non capitaliter, tamen criminaliter, tum cauſſarum in iuſtitiam concludendarum ſolennitates adhibentur.* }

3 *Poſt concluſas in iuſtitiam cauſſas admittitur* { *Reo* / *Fiſco* } *Producere* { *Teſtes plures*, *Inſtrumenta*, *Munimenta*, *Literas* } *Quibus* { *Reus ſuam innocentiam tueatur.* / *Fiſcus Rei cauſſam grauet.* }
4
5 *Cuncta capiti ac vitæ poſt habenda.*

6 *Malefici mortui corpori* {
Ante ſententiam, ex { *Iure nulla infligenda pœna: ſed memoria.* / *Conſuetudine: ſi* { *Certa cauſſa læſæ Maieſt.* / *Enormia crimina.* } *poſtulent, pœnam irrogant.* }
Poſt ſententiam pœna lata, rata perdurant, id eſt, { *Corpus executioni non* / *Bona confiſcationi* } *Subiacent.* }

1 IN materia criminali capitali, ſcilicet vbi res agitur de capite, & in qua iudex extraordinariè procedit ex ſuo officio, nullæ ſolent adhiberi ſolennitates de concludendo in cauſſa. Verum conſtanter procedit ad condemnationem aut abſolutionem.

2 In materia vero criminali non capitali, criminaliter tamen intentata, in qua ordinarie proceditur, partes ab vlteriori allegatione & probatione ſuperſedentes cauſſas & productiones ſuas concludunt vtrobique in iuſtitiam.

3 Reo etiam poſt cõcluſionem in cauſſa ſuam innocentiam tuendam, conceditur plures alios producere teſtes: inſuper inſtrumenta, munimenta, literas, aliaſque probationes ſuæ innocentiæ patrocinantes, vſque ad finem excluſiuè *l. Videamus, penult. in verb. Probationibus, ff. de in litem iuran. D. Bart. in l. 1. in fin. num. 4. ff. de queſtionibus.* Iſtius autem hæc eſt ratio ſecundum additionem ad Bart. *in d. l. 1. §. Si quis vltro, ff. eo. tit. de queſtionibus* quod concluſio in cauſſa, & renunciatio probationũ idem ſint, *iuxta not. in Authent. Iubemus, C. de iudic. & gloſſ in c. Cum dilectus, ext. de fide inſtrumento.* Et ideo ſicut non licet in criminalibus expreſſè renunciare probationibus & defenſionibus ſecundum *gloſſ. in l. Pactum inter heredem, ff. de pactis.* Ita nec per concluſionẽ *in cauſa, d. l. 1, §. Si quis vltro, D. Bald. in l. Admonendi, ff de iureiur. l. 1. in 4. quæſt. n. 9. C. de condict. indebi. D. Iaſon de Mayne in ſua ſolenni repet. d. l. Admonendi num. 56. 59. notat. Bar. in l. Diui fratres ff. de pœnis, Bald. in l. Si accuſatoribus columna vlt. C. de accuſ. ſignanter D. Panor. in c. Cùm dilectus, num. 3, iamdiũ præallegato.* Neque iſtud rationi aut æquitati repugnat, quum ibidem de ipſius ‡ agatur capite: cui nõ 4
temere cuncta ſint poſthabenda, *argum. l. addictos, ad medium, C. de appella. & l. fin. cum. gl. in verb. vel indiciis ac ibi. per Doct. not. C. de proba. & l. Singuli, C. de accuſation.*

Pari ratione fiſco admittitur poſt ſuam concluſionem in cauſſa, alios quoque producere teſtes, aliaſque probationes ad grauandam malefici cauſſam, quum nouæ probationes ſibi innotuerunt. 5

Porro ſi contingat maleficum mori poſt definitam ſententiam, tempus pœnæ irrogandæ iam deſiit. Verum confiſcationes, & latæ pœnæ, ratæ perdurant: pro quibus ipſius heredes executioni ſubiacent. In crimine læſæ Maieſtatis, atque aliis criminibus, cum malefici morte nõ ceſſantibus, nõ licet iudici in cadauer mortui ſæuire, ſed conceditur in famam, honorem, memoriam, atque in bona ipſius relicta procedere, & ea omnia fiſco adiudicare, *l fin. C. ad l. Iuliam Maieſta. & l fi. in princ. ff. eod. tit. gl. in verbo, non intercidit, in l. Ex teſtamẽte, C. de teſtament. manu. Gloſſ. in verb. Sit extinctũ in lege 1. C. ſi Reus vel accuſat. mort. fuerit.* Huic feruit *l. Ex indiciorum, ff de accuſatio.* Ex iure itaque non proceditur contra præmortuum ad ſuſpẽdium,

Digitized by Google

12 *In dubiis & incertis, æquius eſt & ſanctius, nocentis facinus relinqui impunitum, quàm innocentem dãnare.*
13 *In dubio, pœnæ ſeu potius molliendæ, quàm exaſperandæ.*
14 *Iudicem oportet diligenter attendere confeſsionis cauſſam & modum.*
15 *Confeſsio ex metu facta ſupplicii, nulla eſt.*
16 *Nihil prorſus confiteri, & / Confiteri ſine perſeueratione } paribus paſsibus ambulant.*
17 *Quanto tempore, quoue loco, iteranda ſit maleſico confeſsio.*
18 *Confeſsio ex ſupplicii metu facta, quatenus intelligitur.*
19 *Paria ſunt, hominem ferire gladio, & ſtricto gladio cædem minari.*
20 *Confeſsionem factam in ipſis tormentis / Et extortam formidine tormentorum } lex æquiparat.*
21 *Leuiculus timor inualidam facit confeſsionem maleſici.*
22 *Confeſsio orta extra torturæ locum, ex minis Iudicis, habetur valida.*
23 *Leuis territio, nunquam habenda eſt pro tormento.*
24 *Leuis territio & extra torturæ locum facta, eluſoria eſt.*
25 *Acre duntaxat tormentum, arguit maleficum ex metu pœnæ confeſſum.*
26 *Confeſsio erronea & falſa nemini præiudicat.*
27 *Errantis de facto confeſsio nulla.*
28 *Confeſsio in tortura facta, abſque vllis præuiis indiciis, eſt nulla, etiam ſi in confeſsione perſeueres.*
29 *Indicia præuia requiruntur ad torturæ quæſtionariæ ſubſtantiam.*
30 *Confeſsio facta in tormentis abſque indiciis, non conualidatur, etiamſi poſtea ſuperueniant indicia.*
31 *Confeſsio criminis quod confitentis excedit pœnitentiam, nulli obeſſe poteſt.*
32 *Delictum omne cadit in puerum, excepto delicto carnis.*
33 *Confeſsio rerum impoſsibilium, aut naturæ apertè repugnantium, nulli præiudicat.*
34 *Confeſsio facta de rebus incertis, officit nemini.*
35 *In rebus dubiis propenſiorem eſſe conuenit ad abſolutionem, quàm ad condemnationem.*
36 *Confeſsio* { *Furioſorum & amentium* } *nulla.*
37 *Non coram Iudice facta*
38 *Extra iudicium facta*
39 *Per procuratorem facta*
40 *Confeſsio ſpontanea criminis patrati, ad condemnationem efficax eſt.*

1 PRiuſquam Iudex in materia criminali capitali
procedat ad ſententiæ declarationem, modis
omnibus oportet diligenter examinet an proceſſus
ritè & debitè à capite ad imum vſque productus ſit.
2 Nam ſi quid erroris in eo commiſſum deprehẽderet,
vniuerſus litis proceſſus inualidus eſſet, &
nullius momenti ad condemnationem.
3 Nec æquum eſt, vt correctionis ſuorum errorum
ipſum aliquando pœniteat aut pudeat, quum
præſtet eos reſtituere & corrigere, quàm eorum
gratia publicam ſubire infamiam.
4 Et fit ſubinde, vt malum conſilium, melius cõſilium
pellat, *argum. c. Cùm ceſſante, ext. de appell.*
Si vero cognoſcat proceſſum dignè & ſufficienter
productum: vlteriùs tunc probationum vi (ſiquidem
ex probationes ſufficientes fuerint) ad con-
5 demnationis ſententiam procedat: quia in materia
criminali oportet eſſe probationes ſole aut
luce clariores, ſæpenumero hac in praxi allegata
l. Sciant cuncti, C. de probat. Cui verbotenus concordat
*c. Sciant cuncti, 2 quæ. vltim. l. Singuli, C. de
accuſat. & l. Qui ſententiam, C. de pœnis.*
6 Idq; ex hac cauſſa naſcitur, quòd in cauſis criminalibus
perſpicacius ſemper ſit conſiliũ adhiben-
dum, quum ibi maius detrimentũ & periculũ in- 7
ſit, & contingere ſoleat arg. *l. Addictos, circa mediũ,
C. de appell. & l. 1. §. ff. de vent. inſpicien.* Si verò cõpererit
probationes parũ ſolidas & inapertas, licitum
eſt, imò oportet, vt ex ſuo officio probationes
eas tenebricoſas, curet explanandas, & recollectione
& iteratione denuò clarius elucidandas, antequam
condemnationem vllam intentet.
Non enim conuenit, vt vllam condemnationem 8
quis proferat ex indicijs, præſumptionibus, & mẽdicatis
ſuffragiis & inapertis, *l. Abſentem, in exordio,
ff. de pœnis, d. l. Singuli, l. 1. in fine, ff. de quæſtionibus.
& Bart. in l. fin. ff. eod. tit.*
Niſi ea indicia ſint eiuſmodi, vt indubitata ſint, & 9
è quibus Iudex certũ indiciũ colligat, & veritatem
rerũ, tanquã ob oculos certiſsimè cognoſcat: quo
caſu (quorundã iudicio) fas eſt Iudicem ad ſententiam
ferendam accedere: & iſta indicia ſunt à lege
approbata, ſicut etiã quando ſimul plura collecta
& conſona indubitanter veritatem indicãt (vt nõnullis
viſum eſt) *l. Milites, § Oportet, C. de quæſtion.*
Veluti ſi cuipiã intẽdatur homicidij crimen, multa
indicia coniuncta erunt: ſi occiſi fuerit inimicus,
ſi

Digitized by Google

eus,ſi de illo occidendo præſumpſerit,ſi potens ta-
lis homicidij fuerit, ſi occiſorem hoſpitio excepe-
rit,ſi domeſticus fuerit aut familiaris occiſoris. Vn-
de colligitur, quòd per hunc, alterius internecio-
nem procurauerit: de his D. Ioannes Milleus in ſua
praxi criminis perſequendi,*in fine,ſub tract.indicio-
rum,folio*(libro meo)68.

10 Alij verò ſecus ſentiunt, nullum ex vllis indiciis
quamlibet claris, definitiuè condemnandum eſſe,
dicta l.Sciant cuncti, *& dicta l.Singuli.*

11 Ideo quia in criminalibus cauſſis maius pericu-
lum, videlicet animæ ſubeſt, *vt in Auth.vt Iudices
ſine quoquo ſuffra.fi.§.Cogitatio.colla.2.* Vnde ma-
ior requirenda eſt tutela, *dicta l.Addictos, & l.Vbi.
C.ad l. Cornel. de fal.* Ideoque etiam Gandinus in
opere ſuo maleficiorum,apertè ſentit & vult (vt in
practica obſeruari conſpexit,) quòd nullus poſſit
capitaliter condemnari ex indicio, quantumcunque
indubitato: ſecùs tamen ſi veniret imponenda pœ-
na pecuniaria: & huic Gandini opinioni conſentiūt
& adſtipulantur omnes Doctores Bononienſes:
Sicuti etiam meminit D. Franciſcus Brunus in ſuo
tract.*de indic.& tortu q.4. primæ partis,nu.16.*

12 Et in caſibus dubijs, & incertis probationibus,
ſanctius eſt facinus nocentis relinqui impunitum,
quàm innocentem damnare,*l Abſentem.ff de pœnis,
& l 2. C. quorum appellat. non recip.* & in dubio,
13 pœnæ † ſunt potiùs molliendæ, quàm exaſperandæ,
l.Si Præſes,& l.Interpretatione.ff.de pœnis.

14 Et Iudex ex ipſius malefici ore & confeſſione,
condemnationis ſententiam proferre volens, opor-
tet diligenter attendat confeſſionis cauſſam & mo-
dum.

15 Quandoquidem confeſſio ex metu facta ſuppli-
cij,nulla eſt,*l.1.§. Diuus,ff. De quæſtionibus,& d.l.2.
C.quor. appel. non recipi.*

16 Quoniam nullo modo confiteri, vel confiteri ſi-
ne perſeueratione, vt comites paribus paſſibus am-
17 bulant:niſi † certè maleficus intra ſpacium 20. aut
24 horarum, aut (vt alijs placet) poſt diem & no-
ctem, liber ab omni vinculo & ferro, eandem pa-
làm & apertè coram tribunali, & in prætorio ſiue
conſiſtorio profeſſus iteraret:hoc eſt,in ſua confeſ-
ſione facta, ſine formidine tormentorum perſeuera-
ret,*d.l.1.§. Quæſtio, & §.Si quis vltro, & d.l.2.C.
quorum appel. non recipiuntur.*

18 Confeſſionem autem ex ſupplicii metu factam in-
tellige, non tantùm quam tortorio ſcamno impoſi-
tus & extortus fatetur, ſed etiam quam ex ſola &
nuda ſcamni commonſtratione: vel quam ex ſolo
conſpecti ſcamni metu confeſſus fuerit, aut quam
algidæ aquæ aut fumo impoſitus: aut quam inediæ,
famis,ſitiſve cruciatu contortus fatebitur,*d.l.2. ibi.*
aut formidine tormentorum,&c. *C.quorum appella.
non recipi,*& nota quod text.dicit (formidine) non
autem dicit (tormentis) & nequaquam diſſimile ibi
ſentit *gloſſ.& l.* Ibi apud Labeonem, §. *Adiicitur,
verſic. Nuda ergo interrogatio, ibi, vel leuis territio,
ff.de iniuriis:* ergo à contrario ſenſu,non leuis ter-
ritio habetur pro ipſa tortura: & accedat quod legi-
tur ſufficit terror armorum, & ſi quis eis vſus non
ſit,*l. Idem eſt, §. Qui armati, ff. de vi,& vi arma-
ta.*

Paria itaque hic ſunt & affinia, hominem ferire 19
gladio,& gladio cædem minari, *l.1.§.Diuus,ff.ad l.
Cornel. de ſicar. l. 3.ff. ex quibus cauſſis maio. & l.
Metum,ff. de his quæ vi met. cauſſa geſt.ſunt:* & ita
† lex æquiparat confeſſionem factam in ipſis tor- 20
mentis,& extortam formidine tormentorum, *Bart.
in d.l.1.§.* Diuus Seuerus, *ff de quæſtio.* Adde quod
voluit idem Bart. *in l.Nouiſſimè, per illum textum,
ff.quod falſ.tut.autho.* Ita tenent D.Guido à Suza-
ria in ſuo tract.*de indic.& tortu.num.72.* & Ludo-
ui.Bolog.ibidem in additione D.Guidonis,*num.73.*
horum meminit D. Franciſcus Brun. in ſuo etiam
tract.de indiciis & tortu. *q.2. ſecunda partis,num.3.*
4 5.& D.Bald.de Periglis in ſuo tract.*de quæſtionib.
& torment.ſub 3.cap.circa confeſſiones in tormentis,
num.1.*

Leuiculus verò timor,vtpote, ex releui & nihi- 21
li,ex nullo cruciatu ortus, non eſt cenſendus timor,
ex quo, vel cuius gratia iudicaremus malefici con-
feſſionem inualidam: veluti ſi Iudex ſciſcitaturus
veritatem, malefico extra torturæ locum dicat:

Age, fateberis hic mihi veritatem,aut ilico ſcam- 22
ni torturam paſſurus ſubibis, aut diris cruciatibus
te corripiam. Non eſſet quidem hic terror tanti
momenti,vt confeſſionem ex eo elicitam, quis iure
negaret validam. Oportet igitur vt maleficus pœ-
nam perpeſſus ſit acrem,priuſquam ex pœnæ timo-
re dicamus maleficum quicquam confeſſum eſſe.

Leuis enim territio nunquam habenda eſt pro 23
tormento, *d.l.Item apud Labeonem,§.Quæſtionem,
& d.l.metum.*

Et leuis territio & extra locum torturæ facta, 24
eluſoria eſt, argu. *l. Hæc autem ſatiſdatio, ff. Si cui
plus quàm per l.Falcid.*& hoc pacto tenet D.Angel.
de Aret. *in addit. ad tract. maleficiorum Aretini in
gloſſ.in verb.fama publica præcedente,in antepenult.
colum.*

Sed acre quidem tormentum maleficus perpetia- 25
tur oportet, priuſquam, ex pœnæ timore dicamus
maleficum quicquam confeſſum eſſe. Nam ſi tan-
tùm ex ſolo ſupplicij inferendi terrore, & ex puſil-
lanimitate confeſſus fuerit, expende quid facien-
dum, ſi dixerit ſe timore pœnæ confeſſum, conſu-
lite hic Bartolum,Guidonem,Ludouicum, Franciſ-
cum & Baldum,locis ſuperioribus allegatos.

Confeſſio erronea & falſa,id eſt,ex errore & falſa 26
opinione facta nemini præiudicat.

Non enim videtur fateri qui in facto errat,*l. 2. in* 27
princip. ff. de confeſſ.

Confeſſio

Digitized by Google

28 Confeſſio item in ſcamno tortorio, ſiue in tortura facta abſque vllis præuiis indicijs, hoc eſt, non præcedentibus indicijs, nulla eſt: nunquam enim poteſt ex illa confeſſione confitens damnari, gloſ. mirabilis & ſingularis *in l. pen. ff. de quæſtionib.* Hoc ideo, quia confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, ſi nulla probatio religionē cognoſcentis inſtruat, *d. l. 1. §. Diuus Seuerus.* Nulla (inquam) eſt, etiam ſi ipſe confitens in confeſſione conſtanter perſiſteret, *argu. l. 2. 3. & 4. C. Si ex falſ. inſtr. vel teſt. iudic. ſit, l. Maritus, & ſeq. ſecundum vnam lecturam, ff. de quæſtionib. & l. Diuus, verſic ex quibus eod. tit.*

29 De ſubſtantialibus enim quæſtio habenda eſt, vt legitima præcedant indicia: aliàs nemo torquendus eſt, cùm ab ipſis tormentis non ſit incipiendum, *l. 1. ff. de quæſtionib. & d. l. Maritus, l. Cognitionaliter, & l. Milites, C. eod. tit.* quibus indicijs deficientibus, quicquid ſequitur, ipſo iure non valet, *l. Non dubium, C. de legib. l. 1. de fid. inſtrumēte, & iure haſt. fiſca. li* 10. *C. l. Diuus, ff. de reſtitutio in integrum, & l. Nominationes, C. de appella.*

30 At hic quiſpiam quæſtionem mouerit: an confeſſio facta in tormentis abſque indicijs non conualidetur ex ſuperuenientibus poſt confeſſionem indicijs? Cui negatiuè reſpondet gloſſ. ad hoc ſingularis & vnica, quám Bart. ibi multum commendat, *in d. l. Maritus, & ſequitur Bald. in l. fin C. de accuſa. & D. Ludouicus Rom. in ſuis conſiliis, conſilio* 167.

31 Confeſſio criminis, cuius confitens fuerit impotens, nulli obeſſe poteſt: veluti, ſi puer impubes fateatur de vitio aut ſtupro mulierculæ illato *argum. cap. 1. & ibi gloſſ. & ſcribent. ext. de delictis puere.* quia, vt ibidem notatur, † omne delictū ca-
32 dit in puerum doli capacem, præter delictum carnis, *l. 1. §. Impuberi, & l.* Excipiuntur, *ff. de Senatusconſul. Sylla.*

33 Confeſsio itidem rerum impoſsibilium, aut naturæ apertè repugnantium, nulli præiudicat: vt ſi quis Brugis exiſtens, fateatur ſe heſterno die Romæ aut Pariſiis commiſiſſe homicidium.

34 Confeſsio ſimiliter facta de rebus incertis, & de quibus non immeritò quis dubitare poteſt, officit nemini.

35 Quod in rebus dubiis, propenſiorem eſſe conueniat ad abſolutionem, quàm ad condemnationem, communi *l. Arrianus, ff. de actionibus & obligationibus, c. Veniam nunc, & ibi eſt bona gloſſ. in verb. Si faciendum, multas concordantias continens,* 35 *qu.* 9.

36 Confeſsio furioſorum & amentium prorſus eſt nulla, *l. In negotiis, ff. de reg. iur. l. 2. §. Furioſus. ff. de iure codicil. c. fin. ext. de ſucceſsio. ab inteſtat.*

37 Confeſsio quoque, non coram Iudice facta, nulli damnoſa eſſe poteſt, *c. At ſi clerici, cum ibidem nota. ext. de iudic.*

38 Confeſsio item extra iudicium facta, inefficax eſt, quôd veras legitimaſque confeſsiones, & acta cuncta iudicialia, vnde ſententiam Iudices proferunt, oportet fieri coram Iudice, & loco iuſtitiæ conſueto, *d. c. At ſi clerici, l. 2. C. de cuſtod. ree.*

39 Confeſsio per procuratorem facta in rebus criminalibus, capitalibus, vbi procuratori occupare non licet, nulli damnum præſtruere poteſt.

40 Verum enimuero libera, aperta, & ſpontanea criminis patrati confeſsio, valida eſt, & ad condēnationem efficax: nec opus tunc eſt frequenti eiuſdem confeſsionis iteratione, quum eam vel ſemel iteraſſe ſufficiat. Sed quum ea confeſsio coacta eſt, & pœnæ metu extorta ad ſententiam ferendam inualida eſt: quare eam denuo liber ab omni vinculo & terro reiteret, oportet, vt antè diximus. Optarim in hoc capite Iudices, Aſſeſſores, & Conſiliarios excuſſo animi torpore eſſe multò diligētiſsimos, quod hinc ſententiæ ferendæ æquitatis aut iniquitatis ſumma conſiſtat.

CAPVT LV.

De Condemnatione & Punitione in re criminali.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 55.

1 *Pœnarum: Aliæ* { *Ordinaria,* / *Extraordinaria.* }

2 *Pœna* { *Ordinaria*
3 *Extraordinaria* } *quæ ſit*

4 *Iudex in ferenda ſententia perpetuo ſequi debet pœnas ordinarias, & legibus conſtitutas.*

5 *In extraordinariis pœnis ferendis, oportet eas Iudex expendat, non ex animi ſui religione, ſed ad ea, quæ ipſi, non tanquam Petro, ſed tanquam Iudici, innotuerunt, & probata ſunt.*

6 *Iudicem ſemper commendat clementia.*

Digitized by Google

7 *In leuibus potiſſimum cauſsis, æquum eſt iudicem eſſe moderatum & facilem.*
8 *Vbi materiæ obſcuræ ſunt & ancipites, conuenit Iudicem ad abſoluendum, quam ad damnandum eſſe procliuiorem.*
9 *In enormibus delictis, ſingulas, vniuerſaſque legum conſtitutiones ad amuſsim obſeruet Iudex.*
10 *Iudex in omni condemnatione criminali, condemnationis cauſam articulatim exprimat, neceſſum eſt.*
11 *Sententia definitiua ciuilis, cauſſæ expreſsionem non requirit.*
12 *In Flandria quid paſsim receptum.*
13 *In magno Conſilio quid conſuetum.*

1 POenarum alia eſt ordinaria, alia eſt extraordinaria.

2 Ordinariam pœnam dicimus, quam leges ſanxerunt, quam principes conſtituerunt, aut certe quæ longa, patriaque conſuetudine introducta eſt *l.1.§.2.ff. ad S.C.Turpillia.*

3 Extraordinariam verò pœnam appellare licebit, quam Iudex ipſe, non ex Legum, principumve conſtitutione, aut ex inolita conſuetudine, ſed ex proprio arbitrio infert & imponit, *c. De cauſis.§. illis ext. de offic. delegat. c. Super his, ext. de accuſat. l.1. ad medium, ff. de effracto & expilato l.1. in fi. ff. de iure deliberan. l. Hodie, & l. Sanctio legum, ff. de pœnis*, quorum etiam meminimus ſupra *cap. 1. titul. de criminibus & maleficis, numer. 4.5.6.7.8.*

4 Quocirca iſthæc libens explicui, vti commonſtrarem Iudicem in ferenda ſententia perpetuo ſequi debere pœnas ordinarias, & in legibus conſtitutas: neq; illas temere poſſe ſuo arbitratu augere, minuere, variare, inflectere aut infringere ſine euidenti maximaque ratione ſecus vrgente. Euidentes autem conſtitutionum rigorem inflectendi & minuendi rationes ſint: Si delictum fuiſſet commiſſum ex ignorantia, imprudentia, caſu fortuito, ebrietate, furore, phrenetica paſſione, in neceſſaria defenſione corporis, ex inductione, & perſuaſione alterius, aut ſimili quapiam occaſione: Si nulla præmeditatione, nullo ſtudio crimen fuiſſet excogitatum. Euidens vero conſtitutionum legalium formã intendẽdi augendique ratio fuerit, frequens eiuſdem delicti iteratio, aut plurimũ multorumque criminum admiſſio. Aut ſi is veluti multorum criminum & criminoſorum caput & author, plures ad ſimile facinus patrandum ſuaſu ſuo pertraxiſſet, aut minis coegiſſet.

5 In extraordinariis pœnis ferendis (quas diximus ex Iudicis dependere arbitrio) oportet eas Iudex expendat, non ex animi ſui religione & cõſcientia, ſed ad ea, quæ ipſi non tanquam Petro aut Paulo ſed tanquam Iudici innotuerunt, & probata ſunt, vulgata atque ſemper ad id allegata *l. Illicitas §. Veritas, ff. de offic. præſid. c. Summopere, 11. q. 3. c. Iudicet. 3. q. 7. c. Iudicantem, 30 q. 5. c. cum gloſſ. in verb.* Secundum quod canones cenſent, cum multis concord. tam LL. quam cano. *ext. de offic. ordin. Bal. in l. 2. C. de ſent. ex breui. recitan.* Huius nec ineleganter meminit practicus inſignis. & V.I. Doctor, D. Henningus Gœdon ſub procem. ſolẽnis & perutilis ordinis iudicarij proceſſus. Cognouit enim Chriſtus adulteram mulierculam, ſibique oblatam ex lege, capitali punitioni fuiſſe obnoxiã. Cuius tamẽ damnare refugerat, quod eiuſdem adulterij coram ipſo, vt Iudice conuicta non fuerat.

Iudicem ſemper commendat clementia. 6

Ideoque in leuibus potiſſimum cauſſis, æquum 7
eſt ipſum eſſe moderatum, facilem, & ab omni tyrannide alienum.

Et vbi partes ſiue materiæ obſcuræ ſunt & ancipites, conuenit eum ad abſoluendum, quam ad condemnãdum eſſe procliuiorem *l. Arrianus, ff. de actio. & obliga. c. Veniam nunc, iuncta ibidem ſingulari gloſſ. in verb. Si faciendum. multas concord. continente, 35 q. 9.* 8

In enormibus verò delictis, ſingulas vniuerſaſque legum conſtitutiones ad amuſſim obſeruet, oportet: Ita tamẽ, nec vbi ſibi, bonoque Iudici diſſimilis ſit ſemper ſententiæ ferendæ clementiam, compaſſionemque commiſceat, argum. *c. Diſciplina, & c. Omnis. 45. diſtinct.* 9

Atque in omni condemnatione criminali, con- 10
demnationis cauſſam articulatim exprimat, neceſ-
ſum eſt: quod non † requirit ſententia definitiua 11
ciuilis, teſtibus Bart. & Bald. *in l. in ſumma, in prin.
ff. de re iudica.* necnon D. Lanfranco de Ariadno
Iuris vtriuſque interprete celeberrimo, *in ſuo tra.
Interlocutionum & appellationum, num. 77.* quos
occaſione emergente lubebit videre. Quinimo (vt
multi autumant) condemnandum ſuo conſpectui
& præſentiæ prius ſiſtat oportet, quàm ſententiam
pronunciet.

Atque ita paſſim receptum eſt in Flandria, ex- 12
cepto magno conſilio, in quo conſuetum eſt, † vt 13
procuratorem generalem cum vno ſcribarum in
carcerem ad maleficum tranſmittant, denunciaturos maleficio ſuam ipſius condemnationem: quò is ſententiæ ſuper ſe latæ conſcius, ſemetipſum pararet ad dignè Chriſtianeque, tempore & loco conſtitutis obeundum ſupplicium.

C A-

CAPVT LVI.

De ordinaria capitali Punitione in Flandria.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 56.

1 *Punitiones capitales ordinarias habent in Flandria 6. aut 7.*

1 IN Flandria 6. aut 7. habent punitiones capitales ordinarias. Prima & maxima harum eſt, quæ ſimul & vitam, & opes vniuerſas aufert. Proxima vitam duntaxat, non opes tollit. Tertia nec vita, nec opibus orbat: ſed mutilationem, aut alicuius membri, vt pugni, auris, aut digiti deciſionem præſtat. Quarta eſt, quæ publica fuſtigatione, flagellatione, & publico exilio plectit. Quinta eſt, perpetuum exilium cum confiſcatione bonorum. Sexta fit inſtallatione theatrali, aut ſimili publica exhibitione malefici in locis editis, quo is palam omnibus exhibitus, ſaltem pudore reſipiſcat, & alijs incautis ſuæ vitandæ nocentiæ teſtimonium ferat. Gandaui præterea vſurpare conſueuerunt punitionem priuationis Iuſtitiæ ſiue legum immunitatis.

CAPVT LVII.

De ordinaria criminali Punitione ciuili.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 57.

1 *Ordinaria criminales punitiones ciuiles quæ dicantur.*
2 *Mulcta, commoda iuriſdictionis ſunt.*

2 ORdinariæ criminales punitiones ciuiles, ſunt mulctæ & pœnæ pecuniariæ, quas Principes ipſi inſtituerunt.

3 Pœnæ enim & mulctæ ſunt commoda iuriſdictionis, *not. Bartol. in l. fin. ff. ſolu. matrimon.* & Ludouicus Rom. *conſil. ſuo 70. incipiente: Viſis themate & quæſtione, in 4. colum. in vltimo dubio.* Aut certè ſunt peregrinationes & ablegationes breues & longinquæ, quæ ſcriptæ narrantur in libr. Rubro.

CAPVT LVIII.

De Exilijs ſiue Bannis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 58.

1 *Exilium paſſim eſt vſitatiſsimum.*
2 *Exilio plectimus* { *Extra ciuitatem,* / *Intra ciuitatem,* / *In conſtitutis locis,* }
3 *Exilium cum confiſcatione bonorum, par eſt morti ciuili.*
4 *Mors ciuilis, morti naturali ſimilis.*
5 *Exilio damnamus* { *Temporali,* / *Non temporali.* }
6 *Exilia & emiſsiones, nomine ſunt diuerſa, re verò eadem.*
7 *Exilii tempus violans, iterato exilio damnandus.*
8 *Banniti qui dicantur? remiſsiue.*

9 *Bannum*

Digitized by Google

9 *Bannum quid, & quotuplex? remiſsiue.*
10 *Quod ſit bannum quod deportationi comparatur? remiſsiue.*
11 *Bannum vnde dictum? remiſsiue.*
12 *Qui dicantur banniti noſtri temporis, remiſsiue.*
13 *Bannitorum differentia, remiſsiue.*
14 *Banniti ſimiles deportatis, remiſsiue.*
15 *Bannitus Imperii æquiparatur deportatis, remiſsiue.*
16 *Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi, remiſsiue.*
17 *Exules æquiparantur deportatis, remiſsiue.*
18 *Amittens ciuitatem, perdit bona abſque alia publicatione, remiſsiue.*
19 *An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulcro maiorum ſuorum? videtur quod non, remiſsiue.*
20 *An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? remiſsiue.*
21 *Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, remiſsiue.*
22 *Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? remiſsiue.*
23 *An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, remiſsiue.*
24 *Bannitus an poſsit occidi à filio, vaſallo, ſeruo, vel liberto? remiſsiue.*
25 *Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos?*

1 VSitatiſsimum eſt in Flandria puniri exilio.
2 Eſt autem triplex exilij ratio. Alia, quæ extra ciuitatem pellit. Altera, quæ intra ciuitatem coarctat. Tertia, quæ in certo & conſtituto loco hominem adſtringit. Intra ciuitatem exilio continemus eos, quorum præſentia Reipublicæ profuerit magis, quam abſentia: qui ve abſentes officere magis, quàm proficere poſſent. Pari ratione eos extra ciuitatem exilio damnamus, quos abſentes cognoſcimus fore magis vtiles foris, quam in ciuitatibus. In conſtitutis verò locis, exilio arctamus eos (quod item vocari ſolent confinitionem) quos nolumus errabundos per diuerſas regiones vagari, eoque lex, ſiue magiſtratus ipſis exilij locum deſignat, veluti in Cypro, in Rhodo, Hungaria, aliiſque locis, volēs, vt ibi permaneant, neque limites tranſiliant, *Bart. in l. Relegatorum, §. Eſt quoddam genus, ff. de interd. & relegat. & depor. Bald. in l. Executorem, 8. colum. numer. 33. Cod. de ex. cut. rei iudicat.* D. Abbas, *in c. Poſtulaſti, 3. col. num. 10 ext. de foro compet.* Neceſſum item fuerit, vt relegatus is ſeſe cautè ab vlteriori maleficio temperet, alioqui enim grauiori punitioni, aut perpetuæ pœnæ ſe deuinciret, *l. Relegat. in princip. ff. de pœnis.*

3 Perpetuum exilium cum bonorum confiſcatione, in iure par & æquale habendum eſt cum ciuili
4 morte, † quæque proxima eſt morti naturali ſiue corporali, *§. Cum autem, iuncta gloſſ. in verb. mortuo, & ibi D. Angel. Aretin. Inſtit. Quibus mod. ius patr. poteſt. ſoluit. & l. 1. §. Quidam filium, inſi. ff. de bon. poſſ. contra tab. Cynus, & Bald. in l. Deo nobis, C. de epiſc. & cleric.* Iuſtitiæ Flandriæ interdum plectunt exilio temporali: interdum non tēporali. Vbi notabis Gandenſibus morem hunc eſſe, vt damnent exilio quinquagenario, & infrà. Brugenſibus verò conſuetum eſt, exilium decernere ad certum temporis terminum, aliquando ſine vllo temporis termino: quod idem faciunt & alia pleraque regionum multarum tribunalia, nullam confiſcationem pronunciantia.

In magno quoque conſilio, nunc temporali exilio, nunc non temporali damnant, ſed vbi nullum ſtatuitur tempus, conſequitur bonorum confiſcatio. Quædam Iuſtitiæ Flandriæ vtuntur emiſsionibus ſiue ablegationibus, nullis exiliis: hæc tamen in eundem finem recidunt. 6

Quiſquis ſemel certo tempore exilio damnatur, idque præmaturè violauerit, is iterato exilio remittitur ad aliud ſimile tempus: In quibuſdam vero locis tales perpetuo exilio relegantur, hoc eſt, deportantur. Et quicunque ita perpetuo exulant, ipſis conſtituitur exilij locus, Cyprus, Rhodus, Portugalia, aut ſimilis definitus locus *l. Relegati, l. Exilium, & l. Relegatorum. ff. de interd. & relegat. & deport.* hæc tantum de bannis & exiliis. Meruit tamen iſthæc exiliorum materia tum accuratius, tum fuſius explicari: vtpote, quæ cunctis regionibus vſitatiſsima ſit, & pœna communis: verum negotiorum vndæ, quibus conſtanter immerſus ſupra vires premebar, tam digno tractatui vlteriorem operam noſtram inuidebant. Quare hinc neceſſario abſtractus ſuaſerim pio lectori, conſulat *D. Nellum de ſancto Geminiano in tractat. ſuo de Bannitis,* vbi hanc materiam latiſsime & digniſsime perſequitur. Nec non *D. Bartholom. Chaſſaneum in ſuis Cōmentariis conſuetudinū Burgūdiæ, tit. Des Confiſcations, verſ. finem.* tractantē inter alia ibi multa de Bānitis, ſcilicet † Banniti qui dicātur? 7 8

Bannum quid & quotuplex? 9

Quod ſit bannum quod deportationi comparatur? 10

Bannum vnde dictum? 11

Qui dicantur, banniti noſtri temporis? 12

Bannitorum differentia. 13

Banniti ſimiles deportatis. 14

Bannitus

15 Bannitus imperij æquiparatur deportato.
16 Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi.
17 Exules æquiparantur deportatis.
18 Amittens ciuitatem perdit bona abſque aliqua publicatione.
19 An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulchro maiorum ſuorum? videtur quod non, &c.
20 An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? Ad quem occaſione occurrente confugere lector poterit, vbi prædictarum quæſtionum deciſiones reperiet, quas hic inſerere omiſi, ad euitandá prolixitatem, veritati inimicam, vt nonnulli ſomniant.
21 Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, vt declarat D. Antonius Corſetus in ſuo tractatu, de verbis geminatis, *fol. 92. verſo num.* 14. quem vide.
22 Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? hanc quæſtio. ſubtilem ponit & examinat late D. Nellus de ſancto Geminiano in ſuo inſigni & præclariſsimo tractatu. De Bannitis, *folio*. 67. *num*. 45. quem videre lector tempore oportuno poterit, vbi vtitur diſtinctionibus nonnullis.
23 An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, vide eundem D. Nellum in præfato tractatu De Bannitis, *fol* 43. *num* 3.
Bannitus an poſsit occidi à filio vaſallo, ſeruo vel liberto? Vide eundem D. Nellum in d. tractatu, De Bannitis, *fol*. 63. *num* 10. 24
Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos? huius quæſtionis meminit D. Nellus à ſancto Geminiano, in ſuo inſigni tractatu, de Bannitis, & ibi allegat Guil. *in Spec. de donat. inter vir. & vxor. §. fin. verſ. quid ſi vir ſeu maritus eſt in banno.* Et tandem dicit quod vxor banniti & etiam excommunicati communicabit cum eo non obſtante banno, vel excommunicatione, allegat. *canon. Quoniam, 11. quæſt. 3. & can. Inter alia, de ſentent. excommunic.* & ſic videtur concludere, quod ſine pœna poſsit eum receptare. *Facit l. Vim paſſam, §. Muliere, ff. de adulter.* Nec obſtat, quod vir ſit hoſtis ciuitatis, quia ſtatutum vires matrimonij ſoluere non poteſt, cum ſit de iure diuino. Secundum Franciſcum de Aretin. *in lege ſecunda, de receptatore.* Et idem etiam tenuit *Alber. vbi ſupr. quæſtio. 7. allegat. l. primam, C. de repud.* & quia vxor debet ſequi infortunium viri ſeu mariti, *l. Sicut dotẽ. §. fin. autẽ ſolut. matr.* 25

CAPVT LIX.

Qui excuſandi, non puniendi, ob Delicta commiſſa.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 59.

1 *Regulariter delicta plectenda ſunt pœna delictis condigna.*

Huic regulæ non ſubſunt
2 *Quibus caſus iuris patrocinantur.*
3 *Qui caſu, non meditata occaſione peccant.*
4 *Qui Phreneſi perciti maleficia committit.*
5 *Dormiendo lædentes.*
6 *Pupilli, & pueri impotentes.*
7 *Ebrietate planè ſepulti.*
8 *Ignoranter malè facientes.*
Neceſsitate ſumma
9 *Diuinis relationibus*
10 *Rerum ipſa æquitate*
11 *Graui metu periculi*
12 *Æqua, & rationali de*
13 *fenſione.*
Peccantes.

PEractis hactenus formis quibus nocentes legum conſtitutionibus grauamus, non ab re me facturum eſſe putaui, ſi maleficorum legitimas expurgationes adiicerem: quibus merito lex, vſus, ratio & neceſsitas patrocinari debent.

1 Regulæ itaque iuris ad pœnam quemlibet adſtringunt delictis condebitam, & conſtitutam: Fallit tamen iſthæc regula in omnibus caſibus, in quibus † iura diſsimulant alterum alteri licere offen- 2
ſionem inferre, de quibus infra ſuo loco dicetur: Fallit præterea in illis, quos † caſu delinquere con- 3
tigit, quod item mox infrà erit cernere.

9 *Bannum quid, & quotuplex? remiſsiue.*
10 *Quod ſit bannum quod deportationi comparatur? remiſsiue.*
11 *Bannum vnde dictum? remiſsiue.*
12 *Qui dicantur banniti noſtri temporis, remiſsiue.*
13 *Bannitorum differentia, remiſsiue.*
14 *Banniti ſimiles deportatis, remiſsiue.*
15 *Bannitus Imperii æquiparatur deportatis, remiſsiue.*
16 *Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi, remiſsiue.*
17 *Exules æquiparantur deportatis, remiſsiue.*
18 *Amittens ciuitatem, perdit bona abſque alia publicatione, remiſsiue.*
19 *An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulcro maiorum ſuorum? videtur quod non, remiſsiue.*
20 *An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? remiſsiue.*
21 *Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, remiſsiue.*
22 *Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? remiſsiue.*
23 *An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, remiſsiue.*
24 *Bannitus an poſsit occidi à filio, vaſallo, ſeruo, vel liberto? remiſsiue.*
25 *Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos?*

1 VSitatiſsimum eſt in Flandria puniri exilio,
2 Eſt autem triplex exilij ratio. Alia, quæ extra ciuitatem pellit. Altera, quæ intra ciuitatem coarctat. Tertia, quæ in certo & conſtituto loco hominem adſtringit. Intra ciuitatem exilio continemus eos, quorum præſentia Reipublicæ profuerit magis, quam abſentia: qui ve abſentes officere magis, quàm proficere poſſent. Pari ratione eos extra ciuitatem exilio damnamus, quos abſentes cognoſcimus fore magis vtiles foris, quam in ciuitatibus. In conſtitutis verò locis, exilio arctamus eos (quod item vocari ſolent confinitionem) quos nolumus errabundos per diuerſas regiones vagari, eoque lex, ſiue magiſtratus ipſis exilij locum deſignat, veluti in Cypro, in Rhodo. Hungaria, aliiſque locis, volẽs, vt ibi permaneant, neque limites tranſiliant, *Bart. in l. Relegatorum, §. Eſt quoddam genus, ff. de interd. & relegat. & depor. Bald. in l. Executorem, 8. colum. numer. 33. Cod. de exe cut. rei iudicat.* D. Abbas, *in c. Poſtulaſti, 3. col. num. 10 ext. de foro compet.* Neceſſum item fuerit, vt relegatus is ſeſe cautè ab vlteriori maleficio temperet, alioqui enim grauiori punitioni, aut perpetuæ pœnæ ſe deuinciret, *l. Relegat. in princip. ff. de pœnis.*

3 Perpetuum exilium cum bonorum confiſcatione, in iure par & æquale habendum eſt cum ciuili
4 morte, † quæque proxima eſt morti naturali ſiue corporali, §. *Cum autem, iuncta gloſſ. in verb. mortuus, & ibi D. Angel. Aretin. Inſtit. Quibus mod. ius patr. poteſt. ſoluit. & l. 1. §. Quidam filium, in fi. ff. de bon. poſſ. contra tab. Cynus, & Bald. in l. Deo nobis, C. de epiſc. & cleric.* Iuſtitiæ Flandriæ interdum plectunt exilio temporali: interdum non tẽporali. Vbi notabis Gandenſibus morem hunc eſſe, vt damnent exilio quinquagenario, & infrà. Brugenſibus verò conſuetum eſt, exilium decernere ad certum temporis terminum; aliquando ſine vllo temporis termino: quod idem faciunt & alia pleraque regionum multarum tribunalia, nullam confiſcationem pronunciantia.

In magno quoque conſilio, nunc temporali exi- 6
lio, nunc non temporali damnant, ſed vbi nullum ſtatuitur tempus, conſequitur bonorum confiſcatio. Quædam Iuſtitiæ Flandriæ vtuntur emiſsionibus ſiue ablegationibus, nullis exiliis: hæc tamen in eundem finem recidunt.

Quiſquis ſemel certo tempore exilio damna- 7
tur, idque præmaturè violauerit, is iterato exilio remittitur ad aliud ſimile tempus: In quibuſdam vero locis tales perpetuo exilio releganturr, hoc eſt, deportantur. Et quicunque ita perpetuo exulant, ipſis conſtituitur exilij locus, Cyprus, Rhodus, Portugalia, aut ſimilis definitus locus *l. Relegati, l. Exilium, & l. Relegatorum, ff. de interd. & relegat. & deport.* hæc tantum de bannis & exiliis. Meruit tamen iſthæc exiliorum materia tum accuratius, tum fuſius explicari: vtpote, quæ cunctis regionibus vſitatiſsima ſit, & pœna communis: verum negotiorum vndæ, quibus conſtanter immerſus ſupra vires premebar, tam digno tractatui vlteriorem operam noſtram inuidebant. Quare hinc neceſſario abſtractus ſuaſerim pio lectori, conſulat *D. Nellum de ſancto Geminiano in tractat. ſuo de Bannitis*, vbi hanc materiam latiſsime & digniſsime perſequitur. Nec non *D. Bartholom. Chaſſaneum in ſuis Cõmentariis conſuetudinũ Burgũdiæ, tit. Des Confiſcations, verſ. finem.* tractantẽ inter alia
ibi multa de Bãnitis, ſcilicet † Banniti qui dicãtur? 8
Bannum quid & quotuplex? 9
Quod ſit bannum quod deportationi compa- 10
ratur?
Bannum vnde dictum? 11
Qui dicantur, banniti noſtri temporis? 12
Bannitorum differentia. 13
Banniti ſimiles deportatis. 14

Bannitus

15 Bannitus imperij æquiparatur deportato.

16 Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi.

17 Exules æquiparantur deportatis.

18 Amittens ciuitatem perdit bona abſque aliqua publicatione.

19 An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulchro maiorum ſuorum? videtur quod non? &c.

20 An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? Ad quem occaſione occurrente confugere lector poterit, vbi prædictarum quæſtionum deciſiones reperiet, quas hic inſerere omiſi, ad euitandã prolixitatem, veritati inimicam, vt nonnulli ſomniant.

21 Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, vt declarat D. Antonius Corſetus in ſuo tractatu, de verbis geminatis, *fol.* 92. *verſo num.* 14. quem vide.

22 Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? hanc quæſtio. ſubtilem ponit & examinat late D. Nellus de ſancto Geminiano in ſuo inſigni & præclariſsimo tractatu. De Bannitis, *folio.* 67. *num.* 45. quem videre lector tempore oportuno poterit, vbi vtitur diſtinctionibus nonnullis.

23 An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, vide eundem D. Nellum in præfato tractatu De Bannitis, *fol* 43. *num* 3.

24 Bannitus an poſsit occidi à filio vaſallo, ſeruo vel liberto? Vide eundem D. Nellum in d. tractatu, De Bannitis, *fol.* 6; *num* 10.

25 Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos? huius quæſtionis meminit D. Nellus à ſancto Geminiano, in ſuo inſigni tractatu, de Bannitis, & ibi allegat Guil. *in Spec. de donat. inter vir. & vxor. §. fin. verſ. quid ſi vir ſeu maritus eſt in banno.* Et tandem dicit quod vxor banniti & etiam excommunicati communicabit cum eo non obſtante banno, vel excommunicatione, allegat. *canon. Quoniam,* 11. *queſt.* 3. *& can. Inter alia, de ſentent. excommunic.* & ſic videtur concludere, quod ſine pœna poſsit eum receptare. *Facit l. Vim paſſam, §. Muliere, ff. de adulter.* Nec obſtat, quod vir ſit hoſtis ciuitatis, quia ſtatutum vires matrimonij ſoluere non poteſt, cum ſit de iure diuino. Secundum Franciſcum de Aretin. *in lege ſecunda, de receptatore* Et idem etiam tenuit *Alber. vbi ſupr. queſtio.* 7. *allegat. l. primam, C. de repud.* & quia vxor debet ſequi infortunium viri ſeu mariti, *l. Sicũ dotẽ. §. fin. autẽ ſolut. matr.*

CAPVT LIX.

Qui excuſandi, non puniendi, ob Delicta commiſſa.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 59.

1 *Regulariter delicta plectenda ſunt pœna delictis condigna.*

Huic regulæ non ſubſunt

2 *Quibus caſus iuris patrocinantur.*

3 *Qui caſu, non meditata occaſione peccant.*

4 *Qui Phraneſi percitus maleficia committit.*

5 *Dormiendo lædentes.*

6 *Pupilli, & pueri impotentes.*

7 *Ebrietate planè ſepulti*

8 *Ignorantes malè facientes.*

Peccantes:

9 *Neceſsitate ſumma*

10 *Diuinis relationibus*

11 *Rerum ipſa æquitate*

12 *Graui metu periculi*

13 *Æqua, & rationali defenſione.*

Peractis hactenus formis quibus nocentes legum conſtitutionibus grauamus, non ab re me facturum eſſe putaui, ſi maleficorum legitimas expurgationes adijcerem: quibus merito lex, vſus, ratio & neceſsitas patrocinari debent.

1 Regulæ itaque iuris ad pœnam quemlibet adſtringunt delictis condebitam, & conſtitutam: Fallit tamen iſthæc regula in omnibus caſibus, in quibus iura diſsimulant alterum alteri licere offen- 2
ſionem inferre, de quibus infra ſuo loco dicetur:
Fallit præterea in illis, quos caſu delinquere con- 3
tigit, quod item mox infrà erit cernere.

Digitized by Google

9 *Bannum quid, & quotuplex? remiſsiue.*
10 *Quod ſit bannum quod deportationi comparatur? remiſsiue.*
11 *Bannum vnde dictum? remiſsiue.*
12 *Qui dicantur banniti noſtri temporis, remiſsiue.*
13 *Bannitorum differentia, remiſsiue.*
14 *Banniti ſimiles deportatis, remiſsiue.*
15 *Bannitus Imperii æquiparatur deportatis, remiſsiue.*
16 *Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi, remiſsiue.*
17 *Exules æquiparantur deportatis, remiſsiue.*
18 *Amittens ciuitatem, perdit bona abſque alia publicatione, remiſsiue.*
19 *An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulcro maiorum ſuorum? videtur quod non, remiſsiue.*
20 *An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? remiſsiue.*
21 *Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, remiſsiue.*
22 *Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? remiſsiue.*
23 *An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, remiſsiue.*
24 *Bannitus an poſsit occidi à filio, vaſallo, ſeruo, vel liber. o? remiſsiue.*
25 *Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos?*

1 VSitatiſsimum eſt in Flandria puniri exilio.
2 Eſt autem triplex exilij ratio. Alia, quæ extra ciuitatem pellit. Altera, quæ intra ciuitatem coarctat. Tertia, quæ in certo & conſtituto loco hominem adſtringit. Intra ciuitatem exilio continemus eos, quorum præſentia Reipublicæ profuerit magis, quam abſentia: qui ve abſentes officere magis, quàm proficere poſſent. Pari ratione eos extra ciuitatem exilio damnamus, quos abſentes cognoſcimus fore magis vtiles foris, quam in ciuitatibus. In conſtitutis verò locis, exilio arctamus eos (quod item vocari ſolent confinitionem) quos nolumus errabundos per diuerſas regiones vagari, eoque lex, ſiue magiſtratus ipſis exilij locum deſignat, veluti in Cypro, in Rhodo. Hungaria, aliiſque locis, volés, vt ibi permaneant, neque limites tranſiliant. *Bart. in l. Relegatorum, §. Eſt quoddam genus, ff. de interd. & relegat. & depor. Bald. in l. Executorem, 8. colum. numer. 33. Cod. de execut. rei iudicat.* D. Abbas, *in c. Poſtulaſti, 3. col. num. 10 ext. de foro compet.* Neceſſum item fuerit, vt relegatus is ſeſe cautè ab vlteriori maleficio temperet, alioqui enim grauiori punitioni, aut perpetuæ pœnæ ſe deuinciret, *l. Relegat. in princip. ff. de pœnis.*

3 Perpetuum exilium cum bonorum confiſcatione, in iure par & æquale habendum eſt cum ciuili
4 morte, † quæque proxima eſt morti naturali ſiue corporali, *§. Cum autem, iuncta gloſſ. in verb. mortuo, & ibi D. Angel. Aretin. Inſtit. Quibus mod. ius patr. poteſt. ſoluit. & l. 1. §. Quidam filium, inſi. ff. de bon. poſſ. contra tab. Cynus, & Bald. in l. Deo nobis, C. de epiſc. & cleric.* Iuſtitiæ Flandriæ interdum plectunt exilio temporali: interdum non tẽporali. Vbi notabis Gandenſibus morem hunc eſſe, vt damnent exilio quinquagenario, & infrà. Brugenſibus verò conſuetum eſt, exilium decernere ad certum temporis terminum; aliquando ſine vllo temporis termino: quod idem faciunt & alia pleraque regionum multarum tribunalia, nullam confiſcationem pronunciantia.

In magno quoque conſilio, nunc temporali exilio, nunc non temporali damnant, ſed vbi nullum ſtatuitur tempus, conſequitur bonorum confiſcatio. Quædam Iuſtitiæ Flandriæ vtuntur emiſsionibus ſiue ablegationibus, nullis exiliis: hæc tamen in eundem finem recidunt. 6

Quiſquis ſemel certo tempore exilio damnatur, idque præmaturè violauerit, is iterato exilio remittitur ad aliud ſimile tempus: In quibuſdam vero locis tales perpetuo exilio relegantur, hoc eſt, deportantur. Et quicunque ita perpetuo exulant, ipſis conſtituitur exilij locus, Cyprus, Rhodus, Portugalia, aut ſimilis definitus locus *l. Relegati, l. Exilium, & l. Relegatorum, ff de interd. & relegat. & deport.* hæc tantum de bannis & exiliis. Meruit tamen iſthæc exiliorum materia tum accuratius, tum fuſius explicari: vtpote, quæ cunctis regionibus vſitatiſsima ſit, & pœna communis: verum negotiorum vndæ, quibus conſtanter immerſus ſupra vires premebar, tam digno tractatui vlteriorem operam noſtram inuidebant. Quare hinc neceſſario abſtractus ſuaſerim pio lectori, conſulat *D. Nellum de ſancto Geminiano in tractat. ſuo de Bannitis,* vbi hanc materiam latiſsime & digniſsime perſequitur. Nec non *D. Bartholom. Chaſſaneum in ſuis Cõmentariis conſuetudinũ Burgũdiæ, tit. Des Confiſcations, verſ. finem,* tractantẽ inter alia ibi multa de Bãnitis, ſcilicet † Banniti qui dicãtur? 7 8
Bannum quid & quotuplex? 9
Quod ſit bannum quod deportationi comparatur? 10
Bannum vnde dictum? 11
Qui dicantur, banniti noſtri temporis? 12
Bannitorum differentia. 13
Banniti ſimiles deportatis. 14

Bannitus

15 Bannitus imperij æquiparatur deportato.
16 Banniti Galliæ non poſſunt impune offendi.
17 Exules æquiparantur deportatis.
18 Amittens ciuitatem perdit bona abſque aliqua publicatione.
19 An bannitus mortuus poſsit ſepeliri in ſepulchro maiorum ſuorum? videtur quod non, &c.
20 An arma banniti vbique depicta poſsint deleri? Ad quem occaſione occurrente confugere lector poterit, vbi prædictarum quæſtionum deciſiones reperiet, quas hic inſerere omiſi, ad euitandã prolixitatem, veritati inimicam, vt nonnulli ſomniant.

21 Bannitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, vt declarat D. Antonius Corſetus in ſuo tractatu, de verbis geminatis, *fol. 92. verſo num. 14.* quem vide.

22 Bannitam prægnantem interficiens, an ſit excuſatus? hanc quæſtio. ſubtilem ponit & examinat late D. Nellus de ſancto Geminiano in ſuo inſigni & præclariſsimo tractatu. De Bannitis, *folio. 67. num. 45.* quem videre lector tempore oportuno poterit, vbi vtitur diſtinctionibus nonnullis.

23 An ſemel bannitus poſsit iterum banniri, vide eundem D. Nellum in præfato tractatu De Bannitis, *fol 43. num 3.*

Bannitus an poſsit occidi à filio vaſallo, ſeruo vel liberto? Vide eundem D. Nellum in d. tractatu, De Bannitis, *fol. 6; num 10.* 24

Vxor receptans maritum bannitum, an incidat in pœnam receptantium bannitos? huius quæſtionis meminit D. Nellus à ſancto Geminiano, in ſuo inſigni tractatu, de Bannitis, & ibi allegat Guil. *in Spec. de donat. inter vir. & vxor. §. fin. verſ. quid ſi vir ſeu maritus eſt in banno.* Et tandem dicit: quod vxor banniti & etiam excommunicati communicabit cum eo non obſtante banno, vel excommunicatione, allegat. *canon. Quoniam, 11. quæſt. 3. & can. Inter alia, de ſentent. excommunic.* & ſic videtur concludere, quod ſine pœna poſsit eum receptare. *Facit l. Vim paſſam, §. Muliere, ff. de adulter.* Nec obſtat, quod vir ſit hoſtis ciuitatis, quia ſtatutum vires matrimonij ſoluere non poteſt, cum ſit de iure diuino. Secundum Franciſcum de Aretin. *in lege ſecunda, de receptatore.* Et idem etiam tenuit *Alber. vbi ſupr. quæſtio. 7. allegat. l. primam, C. de repud.* & quia vxor debet ſequi infortunium viri ſeu mariti, *l. Si cũ dotẽ. §. fin. autẽ ſolut. matr.* 25

CAPVT LIX.

Qui excuſandi, non puniendi, ob Delicta commiſſa.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 59.

1 *Regulariter delicta plectenda ſunt pœna delictis condigna.*

Huic regulæ non ſubſunt
2 *Quibus caſus iuris patrocinantur.*
3 *Qui caſu, non meditata occaſione peccant.*
4 *Qui Phraneſi percitus maleficia committit.*
5 *Dormiendo lædentes.*
6 *Pupilli, & pueri impotentes.*
7 *Ebrietate planè ſepulti*
8 *Ignoranter malè facientes.*

Peccantes.
9 *Neceſsitate ſumma*
10 *Diuinis relationibus*
11 *Rerum ipſa æquitate*
12 *Graui metu periculi*
13 *Æqua, & rationali defenſione.*

PEractis hactenus formis quibus nocentes legum conſtitutionibus grauamus, non ab re me facturum eſſe putaui, ſi maleficorum legitimas expurgationes adiicerem: quibus merito lex, vſus, ratio & neceſsitas patrocinari debent.

1 Regulæ itaque iuris ad pœnam quemlibet adſtringunt delictis condebitam, & conſtitutam: Fallit tamen iſthæc regula in omnibus caſibus, in quibus † iura diſsimulant alterum alteri licere offenſionem inferre, de quibus infra ſuo loco dicetur: 2
Fallit præterea in illis, quos † caſu delinquere contigit, quod item mox infrà erit cernere. 3

4 Rurſum fallit in furioſis, phreneticis, aut amentibus, ſi quando tempore phreneſeos aut amentiæ peccaſſe eos compereris.

5 Præterea à regula tolluntur, qui dormientes, aut in ſomnis peccant, quod id citra omne voluntatis arbitrium fiat, abſque vlla facti notitia.

6 Ad hæc excuſandi ſunt pupilli & pueri minorennes, & à delinquendi voluntaria malicia adhuc vacui.

7 Adde ebrioſos, qui vino potiue alio adeo ſepulti fuerint, vt quid fecerint, neſciant: niſi certe hanc ebrietatem aſtutia & ſtudio quodam affectaſſent.

8 Ignorantia quoque à regula & delictis excuſat. Veluti ſi vxor cum viro in lecto ſuo reperto, quẽ germanum putauit eſſe maritum, mœchata fuerit.

Excuſat etiam extrema rerum neceſſitas: vti poſt explicabitur *in cap. de defenſione coacta*. 9

Inſuper excuſant diuinæ reuelationes, quas tamen rarò contingere cernimus. 10

Item res iuſtæ, ſiue ipſamet Iuſtitia, quæ Iudicis animum flectere poſſunt. 11

Item excuſat grauis metus ſibi inferẽdi periculi. 12

Poſtremo excuſat æqua defenſio, qua omne periculum ſtrenue à proprio capite pellere, aut ab amicis arcere, aut à bonis ſuis amicorumque ſuorum propulſare quis conatur, vti infra clarè doceberis. Hæc tantum de maleficorum legitima expurgatione obiter dicta ſufficiant. 13

CAPVT LX.

De capitalium & publicorum criminum multiplicitate.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 60.

1 *Capitalium & publicorum criminum: Aliud*
- *Crimen læſæ Maieſtatis*
  - *Diuina.*
  - *Humana.*
- *Homicidium.*
- *Latrocinium.*
- *Parricidium.*
- *Stuprum.*
- *Adulterium.*
- *Raptus.*
- *Zodomia.*
- *Vis publica.*
- *Prædatio.*
- *Incendium.*
- *Furtum.*

QVum hactenus de criminoſis (quatenus ad ipſorum accuſationem, comprehenſionẽ, torturam, aut expurgationem ſpectare videbitur) nonnulla peregerimus, libuit hic ipſorum criminum varietatem paucis interſerere, priuſquam ad reliqua huius materiæ tranſeundum eſſet.

1 Eſt igitur criminum, aliud crimen læſæ Maieſtatis, aliud homicidium, latrocinium, parricidium, ſtuprum, adulteriũ, raptus, zodomia, vis publica, prædatio, incendiũ, furtum, atque huius generis penè crimina infinita: à quorum nomenclatura (quum ſacræ Theologiæ & Iuris literæ, hæc copioſè & paſſim explicent) ſuperſedeo. Cæterùm crimen læſæ Maieſtatis bifariam finditur. Aliud eſt crimen læſæ Maieſtatis diuinæ. Aliud crimen læſæ Maieſtatis humanæ ſiue temporalis.

CAPVT LXI.

De crimine læſæ Maieſtatis diuinæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 61.

1 *Crimen læſæ Maieſtatis diuinæ, omnium criminum eſt grauiſſimum.*

2 *Parenti, Domino, Senatori,* } *grauius peccatur, quam* { *ignoto. extraneo. priuato.*

3 Pœnam

3 Pœnam conuenit delicto condignam eſſe.
4 Iudicem non æquum eſt eſſe mitiorem lege.
5 Clementiores multò leges ſunt, quàm homines.
6 Diuina Maieſtas alias occultè, alias manifeſtè offenditur.
7 Occultorum ſolus Deus, & cognitor, & Iudex eſt.
8 Secretorum cognitio ad forum non pertinet humanum.
9 Crimina læſæ Maieſtatis diuinæ { Blaſphemia. Præuaricatio. Apoſtaſia. Hæreſis. Simonia. Sortilegium. Diuinatio. Incantatio, &c. }
10 Blaſphemia Deum obiectum habet : ideo peccatorum grauiſsimum.
11 Blaſphemiæ deſcriptio, ac eiuſdem tres ſpecies.
12 Blaſphemia in Deum, de iure ciuili capitalis eſt.
13 Blaſphemia non diſsimulanda.
14 Blaſphemiæ altera deſcriptio.
15 Vltimum ſupplicium mortem interpretamur.
16 Clauſula in fine poſita, ad ſingula refertur præcedentia.
17 Blaſphemantes quomodo de conſuetudine puniantur.
18 Blaſphemantes quomodo à iure canonico arceantur: remiſsiuè.
19 Blaſphemia eſt mixti fori.
20 Iudices ambo (eccleſiaſticus ſcilicet & ſæcularis) ad eiuſdem delicti punitionem aliquando concurrunt.
21 Blaſphemantem non deferens, puniendus eſt.
22 { Iracundiæ / Ebrietatis } prætextus, an excuſet?
23 Iracundia laceſsita minuit, non tollit delictum.
24 Blaſphemia tam factis, quàm verbis committitur.
25 Imagines ſtrio male tractantes, morte ſunt obnoxii.
26 Non minus facta, quam verba loquuntur.
27 In blaſphemantibus aſſuefactio imprimis attendenda.
28 Blaſphemi antiquitus non opprimebantur.
29 Blaſphemia quando dicatur publica?
30 Blaſphemia ne maledictis quidem ſunt inceſſendi.
31 Blaſphemia idem cum maledicto ſecundum nonnullos.
32 Blaſphemiæ pœna irrogatur remiſsior in Francia, atque in noſtratibus regionibus.
33 Blaſphemi quomodo puniti ex edicto Regis Philippi de Valloys.
34 Blaſphemiæ in { Burgundia, Francia, Curiis magnatum, } admodum frequentes.
35 Præuaricatio Adamum protoparentem exegit paradiſo.
36 Præuaricatores qui dicantur?
37 Præuaricator à quo dictus.
38 Præuaricator teſte Vlpiano Iuriſconſulto, quis dicatur.
39 Præuaricator ſecundum Marcellum Iuriſconſultum, quis dicatur.
40 Præuaricatio qualiter probetur? remiſsiuè.
41 Apoſtaſia { Elongatio Defectio Rebellio Retroſtatio Retroceſsio. } nuncupatur.

Digitized by Google

42 *Apoſtaſia trifaria* { *Perfidiæ,*
Inobedientiæ,
Irregularitatis.

43 *Apoſtaſia perfidiæ eſt.*

44 *Apoſtaſia perfidiæ, vt hæreſis punienda.*

45 *Apoſtaſia inobedientiæ eſt.*

46 *Apoſtaſia irregularitatis eſt.*

47 *Apoſtata irregularis quomodo puniendus.*

48 *Eccleſia non claudit gremium reſipiſcentibus.*

49 *Apoſtata, teſtis aut accuſator eſſe nequit.*

50 *Hæreſis quare cæteris criminibus grauior, & deteſtabilior.*

51 *Hæreſis non immerito crimen læſæ Maieſtatis diuinæ appellatur.*

52 *Maieſtatem æternam offendere grauius eſt, quam temporalem.*

53 *Hæreſi qui notandi ſunt.*

54 *Hæreticæ prauitatis crimen plectendum eſt, non ſolum in plebeis, &c. Verum etiam in Principibus, &c.*

55 *Hæreſis crimen, habet duo extrema ſubſtantialia.*

56 *Hæretici quibus pœnis afficiendi?*

57 *Immiſericors eſt miſericordia, vni parcere, & omnes in diſcrimen adducere.*

58 *Hæretici puniuntur pœna ignis.*

59 *Conſuetudo, optima legum interpres.*

60 *Vbi maior eſt culpa, ibi grauior debet eſſe vindicta.*

61 *In hæreſeos crimen non ſolum verbo, verum & facto quis incidit.*

62 *Simonia eſt.*

63 *In ſimoniacos varie, idque arbitrarie animaduertitur per Iudicem eccleſiaſticum: remiſſiue.*

64 *Simoniacus quis ſit?*

65 *Simoniæ vitio noſtris temporibus multi illaqueati.*

66 *Et temporalia & ſpiritualia hodie exponuntur venalia.*

67 *Simonia non dicitur committere Papa, beneficia vel dignitates accepta pecunia conferens.*

68 *Papatus apoſtolatus eſt.*

69 *Papæ licitum eſt quadrata æquare rotundis.*

70 *Simonia, vnde nominis originem traxit.*

71 *Simoniacorum exitus terribiles: remiſſiue.*

72 *Simonia & iure diuino & humano damnata.*

73 *Simonia triplex: remiſſiue.*

74 *Simoniacè adeptorum beneficiorum fructus, cui reſtituendi?*

75 *Simoniacus, nullam poteſt in ea eccleſia offerre victimam Deo gratam.*

76 *Beneficium ſimoniacè adeptum vacare cenſetur.*

77 *Reſtitutio fructuum beneficii ſimoniacè obtenti, non eſt facienda canonicis.*

78 *Capitulum tantum adminiſtrare poteſt fructus, eoſque in vſum pium conuertere.*

79 *Bonorum vſurariorum adminiſtratio reſeruatur Epiſcopo, diſtribuenda piis vſibus.*

80 *Sortilegium quid ſit, generaliter ſumpto vocabulo.*

81 { *Sortilegi,*
Diuinatores,
Malefici, } *Hoſtes humanæ ſalutis, & humani generis inimici credendi ſunt.*

82 *Sortilegus proprie quis dicatur?*

83 *Sortilegia plerunque ſub falſæ religionis imagine fieri ſueuerunt.*

84 *Sortilegium vnde vocabulum duxit?*

85 *Sortilegia per quos fuerint prius inuenta?*

86 *Sortilegiorum diuerſæ ſpecies* { *Diuinatoria,*
Amatoria,
Venefica.

87 *Diuinationis ſpecies ſunt variæ.*

88 *Qua pœna plectendus, qui poculo amatorio porrecto, aut male compoſito, aut male temperato, alterius bibentis ſuſtulerit vitam?*

89 *Pœna vltimi ſupplicii punitur quis quandoque pro homicidio, ſine dolo ac intentione aliqua occidendi commiſſo, contra diſpoſitionem iuris communis.*

90 *Qua*

Digitized by Google

90 *Qua pœna afficiendus, quando non fuit ſubſecuta mors, ſed alius turpis effectus?*
91 *Malefici ſola carminis potentia homines nonnunquam interimunt.*
92 *Cuius eſt condere, eiuſdem eſt & ſoluere.*
93 *Cuius eſt condemnandi facultas, eius eſt abſoluendi libertas.*
94 *Nihil tam naturaliter connexum, quod eodem genere diſſolui non poſsit.*
95 *Sanare hic & morbos inferre, eiuſdem ſunt artificii.*
96 *Dæmon ſecretorum morborum, ac rerum naturalium peritiſsimus.*
97 *Remedia aduerſum maleficia, iure ciuili nequaquam reprobata.*
98 *Iure Pontificio non licet maleficiatum contrariis maleficiis liberare.*
99 *Diuinatio inter cæteras obtinet principatum.*
100 *Sortilegi & Necromantici ſuis ſuperſtitionibus fidem aſſerturi, futura pronunciant.*

101 *Diuinationum 4. ſunt ſpecies* { *Geomantia, Hydromantia, Pyromantia, Aëromantia,* } *Hinc dicti* { *Geomanti, Hydromanti, Pyromanti, Aëromanti.* }

102 *Profeſſum, Alii* { *Diuini, Incantatores, Harioli, Haruſpices, Augures, Phytoniſſæ, Aſtrologi, Genethliaci, Salitores, Necromantici* } *dicuntur.*

103 *Necromantia vnde dicta?*
104 *Hinc necromantes vel necromantici.*
105 *In necromantia cruor aquæ miſcetur: Dæmones enim cruore delectari feruntur.*
106 *Profeſſores ſiue magiſtri 2. & 3. ſpecie ſortilegiorum, qui ſint.*
107 *Maleficos vocamus, ob facinorum enormitatem.*
108 *Magiſtri artis amatoriæ, & veneficæ, iure ciuili æquiparantur.*

109 *Sortilegiorum profeſsio duplex* { *Tacita.* / *Expreſſa* { *Solennis ſiue publica.* / *Priuata.* } }

110 *Tacita profeſsio eſt.*
111 *Profeſsio tacita, quare ſic dicta?*
112 *Expreſſa profeſsio eſt.*
113 *Expreſſa profeſsio duplex.*
114 *Expreſſa profeſsio, ſolennis, ſiue publica eſt.*
115 *Expreſſa profeſsio priuata eſt.*
116 *Satanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus.*
117 *Quibus locis, quibuſve temporibus, ſortilegia fieri conſueuerunt.*
118 *Sortilegi, hiſque ſimiles alii, vbi conuenire ſoleant?*

119 *Sortilegia plerumque ſunt in locis* { *Sylueſtribus. Occultis. Subterraneis. Ab hominum conuerſatione remotis. Longe diſsitis. In caducis caſtellis & deſertis. Semper in intempeſta noctis tenebris.* }

120 *Qui male agit, odit lucem.*
121 *Satanas, virtutum, bonorum operum, veritatiſque aduerſarius infeſtiſsimus.*

Digitized by Google

122 *Satanas mendax* { *Inuentor* / *Author* } *mendacii; amat* { *Tenebras.* / *Loca obſcura.* / *Sordida.* }

123 *Sortilegia cur noctu potius, quam interdiu fiant.*

124 *Sortilegi, quibus* { *Rebus,* / *Signis,* / *Inſtrumentis,* / *Mixturis,* / *Compoſitionibus,* / *Ligaturis,* / *Characteribus,* / *Figuris.* } *vtuntur?*

125 *Malefici in manibus publicæ iuſtitiæ exiſtentes, & incarcerati, cur non faciant ſe deferri, ac inde liberari per miniſterium Dæmonis, ad mortem euitandam?*

126 *Dæmon eorum mortem, quos habet ſubiectos, optat: quo pridem eos habeat tutam.*

127 *Malefici incarcerati cur euadere nequeant, quod tum diuina iuſtitia non permittat Dæmonem in eos ſuam naturalem exercere potentiam.*

128 *Maleficis vnde poteſtas tanta?*

129 *Poteſtas omnis à Domino Deo eſt.*

130 *Neque Dæmones, neque maleficæ quicquam facere poſſunt, niſi omnipotens conſentiat, poteſtatemque faciendi concedat, quod iam peruerſa voluntate facere decreuerunt.*

131 *Maleficæ quicquid moliuntur, non hominis Dæmoniſque potentiæ id ſolum aſcribendum; ſed diuino permiſſu id totum peragi credendum eſt.*

132 *Diabolus cum ſit ſuperbiſſimus, Deo cupit in omnibus quam ſimillimus eſſe.*

133 *Effectuum omnium necromanticorum & maleficorum operator Diabolus, per applicationem mediorum, opus producit optatum: quod fit aliquando realiter, aliquando ſolum apparenter.*

134 *Maleficæ mulieres, notas quaſdam & ſigna ſymbolica à Dæmonibus recipiunt, quibus exciti Dæmones mox proſiliunt.*

135 *Maleficarum ſtulta credulitate nihil efficacius in operationibus Dæmonum: quæ pactis votiſque augetur.*

136 *Maleficæ rebus vtuntur ad maleficium ſibi notis & familiaribus.*

137 *Malefici non ſunt vſpiam tolerandi, ſed vbiuis locorum tollendi funditus.*

138 *Maleficos non patieris viuere.*

139 *Mulieres cur magis ſint idoneæ ad maleficia quàm viri: remiſſiuè.*

140 *Cur potius virgines quàm corruptæ: remiſſiuè.*

141 *Cur plures mulieres ſunt maleficæ, quàm viri malefici: remiſſiuè.*

142 *Dæmonum, Alii* { *Aërei,* / *Ignei,* / *Aquatici,* / *Terreſtres,* / *Subterranei,* / *Lucifugi.* } *A locis quibus ſunt addicti, aut à malitia naturæ, appellationes eas habentes.*

143 *Maleficarum poteſtas tota Dæmonibus, à Domino Deo limitata conceditur.*

1 GRauiſſimum & omnium criminum maximum eſt, Crimen læſæ Maieſtatis diuinæ: cum longè grauius ſit æternam, quam temporalem offendere Maieſtatem, *Authent. Gazaros, C. de hæretic. & Maniche. & in Authentic. De ſtatutis & conſuetudinibus contra libertates eccleſiæ editis, §. Gazaros, colla. 10. conſtitut. fin.* vnde dicta Authent. deſumpta eſt: quæ quidem verba etiam legimus canonizata *in c. vergentes in ſenium, ext. eod. titul. de hæretic. & ibi notab. gloſſ. in verb. grauius, c. Sicut qui eccleſiam, & ibi ſing. gloſſ. in verb. grauius, 17. qu. 4.* Maius, (inquit,) peccatum eſt quod in Deum committitur, quam quod in hominem, quia quod in Deitatem, aut in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam: ac publicum crimen committitur, *l. Manichæos, verſus exordium, C. de hæret. & Maniche. c. Cum ſecundum leges, eod. titul. libr. 6.* Præterea quanto dignior eſt perſona cui peccatur: tanto grauius eſt peccantis delictum, vt legitur & notatur *in can. primo de calumniato. text. gloſſ.*

text. gloſſ. & Panor. in c. Cum illorum, extr. de ſent. excommuni. textus in §. Atrox, Inſtitut. de iniur.

2 Aliter enim delinquit ac punitur, qui quid in dominum parentemve auſus eſt, quam qui in extraneum: In Magiſtratum, quam in priuatum: *Ita textus in l. Aut facta, §. Perſonâ, ff. de pœnis.* Si ergo enormius eſt delictum in Deum, quam in quẽcunque hominem, *text. in d. c. Vergentes in ſenium,* conſequitur id ipſum omnium grauiſſime eſſe plectendum.

3 Nam pœnam conuenit delicto eſſe conformem, vt per hæc verba dicit textus elegans & philoſophicus *in l. Reſpiciendum, in fronte ſui, ff. de pœnis:* Reſpiciendum cautè iudicanti fuerit, ne quid, aut durius, aut remiſſius conſtituat, quam cauſſa depoſcit. Nec enim aut ſeueritatis, aut clementię gloria affectanda eſt: ſed perpenſo iudicio, prout quæque res expoſtulat, cuncta ſtatuenda ſunt: *& dicit text. in can. Felicis, de pœnis, in 6. poſt multa verba:* Proportionetur pœna delicto, ita vt vindicta ex æquo exceſſu reſpondente ab offenſa noſtrorum cohibeantur deinceps, &c. nec enim delictum non delictum: vel non crimen, crimen facere debemus.

4 Nec Iudex debet eſſe mitior lege (inquit textus
in §. Oportet, in Authent. de iudicib. colla. 6.) Illud
5 eſt quod dicimus quòd † mitius agitur cum lege;
quam cum homine: clementiuſque iudicant leges,
quam homines: & multo ſunt clementiores leges,
quam homines, *in l. Celſus, ff. de arbitr.*

6 Cæterùm diuina ipſa Maieſtas, aliàs occultè,
7 aliàs manifeſte offenditur: quia † tamen occultorũ
ſiue ſecretorum ſolus Deus, & cognitor & Iudex
8 eſt. † ipſorum cognitio ad forum non pertinet humanum,
*c. Vnico, §. Porro. Vt eccleſ. benefic. ſine dimi.
conferan. c. Sicut, ext. de Simon. c. Erubeſcant, in fin.
32. diſt. in coniuncta ibidem memorabili gloſ. in verb.
Secretorum.* De his igitur, per quæ ipſam diuinam
Maieſtatem palam offendunt, præſens aget capitu-
9 lum: atque eiuſmodi ſunt, blaſphemia. † præuaricatio,
apoſtaſia, hæreſis, ſimonia, ſortilegium, diuinatio,
incantatio, atque id genus ſimilia.

10 Blaſphemia Deum ipſum obiectum habet: ideo peccatorum eſt grauiſſimum, vti & hinc quoque liquet, quod Luciferum creaturarum omnium nobiliſſimum ilico cum ſuis expulit cælo.

11 Eſt igitur Blaſphemia, Deo attribuere, vel de Deo aliquid dicere, quod Deo non conuenit: vel Deo adimere, quod ipſi proprium eſt, aliquave verba in eius ſanctos, & maxime beatam Virginem publice & contumelioſe proferre: quæ quidem deſcriptio probatur *in c. Si quis per capillum, 22. qu. 1. & in c. Statuimus, & ibi Doct. extra de maledic.* Colligitur igitur tres eſſe ſpecies blaſphemiæ; Prima, quum Deo attribuitur, quod ei non conuenit, vt impotentia, iniuſtitia, crudelitas, malitia, membra humana, & huiuſmodi. Nam quamuis Dei Filius humanam carnem pro nobis aſſumpſerit membra habentem: Deus tamen in ſe incorporeus eſt, omninoque ſimplex. Secunda blaſphemiæ ſpecies eſt: quum Deo adimitur, quod ipſi propriè conuenit vt omnium rerum prouidentia & præſentia, iuſtitia, bonitas miſericordia, omnipotentia. Sic negare Dei filium non eſſe verum hominem factum: aut non eſſe in Euchariſtiæ ſacramento, aut non odiſſe peccatum. Tertia ſpecies, quando creaturæ attribuitur, quod Deo appropriatur, vt quod imago creata, ſit Deus: quod imago det gratiã, quod creatura aliqua ex ſe pronunciet futura, ſoli Deo nota, vt circa ſuperſtitiones interdum fieri ſolet.

Blaſphemia in Deum, de iure ciuili, pœna mor- 12
tis punitur, text. eſt apertiſſimus *in Authent. vt non
luxu. contra natu. colla. 6.* quæ pœna meritò infli- 13
gitur: quia † illius diſſimulare non debemus opprobrium,
qui probra noſtra deleuit, *c. In nonnullis, ext. de Iudæis, Sarace. & eoſeruis.* Minuenda ſic fuerit ſuperior definitio:

Blaſphemia inſuper fit, quoties quis deliberato 14
animo, de Deo omnium noſtrũ creatore ac redemptore, maledica lingua quippiã indignum effutiuerit. Et animaduertite, quod *text. in d. Authent. vt nõ luxur. cont. natu. in fin.* vbi narrauit enormitatem nonnullorum criminum, ſubiungit: præcipimus enim glorioſiſſimo Præfecto regiæ ciuitatis, permanentes in prædictis illicitis & impiis actibus comprehendere, & vltimis ſubdere ſuppliciis.

Quæ verba ſecundum *gloſſ. ibidem in verb. ſup-* 15
pliciis, intelliguntur de morte, ſecundum vulgatum
text. *in l. Vltimum ſupplicium mortẽ ſolam interpretamur, ff. de pœnis.* Et ſi argutus quiſpiã dicat, quod ſolum ille verſiculus referatur ad Sodomitam (de quo verè dicitur, quod morte mulctandus eſt) & non ad blaſphemantem: Dico, quod iſtud tollitur. Nam cum ſupra *in d. tit.* fuerit locutus Imperator, tam de Sodomitis, quam de blaſphemãtibus, verſiculus ille poſt ad finem adiectus, referendus eſt
ad vtrunque: clauſula † enim in fine poſita, ad ſin- 16
gula refertur præcedentia, teſte D. Bartolo *in l. fin. ff. de reb. dub. & l. Prætor ait, 2. ff. vbi bonor. raptorum, Abbas in c. ſecundo requiris, extr. de appellat. gloſſ. & Doct. in c. Cum dilecti, de donat.* Imo plus voluit Bartol. *in l. Talis ſcriptura, §. Hanc autem, ff. de lega. 1.* quod referatur ad præcedentia, etiam ſi ſit clauſula oneroſa. Huic ſeruit quod notat Abbas per gloſſ. *ibi notabi. in c. De multa, in 5. colum. de prebend.* dicens: Quòd ſi poſt conſtitutionem aliquid adiiciatur, omnia ſupradicta habent locum in illo poſtremum adiecto: faciunt quę habentur *in l. Et ſi pepercerit, §. Filius, ff. de liber. & poſthum. & l. Si ſeruus plurium, §. ſi, ff. de legat.*

Item quod dicta pœna vltimi ſupplicij habeat locũ in blaſphemia, ſuffragatur illud dictũ *præcitatæ Authent. circa medium ibi*: Si contra homines factæ blaſphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis, qui ipſum Deum blaſphemant, digni ſunt ſupplicia ſuſtinere; *ſubiungendo poſtmodum circa finem*: ne ex contemptu talium inueniatur & ciuitas, & Reſpublica, per hos impios actus lædi: & pro illa æquiparatione hominis ad Deum, facit text. *in ſimili, in cap. Viduas, in verſic. Si enim 27. queſtion. 1 ad idem in eadem queſtione canon. 1.*

17 A maiori igitur ad minus infertur, blaſphemantẽ mortẽ ſuſtinere neceſſum eſſe. Blaſphemiam vero in Chriſti ſeruatoris noſtri Virginem matrem euomens, in pellerinam ſeu conſimilem editum locum ſubreptus ſtatuitur, vbi blaſphemantis lingua candenti ferramento pertunditur: deinde exilio quoque damnatur, ſiue alia ſimili pœna arbitraria Iudicis. Simile quoq; ſupplicium ſumendum de iis qui blaſphemant in Sanctos ac Diuos Chriſti electos: & hæc de conſuetudine. Quiuis enim blaſphemia, propriè ſit bonitati & excellentiæ præcipue diuinæ derogare & conuiciari, tamen ſicut DEVS in ſanctis laudatur, quatenus laudantur opera, quæ DEVS in ſanctos efficit: ita & blaſphemia, quæ fit in ſanctos, in Deum redundat.

18 Si quiſpiam vero ſcire deſiderauerit, quomodo blaſphemantes à iure canonico arceantur ſiue plectantur, cõfugiat is *ad can. Statuimus, extra de maledicis.*

19 Vbi monſtratur blaſphemiam eſſe mixtum crimen, ſiue mixti fori: eoque non minus ſeculari, quàm canonico iure puniendam. Et ibidem *D. Pa-*
20 *norm. numer* 4. citat caſum, quo † ambo Iudices (Eccleſiaſticus ſcilicet & ſecularis) ad eiuſdem delicti punitionem concurrunt: adeo, vt à ſeculari irrogata malefico pœna, non præſcribat eccleſiaſtico pœnam quoque inferendam nec contra vti ibidem videre fuerit. Prætereà blaſphemia crimen eſt nulli vnquam piorum hominum diſſimulandum aut tacendũ, quin potius quam citiſſime prodendum *iuxta text. in c. Nonnulli. vbi Doct. not. ext. de Iudæis.*

21 Adeo quod blaſphemantem non deferens, ipſe tanquam maleficus blaſphemanti conſentiens puniendus eſſet, *text. in c. Si quis per capillum 2. qu. 1. verſ medium, ibi.* Si quis autem talem hominem non manifeſtauerit, non eſt dubium, quin diuina condemnatione coërceatur.

22 Nec blaſphemantem excuſat aliquis iracundiæ aut ebrietatis prætextus. Niſi ex aliqua paſſione in verba imaginata quis ſubito prorumpat, quorum ſignificationem non conſiderat, tunc enim huiuſcemodi verba non habent propriè rationem blaſphemiæ, hinc & peccatum veniale tantum eſſe aiunt Theologi. Si vero aduertit hoc eſſe blaſphemiam, conſiderans verborum ſignificata, non excuſatur: Sicut nec ille qui ex ſubito motu iræ aliquem occidit penes ſe ſedentem.

Nam licet iracundia laceſſita ſoleat delicti pœ- 23
nam minuere, non tamen efficit, quin maneat delictum, per ea quæ no. *in l. Si non conuicij. C. de iniuriis, in c. Si quis iratus, per Doct. ibi, 2. q. 3. & quod habetur in l. Iuriſiurandi. C. de rebus credi. & in l. Quidquid calore. ff. de reg. iuris.* Ebrietas quoque pariformiter nõ excuſat delictũ, licèt diminuat ſiue leniat pœnã, vt probat *text. in l. Omne delictũ, ff. de re milita. ibi:* per vinum aut laſciuiam lapſis capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ mutatio irroganda eſt, & *text. in c. Sanè & in c. Inebriauerunt. 15. q. 1.*

Hinc vulgo dici ſolet: *Quod ebrietas excuſat* 24
culpam à tanto, ſed non à toto.

Cæterum notandum eſt, quod non modo ver- 25
bis, ſed etiam factis blaſphemia committitur. Veluti ſi quis Sanctorum imagines ſerio verberet, cõſcindat, vel in terram proiiciat. ſicut habet textus à contrario ſenſu *in l. Non contrahit, ff. ad l. Iul. Maieſt. ibi.* Nec qui lapide iactato incerto, ſtatuam fortuito attigerit, crimẽ Maieſtatis cõmiſit: ergo ſi ſeriò feciſſet, & non fortuito, bene commiſiſſet: imo plus probat text. *in c. Si canonici in §. Cæterum de offic. ordin. lib. 6.* Quod percutiens tales imagines, etiam non ſerio, grauiter punitur. Ita reprehẽdit per hæc verba: Cæterum deteſtabilem abuſum horrendæ indeuotionis illorum, qui crucis beatæ Mariæ Virginis, aliorumque Sanctorum imagines, ſeu ſtatuas irreuerenti auſu tractantes, eas in aggrauationem ceſſationis huiuſmodi proſternunt in terram & vrticis ſpiniſque ſupponunt, penitus reprobantes: aliquid tale fieri de cætero diſtrictius prohibemus, ſtatuentes, vt in eos qui contrafecerint, vltrix procedat dura ſentẽtia: quæ delinquẽtes ſic puniat grauiter, vt alios à ſimiliũ præſumptione compeſcat, & *ibi glo. in verb. Indeuotionis* declarat, quod tales imagines debemus adorare, & qua adoratione, ibi etiam Dominicus de ſancto Geminiano referens Lapum, quod tantam imaginibus reuerentiam debeamus, quantam illis qui per imagines deſignantur. vnde dicerem, ſeriò ſuperiori modo imagines tractantes, mori obnoxios eſſe per *text. vulgatum, in l. Ex ſenatusconſulto, ff. Ad l. Cornel. de ſica. qui ſic habet* Ex ſenatuſconſulto, eiuſdem legis pœna damnari iubetur, qui mala ſacrificia fecerit, habuerit: quod ſatis verificatur in illo (meo tenui iudicio) qui tali modo ſupradicto res ſacras tractauerit. Quin & Angel. ibidem expreſſe per illum text. tenet, tale delictum morte puniendum: etiamſi referat, alias in facto ſolum manum delinquentis fuiſſe abſciſſam, & idem Angel. in ſua diſputatione, quæ incipit: *refulgenti delitiorum* fortiter contendit, quod ad euadendam ſupradictam

pœnam

pœnam nulla hominum dignitas quicquam excu-
ſat. Alibi Imperator idem impietatis flagitium
ſtricta pœna verbiſq; aſperrimis prohibet *in l. Vni-
ca, iuncta ibi gloſſ in verb grauiſsima, & in Rubro,
C. Nemini licere ſignum ſeruatoris Chriſti* &c. & ibi
Salic. aduerſum religioſos id permittentes.

Ex ſuperioribus igitur iam palam eſt, blaſ-
26 phemiam non modo dictis, verum & factis,
multifariam committi. Nam iuxta tritam ſenten-
tiam, Non minus facta, quam verba loquuntur,
l. Paulus, in exordio, ff. rem rat. haberi. Quocirca
concluſiue nunc dicimus, quiſquis huiuſmodi bla-
ſphemiæ deteſtandum delictum, data opera, ſeriò,
ex conſuetudine & publice commiſerit, iure opti-
mo ad mortem poſſe damnari: Imo capitis vltimo
ſupplicio plectendus eſt. Ita affirmant & conclu-
dunt *Doctor. in c. fin. extr. de maledic. poſt Cynum,
& Petrum in l. 2 C. de reb cred. Bald. & Salice. in l.
2. C. ad l. Iul. Maieſt.* & poſt iſtos *D. Franciſc. Mi-
gnon.* in Commentarijs ſuper Conſuetudinibus
Andegauenſib tit. *De la punition des crimes art.*
27 *C. LXXXII. num.* 17 dicens in † iſtis admodum aſ-
ſuefactionem attendi oportere, teſte Paulo Ca-
ſtrenſ. *in l. Qui per ſalutem, ff. de iureiuran.* Huic
28 ſeruit illud Leuitici, cap. 24 *Educ † blaſphemum
extra caſtra, & lapidet eum populus vniuerſus*, &
ita antiquitus blaſphemi opprimebantur lapidi-
bus, *Numeri. c. 4.* Nec ſemel vel bis id faciendo,
deberet puniri pœna mortis, ſed alia graui pœna
non tam magna, vt ibi habetur in dictis iuribus.
Tamen iſtud intelligitur de blaſphemia publica,
& non ſimpliciter, vt habetur in præallegatis iu-
ribus.

29 Et dicitur publica, quando eſt vulgatiſsima, &
per quam multi conſpicientes ſcandalizati ſunt.
Qui igitur hoc frequenter commiſerit: de quo eſt
text. in c fin. 26. q. 6. ibi, publicum & vulgatiſsimum
crimen eſt, quod vniuerſam commouerit vrbem:
& quod habetur *in l. 3. in princip. C. de ſumma Tri.
& fide cathol. in l Palàm, ff. de verb. ſignific.* vel
alio modo poteſt dici blaſphemia publica, quando
eſt notoria iuris, vel de iure: vt quia blaſphemus
conuictus & condemnatus in iudicio vel facti, aut
de facto, iuxta notata *in c Veſtra. de cohabita. cleric
& mulier. Panorm. in c. Statuimus, extr. de male-
dicis, num. 7. & in fin. ext. de cohabit. clericor. &
mulier.*

30 Enormitatem quoque ſupra ea quæ ante mon-
ſtrauimus, vel hinc cognoſcere licet, quod ne ma-
ledictione quidem dignos, æternoque inferni ſup-
plicio addictos, maledica blaſphemia inceſſere li-
cet, vt eſt text. *in c. Si igitur. 24. qu 3.* Si igitur (dicit
text.) S. Michaël non fuerit auſus diabolo, & cer-
te maledictione omni digniſsimo, iudicium infer-
re blaſphemiæ, quanto magis nos ab omni male-
dicto, potiſsimum Dei, electorumque ipſius, opor-
tet eſſe puriſsimos? Merebatur profecto diabolus
maledictum: ſed per os Archangeli blaſphemia
exire non debuit? quo quidem textu volunt Do-
ctorum nonnulli idem eſſe † blaſphemiam cum 31
maledicto.

Cæterum hic obſeruandum eſt, remiſsionem ir- 32
rogari blaſphemiæ pœnam in Francia, atque in no-
ſtratibus regionibus: quandoquidem ibidem ab
anno Domini 1347. ex edicto Regis Philippi de
Vallois.

Blaſphemantes in Deum, aut virginem ſuam 33
Matrem, primo blaſphemiæ crimine proponuntur
populo in publica pellerina vſque ad meridiem: à
meridie per plateas & vicatim circunducuntur, &
à nebulonibus omni ſpurcitiæ genere conſper-
guntur: nullo mortis genere, imò nulla alia inte-
rim corporali pœna affecti: niſi quod aliquandiu
poſte à inedia cum panis & aquæ paucitate tor-
queantur. Si verò blaſphemiam iterent, nondum
ſatis correpti iſthac infamia, duobus locis iuſſit ip-
ſorum incidi inferius labrum in iuſtitiali thea-
tro. Tertia blaſphemia ſuperius labrum incidit.
Quarta blaſphemia integram concidit maxillam.

Has duntaxat punitiones clementiſſimus Rex 34
conſtituit in iſtos nefarios blaſphemos qui in Bur-
gundia apud Burgundos: & in Francia apud Fran-
cos: & etiam in Curiis magnatum (quod lamentan-
dum eſt) admodum frequentes ſunt, vt norunt qui
ibidem habitauerunt, aut frequentauerunt. Ad hu-
ius quoque Philippi regis clementiam, viſus eſt
voluiſſe edictum ſuum ſtatuere clementiſs. Imper.
noſter Carolus V. quod edidit anno 31. quo blaſ-
phemos carcerali anguſtia in fame & ſiti menſem
vnum puniri iuſſit: poſt hanc pœnam eos quoque
qui blaſphemiam protulerint, iuſſit prætetea in
pellerinam ſubuectos linguæ pertuſione candenti
ferro ſine diſſimulatione puniri. Si quis vero pro-
lixius blaſphemiæ materiam rimari deſideret, per-
legat tractatum pulcherrimum & eruditione refer-
tum ingenioſiſſimi Docto. Domini Ludouici Mõ-
talti Syracuſij, ſuper Reprobatione ſententiæ Pi-
lati; nec non B. Thomam *in 2. 2. quæſt. 13. artic. 1.
2 & 3.*

PRAEVARICATIO Adamum protoparentem 35
exegit paradiſo. Ideo Adam præuaricator dicitur,
quod à recto diſceſſerit. Eſt enim præuaricari, ſe-
cundum Theologos, à lege Dei, quæ rectiſſima eſt,
à præſcriptoque ſui officij, quocunque modo de-
flectere: quanquam in forenſibus litibus aliter ac-
cipiatur.

Nam præuaricatores dicuntur, qui vera crimina 36
fraudulenter occultant; hinc † præuaricator à va- 37
ricando, hoc eſt, tranſgrediendo dictus eſt, qui
ab officij ſui præſcripto deflectit atque aberrat;
vel, vt Vlpiano Iuriſconſultorum Iuriſconſultiſ-
ſimo placet.

Digitized by Google

38 Præuicator eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſſa ſua; quod nomen, Labeoà varia certatione tractum ſenſit, *l. prima, & per vniuerſum titulum, ff. de præuaricato.* Et Marcellus Iuriſconſultus, *in l. 1. §. Præuaricatorem, & ibi Bart. & alij Scribentes, ff. Ad Senatusconſultum Turpilian.*

39 Præuaricatorem fuiſſe ſcribit eum, quo colluderet cum Reo, & tranſlatitio munere accuſandi defungeretur; eo quod proprias quidem probationes diſſimularet, falſas vero accuſationes admitteret. Cicero pro Cluent. An vt præcaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet.

Qualiter autem probetur præuaricatio, videbi-
40 tis apud Bart. & eius ſequaces *in d. §. Præcaricatorem, numero 4.* His additur, quod præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi, quæ non tolluntur manibus: Et ſi quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato: igneq; ue ſuccenſæ comburentur vſque ad nihilum. 2. *Regum* 23. Quonam pacto in veteri teſtamento iure canonico, & ciuili veniant puniendi, ſatis abunde liquet ex ſupra allegatis, atque hoc loco, ſtudio breuitatis, omiſſis.

41 APOSTASIA. elongatio, defectio, rebellio, nuncupatur: Aut ſecundum nonnullos retroſtatio, aut retroceſſio. *can. Non obſeruetis, & c. vltim. 26 quæ. vltima.*

Et eſt trifaria.

42 Prima apoſtaſia perfidiæ, per quam quis recedit
43 à fide, *c. Non poteſt. 2. q. 7.*

Et hæc proculdubio, vt hæreſis, venit punienda
44 Panormitano poſt Hoſtienſem teſte *in c. 1. num. 3. extr. de apoſta.*

Alia apoſtaſia inobedientiæ, id eſt, obedientiæ
45 rebellio, ſiue à ſacra & promiſſa obedientia defectio, qualis fuit primorum parentum Adæ & Euæ præuaricatio.

Similiter eorum qui ſacra Eccleſiæ decreta per-
46 uicaci animo ſpernentes, à ſeſe excutiunt, *c. Si quis venerit, & c. Illud, ext. de maior. & obedient.* Præterea hoc apoſtaſiæ crimen etiam incidunt, quicũque canonicatus aut monachatus decreta ſolenni voto & obſeruatione recepta procaciter, citra vllam pontificiam diſpenſationem, violant, relinquunt & deſerunt: ‡ quod ſolent apoſtaſiam irre-
47 gularitatis appellare, *can. 1. & ibi Panormi. & ſcribentes, ext. de apoſta. & c. vlt. 50. diſtinct.* Ideoque tales vti infames, puniendos cenſuerunt leges ſqualore carceris donec reſipuiſſe noſcantur, & conſtantem obedientiam denuo ſpoponderint: quo ‡ caſu ab apoſtaſiæ crimine leuandi ſunt &
48 prioribus obedientiæ tradendi regulis, *can. A nobis extr. de apoſt. iunct. gloſſ. ſi ibi, in verb. reſipiſcant.* Eccleſia enim (inquit) nõ claudit gremium redeũtibus & reſipiſcentibus, *l. inter. claras. in fin. C. de ſum. Trinitate, & fid. catho.* atque D. Paul. Grillan. In ſuo *tract. de heret. nu. 8. li. 1.* Et præfatæ diuiſionis trimembris perſpicuè meminit gloſſ. celebris *in verb. apoſtaſia, in d. can. 1. extr. de apoſta.* quæ quidem gloſſ. in fine ſui, etiam ‡ ſuſtinet apoſtatam 49
teſtem eſſe, aut alium accuſare non poſſe, *c. Beatus & c. Si quis à vero, 3. q. 4.* Inter crimina quæ animaduerſione digna ſunt,

HÆRESIS eſt grauius & cæteris deteſta-
bilius: eò quod directo contra ipſum Creatorem 50
Deum omnipotentem patratur, eius omnipotentię detrahendo, negando illius diuinitatem, vt habetur, *in c. 1. de ſum. Trinita. & fid. catho. & l. 1. C. eo. tit. & c. Ad abolendam, de heret.*

Non immerito igitur appellatur crimen læſæ 51
Maieſtatis diuinæ, ex quo directò tendit in læſionem & præiudicium diuinæ poteſtatis, *d. c. Ad abolendam, & c. Vrgentis, eod. tit.*

Longè enim grauius eſt æternam quam tempo- 52
ralem Maieſtatem offendere. *c. Non offeramus, 24. q. 1. & d. c. Vrgentis.*

Hæreſi itaque notandi ſunt, quicunque in fide 53
pertinaciter vacillant, qui ſe ab orthodoxa Eccleſia auertunt & ſeparant: qui cum ſancta, orthodoxa, & catholica fide pugnantia ingerunt & docent, aut qui falſam hæreſeos opinionem tuentur, contra Chriſtianæ religionis fidem, *c. 1. & ibi Abb. & Doct. ext. de hereti. ſæpe citato, c. Ad abolendam, c. Inter hereſim, & can. Hæreticus, 24 q. 3. & l. Quinque, §. vlt. C. de hereti.* Quinque igitur requiruntur vt aliquis propriè dicatur hæreticus: I. vt ſit error in ratione, II. Vt error ille ſit contra ea quæ determinauit Eccleſia, in his quæ ſpectant ad fidẽ & bonos mores. III. Vt huiuſmodi error ſit in illo qui Chriſtianam catholicamque profeſſus eſt religionem, aliàs Iudæus, Turca aut Paganus diceretur IIII. Vt huiuſmodi errans aliquam confiteatur de Chriſto veritatem, quæ ſpectat ad ipſius humanitatem vel diuinitatem. Quoniam ſi totum fidei ſymbolum & Chriſtianam fidem abnegaret, non hæreticus, ſed apoſtata cenſeretur. V. Vt huiuſmodi errorem pertinaci & obſtinata mente eligat & ſequatur. Vnde D. Auguſtinus 24. q. 3. c. dixit apoſtolus; Si qui ſententiam quamuis falſam ſuã atque peruerſam nulla pertinaci animoſitate defendunt: præſertim quam non audacia ſuæ præſumptionis pepererint, ſed à ſeductis atque in errorem lapſis parentibus acceperunt: quærunt autem cauta ſolicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi.

Hoc itaque hæreticæ prauitatis crimen plectẽ- 54
dum eſt, non ſolum in plebeis, & infimæ ſortis homunculis, verum etiam in Principibus, Regibus, Imperatoribus, Prælatis, Epiſcopis, & Pontificibus. Curia tamen ſpiritualis ſiue eccleſia proceſſum peragit: Iuſticia vero ſecularis proceſſum abſolutum & iudicatum exequitur, *d. c. Ad abolendam, &*

Digitized by Google

dam, & ibi Pan.n.7. & 12.& c.Excommunicamus,
2.ext. de hæreti.& c. Vt officium, & c.Cum ſecundum
leget. eod. tit de hæret. lib. 6. Vt vt iſthæc iura
præſcribant,eo tamen(nec iniuria) nos vſus per-
duxit, vt conſilia & tribunalia quæuis ſecularia
paſſim nõ ſolũ hęreſeos executionẽ: verũ & cau-
ſæ cognitionẽ, & ſententiæ prolationem aſſumãt.
55 Quod quidem hæreſis crimẽ habet duo extre-
ma ſubſtantialia,ſine quibus id eſſe non poteſt. Al-
terum eſt,quod reſpicit hæreſis initiũ, & hoc ſub-
ſtantiale eſt error in ratione:ſuppleueris tu, quod
ſit error circa ea quæ ſunt fidei,non circa alia. Al-
terũ vero extremum eſt,quod reſpicit complemẽ-
tum,quod eſt pertinacia in voluntate *c.Dixit 24.q:*
3.huius meminit D.Paulus Grillandi,de hæreticis
56 *li.1. nu.6.* Sed hæretici quibus pœnis † plectendi?
Auguſtinus ad Bonifacium refert , ſingulos hære-
ricos decem libris auri multari:Gelaſius Papa exi-
lio damnauit hæreticos. Hieronymus docet ſecan-
das eſſe putridas carnes : ita inquiens: Reſecandæ
ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis re-
pelléda, ne tota domus,maſſa, & corpus & pecora
ardeãt,corrũpantur,putreſcãt,& intereãt. Et infra.
57 Quæ eſt ita miſericordia, vni parcere, & omnes
in diſcrimen adducere? Et Beatus Ambroſius: Hæ-
reſis,velut quædã hydra fabularũ, vulneribus ſuis
excreuit,quæ quanto ſæpius ſuccîditur, tantò co-
pioſius ſuccreſſit & pullulat,igni debite,incẽdioq;
peritura. Auguſtinus *lib.2.contra Gaudentij epiſtolam* de hæreticis inquit. Hoc hominum genus per
Imperatoriam curam corrigi debet. Et ſuper. Ioan.
ad longum docet, Imperatores & Principes catho-
licos ber e'acere quod vtantur gladio contra hære-
ticos: debent enim hæretici affligi & eiici à Princi-
pibus,ſicut Agar fuit afflicta à Sara, quãdo Iſmael
ludit cum Iſaac, *Gen.*12. & ad *Gal.*4. Conſtantinus
Imperator Arriũ cũ adhærẽtibus dãnauit in exiliũ,
quia nolebat adhęrere concilio Nicæno, *l. Manich.*
C. de:hæreti, Theodoſius Imperator puniuit hære-
ticos Manichæos, omniũ bonorum poſſeſſione &
omni ſucceſſione priuauit,admiſit deſuper inquiſi-
tionem fieri poſt mortem, *l. Ariani, C. eod.tit. de*
hæreti.coniuncta l. vltimum ſupplicium, ff. de pœnis
Item decreuit Valentinianus, ne Manichæi in ſolo
Romano conueniendi morandique habeant facul-
tatem : decreuit quoque eos vltimo ſupplicio tra-
dendos, *l Quicunque, §. vltimo, C. eod.tit. de hære-*
tic.ibi, vltimo etiam ſupplicio coerceantur qui il-
licita docere tentauerit. Adde hîc quæ habentur *in*
c.Excommunicamus,2.iuncta gloſſ.in verb.Puniendi,ext.eod.tit. Et vt paucis ſatisfaciamus præfatæ
quæſtioni, qua pœna hæretici ſint plectendi, dicẽ-
dum ſecundum Panorm. *in d.c. Ad abolendam ext.*
*de heretic.*poſt Hoſtienſem, & Ioannem And. quod
58 pœna † ignis. Debent ergo cremari vt colligi-
tur ex Euangelio *Ioan 15.c.* vbi dicitur: *Si quis in*
me non manet , mittetur foras ſicut palmes & areſ-
cet. & colligent eum , & in ignem mittent.

Et hanc pœnã eſſe debitã interpretatur conſue-
tudo,quæ optima eſt legum interpres.*c. Cum dile-* 59
ctus,ex .conſuetudine,& in l. Cum de in rẽ verſo, ff.
vſur. expreſſe textus in l.Si de interpretatione, ff. de
leg. Cõueniunt ergo in hoc lex diuina,canonica,ci-
uilis, & cõſuetudinaria, vt cõmuniter puniatur pœ-
na ignis, vt teſtãtur D.Panorm.& cæteri canoniſtæ
neoterici *in d.c.ad Abolendã* Idemq; prudẽtiſſimus
noſter Imperator Carolus V. edicto ſuo generali
adſtruxit anno quadrageſimo : quo pertinaces hæ-
reticos, & ſectæ alicui nefariæ addictos ignis ſup-
plicio damnat:reſipiſcentes verò viros gladij ani-
maduerſione : mulieres verò putei inhumatione
tollendas præcipit.

Vbi maior eſt culpa, ibi grauior debet eſſe vindi-
cta, *c.Excõmunicamus* 1.§.*Credẽtes,verſ.Sanè,ext.* 60
hæretici. Nec mirũ, quia ſi falſarij monetæ, ſiue pe-
cuniarię, aut alij malefactores (vt infra apertius di-
cetur) per ſeculares Principes iuſtè morti tradũ-
tur: cur nõ hæretici falſarij S.ſcripturæ? Imperato-
res puniũt furta, homicidia, rapinas, adulteria, per-
iuria, cur à minori ad maius non punirẽt hæreſes?
Animaduertendũ autẽ hic eſt, priuſquã extremam
manũ huic materiæ impoſuere ‡ nõ ſolũ verbo, ve-
rũ & facto in hæreſeos crimẽ poſſe quempiã inci- 61
dere : tenent expreſsè Lapus, Abbas, Antonius de
Butrio, & Ioã. Imolẽſis, *in Clem. de vſuris*, D. Fran-
ciſcus Squallacẽ in ſuo elegãti tract *fidei, ſiue de fide cathol.* quos data occaſione cõſulturi videbitis.
SIMONIA eſt ſtudioſa voluntas vel cupiditas emẽ-
di, vel vendẽdi, aliquid ſpirituale, vel ſpirituali an- 62
nexũ, *ita gloſſ.in Rub.in tit.de ſimonia:* de qua qui-
dem materia atq; eiuſdẽ punitione tractatur prima
cauſſa, per omnes quæſtiones ſuas, *c.Præſentiũ, &*
c.Sancitum, 7.qu.1.

In ſimoniacos variè, idq; arbitrariè animaduerti-
tur per Iudicẽ eccleſiaſticũ, vt licet videre per *tit.* 63
& ibi ſcribẽtes, ext. de ſimon & ne aliquid, &c. atq;
locis priùs allegatis, hic ſtudio breuitatis omiſſis.

Intellige autẽ Simoniacũ illũ, qui Sacramẽta ec- 64
cleſiaſtica, beneficia, prælaturas, atq; reliquas dig-
nitates eccleſiaſticas mercatur, aut vendit.

Et huic Simoniæ vitio noſtris tẽporibus multos 65
(quod iure deplorandum) illaqueatos cõſpicimus.

Quoniã & tẽporale & ſpirituale hodie venalitati 66
expoſitũ eſt, vt inquit Anton. *in c. Tuã, columm. 3 de*
ætat. & qualit. ‡ Papa tamẽ non dicitur cõmittere 67
Simoniã, ſi cõfert beneficia vel dignitates accepta
pecunia, ſecundũ Bart. *in l. Barbarius. in 2. colum. ff.*
de offic. Præto. in repetit. vbi dixit ‡ rationẽ eſſe, qt ia 68
Papatus eſt Apoſtolatus, & aut ſanctum facit, aut
ſanctum recipit: quod eſt notandum, contra rabidè
latrantes aduerſus ſedẽ Apoſtolicam: quibus † non 69
eſt licitum apponere os in cælum, ſed licitum

eſt Papæ

Digitized by Google

eſt Papæ æquare quadrata rotundis, *c. Cuncta per mundum, & c. Principalem, 9. q. 3*

70 Et dicitur à Simone Mago, qui fuit primus author huius ſceleris in nouo Teſtamento. Ipſe enim voluit emere gratiam Spiritus ſancti à beato Petro Apoſtolorum principe. Sic Giezi in veteri teſtamento voluit gratiam ſanitatis Naaman Syro vendere, vt 4 *Regum* 5. Horum ac plurimorum etiam exemplorum meminit textus, *in c. Quiſtudet, 1 qu. 1.* quod vide, quò † ſcias ſimoniacorum
71 ibidem recitatorum exitus terribiles.

72 Et præfatam ſimoniam legimus, & iure diuino & humano damnatam *per extrauag. Pauli 1. l. incipientem: Cùm deteſtabile, in exordio, ſub titulo de ſimonia.* Et D. Abbas Panormitanus *in c. Nemo, extra de ſimonia,* † triplicis meminit ſimoniæ, quem
73 conſulito. Ante abſolutionem præſentis materiæ, lubet hic mouere quæſtiunculam non aſpernandã, & ſæpenumero obuiam.

74 Ponamus quendam canonicum A. canonicatum ſuum ſimoniacè adeptum eſſe: Cui eiuſdem canonicatus malè impetrati facienda erit reſtitutio, fabricæne, an capitulo? Pro ſolutione præmittendum, quod ſimoniacus nullum ius acquirit in beneficiis: quare illi nullum in beneficium, aut beneficij fructus ius collatum eſt: eoque iniquè fructus omnes recipit: ſed omnes illos reſtituere tenetur, quos percipit, & ſui hæredes ſeu executores tenentur & adſtringuntur ſub animæ periculo ad reſtitutionem, ſi conſcientiam ſaluam volunt, per *extrauag. Pauli, incipient. Cùm deteſtabile, ſub titu. de Simon.* id expreſsè ordinantem & ſtatuentem: ſed cui fieri debeat reſtitutio, non dicit. Dico igitur, quòd debet fieri Eccleſiæ, in cuius ignominiam cedit huiuſmodi canonicatus adeptio ſimoniaca.

75 Et fit præcipuè iniuria illi eccleſiæ, in qua illicitè recipitur: cùm nullum ibidem poteſt facere ſeruitium Deo gratum: imo cenſendum eſt ipſum
76 † beneficium vacare, cùm tunc habendus ſit tanquam non verus poſſeſſor ſeu rector canonicatus, & hoc certum eſt cedere in ignominiam eccleſiæ, quare illi eidem eccleſiæ facienda eſt reſtitutio, per *nota. in c. De hoc, de Simonia, in c. Ad liberandũ, §. fin. De iudiciis*:

77 Intelligo tamen ſanè, quod huiuſmodi reſtitutio non debeat fieri canonicis ipſis, vt inter ſe eius canonicatus fructus diſtribuant, ſibique ex æquo communicent: ſed vt in vſum & vtilitatem communem ipſius eccleſiæ conuertant, fundando ex huiuſmodi fructibus miſſam, quo cultum diuinum & fructum eccleſiæ augmentent? Aut certè conuertant in vſum fabricæ, per *extrauag. Vrbani 4 alias 5. ſub eod. tit. de Simon. incipientem, Sanè ne in vinea.*

78 Vnde iſto caſu capitulum ſolum habet adminiſtrare huiuſmodi fructus, & in vſum pium conuertere ſicuti diſponuntur † bona vſurariorum quo- 79
rum adminiſtratio reſeruatur Epiſcopo, non vt ſibi applicet, ſed in alium vſum pium ipſa conuertat *per c. Quanquam, de vſur. lib. 6.* quod etiam apparet Philippo Franco *in c. 2 de offic. ordin. lib 6.* SORTILEGIORVM materia amplius ac fuſius nobis meritò hic foret enarranda, quod ea inter chriſtianos (proh deteſtandum facinus) tam impune (eo quod multis incognita) diſſimuletur, & paſſim tam frequens exerceatur. Ne tamen tam abominandi ſceleris imprudens ſimplicibus feneſtram aperiam, qua ad rei notitiam mea explicatione, parum cauta perueniant, ſi negotij huius copiam, & varietatem cunctis articulatius patefecero, ſtatui ab hac materia prorſus temperandum, magiſque operæprecium eſſe, de ea nihil fari, quàm inconſulte aliis ruinæ occaſionem ſuppeditare. Verùm enimuero, quum in hoc læſæ Maieſtatis diuinæ crimine verſemur, aliquid enucleaſſe contenti, ea duntaxat & obiter hic detegere ſtudebimus, quæ ſimplicibus officere nequeant, & doctis ampliora inquirendi materiam præbeant. Principiò igitur, ne ex ignotis procedamus, diſcutiendum & examinandum aſſumpſimus, quid ſit Sortilegium generaliter ſumpto vocabulo, pro omni ſuperſtitionis ſpecie?

Sortilegium eſt quædam ſuperſtitio illuſoria & 80
ſummè noxia, qua vtitur homo Dæmonis miniſterio, vt habetur *26. q. 5. in ſum. & 26. qu. 2. c. Qui ſine ſaluatore, l. Nemo, & l. Multi. C de maleſic. & mathe.* & S. Thom. *in 2. 2. q. 95 art. 3. in tit. de ſuperſtitio & notat. in c. 1. & 2. de ſortil.*

Et ideo ſortilegi, diuinatores, & malefici, hanc 81
diabolicam ſuperſtitionem profeſſi, dicuntur hoſtes humanæ ſalutis, & humani generis inimici credendi ſunt, *l. Et ſi excepta, & l ſi tal. Cod. eodem titul.*

Euidenter nunc ex hoc apparet quis propriè 82
dicatur ſortilegus.

Textus enim *in can. Sortilegi, 26. quæſt. 1. dicit,* 83
quòd ſortilegi nempe proprie hi ſunt, qui ſub nomine fictæ religionis, per quaſdam (quas Sanctorum ſeu Apoſtolorum vocant) ſortes diuinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcunque ſcripturarum inſpectione futura promittunt: ex quo extra notatur, quod iſti ſortilegi & incantatores ſub falſo quodam & ficto religionis nomine, vtpote Apoſtolorum vel aliorum Diuorum authoritate, ſua conficiunt ſortilegia: & hinc eſt, quòd iſti incantatores, & maximè mulieres in ſuis ſortilegijs & incantationibus (quas vulgo vocant) ſæpius dicere iubent eos quos ſuis maleficijs ſeducere curant, aliquot orationes Dominicas: aliquot enarrare Pſalmos: elargiri eleemoſynam: aliquam ſubire peregrinationem: corporis macerationem, & ieiunium,

Digitized by Google

nium, aut ſimile apertæ pietatis officium, quo ſcilicet incautis, huiuſmodi religionis ac pietatis ſpecie, facilius imponant, & ad ſuam perfidiam (deſerta vera Chriſtoque digna fide) nequiter ſeducant, aut certè aliquot oratiunculas legendas mandant in cultum, gloriam atque pro præſidio alicuius Diui, cui ſeſe totos, ſuaque voto apparenter nuncupare ſimulant: quaſi iſtius Diui præſidio ac ope cũcta adminiſtrent, & tanquam omnia pia ſint, ſancta ac ſalutaria, quæ per ipſos in tali negotio gerantur: quum tamen omnia ficta ſint, falſa, ſuperſtitioſa, ac diabolica: nempe ſolius Dæmonis artificio omnia patrantes, quæ ficto cultu, falſiſque votis Sanctorũ peragere ſimulant. Hoc tamen piè Lector velim intelligas, me hoc vocabulum (Sortilegium) non ſtricte, ſed largius hic accipere, nempe pro omni
84 ſpecie ſuperſtitioſa, † ſiue ea malefica, ſiue amatoria, ſiue diuinatoria fuerit. Sunt enim iſtius diabolicæ ſuperſtitionis nomenclaturæ tam variæ: formæ præterea ac ſpecies, non minus diſſimiles, quã diuerſæ, vt ſingulas ſuis certis ac peculiaribus definitionibus commonſtrare, laboris foret cum infiniti, tum ſuperuacanei. Quocirca vno hoc ſortilegij nomine, omnes ac ſingulas maleficiorum aut incantationum ſpecies (in ſubſtantia etiam differentes) comprehenſas volumus: quod ſolum etiam requiritur ad eſſentiam veræ definitionis, *Bart. teſte in l. 1. ff. de teſtam.* Et ſecundum hanc largam acceptionem, is dicitur ſortilegus, qui diabolicam ſuperſtitionem profeſſus, noxia quæque, ſuperſtitioſa ac eluſoria, Dæmonis inſtructione, componit. Vxor (*noxia*) continet ſpecies amatorias & veneficas. Particul. (*eluſoria*) continet ſpeciem diuinatoriam. Verbum (*ſuperſtitioſa*) complectitur ſortilegia, quæ fiunt ad ſanandum maleficiatos, vt *l. Eorum, l. Nemo, & l. Multi. C. de maleſic. & mathe. c. 2. de ſortileg. c. Sortes & c. ſeq. 26. 5.* Porro ſortilegorum profeſſio duplex eſt, vna tacita, altera expreſſa: quarum infra meminerimus.

85 Hic autem ſeſe offert quæſtio, à quibus fuerunt inuenta hæc ſortilegia: quique fuere primi authores, qui ea inter mortales inuexerunt? Dic quod Perſæ ac Chaldei qui ceteris curioſiores, naturæ etiam ſecreta abditiſſima perrimari conati ſunt: adeò vt ne hac quidem rerum notione contenti quas humana induſtria perueſtigare poteſt honeſtæ magiæ limitibus tranſgreſſis; ad curioſam & impiam Dęmonum illuſionem & impoſturam prolapſi ſint, *c. Igitur genus, 26. q. 4.* Si quis autẽ plura hic deſideret quid ſit ſortilegium, & quis ſortilegus, videat Archid. *in c. Accuſatus, §. Sanè, de hæreti. lib. 6. & in ſumma confeſſ. in tit. de Sortileg. 2. & 3. quæſtio Hoſtienſ. & Ray in ſumma, eod tit. & S. Thom. ſecunda 2. q. 95. int. De ſuperſtitio. verſ. Ad quartum dicendum.*

86 Hoc tamen impræſentiarum admonitum te velim piè lector, multas ac diuerſas eſſe ſortilegiorũ ſpecies, iuxta diuerſas hominum profeſſiones, & varias formas, quibus illa conficiunt. Præcipuæ verò & capitales ſpecies ſunt tres, nempe, Diuinatoria, Amatoria, & Venefica. Prima dicta eſt diuinatiua, quòd per illam iſti ſortilegi vſurparunt ſibi nomen diuinatoris per quam futura quædam præſentia, vel præterita nobis ignota, vaticinari conantur, *c. Non oportet, 26. q. 5. & d. l. Nemo, C. de maleſic. & mathe. ibi diuinandi curioſitas, &* ſecundum hanc acceptionem Sortilegium proprie & ſtrictiſſimè dicitur: habetque nomen à ſorte, quæ in hac materia ſumitur pro arte diuinandi, & hoc modo ſumpſit text. hoc verbum, *in c. Sortilegi, 26. quæſt. 1.*

Diuinationis autem ſpecies ſunt variæ. Prima 87
eſt, quæ fit per manifeſtam Dæmonum inuocationem, pertinetque ad necromanticos. Secunda fit per ſolam conſiderationem diſpoſitionis vel motus alterius rei. Hæc augurium eſt. Tertia eſt, dum facimus aliquid, vt nobis manifeſtetur quiddam occultum, quod ad ſortes pertinet: & iſta duo vltima fiunt per tacitam Dæmonum inuocationem. Vbi ſub quolibet vno iſtorum generum rurſum diuerſæ ſunt ſpecies. Secunda verò ſpecies ſortilegiorum, dicitur amatoria, quia fit propter amorem libidinoſum: & vt plurimum, ad inflectendum pudicos animos ad libidinem, tam mulierum quàm virorum, ſed frequentius mulierum, *l. Eorum, in princ. C. de maleſic. & mathe. l. 3. §.* Hæc adiectio. *ff. ad l. Corneliam de ſicariis, & Si quis aliquid, §. Qui abortionis. ff. de pœnis.*

Vbi fit mentio de poculo amatorio. Et qua pœ- 88
na plectendus erit, quiſquis tali poculo porrecto male compoſito, aut male temperato, alterius bibentis ſuſtulerit vitam? Apparet prima facie dicendum, quod aliqua pœna extraordinaria relegationis, vel ſimili, ex quo homicidium illud nequaquã fuit commiſſum dolo & cum occidendi propoſito, ideo non debet puniri pœna vltimi ſupplicij, *l. 1. §. Diuus, & l. Diuus ff. ad l. Cornel. de ſica.* Tamen cõtrarium dicit text. *in d. l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis.* quod ſi caſu moriatur, qui vel quæ poculum prædictum abſorbuit: qui tradidit, vltimo ſupplicio puniendus eſt: licet dolo nõ dederit, ſed bono zelo: & hoc eſt quia res ipſa eſt mali exépli.

Et quo notandus eſt caſus admodum ſingularis, 89
in quo quis punitur pœna vltimi ſupplicij pro homicidio cõmiſſo, ſine dolo & intẽtione aliqua occidendi, contra diſpoſitionem iuris communis, *in l. Lege Cornel. & l. Diuus, & l. 1. §. Diuus. ff. ad l. Cornel. de ſica. & l. Is qui cum telo, Cod. eod. tit.* quæ habet, nunquam pœnam mortis inferri pro homicidio commiſſo ſine dolo & propoſito occidendi: imò in caſu prædicto lata culpa minimè æquiparatur dolo, vt ſignanter ait *Bart. in d. l. Lege Cornel.*

hic

Digitized by Google

hic enim nulla ratio , neque præſumptio contra ipſum, qui dedit poculum amatorium, militat.

90 Et qua pœna afficiendus , quando non fuit ſubſecuta mors: ſed alius turpis effectus? Ad hoc reſpondendum cēſeo, quod iure ciuili humiliores in metallum perpetuo damnantur: honeſtiores verò propter malum exemplum, & turpitudinem finalis intentionis, in inſulam , dimidia parte bonorum ſuorum confiſcata, perpetuo relegantur : Ita *text. cum gloſ. in d. l. Si quis aliquid §. Qui abortionis. ff. de pœnis.* Tertia ſortilegiorum ſpecies eſt, venefica ſiue malefica , quæ cæteris multibus partis eſt pernicioſior, eoque magis execranda per quam infinita mala ſuppullulat: tot infirmitates: tam varij morbi: tot calamitates, humana pariter ac brutorū corpora excarnificantur : adeo , vt ad duriſſimam mortem non rarò viuentes adigantur, hi citius, illi vero tardius Citius enim iſtiuſmodi malefici perimunt, quotieſcunque compoſitio malefica valde præſentanea eſt, & plurimum habet veneni . Qua ratione autem id fit, cautus hic prudenſque. prætereo. Tardius vero mortem infligant, quū longis cruciatibus corpora ita cōficiunt, adeo exinaniūt, vt eorum vniuerſa virtute contabeſcente, tandem emori cogantur. Quocirca non perperam ſpecies iſthæc malefica dicitur, ab enormitate ſcilicet maliciæ, in quam directe perpetuo vergit, *l. Eorum ad exordium. & l. Multi. præallegatis.* Hinc fit quod lex vocat iſtos humani generis inimicos , vt qui ſemper tendunt ad hominum internecionem. Obſeruandum prætereà hoc loco, variis modis iſtos maleficos, ſuo maleficio hominis (diuino ſemper permiſſu) adigere ad mortem.

91 Sunt enim, qui ſola carminis potentia homines aliquando interimunt , abſque vllo veneni hauſtu S. Auguſtin. teſtante *lib. 10. de ciuitat. Dei* cuius dictum inſertum eſt *c. Nec mirum. §. Magi 26. q. 5. l. Et ſi excepta, in prin. C. de maleſic. & mathe.* eoque alibi appellantur hoſtes communis ſalutis *l. fin. in exor. C. eo. tit.* Quidam vero reperiuntur qui eadem arte, eademque profeſſione magica inſtructi , ſupradictas infirmitates, & maleficas pollutiones ab affectis , languidiſque corporibus eripiunt, corporaque maleficio infeliciter concuſſa , breui tempore ſanant : ita maleficia maleficio propulſantes: quibus autem medelis , quibus remediis, haſce curationes ſuas conficiant , & maleficas illas pollutiones remoueant , referre nefas eſt. Neque putandum eſt curationes huiuſcemodi fieri poſſe, abſq; ſcientia ac notitia maleficæ artis, & Dæmonis inſtructione . Non enim maleficæ illæ pollutiones vnquā deſtrui ſolent, niſi per eiuſdem artis magiſtros, qui iſta diabolica profeſſione bene inſtructi, ac quoquo modo particeps fuerint ; quia malefica ipſa abſque Dæmonis miniſterio & ſuffragio (ſiue rebus ipſis, ſiue verbis fiant) cōmuniter nec inferri corporibus ſolent, nec ab eis tolli : & hoc eſt, quod ait S. Auguſtin. in lib. de ciuitat. Dei prout refertur in *d. c. Nec mirum, in fi. 26. q. 5.* quod huiuſmodi remedia & medelas, ars non commendat medicorum: vt quæ non ex arte, quam naturalis ſcientia profiteretur, proueniant : ſed ex impoſturis Dæmonum. Quandoquidem naturalis medicina, & omnium phyſicorum & chirurgicorum ars tota, communiter non ſufficeret ad ſanāda huiuſmodi corpora maleficiis affecta, & remouendū eas pollutiones , quæ Dæmonis opera & ingenio corporibus fuerunt inſertæ, quum eadem artis pe-
ritia, eodemque ſuffragio tollantur, oportet † cuius 92
arte fuere inflictæ, iuxta illud: Cuius † eſt condere 93
eiuſdem eſt & ſoluere, & † cuius eſt condemnan- 94
di facultas, eius eſt abſoluendi libertas, *l. Condemnare. ff. de re iudicat. & l. Nemo qui, ff. de reg. iur.* Nihil tam naturaliter connexum, quod eodem genere diſſolui non poſſit, *l. Nihil tam naturale, ff. de reg. iur.* Sanare igitur hic & morbos inferre, eiuſdem ſunt artificij.

Quin & hoc notandum eſt , morbos quoſdam 95
naturalibus etiam ex cauſſis ortos, nempe ex veneni, aut toxici illati efficacia, ne poſſe quidem perpetuo curari per naturales operationes contrarias, hominibus cognitas : ſed Dæmonis ope hos aliquando citius propelli.

Nec hoc mirandum, eſt enim Dæmon ſecreto- 96
rum morborum , ac rerum naturalium longe peritiſſimus, eoque ob cognitam omnium rerum vim, virtutem, ac medendi efficaciam, medicus exactiſſimus: quam curandi artem nulli (quātum in ſe eſt) reuelant, niſi ſibi fidentibus , ac diabolicam hanc artem profeſſis, atq; hinc fit , vt vulgus dicat morbos huiuſmodi per nullos naturales medicos poſſe curari : ſed per eoſdem tantum magos & incantatores, aut per alios eiuſdem profeſſionis, & artis: qua arte aliis & maleficia inferunt, eadem & illata denuo citius eripiunt: ſed non niſi inſtructi tollunt Dæmonis ope, vt habetur per S. Tho. *in ſecunda, 2. q. 95. ar. 6. & l. Eorū, § fin. C. de maleſic. & mathe.*

Non eſt tamen, quod quiſpiā putet hæc remedia 97
de iure ciuili eſſe prohibita: aut vlla pœna de iure ciuili afficiendos, quicunque hoc artificio illata incommoda profligunt , licèt id agant arte malefica, vt eſt text *in d. l. Eorum § fin.* tamen de iure Pontificio ſiue Canonico (cui hoc in negotio haud du-
biè ſtandum) non † licet aliquo modo hominem 98
maleficiatum contrariis maleficiis liberare, *c. Admoneant. 26. qu. vlt.* Supereſt nunc, vt & alias ſortilegiorū ſpecies aperiamus: quę ſunt quodāmodo ſpecies ſubalternæ ad illas ſuperiores: quæ finē & effectū ipſorū ſortilegiorū veriùs reſpicere videtur quam principiū: infràſcriptæ vero reſpiciunt finē, principiū, & mediū: diuerſis nominibus nuncupātur , ſecundum diuerſos modos ac formas, quibus confi-

Digitized by Google

conficiuntur: & eiſdem viciſſim nominibus ap-
pellantur eorum artifices: nempe ab ipſa arte, quā
exercent, titulum referentes.
99 Redeamus nunc ad primam ſpeciem, quæ eſt di-
uinatoria: quæ inter ceteras obtinet principatum:
in quam complures homines capti vel decepti ſæ-
pius incidunt, quàm in alias. Natura enim humana
& illorũ maximè, qui ſunt curioſi, natiuo quodam
appetitu fertur in deſiderium cognoſcendi ea quæ
ſuperiora, quæque maiora ſunt naturali ſcientia &
ab humano intellectu nimis abdita.
Hinc fit, vt ferè conſpiciamus iſtos fortilegos
100 necromanticos, magos, hiſque ſimiles, quotieſcũ-
que ſtudent operibus & ſuperſtitionibus ſuis fidẽ
adhibere (licèt extranei ſint & penitus ignoti) quę-
cunque alicui vel longinquo tẽpore prȩterito eue-
nerunt, tanquã ad vnguem eidẽ, ſicuti acciderunt,
referre ſolere: quorũ relatione, ſi cum veritate cõ-
ſentiant, vehementer hominum mentes ad ſe alle-
ctant, vt horum veritate circumuenti tandẽ etiam
credere incipiant, quæ ſunt falſiſſima. Hæc autẽ ita
fieri confirmat S. Auguſt. *in lib. 10. de ciuit. Dei*, re-
lata per ſacros Canones *in c. Nec mirum*, §. *Nullum
ſuffragiũ*, 26. q. 5. ſub hac enim ſpecie plures militãt
magiſtri. Et huius ſpeciei maliciã exaggerat peccã-
tiũ multitudo, quòd eã fere malefici profitentur.
101 Quæ vti clarius innoteſcat, in quatuor riuos ſeu
ſpecies eam deducere par eſt, iuxta numerum qua-
tuor elementorum, in quibus exercentur. Primum
videlicet Geomantia, à *γαῖα*, quod eſt terra, &
μαντεία, id eſt diuinatio, quaſi terreſtris diuinatio
Hydromantia, quæ fit in aqua; ab ὕδωρ, quod eſt
aqua, Pyromantia, quæ fit in igne, à πῦρ, quod eſt
ignis. Et Aeromantia, quæ fit in aëre. Hinc dicti
ſunt Geomanti, Hydromanti, Pyromanti, & Aëro-
manti, qui artes ipſas in iis elementis profitentur
vt exponit *tex. in can. Igitur genus, in prin. 26. q 4.*
quæ verba fuerunt aſſumpta ex dictis ſancti Au-
guſt. *in li. de natura Dæmonum*, & Hoſtien. in ſum-
ma, *eodem tit in exordio.*
102 Quorum profeſſorum, alij dicti ſunt diuini, qua-
ſi Deo pleni. hi enim diuinitate ſe plenos eſſe ho-
minibus perſuadent, & hac aſtuta fraudulentia ho-
minibus futura cõiectant. Alij incantatores dicun-
tur, nempe qui artem verbis tantum peragunt, qui
aliquando tantum carminis potẽtia valent, vt ver-
bis ſuis, abſque aliquo veneni hauſtu interdum oc-
cidant, vt habetur *in d. c. Nec mirum, in princip. 26.
quæſt. 5.* Quidam alij ſunt arioli, ſic dicti, quia cir-
ca aras idolorum nefarias preces emittunt, & fu-
neſta ſacrificia offerũt: quibus celebritatibus Dæ-
monum reſponſa ſuſcipiunt. Alij dicuntur haruſpi-
ces, quaſi horarum inſpectores. Hi enim obſeruant
tempora, dies, horas, & momenta, ex quorum ob-
ſeruatione, bona vel mala futura prædicunt. Hi
quoque inteſtina pecudum inſpiciunt, ex quibus
futura vaticinantur. Alij ſunt auguros, qui volati-
bus ac auium garritibus intendunt, quorum exer-
citium, augurium, quaſi auigerium dicitur: quòd
quid aues vocibus aut volatibus gerant, obſer-
uent. Alij dicuntur Pythoniſſæ, qui quadam ſu-
perſtitione Diabolicam profeſſionem ſectantur
a Pythone, id eſt, Apolline dicti, qui auctor fuit
artis diuinandi. Alij ſunt Aſtrologi, qui ex aſtro-
rum conſideratione quippiam vaticinantur. Ars
profecto hoc tempore nuſquam non gentium,
& celebris, & apud nonnullos multæ fidei. Ve-
rum an iſthæc vaticinatio iure ſit permiſſa, ex cau-
ſa prudentiſque nunc prætereo. Alij dicuntur Ge-
nethliaci, ſic vocati propter natalitiorum cõſidera-
tiones. Obſeruant enim hi diem natalis & horam
alicuius, mox per duodecim cæli ſigna, ſiderum-
que curſus, cum ad iuſtum numeri calculum refe-
runt: vnde ipſi prædicunt felices aut infelices fu-
turos euentus; imo & mortem interdum. Alij deni-
que ſunt ſaltores, ſic dicti, quod membri cuiuſ-
piam palpitatione, aut ex trepido ſaltu, neſcio
quid proſperi, aut aduerſi mox euenturum debla-
terant. Hactenus enumeratę ſpecies omnes decla-
rantur per text. *in d. c. igitur genus.* Adiiciam ipſe
ſuperioribus Necromantiam, quæ eſt per mortuo-
rum cadauera, ſiue ex inſpectione mortuorum di-
uinatio, † dicta à νεκρὸς, id eſt, mortuus, & μαντεία. 103
id eſt, diuinatio.
Hinc dicti ſunt necromantes vel necromantici, 104
quorum incantamentis videntur reſuſcitari mor-
tui: aut certè ex mortuorum inſpectione miranda
futura diuinant, dum mortuorum cadauera allo-
quentes, & ab ipſis mutua reſponſa ferentes, ne-
ſcio quid deliramentorum leuiuſculis hominibus,
diabolica illuſione perſuadere conantur. Porrò
quoties hæc peraguntur, necromanticis iſtis mos
eſt, cadauer conſpergere ſanguine: quod Dæmones
cruore delectari ferantur.
Hinc quotieſcunque fit necromantia, cruor 105
aquæ miſcetur, vt Dæmones ſanguinis colore fa-
ciliùs prouocarentur, vt habetur *d. can. Nec mirum,
26. q. 5. in* §. *Necromantici:* Hæc tamen non doctis
ſed rudioribus commonſtrare volebam.
Cæterũ rogatus à quoquã, quinã ſint profeſſores 106
ſiue magiſtri qui 2. & 3. ſpeciẽ ſortilegiorũ exerce-
re ſolẽt, paucis reſpõdebis, eos ipſos eſſe, qui ſunt
profeſſores artis amatorię. Rurſus in illa ſortilegi-
orũ ſpeciẽ militare eoſdem qui in venefica ſpecie
profitẽtur, quoſque magos appellari diximus, hoc
eſt, qui artẽ magicam profitẽtur, vt inquit text. *in
d. l. Eorum, in princ. & in d. c. Nec mirum.* §. *magi.*
Eoſdẽ prȩterea vocamus maleficos, nẽpe ob faci- 107
norũ enormitatẽ, vt ait tex. in prȩallegato. §. *magi.*
Hinc factum eſt, vt ius ciuile hos vtriuſ- 108
que artis magiſtros, ſcilicet amatoria ſortilegia
perpetrantes, & venefica, æquiparauerit, non

minus

minus in facto, quam in pœnis: pari ſupplicio in ambos animaduertendum decernens. *d.l.Eorum,in princ. & l.Si quis aliquid.§. Qui abortionis. ff de pœnis.* Verum an idem fiat de iure Canonico (quod eadem ſit in vtroque pœna conſtituta, aut diuerſa) hic breuitatis cauſa prætereo. Sunt præterea alij qui dicuntur incantatores, qui ſola potentia carminis perſtringunt hominum mentes: hi ſolent vt plurimum in 3. ſpecie militare. Item quidam alij, quos ſuprà in prima ſpecie expreſſimus, in hac 3 ſpecie ſæpius ſe exercent: quales ſunt arioli, qui in ſuis ſacrificijs & immolationibus adiungunt quandoque imagines ceræ vel cretæ recentis, illas iuxta feruentiſſimum ignem apponentes, vel acubus earum capita vel latera perforantes, baptizantes, atque complura alia turpia & nefanda facientes & committentes, quæ omnia ad 3. quoque ſpeciem referenda ſunt. Quin & necromantici ſimiliter ſæpius ſolent in 3 ſpecie laborare. Cæterum quum in hunc ſortilegiorum campum, vt ampliſſimum, ita multò certè teterrimum inciderimus, non ab re me facturum arbitratus ſum, ſi aliquanto penitius rudiuſculos in ipſius amplitudinem perduxero. Non ergo huius diſciplinæ nefariæ cuiquam author exiſtere cupiam, quod nec in ſuperioribus, nec in ſequentibus intendero: ſed vti triuialibus (quod pace ipſorum dictum ſit) iudicibus huius rei latiorem notitiam ſuppeditarem, ac examinis faciendi rimulas potiores commonſtrarem.

109 Quocirca noueris, velim, duplicem eſſe ſortilegiorum profeſſionem: tacitam ſcilicet, & expreſſam. In genere intelligas oportet, de cuiuſcunque ſpeciei profeſſoribus.

110 Tacita autem profeſſio, eſt promiſſio quædam, quam quis facit alteri profeſſo, de obſeruando quæ ſibi mandauerit, ſub promiſſione, quod grandia facturus ſit & mirabilia: quod in vita ſua futura cognoſcet, & multa alia his non diſſimilia: dummodo cum fidei catholicæ renunciatione, & pertinaci Sacramentorum Eccleſiaſticorum contemptu: vnde pollicebitur quod totis viribus cultui, & obſequio adhærebit ſui magiſtri, ipſumque ceu verum Principem adorabit: ipſique omnem veræ adorationis cultum ſub idolorum forma exhibebit, & alia huiuſmodi turpiora pacta: quod cuncta deniq; opera per ipſum facienda in illius nomine & deuotione confecturus ſit.

111 Dicitur autem iſthæc profeſſio tacita, quod non fiat, nec pacta ſit propriè cum ipſo Dæmone, ſed cum Dæmonis miniſtro. In qua tamen etiam multæ interueniunt cæremonioſæ ſolennitates extrinſecæ, quæ vſu venire ſolent in profeſſione expreſſa: veluti ſolennis ſtipulatio, fides præſtita per iuramentum de obſeruatione promiſſorum: item obſequium & ratæ fidei pactum cum Dæmone, vnà cum abominanda abiuratione fidei Chriſtianæ, & alijs in ea requiſitis, *vt in c. Qui ſine ſaluatore, 26. q. 2 & vide ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 3 & 6.* vbi fit mentio de vtraque profeſſione, & pacto habito cum Dæmone, ſcilicet tacito, & expreſſo. & *eod tit. qu. 10 in fin* quam ſubmiſſionem, & ſui obſeruantiam ipſe Dæmon poſtea ratam habet: redditque ob eam ſe facilem ad obſequendum eorum votis, ac appetitui: non minus quàm voluntati eorum, qui expreſſa profeſſione Dæmonis, ſua ſortilegia exercere ſolent, vt ibi notatur, *& l. Nemo. & l Eorum, in princ. C. de malef. c. & mathe.* ſæpiuſcule prææallegatis, *& in c 2 de ſortileg.* vbi dicitur de illo, qui occulti furti inueniendi cupidus inſpexit in aſtrolabium: Huius quoque tacitæ profeſſionis apparet meminiſſe textum, ſi accuratius ipſius verba diſcutiantur, *in d. c. Nec mirum, §. Necromantici, verb ad hæc omnia:* vbi poſt enarrata aliquot certa remedia, quibus affecti, id eſt, maleficiati ad priorem ac integram corporum valetudinem reſtitui ſolent, ſubiunxit textus hæc omnia fieri arte Dæmonum, ex peſtifera ſocietate hominum cũ cacodæmonibus exorta.

Altera vero dicitur profeſſio expreſſa; nempe, quæ fit expreſsè cum proprio Dæmone. 112

Iſthæc rurſum eſt duplex: vna dicitur ſolennis ſiue publica, altera verò priuata. 113

Solennis autem & publica ea eſt, quæ fit cum Dæmone publicè, in maieſtatis ſuæ ſolio, Principum more reſidente, ad vniuerſales congregationes omnium ſtrigarum & maleficorum, necromanticorum, & cuiuſcunque generis profeſſorum, certis nocturnis horis, locis, & temporibus, Dæmonis arbitrio conſtitutis: Vbi coram vniuerſis adſtantibus iſthæc fit profeſsio. 114

Priuata verò profeſsio eſt illa, quæ fit cum ipſo Dæmone, pacto expreſſo, & cum iuramento, citra vllas tamen ſolennitates, & extra omnium hominum cœtum: vnde de iſtis dicitur *Eſai. 28. c.* Dixiſtis, percuſsimus fœdus cum morte & cum inferno fecimus pactum: & de hac fit mentio *in ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 4. in princ. & q 6. & 12* Fit hæc profeſsio quandoque eiſdem ſolennitatibus, quibus hodie fieri conſpicimus veras & ſolennes profeſsiones monachorum in religione Chriſti, vbi ad vitam monaſticam degendam, abnegant mundum cum ſuis vniuerſis oblectamentis præſtigiariis. Ita hi contrà, abnegato Deo, deſerto Chriſto ſeruatore noſtro, ac renunciata fide cum contemptu Baptiſmi, ac cum contemptu reliquorum eccleſiæ Sacramentorum, vni Dæmoni adhæreſcunt, cui ſe totos deuouent & ſpontanea obedientia conſecrant, cum arctiſsimo iuramenti ſacramento: adeo vt hinc iure efficiantur ipſius ſubditi, & (vt ita loquar) Dæmonis vaſalli coniunctiſsimi. Atque ex hac, hominis ſcilicet & Dæmonis exitiali ſocietate, 115

ſocietate, naſcitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines heu miſeri doléda mala (permiſſu diuino) & turpiſſima opera, relatu nequiora conficiant, *vt in ſum. confeſſ. eo. tit. c. 3. & 4. in exordio.* Ij verò qui expreſſam profeſſionem fecerunt, reddunt etiam expreſſum adorationis Dæmoni cultum, per ſolennia ſacrificia, quę ipſi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis noſtram ſimplicitatem fallerent) diuinum cultum cum ceremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibuſdam & orationibus, cum his aliis ſimilibus, quibus inſtructi ſunt & docti, quibuſque Cacodæmonem, ſuum exitiale exitium, inceſſanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos felices colimus & adoramus vnicè vnicum Ieſum Chriſtum D. N. cum patre, ac cooperatore S. S. omnium viſibilium pariter, ac inuiſibilium omnium creatorem & rectorem maximum, *26. q. 5. c. Contra idolorum. gloſſ. in c. Accuſatus, §. Sane, de hære. lib. 6. & in ſumma confeſſ. eod. tit. q. 2. & 3 & c. Non obſeruetis, 26 q. 5. & eadem cauſſa, & quę. 2. Quis ſine ſaluatore.* Hic autem cultus, vel ex eadẽ ſatanæ ſuperbia ſuppullulat & erumpit, qua olim ſe Deo ſuo æquare cupiens, ſolium ſuum in Oriẽtem indignè conabatur euehere, quò Creatori ſuo appareret æqualis. Quà quidem ſuperbia necdum extincta, Dæmon Dei ſui adorationis æmulator ſtrenuus, ab hominibus quoque pari ritu ſe adorari patitur & concupiſcit. Quod autem eadem ſuperbia in ipſo etiamnum duret, teſtis eſt S. Tho. *in ſecunda. 2. q. 95. art. 5,* & S. Aug. *in lib 10 de ciuit, Dei.* cuius dicta tradita ſunt *26. q. 5. cap. Nec mirum §. Auguria, ver. ſed hoc quoſdam fallit. & verſ. ad hoc vbi dicitur.*

116 Quòd ſatanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus. hinc quicunque interueniunt in dictis ſacrificiis expreſſe ipſum ſatanam adorantes, cæteris ipſi Dæmoni multo quidem ſunt chariores, adeò vt nihil ab ipſo petant, quod non ilico aſſequantur. modo id à Deo datum, ac ſuæ poteſtati conceſſum fuerit. Porrò ſi id ipſi negatũ fuerit petitores ſuos exaudire nequiens, tam eſt tamen malignus ſatan, vt petita ſe præſtare poſſe iactitet, ac poſt præſtanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illuſionibus ſuos profeſſos miſere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod ſortilegia & maleficia, quæ per iſtos fiũt, cæteris magis atrocia atque efficaciora, quandoquidem diabolus ſummopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmium recipit. Hos autem hinc penè dignoſces, quod tales ſæpè ſoleant ſtruere imagines, aut ſtatuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, ſimiliumq; materiarum, teſte S. Auguſt. *in lib. 21. de ciuit. Dei,* hæc verba notante; quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, ſignis, & carminibus magicorum, non tãquam animal cibis, ſed, vti ſpiritus ſignis: quia enim homines in ſignum ſubiectionis ipſis offerunt ſolemnia ſacrificia, & proſtrationes ſubmiſſas faciunt gaudent ſummopere huiuſmodi reuerentiæ ſigna ſibi exhiberi. Alliciuntur autem diuerſi Dæmones diuerſis ſignis, pro diuerſitate ſcilicet vitiorum ipſis conuenientium Verba ſunt S Auguſtini relata per S. Thom. in tractat. 44 *diſp. primæ partis, in tit. de mira. q. 10. verſic.* Reſpondeo in fine, quæ ibidem vide Rogare autem poſſet quiſpiam curioſulus: quibus locis quibuſve temporibus hæc † ſortilegia fieri conſueuerunt? 117

Deinde vbi ſortilegi, hiſque ſimiles alij conueniri 118
ſoleant? huic paucis reſpondeatur: huiuſmodi
ſortilegia † plerunq; in locis ſilueſtribus, occultis, 119
ſubterraneis, & ab hominum conuerſatione remotis: In locis longè diſſitis, caducis caſtellis, & deſertis: ſemperque intempeſtæ noctis tenebris fiere ſolere, vt nota *in c. Epiſcopi, 26. q. 5* cuius duplicem rationem eſſe comperi. Prior eſt, quod Dęmon poſt fœdum caſum ex paradiſo, effectus fuit obſcurus & tenebroſus, vt habet communis omnium Theologorum ſententia, & maximè S. Thomæ in *tractatu 44 quæſtione 16 articul. 1. & 6. in titul. de Dæmoni.* Atque hinc cõuincitur, ab authore tenebricoſo, lucíſque, id eſt, iuſtitiæ, virtutis, veritatiſque oſore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri poſſe. ſed cuncta atra, horrida, & tenebricoſa flagitia ab eo ſolum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obſcuriſſimis, iuxta illud commune dictum.

Qui male agit, odit lucem *c. Perniciofam, 18. q. 2.* 120
& c. Item ſi ante, de Pœnitentia, diſt. 1. Lux enim veritatis, hoc eſt, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Chriſtus eſt, vt habetur *Ioan. 1 3 5. & 8 capite & l. Inter claras In exord. C. de ſum. Trin. & fid. catho.* Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animã & intellectum hominis, *de conſecr. diſtin. 4. in princip.* Is cũcta opera ſua clariſſima luce agi vult ad patris ſui gloriam, & gregis ſui ædificationem.

Satanas vero virtutũ, bonorum † operũ, verita- 121
tiſque aduerſarius infeſtiſſimus, qui idem & men- 122
dax eſt, & mendacij inuentor, & author, eoque tenebricoſus, tenebras amat, loca obſcura, ſordida, ſibique ſimillima, vt notat *Ioan. 3. c. & 81. diſtin. can. Valent interdum.*

Poſterior redditur ratio, cur nocte potius quam 123
interdiu hæc diabolica opera fiant. Nam ſi luce ac clara die fierent, conſpici poſſent ab aliis, faciliuſq; deprehenderentur ipſorum maleficia: ob quæ citius innoteſcerent curiæ, ac iuſtitię: cui ita incautè ſeſe capiendos puniendoſque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & ſacrificia, de nocte celebranda curant, eaque in locis prædictis, ne à quoquam, vllum impedimentum ferant, & nota *in dict. can. Epiſcopi,* 26. *quę.*

Digitized by Google

26.queſt.5. & can.Nec.mirum,ead.queſtione. Poſ-
ſet hic rurſum quiſpiam mouere quæſtiunculam
huic materiæ minimè incongruam.

124 Quibus rebus, ſignis, inſtrumentis, mixturis, cō-
poſitionibus, ligaturis, characteribus, atque figuris
vtuntur ſortilegi ad ſua ſortilegia & maleficia, ſe-
cundum diuerſas hominum opiniones, quas perſe-
qui intendunt, conficienda? Reſpondendum, quod
variis atque diuerſis, quorum ad ſatietatem memi-
nit Dominus Paulus Grillandus in ſuo tractatu de
ſortilegiis, *queſtio.3. & 5.* quem petendum, mate-
ria occurrente, nec diſſuaſero: Materia enim præ-
ſens non minus eſt confuſa, quam diffuſa.

125 Poſtremò non hoc prætereundum putaui, cum
malefici in manibus publicæ Iuſtitiæ exiſtentes
& incarcerati, non faciant ſe deferri, ac inde libe-
rari per miniſterium Dæmonis ad mortem euitan-
dam? quod nonnulli curioſi Iudices quandoque
experimento diſcere tētarunt: fruſtra tamen atque
in ſummum diſpendium ſalutis ſuæ æternæ, eoque
ab hac temeritate obnixè cauendum. Huius quæ-
ſtionis, vt mihi videtur, non erit difficilis ſolutio
ſi doctorum monumentis, & ſcriptis diligentem
lectionem impenderimus. Attamen (vt aliquid af-
feramus) duas cauſſas huius rei nobis explicant
Canones, & ſacri Theologi in ſæpe allega. *c. Nec
mirum, 26, qu.5.* Prior eſt quod Dæmō qui nil aui-
dius cupit, quam multarum animarum lucra quiq;
ad tenebras inferni variis illuſionibus & dolis ho-
mines protrahere ſtudet, ſimulatque viderit pro-
feſſum ſuum apprehenſum, illiuſque animam ſub
ſua poteſtate ſubiectam, nil magis anxie quęrit, ni-
126 hil † expectat auidius, quam animæ à corpore de-
migrationem: vt quam adhuc ſub pacto retinet,
certam lucretur, priuſquam per pœnitentiam ſua
naſſa præter expectationē elabatur, fidelium gregi
denuò connumeranda. Quocirca vt irretitam præ-
dam certò poſſideat, incunctanter mortem ipſius
machinatur: tantum abeſt, vt liberationem fe-
rat.

127 Poſterior ratio, cur euadere incarcerati neque-
ant, eſt, quod tum diuina iuſtitia non permittat
Dæmonem in eos ſuam naturalem exercere potē-
tiam, ne qui iudices & officiales curioſi, animi-
que pellicibilis, leuis, ac ſequacis, videntis ali-
quot ſigna manifeſta liberationis eorum inuita-
rentur ad amplectendum eorum profeſſionem:
& hoc eſt quod dicit Sanct. Auguſt. *in libro. 3.
de Trinit. in* 10. *de ciuit. Dei, &* S. Thom. *in
tractat. 44. primæ partis, queſtio. 5. in tit. De
mira. & Canones in d.c. Nec mirum*, ſi Deus
impediat in quibuſdam Dæmonis potentiam pro
conſeruatione Chriſtianæ fidei: alioqui enim
fides ipſa Chriſtiana paulatim tota corrueret,
maioriſque tandem poteſtatis putaretur diabolus,
quam Deus: & iudex is haberetur, qui miniſter
ipſius eſt, & Dei creatura, *can. Nemo contemnat,
& c. ſequent. 11. queſt. 3.* & ideo tunc Deus reſiſtit
Dæmoni, vireſque illius comprimit, per ea quæ
notat S. Auguſt, Eccleſiæ Doctor inſignis, *in li.* 10.
de ciuit. Dei, & refert, & ſequitur S. Thomas. *in
d. tractat. 44. d. q. 5.*

Torquet alios, vnde poteſtas tanta maleficis, quas 128
patrare tam multa, varia & miranda poſſunt. etiam
vna hora? qualia, quantaque bonorum toto ſuæ vi-
tæ tempore facere poſſent vnquam?

Verum iis aperte reſpondetur, quod omnis po- 129
teſtas à Domino Deo eſt, ſine quo nihil poteſt om-
nis creatura ſicut in Euangelio Chriſtus ait, *Si-
ne me nihil poteſtis facere.* Vnde manifeſtum eſt
omnem faciendi poteſtatem, hominibus da-
ri à Domino Deo, & non aliunde concedi poſ-
ſe, ſiue bonum homines, ſiue malum operentur.
hinc ſanctiſſimus Præſul Auguſtinus dicit: Volū-
tas Dei, eſt prima & ſumma cauſſa omnium corpo-
ralium ſpecierum ac motionum, nihilque fit in iſta
totius creaturæ ampliſſima & immenſa republica
viſibiliter, quod non de interiori, inuiſibili atque
intelligibili aula ſummi imperatoris, aut ſubea-
tur aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſti-
tiam præmiorum atque pœnarum. Quamobrem
nequaquam eſt dubitandum, quin poteſtas illa ma-
leficarum, in qua mirandos (cooperatione Dæmo-
num) horrendoſque producunt effectus, à Domi-
no Deo concedatur, cuius voluntati nemo poteſt
obſiſtere, vt ſine cuius ope ac numine inefficax eſt
omnibus humana opera, adeo vt ne manum qui-
dem vlli rei tentandæ ſine ipſo admouere poſſibile
ſit. In hoc enim Sancti Doctores & Patres omnes
vnanimiter conſentiunt, quod † neque Dæmones, 130
neque maleficæ quicquam facere poſſunt, nec ho-
minem lædere, nec iumentum: niſi omnipotens
Deus permittens, conſentiat, poteſtatemque fa-
ciendi concedat, quod iam peruerſa voluntate fa-
cere decreuerunt. Æquum eſt enim, vt tum Dæ-
mones, tum homines creaturæ Dei, ſuo creatori
pareant, atque ab illius nutu toti dependeant, à
quo eſſe, velle, & poſſe, ſuſceperunt. Alioqui, ſi
contra ij quid poſſent, inuito Deo, in infirmitatis,
imperfectioniſque ſuſpicionem veniret Deus
creator omnipotens, à quo abhorrent piorum au-
res catholicæ.

Quocirca quicquid maleficæ moliuntur, non 131
hominis, Dæmoniſque potentiæ id ſolum adſcri-
bendum, ſed diuino permiſſu id totum peragi
credendum eſt, à quo omnis poteſtas exſurgit, &
à quo omne eſſe & fieri profluit, tanquam ab
omnium rerum cauſſa prima. Verum enimuero
non ex ſe, ſed cooperatione ac ope Dæmonum
(Deo ſemper permittente) maleficæ cuncta ma-
la operantur: quos vt natura ſubtiles, ita & ex-
perientia longa fecit ad producendum miranda &
fortes

fortes & agiles. Neque etiam putandum eſt tam prodigioſos effectus maleficarum ab huiuſmodi rebus, quibus vtuntur ad maleficandum, oriri (quales ſunt capita mortuorum, bufones, ſerpentes, chara-
132 cteres, imagines, hisque ſimilia) ſed ab ‡ inſtituente hæc ſigna diabolo, qui cum ſit ſuperbiſſimus, Deo cupit in omnibus quàm ſimillimus eſſe. Quemadmodum enim omnipotens Deus quædam in Eccleſia ſua Sacramenta inſtituit, quæ dignè vtentibus (ipſo aſpirante) ſalutarem deſignant & producunt effectum: ita & diabolus, qui nihil impenſius appetit, quam in precio haberi, & Deo æqualis videri, ſigna quædam tanquam Sacramenta inſtituit, quibus inuocatus ab his, quibus cõfœderatus eſt pactis, operator malignus aſſiſtit: & quoties Deus permiſerit, quod rogatur malum perficit: Deo vero non permittente, nihil is quoque poterit efficere.

133 Omnium tamen effectuum necromanticorum & maleficarum operator eatenus diabolus eſt, quatenus per applicationem mediorum (quæ prius ipſe inſtituit in materia ſubiecta) opus producit optatũ: quod fit alias realiter, aliquando ſolum apparenter.

134 Mulieres autem maleficæ, quæ iam voluntate deprauata, & conſenſu in conſortium Dæmonum per pacta tranſierunt, notas quaſdam & ſigna ſymbolica ab ipſis recipiunt, quibus exciti Dæmones mox proſiliunt.

135 Quocirca in his pernitioſis operationibus Dæmonum, nihil efficacius ſtulta maleficarum crudelitate, quæ pactis augetur & votis. Nam quanto vel Dæmonibus, vel eorum ſignis firmiorem adhibuerint fidem, tantò velociorem aſſequuntur, cooperantibus ipſis, effectum: voluntatis enim maleficarum tam eſt dolenda alienatio, vt ipſas quodammodo redigat in furorem, quo percitis, iiſque furentibus, mox Dæmones aduolant, ſubſeruiunt, & effectum petitionis pactis inuitati & ſignis, Deo permittente, inſanientibus præſtant. Simile quiddam commemorat Plato in libro de furore Poetico, dicens: Bacchantes fœminas mente non ſana, mel & lac exhaurire fluminibus, mente autem ſana, haurire non poſſe: id autem efficit earum animus ſui impos, & in conſortium Dæmonis extra ſe raptus: Idem nos exploratum habemus, maleficas in puteis aut fluminibus agitatis hauſiſſe butyrum furoris ſui temporibus, quod alio tempore efficere non potuiſſent. Quare id ſolum miniſterio Dæmonis fieri credendum. Similiter odio alicuius flagrantes, nihilque quam vindictam in animo concipientes, totæ in illius interitum incumbunt: & vt ipſum aut perdant, aut iumentis ipſius mala inferant, agris, vineis, ſegetibus, aliiſque fructibus incommodent.

136 Rebus vtuntur ad maleficium ſibi notis & familiaribus. Inuocant Dæmones, oſtendunt ſigna ab illis inſtituta, ſimul & characteres, & quod propria virtute perficere nequeunt, illorum miniſterio conſequuntur. Alius vero, qui non eſt Dæmonibus pacto & deditione deuinctus, etiam ſi res conuenientes ad maleficium nouerit, ſimul & operandi modum, ſigna omnia exhibeat, rariſſimè tamen tentanti ſuccedet effectus: propterea quod cum inter ſuos familiares dæmon non connumeret, vt ſuis myſterijs non initiatum. Quanta autem mala hoc pernitioſiſſimum genus hominum nuſquam non regionum faciat, cuiuis hominum, id eſt notiſſimum. Amplius enim hi pernitioſiſſimi homines mendacijs ſuperſtitionibuſque pleniſſimi, ſua malignitate obſunt, quam boni quiuis aut precibus, aut pietate proſint. Plus incommodi reipublicæ Chriſtianæ illi inferunt: quàm hi commodi conferunt, niſi Deus obſtiterit.

Ideoque non ſunt vſpiam tolerandi, ſed vbiuis 137
locorum potiùs tollendi funditus, omnium creatore Deo ſic præcipiente, *Exod. 22. & Deut. 12.* Maleficos non patieris viuere.

Nam vt in obſequium ſibi dæmones alliciant, ſa- 138
ſacrificijs turpiſſimis plerunque vtuntur, & expreſſum cum eis ineunt (vt dictum eſt) pactum. Multos varioſque libellos circumferunt ſpurcitijs, impietate, ac mendacio plenos, veterumque philoſophorum & ſapientum nominibus falſo inſcriptos, quorum ementitis titulis, inuocatis ſimplicibus & curioſis multis imponunt, & in foueam dæmonum ſecum pertrahunt. Promittunt magna & penitus incredibilia, quibus auditis homines in admirationem mendaciorum ſuſpenduntur. Statuis, imaginibus, exorciſmis, coniurationibus, ſimilibuſque ſignis iactitant ſe dæmones poſſe cogere ac coarctare malignos, adeo vt in circulo, annulo, in cryſtallo, ſeu alio receptaculo viſibiles appareant, & ad ſingula interrogata diſtinctè reſpondeant. Hoc omnes quidem promittunt: ſed eorum pauciſſimi noſtris temporibus inueniuntur, quibus maligni ſpiritus etiam malis per hunc modum obediant, Deo id iuſtiſſima ratione non permittente: ne curioſitas hominum nouitatis auidiſſima, religione contempta Chriſti, ſuffragia paulatim in neceſſarijs poſtularet à dæmone. Eſt denique aliud hominum genus non minus fatuum, quàm ſuperſtitioſum, æquè item, vt ſuperiores, fugiendum: Nempe, qui nullum cum dæmonibus commercium ineunt: nihilominus tamen rebus vtuntur in operationibus vanis, dæmonibus appropriatis, ſtultis, ſuperſtitioſis, & futilibus & ob id quoque penitus illicitis. Veluti, qui dies ad quid agendum obſeruant, qui ex auium garritu aut volatu ſibi quid futurum pollicentur. Venatores, qui ob alicuius fraterculi, aut ſacrifici occurſum ſibi quid infauſtum, aut infelicem venationem ſpondent.

Digitized by Google

Qui ſcriptum Euangelium Iohannis ex collo ſuſpendunt, aut alios characteres membranulis inſcriptos. Sacerdotes denique qui miſſificant ſuper hoſtiam non conſecrantes, aut oblationes nefarias in miſſis offerunt, aut preces nefarias & turpes & indignas, ad malum finem offerunt & legunt qui merito degradatione, & beneficijs ſunt priuandi. Cæteri vero qui characteribus aut crucibus abutuntur, putant huiuſmodi characteribus magnam & occultam ineſſe virtutem, & ideo varios contra Deum, & fidem Chriſti committunt errores.

139 Poſſem hic explicare cauſſam, cur Mulieres ſint magis idoneæ ad maleficia conficienda, quam viri.

140 Deinde cur potius virgines, quam corruptæ.

141 Poſtremò, cur plures mulieres ſint maleficæ, quam viri malefici, ſed pro huiuſmodi explicationibus lectorem tranſmitto ad D. Martinum de Arles, in ſuo *tractatu inſigni de ſuperſtitionibus*. Et ad D. Paul. Grilland. in ſuo vtiliſſimo *libr. de Sortilegiis*.

142 Poſſem hic quoque obiter recenſere multa Dæmonum genera, qui locorum intercapedine certis gradibus, certiſque inter ſe paſsibus abſunt: alij enim aëri, alij ignei, aquatici alij, alij terreſtres, alij ſubterranei, alij lucifugi, à locis quibus ſunt addicti aut à maliciæ natura appellationes eas habentes. Quorum deſcriptiones, operationes, & quibuſcũ maleficæ commercium habeant, & cum quibus nõ compendio ſtudens, prætereo.

143 Tantum hoc memineris maleficarum poteſtatẽ totam, qua tam miranda conficiunt, Dæmonibus à Domino Deo limitatam concedi: ita vt ipſo permittente noceant: eo verò non permittente, nihil eos quoque operari poſſe. Verum de his ſatis ſuperque. Quæ tamen omnia non ita ſurda aure (maximè ſtudioſis, ac maioribus ingeniis) prætereunda, ſed accuratius perquirenda. Quamobrem cætera huius materiæ cognoſcere cupientem (quãdoquidem hic exactiora perſcribere, mea vetant negotia) remitto ad clariſsimos dominos, Paulum Grillandum, criminalium cauſſarum Romæ quõdam auditorem, in ſuo tractatu, vtiliſsimo, de ſortilegiis, maleficis, & poculis venenoſis, ac Dęmonum inuocatione, atq; eórũdem pœnis? Troilum Maluetium Iuriſperitum indubitatum *in ſuo tractatu, de ſortibus*. Martinũ de Arles ſacræ theologiæ profeſſorem meritiſsimum in ſuo inſigni & exquiſitiſsimo *tractatu de ſuperſtitionibus*, Ioannẽ Franciſcum ſpectabilem iuris vtriuſque Doctorẽ in ſuo ſubtili & eleganti *tract. de Lamiis & excellentia*, Malleum maleficarum: & Ioannem Trittẽhemium Abbatem Spanhemenſem, in *ſuo lib. 8. queſtionum*, quas illi diſſoluendas propoſuit Maximilianus Cæſar, *queſt. 5. de reprobis atque maleficis & queſt. 6. de poteſtate maleficarum*. Quorum opiniones, dogmata & interpretamenta, hac in materia omnes paſsim ſequuntur, laudant & aſſerunt, nec eſt meo iudicio, etſi tenui, vlla materia, in qua adeo Paulo, Troilo, Martino, Ioanni, Franciſco, Malleo maleficorum, ac Ioanni Trittenhemio aſſentiantur, & tribuant ſcriptores, non ſolum ſpeculatiui, ſed etiam practici: ita recepta eſt in hoc ſcribendi genere eorum authoritas, vt pro lege (quamuis vtique nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. Quocirca vt res tandem ad finem decurrat, his impono finem huic capiti, etiam ſi ſine numero alia pulchra, vtilia, & quotidiana huic materiæ minimè incongrua, ſed admodum conuenientia in medium adferre facile potuiſſem, quæ ne lectorem multis morer, poſthabeo, & omitto, atque ſtudioſo, in rebus publicis nõ occupato, indaganda relinquo.

CAPVT LXII.

De crimine leſæ Maieſtatis temporalis ſiue humanæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 62.

Crimen leſæ Maieſtatis variis committitur modis

1 *Aduerſus* { *Principem.* / *Salutem domini ſui.*

2 *Aduerſus* { *Conſilium* / *Conſules* / *Senatores* / *Conſiliarios* } *Principis.*

3 *Contra vtilitatem reipubl.*

4 *Seditionem excitando.*

5 *Principis* { *Vices vendicando præter ipſius voluntatem.* / *Monetam adulterando.*

6 *Crimina*

Digitized by Google

6 *Crimina læſæ Maieſtatis plectuntur morte, ſcilicet* { *Gladio.* / *Igni.* / *Diſſectione in quatuor partes.* }

7 { *Conſules* / *Senatores* / *Conſiliarij* } *ſunt partes corporis Principis.*

8 *In conſpirationibus plectuntur* { *Principales.* / *Fauentes.* / *Aſsiſtentes.* / *Iuuantes.* }

9 *Filii committentium crimen læſæ Maieſtatis, efficiuntur inſucceſsibiles.*
10 *In crimine læſæ Maieſtatis, punitur affectus, etiam non ſecuto effectu.*
11 *Ex ſola ſcientia quis punitur.*
12 *Conſpirationis pertæſus, & eam reuelans, veniam meretur.*
13 *Princeps ſolus, aut eius conſilium, cognoſcit de crimine aduerſus ſuam perſonam commiſſo.*
14 *Mulieres* { *Veneno,* / *Incantationibus* } *committentes præfatum crimen, grauius puniendæ, quam viri.*
15 *In crimine læſæ Maieſtatis quilibet delator eſſe poteſt.*
16 *In crimine læſæ Maieſtatis proceditur* { *Summariè.* / *De plano.* / *Sine ſtrepitu.* / *Sine figura iudicii.* }
17 *Qui pro obnoxiis criminis læſæ Maieſtatis intercedunt, infames ſunt abſque venia.*

MVltis quidem modis crimen admittitur aduerſus temporalem Maieſtatem, *l. 1. 2. 3. 4. & ibi etiam per Bart. Bald. Angel. & alios ſcribentes, ff. ad l. Iuliam Maieſtat.* vbi multi modi & caſus enumerantur, quibus læſæ Maieſtatis crimen
1 committi dicitur; nempe, † conſpiratione aduerſus ſuum Principem: aut contra domini ſui ſalutem: aut contra vllas perſonas ſui conſilij: aut contra vtilitatem reipub.

2 Seditionem excitando in populo, *d. l. 1.*

3 Hoſtibus re. armis, opibus, & conſilio ſuppetias ferendo, *Cuiuſque, ff. ad l. Iuliam Maieſta. & ibi Angel.*

4 Quoquo modo captiuos huius facti criminoſos carceribus eripiendo *d. l. Cuiuſque. in fi. & ibi Bartol.* Siquis priuatos conficiat carceres, *l. Vnica, C. de priua. carcer. inhiben. & ibi Cynus*, qui verbum ſubdit admodum notabile: Si pater, aut dominus, filium, vel ſeruum domi ſuę incarcerauerit, nequaquam punietur pœna *l. Vnic. C. de priuat. carceribus* rationemque allegat, quia pater & dominus id faciunt ad correctionē: dicta vero lex vnica loquitur in caſu, quo quis in carcere ad cuſtodiam ponatur.

5 Dum Principis vices & officia ſibi quiſpiā vendicat & exercet, præter ipſius voluntatem, *d. l. 3 ff. ad l. Iul. Maieſt.* Si quis principis monetā adulterauit, *l. Si quis numos, C. de falſa monet.* atq; hæc qui-
6 dem † crimina, ad vnum omnia, morte plectuntur per dictas *ll. 1. 2. 3. & 4 ff. ad l. Iuliam Maieſt. & l. Quiſquis, C. eod. tit.* variis tamen modis, iuxta varietatem legum, edictorum, & ſtatutorum in locis, vbi commiſſa fuerint: nonnunquam gladio: aliquando igni: interdum diſſectione in quatuor partes, &c. Verum quiſquis ita conſpirauerit in perſonam ſui Principis, & hinc mors ſecuta fuerit, is profecto enormiter (nempe ob facinoris enormitatem) peculiari quodam modo extraordinariè, abſque vlla legum ac conſtitutionum obſeruationē puniendus eſt ad prudentiam, iudicium, & diſcretionem D. Iudicum. Conſpiratores verò aduerſus gloriam, & ſalutem, & commoda Principis ſui, detegentes hoſtibus vniuerſa ipſius ſecreta volūtates, & ſtudia locorum munitiones, & infirmitates cum rerum ſtatibus, & qualitatibus, hi in quatuor partes diſſecandi ſunt, cum omnium bonorū proſcriptione, ad has formas grauiſſime & extraordinarie quondam puniebantur ij nefarij conſpiratores, qui Brugis crudeli nece Comitem Carolū ſuſtulerant, ſimiliter ac pene inhumanitus etiam animaduerſum eſt in eos qui comitem Hollandiæ Florentium dira nece trucidarunt. Neque etiam minori ſupplicio puniendi ſunt, qui quicquam ne-
farij † machinantur contra Principis Concilium, 7
Conſules, Senatores & Conſiliarios, qui corporis Principis pars haud dubie ſunt *l. Quiſquis in princip. C. ad l. Iulia Maieſt. & ibi Alber. & Bald. & c. Cum dilectus, iuncta gloſſ. in verb familiares extra de cleric. non reſiden.*

Porrò in dictis conſpirationibus non tantū ple- 8
ctendi ipſi principales Rei, verum etiam quicunque ſtudio, dataque opera, re. & conſilio huiuſmodi conſpiratoribus fauent, aſſiſtunt, & iuuant, *d. l.*

conficiuntur: & eiſdem viciſſim nominibus appellantur eorum artifices: nempe ab ipſa arte, quã exercent, titulum referentes.

99 Redeamus nunc ad primam ſpeciem, quæ eſt diuinatoria: quæ inter ceteras obtinet principatum: in quam complures homines capti vel decepti ſæpius incidunt, quàm in alias. Natura enim humana & illorũ maximè, qui ſunt curioſi, natiuo quodam appetitu fertur in deſiderium cognoſcendi ea quæ ſuperiora, quæque maiora ſunt naturali ſcientia & ab humano intellectu nimis abdita.

Hinc fit, vt ferè conſpiciamus iſtos ſortilegos
100 necromanticos, magos, hiſque ſimiles, quotieſcũque ſtudent operibus & ſuperſtitionibus ſuis fidẽ adhibere (licèt extranei ſint & penitus ignoti) quęcunque alicui vel longinquo tẽpore prętērito euenerunt, tanquã ad vnguem eidẽ, ſicuti acciderunt, referre ſolere: quorũ relatione, ſi cum veritate cõſentiant, vehementer hominum mentes ad ſe allectant, vt horum veritate circumuenti tandẽ etiam credere incipiant, quæ ſunt falſiſſima. Hæc autẽ ita fieri confirmat S. Auguſt. *in lib. 10. de ciuit. Dei*, relata per ſacros Canones *in c. Nec mirum*, §. *Nullum ſuffragiũ*, 26. q. 5. ſub hac enim ſpecie plures militãt magiſtri. Et huius ſpeciei maliciã exaggerat peccãtiũ multitudo, quòd eã fere malefici profitentur.

101 Quæ vti clarius innoteſcat, in quatuor riuos ſeu ſpecies eam deducere par eſt, iuxta numerum quatuor elementorum, in quibus exercentur. Primum videlicet Geomantia, à *γαῖα*, quod eſt terra, & *μαντεία*, id eſt diuinatio, quaſi terreſtris diuinatio Hydromantia, quæ fit in aqua; ab ὕδωρ, quod eſt aqua, Pyromantia, quæ fit in igne, à πῦρ, quod eſt ignis. Et Aeromantia, quæ fit in aëre. Hinc dicti ſunt Geomanti, Hydromanti, Pyromanti, & Aëromanti, qui artes ipſas in iis elementis profitentur vt exponit *tex. in can. Igitur genus, in prin. 26. q.* 4. quæ verba fuerunt aſſumpta ex dictis ſancti Auguſt. *in li. de natura Dæmonum*, & Hoſtien. in ſumma, *eodem tit. in exordio*.

102 Quorum profeſſorum, alij dicti ſunt diuini, quaſi Deo pleni: hi enim diuinitate ſe plenos eſſe hominibus perſuadent, & hac aſtuta fraudulentia hominibus futura cõiectant. Alij incantatores dicuntur, nempe qui artem verbis tantum peragunt, qui aliquando tantum carminis potẽtia valent, vt verbis ſuis, abſque aliquo veneni hauſtu interdum occidant, vt habetur *in d. c. Nec mirum, in princip. 26. quæſt.* 5. Quidam alij ſunt arioli, ſic dicti, quia circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funeſta ſacrificia offerũt: quibus celebritatibus Dæmonum reſponſa ſuſcipiunt. Alij dicuntur haruſpices, quaſi horarum inſpectores. Hi enim obſeruant tempora, dies, horas, & momenta, ex quorum obſeruatione, bona vel mala futura prædicunt. Hi quoque inteſtina pecudum inſpiciunt, ex quibus futura vaticinantur. Alij ſunt auguros, qui volatibus ac auium garritibus intendunt, quorum exercitium, augurium, quaſi auigerium dicitur: quòd quid aues vocibus aut volatibus gerant, obſeruent. Alij dicuntur Pythoniſſæ, qui quadam ſuperſtitione Diabolicam profeſſionem ſectantur a Pythone, id eſt, Apolline dicti, qui auctor fuit artis diuinandi. Alij ſunt Aſtrologi, qui ex aſtrorum conſideratione quippiam vaticinantur. Ars profecto hoc tempore nuſquam non gentium, & celebris, & apud nonnullos multæ fidei. Verum an iſthæc vaticinatio iure ſit permiſſa, ex cauſa prudentique nunc prætereo. Alij dicuntur Genethliaci, ſic vocati propter natalitiorum cõſiderationes. Obſeruant enim hi diem natalis & horam alicuius, mox per duodecim cæli ſigna, ſiderumque curſus, eum ad iuſtum numeri calculum referunt: vnde ipſi prædicunt felices aut infelices futuros euentus; imo & mortem interdum. Alij denique ſunt ſalitores, ſic dicti, quod membri cuiuſpiam palpitatione, aut ex trepido ſaltu, neſcio quid proſperi, aut aduerſi mox euenturum deblaterant. Hactenus enumeratę ſpecies omnes declarantur per text. *in d. c. igitur genus.* Adiciam ipſe ſuperioribus Necromantiam, quæ eſt per mortuorum cadauera, ſiue ex inſpectione mortuorum diuinatio, † dicta à νεκρὸς, id eſt, mortuus, & μαντεία. 103
id eſt, diuinatio.

Hinc dicti ſunt necromantes vel necromantici, 104
quorum incantamentis videntur reſuſcitari mortui: aut certè ex mortuorum inſpectione miranda futura diuinant, dum mortuorum cadauera alloquentes, & ab ipſis mutua reſponſa ferentes, neſcio quid deliramentorum leuiuſculis hominibus, diabolica illuſione perſuadere conantur. Porrò quoties hæc peraguntur, necromanticis iſtis mos eſt, cadauer conſpergere ſanguine: quod Dæmones cruore delectari ferantur.

Hinc quotieſcunque fit necromantia, cruor 105
aquæ miſcetur, vt Dæmones ſanguinis colore faciliùs prouocarentur, vt habetur *d. an. Nec mirum, 26. q. 5. in* §. *Necromantici*: Hæc tamen non doctis ſed rudioribus commonſtrare volebam.

Cæterũ rogatus à quoquã, quinã ſint profeſſores 106
ſiue magiſtri qui 2. & 3. ſpeciẽ ſortilegiorũ exercere ſolẽt, paucis reſpõdebis, eos ipſos eſſe, qui ſunt profeſſores artis amatorię. Rurſus in illa ſortilegiorũ ſpecie militare eoſdem qui in venefica ſpecie profitẽtur, quoſque magos appellari diximus, hoc eſt, qui artẽ magicam profitẽtur, vt inquit text. *in d. l. Eorum, in princ. & in d. c. Nec mirum.* §. *magi.*
Eoſdẽ pręterea vocamus maleficos, nẽpe ob faci- 107
norũ enormitatẽ, vt ait tex. in pręallegato. §. *magi.*

Hinc factum eſt, vt ius ciuile hos vtriuſ- 108
que artis magiſtros, ſcilicet amatoria ſortilegia perpetrantes, & venefica, æquiparauerit, non

minus

minus in facto, quam in pœnis: pari ſupplicio in ambos animaduertendum decernens. *d. l. Eorum, in princ. & l. Si quis aliquid. §. Qui abortionis. ff de pœnis.* Verum an idem fiat de iure Canonico (quod eadem ſit in vtroque pœna conſtituta, aut diuerſa) hic breuitatis cauſa prætereo. Sunt præterea alij qui dicuntur incantatores, qui ſola potentia carminis perſtringunt hominum mentes: hi ſolent vt plurimum in 3. ſpecie militare. Item quidam alij, quos ſuprà in prima ſpecie expreſſimus, in hac 3 ſpecie ſæpius ſe exercent: quales ſunt arioli, qui in ſuis ſacrificijs & immolationibus adiungunt quandoque imagines ceræ vel cretæ recentis, illas iuxta feruentiſſimum ignem apponentes, vel acubus earum capita vel latera perforantes, baptizantes, atque complura alia turpia & nefanda facientes & committentes, quæ omnia ad 3. quoque ſpeciem referenda ſunt. Quin & necromantici ſimiliter ſæpius ſolent in 3 ſpecie laborare. Cæterum quum in hunc ſortilegiorum campum, vt ampliſſimum, ita multò certè teterrimum inciderimus, non ab re me facturum arbitratus ſum, ſi aliquanto penitius rudiuſculos in ipſius amplitudinem perduxero. Non ergo huius diſciplinæ nefariæ cuiquam author exiſtere cupiam, quod nec in ſuperioribus, nec in ſequentibus intendero: ſed vti triuialibus (quod pace ipſorum dictum ſit) iudicibus huius rei latiorem notitiam ſuppeditarem, ac examinis faciendi rimulas potiores commonſtrarem.

109 Quocirca noueris, velim, duplicem eſſe ſortilegiorum profeſſionem: tacitam ſcilicet, & expreſſam. In genere intelligas oportet, de cuiuſcunque ſpeciei profeſſoribu .

110 Tacita autem profeſſio, eſt promiſſio quædam, quam quis facit alteri profeſſo, de obſeruando quæ ſibi mandauerit, ſub promiſſione, quod grandia facturus ſit & mirabilia: quod in vita ſua futura cognoſcet, & multa alia his non diſſimilia: dummodo cum fidei catholicæ renunciatione, & pertinaci Sacramentorum Eccleſiaſticorum contemptu: vnde pollicebitur quod totis viribus cultui, & obſequio adhærebit ſui magiſtri, ipſumque ceu verum Principem adorabit: ipſique omnem veræ adorationis cultum ſub idolorum forma exhibebit, & alia huiuſmodi turpiora pacta: quod cuncta deniq; opera per ipſum facienda in illius nomine & deuotione confecturus ſit.

111 Dicitur autem iſthæc profeſſio tacita, quod non fiat, nec pacta ſit propriè cum ipſo Dæmone, ſed cum Dæmonis miniſtro. In qua tamen etiam multæ interueniunt cæremonioſæ ſolennitates extrinſecæ, quæ vſuuenire ſolent in profeſſione expreſſa: veluti ſolennis ſtipulatio, fides præſtita per iuramentum de obſeruatione promiſſorum: item obſequium & ratæ fidei pactum cum Dæmone, vnà cum abominanda abiuratione fidei Chriſtianæ, & alijs in ea requiſitis, *vt in c. Qui ſine ſaluatore, 26. q. 2. & vide ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 3 & 6.* vbi fit mentio de vtraque profeſſione, & pacto habito cum Dæmone, ſcilicet tacito, & expreſſo, & *eod. tit. qu. 10 in fin* quam ſubmiſſionem, & ſui obſeruantiam ipſe Dæmon poſtea ratam habet: redditque ob eam ſe facilem ad obſequendum eorum votis, ac appetitui: non minus quàm voluntati eorum, qui expreſſa profeſſione Dæmonis, ſua ſortilegia exercere ſolent, vt ibi notatur, *& l. Nemo. & l. Eorum, in princ. C. de maleſ. c. & mathe.* ſæpiuſcule prællegatis, *& in c. 2. de ſortileg.* vbi dicitur de illo, qui occulti furti inueniendi cupidus inſpexit in aſtrolabium: Huius quoque tacitæ profeſſionis apparet meminiſſe textum, ſi accuratius ipſius verba diſcutiantur, *in d. c. Nec mirum, §. Necromantici, verb. ad hæc omnia:* vbi poſt enarrata aliquot certa remedia, quibus affecti, id eſt, maleficiati ad priorem ac integram corporum valetudinem reſtitui ſolent, ſubiunxit textus hæc omnia fieri arte Dæmonum, ex peſtifera ſocietate hominum cũ cacodæmonibus exorta.

Altera vero dicitur profeſsio expreſſa, nempe, 112
quæ fit expreſsè cum proprio Dæmone.

Iſthæc rurſum eſt duplex: vna dicitur ſolennis 113
ſiue publica; altera verò priuata.

Solennis autem & publica ea eſt, quæ fit cum 114
Dæmone publicè, in maieſtatis ſuæ ſolio, Principum more reſidente, ad vniuerſales congregationes omnium ſtrigarum & maleficorum, necromanticorum, & cuiuſcunque generis profeſſorum, certis nocturnis horis, locis, & temporibus, Dæmonis arbitrio conſtitutis: Vbi coram vniuerſis adſtantibus iſthæc fit profeſsio.

Priuata verò profeſsio eſt illa, quæ fit cum ipſo 115
Dæmone, pacto expreſſo, & cum iuramento, citra vllas tamen ſolennitates, & extra omnium hominum cœtum: vnde de iſtis dicitur *Eſai. 28. c.* Dixiſtis, percuſsimus fœdus cum morte & cum inferno fecimus pactum: & de hac fit mentio *in ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 4. in princ. & q. 6. & 12* Fit hæc profeſsio quandoque eiſdem ſolennitatibus, quibus hodie fieri conſpicimus veras & ſolennes profeſsiones monachorum in religione Chriſti, vbi ad vitam monaſticam degendam, abnegant mundum cum ſuis vniuerſis oblectamentis præſtigiariis. Ita hi contrà, abnegato Deo, deſerto Chriſto ſeruatore noſtro, ac renunciata fide cum contemptu Bapteſmi, ac cum contemptu reliquorum eccleſiæ Sacramentorum, vni Dæmoni adhæreſcunt, cui ſe totos deuouent & ſpontanea obedientia conſecrant, cum arctiſsimo iuramenti ſacramento: adeo vt hinc iure efficiantur ipſius ſubditi, & (vt ita loquar) Dæmonis vaſalli coniunctiſsimi. Atque ex hac, hominis ſcilicet & Dæmonis exitiali

ſocietate,

Digitized by Google

ſocietate, naſcitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines heu miſeri dolēda mala (permiſſu diuino) & turpiſſima opera, relatu nequiora conficiant, *vt in ſum. confeſſ. eo. tit. c. 3. & 4. in exordio.* Ij verò qui expreſſam profeſſionem fecerunt, reddunt etiam expreſſum adorationis Dæmoni cultum, per ſolennia ſacrificia, quę ipſi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis noſtram ſimplicitatem fallerent) diuinum cultum cum ceremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibuſdam & orationibus, cum his aliis ſimilibus, quibus inſtructi ſunt & docti, quibuſque Cacodæmonem, ſuum exitiale exitium, inceſſanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos fęlices colimus & adoramus vnicè vnicum Ieſum Chriſtum D. N. cum patre, ac cooperatore S. S. omnium viſibilium pariter, ac inuiſibilium omnium creatorem & rectorem maximum, *25. q. 5. c. Contra idolorum. gloſſ. in c. Accuſatus, §. Sane, de hære. lib. 6. & in ſumma confeſſ. eod. tit. q. 2. & 3 & c. Non obſeruetis, 26 q. 5. & eadem cauſſa, & quæ. 2. Qui ſine ſaluatore.* Hic autem cultus, vel ex eadē ſatanæ ſuperbia ſuppullulat & erumpit, qua olim ſe Deo ſuo æquare cupiens, ſolium ſuum in Oriētem indignè conabatur euehere, quò Creatori ſuo appareret æqualis. Quà quidem ſuperbia necdum extincta, Dæmon Dei ſui adorationis æmulator ſtrenuus, ab hominibus quoque pari ritu ſe adorari patitur & concupiſcit. Quod autem eadem ſuperbia in ipſo etiamnum duret, teſtis eſt S. Tho. *in ſecunda. 2. q. 95. art. 5,* & S. Aug. *in lib 10 de ciuit. Dei.* cuius dicta tradita ſunt *26. q. 5. cap. Nec mirum §. Auguria, ver. ſed hoc quoſdam fallit. & verſ. ad hoc vbi dicitur.*

116 Quò I ſatanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus: hinc quicunque interueniunt in dictis ſacrificiis expreſſe ipſum ſatanam adorantes, cæteris ipſi Dæmoni multo quidem ſunt chariores, adeò vt nihil ab ipſo petant, quod non ilico aſſequantur: modo id à Deo datum, ac ſuæ poteſtati conceſſum fuerit. Porrò ſi id ipſi negatū fuerit petitores ſuos exaudire nequiens, tam eſt tamen malignus ſatan, vt petita ſe præſtare poſſe iactitet, ac poſt præſtanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illuſionibus ſuos profeſſos miſere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod ſortilegia & maleficia, quæ per iſtos fiūt, cæteris magis atrocia atque efficaciora, quandoquidem diabolus ſummopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmium recipit. Hos autem hinc penè dignoſces, quod tales ſæpè ſoleant ſtruere imagines, aut ſtatuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, ſimiliumq; materiarum, teſte S. Auguſt. *in lib. 21. de ciuit. Dei,* hæc verba notante; quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, ſignis, & carminibus magicorum, non tāquam animal cibis, ſed, vti ſpiritus ſignis: quia enim homines in ſignum ſubiectionis ipſis offerunt ſolemnia ſacrificia, & proſtrationes ſubmiſſas faciunt gaudent ſummopere huiuſmodi reuerentiæ ſigna ſibi exhiberi. Alliciuntur autem diuerſi Dæmones diuerſis ſignis, pro diuerſitate ſcilicet vitiorum ipſis conuenientium Verba ſunt S. Auguſtini relata per S. Thom. in tractat. 44 *diſp. primæ partis, in tit. de mira. q. 10. verſic.* Reſpondeo in fine, quæ ibidem vide. Rogare autem poſſet quiſpiam curioſulus: quibus locis quibuſve temporibus
ribus hæc † ſortilegia fieri conſueuerunt? 117
Deinde vbi ſortegi, hiſque ſimiles alij conueniri 118
ſoleant? huic paucis reſpondeatur: huiuſmodi
ſortilegia † plerunq; in locis ſilueſtribus, occultis, 119
ſubterraneis, & ab hominum conuerſatione remotis: In locis longè diſſitis, caducis caſtellis, & deſertis: ſemperque intempeſtæ noctis tenebris fiere ſolere, vt nota *in c. Epiſcopi, 26. q. 5* cuius duplicem rationem eſſe comperi. Prior eſt, quod Dæmon poſt fœdum caſum ex paradiſo, effectus fuit obſcurus & tenebroſus, vt habet communis omnium Theologorum ſententia, & maximè S. Thomæ in *tractatu 44 quæſtione 16 articul. 1. & 6. in titul. de Dæmon.* Atque hinc cōuincitur, ab authore tenebricoſo, luciſque, id eſt, iuſtitiæ, virtutis, veritatiſque oſore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri poſſe: ſed cuncta atra, horrida, & tenebricoſa flagitia ab eo ſolum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obſcuriſſimis, iuxta illud commune dictum.

Qui male agit, odit lucem *c. Perniciosam, 18. q. 2.* 120
& c. Item ſi ante, de Pœnitentia, diſt. 1. Lux enim veritatis, hoc eſt, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Chriſtus eſt, vt habetur *Ioan. 1 3 5. & 8 capite & l. Inter claras In exord. C. de ſum. Trin. & fid. cath o.* Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animā & intellectum hominis, *de conſecr. diſtin. 4. in princip.* Is cūcta opera ſua clariſſima luce agi vult ad patris ſui gloriam, & gregis ſui ædificationem.

Satanas vero virtutū, bonorum † operū, verita- 121
tiſque aduerſarius infeſtiſſimus, qui idem & men- 122
dax eſt, & mendacij inuentor, & author, eoque tenebricoſus, tenebras amat, loca obſcura, ſordida, ſibique ſimillima, vt notat *Ioan. 3 c. & 81. diſtin. can. Valent interdum.*

Poſterior redditur ratio, cur nocte potius quam 123
interdiu hæc diabolica opera fiant. Nam ſi luce ac clara die fierent, conſpici poſſent ab aliis, faciliuſq; deprehenderentur ipſorum maleficia: ob quæ citius innoteſcerent curiæ, ac iuſtitię: cui ita incautè ſeſe capiendos puniendoſque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & ſacrificia, de nocte celebranda curant, eaque in locis prædictis, ne à quoquam, vllum impedimentum ferant, & nota *in dict. can. Epiſcopi,*

Digitized by Google

minus in facto, quam in pœnis: pari ſupplicio in ambos animaduertendum decernens. *d. l. Eorum, in princ. & l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis. ff de pœnis.* Verum an idem fiat de iure Canonico (quod eadem ſit in vtroque pœna conſtituta, aut diuerſa) hic breuitatis cauſa prætereo. Sunt præterea alij qui dicuntur incantatores, qui ſola potentia carminis perſtringunt hominum mentes: hi ſolent vt plurimum in 3. ſpecie militare. Item quidam alij, quos ſuprà in prima ſpecie expreſſimus, in hac 3 ſpecie ſæpius ſe exercent: quales ſunt arioli, qui in ſuis ſacrificijs & immolationibus adiungunt quandoque imagines ceræ vel cretæ recentis, illas iuxta feruentiſſimum ignem apponentes, vel acubus earum capita vel latera perforantes, baptizantes, atque complura alia turpia & nefanda facientes & committentes, quæ omnia ad 3. quoque ſpeciem referenda ſunt. Quin & necromantici ſimiliter ſæpius ſolent in 3 ſpecie laborare. Cæterum quum in hunc ſortilegiorum campum, vt ampliſſimum, ita multò certè teterrimum inciderimus, non ab re me facturum arbitratus ſum, ſi aliquanto penitius rudiuſculos in ipſius amplitudinem perduxero. Non ergo huius diſciplinæ nefariæ cuiquam author exiſtere cupiam, quod nec in ſuperioribus, nec in ſequentibus intendero: ſed vti triuialibus (quod pace ipſorum dictum ſit) iudicibus huius rei latiorem notitiam ſuppeditarem, ac examinis faciendi rimulas potiores commonſtrarem.

109 Quocirca noueris, velim, duplicem eſſe ſortilegiorum profeſſionem: tacitam ſcilicet, & expreſſam. In genere intelligas oportet, de cuiuſcunque ſpeciei profeſſoribus.

110 Tacita autem profeſſio, eſt promiſſio quædam, quam quis facit alteri profeſſo, de obſeruando quæ ſibi mandauerit, ſub promiſſione, quod grandia facturus ſit & mirabilia: quod in vita ſua futura cognoſcet, & multa alia his non diſſimilia: dummodo cum fidei catholicæ renunciatione, & pertinaci Sacramentorum Eccleſiaſticorum contemptu: vnde pollicebitur quod totis viribus cultui, & obſequio adhærebit ſui magiſtri, ipſumque ceu verum Principem adorabit: ipſique omnem veræ adorationis cultum ſub idolorum forma exhibebit, & alia huiuſmodi turpiora pacta: quod cuncta deniq; opera per ipſum facienda in illius nomine & deuotione confecturus ſit.

111 Dicitur autem iſthæc profeſſio tacita, quod non fiat, nec pacta ſit propriè cum ipſo Dæmone, ſed cum Dæmonis miniſtro. In qua tamen etiam multæ interueniunt cæremonioſę ſolennitates extrinſecæ, quæ vſuuenire ſolent in profeſſione expreſſa: veluti ſolennis ſtipulatio, fides præſtita per iuramentum de obſeruatione promiſſorum: item obſequium & ratæ fidei pactum cum Dæmone, vnà cum abominanda abiuratione fidei Chriſtianæ, & alijs in ea requiſitis, *vt in c. Qui ſine ſaluatore, 26. q. 2 & vide ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 3 & 6.* vbi fit mentio de vtraque profeſſione, & pacto habito cum Dæmone, ſcilicet tacito, & expreſſo, & *eod. tit. qu. 10 in fin* quam ſubmiſſionem, & ſui obſeruantiam ipſe Dæmon poſtea ratam habet: redditque ob eam ſe facilem ad obſequendum eorum votis, ac appetitui: non minus quam voluntati eorum, qui expreſſa profeſſione Dæmonis, ſua ſortilegia exercere ſolent, vt ibi notatur, *& l. Nemo, & l. Eorum, in princ. C. de maleſic. & mathe.* ſæpiuſcule prææallegatis, *& in c. 2 de ſortileg.* vbi dicitur de illo, qui occulti furti inueniendi cupidus inſpexit in aſtrolabium: Huius quoque tacitæ profeſſionis apparet meminiſſe textum, ſi accuratius ipſius verba diſcutiantur, *in d. c. Nec mirum, §. Necromantici, verb. ad hæc omnia:* vbi poſt enarrata aliquot certa remedia, quibus affecti, id eſt, maleficiati ad priorem ac integram corporum valetudinem reſtitui ſolent, ſubiunxit textus hæc omnia fieri arte Dæmonum, ex peſtifera ſocietate hominum cũ cacodæmonibus exorta.

Altera vero dicitur profeſſio expreſſa; nempe, quæ fit expreſſè cum proprio Dæmone. 112

Iſthæc rurſum eſt duplex: vna dicitur ſolennis ſiue publica; altera verò priuata. 113

Solennis autem & publica ea eſt, quæ fit cum Dæmone publicè, in maieſtatis ſuæ ſolio, Principum more reſidente, ad vniuerſales congregationes omnium ſtrigarum & maleficorum, necromanticorum, & cuiuſcunque generis profeſſorum, certis nocturnis horis, locis, & temporibus, Dæmonis arbitrio conſtitutis: Vbi coram vniuerſis adſtantibus iſthæc fit profeſsio. 114

Priuata verò profeſsio eſt illa, quæ fit cum ipſo Dæmone, pacto expreſſo, & cum iuramento, citra vllas tamen ſolennitates, & extra omnium hominum cœtum: vnde de iſtis dicitur *Eſai. 28. c.* Dixiſtis, percuſsimus fœdus cum morte & cum inferno fecimus pactum: & de hac fit mentio *in ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 4. in princ. & q 6. & 12* Fit hæc profeſsio quandoque eiſdem ſolennitatibus, quibus hodie fieri conſpicimus veras & ſolennes profeſsiones monachorum in religione Chriſti, vbi ad vitam monaſticam degendam, abnegant mundum cum ſuis vniuerſis oblectamentis præſtigiariis. Ita hi contrà, abnegato Deo, deſerto Chriſto ſeruatore noſtro, ac renunciata fide cum contemptu Baptiſmi, ac cum contemptu reliquorum eccleſiæ Sacramentorum, vni Dæmoni adhæreſcunt, cui ſe totos deuouent & ſpontanea obedientia conſecrant, cum arctiſsimo iuramenti ſacramento: adeo vt hinc iure efficiantur ipſius ſubditi, & (vt ita loquar) Dæmonis vaſalli coniunctiſsimi. Atque ex hac, hominis ſcilicet & Dæmonis exitiali 115

ſocietate,

ſocietate, naſcitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines heu miſeri doléda mala (permiſſu diuino) & turpiſſima opera, relatu nequiora conficiant, *vt in ſum. confeſſ. eo. tit. c.* 3. *& 4. in exordis.* Ij verò qui expreſſam profeſſionem fecerunt, reddunt etiam expreſſum adorationis Dæmoni cultum, per ſolennia ſacrificia, quę ipſi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis noſtram ſimplicitatem fallerent) diuinum cultum cum ceremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibuſdam & orationibus, cum his aliis ſimilibus, quibus inſtructi ſunt & docti, quibuſque Cacodæmonem, ſuum exitiale exitium, inceſſanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos felices colimus & adoramus vnicè vnicum Ieſum Chriſtum D. N. cum patre, ac cooperatore S. S. omnium viſibilium pariter, ac inuiſibilium omnium creatorem & rectorem maximum, 25. *q.* 5. *c. Contra idolorum. gloſſ. in c. Accuſatus,* §. *Sane, de hære. lib.* 6. *& in ſumma confeſſ. eod. tit. q.* 2. *&* 3 *& c. Non obſeruetis,* 26 *q.* 5. *& eadem cauſſa, & quæ.* 2. *Quis ſine ſaluatore.* Hic autem cultus, vel ex eadé ſatanæ ſuperbia ſuppullulat & erumpit, qua olim ſe Deo ſuo æquare cupiens, ſolium ſuum in Oriétem indignè conabatur euehere, quò Creatori ſuo appareret æqualis. Quà quidem ſuperbia needum extincta, Dæmon Dei ſui adorationis æmulator ſtrenuus, ab hominibus quoque pari ritu ſe adorari patitur & concupiſcit. Quod autem eadem ſuperbia in ipſo etiamnum duret, teſtis eſt S. Tho. *in ſecunda.* 2. *q.* 95. *art.* 5. & S. Aug. *in lib* 10 *de ciuit, Dei.* cuius dicta tradita ſunt 26. *q.* 5. *cap. Nec mirum* §. *Auguria, ver. ſed hoc quoſdam fallit. & verſ. ad hoc vbi dicitur.*

116 Quò l ſatanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus: hinc quicunque interueniunt in dictis ſacrificiis expreſſe ipſum ſatanam adorantes, cæteris ipſi Dæmoni multo quidem ſunt chariores, adeò vt nihil ab ipſo petant, quod non ilico aſſequantur: modo id à Deo datum, ac ſuæ poteſtati conceſſum fuerit. Porrò ſi id ipſi negatú fuerit petitores ſuos exaudire nequiens, tam eſt tamen malignus ſatan, vt petita ſe præſtare poſſe iactitet, ac poſt præſtanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illuſionibus ſuos profeſſos miſere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod ſortilegia & maleficia, quæ per iſtos fiút, cæteris magis atrocia atque efficaciora, quandoquidem diabolus ſummopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmium recipit. Hos autem hinc penè dignoſces, quod tales ſæpè ſoleant ſtruere imagines, aut ſtatuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, ſimiliumq; materiarum, teſte S. Auguſt. *in lib.* 21. *de ciuit. Dei,* hæc verba notante; quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, ſignis, & carminibus magicorum, non tãquam animal cibis, ſed, vti ſpiritus ſignis: quia enim homines in ſignum ſubiectionis ipſis offerunt ſolemnia ſacrificia, & proſtrationes ſubmiſſas faciunt gaudent ſummopere huiuſmodi reuerentiæ ſigna ſibi exhiberi. Alliciuntur autem diuerſi Dæmones diuerſis ſignis, pro diuerſitate ſcilicet vitiorum ipſis conuenientium Verba ſunt S Auguſtini relata per S. Thom. in tractat. 44 *diſp. prima partis, in tit. de mira. q.* 10. *verſic.* Reſpondeo in fine, quæ ibidem vide. Rogare autem poſſet quiſpiam curioſulus: quibus locis quibuſve temporibus hæc † ſortilegia fieri conſueuerunt? 117

118 Deinde vbi ſortegi, hiſque ſimiles alij conueniri ſoleant? huic paucis reſpondeatur: huiuſmodi ſortilegia † plerunq; in locis ſiluestribus, occultis, 119 ſubterraneis, & ab hominum conuerſatione remotis: In locis longè diſſitis, caducis caſtellis, & deſertis: ſemperque intempeſtæ noctis tenebris fiere ſolere, vt nota *in c. Epiſcopi,* 26. *q.* 5 cuius duplicem rationem eſſe comperi. Prior eſt, quod Dęmon poſt fœdum caſum ex paradiſo, effectus fuit obſcurus & tenebroſus, vt habet communis omnium Theologorum ſententia, & maximè S. Thomæ in *tractatu* 44. *quæſtione* 16. *articul.* 1. *&* 6. *in titul. de Dæmoni.* Atque hinc cõuincitur, ab authore tenebricoſo, luciſque, id eſt, iuſtitiæ, virtutis, veritatiſque oſore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri poſſe: ſed cuncta atra, horrida, & tenebricoſa flagitia ab eo ſolum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obſcuriſſimis, iuxta illud commune dictum.

Qui male agit, odit lucem *c. Perniciosam,* 18. *q.* 2. 120 *& c. Item ſi ante, de Pœnitentia, diſt.* 1. Lux enim veritatis, hoc eſt, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Chriſtus eſt, vt habetur *Ioan.* 1 3 5. *&* 8 *capite & l. Inter claras In exord. C. de ſum. Trin. & fid. catho.* Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animã & intellectum hominis, *de conſecr. diſtin.* 4. *in princip.* Is cũcta opera ſua clariſſima luce agi vult ad patris ſui gloriam, & gregis ſui ædificationem.

Satanas vero virtutũ, bonorum † operũ, veritatiſque aduerſarius infeſtiſſimus, qui idem & men- 121 dax eſt, & mendacij inuentor, & author, eoque te- 122 nebricoſus, tenebras amat, loca obſcura, ſordida, ſibique ſimillima, vt notat *Ioan.* 3. *c. &* 81. *diſtin. can. Valent interdum.*

Poſterior redditur ratio, cur nocte potius quam 123 interdiu hæc diabolica opera fiant. Nam ſi luce ac clara die fierent, conſpici poſſent ab aliis, faciliuſq; deprehenderentur ipſorum maleficia: ob quæ citius innoteſcerent curiæ, ac iuſtitię: cui ita incautè ſeſe capiendos puniendoſque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & ſacrificia, de nocte celebranda curant, eaque in locis prædictis, ne à quoquam, vllum impedimentum ferant, & nota *in dict. can. Epiſcopi,*

Digitized by Google

26. quæſt. 5. & can. Nec mirum, ead. quæſtione. Poſ-
ſet hic rurſum quiſpiam mouere quæſtiunculam
huic materiæ minimè incongruam.

124 Quibus rebus, ſignis, inſtrumentis, mixturis, cō-
poſitionibus, ligaturis, characteribus, atque figuris
vtuntur ſortilegi ad ſua ſortilegia & maleficia, ſe-
cundum diuerſas hominum opiniones, quas perſe-
qui intendunt, conficienda? Reſpondendum, quod
variis atque diuerſis, quorum ad ſatietatem memi-
nit Dominus Paulus Grillandus in ſuo tractatu de
ſortilegiis, *quæſtio. 3. & 5.* quem petendum, mate-
ria occurrente, nec diſſuaſero: Materia enim præ-
ſens non minus eſt confuſa, quam diffuſa.

125 Poſtremò non hoc prætereundum putaui, cum
malefici in manibus publicæ Iuſtitiæ exiſtentes
& incarcerati, non faciant ſe deferri, ac inde libe-
rari per miniſterium Dæmonis ad mortem euitan-
dam? quod nonnulli curioſi Iudices quandoque
experimento diſcere tētarunt: fruſtra tamen atque
in ſummum diſpendium ſalutis ſuæ æternæ, eoque
ab hac temeritate obnixè cauendum. Huius quæ-
ſtionis, vt mihi videtur, non erit difficilis ſolutio
ſi doctorum monumentis, & ſcriptis diligentem
lectionem impenderimus. Attamen (vt aliquid af-
feramus) duas cauſſas huius rei nobis explicant
Canones, & ſacri Theologi in ſæpe allega. *c. Nec
mirum, 26. qu. 5.* Prior eſt quod Dæmō qui nil aui-
dius cupit, quam multarum animarum lucra quiq;
ad tenebras inferni variis illuſionibus & dolis ho-
mines protrahere ſtudet, ſimulatque viderit pro-
feſſum ſuum apprehenſum, illiuſque animam ſub
ſua poteſtate ſubiectam, nil magis anxie quærit, ni-
126 hil † expectat auidius, quam animæ à corpore de-
migrationem: vt quam adhuc ſub pacto retinet,
certam lucretur, priuſquam per pœnitentiam ſua
naſſa præter expectationē elabatur, fidelium gregi
denuò connumeranda. Quocirca vt irretitam præ-
dam certò poſſideat, incunctanter mortem ipſius
machinatur: tantum abeſt, vt liberationem fe-
rat.

127 Poſterior ratio, cur euadere incarcerati neque-
ant, eſt, quod tum diuina iuſtitia non permittat
Dæmonem in eos ſuam naturalem exercere potē-
tiam, ne qui iudices & officiales curioſi, animi-
que pellicibilis, leuis, ac ſequacis, videntis ali-
quot ſigna manifeſta liberationis eorum inuita-
rentur ad amplectendum eorum profeſſionem:
& hoc eſt quod dicit Sanct. Auguſt. *in libro. 3.
de Trinit. in 10. de ciuit. Dei, & S. Thom. in
tractat. 44. primæ partis, quæſtio. 5. in tit. De
mira. & Canones in d. c. Nec mirum*, ſi Deus
impediat in quibuſdam Dæmonis potentiam pro
conſeruatione Chriſtianæ fidei: alioqui enim
fides ipſa Chriſtiana paulatim tota corrueret,
maioriſque tandem poteſtatis putaretur diabolus,
quam Deus: & iudex is haberetur, qui miniſter
ipſius eſt, & Dei creatura, *can. Nemo contemnat,
& c. ſequent. 11. quæſt. 3.* & ideo tunc Deus reſiſtit
Dæmoni, vireſque illius comprimit, per ea quæ
notat S. Auguſt, Eccleſiæ Doctor inſignis, *in li. 10.
de ciuit. Dei*, & refert, & ſequitur S. Thomas. *in
d. tractat. 44. d. q. 5.*

Torquet alios, vnde poteſtas tanta maleficis, quæ 128
patrare tam multa, varia & miranda poſſunt, etiam
vna hora? qualia, quantaque bonorum toto ſuæ vi-
tæ tempore facere poſſent vnquam?

Verum iis apertè reſpondetur, quod omnis po- 129
teſtas à Domino Deo eſt, ſine quo nihil poteſt om-
nis creatura ſicut in Euangelio Chriſtus ait, *Si-
ne me nihil poteſtis facere.* Vnde manifeſtum eſt
omnem faciendi poteſtatem, hominibus da-
ri à Domino Deo, & non aliunde concedi poſ-
ſe, ſiue bonum homines, ſiue malum operentur,
hinc ſanctiſſimus Præſul Auguſtinus dicit: Volū-
tas Dei, eſt prima & ſumma cauſſa omnium corpo-
ralium ſpecierum ac motionum, nihilque fit in iſta
totius creaturæ ampliſſima & immenſa republica
viſibiliter, quod non de interiori, inuiſibili atque
intelligibili aula ſummi imperatoris, aut ſubea-
tur aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſti-
tiam præmiorum atque pœnarum. Quamobrem,
nequaquam eſt dubitandum, quin poteſtas illa ma-
leficarum, in qua mirandos (cooperatione Dæmo-
num) horrendoſque producunt effectus, à Domi-
no Deo concedatur, cuius voluntati nemo poteſt
obſiſtere, vt ſine cuius ope ac numine inefficax eſt
omnibus humana opera, adeò vt nec manum qui-
dem vlli rei tentandæ ſine ipſo admouere poſſibile
ſit. In hoc enim Sancti Doctores & Patres omnes
vnanimiter conſentiunt, quod † neque Dæmones, 130
neque maleficæ quicquam facere poſſunt, nec ho-
minem lædere, nec iumentum: niſi omnipotens
Deus permittens, conſentiat, poteſtatemque fa-
ciendi concedat, quod iam peruerſa voluntate fa-
cere decreuerunt. Æquum eſt enim, vt tum Dæ-
mones, tum homines creaturæ Dei, ſuo creatori
pareant, atque ab illius nutu toti dependeant, à
quo eſſe, velle, & poſſe, ſuſceperunt. Alioqui, ſi
contra ij quid poſſent, inuito Deo, in infirmitatis,
imperfectioniſque ſuſpicionem veniret Deus
creator omnipotens, à quo abhorrent piorum au-
res catholicæ.

Quocirca quicquid maleficæ moliuntur, non 131
hominis, Dæmoniſque potentiæ id ſolum adſcri-
bendum, ſed diuino permiſſu id totum peragi
credendum eſt, à quo omnis poteſtas exſurgit, &
à quo omne eſſe & fieri profluit, tanquam ab
omnium rerum cauſſa prima. Verum enimuero
non ex ſe, ſed cooperatione ac ope Dæmonum
(Deo ſemper permittente) maleficæ cuncta ma-
la operantur: quos vt natura ſubtiles, ita & ex-
perientia longa fecit ad producendum miranda &

fortes

Digitized by Google

fortes & agiles. Neque etiam putandum eſt tam prodigioſos effectus maleficarum ab huiuſmodi rebus, quibus vtuntur ad maleficandum, oriri (quales ſunt capita mortuorum, bufones, ſerpentes, chara-
132 cteres, imagines, hiſque ſimilia) ſed ab ‡ inſtituente hæc ſigna diabolo, qui cum ſit ſuperbiſſimus, Deo cupit in omnibus quàm ſimillimus eſſe. Quemadmodum enim omnipotens Deus quædam in Eccleſia ſua Sacramenta inſtituit, quæ dignè vtentibus (ipſo aſpirante) ſalutarem deſignant & producunt effectum: ita & diabolus, qui nihil impenſius appetit, quam in precio haberi, & Deo æqualis videri, ſigna quædam tanquam Sacramenta inſtituit, quibus inuocatus ab his, quibus cõfœderatus eſt pactis, operator malignus aſſiſtit: & quoties Deus permiſerit, quod rogatur malum perficit: Deo vero non permittente, nihil is quoque poterit efficere.

133 Omnium tamen effectuum necromanticorum & maleficarum operator eatenus diabolus eſt, quatenus per applicationem mediorum (quæ prius ipſe inſtituit in materia ſubiecta) opus producit optatũ: quod fit aliàs realiter, aliquando ſolum apparenter.

134 Mulieres autem maleficæ, quæ iam voluntate deprauata, & conſenſu in conſortium Dæmonum per pacta tranſierunt, notas quaſdam & ſigna ſymbolica ab ipſis recipiunt, quibus exciti Dæmones mox proſiliunt.

135 Quocirca in his pernitioſis operationibus Dæmonum, nihil efficacius ſtulta maleficarum crudelitate, quæ pactis augetur & votis. Nam quanto vel Dæmonibus, vel eorum ſignis firmiorem adhibuerint fidem, tantò velociorem aſſequuntur, cooperantibus ipſis, effectum: voluntatis enim maleficarum tam eſt dolenda alienatio, vt ipſas quodammodo redigat in furorem, quo percitis, iiſque furentibus, mox Dæmones aduolant, ſubſeruiunt, & effectum petitionis pactis inuitati & ſignis, Deo permittente, inſanientibus præſtant. Simile quiddam commemorat Plato in libro de furore Poetico, dicens: Bacchantes fœminas mente non ſana, mel & lac exhaurire fluminibus, mente autem ſana, haurire non poſſe: id autem effecit earum animus ſui impos, & in conſortium Dæmonis extra ſe raptus: Idem nos exploratum habemus, maleficas in puteis aut fluminibus agitatis hauſiſſe butyrum furoris ſui temporibus, quod alio tempore efficere non potuiſſent. Quare id ſolum miniſterio Dæmonis fieri credendum. Similiter odio alicuius flagrantes, nihilque quam vindictam in animo concipientes, totæ in illius interitum incumbunt: & vt ipſum aut perdant, aut iumentis ipſius mala inferant, agris, vineis, ſegetibus, aliiſque fructibus incommodent.

136 Rebus vtuntur ad maleficium ſibi notis & familiaribus. Inuocant Dæmones, oſtendunt ſigna ab illis inſtituta, ſimul & characteres, & quod propria virtute perficere nequeunt, illorum miniſterio conſequuntur. Alius vero, qui non eſt Dæmonibus pacto & deditione deuinctus, etiam ſi res conuenientes ad maleficium nouerit, ſimul & operandi modum, ſigna omnia exhibeat, rariſſimè tamen tentanti ſuccedet effectus: propterea quod eum inter ſuos familiares dæmon non connumeret, vt ſuis myſterijs non initiatum. Quanta autem mala hoc pernitioſiſſimum genus hominum nuſquam non regionum faciat, cuiuis hominum, id eſt notiſſimum. Amplius enim hi pernitioſiſſimi homines mendacijs ſuperſtitionibuſque pleniſſimi, ſua malignitate obſunt, quam boni quiuis aut precibus, aut pietate proſunt. Plus incommodi reipublicæ Chriſtianæ illi inferunt: quàm hi commodi conferunt, niſi Deus obſtiterit.

Ideoque non ſunt vſpiam tolerandi, ſed vbiuis 137
locorum potiùs tollendi funditus, omnium creatore Deo ſic præcipiente, *Exod. 22. & Deut. 12.* Maleficos non patieris viuere.

Nam vt in obſequium ſibi dæmones alliciant, ſa- 138
ſacrificijs turpiſſimis plerunque vtuntur, & expreſſum cum eis ineunt (vt dictum eſt) pactum. Multos varioſque libellos circumferunt ſpurcitijs, impietate, ac mendacio plenos, veterumque philoſophorum & ſapientum nominibus falſo inſcriptos, quorum ementitis titulis, inuocatis ſimplicibus & curioſis multis imponunt, & in foueam dæmonum ſecum pertrahunt. Promittunt magna & penitus incredibilia, quibus auditis homines in admirationem mendaciorum ſuſpenduntur. Statuis, imaginibus, exorciſmis, coniurationibus, ſimilibuſque ſignis iactitant ſe dæmones poſſe cogere ac coarctare malignos, adeo vt in circulo, annulo, in cryſtallo, ſeu alio receptaculo viſibiles appareant, & ad ſingula interrogata diſtinctè reſpondeant. Hoc omnes quidem promittunt: ſed eorum pauciſſimi noſtris temporibus inueniuntur, quibus maligni ſpiritus etiam malis per hunc modum obediant, Deo id iuſtiſſima ratione non permittente: ne curioſitas hominum nouitatis auidiſſima, religione contempta Chriſti, ſuffragia paulatim in neceſſarijs poſtularet à dæmone. Eſt denique aliud hominum genus non minus fatuum, quàm ſuperſtitioſum, æquè item, vt ſuperiores, fugiendum: Nempe, qui nullum cum dæmonibus commercium ineunt: nihilominus tamen rebus vtuntur in operationibus vanis, dæmonibus appropriatis, ſtultis, ſuperſtitioſis, & futilibus & ob id quoque penitus illicitis. Veluti, qui dies ad quid agendum obſeruant, qui ex auium garritu aut volatu ſibi quid futurum pollicentur. Venatores, qui ob alicuius fraterculi, aut ſacrifici occurſum ſibi quid infauſtum, aut infelicem venationem ſpondent.

Digitized by Google

conficiuntur: & eiſdem viciſſim nominibus ap-
pellantur eorum artifices: nempe ab ipſa arte, quã
exercent, titulum referentes.

99 Redeamus nunc ad primam ſpeciem, quæ eſt di-
uinatoria: quæ inter ceteras obtinet principatum;
in quam complures homines capti vel decepti ſæ-
pius incidunt, quàm in alias. Natura enim humana
& illorũ maximè, qui ſunt curioſi, natiuo quodam
appetitu fertur in deſiderium cognoſcendi ea quæ
ſuperiora, quæque maiora ſunt naturali ſcientia &
ab humano intellectu nimis abdita.

Hinc fit, vt ferè conſpiciamus iſtos ſortilegos
100 necromanticos, magos, hiſque ſimiles, quotieſcũ-
que ſtudent operibus & ſuperſtitionibus ſuis fidẽ
adhibere (licèt extranei ſint & penitus ignoti) quę-
cunque alicui vel longinquo tẽpore pręterito eue-
nerunt, tanquã ad vnguem eadẽ, ſicuti acciderunt,
referre ſolere: quorũ relatione, ſi cum veritate cõ-
ſentiant, vehementer hominum mentes ad ſe alle-
ctant, vt horum veritate circumuenti tandẽ etiam
credere incipiant, quæ ſunt falſiſſima. Hæc autẽ ita
fieri confirmat S. Auguſt. *in lib. 10. de ciuit. Dei*, re-
lata per ſacros Canones *in c. Nec mirum*, §. *Nullum
ſuffragiũ*, 26. q. 5. ſub hac enim ſpecie plures militãt
magiſtri. Et huius ſpeciei maliciã exaggerat peccã-
tiũ multitudo, quòd eã fere malefici profiteantur.

101 Quæ vti clarius innoteſcat, in quatuor riuos ſeu
ſpecies eam deducere par eſt, iuxta numerum qua-
tuor elementorum, in quibus exercentur. Primum
videlicet Geomantia, à *γαία*, quod eſt terra, &
μαντεία, id eſt diuinatio, quaſi terreſtris diuinatio
Hydromantia, quæ fit in aqua; ab *ὕδωρ*, quod eſt
aqua, Pyromantia, quæ fit in igne, à *πῦρ*, quod eſt
ignis. Et Aeromantia, quæ fit in aëre. Hinc dicti
ſunt Geomanti, Hydromanti, Pyromanti, & Aëro-
manti, qui artes ipſas in iis elementis profitentur
vt exponit *text. in can. Igitur genus, in prin. 26. q. 4.*
quæ verba fuerunt aſſumpta ex dictis ſancti Au-
guſt. *in li. de natura Dæmonum*, & Hoſtien. in ſum-
ma, *eodem tit. in exordio.*

102 Quorum profeſſorum, alij dicti ſunt diuini, qua-
ſi Deo pleni. hi enim diuinitate ſe plenos eſſe ho-
minibus perſuadent, & hac aſtuta fraudulentia ho-
minibus futura cõiectant. Alij incantatores dicun-
tur, nempe qui artem verbis tantum peragunt, qui
aliquando tantum carminis potẽtia valent, vt ver-
bis ſuis, abſque aliquo veneni hauſtu interdum oc-
cidant, vt habetur *in d. c. Nec mirum, in princip. 26.
quæſt. 5.* Quidam alij ſunt arioli, ſic dicti, quia cir-
ca aras idolorum nefarias preces emittunt, & fu-
neſta ſacrificia offerũt: quibus celebritatibus Dæ-
monum reſponſa ſuſcipiunt. Alij dicuntur haruſpi-
ces, quaſi horarum inſpectores. Hi enim obſeruant
tempora, dies, horas, & momenta, ex quorum ob-
ſeruatione, bona vel mala futura prædicunt. Hi
quoque inteſtina pecudum inſpiciunt, ex quibus
futura vaticinantur. Alij ſunt auguros, qui volati-
bus ac auium garritibus intendunt, quorum exer-
citium, augurium, quaſi auigerium dicitur: quòd
quid aues vocibus aut volatibus gerant, obſer-
uent. Alij dicuntur Pythoniſſæ, qui quadam ſu-
perſtitione Diabolicam profeſſionem ſectantur
a Pythone, id eſt, Apolline dicti, qui auctor fuit
artis diuinandi. Alij ſunt Aſtrologi, qui ex aſtro-
rum conſideratione quippiam vaticinantur. Ars
profecto hoc tempore nuſquam non gentium,
& celebris, & apud nonnullos multæ fidei. Ve-
rum an iſtiuſmodi vaticinatio iure ſit permiſſa, ex cau-
ſa prudentiſque nunc prætereo. Alij dicuntur Ge-
nethliaci, ſic vocati propter natalitiorum cõſidera-
tiones. Obſeruant enim hi diem natalis & horam
alicuius, mox per duodecim cæli ſigna, ſiderum-
que curſus, eum ad iuſtum numeri calculum refe-
runt: vnde ipſi prædicunt felices aut infelices fu-
turos euentus; imo & mortem interdum. Alij deni-
que ſunt ſalitores, ſic dicti, quod membri cuiuſ-
piam palpitatione, aut ex trepido ſaltu, neſcio
quid proſperi, aut aduerſi mox euenturum debla-
terant. Hactenus enumeratę ſpecies omnes decla-
rantur per text. *in d. c. igitur genus.* Adiiciam ipſe
ſuperioribus Necromantiam, quæ eſt per mortuo-
rum cadauera, ſiue ex inſpectione mortuorum di-
uinatio, † dicta à *νεκρὸς*, id eſt, mortuus, & *μαντεία*. 103
id eſt, diuinatio.

Hinc dicti ſunt necromantes vel necromantici, 104
quorum incantamentis videntur reſuſcitari mor-
tui: aut certè ex mortuorum inſpectione miranda
futura diuinant, dum mortuorum cadauera allo-
quentes, & ab ipſis mutua reſponſa ferentes, ne-
ſcio quid deliramentorum leuiuſculis hominibus,
diabolica illuſione perſuadere conantur. Porrò
quoties hæc peraguntur, necromanticis iſtis mos
eſt, cadauer conſpergere ſanguine: quod Dæmones
cruore delectari ferantur.

Hinc quotieſcunque fit necromantia, cruor 105
aquæ miſcetur, vt Dæmones ſanguinis colore fa-
ciliùs prouocarentur, vt habetur *d. can. Nec mirum,*
26. *q. 5. in* §. *Necromantici:* Hæc tamen non doctis
ſed rudioribus commonſtrare volebam.

Cæterũ rogatus à quoquã, quinã ſint profeſſores 106
ſiue magiſtri qui 2. & 3. ſpeciẽ ſortilegiorũ exerce-
re ſolẽt, paucis reſpõdebis, eos ipſos eſſe, qui ſunt
profeſſores artis amatorię. Rurſus in illa ſortilegi-
orũ ſpecie militare eoſdem qui in venefica ſpecie
profitẽtur, quoſque magos appellari diximus, hoc
eſt, qui artẽ magicam profitẽtur, vt inquit text. *in
d. l. Eorum, in princ. & in d. c. Nec mirum.* §. *magi.*
Eoſdẽ pręterea vocamus maleficos, nẽpe ob faci- 107
norũ enormitatẽ, vt ait tex. in pręallegato. §. *magi.*

Hinc factum eſt, vt ius ciuile hos vtriuſ- 108
que artis magiſtros, ſcilicet amatoria ſortilegia
perpetrantes, & venefica, æquiparauerit, non

minus

minus in facto, quam in pœnis: pari ſupplicio in ambos animaduertendum decernens. *d. l. Eorum, in princ. & l. Si quis aliquid. §. Qui abortionis. ff de pœnis.* Verum an idem fiat de iure Canonico (quod eadem ſit in vtroque pœna conſtituta, aut diuerſa) hîc breuitatis cauſa prætereo. Sunt præterea alij qui dicuntur incantatores, qui ſola potentia carminis perſtringunt hominum mentes: hi ſolent vt plurimum in 3. ſpecie militare. Item quidam alij, quos ſuprà in prima ſpecie expreſſimus, in hac 3 ſpecie ſæpius ſe exercent: quales ſunt arioli, qui in ſuis ſacrificijs & immolationibus adiungunt quandoque imagines ceræ vel cretæ recentis, illas iuxta feruentiſſimum ignem apponentes, vel acubus earum capita vel latera perforantes, baptizantes, atque complura alia turpia & nefanda facientes & committentes, quæ omnia ad 3. quoque ſpeciem referenda ſunt. Quin & necromantici ſimiliter ſæpius ſolent in 3 ſpecie laborare. Cæterum quum in hunc ſortilegiorum campum, vt ampliſſimum, ita multò certè teterrimum inciderimus, non ab re me facturum arbitratus ſum, ſi aliquanto penitius rudiuſculos in ipſius amplitudinem perduxero. Non ergo huius diſciplinæ nefariæ cuiquam author exiſtere cupiam, quod nec in ſuperioribus, nec in ſequentibus intendero: ſed vti triuialibus (quod pace ipſorum dictum ſit) iudicibus huius rei latiorem notitiam ſuppeditarem, ac examinis faciendi rimulas potiores commonſtrarem.

109 Quocirca noueris, velim, duplicem eſſe ſortilegiorum profeſſionem: tacitam ſcilicet, & expreſſam. In genere intelligas oportet, de cuiuſcunque ſpeciei profeſſoribus.

110 Tacita autem profeſſio, eſt promiſſio quædam, quam quis facit alteri profeſſo, de obſeruando quæ ſibi mandauerit, ſub promiſſione, quod grandia facturus ſit & mirabilia: quod in vita ſua futura cognoſcet, & multa alia his non diſſimilia: dummodo cum fidei catholicæ renunciatione, & pertinaci Sacramentorum Eccleſiaſticorum contemptu: vnde pollicebitur quod totis viribus cultui, & obſequio adhærebit ſui magiſtri, ipſumque ceu verum Principem adorabit: ipſique omnem veræ adorationis cultum ſub idolorum forma exhibebit, & alia huiuſmodi turpiora pacta: quod cuncta deniq; opera per ipſum facienda in illius nomine & deuotione confecturus ſit.

111 Dicitur autem iſthæc profeſſio tacita, quod non fiat, nec pacta ſit propriè cum ipſo Dæmone, ſed cum Dæmonis miniſtro. In qua tamen etiam multæ interueniunt cæremonioſę ſolennitates extrinſecæ, quæ vſuuenire ſolent in profeſſione expreſſa: veluti ſolennis ſtipulatio, fides præſtita per iuramentum de obſeruatione promiſſorum: item obſequium & ratæ fidei pactum cum Dæmone, vnà cum abominanda abiuratione fidei Chriſtianæ, & alijs in ea requiſitis, *vt in c. Qui ſine ſaluatore, 26. q. 2 & vide ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 3 & 6.* vbi fit mentio de vtraque profeſſione, & pacto habito cum Dæmone, ſcilicet tacito, & expreſſo, & *eod. tit. qu. 10 in fin* quam ſubmiſſionem, & ſui obſeruantiam ipſe Dæmon poſtea ratam habet: redditque ob eam ſe facilem ad obſequendum eorum votis, ac appetitui: non minus quàm voluntati eorum, qui expreſſa profeſſione Dæmonis, ſua ſortilegia exercere ſolent, vt ibi notatur, *& l. Nemo. & l. Eorum, in princ. C. de maleſic. & mathe.* ſæpiuſcule præallegatis, *& in c. 2 de ſortileg.* vbi dicitur de illo, qui occulti furti inueniendi cupidus inſpexit in aſtrolabium: Huius quoque tacitæ profeſſionis apparet meminiſſe textum, ſi accuratius ipſius verba diſcutiantur, *in d. c. Nec mirum, §. Necromantici, verb. ad hæc omnia:* vbi poſt enarrata aliquot certa remedia, quibus affecti, id eſt, maleficiati ad priorem ac integram corporum valetudinem reſtitui ſolent, ſubiunxit textus hæc omnia fieri arte Dæmonum, ex peſtifera ſocietate hominum cũ cacodæmonibus exorta.

Altera vero dicitur profeſsio expreſſa; nempe, 112 quæ fit expreſsè cum proprio Dæmone.

Iſthæc rurſum eſt duplex: vna dicitur ſolennis 113 ſiue publica; altera verò priuata.

Solennis autem & publica ea eſt, quæ fit cum 114 Dæmone publicè, in maieſtatis ſuæ ſolio, Principum more reſidente, ad vniuerſales congregationes omnium ſtrigarum & maleficorum, necromãticorum, & cuiuſcunque generis profeſſorum, certis nocturnis horis, locis, & temporibus, Dæmonis arbitrio conſtitutis: Vbi coram vniuerſis adſtantibus iſthæc fit profeſsio.

Priuata verò profeſsio eſt illa, quæ fit cum ipſo 115 Dæmone, pacto expreſſo, & cum iuramento, citra vllas tamen ſolennitates, & extra omnium hominum cœtum: vnde de iſtis dicitur *Eſai. 28. c.* Dixiſtis, percuſsimus fœdus cum morte & cum inferno fecimus pactum: & de hac fit mentio *in ſum. confeſſ. eod. titul. qu. 4. in princ. & q. 6. & 12* Fit hæc profeſsio quandoque eiſdem ſolennitatibus, quibus hodie fieri conſpicimus veras & ſolennes profeſsiones monachorum in religione Chriſti, vbi ad vitam monaſticam degendam, abnegant mundum cum ſuis vniuerſis oblectamentis præſtigiariis. Ita hi contrà, abnegato Deo, deſerto Chriſto ſeruatore noſtro, ac renunciata fide cum contemptu Baptiſmi, ac cum contemptu reliquorum eccleſiæ Sacramentorum, vni Dæmoni adhæreſcunt, cui ſe totos deuouent & ſpontanea obedientia conſecrant, cum arctiſsimo iuramenti ſacramento: adeo vt hinc iure efficiantur ipſius ſubditi, & (vt ita loquar) Dæmonis vaſalli coniunctiſsimi. Atque ex hac, hominis ſcilicet & Dęmonis exitiali ſocietate,

ſocietate, naſcitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines heu miſeri dolēda mala (permiſſu diuino) & turpiſſima opera, relatu nequiora conficiant, *vt in ſum. confeſſ. eo. tit. c.* 3. *&* 4. *in exordio.* Ij verò qui expreſſam profeſſionem fecerunt, reddunt etiam expreſſum adorationis Dæmoni cultum, per ſolennia ſacrificia, quę ipſi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis noſtram ſimplicitatem fallerent) diuinum cultum cum ceremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibuſdam & orationibus, cum his aliis ſimilibus, quibus inſtructi ſunt & docti, quibuſque Cacodæmonem, ſuum exitiale exitium, inceſſanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos felices colimus & adoramus vnicè vnicum Ieſum Chriſtum D. N. cum patre, ac cooperatore S. S. omnium viſibilium pariter, ac inuiſibilium omnium creatorem & rectorem maximum, 26. *q.* 5. *c. Contra idolorum. gloſſ. in c. Accuſatus, §. Sane, de hære. lib. 6. & in ſumma confeſſ. eod. tit. q.* 2. *&* 3 *& c. Non obſeruetis,* 26 *q.* 5. *& eadem cauſſa, & quæ.* 2. *Quis ſine ſaluatore.* Hic autem cultus, vel ex eadē ſatanæ ſuperbia ſuppullulat & erumpit, qua olim ſe Deo ſuo æquare cupiens, ſolium ſuum in Oriētem indignè conabatur euehere, quò Creatori ſuo appareret æqualis. Quà quidem ſuperbia necdum extincta, Dæmon Dei ſui adorationis æmulator ſtrenuus, ab hominibus quoque pari ritu ſe adorari patitur & concupiſcit. Quod autem eadem ſuperbia in ipſo etiamnum duret, teſtis eſt S. Tho. *in ſecunda.* 2. *q.* 95. *art.* 5, & S. Aug. *in lib* 10 *de ciuit. Dei.* cuius dicta tradita ſunt 26. *q.* 5. *cap. Nec mirum §. Auguria, ver. ſed hoc quoſdam fallit. & verſ. ad hoc vbi dicitur.*

116 Quòd ſatanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus: hinc quicunque interueniunt in dictis ſacrificiis expreſſe ipſum ſatanam adorantes, cæteris ipſi Dæmoni multo quidem ſunt chariores, adeò vt nihil ab ipſo petant, quod non ilico aſſequantur. modo id à Deo datum, ac ſuæ poteſtati conceſſum fuerit. Porrò ſi id ipſi negatū fuerit petitores ſuos exaudire nequiens, tam eſt tamen malignus ſatan, vt petita ſe præſtare poſſe iactitet, ac poſt præſtanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illuſionibus ſuos profeſſos miſere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod ſortilegia & maleficia, quæ per iſtos fiūt, cæteris magis atrocia atque efficaciora, quandoquidem diabolus ſummopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmium recipit. Hos autem hinc penè dignoſces, quod tales ſæpè ſoleant ſtruere imagines, aut ſtatuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, ſimiliumq; materiarum, teſte S. Auguſt. *in lib.* 21. *de ciuit. Dei,* hæc verba notante; quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, ſignis, & carminibus magicorum, non tāquam animal cibis, ſed, vti ſpiritus ſignis: quia enim homines in ſignum ſubiectionis ipſis offerunt ſolemnia ſacrificia, & proſtrationes ſubmiſſas faciunt gaudent ſummopere huiuſmodi reuerentiæ ſigna ſibi exhiberi. Alliciuntur autem diuerſi Dæmones diuerſis ſignis, pro diuerſitate ſcilicet vitiorum ipſis conuenientium Verba ſunt S Auguſtini relata per S. Thom. in tractat. 44 *diſp. primæ partis, in tit. de mira. q.* 10. *verſic.* Reſpondeo in fine, quæ ibidem vide. Rogare autem poſſet
quiſpiam curioſulus: quibus locisquibuſve tempo-
ribus hæc † ſortilegia fieri conſueuerunt? 117

Deinde vbi ſortegi, hiſque ſimiles alij conue- 118
niri ſoleant? huic paucis reſpondeatur: huiuſmodi
ſortilegia † plerunq; in locis ſilueſtribus, occultis, 119
ſubterraneis, & ab hominum conuerſatione remotis: In locis longè diſſitis, caducis caſtellis, & deſertis: ſemperque intempeſtæ noctis tenebris fiere ſolere, vt nota *in c. Epiſcopi,* 26. *q.* 5 cuius duplicem rationem eſſe comperi. Prior eſt, quod Dęmon poſt fœdum caſum ex paradiſo, effectus fuit obſcurus & tenebroſus, vt habet communis omnium Theologorum ſententia, & maximè S. Thomæ in *tractatu* 44 *quæſtione* 16. *articul.* 1. *&* 6. *in titul. de Dæmons.* Atque hinc cōuincitur, ab authore tenebricoſo, luciſque, id eſt, iuſtitiæ, virtutis, veritatiſque oſore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri poſſe: ſed cuncta atra, horrida, & tenebricoſa flagitia ab eo ſolum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obſcuriſſimis, iuxta illud commune dictum.

Qui male agit, odit lucem *c. Perniciosſam,* 18. *q.* 2. 120
& c. Item ſi ante, de Pœnitentia, diſt. 1. Lux enim veritatis, hoc eſt, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Chriſtus eſt, vt habetur *Ioan.* 1 3 5. *&* 8 *capite & l. Inter claras In exord. C. de ſum. Trin. & fid. catho.* Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animā & intellectum hominis, *de conſecr. diſtin.* 4. *in princip.* Is cūcta opera ſua clariſſima luce agi vult ad patris ſui gloriam, & gregis ſui ædificationem.

Satanas verò virtutū, bonorum † operū, verita- 121
tiſque aduerſarius infeſtiſſimus, qui idem & men- 122
dax eſt, & mendacij inuentor, & author, eoque tenebricoſus, tenebras amat, loca obſcura, ſordida, ſibique ſimillima, vt notat *Ioan.* 3. *c. &* 81. *diſtin. can. Valent interdum.*

123 Poſterior redditur ratio, cur nocte potius quam interdiu hæc diabolica opera fiant. Nam ſi luce ac clara die fierent, conſpici poſſent ab aliis, faciliuſq; deprehenderentur ipſorum maleficia: ob quæ citius innoteſcerent curiæ, ac iuſtitię: cui ita incautè ſeſe capiendos puniendoſque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & ſacrificia, de nocte celebranda curant, eaque in locis prædictis, ne à quoquam, vllum impedimentum ferant, & nota *in dict. can. Epiſcopi,*

26. *quæſt.* 5. & *can. Nec mirum, ead. quæſtione.* Poſſet hic rurſum quiſpiam mouere quæſtiunculam huic materiæ minimè incongruam.

124 Quibus rebus, ſignis, inſtrumentis, mixturis, cõpoſitionibus, ligaturis, characteribus, atque figuris vtuntur ſortilegi ad ſua ſortilegia & maleficia, ſecundum diuerſas hominum opiniones, quas perſequi intendunt, conficienda? Reſpondendum, quod variis atque diuerſis, quorum ad ſatietatem meminit Dominus Paulus Grillandus in ſuo tractatu de ſortilegiis, *quæſtio.* 3. & 5. quem petendum, materia occurrente, nec diſſuaſero: Materia enim præſens non minus eſt confuſa, quam diffuſa.

125 Poſtremò non hoc prætereundum putaui, cum malefici in manibus publicæ Iuſtitiæ exiſtentes & incarcerati, non faciant ſe deferri, ac inde liberari per miniſterium Dæmonis ad mortem euitandam? quod nonnulli curioſi Iudices quandoque experimento diſcere tẽtarunt: fruſtra tamen atque in ſummum diſpendium ſalutis ſuæ æternæ, eoque ab hac temeritate obnixè cauendum. Huius quæſtionis, vt mihi videtur, non erit difficilis ſolutio ſi doctorum monumentis, & ſcriptis diligentem lectionem impenderimus. Attamen (vt aliquid afferamus) duas cauſſas huius rei nobis explicant Canones, & ſacri Theologi in ſæpe allega. *c. Nec mirum,* 26, *qu.* 5. Prior eſt quod Dæmõ qui nil auidius cupit, quam multarum animarum lucra quiq; ad tenebras inferni variis illuſionibus & dolis homines protrahere ſtudet, ſimulatque viderit profeſſum ſuum apprehenſum, illiuſque animam ſub ſua poteſtate ſubiectam, nil magis anxie querit, ni-
126 hil † expectat auidius, quam animæ à corpore demigrationem: vt quam adhuc ſub pacto retinet, certam lucretur, priuſquam per pœnitentiam ſua naſſa præter expectationẽ elabatur, fidelium gregi denuò connumeranda. Quocirca vt irretitam prędam certò poſſideat, incunctanter mortem ipſius machinatur: tantum abeſt, vt liberationem ferat.

127 Poſterior ratio, cur euadere incarcerati nequeant, eſt, quod tum diuina iuſtitia non permittat Dæmonem in eos ſuam naturalem exercere potẽtiam, ne qui iudices & officiales curioſi, animique pellicibilis, leuis, ac ſequacis, videntis aliquot ſigna manifeſta liberationis eorum inuitarentur ad amplectendum eorum profeſſionem: & hoc eſt quod dicit Sanct. Auguſt. *in libro.* 3. *de Trinit. in* 10. *de ciuit. Dei,* & S. Thom. *in tractat.* 44. *primæ partis, quæſtio.* 5. *in tit. De mira.* & *Canones in d. c. Nec mirum,* ſi Deus impediat in quibuſdam Dæmonis potentiam pro conſeruatione Chriſtianæ fidei: alioqui enim fides ipſa Chriſtiana paulatim tota corrueret, maiorique tandem poteſtatis putaretur diabolus, quam Deus: & iudex is haberetur, qui miniſter ipſius eſt, & Dei creatura, *can. Nemo contemnat,* & *c. ſequent.* 11. *quæſt.* 3. & ideo tunc Deus reſiſtit Dæmoni, vireſque illius comprimit, per ea quæ notat S. Auguſt. Eccleſiæ Doctor inſignis, *in li.* 10. *de ciuit. Dei,* & refert, & ſequitur S. Thomas. *in d. tractat.* 44. *d. q.* 5.

Torquet alios, vnde poteſtas tanta maleficis, qua 128 patrare tam multa, varia & miranda poſſunt, etiam vna hora? qualia, quantaque bonorum toto ſuæ vitæ tempore facere poſſent vnquam?

Verum iis aperte reſpondetur, quod omnis po- 129 teſtas à Domino Deo eſt, ſine quo nihil poteſt omnis creatura ſicut in Euangelio Chriſtus ait, *Sine me nihil poteſtis facere.* Vnde manifeſtum eſt omnem faciendi poteſtatem, hominibus dari à Domino Deo, & non aliunde concedi poſſe, ſiue bonum homines, ſiue malum operentur. hinc ſanctiſſimus Præſul Auguſtinus dicit: Volũtas Dei, eſt prima & ſumma cauſſa omnium corporalium ſpecierum ac motionum, nihilque fit in iſta, totius creaturæ ampliſſima & immenſa republica viſibiliter, quod non de interiori, inuiſibili atque intelligibili aula ſummi imperatoris, aut ſubeatur aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſtitiam præmiorum atque pœnarum. Quamobrem, nequaquam eſt dubitandum, quin poteſtas illa maleficarum, in qua mirandos (cooperatione Dæmonum) horrendoſque producunt effectus, à Domino Deo concedatur, cuius voluntati nemo poteſt obſiſtere, vt ſine cuius ope ac numine inefficax eſt omnibus humana opera, adeo vt ne manum quidem vlli rei tentandæ ſine ipſo admouere poſſibile ſit. In hoc enim Sancti Doctores & Patres omnes vnanimiter conſentiunt, quod † neque Dæmones, 130 neque maleficæ quicquam facere poſſunt, nec hominem lædere, nec iumentum: niſi omnipotens Deus permittens, conſentiat, poteſtatemque faciendi concedat, quod iam peruerſa voluntate facere decreuerunt. Æquum eſt enim, vt tum Dæmones, tum homines creaturæ Dei, ſuo creatori pareant, atque ab illius nutu toti dependeant, à quo eſſe, velle, & poſſe, ſuſceperunt. Alioqui, ſi contra ij quid poſſent, inuito Deo, in infirmitatis, imperfectioniſque ſuſpicionem veniret Deus creator omnipotens, à quo abhorrent piorum aures catholicæ.

Quocirca quicquid maleficæ moliuntur, non 131 hominis, Dæmoniſque potentiæ id ſolum adſcribendum, ſed diuino permiſſu id totum peragi credendum eſt, à quo omnis poteſtas exſurgit, & à quo omne eſſe & fieri profluit, tanquam ab omnium rerum cauſſa prima. Verum enimuero non ex ſe, ſed cooperatione ac ope Dæmonum (Deo ſemper permittente) maleficæ cuncta mala operantur: quos vt natura ſubtiles, ita & experientia longa fecit ad producendum miranda &

fortes

Digitized by Google

fortes & agiles. Neque etiam putandum eſt tam prodigioſos effectus maleficarum ab huiuſmodi rebus,quibus vtuntur ad maleficandum,oriri (quales ſunt capita mortuorum, bufones, ſerpentes, chara-
132 cteres,imagines, hiſque ſimilia) ſed ab + inſtituente hæc ſigna diabolo, qui cum ſit ſuperbiſſimus, Deo cupit in omnibus quàm ſimillimus eſſe. Quemadmodum enim omnipotens Deus quædam in Eccleſia ſua Sacramenta inſtituit, quæ dignè vtentibus (ipſo aſpirante) ſalutarem deſignant & producunt effectum: ita & diabolus, qui nihil impenſius appetit, quam in precio haberi, & Deo æqualis videri, ſigna quædam tanquam Sacramenta inſtituit,quibus inuocatus ab his,quibus cōfœderatus eſt pactis, operator malignus aſſiſtit: & quoties Deus permiſerit, quod rogatur malum perficit: Deo vero non permittente, nihil is quoque poterit efficere.

133 Omnium tamen effectuum necromanticorum & maleficarum operator eatenus diabolus eſt, quatenus per applicationem mediorum (quæ prius ipſe inſtituit in materia ſubiecta) opus producit optatū: quod fit alias realiter,aliquando ſolum apparenter.

134 Mulieres autem maleficæ,quæ iam voluntate deprauata,& conſenſu in conſortium Dæmonum per pacta tranſierunt, notas quaſdam & ſigna ſymbolica ab ipſis recipiunt, quibus exciti Dæmones mox proſiliunt.

135 Quocirca in his pernitioſis operationibus Dæmonum,nihil efficacius ſtulta maleficarum crudelitate,quæ pactis augetur & votis. Nam quanto vel Dæmonibus, vel eorum ſignis firmiorem adhibuerint fidem,tantò velociorem aſſequuntur, cooperantibus ipſis,effectum: voluntatis enim maleficarum tam eſt dolenda alienatio, vt ipſas quodammodo redigat in furorem, quo percitis, iiſque furentibus,mox Dæmones aduolant, ſubſeruiunt, & effectum petitionis pactis inuitati & ſignis, Deo permittente, inſanientibus præſtant. Simile quiddam commemorat Plato in libro de furore Poetico, dicens: Bacchantes fœminas mente non ſana, mel & lac exhaurire fluminibus, mente autem ſana, haurire non poſſe: id autem effecit earum animus ſui impos, & in conſortium Dæmonis extra ſe raptus: Idem nos exploratum habemus, maleficas in puteis aut fluminibus agitatis hauſiſſe butyrum furoris ſui temporibus, quod alio tempore efficere non potuiſſent. Quare id ſolum miniſterio Dæmonis fieri credendum. Similiter odio alicuius flagrantes,nihilque quam vindictam in animo concipientes, totæ in illius interitum incumbunt: & vt ipſum aut perdant, aut iumentis ipſius mala inferant, agris, vineis, ſegetibus, aliiſque fructibus incommodent.

136 Rebus vtuntur ad maleficium ſibi notis & familiaribus. Inuocant Dæmones, oſtendunt ſigna ab illis inſtituta, ſimul & characteres, & quod propria virtute perficere nequeunt, illorum miniſterio conſequuntur. Alius vero, qui non eſt Dæmonibus pacto & deditione deuinctus, etiam ſi res conuenientes ad maleficium nouerit, ſimul & operandi modum, ſigna omnia exhibeat, rariſſimè tamen tentanti ſuccedet effectus: propterea quod eum inter ſuos familiares dæmon non connumeret, vt ſuis myſterijs non initiatum. Quanta autem mala hoc pernitioſiſſimum genus hominum nuſquam non regionum faciat,cuiuis hominum, id eſt notiſſimum. Amplius enim hi pernitioſiſſimi homines mendacijs ſuperſtitionibuſque pleniſſimi, ſua malignitate obſunt,quam boni quiuis aut precibus, aut pietate proſunt. Plus incommodi reipublicæ Chriſtianæ illi inferunt: quàm hi commodi conferunt,niſi Deus obſtiterit.

Ideoque non ſunt vſpiam tolerandi, ſed vbiuis 137
locorum potiùs tollendi funditus,omnium creatore Deo ſic præcipiente, *Exod.22. & Deut.18.* Maleficos non patieris viuere.

Nam vt in obſequium ſibi dæmones alliciant, ſa- 138
ſacrificijs turpiſſimis plerunque vtuntur, & expreſſum cum eis ineunt (vt dictum eſt) pactum. Multos variosque libellos circumferunt ſpurcitijs, impietate, ac mendacio plenos, veterumque philoſophorum & ſapientum nominibus falſo inſcriptos, quorum ementitis titulis, inuocatis ſimplicibus & curioſis multis imponunt, & in foueam dæmonum ſecum pertrahunt. Promittunt magna & penitus incredibilia, quibus auditis homines in admirationem mendaciorum ſuſpenduntur. Statuis, imaginibus, exorciſmis, coniurationibus, ſimilibuſque ſignis iactitant ſe dæmones poſſe cogere ac coarctare malignos, adeo vt in circulo, annulo, in cryſtallo, ſeu alio receptaculo viſibiles appareant, & ad ſingula interrogata diſtinctè reſpondeant. Hoc omnes quidem promittunt: ſed eorum pauciſſimi noſtris temporibus inueniuntur, quibus maligni ſpiritus etiam malis per hunc modum obediant, Deo id iuſtiſſima ratione non permittente: ne curioſitas hominum nouitatis auidiſſima, religione contempta Chriſti, ſuffragia paulatim in neceſſarijs poſtularet à dæmone. Eſt denique aliud hominum genus non minus fatuum, quàm ſuperſtitioſum, æquè item, vt ſuperiores, fugiendum: Nempe, qui nullum cum dæmonibus commercium ineunt: nihilominus tamen rebus vtuntur in operationibus vanis, dæmonibus appropriatis, ſtultis, ſuperſtitioſis, & futilibus & ob id quoque penitus illicitis. Veluti, qui dies ad quid agendum obſeruant, qui ex auium garritu aut volatu ſibi quid futurum pollicentur. Venatores, qui ob alicuius fraterculi, aut ſacrificì occurſum ſibi quid infauſtum, aut infelicem venationem ſpondent.

Digitized by Google

Qui ſcriptum Euangelium Iohannis ex collo ſuſpendunt, aut alios characteres membranulis inſcriptos. Sacerdotes denique qui miſſificant ſuper hoſtiam non conſecrantes, aut oblationes nefarias in miſſis offerunt, aut preces nefarias & turpes & indignas, ad malum finem offerunt & legunt qui merito degradatione, & beneficijs ſunt priuandi. Cæteri vero qui characteribus aut crucibus abutuntur, putant huiuſmodi characteribus magnam & occultam ineſſe virtutem, & ideo varios contra Deum, & fidem Chriſti committunt errores.

139 Poſſem hic explicare cauſſam, cur Mulieres ſint magis idoneæ ad maleficia conficienda, quam viri.

140 Deinde cur potius virgines, quam corruptæ.

141 Poſtremò, cur plures mulieres ſint maleficæ, quam viri malefici, ſed pro huiuſmodi explicationibus lectorem tranſmitto ad D. Martinum de Arles, in ſuo *tractatu inſigni de ſuperſtitionibus*. Et ad D. Paul. Grilland. in ſuo vtiliſſimo *libr. de Sortilegiis*.

142 Poſſem hic quoque obiter recenſere multa Dæmonum genera, qui locorum intercapedine certis gradibus, certiſque inter ſe paſsibus abſunt: alij enim aëri, alij ignei, aquatici alij, alij terreſtres, alij ſubterranei, alij lucifugi, à locis quibus ſunt addicti aut à maliciæ natura appellationes eas habentes. Quorum deſcriptiones, operationes, & quibuſcũ maleficæ commercium habeant, & cum quibus nõ compendio ſtudens, prætereo.

143 Tantum hoc memineris maleficarum poteſtatẽ totam, quatam miranda conficiunt, Dæmonibus à Domino Deo limitatam concedi: ita vt ipſo permittente noceant: eo verò non permittente, nihil eos quoque operari poſſe. Verum de his ſatis ſuperque. Quæ tamen omnia non ita ſurda aure (maximè ſtudioſis, ac maioribus ingeniis) prætereunda, ſed accuratius perquirenda. Quamobrem cætera huius materiæ cognoſcere cupientem (quãdoquidem hic exactiora perſcribere, mea vetant negotia) remitto ad clariſsimos dominos, Paulum Grillandum, criminalium cauſſarum Romæ quõdam auditorem, in ſuo tractatu, vtiliſsimo, de ſortilegiis, maleficis, & poculis venenoſis, ac Dæmonum inuocatione, atq; eorũdem pœnis? Troilum Maluetium Iuriſperitum indubitatum *in ſuo tractatu, de ſortibus*. Martinũ de Arles ſacræ theologiæ profeſſorem meritiſsimum in ſuo inſigni & exquiſitiſsimo *tractatu de ſuperſtitionibus*, Ioannẽ Franciſcum ſpectabilem iuris vtriuſque Doctorẽ in ſuo ſubtili & eleganti *tract. de Lamiis & excellentia*, Malleum maleficarum: & Ioannem Trittẽhemium Abbatem Spanhemenſem, in *ſuo lib. 8. quæſtionum*, quas illi diſſoluendas propoſuit Maximilianus Cæſar, *quæſt. 5. de reprobis atque maleficis & quæſt. 6. de poteſtate maleficarum*. Quorum opiniones, dogmata & interpretamenta, hac in materia omnes paſsim ſequuntur, laudant & aſſerunt, nec eſt meo iudicio, etſi tenui, vlla materia, in qua adeo Paulo, Troilo, Martino, Ioanni, Franciſco, Malleo maleficorum, ac Ioanni Trittenhemio aſſentiantur, & tribuant ſcriptores, non ſolum ſpeculatiui, ſed etiam practici: ita recepta eſt in hoc ſcribendi genere eorum authoritas, vt pro lege (quamuis vtique nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. Quocirca vt res tandem ad finem decurrat, his impono finem huic capiti, etiam ſi ſine numero alia pulchra, vtilia, & quotidiana huic materiæ minimè incongrua, ſed admodum conuenientia in medium adferre facile potuiſſem, quæ ne lectorem multis morer, poſthabeo, & omitto, atque ſtudioſo, in rebus publicis nõ occupato, indaganda relinquo.

CAPVT LXII.

De crimine læſæ Maieſtatis temporalis ſiue humanæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 62.

Crimen læſæ Maieſtatis variis committitur modis:
- 1 *Aduerſus* { *Principem.* / *Salutem domini ſui.* }
- 2 *Aduerſus* { *Conſilium* / *Conſules* / *Senatores* / *Conſiliarios* } *Principis.*
- 3 *Contra vtilitatem reipubl.*
- 4 *Seditionem excitando.*

5 *Principis* { *Vices vendicando præter ipſius voluntatem.* / *Monetam adulterando.* }

6 Crimina

Digitized by Google

6 *Crimina læſæ Maieſtatis plectuntur morte, ſcilicet* { *Gladio.* / *Igni.* / *Diſſectione in quatuor partes.* }

7 { *Conſules* / *Senatores* / *Conſiliarij.* } *ſunt partes corporis Principis.*

8 *In conſpirationibus plectuntur* { *Principales.* / *Fauentes.* / *Aſsiſtentes.* / *Iuuantes.* }

9 *Filii committentium crimen læſæ Maieſtatis, efficiuntur inſucceſsibiles.*
10 *In crimine læſæ Maieſtatis, punitur affectus, etiam non ſecuto effectu.*
11 *Ex ſola ſcientia quis punitur.*
12 *Conſpirationis pertæſus, & eam reuelans, veniam meretur.*
13 *Princeps ſolus, aut eius conſilium, cognoſcit de crimine aduerſus ſuam perſonam commiſſo.*

14 *Mulieres* { *Veneno,* / *Incantationibus* } *committentes præfatum crimen, grauius puniendæ, quam viri.*

15 *In crimine læſæ Maieſtatis quilibet delator eſſe poteſt.*

16 *In crimine læſæ Maieſtatis proceditur* { *Summariè.* / *De plano.* / *Sine ſtrepitu.* / *Sine figura iudicii.* }

17 *Qui pro obnoxiis criminis læſæ Maieſtatis intercedunt, infames ſiunt abſque venia.*

MVltis quidem modis crimen admittitur aduerſus temporalem Maieſtatem, *l. 1. 2. 3. 4. & ibi etiam per Bart. Bald. Angel. & alios ſcribentes, ff. ad l. Iuliam Maieſtat.* vbi multi modi & caſus enumerantur, quibus læſæ Maieſtatis crimen
1 committi dicitur; nempe, † conſpiratione aduerſus ſuum Principem: aut contra domini ſui ſalutem. aut contra vllas perſonas ſui conſilij: aut contra vtilitatem reipub.

2 Seditionem excitando in populo, *d. l. 1.*

3 Hoſtibus re. armis, opibus, & conſilio ſuppetias ferendo, *Cuiuſque, ff. ad l. Iuliam Maieſta. & ibi Angel.*

4 Quoquo modo captiuos huius facti criminoſos carceribus eripiendo *d. l. Cuiuſque. in fi. & ibi Bartol.* Siquis priuatos conficiat carceres, *l. Vnica, C. de priua. carcer. inhiben. & ibi Cynus*, qui verbum ſubdit admodum notabile: Si pater, aut dominus, filium, vel ſeruum domi ſuę incarcerauerit, nequaquam punietur pœna *l. Vnic. C. de priuat. carceribus* rationemque allegat, quia pater & dominus id faciunt ad correctionē: dicta vero lex vnica loquitur in caſu, quo quis in carcere ad cuſtodiam ponatur.

5 Dum Principis vices & officia ſibi quiſpiā vendicat & exercet, præter ipſius voluntatem, *d. l. 3 ff. ad l. Iul. Maieſt.* Si quis principis monetā adulterauit, *l. Si quis numos, C. de falſa monet.* atq; hæc qui-
6 dem † crimina, ad vnum omnia, morte plectuntur per dictas *ll. 1. 2. 3. & 4. ff. ad l. Iuliam Maieſt. & l. Quiſquis, C. eod. tit.* variis tamen modis, iuxta varietatem legum, edictorum, & ſtatutorum in locis, vbi commiſſa fuerint: nonnunquam gladio: aliquando igni: interdum diſſectione in quatuor partes, &c. Verum quiſquis ita conſpirauerit in perſonam ſui Principis, & hinc mors ſecuta fuerit, is profecto enormiter (nempe ob facinoris enormitatem) peculiari quodam modo extraordinariè, abſque vlla legum ac conſtitutionum obſeruationē puniendus eſt ad prudentiam, iudicium, & diſcretionem D. Iudicum. Conſpiratores verò aduerſus gloriam, & ſalutem, & commoda Principis ſui, detegentes hoſtibus vniuerſa ipſius ſecreta volūtates, & ſtudia locorum munitiones, & infirmitates cum rerum ſtatibus, & qualitatibus, hi in quatuor partes diſſecandi ſunt, cum omnium bonorū proſcriptione, ad has formas grauiſſime & extraordinarie quondam puniebantur ij nefarij conſpiratores, qui Brugis crudeli nece Comitem Carolū ſuſtulerant, ſimiliter ac pene inhumanitus etiam animaduerſum eſt in eos qui comitem Hollandiæ Florentium dira nece trucidarunt. Neque etiam minori ſupplicio puniendi ſunt, qui quicquam ne-
farij † machinantur contra Principis Concilium, 7
Conſules, Senatores & Conſiliarios, qui corporis Principis pars haud dubie ſunt *l. Quiſquis in princip. C. ad l. Iulia Maieſt. & ibi Alber. & Bald. & c. Cum dilectus, iuncta gloſſ. in verb. familiares extra de cleric. non reſiden.*

Porrò in dictis conſpirationibus non tantū ple- 8
ctendi ipſi principales Rei, verum etiam quicunque ſtudio, dataque opera, re, & conſilio huiuſmodi conſpiratoribus fauent, aſſiſtunt, & iuuant, *d. l.*

Digitized by Google

9 *Quiſquis*, imo ipſorum liberi, ‡ conſpirationum tamen non conſcij, vniuerſis parentum ſuorum bonis confiſcatione priuantur, itaque efficiuntur inſucceſſibiles, ſola ipſis vita relicta. *Ang. in §. interdum num. 7. inſtit. de hæred. quæ ab inteſta. deſer. Addam maiora.*

10 Tanta eſt huius facinoris enormitas, tamq; odioſa legibus ac principibus, vt per conſpirationem voluntas non ſecus puniatur quam ipſum factum: potiſſimum, ſi externo quopiam actu certoque indicio iſthæc voluntas conſtiterit, aut probata fuerit, *d. l. Quiſquis. C. ad l. Iul. Maieſt. & Ang. in l. fi. §. fin. ff. quod quiſque iuris. Archidiaco. in c. Ego, 12. q. 2. nota per Specul. tit. de calum. habetur in l. 1. ff. de extraordina. criminib. & in l. Aut facta §. Euentus, ff. de pœnis, per doctor. in l. Si quis non dicam rapere, C. de epiſcop. & cleric.*

11 Itidem puniuntur, qui iſtius criminis fuerunt conſcii, & non prodiderunt, *Bartol. in l. Vtrum. ff. ad l. Pompeiam de parricid. Ioan Andr. in c. Petrus, de homicid. Specul. in tit. de legat. §. Iuxta in 4. colu. in verſic. Quid ſi amici. D. Philipp. Decius in regula, Culpa caret, ff. de regu. iur.*

12 Cæterum ſi quiſpiam ſuæ conſpirationis pertæſus, reliquos, præcipuos huius criminis authores, & facta fideliter prodiderit: huic certe de cõmiſſo prius crimine, danda erit venia.

13 Porrò conſpirationis aduerſum Principem pœnam, ſolus ipſe ſibi vindicat Princeps aut Principis concilium.

14 Quæcunque autem mulieres huiuſmodi audent committere crimen aut veneno, aut incantationibus, grauius puniendæ ſunt, quam viri, & ſemper igni conſumendæ.

Huius criminis delatores quoſvis, iura admittũt 15
citra vllam exceptionem, *l. Famoſi, & l. In quæſtionibus, & ibi Bartol. ac ſequaces, ff. ad l. Iul. maieſtat.*

Et animaduertendum eſt, in hoc crimine læſæ 16
Maieſtatis procedi ſummarie, de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij, *text. in extrauag. Ad reprimendam*, & ibi Bartolus. Priuſquam huic capiti finem imponam, adiiciam adhuc vnum vel alterum 17
verbum, vtrum liceat † intercedere pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis? Paucis reſpondendum negatiuè, per expreſſam *l. Quiſquis, §. Denique iubemus, Cod. ad l. Iuliam Maieſtatis*, continentẽ, qui pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis interceſſerunt, notabiles & infames fiunt, ſine & abſque venia. Si quid autem præter iſta requiris, conſule Dominum Martinum Laudenſ. doctorem celeberrimum in ſuo tractatu de crimine læſæ Maieſtatis, Dominum Franciſcum Lucanum à parma, inſignẽ iuris vtriuſque doctorem ac practicum, *in ſuo tractatu de priuilegio fiſci, in ſecunda parte de crimine læſæ Maieſtatis*, Dominum Nicolaum Boërium, Iuris vtriusque interpretem clariſſimum, in ſuo eleganti & præclaro *tractatu de ſeditioſis* omnibus profecto, ciuitatum, villarum caſtrorum Dominis Scabinis ſeu Conſulibus ac cæteris reipublicæ adminiſtratoribus vtili ac neceſſario. Et D. Ioan. de Terra rubea, in ſuo non aſpernando *lib. contra rebelles ſuorum regum*, late hanc materiam diuerſis in locis examinantem. nempe *in textu art. 2. tract. 2. fol. 47 Et in textu. art. 3. tract. 3. fol. 36. & 37. Item in text. art. 3. tract. 3. fol. 57. Item in gloſſ. ſuper verbo, capit folio 76.* quem per occaſionem videre poteritis.

CAPVT LXIII.

De Seditionibus.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 63.

1 *Conſpirator crimen læſæ Maieſtatis incurrit.*
2 *Quæ pœna conſpiratorum.*
3 *Qui ſeditioſi habendi.*
4 *Quæ congregationes illicitæ.*
5 *Quæ ſeditioſorum pœna.*
6 *Quæ autoris ſeditionis pœna.*
7 *Seditioſorum appellatio nulla.*
8 *Principi rimanda ſeditionis origo.*
9 *Quid ſi Officiarii ſeditionis cauſſa fuerint?*
10 *Si primates populi in officiarios exurgant, quid & quæ pœna.*
11 *Tota ciuitate ſeditionem committente, qui plectendi.*
12 *In vniuerſo populo plectendo, vtendum cautela.*
13 *Vxor rebellis ſi ex forma ſtatuti, aut ſtatutorum non poteſt ſtare in ciuitate, ea effecta vidua poterit reuerti & ſtare.*
14 *Congregatio in qua aliquid pactionibus vel ſtatutis firmatur, habet diuerſa nomina.*

15 *Seditio*

15 *Seditio vbi habeat locum?*
16 *Multitudini non parcitur.*
17 *Multitudini quando parcitur.*
18 *Multitudo non excommunicatur, nec venit excommunicanda.*
19 *Mutationes & nouitates periculoſæ & odioſæ.*
20 *Mutationes & nouitates plerunque diſcordiam atque iniuriam pariunt.*
21 *Rebellem an occultè occidere cuiquam liceat.*

1 QVisquis vllam molitur conſpirationem aduerſus rectores, adminiſtratores regionũ, ciuitatũ, aut rectores aliorũ locorũ Principis, vt hos interemptos curet, is ſane crimen læſæ Maieſtatis committit, atq; ad hunc modum puniendus fuerit.

2 Principio ex more plateatim equo, crati vimineę inſidens pertrahitur: mox decollatur: deinde quadripartitur ceu proditor, atque eiuſcemodi quatuor partes ad quatuor publicas vias palam, ac publice dependuntur & affiguntur. Poſtremò cuncta ipſius bona fiſco adiũdicantur: huc facit *l. Proditores, ff. de re militari.* Eadem quoque pęna plectuntur omnes ipſius cõplices, cooperatores, criminis conſcij & non prodentes, vt c. Præcedenti meminimus.

3
4 Seditioſi autem, nẽpe, qui illicitas congregationes populi cogũt (ſunt enim ✝ omnes illicitę cõgregationes vetitæ per doct. *in l. Conuenticulã, C. de epiſ. & cleric.* Illicitas autem intellige, quas iura reprobant) quique furtiua conuenticula parant, ciues, populumque vniuerſum commotionibus turbant, noxiam & tumultuariã factionem concitant, de quibus certo cõſtiterit, ita vt de ijs cõuicti fuerint, ij puniendi erunt iuxta perſonarum qualitates
5 ac quantitatem, & conditionem ſuorum ✝ delictorum, alij ſuſpendio, alij exilio, alij vltore gladio, aut certè alia criminali mulcta, pro ratione perſonarum, temporum, aut locorum, ſecundum prudẽtiam Iudicis, *l. Si quis, ff de pœnis, l. 3. §. Item qui, ff. ad l. Corn. de ſica. l. 1. & 2 C. de ſeditioſ.*

6 Quiſquis igitur talis ſeditionis author fuerit (quòd ea ſcelus ſit nefarium) hunc profectò conuenit exemplo publicam mortem oppetere, vt cæteris ſit exemplo, & timorem incutiat. Idem mecũ confirmat Modeſtinus, qui huiuſmodi ſeditionum cõcitatores damnatos ſtatim ac publicè puniri, reipublicæ intereſſe cenſet: ✝ ita vt eorũ appellationes
7 non recipiendæ ſint. *l. Conſtitutione, & ibi Bartol. Angel. Aret: in & moderni, ff de appellat.*

8 Si quando igitur huiuſmodi populi ſeditio naſcitur, diligenter obſeruandum eſt Iudici, vnde ea
9 ſeditio originem ſumpſerit: nempe, an ✝ officiarij vel ſenatores ob parum diligentem adminiſtrationem iuſtitiæ, aut alias ob cauſſas in culpa ſint. Quo in caſu, Principis fuerit rem vtrinque moderari, & ſua prudentia conſopitam reddere.

10 Verum ſi huiuſmodi ſeditio populi, cum ſuis præfectis, gubernatoribus, ac decanis ſimul aduerſus Principem exurgat, ita vt ipſius officiarios violenter adigant neci, atque ipſius Principis authoritatem vſurpent & iura: in hoc caſu totus populus reus ſit & obnoxius Principis voluntati, ad proſcriptionem bonorum, & vitæ, ad extinctionem omnium priuilegiorum ac immunitatum, nẽpe, vt Rei criminis læſæ Maieſtatis. Sed hoc in caſu, ne ſimul omnes inſontes perirent cum nocentibus, ſolent Principes frequentius vti gratia, & clemẽtia, quàm rigore iuſtitiæ: ne ſummum ius, multis fiat iniuria: huic nec omnino incongruit *c. Romana, in fin. de ſenten. excommunica. lib. 6.*

Quamobrem ea in re tantum plectit principales 11
ſeditionis authores, & excitatores: alios detruncatione capitis, alios exilio: nempe, extra prouinciam, regionem, territorium, ciuitatem, oppidum, aut diſtrictum, vbi ſeditionem concitarunt, relegatione atque proſcriptione, confiſcatione bonorum alios priuilegiorum ereptione, longinquis peregrinationibus alios; atque item in ceteris pro ſuo arbitrio, *arg. l. Qui cædem, ff. ad l. Cornel de ſica.* Idem ſentit gloſſ. *in l. Aut facta, ff. de pœnis*: facit optimè *l. Si familia ff. Si famil. furt. feciſ. dicat.* huic ſummè quadrat. *c. Sanè, de temporibus ordi.* Totũ vero corpus talis ciuitatis, atque adeo totam rempub. ob ſuam rebellionem punit inedia, & paupertate: nempe magnis mulctis, ac mulctarum impoſitionibus, aut ſimilibus pœnis, pro ſuo legitimo arbitrio.

In huiuſmodi tamen animaduerſione, Prætori- 12
bus & Iudicibus (ne cui vlla fiat iniuria, ſed vt eiuſmodi factiones, praui motus, & tumultus ſolummodo caueantur) recto ſanoque conſilio vtendum fuerit. Varia ſunt apud Thucydidem, Ciceronem, atque alios ſcriptores ſeditionum ac factionum exempla, eaque grauia, & nefaria, quorum aliquot vel noſtra, memoria conſpecta ſunt. Quæ omnia breuitatis ſtudio, & ex cauſſa, prætermiſſa volumus. Antequam præſens cap. abſoluam, addam ſequentia materiæ non incongrua.

Vxor rebellis ſi ex forma ſtatuti aut ſtatutorum 13
non poteſt ſtare in ciuitate, ea effecta vidua, an poterit reuerti & ſtare? Videtur affirmatiue reſpondendum, quod ſic: quia finita cauſſa odij, videtur finiri odium, *D. Bart. in l. Titia, §. Vſuras, ff. de legat. ſecundo, facit l. Cui eorum, §. Affinitatis. ff. de Poſtulando.* Nec abſurdum erit etiam addere ſequentes tabulas.

Digitized by Google

ſocietate, naſcitur & confirmatur tam arcta amicitia, vt ex ea homines heu miſeri dolẽda mala (permiſſu diuino) & turpiſſima opera, relatu nequiora conficiant, *vt in ſum. confeſſ. eo. tit. c. 3. & 4. in exordio.* Ij verò qui expreſſam profeſſionem fecerunt, reddunt etiam expreſſum adorationis Dæmoni cultum, per ſolennia ſacrificia, quę ipſi exhibent Dæmoni, imitantes in omnibus (quo magis noſtram ſimplicitatem fallerent) diuinum cultum cum ceremoniis ac paribus luminaribus, precibus etiam quibuſdam & orationibus, cum his aliis ſimilibus, quibus inſtructi ſunt & docti, quibuſque Cacodæmonem, ſuum exitiale exitium, inceſſanter collaudant & adorant, haud aliter, quàm nos felices colimus & adoramus vnicè vnicum Ieſum Chriſtum D. N. cum patre, ac cooperatore S. S. omnium viſibilium pariter, ac inuiſibilium omnium creatorem & rectorem maximum, *26. q. 5. c. Contra idolorum. gloſſ. in c. Accuſatus, §. Sane, de hære. lib. 6. & in ſumma confeſſ. eod. tit. q. 2. & 3 & c. Non obſeruetis, 26 q. 5. & eadem cauſſa, & quæ. 2. Qui ſine ſaluatore.* Hic autem cultus, vel ex eadẽ ſatanæ ſuperbia ſuppullulat & erumpit, qua olim ſe Deo ſuo æquare cupiens, ſolium ſuum in Oriẽtem indignè conabatur euehere, quò Creatori ſuo appareret æqualis. Quà quidem ſuperbia necdum extincta, Dæmon Dei ſui adorationis æmulator ſtrenuus, ab hominibus quoque pari ritu ſe adorari patitur & concupiſcit. Quod autem eadem ſuperbia in ipſo etiamnum duret, teſtis eſt S. Tho. *in ſecunda. 2. q. 95. art. 5.* & S. Aug. *in lib 10 de ciuit. Dei.* cuius dicta tradita ſunt *26. q. 5. cap. Nec mirum §. Auguria, ver. ſed hoc quoſdam fallit. & verſ. ad hoc vbi dicitur.*

116 Quòd ſatanas in hoc totus incumbit, vt adoretur quaſi Deus: hinc quicunque interueniunt in dictis ſacrificiis expreſſe ipſum ſatanam adorantes, cæteris ipſi Dæmoni multo quidem ſunt chariores, adeò vt nihil ab ipſo petant, quod non ilico aſſequantur. modo id à Deo datum, ac ſuæ poteſtati conceſſum fuerit. Porrò ſi id ipſi negatũ fuerit petitores ſuos exaudire nequiens, tam eſt tamen malignus ſatan, vt petita ſe præſtare poſſe iactitet, ac poſt præſtanda (quum non ilico) promittat nequiter, quibus illuſionibus ſuos profeſſos miſere decipit. Hinc dicunt nonnulli, quod ſortilegia & maleficia, quæ per iſtos fiũt, cæteris magis atrocia atque efficaciora, quandoquidem diabolus ſummopere cupit gratificari iis, à quibus maius honoris præmium recipit. Hos autem hinc penè dignoſces, quod tales ſæpè ſoleant ſtruere imagines, aut ſtatuas gemmeas, cæreas, aut cretaceas, ſimiliumq; materiarum, teſte S. Auguſt. *in lib. 21. de ciuit. Dei*, hæc verba notante; quod Dæmones alliciantur his rebus, characteribus, ſignis, & carminibus magicorum, non tãquam animal cibis, ſed, vti ſpiritus ſignis: quia enim homines in ſignum ſubiectionis ipſis offerunt ſolemnia ſacrificia, & proſtrationes ſubmiſſas faciunt gaudent ſummopere huiuſmodi reuerentiæ ſigna ſibi exhiberi. Alliciuntur autem diuerſi Dæmones diuerſis ſignis, pro diuerſitate ſcilicet vitiorum ipſis conuenientium. Verba ſunt S. Auguſtini relata per S. Thom. in tractat. 44 *diſp. primæ partis, in tit. de mira. q. 10. verſic.* Reſpondeo in fine, quæ ibidem vide. Rogare autem poſſet quiſpiam curioſulus: quibus locisquibuſve temporibus hæc † ſortilegia fieri conſueuerunt? 117

118 Deinde vbi ſortegi, hiſque ſimiles alij conueniri ſoleant? huic paucis reſpondeatur: huiuſmodi ſortilegia † plerunq; in locis ſiluestribus, occultis, 119 ſubterraneis, & ab hominum conuerſatione remotis: In locis longè diſſitis, caducis caſtellis, & deſertis: ſemperque intempeſtæ noctis tenebris fiere ſolere, vt nota *in c. Epiſcopi, 26. q. 5* cuius duplicem rationem eſſe comperi. Prior eſt, quod Dęmon poſt fœdum caſum ex paradiſo, effectus fuit obſcurus & tenebroſus, vt habet communis omnium Theologorum ſententia, & maximè S. Thomæ in *tractatu 44 quæſtione 16 articul. 1. & 6. in titul. de Dæmoni.* Atque hinc cõuincitur, ab authore tenebricoſo, luciſque, id eſt, iuſtitiæ, virtutis, veritatiſque oſore perpetuo, nulla quoque lucis opera fieri poſſe: ſed cuncta atra, horrida, & tenebricoſa flagitia ab eo ſolum peragi: eaque tum locis, tum temporibus obſcuriſſimis, iuxta illud commune dictum.

Qui male agit, odit lucem *c. Perniciosam, 18. q. 2. & c. Item ſi ante, de Pœnitentia, diſt. 1.* Lux enim veritatis, hoc eſt, illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Chriſtus eſt, vt habetur *Ioan. 1 3 5. & 8 capite & l. Inter claras In exord. C. de ſum. Trin. & fid. catho.* Ideoque etiam dicta lux interna, vt quæ clarificet animã & intellectum hominis, *de conſecr. diſtin. 4. in princip.* Is cũcta opera ſua clariſſima luce agi vult ad patris ſui gloriam, & gregis ſui ædificationem. 120

Satanas vero virtutũ, bonorum † operũ, veritatiſque aduerſarius infeſtiſſimus, qui idem & mendax eſt, & mendacij inuentor, & author, eoque tenebricoſus, tenebras amat, loca obſcura, ſordida, ſibique ſimillima, vt notat *Ioan. 3. c. & 81. diſtin. can. Valent interdum.* 121 122

Poſterior redditur ratio, cur nocte potius quam interdiu hæc diabolica opera fiant. Nam ſi luce ac clara die fierent, conſpici poſſent ab aliis, faciliuſq; deprehenderentur ipſorum maleficia: ob quæ citius innoteſcerent curiæ, ac iuſtitię: cui ita incautè ſeſe capiendos puniendoſque producerent. Quare ne tam facile detegantur & impediantur eorum opera, & ſacrificia, de nocte celebranda curant, eaque in locis prædictis, ne à quoquam, vllum impedimentum ferant, & nota *in dict. can. Epiſcopi, 26. quæ.* 123

Digitized by Google

26. quæſt. 5. & can. Nec mirum, ead. quæſtione. Poſſet hic rurſum quiſpiam mouere quæſtiunculam huic materiæ minimè incongruam.

124 Quibus rebus, ſignis, inſtrumentis, mixturis, cōpoſitionibus, ligaturis, characteribus, atque figuris vtuntur ſortilegi ad ſua ſortilegia & maleficia, ſecundum diuerſas hominum opiniones, quas perſequi intendunt, conficienda? Reſpondendum, quod variis atque diuerſis, quorum ad ſatietatem meminit Dominus Paulus Grillandus in ſuo tractatu de ſortilegiis, *quæſtio. 3. & 5.* quem petendum, materia occurrente, nec diſſuaſero: Materia enim præſens non minus eſt confuſa, quam diffuſa.

125 Poſtremò non hoc prætereundum putaui, cum malefici in manibus publicæ Iuſtitiæ exiſtentes & incarcerati, non faciant ſe deferri, ac inde liberari per miniſterium Dæmonis ad mortem euitandam? quod nonnulli curioſi Iudices quandoque experimento diſcere tētarunt: fruſtra tamen atque in ſummum diſpendium ſalutis ſuæ æternæ, eoque ab hac temeritate obnixè cauendum. Huius quæſtionis, vt mihi videtur, non erit difficilis ſolutio ſi doctorum monumentis, & ſcriptis diligentem lectionem impenderimus. Attamen (vt aliquid afferamus) duas cauſſas huius rei nobis explicant Canones, & ſacri Theologi in ſæpe allega. *c. Nec mirum, 26, qu. 5.* Prior eſt quod Dæmō qui nil auidius cupit, quam multarum animarum lucra quiq; ad tenebras inferni variis illuſionibus & dolis homines protrahere ſtudet, ſimulatque viderit profeſſum ſuum apprehenſum, illiuſque animam ſub ſua poteſtate ſubiectam, nil magis anxie quęrit, ni-

126 hil † expectat auidius, quam animæ à corpore demigrationem: vt quam adhuc ſub pacto retinet, certam lucretur, priuſquam per pœnitentiam ſua naſſa præter expectationē elabatur, fidelium gregi denuò connumeranda. Quocirca vt irretitam prędam certò poſſideat, incunctanter mortem ipſius machinatur: tantum abeſt, vt liberationem ferat.

127 Poſterior ratio, cur euadere incarcerati nequeant, eſt, quod tum diuina iuſtitia non permittat Dæmonem in eos ſuam naturalem exercere potētiam, ne qui iudices & officiales curioſi, animique pellicibilis, leuis, ac ſequacis, videntis aliquot ſigna manifeſta liberationis eorum inuitarentur ad amplectendum eorum profeſſionem: & hoc eſt quod dicit Sanct. Auguſt. *in libro. 3. de Trinit. in 10. de ciuit. Dei, & S. Thom. in tractat. 44. primæ partis, quæſtio. 5. in tit. De mira. & Canones in d. c. Nec mirum*, ſi Deus impediat in quibuſdam Dæmonis potentiam pro conſeruatione Chriſtianæ fidei: alioqui enim fides ipſa Chriſtiana paulatim tota corrueret. maiori'que tandem poteſtatis putaretur diabolus, quam Deus: & iudex is haberetur, qui miniſter ipſius eſt, & Dei creatura, *can. Nemo contemnat, & c. ſequent. 11. quæſt. 3.* & ideo tunc Deus reſiſtit Dæmoni, vireſque illius comprimit, per ea quæ notat S. Auguſt. Eccleſiæ Doctor inſignis, *in li. 10. de ciuit. Dei*, & refert, & ſequitur S. Thomas. *in d. tractat. 44. d. q. 5.*

Torquet alios, vnde poteſtas tanta maleficis, quæ 128 patrare tam multa, varia & miranda poſſunt. etiam vna hora? qualia, quantaque bonorum toto ſuæ vitæ tempore facere poſſent vnquam?

Verum iis aperte reſpondetur, quod omnis po- 129 teſtas à Domino Deo eſt, ſine quo nihil poteſt omnis creatura ſicut in Euangelio Chriſtus ait, *Sine me nihil poteſtis facere.* Vnde manifeſtum eſt omnem faciendi poteſtatem, hominibus dari à Domino Deo, & non aliunde concedi poſſe, ſiue bonum homines, ſiue malum operentur. hinc ſanctiſſimus Præſul Auguſtinus dicit: Volūtas Dei, eſt prima & ſumma cauſſa omnium corporalium ſpecierum ac motionum, nihilque fit in iſta, totius creaturæ ampliſſima & immenſa republica, viſibiliter, quod non de interiori, inuiſibili atque intelligibili aula ſummi imperatoris, aut ſubeatur aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſtitiam præmiorum atque pœnarum. Quamobrem, nequaquam eſt dubitandum, quin poteſtas illa maleficarum, in qua mirandos (cooperatione Dæmonum) horrendoſque producunt effectus, à Domino Deo concedatur, cuius voluntati nemo poteſt obſiſtere, vt ſine cuius ope ac numine inefficax eſt omnibus humana opera, adeo vt ne manum quidem vlli rei tentandæ ſine ipſo admouere poſſibile ſit. In hoc enim Sancti Doctores & Patres omnes vnanimiter conſentiunt, quod † neque Dæmones, 130 neque maleficæ quicquam facere poſſunt, nec hominem lædere, nec iumentum: niſi omnipotens Deus permittens, conſentiat, poteſtatemque faciendi concedat, quod iam peruerſa voluntate facere decreuerunt. Æquum eſt enim, vt tum Dæmones, tum homines creaturæ Dei, ſuo creatori pareant, atque ab illius nutu toti dependeant, à quo eſſe, velle, & poſſe, ſuſceperunt. Alioqui, ſi contra ij quid poſſent, inuito Deo, in infirmitatis, imperfectioniſque ſuſpicionem veniret Deus creator omnipotens, à quo abhorrent piorum aures catholicæ.

Quocirca quicquid maleficæ moliuntur, non 131 hominis, Dæmoniſque potentiæ id ſolum adſcribendum, ſed diuino permiſſu id totum peragi credendum eſt, à quo omnis poteſtas exſurgit, & à quo omne eſſe & fieri profluit, tanquam ab omnium rerum cauſſa prima. Verum enimuero non ex ſe, ſed cooperatione ac ope Dæmonum (Deo ſemper permittente) maleficæ cuncta mala operantur: quos vt natura ſubtiles, ita & experientia longa fecit ad producendum miranda &

forte

Digitized by Google

fortes & agiles. Neque etiam putandum eſt tam
prodigioſos effectus maleficarum ab huiuſmodi re-
bus,quibus vtuntur ad maleficandum,oriri (quales
ſunt capita mortuorum, buſones, ſerpentes, chara-
132 ćteres,imagines, hisque ſimilia) ſed ab ‡ inſtituen-
te hæc ſigna diabolo, qui cum ſit ſuperbiſſimus,
Deo cupit in omnibus quàm ſimillimus eſſe.
Quemadmodum enim omnipotens Deus quædam
in Eccleſia ſua Sacramenta inſtituit, quæ dignè
vtentibus (ipſo aſpirante) ſalutarem deſignant
& producunt effectum: ita & diabolus, qui ni-
hil impenſius appetit, quam in precio haberi, &
Deo æqualis videri, ſigna quædam tanquam Sacra-
menta inſtituit,quibus inuocatus ab his,quibus cō-
fœderatus eſt pactis, operator malignus aſſiſtit: &
quoties Deus permiſerit, quod rogatur malum per-
ficit: Deo vero non permittente, nihil is quoque
poterit efficere.

133 Omnium tamen effectuūm necromanticorum &
maleficarum operator eatenus diabolus eſt, quate-
nus per applicationem mediorum (quæ prius ipſe
inſtituit in materia ſubiecta) opus producit optatū:
quod fit aliàs realiter,aliquando ſolum apparenter.

134 Mulieres autem maleficæ,quæ iam voluntate de-
prauata, & conſenſu in conſortium Dæmonum per
pacta tranſierunt, notas quaſdam & ſigna ſymboli-
ca ab ipſis recipiunt, quibus exciti Dæmones mox
proſiliunt.

135 Quocirca in his pernitioſis operationibus Dæ-
monum,nihil efficacius ſtulta maleficarum crudeli-
tate,quæ pactis augetur & votis. Nam quanto vel
Dæmonibus, vel eorum ſignis firmiorem adhi-
buerint fidem,tantò velociorem aſſequuntur, coo-
perantibus ipſis, effectum: voluntatis enim malefi-
carum tam eſt dolenda alienatio, vt ipſas quo-
dammodo redigat in furorem, quo percitis, ijſque
furentibus,mox Dæmones aduolant, ſubſeruiunt,
& effectum petitionis pactis inuitati & ſignis, Deo
permittente, inſanientibus præſtant. Simile quid-
dam commemorat Plato in libro de furore Poeti-
co, dicens: Bacchantes fœminas mente non ſana,
mel & lac exhaurire fluminibus, mente autem
ſana, haurire non poſſe: id autem efficit earum ani-
mus ſui impos, & in conſortium Dæmonis extra
ſe raptus: Idem nos exploratum habemus, malefi-
cas in puteis aut fluminibus agitatis hauſiſſe buty-
rum furoris ſui temporibus, quod alio tempore ef-
ficere non potuiſſent. Quare id ſolum miniſterio
Dæmonis fieri credendum. Similiter odio alicuius
flagrantes,nihilque quam vindictam in animo con-
cipientes, totæ in illius interitum incumbunt: & vt
ipſum aut perdant, aut iumentis ipſius mala infe-
rant, agris, vineis, ſegetibus, alijſque fructibus in-
commodent.

136 Rebus vtuntur ad maleficium ſibi notis & fa-
miliaribus. Inuocant Dæmones, oſtendunt ſigna ab
illis inſtituta, ſimul & characteres, & quod pro-
pria virtute perficere nequeunt, illorum miniſterio
conſequuntur. Alius vero, qui non eſt Dæmoni-
bus pacto & deditione deuinctus, etiam ſi res con-
uenientes ad maleficium nouerit, ſimul & operan-
di modum, ſigna omnia exhibeat, rariſſimè ta-
men tentanti ſuccedet effectus: propterea quod
eum inter ſuos familiares dæmon non connume-
ret, vt ſuis myſterijs non initiatum. Quanta autem
mala hoc pernitioſiſſimum genus hominum nuſ-
quam non regionum faciat,cuiuis hominum, id eſt
notiſſimum. Amplius enim hi pernitioſiſſimi homi-
nes mendacijs ſuperſtitionibuſque pleniſſimi, ſua
malignitate obſunt,quam boni quiuis aut precibus,
aut pietate proſunt. Plus incommodi reipublicæ
Chriſtianæ illi inferunt: quàm hi commodi confe-
runt,niſi Deus obſtiterit.

Ideoque non ſunt vſpiam tolerandi, ſed vbiuis 137
locorum potiùs tollendi funditus,omnium creatore
Deo ſic præcipiente, *Exod. 22. & Deut. 18.* Maleficos
non patieris viuere.

Nam vt in obſequium ſibi dæmones alliciant,ſa- 138
crificijs turpiſſimis plerunque vtuntur, & expreſ-
ſum cum eis ineunt (vt dictum eſt) pactum. Mul-
tos varioſque libellos circumferunt ſpurcitijs, im-
pietate, ac mendacio plenos, veterumque philoſo-
phorum & ſapientum nominibus falſo inſcriptos,
quorum ementitis titulis, inuocatis ſimplicibus &
curioſis multis imponunt, & in foueam dæmo-
num ſecum pertrahunt. Promittunt magna &
penitus incredibilia, quibus auditis homines in
admirationem mendaciorum ſuſpenduntur. Sta-
tuis, imaginibus, exorciſmis, coniurationibus,
ſimilibuſque ſignis iactitant ſe dæmones poſſe
cogere ac coarctare malignos, adeo vt in circu-
lo, annulo, in cryſtallo, ſeu alio receptaculo vi-
ſibiles appareant, & ad ſingula interrogata di-
ſtinctè reſpondeant. Hoc omnes quidem pro-
mittant: ſed eorum pauciſſimi noſtris temporibus
inueniuntur, quibus maligni ſpiritus etiam ma-
lis per hunc modum obediant, Deo id iuſtiſſi-
ma ratione non permittente: ne curioſitas homi-
num nouitatis auidiſſima, religione contemp-
pta Chriſti, ſuffragia paulatim in neceſſarijs po-
ſtularet à dæmone. Eſt denique aliud hominum
genus non minus fatuum, quàm ſuperſtitioſum,
æquè item vt ſuperiores, fugiendum: Nem-
pe, qui nullum cum dæmonibus commercium
ineunt: nihilominus tamen rebus vtuntur in
operationibus vanis, dæmonibus appropriatis,
ſtultis, ſuperſtitioſis, & futilibus & ob id quo-
que penitus illicitis. Veluti, qui dies ad quid
agendum obſeruant, qui ex auium garritu aut vola-
tu ſibi quid futurum pollicentur. Venatores, qui ob
alicuius fraterculi, aut ſacrifici occurſum ſibi quid
infauſtum, aut infelicem venationem ſpondent.

Digitized by Google

Qui ſcriptum Euangelium Iohannis ex collo ſuſpendunt, aut alios characteres membranulis inſcriptos. Sacerdotes denique qui miſſificant ſuper hoſtiam non conſecrantes, aut oblationes nefarias in miſſis offerunt, aut preces nefarias & turpes & indignas, ad malum finem offerunt & legunt qui merito degradatione, & beneficijs ſunt priuandi. Cæteri vero qui characteribus aut crucibus abutuntur, putant huiuſmodi characteribus magnam & occultam ineſſe virtutem, & ideo varios contra Deum, & fidem Chriſti committunt errores.

139 Poſſem hic explicare cauſſam, cur Mulieres ſint magis idoneæ ad maleficia conficienda, quam viri.

140 Deinde cur potius virgines, quam corruptæ.

141 Poſtremò, cur plures mulieres ſint maleficæ, quam viri malefici, ſed pro huiuſmodi explicationibus lectorem tranſmitto ad D. Martinum de Arles, in ſuo *tractatu inſigni de ſuperſtitionibus*. Et ad D. Paul. Grilland. in ſuo vtiliſſimo *libr. de Sortilegiis.*

142 Poſſem hic quoque obiter recenſere multa Dæmonum genera, qui locorum intercapedine certis gradibus, certiſque inter ſe paſsibus abſunt: alij enim aëri, alij ignei, aquatici alij, alij terreſtres, alij ſubterranei, alij lucifugi, à locis quibus ſunt addicti aut à maliciæ natura appellationes eas habentes. Quorum deſcriptiones, operationes, & quibuſcũ maleficæ commercium habeant, & cum quibus nõ compendio ſtudens, prætereo.

143 Tantum hoc memineris maleficarum poteſtatẽ totam, quatam miranda conficiunt, Dæmonibus à Domino Deo limitatam concedi: ita vt ipſo permittente noceant: eo verò non permittente, nihil eos quoque operari poſſe. Verum de his ſatis ſuperque. Quæ tamen omnia non ita ſurda aure (maximè ſtudioſis, ac maioribus ingeniis) prætereunda, ſed accuratius perquirenda. Quamobrem cætera huius materiæ cognoſcere cupientem (quãdoquidem hic exactiora perſcribere, mea vetant negotia) remitto ad clariſsimos dominos, Paulum Grillandum, criminalium cauſſarum Romæ quõdam auditorem, in ſuo tractatu, vtiliſsimo, de ſortilegiis, maleficis, & poculis venenoſis, ac Dęmonum inuocatione, atq; eorũdem pœnis? Troilum Maluetium Iuriſperitum indubitatum *in ſuo tractatu, de ſortibus.* Martinũ de Arles ſacræ theologiæ profeſſorem meritiſsimum in ſuo inſigni & exquiſitiſsimo *tractatu de ſuperſtitionibus*, Ioannẽ Franciſcum ſpectabilem iuris vtriuſque Doctorẽ in ſuo ſubtili & eleganti *tract. de Lamiis & excellentia.* Malleum maleficarum: & Ioannem Trittẽhemium Abbatem Spanhemenſem, in *ſuo lib. 8. queſtionum*, quas illi diſſoluendas propoſuit Maximilianus Cæſar, *queſt. 5. de reprobis atque maleficis & queſt. 6. de poteſtate maleficarum.* Quorum opiniones, dogmata & interpretamenta, hac in materia omnes paſsim ſequuntur, laudant & aſſerunt, nec eſt meo iudicio, etſi tenui, vlla materia, in qua adeo Paulo, Troilo, Martino, Ioanni, Franciſco, Malleo maleficorum, ac Ioanni Trittenhemio aſſentiantur, & tribuant ſcriptores, non ſolum ſpeculatiui, ſed etiam practici: ita recepta eſt in hoc ſcribendi genere eorum authoritas, vt pro lege (quamuis vtique nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. Quocirca vt res tandem ad finem decurrat, his impono finem huic capiti, etiam ſi ſine numero alia pulchra, vtilia, & quotidiana huic materiæ minimè incongrua, ſed admodum conuenientia in medium adferre facile potuiſſem, quæ ne lectorem multis morer, poſthabeo, & omitto, atque ſtudioſo, in rebus publicis nõ occupato, indaganda relinquo.

CAPVT LXII.

De crimine læſæ Maieſtatis temporalis ſiue humanæ.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 62.

Crimen læſæ Maieſtatis variis committitur modis
- 1 *Aduerſus* { *Principem.* / *Saluten domini ſui.* }
- 2 *Aduerſus* { *Conſilium* / *Conſules* / *Senatores* / *Conſiliarios* } *Principis.*
- 3 *Contra vtilitatem reipubl.*
- 4 *Seditionem excitando.*

5 *Principis* { *Vices vendicando præter ipſius voluntatem.* / *Monetam adulterando.* }

6 *Crimina*

6 *Crimina læſæ Maieſtatis plectuntur morte, ſcilicet* { *Gladio. Igni. Diſſectione in quatuor partes.*

7 { *Conſules, Senatores, Conſiliarij* } *ſunt partes corporis Principis.*

8 *In conſpirationibus plectuntur* { *Principales. Fauentes. Aſsiſtentes. Iuuantes.*

9 *Filii committentium crimen læſæ Maieſtatis, efficiantur inſucceſsibiles.*

10 *In crimine læſæ Maieſtatis, punitur affectus, etiam non ſecuto effectu.*

11 *Ex ſola ſcientia quis punitur.*

12 *Conſpirationis pertæſus, & eam reuelans, veniam meretur.*

13 *Princeps ſolus, aut eius conſilium, cognoſcit de crimine aduerſus ſuam perſonam commiſſo.*

14 *Mulieres* { *Veneno, Incantationibus* } *committentes præfatum crimen, grauius puniendæ, quam viri.*

15 *In crimine læſæ Maieſtatis quilibet delator eſſe poteſt.*

16 *In crimine læſæ Maieſtatis proceditur* { *Summariè. De plano. Sine ſtrepitu. Sine figura iudicii.*

17 *Qui pro obnoxiis criminis læſæ Maieſtatis intercedunt, infames ſunt abſque venia.*

MVltis quidem modis crimen admittitur aduerſus temporalem Maieſtatem, *l. 1. 2. 3. 4. & ibi etiam per Bart. Bald. Angel. & alios ſcribentes, ff. ad l. Iuliam Maieſtat.* vbi multi modi & caſus enumerantur, quibus læſæ Maieſtatis crimen committi dicitur; nempe,
1 † conſpiratione aduerſus ſuum Principem: aut contra domini ſui ſalutem: aut contra vllas perſonas ſui conſilij: aut contra vtilitatem reipub.

2 Seditionem excitando in populo, *d. l. 1.*

3 Hoſtibus re. armis, opibus, & conſilio ſuppetias ferendo, *Cuiuſque, ff. ad l. Iuliam Maieſta. & ibi Angel.*

4 Quoquo modo captiuos huius facti criminoſos carceribus eripiendo *d. l. Cuiuſque. in fi. & ibi Bartol.* Siquis priuatos conficiat carceres, *l. Vnica, C. de priua. carcer. inhiben. & ibi Cynus*, qui verbum ſubdit admodum notabile: Si pater, aut dominus, filium, vel ſeruum domi ſuę incarcerauerit, nequaquam punietur pœna *l. Vnic. C. de priuat. carceribus* rationemque allegat, quia pater & dominus id faciunt ad correctionẽ: dicta vero lex vnica loquitur in caſu, quo quis in carcere ad cuſtodiam ponatur.

5 Dum Principis vices & officia ſibi quiſpiã vendicat & exercet, præter ipſius voluntatem. *d. l. 3 ff. ad l. Iul. Maieſt.* Si quis principis monetã adulterauit, *l. Si quis numos, C. de falſa monet.* atq; hæc quidem
6 † crimina, ad vnum omnia, morte plectuntur per dictas *ll. 1. 2. 3. & 4 ff. ad l. Iuliam Maieſt. & l. Quiſquis, C. eod. tit.* variis tamen modis, iuxta varietatem legum, edictorum, & ſtatutorum in locis, vbi commiſſa fuerint: nonnunquam gladio: aliquando ignis interdum diſſectione in quatuor partes, &c. Verum quiſquis ita conſpirauerit in perſonam ſui Principis, & hinc mors ſecuta fuerit, is profecto enormiter (nempe ob facinoris enormitatem) peculiari quodam modo extraordinariè, abſque vlla legum ac conſtitutionum obſeruationẽ puniendus eſt ad prudentiam, iudicium, & diſcretionem D. Iudicum. Conſpiratores verò aduerſus gloriam, & ſalutem, & commoda Principis ſui, detegentes hoſtibus vniuerſa ipſius ſecreta volũtates, & ſtudia locorum munitiones, & infirmitates cum rerum ſtatibus, & qualitatibus, hi in quatuor partes diſſecandi ſunt, cum omnium bonorũ proſcriptione, ad has formas grauiſſime & extraordinarie quondam puniebantur ij nefarij conſpiratores, qui Brugis crudeli nece Comitem Carolũ ſuſtulerant, ſimiliter ac pene inhumanitus etiam animaduerſum eſt in eos qui comitem Hollandiæ Florentium dira nece trucidarunt. Neque etiam minori ſupplicio puniendi ſunt, qui quicquam nefarij
† machinantur contra Principis Concilium, 7
Conſules, Senatores & Conſiliarios, qui corporis Principis pars haud dubie ſunt *l. Quiſquis in princip. C. ad l. Iulia Maieſt. & ibi Alber. & Bald. & c. Cum dilectus, iuncta gloſſ. in verb. familiares extra de cleric. non reſiden.*

Porrò in dictis conſpirationibus non tantũ ple- 8
ctendi ipſi principales Rei, verum etiam quicunque ſtudio, dataque opera, re, & conſilio huiuſmodi conſpiratoribus fauent, aſſiſtunt, & iuuant, *d. l. Qui-*

9 *Quiſquis*, imo ipſorum liberi, ‡ conſpirationum tamen non conſcij, vniuerſis parentum ſuorum bonis confiſcatione priuantur, itaque efficiuntur inſucceſſibiles, ſola ipſis vita relicta. *Ang. in §. interdum num. 7. inſtit. de hæred. quæ ab inteſta. deſer. Addam maiora.*

10 Tanta eſt huius facinoris enormitas, tamq; odioſa legibus ac principibus, vt per conſpirationem voluntas non ſecus puniatur quam ipſum factum: potiſſimum, ſi externo quopiam actu certoque indicio iſthæc voluntas conſtiterit, aut probata fuerit, *d. l. Quiſquis. C. ad l. Iul. Maieſt. & Ang. in l. fi. §. fin. ff. quod quiſque iuris. Archidiaco. in c. Ego*, 12. *q. 2. nota per Specul. tit. de calum. habetur in l. 1. ff. de extraordina. criminib. & in l. Aut facta §. Euentus. ff. de pœnis, per doctor. in l. Si quis non dicam rapere, C. de epiſcop. & cleric.*

11 Itidem puniuntur, qui iſtius criminis fuerunt conſcii, & non prodiderunt, *Bartol. in l. Vtrum. ff. ad l. Pompeiam de parricid. Ioan Andr. in c. Petrus, de homicid. Specul. in tit. de legat. §. Iuxta in 4. colu. in verſic. Quid ſi amici. D. Philipp. Decius in regula, Culpa caret, ff. de regu. iur.*

12 Cæterum ſi quiſpiam ſuæ conſpirationis pertæſus, reliquos, præcipuos huius criminis authores, & facta fideliter prodiderit: huic certe de cōmiſſo prius crimine, danda erit venia.

13 Porrò conſpirationis aduerſum Principem pœnam, ſolus ipſe ſibi vindicat Princeps aut Principis concilium.

14 Quæcunque autem mulieres huiuſmodi audent committere crimen aut veneno, aut incantationibus, grauius puniendæ ſunt, quam viri, & ſemper igni conſumendæ.

Huius criminis delatores quoſvis, iura admittūt 15 citra vllam exceptionem, *l. Famoſi, & l. Inquæſtionibus, & ibi Bartol. ac ſequaces, ff. ad l. Iul. maieſtat.*

Et animaduertendum eſt, in hoc crimine læſæ 16 Maieſtatis procedi ſummarie, de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij, *text. in extrauag. Ad reprimendam*, & ibi Bartolus. Priuſquam huic capiti finem imponam, adiiciam adhuc vnum vel alterum 17 verbum, vtrum liceat † intercedere pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis? Paucis reſpondendum negatiuè, per expreſſam *l. Quiſquis, §. Denique iubemus, Cod. ad l. Iuliam Maieſtatis*, continentē, qui pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis interceſſerunt, notabiles & infames fiunt, ſine & abſque venia. Si quid autem præter iſta requiris, conſule Dominum Martinum Laudenſ. doctorem celeberrimum in ſuo tractatu de crimine læſæ Maieſtatis, Dominum Franciſcum Lucanum à parma, inſignē iuris vtriuſque doctorem ac practicum, *in ſuo tractatu de priuilegio fiſci, in ſecunda parte de crimine læſa Maieſtatis*, Dominum Nicolaum Boërium, Iuris vtriusque interpretem clariſſimum, in ſuo eleganti & præclaro *tractatu de ſeditioſis* omnibus profecto, ciuitatum, villarum caſtrorum Dominis Scabinis ſeu Conſulibus ac cæteris reipublicæ adminiſtratoribus vtili ac neceſſario. Et D. Ioan. de Terra rubea, in ſuo non aſpernando *lib. contra rebelles ſuorum regum*, late hanc materiam diuerſis in locis examinantem. nempe *in textu art. 2. tract. 2. fol. 47 Et in textu. art. 3. tract. 3. fol. 36. & 37. Item in text. art. 3. tract. 3. fol. 57. Item in gloſſ. ſuper verbo, ea ſit folio 76.* quem per occaſionem videre poteritis.

CAPVT LXIII.

De Seditionibus.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 63.

1 *Conſpirator crimen læſæ Maieſtatis incurrit.*
2 *Quæ pœna conſpiratorum.*
3 *Qui ſeditioſi habendi.*
4 *Quæ congregationes illicitæ.*
5 *Quæ ſeditioſorum pœna.*
6 *Quæ autoris ſeditionis pœna.*
7 *Seditioſorum appellatio nulla.*
8 *Principi rimanda ſeditionis origo.*
9 *Quid ſi Officiarii ſeditionis cauſſa fuerint?*
10 *Si primates populi in officiarios exurgant, quid & quæ pœna.*
11 *Tota ciuitate ſeditionem committente, qui plectendi.*
12 *In vniuerſo populo plectendo, vtendum cautela.*
13 *Vxor rebellis ſi ex forma ſtatuti, aut ſtatutorum non poteſt ſtare in ciuitate, ea effecta vidua poterit reuerti & ſtare.*
14 *Congregatio in qua aliquid pactionibus vel ſtatutis firmatur, habet diuerſa nomina.*

15 *Seditio*

Digitized by Google

15 *Seditio vbi habeat locum?*
16 *Multitudini non parcitur.*
17 *Multitudini quando parcitur.*
18 *Multitudo non excommunicatur, nec venit excommunicanda.*
19 *Mutationes & nouitates periculoſæ & odioſæ.*
20 *Mutationes & nouitates plerunque diſcordiam atque iniuriam pariunt.*
21 *Rebellam an occultè occidere cuiquam liceat.*

1 QVisquis vllam molitur conſpirationem ad-
uerſus rectores, adminiſtratores regionũ,ci-
uitatũ,aut rectores aliorũ locorũ Principis, vt hos
interemptos curet, is ſane crimen læſæ Maieſtatis
committit, atq; ad hunc modum puniendus fuerit.
2 Principio ex more plateatim equo,crati vimineę
inſidens pertrahitur:mox decollatur: deinde qua-
dripartitur ceu proditor, atque eiuſcemodi quatu-
or partes ad quatuor publicas vias palam,ac publice
dependuntur & affiguntur. Poſtremò cuncta ipſius
bona fiſco adiũdicantur: huc facit *l. Proditores, ff.
de re militari.* Eadem quoque pęna plectuntur om-
nes ipſius cõplices,cooperatores,criminis conſcij
& non prodentes, vt c. Præcedenti meminimus.
3 Seditioſi autem,nẽpe, qui illicitas congregatio-
4 nes populi cogũt(ſunt enim ‡ omnes illicitę cõgre-
gationes vetitæ per doct. *in l. Conuenticulã, C. de
epiſ. & cleric.* Illicitas autem intellige, quas iura
reprobant)quique furtiua conuenticula parant,ci-
ues,populumque vniuerſum commotionibus tur-
bant,noxiam & tumultuariã factionem concitant,
de quibus certo cõſtiterit,ita vt de ijs cõuicti fue-
rint,ij puniendi erunt iuxta perſonarum qualitates
5 ac quantitatem,& conditionem ſuorum ‡ delicto-
rum,alij ſuſpendio, alij exilio, alij vltore gladio,
aut certè alia criminali mulcta, pro ratione perſo-
narum,temporum,aut locorum,ſecundum prudẽ-
tiam Iudicis, *l. Siquis, ff de pœnis, l.3. §. Item qui,
ff. ad l. Corn. de ſica. l. 1. & 2 C. de ſeditioſ.*
6 Quiſquis igitur talis ſeditionis author fuerit
(quòd ea ſcelus ſit nefarium) hunc profectò con-
uenit exemplo publicam mortem oppetere, vt cæ-
teris ſit exemplo, & timorem incutiat. Idem mecũ
confirmat Modeſtinus, qui huiuſmodi ſeditionum
cõcitatores damnatos ſtatim ac publicè puniri, rei-
7 publicæ intereſſe cenſet: ‡ ita vt eorũ appellationes
non recipiendæ ſint. *l. Conſtitutione, & ibi Bartol.
Angel. Aretin & moderni, ff de appellat.*
8 Si quando igitur huiuſmodi populi ſeditio naſ-
citur,diligenter obſeruandum eſt Iudici, vnde ea
9 ſeditio originem ſumpſerit:nempe, an ‡ officiarij
vel ſenatores ob parum diligentem adminiſtra-
tionem iuſtitiæ, aut alias ob cauſſas in culpa ſint.
Quo in caſu, Principis fuerit rem vtrinque mode-
rari, & ſua prudentia conſopitam reddere.
10 Verum ſi huiuſmodi ſeditio populi, cum ſuis
præfectis,gubernatoribus,ac decanis ſimul aduer-
ſus Principem exurgat,ita vt ipſius officiarios vio-
lenter adigant neci, atque ipſius Principis autho-
ritatem vſurpent & iura: in hoc caſu totus popu-
lus reus fit & obnoxius Principis voluntati, ad
proſcriptionem bonorum, & vitæ, ad extinctio-
nem omnium priuilegiorum ac immunitatum, nẽ-
pe, vt Rei criminis læſæ Maieſtatis. Sed hoc in ca-
ſu, ne ſimul omnes inſontes perirent cum nocenti-
bus, ſolent Principes frequentius vti gratia, & cle-
mẽtia, quàm rigore iuſtitiæ: ne ſummum ius, mul-
tis fiat iniuria: huic nec omnino incongruit *c. Ro-
mana, in fin. de ſenten. excommunica. libr. 6.*
Quamobrem ea in re tantum plectit principales 11
ſeditionis authores, & excitatores: alios detrun-
catione capitis, alios exilio: nempe, extra prouin-
ciam,regionem, territorium, ciuitatem,oppidum,
aut diſtrictum,vbi ſeditionem concitarunt,relega-
tione atque proſcriptione,confiſcatione bonorum
alios priuilegiorum ereptione, longinquis pere-
grinationibus alios; atque item in ceteris pro ſuo
arbitrio, *arg. l. Qui cædem, ff. ad l. Cornel de ſica.*
Idem ſentit gloſſ. *in l. Aut facta, ff. de penis:* facit
optimè *l. Si familia ff. Si famil. furt. feciſ. dicat.* hu-
ic ſummè quadrat. *c. Sanè, de temporibus ordi.* Totũ
vero corpus talis ciuitatis,atque adeo totam rem-
pub. ob ſuam rebellionem punit inedia, & pau-
pertate: nempe magnis mulctis, ac mulctarum im-
poſitionibus, aut ſimilibus pœnis, pro ſuo legiti-
mo arbitrio.
In huiuſmodi tamen animaduerſione, Prætori- 12
bus & Iudicibus(ne cui vlla fiat iniuria, ſed vt eiuſ-
modi factiones, praui motus, & tumultus ſolum-
modo caueantur)recto ſanoque conſilio vtendum
fuerit. Varia ſunt apud Thucydidem, Ciceronem,
atque alios ſcriptores ſeditionum ac factionum
exempla,eaque grauia, & nefaria,quorum aliquot
vel noſtra,memoria conſpecta ſunt. Quæ omnia
breuitatis ſtudio, & ex cauſſa, prætermiſſa volu-
mus. Antequam præſens cap. abſoluam, addam ſe-
quentia materiæ non incongrua.
Vxor rebellis ſi ex forma ſtatuti aut ſtatutorum 13
non poteſt ſtare in ciuitate,ea effecta vidua,an po-
terit reuerti & ſtare? Videtur affirmatiue reſpon-
dendum, quod ſic: quia finita cauſſa odij, videtur
finiri odium, *D. Bart. in l. Titia, §. Vſuras, ff. de le-
gat. ſecundo. facit l. Cui eoram, §. Affinitatis. ff. de
Poſtulando.* Nec abſurdum erit etiam addere ſe-
quentes tabulas.

Digitized by Google

14 Congregatio in qua aliquid partitionibus vel ſtatutis firmatur, habet diuerſa nomina, ſecundum quod congregati ei nomen imponunt, vel ſecundum quod ius imponit. Nam aliquando vocatur
1. Vnio,
2. Conſideratio,
3. Secta,
4. Conuenticula,
5. Coniuratio, id eſt, ſimul iuratio,
6. Conſpiratio, i. ſimul ſpiratio,
7. Monopolium,
8. Conſilium.

15 Seditio habet locum
1. In Exercitu,
2. In Claſſe,
3. In Campo,
4. In Schola, &
5. Vbicunque multitudo eſt hominum.

Neque ſilentio prætereunda ſunt quæ ad hanc materiam tractat Ioannes de Terra Rubra Iuris vtriuſque Doct. celeberrimus, in ſuo aureo, ſingularique opere contra rebelles ſuorum Regum 3. *tract. cum apoſtillis.* Dom. Iacobi Donandi, vtriuſque Iuris Licentiati. vbi multas ſingulares diuerſaſque quæſtiones huic materiæ ac tempori non incongruentes ponit, diſputat, & examinat: Primo.

16 Multitudini non parcitur *in textu, articul.* 10. *tractat.* 3. *folio* 94.

17 Deinde, Multitudini quando parcitur, *in gloſſa. ſuper verbo, Multitudine, folio* 88. *& in gloſſ. ſuper verbo Venia, folio.* 94.

18 Tertio Multitudo non excommunicatur, nec venit excommunicanda, dicit *gloſſ. ſuper Matthæum* 13. *cap. & in gloſſa ſuper verbo Seueritate, folio* 103.

19 Quarto, Mutationes & nouitates periculoſæ ſunt & odioſæ, *in gloſſa ſuper verbo: Non recognoſcit, folio* 34.

20 Item plerunque diſcordiam atque iniuriam pariunt, *c. Qui conſuetudine, & ibi* Alb. Panorm. *de conſuetud. & ibi* Ioan. Andreæ, quos per otium & occaſionem videre licebit.

21 Rebellem an occultè occidere liceat? Dicendũ quod ſic: quia ipſo facto hanc pœnã incurrit, *gloſſa in verbo Rebellando in extrauag.* Qui ſunt rebelles. Interim tamen hanc materiam videte copioſè tractatam à clariſs. viro D. Nicolao Boërio, I. V. interprete acutiſſimo, in ſuo eleganti tract. *de ſeditioſis.*

CAPVT LXIV.

De priuatis carceribus faciendis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 64.

1 *Priuati carceris reus, quo ſupplicio afficiendus.*

2 *Quiſquis* { *Filium, Filiam, Seruum, Seruam, Vxorem, Amicam,* } *Carceribus aut cubiculis includit, non perpetuo priuati carceris crimini ſit obnoxius.*

3 *Paria ſunt* { *Sub vinculis eſſe, & Sub cuſtodia eſſe, datis fideiuſſoribus.* }

PRiuata authoritate vllos conficere, aut habere carceres, non abeſt à crimine: adeo vt quiſquis priuatos citra authoritatem Principis carceres parat, quibus etiam criminoſos vi, & contra ipſorum voluntatem vltra 20. horas includat, in crimen læſæ Maieſtatis incidat: ob quod vitæ 1 priuatione, & gladio cum bonorum confiſcatione plectendus erit, vt tradit Imperator *in l. vnica, C. de priuat. carceribus inhiben. & ibi Cynus, Bart. Bald. variique ſcribentes.* Sed 2 hoc fallit in parentibus & dominis, qui ſuos liberos & ſeruos, caſtigandi, atque à malo coërcendi gratia, vinculis, carceribus, aut alijs clatratis repagulis domi detinent. Ratio enim iſthæc quoniam ad correctionem, & ad ſuorum reſipiſcentiam ſpectat, non immeritò, nec præter æquitatis legem ipſis permittitur. Dicta igitur hæc lex intelligenda eſt, ſi quando ad ſolam cuſtodiam alios priuatis ſuis carceribus conſtringunt: Cynus *in d. l.*

Digitized by Google

in d. l. vnica, cui adſtipulatur, *Bar. Chaſſan. in Comment. conſuetud. duca. Burgundiæ, Rubrica, Des iuſtices, & droictz d'icelles, num.* 54. ſubiungens, quòd etiam quis dicitur committere carceris priuati crimen, qui aliquem ponit ſub cuſtodia, datis fideiuſſoribus:

3 Paria enim ſunt, quempiam ſub vinculis eſſe, vel ſub cuſtodia datis fideiuſſoribus. Luc. de Penna *in l. Si grauius, C. de digni. lib.* 12. *& in l. ſeq. eod. libr.* Item fallit in maritis, qui zelotypia perciti, aut alia ſimili ex cauſſa, ſuas vxores ſtricte cubiculis incluſas domi detinent: imo ſi verius perpenderis, comperies huiuſmodi nullum priuati carceris erecti crimen committere: faciunt notata *gloſſ. fin. & ibi. Hoſtienſ. Ioan. Andr. & Panorm. in c. Quemadmodum, extr. de iureiurando, in l. Conſenſu, & Authent. Sed nouo iure, C. de repud. text. ſingularis cum gloſſ. in c. Placuit*, 33. *qu.* 2. *Idem Panorm. in c. Cum contingat, num.* 20. *extr. de foro competen.* Vbi inquit, marito, patri & domino, vxorem, filium & ſeruū caſtigare, carceri mancipare, ad ieiunia cogere ſalutaria, licere. Sicuti nec ij, qui amore capti aut pro ſua animi libidine, ſuas amaſias ſecretò vſpiam in cubiculis incluſas continent, modò ipſis nullam vim inferant, *Bart. in l. Verum, ff. de furt. Ioan. de Vilemari, in repetitione, l. Diuus, ff. ad l. Cor. de ſicariis, num.* 89. *&* 100. *Cazialup. in repeti. l. Si qua illuſtris, C. ad S. C. Orficia. colum.* 8 *& D. Ioan. de Neuizanis in ſua ſylua nuptiali, Eſt nubendum, folio lib. meo* 74. de his iam ſatis.

CAPVT LXV.

De moneta adulteratoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 65.

1–5 *Quintiſariam crimen adulterandæ monetæ committitur. Si*
1 *Excudatur circa authoritatem Principis.*
2 *Falſa & iniqua excudatur.*
3 *Monetæ inſcriptio adulteretur.*
4 *Iuſtæ monetæ pondus auferatur.*
5 *Adulterina moneta in vulgus ſpargatur.*

6 *Qui veri monetarum adulteratores.*
7 *Quibus apprehendi monetarios poteſtas.*
8 *Quæ pœna monetarios non deferentibus.*
9 *Domicilia ad excudendum falſam monetam elocata, fiſco adiudicanda.*
10 *Monetæ adulteratæ condemnatis, omnis interdicitur appellatio.*
11 *De tectis ac furtiuis monetariis.*
12 *Moneta debet cudi talis, vt poſsit vbique expendi, remiſsiue.*
13 *Moneta debet tantum valere in maſſa quantum formata, remiſsiue.*
14 *An poſsit vna moneta plus valere in vna ciuitate, quam in alia, remiſsiue.*
15 *An poſsit quis cogi recipere monetam alterius patriæ, remiſsiue.*

CRimen adulterandæ monetæ quintiſariam committitur.

1 Primo, monetam excudendo abſque vlla Principis authoritate aut permiſſu: atque is committit crimen læſæ Maieſtatis, & ex iure ilico, omni dilatione ſummota, punitur gladio. *l.* 1 *C. de falſ. monet.* aut igni & proſcriptione bonorum, *l.* 2 *C. eodem titul.* etiamſi excuſa ipſius moneta iuſta ſit, æqui ponderis & precij. Non enim ipſius eſt, publicam excudere vel formare monetam: ſed ſolius Papæ, Imperatoris, Regis, Principis, aut alterius authoritatem habentis à ſede Apoſtolica, vel ab Imperiali, vel Regali Maieſtate, aut à Principe: vel certe ex antiqua conſuetudine, à tempore cuius non extat memoria, introducta, *gl. ff. in Rubr. de veter. numiſ. poteſt. libr.* 11. *C. Facit in ratione ſui c. Super quibuſdam, §. Præterea, ext. de verb. ſignific.* quæ quidem conſuetudo, cuius ſcilicet nulla extat memoria, ius ac priuilegium inducit, *l. Hoc iure, §. Ductus, ff. de aqua quoti. & æſtiua. l.* 1. *§. vlt. ff. de aqua plu. arcen. c. Hoc quippe*, 3. *qu.* 6. *c. Conqueſtus*, 9. *qu.* 3. *c. Mos antiquus*, 65 *diſtinct. l. Teſtamenta, C. de teſtament.* Quocirca quum talis conſuetudo ius inducat, minimè neceſſum eſt vllum titulum allegare: quod alioqui requiritur in conſuetudine 30. annorum, teſte *gl. ff. in verb. Non extat memoria, in d. c. Super quibuſdam, §. Præterea.* His itaque conſideratis, fit, vt monetam excudere ad regalia pertinere dicamus, vt in can. Vnico. Quæ ſint regalia in vſib. feudor. cum ibi notatis.

2 Secundo monetam falſam excudendo pondere aut materia, nempe ſi æs, aut metallum inauret, aut ſi ſtannum vel electum inargentet: is ſimiliter crimen læſæ Maieſtatis incurrit, & pari pœna cum

G 5 ſupe-

ſuperiori punitur, etiamſi ab ipſo Principe ſibi facta fuiſſet libera monetæ excudendæ poteſtas, *l.1.in prin C.de falſ.monet.& in l. Quicunque numos.& l.ſequ.ff.ad l.Cornel.de falſ.*

3 Tertio adulterando ac falſificando monetę imaginem aut ſuperſcriptionem, aliam imprimendo formam ac effigiem, qui ſimili crimini læſæ Maieſtatis, & pœnæ ſimili ſit obnoxius *l. lege Cornelia teſtamentaria, in exordio.ff.ad l. Corn.de fal.*

4 Quarto, corrumpendo numorum pondera ſupra ordinationem Principis: nempe, numis non tribuendo pondus æquum, plenum & conſuetum, aut iuſti ponderis numos circumcidendo, eoque modo ponderis æquitatem auferendo, vt volunt Doctor, *in l.Lege Cornelia cauetur, ff. ad l.Corn de falſ.& eſt gloſ.1.ſuper ver.defraudata, in c. Quanto, & ibi Panor.ext.de iureiurand.& in l.1.C.de veter.numiſmatis poteſtate lib.* 11. Hi enim vt fures, quodque indigniſſimum furtum committant, patibulo & laqueo plectuntur.

5 Quinto, qui corruptam & adulterinam monetā ab alijs coëmunt, & in vulgus elargiuntur, de quo per Doct.*in d l.Lege Cornelia cauetur, ff ad l.Corn. de falſ. Panor, in præallegato c. Quanto.* Hi autem puniuntur extraordinariè ad a..bitrium Iudicis, arg.*l.Saccularii, in princ. & ibi gloſſ.ff. de variis & extraord.criminibus.*

6 Hactenus autem omnia intelligas oportet, de adulteratoribus monetæ ſuiipſius Principis, vel alterius Principis, in cuius ditione ea falſitas cōtigiſſet: aut certe intelligendū eſt de ea moneta alterius, quàm ſuus Princeps ex ordinatione, curſum (vt vocant) habere ſinit & permittit. Quandoquidem ſi ea adulteratio eſſet numorum exteri cuiuſdam Principis, quique in ſui Principis regione nullius eſſent vſus, crimen hoc leuius ac mitius puniendum foret, *gloſſ.1.in d.c.*

7 Quanto, Cæterum huius criminis Reorum, omnes apprehenſores eſſe poſſunt, non minus ipſæ mulieres quàm viri.

8 Et huius criminis enormitas tam eſt exoſa Principi, & indigna legibus, vt ipſos etiam conſcios, & crimen non propalantes, non ſecùs plectēdos eſſe leges iubeant, quam ipſos principales authores. Deinde vt accuſatores etiam ſuccumbētes, nequaquam, vti calumniatores in aliis cauſsis puniātur: omnia autem iſthæc probantur, *l.1.C. de falſ monet. & gloſſ.in d.c. Quanto, in verb.defraudata.*

9 Præterea tā habent leges exoſam monetæ adulterationem, vt fundum, aut domum in qua dicta adulteratio peracta probatur, arreſtandā eſſe velint & fiſco adiudicandā: viduarū tamē ac pupillorum domibus ſemper exceptis, quos ſpeciali dignos indulgētia credidit Imperator *in d.l.1.C.de fal.mone.*

10 Poſtremò, quò maiorē huius criminis enormitatem omnibus propalam facerent leges, Doctores voluerunt, vt monetæ adulteratæ condemnatis, omnis interdiceretur ad aliud tribunal appellatio, vt per Specul *in tit.de appellat.§.2. verſic.29.& d. gloſſ.in verb.defraudata, d.c. Quanto.* Atque hactenus de notiſſimis monetarum adulteratoribus & circumciſoribus.

In quos quum tam acriter animaduertant iura, 11
quid quæſo pie Lector de iis pecuniarum mercatoribus, imò reipublicæ bonorum deprædatoribus peſſimis ſtatuendum cenſes? qui nihil habent penſi, quomodo Reipublicæ dignitas, vtilitas, & maieſtas ſuccedat, floreat, an pereat, modo vnico ſuo quæſtuoſo compendio ſtudentes, ſibi proſint per faſque nefaſque? Qui ad burſas, & ſcrinia quorumlibet mercatorum paſſim inuigilant, venantes in re certiſſima certiſſimum lucrum, vt pro optimis, monetas reddāt peſſimas. Quomodo inquies? Accipe, re ipſe, & exemplo doceberis. Adeunt hi nefarij prædones opulentiſſimos quoſque mercatores, rogant quot Reales, quot ducatos, quot angelotos, quot nobiles (& ita de reliquis optimi auri numis) habeant, eos alia moneta commutare (nempe peiori, tametſi hoc diſſimulent) modis omnibus efflagitant: offerentes ad ſingulos d.&c s numos vltra communem valorem & curſum aliquid lucri: ſcilicet groſſum, aut 2. groſſos. Mercatores itaque cernentes certum numorum ſuorum lucrum, præter omne diſpendium procliuiores ſunt ad commutationem: optimæ monetæ ſuæ pecuniam numerant: cum alia pecunia (cuius etiam vſus eſt, licèt ea peior ſit) lucri cauſſa commutant. Prædones verò illi acceptam hanc optimam pecuniam pro peſſima, poculo aurario immittunt: liquendam curant, talemque auri maſſam ad alienas regiones deferunt: eam iniqua commiſtura vitiant: & peioris monetæ, peioriſque valoris numos ex ea excudendos curant: ex quibus mirum quantum lucri compendium, imò quantum animæ diſpendium faciant. Porro hanc iniquæ monetæ pecuniam, magnam paſſam metamorphoſim, rurſum ad noſtrates regiones, rurſum cum optimo auro commutandam, perferunt, vt prius. Hæc quum quotidie per ipſos fiant, quid quæſo aliud quam Rempublicam prædantur, regiones noſtras optimo auro ſpoliantes, & auro opplentes peſſimo? Quo itaque ſupplicio dignos cen'ſes pie Lector hos furtiuos monetæ corruptores, ſi tam atrociter in apertos adulteratores leges ſæuiant? Certè meo iudicio (etſi tenui) cum ſcelere & damno ſint iſtis nō impares imò pernicioſiores, cenſuerim eos dignos, in quos leges fiant oculatiores, & in quos Principes tandem, vt in alios, grauiter quoque animaduertere incipiant. Hæc habui pie Lector, quæ de tam nefariis prædatoribus zelo Reipublicæ commemorare libuit. Si quis tamen hanc materiam latius videre ac examinare voluerit, conuo-

let ad

Digitized by Google

let ad Albertum Brunum Aſtenſem, in ſuo inſigni tractatu, *De augmento & diminutione monetarũ, in vltima cõcluſione*, vbi inter alia ſuſtinet, quod mo-
12 neta ‡ debet cudi talis, vt poſſit vbique expendi.
13 Item, quod moneta tantum debet valere in maſſa, quantum formata.

Item, an poſſit vna moneta plus valere in vna 14
ciuitate, quam in alia, & an † poſsit quis cogi reci- 15
pere, monetam alterius patriæ, &c. quem lector tempore oportuno videre poterit.

CAPVT LXVI.

De confiſcatione bonorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 66.

1 *Crimini læſæ Maieſtatis annexa eſt bonorum confiſcatio.*
2 *Aliis criminibus, nõ adhæret confiſcatio bonorum.*
3 *Confiſcatio bonorum, etiam innocentes lædit.*
4 *Quæ feuda ſeu fundi confiſcatione cedunt* { *Dominis.* / *Principibus.* }
5 *Feuda confiſcata ac fundi non cedunt hæredibus.*
6 *Criminoſorum vxores non confiſcantur ſuis dotibus, niſi, &c.*
7 *Filii ac hæredes confiſcantur hæreditate criminoſorum.*
8 *Cur filii parentum criminoſorum hæreditate indigni.*
9 *Quando filii parentum criminoſorum hæreditate non priuantur.*
10 *Confiſcantur non ſolum merces, ſed & vaſa, & iumenta, quando ad hoſtes deferuntur, remiſsiue.*
11 *Confiſcari quando debeant animalia deferentia merces prohibitas, remiſsiue.*
12 *Confiſcari an debeant merces in via ad hoſtes inuentæ, remiſsiue.*
13 *Confiſcata bona non recuperat quis, pendente iudicio purgationis vel abolitionis, remiſsiue.*
14 *Confiſcata bona, an fiſco regis vel dominis locorum applicentur? remiſsiue.*
15 *Confiſcata ſunt bona à tempore hæreſis, vel læſæ Maieſtatis, licèt non apprehendantur, niſi lata ſententia: remiſsiue.*
16 *Confiſcatio peti non poteſt ante condemnationem, remiſsiue.*
17 *Confiſcatio, quando fiat ipſo iure, & quando ope exceptionis, remiſsiue.*
18 *Confiſcatio quando fiat ob inceſtas nuptias.*
19 *Confiſcationem datam poteſt abolere Princeps.*
20 *Bona omnia tam mobilia, quam immobilia committentis crimen læſæ Maieſtatis veniunt confiſcanda.*
21 *Falſam monetam cudentis bona debent applicari fiſco.*
22 *Domus etiam, in qua falſa moneta fabricatur, fiſco applicatur.*
23 *Bona alienata in fraudem fiſci, fiſco confiſcantur.*
24 *Bona committentis crimen legis Corneliæ de ſicariis, publicantur, & fiſco applicantur.*
25 *Falſum committentis bona omnia publicantur, & fiſco applicantur.*
26 *Stuprum committentis bona, pro dimidia parte aliquando confiſcantur.*
27 *Crimen l. Iuliæ de vi publica committentis bona, pro tertia parte fiſco applicantur.*
28 *Euellens terminos ſtatutos fines mutando, punitur in quinquaginta aureis fiſco applicandis.*
29 *Committens crimen legis Iuliæ repetundarum, punitur in quadruplum, quæ pœna fiſco applicatur.*
30 *Hæretici bona debent confiſcari, & fiſco applicari.*
31 *Contra hæreticum mortuum & iam defunctum etiam poteſt procedi, vt bona eorum confiſcentur, & applicentur fiſco.*
32 *Diuinatorum, & eos inuocantium bona, fiſco applicari debent.*
33 *Exactorum publicorum lucrum quod faciunt ſine licentia Principis, debet eſſe publicum, & fiſcus poteſt ab eis illud repetere.*
34 *Omnia malè quæſita, fiſco applicantur.*
35 *Bona ſuper quibus ſigna Principis poſita ſunt, præſumitur eſſe facta incorporatio.*
36 *Omnia bona monopolium committentis, fiſco applicari debent.*
37 *Collegiorum illicitorum bona publicantur, & confiſcantur.*
38 *Quando collegium deſtruitur, & reprobatur à Principe, bona eius tanquam vacantia pertinent ad fiſcũ.*

39 *Milites*

39 [illegible] nolentes accipere annonam certo tempore eis debitam, fiſco debet applicari.

40 Q[illegible] aliquis, cui eſt bonis interdictum à lege, propter delictum ſeu crimen læſæ Maieſtatis, ſi ſit heres inſtitutus, non poteſt adire hereditatem, ſed fiſcus.

41 Nouum vectigal ſubditis ſuis imponens, ſi accuſatur criminaliter, punitur pœna dupli fiſco applicanda.

42 Hoſpitant eos, qui merces illicitas deferunt, puniuntur pœna exilii, & publicatione bonorum.

43 Si Comitatenſis faciat emere rem pro eo à magnate, vel ciue priuilegiato, & non ſubſit oneribus, talis res fiſco applicatur.

44 Defendens bona hominum delinquentium & peccantium tanquam alienata, vel ceſsione facta, punitur in quadruplum.

45 Interficiens eum, cui ſuccedere debebat, non amplius ſuccedit, ſed fiſcus: niſi ſit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore.

46 Legata incapacia, fiſcus aufert.

47 Fiſcus aufert hereditatem tanquam ab indigno, ab illo qui non adhibuit medicos defuncto.

48 Metu inſtituto heredi, hereditas aufertur & applicatur fiſco.

49 Maledicens principi, quia committit crimen læſæ Maieſtatis, poterunt bona eius publicari, & fiſco applicari.

50 Inquietans funus punitur in publicatione tertiæ partis bonorum.

51 Violans ſepulchrum punitur pœna 20. librarum auri, fiſco applicanda.

52 Qui confugit ad alterius patrimonium, &c. punitur ſi ſit nobilis in centum libris auri: mediocris in amiſsione facultatum ſuarum.

53 Ruſticos ad obſequia cogentes, qua pœna puniuntur?

54 Theſauri arte magica quæſiti & inuenti, debent fiſco applicari.

55 Iudex intra 30. dies reum non liberans aut condemnans, in 20. libris auri condemnari debet, quæ fiſco applicantur.

56 Commentarienſes debent tenere carceratos ligatos bono, & competenti ligamine.

57 Non præſumitur datum ferrum carcerato vel aliquod aliud ex quo aufugit: niſi ex negligentia, & culpa ipſius commentarienſis.

58 Iudex non audiens volentem facere ſuam defenſionem, quando inquietatur pro grauitatibus, condemnatur in 30. libris auri.

59 Quando Iudex non facit ſedere doctores in ſua ſocietate, tunc punitur in tribus libris auri fiſco applicandis.

60 Iudices qui pro priuatis, vel fiſcalibus debitis mulierem in carcerem intrudunt, maiores puniũtur in 20. libris auri, minores in decem.

61 Ludens ludo azardi, debet pœna extraordinaria puniri, & cum publicatione domus.

62 Tutoris pupillam ſtuprantis, vniuerſa facultas fiſco vendicatur.

63 Accipiens equos deputatos ſpectaculis: & vtens ad ſui commodum, in vna libra auri punitur fiſco.

64 Res cadens in commiſſum, ipſo iure efficitur ſub dominio fiſci.

65 Arbores iuxta publicos aquæductus plantans, quæ aquæductui publico nocent, publicantur.

66 Bona apoſtatarum publicantur, & dominio fiſci facultates eiuſdem vendicantur.

67 Plauſtra, aut naues tempore belli occultantis, publicari poſſunt, ſi bellum ſit iuſtum.

68 Dos vxoris heretici (ſi ſciuerit ipſum hereticum) confiſcatur.

69 Pecunia à præſidibus pro eorum officiis recipiens debet reddere quadruplum, bona eius confiſcabuntur, & cingulo priuabitur.

70 Committentes in legem Iuliam de annona, punitur in 20. aureis.

71 Defraudantes fiſcum, puniuntur in duplum.

72 Rem litigioſam alienans, compellitur rem non tantum redhiberi, ſed precio eius priuatur: non vt lucrum cedat ei, cui rem alienauit, ſed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fiſci iuribus referatur.

73 Vitium litigioſi non impedit confiſcationem.

74 Committentes ambitum, puniuntur in centum aureis: & fiunt infames.

75 Committentes ſacrilegium, puniuntur pœna extraordinaria.

76 Falſificant menſuras, & pondera, puniatur pœna extraordinaria.

77 Pondera, & menſura non debent augeri, nec minui.

78 Accipiens pecuniam ad aliquod opus publicum faciendum, & non expendit: ſed in ſe retinuit, vel aliter in vſus proprios conuertit: punitur ad reſtitutionem dictæ pecuniæ, & in triplum plus quod habuit fiſco dandum.

79 Iudices

Digitized by Google

79 *Iudices ſingulis diebus dominicis debent prouidere carceratis, ne quid eis deficiat, ſub pœna librarum 20. auri.*
80 *Qui defert fiſco, & non probat, tamen debet dare fiſco, quantum detulit, niſi ex neceſſitate officii faciat.*
81 *Omnia bona vacantia ſunt fiſco applicanda.*
82 *Bona ſeipſum interficientis deſperatione criminis perpetrati, fiſco confiſcantur.*
83 *Aſſeſſor qui ablata reſtituit, ea in quadruplum reſtitui iubemus: quæ dicebuntur ablata, vt duplum ſpoliatus accipiat, & duplum fiſcus acquirat.*
84 *Portiones eorum, qui mortem libertorum ſuſpecto decedentium, non defenderunt, fiſco vendicantur.*
85 *Viam publicam occupantes pœna quinquaginta librarum auri puniuntur, quæ fiſco applicari debent.*
86 *Quod relinquitur per militem mulieri, quam ſtuprauit, applicatur fiſco.*
87 *Si is, cui quis eſt rogatus reſtituere legatum, dixerit illud falſum, fiſco applicabitur.*
88 *Excommunicatus ex contumacia, qui ſuſtinuit excommunicationem per annum: bona eius debent confiſcari.*
89 *Iudex pecunia corruptus eſt, id eſt, qui aliquid accipit à partibus in initio litis, ſi in cauſa ciuili, punitur in triplum cum amiſsione officii: ſi vero in cauſa criminali, mittitur in exilium, & bona eius confiſcantur.*
90 *Pars, quæ iurauit ſe dediſſe, & non probauit, bona eius confiſcantur.*
91 *Vide caſum, in l. Qui contra, C. de inceſt. nupt. &c.*
92 *Quid in Baſtardo moriente ſine liberis ex conſuetudine? remiſsiue.*
93 *Quæ confiſcationes competant Principi: & quæ domino, altam iuſtitiam habenti: remiſsiue.*
94 *Quo modo intelligatur,* Qui confiſque le corps, *&c. remiſsiue.*
95 *An bona eius, qui obiit in carcere, antequam ferretur ſententia, confiſcentur? remiſsiue.*
96 *An bona deportatorum confiſcentur? remiſsiue.*
97 *An mors ciuilis naturali æquiparetur, quo ad publicationem bonorum, remiſsiue.*
98 *An bona ad mortem condemnati lata ſententia abſque alia declaratione ſint publicata? remiſsiue.*
99 *Confiſcatio omnis ad principem ſpectat? remiſsiue.*
100 *An confiſcatio bonorum extendatur ad bona in alio territorio ſita? remiſsiue.*
101 *Confiſcans ſuccedit vt hæres, remiſsiue.*
102 *Fiſcus ſucceſſor, remiſsiue.*
103 *Bona ſequuntur conditionem perſonæ, remiſsiue.*
104 *Confiſcatio trahitur ad bona mobilia extra territorium, remiſsiue.*
105 *An nomina debitorum veniant appellatione mobilium? remiſsiue.*
106 *Bona propter crimen raptus confiſcata, applicari debent raptæ, remiſsiue.*
107 *Dos mulieris non venit in confiſcatione bonorum mariti, remiſsiue.*
108 *Dos propter delictum mulieris, publicari non debet matrimonio conſtante, remiſsiue.*
109 *Legitima filii viuo patre in confiſcatione bonorum filii delinquentis non venit, remiſsiue.*
101 *An ius patronatus cadat in confiſcationem, remiſsiue.*
111 *An emphyteuſis eccleſiaſtica cadat in confiſcationem? remiſsiue.*
112 *An feuda poſsint confiſcari? remiſsiue.*
113 *An res donatæ veniant in confiſcatione? remiſsiue.*
114 *Alimenta non poſſunt confiſcari, remiſsiue.*
115 *An legitima confiſcari poſsit, remiſsiue.*
116 *Bona futura non poſſunt confiſcari, remiſsiue.*
117 *Legata quorum dies non ceſsit, non confiſcantur, remiſsiue.*
118 *Bona eccleſiæ propter delictum prælati non confiſcantur, remiſsiue.*
119 *Confiſcata domo propter ludum, confiſcantur & bona in ea exiſtentia, remiſsiue.*
120 *Bona confiſcata cui applicanda? remiſsiue.*

IN crimine læſæ Maieſtatis perpetuo conſectatur bonorum confiſcatio, nempe, ob criminis enormitatem & odium: ita vt hic nulla ſit opus noua promulgatione bonorum confiſcationis, quę crimini læſæ Maieſtatis ex ſententia lata perpetuo eſt annexa, *vt in l. Quiſquis, C. ad l. Iulia. Maieſta. & in Authent. Bona. damnatorum, C. d. de bon. proſcript. ſeu damna. l. Ex iudiciorum, ff. de accuſat. & l. Poſt contractum, ff. de donat.*

2 In alijs autem criminibus planè oportet confiſcationem ſententia noua eſſe pronunciatam, teſte Angel. de Aret. in ſuo inſigni tractatu maleficioru͂, *in gloſſ.*

Digitized by Google

pœna mortis venit puniendus: & omnia bona tam mobilia, quam immobilia veniunt confiſcanda, *l. Quiſquis, C. ad legem Iuliam maieſtatis*

21 Secundus caſus eſt: Si quis numos falſa effuſione formauit: hoc eſt, falſam monetā fecerit, *l. Si quis, C. de falſa moneta*. Salicetus ibi reddens rationem, quia fabricans falſam monetā committere dicitur

22 crimen læſæ Maieſtatis: imo etiā † domus, in qua falſa moneta fabricatur, ac cuditur, debet fiſco cōfiſcari, *l. Penult. C. de falſa moneta*, & aduerte: quia etiā hoc caſu poſſet eſſe dubiū, an debeat principi applicari, cum committitur crimē læſæ Maieſtatis.

23 Tertius caſus eſt quādo alienantur bona in fraudem fiſco, ne commiſſo maleficis bona publicarētur, tunc talia applicātur fiſco: prout tenuit Specul. *in tit. de donat. § final. verſ. Sed pone, &c.*

24 Quartus caſus eſt in committente crimen legis Corneliæ de ſicarijs, ſeu incidens in legem Corneliam de ſicariis, & veneficis: quia tunc bona eius publicantur, & fiſco applicantur, *l 3. § legis Corneliæ, ff. ad l. Corneliam de ſicariis*.

25 Quintus caſus eſt, in cōmittente falſum, quoniā omnia bona eius publicātur & fiſco applicātur, *l. 1. § final. ff. de falſ.* quod videtur hodie nō eſſe verū per *Authent. bona damnatorū, C. de bonis praſcript. &c.* quomodo autē puniantur de iure canonico, vide *in c. Ad falſariorum, extr. de crimine falſi.*

26 Sextus caſus eſt, in committente ſtuprum, quia quandoque punitur in confiſcatione dimidiæ partis, *§. eadem, Inſtit. de public. iudic.*

27 Septimus caſus eſt, in committente crimen legis Iul. de vi publica: quia cōfiſcatur tertia pars bonorum ſuorū, *l. 1. in 1. ff. ad l. Iul. de vi priuata, & l. 2. & l. Si quis, & ibi per Bal. & Sal. C. ad l. Iul. de vi pu.*

28 Octauus caſus eſt, quod euellens terminos ſtatutos vltra ſuum gradū fines mutando, punitur in 50. aureis fiſco applicandis, *l. Agraria, & ibi Bart ff. de termino amoto, Angel. plene in l. 3. C. de accuſ.*

29 Nonus caſus eſt, in cōmittente crimē l. Iuliæ repetundarū, quia punitur in quadruplū: quæ pœna fiſco applicatur, *iuxta gl. in l. 1 ff. ad l. Iul. repetund.* diſtinguit tamē *gl. in l. 1 C. ad l. Iul. repetūd* dicēdo ſic: quia aut turpitudo verſatur ex parte vtriuſque, ſcilicet dantis & recipientis: & tunc eſt verū quod dicendum eſt aut ex parte tantum: & tunc dimidietas tantum fiſco applicatur *l. 3. C. de aſſeſſor.* & illā gl. ſequuntur ibi Doct. maxime Bald. & Salic.

Decimus caſus eſt contra hæreticum, quia eius
30 bona debent confiſcari, & applicari fiſco, *l. Manichæos, C. de hæreticis*, imo etiā contra hæreticū de-
31 functū poteſt procedi, vt bona confiſcentur & applicētur fiſco, *c. accuſatus §. Is eo vero, de hære. in 6.*

32 Vndecimus caſus eſt in diuinatoribus, & eos inuocantibus, quia eorum bona cōfiſcari, & fiſco applicari debent, *l. Nullus, & ibi doctor. C. de malefic. & mathemat.*

33 Duodecimus caſus eſt, contra exactores publicos, qui pecuniam exigunt, & eam redigunt in florenos vel aureos, vt lucrum faciant: quia non poſſunt facere ſine licentia Principis, & omne lucrum quod percipitur, debet eſſe publicum: & fiſcus poteſt ab eo recipere. Secundum Bartol. in *l. Vnica, C. de auri publi. perſecutor, lib. 10.* dicitque illud eſſe notandum: imo dicit plus; quod retinēs tale lucrum retinet contra conſcientiam.

34 Decimustertius caſus eſt, quod omnia ſcelerate quæſita, fiſco applicantur, *l. Lucius, ff. de iure fiſci.* de quo *per gloſſ. in cap. cum te de condition. ob turp. cauſ* Dicit tamē Bald. *in l ſi poſſeſſor. ff. de petit. hæred. quod debent reſtitui, &c.*

35 Decimusquartus caſus eſt, nam ſi quis poſuerit ſigna Principis ſuper domo, vel bonis alicuius; præſumitur eſſe facta incorporatio in fiſcum. Secundum *d. Bartol. in l. Facultas, C. de iure fiſci, lib 10. & dicit Bart. in tractatu ſuo de inſignis & armis.*

36 Decimusquintus caſus eſt: vt committens monopolium, omnia eius bona confiſcentur, & debent fiſco applicari, *l. Vnica, C. de monop.* vt ſunt artifices, qui faciunt monopolia: ne quis eorum ab eis taxata minori precio vendat, vt dicitur, *in d. l. Vnic.*

37 Decimusſextus caſus eſt, in committentibus collegia illicita quia puniuntur pœna criminis læſæ Maieſtatis: & pœna legis Iuliæ de vi publica, *l. 2. iuncta gloſſ. ff. de colleg. illicit.* ergo bona eorum publicantur, & confiſcantur.

38 Decimusſeptimus caſus eſt, quando collegium deſtruitur, & reprobatur à Principe: bona eius tanquam vacantia pertinent ad fiſcum, ſecus ſi omnes de collegio moriantur: quia debet reuocari collegium. Secundum D. Angel. *in l. Sicut, §. 1. ff. Quod.* cuiuſque vniuerſ. no. & D. Bart. *in l. finali, ff. de colleg. illicit.*

39 Decimusoctauus caſus eſt, quando milites nolunt accipere annonam certo tempore ſibi debitā, fiſco debet applicari, *l. Fortiſsimi, & ibi D. Bart. C. de eroga. mili. annon.* & tempore lapſo non poſſunt eam petere, ita tex. *in l. Nulli, C. eodem, de erogat. milit. anno.* Intellige dūmodo offeratur, tēpore debito: quia per ſolā oblationē iſto caſu liberatur reſpublica; ita per plura dicit D. Iaſon *in l. Quod te, in 7. colum ff. Si certum petat, & per eundē in l. prætor ait, §. Si aliquand. ff. de noui oper. nuntiat.*

40 Decimusnonus caſus eſt: quod quando aliquis cui eſt bonis interdictum à lege propter delictum, ſeu crimen læſæ Maieſtatis, ſi ſit hæres inſtitutus, non poteſt adire hæreditatem; ſed fiſcus, *gloſſ. in l. Venter, §. 1 ff de acquir. hæredit.*

41 Viceſimus caſus eſt, in imponente nouum vectigal, ſi accuſetur criminaliter: quia punitur pœna dupli fiſco applicanda. Secundum Dominum Baldum *in l. Finali, Cod. noua vectigalia imponi non poſſe.*

Viceſi-

Digitized by Google

42 Viceſimusprimus caſus eſt, vt tranſgredientes ciuitates inclytas, vel negociationes prohibitas deferentes, ſuſcipientes, puniuntur pœna exilij. & publicationis bonorum, *l. Finali, Cod. de comer. & mercator.* & facit illa lex pro inhibitionibus, quæ fiunt hoſpitibus, vt velint denunciare præſidi, omnes hoſpitantes in ſuo hoſpitio.

43 Viceſimusſecundus caſus eſt, vt ſi comitatenſis faciat emere, rem pro eo à magnate, vel ciue priuilegiato, vt non ſubſit oneribus, talis res fiſco applicatur, *l. 1. Cod. de nauibus non excuſ. li* 11. & ibi Dominus Bartolus Iuriſconſultus Clariſſ.

44 Viceſimustertius caſus eſt in illis, qui volunt defendere bona delinquentium tanquam alienata, vel ceſsione facta, puniuntur in quadruplum, *l. Qui contractibus, C. de iure fiſci. lib.* 10.

45 Viceſimusquartus caſus eſt in illo, qui interfecit illum, cui ſuccedere debebat: quia non amplius ei ſuccedit, ſed fiſcus, niſi ſit alius non interficiens in eodem gradu cum interfectore, *l. 3. § Fratris, ff. Si quis ali. teſtam. prohib.* ita inquit D. Bart. *in l. Cum ratio, §. Si plures, ff. de bon. damnator.*

46 Viceſimusquintus caſus eſt, quando tacita fides datur teſtatori ab hærede de reſtituendo hæreditatem incapaci, puta ſpurio: nam tunc fiſcus aufert, vt ab indigno: facit text. *in l. Eum qui ff. ne his quib. vt indig. &c.* Fallit in filio, & ſeruo, quorum bona non confiſcantur: quando ſunt iura, quæ non tranſeunt, niſi ad filios, ſecundum Bald. *in l. Inſulam, ff. ſolut. matrim.*

47 Viceſimusſextus caſus eſt, quod fiſcus aufert hæreditatem tanquam ab indigno ab illo, qui non adhibuit medicos defuncto, gloſſ. eſt *in l. indignum, ff. de his quibus, vt indig.*

48 Viceſimusſeptimus caſus eſt, ſi teſtator ductus fuerit motu per aliquem ad inſtituendum: hæreditas ei aufertur, & applicatur fiſco, vt voluit D. Bartolus *in l. finali, ff. Si quis aliquem teſta. prohiber.* & Baldus, *in l. 1. in 4. colum. Cod. eod. tit.* quod intellige, quando erat proximior, qui erat ſucceſſurus ab inteſtato, *vt l. 1. C. Si quis aliquem teſtam. prohiber.* Aut vero habet priorem in gradu, vel æqualem, & tunc non ſuccedit fiſcus: quia non poterit præiudicare primo in gradu, vel æquali, *l. 2. §. Fratris, ff. eodem, ſi quis aliquem teſta prohib. tenent. D. in d. l. 1. in principio, ff. eodem titul.*

49 Viceſimusoctauus caſus eſt in illo, qui male locutus eſt de Principe: quia committit crimen læſæ Maieſtatis, *l. 1. Cod. Si quis imperat. maled. & dicit Bald. in l. Incredibile, C. de pœnis, & in c. 1. de pace tenenda,* quod poterunt bona eius publicari.

50 Viceſimusnonus caſus eſt, in illo, qui inquietat morientem, vel funus eius: quia punitur in publicatione tertiæ partis bonorum: ſecundum quod voluit Salicet. *in l. Cum ſit iniuſtum, C. de ſepulchr. violat.*

Triceſimus caſus eſt in violatoribus ſepulchrorum: qui puniuntur pœna 10 librarum auri, fiſco applicandarum, *l. Si quis, C. de ſepulch. violat.* & etiam locus, ad quem aliquid de ſepulchro violato exportatur, fiſco applicatur, *l. Si ſeruus, C. eod.* 5

Triceſimusprimus caſus eſt, in eo, qui confugit ad alterius patrimonium: quod tenere non poterat ſine ſolutione publicæ functionis: puta, quia prohibitum eſt in aliquibus locis, quod nemo poſsit poſsidere terras niſi ſit de illo loco, & ſoluat tales functiones publicas; ſi conſtituat vicarios, aut alio modo alteri priuilegiatæ conditionis; qui non tenetur ſoluere publicas functiones ſub prætextu venditionis, aut donationis, tenere faciat: punitur ſi ſit nobilis in centum libris auri; mediocris, in amiſsione facultatum ſuarum. 52

Triceſimusſecundus caſus eſt, quando officiales rectorum prouinciarum ruſticos, vel eorum ſeruos, vel iumenta ad aliqua cogunt obſequia, ipſique ruſtici ſe ſponte dictis obſequiis ſubiiciunt, pœna publicationis bonorum, ac perpetui exilij puniuntur, *l. 2 C. ne ruſticani ad vllum obſequium deuocentur, lib.* 11. & intellige etiam ad obſequia fiſcalia, *l. 1. C. eod.* ſed pro certo hodie male obſeruatur. 53

Triceſimustertius caſus eſt, ſi quis theſaurum per artem magicam inuenerit, debet fiſco applicare, *l. 1. & ibi Bart. C. de theſauris, &c.* 54

Triceſimusquartus caſus eſt, quod ſi iudex infra triginta dies reum non liberauerit, vel condemnauerit: in 20. libris auri condemnari debet, quæ fiſco debent applicari, *l. Ad commentarienſem, C. de cuſto. & exhibit. reorum,* & idem † dicit contra commentarienſem: & iſti commentarienſes debent tenere carceratos ligatos bono, & competenti ligamine, iuxta gloſſ. *in l. 1. §. Finali. ff. de ſeruis fugit.* prout dicit Angel. *in l. Milites, ff de cuſtod. reo.* & vide quæ dicit *in l. Carceri, ff. de cuſtod. reo.* vbi dicitur quod non præſumitur datum † ferrum carcerato, vel aliquid aliud, ex quo aufugit: niſi ex negligentia cuſtodiæ, & culpa ipſius commentarienſis: & aduerte, quod quando carceratus fugit de carcere, regulariter præſumitur aufugiſſe culpa ſuperſtitis vel cuſtodis: vnde ille, qui allegat contra cuſtodem carceris, culpam, habet præſumptionem iuris pro ſe: ita probat text. *in l. final. circa medium:* & ibi gloſſ. *ff. de cuſtod. reo. notat. Bartol. in l. Si quis ex argentariis, §. fin. ff. de edendo, & eſt caſus in l. Diuus, in fine, ff. de offic præſidis.* Horum meminit Franciſcus de Aretino ſuis in conſilijs, conſilio trigeſimooctauo, incipiente Conſultiſsime Domine collateralis. Hinc per hoc notabiliter infertur, quod ex quo habet iuris præſumptionem pro ſe, transfert onus probandi in aduerſarium, hoc eſt, in cuſtodem ita quod renetur probare per euidentiſsimas rationes, & probationes: hoc eſt, per tres teſtes idoneos: aut per duos multum excellentes, iuxta dictum Speculatoris in *titulo* 55 56 57

Digitized by Google

titulo de probation.§.final.in verſiculo vltimo,&c. & tenet Dominus Franciſcus Curtius junior, *in c. primo,§. primo*, quibus modis feudum amittatur: confirmatur, quia propter præſumptionem iuris contrariam, debet adduci probatio, quæ ſit fortior vt habeat maiores vires, iuxta notata in lege, non eſt veriſimile, *ff. quod metus cauſa. gloſſ. & Alexāder. in l. Tranſactionem, ff. de tranſaction.* Vide plene de materia Paridē de Puteo in tractatu de ſyndicatu, *in litera C. in verbo, Carcer & carceratus,*
57 *per decem aut vndecim columm.* Et adde regulariter cuſtos carceris non eſt diligens, ſi non tenet duos cuſtodes ad obſeruandum carcerem, *d. l. finali, ff. de cuſtod. reor.* circa principium. Et iſtud tenet Aretinus in conſilio hic ante allegato, quæ bene nota. Adde quod cōmentarienſis, nō poteſt retinere incarceratos pro eorū expenſis, in carceribus factis. Sed debet eos relaxare, ſi fuerint à iudice abſoluti & poſtmodum agere contra eos, de iure. Sed de conſuetudine aliud obſeruatur, Guid. Papæ quæſt. ſua quarta, capite quadrageſimo ſexto.

58 Triceſimusquintus caſus eſt, quod iudex non audiens volentem facere ſuam defenſionem, quādo inquietatur pro grauitatibus punitur eo, quia condemnatur in triginta libris auri, *l. ſecunda, Cod. de offic. ciuil. iudicum.*

59 Trigeſimusſextus caſus eſt, quando iudex non fecerit ſedere doctores in ſua ſocietate: quia tunc punitur in tribus libris auri fiſco applicandis, *l. fin. Cod. de offic. diuerſo, iudic.* Fallit vno caſu, quando Doctores habent litem: quia his horis temporib. quibus merita cauſarum, & acta panduntur, reſidendi cum iudice non habent facultatem, *l. prima, C. de offic. ciuil. iudicum.*

60 Triceſimusſeptimus caſus eſt contra iudicem, qui pro priuatis, vel fiſcalibus debitis mulierem in carcerem intrudit: quia maiores iudices puniūtur in 20 libr. auri, minores in decem. *Auth. Sed hodie, C. de offic. diuerſo iudic*

61 Triceſimusoctauus caſus eſt contra ludentem ad ludum azardi: quia debet pœna extraordinaria puniri, & cum publicatione domus. *Auth. Alearum vſus. C. de religioſ. & ſumptib. funer. & alearum vſu & aleatoribus.*

62 Triceſimusnonus caſus eſt: Si tutor pupillā ſuā violata caſtitate ſtuprauerit, vniuerſa facultas eius fiſco vendicetur, *l. Vnica, C. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.*

63 Quadrageſimus caſus eſt, accipiens equos deputatos ſpectaculis, & vtens ad ſui commodum, in vna libra auri punitur fiſco. Secundum *Barto. in l. Quiſquis C. de ſpectaculis, lib* 11.

64 Quadrageſimusprimus caſus eſt, quod res, quæ cadit in commiſſum, ipſo iure efficitur ſub dominio fiſci. vt inquit *Bald. in l.* Neque, *C. de vectigal. & commiſſa, ff. de publi.* & intellige hoc verum, quando colligitur vectigal fiſci nomine: ſed vbi nomine ſingularum perſonarum, quæ emerunt vel conduxerunt vectigal à fiſco, dicendum eſt, quod illis tunc applicatur, & non fiſco, vt text. ſingularis ſecundum eum *in l. Si quis, C. eo titul.* Præterea Bald. *in l. exceptione. C. de vectigal.* Sic dicit, quod vectigalis ſoluti fiſcus duas habet partes: tertiam ciuitas, vel municipium, niſi ſit vectigal principi reſeruatum, tamen Bald. *in c. 1. §. fin. de feudi cogniti* plus dicit, quod pœnæ dationum triplicantur publicanis.

Quadrageſimusſecundus caſus eſt, quando iuxta publicos aquæ ductus plantantur arbores, quæ 65
aquæ ductui publico nocent: quia conſacientibus datur pœna, eo, quia prædia ad quæ aqua deriuata fuit publicantur, vt & arbores plantatæ: quæ pœna non remititur per ſacros apices, no. Bart. *in l. Decernimus, C. de aquæ ductu. lib.* 11.

Quadrageſimustertius caſus eſt, vt bona apo- 66
ſtatarum publicentur, *l.* 1. *C. de apoſtatis*: & domino fiſci facultates eiuſdem vendicātur. *not. in auth. Ingreſsi monaſterium. C. de ſacroſanc. eccl.* niſi forte habeat filios, vel cognatos quibus deferantur. *Authēt. Si qua mulier, C. eodem & habetur in l. Apoſtatarum, C. de apoſtat.*

Quadrageſimusquartus caſus eſt, quod plauſtra, 67
vel naues quæ tempore exercitus occultantur publicari poſſunt, ſi bellum ſit iuſtum. prout no. Alberi de Roſat. *in l. iubemus nullam, C. de ſacroſanct. eccle.* & quando bellum ſit iuſtum vide Hoſtien. *in ſumma de vectiga. & pace, §. eſt autem iuſtum bellum, & §. ſeq. & c. 1. 23. q. 2.* Et dicit Alberi. de Roſa, *in l. neminem C. de ſacroſ. eccleſ.* quod iuſtum bellum fieri debet ſine grauamine ſubditorum, prius expendēdo aurum ſuum allegat *tex. in Authent. vt iudic. ſine quoquo ſuffra. §. illud collat.* 2.

Quadrageſimusquintus caſus eſt, quando ma- 68
ritus condemnatur de hæreſi: quia dos vxoris (ſi ſciuerit ipſum hæreticum) confiſcatur; *cap. decernit, de hæretic. lib.* 6.

Quadrageſimusſextus caſus eſt quando curia- 69
lis Principis pecuniam recipit ab electo in præſidē, vel in aliam adminiſtrationem, vt habeat dictum officium, debet reddere quadruplum, & bona ſua confiſcabuntur & cingulo priuabitur, vt eſt *text. in Authen. vt iudices ſine quoquo ſuffra §. Sic igitur.* Pro certo ſi hoc obſeruaretur, multi curiales hodie priuarentur bonis.

Quadrageſimusſeptimus caſus eſt, vt commit- 70
tentes in l. Iuliam de annona, puniantur in 20. aureis. *leg. 2. Digeſtis Ad legem Iulia. de annon.* Et iſta pœna tenentur, qui emunt bladum cauſa reuendendi, & faciendi cariſtiam, vt communiter fit. & eſt communis mos apud Citramontanos, maximè in Burgundia; nec non in infinitis aliis regionibus, & ciuitatibus.

71 Quadrageſimuſoctauus caſus, quod qui fraudē facit in fiſco in quærendis, punitur in duplum, vt eſt gloſſ. *in l. Facultas, C. de iure fiſci, libr.* 10. vbi etiam dicit gloſſ. quod officiales plurima mala faciunt, & committunt, quam alij Hoc etiam voluit Bart. *in l. Cum contractibus, C. eodem tit. de iure fiſc.* vbi dicit etiam mente tenendum in iſtis, qui recipiunt venditionem fictitiam in fraudem fiſci: vt teneantur in duplum. *l. Auffertur, § fin. ff. de iure fiſc.* Nam ex quo alienatio ſit à delinquente in cōmentum, præſumitur facta in fraudem fiſci. Bald. *in l. Si quis poſt hac, Cod. de bonis damnatorum.*

72 Quadrageſimusnonus caſus eſt, quod ſi quis rem litigioſam alienauerit, compellitur rem non tantum redhibere, ſed precio eius puniatur, non vt lucrum cedat ei, cui rem alienauit, ſed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fiſci iuribus referatur, ita inquit *text. & Bald. in l. finali, Cod. de litigi.*

73 Ex quo dubitatur, nunquid vitium litigioſi impediat confiſcationem, & dicendum eſt non per textum & quod ibi notat Dominus Angelus Aretinus *in l. Si conſtante, §. finali, ff. ſoluto matrimonio.*

74 Quinquageſimus caſus eſt, vt committentes ambitum puniantur in centum aureis; & fiunt infames, *l. 1. ff. ad l. Iul. de ambitu.*

75 Quinquageſimusprimus caſus eſt, vt committentes ſacrilegium puniantur pœna extraordinaria, *l. Sacrilegii, ff. ad leg. Iul. pecul.*

76 Quinquageſimusſecundus caſus eſt, vt falſificans menſuras, & pondera, puniatur pœna extraordinaria, *l. In Dardaneis, & l. Hodie, ff. de pœnis.*

77 Pondera enim, & menſuræ non debent augeri, nec minui, *c. vt menſura, extr. de emptione & venditione*

78 Quinquageſimustertius caſus eſt, quod ſi quis pecuniam accepit ad aliquod opus publicum faciendum, & non expendit: ſed in ſe retinuit, vel aliter in vſus proprios conuertit, punitur ad reſtitutionem dictæ pecuniæ, & in triplum plus, quod habuit fiſco dandum, *l. 2. §. Sed & qui publici, ff. ad l. Iul. pecu.*

79 Quinquageſimusquartus eſt quod iudices ſingulis diebus dominicis habere debent notitiam carceratorum, & intelligere, ſi habent victum & aliter prouidere, ne quid eis deficiat ſub pœna lib. 20. aurei, vt eſt text. *in l. Iudices, C. de epiſ. audient.* vtinam iſtud hodie obſeruaretur.

80 Quinquageſimusquintus caſus eſt; quod qui defert fiſco & non probat, tantum debet dare fiſco, quantum detulit, gloſſ. *eſt in l. 4. C. de delator li.* 10. *& l. Senatus, §. Senatus ff. de iure fiſci, niſi ex neceſſitate officii faciat, l. 2. eod. tit.*

81 Quinquageſimusſextus caſus eſt, quod omnia bona vacantia ſunt fiſco applicanda, *l. 1. C. de bon. vacan.* ſed poſt quadriennium non admittitur, *l. 1. C. de quadri. præſcrip.* Credo quod apud nos etiam ante triginta annos admittitur, cum omnes præſcriptiones ſunt redactæ ad 30. annos, &c.

Quinquageſimusſeptimus caſus eſt, quia bona ſeipſum interficientis, deſperatione criminis perpetrati, fiſco confiſcantur, quod quomodo intelligendum ſit, recurrendum eſt ad Doct. *in l. 2. C. Qui teſta. facere poſſunt, maximè per Bald. Salic. & Iaſon. & per Salic. in l. 1. C. de bonis eor. qui mort. ſibi conſciuerunt.* 82

Quinquageſimusoctauus caſus eſt, in aſſeſſore, qui ablata reſtituit in quadruplum, *l. Conſiliarios, C. de offic. aſſeſſor.* 83

Quinquageſimusnonus caſus eſt, quia portiones eorum, qui mortem libertorum ſuſpecto decedentium, non defenderunt, fiſco vendicātur, *l. Portionis, ff. de his quibus vt indig.* 84

Sexageſimus caſus eſt, quia viam publicam occupantes, pœna quinquaginta librarum auri puniuntur: quæ fiſco applicari debet, *l. Qui ſine, C. de oper. public.* 85

Sexageſimusprimus caſus eſt, illud, quod relinquitur per militem mulieri, quam ſtuprauit, applicatur fiſco, *l. Mulierem, ff. de his quibus vt indig.* 86

Sexageſimusſecundus caſus eſt, ſi is cui quis eſt rogatus reſtituere legatum, dixerit illud falſum, fiſco applicabitur, *l. Poſt legatum, §. ſi pater, in fine, ff. de his quibus vt indig.* 87

Sexageſimustertius caſus eſt, in excommunicato de contumacia ſecundum tenorem *can. Cum cōtumacia, de hæreti. d. in 6.* qui ſuſtinuit excommunicationem per annum: quia bona eius debent cōfiſcari, & fiſco applicari. Deciſio Capellæ Tholoſanæ *in c. 66. Ioan. And. in c. 2. de homic. in 6. & Aret. in c. Qualiter & quando, §. Ad corrigēdos, de accuſ.* 88

Sexageſimusquartus caſus eſt, in iudice, qui aliquid accipit à partibus in initio litis: quia ſi in cauſa ciuili, punitur in triplum cum amiſſione officij: ſi vero in cauſa criminali, mittitur in exilium, & bona eius confiſcantur, iſte eſt *text. in Authent. vt litigantes iurent, §. Si quis autem ex litigato collat.* 9. 89

Sexageſimusquintus caſus eſt, in parte, quæ iurauit ſe dediſſe: & non probauit: quia bona eius confiſcantur, *text. eſt in d. §. Si quis autem in Authent. vt litigan. iurent.* 90

Sexageſimusſextus caſus eſt, *in l. Qui contra, C. de inceſt. nupt. & in l. Cum hic ſtatus, §. fin. ff. de don. int. vir. & vxor.* 91

Sexageſimusſeptimus caſus eſt, ex conſuetudine in Baſtardo moriente ſine liberis, &c. vt latius ponit D. Bartholomæus Chaſſanæus in commentariis conſuetudinū Burgundiæ *in t. (des ſucceſſions des Baſtard)* vbi videre poteritis, & per eundē etiā per totū, & vniuerſum titulū, *Des confiſcations*, vbi tractat inter alia, Quæ confiſcationes competant Principi, & quæ domino, altam iuſtitiam habenti. 92 93

Item

94 Item: quomodo intelligatur, *Qui conſiſque ſo corps, &c.*

95 Item: An bona eius, qui obiit in carcere, antequam ferretur ſententia, confiſcentur?

96 Item: An bona deportatorum confiſcentur?

97 Item. An mors ciuilis naturali æquiparetur, quo ad publicationem bonorum?

98 Item, An bona ad mortem condemnati lata ſententia, abſque alia declaratione ſint publicata?

99 Item, Confiſcatio omnis ad Principem ſpectat.

100 Item, An confiſcatio bonorum extendatur, ad bona in alio territorio ſita?

101 Item, Confiſcans ſuccedit vt hæres.

102 Item, Fiſcus ſucceſſor.

103 Item: Bona ſequuntur conditionem perſonæ.

104 Item: Confiſcatio trahitur ad bona mobilia extra territorium.

105 Item: An nomina debitorum veniant appellatione mobilium?

106 Item, Bona propter crimē raptus confiſcata applicari debent raptæ.

107 Item: Dos mulieris non venit in confiſcatione bonorum mariti.

108 Item: Dos propter delictum mulieris publicari non debet matrimonio conſtante.

Item: Legitima filij viuo patre in confiſcatione bonorum filij delinquentis non venit. 109

Item: An Ius patronatus cadat in confiſcationem? 110

Item: An emphyteuſis eccleſiaſtica cadat in confiſcationem? 111

Item: An feuda poſſint confiſcari? 112

Item: An res donatæ veniant in confiſcationem? 113

Item: Alimenta non poſſunt confiſcari. 114

Item: An legitima confiſcari poſſit? 115

Item: Bona futura non poſſunt confiſcari. 116

Item: Legata quorum dies non ceſſit, non confiſcantur. 117

Item: Bona eccleſiæ propter delictum prælati, non confiſcantur. 118

Item: Confiſcata domo propter ludum, confiſcantur & bona in ea exiſtentia. 119

Item: Bona confiſcata cui applicanda? Hæc immediate præcedentia remiſſiue dumtaxat in medium adduxi, ſuccidens ſuperfluitatem, quæ ſuis vmbris veritatem obfuſcat in his & ſimilibus thematibus. 120

CAPVT LXVII.

De cæde ſeu homicidio.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 67.

1 *Secundum crimen, fuit homicidium Cain.*

2 *Primum omnium criminum præuaricatio Adæ.*

3 *Homicidii enormitas* { *A lege diuina.* / *Ab effectu vario.* / *Ex iure pontificio.* / *Pœna talionis.* } 4. 5. 6.

7

8

9 *Homicidæ humani generis extirpatores.*

10 *Homicidium inter humana commiſſa grauiſsimum.*

11 *Occidendi voluntas quando punienda, vt ipſum homicidium.*

12 *Quæ ſint occidendi voluntatis indicia.*

13 *Voluntas quando pro facto punitur.*

14 *Homicidii pœna ex lege diuina.*

15

16 *Homicida offendit quatuor* { *Deum, bifariam.* / *Remp. & Principem.* / *Occiſi parentes, & cognationem.* / *Interfectum, omnium maximè.* }

17

18

19 *Voluntas non ſtatim pro factis punienda, ob triplicem cauſſam.*

20 *Deficiente probatione facti, nullus capitaliter damnandus.*

21 *Ab homicidii pœna nullus excuſandus.*

22 *Reatus omnem honorem excludit.*

23 *Homicidium eſt grauiter puniendum.*

24 *Vbi maior venia, ibi maior delictorum copia.*

25 *Neque ſub ſpe veniæ delinquere quiſpiam debet.*

Digitized by Google

in ignominiam cuiuſcunque ſtirpis eiuſdem, *l.3.ff. de libera cauſſa*, & hunc ait claré text. *in l.Capitalium, §.Famoſos, ff. de pœnis*, pœnam eorum eſſe ſolatio cognatis & affinibus interempti.

18 Quartò, vel omnium maximè occiſum læſit, quem vita nullis rebus humanis conferenda, priuauit. Ideoque, vt rurſus repetam. *Exod.21.cap.* Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias: ab altari meo euelles eum, vt morte moriatur, & *Leuit.24.* Qui percuſſerit & occiderit hominem, morte moriatur, & *Numeri 35.cap.* Si quis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit qui percuſſus eſt, reus erit homicidij, & ipſe morietur. Quibus ſeruit illud quod dixit Chriſtus Petro, ſcilicet: Qui gladio ferit, gladio peribit, *Math.26.c.*

19 Veruntamen vſus, conſuetudo, & practica, prædictum rigorem voluntatis puniendæ, & aſperitatem immodicam, ex cauſſa relaxant & remittunt, teſtib. Pet. Bart. & Hippol. de Marſil. *n.14. in d.l. Is qui cum telo*, nec non D. Ioan. Berberio, in ſuo iuris viatorio ſeu directorio, *ſub Rub. de homicidio*: qui facta ipſa ſolummodo punienda aſſerunt, fortaſſis triplicem ob cauſſam: Aut quod ea iura plus ſatis ſint rigoroſa: Aut quod ea volūtaris certitudo probatu ſit difficilis, adeo quod non niſi per ſigna externa, aut præſumptionem ea voluntas innoteſcat: ob quam præſumptionem, nemo criminaliter damnandus eſt, ſicuti dictum eſt ſuperioribus capitibus multifarijs in locis.

20 Deficit enim probatio facti, ſine quo nullus debet capitaliter damnari, *per l.1. §. Si quis vltro, ff. de quæſt.* Poſtrema ratio ſit, quod nec iuſtitia, nec reipublicæ ſalus tam grauiter voluntate læditur, atque ipſo facto: quia non fuit æquè priuata homine ſuo, quando delictum fuit attentatum, ſicut quando fuit conſummatum: & hæc de conſuetudine, quæ quidem conſuetudo non poteſt fundari niſi in dicta vnica ratione, vt inquit D. Ioan Berber. *in d. ſuo iuris viatorio, ſub Rub. de homicidio*: quem videte tempore congruo.

Quocirca homicidæ etiam nobili; de iure vltimum debet irrogari ſupplicium, multis de cauſſis ſupra memoratis, ſicut etiam ait ſignanter text. in l. Nemo deinceps, ibi, homicida, quod fecit, ſemper expectet, *Cod. de epiſcop. audient.* quem multi aiunt eſſe vnicum ac monoculum in iure: ſed mihi videtur ſingularis textus *in l. Eiuſdem, §. Legis Corneliæ, ver. Sed ſolent, ff. ad l. Cornel. de Sica. & in l. Quoniam multa, C. ad l. Iulia. de vi publ. vel priua.* Melior textus, quem pauciſſimi vnquam allegarunt *in l. Vnica*, ibi, & meritò mortis damnantur ſupplicio: cum nec ab homicidij crimine huiuſmodi raptores ſint vacui, *C. de rapt. virgi* Quod procedit etiam quantumcunque grauis ſit & honeſta ſeu nobilis perſona homicidæ. 21

Nam reatus omnem honorem excludit *l.1. C. Vbi ſenat. vel clariſ. ciui. vel crim. conue. & ibi gloſſ. in verb. Excludit.* Non eſt parum ponderanda hominis mors per homicidam: cum tanto animæ periculo præcipitata, nec ſuper his facilis debet eſſe venia, ne talia perpetrandi occaſio præſtetur. 22 23

Nunquid ſcriptum eſt, Vbi maior venia, ibi maior delictorum copia, nec quis ſub ſpe veniæ delinquere debet, *1.qu.7.* Fecit Dauid Vriam occidi propter quod Deus eum grauiter puniuit, *2. Reg.11.* Tantuſque fuit horror eius delicti, quod licet optimus eſſet; tamen noluit Deus quod templum ædificaret, *2 Regum 7.* Recte ſcripſit Ouidius de arte amandi: 24

——— nec enim lex æquior vlla eſt,
Quàm necis artifices arte perire ſua.

Reliqua præſentis materiæ, vtpote homicidiorum genera, & quot modis committatur, elucidabimus capitibus proximè ſequentibus.

CAPVT LXVIII.

De pluribus ac diuerſis modis Homicidij.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 68.

1 *Homicidium ex propoſito committitur*
- *Manibus atque inſtrumento.*
- *Lingua.*
- *Conſenſu vel permiſſu.*
- *Signis.*
- *Incantationibus.*
- *Toxico ac veneno.*

2 *Homicida capitaliter puniendus.*

3 *Adimere vitam eſt*
- *Principis,*
- *Miniſtri iuſtitiæ,*
- *Principum officiarii.*

Digitized by Google

per D. Bartol. *in l. Pœna parricidij, ff. ad l. Pompeiam de parricidiis.* & videtur quod teneatur, *vt leg. Si ſeruus ſeruum, §. Si fornicarius, ff. ad l. Aquil.* In contrarium videtur quod non: quia parcendum eſt vitio naturali: *vt leg. fluminum §. vitium ff. de damno infecto.* Solutio ſecundum Guilielmum De Cungno. nam aut iſte talis ſcribat hoc euenire ſibi, & tunc ſibi debet prouidere vt iaceat ſolus, vel nemo ſit in camera ſua, & ſi non fecit, eſt in culpa: & propter culpam tenetur ſicût putator arboris, qui non admonuit tranſeuntes: vt lege, Si putator, *Digeſtis ad leg. Aquil.* Si vero hoc non ſciebat ſibi euenire, ei parcitur: nam dormiens æquiparatur furioſo, vt lege prima. §. 1. *ff. de acquirend. poſſeſſ.* & ibi notatur, ſed furioſus non tenetur *vt l. Infans, &c.* vt ibi: vide eundem Bart. *in l. Vt vim ff de iuſtit. & iure & eundem in repet. legis prima C. vnde vi. in vlti. chart.*

CAPVT LXX.

De Homicidio Linguæ.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 70.

1 *Homicidium, lingua committitur 4 modis* { *Falſo teſtimonio.* / *Conſilio.* / *Mandato.* / *Iniqua condemnatione.* }

2 *Homicidium falſo teſtimonio committitur.*

3 *Falſidicus teſtis tres lædit* { *Deum,* / *Iudicem,* / *Innocentem,* } *eoque trifaria imponenda pœna,* { *1. Periurii.* / *2. Falſi.* / *3. Homicidii.* }

4 *Lingua omni ferro nocentior.*

5 *Conſilio etiam efficitur quis homicida.*

6 *Iudæi lingua Christum crucifixerunt.*

7 *Distinctiuncula remiſsiuè* { *Conſilii mandantis operis remoti.* / *Et operis propinqui.* }

8 *Homicidii mandato commiſsio.*

9 *Nuncius ſcienter portans homicidii literas, tenetur pœna homicidii.*

10 *Primus mandans priori, & is l. alteri mandauit, qui commiſit homicidium, omnes tenentur l. Cornel. de ſicar ſcilicet pœna homicidii.*

11 *Nuncii, quorum opera fiunt tractatus maleficii, puniuntur.*

12 *Proxeneta contractus vſurarii, tenetur ad vſurarum reſtitutionem.*

13 { *Præcipiens* / *Iubens* / *Mandans* } *homicidium, punitur vt occidens.*

14 *Damni dans cauſſam, damnum dediſſe videtur.*

15 *Iudex nummis corruptus, innocentem morte damnans, vt homicida puniēdus, citra mortem vero dānans* { *Datur in exilium.* / *Bona conſiſcantur.* / *Lege Iulia repetundarum* / *Pœnæ* { *Concluſionis* / *Falſi* } } *tenetur.*

16 *Nulla lex innocentem occidere contendit.*

17 *Pilatus vt homicida habendus.*

Digitized by Google

1 HOmicidium lingua ferè cõmittitur 4. his modis: nempe adulterino, ſeu falſo teſtimonio, conſilio, ſuggeſtione, vel adhortatione, præcepto, iuſſu, vel mandato, & iniqua ſeu iniuſta condemnatione.

2 Falſus itaque teſtis quiſquis linguæ ſuæ veneno ad iniquam ſeu iniuſtam mortis condemnationem quempiam adigit, morte, nempe gladio, ac bonorum ademptione, vt falſarius, vt periurus, & vt homicida quoque mulctandus eſt, quod fundatur *in l. 1. in princ. ff. ad l. Cor. de ſica. ibi*, quive falſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur, &c. huic nec incongruit text. *in can. ext. de Crimine falſi.*

3 Qui habet: Falſidicus teſtis tribus perſonis eſt obnoxius: primùm Deo cuius præſentiam contemnit: deinde Iudici, quem mentiendo fallit: poſtremò innocenti, quem falſo teſtimonio lædit, & quia tres lædit, triplex pœna ei imponi poteſt ſcilicet, Primò periurij: Secundò falſi: & Tertiò homicidij: facit optime text. *in c. Periculoſe. de pœniten. diſtinct.* 1. tenetur etiam alia quacunque pœna, quæ irrogatur ex crimine, de quo Reum per falſum teſtimonium lædit, teſte *gloſ. in d. c. 1. de crimin. falſi, ſuper verb. lædit.* Qui quidem prænominatus occidendi modus, deteſtabilis eſt: eo quod quaſi cum omnibus participat criminibus, merito ergo I. C. de eo modo ſpecialem mentionem fecit *in d. l. 1. in princ. ibi, quive falſum teſtimonium* &c. quam ait ſingularem Baldus *in c. 1. §. Iniuria, in fin. de pace iuram. firma, in vſib. feudo.* poſt eum Alexand. in Apoſtillis ad Bartol. *in d. l. 1. ad hoc*, quod teſtis deponens falſum in cauſſa criminali, debet ſubire illam pœnam, quam de iure pateretur ille, contra quem depoſuit, ſi verum eſſet. nec minus occidit hominem, qui falſo teſtimonio opprimit innocentem, quàm qui ferro necat, quum lin-
4 gua ‡ ſit omni ferro nocentior. De homicidio, cõſilio, ſuggeſtione, vel adhortatione commiſſo, varij varia dixerunt: communem tamen doctorũ opinionem hic ſolũ recẽſere curabimus, quum noſtra ætate, iuris cãdidatos breuitate gaudere cognoſcã.

5 Quod ſi igitur homicida, homicidium aliàs facturus non fuiſſet, niſi interueniſſet conſulentis conſilium: tunc par idemque delictum eſt, facere homicidium, vel conſulere perſuadendo, aliàs non facturo, & indè facienti: quiſquis igitur conſilium dedit, quo fretus & adiutus quiſpiam alterum adigit neci, cum citra illius conſilium nunquam commiſſurus, is haud dubiè non aliter plectendus eſt, quàm is, qui principaliter homicidium manibus patrauit, *c. Sicut dignum, §. Quia verò. iunct. gloſſ. in verb. conſilium. ext. de homicid. can. final. eo. titul. lib. 6. c. Si quis viduam 50 diſtinct. can. Noli. & c. Periculoſe. de pœnitent. diſtinct. 1. vbi eſt p. inſigniter hab. t.* Et hinc patet, quàm periculosè errent, qui eos tantùm homicidas eſſe exiſtimant, qui manibus homines occidunt: ac non etiam eos, per quorum conſilium & fraudem, & exhortationem homines extinguuntur.

Sicut & Iudæi nequaquam propriis manibus 6
Chriſtum occiderunt: mors tamen Chriſti ipſis planè imputanda eſt, quod iniquo teſtimonio, cõſilio, & ſuggeſtionibus, cum ad crucis mortem pertraxerint. Doct. interim locis præallegatis ‡ 7
vtuntur vna diſtinctiuncula nempe conſilij mandantis operis remoti, & operis propinqui, cuius etiam meminit Ioan. Berber. in ſuo viatorio iuris, *ſub rubr. de Homicidio*, quam hic breuitatis cauſſa omittimus.

Præterea qui homicidij patrationem præcepit, 8
iuſſit, vel mandauit, tenetur vt faciens illam, ſecundum Barth. & alios *in l. Si per alium, ff. ne quis eum qui in ius voca. eſt, vi exi. in princ. & in l. Sed ſi vnius, §. Si ſeruus*, & ibi Alex. *ff. de iniur.* Barth. & ſequaces, *in l. Si ſeruum, §. Prætor ait. ff. de acquir. hæredi. Bald. in c. 1. in vlt. colum.* Quibus modis feu. amittitur. Alex. poſt alios *in l. Si quis id quod, ff. de iuriſd. omnium iud.* de quo latè per Ang. Aret. in ſuo inſigni tract. maleficiorum, *in verb. Sempronium mandatorem*, per totum, quem ſuadeo legendum & relegendum, ob varias, bonas, vtiles, ac quotidianas, quas ſuo laudabili more mouet, examinat, & diſcutit, quæſtiones. Atque hoc item modo Iudæi, cum Phariſæis & Scribis, Chriſtum ſeruatorem noſtrum occiderunt: quem iuſſu, clamoribus, ac mandatis imperioſis ad Crucis patibulum adegerunt, vti habent ſacræ Euangeliſtarum hiſtoriæ: Crucifige, crucifige eum, ſi hunc dimittis, &c. quæ omnia ſunt apertiora, quã vt illis ampliusprobanda ſint. Item & per Doct. *in d. can. Sicut dignum, & per D. Fely in c. Mulieres per totum, de ſenten. excom.* D. Hippo. de Marſil. ſuis ſingularibus, *ſingulari 181. incipiente. Mandans fieri homicidium*, &c.

Vbi etiam quærit, quid de nuncio ſcienter por- 9
tante literas mandatum homicidij continentes, ſecuto tandem homicidio: concludit eum teneri pœna homicidij: Ita ſingulariter dixit Cyn. *in l. Non ideo minus, C. de accuſa.* Idem expreſſe firmat Bal. allegans Cyn. *in l. 1. §. Neautem. in 5. colum. C. de cadu. tollend.*

Vbi etiam ſubdit, idem eſſe, ſi mandaui Titio vt 10
faceret homicidium, & titius mandauit Seio: nam omnes tenentur, allegat text. quem dicit ſingularẽ, *in l. Si ego, ff. quod vi aut clam.* Idem etiam voluit Bart. *in l. 1. §. incidit, ff. ad Turpil. vbi inquit.*

Quod nuncii per quos fiunt tractatus homici- 11
diorum, vel maleficiorum, puniantur per illũ text. ſubdens, quòd ille caſus eſt *per gloſſ. in ver. Cauerint. in l. Si ſciente, ff. ad l. Pomp. de parricid.*

Qui dicit etiam à ſimili, quòd proxeneta con- 12
tractus vſurarij tenetur ad reſtitutionem vſurarũ.

Multò

Digitized by Google

Multò magis autem ille maleficij eſt culpabilis, qui iuſſu ac mãdato maleficij cauſſam dederit. Plures allegationes, ſi deſideras, videbis per D. Hippol. in dicto ſuo ſingulari. 181. & ante eum per D. Ang. Aretin. in d. ſuo tract. maleficiorum, *in verb. Sempronium mandatorem.*

13 Itaque præcipiens, iubens, vel mandans, debet puniri, quemadmodum occidens. *text. in c. fin. de homicid. lib 6. ad idem text. in l. Damni, §. Si pupillus, ver. Si mandato. ff. de dam. infecto.*

14 Ratio huius eſt. Quia quiſquis damni dedit cauſſam, damnum dediſſe videtur, *l. Qui occidit, §. In hac, ff. ad l. Aquil. §. Cæterum, & gloſſ. in verb. mortuus, Inſtitu. de le. Aquilia.* Item, quod quis per aliũ facit, per ſeipſum facere videtur, *§. Nõ ſolum, Inſtitu. de iniur. l. 1. §. Deieciſſe, ff. de vi & vi armata.*

15 Poſtremo iniquus iudex numis corruptus, qui
falſo, doloſe, & ſiniſtro medio innocentem morte
damnat, is item vt falſarius, vt periurus, & vt ho-
16 micida quoque damnandus eſt: nulla enim lex in-
nocentem occidere concedit, *c. Si non licet, in prin. 23. quæſtione 5.* ſicuti ex ſequentibus clarius cognoueris.

Propterea Pilatus ſimili pœna damnandus fue-
17 rat, qua ipſe innocentem Chriſtum condemnauit.
Iudex namque iniuſtè aliquem ad mortem iniuſta ſententia damnans, eadem pœna, nempe homicidij ſeipſum inuoluit *l. Lex. Iulia, §. fin. ff. ad l. Iuli. repetun.* quem text. pro mirabili allegat Ioan. de Anania, *in c. Accuſanti, ext. de accuſat.* Similiter & Bal. *in l. vnica, in 4. colum. C. ne ex delict. defuncto.* contra Iudices, qui accepta pecunia, vel colore iracũdiæ inducti, vel ſine conſideratione, mortis ſententiam proferunt *in l. 3. C. de epiſcop. audient ibi*, homicida quod fecit, ſemper expectet: huius luculenter meminit text. *in d. l. 1. in princip. verſic.* quóve magiſtratus Iudéxve quæſtionis ſub capitalem cauſſam pecuniam acceperit, vt publicæ legis reus fieret. & qui hominem occiderit, punitur: non habita differentia, cuius conditionis hominem interemit, *ff. ad l. Cornel de ſica.* Reſolutiuè atque vnica diſtinctiuncula dicamus: quòd ſi ad mortem condemnet, pœna capitali legis Corneliæ tenetur, *d. l. 1* Si autẽ ad mortẽ non condẽnet, ſed aliàs puniat in corpore corruptè iudicãdo, in exilium datur: omnia bona confiſcantur, de quo *in authent*, *Nouo iure*. C *de pœna iud. qui mal. iudic.* Item tenetur l. Iuliæ repetundarum, *l. 3. & 4. ff. ad l. Iulia. repetund.* Item concuſſionis, *l. 2. ff. de concuſſionibus.* Item falſi, *l. 1. §. Et qui Iudicem, ff. ad l. Kornel. de falſ.* Poſſet hic aperiri ampliſſimus quæſtionum campus, quẽ prudens prætereo, ne æquo prolixior fiam: quandoquidem quæſtiones eæ ex ſuperioribus facilè ſolui poterunt.

CAPVT. LXXI.

De homicidio per conſenſum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 71.

1. *Homicidium conſenſu committitur: Aut* { *Ante factum.*
2. { *In facto.*
3. { *Poſt factum.*
4. *Homicida conſilium ac opem præſtans per viam* { *Iuſtitiæ*
5. { *Gratiæ,* } *non eſt puniendus.*
6. { *Alimoniæ* }

1 HOmicidium conſenſu committunt ij, qui ipſi homicidæ, aut ante factum, aut in facto, aut poſt factum homicidium, ſuppetias ferunt, aut ſolatia. Ante factum quidem, ſi opibus & pecunia iuuent, ſi milites, ſi equites, ſi arma, atque id genus ſubſidiaria auxiliã ſuppeditẽt, *l. 4. ibi, cuiusve opera, ff. ad l. Iul. Maieſt. l. Si pignore, §. Cum furti. verb. Qui ferramenta. ff de furt l. 1. & l. Verum, ff. ad l. Pompei, de parricid. l. Qui domum, ff. ad l. Iul. de adulter. l. Nihil intereſt, ff. ad l. Cornel. de ſica. & l. 1. ff. de receptat.*

2 In ipſo autem facto, ſeu actu quis maleficium committit, ſi ſe met malefactori homicidæ adiungat, ei aſſiſtat, commoditatem vllam præbeat, quò expeditius homicidium faciat: probatur notabili *l. 1. C. de rap. virgi. c. Sicut dignum, §. 1. extr. de homicid. pro hoc text. in l. Item Mela. §. Si alius, ff. ad l. Aquil.*

Poſt factum verò, ſi cum ipſo homicida ſe cũ- 3
iungat: cum ipſo, ceu patrocinaturus, conuerſetur: ipſum hoſpitio, tamquam re bene geſta, recipiat: ſi quo minus comprehendatur, impediat: ſi aliis quoque ſimilibus indiciis conſenſum actualem demonſtret, vt probatur *in l. Is cuius ope. ff. ad l. Iul. de adult. in l. 1. C.* de his qui latrones vel aliis criminibus reos occultarunt: Textus aureus *in d. l.*

1. *ff. de recept.* Hæc tamen ſanè veniunt intelligenda quia † ſi quis poſt delictum commiſſum conſenſum ac opem criminoſo præbeat, & conſilium, non contra ipſam iuſtitiam, ſed vti ipſe criminoſus per viam iuſtitiæ ſuoque conſilio adiutus, periculum mortis euadat, nullo modo puniendus eſt, veluti ipſi aduocati, qui ex Iudicis aſſenſu poſtulant pro delinquentibus, ſecundum notata *in l. Per omnes, C. de defenſoribus ciuitat. facit l. Cuſtodias. cum gloſſ. & ibi notat per Bart. & Ioan. de Imo. ff de public. iudic. l. Si poſtulauerit, §. quaſtionibus, ff. Ad l. Iuliam, de adulter.* Hanc opinionem pari ratione confirmat Innocentius, *in c. Solet ext. de ſent. excomm.* vbi dixit, quod Aduocatus excommunicato conſilium præſtans, & cum eo ex gratia conuerſans, nullam excommunicationis labem ſibi ex eo contrahat.

4

5 Rurſum, ſi quis poſt delictum commiſſum, alicui conſenſum præſtat, & opem ei qui delictum commiſit, vt euadat, per viam gratiæ, ſiue miſericordiæ ſupplicando pro eo Principi, non punitur, argum. *l. Quidam, ff. de reb. dubiis, l. Relegati, & l. Diui fratres ff. de pœnis.* Iſtud tamen fallit in crimine læſæ Maieſtatis: quia ſupplicans pro ijs qui in crimen læſæ Maieſtatis inciderũt, efficitur infamis, pœnaque perpetuæ infamiæ notatur, *l. Quiſquis, §. Denique. C. ad l. Iul. Maieſtat.*

Poſtremo poſt delictum commiſſum, præſtans conſenſum & opem alicui per viam alimoniæ, non punitur, cum etiam poſt condemnationem ſit alimentatio permiſſa, *l. Legatum, de cap. diminut. probatur in l. 4 ff. de iis quæ pro non ſcrip. habent.* Itaque per prædicta nunc conſtat abunde ſatisfactum eſſe huic communi quæſtioni: vtrum conſentiens, per cooperationẽ puniatur ea pœna, qua delinquẽs *d. l. vnica C. de rapt. virg. & l. Vulgaris, §. penult. ff. de furt.* Hactenus item enarrata omnia copioſè ac luculenter confirmat ac probat Bartol. *in l. In furti §. Ope. ff. de furt.* nec non D. Paul Gril. in ſuo tract. de pœnis omnifariam coïtus, *folio libr. n. ca. 123. & num. 15 16. 17. 18.* 6

CAPVT LXXII.

De homicidio per indicia ſeu ſigna.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 72.

1 *Signis homicidium committitur* { *Commonſtratione perſona.*
2 { *Commonſtratione viæ periculoſæ.*
3 { *Conſilio* } *doloſis, in alicuius necem.*
4 { *Indiciis* }

1 Signis ferè homicidia committuntur, quoties doloſè ac malignè indicant locum, vbi latet is qui poſtea occiditur.

2 Aut ſi nequiter commonſtrata via, quempiam

3 per locum tranſire † conſulant, vbi ipſi inſidias ſtructas eſſe cognorunt, *l. Item ſi obſtetrix, ibi, Quemadmodum, ff. ad l. Aquil. l. Cuiuſque, ff. ad l. Iuliam Maieſtat.*

Aut ſi ſimilibus indicijs alicui cædis occaſionem & cauſſam præbuerint, *l. Nihil intereſt. ff. ad l. Cornel. de ſicar.* Hi enim omnes vero homicidio obuincti ſunt, eoque, vt ipſi principales homicidæ, plectendi. 4

CAPVT LXXIII.

De homicidio per ſortilegia.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 73.

1 *Sortilegiis occidens* { *Vt homicida, morte mulctatur.* / *Vt ſortilegus, igne comburitur.* }

2 *Sortilegiis impediens* { *Conceptum* / *Partum* } *incendio abſumitur.*

Quiſquis

1 QViſquis aliquem ſortilegiis occiderit, aut incantationibus, is ignis conflagratione conſumendus eſt: illius enim homicidium non ſimplex eſt, quoniam homicidium præterea ſortilegio commaculauit, cuius gratia incendio damnatur.

2 Sicut item is qui ſortilegus naturalem in viris ac mulieribus generandi vim impedit, aut efficit, ne mulier concipere poſſit: aut grauida parere: aut lac nutricis deſiccat: aut quouis alio modo ſortilegia ac maleficia, ſiue in corpore per cibum vel potum, ſiue extra corpus conficit, is vt homicida tenetur, *c Si aliquis, & ibi ſcrib ext. de homicid. l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, & ibi Doct. ff. de pœnis l. Eorum, C. de maleſ. & mathematicis* illius etiam meminit explanatius D. Paulus Grilland. in ſuo inſigni ac laborioſiſſimo tract. *de Sortilegiis in 2. 3. atque 11 quæſt.*

CAPVT LXXIV.

De homicidio per Venenum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 74.

1 **Occidens** { *Veneno aut Toxico* } *punitur* { *Gladio & Confiſcatione bonorum.* }

2 *Atrocius eſt hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio.*

3 *Venenum triplex* { *Ex ſui natura malum, ſed admixtum ſalubre.*
4 *Ex ſui natura nocuum, nocuumque ſemper permanens.*
5 *Malicioſè ad perimendum confectum.* }

6 *Venenum* { *Primum Secundum &* } *quibus* } *permittitur.*
7 { *Tertium* } *nullis* }

8 *Letalibus herbis, aut potu necans, cui pœnæ obnoxius.*

9 *Veneno faciens abortum* { *Fœtus viuentis, punitur capitaliter.*
10
11 *Fœtus nondum viui, punitur extraordinariè.* }

12 *Arte fœtum priùs mortuum proiiciens, in laude eſt, non in crimine.*

13 *Mulier ſibi abortum faciens* { *Fœtus viuentis* / *Fœtus nondum viui* } *punitur* { *hæc, puteo.* / *hæc, extraordinariè.* }
14

15 *Mulier ſibi abortionem procurans conducta pecunia, ſemper punitur capitaliter.*

16 *Animatio* { *Fœtus ſit* { *ſecundum alios dies 30.* / *ſecundum alios dies 35* } teſte D. Conciliatore.
Fœtus { *Maſculini ſit die 40 teſtibus* { Gloſſa. / D. Abb. / Barto. }
Fœminini { *Die 60. ſecundum Bart.* / *Dies 80. ſecundum* { Gloſſam. / D. Abb. } } } }

17 *Attentata abortione fruſtrata, quomodo punienda?*

18 *In maleficiis ſpectandus euentus potius quàm animus.*

19 *Lanionum & ſalſamentariorum maleficia quomodo punienda?*

20 *In ſceleratos laniones & ſimiles acerba inuectio.*

1 SI quis aliquem occiderit, veneno, aut toxico, is ceu proditor habetur teſte Bald. *in l. Nemo clericus, C. de ſum. Trinit. & fid. catho* ideoque gladij animaduerſione punitur, cum cõfiſcatione bonorum, *l. 1. & 3. ad l. Cornel. de ſicar. & venef.* Imò inquit *l. 1. C. de maleſi. & mathe.*

2 Plus eſt hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio, *d. l. 3 in principi.* Eidem quoque crimini ſeſe inuoluit, quiſquis præſentaneum tale venenum conficit, emit, vendit, ſiue parum ſiue multum, aut domi ſeruat, aut ſciens, volenſque pro necando aliquo cuſtodit, etiam ſi eo veneno nunquã vtatur, nec ad effectum probauerit, nec eo vllus vnquam peremptus fuerit *l. 1. & 3.*

Hic

Digitized by Google

3 Hic tamen à te ſcire velim, amice Lector, tria eſſe venenorum genera: quorum meminit *text. in d. l. 3.* Nempe venenum, quod ex ſui natura quidem malū eſt: ſed alijs ſubſtantijs admixtum, bonum ſit & ſalubre.

4 Aliud per ſe nociuum eſt, ac nociuum permanet.

5 Aliud, malicioſe ad perimendum confectum eſt, *l. Eiuſdem. ff. ad l. Cor. de ſicar. ibi & Bart.* tractante de medicamentis ac triplici veneno.

6 Primùm permittitur medicis, chirurgis, pharmacopolis, veterinarijs ſeu equorum medicis (quos nunc vulgus mareſcalcos appellat) atque id genus ſimilibus, vt eo vtantur, vt valetudinarijs, atque affectis præbeant, vt id emat, vēdant aut ſimplex aut mixtum, ſicuti ipſis viſum eſt, *l. Quod ſæpe, §. Veneni. ff. de contrah. empt. aut vendit.* Sed in hoc genere pharmacopolis diligenter videndum eſt, quibus hoc venenum dent aut vendant: & cuius rei vſui emptor ſibi coëmat, atque diligenter memoriæ, ſiue potius literis fidis memoriæ cuſtodibus mandet, ſi forſan apud eos iſthac de re facienda veniret inquiſitio: aliàs certè tenerentur pœna legis Corneliæ de ſica. *d. l. 3 §. Alio:*

7 Alia verò duo venenorum genera, nulli fas eſt doloſè ſeruare domi, nec ea emere aut vendere, nec dare cuiquam, aut concedere vllo modo ſub pœna capitali, *l. 1. §. Præterea, & l. 3. ff. ad l. Cor. de ſicar. in d. l. Quod ſæpe, §. Veneni, ff. de contrah. empt. ven.*

8 Simili ratione cum ſuperiori, quiſquis aliquem lætali potione, aut edulijs herbaceis ex venenoſis confectis herbis, cicuta, ſalamandra, aconito, pytyocampa, bobuſtro, mandragora, cantharide malignè perimit, tam eſt in noxa, eademque pœna mulctandus, ac ſi veneno ſuſtuliſſet hominem, *d. l. 3 §. Alio.*

9 Adhæc quiſquis noxia potione, aut huiuſcemodi veneno mulieri procurat abortum, is capitaliter puniendus eſt, ſi quidem fœtum in vtero vixiſſe cōſtiterit, *l. 1 ff. ad l. Pompe. de parricid. & meliùs, in l. penult. ff. ad l. Cor. de ſicar. l. 1. in princ. ff. eod. ti. gloſſ. in verb. exilium, in l. Diuus, ff. de extraord. crimi.* De his abundè D. Paulus Grillādus in ſuo tract. *de Sortilegiis, q. 12. & 13.*

10 Sin fœtum nondum concepiſſe vitam, certum eſt, haud tam enormis eſt noxa: alia tamen pœna extraordinaria, relegatione, exilio, vel ſimili ad arbitrium Iudicis, ſecundum qualitatem facti & perſonarum conditionem, is proſcribendus eſt, *l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis, l. Diuus, ff. de extraor. crimi. l. Cicero, §. fin. & l. Prægnantem, ff. de pœnis, & l. Si mulierem viſceribus. ff. ad l. Cor. de ſicar.* Et hanc diſtinctionem inter partum animatū, & inanimatum facit text. *in c. Moyſes, 32. q. 2. in c. Sicut ex literarum, De homicidio, in antiq.*

11 At ſi quis fœtus in vtero priùs emortui arte medica eiectionem curauerit, in laude is eſt, nedum culpa vacat, ſi de ea morte certò conſtiterit.

12 Mulier vero quæpiam, quæ techinis doloſis ſibi ipſi fœtus viuentis abortionem facit, ea quoque ſimiliter vt antè de iure ſcripto. & ex recepta conſuetudine, putei ſuffocatione damnanda eſt.

13 Si verò fœtum talis mulierculæ ſibiipſi poculum noxium præbentis, nondum vixiſſe certum fuerat: ea exilio item releganda, aut certè alia pœna extraordinaria mulctanda, *l. Diuus, l. Cicero, §. fin. l. Si prægnantem, & l. Si mulierem viſceribus,* ſuprà crebrò memoratis.

14 Veruntamen ſi iſthæc mulier imprægnata ante fœtus animationem, vllam ab aliquo accepiſſet pecuniam, vt præmaturè fœtum illum embryonis nōdum animati per noxia quæpiam, aut per medicamenta corruptum eijceret: ea non ſolùm vt prior, exilio, ſed grauiùs multò punienda eſſet, nempe pœna capitis, citra vllam diſtinctionem, an vixiſſet partus, an verò minimè: idque propter deteſtabilem illam pecuniæ receptæ turpitudinem, quam aſſaſſiniam vocant, *l. Cicero in prin ff. de pœnis, Bart. in d. l. Diuus.*

15 Quoniam vero mota eſt ſuprà illa diſtinctio, de fœtu animato & non animato, non ab re facturum me arbitrabor, ſi quanto tempore fœtus in vtero materno animaretur, hic obiter oſtenderem. Secundum igitur quorundam doctorum opinionem, fœtui vita infunditur trigeſimo à conceptione die, aut trigeſimoquinto ad ſummum. Ita habet dominus Conſiliator in ſuis differentijs phyſicis, *differ. 49.* Alij verò autumant fœtum maſculum animari die quadrageſimo: fœtum autem fœmininum, non niſi octuageſimo die vita donari. Ita dicit gloſſ. *5. diſtinct. in princ. in verb. 40.* quam etiā ſequitur Abbas *in c. Si aliquis, in fin. ext. de homicidio.* In iure tamen ciuili non eſt diſcedendum ab opinione gloſſæ ſingularis *in d. l. Diuus,* quam quidem gloſſ. ob ſummam authoritatem, ſummè etiam communiter approbant omnes. Bart. tamen itidem vult maſculum fœtum animari vita, quadrageſimo die: fœmininum autem die ſexageſimo: ea tamen naturalibus diſcutienda relinquit. Atque hactenus de conamine fœtus expellendi declarata intelligas oportet, ſi conatum illum ſecutus fuerit effectus, hoc eſt, ſi mulier partum abortiuerit.

16 Nam ſi conatum non ſequitur effectus, nec ſumptum noxium poculum operetur effectum: ſed ſi præter ſuam expectationem, & ſpem fœtum viuum pepererit, qui aliquantulo tempore ſuperuixerit: ipſa quæ poculum obtulit, aut ea quæ vltro ſumpſerit, punitur quidem, non tamen capitaliter, teſte D. Andr. Barba. in ſuis conſilijs, *conſil. 23. in 2. volumi.*

17 Et hodie in maleficijs potius ſpectatur euentus,

quàm

quàm ſolus animus delinquentis ſine effectu, & ponderat textum *in d.l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, in verb. perierit:* vbi ita imponitur pœna vltimi ſupplicij danti poculum abortionis, ſi perierit partus: ſed hoc caſu non perijt partus, ergo, &c. Attamen non impunitus euadet quiſquis aut ſciens tradidit, aut ſciens ſumpſit: poterit enim relegari, per ea quæ habentur *in d.l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis*, quem ocium nactus perlegere poteris.

18 Porro laniones, ſalſamentarij, ac œnopolæ, qui corruptas carnes, putridoſque piſces, ac ſcientes noxia infectaque vina, ſiue infectas lagenas largiuntur aut vendunt, vnde violenta alicuius mors ſit exorta, iure puniendi ſunt vt veri homicidæ.

19 Quod vtinam tam ipſis eſſet perſuaſiſſimum, quàm in iure ac ratione eſt certiſſimum, cautius puto ac ſyncerius nobis ſuos pædores, malaque venderent, noſque felicius conceſſam vitam ageremus. Sed (quod non ſine ſummo mœrore commemorare poſſum) tanta paſſim permittitur his in rebus libertas, vt ſi ita in ſuis maleficiis pergere ſinantur, nec neceſſario remedio per Senatum occurſum fuerit, plures tandem (metuo) quàm ipſi carnifices ſuſtulerint. Vnde quæſo tam crebræ peſtes? vnde tot tormina? tot dyſenteriæ? Vnde hæ chiragræ, podagræ? atque ſexcenta penè morborum genera? niſi ex corruptis obſonijs, ex putridis piſcibus, vermiculoſis atque infectis carnibus, atque vitiatis vinis, ſulphure, calce, vt peiora non memorem. Quibus non ſat eſt, quod falſis mercibus aut obſonijs manifeſtum furtum committant, niſi etiam ſuis vitioſis admixtis nos miſere excarnificent, ac mille morbis morte duriſſima grauioribus infeliciter exagitent. Quocirca optarim omnibus votis iuſtitiam hic oculatiorem, ac Senatum temporius huic inualeſcenti malo adferre remedium. In ſumma, quiſquis malicioſe alteri adimit vitam, quocunque modo, ac forma id fiat: is damnandus eſt ad formas prædictas, *l. 1. §. Præterea, & l. in lege Corn. dolus, ff. ad l. Cornel. de ſica.* Atque item omnes cooperarij, coadiutores, qui ipſis homicidis ſcientes volenteſque ſua ſolatia, fauorem, ac opem ſuam contulerunt, *l. 4. §. Cuiúſve opera, ff. ad l. Iul. Maieſt. l. Si pignore, §. Cum furti. vers. Qui ferramenta. ff. de furt. l. 1. ff. de recepta*, quorum vtcunque meminimus capitibus præcedentibus. Poſſent ditiſſimæ huic materiæ plura ſanè vtilia adiungi: verum ne immodica prolixitate vos detinerem, ea præterire volui.

CAPVT LXXV.

De Inſpectione occiſi, & percunctatione vulnerum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 75.

1 *Inſpectionis occiſi forma.*

2 *Vulneratus tantum* { *Proprio* { *Culpa vel Incuria,* } / *Imperitia* { *Medicorum, vel Chirurgorum* } } *moriens, non grauat vulnerantem crimine homicidii.*

3 *Inſpectionis ratio & forma apud Brugenſes.*

4 *Relatio Burgimagiſtri ad Senatum poſt inſpectionem.*

5 *Forma querela Conſulis communitatis, coram Senatu per Scribam.*

6 *Homicidam oportet ante tertium diem ſeſe per amicos de facto prodere.*

7 *Formæ abſentes homicidas proſcribendi, ex conſuetudine Brugenſium.*

PRæſens caput de interfecti inſpectione iam-iam præcedentibus capitibus ſubiungere non inutile fuerit, vt in prædictis caſibus æqua conſideratio atque cognitio talium læſionum & vulnerum cauſſa, ante ſepulturam certò Iudici conſtare poſſet: néve interfecti minus certæ cognitionis in iſthac interfectione deſideretur.

Prætor igitur ſeu ipſius vicarius, vnà cum duobus ſcabinis, cum ſcriba iudicij, cum vno alteroque chirurgo, & medico (ſi haberi poſſint) ante inſpectionem quidem ad hoc iuratis, eundem illum cæſum, mortuumque priuſquam ſepeliatur, diligenter inſpiciant, & ſi ſepultus fuerit, effoſſum cadauer accuratè conſiderent, & omnia accepta ipſius 1

Cæterum non abs re hic diligētiſsimè obſeruādum hoc receptiſsimum apud Brugas noſtras ſtatutum, quo ſancitum eſt, vt ipſe homicida debeat ante finem tertij diei ſeſe homicidio per ipſum perpetrato corā ſenatu accuſando notificare, idq; per duos eiuſdē ciuitatis ciues, quibus homicidæ nomine coram ſenatu aut duobus ſenatoribus cōparendum fuerit, & eadem homicidæ notificatio ipſis referenda, quam dicent iuramento adſtricti habuiſſe ab ipſo homicida in mandatis ad referendum ipſius nomine, qui fatetur ſeſe homicidium commiſiſſe tali loco, tempore, & inſtrumento, ita vt ea confeſsione hoc factum ſibi tantum aſcribat reliquoſque innocuos excuſet. Nam ſi hac accuſatione ſui homicida ante diem tertium de commiſſo minimè ſe proderet, Iudex homicidium ipſius pro latrocinio habendum cenſeret, ipſeque per abſentiam & non comparitionis contumaciā exilio centum annorum ac vnius diei Flandria proſcribitur ſub pœna capitis, vt verus latrocinij Reus.

7 Porrò ſi ante tertium diem à commiſſo homicidio ipſemet corporaliter citatus (nam ſemper à patrato homicidio per Conſulem communitatis citantur ad obediendum iuſtitiæ) compareat, & ſe captiuū offerat pro defenſione ſua, & expurgatione faciēda, ſemper auditur, & cauſa ipſius iuridicè peragitur. Si verò corporaliter non compareat poſt omnes citationes factas: ſed per amicos delatores coram duobus ſenatoribus ſeſe homicidij alliget ante tertium diem, iuridicè contra eum abſentem proceditur: iſque interim proſcribitur tota Flandria, & Comitis protectione priuatur, donec ipſius clementiam & remiſsionē ſuper homicidio impetrauerit. Sin nec corporaliter per ſe, nec per alios ſeſe magiſtratui notificauerit, vt dictum eſt, ipſius homicidiū ſua culpa, ſilentio, & ſignificādi negligentia fit latrocinium, ob quod totus eiicitur, & Comitis benignitate impetrāda indignus efficitur.

CAPVT LXXVI.

Cui permiſſum occidere.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 76.

1 *Occidere quatuor modis permittitur. Ob defenſionem* { *Sui.* / *Bonorum ſuorum.* / *Nominis ac famæ.* / *Amicorum ſuorum.* }

2. *Inuaſo permittitur ſui defenſio, etiam vſque ad internecionem alterius.*

3. *Quot ſint neceſſaria, vt quis ſui defenſionem legitimè præſtruxerit.*

4. *Inuaſorem interimens defendendi ſui gratia, puniendus non eſt.*

5. *Quando quis in vitæ diſcrimine conſtituitur.*

6 *Quando propria defenſio approbanda.*

7 *An is qui inuaditur, fugere cogatur.*

8. *Inuaſo quando fugiendum.*

9 *Inuaſo quando non fugiendum.*

10 *Homicidium tempore meditatum, negat defenſionem ſui.*

11 *Homicidium quando non eſt tempore præmeditatum.*

12 *Pauper potentiorem prior adortus, occidens quando excuſabilis.*

13 *In ſui defenſione modum excedens, non excuſatur.*

14, 15, 16 *In moderata defenſione requiruntur* { *Factorum paritas.* / *Temporis æqualitas.* / *Facti cum defenſione iuſta collatio.* }

17 *Defenſio præuiam læſionem arguit.*

18. *Prior pugnam mouens, prior quoque offendit, non defendit.*

19 *Minarum cauſſa, quando mouenda pugna?*

20 *Prior inuaſus, ac poſtea inuadentem in fugam conuerſum occidens, homicidii reus efficitur.*

21 *Pugnam prior iterans, inuadens, & occidens, reus eſt homicidii.*

22 *In pugna dubia de priore inuaſore, vterque ex æquo puniendus.*

23 *In pugna dubia, vtri adiudicanda defenſio ſui.*

24 *In tumultuaria pugna aliquo dubiè occiſo, quomodo damnandi pugnantes?*

25. *Nemo morte condemnandus ob ſuſpiciones.*

26 *In tu-*

Digitized by Google

26 *In tumultuaria pugna, ſolus letalis vulneris author capite plectendus.*
27 *Homicidij coadiutores quomodo puniendi?*
28 *In pugna tumultuaria homicidij dubia, inceptores puniendi.*
29 *Si duo è populo conflictu pugnarint, benefamati verbis potius credendum.*
30 *Vt bona fama patrocinetur, diligens ſeruanda cautela.*
31 *Qua pœna ſuos homicidas iura Canonica afficiant.*
32 *Homicidæ ſpirituales præter debitam pœnam etiam irregularitatem incurrunt.*
33 *Homicidiorum materia quanta difficultas.*
34 *Iniqui Iudices, Rei damnis omnibus reparandis obnoxii fiunt.*
35 *Indoctis Iudicibus à doctioribus conſilium petendum eſt.*

1 MAteriam præſentem continuaturus, nulli non compertiſſimum eſſe volo, iuxta ſacratiſſimas leges ciuiles permitti quatuor modis quempiam occidere: nempe, in defenſionem ſui, alioqui perituri aut periclitaturi: Ob defenſionem bonorum ſuorum: Nominis ac famæ ſuæ defendendæ gratia: Poſtremo, amicorum ſuorum de vita periclitantium liberandorum cauſſa. Qui omnes modi pro excuſatione Rei communi appellatione dicuntur neceſſaria ſeu coacta defenſio. Hos igitur 4. modos capitulatim explicari decreuimus.

2 Quiſquis itaque (vt à primo modo incipiamus) ab altero inuaditur, huic profecto permittitur ſui defenſio: adeo vt ſi alterum ipſe in hac defenſione interemerit, crimine apud omnem Iudicem vacabit, & extra damnum erit, *l. Is qui aggreſſorem, & ibi Bart. Bald. & Hippol. de Marſil. Cod. ad l. Cornel. de ſicariis:* cui concinens eſt, *l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. l. Vt vim, ff. de iuſtitia & iure, l. Sed vt partus, §. fin. ff. Quod met. cauſ. Clementi, vnica, de homicidio, necnon l. 1. C. vnde vi.*

3 Verum hic ſciendum eſt, quòd qui coactam neceſſariamque huiuſmodi defenſionem ſuo facto præſtruere voluerit, is prius inuaſionis ab altero certitudinem per articulos proponat, & probet, oportet. Primo quod ab illo prius inuaſus fuerit, nam ſi hic prior inuaſiſſet, nulla haberetur coacta defenſio.

4 Deinde doceat, oportet articulatim, ſe in ea inuaſione adeò fuiſſe in anguſtia conſtrictum, vt ſine ſummo vitæ ſuæ periculo, imò nec vllo alio modo potuiſſet ex ea afflictione effugere, niſi ſemet defendendo, ac aduerſarium cædendo, *d. l. Is qui aggreſſorem,* & ibi abundè D. Hipp. de Mar. *& d. l. Scientia, §. Qui cum aliter,* Lud. Ro. in ſuis ſingularib. *ſingulari 28. Incipien. Accuſatus de homicidio,* cum additionibus ibidem. Ad hæc ex noſtris legum interpretibus Iaſonis iuriſconſultorum noſtræ ætatis facilè principis commentaria ruminabitis *in l. Vt vim, ff. de iuſtitia & iure,* vbi nonnullorum opiniones & ſententias non incelebres refert & examinat, quas (breuitatis gratia) præterire cenſuimus.

5 Iura autem tum præſumunt & cenſent eum fuiſſe in extrema vitæ anguſtia conſtrictum, quoties martialibus armis, vt machæris ſeu gladijs, ſpathis euaginatis, aut ſimilibus armis ſeu inſtrumentis cominus, arteque aſſilitur, quorum plurima meminimus *cap. 69. de homicidio manuali:* Huic conſonant ſcripta præfati D. Hipp. *in d. l. Is qui aggreſſorem, & in l. Idem, §. Qui armati, ff. de vi & vi arma, & in l. Sed & ſi quemcunque, in princ. ff. ad l. Aquil.* vbi hoc voluit gloſſ. atque Ang. Aret. in tractat. ſuo maleficiorum, *in verb. Et dictus Titius ſe defendendo, in verb. Aduertas quod, &c.* quem Aretin. plurima conducibilia ſuo laudabili more citantem conſulite. In hac enim expurgatione Rei legitimus requiritur ordo: nempe, vt dicat ſe paſſum ingentem terrorem ob illius minas & inuaſionem, antequam ſe defenderet: neceſſe eſt enim talem territationem præceſſiſſe, vt tuam cædem expurgare poſſes ab immunitate pœnæ: non tamen requiritur, vt expectes aduerſarium prius cedentem, vt dicit *gl. in l. 3. ver. Qui armati, ff. de vi & vi armat.* Præſtat enim tempori aduerſarij aſſultum præuenire, quam à plaga accepta poſtea tandem vindicare, *l. vnica, C. quando liceat vnicui. ſine iudic. ſe vinc.* Vnde dicebat Bart. *in l. Sed & ſi quemcunque, ff. ad l. Aquil.*

Aduerſarij vis & terriculamenta priora ſatis probata fuerint, ſi probare quiueris ipſum diſtricto gladio tibi occurriſſe, teque inuaſiſſe conatum eſſe: id ſi feceris, tuque viciſſim illum adortus occideris, probata eſt tua defenſio, vbi refert *Ioan. de Anan. in c. Si perfodiens, in vlt. col. ext. de homicid.* & illud dictum Bart. refert Barthol. Cepolla *in ſuo conſilio 29.* Hic obiter mouenda eſt nonocioſa quæſtio. 6

An is quem alius aggreditur, cedere cogatur & fugere? Quod autem non teneatur fugere, videtur temere *Bald. in l. Vt vim, col. fin. ff. de iuſti. & iure:* hac ratione ſcilicet motus, quod inuadens, ac fugans alium ſeu terrens, illicitum committit: vnde tenetur actione iniuriarum, *l. item apud Labeonem, §. 1. ff. de iniuriis,* ergo alter non fugiendo facit licitum. Verum hæc ipſius Baldi opinio parum tuta eſt ac Chriſtiana. Quocirca præfata venia, ego ita potius ſtatuendum puto, vt is qui commode aufugere poteſt, teneatur fugere, ita vt ſi non aufugiat, homicidium punibile committat: hac ſententia probatur *in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil.* 7

Vbi

Digitized by Google

8 Vbi tum demum quis impune homicidium facit, quum ſe defendendo, hominem occidit, ſi aliter euadere non potuiſſet: ad idem *text. in Clemẽ. vnica de homicid.* vbi ita concludunt Zenzelinus, & Petrus de Ancha. Huic conſentit text. *in c. 1. 23. q. 3.* vbi dicitur, Chriſtum profugiſſe in Ægyptum à facie Herodis, etiam ſi potuiſſet ſe defendere, & occulto inſtinctu manus Iudæorum in Herodem conuertere, *ita gloſſ. in c. Suſcepimus, de Homicidio.* Hæc eſt concluſio *Bart. in effectu, in l. Vt vim, col. fi. ff. de iuſti. & iure: Ita idem Bart. Ang. & Salict. in l. 1. C. vnde vi. Anto. de Butrio in c. Olim, de reſtitu. ſpoliato. Abb. in c. Significaſti, 2. de homicid. in antiq. Alex. de Imo. in conſilio 109. col. 3. primo volu. conſiliorum: Ioan. Faber in §. Ius autem gentium, Inſtit. de iure nat. gent. & ciu.* Ex his dictis inferunt Petrus de Ancha. & Zenzelinus. *in Clementina vnica, de homicidio.*

9 Quod ſi veriſimiliter fugienti immineret fugiẽdo periculum, ſcilicet cadendi: aut quod fugiens ab aduerſario inſequente poſſet citius comprehendi, & à tergo accepto vulnere necari, ob velociorem inſequentis curſum, quem fugiens metuit, tunc volunt ijdem autores, fugientẽ in eo caſu non debere fugere, quia tum non niſi periculoſe fugere poſſet, Alex. in ſuis conſilijs, *conſilio 109. n. 8.* Idem dicit Zenzelinus, ſi fuga eſſet vituperium aggreſſo allatura: puta, ſi ruſticus aggrediatur militem, tunc miles non tenetur fugere: Ratione hac mouetur Zenzel. quod hæc æquiparentur, non poſſe abſolutè recedere: & poſſe, ſed non niſi cum dedecore recedere, *l. In eadem, ff. ex quibus cauſ. maio.* vbi dicitur eſſe in vinculis, quià loco in quo eſt, non poteſt recedere ſine dedecore. Nam conſeruatio perſonæ & famę ęquiparantur, *l. Iuſta ff. de manu. vindi.* & honor cuilibet pecuniario commodo præferendus eſt, *l. Iulianus, ff. ſi quis omiſ. cauſ. teſtam. d. l. Vt vim ff. de iuſti. & iure, colum. fin.* Quod ſi tu es Peruſinus, famam ac dedecus metuens, ad actum occiſionis vſque procedere potes, quod ſummum ſit dedecus Peruſino magnanimo & generoſo, turpiter aduerſario inuadẽti cedere. Sed ille, cui nulla eſt gloriæ, nominis, ac honoris ratio (qualis eſt Florentinus) & commodè fugere poteſt neglecta nominis gloria, certè modis omnibus fugere tenetur: &, ſi nõ fugit, punitionis crimẽ incurrit. Iſtud autem verum eſt, quantũ ad pœnã legalẽ euitandã: non quantum ad irregularitatem, quam quis vitat ſolùm tunc, cum aliter vitare non poteſt: ita Petrus de Ancha. *in d. Clement. vnica, de homicidio.*

10 Tertio doceat oportet, ſe eam cædem commiſiſſe, non poſt diutina inuaſionis interualla, ſed ilico & penè è veſtigio, atque in ipſo primo aggreſſionis furore. Nam ſi poſt ſpacia aliquot, aut interualla temporis id homicidium contigiſſet, vindicta eſſet æſtimanda, (quæ proculdubio prohibita) non defenſio, *l. Nullus, C. de Iudæ. & cælico. cui cõcordat c. Porrò, iuncta gloſſ. 2. extr. de diuort. l. 3. §. Eum qui, ff. de vi & vi arma.*

11 Tum autem intelligendum eſt ilico ſeu è veſtigio, & ſine interuallo crimen fieri, quando in aggreſſu ipſo, atque in pugnæ continuatione, cædes ipſa committitur, hoc eſt, in flagranti crimine ſeu animo priuſquam diuulſi ſint ab inuicem & antequam ſedatis animis ſe ad alia conuerterint negotia, vt probatur in l. *Quod ait lex. § ſi ff. ad l. Iul. de adult.* Dicebat tamen notabiliter Ioan Fab. *in § ius autem gentium, verſic. Sed quid dices potens,* &c. *Inſtitut. de iure naturali, gent. & ciuili.*

12 Quod ſi præpotens quiſpiam magno conſtipatus ſatellitio, interminatus fuerit necẽ alicui pauperi, nullo comitatu munito, quemque forſan deſidauerit: ideoque pauper hunc diuitem metuens, non auſus expectare ipſius inuaſionem, vtpote conſcius ſeſe interemptum iri, ſi aduerſarius diues aſſiliat, cuius potẽtię ac multitudini reſiſtere nequiret ipſe impotẽs, & nullo comitatu armatus: Si (inquã) tali loco & hora à diuite captatis, pauper diuitem prior adortus occiderit, non tenebitur homicidij crimine, potiſſimum ſi aliter effugere non potuiſſet quin aut occideret diuitem, aut ipſe à diuite occidendus fuiſſet. Erat enim pauper ita ſemper in periculo mortis, quam diues interminabatur, quam actu explere per ſe aut per alium potuiſſet, ſi quando ipſi libuiſſet. Itaque tale pauperis homicidium cenſendum eſt fieri ob iuſtam defenſionem ſui, quod metu mortis id commiſerit, *d. l. Sed & ſi. quemcunq; in princ ff ad l. Aquil.* Odiũ enim & minæ potentis, mortis periculum indicãt imminere, *c. Paſtoralis. de ſent. & re iudica. in Clementi.* & per hoc videtur ſecundum eundẽ, quod ſi intoxicet eum in caſu præfato, non teneatur in cõſcientia aut foro iudiciali, quem perlegite opportunitatem nacti. Itaque vt defenſionem dicamus impunitam, opus eſt temporis rationẽ ac neceſſitatẽ diligenter expendere. Quartò probet, neceſſe eſt, ſe eam cædem admiſiſſe omni cum moderamine citra omnem exceſſus enormitatem.

13 Quandoquidem ſi in facto grauiter exceſſiſſet, puniendus eſſet ad arbitrium ſeu diſcretionem Iudicis: potiſſimum ſi exceſſum hunc ex deliberato animo & propoſito commiſiſſet. Porrò moderamẽ hic in coacta neceſſariaque defenſione tribus modis fieri debere intellige.

14 Primò vt ſit factorum paritas, hoc eſt, defenſionis ad offenſionem proportio: verbi gratia. Si me quiſpiam inuadat inermis, ſed pugnis tantum bellarius: inermis quoque me defendam, ac illi pugnis tantum reſiſtam oportet, id eſt, non eſt mihi licitum illum percutere gladio, niſi ſit ille me multo maior & fortior, vt notat gloſſa *in l. 1. C. vnde vi.*

15 Secundò, vt temporis ſeruetur æqualitas, hoc eſt, ſi ſubitò adortus, me ſubitò item defendam, ſicuti antè declaratum eſt.

16 Tertiò requiritur, ne amplius admittat, quàm ea defenſio requirebat, aut quam ad defenſionem ſui opus fuerat: attamen ſanè iſthæc intelligas, velim. Nam ſi quiſpiā baculo ab aliquo ſubitò ſit inuaſus, nec aliud ſit in promptu ad defendendū inſtrumentum, quam gladius, gladio ſe tueri poteſt: in qua defenſione dictam moderationem non excedit, nec vt exceſſor puniendus eſt. Nam armis, ſcilicet baculo inuaſus, armis ſeſe viciſſim defenderat.

17 Hic notandum eſt, priuſquā defenſor ſeſe defendere dicatur, oportet prius vllā offenſionē, læſionē, aut inuaſionē ab altero præceſſiſſe. Itaque priuſquā ſe defendere permittatur, oportet defenſionem alterius prius expectet: quæ fit, aut armis, aut armorum metu, ac inuaſionibus, aut ſimili ex cauſa.

18 Quiſquis autem primus pugnam mouet aut inuaſionem tentat, is primus etiam offendere dicitur.

19 Solæ autem minæ non tam grauem habent offenſionem, vt ob eas ſolas, alterum cædere liceat: niſi certè minitator iamiam ſeſe pararet ad minarū executionem: aut conſuetus eſſet ſuas minas ilico executioni mandare, vt multi autumant: vide Cynum *in d.l.1.C. unde vi. Bald. in l. Ad inuidiam, C. quod metus cauſ. Ang. Aretin. in §. Ius autem gentium, Inſtitut. de iure nat. gent. & ciuili: D. Iaſonem in l. Vt vim, nu. 14 ff. de iuſt. & iure.* Alijs verò ſecus videtur, ob nullas quamlibet atroces minas cuiquam permiſſum eſſe alterū cædere. Sunt enim (inquiunt,) minæ verba tantum: & verba verbis repellas oportet, non factis. Si tamen ex minis ob moram minato immineret periculum, veluti, ſi minitator miſiſſet pro ſubſidiarijs, pro adiutorio: aut miſiſſet adferri ſua arma: aut expectaret adiutorium, quo fortior minitatum cæderet & opprimeret, eo in caſu non cogitur minatus minantis inuaſionem expectare. ſed illi permittitur minantem adoriri, ſeſe defendere, & minantis vim præuertere, ſi quidem aliter effugere non potuiſſet.

20 Aliud eſſet ſi me adoriretur quiſpiā, aut prior cæderet, moxque arrepta fuga, ſeſe in pedes profugiēdo conijceret: ego verò ipſum fugientem celeri curſu conſequerer, aſſecutum contunderem, læderem, atq; interficerem: cædis enim & homicidij in eo caſu ipſe Reus eſſem: verum non imputaretur cædes illa mihi ex dolo, aut malicia facta, quod in ipſo furore ab altero excitata contigerit, cui non facilè tēperari conſpicimus. His ſeruit quod ſcribit Baldus *in l. Vt vim, ff. de iuſtit. & iur.* quem inſequi nec erubuit Ioan. Fab. *in d. §. Ius autē gentium, Inſtit. de iur. natur. gent. & ciui.* Si aggreſſus non obſeruet inculpatæ tutelæ moderamen, non poterit puniri à Iudice tanquā doloſus, ſed veluti errans culpæ obnoxius: quia inconſultus calor caret vitio calumniæ, *l. 1 ff. ad S. C. Turpil. C. Si quem, §. Notandum, 2. q. 3.* quod refert, & ſequitur Felinus *in c. Dilecti filii, de except.* Difficillimum enim eſt iuſtum temperare dolorem, *l. Si adulterium cum inceſtu, §. Imperatores, ff. Ad le. Iul. de adulter.* vixque poteſt vir iuſtus habere ſtateram in manibus ſuis, & dare ictus, percuſſiones, ſeu verbera cum menſura, pro quo eſt text. notabilis *in c. fin. de homicid. lib. 6.* cuius etiam meminit Cepolla, *conſilio 1. colum. 3.* homo enim vehementi affectu, dolore, vel tremore percitus, rarò ſuæ mentis compos eſt teſti. Bald. *in c. 1. §. 1. in fin. de pace iur. fir. Hipp. de Marſil. in d. l. Is qui aggreſſorem, num. 15 16, 17 18 19. 20. 21. 22. 23.*

Si quando duos pugnam, ſeu rixam cōmittere cōtigerit, qui aut ſponte aut interceſsione aliorum ab inuicem diuulſi, aliquādiu fuerunt diuulſi, & vtcunque (ſi ita fari liceat) frigefacti ſeu pacati: poſtea verò iracūdia perciti, alter alterū inuadat, lędat, aut interimat: is profecto adoriēs, lædēs, aut occidēs in crimine eſt læſionis aut homicidij, ob interuallū tēporis. 21

Quoties in ſeditione, pugna, ſeu rixa, alter alterum grauiter ceciderit & læſerit, atque vterque conſtanter affirmat, ſe alterum cæcidiſſe inuaſum, & non niſi ad defenſionem ſui, ita vt ex alterutrius mendacijs veritas conſtare non poſſet, vter alterum prior inuaſerit: eo in caſu vterque ex æquo puniendus eſt: quandoquidem Iudici de corporali defenſione neceſſaria certò conſtare non poteſt. 22

Quòd ſi duo reperiantur atrociter vulnerati, & non appareat vter eorum fecerit ad defenſionem: tū oritur dubium, vter ipſorum ad ſui defenſionem feciſſe iudicandus ſit. Ad quod reſpondet Vber. de Vrbi. quod ille qui fortiùs eſt vulneratus, præſumitur inchoaſſe, & alius ad defenſionem feciſſe, *arg. l. Scientiā, §. Cum ſtramenta, ff. Ad l. Aquil. Albericus autem in l. Vt vim ff. de iuſtit. & iur. 3. colum.* dicit poſſe diſtingui: Vter eorū eſſet magis rixoſus: vt ille præſumatur incepiſſe, & alius ad defenſionē feciſſe: Nam conſuetudo rixoſi attenditur, *l. Vel vniuerſorū, ff. de pigno. actio l. Qui ſemiſſes, ff. de vſur. facit l. fin. ff. de actio & obligat.* vbi variè ex perſonis hominum iura conſtituunt. 23

Quando in multorum tumultuaria pugna, ſeu conflictu, quiſpiam è numero multis affectus vulneribus occiditur, quorum quidem vulnerum vnum tantum letale eſt, neque certò ſciri poteſt, quis omnium idipſum inflixerit: nemo certè ex toto numero puniendus eſt, vt homicidij Reus: ſed omnes quotquot pugnarunt, ſimul puniendi ſunt de lęſione, non amplius quam ciuiliter, aut arbitrariè ad reparationem ſeu emendam pecuniariam, ad diſcretionem Iudicis, tanquam adiutores, auxiliatores, ac complices: ita tenet *gloſſ. in l. Item Mela, §. Sed etſi ſeruum plures, ver. Sed ſi, ff ad l. Aquil. Preclarè Vlpianus I. C. in vulgata l. Abſentem, ff. de pœnis:* Ita ſuſtinet expreſſe Bart. *in l. Qua actione, §. Si plures, ff. Ad l. Aquil.* 24

Digitized by Google

Aquil. Eiuſdem opinionis ac ſententiæ eſt Philippus Decius *in regula, Fauorabiliores, numero 6.ff. de reg.iur.* Nec abſimilis ſententiæ legitur D. Nicolaus Euerardi à Middelburgo in loco à ciuilibus ad criminalia, *ad fin.2.colum. in ſuo Topicorum libr.* quia melius eſt nocentem abſoluere, quàm innocentem condemnare, *d.l.Abſentem* , & illud dictum ſequitur Specul. *in titul.de homicidio, §.1. verſic. Pone quòd quatuor homines* : Ioann. de Anania, *in cap. Significaſti, in 13.columm.extr. de homicid.* vide ibi eum. Ratio eſt , quod Iudici conſtare non poteſt, quis vulnus letale inflixerit , atque in criminalibus cauſis oportet probationes luce eſſe clariores, *l. Qui ſententiam, C.de pœnis, & trita l. Sciant cuncti, C. de probat.* vnde teſte Bald. ibidem inferente, in maleficijs probandis , Lex requirit claritatem probationis in quadam excellentia, hoc eſt, per amplius quam in cauſis ciuilibus, itaque ſi ageretur contra omnes percuſſores criminaliter , nemo eorum poſſet condemnari vel capitaliter puniri, ſed omnes deberent abſolui ob prædicta, & ſic alia eſt ratio cum agitur ciuiliter , & alia cum agitur criminaliter: de quo vide pleniſſimè Gandinum *in tit.de homicidariis, in verſic. Pone quæſtionem* quam ego multoties vidi de facto contingere , ac per Salicet. *in l. Quoniam multa facinora, C. ad le. Iul. de vi publ.vel priuat.*& per Petrum de Anchar. *in conſilio ſuo, 216. incip. In Chriſti,* &c. Nos Bartholomæus de Saliceto, &c. & per Alexand.de Imol. *in conſilio 15.primi voluminis, incip.Redemptorem,*&c. &.per Felin. *in c.2.de homicid.* atque in locis per eos commemoratis, quos iſtic de hac re plura diſputantes videte. In criminalibus, nec debemus vti mendicatis ſuffragijs, *l.Singuli, C. de accuſat.* & pœna non debet egredi vltra quàm reperiatur delictum eſſe commiſſum, *l.Sancimus, C.de pœnis,* & principaliter *per l.Si in rixa*, vbi dicitur ictus vniuſcuiuſque contemplari oportet.

25 Nec quiſpiã condemnandus eſt morte ex præſumptionibus, *d.l.Abſentem, iuncta gloſſ.in verb.dãnari,* allegante multas concordantias, *ff.de pœnis.*

26 Verum ſi conſtaret ac appareret de letalis vulneris authore ſeu inflictore: is ſolus nimirum gladio veluti homicida ad mortem iure puniretur , *l.Item Mela.* Sed ſi ſeruum plures percuſſerint, *& l.Huic ſcripturæ, §.Si ſeruus vulneratus, ff.ad l.Aquil.*

27 Cæteri autem tantum de læſionibus : niſi iſthæc pugna tumultuaria , atque huiuſmodi conflictus cõtigiſſet data opera, ſtudio , & ex deliberato animo omnium ſimul ad aliquem occidendum: ita vt omnes ſimul coniunctis animis, ſeſe aliquo conferrent, vt aliquem occiderent, ac poſtea conclamatum eſſet in eo conflictu: Interficite, interficite. Nam in hoc caſu, omnes eſſe eius homicidij culpabiles , indubitati iuris eſt, *Bart. in d.l. Qua actione, §. Si plures:* nec diſſimile notatur per Cynum, *in d. l. Quoniam multa facinora,* atque Bartolus, *in l.Si in rixa, iuncta gloſſa, in verb. vniuſcuiuſque ad finem, ff. ad leg. Cornel. de ſicariis,* & D. Hippolytus de Marſil. in ſuis conſilijs, *conſilio 67 numero 46.* & Gandin. in tractat.maleficiorum, ſub rubrica de homicidarijs & eorum pœnis, *3.columm.verſic.Pone quæſtionem, quam ego multoties vidi de facto contingere , circa medium.*

Sunt his in caſibus qui contendant in huiuſmodi conflictibus tumultuarijs, in quibus neſcitur quis ferientium letaliter vulnerauerit , eos primo eſſe capitaliter puniendos, quos primos cõſtat fuiſſe inceptores, quiq; primi pugnã inuaſione inceptarunt, deinde reliquos omnes tanquã coadiutores, ne tã dira mors inulta remaneret: Alij tamen contrariam ſententiam ſuſtinent, ex cauſſa prius enarrata. 28

Quoties duo inter ſe pugna confligantur ſeorſum, ac ſemoti ab omnibus teſtibus, nempe, nemine vidente, quorum alter incontaminatæ eſt famæ, alter verò minimè: Benè famatus autem dicat, quicquid actum eſt, id à ſe factum eſſe ob neceſſariam defenſionem ſui: quod aliter docere nequit, niſi ſuo iuramento quod pro veritatis certitudine præſtare offert: profecto iuramentum hoc ipſius bene famati acceptabile eſt Iudici, cuius gratia, & illibati nominis cauſſa, à Iudice abſoluetur indemnis. 29

Æquum enim eſt, vt boni nominis ſynceritas, bono ſit patrocinio: & vt nigri nominis macula, famoſo ſit detrimento. Vnde caueat ſibi vnuſquiſque ab infamia, quæratque bonam famam: quia teſte Baldo *in l.vnica, C.de confeſſ.* Bona fama, quam multi populi amant, eſt theſaurus hominis inæſtimabilis & iucundus , & ſicut lilium dat ſuauitatem odoris. Infamis enim non ſolum in eo , in quo eſt infamatus , ſed etiam in alijs grauatur, *c.Defleat peccator, ext.de regulis iur. not. in l.2. C, qui teſta. face.poſſ.* Sed hic diligenter imo prudenter Iudici conſideranda eſt vtriuſque perſonæ conditio , cum omnibus circumſtantijs, & pertinentijs , ne ſit iniquus perſonarum acceptor : atque tandem his omnibus ritè conſideratis, exequatur quod iuſtum eſt. Atque ita hactenus de homicidij materia , & de homicidarum punitione iuxta iura ciuilia. 30

Prius autem , quam hanc materiam planè deſeramus , pauciſſimis diſcutiendam aſſumpſimus quæſtiunculam huic materiæ minimè extraneam: nempe, qua pœna homicida ex iure canonico puniendus ſit. Ad quam quidem quæſtionem paucis reſpõdendum fuerit : quod quoties talis homicida à Curia ſpirituali comprehenſus fuerit , & legitimè conuictus, damnandus eſt ilico, vt detrudatur in arctum monaſterium ad agendam pœnitentiam, *tex.eſt in c. Tua, de pœnis, in antiquis:* vel vt conijciatur in perpetuum vel temporalem carcerẽ pro qualitate perſonæ, & delicti, & (vt textus habet) eius exceſſu & perſona, cęteriſq; circũſtãtijs prouida deliberatione 31

penſatis: vt in ea carceris anguſtia conſtitutus, pane doloris veſcatur, & aquam bibat triſtitię, *c. quãuis, de pœnis, in 6.* Etſi poſt hæc monitus nõ reſipiſcat, declarabitur incorrigibilis, *c. Nouimus, de ver. ſignifi. c. Cum non ab homine, De iudiciis*: & vt in illis textibus dicitur, tradetur Curiæ ſeculari; hac ratione plerunque puniuntur homicidæ per Curiam ſpiritualem.

32 Præter quam tamen punitionem etiam remanet crimen irregularitatis, quod ipſo facto prius incurrebant, ob quod inhabiles ſunt ad quæuis munia eccleſiaſtica peragenda, etiamſi pœnitentiam iniunctam plenè peregiſſent, vt tenet *gloſſa in c. fin.* de temporibus ordinat. Vnde Dominus dixit Dauid Prophetæ poſt pœnitentiam: non edificabis mihi templum, quia vir ſanguinum es *c. Si quis omnem, 1. q. 7. Paralipom.* 28. Ex hactenus in hoc capite, pie lector, enumeratis, manifeſto cernis negotij huius difficultatem ac perplexitatem in iudicando, quamque temerè multi imperiti & arrogãtes Iudices, indocti tamen, in homicidij materia iniquas cenſuras ferant, minimè perſonarum, rerũ ac delictorum circunſtantias expendentes: ſed ilico ex cauſſa apparente, citra cæterorum obſeruationem, ſeſe ad ſententiæ promulgationem accingentes.

33 Quocirca vt in hoc negotio, multo omniũ difficillimo, & matura conſultatione maxime indigẽte, à rudioribus Iudicibus minus peccaretur, ſuaſerim vt à iuriſperitis aliiſque in locis conſilium capiant: nec ipſi ſibi ſingulares aut proprias nullius legitimæ rationis regulas ſeu conſtitutiones in his decernendis ſtatuant iuri aduerſantes, veluti nonnunquam in publicis iudiciis ſtultiſsimè, imò perniciosiſsime hucuſque factum eſſe conſpeximus. Magna enim & inſignis ſtultitia committitur, quũ Iudices diſcrimina diſtinctioneſq; cuiuſlibet cauſſæ non animaduertunt, audiunt vel expendunt: Atque ob hoc plurimum ab æquitate iuſtitię aberrãt, & alijs grauem indè iniuriam inferunt, gratia cuius ipſimet Rei & obnoxij ſanguinis illorum conſtituuntur. Aliàs vero vſuuenit ex hoc errore, vt Prætor ac Iudices malefactoribus faueant; eoque ius & cauſſam diutius protrahant ac differant, manifeſtos quidem facinoroſos, hoc modo iniquè liberantes, quum tamen ipſi nimium ſimplices, ac iuſtitię rudes arbitrentur ſeſe hac liberatione bellè pieque ſuo perfunctos eſſe officio, ſi maleficos hac protractione à ſupplicio redimant ac liberent.

At iſti contra ſciant, ſe in hoc grauiter peccare 34
atque delinquere, vt qui certiſsime ob hanc liberationem deuincti ſint actoribus ſiue accuſatoribus ad damni reſtitutionem. Quandoquidem Prætor omnis, & Iudex ob iuramenti Sacramentum præſtitum, & ob animæ ſuæ ſalutem, tenetur pro virili ſua æquè iuſteque iudicare.

Et ſi quæ res cauſaq; eſſet forte ſuo ingenio pru- 35
dentiaue maior aut ſublimior, à iureperitis conſilium requirant. In arduis enim & grauibus cauſis, qualis certè homicidiũ eſt (quo non minus priuata perſona effuſione ſanguinis quàm Reſpub. læditur) ſumma cautela, & diligẽti prudẽtia opus eſt.

CAPVT LXXVII.

De Inuaſione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 77.

1 *Inuadere quid ſit.*
2 *Inuaſionis iniuria, quomodo punienda.*
3 *Inuadens armis (etiam citra vſum) mulctam ſtatuti incidit.*
4 Simul & { *Arma geſtans vetita,* / *Armis alterum inuadens,* / *Armis alterum vulnerans,* } *grauiſsima tantum mulcta damnandus.*
5 *Vno verbere plura inflictans vulnera, quomodo puniendus.*
6 *Inuadere in domo, & in domus veſtibulo*
7 *Petere aliquem gladio in domo, & pre foribus* } *crimine ſunt paria.*
8 *Qui aliquem aut lædendum, aut interimendum vi retinet, eodem crimine cum lædente, aut interimente inuoluitur.*
9 *In homicidio ex multorum vulneratione orto, ſinguli contra famam ſibi aduerſam in probationibus audiendi ſunt.*
10 *Certa probatio* { *Homicidii* & *Non homicidii* } *fieri debet per* { *Medicos* & *Chirurgos* } *peritos.*

11 *Medicina*

Digitized by Google

11 *Medicina ars eſt longè certiſsima.*
12 *Medicinæ regulis fidunt vel ſacri canones.*
13 { *Medici & Chirurgi* } *in probatione* } *Letalitatis vel Non letalitatis* } *à quibus eligendi ſunt.*
14 *Vni medico, vel chirurgo, in probatione non ſemper fidendum.*
15 *In cenſuris* { *Nullum adhibere medicum & Quemlibet & imperitum adhiberi* } *paria ſunt.*
16 *Quando vni medico aut chirurgo credendum.*
17 *Medicis aut teſtibus ratione probantibus potius credendum, quàm aliis ratione nil probantibus.*
18 *Qui alterum inuaſerit, aut latali vulnere confixerit (etiam ſi læſus ſemel è lecto ægritudinis leuatus plateatim inambulauerit,) tenetur crimine homicidii, non læſionis.*
19 *Letaliter vulneratus, & moriens vel* { *Sua negligentia, Malo regimine, Concubitu venereo, Larga potatione, Mala cuſtodia, Medicorum aut chirurgorum inobedientia, Noxio cibo, aut potu,* } *ſui ipſius homicida eſt, & vulneratorem ab homicidii crimine liberans.*
20 *Seſe interimit, qui medicorum præcepta negligit.*
21 *Vulnerum quæ* { *Letalia. Non letalia.*
22 *Medicorum laus à certitudine & neceſsitate.*
23 *Moriens imperitia* { *Medicorum aut Chirurgorum* } *vulneratorum, non mortis, ſed læſionis tantum reum efficit.*
24 *Euentus mortis nunquam imputandus docto, diligentique medico, aut chirurgo.*
25 *Medicus etiam doctus ſtudio ac negligentia mortis cauſſam præbens, morti item fit obnoxius.*
26 *Pharmacopolæ indiligentes, ſtupidaque medicamina, contra præſcripta medicorum, pro efficacibus præbentes, quorum cauſſa ægrotus moritur, morti ſunt obnoxii.*
27 *Medicorum quinque qualitates neceſſariæ.*
28 { *Medici & Chirurgi* } *peccantes lata culpa, puniendi arbitrariè.*
29 *Multis vnum adorientibus, ſinguli ſtatuti violati Rei conſtituuntur.*
30 *Vnus plures inuadens, vna quoque mulcta damnabitur.*
31. 33. 34. *Vno tempore ſimul multa committens grauioris peccati mulcta damnabitur.*
32. 35. *Diuerſis vero temporibus interceptis plura delicta committens, plurimarum etiam mulctarum reus efficitur.*
36 *Criminales pœnas homicidii, quidam volunt poſſe conuerti in pœnas ciuiles: ſed pernicioſe.*
37 *Contra plura diſtincta peccans ſtatuta, plurium item ſtatutorum mulctam incurrit.*
38 *In ſtatutis nihil commutandum, quæ ad literam intelligenda ſunt.*
39 *Qui aliquem vulnerauerit, læſionis mulcta damnabitur: qui vero eundem occiderit, is homicidii crimine tenebitur.*
40 *Infirmum vulnerans etiam non letaliter, homicidio (ſi moriatur) fit obnoxius.*

1 INuadere nihil aliud eſt, quàm irato animo quempiam adoriri hoc modo, ſi te quiſpiam adoriatur inermis ſine vllo corporis tui contactu, is profecto tibi iniuriam intulit. Si verò te contigerit citra omnem læſionem, grauiorem iniuriam dedit, *l. 1. §. Iniuriam autem, ff. de iniur.* eoque puniendus is
2 eſt per Iudicem, iuxta qualitatem facti, & perſonæ, *l. Atrocem, & ibi Salict. C. de iniur.* quorum forſitan per ocium in ſequentibus capitibus meminerimus. Si ſtatutum eſſet, vt quiſquis alterum inuaderet armis, is mulctam incurreret decem libr. Parienſium.

Deinde ſi te quiſpiam adoriretur accinctus gla- 3
dio, is haud dubiè in ſtatutam mulctam decem libr.

Pariſi.incidit, etiam ſi gladium non exemerit. Armis enim facta fuit illa inuaſio: ad quam probandam ſufficit eum armis fuiſſe in inuaſione munitũ & accinctum, nec requiritur euaginatio, aut armorum violenta illatio: quandoquidem is inuaſor ita armis paratiſſimis inſtructus, multo eſt ſe inermi audacior & violentior, & inuaſum reddit multo etiam timidiorem: quocirca cenſent Doct. eum ceu violentum inuaſorem etiam eſſe puniendum, quũ per arma parata, illi in manu ſit violentam aduerſario vim inferre cũ voluerit: ita ſingulariter Bart. *in l.3.§.1.ff.de vi & vi.armat.* huic aſſentit Angel. Aret. vir doctiſſimus, & practicorũ criminaliũ profecto decus, in ſuo inſigni tracta, maleficiorum, *ſub gloſſ. dictus Andreas armatus*, &c. Cui etiam ſuffragantur annotationes ibidem, quæ diligenti Lectori ibidem manifeſto aperiuntur.

4 Dictis præterea non abs re adiungenda videtur quæſtio illa frequentiſſima, cuius meminit excellentiſſimus vtriuſque iuris interpres, Dominus Hippolyt. de Marſil, in ſuis Comment. *ſuper tit.ff. ad l.Corn.de ſicar.ſub l.Si in rixa*, videlicet: Statuto cauetur, vt arma geſtans puniatur pœna centum. Altero ſtatuto cauetur, vt inuadens alterum, puniatur item pœna centum. Tertio ſtatuto cauetur, vt vulnerans aliquem puniatur ſimiliter pœna cẽtum. Ex his tribus ſtatutis nunc exoritur quæſtio: An is qui Titium vulnerauerit, trium ſtatutorum mulcta, ſcilicet trecentarum librarum, ſimul puniendus ſit, quum aduerſus tria enarrata ſtatuta ſimul peccauerit: Nam arma geſtauit, armis inuaſit, armis item & læſit: An verò ob illam læſionem tantum puniendus ſit ſemel pœna centũ? Cui quæſtioni (potius quàm quorundam Prætorum inexhauſtæ habendi libidini) præfatus D. Hippolyt. in loco præcitato ſatisfaciens, aſſerit eum ſolum puniendum eſſe, pro vulneratione, vna pęna centum: nempe, quod infractio duorum primorum ſtatutorum, ſcilicet de geſtatione armorum & de inuaſione, ſimul confundatur cum violatione tertij ſtatuti & vulneris illatione: ita ſingulariter habet *gloſſa in verb. Plurima in l. Qui de crimine, C.de accuſat.* quam ibi ſequuntur omnes ſcribentes. *argum. l. Quoniam, C. Ad l.Iulia.de vi.* Idem tenet Bart. *in l. Quemadmodum, §. Illud, ff.ad l. Aquil. & in l. Inpiciando, in §. Infans in final.ff.de furt.* Baldus *in l. Aduerſus, in fine, C.eod.titul. de furt.* atque idem Bald. *in l. Quicunque, in 1.col. Cod. de ſeruis fugiti. & in leg. Diuortio, ad fin.2 col.ff.ſolut. matrimon.* Gandi. in ſuo tractatu maleficiorum *ſub tit. de pœnis Reorum, in 19.columnn. verſic, Pone inſuper*, &c. & Ioann. And. *in additione Speculi, in titulo. De homicidio. ſuper rubric. ibi vulgata eſt quæſtio*, &c. Albericus de Roſate, *in ſecunda parte ſtatutorum, quæſtione, 29, incipient. Tertia quæſtio eſt*, cuius etiam recordati ſunt Bald. *in l. Cum ancillis, Cod. de inceſt.nup.in vltim. columnn.* & Bartolus *in l. Nunquam plura, ff.de priuat.delict.* necnon D. Abb. ac alij *in c.1.extra.de pœnis*, atque Angel. Aret. *in ſuo tractatu maleficiorum, in verb. Fecit inſultum, in prima charta, in verb. Aduertas tu Iudex, & ibi in additionibus, & in eodem tractatu in verb. Admenauit, in princip.*

Poſſent ex dictorum occaſione in hac materia item plures proponi quæſtiones: nempe, quoties vno verbere ſimul concurrunt plura delicta, verbi gratia, Si ſtatutum eſſet, vt ſi quis lęſerit alium, puniatur decem: Quidam verò contra hoc ſtatutum alterum vno ictu bidentis aut tridentis ſimul infligit duo aut tria vulnera: quæſtio naſcitur, an lædens ſit puniendus pro ſingulis vulneribus iuxta ſtatuti tenorem pœna decẽ? an ſolum ceu pro vna inflictione ſemel pœna decem? Atque aliæ ſimiles quæſtiones hîc moueri poſſent. Sed omnibus his & ſimilibus quæſtionibus per primam ſolutionem præcedentem reſpondendum erit, omnia huiuſmodi plura delicta concurrentia ſimiliter pro vno delicto eſſe iudicanda: ideoque tantum vnam mulctam decem eſſe pendendam: Ita dixit Bartolus *in l.Si gemina arbor, ff.arbor.furt.caſa.* & Gandi. *in tractatu ſuo maleficiorum, ſub rubr. de pœnis Reorũ in 10.colum. verſic, Sed pone*, & Angel Aretin. *in tractat. etiam ſuo maleficiorum, in verb. Et ipſum Titium percuſſit.* Præſentis quæſtionis etiam meminit Albericus de Roſa. *in 2.parte ſtatuto. qu.23. & ibi in q.38.incip. Septima q.eſt*, &c. *& ibi in q.29. incip. Statuto cauetur, quod ſi aliquis aliquem percuſſerit.* 5

Si præterea conſtitutum eſſet, vt quiſquis alterũ inuaderet in domo ſua, is duplo puniretur: teque deinde aliquis aſſiliret in domus tuę veſtibulo ſeu porticu, is certè eiuſdem mulctæ ſtatim Reus fieret, quod veſtibulum ſeu porticus pars domus tuæ ſit, *c.Si quis contumax. 17.q.4. Bart.Bald. & Doct. in l.Cætera, §.Hoc ſenatus, 2.ff.de legat.2.argum. l. Qui ædes, in fin.ff.de incend.rui.naufra.* neque hoc in facto vlla eſt facienda diſtinctio, an domus ſit conducticia, vel gratis data ſeu conceſſa: an emptione vel hæreditate propria. Huic ſeruiunt, *l.Lex Cornelia, §. Domum, & ibi ſcrib ff. de iniuriis, l. 1. §.2.ff de liber.agnoſcend. l. 1. §. Habitare, ff. de his qui eiecer. vel effud. Bart. in l. Qui domum, & in l. Nec in ea ff. ad l. Iul. de adulter. Bart. Albe Baldus Paul Caſtr. Iaſon ac reliqui vulgata l. Plerique, ff. de in ius vocand.* 6

Sic etiam ſtatutis ordinatum eſſet, vt qui alterum in domo ſua inuaderet, is duplo damnaretur; ac deinde quiſpiam te ſedentem pro foribus peteret gladio, aut baculo, is ſimiliter eiuſdem lętæ pœnæ Reus teneretur, non ſecus quam ſi te in domo tali modo fuiſſet adortus. Nam is maleuolum atque lædendi cupidũ animũ, hoc modo foris 7

per

Digitized by Google

per facta edocuit: atque is in domo fuiſſe cēſendus
eſt, qui domus ſuæ pro foribus fuiſſe cognoſcitur.
8 Si te quiſpiam doloſè prehenſis veſtibus tam
diu remoraretur, donec alter adueniens te inua-
ſum aut læderet, aut interimeret: vterque & factor
& facti cauſam præbens, pœnæ læſionis aut mor-
tis obnoxius haberetur: huic congruit *l. Qui occi-
dit, §. In hac, ff. ad l. Aquil.* §. Cæterum, *iuncta gloſſ.
Inſtitut. de l. Aquil.*
9 Socrates inuaſus à multis, atque ab ijs omnibus
læſus, atque affectus multis vulneribus, tandem
moritur: & fertur mortuus ex vulnere inflicto à
Platone: qui Plato probare vult contrarium, vul-
nus à ſe inflictum nunquam fuiſſe letale: ſed vul-
nus illud, quod à Diogene inflictum fuerat, verè
fuiſſe letale: quod ſi probare velit, audiendus eſt
haud dubiè in ſua probatione, ita vt ſi eam com-
probare poſſet, nulla pœna damnandus ſit, quàm
pœna læſionis & vulneris: mortis verò minimè,
*d. l. Qui occidit, §. fin. & l. Si ex plagis, in princip.
ff. ad l. Aquil. per gloſ. §. Cæterum Inſtitut. eod. tit.*
10 Iſtiuſcemodi autem probatio potiſſimum con-
firmanda eſt, non per quoſlibet, nec per inſipidos
& impetitos, ſed tantum per peritos ac doctos me-
dicos aut chirurgos, quibus potiſſimum ob nobi-
lium artium ſuarum certitudinē, hac in re credendū
& ipſorum medicinæ regulis inhærendum fuerit,
non ſecus quam Bononienſes adhæſerunt Carocio
vt not. gloſſ. *in l. Omnis diffinitio. ff. de reg. iur.*
11 Quandoquidem ars medicinę, ars eſt longè cer-
tiſſima & veriſsima, cuius regulæ ab experientia &
longo rerum vſu, & obſeruatione exortæ ſunt, ve-
luti ait quidam magni nominis Philoſophus in
prooemio Metaphyſicæ.
Cuius itē regulas ceu veriſsimas ac certiſsimas,
12 non verentur imitari ſacræ læges, *l. Septimo menſe.
ff. de ſtatu homin. & in Auth. de reſtit. & ea quæ pa-
rit in* 11. *menſe* §. *Vnum.*
Hi tamen medici ac chirurgi ad probationē eli-
13 gēdi fuerint vtrinq; & per proximos cōſanguine-
os, aut affines interfecti, & ſimul per ipſius facto-
ris putatitij conſanguineos & affines, vel ad arbi-
triū & ordinationē Iudicis, ſiquidē in hac electio-
ne facienda, minime inter ſeſe cōcordare poterūt.
14 Cæterum vnus medicus ſolus aut vnus chirur-
gus ſolus, etiam doctus & ſuæ artis expertus, non
ſufficit ad talem probationem confirmandam: ſed
oportet ad minimum eſſe duos: niſi ob raritatem
vnus tantum haberi potuiſſet: tunc huic vni medi-
co etiam credi poterit, ſi eo loco plures haberi ne-
queant, *per text. in authen. de non alienand.* §. *Quod
autem, verſ. vt neque vlla. ibi*, aut etiā vno, ſi vnum
ſolū ciuitas habeat, vel reperiatur ibi *& in l. Quod
ſi nolit, §. Si mancipium, verſic. Culpam,* ibi nō ad-
hibuerit medicum vel malum adhibuit, & ſic tenēt
Bald. Angel. & amplè Cepol. *ff. de ædili. edict.*

Ex habitis nunc facilè collegeris, paria eſſe nul-
lum adhibere medicū, & quoſlibet adhibere me- 15
dicos vel chirurgos indoctos, & imperitos, quan-
do ne doctiſsimo quidem ſatis tuto credendum
fuiſſe monſtrauimus, niſi plures haberi nequiſſent:
aut certè niſi is vnus è multis eſſet celeberrimi
nominis & medicorum penè præcipuus habitus
in republica iuratus, ac præclaro ſtipendio quo-
piam remuneratus, cui certè vni tunc credendum
fuerit, vt voluit Bart. *in l.* 1. *per illum text. C. de pon-
dera. & auri illatio lib.* 10.
Vni etiam credendum fuerit, ſi partes vtrinque
huius vnius arti conſiderēt, adeo eo ſolo ſe contē- 16
tos declararent, *per l.* 1. *§. fin. ff. de verb. obligat. &
ib. Ludou. Rom. & And. Barb.* Hic autem notan-
dum, plus fidei adhibendum duobus medicis af-
firmātibus non eſſe mortale vulnus, quam vni di-
centi contrariū, *l.* 1. §. 1. *in exord. ff. de vent. inſpici.*
& ibi hoc not. Bart. *in verb. vlterius hac lex facit in
argum.* cum aliis, per eum allegatis.
Poſtremo tutius credendum fuerit duobus te-
ſtibus allegātibus legitimam cauſſam vel rationem 17
dicti ſui, quam aliis duobus, nullam dictorum ſuo-
rum rationem reddentibus, vt notat Bald. *in l. Preſ-
byteri, colu. vlt. C. de epiſc. p. & cleric.* & Ludo. Ro.
in l. 1. *in princ. ff. de noui oper. nunc.* Horū latè item
meminit D. Nicolaus Boerius *in ſuis deciſionib. au-
reis q.* 323. quem caſu emergente conſulite.
Aliud, quando quiſpiam inuaſus aut læſus, diu
lecto ex vulnere aut inuaſionis terrore decubuit: 18
poſtea verò è ſtrato ſeſe erigere, tēpla adeat, fora,
plateas, aliaq; loca frequenter, putās ſe à morbi ac
vulneris periculo liberatū: ac deinde mox ſubitò in
debilitatē recidit ac moriatur: factor, inuaſor, aut
vulnerator eo caſu reus erit homicidij, & de mor-
te dānandus, non de læſione, ſiquidē apertè cōſti-
terit, vulnus inflictū prius fuiſſe letale, & mortuū
ex eo vulnere tantū, & per ſe obiiſſe, non aliunde.
Nam ſi ſua negligentia, ac aliunde vulnus poſtea
redditum fuiſſet letale (nempe ſuo malo regimine 19
ſi vxori aut iuuenculæ concubuiſſet: ſi liberalius
æquo ad ebrietatē fere bibiſſet, tabernaſq; frequē-
taſſet: ſi male ſe cuſtodiuiſſet: ſi medicis aut chi-
rurgis non paruiſſet, vel contra ſalutares medicorū
regulas aliquid peccaſſet, &c.) liber eſſet ab homi-
cidio, Ludou. Bolog. *in conſilio. colum.* 3. *ver. Pri-
mus, & ver. Alius*: tunc enim ſuæ negligentiæ, &
ſibi imputandū eſſet, & non vulneratori: quia di-
ctis caſibus ſeipsū necare videtur nō necari ab alio.
Idē dicit D. Auguſtinus in homilia, quæ in ſancto
die Pētecoſtes cātatur: Quòd ille ſe interimit, qui 20
præcepta medici obſeruare negligit. Et idem præ-
ſtant leges negotiis, quod medicamenta morbo-
ſis, *Authentic. quibus modis natura effic. ſui,* poſt
princip. Etſi curam medicantis expectas oportet,
& vulnus detegas: vnde bona cuſtodia requiritur,

Digitized by Google

per quam ſæpe curari ſolent ea quæ mortalia videntur, *l.* 1. §. *fin. ff. ad Syllan.* Et è contra, mala cuſtodia vulnerati, non mortalia vulnera ſæpè reddit mortalia, mortemque inducit, *d. l. Quod ſi nolit*, §. *Si mancipium, verſic. culpam omnem, de ædil. edict.* quo caſu Lex aperte determinat, percuſſorē de homicidio non teneri, *d. l. Qui occidit*, §. *fin.*

21 Quum hic de letalitate, ac non letalitate vulnerum ſæpe meminerimus, ea vulnera potiſſimum letalia cenſenda ſunt, quæ in locis periculoſis, & certæ morti obnoxiis inflicta ſunt, vbi præcipuè medicorū cēſuræ cōfidendū fuerit. Ea ſimiliter per ſe non fuiſſe letalia, quæ in locis fuere inflicta nō periculoſis nec morti obnoxiis. Quocirca quiſquis in huiuſmodi locis nō letalibus alterū vulnerauerit, ab homicidio liber iudicandus erit: potiſſimum ſi medici iuramento adſtruant, eum vulneratum ex accepto vulnere nunquā obiiſſe, quod in tali loco nunquam potuiſſet eſſe letale, ſed ex alio morbo aut alio accidente, aut latente malo, non ex vulnere nato. Nam ſi malum aliquod ex læſione illa, tanquam ex ipſa cauſſa fuiſſet exortum (veluti ſi ex vulneris malo accidiſſent ardentes febres, aut alius quiſpiam morbus, ex quo moreretur) in eo caſu ſuſpicio mortis eſſet contra factorem, qui ob id de mortis crimine damnandus eſſet. Parui enim refert an re & morte ipſum occiderit, an mortis cauſſam dederit, *l. Item Mela*, §. *Si alius tenuit.* & *l. Qui occidit*, §. *fin. ff. ad l. Aquil.* & *l. Nihil intereſt, ff. Ad l. Corn. de ſicar. Angel. in* §. *Cæterum, Inſtit. de le. Aquil.* Porrò in dictis rerum euentis, & factis potiſſimum (vt dixi) ſtandum erit iudicio medicorum aut chirurgorum, vt qui certius hac in re iudicare poterunt: Nempe, an verè ex vulnere mortem obierit; an forſan ex vulneris aliqua exorta occaſione; quapropter ipſi medici (vt hoc obiter inſeram) & docti chirurgi ob artium ſu-
22 arum nobilitatem, vel ‡ in hoc periculoſiſſimo negotio honore omni perſequendi ſunt, teſte etiam *Eccleſ.* 28. Honora (inquit) medicum propter neceſſitatem: nam & illum creauit altiſſimus.

23 Veluti ſi contingeret vulneratum mortem occūbere ipſius medici aut chirurgi imperitia, vulnerator non eſſet Reus mortis, ſed tantum læſionis, *l. Qua actione*, §. *fin. ff. ad l. Aquil.* § *Præterea*, & *ibi Angel. Inſtit. eod. tit. de l. Aquill. l. Illicitas*, §. *Sicuti ff. de officio præſi. l. Si quis fundum*, §. *Celſus ff. loca*, & *l. Imperitia, ff. de reg. iur.* Atque in hoc caſu ipſe medicus & chirurgus arbitraria pœna damnandi per Iudicem eſſent. Verum ſi medicus aut chirurgus artis ſuæ peritia diligenter & ad regulas ſuas operatus fuiſſet, & vulnere affectus ille nihilominus moreretur, nihil imputandum eſſet medicis aut chirurgis iſtis, qui ab omni culpa eſsēt liberi, etiam in foro conſciētiæ, Abb. *in c. Tua nos*, §. *Ad vltimum ext. de homicid.*

Euentus enim mortis, docto ac diligenti medico aut chirurgo nunquam imputandus eſt, quandoquidem non eſt in medico, ſemper releuetur vt æger, *d. l. Illicitas, Sicuti, gloſſ. in c. Ad aures, extr. de ætat.* & *quali.* Si vero medicus & chirurgus indocti reperiantur eſſe in culpa, nempe ob craſſam artis imperitiam, aut non adhibitam ſtrenuā diligentiam, tunc (vt prædictum eſt) tenentur. *leg. Aquil. Ang. in* §. *Præterea ſi medicus, Inſtitut. de l. Aquil.* & *Feli. in d. c. Tua nos.* 24

Si vero ſtudio & ex conſcientia (licet doctus fuerit & peritus) mortē procurauerit, prębēdo aut præſcribendo medicamina noxia, aut ſtupida, & emortua: aut ad curam aſſumptum data opera reliquerit, vt vel his malis & mediis tandem mortem oppeteret, is haud dubie mortis obnoxius fieret, & de morte damnandus eſſet, *l.* 1. §. *Diuus, ff. ad l. Corn. de ſica.* & *l.* 1. *C. eod. tit.* Iſthæc autem maxime notanda ſint pharmacopolis. 25

Nam ſi medicus culpam incidit præſcribendo noxia & ſtupida medicamina, multo magis ipſi pharmacopolæ in culpa erunt, & execrabiles, qui ex auaritia & lucri inexhauſta libidine, etiam cōtra medicorum præſcripta, vel ex propria temeraria audacia, quaſvis medicinas conficiunt ex corruptis ſpeciebus, & herbis aut radicibus planè emortuis, quibus languidis nihil opis præſtāt, imò ipſius mortis ſæpe etiam cauſſam præbent: cuius quidem mortis non ſolùm in foro conſcientię, verum etiam in foro fori (quod per conſcientiam & induſtriam fecerint) ſunt obnoxij, Ang. & *in d.* §. *Præterea ſi medicus.* Quoniam autem ſuperius medicorum periculum nonnihil attigimus, non abs re futurum arbitrabar, ſi quibuſdam triuialibus medicis & chirurgis hîc pauculas conditiones explicarem, quibus præditos eſſe conueniat bonos & cordatos medicos, & qui omne periculum euitare ſtudent. 26

Quinque igitur conditiones, ſiue qualitates medico conueniant, oportet; de quibus Panormi. *in d. c. Tua nos.* Primo enim requiritur, medicum & chirurgum eſſe laicum, non clericum; quandoquidem cuius clerico medicinæ & chirurgiæ exercitium de iure prohibitum eſt *in c. Scientiam, in c. Non magno*, & *in c. fin. ne cleric. vel monachi.* Vnde clericus chirurgiam exercens, ſi ex ea mors ſequatur, etiam ſi ſit peritus & diligens, efficitur irregularis, *d. c. Tua nos.* Secundo requiritur, vt ſuæ artis & profeſſionis ſit peritus. Tertio requiritur, vt adhibeat omnem diligentiam ſecūdum artem. Quarto, vt ægrum informet, & doceat de his, quæ ſunt ſuo morbo pernicioſa & contraria. Quinto, ne in dubiis ſit nimium audax & temerarius, veluti ſi dubitet an præſcripta aut præſcribenda medicamina ſint ægrotanti profutura, & ſalutaria, an non in hoc caſu potius reſeruanda ſunt præſcripta: & vt 27

Digitized by Google

& vt languidus abſtineat conſulendum potius, quã vt ſumat, Innoc. *in c. Tua nos* ſæpe allegato. Præſtat enim tunc ægrotantem ſummo committere medico Deo, quàm temere quippiam per imperitiam, & ambiguitatem in eo curando tentare, & dubiæ ſuæ ſententiæ committere velle.

28 In his autem omnibus caſibus, in quibus medicus aut chirurgus peccat culpa lata, puniendus eſt, non ex aliquo ſenatuſconſulto (quod iura nuſquã quorundam teſtimonio exprimunt) ſed potius pœna aliqua mitiori, & pecuniaria: aut certe extraordinaria ad arbitrium ipſius Iudicis, vt dicunt Bart. & Angel. *in l. In lege, ff. ad leg. Cor. de ſicar.* quia vbi non eſt pœna expreſſa à lege vel ſtatuto, illa eſt imponenda Iudicis arbitrio, *l. 1. §. Expilatores, ff. de effract. & expila. l. Hodie, ff. de pœnis, l. 3. verſicu. Stellionatum, ff. de crim. ſtelli, c. Felicis, § Cæterum de pœnis, libro decimoſexto, l. 1. ff. de iure delib. l. fin. ff. de actionibus empt. l. Mora, ff. de vſur. l. Continuus, §. Cum ita, ff. de verb. obligat. & Fe. inus in d. c. Tua nos, extr. de homicid.* Hactenus de medicorum & chirurgorum officiis prædicto ſtatuto conuenientibus, ſatis ſuperque dictum eſto, reliqua perſequamur.

29 Si legibus conſtitutum eſſet, vt quiſquis alterum inuaſerit, dependat lib. decem, & per occaſionem vſuueniret multos ſimul coniunctim vnum adoriri: omnes & ſinguli inuaſores dictarum decem lib. Rei conſtituerẽtur. Quandoquidem tot ſunt iniuriæ, quot ſunt iniuriarum illatores: & contra.

30 Hinc fit, vt ſi vnus plures inuadat, vnius mulctæ punitionem tantum incurrat. Singulæ tamen perſonæ inuaſæ exigere poſſent paſsi diſpendij & iniuriæ reparationem, quam certè ſingulis exoluere teneretur.

31 Si ſtatutum eſſet, quiſquis alterum inuaſerit, mulctabitur decem lib. Pariſſ. Et quiſquis vulnerauerit alterum, damnabitur 20. lib. Pariſſ. deinde ſi cõtingeret Demoſthenem inuadere Socratem, cumq; ita vulnerare, tum Demoſthenes poſteriori mulcta 20. lib. Pariſ. tantum dãnabitur, ſcilicet de læſione Nam à priori mulcta inuaſionis liberandus erit ſecundum Bartol, *in d. l. Illud, §. Si idem, ff. ad le. Aquil.*

32 Verum ſi is Demoſthenes Socratem vno tempore inuaſiſſet, deinde alio tempore intercepto vulneraſſet, vtriuſque mulctæ certè Reus efficeretur, *d. l. Illud. §. Si idem, & ibi Bar.* Si ex duobus alter alterũ inuaſiſſet, è quibus non conſtaret, vter prior inuaſiſſet alterum, ſuſpicio vehementior eſſet contra ipſorum alterutrum, qui huiuſcemodi facinoribus infamis eſſet, & publica fama ad ſimilia perpetranda delicta ex conſuetudine haberetur addictus & propenſus, *l. Vel vniuerſorum, ff. de pignora. actio l. Qui ſemiſſes ff. de vſur.*

33 Si ſtatutum eſſet vt quiſquis alterum cædat in faciem, mulctetur quinquaginta lib. Par. cuius meminit Ang. Are. *in §. Atrox. Inſtitut. de iniur.* Deinde ſi alio edicto cautum eſſet, vt qui alterũ cedat in plateis, mulctetur duplo. Tertio ſtatuto præterea edictum eſſet, vt omnes eiuſmodi mulctę de nocte incurſæ, duplo dependendæ eſſent, atque tunc contingeret Martinũ cędere Egidiũ in faciẽ, in plateis, atque de nocte, ita vt contra illa tria ſtatuta ſimul vno delicto committeret: in his caſibus volunt iura mulctã centum li. Pariſ. tantũ duplicari, hoc eſt, ſummam nouiſsimam, & non amplius: atque vt in eam ſummã Martinus perpetrator condẽnetur. Nã principale factũ expendẽdum: vtpote, quod præcipue executioni obnoxiũ, eoq; mulcta potior condẽnanda, nõ quę acceſſoriæ ſunt, aut inde manãtes.

34 Si ſtatutum haberetur tale, vt qui alterum inuadat, mulctam exoluat quinquaginta lib. Pariſ. & qui alterũ lædat, ſoluat emendam centũ lib. Pariſ. & qui alterũ occiderit, dependat mille lib. Paris. deinde contingeret, vt Demoſthenes inuaderet Socratẽ, atque poſt inuaſionẽ, ipſum tam grauiter læderet, vt eam lęſionẽ mors ſequeretur, non teneretur exoluere omnes mulctas: ſed per ſolutionem mulctæ mille lib. Pariſs. abſoluendus eſſet, quoniã factũ tale propter continuationem æſtimatur pro delicto vnico, Bart. *in d. l. Si gemina arbor.* Gandi. & Angel. in dictis ſuis tractatibus maleficiorum, in locis ſup. allegatis: idem Bar. *in l. Illud, §. Si idem, ff. ad l. Aquil.* vbi inquit: quòd quando plura delicta tendunt ad eũdem finem, pro vno tantũ puniũtur, ſi fiãt eodẽ impetu, eodẽque durante affectu.

35 Nam ſi huiuſmodi facta contigiſſent, diuerſis temporibus, atque poſt interualla temporis, Reus tunc fieret omnium illarum mulctarum, *d. l. Illud, §. Si idem:* & ibi Bartol. infert, Si te adoriar & vulnerem, me non eſſe puniendum, niſi de vulnere tantum: quia aſſultus fit ad finem vulnerandi, vt notatur *in l. Qui de crimine, C. de accuſat. Bart. in l. Nunquam plura ff. de priuat. delict.* Non mirum tibi pie Lector hic videatur, quod in hoc ſtatuto dixerim illum, qui ad mortem ſequentem vulneraſſet, dãnari poſſe pœna pecuniaria mille li. Pariſ. quum ſit crimen homicidij, & non niſi gladio plectendum.

36 Quandoquidem ſunt nonnulli Doct. qui contendunt criminales pœnas homicidij poſſe conuerti in ciuiles punitiones & pecuniarias, argu. eorum quæ pro conſtanti tenent Bart. eiuſque ſequaces *in l. 1. ver. vltimo quæro, ff. de Publica. in l. 1. ff. vi bona rapto. in d. l Nunquam plura, & Bald. in l. Non ideo minus, C. de accuſat.* Alij verò contrarium adſtruunt, nempe Archid. *in c. Duo iſta nomina, 23. q. 4. & in c. fin. ne cler. vel. mona. lib. 6. Hoſtien. & Ioan. And. in c. fin. de conſuetu.* Nam ſi (inquiunt) illorum ſententiæ iura ſubſcriberent, daretur populo aperta peccandi occaſio, & liberius occiden-

Digitized by Google

di quoſlibet nefaria licentia, Panor. *in c. Ex parte, de conſuetud. in antiq. iunctis additionibus ibidē.* Felinus *in Rub. extr. de homicid.* & Ludo. Rom. in ſuis ſingularibus *ſingulari, 756. incip. Index poteſtatis.*

37 Porrò, ſi ſtatuto cautum eſſet, vt qui alterum vulneraret, mulctam incurreret decem lib. Pariſ. Et ſi in platea vulneraret, duplum dependeret: deinde verò contingeret, vt Demoſthenes Socratem vulneraret in platea: is Demoſthenes profectò dependet vtramque mulctam, quod duo diſtincta ſint delicta: alterum ex cauſa vulneris: alterum ratione loci: cuius gratia delictum eſt enormius (vt quidam autumant.) Alij volunt eſſe abſoluendum dupla punitione: alij verò minima mulcta eum eſſe abſoluendum.

38 Atque in his omnibus ſtatutis, ipſa ſtatutorum verba, textus, & forma ad literam ſunt ſeruanda, quod omnia ſtricti iuris ſint, vulgatiſſ. *l. 3. §. Hæc verba, & ibi Bart. ff. de negot. geſt. & l. Quicquid adſtringenda, & ibi Scribent. ff. de verb. oblig. cum infinitis nec diſsimilibus.*

Si poſtremò conſtitutum eſſet legibus municipalibus, vt quiſquis inuaſerit, cæciderit, vulnerauerit alterum, mulctetur decem lib. Pariſ. & qui alterum occiderit, viciſſim iuſtitia occidendus ſit. Poſtea vero Demoſthenes adoriretur & vulneraret Socratem: & deinde accederet Plato, qui Socratem occideret: Demoſthenes tantum mulctaretur decem lib. Pariſ. ratione vulneris: Plato vero criminaliter veniret exequendus vltore gladio. 39

Si denique quiſpiam vulneraret infirmum etiam citra læſionē letalem, vulnerator Reus eſſet (ſi moreretur) homicidij, non ſecus quam ſi validum aliquem vulneraſſet, *l. Qua actione, §. Sed & ſi quis ſeruum ægrotum, ff. ad l. Aquil.* De his ſatis ſuperque. 40

CAPVT LXXVIII.

De neceſſaria ſuorum bonorum defenſione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 78.

1 *Furem nocturnum an occidere fas ſit?*
2 *Furem nocturnum ad hoc vt occidere liceat, plura requiſita.*
3 *Furem diurnum an occidere permiſſum ſit?*
4 *Fures ob leuiuſcula bona non ſunt occidendi.*
5 *Minima non ſunt in conſideratione.*
6 *Ab altero inuaſus & citra periculum euadere campos, tenetur effugere.*
7 *Inuaſus & ſine magno periculo ſuorum bonorum effugere nequiens, non tenetur effugere.*
8 *Inuaſus ad arctum vſque & præſentiſsimum periculum, ilico tantùm ſe defendere tenetur.*
9 *Vim patiens ab altero bonorū cauſſa, ſe defendere poteſt ſubito ipſo momento, & quouis etiā tēpore futuro.*
10 *Volenti capere debitorem, licet telo reſiſtentem occidere, & eius procuratori.*

1 PErmiſſum eſt mihi (ex neceſſariæ defenſionis titulo) furem aut alium quempiam qui de nocte ædes meas, villam, aut ſepta mea latenter ingreſſus, mea ſuffurari conatur, aut vim vllam mihi aut meis, tum familiaribus, tum alijs rebus inferre ſatagit occidere ſine vllo metu pœnę iuridicæ, tex. eſt *in l. Furem nocturnum, ff. ad l. Cor. de ſica. l. Itaque, §. Lex, ff. ad l. Aquil. & c. Si perfodiens, extr. de homicid.* Huic etiam quadrat inſignis text. *in l. Sed & ſi quemcunque, ff. ad l. Aquil.* vbi dicit, Si occidiſti furem, quem capere poteras: ergo à contrario, ſi capere non poteras, poteris impunè occidere: Cui præterea ſeruit text. notab. *Exodi 22.* vbi dicit: Quod ſi fur perfodiens domum occidatur, occidens non eſt Reus ſanguinis: illumq; textum allegauit S. Tho. *ſecunda, 2. q. 64. ar. 7.* volens probare, quòd longè magis licet occidere pro defenſione vitæ: & arguit, ſi pro rebus longè magis pro vita: his item ſubſeruit *l. 1. & ibi gloſ. & Doct. C. vnde vi.* Bart. atque eius ſequaces *in l. Vt vim, ff. de iuſtit. & iure,* Ang. Arct. in ſuo celebri tracta. *maleficiorum, in gloſſ. Et dictus Titius ſe defendendo.*

Vt autem furem nocturnum occidere liceat, ſecundum opinionem communem, plura requiruntur: Primò, vt iſtud fiat pro defenſione ſuiipſius, vel rerum ſuarum: alioqui enim nulli fas eſſet occidere furem, maximè ſi illinc abſque vlla rerum ablatione recedat, textus eſt in *d. l. Furem, cum ſupplemento gloſſ. & Bartoli:* Defenſionem autem illā intellige non rerum quarumlibet, ſed magnarum duntaxat: nam de paruis rebus nullum haberet locum illa violēta ad alterius internecionē defenſio, *l. Si ex plagis, §. Tabernarius, ff. Ad l. Aquil.* Secūdo requiritur, vt clamando inuocet aliorum ſubſidia, *l. Itaque, ff. ad l. Aquil.* Talis enim præcedēs clamor à factore, tollit omnem clandeſtini homicidij, aut læſio- 2

Digitized by Google

læſionis ſuſpicionem, vt inquit Hippol. Marſilius, *in d.l.Furem.* Tertiò requiritur, vt furem nec ipſe ante occiſionem agnoſcat, nec vllus teſtium præſentium quorum operam inclamauerat. Nam ſi fur ille notus fuiſſet aut domus domino aut teſtibus præſentibus, non ita impune fas eſſet tunc eum furem occidere, quum teſtimonio multorum cum fure de furto iuridicè agere poſſet, Bar. *in d.l.Furem.* Quartò requiritur, ne eum apprehendere potuiſſet, *l.Sed & ſi quemcunque,ff.ad l. Aquil.*

3 Pari ratione cum ſuperioribus permittitur mihi occidere furem, qui etiam interdiu domũ meam ingreditur, aut ſepta mea, præcipuè ſi baculis, lapidibus, telis, aut armis alijs munitus ingreditur, meque ita petat, vt mea mihi violẽter abripiat: & ſi ego eũdẽ furẽ aliter à meis nec arcere, nec abigere poſſim citra ſummũ corporis mei aut bonorũ meorum periculum, *l.Itaque, & l.Sed & ſi quemcunque,ff.Ad l. Aquil.præallegatis.* Iſthæc autẽ intelligas oportet, ſi eum furem violentum non cognoſcas teſte Bar. *in l. Furem.* Nam ſi eũ perſonaliter cognoſceres, nõ tam tutò eum occidere licet. Similiter ſi fur quiſpiam alterius domũ aut ſepta interdiu & clara luce ingreditur, nullis prædictis armis munitus, nec vllã domino vim inferens, ſed tantũ furandi malo ſtudio exagitatus, in eo caſu non licet tunc furem diurnũ occidere, quum eum etiam cognoſcere poſſet, & cum eo agere iuſtitia: atque hæ ſunt cõmunes omniũ de furibus nocturnis & diurnis opiniones. Ego verò præfata ab omnibus venia, ab his opinionibus in parte diſſentire me fateor: volens nulli licitum eſſe, vt furẽ nocturnum pro rebus tantum occidat, niſi accedat graue corporis ſui periculum: & fur aut actu, aut præſumptiue tibi armis vim inferat, *d.c.Si perfodiẽs, extr.de homicid.* vbi textus apertè etiã cauſſam reddit, cur magis liceat nocturnũ occidere furem, quã diurnum: nempe, quòd de nocte nulli certò conſtet, an is furandi, an occidendi gratia eò venerit, quod luce magis eſt perſpicuũ. Et in dubio periculo, peius ſemper malum ſuſpicatur, quod vt quis repellat, ad alterius interemptionem etiam ſe defendit & vlciſcitur. Si enim conſtaret, furem tantum furandi ſtudio domum tuam fuiſſe ingreſſum (quod euidentius fit clara luce, ideoque non tam temerè licet furẽ interdiu occidere) nec tuæ perſonæ vim vllam armis inferat: dico tibi non conceſſum eſſe, vt ei furunculo, bonorum tuorũ ſolum gratia, vitã eripias. Porro an furandi, an occidendi gratia venerit, vel hoc indicio (quod iura volunt eſſe neceſſarium) cognoſces, ſi magno clamore aliorum ſuppetias imploraueris. Nam ſi hoc clamore territus aufugerit, argumentum eſt eum non te: ſed tua petere: atque hoc caſu, non licet tibi furem inſequi & occidere. Si verò poſt clamorem non terrefactus permanſerit, ſuſpicio eſt eum occidendi tui gratia vſquã deliteſcere. Atque eo caſu fas eſt eum tibi talem furem occidere, etiam ſi actualiter nõ videas cum telo, aut alijs ſimilibus armis, petentem. Ratio igitur furis occidendi, aut non occidendi, tota conſurgit ex ſuſpicione homicidij tibi inferendi: aut non inferendi: adeo vt ſi vim inferat vel inferre præſumatur, occidere poſſis. Si vero nullam vim tuæ perſonæ inferre conſtiterit, ſed tantum rebus tuis, nulla ratione puto tibi permiſſum eſſe, vt eum occidas: atque ita intelligo, *l.Itaque,§.Lex,ff.ad l.Aquil. ponderando aduerſatiuam* (autem) *poſitam in verſic. Interdiu.* Non tamen per illum textum probatur id, ad quod adducit eum dominus Iaſon (ſalua interim pace tanti) in præcitata *l. Vt vim,ff.de iuſti. & iure,* qui vult, quod pro ſola rerum defenſione liceat occidere, quia ibi non occiderat, aut non probatur occiſio facta pro ſola rerum defenſione: imo etiam pro defenſione perſonæ. Nam cùm non aufugit poſt clamorem, latro potius, quam fur eſſe præſumitur: & ita non malè concordat cum *l.Furem,ff. ad l.Corn. de ſica.* licèt D. Iaſon *in d.l.Vt vim,* dicat cõtrarium: dum inquit ille textus vix poſſe ad concordiam reduci, & in hoc differt à diurno, quem occidere ſolũ potero, ſi actualiter telo, aut ſimilibus armis me lædere tentet. Ex his nunc clarè colligitur, quod non eſt licitum occidere furem diurnum aut nocturnum: niſi is plus ſit, quam fur: aut plus quam fur eſſe præſumatur. Nam ſi ſe telo, aut alijs non diſſimilibus armis defendat, plus eſt quàm fur: ſi verò poſt clamorem non aufugerit, præſumitur eum plus eſſe quàm furem, & ideo his caſibus occidere licet, aliàs vero minimè. Adque hanc opinionem meam, tametſi pace omnium protulerim, cuiuis tamen communibus opinionibus adhærere permittitur.

Cæterum prædicta intelligas velim, non de minutijs, rebuſque parui precij, veluti pomis, pyris atque his ſimilibus: ob hæc enim nulli licet furem occidere, imo ne lædere quidem, etiam ſi armis ſeſe defendere conaretur: ſed de magnis bonis hoc oportet, intelligas, quæque magni precij ſunt (vt ante memini) *d. l. Si ex plagis,§. Tanarius:* huic ſeruit quod voluit Alexand: *in d.l. Furem:* Quod ſi parcitur famæ hominis pro re vili ac modica, vt in *l. Si oleum,§. finali, cum l.ſeq. ff. de dolo,* ergo multo magis parcendum eſt vitæ: ad quod allegat *l. Si adulterium, §. Liberto, ff. de adul.* huic conſonat regula illa notiſſima. 4

Quod minima non ſunt in conſideratione, vt habetur in *l. Scio, ff. de in integ. reſtitut. in l. Omnino. ff. de impen. in reb. dotali. fact & in c. Licet cauſam, in verb. Nulla vel modica, ext. de proba.* D. Hippol. Marſil. *in l.Si vt allegas, Cod. ad l. Cor. de ſicar.* vbi nonnullorum ſimilium meminit. 5

Si meam perſonam quiſpiam inuaderet, egoque citra periculum inuadentem poſſem effugere 6

profecto

profectò eo in caſu planè tenerer effugere (vti & ſupra dictum eſt.)

7 Si vero quiſpiam mea peteret inuadere bona, nõ tenerer hoc caſu inuaſorem effugere: quandoquidem mea fuga graue mihi poſſet bonorum meorum inferri diſpendium.

8 Si prætereà me quiſpiam adoriretur, ita vt in arctam me conſtringeret periculi anguſtiam: in hoc caſu è veſtigio tenerer meipſum fortiter ad alterius etiam internecionem (ſi effugere non detur) defendere, & non per interualla temporis, vti dictum eſt ſupra.

9 Verum ſi quiſpiam bona mea violenter ſurripere conaretur, aut me extrudere poſſeſſione mea: in eo caſu poſſem me defendere contra aduerſarium, non ſolum tempore præſenti, atque in ipſa animi concitatione, ſed etiam quocunque alio tempore opportuno ſequenti, aſſumendo plures viros ſubſidiarios ex meis fautoribus, potiſſimum, ſi damnum illud quod mihi aduerſarius inferre vellet, graue eſſet & irreparabile. Superioribus autem annectere nec omnino extraneum fuerit inſigne illud verbum Baldi, *in l. Si vt allegas, C. ad l. Cornel. de ſicar.*

Quod ſicut licet occidere furem ſe telo aut ſimilibus armis defendentem: ita etiam licitum eſt creditori volenti capere debitorem fugientem, ſe telo, aut aliis ſimilibus armis defendentem & reſiſtentem cum occidere: Quod D. Hippol. ibidem extendit etiam ad procuratorem creditoris, cui etiam licet capere debitorem domini fugientem, ſecundum gloſ. *in l. 1. Cod. vbi quis decuri. vel cohor.* quã ad hoc refert & ſequitur Iaſon *Inſtit. de actionib. in princip.* 10

CAPVT LXXIX.

De neceſſaria proprii honoris defenſione.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 79.

1 *Alapam impingentem licet repellere gladio.*
2 *Prius infamiam inferentem interimens, excuſatur defenſione neceſſaria.*
3 *Nobilibus maior ſuæ gloriæ defendendæ ratio.*
4 *Omnibus permiſſa ſui honoris defenſio.*
5 *Conſeruatio perſonæ & famæ æquiparantur.*
6 *Forti potior ſui defendendi ratio, quàm inualido.*
7 *Sunt cauſæ, quibus fugere non eſt ignobile.*

1 SI adoriretur me quiſpiam, alapam in faciem mihi impacturus, bono iure mihi permittitur eã iniuriam impedire gladio meo, ſi aliter eam à me propellere nequeam.

2 Et ſi ea in defenſione eum interfecerim, ea quidem interfectio cenſenda eſt neceſſaria defenſio, nam illam infamiæ labem non cogebar perpeti.

3 Nobilibus, ſeu claris item permittitur, ſeſe grauius defendere contra ignobiles, ſeu obſcuros, adeo vt ſi ea in defenſione ignobilem interemerint, excuſentur de neceſſaria defenſione admiſſa. Hippol. Marſil. *in l. 1. num 44. ff. ad l. Cor. de ſicar.*

Omnibus enim iure permittitur honoris ſui
4 defenſio & ignominiæ violenta repulſio: imo tam infamiam, quam corporis proprij pericula, aut rerum noſtrarum damna, à nobis propellere cogimur.

Nempe quod perſonæ, & famę conſeruationem iura æquiparent, *l. Iuſta, ff. de manumiſ. vindict.* Et quod honor & fama cuilibet pecuniario commodo præferantur, *l. Iulianus, ff. Si quis omiſ. cauſ. teſtam, Cy. in l. 1. C. vnde vi:* eam autem iniuriam ſi non vlciſcatur, perpetuo infamis fit & repellibilis.

Similis infamiæ nota viro forti quoque permittitur excuſabilis, contra infirmum quempiam & debilem, cuius vim ſi perferat, fortitudinis ſuæ iacturam facit, & infamiam impingit, quod in tali ſtatu rerum, ob dedecus & infamiam profugere non tenebatur: fuga enim talem viliorem redderet, & magis contemptibilem, & crudelis eſt, qui ſuam famam negligit, teſte Cyno. *in l. Si ex plagis, in §. Tabernarius, & in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. Ad l. Aquil.* cuius etiam meminit Hippol. *in d. l. 1. tametſi* ſ occaſiones incidant, quibus fugere non ſit indecorum & ignobile, potiſſimum ſi per eam fugam grauiora impediantur mala. 6 7

CAPVT

CAPVT LXXX.

De neceſſaria defenſione amicorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 80.

1 *Defenſio oppreſſi proximi cuiuis licita.*
2 *Defenſionem implorantem qui defendit, ad alterius etiam (ſi res vrgeat) internecionem, excuſatur ab homicidio.*
3 *Ignoto ſuppetias ferre licet ciuibus, non tamen tenentur.*
4 *Oppreſſum recuſans defendere, ab omni pœna liber manet.*
5 *Iura ciuilia neminem ligant ad obſiſtendum malo.*
6 *Pro altero defendendo licet pecuniam accipere.*
7 *Malum ſecretum nemo alteri detegere cogitur.*
8 *Fallit hoc in* { *Seruo.*
9 *Crimine læſæ Maieſtatis.*
10 *Crimine parricidii.* }
11 *Iura pontificia quemuis ligant ad prohibitionem mali.*
12 *Non reſiſtens malo punitur, ſed non pari pœna cum factore, niſi. &c.*

13 *Permittitur* { *Patri* } *defendere* { *Filium oppreſſum.*
14 *Patri* } *defendere* { *Filiam contra ſtupratorem famulum.*
21 *Parentibus,*
21 *Conſanguineis*
21 *Affinibus* } *defendere aut* { *Filiam, Virginem pupillam, Matronam honeſtam,* } *contra raptores.*
21 *Tutoribus*
21 *Amicis*

Permittitur { ... } *occidere* { ... }:
14 *Patri,* — *Mœchum filiæ, vnà cum filia.*
18 *Patri,* — *Filiam Mœchantem domi ſuæ vel generi tantum,*
19 *Genero,* — *Adulterum ſolum.*
22 28 *Marito,* — *Adulterantem cum vxore ſua, non vxorem.*
23 28 *Vxori,* — *Adulteram mariti in actu, non maritum.*
25 *Marito,* — *Seruum,* { *iocantem impudicè cum* { *Vxore,*
25 *Patri,*
26 — *Seruum,* } *iocantem impudicè cum* { *Filia.*
29 *Marito,* — *Riualem ſuum ſæpe prohibitum.*
29 *Concubinario,* — *Mœchantem cum concubina ſua.*
30 *Concubinæ,* — *Mœcham amaſii ſui.*
31 *Sponſo,* — *Mœchantem cum ſponſa ſua.*
32 *Filio,* — *Oppreſſorem patris aut matris.*
34 *Nepoti,* — *Oppreſſorem aui aut auiæ.*
35 *Fratri,* — *Oppreſſorem fratris ſui.*
42 *Conuitiatori,* — *Oppreſſorem conſocii itineris.*
Filio — *Adulterantem cum matre vel nouerca.*

29 *Patri non licet occidere filiam in domo aliena, ſed in domo propria vel generi.*
36 *Tenetur* { *Dominus* } *defendere* { *Seruum conductum.*
37 *Seruus* — *Dominum ſuum.*
38 *Quilibet* — *Eum cui defenſionem addixit.*
39 *Feudator* — *Feudatarium vaſallum, & contra.* }
16 *Patri* { *occidere licet* { *adulterum, & filiam ſimul.*
17 *Marito* } *occidere licet* { *adulterum tantum, & non vxorem.*

24 *Vxor*

Digitized by Google

24 *Vxor propter adulterium priuanda eſt dote & bonis paraphernalibus.*
27 *Clericus poſt frequentem admonitionem non abſtinens à colloquio meretricum, excommunicandus eſt.*
32 *Filius* } *Non defendens* { *Parentes* } *puniendus eſt.*
33 *Nepos* } { *Auum, Autam* }

1 CViuis homini iura permittunt defendere, ac citra crimen omne protegere confratrē ſuum, etiam ignotiſſimum, ab altero grauiter oppreſſum: potiſſimum ſi is oppreſſus de vi illata clamitet, & patrocinium inuocet: vt leganter notat Bart. *in l. Si quis in ſeruitute, in fin. ff. de furt. In l. Vt vim, in verſ. Quærit gloſſ. quid &c. & ibi gloſſ. ff. de iuſtit. & iure. Cyn. & Petr. in l. 1. C. vnde vi.* Elegans tex. *in c. Dilecto, de ſentent. excom. lib. 6. verſi. & quidem cū liceat, c. Non inferenda, 23. qu. 3. c. Error, 85. diſt.* prędicta tamen conſuluit ſano iudicio eſſe intelligenda Bart. *in d. l. Vt vim, in verſic. Quærit gloſſ. quid &c.* quem in eadem opinione ſequitur Ang. Aret. in ſuo tractat. *maleficiorum, in gloſſ. Et dictus Titius ſe defendendo*: nempe hac cauſſa moti, vt vitetur opinionum multarum varietas.

2 In hoc tamen ferè conſentiunt & dicunt ſi ille tertius interueniens videat confratrem ſuum grauiter oppreſſum, eiuſque periculo metuens, iubeat oppreſſo, vt ſuum imploret auxilium: quod ſi oppreſſus id faciat, & tertius interueniens ob implorationem oppreſſum defendat, oppreſſorem lædat aut etiam interimat: in eo caſu volunt occiſorem non teneri, vt notat Bald. *in d. l. 1. Cod. vnde vi.* cuius ſententiam ſequuntur plerique omnes, *argum. l. Gracchus, C. ad l. Iul. de adult.* quod ait Bar. eſſe notandum in praxi, & hanc opinionem ſequuntur Petr. & Iacob. *in d. l. 1. C. vnde vi.*

3 Alienigenæ atque ignoto licitum eſt (ſi velit) ciui alicui aut viro vrbico, ab altero periculoſe oppreſſo, ferre ſuppetias: verum ad eam defenſionem humano iure non obligatur nec ad eam cogi poteſt Bart. & Doct. *in d. l. vt vim.* pro quo allegant gloſſ. *in c. Quanta, in ver. Interpretamur, ext. de ſentent. excom.* & eſt caſus etiam, & ibi doct. *in l. Metum, §. Sed licet, ff. de eo quod met. cauſ.* Nam & ſi is alienigena cernat quempiam opprimi, quem tamen defendere potuit, & protegere, humano iure nihil damni incurrit, nec oppreſſo vllam iniuriam inferre dicitur, tametſi defendere potuit & non fecit: quia in illius voluntate totum ſitum eſt, vt oppreſſum defendat, aut non defendat, vt eſt textus & ibi Baldus, & Raph. *in l. Filio pater, ff. de legat. 1.* Nicolaus Boerius in ſuis deſionibus aureis, *quæſt. 83. num. 6.*

4 Quocirca nullum crimen non defendendo, cum poſſit committit, quanquam non ferēdo auxilium ſi quando potuerat, & oppreſſum ita negligendo, videatur oppreſſori fauere, ac eſſe particeps propterea culpæ, ita dicit ad literam *text. in d. c. Dilecto, verſic. Et quidem cùm liceat.* Huic loco non inconcinnè adiicientur tres concluſiones.

Prima. Conſentiens per negligentiam, de iure ciuili non tenetur, quia nemo tenetur obuiare delicto & malum altori illatum perpetuo defendendo propellere ita dicit *gl. in l. Culpa caret, ff. de reg. iuris*: Bartol. *in l. 2. §. Sed in eo, ff. ad S.C. Sylla.* Bart. *in d. l. Metum, §. Sed licet, per illum text.* in quo dicitur. 5

6 Quod liceat pecuniam pro altero defendendo accipere: ex quo colligitur, quod iure ad defenſionem alterius nemo teneatur. Nam ſi quis iure ad alterius obligatus eſſet defenſionem, nulla ratione pecuniam accipere poſſet *per text. in l. Iuriſgentiū §. Si ob maleficium, ff. de pact.* vbi quis non debet accipere pecuniam pro eo faciendo, quod de iure communi facere tenetur: Et hanc opinionem videtur tenere gloſſ. *in c. Quanta, ext. de ſentent. excō-mun.* & ſequitur Salic. *in l. Quiſquis, §. Id quod, C. d. l. Iuliam Maieſt. Abbas in c. 1. de offic. de legat.* Et hæc eſt communis omniū opinio: licèt quidā reſpondeāt ad text. præalleg. vt Philippus Decius *in d. c. 1. de offi. deleg.* Ex his infert. Bald. *in d. l. Vt vim*:

Quod ſi potui iuuare aliquem oppreſſum clamando, & non feci, de iure ciuili ad hoc non teneor: ſimiliter ſi ſciebam, quòd Mæuius velit occidere Sempronium, idque illi non ſignificauerim, nec dixerim, illud ſimiliter dicere non teneor. Verum iſta prima concluſio limitanda eſt. 7

Primo in ſeruo, qui cum poteſt, non defendit dominum, quia punitur pœna vltimi ſuplicij, *l. fin. C. de his quibus vt indig. l. 1 ff. ad S.C. Sylla.* Ita intelligitur *l. Culpa caret* prius citata, ſi in ea ſumas argumentum à contrario ſenſu. 8

Secundo locum non habet in crimine læſæ Maieſtatis cui defendēdæ omnes ex iure obligati ſunt ſi poſſint, *l. Quiſquis §. Id quod, Cod. ad l. Iuliam Maieſtatis.* Ex quo infert. Bart. *in l. 1. §. Occiſorum, ff. ad S.C. Syllanianum*, quod ſciēs coniurationem contra Principem, punietur, ſi non reuelet, quia ita celādo, illius Maieſtatem quum poſſet, non defendit, quam opinionem ſequuntur Abbas, & Philippus Decius *in c. 1. ext. de offi. & poteſt. iudic. deleg.* 9

Tertio non habent locum, quæ prædicta ſunt in crimine parricidij: quia ſciēs aliquem velle occidere patrem aut filium, grauiſſime tacendo peccat, & ideo ob non denunciationem punitur, textus eſt *in l. Vtrum, in verb. Conſcij criminis, ff. ad l. Pomp. de parri-* 10

parricidio. Quamquam ſint qui dicant, quod debemus ſupplere, de conſciis participibus, quam ſolutionem etiam habet Bald. *in d.l. Quisquis*, cuius magna (haud dubie) eſt auctoritas. Poſſet tamé aliquis acutioris ingenij, Conſcios illos dicere eſſe eos, qui cum conſcientia delicto fauebant, ad hunc ſenſum quanquam ita conſcios intelligere poſſis, priori tamen opinioni magis vt adhæreas, ſuaſerim: atque hactenus ita in hac concluſione habita de iure ſunt ciuili.

11 Secunda autem concluſio eſt: de iure Canonico omnes tenentur obuiare delicto: Si enim (cũ poſſent) malo non occurrerent, grauiter ipſi, non præſtando Chriſtianum officium delinquerent, *text. eſt in d.c. Quanta*, vbi dicitur illos fauere alterius maleficio, qui cum poſſint reſiſtere, non reſiſtunt, *textus in can. Sicut dignum*, §. *Illi etiam. extra de homicid. In d.c. Dilecto, in d.c. Non inferenda*, 23. *qu.* 3. *c. final. & c. Qui poteſt, eadem cauſſa & quæſtione*. Et hanc opinionem tenet *gloſſ. in d.l. Culpa caret*. licet Andreas Siculus, *in d.c.* 1 *extra de officio & poteſtate iudic. delega.* dicat hoc locum habere ſolũ in foro conſcientiæ, & Anton. de Butrio *in d. cap. Quanta*: & Abb. *in c.* 1. *de reſtitut. ſpoliato*. Philippus Decius tamen adhæret priori opinioni cum text. præallegati loquantur ſimpliciter: & ideo intelligendos eſſe de foro contentioſo. Quum enim iura canonica aliter obtinere volunt in foro conſcientiæ, quam in foro contentioſo, hoc claré, & ſeparatim exprimere ſolent, *c. Quicunque vult*. 17. *quæſt.* 4. vnde cum hoc aperte non exprimunt, tutior eſt opinio gloſſ.

12 Tertia concluſio hæc ſit: Negligens obuiare manifeſto facinori, non punitur etiam de iure Canonico tanta pœna, quanta faciens, niſi eſſet prælatus. vel ſuperior, qui vitiis obuiare tenetur: Ita tenet *gloſſ. in c.* 1. *de officio. & poteſtat. iudic. delegat. per text. in c. Nihil, & c. Error*. 8.3 *diſt. c. Quamuis de regulis iuris, lib.* 6.

13 Patri, iura permittunt defẽdere filium oppreſſum atque adeo, ſi tum oppreſſorem interficiat, culpa vacabit: Nam ea interemptio, coacta defenſione excuſabitur. Filius enim parentum ſuorũ ſubſtantialis pars eſt, ex ipſorũ viſceribus genitus, & cõmune bonũ coniugatorũ, *l. Iſti quidẽ, ff. de eo quod met. cauſ.* in eo ſaluatur pater, & paterni nominis diuturnitas conſeruatur *l. Liberorum, & l. Pronuntiatio*, §. *fin. de verborum ſignificatione*. Quod intelligas tam de naturalibus ac illegitimis, quam legitimis filiis, oportet: quia natura communis eſt *l. Hos accuſare*, § *final. ff. de accuſationib.* Nec poteſt conſtitutio naturam immutare, nec coarctare naturales ſtimulos, *l, Amiciſſimos*, §. *Lucius ff. de excuſat. tuto facit l.* 2. *&* 3. *ff. de libera cauſ.* Neq; iſta ſolum de iuris ciuilis intentione, ſed de ipſa etiã rerũ omniũ probantur natura, quum vel animantia bruta, catulorum ſuorũ ac partus ſui ſalutẽ naturali quadã iuſtitia inſita tueantur, quæ omnibus animantibus naturæ ſagacitas inſtruit mirificé.

Patri ſimiliter permittitur neceſſaria defenſio filię cõtra famulũ, aut filiã conſtupran[te]m, aut filiam moribus indiciisq; apertis cõſtuprare conãtẽ: adeo vt ſi hũc oppreſſorẽ in furore interimat, culpa vacat. 14

Patri item concedunt iura, interficere quẽcunq; mœchũ filię ſuę, ſi quãdo ambos in opere mœchãtes cõpererit, vel ad opus paratos domi ſuę, aut domi filię ſuæ ſeu generi ſui, *l. Quod ait lex, & l. Marito. ff ad l. Iulia de adulteriis*. Sed ſi mœchum occidere velit, etiam filiam mœcham occidat, oportet: aut ſaltem ita grauiter vulneret, vt foris é vulneribus declarare poſſet, ſe animum habuiſſe vtrũque occidendi cupidum, & ita ſi malum vlciſcatur, nullo modo punitur, *l. Nihil intereſt, ff. ad l. Iuliam de adulteriis*, ſicuti poſtea declarabitur *in c. de adulterio*. In hoc tamẽ nouiſſimo caſu notãda ſunt duo. 15

Primo, quod pater poteſt occidere adulterum & filiam. 16

Maritus autem vxorem impunè occidere non poteſt, ſed ſolum adulterum, *l. Nec in ea, l. Patri, & l. Nihil, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, d. l. Marito*, ſicuti mox probabitur. 17

Item poteſt pater occidere filiam deprehenſam, in domo ſua, ſiue in domo generi: & tamen gener poteſt ſolum adulterum interficere, quem deprehendit in domo ſua, non ſoceri, *dicta l. Marito*. Si quis autem roget, quænã ſit ratio, quod patri dẽtur laxiores habenæ, quantũ ad occiſionem adulterantiũ, quã marito? Breuiter in hoc I. C. aſſignat rationẽ *in l. Nec in ea, ff. ad l. Iul. de adulteriis, verſic. Ideo quod plerunque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit*. cæterum mariti & calor & impetus facilè ſæuientis fuit refrenandus. 18 19

Secundo, eſt aduertendum, quod pater non poteſt occidere filiam in aliena domo repertam: licèt poſſit occidere inuentam in domo propria vel generi: *lege Quod ait lex Digeſtis ad legem Iuliam de adulteriis*, qui text. cauſam addit, quod maiorem ac dedecoroſam magis iniuriam putauit legiſlator, quod in domum patris aut mariti auſa fuerit filia adulterum inducere. 20

Permittunt item iura parentibus, conſanguineis, affinibus, tutoribus, curatoribus, vel amicis alicuius virginis, iuuenculæ, aut honeſtæ viduæ, defendere ſuam filiam virginem, aut honeſtam viduam contra violentum raptorem, & eas vi abducere conantem: ita vt ſi eam raptorem cum omnibus etiam cooperatoribus interimant, culpa vacent & crimine, *l. vnica, C. de raptu virg.* & ibi Salicetus, *l. Raptores, Cod. de Epiſcop. & cleric.* huic ſeruiunt, *l. Lex Corn. in princip. ff. de iniuriis, & ibi gloſſ. & Bart. in d. l. Vt vim, & doctores in d. l.* 1. *C. vnde vi.* 21

Permit-

Digitized by Google

22 Permittitur item marito occidere eum, quem comperit adulterantem cum vxore ſua, *d. l. Marito, ff. ad l. Iuliam de adulteriis, & leg. Gracchus, C. eod. tit.*

23 Sed quid ſi occidat vxorem maritus? certè propter iuſtum animi dolorem, excuſatur à pœna, *l. Corneliæ*, & mitius punitur, *l. 1. §. Item Diuus, ff. ad l. Corneliam de ſicariis, & l. Si adulterium cum inceſtu, §. Imperatores. ff. ad l. Iulia. de adulteriis.* Iſtud limitationem recipit, vt non procedat de iure Canon. quia non eſt licitum occidere vxorem: nec eam occidens releuatur à peccato, neque etiam minuitur peccatum, *text. eſt in c. Inter hæc. 33. quæſt. 2. vbi dicit text.* Quod eſt licitum de iure canonico marito propriam vxorem interficere, etiam, quemadmodum licet ſecundum legem mundanam: modò non licet occidere vxorem ſecundum legem mundanam, niſi quantum ad mitigationem pœnæ: ergo de iure canonico per illum textum, etiam quantum ad mitigationem pœnalem, non licet occidere vxorem. Et rationem iſtius aſſignat textus *in c. Admonere eadem cauſſa & quæſtione*, quia Deus non vult mortem peccatoris, ſed vt potius conuertatur ad pœnitentiam, & viuat: iſte autem maritus eſt cauſſa perditionis animæ eius.

24 Et eſt notandum ſingulariter vnum circa hoc, quòd licèt regulariter vxor propter adulterium priuetur dote, vt probatur *in c. Plerunque, de donat. inter vir. & vxor. & in ſingulari c. penult. extra de cõſuetud.* & nedum dotem perdit, ſed etiam bona paraphernalia, vt voluit *gloſſ. ſingularis in d. c. Plerunque*, quam ad hoc dicit mirabilem Ludou. Roman. *in ſingul. 311. incipient. Propter adulterium*, tamen in hoc caſu maritus vxorem interficiens, non lucrabitur dotem, *gloſſ. eſt in d. c. Inter hæc.*

25 Marito & patri etiam licitum eſt occidere ſeruum quem reperit inhoneſtè ac impudicè iocantem cum vxore aut filia.

26 Licitum quoque marito eſt riualem ſuum occidere, aut eum quem adulterij cum vxore ſuſpectum habet, quique non ceſſat vxorem ad Venerem ſolicitare, & cum ea colloqui non deſinit, præcipuè ſi hoc ei tertiò coram tribus fide dignis prohibuerit, *text. eſt apertus in Authent. Si quis ei quem. C. ad l. Iul. de adult. & in Auth. vt liceat matri & auiæ, §. His quoque*, pro quo facit, *text. notab. in c. 2. de cohab. cleric. & mulier. in antiq.* vbi probatur.

27 Quod excommunicari debet clericus, qui monitus non abſtinet à colloquio inhoneſtarum mulierum.

28 Sicut marito permittitur occidere mœchum: in opere, pro defenſione vxoris, *d. l. Gracchus, & d. l. Marito*, ita vxori permiſſum eſt occidere mœcham in opere pro defenſione mariti, quia ſpiritualiter ſunt vniti vinculo fœderis, vniti (inquam) in carne vna, & vnum corpus eſſe cenſentur, *c. Admonere 33. q. 2. l. 3. ff. de libe. cauſ.* tametſi ſint qui ſecus arbitrentur, vxorem non poſſe defendere maritum, ſicut nec agere pro eo cauſſam, ſed horum opinio certè non minùs eſt ridicula, quam naturali ratione caſſa. Nam ſi concubinis (vt mox infrà) permittitur iuſta ſui amaſij defenſio, ne perdat ipſum: multò magis ea defenſio concedenda eſt vxoribus pro ſalute maritorum, vt eos ſcilicet iuſta ratione defendant, à quibus ipſarum pendet ſalus, gloria, & plerunque vitæ neceſſitas, teſte Bald. *in repet. l. 1. C. vnde vi.*

Pari item ratione permittitur concubinario occidere mœchantem cum ſua concubina, & contrà; propter immenſam inter ipſos initam amicitiam ac domeſticam inter eos conſuetudinem, & carnalem ſocietatem, non minori ſæpe amore flagrantẽ quàm in legitimo coniugio, *l. Si vxor, verſic. Quod & in concubina, ff. ad l. Iul. de adulter. l. Quod ait Lex, ff. de diuort. & repud.* 29

Sponſo prætereа fas eſt mœchantem cum ſponſa ſua occidere, propter zeli & amoris inter ipſos magnitudinem, quo alter alteri ſic connectitur, non ſecus, quàm ſi matrimoniali iure completo, mutuò iam eſſent coniuncti, atque ob hoc idem de ſponſis & coniugatis hac in re ſemper eſt iudicium, *l. Oratio, ff. de ſponſalibus, l. Si vxor, §. Si minor, ff. ad l. Iul. de adulter. l. Non ſine. C. de bon. quæ liber. & Bald. in prææallegata ſua repetit. l. 1. C. vnde vi.* 30

Permittunt iura filio occidere oppreſſorem aliquem pro defenſione patris aut matris. 31

Idem nepoti fas eſt occidere oppreſſorem pro defenſione aui aut auiæ, adeo vt ſi ipſos non defenderent, ſcilicet. 32

Parentes, Auum, aut Auiam contra oppreſſorem: tum filius, tum nepos in culpa eſſent & crimine, cuius gratia, ceu fautores, condemnandi forent, *argum. l. Vtrum. ff. ad l. Pompe. de parricid. & §. Aliud quoque capitulum, in Authent. vt cum de appellatione cognoſcit. collat.* 33

Fratri ſimiliter occidere quempiam permittitur pro defenſione fratris ſui. 34

Et vni conſocio viatori in itinere, permittitur occidere inuaſorem pro defenſione alterius conſocij ſui in eodem itinere: quod qui vnum inuadit, omnes inuadere cenſetur, & ſingulis communem inferre iniuriam, vt notatur *in l. Item apud Labeonẽ, §. Tenetur. ff. de iniuriis.* 35

Dominus tenetur defendere conductum ſeruum ſeu famulum. 36

Et ſeruus tenetur ad alterius etiam internecionẽ defendere ac iuuare dominum ſuum, armis, clamoribus, aliiſve iuuandi rationibus, quas comminiſci poterit, citra perſonæ ſuæ periculum: licèt ſerui teneantur mori pro dominis, *l. Cum dominus, ff. ad S. C. Syll.* ſed liberis licet ſe exponere morti pro domino, non tamen coguntur: huius meminit Bald. 37

in d.

Digitized by Google

in d.repet.l.1.Cod.vnde vi, qui nonnulla ibidem adducit præſenti materiæ admodum conuenientia, quem videre.

38 Tenetur item omnis defendere eum, cui defenſionem promiſit & addixit.

39 Feudator ſimiliter defendere tenetur vaſallum, ſeu feudatarium ſuum: & contra, feudatarius dominum ſeu feudatorem ſuum, Bald. *in repetit. l.1.C.vnde vi.*

40 Licet quoque filio occidere eum, quem reperit actu adulterantem vel inceſtuantem cum matre ſua, aut cum vxore patris ſui, id eſt, nouerca, gloſſ. *in l. Quod ait lex ff. ad l.Iul. de adulter.* Angelus tamen in ſuo tractatu maleficiorum, *in gloſſ.ſuper verb.Che me hai adulterato la mia donna:* Cynus & Salicetus *in d.l.Gracchus*, contrariam ac negatiuam opinionem ſuſtinent, quos ibidem videte. Gloſſæ tamen multi eò libentius aſſentiuntur, quòd filio acerbum ſit conſpicere matrem ſuam meretricari: atque adeo vix animo ſuo moderari poſſe, quoties conſpicit tantum ſcelus offerri à mœcho matri, quod ad ipſum vſque ignominioſè & cum ſummo dedecore deriuetur. Verùm omnia, quæ hactenus iure permiſſa diximus, ſi excuſationem mereantur, oportet facta fuiſſe, & fieri in ipſa animi impotentia, & in ardenti ob nefarij operis compertum actum furore, non poſt interualla temporis: atque adeò etiam cum moderatione ad talem defenſionem requiſita: non autem ex vindicta & vltione, *l. Quod ait lex, ff. ad l. Iuli. de adulter.* quia nulli vnquam permiſſa fuit vindicta, quàm ſoli Deo, & Iudici in iuſtitia Dei miniſtro, & ad mala punienda ex officio Dei vicario, & ad hoc conſtituto. De his ſatis.

CAPVT LXXXI.

De alijs Homicidijs licitis.

Summ. rerum tractatarum in Commentar. CAP. 81.

Occidere licet
- *Omnibus*
  - 1 *Hoſtes in bello.*
  - 2 *Exules quoſuis* } *ad* { *occidendum* / *mortem* } *Damnatos.*
  - 3 *Hoſtes patriæ*
  - 8 *Turcas, & fidei Chriſtianæ inimicos.*
  - 9 *Hoſtes pro defenſione patriæ tuæ.*
- 10 *Tortoribus, maleficos ex officio.*

3 *An occiſor exulis, habilis ſit publ. dignitatibus.*
4 *Homicidium quoduis ſuo facto infames reddit.*
5 *Homicidia, ſæpius ex vindicta, quàm ex amore iuſtitiæ.*
6 *An occidens bannitum impunè, peccet in foro conſcientiæ?*
7 *Iudex iuſta occiſione malefici, non peccat, ſed meretur.*
11 *Iudici tortore carenti permittitur viles perſonas ad iuſtitiæ executionem cogere.*
12 *Eidem permittitur ruſticorum currus ad eoſdem actus ſiſtere.*
13 *Priuatus à iudice cogi poteſt, ad vendendum fundum iuſtitiæ executioni idoneum.*
14 *Conſilium de proprijs aurigis habendis pro executionibus iuſtitiæ.*

1 CONceſſum eſt iure hoſtes vel transfugas occidere in bello in ſubſidium Principis, ſub iuramento & ductu capitanei, *l.3.§.fin.ff. Ad l. Corn. de ſica c.Cùm hom.,23 quæſt.5. l.Proditores, ff. de re milita.* Et ſi bellum (vt ferunt) iuſtum ſit, occidens in eo hoſtem, contra leges non peccat, de quo latius ſumus tractaturi c.proximè ſequente.

2 Conceſſum eſt itē interficere exules, atq; hoſtes quoſcunque patriæ, qui per latā ſententiā ad interficiendum dānati ſunt. Quoniā autē hic nobis ſermo fuit de interfectione exulum aut bannitorum, obiter hîc mihi ſubiit non indigna quæſtio:

3 An talis occiſor exulis, poſt homicidium habilis ſit ad publicas dignitates gerendum: potiſſimū, quum ius municipale omnes homicidas ab eis arceat & excludat. Ad quam quæſtionem breuiter reſpondendum mihi videtur.

Tales homicidas omnibus dignitatibus publicis eſſe indignos: quòd homicidio ipſo licet tolerabili, non tamen laudabili, facti ſint infames: & 4
talia homicidia ſæpe etiam ex vleiſcendi libidine, & ex inimicitia committāt potius, quàm ex amore iuſtitiæ: quod Iudex ipſe non eo animo † facit, ſed 5
pro executione iuſtitiæ, & ex neceſſitate officij: & ideo verba odij non debent ad illum trahi, *arg. l. Quāuis*, & quod ibi per Doct. *in q. de barbitonſore, ff. de in ius vocādo.* Si autē ius municipale ita eſſet conſtitutum, vt exules quibuſuis licitè & impunè

Digitized by Google

occidere liceret: in eo caſu homicidium nullo modo maleficium eſſet, propter illud aduerbium (licitè) adiunctum: Ita pulchrè Bald. *in l. Decuriones, in fin. in ver. Et hoc eſt vtile ſcire, C. ex quibus cauſ.* alicui infamia irrogatur, *l. 3. §. Transfugas ff. ad l. Corn. de ſic. & l. 1. & 2. C. quando liceat vnicuique ſine iudi. ſe vindic.* Sed hinc rurſus alia ſe profert quæſtio:

6 An occidens bannitum, impunè ad prædictam formam ſtatuti peccet in foro conſcientiæ? vbi reperias, qui affirmatiuam partem amplectantur, allegantes *c. Inter hæc, 32. q. 2.* Mihi tamen apparet contrarium: (ſalua interim pace rectius ſentientium) Talis enim occidens, quicquid facit, authoritate legis facit, & ita vt miniſter & executor legis habendus eſt:

7 Vnde ſicut Iudex puniendo & occidendo malefactorem ſecundum formam legis non peccat, imò meretur, *vt 23. queſt. 5.* quaſi per totam quæſt. maximè *c. Reos*: ita & iſte, qui hoc facit authoritate legis, & ob vindictam & vtilitatem publicam. Atque tanto apparebit hæc opinio verior, ſi ſolo vindictæ zelo & publicæ vtilitatis ratione ſe motum fuiſſe confirmet ac teſtetur: ſecus verò atque inexcuſabilior, ſi liuore & delectatione effundendi ſanguinem humanum percitum, id tantùm feciſſe conſtiterit: tunc enim peccaret mortaliter. Poſſent hîc plures aliæ oriri quæſtiones, nempe, an pater bannitus poſſit occidi à filio, dominus à ſeruo, vaſallo vel liberto? & his non diſſimiles, quas compendij gratia omitto, & ſtudioſo indagandas relinquo.

8 Omnibus item iure conceditur interficere Turcas, Saracenos, & fidei Chriſtianæ inimicos, pro defenſione fidei Catholicæ, fac. *l. 1. ſecundum Bar. C. de paganis & ſacrificiis eorum, & l. fin. & ibi Bal. C. de poſtliminio reue. c. Noli 23. qu. 1. c. diſplicet, & c. Si non, 23. qu. 4.*

9 Interficere licet item hoſtes tuos pro defenſione ciuitatis aut patriæ tuæ in qua natus es.

10 Occidere item licet ei, cui hoc ex Iudicis authoritate commiſſum eſt, miniſtro nempe, iuſtitiæ: veluti tortoribus, lictoribus, & carnificibus, *c. De occidendis, c. Miles, c. Cùm homo, & c. Homicidium, 23. qu. 5.* Circa hoc poſtremum autem (vbi de iuſtitiæ executore agitur) animaduertendum eſt.

Quod Iudex miniſtrum iuſtitiæ ſeu carnificem non habens, poſſit pro exequẽda iuſtitia poſt ſententiam capitalem apprehendere quemuis nebulonem, vilem, aut alioqui ſimplicem perſonam, etiam inuitam & reluctantem, modo ea vilis ſit, vt ea (ob defectum carnificis) carnificis officio in exequenda iuſtitia fungatur: Ita habet Flo. *in l. Liber homo, in 2. colum. ff. ad l. Aquil.* vbi inquit Guilielmum de Cuneo hoc voluiſſe *in l. final. §. fin. ff. de pignora. actio.* & ibi Bartolus expreſſe illius meminit, ſubiiciens: 11

Quod iudici etiam liceat, alterius etiam inuiti capere currum, & equos, aut iumenta quibus ad iuſtitiæ executionem vtatur, nempe vt maleficos, aut inſtrumenta, aut materias quaſuis ad iuſtitiam neceſſarias vehant ad locum ſupplicij: quod ſequitur Flor. *in l. Ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.* Cui admodum ... dictum Ioan. Andreæ *in addit. ad Spec. tit. de exec. ſenten. in rubr. vbi* (quod ... eſt) dicit. 12

Quod priuatus à Iudice poteſt cogi, vt fundũ iuſtitiæ idoneum & commodum vendat, ad erigendas ibidem furcas: cuius latius meminit Alex. in addit. ad Bart. *in d. l. fin. ff. de pigno. actio.* Hæc autem tametſi ita iure habeantur, vt ſuperiori modo inuiti cogi poſſint, ne tamen † multa hinc emergãt incommoda, & pericula, pugnę aut homicidia: neve ſimplices ruſtici ad inuitas cogantur operas, quas infames putant, & ſuperſtitionibus aliquanto addictiores quam par eſt, credunt hinc alterutrum equorum ſuorum, aut ambos morte mox perituros ſi maleficos ad crucem vehant: ne (inquam) huiuſmodi mala contingant, ſed vt omnia diſſidia vitẽtur, & omniũ animis & rationabilibus voluntatibus obſequatur, non abs re facturos Magiſtratus putarem, ſi ſingulæ ciuitates ſuos in hunc vſum proprios haberent currus, aut proprios aurigas ſtipendiarios ad eas operas inſtructos. 13 14

CAPVT LXXXII.

De Bello.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 84.

1 *Bellorum mala potiſsima.*
2 *Non ex leui cauſſa bella ſuſcipienda.*
3 *Non ſatis tutum de bellis multa conſcribere.*
4 *Iuſta bella permiſſa ſunt iure* { *Gentium. Naturali. Canonum. Diuino.* }

5 *Iniuſtis*

5 *In iuſtis bellis, qui hoſtem occidit, non tenetur de homicidio.*
6 *In iuſtis bellis, omnis depradatio vt iuſta permittitur.*
7 *In Chriſtianorum bellis capti, non ſiunt capientium.*
8 *Captiuitas Chriſtianorum, redemptione pecuniaria commutatur.*
9 *Prada nobilium in bello, per duces pradatoribus diſtribuenda.*
10 *Vſus predas ſingulas, ſingulis permittit.*
11 *Occupatio rerum immobilium ad Principem pertinet.*
12 *Vt bella iuſta habeantur, requiritur* {
- *Perſonarum idoneitas.*
- *Iuſta cauſſa,*
- *Recta intentio.*
- *Authoritas Principis.*

13 *Viri Eccleſiaſtici bellis gerendis inidonei.*
14 *Eccleſiaſticis permittitur in iuſtis bellis, vt opem conferant opibus.*
15 *Iuſta belli ratio eſt* {
- *Defenſio ſui.*
- *Defenſio ſuorum.*
- *Defenſio gloria & dignitatis ſua.*
- *Recuperatio rerum iniquè ablatarum.*
- *Defenſio libertatis Reipub. & fidei Catholica.*

16 *Recta belli intentio eſt, qua aſſumitur* {
- *Non ex predominandi libidine.*
- *Non ex odio.*
- *Non ex inuidia.*
- *Non vt aliis ſua eripiat.*
- *Ex legitimis & vrgentibus cauſis.*

17 *Authoritas belli eſt, cum ſit ex mandato Principis.*
18 *Soli Pontifici, & Imperatori iura permittunt bella indicere.*
19 *Reges citra decretum Imperatoris bella gerentes, ſua propria authoritate vtuntur, Iure abutuntur.*
20 *Bellum gerens citra authoritatem ſui ſuperioris, crimen laſa Maieſtatis committit.*

Bellum { … } *eſt* { … }:

21 *Romanum, I. pro defenſione fide,* — *Iuſtum.*
22 *Iudiciale, I. Principis contra ſubditos,* — *Iuſtum.*
23 *Praſumptuoſum, I. ſubditorum contra Principem,* — *Iniuſtum.*
24 *Licitum, I. pro defenſione ſui, & ſuorum,* — *Iuſtum.*
25 *Temerarium, I. contra authoritatem iuris,* — *Iniuſtum.*
26 *Voluntarium, I. ex ambitione, vel auaritia,* — *Iniuſtum.*
27 *Neceſſarium, I. pro defenſione familia, &c.* — *Iuſtum.*

28 *Authores aliquot iuridici de bello tractantes.*
29 *Adiunguntur quaſtiones aliquot coincidentes, remiſſiuè, vnde poteſt peti illarum determinatio breuitatis (cauſſa.*

Princeps {
30 *vnde dictus.*
31 *Deus terrenus.*
32 *Iudex delegatus Dei eſt, & ordinarius hominum.*
33 *Principes miniſtri Dei in terris ſunt.*
34 *poſt Deum eſt.*
35 *verus, imago Dei.*
36 *tyrannus, imago diaboli.*
37 *legatus, vicarius, locumtenens Dei eſt.*
38 *illiteratus, imago leonis.*
39 *lex animata eſt in terris.*
40 *bonus, & Rex bonus, melior eſt quam lex bona.*
41 *cur dictus Angelus magni conſilii.*

42 *Principes dicuntur ſacri.*
43 *Princeps Deum imitetur.*

Princeps {
44 *per os Dei loquitur.*
45 *eſt ligatus dictamine rationis.*
46 *homo adminiſtratori ſimilis exiſtat.*
47 *non eſt ſolutus lege diuina.*
48 *eſt ligatus, & ligatur lege quam condidit.*
49 *non ligatur ſua lege.*

50 *Principem in ſua lege non aſtringi, quomodo intelligatur?*
51 *legem ſeruare non tenetur.*
52 *non ſubeſt ſtatutis & conſuetudinibus ſubditorum, niſi ratione naturali innitantur.*
53 *non eſt ſubiectus legibus poſitiuis.*
54 *ſolus eſt legibus ſolutus.*
55 *Princeps* *cùm ſe profitetur legibus ligatum, debet formam proceſſus à iure introductam obſeruare.*
56 *de abſoluta poteſtate eſt legibus ſolutus.*
57 *in dubio non videtur velle vti plenitudine poteſtatis.*

58 *Principum materia, & quid poſſint, & quales eſſe debeant.*
59 *Principum conditio miſerrima, & quodammodo ſeruilis.*
60 *Principum mores quales eſſe debeant.*
61 *Princeps non eſt dominus morum, licèt ſit Dominus legum.*
62 *A liberali, & ab auaro Principe quid ſperetur?*
63 *Princeps verum bonum publicum priuato antefert.*

64 *ſubditorum incolumitatem procurat, ſi bonus.*
65 *ſi magis attendat ad vtilitatem propriam quam communem, Tyrannus eſt.*
66 *Princeps* *in dubio præſumitur bonus & iuſtus.*
67 *ex iuſtitia bonum inſeparabile conſequitur.*
68 *iuſtitiam non tollit.*
69 *Princeps toto animo debet curare, vt in ſuis terris Iuſtitia obtineat Principatum.*
70 *neminem fallit.*
71 *ius priuati auferre poteſt, pro bono pacis.*
72 *ſolus bona ciuitatis alienare poteſt.*
73 *Princeps* *anne tollat ius naturale?*
74 *cum cauſa præſumitur auferre ius Gentium.*
75 *poteſt priuato auferre dominium rei ſuæ fauore Reipubl: vel communis vtilitatis.*
76 *malè à Iudæis Tributa accipit, pro licentia mutuandi ad vſuras.*

77 *Principis poteſtas circa ſubditorum bona.*
78 *Principis omnia eſſe quomodo intelligendum?*
79 *Quæ Principi reſeruantur?*
80 *indulgere poteſt multitudini.*
81 *non tenetur ordinem iudiciorum ſeruare.*
82 *poteſt iudicare ſecundum veram & iuſtam conſcientiam ſuam, licet alii inferiores, ſecundum allegata, & probata.*
83 *Princeps* *poteſt iudicare inſpecta veritate*
84 *nemini gratiam concedere debet cum iniuria tertii.*
85 *quando non diſpenſat?*
86 *ſine cauſa diſpenſans peccat.*
87 *An peccet cum dat licentiam duobus intrandi duellum.*

88 *Principibus ſeculi datus eſt gladius ad vindictam malorum, laudem vero bonorum.*
89 *Princeps ad vindictam non ſit facilis.*
90 *Princeps in puniendis delictis ſit prudens ac diligens.*
91 *Principes & Reges delinquentes, Deum habent vindicem.*
92 *Principem ſumme decet prudentia.*
93 *debet habere omnia in ſcrinio pectoris.*
94 *bonus Boni Senatus.*
95 *non magis debet conſiliariis carere, quam membris ſui corporis.*
96 *Princeps* *poteſt fingere expreſſum, quod non expreſſum.*
97 *habet voluntatem pro ratione.*
98 *authoritate tacitè præſtat tametſi inferiores non poſſint.*
99 *an pupillo cauſam deleget?*
100
101 *Principibus, & ab eo miſſis, obediendum eſt.*
102 *Principe diffidato, cenſentur diffidati omnes eius complices.*

103 *Princeps*

103 Princeps { in dubiis, & arduis eſt conſulendus ſi commodè poteſt, quod ſi non poteſt conſuli commodè eligenda eſt ſententia abſolutoria pro reo.
in præiudicium ſucceſſoris nihil facit.
104 ubi, ibi Curia. Vbi Romanus Pontifex, ibi dicitur eſſe Roma.
105 Vnus.
106 Non principant duo principes in eodem loco.
107 Pluraliter Principum mala.
108 Principum donare proprium.
109 Princeps nedum, ſed etiam ſummus Pontifex ligatur quo ad Deum conſtitutione, c. Omnis vtriuſque ſexus.
110 Princeps non eſt dominus rerum ſingularium perſonarum, niſi quo ad protectionem, & iuriſdictionem.
111 Princeps non debet dare officium ei, qui ſemel deliquit in officio.
112 Princeps regulariter vtitur iure communi: niſi in caſibus à iure expreſsis.
113 Princeps debet permittere, vt damnati ad mortem ſuſcipiant pœnitentiam, & Euchariſtiam.
114 Qui pandit literas Principis, tenetur crimine falſi.
115 A ſententia lata ſecundum conſilium Principis, poteſt appellari.
116 Ad Principem etiam de iure ciuili poteſt appellare ſcholaris, omiſſo medio.
117 Talis præſumitur intentio Principis, qualis legis ſcripta, & naturalis rationis.
118 Non valet Principis conſtitutio quod Iuſtitia denegetur.
119 Qui non ſeruant mandata Principis, debent excommunicari, aut aliter extraordinariè puniri.
120 Non omne quod licet, Principi, ac ſummo Pontifici decet eum facere.
121 Princeps, imò nec Pontifex, poteſt ſine cauſa mandare alicui, aut etiam laico, vt det rem alteri.
122 Proditorem Principis tenemur manifeſtare.
123 Princeps ſine iracundia motus, ſine cauſæ cognitione, aliquid irrationabile, vel crudeles vindictas mandauerit contra ſubditos, debet deferri exeutio vſque ad triginta dies, vt interim ceſſet iracundia Principis.
124 Epitheta Boni Principis ex Iulio Polluce deſumpta.
125 Authores belli ad intereſſe tenentur.
126 Authores belli tenentur de homicidiis ac aliis damnis in bello occurrentibus: damna & intereſſe paſsis.
127 Singuli armigeri ſpoliati per hoſtes iniuſte bellantes, contra ipſos vi bonorum raptorum agere poſſunt, &c.
128 Teſtis dicens falſum teſtimonium, non ſolum tenetur de falſo teſtimonio in foro contentioſo, verum etiam de omni damno contingente ex illo; &, per conſequens, de delicto & omni exitu ipſius delicti.
129 Diuitiæ, corpora & animæ, perduntur bellorum tempore.
130 Belli euentus dubius eſt ac varius.
131 Bellum Reipublicæ pernicies.
132 Diſsipa qui bella volunt.
133 Remiſsio an facienda propter bellum, peſtem, & ſterilitatem? remiſsiue.
134 Bellum numeratur inter caſus fortuitos.
135 Terminus bellum, non caret ſynonymis.
136 Vinculum concordiæ diligit Deus.
137 Capitaneus belli ſiue guerræ, dat ſecuritatem ſeu saluum conductum ex bannito.
138 Capitaneus guerræ poſt treugam indicere, non tamen facere pacem, niſi habeat mandatum.
139 Inſtrumentum treugæ probat bellum ſeu guerram præceſsiſſe.

AGgreſſurus proximum caput de bellis, prius conceperam multa de bellorum ratione conſcribere, vnde & ex quibus cauſis ea oriri conueniat: quæ bella cenſenda ſint iuſta, quæ iniuſta: quid in illis, quidque in iſtis aut iuſte aut iniquè fieri ſoleat: quæ commoda ex iuſtis bellis: quæ contra incommoda ex iniquis bellis proficiſci ſoleant: poſtremò quam horrenda, ac deploranda ſint pleraque Chriſtianorum bella, vt à pio quouis viro latrocinia ac omnium malorum Lerna dici poſſint potius quam bella. In quibus atrociſſima (proh dolor) comperimus regnare facinora, non quod ea Principes velint, aut tolerent: ſed quod ea omnia, bellorum tumultus non ſecus quam vmbra corpus conſequi ſoleant:

1 Nempe, blaſphemiæ, ſortilegia, diuinationes, cum dæmonibus inita fœdera, ſimoniæ, hæreſes, apoſtaſiæ, furta, ſacrilegia, adulteria, inceſtus, homicidia, latrocinia, rapinę, incendia, monetarum adulterationes, monopolia, falſa quælibet, deflorationes, ſtupra, ſodomitica, mutilationes, iniuriæ, aſſaſſinationes, atque his ſimilia innumera, quæ bellorum experti, tibi certiori fide retulerint.

2 Quamobrem non leui ex cauſa nemo non videt eſſe bella ſuſcipienda: quum iſthæc mala omnia in caput recidant illorum, qui præter rationis æquitatem, & ex cauſſis leuibus, bellorum Camerinam mouent. Verum quum de bellorum malitia, ac pacis commodis multi, & potiſſimum magnus ille D. Eraſmus, noſtræ ætatis ac totius Europæ decus incomparabile, abundè multa cõſcripſerint, perpẽdi tandem non eſſe mearum virium, amplius ac ab-
3 ſolutius quiddam ea de re proferre poſſe: deinde † cognoui non ſatis tutum eſſe ea de re multa aſſerere, & os meum in cœlum (vt dicunt) ponere & Principum animos, conſilia, & geſta, meis ſcriptis probare aut improbare, malens hîc prudenter tacere, quàm imprudenter ſine fructu multa effutire. Et quanquam multa ſint noſtratium bella prorſus execranda, vt in quibus regnent (iuxta decreta *in c. Noli*, 23. *q.* 1.) nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & his ſimilia: ſunt tamen alia bella iuſta & laudanda: eoque conceſſa, non tantum iure gentium, ſed iure naturali, canonum, & iure diuino.

4 Primo ſiquidem iure, ſcilicet iure gentium, introducta bella ſunt, *l. Ex hoc iure gentium, ff. de iuſti. & iure*, quæ non niſi pro rerum aut perſonarũ iuſtitia proſequenda permittuntur, *c. Iuſtum*, 23. *q.* 2. Secundo quidem iure, animalia bruta, inſtinctu naturali mouentur ad iniuriam propulſandam, *l.* 1. §. *Cum arietes, ff. Si quadr. paup. feciſ. dicat.* Tertio itẽ iure can. *c. Dominus noſter*, 23. *q.* 2. *per Inno. in c. Olim. de reſtit. ſpoliato.* ad hoc facit, quod idẽ *no. in c. Poſtulaſti*, de foro competen. Quarto ſimiliter diuino iure filij Iſraël contra Amorrhæos terram ipſorum patribus repromiſſam adepti ſunt, *c. Notandum*, 23. *q.* hoc eodem iure, Iudith. vt liberaret populum, ſua priuata manu Oloſernem occidit, quia nullus erat in terris, qui de prædictis iuſtitiam miniſtraret. De huiuſmodi quoque carnalibus bellis iure diuino permiſſis pro iuſtitia conſequenda, tota veteris teſtamenti pagina plena eſt, *c. Niſi bella* 23 *q.* 1. Qui igitur plura deſideret de bellis, alios authores lecturus conſulat. Ego hic nihil agere tandem ſtatui, quam quæ hoc libro atque hac materia noſtra de criminibus digna videbuntur. Quũ igitur in homicidiorum mentionem iuſto ordine inciderimus, ea quoque priuatim homicidia nobis tractanda ſunt, quæ in bello contingunt.

Quoſcunque igitur iuſtis bellis aliquis occiderit, is iuſto homicidio occidere dicitur, cum Lex permittat eos occidere, *l.* 3. §. *final. ff. ad leg. Cornel. de ſicariis, leg. Proditores, Digeſtis de re militari cap. Cum homo*, 23. *quæſtione* 5. Ideoque nonnulli doctores autumant, eos de occiſionibus non teneri neque apud mundum, neque in conſcientia apud Deum, potiſſimum ſi ad bellum tale non vltro procurant auaritiæ, homicidij, gloriæ aut lucri, ſed tantum obedientiæ Principum ſuorum gratia: Et ad tale bellum non niſi inuiti, & coacti compellantur, vbi velint, nolint, Principum placitis poſt iuramentis Sacramentum parere coguntur, *ca. Quid culpatur*, 23. *q.* 1. 5

Et quicquid in iiſdem bellis aut capitur aut furto vel prædatione tollitur, id bene & iuſtè prædatum, aut captum volunt, adeò vt ad proprios vſus iure, & in foro conſcientiæ illud pertinere debeat, Innoc. *in c. Sicut*, *& infra ext. de iureiuran.* Bartolus, *in leg. Hoſtes, Digeſtis, de capti, & poſt lim. reuerſ. lege Hoſtes, Digeſtis, de verborum ſignificat.* §. *Item ea quæ ex hoſtibus, Inſtitutio, de rerum diuiſi, lege, Si quid in bello, Digeſtis, de capti. & poſtlim. reuerſ. & ibi Bartolus, Albericus, de Roſa. & Alexand. notatur. in cap. Olim extra, de reſtitutio. ſpoliato. Car. in Cle.* 2. *q.* 3. *de re iudica, & idem Card. in Cle. Dudum*, §. *finali, de ſepultur.* 6

Animaduertendum tamen, quod hodie ex communi obſeruantia, & ex laudabili inter Chriſtianos recepta conſuetudine, quod (inquam) homines capti non efficiuntur capientiũ, nec captori cedunt in poſſeſſionem propriam, vt olim in bellis gentium, vbi capti captorum perpetua manebant mancipia: apud Chriſtianos verò, mitiùs capiuntur. 7

Nam illa captiuorum proprietas commutata eſt redemptionis precio, quo ſeſe à captoris poteſtate liberant, de quo Scribent *in l. Manumiſſiones, Dig. de iuſti. & iur.* Ita habet D. Nicolaus Boerius vir omnibus numeris abſolutiſſimus, in deciſionibus ſuis aureis, *q.* 178. hanc autem redemptionem, barbari *Ranſonem* ſiue *financiam* vocant. Qui *Ranſon* ſiue deditionis precium, alias capientis eſt, aliàs ipſius Principis aut ſuperioris, vti commonſtrat D. Nicolaus Boerius in ſuis deciſionibus aureis, *quæ.* 178. Præda vero rerum mobilium, quam *butinum* vocant, an ducibus, † an captoribus tradi debeat, 8
Doct. diſputant. In hoc tamen conſentiunt, eam eſſe capientium: ſed allatam, illico ducibus aut ſuperioribus tradendam: non vt eam ſibi propriã ſeruent, ſed vti eam militibus omnibus, qui communi periculo in eadẽ deprędatione fuerint, ex ęquo ſecundum qualitatem perſonarum diſtribuant. 9

Ego tamen cum recepta conſuetudine cenſeo, captam eam prædam non eſſe pro diſtributione ſuperioribus tradẽdam, ſed relinquendam ſingulis 10
ſuis

Digitized by Google

ſuis captoribus, vt hac ſpe militum animos ad diligentiorem deprædationē erigerent, & vt quiſque
11 capiat, quod capere poteſt.‡ Cæterum prædæ vel occupatio rerum immobilium, quando ipſorū ſint Principum, hic nihil dicendum eſſe putaui: de his item D. Nicolaus Boerius, quæſtione vt ſupra.

12 Iuſta autem bella ea volūt, in quibus quatuor ſimul concurrunt, videlicet Perſonæ bellis idoneæ: Iuſta ſuſcipiendi belli cauſſa: Recta intentio: Authoritas & mandatum Principis aut ſuperioris.

13 De primo ſciendum eſt, ſacerdotes & viros eccleſiaſticos, in ordinib. ſacris cōſtitutos, inidoneos & inhabiles eſſe ad bella gerēda, & ad bellorū officia: neque iis conceſſum eſſe alios occidere, ſeu aliorū effundere ſanguinem, *c. Si quis vult. 26. diſt. c. 1. c. Si quis Epiſcop. & c. Si vobis, 23. q. 8.*

14 Verum hoc ipſis iura permittūt, vt in iuſtis bellis, aliis militantibus, opibus, conſiliis, adhortationibus ſuppetias ferant, vt alacrius pugnent pro defenſione fidei catholicæ, vt bona eccleſiæ & libertatem Eccleſiaſticam fortiùs defendant, patriamque & rempublicam tuentur, pugnantes pro focis & aris: verùm negatur ipſis ne proclament: occidite, occidite, *d. c. Si vobis, 23. q. 8.*

15 Iuſtæ autem belli aſſumendi rationes ſunt, propria defenſio ſui ipſius, defenſio ſuorum bonorū, amicorum, cognatorum, & affinium. Deinde Maieſtatis, ditionis, ac celſitudinis ſuæ defenſio, ad reſarcienda ea omnia, quæ ſibi vi ab hoſte, aut ablata ſunt, aut retenta, ſiquidem aliter recuperari non poſſint. Iuſta præterea aſſumēdi cauſſa eſt, qua quis bellum indicit alteri qui ex contemptu non vult iniqua bona aut feuda iniquè erepta & occupata reddere. Nam ſi iniquus poſſeſſor ratione, & conſiliis ſe ab iniquis liberare detrectat, vi & armis ad reſtitutionē cogendus eſt. In ſumma, ex iuſtæ belli aſſumendi rationes habentur, quæ pacis ac tranquillitatis reipubl. gratia, verè excuſantur, non ob alias cauſas.

16 Recta verò intentione bella indicuntur, quoties non ex dominandi furioſa libidine, non ex odio, aut inuidia alterius, non ob vindictæ cauſſam, *c. Quid culpatur, 23. qu* 1. neque vt cuiquam ſua iniuſte quis eripiat, ſed ex cauſſis tantum ſuperius enarratis ſuſcipiuntur.

17 Authoritate poſtremò bella permittuntur, quādo ex mandato & iuſſu Principis indicuntur, & incipiuntur, & peraguntur: nulli enim alij fas eſt bellum alicui indicere, & ſuſcipere, niſi ſolis Principibus qui non agnoſcunt ſibi ſuperiores, quales ſunt Summus Pontifex, & Imperator.

18 Cæteri enim Reges, quales ſunt Rex Franciæ, Angliæ, Hiſpaniæ, Scotiæ, Hungariæ, Bohemiæ, Daniæ, & ſimiles: Ad hæc Comites, Duces, & reliqui ſubſidiarij Principes, bella gerere iure non debent: quod ſi faciant, non ex iure, ſed ex ſua authoritate propria faciunt, quam cōtra veritatē, & iuſtitiam, contendunt nulli eſſe ſubiectā.

Atque ob hanc ementitam & falſam perſuaſionē 19
ſæpenumero contra iuris æquitatē (qua omnes Reges vni capiti ſubſunt) aliis Principibus, citra Imperatoris authoritatē bella mouēt: imò caput authoritatis, Imperat. ipſum oppugnare nō metuunt.

Quiſquis autē Bellū citra ſui ſuperioris autho-
ritatē indicit, is crimini læſæ Maieſt. fit obnoxius, 20
niſi illud bellū indicendum ſubitò cooriretur, ita vt ilico ob ſubitum periculū imminens ſuſcipiendum foret ob ſalutem propriam, aut patriæ.

Bellum quod ſummus Pontifex, aut Imperator 21
ſuſcipit pro defenſione fidei Catholicæ, ad arcendos & fugandos Turcas, Sarracenos, aut ſimiles fidei noſtræ inimicos, aut quod contra Hæreticos ſuſcipitur ob rectam & religioſam illam & piam intentionem, iuſtum bellum vocatur: atq; adeò bellū Romanum, quod Roma ceu caput noſtræ religionis & fidei, huiuſmodi bella per Romanum Pontificē, præcipuè per exhortationem Imperatoris ac imperij Principum, mouere ſoleat, & propriè debeat *c. Excommunicamus. 2. ext. de hær. c. Hæc eſt fides, & c. Quoniam 24. q 1. & c. 2. § pen. ext. de ſum. Trinit. & fid. catho.* Atque ob hanc iuſtiſſimi belli geſti rationem, Imperatores Aquila Romana pro inſignibus & gloria donantur, quam in omnibus bellis, etiamnum pro inſignibus glorioſis oſtentant.

Bellum quod princeps quiſpiam ſuſcipit contra 22
ſuos ſubditos rebelles, vt ſubſeruiāt, vel coacti ſuis legibus & iuriſdictionibus, & ſtatutis pareant & obediant, ſimiliter iuſtum bellum dicendum eſt: vocatur enim ob id bellū iudiciale, *l. Continet, §. 1. ff. de eo quod met. cau. l. 3. & 4. ff. de iuriſdict. omniū iudic. c. Dilecto, de ſenten. excommun. lib. 6.*

Contra, bellum quod ſubditi mouent contra ſuū 23
Pricipem, bellum eſt iniuſtum, & vocatur bellum præſumptuoſum, *argu. de pe. diſt. 5 §. 1. ad fin. c. Si quis ext. de maiori & obedien. l. Qui reſtituere. ff. de rei vendica, l. 3. ff. ne vis fiat ei, qui in poſſeſſ. miſ eſt.* Quod intelligendum eſt, niſi Princeps ipſis denegaret iuſtitiæ adminiſtrationem, quam aliunde ſibi recipere non poſſent.

Bellum quod aſſumitur pro defenſione propria, 24
aut rerū ſuarū, aut pro recuperandis ſuis vi ablatis, etiā iuſtū bellum vocandū eſt: modo id bellū quis inſtituat ſubitò, & in ipſo furore, ſine temporis interuallo: vocatur autē hoc bellū, bellum licitū, *c. Si vero 1. §. Nec ille, ext. de ſent. excom. l. 1. & 2. C. quando liceat vnic. ſine iudic. ſe vendic.* Verū ſi ſuperioris deeſſet copia, à quo impetrādus eſſet conſenſus belligerandi, in eo caſu licitum eſſet bellum cum interuallo temporis ex cauſſis dictis ſuſcipere.

Bellum vero quod ſuſcipitur, aut geritur, aut 25
defenditur contra authoritatem iuris, & contra eos quibus ſeſe iuſtè defendere licet, planè iniquū eſt,

& iniuſtum: quod iura vocant bellum temerarium: nam & is qui defendit ſe contra authoritatem iuris, temerariè ſe defendit: prudentius autem faceret, ſi maturè reſipiſcens vitam ſuam corrigeret, *Canone. Cum non ab homine. Extrauagante, de iudiciis, canone, Perpendimus, & canone Contingit, 2. Extrauagante, de ſententia excommunicationis.*

26 Iniuſta quoque bella ſunt, quæ Principes ex ambitione, & ex prædominandi libidine ſuſcipiunt, vt vicinis Principibus noceant, vt poteſtatem ipſorum diminuant, vt ex auaritiæ ratione (quæ tamen eſt charitatis toxicum, teſte ſancto Auguſtino) latius contra æquitatem per vim ſuam ditionem proferant, ſibi aliorum finibus per vim adiectis, ob quam iniquitatem huiuſcemodi bella, vocant bella voluntaria, quibus Principes noſtri temporis nimis quàm libenter, & æquò vtuntur frequentius.

27 Bellum autem quod ſuſcipitur coactè pro defenſione vxoris, liberorum, agrorum, patriæ aut ciuitatis ſuæ, prorſus eſt licitum, & iuſtum: adeo vt tale vocari velint bellum neceſſarium, *canone, Dilecto, de ſententia excommunicationis libro ſexto, canone. Sicut, 3. paragrapho vltimo, Extrauagante, de iureiurando, canone Olim, in fine, extrauagante, de reſtitutione ſpoliator. canon. Si vero, §. primo, Extrauagante, de ſententia excommunicationis.* Ex iam dictis hoc præſenti capite ſatis perſpicuum eſſe puto, an licitum ſit bella gerere, & quibus ex cauſſis potiſſimum fiant licita vel illicita, iuſta aut iniuſta.

28 Qui tamen plura de bellis deſideret, is legat ſanctum Thomam *ſecunda 2. quæſtione quadrageſimo, artic. 1.* Hoſtienſem & Geminianum, *in canone primo de homicidio, libro 6.* Dominum Ioannem Lupi, *in Dialogo de confœderatione Principum.* Atque eundem in ſuo inſigni tractatu, *de bello & bellatoribus.* Item clariſsimum Iuriſconſultum Dominum Martinum Garritum Laudenſem, in ſuo tractatu *de bello*, Dominum Antonium Corſetum *in quinta & vltima parte tractatus, de poteſtate & excellentia regia.* Item & his ſimiles, qui magis arridebunt animo. Apud quos authores, imo re ipſa comperimus, bellum eſſe omnium malorum Lernam, ex quo tam infinita pullulent mala, tot conſurgant maleficia, vt etiam poſt confectum bellum maleficia ſedari nequeant. Tempore namque belli tum ruſticis, tum bonis ciuibus, paſsim nefanda inferuntur incommoda, tam ab amicis, quam ab hoſtibus (excepto vno incendio) præcipuè in regionum finibus. Confecto vero bello non minora incommoda perferenda ſunt à noſtratibus militibus, qui paſsim, vel ob propriam inertiam, vel ob Principum feram ſolutionem peragrare, & ex rapinis viuere coguntur. Vnde fit vt vbique audiatur ingens oppreſſorum clamor, opprimentium neceſſitate coactorum (ob non ſolutionem) iuſtæ interdum querimoniæ, & ob Principum ſeuera edicta, talium militum indebita ſuſpendia. Quid plura? Tum in bello, tum poſt bellum vbique indigna audiuntur, miſerandaque rerum facies cernitur.

Si quis plura huius materiæ conuenientia deſi- 29
deret, conuolet ad aureum ſingulareque opus Domini Ioannis de terra Rubea, Iuris vtriuſque Doctoris celeberrimi, contra rebelles ſuorum Regum, pluribus in locis, *artic. decimi, tertii Tractatus*, tam in textu, quàm in Gloſſis, *foliis nonageſimotertio, nonageſimoquarto, nonageſimoquinto, nonageſimoſexto, nonageſimooctauo, centeſimo, vndecimo, centeſimo decimooctauo.* Bellum & Guerra ſpecie differunt. Similiter Bellum & Prælium differunt. Tum quod bellum iuſtum & iniuſtum, & quod iuſtum bellum præcedat diffidamentum, ſic cauſſans iniuſtum bellum ad quæ teneatur. Notari poteſt primus belli effectus, tum alter, denique tertius. Et bellum ſine ſpiritu quod ſit, & quæ potiſſimum in bello culpantur, bellum antiquum etiam in paradiſo cæleſti, tum in paradiſo terreſtri, ad hæc bellum patriam poteſtatem præcedit, & eiuſdem folijs decimotertio, nonageſimoquarto, nonageſimoquinto. Nec omittenda eſt quæſtio, De fide hoſti ſeruanda in bello, ſicut determinat præfatus author. *Articulo primo, tertii tractatus, in gloſſa, ſuper verbo, Imperii, folio nonageſimooctauo.* Quia Principis Imperio bella non ſolum geruntur, ſed etiam reſpublicæ adminiſtrantur, & plurima ex eius Imperio dependent, ſicut in corpore humano a capite ipſius corporis gubernationes & variæ mutationes perficiuntur, &c. Non alienum à propoſito videbitur, ſi quæ non peregrinæ, nec inſolentes quæſtiones, ſed cognitu perneceſſe, huic materiæ ſaltem remiſſiue inſerantur, quarum determinationes ex diuerſis authoribus collectas, ſparſim adiunximus, ſequuti vulgares tractatus, tum etiam quæ abundè tractat clariſſimus doctiſſimuſque Iuriſconſultus Dominus Ioannes de terra Rubea, in inſigni ſuo Tractatu, contra rebelles ſuorum Regum, quem videre tempore & loco, prout opportunius fuerit, ex vſu lectori reliquimus. Quæ vero varia argumenta occurrunt perſonam Principis, eiuſque officium reſpicientia, ea placet ordine conuenienti conſcripta hîc annotare, vt volenti plura ſparſim coniungere, via aperta ſit. Itaque hoc modo auſpicamur præfixo titulo PRINCIPIS ſemel, ne ſæpius opus ſit repetere:

Vnde

Digitized by Google

30 Vnde dictus, PRINCEPS, id eſt primum caput, iuxta Dominum Iſidorum in Etymolo-
gicis. Principes dicuntur. qui principantur cogitationibus, iuxta Gregorium ſuper Iobum,
capite duodecimo. Effundet deſpectiones ſuper Principes. Et Princeps etiam dicitur, quaſi
primum locum capiens, ſecundum gloſſam *in canone, Fundamenta, § proinde, de electione,*
libr 6. & Dominum Lucam de Penna, Iuriſconſultum clariſſimum, *Cod de principibus agē-*
tium in rebus, libro 12. *& gloſſam in Clementina, Præſenti, de Baptiſmo, & eius effectu, in*
verb. Regum, circa medium.

Deus Terrenus ſiue Deus in terris appellatur, habetur, & eſt, *Pſalm. octuageſimoprimo.*
31 Ego dixi, Vos dij eſtis, & filij veſtri filij excelſi omnes. facit *textus in Authē. de conſulibus,*
collatione quarta. Clariſſimus vtriuſque Doctor, Dominus Ioannes de terra Rubea, in
ſuo inſigni opere, contra rebelles ſuorum Regum, *in textu articulo tertio, tertii tractatus,*
folio nonageſimo tertio, miniſter Dei in terris, ſecundum Doctores, *in canon licet, de foro*
competenti.

32 Iudex delegatus Dei eſt, & ordinarius hominum & veritatis, Baldus *in titulo de pace*
Conſtantiæ, in principio. Huius etiam meminit Dominus Nicolaus Boërius in ſuo inſigni
tractatu de ordine graduum vtriuſque fori, *fol.* 77. *num.* 15.

Principes miniſtri Dei in terris ſunt, Paul. 13. *ad Rom.* eſt enim miniſter Dei.

33 Poſt Deum eſt, *c. Si Papa,* 40. *diſtinct.* Salus enim ſubiectorum poſt Deum ex Principis
34 incolumitate propenſius pendet. Ioannes de terra Rubea contra rebel. ſuorum regum, *in*
gloſſ. ſuper verbo, deſerere.

Verus imago Dei, iactatus eſt vulgo Græcis vſitatiſſimus verſiculus ſic interpretatus,
35 Princeps eſt viuum Simulachrum Dei. Ioan. de terra Rubea in ſuo opere contra rebel. ſuo-
rum regum, *art* 32. *tractat. in gloſſ in verb. Tyrannus crudelis.*

36 Tyrannus, imago diaboli. Huius meminit & ſcribit Ariſtot. *Polit. lib.* 7. *c.* 17. & Luc. de
Penna, *in l. militaribus, colum.* 1. *&* 2. *de decur. lib.* 10. *C. vbi dicunt:* quod Tyrannus eſt, qui
violenta dominatione populum premit: qui nihil actum putat, niſi leges euacuet, & popu-
lum deuoret in ſeruitute: verus autem Princeps pro legibus & libertate populi pugnat. Eſt
enim Princeps verus, imago Dei. Tyrannus eſt aduerſariæ fortitudinis: & luciferariæ pra-
PRINCEP uitatis imago. Origo Tyranni iniquitas eſt: & de radice mala, peſtifera pullulat arbor, ſe-
curi qualibet incidenda: caput Tyranni eſt imago diaboli, &c Ioannes de Terra Rubea, *art.*
tract. & gloſſ. præallegatis.

37 Legatus Vicarius, locum tenens Dei eſt, omnis poteſtas à Deo eſt. *Paul.* 13. *Rom.* & con-
ſequenter dicitur miſſus à Deo, iuxta illud 1. *Petr.* 2. *cap.* Eſtote ſubiecti, &c. tanquam ab
eo miſſis, debent enim dominum ſuum ſuperiorem diligere quilibet, tanquam vicarium ſi-
ue legatum Dei, ſicut dicitur: quod quilibet ſubditus debet amare ſuum epiſcopum: tan-
quam Dei legatum, vt habetur *c. Sint pariter,* 6. *d.* 1. Et ſuperiorem ſuum dominum in tem-
poralibus: qui eſt Deus in terris: vt notatur gloſſa *in l. Iubemus, C. de ſacroſanct. Eccleſ.* id
eſt & locum tenens Dei in terris: quia omnis poteſtas à Deo eſt vti diximus. Ita Ioann. de
terra Rubea *in d. ſuo tract. in text. art.* 3. *tertii tract. fol* 53.

38 Illiteratus, imago Leonis, atteſtante gloſſa, *Super verb. Conſilio ſcientium leges, circa me-*
dium, ad art 3 *primi tractatus.* D. Ioann. de terra Rubea contra Rebel. ſuor. Regum Quid
enim (ait) aliud eſt Princeps illiteratus. quam imago leonis ceteris feris imperantis? &c.
quem lector per ocium videbit.

Lex animata eſt in terris. *text. in Authent colla.* 4 *de conſulibus, in fine iuncta gloſſ in*
39 *verb legem animatum,* huic ſeruit vulgata lex, *Digna vox, C. de legib. & conſtitut. Princip. &*
l. Ex imperfecto. C. de teſtament. & l. Princeps, ff de legib. & ſenatuſconſ. & l. Ex imperfecto,
ff. de legat 3.

40 Bonus & Rex bonus melior eſt, quam lex bona, *l. Præſenti, C. de his qui ad eccleſ confug.*
vbi Bartol. notat illam l. ad quæſt. de qua conſueuerunt diſputare theologi: Quid ſit me-
lius. vel regi iuſto rege: vel iuſta l. ſcripta: & ibi videtur caſus: ſecundum eum in principio
illius l. quod eſt longe melius regi iuſto rege: qui in ſingulis cauſis iudicet ſecundum æqui-
tatem. quæ ſibi videbitur, & ſequitur eum Paul. de Caſt. ibi *in* 1. *not.* & Anton. Corſ. in tra-
ctat. de poteſt. & excell. regia, *quæſt.* 67. Ioan. de terra Rub contra rebel. ſuor. reg. *art* 3. *ter-*
tii tractat. in gloſſ. incip. Bonus Rex, quam videte. Non omittenda eſt ratio, qua inductus
Auguſtus Cæſar cogitans Imperium deponere, illud conſilio Maronis retinuit. Rogauit
enim Maronem an conferret priuato homini ſe in ſua Republ. Principem facere, tunc ille,

omnibus ferme (inquit) rempublicam occupantibus moleſtijs fuit ipſe Principatus, ſicut & ciuibus, quia neceſſe eſt propter odia multorum, aut iuſtitiam eorum magna ſuſpicione magnoque timore viuere, ſed ſi ciues iuſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile foret, ſi in eo vno omnis poteſtas eſſet: quare ſi iuſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues: dominari te, & tibi, & orbi conducet, beneuolentiam enim omnium, ita habes, vt Deum te, & adorent, & credant. Eius ſententiam ſecutus Cæſar, Principatum tenuit.

41 Cur dictus Angelus magni conſilij, quia ſecundum gloſſ. ordinariam eſt Deus contra quem nullum eſt concilium, vnde contra Dominum noſtrum Regem & eius magnum concilium, nullum parlamentum poteſt prætendere parem & æqualem authoritatem, aut poteſtatem: niſi quam eis nomine in loco ſui miniſtrandam dedit. Huius latius meminit, D. Nicolaus Boërius in ſuo tractatu, de ordine graduum vtriuſque fori, *folio 77.3. colum. numer. 16.* & ſecundum gloſſ. ſingul. & ibi Abb. *in Clem. 1. in verb. Regum, de Bap. & eius effectu.*

42 Sacri dicuntur Principes Iuſtinianus & ſacerdotes vocat, quia ſacra iura ſeruant, *§ Sacra Inſtit. de rerum diuiſi.* & ibi Angel. Aretin. *num 2. & l. Sacra. §. 1. iuncta ibidem gloſſa ff. eod. tit. de rer. diuiſ.* pro qua ſeruit text. *in l. finali, ff. vt in poſſeſſ. lega.* facit quod notatur *in c. Valentinianus, in gloſſ. fin. in verbo, ordinem, 63. diſtinct.*

43 Deum imitetur, iuxta illud quod ſcribitur in Authent. vt omnes obediant iudic. prouinc. *§. Arripiat, ad finem, & l. finali: C. de donat. inter vir. & vxor.* vbi expreſſe in fine dicitur, Quod Principes Deum imitari tenentur, & *l. Imperialis circa princip. C. de nupt.*

44 Per os Dei loquitur, gloſſa ſingularis in Authent. de hæredi. & falcid. in rubro, quæ dicit. Quod Princeps loquitur per os Dei, quicquid enim facit, illud Deo inſpirante facit, ita dicit Bald. *in c. 1. De no. foro fidel.* vbi etiam dicit quod non fallitur, neque fallit, *l. Vltima, C. de ponderato, & auri illati, lib. 10.* & idem Bald. *in c. 1. colum. 2.* Si de inueſt. inter domi. & vaſall. lis oriatur. Si leges diuinas vel dictamen rationis, fide illuminata ſequatur. Latius apud Dominum Nicolaum Boërium in ſuo tractatu, de origine graduum vtriuſque fori, *folio 77. verſo. num. 15.*

45 PRINCEPS Eſt ligatus dictamine rationis, quia eſt animal rationale politicum, hoc modo loquendi vtitur *Bald. in l. ſecunda, C. de ſeruit, & aqua.* Huius latius meminit D. Andr. Barbat. in ſuo tract. de præſtantia Cardinalium *4. quæſt. Baſilica, ſecunda partis, num. 5. in fine.*

46 Bono adminiſtratori ſimilis exiſtat. Huius abunde meminit, D. Ioann. de terra Rubea in gloſſa, ſuper verbo, Donatio, *art. 1. 1. tract. fol. 34.*

47 Non eſt ſolutus lege diuina. Ita tenet D. Martinus Laudenſis in ſuo quotidiano ac practicabili tractatu de Principibus, q. centeſimaſexta, vbi ait, licèt Princeps ſit ſolutus legibus, *l. Princeps. ff de legibus,* viuere tamen debet ſecundum leges, *l. Digna vox, C de legibus:* non tamen eſt ſolutus à lege diuina, neque à lege naturæ, neque à dictamine rationis, ſecundum Baldum in Repetitione *leg. Si aquam, Cod de ſeruit. & aqua* neque *à l. Contractus, c. 1.* & ibi Baldus de natura feudo.

48 Eſt ligatus, & ligatur lege quam condidit, & debet ſeruare legem quam fecit. Vide Alberic. plenè diſputantem ſecundum Theologos & Philoſophos, *in l. Princeps, ff. de legibus.*

49 Non ligatur ſua lege, *l. digna vox, C. de legibus,* D. Anton. de Roſellis in ſuo tractatu de Concilijs *colum. 4. num. 9. fol. 97.*

50 Sua lege non aſtringi Principem quomodo intelligatur? B. Thomas, *prima ſecunda, qu. 96.* dicit debere intelligi, ſcilicet quo ad vim coactiuam legis: non quo ad vim directiuam, vt in *c. Non licent 12. qu. 2.* iuncta gloſſa. Nam quoad vim directiuam legis, ita debent dirigi actiones Principis, ſicut aliorum, vnde textus, *in c. Iuſtum. 10. diſtinct.* dicit quod iuſtum eſt Principem legibus obtemperare ſuis, & legibus ſuis teneri. non quidem neceſſitate coactionis: quia agit mere libere: ſed neceſſitate immutabilitatis, & inuariabilitatis ordinis iuſtitiæ Dei. Vide D. Ioan. Bap. Caccialupi. in ſuo tractatu de Penſionibus, *30. qu. num. 46. colum. 2* poſt medium *fol. 208.*

51 Legem ſeruare non tenetur, Ioannes de terra Rubea, contra Rebel. ſuor. regum, in gloſſa, Super *verbo Donatio, colum. 4.* poſt medium, *fol 15. §. Sed & quod Principi placuit. Inſtit. de iure natu. gent. & ciuil. & l. Princeps, Digeſt. de legibus.*

Non

Digitized by Google

52 Non ſubeſt ſtatutis, & conſuetudinibus ſubditorum, niſi ratione naturali innitantur. Videte D. And. Tyraquellum de legibus Connubialibus. *gloſ. 6. char. 190. numeris 172. & 173.* qui diſtinctè eam materiam ad ſufficientiam examinat.

53 Non eſt ſubiectus legibus poſitiuis, tanquam poſitus ſuper legem, *l. Princeps, Digeſtis, de legibus*, D. Anto. de Roſellis in ſuo tractat. *de conſil. 1. colum. num. 3. fol. 115. l. digna vox, C. eod. tit. de legibus. facit l. Siquis in principio teſtamenti, ff. de lega. 3.* D. Troilus Maluetius in ſuo tracta. de Sortibus, 2 *colum. num. 26. fol. 144.*

54 Solus eſt legibus ſolutus *d. l. Princeps & d. l. digna vox, & d. l. Siquis in principio teſtam. & l. Ex imperfecto. ff. de legat. 3.* & ipſe ſolus mundi dominus dicitur, *l. deprecatio, ff. ad l. Rhodiam de iac. & l. Bene à Zenone, C. de quadrien. praeſcript. concor. textus, in c. In apibus. 7. qu. 1.* Reliqua hîc ſeruientia vide apud Dominum Petrum Antibolum in ſuo tractatu de muneribus, *colum. 1 num. 30. fol 16.*

55 Cum ſe profitetur legibus ligatum, debet formam proceſſus à iure introductam obſeruare, *l. digna vox, Cod. de legibus*, dum dicit, Digna vox eſt maieſtatem regnantis legibus alligatum ſe Principem profiteri, ſi ergo profitetur ſe legibus ligatum, formam proceſſus à iure introductam obſeruare debet & hoc videntur tenere nonnulli Doctores *in l. Principe legibus ff. de legibus*, ſi igitur hæc obſeruantia eſt in Papa, qui eſt ſupremus omnium, eſt ſuper omnia concilia, vt in *c. Significaſti, de elect. & in Caſare: vt in Clement. Paſtoralis, de re iudica.* multo magis in concilijs, & in quocunque alio inferiore iudicante. Huius prolixius meminit D. Anton. de Roſellis, in ſuo tractatu de Concilijs, *colum. 4.* ad medium, *num. 2. folio 82.*

56 De abſoluta poteſtate eſt legibus ſolutus, vt notant Doct. *in l. digna vox, C. de legibus, & in l. Princeps, Digeſtis, eod. de legibus, notatur in c. nulli, de ſenten. excom.* quia ipſe eſt ſupra iura, & nemo ſibijpſi imperare poteſt, *l. Penultima, ff. de arbi.* Plura de his videte apud D. Anto. de Roſellis in tract. de Concilijs, *colum. 1. num. 9. fol. 86.*

57 In dubio non videtur velle vti plenitudine poteſtatis: quomodo intelligitur? Quod ſanè intelligite niſi exprimat. Innocen. *in c. Innotuit, in 2. colum. de elect.* quod verum niſi cum clauſula ex certa ſcientia; *gloſſ. in verb. elegerint, in fine, in c. Ad hæc, de reſcript.* Huius meminit D. Ioan. Bertachin. in ſuo repertorio tertiæ partis, de litera P. 1. *colum. Sub verb. Princeps, folio 74.*

PRINCEPS

58 Principum materia, & quid poſſint, & quales eſſe debeant. Hæc habentur ad ſatietatem, cauſa hic euitandæ prolixitatis, apud clariſſimum Iureconſultum, D. Martinum Laudenſem in ſuo ſolenni, quotidiano ac practicabili tractatu, De principibus *foliis 104. & 105. & ſeq.*

59 Principum conditio miſerrima, & quodammodo ſeruilis, vt ſcribit Corſe. *de poteſta. & excel. reg. qu. 3. & 75.* Ioann. de terra Rub. contra rebell. ſuor. regum, *in gloſſ. ſuper verb. donatio, folio 16.*

60 Principum mores quales eſſe debeant: vide D. Anton. de Roſellis in ſuo tractatu legitimationum, *folio 91. num. 31. & poſt.*

61 Non eſt dominus morum, licet ſit dominus legum. Ita ponit D. And. Barbat. in ſuo tracta. De præſtant. Cardinal. *folio 48 colum. 3 poſt num. 8.*

62 A liberali, & ab auaro Principe quid ſperetur? Operæ pretium eſt hunc locum non præterire, cuius Ioannes de terra Rubea, quoque meminit in ſuo opere, contra Rebelles ſuorum Regum, *in gloſſa, Super verbo; In capacem, colum. 3. & 4. folio 39.* Ille ſiquidem Princeps qui vult præeſſe, omnibus viribus ſtudebit, vt quantum fieri poteſt, careat vitijs quam maxime prodigalitatis: & abundet qualificatis virtutibus: vt pulchre docet Domin. de ſanct. Gemi. *in can. Grandi de ſup. neg. prælat. libr. 6.* dicens: quod in Rege, Principe: ſeu eius locum tenente debet eſſe probitas: & ſecundum Archid. ibi, debet eſſe modeſtus, tenetur etiam eſſe circunſpectus erga ſubditos: quaſi debeat oculis plenus eſſe. Et hinc inde facta conſiderare, & inſiſtere circa ſubditorum vtilitatem: huic ſeruit *c. Scriptum, de elect.* Item deuotio & dilectio ſubditorum (ſecundum Pet. de Anchar.) debet eſſe iuſtus: neminem opprimendo: reddere vnicuique, quod ſuum eſt: Regna enim regentium eſt proprium facere iudicium & iuſtitiam: *c. Rex, 23. quæſtio. 5.* Cuius contrarium multi omnino fecerunt: multos ſuis exſpoliando rebus, & hoc quidem iniuſtè. Item, Princeps debet eſſe humanus; & non ſuperbus (quales nonnulli fuere) *l. finali, C. de donat. inter vir. & vxor.* Non etiam auarus; ſed largus; beneficus, & liberalis

Princeps;

Digitized by Google

Virtutem enim quæ iuſtitiæ mater eſt, vt habetur ex Bald. *in l. liberrimum, ff. de ſta. ho-*
mi. Principes pedibus non conculcent, iudices ſolliciti erunt, *l. Iudices, C. de digni. lib* 12 ad
vnguem obſeruari, quæ exclamat: Iudices in ſuo officio delinquentes, tanquam inter peſſi-
mos habitos remoueri debere. Audiant philoſophum dicentem: Amor, odium, & propriũ
commodum faciunt iudicem non cognoſcere verum. Memoriæ figant iudices auaritiæ
deditti: quod Iudas accepta pecunia à Iudæis, ipſum Chriſtum tradidit: horum meminit la-
tius D. M. Rauaudus in ſuo tractatu qui inſcribitur, ſpeculum Iudicum, *column. 2.* verſus
medium *num. 4. folio. 88.*
70 Neminem fallit, ita dicit Bald. *in c. 1. de no. for. fideli. per l. Vlt. C. de pondo. aur. lib.* 10 &
idem Bald. *in c. 1 col. 2,* ſi de inueſt. inter Do. & vaſallis oriat. *& l. Inter claras, C. de ſum.*
tri. & fid. cathol. quæ dicit inter alia: Nihil eſt enim quod lumine clariore præfulgeat, quã
recta fides in Principe, &c.
71 Ius priuati auferre poteſt pro bono pacis, exempli gratia, Princeps pro pace territorij
ſui habenda, poteſt caſtrum ſui ſubditi alteri concedere, quia in pace vertitur publica vti-
litas, propter quam poteſt auferre ius priuati, ita conſuluit Alexand. *conſilio 93. in princi-*
pio penultim. column. in 5. parte conſiliorum, & voluit Bart. *in l. Quecunque, in fine, Cod.*
de fide inſtru. & iur. haſt. fiscalis. li. 10. Innoc. & Io. And. *in c. 1. in noſtra. de iniur.* per illum
text. Et expreſſus Angel. *in lege Bene à Zenone, Cod. de quadri. præſcrip. & in l. Antiochen-*
ſium, ff. de priuileg. credi. & notat Bald. *in l. Conuentionum. ff. de pact. & in l. Quicunque,*
in vlt. colum. C. de ſer. fugi. & per eundem poſt antiquos, *in titulo De pace Conſtant. in verb.*
Priuilegia. Horum & meminit D. Corſetus Siculus, in ſuo tractatu de priuilegiis pacis, *co-*
lum. 2. folio 100. numer. 24.
Solus bona ciuitatis alienare poteſt, & non alius inferior, *l. Prohibere. § Plane. Digeſtis,*
72 *quod vi aut clam.* & vide gloſſ. *in l. Prima, Cod. de prædi. curia. libro* 10. & donata eccleſiæ
à Principe eo pacto vt non poſſint alienare in cauſa neceſſitatis, poſſunt tamen alienari
ſecundum Cynum, *in Authent. Hoc ius porrectum, C. de ſacroſanct. eccleſ.* & vide gloſ. & Do.
in c. Verum de condit. appoſ.
73 An ne tollat ius naturale, Reſpondetur quod Princeps non poteſt ſuper his, quæ ſunt de
PRINCEPS iure naturali aliquid tollere, vt quæ immutabilia manent. *§ Sed iura naturalia immuta-*
bilia, in principio Inſtitut. de iure nat. gent. & ciuili, ita vult gloſſa. *in c. cum vigeſimum, de*
offic. de l. & in l. Cum prætor. ff. de iudi. & ſi Princeps mandat contrarium iuri naturali, non
eſt ei parendum, *c. Non licet, 10. diſt.* ſecus ſi iuri poſitiuo, ſecundum Bald. *in c. Cum adeo de*
reſcrip. Sed quomodo Princeps tollat quandoque ius naturale? Videte apud D. Ioannem de
terra Rubea, in ſuo opere, contra rebelles ſuorum Regum, *artic. 4 primi tractatus* in gloſſ.
Super verbo, de ætate colum. tertia, in fine folio. 28.
Cum cauſa præſumitur auferre ius gentium, *l. libertas, ff. de ſta. ho.* quod amplè exami-
74 nat D. Anto. de Roſellis in ſuo tractat. de conciliis, *column. 2. & 3 num. 31. 32 33. fol. 69.*
Poteſt priuato auferre dominiũ rei ſuæ fauore Reipublicæ vel cõmunis vtilitatis, *l. Lu-*
75 *cius ff. de euict. & leg.* Item ſi verberatum, in fine, *Digeſt. ad legem Aquil.* tamen illud eſt
verum, dummodo ſoluat precium rei aut ſatisfaciat illi, cui eam aufert. *Feli. in can.* [illegible] *in*
eccleſiarum, colum. 23. de conſtit. per text. in l. venditor. §. conſtat. ff. contra præd. ibi ſatisfa-
ciat domino, hæc tractat. D. Anto. de Roſellis in ſuo tractatu de conſiliis, *column. 1 numer.*
15. folio 98
Malè à Iudæis tributa accipit, pro licentia mutuandi ad vſuras, & ſi ea de cauſa conce-
76 dit eis priuilegium in ciuitatibus ſuis quia incidit in pœnas, *Clem. 1. de vſur.* ſecundum Ioã.
de Lig. *in d. Clem. 1.* Hoc modo ſuſtinet D. Martinus Laudenſ. in ſuo diſertiſſimo tractat.
de Fiſco. *colum. 4. in fine. quæſt. 59. folio. 129.* Et D. Ambroſius de Vignate in ſuo tract. de
Vſuris, *ſuper can. Salubriter, colum. 4. num. 237 folio. 173.*
Et huius poteſtas circa ſubditorum bona, hanc materiam latè diſputat & examinat Ioã.
77 de terra Rub. contra rebel. ſuorum regum, *art. 10. tertii tractatus, in gl ſſ. Super verb. Ad in-*
tereſſe, colum. 1. & 2. folio. 99.
Principis omnia eſſe quomodo intelligendum? vide *l. Bene à Zenone. C. de quadrien. præ-*
78 *ſcript. & ibi gloſſa in verb. Omnia Principis, concordat text. in c. In apibus, 7. quæ. 1.* Ioan. de
terra Rubea in ſuo opere contra rebell. ſuorum Regum, *artic. 10 tertij tractatus. column. 2.*
folio. 99. Vbi dicit, quod omnia ſunt Principis non quo ad proprietatem, ſed ad maius do-
minium, imo dicit Arch. *in §. Quamuis, 23. q. 8.* ſolum quo ad iuriſdictionem generalem
& alleg.

& alleg.Specu. *in tit.de fer.§.quoniam,verſic.*23.queritur, vbi idem tenet, & D.Ioan. le Cirier.in tractat. de primogenitura,*colum.*3.*folio* 189. *num.*5.Reliqua videnda prolixius locis præallegatis.

79 Quæ Principi reſeruantur? Videbitis abunde Ioan.de terra Rubea contra rebelles ſuor. regum, *in gloſſ.proœ.ſuper verbo, Sepiuit,colum.*1. *&* 2.*folio*.2.

80 Indulgere poteſt multitudini. Ita tenet D. Marti. Laudenſis in ſuo tractatu de Principibus,*colum.*3 *quæſt.*112.*folio* 10 & propter multitudinem delinquentium Princeps facilius indulget,*c.Vt conſtitueretur*, 50.*diſt.* Alber. in *l.d.procedente,C.de dilat.* Ideo ſi populus eſt excommunicatus, debet facilius abſolui à papa, quam ſi vnus eſſet excommunicatus, vide not.*in l. Aut facta,ff.de pœnis.*

81 Non tenetur ordinem iudiciorum ſeruare, per Innoc.*in cap.de cauſis de re iudic.* & per Bald.*in l.finali,Cod.de legib.* quod intellige in ſummo pontifice ſeu papa, vel Imperatore, ſecus ſi in alio inferiore, niſi haberet ius regale, vel ex priuilegio, vel ex conſuetudine, cuius initij non ſit memoria. Abb.*in Clem.Sæpe,de verbo,ſignif. & in can.finali, de hære.lib.*6. facit quod no.Bald. & Ang.*in l.*1 *ff.de feriis*, facit etiam *l.Hoc iure,§.ductus aquæ.ff.de aqua quoti. & æſti. & cap.Super.quibuſdam. §.præterea,de verbo.ſignif.* facit finaliter quod notat Alber. *in l.Princeps,Dig.de legibus,* & D.Mart.Laudenſ.in ſuo tracta.de Principibus, *colum* 2.*quæſt.*92.*folio* 106.

82 Poteſt iudicare inſpecta veritate. Eſto quod alias ordo iudiciarius ſeruatus non ſit *capi. Ad petitionem* in fine, de accuſatio. Adde quod non valet ſtatutum tollens facultatem veritatis, de hac clauſula vide per D Angel. *in §.In bonæ fidei*, circa finem, *Inſtitut.de actionibus*, hæc & alia ſimilia declarat D. Catal. de Boncompagnis in ſuo tracta.de ſyndicatu,*column.*2. *num.*63.*folio*.118.

83 Poteſt iudicare ſecundum veram & iuſtam conſcientiam ſuam, licèt alij inferiores ſecũdum allegata, & probata. Bart. *in l.*1.*C.vt quæ de aduo.* caueat tamen Princeps ne ſua conſcientia ſit male informata,*c.*1.*de re iudic.li.*6. Ita declarat D.Mart.Laudenſ.in ſuo tract.de principibus,*colum.*2.*q* 41 *folio* 105

PRINCEPS

84 Nemini gratiam concedere debet cum iniuria tertij, ita annotat D.Paul.Gril.in ſuo tractat.de relaxat. Carceratorum,*colum.*1.*num.*2.*folio* 231. dicens quod Princeps faciens gratiam alicui, cenſetur illam impartiri ſine iniuria, & præiudicio tertij non enim videtur eſſe æquum quod faciendo gratiam vni, velit inferre præiudicium alteri: quia ſemper iſta conditio ſubintelligitur, ſine præiudicio iuris alieni, *l.Et ſi ſine§ ſed quod Papinianus, ff.de mini.l. Quod ſi minor §.Scæuola,eo.titu.*

85 Quando non diſpenſat? Vide Ioan.de terra Rubea, contra rebel.ſuorum regum, *art.*10. *tertii tractatus* 3 *colum.circa medium* 119. vbi ait, Porro Papa, Rex, aut Monarcha alius (quominus infideles, & impij huiuſmodi pœnitentiam peragant, & læſis damna & intereſſe, &c. reſtituant) nullo modo poterit diſpenſare, vt *c.Cum tu,de vſur.c.Si quid inueniſti*, 14.*q.*5. *& c. multi, & c. Si res* 2. *quæſtio.*6. Quia non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, & c. ſecundum Aug.

86 Sine cauſa diſpenſans peccat. Panorm.*in c.quum in cunctis in princip.colum.* 1 *in* 4. *notabili: de elect. & in can.de multa,colum.*4. ordine meo. Vbi dicit: Quod vbi non ſubeſt cauſa legitima diſpenſandi contra iuris communis regulas, non dicitur diſpenſatio, ſed potius diſſipatio. allegat gloſſam notabilem, quam ſuadet tenendam mente: quia tangit multa neceſſaria in materia diſpenſationis,*in can. Requiritis* 1. *quæſtione* 7 *in §. Niſi rigor.* Et quod male facere videatur Princeps diſpenſando cum ſubdito, & potius diſſipet, quàm diſpenſet, niſi interueniente vtilitate, neceſſitate, aut perſonæ cum qua diſpenſatur prærogatiua; quarum alteram neceſſe eſt in diſpenſatione legitima interuenire ad tutandum vtrumque, videlicet diſpenſatum, & diſpenſantem: amplè idem Panormit. & Doctor. *in dict. capit. multa column. quarta.* Ita ſuſtinet etiam D Ioan de tera Rubea in ſuo opere, contra rebel. ſuorum regum, *artic.*10.*tertij tracta.in gloſ.Super verbo, diſſipatio,colum.*1.*in fi.folio* 104.

87 An peccet cum dat licentiam duobus intrandi duellum? Maximè, vt ſatis demonſtrauimus ſupra, *Cap.*41.*de purgatione vulgari, & principio, De monomachia,ſiue duello* 100. *&* 101. *paginis* 8 *&* 11. *numeris*. Quare hoc loco omitto eadem aut ſimilia repetere; vide latius per D. Ioan. de Lignano, in ſuo tractat.*de duello,cap.*7.*folio* 291. per totum Capitulum.

Prin-

89 Principibus ſæculi datus eſt gladius ad vindictã malorum, laudem verò bonorum, *c. Solite*, de maiori, obed. §. *Item cum Dauid 2. q. 7.* Et D. Anto. de Roſellis in ſuo tractatu, De poteſtate Imperato. ac Papæ, *colum. 1. circa principium, folio 36. num. 1.* §. *Quod Chriſtus, & eſſe ſpiritualibus, gloſſ. in c. omnes Principes, de maior. & obed.*

90 Ad vindictam non ſit facilis, vt demonſtrat Ioan. de terra Rubea, contra rebell. ſuorum regum, *in gloſſa, ſuper verbo, Intromittere, folio 42.* Adde Ouidium in Ponto, ſi rectè memini.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox:
Quique dolet quoties cogitur eſſe ferox.

91 In puniendis delictis ſit prudens ac diligens, vt etiam teſtatur idem Ioannes de terra Rubea contra rebelles ſuorum regum, *artic. 10. tertij tractatus colum. 3. folio 100. in gloſſa. ſuper verbo. per negligentiam.*

92 Principes & reges delinquentes, Deum habent vindicem, ſeu vltorem, poſtquam non habent, quem timeant, *gloſſa. in c. Agite pœnitentiam, de pœnitent. diſtinct. 1.* & D. Martinus Laudenſ. in ſuo tractat. *De Principibus, colum. 4. q. 268. folio 108.*

93 Principem ſummè decet prudentia, Prudentia eſt propria virtus principis, *Ariſtot. 4. Polit. & Veget. in lib. de re militari* ait: Nullus eſt cui ſapientia magis cõueniat quam Principi, & Philoſophus *in lib. Ethic.* ſcribit, Rex erga ſubditos ſe habere debet, ſicut paſtor ad oues: & alibi idem Philoſopus, homo maximè ſapiens, maximè felix eſt. Ad quod alludit Iuuenalis dicens, Nemo malus felix: his adde quod D. Ambroſius præclarè dicit, malorum regnum magis nocet regnantibus, quam proſit: latius hanc materiam examinat, D. M. Rauaudi in tractatu ſuo, appellato *Speculum iudicum, colum. 1. & 2. numer. 64. folio 80.*

94 Debet habere omnia in ſcrinio pectoris, *l. Olim*, cum ibi notat. per Paul. de Caſtro *Cod. de teſtament. Canoniſta in c. 1. de conſtitut. in 6.* Intellige ſane quod Princeps debet habere omnia in ſcrinio pectoris, quo ad interpretationem *Gloſſa notabilis in c. præterea, 23 diſti:* non autem quod ſciat omnia iura propter ſapientes quos habet ad latus, *dict. cap. primo. de conſtitutio. lib. 6. Cynus in d. lege Omnium, C. de teſtament.* Sic ſummus pontifex dicitur etiam habere omnia iura in ſcrinio pectoris ſui, *c. 1. de conſtit. in 6. facit text. in Authentic. collat. 4. in fine.*

PRINCEPS

95 Bonus boni Senatus. Huius ſimulachrũ Thebani erexerant, vt conſtat Dialogiſmo hoc:

Effigies manibus truncæ ante altaria diuûm
Hic reſident, quarum lumine capta prior,
Signa poteſtatis ſummæ, ſanctique ſenatus
Thebanis fuerant iſta reperta viris.
Cur reſident? quod mente graues decet eſſe quietà
Iuridicos: animo nec variare leui.
Cur ſine ſunt manibus? capiant ne præmia, nec ſe
Pollicitis flecti, muneribúſve ſinant.
Cæcus at eſt Princeps, quod ſolis auribus, abſque
Affectu conſtans iuſſa Senatus agit.

96 Non magis debet conſiliariis carere, quàm membris ſui corporis, ſunt enim conſiliariis portiones ſuiipſius, *l. Quiſque, C. Ad l. Iul. Maieſtatis*, & dicuntur conſiliarij ibi ad cuncta regni negotia lumen præbere Principi: adhærent enim Principi, ſicut ſtellæ firmamento cæli ſecundum Baldum, *in l. Quum multæ. Cod. de bo.* quæ liber & velut ſplendor firmamenti fulgent, argum. *cap. Super ſpecula, de Magiſt.* Et ſolis radij dicuntur, *cap. multi, de pœnit. diſtinctione, 2.* Rex profectò ſibi perſuadere debet quantumcunque genuina fulgeat prudentia, adhuc ſeipſum ſibi ſatis non eſſe iuxta illud Platonicum. Nemo ſibi ſatis: eget omnis homo homine: nam ſi Princeps ex vna conſiliarij parte aut ex altera (quod in regno gerendum occurrerit) præcogitauerit: cuiuſlibet negotij dexter erit proculdubio exitus, iuxta illud Herodo. Fac omnia cum conſilio, & non pœnitebit: rei namque conſilio geſtæ, plerunque lætus eſt exitus. Quod enim à pluribus quæritur ſapientibus, facilius inuenitur, *c. de quibus. 70. diſtinction.* Et per ampliores homines perfectiſsima veritas reuelatur, *l. vltima ad fin. Cod. de fideicommiſ. c. Extra conſtientiam 63. diſtinctione*, integrum quippe eſt conſilium quod plurimorum, non vnius ſententia confirmatur, per text. *in c. Prudentiam, §. 1. de officio delegat.* Decere quippe Regem cõſiliis omnia

Digitized by Google

omnia prouidere, firmat Guiliel. Quadriga. Pariſianus præſul in oratione, quam habuit ad Ludou. xi. Francorum Regem. Et debent Principes ſuos habere conſiliarios non pro forma tantum, & ad oſtentationem, verum eorum conſilio præmaturo obtemperare: ſunt multi quippe Reges & Barones: (dicit D. Nicolaus Boerius in addit. ad Ioann. Montai. in tractat. *de authori. & præmi. fac. Magiſt. concilij*) qui conuocant conſiliarios: quorum conſilium nolunt ſequi. *vt no. gloſſ. in c. 1. & c. peruenit. diſtin.* 84. quemadmodũ fecit Roboam: qui perdidit regnum ſuum: quia noluit audire conſiliarios ſuos ſapientes (Regum intereſt vti conſilio) ſed conſilium iuuenum: & male ſibi contigit, iuxta illud, Conſilium iuuenum fecit Roboam egenum, de quo per gloſſam *in d. c. peruenit.* Horum recordatus eſt D. Ioannes de terrea Rubea, in ſuo opere, contra rebel. ſuorum regum, *art. 3. primi tractat. in gloſſ. Super verbo, Conſilio. ſcientium leges, colum. 3. & 4. folio 25.*

97 Poteſt fingere expreſſum, quod non eſt expreſſum, vide D. Andr. Tiraquellum, de legibus connubial. *gloſſa quinta, char. 176. numero 196 per c. Illa, de elect. & cap. 1. de transactionibus.*

98 Habet voluntatem pro ratione, *l. 1. ff. de conſtit. Princip.* D. Ioan. le Cirier in ſuo tractat. *de primogenitura colum. 1. ad finem fol.* 177. *num* 12.

99 Authoritatem tacitè præſtat, tametſi inferiores non poſſint vti magna authoritate, expreſſim voluit Innoc. *in cap. cum P. Tabellio.* & ibi poſt eum Baldus *columm. vltima. verſicul. Quæro, dictum eſt extra de fide inſtrum per text. in l. prima. §. omnia, Cod. de veter. enucle.*

100 An pupillo cauſam deleget? Vide D. Ioan. de terra Rubea, contra rebel. ſuorum regum. *artic. 4 primi tractatus. in gloſſ. Super verbo* 17. qui hanc materiam ibidem late examinat, *folio* 28.

101 Principibus, & ab eo miſſis, obediendum eſt, teſte D. Hugone in ſuo tractatu de officio quatuor Prælatorum *col. 1. num. folio* 34. & eis certe obediendum eſt ex præcepto Domini, ſicut eccleſiaſticis, *c. Solite, & c. Omnes, extra de maior. & obedi. & cap. Omnis anima, de cenſi. & procu.* vide Hoſtienſ. *in ſumma, de offic. ordina. §. quis poſsit conſtituere, ſub verbo, Principes.*

102 PRINCEPS. Principe diffidato cenſentur diffidati omnes eius complices, Baldus *in Repet. l. Si aquã. C. de ſeruit. & aqua.* Ita tenet D Martinus Laudenſ. in ſuo tractatu, *de confœderatione, pace & conuentionibus Principum, q. 51. colum. 2. foli.* 123.

103 In dubijs, & arduis, eſt conſulendus, ſi commode poteſt: quod ſi non poteſt conſuli, cõmodè eligenda eſt ſententia abſolutoria pro reo, vti declarat, D. Ioan. Baptiſta Caccialup. in ſuo ſolenni & vtili tractat. *de Transactionibus col. 2. nu. 9. folio* 192.

104 In præiudicium ſucceſſoris nihil facit. Ita ſuſtinet D. Ioan. de terra Rubea, contra rebel. ſuor. Regum, *in gloſſ. Super verbo, donatio facta. folio* 14. quem prolixitatis euitandæ cauſa videbitis in vtramque partem diſputantem, ac tandem concludentem.

105 Vbi, ibi Curia, Vbicunque eſt Romanus Pontifex, ibi dicitur eſſe Roma, *Innoc. in c. cum eccleſiaſtica. de excep. & c. Accuſatum, de Simo.* Et idem dicit Bald. *d. l. Sed & milites, §. Sed ignominia. ff de excuſat. tuto.*

106 Vnus, Præſentem materiam ampliſſime examinat D. Ioan. de terra Rube in ſuo opuſculo contra rebel. ſuor. Reg. *in gloſ. Super verbo, Vnus Rex. fol.* 50. Regi autem cõmodius poteſt per vnum, quam per plures: & negotia expediri per vnum, quam per plures, Alberic. poſt gloſ. in §. *Nouiſsime, in l. 2. ff. de orig. iur.* & ibi Bald. multitudo enim diſſentiens ſibi ipſi oneroſa eſt: & nihil habens honeſti, *in Authent. de referen §. penult. & in toto vniuerſo.* Vnus Deus omnium factor, & rector ſolus, teſte Philoſopho 12. *Metaphyſicorum,* & in diuina ſcriptura Dominus per *Ezechiel. cap* 37. dicit; Seruus meus Dauid rex erit ſuper eos: & paſtor erit vnus omnium illorum, *& Ioann. decimo capite.* Erit vnus paſtor, & vnum ouile. Nec bona eſt pluralitas Principum: vnus eſt ergo Princeps: teſte Philoſopho 2. *Politicor.* Politia (inquit) vnius optima eſt: paucorum etiam ſatis bona, ſed plurimorum perdifficile eſt, vt ſit bona, quia plures ad virtutis meritum peruenire difficile eſt, facit *c. in apibus. 7. quæſt. 1. in c. penult. 21. q. 2.* in originale ſubdit Hieron. in naui vnus gubernator, in domo priuata dominus, id eſt, Domi vnus: In quouis grandi exercitu ſignum expectatur vnum, vide D. Lucam de Penna, *in l. Seruum domini colum. 1. de delato. lib. 10. C.*

107 Non principant duo Principes in eodem loco, teſte *Ariſtot. 5. Polit.* dicente, quod non princi-

principant alicubi pater filius:nec cū maior & minor;ille & allegāt & ſequūtur Bal. & Iaſon de Mayno *in l. in ſuis. ff. de li. & poſtum.* & ibi Raphaël Cumanus tenet:quod imo filius Regis viuo patre non eſt propriè Rex. Latius D. Ioan. de terra Rubea, contra Rebel. ſuorum regum, *in gloſſ. Super verbo, rex iuuenis, art. 2. primi tractatus, colum. 1. folio 24.* & Doct. Martin. Laudenſ. in ſuo tractatu, *de Principibus, q. 18. 1. colum. folio* 105. dicens: Sicut ponere duos Principes eſt hæreticum; Ita ponere duos vicarios generales æqualis poteſtatis in terris, hæreticum videtur, vt per Hoſt. & Ioan. And, *in c. per venerabilem, & in c. Cauſamque, qui filii ſint legitimi.*

108 Pluralitas Principum mala, *Ariſtoteles 12. Metaphyſicorum* vbi concluditur, vnus ergo Princeps. Ioan. de terra Rubea, in ſuo opere contra rebell. ſuor. regum, *artic. primo, primi tractatus, folio 14. col. 3. verſ. circa medium.* Melius eſt rem publicam regi per vnum principem, quam per plures, ſicut vnus eſt Deus, & vnum eſt caput, inter cætera membra: & quia homines ſunt faciles ad diſſentiendum, vide Alberic. *in prima conſtit. Digeſtorum vet.* vbi plenè ponit.

109 Principum donare proprium, *c. 1. & ibi doct. de donat.* Ioan. And. *in c. Grandi, de ſup. neg. prælat. lib. 6.* Vnde dixit Dominus: Beatius eſt dare, quàm accipere, *c. Prædicator. 16. q. 1 & c. Cùm Marthæ, extra de celebrat. miſſar.* Vnde Martial. Coquus reprehendebat quendam qui totò die diſcurrebat per hoſpitia aliorum:

> *Scæuola tu comedis apud omnes, nullus apud te,*
> *Alterius ſiccas pocula, nemo tua.*
> *Aut tu redde vices, aut deſine velle vocari:*
> *Dedecus eſt ſemper ſumere, nilque dare.*

Gloſſa in verbo, Vt debere, in c. 1. extra, de donat. Sed poſſet hic interrogari, Vtrum donationes Principum maxime remuneratoriæ, poſſint poſtea reuocari aut modificari, quum diximus Principum donare proprium: huic quæſtioni negatiue reſpondendum eſt, quod nō, per Bald. *in l. Qui ſe patris, C. Vnde liberi.* Abbas, & alij ſcrib. *in c. 1. extra de prolat.* & iterum Baldus, *conſil. 327. Incip. Pridie conſului, 1. parte* vbi dicit, quod *l. Perfecta donatio, Co.*
PRINCEPS *de donat.* quæ ſub modo, habet locum tam in Principe, quam in aliis; tum quod firmior debet eſſe veritas in ore Principum, quodque turpe ſit Principem vacillare, iuxta illud Pſalmiſtæ. Quæ procedunt de ore meo, non faciam irrita, cum ſimilibus; de quibus Bald. dicto conſilio, & item Matthæus de Afflictis in *c. Vnico, de natur. feud.*

110 Nedum, ſed etiam ſummus Pontifex ligatur quo ad Deum, *Conſtitutione cap. Omnis vtriuſque ſexus, de pœniten. & remiſſ.* Ioannes Andr. *in cap. ſignificaſti de foro competen.*

111 Non eſt Dominus rerum ſingularium perſonarum, niſi quo ad protectionem, & iuriſdictionē, gloſſa approbata *in l. Bene à Zenone, C. de quadr. præſcri.* nec Princeps ſine iuſta cauſa poteſt priuare aliquem dominio rerum ſuarum, Innoc. & Ioan. Andr. *in c. Quæ in eccleſiarum, de conſtit. & notatur in l. finali. Cod. ſi contra ius vel vtili. public. & in prima Rubrica, ff. de vete. & in l. 1. §. per hanc, ff. de rei vendic.* per Bart. Ita tenet etiam D. Martin. Laudenſ. in ſuo tract. *de Princip. colum. 2. in fine, q. 47. folio* 105.

112 Non debet dare officium ei, qui ſemel deliquit in officio, *lege, Si aliquid, Cod de ſuſcep.* Ita tenet Doctor. Martin. Laudenſis in ſuo tract. *de Princip. colum. 3. quæſtione* 351. *folio* 109.

113 Regulariter vtitur iure cōmuni, niſi in caſibus à iure expreſſis. Bald. *in l. Et in legatis. C. ad l. falcid.* nam licèt Princeps ſit ſolutus legibus, tamen vult viuere ſecundum leges, *l. digna vox, Cod. de legibus,* quod tene fixum. Ita voluit Dominus Martin, Laudenſ, in ſuo tractat *de Principibus colum. 4. queſt. 344. folio* 109.

114 Debet permittere, vt damnati ad mortem ſuſcipiant pœnitentiam, & euchariſtiam, *Clement. 1. de pœnitent.* ita dicit D. Martin. Laudenſ. in ſuo tractat. *de Princip. col. 1. q.* 370. *folio* 110. Itaque ſatis patere arbitror, quid dicendum ſit de Iudicibus illis, qui olim (ſicut & mea ætate fieri vidi, quod tamen mox mutatum eſt) ſolebant damnatis ad mortem recuſare euchariſtiæ exhibitionem, ſed tantum permittebant vt loco euchariſtiæ publice vbi ſumeretur ſupplicium, à carnifice panis daretur in ſignum euchariſtiæ, & deinde præbebatur hauſtus vini pro refocillatione, his factis executionem pœnæ fieri obſeruabant.

115 Qui pandit literas Principis tenetur crimine falſi, *l. Titio,* & ibi Bartolus, *ff. ad munici-*

Digitized by Google

pales quod etiam D. Martino Laudenſi placuit in ſuo tractatu, *De Principibus, colum. 3. ad initium q. 392. folio* 110.

116 A ſententia lata ſecundum conſilium Principis poteſt appellari. Vide Bart. *in le. 1. ff. de appel.* quemadmodum etiam ponit D. Martin. Laudenſ. in præallegato ſuo tractat. *de principibus, colum. 4. q. 415. folio* 110.

117 Ad principem etiam de iure ciuili poteſt appellare ſcholaris, omiſſo medio, Bal. *in Authent. Habita, C. ne filius pro patre,* cui etiam aſſentit D. Martin. Laudenſ. in ſuo frequenter per me citato tractatu, *de Principibus, colum. 4. folio* 110.

118 Talis præſumitur intentio Principis, qualis legis ſcriptæ, & naturalis rationis, teſte Bald. *in c. primo.* Apud quem cautio fienda eſt, huius meminit D. Martin. Laudenſis in ſuo ante allegato tractatu, *de principibus, colum. 4. q. 480.*

119 Non valet Principis conſtitutio, quod Iuſtitia denegetur, ſecundum Angel. in *l. Si non ſpeciali, C. de Teſtament.* quia eſt contra ius naturale, atteſtante Innoc. *in c. Quæ in eccleſiarum, de conſtit.* & D. Martin. Laud. in ſuo tractatu *de Principibus, colum. 4. fol. 111. q. 495.* Sub iuſto Principe, aut Domino viuere ſumma libertas eſt, Ang. ita ſentiēte, *in l. 1. ad finem, ff. de ſeruit. vrbano prædio.* huic nec diſſentit D. Martin. Laudenſ. in d. ſuo tractatu. *de principibus, colum. 1. q. 510. folio 112.*

120 Qui non ſeruant mandata Principis, debent excommunicari, aut aliter extraordinarie puniri, gloſſa, & doctor. *in proœ. decretalis*, & D. Martin. Laudēſ. in præcitato tract. *de Principibus, colum. 1. in fine quæſt. 525. folio 112.*

121 PRINCEPS Non omne quod licet Principi, aut ſummo Pontifici decet eum facere, quia omni in re ponderandum eſt, quid deceat & expediat, *cap. Magnæ,* de voto & voti redempt. & ibi Doctor. & D. Martin. Laudenſis in præallegato tract. de Principibus, *columna 3. quæſt. 547. folio. 112.*

122 Imo nec Summus pontifex poteſt ſine cauſa mandare alicui, aut etiam laico, vt det rem alteri, videte Innoc. *in c. 1. Inquiſitioni, de ſentent. excommunicat.* D. Martin. Laudenſis in prædicto tractatu, *de Principibus, colum. 3. q. 549. folio. 112.*

123 Proditorem Principis tenemur, & debemus manifeſtare, *l. Metrodorum, ff. de pœnis,* & Andr. de Iſernia *in c. 1. §. 1.* quæ fuit prima cauſa benefic. amitten.

124 Si iracundia motus ſine cauſæ cognitione, aliquid rationabile, vel crudeles vindictas mandauerit contra ſubditos, debet deferri executio vſque ad triginta dies, vt interim ceſſet iracundia principis, text. notat. in *l. Si vendicari. C. de pœnis,* qui textus eſt aureis literis pingendus, teſte Catone idem clarius patet.

Iratus de re quauis diſcernere noli;
Impedit ira animum ne poſſit cernere verum.

Addi poteſt illud Horatianum.

Ira furor breuis eſt; animum rege, qui niſi paret,
Imperat, hunc frenis, hunc tu compeſce catena.

Neque expedit quod Princeps ſolito & vſurpato more dicat, *Ita volumus: quia Volumus,* totum deſtruit, & ad præcipitium ducit.

125 EPITHETA BONI PRINCIPIS ex Iulio Polluce deſumpta.

Rex pater eſſe ſuis debet placiduſque, benignus,
Mitis, & humanus, manſuetus, prouidus, æquus,
Magnanimus, liber, nec lucri turpis auarus,
Non ſinet affectus dominari ſed rationis;
Omnia conſilio peraget, nec ſpurca voluptas
Principis egregium pectus violabit honeſti.
Præterea iuſtus, prudens, fortiſque, modeſtus,
Iudicij exacti contemplatorque futuri.
Sollicitè populi commiſſa negotia curet.
Vindictæ fugiens, & plurima diſſimulabit.
Qui tenet imperium leuis: lollator, & audax.
Sed qui bellandi cauſam non præbeat vlli.

Pacis.

Pacis amans ſemper, pacis defenſor, & author,
Defendet miſeros, caſtigabitque rebelles.
Corriget, & mores populi, vitiique recidet
Semina conſtituens legum monumenta bonarum.
Principis haeque refert meminiſſe vocabula ſemper,
Vt ſciat imperium cum maieſtate tueri.

Antequam huic capiti finem imponam, addam ſequentes adhuc quæſtiones; nempe,

126 An belli authores ad intereſſe teneantur? Hanc qu. non exiguam tractat D. Ioann. de terra Rubea contra rebelles ſuorum regum, *artic. 10. tertii tractatus, in gloſſ. ſuper verbo, ad intereſſe, fol. 58.* allegans Ioan. de Anan. *in c. præſentium, de cleric. percuſ.* & Doctores, vbi dicunt:

127 Quod authores belli tenentur de homicidijs ac alijs damnis in bello occurrentibus, damna & intereſſe paſsis: Panor. *in c. Sicut, colum. penul. de iureiurand. & colum. vltima,* ibidem poſt Innoc. vt Bald. *in 6. qu.* dicit:

128 Quod ſinguli armigeri ſpoliati per hoſtes iniuſtè bellantes, contra ipſos vi bonorum raptorum agere poſſunt; aut Princeps eos vocans, ante tamē ſatisfactionem eidem per ſpoliatos ceſsione facta, *l. penultima & finali, C. mandati.* Aſſumptum præmiſſum bene adiuuare in argumentum videtur ſingulare dictum Innoc. *in c. Sicut dignum, extra, de homicidio:* vbi dicit,

129 Quod ſi aliquis teſtis dicit falſum teſtimonium, non ſolum tenetur de falſo teſtimonio in foro contentioſo, verum etiam de omni damno contingente ex illo: & per conſequens, de delicto & omni exitu ipſius delicti, vt volunt *gloſ. in c. Presbyterum ext. de homicid. & in c. Imputari, de regul. iuris, lib. 6.* Reliqua videat locis præallegatis diligens lector. Videat preterea tractatum exquiſitiſsimum doctoris D. Martini Garrati Laudenſis, *de bello & eius effectu.* Item tractatum *de Bello & bellatoribus,* D. Ioan. Lupi Segobienſis Hiſpani. Ad quos recurrat pius lector pro deciſione quæſtionum in bello occurrentium, quæ infinitæ ſunt, & mirum in modū animaduertendæ ac ponderandæ, tam in foro fori, quam in foro poli, ſeu conſcientiæ.

Hieremia 46. { Diuitiæ, Corpora & Animæ } perduntur bellorum tempore. 130

Belli euentus dubius eſt ac varius, & nūc hunc, nunc illum conſumit gladius, 1. *Regum* 2. 131

Bellum reipublicæ pernicies. 132

Diſsipa qui bella volunt. 133

134 Remiſsio an facienda propter { Bellum, Peſtem, & Sterilitatem. } Huic materiæ conuenientia, multa ponunt D. Barthol. Chaſſan. ſuper Conſuetudines Burgundiæ, *tit. de Gabellis:* Nec non D. Nicolaus Boërius in ſuis deciſionibus aureis, *q 240. fol. 86. parte 2.* quos Doct. tempore opportuno videre lector poterit.

135 Nec obliuiſcendū cenſui, an bellum numeretur inter caſus fortuitos? reſpondendū maximè, vt ad amuſſim declarat & decidit Dominus Nicolaus Boërius in ſuis deciſionibus aureis, *quæſtio. 249. num. 3. fol. 86. parte 2.* quem ad longum videre lector nequaquam grauabitur.

136 Plures termini ſynonymi in iure repetiuntur: { Bellum, Pugna, Prælium, atque Guerra: } { qui (quamuis voce differant) idem tamen reipſa ſignificant: licèt ſint nonnulli qui differre dicant & ſuſtineant. } Quemadmodum horum meminit D. Ioannes de terra Rubea, vir ingentis memoriæ, in ſuo inſigni atque ſingulari opere, contra rebelles ſuorum regum, *artic. 10. tertii tract. fol 96. 1. col.* poſt medium, quem vide.

Tanta immanitate peccandi defecerunt homines, vt tutius atque pacatius inter ſe beſtiæ viuerent: neque enim vnquam inter ſe leones aut inter ſe dracones, qualia homines bella geſſerunt.

137 Vinculum concordiæ diligit Deus. Auguſtin. 13. *De ciuitate Dei.*

138 Capitaneus belli ſiue guerræ, an poteſt dare ſecuritatē ſeu ſaluū conductū ex bānito? Huius q. meminit eximius D. Bart. *in l. Conuentionū ff de pact.* qui affirmatiuā amplectitur partē, quod Capitaneus poteſt dare ſecuritatē & ſaluumconductū ex bannito, vel alij hoſti. Quærit præterea præfatus D. Bar. in commentarijs ſuis ad dictam *l. Conuentionum,*

Vtrum Capitaneus belli, ſiue guerræ poſsit facere pacē? & breuiter putat, quod Capitaneus poteſt facere ſeu inducias indicere, iuxta *gloſſ. ibi in verbo paciſcuntur.* Item quod etiā poſſet facere pacem, ſi eſſet dominus belli ſeu exercitus, vt Princeps, rex & ſimiles, &c. Sed Capitaneus cui eſt ſimpliciter commiſſum ducere bellum ſeu exercitum, non poteſt facere pacem, niſi ſit ei ſpecialiter cōmiſſum: *vt l. mandato generali, ff. de procura:* 139

Guerra ſeu bellum, an probetur per inſtrumentum treugæ? Huius qu. mentionem facit præfatus D Bart. in *l. Legata, ff. de adimend. legat. nu.* 3. vbi hanc q. mouet, & decidit, affirmatiuam partem ſuſtinens, quem loco & tempore congruis lector videre & latius examinare poterit, cauſa hîc prolixitatis vitandæ. Si quis comparet, & conferat omnia bona belli cum malis ipſius belli: is verè inueniet, quod mala ex ipſo bello prouenientia, & in bello commiſſa, longe ſuperiorem locum obtinent, vt idem fatebitur, qui mala belli ordine recenſere velit, ſicut hoc melior ſequenti tabula, maxime vt enumeratione eorum malorum vnumquemque à bello dehorter, vt ad pacem perducam, cuius bona ineffabilia ſunt, vnde vere Virgilius ſcribit:

Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes.

quaſi dicat, belli mala infinita ſic rurſus pacis bona immenſa, propter quæ hæc expeti debet.

Mala ex bello prouenientia (vt nos longa experimenta malo noſtro docuerunt) hæc in genere recenſentur: vtpote ſine quibus bella neque inchoari, neque geri, neque perpetrari poſſunt; quamuis ea ſint vera incommoda, clades, calamitates, peſtes & ruinæ, in perniciem non ſolum Chriſtianorum, ſed etiam omnium mortalium: vt

- Blaſphemiæ,
- Sortilegia,
- Diuinationes,
- Cum dæmonibus inita fœdera.
- Simoniæ,
- Hæreſes,
- Apoſtaſia,
- Furta,
- Sacrilegia,
- Adulteria,
- Inceſtus,
- Homicidia,
- Latrocinia,
- Rapinæ,
- Incendia,
- Monetarum adulterationes,
- Monopolia,
- Falſa quælibet.
- Defloratione*s*,
- Stupra,
- Sodomitica,
- Mutilationes,
- Iniuriæ,
- Aſſaſinationes,
- Agrorum populationes,
- Villarum deuaſtationes,
- Oppidorum & vrbium deſolationes,
- Innocentium ſtrages,
- Filij patribus orbati,
- Viris matres orbatæ,
- Euerſiones ararum, templorum, & ædium,
- Sacra prophanaque omnia diruta,
- Clades,
- Peſtes;
- Aliaque id genus violata iura ſileamus, quæ fari horret animus, nullum poſt ſe bellum, vbi geſtum eſt, virtutis, pietatiſve, aut Chriſtianæ religionis veſtigium relinquit; ſed ſilueſcere illic videas, efferarique protinus humanos animos, &c. Nonnullorũ prædictorum malorum meminit Frater Dominicus Soto Segobienſis Theologus, Ordinis Prædicatorum, Cæſar. Maieſt. quondam à ſacris confeſſionibus in ſuis Commentarijs, *in epi. D. Pauli ad Rom. c.* 12. *pag.* 143. *col.* 1. vnde vere quidam Poëta ſic cecinit:

Bella necant homines, ſternunt ſine honoribus aras;
Vrbis & agrorum depopulantur opes;
Ah pereat tanti fuerit qui criminis auctor,
Triſtiaque humanas tinxit ad arma manus.

In

EPITOME DE BELLO.

IN vltimæ editionis perſectæ Anno Domini 1570. *cap. 82. de Bello, pag. 213. verſ. 2. col. 2. ſcripſi*, quod de bello melius eſſet pauca dicere, quam imprudenter ſine fructu multa effutire, quod quidē verum eſt, & maximè tēpore pacis. Quis enim deſiderat mala bellorū audire, quum bonis pacis gaudere, vti & frui liceat? Equidem fore ſperabā, quādo hos commentarios ab initio meditabar, quod tempora pacata nobis naturæque poſteritati Deus largiretur, quare de bello & huius Lernæis facibus, quā pauciſſima attingere propoſueram. Quoniam autem lōge prēter ſpē accidit, quod apud nos proh dolor, bellum bello aptiſſimū fuit, & vt anſa anſam (quod dicitur vulgo) trahit, ita vnum bellū protraxit alterum per ſpacium 10. annorum, vt necdum finis ſit. Idcirco hoc caput multis locis auxi, & in calce addere deliberaui hanc breuē de bello Epitomen, in qua quaſi in ſpeculo benigus Lector paucis cernere, citoq; perluſtrare poſſit, quid bellum, quæ habeat genera, ſpecies, differētias, adiacentia, tū cauſas varias, à quibus fiat, & quibus verè geratur, vt illis omnibus cognitis facilius iura belli intelligātur, quæ in hoc capite potiſſimū explicaui, ſeruans inſtitutū. Eſt autem bellū fortis & violenta impulſio, vel inuaſio armis, & inſtrumētis machinata cum integro, ac increſcēte animi ardore, ac furore ſpeciē nobilitatis habēte, cauſa victoriæ & ſuperandi partē aduerſam: ſic bellū dictū videtur à *Belo* Rege, qui primus amicos tanquā aduerſarios violenter, & armis non ſine furore inuaſit: vel à *duello*, quod eſt in Adamica lingua *duen ende bellen*, hoc eſt, fortiter impellere, & cū furore agitare, ac malis plurimis vexare: fit autem illud bifariam ratione animæ, & corporis. Anima namq; ſibi aduerſariū habet malum ſpiritum, à quo valde in ſtatu ſuo impellitur, & violenter truditur & ſine ratione agitatur: imo pluribus malis torquetur, & hoc eſt ſpirituale bellum, de quo in vita S. Iob manifeſtum exemplum habemus. Inde in ipſis Anachoretis, vt vitæ Patrum teſtantur. De hoc bello licet videre librum *Eraſmi de milite Chriſtiano enchiridiō*. Hoc thema pertinet ad Theologos: quorū tractationi rem prēſentem relinquo. Corpus quidē animatum etiam ſentit ſibi aduerſarium aliud corpus animatum, vt homo hominem offendit, à quo impetitur, inuaditur, agitatur & multifariā cruciatur, imo & necatur. Hoc eſt autē bellum corporale, quod aliàs ſeculare dicitur, de quo in præſenti agimus, quum autem habet vnum aliquis aduerſariū, cum quo contendat, pugnet, & armis certet, eſt duellum, vel monomachia, vel pugna inter duos, tale fuit bellum geſtum inter Cain & Abel, niſi quod Abel ceſſiſſe fratri proditione agenti videtur: de hoc duello licito & illicito Alciatus, & multi alij I. C. & ego ſupra in capite 41. *De purgatione vulgari*, & principio, *De monomachia, ſiue de duello* ſcripſi. Rurſus vnus aliquis habet duos, tres pluréſve aduerſarios, cōtra quos ferro & armis decertat, quale bellum fuit Sampſonis contra Philiſtæos: Herculis contra cohortes Pygmæorum: & is, de quo Dauid ait: *Numquid vnus mille, & duo decem millia fugauerunt.* Huius belli non eſt certa alia appellatio ſiue nomēclatura, quam communis. Inde eſt, quum plures contendunt ferro, & armis cōtra plures, vt aduerſarios, & hoſtes, ac hos ęquales, vel inæquales: tale certamen quoq; bellum cōmuniter, & vulgo vocatur, in hoc bello primo eſt impetus, nec hic ſolūmodo, ſed etiam violentia, ac mox ira, vel iræ exacerbatio, non contra quoſuis, niſi cōtra hoſtes cū impreſſione furioſa cauſa vincendi: qua de cauſa bellū habet impetū, & hunc cōtrarium, nempe vnius contra alterū: vel cōtra plures: aut pluriū contra vnum, aut plures, quos hoſtes dicimus. Vnde patet varietas belli prima. Mox altera varietas cōſiſtit in modo belli, nam impetus fit vel in terra, vel in mari, vel aquis: in terra autē geriturvel peditibus, vnde pedeſtre bellū; vel equitibus, vnde equeſtre bellū: in mari vero vel aquis geritur claſſe & nauibus, vnde nauale bellum: ſic ſunt tria genera bellorū; vnum pedeſtre bellū, alterum equeſtre, tertiū nauale. Pedeſtre bellū requirit notitiā peditum, vt pugnatorū, tum armorū & inſtrumentorum deditibus vtiliū, & neceſſariorum: tum terræ & locorum omnium, in quibus pedites ſunt, per quæ proficiſci debent, in quibus morari, caſtra metari, & in quibus pugnare opus erit; idq; tam ratione, & reſpectu peditū amicorū, quam hoſtiliū: ea de cauſa in ſequēti capite late exponimus, quæ huc faciunt. Equeſtre bellū parem, vel maiorē adhuc noticiā virorum equeſtriū, equorum curruū armorum, & inſtrumētorū equeſtrium, idq; locorum ratione vtriuſq; partis bellantis. Nauale bellū requirit noticiā militum maritimorum, nautarum, nauium, armorū, & inſtrumētorum naualiū, maris, & aquarum omnis generis, littorū, riparum, ararū, inſularum, ſcopulorū & ſimilium. Tertio, Impetus belli primus impulſus fit vel à cauſa interna in militibus, vt voluntate vires oſtentandi, vlciſcendi, hoſtes ſuperandi, vel cupiditati gloriæ, vel ſimili affectu ſatisfaciendi. Vnde fit bellum voluntariū: aut à cauſa externa impetus procedit, vt ſtipēdio, muneribus, commercio, aut ſimili obligatione, ſic fit bellum mercenarium. Quēadmodum de impetu, nimirum prima forma belli diximus: ita nūc de forti violentia altera belli parte dicendū eſt. Conſiſtit autē fortis violentia in bona diſpoſitione animorum,

Digitized by Google

morum,corporum,armorum,inſtrumentorum,locorum. in numero militum æquipollentium hoſti,vel ſuperiorum,vel inferiorum.Porro bona diſpoſitio animorum eſt in concordia pugnandi , hoc eſt concordi voluntate tam imperãtium, quam parentiũ pugnandi contra hoſtes.Hac de cauſa imperator,rex.legatus,tribuni,cẽturiones,decuriones, ac milites nihil diuerſum, & de quo nõ prius bene cõſenſerint,aut in tẽpore nõ bene cõuenire queãt, edictis,ſignis,impetu,aut alio modo pręcipiet.Diſparibus bobus nunquã bene trahitur currus. Inde animorũ bona diſpoſitio in ſcientia pugnandi verſatur,in qua officiarij præibunt, & milites ad ſigna obſequentur edocti arte,vſu,inſpectione,& imitationis prõptitudine: Scientia enim rei nutrit animi fortitudinẽ.Tertio:bona animorũ diſpoſitio verſatur in potentia pugnandi,quod Dux & miles non eſt animo timidus,non puſillanimus, non lãguidus non delirus aut demẽs,non ſollicitus de vxore, de liberis,de ſarcinis, & ſimilibus,non ad alia animo occupatus quã ad hoſtis inuaſionẽ, & ſuperationẽ. Nam qui talis non eſt, vt ineptus rei militari abdicetur:ſit igitur animo potenti,magno,circũſpecto, & audaciſſimo,non tamen temerario,non ſtupido: imitetur Bellerophontem, qui vectus Pegaſo mõſtra Libyæ & Chimæram ſuperat:de ſarcinis ea ratio [illegible]catur,ne quid impedimenti, aut ſollicitudinis [illegible]dat militi , ſed potius ad pugandum incitet. Bona diſpoſitio corporũ conſideratur in militibus & horũ auxiliariis,ac equis , ſi habeant ſanitatem, robur, & agilitatem. Sanitas militaris procuratur ſi aër, & loca moræ,caſtrorum, & ſimilium ac hoſpitia ſalubria procurentur,tum cibus, & potus ſalubris,perprępfectũ annonæ,nõ nimius,nõ parcus, ſed moderatus:deinde ſomnus etiã ſufficiẽs pręſtetur,ne vigilijsmaceratus deficiat in excubiis,lucubrationib. cuſtodiis,ſtationibus, vigiliis,pręſidiis, explorationib.atq;expeditionib.Quarto;exercitia diurna tẽpeſtiua iniungãtur præliandi,arma & veſtes reficiẽdi,itinera moderatè faciẽdi cũ armis vel ſine eis,luctãdi,gladiãdi,natãdi, &c.His quięs tribuatur cõueniens;poſtea corporis purgandi ſpacia cõcedantur advacuãdas fæces,vrinas,ſudores,ſordes & ſimilia, nec Veneri, aut amoribus nec vẽtri aut cõcupiſcentiis,nec gulæ, aut potibus:nec deſidiæ, aut contentioſæ ambitioni locus eſſe permittatur Equi requirunt ſtabulationem, paſtionem, aquationem,ſtrigilationẽ, exercitationẽ varii generis . Armorũ bona diſpoſitio reſpicit arma proportionata,armą ſufficiẽtia numero, arma valida. Catalogus armorum inſtrumentorumque bellicorum paratus eſſe debet præcipuis officiariis militum, ne tempore neceſſitatis ſit defectus. Locorũ bona diſpoſitio conſiſtit in profectu vel viis tritis; in proſpero aſpectu aeris & lucis cœli,ſolis, & planetarum,venti,pluuiarum,pulueris in occurrentiũ proſpectu:in munitionum,vel locorũ defenſorum conſpectu:in quę ipſe,vel hoſtis ſe recipiat tẽpore aduerſitatis,vt ſunt caſtra , caſtella , arces,turres, ſpeculæ,antra,cuniculi, & oppida. Profectus vel expeditio ſit per ſolida itinera,per æquabilia , per curta,per tuta.Solida excludunt paludes,foſſas,riuos , lacus , &c. Æquabilia itinera excludunt rupes,ſcopulos,ſaxa, montoſa, præcipitia,ſpecus, &c.Curta excludunt ambages,labyrinthos, ne miles labore deficiat: tuta excludũt inſidias, vim ferarũ,arenas,puluerẽ,inundationẽ,impedimẽta aduehẽdi cõmeatus,& potũ & ſimilia.Aſpectus cõſiſtit proſper in aëre ſereno:in vẽto cõtrario hoſtib. in radiis ſolis feriẽtibus oculos hoſtis. Proſpectus verſatur in cãpeſtribus in locis vbi ſyluæ,montes, oppida,villæ,turres viſum non impediunt: in luce diurna ne tenebrę vel fumus ab hoſtili igni cõcitatus,ne puluis viarũ vel ſimilia lędãt oculos.Numerus militũ debet ad amuſſim cognoſci,vt cõſtet an ſit par,vel ſuperior,vel inferior hoſtili.Hic aũt numerus certo debet cognoſci,aut nunquã res pugnę cõmitti.talis eſſe cognoſcitur ex diurna perluſtratione ſuorũ: exploratione certiſſima corporũ hoſtis, & armorũ, inſtrumentorũ auxiliorũ, præparationũ,technarũ ac ſtratagematũ eius.Hęc exploratio fit per ſpeculatores,curſores,tabelliones,captiuos,mercatores,agricolas, tabernarios, agaſones, veredarios,circũforaneos, & ſimiles: deinde per leuia prælia, quibus hoſtis copiæ in proſpectũ fortunã belli,& vires prouocãtur,idq; ita,vt ſuper excurſoribus ſit regreſſus in tuta & defenſa loca, ſi forte hoſtis eſſet ſuperior. Denique exploratio fit perſpiciendo voluntatẽ hoſtis: nã ſi prõptus eſt ad pugnã,& proditione poteſt vinci, hęc attẽtetur: & vbi certa eſt exploratio , quod maxima pars hoſtis ſtet pro nobis, & tẽpore pugnæ tumultuetur cõtra proprios, tũ pugna fiat. Tandẽ exploratio fit cognoſcẽdo certitudinẽ capiẽdi hoſtẽ,& vincendi,vel ex inſidiis , vel natura loci , vel ſtratagematibus Proditionũ variæ ſunt ſpecies,quas victoriæ cupidus tenere debet,non tã vt proditione agat, quam vt ſibi,ſuis, & exercitui bene cõſulat. Stratagema capiendi hoſtẽ fit vel per inſidias,proditionẽ,caritatẽ annonę,per concluſionẽ in anguſtiis,per inteſtinã rebellionẽ, & internam confuſionẽ,per malã gubernationem hoſtium.per bonam ſcientiam necandi hoſtem,per interceptionẽ ſtipendiorum;vel per maioris ſtipendij perſolutionẽ quã fiat ab hoſte. Inſidiarum varia ſunt genera,vt veſtiaria , vel camiſalis,vulgo *camiſada*:ſyluatica, vulgo *embuſcada*:tecta vel ſpeluncales , vulgo *coperta*:cunicularia,vulgo *minera*:Troiana,quæ fit per eq̃uũ Troianũ,vel per currus: Romana,quæ fit ludis,conuiuiis,ſpectaculis:ſic Romani rapuerunt fœminas Sabinorum: Tyburtina, quæ fit inebriando ſicut inebriatos tibicines Romam remiſere in curru : Pu-

nicæ.

nica, qua Pœni vſi ſunt contra Romanos, & qua Hannibal ſæpe vicit. Neroniana, qua Nero vſus eſt contra Aſdherbalem: Iugurtina, qua Iugurta vſus contra fratres ſuos: Ægyptiaca, qua Ptolomæus Pompeium necat. Proditionis vero ſpecies variát: vna, aperta, qua Iudas Chriſtum oſculo prodit Iudæis 30. numis: altera tecta, qua Dauid Vriam prodidit, datis literis ad Ioab: Tertia, Dalidica, qua Dalitea Sampſonem prodidit, & Eua Adam. Quarta Solonica, qua Solon Æginam, & inſulas recipit. Quinta, Artemiſiaca, qua Artemiſia plurimas inſulas ſubegit. Caritas annonæ procuratur, ſi quæ adſunt, abſumantur numero militum, vel igni, vel putredine, vel depaſtione per homines, aut alia animalia, ſi plura & noua alimenta non aduchantur: ſi mole omnes infringantur; ſi pecora vicina omnia abigãtur; ſi nihil importari cõcludatur. Cõcluſio in anguſtiis fit ratione loci, vt mõtoſi vel paluſtris, vel maritimi: vel ratione oppidi aut arcis, vnde exire nequeát, niſi cũ clade ſuorũ. Inteſtinæ rebelliones fiũt multis modis: Vna Germanico; qua Germanus inæqualitatis impatiens inſurgit contra ſuos officiarios, ſibi plura ęquo vendicátes; vel qua tẽpore futuræ pugnæ nihil clamat præter daleros, & ſtipendiũ; quinimo arma abiicit, aufugit, ordines deſerit. Altera Gallica, quum Gallus miles non vult ab externo regi, ſed contra ſuũ officiarium citius pugnat, quam hoſtẽ. Tertia Hungarica, quũ Hungarus miles ductum ſuperioris non vult ſequi: imo citius furioſe aget contra ſuos ductores quá alios. Quarta, Iſraelitica, quũ difficultatibus inaſſuetis milites obruũtur & murmurare incipiunt Mala gubernatio fit, vel ab imperitia officiariorum, vel à peruicacitate, & obſtinacia militũ, vnde diſcordię, ſocordiæ, cõtẽptus officiariorũ, cõpotatio, cõuiuatio, luxus & luxuria, aleatio vel digladiatio, & ſimilia mala ob neglectã diſciplinã militarẽ cõtingunt. Scientia & promptitudo necandi hoſtẽ conſiſtit in habitu iaculandi, ſagittandi, funda petendi, bõbardas explodendi, cædendi, pungendi, oculos & faciẽ perſtringendi, gladiendi, tribulandi, tragulam iniiciendi, cõburendi, & martyrizandi. Nunc reſtat de 3. parte belli, quæ habet furorẽ & hunc nobilẽ perfectum, qualis conſiſtit in acutiſſimo & calidiſ. conſilio in continuata ira exardeſcente cauſa vindicandi ſeſe vel vincẽdi in omnibus numeris pugnandi, deſæuiendi, graſſandi armis per iram & furorem in hoſtes, donec vis ſuppetat & corpori, & animo vſque dum ſatisfiat volũtati, aut cupiditati. Dicitur autem nobilis furor qui concipitur animo magno propter res præclaras, & laude dignas in finem rei præclaræ obtinendæ. Sic Ferdinand. Rex Arragoniæ Mauros Hiſpania prætextu religionis expulit, & prætextu defendendæ religionis Regnum Neapolitanum & inſulas occupauit. Turcę ob beatitudinis mundanæ, & cæleſtis gloriam procurandam, omnia occupant, Carol. Magnus, ob infideles vndique expellendos & hæreticos comprimendos, rerum potitus eſt Iulius II & multi Pontifices titulo vincendi Turcàm maximia bella geſſerunt, cauſa libertatis euangelicæ, & ſecularis Hugonottæ in Gallia hactenus bella geſſerunt. Acutiſs. & calidiſs. conſilium eſt cholericum & verſatilis ingenij derepente ex quauis cauſa capientis deliberationem, ratiocinationem, & concluſionẽ, ac reſolutionem faciendi id, quod res poſtulat, aut omittendi quod ex vſu non eſt, in acie inſtruenda, ducẽda, mutãda: in claſſicũ ſonando, prœliũ inchoando, pugnãdo, receptui ſignũ dãdo, aut victoriam perſequendo. Quicũque mortaliũ corpore robuſti cõplexione cholerica, & ingenio verſatili facilè de omnibus argumẽtantur, aptiſſima, & optima præſtãt, hi acutiſſimi, ac virtutibus heroïcis præditi nobiles mores, & actus faciunt. Tales ſunt adoleſcentes bene nati, educati & inſtituti; tales iuuenes eximia abſolutaque natura, creati fortibus, exercitati in rebus gerendis: tales viuaciſs. viri, nondũ ſenes. Quare adoleſcentia, & iuuenilis ætas bello aptiſſima eſt, vnde Ouidius:

Quæ bello eſt habilis, Veneri quia conuenit ætas.
Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.

In claſſe bello aptiſſimorum virorum multa exẽpla referri poſſunt: tales ſunt Abrahamus, cum trecentis vernaculis, pro Loth pugnans, Moyſes, Ioſue, Gedeon, Sãpſon, Dauid, Iudith, Mardochæus, Machabei, Membroth, Belus, Ninus, Semiramis apud Aſſyrios, Cyrus apud Perſas, Philippus, & huius filius Alexander, apud Macedones, Pyrrhus apud Epirotas; Hector apud Troianos: Achilles & Agamẽnon apud Græcos; Themiſtocles apud Athenienſes; Romulus, Brutus, Scipiones, Lucullus, Sylla, Cæſar, apud Romanos, Maſiniſſa, Hannibal, Iugurtha apud Africanos: Conſtantinus & Leones apud Cõſtantinopolitanos: Balduinus & Robertus Friſius apud Flandros: Otto, Henricus, Federicus, Rodolphus, Sigiſmũdus, Albertus apud Germanos; Carolus, Ludouicus, Lotharius apud Francos; Merouæus apud Gallos; Henricus, Edoardus apud Anglos; talis noſtra ætate Carolus quintus apud Hiſpanos, & Germanos. Continuata ira excandeſcens, vel furor, vel rabies præcipuum calcar eſt belli; ſæpe etiam ira ideo pro bello ponitur, vt apud Ouidium:

Candida pax homines, trux decet ira feras.

Ariſtoteles, & Peripatetici iram non improbant tanquam calcar ad fortitudinem, & inſtrumentum animæ ad vindictam, ad bellum pro bonis contra malos. Angelus Politianus *in opuſculo de ira*, varias laudes commemorat, & ait iram eſſe cauſam heroicarum virtutum. Sic de Ænea Virgilius ſcribit:

—— *Irarumque omnes effundit habenas.*

Et Dauid in pſal. *Iraſcimini & nolite peccare.* Et Paulus ad Romanos: *Sol ſuper iram veſtram non occidat.* Virgilius cauſam belli Æneæ enarraturus, ſic infert;

——*Tantæne animis cæleſtibus iræ?*

Homerus etiam ab ira cauſam belli Troiani orditur. Lucanus cauſam ciuilis belli refert ad intenſam irã, hoc eſt furorem.

Quis, (ait) furor, ô ciues, quæ tanta licentia ferri,
Gentibus inuiſis Latium præbere cruorem?

Vbi furori populi Romani mutuæ iræ bellum ciuile imputat. Hinc Horatius ait,

——*qui non moderabitur iræ,*
Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit, aut mens.
Dum pœnas odio per vim feſtinat inulto.

Ira furor breuis eſt. Hinc dicitur etiam *Patientia læſa fit furor*: & Alciatus de ira in Emblemate rem hanc ſatis luculenter expreſſit:

Alcæam veteres caudam dixére leonis,
Qua ſtimulante iras ſuſcipit ille graues;
Lutea cùm ſurgit bilis, turgeſcit & atro
Felle dolor, furias concipit indomitas.

In ſignũ, quod præcipua cauſa belli impulſiua conſiſtit in ira, hac de cauſa in clipeis magni ſemper Duces, & in bellis potẽtes pinxerũt aut ſculpſerũt animalia iracunda, & furioſa, vt leonẽ vnũ vel plures, tigrim, vrſum, aquilã, miluum, canem, rubetam, harpyas, ſcorpiones, viperas, dracones, crocodilos, & ſimilia: de leone conſtat illud inſigne Agamemnonis, quod & Alciatus expreſſit:

Ora gerit clypeus rabioſi picta leonis,
Et ſcriptum in ſummo margine carmen habet.
Hic hominum terror cuius eſt poſſeſſor Atrides.
Talia magnanimus ſigna Agamemno tulit.

Et Franci leonem in clypeis hac de cauſſa vt plurimum geſtant. Aquila auium rapaciſſima ac maximè iracunda, intrepidis Imperatoribus Romanis. Græcis, & Germanis hactenus permanſit. Sed de cæteris longe maior enarratio reſtat, quam præſenti operi conueniat. Quare ſat ſit monuiſſe, quod ira, & hinc furor præcipui ſunt ſtimuli bellorũ & pugnę. Vnde patet, quod mites, & ab ira & iracundia alieni, raro aut nunquam ſunt boni milites, ſed vt omni tempore iracundi, tanquam furioſi, & inſani in bello improbantur; quod patet in furioſo Aiace, porcos pro hominibus occidente; in Goliade Dauidem cõtemnente, & multis aliis; ita nimis placidi, & qui ſemper irã vitant, nunquam aliquid præclarè in re militari prę́ſtant. Verũ cum res poſcit iraſci, & vires animo addere, incitatione haud remota à furore, Heroicum eſt: ira enim continuata exardeſcens, vere furor eſt, & robur ad pręclare agendum multis facit. Sic legimus de Scanderbechio, quod pugnam initurus, iram animo concipiebat, adeo vehementer, vt in adhortando, inſtruendoque ſuos ſanguis ſponte profflueret ore, & naribus, & os ſpumans ſanguine plenum in ſignum furoris haberet. Quid enim eſt furor, niſi ira continuata exardeſcens & ebulliens? quæ ira, vt Ariſtoteles ait, eſt ebullitio ſanguinis circa cor, calefaciens & impellens illud cum omnibus membris ad pugnandum pro ſe, ad fortiter repellẽdam iniuriam vel vindicandam iniquitatem. Vnde ſanguis ab ebullitione omnes petit venas, & inflat faciem, rubore tingit, & membra incalefacit, ac roborat. ſæpe etiam venas perrumpit: vnde multis ira excandeſcentibus oculi rubent, & ſanguinem exſudant, nares, gingiuæ, hæmorrhoides ſanguine manant. Sanguis tali modo ebulliens, mentem quoque ipſam calefacit, ſpiritu replet, acumine auget, & varia exempla, modoſque ad viriliter agẽdum ob oculos infert, & variis ſtimulis inſtigat ad incompoſitos & compoſitos motus, ad Bacchicos mores, ad furiarum irritamenta, blandimenta, & inſtrumenta: vt verè phrenetici & furioſi eſſe videantur. Hi nihili vitam curant, non formidant vlla arma aut inſtrumenta ſæuitiæ, ne mortem quidem ipſam: tales in id vnum impelluntur, vt alios occidant, vt carnifices in humana corpora graſſentur, vt hoſtem quaſi porcum mactent, ſicut Poëta in furioſo Aiace, Oreſte, Hercule, Sampſone, Orlando, & aliјs declarant. Porrò ira hæc continuata exardeſcens, vel furor impulſus vera eſt cauſſa efficiens & fomes ſimul, ac materia belli. Eſt autem ea vel naturalis, quæ ſua ſponte prouenit, aut ab animi affectu, vel à corporis diſpoſitione: altera eſt artificialis, quæ fit commotione animi ab externa cauſa vel alterando corpus per materiam phreneticam ad furorem, & verbera: vel impellendo corpus verbis, armis, inſtrumentis, vt tubis, tympanis, cornibus, lituis, ſiſtris, & ſimilibus. Quicunque igitur Imperatores & Duces bello potentes & victorioſi eſſe voluerunt, hi id imprimis egerũt omni conatu, vt milites iracũda natura præditos haberent, tum vt tempore pugnę his militibus ingenerarent & procurarent iram ac furorem, vel impetu naturæ per animi affectus, aut per corporis motũ, vel re, & verbis adhortando, alterandoque ad furorem, & bellicum impetum, dando potui vina fumoſa, vina opiata cum bolo Armeno, vel terra ſigillata, (vt Turcæ faciunt) aut vina, in quibus infuſum eſt ſolanum manicum, vel ſemen hyoſcyami albi, aut papaueris ſpumoſi; aut optima vina dando vſque ad furores, hoc eſt, ad ebrietatẽ furioſam. Sic multi Duces tempeſtiue ſub tempore pugnæ largè præbuerunt optima vina Germanis, quibus hinc ſponte ad pugnam incitatis mirabiles victoriæ contigerunt. Ab hoc furore oritur ille furor, qui *nobilis perfectus* dici poteſt, quoniam animi fortitudine, & magnanimitate cõfirmatur, & nihil omittit ſuggerẽte mente omneis rei bene gerẽdę modos ad explendam &

dam & habendam victoriam. Talis furor eſt Martis, Martius appellari poteſt, & à Planeta Marte originationem habet, fit abſolutus maximè, cum gnato Mars in Ariete fortunatum aſpectum præbet, vt & in quibuſdam aliis ſignis, in quibus exaltationem & proprietatem habet. Mūdi primus aſpectus fuit Martis in Ariete. Hinc ſtatim furor bellicus exarſit, vt antiqui ſerpentis contra Deum: Euæ contra Adamū exprobrātem, quod pomum dediſſet & accuſantem eam coram Deo: Caini contra Abelem iuſtum, & quem occidit: Caini contra reliquos fratres & nepotes, ſimiliter nepotum Caini inter ipſos & contra cognatos; Lamechi contra Cainum; poſteritatis Lamechi contra ipſos affines, & conſanguineos, vſque ad diluuium, propter amores fæminarum, quæ ipſis cauſæ furoris fuerūt. Inde in diluuio Dei cōtra homines: mox à diluuio Noæ contra Chamum filium; Chami contra fratres Semum, & Iapetum, & horū nepotes. Quum vero aſpectus Martis in Ariete ſecūdus, & proſper eſſet Aſſyriis, non mirum fuit, quod hi martio furore inſtincti, ſibi præfecerunt Martium hominem, ſic Nembrothum venerantes, bellis auſpicium fecerunt. Mox Belus, ſucceſſorque Ninus Monarchiam confirmauerunt. quæ durauit, donec Mars Medos ſuo aſpectu præferret aliis. Vnde hi Aſſyriorum Monarchiam euerterunt, & ſuam inchoauerunt priori aſperiorem, vſque dum & hæc degeneraret ipſo Cambyſe effœminato, nihil irarū, nihil heroicæ magnificentiæ, nihil bellicarum virtutum repræſentante, ſic ad Perſas Medorum deuoluta eſt Monarchia, Cyro, homine Martio à cane enutrito eam capeſſente. Huius poſteri & ſucceſſores minus Martij fuere, & ſenſim degenerauere, donec vltimus Darius, vir potius fœminarum quam militum eſſet: quo tempore cælitus ſecundo aſpectu Martis nati Macedones maxime bellicoſi forent, Regeſque bellicoſos ſtatuerent, qui Græcis propemodum deuictis per mutua bella, & ad ſe traductis monarchiam Perſarum Duce & Rege Alexandro Magno inuaſerunt, & ad Græcos pertraxerunt bellorum ſerie. Deinde Romani fortunati radiis Martis bellis omnia miſcuerunt, & ſuperauerunt. Sic Macedonum & Græcorum monarchia ad Romanos vi fatorum deuoluta eſt. Quemadmodum Romani cęli fauore, & inclinatione ad bella nati & in bellis potentes, ac monarchæ longo tempore fuere: ita poſt hos Franci, & deinde Germani eminentes ſceptra rerum bellis moderati ſunt, tum Turcæ ex vna parte, & Hiſpani ex altera demum parte, cælum propitium, bellicis virtutibus experiuntur: qua de cauſa etiamnum ad ipſos tales ſumma rerum potentia occulta vi fatorum deriuatur. Porro omnes illi qui nati ſunt Horoſcopo ſimilis aſpectus hi martij fuere, viri bellicoſi, potentes in orbe, ſtrenui in armis, in catalogum famæ illuſtrium referri poſſunt; vt Nembroth, Belus, Ninus, multique huius ſucceſſores: Cyrus, Xerxes, & aliquot Darij, Philippus Macedo & huius filius Alexander Magnus, Bruti, Scæuolæ, Scipiones, Lucullus, Marius, Mutius, Cinna, Catulus, Scylla, Sertorius, Pompeius, Metellus, Iulius Cæſar, Conſtantinus Cęſar, ante hunc Seuerus, Carolus Magnus, Mahometus, Ottomannus, Solimannus, Amurates, Zelimus, & Godefredus Bulionenſis; hi naturæ quodam ductu mirabili in bellis victorioſi fuiſſe leguntur, etiam contra ſpem & opinionem ſuorum: ſimul fuerunt iracundi, furioſi, obnoxij exſtaſibus, morbo comitiali, à multis *ſacro* dicto, & ſimilibus. vnde nemo negare poteſt rationabiliter ipſos numine quodam afflatos, cæli aſpectu ad bellandum formatos, naturæ ductu promotos ad victorias fuiſſe, & cæteris Imperatoribus pręclariores dotes obtinuiſſe. Poſt hos fuere minus potentes in adminiſtratione, ſed tamen in bellis ſummi propter bonitatem aſpectus Martis in quibuſdam ſignis, vt Harpago, Mancinus, Curtius, Decius, Fabius, Papirius, Agathocles Rex Siciliæ, Pyrrhus rex Epirotarum, Dionyſius tyrannus Syracuſanorum, Annibal Antiochus rex Syriæ, Ptolomæus rex Ægypti; & olim Amaſis. Inde fuere Rolandus, Attila, Totila, Genſericus, Beringarius, Amalaſuntes, Deſyderius rex Longobardorum, & ſimiles. Deinde quarto loco ſtatuuntur Beliſarius, Narſes, Eutropius, quibus annumerari poſſent Duces noſtra memoria inſignes, vt Antonius Læua, Antonius Columna, Bartolomæus Culioneus, Marchio Marinianus. Dux Burbonenſis, Carolus de Lanoia, Egmūdus à Bura, Comes, Petrus de Toledo, Lottrichius, Renatus, Auraniæ Princeps, & ſimiles. Si inuidia abeſſet, verbis non omitterem eos, qui etiam nunc ſuperſunt, Multi ex humili loco per hunc ſecundum aſpectum & natiuitatem ad ſummam potentiam & famam peruenere. Cicero in oratione pro lege Manilia ſtatuit in Imperatore eligendo ſpectanda eſſe quatuor; vt prudentiam in bellis gerendis, auctoritatem, fortitudinem & denique felicitatem, ſiue bonam fortunam. Nec immerito multis verbis diſputat de felicitate Imperatoris vel Ducis belli. ab hac enim plurimæ virtutes, & maxima bona dependent: ſicut hæc à cæli propitia & adiuuante facie ſuam originem & ſucceſſum habet. Nec eſt omittendum, quod Deus in ſuis fidelibus, aut etiam propter fideles infidelibus hanc felicitatem mirabiliter operatur. Sic victoriam inſperatam Moyſi dedit, contra Pharaonem, Ioſueo contra reges terræ, Dauidi contra Philiſtæos, Machabæis contra Syrios; Oniæ pontifici inuocanti contra Heliodorum; ſed hæc exempli cauſa ſufficiant, ne materiam nimis producam. Conſtat enim nunc quod belli ratio non fit ſine aliqua iræ magnæ commotionis animi perturbatione, furore, aut ſæpe inſpiratione & afflatu numinis, ſic & cæli ſyderumque aſpectu benigno.

Vnde dicitur quod alea belli anceps eſt, & victoria à Domino datur. Nec Iulius Cæſar Rubiconem tranſiuiſſet, dubitans ne impar Pompeianis foret, niſi numen arrepta tuba, claſſicum cecinſſet, & vadum monſtraſſet tranſituris, vnde ille: *Alea*, inquit, *iacta eſt, eamus quò nos fata vocãt*. Reſtat modo quarta pars belli, quæ continet victoriam aut quod victoriæ ſimile eſt, ius victoris in victum: Ouationem & Triumphum, qui eſt publica victoriæ gratulatio, & ſolennitas. Sed de his non pertinet ad præſentem commentarium prolixius ſcribere. Proinde hic finem facio, & rogo lectorem, ſi plura ſcire cupit, vt euoluat Vegetium *de re militari*: Frontinum *de Strategematibus*: Ælianum *de inſtruendis aciebus*. Modeſtum *de nominibus rei militaris* apud Latinos; Iulium Pollucem & Cyrillum *de nominibus rei militaris* apud Græcos, Plutarchum *in Parallelis*, Valerium Maximum *in libris exemplorum*, & ex Neotericis Iouianum Põtanum *in libr. de fortitudine*, & in alio *de prudentia*, Nicolaum Machiauellum ſecretarium Florentinum, *in 4. libris de Bello*, Alberti Dureri nobilis Germani *icones, & figuras rei militaris, cum expoſitionibus*, VVolfangum Lazium Viennenſem, Conradum Lycoſthenem, Antonium Sabellicum *in libris exemplorum*. Hi enim in genere quæ ad bella pertinent ex profeſſo tractauerunt. Cæterum qui deſideret cognoſcere in ſpecie particularia quæq; bella, is legat hiſtoriographos, vt Trogum Pompeium, & huius abbreuiatorem Iuſtinum de bellis Aſſyriorum, Medorum, Perſarum & Græcorum, Titum Liuium, & huius abbreuiatorem, Iulium Florum, & Saluſtium, qui etiam bellum Iugurthinum & Catilinarium ſeorſim conſcripſit, Suetonium, Cornelium Tacitum, Herodianum *de bellis Imperatorum*: Thucydidem *de bello Peloponeſiaco*, Xenophontem *de bello Cyri, & de bello Græcorum contra Perſas*: Homerum *de bello Troiano*, Apollonium Rhodium, & Valerium Flaccum, *de bello Argonautarum*, Moyſem, & Eſdram, & ſimiles, *de bello Iſraelitarum*, Diodorum Siculum in Bibliotheca, *de bello Ægyptiorum, Indorum, Aſſyriorum, & ſequentium monarcharum*: Ioſephum & Egeſippum, *de bello Iudaico*, Iulium Cæſarem in commentarijs, *de bello ciuili, Gallico, Hiſpanico, & Alexandrino*, Appianum, Valerium Antiatem *de iiſdem bellis*, Virgilium *de bello Æneæ Latino*: Rheginũ, & Abbatem Vrſpergenſem, *de bellis Caroli Magni*, Paulum Diaconum, *de bellis Longobardorum*, Blõdum, *de bellis Romanorum triumphantium, & lamentantium*: Fredericum Ritium & Pandulphum Collinutium, *de bellis Neapolitanorum*: Iouianum Pontanum, *de bello Arragonum, & Neapolitanorũ*, Antonium Sabellicum, & Egnatium Baptiſtam, *de bellis Venetorum*, Polydorum Virgilium, *de bellis Anglorum*: Philippum Commandinum, *de bellis Gallorum*, Albertum Crantzium, & Saxonem Grammaticum ac ſimiles, *de bellis Saxonum, VVandalorum, Gottorum, Hũnorum, & ſimilium*: Platinam *de bellis Pontificum*: hi enim in ſuis hiſtorijs quæ ſunt vitæ exempla, ſatis abunde omnia quæ ad rem bellicam pertinent, ſcriptis comprehenderunt, quare reliquorum hiſtoriographorum catalogum omitto: ad quos tamen accedere non vetо, ſi cui otium ſuppetat. Hæc delibare placuit, vt ſtudioſis iuris viam ſternerem ad facilius intelligendum qualecunque belli ius, & diuerſitatem, de quo mentio, & controuerſia fieri poteſt.

CAPVT LXXXIII.

De armigeris, militibus, ac ſtipendiariis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 83.

1 *Sine Armigeris, militibus ac ſtipendiariis bellum exerceri nequit.*
2 *Bellum à Belo, homine rege denominatur.*
3 *Belus fuit primus rex Aſſyriorum, filius Nembroth: qui condidit Babylonem.*
4 *Miles quis ſit?*
5 *Stipendiarius aut miles, cuius ætatis eſſe debet?*
6 *Vt quis cenſeatur idoneus ad pugnam, requiritur ætas octodecim annorum.*
7 *Sex ſunt neceſſaria, vt quis ſit miles.*
8 *Miles efficitur ciues illius loci, vbi ſtipendium meretur.*
9 *Stipendiarii ſunt ciues illius ciuitatis, donec hic merentur ſtipendia.*
10 *Idem in Doctore, qui eſt miles legalis militiæ, efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi ſtipendium meretur.*
11 *Idem in Rectore, & Eccleſiæ Prælatis.*
12 *Infans expoſitus, cuius origo ignoratur, efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi eſt expoſitus, & nutritus.*

13 *Officiales*

13 *Officiales poſſunt pecuniam deputatam, pro ſtipendio mutare ſtipendiariis aut militibus, vt ſe armẽt, vel piſtoribus, vt præparent ad decoquendum panem pro exercitus & campi ſuſtentatione.*

14 *Ciuitas quæ conceſſit ſuo ſtipendiario licentiam, vt iret ad Alemanniam, vel alibi ad bellandum, fuitque abſens certo tempore, an toto illo tempore abſentiæ debeat habere ſtipendium, ac ſi principaliter ſeruiuiſſet?*

15 *Idem, in poteſtate vel capitaneo.*

16 *Idem, in clerico, qui toto abſentiæ tempore, debet habere præbendam, ſi fuit abſens de licentia Papæ.*

17 *Poteſtas non tenens officiales & equos in numero competenti ſuo officio, perdet Salarium pro illo tempore, quo non tenuit.*

18 *Qualiter probabitur officiales & equos tenuiſſe.*

19 *Stipendiarius aut miles, ſi deſiderat deſeruire per ſubſtitutum, an poſſit, & per quem?*

20 *Quando videatur electa perſona induſtriæ?*

21 *Nunquid, vbi eſt electa perſona induſtria, quis per filium ſeruire poſſit?*

22 *Volens ſeruire per ſubſtitutum, ſemper debet ſeruire, per eiuſdem conditionis hominem.*

23 *Doctor ſeruire volens per ſubſtitutum, debet ſeruire per doctorem, nequaquam per ſcolarem, licèt ſufficientem.*

24 *Miles volens ſeruire per ſubſtitutum, debet ſeruire per alium militem, non per domicellum.*

25 *Subſtitutus debet eſſe moribus præditus, ſcientia, & peritia eruditus.*

26 *Miles ſtipendiarius captus ab hoſtibus, an gaudeat ſtipendio, durante captiuitatis tempore.*

27 *Miles ſtipendiarius diuidens prædam cum hoſtibus, viuus comburitur.*

28 *Stipendiarius aut miles ſi inuentus fuerit vagare per prouinciam, per quem, & quomodo puniatur?*

29 *Miles deputatus ad Principis cuſtodiam ſine illius ſcientia vacare non debet, aut aliena negocia peragere, & contra faciens, quinque libris auri multa nomine feritur.*

30 *Miles ad Principem pro ambaſiatore miſſus, incontinenti ſe efferat viris illuſtribus, ſub quorum regimine eſt, vt ſtatim commeatum accipiat.*

31 *Milites reperti vagari per Prouinciam, per præſidem puniuntur.*

32 *Stipendiarii & milites non poſſunt grauare ruſticos, vt dent eis ad comedendum.*

33 *Stipendiarius aut miles ſi noluerit accipere ſolutionem, vulgo pagam, tempore debito; fiſci commodis applicantur.*

34 *Quis fertilitatis tempore annonam recipere de publico neglexerit, tempore cariſtiæ precium ipſius, aut annonam non petit.*

35 *An officialis publicus poſſit ſtipendiariis mutuare pecuniam ſub vſuris?*

36 *Qui mutuauit pecuniam ſtipendiariis, ſi ſibi non ſatisfit, poteſt eorum ſtipendium ſequeſtrari?*

37 *An à creditoribus ſtipendiariorum, aut militum ſtipendium ſequeſtrari poſſit.*

38 *Miles mihi debet decem, ea petii, & condemnatus eſt, nec iudicatum ſoluit; an ſtipendia ſua pignori ſint capienda?*

39 *Stipendiarius aut miles poteſt procuratorem ad ſtipendium conſtituere.*

40 *Theſaurarius belli habens pecuniam ad ſoluendum ſtipendiariis, & non ſoluit, & ob hoc ſtipendiarii accipiant pecuniam ſub vſuris, obligatur omnes vſuras, ac omnia damna, quæ incurrunt, occaſione illius negligentiæ reſtituere.*

41 *Stipendiarii ſi ad cuſtodiam alicuius ciuitatis aut caſtri mittantur, à quo debeant habere ſtipendium?*

42 *Inconſulto communi, vel domino non poteſt ſtipendiarius ad cuſtodiam alicuius ciuitatis ire, &c.*

43 *De pane, vino, aceto & carnibus ſtipendiariis dandis, remiſsiue.*

44 *An domus priuatorum militibus, ſiue ſtipendiariis aſsignari debeant, & quæ pars?*

45 *Qui à ſtipendiariorum receptione excuſantur, remiſsiue?*

46 *Stipendium poteſt pro parte ſolui militibus in pecunia, & pro alia parte in panno, &c.*

47 *Praxis fraudulenta nonnullorum in traditione & venditione pannorum & ſimilium, quando ſoluendi ſunt ſtipendiarij aut milites.*

48 *Milites non ſtipendiati omnia populantur.*

49 *Milites propriis ſumptibus non tenentur militare.*

50 *Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum: ergo nec etiam militi.*

51 *Miles pariter & alius quilibet ſpe pecuniæ & præmii certat.*

52 *Militare de ſe non eſt delictum.*

53 *Militare propter prædam, peccatum eſt.*

54 Cerere

Digitized by Google

54 *Gerere rempublicam crimino ſum non eſt, ſed ideo gerere rempublicam, vt diuitias augeas, videtur eſſe damnabile.*

55 *Milites ſeculi cum cœleſtibus æquiparantur militibus.*

56 *Miles etiam vulneratus non debet diſcedere à ſignis ſine licentia.*

57 *Miles curatus ab infirmitate debet adimplere ſtipendium, aliàs non habebit ſtipendium tempore infirmitatis, &c.*

58 *Militia eſt duplex* { *Secularis* { *equeſtris. pedeſtris. naualis.* } *&* *Spiritualis* }

59 *Militia ſecularis non culpatur, ſed abuſus.*

60 *Militia inſtituta eſt propter duo: videlicet ad iniuriam propulſandam, & vindictam inferendam.*

61 *Ius militare in multis conſiſtit.*

62 *In militia ſaculari, reprehenditur libido dominandi, crudelitas vlciſcendi, & cupiditas nocendi.*

63 *Hac intentione militia debet exerceri, vt mali coërceantur, & boni ſubleuentur.*

64 *Plerique ſancti Patres, ſacularem militiam laudabiliter exercuerunt.*

65 *Summa laus eſt militia, communi vtilitati intendere.*

66 *Boni milites vltra ſtipendia ſua nil debent vſurpare.*

67 *Miles non eſt reus homicidii, qui legitima authoritate ſuperioris, hominem occidit.*

68 *Miles ſacularis grauius peccat ſymoniam committendo, quam clericus.*

69 *Miles ſacularis propter periculoſum ſtatum, quem habet, abſque diſpenſatione Papa, ad ſacros ordines non debet promoueri.*

70 *Si in militia ſeculari gradatim quis promouetur ad honores, multo fortius in militia ſpirituali.*

71 *Non debet eſſe ligatus aliis, qui ſpirituali militia eſt aggregandus.*

72 *Epiſcopus ad ſeruiendum Chriſto voluntarium militem habere vult.*

73 *Nil beatius, quam vt quomodo Imperator noſter Chriſtus iuſſit, militetur.*

74 *Militum Chriſti arma ſunt orationes, eleemoſyna & ieiunia, quorum partes ſunt lachryma.*

75 *Miles an, & quando ad munera contribuenda teneatur?*

76 *Milites à muneribus ſua ciuitatis eximuntur.*

77 *Militem ſe effici procurans, vt munerum contributionem euitet, an potiatur immunitate?*

78 *An miles teneatur ſoluere gabellas?*

79 *Milites an ſint à vectigalibus exempti?*

80 *Milites an ſint exempti à collectis?*

81 *Milites noſtri temporis cum violentia tallias imponentes, pradones ſunt, & raptores.*

82 *Milites armata militia pro debito ciuili an poſsint perſonaliter capi, & carceri mancipari?*

83 *Ludus alearum ſiue taxillorum antiquiſsimus, & à Troiano milite,* Alea *vocatus.*

84 *Philoſophus 4. Ethicorum affirmat luſores eſſe deterioris conditionis, quam latrones.*

85 *Ludi, qui non fiunt cauſa recreationis, ſed potius auaritia, prohibentur.*

86 *Mala & peccata prouenientia ex ludis, ſecundum Hoſtienſ. in ſumma de exceſſ. prælator.*

87 *Eccleſia ſpretus fit ex ludis.*

88 *Vſura committitur ex ludis.*

89 *Rapina committitur in ludis.*

90 *Scandalum inſurgit ex ludo.*

91 *Nuga deſcendunt ex ludo.*

92 *Blaſphemia etiam in ludo perpetratur.*

93 *Quædam miranda contra luſores.*

94 *Furtum etiam committitur in ludo.*

95 *Violentia etiam adhibetur quandoque in ludo.*

96 *Falſum etiam committitur in ludo.*

97 *Ludus aliquando eſt cauſa mortis.*

98 *Deceptiones etiam, & fraudes fiunt in ludo.*

99 *Qui melius ſcit decipere, melius dicitur ludere.*

100 *Perditio temporis ex ludo reſultat.*

101 *Cum aliena ſint omnia, tempus autem noſtrum eſt.*

102 *Eſtque apud me ludus ſcachorum etiam peſtilens ſcholaribus.*

103 *Deſiderium etiam naſcitur ex ludo, quoniam oritur maxima cupiditas lucrandi, quæ eſt radix omnium malorum.*

104 *Corruptio*

Digitized by Google

104 *Corruptio etiam multiplex naſcitur,ſcilicet eorum,quos malo exemplo corrumpunt.*
105 *Adulationes etiam fiunt in ludo,& adulatoriis verbis commendatur cautus ludens.*
106 *Vita turpis agitur propter ludum.*
107 *Senatus Romanus (vbi erat Synodus mortalitatis) ludum tanquam cauſam malorum prohibuit.*
108 *Alearum vſus antiqua res eſt.*
109 *Luſores ſeipſos interimunt propter ludum.*
110 *Luſores venenum ſumunt propter ludum.*
111 *Luſores Diabolo ſe viuum proprio chirographo tradidiſſe audiui propter ludum.*
112 *Tabula criminum emanantium ex alearum,ſiue taxillorum ludo.*
113 *Quotidiana inconuenientia, quæ cernuntur inter Capitaneos ac eorum Vicarios , quando fit militum præmonſtratio.*
114 *Ad illas ſimileſque fraudes euitandas,vnicum & ſingulare eſt remedium, quo olim vti iubebant Imperatores,Reges, Principes ac ſimiles.*
115 *Nonnulli præcipui capitanei exercitus infinita nonnunquam mala proponunt,& ſeminant,vt pax impediatur,& poſtponatur, & bellum continuetur, non tamen propter Deum, ſed propter meram auaritiam & prædam,&c.*
116 *Malè partum,malè diſperit.*
117 *Non habet euentus ſordida præda bonos.*
118 *Nulli,cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum.*
119 *Rapinam emere non licet, niſi intentione,vt cui eſt ablata,reſtituatur.*
120 *Nemo qui rapit moriens,ſi habet vnde reddat,ſaluabitur:ſi eos,quorum fuerit,inuenire non poterit, Eccleſiæ vel pauperibus tribuat.*
121 *Si quis inuenta non reddit,peccatum eſt ſimile rapinæ.*
122 *Pax margarita Chriſtianis pretioſiſſima.*
123 *Pax ſectanda etiam cum labore noſtro,damno, & opprobrio.*
124 *Pax vera eſt,cum vnuſquiſque ius ſuum tranquillè poſſidet.*
125 *Pacis præparatio, bellum.*
126 *Pax vt ſeruetur, moderamen iuris habetur.*
127 *Tempore belli in exercitu,doctis ac deuotis concionatores ſingulis diebus dominicis,ac aliis feſtis principalibus,ſunt vtiles vt doceant,quid facere, & euitare debeant militantes.*
128 *Milites noſtri temporis potiſſimum ab anno 1566. vſque ad annum 1577. tam publicè , quàm ſecretò perpetrarunt talia & ſimilia delicta,maleficia ac facinora, qualia commiſſa legimus à tempore Adami vſque ad prædictum annum 1566.*
129 *Cauſa præfatorum delictorum eſt,quod militaris diſciplina vilipenſa,neglecta, & contempta, imò prorſus quaſi ſepulta iacet.*
130 *Capitanei & officiarii exercitus malorum perpetratorum potiſſimum cauſa & occaſio eſſe videntur: quia iuſtitiam raro aut nunquam (vt par eſt) faciunt; ideo non mirandum, quod bella tot annis continuentur.*
131 *Rei militaris materia cognoſcenda,quæ congruunt & earum materiarum diuiſiones.*
132 *Nomina militum pedeſtrium,in generali diuiſione ponuntur.*
133 *Enarrantur nomina præfectorum peditum.*
134 *Enarrantur nomina militum inſeruientium rei tormentariæ.*
135 *Enarrantur nomina militum vulgarium omnis generis.*
136 *Enarrantur nomina auxiliantium militum,foſſorum & ſimilium.*
137 *Nomina militum equeſtrium.*
138 *Nomina militum equeſtrium obedientium.*
139 *Nomina militum maris claſſiariorum,nauiculariorumque.*
140 *Nomina præfectorum pugnantium maris.*
141 *Nomina obtemperantium militum maris.*
142 *Arma militum pedeſtrium.*
143 *Inſtrumenta militum pedeſtrium bellica variantis generis.*
144 *Arma & inſtrumenta bellica militum equeſtrium.*
145 *Arma & inſtrumenta verè equitis ac equo vtentis.*
146 *Arma & inſtrumenta aurigæ & ciſarii.*
147 *Arma & inſtrumenta claſſiariorum naualia vel maritima.*

148 *Partes*

Digitized by Google

148 *Partes nauium.*
149 *Inſtrumenta nauium.*
150 *Inſtrumentorum propugnatoriorum, vt pyxidum, clyſterum, bombardarum variarum nomina, quæ omni militia inſeruiunt terreſtri, nauali, &c.*
151 *Militum pedeſtrium officiariorum ſtipendia.*
152 *Militum pedeſtrium famulantium ſtipendia.*
153 *Militum equeſtrium imperantium ſtipendia.*
154 *Militum obedientium vel famulantium equeſtrium ſtipendia.*
155 *Militum claſsiariorum vel naualium in mari pugnantium ſtipendia.*
156 *Breuis admonitio de ſtipendio & inauctoramento militum qualiumcunque.*
157 *Sententia ex diuerſis bonis authoribus, reſpicientes & pertinentes ad materiam rei militaris, ſelecta & pia, cognitu neceſſaria tam ipſis præfectis, quam ſubditis militibus.*
158 *Laudes militum ex qua se acquirantur ſit enarratio & declaratio.*
159 *Stipendiariis quod debetur, an poſsit peti per eorum creditores? & quando & quomodo.*
160 *An omnis militia quemquam reddat nobilem?*
161 *Militia ſimplex de per ſe non facit quem nobilem.*
162 *Militia ſimplex de per ſe non eſt dignitas.*
163 *Militia eſt dignitas, & miles eſt pagano dignior.*
164 *Militis arma in executione rei iudicatæ non ſunt auferenda.*
165 *Militibus arma ſunt relinquenda, ſicut etiam libri ſcholaribus, breuiarium clerico.*
166 *Militibus non licet capere res ruſticorum, vtpote equos, boues, &c.*
167 *Militibus quomodo debeant expenſæ miniſtrari?*
168 *Mareſchalli hoſpitiorum, metatores caſtrorum, tentoriorum, hoſpitiorum & vulgo forerij dicti, admoneantur ſui officii, & maximè deterreantur à quibusdam fraudibus inſignibus, quas committunt ſubdole cauſa auaritiæ, emungentes pecuniam à quibuscunque præter fas & æquum.*
169 *Æsiologia, vel breuis ratiocinatio de hoc capite interpoſito, poſt reuiſionem operis in hac vltima editione.*
170 *Milstum bonorum encomium.*
171 *Militum malorum vituperium.*
172 *Admonitio Tribunorum, Centurionum, Capitaneorum, & ſimilium, ne banqueruptores ſuis immunitatibus in fallaciis iuuent.*

PRÆ-

PRÆFATIO.

SIc omnia fato in peius ruere ac retro ſublapſa referri, Virgilius in Georgicis exclamat, dum rerum naturalium mutationem ac degenerationem conſiderat: Atqui ego, cum mecum hodie perpendo moralem mortalium diſciplinam, & hanc confero cum veterum inſtitutis, conſuetudinibus atque legibus, ethicam partem philoſophiæ reſpicientibus in priuatis moribus, imo œconomicis & politicis, haud iniuria exclamare poſſum, Fuimus Troes, fuit Ilium, fuit ingens Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos tranſtulit, &c. Cur tot mala agricolis, tot ciuibus, tot nobilibus vbique & vndiq; ingruūt; cur quæſo? ob malam morum diſciplinam, ob neglectam, conculcatam & penè ſepultam iuſtitiam ciuilem & militarem. Ouidius ferrea ſecula deſcribens innuit, quod in his viuitur rapto non hoſpes ab hoſpite tutus; & ſubdit; Victa iacet pietas, & virgo cæde madentes Vltima cæleſtum terras Aſtræa reliquit. Et iuuenalis Satyra 6. huc collimat.

Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan
   Aut aliqua extiterant, & ſub Ioue, ſed Ioue nondum
Barbato, nondum Græcis iurare paratis
   Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus aut pomis, & aperto viueret horto.
   Paulatim deinde ad ſuperos Aſtræa receſſit,
Hac comite atque duæ pariter fugêre ſorores.

Quæ vero ipſe Cicero Officiorum primo docet de iuſtitia, aurea ſunt præcepta & obſeruatu digniſſima; magis adhuc illa, quæ D. Ambroſius in Officiis, ante omnia quæ D. Ioannes Lucæ 3. illa vero iure canonico latiſſimè explicantur, & ſimul etiam iure ciuili, vnde nos potiſſimum ea deſumpſimus, quæ in medium adferimus de armigeris, ſtipendiariis militibus, & ſimilibus: id vero nulla alia de cauſa fecimus, quam vt aliquam ſaltem formam iuſtitiæ reuocemus ſine qua ſalus Reipubl. ædium ſeu familiæ cuiuſuis, etiam particularis hominis conſtare nequit. Romæ defuncto Pontifice, iuſtitia etiam defuncta iacet, donec magiſtratus præceptis, vi, & armis, qualibuſcunque modis poteſt, defendat: intereà tamen miſerabilis eſt facies vrbis; vbiq; prælia, pugnæ, homicidia fiunt. Palatia, ædes, & cubilia ſpoliantur; res longo labore & induſtria parta deſtruuntur, incendia ſummis vigiliis & armis vix arcentur, ſacra prophanantur, varia tormentorum genera in bonos exercentur, malorum ſæuiſſimi paſſim conflictus videntur; fœminis & innocentibus manus iniiciuntur, virginum honori mille fiunt inſidiæ; tum Roma videtur ſpeluncula latronum, nebulonum, furum, mœchorum, adulterorum, raptorum, incendiariorum, falſariorum, plagiariorum, abactorum, calumniatorum, blaſphemorū, hominum corruptorum, Dei contemptorum; atq; id durat donec nouus Pōtifex eſt creatus, iuſtitiæ ſeruans ac defenſor: quis pius non deplorat illum ſtatum? quis bonus non omnibus votis expetit Iuſtitiæ reſtitutionem? Variæ vrbes, vicinæ ciuitates, Principes, Regeſque omnes Chriſtiani ſolliciti ſunt & ſupplicationes celebrant ad Deum pro iuſtitia reuocatore; imo omnes eccleſiaſtici & fideles ſummis conatibus id promouent, vt nouus Pontifex creetur, qui iuſtitiam obſeruet: quemadmodum mox apparet. Nam pontifex electus protenſo ſigno crucis ante omnia iuſtitiam promouet; & mox ipſam pacem inducit: tum illud proclamatur: Fiat pax in virtute tua & iuſtitia tua, ac abundantia in turribus noſtris. Imperatore Turca defuncto Ianitzari, ſtipendiarij, prætoriani milites omnia paſſim vaſtant & iuſtitiam peſſundant; vnde omnes ciues oppidorum, incolæ, omnes agricolæ, omnes nobiles vnanimiter maximis operibus, muneribus, precibus, curis, & induſtriis [illegible] vt de mortuo Turca alius quam citiſſimè ſubrogetur, qui militarem & politicā i[illegible] ſeruet, obſeruarique faciat. Quod ſi quis ob oculos ponat ſtatum calamitoſum,

Digitized by Google

nem periculoſiſſimamq́ ſortem Turcici illius interregni quo iuſticia non exercetur, non lachrymis abſtinebit qui ſunus, vel ſepulturam, aut contemptum iuſticiæ defleat. Hinc ipſi etiam Barbari, & immanes homines illud curioſe perficiunt, vt Imperatorem habeant qualemcunque, qui ſi non veram, tamen aliquam iuſticiam & diſciplinam exerceat præſertim militarem. Ex quo facile apparet omnibus, quam res ſit ſaluteris, neceſſaria, atq; vtilis, virtutum honeſtiſſima ipſa iuſticia, quæ vnicuiq; ſuum tribuit, quæ pietatem ac liberalitatem exerceat, quæ morum diſciplinam & integritatem continet, quæ bono & æquo iure omnia diſpenſat & gubernat. Subinde in Romano exercitu militaris diſciplina remiſſa fuit, & iniuſtitia creuit, protinus vt id accidit Romani cladem ſenſerunt, vt in Hiſpanijs contra Carthaginenſis, in Campania contra Hannibalem, & ad Cannas, item in Aphrica contra Iugurthã primis bellis contigit. Contra reuocantes iuſtitiã in priſtinũ ſtatũ confeſtim fuere victores, Pœnos, Sardos, Siculos, Hiſpanos, Gallos, Iugurthã & Aphricanos, atque Aſiaticos domuere, nec finis prius victoriæ, quam ipſi domi foriſq; iuſticiæ fuere negligẽtiores, nimia rerũ cupiditate & ambitione ſeducti, tum ciuilia bella exarſerunt, & hic tandẽ dictatura perpetua in perniciem ciuium & orbis, mox imperia & regna orta ſunt. Exercitus Moſaicus ex AEgypto, verſus terram promiſſionis proficiſcens ſemper victorioſus fuit, quum iuſtitiã coluit, quotieſcunque iuſtitiã transgreſſus eſt, præſentiſſimas calamitates ſenſit, ſic Datan, Abiron, Core periere: ſic Ioſue curauit puniri transgreſſorem legis & mandati, ſic Dauidicus exercitus afflictus eſt ob iniuſticiam regis & propriam: ſic Saul ob iniuſtitiam, quod Deo prædam debitam non immolauit, è regno eiectus eſt. Sed nimis longum ac tædioſum eſt ſi omnia hæc exempla in medium adducam: tantum monſtro ſyluam aliis: Illud paucis addo, quod vt Varrone teſte anima porcis eſt pro ſale: &, vt anima eſt vita corporis humani: ita ipſa iuſtitia eſt vita & præcipua ſalus Reipublicæ atque mortaliũ animatorum. Aufer animam corpori, quid reſtat præter mortem? deme iuſtitiam congregationi hominum, quid reliquum eſt præter interitum Reipublicæ, & tranquillitatis hominum? Humanum genus iuſtum fuit in paradyſo: poſtquam iniuſtitiam fecit, & contra mandata Dei edit de ligno vitæ, de arbore ſciẽtiæ boni & mali, quæ erat in medio Paradyſi, eiectum eſt extra paradyſum, & in Baratrum malorum, in extremam grauiſſimarum pœnarum ſentinam, & periiſſet, niſi gratia diuina promiſſionem nouæ iuſtitiæ impreſſiſſet, & hæc iuſtitia noſtra Chriſtus eſt. Rurſus ab hac iuſtitia homines receſſerunt, & puniti fuere maximo diluuio: ſeruatus eſt autem Noe cum ſuis, ideo quod vir iuſtus fuit inuentus: Nembroth cum ſuis iram Dei ſenſit, Babylonij turris & linguæ confuſionem retulere, qua de cauſa? ob iniuſtitiam nimirum, Abraham & Loth viri iuſti ſeruati ſunt ab igne Chaldæorum, & ditati ineffabiliter in terra, ſeruatique à Deo etiam in terris inimicorum. Sic Iſaac, Iacob, Ioſeph amatoris Dei, tenaciſſimi iuſtitiæ cultores, æternam memoriam laudis conſequuti ſunt: quotquot in veteri Teſtamẽto leguntur iuſtitiæ obſeruatores, iis ſemper bene fuit. Iob à iuſtitia non receſſit, & obtinuit ingentem triũphum, poſt tentationem felicitatem terrenam immenſam: Achab iniuſtus cum vxore Iezabele grauiter punitus fuit. Moiſes iuſtus & Aron cum exercitu mare rubrum incolumes tranſeunt: Pharo iniuſtus Iſraelitarum bona ſibi vendicans ſubmergitur cum maximo exercitu & auxiliis. Mardochæus iuſtus ad dignitatem promouetur, & Aman iniuſtus ſuſpenditur in patibulo, quod illi parauerat. Quin etiam in nouo teſtamento Magi ab oriente ſtella duce Chriſtum adorant, & munera iuſtitiæ ſigna offerunt: Herodes Chriſto infeſtus & iniuſtus, vitam adimere paratus, horribiliſſimo genere ſupplicij regno excidit, & teterrima morte perijt. Zachæus iuſtus quadruplum reſtituens, deſtinatur regno Dei, & fit diſcipulus Chriſti: Diues ille iniuſtus Lazaro non dans alimenta, præcipitatur in miſerias, gehennam vltimaque ſupplicia flammarũ. Latro in cruce dum Chriſti innocẽtiam defendit, iuſticiamque docet, meretur audire illam ſaluberrimam vocem, Hodie eris mecum in paradyſo: *alter iniuſtus laudem Chriſti detrectans ſine honore, ſine ſpe, ſine conſolatione perit. Hinc Pſalmiſta rectè proclamat;* Iuſtus dominus iuſticiam dilexit, æquitatem vel veritatem vidit oculus eius; *& Chriſtus ipſe clare dicit:* Ite benedicti iuſti in vitam [illegible]ñã, iniuſti maledicti in ignem æternum. *Qui enim opera miſericordiæ non exercuerunt, vere [illegible] [illegible]miſta idem atteſtatur, vbi initio ſtatim, ſic,* Quoniam, *inquit,* non reſurgent [illegible]e peccatores in conſilio iuſtorum; quoniam Dominus nouit viam iuſto-

iuſtorum, iter impiorum peribit. *Quamobrem omiſsis infinitis locis, huic themati inſeruientibus illud Iuuenalis ſubiungam:*

——Nobilitas ſola eſt atque vnica virtus.
Paulus, vel Druſus vel Coſſus moribus eſto.
Hos ante effigies maiorum pone tuorum:
Præcedant ipſas illi te conſule virgas.
Prima mihi debes animi bona, ſanctus haberi,
Iuſtitiæque tenax dictis factiſque mereris.

Quæret aliquis cauſam, cur adeo iuſtitia commendetur? Reſpondeo certe illud, quod verum eſt prouerbium, Malè parta, malè dilabuntur: *Sicut etiam quod cito fit, cito perit: quare igitur, quæ bene ſunt parta, non etiam bene perdurabunt? firmata enim ſunt ſolidis radicibus, & iacta ſunt fundamenta firmiſsima in ſolidis petris. Pergamus quærere quæ ſint parta bene? Reſpondeo, quæ iuſtè vel per iuſtitiam acquiſita ſunt: animaduertimus ergo ſi quid firmum, ſolidum, ac durabile quærimus quod iuſtitiam neceſſario colere debemus, ſiue magiſtratus ciuiles, ſiue milites, ſiue priuati fuerimus: contra ſi quid caducum, inane, fragile, ac noxium volumus, quod tum ab iuſtitia declinare poterimus, ſed hic pro foribus ſtatim periculum eſt: nam cum vel latum vnguem ab iuſtitia quis incipit decedere, protinus præſens eſt pernicies. Itaque regia via ingrediendum, non deflectendum ad dexteram neque ſiniſtram, (Hodie malum) non ſolum ab ipſa iuſtitia ſit diuaricatio, vel delitatio, ſed prorſus præuaricatio aut tergiuerſatio, etiã apud Turcas ignominioſiſsima. Quare varias calamitates, & pœnarum genera infinita hominibus contingere non eſt mirum Virgilius 6. AEneidos pulchra in hanc ſententiam ſic canit:*

——ſedet, æternúmque ſedebit
Infelix Theſeus Phlegiaſque miſerrimus omnes
Admonet & magna teſtatur voce per vmbras,
Diſcite iuſtitiam moniti; & non temnere diuos.

Vnde paulo poſt ſubiungit:

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

Sed me tempus deficeret ſi de hac materia tractare vellem ea, quæ huic generi annexa occurrũt: quum me conuerto ad inſpectionem rei militaris noſtri temporis & eorum, quæ in illa contingunt, tum iterum exclamare non ceſſo: O Iuſtitia languida! ô Iuſtitia agonizans! ô Iuſtitia mortua! ô Iuſtitia ſepulta! Dico iterum quod olim, vt ſupra enarraui, iuſtitia in cœlum euolauit, & adhuc ſui venerationem mortalibus reliquit, & vt Dea culta fuit à nonnullis; cæterum hodie in caſtris & re militari nulla fere iuſtitiæ eſt memoria, nullus locus, nullus honos, vt vix in cœlis eſſe credatur; quare vt peſſundata, ſepulta, & mortua videtur. Atqui præſtaret ipſam militiam ſepultam eſſe & iuſtitiam inter homines viuificatam: ipſum bellum in exilium, & funera miſſum, ac iuſtitiam reſtitutam in priſtinum ſuum locum, quo erat aureo ſeculo. Nam fiat iuſtitia, & colatur ea, non ſolum omnibus templis & aris, ſed etiam votis, animis, & omnibus actionibus ne pereat mundus. Regna maxima euerſa legimus ob defectum iuſticiæ. Cambyſes improbus rex, tamen eo nomine regnum tenuit & ſtabiliuit, quod iudici muneribus corrupto ac iniuſto pellem detraxit, quæ ſedem texit iudicialem, & in ea filium excoriati ius dicere iuſsit; ac inter omnia illud maxime iniunxit, vt iuſticiam obſeruaret, pœna patris ante oculos poſita. Vtinam id omnes reges & magiſtratus imitarentur, haud dubiè melius nobiſcum ageretur. Poſtquam Sardanapalus iuſticiæ partes, & officia tranſgreſſus eſt, deditus luxui, ſuum regnum Aſſyriæ perdidit: Aſtyages iniuſtus & impius cum Cyrum ſuum nepotem occidere vellet ſine cauſa, id conſequutus eſt, vt regnum Medorum ad Perſas tranſiret, & ipſis honoribus deſtitutus eſt. Darius Perſarum monarcha corruptus moribus, & iuſticiam ſpernens, ab Alexandro Macedone victus eſt, & florentiſsimum regnum, ac altiſsimum amiſit. Inde Macedones ipſi à Romanis ſuperati præda fuere militi-

bus ob Perſei regis ipſorum iniuſticiam, Reſpublicæ etiam periere ob iniuſticiam, vt Lacedæmoniorum, Athenienſium, Thebanorum, Chalcedonenſium, Corinthiorum, Marſilienſium, Byzantinorum, & cæterarum vrbium ampliſsimarum ac celeberrimarum orbis, quarum nunc nulla, aut vix exigua veſtigia extant. Quod etiam in Hieroſolymitana vrbe contigit propter Chriſti ſummi regis iuſticiæ, Apoſtolorum, diſcipulorumque & virorum iuſtorum perſecutionem. Sic perit mundus, hoc eſt, ſic maxima reſpublicæ & regna pereunt propter iniuſticiam. Quamobrem, vt tandem vela colligam, opus eſt ſi velimus noſtras Reſpublicas eſſe ſaluas, vt iuſticiam colamus, idque inprimis in re militari, in qua non modo laxa & diſſoluta, ſed nunc etiam mortua, ſepulta, & ad inferos detruſa eſſe iuſticia videri poteſt. Quum expediret potius bellum eſſe ſepultum, quam iuſticiam. Ego magnum dolorem animi propter immenſam in multis operibus militaribus iniuſticiam ſæpiſsimè concepi, neque diutius continere me potui, quin omnem lapidem mouerem opitulandi huic incommodo, præſertim in continuatis bellis per multos annos. Itaque præſentem materiam de armigeris, militibus, & ſtipendiariis excuſsi, & in publicum emittere deliberaui, vt rebus in peius ruentibus, quãtam poſſem medelam & correctionem adhiberem. Nunc ad ipſam rem accedo.

QVandoquidem capite immediate præcedente
tractatũ ſit de bello, viſum fuit etiã ſtatim tra-
1 ctare de armigeris, militibus ‡ ac ſtipendiariis, ſine
2 quibus bellum fieri & exerceri nequit, quod quidẽ
3 † bellum à Belo, homine rege denominatur, qui ‡
Belus fuit primus rex Aſſyriorum, filius Nem-
broth; qui condidit Babylonem, vt ſcribit D. Ioan-
nes de terra Rubea, in ſuo ſingulari opere contra
rebelles ſuorum regum, *in gloſ. ſuper verbo. Suffi-
ciant, art. 10 tertii tractatus*, & vt à diffinitione ſeu
verius à deſcriptione incipiatur,

Miles eſt, qui iurat ſe non euitaturum mortem
4 propter reipublicæ ſalutẽ. Vel, qui iurauit à ſignis
non recedere, *l. Milites omnes ff. ex quibus cauſ. ma-
iores 25. annis in integ. reſtituantur*, & ſcriptus in
matricula vbi alij milites ſcripti ſunt, *l. 1. ff. eodem
tit. per totum*. Etiam miles dicitur à malo, quod ſu-
ſtinet pro alijs, vnde ſecundum Azonem, miles di-
citur à malitia, id eſt duritia. Vel à mille, quia de
mille ſorte ſolum vnus eligebatur in militem, &
ſic dicitur quaſi milleſimus.

5 Et antequam vlterius procedatur, quærendum
eſt, cuius ætatis ſtipẽdiarius aut miles eſſe debeat?
vt ſtipendium aut præmium recipere poſſit. Hanc
q. diſputat & examinat D. Ioan. de terra Rubea I.
V. D. celeberrimus, in ſuo inſigni opere, contra re-
bell. ſuorum regum, *in gloſſ. ſuper verb. decimumſe-
ptimum, fol.* 30. vbi ſuadet videndum D. Lud. Ro-
man. in ſuis ſingularibus. *ſingulari* 122. quibus præ-
6 allegatis locis dicunt, vt quis † cenſeatur idoneus
ad pugnam, quod requiratur ætas octodecim anno-
rum, pro quo allegant gloſſam vnicam, & ſingularẽ
in c. 1. circa exordium, in verb. ab anno 18. de pace
tenenda & iuramento firmanda, in vſibus feudor.
quam gloſſ. præallegat. quærere poſſes, ſi vis ſecu-
ritatis cauſa, quam hic omiſi inſerere prolixitatis
euitandæ cauſa.

7 Et animaduerte ſex eſſe neceſſaria, vt quis ſit,
vel dicatur miles. Primo, Vt miles non ſit negocia-
tor: quia negociatoribus eſt omnis militaris digni-
tas interdicta, *le. 1. Cod. negociatores ne militent lib.*
12. Secundo, quod examinetur, *l. 1. Cod. Qui milit.
poſſunt vel non, lib.* 12. Tertio, quod præſtet ſacra-
mentum per genium Principis, vel Deum omnipo-
tentem, quod mortem reipublicæ cauſa, non euita-
bit. *vt d. l. Milites omnes, ff. ex quibus cauſ. maior* 25.
annis in integr. reſtituuntur. Et in lib. Vegetij *de re
militar*. Quarto, Stigma, id eſt, nota publica debet
eius brachiis inſcribi vel imponi, *leg. 3. Cod. de fa-
bricen. libr.* 11 Quinto, Quod ei enſis cingatur, *arg.
l. Filius familias, ff. de teſtam. militar*. Sexto Quod
in numero aliorum debet poni & ſcribi, *l. Ex eo. ff.
de teſtam. militar.* & talis habet priuilegium legis
conceſſæ militibus. vnde.

Stigma, mucro, ſcriptum,
Genus, examen, ſacramentum,

Hæc ſex, quæ dixi, poſſunt in milite quæri, vt
notatur *Inſt. tut. de militari teſtamento*. His aliquot
quæſtiones nequaquam inutiles adiungere decre-
ui. Prima: Stipendiarij & milites an habeantur pro
ciuibus vbi militant? Bart. *in l. Municeps, §. Miles*,
cum gloſſ. intelligat illam l.

Quod efficiantur ciues illius loci, vbi merentur
ſtipendia: ita notatur *in l. Ciues, C. de incolis, lib.* 10. 8
quod eſt notandum.

Quod ſtipendiarij ſunt ciues illius ciuitatis, do-
nec hic mereatur ſtipendia, 9

Idem, in Doctore, qui eſt miles legalis militiæ,
idem ſequitur D. Flor. *in c. Finali, de parochi.* 10

Idem in Rectore, & eccleſiæ prælatis, vt dixit
D. Bart. *in l. 1 ff. ad municip. & de incolis*, inter mul- 11
ta alia ibi etiam ſuſtinet:

Quod infans expoſitus cuius origo ignoratur, 12
efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi eſt expoſitus &
nutritus. Secunda q. An officiales poſſunt pecuniam
deputatam pro ſtipendio mutuare ſtipendiariis, vt
ſe arment? Bart. allegat. *l. finalem, C. d. de frumento
vrbis Conſtantinopolitanæ, lib.* 11. & negatiuam ſu-
ſtinet

Digitized by Google

ſtinet partem *in ſuo primo notabili*: Dicens, Quod ſi in aliqua ciuitate eſt ſtatuta certa quantitas pecuniæ, pro habenda abundantia, quod officialibus publicis non competit arbitrium minuendi illam, vel conuertendi in aliam cauſam. *per d. l. finál*. vbi Bart. breuitatis cauſa qui vnam aut alteram limitationem ibidem ponit in ſecundo notabili.

13 In piſtoribus quibus ſi mutuatur & tendat ad expeditionem negocij propter quod erat ordinata pecunia poteſt fieri, vt ſe arment, aut vt præparent ad decoquendum panem, & ad alia neceſſaria facienda, *l. 1. & 2. Cod. de his qui ad publ.* Et propterea pro ſolutione dicendum, & intelligendum eſt: quod non licet mutuare extraneæ perſonæ, ſed bene caſibus præſcriptis.

14 Tertia quæ. Si ciuitas aliqua conceſſit alicui ſuo ſtipendiario licentiam, vt iret ad Alemaniam, vel vt iret ad bellandum, & ſtaret abſens certo tempore, vtrum toto illo abſentiæ tempore debeat habere ſtipendium, ac ſi principaliter ſeruiuiſſet? Huic quæſtioni ſatisfacit D. Bart. affirmatiue *in l. Hac lege, C. de proxim. ſacror. ſcrin. lib.* 12. in ſuo vltimo notabili, & ſubnectit ibidem.

15 Eodem modo ſi concederetur licentia poteſtati, vel capitaneo.

16 Et hoc inducit gloſſ. in arg. ad quæſtioně de clerico, qui toto abſentiæ tempore debet habere præbendam, ſi fuit abſens de licentia Papę. Nec omittenda eſt ſequens quæſtio haud aſpernanda:

17 Nempe, poteſtas non tenens officiales & equos in numero competenti ſuo officio, an debeat frui ſalario pro tempore quo non tenuit? Negatiue haud dubiè reſpondendum eſt, quod pendet ſalarium pro illo tẽpore quo non tenuit. Vel, hoc modo: Si poteſtas nõ retinet officiales & equos, quos debet tenere ſecundũ formã ſuæ electionis & ſtatuti, debet pẽdere ſalariũ illius menſis aut tẽporis quo nõ retinuit, vt notat gloſſ. in verbo numerari, & ibi Dyn. *in l. ſi quis, C. de domeſt. & protect. rib. lib.* 12.

18 Qualiter autem probabitur officiales & equos tenuiſſe aut retinuiſſe? Dicendum quod ſufficit, quod teſtes dicant cõtinuo retinuiſſe: quia viderunt vos in prandio & in cæna; nec eſt opus quod dicant vidiſſe quolibet momento, ſecundũ Bart. *in l. ſi quis ita, ff. de condit. & demonſtrat.* Facit quod notant gloſſ. Dyn. & Bart. *in l. 1 ff ſolut. mat.* ad ſaluandum dictum teſtis, qui dicit vidiſſe Titium poſſidere per decem annos continuos: quia non requiritur quod viderit quolibet momento, ſed ſufficit quod viderit quolibet anno colligere fructus, pro quo facit quot not. Bart. *in l. Celſus, ff. de vſucap. & in d. l. Si quis ita:* vbi dixit, quod ad probandã habitationem ſeu poſſeſſionem continuam, non eſt neceſſe probare ſingula momenta; ſed ſufficit probare de maiori parte temporis probando de extremitatibus & de aliquibus modis. Facit quod notatur, *in l. Menia, ff. ad S. C. Maced.* vnde dicitur continuo lucernam ad monumentum accenſam tenere & ſacra facere, qui alternis menſibus retinet, *dicta l. Menia, &* ibi per Bald. & dicitur continuo fieri, quod fit diebus non continuatis, *l. certi condictio, §. ſit tibi numos, ff. ſi certum petatur,* Similiter dicitur aſſidue fieri, quod fit congruis horis: & dicitur doctor continuo legere, & ſcholaris continuo ſtudere, qui legit & ſtudet congruis horis conſuetis. vt dicit *textus, iuncta gloſſa, de conſecr. diſtinct. vltim. canone,* nunquam de manu aut oculis diſcedat liber gloſſa dicit ibi: nunquam, horis conſuetis, verum quia difficile eſſet poteſtati probare tenuiſſe familiam per teſtes, qui non ſunt domeſtici, inducta eſt practica, quod fiat monſtra ſingulis, & per ſcripturam Notarij monſtræ probatur tenuiſſe officiales & familiam: quia probatis extremis præſumitur medio tempore tenuiſſe ſecundum doctor. in dicta *l. Celſus*: & notat Cynus *in l. Super longi, Cod. de præſcript. long. temp.* & ſi tempore monſtræ præſeruaret vnum pro alio debet pendere ſalarium, *argum. text. & gloſſ. Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris, §. final.* & incurrant pœnam falſi poteſtas & famulus, qui mutato ſuo nomine pro alio reſpondet, *l. 1. & ibi notat. C. de mutat. nominis.* Huius materiæ prolixè meminit Dominus Amedeus de Caſtello in ſuo tractat. *de Syndicatu in decimo volum. tractatuum Oceani, fol.* 113 *num.* 86.

Quarta quæſtio, Si ſtipendiarius aut miles vult deſeruire per ſubſtitutum, an poſſit? & per quem? 19
Dominus Bartolus hanc quæſtionem ponit & decidit *in l. 1. C. de præpoſi. agent. in rebus, libro duodecimo,* dicitque per textum ibi in verbo, *per ſubſtitutum,* quem deſeruire poſſe per ſubſtitutum: quod eſt verum ait, niſi ad officium requiratur perſonæ induſtria. Concordat lex, *Si quis, de Epiſcop. & cleric.* & lex. *Ad ſimilitudinem, de adminiſtrat. tutor. l. Decrete, ad municipales,* Felinus in canone finali, *de offic delegat.*

Et an, & quando videatur electa induſtria perſonæ, vide per eundem in canone *licet ex quadam, in 2. colum.* circa medium, ver. & ratio prædictorum, *extra de teſti.* 20

Et nunquid, vbi eſt electa induſtria perſonę, quis per filiũ ſeruire poſſit? vide per eũ *in c. Afferte, in 1. col.* ante mediũ, *de præſumptionibus.* Et Bart. *in d. l. 1. C. de præpo. agen. in rebus,* notat circa finem. 21

Quod volens ſeruire per ſubſtitutum, ſemper debet ſeruire per hominem eiuſdem conditionis, vt ibi: dum dicit chartularium eiuſdem † ſcrinij, &c. ſi ergo doctor vult ſeruire per ſubſtitutum, debet ſeruire per doctorem, non per ſcholarem, licèt ſufficientem. Item, ſi miles † vult ſeruire per ſubſtitutum, debet ſeruire per alium militem, non per domicilium: & ſemper ſubſtitutus 22 23 24

M 2 † debet

bus ob Perſei regis ipſorum iniuſticiam, Reſpublica etiam periere ob iniuſticiam, vt Lacedæmoniorum, Athenienſium, Thebanorum, Chalcedonenſium, Corinthiorum, Marſilienſium, Byzantinorum, & cæterarum vrbium ampliſſimarum ac celeberrimarum orbis, quarum nunc nulla, aut vix exigua veſtigia extant. Quod etiam in Hieroſolymitana vrbe contigit propter Chriſti ſummi regis iuſticia, Apoſtolorum, diſcipulorumque & virorum iuſtorum perſecutionem. Sic perit mundus, hoc eſt, ſic maxima reſpublicæ & regna pereunt propter iniuſticiam. Quamobrem, vt tandem vela colligam, opus eſt ſi velimus noſtras Reſpublicas eſſe ſaluas, vt iuſticiam colamus, idque inprimis in re militari, in qua non modo laxa & diſſoluta, ſed nunc etiam mortua, ſepulta, & ad inferos detruſa eſſe iuſticia videri poteſt. Quum expediret potius bellum eſſe ſepultum, quam iuſticiam. Ego magnum dolorem animi propter immenſam in multis operibus militaribus iuſticiam ſæpiſſimè concepi, neque diutius continere me potui, quin omnem lapidem mouerem opitulandi huic incommodo, præſertim in continuatis bellis per multos annos. Itaque præſentem materiam de armigeris, militibus, & ſtipendiariis excuſſi, & in publicum emittere deliberaui, vt rebus in peius ruentibus, quãtam poſſem medelam & correctionem adhiberem. Nunc ad ipſam rem accedo.

QVandoquidem capite immediate præcedente
tractatũ ſit de bello, viſum fuit etiã ſtatim tra-
1 ctare de armigeris, militibus ‡ ac ſtipendiariis, ſine
2 quibus bellum fieri & exerceri nequit, quod quidẽ
3 † bellum à Belo, homine rege denominatur, qui ‡
Belus fuit primus rex Aſſyriorum, filius Nembroth; qui condidit Babylonem, vt ſcribit D. Ioannes de terra Rubea, in ſuo ſingulari opere contra rebelles ſuorum regum, *in gloſ. ſuper verbo. Sufficiant, art. 10. tertii tractatus*, & vt à diffinitione ſeu verius à deſcriptione incipiatur,

Miles eſt, qui iurat ſe non euitaturum mortem
4 propter reipublicæ ſalutẽ. Vel, qui iurauit à ſignis
non recedere, *l. Milites omnes. ff. ex quibus cauſ. maiores 25. annis in integ. reſtituantur*, & ſcriptus in matricula vbi alij milites ſcripti ſunt, *l. 1. ff. eodem tit. per totum*. Etiam miles dicitur à malo, quod ſuſtinet pro alijs, vnde ſecundum Azonem, miles dicitur à malitia, id eſt duritia. Vel à mille, quia de mille ſorte ſolum vnus eligebatur in militem, & ſic dicitur quaſi milleſimus.

5 Et antequam vlterius procedatur, quærendum
eſt, cuius ætatis ſtipẽdiarius aut miles eſſe debeat? vt ſtipendium aut præmium recipere poſſit. Hanc q. diſputat & examinat D. Ioan. de terra Rubea I. V. D. celeberrimus, in ſuo inſigni opere, contra rebell. ſuorum regum, *in gloſſ. ſuper verb. decimum ſeptimum. fol. 30.* vbi ſuadet videndum D. Lud. Roman. in ſuis ſingularibus, *ſingular. 122*, quibus præ-
6 allegatis locis dicunt, vt quis † cenſeatur idoneus
ad pugnam, quod requiratur ætas octodecim annorum, pro quo allegant gloſſam vnicam, & ſingularẽ *in c. 1. circa exordium, in verb. ab anno 18.* de pace tenenda & iuramento firmanda, in vſibus feudor. quam gloſſ. præallegat. quærere poſſes, ſi vis ſecuritatis cauſa, quam hic omiſi inſerere prolixitatis euitandæ cauſa.

7 Et animaduerte ſex eſſe neceſſaria, vt quis ſit,
vel dicatur miles. Primo, Vt miles non ſit negociator: quia negociatoribus eſt omnis militaris dignitas interdicta, *le. 1. Cod. negociatores ne militent lib. 12.* Secundo, quod examinetur, *l. 1. Cod. Qui milit. poſſunt vel non, lib. 12.* Tertio, quod præſtet ſacramentum per genium Principis, vel Deum omnipotentem, quod mortem reipublicæ cauſa, non euitabit, *vt d. l. Milites omnes, ff. ex quibus cauſ. maior 25. annis in integr. reſtituuntur*. Et in lib. Vegetij *de re militar.* Quarto, Stigma, id eſt, nota publica debet eius brachiis inſcribi vel imponi, *leg. 3. Cod. de fabricen. libr. 11.* Quinto, Quod ei enſis cingatur, *arg. l. Filius familias, ff. de teſtam. militar.* Sexto Quod in numero aliorum debet poni & ſcribi, *l. Ex eo, ff. de teſtam. militar.* & talis habet priuilegium legis conceſſæ militibus. vnde.

Stigma, mucro, ſcriptum,
Genus, examen, ſacramentum,

Hæc ſex, quæ dixi, poſſunt in milite quæri, vt notatur *Inſtitut. de militari teſtamento*. His aliquot quæſtiones nequaquam inutiles adiungere decreui. Prima: Stipendiarij & milites an habeantur pro ciuibus vbi militant? Bart. *in l. Municeps, §. Miles*, cum gloſſ. intelligat illam l.

Quod efficiantur ciues illius loci, vbi merentur
ſtipendia: ita notatur *in l. Ciues, C. de incolis, lib. 10.* 8
quod eſt notandum.

Quod ſtipendiarij ſunt ciues illius ciuitatis, do-
nec hic merentur ſtipendia, 9

Idem, in Doctore, qui eſt miles legalis militiæ,
idem ſequitur D. Hor. *in c. Finali, de parochi.* 10

Idem in Rectore, & eccleſiæ prælatis, vt dixit
D. Bart. *in l. 1. ff. ad municip. & de incolis*, inter mul- 11
ta alia ibi etiam ſuſtinet:

Quod infans expoſitus cuius origo ignoratur, 12
efficitur ciuis illius ciuitatis, vbi eſt expoſitus & nutritus. Secunda q. An officiales poſſunt pecuniam deputatam pro ſtipendio mutuare ſtipendiariis, vt ſe arment? Bart. allegat. *l. finalem, C. de frumento vrbis Conſtantinopolitana, lib. 11.* & negatiuam ſuſtinet

Digitized by Google

ſtinet partem *in ſuo primo notabili*: Dicens, Quod ſi in aliqua ciuitate eſt ſtatuta certa quantitas pecuniæ, pro habenda abundantia, quod officialibus publicis non competit arbitrium minuendi illam, vel conuertendi in aliam cauſam. *per d. l. final.* vbi Bart. breuitatis cauſa qui vnam aut alteram limitationem ibidem ponit in ſecundo notabili.

13 In piſtoribus quibus ſi mutuatur & tendat ad expeditionem negocij propter quod erat ordinata pecunia poteſt fieri, vt ſe arment, aut vt præparent ad decoquendum panem, & ad alia neceſſaria facienda, *l. 1. & 2. Cod. de his qui ad publ.* Et propterea pro ſolutione dicendum, & intelligendum eſt: quod non licet mutuare extraneæ perſonæ, ſed bene caſibus præſcriptis.

14 Tertia quæ. Si ciuitas aliqua conceſſit alicui ſuo ſtipendiario licentiam, vt iret ad Alemaniam, vel vt iret ad bellandum, & ſtaret abſens certo tempore, vtrum toto illo abſentiæ tempore debeat habere ſtipendium, ac ſi principaliter ſeruiuiſſet? Huic quæſtioni ſatisfacit D. Bart. affirmatiue *in l. Hac lege, C. de proxim. ſacror. ſcrin. lib. 12.* in ſuo vltimo notabili, & ſubnectit ibidem.

15 Eodem modo ſi concederetur licentia poteſtati, vel capitaneo.

16 Et hoc inducit gloſſ. in arg. ad quæſtionē de clerico, qui toto abſentiæ tempore debet habere præbendam, ſi fuit abſens de licentia Papæ. Nec omittenda eſt ſequens quæſtio haud aſpernanda:

17 Nempe, poteſtas non tenens officiales & equos in numero competenti ſuo officio, an debeat frui ſalario pro tempore quo non tenuit? Negatiue haud dubiè reſpondendum eſt, quod pendet ſalarium pro illo tēpore quo non tenuit. Vel, hoc modo: Si poteſtas nō retinet officiales & equos, quos debet tenere ſecundū formā ſuæ electionis & ſtatuti, debet pēdere ſalariū illius menſis aut tēporis quo nō retinuit, vt notat gloſſ. in verbo numerari, & ibi Dyn. *in l. ſi quis, C. de d. meſt. & protect. rib. lib. 12.*

18 Qualiter autem probabitur officiales & equos tenuiſſe aut retinuiſſe? Dicendum quod ſufficit, quod teſtes dicant cōtinuo retinuiſſe: quia vident vos in prandio & in cœna; nec eſt opus quod dicant vidiſſe quolibet momento, ſecundū Bart. *in l. ſi quis ita, ff. de condit. & demonſtrat.* Facit quod notant gloſſ. Dyn. & Bart. *in l. 1. ff. ſolut. mat.* ad ſaluandum dictum teſtis, qui dicit vidiſſe Titium poſſidere per decem annos continuos: quia non requiritur quod viderit quolibet momento, ſed ſufficit quod viderit quolibet anno colligere fructus, pro quo facit quod not. Bart. *in l. Celſus, ff. de vſucap. & in d. l. Si quis ita:* vbi dixit, quod ad probandā habitationem ſeu poſſeſſionem continuam, non eſt neceſſe probare ſingula momenta, ſed ſufficit probare de maiori parte temporis probando de extremitatibus & de aliquibus modis. Facit quod notatur, *in l. Menia, ff. ad S. C. Maced.* vnde dicitur continuo lucernam ad monumentum accenſam tenere & ſacra facere, qui alternis menſibus retinet, *dicta l. Menia, & ibi* per Bald. & dicitur continuo fieri, quod fit diebus non continuatis, *l. certi condictio, §. ſi tibi numos, ff. ſi certum petatur,* Similiter dicitur aſſidue fieri, quod fit congruis horis: & dicitur doctor continuo legere, & ſcholaris continuo ſtudere, qui legit & ſtudet congruis horis conſuetis: vt dicit *textus, iuncta gloſſa, de conſecr. diſtinct. vltim. canone,* nunquam de manu aut oculis diſcedat liber gloſſa dicit ibi: nunquam, horis conſuetis, verum quia difficile eſſet poteſtati probare tenuiſſe familiam per teſtes, qui non ſunt domeſtici, inducta eſt practica, quod fiat monſtra ſingulis, & per ſcripturam Notarij monſtræ probatur tenuiſſe officiales & familiam: quia probatis extremis præſumitur medio tempore tenuiſſe ſecundum doctor. in dicta *l. Celſus:* & notat Cynus *in l. Super longi, Cod. de præſcript. long. temp.* & ſi tempore monſtræ præſeruaret vnum pro alio debet pendere ſalarium, *argum. text. & gloſſ. Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris, §. final.* & incurrant pœnam falſi poteſtas & famulus, qui mutato ſuo nomine pro alio reſpondet, *l. 1. & ibi notat. C. de mutat. nominis.* Huius materiæ prolixè meminit Dominus Amedeus de Caſtello in ſuo tractat. *de Syndicatu in decimo volum. tractatuum Oceani, fol. 113 num. 86.*

Quarta quæſtio, Si ſtipendiarius aut miles vult 19
deſeruire per ſubſtitutum, an poſſit? & per quem? Dominus Bartolus hanc quæſtionem ponit & decidit *in l. 1. C. de prepoſi. agent. in rebus, libro duodecimo,* dicitque per textum ibi in verbo, *per ſubſtitutum,* quem deſeruire poſſe per ſubſtitutum: quod eſt verum ait, niſi ad officium requiratur perſonæ induſtria. Concordat lex, *Si quis, de Epiſcop. & cleric.* & lex. *Ad ſimilitudinem, de adminiſtrat. tutor. l. Decrete, ad municipales,* Felinus in canone finali, *de offic. delegat.*

Et an, & quando videatur electa induſtria perſonæ, 20
vide per eundem in canone *licet ex quadam, in 2. colum.* circa medium, ver. & ratio prædictorum, *extra de teſti.*

Et nunquid, vbi eſt electa induſtria perſonę, quis 21
per filiū ſeruire poſſit? vide per eū *in c. Afferte, in 1. col.* ante mediū, *de præſumptionibus.* Et Bart. *in d. l. 1. C. de præpo. agen. in rebus,* notat circa finem.

Quod volens ſeruire per ſubſtitutum, ſemper
debet ſeruire per hominem eiuſdem conditio- 22
nis, vt ibi: dum dicit chartularium eiuſdem † ſcrinij, &c. ſi ergo doctor vult ſeruire per ſubſtitu- 23
tum, debet ſeruire per doctorem, non per ſcholarem, licèt ſufficientem. Item, ſi miles † vult ſer-
uire per ſubſtitutum, debet ſeruire per alium mi- 24
litem, non per domicilium: & ſemper ſubſtitutus

Digitized by Google

44 Decimaſeptima q. An domus & priuatorum militibus, ſiue ſtipendiarijs aſſignari debeant, & quæ pars? Huic q. facit ſatis pater veritatis Bart. *in l.* 1. *& 2. C. de metatis & epidemeticis*, *lib.* 12. hunc in modum: Menſor deputatus ad hoſpitia menſuranda per epidemeticos & militibus danda ſeu aſſignanda: ſi in hoſpitis domo aut ante ianuā, aut portam ſcripſerit nomen militis, cui ſit hoſpitium aſſignatum, poſtea aboleuerit, punitur pœna falſi. Et vbicunque princeps eſt, vel milites ſub principe militantes, pro hoſpitandis dictis militibus, domini domus debent domus eorum diuidere in tres partes: Vnam partem pro ſe retinere debent: aliam militibus quam optauerint eis tradere. tertiam vero partem dominis domus relinquere, ſed ab hac inquietatione ergaſteria mercimonijs deputa ſunt immunia. Si tamen parte domus militibus aſſignata ſtabulum deficiat in ergaſterio, partem pro ſtabulo habere debent. Item Illuſtribus militibus aſſignabunt dimidiam domum eorum, eis tamen electione ſeruata; contra faciens punitur pœna *in d. l.* 2. in ſerta, nempe 30. librarum auri fiſco applicandarum, *&c.*

45 Decima octaua q. Qui à ſtipendiariorum receptione excuſantur? Pro huius interrogationis ſatisfactione videbit lector titulum *de metat. & epidemet, Codicis libr.* 12. per totum, vbi omnes narrantur, qui à ſtipendiariorum receptione excuſabantur.

46 Decima nona q. Stipendium an poſſit pro parte ſolui in pecunia, & pro alia parte ſeu quantitate in alijs rebus, nempe, panno, ſerico vel ſimilibus? Videtur ſuſtinenda affirmatiua pars, *l. militaris, C. de militari veſte. lib.* 12. vbi dicitur. Quod fortiſſimis militibus quinq; dantur partes in pecunia, inferioribus ſeu debilibus verò ſexta pars in panno, ſicut volunt eligere, ita notat. *gloſſ. in verbo Gregarius. in d. leg. Militaris.* quam lector examinare poterit. Hæc omnia ſunt admodum ſane intelligenda: ſic vt pannus detur iuxta communem valorem eius temporis, quo datur, alias huiuſmodi † datio, aut
47 ſolutio in panno, eſſet multis fraudibus ſubiecta, & obnoxia: à quibus ſummè abſtinendum, & cauendum eſt, ne boni milites, ſiue ſtipendiarij inſigne damnum patiantur & mercatores illos pannos Principibus, aut eorum officiarijs vendentes, aut per financias tradentes ad milites ſiue ſtipendiarios ſoluendos ditentur, & lucrentur quinquaginta pro centum & amplius: quia vnamquamque panni vlnam vendiderāt quatuor, aut quatuor cum ſemis, florenis, vſque ad ſummam ducentorum, trecentorum, quadringētorum florenorum, aut ducatorum, quum communi precio conſtiterat vnaquęque vlna duntaxat 35. aut 40. ſtuferis. Et quum dicti ſtipendiarij, aut milites ſuis capitaneis conquererentur de fraude ipſis per mercatores financiarios facta, ilico ad Dominos capitaneos miſerunt munera, nempe ſummam viginti, decē, aut ſex millium ducatorum, vt eos inducerent ad illos pannos acceptandos pro tali precio in ſolutionem, qui parati ſtatim fuerant ad financiarijs complacendos, occaſione munerum, nec fuerunt à muneribus ſimilibus immunes principis officiarij, quibus erat iniunctū vt practicarent huiuſmodi financias, vt ipſemet proprijs oculis vidi, & auribus audiui, quod ſumme haud dubie dolēdum cenſeo. Imo huiuſmodi doloſas ac frauduloſas financias practicantes, vidētur præſtare obſequium Deo, & communitati, ac mercede dignos eſſe, licet D. Deus illud aliter haud dubie interpretaturus ſit.

Vigeſima q. milites non ſtipendiati an omnia populentur? Huius meminit D. Ioan. de terra Rub. in ſuo ſingulari opere; contra rebelles ſuorum regum. *in gloſſa ſuper verbo pecunias, folio* 28. quem vide. 48

Milites enim de ſuo, & proprijs ſumptibus non tenetur militare, per iura vulgaria. 49

Nec pariter decet alicui etiam militi, ſuum eſſe damnoſum officium, *c. Cùm non deceat, de elect. in 6. §. Item in criminali.* 4 *q.* 3 *c. Statutum, in fi. de reſcript. lib. 6. l. Seruus communis, ff. de furt. & l. Cū quidam, C. de adminiſtrat. tuto. & curat.* Et quum ſupradictum ſit officium *in d. c. Cum non deceat,* intellige ſiue ſit publicum, ſiue ſit priuatum, ita exponit D Ioan. Andr. in nouella. & D. Dominicus de ſancto Geminiano, ibi. 50

Miles pariter, & alius quilibet ſpe pecuniæ, & præmij certat, D. Bald, in præludio tituli, *de iudicijs*; quo ſi videat ſe priuatum, omnia populatur. Ecce quid & ad propoſitum D Robert. Gaguin. in chronica Caroli ſexti, *fol.* 1. *facie ſecunda*, de militibus (quibus per regem de pecunia ſtipendiaria minime ſatisfactum erat) eleganter ſcribat. Quietis (inquit) compoſitiſque regni primoribus, quum ſtipendia militibus nulla ſoluerentur. non ſecus ac hoſtis prędijs ſtuprıſque populum milites vexabāt quamobrem rura, vicoſque agricolæ deſerentes in oppida arceſque fortunas ſuas contrahebant. His ſatis. & ſi quis ampliora deſiderat, videre poterit prææallegatos doctores, locis præſcriptis. 51

Vigeſima prima q. militare de ſe. an ſit delictū? dicendum quod non: quemadmodum videre poteris, apud D. Ioan de terra Rubea in ſuo ſingulari tractatu, *in gloſ. ſuper verbo, ſufficiant* contra rebelles ſuorum regum *folio* 54. 52

Sed propter prædam militare peccatum eſt, *c. militare* 23. *q.* 1. quemadmodum nec gerere † Rēpublicam criminoſum eſt. ſed ideo gerere Rempublicā, vt diuitias augeas, videtur eſſe damnabile. Multa alia huic materiæ conuenientia, vide loco præcitato, cauſa breuitatis, hic omiſſa. 53 54

Vigeſima ſecunda q. milites ſeculi an cum cæle- 55

ſtib. æquiparentur militib. Videtur quod ſic, *l. Miles, ff. de re iudic. l. 2. §. Miles, ff. de his qui not. infamia. l. Milites. C. locati. l. Stipendia, C. de exec. rei iud. c. ſtudeat, 50. diſt.* & quod notatur. *in c. Odoard. de ſolut.* Vide And. Barbatiã in ſuo tract. *de præſtantia Card. in 3. q. baſilica. 1. partis.*

56 Miles etiam vulneratus non debet diſcedere à ſignis ſine licentia, *per text. & ibi Ang. in l. 1. C. Quibus non obiic. long. temp. præſcriptio.*

57 Miles curatus ab infirmitate debet adimplere ſtipendium, alias non habebit ſalarium, aut ſtipendium tempore infirmitatis, ſed captus ab hoſtib. nõ habet, vt ſupra etiam memini in parte. Bald. *in l. fin. ad finem, C. de condit. inſert.*

58 Hic paucis ſciendum, quod militia eſt duplex: videl. ſecularis & ſpiritualis 59. *diſt. c. ſi officia.* 23. *q.* 8. *c. Reprehenſibile.* Et ſecularis eſt triplex; equeſtris, pedeſtris, & naualis.

59 Militia ſecularis non culpatur, ſed abuſus. 23. *q.* 1. *per totum.*

60 Quod militia inſtituta eſt propter duo, videlicet ad iniuriam propulſandam, & vindictam inferendã, *c. 1. in fin.* 23 *q.* 1.

61 Quod ius militare in multis conſiſtit. 1. *diſt. c. ius militare.*

62 Quod in militia ſeculari reprehẽditur libido dominandi; crudelitas vlciſcendi; & cupiditas nocẽdi. *c. Quid culpatur in bello,* 23. *q.* 1.

63 Quod in hac intentione militia debet exerceri, vt mali coerceantur, & boni ſubleuentur. *c. apud & c. ſeq.* 32. *q.* 1.

64 Quod plerique ſancti patres ſecularẽ militiã laudabiliter exercuerunt, *c. Noli exiſtimare,* 33. *q.* 1.

65 Quod ſumma laus eſt militiæ communi vtilitati intendere, *c. Summa.* 23. *q.*

66 Quod boni milites vltra ſtipendia ſua nil debent vſurpare, *c. militare.* 23. *q.* 1.

67 Quod miles non eſt reus homicidii, qui legitima authoritate ſuperioris hominem occidit. *c. Miles* 23. *q.* 5.

68 Quod miles ſæcularis grauius peccat ſymoniã cõmittendo, quã clericus, *c. Saluator, circa med.* 1. *q.* 3.

69 Quod miles ſæcularis propter periculoſum ſtatũ quẽ habet abſque papæ diſpenſatione ad ſacros ordines nõ debet promoueri, *c. Si quis poſt.* 50. *diſt.*

70 Quod ſi in militia ſeculari gradatim quis promouetur ad honores, multo fortius in militia ſpirituali, *c. Si officia, & c. ſeq.* 59. *diſt.*

71 Quod non debet eſſe ligatus aliis, qui ſpirituali militiæ eſt aggregandus, *c. Nullus* 54. *diſt.*

72 Quod Epiſcopus ad ſeruiendũ Chriſto voluntarium militem habere vult, *c. Non eſt.* 15. *q.* 1.

73 Quod nil beatius quam vt quo modo Imperat. noſter Chriſtus iuſſit, & imperauit, militetur, *c. ante omnia,* 40. *diſt.*

74 Quod militum Chriſti arma ſunt orationes, eleemoſynę & ieiunia, quorũ partes ſunt lachrymę, *c. Reprehẽſib.* 23. *q.* 8. *& c. Conuenior,* circa med. *ib.* 23. *q.* 8.

Miles an, & quãdo ad munera cõtribuenda teneatur? huius q. meminit D. Per. Antib. in ſuo tract. *de* 75
munerib. interdũ quis excuſatur à muneribus, ratione militię (inquit) qui vna vel altera diſtinct. & ſubdiſtinctione ſatisfacit hoc modo, quia aut loqueris in milite militante, aut in nõ militante: primo caſu ſubdiſtingue: quia aut loqueris, nunquid excuſentur à mere patrimonialib. & dicit quod nõ, *l. Sũt munera. ff. de vac. mun. & l. fin. §. ab huiuſmodi, & §. fin ff. de mun. & hon.* aut quæris de mixto & dicit quod excuſatur, *l. Et qui orig. §. decaprotos, ff. de mun. & hon.* aut quęris an excuſetur à perſonalib. & dicit quod ſic, *l. Et qui orig. in princ. ff. de mun. & hon.* aut quæris in nõ militãte, & tũc aut eſt remiſſus ignominioſe, & à nullo munere excuſatur: ſed ab honorib. ſic in eius odiũ, *l. Secunda, C. de his qui non implent ſtipen. iuncta l. Sed & milites, ff. de excuſ. tut.* aut ex ſua cauſa honeſta, puta quia ſunt impleta ſtipendia, & tũc ſi in cohorte militauit, nõ gaudet immunitate, *l. fi. in fi. C. de his qui non impl. ſtipendia:* aut militauit in legione, ſeu vexillatione, & tunc gaudet immunitate, in quo tractatu de muneribus multa alia nõ cõtemnenda videre lector poterit, *in verbo, Interdum,*
fol. 18. *n.* 78. † Milites ſunt exempti à munerib. ſuæ 76
ciuitatis, nõ autem eius cognati, vel affines, *l. 3. §. 1.*
ff. de mun. & hon. ‡ Militem ſe effici procurans, vt 77
munerum contributionẽ euitet, an potiatur immunitate? Dicendũ quod nõ, *l. Cura, §. Qui obnoxius, ff de munerib. & hon. & l. Semper, §. Diuus quoque, ff. de iure immunitat.* Ita ſuſtinet D. Petrus Antibolus in ſuo tractatu, *de munerib.* vbi videat lector latius, quo modo probabitur, &c. Ita in fraudem creditorum non poſſunt effici milites ne conueniantur, quemadmodũ quotidie videmus practicari, & male.

An miles teneatur ſoluere gabellas. Reſpondetur
quod ſic: ſi tamen nõ ſoluat, res eius non incidunt 78
in commiſſum, *l. Omnibus,* & ibi doctor. Bal. & Sali. *C. de vecti. & commiſ.* Vel ſic paucis. Quod ſecus eſt in militibus armis vacantibus, & reipublicæ, ſecundum Bal. ibi. Hinc dicitur, quod milites non militãtes, non gaudent priuilegiis. Secundum Pet. & Bald. *C. de teſtamento milit. l. Si duas, §. Grammatici. ver. & Philoſophos* & ibi Bart. *ff de excuſ. tuto, & l. finali, C. de teſtam. milit.* hanc q. latius examinat & decidit D. Iohannes Bartachinus de Firmo, I. V. Doctor. in ſuo tractatu ſingulariſſimo Gabellarum, Tributorũ atque vectigalium, *ſeptima parte, n.* 58. *f.* 68. *verſu.* 4. *col.* quem vide. ‡ Milites an ſint à vectigalibus exẽ-
pti, vel non. Reſpondendum negatiuè, quod milites 79
non ſunt exempti à pręſtatione vectigaliũ, *l. ex præſtatione, in fi. C. de vectigal.* † Milites an ſint exempti
à collectis? Certe non, quia omnes milites, etiã va- 80
cantes reipub. & militiæ obligantur ad collectas, ſecundum Bal. *in d. l. pen. per l. Cura, §. finali. ff de mu. & hono-*

Digitized by Google

& honorib. vide etiam per Bal. *in l. Placet, C. de ſac. ſanct. eccl.* ‡ Milites noſtri temporis cum violentia tallias imponẽtes, prædones ſunt, & raptores, & ad reſtitutionẽ tenentur, nec aliquem conſuetudo, ſiue abuſus excuſat, vt prolixius declarat D. Petrus Antibolus I. V. peritus in ſuo tractatu *de muneribus. num.* 83. quem per ocium videre poteris.

81

82 Milites armatæ militiæ pro debito ciuili, an poſſint perſonaliter capi, & carceri mancipari? pro huius q. ſolutione hoc pacto diſtingue: quidã ſunt milites armatæ militiæ: quidã inermis militię: quidam cæleſtis militiæ. Milites armatæ militiæ perſonaliter capi non poſſunt pro debito ciuili: *vt l. Miles, ff. de re iud.* ſi tamen illud debitum contraxerint in caſtris; ſecus ſi vagãdo per mundũ vel etiam domi, vt ibi dicit gloſ. cum qua doctores tranſeunt. Sed idem eſt certe dicendum de debito cõtracto extra caſtra, ob cauſſam tamẽ militiam concernentem: puta pro armis & equis emendis, ſecundum Odofred. ibi. & Doctor. Hanc materiam reperietis latius tractatam per D. Ioannẽ Baptiſtam, Caccialupum in ſuo tractatu de debitore ſuſpecto, & fugitiuo, *q. 5. poſt n.* 12. Quandoquidẽ hoc loco nonnulla de armigeris, militibus, & ſtipẽdiariis ac aliis inde dependentib. tractauimus, opere precium viſum eſt nobis adiungere nonnulla ipſis conuenientia nedum, ſed admodum eorum animabus, ac corporibus perutilia, & ideo ſcitu neceſſaria, quoniam ad illa & ſimilia miris modis ſunt inclinati, nempe ‡ de ludo, & maximè de

83 alearum ſiue taxillorum ludo antiquiſſimo, vt teſtatur conſtitutio Græca, & à Troiano milite, *Alea* vocato, nomen aſſumpſit: qui ante Romam conditã fuiſſe traditur, imo vt refert Vgutio, fuit tẽpore belli Troiani. Et de hac forte ludi habetur *Exodi* 34. vbi dicitur; *Sedit populus manducare, & libere, & ſurrexerunt ludere*, de qua etiã poteſt intelligi, quod habetur *Gen.* 16. Vidit Sara Iſmaelem ludentem cũ *Iſaac*, & cum decipientẽ, de quibus verbis *in c. Renocet, in verſi. Sequitur* 32. *q.* 2. Et de ea etiam poteſt

84 intelligi, quod dicit Philoſophus *in 4. Ethicorum*. ‡ vbi affirmat luſores eſſe deterioris conditionis, quã latrones, & prædicta etiã procedunt in ludo chartarum: & maximè quando luditur ad Baſſettam, vel

85 ad tertiam, & quartam, iuxta vulgares. ‡ Nam huiuſmodi ludi non fiunt cauſa recreationis, ſed potius auaritiæ. Idem dicendum in aliis ludis chartarum, quando finis eſt auaritia, vel interueuit dolus, vel blaſphemia, vel aliud accidens. Sed audi Hoſtienſ. *in ſumma, de exceſſ. prælator.* dicentem, paucis ver-

86 ſib. mala ‡ & peccata quæ ſurgent ex ludis.

Hæc cum taxillis ludendo crimina ſiunt,
Eccleſiæ ſpretus, vſuraque, rixa, rapina.
Scandala, tum nugæ, blaſphemia, tum faciendi
Furti doctrina, violentia, copia falſi.
Et mortis cauſa, deceptio, perditióque
Temporis, & deſiderium, corruptióque ingens.
Iſtis prædictis adulatio, vitaque turpis.

Quorum etiam memini infra, *c.* 126 *de falſis alet.* Eccleſiæ ſpretus fit: quia contẽnitur prohibitio eccleſiæ ludũ prohibẽtis, vnde tales vſurpantes quodammodo arioli, & pagani propter tranſgreſſum cano. *c. Si quis presbyteri* 81. *diſtinct.* & per talẽ inobedientiam quis videtur incidere in crimen, & punitur *c. Quorundam*, 33. *diſtinct.* ‡ Vſura cõmittitur: quia minimo, & quaſi eodem inſtanti æquiparatur ſorti, & etiam illã longe excedit, cum in l. ciuili vſura centeſima dicatur maxima, quæ ſolum in anno ſorti æquiparatur. 87 88

Prouenit etiam rapina, eo quod ludens intendit ſpoliare proximum, & quandoque ſpoliat, & licet quandoque non contingat, tamen Deus reſpicit cor, non manum. *c. Si quid inueniſti. l.* 1. *q.* 1. 89

Scandalum quomodo inſurgit ex ludo: quoniam boni ſcandalizantur, nihil autem agendum eſt cum ſcandalo. *vt in c. niſi, extra, de renuntia.* 90

Nugæ etiam deſcendunt ex ludo, quonia in ludo multiplicantur mendacia, & verba ocioſa: quoniam quilibet tenetur de eis reddere rationem: ideo vitanda ſunt. *c. Conuiuia* 46. *diſtinct.* 91

Blaſphemia etiã perpetratur, quod eſt deteſtabilius: & iſta fuit potiſſima prohibitionis ratio, vt dicit text. *in l. Alearum vſus, C. de religioſ. & ſumptib. funer.* per quã blaſphemiã fruſtratim ſæpe inciduntur redemptoris membra, & talis videtur peior Iudęis: quia ſaltem integrum corpus reſeruauerunt, vt habetur *in c. 2. de maled.* per Doct. 92

Nunc audies quędã miranda cõtra luſores, legitur in epiſtola quadã diui Cyrilli Epiſcopi Hieroſolymitani, quod in Samaria quidã luſor, qui bona conſumpſerat, dũ beatũ Hieronymũ blaſphemaret, fuit ſtatim fulmine interemptus. Præterea audi quid accidit in Tyro ſplendiſſima ciuitate tribus ludentib. quia dum in ludi principio dicerent ſe contra omnẽ vim, & poteſtatẽ Hieronymi ludum, quem inceperant, proſpere finituros, paulo poſt principium ludi terra ſeipſam aperiens, illos ſolos abſorbuit, & nunquam illi amplius viſi ſunt. & hæc dicit idẽ Cyrillus ſe habuiſſe à præſentib. & videntibus, ſed quod ſtatim ſubdit, aſſerit ſe vidiſſe, & accidiſſe in Hieruſalẽ iuxta ædem quam habitabat. Quidam miles nobiliſſ. mus, & locuples, vnicum habebat filium, illius amore excæcatus, eum non corrigebat, imo inſtruebat in prauis; ille bonis moribus deſtitutus, in ludis blaſphemijs & immunditijs annum attigit 12. die quadam iam adueſperante ipſe perdens in ludo, prorumpit in hæc verba: *Faciat quicquid poteſt ille Hieronymus qui ludos prohibet; nam eo inuito hinc non niſi victor ſurgam.* Dum autem hoc repeteret, ecce ſpiritus nequam in ſpecie hominis horribilis cunctis videntibus, ludi locum velociter adiens, eundem infelicem puerum rapuit, & quo eum detulerit nunquam hactenus eſt compertum. 93

Digitized by Google

Dicit autem Cyrillus, quod quidam ea hora in domus ſuæ feneſtra manebat, qui ludi loco erat oppoſita hoc vidit. Monet ergo ſanctus vir ille Cyrillus iuuenes vt bonis moribus ſe informent, abſtinentes à prauis maximè ludis: quia quod nouæ chartæ ſcribitur, de facili non deletur: monet etiam parentes ad eruditionem & verbera filiorum, ne flendi eis ſuccedat euentus. Hæc aurea verba tene perpetuo, & bene audies, quæ refert illuſtris Doct. Ioann. Andr. dicere in ſuo opere Hieronymum: nec inconueniens eſt legere Satyram Iuuenalis, in qua deteſtatur omnis generis ludos.

94 Furtum etiam committitur: quia cum luſor ad inopiam deuenerit propter rerum ſuarum perditionem ad furta ſe conuertit, vt experientia teſte didicimus. Violētia etiā adhibetur quādoque: quia ſe inuicem aliquando ſpoliant.

95 Item volens diſcedere à ludo, quandoque per violentiam ſibi illatam detinetur in ludo, vt dicit *text. in l. 1. § fin. ff. de alea luſu, & aleator.*

96 Falſum etiam committitur imponendo falſos taxillos, aut faciendo alias ſimiles falſitates.

97 Eſt etiam ludus aliquando cauſa mortis: quia ludendo venitur de verbis ad verbera, de verberibus ad vulnera, de vulneribus ad occiſionem, vt ſæpius experientia docuit.

98 Deceptiones etiam & fraudes fiunt, & qui melius ſcit decipere, melius dicitur ludere propter
99 hominum † corruptelam: canones autem & leges neminem volunt illaqueare, *27. diſtinct. c. 2. de iudic.*

100 Perditio etiam temporis inde reſultat maxima, vnde infiniti ſcholares, qui ſi non luſiſſent, doctiſſimi euaſiſſent: propter ludum & tempus in ludo damnabiliter amiſſum receſſere exhauſti pecunijs, & ſecretarij, id eſt, nunquam leges allegantes. Pro dolore inæſtimabili dolendum de amiſſione ſubſtantiæ, ſed longe magis de amiſſione temporis, ſecundum Hoſtienſ. vnde dici ſolet:

Damna ploro rerum, ſed plus fleo damna dierum.
Rebus quis poterit ſuccurrere, nemo diebus.

101 Item, cum aliena ſint omnia, tempus autem noſtrum eſt, teſte Seneca, *Epiſtola 1. ad Lucillum.* Vnde propter ea ludus eſt maxime prohibitus ſcholaribus & doctoribus, vt in prœmio Digeſt. §. *illud*, & ibi per Doctores.

102 Eſtque apud me ludus ſcachorum etiam peſtilens ſcholaribus nam inebriantur ludo, & perdunt tempus, quo nihil carius eis. Cogitent amore Dei, quod ipſi per perditionem temporis in ludo parentes fraudant dulci ſpe, ſeipſos illaqueant, torquent inanibus ſumptibus, viaticulum conſumunt, & tandem caſtroniſant; adeo quod redeuntes ad rectum iudicium, mallent aliquando eſſe cerdones, quam legum, aut canonum, aut artium doctores, qui habent aures audiendi audiant. O tu qui improuide tempus conteris in ludo cuiuſcunque generis, reforma teipſum, & vt reformes, lege auream epiſtolam, quam Plin. minor ſcribit ad Marcum, *De vita & moribus*, Plinij maioris auunculi ſui, incipit dicta epiſtola, Pergratum eſt, *in 3. libr. epiſtolarum, epiſt. 5.*

Deſiderium etiam naſcitur ex ludo, quoniam 103
oritur maxima cupiditas lucrandi, quæ eſt radix omnium malorum, vt *in Auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. §. 1.*

Corruptio etiam multiplex naſcitur, ſcilicet eo- 104
rum, quos malo exemplo corrumpunt, *c. In cunctis, cum ſi 7. qu. 3.* vnde ſubdit Hoſtienſ. quod tales corruptores tenentur Ieſu Chriſto de ſeruo corrupto, *arg. l. 1. & l. vt tantum, §. fin. cum ſequ. ff. de ſeruo corrupt.*

Adulationes etiam fiunt, & adulatorijs verbis 105
commendatur cautus ludens, etiā ſi eſt in peccato, exaltatur, quod damnabile eſt, *c. donare 86 diſt.* & iſta adulatio eſt crimen capitale in cleric. *c. Ecce 46. diſtinct. bene facit, d. l. 1. ff de ſeruo corrupto*, quæ vult, quod non debet quis laudando augere malitiam.

Vita turpis agitur propter ludum, ſecundum Do- 106
ctor. in dictis locis, & communiter ludendo tranſgredimur tria præcepta iuſtitiæ: quia honeſtè non viuimus, ius ſuum alteri non tribuimus, imo honoris & ambitionis cauſa, ſeu auaritiæ per omnem vitam ludens quærit victoriam, & hac potiſſima ratione clerici prohibentur ludere, vt *in c. clerici officia, ext. de vita & honeſt. cler.*

Vltimo videmus, quod ſenatus Roman. (vbi erat 107
Synodus moralitatis) ludum tanquam cauſam malorum prohibuit, vt *l. 1. §. 1 ff. de alea luſu & aleat.*

Imperator etiam expreſſe dicit in l. Alearū vſus 108
antiqua res eſt, C. *de relig. & ſumptib. funer.* verum pro tempore prodijt in lachrymas, intellige propter ſubſtantiæ exinanitionem, blaſphemias, & mala prædicta, ideo prohibuit.

Audiui luſores ſeipſos interemiſſe propter lu- 109
dum, venenum ſumpſiſſe propter ludum, diabolo
ſe viuum proprio chirographo † tradidiſſe propter 110
ludum.

Vnde abſtinendum ab omni ludo prohibito, 111
tanquam arte pernitioſa, & prona ad omnia mala.

Principiis obſta, ſero medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuere moras.

Tabula

112 *Tabula criminum emanantium ſeu procedentium ex alearum ſiue taxillorum ludo, pro faciliori intellectu, licèt ſuprà carmine poſita.*

Crimina ex alearum ſeu taxillorum ludo prouenientia:

1 Eccleſiæ ſpretus,
2 Vſura,
3 Rixa,
4 Rapina,
5 Scandalum,
6 Nugæ,
7 Blaſphemiæ,
8 Furti doctrina,
9 Violentia,
10 Copia falſi,
11 Cauſa mortis,
12 Deceptio,
13 Perditio temporis,
14 Deſiderium,
15 Corruptio ingens,
16 Adulatio,
17 Vita turpis.

Supradictis nequaquam obſcurum erit addere ſequentes euangeliſtas. Primo *Ioh.* 19. in fine paſſionis Ieſu Chriſti, ſic ſcribentem: Milites ergo cum crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius, & fecerunt 4. partes, vnicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis, deſuper cõtexta per totum: Dixerunt ergo ad inuicem, non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa, cuius ſit. Secundo, *Matth.* 27. diuiſerunt veſtimenta eius, ſortem mittentes. Tertio, *Marcum* 15. Et crucifigentes eum, diuiſerunt veſtimenta eius, mittentes ſortem ſuper eis, quis quid tolleret. Quarto *Lucã:* Diuidentes vero veſtimenta eius, miſerunt ſortes. Quinto, *Pſalmiſt.* 21. *c.* Ipſi vero conſiderauerunt, & inſpexerunt me: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: ex quibus ſole clarius eſt, quod ab illo tempore, armigeri, milites & ſtipendiarij pauci fuerãt valoris, aleatores & luſores, quemadmodum in centuplo hac tempeſtate ſunt ad aleas & ludos proniores, ſtipẽdia plurium menſium aut annorum vna ſemihora, aut ſemihorula aleis ſiue taxillis aut ſimiſi ludo perdentes, ita vt poſtea cogantur concuſsione, aut alio haud diſsimili indebito modo aut medio viuere. Ex his patet expreſſe, quod alearum ſiue taxillorum vſus, ſeu ludus ſit in exercitu ac inter armigeros, milites & ſtipendiarios præcipua & maxima peſtis; ex quo quidem ludo infinita oriuntur mala, quorum malorum ſupra vtcunque meminimus.

113 Aliud quotidianum inconueniens cernitur inter capitaneos, ac eorum vicarios, vulgo locum tenentes, aut alios nequaquã diſsimiles, & male verſantes, aliquãdo armigerorũ militũ aut ſtipendiariorũ declarationẽ, demonſtrationẽ & præmonſtrationẽ per commiſſariũ aut cõmiſſarios facere permittẽtes, pertranſire ſinunt, & permittũt nõnullos equites, aut pedites accõmodatos ſiue conductos, qui nequaquã ſub eorum vexillis ſeu inſigniis ſeruiuerũt, & etiã aliquando ſub aliis nominibus, quã ſub illis, qui trãſire illos faciũt, & ſic faciendo ſolutiones, ſeu ſtipẽdia ſoluendo, ex illorũ ſtipẽdiis proficiunt, ac ditantur, dãdo ipſis aliquod honorarium quod publico cenſui ſiue præmonſtrationi interfuerint, ac ita tranſierunt ſub ipſorũ nomine, aut ſub illius nomine qui ipſis viſus fuit, & hoc modo ſoluũtur qui non ſeruiuerũt, quorũ ſtipendia capitaneus furatur. Similiter nonnulli capitanei tenent loca aperta, aut vacua inter duas demonſtrationes, aut præmonſtrationes, faciuntque longiori tẽpore aut pluribus menſibus computare quam ipſi ſeruiuerunt. Et etiam mortuorum ſtipendia accipiunt, veriusque furantur. Nec diſſimiliter de licentiatis, vulgo caſſatis, dicendũ, qui inter duas præmonſtrationes tenent illorum loca aperta, dicuntque quod ſit militum vſus, certe verius abuſus infinitas alias practicas, ſeu fraudes quotidie in militia, ac inter equites ac pedites cernimus cõtingere & euenire. Item: nolunt etiã capitanei, quod theſaurarius belli ſoluat ſingulis (vt olim fieri ſolebat) armigeris, milititibus ac ſtipendiariis ſtipendia (vulgo pagas) ſed petunt, imo volunt ipſimet ſtipendium aut debitũ illorum recipere ad ipſis ſoluendum, & ſic ad ipſos corradendum ac furandum, quod ipſis videtur licitum & permiſſum ſeu admiſſum, contra tamen omnem rationem: quia Imperator, Rex, Princeps, Reſpublica, & ſimiles, priuantur, ſpoliãtur & fraudantur eorũ pecuniis, per præfata & indebita me-

dia: Imo nunc cô peruentum eſt, quando quis vult conſcribere aut colligere armigeros, milites, ac ſtipendiarios ad ſeruiendum aut militandum, maxime extraneos, non vult ſeruire, nec militare, niſi cum conditione, quod ſibi ſoluetur ſingulis menſibus, aut tribus menſibus ſecũdum armigerorum, militum ac ſtipendiariorum conuentionem, ſine aliqua præmonſtratione illorum, & quod dabuntur & ſoluentur omnium illorum ſtipendia in ipſius capitanei manus, & nequaquam capitatim ſiue per capita, vt ipſemet ad libitũ ſoluat & diſtribuat, & ne defalquentur mortui, aut alij abſentes, & etiã nunquam accepti, vel licentiati, ne ſciatur vexilli aut vexillorum ſiue inſignium numerus, quia aliquando accipiuntur tot vexilla, quorum quodlibet debet continere ducentos & viginti milites, aut alium numerum præloquutũ, & quũ ſeruiũt, deeſt dimidia, aut tertia aliquando pars: tunc quando huiuſmodi dimidia aut tertia pars deeſt & ſoluitur integro (vt dicitur) vexillo, tunc Imperator, Rex, Princeps, Reſpublica aut alius ſuperior, debens inuenire & dare pecuniam, perdit & amittit dimidiam aut tertiam partem (quæ abeſt aut non fuit) qua fraudatur & capitanei eam tali medio furantur qui ea de cauſa omnes & ſimiles capitanei in æternum dãnabuntur, ſi habeant vnde reſtituãt cũ moriuntur, & nõ reſtituũt; ſecus ſi nõ haberẽt tẽpore mortis, tunc facta pœnitentia, & habita diſplicentia, quod non habeant, & ſi haberent, quod abſque dubio libentiſſime redderent, & reſtituerent, tunc eſt diuinę voluntati relinquendum. Huic non malè ſeruit ac quadrat, quod dicit D. Rabanus in illud Matthæi: *Eſuriui & non dediſti mihi manducare*, &c. Quid recipiet? qui aliena tulit. Si ſemper ardebit, qui ſua non dedit. Durum certe verbum, maxime pro noſtri temporis armigeris, militibus ac ſtipendiariis, aliiſque ſimilibus.

114 Ad iſtas, ſimileſque fraudes euitandas vnicum & ſingulare eſt remedium, quo olim ad amuſſim vti iubebant Imperatores, Reges, Principes ac ſimiles quando illis ſtipendia, (vulgo pagas) ſoluere volebant, ac decreuerant, trium aut plurium menſium, quod omnium primo commiſſarij mittebantur cũ inſcriptione ſiue rotulis armigerorum militum, ſiue ſtipendiariorum ad certa loca, certo die decem aut duodecim miliaria ab inuicem diſtantia, vbi de vno ad alium per commiſſarium iuratum proprio nomine ac cognomine alta voce vocabantur, & abſentes in margine notabantur, & tum omnes præſentes per belli theſaurarium aut eius ſubſtitutum capitatim ſiue per capita ſinguli ſolutionem accipiebant, abſentes vero poſtea volentes habere, ac recipere eorum ſolutionem, prius obligabantur oſtẽdere eorum iuſtam cauſam abſentiæ; qua oſtẽſa atque ſufficienter verificata, ſoluebantur eorum ſtipendia; aliàs non; quo medio omnes ac ſingulæ fraudes præſcriptæ aut præallegatæ euitabantur, quia tunc non ſunt tam faciliter, imo admodum difficulter præſcriptæ fraudes practicandæ ſiue practicabiles. Alias ob prædictas ac ſimiles fraudes, quum daretur pugnandi occaſio, putabant habere exercitum 30. 40. aut 50. milium armigerorum, militum & ſtipendiariorũ, peditum ac equitum; deerat nonnunquam ſemi aut dimidia vel tertia pars. vnde frequenter innumera ac infinita inconuenientia ac mala oriebantur, ac promanarunt. quod ſane perpetuo cauendum eſt, ne ſimilia amplius contingant. Occurit adhuc vnum grande malum inter præcipuos exercitus ſiue belli, nẽpe Ducem generalem, Nobiles, militiæ prætorem, exercitui præpoſitum, Excubiorum præfectum, primum exploratorum, Auditores exercitus, Ingeniarios, Commiſſarios generales & particulares, tã equitum quam peditum, Subſtitutos ac vicarios, vulgo locum tenentes, Vexilliferos, itinerum peritos, Centuriones, Decuriones, Theſaurarios militiæ, præfectos & præpoſitos tormentorum bellicorum, eorum vicarios, Receptores exercitus, Superintendentes foſſorum, eorum vicarios, Minorum magiſtros Commiſſarios commeatus, & rei frumentariæ, & Vehiculorum, receptorem nummorum, commeatus & commiſſarium rationalis commeatus, & finaliter conſilium bellicum, conſtans ex præcipuis belli ducibus; quod inter præſcriptos nonnulli, imo plurimi ſint, qui magis bello, quam paci ſtudeant, † imo infinita mala propo- 115
nunt & ſeminant, vt pax impediatur, & poſtponatur, & bellum continuetur, non tamen propter Deum, ſed propter veram & meram auaritiam, & prædam, vt poſſint implere marſupia & arcas. ij certe non legerunt Plautum in Penulo, hoc modo ſcribentem:

Male partum, male diſperit. 116
Nec non Ouidium, Amor. *lib. 1. Elegia* 10.
Non habet euentus ſordida præda bonos. 117
Et nec Senecam: *Nulli cui rapina feliciter ceſ-* 118
ſit, gaudium rapti durauit in poſterum. His ſeruit
etiam illud S. Ambroſij: Rapinam emere non licet, 119
niſi intentione, vt cui eſt ablata, reſtituatur. Accedat his inſignis diui Hieronymi ſententia: Nemo
† qui rapit moriens, ſi habet vnde reddat, ſaluabi- 120
tur, ſi eos quorum fuerit, inuenire non poterit, eccleſiæ vel pauperibus tribuat.

Si quis inuenta non reddit, peccatum eſt ſimile 121
rapinæ. Nec obliuiſcendum ſeu omittendum cenſui D. Rabanum in illud Matthæi; quod ſupra allegaui: *Eſuriui & non dediſti mihi manducare.* &ce. Intellectori verbum vnum ſufficit acri. Sed bonis, & veris armigeris, militibus & ſtipendiariis ad veram pacem, & concordiam aſpirantibus & anhelãtibus, ſeruiunt ſequentes aureæ ſententiæ Fratris Dominici Soto Theologi, ordinis prædicatorum,

Cæſareæ

Digitized by Google

Cæſareæ maieſtati à ſacris confeſſionibus in Epi-
122 ſtolam Diui Pauli ad Romanos: Pax margarita
Chriſtianis precioſiſſima. *Pagina* 378.
123 Pax ſectanda etiam cum labore noſtro, damno &
opprobrio. *Pagina eadem*, 378.
124 Pax vera eſt, cum vnuſquiſque ius ſuum tran-
quillè poſſidet. *Pagina* 376.
125 Pacis præparatio: Bellum. vnde verſus:
126 *Pax vt ſeruetur, moderamen iuris habetur.*
Quæ ſententiæ ſunt certè memoriæ ſcrinio com-
mendandæ.
127 Tempore ergo belli res eſſet admodum lauda-
bilis, quod Imperatores, Reges, Principes, & ſimi-
les in exercitu haberent & ſtatuerẽt bonos, doctos
ac deuotos concionatores, qui ſingulis diebus do-
minicis, ac aliis feſtis principalibus concionarẽtur
coram militibus in quibuſdam locis ſacris, vtpote
in eccleſiis parochialibus aut aliis non parochiali-
bus, aut monaſteriis, tum quod armigeri, milites ac
ſtipendiarij ad illas conciones comparere cogeren-
tur, & compellerentur, quemadmodum compellũ-
tur ad præmonſtrationes faciendas, aut ad pecu-
nias recipiendas, aut aliàs ad ſtipendia referenda,
ſub certa pœna ſiue emenda: quarum concionum
vna pars ſecundum conſuetudinem ſit euangelium
diei cum eius declaratione ac expoſitione, & alte-
ra pars duntaxat, quid agendum bonis ac ſynceris
armigeris, militibus & ſtipendiariis ad illos bene
inſtruendos, quæ facere debeant & quæ non face-
re, aut euitare: quia quotidie nil niſi malum faciunt
& perpetrant, nunquam aut raro aliquid boni per
illos actum auditur: quotidie enim videmus illos
omnes malorum ſpecies perpetrare, quæ perpetra-
tæ fuere à tempore Adæ vſque in hodiernum diẽ;
quas hic exprimere euitandæ prolixitatis cauſa,
omiſi. Per huiuſmodi conciones multa, imo infi-
nita mala euitarentur, & nequaquam fierent, ſed
obliuiſcerentur, & omitterentur, quin potius mul-
ta bona per illos fierent, concionatores nequaquã
carebunt materiis huic negocio quam optime cõ-
gruentibus, quia ſacra Scriptura repleta & abundãs
eſt, ſimiliter & ius canonicum ac ciuile, vt aliquan-
do quibuſdam locis oſtendimus & demonſtraui-
mus. Si quis plura huic materiæ ſeruientia ac con-
uenientia deſideret ex iure ciuili, perlegat tres vl-
timos libros Codicis cum titulis, legibus & gloſſis
eorundem librorum, & ſignanter duodecimum li-
rum, vbi multa de milito & de re militari tractantur
& ibi Bartolus Princeps legiſtarum. Ex iure Cano-
nico legat *canon. ius militare.* & per totum, *prima
diſtinct. & 23. quæſtion.* 1. & 2. per totum cum gloſ-
ſis. Nec non tractatum de milite nominatiſſimi Do-
ctoris, Domini Martini Laudenſis, in quo omnium
militum materiam abunde examinat: Et etiam plu-
res alios doctores, quos hic cauſa breuitatis repe-
tere omitto: quorum nomina colligere diligens le-
ctor poterit ex ſupra allegatis, apud quos, milites
illorum temporum, propter illorum inſignia vitia
& abuſus admodum taxantur.
Sed quid dicemus de militibus noſtri temporis 128
potiſſimum ab anno mileſimo quingenteſimo ſex-
ageſimo ſexto, vſq; ad annum milleſimum quin-
genteſimum ſeptuageſimum ſeptimũ, qui tam pub-
licè quam ſecreto quotidie perpetrarũt & commi-
ſerunt omnia talia & nequaquam diſſimilia de-
licta ac maleficia, quę commiſſa & perpetrata ſunt
vel fuerunt à tempore Adæ vſque ad annum præ-
dictum 1566. quæ hic enarrare prætereo; & ſi quis
illa ſcire cupit, percurrat hanc noſtram praxim cri-
minalem, in qua maiorem delictorum partem le-
ctor reperiet.
Cauſa enim omnium delictorum ab hinc duode- 129
cim annis perpetratorum eſt, quod diſciplina mili-
taris (& ſi legi maximè congruat) fuit quaſi vbiq;
per capitaneos generales exercitus ac illorum no-
biles ſub illo ſeruientes, mareſchallos, iuſtitiæ
præpoſitos & ſimiles officiarios, ne dum vilipenſa,
& neglecta, imo prorſus ſepulta.
Qui propterea fuerunt omnium malorum per- 130
petratorum cauſa & occaſio; ideoque nec miran-
dum, quod bella tot annis durauẽre.

131 Rei militaris materiæ hæc congruunt cognoſcenda:

- Nomina: & hęc rurſus militum
  - Pedeſtrium,
  - Equeſtrium,
  - Claſſiariorum.
- Munimenta militaria;
  - Arma; & hæc rurſus
    - Peditum,
    - Equitum,
    - Claſſiariorum.
  - Inſtrumenta; & hæc rurſus
    - Pedeſtrium.
    - Equeſtrium.
    - Naualium.
  - Propugnacula, vel loca defenſionis: vt
    - Caſtellum.
    - Caſtrum vel arx:
    - Caſtra cum vallo & foſsis,
    - Mœnia.
    - Muri.
    - Oppida & quæ ſunt huius generis. (&c.
- Stipendia
  - Pedeſtrium.
  - Equeſtrium.
  - Naualium vel Claſsiariorum.

132 Nomina militum pedeſtrium, vel in terra pedibus bella gerentium, vel bellis inſeruientium:

- Pugnantium
  - Imperãtium vel aliquod officium imperandi habentium; vt in
    - Acie & exercitu bellante, quorum militum nomina hæc ſunt;
      - Proceres, Summates, Primates, Optimates, Principes, Primarij belli; & hi olim vt & nunc variant, prout bello præfecti ipſum bellum gerunt.
        - 1. Tyrannus, qualis is qui primo omnium bellũ geſsit cupiditate & ambitione, ſicut Trogus Pompeius & Iuſtinus de Nino, Biblia de Nembroth teſtantur.
        - 2. Rex qualis qui ſui ſuorumque defendendorum & iuſtitiæ ergo bellum gerit. Hic etiam Cæſar Imperator, Auguſtus, regulus, Monarcha dicitur,
        - 3. Interrex, qui inter reges conſtituitur.
        - 4. Prorex, qui loco regis abſentis vices gerit.
        - 5. Conſul, qui conſilio multorum belli curam gerit.
        - 6. Proconſul, qui ſicut conſul prope, procul quæ bella gerit.
        - 7. Legatus, qui loco regis vel conſulis, vel proconſulis vel tyranni cum poteſtate mittitur & fiduciariam operam obtinet. Hic legatus variat, de quo vide paginam verſam.
      - Præfecti militum, vt in ſequenti *numero* 131.
    - Re tormentaria, vel bombardaria, de qua latius, *num.* 132.
  - Parentium præcepto & imperio ſuperioris alicuius, officiarij dicti: de quo *num.* 133.
- Auxiliantium, & ſubſidia pugnis præſtantium:

1 Dux

Digitized by Google

Et hic legatus variat:

- Ordinatus & electus: & hic
  - 1. Dux primarius, vulgo: *Capitaneus generalis belli*, vel, *Gubernator magnus*, vt ſubdelegatus, Officiarius regis vel Conſulis, cui omnes obedire neceſſario debent. Hic ſecundum nonnullos etiam *Magiſter militum*, vel, *Princeps militum* dicitur, vt Regum 10. cap. & eſt propè is, cui totius rei gubernatio commiſſa eſt: vel dicitur *Magiſter*, à monendo, vt ſcribit ſpectabilis D. Bartholomæus Chaſſan. in ſuo catalogo Gloriæ mundi, in 9 parte, folio 3.1. column. ad quem lectorem remitto.
- Hæreditarius:
  - 2. Dux vel Capitaneus magnus vulgo, vt qui Ducis primarij gubernatoris generalis mandata & iuſſa ſequitur, & certam partem exercitus certaſque prouincias gubernat, qualis hodie *Capitaneus magnus* verè dicitur.

Hereditarius legatus:

1. Dux ſummus, vulgo *Archidux*, vel *Princeps ducum* dicitur, proximam à rege dignitatem ac authoritatem obtinet, Belg. *Opperſten velt-heer*, Gall. *Maiſtre de Camp*.
2. Dux hereditarius vel legitimus, vt cui prouinciæ & exercitus præcipua cura incumbit, ac ſubeſt archiduci vel regi; imperat autem ſuis prouincialibus & militibus tam præſidiarijs quam caſtrenſibus, tempore belli & pacis.
3. Dux ſecundarius, vel vice Dux, vel locum tenens ducis dicitur, vulgo *Capitaneus Ducis*, vt qui in bello fiduciariã & vicariam operam Ducis præſtat; Belg. *Opperſten Capiteyn nae den Velt-Heere*.
4. Vice dux minor, vel vicarius ducis, aliàs prouinciæ defenſor, vt qui tẽpore pacis ac belli pro duce iura dat, ſine onere tamen bella gerendi.

233 Præfecti militum, vt eſt

1. Tribunus militum, qui Duci vel Capitaneo magno ſubeſt, & Princeps certarum cohortium conſtitutus tribuit ſingulis ordinibus cohortium officia debita, vt vulgo hic dicitur *Coronellus*. Italis *Colonello*; Germanis *ein oberſte Hauptmann*, alibi etiam dux primarius peditum, Gallicè *Coronel des gens de pieds*.
2. Tribunus militum minor, vulgò *locum-tenens Coronelli*, Gallicè, *Lieutenant coronel*.
3. Centurio, qui centum militibus vel centenarijs aliquot militibus, etiam vſque ad quingentos imperat & præeſt. Germanis *ein Hauptmann ober hundert*, Belg. *Ouerſten van hondert mannen*, Gall. *vng Centenier*, Ital. *Centurione*, alibi etiam *Dux particularis peditum*, dicitur, vulgo *Capitaine particulier des gens de pied*.
4. Decurio cohortis, Belg. *Tiendeman*, Gallicè, *Sergeant, Diſenier*.
5. Decurio qui decem militibus præeſt, vel denarijs aliquot militibus, vt vni pluribuſve manipulis, & eſt decurio manipularis, Belg. *Rotmeeſter*, Gallicè *Corporal*, Ital. *Caporale*, aliàs etiam Latinè *Decanus* dicitur.
6. Decurio cubiculariorum, qui cubiculis Principis præeſt, Belg. *Opperſte camerlinck*, Gall. *Grand chambrelain*, Ital. *Gran ciamberlano*.
7. Præfectus vigilum, Belg. *VVachtmeeſter*, Gall. *Sergeant maior*, Ital. *Il Sergente o Capitano della guardia*, hic etiam *Teſſerarius* dicitur, & præfectus excubijs exercitus.
8. Præfectus prætorij auguſtalis; vel prætor auguſtalis, Hodie *marſcalcus*, hic alibi etiam *prætor militiæ* dicitur.
9. Præfectus prætorij, vel prætorio præfectus, vel prætor belli eſt, is qui *præpoſitus curialium diſciplinæ* dicitur.
10. Præfectus arcis vnius, vulgo *Caſtellanus*, Belg. *Kaſteleyn*, Gal. *Chaſtelein* Ital, *Capitano de qualche fortezza*.

11. Præ-

11 Præfectus plurium arcium, Satrapa, Satrapes, vulgo *Droſſardus* dicitur, Belg. *Droſſaert*, Gal. *Gouuerneur*, Ital. *Gouernador*.

12 Præfectus limitum, præſes limitaneus, vulgo *Marchio* aut *Marchgrauius* appellatur, Belg. *Marckgraef*. Gal. *Marquis*, Ital. *Marcheſe*.

13 Præfectus comitatus Auguſtalis, vel prætor comitatus Auguſtalis. Hodie *Palatinus* vel *Palſgrauius*, quaſi palatij Comes dicitur, Belg. *Palſ-graue*, Gall. *Palatin*, Ital. *Palatino*.

14 Præfectus expeditionum, vel itinerum exercitus, Comes Principis, vulgo *Grauius*, Belg. *Landt-graue* dicitur.

15 Præfectus caſtrorum, qui exercitui in caſtris degenti præpoſitus eſt, & vulgo *magiſter campi* dicitur, Belg. *een Velt-heer*, Gall. *Le maiſtre de camp*. Ital. *Il maeſtro del campo*.

16 Præfectus foſſorum, vulgo *Superintendens* vel *coronellus foſſorũ* dicitur, Belg. *Hoofdt-man vande pionierders*, Gall. *Coronel des pioniers*.

17 Præfectus cunicùlariorum, vel minerarum vel fodinarum, vulgo *magiſter mineræ*. Belg. *Capiteyn van d'ondergrauers*, Gall. *maiſtre deſ mineris* dicitur.

18 Præfectus fabrorum, qui ferramenta, vehicula, machinas, arma & ſimilia curat; hic *Commiſſarius operarum & bellicorum inſtrumentorum* dicitur, Belg. *Den opperſten Bau-meeſter*, Gal. *Le maiſtre de la Fabrique*. Ital. *El maeſtro dello Fabriche*.

19 Præfectus vehiculorum, vulgo *Commiſſarius curruum*. Belg. *Ouerſte vã de Legher-karren*, Gal. *Commiſſaire des chariots*. Ital. *Maeſtro de i Carri*.

20 Caſtrenſiarius in iure dicitur, qui habet caſtrorum curam, & hodie etiã *miles caſtelli*, vel *caſtellanus*, vel *caſtrenſis* dicitur, Belg. *Borchgraue*, quod caſtrum vel caſtra defendit.

Præfecti militum, vt eſt

21 Præfectus rerum capitalium, quæſitor, prætor rerum capitalium, latrunculator, Belg. *den Prouoſt*, Gal. *le Prouoſt des mariſchaux*, Ital. *Il Preuoſto*, *mariſchallus*, vulgo dictus, habet iudices qui dicuntur *præpoſiti mariſchallorum*, vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coërcent, à quibus non appellatur.

22 Præfectus annonæ, ſtructor annonæ, alibi *commiſſarius, commeatus, & rei frumentariæ*, Belg. *Prouand-meeſter* dicitur, Gal. *Commiſſaire des viures*, Ital. *Commiſſario dello vettovaglie*.

23 Præfectus exploratorum, Belg. *Beſpie-meeſter*, Gal. *Maiſtre des eſpies*, Ita. *Maeſtro delle ſpie*, qui debet exploratores mittere ad inueſtigandum de viribus aduerſariorum, & de diſpoſitione ciuitatis & terræ expugnandæ.

24 Præfectus manſionum, vulgo *commiſſarius hoſpitiorum*, vel *hoſpitationis militum*. Belg. *den opperſten Forierder*, Gal. *le maiſtre Fourier*.

25 Menſor, vulgo *mariſchallus hoſpitiorum & epidimeticus*, Belg. *Quartier-meeſter oft Fourier*, Gal. *le Fourier*, Ital. *Foriero, o il maeſtro de i quartieri*.

26 Deſignator hoſpitiorum, qui manſionum poſitum & tentoria militi deſignat & annotat, Belg. *Foriers*, Gal. *Fouriers*.

27 Metator, qui caſtris locum eligit, vulgo ordinator caſtrorum, Belg. *eenen Veldt-heer oft Legher-ſlagher*, Gal. *Maiſtre de champ*, Ital. *Il meeſtro del campo*.

28 Centurio foſſorum, Dux foſſorum, Capitaneus foſſorum, Belg. *Pionier-meeſter*, Gal. *Capitaine des Pioniers*, Ital. *Capo de i pionneri*.

29 Vicarius, centurio foſſorum, Belg. *Luytenant vande pioniers*, Gal. *Lieutenant des pioniers*.

30 Conquiſitor, commiſſarius delectuum, qui militum delectum agit; & eſt generalis & particularis. Generalis commiſſarius alius eſt, qui conducit peditatum vel equitatum; alius delectum agit conſcripti exercitus; alius vtrunque præſtat, Belg. *Generael monſter-heer*, particularis conquiſitor, vulgo *commiſſarius monſtrationis* vocatur, Belg. *Monſter-heer*, Gal. *Commiſſaire & Seigneur de la monſtre*, Ital. *Seignor della moſtra*.

31 Con-

Digitized by Google

31 Conquiſitor, vel inquiſitor foſſorum, vulgo *commiſſarius monſtrationis foſſorum.*

32 Choragus, qui primus in acie exercitum vel centurias vel cohortes ducit, ſiue ſit tribunus, ſiue centurio, ſiue decurio, ſiue optio, aliàs *ordinum ductor primus*, vel *dux militũ* dicitur, Belg. *Capiteyn vant voor-heir*, Gal. *Capitain de l'auantgarde*, Ital. *Capitano della primera guardia.*

33 Vragus, ductor poſtremi agminis, vel ductor poſtremus, vel dux vltimus dicitur, Belg. *Hooftman vā d'achter-heir*, Gal. *Capitaine de l'arriere garde*, Ital. *Capitano della retoguardia.*

34 Primipilus, ductor ſigni primi ordinis, vel ductor primi ordinis, Belg. *Hooftman van het eerſte Rot*, Gal. *Capitaine de la primiere bande*, Ital. *Capitano della primera banda.*

35 Primipilarius, primipilarij in iure vocantur hi, qui primum vexillum portant ante regem, vel ſimilem Principem belli, Belg. *Vaendragher vande d'eerſte bende*, Gal. *Porteur des inſeignes & des guidons*, Ital. *Alſiero della primera banda.*

36 Signifer, vexillifer, vexillarius, qui ſignum vel vexillum gerit; vt, Aquilifer, qui aquilæ vexillum geſtat, Belg. *Vaendragher*, Gal. *Porteur d'enſeignes*, Ital. *Alſiero.*

37 Fæcialis, internuncius pacis vel pugnæ faciendæ, vulgo *Heraldus*, Belg. *een Heraut*, Gal. *vn Herault*, Ital. *Heraldo delle armi, o pace.*

38 Caduceator internuncius pacis vel induciarum, Belg. *Vre-bode*, Gal. *Embaſſadeur de paix*, Ital. *Ambaſsiadore della pace.*

39 Circuitor, Circitor, Vigiliarum recognitor, Belg. *de ſchaervvacht*, Gal. *La ronde*, Ital. *La ronda.* Circitores itaque ſunt qui in militia noctu caſtra circumeunt, à capitaneis electi ad cauenda vel extinguenda incendia, vt ſecundæ quædam excubiæ, quos *ſubuigiles* appellamus.

Præfecti militum, vt eſt

40 Megiſtanus purpuratus, qui pluribus vulgaribus militibus imperat; qui ſunt ipſius famuli, & quos ſuis ſtipendijs alit, Belg. *Groote ende machtighe Heeren*, Gal. *Grands maiſtres, Princes & Primats, premiers Gouuerneurs d'vn Royaume*, Ital. *Signori grandi.*

41 Dynaſta vel dynaſtes, Princeps potens qui veteranos & vulgares milites in bello ſuis impenſis alit, vulgo *Baro* dicitur, Belg. *Baender-heer*, Gal. *Baron*, Ital. *Barone.*

42 Heros, vir illuſtris qui liberis hominibus virtute præeſt, præit, & præcipit, & bellicis exemplis ad virtutem excitat & inſtigat, Belg. *Een vroom Edel-heer*, Gal. *Homme noble & vertueux*, Ital. *Huomo valente, vertuoſo, heroe.*

43 Dominus, qui ſeruos habet quibus imperat, tam domi quam foris, idque pace vel in bello, Belg. *Heer*, Gal. *Seigneur*, Ital. *Signore.*

44 Nobilis, qui militem ingenuum tanquam famulum vnum vel plures habet, pluriumque vulgarium loca ſolus ſupplet, & tamen paret imperio legati vel tribuni vel centurionis, Belg. *Edel-man*, Gal. *Noble.* Ital. *Nobile.*

45 Conſiliarius, qui eſt vnus de conſilio belli, Conſilium autem belli eſt ſenatus & congregatio ex præcipuis belli ducibus, Belg. *Een Raedtſ-heer in d'oorloghe*, Gal. *Gētil-homme du conſeil de guerre*, Ital. *Nobile capo del conſiglio de guerra.*

46 Auditor exercitus, vulgo eſt is, qui *auditor campi* dicitur, Gal. *Auditeur du camp*, Ital. *Auditore del campo.*

47 Receptor nummorum commeatus, Belg. *Ontfangher vande prouand-penninghen*, Gal. *Recepueur des deniers de la prouande.*

48 Præfectus rationum annonæ, vulgo *Commiſſarius rationalis cōmeatus.* Belg. *Commiſſaris ouer de prouand-rekeninghe*, Gal. *Commiſſaire.*

2. Tri-

21 Tibicen, vel fiſtularius, vel fiſtulator, Belg. *Piiper*, hic etiam *auletes* dicitur, Gal. *Piphre.*

22 Tyro vel miles nouitius, recens matriculæ militiæ inſcriptus, Belg. *Een ionck Kriiſch-man*, Gal. *nouueau Soldat*, Ital. *Giouane, ſoldato nouitio.*

23 Veteranus miles, *Een oudt Kriiſch-man*, Gal. *Vieu Soldat*, Ital. *El ſoldato vecchio.*

24 Gregarius miles, Belg. *Inſpanner*, Gal. *Soldat peu renommé*, Ital. *Fantacino.*

25 Euocatus miles, Belg. *Ghedvvonghen Criiſch man*, Gal *Soldat inuolontaire*, Ital. *Soldato di ſua mala voglia.*

26 Voluntarius miles, aliàs *volonis* voce notatus, Belg. *Eenghevvillich Soldat*, Gal. *Soldat ſans contraincte*, Ital. *Soldato di ſua buona voglia.*

27 Tumultuarius miles, vel ſubitarius, Belg. *Kriiſch-volck metter haeſte vergaert*, Gal. *Soldat trouué à la haſte*, Ital. *Soldato racolto preſtamente.*

28 Triarius miles, Belg. *Een dapper Criiſch man*, Gal. *Vn bon Soldat*, Ital. *Vn buon Soldato.*

29 Princeps pugnans miles, Belg. *Een voor-vechtende Chriiſchman.*

30 Stationarius miles, Belg. *Een Schildt-vvacht*, Gal. *Soldat de guet*, Ital. *Soldato de guardia.*

31 Procubitor, Belg. *Een vvtvvachter*, Gal. *Guetteur*, Ital. *Guardiano.*

32 Excubitor, Belg. *VVachter*, & hic eſt vigil terreſtris, vel caſtrenſis, vel ſpecularius, qui ex ſpeculis & turribus remotè quæ fiunt cernens, denunciat, Belg. *Toren-vvachters*, Gal. *Le Guetteur de la befroy*, Ital. *La guardiano della Lanterna.*

33 Speculator, explorator, coriceus vel emerodromus, Belg. *Beſpieder, luyſteraer*, Gal. *Eſcouteur*, Ital. *Spia.*

Parentium præcepto & imperio ſuperioris alicuius, vulgo Officiarij dicti, quorum nomina hæc ſunt:

34 Limitaneus miles, Belg. *Een Criiſchman in garniſoen op de frontieren.* Gal. *Qui eſt en garniſon ſur les frontieres*, Ital. *Che é nella guernigione.*

35 Præſidiarius miles, Belg. *Een Criiſchman in garniſoen.*

36 Emiſſarius miles, Belg. *d'auangardie, oft voor-tocht*, Gal. *l'auantguarde.*

37 Aduenticius miles, vel externus vel extraordinarius, Belg. *VVytlandts Criiſchman*, Gal. *Soldat eſtrangier*, Ital. *Soldati foreſtieri.*

38 Auctoratus miles, vel delectus, Belg. *Ghemonſterde Criiſch-knechten*, Gal. *Soldats payez & iurez*, Ital. *Soldato pagato & giurato.*

39 Supplementum militum, Belg. *Een knecht daermen het vendel mede vult*, Gal *Supplement*, Ital. *Supplemento.*

40 Commilito vel commiles, vel commanipulo, vel contubernalis, Belg. *Rot-gheſelle oft ſtal-broeder*, Gal. *Compagnon de guerre.* Ital. *Compagnoni*

41 Grauis armaturæ miles, Belg *Een Criiſchman met vollen harnaſch*, Gal. *Homme d'arme*, Ital *Huomo d'arma.*

42 Ære dirutus miles, vel exauctoratus, vel expunctus ſtipendijs, Belg. *VVyt-ghemonſterden Criiſch knecht*, Gal. *Soldat caſſé*, Ital. *Soldato caſſati.*

43 Emeritus miles, rudiarius, rude donatus, Bel. *Een oudt-veroorloft Criiſchman*, Gal. *Soldat caſſé pour ſa veilleſſe*, Ital. *Soldato caſſo par vechieſſa.*

44 Cauſarius vel valetudinarius, qui iuſte à militiæ laboribus excuſatur, Belg. *Een veroorloft Criiſchman met paſpoort*, Gal. *Soldat delaiſſé pour ſa maladie*, Ital. *Caſſato à cagione di honeſta.*

45 Emanſor miles, qui vltra tempus commeatus caſtris vel præſidio abeſt, Belg. *Een Criiſchman die langher vvtbliift dan ſiin paſpoort luyt*, Gal. *Soldat qui ſe haſarde de s'abſenter ſans congé*, Ital *Venturiero.*

45 Deſertor miles, qui ſtationem deſerit. Belg. *Een Criiſchman die ziin gheſelle verlaet*, Gal. *Delaiſſeur de ſes cõpagnõs.* Ital. *Abãdonatore de ſuoi cõpagni.*

47 Obſes miles, Belgic. *Een Pandt-man*, Belgic. *Oſtage*, Ital. *Statico.*

48 Transfuga, perfuga vel deſertor miles, Belg. *Een Ouer-loeper*, Gallic. *vn qui s'enſuyt aux ennemis*, Italic. *Che s'acc. ſta al nemico.*

49 Viator vel itinerum peritus, vel ſtator, vel apparitor publicus, Belg. *Een Corte reede*. Gal. *Sergent*. Ital. *Curſore*.

50 Satell es vel ſtipator, vel ſpiculator, vel latero, vel prætorianus miles, Belgicè. *Een Trauvvant oft Artſier, heerēdienaer oft Hal.ebardierGal. Arcier de la garde, Halbardier*, Italic. *Satellite, arciero.*

136 Auxiliantium, & ſubſidia pugnis præſtantium militum nomina, hæc ſunt:

- In fodendo:
  1. Foſſores, Belg. *Grauers*, Gal. *Foſſoyeurs*, Ital. *Foſſori.*
  2. Cunicularij, Belg. *Schrans-grauers*, hi etiam *cunicularos* dicuntur, Gallic. *Pioniers*, Ital. *Pioneri.*
- In onera portando:
  1. Lignatores, Belgic. *Houdt-houvvers, hout-rapers*, Gallic. *Qui vont querir du bois*, Ital *Che vanno per legna.*
  2. Calones, Belg. *Tros-boeuen*, Gal. *Goniarts*, Ital. *Gli ragazzi.*
  3. Calatores, Belgic. *Ruyters-ionghers*, Gal. *Goniarts*, Italic. *Ragazzi de Cauallieri.*
  4. Varones vel caculæ ſerui militum, Belgic. *Lants-knecht-ionghen, tros-boeuen.*
  5. Lixæ, Belg. *Schommelcocks, ende VVaſſcherſen*, Gal. *Cuiſiniers & l'auādieres*, Ital. *Cuoghi, le lauādie.*
  6. Mediaſtini, Belg. *Slauernie-knecht*, Gal. *Souillon*, Ital. *Guatero di cuiſina.*
- In ſeruiendo, vide ſignum **
- In fabrilia tractando: vt ſunt
  1. Fabri ferrarij, Belg. *Iiſer-ſmits*, Gal. *Ferruriers*, Ital *Ferrate.*
  2. Faber ærarius Belg. *Kettel-boeter*, Gal. *Chaudronnier*, Ital. *Calaerano.*
  3. Faber arcuarius, Belg. *Boge-macker*, Gal. *Qui fait des arcs*, Ital. *Chi fa delli archi.*
  4. Faber armamentarius, Belg. *Harnas-maecker*, Gal. *Vn ouurier d'harnois*. Ital. *Armaruolo.*
  5. Faber lignarius. Belg. *Een timmerman*. Gal. *Charpentier*, Ital. *Falegname.*
  6. Faber materiarius, Belg. *Een hout-vercooper*, Gal. *Qui vend du bois*, Ital. *Che vende della legna.*

In ſeruiendo: vide ſignum **

1. Seruus vel mancipium, vel verna, Belg. *Knechs oft ſlaue*, Galicè, *Serf, Eſclaue*, Ital. *Seruo, ſciauo*. Seruorum varia nomina, vt & officia: ſic eſt ſeruus Brutianus, ſeruus ſuppellecticarius, flagro, aquariolus, atrienſis, veſtiſpicus, lecticarius, argaſtulus, ergaſtularius, inſularius, tabularius, tenſarius, proriga, agaſo, mulio, ſtrator, ſamiarius, capſarius, &c.
2. Famulus vel miniſter, Belg. *Een dienaer ofte vry knecht*, Gal. *Vn vallet, ou ſeruiteur*, Ital. *Seruitore, miniſtro*. Hic etiam variat; nam alius eſt ab epiſtolis, alius à commentàriis, alius ab aure, alius ab oculis, alius à memoria, alius à rationib. alius à manibus, alius à pedibus, alius à ſecretis, alius à libellis, &c.
3. Aſſecla vel aſſectator vel pediſſequus, Belg. *Een pagie*, Gall. *Vn page*, Ital. *Paggio.*
4. Tabellarius vel Tabellio, Belg. *Een bode ofte brief-dragher*, Gal. *Meſſagier, perteur de lettres*, Italic. *Corrieri.*
5. Antigrapheus, Belg. *Een rolle-ſchriiuer*. Gal. *Contrerolleur*, Ital. *Centralor.*
6. Internuncius vel emiſſarius, Belg. *Eenen lackey*, Gal. *Vn lacquey*, Ital. *Laccaio o corriere.*
7. Librariolus, Belg. *Een regiſter clerck*. Gal. *Clerc, ou plumeteur*, Ital. *Scrittoreo o ſcrittorello.*
8. Formularius, Belg. *Een copiſt*. Gal. *Cles geau*, Ital. *Copiſta.*

9 Actua-

9 Actuarius vel notarius vel tabellarius, Belgic. *Een notaris-ſchryuer*, Gal. *Eſcriuain*, Ital. *Notario.*
10 Theſaurarius, Belg *Treſorier*, Gal. *Threſorier*, prægustator. Belg. *Preuuer*, Gal. *Eſcuyer trenchant*, Ital. *Chi guſta inanſi ch'el Principe mangia.*
11 Accenſus vel hoſtiarius, Bel. *Portier of deur-vvaerder*, Gal. *Huiſsier, portier*, Ital. *Vſciero.*
12 Apparitor, Belg. *Stadt-knecht oft dienaer*, Galic. *Appariteur, bedeau*, Ital. *Bedelle.*
13 Cubicularius, Belg. *Kamerlinck*, Gal. *Vallet de chambre.* Ital. *Cubiculario.*
14 Silentiarius vel ſecretarius, à ſecretis. Belg. *Secretaris*, Gal. *Secretaire*, Ita. *Secretario.*
15 Tonſor, Belg. *Barbier*, Gal. *Barbier, tondeur*, Ital. *Barbiere.*
16 Lictor, Belg. *Dief leyder.* Gal. *Sergeant*, Ital. *Saſſo, Venet.*
17 Commentarienſis vel carcerarius, Belg. *Steck-meeſter, ſuppier*, Galic. *Geolier*, Ital. *Guardiano della Priggione.*
18 Præco, Belg. *Een vytroeper*, Gal. *Crieur public.* Italic. *Quello che grida all' incanto.*
19 Curio, Belg. *Een hooft-man*,
20 Libripens, qui ſtipem, hoc eſt, militare ſtipendium ponderat, Belgic. *VViegh-meeſter van t'gheldt*, Gal. *Maiſtre du poix de la monnoye*, Ital. *Maeſtro del peſo della moneta.*

137 Nomina militum equeſtrium:

Imperantium:

1 Dictator, perpetuus dictator, & hic Cæſar ac Imperator eſt dictus, archiſtrategus. Belg. *Opperſte velt heere oft capitain ouer ruyteren, ende knechten*, Gal. *Chef de guere*, Italic. *Generale della armata.*
2 Magiſter equitum, Hipparchus, Belg. *Opperſte ryd-meeſter*, Gal. *Chef de la cheuallerie*, Ital. *Generale della caualleria.*
3 Legatus equeſtris, qui magiſtri equitum fiduciariam obtinet, vulgo *locum tenens*, Belgicè. *Luytenant van den hoochſten ryd-meeſter*, Gal. *Lieutenant du chef de la cheuallerie.* Ital. *Locotenente del generale delle caualleria.*
4 Tribunus celerum, qui aliquot turmis equitum præeſt. Bel. *Ryd-meeſter van de lichte peerd-ruyters*, hic variat; nam eſt vnus Dux primarius leuis armaturæ, Galic. *Chef des cheuaulx legiers*, Ital. *Generale de gli caualli leggieri*: alter dux primarius grauis armaturæ.

Obedientium: vide ſignũ. * * *

5 Præfectus turmarum, qui etiã decurio dicitur, Bel. *D'euerſte van een bende ruyters.* Gal. *Chef d'vne bande de cheualiers*, Ital. *Capitane à vna banda de caualtieri.*
8 Conquiſitor, vel inquiſitor equeſtris, vulgo *commiſſarius ad conducendos equites*: Belg. *Monſter-heere van de ruyteren*, Galic. *Commiſſaire peut faire l'eſtite des cheualiers*, Italic. *Commiſſario di guerra, ò ſignore della Moſtra.*
7 Tribunus ærarius, Belgic. *Ontfangher oft penninck-meeſter*, Gal. *Le receueur general, le threſorier*, Ital. *Il treſoriero.*
8 Quæſtor, Belg. *Rentmeeſter*, Gal. *Threſorier*, Italic. *Treſoriero Maggiore.*
9 Præfectus veredariorum, Belg *Poſt-meeſter*, Gal. *Maiſtre de poſte*, Ital. *Maeſtro della poſta.*
10 Præfectus aurigarum, Belg. *De ouerſte vande vvaghen-dryuers*. Gal. *Maiſtre de chartiers*, Ital. *Maeſtro dei Carrettieri.*
11 Cætera multa nomina quæ præfectorum voce efferuntur, & ex præcedentibus tabulis peti poſſunt, omitto, quoniam cum his reciprocant.

138. Obedientium equeſtriũ, nomina hæc ſunt:

1 Celeres, equites exercitati in re equeſtri ordinarij, quibus comparar poſſunt noſtri equites, vulgo *Carabini* dicti, hi aderant prætorio imperatoris, regis vel conſulis aut legati, Belg. *Ruyters te peerde*, Gal. *La cauallerie*, Ita. *Gente à cauallo.*

2 Deſultores, equites metabatæ, qui alterum equitem ſecum attrahunt cũ equo, in quem, vbi res poſtulat, tranſiliant, Belg. *Lichte Ruyters*, Gal. *Cheualerie legiere*, Ital. *Caualleria leggiera.*

3 Equites leuis armaturæ, Belg. *Reyſighe Ruyters*, Gal. *Soldats à cheual armez à la legiere*, Ital. *Soldati à cauallo armati alla leggiere.*

4 Cataphracti vel cataphractarij, vel equites grauis armaturæ, Belg. *Ruyters int volleh arnaſch*, Gal. *Hommes d'armes*, Ital. *Huomini d'arma.*

5 Turmarij equites, Belg. *Bende Ruyters vande ordonnantie*, Gal. *Bande de gens à cheual*, Ital. *Banda di caualli.*

6 Bombardarij equites, Belg. *Ruyters met langhe buſſen oft roers.*

7 Chirobombardarij equites, Belg. *Ruyters met ſnaroers.*

8 Aurigæ, Belg. *VVaghenaers*, Gal. *Chartiers*, Ital. *Carrettieri.*

9 Ciſarij, bigarij, carrucarij, Belg. *Karremans*, Gal. *Charton*, Ital. *Che mena la carretta.*

10 Tenſarij, Belg. *Peerdt-bereyers*, qui funes & frena equorum accommodant.

11 Stratores, Belg. *Peerdt-knechten*, Gal. *Ceux qui aident leur maiſtre à mõter à cheual*, Ital. *Staffieri.*

12 Veredarij, pegaſi, Belg. *Poſt-peerden*,

13 Agaſones, muliones, Belg. *Ezel-driiuers*, *Muyl-driiuers*, Gal. *Muletiers*, Ital. *Mulatieri.*

14 Equiſones, Belg *Peerde-beriiders*, Gal. *Picqueur ou dompteur de cheuaux*, Ital. *Caualcatore, cauallericcio.*

15 Equarij, Belg. *Marſchalcks*, Gal. *Eſcuyer*, Ital. *Coratieri, de caualli.*

16 Mangones equorum, Belg. *Ros oft Peerden-tuyſſchers*, Gal. *Maquignois*, Ital. *Coratieri de caualli.*

17 Stabularij, Belg *Roſcammers of ſtal-knechten*, Gal. *Vallet d'eſtable*, Ital. *Famiglio di ſtalla.*

139. Nomina militum maris claſſiariorum, nauiculariorumque, vt ſunt:

- Præfecti & præcipientes
  - Pugnantes, & in armis verſantes ad bellandum vulgo *præfecti pugnantes maritimi*, de his mox.
  - Adminiſtrantes nauem, & naualia opera ad nauigandum, vulgo *præfecti nauales*, de his infra.
- Obtemperantes.
  - Pugnantes, vel ad claſſicum parati pugnare, vulgo *milites maritimi*, de quibus infra.
  - Adminiſtrantes & tractantes nauem & naualia opera ad nauigandum & ſimilia, vulgo *nautici*, de quibus etiam infra.

1 Architalaſſus, præfectus claſſis, ſtolarchus, naucrator, vulgo *admiraldus*, vel comes maris, qui præeſt claſſi maritimæ vniuerſæ; ſubeſt autem magno duci; Belg. *Een Admirael vande zee*, Gal. *Admiral de mer*, Ital. *Admiraglio.*

2 Præfectus nauis, Nauarchus vel Capitaneus nauis, Belg. *Een Capiteyn van een Schip*, Gal. *Capitaine d'vne nauire*, Ital. *Capitano della naue.*

3. Præfe-

140 Præfecti pugnantes maritimi.

3 Præfectus militum nauis, vel conneſtabilis nauis, qui eſt primus magiſter militum in naui, Belg. *Den onder Capiteyn*, Gal. *Lieutenant du Capitain*, Ital. *Vice-capitano.*

4 Legatus claſſis, vel locum tenens admiralli, vel admiraldi, Belg. *Onder-admiral.* Gal. *Le Lieutenant du general de l'armade.* Ital. *Il Viceammiraglio.*

5 Socius præfecti militum claſſis.

6 Secretarius admiralli, Belg. *Den Secretaris vanden Admirael*, Gal. *Secretaire de l'Admiral*, Ital. *Segretario del Ammiraglio.*

7 Sacellanus admiralli, Belg. *Den Cappelaen vanden Admirael*, Gal. *Chappelain del' Admiral*, Ital. *Capellano del Ammiraglio.*

8 Rumigeſtarij admiralli.

9 Voluntarius præpoſitus.

10 Nobilis Capitanei.

11 Scriba Capitanei, qui omnia ſcribenda debet ſcribere, & annotare, Belg. *Den Schryuer*, Gal. *l'Eſcriuain*, Ital. *Greffiero.*

12 Aſſecla capitanei, Belg. *Een Pagie*, Gal. *Page*, Ital. *Paggio che ſeguite il ſuo capitano.*

13 Carcerarius, vel Commentarienſis claſſis, Belg. *Een ſtockneckt te ſchepe.* Gal. *Geolier*, Ital. *Guardiano della priggione.*

Præfecti adminiſtrantes nauem & naualia.

1 Nauclerus, nauicularius, nauiculator, Patronus vel magiſter nauis Vlpiano, Belg. *den ſchip-voerder*, Gal. *le patron de la nauire*, Ital. *Il patrono della naue*, hic ſummus nauta nauem, nauis inſtrumenta & commeatum ſeruat in vſus requiſitos.

2 Nauclerus minor, Belg. *hooch-bootſman*, hic curat arbores, remos, vela, &c. Belg. *den Stierman*, Gal. *Marinier, batelier*, Ital. *Marinaro*,

3 Gubernator, Belg. *Den ſtierman*, Gal. *Gouuerneur de la nauire*, Ital. *Il Gouernatore della naue.* hic nauem clauo gubernat, dirigit ad loca ordinata & portus ſine incommodo.

4 Celeuſtes. Belg. *Opperſte bootſman*, Gal. *le comite, en bourteur des rameurs* Ital. *Il comite che commanda fiſchiando ò ſubiando.*

5 Pauſarius, Belg. *Die de roeyers doet ophouden*, Gal. *le ſoubscomite*, Ital. *che commanda alli marinari da repoſarſi.*

6 Magiſtri laterum, Belg. *Quartiermeeſters*, Gal. *Maiſtres des quartiers*, Ita. *Maeſtri di quartieri*, qui ſuperiores ſunt præfecti, vt milites & alios in naui exiſtentes ordinent & collocent.

141 Obtemperantes, pugnantes, vulgo, milites maritimi.

1 Epibatæ, claſſiarij milites, qui naualibus operis æs merent, non aliter quam ſi in caſtris militent; & ſunt ſtipendiarij maritimi ac armigeri, multi vel pauci pro magnitudine nauis, Belg. *Chriichſlieden ter zee, Boots-gheſellen* Gal. *Gens de guerre ſur la mer*, Ital. *Soldati delle Galere.*

2 Symphoniaci, qui in claſſe bellica canunt, Belg. *Trompetters op een orlochs-ſchip*, Gal. *Trompettes es nauire de guerre*, Ital. *Trombetta di galera.*

3 Tympaniſtæ, qui tympana pulſant, Belg. *Trommelſlaghers*, Gal. *Tabourins*, Ital *Tamborini.*

4 Fiſtularij vel tibicines, Belg. *De Pypers*, Gal. *Fleuteurs, piphres*, Ital. *Finta.*

5 Bombardarij, qui diſplodunt Bombardas æneas, vel metallicas ferreas magnas, Belg. *Buſſchieters van tgrof gheſchut*, Gal *Canoniers*, Ital. *Bombardieri, Canonieri.*

6 Chirobombardarij, qui diſplodunt ferreas bombardas minores, Belg. *Haeck-ſchutters*, Gal. *Hacquebutriers*, Ital. *Arcabuzieri.*

7 Sclopetarij, qui paruas bombardas habent, Belg. *Roer-ſchieters*, Gal. *Arquebuſiers.*

8 Sagittarij & ſimiles in hanc claſſem ex præcedentibus tabulis transferri poſſunt, quatenus in nauibus militant, Belg. *Schutters met den handt oft voet-boghe.* Gal. *Arciers*, Ital, *Arcieri, Baleſtrieri.*

Obtemperantes, administrantes nauem, vulgo nautici.

1 Nautæ, nauitæ, nauiculatores, Belg. *Schippers oft Boetſ-geſellen*, Gal, *Maroniers, Batelsers*, Ital. *Marinari*, qui curam gerunt nauis promouendæ & ſeruandæ ſimul populi militumque vehendorum.

2 Remiges, qui remis nauem impellunt, *Belg. Roeyers*, Gal. *Rimeurs*, Ital. *Remige, Galeotto.*

3 Maliſcanduli, Belg. *Maſt-climmers*, Gal. *Ceux qui montent au mas de la Nauire.*

4 Inſularij, Belg. *Galey-boeuen*, Gal. *La canaille des Galeres*, Ital. *La canaglia delle Galere.*

5 Proretæ, qui in prora præſident naui & huius tutelæ, *Belg. Schim-mans*, Gal. *Gouuerneurs de la proue*, Ital. *Gouernatori della proa.*

6 Helciarij, qui ductarijs funibus aduerſo amne naues trahunt, Belgic. *Schuyt-treckers*, Gal. *Ceux qui tirent vn bateau*, Ital. *Quei che tirano qualche nauicella con la fune.*

7 Focarij qui foco & ignibus in naui præſunt, vulgo *coqui nauis*, Belg. *Schip-kokers*, dicuntur, Gal. *Les Cuiſiniers de la nauire*, Italic. *Il cuogo della Naue.*

8 Socij coqui, Belgicè, *d'Onder-kocks*, Gallicè, *Vallets des Cuiſiniers de la nauire.* Italicè, *Zguattri.*

9 Meſonautæ qui viles labores in naui faciunt, viles miniſtri, Belg. *Schip-ionghers oft Putters*, Gal. *Garſons de la nauire*, Ital. *Ragazzi della naue.*

10 Plumbarij, vulgò Belgicè, *De loot-mannen*, qui profunditatem maris explorant & pronunciant, ex plumbi in mare deiecto filo, vel pertica, vt certius, & citius, & ſecutius, intra extráve portum nauigare liceat.

11 Portitores, vectores lintrarij, qui traijciunt homines vel onera, Belg. *Veer-meeſters oft Schuyt-v.erders*, Gal. *Peagiers, paſſeurs*, Ital. *Barcavoli.*

12 Liminarchæ, portitores ad limina, Belgicè, *Boom-ſluyters, oft Hauen vvachters*, Gallicè, *Le Gaet d'vn haure*, Italicè, *La guardia del porto.*

13 Vrinatores, nautæ aquam intrantes vt merces, anchoras, & ſimilia aquis extrahant, Belg. *Svvemmers oft Duyckers*, Gal. *Plongeons*, Ital. *Quei che natano & vanno ſotto l'acqua.*

14 Piſcatores, hamiotæ, conchytæ, Belg. *Viſſchers, Harinck-vanghers*, Gal. *Peſcheurs*, Ital. *Peſcatori.*

15 Aquarioli. Belg. *VVater-draghers*, Gal. *Ceux qui gardent ou portent l'eau en la nauire*, Ital. *Aquaruoli.*

16 Velifices, vulgo *factores velorum*, Belg. *Seyl-maeckers*, Gal. *Voiler*, Ital. *Che fa delle vele.*

17 Naupegi, fabri nauium, qui naues faciunt, & horum officium eſt nauem ſartam ſeruare, reparare, dolare & ſine ruinis, fiſſuris & incommodis præſtare, Bel. *Schip-maeckers oft Schip-vverckers*, Gal. *Maiſtres ouuriers qui font vne nauire*, Ital. *Che fa far vna naue*

18 Miniſtri naupegi vel miniſtri fabri lignarij nauis, inſeruientes architecturæ & reparationi, Belg. *De Timmer-lieden vanden Schip-maker.*

19 Cel-

19 Cellarius, vulgo *cuſtos victualium*, vel promus, œconomus vel diſpenſator, qui cibos, potus, in cellis & aptis locis collocat, & à corruptione conſeruat, & ſuo tempore promit, Belg. *Ke.der-vveerder*, Gal. *Boutelier ou diſpenſier*, Ital. *Diſpenſiero*.

20 Socij cellarij, Belg. *De Kelder-knechten.*

21 Tonſor, Belgic. *Barbier*, Gallic. *Barbier*, *Tondeur*, Italic. *Barliero.*

22 Chirurgus, medicus vulnerarius nauis, Belg. *VVondtmeeſter op't Schip*, Gal. *Cirurgien*, Ital. *Cirurgo*, qui vulnera, vlcera, & mala corporis nautarum & militum in naui curat.

23 Exantlator, qui haurit aquam è ſentina, vt nauem ſiccam ſeruet, Belg. *VVt-putter*, Gal. *Eſpuiſeur*.

24 Famuli à menſa, Belgic. *Spiiſe-draghers*, Gallic. *Seruiteurs à table.*

Arma militum pedeſtrium armaturæ, quibus corpus munitur, vel partes corporis, vt in hoſtē tutiores ſint, Belg. *VVapenen*: & hæc

Corporis totius fere; vt

1 Clypei vel clypea quæ corpus clepant, hoc eſt, celant, Belgic. *Een Terghe oft langhen Schilt*, Gallic. *Terge*, Ital. *Targa.*

2 Clypei Argolici qui ſunt magni rotundi orbes, totum corpus tegentes, pinnis & turriculis vndique aſſurgentibus ornati.

3 Parmæ ſunt caui orbes & breues, Belg. *Beuckelaer*, Gal. *Bouclier*, Ital. *Brochiere.*

4 Peltæ, ſunt orbes quadrati, ad ſpeciem lunæ incuruati, Belg. *Maen-ſchildt*, Gal. *Panois en façon de lune croiſſante*, Ital. *Rondella à guiſa di luna creſcent e.*

5 Peltæ Amazonicæ, ſunt orbes formâ foliorum hederæ, hæ ſunt magnæ paruæ, minimæ, quæ etiam *breuiſſima ſcuta* dicuntur.

6 Peltæ Thraciæ, ſunt orbes virgulati in arctiora latera compreſſi, ſimiles lunæ ſemiplenæ, virgulatæ, Belg. *Halfronde ſchildt.*

7 Vmbones, ſunt orbes medij in clypeo eminentes, & ſic ſæpe pro rotundis eminentibus clypeolis ponuntur, Belg. *Den Houel van eenen Beuckelaer*, Gal. *La boſſe d'vn bouclier*, Ital. *La brecca ò el mezzo del brochiere.*

Partium corporis

8 Ancilia ſunt orbes ouales, Belgicè. *Lanck-achtighe ſchilden.*

9 Militares clauiculi, ſunt parmæ emblemata clauos habentia.

10 Anſa, vel capulus clypei id quo tenetur, Belg. *Het vatſel van eenen Schildt oft Handt-haue*, Gallic. *Anſe.* Italic. *Anſa.*

11 Scutum commune, eſt orbis rotundus ad defenſionem corporis, Belgic. *Eenen ronden Schildt oft rondeele.* Gallic. *Eſcuſſon, rondel.e, panois*, Italic. *Scudo, rondella.*

Digitized by Google

Baudrier, cienƈture d'eſpee. Ital. *Cintura di ſpada*.
8 Cingulum, Zona, ex qua gladius dependet, Belg. *Een rieme*, Gal. *Ceinƈture*. Ital. *Cinturella*.
9 Strophus, eſt vinculum contortum vnde clypeus, gladius, & ſimilia dependent, Belg. *Ghebreyden riem, gordel, banxel*.
10 Fibula, Belgic. *Een gheſpe*, Gal. *bouclet ou crampon, Agraphe*, Italicè. *Fibia*.

145 Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium ad cædendum & pũgendum: vt ſunt.

1 Gladij, Belg. *zvveert*, Gal. *Eſpee*. Ital. *ſpada*.
2 Gladioli, Belg, *zvveerdekens* Gal. *De petits eſpees*, Ital. *Picciole ſpade ò ſpadelle*.
3 Enſes, ſunt gladij lati, Belg. *Bree meſſen*, Gal. *Eſpees larges*.
4 Enſiculi, Belg. *cleyne bree-meſkens*.
5 Pugiones, Belg. *poingnaert ofte dagghe*, Gal. *Poingnard*, Ital. *Pugnale, ſpuntone*.
6 Clunaculum, vel clunabulum, quod ad clunes religatur, Belg. *Een breede dagghe*, Gal. *vn large poingnard*, Ital. *Daga larga*.
7 Parazonium, pugio pendens ex zona, Belg. *bii-hanghende dagghé*, Gal. *petit poingnard pendant de la ceinƈture*.
8 Sica, occulta pugio, Belgicè, *Moort-priem*, Gal. *vne dague*, Ital. *Daghetta*.
9 Culter, Belg. *Een mes*, Gal. *vn couteau*, Ital, *Coltello*.
10 Cultellus, Belg. *Een cleyn meſken*. Gal. *Vn petit couteau*, Ital. *Picolo coltello*.
11 Dolo eſt gladius in baculo occultus, Belgicè, *Een zvveert-priem, oft pallſters-mes*, Gall. *Bourdon, dans lequel eſt vn eſtoc caché*, Ital. *Bordon doué ſcoſo vn ſtoco*.
12 Framea, gladius Germanicus, triangularis, Belg. *Langhen priem*, Gal, *Iaueline*, Ital. *Iauerina*.
13 Spatha gladius anceps Belgice, *Een rappier*, Gal. *Eſpee trenchant*, Ital. *ſpada*.
14 Semiſpatha, Belg. *Een cleyn rappier*. Gal. *Vn petit Eſpee*.
15 Harpe, vel enſis falcatus, Belg. *Een krom-hauvver*. Gal. *Braquemart, ſimeterre*, Ital. *ſimitarra*.
16 Acinaces, gladius Perſicus Turcicæ genti familiaris & eis *tzabel* dicitur, vt & Belgis hinc ſimilis eſt gladius Shyticus incuruus.
17 Machera gladius longus ab altera parte acutus, Belg. *Een ruytingh*. Gal. *Eſpee ague d'vne coſté*, Ital. *Spada Sciauoneſca*.
18 Xiphomachæra Belg. *Een cleyn Slach-zvveert*.
19 Romphea gladius latus magnus, Belg. *Een broet Slachzvveert met tvvee handen*, Gal, *Eſpee à deux mains*, Ital, *Spadon à due mani*.
20 Verutum, veru, veruina, gladius teliformis præpilatus ferro anguſto, inſtar veru, Belg. *Een ritſzvveert*, Gal. *Dard court comme vne broche*. Ital. *Dardo corto come vn ſpedo*.
21 Cæſum, vel gæſum gladiforme telũ, frequens Gallis: Belg. *Een zvveerts-cudde*: Hoc olim Belgæ ſe defendebant, vt Romani pilo Macedones ſariſſa, Germani framea.
22 Falces, Belg. *ſickels*, Gal. *Faucille*, Ital. *falce*.
23 Anſaculæ, Belg. *Krommeſſen*.
24 Vagina, eſt thecagladij, Belgicè. *Een ſchee*, Gal. *foureau*, Italicè, *Vagina*.
25 Partes gladij etiam ſæpe pro gladio ponuntur: vt mucro, acies, cuſpis, manubrium vel capulus, manubrium apiatum.

Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium ad impetendum & feriendum: vt ſunt

1 Haſta pura, baculus longus, teres, ſine ferro, Belg. *Een nieu ſpiſe, ſonder iiſer.* Gal. *vne lance ſans fer.* Ital. *noua lancia ſenſa ferro.*

2 Haſta præpilata quæ ferream habet cuſpidem, Belg. *Een ſpieſe met iiſere aen het eynde beleyt*, Gal. *vne lance ferree.*

3 Haſta amentata, quæ amento excuſſa vibratur, Belg. *Een Iauelynghe.* Gal. *Iauelina.* Ital. *Lancia.*

4 Haſtile, Belg. *De ſchacht van een ſpiſe*, Gal. *La hanſe d'vne Iaueline.* Ital. *haſtile.*

5 Haſta velitaris, Belg. *Een tornoy-lancie* Gal. *vne Lance de tourney.*

6 Sariſſa, Belg. *Een langhe ſcherpe ſpiſe of piicke.* Gal. *vne longue Picque.*

7 Lancea eſt haſta mediocris latiformis, Belg. *Een lancie*, Gal. *Lance*, Ital. *Lancia.*

8 Iaculum miſſile, quod in altum iacitur, Belgicè, *VVerp-piil*, Gal. *Dard.* Ital. *Dardo.*

9 Miſſile eſt iaculum craſſum, Belg. *Een cluppel-ſtock oft vverp-ſtock*, Gal. *Vn baſton qu'on rue, darde, ou iette.*

10 Amentum, eſt lorum obductum mediæ haſtæ, quo iacitur, Belg. *Een piil-bandt*, Gal. *Le lien d'vn dard.* Ital. *Il legame de la lancetta.*

11 Sparus inſtrumentum putatur eſſe recuruum, inſtar pedis telum, Belg. *Enghelſche Biile*, Gal. *Vn petit dard militaire.*

12 Securis Romana, quæ, & *Quiris* dicitur, eſt haſta cum lato ferro peltato Belg. *Een langhe bree-biile.* Ital. *Hallebarda Romaneſca.*

13 Securis Amazonica, Belg. *Een hellebaerde.* Gal. *Vne Hallebarde*, Ital. *Hallebarda.* Huius generis eſt quod *rumigeſtum* dicitur, Belg. *Een cleyne Hellebaerde*, Gal. *Petite Hallebarde.* Ital. *Picciola Hallebarda.*

14 Bipennis eſt ſecuris vtrimque anceps, Belg. *Een groote breede hellebaerde.* Gall. *Vne beſague*, Ital. *ſcure da due tagli.*

15 Pilum, haſtile quinque pedum & ſemis & ferreum, trignali figura, nouem vnciarum, proprium Romanorum telum.

16 Venabulum, telum venatorium, quo venantes vtuntur, Belgicè, *Een Heuvel-ſpit, Iaegh-ſtock, ſvviin-ſpriet*, Gall. *Vouge, eſpieu de chaſſe*, Ital. *Venabulo.*

17 Phalarica, ſecuris denſa & grauis.

18 Semiphalarica, parua ſecuris & læuis ad defenſionem turrium à Phaleri tyranno denominata.

19 Malleolus, Belgic. *Een cleyn vuyſt-hamer*, Gallic. *Maillet*, Italicè, *Martello.*

20 Malleus & hic ligneus vel ferrreus, Belg. *Een vuyſt-hamer*, Gal. *Marteau*, Ital. *Martello.*

21 Ceſtra, eſt armatura lunatæ ſimilis.

22 Amazonica ſecuris peculiariis equitibus maxime, vt & peditibus ad perfringenda arma hoſtium, Bel. *Een Heyr-hamer, of beurſt-hamer*, Gal. *Maſſe de fer*, Ital. *Mazza d'huomo d'arme.*

23 Aclides, genus teli quo longo amento iaci poſſunt, & peracto vulnere reuocari, Belg. *VVerp-clooten met ketenen oft banden*, Gal. *Iaueline* Ital. *Iauelina.*

24 Tragula, iaculum oblongum ſubtile, Belg. *Iaueliinken dat voor bree ſcherpe iiſeren heeft*, Gal. *Iaueline*, Ital. *Iauelina.*

25 Claua, Belgic. *Een Colue oft Kudſe*, Gallic. *Vne Maſſue.* Italic. *Claua.*

26 Corici, vel Coriſcii, miſſilia leuia in modum ſagittarum, Belg. *Schiet-piilen oft bouten*, Gal. *Fleiches*, Ital. *Saette, Quadrette.*

27 Soli-

27 Soliferreum, teli genus longiſſimum & ferreum, Belg. *Een ijſeren biil ofte bree-biilen.*
28 Cateræ ſcibones.
29 Sudes, ſunt bacilli igne præuſti & prætorridi, Belg. *Tuyn-ſtocken,* Gal. *Pieu, perche,* Ital. *Palo.*
30 Ligulæ vel furcæ, Belg. *Vorcken,* & ſunt bidentes, tridentes, &c. Gal. *fourches,* Ital. *forca, forcina.*
31 Cucumæ, genus baculi ferrati teſte Budeo, *ad legem Iul. de ſicar.*

Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium ad impetendum & penetrandum volatica, vt ſunt

1 Sagitta, iaculum tenue longum, ligneum, ad eiiciendum arcu. Belg. *Een piil ofte vliegh-baut oft ſchiet-piil,* Gal. *Fleſche,* Ital. *Saetta.*
2 Calamus, eſt iaculum ex minoribus arundinibus ad arcus, Belg. *Een riet-baut oft piil.*
3 Arundo, eſt iaculum ex maioribus arundinibus ad arcus: Belg. *Een groot riet-baut.*
4 Spiculum, eſt iaculum craſſius, firmius ad arcus, Belgic. *Eenen grooten piil.*
5 Alæ, ſagittæ latera ſunt ex pennis, Belg. *de vederen vande bauten.* Gal. *Les aiſles de la fleiche.*
6 Vncinus, hamus, mucro ſagittæ, Belgicè, *doppe met ſtralen.*
7 Vncinus ligneus eſt baculus recuruo nodo armatus, ſimilis clauæ Herculis trinodis.
8 Arcus, Belg. *Eenen Hant-boghe,* Gal. *Arc,* Ital. *Arco.*
9 Cornu eſt arcus ex cornibus, vel oſſibus factus, Belg. *Eenen hant-boghe van horen oft ſtale-boghe,* & ſi cornu etiam dicitur extremitas arcus, cuius crenis neruus immittitur, vt in fibula vel vnco, vulgo *micula* firmius tendatur.
10 Pharetra, eſt theca ſagittarum, Belg. *Een piil-coker.* Gall. *Carcois de fleiches,* Ital. *Turcaſſo delle ſaette.*
11 Corytus, eſt theca vel repoſitorium ipſius arcus, Belg. *den boghe-koker, Boogh-cuſtodie,* Gal. *Carcois à mettre l'arc.* Ital. *Care..ſſo del arco.*
12 Funda maior vel balearis, Belg. *Een groote ſlingher oft ſtock-ſlingere,* Gal. *Fonde,* Ital. *Cazzafruſto.*
13 Funda minor, Belg. *Een ſlingher van leder.* Gal. *Fonde de cuir.*
14 Scutale eſt corium fundæ; in quo lapis eiiciendus ponitur, Belg. *Het ſlingher leder,* Gal. *Le cuir de la fonde,* Ital. *Il cuoio del cazza fruſto.*
15 Baliſta genus bellici tormenti quo lapides, & iacula emittebantur, Belg. *Een muer-breker oft een boghe om muren te bre-ken,* Gal. *Inſtrument de guerre à ietter pierres,* Ital. *Trabucco.*
16 Arcubaliſta, à nonnullis ſcorpio vocatur.
17 Catapulta, machina bellica, omnis generis iacula emittens ſparſim. Belg. *Een ouds oorloeghs Inſtrument, dat de Romeynen gebruyken om veel piilen ende andere dinghen te ſchieten,* Gall. *Vne machine de guerre ancien pour tirer dards & autres choſes.*

Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium oppugnatoria, vt ſunt

1 Aries, tormentum murale, trabs funibus tenſis ſuſpenſa, quæ retro ducitur, vt impetuoſius feriat muros, Belg. *Stoot-balcken, eenen muer-breker.* Gal. *Vn belier de guerre qu'on iettoit contre les portes & murailles*, Ital. *Ariete di guerra.*

2 Teſtudo, Liuio dicitur crates ſcutorum continuata, qua ſublatis ſupra capita ſcutis protecti pedites ſagittarum aut ſaxorum nubem euitabant, Belg. *Schilt-dack.*

3 Teſtudo Cæſari eſt tabulatum è materia, cilicijs, corijs contectum aduerſus flammam & incurrentia ſaxa, ſub quo miles tutus muros diruere tentabat.

4 Onager, eſt aries maior, forma aſini, ex pluribus trabibus, Belg. *groote ſtoot-balcken.*

5 Putei, tabulata ſunt militum ad protectionem.

6 Vineæ, oppugnatoria contabulatio diſpluuiato tecto vineaque contabulata, ſub qua tecti milites contra miſſilia oppidanorum muros aggrediebantur & demoliebantur, vulgo barbara voce, *Catte* dicuntur.

7 Ericius, eſt machina militaris vndique præpilata, horrens clauis ferreis, Belg. *Iiſeren Vercken.*

8 Murices tribuli vel triboli, machinæ tetragonæ, Belg. *Voet-angels oft minckiiſers.* Gal. *chauſſe trappes* Hiſp. *A broios de hierro.*

9 Agger, congeries terræ contra oppoſita, Belg. *Diicken of hooge Vvallen*, Gall. *Trenché, boleuair*, Ital. *Riparo, bulouardo.*

10 Muſculi, Belg. *Cleyne Hutten.*

11 Turres ambulatoriæ propugnacula mobilia turriformia.

12 Telones, vel *tolones* vel *tollenes*, ſunt longi baculi ad exhauriendā aquam Belg. *Put-hanghers of VVippen*, Gal. *Baſcule grue*, Ital. *grua*, dicuntur & *tollenones & ciconia.*

13 Centones, Belg. *lapperiire*, Gal. *Amas de pluſieurs pieches.*

14 Saxa vel lapides, Belg. *Steenen*, Gall. *pierres*, Ital. *ſaſsi, pedre.*

15 Glandes, pilæ plumbeæ, Belg. *Loot.* Gall. *boulet*, Ital. *ballotta*, globi, ſphæræ, ſphærulæ, & hæ variant iuxta materiam.

16 Pyroboli, miſſilia, tela ignita, Belg. *Vier-piilen.* Gall. *fuſees*, Ital. *Rochette.*

17 Malleoli, manipuli, vel globi igniti, Belg. *Vier-clooten, vier-reepen.*

18 Helepolis machina obſidionalis vel ſcalæ, Belg. *Cleyn beſtorm-leederen.*

19 Hamæ, inſtrumenta diuertendi ignem in hoſtes, Belg. *Brant-haken.*

20 Incendiarij ſiphones, Belg. *VVater-ſpuyse*, Gal. *une ſeringue*, Ital. *Schitarole.*

21 Trullæ ferreæ in quibus funalia pendent, Belg. *Vier-pannen.*

22 Igniarium, Belg. *De Lonte.* Gal. *Lonze.*

23 Puluis tormentarius vel bombardarius, Belg. *Buſpoeyer*, Gal. *Poudre de Canon.*

24 Tormenta bellica, vel bombardæ; de his in ſua tabula plenè ediſſeremus Belg. *Alderley grof gheſchut.*

Inſtrumenta bellica militum pedeſtrium ad incitandam pugnam, ſunt hæc:

1 Tympana, Belg.. *Trommel*, Gal. *Tambour.* Ital. *Tamborino.*

2 Fiſtula, Belg. *Piipe*, Gal. *Pipbre*, Ital. *Fiuta.*

3 Calamus, Belg. *Riet fluyte.*

4 Tibiæ Belg. *Cop-fluyte.*

5 Tubæ, Belg. *Trompetten*, Gall. *Vne tomppette.* Ital. *Trombetta.*

6 Cornua, Belg. *Heer-horen*, Gal. *Cornet.* Ital. *Corno.*

7 Cornua inflexa vel recurrua, Belgic. *Krom-horens*, Gallic. *Cornets tortuz.*

8 Litui, ſunt de genere, Buccinæ curuæ, vnde vox gracillior exit. Belgicè *Claroenen.* Gal. *Clarons*, Ital. *Trombetta baſtarda.*

9 Buccinæ ſunt genera cornuum curuorum, quæ plenis buccis inflantur,

tur, Belg. *Baſuynen*, Gal. *Cornets*, Ital. *Cornetti.*

10 Siſtrum eſt cornu recurruum, peculiare Ægyptiis, & alias *tuba Ægyptiaca* dicitur.

11 Siphúculus, eſt exigua fiſtula ex ære vel marmore vel ſimili materia: vnde effluxu aquæ vel venti ſonus redditur; quali ſæpe tibicines in bello vtũtur, & illum ex collo ſuſpenſum geſtant. Belg. *Een cleyn pijpken*, Gal. *Vne petite fleute.*

144 Arma & inſtrumenta bellica militum equeſtrium: vt ſunt

- Ratione corporis ipſorum equitum, & ſic fere eadem habent arma quæ pedites armati, vt galeam, loricam, cataphracta, vel thoraces ferreos, ſcuta, & alia, quæ ſupra enumerauimus in tabula, &c. *de armis militum pedeſtrium*; quare cò lector recurrat.
- Ratione equorum; & ſic ſunt arma ac inſtrumenta equeſtri peculiaria: hæc, vt
  - Verè equiti, ac equo in bello vtenti.
  - Aurigæ, vel ciſiario quadragis vel bigis vtenti.

145 Arma & inſtrumenta vere equitis ac equo in bello vtentis: vt ſunt

1 Frenum, Belg. *Een toom oft breydele*, Gal. *Bride*, Ital. *Freno.*

2 Habena vel retinaculum vel frenum manuale, Belg. *Breydel-teughel*, Gal. *La reue d'vne bride*, Ital. *Briglia.*

3 Lupatum, lupus, mures, frenum aſperrimum, Belg. *Scherp-ghebidt*, Gal. *Vn freih fort aſpre*, Ital. *Morſo duro.*

4 Orea, frenum, quod ori inditur; Bel. *Het ghebit*, Gal. *Le mor d'vne bride*, Ital. *Il morſo.*

5 Capiſtrum, Belg. *Een muyl-bant, oft ſtal-bant*, Gal. *Cheneſtre*, Ital. *Capiſtro.*

6 Poſtomis, frenum quod equinum rictum contegit, domandæ duriciei eius cauſa, Belg. *Muylijſer oft Kin ijſer*. Gal. *Gourmette.*

7 Aurea, frenum retro aures, Belg. *Een oor-bandt.*

8 Cingula, lorum canabinum ſuccingens equi ventrem, Belg. *Een cinghel oft onder-gerdel*, Gal. *La ventriere*, Ital. *Cinta.*

9 Antilena, lorum ante pectus equi, Belg. *Het voor-ghetuych*, Gal. *Poictral*, Ital. *Pettorale.*

10 Poſtilena, lorum ſub cauda equi craſſum, cuius loco aliqui lignum incuruum intelligunt, Belg. *d'Achter-croppier*. Gal. *Croupiere*, Ital. *Groppera.*

11 Subiugium, lorum quo colla equorum iugo alligantur, Belg. *Iock-gordel*, Gal. *lanıere ou corde à attacher les beufs ou cheuaux au ioug.*

12 Fiſcella, inſtrumentum, quo ora equorum, iumentorum capiſtrantur, ne germina tenera præcerpent, Belg. *Een Muyl korf*, Gal. *Muſelliere.*

13 Frontale, quo caput equi hinc inde reuincitur & in fronte ornamentum præſtat, Belg. *Cieragie aen t'voor-hooft*, Gal *Fronteau, frontier de bride*, Ital. *Frontale.*

14 Clitellæ, ſellæ, doſſuariæ, Belg. *Een ſcheen-ſadel*, Gal, *Le baſt*, Ital. *Baſto.*

15 Bulla, ornamentum ad cingula equi, Belg. *Spannen*, Gal. *Ornemens ſur les ceintures des cheuaux.*

16 Dorſuale, ſtratum, inſtratum dorſo equi, tegmen dorſi, Belg. *Rugh-deckel*. Gal. *Conuerture du cheual*, Ita *Cuoperchio di cauallo.*

17 Ephippium, ſella equi, Belg. *Een zale oft zadele*, Gal. *La ſelle*, Ital. *Arcione, cella.*

18 Stapia ſubex pedaneus, ſtapes, ſtaticulum, Belg. *Steghel-reepe*, Gal. *Eſtriere*, Ital. *Staffa.*

19 Calcar,

19 Calcar,calx ferratus,Belg.*Een ſpore*,Gall.*Eſperen*. Ital.*ſprone*.

20 Veſtigium,ſolea ferrea,calceus equi,Belg.*Hoef-yſer*,Gal.*Fer du cheual*, Ital.*Ferro del cauallo*.

21 Ferramentum cōciſorium apud Vegetium,Bel. *Beſnoey-yſer*.Gal.*Inſtrument de mareſchals à tailler ongles des cheuaulx*.

22 Strigil,inſtrumentum dentatum,quo cutis exteritur in equis & iumentis, ſordeſque extergunctur,Belg. *Een roſ-kam*, Gallic. *Eſtrille*, Italic. *Strigile*.

23 Pecten iubalis,Belg.*Een mane-cã*,Gal.*Peigne pour les crins de cheuaulx*. Ital.*Pettine,del crine de i caualli*.

24 Phaleræ,ornamenta equorum fere coreacia,Belg.*Peert-ciraet*. Gal.*Bardes de cheuaulx*, Ital. *Abigliamenti de caualli*.

25 Scutica,flagellum,lorum,Belg.*Een ſvveepe,gheeſſele,men-roeye*,Gal.*Verges,fouet*,Ital.*Scutica,ſcoriazza*.

26 Thomices,puluilli molles,Belg.*Garreelen*.

27 Thomices vulgares, funes èrudi canabe vel ſparto, vel ſimili materia Belg *Reepen*,Gal.*Corde de chanure*,Italic.*Fune di camera ò di ſparto*.

28 Equi & varia genera equorum huc referri poſſunt, vt caballi, veredarij,ſonipedes, gradarij, curſorij, pegaſei, celeres, & cæteri,de quibus ſuo loco.

146 Arma & inſtrumēta aurigæ & ciſarij:

1 Ciſium,vehiculum duabus rotis nitens, Belg.*Karre*, Gal.*Char, chariot, charette*,Ital. *Carro,caretta*.

2 Biga,carrus,carruca,biiugæ curriculum, Belg. *Een Karre met tvvee peerden*,Gal.*Chariot à deux cheuaux*.

3 Sarracum,vehiculum truſatile, Belg. *Een corde-vvaghen oft cruy-vvaghen oft laſt-vvagen*,Gal.*Chariot à porter bois ou pierres*,Ital. *Carro de vettura*.

4 Flauſtrum vel ploſtrum,Belg.*Een meſt-vvaghen*. Gal. *tombereau*. Ital. *Carro per condurre il letame*.

5 Carpentum vel pilentum vehiculum penſile, Belg *Hanghende vvaghen ſtaet-vvaghen*,Gal.*Chariot branlant*,Ital,*Carretta de gentil donne*.

6 Vehiculum cameratum,arcera,lectica, geſtatorium. Belg. *Een Roſbaer*, Gall. *Litiere*,Ital,*Lectica*.

7 Couinus,currus falcifer contectus.

8 Vehiculum,vectabulum,currus,Belg.*Karre oft vvaghen*, Gal. *Chariot*, Ital *Carro*,

9 Vehiculum meritorium,Belg.*Een huer-vvagen*,Gal.*Chariot de louage*.

10 Quadriga,Belg.*Eenen vvaghen met vier peerden*, Gall.*Chariot à 4 cheuaulx*.

11 Petorritum,eſſedum vehiculum Belgicum,Belg.*Bedeckte vvaghen*,Gal. *Chariot couuert*: Ital.*Carro cuoperto*.

12 Rheda, leue curriculum,Bel.*reyſ-vvaghen*, Gal.*Chariot legier*.

13 Traha vel trahea. Belg.*Sledde*, Gal.*Traineau*.

14 Staticulum, penſilis curriculus, Belg. *Eenen cleynē hang-vvaghen*, Gal. *Vn petit chariot branlant*.

15 Tribulū,vehiculū quo maturæ fruges in area teruntur,Belg.*Een dorſch-vvaghen*.

16 Tympanum currus, Belg. *De huyue vande vvaghen*,Gal.*La couuerture d'vn chariot*.

17 Partes currus huc etiam referri poſſunt,quia ſatis notæ ſunt,explicatione non egent,vt ſunt capſus rhedæ vel currus axis,temo,iugum, protelum; rota,radius rotæ,abſis vel curuatura rotæ,modiolus rotæ,tubus rotæ, canthus,paxillus, vel embolium vel obex currus,annulus,auræ, ſufflamen, axſugia, &c.

1 Arma

Arma & inſtrumenta claſſiariorum naualia vel maritima: hæc ſunt

1 Arma & inſtrumenta militum in nauibus pugnantium quantum ad corpus, eadem ſunt quæ peditum; quare de his recurre ad *tabulam Peditum.*

2 Arma & inſtrumenta hominum & militum in nauibus pugnantium, quantum ad mare & maritimas pugnas pertinet, hæc ſunt nauium genera & naues, quas Belgic. *Schepen*, vocamus, Gal. *Bateaux*, Ital *Naui.*

3 Nauigia, naues minores, Belg. *Cleyne ſchepen*, Gal. *Petits bateaux*, Ital. *Picoli nauigij.*

4 Nauiculæ, nauigiola, paruæ naues, Belg. *Schipkens*, Gal. *Nacelles*, Ital. *Nauicelle.*

5 Nauis oneraria, nauis grauis, nauis frumentaria, Belg. *Koop-vaerders-ſchip oft hulck*, Gal. *Nauire marchande*, Ita. *Batello, hulca.* Huius ſpecies ſunt variæ: nam aliæ onerariæ vehunt pondus vaſorum (vulgo *laſten*) mille: aliæ nongentorum, vel octingentorum, vel ſeptingentorum, vel ſexcentorum, vel quingentorum, vel quadringentorum, vel trecentorum vel ducentorum centum vel quinquaginta

6 Nauis conſtrata Belg. *Een ſchip met een overloop*, Gal. *Bateau counert.* Ita. *Batello cuoperto.* Huius generis eſt quæ vulgo *nauithalamus*, vel nauis *pompatica.* dicitur, quo potentiores vtuntur cauſa oblectandi animi, quod in ea thalamus ad quieſcendum & menſa ad edendum poſita ſunt.

7 Nauis prætoria, Belg. *Het admiraels ſchip*, Gal. *Bateau de l'Admiral.* Ital. *La naue del amiraglio.*

8 Nauis præſidiaria, Belg. *Een orloochs-ſchip*, Gal. *Nauire de guerre*, Ital. *Naue di guerra.*

9 Nauis militaris, Belg. *Chriichſlieden ſchip*, hac milites vehuntur & tranſportantur, Gal. *Nauire à tranſporter ſoldats*, Ital. *Naue per transfretare ſoldati.*

10 Nauis oraria, nauicula, qua oram littoris legimus, quæ & *actuariola* & *oria* dicitur, Belg *Een ouerſ boot*, Gal. *Nacelle pour ramer au bord de l'eau*, Ital. *Nauicelle par nauigar lungo alla riua.*

11 Nauis vectoria, Belg. *Een boye ofte heu ofte vracht oft veerſchip*, Gal. *Barque de paſſage*, Ital. *Naue di paſſagieri.*

12 Nauis prædatoria, pyratica, Belg. *Zee-rooners-ſchip*, Gal. *Brigantine*, Ital. *Bergantino, Corſaro.*

13 Nauis ſpeculatoria, cataſcopium, exploratoria nauis, Belg. *Lootſ-man boot oft een beſpie-ſchip*, Gal. *Vne fuſte*, Ital. *Vna fuſta ó fregata.*

14 Paro, eſt parua pyratica nauis, Belg. *Een iacht oft barcken*, Gal. *Brigantin*, Ital. *Picolo corſaro.*

15 Myoparo, pyratica oblonga nauis, Belg. *Een brigantin*, Gal. *Brigantin*, Ital. *Bergantino.*

16 Nauis roſtrata, Belg. *Een Criich-ſchip met vvt-ſtekende voorſnuyten*, Gal. *Nauire beguée.* Ital. *Naue conponta.*

17 Nauis longa, triremis, Belgicè, *Een Galeye*, Gallicè, *Galere*, Italicè, *Galera.*

18 Nauis actuaria, nauigium actuarium ſimul remis & velis aptum, Belg. *Een riem-ſcip ofte bargie*, Gal. *Barque de paſſage*, Ital. *Naue che porta paſſagieri.*

19 Biremis vel dicroton apud Hirtium, Habens ordines duorum remorum, Belg. *Een cleyn galeye*, Gal. *Petite galere*, Ital. *Fuſta.*

20 Lyburnica, ſimilis triremi nauis celerrima, Belg. *Een ſcherpe-iacht*, Gal. *Fuſte legiere*, Ital. *Bergantino.*

21 Phaſelus, vel phaſellus, nauigium velox oblongum, Belg. *Een ſchuytken, oft barcxken*, Gal. *Vne barquette*, Ital. *Barqueta, gondola.*

22 Celox,

147 Arma & inſtrumenta claſſiariorum naualia vel maritima: hæc ſunt

21 Celox, genus nauigij breue & velox, dicitur & *oxia*, Belg. *Barghentiine*, Gal. *Brigantin*, Ital. *Bergantino*.

23 Dromas, dromon, Belg. *Een karveel, oft boeyer*, Gal. *Carauelle*, Ital. *Carauella*.

24 Gauli, naues aquaticæ, Belg. *Cleyn boeyr*, Gal. *Petite Cauarelle*, Ital. *Picola Cauarella*.

25 Acatium, Belg *Boot*. Gal. *Equif*.

26 Lembus, lenunculus, nauis piſcatoria parua, Belg. *Viſſchers-ſchuyte*, Gal. *Nacelle à peſcher*, Ital. *Nauicella de peſcatore*,

27 Cymba, nauis piſcatoria conuexa, vel conuexioribus lateribus, Belg. *Een buyſe, oft een pinck*, Gal. *Buſe*.

28 Scapha, nauicula onerarijs ſubſeruiens, Belg. *Een lichter-boot, ſchuyte*, Gal. *Equif*, Ital. *Scipho*.

29 Linter alueus, Belg. *Een iolleken*, fit ex cauatis arboribus, Gal. *Nacelle*, Ital. *Gondolina*.

30 Hippago, nauis qua equi, boues, & ſimilia vehuntur, Belg. *Peert-ſchuyte*, Gal. *Nauire propre à mener cheuaulx*. Ital. *Batelle à condurrè caualli*.

31 Corbita, nauis oneraria grandis, Bel. *Een [illegible] ſ-ſchip*, Gal. *Nauire qui ſert à tranſporter marchandiſe*. Ital. *Naue di gabia*.

32 Ponto, nauigium craſſum quo amnes loco pontium traijciuntur, Belg. *Een veer-ſchyte, oft pon.pe*, Gal. *Ponton*, Ital. *[illegible]*.

33 Priſtis vel piſtrix, nauigium oblongum & anguſtum, Belg. *Een beytel*.

34 Ratis, Belg. *Een vlote oft ſater*, Gal. *Vn raſeau*, Ital. *Zattera*, hinc *naues rataria*.

35 Schedia, nauis è tabulis rati ſimilis, Belg. *Een riin ſchip, ofte bree-ſchip van plancken*.

36 Ratiſcirpea, Belg. *Een dobber*, Gal. *Vn faiſſeau de iones*, Ital. *Faſcitulo di ionchi*.

37 Claſſis, Belg. *Vlote van Kriigh-ſchepen*, Gal. *Vne Armade preparée à la guerre*, Ital. *Armada preparata*.

38 Claſſis procincta, Belg. *Ghevvapende ſchepen*, Gal. *Armade*, Ital. *Armada*.

39 Caudicæ, ciſtellæ factæ ad ſimilitudinem caudæ equi ex iuncis: caudicariæ naues ex caudice factæ.

40 Cercuri, naues Aſiaticæ prægrandes.

41 Proſumiæ vel geſſeoratæ.

42 Mareplacidæ.

43 Nucturciæ.

44 Cattæ.

45 Mediæ.

46 Capulica vel caupulica.

47 Cidarum.

148 *His ſubiungi poſſunt partes nauium: vt ſunt:*

1 Carina, Belg. *Schip-bodem*, Gal. *La carine*, Ital. *La columba*.

2 Aluus nauis, Belg. *Het hol vant'ſchip*. Gal. *Le fond du bateau*. Ital. *La carena*.

3 Saburra. Belg. *Ballaſt*, Gal. *Charge d'vne nauire*.

4 Cinctus vel ſubligaculum. Belg. *Die ribben van t'ſchip*.

5 Stamina, coſtæ, ſtatumina, Belg. *Het binnen-hout*.

6 Pergula agea, Belg. *Den ganck ins ſchip daermen in gaet vvandelen, de vvaeringh*.

7 Tabulata, Belg. *De beunen oft dennen*, Gal. *Les planchers de la nauire*.

8 Prora, Belg. *Het voor-ſteuen*, Gal. *La proue*, Ital. *Proda, proa*.

9 Puppis,

Arma & inſtrumenta claſſiariorum naualia vel maritima: hæc ſunt

9 Puppis, Belg. *Het achter Caſteel*. Gal. *La pouppe*, Ital. *Poppa.*
10 Acroteria, plutei nauales, Belg *Het op buyſel.*
11 Tutela, ſignum nauis in prora, Belg. *Het ſcips toe-name*. Gal. *Le nom de la nauire.*
12 Oculis nauis, parſima, locus cui nomen nauis inſcribitur, Belg. *Het velt van tſchip*. Gal. *Le fon de la nauire.*
13 Fori, Belg. *Den overloop*, Gal. *Le tilac ou beiſle*, Ital. *La corſia.*
14 Pons, Belg. *Schip-brugghe*, Gal. *Vn pont de nauire.*
15 Roſtra, Belg. *De ſnuyte*, Gal. *Le bec de la nauire muni de cuivre ou fer.*
16 Modius, Belg. *Maſt-coker*, Gal. *Le calamaire du maſt*, Ital. *Il calamaro del l'arbol.*
17 Tranſtra, ſedilia remigum, Belg. *Riem-bancke*, Gal. *Les bancs des rameurs*, Ital. *Li banchi per vagar.*
18 Columbaria, Belg. *Riem-gaten*.. Gal. *Troux de rames.*
19 Scalmus, lignum teres cui remi alligantur; Victruuio *ſtropha* dicitur. Iſidoro *ſtruppus*. Belg. *Riem-gaſſele, dolle*. Gal. *La cheuille de l'auiron*, Ital. *forcola.*
20 Interſcalmium, locus inter ſcalmos.
21 Promptuarium, Belg. *Kombuys.*
22 Sentina, Belg. *Durck*, Gal. *La ſentine*, Ital. *La ſentina.*
23 Antlia; Belg. *Pompe*. Gal. *La pompe*, Ital. *Vn baſton per cavar l'aqua.*
24 Nautea, Belg. *De vuyleniſſe van't ſchip*. Gal. *L'ordure de la nauire*, Ital. *La ſporcheſſe della naue.*
25 Corbis, Galea, Belg. *De meerſe*, Gal. *Cage*. Ital. *La gabia.*
26 Malus vel arbor nauis Belg. *De Maſt*, Gal. *le mas*, Ital. *L'arbel.*
27 Mala lignea, orbiculi volubiles, Belg. *Raeckelooten*, *ofte pater noſters*, quorum ope facilius vela attoluntur.
28 Calix mali, imum mali, Belg. *Den voet vanden maſt*, Gal. *Le pied du mas.*
29 Carcheſium, ſumma pars mali. Belg. *de ton*. Gal. *La hune.*
30 Antenna, lignum tranſuerſum in malo, Belg. *De ſpriet van't ſchip*, Gal. *Le bois trauerſant le mas*, Ital. *L'Antenna.*
31 Cornua, ceruchi, extremitates antennæ, Belg. *De horens van't ſpriet*, Gal. *Les extremitez du bois trauerſant le mas.*
32 Commiſſuræ nauium, Belg. *de voegen van't ſchip*. Gal. *Ioinctures*, Ital. *Giòture.*

149 Inſtrumenta nauium:

1 Armamenta nauis, Belg. *De ruſtinghe des ſchips*. Gal. *Les munitions & outils de la nauire*, Ital. *La munitione & gli ſtreme de la naue.*
2 Remi, Belg. *De riemen, ofte roeyen*, Gal. *Les auirons, rames, gaſches*, Ital. *Remi.*
3 Remi manubrium, Belg. *De hant-haue van de riemen*, Gal. *Le manche de l'auiron*, Ital *Il manico del remo.*
4 Palmula vel tonſa, Belg *Het blat van de riemen*, Gal. *Le bout large d'vne rame*, Ital. *La paletta del remo.*
5 Hauſtrum, Belgicè. *Een ghieter*, Quo hauritur aqua ad irriganda vela.
6 Contus, haſta nautica, Belg. *Een kloet*, *oft een boom*, Gal. *Perche de marinier*, Ital. *Pertigon.*
7 Trudes, pertica robuſta, Belg. *Een ſchip-boem* Gal. *Perche à pouſſer*, Ital. *Pertigon da ſpinger à forza.*
8 Harpago, pertica ferro aduco præpilata, qua nauis tenetur, Bel. *Een ſchip haeck*, Gal *Croc, hauet*. Ital. *Vncino.*
9 Manus, ferrea harpago, Belg. *Een dregghe*, Gall. *Croc*. Ital. *mano di ferro.*
10 Clauus, gubernaculum, Belg. *Het roer*, Gal. *Le gouuernail de la nauire* Ital. *Il temon.*

Inſtrumenta nauium:

11 Anſa gubernaculi, ſumma pars clui, Belg. *Den helm ſtock.*
12 Bolis, linea, Belg. *Het grondt-loot*, Gal. *Vne ſonde*, Ital. *Scandaio.*
13 Spira, inuolutus funium circulus, Belg. *Langhe tauvven oft cabelen*, Gal. *Vne chable entortillee.*
14 Funis, reſtis, Belg. *tauvven, roop, zeel*, Gal. *Corde*, Ital. *fune.*
15 Funiculus, Belg. *Een coordeken oft tauken*, Gal. *Cordelletto*, Ita. *Cordella. funicella.*
16 Torus, funis è loris contortus, qui toro, id eſt, lecto, ſubtenditur, Belg. *Roop.*
17 Rudentes, Belgic. *takelen, hooft-touvven*, Gallic. *Groſſes cordes de la nauire.*
18 Chamulci, machinæ tractoriæ, quibus in littus trahuntur naues, Belgic. *VVinden.*
19 Funis anchorarius, prymneſium, anchorale, retinaculum nauis, Belg. *Ancker-tauvve*, Gal. *Le chable de l'anchre*, Ital. *Fune del anchora.*
20 Tonſilla, palus eſt ad quem ſtat nauis alligata, Belgicè, *Eenen ſtaeck daer het ſchip aen ghebonden vvordt*, Gallicè, *Vn pieu ferré & tiché en terre pour attacher les nauires*
21 Anchora, vncus, Belg. *Den ancker*, Gal. *Ancre*, Ital. *Anchora.*
22 Anchoræ, dens, vel cornu, vel vncus, vel hamus, Belg. *Ancker-bant*, Gal. *Le croc de l'ancre*, Ital *L'vncino dell'Anchora.*
23 Anchora ſacra, Belg. *Plecht-ancker.*
24 Phalanges vel phalangæ, vel puluini, quibus nauis in littus vel portum ſubducitur, Belg *Schip-rollen, rol-ſtocken*, Gal. *Roleaux.*
25 Apluſtre, ampluſtre, ampluſtrum, ornamentum nauis, quod ſummo malo imponitur, Belg. *Het vaenken*, Gall. *La banniere*, Italicè, *Bandera, enſegna.*
26 Velum, linteum, carbaſon, carbaſius ſinus, ſupparum, Belg. *Een ſeyl*, Gall. *Voile*, Ital. *Velo.*
27 Acatium, artemon, nauis maius velum, Belg. *Raec-ſeyl*. Gal. *Le plus grande voile*, Ital. *La vela.*
28 Epidromus, epidromon, velum ad puppim. Belg. *De beſane*, Ital. *Mezana.*
29 Dolon, minimum velum ad proram. Belg *De focke*, Gal. *La petite voile*, Ital. *La trinchetta.*
30 Thoracium, velum in mali faſtigio, Belg. *Het top-ſeyl, ofte meerſeyl*, Gal. *Voile au bout du mas.*
31 Syparium, vel ſiparium, velum quo curſus nauis iuuatur, Belg. *De Iulle oft bree-focke*, Gal. *Le Voile à la proue.*
32 Orthiax, appendix infimæ partis veli, Belg. *De bonnet.*
33 Pes, funis, quo velum transfertur, Belg. *De garde*, Gal. *La corde pour mener voile*, Ital. *La corda per menar la vela.*
34 Remulcus, funis, quo religata maior nauis minorem ſequitur remis actã Belg. *De voor-kabel, oft treck-kabels.*
35 Tranſenna, funis extentus in naui per plicas, Gallicè, *Het bonnenet.*
36 Pyxis vel pyxidicula nautica, inſtrumentum directorium, quo poli ſitu itinera maris explorantur, Belgic. *Een ſchippers-compas*, Gal. *Le compas*, Ital. *Il compaſſo, il boſſolo di nauigare.*

Inſtru-

150 Inſtrumenta propugnatorum in nauibus, quæ etiam in pedeſtri militia locum habent: vt

- Pyxides
  - Communes, vſuales, domeſticæ ex diuerſa materia, Belgic. *Buſſ n* Gal. *Boites*, Ital. *Buſſette*.
  - Bellicæ, de quibus vide paginam ſequentem.
- Clyſteres
  - Impulſorij, Belg. *Stempel ſpuyten.*
  - Sufflatorij Belg. *Mont-ſpuyten oft vviin-ſpuyten*, & ſunt magni, parui, longi, breues.
- Miſſoria quæ bõbardis eiiciuntur;
  - Glandes, globi, globuli, ſphæræ, ſphærulæ, Belg. *Clooten*, Gal. *Boulets*, Ital. *Ball. tte* ſunt ferreæ, plumbeæ, ſaxeæ, luteæ, & ſimiles.
  - Grandines, Belg. *Haghel-ſchot*, Gall. *Greſle de piecches de plomb ou fer ou cuivre*, Ital. *Grandine d'artigleria*, & ſunt plumbeæ, ferreæ, ac mixti generis ex catenis, &c.
- Materiæ bõbardicæ, de quibus vide infra ſigno †
  - Saxa, vel lapides, *Belg. ſtubbe*, Gal. *pierres* Ita. *Saſsi, pedre.*
  - Tela ignaria, quæ ignem faciunt & immittunt.
- Impulſoriæ & ex ligno fiunt: vt
  - Sclopeta, *Belg. Houte buſſen*, Gal. *Arequebuſe.*
  - Sclopi, vel ſtlopi, Belg. *Groote ſtempel-buſſen, ofte pompe-buſſen.*
  - Catapulæ, Belg. *Groote driif-buſſen, ende boghen.*
- Conſeruatoriæ ligneæ, vt ſunt ligulæ, vel modioli Bombardici Belg. *Fleſchen van buſ-cruyt*, & ſunt magnæ, paruæ.

Bellicæ pyxides

- Ignariæ vel flãmigenæ; vt ſunt bombardę vel *bobardæ* à ſono ardendoque dictæ: & hæ
  - Ferreæ, vulgares, & portatiles, quæ hodie in communi vſu ſunt nonnullis *tormenta bellica*, vel *Bombardæ* vocãtur nonnullis *ſclopi* vel *ſclopeti*, de quibus mox verſa pagina.
  - Metallicæ, quæ ſunt grandiores Bombardæ, & plauſtris vel nauibus, vel certis locis firmantur, vt inde explodantur de his vide ſignum *,*

Ferreæ bombardæ vel tormenta ferrea ignaria:

1. Clauales bombardæ, Belg. *Sleutel-buſſe*, Gal. *Acquebuſes à clef.*
2. Fiſtulares bombardæ, Belg. *Cleyn iiſere buſſen, oft cleyn piſtoletten*, Gal. *Piſtolets.*
3. Communes bombardæ, Belg. *Roers.*
4. Scintillariæ bombardæ, Belg. *Sinckroeren oft vierroeren oft piſtoletten.* Gal. *Piſtoles.*
5. Semiuncoſæ vel ſemiamoſæ bombardæ, Belg. *Halue haken, oft halue hake buſſen.* Gal. *Demy arquebuſes.*
6. Vncoſæ bombardæ, vel Hamoſæ bombardæ, *Haken oft hakebuſſen*, Gal. *Hacquebuſes.*
7. Paſſerinæ bombardæ paruæ, Belg *Cleyne moſketten*, Gal. *Petits moſquettes.*
8. Paſſerinæ bombardæ magnæ, Belg. *Muſchetten die groot zijn met ſtocken oft gaffels*, Gal. *Meſquettes grandes.*
9. Mobiles communes bombardæ fuſæ, Belg. *Gotelinghen*, Gal. *Hacquebuſes fondues.*
10. Partiles bombardæ, Belg. *Kamer-buſſen*, & ſunt magnæ, paruæ, mediæ.

Metallicæ bombardæ: vt ſunt

1 Accipitrinæ, vel falconettæ bombardæ, Belg. *Fauconetten, veldt-ſtucken*, Gal. *Petits canons de champaigne*.
2 Hieraciæ bombardæ, vel falcones, vulgo *faucaunes*.
3 Veperinæ bombardæ, Belg. *Serpentinen*, Gal. *Serpentins*.
4 Serpentinæ paruæ, Belg. *Cleyn ſlanghen*, Gal. *Petits ſerpens*.
5 Serpentinæ maiores, Belg. *Halue ſlanghen*, Gal. *Demy ſerpens*.
6 Serpentinæ maximæ, colubrinæ, Belg. *Groote ſlanghen*. Gal. *Double Serpens*.
7 Murariæ communes, murifragæ, bombardæ, Belg. *Cortauvven, muerbrekers*. Hæ alijs etiam *cartunæ* dicuntur, Gal. *canons*.
8 Murariæ grandes, Belg. *Dobel-kortauvven*, quaſi duplices cartunæ Gal. *Doubles canons*.
9 Præteruolantes, vel tranſvolantes, Belg. *Querulieghers*, Gal. *Canons transvolant*.
10 Tumultuariæ bombardę, quę etiam *mortaria* dicuntur, Belg. *Tuymelaars, oft kamers*, & ſunt bombardæ craſſæ, ampliſſimę, breues, quibus ignis vel ſaxa murifraga in oppida vel ſimilia in naues & hoſtem eiiciuntur.

Materiæ bombardicæ, ignis vel puluis bombardicus, vel puluis nitrarius vel puluis ſulphurarius dicitur, qui fit ex certa mixtura ſulphuris, ſalis peetrę, (quam aliqui *nitrum* aliqui *aphronitrum* vocant) & carbonum vel ſalicis, vel tiliæ, vel nucis auellani, hic puluis Belg. *Buſ-poyer oft buſ-cruyt*, Gallicè *Pouldre de canon* vocatur.

Horum tormentorum bellicorum vſus eſt,

1 Oppida ſubruere, vel machinis mœnia oppidorum euertere, muros tormentis concutere, bombardis iacere dira fulmina, dira tonitrua moliri, bõbardarum fulminatione oppidi mœnia longo tractu proſternere, machinis bellicis muros contundere, perfodere, vt olim mœnia ariete quatere, vel crebris arietibus muros impetere & deiicere; Hæc vulgo dicimus, Belg. *De Stadt beſchieten, ofte de Stadts-mueren ommeſchieten*, Gal. *Donner l'aſſaut à coup de canon*.
2 Globos in oppoſita hoſtilia emittere; quod aliqui etiam exonerare vel laxare, vel eiaculari dicunt, vt olim diſplodere, Belg. *Af-ſchiten*, Gallic. *Tirer*, ſic dicimus eiaculari acerrimè continuos dies & noctes.
3 Flammam euomere in ædes, turres, naues muros, oppida' &c. Belg. *Vierſchieten*.

Militum

151 Militum pedeſtrium ſtipendia : & primo officiariorum :

1 Tyranni regis.
2 Interregis.
3 Proregis, Belg. *Eens Conines ſtadthouder*, Gal. *Viceroy*, Ital. *Vicere.*
4 Conſulis.
5 Proconſulis, Gal. *Lieutènant.*
6 Legati vel capitanei generalis.
7 Vicarij legati; vulgo *locum tenentis ſummi ducis.* Hoc tempore nō eſt.
8 Tribuni militum maioris.
9 Tribuni militum minoris.
10 Centurionis vel Capitanei.
11 Decurio cohortis.
12 Decurionis manipularis.
13 Decurionis cubicularij.
14 Præfecti prætorij auguſtalis.
15 Præfecti vigilum.
16 Præfecti prætorij belli.
17 Præfecti arcis, ſeu caſtellani, vulgo *le Chaſtelier, ou le Capitaine du Chaſteau.*
18 Præfecti artium ſatrapæ.
19 Præfecti militum.
20 Præfecti comitatus vel palatini.
21 Præfecti caſtrorum.
22 Præfecti capitalium.
23 Præfecti manſionum.
24 Menſoris.
25 Metatoris.
26 Deſignatoris, vel forcrij.
27 Præfecti annonæ.
28 Receptoris nummorum annonæ.
29 Præfecti rationum annonæ, vulgo, *qui met le pris aux viures au camp.*
30 Præfecti itinerum: vulgo, *Guides.*
31 Præfecti exploratorum, vulgo *Capitaine des eſpies.*
32 Tribuni armamentarij, vulgo, *Guides des munitions de guerre quant il eſt vile, 30. an camps 54. l.*
33 Præpoſiti tormentorum.
34 Luſtratoris rei tormentariæ, vulgo *general de l'artillerie, communiter mille libras: aliquando plus, ſecundum amicos.*
Vicarij præfecti tormentorum, Gallicè *ſon Lieutenant.*
35 Architecti.
36 Vicarij præfecti tormentorum, vulgo *ſon Lieutenant.*
37 Præfecti fabrorum.
38 Nobilis tormentarij.
39 Receptoris tormentorum.
40 Præfecti foſſorum.
41 Centurionis foſſorum, vulgo *Centenier des Pioniers.* 50. lib.

Vnuſquiſque pro ſe ſingulis menſibus habet

90. lib.
100. libras & currum cum 4. equis.

FLORENOS vel Libras ſecundum locum & emolumenta appertinentia.
2000. libras, aut 3000. lib.
400. lib.
100. lib.
70. lib.
15. lib.
15. lib.
15. lib.
40. lib.
40. lib.
40. lib.
37. l. & dimid.
60. lib.
37. li. & dimid.
37. li. & dimid.
15. lib.
37 l. cū dimid.
pro quantitate & onere victualium, plus minúſve.
90. lib.
90. lib.
22. libr. & dimidiam.
300. lib.
301 lib. & 10. ſtuferos.
300. libr.
60. lib.
40 lib tempore belli, tēpore pacis, habet 18.

			FLORENOS vel libras.
	13 Lancearij, vulgo *picqueur*. Nobilium militum.		
	14 Scutigeri, vulgo *porteur du rondelle ou bouclier*.		10.lib.
			16.aut 12. aut
	15 Funditores: pro his nunc bombardarij.		10.lib.
			20. lib.
	16 Baliſtarij: pro his nunc muſcettarij.		7.lib.
			10.lib.
	17 Sagittarij, nunc archiarij:		15. lib.
	18 Catapultarij, pro his bombardarij magni, vulgo *Canonier ou muſquetier*.		15.libr.
	19 Ferentarij olim pro his ſclopetarij vulgo *piſtoliers*.		7.8.9. & 10.li.
	20 Rorarij, pro quibus nunc chirobombardarij, vulgo *Arcabuſiers*.		7.8.9.aut 10. li.
	21 Cunicularij: vulgo *Picnnier*.		7.lib.
152 Militum pedeſtrium famulantium ſtipendia:	22 Foſſoris. ——		7. lib.
	23 Exploratoris, vulgo *eſpie*.	Vnuſquiſque horum habe in menſibus.	pro arbitratu & ad diſcretionem.
	24 Excubitoris, vulgo *le Chief du guet*.		180.lib. & currum.
	25 Emanſoris.		5.lib.
	26 Præſidiarij, vulgo *Soldat du garniſon*.		12.lib.
	27 Aſſeclæ, vulgo *Page*.		20.lib.
	28 Apparitoris, vulgo *Sergeant*.		10.lib.
	29 Tabularij, vulgo *Notaire*.		10.lib.
	30 Fabricenſis.		
	31 Fabri materiarij, non ſunt in vſu.		
	32 Fabri ferrarij, vulgo *Mariſchal*.		22.lib. & 10. ſtuf.
	33 Lignatorum, *qui vont coupper du boys ou des arbres* —— ſecundum conuentionem ſoluuntur.		
	34 Calonum & lixarum, vulgo *Cuiſiniers du camp, ou garſons, ou femmes, qui lauent le linge au camp*, ſecundum conuentionem ſoluuntur.		
Imperantium: vt	1 Dictatoris vel Imperatoris, *Capitein general de tout le camp*.		M.lib.aut 150. lib.
	2 Magiſtri equitum, vel Principis militiæ equeſtris, *le grand Mariſchal du camp*.		500 18. libr.
	3 Legati equeſtris, vel locum tenentis equitum.		M.aut 1120. li.
	4 Tribuni celerum, vulgo *Capitaine des cheuaulx legiers*.		100.lib.

O 4 Militum

Militum claſſiariorum vel naualium in mari pugnantium ſtipendia, vltra oris expenſas: vt

Vnuſquiſque habet pro ſe ſingulis menſibus

		FLORINOS vel Libras.
10	Secretarij vel ſcribæ centurionis vel capitanei.	8. lib.
11	Rumigeſtarij capitanei, vel hallebardarij.	6 lib.
12	Aſſeclæ capitanei.	30. ſtupheros.
13	Commentarienſis, Carcerarij.	5. lib.
14	Naucleri patroni nauis.	24. lib.
15	Naucleri minoris.	9. lib.
16	Gubernatoris.	20 lib.
17	Celeuſtis.	20. lib.
18	Pauſarij.	8. lib.
19	Magiſtri laterum.	4 lib.
20	Claſſiarij militis.	8. lib.
21	Symphoniaci, vel tubicinis.	6. lib.
22	Tympaniſtæ.	6. lib.
23	Tibicinis vel fiſtularij.	7 lib.
24	Bombardarij maioris.	6. lib.
25	Bombardarij minoris.	6. lib.
26	Tonſoris pilicupi.	12. lib.
27	Chirurgi.	30. lib.
	Apotecarij.	60. lib.
	Medici.	8. lib.
28	Cellarij aut promptuarij.	6. lib.
29	Socij cellarij.	30. ſtupheros.
30	Famuli à menſa.	12. lib.
31	Plombarij.	2. lib.
32	Maliſcanduli.	4. lib.
33	Nauiculatoris communis.	
34	Meſonautæ.	8. lib.
35	Coqui & focarij.	6. lib.
	Socij coqui.	4. lib.
36	Proretæ, vulgo *gouuerneur à vne nauire.*	
37	Remigis.	
38	Portitoris, vulgo *Capitaine du port de mer.*	
39	Helciarij, vulgo *gaigne deniers qui tirent fardeaux hors du nauire auecq des cordes.*	
40	Liminarchæ, vulgo *Gouuerneur ou Capitaine du port.*	
41	Naupegi vel fabri nauis.	9. lib.
42	Vrinatoris, vulgo *qui vagent ſoux les eaues.*	
43	Piſcatoris, hamiotæ, conchytæ, vulgo *Peſcheurs auec le hamiſſon ou peſcheurs du moules.*	
44	Miniſtri fabri.	6. lib.
45	Velifici.	8. lib.
46	Exantlatoris.	2. lib.

156 Reges & principes, qui bellũ conſilio geſſerũt vt & Nationes, Gentes ac populos ratione & conſilio vtentes in bellis, legimus ſibi ſemper milites conciliaſſe & obligaſſe ſacramento militari, mercede & pręmiis. Mercedem autem rurſus multiplicem fuiſſe cognoſcimus, ſed ad tria tamen potiſſima referimus, vt ſtipem, vel æs militare: Donatiuum, Honorarium. Stips, vel obligatoria firmans teſſera ære, vel ferro, vel corio pecorum, deinde argento & auro confecta fuit. Hæc appendebatur certo pondere militibus, vnde à *pendendo* vel *penſione* dictum eſt ſtipendium, quaſi *ſtipis appendium*; quia primum & maxime *ære* ſignabatur Regis vel Reipubl. teſſera vel nota, ideo æs militare etiã fuit denominatum. Sed corio etiam olim ſignari ſolet, & pecunia vel peculium Caſtrenſe tum vocabatur, qua ratione hodie etiam noſtri principes & reges ſubinde ipſam ſtipem perſoluunt militibus in pannis diuerſi generis, qui ex lanis pecorum fiunt, vel in ſericis, aut holoſericis, aut damaſcenis telis, vel in linteis aut lineis contextis, vel ſimilibus. Erat autem apud Romanos militi ordinario in ſingulos dies denarius vnus penſionis nomine à repub. cõſtitutus, vt Plinius teſtatur. Aliæ gentes & Principes etiam varii diuerſas conſuetudines habent in hac re, quod legibus nuſquam determinata eſt certa & ſtatuta ſtipendii quãtitas, vt nec qualitas: nos hodie apud Belgas conſuetudinem retinemus, vt militibus ſoluamus ſtipendium, idq; ſingulis menſibus vel pro menſium tempore, in florenis, nummis vel libris, vel precio eorum nummorum: ſic itaque computamus florenum, nummum vel aureum, vt & libram ſimpliciter dictam numero viginti Brabanticorum aut Flandrorum ſtupherorũ communium. Pedites & equites præter ordinariũ ſtipendium per menſem etiam in præſidiis ſæpæ gratuitam alimentationem habent, ſæpe partem, ſæpe ſolo ſtipendio viuere & contenti eſſe coguntur: ſed qui in nauibus militant, vt & qui obſeſſi ſunt, gratuitam habent alimentationem, quæ ſæpe æquat vel ſuperat ipſius ſtipendii ſortem vel valorem. Ego in ſtipendiorum deductione & perſolutione obſeruo limitationem, ac deciſionem à patribus ordinum Belgii factam, anno Domini, Milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Olim cum ratio annonæ benignior conſtaret, minus perſoluebatur, ſicut fieri poteſt ſi melior annona redierit, etiam hodie: tametſi à ſemel recepto augmento difficilis ſit regreſſus. Præterea non omnibus nominibus officiariorum ſtipendia ſubiunxi, quod ea incerta ſunt, & pendent ex arbitrio, diſpenſatione, vel fauore Imperatoris, aut legatorum eius, aut Principum belli curam gerentium. Nam vel certa ſtipe per menſem obligantur, vel certam ſummam pecuniæ aut ſortem pro ſuo officio, ac miniſterio recipiunt, vel certa habent nomina, vulgo *pagas* vocant. Deinde etiam ſæpe officiarii illi omittuntur, quod pro ratione belli non ſunt neceſſarij. Si quando contingat illos officiarios ordinari, ac ſtipendiis inauctorari, quiuis poterit loco vacuo è regione nominis annotare pro tempore conſtitutum ſtipendium, ſicut feci, vbi certitudo huius mihi conſtitit.

157 Sententiæ aliquot, tam ex catholicis quã ethnicis doctoribus excerptę, ac memoriæ ſcrinio commendandæ, & omni ex parte bene ac diligenter maſticandæ, atque examinandæ per armigeros, milites, & ſtipendiarios noſtri temporis, inter quas nonnullæ ipſis mirum in modum ſeruient ad eas inſequendas, & aliæ ad eas euitandas: ſi voluiſſem plures alias ſubiectæ materiæ congruentes ſententias hoc loco in medium adferre tempus vix ſufficiens fuiſſet, ideo ex hac vice ſufficient, potiſſimum prolixitatis euitandæ gratia.

D. Hieronymi:

1 Vexilla militum, crucis inſignia ſunt.

Luca 3.

2 Milites eſtote contenti ſtipendiis veſtris, & neminem concutiatis, neque calumniam faciatis.

D Hieronymi.

3 Nemo miles cum vxore ſua pergit ad prælium.

D.M.Rauault iuris licentiati, in ſuo inſigni tractatu, dicto Speculum iudicum, num. 26. folio verſo, colum. 2. ad finem.

4 Milites expeditionis tempore, vti debent ſobrietate.

L. Simus, in princip. ibi arma etenim, C. de iure deliberandi.

5 Arma magis, quàm iura, milites ſcire debent.

Cicero Offic. lib. 1.

6 Parum ſunt foris arma, niſi conſilium ſit domi.

7 Bono conſilio nullum eſt munus precioſius.

8 Malo conſilio nulla peſtis pernicioſior.

Vegetii de re militari.

9 Plus valet in armis paucitas docta, quam multitudo indocta.

D. Hieronymi.

10 Milites quibus cum benefeceris, peiores fiunt.

Plauti in Penulo.

11 Male partum, malè diſperit.

Ouidii Amor. lib. 1 Elegia 10.

12 Non habet euentus ſordida præda bonos.

Seneca.

13 Nulli cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum.

S. Am-

S. Ambroſii.

14 Rapinam emere non licet, niſi intentione, vt cui eſt ablata, reſtituatur.

D. Hieronymi.

15 Nemo qui rapit, moriens, ſi habet vnde reddat, ſaluabitur. Si eos quorum fuerit inuenire non poterit, Eccleſiæ vel pauperib. tribuat.

16 Si quis inuenta non reddit, peccatum eſt ſimile rapinæ.

D. Rabani in illud Matthæi, Eſuriui & non dediſti mihi manducare, &c.

17 Quid recipiet? qui aliena tulit.
Si ſemper ardebit qui ſua non dedit.

Verbum maxime durum, pro noſtri temporis armigeris, militibus ac ſtipendiariis. Intellectori verbum vnum ſufficit acri.

18 D. Ignatius, ſui temporis milites tam ſenſit crudeles, vt eos beſtiis cōpararit, in epiſtola ad Smyrnenſes inquiens; *Frumentum Chriſti ſum, beſtiarum dentib. molar.*

19 Diſciplina militaris legi maximè congruit, ſed vbi fuit ab hinc decennio? certe ſepulta aut ad minus inuſitata; viderint illi qui cauſa fuere.

De militibus exercitatis dicitur.

20 Artem non exerceat, qui illam ignorat.
Et qui miles non eſt, nec militet.

Et propterea Capitanei inſcribentes indifferenter omnes occurrentes, tam inexercitatos, quam exercitatos, nequaquā funguntur ſuo officio; cum proteſtatione ſit dictum & ſcriptum hoc, nec ignoro illud Terentij, Veritas odium parit: tamen euangelica charitas me cogit inſignes errores, & vitia detegere.

Caſsiodorus lib. 1. epiſt. 39.

21 Diſcat miles ocio, quid proficere poſſit in bello.

Ibidem.

22 Ars bellandi ſi non præluditur, cum fuerit neceſſaria, non habetur.

Ibidem.

23 Animos ſubito ad arma non erigunt, niſi qui ſe ad ipſa idoneos, præmiſſa exercitatione, diſponunt.

Caſsiodorus lib. 4. epiſt. 3.

24 Iuſtitiam minus diligunt, qui frequenter prælia tractauerunt.

Vegetius de re militari lib. 1. cap. 1.

25 Scientia rei bellicæ, dimicandi nutrit audaciam

Ibidem, cap. 7.

26 Non parum prodeſt in dimicationibus vti conſiliis.

Ibidem, cap. 6.

27 Vtilius eſt enim fortes milites eſſe, quam grandes.

F. Petrarcha.

28 Plus valet ad ictum hoſtis eſſe ſapiens, quam fortis.

Terent. in Eunuch.

29 Omnia prius experiri conſilio, quam armis ſapientem decet.

30 Nemo ſuum hoſtem floccipendat.

31 Hoſtem ſimulantem vires deficere, ſummopere fugiendum eſſe.

Vegetius de re militari, cap. 26.

32 Nihil magis prodeſſe conſtat in pugna, quam vt aſſiduo exercitio milites in acie diſpoſitos ordines ſeruent.

Idem de re militari lib. 2. cap. 22.

33 In pugna ſolet vſus amplius prodeſſe quam vires.

Ibidem.

34 Magna diſpoſitio eſt hoſtem fame magis vrgere, quam ferro.

Idem lib. 3. cap. 5.

35 Diuitiarum non eſt ſecura poſſeſſio, niſi armorum defenſione ſeruatur.

Idem lib. 3. cap. 10.

36 Inter hoſtes diſcordiarum procurare cauſas, ſapientis eſt ducis.

Ibidem cap. 14.

37 Ordinaturus aciem tria debet ante proſpicere; ſolem, puluerem, ventum. Nam ſol ante faciem eripit viſum; Ventus contrarius tua flectit ac deprimit, hoſtium adiuuat tela; Puluis fronte congeſtus oculos implet & claudit. Hæc momento eo quo acies ordinantur etiam imperiti vitare ſolent.

Seneca in Hercule furente Trag. 1.

38 Omnis in ferro eſt ſalus.

Ibidem.

39 Quæritur belli exitus, non cauſa.

Idem in Tantalo, Trag. 2.

40 Peior eſt bello, timor ipſe belli.

Idem Trag. 6.

41 Felix quiſquis bello moriens, omnia ſecum conſumpta videt.

Ibidem.

42 Quodcunque libet facere, victori licet.

Ibidem.

43 Victor feroces impetus primus habet.

Ibidem.

44 Profuit multis capi.

Ariſtoteles Ethicorum 10.

45 Bellamus vt pacem ducamus.

Diogen. Laërt. de vita & moribus Philoſophorum.

46 Eas optimas victorias, quæ ſine ſanguine fiunt dicebat Pittacus.

Cicero

Cicero lib. officiorum.

47 Bellum autem ita ſuſcipiatur, vt nihil aliud quã pax quæſita videatur.

Cicero Rhet. veterum lib. 1.

48 Nihil eſt crudelius quam vrbes diruere.

Idem in Philippicis.

49 Concedo incertos exitus eſſe belli, Martemque communem.

Cicero in oratione pro lege Manilia de laudibus magni Pompeii.

50 Ego enim exiſtimo in ſummo Imperatore quatuor has res eſſe oportere, ſcilicet ſcientiam rei militaris, virtutum, authoritatem, & felicitatem.

Cæſar lib. 6. de bello Gallico.

51 Imperatori res aduerſæ minuunt authoritatem.

Saluſtius in Catilinario.

52 In prælio qui maxime timent, maximum periculum eſt.

Ibidem.

53 Imperij & diuitiarum cauſa bella fiunt.

Ibidem.

54 Audacia pro muro habetur, neceſſitudo etiam timidos fortes facit.

Ibidem.

55 Diu magnum inter mortales certamen fuit, vi ne corporis, an virtute animi res magis militaris procederet.

Saluſtius in Iugurtha.

56 In prœlio quanto ſibi quiſque minus parcit, tanto magis tutus.

Ibidem.

57 Omne bellum ſumitur facile, cæterum ægerrime deſinit; non poteſtate initium eius, & finis eſt.

Macrobius lib. 1. Saturnal.

58 Vinculo quodam patientiæ obligandi ſunt impetus belli.

Idem Saturnalium lib. 2.

59 Nihil magis magno duci conuenit, quam pro omnibus cogitare.

Liuius lib. 4. ab vrbe condita.

60 Bellorum neceſſitates non expectant humana conſilia.

Idem.

61 Bella perſeuerantia, non impetu ſunt gerenda.

Liuius lib. 5. Decad. 3.

62 In bello nihil tam leue eſt, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.

Idem lib. 6. deca. 3.

63 Vetus atque vſitata res eſt, in oppugnanda hoſtium vrbe, labores ac pericula pati.

Idem lib. 4 deca. 4.

64 Bellum ſeipſum alit.

Ibidem.

65 Sæpe vana pro veris maxime in bellis valent.

Idem lib. 10. deca. 3.

66 Mars belli communis. Et nuſquam minus, quã in bello euentus reſpondet.

Cornelius Tacitus lib. 1

67 Vbi bellum ingruit, innocentes & noxij iuxta cadunt.

Idem lib. 13.

68 Plura in ſumma fortuna auſpiciis & conſiliis, quam telis & manibus geruntur.

Polybius lib. 3.

69 Errat ſi quis putat aliquod magis proprium optimi ducis officium eſſe, quam conſilia, & naturam hoſtis intelligere.

Quintus Curtius de geſtis alexandri lib. 8.

70 Rationem belli neceſſitas mutat.

Idem lib. 10.

71 Illud ſcire debetis, militarem ſine duce turbam corpus eſſe ſine ſpiritu.

Iulius Celſus de geſtis Cæſaris lib. 6.

72 Expectare vero dum hoſtium copiæ augeantur, ſumma dementia eſt.

Idem de geſtis Cæſaris lib. 6.

73 Multum tum in cæteris rebus, tum in re militari poteſt fortuna.

Idem lib. 7.

74 Errant qui in bello omnes ſecundos rerum euẽtus expectant.

Ibidem.

75 Non minus in milite modeſtia, quam virtus atq; animi magnitudo deſideranda eſt.

Idem lib. 8.

79 Nocturna bella ſunt vitanda.

Idem lib. 9

77 Ocium conſiliis militum maximè contrarium eſt.

Homerus in 1. Iliados.

78 Inſociabilis, ſceleſtus, priuatus domo eſt ille, Qui bellum amat in populo mortiferum.

Homerus 2. Iliadas.

79 In manibus enim finis belli, verborum autem in conſilio.

Idem in 1. Iliados.

80 Communis Mars eſt, & interfectorem interficit.

Virgilius lib. 2. Æneidos.

81 ——*Pulchrumque mori ſuccurrit in armis*
Dolus an virtus quis in hoſte requirat?

Ibidem.

82 ——*Vocat lux vltima victos.*

Idem Æneidos 12.

83 *Reſpice res varias.*

Ouidius Metamorph. libro 5. fabu 4.

84 *Turpe quidem contendere erat, ſed cedere viſum*
Turpius.——

Ibidem

Ibidem lib. 9. fabu. 1.

85 —— *Quis enim ſua prælia victus*
Commemorare velit.

Ibidem.

86 —— *Melior mihi dextera lingua*
Dummodo pugnando ſuperem, tum vinco loquendo.

Ibidem lib. 13.

87 *Tutius eſt igitur fictis contendere verbis*
Quam pugnare manu ——

Ouidius epiſtola Paridis ad Helenam.

88 *Certamen præmia magna mouent.*

Tibullus lib. 1. Elegia 10.

89 *Quis fuit horrendos primus qui protulit enſes?*
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit.

Lucanus lib. 2. Pharſaliæ.

90 *Summum, Brute, nephas ciuilia bella fatemur.*

Ibidem.

91 *Nulla fides pietasque viris, qui caſtra ſequuntur.*

Lucanus lib. 4. Pharſaliæ.

92 —— *Heu miſeri qui bella gerunt.*

1. *Machabæorum 3.*

93 Non enim in multitudine exercitus victoria, ſed de cælo fortitudo eſt.

Prouerbiorum 3.

94 Cogitationes conſiliis roborantur, & gubernaculis tractanda ſunt bella.

Cato poſterior prioris Catonis pronepos.

95 Docebat rempublicam magis virtutibus quam armis eſſe tuendam.

D. Bartholo. Chaſſanæus in 9. parte numero 39. in ſuo catalogo gloriæ mundi.

96 Milites appetunt laudari, & prodeſt laus à Duce prolata de eis.

Ibidem num. 25.

97 Gloria militibus eſt exhortanda.

98 Fruſtra niti, odium quærere, extremæ dementiæ eſt

99 Amor populi cuſtos regni.
Furor populi perditio regni.

100 Rex & populus corpus vnum.

101 Omnium rerum nec aptius eſt quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi. nec alienius, quàm timeri.

102 Quem metuunt, oderunt; quem quiſque odit, periſſe expetit.

103 Multorum odiis nullæ opes poſſunt obſiſtere.

104 Qui in libera ciuitate ita ſe inſtruunt, vt metuantur, his nihil poteſt eſſe dementius.

105 Qui ſe metui volent, à quibus metuentur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt.

106 Officium regis eſt, Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.

107 Iuſtitia abſente, fortitudo non prodeſt.

D. Laurentius de Rudolphis in ſuo tractatu de vſuris celeberrimo.

108 Illius regimen tutum eſt, & qui ſuorum ſubditorum corda poſſidet, & plus facit pro Republica amorem ciuium habere, quam ſolam pecuniam.

Cicero lib. Officiorum 2.

109 Vtinam Reſpublica ſtaret eo quo cœperat loco, nec in homines non tam commutandarum quam euertendarum rerum cupidos incidiſſet.

110 O tempora infortunata! O inaudita ſæcula, quibus deplorandis, digneque deflendis vix mille ſufficiant Heracliti!

111 Deuotus miles non ſentit ſua, cum benigni ducis intuetur vulnera.

112 Digna merces ſiue recompenſa nunquam defuit ritè militanti, aut famulanti.

113 Expenſæ militares, & hoſtium inſecutiones magna egent diligentia, & hæc ſine pecunia agi non poſſunt.

114 Vitam qui prorogat hoſti, derogat ille ſuæ.

115 Qui cuncta agunt conſilio, reguntur ſapientia; & quicquid ordine & regimine caret, lætos nō habet exitus.

116 Non ſunt inſpicienda, quæ fiunt, ſed quæ fieri debent.

117 Negligentia omnia lædit.

118 Negligentes ipſos, velocibus alis, fugit ſcientia.

119 Diſcretionis medium debet obſeruari.

120 Omnia facienda ſunt ordine & menſurâ.

121 Militantes cum omni feſtinatione, reuerti debent ad ſuos commilitones, & ſic commendatur feſtinatio.

122 *Conſilio pollet cui vim natura negauit.*

123 Nemo peccat in eo, quod vitare non poteſt.

124 Superiora regunt inferiora.

125 Minor cedit maiori.

125 Difficile eſt conſueta relinquere.

127 Conſuetudo non valet, qua quis innitatur ad delinquendum.

128 Volenti & inueſtiganti nihil eſt difficile.

129 Nullus debet ſibi onus aſſumere, cui ſe imparem cognoſcit, vel cognoſcere debet. aliàs enim damnum ſubſequens ſibi imputatur, §. *Sed propter paupertatem, Inſtit. de excuſat. tuto.*

130 Qui noſtra tollit, inimicus noſter eſt.

131 Pro ſuo intereſſe quilibet admitti debet.

132 Circa diuerſa & aduerſa nunquam quis locum duorum tenere poteſt.

133 Quanto gradus altior, tanto caſus grauior.

134 Stabilitas ſummè probanda eſt.

135 In dubijs deliberatione opus eſt.

136 Ibi

Digitized by Google

136 Ibi magis eſt conſulendum, vbi maius periculum vertitur, *l.1.ff ad Carbo.*
137 Sola vexatio dat intellectum.
138 Iacula præuiſa minus lædunt.
139 Quod iuſtum eſt, petito.
140 Pietas ad omnia valet.
141 Mundi ſunt pauci.
142 Rex ſine literis, nauis eſt ſine remige, & volucris ſine pennis.
143 A duce prolatum ſtabit irreuocabile verbum.
144 Accepti beneficij memoria debet haberi; nos ergo memores ſalis, quod in palatio comedimus.
145 Princeps erit liberalis ad expenſas militares.
146 Conuentiones & pacta ſunt ſeruanda.
147 Culpas dimittere, cæleſte eſt; vindicare vero terrenum.
148 Honora præſentiam ſenis. Et iſtis antiquis & expertis ſtandum eſt, tam in conſilijs, quam neceſſarijs ordinandis.
149 Imperatorum & Regum proprium eſt donare.
150 Tanto quid dignius eſt, quo à digniori procedit.
151 Beatius eſt dare, quam accipere.
152 Dedecus eſt ſemper ſumere, nilque dare.
153 Plus diligit, cui plus donatur.
154 Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam.
155 Sua cuique iura ſeruanda ſunt.
156 Pœna vnius eſt metus multorum.
157 Conſerua tempus & declina à malo.
158 Timentibus Deum nihil deeſt.

Milites laudantur ex
1 Cingulo eis impoſito, per ducem exercitus.
2 Corpore bene diſpoſito.
3 Formoſitate, & pulchritudine.
4 Audacia & terribilitate.
5 Latitudine pectoris.
6 Sobrietate.
7 Paupertate.
8 Caſtitate.
9 Obedientia.
10 Scientia rei militaris.
11 Vigilantia.
12 Patientia.
13 Fortitudine.
14 Strenuitate.
15 Deuotione.
16 Fidelitate.
17 Perſeuerantia.
18 Charitate.
19 Sapientia & conſilio.
20 Felicitate.
21 Vulnerum cicatricibus in prœlio ſuſceptis.

1 QVorum declaratio ſequitur.

Primo, Miles laudatur, & honorem conſequitur ex cingulo Cum in ſignũ dignitatis à principe cingi debet, hinc cingulum militare dicitur, quo cingitur: & gladius quo cingitur miles, debet eſſe aureus, id eſt, deauratus: prout probatur 2. *Machab. vltimo.* vbi etiam probatur quid debeat dici, quando cingitur miles, quoniam vt ibi habetur, dici debet, *Accipe ſanctum gladium, in quo deijcies aduerſarios populi mei*, &c. Et ſi hoc cingulo ſpoliantur, omne perdũt militiæ priuilegium, quẽadmodum videmus in capitaneo, cuius vexillum amittatur; in bello nunquam portabit vexillum, donec aliud recuperauerit. Aduerte, etiam quoniã milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore: vt dicit textus *in can quod quidam, verſic. & ſi fortè* 1. *quaſt.* 1. vel aliàs habere debet ſymbolum, vt cognoſcantur, ne aufugiant, de quo fit mentio per Calepinum in *litera S. ante* 2. *in verbo, Symbolum.* Et proprie dicitur *la liuree*, quæ datur eis: & aliquando dicitur teſſera, vt idem Calepinus *in verbo, Teſſera*, & laudantur, ſi non dimittant ſignum eorum: quoniam ſi dimittunt, eſt præſumptio, quod habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoſcantur Et aduerte, quod cingulo militari prouida maiorum inſtitutione gladius inſertus eſt & hoc vt collato honore cinguli, poteſtas quoque ipſius gladij aliqualiter intelligatur eſſe

eſſe collata: & recte cingulo decoratur ad militiam quiſquis accedit, quia eum expeditum eſſe ad munera reipublicæ officij ſui neceſſitas exigit. Accingi namque ſolet, cui gerenda imminent & cui vacatio datur, licet eſſe diſcinctum. Vnde illud in libro Regum. *Non eque gloriabitur accinctus, & diſcinctus*. quia ſollicitudo laboris imminentis gloria diligentiæ non amittit, vt ait Policratus, *lib. 6 cap.* 13. vbi habetur ample de cingulo: quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna *in l. his quidē. in 4. column. C. qui militare poſſunt vel non lib.* 12 Et tales milites hodie quandam præeminentiam habent vltra ſimplices milites. Et illa militia collata à principe confert dignitatem Et præſtant in huiuſmodi cinguli collatione ſacramentū, quod nunquā aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant capitaneum, ſub quo militabunt, nunquam faciunt concuſſiones (quod vulgo *Pilariar* vocant) viuendo ſuper & expenſis populi. Si ſciant aliquem machinari contra principem, & regni commodum, reuelabunt, nunquam induant arma contra illum principem qui eis cingulum dedit, pluraque alia iurant, & promittunt, quæ pro certo non obſeruāt & de huiuſmodi ſacramentis militiæ meminit Vegetius *lib. 2 de re militari, c. 5.*

2 Secundo, milites ſunt laudandi ex corpore bene diſpoſito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum. Cum militia *Duritia* appelletur, vnde ad pugnandum fortes ſunt fabri, & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam: quoniam licèt in ſtudio ſapientiæ, & ſcientiæ, molles carne aptos mente dicamus, vt Philoſophus dicit *in 2. De anima*: tamen in armis eſt oppoſitum, ſecundum Vegetium de re militari. Non eſt (inquit) dubitandum, aptiorem armis eſſe ruſticam plebem, quæ ſub dio, & in labore nutritur ſolis ardorem patiens, vmbræ negligens, balneorum neſcia delitiarum ignara, ſimplici animo, paruo cōtenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui geſtare ferrū, foſſam ducere, & quodcunque onus ferre conſuetudo eſt, vt per exempla infra videri poterit. Piſcatores autem, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad muliebria pertinent, longe arbitror pellendos à caſtris: ſed fabros ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores ſociare conuenit militię; quoniam, vt ad Lucillum dicit Seneca, nullum laborem recuſant manus quæ ad arma ab aratro transferuntur. Ex quo ſequi videtur, quod de eſſentia militiæ non eſt nobilitas nec requiritur milites de genere nobilium eſſe; ſecundum Ioannem de Platea, *in l. 1. C. negociatores ne militent, li.* 12. Huius meminit Greg. Benedict. in ſua repetitione. *c. Raynutius. in verbo, teſtam.* 1 *n.* 25 & 26. *De Teſtamentis*. Et ex prædictis conſtat quomodo capitanei maxime pedeſtrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robuſtos viderint.

Tertio, laudandi ſunt milites ex formoſitate, & pulchritudine, vt dicit Cepolla Veronenſ. in ſuo tractatu *de Imperatore, militum eligendo, in verbo, Pro Imperatore, in verſic. Potuit etiam eſſe tertia ratio*, Cum, vt dicit, in dubio formoſior ſit eligendus. 3
dicit enim Philoſophus 1. Politicorum, vbi ſi tantum fuerint differentes corpore, ſolumque deorum imagines ſeu defectuoſitatis homines dicent dignos ſeruire aliis, quaſi diceret quod deformes debent aliis ſeruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter ſui formoſitatem fuit dignus imperio, vnde de eo dicitur, *Facies Priami digna eſt imperio*. Vnde Virgilius:

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat. ——

Et F. Barbatus in libello, quem de re vxoria ſcripſit, ſic ait; Formoſos cuncti diligunt, dignos credunt imperio, eis facilius obſequuntur, imo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine; cum, vt ait Tullius *lib 1. officiorum*, Pulchritudinis duo ſunt genera; vnum muliebre, quam *Venuſtatem* appellamus; alterum virile, quam *Dignitatem* dicimus. Et facit quod præſumēdum eſt pro formoſiore: eo, quia, vt dicit Baldus *in 1. conſtitutione ff in §. Itaq; in fin. 2. column.* ſi ſint duo nati ſimul, nec iudicari poſſit, quis eſſe debeat, iudicandum eſt pro formoſiore. Et plures laudati fuerunt propter formoſitatem; vt de Adone filio Myrrhæ: de quo Virgilius *Ecloga* 10.

Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis.

Et Ouidius lib. 10.

Laudaret faciem liuor, quoque qualia namque
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum
Talis erat. ——

Et Propertius lib. 2.

Teſtis qui niueum quondam percuſſit Adonim,
Venantem Idalio vertice durus aper:
Illis formoſum lauiſſe paludibus, illuc
Diceris effuſa tum Venus iſſe coma.

Et de Auentino, de quo Virgilius;

Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus. ——

Subtiliſſimus ille, & acutiſſimus Papinianus iureconſultus laudatus fuit de pulchritudine, *vt text. in proœ ff. in §. & hos tres libros, & c. ibi* vobis autem ipſe pulcerrimus Papinianus, & ibi Aboric.

Quarto, miles laudatur ſi fuerit audax, & terribilis, vt dicit Vegetius. nam vt plurimum, ſi leones aut vrſi (vt fuit Alexand. Magn in bello valentiſſimus; vt dicit G. B. in ſua repetitione, *c. Ray. in verbo Quæ ex eo filium ſuſcipiens, de teſtamentis*) effigiem habeat, ferox vt plurimum & audax erit in bello, quia, *vt lib.* 10. Æneid. Virgilius habet. 4

Audaces

Audaces Fortuna iuuat, timidoſque repellit.

Quoniam vt dicitur in libro *Principiorum*: Anima coniuncta corpori imitatur paſſiones corporis; ſicut per experientiam videmus, quod maſculi habentes effigiem mulieris ſunt communiter quaſi femina mollis, ocij, & delitiarum amatores, quæ multum contrariantur militiæ: quę omnia mala ſuſtinere habet pro aliis, & republica vſque ad mortem incluſiue & ita iurant milites. *Inſt. de teſt. milit. ſuper rub. & in l. fin. ff. ex quibus cauſ. maior. in integrum reſtituant*. Timere enim non debet miles hoſtes quantumcunque ſuperbos, nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, ſed in faciem eorum occurrere, & qui contrarium apud Romanos faciebant ignominioſe puniebantur: vt de Lucio Minutio conſule *l. 2. tit. de diſciplina militari* refert Valerius. Decet ergo militem eſſe audacem, & ſtrenuum, promptum ad omnes labores abſque timore mortis, iuxta illud Senecæ ad Lucillum: *Generoſos animos labor nutrit*, nec eſt viri timere ſudorem, quinimo dicit Philoſophus 3. *Ethic.* Molliciem eſſe fugere laborioſa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. *text. in l milites, C. de re militar. lib. 12.* vt laborib. ſubeſſe non timeant *l. 1. ff. de militar. teſtam.* Cum ars tritos, vſus promptos, imitatio artifices aptos, tria cõcurrentia ſummos. Nec habent contrarium pluſquã ocium, de quo Valerius vbi ſupra: Hęc G. Benedicti *in d. repetitione, cap. Raynutius, in verbo Teſtamentũ, 1. num. 27. De teſtamentis.*

Quinto, milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex longitudine brachiorum, & ex pluribus aliis, quæ dicit Vegetius *de re militari, li. 1. c. 6.* vbi dicit: Sit ergo adoleſcens Martio operi deputandus vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris muſculoſis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, ſuris & pedibus non ſuperflua carne diſtentis; ſed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis proceritatem non magnopere deſideres; vtilius eſt milites fortes eſſe quam grãdes, iuxta illud Catonis.

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinii.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus Tideum paruo fuiſſe corpore decoratum, in quo tamen anima eſſet maxima, & vires ampliſſimæ. vnde in Priapeis à poeta decenter ſcriptum eſt.

Vtilior Tideus, qui, ſi quid credis Homero:
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui ſtatura erat, ita laudatur à Silio:

—Exiguis vigor admirabile membris
Viuidus & magnos niſu qui vinceret artus.

Idem Vegetius *lib. 1.* ſcribit corporaturam boni tyronis implere ſex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine pluſquam in longitudine ſapientia conſiſtit, ſecundum Petrum de bella Pertica, quod ſummè diſplicuit Cyno, qui vltra modum longus erat: vt dicit Bart. *in l. 1 ff. de iuriſdict. omnium iudic.* nec ſunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum diſtans à cerebro habentes.

Sexto. Milites laudantur & in ſobrietate: quoniam miles ſobrius eſſe debet in cibo & potu, de quibus non multum curet, nec de lecto. Non enim aſſueſci debet ſenſualibus delitiis: quoniam vt ait facetus poeta.

Nil valet in bello, delicioſe viuens:
Nec ſine duritia bellica palma datur.

Eo etiam, quia miles dicitur à *malo*, quod ſuſtinere debet pro republica, *l. 1. §. miles autem, ff. de teſtam. militis*, vbi miles dicitur à *Militia*, id eſt, duritia quam ſuſtinet. Ideo cum in expeditione degunt, tradi eis debet, panis bucellatus ad comedendum per biduum, id eſt, panis bis coctus, qui ſiccitate ſui groſſos, & ponderoſos humores attrahit, & bibit, quos cum ſuperfluo digeſtionis expellit per ſeceſsũ: quibus eiectis ſunt milites agiliores ad pugnandum, & præſeruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionẽ facile gignunt. Et tertia die panis integer, non bis coctus eis miniſtratur. Et vna die datur eis vinum; altera die acetum ad bibendum. Et vna die lardum: alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc eſt textus *in l. 1. C. de erogatione militaris annonæ lib. 12.* vbi hæc officia ample declarat Lucas de Penna, quare iſta fiant, etiam G. Bened. in ſua repetitione *c. Raynutius, in verb. Teſtamentum, 1. num 30. extra de teſtam.*

Septimo, Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites ſolis ſtipendijs contentabantur: de quibus viuere debent, & non ſuper agros: vt habetur *Luca* 3. Nec debent ſubditos regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum eſt cuilibet de plebe eos, aut eorum miniſtros expellere & propria authoritate reſiſtere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuaſores. Capitaneo, qui eos delegauit, temporali exilio puniendo; quia militibus tranſeuntibus ſolum permittitur hoſpitari in domibus, & nihil pro victu, aut eorum pabulo à prouincialibus, etiam ſponte offerentibus, recipere, non ſoluto valore, *l. cenaticorum, C. de erogat. milit. annonæ, & l. Deuotum, C. de metatis & epidemeticis, lib. 12.* vbi Ioannes de Platea dicit æqualitatem debere eſſe in eo, qui gratis hoſpitatur, vt nihil petat ab hoſpite vltra hoſpitalitatem, *facit text. in l. Vnica*, & quæ ibi dicit Ioan. de Platea, *C. de ſalgamo hoſpitibus non præſtando, eod. libr. 12.* Nec poſſunt milites tempore pacis faciendo monſtras perſonarum ſuarum, equorum, armorum, & cæterorum militibus

Digitized by Google

militibus ſtipendiariis neceſſariorum, viuere de bonis ruſticorum, & aliorum ſubditorũ, nec conuocari in magna multitudine, *l fin. §. erit autem. C. de re militar. libr.* 12. ne grauent ſubditos. O Deus, cùm videamus hodie modum eorum viuendi eſſe omnino in contrarium: ita quod excruciant pauperes ruricolas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo ſuper populo; quid fiet de anima eorum: vnde non debet dici, quo ibit anima mercatoris (vt dicit Baldus *in c. Cum cauſſam, extra de teſtib. & in Auth. ad hoc, collat.* 8. *C. de vſuris*) ſed quo ibit anima armigeri, ſeu militis, qui non contentatur de victu: ſed etiam in domibus ſuorum hoſpitum rapiunt, quicquid poſſunt, more prædatorum, & vt plurimum eos verberant & cogunt ſoluere, & dare certam ſummam, vt à domibus eorum exeant, vnde deberent in ſimplicitate viuere, qui magis cupiunt arma, quam leges, *l. final. in principio, C. de iure de liber*, vnde refert Valerius *lib. 5. de Fiducia ſui.* Scipionem Aphricanum in contentione publica dixiſſe, quod cum totam Aphricam Romanæ ditioni ſubieciſſet; non tamen aliud ex ea, quod ſuum diceretur, præter cognomen tuliſſe. Et Publius Scipio de ſe & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non* (inquit) *me Punica, non fratrem meum Aſiatica gaza auarum reddiderunt; ſed vterque noſtrum inuidia magis, quam pecunia locupletior eſt.* Quam Scipionis accuſati conſtantem defenſionem Romanus vniuerſus ſenatus comprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idem *lib.* 4. de Valerio Publicola poſt Tarquinium eiectum primo conſule dicit, quod poſt tres conſulatus acceptiſſime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expenſam exequiarum ſuarum defecit. Ex quo patet, quid viuus poſſedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit. Fabricius, quoque pluries conſul, & Imperator Romanus (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit: Marcus etiam Curius contra Samnites bellum gerens, legatis eorum ſe in ſcamno aſſidentem, & in catino ligneo cænantem ſpectamentum præbuit. Cumque magnum auri pondus ei poſt attuliſſent, riſit, dicens: *Referte & dicite Samnitibus, Marcum Curium magis locupletib. imperare, quam ipſum locupletem fieri, & memento me non acie vinci, nec pecunia poſſe corrumpi.* Attilius vero ab aratro ad imperium Romanum vocatus, poſtquam rempublicam ſtabiliuit, & ingentes hoſtium vires contregit, multoſque triumphos conſecutus; depoſito imperiali ſceptro ad aratrum redire non erubuit. Textus tamen *in d. l. Si in principio, C. de re militari*, vocat eos ditiſſimos, & contra iſtos imperatores, ſeu duces belli, de quibus hic ante, qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea, quæ dicit Cepolla in ſuo tractatu de imperatore militum eligendo, *in verbo, Diuitiis*, vbi imperator ſeu dux exercitus & militum plurimum commẽdatur in diuitiis: quod probat 12. *rationib.* & ibi ſcribit 31. priuilegia diuitiarum, quæ ſunt multum laudanda: quę ibi videre poteris, & ſatis declarantur per Alberic. *in l. Si quis ad declinandam, C. de epiſco, & cleric.* Phocion Athenienſis, vir non minus virtute, quam rei militaris gloria clarus cognomento Bonus, pauper: fuit enim ſemper pauper, cum ditiſſimus eſſe potuiſſet ob frequentes ei delatos honores: Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerent hortarenturque vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamen eius eſſent neceſſaria, quibus difficile foret in ſumma paupertate ad paternã gloriam peruenire: *Si mei* (inquit) *ſimiles erunt, idẽ hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: Si diſsimiles, nolo meis impenſis illorum ali, augerique luxuriam.*

Octauo: Laudantur milites in caſtitate: quoniam caſti eſſe debent: inde ſtationes militum dicuntur caſtra: à *caſtrando*, quaſi *caſtrata*, vel *caſta*; quod ibi caſtrari debet libido, & caſte ibi viuebant milites antiqui, conſiderantes caſtitatem ſecum habere fortitudine annexam, quam ſeruarũt ſemper, vt pupillam oculi. Iuxta illud poeticum in Georgicis:

Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem, & cæci ſtimulos auertere amoris.

Luxuria n. vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano: Ideo meretrices ab exercitu ſubmouentur. Intrare caſtra fœminis non licet. *Deut.* 23. Quando egreſſus fueris contra hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala: ſi fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus ſit ſomno, egredietur extra caſtra, & non reuertetur priuſquam ad veſperam lauetur aqua: & infra; Dominus Deus tuus ambulat in medio caſtrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te; Propterea imperator amatorem caſtitatis ſe dicit *in Auth. quib. mod. natura. effic iuntur legiti. collat.* 6. vnde non ſine cauſa eam tantum dilexerunt armigeri veteres, & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *lib.* 2. *titu. de milit. diſcipl.* quod contra Numantinos imperator miſſus eo momento, quo caſtra intrauit, duo mille ſcorta de ipſis expulit, qua peſte vacuefactus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi ſe fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciem illam fortem & animoſam Numantiam ſuperauit, & incendiis exuſtam, ruinſque proſtratam Numantiam ſolo æquauit. Scipio quoque Africanus ſummis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obſidens, oblatam ſibi ex hoſtibus virginem eximiæ forma, & nobilitatis intactam & dotatam reſtituit. Hæc G. Bend. in ſua repetitione, *c. Raynutius, in verb Teſtamentum primo, n.* 37. *ext. de teſtam.* Idcirco non eſt mirandũ hodie apud nos, ſi gentes armorũ in bellis, & exercitu

Digitized by Google

non ſe bene habeant, cum in eis nulla ſit caſtitas, imo ſi fiat exercitus 20000. hominum, tertia pars illius erit ſcortorum, & meretricum, quæ exercitum ſequuntur, & ducuntur per armigeros. Maximè per pedites, quorum quiſque frequentius ſuam ſibi conſociat: quod contingit culpa capitaneorum, & ducum exercituum, qui talia pati non deberent, ideo facilius & frequentius Thaidis caſtra, quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna, *in lege Vnica, Cod. de caſtrenſi omniũ Palatinorum pecul. column. 5. in princ. libr. duodecimo.*

Nono: Milites multum & ſummè laudantur ex obedientia, quoniam vt ait *tex. in c. Summa, 24. q. 1.* ſumma militiæ laus eſt obedientia, & quicquid ſibi vtiliter imperatum eſt, obtemperare. ita dicit Barth. Cepolla, *in tract. de imperatore eligendo, in verbo Diuitiis, verſ. 10. diuites, &c.* Imo præcepto ducis omnino parendum, *c. Quid culpatur, in fi. cũ c. ſeq. ibi,* igitur quod Cæſar præcipit, ferendum eſt, quod imperator, tolerandum eſt, eadem cauſa & quæſt. Ex tali enim obedientia victoria ſequitur, & ſatis imperij gloria parta eſt, dicit Lucas de Pẽna, *in l. tam collatores, coll 3. Cod. de re milit. lib. 12.* & iuſſionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum, vel pugnam ſpectant omnino parendum eſt: & ſi quis contemnat eas, etiamſi rem proſpere geſſerit, capite puniendus eſt, *l. 3. §. in bello, Dig. de re milit.* hiſtoriæ ſunt nobis in promptu ad hoc per Valer. in lib. de diſciplina militari deſcriptæ; vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licèt victorem, occidi fecit ob violatam diſciplinam militarẽ. Et de Papirio dictatore, qui Fab. Rutilium magiſtrum equitum, qui aduerſus edictum eius quam proſpere pugnauerat, virgis iuſſit cædi, ſecuri percuſſurus; nec contemni. aut precibus militum cõceſſit animaduerſionem eumq; profugientem Romam perſecutus eſt, nec ibi quidem remiſſio prius, ſupplicij metu, quam ad genua eius & Fabius cum parte prouolueretur, & pariter ſenatus & populus rogarent. Hæc tamen ſeueritas nõ intantum eſt exercenda, vt animum militum ab imperatore exercitus auertat: quia tempore belli rigor non debet omnino ſeruari *c. fi. de tranſact. & c. Sciendum, 29. diſt.* ſecundum Io. Fabri, *in proœm. Inſtit. ſuper verb. Gubernari,* vbi etiam dicit, quod tempore belli iura non ſeruantur de facto, licet ſanctius eſſet quod iuſtitia illo tempore fieret, quam alio: quia, vt dicit Cic. 1. Officiorum;

Nullum eſt tempus, quod iuſtitiã vacare debeat.

Decimo, milites etiam multum laudantur ex ſcientia militari, quam habere debent, vt habetur *in l. vnica, C. de caſtrenſi omnium palatinorũ peculio, lib 12.* ibi qui præſto ſunt ſuper actibus, quos intentos & eruditos ſtudiis itinerum prolixitas & expoſitionum difficultas exercet, & probatur *in l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis*, ibi & peritia artis, & Ioan. de Platea, *in l. 1. C. de condit. in horreis public. lib 10.* Et hoc eſt, quoniam turpe eſt ignorare ſcientiam & artem; in qua quis verſatur, *l. 2 §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origi. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib. 2. c. 1. de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam: nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promtior eſt. Rudis & indocta multitudo expoſita ſemper ad cædem. Idemque 24 *c. ſecundi libri* ſcribit. Cuius manib. eſt ſeruãda reſpublica, ſtudioſius oportet ſcientiam dimicandi, vſumque reipublicæ iugis exercitiis cuſtodire. Et dicit idem Vegetius *c. 13. ſecundi libri,* in pugna vſum prodeſſe amplius, quam vires. Nam ſi doctrina armorum ceſſet; nihil paganus diſtat à milite, quę quidẽ ſcientia neceſſario requiritur in duce exercitus, & in capitaneis ad guerram aut aliis habentibus adminiſtrationem ſeu authoritatem in exercitu, vt ample demonſtrat Cepolla, *in tract. de imperatore eligẽdo, in verb. Scientiam,* vbi ait, quod hęc ſcientia militaris per armorum exercitationem acquiritur, vt eſt caſus *in l. In nomine Domini, verſ. Hæc autem,* ibi, Iubemus vt ſemper milites ad exercitationẽ armorum teneãt, *C. de officio præfecti prætorio Africæ,* & ibi Alber. qui dicit per illum text. quod milites armorũ vſu quotidiano ad bella ſe præparare debent, allegat *l. Milites, C. locat.* & eſt caſus *in l. Milites 2.* ibi, vt armorum quotidiano exercitio ad bella ſe præparent, *C. de re mil. li 12.* vnde exercitus nomẽ ab opere exercitii, & exercitatione traxit, text. eſt *in l. 1. in fi. ff de milit. teſtam.* Veget. *li. 2. de re mil c 1.* ideo dicit, quod omne artificiũ ſeu ſcientia exercitio creſcit, & per illud ſuſcipit incrementum text. *in l. Legatis ſeruis. §. ornatricib. & ibi gl. in verb. Incremẽtum. ff. ..adegat. 3. not gl. in verb. Poſſit, in c. Peruenit, 84. diſt* & dicit Policrat. *in ſuo 6. li.* Quod tria fecerant Romanos eſſe triumphantes & victores: ſcientia rei militaris, exercitatio & fides. Pro quo facit text. *in §. cumque, in proœm. Inſtit. ibi,* quorũ omnium ſolertiam, & legum ſcientiam & circa noſtras iuſſiones fidem, *& text. in 2. conſtitut. C in princ.* dicit arma & leges Roman. omnib antepọni gentib. & nationibus ſcientia & dignitate etiam dominari præteritis effecit temporib. quoquidem ſcientia rei militaris optime cognoſcitur ex experientia, vt per plura oſtendit Cepolla, in loco ſupra citato. Ex quo infero milites expertos plurimũ eſſe laudandos; quoniam experientia eſt rerum magiſtra, *c. quam ſit, de elect. in 6. in princ.* cum aliis per eundem Cepollã allegat. & dicit Philoſophus. Natura potentem, ars facilẽ, vſus promtum reddit artificẽ, & *in 2 conſtit. C ſed cum ſit iuriſperiti commendantur experientia rerum, & in l. Certi de iud.* vbi cauſarum experti iudices dari poſſunt. Et dicit,

Bernar.

Bern. ad fratres de monte Dei: Ruſticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio ſimul cum corpore molleſcit voluntas, facit vſus vſum exercitium vires in omni labore miniſtrat. Et de huiuſmodi exercitatione, quomodo à ducibus, & tribunis militũ docenda eſt, facit *text. in l. Officium, in princ. ff. de re mil. & in l. vnica, §. 1. C. de offic. præt. Africæ*, & quæ ample ponit Luc de Penna, *in l. milites, 2. col. 2. C. de re milit. lib. 12.*

Vndecimo: Milites ex vigilantia laudantur; quoniam miles debet eſſe vigilans ad cuſtodiam eorũ, quibus præpoſitus exiſtit, ne dormiens inuadatur ab hoſtibus. Et inde dicitur præfectus vigilũ, quod tota nocte vigilare debet: armatusque diſcurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorũ aut negligẽtia incendiũ oriatur, *text. in l. pen § pen. ff. de officio præfecti vigilũ*. Vigilare etenim debent milites pręcepto diuino excitati per Chriſtũ in euangelio, vt habetur Matth. 24. Mar. 13 Luc. 12 *Vigilate*, inquit, *& parati eſtote, quia neſcitis qua hora fur veniet.* Nam hoſtes dicũtur fures, quos per dolum & inſidias licet vincere, ſi eis aliter fides promiſſa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginenſium dux contra aſſyrios milites, quos vincere dubitans, vino & mãdragoris dolore inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hieronym. libr vigiliarum: Vigilando timor omnis excluditur, fiducia naſcitur: quę multum proſunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum, ſcribit Lucas de Penna, *in l. vnic. C. de ſtudiis liberalib. vrbis Romæ, col. 11. lib. 11.* imo ita in eis laudatur, & eſt neceſſaria vigilantia, quod ſi excubias ſibi ordinatas dimiſerint, capite puniũtur. *textus in l. Qui excubias, & ibi gloſſ. ff. de re militari. facit l. 3. §. Si præſidiis, eod. titu.*

Duodecimo. Etiam milites laudandi ſunt ex patientia in aduerſitatibus, & belli ſudoribus quoniã patiẽtes eſſe debent in aduerſitatib. & belli laboribus ſuſtinendis. fame, ſiti, frigore, ac cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles exiſtunt, *l. vnica, §. 1. C. de cadu. tollen.* & ad illud comprobandum G. Bened. in ſua repetitione, *c. Raynutius, in verbo, Teſtament. 1. n. 39 de ſi 8. miles, de teſtamentis*, adducit plura dicta & hiſtorias antiquorum. Primo enim in teſtem adducit Senecam *lib 3 de ira*, ſcribentem hiſtoriam de Timagine hiſtoriarum ſcriptore. qui cum quædam cõtra Auguſtum Cæſarem ſcripſiſſet, monuit eũ Cęſar vt ſermone moderatiori vteretur quod facere renuit, nec tamen Cæſar ſe vindicauit, ſed ſolum ei domum ſuam interdicit. Adducit pariter Policrat. *lib. 3 c 14* (qui plura exempla ibi de patientia ſcribit) de ipſo Octauiano Cæſare Auguſto, quod mira patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cum non multum faciant ad propoſitum, ulterius non inſiſto. De huiuſmodi patientia melius faciunt dicta Æneæ in 1. & 2 *Æneidos*, cum dicat:

Durate, & vosmet rebus ſeruate ſecundis

Et ſequitur:

Lætitiam vultu ſimulat,
Premit altum corde dolorem.

Et lib. 4. de eo dicitur:

Mens immota manet, lachrimæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed vt dicit Lucas de Penna *in l. Milites, 2. C. de re militari, lib. 12.* allegando Tullium *in 2. de Tuſcul. quæſtion.* noſtri exercitus primum vnde nomen habeant, niſi ab exercitatione, vt facit *text. in le. 1. in fine, ff. de militar. teſtam.* Deinde quis labor, quantum agminis ferre plusquam dimidiati menſis cibaria ferre, ſi quid ad vſum velint ferre vallum. Nã ſcutum, gladium, galeam, in onere noſtri milites non plus numerãt, quam humeros, lacertos, manus Arma enim membra militis eſſe dicunt: quæ quidẽ ita geruntur, aptè, vt ſi vſus foret abiectis oneribus expeditis armis, vt mẽbris pugnare poſſent. Quid exercitatio legionum? quid illi curſus, concurſus, clamor, quanti laboris eſt? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera: ad hunc comparato animo inexercitatus miles, mulier videbitur. Cur tantum intereſt inter nouum & veterem exercitum? quantum experti ſumus, ætas Tyronum plerunque melior eſt, ſed ferre laborem, contemnere vulnus conſuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie afferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis læui ictu ploratus turpiſſimos edere, at vero ille exercitatus & vetus, ob eãque rem fortior, medicum modo requirens, à quo obligetur.

Decimotertio: Milites laudantur in fortitudine & in pluribus locis Imperator vocat milites *fortiſſimos*, eis dando prædictum titulum. cum ex illo decorentur & honorentur, vt de hoc eſt textus, *in l. Tum collatores*, in principio, & duobus aliis locis. *Cod. de re militar. & in l. Fortiſſimi ac deuotiſſimi milites, Cod. de erogat. militaris annonæ, lib. 12.* Et in milite fortitudo eſt virtus, qua cæteræ ſolidantur, & ſine qua in bono nõ perſeueratur, & qua omnia roborãtur, & moderãtur, de qua ait Philoſophus, 2. *Ethicorũ*: Fortitudo tenet medium inter timores & audacias, & Cicero *Rhetoricorũ* 1. Fortitudo eſt conceptio, conſiderata paruulorum laborumq; perpeſſio, & *in Tuſcul. quæſtioni. li. 4.* Fortitudo, inquit, eſt affectio animi lege ſummæ perpetiendis rebus obtẽperans vel eſt cõſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus quæ formidoloſe videntur ſubeundis, vel repellẽdis; vel, eſt ſcientia rerũ formidoloſarũ cõtrariarumque, aut omnino nẽgligendarũ, conſeruans earum ſtabile iudicium. Ex quibus infertur, fortitudinem locũ habere in arduis, & in grandibus probatur, cum ſit illa de qua dicitur, *Tendit ad*

Bern, ad fratres de monte-Dei: Ruſticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio ſimul cum corpore molleſcit voluntas, facit vſus vſum exercitium vires in omni labore miniſtrat. Et de huiuſmodi exercitatione, quomodo à ducibus, & tribunis militũ docenda eſt, facit *text. in l. Officium, in princ. ff. de re mil. & in l. vnica, §. 1. C. de offic. prat. Africa*, & quæ ample ponit Luc. de Penna, *in l. milites, 2. col. 2. C. de re milit. lib. 12.*

Vndecimo: Milites ex vigilantia laudantur; quoniam miles debet eſſe vigilans ad cuſtodiam eorũ, quibus præpoſitus exiſtit, ne dormiens inuadatur ab hoſtibus. Et inde dicitur præfectus vigilũ, quod tota nocte vigilare debet: armatuſque diſcurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorũ aut negligẽtia incendiũ oriatur, *text. in l. pen. §. pen. ff. de officio præfecti vigilũ*. Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Chriſtũ in euangelio, vt habetur Matth. 24. Mar. 13. Luc. 12. *Vigilate*, inquit, *& parati eſtote, quia neſcitis qua hora fur veniet.* Nam hoſtes dicũtur fures, quos per dolum & inſidias licet vincere, ſi eis aliter fides promiſſa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginenſium dux contra aſſyrios miſſus, quos vincere dubitans, vino & mãdragoris dolo e inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hieronym. libr. vigiliarum: Vigilando timor omnis excluditur, fiducia naſcitur: quę multum proſunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum, ſcribit Lucas de Penna, *in l. vnic. C. de ſtudiis liberalib. vrbis Romæ, col. 11. lib. 11.* imo ita in eis laudatur, & eſt neceſſaria vigilantia, quod ſi excubias ſibi ordinatas dimiſerint, capite puniũtur. *textus in l. Qui excubias, & ibi gl. ff. de re militari. ſed l. 3. §. Si præſidiis, ecd. [illegible]*

Duodecimo. Etiam milites laudandi ſunt ex patientia in aduerſitatibus, & belli ſudoribus quoniã patiẽtes eſſe debent in aduerſitatib. & belli laboribus ſuſtinendis: fame, ſiti, frigore, ac cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles exiſtunt, *l. vnica, §. 1. C. de cadu. tollen.* & ad illud comprobandum G. Bened. in ſua repetitione *c. Raynutius, in verbo, Teſtament. 1. n. 39 verſi 8. extra, de teſtamentis*, adducit plura dicta & hiſtorias antiquorum. Primo enim in tellem adducit Senecam *lib. 3 de ira*, ſcribentem hiſtoriam de Timagine hiſtoriarum ſcriptore, qui cum quædam cõtra Auguſtum Cæſarem ſcripſiſſet, monuit eũ Cæſar vt ſermone moderatiori vteretur quod facere renuit, nec tamen Cæſar ſe vindicauit, ſed ſolum ei domum ſuam interdixit. Adducit pariter Policrat. *lib. 3 c. 14* (qui plura exempla ibi de patientia ſcribit) de ipſo Octauiano Cæſare Auguſto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliorum, quæ cum non multum faciant ad propoſitum, ulterius non inſiſto. De huiuſmodi patientia melius faciunt dicta Æneæ in *1. & 2. Æneidos*, cum dicat:

Durate, & veſmet rebus ſeruate ſecundis.

Et ſequitur:

Lætitiam vultu ſimulat,
Premit altum corde dolorem.

Et lib. 4. de eo dicitur:

Mens immota manet, lachrimæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed vt dicit Lucas de Penna *in l. Milites, 2. C. de re militari, lib. 12.* allegando Tullium *in 2. de Tuſcul. quæſtion.* noſtri exercitus primum vnde nomen habeant, niſi ab exercitatione, vt facit *text. in l. 1. in fine, ff. de militar. teſtam.* Deinde quis labor, quantum agminis ferre pluſquam dimidiati menſis cibaria ferre, ſi quid ad vſum velint ferre vallum. Nã ſcutum, gladium galeam, in onere noſtri milites non plus numerãt, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis eſſe dicunt: quæ quidẽ ita geruntur, aptè, vt ſi vſus foret abiectis oneribus expeditis armis, vt mẽbris pugnare poſſent. Quid exercitatio legionum? quid illi curſus, concurſus, clamor, quanti laboris eſt? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera: ad hunc comparato animo inexercitatus miles, mulier videbitur. Cur tantum intereſt inter nouum & veterem exercitum? quantum experti ſumus, ætas Tyronum plerunque melior eſt, ſed ferre laborem, contemnere vulnus conſuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie afferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu ploratus turpiſſimos edere, at vero ille exercitatus & vetus, ob eãque rem fortior, medicum modo requirens, à quo obligetur.

Decimotertio: Milites laudantur in fortitudine & in pluribus locis Imperator vocat milites *fortiſſimos*, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur & honorentur, vt de hoc eſt textus, *in l. Tam collatores*, in principio, & duobus aliis locis. *Cod. de re militar. & in l. Fortiſſimi ac deuotiſſimi milites, Cod. de erogat. militaris annonæ, lib. 12.* Et in milite fortitudo eſt virtus, qua cæteræ ſolidantur, & ſine qua in bono nõ perſeueratur, & qua omnia roborãtur, & moderãtur, de qua ait Philoſophus, *2 Ethicorũ*: Fortitudo tenet medium inter timores & audacias, & Cicero *Rhetoricorũ 1.* Fortitudo eſt conceptio, conſiderata paruulorum laborumq; perpeſſio. & *in Tuſcul. quæſtion. li. 4.* Fortitudo, inquit, eſt affectio animi lege ſummæ perpetiendis rebus obtẽperans vel eſt cõſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus quæ formidoloſe videntur ſubeundis, vel repellẽdis; vel, eſt ſcientia rerũ formidoloſarũ cõtrariarumque, aut omnino negligendarũ, conſeruans earum ſtabile iudicium. Ex quibus infertur, fortitudinem locũ habere in arduis, & in grandibus probatur, cum ſit illa de qua dicitur, *Tendit ad ardua*

Digitized by Google

ardua virtus. Hanc ſiquidem virtutem ſi miles habuerit, minas non timebit, imo nec mortem paucbit: cum viro forti nequaquam turpis mors accidere poſſit. Fortitudo certe ſui natura & effectu fortunam ſuperat: Vnde Valerius fortiter, inquit, ſe in aduerſis gerere, quid aliud eſt, quam fortunā ſæuientem in adiutorium ſui pudore victam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco allegato in præcedentibus, qui, vt ait, non ſunt optanda pericula, vt fortem quis ſe oſtendat, ſed ſufficit, pericula ſi contingant valide tolerare. Non ſum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt ægrotare cupiam: tamen ſi ægrotandum fuerit, ſufficit vt nihil effeminatè faciam. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter: nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora: cum non poſſit athleta magnos ſpiritus habere, donec ſuum viderit ſanguinem: Iuxta illud.

Sanguis fuſus humi vires accenſo roborat igne. Tunc enim protectus animum non proiicit: ſed cum magna ſpe ad pugnā deſcendit, eaque virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites eſſe fortiſſimos, nulla vi nulloque terrore à propoſito recedentes, & conſiderare, vt ait Valerius, tit. de conſtantia, in principio, quod natura ſic comparatum eſt: vt quiſquis ſe aliquo ordine, ac recta mente complexum confidit, vel iam geſtum ſi obtrectetur acriter tueatur, vel nondum editum ſi interpelletur ſine vlla cunctatione ad effectum perducat. Vnde refert Saluſtius bellum Catilinarium narrans prope finem Catilinam Romanum potentia nimium obſeſſum die ſui interitus milites ſuos ſic obſecraſſe: Nemo, inquit, niſi victor pro pace bellum mutaret. Nam in fuga, ſalutem ſperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoſte auerteris; ea vero dementia eſt ſemper in prœlio, his eſt maximum periculum qui maxime timent, audacia pro muro habetur. Cum vos conſidero milites, & cum facta veſtra æſtimo, Magna me ſpes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus veſtra me hortatur; præterea neceſſitudo, quę etiam timidos fortes facit. Hæc ille: Nam eiuſdem nationis homines fortiores ſunt ad ſe mutuo auxiliandum. Hiſtoriographi profecto laudant, & ad cælos vſq; tollunt eos, qui fortes & cōſtantes fuerunt in prœlio. Multa & terribilia Piſo Romanus contempſit dum ſpecioſum mentis ſuæ flecti noluit rigorem. Laudatur pariter ille Iudas Machabæus, *primo Machabeorum tertio*, ibi: Et ſurrexit Iudas qui vocabatur Machabæus: & induit loricam ſicut gigas & ſuccinxit ſe arma ſua bellica in prœlijs, & protegebat caſtra gladio ſuo; ſimilis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis rugiens in venatione, & de prœlijs inde narrabāt omnes gentes.

De Catone Maiore refert etiam Valerius Maximus *lib. tertio, titulo, De fortitudine*: Felicior, inquit, progenie ſua ſuperior Cato, à quo Portiæ familiæ principia manarunt: qui cum ab hoſte in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapſus decidit, quem ſubiectum prœliantium globo, atque vndique hoſtilibus pedibus circumdatum, poſtquam abeſſe ſibi animaduertit, adeo conſtanti animo in ſuam poteſtatem redegit, vt illum non periculo oppreſſus rapere, ſed metu vacuus ſumere videretur. Quo ſpectaculo attoniti hoſtes, poſtera die ad eum ſupplicem pacem petẽtes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ regem miſſus, ſua fortitudine, & audacia ac ſi totus ſenatus adfuiſſet regem terruit, de quo idem Valerius, *lib. ſexto, titulo De grauiter dictis aut factis*.

Iulius quoque Cæſar, vt idem Valerius Maximus *titulo De fortitudine* refert: Cum in gladiis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem ſuam videret, timidius pugnāti militi ſcutum detraxit: eoque tectus acerrime prœliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & conſtantiā per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam diuino animi ardore reſtituit. Hæc ſunt exempla & hiſtoriæ, quæ Gulielmus Benedicti in dicto loco pro huiuſmodi fortitudine in militibus requiſita adduxit. Si tamen velis videre ad ſaturitatem exempla bellicoſorum virorum cum illuſtribus victoriis, & fortiſſimorum fortitudine corporea, vide Ioannem Rauiſium Textorē in ſua Officina, vbi ampliſſime. Adde etiam de Parmenione duce fortiſſimo bellicoſo & ſtrenuo per Franciſcum Patritium *lib. 9. de inſtitut. reipublicæ, titulo 2*. Dicit etiam Lucas de penna in dict. *l. Fortiſsimi, Cod. de erogatione militar. annona, libr. duodecimo*, quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent aſſumi debiles, ſed fortiſſimi, bello idonei, præparati ad pericula, & præſtantis animi: & ibi ample. vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi ſunt plura pulchra dicta pro militibus; ſed cum hæc materia iam ſit ſatis onerata extra ſuā materiam, hic non repeto.

Decimoquarto: Milites appetunt laudari, & prodeſt laus à duce eorum exercitus; cum de ſtrenuitate laudantur. Titus Liuius 21. ab vrbe cōdita, addebantur & laudes, quibus haud minus quam præmio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur, *lege*, 1. §. *Sed vtrum, Dig. de ſeruo corrupto, & capit. Sunt nonnulli, 68. diſtinctione*, vis quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi iam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione [illegible]ret. vt ait Cicero *ſecundo, de Tuſculanis quæſtionibus*; ita dicit Lucas de penna in *l. fortiſsimi, colum*

vltima

vltima ibi, quartum decimum. C. de erogatione militaris annonæ, libro duodecimo. Hinc eſt quod vt videmus milites, attribuunt gloriæ & honori, mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos eſſe mortuos in lecto honoris, pro quo text. *in §. 1. in fine*, ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. *Inſtitut. de excuſatione tutorum. facit textus in l. Qua actione, §. Si quis in colluctatione. Digeſtis, ad legem Aquiliam*, nihil timent propter laudem conſequendam.

Decimoquinto: Milites laudantur ex deuotione; quoniam imperator eos etiam vocat *deuotiſſimos; lege, Tam collatores, Cod. de re militari, & leg. Fortiſſimi, ac deuotiſſimi milites, C. de erogatione militaris annonæ, libro duodecimo*. Et hoc eſt, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem: de cælo enim eſt fortitudo. 1. *Machabæorum, cap. 3. & capite vndecimo*: Scidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terrã in capite ſuo & orauit, & reuerſus eſt ad eos in prœlium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt, & *Exodi 17*. Cum leuaret manus Moyſes & oraret, vincebat Iſrael: ita tenet Lucas de Penna in *d. l. fortiſſimi, ibi. Octauum deuota oratio*, &c.

Decimo ſexto: Milites laudantur ex fide, ſeu fidelitate: quæ licet in quocunque neceſſaria ſit, maxime tamen militibus congruit, vt ſint fideles, in hoc militia fundata eſt, vt nulla fraude vituperetur quia, vt Cicero ait libro primo de Officiis, fundamentum primum iuſtitiæ eſt fides, & Seneca ad Lucillum, Fides (inquit) eſt ſanctiſſimum humani pectoris bonum, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo præmio corrumpitur, immo & hoſti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod poſſit amplius perdere. Vnde nobiles dici non poſſunt, qui fraudibus & infidelitatib. ſua prœlia exercent & quod promittunt, minime obſeruant. Occultum profecto & inſidioſum malum eſt perfidia: cuius efficaciſſimæ vires ſunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quãtum ſaluis bona fides præſtat Omnes enim fideles eſſe honeſtum eſt; illos præcipue quorum ſtatus militaris, quorumque vocatio eſt rempublicã defenſare, militia autem dedecus patitur, niſi fideliter exerceatur. & in milite nil pulchrius quam fides, teſte Vegetio de re militari, *cap. Secundo*, vbi dicit quod totius reipublicæ ſalus in hoc conſiſtit, vt tyrones id eſt, milites non ſolum corpore, ſed animo præſtantiſſimi deligantur: atque iuramẽta ſuis principibus facta obſeruent. Cui aſſentit, Policraticus *lib. 6. cap* 5. dicens, duo eſſe præcipua in milite, ſcilicet electio ſeu delectus, & ſacramentum: vt ſcilicet, fides promiſſum teneat. Et de hac fide ſeruata ponit Guilielmus Benedicti in ſua repetitione *capit. Raynutius, in verbo Teſtamentum, primo, numero 42* ibi, *Decimo requiritur, de teſtament*, & Ioannes Rauiſius Textor in ſua Officina, *capite Fideliſſimi*, ſcribit de Attilio Regulo, qui maluit ad ſupplicium redire, quam datam Carthaginenſibus fidem violare: pro quo facit *lex nihil intereſt, ff de captiuis, l. Conuentionum, Dig. de pactis, & in canone Noli*, ibi, fides enim quando promittitur, etiam hoſti ſeruanda eſt, contra quem bellum geritur; quanto magis amico pro quo pugnatur, 23. *queſt. 1. & can. Innocẽt 22. q. 4.* Et armigeri, qui iuxta vulgare ſe reddunt ad fidem, illud obſeruare debent, cum tantum ſit ac ſi promitterent ſub fide, vel iurarent per Deum, aut per ſacra euangelia, vt dicunt Angelus, Ludouicus, & Alexander, & poſt eos Dominus Iaſon. *in l. tertia §. iurari, colum. 2. Dig. de iureiurando*. Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Dominum Cepollam in tractatu, *de imperatore eligendo, verſicul. Pro imperatore*.

Decimoſeptimo: Milites etiam laudantur ex perſeuerantia: niſi enim in prædictis virtutibus bellando perſeuerauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum: imo deficiens in vno, factus eſt omnium reus, *canon. defleat peccator, de regulis iuris*. Nec meretur dici athleta, qui ſaltem non vicerit, *lege 1. Cod. de athletis, lib. 10.* vnde Romani, quia contra Carthaginenſes in bello perſeuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc eſt vnica virtus perſeuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodeſt, ſi mens labilis exiſtat. Nec ex actibus generatur habitus, niſi fuerit operis perſeuerantia: quia ſecundum Ciceronem *Rhetoricorum primo* perſeuerantia eſt in ratione bene conſiderata ſtabilis perpetuaque permanſio. Nam talia cõtinuata vigent; imo gutta aquæ mollis duriſſimum cauat lapidem perſeueranter cadendo, ſecundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, ſed ſæpe cadendo,
Sic tu proficias, non vi, ſed ſæpe ſtudendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæſarem ſenem de republica; ſimili laude ad hoc referuntur Cymbrorum antiqui milites; qui niſi morerentur in bello, non reputabant ſe felices ad finem vſque non perſeuerantes, de quibus Valerius, *lib. 2. de inſtitutis*, Mortui enim morbo, vel ſenio, vere mortui ſunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium: ſed qui in acie Principis pro republ. ceciderunt, adhuc poſt per gloriam viuere dicuntur, §. 1 *Inſtitut. de excuſat. tutorum*; quia vt Cicero ait qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc eſt, quod milites noſtri dicunt ſe mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Ænea legitur, *lib. 2. Æneidos*, quod per medios ignes, tela, & hoſtes perſeueranter ſe habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licèt multas in parte ſenſitiua pateretur tribulationes tamen vſum rationis mente nunquam perdi-

perdidit: imo ſuos conſolando, fortius perſeuerauit, vt pulchre habetur *lib.* 1. *Æneidos*, vbi ad ſuos milites.

Reuocate (inquit) *animos mæſtumque timorem*
Mittite, & hæc olim forſan meminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt; illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.
Et ſequitur.
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Et libro 4. de eo ſic dicitur:
Mens immota manet, lachrymæ voluuntur inanes.

Et Valerius *libr.* 3. *titul. De fortitudine*, ponit de perſeuerantia cuiuſdam militis & *lib.* 3. *tit. De fiducia*, ſcribit de perſeuerantia vtriuſque Spartani. Cæſar etiã ad cælos vſque ſummos perſeuerantiam militarem, *lib* 7. ſuorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et in tantum eſt laudanda in militibus, quod ex contrario deſertio militiæ eſt grauiter, etiam vſque ad mortem punienda: vt per plura ſatis comprobat G. Benedicti in repetitione *c. Raynutius, in verb. Teſtamentum*, 1 *nu.* 43 *de teſtamentis*, quæ non tango, cùm ſit extra fines laudis, & propoſiti noſtri. Decimooctauo: Milites etiam laudãtur ex caritate inter eos, cùm in militibus debeat eſſe caritas & mutua dilectio, qua deficiente ex ſentẽtia veritatis diuinæ deſolabuntur. Imo videtur quod maior debet eſſe dilectio inter milites, quam inter parentes; cum, vt facit text *in l. Milites, C. de procurat.* Miles admittitur ad comparendũ tanquam procurator pro commilitone, & tamẽ non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de ſuccedendo velut mortis captandæ inductiuum, non valet, *l. fin C. de pact.* Et tamen inter milites valet, *l. licet inter priuatos, C. eod. de pactis*, eo quia abundantia mutuæ dilectionis facit ceſſare præſumptionẽ captandæ mortis, cum non ſit veriſimile vnum militem alteri inſidiaturum: & ſicut ſunt ſocii paſſionum, ita eſſe debent & conſolationum; iuxta dictum Apoſtoli, *ad Corinth.* 1. & cum ſocii ſint, & vnius ſocietatis, debent ſe adinuicem diligere tanquam fratres: cum vt habetur *Prouerb.* 18. Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit, quam frater, facit *text. in l. Verum*, in principio, *ff. pro ſocio*, vbi ſocietas dicitur ius ſeu ſpecies fraternitatis, & ibi gloſ. *in verbo, Fraternitatis*, & vt dicit G. Benedicti in loco prællegato, ſi ſe non adiuuarent in prælio, eſſent peiores dæmonibus: dæmones enim ſi ſe non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio. Sic faciunt milites & armigeri: quoniam ſi vni fit iniuria omnibus etiam fit iniuria. Si obſequium & placitum, nec illi nec cæteris. Et iſta caritas conſiſtit in duobus: ſc. vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc. de Penna, *in l. fortiſſimi. colum.* 1. *ibi: quartum, Cod. de erogatione militaris annonæ, libro duodecimo.*

Decimonono: etiam milites laudantur ex ſapientia: quoniam vt habetur *Prouerb.* 24. Vir ſapiens fortis eſt, & vir doctus robuſtus eſt, & Gregorius *in Moralibus*: Valde fortitudo deſtituitur, niſi per conſilium fulciatur. Et Titus Liuius *lib.* 2. *de bello Punico*. Malo te ſapiens hoſtis metuat, quam ſtulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal; nil temere agentem metuet. Non n. tantum viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria eſt, ſed magis in virtute animi, dicit Ambroſ. 1. *de Offic.* & Cic. 1. *de Officiis*: Parua ſunt foris arma, ſi non eſt conſilium domi: quod citat Panor. *in c. Ex multa, col.* 2 *verſic. nota quod pollens conſilio, extr. De voto*, & perierunt gigãtes, quos Dominus non elegit: quia non habuerunt ſapientiam. *Baruch.* 3. Non ſic dicitur de filio ſenſato, propter quem Dominus deiecit potentiam inimicorum. *Eccleſiaſt.* 47. Expedit enim interdum aſtutia, inſidiiſque pugnare maximè in bello iuſto & contra eos, qui nequeunt aperte deuinci, *c. Dominus noſter*, 23. *q.* 2. *& ibi plures concordantias, l.* 1. §. *non fuit. ff. de dolo*, vnde Gregorius in Regiſtro, *lib.* 3. *c. vltim.* Terrenus hoſtis, qui munita loca cupit inuadere pugnandi arte ſic vtitur: latenter quidam ponit inſidias, & ad vnius loci expugnationem totum oſtendit, vt dum ad defenſionem loci illius vbi inſtat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla eſt ſuſpicio capiantur, & euenit, vt qui cognitus reſiſtentis virtute expulſus eſt, latens obtineat. quod certando non potuit obtinere. Nam dũ aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna, *in l. fortiſsimi, ibi: quintum ſapientia, Cod. de erogat. militar. annonæ, lib* 12. Et quod in militibus requiratur ſapientia, probatur *in l. poſtliminiũ*, §. *fin ff. de capti. & poſtliminio reuerſ. not.* Angelus *in l. quod conſtitutum, ff. de militar. teſtam. & in l. vnica, Cod de conditis in publicis horreis, lib.* 10. Et ibi per Ioan. de Platea. facit etiam quód notat Bald. *in l. Ex diuo, Cod. de locato, in fin. per d. l. vnicam.* Et ad hæc vide Valerium *titul. De ſapienter dictis*, qui de Scipione ſcribendo, ſic ait: Turpe eſt viro militari dicere, non putarem, ex explorato & excuſſo, conſilio quæ foro aguntur adminiſtrari oportere, arbitrabatur ſumma ratione: irreuocabilis eſt enim error, qui violentiæ Martis committitur, vnde Cicero *lib.* 1 *De ſenectute*: Non viribus aut veloc. tate corporis res magnæ geruntur, ſed conſilio, authoritate, & ſcientia. Dantes enim conſilia plus agant aliis, & philoſophi conſilia plus valuerunt in bellis quam Principes aliunde, vt idem ait *lib.* 1. *Officiorũ*: & ſalus eſt vbi conſilia multa, *Prou* 11. Vnde Trogus Pompeius *lib* 11. ait: Alexander victoriam obtinuit, qui conſilio gubernauit exercitũ. Ita Cepolla in tract.

Digitized by Google

in tract. de imperatore militum eligendo, in verbo virtus, vbi apprime comprobat, quomodo ſapientia & induſtria etiam eſt militibus neceſſaria. Adduco dictum Horatij *in Odis, lib. 3. ode 4.*

Vis conſilij expers mole ruit ſua,
Vim temperatam di quoque prouehunt,
In maius; idem odere viros
Omne nephas animo mouentes.
Teſtis mearum centimanus Gygas
Sententiarum notus & integra,
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus ſagitta.

Item Valerius Flaccus *lib. 4.* Argonauticôn, ita ſcribit: *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Eccleſiaſt. 9.* Dicebam meliorem eſſe ſapientiã fortitudine: *& paulo poſt*: Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica, *& Sapien. 6.* Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens quam fortis: & melior forti eſt ſapiens vir, & prudens vnum conſilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum, *lib. 2. Iliad.* Agamemnon aſſerit facile ſe Troia potiturũ, ſi decem ſibi adeſſent Neſtori ſimiles, tanquam pluris faceret decem Neſtorum conſilium, quam magnam militum manum: teſtis eſt Cælius *libro antiquarum lect. 6. c. 31.* Facit optime Poëtica hiſtoria ab ipſo Homero *Odyſſe. 8.* deſcripta: dum ait, Vulcanus claudus cum ſuſpectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte cõcumberet, nec vires ſuppeterent: quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumque confugit: lectum ſuum catenulis inuiſibilibus circumuinxit, quod vbi feciſſet, foras abire ſe ſimulat: deinde cũ in arctiſsimis eſſent complexibus Mars & Venus vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis ſe circumagerent, vnde in adulterio manifeſto deprehenſi ſunt, vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam aſſequitur tardus celeremque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt eſt veſtigia tardus
Mauortem cepit, qui percutiſsimus vnus.
Cunctorum, quicunque tenent ſupra aſtra deorum.
Et quanquam eſt claudus pede, rem tamen arte peregit,
Proinde etiam debet pœnas deprehenſus adulter.

Cui ſententiæ conformat illa Menedemi philoſophi, teſte Laërtio. Capitur ergo & ab infirmis celer, Aquilamque breuis teſtudo vincit. Ad hæc accedit alia, & vera hiſtoria, quam recenſet Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius Maximus *lib. 7. cap. 3.* & Sextus Iul. Frontinus *libr. Stratagematum vltimo, cap. fin.* de qua etiam meminit Ioan. Andr. *in cap. 1. in verbo, Difficile, extra, De trenga & pace,* quod cum Sertorius ipſe dux ſtrenuus ſuis copijs ex Barbara turba conflatis rationibus perſuadere non poſſet in re militari plus habere ponderis, & momenti conſilium, quam vires temerarias: poſtea quam illi interdum parum feliciter certaſſent, hoc commento vſus eſt: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie ſenioque confractum, alterum vegetum cauda piloſa; atque macilento illi iuuenem adhibet prægnandi ſtatura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti puſillum imbecillum & debilem admouet hominem. Hic vt illi præceptum erat ſingulos pilos robuſti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerſo caudam omnem gracilis equi ſimul manibus vtriſque deprehenſam vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incaſſum niteretur, riſum circumſpectantibus præbuit. Sub hæc aſſurgẽs Sertorius, cuius conſilio præceptoq; hæc acta fuerant: Videtis (inquit) cõmilitones quanto plus poſſit ingeniũ quã vires: cui hiſtoriæ concordat dictũ Horatij, *lib. 2. Epiſtolarum,* ad Auguſtum cum ait:

Vtor permiſſo, caudæq; pilos vt equinæ.
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum
Dum cadat eluſus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad faſtos, & virtutem æſtimat annis,

Hæc recitat Tiraquellus in ſuis legibus connubialibus in *prima lege Vigeſimo*: Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quàm alij. Vnde Vegetius *lib. 3. de re milit.* in principio dicit: Rem militarẽ virtute ſola, vel certe felicitate contineri. Et Cepolla in tractatu ante allegato *in verſic. Ob felicitatem* amplè commẽdat felicitatem in militia: maxime in Duce exercitus, adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur, proſper, quia cuncta ad votum ſibi ſuccedunt: vt habetur *in proœmio Inſtit. in verbo, Felix.* Textor vero in ſua Officina, *in c. Fortunati & felices,* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati & felices. Et iſtud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mũdi, vt per *gl. in d. verbo. Felix. in proœ. ff.* vel ex cuſtodia & adminiſtratione bonorum angelorum cuiuſlibet qui iuuant perſonas quibus ſunt commiſſi: ita quod vnus angelus deputatus vni eſt fortior, & maior altero, ſicuti ſupra dictum eſt quod quandoq; vnus Angelus vnius patriæ ſeu gentis reſiſtit alteri vt habetur *Dan. 10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularius reſiſtit alteri; prout in caſu ſimili recitat Plutarch. *lib. de Romanorum fortuna,* allegatus per Celium libro antiquarum Lectionũ 1. *cap. 31. in fine,* vbi dicit, Marcum Antonium & Auguſtum ſingulari amicitia & beneuolentia iunctos, cum ſuppeteret ocium, ſæpe luſibus inter ſe diuerſis tranſmittere ſolitos, verũ in his cum ſemper victus abiret Antonius, quidã apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit; Antoni quidnam tibi cum adoleſcente iſto? refuge iſtum & vita, Tu quidem illuſtrior es natu, item

grandior, ſed plerium quia imperator, bella multa exantlaſti, peritia rerum preſtantiores. At neſcis quo pacto huius ipſius Dæmonem Dæmon reformidat tuus. Quin tua quidem fortuna ex ſe ampla eſt, ſed fortunæ adoleſcentis ſubblanditur. Quod ni abieris procul, ad illum defecturam apparet.

Veſimo primo: Miles habens cicatrices ex vulneribus ſibi illatis in prælio, laudandus eſt, vnde legitur in hiſtoria Scholaſtica, quod Antipater Idumæus pater Magni Herodis in quodam ſeruitio imperatoris fuit multis vulneribus confoſſus. Qui tandem ab æmulis accuſatus apud imperatorem, reiectis veſtibus totus denudatus, dicit; *Ego Cæſar nolo me verbis apud te excuſare: ſed iſta vulnera quæ ſuſcepi pro te, loquantur pro me, ſi ego diligo te*: & ob id Cæſar illum in gratiam recepit & inculpatus remanſit. Exemplum eſt nobis cicatricum repræſentatio in corpore ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, & ſtigmata perpetua, quæ ſunt quoddam ſigillum irrefragabile, & ſupra omnia alia ſigilla authenticũ, oſtendens veritatem ſuæ victoriæ & glorioſæ reſurrectionis. Immo etiam in corporibus martyrũ. Nam, vt inquit Auguſtinus *in vlt. de ciuitate Dei*: In corporibus martyrum remanebunt poſt reſurrectionem citatrices in ſignum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit: Videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Chriſti nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, ſed dignitas, & in eorum corpore quædam ſingularis pulchritudo fulgebit. Ideo à ſimili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices ſuis ducibus laudari debẽt. Horum meminit ſpectabilis vir Bartholomæus Chaſſanæus humanorum iurium Doctor, *in ſuo Catalogo Gloriæ mundi, in nona parte eiuſdem*. quem tempore ac loco Lector videre nequaquam grauabitur.

159 Quod debetur ſtipendiariis, an poſſit peti per eorum creditores? Huius q. meminit eximius Dõ. Bald. *in l. Spem, num. 2. C. Quæ res pignor. obligari poſſunt vel non*. Dicens, ſtipendium, quod debetur ſtipendiariis, per eorum creditores licite petitur, in ſubſidium, ſi aliud non habent, quod credit verum, ſi nõ detrahatur à ſeruitio Reipublicæ, cuius commodum præferendũ eſt cõmodo priuatorum. Quẽadmodum etiã dicitur, Quod ſtipẽdia publica non venduntur, nec adiudicantur in ſubſidium. Baldus *in l. Stipendia, numer. 1. De excep. rei iudic.* Et quid cenſendum in præbendis clericorum? vide cauſa breuitatis D. Baldum, in dicta *leg. Spem, num. primo*.

160 An omnis militia faciat quem nobilem?

161 Paucis reſpondendum, quod non: quia militia ſimplex non facit quem nobilem.

162 Militia enim ſimplex de per ſe non eſt dignitas, *Gloſſ. in verbo, Equites, in l. Vnica, Cod. de equeſtri dignitate, libro Duodecimo*, & Bartolus, in *l. Ex eo. tempore. ff. de militar. teſtamẽ.* ergo non omnis militia facit quem nobilem, Bartolus in *l. prima Cod. de dignitat. libro duodecimo.* vt etiam dicunt Cynus Bartolus, Baldus, & Salicetus, *in l. 1. Cod. de iur. & facti ignorant.* Bald. & Angelus in *leg. Filius familias, §. veterani, ff. de procurator.* Ioan. de Imola, & Panorm. *in cap. In noſtra, de procuratoribus*, & Dominus Iaſon in *l. finali, Cod. de teſt. & in leg. Si quis in conſcribendo, column. prima, Codice, de pact.* vbi plus dicit quod militia nedum eſt dignitas, ſed nec nobilitas, tamen hoc tempore ex communi reputatione milites ſaltem equeſtres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegiis nobiliũ, ita quod non cothiſantur in talliis & collectis ordinariis D. tamen Alciatus, *de pact. pag. 268. & 269.*

Dicit quod militia ſit dignitas, & miles ſit pagano dignior, ſed ipſe non tenet hoc verum in omni militia; quia hoc fallit in militia ſimplici de per ſe, vt immediate ſupra meminimus. 163

Militis arma in executione rei iudicatæ, an ſint auferenda, D. Iaſon *Paragrapho, Item Seruiana. Inſtit. de actionibus.* deſcribit quod non, & dicit ibidem. 164

Militibus arma ſunt relinquenda, ſicut etiam libri ſcholaribus, breuiarium clerico. 165

Militibus an liceat capere res ruſticorum ad comedendum, aut ad aliud faciendum? puta equos, boues, vaccas, vitulos, porcos, pauones, capones, gallos vel gallos gallinaceos, gallinas, gallinulas, pullos, anſeres, grues, gallopauos, colũbas, phaſianos, perdices, palumbes, turtures, alaudes, coturnices, ciconias, capras, querquedulas, picas, cycnos olores, cuniculos, lepores, & alia animalia hic cauſa breuitatis omiſſa: Item, panem, butyrum, lac, cremam, vinum, ceruiſiam. Item, frumentum, triticum, hordeum, auenam, fenum, & ſimilia. Nec etiam alia nequaquam comeſtibilia; nempe pecunias, veſtimẽta, ſupellectilia, atque huiuſmodi alia. Huius quæſtionis meminit eximius D. Carolus Ruinus, ſuis in conſiliis, *conſilio 107. quinti voluminis, num. 6. & 7.* 166

Et determinat ibi quod non, quia debent illi de exercitu ſe permunire, & ſi quid deeſt, debent ex communitatibus terrarum exigere, hoc eſt, ſecundũ Salicet. quod à communitatibus terrarũ debẽt exigere, antequam perueniatur ad grauamen ſingulorum. *l. 1. §. Quod ſi nemo. ff. Quod cuiuſque vniuerſit. nomine.* vel contra eam agatur, ſed vbi nihil eſſet in communi, debet collecta imponi, vel ſi tempus non patitur, debet ab habentibus recipi, & poſtea collecta imponi vt eis ſatisfiat, à quib. receptum eſt. *argum. l. Omnes 2. Cod. de oper. publ.* Reliqua lector videre poterit loco præallegato. Hanc quæſtionem ſupra paucioribus verbis etiam tetigi. 167

Quæſtio an mareſchalli hoſpitiorum pluſquam ordina- 168

ordinarium ſtipendiũ exigere poſſunt. Nam hodie etiam ordinariũ habẽt ſtipendium, & præter illud varias fraudes committunt, vt paulo latius repetendo explicare poſſum: nempe mareſchalli hoſpitiorum vel epidimetici quatuòr generum eſſe hodie videntur, vt primo præfecti hoſpitiorum, qui vulgo *commiſſarij diſtributionis & hoſpitiorum* vocantur; tum ſunt deſignatores, quos vulgo *quartarum magiſtros*: deinde metatores caſtrorum, denique metatores hoſpitiorum, qui etiam menſores vel *forerij* vel *forarij*, vulgo *fouriers*, Gallicè dicuntur. Hi variis manticulationibus & conſpirationibus id ſæpe ſimul, ſæpè ſeorſim agunt vt ciues, vel agricolas, vel incolas pecuniis emungant & ſe locupletẽt, quum vero id hodie cum magna fiat pernicie Reipub. & ſimul cũ maximis tribulationib. hominum innocentium deteſtari non deſino tales impoſturas. In primis illud ſilere nequeo, quod iam receptum eſt, ſed prorſus contrarium legibus & bonis moribus, ac ad infamiam falſariorum pertinet. Illud nimirum dico, quod quum in hoſpitandis militibus nomẽ militis hoſpitandi de iure & priſco more ſolet inſcribi ianuæ aut portæ hoſpitij aſſignati, vel loco nominis ponebatur ſcutum, vel ſignum, vel (vt vulgo dicitur) ipſa marca: nunc illud non faciunt ipſi menſores hoſpitiorum vel forerij dicti, ſed paruæ ſchedulæ nomen militis hoſpitandi cum nomine patris familias hoſpitij, vel ſolum nomen patris familias vel ſolum nomen militis aut militum inſcribunt, & illam ſchedulam non vnam ſed plures diuerſorum hoſpitiorũ dant militi in hac arte inſtructo & ſubornato, qui mox cum ſchedulis pergit ad ditiſſimi vel ab ipſis deſignati ædes, dicit, & ſchedula vna monſtrat ſibi aſſignatum eſſe ibi hoſpitium. Sed ſi velit dare viginti, vel triginta, vel amplius pro placito, daleros, vel ſimilem copiam pecuniæ, ſe non venturum & liberaturum ipſum ab onere hoſpitandi. Itaque vbi hanc pecuniam emunxit, & rem compoſuit, pergit ad ædes alterius, tertij quarti, & cæterorum, de quib. ſchedulas habet ſic maximas pecunias breui ſpatio, magno compendio acquirit, ſed diſpendio ſubditorum & principis. Nã in vrbe ea, quę ſolet hoſpitia ſufficiẽtia prębere viginti militibus militũ, & amplius nunc vix poſſunt propter talẽ fraudẽ quatuor millia militũ hoſpitari & adhuc vix, nec niſi cum ſummis querelis & altercationibus: ſicut multis experimentis compertũ eſt, & vnde multæ tragœdiæ fuere noſtris temporibus concitatæ cum peſſimo rerum ſucceſſu. Vt verè dici nunc liceat confiteri, quod in locum bonorum morum, & bonarum conſuetudinum irrumpunt mali mores, malæ conſuetudines, pernicioſæ fraudes, & peſſima facinora, quibus nos obuiare volumus & ſemper reſtitimus vt ipſam iuſticiã defenderemus. Nam ſciant ipſi forerij, quod talia & ſimilia faciendo, committunt manifeſta furta, rapinas, & falſaria, inſignia crimina digna emendationibus & ſuppliciis tum propter facti acerbitatem, tum propter multorum pericula & varia rerum publicarum incommoda. Nec ipſi ſolum forerij huius criminis rei ſunt, ſed etiam omnes illi milites qui hanc impertinentem & inuſitatam veris moribus receptionem vel deſignationẽ exequuntur, & hinc pecunias piſcantur. Quum longe præſtantius eſſet, quod amicitiam & defenſionem vbicunque poſſẽt præſtarẽt, quã hanc violentã & aſtutã ac fraudulẽtam exactionem, legibus & iuſtitiæ cõtrariam: falſarij enim non minus ſunt hi milites, quam ipſi forerij, *l. Prima, cum ſua gloſſ.* C. *de metatis & epidimeticis, lib.* 12. & ibi Lucas de Penna, & Ioannes Surgetes, in ſuo libello (qui Enchiridion militaris diſciplinæ dicitur) *in* 1. *parte.* Plura imo innumerabilia dicenda adhuc forẽt, de armigeris, militibus ac ſtipendiariis, vt primo de eorum bonis & malis moribus, vel criminibus quę omnia, ne tędij arguar omitto, quia voluminis modum etiam excederent. Secundo, de commodis & incommodis militũ; ſed quia quę ſint commoda militum, ea latiſſime exponit Iuuenalis in Satyra, quæ incipit.

Quis numerare queat felicis præmia Galli
Militiæ, nam ſi ſubeantur proſpera caſtra, &c.

Hæc etiam latius in legibus noſtris exponuntur, & vbi priuilegia tractantur, ideo de his in præſens ſuperſedeo.

Non debet omitti illud impertinens nunc nimis 169
crebrum, quod ſibi ſubinde tribuni militum, centuriones vel capitanei, horumque officiarij arrogãt in liberandis impoſtoribus, vorſuram bonorũ aut bancumruptum (vulgo dictum) facientibus qui vt ſuos creditores ludificent, ipſorum auxilio potiſſimum euadunt. Olim variæ erant artes (vulgo praxes dicimus) diuitias acquirendi, ſicut Horatius ſatis clare exprimit & demonſtrat in 5. Satyra, Sermonum ſecundo, in qua ſic incipit.

Hoc quoque Tyreſia præter narrata petenti
Reſponde: quibus amiſſas reparare queam res
Artibus atque modis quid rides?

Hodie longe maioribus ſubtilitatibus fraudulenti homines vtuntur quas multiplices excogitant: ſed inter eas vnum duntaxat exẽplum vulgo caſum attingam hoc loco, vt ſimpliciores erudiam cauendi ſibi præſertim tempore belli. Etenim ſi quis vel mercaturam faciens, aut praxenetam profeſſus, iacturã ſuarum rerum ſemel vel ſæpius patiatur, vel pati ſe fingat, & hinc vorſuram faciat (vulgo *banqueroute*) tunc is ſe monaſteriis abdit, vel propriis aut amicorum ędibus includit, ita vt nuſquam prodeat, nullam aliam ob cauſſam, quam ne à creditoribus compelletur néve incarceretur; quod ſi ne hac quidem arte ſatis tutus eſt, vt poſſit creditorum moleſtationes euitare, proximam fallaciam

aggreditur, protectam præfectorum militiæ ſocordia vel malitia. Nimirum ipſe tribunum militarem vel Centurionem aut Capitaneum huiuſve officiatium accedit, & facta recommendatione, vel aliquo dato vel ſaltem promiſſo ſymbolo tãtum hoc procurãt vt in numerum vel matriculam (vulgo *rotulam*) militum inſcribatur, militum, inquam pedeſtrium vel equeſtrium, vel claſſiariorum, prout ipſi viſum fuerit commodum; quo impetrato ac relato in catalogum nomine ſine impedimento, citatione, & executione libere in publicum prodit, & ipſos creditores egregie deludit. Nam ſi quis ex creditoribus ipſum citare aut ad ſoluendum cogere velit, mox Tribunum vel Centurionem aut ſimilem Capitaneum, cuius catalogo inſcriptus eſt, conuenit & rem edocet, petitque à creditoribus liberari. Nec mora longa fit, quin tribunus, Centurio vel ſimilis Capitaneus ipſum defendere incipit, contra creditores tuetur, & iuris cognitione eximit, idque per vim & arma potius, quam per formam iuris & æqui: idcirco debeo omnes Tribunos, Centuriones, Capitaneos, Magiſtros militiæ monere, ne iniuſtitiæ patrocinium ſuſcipiant, neque à fraudulentis hominibus patiantur iniuriam fieri bonis creditoribus. Nam omne malum quod hinc committitur, in ipſos propemodum redundat, & Deus vindicabit. Vnde videmus quod tales Tribuni, Centuriones, Capitanei aut ſimiles in bellis infelices ſunt. Nec mirum eſt, quia pro militibus non milites, ſed ignauum pecus, pro bonis malos, pro fidelibus impoſtores, pro latrantibus canibus muta pecora circumducunt, Deum offendunt, Principes & Rempublicam fallunt, ſeipſos infamant, maliſque peccandi anſam præbent, prorſus contra quam ipſorum officium poſtulat. Hoc volui, ne Tribuni, Centuriones, horumque officiarij ignorarent. Nam nemo litis declinãdæ, vel euitandæ captiuitatis vel effugiendæ ſolutionis vel ſimilis fallaciæ cauſa volens fieri miles, debet inſcribi vel recipi in ordinem militarem. Nam qui talis eſt, non dat nomen militiæ, ideo vt militet, ſed vt alios fallat, *l. Prima*, & ibi Bartol. & alij ſcribentes, *Cod. qui militare poſſunt vel non lib. 12.* Facit etiam, *l. Non tantum, Cod. eodem titul.*

Viſum fuit mihi adiungere carmen in laudem bonorum militum; rurſus aliud in vituperium malorum, pluribus de cauſis. Primo, vt illos ad virtutem promoueam, & currentibus calcar addam: hos à malo vitæ inſtituto dehorter, & labentibus in præceps manus ſupponam, ne penitus pereant, nec alios ſecum in perniciem trahant. Secundo, vt contrarijs iuxta ſe poſitis rem reddam clariorem; idque conſequar, vt ex duabus vijs demonſtratis in re militari, ambulantes meliorem eligant. Denique quod ipſi verſus facilius memoriæ hærent, & Lectorem paucis rem plenè erudire poſſunt. Nec quis hoc improbet ſi conſideret plurimos bonos authores ſimili pacto populum docuiſſe, vnde extant veterum Poëtarum Satyræ, quas hic plurima ex parte imitor.

De bonis militibus omnis generis encomium. 170

Et populum latè regem, belloque potentem
Militia cœtus hilares pro nomine Chriſti,
Quis laudare poteſt ſat dignis laudibus vnquam?
Vna boni belli commixtio continet omnes
Virtutes hominum: ſequitur victoria læta,
Et lauri atque auri pia pax redimita coronis,
Hinc rerum terræ gratiſſima copia proſtat.
Quæ vitam viuis, quæ famam terminat aſtris.
Quicquid habent Muſæ, quidquid Venus atque Diana,
Quicquid Apollo potens, & cæli Iupiter ampli
Cum Iunone ſua, cum Baccho poſſidet vſquam.
Omne tenet Pallas de patris vertice nata.
Quæ dea bellorum, quæ Martis temperat acta,
Condidit hinc arces, & ſceptris oppida ſeruat.
Quidquid agunt ciues, & quidquid ruſtica turba,
Adde quod inſignis ſacer ordo rogare valebit:
Id iuſti belli rex præſtant atque miniſtri,
Ordoque militiæ virtutes aggregat omnes,
Militibus veris ergo laus ſumma debetur.
Nec mea lingua poteſt caſtrenſia dicere dona.
Quæ pro laude ſua referunt monumenta laborum.
Stips venit inſignis æris de munere priſco,
Argentumque nitens, auri quoque ſplendida maſſa.
Cum phyliris variæ ſpecies, & forma coronæ,
Moxque coronarum cenſus, patrimonia lauta:
Nobilitatis honos, tituli per nomina vulgi.
Tum ſtatuæ magnæ, ſtatuarum templa, columnæ,
Æternum chartis ſignatum, & marmore nomen.
Quin taceo gemmas, phaleras, inſignia mille,
Armillas, Bullas, Zonas, cum torquibus arma,
Vt qui fortis erit, ſit feliciſſimus idem.
Hæc Ducis, hæc Equitum referunt, hæc militis omnis,
Vt Caſtrenſe bonum caſtrenſia iura coronet.
Qui verus miles? qui fortis pectore & armis,
More leonis agit, defendens optima iura.
Iuſtitiamque docet, nec geſtit temnere diuos.
Quique malos punit, qui iuſtos protegit enſe:
Contentus paruo, qui ſpernit viuere rapto.
Principis hic ſolers nutus, & iuſſa capeſſit.
Obſequio premius poterit ſuperare Chimæram,
Et e bare patria gladio peſſundare monſtra.
Hic qui ſanguinei iuuenilia munera Martis
Suſcipit, integrior vita, ſceleriſque recedens,
Delitias pellit flammaſque libidinis auferet.

Virtutis

Virtutis ſtudio, turpes extinguit amores.
Aſſiduoque vehens validus fit membra labore,
Præclare geſtis rebus ſplendeſcere certat,
Qui ſpacium vitæ extremum inter munera ponit
Naturæ qui ferre queat quoſcunque labores.
Neſciat iraſci, cupiat nihil & potiores,
Herculis ærumnas credat ſæuoſque labores.
Et Venere, & cænis, & plumis Sardanapali.
Vim ſine conſilio prudens non incipit vllam,
Vtque mole ſua ruat, atqui vim moderatam
Auxilio Diuûm ſemper ſic prouehit arte
In maius, lætis vt ſit ſucceſſibus auctus.
Mente Deum, factisque colit, vireſque mouentes
Omne nephas animo improbat aptans atque repellit.
Hic qui talis erit, num vincit paſſibus omnes,
Clauſtrorum monachos, quos ſtringit regula vitæ
Pro libito deuota viro re & nomine ſunto?
Reſpice caſtrenſes ſudores, mille pericla,
Confer cum vita monachorum lancibus æquis,
Nunquid iurabis per numina cuncta Deorum,
Quod caſtris miles grauiori faſce laborat.
Ingrediturque viam vitæ, quam præcipit author
Æternæ pacis Chriſtus, mileſque quietus.
Armigeri ergo omnes gaudete & credite Chriſto,
Et Chriſti verbum defendite pectore forti.
Vobis æternæ laudes, & gaudia reſtant,
Dæmone deuicto lætiſſima regna ſuperſunt,
Atque triumphandi cum ſanctis ſumma voluptas.

171 De malis militibus omnis generis vituperium.

Militiæ mollem turbam, numereſque malorum
Si verſu inſector, Muſa concedite quæſo.
Credo, malos mores ſectantis caſtra popelli
Idcirco nullus ſcripſit, quod tangere nollet
Vlcera feruentis ſtomachi, bellumque parantis.
Hoc ergo vitium grauiter reſecabitur vnquam?
Primum quod nolis miles nunc diſcere pulcra,
In cœtu prauo forſan ſi corrigit vnum,
Tota cohors inimica venit, omneſque manipli
Conſenſu magno officiunt. Sic dignum erit ergo
Declamatoris Mutinenſis corde Vagelli,
Herculeis manibus, vel caſus fuſte feribis,
Equis enormis adeſt audens attingere verbis
Armato ferro, pugnantes cuſpide teli.
Inque illos verſum conſcribere grande periclum,
Qui mox cum cupiunt, ferro proſcribere poſſunt.
Moribus hi praui extra diſcrimina cædunt
Iuſtos, iniuſtos. graſſantur more ferarum,
In ſcelus omne ruunt: in primis viuere cæde
Sanguinibusque volunt, miſerum tormine gaudens.
Qui tales degunt, quis illos laudibus ornet?
Nemo bonus certe; tacitus quin deſpuat illos,

Altera colluuies vitiorum poſſidet ipſos
Armigeros multos, quod turbant commoda pacis.
Immenſis technis, mendacibus atque ſuſurris,
Inter priuatos gignunt mala ſemina belli:
Charos diſſidiis ſeparant, in vulnera cogunt
Mutua deferri; ſic cædes cædibus addunt:
Nulla fides pietaſque viris qui caſtra ſequuntur:
Ergo malus Dæmon vicioſos torqueat illos
Hydrarum afflatu, ſerpentis & aſpidis ictu.
Infeſtus iuſtis miles per Tartara tendat.
Tertia congeries conturbat caſtra malorum:
Quod veros dominos proprio de limine pellunt,
Et ſpoliant rebus, flammas mox ædibus indunt.
Vnde fuit verum, quod dixit muſa Maronis.
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? nam miles Barbarus omnis,
Quiſquis erit prauus rapiens per faſque nefaſque.
Cerberus hunc rapiet tandem crudelibus vmbris:
Tantalus & pœna ſocium coniungere ſperet.
Quarta carina malos pedites vehit, atque ſuperbos.
Qui nullum dominum, nullum cognoſcere regem
Pro faſtu poſſunt, ſed certant vincere cultu
Ipſam luxuriam: ſic ſe nunc veſtibus ornant.
Miles diuitias Tyrio conſumit amictu,
Mox armis auro preſſis, numeroque clientum,
Elataque tumet thalami conſorte puella.
Quæ ſibi nobilior Latonæ gente videtur.
Et tandem ſcropha eſt Niobe fœcundior alba.
Neſcia natorum cultus includere fine,
Luxuriansque magis ingentia dona maritum
Poſtulat: & cunctis torquet crudelior armis.
Prodiga nec ſentit pereuntem fœmina cenſu.
Magnificas habitare caſas, vult, quolibet anno
Migrans, ſat nunquam placet illi magna ſupellex,
Immenſaque virum rabie vexare laborat,
Donec & hic miles perfrictu fronte ſuperbus,
Fur, raptor, latro, tortor ſic quidlibet audet,
Vt queat vxoris pompas nutrire diurnas.
Mox perit vt Phaethon, vel ceu Sulmonis ingens,
Vel procul extorris peregrinis aditus errat,
Iro pauperior, donec tabeſcat in horas.
Militibus priſcis contempta ſuperbia manſit,
Quæ nunc increuit ſumptus ſine fine modoque,
Hinc nummos poſſit patriam ſic vendit & aura
Atque Duces veros captiuos carcere claudit
Per ludum: ludus non cognitus ante per orbem.
Quinta ſubeſt claſſis, modo cœtus æra merentis
Qui propter nummos dicit tantum omnia facta.
Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ: poſita ſed luditur arca.

Prælia

Prœlia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero: ſimplex ne furor ſeſtertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere ſeruo?
Quis furor ô miles, quæ tanta licentia vobis
Gentibus immeritis proprium defendere ſuccum
Nummorum cauſa? ſed quis furor, omnia Chriſti
Dogmata ceu luſum conuertere, ob æris honorem.
Hinc miras, multaſque ſimul compingere ſectas.
Hinc violare ſacros homines, perrumpere clauſtra,
Nullum aliud numen terris, quam credere nummum
Nil erit vlterius, quod ſic nunc moribus addat
Poſteritas, nullo prius æuo talia facta
Omne in præcipiti vitium præſens videt ætas,
Si totis velis vtar, ſi pandere ſinus
Nunc omnes cupiam, mea me nunc deſeret aura.
Hac tantum ſatis eſt facili perſtringere penna.
Sexta cohors ſequitur, vita ſed plena maligna
Quæ ventrem farcit, ventrem pro numine credit.
Nam de tot pulcris, & latis orbibus, & tam
Antiquis vna comedunt patrimonia menſa,
His gurges venter, gula maxima, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum,
Quæ cœnat totos pauones, fercula ſeptem.
Mox venit, & rurſus, tanquam canis, ingerit offas.
Vel bibit vt piſcis, vino ſua guttura multo,
Aut ſimili potu perfundit, & ebrius inde
Inguinis & capitis quæ ſunt diſcrimina neſcit.
Hinc turpis vomitus, languor præſenſque dolorum
Pœna ſubit corpus, nox anxia ſomnia dira.
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus,
It noua, nec triſtis per cunctas fabula cœnas
Ducitur iratis plangendum funus amicis.
Sic plenis membris deſcenditur vſque Gehennam.
Septima turba mali modo militis arma gerentis
Reſtat, quæ Venerem fœdis non ſordibus ornat.
In Venerem putris, Venerisque altaria ſectans
Armatum in Venerem bellum ſine fine capeſſit,
Omnia, quæ ſeruat, luxu hoc diſperdit, & inde
Prædatum pergit, quo ſcortis munera donet.
Sic cadit in cippos, laqueo vel guttura claudit,
Vel ſimili caſu: vel ſi lapidoſa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum craſſos tranſiſſe dies, lucemque paluſtrem,
Et ſibi iam ſeri vitam gemit eſſe relictam.
Quondam Germanis probrum fuit ante triginta
Annorum ætatem connubia iungere certa.
At nunc Cæſaries vix cernitur, & tamen vxor
Quæritur aut ſcortum, ſic nunc Venus alma vagatur.
Priſcis vxores bello deducere turpe,
At nunc militibus vix vxor ſufficit vna,
Meretrum numerus nunc circumducitur ingens,
Qui plus quam miles vigili dat damna colono:
Quis non militiam diris deuoueat illam,
Peſtiferis plenam, complentémque oppida peſtes
Quæ caſta vita debeat ſua caſtra tueri,
Nunc morbo Veneris languens, contagia linquit,
Quæ totas vrbes populantur tetrius armis.

Quia vero ætas noſtra in bella incidit, & hæc non leuia, ſed valde cruenta, proh dolor! tum apud Gallos, mox etiam apud nos, idque multo magis, quam maiorum noſtrorum temporibus: tum quia in re bellica nunc multa ſunt innouata, quæ olim 172
ignorata fuere, vt multorum teſtimonio probari poteſt: Deinde cum ſumma difficultate noſtra militaris diſciplina cum veteribus cõferri poteſt, vnde nec veterum ordo bene intelligitur, & errores in noſtris exercitibus, caſtrenſibus & armigeris non facile corriguntur, idcirco ego in hunc campum rei militaris paulo latius expatiatus ſum, quã ipſe animo primum conceperam; ſic multa hactenus ignorata, ordine digeſſi; varias difficultates obſcuritateſque explicui, & plurima peccata in hac parte cotidiana correctionis ergô detexi: vt euidenter apparebit illi, qui hæc à nobis addita perlegere non grauabitur. res digna proprio commentario eſt. Cum autem Praxin criminalium forte relegerem, viſum fuit eodem libro meo hoc thema pertractare, ſicut & multa alia annotata, quæ auctuarij loco acceſſere. Quod ſi interea aliquid Lectori occurrat, non ſatis faciens ſtomacho aut naſo ipſius, id petimus, vt in bonam partem interpretetur, & corrigat. Sic meo exemplo res mortalium adiuuerit, & à me magnas gratias inierit: fateor namque libenter, quod rei militaris ſcientiam obiter attingo, Neque enim illa meæ eſt profeſſionis, niſi quatenus iura noſtra illam pertractare inducunt, & hæc tempora ac vſus multus cum rei militaris peritis me erudiuerunt. Quamobrem etiam modo quæ multis incomperta ſunt, in medium attuli, nec minus ignorandum eſt, quod vnus omnia perficere & expolire nequit, quare animo candido has præſentes de Armigeris, militibus, & ſtipendiarijs enarrationes ſuperioribus rerum criminalium commentarijs loco, vbi in illis de bello tracto, adiũgere operæprecium duxi. Confido autem eas lectori, gratas, iucundas & vtiles futuras eſſe propter variam rerum difficillimarum, & obſcurarum expoſitionem ac methodum. Quare perlegat eo animo, quo damus & ſtudioſos iuuare cupimus.

SERIES

SERIES ARTICVLORVM QVOS vniuerſi Milites, cuiuſcumque fuerint conditionis, Regi tanquam ſupremo harum inferiorum Regionum Domino, & Statibus generalibus ſeruaturos iurabunt, quatenus in officio iuxta normam æquitatis retineantur.

VNiuerſi Milites ac Stipendiarij, cuiuſcunque conditionis extiterint, promittent ac iurabunt fideliter inſeruituros Regi, tanquam ſupremo harum prouinciarum Domino, & prædictis Statibus generalibus, pro conſeruatione regionum inferioris Germaniæ, omniumque eius negociorum, aduerſus quoſcunque eius hoſtes, illarum ſocios & confœderatos abſque vlla exceptione, donec & quouſque libuerit eidem Regiæ Maieſt. tanquam ſupremo earundem Prouinciarum Domino, & Statibus prædictis. Quod promouebunt earundem Regionum vtilitatem & commoda, & quoad eius poterunt, damna & intereſſe impedient. Præcipuè vero ſtrictè ac ſeuere obſeruaturos Capita & Articulos infraſcriptos abſque vlla contradictione, neque admiſſuros, vt iiſdem aliquod impedimentum, quacunque forma aut modo, ſub pœnis præuaricatoribus conſtitutis, iniiciatur.

Præ cæteris vero quibuſcunque rebus Miles ſedulo curam geret, ne ſanctum Dei nomen, eiuſque Sanctorum in vanum aſſumat, neque de Religione diſceptationem ineat, ſub pœna carceris, vnde non ſit euaſurus, donec nudo capite à Deo & Iuſtitia veniam deprecetur, præter correptionem quæ illi iuxta criminis meritum pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum irrogabitur.

Vniuerſi Milites tenebuntur obtemperare iis omnibus, quæ præcipientur nomine Regiæ Maieſt. tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum à Colonellis, Capitaneis, Signiferis, Satellitibus, aliiſque Officiariis cohortis, in rebus quibuſcunque, ſiue per integram cohortem, ſiue per turmam, decuriam aut ſemidecuriam conſtitutis, ſub pœna capitis.

Quod ſi contingat Capitaneum, Satellitem maiorem, vel Officiarium cohortis per abſentiam ſupremi Ducis, vel eius Commiſſarij aliquid ſtatuere, quod ſit ex vtilitate Regiæ Maieſtatis, tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum, Militibus alterius cohortis quam ſuæ, erunt eidem morigeri, ceu proprio ſuo Præfecto & Capitaneo, abſque vlla contradictione.

Capitanei, Signiferi, & alij cohortis Officiarij ad iudicium conuocati, iurabunt ſententiam ſe laturos aduerſus delinquentes, iuxta normam præſentium articulorum.

Miles contentus erit ſtipendio & tractatione iuxta modum à Statibus præſcriptum.

Satelliti maiori obedient Capitanei, Officiarij, & Milites, iis in rebus quas ex officio iubebit pro ſeruitio Regis, idque ſub pœnis ex arbitrio Colonelli, ſi Capitaneus aut Officiarius fuerit, illi irrogandis. Quod ſi Miles præuaricatus fuerit, afficietur extremo ſupplicio, vel ex arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum mulctabitur.

Nulli militum liceat nomen in tabulas referre apud duos Præfectos aut Capitaneos, vel iterata vice, ſub alio, quam ſuo proprio nomine ſe ad militiã dare, ſub pœna ſupplicij capitalis.

Miles qui in pecuniam, vel quamcunque rem aliã ſemel arma luſit, quique eadem per luſum lucratus fuerit, vterque carcere plectitur: ſi altera vice, exauctorator, & ſacramento ſoluitor.

Quicunque militum arma ſuã vendiderit, vel oppignerauerit, carcere prima vice punitor; ſi altera, exauctorator & ſacramento ſoluitor.

Miles qui profugerit aut ſeceſſerit abſque facultate libello Colonelli, vel eius vicarij, aut locum tenentis, extremo ſupplicio afficitor.

Cum cohortes aliquo progredientur, nemo extra ordinem prorumpet, vel abſque cauſa legitima, veluti propter afflictam valetudinem niſi ex facultate Capitanei, vel cuiuſpiam Officiarij præcipui inter impedimenta reperiatur, niſi volet à latrunculatore capturæ periculum incurrere, vel ab alterius à quo deprehenſus fuerit extra ordinem.

Milites vniuerſum armorum apparatum tam accurate inſtructum habebunt, quam rei militaris dignitati conuenit, vt ritè poſſint, quod illis muneris incumbit, exſequi. Ad excubias vero & quaſcunque alias bellicas actiones ex mandato Ducis peragendas cum iiſdem armis procedent, quibus cum militiæ nomen darent, recenſiti fuerunt, ſub pœna carceris, & corruptionis acrioris, pro arbitrio Colonelli, vel eius vicarij aut Locum tenentis.

Ex ſclopetariis nullus ad excubias progredi audeat, quin ſit inſtructus puluere tormentario, globulis, funibus, quantum oportebit: nec eo modo, quin vrgente neceſſitate, ſclopo ſuo, vel bombarda dextrè vti non poſſit, ſub pœna exauctorationis, armorumque priuationis ad vſum tenuioris fortunæ Militum eiuſdem cohortis pro Colonelli arbitrio. Nec erunt Regia Maieſtas, tanquam ſupremus harũ regionum Dominus, eiuſque Status obligati, vt illos puluere tormentario, vel plumbo inſtruãt, præterquam ad facinus aliquod aggrediendum. Sin vero eadem Militibus ſuppeditari contingat, decidetur illorum ſtipendiis.

Nemo cuiuſcunque ſit conditionis audeat incendia redimere, cuiquam vim inferre, vel exactiones imperare, præcipuè ſuo hoſpiti, ſub pœna ſupplicij capitalis. Cum vero illi perſolutum fuerit, debebit potione ſui hoſpitis eſſe contentus, nec immodeſte exiget vinum, carnes, aliaque obſonia, quæ emere conueniret, ſub pœna capitali.

Si Miles

Digitized by Google

in tract. de imperatore militum eligendo, in verbo virtus, vbi apprime comprobat, quomodo ſapientia & induſtria etiam eſt militibus neceſſaria. Adduco dictum Horatij *in Odis, lib. 3. ode 4.*

Vis conſilij expers mole ruit ſua,
Vim temperatam di quoque prouehunt,
In maius; idem odere viros
Omne nephas animo mouentes.
Teſtis mearum centimanus Gygas
Sententiarum notus & integra,
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus ſagitta.

Item Valerius Flaccus *libr. 4.* Argonauticôn, ita ſcribit: *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Eccleſiaſt. 9.* Dicebam meliorem eſſe ſapientiã fortitudine: *& paulo poſt*: Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica, *& Sapien. 6.* Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens quam fortis: & melior forti eſt ſapiens vir, & prudens vnum conſilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum, *lib. 2. Iliad.* Agamemnon aſſerit facile ſe Troia potiturũ, ſi decem ſibi adeſſent Neſtori ſimiles, tanquam pluris faceret decem Neſtorum conſilium, quam magnam militum manum: teſtis eſt Cælius *libro antiquarum lect. 6. c. 31.* Facit optime Poëtica hiſtoria ab ipſo Homero *Odyſſ. 8.* deſcripta: dum ait, Vulcanus claudus cum ſuſpectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte cõcumberet, nec vires ſuppeterent: quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumque confugit: lectum ſuum catenulis inuiſibilibus circumuinxit, quod vbi feciſſet, foras abire ſe ſimulat: deinde cũ in arctiſsimis eſſent complexibus Mars & Venus vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis ſe circumagerent, vnde in adulterio manifeſto deprehenſi ſunt, vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam aſſequitur tardus celeremque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt eſt veſtigia tardus
Mauortem cepit, qui percitiſsimus vnus.
Cunctorum, quicunque tenent ſupra aſtra deorum.
Et quanquam eſt claudus pede, rem tamen arte peregit,
Proinde etiam debet pœnas deprehenſus adulter.

Cui ſententiæ conformat illa Menedẽmi philoſophi, teſte Laërtio. Capitur ergo & ab infirmis celer, Aquilamque breuis teſtudo vincit. Ad hæc accedit alia, & vera hiſtoria, quam recenſet Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius Maximus *lib. 7. cap. 3.* & Sextus Iul. Frontinus *libr. Stratagematum vltimo, cap. fin.* de qua etiam meminit Ioan Andr. *in cap. 1. in verbo, Difficile, extra, De treuga & pace*, quod cum Sertorius ipſe dux ſtrenuus ſuis copijs ex Barbara turba conflatis rationibus perſuadere non poſſet in re militari plus habere ponderis, & momenti conſilium, quam vires temerarias: poſtea quam illi interdum parum feliciter certaſſent, hoc commento vſus eſt: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie ſenioque confractum, alterum vegetum cauda piloſa; atque macilento illi iuuenem adhibet prægnandi ſtatura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti puſillum imbecillum & debilem admouet hominem. Hic vt illi præceptum erat ſingulos pilos robuſti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerſo caudam omnem gracilis equi ſimul manibus vtriſque deprehenſam vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incaſſum niteretur, riſum circumſpectantibus præbuit. Sub hæc aſſurgẽs Sertorius, cuius conſilio præceptoq; hæc acta fuerant: Videtis (inquit) cõmilitones quanto plus poſſit ingeniũ quã vires: cui hiſtoriæ concordat dictũ Horatij, *lib. 2. Epiſtolarum*, ad Auguſtum cum ait:

Vtor permiſſo, caudæq; pilos vt equinæ.
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum
Dum cadat eluſus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad faſtos, & virtutem æſtimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus in ſuis legibus connubialibus in *prima lege Vigeſimo*: Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quàm alij. Vnde Vegetius *lib. 3. de re milit.* in principio dicit: Rem militarẽ virtute ſola, vel certe felicitate contineri. Et Cepolla in tractatu ante allegato *in verſic. Ob felicitatem* amplè commẽdat felicitatem in militia: maxime in Duce exercitus, adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur, proſper, quia cuncta ad votum ſibi ſuccedunt: vt habetur *in proœmio Inſtit. in verbo, Felix.* Textor vero in ſua Officina, *in c. Fortunati & felices*, annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati & felices. Et iſtud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mũdi, vt per *gl. in d. verbo. Felix. in proœ. ff.* vel ex cuſtodia & adminiſtratione bonorum angelorum cuiuſlibet qui iuuant perſonas quibus ſunt commiſſi: ita quod vnus angelus deputatus vni eſt fortior, & maior altero, ſicuti ſupra dictum eſt quod quandoq; vnus Angelus vnius patriæ ſeu gentis reſiſtit alteri vt habetur *Dan. 10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularius reſiſtit alteri; prout in caſu ſimili recitat Plutarch. *lib. de Romanorum fortuna*, allegatus per Celium libro antiquarum Lectionũ 1. *cap. 31. in fine*, vbi dicit, Marcum Antonium & Auguſtum ſingulari amicitia & beneuolentia iunctos, cum ſuppeteret ocium, ſæpe luſibus inter ſe diuerſis tranſmittere ſolitos, verũ in his cum ſemper victus abiret Antonius, quidã apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit; Antoni quidnam tibi cum adoleſcente iſto? refuge iſtum & vita, Tu quidem illuſtrior es natu, item

ordinarium ſtipendiũ exigere poſſunt. Nam hodie etiam ordinariũ habẽt ſtipendium, & præter illud varias fraudes committunt, vt paulo latius repetendo explicare poſſum: nempe mareſchalli hoſpitiorum vel epidimetici quatuòr generum eſſe hodie videntur, vt primo præfecti hoſpitiorum, qui vulgo *commiſſarij diſtributionis & hoſpitiorum* vocantur; tum ſunt deſignatores, quos vulgo *quartarum magiſtros*: deinde metatores caſtrorum, denique metatores hoſpitiorum, qui etiam menſores vel *forerij* vel *forarij*, vulgo *fouriers*, Gallicè dicuntur. Hi variis manticulationibus & conſpirationibus id ſæpe ſimul, ſæpè ſeorſim agunt vt ciues, vel agricolas, vel incolas pecuniis emungant & ſe locupletẽt, quum vero id hodie cum magna fiat pernicie Reipub. & ſimul cũ maximis tribulationib. hominum innocentium deteſtari non deſino tales impoſturas. In primis illud ſilere nequeo, quod iam receptum eſt, ſed prorſus contrarium legibus & bonis moribus, ac ad infamiam falſariorum pertinet. Illud nimirum dico, quod quum in hoſpitandis militibus nomẽ militis hoſpitandi de iure & priſco more ſolet inſcribi ianuæ aut portæ hoſpitij aſſignati, vel loco nominis ponebatur ſcutum, vel ſignum, vel (vt vulgo dicitur) ipſa marca: nunc illud non faciunt ipſi menſores hoſpitiorum vel forerij dicti, ſed paruæ ſchedulæ nomen militis hoſpitandi cum nomine patris familias hoſpitij, vel ſolum nomen patris familias vel ſolum nomen militis aut militum inſcribunt, & illam ſchedulam non vnam ſed plures diuerſorum hoſpitiorũ dant militi in hac arte inſtructo & ſubornato, qui mox cum ſchedulis pergit ad ditiſſimi vel ab ipſis deſignati ædes, dicit, & ſchedula vna monſtrat ſibi aſſignatum eſſe ibi hoſpitium. Sed ſi velit dare viginti, vel triginta, vel amplius pro placito, daleros, vel ſimilem copiam pecuniæ, ſe non venturum & liberaturum ipſum ab onere hoſpitandi. Itaque vbi hanc pecuniam emunxit, & rem compoſuit, pergit ad ædes alterius, tertij quarti, & cæterorum, de quib. ſchedulas habet ſic maximas pecunias breui ſpatio, magno compendio acquirit, ſed diſpidendio ſubditorum & principis. Nã in vrbe ea, quę ſolet hoſpitia ſufficiẽtia prębere viginti militibus militũ, & amplius, nunc vix poſſunt propter talẽ fraudẽ quatuor millia militũ hoſpitari & adhuc vix, nec niſi cum ſummis querelis & altercationibus: ſicut multis experimentis compertũ eſt, & vnde multæ tragœdiæ fuere noſtris temporibus concitatæ cum peſſimo rerum ſucceſſu. Vt verè dici nunc liceat conſiteri, quod in locum bonorum morum, & bonarum conſuetudinum irrumpunt mali mores, malæ conſuetudines, pernicioſæ fraudes, & peſſima facinora, quibus nos obuiare volumus & ſemper reſtitimus vt ipſam iuſticiã defenderemus. Nam ſciant ipſi forerij, quod talia & ſimilia faciendo, committunt manifeſta furta, rapinas, & falſaria, inſignia crimina digna emendationibus & ſuppliciis tum propter facti acerbitatem, tum propter multorum pericula & varia rerum publicarum incommoda. Nec ipſi ſolum forerij huius criminis rei ſunt, ſed etiam omnes illi milites qui hanc impertinentem & inuſitatam veris moribus receptionem vel deſignationẽ exequuntur, & hinc pecunias piſcantur. Quum longe præſtantius eſſet, quod amicitiam & defenſionem vbicunque poſsẽt præſtarẽt, quã hanc violentã & aſtutã ac fraudulẽtam exactionem, legibus & iuſtitiæ cõtrariam: falſarij enim non minus ſunt hi milites, quam ipſi forerij, *l. Prima, cum ſua gloſſ. C. de metatis & epidimeticis, lib.* 12. & ibi Lucas de Penna, & Ioannes Surgetes, in ſuo libello (qui Enchiridion militaris diſciplinæ dicitur) *in* 1. *parte.* Plura imo innumerabilia dicenda adhuc forẽt, de armigeris, militibus ac ſtipendiariis, vt primo de eorum bonis & malis moribus, vel criminibus quę omnia, ne tędij arguar omitto, quia voluminis modum etiam excederent. Secundo, de commodis & incommodis militũ; ſed quia quę ſint commoda militum, ea latiſſime exponit Iuuenalis in Satyra, quæ incipit.

Quis numerare queat felicis præmia Galli
Militiæ, nam ſi ſubeantur proſpera caſtra, &c.

Hæc etiam latius in legibus noſtris exponuntur, & vbi priuilegia tractantur, ideo de his in præſens ſuperſedeo.

Non debet omitti illud impertinens nunc nimis 169
crebrum, quod ſibi ſubinde tribuni militum, centuriones vel capitanei, horumque officiarij arrogãt in liberandis impoſtoribus, vorſuram bonorũ aut bancumruptum (vulgo dictum) facientibus qui vt ſuos creditores ludificent, ipſorum auxilio potiſſimum euadunt. Olim variæ erant artes (vulgo praxes dicimus) diuitias acquirendi, ſicut Horatius ſatis clare exprimit & demonſtrat in 5. Satyra, Sermonum ſecundo, in qua ſic incipit.

Hoc quoque Tyreſia præter narrata petenti
Reſponde: quibus amiſſas reparare queam res.
Artibus atque modis quid rides?

Hodie longe maioribus ſubtilitatibus fraudulenti homines vtuntur quas multiplices excogitant: ſed inter eas vnum duntaxat exẽplum vulgo caſum attingam hoc loco, vt ſimpliciores erudiam cauendi ſibi præſertim tempore belli. Etenim ſi quis vel mercaturam faciens, aut praxenetam profeſſus, iacturã ſuarum rerum ſemel vel ſæpius patiatur, vel pati ſe fingat, & hinc vorſuram faciat (vulgo *banqueroute*) tunc is ſe monaſteriis abdit, vel propriis aut amicorum ędibus includit, ita vt nuſquam prodeat, nullam aliam ob cauſſam, quam ne à creditoribus compelletur néve incarceretur; quod ſi ne hac quidem arte ſatis tutus eſt, vt poſſit creditorum moleſtationes euitare, proximam fallaciam

aggreditur, protectam præfectorum militiæ ſocordia vel malitia. Nimirum ipſe tribunum militarem vel Centurionem aut Capitaneum huiuſve officiarium accedit, & facta recommendatione, vel aliquo dato vel ſaltem promiſſo ſymbolo tãtum hoc procurãt vt in numerum vel matriculam (vulgo *rotulam*) militum inſcribatur, militum, inquam pedeſtrium vel equeſtrium, vel claſſiariorum, prove ipſi viſum fuerit commodum; quo impetrato ac relato in catalogum nomine ſine impedimento, citatione, & executione libere in publicum prodit, & ipſos creditores egregie deludit. Nam ſi quis ex creditoribus ipſum citare aut ad ſoluendum cogere velit, mox Tribunum vel Centurionem aut ſimilem Capitaneum, cuius catalogo inſcriptus eſt, conuenit & rem edocet, petitque à creditoribus liberari. Nec mora longa fit, quin tribunus, Centurio vel ſimilis Capitaneus ipſum defendere incipit, contra creditores tuetur, & iuris cognitione eximit, idque per vim & arma potius, quam per formam iuris & æqui: idcirco debeo omnes Tribunos, Centuriones, Capitaneos, Magiſtros militiæ monere, ne iniuſtitiæ patrocinium ſuſcipiant, neque à fraudulentis hominibus patiantur iniuriam fieri bonis creditoribus. Nam omne malum quod hinc committitur, in ipſos propemodum redundat, & Deus vindicabit. Vnde videmus quod tales Tribuni, Centuriones, Capitanei aut ſimiles in bellis infelices ſunt. Nec mirum eſt, quia pro militibus non milites, ſed ignauum pecus, pro bonis malos, pro fidelibus impoſtores, pro latrantibus canibus muta pecora circumducunt, Deum offendunt, Principes & Rempublicam fallunt, ſeipſos infamant, maliſque peccandi anſam præbent, prorſus contra quam ipſorum officium poſtulat. Hoc volui, ne Tribuni, Centuriones, horumque officiarij ignorarent. Nam nemo litis declinãdæ, vel euitandæ captiuitatis vel effugiendæ ſolutionis vel ſimilis fallaciæ cauſa volens fieri miles, debet inſcribi vel recipi in ordinem militarem. Nam qui talis eſt, non dat nomen militiæ, ideo vt militet, ſed vt alios fallat, *l. Prima*, & ibi Bartol. & alij ſcribentes, *Cod. qui militare poſſunt vel non lib. 12.* Facit etiam, *l. Non tantum, Cod. eodem titul.*

Viſum fuit mihi adiungere carmen in laudem bonorum militum; rurſus aliud in vituperium malorum, pluribus de cauſis. Primo, vt illos ad virtutem promoueam, & currentibus calcar addam: hos à malo vitæ inſtituto dehorter, & labentibus in præceps manus ſupponam, ne penitus pereant, nec alios ſecum in perniciem trahant. Secundo, vt contrarijs iuxta ſe poſitis rem reddam clariorem; idque conſequar, vt ex duabus vijs demonſtratis in re militari, ambulantes meliorem eligant. Denique quod ipſi verſus facilius memoriæ hærent, & Lectorem paucis rem plenè erudire poſſunt. Nec quis hoc improbet ſi conſideret plurimos bonos authores ſimili pacto populum docuiſſe, vnde extant veterum Poëtarum Satyræ, quas hic plurima ex parte imitor.

De bonis militibus omnis generis encomium. 170

Et populum latè regem, belloque potentem
Militiæ cœtus hilares pro nomine Chriſti,
Quis laudare poteſt ſat dignis laudibus vnquam?
Vna boni belli commixtio continet omnes
Virtutes hominum: ſequitur victoria læta,
Et lauri atque auri pia pax redimita coronis.
Hinc rerum terræ graſſiſſima copia proſtat.
Quæ vitam viuis, quæ famam terminat aſtris.
Quicquid habent Muſæ, quidquid Venus atque Diana,
Quicquid Apollo potens, & cæli Iupiter ampli
Cum Iunone ſua, cum Baccho poſsidet vſquam,
Omne tenet Pallas de patris vertice nata.
Quæ dea bellorum, quæ Martis temperat acta,
Condidit hinc arces, & ſceptris oppida ſeruat.
Quidquid agunt ciues, & quidquid ruſtica turba,
Adde quod inſignis ſacer ordo rogare valebit:
Id iuſti belli rex præſtans atque miniſtri,
Ordoque militiæ virtutes aggregat omnes,
Militibus veris ergo laus ſumma debetur.
Nec mea lingua poteſt caſtrenſia dicere dona.
Quæ pro laude ſua referunt monumenta laborum.
Stips venit inſignis æris de munere priſco,
Argentumque nitens, auri quoque ſplendida maſſa.
Cum phyliris variæ ſpecies, & forma coronæ,
Moxque coronarum cenſus patrimonia lauta:
Nobilitatis honos, tituli per nomina vulgi.
Tum ſtatuæ magnæ, ſtatuarum templa, columnæ,
Æternum chartis ſignatum, & marmore nomen.
Quin taceo gemmas, phaleras, inſignia mille,
Armillas, Bullas, Zonas, cum torquibus arma,
Vt qui fortis erit, ſit feliciſſimus idem.
Hæc Ducis, hæc Equitum referunt, hæc militis omnis,
Vt Caſtrenſe bonum caſtrenſia iura coronet.
Qui verus miles? qui fortis pectore & armis,
More leonis agit, defendens optima iura.
Iuſtitiamq; docet, nec geſtit temnere diuos.
Quique malos punit, qui iuſtos protegit enſe:
Contentus paruo, qui ſpernit viuere rapto.
Principis hic ſolers nutus, & iuſſa capeſſit.
Obſequio promtus poterit ſuperare Chimæram.
Et e bara patria gladio proſundare monſtra.
Hic qui ſanguinei iuuenilia munera Martis
Suſcipit, integrior vita, ſceleriſq; recedens,
Delitias pellit, flammaſq; libidinis aufert.

Virtutis

Virtutis ſtudio, turpes extinguit amores.
Aſſiduoque volens validus ſit membra labore,
Præclare geſtis rebus ſplendeſcere certat,
Qui ſpacium vitæ extremum inter munera ponit
Naturæ qui ferre queat quoſcunque labores.
Neſciat iraſci, cupiat nihil & potiores,
Herculis ærumnas credat ſæuoſque labores.
Et Venere, & cænis, & plumis Sardanapali.
Vim ſine conſilio prudens non incipit vllam,
Vtque mole ſua ruat, atqui vim moderatam
Auxilio Diuûm ſemper ſic prouehit arte
In maius, lætis vt ſit ſucceſſibus auctus.
Mente Deum, factiſque colit, vireſque mouentes
Omne nephas animo improbat aptans atque repellit.
Hic qui talis erit, num vincit paſſibus omnes,
Clauſtrorum monachos, quos ſtringit regula vitæ
Pro libito deuota viro re & nomine ſunto?
Reſpice caſtrenſes ſudores, mille pericla,
Confer cum vita monachorum lancibus æquis,
Nunquid iurabis per numina cuncta Deorum,
Quod caſtri miles grauiori faſce laborat.
Ingrediturque viam vitæ, quam præcipit author
Æternæ pacis Chriſtus, mileſque quietus.
Armigeri ergo omnes gaudete & credite Chriſto,
Et Chriſti verbum defendite pectore forti.
Vobis æternæ laudes, & gaudia reſtant,
Dæmone deuicto lætiſſima regna ſuperſunt.
Atque triumphandi cum ſanctis ſumma voluptas.

171 De malis militibus omnis generis vituperium.

Militiæ mollem turbam, numeroſque malorum
Si verſu inſector, Muſæ concedite quæſo.
Credo, males mores ſectantis caſtra popelli
Idcirco nullus ſcripſit, quod tangere nollet
Vlcera feruentis ſtomachi, bellumque parantis.
Hoc ergo vitium grauiter reſecabitur vnquam?
Primum quod nolis miles nunc diſcere pulcra,
In cœtu prauo forſan ſi corrigit vnum,
Tota cohors inimica venit, omneſque manipli
Conſenſu magno officiunt. Sic dignum erit ergo
Declamatoris Mutinenſis corde Vagelli,
Herculeis manibus, vel cæſus fuſte peribis,
Equiſe nermis adeſt audens attingere verbis
Armato ferro, pugnantes cuſpide teli.
Inque illos verſum conſcribere grande periclum
Qui mox cum cupiunt, ferro proſcribere poſſunt.
Moribus hi praui citra diſcrimina cædunt
Iuſtos, iniuſtos. graſſantur more ferarum.
In ſcelus omne ruunt: in primis viuere cæde
Sanguinibuſque volunt, iuſtorum tormine gaudent.
Qui tales degunt, quis illos laudibus ornet?
Nemo bonus certe; taceo quin deſpuat illos.
Altera colluuies vitiorum poſſidet ipſos
Armigeros multos, quod turbant commoda pacis.
Immenſis technis, mendacibus atque ſuſurris,
Inter priuatos gignunt mala ſemina belli:
Charos diſſidiis ſeparant, in vulnera cogunt
Mutua deferri; ſic cædes cædibus addunt:
Nulla fides pietaſque viris qui caſtra ſequuntur:
Ergo malus Dæmon vicioſos torqueat illos
Hydrarum afflatu, ſerpentis & aſpidis ictu.
Infeſtus iuſtis miles per Tartara tendat.
Tertia congeries conturbat caſtra malorum:
Quod veros dominos proprio de limine pellunt,
Et ſpoliant rebus, flammas mox ædibus indunt.
Vnde fuit verum, quod dixit muſa Maronis.
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? nam miles Barbarus omnis,
Quiſquis erit prauus rapiens per faſque nefaſque.
Cerberus hunc rapiet tandem crudelibus vmbris:
Tantalus & pœnæ ſocium coniungere ſperet.
Quarta carina malos pedites vehit, atque ſuperbos.
Qui nullum dominum, nullum cognoſcere regem.
Pro faſtu poſſunt, ſed certant vincere cultu
Ipſam luxuriam: ſic ſe nunc veſtibus ornant.
Miles diuitias Tyrio conſumit amictu,
Mox armis auro preſſis, numeroque clientum,
Elataque tumet thalami conſorte puella.
Quæ ſibi nobilior Latonæ gente videtur.
Et tandem ſcropha eſt Niobe fœcundior alba.
Neſcia natorum cultus includere fine,
Luxurianſque magis ingentia dona maritum
Poſtulat: & cunctis torquet crudelior armis.
Prodiga nec ſentit pereuntem fœmina cenſu.
Magnificas habitare caſas, vult, quolibet anno
Migrans, ſat nunquam placet illi magna ſupellex,
Immenſaque virum rabie vexare laborat,
Donec & hic miles perfrictu fronte ſuperbus,
Fur, rapter, latro, tortor ſic quidlibet audet,
Vt queat vxoris pompas nutrire diurnas.
Mox perit vt Phaethon, vel ceu Sulmonis ingens,
Vel procul extorris peregrinis ædibus errat,
Iro pauperior, donec tabeſcat in horas.
Militibus priſcis contempta ſuperbia manſit,
Quæ nunc increuit ſumptus ſine fine modoque,
Hinc nummos poſſit patriam ſic vendit & auro
Atque Duces veros captiuos carcere claudit
Per ludum: ludus non cognitus ante per orbem.
Quinta ſubeſt claſſis, modo cœtus æra merentis
Qui propter nummos dicit tantum omnia facta.
Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ: poſita ſed luditur arca.

Prælin

Prœlia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero: ſimplex ne furor ſeſtertia centum
Perdere,& horrenti tunicam non reddere ſeruo?
Quis furor ô miles, quæ tanta licentia vobis
Gentibus immeritis proprium defendere ſuccum
Nummorum cauſa! ſed quis furor, omnia Chriſti
Dogmata ceu luſum conuertere, ob æris honorem.
Hinc miras, multaſque ſimul compingere ſectas.
Hinc violare ſacros homines, perrumpere clauſtra,
Nullum aliud numen terris, quam credere nummum
Nil erit vlterius, quod ſic nunc moribus addat
Poſteritas, nullo prius æuo talia facta
Omne in præcipiti vitium præſens videt ætas,
Si totis velis vtar, ſi pandere ſinus
Nunc omnes cupiam, mea me nunc deſeret aura.
Hæc tantum ſatis eſt facili perſtringere penna.
Sexta cohors ſequitur, vita ſed plena maligna
Quæ ventrem farcit, ventrem pro numine credit.
Nam de tot puleris, & latis orbibus, & tam
Antiquis vna comedunt patrimonia menſa,
His gurges venter, gula maxima, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum,
Quæ canat totos pauones, fercula ſeptem.
Mox venit, & rurſus, tanquam canis, ingerit offas.
Vel bibit vt piſcis, vino ſua guttura multo,
Aut ſimili potu perfundit, & ebrius inde
Inguinis & capitis quæ ſunt diſcrimina neſcit.
Hinc turpis vomitus, languor præſenſque dolorum
Pœna ſubit corpus, nox anxia ſomnia dira.
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus,
It noua, nec triſtis per cunctas fabula cænas
Ducitur iratis plangendum funus amicis.
Sic plenis membris deſcenditur vſque Gehennam.
Septima turba mali modo militis arma gerentis
Reſtat, quæ Venerem fœdis non ſordibus ornat.
In Venerem putris, Venerisq; altaria ſectans
Armatum in Venerem bellum ſine fine capeſsit,
Omnia, quæ ſeruat, luxu hoc diſperdit, & inde
Prædatum pergit, quo ſcortis munera donet.
Sic cadit in cippos, laqueo vel guttura claudit,
Vel ſimili caſu, vel ſi lapideſa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum craſſos tranſiſſe dies, lucemque paluſtrem,
Et ſibi iam ſeri vitam gemit eſſe relictam.
Quondam Germanis probrum fuit ante triginta
Annorum ætatem connubia iungere certa.
At nunc Cæſaries vix cernitur, & tamen vxor
Quæritur aut ſcortum, ſic nunc Venus alma vagatur.
Priſcis vxores bello deducere turpe,
At nunc militibus vix vxor ſufficit vna,
N... eorum numerus nunc circumducitur ingens,
Qui plus quam miles vigili dat damna colono.
Quis non militiam diris deuoueat illam,
Peſtiferis plenam, complentémq; oppida peſtes
Quæ caſta vita debeat ſua caſtra tueri,
Nunc morbo Veneris languent, contagia linquit,
Quæ totas vrbes populantur tetrius armis.

Quia vero ætas noſtra in bella incidit, & hæc
non leuia, ſed valde cruenta, proh dolor! tum apud
Galios, mox etiam apud nos, idque multo magis,
quam maiorum noſtrorum temporibus: tum quia
in re bellica nunc multa ſunt innouata, quæ olim 172
ignorata fuere, vt multorum teſtimonio probari
poteſt: Deinde cum ſumma difficultate noſtra militaris
diſciplina cum veteribus cōferri poteſt, vnde
nec veterum ordo bene intelligitur, & errores
in noſtris exercitibus, caſtrenſibus & armigeris
non facile corriguntur, idcirco ego in hunc campum
rei militaris paulo latius expatiatus ſum, quā
ipſe animo primum conceperam; ſic multa hactenus
ignorata, ordine digeſſi; varias difficultates obſcuritateſque
explicui, & plurima peccata in hac
parte cotidiana correctionis ergô detexi: vt euidenter
apparebit illi, qui hæc à nobis addita perlegere
non grauabitur, res digna proprio commentario
eſt. Cum autem Praxin criminalium forte relegerem,
viſum fuit eodem libro meo hoc thema
pertractare, ſicut & multa alia annotata, quæ auctuarij
loco acceſſere. Quod ſi interea aliquid Lectori
occurrat, non ſatisfaciens ſtomacho aut naſo
ipſius, id petimus, vt in bonam partem interpretetur,
& corrigat. Sic meo exemplo res mortalium
adiuuerit, & à me magnas gratias inierit: fateor
namque libenter, quod rei militaris ſcientiam obiter
attingo. Neque enim illa meæ eſt profeſſionis,
niſi quatenus iura noſtra illam pertractare inducunt,
& hæc tempora ac vſus multus cum rei militaris
peritis me erudiuerunt. Quamobrem etiam
modo quæ multis incomperta ſunt, in medium attuli,
nec minus ignorandum eſt, quod vnus omnia
perficere & expolire nequit, quare animo candido
has præſentes de Armigeris, militibus, &
ſtipendiarijs enarrationes ſuperioribus rerum criminalium
commentarijs loco, vbi in illis de bello
tracto, adiūgere operæpretium duxi. Confido autem
eas lectori, gratas, iucundas & vtiles futuras
eſſe propter variam rerum difficillimarum, & obſcurarum
expoſitionem ac methodum. Quare
perlegat eo animo quo damus & ſtudioſos iuuare
cupimus.

SERIES

SERIES ARTICVLORVM QVOS vniuerſi Milites, cuiuſcumque fuerint conditionis, Regi tanquam ſupremo harum inferiorum Regionum Domino, & Statibus generalibus ſeruaturos iurabunt, quatenus in officio iuxta normam æquitatis retineantur.

VNiuerſi Milites ac Stipendiarij, cuiuſcunque conditionis extiterint, promittent ac iurabunt fideliter inſeruituros Regi, tanquam ſupremo harum prouinciarum Domino, & prædictis Statibus generalibus, pro conſeruatione regionum inferioris Germaniæ, omniumque eius negociorum, aduerſus quoſcunque eius hoſtes, illarum ſocios & confœderatos abſque vlla exceptione, donec & quouſque libuerit eidem Regiæ Maieſt. tanquam ſupremo earundem Prouinciarum Domino, & Statibus prædictis. Quod promouebunt earundem Regionum vtilitatem & commoda, & quoad eius poterunt, damna & intereſſe impedient. Præcipuè vero ſtrictè ac ſeuere obſeruaturos Capita & Articulos infraſcriptos abſque vlla contradictione, neque admiſſuros, vt ijſdem aliquod impedimentum, quacunque forma aut modo, ſub pœnis præuaricatoribus conſtitutis, inijciatur.

Præ cæteris vero quibuſcunque rebus Miles ſedulo curam geret; ne ſanctum Dei nomen, eiuſque Sanctorum in vanum aſſumat, neque de Religione diſceptationem ineat, ſub pœna carceris; vnde non ſit euaſurus, donec nudo capite à Deo & Iuſtitia veniam deprecetur, præter correptionem quæ illi iuxta criminis meritum pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum irrogabitur.

Vniuerſi Milites tenebuntur obtemperare ijs omnibus, quæ præcipientur nomine Regiæ Maieſt. tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum à Colonellis, Capitaneis, Signiferis, Satellitibus, alijſque Officiarijs cohortis, in rebus quibuſcunque, ſiue per integram cohortem, ſiue per turmam, decuriam aut ſemidecuriam conſtitutis, ſub pœna capitis.

Quod ſi contingat Capitaneum, Satellitem maiorem, vel Officiarium cohortis per abſentiam ſupremi Ducis, vel eius Commiſſarij aliquid ſtatuere, quod ſit ex vtilitate Regiæ Maieſtatis, tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum, Militibus alterius cohortis quam ſuæ, erunt eidem morigeri, ceu proprio ſuo Præfecto & Capitaneo, abſque vlla contradictione.

Capitanei, Signiferi, & alij cohortis Officiarij ad iudicium conuocati, iurabunt ſententiam ſe laturos aduerſus delinquentes, iuxta normam præſentium articulorum.

Miles contentus erit ſtipendio & tractatione iuxta modum à Statibus præſcriptum.

Satelliti maiori obedient Capitanei, Officiarij, & Milites, ijs in rebus quas ex officio iubebit pro ſeruitio Regis, idque ſub pœnis ex arbitrio Colonelli, ſi Capitaneus aut Officiarius fuerit, illi irrogandis. Quod ſi Miles præuaricatus fuerit, afficietur extremo ſupplicio, vel ex arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum mulctabitur.

Nulli militum liceat nomen in tabulas referre apud duos Præfectos aut Capitaneos, vel iterata vice, ſub alio, quam ſuo proprio nomine ſe ad militiã dare, ſub pœna ſupplicij capitalis,

Miles qui in pecuniam, vel quamcunque rem aliã ſemel arma luſit, quique eadem per luſum lucratus fuerit, vterque carcere plectitur: ſi altera vice, exauctorator, & ſacramento ſoluitor.

Quicunque militum arma ſuà vendiderit, vel oppignerauerit, carcere prima vice punitor; ſi altera, exauctorator & ſacramento ſoluitor.

Miles qui profugerit aut ſeceſſerit abſque facultate libello Colonelli, vel eius vicarij, aut locum tenentis, extremo ſupplicio afficitor.

Cum cohortes aliquo progredientur, nemo extra ordinem prorumpet, vel abſque cauſa legitima, veluti propter afflictam valetudinem niſi ex facultate Capitanei, vel cuiuſpiam Officiarij præcipui inter impedimenta reperiatur, niſi volet à latrunculatore capturæ periculum incurrere, vel ab alterius à quo deprehenſus fuerit extra ordinem.

Milites vniuerſum armorum apparatum tam accurate inſtructum habebunt, quam rei militaris dignitati conuenit, vt ritè poſſint, quod illis muneris incumbit, exſequi. Ad excubias vero & quaſcunque alias bellicas actiones ex mandato Ducis peragendas cum ijſdem armis procedent, quibus cum militiæ nomen darent, recenſiti fuerunt, ſub pœna carceris, & corruptionis acrioris, pro arbitrio Colonelli, vel eius vicarij aut Locum tenentis.

Ex ſclopetarijs nullus ad excubias progredi audeat, quin ſit inſtructus puluere tormentario, globulis, funibus, quantum oportebit: nec eo modo, quin vrgente neceſſitate, ſclopo ſuo, vel bombarda dextrè vti non poſſit, ſub pœna exauctorationis, armorumque priuationis ad vſum tenuioris fortunæ Militum eiuſdem cohortis pro Colonelli arbitrio. Nec erunt Regia Maieſtas, tanquam ſupremus harũ regionum Dominus, eiuſque Status obligati, vt illos puluere tormentario, vel plumbo inſtruãt, præte: quam ad facinus aliquod aggrediendum. Sin vero eadem Militibus ſuppeditari contingat, decidetur illorum ſtipendijs.

Nemo cuiuſcunque ſit conditionis audeat incendia redimere, cuiquam vim inferre, vel exactiones imperare, præcipuè ſuo hoſpiti, ſub pœna ſupplicij capitalis. Cum vero illi perſolutum fuerit, debebit potione ſui hoſpitis eſſe contentus, nec immodeſte exiget vinum, carnes, aliaque obſonia, quæ emere conueniret, ſub pœna capitali.

Si Miles.

Digitized by Google

Si Miles quidpiam intellexerit quod Regiæ Maieſtati tanquam inferiorum Regionum Domino, eiuſque Statibus, Colonello, Capitaneo & officiario damnoſum aut detrimentoſum foret, debebit hoc ipſum immediatè abſque vllo fauore aut diſſimulatione Colonello patefacere, ſub pœna extremi ſupplicij velut præcipui auctoris.

Nulli conuentus aut cõgregationes agitabuntur à Capitaneis, Officiariis aut Militibus, ſiue per tympani ſonum, ſclopi iactum, ſiue per clamores aliaq; indicia pro re qualibet, abſque mandato Colon. ſub pœna capitis.

Miles qui per noctẽ à ſigno aberit, aut ſeſe ſubduxerit abſq; facultate Colonelli vel Officiarij, ſtipendio plectitor, niſi cauſam habuerit legitimam qua ſe apud Colonellum excuſet.

Idem ſupplicium decernetur ei qui abſque cauſa legitima vel facultate ſui Colonelli neglexerit progredi ad excubias.

Eadem pœna capitali plectetur quicunque repertus fuerit dormiens ad primas excubias.

Quicunque teſſeram oblitus fuerit, ex arbitrio Colonelli plectetur.

Caueat Miles ne gladium educat in caterua, ante vel poſt excubias, neque fruſtra ſclopum laxet ſub pœna capitali.

Eadem pœna plectitor qui gladium in Ciuitate vel loco præſidiario exeruerit.

Miles qui abſque cauſa legitima & excuſatione digna abfuerit à loco deſignato ad conclamandum ad arma, cum fiet ipſa conclamatio, pœna capitali punitor.

Tantiſper donec Miles ſtipendia meruerit, à vindicta de quopiam ſumenda abſtineat, neque veteres ſimultates exciter, ſub pœna capitis.

Quæcunque contentiones inter milites exoriẽtur, referendæ ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, vt ex æquo & bono reis ius dicatur: qui ſecus faxit, correctione arbitraria plectitor.

Quod ſi peculiaris inter aliquos exorta fuiſſet controuerſia, quæ hoc modo relata non eſſet ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, interdicitur omnibus cuiuſcunq; conditionis Militibus, ne alterutram factionem ſuſtineant, ſub pœna ſuſpendij ijs omnibus inferendi, qui alterutræ voluerint eſſe factionis, ſub mali, boniue prætextu.

Si quis in Regimento comperiatur, qui ob ætatis præteritæ vitia honore ſpoliatus fuiſſet, is ad cuius notitiam hoc peruenit, tenebitur denunciare Capitaneo, quatenus iuxta merita condigna in illum fiat animaduerſio.

Quicunque ſeditionis auctor extiterit, atq; Remiſſione capitali ſupplicio plectitor.

Mercatoribus, & iis omnibus qui annonam ad Oppida & Caſtra inuehunt, liber ſit vbiq; trãſitus, neq; vlla ratione vis inferatur, ſub pœna capitis.

Nemini pabulatum ire liceat, neque ruſticis annonam adimere, aut ſignum deſerere abſque volũtate ſui præfecti ſub pœna ſuſpendij aut laquei.

Quicunque in alearum aut chartarum ludo, ſuis commilitonibus impoſturam ſtruxerit, aut falſum commiſerit, pugni abſciſſione plectitor.

Commilitoni ſuo in pecuniam ludenti, nemo teneatur præſente ludo plus diſſoluere, quam habuerit paratæ pecuniæ.

Miles ab ebrietate ſibi caueat; quod ſi per ebrietatem quempiam læſerit, aut vulnus inflixerit, vel contumeliam intulerit, non habetur excuſatus, ſed pro meritis caſtigator. Quod ſi in procinctu armorum cum officium exequi oportet, vel excubiis, ebrius deprehendatur, exauctorator & pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, maiorum Officiariorum & Iudicum plectitor.

Quicunque prætori, vel eius Officiariis intulerit aut dixerit contumeliam, aut eidem captiuos ſuſtollere conabitur, vel aliud quoduis impedimentũ attulerit, vt ſuo officio defungi nequeat, quocunq; modo id fiat, vita priuator.

Quicunque vim intulerit Carnifici vel eius Miniſtris eandem pœnam luat.

Quæcunque vero contumelia à quopiam præter æquitatem prolata fuerit, qua alterius honor vel exiſtimatio læditur, eadem in eius auctorem redundet; quam ſi probare nequiuerit, ex arbitrio Iudicum puniatur.

Qui legum iſtarum & articulorum præuaricatorem occultauerit, vel vt fuga ſibi proſpiceret conſilium dederit, loco præuaricatoris fugitiui, talionis pœnam incurrat.

Cum ad caſtra, vel loca præſidio conſtituta eundum fuerit, in dies ſingulos ad minimum tria vel quatuor milliaria progredientur, neque hærebunt in pagis, aliiſve locis ruſticorum diſpendio.

Morigeri erunt ſuis Commiſſariis, omnibus in rebus quas pro ſua commiſſione mandaturus eſt.

Leges prænominatas & omnes articulos Regia Maieſtas tanquam ſupremus inferiorum Regionum Dominus, & prædicti Status volunt & mandãt ſeuere, inuiolate, generaliter, & particulariter obſeruari à Capitaneis, Signiferis, Vicariis, Satellitibus, & aliis cohortiũ Officiariis, aliiſque militib. gregariis, tam iis quorum nomina recenſentur, quam abſentibus qui in poſterũ nomina ad militiã dabũt, & iurabunt in eaſdẽ leges & articulos. Vult inſuper eadem Regia Maieſtas tanquã ſupremus harũ Regionũ D. & earũ ſtatus, vt quidquid hice in legib. vel articulis prætermiſſũ fuit, expediret tamen ad politiã & continendos in officio Milites hic inſeri referatur ad diſcretionem Colonelli; habeantque omnes ratas eaſdẽ pœnas & punitiones, earumque executiones; poſſintq; iidem Status huic formulæ addere & minuere, quidquid ex officio militiæ iſtuc

ſpectare

ſpectare videbitur, ea tamen conditione, vt præfecti & Capitanei omnem curam adhibeant: quatenus prænominatæ leges articulatim obſeruentur, ſub pœna eiuſdem in præuaricatores animaduerſionis & correctionis.

Ita reſolutum & deliberatum à conſilio Militiæ & ratificatum à Statibus generalibus Bruxellæ congregatis XI. Octobris 1577.

FORMVLA A SERENISSIMO AVSTRIAE ARCHIDVCE BELGII Gubernatori, in ordinum & ſanctioris conſilij relatione, data Frederico Perrenot, Baroni Retnarenſi, Domino de Champagny, recognoſcendis militibus Præpoſito, & Commiſſario generali, qua quid ei in hoc munere obeundo curandum aut faciendum ſit præſcribitur.

IN primis neceſſarium eſt quoties militum fit recognitio, & maximæ quando ſtipendium ijs numeratur, vt ſerio inſpiciat an equites armis equiſque idoneis instructi, & pedites militiæ apti ſint, vt iuſiurandum eorum recipiat, matriculas militum ſub vnoquoque merentium habeat, quantum cuique debeatur, & quid vltimo ijs ſolutum ſit, exactè ſciat.

Nemini ſcribendorum militum poteſtas dabitur, quin id gubernatoris literis Commiſſario ſignificetur, vt eo generali matriculæ adſcripto, ſumptuum totius belli ratio certior iniri poſſit.

Illi quoque ſignificandum eſt quoties militi ſtipendium datur aut pecuniæ aliquid prærogatur, quo in rationes ſub nomine Capitanei accipientis, referatur.

Vnicuique peditum legioni, aut equitum turmæ commiſſarius aderit ſpecialis, qui milites ad excubandum deductos diligenter obſeruet, vt quando militũ fit recognitio ab eo melius agnoſci poſſint.

Capitaneo & duci permiſſum eſt militibus cõmeatum dare, aut eos emittere, & in eorum aut demortuorum locum alios ſublegere, ita tamen, vt antequam in numerum referantur, eorum nomina edantur commiſſario generali, aut ſpeciali, adiecta die qua commeatum dederit, militem dimiſerunt aut receperunt.

Et quoniam eiuſdem legionis cohortes omnes non ſemper ſimul ſunt, ſed pro neceſſitatum exigentia diuerſis locis retinentur, ita vt illius legionis commiſſarius omnibus adeſſe nequeat, eo caſu dabitur opera, vt qui recognoſcendis ſingulis cohortibus præficitur, milites quos in matricula præcedentis recognitionis non inuenerit, quoſque poſtea aſſumptos comperit, diligenter percontetur quando, & quo militiæ gradu aut loco aſſumpti ſint, quantum ſtipendij mereãtur, quibus de rebus etiam iuſiurandum exigent, ſi id expedire videant.

Attamen ſi commiſſarius alius haberi poſſet, cõſultius videtur ſequi id quod à ſereniſſ. Gubernatore articulo quarto propoſitum eſt.

Quod ad commeatus concedendi aut milites dimittendi facultatem pertinet, iam antea conſtitutũ eſt, ne cui id permitteretur, præter cuiuſque legionis præfectis & ſummis ducibus, aliiſq; ſpeciatim ad id nominatis, vtque id prouincijs ſignificetur, curabitur.

Inquiret etiam commiſſarius & capitaneos interrogabit de militibus à poſtrema recognitione defunctis aut dimiſſis, & maximè de cauſa & tempore, vt commoda ſtipendiorum medij temporis in ordinum vtilitatem redire poſſint.

Simili modo ſi quos in dimiſſorum aut mortuorum locum inuenerit ſubſtitutos, ab ijs iuriſiurandum exiget, vt declarent quando recepti ſunt, & quantum ſtipendij mereãtur, quo medij temporis commodum, ſi quod ſit, ordinibus cedat.

Commiſſarij particulares certiorem faciant generalem ſtipendij quod ducibus & capitaneis datum eſt, & aliorum quæ ab ſe in ſuo munere obeundo facta ſunt.

Nullam commiſſarij in recognoſcendo milite rationem habebũt abſentium captiuorũ aut ægrotorum, niſi magna & probabili de cauſa, quinimo ægrotos adibunt qui decumbere dicuntur.

Commiſſarij in matriculam referant ſingulorum militum nomen, addito patris, matris, patriæque nomine, cuius artificij ſint, notas ſi quas aut facie aut alia corporis parte præferant, & ſub quibus antea militauerint.

In rationibus conficiendis quid militibus debeatur, excedere non poterunt commiſſarij modum ſtipendij ab ordinibus conſtitutum, qui vſq; ad Septembrem Anno 1577 librarũ eſt XVICLIII. in ſingulos menſes, & ab eo tempore librarum XVIICXXVI. iniungentque ducibus vt matriculis ſuis adſcribant cuiuſque capitanei & militis ſtipẽdium, quô quid cuique debeatur ſciri poſſet, & ſi qua in re fraudatum ſe quis opinetur, ad illius rationem ſatis fieri ſibi poſtulare queat.

Obſeruet Commiſſarius diligenter an ſingulis cohortibus adſit numerus ſclopetariorum maiorum, & thoracibus ferreis armatorum, qui ab ordinibus præſcriptus eſt.

Significabitur præterea equitum, peditumque ducibus capitaneis eorumque vicarijs, vt commiſſario generali aliiſque in militibus recognoſcendis obediant, eiſque auxilium omnemque fauorẽ exhibeant, quô quod ſui muneris eſt exequi poſſint, alioquin indignationem ordinum incurſuros.

In recognitione facienda habeat commiſſarius huius formulæ exemplar, vt oſtendat ijs qui quidquam illiciti poſtulabunt, id ſibi denegatum eſſe.

Immo

Nemo huic muneri præficiatur niſi idoneus ſit, & in iis quæ huc ſpectant bene verſatus, ne per eius imperitiam rationes & id genus alia confundantur.

Recognoſcendis equitibus iuſiurandum exigetur, an equi & arma ad eos pertineant, an vero commodato acceperint obſeruantes an equi bello ſint vtiles, & ſi quid deſiderari viderint, matriculæ aſcribant, vt recognitione proxima ſub pœna dimiſſionis id emendetur.

Obſeruabit etiam an duri & contumacis oris equos habeant, & vt decet inſtructos; an equites ad eam militiam idonei ſint. Idque etiam notabunt quo recognitione proxima defectui aut admonitione, aut ſi id expedire videant, dimiſſione proſpiciatur.

Periculum faciet an equites exercitati ſint, à ſingulis exigens haſta ad ferendum porrecta, decurſa eaque abiecta, vt equo incitato aut in gyrum acto, gladium euaginent, quo rei gerendæ ſint promptiores & de peritia ſua fidem faciant.

Perſuadere conabitur iis, qui vnico tantum merent equo, vt tegumento capitis Burgundico vti velint.

Quoties gubernatori expedire videbitur, vt vnius cohortis aut plurium fiat recognitio, à capitaneis id impediri aut recuſari non poterit.

Obſeruabunt etiam commiſſarij an arma peditũ vti haſtæ, galeæ & quæ ſunt eius generis, eorũ propria ſint, aut commodato ſumpta, qua de re iuſiurandum ab iis exigetur.

Diſpicient etiam an arma tractare rectè ſciant, haſtam nempe torquere, ſclopetis iaculari, & iis inſtructi ſint, quæ ad eam rem ſunt neceſſaria.

Omittendum non videtur quod tam in recognitione, quam cum primum milites aſſumuntur iurare debeant obſeruaturos ſe, quæ de eorum diſciplina conſtituta ſunt, iniungendo ducibus, capitaneis, eorumque vicariis & ſigniferis, operam dent, vt hæc à ſuis obſeruentur, futurum alioquin vt militum culpa ab iis exigatur. Quoque hæc manifeſtiora ſint militibus, altè recitabuntur & ſubſequuto militum iuramento confirmabuntur.

Quibus peractis, commiſſarij particularis aut generalis militibus recognoſcendis operam dabunt capiti matriculæ adnotantes, quo die & loco id factum ſit, & ad marginem nominis cuiuſque equitis aut peditis, quid in eorum armis deſideretur, vt ſequenti recognitione, menſtrui ſtipendij priuatione corrigantur, & niſi paruerint, militia priuentur.

Quæ omnia mutari, augeri, aut minui poterunt à gubernatore quoties aut temporis aut negociorum ratio id poſtulare videbitur.

Datum Antuerpiæ, ſub ſigillo Regio & gubernatoris ſubſcriptione, 14. Aprilis, Anno MDLXXVIII.

Sat mandatorum, ſi ſat diſciplinæ & morum.

CAPVT LXXXIV.

De Pace.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 84.

1 *Pacis deſcriptiones ſiue definitiones.*
2 *Pax quæ bona inducat?*
3 *Pacis confirmatio eſt vera iuſticia.*
4 *Pacem cuncta bona ſequuntur.*
5 *Plures ſunt cauſæ belli, propter quas pax exbannitur.*
6 *Pacis commoda, & qui eam colere debeant.*
7 *Pacis priuilegia quæ ſint tremiſſiue.*
8 *Pacis & delectionis commendatio, remiſſiue.*
9 *Pax verè eſt laudabilis & omnibus deſiderabilis.*
10 *Pax eſt vinculum charitatis.*
11 *Pax quibus modis ſoleat fieri?*
12 *Pacis lenitas ſoluit, quod belli calamitas induxit.*
13 *Pacis tempore omnia in priſtinum ſtatum reſtitui debent.*
14 *Pacis fractor poteſt à quolibet de populo accuſari.*
15 *Pacis violatorum pœna.*
16 *Pacem facientes an teneantur in ſolidum, ſi vnus ex illis pacem frangat?*
17 *Pace ſemota, vita facile perit vtilitas.*
18 *Pax in dubio dicitur eſſe perpetua.*
19 *Tempora tria ſunt ſcilicet, pacis, belli, & induciarum, ſecundum quæ vita hominis regulatur.*
20 *Bona ex pace prouenientia quæ ſint, enumerantur.*

Multo vtilius eſt, pauca idonea inſerere, quam multis inutilibus homines pergrauari, *l. ge prima*, §. *Contrarium autem*, *C. de veteri iure enucleando.*

PRÆ-

PRÆFATIO.

IN hoc opere id vnum vbique obſeruare propoſui, vt veritati iuris conſonam praxim, & hanc quam breuiter liceret, præſertim cum clara methodo pertractarem, dico me ſtudioſorum gratia claram doctrinam iuris omnibus velle aperire. Nam ex tam immenſis & multis voluminibus iuris non omnibus contingit idonea, & in praxi vſitata ſeligere neque omnium literis incumbentium ingenia vel opes, vel diſpoſitiones ferunt laborioſas lucubrationes, imprimis pauci iureconſulti in hunc campum ingreſſi ſunt hac ætate, in quo nos deſudamus, vt noſtris ſcriptis aliorum operas iuuemus, idcirco quantum potui, egi vt claram doctrinam variorum thematum promulgarem. Cæterum nulla eſt clarior doctrina, quam cùm contraria iuxta ſe poſita exponuntur. Vnde Philoſophus veriſsime ſcribit, quod contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, & contraria contrariorum ſunt doctrina. equidem de bello olim ſtrictius diſſerui: poſtea pluribus de cauſis caput illud vberius explicaui: inde etiam addidi ſequens caput De armigeris, militibus ac ſtipendiariis, propter redditas ſuo loco cauſas. Nunc neceſſe videtur de Pace ſeorſim caput addere, in quo multa enodantur, quæ ſuperioribus ſectionibus inſeri non potuerunt: præſertim cùm pax ſit res contraria bello in publicis, ſicut amicitia contraria inimicitiæ in priuatis; & ſicut frigidum contrarium calido in tactu. neque ex vſu eſt, hanc contrarietatis rationem hic copioſius demonſtrare. Dialectici omnes ex confeſſo ponunt ipſam pacem bello eſſe contrariam: idem philoſophi fere omnes probant: neque Iuſtinianus diſſentit in principio ſtatim ſuarum Inſtitutionum ſcribens, quod Imperatoriam Maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe ornatam, vt vtrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari. Vbi ſatis patet, quod contrarietas in tēpore, quantum ad gubernationem Reipublicæ pertinet, modo habet pacem, modo bellum. Sic de bello & bellorum iure tractanti neceſſarium eſt ſcire ea etiam, quæ ad pacem, & pacis iura ſpectant. Tractaui nuper de bello: dedi huic materiæ duo capita, & opinor me plenius quàm breuitas huius operis poſtulat rem omnem expoſuiſſe. Proinde reſtat, vt de pace etiam agam, & hanc materiam vno capite ſaltem explicem: quod hic mox ſubiungo, vt prioribus duobus capitibus cognatum. multa etiam occurrebant dum hoc conſcriberem, quæ cognitu neceſſaria, & proficua exiſtunt, nauanti operam iuris, ſed omnia infarcire non res ipſa patitur, neque lectorum tempus poſtulat. Quamobrem reſecui ſyluam: neque enim commentarium de vno hoc themate condere volo: ſed adfero in medium, quæ ignorari non debent, & quæ in communi vſu verſantur, ſimul etiam quæ adiuuare verſantem in foro poſſunt, ante omnia cognitio & frequens lectio huius thematis de pace excitabit & inflammabit animos plurimorum ad pacem, vt ſpero. Cuius ergo hunc laborem nunquam recuſare potui, quin etiam dulciſsimum & mihi & multis bonis ſuſcipiendum duxi, & mox ad rem accedo.

Digitized by Google

Virtutis ſtudio, turpes extinguit amores.
Aſſiduoque vetans validus ſit membra labore,
Præclare geſtis rebus ſplendeſcere certat,
Qui ſpacium vitæ extremum inter munera ponit
Naturæ qui ferre queat quoſcunque labores.
Neſciat iraſci, cupiat nihil & potiores,
Herculis ærumnas credat ſæuoſque labores.
Et Venere, & cænis, & plumis Sardanapali.
Vim ſine conſilio prudens non incipit vllam,
Vtque mole ſua ruat, atqui vim moderatam
Auxilio Diuûm ſemper ſic prouehit arte
In maius, lætis vt ſit ſucceſſibus auctus.
Mente Deum, factiſque colit, viroſque monentes
Omne nephas animo improbat aptans atque repellit.
Hic qui talis erit, num vincit paſſibus omnes,
Clauſtrorum monachos, quos ſtringit regula vita
Pro libito deuota viro ro & nomine ſuntos?
Reſpice caſtrenſes ſudores, mille pericla,
Confer cum vita monachorum lancibus æquis,
Nunquid iurabis per numina cuncta Deorum,
Quod caſtri miles grauiori faſce laborat.
Ingrediturque viam vitæ, quam præcipit author
Æternæ pacis Chriſtus, mileſque quietus.
Armigeri ergo omnes gaudete & credite Chriſto,
Et Chriſti verbum defendite pectore forti.
Vobis æternæ laudes, & gaudia reſtant,
Dæmone deuicto lætiſſima regna ſuperſunt,
Atque triumphandi cum ſanctis ſumma voluptas.

171 De malis militibus omnis generis vituperium.

Militia mollem turbam, numeroſque malorum
Si verſu inſector, Muſa concedite quæſo.
Credo, males mores ſectantis caſtra popelli
Idcirco nullus ſcripſit, quod tangere nollet
Vlcera feruentis ſtomachi, bellumque parantis.
Hoc ergo vitium grauiter reſecabitur vnquam?
Primum quod nolit miles nunc diſcere pulcra,
In cœtu prauo forſan ſi corrigis vnum,
Tota cohors inimica venit, omneſque manipli.
Conſenſu magno efficiunt. Sic dignum erit ergo
Declamatoris Mutinenſis corde Vagelli,
Herculeis manibus, vel caſus fuſte peribis,
Equis enermis adeſt audens attingere verbis
Armato ferro, pugnantes cuſpide teli.
Inque illos verſum conſcribere grande periclum:
Qui mox cum cupiunt, ferro proſcribere poſſunt.
Moribus hi praui citra diſcrimina cadunt
Iuſtos, iniuſtos. graſſantur more ferarum.
In ſcelus omne ruunt: in primis viuere cæde
Sanguinibuſque volunt, iuſtorum tormine gaudent.
Qui tales degunt, quis illos laudibus ornet?
Nemo bonus certe, tacitus quin deſpuat illos,

Altera colluuies vitiorum poſſidet ipſos
Armigeros multos, quod turbant commoda pacis.
Immenſis technis, mendacibus atque ſuſurris,
Inter priuatos gignunt mala ſemina belli:
Charos diſſidiis ſeparant, in vulnera cogunt
Mutua deferri; ſic cædes cædibus addunt:
Nulla fides pietaſque viris qui caſtra ſequuntur:
Ergo malus Dæmon vicioſos torqueat illos
Hydrarum afflatu, ſerpentis & aſpidis ictu.
Infeſtus iuſtis miles per Tartara tendat.
Tertia congeries conturbat caſtra malorum:
Quod veros dominos proprio de limine pellunt,
Et ſpoliant rebus, flammas mox ædibus indunt.
Vnde fuit verum, quod dixit muſa Maronis.
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? nam miles Barbarus omnis,
Quiſquis erit prauus rapiens per faſque nefaſque.
Cerberus hunc rapiet tandem crudelibus vmbris:
Tantalus & pœnæ ſocium coniungere ſperet.
Quarta carina malos pedites vehit, atque ſuperbos.
Qui nullum dominum, nullum cognoſcere regem.
Pro faſtu poſſunt, ſed certant vincere cultu
Ipſam luxuriam: ſic ſe nunc veſtibus ornant.
Miles diuitias Tyrio conſumit amictu,
Mox armis auro preſſis, numeroque clientum,
Elataque tumet thalamis conſorte puella.
Quæ ſibi nobilior Latona gente videtur.
Et tandem ſcropha eſt Niobe fœcundior alba.
Neſcia natorum cultus includere fine,
Luxurianſque magis ingentia dona maritum
Poſtulat: & cunctis torquet crudelior armis.
Prodiga nec ſentit pereuntem fœmina cenſum.
Magnificas habitare caſas, vult, quolibet anno
Migrans, ſat nunquam placet illi magna ſupellex,
Immenſaque virum rabie vexare laborat,
Donec & hic miles perfrictu fronte ſuperbus,
Fur, raptor, latro, tortor ſic quidlibet audet,
Vt queat vxoris pompas nutrire diurnas.
Mox perit vt Phaethon, vel ceu Sulmonis ingens,
Vel procul extorris peregrinis ædibus errat,
Iro pauperior, donec tabeſcat in horas.
Militibus priſcis contempta ſuperbia manſit,
Quæ nunc increuit ſumptus ſine fine modoque,
Hinc nummos poſſit patriam ſic vendit & aurum
Atque Duces veros captiuos carcere claudit
Per ludum: ludus non cognitus ante per orbem.
Quinta ſubeſt claſſis, modo cœtus ara merentis
Qui propter nummos dicit tantum omnia facta.
Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ: poſita ſed luditur arca.
Prælia-

Digitized by Google

Prœlia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero: ſimplex ne furor ſeſtertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere ſeruo?
Quis furor ô miles, quæ tanta licentia vobis
Gentibus immeritis proprium defendere ſuccum
Nummorum cauſa? ſed quis furor, omnia Chriſti
Dogmata ceu luſum conuertere, ob æris honorem.
Hinc miras, multaſque ſimul compingere ſectas.
Hinc violare ſacros homines, perrumpere clauſtra,
Nullum aliud numen terris, quam credere nummum
Nil erit vlterius, quod ſic nunc moribus addat
Poſteritas, nullo prius æuo talia facta
Omne in præcipiti vitium præſens videt ætas,
Si totis velis vtar, ſi pandere ſinus
Nunc omnes cupiam, mea me nunc deſeret aura.
Hæc tantum ſatis eſt facili perſtringere penna.
Sexta cohors ſequitur, vita ſed plena maligna
Quæ ventrem farcit, ventrem pro numine credit.
Nam de tot pulcris, & latis orbibus, & tam
Antiquis vna comedunt patrimonia menſa,
His gurges venter, gula maxima, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum,
Quæ canat totos pauones, fercula ſeptem.
Mox venit, & rurſus, tanquam canis, ingerit offas.
Vel bibit vt piſcis, vino ſua guttura multo,
Aut ſimili potu perfundit, & ebrius inde
Inguinis & capitis quæ ſunt diſcrimina neſcit.
Hinc turpis vomitus, languor præſenſque dolorum
Pœna ſubit corpus, nox anxia ſomnia dira.
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus,
It noua, nec triſtis per cunctas fabula cœnas
Ducitur iratis plangendum funus amicis.
Sic plenis membris deſcenditur vſque Gehennam.
Septima turba mali modo militis arma gerentis
Reſtat, quæ Venerem fœdis non ſordibus ornat.
In Venerem putris, Venerisq; altaria ſectans
Armatum in Venerem bellum ſine fine capeſſit,
Omnia, quæ ſeruat, luxu hoc diſperdit, & inde
Prædatum pergit, quæ ſcortis munera donet.
Sic cadit in cippos, laqueo vel guttura claudit,
Vel ſimili caſu: vel ſi lapidoſa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum craſſos tranſiſſe dies, lucemque paluſtrem,
Et ſibi iam ſeri vitam gemit eſſe relictam.
Quondam Germanis probrum fuit ante triginta
Annorum ætatem connubia iungere certa.
At nunc Cæſaries vix cernitur, & tamen vxor
Quæritur aut ſcortum, ſic nunc Venus alma vagatur.
Priſcis vxores bello deducere turpe,
At nunc militibus vix vxor ſufficit vna,
Nuptorum numerus nunc circumducitur ingens,
Qui plus quam miles vigili dat damna colono:
Quis non militiam diris deuoueat illam,
Peſtiferis plenam, complentémq; oppida peſtes
Quæ caſta vita debeat ſua caſtra tueri,
Nunc morbo Veneris languens, contagia linquit,
Quæ totas vrbes populantur tetrius armis.

Quia vero ætas noſtra in bella incidit, & hæc non leuia, ſed valde cruenta, proh dolor! tum apud Gallos, mox etiam apud nos, idque multo magis, quam maiorum noſtrorum temporibus: tum quia
in re bellica nunc multa ſunt innouata, quæ olim 172
ignorata fuere, vt multorum teſtimonio probari poteſt: Deinde cum ſumma difficultate noſtra militaris diſciplina cum veteribus cõferri poteſt, vnde nec veterum ordo bene intelligitur, & errores in noſtris exercitibus, caſtrenſibus & armigeris non facile corriguntur, idcirco ego in hunc campum rei militaris paulo latius expatiatus ſum, quã ipſe animo primum conceperam; ſic multa hactenus ignorata, ordine digeſſi; varias difficultates obſcuritateſque explicui, & plurima peccata in hac parte cotidiana correctionis ergô detexi: vt euidenter apparebit illi, qui hæc à nobis addita perlegere non grauabitur, res digna proprio commentario eſt. Cum autem Praxin criminalium forte relegerem, viſum fuit eodem libro meo hoc thema pertractare, ſicut & multa alia annotata, quæ auctuarij loco acceſſere. Quod ſi interea aliquid Lectori occurrat, non ſatis faciens ſtomacho aut naſo ipſius, id petimus, vt in bonam partem interpretetur, & corrigat. Sic meo exemplo res mortalium adiuuerit, & à me magnas gratias inierit: fateor namque libenter, quod rei militaris ſcientiam obiter attingo. Neque enim illa meæ eſt profeſſionis, niſi quatenus iura noſtra illam pertractare inducunt, & hæc tempora ac vſus multus cum rei militaris peritis me erudiuerunt. Quamobrem etiam modo quæ multis incomperta ſunt, in medium attuli, nec minus ignorandum eſt, quod vnus omnia perficere & expolire nequit, quare animo candido has præſentes de Armigeris, militibus, & ſtipendiarijs enarrationes ſuperioribus rerum criminalium commentarijs loco, vbi in illis de bello tracto, adiũgere operæprecium duxi. Confido autem eas lectori, gratas, iucundas & vtiles futuras eſſe propter variam rerum difficillimarum, & obſcurarum expoſitionem ac methodum. Quare perlegat eo animo quo damus & ſtudioſos iuuare cupimus.

SERIES ARTICVLORVM QVOS vniuerſi Milites, cuiuſcumque fuerint conditionis, Regi tanquam ſupremo harum inferiorum Regionum Domino, & Statibus generalibus ſeruaturos iurabunt, quatenus in officio iuxta normam æquitatis retineantur.

VNiuerſi Milites ac Stipendiarij, cuiuſcunque conditionis extiterint, promittent ac iurabunt fideliter inſeruituros Regi, tanquam ſupremo harum prouinciarum Domino, & prædictis Statibus generalibus, pro conſeruatione regionum inferioris Germaniæ, omniumque eius negociorum, aduerſus quoſcunque eius hoſtes, illarum ſocios & confœderatos abſque vlla exceptione, donec & quouſque libuerit eidem Regiæ M^tiest. tanquam ſupremo earundem Prouinciarum Domino, & Statibus prædictis. Quod promouebunt earundem Regionum vtilitatem & commoda, & quoad eius poterunt, damna & intereſſe impedient. Præcipuè vero ſtrictè ac ſeuere obſeruaturos Capita & Articulos infraſcriptos abſque vlla contradictione, neque admiſſuros, vt ijſdem aliquod impedimentum, quacunque forma aut modo, ſub pœnis præuaricatoribus conſtitutis, inijciatur.

Præ cæteris vero quibuſcunque rebus Miles ſedulo curam geret; ne ſanctum Dei nomen, eiuſque Sanctorum in vanum aſſumat, neque de Religione diſceptationem ineat, ſub pœna carceris; vnde non ſit euaſurus, donec nudo capite à Deo & Iuſtitia veniam deprecetur, præter correptionem quæ illi iuxta criminis meritum pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum irrogabitur.

Vniuerſi Milites tenebuntur obtemperare ijs omnibus, quæ præcipientur nomine Regiæ Maieſt. tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum à Colonellis, Capitaneis, Signiferis, Satellitibus, alijſque Officiarijs cohortis, in rebus quibuſcunque, ſiue per integram cohortem, ſiue per turmam, decuriam aut ſemidecuriam conſtitutis, ſub pœna capitis.

Quod ſi contingat Capitaneum, Satellitem maiorem, vel Officiarium cohortis per abſentiam ſupremi Ducis, vel eius Commiſſarij aliquid ſtatuere, quod ſit ex vtilitate Regiæ Maieſtatis, tanquam ſupremi Domini, eiuſque Statuum, Militibus alterius cohortis quam ſuæ, erunt eidem morigeri, ceu proprio ſuo Præfecto & Capitaneo, abſque vlla contradictione.

Capitanei, Signiferi, & alij cohortis Officiarij ad iudicium conuocati, iurabunt ſententiam ſe laturos aduerſus delinquentes, iuxta normam præſentium articulorum.

Miles contentus erit ſtipendio & tractatione iuxta modum à Statibus præſcriptum.

Satelliti maiori obedient Capitanei, Officiarij, & Milites, ijs in rebus quas ex officio iubebit pro ſeruitio Regis, idque ſub pœnis ex arbitrio Colonelli, ſi Capitaneus aut Officiarius fuerit, illi irrogandis. Quod ſi Miles præuaricatus fuerit, afficietur extremo ſupplicio, vel ex arbitrio Colonelli, Capitaneorum, Officiariorum & Iudicum mulctabitur.

Nulli militum liceat nomen in tabulas referre apud duos Præfectos aut Capitaneos, vel iterata vice, ſub alio, quam ſuo proprio nomine ſe ad militiã dare, ſub pœna ſupplicij capitalis.

Miles qui in pecuniam, vel quamcunque rem aliã ſemel arma luſit, quique eadem per luſum lucratus fuerit, vterque carcere plectitur: ſi altera vice, exauctorator, & ſacramento ſoluitor.

Quicunque militum arma ſuá vendiderit, vel oppignerauerit, carcere prima vice punitor; ſi altera, exauctorator & ſacramento ſoluitor.

Miles qui profugerit aut ſeceſſerit abſque facultate libello Colonelli, vel eius vicarij, aut locum tenentis, extremo ſupplicio afficitor.

Cum cohortes aliquo progredientur, nemo extra ordinem prorumpet, vel abſque cauſa legitima, veluti propter afflictam valetudinem niſi ex facultate Capitanei, vel cuiuſpiam Officiarij præcipui inter impedimenta reperiatur, niſi volet à latrunculatore capturæ periculum incurrere, vel ab alterius à quo deprehenſus fuerit extra ordinem.

Milites vniuerſum armorum apparatum tam accurate inſtructum habebunt, quam rei militaris dignitati conuenit, vt ritè poſſint, quod illis muneris incumbit, exſequi. Ad excubias vero & quaſcunque alias bellicas actiones ex mandato Ducis peragendas cum ijſdem armis procedent, quibus cum militiæ nomen darent, recenſiti fuerunt, ſub pœna carceris, & corruptionis acrioris, pro arbitrio Colonelli, vel eius vicarij aut Locum tenentis.

Ex ſclopetarijs nullus ad excubias progredi audeat, quin ſit inſtructus puluere tormentario, globulis, funibus, quantum oportebit: nec eo modo, quin vrgente neceſſitate, ſclopo ſuo, vel bombarda dextrè vti non poſſit, ſub pœna exauctorationis, armorumque priuationis ad vſum tenuioris fortunæ Militum eiuſdem cohortis pro Colonelli arbitrio. Nec erunt Regia Maieſtas, tanquam ſupremus harũ regionum Dominus, eiuſque Status obligati, vt illos puluere tormentario, vel plumbo inſtruãt, præterquam ad facinus aliquod aggrediendum. Sin vero eadem Militibus ſuppeditari contingat, decidetur illorum ſtipendijs.

Nemo cuiuſcunque ſit conditionis audeat incendia redimere, cuiquam vim inferre, vel exactiones imperare, præcipuè ſuo hoſpiti, ſub pœna ſupplicij capitalis. Cum vero illi perſolutum fuerit, debebit potione ſui hoſpitis eſſe contentus, nec immodeſte exiget vinum, carnes, aliaque obſonia, quæ emere conueniret, ſub pœna capitali.

Si Miles

Si Miles quidpiam intellexerit quod Regiæ Maieſtati tanquam inferiorum Regionum Domino, eiuſque Statibus, Colonello, Capitaneo & officiario damnoſum aut detrimentoſum foret, debebit hoc ipſum immediatè abſque vllo fauore aut diſſimulatione Colonello patefacere, ſub pœna extremi ſupplicij velut præcipui auctoris.

Nulli conuentus aut cõgregationes agitabuntur à Capitaneis, Officiariis aut Militibus, ſiue per tympani ſonum, ſclopi iactum, ſiue per clamores aliaq; indicia pro re qualibet, abſque mandato Colon. ſub pœna capitis.

Miles qui per noctẽ à ſigno aberit, aut ſeſe ſubduxerit abſq; facultate Colonelli vel Officiarij, ſuſpendio plectitor, niſi cauſam habuerit legitimam qua ſe apud Colonellum excuſet.

Idem ſupplicium decernetur ei qui abſque cauſa legitima vel facultate ſui Colonelli neglexerit progredi ad excubias.

Eadem pœna capitali plectetur quicunque repertus fuerit dormiens ad primas excubias.

Quicunque teſſeram oblitus fuerit, ex arbitrio Colonelli plectetur.

Caueat Miles ne gladium educat in caterua, ante vel poſt excubias, neque fruſtra ſclopum laxet ſub pœna capitali.

Eadem pœna plectitor qui gladium in Ciuitate vel loco præſidiario exeruerit.

Miles qui abſque cauſa legitima & excuſatione digna abfuerit à loco deſignato ad conclamandum ad arma, cum fiet ipſa conclamatio, pœna capitali punitor.

Tantiſper donec Miles ſtipendia meruerit, à vindicta de quopiam ſumenda abſtineat, neque veteres ſimultates excitet, ſub pœna capitis.

Quæcunque contentiones inter milites exoriẽtur, referendæ ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, vt ex æquo & bono reis ius dicatur: qui ſecus faxit, correctione arbitraria plectitor.

Quod ſi peculiaris inter aliquos exorta fuiſſet controuerſia, quæ hoc modo relata non eſſet ad Colonellos, Capitaneos & Officiarios, interdicitur omnibus cuiuſcunq; conditionis Militibus, ne alterutram factionem ſuſtineant, ſub pœna ſuſpendij ijs omnibus inferendi, qui alterutræ voluerint eſſe factionis, ſub mali, bonine prætextu.

Si quis in Regimento comperiatur, qui ob ætatis præteritæ vitia honore ſpoliatus fuiſſet, is ad cuius notitiam hoc peruenit, tenebitur denuntiare Capitaneo, quatenus iuxta merita condigna in illum fiat animaduerſio.

Quicunque ſeditionis auctor extiterit, atq; Remiſſione capitali ſupplicio plectitor.

Mercatoribus, & iis omnibus qui annonam ad Oppida & Caſtra inuehunt, liber ſit vbiq; trãſitus, neq; vlla ratione vis inferatur, ſub pœna capitis.

Nemini pabulatum ire liceat, neque ruſticis annonam adimere, aut ſignum deſerere abſque volũtate ſui præfecti ſub pœna ſuſpendij aut laquei.

Quicunque in alearum aut chartarum ludo, ſuis commilitonibus imposturam ſtruxerit, aut falſum commiſerit, pugni abſciſſione plectitur.

Commilitoni ſuo in pecuniam ludenti, nemo teneatur præſente ludo plus diſſoluere, quam habuerit paratæ pecuniæ.

Miles ab ebrietate ſibi caueat; quod ſi per ebrietatem quempiam læſerit, aut vulnus inflixerit, vel contumeliam intulerit, non habetur excuſatus, ſed pro meritis caſtigator. Quod ſi in procinctu armorum cum officium exequi oportet, vel excubiis, ebrius deprehendatur, exauctorator & pro arbitrio Colonelli, Capitaneorum, maiorum Officiariorum & Iudicum plectitor.

Quicunque prætori, vel eius Officiariis intulerit aut dixerit contumeliam, aut eidem captiuos ſuſtollere conabitur, vel aliud quoduis impedimentũ attulerit, vt ſuo officio defungi nequeat, quocunq; modo id fiat, vita priuator.

Quicunque vim intulerit Carnifici vel eius Miniſtris eandem pœnam luat.

Quæcunque vero contumelia à quopiam præter æquitatem prolata fuerit, qua alterius honor vel exiſtimatio lædatur, eadem in eius auctorem redundet; quam ſi probare nequiuerit, ex arbitrio Iudicum puniatur.

Qui legum iſtarum & articulorum præuaricatorem occultauerit, vel vt fuga ſibi proſpiceret conſilium dederit, loco præuaricatoris fugitiui, talionis pœnam incurrat.

Cum ad caſtra, vel loca præſidio conſtituta eundum fuerit, in dies ſingulos ad minimum tria vel quatuor milliaria progredientur, neque hærebunt in pagis, aliiſve locis ruſticorum diſpendio.

Morigeri erunt ſuis Commiſſariis, omnibus in rebus quas pro ſua commiſſione mandaturus eſt.

Leges prænominatas & omnes articulos Regia Maieſtas tanquam ſupremus inferiorum Regionum Dominus, & prædicti Status volunt & mandãt ſeuere, inuiolate, generaliter, & particulariter obſeruari à Capitaneis, Signiferis, Vicariis, Satellitibus, & aliis cohortiũ Officiariis, aliiſque militib. gregariis, tam iis quorum nomina recenſentur, quam abſentibus qui in poſterũ nomina ad militiã dabũt, & iurabunt in eaſdẽ leges & articulos. Vult inſuper eadem Regia Maieſtas tanquã ſupremus harũ Regionũ D. & earũ ſtatus, vt quidquid hic in legib. vel articulis prætermiſsũ fuit, expediret tamen ad politiã & continendos in officio Milites hic inſeri referatur ad diſcretionem Colonelli; habeantque omnes ratas eaſdẽ pœnas & punitiones, earumque executiones; poſſintq; iidem Status huic formulæ addere & minuere, quidquid ex officio militię iſtuc

ſpectare

Digitized by Google

ſpectare videbitur, ea tamen conditione, vt præfecti & Capitanei omnem curam adhibeant: quatenus prænominatæ leges articulatim obſeruentur, ſub pœna eiuſdem in præuaricatores animaduerſionis & correctionis.

Ita reſolutum & deliberatum à conſilio Militia & ratificatum à Statibus generalibus Bruxella congregatis XI. Octobris 1577.

FORMVLA A SERENISSIMO AVSTRIAE ARCHIDVCE BELGII *Gubernatori, in ordinum & ſanctioris conſilij relatione, data Frederico Perenot, Baroni Rotnarenſi, Domino de Champagny, recognoſcendis militibus Prepoſito, & Commiſſario generali, qua quid ei in h.c munere obeundo curandum aut faciendum ſit praſcribitur.*

IN primis neceſſarium eſt quoties militum fit recognitio, & maximæ quando ſtipendium ijs numeratur, vt ſerio inſpiciat an equites armis equiſque idoneis inſtructi, & pedites militiæ apti ſint, vt iuſiurandum eorum recipiat, matriculas militum ſub vnoquoque merentium habeat, quantum cuique debeatur, & quid vltimo ijs ſolutum ſit, exactè ſciat.

Nemini ſcribendorum militum poteſtas dabitur, quin id gubernatoris literis Commiſſario ſignificetur, vt eo generali matriculæ adſcripto, ſumptuum totius belli ratio certior iniri poſſit.

Illi quoque ſignificandum eſt quoties militi ſtipendium datur aut pecuniæ aliquid prærogatur, quo in rationes ſub nomine Capitanei accipientis, referatur.

Vnicuique peditum legioni, aut equitum turmæ commiſſarius aderit ſpecialis, qui milites ad exeubandum deductos diligenter obſeruet, vt quando militũ fit recognitio ab eo melius agnoſci poſſint.

Capitaneo & duci permiſſum eſt militibus cõmeatum dare, aut eos emittere, & in eorum aut demortuorum locum alios ſublegere, ita tamen, vt antequam in numerum referantur, eorum nomina edantur commiſſario generali, aut ſpeciali, adiecta die qua commeatum dederit, militem dimiſerunt aut receperunt.

Et quoniam eiuſdem legionis cohortes omnes non ſemper ſimul ſunt, ſed pro neceſſitatum exigentia diuerſis locis retinentur, ita vt illius legionis commiſſarius omnibus adeſſe nequeat, eo caſu dabitur opera, vt qui recognoſcendis ſingulis cohortibus præficitur, milites quos in matricula pręcedentis recognitionis non inuenerit, quoſque poſtea aſſumptos comperit, diligenter percontetur quando, & quo militiæ gradu aut loco aſſumpti ſint, quantum ſtipendij mereãtur, quibus de rebus etiam iuſiurandum exigent, ſi id expedire videant.

Attamen ſi commiſſarius alius haberi poſſet, cõſultius videtur ſequi id quod à ſereniſs. Gubernatore articulo quarto propoſitum eſt.

Quod ad commeatus concedendi aut milites dimittendi facultatem pertinet, iam antea conſtitutũ eſt, ne cui id permitteretur, præter cuiuſque legionis præfectis & ſummis ducibus, aliiſq; ſpeciatim ad id nominatis, vtque id prouincijs ſignificetur, curabitur.

Inquiret etiam commiſſarius & capitaneos interrogabit de militibus à poſtrema recognitione defunctis aut dimiſſis, & maximè de cauſa & tempore, vt commoda ſtipendiorum medij temporis in ordinum vtilitatem redire poſſint.

Simili modo ſi quos in dimiſſorum aut mortuorum locum inuenerit ſubſtitutos, ab ijs iuriſiurandum exiget, vt declarent quando recepti ſunt, & quantum ſtipendij mereãtur, quo medij temporis commodum, ſi quod ſit, ordinibus cedat.

Commiſſarij particulares certiorem faciant generalem ſtipendij quod ducibus & capitaneis datum eſt, & aliorum quæ ab ſe in ſuo munere obeundo facta ſunt.

Nullam commiſſarij in recognoſcendo milite rationem habebũt abſentium captiuorũ aut ægrotorum, niſi magna & probabili de cauſa, quinimo ægrotos adibunt qui decumbere dicuntur.

Commiſſarij in matriculam referant ſingulorum militum nomen, addito patris, matris, patriæque nomine, cuius artificij ſint, notas ſi quas aut facie aut alia corporis parte præferant, & ſub quibus antea militauerint.

In rationibus conficiendis quid militibus debeatur, excedere non poterunt commiſſarij modum ſtipendij ab ordinibus conſtitutum, qui vſq; ad Septembrem Anno 1577 librarũ eſt XVICLIII. in ſingulos menſes, & ab eo tempore librarum XVIICXXVI. iniungentque ducibus vt matriculis ſuis adſcribant cuiuſque capitanei & militis ſtipẽdium, quô quid cuique debeatur ſciri poſſet, & ſi qua in re fraudatum ſe quis opinetur, ad illius rationem ſatis fieri ſibi poſtulare queãt.

Obſeruet Commiſſarius diligenter an ſingulis cohortibus adſit numerus ſclopetariorum maiorum, & thoracibus ferreis armatorum, qui ab ordinibus præſcriptus eſt.

Significabitur præterea equitum, peditumque ducibus capitaneis eorumque vicarijs, vt commiſſario generali aliiſque in militibus recognoſcendis obediant, eiſque auxilium omnemque fauorẽ exhibeant, quô quod ſui muneris eſt exequi poſſint, alioqui indignationem ordinum incurſuros.

In recognitione facienda habeat commiſſarius huius formulæ exemplar, vt oſtendat ijs qui quidquam illiciti poſtulabunt, id ſibi denegatum eſſe.

Immo-

Digitized by Google

Nemo huic muneri præficiatur niſi idoneus ſit, & in ijs quæ huc ſpectant bene verſatus, ne per eius imperitiam rationes & id genus alia confundantur.

Recognoſcendis equitibus iuſiurandum exigetur, an equi & arma ad eos pertineant, an vero commodato acceperint obſeruantes an equi bello ſint vtiles, & ſi quid deſiderari viderint, matriculæ aſſcribant, vt recognitione proxima ſub pœna dimiſſionis id emendetur.

Obſeruabit etiam an duri & contumacis oris equos habeant, & vt decet inſtructos; an equites ad eam militiam idonei ſint. Idque etiam notabunt quo recognitione proxima defectui aut admonitione, aut ſi id expedire videant, dimiſſione proſpiciatur.

Periculum faciet an equites exercitati ſint, à ſingulis exigens haſta ad feriendum porrecta, decurſa eaque abiecta, vt equo incitato aut in gyrum acto, gladium euaginent, quo rei gerendæ ſint promptiores & de peritia ſua fidem faciant.

Perſuadere conabitur ijs, qui vnico tantum merent equo, vt tegumento capitis Burgundico vti velint.

Quoties gubernatori expedire videbitur, vt vnius cohortis aut plurium fiat recognitio, à capitaneis id impediri aut recuſari non poterit.

Obſeruabunt etiam commiſſarij an arma peditũ vti haſtæ, galeæ & quæ ſunt eius generis, eorũ propria ſint, aut commodato ſumpta, qua de re iuſiurandum ab ijs exigetur.

Diſpicient etiam an arma tractare rectè ſciant, haſtam nempe torquere, ſclopetis iaculari, & ijs inſtructi ſint, quæ ad eam rem ſunt neceſſaria.

Omittendum non videtur quod tam in recognitione, quam cum primum milites aſſumuntur iurare debeant obſeruaturos ſe, quæ de eorum diſciplina conſtituta ſunt, iniungendo ducibus, capitaneis, eorumque vicarijs & ſigniferis, operam dent, vt hæc à ſuis obſeruentur, futurum alioquin vt militum culpa ab ijs exigatur. Quoque hæc manifeſtiora ſint militibus, altè recitabuntur & ſubſequuto militum iuramento confirmabuntur.

Quibus peractis, commiſſarij particularis aut generalis militibus recognoſcendis operam dabunt capiti matriculæ adnotantes, quo die & loco id factum ſit, & ad marginem nominis cuiuſque equitis aut peditis, quid in eorum armis deſideretur, vt ſequenti recognitione, menſtrui ſtipendij priuatione corrigantur, &, niſi paruerint, militia priuentur.

Quæ omnia mutari, augeri, aut minui poterunt à gubernatore quoties aut temporis aut negociorum ratio id poſtulare videbitur.

Datum Antuerpiæ, ſub ſigillo Regio & gubernatoris ſubſcriptione, 14. Aprilis, Anno MDLXXVIII.

Sat mandatorum, ſi ſat diſciplinæ & morum.

CAPVT LXXXIV.

De Pace.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 84.

1 *Pacis deſcriptiones ſiue definitiones.*
2 *Pax quæ bona inducat?*
3 *Pacis confirmatio eſt vera iuſticia.*
4 *Pacem cuncta bona ſequuntur.*
5 *Plures ſunt cauſæ belli, propter quas pax exbannitur.*
6 *Pacis commoda, & qui eam colere debeant.*
7 *Pacis priuilegia quæ ſint? remiſſiue.*
8 *Pacis & dilectionis commendatio, remiſſiue.*
9 *Pax verè eſt laudabilis & omnibus deſiderabilis.*
10 *Pax eſt vinculum charitatis.*
11 *Pax quibus modis ſoleat fieri?*
12 *Pacis leuitas ſoluit, quod belli calamitas induxit.*
13 *Pacis tempore omnia in priſtinum ſtatum reſtitui debent.*
14 *Pacis fractor poteſt à quolibet de populo accuſari.*
15 *Pacis violatorum pœna.*
16 *Pacem facientes an teneantur inſolidum, ſi vnus ex illis pacem frangat?*
17 *Pace ſemota, vitæ facile perit vtilitas.*
18 *Pax in dubio dicitur eſſe perpetua.*
19 *Tempora tria ſunt, ſcilicet, pacis, belli, & induciarum, ſecundum quæ vita hominis regulatur.*
20 *Bona ex pace prouenientia quæ ſint, enumerantur.*

MVlto vtilius eſt, pauca idonea inſerere, quam multis inutilibus homines prægrauari, *lege prima, §. Contrarium autem, C. de vetruum iure enucleando.*

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆFATIO.

IN hoc opere id vnum vbique obſeruare propoſui, vt veritati iuris conſonam praxim, & hanc quam breuiter luceret, præſertim cum clara methodo pertractarem, dico me ſtudioſorum gratia claram doctrinam iuris omnibus velle aperire. Nam ex tam immenſis & multis voluminibus iuris non omnibus contingit idonea, & in praxi vſitata ſeligere neque omnium literis incumbentium ingenia vel opes, vel diſpoſitiones ferunt laborioſas lucubrationes, imprimis pauci iureconſulti in hunc campum ingreſſi ſunt hac ætate, in quo nos deſudamus, vt noſtris ſcriptis aliorum operas iuuemus, idcirco quantum potui, egi vt claram doctrinam variorum thematum promulgarem. Cæterum nulla eſt clarior doctrina, quam cùm contraria iuxta ſe poſita exponuntur. Vnde Philoſophus veriſsime ſcribit, quod contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, & contraria contrariorum ſunt doctrinæ. equidem de bello olim ſtrictius diſſerui: poſtea pluribus de cauſis caput illud vberius explicaui: inde etiam addidi ſequens caput De armigeris, militibus ac ſtipendiariis, propter redditas ſuo loco cauſas. Nunc neceſſe videtur de Pace ſeorſim caput addere, in quo multa enodantur, quæ ſuperioribus ſectionibus inſeri non potuerunt: præſertim cùm pax ſit res contraria bello in publicis, ſicut amicitia contraria inimicitiæ in priuatis; & ſicut frigidum contrarium calido in tactu. neque ex vſu eſt, hanc contrarietatis rationem hic copioſius demonſtrare. Dialectici omnes ex confeſſo ponunt ipſam pacem bello eſſe contrariam: idem philoſophi fere omnes probant: neque Iuſtinianus diſſentit in principio ſtatim ſuarum Inſtitutionum ſcribens, quod Imperatoriam Maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe ornatam, vt vtrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari. Vbi ſatis patet, quod contrarietas in tẽpore, quantum ad gubernationem Reipublicæ pertinet, modo habet pacem, modo bellum. Sic de bello & bellorum iure tractanti neceſſarium eſt ſcire ea etiam, quæ ad pacem, & pacis iura ſpectant. Tractaui nuper de bello: dedi huic materiæ duo capita, & opinor me plenius quàm breuitas huius operis poſtulat rem omnem expoſuiſſe. Proinde reſtat, vt de pace etiam agam, & hanc materiam vno capite ſaltem explicem: quod hic mox ſubiungo, vt prioribus duobus capitibus cognatum. multa etiam occurrebant dum hoc conſcriberem, quæ cognitu neceſſaria, & proficua exiſtunt, nauanti operam iuris, ſed omnia infarcire non res ipſa patitur, neque lectorum tempus poſtulat. Quamobrem reſecui ſyluam: neque enim commentarium de vno hoc themate condere volo: ſed adſero in medium, quæ ignorari non debent, & quæ in communi vſu verſantur, ſimul etiam quæ adiuuare verſantem in foro poſſunt, ante omnia cognitio & frequens lectio huius thematis de pace excitabit & inflammabit animos plurimorum ad pacem, vt ſpero. Cuius ergo hunc laborem nunquam recuſare potui, quin etiam dulciſsimum & mihi & multis bonis ſuſcipiendum duxi, & mox ad rem accedo.

Digitized by Google

1 DEſcriptiones pacis vel definitiones. Primo Pax (teſte Fratre Dominico Soto Segobienſi Theologo, ordinis prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſſionibus in epiſtolam Diui Pauli ad Romanos) eſt margarita Chriſtianis precioſiſſima, quæ ſectanda etiam eſt cum labore noſtro, damno & opprobrio. Pax vera eſt, cum vnuſquiſq; ius ſuum tranquille poſſidet, &c. Pax enim (vt 19. *De ciuitate Dei*, author eſt Auguſtinus) eſt tranquillitas ordinis, vel ordinata concordia, & ſic definitionem, ſiue potius pacis deſcriptionem perfectam ponimus, ſicut hoc. Eſt autem pax tranquilla libertas vt not. per Archid. *in c. Noli. 23. q. 1.* Vel eſt animi tranquillitas naturam ſeruans & temperantiam non relinquens. Vel, pax eſt perſuadibile bonum non compulſibile: Vel dic: quod ſi poteſt fieri ſine damno vel ſcandalo alicuius partis; tunc debent inimici ad pacem compelli. quia rex pacificus ita decreuit: vt in proœmio Gregor. & ibi *Bald. in 4. & 5 columm. & arg. l. Iure communi, ff. de ſeruit. vrban. prædio.* Adduco Bart. in conſilio, incipiente ad declarationem quæſt. *n.* 200 vbi dicit quod Pax per Gof. definitur in ſumma de treuga & pace, ſi pax eſt diſcordiæ finis. ſed quia diſcordiæ finis poſſet accidere multis modis vel decedētibus ambobus his qui habuerunt diſcordiam vel guerram: vel altero ficto, ideo putat Bart. pacē potius ſic definiendam eſſe: Pax eſt pactū, quo fit finis diſcordiæ ſeu guerræ introductæ per pactum, *l. 1. ff. de pact. l. in bello, in principio, ff. de cap. l. 1. C. de caduc. tollen. & C. publicæ lætitiæ, quæ eſt vlt. Rubric. C. li. 12. & l. vnica, & de pace tenenda, & de pace. iuram. firman.* Latius per D. Anton. Corſetum in ſuo ſingulari tractatu *Priuilegiorum pacis. poſt nu. primum, & num. 9.* Breuiter his verſibus pax & eius bonitas deſcribitur.

Pax plenum virtutis opus, pax ſumma laborum.
Pax belli exacti precium, preciumque pericli eſt.
Nil ſine pace Deo placidum eſt, nec munus ad aras.
Sydera pace vigent, ſubſiſtunt terrea pace.

2 Pax quæ bona inducat. Pax enim multa bona inducit, diſcordias enim remouet & tranquillā quietem inducit; ſtatum perſonarum ac ciuitatum augmentat; honeſtatem affert; diuitias præparat; Dei ac regum gratiam tribuit; ſuperbiam vniuſcuiuſq; recludit; auaritiam cuiuſque repellit; honorē honoratis adiungit: nondum honoratis præparat; Deo ſeruiendum animum cuiuſque incitat; fructum affectat; expoſtulatum vel affectum facit acquirere ſeu nanciſci. *arg. C. de cadu. tollen. in principio, Co. offic. præfect. prætor. Afric. l. in nomine. in princip. 2. colum. & C. de veter. iure enuclea. l. 2. §. quantumcunque,* quæ numerantur in *tit. de pace Conſtant. per §. ff. finalem.*

Eſt enim pacis confirmatio ipſa vera iuſtitia, vt 3
loco immediate præallegato videre lector poterit. Vnde ex pace vbertas, vt Alciatus Iureconſultus etiam ſuo emblemate pulchre delineat.

Grandibus ex ſpicis tenues contexe corollas.
Queis circum alterno tramite vitis eat.
His comptè Alcyones tranquilli in marmoris vnda
Nidificant. pullos pignora grata fouent.
Lætus erit Cereri, Baccho quoque fertilis annus
Aequorei ſi rex alitis inſtar erit.

Sicut ex bello rerum propriarum alienatio & perditio prouenit, teſte Virgilio in Bucolicis.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes: en quo diſcordia ciues
Perduxit miſeros, en queis conſeuimus agros?

Ita ex ipſa pace rurſus rerum propriarum & quæ fuerunt bello amiſſæ, redit reſtitutio vel ſaltem recuperatio: deinde mox variarum poſſeſſionum locupletatio & ædium deſtructarum reparatio, nouarumque molitio.

Pacem cuncta bona ſequuntur. Ex pace tandem 4
nil aliud ſequitur niſi bonum. vt probat *text. in ca. Quod ſicut*, circa medium, vbi propter bonū pacis, *ext. de elect. facit text. in l. Creditor. §. 1. ff. mādati*, qui *text.* ſecundū vnum intellectū poteſt probare: quod facere pacē eſt quædā neceſſitas & propter hoc ibi non datur actio negotiorū geſtorū, quæ in geſtis voluntatibus ſolet dari, *l. Si cōmunes, Digeſt. de negot. geſtis habetur in l. 3. eod. tit. Bartol. in l. 2. §. Ex his, ff. de verbor. obligat.* Item, pro bono pacis aliquid conceditur, quod aliàs non concederetur, textus eſt ibi, *Gloſſ. & Panorm. in c. 2. de deſponſatione impuberum.* Deinde ad vtilitatem pacis facit; nam ex eius contrario, vt eſt bellum, multa mala ſequuntur. vt habetur in textu, *& ibi gloſſ. in Authent. de armis, in principio*, vt infra declarabitur.

Nam plures ſunt cauſæ belli, propter quas pax 5
exbānitur. Prima, quia non puniuntur maleficia, vt patet *Eccleſiaſtes* 8. ibi quia non profertur contra malos ſententia, *facis text. in c. 1 de offic. lega. in 6.* *dicit textus* Officij noſtri debitum remedijs inuigilat ſubditorum: quia dum eorum excutimus onera, dum ſcandala remouemus; nos in eorum quiete quieſcimus, & fouemur in pace. Secunda cauſa eſt abundantia temporalium, vt patet *Geneſ.* 13. ibi facta eſt rixa inter paſtores, Abraham & Loth. Tertia cauſa eſt, quia non occupamur in pugna contra Dæmones 5 *ad Epheſios.* Non eſt nobis colluctatio aduerſum carnem, & *Eſaiæ* 28. Percuſſimus fœdus cum morte & cum inferno. Quarta cauſa eſt, quia non conſideramus damna belli in quo diuitias, animas, & corpora perdimus. *Hier.* 46. ibi fortis incidit in fortem. Quinta cauſa eſt, quia non conſideramus dubium euentum belli. *Regum* 12. Vbi varius eſt euentus belli. Sexta & vltima cauſa fere

in hac omnia ſupra dicta concluduntur; quia non ſeruamus Dei præcepta, *Hier.* 3 ibi vtinam attendiſſent mandata mea. *facit textus in can. Reuertimini*, 16. *q.* 1. Et propterea cum nolumus ſoluere decimas mandato Dei veniunt bella, & quod non accipit Chriſtus, rapit fiſcus, *in c. Maiores*, 16. *q.* 6. Iſta fuerũt dicta per Archid. *in can. Noli* 22. *q.* 1. *per glo. in ca. Ad Apoſtolica, de re iudica. in* 6 *Panor. in c. fin. in* 2. *colũ. de reſt. ſpolia.* Et hæ cauſę præcedẽtes pacem dicuntur impedite.

Pacis commoda, & qui eam colere debeant? Qui
6 ineunt conſilia pacis, ſequetur eis gaudium, *Prouerb.* 12. & quod verius eſt fundamentum pacis, quam ipſa iuſtitia certe nihil. Et *Eſaie* 32. dicitur opus iuſtitiæ pax: & iſtud Virgilij 6. *Æneid.*

——Pacis componere morem,
Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.

Vnde Caſſiodo. 3. *Variarum* 20. Cordi eſt noſtro leuamen humilium, vt cõtra potentiam ſuperborum noſtræ pietatis exigatur obſtaculum, ne liceat cuiquam apud nos audaciæ, quorum eſt propoſiti ſuperba calcare, pro quo facit *tex. in l.* 1. *Cod. de comitibus conſiſtorianis, lib.* 12. Vbi in conſiſtorio principis debet eſſe tranquillitas tam mentis, quam omnium ſenſuum, ſecundum Dominum Lucam de Penna ibi. *in verbo. Tranquilitatis*, Et ideo optimus dicebat Pſalm. *Qui poſuit fines tuos pacem* Et vates dicebat egregius:

Interea pax arua colat.

Et dominica veritas in ſuo ſacro euangelio: *Pacẽ meam do vobis:* & alibi dicebat propheta: *Ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis*, Et poſſumus dicere, quod optimus dicebat vates. Veniat dux longa pace ſolutus, didicit iam pace ducem. & per D. Lucam de Penna *in Rubric. & in l.* 1. *publica letitia, libro* 12. vbi plene reperies qui dicuntur reges felices, & de multiplici ſpecie pacis. Huc addi poteſt illud Alciati emblema:

En galea intrepidus miles quam geſſerat, & qua
Sæpius hoſtili ſparſa cruore fuit:
Parta pace apibus tenuis conceſſit in vſum
Alueoli, & fauos, grataque mella gerit.
Arma procul iaceant: fas ſit tum ſumere bella,
Quando aliter pacis non licet arte frui.

Pacis Priuilegia quæ ſint? Vide (cauſa breuitatis)
7 tractatum priuilegiorum pacis, aditum ab excelſo Doctore Antonio Corſeto Neptino Siculo, *folio, lib. meo*, 98. *verſo* per totum tractatum.

Pacis & dilectionis commendatio. Vide multa
8 apud D. Ioan. Lupum; prolixitatis euitandæ cauſa, in ſuo tractatu, *De confederatione principum, nu.* 9. & 10.

Pax vere eſt laudabilis & omnibus deſiderabi-
9 lis textus eſt *in c.* 1. *de pace tenenda*. Nec male conſuetudo hinc manauit, quod in coronatione nuper electi Pontificis populus ore læto acclamare ſolet, *Fiat pax in virtute tua & abundantia in turribus noſtris.* iuxta dictum Prophetæ facile patet, quod olim pacis commendatio gratiſſima omnibus fuit. Et Chriſtus diſcipulis ſubinde ait: *Pacem meã do vobis, Pacem meam relinquo vobis.* nec minus ad ipſos ingreſſus imprecatur, *Pax vobis.* certe pacis vox in ore eius commendatiſſima fuit, qui etiam beatos *pacificos* vocat, quoniam ipſi Deum videbunt. Pacis bona Rauiſius Textor paucis verſibus expreſſit, propter quæ maximè ſit deſiderabilis, ſic inſit.

Pax cæleſte bonum ſacris altaria flammis,
Atq; tepeſcentes ſuſcitat igne focos.
Pax hominum genitrix, pax eſt cuſtodia rerum,
Pax aperit iuris, iuſtitiæq; forum.
Nulla dies homini, nulla eſt ſine pace voluptas,
Nullus amor, nullum religionis opus.
Pax vrbes, pax regna ligat, pax congregat orbem:
Fiat vt ex multis vrbibus vna domus.
Sæcula pax renouat, pax aurea tempora confert,
Et mores priſcæ ſimplicitatis habet.
Ingenuæ redeunt artes, academica florent
Ocia, Caſtalia ſollicitantur aqua.
Pax facit innocuos ſaltus nemorumq; receſſus,
Tutus it & tutas aduena portat opes.
Pax Cererem campis, & mittere collibus vuas
Efficit, armoſo diuidit arua boue.
Gramina pace virent, prapinguia paſcua letum,
Luxuriat multa fertilitate pecus:
Pax vehit auratas peregrina per æquora merces,
Et ſteriles ponti non ſinit eſſe vias.
Pax hilares menſas facit, & conuiuia paſſim,
Et recreat melli triſtia corda mero.
Pax aperit thalamos, hymenæaque carmina cantat,
Excitat, & reſides non ſinit eſſe lyras.
Pro gladiis lances gerit, & pro caſside ſcuta,
Et ſua Palladia tempora fronde ligat.
Geſtit & ad ſuperos agili volat ardua ſaltu.
Et vocat ad feſtos agmina longa dies.

Pax eſt vinculum caritatis, *c. Nouit, ad finem extra* 10
de iudic. Hinc Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, *Salutate inuicem in oſculo ſancto*, vt quod eſt oſculum pacis. vnde ſubiungit, *Deus autem pacis conterat Sathanem ſub pedibus veſtris velociter.* In eccleſia hodie permanet conſuetudo circũferendi oſculum pacis, in ſignum vinculi caritatis, & eccleſia cantat. *Da pacem Domine in diebus noſtris*, & quæ huc faciunt, nec minus orationes fiunt cauſa pacis in vinculum caritatis conſeruandæ. Iudas vt declararet quem traditurus eſt, hoc vinculum caritatis oſculo prodidit. vnde à Chriſto reprehẽſus eſt; & pacem quam non dilexit, nunquam obtinuit quin ſeipſum ſuſpendit.

21 Pax quibus modis ſoleat fieri? Pax ſit per tactum manuum, per riſum reciprocum, per potum, per oſculum, & ſimilia, not. *in l. in ipſius, C. famil. herciſcun. gloſſ. in §. In ſumma. Inſtit. de iniuriis, Doctor. & Paul. de Caſtrenſ. in l. prima, ff. de pactis, Baldus in l. Et in Epiſtola, Cod. de fideicommiſſ.* Et quod dixit de oſculo, non habet locum in domino feudi. vt per Firmian. in Reperto. ſuo. *In verſ. 1. in verb. Pax.* Videmus hodie eos qui pacem colunt vel etiam firmant, ſibi mutuo dexteras dare, quæ conſuetudo antiquiſſima eſt, teſte D. Alciato in ſuis Emblematibus.

Mos fuit in partes turmis coeuntibus eaſdem,
Coniunctis dextris mutua dona dari.
Fœderis hæc ſpecies: hoc habet concordia ſignum,
Vt quos iungit amor, iungat & ipſa manus.

22 Pacis lenitas ſoluit, quod belli calamitas induxit, *l. 1. in principio, C. de caduc. tollen.*

23 Pacis tempore omnia in priſtinum ſtatum reſtitui debent, argum. eius quod de redhibitione dicitur *in l. Redhibere, ff. de ædil. edic. & l. facta eodem tit.*

24 Pacis tractor poteſt à quolibet de populo accuſari, in quantum dimidia pœna fiſco debetur, Bartol. *in l. 1. in fine, ff. de iure fiſc. & in l. Arbiter ſecunda, ff. de recept. arbit.*

25 Pacis violatorum pœna. Vide de hac materia etiam (euitandæ prolixitatis cauſa) D. Hugonem in ſuo tractatu, *de officio quatuor prælatorum. De obſeruatione pacis, fol. 37. numer. 1.* Et Propheta Dauid huc reſpexit, cum dicit: *Ecce parturiit iniuſtitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & conuertetur dolor in caput ipſius, & nequitia in verticem eius deſcendat. Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.* Sic fere fit quod violatores pacis primo puniuntur omni genere mali, quod alijs conſtruunt: deinde etiam multis alijs malis affliguntur; quare Dauid præcipit, Inquire pacem, & perſequere eam. Atque hoc primum eſt genus pœnæ. Alterum quod Deum infeſtum faciunt, qui pacem violant, & à bonis omnibus exulare coguntur, vt patet in Caim, poſtquam fratrem Abelem occidit.

26 Pacem plures facientes cum pluribus, & ſi vna pars promiſit alteri non contrauenire, ſub pœna mille ducatorum, & vnus fuit occiſus ab aliquibus de alia parte, an pœna committatur in ſolidum, & quibus acquiratur, & pro quibus portionibus, an in ſolidum, & in totum contra quemlibet. Vide pulcrum conſilium Alexand. *in ordine 120. incip. Viſo inſtrumento pacis, in 4. parte, & Bartol. in l. final. ff. de duobus reis, in ver.* Secundo quæro, cum quo ibi tranſit Ang. & moderni, & Bartol. *in repetit. Authent. Hoc ita, in 13. quæſt. C. de duobus reis, & in l opere, ff. de oper. liber.* & per modernos, *in l. Si id quod, ff. de duobus reis,* in quibus locis concluditur, quod ſi plures fecerunt pacem cum pluribus, & promiſerunt ſe non offendere ſub pœna mille ducatorum poſtea contingit vnum eſſe offenſum, omnes ex illa parte offenſa non poſſunt agere inſolidum, nec etiam inſolidum poſſunt conueniri illi, qui ſunt de parte offendente, vt probant ipſi *per d. l. ſi id quod, & per d. l. opere.* Vnde quilibet de parte offenſa poteſt petere virilem portionem: & quilibet, qui ſit de parte offendente, poteſt conueniri pro parte virili.

Pace ſemota, vitæ facile perit vtilitas. Oldra. 17 ſuis in conſilijs, *conſilio 94. in 6. colum.* Et dicit Imperator *in tit. de pace tenenda, in vſibus feud.* hæc verba in laudem pacis: Pacem deſyderatam, & toti terræ neceſſariam per vniuerſas regni partes habendam, regia inducimus autoritate.

Pax in dubio dicitur eſſe perpetua. Caſus eſt ele- 18 gans, *in cap. 1. de pace Conſtantiæ;* & ideo ſi in capitulis pacis non eſt præfixum certum tempus, præſumitur pax facta in perpetuum.

Tempora tria ſunt, ſc. pacis, belli, & induciarum. 19 Pet. de Ancha. in ſuis conſilijs, *conſilio 87. incip. Præmiſſa facti ſerie.* Latius videat lector per D. Antonium Corſetum Siculum in ſuo tractatu *priuilegiorum pacis, numer. 35.* & ſunt tres modi quibus vita hominis regulatur. Ita tenet D. Nicolaus Boerius in ſuis deciſ. *quæſt. 40. numer. 1. folio 52. 1. parte,* quia aut in pace, aut in treuga. *l. Poſtliminiũ, §. induciæ ff. de capt. & poſtlimin. reuerſ. & in c. 1. & 2.* & ibi per Hoſtienſ. de treug. & pac. & tempus guerræ conſiſtit in calamitate, quoniam homines inuicem ſe laceſſunt & deprædantur, quod eſt proprium guerræ ſeu belli, *d. §. Induciæ,* Proprium autem pacis in lenitate, & libertatis tranquillitate ac rerum, & perſonæ ſecuritate conſiſtit, *c. finali, de treug. & pace,* & Archidiac. *in c. Noli, 23. qu. 1.* Vide plura huic materiæ conuenientia apud D. Nicolaum Boërium, ſuis in deciſionibus aureis. *Quæſtio de 40. primæ partis, folio 51. verſo column. 4.*

Bona

Digitized by Google

10 Bona ex pace prouenientia: Pax enim multa bona inducit. Nempe,

- Diſcordias remouet,
- Tranquillam quietem inducit,
- Statum perſonarum ac ciuitatum augmentat,
- Honeſtatem affert,
- Diuitias præparat,
- Dei ac regum gratiam tribuit,
- Superbiam vniuſcuiuſque recludit,
- Auariciam cuiuſque repellit,
- Honorem honoratis adiungit,
- Nondum honoratis præparat,
- Deo ſeruiendum animum cuiuſque incitat,
- Fructum affectat,
- Expoſtulatum vel affectum facit acquirere ſeu nanciſci bonum finem,
- Quæ numerantur in titulo de pace Conſtantiæ per gloſſam finalem.

Ex pace tandem nil aliud ſequitur niſi bonum. Et omnia mala, aut ad minus præcipua malorum pars ex bello prouenientium, ſtatim ceſſant, & impediuntur, bona ac diligenti iuſtitiæ adminiſtratione, quæ melius pacis, quam belli tempore exerceri poteſt, vt his noſtris infelicibus temporibus plus ſatis conſpeximus, quorum malorum præcipuorum ex bello prouenientium meminimus ſub titulo. De bello, vbi latius pius lector (ſi lubet) rem ipſam legere poterit.

CAPVT LXXXV.

De aſſaſinis, & aſſaſinijs.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 85.

1 *Aſſaſini qui dicantur.*
2 *Aſſaſinorum crimen, & pœna debita.*
3 *Aſſaſinatus conſummatus, ſimplici homicidio maior eſt.*
4 *Delictum mercede interueniente, fit intenſius.*
5 *Aſſaſinos conuictos, omnibus impunè occidere licet.*
6 *Aſſaſinator, id eſt, mandans, Aſſaſinus, id eſt, ſeſe locans, Aſſaſinorum hoſpes, Aſſaſinis ſubſidium ferens, pœna pari plectendi.*
7 *Aſſaſinorum / Aſſaſinis fauentium — bona, poſt factum adiicienda fiſco.*
8 *Aſſaſinator pœnitens &*
9 *Aſſaſinus pœnitens — ante factum, leniùs puniendi.*
10 *Aſſaſinatus in muliere prægnante committitur.*
11 *Aſſaſinatus enormitas.*
12 *Aſſaſinatorum pœnitentia & reuocatio, quando pœnam mitigent.*
13 *Aſſaſinatus vocabulum barbarum.*
14 *Pecunia data Aſſaſino pro homicidio aut alio delicto committendo cui applicetur.*

nitentia motus factum promiſſum perpetrare noluerit, ſed ad conductorem ſuum redeat, dicens ſe iniquè egiſſe & pœnitentia ductum, nulla ratione tale crimen committere velle: An is conductus miles pœnitens æquali pœna puniendus ſit, ac ſi nulla pœnitentia permotus facinus ſuum perpetraſſet? Ad quam quæſtionem pari ratione conuenit illa ſuperior Hippol. ſententia: quia correlatiuorum criminum idem ſemper cenſendum eſt iudicium, teſte D. Nicolao Euerardi in ſuo Topicorum *lib. de correlatiuis.* Si igitur re adhuc integra, & ante aliqua præparata, & ante vllam vim illatam ita pœniteat, malum animum, reuocet & factum renunciet, mitius quidem, & citra mortem, extra ordinem etiam puniendus eſt, vti conductor ille pœnitens ſuperior: Si quæratur an clericus aut ſacerdos hoc crimine aſſaſinatus grauatus, per laicum iudicem capi poſſit & citra degradationem, morte puniri? Hanc quæſt. non nihil attigimus in ſuperiori *cap.* 37. *de quæſt.* vbi de ea egimus, ideo te lectorem huius quæſtion. percupidum ad idem caput legendum remittimus.

10 Enarratis aſſaſinatus criminibus, non admodum abſimile videtur illud ſcelus, quod vſuuenit mulieribus prægnantibus veluti ſi mulier fœtu grauida, ſuique pertæſa ponderis, & fructus ventris, aliam mulierem aut virum adeat, conſiliumque petat, quomodo fœtum in vtero aut viuum enecet, aut non viuum abortiat & eiiciat. Si enim accepto conſilio conſulentis operam precibus præmio ac mercede conducat, vt optatum præſtet, hoc eſt, vt abortiuum fœtum pariat: tunc poſt tale pactum initum, & ipſa conducens alterius operam, & ipſa vel ipſe locans ſuam operam, ambo ſimul aſſaſinij rei fiunt: quod intelligendum eſt, tam de fœtu non animato quàm animato:

11 Quandoquidem à tali crimine propter ipſius turpitudinem & enormitatem (quam merces partæ & mali patrandi promiſſum pretium) non ſolum iura, ſed ipſa quoque natura prorſus abhorreat, *l. Cicero, Digeſtis de pœnis*, ſuprà allegata Bartol. *in leg. Diuus Digeſtis de extraord. criminibus*. D. Paul. Grillandus in ſuo tract. *De ſortilegiis*, 13. *q. n.* 2

12 Quod autem de aſſaſinatoris & aſſaſini pœnitentia, crimen & pœnam mitigante dictum eſt, de pœnitẽtia intelleximus, quæ ante factum cõtingit, vti hactenus: deinde de ea pœnitentia, quæ ante capturam, citationem, aut delationem contingit, pariter intelligendum eſt. Nam ſi aſſaſinator & aſſaſinus ea pœnitentia peragantur, poſt factum ſemel tentatum, aut poſt præparatum, aut poſtquam ſenſerint ſeſe apud Iudicem deſamatos, aut delatos, aut ſi eius criminis gratia citati fuerint, aut comprehenſi, tunc ea pœnitentia ſera foret: nam ea deordinata pœna nihil remittere poſſet, ſed eſſent ambo tunc plectendi, non ſecus quam ſi crimen perpetratum fuiſſet, ſcilicet vltimo ſupplicio, vt ante.

13 Cæterum hic te rogatum velim candide Lector, ne doctas tuas offendant aures, hæc vocabula (quibus vſi ſumus) aſſaſinium, aſſaſinatus, aſſaſinator, & aſſaſinus: quum enim proprio deſtitueremur vocabulo, rem ipſam explicare oportebat vocabulo (licet incondito) repertu commodiſſimo: & quo doctores & ipſi practici vti non verentur, teſte etiam Bald. *in leg. Si accuſatoribus, C. de accuſat.* Hactenus non memini in ſuperioribus editionibus ſub hoc cap. quæſtionis alioqui non inutilis aut aſpernandæ.

14 Nimirum, Pecunia data aſſaſino pro homicidio aut alio delicto committendo cui applicetur? Omiſſis multis hic ambagibus & argumentis, videtur mihi (ſaluo ſemper ſaniore iudicio) Quod pecunia data aſſaſino pro homicidio aut alio delicto committendo applicatur ei qui erat aſſaſinandus, *l. Et generaliter* §. *Illud*, *ff. de calumniatoribus*, & *ibi Bartol. hunc* §. *ſummat.* Si turpitudo verſatur etiam ex parte dantis, ei non competit repetitio, ſed ſolum ei in cuius præiudicium datum eſt, huius etiam recordatus eſt D. Ioan. Bertachinus in ſuo Repertorio, *ſub litera P. in verbo, Pecunia.* Sed D. Ludouicus Romanus in ſuis ſingularibus, *ſingulari* 329. ait gloſſam variare: quia aliquando fiſco, vt *l. Lucius, ff de iure fiſci, & l. Claudius, ff de his quibus vt indig. aliquando parti.* Sed quæ eſt verior (inquit) dic quod ſecunda ſcilicet quod applicetur parti regulariter, text. eſt in dicta *leg. Et gere alter.*, §. *Illud*, & *l. Si quis ab alio*, §. *Si vt filiifamil. ff. de calumniatoribus.*

Digitized by Google

CAPVT LXXXVI.

Qui excuſandi ab homicidio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 86.

Ab homicidio commiſſo excuſantur — *Qui in facto dolo carent, intentione, & voluntate*:

1 *Pueri vel infantes* { *Septennio minores & Doli nondum capaces.*
6 *Furioſi vel phrenetici, ſcilicet in ipſo facto.*
9 *Dormientes, de facto euenturo non præſcii.*
15 *Immodicè ebrii.*
22 *Occidentes caſu fortuito.*
27 *Qui inſtinctu diuino occidunt. Exempla varia.*
30 *Occidentes partus monſtruoſos, & humanæ ſpeciei non participes.*
31 *Occidens æmulum ſuum colluctatorem in certamine gladiatorio.*
32 *Maior ſeptennio, & adhuc impubes.*
33 *Senex, alioqui vita moribuſque puris ſpectabilis.*
34 *Qui homicidium commiſit.* { *a 10. annis: accuſari tamen poteſt, a 20. annis: qui nullo modo accuſari poteſt.*
35 *Satellites in violenta periculoſaque malefici captura.*
36 *Filius homicida per partem delatus, oblatus Iudici.*
37 *Delatores aliorum homicidarum, ſi Iudici ita viſum fuerit.*

2 *Infantes ad ſeptimum vſque annum cenſendi ſunt.*
3 *Pueri doli capaces puniendi.*
4 *Minores ſeptennio aliquando doli capaces eſſe, exemplo probatur*
5 *Noſtræ ætatis infantia, priſca infantia deterior.*
7 *Furioſi iniuriam patiuntur, nullam inferunt.*
8 *Furioſis punitio ſufficiens eſt, interna furoris vexatio.*
10 *Dormientes quadamtenus furioſis ſimiles.*
11 *Furioſus ad poſſeſſionem capiendam inhabilis.*
12 *Dormientes ſubinde alios occidunt: Exempla.*
13 *Dormiens, de conſueto, ac futuro malo præſcius non excuſatur.*
14 *Putando arbores viatorem occidens non excuſatur, ſi non præmonuerit.*
16 *Ebrietas ad malum patrandum captata, non excuſat.*
17 *Ebrietas de iure excuſat à tanto, non à toto.*
18 *Ebrietas Loth inceſtum excuſabat.*
19 *Ebrietas lenis ab homicidio non excuſabat.*
20 *Ebrioſorum licentiam compeſcuit Conſtitutio Cæſarea.*
21 *Ebrietas ante diluuium incognita.*
23 *Caſus fortuitos, nullius conſilium præuidet.*
24 *Homicidium caſuale non ligat ad irregularitatem: Exempla.*
25 *Homicidium caſuale committens per negligentiam, fit irregularis.*
26 *Ab irregularitate homicidii caſualis, facile abſoluit S. Pontifex.*
28 *Partus monſtruoſi vnde procedant.*
29 *Adultera plerunque producit partus marito ſimiles.*

Quid.

QVum ante multa de homicidiis egerimus, congruum fuerit hîc pauculos referre, qui ab homicidii crimine excuſentur.

1 Ab homicidio igitur excuſantur pueri ac infantes, needum doli aut malitiæ capaces, quod in homicidio vero, malitiam & maleuolum animum adeſſe oporteat, qui in pueris nondum apparet. Ideoque ſi tales occidant hominem, nullo modo puniẽdi ſunt, *text. eſt in l. Infans*, & ibi latè D. Hippol. de Marſil. *ad l. Corn. de ſicar.* nec efficiuntur irregſlares. *Clem. vnica, de homicid. in Clementi.* Rationem ponit *text. in d. l Infans.* Nam infantes excuſat & tuetur conſilii innocentia & ętatis imbecillitas, ob quã necdum ſatis, quid agãt, cognoſcunt, *l. 1. verſ. finem, C. de falſ. monet.*

2 Infantes autem eos iudica, qui ſeptennium nondum exceſſerunt, *l. Si infanti, Cod. de iure deliberan.* vbi doctores meminerunt differentiæ inter infantem, puerum, pupillum, adoleſcentem, puberem, iuuenem, ſenem, & ſimiles. Quod autem de infantiũ excuſatione dictum eſt, id cum limitatione & diſtinctione intelligendum eſt: nempe, ſi cum infan-
3 tiæ ætate, doli nõ ſint participes. Nam ſi infans doli capax fuerit, tunc plane puniendus eſt; non tamen tam rigoroſe, ſed mitius propter ætatem, factum nonnihil excuſantem, *l. Auxilium*, §. *In delictis*; *ff. de minor. & text. in c. ſi. de ſentent. excomm. vbi gl. in verb. Pueris*, tenet infantes poſſe doli eſſe capaces pro his facit *text in l. Si alterius, C. Si minor. ſe maior. dixerit:* vbi dicitur, quod † malitia ætatem ſup-
4 pleat: Et ita tenent Panorm. & Ioan. And. *in c. 1, de delict. puero,* qui mouẽtur per illud quod refert beatus Gregorius in quodam dialogo, diabolum ſcilicet eripuiſſe puerum quendam quinque annorum è manibus patris, iurantem & blaſphemantem Deũ: quod Deus non permiſiſſet, niſi ille infans fuiſſet doli capax, & huic opinioni adhæret Hippol. *in d. l. Infans*, dicens hodie infantes ſexto ætatis ſuæ anno callidiores eſſe, & mali capaciores, quam olim fuerant anno quintodecimo.

5 Quod nos quoque noſtris comperimus temporib. in quibus pueri nequiores ſunt, & vitiis magis dediti, quam priſcis fuerant temporibus Atque hæc opinionum diſtinctio mihi videtur veriſimilior, licet Barbat *in addi: ad Panorm. in d. c. 1 de delict. puero*, reclamare videatur per *l. Impuberem, ff. de furt.* vbi dicit textum dicere, infantem nõ poſſe eſſe doli capacem. Ego vero nego hoc textum abſolute & firmiter velle aſſerere, quum dubie tantum id opinetur, ſicut facilè indicat hoc verbum (*putamus*). Quod igitur textus iuris præſumptione verum putauit, id Barbat. ſimpliciter & certum & abſolutum eſſe aſſeruit, hoc eſt, minorem ſeptennio non poſſe eſſe doli capacem.

6 Excuſantur item hac ratione furioſi & phrenetici, qui ob animi impotentiam, mentis ſuæ non ſunt compotes, eoque ex deliberato animo nihil facientes, nec quid faciant, ſcientes: Nam tales nullo modo puniuntur, *d. l. Infans, ff. ad l. Cornel. de ſicar.* cum eos fati infelicitas excuſet, & mentis inopia; Ideoq; nec irregulares per factum efficiuntur, *d. Clement. vnica, de homic* Etiam ſi matrem occidiſſent, *l. Pœna*, §. *fin. ff. ad l. Pompei. de parric.* Ratio eſt, quia delicta non committuntur ſine conſenſu, *l 1 ſi quadru. paupe. feciſ. dicatur*, furioſorum autem nullus eſt mentis ac voluntatis conſenſus, *l. 2. C. de contrahend. emption. & vendit.*

Quocirca tales furioſi ab aliis vim & iniuriam 7
ſæpe patiuntur, aliis vero iniuriam nullam inferre poſſunt, ob quam per iuſtitiam plectendi forent, *l. Illud*, §. *Sane, ff. de iniuriis.* Ideoque eorum facta, leges, vt fortuita, & pro caſibus, & euentis accidentalibus, & ſine facto perſonæ recipiũt, eoque impunita excuſant, *l. fin. ad finem, ff. de adminiſtrat. tuto.* Vnde ſi damnũ det furioſus, nõ tenetur, *l. Aquilia, l. Sed & ſi quemcunque*, §. *Igitur iniuriam. ff ad leg. Aquil.*

Alia præterea eſt ratio naturalis magis, quod furioſus ſatis ſuo furore torquetur ac punitur, *l. Diuus. ff. de officio præſid. l. Pœna*, §. *Sane, ff ad l. Pomp. de parricid.* Nec afflicto addenda eſt afflictio, *l. Nanis. ff ad l. Rho. de iact.* Iſtud tamen limitandum eſt, vt non ſtet excuſatio, ſi deliquiſſet ante furorem: Nam ſi ante furorem deliquiſſet, tum vel in ipſo etiam furore puniri poſſet, *d. l. Diuus*, (vbi additur, morbo ipſius nullam tunc dandam eſſe veniam.) Hippol. *in l. 1. ff. ad l. Cornel. de ſicar.*

Pari item cauſſa excuſandi ſunt dormientes, vt 9
probatur, *in Clemen. vnica, de homic. in Clementi*, ita tenet Bartolus *in l. Pœna. ff. ad l. Pompe. de parricid.* volens illa commiſſa, quæ fiunt in tali hominis operatione naturali, quæ ſenſu vacat & voluntate, excuſanda eſſe, ſicut ea quæ furioſis & nihil intelligẽtibus committuntur, *l. Fluminum*, §. *Vitium, ff. de dam. infe. & l Si ſeruus ſeruũ* § *Si fornicarius*, & *l. Qui occidit ff. ad l. Aquil.* comparantur † enim dor- 10
mientes furioſis, *text. optimus in can. Maiores*, §. *ſi. ext. de Baptiſ.* Vnde tales dormientes facto alioqui nefario, fortuito tamen & inſcio, peccare non dicũtur, *teſte gloſ. in c. Teſtamentum, 6. diſtinctione.*

Vnde quemadmodum furioſus alicuius rei poſ- 11
ſeſſionem non poteſt adipiſci, ita nec dormiens, *l. 1.* §. *Adipiſcimur, ff. de acquirenda vel amittend. poſſeſ.*

Si quis autẽ mirabundus roget, quomodo dormiẽs 12
delinquere poſſet, & aliquem cædere vel occidere? huic reſponderi poſſet, quod Bar refert *in l. Vt vim, ff. de iuſt. & iure*, quod ſunt qui de nocte dormiẽtes è lectis ſurgant; Et quod viderit Piſanum quendam, qui alto ſopore preſſus ſe è lecto erexit, ſeſeq; totũ armabat, deinde per totam ciuitatem cantando curſitabat. Ad hæc refert, Laurent. & poſt eum Card. Zabarel *in Clem. vnica, de homic.* ſe quendam

 hab-

habuiſſe ſocium Anglicum, qui dormiens Pariſijs de nocte exierat monaſterium D. Benedicti, vſque ad flumen Sequanæ, vbi puerum repertum interfecerat, atque idem domum reuerſus adhuc dormiens, collocauit ſe in lecto. Intelligendum eſt autẽ dormientem in ſuo commiſſo excuſandum eſſe, ſi id ipſi dormienti nunquam contigiſſet, & ſibi euenturum non prænouiſſet.

13 Nam ſi ſe talẽ cognoſceret, & ſciret ſe in ſomnis, alijs ſolere, & pernicioſum eſſe, teneretur tunc ex culpa: quia ſi talis eſſet naturę, deberet curare, vt ſolus in cubiculo dormiret, & cubiculum ante ſomnũ fortiter obſerare, ne ipſi facilis daretur exitus, Bart. *in l. Pœna, ff. ad l. Pomp. de parricid.*

14 Vbi Bartolus talem dormientẽ confert cum eo, qui arborem putando, aliquem lædit, & prius eundem prætereuntem non præmonuit, vt ſibi caueret: qui ob ſilentium ſuum, & ob non præcautionem tenetur ex culpa, *l. Si putator, ff. ad l. Aquiliam.* Atque hæc comparatio dormientis cum arborum putatore verior eſt, quam ſi dormiens conferatur cum furioſo; quia dormienti (vt illi putatori) impingitur, & aſſignatur culpa: furioſo vero minime, vt & ſuperiora tibi facile monſtrauerint.

15 Nec abſimili item cauſſa excuſandi ſunt illi potores, qui ita potu, & ebrietate ſepulti ſunt, vt quid faciant, neſciant textus eſt clarus & apertus *in c. Sane*, cum duobus capitulis ibi ſequentibus. 15. *quæſt.* 1. *Salicet. in l.* 1. *Cod. ad l. Cornel. de ſicar.* Alexand. poſt Bart. *in l. Reſpiciendum, §. Delinquunt, ff. de pœnis;* & Hippol. de Marſ. *in leg.* 1. *ff. ad l. Cornel. de ſicar.*

16 Ebrius enim non conſentit, *c. Si concupiſcentia.* 15. *quæ.* 1. hoc intellige, ſi eam ebrietatem non prius doloſe captauerint, nec ad hoc compotauerint, vt malum illud homicidium excuſabilius perpetrare poſſint.

17 In ebrietate quoque hoc obſeruandum & notandum eſt, quod licet ea ebrietas qualiſcunque non excuſet à toto (ne ſua turpitudo eis plenariam excuſationem præbeat) eos tamen excuſat à tanto, *l. Omne delictum, §. Per vinum, ff. de re militari,* *textus eſt, in c. Inebriauerunt Loth.* 15. *quæſt.* 1. vbi dicit text.

18 Quod cum filię Loth inebriaſſent patrẽ, & poſtea pater ebrius eas cognouiſſet, non tenebatur pater de inceſtu, ſed ebrietate: Ita decidet Salicet. *in l.* 1. *C. ad l. Corn. de ſicar. ita Bart. in l. Reſpiciendum, §. Delinquunt, ff. de pœnis.* Idem Bart. *in l. Aut facta, ff. eod. tit. de pœnis.* Ang. Aret. *in ſuo tract. maleficiorum, in gl. Scienter & doloſo.*

19 Hæc autem quæ de ebrietate excuſante diximus, vera eſſe intellige de ſumma & enormi ebrietate, quæque tam vehemens eſt, vt homini mentem & rationis vſum adimat: non de ebrietate leui & modica, quæ non excuſat à pœna, Bald. *in l. Data opera, Cod. Qui accuſare non poſſ. facit d. l. Ob delictum, § pen. Angel. in d. ſuo tract. maleficiorum, in verb. Et ad colloquium, verſ. Sed quid ſi quis propter ebrietatem deliquerit,* &c.

Ruſſis ebrietas illa enormis, licet facinoris partẽ ex iure eluat & excuſet, Imperator tamen noſter prudentiſſimus Carolus Quintus, vt immodicã & nimiam homicidiorum committendorum ex ebrietate frequentiam & licentiam minueret, & ad hoc malum facilem aditum præcluderet, ſuis edictis & diplomatibus anni 31. cauit & iuſſit, ne tam facile iſtis ebrioſis homicidis largiretur remiſſio. Sed ſi quando tales comprehendi poſſint, voluit vt non leuiter punirentur, ſed vt prius ſupplicium ferrent ob turpem ebrietatem: mox pro homicidio, aut pro alijs criminibus ex ebrietate commiſſis, punirentur. 20

Iſthæc autem (de qua agimus) ebrietas ante diluuium ignorabatur, vt quæ à Noë tantum initium ſumpſit, qui primus vineam plãtauit. Et Loth, quem Sodoma non vicit, vina vicerunt, *cap. Sexto die,* 35. *diſtinct.* eoque ea ebrietas omnium vitiorum fomes ac nutrix eſt, *c. Ante omnia, ead. diſtinct.* 21

Excuſandi ſunt præterea ab homicidio (ſicut & non nihil ante attigimus) qui illud per accidens cõmittunt, non ſtudio & voluntate, & exquiſita malitia, ſed per caſum & infelix infortunium, ludendo, iocando in luſibus permiſſis, & omni cum moderamine alterum incauti, aut cædentes aut lædentes, ſic vt ex ea læſione violenta, tandem mors conſequatur, *text. eſt in l.* 1. *C. ad l. Cornel. de ſicar.* Vbi dicitur, quæ ex improuiſo caſu potius quam fraude accidunt, fato plerunque, non noxæ imputãtur: Pro his facit *tex. in l. Si fortuito, ff. de incend. ruin. & nauf.* vbi patet: Quod licet puniantur pœna grauiſſima immittentes ignem in certum locum: prout notatur *in l.* 1. *ff. ad l. Corn. de ſicar. l. Data opera C. de his qui accuſ. non poſſunt,* per Bar. *in l. Nam & ſalutem, ff. de offi. c. præfect. vigil.* tamen ſi incendiũ ſit caſu fortuito commiſſum, venia indiget. 22

Ratio prædictorum eſt, quia caſum fortuitum nullum hominum conſilium prouidere poteſt, *l.* 2. *§. Si eo tempore, ff. de adminiſtrat. rerum ad ciuita. pertinent. l. Fluminum, §. Vitium, ff. de damn. infectione.* 23

Huc adde, quod homicidium caſuale non imputatur homicidæ, etiam ad irregularitatem, *text. eſt in c. Dilectus, de homicid.* cum duobus ſequentibus, vbi narratur. Quidam ſacerdos, qui cum fuiſſet quadam valetudine prægrauatus, & iam per diuturnũ tempus extenuatus, vel deperditam morbo eſuriem tandem reuocaret, equum ſuum valetudinis reſarciendæ gratia conſcendit: quem cum ſupra modum laſciuientem ſentiret, adeo vt frenum alioqui forte & incorruptum excuteret & confringeret, non potuit 24

tum

ſum habenis deſtitutus regere, ſed equus proteruiẽs, & procurſans præter voluntatem ſeſſoris, infantulum in vlnis mulierculæ interfecit ſeu occidit, decidit ibi text. quod non tenebatur ille ſacerdos, nec irregularis fuit: tum quia dabat operam rei licitæ: tum quia non erat in aliqua culpa: Ad idem eſt tex. *in c. Significaſti, & c. Lator, de homicidio*, vbi habetur caſus de quodã clerico, qui alium clericum habentem cultellum ad latus, proiecit in terram ludẽdo: cuius cultellus clericum qui alium proiecerat, fortuito caſu occidit: ille ad terram proiectus non efficitur irregularis. Ratio autem, quare homicida caſualis non ſit irregularis (licet Iudex etiam iuſtè iudicans irregularitatem incurrat, c. 1. 51. diſtinct. Quia Iudex per executionem officii condẽmnando hominem, incurrit irregularitatem: eo quod ipſe intendat delinquentis commiſſum, aut ſanguine, aut morte punire: quocirca etiam minus aptus eſt ſacris initiari ordinibus) eſt quod is committens caſuale homicidium, nunquam in facto conſenſit.

25 Limitanda ſunt autem prædicta in homicida caſuali, ſi dedit operam rei illicitæ, vel non adhibuit omnem diligentiam; *c. Presbyterum, & c. Continebatur, de homicid.* in antiquis, tunc enim eſſet irregularis. Et licet nõ diſpenſetur facile cum homicida voluntario, *c. Miror 5. diſtinct.*

26 Tamen diſpenſat ſummus Pontifex ſolus facile cum eo, qui commiſit caſuale homicidium: & Epiſcopus etiam in minoribus, vt notat Panorm. *in d. c. Continebatur, per illum text. & c. Ad audientiam, de homicid.* dicendo, quod Archiepiſcopus *in d. c. Continebatur*, non diſpenſat iure ſuo, ſed ex commiſſione Papali. Superioribus ſeruiunt *text. in d. l. Omne delictum, §. Per vinum aut laſciuiam lapſis, ff. de re militar. gloſ. in l. 1. C. Si quis imperat. maled. Et l. Si ex plagis, §. Cum pila plures luderent, ff. ad leg. Aquil.* Qui text. loquitur in pluribus pila ludentibus, quorum vnus alterum volentem pilam præripere impulit, non tamen extra naturam ludi: qui propter hoc cecidit, & crus fregit, aut mortuus eſt: nam talis impellens ſecundum naturam ludi, non punitur, & de ſimilibus ludis puerilib. vide pulchrè Petrum de Anchara, *conſilio* 283.

27 Excuſantur prætereà ij, qui ex inſtinctu diuino homicidia committunt, adeo vt ſacræ literæ eos ſubinde laudent: veluti Helias, ad cuius preces ignis deſcendit de cælo, per quem duos quinquagenarios occidit & conſumpſit: ita excuſatur filius Eleazari ſacerdotis, qui & Iudæum coeuntem cum Madianita, & ipſam Madianitam ſimul gladio transfixit, *Num.* 25. Et expurgatur S. Petrus, qui Ananiam & Saphiram increpans morti tradidit, *Actuum* 5. Item occidit Phinees hominem (inquit Chryſoſtomus *in c. Occidit* 23. q. 8.) & reputatũ eſt illi ad iuſtitiã. Abraham quoque non tantum homicida, verum etiam filicida, aut (ſi mauis) parricida voluntate fuit. In hoc tamen facto Deo ita placuit, vt nõ crudelitatis ea cauſſa culparetur, ſed pietatis potius & iuſtitiæ laudaretur, quod ex obedientia tantum filium occidere voluerit, *d. c. Occidit. 2 quæſt. 8.* Plures item qui ab homicicidio ob iuſtitiam diuinam excuſantur, decretorum liber plenius commemorat. *in c. Si illic. 23. quæſt. 4. c. Legi, c. Occidit, c. Petrus 23. quæſt. 8.*

28 Item excuſantur occidentes mulierum partus monſtroſos, prodigioſos, hoc eſt, ab omni humana forma & ſpecie alienos: ſed bruti cuiuſpiam formam referentes. Tales enim partus neutiquam baptizandi ſunt, ſed ilico ſuffocandi aut alio quocunque modo perdendi, vt pulchrè inquit Bald. *in l. Non ſunt liberi, ff. de ſtatu hom.*

29 De his autem partubus, hoc obiter candide Lector obſerues velim, eos ferè ita monſtroſe concipi, aut in vtero ita figurari ex ipſius matris apprehenſa imaginatione in ipſo conceptionis momento, quod teſtatur *gloſ. in l. Quæritur, ff. de ſtatu homic.* Idem confirmatur per illud Geneſis, *cap.* 30. vbi Iacob nouam naturæ artem dicitur inueniſſe: qui vt ex vnicoloribus gregib. oues varij coloris naſcerentur, poſuit varij coloris virgas in canalibus, in quos effundebatur potanda mox ab ouibus aqua: vt cum veniſſent greges ad bibendum, ante oculos eaſdem haberent virgas varicolores, ob quarum conſpectarum imaginationẽ impreſſam ita conciperent: quod ita ex hac cauſſa factum eſt. Nam dum in ipſo calore coitus oues intuerentur virgas maculoſas, pepererunt vario & diuerſo colore reſperſas oues. Hinc dicebat ſimili ex cauſſa Iacobus Butrigarius *in l. fin. C. de Carb. edicto.*

30 Quod mulier committens adulterium (quia in illo inſtanti ac puncto ſolet cogitare de marito) plerunque producit partum marito ſimilem. Quintilianus quoque ſimili expurgatione defendit honeſtam matronam, quæ pepererat Æthiopem: nempe, non adulterio conceptum, ſed ob nigram Æthiopis imaginem in cubiculo matronæ poſt partum repertam, in quam ſæpe ferebatur intuita: atq; hinc illius imaginis nigredinem conuicit matronam percrebrã imaginationem ſuo impreſſiſſe fœtui: nõ ex alicuius Æthiopis naturali concubitu. Plura ad hãc rem videns in farragine D. Iaſonis *in l. Gallus ff. de liber. & poſthumis ad finem.*

31 Item excuſatur is, qui inimicum interficit in colluctatione cum pugiles exercentur: nam talis non tenetur etiam lege Aquilia, cum illud non inferendæ iniuriæ gratia, ſed honoris, virtutis, & gloriæ cauſa fiat, *l. Qua actione, §. Si quis in colluctatione, ff. ad l. Aquil.* Sed Ioan. de Lignano *in tract. de bello iuſto.* & Ioan. de Ana. *in Rubr. de cleric. pugnantib. in duello*, dicunt illum text. eſſe correctum, etiam de iure ciuili, per text. *in l. 1. de gladiatorib. lib. 11. C. vbi etiam gladiatorum ſpectacula cruenta ſunt à iure*

ciuili

Digitized by Google

ciuili inhibita. Et de iure Canonico hoc eſt correct in *ſe. tex. in c. 1 de torneamen.* Poſſet tamen quis & forſitan non improbabiliter dicere, quòd hodie ille tex. (in quantum de colluctatione loquitur) remaneat incorrectus, nam & ſi torneamenta & ſimilia cruenta ſpectacula prohibeantur, eò quòd ex illis ſæpè mors hominis ſubor(i)atur, & exinde committetur animæ periculum; colluctatio tamen non ita facile videtur prohibenda, quod in ipſa non eueniat ſimilis ſemper ratio, nec in ea tam ſæpe homicidia committantur, minuſque in ea propterea animæ periclitentur. Conueniſſet hoc loco pie Lector plura de pugilibus & de ipſorum conflictu explicare, ſed quia de his in ſuperiorib. meminimus, ad ea vnumquemque iſtorum auidum (vt breuitati ſtudeamus) remittimus.

32 Item maior ſeptennio impubes occidens hominem ob ætatem excuſatur ab homicidio; Poterit enim eum Iudex releuare à pœna mortis, ſi ipſum vllo modo moueat ætatis commiſeratio. Et licet ætas ipſum impuberem non releuat à toto, *l. Impuberem ff de fur. leg 1. Cod. aduerſus delict.* vbi dicit tex. Quod in delictis prætextu ætatis non reſtituitur minor: minor tamen ætas ipſum releuat à tanto, *l. Auxilium, §. in delictis ff. de minorib. c. 1 de delict. puero, c. 1. ext. de apoſtat.*

33 Item excuſat textus eos ſenes, homicidium cōmittentes, qui per omnem vitam ſuam habiti ſunt fuiſſe inculpatis moribus, & integritate vitæ probi, quiq; ob id perpetuò cum probis & viris grauibus conuerſati ſunt: his enim ſimilis ætas & vita eatenus immaculata ſuffragatur, vt à pœna mortis excuſentur, *leg. penul. ff. de termino moto, & text. in leg. 3. Cod. de Epiſco. audiend. fin.*

34 Item, excuſant leges eos homicidas, qui poſt cōmiſſum homicidiū perſtiterūt decē annos, hoc eſt, quorū homicidiū à decem annis tranſactis patratū eſt: eos enim leges à pœna mortis relaxāt, *le. Si diutino ff de pœn.* vbi ſi diutino tempore, hoc eſt, ſi per decem annos quis ſteterit poſt delictum cōmiſſum, ipſius pœna ſubleuanda ſeu relaxanda eſt. Quin ex iſto admiſſo maius ac vehementius quiddam leges dicunt: nempe ſi is homicida per 20 annos ſtetiſſet, & alioqui ab omni crimine iudiciali permanſiſſet immunis: tunc nullo modo dicunt eū accuſari poſſe de crimine, vti inſignis textus probat *in l. Querela, Cod. ad l. Corn. de falſ. vbi* apertè probatur: Si quis per 20. annos ſtetiſſet poſt delictum commiſſum, quòd amplius non poſſet accuſari. Id etiam probat *tex. in l. 2 C. de vectigalibus commiſſis, tex. in l. 5. Adulter. C. ad l. Iul. de adulter. glo. in verb. Subire, in l. Manich. C. de hæreti.* Porrò has duas nouiſſimas excuſationes ponit Rochus Curtius inſtar duarum limitationum, *in c. fin. de conſuetud.* vbi ait, has dictas duas excuſationes ſemper in memoria arctiſſimè ſeruandas, vt quæ tutiſſima ſint ſuffragia & patrocinia pro ſeruandis amicis. Huic tamen textui non aduerſatur ille *tex. in c. fin. de conſuetud. qui dicit;* Quòd tantò grauiora ſunt delicta, quantò diutiùs infelicem animam detinent alligatam. Nam ibi Rochus Curtius hunc tex. ſoluit tribus ſolutionibus quarum optima eſt, quòd hic tex. tantum loquitur in foro animę: vbi hoc dictum veriſſimum eſt: Delictum grauari, augeri, & intendi longinquitate & mora temporis, propterea quòd ob diutinā moram impœnitentię delinquentis, paulatim in anima euaneſcit & intermoritur pœnitentia, & dolor, & peccatum, quod per pœnitentiam non mox eluitur, ſtatim ſuo pondere ad aliud trahit: Adeò vt qui in vno delicto diu ſine aſſumpta aut illata pœnitentia permaneat, negligens criminis efficiatur & parui pendens: eoque tandē deuenit in contemptum iudiciorū Dei, & clauium Eccleſiæ, *c. Omnis vtriuſque ſexus, de pœnitent. & remiſſio.* tex. autem *in d. l. Si diutino,* loquitur in foro iudiciali: & ita ſoluit Panorm. *in c. Cum haberet,* De eo qui duxit in matri. quā polluit per adulter.

Excuſantur præterea ab homicidio ſatellites Iudicis, qui maleficum in captura neceſſario occidūt. 35 Nam ſi maleficus quiſpiam in captura tam violenter & acriter ſe defendit, vt vel ipſis ſatellitibus vim inferat, ideoque ſit in reluctando & repugnando violentus & vehemens, vt ipſis ſatellitibus ab eo potius periculū immineat aut certè ſi ob ipſius immodicā in reſiſtendo violentiam, capi nullo modo poſſet: in hoc caſu iura permittunt, vt eundem maleficum ſatellites impunè occidere poſſint, potiùs quam illius delictū maneat impunitum, *tex. eſt in l. Si ſeruus, C. de his, qui ad Eccl. cōfug. tex. in l. Quemadmodū, §. Magiſtratus, ad fin. ff. ad l. Aquil.*

Poſtremo excuſatur filius homicida à patre ob- 36 latus Iudici: quia Iudex non poteſt filium talem ad mortem condemnare, text. eſt in *leg. Milites agrum. §. Deſertorem, ff. de re milita. vbi dicitur:* Quòd ſi pater obtulerit Iudici filium militiæ deſertorem, qui alioqui citra patris delationem, decapitandus eſſet propter delictum, hoc eſt qui militiam contra iuramentum ſuum deſeruit, vt probatur *in l. Non omnis §. Deſertor. ff de re milit.* quia tamen ipſum pater Iudici obtulit, idcirco nulla ratione decapitandus erit. Atque idem de quocunque alio crimine dicendum eſt, ratione cuius alicui irroganda foret pœna mortis. Rationem autem iſtorum aſſignant hanc, quòd ius patriæ poteſtatis in pietate humana conſiſtat, non in ferina atrocitate: ferinum autem & pluſquam belluinum eſſet, ſi pater filium Iudici in mortem, atque adeò ad decapitandum vltro traderet. Quare iura humanæ pietati & miſericordiæ potius, quam iſtius patris immitis crudelitati ſubſeruire maluerunt, *l. Diuus Adrianus, ff. ad l. Pompeiam de paricid.*

Sunt

37 Sunt qui etiam volunt excuſari eum homicidam, qui ipſe de crimine homicidij accuſatus, multos alios inſuper latrones ſeu homicidas prodendo detulerit, demonſtrauerit, & apprehendi fecerit: quia ob hoc qualecunque iuſtitiæ beneficium, tunc Iudex ipſi parcere quidem poterit: non autem parcere debet: etiam ſi id ipſi malefico prodenti antè promiſiſſet, *text. eſt in l. Non omnes, §. fin. ff de re milita. textus in l. Si quis fortè, ff. de pœnis*, vbi probatur & illud eſſe verum: etiam ſi dicat ſe dicturum aliquid, quod ad Principis pertinebit ſalutem.

CAPVT LXXXVII.

De Homicidiis caſualibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 87.

1 *Quid faciendum* { *Tegulariis,*
2 *Baliſtariis,*
3 *Sagittariis,*
2 *Putatoribus,*
4 *Equitibus,*
5 *Aurigis,*
6 *Omnibus.* } *vt ab aliis periculum arceant, & ipſi crimine vacent.*

7 *Per errorem vnum occidens pro alio quomodo puniendus.*

8 *Differentia inter* { *Dolum malum, & culpam latam.* *Culpam leuem, & leuiſsimam.* *Caſum & infortunium.* }

9 *Dolus*
10 *Lata culpa*
11 *Leuis culpa*
12 *Leuiſsima culpa*
13 *Infortunium* } *quid ſit, & quando contingit.*

QVoniam proximè præcedente capitulo nonnulla egerimus de homicidio caſuali, libuit hic ſeorſum exempla aliquot & caſus enarrare, quibus ferè talia homicidia committantur, & quando in ijs caſibus homicidium eſt excuſabile, quando vero minime.

1 Tegularius igitur qui de opere ſuas dimittit tegulas, quibus aliquem prætereuntem aut lædit aut occidit, non tenetur de læſione, neque de homicidio, ſi prius ſigna præmonitoria conſtituerit, *argum. l. Cum quid ff. Si certum petatur*, aut viua voce aliiſque modis debitis periculum præcauerit & indixerit. Quod Azo intelligit, ſi loco ac tempore congruis, acclamatio aut denunciatio fiat, quo periculum euitari poſſit facit *l. Si ſoluturus, ff. de ſolut. l. 1. in princip. & l. De pupillo, §. In plurium, ff. de nou. oper. nunciat.* facit item in ſimili, *l. Si rem, § fin. cum ibidem notat per gloſſ Bart & Doctor, ff. de euictionibus*, iſta item confirmat Angel. *in §. Item ſi putator. Inſtitut de l. Aquilia.* In quo §. regulam ſtatuit & legem omnibus domorum regularijs, & opificibus ſimilibus, volens, vt quoties ex alto quippiam deijcere neceſſum fuerit, vt ante demiſſionem illius, materiæ & tempori ſatis, per proclamationem aut alia edita ſigna, incautis viatoribus & tranſeuntibus periculum denuncient, vt per talem tempeſtiuam denunciationem commodius tráſeuntes periculum forſan euenturum, fuga, aut mora præcauere poſſint. Porro ſi æquo frequentius de vitando periculo, operario inclamandum foret, ſufficiet illi pro excuſatione, vt in via ante periculi locum ſignum aliquod, non quidem paruum & incóſiderabile, ſed magnum, euidens & manifeſtum, euitandi periculi ponat: & præterea tale ſignum, quod ab omnibus huiuſmodi contectoribus in ſimilibus operibus & tali ciuitate poni conſuetum eſt: & ob cuius indicium iure ſibi præcauere quis poſſet. Eo enim ſigno poſito, operarius excuſabitur, etiamſi voce & clamore nullum aliud ſignum cauendi periculi prius dediſſet, *arg. d. l. Cum quid, ff. Si cert. petat.* Quæ quidem ratio & ſi non ſatis ſuffragaretur operario non clamanti: ipſi tamen abunde ſatis patrocinaretur diutina recepta conſuetudo, quæ etiamnum paſſim durat & ſeruatur, & ob quam ſatis eſſe volunt talibus ſignis indicibus, omnibus periculum præmonſtraſſe. Deinde non tenetur de læſione aut homicidio, ſi in eo facto conſtiterit nullam interceſſiſſe ſubtilitatem, dolum, aut odium, aut malitioſam incuriam.

Similiter dicendum eſt de baliſtarijs, de ſagitta- 2
rijs,

rüs, de putatorib. ramorum, aut ſucciſoribus arborum, & de omnibus denique operatoribus ad vias publicas, quorum opera & officia non ſine pertranſeuntium periculo peraguntur, qui omnes, vt in primo caſu, ab homicidio caſuali excuſantur per dictos modos debitos, *l. Si putator, ff. ad l. Aquil. §. Item ſi putator. Inſtitut. de l. Aquil. & ibi Angel. Aretin.*

3 Pari ratione excuſantur ſagittarii ad ſcopum in conſtitutis hortis iaculantes, ſi poſt vocem prænuntiam (ſiſtite vel quieſcite) contingat eos quempiam aut lædere aut occidere. Aut ſi is hortus ad ſagittandum priuilegiatus, & ab omni homicidii crimine per priuilegia liber fuerit.

4 Item excuſantur equites & equorum exploratores in curſu alios lædentes aut interimentes, poſt quam clare vocauerint (cauete aut cedite) & ſi id factum fraude vacet & malitia.

5 Idem cenſendum eſt de aurigis, currus ſuos per plateam & populum agentibus.

6 Poſtremo & in genere, quiſquis permiſſis ac licitis perfungitur officiis, & opera peragit licita, in quibus aliquis caſu & infeliciter aut læditur, aut occiditur: quam læſionem & occiſionem non ante captauerat (vt quę caſu, & inexpectato acciderunt) non tenetur nec de læſione, nec de homicidio: verũ puniri arbitrariè poterit de culpa, ſi qua in facto Iudici appareat, aut ſuſpecta ſit, aut realiter in facto conſiſtat.

7 Ad hunc modum ſi quiſpiam Ioannem percuſſurus petat, caſuque intercedente, non Ioannem petitum, ſed Petrum feriat & occidat: is feriens non eſt puniendus de homicidio, quod Petrum aut feriendi, aut occidendi nullum animum nullamque voluntatem habuit: ſed damnandus eſt ad detrimentorum reſtitutionem, & reparationem, quod hoc ipſum factum culpa non vacet, ſed culpæ ſit obnoxium: quia ne Ioannem quidem petitum ipſi vllo iure conceſſum fuit cædere, aut ad cædendum petere, vt probatur *in l. Si cum ſeruo meo, ff. de iniuriis*, vbi maius quiddam & apparentius dicitur: Si ſeruum meum percutere volens, caſu Ioannem cædam, lædam aut interimam; in eo caſu non tenebor crimine læſionis vel homicidii, vel actione iniuriarum, quod nullum maleuolum animum contra Ioannem geſſerim, nec eum cædere putauerim: ſed tantum tenebor lege Aquilia, ſcilicet ad reſarciendum damnum & detrimentorum reſtitutionem, textus eſt, *in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil.* Similiter iudicandum eſt de iis qui lapidib. aut baculis canem aut felem petunt & eo iactum dirigunt: aut de iis qui ſagittis aut iaculis auem petunt: interim tamen hominem quempiam vel lædunt vel occidunt: qui omnes quidem à læſione, & homicidio purgandi ſunt: Verum (quod in culpa facti ſint) ad reparationem damni tenentur ciuiliter.

8 Porro quum hic de dolo, & culpa agimus, velim hic obſerues, iura differentiã conſtituere inter dolum malum, & culpam latam: & inter culpam leuẽ, & culpam leuiſſimam: & inter caſum, vel euentum fortuitum.

9 Nam dolum malum intelligunt Vlpianus & Labeo Iuriſconſulti eſſe omnem calliditatem, fallaciã, machinationem ad circumueniendum, fallendũ, decipiendum alterum, adhibitã, *l. 1. § 1. ff. de dolo malo*: quam definitionem, ſeu deſcriptionem alii, vt Hoſt. *eo tit. in ſumma*, & Goffr. ſequuntur, verbi gratia: Si vir quiſpiam in fugam adactus, in domum quampiã (vt ibi tutus hęreat ſeu tutaretur) cõfugeret: Vbi paterfamilias, aut alius ſe fugati amicũ ſimulans, tanquam defenſurus eum fugatum, oſtium domus occludit fugantibus hoſtibus, feneſtram vero minimè, idque malitioſè & ſubdolè, vt per eam fugantes hoſtes irrumperent, fugatum caperent & occiderent: Quis huius impoſteris factũ non ilico dolum malum, imo dolum peſſimum cenſuerit?

10 Grandis autem vel lata culpa eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt: non facere quod omnes faciunt, aut maior pars: vel id facere, quod nulli vel pauci faciunt, id eſt, quum quis aſtute & ex ſimulatione peccat, vt quum ſuis commiſſis peccatis præſtruit, non eſſe moris, non ſe ſciuiſſe, non intellexiſſe aliquid, quod tamen vſu eſt receptiſſimũ, quodq; ſciuerat certiſſimè, & omnium optime cognouit & intellexit, aut ſaltem ſcire & intelligere debuerat, *l. Lata culpa, ff. de verb. ſignif. l. Regula. §. Si filius, ff. de iuris & fact. igno. notat. gl. in l. Quod Nerua. ff. de poſit.* veluti omnib. eſt in propatulo. Tegularios ſolere & debere vocare antequam tegulas dimittant: Tegularius vero contra dicat, ſe non ſciuiſſe eas leges nec conſuetudines, ideoque nullum conſtituiſſe ſignum nec clamaſſe; eo in caſu, tegularius non excuſatur, ſed per latam culpã reus ſit omnium malorum, & infelicium euentorum, quæ per ſuam negligentiam eueniunt. Quandoquidem eas leges & cõſuetudines certo cognouiſſe debuerat, quas fere norunt omnes Ideoque hanc latam culpam, malũ dolum æſtimant, quod dolo malo pene in omnibus ſit cõſimilis, *l. 1. §. Hæc actio ff. Si menſ. falſ. mod. dixer. lege §. Quæſitũ, Eum quoque, ff. de precar. & vulgata l. Quod Nerua ff. depoſit. & ibi Bar. ac eius ſequaces.* Fallit hæc ſimilitudo in trib. caſib. Primo in criminibus publicis, *l. In leg. ff. ad l. Cor. de ſicar.* Secundo, in iuramentis præſtandis in cauſſa, *l. In actionibus, §. Sed Iudex, in fin. ff. de in litem iurand. & ibi gl. in verb. non etiam.* Tertio, in delatione iuramenti ſeu ſacramenti in litem; & de his videre bonã gloſ. *in verb. ob culpam in §. Suſpectus autem remotus, Inſtit. de ſuſpect. tutorib. vel curato.*

11 Leuis vero culpa, eſt negligentia & incuria in rebus dubiis, & vbi quis non præter rationem, ambigere poſſet, an vllum periculum ſubeſſet, aut inde

conſequi

Digitized by Google

conſequi poſſet, an non: vel ſuccinctius, Leuis cupa eſt, deſidia & negligentia in rebus in quib. dubitare licet, § *Præterea, iuncta gl. in verb. debet, Inſt. Quib. mod. re contrahitur obliga.* verbi gratia: Si tegularius vſpiam domum tegat in platea aliqua remota, abdita & ſecreta, quã non ſatis ſciuit fuiſſe viam vel plateam publicam, an priuatam: in hoc caſu, ſi quod eueniret malum, leui culpa excuſandum eſſet.

12 Leuior culpa eſt (quam nonnulli vocant leuiſſimam) qua quis malũ aliquo modo præuidere ſeu ab aliq arcere & præcauere potuiſſet, ſed non pręcauit, nec pręuidit, *d. § Præterea, cum gl. in ver. debet, iam-iam præall.* Veluti ſi domus mea caduca foret, ruinam ſua diſpoſitione minitans, quam ruinam, impedire potuiſſem, imo impediendam eſſe ob immineẽs periculum certo nouiſſem: quam tamen per oſcitãtem incuriã non impediui: eo in caſu, ſi domus ruat, vllive vicinorum detrimentum inferat ob meam incuriam, ad omnium detrimentorum reparationem deuinctus ſum, vt qui omiſſione in culpa fuerim.

Verum omnis caſualis euentus eſt, qui plane fortuito accidit, & de quo nemo aliquid mali euenturũ ſuſpicari certa ratione poſſet: hinc dolendum vocant infortunium, quod propterea neminẽ trahere ad culpã, nec ad detrimenti reparationẽ ligare licet. *l. Quæ fortuitis, C. de pign. act. & § Item is cui, Inſti. Quibus mod. re contrah. obligat.* veluti, ſi pueri parũ cauti, ſub equos aut ſub aliquorum currentes currus lædantur aut occidantur: illius enim infortunij ratione nemo culpandus, aut condemnandus venit. 13

CAPVT LXXXVIII.

De Latrociniis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 88.

1 *Latrocinii definitiones, & diuerſitates.*
2 *Furum & latronum differentia.*
3 *Textus varii de latronibus.*
4 *Latrones non tuentur loca ſacra.*
5 *Latronibus non permittitur* { *Purgatio.* *Appellatio.* *Remiſsio.* }
6 *Latrones à Principe remiſsionem non impetrant.*
7 *Latronum ſupplicia ex conſuetudine.*
8 *Latronum ſupplicia ex Iure.*
9 *Paſcha, & feriatis diebus non proceditur in cauſſa criminali.*
10 *Latrones inſignes, etiam die Paſcha, fas eſt ad furcam rapere.*
11 *Latrones bannitos, quibusuis fas eſt occidere.*

SPecies item homicidii eſt latrocinium, homicidio tamen multo nocentius, grauius, & multo quidem dictis homicidiis ſcelere differentius.

1 Quandoquidem latrocinium vocamus illud homicidium, quo aliquem latenter & furtim per vim ſpoliant: & ſpoliis nequaquam contenti, inſuper occidunt, aut ſaltem animo occidendi aggrediuntur extra viam publicam, in ſyluis aliisque locis ſemotis à conſpectu populi: vel latrocinium eſt aliquem ſubdole, occulte. & non aperto Marte, à tergo occidere, vel aliquem occidere in noctis ſilentio tacite, & non loquendo, vel indicando vt ſeſe defenderet. Aut certe latrocinium habetur illud homicidiũ ſuũ, quod aliquis iuxta leges patriæ conſuetas, certo tẽpore conſtituto non defert ad notitiam Iudicis, de quo in ſuperioribus etiam meminimus.

2 In hoc capite autẽ non eſt animus perplexas illas, atque diſſidioſas Doctorũ opiniones exacte diſcutere, quas de differentiis furum & latronum diſputant, & de furto & latrocinio, quum iſta ad infra ſequentia capita de furtis, iuſtius ſpectare videantur. Hoc enim loco de eo latrocinio tantũ agere ſtatui, quod cum homicidio coniunctum ſit: quodque vel re, vel expreſſa voluntate ſit veri homicidii ſpecies: atque ita tali latrocinio competunt ſuprafcriptæ definitiones: ad quas mihi ſuffragatur Angelus Peruſinus *in Authent. Sed nouo iure, C. de ſeru. fugit.* Cuius dicto ibidem ſubſcribunt Paul. Caſtrenſ. & Frãciſcus Aretin. qui aiunt, Latrones ſcilicet inſignes & famoſos eſſe eos, qui homines per vim in domibus vel viis publicis aut priuatis, ſuis rebus ſpoliant, quibus ſpoliis non contenti, eos præterea aut occidunt, aut animo occidendi promptiſſimo (vti ex inuaſionis ſpecie conſtabit) adoriuntur. Fures vero (vt hoc obiter interiiciam) eos tantum appellant, qui clam quocunque, ſiue diurno, ſiue nocturno tempore ſurripiunt: cætera infra de furibus.

Porro

Digitized by Google

7 Sed latronum cauſa & proceſſus peragitur eodē loco, vbi captus fuit & captiuus detinetur, & tandē de ſcelere conuictus dānatur puniendus, vt crati vimineæ inſidens publice pertrahatur ad locū ſupplicij, vbi vltore gladio decollatus vitam ſuam finiat, & corpus detruncatum rotæ inſideat, caput vero aut palo infixum ſuffigatur in altum, aut in puteum, cui ſtipes rotæ inſeritur, in humandum conijciatur Deinde apud multos inoleuit, vt poſt executionem peractam, ad maiorem latrocinij deteſtationem, appendere ſoleant rotę eadem inſtrumenta, quibus latrocinia commiſerunt, aut ſimilia indicia (veluti ramos, baculos, &c.) quibus populo pertranſeunti commonſtraretur latrocinium, aut commiſſa homicidia, iuxta numerum baculorum. Atque hæc omnia iuxta variam conſuetudinem ciuitatum regionis & patriæ dicta ſunto: quandoquidem in his omnibus conſuetudines regionum plurimum variare videmus: atque adeo hæc ita ex conſuetudine omnia.

Iura tamen, & legalis authoritas famoſos latro-
8 nes furcis affigendos eſſe conſtituunt, *l. Capitalium §. Famoſ.s, ff. de pœnis*: *vbi* expreſſe text. famoſos latrones in his locis, vbi graſſati ſunt, furca figendos, quàm pluribus placuit: vt & conſpectu deterreantur alij ab ijſdem facinoribus, & ſolatio ſit cognatis & affinibus interemptorū, eodem loco pœna reddita, quo latrones homicidia feciſſent. Ad idem *text. in l. Ne quid ff. de incend. rui. naufrag.* vbi dicitur: Grauem præſidi ſententiam de latronibus dicere permiſſum: text eſt iuncta glo. *in leg. 1. ff. arbo. furt. Cæſar. text. eſt in l. Prætor. §. Aduerſus, ff. de ſepul. viola. text. eſt in leg. Diui. §. Si qui ex principalibus, ff. de pœnis, text. eſt in d. c. Non eſt crudelis*, ibi, latro ſuſpendendus, *gloſſ. in c. Si quis fortitudinem, 23. quæſt. 3.* facit quod ſcribitur *Lucæ 23.* vbi alter latronum cum Chriſto crucifixorum ait: *Et nos quidem digna factis recepimus.* Ita tenet Bart. *in d. §. Fam. ſus, & in d. Auth. Sed novo iure,* vbi idem tenent & adſtruunt Bald. Angel. Paul. Salicet, Bartho. Cepolla, & Franciſcus Areti. Angel. Aretin. & Iaſon. *in §. Ex maleficiis, Inſtit. de actionibus,* Idem Angel. in tracta, *maleficiorum, in verb. Et veſtem caleſtem abſtulit*: Ita Raphaël Fulgoſius, conſiliis ſuis *conſilio 157. in 2. colum.* Paris de Puteo in tractat. *de ſyndicatu, in verb. latro.* Accedat dictum Baldi per *text. in d. l. Prouinciarum, C. de feriis*: vbi inquit.

Quòd licèt diebus feriatis, & maximè in feſto 9
Paſchæ, non poſſit procedi in cauſſa criminali, *leg. Quadraginta. & l. Omnes, C. de feriis.*

Tamē inſignis ſeu famoſus latro quocunque die 10
poteſt mitti ad furcas: Pro his facit quod dicitur,

Eos ſcilicet latrones à iure per ſententiam con- 11
demnatos, ſiue (vt loquuntur) diffidatos ſeu bannitos, à quolibet priuato & quouis tempore etiam poſſe occidi *l. 1. C. quando lice. vnicui, ſine iudice ſe vindicare, c. Cum homo, 23 q. 5.* Si ergo à quolibet priuato (cui eſt denegata priuata vltio) occidi poſſint, *l. 9. Extat, ff. quod metus cauſ.* igitur à fortiori, multo magis à iudice (cui lex malefactores puniēdi neceſſitatem impoſuit) quouis tempore occidi poterunt, *l. Per omnes, C. de defenſoribus, ciuita, le. 3. & l. Congruit, ff. de offic. præſidis.*

CAPVT LXXXIX.

De Parricidio.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 89.

1 *Parricidium quando committitur.*

2, 3, 10. 12 *Parricidarum pœna ex* { *Iure ciuili ſcripto.* / *Conſuetudine, varia.* / *Iure canonico, bifaria.* }

4 *Latronum ac parricidarum pœnis, iudici aliquid adiicere permittitur.*

5 *Filius toxicum parans pro extinguendo parente, parricida cenſetur.*

6 { *Pharmacopola* / *Chirurgus* / *Medicus* / *Aut quiſquis alius* } *filio toxicum pro occidendo parente præbens, parricida eſt.*

7 { *Pecuniam* / *Conſilium* / *Vllum ſubſidium* } *præbens pro occidendo parente, parricida eſt.*

8 *Pater filium cum vxore ſua inceſtuantem occidens, non punitur, vt filicida.*

9 *Furioſi parricidantes, non vt parricidæ damnantur.*

11 *Pœna iuris Canonici maxima, eſt degradatio & traditio ad Iudicem ſecularem.*

Praxis crimin.

1 PArricidia, iura vocant ea homicidia, quibus aliquis nefariè occidit parentes, patrem ſcilicet, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patruelem, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, conſobrinam, vxorem, nurum, generum, ſocerum, vitricum, priuignum, priuignam, &c. atque his cognatione, aut affinitate ſimiles, *l. 1. ff. ad l. Pompe. de parricid.* Hæc autem parricidia prorſus execranda ſunt, vt quæ ſunt omnium ſceleratiſſima: cognationibus & affinitatibus, & peculiariter amicitiæ naturali vinculo maximè aduerſa & infeſta. Quocirca hoſce parricidas omnes, vnà cum ipſorum cooperatoribus & complicibus, iura execrandis pœnis afficiunt.

2 Primò enim cæduntur acerrimis virgis vſque ad ſanguinis effuſionem: deinde inſuuntur culeo ſeu tergori bubulo, aut ſimili vna cum quatuor viuentibus beſtijs, ſcilicet cum cane, gallo gallinaceo, ſimia, & vipera. cum quibus ita culeo ſeu tergori inſuti ſimul præcipitantur in mare, vel in amnem, aut in flumen, ſi mare proximum ſeu vicinum ſit aut flumen: alioquin huiuſmodi parricidæ obiiciuntur diſcerpendi atque deuorandi leonibus, vrſis, lupis, canibus, aut his ſimilibus feris animantibus. Verum iſthæc omnia ex iure ſcripto, *l. pœna, & l. Vtrum, ff. ad l. Pompe. de parricid. & l. vnica, Cod. de his qui paren. vel liber. occider.*

3 Conſuetudine enim ſecius multo fieri conſpicimus. Nam ſecundum conſuetudines parricidæ ferè damnantur, vt ad caudam equi, aut ad quoduis vehiculorum genus affixi, cratique vimineæ inſidentes, aut aſſeri, ita dedecoroſe pertrahantur ad ſupplicij locum, vbi decollentur, & corpus truncatum rotæ in altum erigendæ affigatur: & tandem ſimul omnium bonorum proſcriptione aut confiſcatione plectuntur.

4 Porrò ſi res aut ratio ita poſtulet, vt his pœnis aliquid propter enormitatem adijciendum foret, hoc totum in Iudicis arbitrio ſitum eſt, cui dictis pœnis ſemper aliquid adijcere permittitur, vt his pœnis & exemplis alij exterriti, à ſimilibus committendis abſtineant, & hæc eſt mens dictæ *l. 1. ff. eod. tit.* Nec admirandum, conſuetudinem ius ſcriptum mutaſſe: quandoquidem difficile eſſet vbique ſimiles beſtias reperire, quare meminerunt *l. Pœna. ff. eod. ad l. Pompe. de parricid. & l. vnica, C. de his qui parentes vel liberos occiderunt.*

5 Superioribus quoque parricidijs annectendum eſt nefarium molimen filij, qui malè ſanus comparauit ſibi toxicum aliquod aut venenũ, quo patrẽ ſuum aut matrem extingueret, & perimeret: eoque (etiam ſi eo veneno vſus non fuerit, aut etiamſi vtentem & tentantem non ſequatur effectus) puniendus eſt forma & modo ſupraſcriptis, *l. 1. ad fin. l. Vtrum & l. Si ſciente, ff. eod. tit. Ad l. Pomp. de parricid. d. l. vnica, C. de his qui parent. vel liber. occid.*

Quin & ipſe pharmacopola, medicus, chirurgus, 6
aut quiſquis eidem filio ſciens volenſq; & doloſe ad eum vſum tale venenũ vendiderit & ſuppeditauerit: is certè pari pœna cũ ſuperioribus plectẽdus fuerit, *l. Frater, ff. eod. l. 3. §. 1. ff. ad l. Cor. de ſicc.*

Inſuper vt veri parricidæ puniendi ſunt, quicunque dicto filio pecuniã dederint mutuo, quibus tale 7
noxium pharmacum & venenum emeret, & patrem occideret, *d. l. Si ſciente*: Item quiſquis ad hũc nefarium auſum filio vllum conſilium dederit, aut exhortatus fuerit, ſuaſerit, aut vllum ſubſidiũ præbuerit, eadem pœna mulctandus erit.

Verum pater qui reperit filium inceſtuantem ſiue 8
adulterantem cum vxore, hoc eſt, cum nouerca ſua, ipſumque in hoc actu occiderit, parricida aut filicida quidem cenſebitur: verum nõ vt parricida puniendus fuerit. Nam extremo ſupplicio, hoc eſt, morte nequaquam mulctabitur, ſed ſecundum iura exilio tantum proſcribitur, *l. Diuus Adrianus, ff. eo. ad l. Pompe. de parricid.*

Præterea ne furioſi quidem propter parricidium 9
commiſſum morte damnãtur: imò propter mentis inopiam & impotentiam, planè ab hoc crimine excuſantur. Ne tamen incautiùs ſimilia perpetrare valeant, damnanda ſunt, vt ſtrictiſsimè & cathenis, truncis magnis, vel poſtibus alligentur, aut compedibus ferreis impediantur, aut cellulis clathratis arctiſſimè includantur, *l. Pœna, §. Sanè, ff. eod. & l. Diuus. ff. de offic. præſid.*

De iure autem Canonico ſiue Pontificio, pœna parricidia committentium eſt clericorum depoſi- 10
tio, & ad curiam ſæcularem traditio. Nam ſi pro ſimplici homicidio tantum ſit depoſitio & detruſio, *vt in c. Cum non ab homine, extr. de Iudicijs & in dicto c. Tua, extr. de pœnis, & c. Sicut dignum, cum glo. extr. de homicid. & c. fin. eod. titul. lib. 6.* debet certè pro parricidio (quod qualificatum eſt, quodque multo enormius homicidium eſt) imponi grauior aliqua pœna, quàm pro ſimplici homicidio.

Sed grauiorem pœnam Iura Canonica non ha- 11
bent, quàm depoſitionem, vt in *c. Ad reprimendã, per gl. ff. extr. de offic. ordin.* vbi dicitur: Quod non habet Eccleſia vltrà quod faciat, niſi vt ipſum degradet, tradat, & relinquat iudicio ſæculari, argument. *d. c. Cum non ab homine:* vbi Iudici Eccleſiaſtico ex duabus pœnis ſtatuitur alterutra imponẽda pro ſuo arbitratu:

Nempe, vt procedatur ad degradationem: vel vt 12
recurratur ad theoricam, *c. Nouimus, extr. de verbo. ſignifica. & c. Quamuis de pœnis, libr. 6.* ſcilicet vt in perpetuos carceres detrudatur ſeu conijciatur, vbi pane & aqua tantùm victitans, pœnitentiam agat acerrimam, mortique temporali ſimillimã, vt ſuprà ſub titulis homicidiorum meminimus. De pœnitentiali autem pœna in foro conſcientiæ, quia ad promiſcuam multitudinem non pertinet, hoc

Digitized by Google

net, hoc loco omnino ſubiicere volui, eam prudentibus, relinquens confeſſariis. In qua imponenda, velim prius perlegant Rubricam, De his qui parentes vel liberos occiderunt: ibi enim ex aliena conſideratione comperient, quæ ad pœnitentiæ impoſitionem ſalutarem plurimum conducent.

CAPVT XC.

De Homicidio ſuipſius.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 90.

1 *Pœna ſeipſum occidentis ex iure.*
6 *Pœna ſeipſum occidentis ex conſuetudine.*
2 *Seipſum occidens, & corpus & animam perdit.*
3 *Peccatum Iudæ ſeipſum ſuſpendentis.*
4 *Nulla ratione excuſandi ſunt ſeſe occidentes.*
7 *Qui homicida ſui, furca damnandi, & bonis proſcribendi.*
9 *Aliæ conſuetudines de propriis homicidis.*
10 *Seipſum lædens, vt alterum lædens, mulctabitur.*
5 *Homicidis ſui neganda Eccleſiaſtica ſepultura.*
11 *Sui caſtrator, / Alterum caſtrans,* } *gladio punitur.*
12 *Seipſos occidentes, quomodo damnent Philoſophi.*
13 An { *Seipſum occidentis teſtamentum valeat.*
14 *Seipſum occidere tentans, puniendus ſit morte.*
15 *Seipſum occidentes, Eccleſiaſtico luctu plangendi.*

1 IN proprij corporis homicidio hoc habent iura, & quiſquis ſuiipſius homicida fuerit, hoc eſt, ſibiipſi violentam mortem conſciuerit, aut ex deſperatione, aut ex meticuloſa anxietate perdendæ vitæ, gloriæ, aut rerum temporalium perdendarum timore: aut ex alia ſimili cauſſa, & malo propoſito; is ex loco ſui homicidij equo pertrahitur vſque ad locum ſupplicij, vbi non in patibulo, ſed ignominioſius in furca ſuſpenditur, vt hoc nouo eoque dedecoroſo ſuſpendii genere, populo ſpectaculum præbeat & ſignum, quod propria manu ſibiipſi prius mortem conſciuerat. Ratio autem cur hic homicida ſui infamius ſuſpendatur, quam alius quiſquam homicida alterius, eſt, quod is qui aliū occidit, corpus ipſius, quantum in ipſo eſt, neutiquam occidere poteſt.

Qui vero ſeipſum interimit, is certe & corpus, &
2 animam propriam nefarie perdit, ſi quidem ex maligno animo id ſcelus admiſerit, vt de Iuda Iſcariote ſacra teſtantur Euangelia, & *l. Liberorum, §. Non ſolent, iuncta gloſ. in verb. Suſpendioſi, ff. de his qui notan. infamia cap. Iudas, de pœnitent. diſtinct.* 3. qui magis peccaui deſperando, & per deſperationem ſe-
3 ipſum occidendo, quam Chriſtum nequiter tradendo, *c. Si non licet,* 23. *q.* 5. Ideoque Iudas quamquam per vocem (*peccaui*) qualemcunque pœnitentiam oſtenderat, quocunque pœnitente fuit infelicior Nã ipſius pœnitentia non erat coniuncta cum ſpe veniæ, ideoque ipſum non reuocauit ad dominum; ſed ipſum deſperatio traxit ad laqueum. Et hinc dicitur, in *c. In ſalicibus, de pœnitent. diſtin.* 3. Quod Iudas, cum ſeipſum occidit, ſceleratum hominem occidit, adeo vt non ſolum Chriſti, verum etiam ſuæ mortis reus efficiatur.

Porro explodenda eſſet ridicula ipſorum excu- 4
ſatio, qui hoc prætextu alterius propriam mortem expurgare niterentur, quod ideo ſcilicet maturius ſibi mortem conſciuerit, vt ab hac ærumnoſa vita liberatus, citius felicitate frueretur æterna: vt enim demus ſui occiſorem hoc in animo ante crudelem necem habuiſſe, vt ob dictam cauſſam maturius ſibi mortem conſciſcere: ob hoc non ſequitur ipſum hoc licite & bene feciſſe, ipſiuſque homicidium vlla ratione aut iuſtum, aut rationabile defendi poſſe. Primum enim nuſquam ſacræ literæ tale homicidium, tali ex cauſſa profectum, excuſant: ſed potius omne homicidium citra vllam exceptionem vetant & damnant: veluti cum altera præceptorum tabula ait: Non occides: in genere vetat omne homicidium, negans, vllum homicidium eſſe iuſtum, aut committendum, ne alterius quidem. Et ſi ex præcepto vetamur alterum occidere, multo magis vetamur nos ipſos occidere, quum maiorem charitatem & iuſtitiam debeamus nobis ipſis, quam aliis. Quocirca cum quodlibet homicidium ſit iniuſtum & illicitum

Digitized by Google

(hoc tantū excepto, quod lex iuſta generaliter, vel ipſe fons iuſtitiæ Deus ſpecialiter præcipit aut admittit) maxime omnium illicitum & iniuſtum erit homicidiū ſui ipſius, † quod Eccleſiaſtici ita exe-
5 crantur, vt ipſis ſui homicidis ſepulturam Eccleſiaſticam denegent, & à communibus Eccleſiæ precibus & ſuffragiis excludant: nempe quod credant eos ob deſperationem veniæ, ſimul cum corpore & anima interiiſſe, *text. not. in d. c. Si non licet, 23. q. 5. & text. in c. Placuit, iunct. gloſ.* eadem cauſſa & quæſtione. Verum enim vero ſi quiſpiam ſibi mortem accelerauerit captus vlla phreneſi, furore, inſania, melancholia, defectu ſenſuū, aut graui morbo, alioqui animi impotentia & inopia percitus & ſubito correptus, is nullo modo in furcam erigendus fuerit: ſed ob bonam Eccleſiæ ſpem de ſeruata anima, licet corpus perierit, traditur corpus ſepulturæ Eccleſiæ, & precum Eccleſiaſticarum particeps efficitur. Atque hæc omnia iuxta tenorem iuris, *l. 3. §. Si quis autem. ff. de bon. eor. qui ante ſent. mort. ſibi conſciuer. & l. 1. §. Ea propter, C. de bon. eor. qui mort. ſibi conſciuer.*

6 Nam ſecundum conſuetudinem, quiſquis ſeipſum interficit, ex quacunque occaſione & cauſſa hoc ei euenerit, is in furca ſuſpenditur, & bonis ſuis omnibus per fiſcum proſcribitur.

7 Verum hanc conſuetudinem velim pius Iudex ſanius ac reſtrictius intelligat, nō de quibuſuis ſui homicidis: ſed tantum de prioribus, qui ex deſperatione, & ex malo propoſito ſibi mortem conſciſcunt. Nam illi ob facinoris indignitatē & odiū, iure poſt furcam bonis proſcribūtur, niſi ciues ſint liberarum ciuitatum, & ab omni confiſcatione bonorum immunium: quales ſunt ciues Brugenſes & ſimiles. Poſteriores enim qui phreneſi, ardentiſſima febri, aut alia correpti mentis inſania, ſibi ipſis necem inferunt, non video cur in furcam erigantur, & bonis ſuis proſcribātur, quum eos Eccleſiaſtica pietas à ſacræ terræ inhumatione, & à cōmunibus precibus nō arceat, ſed in omnibus vt dignos & legitimos filios agnoſcat & recipiat: meo igitur iudicio non ſunt huiuſmodi cum prioribus pari pœna plectendi, nec ad furcam rapiendi, nec bonis proſcribendi: ſed vt cæteri quique catholici piè in cœmeterio ſepeliendi, & reliquis officiis Eccleſiaſticis cum decenti pompa lugubri participandi. Hanc ideo diſtinctionē diligenter obſeruēt omnes Iudices & prætores, ne putent conſuetudinem illā eſſe generalem; ſed de prioribus tantum eſſe intelligendam. Ita enim minus erunt moleſti conſanguineis defuncti, nec tam iniuſte eorum inſidiabuntur loculis, quaſi ex ſingulari lenitate & gratia, conſuetudinis rigorem remiſerint, & corpus ad Eccleſiaſticam ſepulturam liberum ex ſua authoritate tantum permiſerint: quum in poſterioribus ſui homicidis Prætori prorſus nullum ius ſecundum rationem competat, nec in corpus nec in bona ipſius. De his ſatis ſuperque. Ad intermiſſam de proprio homicidio conſuetudinem redeundum eſt.

Ex more enim & ex conſuetudine præterea cautum eſt, ne quiſquam corpus damnatum & ſuſpen- 8
ſum, manibus attrectet & auferat, niſi ſolus Iudex, aut miniſter Iudicis, ex Iudicis ac Prætoris mandato & permiſſu.

Conſuetudine item obſeruatum eſt, vt quoties 9
hoc ſcelus in domibus commiſſum eſt, corpus hoc exanime funibus è domo pertrahatur, nō per oſtiū, ſed foramē, & foueam ſublimine domus effoſſam, vtpote quod indignum ſit ob propriæ vitæ extinctionem, eodem oſtio & limine egredi, per quod prius viuum valenſque exiuerat. Hactenus de proprio ſuiipſius homicidio, quod execrandum eſt, & ſeueriſſime in iure vetitum, non ſolum autē ipſum homicidium ſui prohibetur, ſed etiā ſuiipſius violentia quæuis & nefaria læſio & vulneratio iure
damnatur, adeo, vt quiſquis † ſeipſum vulnerauer- 10
it, aut læſerit ex malo propoſito, aut ex deſperatione: is puniendus ſit eadem pœna qua puniretur, ſi eandem vulnerationem alteri intuliſſet. Nemo enim membrorum ſuorum dominus eſt, *l. Liber homo. ff. ad l. Aquil. d. c. Si non licet, & l. Lex Cornelia. §. Conſtitutum. ff. ad l. Corn. de ſicar.* quodque non maius in propriū, quam in alterius corpus ius habet, quis enim ſui corporis totus dominus conſtituitur, quū Domini ſit terra & plenitudo eius? Deinde, qui ſibi parcere non nouit, aut potuit, multo minus alteri parſurus eſt; Et qui ſibi ipſi nequam, alteri nequior futurus præſumitur, *l. 3. §. Si quis autem, verſ. Qui enim ſibi. ff. de bon. eorum qui ante ſent. mor. ſibi conſci. & l. Sed ſi damnum. §. ſed ſi ipſe, & ibi gl. notat. ff. de peculio*; ad hæc vide Dominum Iaſonem *in l. 1. C. de ſer. fugit. num. 5. & 6* plurima ad hoc allegantem.

Quia autem in propriæ læſionis mentionē hic 11
incidimus, notandam velim eam læſionē, qua aliquis ſeipſum realiter caſtrauerit, aut caſtrari iuſſerit; is enim magiſter caſtrator, & ipſe caſtratus, ſimul gladij animaduerſione, atque adeo capitali punitione plectendi ſunt, etiam cum publicatione bonorum fiſco applicanda, *l. Lege Cornelia, §. Conſtitutum, & § fin. & ibi D. Hippol. de Marſil. ff. ad le. Cornel. de ſicar.* præ alleg. Baldus *in l. 1. Cod. de eunuch.*

Quum igitur nulli fas ſit, ſibiipſi vllam læſionem 12
ac vulnerationem inferre, multo minus licitū, imo prorſus execrandū eſt ſibiipſi mortē conſciſcere; Ideoq; vel ipſi Philoſophi non minus grauiter homicidium ſui damnarūt; fortis enim non eſt (inquit magni nominis Philoſophus Ariſtoteles) ſed timidus, mortem ſibiipſi incutere; quum carnificis loco habēdus ſit, qui ſeſe quoquo modo vulneraſſet, vt more-

Digitized by Google

moreretur, authore Feſto. Hinc etiam Æſchines inquit; Si quis necauerit ſeipſum, manum, quæ hoc peregit, abſcindimus & ſeparatum à corpore ſepelimus; & ſimilia vide apud Ariſtotelem *lib. 3. Ethicorum.* vbi de fortitudine diſſerit; eundem etiã vide *lib.* 5. quæ cõpendii ac faſtidii euitandi gratia omittimus. Prius quam hoc capitulum de proprio homicidio finiamus, licet non impertinẽtes hic quæſtiones tres ſubiungere.

Primò enim quæritur; An teſtamenta ſeu vltimę
13 voluntates illorum, qui ſibi mortem conſciuerunt, ſint alicuius momenti & efficacię? Ad quã quæſtionem teſte Bald. reſpondendum eſt, ipſorum teſtamenta eſſe prorſus inefficacia, *in l. 1. Cod. de bon. eor. qui ſibi mort. conſciuer. in text. ibi,* ex teſtamento: hanc Baldi opinionem confirmat etiam Cynus in *l. 2. C. qui teſta. facere poſſunt.* Atque eorũ loco meminit de quæſtione noſtra altera; nempe.

14 An is qui mortem ſibiipſi conſcire voluerit & ad hoc apparatum confecerit, inque ſe ipſo perdendo totus occupatus fuerit; ſed per aliũ interueniẽtem prohibitus fuerit; quo minus nefarium cœptũ compleuerit; an is (inquam) machinator prohibitus, morte, aut alia punitione damnandus ſit? Ad quam quæſtionem reſpondendum eſt; multos eſſe, quibus videtur eum puniendum eſſe extremo ſupplicio, vti apud D. Cynum in loco allegato commonſtratur, & in *l. vlt §. Sic autem, ff. de bon. eor. qui ante ſentent. mor. ſibi conſciuer. Ang. in l. Omne, §. Qui ſe vulnerauerit. ff. de re militar.* Aut ad hãc quæſtionem reſponde, eum puniendum citra mortem; vel vt not. *in l. Si quis non dicam rapere, C. de Epiſcop. & cleric. & l. 4. C. de ſer. fugit.*

Tertia & poſtrema mouetur quæſtio. An primi 15
illi homicidæ ſui, qui ſcilicet ex deſperatione, & ex nefario propoſito ſeipſos occiderunt, an (inquam) iſti conſueto luctu plangendi, & proſequẽdi ſint? Hanc quæſtionem diſſoluit Iuriſconſultus *in l. Liberorum, §. Pomponius, in verſic. non ſolent, ff. de his qui notant. infamia,* dicens eodem loco, tales homicidas minime conſuetis ritibus lugendos eſſe.

CAPVT XCI.

De Adulterio.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 91.

1 *Adulterii enormitas.*
2 *Matrimonium Chriſtus honorauit ſua præſentia & miraculo.*
3. 4. *Adulterii pœna ex* { *Lege veteri.*
5 *Iure ciuili.*
8 *Iure canonico.*
9 *Conſuetudine.*
10 *Adulterium grauius peccatum eſt furto.*
11 *Furtum grauiori pœna punitur quam adulterium.*
12 *Homicidium grauius eſt adulterio.*
13 *In luxuriæ ſpeciebus gradus ſunt.*
14 *Adulterium grauius eſt fornicatione.*
15 *Inceſtus omnes tranſcendit libidinum gradus naturales.*
16 *Peccatum contra naturam grauius inceſtu.*
6 *Cur adulteria neglectius puniantur, rationes.*
7 *Poteſtas Iudicum ex Deo eſt.*
17 *Adulterarum punitio ex iure.*
18 *Adulterii punitio* { *Eſt propria curiæ ſpirituali,* & *Ex vſu etiam ſæculari permiſſa.* }
19 *Adulter ratione* { *Adulterii,* / *Perſonæ ſuæ.* } *ſubeſt curiæ* { *Spirituali.* / *Sæculari.* }
20 *An per ſpirituales punitus, etiam puniendus ſit per ſæculares.*
21 *Adulterium, multorum malorum fons eſt.*
22 *Adulteria non permittunt vllos pacis contractus.*
23 *Adulterium vxoris in actu fas marito occidere.*
24 *Adulterum filiæ, patri in actu ius eſt occidere.*

Vt pater impune occidat mœchám filia, requiritur, vt
25 *Ambos in actu comperiat.*
26 *Ambos comperiat domi ſua vel generi.*
27 *Vtrunque occidat.*
28 *Filiam habeat in ſua poteſtate.*
29 *Filia nupta ſit marito.*

30 *Soli patri permiſſum eſt occidere adulterum.*
31 *Adulteria cum Principibus aut Reginis quomodo punienda.*
32 *Exemplum horrendum de adulteris Reginarum Franciæ.*
33 *Adulterii pœna in feudatore, & feudatorio,*
34 *Adultera dotem perdit.*

Marito non licet accuſare vxorem adulteram, quando
35.40 *Ipſe maritus adulter eſt.*
41 *Cauſſam dedit & ad hoc tradidit.*
42 *Coacte adulterio vitiatur.*
43 *Ignoranter adulterata eſt & malo dolo.*
44 *Eum mortuum credens, alteri nupſit.*
45 *Ad ſe ſemel reconciliatam recepit.*

36.37 *Conſilium authoris de vitando adulterio.*
38 32 *Principalis ſæpe origo adulterarum, eſt maritus adulter.*
39 *Adulterium maritorum grauius puniendum, quam vxorum.*
40 *Ante quam adultera damnetur, inſpiciatur vita mariti.*
44 *Exemplum furtiui adulterii.*
46 *Ignotis permittitur alterius vxoris de adulterio accuſatio.*
47 *Alterius vxorem, ad adulterium ſolicitans, punitur exilio.*
48 *Copulatores & copulatrices* { *Iure* / *Conſuetudine* } *plectuntur* { *Capitaliter.* / *Exilio.* }
49 *Copulatorum pœna ex conſuetudine Gandenſium.*
50 *Abraham non eſt reus adulterii propter cognitionem Ancillæ Agar.*
51 *Patriarchæ non concupiſcentiæ, ſed prolium cauſa plures habebant vxores.*
52 *An clericus in ſacris conſtitutus inflagrãti crimine repertus cùm alicuius filia aut vxore, poſſit cædi ſcilicet abſque violatione Canonis, &c.*
53 *Diſcurſus de pœnis quæ inferuntur adulteris, & primo de pœnis capitalibus.*

Quæ pœnæ capitales irrogatæ ſunt à
54 *Parthis.*
55 *Lydis.*
56 *Arabibus.*
57 *Aromatiferæ Regionis incolis.*
58 *Ægyptiis.*
59 *Tenediis.*
60 *Placentinis.*
61 *Longobardis.*
62 *Athenienſibus.*

63 *Diſcurſus de pœnis leuioribus quæ ex legibus vel conſuetudine irrogatæ fuere in adulterio deprehenſis à diuerſis.*

Quæ pœnæ leniores vſurpatæ ſunt in adulteros, apud
64 *Romanos.*
65 *Siculos.*
66 *Romanos rurſus.*
67 *Eoſdem de lege Iulia.*
68 *Locrenſes.*
69 *Lepraos.*
70 *Athenienſes.*
71 *Placiadas.*
72 *Armenios.*
73 *Germanos.*
74 *C rtinenſes.*
75 *Cumæos.*
76 *Piſidas.*

77 TroglDigitized by Google

77 *Troglodytas.*
78 *Platonem.*
79 *Diogenem.*
80 *Lycurgum Lacedæmoniorum legiſlato.*
81 *Diſcurſus de pœnis poſterioribus temporibus conſtitutis contra adulteria apud diuerſos.*

Pœna illata adulterijs, apud
82 *Peruſinos.*
83 *Bononienſes.*
84 *Florentinos.*
85 *Treuiſanos.*
86 *Nouarenſes.*
87 *Italos.*
88 *Catalanos.*
89 *Francos.*
90 *Gratianopolitanos.*
91 *Caturcenſes.*
92 *Pariſienſes olim.*
93 *Pariſienſes nunc.*
94 *Francos olim ex ll. Boiariorum.*
95 *Francos ex ll. Riboariorum.*
96 *Eccleſiaſticos.*
97 *Laicos ex iure canonico.*
98 *Diſcurſus de enormitate adulteriorum, quo docetur quod bruta quoque puniunt adulteria.*

Quæ bruta puniunt adulterium.
99 *Ciconia.*
100 *Porphyriones aues.*
101 *Elephantes.*
102 *Leones.*
103 *Columba.*
104 *Palumba.*
105 *Turtures.*
106 *Cornices.*
107 *Lynces.*
108 *Echeneides.*
109 *Adulterium in maribus an ne in fœminis ſit grauius?*
110 *Adulterium virorum Vxores facit eſſe impudicas.*
111 *Fœminæ in quouis crimine minus peccant quàm viri, propter imbecillitatem ſexus.*
112 *Exempla & authoritates referuntur, quibus docetur fœmineis vitiis ſemper fuiſſe condonatũ magis quã viris, ob imbecillitatem ſexus.*
113 *Theologi quoque cenſent minus peccare fœminas quàm viros in eodem genere delicti.*
114 *Adam plus peccauit quam Eua.*
115 *Videtur Vir adulter grauius peccare, quàm adultera.*
116 *Adulterium in viris & fœminis æquè graue delictum habitum fuiſſe docetur.*
117 *Concluditur adulterium in feminis grauius eſſe quàm Viris.*
118 *Adulterium & Veneficium proxima, ſiue cognata cohærentia.*
119 *Adulterium grauius idololatria, remiſſiue.*
120 *Adulteria impunita.*
121 *Antonius Philoſophus Imperator vxoris adulteria diſsimulauit.*
122 *De pluralitate Vxorum licita apud nonnullas nationes.*
123 *De Communitate Vxorum apud nonnullas nationes.*
124 *De proſtitutione Vxorum licita & recepta apud nonnullas nationes.*
125 *Formoſæ congredi non tam graue peccatum, quàm deformi.*
126 *Fur magis eſt, qui modica furetur.*
127 *Adulterium grauiter punire debent iudices eccleſiaſtici.*
128 *Cretonis adulterium, quibus fuerit vindicatum pœ is?*
129 *Pater poteſt occidere filiam, etiam prægnantem, inuentam in actu venereo.*
130 *Maledictio & miſeria annexa adulterio.*
131 *Maximè Princeps vitet adulterium.*
132 *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec collocabunt ſtabile fundamentum.*

videlicet capitis vel ſuſpendij, idque propter bonum publicum, communem conuictum & quietem hominum. Attamen adulterio grauior & multo enormior debetur pœna, non quidem temporalis, ſed æterna & infernalis.

12 Porro licet furto diximus eſſe grauius adulterium, non eſt tamen grauius homicidio, ſed homicidium ipſum infinitis partibus adulterio eſt grauius & enormius. Horum & plurium ſimilium etiã meminit S. Auguſt. *lib. 1.* De adulterinis coniugijs, cuius ſcripta habentur canonizata *in can. Quemadm. dum, 2. qu. 7.* Vbi inter alia inquit.

13 Sunt enim in luxuriæ ſpeciebus ſemper gra-
14 dus, vt ſicut ‡ grauius peccat adulter, quam fornicator, ſic grauius delinquit, qui nec ſua dimiſſa aliam ducit, eo quod ſuam dimittens, aliam cognoſcit. Grauius quoque qui ſuam vxorem habens ad coniugem proximi ſui accedit, quam qui non habens vxorem thorum alterius violat, vel vxo-
15 ratus ad ſolutam accedens; ſed hos ‡ omnes ince-
16 ſtuoſi tranſcendunt, quos ‡ vincunt contra naturam delinquentes, quos Iura igne puniunt. Cæterum hanc legum de adulterio puniendo laxitatem nonnulli correxerunt, volentes adulterij punitionem capitalem etiamnum durare debere, potiſſimum reſpectu virorum, ita vt iuxta priores leges, viri perpetuo capitis detruncatione plectantur: Nam ſacrilegos nuptiarum, gladio puniri oportet, *l. Quamuis, 2. in fine, C. eod. tit.*

17 Punitio vero adulterarum, quæ iuxta veteres leges etiam capitalis fuerat, & de lapidatione vlciſcenda, per poſteriores leges (quia fragilioris ſexus eſt mulier, quam vir) facta eſt remiſſior: Nam per eas conſtitutum eſt, vt adulteræ fœminæ verberatæ ac virgis cæſæ à iure maritali diuellantur, deinde in arctum aliquod conijciantur monaſteriũ: vnde tamen maritus eam intra biennium denuo recipere poterit, ſi quidem voluerit, & ſuperuixerit. Nam ſi maritus poſt biennium vxorem ſuam mœcham inde ad ſe non receperit, aut ſi interim mortem obierit: eadem vxor adultera cogitur habitum monaſticum aſſumere, & ad leges & ritus eiuſdem monaſterij reliquum vitæ ſuæ ibidem cum alijs ſororibus tranſigere: liberis autem ex ſe natis, duas partes ſuorum bonorum ceſſura erit: monaſterio vero ſuo, tertiam bonorum reliquam partem. Sed ſi liberos non habet, parentibus extantibus huiuſmodi iniquitati non conſentientibus tertia pars applicabitur: reliquæ partes duæ monaſterio, cum monaſterium ſit loco filij. vt in *Authent. de ſanctiſs. Epiſcop. §. Sed & hoc præſenti, collat. 9.* Quibus prædictis non extantibus, id eſt, ſi nec liberos, nec alios hæredes vllos habeat, omnes ipſius mœchæ ſubſtantia monaſterio quæretur, & applicabitur, *Authent. Sed hodie adultera, C. ad l. Iul. de adulter. & in Authent. vt nulli iudicum, §. Si vero quando, collat. 9.* vnde d. *Authent.* deprompta eſt. Itaque pœnam huius criminis variari cernis pro varietate perſonarum.

Porro huius criminis adulterij notitiam & pu- 18
nitionem peculiariter ſibi reſeruant & vendicant curiæ ſpirituales & iura canonica, quia hoc adulterium directe concernit & ſpectat ad Eccleſiam, aut ad violationem Sacramenti Matrimonij, quod quidem Sacramentum ſacrum eſt & ſpirituale. Iudices ſæculares nihilominus ſæpe adulterij examinationem, & punitionem aſſumunt: non tanquam curiæ ſpirituali præiudicantes, quaſi de Sacramentis & cauſſis ſpiritualibus quicquam iudicantes: quum ea tantum faciant, non Sacramenti violati gratia, ſed ipſius perſonæ cauſſa, quæ prophana eſt, & non ſpiritualis: ideoque ipſorum foro habilis eſt, & ſubiecta. Hinc ſæpenumero fit, vt adulteri aut adulteræ ob commiſſum adulterium gemina punitione plectantur, & à Iudice ſpirituali & ſæculari:

Curiæ ſpirituali ſubſunt adulterij gratia: Curiæ 19
vero ſæculari ſuæ perſonæ cauſa ſubeſſe coguntur.

Sed de hac materia, An ſcilicet ſemel punitus in 20
foro Canonico ſeu Eccleſiaſtico, poſſet puniri poſtea de eodem crimine in foro ciuili, ob hoc, quod diximus delictum eſſe mixti fori, eleganter diſcutit & diſſoluit D. Fredericus Schenck Iuriſconſultus in triade ſua forenſi, quem data oblataque occaſione ibidem conſulite.

Nam ipſius rationes, argumenta, ac diſtinctio- 21
nes & allegationes, breuitatis gratia omiſimus, licet admodum ſint conducibilia, frequenter, imo pene quotidie, contingentia. Hoc autem adulterij crimen in Iure maxime eſt deteſtabile, vel certè ideo, quod ex eo complura alia crimina poſtea conſurgant: veluti, periurium, falſa teſtimonia, violentia, iniuria, verorum hæredum ſubdola fraudatio, homicidia, perpetuæ inimicitiæ, lenocinia, ſtupra, & illegitimi diabolicique concubitus atque infinita alia mala hinc naſcuntur. Quæ plura eaque certus enarrat Eccleſiaſticus *cap. 23.* ad quem Lectorem beneuolum remittimus. Quandoquidem adulter peccat in omnem legem naturalem. Diuinam, Ciuilem & Canonicam.

Quocirca non permittunt iura, ob criminis 22
enormitatem, vt de commiſſo adulterio vlla pax componatur, aut contractatio, quod tamen in alijs criminibus ſæpe fieri videmus, etiam in ijs, ob quæ mors iure eſt inferenda, *l. Codicillis, §. Matre, ff. de leg. 2. ſingulari l. Transigere, & quod ibi not. C. de tranſact. & l. De crimine, C. ad l. Iul. de adulter.*

Præterea adeo execrantur iura hoc adulterium, 23
vt marito permittant impune poſſe occidere mœchum, quem cum vxore ſua actu adulterantem cõperit,

perit, modo ille mœchus plebeius ſit; & non nobilis: quem tamen nobilem ſi ita in actu occiderit, mitius etiam & citra mortem, & non vt homicida puniendus erit, ſed tantum per exilium, *l. Marito, Dig. ad l. Iul. de adulter. & l. Grackus, C. eod. tit.*

24 Patri ad hæc iura diſſimulando permittunt occidere mœchum quem actu reperit in ipſa turpitudine peccantem cum filia, *l. Nec in ea, & l. Quod ait lex, ff. ad l. Iul. de adult.* Sed vt hoc impune facere poſſit, multa concurrere neceſſum eſt.

25 Primo, vt eos reperiat actu coniūctos & non ſeparatos: Intelligendi autem ſunt illi ſimul reperiri in actu, quoties reperti ſunt ſimul in lecto concumbere actumque venereum ſimul exercētes, aut in cubiculo ſeſe mutuo indecore & venereè, blandis laſciuiſque verbis vel tactu mamillarum vel pudendorum, oſculantes, quoniam huiuſmodi omnia ſunt adulterij præludia, vt notant *gl. ff. & Bart. in l. 1 ff. de extraordin. criminibus & eſt gloſſ. not. in ver. in ipſis rebus,* & ibi Bart. *in dict. le. Quod ait lex, & in leg. cap. quinto, ad leg. Iuli. de adulter. & Salicet. in d. l. Gracchus.*

26 Secundo, vt eos comperiat mœchantes in domo ſua, vel in domo generi ſui tantum, *d. leg. Quod ait. verſ. Quare non vbique.*

27 Tertio requiritur, vt pariter occidat vtrunque, neutrique parcat, ne filiæ quidem etiam imprægnatę *l. Patri, l. Nec in ea, l. quod ait lex. & l. Si maritus, & l. Marito. ff ad l. Iul. de adult.* Et notat eleganter Bar. *in l. Imperator, 2 ff de ſtat. homin.* Idem poſt eum refert & citat. Ang. Aret. in ſuo tractatu maleficiorū, ſub gloſ. in verb. *Che me hai adulterato mia donna.*

28 Quarto requiritur, vt pater filiam habeat in poteſtate: alioqui enim ſi filia à iure paterno eſſet emācipata, vel in aui poteſtate exiſtens, nullo modo tūc patri iura permitterent filiā ſuā adulterantē occidere, vt *l. Sic eueniet, & d. l. Patri. ff ad l. Iul. de adult.*

29 Quinto, vt filia nupta ſit, & non vidua aut virgo: nam ſi aut vidua eſſet aut virgo, nullo modo poſſet eam contingere, ita Ang. Aret. ſub prælegata gloſſ. *Che me hai adulterato mia donna.* Sicut nec filio licet vllo modo occidere citra culpam homicidij, eū, quem reperit actu peccantem & adulterantem cum matre, *vt d. l. Gracchus, & ibi Cynus.* Nec matri licet occidere adulterum quem comperit adulterantē cum filia: nec fratri licet occidere, actu adulterantem cum ſorore: nec etiam auo, neptem quam habet in poteſtate, occidere permittitur:

Quandoquidem huiuſmodi adulteros in actu
30 occidere nulli permiſſum eſt, quam ipſi ſoli patri modis etiam & conditionibus ante habitis, *d. le. Patri, in fine, cum l. ſeq.*

31 Cæterum adulteria commiſſa cum aliqua Principe aut Duciſſa, acrius multo & enormius punienda ſunt, quam quę cum alijs mulierculis plebeis cōmit-
32 tuntur. Nam, vt hoc vel vno exemplo doceā: Execrandis & maximis interierunt per iuſtitiam ſuppliciis duo illi fratres, qui reperti fuerant adulterio cōmaculaſſe regales toros: nempe duas reginas, ſcilicet vxorem Regis Ludouici Hunſtein, & vxorem Regis Caroli de la Marche:

Quandoquidem ipſorum adulterorum adhuc viuentium genitalia prius abſcindebantur: Deinde viui fuerant excoriati: Ac nouiſſimè ita nudi in patibulum ſubrepti: Ipſæ vero Reginæ non mitioribus tandem abſumptæ ſuppliciis: Eæ enim ſimul inter duos muros ſtrictiſſimè cæmentatę fuerant, vbi tandem miſeranda per ſe, & ſua ſponte conſumptæ ſunt nece.

Porro ſi contingeret Dominum feudatorem mœ- 33
chari cū vxore ſui vaſalli ſiue feudatarij, in eo caſu Dominus feudator perderet ius conſuetum in ſuum vaſallum; Et vaſallus ab ipſius prioris Domini iure exemptus, deueniret in omnibus ad protectionem & ius ſui ſuperioris Domini feudatoris. Si vero contra ipſe feudatarius ſeu vaſallus concūberet cum vxore Domini ſui feudatoris, adulteraretque eam, vel ad crimen iſtud ſaltem ſolicitaret, turpiter tentaret, aſſectaretur: Item ſi vel filiam, neptem, nurum, ſororem pollueret: is vaſallus perderet totum feudum ſuum, & eo priuaretur, quod prædicto Domino ſuo ſubſeruiebat. Et hoc textus feudales (barbaro vocabulo) Cucurbitare nominant. Ita habet Dominus Vdalricus Zaſius ſummi nominis I.C. in vſus feudorum epitome, *de feudi amiſſione, parte decima.*

Ipſæ quoque vxores adulteræ de adulterio con- 34
uictæ, & ea cauſſa, ſententia Curiæ ſpiritualis diuortio à maritis diuulſæ, perdunt iuxta rigorem iuris, ſuam dotem, *l. Conſenſu, §. Vir quoque. Cod. de repudi, & in can. Plerunque, extra de donat. inter virum & vxorem:* & iuxta conſuetudinem ipſarum Dotarium conſuetudinarium: hoc tamen in mulieribus adulteris ſpecialiter notandum eſt, eſſe multos caſus, in quibus marito non licet vxorem accuſare adulterij, neque de eo commiſſo vxorem deferre, & per iuſtitiam conuincere & damnare.

Primo, quando ipſe maritus eodem adulterij cri- 35
mine infamis & conmaculatus fuerit, *can. Intelleximus, extra de adulter.* paria enim delicta mutua compenſatione diſſoluuntur, *l. Viro & vxore, ff. ſoluto matri. & l. Si ambo. ff. de compenſationibus.*

Quocirca ſuaſerim maritis omnibus non temere 36
committant, quo ius ſuum maritale amittant: hoc eſt, ne vago alienoq; toto ſe conmaculent, neve tam imprudentes ſint in conſectādo illicitos cōcubitus.

Qui enim id faciunt, præter hoc, quod Deum op- 37
timum maximum grauiter offendunt, etiam vxorū um amorem maritalem, plerunq; ſua culpa vertunt in implacabile odium, quo vxores per impatientiam & deſperationem ſeſe ſæpenumero ad exemplū maritorum, aliis quoque mœchis proſtituunt: Nam vt

vxores

Digitized by Google

vxores pleræq; omnes ſummopere gaudent voluptate venerea,nihilque magis affectant,quam frequẽtes maritorum congreſſus , ita canino odio proſequuntur eas, quæ ſibi eam voluptatem furtiuo concubitu intercipiũt,& maritales cõgreſſus ſolitos ipſis eripiunt,&ob hoc miſere ad vindictã ſollicitãtur adeo vt ſi vindictę occaſionem reperire non valeãt, tandem exuta fronte, & conſcientiæ ſtimulis neglectis ; maritorum adulterantium exemplum imitari ſtatuant: atque eo deſperationum perductæ,in ſcelere maritis ſunt multo nequiores,multoque ardentiores & improbiores : dum bellè & præclarè ſeſe agere arbitrantur , quum retaliatis vicibus maritum quoque ſuo iure fraudent, & ſeſe aliunde ea voluptate expleant,quam maritus contra legem maritalem ipſis nefariè negat & aufert, & alienis vxoribus impartit. Atque hinc tãdem fit, vt quum gloria domus fœde aliquando his ſceleribus collabaſcat,id totum imprudentiæ , imo maritorum prioribus adulteriis aſcribendum ſit, qui vxoribus ſæpe mali occaſionem præbeant, vt iacturam paſſam vlciſcantur , & voluptatem amiſſam aliunde ſibi farciant , par pari (vt putant) præclare referentes. Quandoquidem nihil vxores præſertim caſtas æque exaſperat, quam maritorum ſuorum illiciti congreſſus cum alienis, iiſque impudicis mulieribus, quod ipſe quoque teſtatur Imperator in dicta *leg. Conſenſu.poſt principiũ* vbi Dominus Baldus & Angelus id notant, *Cod. de repud.& in* §. *Mitiores,in Authent. de nuptiis:* quem ad hoc expendit Angelus,vbi ſupra, *& in l. Si vxor,* §. *Iudex, ff. ad l. Iuliam de adulter. & Iaſon in leg. Ex ea parte,* §. *Mulier,in primo notab. ff. de verbor. obligat.*

38 Quum igitur ſæpe vxorũ adulteria proueniant ex culpa,atque adeo ex vagis ac illicitis maritorum cõcubitibus , inique profectò faciunt tales mariti, qui proprio diſſimulato vitio, vxorum mala tantum ad cenſuras rapiunt, & iudices ad vxores condemnan-
39 das ſollicitant , quum ipſi mariti prius cum ‡ omni æquitate grauiter de ſuis ſceleribus ſint puniendi:ob quorum ſcelerum occaſionem datam,vxores vaſcula fragiliora , tandem in peccatũ prolapſæ ſunt. Mariti verò per ſe & ſua propria culpa & ſua ſponte, & ſe adulteriis commacularunt,& vxoribus peccãdi occaſionem præbuerunt. Iniquiores quoque ſunt ipſi iudices,qui iſtis non conſideratis, ad primas talium maritorum delationes & querimonias ,vxores ilico ex rigore iuſtitiæ damnant, & per hoc infames reddunt. Quocirca ne imprudentius hac in parte Iudices contra vxorum æquiores cauſſas peccent, velim prius perlegant Vlpianum, *l. Si vxor,* §. 2. *ff. ad l. Iul. de adult.*

40 Iudex (inquit) crimen adulterij ante oculos habere debet, & inquirere , an maritus pudice viuens , mulieri quoque bonos mores colendi author fuerit. Periniquum enim videtur eſſe , vt pudicitiam vir ab vxore exigat , quam ipſe non exhibeat .

Secundo, quoties ipſe maritus, aut per negligentiam,aut per oblatas occaſiones , aut aliis ſimilibus mediis,aliquo modo vxori anſam præbuit committendi adulterij,ſicut & iam in primo notabili abunde ſatis meminimus,vel ſi eam tradidit adulterandã, *canone, Diſcretionem,* extra de eo qui cognouit cõſanguineam vxoris ſuæ,Gloſſ. ſingularis *in verbo, Mutua compenſatione, in canone Intelleximus, extra de adulter.* & quando maritus qui ſciuit delictum commiſſum, ſilentio quinquennium tranſegit, tam diu enim huius delicti præſcriptioni locus eſt, vt dicit Dominus Antonius Quaſada, in libro ſuo diuerſarum quæſtionum Iuris , *capite decimoctauo.* 41

Tertio, quoties vxor non ſponte,ſed tantum coacte , & ſumma cum illata violentia adulterium cõmiſit,contra animi conſenſum & voluntatem, *d. leg. Si vxor,* § *. Si quis, verſic.* Cæterum, *& l. vim. ff. ad l. Iul. de adulter.* 42

Quarto,cum vxor fraudulento concubitu , hoc eſt, in perſonis decepta , adulterium qualecunque committit,putans marito concumbere,& ipſi debitum maritale reddere,quum tamen adultero cõdormiat, & adulterium iuxta carnem & mundum (non ſecundum mentem & ſpiritum) committat. Non enim coinquinatur corpus niſi de conſenſu mentis, *d. l. Si vxor, verſic.* Cæterum , & argument , *c. In lectum,* 34. *q.* 2. 43

Ex occaſione ac ſimilitudine quarti modi, exurgit quæſtio hæc alia , non omnino abſimilis : Sempronius amore cuiuſdam virgunculæ captus, rogauit vxorem Mæuij,vt per ſuam operam eadem virgine potiri poſſet: Ea vxor Mæuij,votis Sempronij acquieſcit, & ſe hoc præſtituram certo loco , & tẽpore promittit: quod tamen non fecit , ſed ipſamet eadem voluptate potiri cupiens,ſeſe conſtituta nocte & loco in lectum compoſuit, & ſe loco virginis exoptatæ Sempronio ſuppoſuit: eamque tum Sempronius cognouit putans ſe rem habere cum virgine prius cupita. & per vxorem Mæuij promiſſa,quando tamen cum ipſa Mæuij vxore furtim & per ignorantiam condormiuerit. In hoc enim caſu nunc quæritur , an is Sempronius accuſari à Mæuio tandem poſſet de commiſſo cum vxore ſua adulterio, putans ſcilicet ſe ſtupraſſe virginem , non alienam vxorem commaculaſſe ? huius itaque quæſtionis ſolutio tota ex priori caſu enarrato , dependet.

Quinto,quando ob diuturnam mariti abſentiam, quem mortem obiiſſe credebat , cum alio marito matrimonium contrahit & conſummat, *In præſentia, & ibi duæ gloſſæ, vnã verb. Viris,* altera *in verb. Donec certum nuntium, ext. de ſponſalib. & matrimoniis, & c. Cum per bellica,* 34. *q.* 44

Sexto.

conſtet illud ſemper punitum fuiſſe, ideo ſubiunximus ea, in quibus breuiter enarrantur pœnæ à diuerſis gentibus & populis illatæ adulterijs· & quod Bruta quoque oderunt ipſa adulteria. Etenim multæ gentes leguntur vario ſuppliciorum genere puniuiſſe adulteria, nec temerè fuerit ea carptim digito indicare.

54 Conſtat enim Parthos nullum crimē grauius adulterio mulctaſſe, vt Iuſtinus *lib. quadrageſimoprimo*, narrat, quāuis ſupplicij genus nullum exprimat.

55 Lydi verò morte puniebant adulterij reas, vt ex Herodoto patet, qui nullam veniā pœnæ adulterij prædicat eis fuiſſe.

56 Arabes autem ſuſpicionem adulterij grauiter quoque mulctabant, vt docet Strabo *libro decimoſexto*, Bardaſanes *libr. de fato.* Euſebius in *lib. de præparatione Euangelica lib.* 6. *cap.* 8. nam ipſum adulterium morte puniebatur ſtatim, ſicut apud Paleſtinos, vt patet ex 26. *Capit. Geneſ.*

57 Et in Aromatifera regione Ægyptij † in adulterio
58 deprehenſum virgis cædebant ad mille plagas: mulierem naſo truncabant. Nam& ei, qui liberam violaſſet, virilia amputabant, quoniam vno crimine tria non parua ſcelera commiſiſſet, iniuriam, corruptelam, liberorum confuſionem. Vide Diodorum Siculum 1. *libr. Bibliothecæ.*

59 Tenedijs verò ea lex erat promulgatione Regis contra adulteros, vt vtriuſque corpus concideretur ſecuri. Idem ille Rex huius legis exemplum in ſuum filium edidit, qua de re in numiſmate excuſſit vna parte ſecurim, altera duos vultus ex eadem ceruice prominentes, Stephanus de vrbibus author huius eſt.

60 Placentini ex ſtatuto ſuo non adulterium modo, ſed nixum quoq; adulterij capite plectūt. Vide Baldi *conſ.* 3, 6. ſtatuto Placentie *lib.* 1. idem mox quid ſit nixus, interpretatur.

61 Longobardi ſuis legibus adulterium morte puniunt. Recurrat qui velit *ad tit. de adulterio, in Lomb*:

62 Porro Athenienſes ex lege hoc ſeruauerunt, vt adulterum in concubitu vxoris deprehenſum maritus impunè occideret, ſicut oratio Lyſiæ Rhetoris clariſſimi de nece Eratoſthenis adulteri declarat. Pauſanias vero huius rei citat Draconis legem. Polybius Megapolitanus *libr.* 2. *Hiſtoriar.* eum inſontem pronuntiat qui adulterum interfecerit, hæc ille, vt Græcus ex legibus Græcorum ſcripſit. Hactenus dixit de eis, apud quos adulterij pœna capitalis, lethaliſque fuit: nunc tranſeò ad eas gentes, quibus
63 ſolemne fuit ‡ varijs alijs pœnis afficere adulterij Reos, ac Reas.

64 Romani in adulterio deprehenſos caſtratione mulctabant, ſic Bibienus Carbonem Actienum: ſic Publius Ceruius Pontium caſtraſſe ſcribitur à Valerio Max. *libr.* 6. *cap.* 1. Hinc Horatius ita luſit, *libr.* 1. *Sermo. Sat.* 2.

——Quin etiam illud
Accidit, vt quidam teſtes caudamque ſalacem
Demeteret ferro.

Apud Siculos vero mulier adultera naſi truncatione puniebatur. 65

Quanquam Romani varijs modis proceſſerunt contra adulteros: nūquam tamen impunitum voluere adulterium. Tempore Numæ Pompilij hæc Lex lata erat teſte Feſto Pompeio & Aulo Gellio Noct. Att. *lib.* 4 *c.* 3. Pellex ædem Iunonis ne tangito: ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnum fœminam cædito. Q. Fabius Gurges aliquot matronas ſtupri damnatas pecunia mulctauit, ex qua Veneris ædem faciendam curauit, hoc narrat Liuius *lib. decimo, ab vrbe condita.* L. Iunius Appuleius, & M. Fundanus ædiles aliquot matronas apud populū probri accuſauerunt, & damnatas quaſdam in exilium egerunt: eſt & hoc apud T. Liuium *libro quinto Belli Punici*, mox ex Lege licuit maritis vxores in adulterio deprehenſas ſine iudicio impune necare, vt licet intelligere ex oratione Catonis de dote, cuius verba extant apud Aul. Gellium *libr. decimo, capit.* 23. & hæc mundana Lex & antiquiſſima multis videtur, vt eſt *textus in Canone, Inter hæc,* 33. *quæſt.* 2. paulo poſt hoc ius maritis ademptum, & patribus conceſſum fuit, vt habetur *in leg. Patri, & ſequētibus duabus Digeſtis, de adulter.* vbi huius rei ratio redditur. Marito tamen hoc ſemper tributum eſt, vt adulterum vxoris occidere poſſet, ſed non quemlibet. *lege, Marito.* eodem titulo. Auguſtus Cæſar legem Iuliam tulit, qua pœnas in adulteros ſtatuit, de quibus alibi ſcripſi ad quam legem Horatius 4. *Carm. Ode* 5. reſpexit: 66

Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos & Lex, maculoſam edomuit nefas.

De eadem Iuuenalis *Satyr.* 2.

——Vbi nunc Lex Iulia dormis?

Iuliam legem vſu abolitam reuocauit Domitianus ideo à Martiale laudatus pluribus locis, & de qua re Iuuenalis ſic prodit·

Qualis erat nuper tragico pollutus adulter.
Concubitu, qui tunc leges reuocarat amaras.
Omnibus atque ipſis Veneri Martique timendas.

Nam Lege Iulia pœna capitalis decernebatur adultero. Suetonius refert, quod Auguſtus lata ea lege compulit Proculum mori, compertum adulterare matronas. Huc reſpexit Virgilius, cùm ait, *quique ob adulterium cæſi.* Quin etiam fœminæ adulteræ ex Lege Iulia capite plectebantur, *leg. Caſtitatis. Cod. ad leg. Iuliam de adulter.* quæ quidem Lex Alexandri Seueri Imperatoris eſt, itaque tum eam legem obſeruatam fuiſſe apparet. Porrò Opilius Macrinus Roman. Imperator, reos adulterij ſemper viuos iunctis corporibus incendit. Vide Iulium Capitolinum. Aurelianus Imperator 67

mulierem

militem,qui cum vxore hoſpitis adulterium commiſerat,puniuit ſuſpēdio inter duas arbores. quarum relaxatione ille in duas partes ſciſſus, penderet ex pedibus. Idem ancillam quæ cum ſeruo ſuo adulterium fecerat, capite puniuit. Vide Flauium Vopiſcum. Conſtantinus ſacrilegos nuptiarum gladio puniuit. *l. Quamuis adulterij, in fine Cod. ad l.Iul de adulter.* Lex hęc adhuc ſeruata eſt tempore D. Hieronymi, vt patet ex Epiſt. illius ad Innocentium de muliere ſepties icta. quanquam miles *Lege Iulia de adulteriis*, damnatus ita infamis eſt, vt etiam ipſa ſententia eum ſacramento ignominiæ cauſa ſoluat. Vnde Traianus Centurionem adulterij conuictum exautorauit & relegauit,teſte Plinio Iuniore,*libro ſexto Epiſtol ad Cornelianum, & l.Si quis viduam.ff. de quæſtio.* Si quis,inquam, alij nuptam, etiam cognatam, & cum qua nuptias non poteſt contrahere, corruperit, in inſulam deportandus eſt,quia duplex crimen commiſit, inceſtum & adulterium. Et adultera etiam in inſulam relegabatur,vt patet ex Cornelio Tacito de Vectilia vxore Telidij Labeonis conuicta adulterij, in inſulam Seriphon abducta. tamen pœna capitis ſemper fuit ſtatuta in adulteros, vt patet *ex d.l. Tranſigere,C.de tranſactionibus.* & *Lex Iulia* temeratores aliarum nuptiarum gladio ferit, *vt d.§.Item Lex Iulia.* Poſtremis authenticis conſtitutionib. pœna mortis adulteris mulieribus remiſſa eſt, alia ſubſtituta. nimirum vt verberibus cæſæ in monaſterium detrudantur. *Authent.Sed hodie, canone,de adulter.*

68 Cæterum Zeleucus Locrenſibus legem tulit, vt adulteris vterque oculus erueretur, qua in re peccatum filij ita luit, vt ſuum oculum pro oculo filij, effunderet. Vide Valerium Maximum, *Capit.de Iuſtitia.*

69 Leprei populi deprehenſos in adulterio per triduum vinctos circa ciuitatem ducebant,mox perpetuo contemnebant, adulteræ in foro vndecim diebus diſcinctæ oſtentabantur tunica pellucida amictæ.

70 Athenienſes demiſſum adulterū & obuiū ex lege petebant omni proiectili, quicquid obuium ingerebant præter mortem,vt tanto contemptibiliores eſſent, hoc liquet ex oratione Demoſthenis aduerſus Neræam.

71 Placidarum populorum Atticæ regionis, quos aliqui Laciadas vocant.mos & Lex erat,vt adulteri deprehenſi ignominioſa nota afficerentur impactis raphanis in pudēdas corporis partes,vel ligno ligonis pro raphano.

72 Id in Armenia obſeruatum fuiſſe Lucianus innuit in vita Peregrini Philoſophi.

73 Germani adulteram nudam marito permittunt, coram amicis, & propinquis expellere domo accisis crinibus,& per omnem vicum verbere agere: publicatæ enim pudicitiæ nulla eſt venia. Alibi is mos remanet hodie, vt adulteris capilli, & veſtes ante & retro in ignominiam incidantur, ſic tradit *gl.in canone de Benedicto, in verb. & caluatos,trigeſima ſecunda,quæſt.1.*

74 Cortinenſes vero coronabant adulteros molli lana,exprobrando molliſſimam naturam,& ita per ciuitatem ad magiſtratū pertrahebant,poſtea omnino ignominioſi habebantur,& indigni officio Reipublicæ.

75 Cumæi mulierem in adulterio deprehenſam in forum deducebant,& impoſitam ſaxo ſpectandam omnibus proponebant.inde aſino directam & per totam ciuitatem circunductam in eundem locum reſtituebant. Plutarchus habet hoc problema capite centeſimodecimoquinto.

76 Apud Piſidas cōuictus adulterij per vrbem vnà cum muliere circunducitur ſuper aſinos per aliquot dies. Vide Boemum de Moribus Gentium.

77 Si quis Regis Troglodytarum vxorem vitiaſſet, certo ouium numero mulctabatur.

78 Vide Diodorum Siculum *lib.3.* Plato octauo De legibus ſic ſcripſit, ne aliam quam ſuam quiſque vxorem contingat, ne genitale ſemen irreligioſe demandet pellicibus, quiſquis contra fecerit, niſi viros & mulieres omnes lateat, infamis lege, omnibusque ciuitatis honoribus priuatus ſit.

79 Diogenes adulterum ex teſticulis ſuſpendendū pronunciauit, vt patet ex eius reſponſo de Didymone mœcho comprehenſo & ex nomine ſuſpendendo.

80 Lycurgus nullam legem ſanxit contra adulterium,vt qui id grauius omni ſupplicio exiſtimaret.

81 Venio ad pœnas poſterioribus temporibus inflictas adulterio.

82 Peruſij deprehenſus adulter ex lege pro adulterio imponitur pœna ducentarum librarum, vel trecentarum, ſi cognitam mulierem domi per harum detinuerit. Vide Cornæum *conſ.114.*licet primo aſpectu,*col.1.ver.pœna autem.*

83 Bononia adulterij reus mulctatur, 200.libris,vt refert Barb.*conſ.63.*licet in medium, in principio, *libr.4.*

84 Florentinæ vrbis ſtatuto pœna mille librarum adulteris ſtatuitur Barbat.*conſil 87.*illud referam, *colum.5.lib.3.*

85 Ex ſtatuto Treuiſij, bona mulieris adulteræ tantum confiſcantur,vt author eſt Pet.And.*in Rep.c.1.in 12.q.princ.verſ ego vidi ſimilē q.de conſtitut.*

86 Verum ſtatuto ciuitatis Nouariæ ſi quis adulteriū commiſit ſine vi,ſoluit 50.libras Imperiales:ſi per vim, condemnatur in lib. 100.Imperiales aut mulier ſi viro placuerit comburitur; alioqui dotē amittet,teſte Signo,*conſil.58.*ſtatuto ciuitatis Nouariæ,in princip.Bal.ad hæc *conſ.222.*Anton.Cōmiſit,mentionē facit cuiuſdā ſtatuti punientis adulterium

Digitized by Google

alterium centũ libris, addit, quod communiter ex ſtatutis adulterium punitur pœna pecuniaria, ideo Angelus *in l. Vulgaris, in principio, ff. de Furt.* aſſerit in multis ciuitatibus pecuniariam mulctam irrogari adulteris, & Ioan. And. *in c. vlt. colum. 7. verſ. quærit etiam do. extra de collu. deteg.* dicit id ita obſeruari ex ſtatutis Italiæ.

87 Rurſus Angel. *in l. Mater. §. mulier ff. de adulter.* ſcribit quod per formam ſtatutorum Italiæ adulter nullo modo punitur, ſi nupta more meretricio viuat, etiam ſciente adultero eam eſſe nuptam, quod etiã repetit *in l. Si vxor. §. Sed & in ea. eod. tit.* Guiliel. de monte Laud. *in Clem. cum ex eo.* & ibi poſt eum Card. Flor. *in 2. oppoſit. de ſent. excomm.* aſſerit, quod in quibuſdã partibus viri ex adulterio vxorum puniuntur tanquam authores.

88 In Catalonia, & multis aliis locis vir, cuius vxor impudica, ſoluit 40. *ſolidos* domino vxoris.

89 In Regno Franciæ adulteri ex conſuetudine puniuntur, teſt. Ioan. Fab. *in l. conſuetudinis col. vlt. C. Quæ ſit long. conſuet.* nec auditum eſt, quod in Regno Franciæ adulter puniretur pœna iuris. Guido Papienſis dicit Deci Delph. 206 in hac ciuitate poſt princ. quod ex ſtatutis Gratianopolis † pro

90 crimine adulterij ſtatuitur pœna 100. ſolidor. D. Guil. Bene. *in repet. C. Raynut. in verb. cuidã Petro tradiderunt, n. 63* quod ex ſtatutis vrbis Caturci †

91 adulter pœna, 60. ſolidorũ tantum punitur, aut nudus vnica camiſia per vrbem ſine verbere ducitur.

92 Pariſijs olim duci ſolet vir cuius vxor adultera eſt; aſino inſidens per totam vrbem, facie verſa ad caudam vxore aſinũ trahente, & præcone ante eos proclamãte; Qui ſic faciet, ſic accipiet. Videri poſſunt hæc apud Guil. de monte Lau. *in Clem. cum ex eo. &* Card. Flor. *in 1. oppo. de ſent. ext.* & Bened. *in c. Raynald. in verbo cuidam Petro tradi. n. 62. de teſtib.*

93 Illud forte illorum temporibus obſeruatum fuit, nunc deſijt, non tamen in Senatu nunc impuniti adulteri, ſed pro qualitate delicti, & perſonarũ virgis cæduntur, aut aliter puniuntur vt aſſerit Andreas Tiraquellus *decima tertia lege* connubiali.

94 Porro ex legibus Boiariorũ à Theodorico Frãcorum rege editis *tit. de vxorib. & adulterijs*, ſi quis cum vxore alterius concubuerit, componat mari-

95 tum eius cũ ſuo Veregildo, id eſt, 140. ſolid s, † ex legibus autem Riboariorũ ab eodem Theodorico latis, ſi quis vxorẽ alienã tulerit viuo marito 200. ſolidis mulctatur. Haud iniuria Alciatus *in l. probrũ, ff. de verb. ſignificat.* conqueritur fures ſtrangulari: adulteros pecunia mulctari, vt ſit maior pecuniæ

96 quam morum ratio.

Clerici ob adulteriũ pontificũ ſanctionibus deponuntur, & in monaſterium toto vitæ tẽpore de-

97 truduntur: laici † excommunicantur, *c. Si quis clerici. & c. Romanus 81. diſt. & c. Intelleximus de adult. & not.* Hoſt. *in ſumm. tit. de adul. § quæ pœna ſit imponenda*, in prin. At ex cõcilio Ancyrano *c. 20.* Si quis adulteriũ commiſerit, nõ niſi ſeptem annis in pœnitentia completis ad priſtinos gradus recipitur, & concinit 77. *c. capitulorum Græcarum Sinodorum* à Martino Braccarenſi Epiſcopo collectorum.

Poſtquã cõpendio enumerauimus pœnas, quæ 98 adulteris infliguntur ab hominibus vel legum vel conſuetudinũ ratione apud diuerſas gentes, nationesque, ſubiungemus quod Bruta quoque fugiunt ipſa adulteria, quoniã natura pœnam infligendo in quibuſdã brutis etiã docuit adulteria eſſe fugiẽda.

Etenim Ciconiæ adulteriũ morte puniunt. Gui- 99 lielmus Pariſienſis ſcribit ſuo tempore Ciconiam adulterio coniunctã, per olfactum maſculi cognitã, congregata ab ipſo maſculo multitudine ciconiarum, ac detecto crimine, fœmellæ illã ab omni multitudine ceu conuictam damnatamque, deplumatã, dilaceratamq; fuiſſe. † Porphyriones vero aues, vt 100 Athenæus narrat ex Polemonis commentarijs ad Antigonum Regem, manifeſtum adulterij ſenſum habere, illudque etiã in vxore eius, vbi alitur deprehenſum patrifamilias ſignificare, nõ voce quidem, ſed ſuſpendio, & hinc Thelamon dictus eſſe videtur, tanquam thalami & pudicitiæ cuſtos.

Elephantes adulteria inter ſe nulla nouerũt, quin- 101 imo deteſtantur adulteria hominum, illud ex Plinij *li. 8. c. 5* & ex Solino *c. 38.* patet. hoc ex Æliani *li. 1. de hiſt. animal.* & ex *li. 15.* vbi refert, quod Elephas intelligit facile adulterium vxoris altoris ſui, ſæpe adulterã & adulterũ interemit: nonnunquam illud marito detexit. † Leones quoq; adulteria in Leæ- 102 na cognoſcunt, & illam occidunt, vel in aquas detrudunt, vt ſe abluat, vel fugere procul cum adultero vel cũ Pardo cogunt, teſtis huius rei eſt Plinius *li. 8. c. 16* Iam vero columbæ, Palumbes, Turtures, Cornices, Lynces, & Æcheneides quoq; piſces fugiunt adulteria, & mortuo vno ſuperſtes in viduitate integra permanet, hinc † de columbis ita Pro- 103 pertius *lib. 2.* canit.

Exemplo iunctæ tibi ſint in amore columbæ,
Maſculus & totum fœmina coniugium.

Plura Plinius docet *li. 10 ca. 34.* Ælian. *li. 15.* Ariſtoteles *lib. 9 de hiſtoria anim c. 7.* de Turturibus † 104 & Palumbis ijdem teſtes ſunt in locis citatis, de 105 Cornicibus † tradit Plutarchus in dialogo, quod † 106 Bruta ratione vtuntur, de Lynce † Seruius anno- 107 tauit, & de Æchenei † piſce Ælianus *lib. 11.* Sed ne 108 nimium exemplis, & ſimilibus naturę operibus recẽſendis oneremus lectorẽ, ideo placuit hic deſinere, & verſiculis aliquot pœnas adulteriorum comprehenſas referre, ac totam hanc materiam de pœnis concludere, ſunt enim tales verſiculi:

Caſibus his quinque damnabitur omnis adulter:
Aut hic ſit pauper, aut debet carcere claudi.
Aut membrum perdet, aut morte mala morietur.
Aut hunc mundana confundet peſſima fama.

Adul-

Digitized by Google

109 Adulterium in maribus ne aut in fœminis ſit grauius? Conſideratis pœnis, quæ adulteris infliguntur partim legibus, partim conſuetudine, videtur grauius eſſe in viris, quam in fœminis adulterium, nam apud Ægyptios adulter virgis cædebatur ad mille plagas, vel vt Diodorus Siculus narrat, virilia ei amputabantur, ad quod Terentiana Pythias alluſit:

Nunc minatur porro ſeſe id, quod mœchis ſolet.
—— Quod ego nunquam vidi fieri neque velim.

Sic Bitienus adud Romanos Carbonem Actienum, & Pub. Ceruius Pontium in adulterio deprehenſos caſtraſſe leguntur, quod innuit Horatius *lib. 1. Serm. Satyr. 2.*

—— Quin etiam illud
Accidit vt quidam teſtes, caudamque ſalacem
Demeteret ferro, iure omnes.

Mulier vero adultera vel repudiabatur, vel naſo tantum mutilabatur, quod etiam à Siculis obſeruatum fuit, vt patet in conſtitutione, quæ incipit, Legum aſperitate. Diuus Auguſtinus clare docet libr. de ciuitate Dei 3. *ca. 5.* quod antiqui Romani morte non punierunt fœminas adulteras: quum eam pœnā viris adulteris paſſim inferrent, vt licet videre ex eo Virgilii, qui fuit rerum antiquarum peritiſſimus, vbi *6. Æneid.* ſic canit:

—— quique ob adulterium cæſi.

Etſi ex lege Alexandri Seueri mulier adultera capite puniebatur, vt & adulter, tamen Theodoſij tempore mulier in adulterio deprehenſa in anguſto proſtibulo includebatur, mittebanturque qui cum ea palæſtram Veneris exercerēt: interim tintinnabula percutiebant, vt eorum ſono res hæc cunctis innoteſceret. Theodoſius vero hoc adhuc durius correxit, alijſque pœnis adulteras puniri ſtatuit, vt author eſt Conſtantinopolitanus Socrates apud Caſſiodorum in tripartita hiſtoria, *libro nono, capite vigeſimoquarto.*

110 Ad hæc altera ratio non inepte aſſignari poteſt, cur videatur adulterium grauius in viris, quam in fœminis: quia nihil æque exaſperat, & ad peccandum in hoc crimine perducit fœminas, quam virorum congreſſus cum externis, impudicisque mulieribus, hoc ipſum atteſtante Imperatore, *in l. conſenſu*, poſt principia. Vbi Dominus Baldus & Angelus id annot. *C. de repud. & in §. Miſſores, in Authentic. de nuptiis*, quem & ad hoc expendit Angelus, vbi ſupra, *& in l. Si vxor, § Iudex, ff. de adulter.* & Iaſon. *in l. ex ea parte, § mulier. in primo notab. Dig. de verborum obligatio.* Clytemnæſtra cum didiciſſet Agamemnonem deperire Briſeidem & ſe adulterio cum Ægyſtho polluit, & maritū ipſum morte mulctauit. Antoninus Verus Imper. Romanus creditur à Lucilla vxore veneno ſublatus ob venereum cum Fabia commercium, Sicut capitolinus ſcripto prodidit.

Tum quia fœminæ præcipites à natura factæ ſunt 111
& infirmæ, vt citius ſuperentur quam viri, minuſque reſiſtere queant huiuſcemodi flammis naturæ, ſicut Seneca in Hippo. inquit:

Quid ſinat inauſum fœmina præceps furor?

Manifeſtius adhuc Valerius ad Ruffinum *inter epiſtolas Diui Hieronymi:* Inſani, ait, capitis & præcipitis eſt fœmina, indeliberata ſemper voluntate præcipuum arbitratur quod vult, & quod non expedit. Inſuper non omittendum eſt, quod vulgo dici ſolet, mulieres in eodem genere delicti minus peccare, minuſque puniendas eſſe, quam viros, cęteris tamen per omnia paribus, nempe ob imbecillitatem mentis, & ingenij, *l. Sacrilegij pœnam, in princip. ff. ad l. Iuliam peculat. & l. Si adulterium, §. ſtuprum, & §. Fratres, & §. Inceſtum, ff. ad l. Iuliam de adulter. & can. Sicut dignum, in princip. extra, de homicid. & can. Indignantur, 32. quæſtio. 6.* vbi ſcribitur tantò grauius viros puniri oportere, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas, & facit *textus in l. Quiſquis, § ad Filias, C. ad l. Iuliam maieſtat.* ibi, Mitior enim circa eas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus, & quod voluit Baldus, *in leg. Quicunque, columna tertia. verſiculo, ſed pone ſtatuto, & verſic. & in ſumma, Cod. de ſeruis fugit.*

Huc pertinet, quod Saxo hiſtoriæ Danicæ author 112
lib. ſexto, ſcripſit de Eritio. hic enim vir multæ prudentiæ contendit muliebribus erratis ſæpius ignoſcendum eſſe, nec pœnam infligendam niſi correctio culpam corrigere non potuiſſet. His conſonum illud præclarum de Aureliano Imperatore, qui Zenobiam à militibus ad ſupplicium vocatam, quod vt mulier indigna imperium ſibi vendicaſſet, vita donauit, & defendit dicens, indignum interimere mulierem, vt Vopiſcus narrat. Æneas quoque apud Virgil. *Æneid. ſecunda*, ſic hac de re pronunciauit:

—— Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt.

Infirmitatem fœminei ſexus Leones etiam agnoſcunt, & tuentur. Plinius *octauo libro naturalis hiſtoriæ*, rem ſcribit forte nouā multis de leone, quod hic cum ſæuit, ſemper plus in viros quam in fœminas fremere conſueuit, tanquam certe natura docuerit leonem, & principes leonis exemplo mulieribus magis, quam viris parcere, hoſque durius, illas mitius tractandas.

Progrediamur etiam ad Theologos, qui pluribus 113
de cauſis iam dictis ſtatuunt virum per omnia omnibus paribus grauius peccare, quam fœminam, cauſamque aſſignant imbecillitati muliebri.

Quare diuus Thomas ſummus Doctor. angelicus 114
habitus, 22. *qu. 163. art. vltim.* autumat Adam plus peccaſſe quam Euam, conſiderata conditione peccantium,

cantiū: ille enim hac erat perfectior, licet alijs circumſtantijs, vt ipſe loquitur, minus peccauerit, idem Dominus Bonauentura cenſuit *lib. 2. Sententiarum, diſtinct 22. art 1 q 3.* & ibi Scotus. & alij; & è noſtris Archid. *in canone, Illud, 40. diſtinct.*

115 Hinc eſt igitur, quod & virum fornicatorem aut adulterium grauius quoque peccare, quam fœminam exiſtimant, quia ille plus rationis habet.

116 Veruntamen apud Moyſen, & Iudæos æque in viris ac fœminis graue cenſebatur crimē adulterij, nam ante legem Moyſis vt patet *Geneſis capite* 38. comburebantur adulteri: Moyſes vero vtriq; ſexui in hac parte peccanti mortem intulit lapidatione. Vide *Leuitic.* 20. *Deuteronom.* 22. *Danielis* 13. *Ezechiel.* 16. *Ioannis octauo & in decretis Canonicis, §. Hinc apparet* 23. *q. quinta, & canon. hac imago,* 33. *q.* 5. Plurimæ certe nationes in vtroque ſexu æque grande ſcelus eſſe adulterium exiſtimauerūt, ſi idē genus ſupplicij ſpectes, de quo prius ſatis diximus.

117 Cæterum Theologi noſtri plerique aſſerunt grauius eſſe adulterium in fœminis, quam in viris, cæteris paribus, quoniam caſtitas magis decet mulieres quam viros: maiusque dedecus & infamia inuri domui, familiæ, generi, & toti cognationi per impudicitiam mulieris, quam viri. Hanc quæſtionem late determinat, & tradit Martinus, cognomēto Magiſter Pariſienſis Doctor, & vir ſui temporis inſignis ac peritus, in eo libro, quem *de temperantia* ſcripſit, præſertim quo loco de luxuria diſputat, *in nona quæſtione.* qua ſciſcitatur, virum adulterium ſit ſpecies luxuriæ ab alijs diſtincta, *in quinta concluſione.* Aſteſanus in ſumma *libr. 8. tit. 1. argument 3. verſ. Quis grauius peccat,* eiuſdem eſt opinionis; quamuis alij alias, quoque rationes aſſignant, vt per ipſos Theologos in *quarto Sentē. diſtinct* 35. Theologi namque allatis in medium multis conſiderationibus, dicunt plus peccare mulierem impudicam quam virum, vt Diuus Thomas *in 4. quæſtione,* & ipſe Dominus Bonauentura *in expoſ. textus,* & D. Richardus *in artic. quæſtio.* 4. & Robertus Hol. in Sapientiam Salomonis *lectione* 46. & Antonius Flo. in *prima parte 3. partic. prim tit 1. §. quantum ad prim. un. certum eſt, verſicul. ſecundo debet eſſe in operibus,* & è noſtris idem Archid. *in canone primo, de pœnit. diſtinct. 1 per textum in d. can. Indignantur.* Itaque vt ex omnibus concluſionem aliquam ſubijciamus, cum multis ita ſentimus, quod cum adulterium in vxore ſit tam fœdum, tam deteſtabile, tamque ignominioſum? non autem adeo fœdum in viro, nec adeo deteſtabile nec ignominioſum, verum & æquum eſt mulieres grauius peccare committendo adulterium, quam viros, atque hinc eſt, quod vir quoque poteſtatē habet in vxorem, non vxor in virum, & vir vxorem adulterij accuſare poteſt. vel in deprehenſam repudiare, & nonnunquam interimere: Vxor virum nullo modo. Iuxta Apoſtolum, 1. *Corinth.* 7. Sunt pares vxor & vir quantum attinet ad debitum coniugale, ergo poteſt vxor etiam maritum adulterij accuſare & dimittere, quamuis vxor non poſſit maritum facto corrigere, ſicut maritus vxorem includere, pleniorem autem rationē Marius Solomonius in *l. Gallus. in princip. chart. vltim. verſic. hac eadem cauſa, ff. de liber. & poſthum.* & And. Tiraquellus aſſignāt.

An quæ adulteræ, eadem vt veneficæ ſint habendæ? Si non inſpicimus multorum authorum ſententias prolatas de adulteris, fere deprehendimus, quod adulteræ etiam laborauerunt ſuſpicione veneficij, & ſæpe etiam veneficijs ſunt conuictæ, vnde eſt quod dicitur adulteras non vacare ſuſpicione veneficij, fere fit vt quæcunque adultera ſit & venefica, teſte Cicerone *lib.* 4. *ad Herennium,* cui rei Cato quoque aſtipulatur, vt Fabius *Orat. Inſtit. li.* 5. docet & Chryſoſtomus in Matth. *Homil.* 40. Mulieres, inquit, adulteræ ad maritorū cædem, quibuſcunque poſſunt modis iniuriam inferre meditantur, paratæ ſunt, & accinctæ. Leges quoque ſemper adulteras & veneficas quaſi in maleficio eodem verſantes & affines coniungunt, *l. Conſenſu, §. vir quoque,* ibi niſi adulteram vel veneficam, *C. de repud. & in § mulieres, in Authent. de nupt.* 118

Porro D. Chryſoſtom. *in Euang. D. Ioann. Homil.* 62. docet adulterium grauius eſſe idololatria, qui huius rei latiorem expoſitionem deſiderat eò recurrat. 119

Quanquam grande flagitium eſt adulterium, tamen legitur alibi contra id nullam pœnam fuiſſe legibus conſtitutam, etenim Lycurgus nullam pœnam ſtatuit in adulteros, vt Tullius habet in oratione *pro 6. Roſcio.* 120

Tum vere Antoninus Imp. conſultiſſimus, prudentiſſimus, religioſiſſimus, philoſophus ſummus, adulteria ſuæ vxoris diſſimulauit, vt Iulius Capitolinus refert. 121

De pluralitate vxorum licita apud nonnullas nationes. Cæſaris Lex erat apud Roman. vt vxores quas & quot quis vellet, ducere liceret liberorum quærendorum cauſa, vt Suetonius in vita illius tradit c. 52 Sed id poſtea abrogatum fuit *l. Nemo, 1. Cod de Iudæis, & l. Eum qui duas, C. de adult.* vbi in id eadem pœna quæ ſtupro ſtatuitur, id enim eſt contra ius naturæ habere duas vxores Cyrenaici ſinguli plures vxores habent, vt narrat Pomponius Mela. 1. *lib.* Euripides duas vxores ſimul habendas eſſe vbique fere improbat, vt in Andromache: neque enim honeſtum duarum vxorum virum vnum gubernacula habere, ipſe tamē duas vxores habēs pertædere cœpit matrimonij, vt vbiq; fœminas improbaret. Vide Gel. *li.* 15. *Noct. Attic. c.* 20. cōſuluit tamen duas vxores ducendas, vt mala expelle- 122

Digitized by Google

retur, & domi retineretur bona Geloni ſinguli plures vxores habent. vt patet ex illo Val. Flacci *Argonaut* 7. Hei mihi vel ſæuo coniunx non vna Gelono Germani olim vt prodit Cęſar plurimas vxores ſimul habebant, ſic Ariouiſtus habebat duas vxores, vnam Sueuam, alteram Noricam natione, ſororem Voccionis regis. Hyberni promiſcuè matrimonia ineunt cum matribus, filiabus, & ſororibus, vt eſt apud Strabonem, *libr* 4. quin etiam non minus alienis adhuc quam ſuis vxoribus commiſcentur, vt idem refert, idque in propatulo. Inde plures vxores ſimul ducere ſolent, & mortuo marito inter eas contentio de amore maiore erga maritum orta incendio ſpontaneo dirimebatur, vt Oneſicritus, Cicero 5. *Tuſcul.* Strabo *Coſmog.* Valerimus Maximus *de inſtitutis antiquis.* Solinus *cap.* 65. Propertius *li.* 3. *Eleg.* nec illud eſt prætereundũ quod Indorũ vxores prima congreſſus nocte, ipſis ſacerdotibus concedebantur, cum quibus etiam Regum abſentium vxores cubitant, vt ex Cardinali Vlyſſiponenſi retulit Volaterranus Geographiæ 12. *cap. poſtremo.* Lex apud Athenienſes fuit, vt in Bello Peloponneſiaco ciuitatẽ exhauſtam iuuẽtute repatarẽt liberis, qua decreuerunt, vt quiſque duas ſi vellet, duceret vxores, paganam & vrbanam. Hanc ſecutus legem Socrates duxit Xantippem ſimul, & Myrtonem Ariſtidis neptem vxores: & Euripides quoque duas ſibi iunxit, ſed pœnitentia ductus, omne matrimonium exoſus eſt. Hæc docent Satyrus, Hieronymus Rhodius, & Laertius. Cecrops vero primus Athenienſium Rex vnam viro lege conceſſit tantum vxorem, vt Athenæus tradit. Lex Valentiniani Imperatoris publicè cõceſſit vni duas ducere vxores. Hoc habet Socrates Conſtantinopolitanus apud Caſſiodorũ in Tripartita hiſtoria, *lib.* 8 *capite vndecimo*, ſed & Paulus Diaconus hoc idem de Valente retulit. Lex Cæſaris Iulij permittebat vni vxores quas & quot vellet ducere liberorum quærendorum cauſa: ſic enim narrat Suetonius in vita illius *cap.* 52. poſtea id mox abrogatum fuit, vt & ſupra notaui. Mauri ſinguli plures vxores habent, vt Salluſtius in Iugurtha cõmemorat. Medis verò pulcherrimum cenſetur eſſe, vt habeant plurimas vxores, vt Strabo *lib.* 11 Et Æneas Sylu. in Aſiæ deſcriptione. *c* 34. Regibus certè minores quàm ſeptem vxores habere non licet, *ibidem.* Naſomones ſinguli plures habent vxores, vt eſt apud Herodot. *libro quarto.* quin etiam hi in propatulo coire ſolent. Numidæ quoque ſinguli pluribus gaudebant vxoribus, vt apud Salluſtium patet *in Iugurtha*. Pænones ſinguli plures ducunt vxores, vt Herodotus in Terpſichore refert. Parthis plures vxores ducendas mos permiſit. & vſus obtinuit dulcedine, ac varietate libidinis, vt Bardeſanes *in libro de fato*, Clemens *Recogni* 9. *cap* 7 multique alij narrant. Perſæ vxores. plures ducunt, ſed cauſam ſobolis propagandæ prætexunt, vt Ammianus Marcellinus habet *lib.* 23. & Herodotus *libro primo*. Syri autem plures habent vxores ſinguli, vt Tullius 4. *actione in Verrem*, ediſſeruit. Thraces ſimul quoque pluribus vxoribus ſe iungebant, vt Pomponius Mela *libro* 2. exponit, & Herodotus hoc Thracibus ſupra Geſtroneos incolis tribuit *libro* 5.

De communitate Vxorum apud nonnullas nationes. 123

Æthiopes Garamantici vxores communes habent, Mela Pomponius. 1. Plinius *libro quinto. cap. octauo.* Solinus *cap.* 39. vel iuxta alios 43. & hinc degeneres hi ex omnibus habentur. Bragmannes vxoribus communibus vtuntur vt Philoſtratus, Lemnius, & Arianus hiſtoricus referunt. Britannis pluribus vna vxor eſt, vt Bardeſanes *in libr. de Fato* refert, & D. Clemens *libr. recognitionum* 9. *cap. ſeptimo.* Cæſar quoque Com. belli Gallici ſimile refert *lib. quinto.* Gnoſtici hęretici, vt eſt apud Epiphanium, 2. *libr. contra hæreſes tom.* & *ſect.* 26. nullas priuatim vxores habent, ſed omnibus communibus vtuntur. Hyrcani communes vxores habebant, vti Plutarchus *in libr. de fortuna Alexandri* narrat, antè tempora Alexandr. Magni. Ichthyophagi vero communes habent vxores, vt eſt apud Diod. Siculum, *libr. tertio Bibliotheca* Lex Canadis Regis Perſarum de communitate vxorum celebris eſt huius Agathias meminit de Bello Gothorum, *libro quarto*, idem de Ilophagis tradit Diodorus Siculus, *libro tertio*, ſuæ bibliothecæ. Mos fuit Liburniis, vt communes haberent vxores, alij eos Limyrnios vocant, teſtatur hoc de eis Nicolaus ſcriptor Græcus de moribus gentium, & Stobæus *ſermone* 42 Ariſtoteles haud diſſimilia narrat de Libyis. Libyi ſuperiores habent communes vxores libèroſque partiuntur ſecundum ſimilitudines, vt docet Ariſtoteles, *Politic. ſecundo.* Machlies vtuntur communibus vxoribus, hi ſunt populi Pœnorum, vt eſt apud Herodotum *libro quarto.* Meſſini vero vxores habent communes vt Pomponius Mela narrat. Nicolaus Antiochenus hæreſim promulgauit de communitate vxorum. Vnde Nicolaitæ emanarunt, vt Euſebius *Eccleſ. hiſtoriarum tertio capit.* 23. & Auguſtinus in *catalogo hæreſ.* referunt. Perſæ communitatem vxorum alibi non aſpernantur, vt Agathias *libro quarto de Bello Gothorum* percurrit. Scotis communes ſunt vxores, vt Diuus Hieronymus in Iouinianum *libro ſecundo*, teſtatur. Schithæ vero alibi vxores communes habent, vt legitur apud Strabonem *libro ſeptimo*, Tyrrheni quoque communes habent vxores, vt Theopompus, & Timeus, & Athenæus narrant pluribus locis. Troglodytæ verò etiam communes habent vxores, vt Strabo libr. 16. prodidit.

De

124 *De ſ proſtitutione vxorum licita & recepta apud nonnullas nationes.*

Angilarum fœminæ nocte qua nubunt, omnium ſtupro patent eorum, qui cum munere accedunt, plurimiſque concubuiſſe ſummum decus erat, vt Pomponius Mela refert *libro primo*. Solinus *capite* 44. Balearium Inſularum vxores cum amicis & domeſticis ſecundum ætatem primum coeunt, vltimus locus ſponſo datur, vt refert Diodorus Siculus *libro ſexto*. Canarij quoque non prius vxores accipiunt, quàm à Rege deflorentur, idque decus eſt illarum vt prodit Archangelus Madrignanus Getulorum legibus mulieres quibus cum volunt coeunt. Clemens *recognit. 9. capite ſeptimo* Gnidarum vxores ſibi honori ducunt à pluribus Venerem pati, hincque fimbrias ornant, vt narrat Herodotus *libro quarto*. Heliopolitanorum fœminæ antequam nuberent paſſim proſtituebantur, & ex hoc quæſtu Veneri dona offerebant. Sed Cõſtantinus Imperator aboleuit id, vt exponitur à Socrate Conſtantinopolitano apud Caſſiodorum *lib. hiſtor. primo cap. 9. & iterum libro ſexto, cap.* 12. Virginibus apud Hiſpanos quibuſcunque libuerat, olim congredi fas erat, eratque hæc eis paſſiua Venus, vt è quibus vellent liberos quærerent, vt Cælius *libro primo, capite* 22. annotauit in antiquis lectionibus. Lacedęmonij vero ſingularem hãc cõſuetudinem habebant, quod vna vxor duobus collocabatur in matrimonio, vt patet ex teſtimonio Xenophontis de Rep. Lacedęmoniorum. Lex Gelonum fuit, vt mulieres cum quibuſcunque viris vellent, impunè congrederentur, nec ideò à viris reprobarentur, vt Clemens *libro recognit. 9. capite ſeptimo*, refert, & Bardeſanes *in Libro de fato*, & Euſebius *in libro præparat. Euangel. ſexto capite octauo*. Lex apud Babylonios fuit, vt mulieres ſemel in vita impunè proſtituerentur externis viris, idque ad templum Veneris, modo pretium flagitij daretur, vt Curtius *libro quinto*, narrat, & Strabo *decimoquinto*, Lex fuit apud Volſcos ne virgo nuberet ingenuo a icui niſi prius ſe ſeruo alicui proſtituiſſet, à quo delibuta tráditaque eſſet. Vide Valerium Maxim. *libro nono, capite primo*. Lituanorum matronæ nobiles publicè non eunuchos, ſed concubinos habent: Viris pellices habere nõ licet, vt Æneas Syluius habet *in deſcriptione Europæ* Locrenſium Votum memorabile eſt, quod ſi victoria potirentur, Virgines ſuas in die feſto Veneris proſtitutos ſanxerunt, hoc narrat Iuſtinus *lib. vigeſimo primo*. Lydorum vxores paſſim proſtratę erãt amatoribus ante nuptias, ſed poſt initas ſemel nuptias nulla ſpes veniæ ſi deliquiſſent, hoc docet Athenæus & Herodotus *libro quinto*. Maſſagethæ ſinguli ſingulas habent vxores, interea pluribus alijs vt communius vtuntur, vt Eudoxus in prima periodo memoriæ prodidit. Naſamonum vxores prima nocte ſingulos conuiuas Veneris gratia obeunt, vt Herodotus in Melpomene latius proſequitur. Scythæ mirabilem modum habent: Virgines in littus producunt, atque ibi eas nautis proſtituunt, Iuſtinus id prodit *libro decimo octauo*. & Lactant. *libr. 1. capit.* 17. De Cyprijs quoque hæc narrant, & de Babylonijs Herodotus. Stymphalorum ita demum vxores honorabantur, ſi cum pluribus conſueuiſſent, vt Zenodotus teſtatus eſt. Suſarum verò mulieres liberè quibus cum vellent concumbebant, tam cum ſeruis, quam hoſpitibus, vt eſt apud Clementem *libro Recognit. 9. capite ſeptimo*. Tapyris licebat ſuas vxores alijs concedere nuptui, idque ſobolis ait cauſa, vt Strabo *libro vndecimo* refert, quod Cato apud Romanos fecit, qui Hortenſio vxorem ſuam conceſſit, vt Plutarchus recenſet *in Catone*. Tarentini verò nudas fœminas libidini proſtituebant, ſed idcirco à fulmine percuſſi ſunt, & obruti, vt Clearchus apud Athenæum refert in quarto vitarum commentario. Hæc ſtrictim ex lectione plurimarum hiſtoriarum, authorumque ſcriptis collecta, varios ritus, legeſque connubiorum aperiunt, & facile declarant quàm profligatis moribus alibi homines vixerint, pecorum campi inſtar: quare placuit ea carptim retuliſſe, vt ſicut Lacedæmonij ebrioſorum pueris oſtenſorum turpitudine omnes ſuos à tali delicto alienabant, ita nos horum commemoratione, ac abominatione lectorem ac Chriſtianum hominem deterreamus à talibus flagitijs, vel corruptis moribus, inhoneſtiſque legibus imitandis, aut amittendis: quiſque enim norit pluralitatem vxorum, vt ita loqui permittatur prohibitam eſſe Chriſtianis, adeò verò etiam hoc magnum eſt, vt Bigamia Chriſtianum à Sacerdotio excludat, *capite primo, de bigam. non ordinan*. At longè deteſtabilius adhuc eſt vitium habere vxores communes, longè execrabiliſſimum eas proſtituere luxus, quæſtus, honoris aut terreni vllius commodi cauſa. Alibi tetigimus nempe ſub *cap. de Fornicatione*. Quod Bazianus Doctor, & gloſſator antiquus, *in verbo, Fornicatione, in fine in capite vltimo, incip. Furtum autem, decimaquarta, quæſtio. ſexta* tradiderit.

Non tam grauiter peccare, qui cum formoſa mu- 125
liere cõgreditur, quàm qui cum deformi: cum plura ſint, pulchritudo ſcilicet & libido, quæ cum illa perſuadent commiſceri, quàm cum iſta. Quam gloſſ ad hoc citant & ſequuntur Ioannes Andreas *in cap Ea quæ fiunt, colum. 2.* de Regulis iuris, *libro ſexto, in Mercuri, & Collecta, extr. de eo qui dux. in matrim. quam polluit per adulter* Panorm. *in capite Veniens, ext. de eo qui cognouit conſangui. vxoris ſuæ*: Plurimi omittuntur alij cauſa breuitatis.

Sed & Diuus Chryſoſtomus, in Epiſtolam poſteriorem Pauli ad Timotheum, *Homilia 3 ex capite primo*, paulo ante finem. Illum (inquit) magis adulterum dixerim, qui quamlibet ex vulgo, quam qui reginam violarit: illic enim plurima irritamenta ſunt, puta opes, elegantia formæ, & huiuſmodi cætera, quorum hic nihil inuenias. Eadem profecto ratione illum magis ebrium dixerim, qui quolibet vino, quàm qui optimo inebriatur: ita & cupidum eum potiſſimum cenſeo, qui ne minima quidem rapere omittit. Nam qui maxima diripit, minima fortaſſe contemnet: qui autem parua non deſpicit, quomodo his maiora non deſpiciet?

126 Fur igitur hic magis quam ille eſt. Nam qui non aſpernatur argentum, nunquam profecto aurum aſpernabitur, Cui admodum in hoc poſtremo concinit textus *in can. vltimo 14. queſt. 6.* Horum recordatus eſt Dom. Andreas Tiraquellus de legibus connubialibus, *ſecunda lege connubiali, numer 8. folio 15.*

127 Iudices eccleſiaſtici inter enormia delicta de adulteris puniendis ſolliciti eſſe debent. Ex adulterio nempe mala innumera inſurgunt: quandoque enim vere heredes & filij non ſuccedunt, adulterinique ad defunctorum ſucceſſionem admittuntur. Iura diuina & ciuilia non mitiori pœna, quam capitali & vltimi ſupplicij adulteros puniri voluere. Si delictum hoc pœna condigna non corripitis, eritis in cauſa, quod aliqui eligent tales adulteros propria autoritate punire.

Quemadmodum fuit Creto, qui teſte Boëtio 128 *in diſciplina ſcholarium*, cum adulterium in domo Caſtoris, cum eius vxore commiſiſſet, capillis tractus, verbere caſtigatus, vulnere laceratus, ſale fricatus, vrina ſeruorum perfuſus, vngulis exſectus: Tandem laſſatis tortoribus genitalibus priuatus, ſterquilinio ſuppoſitus, tranſeuntibus expoſitus eſt.

Pater an poſſit occidere filiam etiam prægnantem, inuentam in actu venereo? Tenet Guil. affirmatiuam partem, quod ſic, quia impetus ſeu dolor acerrimus patris eum excuſat, licèt filia ſit prægnans: hic enim ſolum factum attenditur, & non iuris ordo ſiue effectus, *l. Mauius, ff. de conditionibus & demonſtr. & l. Quid ergo, §. Cum autem factum, ff. de his qui notant. infam. & l. bonæ fidei, cum §. pen.* ibi, dum dicit ad effectũ illud pertinere, *& c. ff. de acquiren. dom.* Huic aſſentit dominus & pater veritatis Bartol. *in l. Imperator ſecunda ff. de ſtat. homin. numer. 2.* hæc eſt ampliatio ad *l. Nec in ea. ff. de adult.* 129

Et ſi generaliter omnes vitare debebant adulterium, præcipue tamen Principes populorum 130 † propter maledictionem & miſeriam annexam, de quibus 2 *Reg. 7.* 131

Et adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec collocabunt ſtabile fundamentum, &c. 132

CAPVT XCII.

De permiſſione adulterij.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 92.

1 *Lenocinium mariti, puniendum exilio.*
2 *Maritus ex vxore quæſtum faciens, punitur exilio.*
3 *Clancularium vxoris adulterium, per maritum non eſt deferendum Iudici.*
4 *Signa* { *Manifeſti,* / *Certi,* } *&* { *Occulti* / *Incerti* } *adulterii.*
5 *Coniectura adulterii elicitur ex* { *Loci qualitate.* / *Perſonarum qualitate.* / *Actu & modo.* }
6 *Mariti improba in vxoris adulterio conniuentia, non eſt ferenda Iudici.*
8 *Francorum frequentia adulteria, vnde naſcantur.*
9 *Franci de adulterio nullam ferunt ſententiam pœnalem Iuris.* *Exemplum.*
10 *Alterum exemplum.*

Sicut

SIcut ex ſuperiori capite conſtat grauiter eſſe puniendos, qui turpiter adulteria committunt; ita non minus puniendi ſunt, qui vxoris adulteria cum illo ſatyrico dicente (non omnibus dormio) diſſimulanter ferunt, & vxores ſuas in ea turpitudine quaſi fouent, & alunt.

1 Maritus igitur qui ſciens volenſque diſſimulat, & permittit vxorem adulterari, ita vt nec verbis, nec re vlla illi adulteranti obſiſtat, nec ipſam ab adultero retrahat, vel nec ipſam à ſe dimoueat, is ob vxorii adulterii diſſimulationē damnandus eſt exilio, aut alia ſimili pœna arbitraria Iudicis.

2 Multo igitur magis dictis pœnis, aut acrioribus eſt condemnandus, quoties ex vxoris adulterio, vllum ſibi quæſtum parat, aut lucrum: hoc enim faciendo, crimen præterea committit lenocinii, *l. 2. §. Lenocinii ff ad l. Iul. de adulter. & l. 2. C. e. dem tit. & ibi gloſ.*

3 Verum hic ſciendum, ſi adulterium vxoris non fuerit manifeſtum, nihilque de eo certi habeatur in ore & notitia vulgi, præter incertam ſuſpicionem, & rumuſculum popularem, quem maritus facile ſua prudentia, & probitate tueri poſſet & tegere, in eo caſu non eſt maritus vxori cohabitans, condemnandus de diſſimulato vxoris adulterio, *l. Sine metu, C. ad l. Iul. de adulter.* Nam hoc ſingulis à naturæ recto dictamine inſitum eſt, vt domeſticos omnes, atque adeo vxoris propriæ vitia tegant, & probitatem tueantur, ſicubi poſſint & valeant.

4 Sed quando huiuſmodi adulteria cenſenda ſint aut manifeſta, aut clancularia, & ex quibus coniecturis adulterii certitudinem potiſſimùm colligere conueniat, vt citra reprehenſionem, & cum omni æquitate, vxoris adulterium maritus accuſare poſſit, aut celare: ſuaſerim, vt maritus de huiuſmodi coniecturis Iuriſperitos, Doctores, aut ipſum Iudicem conſulat: ita enim minus peccabit, & tutior erit à permiſſi adulterii crimine. Coniecturas autem de certitudine vel incertitudine adulterii vxorum, commemorat *gloſſ. ſuper, verb. In ipſis rebus, in l. Quod ait lex. ff ad l. Iul. de adult.* Nam ibi glo. tria potiſſimum narrat, vnde cenſuram, & coniecturam quis facere debeat, de adulterii certitudine, aut incertitudine.

5 Nam obſeruanda eſſe iubet, ſcilicet locum adulterii, qualitatem perſonarum, & actum & modum adulterantium. De loco autem conſiderabit, an is opacus fuerit, & tenebroſus, an luculentus: an prophanus, an ſacratus: nam in locis claris & ſacratis nullum ſuſpicandum eſt futurum adulterium. De qualitate autem perſonarū videbit, an cognati, an affines, an alieni: an Eccleſiaſtici fuerint, an laici & ſeculares: nam in cognatione, affinitate & ordine Eccleſiaſtico, nullum ſuſpicamur intercedere poſſe adulterium. De actu denique conſiderabit modos & geſtus & ſigna: nempe, mutua eaque aut aperta, aut ſecreta oſcula, pudendorum liberas & mamillarum faciles contrectationes, & contactus, aut mutuos ad collum amplexus. Quandoquidem ſi hæc ſigna, ſimul conſpicientibus aliis contingant, argumentum certum eſt de commiſſo adulterio, vti etiam proxime præcedenti capite nonnihil attigimus.

In quo certo adulterio, ſi quiſpiam maritus ita 6 eſſet facilis & eo perueniſſet impudentiæ, vt ad vxoris ſcelus diſſimulare plane vellet, & libenter contra clamores vulgi conniuere, & nullo modo vellet, nec optaret eam deferre ad Iudicem: in eo caſu ipſe Iudex, non feret ridiculam mariti conniuentiam, ſed ex officio per rumores populares cauſſam aget, & litem intentabit contra illum facilem maritum, & permiſſorem adulterii vxoris, vt honeſtas venerabilis matrimonii, vel apud alios quoſuis tali exemplo & punitione exterritos conſeruetur.

Galli & Franci tamen, quoniam nihil mali de 7 vxoribus ſuſpicantur, ſed ipſarum fidem & honeſtatem ſemper habent certiſſimam, & fortiter ex eo tuentur: ideo vxorum ſuſpiciones & ſuſurros fere boni conſulunt, excuſant, & defendunt: nempe, ex amore coniugali vehementi, credentes ſemper recta, & honeſta circa vxores contingere. Et, ſi quid mali aliquando rumoris de iis audiant, illud ſyncere & candide interpretantur. Ideo non mirū, ſi in regno Franciæ (quod tamen dolendum eſt) adulteri ex conſuetudine liberius peccent: Nempe quod de adulteriis committēdis raro ſuſpicentur, ideoq; rarius puniātur, vt dicit Ioā. Fab. *in l. Conſuetudinis, col. vlt. C.* quę ſit longa conſuet. Et idem alibi dicit in §. *Ex non ſcripto, columm penult. verſ. ſed quæritur an conſuetudo, Inſtit. de iure natural. gentium & ciuili.*

Nam in illo loco aperte teſtatur, in Regno 8 Franciæ nunquam viſum fuiſſe, vt ob adulterium quis puniretur pœna iuris: Idem in *d. §. Item lex Iulia, Inſtitutio. de public. iudic.* Imo ait idem Ioannes Faber, in Francia tam parui æſtimari adulteria, vt ea vix peccata & crimina exiſtiment, ſed potius lepidam & præclaram induſtriam, & audaciam: hinc noſtrorum temporum calamitatem, non præter rationem maximopere deplorat. Non eſt (inquit) ſanitas à vertice vſque ad plantam cedri, lilium cōfirmatur hyſſopo. Quid enim (inquit) nobiles ſcribunt in hoſpitiorum parietib. iuxta armorum inſignia, quod id non ſapiat? Hactenus ille.

Quod autem ob candidam interpretationem, 9 & ob ſanam ſemper maritorum de vxoriis vitiis opinionem: deinde quod ob iuſtitiæ impunitatem in Francia adulteria ſint frequentia, id norunt qui aliquot annos ibidem commorati ſunt, atque

Digitized by Google

ipſe (non ad gentis di[illegible]tionem , ſed ad vitiorum patriæ correctionem) multis exemplis didici , & his duobus ſubiectis conteſtari potero. Ego enim tempore quo Aureliæ ſtudiorum gratia habitarem , noui quendam iuris ſcilicet candidatum (vt putabant parentes) qui Veneris caſtris fuit addictior , quam Bartolo aut Baldo: quique voluptuari , ſcortari , ſuiſque malebat obſequi turpibus affectibus , quam ſeſe macerare & conficere ſtudijs. Is (inquam) formoſulus iuris candidatus deperibat virgunculam quandam,cum qua captato tempore ſæpè iocabatur , potitabat, & colludebat , tandem audacior factus , cœpit eandem ſolicitare , vt ipſa ſui copiam faceret, ad quod ipſa aſtutula reſpondit , ſeſe ipſam hoc ſatis deſiderare, atque ob id etiam nihil tam candido amico negare velle , ſed metuere parentes , ob quos(etſi maxime vellet) nō auderet committere; ſed dabo nobis (inquit) conſilium benignius ac tutius : vt audiui à parentibus , puto me prodediem futuram ſponſam , quum igitur duabus hebdomadibus , aut menſe vno nupta fuero,tum me alloquere , & quod voles pete , nihil tibi denegatum iri ſenties , quod à iuuene tentatum & factum fuit ſæpius . Huiuſmodi exempla an non frequentiſſime contingant, norunt qui nobis inde recentes reuertuntur

10 Aliud exemplum in eadem celeberrima ciuitate, certo certius contigiſſe cognoui : in qua mihi admodum familiaris fuit quidam Alemanus , iuuenis proceri corporis , cute nitida , facie formoſa & blandula,totoque corpore amabilis. Is (inquam) Alemanus à multis matronis amabatur , quarum vna mercatrix pannorum ſericorum , eundem per pediſſequam ſæpe compellare iuſſit , & ſæpius in templo , atque eundem inuitare ad repotia nocturna : Dicens , ſi ipſi placeret , vt heram ſuam ſubinde inuiſeret , futurus ei gratus , & quod cum ea citra ſuum incommodum voluptaretur. Ille igitur (vt iuuenilis animus ad huiuſmodi per ſe ſatis eſt procliuis) ſe facturum promiſit , & quando commodum ipſi videretur , ſibi ſignificari poſtulauit. Eadem itaque pediſſequa poſt pauculos dies eundem in templo ſecreto conuenit & dixit : *Veſperi erit opportunum : nam herus noſter hodie profectus eſt* , (nam hoc vulgo apud eas eſt in prouerbio) *Pariſios*. Quocirca me eminus ſequere , & vbi me intrantem conſpexeris, ibi veſperi pulſabis , aſtabo ipſa tibi apertura ad oſtium . Hic Alemanus memor huius oblationis, in crepuſculo domum adiit, pulſauit leniter oſtium, actutum intromittitur , in cubiculum tapetis ornatum inducitur , vbi paratum reperit ſympoſium : mox ab ancilla , veſtibus exuitur : monſtratur lectus pene regalis , cui incubuit dicta bellula matronula : cedit ancilla , itur cubitum , ibique ſuam reperit amaſiam Poſtridie eadem ancilla cubiculum intrat , heram excitat , ſurgere iubet , ne herus forſan inexpectatus eos in opere tali comperiat,& opprimat. Surgitur itaque, ientatur ſplendide,& talis Athleta,pro munere & pro re bene geſta donarium à ſua accipit, holoſericam crumenulam , cui ipſa octo inſeruit coronatos aureos ſolares. Hanc rem is (vt plenus erat rimarum) commemorauit vni ſuorum ſodalium , qui tam facetum actum ridens , Eamus (inquit) ad eandem, & emamus hac pecunia ab eadem aliquot vlnas holoſerici : placuit conſilium , eunt eodem , reperiunt in taberna mercatoria maritum præſentem, ſalutant ipſum , ſalutant vxorem , quæ vultum habebat in manu , & ſe bellè componere norat, poſcunt holoſericum pro thorace, proferuntur varia , vxor iubet maritum elegantiora ferre è penitiori cubiculo domus :dum is ſe ad ea ferenda recipit , vxor 4. vlnas abſcindit & pecuniam reddit. Interim maritus redit cum tribus & quatuor ſarcinulis , iubet vxor reportare , quod conuentum eſſet inter ipſos , dicit ſibi ſolutum eſſe , & ſe pecuniam in capſulam argentariam immiſiſſe. Reportat maritus holoſerica : redeunt ſalutata vxore emptores cum holoſerico , & pecunia. Huiuſmodi exempla metum , ne plura fiant quam velim , & quam ſit ſalutiferum , potiſſimum ob maritorum laxitatem & Iuſtitiæ nimiam facilitatem. Sed quod iuſtitia non punit id plerunque punit vltor ſcelerum Deus. Nam hic Alemanus poſt pauculos aliquot menſes , ſtans præ foribus ſuis, nihil mali ſuſpicans , ab impuriſſimo inuaditur lenone , & ſine vlla verborum controuerſia,pugione confoditur. Quocirca metuat quiſque iudicium, & vindictam diuinam , tametſi ad ſua vitia iuſtitiam conniuere cognouerit.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XCIII.

De Lenocinio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 93.

1 *Quando committatur lenocinium.*
2 *Lenocinii cum peccato meritorio collatio.*
3 *Lenocinii apud Ethnicos deteſtatio.*
4 *Lenocinii pœna ex iure capitalis.*
5 *Tria requiruntur, vt lenones vltimo afficiantur ſupplicio.*
6 *Duæ vices conſuetudinem faciunt.*
7 *Qui lenones* { *Conſiliis* / *Fauore* / *Ope* / *Conſenſu* } *iuuant, ii pari pœna plectuntur*
8 *Lenonum condemnatio mitior.*
9 *Copulatrices Dæmonum ſunt inſtrumenta.*

1 GEneralius adulterio crimen eſt lenocinium, hoc eſt, nefarium illud ſcelus, quo quis ex publicis ſcortationibus, ex adulteriis, ex deflorationibus aut ex fornicationibus ſibi quæſtum facit: non quidem proprio corpore, ſed virgines, mulieres, matronas, aliorũ vxores aut meretrices, huius quæſtus gratia ad actum venereum aut publice aut occulte pellicens, vel etiam ad hoc priuatim domi alẽs, & ex eo meretricio meritorioq; quæſtu viuẽs.

2 Quod quidem peccatũ lenocinium, non eſt ſcelere inferius peccato meritorio, hoc eſt, eo quo quis proprio corpore quæſtum facit, teſte Vlpiano, *in l. Palam, § Lenocinium, ff. de ritu nuptia. & l. Athletas, §. 1. ff de his qui notan. infam.* Nam vt hoc ſpeciale eſt, & ex vnius fœminæ libidinoſo amore naſcitur, ita lenocinium generale eſt, & plures ad ſuam libidinem explendã, quæſtus gratia, perducit.

3 Quum autem per ſeſe vel apud Ethnicos, vt puta apud Lucianum amatoriis, & apud alios complures lenocinij crimen imprimis ſit deteſtabile & abominandum, multo maiori odio apud Criſtianos illud haberi debet: ideoque hoc lenocinium communes leges grauiſſime puniunt, *l. 1. §. Qui lenocinii, & le. Athlet. §. qui lenocinii, ff. de his qui not. infa. & le. 1. §. lenocinii, & §. Qui hac. ff ad l. Iul. de adulter l. De crim § fin. & l. Ita nobis pudor, C. ad l. Iul. de aduter. Auth. de lenonib. per totum. colla. 3.*

4 Prꝫterea quicunq; huiuſmodi lenocinia cõmittunt hoc eſt, qui publice & ſcelerata & meretricia vitia mulierũ, aut propriarũ vxorũ aut filiarũ, aut aliarũ etiam quarumcunq; qui (inquã) ex his publice turpẽ quæſtum faciunt, pecuniam mœrent, & exinde viuunt: ij puniendi ſunt vltimo ſupplicio, aut malæ crucis ſuſpendio, *§. Praeconizamus, & ibi gloſſ. & Bart. in Authentic. de lenonibus, collat. 3.*

Verũ hic notãdi ſunt tres modi quos in lenocinio 5
cõcurrere oportet, priuſquã lenones ad vltimũ ſupplициũ, aut patibulũ dãnari poſſint. Primo, vt mulierẽ ad hũc meretriciũ actũ perſuaſionibus, aut præmiis, aut precibus perduxerint: & hoc ex conſuetudine ſæpius facere ſint ſoliti, vt vult *gl. in d. §. Praeconiza.*

Atq; hic conſuetudinem intellige, quoties factũ bis 6
contigerit: Nã quũ in aliis multis, ad cõſuetudinem firmandã requiratur frequens & ſæpe iterata commiſſio: in hoc & ſimili crimine duæ vices, id eſt, bis cõmiſſa faciunt & confirmant conſuetudinem, l. 3. *circa fin. cum ibi not. Cod de Epiſcop. audient.* Deinde vt ex ipſius vita nefaria & auaritia, ſibi quæſtũ fecerint, & pecuniã acceperint. Tertio, vt eam ſibi ad dictum actum ſubiectam fecerint, & morigeram, aut promiſſis, aut præmiis, aut aliis quibuſuis modis.

Porro hoc vltimo ſupplicio, vel patibulo non ſo- 7
lum damnantur ipſi lenones publici, ſed etiã omnes quicunque aut ad ſtuprum, aut ad inceſtum, aut ad adulterium, aut ad deflorationem, aut ad fornicationem, aut ſcortationẽ vllo modo, conſiliis, fauore & ope, & conſenſu, per publica lenocinia coadiuuerunt, & cooperati ſunt, vltimo ſupplicio vel patibuli ſuſpendio etiam damnandi ſunt, *l. Aut facta Dig. de pœnis, l. Sæpe, in fin. ff. de verborum ſignific. lege. ff. de ſeruo. corrupt. l. 2 §. 2. l. Qui domum ſuam, le. Is cuius ope, leg. Mariti lenocinium, Digeſt. ad l. Iuliam de adult. l. 2. & l. Caſtitati. C. eod tit. de adult.*

Hactenus ipſa iura dictos lenones enarrato vl- 8
timo ſupplicio puniri iubent. Verum quum aliquando videatur ea ſententia ſeuerior, ideo hoc peccatum multi mitius puniri malunt. Et ego quoque qui Senatui Brugenſi, ac aliis multis annis fuerim à conſiliis, & lenonum punitionibus ſæpe coram adfuerim nunquam conſpexi dictos leno-

 nes.

preſſarum in proſequutione maleficij, quemadmodum prædo ſeu raptor, gladio truncari: atque ita dictis rationibus conſtupratores plectuntur per iuſtitiam ſecularem. Sæpius tamen per Curiam ſpiritualem puniuntur, quoties ſtupra fiunt, cum conſtupratarum cõſenſu. Per iuſtitiam vero (vt diximus) ſæcularem, quoties virginibus aut viduis ſtuprum offertur per vim & violentiam, idque gladio. Porro de ſtupro violento (quod raptum vocant) latiùs infrà ſuo loco tractabimus, *Capit. de raptu.*

6 Hic interim animaduertendum eſt, Iudicem eccleſiaſticum cogere poſſe ſtupratorem vt in vxorẽ ducat ſtupratam: aut vt ipſi de digna dote prouideat, per quam alteri tandem poſſet honeſte nubere: atque hæ pœnæ quidem ſtatuendæ ſunt, non ex arbitrio Iudicis, ſed ſtupratoris, vt is ſtuprator cogente Iudice alterutram pro arbitratu eligat.

7 Verùm iſta locum tantùm habent ante alterutrius contractum matrimonium, ſic vt ſtuprata per Iudicem à ſtupratore, iniuriæ, & damni reparationem poſtulet, priuſquam is Stuprator aliam vxorẽ ducat: aut antequam ipſa ſtuprata alteri nupſerit & cum alio matrimonium contraxerit, *vt in c. 1. & c. Peruenit, ext. de adulter. & ibi D. Abb.* Si autem ipſa ſtuprata differat ſuæ illatæ iniuriæ reparationem expoſcere, vſque ad alterutrius initum & contractum matrimonium: in eo caſu negotium cenſetur inualidum & extinctum. Nam tunc ipſa ſuo damni repetẽdi iure planè priuatur, vel ob hanc cauſſam, quod ſtuprator eo caſu ſua careret & deſtitueretur optione eligendi alterutrã pœnã, de qua diximus.

8 Qui autem molitur virgunculam impuberem decem aut vndecim annorum, nondum viri potentem, ſtupro polluere, is certè damnandus eſt exilio aut alia punitione, ſeu pœna arbitraria, iuxta qualitatem & conditionem perſonæ, etiam ſi actu eam non violaſſet, aut violare potuiſſet. Nam qui ſunt conditionis humilioris, hi in metallum damnantur: honeſtiores vero perſonæ in inſulam relegantur exules, *l. Si quis aliquid. § Nondum, ff. de pœnis:* quod proculdubio notandum eſt, quia hodie hæc pœna non reperitur correcta neque immutata: nam huic conſentiunt Doct. *in d. §. Item lex Iulia de vi. vbi gloſſ.* eadem etiam confirmat: tametſi Iacobus de Belloviſo in ſua ſolenni practica iudiciaria, *tit. de lenonibus, num. 33.* defendat, violantes virginem immaturam nondumque viripotentem, non teneri de ſtupro, *l. Iulia de adulter. ſed l. Aquilia, de vulnerato, l. Si quis aliquam, §. Quæ nondum, Digeſt. de pœnis, l. Si ſeruum ſeruum, §. Si oliuã, ff. ad l. Aquil. l. Si ſtuprum, in fin. ff. de iniur.*

Tutor vero qui ſuam pupillam, & ſuæ tutelæ commiſſam conſtuprauerit (etiam ſi id fiat cum ipſius voluntate) is puniendus eſt per Iudicem ſæcularem exilio ſeu deportatione, & bonorum omnium proſcriptione, *lege prima, C. Si quis eam cuius tutor fuerit, corruperit:* Ratio eſt, quod is tutor, patris loco tali pupillæ datus fuerit, nempe, vt illam curet, defendat, alat, doceat, boniſque moribus eam potiùs inſtructam curet, quàm vt ipſius bona curet & defendat. Nam hæc ſecundaria tutorum eſſe debet cura, illa vero prima & præcipua. Quocirca quaſi inceſtuosè illam ſtuprat, quam ſuæ loco tutandam aſſumpſit, non vt eam ſibi commiſſam liberiùs ſtupro contaminet, *lege ſecunda, ff. de adminiſtra. tutor. & Inſtitut.* eod. lemmate *ſeu titul. in princip. de tuto.* Similiter dicendum eſt de puberũ iuuencularũ curatoribus. 9

Poſtremo ſi dominus feudator circumueniret, ſeduceret, & condormiret filiæ virgini ſui vaſalli ſeu feudatarij: is vaſallus omni ex parte exemptus fieret à domino feudatore. 10

Contrà verò ſi vaſallus condormiret filiæ virgini ſui domini feudatoris, ipſe ſuum feudum, cum omnibus dependentiis perderet, vti etiam ſupra in capite de adulterio meminimus. 11

Et virginis iuramento ſtatur contra ſtuprantem quod fuerit virgo, Chaſſanæo teſte ſupra Rubr. *Des iuſtices & droictz d'icelles,* in verb. *Et droictz d'icelles,* numero trigeſimooctauo. Quoniam multa omiſi, quæ vtilia ſunt, volens huius thematis plura cognoſcere, legat Ioannem Nider, Profeſſorem ſacræ Theologiæ, *in tractatu de mortali Lepra, de Luxuria ca. 4. verſic. Tertia ſpecies eſt ſtuprũ.* 12

CAPVT XCV.

De Fornicatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 95.

1 *Fornicatio quando committitur.*

2 *Fornicatio prohibetur* { *Iure diuino,* & *Iure canonico.* }

3 *Fornicatio cur à iure ciuili permittatur.*

4 *Fornicationem, qui peccatum mortale negat, errat.*

Digitized by Google

5 *Fornicatio diuinæ iuſtitiæ aduerſatur.*
6 *Coitus vniuerſaliter nocet toti corpori.*
7 *Coitus nocet partibus Animæ, vt Memoriæ & Intellectui.*
8 *Recenſentur partes corporis, quibus nocet coitus.*
9 *Qui morbi oriantur ex coitu nimio, percurruntur.*
10 *Nimius coitus vitam abbreuiat, & cauſæ illius adduntur.*
11 *Rarior coitus commendatus, quia iucundior & fecundior.*
12 *Coitus multis cauſa mortis fuit, ſic enarrantur qui periere in coitu.*
13 *Coiens cum deformi grauius, quàm cum pulchra peccat.*
14 *Contra mulierem amplexus, remedium.*
15 *Fornicatio viduæ, vel virginis quæ ſit grauior?*
16 *Fornicatio mulieris perículoſior eſt, quam viri.*
17 *Luxuria magis deteſtanda in fœmina, quam in viro, remiſſiue.*
18 *Fornicatio qualis cauſetur diuortium, &, an ſpiritualis etiam cauſetur diuortium?*
19 *Fornicatio notoria in clericis qualiter puniatur?*
20 *Incontinentia diu latere non poteſt.*
21 *Nihil vilius quam de carne vinci, nihil glorioſius quam carnes vincere.*
22 *Propter fornicationem vitandam habeat vnuſquiſque vxorem ſuam.*
23 *Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ.*

1 INter ſpecies libidinum præterea connumeratur fornicatio. Eſt autem fornicari, rem veneream exercere cum mulieribus innuptis, cum viduis, & meretricibus, & concubinis, *cap. Meretrices, 32. quæſtione quarta*. Quæ quidem fornicatio, tametſi cæterarum ſit leuiſſima & ſimpliciſſima, eſt nihilominus peccatum mortale & iure diuino prohibita, teſte ipſo Chriſto, qui fornicationibus
2 poenam iudicij comminatur, & teſte ipſius Chriſti Apoſtolo Paulo, qui à beatitudine ſuperna vbique expreſſe excludit, ad *Galatas 5.* vbi, præmiſſa fornicatione & alijs vitijs, ſubmittit: Qui talia agunt regnum Dei non poſſidebunt: ſolum autem mortale excludit à regno Dei, ergo, &c. *& ad Corinth. 6.* Fugite fornicationem, & *Clement. Ad noſtrum*, & ibi glo. *in verb. Non eſt, de heret. in Clem.* Quocirca de iure Canonico & hodie prohibitus eſt concubinatus, qui tamen tanquam licitus permittebatur de iure Ciuili, *l. In concubinatu, ff. de concubin.*

3 Ideoque etiam per iuſtitiam ſæcularē nulla fornicatio punitur, ſed eam maioris mali vitādi gratia prudenter diſſimulat, & conniuendo permittit: nō quidem vt licitam, & crimine vacuam: tametſi ſint, qui vt ſuæ libidinis ſtimulis patrocinentur, fornicationem naturale peccatum dicunt, parumque per ſe habere mali, & à peccato mortali multum eſſe alienam, miſere ſeſe interim decipientes.

4 Nam ſecus teſtatur ipſa veritas Chriſtus, vt ſupra: & Apoſtolus Paulus, ex verbis Dei: fornicatoribus regnum Dei negat, à quo ſolum peccatum mortale excludit. Igitur velint nolint, fornicatio gratiam Dei excludit, & cum peccato mortali coniuncta eſt, vt etiam notat Panorm. *in c. Inter opera. ad fin. extra de ſponſalib.*

5 Fornicatio igitur nullo modo ſine peccato fieri poteſt Imo iuxta ſententiam Richardi, ne per Dei diſpenſationem quidē licite fieri poteſt, quæ cum Dei iuſtitia ex diametro pugnet. Fornicatores enim omnes iniuſtitiā ipſo facto committunt, vtendo re non ſua, ſed aliena. Attendāt hoc fornicatores adulteri, & omnes ſimiles, qui aut nullū, aut saltē leuiſſimum putant fornicationē eſſe peccatū, dicētes ex natura nos ad venerea eſſe inclinatos, & de his quæ ex natura nobis inſita ſunt, nec laudamur, nec vituperamur. Porro ſi enarrare pergerem ſingulas aſtutias quibus hodie iuuentus lubrica in fornicationibus vtitur, nec tutū eſſet nec ſalutare, quare ab illis tēpero, ne oleū camino addere videar. Potius ex vſu fuerit dehortari pronos nimis ad hoc vitiū fornicationis, quoniam ea, quæ in mentē veniunt mala, ex fornicatione, aut nimio coitu naſcentia, & ab authoribus annotata & vſu obſeruata vehemēter grādia ſunt, neq; ab re videbitur compendio ea hic recenſendo ſubtexere.

Non enim exigua ſunt incōmoda, quæ ex coitu 6
etiā ſimplici inferūtur toti corpori, nā Hippocrates ait, quod coitus non eſt niſi parua Epilepſia, ſed & Andreas Fauſtelinus hoc elegāti diſticho expreſſit:

Triſtis & eſt morbi ſpecies horrenda caduci.
Quum iacet exanimis poſt ſua furta Venus.

Ita crebro nocet mirum in modum, & toti hinc corpori quaſi per funiculum mala varia infligit. Memoriam obtundit.

Intellectum hebetem & obſcurū, quin etiā be- 7
ſtialē, facit, vt cætera omittātur. Quo igitur cautius norint iuuenes vtendū eſſe coitu, idcirco ordine haud pigebit varia mala eius enarrare particulariter

Primo namq; frequens coitus, vt moderatus eius
vſus non excludatur, his nocet partibus corpo- 8
ris: vt cerebro, oculis, neruis, dentibus; Spinali medullæ capiti integro, & Auribus, tum Gurgulioni, Cordi,

Digitized by Google

Cordi, Pulmoni, Lateribus, Pectori, huiuſq; partibus & Reſpirationi. Iam vero etiam Stomacho, Epati, Inteſtinis, Ventri, Lumbis, Renibus, Veſicę, Coxendicibus & Pedibus.

9 Quamobrem nimio vtentes coitu his plerumq; morbis laborant, vt defluxionibus varijs, & continuis: defluuio pilorum ex capite, palpebris, mēto, aliiſque corporis partibus. Deinde Grauedine, tinnitu aurium, lippitudine oculorum, dolore dentium, Tremore, Paralyſi, Epilepſia, Apoplexi, Podagra, Chiragra, Arthritide, Iſchiadica paſſione Phocalicis, item Hectica adurente, cauſoide, febribus & peſte, nec omittam Hydropem, Colicam Pthiſin, Tuſſim, variaſque ſcabiei ſpecies, lepram, morbos melancholicos, paſſiones Veſicæ, Gonorrhœam, Satyriaſim, Priapiſmum, & Herotica. Adde huc Alopeciam, ſputa ſanguinis, & fluxiones ſanguinis, morbum Gallicum, ſeu luem Hiſpanicam, variaque id genus alia, ex quibus non mirum ſi immatura ſenectus proueniat.

10 Vires enim primo debilitantur, & ipſa vita abbreuiatur, quandoquidē ipſum calidum & humidum, quibus vita maxime conſtat, educit, hominesq; pallidos Venus crebra facit: nulla enim euacuatio ita vehemēs eſt, ac ea quæ fit in coitu, & vitalia æque penetrat. Vnde aliqui Authores tuendæ ſanitatis, hanc omnino excludunt, & aiunt:

Quiſquis ad infernas properas accedere ſedes:
Huc iter accelerant Balnea, Vina, Venus.

11 Rarior quoque vſus coitum commendat, vt quæ iuxta Alphæum prætorem interpellantur nomina, nam crebrior coitus & minus delectationis habet, & minus frugifer eſt, & ſteriles facit, nec tamen amoris morbum aufert, vocem quoq; lædit coitus, eoque magis ſtudioſis fugiendus, quo his eſt acerbior morbus: nam vt ſemen infecundum, ita & ſtudia inepta, inutiliaque facit, & vitam brutis ſimilem efficit.

12 Quinimo multis ipſa Venus mortem intulit. Nā in coitu periere hi, vt Cornelius Balbus, Pindarus poeta, Quintus. Eterius eques Romanus, Speuſippus Platonicus, Tarētinus Princeps multique alij, quorum nomina reticentur. Ioannes de terra Rubea latiſſime hanc materiam tractat *in li. cōtra rebelles ſui Regis, in gloſſ. ſuper verbo, Meretricibus, fol. 78.* & ſimiliter Andreas Tiraquellus *de legibus connubialibus, & iure maritali,* varijs in locis, vt licet videre *in ſua tabula Alphabetica ſub litera C. in verb. Coitus,* vbi plura cupienti & deſiderāti ſcire facile demonſtrabuntur, necnon Ioannes Nider ſacræ Theologiæ profeſſor in tractatu *de mortali lepra, de Luxuria 4. ca. verſ. Fornicatio ſimplex,* &c. Antequam finē huic capiti imponamus nequaquā huius quæſtionis quotidianæ obliuiſcendum erit.

13 Vtrū coeuntes cum vetula, deformi, & turpi, grauius de iure peccent: quam cum formoſa, & pulcra iuuene. Omiſſis hinc inde argumentis, quę in vtrāque partē poſſent adduci, amplectemur affirmatiuā partem tanquam certiſſimā, cum pręfatis coeuntes grauius de iure peccare: quā formoſa & pulcra iuuene, pro qua quidem affirmatiua parte allegatur bona gloſſa, hoc in ſpecie tenēs in verbo fornicatione, in fine per rationes ſuas, quā vide in *c. Furtū autem 14. qu. 6.* in quam allegatur Bazianus doctor antiquus, dicens magis peccari cum deformi: quia plura ſunt quæ ſuadent commiſceri pulcræ quam deformi, ſcilicet pulcritudo eius & libido. Verumtamen vt ab his & ſimilibus abſtineatur mulieri-
bus: & earum concubitibus, ſummū † tradunt do- 14
ctores remedium: ne incidamus in earū viſcoſa retia, quæ vitare etiam ſapientes minime valuerunt. Primo enim fugienda ſunt conſortia, colloquia: & quæ vltro citroque ſolent mitti amatoria munera, quibus plurim. ineſcantur. Deinde corpori, quæ materiam Veneri præbent ſubtrahenda, veniendumque nempe ad alimentorum abſtinentiam, iuxta illud Terentianum:

Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Facit ad hoc illud:

Subtrahe ligna foco; ſi vis extinguere flammas.
Si carnis motus, ocia, vina, dapes.

Eſt præterea gnauiter ſtudendum: ne ocioſi facile incidamus in amplexus mulierum: iuxta illud Ouidij Naſonis,

Ocia ſi tollas: periere Cupidinis arcus.

Et idem.

Quæritur Aegiſthus quare ſit factus adulter.
In promptu cauſa eſt: deſidioſus erat.

Caueāt igitur omnes, & maxime ſcholares à vetulis, deformibus & turpibus, ne vt plurimū tanquam ſtipendiati illas ſubagitent: nam volētes vitare luxurioſorum nomē, in ſuæ famæ denigrationem & in auaritiæ crimen turpiter incidunt. Vnde nec luxurioſi, ſed auari dici merentur argumentum optimum *in l. Verum eſt ſi meretricem ſecūda, ff. de furt.* Plurima remedia ab Ouidio duobus libris pulcre ſunt tradita, quib. amor noxius curari poteſt, ipſe n. ſic canit:

Si quis amat quod amare iuuat, nec turpiter ardet,
Gaudeat & vento nauiget ille ſuo.
At ſi quis male fert indigna regna puellæ,
Ne pereat, noſtræ ſentiat artis opus.

Itaque ſi quis velit ea remedia cognoſcere, ipſum Naſonem perlegat, qui vt amare docuit, ita fideliter remedia contra inutiles amores tradit. Aliquot quæſtiones hic adhuc propoſui adiungere, antequam abſoluam præſens caput, materiæ quam optime congruentes; nempe
Fornicatio † viduæ, vel virginis quæ ſit grauior? 15
Vel ſic: *Quis fornicando magis peccet, vel vidua vel virgo.* Huius q. meminit D. Ioan. Gaufre. *in ſua 2. parte collectarii, lib. 4. in ca. de Diacono, nu. 1. ext.*

Qui

Qui cleric. vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt qui ibidem hanc quæſtion. examinat, ad quem Lectorem breuitatis cauſa remitto.

16 Item, Fornicatio mulieris an periculoſior ſit quam viri? Hanc q. ponit *D. Franc. Mingon. in conſuetudines Ducatus Andegauenſ. tit. Des ſucceſſ. art.* 251. *num.* 5. 143. ſuſtinens, quod fornicatio mulieris ſit periculoſior, quam viri, vnde magis peccat mulier coniugata luxuriando, quam ancilla. vnde lex Moyſi præcipit, mulierem maritatam pro fornicatione lapidari: ancillam flagellari.

17 Luxuria proinde magis deteſtanda eſt in fœmina, quam in maſculo. Ita tenet D. Carol. Ruinus in ſuis conſiliis, *conſil.* 130. *in* 3. *vol. numer.* 5. *folio* 215 Et propterea plus fortuna, quam ingenio ſumus felices, quem tempore & loco opportunis lector videre poterit.

18 Item: Fornicatio qualis cauſetur diuortium? &, an ſpiritualis etiam cauſetur diuortium? Præſentem q. tractat. D. Ioan. Gaufredus in ſuo collectario 2. *part, lib.* 4. *in c. Gaudemus, num.* 14. *de Diuortiis,* dicens, quod multum refert inter fornicationem carnalem, & corporalem, propter quam ſemel commiſſam poteſt vxor dimitti, ſed non propter ſpiritualem, niſi perſeueret vt notatur *in c. Idololatria,* 28, *quæſt.* 1. & probatur *in c. De illa, de diuort.* Reliqua vide apud eundem D. Ioann. locis præallegatis.

Item Fornicatio notoria in clericis qualiter pu- 19
niatur: hanc q. tractat. D. Ioan. *Gaufr. in c. Veſtra,* *num.* 1. *ext. de cohabitat. cleric. & mulier.* & quando quis dicatur notorius fornicator, *ibid. num.* 3. 5. *&* 6. & per eundem in *fin. num.* 1. *eod. tit. de cohabitat. cler. & mul.* quem occaſione lector videre, & latius examinare poterit.

Incontinentia diu latere non poteſt: 28
Nihil vilius quam de carne vinci, nihil glorio- 21
ſius quam carnes vincere. de hac vilitate loquitur *l. Quæ adulterium,* ibi, vilitas vitæ non patitur eam legum laqueis innodari, *Cod. ad leg. Iuliam de adulterio.*

Ergo propter fornicationem vitandam habeat 22
vnuſquiſque vxorem ſuam, inquit Apoſtolus.

Et malitia vnius horæ, obliuionem facit luxu- 23
riç. Plura ſuppeditabunt Euangelica lectio, & ſacra conſilia.

CAPVT XCVI.

De Inceſtu.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 56.

1 *Inceſtus in libidinis ſpeciebus crimen grauiſſimum.*

2 *Inceſtus cum fit* { *Sanguine carnali* / *Toro coniugali* / *Gradu fidei, & ſpirituali* } *nobis coniunctis.*

3 *Inceſtus punitio, variè capitalis eſt.*

4 *Inceſtus punitio ex* { *Iure ciuili* { *Extra matrimonium.* / *In matrimonio.* }

5 *Iure Canonico.* }

6 *Qui neptem cognoſcit citra diſpenſationem, inceſtum committit.*

8 *Concubitus cum nepote* { *In matrimonio diſpenſato* / *Per ignorantiam perſonæ* } *non eſt inceſtus.*

9 *Inceſtus punitio eſt, &* { *Spiritualium* / *Secularium* } *Iudicum.*

10 *Fornicans ſcienter cum meretrice ſibi agnata, pœnam inceſtus non euadet.*

1 QVanto fornicatio eſt inter venerea crimina leuior, tanto inceſtus eſt ſuo ſcelere grauior.

2 Eſt n. inceſtus, venerea peragere cum conſanguineis, cum affinibus, *c. Lex illa,* 35. *quæſt.* 1. cum monachis, cum nonnis Veſtalibus, ac ordine Eccleſiaſtico inſignitis, *gloſ. not. in c. Virginibus,* 27. *q.* 1. Item cum illis, qui nobis gradu & cognatione ſpirituali, & Fidei ſacramento in Baptiſmo coniuncti ſunt, *c. Si quis cum matre,* 33. *quæſt.* 2. Et prohibitus quadruplici ratione. Primo, qui naturaliter homo debet, quandam honorificentiam parentibus & per conſequens alijs conſanguineis. Secundo, quia perſonas ſanguine coniunctas neceſſe eſt adinuicem ſimul conuerſari. Tertio, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorũ. Quarto, quia cum naturaliter homo conſanguineam diligat, ſi adderetur amor, qui eſt ex commixtione venerea, fieret

Digitized by Google

fieret nimius ardor amoris, & maximum libidinis incentiuum, quod caſtitati repugnant. ex B. Thom. ſecunda, 2. 2. *qu.* 154. *art.* 1.

3 Quiſquis igitur hoc inceſtu, ſe contaminat, is capitaliter puniendus eſt.

4 Sed diuerſimode: Nam qui nefandiſſimo inceſtu cognouit matrem, ſororem, neptem, aut filiam; is multo ſeuerius puniendus eſt, quam adulteri; nempe, morte publica & infami, & omnibus deteſtabili, vt eius exemplo terreantur cæteri, *per text. in l. Si adulterium cum inceſtu*, & ibi Bartol. & Ang. & Albericus *ff. ad l. Iul. de adulter.* quia pœna inceſtus eſt per illum *textus. capitalis pœna 2 gloſſ. 1. ibi* & Iacob. de Bellouiſ. in ſua *prax. tit. de lenonibus in fin. per illum textus & notat. in c. 2. & c. Ex literis, ext. de eo qui cognou. conſang. vxor. ſua*; & ſic patet, quod imponitur grauior pœna pro inceſtu, quam pro adulterio; vt & colligitur, *ex d. c. 2.* & ibi *gloſ. ext. de eo qui cognou. conſangu. vxor. ſua, vide d. l. Si adulterium cum inceſtu*, in princ. *& c. Adulterij malum* 32. q. 7.

5 Contingit autem inceſtum committi ſimul cum adulterio, aliquando ſine matrimonio, aliquando iuris errore; aliquando ſanguinis contaminatione, quæ fere omnia admittunt ſuas diſtinctiones. Cæterum de pœnis omnifariam coitus illiciti, extat optimus libellus ſeu tract. Pauli Grillandi. Et tractatur in *l. Si quis viduam. ff de quæſtionibus.* Et Papinian. inquit; Si adulterium cum inceſtu committatur; vt puta cum priuigna, nuru, nouerca, mulier ſimiliter quoque punietur; Id enim remoto etiam adulterio eueniret, *d. l. Si adulterium cũ inceſtu. ff. ad l. Iul. de adult. & §. Stuprum, per totum. Auth. de inceſt. & nefar. nuptiis, per totum. colla.* 2. atque ita iuxta iura ciuilia.

6 Pontificia autem iura iamiã dictos inceſtuarios puniunt pœnitẽtia publica, ad diſcretionem & prudentiã Officialium & aliorum Iudicum, *d. c. Si quis matre*, 33. q. 2.

Quiſquis vero cognoſcit & polluit neptem ſuã, is certe inceſtum committit etiam ſi eadem neptis matrimonio illi eſſet cõiuncta; niſi certe, in eo matrimonio ipſi per † Summum Pontificem hoc diſpenſatũ eſſet; aut niſi iuramento ſeſe adſtringeret, quod ante congreſſum venereum cum nempe non præſciuiſſet fuiſſe neptem. 7

8

Porro de hoc crimine inceſtus, cenſuræ & iuſtitiæ ſpirituales & ſeculares, ſingulæ in ſuis & ſibi ſubiectis cognoſcunt: propterea quod inceſtus crimen ſit mixti fori. Et antequam ad alia procedam, non ommittam notabile verbum cuius meminit Sal. in *l. Quæ adulter. C. ad. l. Iul. de adult.* 9

Quod ſi quis fornicatus fuerit cũ meretrice, quæ erat agnata ipſius viri coeuntis, incurrit pœnam inceſt. vir ipſe ſi ſcienter commiſcuit ſe cum illa. Secus autem ſi ignorabat illã eſſe eius conſanguineã quia iſto caſu non punitur de inceſtu. Ita tenet Sal. in *d. l. Quæ adul.* Et ratio eſt, quia vir non dabat operam rei illicitæ; ſed permiſſæ, *l. Verum, in fin. & ibi Bart. ff. de Furtis, & idem Bart. in l. 3. in prin. ff. de. cond ob turp. cauſ. & l. Gracchus, C. ad l. Iuliã. de adult.* Plura huic q. deſeruientia, videre Lect. poterit per D. Paul. Gril. de pœnis omnifariam coitus, *lib. 3. qu. 9. num.* 4. Volens plura huius capitis cognoſcere, perlegat Ioannem Nider ſacræ Theologiæ Profeſſorem in ſuo manuali confeſſorum. Tertio ſpecialiter. Quomodo de peccatis aliquibus præſertim luxuriæ confeſſor rimari habeat. *Secunda parte. Quarta regula.* Et per eundem *in tractatu ſuo de mortali lepra, de luxuria,* 4. *c. verſic. Quinta ſpecies eſt Inceſtus.* Legimus quidem permiſſum fuiſſe olim Aſſyrijs, Ægyptijs, Galatis, Gelonis & Germanis nuptias inceſtuoſas contrahere cum matribus, filiabus, ſororibus & neptibus, ſed hodie apud Germanos Chriſtiana conſuetudo inualuit, ac huiuſcemodi nuptiæ improbantur & lege puniuntur. 10

CAPVT XCVII.

De Raptu.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 97.

1 *Raptus Flandrice continet duo, ſcilicet* { Vrouwe-cracht ende Ontſchakinghe.

2 *Raptus quid ſit.*

3 *Raptus vt varius, ita punitio varia.*

4 *Crimina magna concernunt duo, &* { *Partem aduerſam. Fiſcum, vel Iuſtitiam.*

In cri-

5 In criminibus { Offenduntur, & { Pars. / Fiſcus. } ; placandi ſunt, & { Pars. / Fiſcus. } }
6
7 *Raptor (etiamſi cum conſenſu rapta) remiſsionem impetrare debet.*
8 *Parentes raptum filiæ diſsimulantes, puniendi ſunt exilio.*
9 *Quando in raptu vis committitur.*
10 *Meretricibus, de vi conquerentibus, non eſt credendum.*
11 *Virginem in lupanari vi conſtuprans, non punitur criminaliter.*
12 *Meretricibus conuerſis,* } *nulla vis inferenda eſt.*
13 *Concubinis* }
14 *Rapiens impuberem, punitur exilio vel capite.*
15 *In raptu punitur* { *Voluntas,* / *Conatus,* } *vt factum.*
16 *Rapta non poteſt nubere ſuo raptori, ex iure ciuili.*
17 *Raptrices puniendæ ſunt vt raptores.*
18 *Mulieres plurimæ viros rapuerunt, remiſsiuè.*
19 *Sponſus Sponſam rapiens, quomodo puniendus.*
20 *Maritus vxorem rapiens, non eſt puniendus.*
21 *Meretrix virum rapiens, an punienda.*

PRiuſquam pie lector in hoc Capite raptus declarationem aggrediamur, prius hoc te ſcire volo: apud Flandros crimen raptus, bifariam intelligi,
1 & diſtingui: † nempe de eo crimine, quo alicui mulieri vis & violentia infertur ad actum venereum, quod crimen vocant *(vrouvve cracht)* Deinde de eo crimine, quo mulier vi abripitur, & ad arbitrium Raptoris aliquò abducitur, vt ea (quia non licitè) ſaltē illicitè potiri poſſit, vulgò hoc crimen vocant *(ontſchaken)* Porro hæc duo crimina, licèt vulgo in noſtris regionibus, voce & re differant: in iure tamen eodem nomine appellantur, ſcilicet Raptus. Quocirca nos quoque vulgi diuerſa appellatione diſſimulata, vtraque crimina ſub vno titulo, & capitulo Raptus declarabimus, quod iura eorundem diſtinctionem nullam ponant, ſed ambo Raptum nominent.

2 Eſt autem raptus, quoties mulier aut virgo improbè vel vi abducitur, vel vi corrumpitur, idque diuerſimodè, vt ex ſequentib. punitionibus pernoſcetis clarius.

3 Nam quicunque virginem, viduam, religioſam, aut quamlibet aliam honeſtam mulierem aut rapit, aut ad actum venereum vim infert, is puniendus eſt gladio, & bonorum confiſcatione, *le. vnica, Cod. de rap. virginum. l. Raptores virginum, & in l. Si quis non dicam rapere, C. de Epiſco. & cleric.* Simili quoq; pœna damnantur, quicunque aut conſilio, aut fauore, aut ope vlla ad dictum raptum coadiuuerunt, *d. l. vnic. §. Pœnas autem, & d. l. Raptores virginũ.* Nec excuſaret, ſi diceretur, aut ipſa rapta diceret, omnia acta fuiſſe ſua voluntate & conſenſu: quia nec ius, nec iuſtitia ipſa talibus excuſationibus contenta forent: quod huiuſmodi commiſſa, † & facta concernant non ſolum partem aduerſam, & conquerē- 4
tem: ſed etiam concernant ipſam Iuſtitiam, vel Fiſcum, iuſtitiæ legalis partem alteram: Cui Fiſco aut Iuſtitiæ non ob id ſatisfactum eſt ilico de illata iniuria, cum parti aduerſæ vni in eo crimine ſatisfactũ fuit: hoc enim indubitatum habeas pie lector oportet, quod in materia delictorum, ex crimine duæ naſcantur actiones, hoc eſt, duabus † perſonis infer- 5
tur iniuria, ob quam vtraque ſeorſum, contra factorem litem intendere aut apprehendere poteſt, & de iniuria illata conqueri: Vna perſona eſt pars aduerſa & primò læſa quæ damnũ & dãni reparationē repoſcere poteſt. Altera perſona eſt Fiſcus, vel ipſa Iuſtitia læſa, quæ irē dãni ſui hoc eſt, Iuſtitię & dedecoris reparationem, imo iniuriæ illatæ vltionē expoſcit.

Sunt præterea hæ duæ perſonæ in patratis crimi- 6
nibus ita ſibi vnita ſocietate coniunctæ, vt neutra ſine altera plenè, validè, & efficaciter placari poſſet, nec altera ſine altera in totum ſatisfieri velit. Quocirca non poteſt ſe quiſquam excuſare, ſi priori perſonæ, id eſt, parti aduerſæ ſatisfecerit, neglecta parte altera, hoc eſt, Fiſco ſeu Iuſtitia. Nam hæc, diſſimulata prioris partis placatione, in lite ſua criminoſa procedet, non ſecus quàm ſi neutri perſonæ ſatisfactum eſſet. Nam etſi altera perſona condonat, altera tamen in ſua actione permanet, ſicuti in aliis quoque locis ſuperioribus ſubinde dictum eſt.

Porro

7 Porro poſtquam raptor raptam cognouerit, & ſi rapta dicat omnia acta fuiſſe cum ſua voluntate & conſenſu, per iſtius tamen excuſationem nequaquã exonerantur factores à iuſtitia (ſicuti & iam prædictũ eſt) ſed ſunt capitaliter punibiles, & nullo modo excuſandi & abſoluendi, donec & quouſque habuerint aut acquiſierint à Principe delicti remiſſionem & indulgentiam, & deinde remiſſionem illam cum vera confeſſione, & in decenti forma interinarint.

Parentes vero non proſequentes raptum violen
8 tum ſeu violenter factum filiæ aut nepti, puniendi ſunt exilio ſeu deportatione tanquam ſuſpecti de illo raptu, *dicta leg. vnica*, §. *Etſi quidem, ver. niſi etenim.*

9 Vim autem in raptu tum fieri intellige, quando mulier magno clamore implorauit alicuius opem & auxilium, iſque clamor per aliquos auditus fuerit. Porro ſi res contingat procul ab hominibus, in ſyluis, in foueis, in magnis agris, vbi vox oppreſſæ non facilè à quoquam audiri poſſet: tum omnimoda fides de illata vi adhibetur mulieri cõquerenti, ſi modo ea honeſtæ vitæ & famæ fuerit. Ad hæc ſeruiunt in ſimili notata Barba. *in addit. ad Bald. in c.* 1. §. *Iniuria*, de apoſt. Cardi. *in primo capite ext. de adulter.* Et quemadmodum ſtatur iuramento virginis contra defloratem, quod erat virgo: ita ſtatur iuramento honeſtæ raptæ contra raptorem, quod erat rapta.

10 Nam meretricibus atque alioqui inhoneſtis fœminis nunquam fides in vllo adhibenda eſt, nedum in delationibus criminalibus. Ideo ipſæ de oppreſſione violenta conquerentes nunquam in iuſtitia ſic audiendæ ſunt, vt ipſarum accuſationis gratia conſtuprator, aut violentiæ illator, vllo modo criminaliter damnandus foret. Nam tales mulieres ſeſe omnibus prius proſtituerunt, & quæſtus gratia ſe omnibus addixerunt, adeo vt nulli ſui copiam denegare poſſint: Phil. Decius *in l. Iuuitus, Digeſt. de reg. iur.* tales enim non ſunt dignæ legum laqueis innodari *leg. Quæ adulterium, ad finem, Cod. ad l. Iul. de adulter.*

11 Atque ob hanc quoque meretriciam ſuſpicionẽ (addam quod maius eſt) ſi in proſtibulis reperta ſit iuuencula comptula, laſciuiens & quaſi meretricio habitu ornata: & contingeret, vt eam aliquis pro meretricula vi comprimeret, is certè cõpreſſor excuſandus eſſet, & nullo modo ob querelam iuuenculæ etiam criminaliter puniendus eſſet: etiamſi ex ea compreſſione ſtuprum contigiſſet, hoc eſt, etiãſi ante compreſſionem virgo fuiſſet: quum enim in meretricio habitu & in loco meretricio reperta fuerat, pro vera meretrice omni iure cenſeri debet.

12 Verum enimuero ſi contingeret tales meretrices poſtea è ſpurciſſima vita illa ad vitam honeſtiorem conuerti, & ſeſe ad matrimonium, aut ad monaſterium addicere, vel ſeſe ad collegium beghinarum adiungere, aut ibi ſaltem honeſte habitare: tum nullo modo fas eſſet talibus meretricibus conuerſis, & honeſto in ſtatu viuentibus, vllam vim inferre, rapere, aut vi corrumpere, vt habetur *in d. l. vnica*, Salicet. ſecutus opinionẽ Cyni *in d. l. vnica*, dicit, quod iſto caſu raptor ſubiicitur eiſdem pœnis, de quibus, *in d. vnica*, quia ſufficit quod mulieres illæ honeſtè viuant tempore raptus: lex enim illa non requirit vitam præteritam, ſed præſentem duntaxat, hoc eſt, qualis eſt tempore raptus. Nam ſi tempore raptus tantum aliqua reperta eſſet honeſte viuere, eo que tempore ea ſic viuens raperetur, raptor crimen raptus committeret, & pœnam incurreret, alias non: ita tenet *Salicet. in dicta leg. vnica*, qui dicit, hoc eſſe de mente Cyni ibi. Adde Baldum *in d. l. vnica*.

Imo ne licet quidem vim adferre concubinis ipſis quæ ſeſe honeſtius aliquanto in ſuo concubinatu cum vno ſuo concubinario gerunt & viuunt, etiãſi in eodem concubinatu reperiantur, ſecreto aliquando facere ſui copiam alteri, aut quæſtus, aut amoris gratia: nam tales concubinæ non omnibus, & ſingulis ſe proſtituunt, ſed vni dũtaxat ſuo concubinario, licet non ſatis ſemper fideliter. 13

Quicunque rapuerit iuuenculam ſeu puellam nouem aut decem annorũ, & ſic nondum viri potẽtem, is punitur ſecundum nonnullos exilio: ſecundum alios capite, ſiue extremo ſupplicio, etiamſi crimen non impleuerit: Nam in hoc crimine ipſa voluntas punienda eſt, vt mox infrà, ita Ioan. Fab. *in § Item lex Iulia ibi*: Item etiam maior pœna imponitur, *Inſtitu. de publ. iu.* & videte D. Guido. Papæ q. 555. vbi plenè ponit, quomodo puniatur de iure. 14

In hoc namque crimine raptus, æquè punitur voluntas ſeu affectus, ſicut factum ipſum, ſiue ipſe effectus: nempe, cum raptor aliqua ſigna externa voluntatis ſuę oſtendit, quòd animum habuerit rapiẽdi: Imò in quibuſuis atrociſſimis delictis (de quorũ numero haud-dubiè raptus eſt) punitur delictum attentatum, etiam ſi non ſit ſecutus effectus, *lege Si quis non dicam rapere*, & ibi acutiſſimè hoc axioma elegantiſſimis & ſubtiliſſimis diſtinctionibus examinat ac diſcutit Cynus, *Cod. de epiſ. & cleri.* quem occaſione perlegite. Ideoq; qui iuit cũ aliis armatis hominibus ad domũ mulieris, vt illã ibi raperet: & ſi (quod ipſam domi non inuenit) conceptum ſcelus peragere non potuit, tamen puniri debet, ac ſi delictũ conſummaſſet, ſequendo *glo. Inſtitut. vi bono. rapto.* quam etiam ſequitur. Anto. Corſeti *in ſingulari, in verb. vis.* 15

Et qui vnam iuuenculam rapuerit, ea non poterit ſuo nubere raptori de iure ciuili: & ſi illi nupſerit, amittit omnia quæ ab ipſo habuit, *d. l. vnica*, ſed de iure Canonico poteſt rapta nubere raptori, ac matrimonium legitimè contrahere cum raptore: & ſi illi nupſerit, matrimonium eſt firmum & validũ 16

nec

nec perdit ſua bona, quia ipſo matrimonio ſua bona conſeruantur, *c. Cum cauſſa, & c. fin. ext. de raptoribus.* Nec ſtatur in hoc diſpoſitioni iuris ciuilis, de quo *in c. Ad id quod, de ſponſalib. & in c. Literas, de deſponſ. impub.* & D. Hippol. de Marſ. *in d. l. vnica, numer.* 190. 191. 192. 193. Priuſquam tamen huic capiti finem imponamus, nequaquam extraneum fuerit nonnullas ſubnectere quæſtiones.

17 Prima quæſtio ſit hæc: Quum iura pœnam raptus ſtatuant raptoribus, quam pœnam ſtatuere debent raptricibus? hoc eſt, mulieribus illis audaculis, quæ ipſis viris aut adoleſcentibus vim inferunt, & quaſi ad ſui concupiſcentiam, & actum rapiunt, ſicuti *Geneſis* 39. quoque legitur, de vxore Pharaonis, quę Ioſephum caſtum ad illicita coegit & violentiam intulit.

18 Plurimas huiuſcemodi mulieres raptrices, ſiue viros rapientes in medium adducit D. Andreas Tiraquellus, *lib. de legib. connubialibus, & iure maritali carta 76. num.* 84. quarum catalogum breuitatis cauſſa hic omitto, & ſtudioſum ad præfatū Auctorem remitto. Prętereà quatenus conſcientiam grauat, & malum ſit in Eccleſia Chriſti raptus huiuſcemodi tam in viris quam in fœminis, ſatis declarat D. Ioan. Nider. Sac. Theolog. profeſſor, *in tractatu ſuo de mortali lepra de luxuria, cap 4. ver. 4. ſpecies eſt raptus,* cō ſtudioſius lector recurrat. De mulieribus enim idem videtur iudicium, quod de viris. Ad hanc tamen quæſtionem reſpondendum eſt, quod mulieres iiſdem pœnis non ſubiacent in rapta, quibus viri: quia diſpoſitio illius *l. Vnicæ,* nō habet locum in muliere rapiente virum: ex quo non viget eadem ratio iniuriarum in hoc caſu, ſicut in alio: ita tenent Bald. & Salic. *in d. l. vnica,* & eſt communis omnium Doctorum opinio. Nec abſimile etiam dicendum eſt, in viro rapiente aliū virum cauſa libidinis, quia non comprehenditur, *ſub d. l. vnica,* Ita tenent Salic. & Bald. ibi.

Altera quæſtio: An ſponſus ſponſam propriā rapiens, puniēdus ſit? & qua pœna plectendus? huic quæſtioni ad hūc modū faciemus ſatis, & reſpōdebimus, quòd de iure ciuili punitur iiſdē pœnis, ſicut ille qui rapuit mulierē honeſtam, ſibi nullo iure coniunctā, *d. l. vni* §. *Quibus,* & ibi Hipp. de Marſil. quē videte. De iure autē Canonico, nulla pœna punitur ſponſus, qui ſpōſam ſuam rapuit, cum qua priùs præceſſerat nuptiarum conſenſus, *c. Cum cauſſa, extr. de rapt. rib. & ibi gloſſ.* quæ meliùs hoc declarat, & notat, *in c. Raptus, & in c. Lex illa. 27. qu. 2,* vbi id expreſſe probatur. 19

Tertia quæſtio ſit: An maritus vxorē rapiens, & vim inferēs crimen raptus cōmittat? & an iiſdē obnoxius ſit pœnis, de quibus, *in d. l. vnica?* Ad hanc quæſtionē reſpondendū eſt: quod ipſe maritus raptor non ſubſit iiſdem pœnis, nec iure ciuili, nec iure Canonico: quia omnes Doctores concludunt, quod maritus habet plenum ius in perſonam vxoris ſuæ: intelligite tamen de illa, cum qua conſummauit matrimonium, *d. c. Cum cauſſa, extra de raptorib. & l. fin. C. de liber. h. mi. exhiben.* & ita autumant & tuentur Bal. & Salicet. *in d. l. vnica, & Canoniſtæ, in d. c. Cum cauſſa.* 20

Quarto quæritur: An meretrix virum rapiens, *ſubſit d. diſpoſitioni. l. Vnicæ, C. de rapt. virg.* Angel. videtur affirmatiuam amplecti partem *in d. l. vnica,* narratque ſe vidiſſe Florentiæ quandam meretricem comburi ac cremari, eo quod rapuerat quendam pulcrum iuuenem, quem accuratius examinare. Sunt & aliæ quæſtiones in hac re permultæ, quas huc omnes referre prolixum fuerat: ideo eas hîc breuitatis cauſſa omittimus. 21

CAPVT XCVIII.

De Peccato contra naturam.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 98.

1 *Grauiſsimum venereorum crimen eſt Sodomiticum.*
2 *Crimen Sodomiticum, naturæ prorſus eſt contrarium.*
3 *Sodoma in Cœlum vocat.*
4 *Sodomitici criminis, ſpecies ſunt triplices.*
5 *Species* { *Prima, quum quis ſecum Venere abutitur*
7 *Secunda, quum quis Venere abutitur cum aliis in ſexu* { *eodem.* / *diuerſo.*
13 *Tertia, quum quis Venere abutitur cum brutis*
6 *Primæ ſpeciei pœna.*
8 *Abuſus* { *Veneris in eodem ſexu maſculino.*
10 *Veneris in eodem ſexu fœmineo.*
11 *Veneris in ſexu diuerſo.*
9 *Pœna* { *Maſculini concubitus mutui.*
12 *Omnium criminum 2. ſpeciei.*
14 *Criminum 3. ſpeciei.*

15 Quæſtio

15 *Quæſtio, cur bruta puniantur.*
16 *In Sodomiticis nonrequiritur ſeminis emiſsio.*
17 *In Sodomiticis punitur voluntas proxima, pro effectu.*
18 *Pueros furantium pro Sodomitico implendo, pœna.*
19 *In Sodomiticis ſunt notanda quinque*
- *Communis mortalium procliuitas.*
- *Criminis deteſtabilitas.*
- *Pœnarum enormitas.*
- *Iuris tecta explanatio.*
- *Pauli nuda detectio.*

20 *Cauſſa communis procliuitatis in Sodomitica.*
21 *Sodomiticorum deteſtabilitas.*
22 *Ob Sodomitica inferuntur nobis*
- *Fames.*
- *Peſtes.*
- *Bella.*
- *Terræmotus.*
- *Inundationes, &c.*

23 *Sodomiticorum teſtamenta, an rata ſint.*
24 *An propter Sodomiticum fiat ſeparatio tori.*
25 *Cur Tam enormis infligatur Sodomitis pœna*
26 *Cur Iura tam tecte Sodomitica nominent.*
27 *Cur Paulus tam aperte Sodomitica explicet.*
28 *Congreſſus cum infidelibus quadantenus Sodomiticus eſt.*
29 *Quatenus Turcas, beſtias votemus.*
30 *Congreſſus cum mortua, pene Sodomiticus.*
31 *Omnis congreſſus ſine ſpe liberorum, innaturalis.*
32 *Referuntur breuiter ſpecies beſtialis luxuriæ, vt ab iis homines abhorreant.*
33 *Mulier ſi adulteratur in ano, & non in vulua, qualiter puniatur.*
34 *Infans natus ex coitu cum Dæmone habito, cuius cenſeatur filius.*
35 *Quæ & quot ciuitates ratione peccati contra naturam perierunt.*

QVum paulo ſuperius dixeramus, inceſtum ac
1 raptum in libidinum ſpeciebus, multis alijs eſ-
ſe crimina grauiora, omnium † nunc criminum ve-
nereorum tractabimus, grauiſſimum & iure diuino
pariter & humano deteſtabiliſſimum, vti *Geneſis*
37.c. & in Authent. vt non luxurientur contra na-
turam: quod vocant crimẽ contra naturam ſeu So-
domiticum: nempe quod à Sodomis ſacra Biblia
teſtantur traxiſſe originem, & ob quod Sodomitæ
ipſi igne cœleſti, & ſulphure abſumpti ſunt, *Geneſ.*
19.cap. Aliæ enim omnes libidinum ſpecies natu-
rales ſunt, & à naturæ inſtinctu, & regula, & quo-
dammodo à naturæ dictamine (licet non ratione)
proficiſcuntur, hoc vero ſolum peccatũ ſpretis na-
turæ legibus, imo extra naturæ cancellos violenter
erũpens, ipſam naturã aperto Marte oppugnat, vio-
lat, confundit, & naturæ permiſſis regulis abutitur.
2 Quocirca hoc ipſum peccatum naturæ conditor
3 & cuſtos † Deus tam aperte ſibi deteſtabile paſſim
proclamat, & ipſius indignitatem & fœdam malig-
nitatem in cœlum vſque clamare, & inde ſui vindi-
ctã expoſcere dicat, *Gen.19.c.prealleg.* Ob hoc cri-
men enim, ſi Methodio credimus, Deus diluuiũ in-
duxit mundo: & duos Iudæ filios interfecit, Her &
Onan. *Gen.38.* Si igitur Deo ita ſit hoc peccatũ odi-
bile, multo magis exoſũ eſſe debet humanis legibus,
ſicuti in progreſſu huius cap. clarius etiam (Deo fa-
uente) commonſtrabimus. Quocirca Iura, vt huius
peccati enormitatem aperte declararent, per pœnas
enormes illud quoque puniendum eſſe ſanxerunt,
pœnas tamen ſtatuentes iuxta varietatem ſiue di-
uerſitatem ſpecierum in hoc genere.
Tripliciter enim coitus ſeu peccatum contra na- 4
turam (quod Sodomiticum vocant) committitur:
nempe quũ quis Venere abutitur aut ſecum, aut cũ
hominibus, aut cum animantibus brutis. Ex his ſpe-
ciebus primum peccatũ graue eſt; alterum grauius:
tertium grauiſſimũ. † Primã igitur ſpeciem Sodomi- 5
ticam committũt, quicunq; ſecum venerea ſecreto
exercent, quod crimẽ Apoſtolus molliciem vocat,
Latini vero magis proprie maſtupratione nominãt.
Hos itaq; maſtupratores damnant (propter fœdã 6
enormitatẽ) aut exilio, aut alia pœna extraordinaria:
ſi quidẽ factum & crimen tale ad Iudicis notitiam
peruenerit: quod addo: quia rarius talia crimina ad
Iudicẽ perueniunt, ideoq; rarius etiam puniuntur:
nã cum talia fœda crimina clancularia & ſecreta ſæ-
pius in ſecreta confeſſione ſacerdotibus cõmittun-
tur, ibique merito abſcondita perpetuo celantur, &
raro ob ſui fœditatem & pudorẽ ad alicuius notitiã
erumpunt: ideo raro quoque & fere nunquam hu-
ius primæ ſpeciei punitio conſpicitur: nihilominus
tamen horribilis, & execranda: & ob hoc diuina
punitione ſubinde grauius punitur.

7 Secundam Sodomitici criminis ſpeciem diximus quum quis Venere abutitur cum hominibus.

8 Id autem fit bifariam, aut in eodem ſexu, aut in ſexu diuerſo. In eodem quidem ſexu etiam bifariã, quando maſculus Venerem exercet cum maſculo, *l. Cum vir nubit in fœminam, Cod. ad l. Iul. de adul. & §. Item lex Iulia, de adulteriis*, & ibi Ang. *Inſtit. de publ. iudic.* Quem beluinum & deteſtabilem furorem etiam in gentibus execratur D. Paulus ad *Rom. 1. cap.* appellans cupiditates ignominioſas. Nã (inquit) & fœminæ illorum immutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſiderijs ſuis in inuicem, alius in alium, maſculi in maſculos turpitudinem ſeu fœditatem operantes, & perpetrantes, & præmium (quod oportuit) erroris ſui in ſemetipſos recipientes. Quod flagitium multis quoque in locis inſectatur Lucianus: Notat quoque idem nefas *Liuius lib. 8.* in Lucij Papirij creditoris libidine, qui C. Publio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat, & Fabius in milite Mariano turpiſſimum ac nefarium facinus ſatis ſeuere & amarulenter exagitat: & licet is vir Romanus ſit, non grauatur tamen ipſos Germanos (vt qui tale nihil nouerint) à pudicitia commendare. Cæterum de Italorum illa effrenata libidine Benedictus Curtius in 24. Arreſto nonnulla percenſet. De hoc etiam peccato contra naturam vide in *Auth. vt non luxurientur contra naturam, colla. 6. & d. l. Cum vir nubit in fœminam, Cod. ad l. Iul. de adult.*

9 De his autem & de punitione ipſorum meminerunt ſacra Biblia: nempe *Leuitici cap* 20. Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo, vterque operatus eſt nefas, morte moriatur, ſit ſanguis eorum ſuper eos. Quam deteſtabile ſit hoc crimen innuit D. Paulus 1. *ad Cor. cap. 6.* dicens. Maſculorum concubitores non poſſeſſuros regnum Dei. Et D. Auguſtinus enormitatem innuit, de adulterinis coniugijs, *c. Adulterii 32 queſt. 7.* Et Lactantius non habens odioſius vocabulum quo eos compellitet, eos *lib. 6. cap. 23.* diuinarum inſtitutionum vocat impios & parricidas.

10 Aut quando mulier Venerem exercet cum muliere, *l. Fœdiſsimam, & ibi gloſſ. & Salicet. C. eodem tit ad l. Iul. de adulter.* ſecundum alteram lecturam gloſſæ, argumento *d. l. Cum vir*, quã ſequitur Cynus qui dicit quaſdã mulieres fœdiſſima nequitia tentari, quæ libidinẽ ſuam exercent in alias mulieres, eaſque inſectantur, vt viri *& cum gl. traſeunt Alber. de Roſa. & Salicet.* vbi Albericus allegat textum cum gloſſa, *in Auth. de non eligend ſecundo nubent. §. Cũ igitur, circa finem collat. 1. in verb. Luxurientur*: quę dicit luxuriam committi, ſi mulier cum alia fœmina agat, per *d. l. Fœdiſsimam, & per text. in d. Auth. vt non luxurientur contra naturam.*

Quomodo autẽ tales Sodomiticæ mulieres puniẽ- 11
dæ ſunt, aperte commonſtrat D. Nicolaus Boerius in ſuis deciſionibus aureis, *q. 316. in 2. parte.* Porro in diuerſo etiam ſexu contingit homines abuti Venere: id quoque bifariè non in membro debito, aut non modo debito. Quomodo autem hi duo nouiſſimi modi peragantur, non eſt noſtrum hic velle explicare. Turpiores enim & deteſtabiliores ſunt, quam vt cuiuis pio Lectori vlla ratione committi debeant. Sed ſingulis ſufficiat, nouiſſe talium criminum indeterminatos modos, & puniendi rationem.

Puniuntur enim omnes huiuſcemodi ex receptiſ- 12
ſima conſuetudine igne & incendio.

Tertia ſpecies Sodomitica eſt, atque omniũ hor- 13
rendiſſima, quum quis venerea exercet cum animãtibus brutis: hæc ſpecies prohibetur *Leuitici* 18. vbi dicitur: Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier nõ ſuccumbet iumento, nec miſcebitur ei.

Hoc autem peccatum tam eſt execrandum, vt 14
Deus iuſſerit huiuſmodi Sodomiticos ſimul cum ipſo bruto interfici, & ſimul cõburi, vt *Leuitici* 20. Qui cum iumento & pecore coïerit, morte moriatur: pecus quoque occidite: mulier quæ ſuccubuerit cuilibet iumento ſimul interficiatur cum eo. Et *Exodi* 22. Qui coïerit cum iumento morte moriatur: hæc item in terminis probantur *in cap. Mulier, 15. queſtione prima.* Mulier quæ acceſſerit ad omne pecus, & vult aſcendi ab eo mulier & pecus morte moriantur; Rei enim ſunt. Et *c. Reos, §.* Qui coïerit, 23. *queſt.* 5.

Verum hic oriri poſſet quæſtio à curioſulis: 15
Cur pecora ipſa in hoc flagitio plectantur, quæ contra legem (cuius non ſunt capacia) nec peccarunt, nec peccare potuerunt? omne enim peccatum oportet eſſe voluntarium, & ex deliberato animo procedere, qua voluntate & animo carent animantia bruta, ideoque nec criminum rea cendenda ſunt. Sed his reſpondendum eſt, ea animantia bruta puniri non ob proprium ac internũ ſuum peccatum commiſſum; ſed quoniam ea bruta inſtrumenta fuere ſocia, cum quibus homines nefandiſſimum perpetrarunt nefas: ob quod horrenda etiam morte poſtea plectantur: æquum enim eſt, vt eadem inſtrumenta, ſcilicet animantia bruta, cum homine ipſo ſimul plectantur. Indignum enim eſſet & odioſum tale brutum irrationale ſubſiſtere, & in conſpectu hominum verſari, ob quod miſera morte perijſſet homo rationalis: Ne igitur tale animal conſpicantibus odium & indignitatem incuteret; deinde ne hoc brutum tali flagitio contaminatum, tanti ſceleris perpetrati diutius tam indignam memoriam refricaret (quam ilico abolitam oporteret) cenſuerunt

iura

Digitized by Google

iura tale brutum ilico cum homine peccante abſu-
mendum eſſe, ne vlla poſt patrati ſceleris punitio-
nem memoria remaneret reliqua.

16 Porro in hoc delicto atrociſſimo non requiritur
conſummatio operis, aut ſeminis eiaculatio: ſed ad
crimen & punitionem ſufficit voluntas proxima,
& conatus actui proximus: ita vt rem perfeciſſet, ſi
potuiſſet, aut niſi aliquod impedimentum inter-
ceſſiſſet.

17 In his enim conatibus actui proximis punitur
voluntas coinquinata pro effectu; & delictum attẽ-
tatum delicto conſummato, vt in *l. Si quis non dicã
rapere*, & ibi Scrib. *C. de epiſ. & cler. Et l. 1. § fin. ff.
de extraord. criminib. & c. Vt clericorum.* De vita
& honeſta. cleric. *& c. Clerici, de exceſſibus præ-
lato.*

18 Quocirca etiá quicunque pueros, aut adoleſcen-
tes furantur aut rapiunt, vt cum eis ſuam innatura-
lem hanc Venerem exerceant, hi profecto etiamſi
actum nondum perfecerunt, plectendi ſunt vti ſu-
periores: & ſi actum comſummauerint, puniendi
ſunt ambo. Atq; hæc de viris Sodomitis dicta ſuf-
ficiant.

19 In quibus piè Lector quinque potiſſimum obſer-
uare te velim: nempe, communem in his procliui-
tatem, ſceleris deteſtabilitatem, grauiſſimum ſup-
plicium, iuris tectam explanationem, & reuerentẽ
in modis nominationem, & Apoſtoli Pauli apertã
criminis detectionem.

20 Quod igitur homines his Sodomiticis perpetrã-
dis addictiores ſunt, & ad tantum malũ præ cęteris
propenſiores: ex vehemẽtiori cacodæmonis tẽta-
tione prouenit. Scit enim humani generis perpe-
tuus hoſtis diabolus, homines per fidẽ & charitatẽ
potituros cęleſti felicitate, qua ipſe ſeſe indignũ
fecit, & ſeipſum priuauit; quod ipſum tãtopere tor-
quet, & eũ ad tãtæ felicitatis inuidiã acuit, vt nihil
non intentatum relinquat, quo à tanta felicitate
humanũ genus remoretur, præcludat, & impediat.
Sed quum nullũ cõmodius & cõpendioſius impe-
dimentum ſua tartarea bilis excogitare potuerit,
quam ſi efficere poſſet, vt pauculi homines naſce-
rentur, imo ſi omnem ſobolis humanæ propaga-
tionẽ impedire poſſet (quod per Sodomitica con-
tingeret) huc omnibus neruis contendit, vt cum
in omnibus aliis vitiis hominum animos labefa-
ctet, in hæc Sodomitica vel omnium maxime vi-
gilet, hæc hominibus ſuggerat, & ad ipſorum con-
cupiſcentiam & perpetrationem incendat & in-
flammet. Hæc mihi viſa eſt potiſſima cauſſa, cur
homines æquo ad dicta Sodomitica ſint propen-
ſiores.

21 Sunt tamen nihilominus ea Sodomitica crimina
omnium profecto peſſima, execranda, deteſtabilia,
& indigna quæ inter Chriſtianos vel ſemel nomi-
nari debeant, aut in cogitationibus verſari, vo-
cant enim ob hoc Sodomiticos, filios diffidentiæ,
quaſi de ipſorum ſalute pene diffidendum ſit, *cap.
Clerici, de exceſſibus prælato.* & ibi voluit *gloſ. fac.
c. Deus omnipotens, 2 q. 1 c. Flagitia, 32. quæſt 7. ca.
Sed, de pœnitent. diſtinct. 1* Et ius ciuile in *d. Authẽ-
tica vt non luxurientur contra naturã, circa fin. l. 1.
§. Remouet, ff. de poſtuland.* vbi illi etiam gẽtiles qui
Ieſum Chriſtum & verum Deum non cognoue-
runt, huiuſmodi tamẽ facinus vltimo ſupplicio af-
fici voluerunt. Quin & ſacra Biblia hæc crimina
peſſima vocarunt, Accuſauit eos (inquiunt) Ioſeph
crimine peſſimo, *Geneſ. 37.* & ibi peccatum eorum
aggrauatum eſt nimis. *Geneſis* 18. Crimine peſſimo
quod nonnulli Doct. aſſerunt fuiſſe hoc vitium
Sodomiticum. Cæterum alij dicunt fuiſſe inui-
diam & odium fraternum, nec credunt tantos pa-
triarchas tã horrendo vitio fuiſſe inquinatos. Quã-
quam Chryſoſt. contrarium legat, videlicet quod
ipſi fratres apud patrem ex inuidia mendaciter ac-
cuſarunt Ioſeph crimine peſſimo. Sunt qui legunt,
retulit patri ruinam eorum peſſimam.

Vt vt ſit, iſtud nefas quod tam execratur Deus, 22
vt ob id (teſte pontifice) ſæpe immittat in filios
diffidentiæ fames, peſtes, bella, terræmotus, inun-
dationes, atque alias id genus plagas generales, cõ-
firmat textus in *d. c. clericorum, ext. de vita & hone-
ſta cleric. c. Adulterii malum, 32. quæſt. 7. d. c. Flagi-
tia, c. Offerebat Loth, c. Clerici, de exceſſibus prælato
text. in d. Authentic vt non luxurientur, collatio. 6.
Et in c. Qui puero, de pœnitent. diſtinct. 1. & §. 2. in-
ſtit. de public. iudic. Et d. l. Cum vir nubit in fœmi-
nam, & leg. Fœdiſſimam, Cod. ad leg. Iuliam de
adulter.* Deteſtabilitatem præterea confirmat And.
Barba in conſiliis ſuis, *con. 64.* (quod vltimum eſt)
in primo volumine, vbi etiam poſt illud conſilium
ponitur diſputatio Anaſtaſij Pluti, an ſcilicet ob
criminis iſtius enormitatẽ Sodomita teſtari poſſet
hoc eſt, teſtamentum condere.

Deinde ob criminis grande nefas in dubium vo- 23
cat, & *in d. conſilio* ample diſputat.

An propter peccatum Sodomiticum fieri poſſet 24
ſeparatio tori: hoc eſt, An vxor maritum quoquo
modo Sodomiticum (vel erga ſeipſum, vel cum ali-
quibus aliis) poſſet iure dimittere, aut contra, vti
iſthæc Lectori videre licebit.

Tertio notãda eſt ſupplicij magnitudo: Cũ enim 25
hoc peccatũ ſit omniũ maximũ & execrandum nõ
ſimplici & leui morte puniendum eſt, ſed maximis
ſuppliciis, & execrãdis modis, ad terrorem aliorũ
mulctandũ eſt. Puniũtur enim (vt dictũ eſt) omnes
Sodomitici (exceptis mollibus, in prima ſpecie) in-
cẽdio ignis: alij viui alij prius ſtrangulatione ene-
cti; pro qualitate perſonarũ, factorũ, & circunſtan-
tiarum. Quin & imperator quum in *d. l. cũ vir*, ad-
modum exclamaret & iraſceretur tantæ turpitudi-
ni, ex iuſtitiæ zelo in hunc modum prorumpit:

Digitized by Google

Iubemus inſurgere leges, & armari iura gladio cõtra
huiuſmodi facinoroſos, qui audent naturæ ordinem
peruertere: adeo enim turpe ſcelus eſt, vt minime
expediat cognoſcere, & nefas potius ſit de ipſo lo-
qui, & diutius ſermonem facere: hinc iura quoque
26 (vt quartum explicemus) pudiciſſime, † & cũ omni
verecundia & reuerentia de hoc crimine nefario
loquuntur, & tam tecte, vt nihil offendiculi lectori-
bus offunderent. Putabant enim ſatis eſſe, ſi rem tã
horrendam, & pellicibilem Iudici quocunque mo-
do inſinuarint. Ideoque malebant crimen peſſimum
tecte, & cum inuolucris, cum verborum puritate, &
caſtimonia, & ſine offendiculo prodere, quã apertè
ſine prudentia & iudicio citra delectum cuiuis nu-
de & cum ruina conſcientiæ, & bonorum morum
iactura effundere.

27 Non tamen ob hoc taxandus Apoſtolus Paulus
(hic Quintum obſerua) qui tam aperte quibuſuis
hoc crimen depingit, vt nemo poſſet apertius, vide
ad Romanos ca. 1. vbi ait: Nam fœminæ eorum im-
mutauerunt naturalem vſum, in eum vſum, qui eſt
contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto
naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſiderijs ſuis
in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem ope-
rantes: quomodo inquã) potuiſſet Sodomiticũ abu-
ſum clarius demõſtrare? Quod certè non temere ab
Apoſtolo factitatũ eſt, ideoq; tibi erit expurgatior,
ſi cauſam tam apertè demõſtrationis propius inſpe-
xeris. Nam vt in re lubrica caſtius loquendũ coram
virgũculis, & rectiùs loquẽdũ cũ ijs qui eius lubri-
citatis nondũ ſunt capaces, aut cõſcij. Apertius autẽ,
& aliquãto etiam inuerecundius, ſi ſcortũ ab errore
reducere, aut ſi cum rerum lubricarum expertiſſimis
ſermonem feceris: Ita Paulus quoque in alijs locis
caſtius, & cautius de hoc crimine meminit: Ad Ro-
manos vero, quos ſciebat in hoc nefario ſcelere eſſe
exercitatiſſimos, adeo vt hoc ſine fronte & con-
ſcientia paſſim committerẽt, noluit profecto leniter
illorum conſcientias pungere, & leuiuſcula rei de-
nominatione ipſos à ſcelere retrahere; quum ſciebat
ſe hac via parum profecturum. Sed durius ipſos ob-
iurgabat, & apertè ipſorum probra in faciem obie-
cit, vt vel naturali pudore compuncti coercerentur,
qui internæ conſcientiæ metu, forſan reſipiſcere
detrectaſſent. Atque ita hactenus de veris Sodomi-
ticis, cum ſuis quinque annotationibus.

28 Priuſquam tamen hoc caput abſoluamus, notan-
da tibi fuerit, candide Lector, & alia quædam
ſpecies cum Sodomiticis quiddam affinitatis ha-
bens, & pro Sodomitica condemnata: re tamen
à vero Sodomitico multum aliena: quum nec vſum
Sodomiticum & innaturalem, nec naturam Sodo-
miticam vllo modo referat; ſed tamẽ conſideratio-
ne noſtræ fidei, pro vera Sodomitica iure habetur,
& tanquam Sodomitica in iure damnatur: veluti
cum quis naturali Venere vtitur cum Turcis, Sara-
cenis, aut Iudæis. † Nam huiuſmodi omnes, Iura 29
& religio Chriſtiana non ſecus, quàm beſtias (non
quidem natura, aut rationis vſu, & communi vo-
catione, ſed ob procacem malitiam, qua fidem
Chriſtianam, ſine qua nemini ſalus promittitur,
apertè oppugnant) negligunt, faſtidiunt, ode-
runt, & cum ijs congreſſum, cohabitationem,
& omne commercium prohibent, nedum actum
venereum cum eis exercere interdicunt, qui actus
intimi amoris ſymbolum refert, quique pro fœde-
re humanæ, atque adeo Chriſtianæ charitatis me-
rito debet procedere, non ex beluina, & illicita
extra conſtitutos terminos libidine, *l. g. Nequis
Chriſtianam, Cod. de Iudæis, & cap. Quanto &
ibi Abb. Sic. & Præpoſitus Mediolan. alias Cardin.
Alexand. de diuort. & text. in cap. Caue Chriſtiane,*
28. *quæſt.* 1. *& cap. Si quis Iudaicè, ead. cauſſa &
quæſt.*

Poſtremo cum libidinum ſpecies abſoluere ſta- 30
tueram, caſu incidit in memoriam execrandus il-
le libidinis ardor, quo quidam fœminam cognoſ-
cunt mortuam. Primo dubitabam, ad quam libi-
dinum ſpeciem reducere potiſſimum conueniebat:
ſed quum ad nullam ſuperiorũ proprie ſpectare de-
beat, aptiſſime ad Sodomitica reducendum eſſe tan-
dem ſtatui.

Sunt enim multi qui putant omnem congreſsũ, 31
qui non liberorum gratia fit, non eſſe ſecundum na-
turam, ſed omnino vitioſum & culpabilem, inter
quos ſunt beatus Gregorius, Ambroſius, & Hiero-
nymus: apud iuriſconſultos quoque inter recentio-
res Marius Salomonius. Omnes tamen Theologi
aiunt congreſſum matrimonialem eſſe meritoriũ &
virtutis actum. Primo, ſi cauſſa prolis procreãdæ ac
religioſe educandæ fiat. Secundo, ſi fiat cauſſa red-
dendi debitum alteri coniugum, quia tunc actus eſt
iuſtitiæ. Vxori (inquit Paulus) vir debitũ reddat, 1.
Cor. 7. Tertio, ſi fiat cauſa vitandæ forcationis in al-
tero, quã aliter cauere non poteſt: quod ſi fiat cauſa
vitandæ fornicationis in ſeipſo, quamuis huiuſce-
modi congreſſus nõ ſit meritorius, eſt tamen licitus,
nec eſt peccatum, ſecundum Auguſtinum. Et Paul. 1.
Cor. 7. propter fornicationẽ, ait, vnuſquiſque ſuam
vxorem habeat: & vnaquæq; ſuum virũ habeat: hoc
eſt, Vir ad vitandã fornicationẽ vtatur ſua vxore:
ſua (inquit) nõ aliena: Et cõtra, vxor ſuo marito. Cõ-
cedit igitur ob vitandã fornicationẽ congreſſum il-
lum matrimonialẽ: quod nequaquã faceret, ſi eſſet
peccatum. In alijs caſibus, præter hos, huiuſcemodi
congreſſus, aliquando veniale peccatum eſt, aliquã-
do mortale. Sed de his ſatis: Cæterum vt ad pro-
poſitum redeamus vnde digreſſi ſumus. Certe inna-
turalis prorſus eſt iſthæc Veneris agitatio, nec ſco-
pum, nec finem, nec modum naturalis Veneris ſer-
uans: ſed ita Venere cum mortuo cadauere abuti-
tur, non ſecus, quàm ſi cum ligno aut lapide coierit.

Quo-

Digitized by Google

Quocirca grauis deberet eſſe iſtius quoque ſceleris punitio, & non admodum abſimilis, quam eſſet eius qui alterius corporis violator eſſet, iuxta legem fin. *C. de ſepul. viola.* ibi. Si corpora ipſa extraxerint, vel oſſa eruerint, &c. Quare ſi huiuſmodi fuerint vilioris conditionis perſonæ, vltimo ſupplicio punientur: ſi vero honeſtioris fuerint conditionis, in inſulam deportantur, aut aliàs relegantur, aut in metallum damnantur. certe ob nullam aliam cauſſam, quam quod tam fœde mortui corporis pudicitiam contrectauerint & contra naturam abuſi fuerint, *l. Sepulchri deteriorem*, ibi. corporibus non contrectatis, *ff. de ſepulch. viola.* Et D. Nicolaus Boërius in ſuis deciſionibus aureis, *qu. 316. in 2. parte.*

Superioribus addi poſſunt nonnulli alij modi
32 monſtruoſi, & beſtiales concumbendi, qui tanto peiores ſunt: quanto per eos minus nata eſt ſequi conceptio fœtus, quorum quatuor ponit Albertus *in quarto*. Primus quando cognoſcitur lateraliter. Secundus peior quandoque cognoſcitur ſedendo. Tertius peior ſecundo, quando cognoſcitur ſtando. Peſſimus vero eſt. Quartus, quando cognoſcitur velut beſtia tergotenus. Et quintus etiam inter præfatos ſimiliter quarto peſſimus ille eſt, quando mulier ſupergreditur virum. Præterea qui huius materiæ pleniorem deſiderauerit cognitionem, vt ſe, & alium, tam in foro ſæculari quam in foro cõſcientiæ inſtruat, perlegat declarationem D. Ioannis Nider Sacræ Theologiæ Profeſſoris, Ordinis Prædicatorum, in ſuo manuali Confeſſorum. Tertio ſpecialiter. Quomodo de peccatis aliquibus præſertim luxuriæ confeſſor rimari habeat. *Secunda parte tertio cap.* & per eundem in tractatu ſuo. *De mortali lepra 4. cap. De luxuria, verſic. Septima ſpecies eſt vitium contra naturam*, & etiam, *c. 16 §. 8. vſque ad 14* Eiuſdem tractatus ad ſatietatem ponentis. Priuſquam huic capiti finem imponam, propoſui addere nonnulla huic materiæ ſatis ſeruientia.

Mulier ſi adulteratur in ano, & non in vulua,
33 qualiter puniatur? Dicendum paucis: Si adulteratur non in vulua, ſecundum naturam, ſed in ano, contra naturam, nequaquam puniri debet de adulterio, ſed punitur tanquam Sodomita, de Sodomia, cum tale vitium ita contrahitur in fœmina, ſicut in maſculo, & ſic igne comburitur. Ita decidit D. Ludouicus Carerius V. I. Doctor inſignis, in ſua ſolenni repetitione *l. 2. C. Quorum appellat. non recipi folio* 199. *num.* 43.

Præterea alia occurrit quæſtio nequaquam
34 omittenda, nempe. Infans natus ex coitu cum dæmone habito, cuiús cenſeatur filius? Non dicetur filius Dæmonis, ſed illius cuius erat ſperma, vel à quo habuit ſperma. Diabolus igitur in coitu ipſo generat ex ſpermate alieno, ſcilicet alicuius viri in ſomnijs polluti, aut etiam in vigilia: quotieſcunque Dæmon in forma ſuccubi ſe transformat, id eſt, in forma mulieris, & habet coitum cum viro; tunc recipit formam viri; & quanto citius velociſſimè accedit ad mulierem in forma incubi, ſcilicet viri, & aſſumens coitum cum ea, intromittit dictum ſperma in natura, & matrice mulieris; & inde ſequitur inprægnatio mulieris, & infantis generatio, non aliter ac ſi mulier cum naturali viro coitum habuiſſet, tamen infans ipſe, ſi oriatur, non dicetur eſſe filius Dæmonis, ſed illius cuius erat ſperma. Ita affirmant communiter Theologi S. Auguſt. vir planè ſanctiſſimus & omnium doctorum ſui temporis præcipuus atque ſupremus *in 3. De Trinit. & 21. De ciuitate Dei.* Et S. Thomas *in tract. 93. in 1. parte, titul. de mirac. qu. 8. ver. Ad primum.* Huius meminit eximius D. Paulus Grillandus in ſuo inſigni tract. *de Sortileg. libr. 2. folio* 208. *num.* 13.

Finaliter, quæ, & quot ciuitates ratione peccati 35
contra naturam perierunt?

Quinq; ciuitates propter peccatũ contra naturam perierunt, ſcilicet:
1. Sodoma,
2. Gomorrha,
3. Seboin, aut Febrin,
4. Segor &
5. Oleale.

Quarum duæ perierunt ex vicinitate, tres ex proprio delicto? Horum meminit D. Ioann. le Cirier Pariſienſis, in ſuo ſingulari tract. *de iure primogenituræ vel maioricatus, q. 7. lib. 3. f. 99. verſ. col. 4.* circa medium, *& gloſſ. expreſſa in verbo quinque, in c. clerici, extr. de exceſſib. prælatorum & ſubditorũ.* Si tamen videre quis deſideret huius delicti grauitatem ac enormitatem, legat *cap. Offerebat, & cap. Flagitia, & cap. vſus 32. quæſtione ſeptima.* Facile fuiſſet mihi & alias plures materias, & quæſtiones hic adijcere, tam ex pharetra mea, quã aliunde, niſi intelligerem in re ſeria, & periculoſa mihi non eſſe immorandum. Oro igitur lectorem ne ſcandalizetur, ſi vltra quam placeat ſordicies vitiorum ſeu peccatorum detegitur carnalium, quę certe medicari aut corrigi nequeunt, niſi patefacta fuerint. Iuxta illud Horatij:

Stultorum incuruata malus pudor vlcera celat.

De quibus tamen nil noui aut ſingularis dixi, niſi ea quæ Doctores magni in ſuis manifeſtè voluminibus referunt, carptim excerpta.

CAPVT XCIX.

De vi publica.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 90.

1 *Publica vis fit vbilibet locorum.*
2.10 *Publica vis fit* *Inuaſione armorum: vel oppreſſione.*
3 *Cogendo ad damnoſa, vel* — *Promittenda. / Facienda.*
4 *violenta abductione.*
5 7 *Violenta retardatione à iuſtitia.*
6 *Cogendo Iudicem ad iniquam ſententiam.*
8 *Congregando milites pro oppreſſione alterius.*
9 *Infractione oſtiorum vel feneſtrarum.*
11 *Quæ arma dicenda ſunt in vi publica.*
12 *Publica vis cum armis* *Citra occiſionem, punitur exilio & confiſcatione.*
13 *Cum læſione vel morte, punitur vt iuris eſt.*
14 *Vi expulſus ſua poſſeſſione* *Sine armis*
15 *Armis* *contra expulſorem agere poteſt* *Ciuiliter. / Criminaliter.*
16 *Iudex ad vim publicam puniendam diſſimulans, puniendus eſt ipſe grauiter.*
17 *Alia pœna de vi publica in Iure ciuili: alia in iure Canonico.*

EXplicatis vtcunque venereis criminib. ad alia deinceps procedendum eſt, ac primo de vi ſeu violentia publica.

1 Publicam autem vim vocamus, quoties alicui vis infertur publica, vel in domo ſua, vel in plateis.

2 Nempe quum publicam violentiam inferunt, aut
3 armis, aut alio impetu, & vi aliquos † conſtringũt quippiam polliceri, aut quippiam facere, quod eſſet contra iuſtitiam.

4 Aut quando aliquis vi aliquò pertrahitur contra ipſius voluntatem.

5 Aut quando aliquis violente remoratur aut præpeditur, ne ad ſtatum diem iuridicum tempori perueniat, vt ob hoc iuſtitiæ iacturam tandem faciat, *l. Leg. Iul. ff. ad l. Iul. de vi public.*

6 Aut certè quando Iudex violente cogitur proferre ſententiam contra æquitatem iuſtitiæ.

7 Poſtremò ſi quiſpiam ita externis impedimẽtis alium circumueniat, & retardet, vt is circumuentus ſuæ iuſtitiæ iacturam facere cogatur, aut à ſententia ſua ſaltem retardetur, *l. Qui dolo malo, ff. ad l. Iul. de vi public.*

8 Aut quando quis cogit & congregat auxiliares milites ad oppreſſionem alterius aut ad occiſionẽ, aut ad ſeditionem in populo excitandam, *l. Qui cœtu, ff. ad l. Iul. de vi public.*

9 Aut quoties quis violenter infringit fores aut feneſtras.

10 In ſumma verò, vim vocamus publicam, quoties aliquis armis opprimitur, aut ipſi armis vis infertur, §. *Item lex Iulia de vi publica, Inſtitut. de publ. iudic.*

Arma autem in vi publica iura intelligunt omnia ea, quibus aliquis noceri, lædi, vulnerari, aut occidi poteſt, *l. Armatos, ff. ad l. Iul. de vi publ.* 11

Quoties igitur alicui vis infertur armis huiuſmodi, citra occiſionem tamẽ: tum is publico & perpetuo dãnandus eſt exilio, cũ cõfiſcatione bonorũ, *l. 1. & 2. C. ad l. Iul. de vi publ. vel priuat. l. 1, 2. & 3. ff. ad le. Iul. pecul. & in gloſſ. 1. in c. 1. extr. de ord. cognit.* 12

Verum ſi cum vi coniuncta ſit corporalis læſio, aut mors, hoc eſt, homicidium, raptus, & ſimilia, tum factor ipſe puniendus fuerit, vt iuris eſt. Nam pro qualitate illius criminis, & vim publicam committentes, & ipſorum fautores puniuntur, de quo plene per Doct. *in l. Quoniam multa facinora, Co. ad l. Iul. de vi publ. vel. priuat. & d. l. Qui cœtu, §. Qui vacantem ff. eo. tit.* 13

Porro ſi quando quiſpiam, vi expellitur ſua poſſeſſione; tum ille, cui vis infortur, iure contra violentiæ illatorem agere poteſt ciuiliter pro poſſeſſorio, & priorem ſuam poſſeſſionem iure recuperare, ſi poſſet. 14

Si vero hanc vim quis intulerit armis, tum offenſo contra offenſorem agere licebit pro pœna ſubeunda, iuxta *l. Iul. de vi publ.* quæ pœna eſt iam iam prædicta *l. 3. ad fin. ff. ad l. Iul. de vi publ.* 15

Cæterum quiſquis Iudex de hoc violentiæ illatæ crimine nullam iuſtitiam fecerit, ſed aut puni- 16

tionem

Digitized by Google

tionem diſtulerit, aut ſententiam ferre neglexerit, aut in eo crimine volens ſcienſque diſſimulauerit, aut punitionem debitam non inflixerit: is Iudex ſit infamis, & ob hoc priuandus ſuo officio, & omni officio deinceps inhabilis: deinde ex iure damnandus eſt pœna centum librarum auri, *l. fin. ad fin. C. ad l. Iul. de vi publ. vel priuat.* Quiſquis autem ampliora de hac materia ſcire deſiderauerit, quibus modis vis publica committatur; certe breuior vel clarior cognitio haberi non poteſt, quam ea quam exprimunt text. 12. paruarum legum, *ff. ad l. Iuliam, de vi public.* vbi modi & caſus, quibus cõmittitur vis publica, ſigillatim enumerantur.

17 Sed hic forſan mihi aliquis dixerit; ſupradictæ pœnæ, ſunt omnes pœnæ ciuiles, quomodo igitur puniuntur Iure Canonico? Reſpondendum eſt, nõ eſſe prorſus eaſdem pœnas pro illata violentia, atque alijs criminibus publicis, & infamantibus, in foro Ciuili, & in Iure ſeu foro Canonico: Quandoquidem clerici vim publicam committentes, excommunicari poſſunt, donec emendentur, & præterea deponi pro offenſa publica: pro quo faciunt quæ leguntur & notantur *in c. Veritas ext. de dolo, & contu. & in c. inquiſitionis, & in c. Qualiter & quando ext. de accu. & in c. Licet Hely, ext. de ſimonia,* & quæ notantur *in c. Generali. de elect. libr 6. & in c. At ſi clerici, & in l. Cum non ab homine, ext. de iud.*

CAPVT C.

De Pignorationibus, vulgo, repræſaliis.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 100.

1 *Repræſaliarum Etymologia.*
2 *Repræſaliarum origo & ratio.*
3 *Repræſaliarum permiſsio quando.*
4 *Ab extero Principe quando negatur iuſtitia.*
5 *Repræſalia non dantur contra Iudicem appellationis.*
6 *Repræſaliarum litera quatenus iuſta dicantur.*
7 *Repræſaliarum permiſsio ex variis authoritatibus.*
8.9 *Repræſaliarum cauſſa.*
10 *Repræſalia tantum conceduntur* { *Grauem iacturam paſsis.*
11 *Iacturam plene probantibus.*
12 *Vere Principum ſubditis.*
18 *Principum ſubditis tempore damni illati.* }
13 *Qui vere ſunt Principum ſubditi.*
14 *Priuilegiati & tamen Principum ſubditi ſunt* { *Studentes in academiis.*
15 *Studentium ſubſidiarii bedelli.*
16 *Stipendiarii Principum.*
17 *Conſiliarii Principum.* }
20 *Repræſalia non dantur contra* { *Subditum eiuſdem Principis.*
19 *Subditum factum, poſt damnum paſſum.*
21 *Mulieres, Clericos, Studentes, &c.*
22 *Legatos.*
23 *Euntes ad priuilegiatas nundinas.*
24 *Peregrinantes ad loca celebriter ſacra.*
25 *Mercatores, nautas, vi aliquo impulſos.*
26 *Perſonaliter citatos.* }
27 *Repræſaliarum literis vtendi ratio.*
28 *Repræſaliarum executio per officiarios Principis.*
29 *Repræſaliarum ius quibus permiſſum.*
30 *Repræſalias male impetrantes, & iis abutentes puniuntur* { *Quadruplo, cum perditione cauſſa.*
31 *Reſolutione omnium damnorum.* }

QVoniam proximè præcedenti capite de vi pu-
blica peractum vtcunque fuit, non putaui hic
ſilentio prætereundã vim illã, quã exteræ nationes,
exteris aliis, temporibus pacis inferunt: quam vim
publicam, prædationes vocant, aut rapinas: & gra-
uiſſime tum à proprio, tum à quouis alio Iudice
puniendę ſunt, vt infra ſuo loco De rapinis, & alibi.

Quocirca hoc loco nihil de prædationis crimine
1 mihi enarrandum putaui, quam mutuam illam ac vi-
ciſſitudinariam vim publicam, quam repræſalias iu-
ra compellitant, quaſi repræ dationes non quod re-
præſalię peculiaris ſpecies ſint criminis: ſed eatenus
de iis hic priuatum caput, ponimus quatenus violẽ-
tiæ publicæ, (quæ criminum eſt ſpecies) punitionem
in ſe continent, & de ſuorum ſubditorũ illata iniu-
ria iuſtitiam exprimunt: ſunt enim omnes repræſa-
lię ad hoc conceſſæ vt vis publica aut puniatur, aut
inferenda inhibeatur, aut vt offenſo iuſtitia admi-
niſtretur. Ideo de his, tãtum hoc loco dicendum, &
quomodo, & quando, & quatenus eas iura permit-
tant, iuxta illud Ethnicorum, Vim vi repellere licet.
De his igitur pignorationib. ſeu repræſaliis hæc ac-
cipe.

2 Si quiſpiam exteræ nationis vi publica tempore
pacis, mea eripiat, aut in terris, aut in mari: adeundũ
fuerit mihi ad illius exteri prædatoris vel rapto-
ris proprium Principẽ, atque ab eo reſtitutio meo-
rum bonorum iure repoſcenda. Quàm ſi is Prin-
ceps mihi ita iuſtitiam requirenti neget, aut à quo
diutius differat, aut diſſimulet, adibo ad proprium
Principem meum, imploraturus illius opem, iu-
uamen & patrocinium, vt ſua authoritate, &
gratia mihi literas concedat ad illum Principem
exterum, quibus requirat & expoſtulet mihi fieri
iuſtitiam & bonorũ vi per ipſius ſubiectos erepto-
rum, reſtitutionem. Quam reſtitutionem, ſi ſecundo
is Iudex mihi detrectauerit, & adiudicare diſtulerit,
redeo ſecundo ad Principem meum, ipſi exteri Iudi-
cis conſtantem iuſtitiæ denegationem exponens,
probans, ab eo requirens, & humillime ob id ipſum
obſecrans, vt alio modo per ſuam ipſius authorita-
tem & potentiam mihi tandem meorum ereptorum
bonorum reſtitutio contingat, hoc eſt, vt mihi lite-
ras dignetur largiri repræſalias, quibus ſcilicet mihi
concedat, & poteſtatem faciat, à quibuſuis illius ex-
teri Principis ſubiectis, in ſua ditione exiſtentib. re-
cuperationem bonorum meorum requirere, eoſque
cõprehendere, ipſorumq; omnia bona arreſto ſiſte-
re, eaque poſſe diuendere, donec mihi ad ſummam
ereptorum ſatisfactum fuerit.

3 Atque huiuſmodi literas repræſalias poſt proba-
tionem meam meus Princeps mihi tunc ilico con-
cedet, ad modum, cauſſam, & vſum præſcriptum, vt
ſcilicet ſubditorum bona diuendendo, mihi vel hoc
modo ſatisfiat: quum aliter ad meorum reſtitutio-
nem per æquiorem iuſtitiam peruenire nequeam.

Verum hic intelligas oportet, tum mihi ab exte-
ro Principe negari iuſtitiam, quando prædatores 4
Princeps neglectui, vel potius contemptui meam
habet querimoniam, adeo vt eam diſſimulet, & iu-
ſtitiam mihi adiudicare negligat, aut variis futili-
buſque dilationibus me ſemper procraſtinet, aut
vana quapiam ſententia, eaque iniqua me abi-
gat.

Atque hoc vltimum potiſſimum de Iudice nõ ap- 5
pellationis intellige, hoc eſt, qui non haberet ſupe-
riorem, ad quem ob denegatam iuſtitiam, mihi ap-
pellare conceſſum eſſet. Nam ſi is denegans Iudex,
eſſet Iudex appellationis, tum non darentur mihi li-
teræ repræſaliarum à meo Principe: Sed tunc mihi
ius relictum eſſet aliud & eundem ſcilicet Iudicem
per appellationem ad ſuperioris Iudicis tribunal, de
iniquitate ſententiæ pertrahendi conceſſa poteſtas,
atque ab eo ſuperiori Iudice ius meum repoſcendi.
Quam iuſtitiam ſi is quoque mihi negauerit, tum vt
prius mihi recurrendum eſſet ad meum Principem,
pro impetratione literarum repræſaliarum, vt dictũ
eſt iam prius. Atque hanc rerum æquitatem & iu-
ſtitiam, iura vocant pignorationem, quam noſtro
vulgari idiomate nuncupant: *Letteren ofte brieuen
van mercke.*

Porro hæc qualiſqualis repræſaliarum æquitas, 6
multis forſan videbitur plus ęquo rigoroſior, atque
plus etiam habere violentiæ, quam æquitatis ac iu-
ſtitiæ: nempe, quod ob incommoda noſtra, quæ à
ſceleratis prædonibus paſſi ſumus, viciſſim nos vin-
dicamus & armamus legum authoritate & permiſſu,
ad aliũ quemlibet, etiam innocentiſſimũ ſpoliãdum,
prędandũ & ad ipſius bona diuendẽda, donec nobis-
abunde ſatis factũ fuerit, nempe vt alterius innocen-
tia pœnam luat alterius ſceleratæ nocentiæ: & vt
quiſpiam vir innocuus mihi vi legum conſtrictus
compenſet, & ſoluat damnum, quod ſceleſtus aliquis
mihi contra omnem iuſtitiam intulit. Mihi autem
quales eæ leges videantur, non eſt hic velle definire:
hoc tantum addidiſſe contentus ero quiſquis tales
leges ſanxerit, eas ſibi non ex ſpiritu Euangelico
ſuggeſtas, qui vim vi repellere prohibet, & alteram
maxillam percutienti, iubet præbere alteram: &
alibi, omni malo reſiſtere vetat: ſed ex carne po-
tius, & ſanguine inſtinctas eſſe crediderim, Tametſi
eas leges, omni iure permiſſas eſſe vtcunque proba-
re potuiſſem diuino, Iure gentium, vel ratione natu-
rali, Iure ciuili, Iure canonico, Iure conſuetudinum,
& conſtitutionum particularium: vti videre erit
apud D. Iacobum à Canibus, in tractatu ſuo *Repræ-
ſaliarum*, & apud Bartolum in ſuo etiam excellen-
tiſſimo tractatu *Repræſaliarum*, & apud Sa. Thom.
ſecunda: 2. q. 40. quæ breuitatis gratia Lectori legẽ-
da committimus. De æquitate autem quid ipſe cen-
ſeam, hic ne verbulum quidem amplius, quando eas
leges, ipſa iura ex confeſſo ob dictas cauſſas ſatis
permiſ-

Digitized by Google

permiſſas adſtruant, iurium hanc æquitatem omni iure(vt ſupra)comprobantes.

Quum enim omnis iuſtitia eſt rationalis æquitas,
7 hoc expoſcit,vt ſingulis tribuantur ſua, & omnibus ablatorum fiat reſtitutio. Deinde quum iuxta prædictas rationes nulla fiat offēſo, & ſpoliato per iuſtitiam reſtitutio,ſed vi,innocēti denegetur iuſtitia: ordinauit & permiſit ipſa lex & iuſtitia,alium modum iuſtitiæ,& malo nodo,malum obiicit cuneum, vt vim vi repellat, & quod amore iuſtitiæ fieri non potuit,ſaltem vi ad æquitatem ſuam quis perueniat. Et licet hoc cum innocentis & priuatæ perſonæ fiat iniuria,fit tamen cum qualicunque iuſtitia illius totius communitatis, cuius is innocuus, pars eſt & membrum: & ideo,quia commodiorem rationē iuſtitia inuenire nō potuit,hac ratione per repræſalias vti tandē coacta eſt,duabus fere ex cauſis. Primo, vt ſuo ſubdito faueret potius quam alieno,& iniuria potius ſineret affici exteros,quam ſuos ſubiectos.

Deinde,vt ex harum repræſaliarum permiſſarum
8 conſideratione,diligentiores eſſent exteri Principes & faciliores ad faciendam iuſtitiam aduenis,peregrinis, & exteris: & ne tam facile vicini Iudices vicinis Iudicibus officerent & incommodarent, neue tā facile ſinerent ſuos graſſari extra bellorum tempora in peregrinos mercatores : vel ob hoc, ne ſi in hac forent negligētiores,totum damnum tandem in ſuos ſubditos recideret, & forſan in eos, quos maxime præ cæteris amarent.

Verum enimuero in hoc negotio, ſcito varia re-
9 quiri,vt repræſaliæ à Principibus largiantur. Primo enim neceſſum eſt ingentem eſſe iacturam, & graue damnum ſui ſubditi,ob quod merito repræſaliarum authoritatē ſuo ſubdito permitterent.Ob leue enim paruum ſeu modicum diſpendium, nulli æquum eſt repræſalias literas expedire: quoniam ſicut remedia ſubſidiaria & odioſa (qualis eſt in integrum reſtitutio)non competunt pro re modica,*l.Scio, Dig.de in integrum reſtitutio, & leg. Si olim, paragrapho finali, Digeſt. de dolo:* ita repræſaliæ (quæ reputantur remedium ſubſidiarium)pro † re exigua non de-
10 bebant nec poterunt cōcedi,quin& conceſſæ prorſus eſſent irritæ.

11 Deinde oportet Principem conceſſurum , plene probationibus edoctum eſſe de certitudine rerum.

12 Adhæc requiritur,vt repræſaliæ concedantur alicui,vt ſupplicans vere ſit ſubditus Principis,quique
13 communia † vectigalia,& reliqua onera patriæ cum aliis perſoluerit , exceptis ſemper perſonis priuilegiatis.

14 Quæ ratione priuilegij , nulla huiuſmodi onera publica ſubeunt, quales ſunt ſtudentes in academiis ſiue vniuerſitatibus publicorū ſtudiorum cauſſa, ab huiuſmodi oneribus liberis & priuilegiatis,*Aut. Habita, C.ne filius pro patre.* Idemque exprimit, *di. Auth.de familiarib. & nunciis eorum.*

Quod Doct.extendunt per identitatem rationis 15
ad ſcriptores, & (vt vocant)bedellos,qui ex officio ſuo , per appendentiam vniuerſitatis partes ſunt & membra,ipſiſque ſtudentibus,atque adeo ſtudioſorum ſtudiis planè neceſſarij,*arg.l.1.in fin. & l.Scriniarios,ff.de teſtame militat.* Quocirca huiuſmodi ſtudentes cum ſibi adhærentibus quantum ad perſonas ſuas, cum iis omnibus quæ ſecum conferunt, ſeruant,auferunt, & ducunt ſtudiorum publicorum gratia,pro ciuibus habendi ſunt, & à ſeculari onere immunes.

Præterea ipſi ſtipendiarij ſimili ratione immunes 16
ſunt, quantum ad ſtipendium & militiam ſuam , in eo tamen loco vbi militiæ cauſſa degunt & militant *l.Municeps,§.fin.ff.ad municipal.l. Heres abſens, §. fi. & ibi gloſ.ff.de iudic.*

Ad hæc immunes ſunt omnes Principis cōſiliarij, 17
quū ſuo funguntur officio,nā ob officij rationē,& in his quę officij cauſſa gerūt,pro veris ciuibus iudicādi ſunt,*l.Ciues,& ibi gloſſ.not.C.de incolis.* Qui omnes ſuperiores à dictis oneribus liberi ſunt, & tamē Principum ſubditi. Qui omnes prænominati, etiam ſi non exoluant huiuſmodi onera,impoſitiones, aſſiſias, caillotas,gabellas,vectigalia,tributa,pedagia, guidagia,aut onera,ſimilia, qualicunque nomenclatura dicantur: nihilominus tamen veri ſunt Principū ſubditi, & habiles, & digni quibus literæ repræſaliarum elargiantur, non ſecus, quam quibuſuis aliis dictis oneribus obnoxiis & ſubiectis.

Cæterum Principum benignitas non confertur 18
quibuſuis ſuis ſubditis,ſed tātum iis qui eo tempore, quo damnum paſſi ſunt,fuerunt ſubditi,& hactenus in Principum ſubiectione permanſerunt.

Non enim conferunt Principes dictas literas re- 19
præſaliarum illis ſubditis qui tempore paſſi diſpendii non fuerunt ſubditi. Si enim quibuſuis ſubditis hanc clementiam conferrent,multi naufragium paſſi ficto animo ad alicuius præpotentis Principis patrocinium confugerent, & ſe ſubditos efficerent, donec impetratis repræſaliarū literis, damnū amiſſum recuperaſſent,quo recuperato , ad priorem ſuū Principem forſan ingrati redirent. Atque Hactenus explicatum ſatis ſit , quibus Princeps ſuas literas repræſaliarum indulget, & contra quos,nempe cōtra exteros,violentoſque prædones alterius Principis. Reſtat paucis animaduertas , contra quos non expediantur Principum repræſaliarum literæ.

Primo igitur non conceduntur aduerſus proprios 20
ſubditos,hoc eſt,non concedūtur vni Principis ſubdito,contra alium quemlibet eiuſdem Principis ſubditum,quum Principis ſit amborū ſubditorum cauſas cognoſcere, & cuiq; æquā iuſtitiā adminiſtrarē.

Non conferuntur etiam dictæ literæ repræſaliarū 21
contra mulieres, contra clericos, contra ſtudentes, contra Iudices, aut contra ipſorum famulos, familiares,aut bedellos(vt vocant.)

Digitized by Google

22 Item non conferuntur contra legatos, aut contra feciales, aut (vt vocant) contra Ambaſiatores, qui ex mandato ſui Principis ad alium Principem, vel locũ inſignem emittuntur. Tales enim nec in itinere, nec in loco deſtinato, vllo modo aut ſeruari poſſunt, aut comprehendi, quod vel iura gentium aperte teſtantur, *l. Sancitum. ff. de rerum diuiſ. & l. 2. §. Legatis, ff. de iudic. & ibi notat. gloſſ. in verb. Deſtinati*; atque idem etiam priuilegium cenſent Doct. de famulis & ſeruitoribus ſuis ſicut etiam iamiam diximus de ſcholaribus. Quin & illud quod de legatorũ priuilegio dictum eſt, & de ſuis famulis, idem quoque dicendum fuerit de his, qui inuiti vel teſtimonij gratia, aliquo deſtinati ſunt, vt notatur *in d. l. 2. de iudic.*

23 Item fallit ius repræſaliarum, quod non conceditur contra eos, qui ſe cõferunt ad publicas & priuilegiatas nundinas; Hi enim in nundinarum loco, nec capi, nec detineri poſſunt, *l. C. de nundi.*

24 Item fallit contra eos, qui religionis cauſſa ſe recipiunt ad aliqua loca ſancta, peregrinantium frequentia, & indulgentiarum largitate, aut miraculorum teſtimonijs celeberrima, *vt in Authent. Omnes peregrini, C. communia de ſucceſſ. ibi, liberè hoſpitentur, & gloſ. in l. 1 §. Idem Claudio, ff. de iudic.* Verùm credo hunc caſum raro obſeruari.

25 Fallit etiam contra mercatores, nautas, & ipſorũ ſeruitores, qui ventorum ac tempeſtatum vi in aliquem portum tuto appellere coguntur: in eo enim portu ita impulſi, detineri nõ poſſunt, *Auth. Nauigia, C. de furt. quæ Auth. hoc expreſſe voluit: ad idem l. 1. C. de nauicula. lib. 11.*

26 Item fallit contra eos, qui perſonaliter citantur ad comparendum in iudicio: Omnes enim præfatæ perſonæ gaudent priuilegio iuris, quo omnibus & ſingulis conceditur libera eundi & redeundi poteſtas: Atque iſthæc hactenus de literis repræſaliarũ, à quibus elargiantur, & quibus concedantur, & cõtra quos, & contra quos minimè.

27 Poſt hæc, tribus aut quatuor regulis accipe, iſtis literis impetratis vtendi rationem, & modum. Poſtquam igitur quiſpiam à Principe literas repræſaliarum impetrauerit, neceſſum eſt, vt eas ad executionem tradat, & committat in ditione ſeu diſtrictu ſui Principis, qui eas conceſſit, & nequaquam extra ipſius ditionem.

Deinde opus eſt, executionem hanc curet per ſui Principis officiarios, & nullo modo perſeipſum, aut per proprios ſuos impetrantis officiarios, nec per vllos alios, quam ad Principum executiones deſtinatos, quia cuiuis eſt interdicta propria ſui ipſius vindicatio, *l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. facit l. Extat, ff. quod metus cauſſa, & l. Meminerint, & l. Si quis in tantam, C. vnde vi.* 28

Antequam hoc Repræſaliarum caput abſoluerẽ, libuit quoque hic adijcere, non omnibus Principibus conceſſum eſſe repræſaliarum literas concedere. Sunt enim multi in hac ſententia, qui negant, illi Principi ius eſſe concedendi repræſalias, qui maiori Principi ſubeſſet, & maiorem Principem, ſeſeque ſuperiorem vt ſubditus agnoſceret: ſed conſuetudine & vſu diuerſum experimur, quod pauci ſint huiuſmodi Principes, qui ſuperiores velint agnoſcere ſeſeque ſuperioribus, vt vaſallos, ſubijcere. Qui autem maioribus Principibus ac ſuperioribus ſubſint: qui vero minimè, non eſt hic noſtri inſtituti explicare velle, quum res ſit parum tuta, & fructus penè nullius: quicquid enim de hiſce rebus ſtatuitur, illi mordicus per fas & nefas ſuam tuentur ſententiam. Nouiſſimè autem adijcere volui pœnã illam, quam leges ſtatuunt illis, qui perperã & ſiniſtrè à Principibus repræſaliarũ literas impetrarunt. 29

Male enim repræſalias impetrantes, aut etiam ijs abutentes puniuntur quadruplo. 30

Deinde cauſſam iuris ſui perdunt: & poſtremo ad omnium damna, & diſpendia recuperanda mulctabuntur, *l. 2 & ibi per Iac. de Aret. ff de verb. oblig. l. Si te, Cod. de iure deliberandi, Authent. & omnino, Cod. de actio & oblig. & l. Nam & ſeruus, ff. de nego. geſt.* 31

CAPVT CI.

De Teloniis, ac alijs Exactionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 101.

1 *Vis pub. fit etiam in* { *Teloniis, Vectigalibus, Tributis, Pedagiis, & ſimilibus,* } *vel* { *Malè inſtituendis. Exigendis.* }

2 *Vis publica inſtitutione fit bifariam, &* { *Coactè, inuitis patientibus. Cum conſenſu patientum.* }

Vis pu-

1 Viſ publica { Coacta. / Permiſſa ſeu / conceſſa, } punitur { Hac capitaliter. / Hac 50. lib. auri.

4 Viſ pub. per exigentiam { A non debentibus / Pluris inſtitutione } punitur { Capitaliter. / vel { Duplo. / Quadruplo.
5
6
7

8 *Famuli crimina dominorum ſectantes, pœnam quoque dominorum imbibunt.*
9 *Vectigalia poſcentes, ab Eccleſiaſticis excommunicantur.*
10 *An vectigalia non ſoluere liceat.*
11 *Tributum ſignum ſubiectionis eſt.*
12 *Chriſtus tributum ſoluit, & ſolui præcepit.*
13 *Chriſtus nemini ſubiectus fuit.*
14 *Telonarii fideles non deberent eſſe odibiles.*
15 *Telonarii à principe ſunt defendendi.*
16 *Doctorculorum quorundam imperitia*
17 *Telonarii Rupelmondani ſpoliati exemplum.*
18 *Latronibus comprehendendis imponenda pretia.*
19 *Quot requirantur, ac neceſſaria ſunt ad validitatem venditionis rei propter exactiones, penſitationes, telonia, aut tributa atque ſimilia, non ſolut at*
20 *Fiſco vendente rem alienam, an ſtatim ſit emptor ſecurus?*
21 *Gabellam illicitam fraudans, non tenetur Deo, nec mundo.*
22 *Non dicitur fraudem facere, qui fraudem excludit.*
23 *Conſcientia non ligat, quos natura non obligat.*

EST poſtremò alia quædam ſpecies violentiæ publicæ, vſu quidem externo & forinſecus à ſuperioribus nonnihil diuerſa, re tamen cum vera illata vi planè eadem, eoque non minùs execrabilis minuſue punienda.

Iſta autem ſpecies ferè contingit in vectigalibus,
1 telonijs, tributis, gabellis, pedagiis, guidagiis, paſſagiis, datiis, aliiſque exactionibus, qualicunque vocabulo nominantur: id dupliciter, apertè in inſtitutione, & tectè in exigentia. Primò, quum quis priuatus dominus vſpiam noua instituit vectigalia, telonia ſimiliaque onera, quibus Rempub. ſuam grauat: atque iſta omnia citra authoritatem ſui Principis, *l. Vectigalia*, & ibi Salic. in princ. & Azo, *C. vectigalia noua inſtitui non poſſe.*

Porrò iſthæc noua onerum in repub. inſtitutio,
2 ferè fit bifariam: nempe vi aut coactè. Deinde cum gratia, aut beneplacito populi. Harum autem inſtitutionum punitio quoque erit varia.

Nam ſi coactè & vi huiuſmodi onera in Remp.
3 inferat, tum is violentus illator (quia vim publicam committit) plectendus eſt capitaliter.

Sin huiuſmodi grauamina non vi, ſed cum po-
4 puli gratia inferat, tum non cenſendus publicæ violentiæ Reus, eoque nec capitaliter damnandus, ſed priuatæ violentiæ Reus, atq; mulctandus pœna 50. lib. auri, & pœna *l. Iulia de amb. l. vnica ff. ad l. Iul. de amb.* aut alia pœna arbitrio Iudicis Imponenda.

Secundò tectè vis publica committitur, quum
5 quis telonarius, publicanus, ſeu tributorum collector, telonij iura vi requirit ab iis, qui ab huiuſmodi telonio ſunt immunes & liberi: is enim (vt iura volunt, licèt iis non vtamur) puniendus eſt, ſeu publicæ violentiæ illator, capitaliter, expreſſa ac notabili *l. Vniuerſi, in fin. C. de vectigalib. commiſ.*

Porrò quiſquis fraudulenter in telonijs aut ve- 6
ctigalib. amplius exigat, quàm telonij aut vectigalis inſtitutio poſcit, is puniendus eſt duplo.

Si vero vi & violētia amplius expoſcat & capiat, 7
tunc puniendus eſt quadruplo, *leg. 1. §. Dixerit, ff. de pub. & vectig.* & quantū vero ad fiſcū puniēdus eſt perpetuo exilio, *l. fin. C. vectig. no. inſtit.* non poſſe.

Eadem quoque pœna plectuntur omnes famuli 8
telonariorum, publicanorum, ac ſimilium, qui in hoc dominorum ſuorum crimina imitantur, eadē crimina committunt.

De iure autē Canonico ſeu pōtificio, exigentes 9
vel extorquētes ab Eccleſijs vel perſonis Eccleſiaſticis pro earū reb. proprijs, quas non negociandi cauſſa deferunt, aut deferri faciunt, vel tranſmittūt vectigalia, telonia, tributa, gabellas, pedagia, vel guidagia, ſuo vel alieno nomine excommunicantur & anathematis mucrone feriuntur, donec illi ſic exacta reſtituerint, & de trāſgreſſione huiuſmodi cōpetenter ſatisfecerint, Clementina, Præſenti, De cenſibus & exactionibus. Antequā hanc materiam omnino abſolueremus, quæſtionē nō ſolū vtilem, ſed etiam perneceſſariā (propter fraudum frequentiam) ſciſcitari, & pauculis admodum examinare
placuit. nempe, an temerè? & in foro conſcientiæ 10
fraudare liceat, & nō ſoluere Principibus vel inſtitutorib. vectigalia, telonia, tributa, gabellas, pedagia, guidagia, paſſagia, datia, impoſitiones, aſſiſias, caillotas, quocunque etiam nomine appellentur?

Deinde

Digitized by Google

Deinde quando licet huiuſmodi vectigalia ſine cōſcientiæ ſcrupulo non ſoluere? De hac quæſtio.libuit plurima diſſerere, ſed quoniam apud authores abundè iſta commentata ſunt, breuitatis ſtudio lectorem ad ipſos fontes remittere libuit, & inter eos, vide D. Ioan. Bertachinum in tract. ſuo ſingularis. gabellarum, tributorum atque vectigalium. Meam tamen interim hanc feram ſententiam, Tributa prorſus eſſe ſoluenda.

11 Primo quod ipſa ſint ſigna & teſtimonia ſubiectionis. Et ſubditorum eſt parere præpoſitis ſuis authoritate Petri Apoſtoli, *prima 2. Pauli, ad Ephes.6.* Porro ſubiectionis ſignum probatur, *cap. Recepimus, de Priuileg. Glo in c. Magnũ 11. q. 1. Inn. in c. Preterea, de tranſactionib.* quem ſequitur Bald. in Magarita, *ver. Cenſus, & in l.3.* & ibi Ange. *C. de natur. liber. in l. data opera 16. col. Cod. Qui accuſa, non poſſ.* Notatur in *Authent. Quib. modis natur. effic. ſui, §. Si quis in c.2.* vbi etiam Doct. & Abb. Sicul. de cenſibus, & Alex. de Imol. in conſilijs, *conſil. 34.4 parte.* Et *gl. in c. Tributum 23. q.8.*

12 Secundo tributa ſoluenda eſſe probatur lege diuina, & exemplo Chriſti, qui præcipit ſoluenda eſſe Cæſari, quæ ſunt Cæſaris. Quin & Chriſtus ipſe tributa ſoluit & ſi quando pecunia defuerat, piſcem capi & in ore ipſius ſtaterem tributi recipi præcipit, ne cui maledicentię occaſionē aut tumultus cauſam præberet.

13 Quod ſi Chriſtus filius Dei nobis exemplum præbens tributa ſoluere voluit, qui tamen nulli ſubiectus fuerat, ſecundum gloſſ. ibi *in verb. Omnis*: quis ille tantus, tamque criſtatus qui negare audebit Principibus tributa (potiſſimum debite, & ex cauſſa vrgente inſtituta) non eſſe ſoluenda?

14 Porro ſi tributa ſiue telonia iuſte ſint exoluenda, iuſte quoque & cum pietate Chriſtiana telonarium officium exerceri poteſt, & telonarij minime ſunt execrandi, potiſſimum ſi telonij ac vectigaliũ iura debite exigant, iuxta formã ipſis à Principe, aut à Principis officiarijs traditã. Huiuſmodi enim prouentibus ac ſimilibus, Principis poteſtas & robur alitur & conſeruatur, quo Rempub. ſuam prouide curet, proſpiciat, regat, & in florenti tranquillitate gubernet.

15 Ideoque ipſi telon arij (licet paſſim inſipidis hominibus ſint exoſi, fortaſſis ob ſuam ipſorum importunitatem, aut ob tecte coniunctam rapacitatē, de cuius punitione ſupra meminimus) à Principib. ſunt defendendi, ac protectionibus præſentibus ilico iuuandi. Alioquin ipſa tributa, telonia ac ſimilia Principum vectigalia pauculis menſibus interire contingeret, mox Principum poteſtas, ac tandem totius Reipub. ſtatus (qui Principum ope ſuſtentatur) collabaſceret, & fieret poſtremo miſera rerum facies, & confuſio & deploranda Anarchia.

Quocirca mihi audiendi non ſunt illi Theologaſtri inſipidi, & rerum mundanarum imperitiſſimi, qui Scoto, Aquinate, ex poſtillis, ex Summulis, & id genus alijs obſcuris libris ſua axiomata ſtabiliunt, & aſſerunt, Telonia ſine conſcientiæ ſcrupulo nec exigi, nec ſolui poſſe, idque alijs atq; alijs perperam ſuadentes, geminum ſcelus committunt, & quod ſeditioſo conſilio propriam animam lædunt & occidunt, deinde quod populum aduerſus Principem (quibus Chriſtus & Apoſtolus obedire præcepit, etiã dyſcolis) leges inſtigãt, ad ſeditiones commouent, & ad omnem rebellionem inſtruunt. Nec eſt quod huiuſmodi Doctorculi ſuis libris duntaxat docti, mundi vera gubernaculis pluſquã ſtupidi rem per ſe vulgo ſatis odibilem ſuis ſuaſionibus vehementius exaſperent. Satis ſunt ipſi Telonarij omnibus exoſi, ſatiſque periculis varijs expoſiti, etiam ſi iſti frigidam non ſuffundant: neque malo malum accerſant. 16

Referam hic ea de cauſſa luctuoſum exemplum quod in maio anni 1560. contigit Rupelmondæ, nō ita procul ab Anuerpia: In ædes Telonarij ſub veſpertinum diei crepuſculum irruerunt, vndecim viri laruati. Bini habitu nigrorum militum, tres aut quator nautarum ſpecie, reliqui vero alio atque alio militari habitu. Hi omnes atrium domus ingreſſi rogant vbinam ſit Telonarius. Famulorum ille qui primo prodijt, dixit ipſum eſſe in cœnaculo cum vxore multum grauida, & liberis, alijsque pauculis cum ſocru & ſocero, & iamiam omnes cœnaturos. His auditis cœnaculum imperterriti intrant, Telonarium & aſſidentes ſalutant. Venimus huc (inquit) Telonium noſtrum perſoluturi, & vobiſcum cœnaturi, dabitur ne nobis cœnandi locus? Simulque cum dicto quatuor aut quinque ſclopetas manuarias eiaculãtur in Telonarij familiam præſentem, multoſque pilis tranſuerberantes, totum cœnaculum clamoribus, ac cædibus implent, ferientes gladijs, ac ſclopetis, famulum autem illum primo omnium humi proſternunt, & mactant. Mox ſocerum ipſum, virum canum, multiſque verberibus & vulneribus affectum necant. Socrus autē multis verberibus ac vulneribus oppreſſa in angulo vſpiam delituit. Telonarij vxor grauida poſt acceptum vnum aut alterum vulnus in capite, & in fronte miſerandos clamores, & eiulatus ſuſtulit, ſimulque per feneſtram vnam, cum tãto onere ventris exilijt, atque in editiorē cameram procurrēs lecto ſe fixit, in quo ſexto aut ſeptimo die prolem edidit, maternorum vulnerum ſignatam ſtigmatis, atque intra pauculos dies ipſa ſimul cum prole è viuis exceſſit, literis vero & ſyngraphis, & libris Telonarijs omnibus incenſis & combuſtis, ipſum Telonarium cuius brachiũ ſclopeto transfixerant & mutilauerant, coaceruatim denuo corripiunt, verberib. multis afficiunt, caput 17

ſclope-

Digitized by Google

ſclopetorum ictibus ferociter feriunt, clamantes, Cædite, ſternite, occidite nefarium Telonarium. Alij minus feroculi à verberibus abſtinendum vlterioribus, clamant: Sat (inquiunt) habet. Redde nunc nobis omnes claues theſauri tui, & quicquid habes pecuniæ. Hæc omnia Telonarius cum iis per varia cubicula diſcurſans oſtendere cogitur, omnes opes ſuis occulis diripi conſpicit, & mutire non audet, quinimò miſericordiam, & gratiam, & vitam implorans vix eandem obtinuit. Hi autem ſcelerati raptores direpta hac præda, ac vniuerſa pecunia ad ſummam quinque milium, & trecentorum ducatorum, combuſtiſque ſchædulis vniuerſis repertis, incogniti, onuſtique domum exeunt, Telonario ſemiuiuo relicto, qui multos menſes poſtea decubuit, priſtinamque valetudinem recepturus nunquam.

18 O ſegnes, & ignauos Principum officiarios, qui ad huiuſmodi publicam vim tam ſupini ſtertitis, neque diligentiori ſtudio tales latrones, ac publicarum viarum graſſatores, non paſſim proſcribitis, perquiritis, æreque certo impoſito & inuentoribus promiſſo non comprehendendos ſatagitis, vt tam noxiis membris Reipublicæ paſſim liberentur, iuxta *l. Congruit, ff. de offic. præſid. l. 2. C. Quando, lic. vnicui, in iudic. ſe vindi. argum. l. 1. Cod. de his qui latro, occulta.* Quæ lex vtinam omnium Iudicum, & Officiariorum mentibus altius infigeretur, ſyncerius, & quietius Reſpublicæ regerentur. Nulla autem pecunia Deo gratior, & Reipublicæ ſalubrior impendi poteſt, quam quæ huiuſmodi latronibus comprehendendis promittitur, & perſoluitur. Reſtat nunc examinare.

19 Quot requirantur ac neceſſaria ſint ad validitatem venditionis rei, propter exactiones, penſitationes, Telonia, aut tributa atque ſimilia non ſoluta? Huic interrogationi ſatisfacit gloſſ. *in verbo, vili precio, ad l. 1. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum*, ſcilicet, quod debitum ſit & ceſſatum ſit quodque bona ſynceraque fide res vendatur: ac iuſto precio. Item, quod res ſubhaſtetur; quodque præſidis autoritas interueniat, *l. 2. & 3. Cod. Si propter publi. penſita. vendit. fuerit celebrat.* vbi textus habent; Venditio ob tributa non ſoluta, ſolenniter facta, non retractatur: ſecus ſi ſolenniter non fuerit facta; quia quatenus de facto proceſſit, reuocatur, citato tamen poſſeſſore. Conuento debitore ac conuicto ob publicas penſitationes non ſolutas, debet ſolennis celebrari venditio, & ſi minor ſit debitor, debet citari legitime, nempe quod compareat cum tutore aut curatore, teſte D. Baldo præcellentiſſimo legis perito locis præallegatis, vel hoc modo: Si debitor fiſci conuentus & conuictus, ceſſauerit in ſolutione publicarum functionum, ſolennis venditio debet fieri eius bonorum: &, ſi debitor ſit minor, debet citari, vt compareat cum defenſione, qui etiam venditioni debet adeſſe D. Salic. teſte in prædictis duabus legibus præcitatis. Videte D. Bartol. *in d. l. 1. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum.*

Item: Fiſco vendente rem alienam an ſtatim ſit emptor ſecurus? 20 Reſpondendum breuiter negatiue, per *d. l. 1. & ibi glo. in verb. ſequetur, cum ſeq. gloſ. C. de præſcript. 30. vel 40. annor.* vt videre tempore oportuno lector poterit.

Item: Gabellam illicitam fraudans, non te- 21 netur Deo, nec mundo, Bartol. veritatis & æquitatis amator in *leg. Vectigalia Digeſtis de publ.*

Et non dicitur fraudem facere, qui fraudem 22 excludit, *leg. Cum pater, §. Titio, Digeſt. de legat. 2. gloſ.* eſt notabilis & expreſſa, *in cap. Cupientes*, ad exordium, in verbo, *malignantium, de elect. in 6.* & ibi notatur. Dicunt Philippus Francus, Hoſtienſ. & Ioan. Andreas, quod hoc procedit etiam in foro conſcientiæ, & ad hoc facit dictum. Innoc. *in cap. Cum olim, extr. de reſtit. ſpoliat* vbi dicit, quod ſi tu habes rem meam quam recuperare non poſſum, vel propter potentiam tuam, vel fraudem, vel quia mihi deficiunt probationes, vel aliter, tunc licet in foro conſcientiæ eam furari, vel alio quocunque & ſecreto modo recuperare. Vide hæc & plura alia per D. Ioan. le Cirier in ſuo ſingulari tractatu *de iure primogenituræ vel maioricatus, queſtion. 8. lib. Tertio folio 102. verſo. 1. column.* Bald. *in leg. 2. Cod. de iure aureorum anulorum.*

Cõſcientia non ligat, quos natura non obligat, 23 per *gloſſ. in c. Fraternitatis, 12. q. 2.*

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CII.

De Vi priuata.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 102.

1 *Vis priuata quid ſit?*

Vis priuata committitur, quando
2 *Creditor debitorem ad ſolutionem compellit.*
3 *Quis naufragantium bona eiecta eripit.*
4 *Quis in incendio quid ſpoliat.*
5 *Quis copiis aliquem è poſſeſsione pellit.*
6 *Quis pupillis ſui bona vi occupat.*
7 *Quis alterius ſponſam vel filiam detinet.*

8 *Vis priuata punitur, &* { *Tertia parte bonorum.* / *Infamia.* / *Inhabilitate ad quæuis officia pub.* }

9 *Iudex ad priuatam vim diſsimulans, redditur* { *Infamis.* / *Indignus omni officio.* / *Obnoxius pœnæ arbitrariæ, in praxi.* }

10 *Vis priuata ex Iure Canonico punitur tertia parte bonorum.*

IN tribus proximè præcedentibus capitibus vtcunque peregimus de vi publica. Reſtat pauca etiam de vi priuata commemoremus.

1 Eſt autem vis priuata, quando aliquis alicui vim infert abſque armis, §. *Item lex Iulia de vi public. ſeu priuata, Inſtitut. de public. iudic.* Qualiter autem hoc crimen committatur, clare aperiunt *leges, ff. ad l. Iuliam, de vi priuata.*

2 Veluti quum creditor ex propria authoritate debitorem: ita enim priuatæ vis crimen admittit, *l. fin. ff. ad l. Iuliam, de vi priuata.*

3 Similiter priuata vi ſeſe alligant, qui vim inferunt nautis in naufragijs, ipſorumque eiecta bona furtim auferunt, *l. 1. ff. eodem titul.*

4 Item qui ad incendium ſimul cum alijs concurrunt, non quidem vt huic malo ſua opera ſuppetias afferant, ſed vt in tali hominum ſtrepitu, & animorum perplexitate incautius è domo incenſa quid eripiant: illud enim ſi faciant, vim priuatam committunt.

5 Similiter priuatam vim committunt, quicunque congregata multorum virorum multitudine, & coactis copiis ſiue armis, aliquem pellunt ſua domo, fundo, vel poſſeſſione quapiam, & ſeipſos in poſſeſſionem eandem vi inferunt, & collocant, *l. Si quis, ff. eod. titulo.*

Præterea priuatam vim committit tutor quiuis, qui ſui pupilli bona vi occupat, fac. *l. Tutoris, C. eodem titulo.* 6

Similiter quicunque alterius filiam aut ſponſam vi concluſam detinet, aut includi iuſſit, aut arcte conſtringit, aut occultat. 7

Pœna autem iſtorum criminum ſecundum iura, eſt confiſcatio tertiæ partis bonorum ſuorum: ſupra quam declaratur infamis: & hinc omni officio & dignitate priuatur, & præterea habetur inhabilis cuique adminiſtrando officio, *d. l. 1. eod. titul. l. Hoc iure, ff. de regul. Iuris*, per Iura ibidem allegata. 8

Quin & ipſe Iudex in hoc crimine priuatæ violentiæ negligenter diſſimulans, & æquam de eo punitionem non ſumens, fit infamis, & omni munere publico indignus. Verum ſi hic punitionem conſuetudinariam ſpectare velis, ſcito hoc crimen ex vſu & in praxi fere puniri punitione Iudicis arbitraria, iuxta circunſtantias rerum, & qualitates perſonarum. Et hæc eſt pœna ciuilis. 9

Pœna autem canonica, eſt mulctatio tertiæ partis bonorum (vti ſupra capite *De vi publica* meminimus) huic ſeruit caput ſecundum de ordinat. cognit. 10

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CIII.

De Rapina.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 103.

1 *Rapina quid ſit?*

2 *Rapina fit* { *Vi, &* { *Cum armis,* / *Sine armis,* } *De bonis* { *Magnis* / *Paruis,* } / *Sine vi, ſic furtum* }

3 *Rapina leuiorum bonorum* { *Sine vi, punitur* { *Intra annum quadruplo.* / *Poſt annum ſimplo.* } / *Vi* { *Sine armis,* / *Cum armis.* } *punitur* { *Hac confiſcatione.* / *Exilio perpetuo.* } }

4

5 *Raptorum fautores, raptorum pœnas deguſtent oportet.*

6 *Rapiens rem propriam, repetitor eſt, non raptor.*

7 *Rapina rerum magnarum punitur ſuſpendio.*

8 *Rapina continet in ſe, aut* { *vim, aut* { *Publicam.* / *Priuatam.* } / *non vim, ſic furtum eſt.* }

ACcedit ſuperioribus alia quædam vis, aliàs
publica, aliàs priuata, quam rapinam voca-
mus.
1 Eſt enim Rapina, quando quis alterius mobilia
vel ſe mouentia bona, publice rapit, quod fieri cō-
2 ſpicimus ‡ duobus modis, nempe vi, & ſine vi, ſiue
ſine violentiæ illatione. Vis quoque ſit bifariam:
cum armis, & ſine armis. Poſtremo ipſa bona erep-
ta duplicia ſunt, quando & in paruis, & in magni
precij bonis rapina contingit.
3 Quiſquis igitur alteri pileum, tunicam, togam,
pallium, gladium, thoracem, induſium lineum, pe-
ram, marſupium, annulum, & ſimilia leuiora bona
publicè & citra vim eripit, is rapinam committit,
& puniendus eſt quadruplo intra annum, cui qua-
druplo ineſt ſimplum: Poſt annum vero damnādus
eſt principalis rei ablatæ reſtitutione, hoc eſt, in
ſimplum, *l.2. & 4. ff. vi bo. rapto, l. Res, C. eodem, &*
§.1. Inſtitut. eodem tit.
4 Qui vero ſuperiora enarrata vi & publicè eri-
pit, ſine armorum tamen præſidio, is damnatur
confiſcatione partis bonorum ſuorum: Si cum vi
quoque arma coniunxerit, tum perpetuo exilio
damnabitur, aut alia ſimili pœna criminaliter, ſicut
& ſupra de vi public. meminimus.
5 Similes pœnas oportet ſubeant omnes raptores
cooperarij, qui re, ope, opera, & auxilio ad rapinā
coadiuuerunt, *l. Si pignore, §. Cum furti, verſic. Qui*
ferramenta, ff. de furt. fa. l. Qui domum, ff. ad l. Iul.
de adult.
Quiſquis porro ſibijpſi Iudex eſt, & propriæ rei 6
executor, & raptor, vt rem ſuam ablatam propria
authoritate raptori denuo eripiat: is certe nullam
rapinam committit, vt eius gratia puniendus eſſet
tanquam raptor, propriæ enim rei potius repetitor
eſt, quam raptor. Ius tamen ſuum perdit, quo licuiſ-
ſet raptorem ſuum corā Iudice peragere, *l.2. §. Hac*
actio, ff. vi bon. rapto. & §. Quia tamen, Inſti. eod. tit.
Hactenus de leuioribus bonis ſingula intellige.
Qui verò res precio maiores alteri vi eripit, & 7
publice ad hoc adhibitis armis: is certe ſuſpendio
damnandus eſt, quia ipſius crimen non multum ab
ipſo latrocinio abeſt. Quin & leuiorum quoq; bo-
norum raptores ſubinde ſuſpendio damnantur, iu-
xta qualitatem perſonæ, & facti circunſtantias &
enormitates, non ſecus quam clancularij fures.
Plura de præſenti materia, quatenus crimē in ſeſe
cōtinet, explicare libuit: ſed quia de ea in ſuperio-
ribus capitibus ampliora peregimus, & infra quoq;
in ſequentibus capitibus plura explicare certum
eſt, nempe in capite de furto, & alibi: ideo his pau-
cis ab hac materia hoc loco ſuperſedendum puta-
ui, fit enim rapina aut vi, aut ſine vi.
Vis autem, aut eſt publica, aut priuata: de quibus 8
abunde ſupra. Si vero ſine vi committatur, furtum
cenſebitur, de quo infra ſuo loco.

Digitized by Google

CAPVT CIV.

De Latrocinio ſimplici.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 104.

1 *Latrocinium ſimplex quid ſit?*
2 *Latrocinii ſimplicis punitio — In inferiori Germania.*
9 *In Francia.*
10 *In Alemania.*
11 *Ex olim priuilegiis Gandenſium.*
3 *Latrocinio non patrocinantur loca ſacra.*
4 *Latrones comprehendi, cuiuis eſt vbique conceſſa poteſtas.*
5 *Latro loco capturæ plectendus.*
6 *Latronibus nulla conceſſa eſt expurgatio.*
7 *Latronibus fauore & ope ſui currens, punitur vt principalis.*
8 *Iudex in latrocinio diſſimulans, quomodo puniendus.*
12 *Latrocinium eſt caſus fortuitus.*

RApinæ quoque ſpecies eſt illud pernicio[…] prædandi genus, quod latrocinium vocant. quidem illud latrocinium quod cum homicidio coniungitur, & de quo multa ſuperius meminimus, ſed quod nudam ſpoliandi vim continet, quod apud Barth. Cepollam dicitur latrocinium ſimplex, in *Authent. Sed nouo iure, C. de ſer. fugit.*

1 Eſt enim latrocinium ſimplex, de quo hîc acturi ſumus, aliquem furtim & vi, ſuis citra mortem ſpoliare bonis: quod plerunque fit in vijs occultis, in locis deſertis & à teſtimonio hominum ſemotis, in ſyluis, in ſaltibus, aut in alijs ſuſpectis locis, & etiam temporibus illicitis.

2 Hoc latrocinium puniendum eſt vltore gladio, nec non confiſcatione bonorum, vt corpus decollatum imponatur rotæ, cui ex more adpendunt ramulos, latrocinij commiſſi teſtes:

3 Hoc crimen tam eſt deteſtabile & exoſum omnibus, vt ne Iudices quidem Eccleſiaſtici huic patrocinari velint, nec loca ſacra his latronibus præſidio eſſe ſinant.

4 Eoque omnia iura omnibus & ſingulis iſtos latrones quouis loco comprehendendi & accuſandi poteſtatem faciunt, *c. Inter alia, extr. de immu. eccl.*

5 Deinde volunt, vt is latro captus morti adiudicetur & exequatur eodem loco, vbi captus fuit, abſque vlla declinatione.

6 Præterea nullis latronibus iure permittitur, vt in hoc crimine ſeſe ad expurgationē tradere poſſint: Verum hoc duntaxat permittitur, vt in omnibus informationibus habitis, & habendis ſeſe cōmittere liceat.

7 Quiſquis præterea ſciens volenſque, dictos latrunculos hoſpitio excipit, aut ope, vel fauore vllo accurrit: is certè non minus puniendus eſt capitaliter quàm principalis factor, *l. 1 ff de receptato, & l. 1 Cod. de his qui latro occult.* Niſi enim in huiuſmodi latrones ſæuiùs & acriùs aliquantò animaduerterent leges, publicæ viæ paſſim obſiderentur latronibus, & ſpoliatoribus, nec cuiquam liberum eſſet & tutum quoquam ſe recipere. Ideoq; vt vel huic malo tempori occurreretur, per diuerſos Principes, atque etiam per Principem noſtrum, & per ſuos maiores variæ conſtitutæ & promulgatæ ſunt ordinationes, de puniendis latronibus.

Et ſi in eorum punitione repertus eſſet Iudex plus æquò negligens, & ad iuſtitiam & punitionē ferendam diſſimulans: is certè damnandus eſſet mulcta C. *lib.* auri. & exinde habendus infamis, omnique dignitate publica indignus: imo aliquando vel ipſe capitaliter damnatur, iuxta diſſimulationis magnitudinem. 8

In Francia verò huiuſmodi latrones vel ſpoliatores publici, primò puniuntur rapti ad calces equorum, deinde ſuffiguntur in malam crucem. 9

In Alemania verò tales latrones, graſſatores, & ſpoliatores publicè puniuntur confractione membrorum, hoc eſt, in rotám ſubiguntur, vbi ſingula ipſorum membra magno cum cruciatu confringūtur: & ita viui in rota relinquuntur, ſua ſponte animam expiraturi in magna pœna & calamitate. 10

Priuilegia Gandenſiū à comite Guidone cōceſſa olim hoc crimē puniebāt ciuiliter: nēpe mulcta 60. lib. & reſtitutione rerum ablatarū intra tertiū diē. 11

Lubet hîc vnā quæſtionē in mediū adferre: Latrociniū an ſit caſus fortuitus? *Gloſſ. in verb. Etiā ſi ſine culpa in l. Et ita, §. At hoc edict. ff. nau. caupo. ſtabula. l. Cum duobus, § Damna, ff. pro ſocio. Gloſſ. in verb. vel alio fortuito, in l. 1 C. depoſiti,* ſuſtinet latrocinium eſſe caſum fortuitum, vti per ocium, & occaſione emergente, videre poteritis. 12

CAPVT

CAPVT CV.

De incendiariis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 105.

1 *Vehemens in Incendiarios inuectio.*
2.7 *Incendiariorum punitio varia.*
10 *Incendendi voluntas punitur pro effectu.*
11 *Ad incendium præparationes ſtruens, punitur vt factor.*
12 *Poſt bella confecta, ſuccreſcunt incendiarii.*

Incendiarii puniuntur:
- *Ex iure ciuili*:
  - 3 *Capite.*
  - 4 *Igne, variè.*
  - 5 *Dilaceratione beſtiarum, vel capite.*
- 6 *Secundum Doctores, variè.*
- 8 *Secundum conſuetudinem*:
  - *Flandriæ, igne, ſed priùs enecti.*
  - 9 *Brabantiæ, igne viui.*
- *Ex iure canonico*:
  - 13 *Reſtitutione damnorum, & pœnitentia 3. annorum*
  - 14 *Excommunicatione & perpetuo carcere.*
  - 15 *Peregrinatione longiſsima.*
  - 16 *Pro qualitate facti & perſonæ.*

1 GRaue crimen eſt, igne aliorum tollere bona, & ad coniunctionem humanæ ſocietatis tuendam (quod iuſtitiæ pars eſt non infima) pernicioſiſſimum, imò ad eam prorſus tollẽdam & ſubuertendam, ſcelus cum primis accommodum: quis enim eos benignis intueretur oculis, imò quis æquo animo ferret nequiſſimos illos incẽdiarios, qui ſtudio dataque opera, & captata deliberandi occaſione, aliorum igne accendunt domos? aut alia bona? vnde tam graue exoritur incendia paſſorum diſpendium, & nulli, vel tantillum compendium, ne ipſis quidem incendiarijs, potiſſimum quum omnia citra vllius commodum per ignem redacta ſunt in cinerem. Et mihi certè (vt ingenuè meam ſententiam proferam), videntur hi ciues in repub. eſſe pernicioſiſſimi, imò peſtes planè lethales potius, qui in repub. nihil aliud agunt, quam vt noceant multis, proſint nemini. Fures, ſpoliatores, latrones, raptores, prædones, ex ſcelere aliquid commodi aut conſequuntur, aut ſaltem venantur incendiariis ex facinore nihil accreſcit. In alijs multis ſceleribus expletur vtcunque ſceleratorum voluptas, ſed in incendio, incẽdiarius nihil vtilitatis, nil voluptatis conſequitur. Ah quantula quæſo eſt voluptas aliorum incẽdere domos? quas natura ſagaciter excogitauit ad tutandos homines ab imbribus, à ventis, tempeſtatibus, & reliquis cæli iniurijs, à feris, à lupis, idque genus hominũ hoſtibus. Quocirca cum incendiarij hoc bonum & commodum confratribus in Chriſto nequiſſimè eripiãt, nullis voluptatis ſtimulis excitati, nulla vtilitatis ratione pellecti, ſed ſolo odio, inuidia, & nocendi libidine agitati, videntur mihi (vt denuo repetam) in repub. pernicioſiſſimi, deteſtabiles, & nullo modo ferendi diutius, imò tanquam inimici naturæ tollendi ſunt è medio, & ex omni ſocietate humana (cuius hoſtes ſe eſſe ſtudẽt) eripiẽdi ſunt.

Quod etiam conſiderantes ipſæ leges, grauiſſimas vanaſque incendiariis iſtis pœnas indixerunt. 2
Nam quiſquis alterius caſam, villam, ædes, domũ, aream, ſtabulum, horreum, nauim, ſimiliaque ædificia, aut etiam aceruum frumenti iuxta domum poſitum combuſſerit, igneque incenderit, aut ignẽ ſciens volenſque immiſerit tam in ciuitate, quam ruri: is incendiarius de iure variè punitur.

Primò punitur capite, vt dicit *gloſſ. in verb. Poteſtis, in l. Data opera, C. Qui accuſ. non poſſunt.* de 3
quo ibi latè per Bald. & Salice. poſt Cynum, & per Bartol *in l. 3. cum aliis*, per Alex. ibi allegatis, *ff de offic præfect. vigil.*

In alijs verò textibus puniendus eſt igne, vt in 4
l. Qui ædes, cum legib. ſeq. ff. de incẽd. rui. naufrag.

Eſt item aliùs textus, qui incendiarios puniri 5
velit dilaceratione beſtiarum, aut capite, ſed aliquanto diſtinctiùs, vti habetur in *l. fin ff. eodem tit. de incend. rui. naufra.* Quin & alibi textus aſſeruit, huiuſmodi comburendos eſſe viuos, ſi incendium factum ſit ob inimicitias, vel prædæ cauſſa in oppidis. Ratio eſt, quod is incendiarius, qui in ciuitatibus domum vllam incendit, quam plurimos periculo exponit, vt incauti viuique in ſuis, aut in aliorum domibus comburantur: & certè talem vi-

uorum combuſtionem, quantum in ipſo eſt, ex ſua malitia multis pręparat: ideoque ęquum eſt, vt hic maleficus eadem abſumatur pœna, quam aliis nequiter præparauit, *argu. l. Sacculariÿ, in ratione ſui, ff. de extraord. criminib.* Si verò in caſa & villa cõmittatur incendium, puniuntur capite, vt in *l. capitalium, §. Incendiariÿ, ff. de pœnis.*

6 Deinde incendiariis quoque iſtis violentis abundè meminit Angel. Aret. in tract. malefici. in ver. Incendiario. & Anto. Abb. Sicul. & Fel *in ca. Tua nos, de ſenten. excommuni. bona gloſſ. in c. Cum deuotiſsimã, 12. q. 2. in verb. Si vero incendiũ.* Item Doct. *in l. Vendita inſula, ff. de peri. & cõmodo rei vendit.*

7 Ex his nunc ſupra allegatis textibus & excitatis Doctoribus cernis clariſſimè pie Lector, incendiarios (vt ante memini) variè puniri. Quia reperam denuo articulatius) puniuntur aliàs capite, aliàs furca, aliàs incendio, ſed diuerſimodè, aliàs beſtiarum dilaceratione, quandoque decollatione: interdum condemnatione in metallum nouiſſimè deportatione: ſed hæc vltima pœna ex miſericordia potius infligitur quàm ex rigore iuſtitiæ. Hactenus de pœnis incendiariorum ex Iure.

8 Reſtat vt conſuetudinem paucis attendas: qua ſcelerati, conuictique incendiarij plectuntur apud quoſdam gladio, apud alios verò igne abſumuntur. Nam in Flandria moris ex inolita conſuetudine tales perdere incendio ignis, deinde corpus infigere rotę, cui appenditur olla teſtis puniti incẽdiarij.

9 In Brabantià hos incendiarios plectunt multo acerbiùs. Nam eos viuos ad maiorem aliorum terrorem comburunt, vt horum exemplo minuatur incendiariorum frequentia, & extinguatur extimulans illicitaque peccandi libido. Atque iſthæc habes, candide Lector, quæ de incendiariis poſt opus, & poſt incendium patratum, ſtatuuntur.

10 Sunt tamen etiam incendiarij appellãdi, qui voluntate, affectu & minis aliorũ domibus incendiũ minantur immittere, ideoque hãc incendẽdi prõptam & paratã voluntatem & minas, nõ minus leges puniunt quàm factum: Adeo vt ſi quis minitetur alterius incendere domum, dicendo (vt eſt in prouerbio) Rubrum gallum tuas tranſmittam ad ædes, aut ſimile trium dictum: is puniendus ſit nõ ſecùs, quam ſi minas opere cõpleſſet.

11 Sicut item is qui ad actũ, id eſt, incẽdium futurũ quicquam apparauerit, aut actus præparatoriõs ad hoc præmiſerit: veluti ignem immittendo, flando, pupas, aut lineas ſtuppas cum igne, pice, ſulphure, aut puluere bombardico vſpiam ſecretè collocando: aut carbones, aut titiones ſecreto in loco ſuppeditando, aut aliis infinitis modis animi prõptitudinem oſtendendo: etiamſi actu & opere non cõpleuiſſet, iuxta illud generale axioma iuridicũ: Quod in atrociſſimis delictis (quale eſt hoc ſtudioſum incendium) punitur affectus, licet non ſeqatur effectus, *leg. Si quis non dicam rapere, Cod. de epiſcop. & cleric.* cum ſimilibus, & ibi ſcriben.

Hos autem modos omnes, & alios (quod dolendum eſt) quam plurimos excogitant ſcelerati milites, qui poſt bellorum tragœdiam exauthorati paſſim per agros ocioſi vagãtur, pertęſi relicti opificij, & domum ad relictas vxores & liberos redire neſcij, nobiles bonoſque agricolas opprimunt, non contenti aliquando ruſticorum gratuita munificentia, qua ipſis conferunt quicquid poſſunt, niſi eos inſuper ad maiora numerãda cogerent, & plura pro ſuo arbitrio ab ipſis vi & minis (quibus domos incenſuros ſe minantur, niſi tantum numerẽt) extorquerent. Atque huiuſmodi impunita libidine ſic per aliquot annos graſſantes, fiũt tandẽ ex militibus latrones, fiũt ſicarij, fiũt ſpoliatores, fiũt incẽdiarij, & omiſſis ſpretiſq; omnibùs bonis moribus peſſimis ſe coinquinant ſceleribus, excogitãtes artes mille, milleque modos quibus per fas & nefas ſibi pecuniam conflent, & tanquam exleges & ratione caſſi ex ſolis viuant affectib. hæc autem de iure ciuili atque conſuetudine. 12

Sed quæ pœna imponatur talibus incendiariis voluntariis, ac doloſis, & domos comburentibus, tam in ciuitate quam ruri, de iure canonico, paucula quæſo obſerua. Nam ex iure canonico, incendiarij voluntarij, ac doloſi primò damnantur reſtitutione omnium damnorum: deinde per tres annos pœnitentiam agere iubentur, vt in expreſſo capite, Si quis domum, *extr. de iniu. & damno dato*, quæ quidem pœna procedit in occulto incẽdiario: quia ſi eſſet manifeſtus ac infamia notatus, tunc ſi incẽderet Eccleſias, tanquam ſacrilegus Romano Pontifici eſſet pro abſolutione obtinenda, remittẽdus, *c. Tua nos, ext. de ſenten. excommu.* & tales ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrunt. 13

Incendiarij verò aliorum locorum non ſacrorum, non ſunt ipſo facto excommunicati, ſed ſunt excommunicandi, deinde perpetuo carceri mancipandi, *c. Peſsimã, 33 q. 8. de quo in c. Cum deuotiſsimam per gl. ff. 12 q. 2.* 14

Iniungitur etiam eis aliquãdo peregrinatio Hieroſolymitana, vel ad S Iacobum in Galiſſia, *cap. Si quis membrorum, 23. q. 2. & de quo habetur in ca. Si quis, extr. de iniur. & dam. dato.* quæ quidem pœnæ ſunt magis conſcientioſi, quã contentioſi iudicij. 15

Nam ſi coram officialibus epiſcoporũ vel archiepiſcoporũ aliorumve prælatorũ, fiſcali procuratore intercedẽte, in iudicio ageretur: tũc pro qualitate cõmiſſi punirẽtur, ita vt ſi ingẽs ſit & exceſſus in incẽdio magnus, tũ propter ingens ſcelus, & dãnum tã graue poterũt degradari: vel ſaltẽ ſi exiguus & modicus eſſet exceſſus, & incendiũ nõ vſque adeo magnũ, tum deponi à beneficio poterũt, aut certe à diuinis ſuſpendi: & deinde pro qualitate criminis & perſonę diuerſimode puniri, per ea quę tradũtur in alleg. *c. Peſſimã, & c. Si quis, & in c. Cũ non ab homine, ext. de iud. & in c. Tua, ext. de pœn.* 16

CAPVT

CAPVT CVI.

De Spontaneo ſiue interno incendio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 106.

1 *Incendium* { *Spontaneum* / *Immiſſum* } *Patrem familias* { *Grauat crimine.* / *Nullo crimine grauat.* }

2 *Incuria, per quam incendium oritur, varie punienda.*

3 *Incuria incendii punitur* { *Eodem incendio.*

4 *Perpetuo exilio.*

Fuſtigatione.

5 *Pœna Iudicis arbitraria.* }

6 *Incuria patris familias nihil praſtruitur: Nec* { *Ebrietas*

7 *Famulorum* { *Inſipientia,* / *Negligentia.* / *Malitia.* } }

8 *Incendium* { *Caſu fortuito natum,* / *Ex malitia immiſſum* } *patrem familias ab omni crimine purgat.*

9 *Quando incendium cenſetur immiſſum.*

10 *Occaſionem incendii prabens, non vacat crimine.*

11 *Incendium committitur* { *Dolo malo.* / *Lata* / *Leui* / *Leuiſsima* } *culpa.* / *In ciuitatibus* / *In pagis.* }

DIximus ſuperiori capite de incendio ab aliis immiſſo, & incendiariorum punitione.

1 Hic de incendio interno, & ſponte per incuriam, imperitiam ſeu negligentiam aut caſum fortuitum proueniente tractandum: quod à ſuperiori in hoc differt, quod illud violentum ſit, & immiſſum, hoc ſpontaneum & vltro per infortunium exoriens. Deindi illud prius, nempe ratione patris familias, crimine vacat: hoc vero, quia ex alicuius incuria, imperitia & negligentia cum alterius etiam detrimẽto naſcitur, criminibus eſt adiũgẽdum, nõ quidem directè quod quiſquam malum illud, & crimẽ intenderit aut in votis habuerit: quia cum omnium ignorantia contigit: ſed propter incuriam, imperitiam, & negligentiam & imprudentiam commiſſam: vnde tot emerſere mala quorum omnium paterfamilias, aut ſui domeſtici indiligenti cura cauſſa fuerunt.

2 Ideoque ipſorum imprudentia, incuria, imperitia ſeu negligentia (quum ſit in crimine) non eſt impunita relinquenda, *l. Si ſeruus ſeruum,* § *Si fornicarius, ff. ad l. Aquil.* & *l. Videamus in princ. ff. locati,* & *§. pen. Inſt. de oblig.* quæ ex quaſi delict. naſcuntur. Quoties igitur vllũ contingit incendium vltroneum oriri, cum graui vicinorum detrimento: ille per cuius incuriam ortum eſt, varie puniri poteſt.

Primo enim diſſimulant Iudices, & conniuent, vt is vicinus qui ex vicini incendio paſſus ſit grauẽ rerum ſuarum iacturam, ob iuſtum dolorem, in ipſa animi commotione poſſet alterum vicinum ſuũ, vnde ortum eſt incendium, impune in ignem cõiicere: ſi quidem in eo ipſo animi commoto furore comprehendi poterit. 3

Sin poſt illarum ſua culpa alteri incendium, cõprehendi nequiuerit, ſed callide elapſus aliquò aufugerit, aut deliteſcat, tum damnatur ob ſua incuria illatum diſpendium perpetuo exilio. 4

Verum ſi damnum incendij exiguum & leue fuerit, tum is, cuius incuria exortum eſt incendium, damnandus eſt, † fuſtigatione, aut pœna metalli, *l. Capitalium,* §. *Incendiarii, ff. de pœnis:* cuius loco in his partibus ſucceſſit exilium perpetuum, aut alia pœna Iudicis arbitraria. 5 6

Digitized by Google

Neque ab his pœnis incuriam, imperitiam, &
7 ſocordem negligentiam excuſare vllo poteſt, aut ebrietas, aut famulorum negligentia. Nam in incendiorum caſu, omnium incuria, imperitia, ſeu negligentia in ſuum recidit caput, atque adeo in ſuam negligentiam, quæ aliorũ omnium incurias, & morum vitia in ſe recipit, vt pro omnibus in ea reſpondere debeat, & per ſuum incendium omnibus damnum paſſis, eiuſdem damni reſtitutione teneatur, *d. l. Capitalium, §. Incendiarii, verſic. Nã fortuita incendia, d. l. Si ſeruus ſeruum, §. Fornicarius, & d. l. Videamus*, in exordio, *& d. § pen.*

8 Si vero tale incendium primum ortum eſſet ex caſu naturali, ex fulgure, vel alijs impreſſionibus ignitis, aut caſu fortuito, aut per alicuius immiſſionem & operam: tunc nullo modo is, è cuius domo primum manaſſet incendium, obligatus eſſet ad dictas pœnas, *l. Si fortuito, ff. de incendio, ruina, naufragio*, neque tenebitur reſarcire damnum, cum nulla fuerit negligentia quæ tamen requiritur ad hoc, vt reſarcire teneatur, *l. Qui ædes verſic. Si verò, ff. de incend. rui. naufrag.* & ita intelligit gloſſ. *in d. l. Si fortuito:* Nam rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit, *c. Cognoſcentes, in princ. extra. de conſtitutionibus*, pœna enim noxiam præſupponit, *l. Sancimus, in exordio, C. de pœnis:* argumentum optimum in *c. fin. de iniur. & dam. dato*. In ſumma, de incendiis vel caſu, vel per negligentiam factis, videte *l. 1. 2. 3. & 4. ff. de offic. præfe. vigil.*

9 Et tum præſumitur incendium immiſſum, quãdo ipſum primum oritur ex horreo, aut ex ſtabulo aliquo, vel ſimili loco, vbi non eſt conſuetus conſtrui & excitari ignis aut deferri lumen: vel quando ipſi hoſpiti, vel patrifamilias prius interminatum fuerat ab alio, quod is in domum ſuam ignem immitteret, idque fide dignis conſtiterit teſtibus. Item ſimili ratione, ſi nefarius quiſpiam in alicuius horreum, vel domum immitteret ignem, ex quo naſceretur eiuſdem domus incendium: & ex hoc incendio deinceps alterius vicini incendium, tum prior violentum incendium paſſus, non tenebitur damnum reſtituere alteri vicino, ſecundum incendium paſſo, *d. l. Si fortuito:*

Niſi certo conſtaret illum priorem dediſſe oc- 10
caſionem & cauſſam vel inimicitiæ, vel ob quam alius ipſius domum incẽdiſſet: tum enim omni iure teneretur ad reſtitutionem damni alterius.

Ex hoc atque ex præcedenti Capite ſum- 11
matim colligendum eſt, incendium quandoque committi dolo malo, nonnunquam lata culpa, quandoque leui, quandoque etiam (ſecundum aliquos) leuiſſima. Item quandoque committi in ciuitate vel oppido, quandoque in caſa & villa, quandoque caſu fortuito, vti copiosè deducunt & declarant acutiſſime ac diſtinctiſſime Angel. Aret. in ſuo ſingulariſſimo tract. maleficiorum, *in gloſſ. in verb.* Incendiario, Iacob. de Bellon. in ſua pract. iudiciaria, ſub Rubrica, *de Pœna ignis & concremationis*. Io. Berbe. in ſuo Iuris viatorio, in Rub. *de Incendiariis*. Bald. & Salic. poſt Cyn. *in l. Data opera, C. Qui accuſare non poſſunt* Bart. in *l. 3.* cum alijs per Alex. ibi allegatis, *ff. de offic. præfect. vigil.*

CAPVT CVII.

De aggerum ruptoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 107.

1 *Aggerum infractio malitioſa.*
2 *Aggerum infractores multis nocent.*
3 *Infractores* { *&* { *Littorum & Riparum* } *puniuntur igne.* / *Aggerum, pratorum, puniuntur, vel* { *In metallum. Reſtitutione. Morte. Aliter.* } }
4 *Cooperarii ad infractiones pleċtuntur pœna factorum.*
5 *Arbitrium Iudicis in maleficiis etiam ad mortem ſe extendit.*

Huma-

Digitized by Google

HVmana malitia aliud à ſuperioribus excogitauit & malum haud dubie non leuiſſimũ, quo ſola inuidia homines perciti, & vindicandi libidine, aut alterum ledendi † furore inuidioſo exagi-
1 tati, omnem occaſionem quamlibet pernitioſam captant, qua aliis detrimentum quocunque modo inferant: potiſſimum autem & pernitioſum hoc malum, & de quo hic ſumus acturi, eſt alicuius aggerum irruptio, & confractio, hoc eſt: Quũ aliquis ita lædendi rabie corripitur, vt nullam non ſui hoſtis (aut cui ex inuidia male cupit) aut lædẽdi aut extinguendi occaſionem excogitet, adeo vt ſi commodior non detur occaſio, præſumat alterius male ſanus effringere aggeres, vt iis effractis, coniunctos agros, & campos, diluuio & inundatione corrumpat.

Hoc malum quam ſit pernicioſum nemo non vel
2 cæcutiens facile perſpicit quum tali irruptione nõ ſolum lædat ſuum aduerſarium, & cui parum fauet, ſed etiam vicinos omnes agros vitiet, & ita ſibi ignotiſſimis ſubinde, & etiam de ipſo aliquando bene meritis, ob odium alterius, graue diſpendium inferat, quocirca hoc crimen leges non leuiter etiã puniri volunt.

Nam huiuſmodi omnes infractores aut littorum
3 maris, aut aggerum, aut riparum, aut fluminum, puniri iubent igne eodem loco, vbi huiuſmodi effractio facta eſt, *l. vnica, C. de Nili aggerib. non rumpẽd.* & ibi Cyn. & Bald.

Atque ob eiuſdem criminis indignitatem & per-
4 nicioſam malitiam, volunt eãdem quoque pœnam ſubire omnes iſtius criminis cooperatores, conſultores, & eos denique, qui omnes ad hoc factum vllum adiutamentum, opem, aut fauorem ſubſidiarium contulerunt, Cyn. & Bald in *d. l. vnica.* certe propterea, quod ex dicta irruptione, tot tantaque conſequantur mala, damna & incommoda. Si enim leue inde naſceretur diſpendium, leuius quoque crimen eſſet puniendum: veluti ſi quiſpiam infringeret aggeres pratorum, ita vt ob talem infractionem prata inundatione obducerentur aquarum, & ita corrumperentur: is infractor non eſſet ob particulare malũ damnandus igne, ſed tantum ſecundũ iura in metallum cuius loco in his regionibus ſucceſſit exilium perpetuum. Secundum conſuetudinem vero damnantur primo ad reſtitutionem dãni, deinde alia quauis pœna Iudicis arbitraria, pro qualitate perſonæ facti, & diſpendij, hoc eſt, aliquando capitaliter, vt not. ſingulariter Matth. Machar. ſuis in ſingularibus, *ſingulari* 102. *incip.* Nota † vnum quod ſolent vulgares dicere, &c. ar- 5
bitrium enim Iudicis à lege datum in maleficiis, etiam ad mortem ſe extendit, ſi ſit factum nimis graue, per Bart. *in le. ſi. ff. de rerum diuiſi.* Nam ſi furunculos Iudices ob leuia aliquando furta ſubripiant in crucem, certe non videntur à cruce excuſandi, qui tã enorme crimẽ, & furtũ damnoſum cõmittunt. Porro (vti ex quorundã relatu didici) in quibuſdã locis maritimis, hi vltimi infractores pugni abſciſſione plectuntur. In hoc crimine puniẽdo oculatiſſimi & ſæueriſſimi ſint Iudices, qui maritima loca inhabitant, & tales criminoſos ad omniũ terrorem acerrime puniant, ex quo crimine tot, tantaque deploranda mala proueniunt, non in vnũ, aut alterum ſolũ, ſed in vniuerſam plerunque regionem. Sunt in multis locis (fateor) à Principe conſtituti Dijcgrauij aut Scabini, aut ſimiles Officiarij, quibus hæc vna cura incumbit, vt diligenter inuigilent aggerum ac littorum quoque refectionibus aduerſus impetum vndarum, necubi vllæ rupturæ eueniant, per quas damnoſa ſequatur camporum inundatio. Et ſi ipſi littorum præfecti fortaſſis reperti fuerint nimium ſegnes ad huiuſmodi inſpectiones, & ad tempeſtiua remedia adhibenda ipſi ſimul cum littorum conterminis grauiſſime puniendi erunt, pro qualitate & magnitudine damni ex eorum emergentis incuria, qui promptiores ſunt ad percipienda huic negotio conſtituta præmia quam ad ſubeundos labores, & ad reſpondendum, & ſatis faciendum ſuis officiis, quod profecto magnopere eſt dolendum.

CAPVT CVIII.

De violatione templorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 108.

1 *Templorum violatio, diuinæ Maieſtatis eſt offenſio.*
2 *Templa, quando violantur:*
3 *Templorum violator* { *Ex iure Ciuili* / *Ex Iure Canonico* } *plectendus eſt* { *Capite.*
4 *Reſtitutione, reparatione, &c.*
5 *Non quilibet tuti ſunt in locis ſacris.*

5 6 *Loca ſacra non tutantur* { *Publicos latrones.*
7 *Inſidioſos homicidas.*
8 *Ob confidentiam loci ſacri vicini, audacius occidentes.*

13 *Loca ſacra non tutantur* { *Apoſtatas.*
14 *Clericum occidentes.*
15 *Infideles, hæreticos, ſchiſmaticos, templorum incendiarios*
16 *Mancipia fugitiua.*
17 *Bancrotas vllos,*
de bonis.
18 *Bona fiſco debita: Cætera in loco ſacro tuta erunt.*

19 *Generalis Canoniſtarum de immunitate Eccleſiaſtica concluſio.*

10 *Ex Iure Canonico* { *Loca ſacra tantum excludunt eos, qui ſuo ſcelere, eadem loca contaminant.*
11 *Loca ſacra tuentur omnes maleficos vſque ad deciſionem officialis, de immunitate, ſecundum nonnullos.*

12 *Pernitioſa iuris Canonici laxitas* { *Non ſeruatur à Iudice ſeculari.*
21 *Ridetur à Ioan. Petre de Ferrariis.*

20 *Canones ex communi conſenſu Eccleſiaſticam libertatem negant* { *De populatoribus agrorum.* *Inſidiatoribus viarum.* *Homicidis.*

22 *De immunitate Eccleſiaſtica varia diſcordantia.*

TAmetſi lõge ſuperius de duplici meminerimus Maieſtate, diuina ſcilicet & humana, & de earũ læſione cum pœnarũ varietate. Non tamen vtramq; ibidẽ ita expreſſimus, vt quicquid alterutrius læſioné cócerneret, hoc illic totũ accuratè commonſtraretur. Ibi enim animus erat ipſas maieſtatũ læſiones tantũ apertas explicare, cum earum pœnis ordinariis: volens alibi quoq; ea crimina ſuo ordine proferre latius, quæq; vtcunque ad læſiones Maieſtatũ referenda viderentur, aliquanto
1 amplius explicare. † Ad earũ igitur numerum ſeſe præterea adiungit, & hic ſeſe primo offert templorũ violatio, quę profecto ad crimen diuinæ Maieſtatis iure applicanda
2 fuerit. Etenim † templa violare, aliquã vim ac violentiã in templis, aut cœmeterijs cõmittere, aut inde aliquem confugientem euellere, qui eo libertatis aut patrocinij gratia confugiſſet. Et huiuſmodi vis, nonne tibi videtur Maieſtatis diuinæ grauis offenſio? & libertatis Eccleſiaſticæ enormis & violenta turbatio? Quod iura dũ conſiderant, varie hoc crimen puniendum ſtatuunt, ſicut & ipſum varie quoque interpretantur & intelligunt.

3 Nam quiſquis ſacras ædes, tẽpla, delubra, aut ſacra monaſteria, eorumq; fines, cõfinia, ſepta, atria, vel porticus, per vim, aut vllam illatam violentiam violatis ſecundũ iura ciuilia (quoniã crimen læſæ Maieſtatis committit, *l. Fideli, C. de his qui ad Eccl. confug.*) plectendus eſt capitali & vltimi ſupplicij animaduerſione, & bonorum cõfiſcatione, *l. ſi. primo reſponſo, C. de his qui ad Eccleſiã*
4 *confug.* & ibi Cyn. & alij ſcrib. Ex Iure vero Canonico damnandus eſt reſtitutione perſonæ auulſæ, & reparatione omnium detrimentorũ, deinde alia quoq; pœna arbitraria, iuxta qualitates & circunſtantias rerũ, per ea quæ leguntur & notantur *in c. Non minus, & in c. Aduerſ. ext. de immu. Eccl.* Et poteſt violator pecuniaria pœna puniri nempe mulcta nongentorum ſolidorum, *ca. Si quis contumax, 17 q. 4.* Deinde, vt violatores, & vt publici latrones habendi ſunt, & excommunicandi, donec reſipiſcẽtes damnũ omne reſarciant, & ablata per pœnitentiã reſtituant, *c. Sicut antiquitus, eadẽ Cauſa & Quæſtione.*

Verum non eſt quod quamlibet perſonarũ abſtractionem à locis ſacris hoc crimine notes, & violationẽ tẽplorum nomines: quia ne ipſæ leges quidem Canonicæ ſeu Canones, quaſuis perſonas libertate Eccleſiaſtica donant, ſed multas (potiſſimum triplices) ab ea arcent, quib. priuilegia ſacra, & ſacra loca patrocinari nolunt: ſed eas à ſeculari Iudice, è tẽplis, & alijs locis ſacris eripi ſinunt, ac omnibus eaſdẽ eripiendi poteſtatẽ faciunt. 5

Primò enim è templis (citra templorum violationem) eripi ſinunt latrones quoſuis publicos, vel agrorum depopulatores ſicarios in nemoribus, aut vijs publicis graſſantes, *c. Inter alia, extr. de immu. Eccl.* & ibi Panor. & alij ſcrib. *c. Si antiquitus, iuncta gl. in verb. Niſi publicus, 17 q. 4. & l. 1. & 2. C. quando liceat vni. ſine iudic. ſe vindi.* Itẽ † homicidas furtim & ex captatis inſidijs homicidiũ perpetrantes, & non aperto Marte, *per tex. in c. 1. ibi,* per induſtriã, & ibi, per inſidias, & ibi Doct. *ext. de homic.* Deinde eos arcent, qui ſub titulo Eccleſiaſticę libertatis, & ſub ea confidentia homicidium cõmittunt vt à patrato crimine ſeſe mox in locum ſacrũ proximũ recipiant, tanquã ibidẽ per locũ ſacrũ tutandi: nõ commiſſuri alias crimen tale niſi protectionẽ Eccleſiaſticã ilicò à facto ſperarẽt: aut niſi cœmeterio proximi ilico certũ ſubterfugiũ, poſt factũ homicidiũ, cõſpicerent ad templũ vel locũ ſacrũ. Nã quũ hac ſpe licẽtioſius peccẽt, nõ ſunt per talẽ iniquã ſpẽ à libertate Eccleſiaſtica defendẽdi: ſed Iudici ſeculari potius relinquẽdi *c. vlt.* & ibi Pan. aliiq; ſcribẽ. *ext. de immu. Eccl.* Nemo enim ſub ſpe veniæ peccare debet, *c. Illud extr. de cler. excõmi. miniſtran. & c. Quandoquid, de conſecr. diſt.* 4. Quia facilitas veniæ incentiuũ tribuit delinquẽdi, *c. Eſt iniuſta 23. q. 4. c. Vt clericorum, ext. de vita & honeſt. cler.* 6 7 8

Item per eccleſiaſticã libertatẽ non defenduntur illi latrones, milites & potatores illi, qui in tabernulis, & fornicibus iuxta loca periculoſa, & ad ſpoliandũ accõmoda potitãt, quiq; cõſpectis mercatorib aut aliis viatorib. illinc euolãt, & bonos quoſuis ibi trucidãt, aut ſpoliant: nuſquã enim locorũ ſacrorũ tales liberi eſſe poſſunt. 9

Digitized by Google

poſſunt. Plures alios præterea à dicta Eccleſiaſtica libertate Iura ciuilia excludunt: nēpe homicidas, virginū ac mulierū raptores, vel violētiæ illatores, & adulteros, §. *Quod ſi delinquētes, in Auth. de n ad. Princip.*
10 *coll 3.* de quibus ſupra. Iura tamē † Canonica in his nō per omnia ciuilibus legib. conſentiunt, ſed ſeſe iis opponūt. Volunt enim tum ſolis homicidis, raptorib. & adulteris ademptam eſſe libertatē Eccleſiaſticā, quādo crimen in loco ſacro cōmiſſum eſt, *c. fin. extr. de immu. Eccleſ. Angel. in §. vlt. in fin. in Authe.* vt liceat matri & auiæ, & Alberic. de Roſa. in Rub. *C. de iis qui ad eccleſ. confug.* dicens in hac materia, iura ciuilia ſequi debere iura Canonica, & Io. Berberij in ſuo iuris viatorio *tit.*
11 *de viol. immun.* Imo ne in illis † quidē criminib. volūt Eccleſiaſticam libertatem negandā eſſe malefactorib. ſed iis debere eſſe præſidio: & neminē, quēlibet enormē maleficum ſeu malefactorē volūt à loco ſacro eripiēdū eſſe: donec officiario ſpiritbali prius ſignificatū fuerit, quis fuerit malefactor, & quodnā crimen commiſiſſet. Et ſi tale tandem cognoſceretur eſſe crimen, quod Eccleſiaſtico priuilegio indignū eſſet, tum demū ex permiſſu Iudicis ſpiritualis volunt, ciuiles Iudices dictos maleficos ſeu malefactores, è locis ſacris detrahere poſſe, & non aliter, §. *Neque autem, in Authent. de manda. Principum Colla. 3.* & c. Inter alia, & ibi omnes Doct. *ext. de immu. Eccl.* & D. Boërius in ſuis deciſionib. aureis, *q.* 109 ad princip. *in 1. parte.* Verū Eccleſia-
12 ſtica † & nimis laxa voluntas plus æquo maleficis ac malefactoribus fauens, & elabendi occaſionem præbēs, & impunitatē tribuēs, magnā ſæpe iuſtitię remorā & dilationē gignit: ob quam non rarò criminoſiſſimi, & punitione digniſſimi, cum graui detrimento Reip. & iuſtitiæ, & cum maiori malo agricolarum, mercatorum, & bonorum ciuium, elapſi ſunt: Ideoque talia iura Eccleſiaſtica non ſeruantur de facto: ſed per Iudicē ſecularē extrahuntur, vt inquit Ioan. Fab. *in §.*
13 *fin. Inſtit. de iis qui ſunt ſui vel alien. iur.* Eccleſia † quoque (vt ad intermiſſas perſonas redeamus) non tuetur monachos apoſtatas. hos enim ipſorū præfectis monaſticis ſiue prælatis citra loci ſacri violationē eri-
14 pere omni iure cōceſſum eſt. Neq; etiā libertatē iā ſæpe dictā confert iis, qui clericū vllū occidūt. Item nec
15 patrocinatur Iudæis, Saracenis, Infidelib. Hæreticis, Schiſmaticis, Incendiariis tēplorum, & ſimilibus, *l. 1. C. de iis qui ad Eccl. cõnfu.* Ioan. Berb. in ſuo iuris via-
16 torio, *tit. de viol. im mun.* Neq; etiā mancipiis ſeu ſeruis à Dominis ſuis aufugientib. *l. Si ſeruus, C. de iis qui ad*
17 *Eccleſ. confug.* Iura † quoq; & edict. Imperatoria ab Eccleſiaſtica libertate reiiciēdos volūt nefādiſſimos illos fures ac raptores (clanculariosne, an violentos dicere malim, neſcio) qui quibuſuis optimis mercatorib. patriæ quaſi parētibus alumnis, callida nocturnaque fuga aliquo profugiētes, omne debitū ipſis creditū eripiūt, auferunt, & nequiter furātur, vulgus Bancrotas vocat: optarim ego illos (caue. me ex ſtomacho loqui putes) omnes dico citra vllū Principis indultū in oſtio ſuo laqueo ſtrāgulatos. Meæq; ſententiæ adſtipulantur varia Principis noſtri Caroli Rō. Imp. V. diplomata: quibus huiuſmodi raptoribus omnē libertatem adimit, & ſeueriſſimè vbiuis locorū comprehendendos & puniendos mandat, veluti in diplomatibus ſuis euulgatis, annis 31. & 40. In quibus tales fraudulentos Bancrotas declarat eſſe publicos latrones & reipub. peſtiferos hoſtes. Ideoque citra omnē diſſimulationē, ſine vllo fauore, & ſine ſtrepitu & figura iudicij & abſq; vllius priuilegij cōſideratione, laqueo ſtatim puniendos mādat. Quæ quidē edicta, & diplomata, tam optarim ſeueriſſimè citra vllā conniuentiā paſſim exequi & ſeruari, quā ſunt prudēter vtiliter edicta & promulgata. Sed quæri hic nequaquā abſurdè poteſt: An quēadmodum perſonę gaudēt immunitate, gaudeāt ſimiliter & bona in locis ſacris depoſita vel illata? Reſpōdeo † paucis, nō omnia bona tuta eſſe 18
in locis ſacris. Quēadmodum bona Principum, hoc eſt, bona debitoru Fiſci, Principis aut reipub. quæ nō gaudēt immunitate, & è locis ſacris efferri poſſunt, citra illius loci violationē: Princeps enim ex iure ſuo cōſueuit quævis bona è tēplis citra tēplorum violationē eripere *arg. l. Diuus, ff. ad l. Iul. pecu.* Quod fieri tamē nō poſſet de bonis alicuius priuatæ perſonæ, hoc eſt, debitorum priuati: quia tūc immunitate gaudent: & ita intelligatur *c. Sicut antiquitus 18. q. 4.* ſecundum ero prænallegatū cū concordantiis: Niſi certè hoc fieret ex cauſa & cū cōſenſu Epiſcopi, quē quidē cōſenſum recuſare nō deberet: quia Eccleſia nequaquā cōſtructa, & ędificata eſt ad faciēdū alicui iniuriā ac dānum. Atq; ita hactenus de Eccleſiaſtica libertate, quib. ea patrocinetur, quibus verò minimè, in genere dictū ſufficiat. Strictim † tamē hic
iterū communē conclusionē ſeorſum poſuero, qua 19
omnes ſimul cōſentiunt de Eccleſiaſtico patrocinio
tribuēdo. In hoc enim omnes † Canoniſtæ cōueniūt, 20
vt Eccleſiaſtica libertas tribuatur omnib. maleficis ſeu malefactoribus exceptis tribus, ſ. depopulatoribus agrorū, inſidiatoribus itinerum, ac homicidis inſidioſis, *d. c. Inter alia, & d. c. 1. ext. de homic.* Ioan. Fab in *§. fin Inſt. de iis qui ſunt ſui vel alie. iuris.* † Ve-
rū hanc laxam Canonum & immodicè licentioſam 21
protectionē ridet Petrus de Ferrariis in ſua practica *[illegible]* Dicit enim iura Canonica fuiſſe ad placitum, & ſine ratione facta, imo cōtra ius diuinū, quo cautū eſt: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autē feciſtis eā ſpeluncā latronū, *c. Decet. de immu. Eccl. li. 6.* Si n. Deus noluit tolerare emētes & vendentes in Eccleſia, ſed eos eiecit: quanto magis non vult receptari in Eccleſiā latrones, homicidas, & ſimiles, vt ibi latius: & eundē citat D Nicol. Boër. in ſuis deciſionib. aureis, *q.* 109 nonnulla etiā addēs, quos tēpore & loco opportunis videre licebit.

Vbi idem D Nicol. abundè tractat diſcordantias legiſtarū & canoniſtarū inter ſeſe, & rurſum differentiā legiſtarū à canoniſtis, & contra, quas omnes breuitatis ſtudio omittimus, tametſi nonnihil earū ſuprà attigimus. Cętera enim apud eundē Boërium loco prædicto latius tibi perlegenda committimus.

Digitized by Google

CAPVT CIX.

De publicæ fidei, Saluaguardia, ſiue ſecuritatis violatione.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 109.

1 *Saluaguardia* } *punitur* { *Hæc capitaliter.*
3 *Securitas pub.* } *punitur* { *Hæc pœna infractori conſtituta.*
2 *Saluaguardia quando dicenda eſt violari.*
4 *Securitas publica non verbo, ſed facto violatur.*
5 *In dubio violatæ ſecuritatis inhærendum eſt verbis.*
6 *Amplior de ſecuritate videnda inſinuatio.*

ET publicam fidem vel publicam Principis indictam pacem, Saluaguardiam, aut ſecuritatem infringere, violare quoque eſt iuſtitiæ leges, ideoque nec impunibile tale crimen relinquitur.

1 Quiſquis enim vllam Principis publicam fidem (vulgo *Saluaguardiam*) ſiue ſecuritatem, volens ſcienſque violauerit: is puniendus eſt capitaliter, vltimoque ſupplicio ſubiiciendus, vulgata *l. Denuntiamus, ad fin. & ibi ſcrib. Cod. de iis qui ad Eccleſ. confug.*

2 Tum autem intelligitur publica violari Principis fides, quando quis directè & ex aduerſo, quippiam contra talem prohibitionem committit: ita vt is qui ad ſui defenſionem talem Saluaguardiam ac ſecuritatem à Principe impetrauit, per alterius violentiam, aut vllum dedecus patiatur, aut detrimentum.

3 Quiſquis autem violat & infringit eam publicam pacem ſiue ſecuritatem, quam Magiſtratus inter quoſdam ciues ſub certa pœna conſtituit ſeruandam: is primus infractor puniendus eſt ea pœna, ad quam vterque obſtrictus fuerat, quæ aliquando ciuilis, aliquando capitalis fertur: iuxta conſuetudinem locorum, vbi ea publica pax aut ſecuritas aliis indicitur.

Quæ quidem pax ſiue ſecuritas minimè verbis 4
infringitur, ſed facto tantùm: ad ipſius enim violationem non minùs factum requiritur, quam in actuali furto, *l. Si quis vxori, §. Neque verbo, ff. de furt.* Sicut ad veram quoque quæſtionem probandam, non ſufficit quæſtionis terror ac commonſtratio: ſed ipſum factum, ipſaque pœnaria quæſtio requiritur, *l. Item apud Labeonem, §. Quæſtionem, & §. Quæſtionis ff de iniuriis.* Quum enim ſecuritas apertè pugnet contra ius commune, ideo ipſius violatio nulla verbali iniuria dicenda eſt committi, ſed facto vt diximus, *arg. l. Conſtitutionibus, ff. de iniur.*

Cæterùm ad conuincendam ſecuritatis viola- 5
tionem, oportet verba ipſa in ſecuritate prolata, accuratè (potiſſimum quando dubitatur de facto) expendere, & vltra ea non progredi: ſed iuxta eorũ formam, ſententiam proferre, *l. Non aliter, ff. de legat. 3.*

Qui ampliora de hac ſecuritate deſiderat, is tra- 6
ctatum ſecuritatis D. Guilielmi de Cuneo cõſulat, Item Deciſionum Capellæ Toloſanæ, *qu. 4089.* & in additionibus ibidem.

CAPVT CX.

De pacis ac Induciarum violatione.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 110.

1. 5 *Non miles* / *Miles.* } *violans inducias furto, punitur* { *Quadruplo, & infamia.* / *Capitaliter.*
2. 6 / 3 7 *Inducias violans* { *Hoſtem lædendo, vel cædendo* / *Hoſtem occidendo* } *punitur* { *Pugno.* / *Capite.*
8 *Clericorum inducias violantium punitio, erit excommunicatio.*

NEque inter leuia crimina computanda erit Principum publicæ pacis violatio, ſiue induciarum in bellis pactarum infractio.

1 Quiſquis igitur priuatus non miles, poſt publicam indictam pacem, aut poſt proclamata inducias (quæ pactę fuerant, aut à Principibus, aut à ciuitatibus) præſumit vlterius in aduerſarios graſſari, aut mercatoribus, aut agricolis ſua per vim eripere: is puniendus reſtitutione quadrupli, deinde vt perfidus damnandus eſt publica infamia, qua omni publico munere indignus efficitur.

Qui vero vnũ ex hoſtibus, tẽpore induciarũ du- 2
rante, aut cædit, aut lædit, is plectẽdus eſt amputatione pugni, aut certe punitur alia pœna arbitraria, iuxta qualitatem & circunſtantiã facti & perſonæ.

Qui autẽ eodẽ durante tẽpore hoſtem occidit, is 3
punien-

Digitized by Google

puniendus eſt capitaliter animaduerſore gladio.

4 Sic ipſi authorati milites & quicunq; alij militię ſacraměto adſtricti,qui hanc pacem atq; huſce publicatas inducias malitioſè infringunt & violant, puniendi ſunt quoque capitaliter, ob publicæ pacis violationem, *l.fin ad fin.ff.de re militar.*

5 Cæteri vero ab omni militiæ ſacramento liberi, qui tales publicas inducias frangunt,puniendi ſunt pœna Iudici arbitraria.

6 Aliũ vero lædẽtes plectũtur amputatione pugni.

7 Alium autẽ occidentes, puniuntur capitaliter, vti ante quoque diximus. Porro ſi alio quocunq; obliquo modo pacem publicam, aut inducias publicas violant extraordinarie puniendi ſunt.

Perſonæ vero Eccleſiaſticæ has publicas indu- 8
cias violantes,plectendæ ſunt Eccleſiaſtica excõmunicatione,*c.Illi qui 24 q. 3. & priuatione,c 1 in fin.ext.de treug.& pace.* Atque ipſe quidem Epiſcopus hanc violationem non puniens priuatione dãnatur: multo magis igitur ipſe inferior presbyter aut clericus violationem committens, cuius dolus committentis haud dubie ęquius puniendus foret, quam Epiſcopi non punientis negligentia: hanc tamen Eccleſiaſticarum perſonarũ punitionem cernes non admodum obſeruari, quare de ea quoque ne verbulum vllum poſthac.

CAPVT CXI.

De Violatione ſepulchrorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. III.

1,2 *Sepulchri violati punitio varia.*

3 *Domus direpta ſepulchra continens,confiſcanda erit.*

4 *Sepulchralia diripiens,quaſi ſacrilegus eſt.*

5 *Iudex violationem ſepulchri non puniens,damnatur 20.lib.auri.*

6 *Cadauer ſepulchro auferens,punitur* { *Plebeius,capitaliter.* / *Nobilis,perpetuo exilio.* }

7 *Violati ſepulchri punitio apud Canones nulla.*

EST alia inſuper violatio, qua non ſolũ viuentibus,ſed & mortuis quoq; iniuriam inferimus: nempe quum ſepulcrorum ſaxa,epitaphia, colũnas, ſtatuas, aut aliquas ſepulchrales imagines efferimus: quod facientes crimen violati ſepulchri committere dicũtur,quod ſua punitione quoq; omnino non vacat.*l. Qui ſepulchra C.de ſepulchror. violat.*

1 Quiſquis igitur alicuius frangit aut aufert ſaxum aut lapidẽ ſepulchralẽ, imaginẽ, columnã, aut alia ſepulchralia ornamenta: is condẽnandus eſt reſtitutione rerũ earundem ablatarũ, cõtra illius ſepulcri veros poſteros & hæredes: & deinde mulcta centũ aureorum,*l. Prætor ait ff de ſepulch.viol* imo iure C.decem pondo auri.*l. Qui ſepulch.C.eod.tit.*

2 Eadẽ pœna quoq; dãnandus nefarius ille ablator, & ſepulchri violator cõtra omnes, qui de harũ rerum ablatione ipſum apud Iudicem vrgebunt etiãſi eorum nihil omnino poſteritatis cauſa intereſſet.

3 Quin ipſe locus ſiue, ſiue ipſa domus in quam huiuſmodi ſaxa, marmora, lapides, ſepulturas, &c ipſi raptores deportarunt,ea per ſententiã adiudicanda erit fiſco *leg. Si ſeruus,Cod.eodem tit. de ſepulchr.violat.*

4 Nam quiſquis hoc crimẽ cõmittit,ſacrilegus habẽdus eſt, & de ſacrilegio iuxta iura puniendus in 10.lib.aur.*d l. Qui ſepul. & l Perg.* C.*de ſepu.viol.*

5 Iudex vero qui diſſimulãter hoc crimẽ nõ punit dãnandus pœna 20.lib.auri.*l. Si quis ſepul. C.eo.tit.*

Qui vero temerarius præſumit èſepulchris exi- 6
mere ipſum cadauer exanime, aut ipſius oſſa vlla, aut reliquias quaſuis: is certe grauius, nempe capitaliter puniendus eſt, ſummoque ſupplicio afficiendus: potiſſimum ſi plebeius fuerit, aut infimæ conditionis ſeu fortunæ homo: Si verò nobilis fuerit, damnandus eſt perpetuo exilio, *l.fi. ff.de ſepulhr.violat.* quod vocant iura deportationem, *l.Relegatorum,§.Hæc eſt differentia,ff. de interdict. & relegat.* niſi vi & armata manu id feciſſet & aggreſſus fuiſſet more latronis: quo caſu capitaliter plectendus eſt: Si autem ſine armis, vſque ad pœnã metalli,*l.Prætor ait § Aduerſus eos, ff de ſepulc. vio.* Quæ autem pœna violati ſepulchri eſſe ſoleat, ruminabitis *per gloſſ. ſuper verb.Crimen,in l. 1. & in l.Si quis,in verb. violatore,,C.eod tit.* Nec non in *l. Prætor ait,ſuper verb Centum aureorum.& in l fin. ff. eod.tit. de ſepulchro viola.* ad quas pium Lectorem remitto.

De iure autem Canonico nullam pœnam ſtatu- 7
tam reperio, niſi quod geſta irritantur,*c. Fraternitatem,ex .de ſepultur.* Et vt paucis abſoluam, quia hac tempeſtate Eccleſia abunde prouidit de cœmeteriis, hoc crimen in diſſuetudinem abiit, parumq; hæc rubrica in vſu eſt, ideo ingenij vires in ea exercere ſuperuacaneum foret.

Digitized by Google

CAPVT CXII.

De Furto.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 112.

1 *Furtum criminum omnium generaliſsimum.*

Furtum prohibetur iure
- 2 *Ciuili.*
- 3 *Naturali.*
- 4 *Conſuetudinario.*
- 5 *Canonico.*
- 6 *Diuino.*

7. 8 *Furti definitio duplex.*

Furtum ſit cum
- 9 *Contrectatione, id eſt, ablatione.*
- 10 *Fraude.*
- *Ablatione rei*
  - 11 *Alienæ.*
  - 12 *Mobilis.*
  - 13 *Corporalis.*
- 14 *Vſu pignoris.*
- 15 *Animo furandi.*
- 16 *Inuito animo Domini.*

Furtum eſt bifariam
- 17 *Simplex, id eſt, non compoſitum.*
- 20 *Non ſimplex, id eſt, compoſitum & qualificatum.*

18 *Burſicopi lepidum exemplum.*

19 *Burſicopi aliud exemplum.*

Furti cum — *punitio qualis.*
- 21 *Violatione ſacrorum*
- 22 *Violatione armorum*
- 23 *Homicidio, vel vulnere*

24 *Furtum compoſitum iuxta maioris partis culpam puniendum.*

27 *Simplex furtum punitur iure*
- *Veteris in*
  - 25 *Seruis, fuſtigatione, vel loris, vel virgis.*
  - 26 *Liberis*
    - *Nobilibus vel in dignitate conſtitutis, pecunia.*
    - *Ignobilibus vel extra dignitatem &*
      - *Probis tamen, pecunia, ſi ſoluenda eſſent, aliàs corporaliter.*
      - *Improbis, corporaliter.*
- 28 *Nouo* — 29 *Prima, Secunda, Tertia vice*
  - *Flagellatione.*
  - *Auris abſciſsione.*
  - *Laqueo vel puteo.*

Fur vocatur Primò, Secundò, Tertiò — *Fur*
- 30 *Simplex.*
- 31 *Conſuetus.*
- 32 *Famoſus.*

33 *Cur fur morte mulctetur.*

34 *Furtum ſimplex Longobardi puniunt*
- *Primo, extinctione alterius oculi.*
- *Secundo, naſi præciſione,*
- *Tertio corporaliter.*

35 *Romani nullam punitionem admittunt in facto.*

36 *In furto Iura Ciuilia nec agnoſcunt*
- *Magnitudinem,*
- *nec*
- *Ætatem.*

37 *Furtum grauatur potius frequentia, quam magnitudine vel ætate.*

In furto

Digitized by Google

38.39 *In furto ſimplici obſeruanda ſunt*
- *Furum*
  - *Neceſsitas.*
  - *Inopia.*
  - *Fames.*
  - *Conſuetudo.*
  - *Voluntas.*
  - *Calliditas.*
  - *Simplicitas.*
- 40 *Res furto ablata.*
- 41 *Tempus furti.*
- 42 *Locus.*
- *Qualitas furis.*

43 *Pro primo furto ſimplici ſuſpenduntur*
- *Famuli dominis ſuis furantes.*
- *Fures equorum, boum, vomerum*
- *Conciſores moneta Principum.*
- *Hoſpiti ſuo furantes.*
- *E locis ſacris furantes, vel ſacrilegi*
- *Plagiarii & mangones.*

44 *Furtum quo* { *Liberi aut vxores* } *Furantur* { *Parentibus aut Maritis* } *Iura non puniunt.*

45 { *Patri* / *Marito* } *conceditur furata à* { *Liberis* / *Vxore* } *bona vbique poſſe referre.*

46 *Abducens alienam vxorem marito furantem, punitur capitaliter.*
47 *Vxor marito furans, & cum macho fugitans, punitur exilio, vel arbitrariè.*

49 *Fures in iure ſunt qua-*
50 *drifarij*
- *Improbi & ſimplices.*
- *Improbiores, atque hi*
  - *Effractores.*
  - *Expilatores.*
  - *Saccularii.*
  - *Directarii.*
- *Improbiſsimi, vel graſſatores.*
- *Pluſquam improbiſsimi, id eſt, latrones famoſi.*

51 *Furum item alii ſunt*
- *Manifeſti.*
- *Non manifeſti.*

52 *Amara reprehenſio prætorum, bona furum ſibi vſurpantium.*

53 *Furta licita ſunt quæ fiunt* { *De iubente, aut Iure permittente.* }

54 *Carnifices in quibuſdam locis furtorum ſunt receptores.*
55 *Exemplum furti, in valido mendicante.*
56 *Aliud exemplum furti in valido mendicante lepidum.*
57 *Exclamatio in neglectum legis unicæ, de mendicantibus validis.*
58 *Conſtitutiones Philippi & Caroli V. de vagabundis, & validis mendicantibus.*
59 *Laus inſtitutionis Scholarum pauperum apud Brugenſes.*
60 *Fur magis eſt qui parua furatur, quam qui magna.*
61 *Furtum an ſit caſus fortuitus, & computetur inter caſus fortuitos?*
62 *Furtum vnum magnum an æquipolleat tribus furtis.*
63 *Frangens oſtia meretricis cauſa libidinis, an teneatur de furto inde ſecuto.*
64 *Furari rem furatam à fure, an liceat?*
65 *Fur an præſumatur penes quem res furtiua eſt inuenta, & vtrum contra eum poſsit agi actione furti?*
66 *Furtum an committant domini temporales, capientes res commiſſas per naufragium, id eſt, naues fractas?*

Digitized by Google

67 *Furtum committunt D. temporales capientes res commiſſas per naufragium.*
68 *Spoliantes patientes naufragium ſunt excommunicati.*
69 *Afflictis non eſt addenda afflictio.*
70 *Fiſcus nihil ſibi vendicat in alterius calamitate.*
71 *Vxor an & quando poſsit facere eleemoſynam ſine conſenſu mariti? & ſi facit vbi non poteſt, an ne furtum committat?*
72 *Vxor an poſsit commodare ſine conſenſu mariti? remiſsiue.*
73 *Eleemoſyna de rebus alienis non licite fit.*
74 *Vxor an poſsit litigare ſine conſenſu mariti? remiſsiue.*
75 *Vxor an poſsit compromittere ſine conſenſu mariti? remiſsiue.*
76 *Vxor an poſsit alienare, quod prohibitum eſt alienari? remiſsiue.*

EXplicatis varijs criminum generibus, quæ non vſquequaque frequenter occurrunt, enarrandũ quoque tandem fuerit criminum penè omnium generaliſſimum, furtum.

1 Quod vbique gentium tam eſt familiare, vt vix vllum inter mortales reperiatur aut frequentius, aut notius, eoque non minus ad ſocietatem humanam tuendam pernitioſum & deteſtabile: ideoque quouis iure prohibitum.

2 Primo, Ciuili, *vt ff & C. de furtis*, clare & aperte conſtare haud dubium eſt.

3 Deinde Iure naturali, quod oſtenditur aperta, *l. 1. ad fin. ff. de furt. & §. Furtum Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſcun.* Ius enim naturale dictat, vt quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris: hinc eſt, quod Scythæ, qui iure ſcripto carent, nullum delictum grauius puniunt quam furtum, vt apud Iuſtinum.

4 Adhæc Iure prohibetur Conſuetudinario vti ipſa quoque communis experientia docet.

5 Præterea Iure Canonico, vt extra, de furtis.

6 Poſtremo, Iure prohibetur Diuino, ſicut in Decalogo aperte monſtratur, cùm dicitur: *Non furtum facies*,

7 Eſt autem furtum, alicui clam, occulte, & ſine armis, ſua eripere: vel furtum eſt alterius bona mobilia, vel vſum eorum contra poſſeſſoris conſenſum animo furandi fraudulose auferre.

8 Aut (ſi mauis Iuriſperitorum definitionem) furtum eſt contrectatio fraudulosa rei alienæ mobilis, corporalis, vel etiam vſus eius, poſſeſſionisve, quæ fit animo lucrifaciendi, inuito domino, *l. 1. ad fin. ff de furt. & §. Furtum, Inſtit. de oblig quæ ex delicto naſcuntur.* Hic autem furti definitionem ipſam ad verbum exprimere libuit, quod tamẽ in alijs criminibus non vſque obſeruatum comperies.

9 Dicitur autem in definitione (*contrectatio*) non ex rigore grammatico, pro quouis contactu rei alienæ, quæ nullum obligat vllo crimine, ſed contrectationem Iuriſperiti omnes hic intelligunt actualẽ rei alienæ ablationem, hoc eſt, furtum, quod ſine fraudulosa contrectatione fieri nequit, licet voluntas furandi & auferendi adfuerit, aut licet id ipſum conceptis verbis, aut ſcriptis vllis quis minatus fuerit: Sola enim & nuda cogitatio, & furandi voluntas, aut ſcriptura, aut contactus, furẽ facere non poſſunt, niſi actualis ſequatur rei ablatio, *d. l. 1. verſic. Sola cogitatio, ff. de furt.*

Diximus autem in definitione (*fraudulosa*) quia ſi quis credat aliquem facile permiſſurũ contrectare, hoc eſt, auferre res ſuas, is ablatiuus contrectator nullum furtum committeret. Similiter, ſi quis clanculum res alienas auferret, putans eaſdem eſſe ſuas, omnique iure ſibi proprias, & ob hoc nihil inconceſſi ſe patrare credens, ſed omni iure licita: is certe ablator propter errorem nullo modo furtum committit, quod nec is error, nec ea ablatio fraudulosa fuerit, *§. Quia tamen, Inſtitut. vi bon. raptor.* 10

Dixi item in definitione (rei alienæ) quod rei propriæ nemo furtum committere poſſit, niſi eandem rem forſan haberet cum alio communem: Tum enim non tam ſuarum rerum, quam alienarum fur habendus eſſet, *l. Si ſocius, ff. de furt.* 11

Dictum eſt præterea (rei mobilis) immobilia enim (vt ipſa vox ſonat) propter ſummam ſuam grauitatem & onus moueri & contractari vel auferri, non poſſunt, *§. Quod autem, Inſtitut. de vſu cap.* Si tamen quis cretam ex fundo alieno abſtulerit, furtum committit: non quod cretam effoderit, ſed quod eam ſcilicet mobilem effectam abſtulerit, *l. Si crete, ff. de furt.* 12

Dixi inſuper (*rei corporalis*:) Quia res incorporales ſicuti nec tradi nec poſſideri poſſunt, ita contrectari nec auferri, *l. Seruus, §. Incorporales, ff. de acquir. re. domi.* 13

Dixi item in definitione (*vſus, poſſeſsioniſve*:) Quia ſi creditor vtatur debitoris pignore, vel ſi depoſitarius vtatur deponentis re depoſita, vterque furtum committeret, *l. Si pignore, ff. de furt. & §. Furtum autem, Inſtitut. de obligat. quæ ex delict. naſcuntur.* 14

Dictum etiam fuit (*animo, lucrifaciendi*) propter eos, qui res alienas interdum contrectant & ſecum auferunt, non tamen animo furandi auido, & ex ea re lucri quippiam parandi cupido: ideoque etiã nullum furtum talos committunt: quia nullum furtum ſine affectu furandi, & ſine lucri amore inde parandi, committitur, *§. Item ſi is, Inſtitut. de vſu cap.* 15

vſucap.& §. Placuit Inſtitut. de obligat. quæ ex del. naſcunt.

16 Dictum eſt denique in definitione (*Inuito domino*) quia quando fit domino permittente, etiam ſi ſurripiens putet eam ablationẽ inuito domino fieri, furtum non eſt, §. *Placuit, cum* §. *ſeq. Inſtitut. de oblig. quæ ex delic. naſcunt.* Poſt furti definitionẽ ad ipſius diuiſionem procedendum eſt.

17 Furtum igitur eſt duplex: Alterum ſimplex: Alterum non ſimplex. Simplex furtum & non compoſitum, id eſt, ſine aliqua alterius criminis compoſitione, eſt cui nullum aliud crimen aggrauans vna coniunctum eſt.

18 Huiuſmodi furtis ſubeſt aliud furti genus quod burſicopiam vocare poſſumus, id eſt, burſarum abſciſſionem. In quo crimine multi dexterrimi ſunt, & aſtutiſſimi, qualem ego audiui de quodam Antuerpienſi, qui in æde virgini Mariæ ſacra conſpexit quatuor aut quinque mercatores Brugenſes mihi notiſſimos, horum vnum altari cuidam incumbẽtem in re diuina: latenter is fur aggreditur, aſtat, & crumenam mercatoris ex pera (quam ſub toga ſuſpenſam habuit) ſubripit, in qua fuerant plus minus 100. Carolini. Mercator domum reuerſus, ſubreptã crumenam comperit tacetque ne aliis riſui fieret. Proximo dominico die, eodem in altari breuiori pallio amictus denuo incumbit, peramque rurſus apertius oſtentat. Acceſſit idem latus hians, crumenamque tentat. Mercator ipſius manum perſentiſcens ocius ſe erigit, furem capillis comprehẽdit Vah (inquit) fur nequiſſime, tu es qui ſuperiori Dominica hic crumenam meam ſurripuiſti, eandẽ mihi ocius redde, aut te hic comprehenſum curabo. Fur veniã, & ne pudefiat, rogat: reddã tibi (inquit) omnem pecuniam tuam loco mihi per te deſignando. Hic mercator, prandebimus (inquit) quaterni in Leone in foro, illuc pecuniam mihi referas volo, aut in patibulum te abreptum curabo. Noui enim vbi habites, quidve exerceas. In prandium fur reuertitur, pecuniam ſurreptam numerat, & vt factũ ſecretum maneat, orat. Cum iiſdem mercatoribus prandet, abſoluto prandio à Mercatoribus rogatur cur tam vili, & ſceleroſo crimini ſeſe addixerit. Quid (inquit) facerem, huic furto à multis annis aſſueui, & verſatiſſimus, aſtutiſſimuſq; in eo euaſi, vt iam vix me ab eo temperare queam. Si mei artificij ſpecimen aliquod experiri cupitis, agite, contendo vobiſcum periculo huius ſymboli, quod alicuius veſtrum crumenam ſurripuero proximo dominica, ſi ad templum vos venturos cum crumenis, promittitis. Mercatores conditionem accipiunt, & circa futuram dominicam ſinguli crumenas ſuas quam poſſunt abditiſſimè occultant, alius in femorali, alius ſub axillis, alius in tunica, quartus in ocreis. More igitur ſolito hi mercatores templum adeunt, peracto ſacro ad diuerſorium redeunt. Inter prandendum meminit vnus eorum de fure, numquis eorum ipſum in templo vidiſſet, id ſinguli negabant. Hoc dicto fur ipſe in cœnaculum venit, conuiuas ſalutat, rogat num memores eſſent pacti, octauo die inter eos initi, an nemo ipſorum perdidiſſet crumenam ſuam, ſinguli ſuas perquirunt. Vnus atque alter dixerunt, ego meam habeo; alius ego quoque meam. Vnus vero comperit partem manicæ ſuæ vna cũ crumena ſimul abſciſſam. Fur eandem ilico tradit. Mercator rogat quibus technis id feciſſet: Nouacula (inquit) acuta, & pollice plumbato, in proceſſione, & populi compreſſione. Hic cachinnus tollitur, artifex laudatur & potatur ſtrenue. A prandio furem dimittunt, duobuſque aureis ornant, ad ſaniorem interim mentem, & ad reſipiſcentiam ipſum admonent.

Hi idem mercatores intra pauculos dies profi- 19
ciſcuntur Brugas, vbi ipſis non procul à Bergarum portis aduehitur obuius fur iam iam ſuſpendendus. Conſcendunt hi in editiorem colliculum Iuſtitiæ executionem conſpecturi. Adiungit ſe eis paruus nebulunculus, eandem quoque executionem conſpecturus, à mercatoribus ſuſcipitur, vt melius cõſpiceret, erigitur, continetur, & ſeſe vt fortiter teneat, iubetur: quod hic nebulunculus grauiter fecit, & vnum ipſorum ſtricte complectens, rogat num ipſum læderet, ipſo mercatore hoc negante, furunculus ſuum artificium exercet, & mercatoris cui adhæſerat crumenam, abſcindit, quod idem mercator non prius perceperat, quam Bergas in diuerſorium venerat. Huiuſmodi technas, imo furta flagitioſa quotidie nobis fiunt obuia. & crebriora ſunt, quàm Reipublic. bonum eſt, ſed de his plus ſatis.

Porro non ſimplex furtum, id eſt, compoſitum 20
cum alio crimine eſt, quod aliquo additamento vel circumſtantia aliqua grauante, conduplicatum aut aggrauatum eſt: veluti ſacrilegium, quod furtum eſt non ſimplex, ſed qualificatum, duplex vel compoſitum. Præter enim rerum violentam ablationem, adiunctam quoque habet vel loci ſacri violationem, vel rei ſacræ illicitam contrectationem: Ideo is ablator non vt ſimplex fur puniendus eſt, ſed acrius, & enormius: quod is fur nõ ſimplex habeatur, ſed fur cum adiuncto, nempe fur ſacrilegus.

Sic etiam qui quippiam furatur adhibita vio- 21
lentia publica vel priuata, effringendo ſeras aut alia repagula, vel obices: is (quia non ſimplex furtum admiſit, ſed furtum alio præterea ſcelere auxit) non ſimpliciter etiam puniendus eſſet, ſed lege Iulia de vi publica vel priuata: vel quia furando occidit vel vulnerauit: & tenetur *l. Cornel. de ſicar. vel l. Aquilia de vulnerato.* Et ſic, quotieſcunque furtum componitur cum alio crimine, ſi illud cum quo componitur, inſignis fuerit,

& †

Digitized by Google

23 & † notabilius crimen : tunc punitur pœna criminis notabilioris. vt claret ex iamiam allegatis & productis exemplis. Iuxta hos enarratos modos dicendum quoque fuerit in omnibus aliis modis ſimilibus, in quibus cum furto aliud crimen coniunctum adhæret, quod multis exemplis tibi commonſtrare poſſem, niſi id plus moleſtiæ conferret & laboris, quam ſubtilitatis. Quocirca pergamus ad reliqua furti ſimplicis, cuius definitionem ſupra tibi apertè explicauimus : nunc vero furti ſimplicis varias punitiones accipe. Sed furtorum ſimplicium variam diſtinctionem prius dinoſcas, oportet: Quandoquidem iuxta iura vetera ſimplex furtum puniebatur pro qualitate perſonarum, ad hunc modum.

24 Si furtum ſimplex commiſſum fuiſſet à ſeruo : is ſeruus puniebatur fuſtigatione, virgis, loris, aut alia ſimili punitione corporali citra mortem, *l. In ſeruorum, ff. de pœnis.* Si vero à libero homine cōmiſſum erat : tunc is liber, aut erat in dignitate conſtitutus, aut certe nobilis.

25 Si in dignitate fuerat, aut nobilis : tum puniebatur pœna aliqua pecuniaria, ſicut habet *l. Capitaliū, §. Non omnes ff. de pœn.* Si vero ignobilis & ab omni dignitate publ. alienus: tum conſiderabatur, an homo erat probata vita, an culpata.

26 Nam ſi is ignobilis, idiota, plebeius fuiſſet bonæ vitæ, & qui ex conſuetudine non conſueuerit talia committere mala: tunc is puniebatur mulcta pecuniaria : quam ſi ſoluere non potuiſſet, conuertebatur ea mulcta in pœnam corporalem : In argumentum adducebant *l. 1. §. Generaliter, ff. de pœn. & l. Quicunque, §. Quod ſi, C. de ſer. fugiti.*

27 Si autem talis perſona ignobilis contaminatæ fuiſſet vitæ, & quæ alias ſimilia perpetraſſet mala, aut alia quæuis: tunc ea puniebatur corporaliter, *d. l. Capitalium,* in fine, ibi Maiores noſtri in omni ſupplicio ſeuerius ſeruos, quam liberos : famoſos, quam integræ famæ homines punierunt. Atque ita de iure veteri, quod in puniendo furto perſonarum diſtinctionem perpenderant. Poſt hæc de iure nouo, quod talem diſtinctionem non recipit, ſed omnes ex æquo de furto punit, vti habetur *Auth. Sed nouo iure, Cod. de ſer. fug. & text.* vnde d. Authentic. deprompta eſt, *in Authen. vt nulli iudicum, §. Quia vero nos oportet, colla. 9. conſtitut. 9.* Sunt tamen nonnulli, qui iuxta communem Curiarum praxim, iura vetera, iuxta diſtinctionem præfatam obſeruari velint, ſed his non eſt ſumma authoritas: Secundum iura noua igitur in *d. Authent.*
28 *Sed nouo iure C. de ſer. fugit.* & iuxta inoletam † diuque receptam conſuetudinem, ſimplex furtum, in fure primum deprehenſo punitur flagellatione ſeu fuſtigatione : Si ſecundo commiſerit, punitur auris alterius aut manus abciſſione, vel alia nota corporali. Si autem ita bis correptus, non reſipuerit, ſed tertium furtum audet aggredi: tum ita tertio deprehenſus puniendus erit ſuſpendio, nempe, quod furtum toties iteratū, factum ſit auctius & grauius; ideoque pœnam meretur maiorem.

Sed hoc ſuſpendium furti ſimplicis naſcitur po- 29
tius ex legum interpretatione, & ex conſuetudine publicæ tranquillitatis gratia obſeruata, quam ex vlla certa & conſtituta in iure lege, teſte D. Ioann. Bern. in ſuo iuris viatorio, ſub. Rub. de fur.

Fur autem ille, qui ſecundo furti Reus deprehen- 30
ditur, vocatur in Iure fur conſuetus ſeu conſuetudinarius quod bini actus conſuetudinem efficiant, *l. 3 in fin. & ibi gloſſ. in verb. Conſuetudini, Cod. de Epiſc. audien. Bart. in l. Conſuetudinis, verſic. Deinde quæro quot requiruntur ad conſuetudinem inducendam, C. quæ ſit long. conſuet. l. Capitalium, §. Solent. iuxta fin ff. de pœn.*

Qui vero tertio furtum commiſit, is fur famoſus 31
vocatur, vel graſſator: & propterea vir reſte, mulier puteo, aut alias ex more cuiuſque regionis, ad mortem punitur : niſi enim † tales iterantes fures iuſti- 32
tia morte cōdemnet, parum profecto ad reſipiſcentiam furum profuerit: imo ne pilo quidem eos correctiores reddiderit, quamlibet etiam atrociſſimis pœnis, eos citra mortem affecerit. Adeo tales fures omnes pœnas iuſtitiæ rident, & flocci faciunt, vt earum gratia à furto rariſſime ſuperſedeant, niſi præmaturius è viuis (ne amplius obſint) ſuſpendio tollantur. Quod quum cordati iudices & occulata iuſtitia cerneret, ſtatuit tandem tertio in furto deprehenſos, laqueo eſſe tollendos, licet in iure (quando ſeculum erat noſtro æuo non parum melius) hoc non ſit expreſſe notatum : nempe vt vel hoc modo communi conſulatur bono potius, quam vt immodica laxitate alios in furandi aſſiduo ſcelere foueat : atque hanc noſtram conſtitutam legem conſuetudinariam imitantur.

Longobardi : ſed ad hunc modum aliquanto à 33
noſtro differentiorem. Nam primo furto, ſimplicem furem puniunt alterius oculi exoculatione, pro ſecundo, naſi præciſione: pro tertio, corporaliter ac morte.

Iura vero Romana nihil læſionis, nihil iniuriæ
humanæ faciei inferri ſinunt: ſed omnem faciei ma- 34
culam, imo quæuis humanæ faciei dedecora prorſum aſpernantur, & abominabilia eſſe volunt. Quocirca nec vllam punitionem in facie ſtatuunt, quam ad diuinam effigiem effectam eſſe cognoſcunt, *l. Si quis in metallum, C. de pœ.* ibi, quo facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis eſt cœleſtis figurata, minime maculetur, *& c. gl. in verb. Seu furtum, in c. vnico, in §. Iniuria, de pace tenenda tenenda inter ſubd. in vſib. feu.*

Cæterum Iura Ciuilia nullum diſcrimen ponunt 35
inter fures ratione magnitudinis furti vel ætatis, vt puta ſi aliquis fur abſcindat marſupium cuiuſdam ſchola-

Digitized by Google

ſcholaris, quod (vt plerunque) non eſt munitũ multis pecuniis, putans illum eſſe opulentum mercatorẽ, animo auferendi quicquid in eo inuenerit, & ibi non inueniat niſi groſſulum: alius abſcindat marſupium mercatoris, in quo inueniat aureum: tales profecto æquali pœna puniendi ſunt, quia æquali cupiditate furantur. Omnes enim fures, & iuuenes, & ſenes, & magni & parui furti, iura ex æquo puniunt
36 capitaliter, quando frequenter contigit: quia ‡ plus delictum aggrauatur ex frequentia, quam ex magnitudine rei ſubtractæ Iaſon *in § Ex maleficiis, colu. 2. Inſtit. vi bo. rapt.* & iteratio criminis indiget grandiori ſupplicio, *c. 1. de pœnit. diſt. 5. l. 3. §. Si plures, & l. Non omnes, §. Deſertor, ff. de re milit.* Vnde elicitur Iura furti frequentiam debere potius obſeruare, quam furum qualitatem.

37 Hoc tamen notandum eſt, Iudices non paruã debere obſeruationem adhibere circa furum neceſſitatem & inopiam: an ex neceſſitate famis, an ex animo furandi cupido furtum commiſerint. Si enim neceſſitate famis, non vero animo fraudulenter lucrandi, furtum factum ſit, excuſari certe poteſt *c. Si quis, & ibi ſcri. extr. de furt.* ſi non ſit inſigne & magnum, iuxta *l. 1 ff. de furt.* Non enim factũ quæritur ſed cauſſa faciendi *l. Verum eſt, ff. eo.*

38 Et neceſſitas ſane non habet legem: quum etiam ob extremam neceſſitatem: aut alimentorum gratiam, filios ſuos vendiderint parentes, authore Paulo *lib. 5. Sentent.*

39 Deinde obſeruent oportet circa callitatem aut ſimplicitatẽ furũ, hoc eſt, an furatus ſit ex deſtinata malitia, vel ex conſuetudine, vel ex ſimplicitate, & prudentia, qua non putabat ſe tantum crimen committere: vel certe an ex paupertate, & rerum egeſtate ad furtum pene coactus & impulſus fuerit.

40 Deinde res obſeruent, an panes aut potũ furatus fuerit, aut ſimiles res edibiles & potabiles. Ad hæc obſeruẽt tẽpora cõmiſſi furti: an fuerint ea rerũ omnium penuria differta & obnoxia: an vbertate omni abundantia. Poſtremo, furti cõmiſſi locũ diligẽter obſeruent oportet, & furis qualitates omnes: huiuſmodi enim circũſtantię furtũ aut grauãt, aut eleuãt, adeo vt non videam, quã æquam de furto ſententiã ſit laturus Iudex, qui iſta non accurate expenderit.

Sunt tamen quædam furta, ob quæ primo depre-
41 henſi fures morte afficiantur: veluti in Francia, & in alijs quoq; regionibus vſitatum eſt, ob primum etiã furtum ſimplices fures in crucem adigere. Primo enim ad patibulum rapiunt dominorum ſeruos ſeu famulos & domeſticos omnes conuictores, qui ſuo domino aliquid clam (licet primũ fuerit) eripiunt: Tametſi iura velint ſeruos ſeu famulos ob furtum dominis factũ, nunquã publice exequendos & puniendos eſſe; imo nullũ ſeruum ſiue famulum morte puniendum ob furtum, in domo domini ſui cõmiſſum, *l. Serui & filii, ff. de furt.* In Francia præterea vſitatum eſt, primos etiam fures ſuſpẽdere, qui primo ex aratris furantur vomeres, aut equos, aut boues. Deinde qui Principum monetas defalcatoria conciſione diminuunt. Ad hæc qui ſuo hoſpiti in diuerſoriis quid auferunt, vbi hoſpitati ſunt. Item qui aliquid è templis, aut cœmeteriis, aut ex alio loco ſacro furantur. Poſtremo plagiarios omnes, & mangones, qui aliorum liberos ſeu filios pignora chariſſima ſurripiunt, vt aliis diuendant, vt etiam *in l. fin. C. ad l. Flaui. de plagia.* Huiuſmodi enim fures omnes, licet ſimplices, licet, quæ primo cõmiſerint, Franci tamen alijque permulti, in crucẽ ſurripiẽdos volunt. Iura porro Cæſarea *in c. 1. §. Si quis quinque ſolidos, de pace tenenda, & eius viola. in vſib. feud.* furunculum etiam puniunt capitaliter & laqueo, qui tantum quinque ſolidos furatus eſſet. Verum hoc intelligas oportet, quando tale furtum ſimul contingit cum violatione pacis aut induciarum, aut ſimilium fœderum. Nam in talibus furtis aiunt nõnulli Doctores ſingulos ſolidos indicare & efficere vnum nummum aureum, è quibus 72. conſtituerent vnum libr. auri *gloſ. in §. Et indicare, in verb. Ad trecentos, in Auth. de defen. ciuitat. colla. 3. gloſſ. in l. fi.* & ibi Alex. *ff. de in ius vocan. gl. in §. fin. in fi. Inſt. de pœnis teme. litigan.* cum pluribus alijs.

Porro filij aut filiæ, qui ſuis furantur parentibus 42
l. Ne cum filio fam. ff. de furt. & vxores, quæ ſuis furantur maritis, furtum quidem committunt, ſed vti fures non ſunt punibiles, ſubſunt tamen Iudicis cenſuræ arbitrariæ, vt ex conſideratis circunſtantijs & perſonarum, & rerum aliquam punitionem inſtituat pro ſuo arbitrio, *l. Si quis vxori, ff. de furt. l. vxor. ff. de crimin. expilat. hered.*

Ideoque etiam iura, patri & marito concedunt, 43
dicta ablata bona poſſe referre, ſuoque priori vſui attribuere poſſe, ſicubi ea conſeruari aut latere cognouerint, *d. l. Si quis vxori*, idque etiam citra illius precij numerationem, aut pecuniæ pro ijs ſolutionem, *leg. Si mancipium, Cod. de rei vendicat. & leg. Inciuilem, Codic. de furtis*, & vtrobique ſcribentes.

Si vero vxor marito furata, ſe extra mariti conſortium ſubtraxiſſet, & cum aliquo adultero aufu- 44
geret, cui mariti erepta bona tradidiſſet: aut certe ſi is adulter ipſe per operam vxoris marito quippiam abſtuliſſet, aut pecuniam, aut annulos, aut argentea, aliave bona ad maritum, vel mariti domum pertinentia: tum is adductor alienę vxoris & furator puniendus eſſet capitaliter, ob geminum furtum, nẽpe alienæ vxoris, & rei mobilis contra voluntatẽ mariti: Fur enim is eſt geminus & adulter nefarius.

Porro vxor ipſa mœcha & fur punienda eſ- 45
ſet exilio, aut alia pœna arbitraria Iudicis. Hactenus de furtorum diuerſitate, & de diuerſis ipſorum pœnis, ex quibus colligas nunc licet, tam varios eſſe fures, quàm ſunt varia furtorum genera.

In Iure

Digitized by Google

In Iure tamen enumerantur principaliter fures quadruplices.

46 Sunt enim furum alij improbi & ſimplices fures (quorum ſupra meminimus) quique clã. interdiu, noćteque furantur, & de his loquitur *text. in d. §. Furtum, Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſc. & in d. l. 1. ff. de furt.*

47 Alij fures vocantur improbiores, quorum quidam effractores dicuntur, qui cum effractura & aſcenſu in domum alicuius, furantur: ex circunſtantiæ furti pœnam augent, fureſque maxime grauãt, vti & ſupra. Quidam expilatores. Quidam ſaccularij, qui vetitas in ſacculis artes exercent. Quidam vero directarij, qui ſe in aliena cœnacula inferunt & dirigunt, de quibus *in leg. 1. Digeſtis de effracto, & in leg. Saccularij. ff de extraordinar. criminibus.*

48 Tertij vero fures vocantur improbiſsimi, qui in ſtratis viiſque furantur publicis, ſine hominis occiſione, & de his eſt text, *in §. Graſſatores, d. l. Capital.* qui dicuntur proprij graſſatores, & ſunt proximi latronibus.

49 Quarti autem ac nouiſſimi, fures vocantur pluſquam improbiſſimi, hoc eſt, qui in ſtratis viiſque regiis & publicis, aut in domibus rapiunt cum hominis occiſione, aut occidendi intentione: & ij latrones famoſi proprie dicuntur, ob maioris ſceleris denominationem, & de his loquitur text. *in dict. leg. Capitalium, paragrapho Famoſos, Dig. de pœnis.*

50 Rurſus, furum alij vocantur, fures manifeſti, alij non manifeſti: fures manifeſti ſunt, qui in furto atque adeo cum ipſa re ablata deprehenſi ſunt. Non manifeſti fures ſunt, qui furtim & clam aliorum bona aut auferunt, aut contra eorum conſentientium voluntatem ſeruant & cõtrectant, *§. Furtum, & §. ſeq. Inſtit. de obligat. quæ ex delict. naſcunt.* Hæc tamen diuiſio non magni eſt ponderis, quod eadem ratio ſit de furto quocunque modo contracto & commiſſo. De homicidio autem & furto, pulchram & doctam repetitionem habes in *§. Famoſos, conſtituto in l. Capitalium ff. de pœnis.* editam ac publice diſputatam per Dominum Iacobum Boullenc. Ebroicenſem, Iuris V. Prolytam in almo Aurelianenſi gymnaſio. In qua repetitione, homicidij furtique pœnas aperte diſputat, & explanat cui annectuntur 45. caſus, in quibus homicida à pœna mortis releuatur. Huc nonnihil facit, quod ſcribit D. Bartholom. Chaſſanæ. humanorum Iurium Doctor nequaquam incelebri, in conſuetudines Ducatus Burgundiæ Rubr. *Des iuſtices & droictz d'icelles, §. 5 per plures columnas.*

51 Quum autem hactenus de furto in genere & de furum pœnis abunde ſatis explicatum ſit, antequã hoc abſoluerem capitulum, inprudentem Iudicẽ prius admonitum volui, vt cum fures ipſos ſeuere puniat, ne ipſos etiam officiarios furti abſoluat aut parcat, qui in captura furum ſibi reſeruant, & bono iure aſſcribunt ea bona quæ cum furibus captis reperiunt, aut quæ fures ipſis commonſtrant.

Sunt enim permulti huiuſmodi officiarij exitiali auaritia rapti & prætores & ſupprætores, & quæſtores parricidarij, latrunculatores, idque genus officiarij permulti: qui captos fures ilico omnibus bonis exuunt, & ſpoliant, rogantes etiam, nuncubi plura furata bona recondiderunt, aut abſtruſerunt. Atque hæc omnia ſibi, neſcio quo iure (niſi iure prædario) vendicant, & pro iuſtiſſima poſſeſſione ea omnia ad proprios vſus attribuunt quum tamen certo ſciant, cuiuſnam ea fuerint, & à quo per fures ablata. Nam ſecus eſt de bonis incognitis, & ad fiſcum deuoluendis, de quibus non agimus. Certe tales nefarij Prætores (pene dixerã prædones) quum paruos furunculos in crucem adigant, quo munere quæſo donandi ſunt, qui iiſdẽ furunculis, imo ipſis veris furtiuarum rerum dominis, triplo ſæpe maiora ſcientes furantur? Scio quid premam. Fures ſuos in furcam rapiunt, & ipſi furum fures liberi dimittuntur, imo ipſorum furtum tandem iuſtum haberi volunt. Horum tantum inperitos Iudices admonitos voluerim, ſi tales officiarios (bonos, cordatos & iuſtos non noto) punire nolint, ſaltem ea furibus erepta bona, ab ipſis denuo eripiant, & proprio veroque Domino ſuo reſtituant, & reddãt: Nullo enim iure, ea bona ſua ſunt, quanquam in hoc ſibi mire blandientes, ſibi admodum perſuadeant: ſed falsò & ſtultè. 52

Idem quoque furtum exercent in quibuſdã locis carnifices, qui furunculos interdum alienis furtiuiſque bonis exonerant, ipſos hoſpitio excipiunt, partemque furti ad ſe recipiunt, promittentes furunculis ſilentium, criminis diſſimulationẽ, & ſicubi neceſſum erit mitiorem excuſationem, atque ita in furto (quantum in ipſis eſt) eos fouẽt, & alunt. Verum huiuſmodi carnifices cum ipſis ſuis furunculis, mea ſententia, in crucem ſimul abripiendi eſſent, imo aliquanto ſeuerius etiam puniendi. 53

Cæterum velim pie Lector (vt hęc quoque huic ſubnectam capiti) ſubeant tibi quædam eſſe furta, licita, eoque etiam nullo modo punienda. Velut primo fuit furtum Iſraelitarũ in Ægypto: qui Deo iubente Ægyptum ſpoliarunt ſuis opibus, vti habetur *Exodi 12, & in Decretis, canone, Dixit Dominus* 14. q. 5. ibi nec Iſraelitæ furtum fecerunt, ſed Deo iubente miniſterium præbuerunt. Sic Abraham & Samſon, & alij permulti fuerunt excuſati authoritate Domini, *vt canone, Si non licet,* 23. *queſtion.* 5. Item excuſatur, ſi quis furaretur res Turcarum, ſiue aliorum Barbarorum, *l. Non ſolum Cod.* 54

Cod. de commer. & mercat. Item excuſatur, & impunitas habetur, qui adſtans abripiat res depoſitas aleatorum, *l. prima, ff. de alea luſu & aleator*, hæc & ſimilia puniri non poſſunt. Qui enim facit aliquid aut Deo iubente, aut lege permittente, non peccat, *l. Gracchus, Cod. de adult. & can. Qui peccat*, 23 *q.* 4. vbi inquit. Qui ſecundum leges facit, pœnam non meretur, *d. c. Dixit Dominus, iuncta gloſſ. ibidem. in verb. furtum. leg.* nonnullas concordantias allegante.

55 Ad hoc Capitulum quoque ſpectare videtur illud furti genus, quod à validis mendicantibus, planis, ſcurris ac impoſtoribus committitur, qui veris pauperibus è faucibus debitas eleemoſynas eripiũt, quorum nuſquam non plura quam æquum eſt exẽpla conſpiciuntur. Vnum referam, quod Gandaui olim comperi, vbi ego cum aliquot Senatoribus Brugenſibus ſedi ante portã domus ſenatoriæ: Hic enim nobis adoritur Mendicus quidam, gemebundus, plorabundus, mirisque modis Iri paupertatem ſimulans, eleemoſynam petit, habere ſe latens vitium ac malum prædicat, quod pudor illius hominis conſpectui exhibere deterreat: Ipſius miſerti ſinguli mendico eleemoſynam largimur. Mendicus à nobis digreditur. Vnus noſtrum iuſſit famulum ſuum hunc mendicum inſequi: & propius quid latentioris vitij haberet, perquirere. Paret is mãdatis. Mendicum rogat quodnam ſit illud latens vitium, quo ſe laborare dicebat. Inſpicit faciem, videt pectus, videt brachia omniaque nitentia & valida conſpicit. Nihil (inquit) famulus in te mali video. Ah (inquit mendicus) longe aliud eſt malum, quod me premit, quod à tuis obtutibus remotum eſt, nempe tale malum, quod per vniuerſum corpus meum ſerpſit, quod per venas ac medullas ita graſſatur, vt nullum ſit mihi corporis membrum, quod ſeſe laboribus ac operis tradere valeat, hoc malum vocari audio pigritiam & deſidiam. Quid? hæccine noxia admodum ſunt vitia? Famulus hic ſtomachabundus diſcedit, ad ſuos redit: Rogatur quod fuerit illud latens malum: famulus vt à mendico edoctus fuit rem explicat, cognitum illud latentiſſimum malum quod multos alios quoque premit, aperit. Reſponſum cum riſu omnium excipitur. Mox perquiritur vt capturæ piæ commendetur. Verum ſcurra aliò ſe ſubduxerat.

56 Huic exemplo non abſimile fuerit illud, quod ego quoque conſpexi in inclyta ciuitate Brugenſi, cui tum temporis eram à conſilijs, profecto exemplum non minus lepidum quam flagitioſum & hoc loco narratu dignum. Circa annum Domini 1536. plateatim mendicabat quidam mendicus iuxta externam ſpeciem plane (vt apparebat) miſerabilis, mutus, claudus, adeo vlceroſus, ſcabioſus & deformis, vt omnibus miſerationem ſui incuteret, alijs etiam lachrimas excuteret. Hic ſingulis dominicis per ſingula parochialia templa ante fores templorum ſeſe proſtrauerat; ſtraminibus incubans, mutum balbutie quadam ſimulans, tintinnabulum altera manu agitans, atque vniuerſam eamque miſerabilem corporis deformitatem prætereuntibus oſtentans. In quem prætereuntes conſpicantes tanta commiſeratione affecti ſunt, vt ſæpe ſingulis dominicis & feſtis ex hac improba mendicitate corraſerit, 5.6 aut 8. ducatos. Quod quum æquo diutius duraſſet ad tres menſes & in eodem ſtatu ſemper per vices ad intermiſſas templorum fores tragœdiam ſuam iteraret & pro foribus D. virginis Mariæ proſtratus iaceret: contigit vt vnus ex publicis ſatellitibus in hunc oculos intentius conuerteret, impoſturæ ſuſpicione tangebatur, & quibuſdam prætereuntibus dicebat hunc ita deformatum, eſſe plane planum & aſtutum impoſtorem. Tandem curioſius & certius rem cognoſcere cupiens propius acceſſit, & iterum iterumque eundem preſſius intuens, cœpit aliquanto audacius aliquot faſcias & pannos lineos purulentos digitis ſuis detrahere, quibus detractis comperit cutem ipſius eſſe nitidiſſimam, ſanam & validiſſimam: idem conſpicantibus multis. Mendicus autem cernens per hoc impoſturam ſuam detectam, quam ocyſſime ſeſe in pedes conijcit, cernoque velocius fugam init. Satelles clamoribus inſequitur: Tenete nebulonem, tenete impoſtorem: Ob hos excitos clamores à quibuſdam via prouolanti intercluditur, curſus remoratur, ab eodem ſatellite capitur, & ad carceres deducitur. Inter deducendum vero multæ mulierculæ, & ſimplices plebei multi (quibus in via hic mendicus captus fiebat obuius) non ferentes hanc indignam pauperis (vt apparebat) apprehenſionem, clamare cœperunt, non ferendam talem iniuriam, tam indignam, tamque deplorandam, qua ita miſelli & vlceroſi homines raptentur ad carceres. Videte (inquiunt) quam tyrannice iſte calamitoſus tractetur, quam inhumaniter abripiatur. Proh Deum atque hominum fidem! fieri non poteſt quin Deus tam indignum facinus propediem puniat, atque totam ciuitatem funditus tandem perdat. Poro ad hunc mendicum vlceroſum imo impoſtorem nefarium, poſtridie à captura acceſſerunt ipſe Prætor cum duobus ſenatoribus, & vno Scriba penſionario, qui poſt carceralem examinationem & rerum debitam diſcuſſionem factam, iuſſerunt vt purulentas illas faſcias abriperet, quo facto compererũt ipſius corpus eſſe ſanum, valens & puriſſimum, nulla in parte læſum aut vlceroſum: Sed iuuenili ætate præditum, fortem & à ſummo capite vſque ad calcem ſanum. Interim fallacijs atque huiuſmodi impoſturis aperte cognitis, eundem mendicum impoſtorem admonere cœperunt, rogantes quid

ornet, ita ornatus inter ſatellites è carcere per Burgum forum publicum conducatur ad domum ſenatoriam, percepturus ibi ſuæ nequitiæ perpetratæ ſententiam. Inter deducendum verò leuis iudicij populus ſatellitibus occlamare cœpit, & obſtrepere, indigniſſime fieri quod tam miſerabilis hominumque omnium infimus, per Magiſtratum raptaretur ad pœnam. Interea tamen reus is impoſtor coram Magiſtratu ſiſtitur, & hac ſententia damnatur, vt ad ſemihoram palo affixus in theatro populo ita ornatus oſtentaretur. Deinde à carnifice omnes faſciæ ſordeſque tollerentur, vt cũctis nitor cutis & corporis ſanitas innoteſceret, deinde 12. virgis ad effuſionem ſanguinis acriter cæderetur, & tandem extra terminos Flandriæ 10. annorum exilio, ſub pœna ſuſpendij, relegaretur. Quam quidem ſententiam is alacriter (metuerat enim ſuſpendium) in ſe recepit, ſed minus alacriter verbera ſenſit, qui ita verberibus diſcerptus fuit, vt totum corpus cruore madeſceret. Populus autem his dolis & impoſturis conſpectis, ridere cœperunt qui prius fremuerant, & optimè digniſſimeque factum eſſe, quod prius imprudenter ſuggillauerant, ſuamq; inſipientiam deteſtabantur, qui tam temere Senatorum facta præter cognitionem cauſæ, prius inceſſere non verebantur.

57 Hic mihi exclamare libet, Ah hominum verſutias & nefarias planorum impoſturas: Cùm enim eas in memoriam reuoco, ſine dolore commemorare non poſſum ſacroſanctam, illam *l. Vnicam*, titu. de validis mendicantibus *lib. 11. C. Imp. Iuſtin.* tam neglectam atq; adeo pene iacere ſepultam, neq; diligentius reuocari in vſum. Quod ſi fieret, nõ tot nebulones ocioſos, non tot ſceleroſos impoſtores alerent paſſim Regiones, neq; tot paſſim committerentur maleficia. Ex odioſa enim mendicitate quot mala ſuppullulent, exempla certius quam libri perdocent.

58 Prodierunt præterea Imperatores multi, potiſſimum Carolus Rom. Imp. V. & Philippus Rex Hiſpaniæ Caroli pater in ſuis diplõ. editis Mechliniæ An. 1506. ſalubria Reip. edicta de validis mẽdicantib. Verùm multorum Iudicum inertia, quoſuis & vbilibet locorum mendicare permittit, qui Eleemoſynis non egent, ſed ocium duntaxat ſectãtur & voluptates, & vbicunq; pulchrã interim occaſionem nanciſcuntur, ibi ne à maleficiis quidẽ temperãt, quorum maleficiorũ cauſam præbẽt Officiariorũ ſupina inertia, & corrigendorũ pauperũ pertinex tædium. Optarem hic noſtram Chriſtianorum pietatem æquiparari poſſe Turcis & Ethnicis, apud quos nulli fas eſt ita mendicare oſtiatim, ſed vnaquæque ciuitas ſuos alit pauperes, & vere pauperes. Ocioſos autem cogunt ad labores.

59 Qua in re mihi magnopere laudandæ ſunt Brugæ, mea dulciſſima patria, in qua inſtitutæ ſunt 2. clariſſimæ piiſſimæque ſcholæ: puellorum vna, puellarumque altera: quibus præſunt decem præſtãtes viri rectores: illis ſex, his verò 4. In has ſcholas ciuitatis pauperes & plenè platearum fæces deducuntur, qui ibidem alũtur, veſtiuntur, docentur, & pro naturæ dotibus inſtituuntur, donec adoleuerint. Adulti verò alij traduntur mercatorib. canonicis, mechanicis, alij liberalioribus ſtudiis, poſtea altioribus facultatibus & diſciplinis. Puellæ in honeſtas familias ſeruituræ tradũtur. Nec ab his manus auxiliares Rectores retrahunt, priuſquam ad matrimonium locẽtur aut ad ſtatum perfectionis prouecti fuerint. Vnde contingit ex hiſce ſcholis emergere multos viros probos, bonos ciues, mercatores diuites, ſacerdotes, Canonicos, imò & Abbates. Ex altera matronas honeſtas, & aliquãdo religioſas, Abbatiſſas. Qui fortaſſis omnes ſine harum ſcholarum inſtitutione & auxilio, ad nequiſſima perueniſſent: alij ad furta, alij ad latrocinia, alij ad alia atque alia maleficiorũ genera. Puellę quoque aut ad furta aut ad mendicitatem, aut ad lupanaria, quæ iſtarum ſcholarum ope ad honeſtiſſima feliciter conſcenderunt. Quæ quidem ſcholarum inſtitutio ita pia omnib. viſa eſt, vt eam plures huius regionis ciuitates imitari ſtuduerint. Imo & ipſa Francia eaſdem æmulari cœperit, forma & inſtitutionibus à Brugenſibus expetitis. Prioribus in editionibus & exemplaribus omiſi vnam quæſtiunculam, huic materiæ minime inconuenientem: quam hic inſerere cupio paucis, & remiſſiue.

Vtrum fur magis ſit cenſendus, qui modicum, 60
aut qui magna furatur ac diripit? Pro breui deciſione eiuſdem quemadmodum dicimus illum magis ebrium, qui quolibet vino, quã qui optimo inebriatur, ita & cupidum eum potiſſimũ, qui ne minima quidẽ rapere omittit. Nam qui maxima diripit, minima fortaſſe contẽnet: qui autẽ parua non deſpicit, quomodo his maiora non deſpiciet? Fur igitur hic magis, quã ille eſt. Nã qui nõ aſpernatur argenteũ, nunquã profecto aurum aſpernabitur. Cui mirum in modum concinit *tex. in c. vlt. 14. q 6.* Huius q meminit D. Andr. Tiraquell. *De ligib. connubia. lib. 2. l. connubiali. n. 8. fol. 15.* Nonnullas hic ſubnectere q. decreui propoſito admodum ſeruientes.

Nempe. Furtum an ſit caſus fortuitus, & computetur inter caſus fortuitos? Legiſtæ tenẽt quod non, ſecund. Io. And. niſi quando fit à perſona cõiuncta, vel tali, de qua diligentiſſimus nõ ſuſpicaretur. *l. Eum qui emit. §. Idem ſcribit, ff. de furt.* Huius meminit D. Ioan. Gaufred. in ſua 2. *parte Collectarii c. vnico, r. 12. de commod.*

Item. Furtum vnicum, & magnum an æqui- 61
polleat tribus furtis? huic quæſtioni reſpondetur affirmatiue, quod ſic. vt licet videre in deciſionib. aureis D. Boerij, *queſt. 171. n. 5. parte 1. folio 286.*

CAPVT CXIII.

De Sacrilegio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 113.

1 *Sacrilegium furtorum execrandiſſimum.*

2 *Sacrilegium eſt triplex*
- *Rei ſacra de loco ſacro, propriè*
- *Rei ſacra de loco non ſacro, impropriè*
- *Res non ſacra de loco ſacro, impropriiſſimè.*

3 *Sacrilegii proprii definitio.*

4 *In ſacrilegio quam rem dicamus ſacram.*

5 *Sacrilegium proprium punitur, vel*
- *Laqueo.*
- *Gladio.*
- *Igne.*
- *Beſtiarum deuoratione.*

6 *Sacrilegium improprium punitur*
- *Præciſione pugni, vel Perpetuo exilio* } *ex iure.*
- *Laqueo vel gladio ex conſuetudinaria lege.*

7 *Sacrilegium maximè improprium punitur, vel*
- *Laqueo.*
- *Gladio.*

8 *Generalis ſacrilegii punitio.*

9 *Sacrilegus nullam meretur veniam.*

10 *Quid ſacrilegium excuſet.*

11.12 *Sacrilegii punitio apud Ethnicos.*

13 *Carolus Imper. de capitalibus iudiciis.*

14 *Sacrilegium apud Canoniſtas eſt quadruplex,*
- *Rei ſacra è loco ſacro.*
- *Rei ſacra è loco non ſacro.*
- *Rei non ſacra, è loco ſacro.*
- *Violenta in clericum manus iniectio.*

15 *Pœna canonum in ſacrilegos nimis laxa.*

16 *Sacrilegus non fruitur loci ſacri præſidio.*

17 *Sacrilegus ſemel, Eccleſia tutela indignus perpetuo.*

1 INter furta materialia (Spiritualia præcipuè punit Deus, aut Iudex eccleſiaſticus, nempe confeſſor) execrandiſſimum eſt Sacrilegium.

2 Quodque fit tripliciter: nempe quando ſacrum de ſacro, vel ſacrum de non ſacro: vel non ſacrum de ſacro aufertur, ſeu furto tollitur, *c. Si quis contumax, & c. Quiſquis, verſus medium,* 17. *qu.* 4 *& gloſſ. in c. Sacrilegium eadem Cauſſa & Quæſtione, & in l. Sacrilegii pœnam & l. Sacrilegi capite, & ibi gloſſ. & in l. Diui, & ibi Bart. ff. ad l. Iulia. pecula. & Abb Sicul. in c. Cæterum, colum.* 5. *de Iudic.*

3 Hæc autem triplicia ſacrilegia non æque enormia, ſed verum ſiue proprium ſacrilegium de iure ciuili eſt, quod primum poſuimus: hoc eſt, quando aufertur res ſacra de loco ſacro, vt notatur, in *d. l. Sacrilegii pœnā, & l. Sacrilegi capite, & l. Diui,* præcitatis, & ibi Dynus, Bart & Alberic. de Roſa. quamuis de iure Canonico ſufficiat alterum (& ſi minus proprie) *d. can. Quiſquis, & gloſ. & Doct. in c. Conqueſti. de ſentent. excommunicationis.*

Porro rem ſacram hîc intellige, non tantum ipſa Sacramenta, ſed ipſa Sacramentorum vaſcula, vel aurea, vel argentea, ſeu monſtrantias, in quibus eſt ſanctum & venerabile Sacramentum altaris, ſeu Euchariſtiæ aut in quibus ſolet quieſcere, & quæcunque alia ad ſacrorum vſum potiſſimum dedicata, veluti ciboria, phialas, capſulas aureas vel argenteas, calices, patinas, feretra, libros, ornamenta, mappas, linteamina altarium mantilia cortinas, cæram, candelabra eburnea, ærea aut cryſtallina, gazophylaciū aut arcula, in quam ſacræ eleemoſynæ conijciuntur. Hoc ſacrilegium leges ſeueriſſimè puniunt. 4

Nam quiſquis vllam dictarum rerum eccleſiaſticarum furatur è templis: is puniendus eſt aut igne, aut gladio, aut ſuſpendio, aut beſtiarum deuo- 5

ratione,ad arbitrium Iudicis, *d. l. Sacrilegii pœnã.*

6 Quiſquis vero ſacrilegium improprium cõmit-
tit,hoc eſt,qui vlla bona eccleſiaſtica furatur extra
tẽpla, aut extra ſacrorũ locorũ ſepta: is iuxta iuriũ
conſtitutiones plectẽdus eſt abſciſſione pugni, ſeu
manus amputatione, aut perpetuo exilio arbitrio
iudicantis, *l. Leg. Iulia, §. Mãdatis, ff. ad l. Iul. pecul.*
Conſuetudo tamẽ (quæ optima legum interpres,
necnon pro lege habenda eſt, *l. 1.* & per totum tit.
& ibi ſcrib. *Cod. quæ ſit longa conſuetudo)* eoſdem
pariter damnat laqueo,aut gladio, vt ſuperiores.

7 Porro quiſquis vlla bona ſacra furatur, è loco
ſacro: is quoque patibuli damnatur ſuſpendio, aut
gladio conſumitur. Nam etſi ipſa bona ablata ſacra
non fuerint,locus tamen vnde ſuſtulerat, ſacer eſt,
quem furto violat & contaminat: ob quam conta-
minationem & violationem irreuerentem (licet
improprie) etiam ſacrilegus vocatur, & vt verus
ſacrilegus punitur. Sic qui è templis aut ex aliis lo-
cis ſacris furatur,vt è ſepulchris mortuorum cada-
uera,aut ciſtam mortuariã, vel linteamina & ſimi-
lia: is quoque ſacrilegus cenſetur, & crucis ſuſpẽ-
dio,aut gladio(vt cæteri) damnatur, *l. fin. ff. de ſe-
pul. viol.* cum diſtinct. tamen, vt ibi.

8 Cæterùm in genere ſacrilegiũ (vt denuo rẽpetã)
ſecundum iura vario modo punitur; nempe gladio
aut laqueo,aut igni, aut proiectione ante feras, vt
ab iis deuorentur,ſicut videre eſt in *l. ſacrilegij, ff.
ad l. Iul. pecula.* Et quia præfatum crimen ſacrilegij
furto maius ac grauius eſt, *d. l. Sacrilegij, poſt princ.
& l. aut facta. §. Locus, ff de pœn.* ideo omnis pœna,
quæ in furto per legem municipalẽ ſtatuitur, mul-
to magis locũ habet in ſacrilegio: quia quod plu-
ris eſt. vtique tanti eſt, *l. cum furti. ff de in lit. iurã*
tenet Bald. *in l. Si nondum, verſi. Sed nunquid ſacri-
legium. C. de furt.*

9 Quocirca etiam huiuſmodi ſacrilegia minus in-
dulgentiæ,minus venię ſeu miſericordię merẽtur,
quam furta rerum profanarum.

10 Furta tamen in ſacris locis facta,hoc eſt,ſacrile-
gia,excuſantur etiã famis neceſſitate, iuuentute,&
ętatis vel ſimplicitatis imperitia,ſi modo legitime,
ac vere de iſtorum aliquo conſtet: In his enim agẽ-
dum eſt per omnia excuſãtia,ſicut in profanis fur-
tis prædictum eſt.

11 Nec obliuiſcendum hoc capite cenſuimus, in
ſacrilegos etiam apud Ethnicos ſeuere animaduer-
ſum fuiſſe,ſicut de Phaleco Phocenſium ductore
legimus: qui quũ furti inſimularetur, & quod mul-
tas è ſacris pecuniis ſibi vendicaſſe traduceretur,ex
Imperatoria dignitate, quam gerebat, prorſus ex-
cidit. Nam poſtquam ſacrilegij fama deprauatior
fieret,tribus delictis ducibus, Dinocrate,Callia, &
Sophane ſacrarum pecuniarum quæſtio eſt habita,
qui cum ab iis,qui eas adminiſtrauerant, rationem
repoſcerent, & ij reddere eam nequiſſent,eos ma-
ximo cruciatu adfectos,reſtitutiſque quæ ex furto
ſupererant, morte acerba tandem mulctarunt.

Habentur autem paſſim multo plura apud autho- 12
res exempla de ſacrilegorum pœnis, atque adeo à
diis ipſis etiam quos depeculati fuerant, inflictis.
Hinc Menelaus apud Libaniũ: Vides (inquit) im-
pune ſacrilegis,res Deorum ſuſtuliſſe? vti elegan-
ter commemorat D. Iuſtinus Goblerus Goarinus,
I.C. nequaquam incelebris, & variæ multæq; le-
ctionis in ſuis commentariis (quæ ſumma cũ lau-
de edidit) ſuper conſtitutione Auguſtiſſimi Impe-
ratoris Car. V. de Capitalibus iudiciis,

De Iure autem Canonico, ſacrilegium dicitur 13
committi in omnibus caſibus prædictis,quibus et- 14
iam addunt quartum, quoties quis manus impias
mittit in clericum vel monachum, *c. Si quis contu-
max, c. Quisquis inuentus, & c. Si quis ſuadente, 17.
quæſt. 4.*

Pœna autem Iure Canonico imponitur, ſcilicet 15
quod poſt trinam admonitionem excommunican-
dus eſt, vt vult *gloſ. in d. c. Quiſquis inuentus, §. Si
quis domum, 17. q. 4.* In quo miranda eſt immodica
Canonum laxitas,qui in tanto ſcelere, tam mitem
pœnam imponant, qua malum foueant potius &
excuſent,quã corrigant aut puniãt,ſicut etiã ſentit
d. gloſ. Antequã hanc ſacrilegij materiã deſeramus,
explicanda ſunt nobis duo dubia ſatis familiaria.

Quorum prius eſt, An ſacrilegus gaudere poſſit 16
immunitate Eccleſiæ, aut cœmeterij: huic dubio
omiſſis variis argumentis in vtramque partẽ, reſ-
pondendum eſt, Sacrilegum nuſquam ſacrorum
locorum tutum eſſe, nec vſpiam debere gaudere
Eccleſiæ,aut cœmeterij immunitate, *c. Frater, 17.
q. 4* propter quod dicit text. ibi *in c. Sicut* Quod ſi-
cut maius peccatum eſt, quod in Deum committi-
tur, quam quod in hominem: ſic grauius eſt ſacri-
legium agere,quam fornicari, vt ibi, huc facit *c. ſi.
in ſ. ta gl. in verb. Quo facit ut ſe indignos, extra. de
immu. Eccleſ.* & ibi Panorm. *l. Si quis in hoc genus,
C. de epiſcop. & cleric.*

Alterum dubiũ fuerit; An ſacrilegium ſemel cõ-
mittens, poſtea in aliis delictis vti poſſit Eccleſiæ 17
aut cœmeterij immunitate? vel ſic; An qui ſemel
ſacrilegium commiſerit in Eccleſia vel cœmeterio
de quo non fuerat punitus,ob aliud prius, vel po-
ſterius delictum per eũ commiſſum, fugiat ad Ec-
cleſiam aut cœmeterium,gaudere debeat illius im-
munitate, vel locum habere debeat *c. Inter alia,
ext. de immu. eccleſiæ?* Quam quidẽ quęſtionẽ vtrin-
que examinauit & affirmatiue & negatiue D. Nic.
Boër. in ſuis deciſionibus aureis, *q. 110.* Et tandem
negatiuam partem probat magis, dicens ita deter-
minaſſe deciſion. Capel. Toloſa. 422 in princ. talẽ
non debere gaudere, *per text. in c. Ad epiſc. cum ſeq.
17. q. 4. & d. c. fin. extr. de immu. eccleſ.* & ibi tenere
videtur Abb. Sic, quia puniri debet in eo in quo de-
liquit

Digitized by Google

liquit; fruſtra enim legis auxiliũ implorat, qui cõmittit in legem, & per conſequens, contra Eccleſiã. Fridericus Schenck primo Tomo viridarij concluſionum Iuridicarum, *conclusione* 8. &c. Poſſem ipſe quidem pauca huic materiæ & capitulo non inconuenientia inſerere, nempe quæ certa cognitione ab ipſis ſacrilegis maleficis didici & intellexi, veluti quib. modis, qua arte, & quo pacto multi ſacrilegi aperire conſueuerint, ſine ſono etiã aut quaſi templa, priuatas ædes, clauſtra, & portas. Verum, ne hæc docere velle videamur, hoc præcipue corruptiſſimo ſeculo, ea omnia conſulto ſubticere malui. Reliqua videte locis citatis.

CAPVT CXIIII.

De crimine expilatæ hæreditatis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 114.

1 *Crimen expilatæ hæreditatis quid.*
2 *Expilator hæreditatis punitur perpetuo exilio, aut pœna arbitraria.*
3 *Expilatorem non excuſat ignorantia veri domini.*
4 *Expilator ſcit bona expilanda non eſſe ſua.*
5 *Bona expilata ſunt hæredibus omnibus communia.*
6 *Poſsidens, hæredes fraudans, perdit ius bonorum ſuppreſſorum.*
7 *Expilati cuiuſdam Aurelianenſis luctuoſum exemplum.*

ALiud quoque furti genus eſt, & peculiari nomine à reliquis diſtinctum.

1 Nempe furtum luctuarium, ſic vtique dictum, quod in domibus luctuum, ſiue in ædibus mortuariis, ſeu in hæreditatibus fere contingat: ideoque iura vocant crimen explicatæ hæreditatis, vt *ff. & C. eiſdem titulis*, de criminis expilatæ hæreditatis. Id igitur crimen vt nefarium eſt, & iuri naturæ repugnans, ita ſua punitione non caret.

2 Quiſquis enim furtum luctuarium hoc eſt crimen expilatæ hæreditatis committit, id eſt, qui domibus mortuariis aliqua bona necdum diuiſione hæreditaria partita, aut clam, aut vi ſuſtollit: is puniendus eſt & coërcendus extra ordinem perpetuo exilio, aut alia Iudicis pœna arbitraria, iuxta qualitatem perſonæ, & circunſtantias facti *l. 1. ff. eod. tit.*

Nec expilatori patrocinatur, ſi dicat bona hære-
3 ditaria ſeu luctuariæ domus adhuc fuiſſe hæredibus communia, & ex æquo adhuc eſſe omnium, vtpote nulla partitione ſeu diuiſione facta ſingulis eſſe diſtributã: eoque nondum conſtare, cuius bona abſtulerit, aut cuius partem eripuerit: licèt enim de certitudine domini necdum conſtiterit, à quo abſtuliſſet: de certitudine tamẽ & expilationis cõmiſſæ & expilatoris cõmittentis, certiſſime conſtitit.

4 Atque ipſi expilanti certo conſtabat, eadem ablata bona non eſſe ſua: ſed alterius, licet hic ipſi nõ innotuit. Neque hoc ipſi etiam ſciendum fuerat, quum non tantum ſit prohibita expilatio domini cogniti, ſed omnis expilatio atque adeo omne furtum rerum alienarum, hoc eſt, quæ noſtræ nõ ſunt. Atque hic ſi quis mordicus vrgeret, & certitudinẽ certæ perſonæ adſtruere vellet, vnde talia indiſtributa bona ſint ablata, nõ video quid hac ignorantiæ cauſſatione ſuæ expilationi præſtruere vellet, certo defendi poſſet, certoque conſtare de quo
ablatæ ſint, nempe † ab hæreditate ſiue à domo 5
mortuaria, à communitate indiuiſa: quæ ſimul cõiuncta mortui perſonam vſque ad tempus partitionis ſiue diuiſionis eatenus repræſentat.

Cæterum poſſeſſor aut poſſidens mulier, ſi alter 6
ipſorum ab obitu illiũs, cuius poſſeſſionem reſeruat iuxta conſuetudinem regionis, deprehenſus fuerit parum fideliter bona omnia inapertũ protuliſſe, non omnia certo ſcripto, hoc eſt, repertorio, redegiſſe, ſed quædam aut ſtudio expilandi ſubticuiſſe, aut ſuppreſſiſſe: is iuxta Brugenſium ac aliorum nonnullorum conſuetudinem aut priuilegium, eadem tacita & ſuppreſſa bona perdit.

Quantum autem peccent in foro cõſcientiæ hu- 7
iuſmodi expilatores nefarij, hoc ipſe vno exẽplo ſatis didici, quum Aureliæ Iuri nauarem operam circa annum Dom. 1530. Vbi quidã vir honeſtus & Aurelianẽſis ciuis, in ſuburbio ciuitatis peſte (quæ tũc ibi magnopere ſæuiebat) correptus, eoque ab omnib. ſuis derelictus, ad ſui curam & miniſterium adiũxit ſibi duas mulierculas mercenarias, & vnũ virũ laicũ. Ingraueſcẽte morbo, Eccleſiaſ. ſacramẽtis ſe munire curauit, & teſtamẽto condito legauit paſtori 20. francos pro certis aliquot miſſis, quos francos iuſſit Paſtori recipere ex demonſtrata arca quadam. Paſtore iſto digreſſo, miniſtri decumbentis coniunctis animis præmonſtratam arcam adeunt, effringunt & pecuniam omnem repertã diripiunt. Decũbens autem ſemiuiuus, ac pene moribundus, eo quo diutiorem ſuorum moram admiraſ, mediis ardoribus ſeſe ex lecto nudũ corripuit, pedetẽtim incedẽs quid ſui molirẽtur perquiſiturus.

Digitized by Google

Comperit autem ſuos diligentiſſimos in explicandis ſuis ſcriniis. Quid multis? Hic moribūdus præ nimio tum peſtis ardore, tum indigniſſimi facti furore & iracundia percitus, inde ſe per poſticum ſubduxit, ad ciuitatem celerrime cucurrit, ſeſeque (infandum) iuxta mœnia verſus Ligerim fluuium in profundiſſimum puteum præcipitauit, in quo pluſquā 2. mēſes corpus ipſius nullo ſciente delituit, & computruit. Atque huius putei aquis ego & vicini omnes tanto tempore vſi fuimus, ex quo plurima incommoda poſtea ſubſecuta ſunt, vt hinc aperte conſtet, quantum huiuſmodi expilatores peccēt, qui non ſolum ſuam mentē coinquinant, ſed & alios plerunque in peiora mala pertrahunt.

CAPVT CXV.

De Abigeatu.

Summæ rerum tractatarum in Commēntar. CAP. 115.

1 *Furantes aut* { 10 *oues,* / 4 *porcos,* / *equum vnum,* / *bouem vel vaccam vnam* } *puniuntur in metallum, &c.*

2 *Dicta cum violentia furantes, puniuntur deuoratione beſtiarum.*

3 *Abactores ſiue abigeos hoſpitio recipientes, puniuntur, vel* { *Relegatione* 10. *annorum, de iure.* / *Ex conſuetudine, etiam exilio* 10. *annorum.* }

4 *Furantes aut* { *Anates,* / *Anſares,* / *Pauones,* / *Gallinas,* } *puniuntur arbitrariè.*

ALia item occurrit furandi ſpecies, eaque admodum etiam frequens, nempe abigeatus: id eſt, de beſtiis aliorum furto abducendis: atque hoc furtum etiā ſuam in iure conſtitutam habet punitionem.

1 Nam quiſquis alicui pecora ſubtrahit, furatur & quodammodo deprædatur gregem & numerum 10. ouium aut 4. vel 5. porcorum, aut equum vnum, aut bouem, aut vaccam etiam vnam ex paſcuis, vel armentis, aut gregibus: is pro vnico iſtarum rerum furto, iuxta iura puniendus in metallum, & in perpetuum exilium, *l.* 1. *&* 3. *ff. de abigeis:* ſecundum conſuetudinem verò patriæ & iamdiu inolitā, punitur laqueo & ſuſpendio.

2 Si autem dicta pecora, vi & adhibitis armis abduxerit, ſecundum iura puniendus eſt proiectione ante beſtias, ſiue beſtiarum deuoratione, hoc eſt, damnatur beſtiis, *leg. Abigeatus, ff. eodem titul. de abigeis.*

3 Quin & ipſi qui tales abigeos, hoc eſt, equorum, aut ouium, aut porcorum ſubtractores, & quodāmodo deprædatores ſcientes, volenteſque hoſpitio excipiunt, id eſt, receptatores abigeorum ſeu abactorum, & ita abſcondunt, & quantum in ipſis eſt, tuentur & fauent: ij puniendi ſunt relegatione decem annorum, *l. fin. ff. de abigeis.* Secundum verò patriæ conſuetudinem & iamdiu etiam obſeruatam, puniuntur exilio 10 annorum.

Cæterum quiſquis ſubtrahit aut furatur aliorum anates, anſeres, pauones, apes, gallinas, capos, pullos, cuniculos, idq; genus alias domeſticas beſtias: 4
is ob furti indignitatē puniendus eſt mulcta Iudici arbitraria, iuxta qualitatem & circunſtantiam facti & perſonæ. Hoc autem Abigeatus crimen quàm ſit frequens & impunitum in noſtro æuo, clarius ex ipſis factis, & damnis vbilibet locorum paſſis erit cernere, quàm ex libris diſcere, idque tempore pacis, & potiſſimum belli, quandò nefarij milites non ſolum ab hoſtibus (quod iure belli fores excuſabile) beſtias quaſcunque abigunt & diripiūt, ſed etiam à ſuis amicis, cuncta eripiunt, beſtias abigunt, ac nullum non detrimentum audacius inferunt, & liberius, quàm ipſis hoſtibus, quos vt hoſtes certius metuerent, ab amicis nihil periculi formidantes.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CXVI.

De Furto incendiario.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 116.

1 *Furtum incendiarium vel in naufragio commiſſum quid?*
2 *Pœna furti incendiarii.*

ADhæc aliud quoque ſpeciale furtum nobis occurrit, quod peculiari loco & tempore cõmittitur: ſcilicet illud furtum, quod in incendijs committitur: quod certè deteſtandum eſt, vt quod maligno animo deſtinataque malitia & captata occaſione peragitur.

1 Dum enim alios incendio turbatos norunt, & rebus ſuis ſeruandis inuigilare ſciunt: atque ob eam curam ad aliarum rerum diligentiorem curam præpeditos eſſe, maligni quidam furunculi ſuis quoque inuigilant commodis (vt putant) & in ea turbatione incendij, tum audaciùs, tum etiam liberiùs, tum inconſideratiùs, bona domus incenſæ clam ſubripiunt & furantur: quod crimen ſua punitione etiam non vacat.

Quandoquidem ij, qui ita in incendijs aliorum 2
bona furtim eripiunt, intra eundem annum puniendi ſunt reſtitutione quadrupli. Poſt annum verò, reſtitutione ſimpli, *l. In eum*, & ibi Bald. & Salic. *C. de furt. & ſer. corrup.* Iuxta conſuetudinem verò puniendi ſunt laqueo: nempe quòd tanto ſit crimen enormius factum, quod ſimulãdo amicum, & adiutorium velle adferre altori, factus ſit callidus hoſtis, & fur nefarius. Idem quoque cenſendũ eſt de iis qui ſimili modo bona naufragorum eripiunt, *d. l. In eum.*

CAPVT CXVII.

De Peculatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 117.

1 *Peculatus eſt furtum Principis vel Reipubl.*
2 *Peculator puniendus eſt* { *Quadruplo, & exilio.* / *vel* / *Capitaliter.* }
3 *Peculator extra officium receptoratus, punitur laqueo.*
4 *Bonam Principis pecuniam commutans vitioſa, punitur vt depeculator.*
5 *Publicum cenſum ſeruans conijciendus eſt in carcerem, vſque ad reſtitutionem eiuſdem.*
6 *Publicus theſaurarius ſtudio quadam in ratione ſubiicens, punitur* { *Quadruplo,* / *&* / *Exilio.* }
7 *Quæſtores ærarii, qui militibus pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quomodo puniendi ſint.*

1 NEque hoc loco ſubticendum crimen illud, quod peculatum appellant, hoc eſt, furtum aut Principis aut Reipublic.

Quiſquis igitur in adminiſtrandis, aut diſpen-
2 ſandis Principum bonis ita infideliter ſe gerit, vt eas pecunias furetur, aut clancularijs technis eripiat, aut ad proprium commodum abutatur, aut ad alios certè vſus, quàm ad vſum Principis: is puniendus quadruplo, & exilio. Imò iuxta multorum ſententiam, puniendus eſt capitaliter, *l. vnica, C. de crimine peculat.*

3 Alius verò, cui nulla commiſſa eſt Principis pecunia, qui audet tamen Principis aut bona aut pecuniam furto ſubducere: is puniendus eſt laqueo & ſuſpendio, vti fur alius. Porrò cui commiſſa eſt fides & adminiſtratio alicuius ciuitatis aut regionis, aut reipub. ſi is eiuſdem pecuniã ſecũ auferat, & ad alios vſus impendat, quàm ad id ad quod ipſi delegatæ ſunt, traditæ & commiſſæ, ſine authoritate & conſenſu magiſtratus: is (inquam) puniendus eſt reſtitutione quadrupli & perpetuo exilio:

Simili quoq; modo dãnandus eſt, qui talẽ pecu- 4
niam cambit & commutat, eiuſq; loco pecuniam deteriorem, aut bona magis vitioſa reſtituit.

Qui autẽ quippiã anniuẽ Principi debet aut Rei- 5
pub. aut ſaltẽ reipub. bona apud ſe reſeruat, nec ea apud

Comperit autem ſuos diligentiſſimos in explicandis ſuis ſcriniis. Quid multis? Hic moribūdus præ nimio tum peſtis ardore, tum indigniſſimi facti furore & iracundia percitus, inde ſe per poſticum ſubduxit, ad ciuitatem celerrime cucurrit, ſeſeque (infandum) iuxta mœnia verſus Ligerim fluuium in profundiſſimum puteum præcipitauit, in quo pluſquā 2. mēſes corpus ipſius nullo ſciente delituit, & computruit. Atque huius putei aquis ego & vicini omnes tanto tempore vſi fuimus, ex quo plurima incommoda poſtea ſubſecuta ſunt, vt hinc aperte conſtet, quantum huiuſmodi expilatores peccēt, qui non ſolum ſuam mentē coinquinant, ſed & alios plerunque in peiora mala pertrahunt.

CAPVT CXV.

De Abigeatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 115.

1 *Furantes aut* { *10 oues, 4 porcos, equum vnum, bouem vel vaccam vnam* } *puniuntur in metallum, &c.*

2 *Dicta cum violentia furantes, puniuntur deuoratione beſtiarum.*

3 *Abactores ſiue abigeos hoſpitio recipientes, puniuntur, vel* { *Relegatione 10. annorum, de iure. Ex conſuetudine, etiam exilio 10. annorum.* }

4 *Furantes aut* { *Anates, Anſares, Pauones, Gallinas,* } *puniuntur arbitrariè.*

ALia item occurrit furandi ſpecies, eaque admodum etiam frequens, nempe abigeatus: id eſt, de beſtiis aliorum furto abducendis: atque hoc furtum etiā ſuam in iure conſtitutam habet punitionem.

1 Nam quiſquis alicui pecora ſubtrahit, furatur & quodammodo deprędatur gregem & numerum 10. ouium aut 4. vel 5. porcorum, aut equum vnum, aut bouem, aut vaccam etiam vnam ex paſcuis, vel armentis, aut gregibus: is pro vnico iſtarum rerum furto, iuxta iura puniendus in metallum, & in perpetuum exilium, *l. 1. & 3. ff. de abigeis*: ſecundum conſuetudinem verò patriæ & iamdiu inolitā, punitur laqueo & ſuſpendio.

2 Si autem dicta pecora, vi & adhibitis armis abduxerit, ſecundum iura puniendus eſt proiectione ante beſtias, ſiue beſtiarum deuoratione, hoc eſt, damnatur beſtiis, *leg. Abigeatus, ff. eodem titul. de abigeis.*

3 Quin & ipſi qui tales abigeos, hoc eſt, equorum, aut ouium, aut porcorum ſubtractores, & quodāmodo deprædatores ſcientes, volenteſque hoſpitio excipiunt, id eſt, receptatores abigeorum ſeu abactorum, & ita abſcondunt, & quantum in ipſis eſt, tuentur & fauent: ij puniendi ſunt relegatione decem annorum, *l. fin. ff. de abigeis.* Secundum verò patriæ conſuetudinem & iamdiu etiam obſeruatam, puniuntur exilio 10 annorum.

Cæterum quiſquis ſubtrahit aut furatur aliorum 4
anates, anſeres, pauones, apes, gallinas, capos, pullos, cuniculos, idq; genus alias domeſticas beſtias: is ob furti indignitatē puniendus eſt mulcta Iudici arbitraria, iuxta qualitatem & circunſtantiam facti & perſonæ. Hoc autem Abigeatus crimen quàm ſit frequens & impunitum in noſtro æuo, clarius ex ipſis factis, & damnis vbilibet locorum paſſis erit cernere, quàm ex libris diſcere, idque tempore pacis, & potiſſimum belli, quandò nefarij milites non ſolum ab hoſtibus (quod iure belli fores excuſabile) beſtias quaſcunque abigunt & diripiūt, ſed etiam à ſuis amicis, cuncta eripiunt, beſtias abigunt, ac nullum non detrimentum audacius inferunt, & liberius, quàm ipſis hoſtibus, quos vt hoſtes certius metuerent, ab amicis nihil periculi formidantes.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CXVI.

De Furto incendiario.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 116.

1 *Furtum incendiarium vel in naufragio commiſſum quid?*
2 *Pœna furti incendiarii.*

ADhæc aliud quoque ſpeciale furtum nobis occurrit, quod peculiari loco & tempore cõmittitur: ſcilicet illud furtum, quod in incendijs committitur: quod certè deteſtandum eſt, vt quod maligno animo deſtinataque malitia & captata occaſione peragitur.

1 Dum enim alios incendio turbatos norunt, & rebus ſuis ſeruandis inuigilare ſciunt: atque ob eam curam ad aliarum rerum diligentiorem curam præpeditos eſſe, maligni quidam furunculi ſuis quoque inuigilant commodis (vt putant) & in ea turbatione incendij, tum audaciùs, tum etiam liberiùs, tum inconſideratiùs, bona domus incenſæ clam ſubripiunt & furantur: quod crimen ſua punitione etiam non vacat.

Quandoquidem ij, qui ita in incendijs aliorum bona furtim eripiunt, intra eundem annum puniendi ſunt reſtitutione quadrupli. 2 Poſt annum verò, reſtitutione ſimpli, *l. In eum.* & ibi Bald. & Salic. *C. de furt. & ſer. corrup.* Iuxta conſuetudinem verò puniendi ſunt laqueo: nempe quòd tanto ſit crimen enormius factum, quod ſimulãdo amicum, & adiutorium velle adferre alteri, factus ſit callidus hoſtis, & fur nefarius. Idem quoque cenſendũ eſt de iis qui ſimili modo bona naufragorum eripiunt, *d. l. In eum.*

CAPVT CXVII.

De Peculatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 117.

1 *Peculatus eſt furtum Principis vel Reipubl.*
2 *Peculator puniendus eſt* { *Quadruplo, & exilio.* / *vel* / *Capitaliter.* }
3 *Peculator extra officium receptoratus, punitur laqueo.*
4 *Bonam Principis pecuniam commutans vitioſa, punitur vt depeculator.*
5 *Publicum cenſum ſeruans conijciendus eſt in carcerem, vſque ad reſtitutionem eiuſdem.*
6 *Publicus theſaurarius ſtudio quadam in ratione ſubijcens, punitur* { *Quadruplo,* / *&* / *Exilio.* }
7 *Quæſtores ærarii, qui militibus pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quomodo puniendi ſint.*

1 NEque hoc loco ſubticendum crimen illud, quod peculatum appellant, hoc eſt, furtum aut Principis aut Republic.

2 Quiſquis igitur in adminiſtrandis, aut diſpenſandis Principum bonis ita infideliter ſe gerit, vt eas pecunias furetur, aut clancularijs technis eripiat, aut ad proprium commodum abutatur, aut ad alios certè vſus quàm ad vſum Principis: is puniendus quadruplo, & exilio. Imò iuxta multorum ſententiam, puniendus eſt capitaliter, *l. vnica, C. de crimine peculat.*

3 Alius verò, cui nulla commiſſa eſt Principis pecunia, qui audet tamen Principis aut bona aut pecuniam furto ſubducere: is puniendus eſt laqueo & ſuſpendio, vti fur alius. Porrò cui commiſſa eſt fides & adminiſtratio alicuius ciuitatis aut regionis, aut reipub. ſi is eiuſdem pecuniã ſecũ auferat, & ad alios vſus impendat, quàm ad id ad quod ipſi delegatæ ſunt, traditæ & commiſſæ, ſine authoritate & conſenſu magiſtratus: is (inquam) puniendus eſt reſtitutione quadrupli & perpetuo exilio:

4 Simili quoq; modo dãnandus eſt, qui talẽ pecuniam cambit & commutat, eiuſq; loco pecuniam deteriorem, aut bona magis vitioſa reſtituit.

5 Qui autẽ quippiã annuè Principi debet aut Reipub. aut ſaltẽ reipub. bona apud ſe reſeruat, nec ea

Digitized by Google

apud alias Principis pecunias & theſauros deponit in ciuitatibus & locis ijs, quæ ad huiuſmodi theſauros recipiendos ſunt commiſſa: is comprehendi poteſt, & in carcere detineri, donec diu illã ſeruatam pecuniam, ſuo loco depoſuerit.

6 Theſaurarius ſeu receptor verò, qui repertus eſt parum fideliter ſuimi ſubduxiſſe calculum: ſed certis demonſtrationibus conſtat eum non omnia ſcripſiſſe quæ receperat, ſed corũ quædá ſubticuiſſe: is puniendus eſt quadruplo. & exilio. His ſeruiunt *l. 2. 4. & T. Qui tabulam ff ad l. Iuli peculat.*

7 Item philargyri illi, quos quotidie conſpicimus plenis velis tendere ad receptiones publicas, & ad Theſaurariatus Principũ, vel alicuius reipub aliâs per ſeſe, aliâs interceſſione amicorũ, aliâs opibus & pecunia, aliâs verò vtroq; modo, ea tantũ cauſſa, vt ſibi quid lucri inde cõparent, nempe vendendo bonas pecunias receptas, & pro ijs emendo aut adulterinas, aut iniuſti ponderis, quas miſellis laboratoribus, Principum aut Ciuitatum nomine perſoluãt: quiq; in bellis quæſtores ærarios agũt, vbi pro optima pecunia miſeris militibus ſtipẽdia ſoluunt militaria pecunia peſſima, iniquo & põdere & auro (boni receptores à nobis non taxantur) quam pecuniã milites ipſi pro neceſſarijs exponere nequeunt. Tales, inquam, omnes iniuſti receptores (quales ipſe in bellis partim vidi, partim ex ore aliorum didici) puniendi eſſent, vti ſuperiores omnes, de quibus antè multa diximus. In ſumma, quiſquis alterius bona, qualia qualia ea ſunt, contra voluntatem veri domini aufert, quocunq; modo id fiat: is certè furtum committit, diuerſum tamen, eoque diuerſimodè etiam puniendum, nempe aliud reſtitutione quadrupli vel dupli: aliud exilio: aliud laqueo: aut alio modo diuerſo (vt dictum eſt) iuxta qualitatem facti, & perſonæ.

CAPVT CXVIII.

De Receptatoribus Furum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 118.

1 *Receptatores furum, furibus nihilo meliores.*
2 *Receptatores furum, vt fures plectendi ſunt.*
3 *Conſilium furti non ſemper criminoſum, ſcilicet in foro fori.*
4 *Cognatio & affinitas eleuant receptionis crimina.*
5 *Amicus non cogitur amicum furem officiario prodere.*
6 *Officiario inquiſituro omnia recludenda ſunt.*

SVnt multi quos aut pudet, aut qui metuunt maleficium committere, attamen quãtum in ſe eſt maleficium animo conceptum, & peccãdi libidinẽ opere conſummant, aut per ſe, aut per alium, quẽ in furto alunt, defendũt, iuuant, & ope ſuccurrũt.

Hi quoniam ipſis furibus nihilo ſunt meliores imò aliqua in parte ſceleratiores, quòd eos (vt dixi) in furto alunt, & poſt † furtum domo reci-
1 piunt, aut tuentur: ideo tales quoque furum aut furtorum receptores non ſecùs, quum ipſi fures commiſſarij plectendi ſunt: imò omnes qui furibus vllum ſolatium, ſubſidium, conſilium, aut iuuatorium famulatum præbent: aut furti fuere participes, aut furtiua bona in domum receperunt, aut ex ijs cum furibus comeſſati ſunt, ſcientes eos eſſe fures, & bona eo illata alijs furto eſſe ablata: tales (inquam) omnes ſimili pœna cùm veris furibus plectendi ſunt, *arg. l. 1. ff. de receptatoribus.*

De conſilio autem ſic intellige: Neminem ob
3 conſilium furti ſic criminaliter eſſe puniendũ, niſi certo conſtet, tale furtum ob alicuius conſilium tantum eſſe commiſſum, adeo vt fur illud nunquã commiſiſſet, niſi talis viri conſilio fretus fuiſſet, *can. Sicut dignum, §. Qui vero extra, de homicid. l. Non ſolum, §. Si mandata, verſic. Atsi licinus ff de iniur.* ita notat Bart. *in l. Sæpe. ff. de verb. & rer. ſign.* Bald. *in l. Ob hæc col. 2. ff. de his qui notan. infam.* Idem Bald. *in l. Data opera, in 17. col. C. de his qui accuſar. non poſſunt, & in can. Querelam, in fin. de elect. in antiq.* Late & pulchre diſcutitur per D. Iacob. Boullenc. Ebroicenſem Iuris vtriuſque prolytam, in ſua excellentiſſima repetit. §. *Famoſos, cõſtitutí in l. Capitalium, ff de pœnis.*

Parentes verò, mariti, vxores, liberi, fratres, ſorores, atque id genus reliqui conſanguinei & affines, ſi alterius ſui conſanguinei, & affinis bona receperint hoſpitio: ij non ſunt tam acriter ac ſeuere puniendi ac alij ignoti, & extranei, vel ipſis nulla affinitatis, aut conſanguinitatis ſocietate coniuncti, *l. 2. ff. de receptator.* niſi certe ipſi bonorum furtiuorum fuiſſent participes: lex enim naturæ (cui poſitiua omnia ancillantur) hoc ſuadet & dictat: vt amicus amicum, vt conſanguineus conſanguineum iuuet, liberet, & defendat, ſicubi poteſt: hinc nota aliquid fieri ratione ſanguinis, quòd aliàs non fieret, *l. fin. §. penult. C. de codicill.* 4

l. quam-

l.quamuis,2. C.de adulter. l.1.ff.ad l.Iul. repetund. l.4.§.fin.ff.de re militar.) cum ſine numero ſimilibus iuribus. Atq; ex hoc hic alia naſcitur quæſtio.

5 An ſi quiſpiam poſt commiſſum furtum, ad amicum ſeſe præſidij aut patrocinij cauſſa reciperet, ibique latitare vellet: an is (inquam) amicus deberet fugitiuum furem domi ſuæ latitantem ſine latentem prodere officiario? Sed hic, ſi iura naturæ, imo iura etiam poſitiua reſpiciamus, dicemus neminem debere hoc dicere, nec poſſe compelli, vt furem clam domi ſuæ latitantem proderet, niſi is velit ipſe: licèt contrarium videatur de Iure Canonico cenſendum in *c. Qui cum fure, iuncta ibi gloſſ. ext. de furt.* vt ibidem videre nec obſcurum erit. Sed ſi officiarius in eadem domo vellet inquiſitionem facere, nullo modo is amicus eam inquiſitionem officiario denegare poterit.

Imo officiario permiſſum eſt quibuſuis in locis 6
& domibus furtiua bona requirere, vbicunque vlla ducatur ſuſpicione, ac vlla ei appareant indicia, & apud parentes, filios, filias, nepotes, affines, & apud omnes denique vbi ea bona ſeruari putabit, nec vllus eorũ eſt, qui officiario domus apertionem denegare poterit, ſed cogetur illi aperire omnes feras, cameras, ciſtas, omniaque ſecreta. Sine enim ſuſpicione aut indicijs, hodie non poteſt quis cogi, vt permittat quem ſcrutari in domo ſua, vtrum ibi ſint res furtiuæ, ſiue furto ſubtractæ. Expedit enim patriſamilias, ne ſecreta patrimonij ſui pandantur.

CAPVT CXIX.

De Furtorum Emptoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 119.

1 *Furtorum emptores, fures alunt in furto.*
2 *In furtorum mercatores exclamatiuncula.*
3 *Furtorum emptores, vt fures ipſi puniendi.*
4 *Furta inſciens emens, culpa vacat.*
5 *Furtorum emptione infamis cito labitur in priorem ſuſpicionem.*
6 *Conſilium, ne furtorum emptione ſuſpecti in periculum incidant.*
7 *Fœneratorum priuilegia, ratione eſſe irrita.*

ALiud præterea furti crimen eſt, quo multi fures ſubſidiarij, ſuos fures in furto fortiter coadiuuant & alunt, & quo furibus fouẽdis cõmoditatem ſane præbent non inefficacem:

1 Non quo fures, aut hoſpitio ſuſcipiunt, aut bona eorum domi conſeruant: ſed quo bona eadem furto ſubducta à furibus ilico emunt, & prompta pecunia ſoluunt, non iuxta rerum dignum preciũ, ſed longe infra dimidiam precij dignitatem, ac valorem, vt iidem fures ſuis ſarcinis, & prædis liberi, ad noua furta ſeſe accingãt: quę ipſi rurſum coemunt, & vili quibuſvis diſtrahunt & diuendunt.

2 O ſceleratos mercatores, dignos vos cenſeo, qui cum veſtris authoribus, & præraptoribus inter cælum & terram ſemiſaltum ſpectanti populo peragatis, vt tali ſpectaculo perterriti, cæteri caueant ab huiuſmodi furibus ablatã furta coemere, & ipſis liberiorem furãdi anſam ſuppeditare.

3 Huic meæ ſententiæ ſuffragantur Iura, & leges conſuetudinariæ: quæ iubent furtiuorum bonorũ emptores, quique certo ſciunt ea bona eſſe furata, pari pœna cum ipſis furibus eſſe plectendos.

4 Verum ſi ipſis non conſtitiſſet de furtiuis bonis, putantibus ſe iuſtas mercari merces, quum vere furtiuæ fuerint, tunc non puniendi erunt vt principales fures, ſed tantum reſtitutione rerum, citra vllum precium aut ſolutionem earũ, *l.Si mancipium, C.de rei vendic. & l.Inciuilem,* & quæ ibi tractantur, *& l.Eos, C.de furt. & ſer. corrup.*

Sed hoc notandum eſt, ſi quando reperta fue- 5
rint in alicuius viri domo vlla bona furata, qui aliquando talia bona furata emere conſueuerit, aut hoc nomine male audiuerit, aut ſemel per iuſtitiam conuictus & damnatus fuerit: tum ſuſpicio eſt, & iura cenſent, eadem furata bona, apud ipſum reperta empta eſſe ab eo cum conſcientia, & certa notitia furti, etiamſi ita res ſe non haberet, nec ipſe iuxta veritatem de furto cognouiſſet: Quocirca vt fur etiam puniretur, licet innocenter: nempe ob priorem ſuſpicionem mali, *d.§.Si mancipium, & d.l.Inciuilem, cum ibi notatis per gloſſ. & Doct.*

Hinc ſuaſerim omnibus huiuſmodi criminis ni- 6
grore ſemel cõmaculatis, vt in emendis bonis diligenter inquirãt, & certo ſciant, vnde allatã ſint: aut certe (ſi aliũde viuere poſſint) vt plane ab eo exercitio ſeſe abſtineãt, ne incauti & imprudẽtes in vllũ periculũ vitę incurrãt: niſi forſan ab eo ſingularis priuilegij gratia plane immunes ſint & liberi. Sũt n. nõnullæ ciuitates, quib. à Principib. ea legata ſunt priuilegia, vt nemo à taliũ ciuitatũ ciuibus & mercatoribus repoſcere poſſit vlla bona (quãuis etiam furtiua) quæ ipſi propalã & in publicis foris emerunt,

emerunt, aut quæ tribus continuis diebus ante ædes ſuas expenderunt venalia. Quin ipſis lombardis ſeu fœneratoribus priuilegio conceſſum eſt, nulla bona furto ablata reddere dominis aut poſſeſſoribus citra reſolutioné prænumerati precij. Atque hi omnes à dictis periculis ſunt tutiores. Hoc tamen vltimum, non omnium ſed paucorum tantum ſententijs comprobatur: quare ego quoque his minime adſtipulor.

7 Non enim aliquo modo fundatum reperitur in Iure, vt fœneratores & vſurarij (qui ſunt Reipublicæ peſtes) deberent eſſe melioris conditionis quam alij boni ciues, aut etiam extranei probatæ alioqui vitæ. Atque ob hoc, cum ciuitati Brugenſi eram à conſilijs, atque hic caſus de vſurarijs nobis occurreret, conſului magiſtratibus, tales fœneratores in ſuo priuilegio audiendos non eſſe, ſed contrarium eſſe iudicandum, quodque rationi magis eſſet conſentaneum.

CAPVT CXX.

De Repertis.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 120.

1 *Reperta, eaque cognita ſibi vſurpans, furtum committit.*
2 *Reperta nota ſibi ſeruans punitur arbitrarie.*
3 *Reperta reddenda ſunt ſuo domino.*
4 *Repertori pro fida cuſtodia debetur domini benignitas.*
5 *Reperta incognita reddenda Epiſcopo.*
6 *Reperta incognita ſeruari poſſunt à repertore paupere.*

ALiud quoque eſt furti genus, non quo animo furandi aliorum res furatum abis, aut quo cum furibus fias particeps, aut eos recipias, ſed quo aliena tibi, fortuito oblata, pro tuis vſurpas, hoc eſt, quando quis inuentis vtitur vt ſuis.

1 Quiſquis igitur alterius caſu reperit togam, tunicam, veſtem, zonam, crumenam, aut aliud quid alterius, quod ſuum non eſſe cognoſcit, nec id profert in propatulum, & notitiam:

Is furtum committit, & puniendus eſt arbitra-
2 rie, *l. Falſus, §. Qui alienum. ff. de furtis*, Chaſſan. in tit. *Des Iuſtices & droictz d'icelles, §. 3. in fin.* ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, *c. Si quid inueniſti, & c. Multi, 14. q. 5.*

Verum ſi rem repertam debito modo per indi-
3 cia, & proclamationem ad notitiam prouexerit: atque exinde venerit is dominus & poſſeſſor qui eam perdidit, tum inuẽtor vero poſſeſſori tradere cogitur, ſi is bonis indicijs demonſtrare poterit ſarcinam, vel rem amiſſam eſſe ſuam.

Attamen à poſſeſſore repoſcere & iure petere
4 poteſt numum honeſtum pro fidelitate ſua, & pro cura rei ſeruatæ, & bene cuſtoditæ. Sin autem repertori nullo modo conſtiterit, nec poſt debitam inquiſitionem factam conſtare poteſt, cuiuſnam dicta bona reperta fuerint: in eo caſu forſan mouenda eſſet quæſtio, ad quem vſum is repertor talia bona impendere debeat, & cui reddere debeat: An ſibi ſeruare poſſit, an alteri tradere: quum certum ſit ea non eſſe ſua, ideoque ſibi etiam non eſſe ſeruanda videtur. Sed huius dubij apertam ſolutionem tradit Baldus *in l. 1. ff. de rerum diuiſi.*

Vbi vult ea incognita bona in foro conſcientiæ 6
tradenda eſſe in manus Epiſcopi, vt ea per ipſum diſtribuantur pauperibus, *vt in Auth. Omnes peregrini, C. communia, de ſuc.*

Si autem is repertor vere pauper eſſet, cenſue- 7
rim eo in caſu talem repertorem citra conſcientiæ ſcrupulum ſibi ad proprios vſus, & eleemoſynarum loco ea incognita bona poſſe ſeruare. Interim tamen obligaretur ad perpetuas preces fundendas pro ſalute amittentis.

Digitized by Google

CAPVT CXXI.

De Falſis.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 121.

1 *Rem falſitate corrumpere, furti genus eſt.*
2 *Rem adulterans, committit crimen falſi.*
3 *Falſi crimen committitur* { *Conſenſu. / Verbis. / Scriptis. / Abuſu. / Silentio.* }

1 SVbdolum & occultum furandi genus eſt, rem aliquam falſo, malitioſo, & excogitato animo corrumpere, atque ita ſimplicis falſitatis fuco decipere.

2 Quiſquis igitur tales res externo quodam & apparente amictu adulterat & ad deceptionem corrumpit; is dicitur committere crimen falſi, vt colligitur ex *l. Quid ſit falſum, ff. eod. ad l. Cornel. de falſ. & ex c. Tua nobis, ext. de offic. vica.* faciunt quæ habentur in can. *Super literis*, ext. de reſcript.

Quod ferè quinque modis committere con- 3
ſpicimus, nempe conſenſu, verbis, ſcriptis, abuſu, & ſilentio.

CAPVT CXXII.

De Falſitate per conſenſum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 122.

1 *Falſitas per conſenſum fit in contractibus.*
2 *Falſitas per conſenſum punitur &* { *Criminaliter. / Mulcta pecuniaria. / Reſtitutione damni.* }

1 FAlſitas autem per conſenſum fit, quoties aliquem circumuenimus & fallimus per contractus, aut compacta fœdera. Veluti quando rem vnam bis diuendimus, ijſque diuerſis; aut quando rem aut fundum vendimus vni, & eundem rurſum alteri in ſolutionem damus, aut hypothecamus, *l. Qui duobus, ff. ad l. Cornel. de falſ. gloſſ. in l. Stellionatus, ff. de cri. ſtellio. l. Si quis ex pignore, §. Sed etſi quis, ff de pign. act.*

Iſtiuſmodi autem falſitas, quæ contractibus cō- 2
mittitur, aut conſenſu, punienda eſt criminaliter, cum mulcta, & cum reſtitutione damni & intereſſe ex eo orti, ad arbitrium iudicis, per lecta & notata in *l. Stellio, §. Pœna, ff. de crim. ſtellionatus.*

CAPVT CXXIII.

De Falſitate in verbis.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 123.

1 *Falſitas verborum committitur quinque modis, falſa* { *Suggeſtione. / Denunciatione. / Accuſatione. / Depoſitione. / Condemnatione.* }

2 Falſa

CAPVT CXVI.

De Furto incendiario.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 116.

1 *Furtum incendiarium vel in naufragio commiſſum quid?*
2 *Pœna furti incendiarii.*

ADhæc aliud quoque ſpeciale furtum nobis occurrit, quod peculiari loco & tempore cõmittitur: ſcilicet illud furtum, quod in incendijs committitur: quod certè deteſtandum eſt, vt quod maligno animo deſtinataque malitia & captata occaſione peragitur.

1 Dum enim alios incendio turbatos norunt, & rebus ſuis ſeruandis inuigilare ſciunt: atque ob eam curam ad aliarum rerum diligentiorem curam præpeditos eſſe, maligni quidam furunculi ſuis quoque inuigilant commodis (vt putant) & in ea turbatione incendij, tum audaciùs, tum etiam liberiùs, tum inconſideratiùs, bona domus incenſæ clam ſubripiunt & furantur: quod crimen ſua punitione etiam non vacat.

Quandoquidem ij, qui ita in incendijs aliorum bona furtim eripiunt, intra eundem annum puniendi ſunt reſtitutione quadrupli. Poſt annum verò, reſtitutione ſimpli, *l. In eum*, & ibi Bald. & Salic. *C. de furt. & ſer. corrup.* Iuxta conſuetudinem verò puniendi ſunt laqueo: nempe quòd tanto fit crimen enormius factum, quod ſimulãdo amicum, & adiutorium velle adferre alteri, factus ſit callidus hoſtis, & fur nefarius. Idem quoque cenſendũ eſt de iis qui ſimili modo bona naufragorum eripiunt, *d. l. In eum.* 2

CAPVT CXVII.

De Peculatu.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 117.

1 *Peculatus eſt furtum Principis vel Reipubl.*

2 *Peculator puniendus eſt* { *Quadruplo, & exilio.* / *vel* / *Capitaliter.* }

3 *Peculator extra officium receptoratus, punitur laqueo.*
4 *Bonam Principis pecuniam commutans vitioſa, punitur vt depeculator.*
5 *Publicum cenſum ſeruans conuciendus eſt in carcerem, vſque ad reſtitutionem eiuſdem.*

6 *Publicus theſaurarius ſtudio quodam in ratione ſubticens, punitur* { *Quadruplo,* / *&* / *Exilio.* }

7 *Quæſtores ærarii, qui militibus pro bonis pecuniis acceptis, dependunt malas, quomodo puniendi ſint.*

1 NEque hoc loco ſubticendum crimen illud, quod peculatum appellant, hoc eſt, furtum aut Principis aut Reipublic.

2 Quiſquis igitur in adminiſtrandis, aut diſpenſandis Principum bonis ita infideliter ſe gerit, vt eas pecunias furetur, aut clancularijs technis eripiat, aut ad proprium commodum abutatur, aut ad alios certè vſus, quàm ad vſum Principis: is puniendus quadruplo, & exilio. Imò iuxta multorum ſententiam, puniendus eſt capitaliter, *l. vnica, C. de crimine peculat.*

3 Alius verò, cui nulla commiſſa eſt Principis pecunia, qui audet tamen Principis aut bona aut pecuniam furto ſubducere: is puniendus eſt laqueo & ſuſpendio, vti fur alius. Porrò cui commiſſa eſt fides & adminiſtratio alicuius ciuitatis aut regionis, aut reipub. ſi is eiuſdem pecuniã ſecũ auferat, & ad alios vſus impendat, quàm ad id ad quod ipſi delegatæ ſunt, traditæ & commiſſæ, ſine authoritate & conſenſu magiſtratus: is (inquam) puniendus eſt reſtitutione quadrupli & perpetuo exilio:

4 Simili quoq; modo dãnandus eſt, qui talẽ pecuniam cambit & commutat, eiuſq; loco pecuniam deteriorem, aut bona magis vitioſa reſtituit.

5 Qui autẽ quippiã annuè Principi debet aut Reipub, aut ſaltẽ reipub. bona apud ſe reſeruat, nec ea

apud alias Principis pecunias & theſauros depo-
nit in ciuitatibus & locis ijs, quæ ad huiuſmodi
theſauros recipiendos ſunt commiſſa: is compre-
hendi poteſt, & in carcere detineri, donec diu illã
ſeruatam pecuniam, ſuo loco depoſuerit.
6 Theſaurarius ſeu receptor verò, qui repertus
eſt parum fideliter ſuum ſubduxiſſe calculum: ſed
certis demonſtrationibus conſtat eum non omnia
ſcripſiſſe quæ receperat, ſed eorũ quædã ſubtieuiſ-
ſe: is puniendus eſt quadruplo, & exilio. His ſer-
uiunt *l. 2. 4. & l. Qui tabulam ff ad l. Iuli peculat.*
7 Item philargyri illi, quos quotidie conſpicimus
plenis velis tendere ad receptiones publicas, & ad
Theſaurariatus Principũ, vel alicuius reipub aliâs
per ſeſe, aliâs interceſſione amicorũ, aliâs opibus
& pecunia, aliâs verò vtroq; modo, ea tantũ cauſ-
ſa, vt ſibi quid lucri inde cõparent, nempe venden-
do bonas pecunias receptas, & pro ijs emendo aut
adulterinas, aut iniuſti ponderis, quas miſellis la-
boratoribus, Principum aut Ciuitatum nomine
perſoluãt: quiq; in bellis qua ſtores ærarios agũt,
vbi pro optima pecunia miſeris militibus ſtipẽdia
ſoluunt militaria pecunia peſſima, iniquo & põde-
re & auro (boni receptores à nobis non taxantur)
quam pecuniã milites ipſi pro neceſſarijs exponere
nequeunt. Tales, inquam, omnes iniuſti receptores
(quales ipſe in bellis partim vidi, partim ex ore
aliorum didici) puniendi eſſent, vti ſuperiores om-
nes, de quibus antè multa diximus. In ſumma,
quiſquis alterius bona, qualia qualia ea ſunt, con-
tra voluntatem veri domini aufert, quocunq; mo-
do id fiat: is certè furtum committit, diuerſum ta-
men, eoque diuerſimodè etiam puniendum, nempe
aliud reſtitutione quadrupli vel dupli: aliud exilio:
aliud laqueo: aut alio modo diuerſo (vt dictum eſt)
iuxta qualitatem facti, & perſonæ.

CAPVT CXVIII.

De Receptatoribus Furum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 118.

1 *Receptatores furum, furibus nihilo meliores.*
2 *Receptatores furum, vt fures plectendi ſunt.*
3 *Conſilium furti non ſemper criminoſum, ſcilicet in foro fori.*
4 *Cognatio & affinitas eleuant receptionis crimina.*
5 *Amicus non cogitur amicum furem officiario prodere.*
6 *Officiario inquiſituro omnia recludenda ſunt.*

SVnt multi quos aut pudet, aut qui metuunt ma-
leficium committere, attamen quãtum in ſe eſt
maleficium animo conceptum, & peccãdi libidinẽ
opere conſummant, aut per ſe, aut per alium, quẽ
in furto alunt, defendũt, iuuant, & ope ſuccurrũt.
Hi quoniam ipſis furibus nihilo ſunt meliores
imò aliqua in parte ſceleratiores, quòd eos (vt di-
xi) in furto alunt, & poſt † furtum domo reci-
2 piunt; aut tuentur: ideo tales quoque furum aut
furtorum receptores non ſecùs, quum ipſi fures
commiſſarij plectendi ſunt: imò omnes qui furi-
bus vllum ſolatium, ſubſidium, conſilium, aut iu-
uatorium famulatum præbent: aut furti fuere par-
ticipes, aut furtiua bona in domum receperunt,
aut ex ijs cum furibus comeſſati ſunt, ſcientes
eos eſſe fures, & bona eo illata alijs furto eſſe abla-
ta: tales (inquam) omnes ſimili pœna cùm veris fu-
ribus plectendi ſunt, *arg. l. 1. ff. de receptatoribus.*
De conſilio autem ſic intellige: Neminem ob
3 conſilium furti ſic criminaliter eſſe puniendũ, niſi
certo conſtet, tale furtum ob alicuius conſilium
tantum eſſe commiſſum, adeo vt fur illud nunquã
commiſiſſet, niſi talis viri conſilio fretus fuiſſet,
*can. Sicut dignum. §. Qui vero extra, de homicid l.
Non ſolum, §. Si mandata, verſic. Attilicinus. ff de
iniur.* ita notat Bart. *in l Sæpe. ff. de verb. & rer. ſign.*
Bald. *in l. Ob hac col. 2. ff. de his qui notan. infam.*
Idem Bald. *in l. Data opera, in 17. col. C. de his qui
accuſar. non poſſunt. & in can. Querelam, in fin. de
elect. in antiq.* Late & pulchre diſcutitur per D. Ia-
cob. Boullene. Ebroicenſem Iuris vtriuſque pro-
lytam, in ſua excellentiſſima repetit. §. *Famoſos, cõ-
ſtituti in l. Capitalium, ff de pœnis.*
Parentes verò, mariti, vxores, liberi, fratres, ſo- 4
rores, atque id genus reliqui conſanguinei & affi-
nes, ſi alterius ſui conſanguinei, & affinis bo-
na receperint hoſpitio: ij non ſunt tam acri-
ter ac ſeuere puniendi ac alij ignoti, & extranei,
vel ipſis nulla affinitatis, aut conſanguinitatis ſo-
cietate coniuncti, *l. 2. ff. de receptator.* niſi certe ipſi
bonorum furtiuorum fuiſſent participes: lex enim
naturæ (cui poſitiua omnia ancillantur) hoc ſuadet
& dictat: vt amicus amicum, vt conſanguineus
conſanguineum iuuet, liberet, & defendat, ſicubi
poteſt: hinc nota aliquid fieri ratione ſanguinis,
quòd aliàs non fieret, *l. fin. §. penult. C. de codicill.*

l. quam-

l.quamuis,2. C.de adulter. l.1.ff.ad l.Iul. repetund. l.4.§.fin.ff.de re militar. cum ſine numero ſimilibus iuribus. Atq; ex hoc hic alia naſcitur quæſtio.

5 An ſi quiſpiam poſt commiſſum furtum, ad amicum ſeſe præſidij aut patrocinij cauſſa reciperet, ibique latitare vellet: an is (inquam) amicus deberet fugitiuum furem domi ſuæ latitantem ſiue latentem prodere officiario? Sed hic, ſi iura naturæ, imo iura etiam poſitiua reſpiciamus, dicemus neminem debere hoc dicere, nec poſſe compelli, vt furem clam domi ſuæ latitantem proderet, niſi is velit ipſe: licèt contrarium videatur de Iure Canonico cenſendum in *c. Qui cum fure. iuncta ibi gloſſ. ext. de furt.* vt ibidem videre nec obſcurum erit. Sed ſi officiarius in eadem domo vellet inquiſitionem facere, nullo modo is amicus eam inquiſitionem officiario denegare poterit.

Imo officiario permiſſum eſt quibuſuis in locis & domibus furtiua bona requirere, vbicunque vlla ducatur ſuſpicione, ac vlla ei appareant indicia, & apud parentes, filios, filias, nepotes, affines, & apud omnes denique vbi ea bona ſeruari putabit, nec vllus eorũ eſt, qui officiario domus apertionem denegare poterit, ſed cogetur illi aperire omnes ſeras, cameras, ciſtas, omniaque ſecreta. Sine enim ſuſpicione aut indicijs, hodie non poteſt quis cogi, vt permittat quem ſcrutari in domo ſua, vtrum ibi ſint res furtiuæ, ſiue furto ſubtractæ. Expedit enim patrifamilias, ne ſecreta patrimonij ſui pandantur. 6

CAPVT CXIX.

De Furtorum Emptoribus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 119.

1 *Furtorum emptores, fures alunt in furto.*
2 *In furtorum mercatores exclamatiuncula.*
3 *Furtorum emptores, vt fures ipſi puniendi.*
4 *Furta inſciens emens, culpa vacat.*
5 *Furtorum emptione infamis cito labitur in priorem ſuſpicionem.*
6 *Conſilium, ne furtorum emptione ſuſpecti in periculum incidant.*
7 *Fœneratorum priuilegia, ratione eſſe irrita.*

Aliud præterea furti crimen eſt, quo multi fures ſubſidiarij, ſuos fures in furto fortiter coadiuuant & alunt, & quo furibus fouẽdis cõmoditatem ſane præbent non inefficacem:

1 Non quo fures, aut hoſpitio ſuſcipiunt, aut bona eorum domi conſeruant: ſed quo bona eadem furto ſubducta à furibus ilico emunt, & prompta pecunia ſoluunt, non iuxta rerum dignum preciũ, ſed longe infra dimidiam precij dignitatem, ac valorem, vt iidem fures ſuis ſarcinis, & prædis liberi, ad noua furta ſeſe accingãt: quę ipſi rurſum coemunt, & vili quibuſvis diſtrahunt & diuendunt.

2 O ſceleratos mercatores, dignos vos cenſeo, qui cum veſtris authoribus, & præreptoribus inter cælum & terram ſemiſaltum ſpectanti populo peragatis, vt tali ſpectaculo perterriti, cæteri caueant ab huiuſmodi furibus ablatã furta coëmere, & ipſis liberiorem furãdi anſam ſuppeditare.

3 Huic meæ ſententiæ ſuffragantur Iura, & leges conſuetudinariæ: quæ iubent furtiuorum bonorũ emptores, quique certo ſciunt ea bona eſſe furata, pari pœna cum ipſis furibus eſſe plectendos.

4 Verum ſi ipſis non conſtitiſſet de furtiuis bonis, putantibus ſe iuſtas mercari merces, quum vere furtiuæ fuerint, tunc non puniendi erunt vt principales fures, ſed tantum reſtitutione rerum, citra vllum precium aut ſolutionem earũ, *l. Si mancipium, C. de rei vendic. & l. Inciuilem,* & quæ ibi tractantur, *& l. Eos, C. de furt. & ſer. corrup.*

Sed hoc notandum eſt, ſi quando reperta fuerint in alicuius viri domo vlla bona furata, qui aliquando talia bona furata emere conſueuerit, aut hoc nomine male audiuerit, aut ſemel per iuſtitiam conuictus & damnatus fuerit: tum ſuſpicio eſt, & iura cenſent, eadem furata bona, apud ipſum reperta empta eſſe ab eo cum conſcientia, & certa notitia furti, etiamſi ita res ſe non haberet, nec ipſe iuxta veritatem de furto cognouiſſet: Quocirca vt fur etiam puniretur, licet innocenter: nempe ob priorem ſuſpicionem mali, *d. §. Si mancipium, & d. l. Inciuilem, cum ibi notatis per gloſſ. & Doct.* 5

Hinc ſuaſerim omnibus huiuſmodi criminis nigrore ſemel cõmaculatis, vt in emendis bonis diligenter inquirãt, & certo ſciant, vnde allatã ſint: aut certe (ſi aliũde viuere poſſint) vt plane ab eo exercitio ſeſe abſtineãt, ne incauti & imprudẽtes in vllũ periculũ vitę incurrãt: niſi forſan ab eo ſingularis priuilegij gratia plane immunes ſint & liberi. Sũt n. nõnullæ ciuitates, quib. à Principib. ea legata ſunt priuilegia, vt nemo à taliũ ciuitatũ ciuibus & mercatoribus repoſcere poſſit vlla bona (quãuis etiam furtiua) quæ ipſi propalã & in publicis foris emerunt, 6

Digitized by Google

emerunt, aut quæ tribus continuis diebus ante ædes ſuas expenderunt venalia. Quin ipſis lombardis ſeu fœneratoribus priuilegio conceſſum eſt, nulla bona furto ablata reddere dominis aut poſſeſſoribus citra reſolutionē prænumerati precij. Atque hi omnes à dictis periculis ſunt tutiores. Hoc tamen vltimum, non omnium ſed paucorum tantum ſententijs comprobatur: quare ego quoque his minime adſtipulor.

7 Non enim aliquo modo fundatum reperitur in Iure, vt fœneratores & vſurarij (qui ſunt Reipublicæ peſtes) deberent eſſe melioris conditionis quam alij boni ciues, aut etiam extranei probatæ alioqui vitæ. Atque ob hoc, cum ciuitati Brugenſi eram à conſilijs, atque hic caſus de vſurarijs nobis occurreret, conſului magiſtratibus, tales fœneratores in ſuo priuilegio audiendos non eſſe, ſed contrarium eſſe iudicandum, quodque rationi magis eſſet conſentaneum.

CAPVT CXX.

De Repertis.[1]

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 120.

1 *Reperta, eaque cognita ſibi vſurpans, furtum committit.*
2 *Reperta nota ſibi ſeruans punitur arbitrarie.*
3 *Reperta reddenda ſunt ſuo domino.*
4 *Repertori pro ſida cuſtodia debetur domini benignitas.*
5 *Reperta incognita reddenda Epiſcopo.*
6 *Reperta incognita ſeruari poſſunt à repertore paupere.*

Aliud quoque eſt furti genus, non quo animo furandi aliorum res furatum abis, aut quo cum furibus fias particeps, aut eos recipias, ſed quo aliena tibi, fortuito oblata, pro tuis vſurpas, hoc eſt, quando quis inuentis vtitur vt ſuis.

1 Quiſquis igitur alterius caſu reperit togam, tunicam, veſtem, zonam, crumenam, aut aliud quid alterius, quod ſuum non eſſe cognoſcit, nec id profert in propatulum, & notitiam:

2 Is furtum committit, & puniendus eſt arbitrarie, *l. Falſus, §. Qui alienum. ff. de furtis*, Chaſſan. in tit. *Des Iuſtices & droictz d'icelles, §. 3. in fin.* ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, *c. Si quid inueniſti, & c. Multi, 14. q. 5.*

3 Verum ſi rem repertam debito modo per indicia, & proclamationem ad notitiam prouexerit: atque exinde venerit is dominus & poſſeſſor qui eam perdidit, tum inuētor vero poſſeſſori tradere cogitur, ſi is bonis indicijs demonſtrare poterit ſarcinam, vel rem amiſſam eſſe ſuam.

4 Attamen à poſſeſſore repoſcere & iure petere poteſt numum honeſtum pro fidelitate ſua, & pro cura rei ſeruatæ, & bene cuſtoditæ. Sin autem repertori nullo modo conſtiterit, nec poſt debitam inquiſitionem factam conſtare poteſt, cuiuſnam dicta bona reperta fuerint: in eo caſu forſan mouenda eſſet quæſtio, ad quem vſum is repertor talia bona impendere debeat, & cui reddere debeat: An ſibi ſeruare poſſit, an alteri tradere: quum certum ſit ea non eſſe ſua, ideoque ſibi etiam non eſſe ſeruanda videtur. Sed huius dubij apertam ſolutionem tradit Baldus *in l. 1. ff. de rerum diuiſ.*

5 Vbi vult ea incognita bona in foro conſcientiæ tradenda eſſe in manus Epiſcopi, vt ea per ipſum diſtribuantur pauperibus, *vt in Auth. Omnes peregrini, C. communia, de ſuc.*

6 Si autem is repertor vere pauper eſſet, cenſuerim eo in caſu talem repertorem citra conſcientiæ ſcrupulum ſibi ad proprios vſus, & eleemoſynarum loco ea incognita bona poſſe ſeruare. Interim tamen obligaretur ad perpetuas preces fundendas pro ſalute amittentis.

CAPVT

CAPVT CXXI.

De Falſis.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 121.

1 *Rem falſitate corrumpere, furti genus eſt.*
2 *Rem adulterans, committit crimen falſi.*
3 *Falſi crimen committitur* { *Conſenſu.* *Verbis.* *Scriptis.* *Abuſu.* *Silentio.* }

1 SVbdolum & occultum furandi genus eſt, rem aliquam falſo, malitioſo, & excogitato animo corrumpere, atque ita ſimplicis falſitatis fuco decipere.

2 Quiſquis igitur tales res externo quodam & apparente amictu adulterat & ad deceptionem corrumpit; is dicitur committere crimen falſi, vt colligitur ex *l. Quid ſit falſum, ff. eod. ad l. Cornel. de falſ. & ex c. Tua nobis, ext. de offic. vica.* faciunt quæ habentur in can. *Super literis*, ext. de reſcript.

Quod ferè quinque modis committere conſpicimus, nempe conſenſu, verbis, ſcriptis, abuſu, & ſilentio. 3

CAPVT CXXII.

De Falſitate per conſenſum.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 122.

1 *Falſitas per conſenſum fit in contractibus.*
2 *Falſitas per conſenſum punitur &* { *Criminaliter.* *Mulcta pecuniaria.* *Reſtitutione damni.* }

1 FAlſitas autem per conſenſum fit, quoties aliquem circumuenimus & fallimus per contractus, aut compacta fœdera. Veluti quando rem vnam bis diuendimus, iiſque diuerſis; aut quando rem aut fundum vendimus vni, & eundem rurſum alteri in ſolutionem damus, aut hypothecamus, *l. Qui duobus, ff. ad l. Cornel. de falſ. gloſſ. in l. Stellionatus, ff. de cri. ſtellio. l. Si quis ex pignore, §. Sed et ſi quis, ff de pign. act.*

Iſtiuſmodi autem falſitas, quæ contractibus cõmittitur, aut conſenſu, punienda eſt criminaliter, cum mulcta, & cum reſtitutione damni & intereſſe ex eo orti, ad arbitrium iudicis, per lecta & notata in *l. Stellio, §. Pœna, ff. de crim. ſtellionatus.* 2

CAPVT CXXIII.

De Falſitate in verbis.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 123.

1 *Falſitas verborum committitur quinque modis, falſa* { *Suggeſtione.* *Denunciatione.* *Accuſatione.* *Depoſitione.* *Condemnatione.* }

2 Falſa

Digitized by Google

2 *Falſa impetratio, ſubrepticia eſt & nulla.*
3 *Falſa accuſans, tenetur reſtitutione damni.*
4 *Falſus teſtis punitur ciuiliter, vel criminaliter.*
5 *Falſus teſtis ad mortem alterius, punitur capitaliter.*
6 *Falſus teſtis coram commiſſario punitur arbitrariè.*

7 *Falſus teſtis offendit* { *Deum,* / *Iudicem,* / *Proximum,* } *ob quem punitur* { *Pœnitentia.* / *Infamia.* / *Varie.* }

8 *Falſo indicans &* { *Declaratur falſarius pub.* / *Punitur pœna arbitraria.* }

ALtera falſitatis ſpecies eſt, quæ verbis ſeu dictis committitur doloſis, & ad fraudem & circumuentionem alterius.

1 Committitur autem huiuſmodi verborum falſitas fere quinque modis: nempe falſa ſuggeſtione: falſa denunciatione: falſa accuſatione: falſa depoſitione ſeu falſo teſtimonio & falſa indicatione, vel condemnatione.

2 Quiſquis à Principe aut Iudice impetrat quippiam falſa ſuggeſtione, aut declaratione, illius impetratio & ſubreptitia & obreptitia eſt, doloſa, falſa: atque ob id nulla, impetratumque ipſius fit irritum: ſiue id ſit remiſſio criminis, ſiue alterius cuiuſpiam beneficij, aut officij impetratio potiſſimum quum ex ea ſuggeſtione ac perſuaſione fiat iniuſtitia parti, contra quam perſuadetur, *l. Si quis obrepſerit, ff. ad l. Cor. de falſ. cum iuribus per gloſſ. in ea allegatis, & l. Maiorem, & l. Vbi falſi, C. eod. tit.*

3 Quiſquis item falſo aliquem accuſat crimine, quod certa probatione ſtabilire non poteſt: is quoque à ſua cadit accuſatione, quæ tam fit irrita, vt ob eam non probatam, damnandus ſit ad reparationem & reſtitutionem detrimentorum, non ſolum parti accuſatæ, ſed etiam fiſco, ad diſcretionem & arbitrium Iudicis. Similiter à ſua falſa denunciatione cadit, qui falſa denunciat: veluti executor, aut commiſſarius, qui falſa exequitur, aut falſa renunciat, vt in *l. Lege Cornelia cauetur, §. fin ff. eod ad l. Corn. de falſis.* Huc faciunt quæ traduntur per Doct. in *l. 1. §. Incidit, ff. ad S.C. Turpilianum.*

4 Teſtis vero qui falſa teſtatur ſeu dicit, vel tacet veritatem, vel aliquid accepit ne ferret teſtimonium, punitur aut criminaliter aut ciuiliter, iuxta qualitatem facti, *l. 1. in princ. & §. 1. & l. Falſi pœna, ff. ad l. Corn. de falſ.* etiam ſi falſum ſuum depoſitum nullum ſortiatur effectum, per lecta & notata *in c. 1. extr. de crim. falſ.*

5 Sin ob falſum ipſis teſtimonium res producatur ad actum, adeo vt ob fidem ipſius quis condẽnetur ad mortem, is tunc falſarius teſtis non ſolum puniendus eſt, vt denunciator, vel teſtis falſus, ſed vt proditor & vt homicida, vti ſupra memoratum eſt cap. *De homicidio.*

6 Pari ratione teſtis qui coram commiſſario aliter deponit quam res contigit, & quam publice in plateis notum eſt, imo ſecus, & contrario modo, quam prius in plateis & coram ſe productus locutus & profeſſus ac teſtatus eſt: is non ſolum puniendus eſt, vt teſtis falſus, ſed etiam vt deceptor, & vt mentitor noxius, ad diſcretionem & arbitrium Iudicis, pro qualitate facti.

7 Præterea ſigna ex his quæ diximus pœnam falſi teſtis eſſe triplicem, quia tres lædit: Primo Deum, pro quo imponitur pœnitentia: Secundo Iudicem, propterea fit infamis: Tertio proximum, contra quem teſtificatur, & punitur pro modo læſionis, *d. c. 1.*

8 Poſtremo quiſquis falſo iudicat & ex malitia, vel munere corruptus falſam fert ſententiam: is puniendus eſt de crimine falſi, & falſarius declarandus, atque ampliori pœna inſuper mulctandus, iuxta qualitatem & circunſtantiam perſonæ Iudicis offendentis, & perſonæ offenſæ, atque etiam magnitudinem damni ex ea falſa ſententia conſecuti, *l. 1. §. Sed etſi quis, verſ. Et qui Iudicem, ff. eadem titul. de falſis:* tenet urque homicidij, ſi homicidium ſequatur, quemadmodum ſupra meminimus in cap. *De homicidio.*

CAPVT

CAPVT CXXIV.

De Falſitate Scriptorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 124.

1 *Falſitas in ſcriptis committitur, falſa* { *Minutatione.* / *In mundum redactione.* / *Conſcriptione* { *Inſtrumentorum.* / *Literarum.* / *Librorum.* } / *Litura vel raſura.* / *Subſcriptione.* / *Sigillatione.* / *Enarratione ſcriptorum.* }

2 *Quando falſitas in ſcripto dicenda eſt.*

3, 4 *Falſarius* { *Scriptor* / *Sigillator* / *Chirographi effector* } *punitur exilio, infamia.*

5 *Scripta vitians in perniciem Eccleſiæ, punitur perpetuo exilio.*

6 *Scriba ad Principem ſcribere iuſſus & non faciens, punitur amputatione manus, aut perpetuo exilio.*

7, 8, 9 *Falſo ſcribens* { *Ex malitia* / *Ex ignorantia* / *Inualida* } *punitur* { *Amputatione manus.* / *Confiſcatione bonorum.* / *Nunquam.* }

10 *In omni falſitate plectenda requiritur offenſio, & damnum proximi.*

11 *Falſarius licèt non nocens, punitur aliquando arbitrariè.*

12 *Falſe ſigillum effingens, punitur amputatione manus.*

13 *Raſura falſitatis crimen eſt.*

14 *Raſura maxime lædit in* { *Datis* / *Summis* / *Numeris* / *Locis* / *Nominibus* } *commutandis.*

15 { *Raſura* / *Illatinitas* / *Lingua peregrina* } *innoxia, nullum falſitatis crimen agnoſcit.*

16 { *Raſura* / *Illatinitas* / *Lingua alia* } *aut* { *Veritatem corrumpens* / *Senſum mutans* / *Subſtantialia* } *falſitatem habet.*

17, 18 *Falſificans literas Principum* { *Ex Cancellaria* / *Ex alio Concilio* } *punitur* { *Hic per magnum Concilium.* / *Hic per idem Concilium.* }

19 *Aliorum aperiens litteras, punitur arbitrario.*

20 *Aſſumptas litteras non deferens, falſitatem committit.*

ALia præterea falſitatis ſpecies eſt, quæ ad ſcripta adulteranda & corrumpenda progreditur.

1 In ſcriptis enim falſitatis crimen committitur varijs modis. veluti falſa componendo, minutando, in mundum (vt loquuntur) redigendo. Item, inſtrumenta, regiſtra, rationes, acta, libellos, conteſtationes, cautiones, chirographa, epiſtolas, ſcienter & dolo malo in fraudem alterius lędendo, corrumpendo, mutando, adiiciendo, demendo, radendo, delendo, abolendo, falsè ſubſcribēdo, falſa ſigilla appendendo, aut dolosè aliorum chirographa effictè imitando, aut certè ſcripto commiſſa falsè enarrando: quæ omnia puniuntur *l. Cornel. de falſ. vt in l. 1. Qui teſtamentū, l. Paulus, & l. Quid ſit falſum*, cum alijs, *ff. ad l. Corn. de falſ.*

In qui-

Digitized by Google

2 In quibus omnibus tum rem ſcriptam dicemus falſo vitiatam eſſe, quando ea contra veritatem eſt confecta, aut quãdo aliter, ſe ſcriptum vel ſigillatũ habet, quam veritas requirit, ita vt ob talem falſitatem aliquis detrimentum patiatur.

3 Hoc crimen grauiter iura puniunt. Nam quiſquis notarius, tabellarius, ſecretarius, ſcriba, graphiarius, commiſſarius, aliqua inſtrumenta, edicta pronunciata, ſententias, aut ſcripta, perperam, & malè falſoque ſcribit, exſcribit aut mutat, aut adiicit aliquid, aut aliquid demit, idq; ſtudio & ex induſtria, ita vt ob eam falſitatẽ aliquis detrimentũ patiatur: is falſarius quiſquis fuerit, plectendus eſt exilio, & declarãdus infamis, & indignus poſtea omni publico munere, & dignitate publica fungi, cum publicatione bonorum, ſi liber eſt. ſi ſeruus, vltimo ſupplicio, *leg. 1. paragrap. fin. & ibi Bart. & Hipp. ff. ad l. Corn. de falſ. & §. Item lex Corn. Inſtit. de public. iudic.*

4 Eadem quoque pœna mulctandus eſt, quiſquis ſuo Chirographo aut ſigillo aliquid falſi cõfirmaſſe probatur, *l. Lege Cornelia teſtamentaria, ff. ad legem Corneliam de falſ.* Nec vllum eſt conſtituendũ diſcrimen, an ea ſcripta ſic adulterata publica ſint, an priuata: quum de vtriſque dicta falſificatio æquè intelligatur, per lecta & notata in *l. Damus licentiã C. ad l. Corn. de falſ.*

5 Quiſquis autem Scriba, aut Notarius vlla ſcripta falſitate vitiat in perniciem & damnum Eccleſiæ, is damnandus eſt exilio perpetuo, vt ſuprà.

6 Quiſquis porrò Notarius, Secretarius, Scriba, aut ſimilis, data opera & ex malitia ceſſat ad Principem ſcribere, quæ à magiſtratu aut ſuperiori ſuo in mandatis habebat ſcribenda: ita vt ob eam malitioſam obliuionem & negligentiam, Princeps dãnum aut intereſſe patiatur, aut iacturam aliquam faciat: is neglector ſeu potius contemptor ſuæ cõmiſſionis, puniendus eſt amputatione pugni ſeu manus, vt multi autumant: Alij verò ſunt, qui eundem puniri volunt generali punitione falſitatis, nẽpe perpetuo exilio, ſeu pœna irreuocabilis exilij, cum confiſcatione omnium bonorum, *d. l. 1. §. fin. & l. Iubemus, 2. §.* his tabellionibus, in fin. *C. de ſacroſanct. Eccleſia.*

7 Si verò falſa quædam conſcripſerit, è quib. Princeps aliquid conſequeretur incommodi, & præiudicij: is (ſi talis falſitatis, & incommodi primam occaſionem dederit & author fuerit) puniendus eſt amputatione manus, *per c. Imperialem, §. Scriba de proh. alien. feu.* per Feder. quod ſic habet: Scriba verò, qui hoc inſtrumentum ſciens conſcripſerit, poſt amiſſionem officij cum infamię periculo, manum amittat: aut (vt multi cenſent) incendio.

8 Sin falſa iam dicta quis conſcripſerit ignorãter, illius falſitatis nullam cauſam præbens, nec eam primò aut inueniens aut excogitans, aut primam occaſionem præbens: ſed ob inſtantiam & gratiã alicuius tantum conſcribens, quaſi prece, aut præmio, aut fauore conductus & permotus: is tum non punitur modis ſuprà memoratis, ſed tantùm confiſcatione bonorum. Sic Notarius, Scriba, aut Graphiarius, qui ex imprudentia, negligentia, aut inertia (non ex malitia) falſitate ſcripturæ ſuæ vllum in damnum aliquod deducit, cuius negligentia ſua in culpa eſt: is non punitur criminaliter, ſed tantum ciuiliter, hoc eſt, tanti damni reſtitutione, & reparatione omnium detrimentorum inde orientium.

Adde ſi ex ſua authoritate tantum literas aut inſtrumenta conficiat, quæ nihili nulliuſque ſunt valoris, quæque informalibus aut ſubſtantialib. peccant & deficiunt: is (quoniam culpa vacat) indemnis eſt, & nullo modo puniendus: nulli enim tales literæ obeſſe poſſunt, gloſſa ordinaria & ibi Doct. *in l. Damus, C. ad l. Corn. de falſ.* Bart. *in l. 1. §. Qui in rationib. eo. tit.* quib. ſeruit quod voluit Bald. *in l. vnic. in 8 colum. C. de confeſſ.* 9

Quocirca hic notanda eſt in materiis falſitatis regula certiſſima: quod nunquam punitur vlla falſitas (in quacunque etiam ſpecie committatur) niſi indè aliquod conſurgat damnum, præiudicium, iniuria, aut dedecus alterius, Bal. in conſilio ſuo 14. *incip. Filius fa. in 3. volu.* 10

Poteſt tamen ipſe patrator & author falſitatis extraordinariè puniri, ob ſuam malitiam & falſitatem commiſſam, quæ natura talis eſt, vt ex ea detrimenti, infamiæ, aut iniuriæ quid oriri potuiſſet, tametſi non euenerit: id enim non ſibi ſuæque prudentiæ aut bonitati aſcribendum fuerit, ſed fortunæ, imò Deo, omnia ſuo arbitratu diſponente. 11

Quiſquis porrò alienum chirographum aut ſigillum callidè & doloſè effingit, ita vt hinc aliquis vllum patiatur incommodum, ac detrimentum, vel corporis, vel vitæ aut bonorum: is multorum iudicio puniendus eſt amputatione manus ſeu pugni: Secundum conſuetudinem verò palam ac publicè inſtallandus eſt, & ſubrigendus in pelorinum ſeu in meaſtrum: ac indè extra ditionem ſeu territoriũ aut etiam prouinciã eiiciendus, id eſt, exilio damnandus, aut alias iuxta conditionẽ qualitatemque delicti plectendus. 12

Quin & raſura præiudicat, ac falſitatis crimen in ſe complectitur, potiſſimum quoties ob eam ſubuertitur aut confunditur veritas, quod facilè fit † 13
in datis, in ſummis, in numeris, in locis, in nominibus commutandis, vnde alicui detrimentum aliquod conſurgit. 14

Verum ea raſura, aut literarum ſyllabarumve in literis, aut libris ommiſſio (idem cẽſendum eſt de illatinitate, & alia quauis barbara lingua) nullam efficit falſitatem. 15

Niſi cum tali raſura, omiſſione, aut illatinitate, aut cũ accita alia lingua, veritas prior hoc eſt ſub- 16
ſtantia

Digitized by Google

ſtantia prioris rationis & ſenſus ipſe prior, corrumperetur, & in malum verteretur. Sic etiam raſura illa quę commiſſa eſt in narratione factorum, reddit inſtrumentum & literas falſitatis ſuſpectas, quod non efficit ea raſura, quæ fit in narratione Iuris.

17 Quiſquis raſuram admittit in litteris Principum, eaſque corrumpit aut falſificat, quæ ex ipſius promanant Cancellaria: is puniendus eſt per magnum ſuum Concilium, & mulctæ omnes inde manantes ipſius ſunt Cancellarij.

18 Si verò illæ Principum literæ proueniant raſuris adulteratæ, aut aliàs falſificatæ ex alijs ſuis Concilijs, idem hoc Concilium talis falſitatis ac raſurę notitiam, inquiſitionem, & punitionem ſibi aſſumeret, & mulctæ ipſius eſſent Principis.

Quiſquis prætereà alterius reſignat aut recludit improbè literas, eas legit, aut legendas tradit, contentaque alijs prodit, ob quod vel ſcriptor, vel is ad quem ſcribuntur literæ, aliquid detrimenti, dãni, aut verecundiæ patitur: is certè falſitatem committit, & puniendus eſt arbitrariè. 19

Qui item tabellas alicui deferendas aſſumpſit, nec eas fideliter reddit, aut non reddit, falſum indubiè etiam committit, *l. Titio, ff. ad municipal. & l. 1 ff. ad l. Cornel. de falſ. & ibi Bartol.* 20

CAPVT CXXV.

De Falſitate per abuſum.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 125.

1 *Falſitas per abuſum fit in falſis* { *Menſuris. Ponderibus. Mercibus. Nominibus. Titulis. Dignitatibus. Pecuniis, monetis.* } { *Aureis. Argenteis. Literis. Syngraphis. Reuelationibus. Puerorum ſuppoſitionibus.* }

2, 6 *Falſitas* { *Menſurarum, Ponderum, Mercium,* } *punitur &* { *Reſtitutione dupli. Exilio. Ieiunio 30. dierum, Canonicè* }

3 *Cereales cur apud Romanos creati.*

4 *Cerealium officium & vtilitas.*

5 *Ex* { *Falſis, Propolis* } { *Ponderibus, Menſuris, Mercibus,* } *magnum accreſcit Reip. diſpendium.*

7 *Scienter aut* { *Emens, Vendens* } *quicquam iniuſtum, aut* { *Menſura, Pondere,* } *punitur, &* { *Dupli reſtitutione. Relegatione.* }

8 *Commodans iniquas vel* { *Menſuras, Pondera,* } *tenetur reſtitutione damni.*

9 *Iniquas menſuras, aut pondera* { *Faciens, Locans, Conducens, Vendens,* } *tenetur reſtitutione damni.*

10 *Aſſumpto, falſoque dignitatis titulo fallens, punitur, vt falſarius arbitrariè.*

11 *Nomen ſuum mutans aut* { *Ioco, Vt ſe liberet, Amicum defendat, Hoſtem fallat,* } *extra crimen eſt.*

12 *Argentarius argentea ſua vitians, mouendus eſt ſuo opificio.*

13, 14, 15 *Vendens* { *Aurichalcum pro auro, Electrum pro argento, Falſificatos pannos,* } *mouendus eſt ſuo opificio, & merce priuandus.*

15.17 *Principis monetam falſificans, punitur vt falſarius & vt traditor.*
16 *Falſi monetarii puniuntur extremo ſupplicio.*
18 *Moneta Principis eſt, & Reſp.*
19 *Secreta iuridicè commiſſa reuelans, punitur pœna falſi.*
20 *Falſis ſe defendens literis, punitur pœna falſi.*
21 *Suſpectis ſe defendens literis, nantizare debet.*
22 *Falſos ſupponens pueros, punitur* { *Pœna falſi.* / *Pelorino.* / *Sententia arbitraria.* }
23 *Falſitas ſæpe iterata punitur grauius.*

1 FAlſitas per abuſum fere fit in menſurando, pōderando, & mercando. Quiſquis igitur falſitatem committit, malitioſe & fraudulenter abutendo falſis menſuris, libris, ponderibus, ſtateris, bilancibus adulterinis, ſpeciebus, aut aliis mercibus deprauatis ſeu corruptis, eaque ceu iuſta vſurpando, & exponendo: is iuxta leges ciuiles puniendus eſt duplo, ac relegatione ſiue exilio, *l. penult. ff. ad leg.* 2 *Corn. de fal.* vbi Modeſtinus *leg. C. ait*; Si venditor menſuras publice probatas frumēti, vini, vel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit, dolove malo fraudem fecerit: quanti ea res eſt, eius duplo cōdemnatur; Decretoque Diui Adriani præceptum eſt, in inſulam eos relegari, qui pondera & menſuras falſificaſſent, & *in l. Annonam, §. Finali, ff. de extraordinar. criminibus*. Salomon in Prouerbijs inquit; Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt. Aduerſus igitur Dei ordinationem, ac iuxta ciuilem Magiſtratum delinquit, qui pondere & ſtatera abutitur.

3 Quocirca ne hac in re facilius peccaretur, duo olim Ædiles apud pop. Roman. à Iulio Cæſare creati ſunt, qui Cereales appellabantur. Hi cibariorum & menſurarum habebant rationem, authoribus Feneſtella & Halicarnaſſęo, Deinde officium ipſorum erat (vt ſcribit Satyricus) de menſura ius dicere, vaſa minora frangere, &c.

4 Conſiderabant enim hanc curam politicam (& certe res ita ſe habet) & iſtarum rerum diligentem obſeruantiam, plurimum vtilitatis ad Rempub. augendam & conſeruandam conferre. Eam vero curam neglectam, Reipub. bono plurimum officere & detrimento eſſe. Quocirca optarim hanc curam (Romanorum exemplo) omnibus noſtris Magiſtratibus inprimis eſſe cordi, & curæ; vt in his ponderibus, ac mēſuris, paulo omnes eſſent oculatiores.

5 Nam quum in his æquo plus videamus eorum torpere diligentiam, paſſim etiam conſpicimus in nundinis publicis, apud cauponas, & myropolis grandem ponderum & menſurarum abuſum, ſine fronte & metu legum, callidum talibus abuſum cōmittentes furtum. Atque hinc præterea propolæ ſuum quæſtum venantur, aliisque mille ſimilibus technis & excogitatis modis Remp. opprimunt, & rerum omnium cariſſimam annonam per magiſtratuum ſomnolentiam inferunt, ſicut I.C. Paulus ait in Dardanarios, propter falſum menſurarum modū ob vtilitatē popularis annonæ, pro modo admiſſi, extra ordinē vindicari, *l. In Dardanarios, ff. de pœn. & facit l. Annonam attentare, per totum, ff. de extraord. criminib. l. Si menſor. in fin. ff. Si menſ. falſ. mod. dixer.*

6 Secundum Iura vero Canonica punitur inedia & ieiunio, ſpacio triginta dierum, in pane & aqua *cap. Vt menſura, ext. de empt. & vendit.* Ex conſuetudine verò punitur ea mulcta, quam leges muncipales ad hoc crimen ſtatuerunt.

7 Quiſquis autem emit aut vendit quicquam ſciēs volenſque iniqua menſura, aut iniuſto pondere, is crimen furti committit, & punitur reſtitutione dupli, necnon relegatione, ſeu exilio, *l. pen. & l. Annonam, §. fin. præcitatis.*

8 Sic qui ſciens volenſque commodato alteri dat iniquam menſuram, aut pondera iniqua, ſiue adulterina, ad aliquem fraudandum tenetur & obligatur ad reparationem damni perſonæ fraudatæ. Ideoque damnandus eſt reſtitutione omnium damnorum ex ijs factorum.

9 Simili quoque reparatione tenetur, quiſquis iniquas menſuras, ſtateres, bilances aut pondera conficit, vendit, aut locat, ſiue ipſi de iniquitate conſtiterit, ſiue non. De menſurarum enim iuſtum & æquitate & iniquitate prius cognoſcere debet, antequam eas alijs tribuat. Paria enim ſunt in Iure ſcire, & ſcire debere, vel ſcire poſſe, *l. c. Quod te, ff. Si cert. peta.* notatur per gloſſ. in *l. Qui cum alio contrahit, ff. de reg. iur. in fi. in verb. eius,* dum dicit parem eſſe culpā ſcire & ſcire debere, & ibi Phil. Decius. Quin etiam puniendus eſt de falſitate, ſupra citatis iuribus. Falſa enim menſura nō eſt menſura, ac falſum pondus, nullum cenſendum eſt pondus, ſicut adulterinus nummus, aut falſus nullus eſt nummus. Paria enim ſunt non ſoluere, & ſoluere reprobos nummos, *l. Eleganter. §. Qui reprobos, ff. de pignor. actio.* quemadmodum paria ſunt, non ſatisdare, vel non idoneę ſatisdare, *l. Quotiens ff. Qui ſatisdar.* cogant & paria ſunt non facere, & non debite facere. Pro his videbis tractatum eximij Doctoris Ioannis Regnaudi, *De menſuris*, & cuius authoritate poſſint fieri. Alium quoque hic falſitatis abuſum attende qui fere in officijs vſu venit.

Quis-

Digitized by Google

10 Quiſquis enim ſeſe abutitur in falſis ac mentitis officijs, aut ſibiipſi alios titulos dignitatum, & officiorum aſſumit quam habet: aut qui ſe gerit pro alio commiſſario: aut ſe certa quædam mandatis habere iactat à Principe, atque hæc omnia falſè & cōtra veritatem, vt hac mentita fide, imo falſitate excogitata, alios facilius fallat: is crimen falſi cōmittit & puniendus eſt, vt mentitor extraordinarie, cũ reparatione damni, *l. Eos, §. fin. ff. ad l. Corn. de falſ.* Si autem hæc feciſſet munere, pecunia, aut precio corruptus, puniendus eſſet vt falſarius pœna falſi. *l. 1. §. Sed etſi quis ob renunciandum ff. ad l. Corn. de falſ.* Si quis præterea falſo abutatur, & arroget ſibi falſo titulum militis, aut equeſtris ordinis, aut Doctoris, aut Notarij: is falſitatis crimen committit, *d. l. Eos, § fin. Sicut.* Item ij, qui aliorum inſignia, arma aut titulos pro ſuis vſurpant: qui omnes plectendi ſunt pœna falſi, *d. l. Eos, §. fi.* Quiſquis nomen cognomẽ, aut prænomen ſuũ mẽtitur, aliudque falſo ſibi vſurpat, vt hoc nomine, cognomine, vel prænomine aliũ circumueniat & fallat, atq; ex eo ſequatur proximi detrimentũ vel impedimentũ: is puniẽdus eſt pœna falſi, aut arbitrarie, iuxta qualitatẽ & circumſtantiã facti, & ad prudentiam & diſcretionẽ Iudicis, *l. Falſi nominis, ff. ad l. Cor. de falſ. & l. vnica C. de mut. nom.*

11 Sed hanc cenſuram non meretur, quotiens nomẽ ſuum commutat, aut ioco, aut vt ſeſe ita tutius ex aliquo periculo liberet, aut ſibi citra alterius detrimentum proſit, non autem ex malitia, & lædendi libidine: vnicuique enim permiſſum eſt ſuum nomen commutare pro ſuo arbitratu, ſine fraude, hoc eſt, ſi hinc nemo vllum detrimẽtum patiatur, *d. l. vnica, Cod. de mutat. nominis.* Quandoquidem (vt dictum eſt) aut pro defenſione propria, aut pro defenſione amicorum, aut ad fallendos hoſtes, aut certo ioco aliud nomen falſo aſſumere licet, citra vllum crimẽ, aut culpam: ſicut qui in theatris ſtultorum, morionum, aut aliarum perſonarũ nomina ſibi aſſumunt.

12 Argentarius autẽ qui aurea ſeu argentea ſua peiori valore & precio & ſubſtantia vitiat, & nõ æquat iuxta ſtatuta ſeu ordinationes Principis ſui vel ciuitatis ſuæ: is puniendus eſt vt falſarius, & ſuo mouendus opificio, veluti eo tractando & exercendo indignus.

13 Similem quoque pœnam ſubeat neceſſe eſt, quiſquis aurichalcum vendit pro auro, aut electrum pro argento.

14 Simili ratione textor aut mercator pannarius, qui falſa ſigilla ſuis appendit pannis, aut falſam panni tincturam vendit pro bona, aut aliam quamuis falſitatem in panno doloſe immittit contra iuramentũ ſuum, contra leges, regulas, & ſtatuta ſui opificij & ciuitatis, in qua ſuam artem exercet: is puniendus eſt vt falſarius, & ſua priuandus negotiatione ac opificio: & ipſi panni præfati ita falſificati nonnunquam igni conſumuntur: aliquando in varias diuerſaſque partes diſſecantur, & ſcinduntur.

Nummularij ſeu monetarij ac monetales, aut 15
quicunque etiam argentarij, Principis monetam falſificantes, & adulterantes, non ſolum vt falſarij, ſed etiam vt traditores puniendi ſunt: vti ſunt illi quoque qui nummos aut raſura, aut circunciſione, aut tinctura, vel aqua forti vitiant & leuiores reddunt. Hi ſi liberi ſunt, beſtijs ſubijciuntur: & ſi ſerui, vltimo ſupplicio damnantur.

Idemque de ijs qui falſam monetam percuſſerint, 16
l. Qui falſum, ff. ad leg. Cornel. de falſ. vel adulterinos nummos cõfleuerint, & fecerint, puta plumbeos vel ſtanneos, *d. l. Qui falſ. m, & l. Quicunque, & l. Leg. Cornel. teſtamentaria. ff. eodem titulo, ad leg. Cornel. de falſ.* Huius criminis pœna abundantius etiam à nobis explicata eſt ſuperius, in *Capite De monetæ adulteratoribus.*

Nec abſimili ratione cenſendum etiam eſt de ijs 17
nummularijs, atque etiam de illis peſtiferis mercatoribus (verius hac noſtra tempeſtate vſurarijs) quos nunc communi vocabulo financiarios vocãt: qui ſtudio & ex auaritia iuſti ponderis nummos ſupponunt: eos clam circuncidunt, radunt, tingunt vel effingunt: & poſtea eos leuiores ſeu falſos effectos, in vulgus emittunt, crimen falſi etiam committunt, & puniendi ſunt admodum grauiter, quoniam Rempublicam deprædantur, ac furantur. Impoſſibile enim eſt nummos omnes cudere eiuſdem ponderis.

Et moneta ſpectat ad populum generaliter, & ad 18
nullos particulariter, id eſt, nummi leuiores applicandi ſunt prælo aurario ſiue argentario, quod eſt vulgi, & totius eſt Reipubl. aut Principis; non autem nummulariorum, aut alicuius particularis perſonæ.

Item Aduocati, Procuratores, Tutores, Curato- 19
res, Oratores, Secretarij, Scribæ, Graphiarij, atque id genus ſimiles, qui ſecreta dominorum, pupillorũ, adultorum, magiſtrorum ſuorum pandunt & propalant: aut qui inſtrumenta, literas, aut informationes oſtendunt partibus aduerſarijs, ij puniendi ſunt (qui falſarij) pœna falſi, *leg. 1. §. Is qui depoſita:* & ibi Bartolus & Scribentes, *ff. ad leg. Cornel. de falſ. leg. Si quis aliquid, §. Inſtrumenta, ff. de pœnis.*

Præterea quiſquis ſciẽs & volẽs vtitur, & ſe de- 20
fendit falſis literis, & inſtrumẽtis in iudicio: is quoque puniendus eſt pœna falſi: ſed nõ tam enormiter atque is qui eas literas confecit ac falſificauit, *argument. l. Falſi. §. Ordine. ff. ad l. Cor. de falſ.* Dominus Hippol. de Marſ. *in l. Eiuſdem, in princ. & in l. fin. ff. ad l. Corn. de ſicar.*

Nota, Si quis Reus à creditore pertractus in 21
iudicium, ſe defenderet & expurgare niteretur ſyngraphis, vel obligationibus falſitatis ſuſpectis:

Digitized by Google

Iudex eundem Reum, eo caſu conſtringeret conſignare ſeu (vulgo) nantizare: atque tum de falſitate cognoſceret, & inquiſitionem faceret, idque iuxta ſtylum quarundam curiarum, atque omnes literas, omnia inſtrumenta, quæ ipſe certo comperit eſſe falſa, ſibi aſſumit & ſeruat, ignique tradit.

22 Præterea mulier quæ falſitatem committit in ſuppoſitione vel commutatione partuum, ſiue puerorum, vnum partum aut puerum ſupponendo alterius partus ſeu pueri loco: ea punienda eſt pœna falſi, & ſtatuenda in pelorino ſiue meaſtro, hoc eſt, in loco aliquo editiori; vbi infamiæ, & dedecoris gratia, omnibus deridenda deponatur: deinde alia pœna Iudicis arbitraria, *l. Qui falſam, & l. Leg. Corn. teſtam. ff. ad l. Corn. de fal.*

Poſtremò vbi frequens huiuſmodi deprauatio 23
& falſitas increſceret, augereturque, vel morte etiã mulctari poſſet: frequẽtatio enim delictũ auget iuxta vulgatiſs. ac tritiſs. *l. Aut. facta, §. Nonnunquã ff. de pœn.* vbi Claudianus dicit, nonnunquã euenire vt aliquorum maleficiorũ ſupplicia exacerbentur, quoties nimium multis perſonis graſſantibus exemplo opus ſit. Quod quidem etiam ideo faciendum eſt authore Vlpiano I. C. *l. Si quis forte, §. Si quis, ad fin. ff. de pœn.* vt exemplo deterriti, minus delinquant cæteri, *leg. Si quis ſeruo. in fin. Cod. de furt. & l. 1. C. ad leg. Iul. repetund.* vbi ſic textus habet, vt vnius pœna, metus poſſit eſſe multorum.

CAPVT CXXVI.

De falſitate per ſilentium.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 126.

1 *Non obſiſtentes malo, crimen incurrunt.*
2 *Teſtamenta vel codicillos* { *Comburens, Supprimens, Occultans,* } *punitur, &* { *Pœna falſi. Exilio. Reſtitutione damnorum.* }
3 *Aliorum literas ſupprimens, punitur reparatione damnorum omnium.*
4 *Libros mercatorum* { *Falſificans, Comburens, Radens, Lacerans,* } *punitur &* { *Pœna falſi. Reſtitutione damnorum.* }
5 *Teſtis veritatem rogatam ſubticens, punitur pœna fal.*
6 *Actio falſi nulli intenditur poſt viginti annos.*
7 *Omnis falſitas ex Iure* { *Olim puniebatur exilio, & confiſcatione bonorum. Hodie punitur tantum exilio.* }
8 *Falſitatis punitio ex quorundam conſuetudine.*
9 *Punitio in facie deteſtabilis.*
10 *Principis generalis remiſsio omnem excludet falſitatem.*
11 *Falſariis negatur remiſsio cum ingreſſu Principis.*
12 *In falſitatis crimine iudicando, magna habenda eſt obſeruatio.*
13 *In falſitate, tam Reo, quam Actori permittenda eſt probatio.*

SIcut in foro conſcientiæ non ſolum peccant, qui actu rem vetitam & illicitam perficiunt, ſed etiam ij, qui aut factoribus conſentiunt, aut vllum ſubſidium præbent.

Imo qui iniquis factoribus non omnibus modis, quibus debent, obſiſtunt: & nefarium auſum, quãtum in ſe eſt, non voce, ac delatione impediunt: Ita in foro quoque ciuili criminis Reus eſt, qui falſitatem celat, premit, abſcondit, ac tacet, & crimini ſit obnoxius.

Quiſquis igitur alicuius teſtamentum aut codicillos, aliaſque literas ſimiles teſtamentarias comburit, ſupprimit, & occultat, ita vt ob hoc veritas teſtamenti ac codicillorum vim patiatur, & in apertum non veniant: cuius cauſa aliquis detrimẽtum patiatur, is falſum committit, puniendusq; eſt pœna falſi, & exilio, & reſtitutione intereſſe in conſcientia, *l. Eum qui, C. ad l. Corn. de falſ. l. Qui teſtam. l. Paulus, & l. Impuberem, §. Qui codicill. ff. eod. tit.*

Id non eſt intelligendũ de iis, qui alias quaſuis litera, aut inſtrumenta reſeruant, & occultant: hi enim tantum ad reſtitutionem damni puniendi ſunt, non autem criminaliter: niſi certe ex deſtinata malitia huiuſmodi literas occultarent, ne ſcilicet veritas vnquam emergeret: in hoc enim

cauſa

caſu falſitatem committere, & puniendus eſſet pœna falſi, *l. Eum qui, l. Qui teſtamentum & l. Paulus prenarratis.*

4 Quiſquis item vitiat, corrumpit, & falſificat libros mercatorum, aut eos comburit, aut ex iis paginas vel quaterniones excipit, aut quædam ſubſtantialia litura quadam vel raſura tollit, & veritatem obſcurat, ne fides mercatoris, & veritas alijs innoteſceret: is crimen falſi committit, & plectẽdus eſt & falſi pœna, & reſtitutione omnium damnorum, & *arg. d. l. Paulus.*

5 Teſtis item in iudicium aut apud Commiſſarium accitus, ibique veritatem quæſitam non clarè & plenè iuxta interrogationem factam deponens, & conteſtans, aut eam tacens: is quoque crimen falſi committit, ob quod ſimiliter pœna falſi puniendus eſt, *l. 1. §. Sed & ſi quis ob renunciandum, ff. ad l. Corn. de falſ.* Bart. & Bald. *in l. Presbyteri, C. de Epiſcopis & cler.* & Hippol. de Marſ. *in l. Si in rixa, n. 9. ff. ad l. Cor. de ſicar.*

6 Hanc autem actionem falſi, de qua iura loquuntur, intelligas oportet, non durare vltra viginti annos, ita vt nemo eam alteri intendere poſſet poſt annos viginti, ſingulari *l. Querela, ff. ad l. Cor. de falſ.* Atque hoc ſummopere obſeruandum eſt, quod amicis aliquãdo liberandis eſſet tam accommodum. Hactenus de quinque falſitatis ſpeciebus ſatis dictum ſit.

7 In quibus generalem punitionem obſerues velim, & nunc recentem, & conſuetudinariam. Generaliter enim cum omnis falſitas iuxta antiqua iura puniebatur perpetua deportatione ſiue exilio, & præterea omnium bonorum confiſcatione, *l. 1. §. Pœna falſi, ff. ad l. Corn. de fal.* Secundum vero iura recentia, falſitas tantum punitur deportatione ſiue exilio nulla autem bonorum proſcriptione, vt in Auth. vt nulli iudicum, *colla. 9. §. fin.* Sed hic cõſiderandæ ſunt (vt in dictis quoque capitibus demonſtraui) variarum ciuitatum variæ de falſitate punienda rationes.

8 Nam Gandenſes, Brugenſes, Hyprenſes, & alij falſitatem puniunt pelorino, & claue candenti in faciem inuſta, & deinde exilio.

Sed hanc faciei commaculationem iura admodum abhorrent & deteſtantur: quod facies humana ad formam & imaginem Dei expreſſa ſit & cõdita, & quam Chriſtus ſeruator noſter pro noſtra ſalute aſſumere dignatus ſit, vti ſuperius etiam capite 110. latius oſtendimus. Aliæ præterea ſunt alijs ciuitatibus falſitatem puniendi rationes, quas hic prudens prætereo, ne omnia hic recenſere velle videar: hoc tantum in fine materiæ de falſitate adiungere libuit.

Falſitatem crimẽ eſſe enorme, habens in ſe plus malitiæ, quàm multi arbitrentur, vt vel hinc patet, quod falſitatem Princeps in ſuis generalibus remiſſionibus non abſoluat: Imò etſi remiſſionem condonaſſet, ac poſtea conſtaret de falſitate impetrantis, remiſſio eſſet inualida & nulla. 10

Deinde etiam hinc enormitas conſtat, quod falſarijs negatur remiſſio cum ingreſſu Principum, quam tamen alij malefici & criminoſi in talibus ſolennibus ingreſſibus faciliùs impetrare ſolent. Bart. *in l. Lucius, in fine, ff. ad Turpilia. Hippol. de Marſ. in l. Si in rixa, numeris 12. & 13. ff. ad l. Corn. de ſicar.* Et Boërius ſuis deciſionibus aureis, quæſt. 217. *numer. 23. folio 37. parte* 2. qui contrariæ tamen parti inniti videtur. 11

Poſtremò (cum iſthoc enim caput abſoluero) in quæſtione falſitatis (vt ſcribit Oldendorp. regula 20. de probationibus criminaliter accuſando mota) acerrimam oportet fieri indagationem, & argumentis, & teſtibus, & ſcripturarum collationibus, & alijs idem ſimilibus veſtigijs ad veritatem commodè perducentibus. 12

Non enim accuſatori tantum probationis neceſſitas indicenda eſt, ſed etiam Reo tota ſua probatio permittitur, vt iudex conſtituatur medius. Sed hoc inter vtranque perſonam in talibus probationibus ſeruandum eſt, vt ex iuſto & debito ordine fiant, hoc eſt, vt actor, & primo ſcripturam producens: deinde Reus, & eam falſam arguens, ad probandum admittatur, *l. Vt falſi, C. ad l. Cor. de fal. & l. fin. ff. eod. titulo.* 13

CAPVT CXXVII.

De Diffamatione per Libellos.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 127.

1 *Furtum ſpirituale, eſt diffamatio.*
2 *Famoſorum libellorum authores, puniendi ſunt capitaliter.*
3 *Famoſos libellos reperiens, vix tutus eſt à damnatione capitis.*
4 *Famoſos libellos euulgans de rebus capitalibus & veris, eſt innoxius.*
5 *Extra iudicium non licet aliquem accuſare.*
6 *Author libelli de re non capitali, puniendus eſt compenſatione iniuriæ & famæ.*

CAPVT CXXVIII.

De falſis Aleis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 128.

1 *Alea nulli non pernicioſiſsima.*
2 *Alea pueris indigna.*

3.12 *Aleis falſis ludens, committit crimen* { *Falſi* & *Furti.* }

4 *Aleator falſarius vt* { *Falſarius* & *Fur* } *puniendus eſt.*

5 *Cum falſis aleis* { *Perdens,* / *Lucrans,* } *ius ſuum* { *Repetendi habet.* / *Seruandi amittit.* }

6.9.10 *Omnis aleator perdit ius* { *De reparatione* { *Iniuriarum.* / *Damnorum.* } / *Omnium contractuum, ſcilicet* { *Emptionis,* / *Venditionis,* / *Locationis,* / *Conductionis,* / *Mutui,* / *Permutationis,* } *qui contigerunt in ludo.* }

8 *Domus aleatoria debetur fiſco.*

11 *Et* { *Luſores* / *Colluſores* / *Adſtantes participes* / *Pecuniam* / *Tabulam* } *dantes,* } *pari pœna plectendi.*

12 *Iuuenes ad ludum pelliciens, grauiter plectendus eſt.*
13 *Quando iuuenes dicendi ſunt ad ludum pertrahi.*
14.15 *Alearum mala & pericula.*
16 *Alea quatenus viris honeſtis permiſſa.*

17 *Omnes luſores pro graui pecunia, aut* { *Extraordinariè* / *Exilio* / *Mulcta pecuniaria* / *Arbitrariè* } *plectendi ſunt.*

18 *Actio de bonis repetendis per aleam perditis, eſt perpetua, ſaltem, &c.*

19 *Reſtitutio facienda eſt* { *Victo, ſi is cognoſcatur.* / *Fiſco indignius,* / *Pau... ...elius,* } *ſi ignoretur victus.*

20 *Alearum vſus antiquiſsimus.*
21 *Aleator pernicies & peſtis eſt reipub.*
22
23 *Luſor 3. legis præcepta violat, ſcilicet:* { *De honeſta vita.* / *De nullo lædendo.* / *De vnicuique tribuendo ſua.* }

24 *Ludus permittitur* { *Viris honeſtis.* / *Recreationis gratia.* / *Si ſine dolo, & crimine.* }

25 *Ad aleatorum correctionem vtilis admonitio.*
26 *Voluptuarii* / *Ignaui* } *ciues, ſunt telluris inutile pondus.*
27 *Veterum ſeueritas in pellendis ciuibus inutilibus.*
28 *Alea, &c. per Regem Franciæ coercita.*
29 *Ludi ſagittarÿ quando in Francia priuilegiati.*

ANimaduerti, pij Lectores, inter varias illece-
bras, quibus multi potiſſimum adoleſcentes
illaqueari conſueuêre, principatum obtinere luſum,
præcipuè alearum.
1 Quam enim alea ſit vorax, ac bonis moribus ini-
mica, multorum id proditum eſt præclaris teſtimo-
nijs, & noſtris (proh dolor) ſatis conſpicimus ocu-
lis. Ex ea enim videmus, multos diuites, & re lauta
bene natos, peruenire ad ſummam rerum omnium
penuriam & egeſtatem: à rebus lætiſſimis, in extre-
mum luctum: à gloria, ad ignominioſa dedecora: à
pietate & mente catholica, in reprobum ſenſum, &
tandem in blaſphemiam: à fidelitate & iuſtitia, ad
furtum & rapinas. Quocirca non abs re me facturũ
eſſe putaui, ſi hoc caput de ludo aliquanto accura-
tius pertractarem: cum ſit ludus hic alearum & fre-
quentiſſimus, & in Repub. pernicioſiſſimus: tametſi
ſint qui aleam excuſent, & eidem indulgendum eſſe
velint, recreationis animorũ gratia: vt vt enim eã ex-
cuſent, plus tamẽ dedecoris, impietatis, & perniciei
ſecum confert, quam gloriæ, pietatis, ac vtilitatis.
2 Quod cernens Cenſorius Cato, pueris ilico alea-
rum vſu interdixit; quiduis potius illis permittens,
ac trochorum luſum prius cõmendans, vt tali initio
à malo ſeminario ſeſe temperarent: ſperans ipſos
tanto fore in ſenectute à corruptis moribus alie-
niores, ſi iuuentutem aleis nunquã contaminaſſent.
Quum igitur hic alearum vſum abominamur, ma-
ximè de falſis aleis hic nobis loquendũ eſt, quibus
plani multi, ac impoſtores hoc tempore maxime
gaudent & ſe exercent. Poterat, hoc caput (fateor)
ad ſuperiora de falſitate non incommode referri,
ſed quoniam tam generale & noxium, ideo ſeorſum
hic ſuo loco digeſſimus.
3 His igitur falſis aleis quiſquis vtitur, ludit & fal-
lit, geminũ crimen cõmittit, & crimẽ falſi, & crimẽ
furti; crimen quidẽ falſi cõmittit, quod re falſa vta-
tur, *arg l. Arbitrio, §. De eo*, & quod ibi not. *ff. de do-
lo*. Crimen vero furti committit, quod nihil interſit
inter lucrum doloſum, & lucrũ furtiuum: in neutro
enim licet pecuniam acquiſitam & lucratam ſibi te
nere & reſeruare, *arg. l. Falſus, in princ. ff. de furt.*
Quocirca hic falſus aleator duplici quoq; pœna
4 plectendus eſt, & vt falſarius, & vt fur, ad arbitrium
Iudicis; ſemper cum reſtitutione eiuſdem falſi lu-
cri, talibus aleis falſis comparati: quod ſolius vin-
centis ſemper ſit turpitudo Bart. *in rubr. Cod. de cõ-
di. ob turpem cauſ.* tenetúrque crimine ſtellionatus,
cum certum criminis nomen non ſit, *l. 2. ff. de crim.
ſtellionat.*
Quam ob cauſam, qui huiuſmodi falſis imo etiã 5
æquis aleis quicquam perdidit, ei ius manet, idem
perditum à lucrante colluſore repoſcẽdi; imo ab ip-
ſius colluſoris hæredibus vſq; ad quinquaginta an-
nos, idem repetendi ius perdenti & perdentis hęre-
dibus manet. Nam in hoc crimine nulla tẽporis prę-
ſcriptio, niſi quinquaginta annorũ locum habet, ſa-
lubri & ſancta *Auth. Alearum vſus, ibi.* ſed ſolutũ
reddatur, *&c. & ibi, non obſtante niſi quinquaginta
annorum præſcriptione, C. de religioſ. & ſumptib. fu-
ner.* Porrò ſi nec luſor perdens, nec hæredes ipſius
vellent vnquam talem perditã pecuniam, aut opes à
fraudulofo aleatore, aut ipſius hæredibus repoſce-
re: ipſis fiſcus (qui in omni crimine, malè partarum
opum ſe hæredẽ conſtituit) contra aleatorẽ ex offi-
cio ageret, & perditas opes cũ mulcta debita repoſ-
ceret, *d. Authent. Alearum vſus*, ad finem.
Quintam abominabilẽ iura habent aleam etiam ſi 6 9
æquis, iuſtis, ac idoneis aleis aleator vtatur, *d. Au-* 10
thent. Alearũ vſus, & ibi notat. *& in Auth. Interdi-
cimus, C. de Epiſ. & Cler.* & in corpore vnde ſumi-
tur, *in Authen. de ſanctiſſ. Epiſc. §. Interdicimus, col-
lat. 9. conſtitut. finali)* & ſimiles ludos prohibitos,
vt in ea luſoribus nullam poteſtatem faciant ab ſeſe
mutuo iniuriarum illatarum, aut quorumuis etiam
damnorum illatorum vindictam & reparationem
poſſe requirere, *l. 1. ff. de alea luſu, & aleato.*
Deinde omnes contractus, vt venditionis, em-
ptionis, locationis, conductionis, mutui, permuta- 7
tionis, tranſactionis, aut ſimiles in eo luſu volunt
eſſe irritos, inualidos, & nullos; notat Bart. *in l. Si
quis cum ſciret, in fi. ff. de vſucap. pro empt.* Nec lu-
ſor vendens in ludo, tenetur emptori de euictione:
nec etiam luſor perdens, victori, quia ambo ſimul
delinquunt, *l. Si filiofamilias, §. Si in alea. ff. quarũ
rer. act. nõ datur, & per Doct. in d. l. Si quis cũ ſciret.*
Ipſa quoque domus, vbi falſæ tractantur aleæ, 8
imo vbi quæuis exercentur ex conſuetudine aleæ,
ex iure cedit fiſco: modo ea domus fuerit ipſius
aleatoris; ſimiliter etiam ſi domus alterius fuerit,
ſciatque tamen, quod in ea huiuſmodi ludi exer-
ceantur, *d. Authent. Alearum vſus, in verſic. Et ſi
quis, ibi, domibus eorum publicatis, &c. Niſi illa do-
mus fuiſſet cuiuſdam pupilli vel viduæ argum. l. 2.
C. de falſ. mone.* & ibi hoc in ſimili vult Cynus, &
idem cenſendum eſt de omnibus domibus perſo-
narum

narum miſerabilium, arg. not. per Cyn. *in l. 1. C. quando Imper. inter pup. & vid.* Et ſi ex eadem domo quippiam ipſi aleatori, durante luſu ereptum fuerit, id perit, & aleatori negatur repoſcendi actio notabili, *l. 1. §. 1. ibi, impune ſit, &c. ff. de alea luſu, & aleato.* Et ſi aleatori vlla inferretur iniuria, & damnum (vt dictum eſt) aut ipſe cæderetur: ſublata eſſet ei omnis de reparatione petendi actio, *d. l. 1 §. Item notandum.*

11 Quin & omnibus adſtantibus, qui aut colludunt, aut certe ſe participes faciunt periculi, & lucri vel amiſſionis, eadem infligenda eſt punitio ſeu pœna, etiam ſi non colludant, *d. Authent. Alearum vſus, §. Commodis.* Qui ludens, aut ludum retinens, pecuniam in alearum ludo aleatori dat mutuo, eam Iure repoſcere non poteſt: quod ſua mutuatione alteri criminis accaſionem dederit, *gl. eſt ordinaria in d. l. 1. in princ. & in l. fi. in gl. ſuper verb. acceperit pecuniam, ff. de alea luſu, & aleato.* Secus ſi ab alio aleator, qui ignorabat eum velle aleis ludere, mutuo accepiſſet; imo ipſi adſtantes & ſpectantes, etiam ſi non colludant, nec pecunia alios iuuent, aut ſe participes faciant; ſunt tamen puniendi vt ipſi principales luſores, *d. Auth. Alearum vſus, & d. Auth. Interdicimus.* Iure enim vetitum eſt omnibus huiuſmodi aleis aut aleatorum inſpectione, tempus ſuum tranſigere ac terere, forſan ob hoc, quod ex tali auida ac vſitata inſpectione, plerunque ipſi aleatores euadant.

12 Quicunq; ſimplices ac incautos iuuenes & adoleſcentes, ſuaſionibus, blanditijs, malitijs, ac ſimilibus illecebris, ad alearum frequentationem pertrahunt, ij non vt aleatores ſimplices, ſed multo grauius plectendi ſunt ad arbitrium Iudicis, ob illatum offendiculum, & læſam alterius innocentiam.

13 Sed tum oportet intelligas, iuuenes & adoleſcentes pertrahi ad ludos aleatorios, quando ipſis ſuppeditantur aleæ, incenditur ignis, ſubminiſtrantur menſæ, tabulæ, & candelæ, cum reliquis commoditatibus, quibus iuuentus & adoleſcentia in affectibus vehemens, & ſe, per ſuos iuueniles calores cupidini deditos, moderari ac refrenare neſcia, ad hoc malum (vti ad cætera omnia facilis eſt & cærea) cito perducitur *l. fin. §. Melius enim, C. de bo. quæ liber.*

14 Quoniam ludum tenentes, & luſores ſuſcipien-
15 tes, cauſſa ſunt multorum inde emergentiũ † malorum, ſcilicet blaſphemiæ, periurij, furtorum, ſacrilegiorum, depauperationum, homicidij, nec non aliorum plurimorum, *d. Authen. Alearum vſus*: vti etiã ipſa docet experientia: niſi enim tales eſſent aleatores, & tam multi, non tam frequenter aleis paſſim luderetur, maximè à iuuenibus, nec tot orirentur pericula & mala; ſicut dicimus de lenonibus, qui niſi eſſent, adulterium non ita frequenter committeretur, *l. 2 §. ff. ad l. Iul. de adulter.* Monet ergo ſanctus vir ille Cyrillus iuuenes, vt bonis moribus ſe informent, abſtinentes à prauis, maximè ludis: quia,

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem,
Teſta diu; ———

Et quod nouæ chartæ inſcribitur, non facile inde delebitur: monet igitur Cyrillus parentes ad eruditionem & verbera filiorum, & alearum abſtinentiam, ne flendi eis ſuccedat euentus. Hæc aurea verba tene perpetuo, & bene audies. Atque hactenus habita, de quouis ludorum genere intelligas oportet, qui iure prohibiti ſunt, veluti de ludis alearum, chartarum, fritillorum, tabularum, atque id genus ſimilium, qui partim fortuna, partim induſtria geruntur. Huiuſmodi enim omnia ludorum genera Iure ſunt prohibita: non tam ob malum, quod in ſe habent, quam ob mala vitia & peccata capitalia, quæ huiuſmodi ludos comitari ſoleant, quæ his ſequentibus contenta ſunt verſiculis;

Hæc cum taxillis ludendo crimina ſunt:
Eccleſiæ ſpretus, vſuraque, rixa, rapina,
Scandala, tum nugæ, blaſphemia, tum faciendi
Furti doctrina, violentia, copia falſi,
Et mortis cauſſa, deceptio, perditioque
Temporis, & deſiderium, corruptioque ingens:
Iſtis prædictis adulatio, vitaque turpis.

Quos verſus Hoſtienſis in ſumma, de exceſſibus prælato. declarat, quorum declarationem, quia facilis eſt, longius proſequi nolui. Hic itaque ludus cenſetur turpis ratione conſequentiæ & accidentium ſibi; ob id etiam forſan, quod omnia fortuita, & inexpectato prouenientia, mentem humanã non mediocriter quoque turbare ſoleant, præcipue virorum, rationis vſu pene carentium.

Quocirca etiam dicti ludi non prorſus interdicuntur viris honeſtis, ratione ſatis vtentibus, ac 16
animi gratia & recreationis cauſſa tantum ludentibus, & non exardenti cupiditate & auaritia, quæ tanquam radix omnium malorum, eſt reprobata, *c. bonorum 47. diſt. inſt.* ſed tantum cauſa ſocietatis & ſolatij, pro vino aut cereuiſia potanda, aut pro pullis gallinaceis, aut caponibus, aut leporibus, aut cuniculis, aut rebus ſimilibus in conuiuium inſumendis, *l. fin. ff. de alea luſu, & aleatoribus*, & pro exigua pecunia, idque tẽpore & loco licitis, congruis, & honeſtis. Paruam autẽ pecuniam intellige hic iuxta conditionem, qualitates, & opulentiã ac potentiam perſonarum, *c. Et ſi quæſtiones, extr. de ſimonia, in l. Sed et ſi ſuſceperit, ff. de iudis.* nempe talem, quæ ipſum victum non multum lædere ſeu grauare poſſet, vtpote ſolidum, ſecundum quod leges appellant, quorum ſeptuaginta duo vnam libram auri efficiunt, *l. 2. C. de ſuſceptoribus & arc. lib.* 10. etiam ſi multum diues ſit & opulentus. Si pauper, egenus, inops, vnum aut alterum groſſum aut ſtuferum: ita vt non multum curet, an vincat, an perdat, ſaltem ipſi obeſſe ac grauare nullo modo

poteſt, *d. Authent. Alearum vſus*, §. *Sed nec permittitur.*

17 Omnes igitur luſores in ludis vetitis, & pro graui pecunia ludentes, vbi proculdubio nequaquam deeſſe poteſt cupiditas, puniendi ſunt extraordinarie, aut exilio, aut mulcta pecuniaria, aut aliter, ſecundũ Iudicis arbitrium, cum de iure non ſit pœna ordinaria expreſſa. Iudicis enim eſt curare, ne in ſua prouincia ſint, qui ſuam pecuniam (quæ Reipubl. prodeſſe poſſint) male inſumant & profundant, aut ea certe inutiliter abutantur, *l. Illicitas*, *ff. de offic. præſid. l. Si cum dotem*, §. *Sin autem diſſipet ff. ſolut. matrimonio.*

18 Atque actio & punitio iſthæc de vetito ludo durat perpetuo, ad quinquaginta ſaltem annos, & ſi
19 neſcitur cui facienda ſit reſtitutio, adiudicanda eſt vel fiſco, *d. Authent. Alearum vſus, ibi*: in opus metallum conuertatur, vel potius pauperibus, *cap. Qui habetis, & c. Non ſane. 14. q. 5.* Quando autem ſciuerit, à quo victum & comparatum ſit, hoc eſt, cui facienda ſit reſtitutio; tunc ilico illi victo reſtituetur, vt ibi habetur, & ibi per Bald. nota.

20 Alearum tamen ludus antiquiſſimus eſt, ab Alea milite Troiano ſic dictus, vt teſtatur conſtitutio Græca, qui ante Romam conditam fuiſſe traditur; imo vt refert Vgutio, fuit tempore belli Troiani. Et de hac forte ludi habetur *Exod. 34.* vbi dicitur; *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere*, de qua etiã poteſt intelligi quod habetur *Geneſis 16.* Vidit Sara Iſmaelem ludentẽ cum Iſaac, & eum decipientem; de quibus verbis *in c. Reuocet, in verſ. Sequitur 32. q. 1.*

21 Et de ea etiam poteſt intelligi, quod dicit Philoſophus *in 4. Ethicorum.* vbi affirmat luſores eſſe deteriores conditionis, quam latrones. Et aleator, hoc eſt tam ludens, quam receptor ludi, eſt velut hoſtis ac peſtis Reipub. quia hoc cupit & optat, vt homines ludant & efficiantur pauperes; & ideo etiam
22 fures ſunt, & falſarij, quia vt plurimum † interferũt luſores falſas aleas ſeu taxillos, & mutuant pecuniam, dando malam, & retinendo bonam, & ſemper in ludo iudicant contra extraneum cum ipſis ludentem, ſecundum Odoffre *in l. 1. ff. de alea luſu & aleatoribus.* Et Hoſtienſ. *in cap. Quorundam 34. diſtinct.*

23 Ideo præcauendum ait à ludo, quod luſor agat turpem vitam, illa tria præcepta legis & iuſtitiæ tranſgrediatur, ſcilicet, *Honeſtè viuere*, Alterum non lædere, & Ius ſuum vnicuique tribuere: deinde ob animi inquietudinẽ & ardentem cupiditatem, quam radicem omnium malorum eſſe diximus. §. 1. *Auth.* vt Iudices ſine quoquo ſuffragio.

24 Quocirca omnis ludus, qui virtutis vel recreationis ocij terendi gratia tantum fit, & ſine cupiditate & ſine auaritia, is eſt permiſſus, *leg. Solent.* §. 1. *ff. de alea luſ. & aleator*, ſecundũ Canones, dummodo nõ immiſceatur fraus, dolus, blaſphemia, aut aliud delictum: & fiat horis debitis & congruis. Sed ludus omnis, qui fieret cauſa cupiditatis aut auaritiæ, cum admixtione alicuius delicti, eſt prohibitus, *d. Auth. Alearum vſus.*

Quum igitur tam damnoſa ſit Reip. alea, optarem 25
omnibus prouinciarũ & ciuitatum Rectoribus acriorem in aleatores animaduerſionem, vt nobilium aut ciuium diuitum, aut mercatorũ filios, aleis luſibusque dedititiſſimos, ad ſaniorem Reip. frugem præſtãdam compellerent: vt eas opes (quas alea vocat) ad verum ſui Principis miniſterium, cum gloria impẽderent: aut ſi ciues eſſent, ad mercaturam, ad fœnus, ad omnem deniq; Reip. vtilitatem impenderent, potius quã vt aleis inſeruirent, aut equos, canesve alerent, aut alijs luxibus abſumerent: quibus tamẽ noſtrorum ciuium iuuentutẽ florentiſſimam coinquinati conſpicimus, & in omnẽ voluptatũ genus potius reſolui, quam vt ſuis (imo Dei) opib. vlla in re, bono Reip. prodeſſe velint, aut optent, quaſi iis voluptatibus & vitijs plane nati ſint, & non potius iuuandis alijs.

Illi igitur ignaui voluptuarij, & ſibi tantum viuẽ- 26
tes, mihi tantum inutilia pondera terræ videntur, &
quos Romana † ſeueritas nunquam paſſa fuiſſet, tã 27
inertes, ſuã Rempub. coinquinare: ſed eos ſine vlla diſſimulatione è ciuitatibus vt membra inutilia, imo perniciosa pepuliſſent.

Quos imitatus optimus Rex Francorũ Carolus 28
VII. in ſuis diplomatis, anni 1369. omne genus ludorum prohibuit, quod tractant inhoneſti iſti circumforanei: veluti aleas, tabulas, fritilla, kegulas, globos, &c. quę nulli corporali exercitio conducũt, nec ad ſuorum nobilium palæſtram exercendã ſunt inſtituta, aut ad defenſionem regni. Illis enim inertibus luſibus pœnam indixit 40. ſolidorũ Pariſienſiũ pro ſuo fiſco, quoties reperti fuiſſent huiuſmodi ludos tractaſſe.

Sed vti ipſis vtilius daretur ludendi exercitium, 29
ludos ſagittariorum vbique inſtituit, confirmauit, & priuilegijs nobilitauit. Hos ſagittarios ob ſimilẽ occaſionem ſecuti ſunt Baliſtarij, qui in bellis nunc plurimum ſunt vſui. Qui plura de alearum ratione, pernicie, & deteſtatione deſiderat, is legat D. Angel. Aretin. in ſuo ſingulari tractat, maleficiorum in glo. ſuper verb. *Meſſedore de mali dati*: D. Troilũ Maluetium in ſuo vtili tractat. *de ſortibus*: D. Paridem à Puteo in ſuo aureo tract. in materia ludi: D. Ioann. Baptiſtam Caccialupum in ſuo tract. vtiliſſimo, *de ludo & alea luſu*: D. Stephanũ Conſtant. in ſuo eleganti tractat. *de ludo.* Conſulo interim præfatis aleatoribus (qui tamẽ raro illo lucro ditari ſolent) vt reſtituant, vel ſaltem largas faciant eleemoſynas, non eſt tamen rigoroſe eis dicendum ſiue iniungendum quaſi eſſet ſimpliciter, de neceſſitate ſalutis. Iſtud de luſoribus bonis aleis ludentibus & nequaquã falſis, cenſen-

Digitized by Google

cenſendum opinor, quod enim falſis lucratum eſt aleis, indubie perpetuo reſtitutioni obnoxium & ſubiectum eſt, teſte artium & ſacrę Theologię profeſſore diuinique verbi declamatore facundiſſimo, M. Godſcalco Roſemondo Endouienſi: in ſuo libello modum confitendi pulcherimè complectente, de ludis taxillorum, & reſtitutione lucri, *fol. lib. meo 77. verſic. Is enim ludus eſt inſtar peſtis, noſtra in Repub.* Quemadmodum enim peſtis adimit vitã, ita ludus ingens & grandis adimit pecuniam, euacuatque burſam. Vnde infinita mala oriri (proh dolor) in dies cerminus, quorum memoriam hic recenſere ex cauſa omittimus.

CAPVT CXXIX.

De tranſlatione Limitum.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 129.

1 *Qui agrorum limites* { *Euellens, vtitur,* / *Transponit tantum,* } *committit* { *Hic furtum.*
2 *Hic furtum & falſitatem.*

1 *Limites* { *Euellens & iis vtens, punitur arbitrariè vt fur.*
2 *Transponens* { *Iuuenis* / *Senex* } *punitur* { *Exilio longo.*
3 *Exilio breuiori.*
4 *Durante lite, litem perdit cum ſumptibus.*
5 *Ex malitia, punitur mulcta 50. aureorum.*
6 *Ex dolo, & conductus, puniendus eſt virgis & exilio.*
7 *Non doloſe, ſed ex ignorantia, puniendus eſt virgis tantum.*

8 *Iura limites intelligunt* { *Saxa* / *Lapides* / *Arbores* / *Palos* } *agros ab agris dirimentes.*

9 *In crimine termini amoti, cuiuis licitum eſt accuſare.*

Circa agrorum, aut viarum limites, ſeu terminos non leue crimen contingit, idque fere duobus modis, nempe limitum ſeu terminorum omnimoda ablatione, & eorundem tranſpoſitione.

1 Quiſquis igitur aliorum agrorum ſeu viarum limites euellit, ſecum aufert, aut ad ſua opera applicat, & vtitur: is ſe furto alligat, ob quod furti puniendus eſt ad arbitrium Iudicis, etiam ſi eos abſtuliſſet, non vt limites aut terminos mutaret, & alijs damnum per hoc inferret: ſed vt eis ad ſuum commodum vteretur, cuius meminimus ſup. de furto. idque continet, *l. 1. in fin ff. de termino moto*, dum dicit, ſed pro conditione admittentium coertione tranſigendum.

2 Quiſquis vero limites aliorum tranſponit tantum, vt ſuos agros dilatat & promoueat, is ſupra furtum committit falſitatem, *gloſſ. vltima, in l. fin. ff. eodem, de termino moto:* ob quæ variè puniendus eſt. Nam ſi fuerit iuuenis, punietur exilio & relegatione in longiſſimas regiones ad tempus.

Sin fuerit ſenex, mulctandus eſt exilio ad diſcretionem & arbitrium Iudicis, *l. 2. ibi, de pœna tamen, &c. ff. de termino moto.* 3

Si cui contingeret cum altero lite contendere de limitum ſuorum differentijs, atque alter ipſorum interim durante lite & proceſſu, eoſdem limites ſeu terminos (de quibus eſſet quæſtio) tranſponeret, vt hoc modo certius ſuum proceſſum & litem vinceret, is fraudem & falſitatem committit, ob quam, litem perderet cum vniuerſis ſumptibus, & damnandus eſt ad reſtitutionem tantidem agrorum, quantum alteri eripere per tranſpoſitionem conabatur. Et limites tum conſtituendi ſunt tanto à priori locatione citerius: quanto ipſe prius promouerat vlterius. Et ſi tantum non habeat, tenetur tamen ſemper reſtitutione omnium damnorum & (vt vocant) intereſſe omnium iuxta taxationem Iudicis, *leg. Diuus, in princip. & leg. fin. in fin. ff. de termino moto.* 4

1

Qui

5 Qui prætereà aliorum limites ex malitia tranſmutat, vt vicinis negocium faceſſat, & ſibi nullum commodum faciat: is ſecundum iura puniendus mulcta quinquaginta aureorum, ad cõmunem vtilitatem fiſci, & reſtitutione omnium detrimentorũ *l. Agraria ff. de termino moto.*

6 Qui autem doloſè aliorum fines & limites trãſponit ex iuſſu ſeu mandato alterius: is puniendus eſt virgis, & ad opus publicum biennio dandus aut loco illius per biennium relegandus.

7 Si autem id fecerit non doloſè, nec vt ad alteri vllum incommodum & fraudem inferret, ſed tantũm ex ignorantia & fortuito: tum puniendus eſt tantũm virgis & verberibus cædendus, non exilio aut relegatione, *l. Diuus, ibi, ſi verò, ff. de termino moto.*

Et limites intellige, quævis ſigna ſiue ſubſignacula, quæ agros ab inuicem dirimunt, aut lapides, aut palos, aut arbores, hiſque ſimilia. 8

In hoc crimine cuiuis permiſſum accuſare & deferre, *l. fin. ibi,* & eius actionis petitionem ei qui volet eſſe iubet, *ff. de termino moto.* 9

CAPVT CXXX.

De Calumnia.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 130.

1 *Calumnia eſt* { *Scienter in iuſtitia ſuſtinere falſa.* / *Scienter deferre falſa & non probabilia.* / *Scienter propoſitum crimen diſſimulare.* }

2 *Pœna calumniatoris eſt arbitraria.*

3 *Calumnia ſemper includit in ſe ſcientiam iniuriæ alterius.*

4 *Iurare de calumnia, eſt iurare, quod putet ſe habere cauſam optimam.*

1 Calumniam iura vocant, aliquem malitioſè & ſcienter in iuſtitia accuſare & deferre, de rebus falſis & vaniſſimis & non probabilibus, quæq. nunquam contigerunt. Aut iniuſtitia ſuſtinere pro vero & æquo, quod ſciuit eſſe falſum & iniquum. Aut eſt diſſimulare, ſubticere, & nolle proferre ad iuſtitiam crimen, quod punitioni ſubiectum eſt, *l. 1. §. Incit. ff. ad S C. Turpil.*

2 Pœna autem calumniarum eſt arbitraria, ad diſcretionem Iudicis, pro qualitate perſonarum, & enormitate aut leuitate calumniæ, & rerũ, ſic vt videat quid calumniatorem mouerit, & induxerit, vt alteri talem inferret calumniam. Nam ſi ex ſimplicitate eã tantũ intenderit, putans ſibi iuris potiora debere cedere, non ſuo aduerſario: eo in caſu certè non eſt cenſendus calumniam ſtruxiſſe.

Oportet enim calumniam ſemper coniunctam eſſe cum notitia iniuriæ alterius. Hic autem notandum illud iuramentum, quod vocant iuramentum calumniæ, aut de calumnia. 3

Eſt enim iuramentum præſtare de calũnia, bona fide iurare, quod ſine fictione putet & arbitretur ſe habere bonã ac iuſtam cauſſam, & alterum iniquã, ob quam eum prouocet in iuſtitiam, &c. *l. cũ & Iudices, verſ. Et actor, C. iureiura. propter calum. dand.* 4

CAPVT CXXXI.

De Concuſſione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 131.

1 *Concuſſio, eſt cum altera partium, iuſtitiæ cauſſa componere.*

2 *Iudex partem vel* { *Minis* / *vel* / *Inductionib.* } *pecuniæ gratia pertrahens, vt vel* { *Citius iudicet,* / *tardius iudicet,* / *non iudicet,* / *malè iudicet,* } *concuſſionem committit.*

3 *Officiarius ob pecuniam ſtudens* { *Capere,* / *aut* / *Non capere,* } *fit concuſſor.*

4 *Concuſ-*

Digitized by Google

4 *Concuſsio punitur arbitrariè, cum* { *Reſtitutione principalis.* / *Reſtitutione quadrupli.* / *Exilio.* }
5 *Promotor minis ab honeſtis matronis pecuniam extorquens, puniendus eſt grauiter.*
6 *Iudex concuſſor Iure Canonico puniendus vt calumniator.*
7 *Quomodo puniendi qui fures ſuſpendunt in marſupio.*

HAbent iura crimen, quod concuſſionem vocant.

1 Eſt autem concuſſio, ſub prætextu & titulo officij & dignitatis, cum aliquo de iuſtitia ferenda, aut non ferenda, aut malè ferenda componere, & cũ eo fœdus aliquod pecuniarium hac cauſſa inire. Hoc crimen directè ſpectat ad ipſum Iudicem, qui partẽ litigantem concutit, & ad ſui corruptionem aut perſuadet, aut compellere ſtudet.

2 Iudex qui alteram litigantium partẽ concutit, hoc eſt, vel minis, vel perſuaſionib. terret, & inducit, vt ab ea, aut munera, aut ſummam aliquam pecuniariã accipiat, ad eum finem, vt in gratiam eiuſdẽ partis, aut citius, aut tardius iudicet, aut omnino non iudicet, aut certè vt aliter iudicet, quàm debet, aut quàm iuris regula monſtrat: is (inquam) Iudex, qui ita ſe corrumpi ſtudet, crimen concuſſionis committit.

3 Idem crimen committit omnis Hoſtiarius, ac omnis denique Officiarius, qui partẽ (in quam habet executionẽ vel commiſſionẽ) ad id ipſique proponit quod contra mandatũ ſuum ſit illi parſurus, & quod tardius, aut mitiùs ſuam in ipſum commiſſionem executurus ſit, ſi ipſi tantum, aut tantum pecuniarum numerare velit: aut hoc, aut illud gratiã ipſius efficere.

4 Hoc crimen committens puniendus eſt arbitrariè, ad diſcretionem Iudicis cum reſtitutione principalis & quadrupli. & exilio, vt falſarius & calumniator. pro modo delicti, *l. 1. & ibi gl. in verb. Ablatum, & l. 2 ff. eod. titu. de concuſsionibus, & ibi ſcrib. Et l. Si ab eo, & ibi Doctor. ff. de calumniatorib. Et in Auth. Nouo Iure, C. de pœn. iudic. qui male iudic. deſumpta ex Authent. vt litigantes in exordio litis iurent. §. Si quis autem ex litigatoribus, collat. 9. conſtit. 5. & leg. fin. Cod. eod de pœnitent. iudic. qui mal. iudic.* Prolixiùs D. Ioan. Berber. in ſuo iuris viatorio, *rubr. de Concuſsionibus.*

Promotor qui ad mulierem nuptam non diffamatam, dicit: Da mihi nobilem vnum, aut citabo te 5
coram Officiali de commiſſo adulterio: atque ea eius criminis innocens, & non Rea, metu tamen infamiæ (vt forſan ſæpe fit) promotori petitum tribuit nobilem: is promotor committit crimen concuſſionis & falſitatis & calumniæ, ob quæ tria mala puniendus eſt, ad exemplum aliorum enormiter, *lege ſecunda, ff. eodem titulo de concuſsionibus.*

Iure autem Canonico, Iudex concuſſor punitur, 6
vt calumniator, per *c. Militare, 23. quæſt. 1.* Sed Iure nouo plectitur pœnis, de quib. in *c. Cum æterni tribunal. de ſentent. & re iudicat. lib. 6.* verum quia hac tempeſtate nulli, aut ſaltem perpauci ita puniantur, tametſi nequaquam pauci ita delinquant, ideo Principum conſcientiarijs hanc pœnam relinquendam ſtatui.

Grauius autem puniendi ſunt Prætores illi, qui 7
fures, aut alios maleficos mortis damnationi obnoxios, non meritis ſuppliciis puniendos, curant, ſed ipſos ob munera liberos remittunt, aut ex aliquo affectus ſtudio laxant. Paruos quidem furunculos in crucem abripientes: Maiores vero ac nocentiores ſtudioſe liberantes ſuſpendunt in loculis. Iuxta illud;

Dat veniam coruis: vexat cenſura columbas.

De huiuſmodi Prętoribus Diogenes rogatus, cur tam effuſe cachinnos emitteret, reſpondit: Non riderem, inquit, quum tam aperte à maioribus furibus paruos furunculos ad ſuſpendium duci conſpiciam? Caueant igitur Iudices ne huiuſmodi malo ſeſe coinquinent: quod & ſi leges humanæ (quas ſæpe corrumpunt, fallunt, aut occultant) non puniant, legem tamen Diuinam non corrumpent, neque diuinam vltionem effugient.

CAPVT CXXXII.

De Coruptione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 132.

1 *Concuſsio & corruptio ambo Iudicem afficiunt,*
2 { *Concuſsio & Corruptio* } *afficiunt &* { *Iudicem / Officiarium / Teſtem* } *ſed* { *Hæc internè. / Hæc externè.* }

3 *Iudi.h*

3 *Iudicis corrupti* }
4 *Officiarij corrupti* } *punitio* { *In ciuilibus eſt reſtitutio principalis cum quadruplo.*
4 *Teſtis corrupti* } { *In capitalibus eſt vel* { *Mors.* / *Exilium.* / *Qualibet.*

5 *Reſtitutio in corruptione, facienda eſt fiſco.*
6 *Corruptori nulla debetur reſtitutio.*
7 *Fiſcus bonorum criminalium hæres eſt.*
8 *Iura corruptionem prohibent.*
9 *Iura qualia munera Iudicibus permittant.*
10 *In Francia qua munera Iudici permiſſa.*

EXplicato crimine concuſſionis, proximè ſequitur crimen corruptionis, quod à concuſſione non admodum natura diſtinctum eſt, & diſſimile.

1 Ambo enim iſthæc crimina vſuuenire conſpicies in Iudice, in officiario, & in teſtibus, licèt diuerſimode.

2 Quandoquidem Cõcuſſio his ineſt actiue: Corruptio vero paſſiue. Hoc eſt, Concuſſio Iudicem, Officiarium, & teſtem cõcutit, & ad propriam corruptionem ſolicitat, id eſt, ipſos ſubagitat: ita vt Iudex à parte aduerſa munera captet, quorum gratia iniq; iudicet, aut Officiarius inique exequatur, aut teſtis iniqua teſtetur. Corruptio vero à corruptore venit, in iudice tamen, Officiario, & teſtibus remanet, ipſoſque non minus afficit, ita vt Iudex munerum aut pecuniæ gratia quicquam inique iudicet, aut vt Officiarius inique exequatur, aut teſtis male teſtetur. Concuſſio itaque corrumpi ſtudet & quærit, & pro iniqua ſententia ferenda, munera & pecuniam quærit & affectat. Corruptio (ſc. Iudicis, Officiarij & teſtium) etiam ſi munera & pecuniam accipiat, illa tamen non quæſiuit nec ad ea danda partem coegit. Quocirca corruptio in tribus illis dictis perſonis, eſt concuſſione leuior, nihilominus grauiter damnanda, grauiuſque punienda.

3 Ex his tribus enim Iudex quiuis, qui ſeſe à parte aduerſa corrumpi ſinit aut munera accipit, vt in materia ciuili quippiam aut citius, aut tardius iudicet, aut non iudicet, aut male iudicet, aut certe vt nihil prorſus in eadem materia diſcernat: is Iudex dependet quadruplum, cum reſtitutione principalis, quod acceperat, quæ omnia adiicientur ad fiſcum, *l. 1 & 2 C. ad l. Iul. repetund.* Si autem ita corruptus talem ſententiam proferat, vnde innocẽtis mors ſit ſubſecuta: tum ipſe puniendus eſt capitaliter & gladio, & omnia bona ipſius adiudicanda fiſco *l. 1. in princip. in verb. quiue magiſtratus. ff. ad l. Corn. de ſicar.* aut certe damnabitur perpetuo exilio, aut aliter punietur iuxta menſuram & qualitatem facti ſeu corruptelæ ad aliorum exemplum, *Authent. Nouo Iure, §. Si vero criminalis, C. de pœn. iudic. qui male iudic. depromptа ex Auth. vt litigãtes in exordio litis iurent, §. Si quis autem ex litigatorib. col. 9. conſtit. 5.*

4 Atque ad hunc modum cenſebis de corru ptis teſtibus, & de quibuſuis corruptis Officiariis, qui ob corruptiones aliter ſeſe gerunt, teſtantur, aut exequuntur, quam debeant, *d. l. 1.*

5 Cæterum in dicta reſtitutione quadrupli, nolim putes eam reſtitutionẽ fieri ipſis corrumpentibus, aut actionem ad eam ipſis competere: ſed fiſco.

6 Corruptori enim nihil eorum iure reſtituendũ eſt, quę iniquo animo & ad corrumpendum maligno tribuit, aut Iudici, aut Officiario, aut teſtibus.

7 Sed hæc omnia adiiciuntur fiſco, quem iura verum hæredem conſtituunt omnium bonorum criminalium, id eſt, crimine partorum: adeo vt talia bona crimine parta, non ſolum iure repoſcat ab eo qui accepit (nam hic interim obire mortem poſſet) ſed etiam ab ipſius male accipientis hæredib. & ſucceſſoribus, *l. 2 C. ad l. Iul. rep.* Ratio autẽ, cur iura eam corruptionis pecuniã reſtitui fiſco velint quadruplam, eſt, vt Iudices, Officiarij, ac teſte hac pœna exterriti melius in corrupti. ſeſe abſtineant.

8 Nolunt enim iura vllo modo permittere, vt Iudices, Officiarij aut Commiſſarij quicquam amplius accipiant præter conſtituta ſtipendia, ſalaria, & præmia laboribus digna, *can. Militare, 23. q. 1.*

9 Niſi forte quædam minutula & gratitudinis ſymbola quæq; talia, ſint, vt ob ea nihil magis, aut minus in iudicio aut executione faciẽda, valere poſſint: veluti cibaria, aut potabilia, vt leporẽ, cuniculos, capones, perdices, pauones, phaſiones, haleca, mullũ, lupũ, luciũ, murænã, ſturionẽ, ſalmonem, & varia quidẽ vinorũ, & ceruiſiarũ genera, aut ſimilia leuicula, quæ intra breue tẽpus perdi poſſint & concoqui. 10 In Francia † nulli Iudici permiſſum eſt accipere vina, niſi in amphoris, œnophoris, ac fidelijs: nulla autem in dolijs, cupis, aut vaſis. Sunt Doct. qui volunt concuſſiones ac corruptiones in Iudice, Officiario, Commiſſario, & in teſtibus fieri poſſe tribus modis: nempe, in corde propter affectum, & deſiderium: in ore, ob gloriã & ſui prædicationẽ: & in manibus vel operibus, munerũ ac pecuniarũ gratia: atq; ab his tribus cõuenit omnẽ Iudicẽ, Officiariũ & teſtẽ eſſe liberũ: vltimum puniunt iura: duo priora diuinæ punitioni ſubiecta remanent. Horum trium meminit D. Ioan. Berb. in ſuo iuris directorio, ſub rubr. *De Concuſſionibus.*

CAP.

Digitized by Google

CAPVT CXXXIII.

De emptione officiorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 133.

1 *Omnis poteſtas, & officium à Deo eſt.*
2 *Officia committenda digniſſimis.*
3 *Officiorum { Committendorum & Impetrandorum } mirus abuſus.*
4 *Ex ambitione omne malum in Remp. deriuatur.*
5 *Officia non { Ambienda*
6 *Committenda } ſunt indignis.*
7 *Fructus pulſæ ambitionis gloria Chriſti non medica,*
8 *Officium quiſquis ambit, eodem ſe indignum reddit.*
9 *Contractus ambitioſus per principem confirmatus, eſt excuſabilis.*
10 *In foro conſcientiæ, omnis contractus ambitioſus eſt deteſtabilis.*
11 *Officia publica nunquam emenda, aut vendenda.*
12 *Ambitio in Iure damnatur, pro { Emptore, infamia publica. Venditore, 100. aureis.*

QVum omnia officia publicæ ſint functiones,
1 & Dei ſint adminiſtrationes, ad ſeruitium &
miniſterium Dominici gregis inſtituta, vt Deo,
& gregi ſibi commiſſo per ea fideliter ſeruiatur;
2 ideo talia † officia publica omnia meritò, ſummo
cum delectu committenda eſſent iis, quos Magi-
ſtratus & optimates ciuitatum ac regionum decer-
nerent eis officiis adminiſtrandis eſſe aptiſſimos:
non autem, quos fauor humanus, aut ſanguinis af-
fectus eligeret, dignos.
"Sed (proh dolor) hic paſſim peccatur, & apud
3 ſeculares, & apud eccleſiaſticos, apud quos plus
valet in officiis delegandis, aut pecunia, aut fa-
uor, aut affectus, aut ſanguis: quam dotes diui-
næ, quam dignitas vera, & animorum vel cor-
porum, aut morum commendationes certiſſi-
mæ, adeo vt his neglectis dotibus, ac veris
virtutibus, ac optimis prudentiæ, doctrinæ & pie-
tatis teſtimoniis, tantum reſpiciatur ad eos, quos
aut mundus, aut caro, aut affectus commen-
datione ſua profert, & officiis adminiſtrandis
dignos cenſet.
4 Certe dum iſta præpoſtera Principum, & Epiſ-
coporum durabunt iudicia, vt in committẽdis ſuis
officiis, affectibus ſeruiant magis, quam rationi. &
digniores aut non requirant, aut non cogant, ſed
iis ineptiores ſemper præferant, aut citra electio-
nem bonam commendationem vulgi propriis af-
fectib. poſthabent, infeliciter in Republica Chri-
ſtiana ſuccedat oportet. Et contra, quam diu reg-
nabit iſthæc pernicioſa ambitio, qua multi Simo-
niaci non deſinunt animos Principum & Epiſco-
porum ſolicitare, & precibus & præmiis, & ami-
corum interceſſionibus, & pecuniis: vt præ aliis
aſſequantur ea officia, quibus ſe indignos ſciunt, aut
certe aliis multo indigniores: & hoc modo Dei
miniſteria & officia indignioribus contra ipſius
Dei diſpenſationẽ & voluntatem præripiunt, &
quaſi inuito Deo, velit nolit, adipiſci variis modis
conantur: quamdiu (inquam) iſta in dominicis offi-
ciis (ſunt autem omnia officia aut mediate aut
immediate ipſius Dei) graſſari & libere impuneq;
vagari cernimus, quis eſt qui proſperum ſucceſsũ
rerum humanarum ad Dei gloriam expectet?
Quocirca ardenter rogandus Deus, vt ſuorum 5
omnium animos ita mutet, ita inflãmet & dirigat,
vt nemo ad officia ſeſe indignus ingerat, vt nemo
officia aſſequi à ſuperioribus tentet, quibus ſe in-
dignum iudicet, quamdiu ſe multo digniores con-
ſpexerit.
Deinde ne ſuperiores ipſi ob vllum humanum 6
affectum officia quamlibet humilia committant
indignis, aut certe minus dignis: ſed ea potius de-
legent aptiſſimis, doctiſſimis, & omnibus mo-
dis digniſſimis, poſthabitis ſemper ineptis, aut et-
iã ineptioribus: Dei enim miniſteriũ eſt (ſi intro-
ſpicias) quod in officiis geritur, non humanũ. Ideo-
que in iis etiam humanus excludendus eſt affectus,
& rationi obtemperandum eſt, & rationis rectæ
dictamini.

Ita

Digitized by Google

7 Ita enim (meo iudicio) clarius illuceſceret in ſuis Chriſtus, & tranquillius cuncta gererentur. Sed de his ſatis ſuperque, ne ſutor (quod aiunt) vltra crepidam. Quæ noſtro propoſito ſeruiunt, hic vlterius perſequamur iam conuenit. nempe de Simoniaca ambitione, non quam exitialis ſit Deo, & pernicioſa Reipublicæ Chriſtianæ; hoc enim Theologis committimus; ſed quam pœnam mereantur, quos publica officia mercari non pudet.

8 Quiſquis igitur per cōtractus, aut per vlla pacta pecuniaria, ſtudet ad quæuis publica pertingere officia, idque clam, & neſcio Principe; is ſe eodem officio indignum reddit & priuat; ſicut idem Plato quoq; teſtatur, qui vult omnes officiis eſſe indignos qui officia ambiunt.

9 Verum ſi talis contractus factus eſſet per ipſum Principem, vel per ſuos Officiarios, vel ſi eadem pecunia proueniret ad emolumentū Principis, in eo caſu Iura Ciuilia volunt, contractum, & emptionem talem in foro temporali eſſe excuſabilem per *leg. vnicam, in princip. ff. ad leg. Iuliam de ambition.*

10 In foro vero conſcientiæ, & ſecundum Iura Eccleſiaſtica, non vacat enormi crimine, *c. cum eſſent, & ibi Scrib. extra de Simonia.*

11 Nullo enim modo pietas & ſapientia Chriſtiana permittit, vt quis vlla officia (iudicatoria præcipuè) mercetur, aut pecunia, vel contractu venetur. Atque ob hoc etiam per antiquas conſtitutiones regias in Francia vetitum eſt, vlla officia iudicatoria poſſe coëmere, aut vendere. Eaſdemque conſtitutiones confirmauit rex Ludouicus duodecimus in ſuis diplomatis anni 1499. nec iis vllo modo derogandum eſſe voluit, vel propter punitionem illius criminis, quod Iura vocant Ambitionem, quam mulctari & damnari iura volunt 100. aureis pro venditore: & pro emptore, vel numeratore damnandam eſſe infamia publica, & perpetua inhabilitate ad quæuis officia publica, *le. Si quemquam, in fin. Cod. de Epiſcop. & Cleric. & d. l. vnica, Digeſtis ad legē Iuliam de ambition.* Iura autem indicta mulcta 100. aureorum volunt & taxant 72. aureos conſtituere vnam libram auri: vt ſuperioribus capitibus nonnunquam docuimus.

12 Et in eandem mulctam incidunt non ſolum emptor & venditor, ſed etiam is cuius permiſſu omnia peraguntur, atque etiam qui eaſdem literas obſignat, & chirographo munit; omneſq; eadem pœna damnandos ex æquo volunt, *l. Si quemquam, C. de Epiſcop. & Cleric.* Atque hæc de ambitione, ad quam ad extremas inſulas deportandam, & prorſus exterminandam, optarem noſtros Principes tā eſſe cordatos, & ſtrenuos; quam illa ſeſe nuſquam non apud Principes ingerit, vt officia ab iis per munera, aut fauorem impetret. Ah quam cupiam Principes omnes eo pectoris robore, & firma prudentia præditos, vt Platonicum Iudicium ſecuti, officia captantes reiicerent, & à publicis officiis fugientes, ſolos ad eadem officia compellerent, eoſque ſolos iis dignos (ſicuti D. Baſilio & Chryſoſtomo legimus) crederent: præclarius in religione noſtra Chriſtiana ageretur. Nuſquam terrarum tam prodigioſis hominum portentis, tanquam indignis officiariis occuparentur officia, qui ſeſe paſcunt & ornant, officia dedecorant, & Rempublicam vexant & perdunt. Nec contra, tot reperirentur viri docti pene ob ſui neglectum mendicantes, fame, ſquallore, contemptuque ſui, & penuria rerum ſæpe pereuntes & intermorientes, qui tamen ſoli ad officia publica pertrahendi forent, quique ſoli ſuis naturæ diuiniſque dotibus in Republica Chriſtiana multum prodeſſe potuiſſent, niſi ab indignis ambitioſis inde fuiſſent remorati. Huic voto meo de ambitioſis repellendis, & fugientibus pertrahendis, adſtipulatur theorica *l. Si quemquam, Cod. de Epiſcop. & Cleric. & l. fin. Cod. ad l. Iul. repetund.* Et eandem reiectionem in Eccleſiaſticis quoque muneribus & dignitatibus fieri debere cōfirmant lecta & notata, *can. Valentinianus 63. diſti.* Nullus quippe ſumendus eſt ad honorem, niſi qui vocatus fuerit à Domino, tanquam Aaron, ad Hebræos 5. *& c. In ſcripturis, 8 q. 1.* quia (vt ibidem) ſicut locus regiminis deſiderātibus negādus eſt, ita fugientibus eſt offerendus, *Eccleſiaſtic 8. c.* Admonemus non quærere fieri Iudices, niſi virtute irrūpere valeamus iniquitates. Poſtremò noſtræ (qualis qualis eſt) ſententiæ vel ipſi Principes, tum ſpirituales, tum ſeculares libenter ſubſcriberent, ſi ipſis in mentem aliquando tot mala, totque incommodorū millia, quæ ex ambitione proueniūt, ſubreperent: aut ſi quiſpiam pius & doctus, qui apud ipſos authoritate plurimum valeret, huiuſmodi mala ex ambitione naſcentia, aliquando ſuggereret, & ea tollenda admoneret.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CXXXIV.

De Monopolio.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 137.

1 *Monopolium quid?*
2.3 *Monopolium caritatis rerum omnium cauſſa eſt.*
15 *Monopolium directè pugnat cum charitate Chriſtiana.*
Monopolæ damnantur, aut
3.14 *Confiſcatione bonorum.*
3 *Priuatione negociationis.*
Perpetuo exilio.
3 *Mulcta 20. aureorum, cum reſtitutione damni.*
5 *Mulcta iuxta leges patriæ.*
14 *Iuxta diplomata Caroli V. Imperatoris.*
Monopolium committunt
14 *Qui comeſtibilia omnia in foro emunt, vt ea poſt carius pro ſuo arbitrio*
2 *diuendant.*
Qui quæuis vſibus noſtris neceſſaria paſsim emunt, vt pro ſuo arbitratu poſtea diuendant.
4.5 *Qui impediunt, ne victualia, aut aliæ res ad forum peruehantur.*
9 *Qui in caritate annonæ ciuitatem frumento ſpoliant, idque aliò auferunt.*
10 *Opifices qui per clancularias, & iniquas inter ſe conſtitutiones Rempubl. grauant.*
11 *Medici, Chirurgi,*
12 *Laniones,* } *per clancularia & iniqua inter ſe pacta.*
13 *Piſtores, œnopolæ, &c.*
6 *Nemo cogendus eſt, vt res ſuas diuendat, quum placeat populo.*
7 *Tempore neceſsitatis omnes cogendi ad venditionem rerum neceſſariarum.*
8 *Victuarii exercitus*
Victum non ferentes,
Victum ferre differentes, } *puniuntur, aut* { *Confiſcatione, aut Exilio.*
Victum aliò ferentes,
Aut
Victum ad hoſtes,
Secretò, directè, } *puniuntur, &* { *Capitaliter, & Confiſcatione bonorum.*
Vel indirectè ferentes,
14 *Monopolij pœna ex diplomatis Caroli V. Imper.*

EST aliud deteſtabile crimen, & nihilominus apud pleraſque Reſp. frequens & penè impunitum, quod monopoliũ vocatur: quaſi ſingularis, ac penes vnum venditio.

1 Eſt enim Monopolium nihil aliud, quàm quando penes vnum aliquem, aut paucos ſolos tota alicuius rei vendendæ poteſtas eſt, hęc quam ſit in Rep. pernicioſa.

2 Quantumque communi plebeculæ detrimenti adferat, vel hinc manifeſtum eſt, quòd ex eo rerũ omnium caritas in Remp. ilico erumpat. Ideoque hoc malum iura grauiter puniendum ſtatuerunt. Omnes enim mercatores aut negociatores, qui in negociatione ſua ita ſe gerunt, & ſecretam intelligentiam inter ſeſe habent, reſque ſuas ita inſtituũt, vt ad ſingularem venditionem omnia contrahant, hoc eſt, qui triticum, carnes, piſces, halcca, butyrum, caſeum, oua, pullos, capones, braſſicas, pyra, poma, vina, oleum, cereuiſias, ſal, ſaccarum, ſyrupum, oliuas, capparas, vuas paſſas, piper, zingiber, cinnamomum, crocum, grana atque id genus reliquorum aromatum, &c. comeſtibilia ac potabilia omnia, quantum in ſe eſt, ab agricolis emunt, vt poſtea conciues ſui ab ipſis ſolis iſthæc ſingula carius redimant: Idem cenſendum eſt de aliis mercibus nempe lana, lino, ferro, alumine, corio, tapetis, pannis, variiſque & infinitis mercantiarum generibus hic ſtudio breuitatis omiſſis: hi† (inquam) 3
pernicioſi monopolæ aut propolæ, quoniam rerũ multarum caritatis per monopolium quod committunt, ſunt authores, & Rempub. plurimum grauant, puniendi ſunt mulcta grauiſſima, confiſcatione bonorum & etiam exilio vel priuatione ſuæ negociationis & mercaturæ, iuxta qualitatem re-

rum & facti, ad diſcretionem Iudicis, *l. unica, §. Si quis autem monopolium auſus fuerit exercere*, bonis propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. *C. de monopoliis & conuentu negociatorum illicito*: D. Franciſcus Lucanus in ſuo tractatu celeberrimo, *in ſecunda parte principali, de caſib. bonorum publicandorum, num. 5. & 6. de Fiſco & eius priuilegiis*. D. Iohan. Berber. in ſuo Iuris directorio in Rubric. de collegiis illicitis & monopoliis.

4 Monopolium quoque committunt, qui aſtu quodam efficiunt, vt agricolæ victualia neceſſaria ad forum non conferant, ſed ipſi eò turmatim controlent, & ab ipſis agricolis ibidem in villis omnia coemant, quæ ipſi tum ad ædes ſuas conferunt; & paulatim tanti ferè communibus ciuibus vendũt, quanti velint.

5 Item monopolium committunt, qui ex malitia efficiunt aut ex vafricie, ne vllæ merces vſui noſtro neceſſariæ ad forum prorſum efferantur. Iura autem monopolis, aut propolis huiuſmodi pœnam ſtatuunt 20. aureorum, cum reſtitutione totius damni, quod Reſp ex eo paſſa ſit, *l. 2. ff. ad l. Iul. de anno.* Atque ad huius criminis accuſationem admittuntur ſinguli etiamſi eſſent perſonæ in alio crimine accuſando inhabiles.

6 Verùm enimuerò, cum nemo de iure cogatur ſuum vendere triticum, aut alia victualia (*ſicuti l. Inuitum, & per. Scriben. ibidem, C. de contrahen. empt. & vendit. & l. Nec emere, C. de iure delib.*) ideo in hoc monopolii crimine, ſanè ac cũ multo ſale omnia intelligas, oportet. Si enim mercator eſſet, apud quem vnius rei proſtaret copia (aliis nempe mercatoribus omnibus eaſdem res diu diuendentibus) hunc iura non cogerent, vt res iſtas ſingulis diuenderet minoris, quam ipſe emerit, aut quam prius alii eaſdem diuendidiſſent, aut quam actu vendantur, *l. Imperatores, in exordio, Digeſtis. ad l. Iul. de anno.* Nam illi ex laboribus lucrandum eſſet, & foro accommodandum, niſi forſan ea ingrueret omnium rerum ac annonæ caritas, vt populus per inopiam

7 ſubiaceret periculo vitæ. Eo enim rerum ſtatu, † Princeps, aut magiſtratus, aut rector patriæ talibus rebus præcipuè victualibus, ex neceſſitate precia inſtituere poſſet certa & rationi conſona, vt hoc modo Reipub. ſuæ conſulat, ne aut fame aut rerum penuria aliqui moriantur, *l. Annonã, & ibi Bart. ff. de extraordin. criminib. & d. l. Imperatores, & l. 1. §. Cura carnis, & ibi Docto. ff. de offic. præfect. vrb.*

8 Victuarii exercituum, qui tempore belli victualia ſua non conferunt, aut conferre differũt, aut certè aliò conferant, quàm ad exercitum ſui Principis, vt pluris ea diuendant, aut alibi pluris vendant: illi puniendi ſunt confiſcatione bonorum aut exilio. Si verò ea victualia deferant ſecreto, directè aut indirectè ad hoſtes, vel caſtra aut ciuitates hoſtium: plectendi ſunt capitaliter cum confiſcatione bonorum, veluti proditores & criminis læſæ Maieſtatis Rei.

Qui tempore caritatis, ſtudet pecunia aut aliâs 9
callide, è ciuitatibus ac regionibus efferre clam rem frumentariam aut victualem (non obſtãte interdictione) vt eam alibi cariùs vendat: is monopolium committit & puniendus eſt arbitrariè: potiſſimum, quum ex earum euectione & monopolio reſpublica magnum detrimentum paſſa fuiſſet.

Monopolium etiam committunt opifices, qui in- 10
ter ſeſe quaſdam leges ſtatuunt, quibus cariùs conciuibus ſuis laborent: & pacta inter ſe ineũt, ne quis eorum minoris laboret, & opera perficiat, quàm precio inter ipſos conſtituto, idque precium ſit iniquum, & nimis enorme, nec cum vicinis ciuitatibus conſentiens, ſed ſuam Rempub. admodum grauans.

Idem de medicis quoque & chirurgis cenſendũ 11
eſt, qui ſimilibus iniquis contractibus inter ſe & enormibus preciis Rép. grauant, & ad iniuſta precia dependenda hoc modo ſuos ciues compellunt.

Monopolium item committunt laniones, qui cõ- 12
iunctis burſis omnia circũ emunt, apud ſeſe ſeruant & ad certam tantùm quantitatem ad macellum deferunt, vt omnia carius diuendant: deinde qui certas leges inter ſe conſtituunt, vt omnem carnem inflẽt, vt fruſta grauiora & maiora, ac elegantiora tantum appareant: idque ea lege, vt omnia cariùs diuendant.

Item Monopolium committunt omnes piſtores, 13
coctores cereuiſiarij, œnopolæ, caupones, & in genere omnes negotiatores, qui clam & intra ſeſe, mutuis collatis ad hoc cõſiliis, procurant & ſtatuũt & ordinant quippiam, quod ad proprium commodum ſpectare videretur, & in præiudicium ſeu perniciem Reipublicæ cenſeretur,

Qui omnes & ſinguli puniendi ſunt mulctis pro 14
ſuis facultatibus, & iuxta Conſtitutiones ſiue ordinationes ciuitatum, vbi ea monopolia tractantur, aut certè ad diſcretionem & arbitrium Iudicis. Nec hoc loco poſt habenda ſunt, quæ de hac materia tradita ſunt per ſacratiſſimam Cæſaream Maieſtatem Caroli. V. in diplomantibus annorum 31. & 40. In quibus prohibentur omnia monopolia & contractus monopoliales, conſtitutiones & ordinationes, quas aut mercatores, aut rerum venditores, aut artifices inter ſe comminiſcuntur, & ſtatuunt in præiudicium & graue detrimentum ſuorum conciuium: volens in illis diplomatis idem æquiſſimus Imperator, omnes tales conſtitutiones, per ſuum præſidentem & per generalem Officiariũ eſſe reſcindendas, abolendas, & nullas eſſe declarandas, & per ſententiam (quanquam etiam his ſtatutis impetraſſent aliquam confirmationem) definiendas eſſe vanas, noxias, & confirmationes impetratas infringendas, & non ſeruandas. Atque inſuper volens, omnes dictos monopolas puniendos confiſcatione bonorum per monopolium partorum & de-

inde

inde alia pœna arbitraria ad diſcretionem Iudicis, vti clariùs patet in ſuis dictorum annorum edictis.

15 Conſiderauit enim Imperator, imò ipſa iura cõſiderabant monopolij in Repub. perniciem, quòd tantùm diſpendium communi inferret plebeculæ, quodque directè cum fraterna pugnaret charitate, quam Chriſtus, omnibus virtutibus poſthabitis, ſuis inculcat: quod proximæ auaritiæ tantum ancillaretur, & in tenues ciuium familias egeſtatem & famem immitteret. Ideo acriter & ſine vlla diſſimulatione, monopolia ilico punienda eſſe decreuerunt: adeò vt ipſos quoque Iudices, qui cum monopolis ad monopolia punienda diſſimulant, grauiter puniendos eſſe ſtatuerint 40. lib. auri, *d. l. vnica, §. Cæterarum, C. de monopoliis.*

CAPVT CXXXV.

De Coadiutoribus criminum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 135.

1 *Peccata aliena, iuxta Theologos ſunt nouem.*

2 *Quid delinquentem iuuat, aut { Auxilio, Conſilio, Mandato, } punitur vt principalis.*

3, 7, 7 *Cuius { Auxilium, Conſilium, Mandatum, } non dat maleficio cauſam, punitur mitius.*

4 *Auxilium in crimine confertur: aut { Ante factum, ſi ſciens volenſque, aliqua ad crimen neceſſaria ſuppeditauerit. In facto: ſi quis ſimul cum delinquente cooperetur: Poſt factum: ſi ad fugam vel occultationem malefici iuuet. }*

5, 6 *Conſilio, & Mandato } quando aliquis Reus efficitur alterius criminis.*

8 *Nemo coadiutor criminis, niſi prius de concepto crimine perpetrando fuerit conſcius.*

HAbent Theologi crimen & delictum, quod alienum vocant, hoc eſt, quod nemo per ſe, & ipſo facto committit; ſed cuius commiſſi qualicunque occaſione, aut cauſſa eſt, aut cauſſam præbet, dum committentem, aut ante factum, aut in facto, aut poſt factũ, quoquo modo coadiuuat: ho-
1 rum quidem delictorum † nouem ferunt eſſe ſpecies, de quibus omnibus hic ſingulatim percenſere non eſt conſilium, niſi de duobus: nempe de adiutorio criminum vti in hoc capite: & de criminoſorum receptione, ſcilicet in proximè ſeq. capit. & de pœnis ipſorum.

2 Quiſquis ergo auxilium, ſolatium, conſilium, opem, ſuppetias, aut mandatum vllum contulit ad crimen aliquod peragendum: is puniendus eſt, vt principalis perpetrator, *l. vnica, C. de rap. Virgin. l. Vulgaris, §. ſe. ff. de furt.* Alexander de Imol. *in conſilio 15. incip. Viſo proceſſu, lib. 1 conſiliorum.* Tallit quantum *ad l. Aquil. l. item Mela. §. Sed etſi ſeruum plures. ff. ad l. Aquiliam*: prædictis præterea ſeruiunt. *l. Nihil intereſt. ff. ad l. Cor. de ſica. l. 1 ff ad l. Pomp. de Parrici. l. 1. ff. de Receptatoribus, & l. Qui domum, ff. ad l. Iul. de adulter. & ſtup.* Hactenus autem habitas authoritates de eo auxilio intelligas oportet, quod mali cauſſam dedit, & ob quod auxilium, crimen commiſſum conſecutum eſt, & ſine quo non fuiſſet perpetratum.

Nam ſi tale fuiſſet conſilium, quod vel cauſſam maleficio non dediſſet, aut ſine quo alioqui ma- 3
lum fuiſſet per maleficum perpetratum: tum hic auxiliator mitius puniendus eſſet, quàm principalis perpetrator, *l. 1. 2. reſp. C. de his qui latro, vel aliis criminibus Reos occult.* Vbi occultãs latronem poſt delictum commiſſum, nulla præcedente conuentione, punitur mitiùs *d. l. vnica, per. pœnas, C. de rap. virgin. l. vnica, C. de Nili agge. non rumpen.* Plura de hac materia videbis apud Dom. Iacobum Boullenc. Ebroicenſem I. V. prolytam in ſua ſolẽni repetitione, *§. Famoſos, conſtituti. in l. Capitalium, ff. de pœnis.*

Auxilium autẽ confertur in crimine fere tribus 4
modis: Ante factũ; In facto; Et poſt factũ, *l. Raptores, & ibi Bart. in fi. C de Epiſc. & cleric.* Ante factũ quidem, ſi ſciens & volẽs aliquis alteri ſuppeditet equum, arma, baculos, pecuniã, inſtrumẽta aut alia ad quæuis cõmoda, ad facinus peragendũ idonea, *l. Si pignore, §. Cum furti, ver. Qui ferramẽta, ff de fur. & l. Qui domũ, ff. ad l. Iul. & adu. & ſtup. l. 1. ad*

Digitized by Google

fin ff. de extraordin. criminibus. In facto vero confertur auxilium, ſi quiſcum principali factore cooperetur, ſimul verberet, ſimul cædat, ſimul pungat, ſimul trahat, aut manibus, aut pedibus, aut inſtrumentis, aut perſuaſionibus, aut acclamationib. aut verbis dictiſque aliquibus coadiuuet, *l. Raptores, in princ. in verb. Pœnas, C. de Episc. & cleric. & l. unica, in ver. Pœnas, C. de rap. virgin.* Poſt factum autem conferrur auxilium, quoties poſt commiſſum malum, aliquis cum factore, tanquam auxiliaturus fugit: vel ſi ipſum in fuga iuuet, opem vllam conferat, ipſum occultet, aut hoſpitio excipiat, & ne capiatur, impediat, *l. Is cuius ope, ff. ad l. Iul. de adulter. l. 1. Cod. de his qui latro. vel aliis crimin. reos occultant.*

5 Porro conſilio aliquis fit alterius criminis Reus, quando conſilium fuit iniquum, & fraudulentum, & pernicioſum, & tale, vt perpetrator nunquam tale crimen perpetraſſet, niſi tali conſilio fretus.

6 Mandato autem aliquis Reus efficitur alterius delicti, quando tale delictum perpetrandum alteri expreſſè mandauit; ob quod mandatum, crimē cōmittit; alioqui non commiſſurus; is enim tam eodem crimine deuincitur quā ipſe principalis factor.

Addidi, niſi tali conſilio fretus & ob quod mādatum crimen committit, &c. Nam ſi maleficus crimen deſtinatum omnino perfeciſſet, etiamſi conſulentis conſilio, aut mandato nunquam vſus fuiſſet: tunc conſultor ille nequaquam puniendus eſſet, vti principalis committēs; ſed mitius eum eo agendum eſſet, vt in *c. Sicut dignum, §. Qui vero, extra. de homicid. l. Non ſolum, §. Si mandato, verb. Attilicinus, ff. de iniur.* Ita notat. Bart. *in l. Sæpe, ff. de verbo. & rerum ſignific.* Bald. *in l. Ob hæc, colum. 2. ff. de his qui notant. infam.* Idem Bald. *in l. Data opera. in 17. colum. C. de his qui accuſar non poſſunt, & c. Querelam, in fin. de elect. in antiq.* 7

Cæterum hic notandum eſt; Si aliquis cum principali factore ſimul in litem & pugnam contra alium incidat, non ſciens quicquam de ipſorum contentione, & concepto propoſito; is non cenſendus eſt, vt coadiutor, vt eiuſdem criminis Reus, niſi poſtea eundem factorem poſt factum foueat, iuuet, protegat, capturam præpediat, cum ipſo fugiat, ac factum ſibi ſimul aſſcribat, dictis iuribus ſupra ad tertium membrum allegatis. 8

CAPVT CXXXVI.

De receptione Delinquentium.

Summæ rerum tractatarum in Comment. CAP. 136.

1 *Crimen receptionis in quo conſiſtat.*
2 *Recipientes maleficos, maleficorum pœna plectendi.*
3 *Receptatorum pernicies.*
4 *Receptationem excuſat ſanguis & affinitas.*
5 *Qui à Iuſtitia admonitus {recipit, aut occultat} maleficum, is punitur {Exilio perpetuo. & Confiſcatione.*

1 Altera delicti alieni ſpecies, & de qua nos ante dicturos promiſimus, in delinquentis defenſione conſiſtit, & potiſſimum in crimino ſorum receptione, qua multi ſeſe eodem alligant crimine.

2 Quiſquis enim crimino ſum aliquem hoſpitio recipit, is & omnis eiuſdem receptatoris ſodalitas, de crimine conſcia, punienda eſt, propter receptionem, aut propter ſilentium, & permiſſionem, non ſecus quam ipſe principalis crimino ſus de aliquo crimine diffamatus, & delatus,

3 Peſſimum enim genus eſt receptatorū; ſine ipſis enim malefici latere diu non poſſent; quare, quod diu regnant, multaque mala diu perpetrant, nec ad Iuſtitiam perueniūt, ipſi receptatores in cauſa ſunt: *l. 1. ff. de Receptatorib. l. 1. C. de his qui latro. vel aliis criminibus reos occulta, & l. 3. §. Non tantum, ff. de incend. rui. §. naufrag.*

Verùm hæc regula (quoniam æquo ſeuerior eſt) in multis fallit. Non enim locū habet in matrimonij, aut cognationis, aut proximę affinitatis fœdere veluti fallit de patre, & matre, & liberis, de auis, auiis, & nepotibus: fallit inter fratres & ſorores, inter vxorem & maritum, & contra: & in ſimilibus propinquitatis & affinitatis gradibus. Hi enim (ſicuti & in præced cap. meminimus) non tā atrociter & rigidè (ob receptum amicum) puniuntur, quam alij quiuis nullo ſanguine & affinitate iuncti. In illis naturæ ratio dictat, talem receptionem ob ſanguinis coniunctionem eſſe nonnihil excuſandā, & arbitrariè tantum leuiuſque eſſe puniendam, ad diſcretionem Iudicis tantū *l. fin. § de receptato.* niſi certe iſti crimino ſi amici, participes criminis eſſēt. Imo ſunt non pauci, qui volunt ſanguinis, & cognationis copulam, tantum debere in receptione 4

amici

amici valere, vt eos à tali receptione plane excuſet, liberet, & expurget. adeo vt hac gratia criminaliter non peccēt, nullibiq; etiã puniẽdi ſint. Aut ſaltem ſi vllam pœnã ipſis deberi quidam contendant, eam leuem debere eſſe contendunt, ſcilicet breue exilium, vel mulctam pecuniariam, iuxta qualitatem facti, *dict. leg. fin. ff. de receptatoribus.*

5 Si quis à iuſtitia admonitus, vt criminoſum receptum Iuſtitiæ tradat & ſiſtat, non ilico obtemperet, nec receptum ſtatim tradat, cum requiſitus fuerat, & cum potuit, & pertinaciter eum domu continet: is eandem domum ſuam cum adiuncta poſſeſſione perdet. Ea ſi non fuerit, nec alias poſſeſſiones habuerit: tum porpetuo damnandus eſt exilio, ac bonorum cõfiſcatione, *d. l. 1. & l. 2. C. de his qui latro. vel aliis crimin. reos occul.*

CAPVT CXXXVII.

De Iniuriis.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 137.

1 *Iniuria committitur*
- *Verbis.*
- *Re & facto.*
- *Scriptis.*
- *Geſtibus.*

2 *Iniuriato contra iniuriantem agere licet.*

3 *Iniurians quomodo puniendus.*

QVum ante atque adeo hactenus de variis iniuriarum criminibus peregimus, & poſt acturi ſimus, hic breuiuſculo capitulo Iniuriarum naturã & varietatem paucis cognoſcas oportet.

1 Omnis igitur iniuria, quadrifariã committitur, verbis, facto, ſeu reſcriptis, & geſtu, *l. 1. §. Iniuriã autẽ, ff. de iniu. & famoſ. libel. & §. Iniuri. inſti. de iniur.* Quicquid enim fit animo & intentione iniuriandi aliũque aut cõmouendi, aut læ[illegible]di: ſiue id fiat ex contemptu & faſtidio (quod contumeliam vocant) aut animo damnum aut infamiam inferendi, aut iniuſta alicui præſtandi; atque iniuriatus talis huiuſmodi rebus commouetur & laceſſitur, & iraſcitur.

2 Omne (inquam) tale iniuria dici poteſt; de qua ipſi iniuriato contra iniuriatorẽ agere permittitur ciuiliter, & certo iuramento ad pœnam ſeu mulctã poſcere. Hoc modo, ſi iniuriatus iniuriantem in iuſtitiam prouocet, & iniuriæ reſtitutionem ac reparationem poſcat iurans, ſe pro ducentis coronatis nolle talem iniuriam perpeti, aut amplius, aut malle ducentos perdidiſſe coronatos, quam talem pertuliſſe iniuriam.

Poſt tale iuramentum præſtitum, non poterit iniurians minori pœna puniri, quam pro iuramento iniuriati, idque ſecundum nonnullos: licet in tali æſtimatione plerunque Iudicis taxatio attendatur vt iudex vel tanti Reum condemnet, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, prout ei viſum fuerit, *§. Pœna autem. Inſtit. de iniuriis.* Iacobus de bellouiſu in ſua ſollenni practica iudicaria, in materiis criminalib. Quis taxabit iniurias, &c. & Angel. Aretin. *in d. § Pœna autem, Inſtitut. de iniur.* 3

CAPVT CXXXVIII.

De iniuriis verborum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 138.

1 *Iniurians verbis, cogitur ad reuocationem & reparationem.*

2 *Iniurians ex cauſſa in iudicio, crimine vacat.*

3 *Iniuriam non facit, qui iure ſuo vtitur.*

Iniuria verbis committitur
- 1 *In iudicio.*
- 2 *Extra iudicium.*
- 4 *Exprobrando natura vitia.*
- 6 *Obiiciendo mendacia, vel dicendo: Mentiris.*
- 13 *Minis: quæ reparationem non exposcunt.*
- 19 *Blaſphemia.*

7 In hoc enim caſu fere fit, vt quis ex bile & commoto animo alterum audacter in os mentiri dicat, atque hæc quidem iniuria verbalis ſi ſit reciproca, & qua alter alterum offendit, nequaquam punienda eſt, modo tolerabiles, & non enormes ſint iniuriæ, vt notat. Bart. *in l. Quæ omnia, ver. Sed & ſi aduerſarius ff. de procurato.* Sed quid ſi dicat: Tu mentiris ſaluo honore tuo, ſalua reuerentia tua; quæritur, an tunc ſit iniuria? Bart. in *l. Si quis extraneus, in princip. ff. de acquir. hære.* ſuſtinet affirmatiuam partem: quia verbum iniurioſum præcedens, declarat ſe alterius honori non conſulere; ideo duo pugnantia coniungit, & quod nullam habeat voluntatẽ ipſius ſeruandi honorem aut reuerentiam, vt *l. Si non conuici, C. de iniur.*

8 Dictum quoque eſt ſupra, ſi non animo iniuriandi dixerit: quandoquidem nunquam iniuria verbalis committitur, niſi verba animo ac propoſito iniuriandi prolata fuerint, atque talia ſint, vt iniuriatus ea inique tulerit, adeo vt ex ijs conturbetur.

9 Nam ſi ioco ac ridendo tantum prolata fuiſſent, tum ea verba nullo modo pro iniuria interpretanda eſſent, *l. Illud, §. Sane, verſic. Quare ff. de iniur. leg. Obligationum ſubſtantia, §. fin. cum ibi notat. ff. de actionibus & obligat.* voluntate enim & propoſitis diſtinguuntur maleficia, *leg. Quæ iniuriæ, ad exordium ff de furt. & c. Cum voluntate, extr. de ſentent. excommunic.*

10 Neque item ſcommata, aut leuia feſtiuaq; dicteria ſunt proprie iniuriæ æſtimanda, niſi talia ſint vt mordeant, lacerent, & is quem ingeruntur, ob ea pudefiat, confundatur, & ipſius nomen, & fama lædatur.

11 Reparatio autem iniuriarum (quas iniuriantes puniendos eſſe diximus) fit multifariam, aut verbis, aut peregrinatione, aut honorabili emenda, aut eleemoſynarum clargitione, feneſtris vitreis, alijsque impẽſis ac donarijs Eccleſiaſticis, & ſimilibus emẽdationibus. Item mulctis pecuniariis, compenſatione reali, hoc eſt, vt qui animum & famam læſerit, eandem læſionem pecunia & munere penſet, atque hæc omnia ad arbitrium & prudentiam Iudicis.

12 Porro generalia quædã, veluti non totus religioſus es, præſtare te meliorẽ eſſe, is es quem populus te iudicat, tu es qualis es, tu à tuo ingenio non diſſides, nec degeneras, & ſimilia, ſine vlla vitij, ac ſceleris expreſſa nomenclatura: ea (inquam) dicteria nullam iniuriam pariunt, nec talia ſunt, vt eorum gratia quiſquam ſe mouere, aut ſibi inique aſſcribere debeat. Verbalis itẽ cõminatio censenda eſt hic

13 etiã iniuria, maximè cum illa comminatio periculoſa ſit, & talis, vt non immerito timenda ſit comminatio: nẽpe vel ob horrendas ac graues minas, vel ob qualitatem & malitiam cõminantis, vel ob qualitatem & nequitiam ſuorum vel parentũ, vel amicorum, quos ob minas illatas & ob famoſam malitiam metuit, ne minas re compleant, & præſtent.

Ex tamen, qualeſquales minæ ſunt, & qualiſcunque comminator fuerit cũ ſuis, nõ ſunt tamen tales, vt reparationẽ expoſcant de minarum iniurijs: ſed tamen tantum valent, vt comminatorem cogant ad præſtandam aſſecurationem & fidem, de non implendis minis. 14

Blaſphemia vero omnis, pro iniuria quoque æſtimanda eſt: Hic autem blaſphemiã intelligo, quando alicui mala ac diras imprecamur, veluti. Precor tibi crucẽ ac furcã: velim te ſuſpenſum, videbo aliquãdo in rotam abreptum, &c. tamen de ijs Iura, nullã aut raro punitionẽ decernunt: quod ea nihil aliud ſint quam leuia & futilia verba, quę non admodũ grauiter alterum lædunt. Quocirca etiam ſi is taliter iniuriatus impingeret iniurianti alapam, atq; ſimul ex cõmotione aliud conuiciũ regereret: is cædens vtcunque excuſandus eſſet, ac certe leuius puniendus. 15 16

Canones (quibus etiam ſubſeruiunt confeſſarij) in his nullam punitionem ſtatuunt: imo ſuadent & volunt huiuſmodi iniurias ilico ob amorẽ Chriſti eſſe remittendas, & ad fraternam reconciliationẽ redeundum, quod hinc multum lucri accedat animis, quodque ſit eleemoſynarum ſpecies maxima. 17

Deinde quod Deo gratior, ac potior ſit miſericordia, quam victima: & melior ſpiritualis ſeu cordis, quam corporis ſiue pecuniæ eleemoſyna, *ca. Et qui, c. Tria, & c. Duæ, 45. diſtinct.* Atque hinc Iudices magnam dant operam, vt omnes huiuſmodi iniurias placent, & ſopitas reddant maximè, quum tãtum ſint verbales, potius quam vt earum gratia lites ineant, & diſcordijs ſcindantur, atque iſtud verè eſt Chriſtianum Iudicem agere. Cæterum hic notandũ eſt, tribus modis ceſſare cauſſam iniuriarum, ex quibus nulli fas eſt alterum coram Iudice iniuriarum illatarum, reum peragere: nempe iniuriarum remiſſione, iniuriarũ diſſimulatione, & ſignis & indicijs, iniuriæ remiſſæ teſtibus, hoc eſt, familiari conuerſatione. 18

Remiſſione autem perit iniuriarum actio, quoties ob preces & interceſſiones iniuriantis, iniuriatus iniurianti condonauit ac remiſit, *c. Si illic, 23. q. 4. & ibi gl. in verb. Recidiuo.* 19

Diſſimulatione vero perit actio, quoties vltra diem & annum differt iniuriantem coram Iudice acceſſere, *§. final. Inſtitut. de iniuriis, & ibi gloſſ. & ſcrib.* 20

Signis & indicijs vero iniuriarũ actio perit, quãdo iniuriatus iniuriantem comiter & amicè ſalutat, exoſculatur, eo familiariter vtitur, colloquitur, cum eo motu proprio comedit aut potitat ſine proteſtatione, ac omnia amicitię & pacis reconciliatæ ſigna declarat, hic modus à Doct. citatur, mihi tamẽ videtur parum ſapere Chriſtum, ex cuius iuſſu non ſolũ charitatis ſigna, ſed ipſammet charitatem & perpetuam amicitiam debemus proximo. 21

22 Dixi motu proprio comederit, aut potauerit: quia ſi iniuriatus cum iniuriante vſpiam comederit, vbi ſimul ambo inuitati fuerant: tum ob neceſſitatem, & honoris rationem eſſet iniuriato iniuria diſſimulanda, & cum iniuriante ſimul prandendum aut cœnandum eſſet, vel ſaltem prandere aut cœnare poſſet, citra tamen ſuæ iniuriarum cauſæ detrimentum aut perditionem, vt habent Iohan. Fabr. & Angel. Aretin. *in §. Hæc actio, Inſtit. de iniuriis.*

23 Sunt qui dicunt, tum quoque iniuriato perire iniuriarum actionem, quando iniurians eodem loco, vbi iniuriatio contigit, dixit ſe iniuriarum pœnitere, adeo vt eodem loco & tempore illatam iniuriam reuocet, & ſe male dixiſſe proclamet.

Actio quoque iniuriarum perit quoties iniuriatus intermoritur: Nec hæredibus tunc relinquitur de eadem iniuria agendi actio, niſi proceſſus prius per iniuriatum intentatus fuiſſet, & lis conteſtata fuiſſet, *leg. Si eum, §. Qui iniuriarum, ff. Si quis cautionibus, & leg. Iniuriarum actio, ff. de iniuriis & famoſ. libel.* 24

Aſtrologus aut ſortilegus, qui ex arte ſua ex dæmonis indicio furem commonſtrat: is nullam iniuriam committit (vt multi autumant) ſed multo grauius peccat. Nam ob eam ſuperſtitionem aut ſortilegium, puniendus eſt corporaliter, *l. Item apud Labeonem, §. Si quis Aſtrologus, ff. de iniur. & l. Nemo, C. de maleſ. & mathe.* 25

CAPVT CXXXIX.

De Iniurijs factorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 139.

Iniuria factorum fit,
- 1 *Si quis alterius veſtes conuellat.*
- 2 *Minatoriis geſtibus per arma expedita.*

Iniuria factorum fit,
- 3 *aut* *Iactando, Verberando. Pungendo. Lædendo.*
- 6 *Alium in ius ſine cauſſa vocando.*
- 7 *Si debitum poſcat, quod non debuit.*
- 8 *Pecora ex communibus pratis exigendo.*
- 9 *Si ſordes in alienum fundum mittat.*

4 *Iniuriarum per facta emenda, ſunt iuxta ſingularum ciuitatum conſtituta.*

5 *Euaginato cultro petens aut* *Ciuem Gandenſem, aut Ciuem Brugenſem,* *mulctatur 60. lib. Pariſ.*

10 *Actio iniuriarum conceditur & Iniuriato. & Iniuriati amicis.*

11 *Tot ſunt iniuriæ reparandæ, quot fuere iniuriantes.*

12 *In iniuriis non obligantur*
- *Perſonæ ab iniuriato prouocatæ.*
- *Impuberes & furioſi.*
- *Potando admodum ebrii.*
- *Dormientes.*
- *Iocantes, & ridentes tantùm.*
- *Salſe monentes tantùm.*
- *Cognati, & affines.*
- *Ignoranter iniuriantes.*
- *Volentes, & diſſimulantes.*

13 *Iuris executio non habet iniuriam.*

14 *Non infertur iniuria, niſi animo maligno.*

15 *Omne malum præſumitur animo malo perpetratum.*

16 *Mali facti ſuſpicio ex malo animo, fallit in* *Conſanguineis. Matrimonio.*

17 *Iniu-*

Digitized by Google

17 *Iniuriarum aliæ* { *Enormes, id eſt quæ fiunt cum læſione corporali.* / *Leues, &c.* }

18 { *Iudicem ſuum cadens* / *Capitaneo grauiter iniurians* } *puniendus eſt corporaliter.*

19 *Enormitas iniuriæ perpenditur ex qualitate* { *Temporis,* / *Loci,* / *Perſonarum.* }

1 INiuriam factis multis modis fieri conſpicimus, nempe, quum alter alterius conuellit & trahit pileum, caputium, aut cappam: is enim non leuius offendit & peccat, quam ſi eundem capite, citra læſionẽ corriperet, *l. 1. & l. Sed eſt, ff. de iniur. §. Iniuria autem, Inſtit. eod. de iniur.*

2 Item iniuriam facit, qui alteri minatur geſtibus quaſi lapidem, baculum, cultrum, aut ſimilia arma in eum vibraturus, etiam ſi minas opere non compleuerit: ideoque de talibus minarum terroribus puniendus, *l. Item apud Labeonem, §. Si quis pulſatus, ff. de iniuriis.*

3 Si vero ceciderit, iactauerit, & læſerit, de verbere illo & contactu ſupplicium ferat oportet, *l. 1. §. Iniuriam autem, ff. de iniur. & §. Iniuria autem committitur, Inſtit. eod. tit. de iniuriis.*

4 Qualia autem ſint iniuriarum per facta, ſupplicia & emendæ, ea petenda ſunt e ſingularum ciuitatum conſtitutionibus. Nam ſingulis penè locis de his iniurijs puniendis, ſuæ conſtitutæ ſunt ordinationes.

5 Iuxta priuilegia autem Comitum Philippi Elzatij, & Guidonis, quiſquis cultrum euaginat animo furioſo in ciuem Gandenſem aut Brugenſem, is mulctandus eſt 60 li. Pariſ. etiamſi manum temperans ipſum non ceciderit.

6 Quiſquis item alterum in ius, vel ad tribunal vocauerit ſine iuſta ac rationabili, ſed vexandi cauſſa: is iniuriam committit, *d. l. 1. & l. Iniuriarum actio, §. Si quis per iniuriam, ff. de iniur.*

7 Item qui debitum ab altero repoſcit, quod non debuit.

8 Item qui prohibet mea pecora depaſcere in cõmuni prato.

9 Præterea qui in vicini aut alterius domum aut fundum, ſtercora mittit, fimum aut alios pædores & ſordes *l. Si inferiorum, ff. de iniuriis.*

10 Porrò actio iniuriarum conceditur, non tantum ipſi iniuriato, ſed etiam iniuriati amicis, parentibus, heris, præceptoribus & dominis, & marito de iniuria vxoris: Sponſo pro ſponſa: Abbati pro monacho: & his ſimilibus, *l. 1. in fin. cum ſeq. & l. Item apud Labeonem, §. Sponſum quoque, ff. de iniur. l. 2 C. eod. tit. & § Patitur, cum ſeq. Inſt. de iniur.* & ibi Ang. Aret. in quibus altero (ſcilicet inferiori) iniuriam remittente remanet tamen alteri (ſcilicet ſuperiori) eiuſdem iniuriæ actio.

Et ſi plures fuerint iniuriantes, ſinguli ad iniuriarum reparationem obligantur. Tot enim ſunt iniuriæ, quot ſunt perſonæ iniuriantes. Et ſi vnus omnium pro ſe illatam iniuriam dependeret, non eſt quod cæteri ſe abſolutos ab eadem iniuria putent: quum omnes ex æquo ad iniuriam eandem reſarciendam obligati ſint, *l. Si plures, ad fi. ff. de iniur.* 11

In iniuriis non obligantur perſonæ iniuriantes, quando ipſi iniuriati eundem iniuriantẽ ad iniurias proferendas prouocarũt, & commouerunt. Ab iniurijs quoque liberæ ſunt variæ perſonæ, nempe, impuberes & furioſi, qui nulla re iniuriari valent, *l. Illud, §. Sanè, ff. de iniur.* Quia doli mali capaces non ſunt. Namque hi pati iniuriam ſolent, non facere: cum iniuria ex affectu facientis conſiſtat. Potatores quoque egregiè poti, ab iniurijs (potiſſimum verbalibus) excuſandi ſunt: quum quid effutiant, neſciant, vt teſtatur hiſce in partibus ipſa (proh dolor) quotidiana experientia: quia tales uõ ſunt domini ſui, ſicut nec furioſi, quibus æquiparantur, vt not. *in Auth. quibus modis natur. effic. legi §. illud quoque, colla. 6 ſuper verb. Vehementiùs, l. Omne delictum, §. Per vinum, ff. de re milit. & l. Reſpiciendum, §. Delinquunt, ff. de pœn.* Idem cenſendum de dormientibus, qui cum non habeant animum, non poſſunt facere iniuriam, *l. Illud, ff. de iniur.* Item omnes qui iniuriam ioco, & ridendo proferunt, *d. l. Illud, §. Sane, ad fin. ff. de iniur.* vel eo animo vt doceant, moneant, & alterius vitia corrigant: niſi hic iocus æquò frequentior contingeret, & admonitio æquò eſſet ſeuerior. Item excuſantur ab iniuriæ illatione cognati omnes, propinqui, & proximè affines, qui liberiùs aliquantò inuicem dictitant. Item qui iniuriam faciunt ex mandato Iudicis, ſtrictim & fortiter ius ſecundum ius exequendo, excuſantur ratione officij, vt ſi quis in magiſtratu conſtitutus quid exequitur, vel paulò durius quem alloquitur, ſiue iubet incarcerari, non videtur hoc facere cauſſa iniuriæ. 12

Iuris enim executio non habet iniuriam, *l. Iniuriarum actio ff. de iniur.* Ab iniuria ſimiliter excuſantur, qui alteri iniuriam inferunt ob gratiam ſui Principis (tametſi hoc parum Chriſtianũ redoleat) aut certe ſuæ venerandæ reipub. gratia. Excuſantur 13

item qui ignoranter iniuriam faciunt: veluti quum iuuenis quiſpiam iuuenculam adoritur, diſſolutis amictam veſtibus (alioqui tamen honeſtam) & eá comprimit, putans eam ob veſtium leuitatem & loci ſuſpicionem eſſe meretriculam, *l. Item apud Labeonem, §. Si quis virgines, ff. de iniur.*

14 Nulli infertur facto iniuria, qui eam ſibi nec aſſcribit, nec eam reparari cupit. Volenti enim non fit iniuria, *d. l. 1. §. Vſque adeo, ff. de iniur. c. Scienti, de reg. Iur. lib 6. & l. Nemo fraudare ff. de reg. Iul. & ibi Philip. Decius.* Attamen ſi ea iniuria propalam facta eſſet etiam remittenti, aut per iuſtitiam perſequi nolenti: fiſcus nihil remittet, ſed ex officio procedet pro iure ſuo, & pro intereſſe publico ſeu iuſtitiæ, vt notat Bart. *in d. l. 1. §. Vſque adeo per l. Qui cœtu. §. Qui vocantem. ff. de vi pub.* Hic enim ſciendum eſt: In quocunque iniuriarum genere facta eſt iniuria, ius perpetuo præſumit eam iniuriam malo animo factam eſſe, ſtudio & voluntate maligna: quod omnis iniuria per ſe mala ſit & deteſtabilis.

15 Sicut omne malum præſumitur ex malo animo potius commiſſum, quam aut ex ignorantia, aut ſtudio bono.

16 Fallit hoc tamen in perſonis ſanguinis propagine coniunctis, inter quas nulla habenda eſt iniuriarum ſuſpicio. Fallit quoque inter maritum & vxorē, inter quos quoque (quod duo ſint in carne vna, *Gen. 2. ca*) nulla iniuriarum cadit ſuſpicio.

17 Iniuriarum autem quæ facto peraguntur, aliæ enormes ſunt, aliæ leuiores. Enormes ſeu atroces ſunt, quæ fiunt ſimul cum effuſione ſanguinis abūdanti, ita vt offenſus magnopere egeat curatione læſionis, per emplaſtra & inunctiones, atque alia chirurgorum ac medicorum officia. aut ſi inhumaniter contuſus ac cæſus ſit fuſtibus, *§. Atrox, Inſtit. de iniur.* aut ſi iniuria illata ſit perſonis iudiciarijs, ac publ. officiarijs. aut aliquibus è Senatu vel Concilio, aut Epiſcopis, aut Sacerdotibus ad ſacrificia facienda veſtitis, *d. §. Atrox:*

Si quiſpiam ſuo Iudici impingeret alapam animo maligno, is puniendus eſſet capitaliter, ſicut & eques qui ſuo capitaneo irreuerenter iniuriatur. 18
Enormitas ſiue atrocitas iniuriæ quoque attenditur ex temporis vel loci qualitate: nempe ſi facta eſſet die Paſchæ, diebus Dominicis aut feſtis ſolennibus, tempore ſummi ſacri, aut tempore conſecrationis in miſſa, aut in templo, in cæmeterio, theatro, vel in foro, aut in plateis publicis, in domo ſenatoria, in curia Principis, in cōſiſtorio, aut in pręſentia Iudicis, Prętoris, Magiſtratus, aut alio ſimili tempore & loco vetitis, *l. Prætor, §. Atrocem. l. Vulneris, & l. Sed eſt, ff. de iniur. & §. Atrox, Inſtit eod. tit. de iniur.*

Atrocem autem iniuriam aut pro perſonæ, aut 19
temporis vel loci qualitate, aut reſpſa fieri iam perſpicuum eſt, hoc eſt, vel ex facto, vel ex loco, vel ex tempore, vel ex perſona, adeo vt ex his facile colligi & intelligi poſſit, quæ dicantur leues iniuriæ, & quæ atroces.

CAPVT CXL.

De iniurijs perſcripta.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 140.

1 *Scriptorum iniuria fit*
- *Maliſioſa compoſitione,*
- *Cantilenis* / *Libellis* / *Rhythmis* / *Actionibus* — *famoſis.*
- *Inuectionibus publicis.*

2 *Maledica lingua ferro nocentior.*
3 *Scripto non minus iniuriam facit permiſſor, quam ſcriptor.*
4 *Scriptorum iniuria per quoſuis accuſanda.*

1 SCriptis vero non raro fit alteri iniuria; quoties, ſcilicet doloſe ac malitioſe componuntur, ac ſcribuntur cantilenæ, rhythmi, libelli, comœdiolæ, aut actiunculæ publicæ: quibus alterius laceratur nomen & fama; idque totum præter æquum & verum; de quo crimine ſupra quoque dictum eſt, *in cap. 127. De diffamatione per libellos.* Vah quanta hic impunita ſcribendi ac inuehendi libertas! Vtinam ab hinc multis annis ea per Principes fuiſſet coërcita, melius credo ſucceſſiſſent res humanæ; vti quoque non minus veraciter, quam prolixe nobis commonſtrat D. Eraſ. in vere aureo ſuo libello cui tit. præſcripſit, *Lingua*; in quo acerrime in laxas eaſque pernicioſas linguæ habenas inuehitur, & damnat. Quod idem quoque fecit in ſymbolo ſuo, famoſos quoſque libellos damnans, & execrans: vt qui non minus innocentes ſæpe lædant, lapident, & ſtricto calamo perimant.

Ima

Digitized by Google

Imo aliquando crudelius & nocentius, quam ſi gladio conficerent: eſt enim maledica lingua, & fa-
2 moſus libellus, † quouis ferro nocentior, & aſpide quauis formidoloſior.

In hac quoque ſcriptorum iniuria, nil refert, an quis ipſemet tale carmen, hiſtoriam, aut librum ad alterius infamiam ſcripſerit, ediderit: an per alios ſcribi, edi, aut publice diuendi curauerit, aut ipſe vendiderit. Neque refert an ſuo præſcripto nomine ediderit, an alieno. † Imo nil refert, an nomē ipſius expreſſerit in quem inuehitur & ſcribit; an illud ſuppreſſerit: modo talis ſit ſcriptura, ex qua alterius infamia per ſe naſcatur, & ad alterius notitiam peruenire poſſit. 3

Hæc autem ſcriptorum & famoſorum libellorum iniuria, per quoſlibet accuſari, & ad Iudicem traduci poteſt. Nam ob eam de Iure imponenda eſſet pœna capitalis, *l. vnica, Cod. de famoſ. libell.* 4

CAPVT CXLI.

De iniuriis per geſtus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 141.

1 *Iniuria geſtuum fit*
- *Nutibus.*
- *Signis.*
- *Indiciis.*
- *Commonſtrationibus.*
- *Imprecatoriis ſignis.*
- *Diſtortionibus.*
- *Inueſtitionibus.*
- *Abuſibus.*

1 GEſtu item aliquando fit iniuria, veluti ſi quis vtatur veſte lugubri, vel ſqualida ad iniuriam alicuius: vel barbam, capilloſq; demittat, vel alioqui faciem quis mutet, ſiue linguam in contumeliam alicuius exerat, aut oculos diſtorqueat, infortunia indiciis exprobret, malam crucem nutu aliquo & indicio venturam, aut dignam cōmonſtret: aut religioſorum veſtibus, in ordinum infamiam abutatur: aut ſimilia quædam contumelioſis ſignis obijciat & exprobret, quæ quidem punienda venit diſcretione Iudicis. Et in hac quoque requiritur, quod actor probet reum animo iniuriandi feciſſe: in alijs enim ſpeciebus iniuriarum regulariter probatio imponitur reo, ſed negatiue, videlicet vt probet ſe non animo iniuriandi feciſſe.

CAPVT CXLII.

De læſione & mutilatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 142.

1 *Læſio fit* { *Verbis,* / *Verberibus* } { *Cum* / *Sine* } *mutilatione.*

2 *Læſio faciei grauior eſt, quam in alia corporis parte.*

3 *Læſio cum* { *Mutilatione,* / *Diſlocatione,* / *Diffiguratione,* } *punienda eſt arbitrarie ad iuramentum* { *Medicorum,* / *aut* / *Chirurgorum.* }

4 *Contuſio non eſt vulneratio, niſi poſt apertionem.*

1 LÆſio bifariam diſcriminatur, nempe verbis & ſine verbis; ſed facto, verberibus, atq; ſimili alia corporali læſione, quam rurſus bifariam ſcindimus: eſt enim talis læſio corporalis, aut coniuncta cum mutilatione, aut ſine omni mutilatione facta. Atque de ſingulis his læſionibus variæ ſunt vbique conſtitutæ leges, & impoſitæ pœnæ.

Læſio in facie grauior eſt & enormior, quam in alia quauis corporis parte: eoque dupla mulcta etiam condemnari ſolet, *l. Prætor, ad fin l Vulneri, ff de iniur. & §. Atrox, verſic. nonnunquam, Inſtit. eodem titulo de iniur.* 2

Si vero

3 Si vero tam fuerit enormis ac atrox læſio, vt aut mutilationem aut diſlocationem, aut diſfiguratio- nem pariat: multo grauius tum punienda erit ad diſcretionem ac arbitrium Iudicis: qui hac in re vtetur medicorum ac chirurgorum conſilio: quibus iurantibus in arte credendum ac ſtandum proculdubio eſt, *c. Significaſti. §. et. 1. 2 extra de homicid. vbi Panorm. Ioan. And. & Felin. l. Semel. Cod. de re militar. lib. 12.*

Porro omnis contuſio, quæ in tumorem erumpit, non eſt vt vulneratio punienda: niſi talis ſit ac 4
tam enormis, vt tumor ille in vulnus per apertionem & ſciſſuram chirurgi neceſſario ducendus ſit: atque eo caſu contuſio talis pro vulneratione dãnanda erit, *l. Prætor, ad fin & ibi Barto. & ſequaces, ff. de iniur.* Eleganter D. Nic. Boer. in ſuis deciſionib. aureis, q. 313.

CAPVT CXLIII.

De Correctione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 143.

1 *Caſtigans* { *Filium, Pupillum, Vxorem, Conſanguineum, Nepotem, Famulum, Ancillam, Diſcipulum, Suum ſubditum,* } *Non peccat, ſi caſtigandi limitem non tranſiliat.*

2 *Nimis inhumaniter corrigens, puniendus eſt arbitrio Iudicis.*
3 *Inferiori non conceditur ius caſtigandi ſuperiores.*
4 *Iniuriam filiorum in parentes, magiſtrat. ipſe ſubinde corrigit.*
5 *Iura marito humanã tantum caſtigationem vxoris permittunt.*
6 *Vxorem enormiter caſtigans à magiſtratu puniendus.*

CONtingit ſæpenumero læſionem fieri corporalem in caſtigandis ſuis ſubditis: quam tamẽ non dicimus perpetuo coniunctam eſſe cum iniuria; imo hanc raro iniuriam vocamus, ſed potius virtutem ac ſalutarẽ (licèt acrem) ad bonos mores, & ad honeſtam diſciplinam, correptionem.

1 In hac igitur caſtigatione hoc notandum eſt, Si pater filium verbis, ac verberibus acriter corripiat, & cædat, etiã ad ſanguinis profluxionem: aut tutor, pupillum; aut maritus, vxorem, conſanguineus, conſanguineum; aut auus, nepotem, aut herus ac dominus, famulum ſiue ſeruum; matrona, ancillam; aut ludimagiſter, diſcipulum; aut quiuis ſuperior, ſuum ſubditum, eo animo tantum, vt de admiſſis ſupplicium ſumat, vt ipſum corrigat & emendet, vt ipſum denique ab omni ſcelere, & peccandi effrenata libidine coërceat. & hoc modo ad virtutis viam, & ad obedientiam aſperis ſtimulis inſtiget; is certe corrector talis, nullam correcto iniuriam facit, ſed virtutis materiam ſuppeditat, & animi vitiis ſalubriter medetur, *l. 3. & ibi Bald. C. de patria poteſta. c. Sicut alterius, 7 q. 1. iuncta gloſſ. in verb. Iudicari, l. Congruit, §. Fur iſſi, & ibi Bald. ff. de offic. præſid. l. Serui & filij, ff. de furt. l. Reſpiciendum, §. Furta domeſtica ff. de pœnis l. Prætor, §. Præterea, ff de iniur. & § fin. Inſtit. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. & l. 2 §. fin. ff. eod tit. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris, c. Duo iſta nomina, 23. q. 4.* Niſi certe ſub caſtigationis titulo, modum & caſtigandi licitos limites enõrmiter excederet, atque furore percitus, ſuum ſubditum perderet potius, quam corrigeret.

In quo caſu, Iudici diligenter examinanda eſſet ea correctionis ratio, modus, & enormitas, vt 2
hinc iuſtam de illata iniuria cenſuram ferret.

Et quamuis correctionis ius diximus eſſe ſuperiori 3
in inferiorem, natura tamen ſecus fieri denegat: non enim æquum eſt, filio ius competat caſtigandi patrem, aut nepoti ius concedatur caſtigandi auum ſuum. Quod tamen ſi aliquando ſcelerate facere præſumerent, tum licet patribus, ac auis ſuos ſubditos filios, & nepotes grauiter cædere, & ob ſceleratam malitiam grauiter in eos paternali iure animaduertere: aut ſi ipſi ad hæc diſſimularent, tum ipſe Magiſtratus † (ne tantum malum 4
relinqueretur impunitum) de filiorum talium ac ne-

ac nepotum iniuria acre ſupplicium ſumeret.

5 Sic marito quoque Iura permittunt caſtigationẽ & correctionem & punitionem vxoris , citra vllã mulctam, aut pœnam iudiciariam: modo ea correctio humana ſit, & debitum modum non excedẽs: vxor enim de familia mariti eſt, *c. Hæc imago, 33. q. 5. & gloſſ. in verb. Iuditari, in cap. Sicut alterius. 7. quæſt: 1.*

Si enim enormem cum punitione committeret exceſſum, caſtigandus ac puniendus eſſet ipſe maritus à magiſtratu, propter enormitatem caſtigationis vxoriæ. 6

CAPVT CXLIV.

De damno pecuario.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 144.

Beſtia lædens {
- 1 *Ex interna malitia, ipſa punienda eſt, non dominus, non famulus, niſi eam ſeruare ſibi velint.*
- 2. 4. 6 *Inſtigata per aliquem, tum ſolus inſtigator puniendus eſt reſtitutione omnium damnorum.*
- 3. 5 *Ex iniuria, aut malitia cuſtodientis vel ſeruantis: tum ipſe cuſtodiens puniendus eſt, non dominus.*
- *Aliam beſtiam* {
  - *Sed prior ab ipſa commota: ſic ea beſtia non eſt punienda, nec dominus.*
  - 7 *Ex propria malitia: ſic beſtia damnanda, aut poſſeſſor eam ſeruans.*
  - 8 *Ex alterius inſtigatione, ſic puniendus eſt tantum inſtigator.*
  - *Sine notitia, vtra prior læſerit vel commouerit alteram, ſic ſinguli ſua ferenda incommoda.*

9 *Alens domi* { *Canem, Verrem, Aprum, Vulpem, Vrſum, Leonem, Lupum, Aut ſimilem feram* } *lædentem alium, is dominus tenetur ad reſtitutionem damni.*

10 *Nulli licet alere beſtias cum alterius detrimento.*

11 *Beſtia poſt fugam à domino lædens, dominum à culpa liberat.*

FIt vt non ſemper homo lædatur actualiter ab altero homine, ſed potius per ipſius negligentiam, & incuriam, veluti ſi ipſius beſtiæ alteri detrimentum vllum inferant.

1 In quo notandum eſt, ſi cuiuſpiam equus, aſinus, porcus, vacca, bos, canis, aut ſimile domeſticum animal, alteri ex propria naturali malitia, & non ex alicuius inſtigatione damnum inferret, læderet, aut eum occideret, is animantis lædentis poſſeſſor nullo modo in culpam caderet, nec puniendus eſſet niſi ipſemet vellet. Nam eo caſu deberet beſtiam ſuam renunciare, & reiicere, dareque id quod nocuit, id eſt, id animal, quod noxiam commiſit aut certe mulctam læſionis ferre, & damnum illatum reſarcire, aut æſtimationem noxæ offerre, *leg. 1. in princ. ff. ſi quadrupes paup. feciſſe dicatur, §. 1. Inſtit. eod. tit.*

Dixi citra alterius inſtigationem, & ex propria, & vltronea malitia. Nam ſi animalia & beſtiæ alteri vim, aut damnum, aut læſionem, aut mortem inferrent, ex alicuius inſtigatione, is inſtigator Reus eſſet omnium damnorum, læſionis, & totius criminis, nec abſolueretur ſola nudaque animalis & beſtiæ renunciatione. 2

Sicut dicendum eſt, ſi canis, aut ſimilis alia quæuis beſtia concredita fuiſſet, & ad ſeruandum & cuſtodiendum ſeruo tradita: iſque ſeruus eundem canem aut vltro ſolueret, & ex malitia effugere ſineret: aut certè ob famuli craſſam incuriam effugeret, tumq; aliũ læderet: is ſeruus tunc aut ſua malitia, aut incuria in culpa eſſet, & nullo modo Dominus aut poſſeſſor, *d. l. 1. §. Ait Prætor, & §. Sed & ſi canis.* 3

Si verò

4 Si verò is canis per alterum commotus, & inſtigatus fuiſſet, adeoque tum fureret, vt à ſeruo contineri non poſſet: tum & dominus & extra omnẽ culpam eſſent, & damnandus ipſe inſtigator, *d.l.1. §.Sed & ſi canis, verſic. Sed & ſi inſtigatur.*

5 Similiter cenſendum eſt de hippocomis & equorum inſtitutoribus, & ijs ſeruis qui dominorum ſuorum equos in ſtadiis ad curſum arte edocent, aut adaquandos ducunt: hic enim ſi quid incommodi ab equis naſcatur per incuriam ſeruorum, aut ipſorum malitiam, damnandi ſunt ipſi famuli, & non domini, *l.fin.ff.ad l.Aquil.*

6 Si verò incommodum contingat ex alterius inſtigatione, tum inſtigator ipſe condemnandus fuerit, vt prædictum eſt.

7 Ad hunc modum ſi equus tuus equum meum, aut aliam beſtiam meam irritauerit, commouerit, adeò vt ex hac commotione equus meus tuum læderet, aut occideret, aut etiam aliorum beſtias ob hoc læderet, aut occideret: In hoc caſu, omne damnum tibi ferendum eſſet, & reſarciendum etiã damnum alterius, & non mihi, niſi certè damnum eſſet tantum, vt equum tuum reijcere malis & renunciare: quia renunciatione tum abſolui & expurgari poſſes. Quod autem ego non eſſem in culpa cauſſa eſt quòd primum malum atque ratio læſionis & damni primaria, profecta ſit ab eque tuo, & non à meo.

Si autem ignoretur, vtrius beſtia alteram prior inuaſerit, altera tamen ab altera conſpicitur læſa: tum neuter dominorum in alterius culpam cadit: ſed vtrique ſua ſunt ferenda incommoda. 8

Porrò ſi quis domi ſuæ aleret canem, verrem, aprum, vulpem, vrſum, leonem, lupum, aut ſimilem feram beſtiam, quæ alteri eſſet incommodo, aut certè morderet, aut læderet: tum is poſſeſſor damnandus eſſet ad reparationem dãnorum ad diſcretionem Iudicis: nulli enim fas eſt huiuſmodi †beſtias in detrimentum alterius, aut alere, aut cõſeruare. *Cæterum Inſtit. eo. Si quadrup. paupe. fecis. dicatur.* 9 10

Si tamen talis fera beſtia à me, aut tam procul è ſeptis meis effugiſſet, vt nec inſequi poſſem, nec ſcirẽ quo tandem fugiſſet: atque interim tamen ita elapſa alicui damnũ inferret & læderet: in eo caſu nullum mihi damnum reparandum eſſet, vt qui omni culpa vacarem. Cum enim à me procul fugegerat, tum mea eſſe deſierat, & facta eſt illius, qui eam aut capere, aut occidere poterit. *d.l.1.§.In beſtiis, & §.Cæterum, verſic. Denique ſi verſus, Inſt. Si quadrup. paup. fecisſ. dicatur.* 11

CAPVT CXLV.

De damno per eiecta.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 145.

1 *Sordes eiiciens* { *In viam publicam, quibus tranſeuntem offendit, punitur duplo.* / *in viam priuatam, non eſt puniendus.* }

2 *Inconſiderato eiectus aut* { *Lædens, & occidens* / *Lædens, & non occidens* } *punitur* { *Hic 50. aureis.* / *Hic compenſatione damnorum dupla.* }

3 *Eiectore non comperto, damnantur omnes in cubiculo præſentes.*

4 *Eiecta è cauponis, damno primò ſunt cauponi.*

5 *Eiectio noxia ſemper imputanda illi, è cuius feneſtris contigit.*

6 *Eiectorum damna ſemper imputanda ſunt, aut* { *Dominis, Heris, Præceptoribus, Conuiuatoribus,* } *non* { *Seruis, Domeſticis. Diſcipulis. Conuiuis.* }

SI quis è feneſtris ſuis, aut ex oſtiis ſuis, alterius, ſordes, lotium, ſtercora aut alia quæuis eijceret, aut noxia in plateam aut viam publicam, † quibus pileum tranſeuntis, aut togam, aliamue veſtem laceret, contaminet aut corrumpat: is tranſiẽs ita læſus, bono Iure damni ſui reparationem duplã repoſcere poteſt. Sed hæc dupla compenſatio non addiceretur, ſi via non fuiſſet publica, aut ſi prius ſeriò, & ſine fraude proclamaſſet aquam eiiciendam, fugito (vulgò) *Garde l'eau, l. ad exord ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt.*

Si quiſpiam domo eiiceret os, aut lignum, aut ſimile quippiam, non ex malitia, ſed ex inaduertẽtia, in viam aut in plateã publicã: ex qua eiectione quiſpiã læderetur & moreretur: tũ is eiector condemnandus eſſet ciuiliter mulcta quinquaginta aureorum. Si vero tantum læſio citra mortem ſecuta fuiſſet: tum eam læſionem duplo impendio omnium 2

nium detrimentorum reſarciat, oportet, *d. l. 1. in prin c.*

3 Si autem in eadem domo multi eſſent, nec ſciretur quis eieciſſet: tum omnes in domo præſentes in eandem mulctam & reparationem incidunt. Si tamen vnus omnium plene & inſolidum ſoluiſſet, reliqui liberi eſſent & immunes à mulcta, *l. 1. §. ad fin. cum duabus ll. ſeq. ff. de his qui deiecer. vel effuder.*

4 Cæterum ſi talis eiectio contigiſſet in publicis cauponis, ac œnopoliis: tum ſolus caupo ac hoſpes in culpa eſſet, & ad reparationem damnandus: interim tamen actionem haberet idem damnum repetendi, & reſarciendi à ſuis potorib. & hoſpitibus *d. l. 1. § .ſi. verſic. Sed ii.*

Si præterea in eadem domo duæ eſſent diuerſæ familię, atque ea domus diſtincta eſſet in duas partes inhabitantium: tum ob eiectionem lædentem ea pars & familia damnanda eſſet ad damni reparationem, vnde conſtaret eiectionem eſſe factam, *l. Si verò, ff. de his qui deie. vel effuder.* 5

Sic ad ſuperiorem modum, ſi aut conuictor, aut diſcipulus, aut operarius quippiam eiiceret, vnde aliquis damnum conſequeretur: tum puniendus eſſet ad reſarciendum damnum præceptor, herus, & dominus operarij operam conducens: ſed ipſi ius interim ſeruatur reſarciendi idem damnũ à ſuo conuictore, diſcipulo, aut operario. 6

CAPVT CXLVI.

De Damno generaliter.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 146.

1 *Malitioſe alteri damnum inferens, tenetur ad reſtitutionem omnium detrimentorum.*

2 *Ad damna vel { Conſilium / vel / Auxilium } conferens, punitur vt principalis.*

1 IN genere quiſquis alteri vllum infert detrimentum, aut damnum, in corpore, aut rebus ac fructib. idq; malitioſe, ex fraude, negligentia, ſiue directè, ſiue indirectè, quocunque modo id faciat: is tenetur ad reſtitutionem ſiue reſtaurationem omnium damnorum & detrimentorum.

2 Atque adeò etiam omnes qui ad hoc damnum vllum contulerunt ſubſidium, conſilium, & opem: aut qui hoc ipſum facere mandauerunt, *c. In noſtra & c. Si culpa tua, cum gloſ. ibidem, extr. de iniur. & damno dato.* Atque in hoc crimine ſunt qui ſtatuant, vt confitentes in ſimplum, inficiantes verò puniantur in duplum.

CAPVT CXLVII.

De Pace componenda.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 147.

1 *Cuius cum parte læſa, permiſſa eſt pacis compoſitio.*
2 *Vnicuique licet redimere ſanguinem ſuum.*
3 *Iudicum eſt, ſuos ad reconciliationem mutuam compellere.*
4 *Iudex partes procaces ad conciliationem conſtringit.*
5 *Pace inter partes compoſita, Iudici ſuum ſeruatur integrum.*
6 *Prætor Gandenſis non agit in reum, niſi conquerente parte.*
7 *Poſt compoſitam inter partes pacem, partium poſteris ademptum eſt ius querelæ.*
8 *Iudex ex audita partium pace compoſita, criminis confeſſionem arguit: ex qua ad punitionem procedit.*
9 *Cauti mutuam pacis concordiam iudicem celant.*
10 *Pupillus paciſcitur de morte patris per conſenſum tutorum, &c.*
11 *Fœminis pacis reconcilianda fœdus adimitur.* { *Omnibus hæredibus.*
12 *Reconciliatio homicidii fieri debet cum* {
13 *Illegitimatio à parte matris in Flandria nunquam* { *Maximo numero ſtante pro omnibus.*

14 In

14 In {
- Omnibus regionibus, nec {
  - *Pater, Mater, Horum cognati,* } *reconciliat de morte filii illegitimi.*
  - *Filius, Filii hæres, Filii cognati,* } *reconciliat de morte* { *Patris aut Matris.* } *illeg.*
- Flandria {
  - *Nec* { *Pater, Cognati,* } *reconciliat de morte filii illeg.* ; *Filius, Filii hæredes, Filii cognati,* } *reconciliant de morte patris illegitimi.* } *Sed* { *Rex Princeps Dominus.*
  - *Et* { *Mater, & Matris hæredes* } *reconciliant de morte filii* ; *Filius, & Filii hæres,* } *reconciliant de morte matris.* } *non* { *Rex. Princeps. Dominus.*

HActenus pie lector,de variis criminibus(quæ ad communem Reipub. vtilitatem ſpectare videbantur) quam potuimus diligentiſſimè tibi tradidimus: ſuper eſt vt pauca de iis agamus , quæ nihil cum crimine commune habent , ſed tantum aut poſt crimina commiſſa ſequi ſolent, aut indè manare,ac poſtremò omnium,de variorum criminum executione. Ac primò ſeſe offert tranſactio, hoc eſt,cum parte læſa, vel aduerſa pacis compoſitio.

1 In omni igitur crimine publico, cuius gratia inferenda eſſet pœna ſanguinis lædentibus & delinquentibus,iura permittunt, vt cum ſuo aduerſario læſo, pacis fœdera ineat,abſq; vllo damno & mulcta,*l. Transigere,C. de transact.*

2 Cuius rationem hanc cenſeo, quod licitum ſit, imò natura hoc ſuadeat, & eo quemlibet impellat, vt ſanguinem ſuũ quam poteſt tutiſſimè,redimat, & caput ſuum ab omni periculo coërceat *l. 1. ff. de bon. eod.* qui ante ſement.ſibi mor.conſci. Quin ipſe Iudex aliquando ex officio compellere poteſt alteram partium,nempe læſam, vt cum lædente in gratiam redeat, & cum ipſo pacem componat , ipſumque ſibi reconciliari ſinat,*l. Congruit,ff de offic. præſid.*

3 Suntque hæc Iudicum munia multo præſtantiſſima , nec minus Chriſtiano Iudice digna & ſalutaria, quam ipſi decora & magnifica ; vt cuius maxime refert , ſe & commiſſum ſibi populum in pacis concordia viuere,& vt hoc maxime curet & ſtudeat, ſatis ſuum admonet officium. Porrò ſi aliquando ei res eſſet cum duabus perſonis cõtentioſis ac procacibus, quæ haud facile ad pacis beneficia auſcultarent.

4 Tum Iudex vtramque perſonam conſtringere poteſt & damnare(barbari *Giſilare* dicerét)in certum locum, vt inde neutra ſe recipiat, niſi pace ſimul compoſita concordes fuerint, & ex hoc fideiuſſio ſiue cautio confecta ſit,quod neutra alteram ſit læſura, ſed vtrobique omnis via facti ſit aperte prohibita.

Hic tamen pie lector non eſt quod putes, poſt
hanc reconciliationem , crimen plene abſolutum 5
eſſe , aut pœna caſſum:nam vt vt pax inter partes eſt compoſita , Iudex tamen ſemper ex officio ad criminis punitionem procedit;etiamſi nullam habeat partem aduerſam coram ſe conquerentem, *l. Insurgentium, §. Si paciſcar, ff. de pact.* Niſi certe publicis ſtatutis ſecus ordinatum eſſet *l. Conſtitutionibus,ff. ad municip. hec modo.* Quiſquis pacem habet cum ſuo aduerſario is quoque pacem habeat cum officiario & iuſtitia . Si enim tale fuiſſet promulgatum ſtatutum , Iudex ſuperſedere ab vlterius ex officio procedendo , ſicuti
‡ Ganden. Prætorem ex inolita conſuetudine, & 6
ex ſtatuto lato facere conſpicimus cui tali ſtatuto veritum eſt , vt nunquam reum aliquem arceſſere poſſit,niſi conquerente parte aduerſa.Fit,vt ſubinde pacem & concordiam confirmari cernamus per ipſos procuratores , veruntamen omnino neceſſum eſt, vt ij procuratores ſpeciale ad hoc procuratorium habeant,*leg. Mandato, ff. de procuratoribus.*

Porro quoties pax compoſita eſt inter duos ad- 7
uerſarios,quorum alter alterum læſerit atque læſus lædenti noxam plane remiſerit;tum poſt talem pacem confirmatã,nullus eſt (ſcilicet ratione partis læſæ) qui quippiam, amplius lædentem exigere,aut poſſit,aut debeat; adeo enim hæc firma pax habetur & rata, vt ſi poſt eam reconciliationem & pacem contingeret læſum poſtea mori, pax quoq; rata eſſet , & inuiolabilis, ita vt læſor mortis reus non fuerit,niſi in reconciliatione,cõceptis verbis, & expreſſe exceptum fuiſſet de morte, hoc eſt eatenus pacem eſſe validã,quatenus ex læſione nulla mors conſequeretur.

Digitized by Google

8 Cæterum, quoties duæ partes inter ſeſe contendunt de iniuriis, poſtea tamen fiat, vt de iis iniuriis inter ſe pacem confirment, & concordes fiant, ac reconcilietur altera alteri; Iudex tamen iſthæc audiens, colligit & autumat ex tali reconciliatione & confeſſione, crimen aperte eſſe confeſſum; ita vt hac confeſſionis notitia procedere poſſet ad criminum & iniuriarum punitionem, abſq; vlla alia ampliori, ac latiori inquiſitione facienda aut informatione.

9 Quocirca callidi quique, vt Iudicem hic circumueniant, & ne certi quippiam ex compoſita pace percipere poſſit hoc efficiunt, vt factum ac delictum conſtanter coram Iudice pernegent, & in pacis compoſitione curant vt Notarius ſcribat pacem eſſe confirmatam inter ipſos tantum de iis læſionibus ac iniuriis, quibus alter alterum impetierat, ſiue quarum gratia, alter de altero dolere & conqueri poſſet, aut in iuſtitiam aduocare, ſine vllius criminis nominatione; hac enim generali confeſſione nullum certum delictum confeſſi ſunt, ſed vaga & incerta eſt confeſſio. Verum ſi Notarius ſcripſiſſet duas partes in pacis fœdere conueniſſe, de iſtis, aut iſtis læſionibus (rem ipſam nominando) & quarum gratia altera alteram pertraxit vel pertrahere voluit in iudicium, & quas omnibus aperuit: tunc Iudici certa, confeſſa, nominataque iniuria, & læſio confirmata eſſet, vt omnibus modis procedere hinc poſſet, tanquam ex confeſſo ad criminis punitionem.

10 Aliud pupillo permittitur paciſci, & pacem cõciliare de morte ſui parentis, ſed non niſi per conſenſum & authoritatem ſuorum tutorum, & ex ordinatione, & decreto ſenatus, & ſui Iudicis, atque talis pax ita conſtituta firma eſt & rata, nec violari poteſt ab vllo, ne ab ipſo quidem poſtea adulto pupillo: potiſſimum ſi ea pax donario aliquo fuiſſet conſtabilita, hoc eſt, ſi dona vlla in ſymbolum ratæ ac reconciliatę pacis de morte parentis accepiſſet, ita dixit Speculator, *in tit. de homicid.* & D. Antoni. Corſet. in ſuo tractatu priuilegiorum, ſiue de priuilegiis pacis, *numero*, 15.

11 Fœminæ tamen nullo modo pacis fœdera cõponere, neque donaria accipere poſſunt.

12 Si poſt commiſſum homicidium contingeret homicidam, pacem ac reconciliationem facere cum vno hæredum, vbi multi hæredes eſſent, non eſt ſatis efficax & valida. Nam tunc eam fieri oportet conſenſu, & authoritate omnium hæredum ſimul, aut ſaltem cum conſenſu maioris numeri, & eorum, quibus huiuſmodi reconciliationis faciendæ conuenit & obtigit actio, quique reliquorum ſuffragia, conſenſum in ſe reciperent, *c. Quod omnes. de reg. iur. libr. 6. & l fin. C. de autori. præstand.* Atque ita hactenus de reconciliatione facienda in generali & in legitimo toro. In legitimo verò toro plus contingit perplexitatis, tum ex parte parentũ, tum ex parte liberorum illegitimorum: atque hoc ob diuerſitatem regionum: in quarum aliis illegitimi ab vtraque parte ſunt illegitimi.

In aliis vero regionibus illegitimatio tantum à parte patris deſcendit: à parte verò matris (vti in Flandria) nunquam. 13

In illis igitur regionibus, vbi illegitimatio ab vtraque parte, id eſt, à patre & matre conſtituitur, ibi nec pater, nec mater, nec horum cognati conſanguinei vllo modo reconciliationem aut facere, aut accipere poſſunt de occiſione & morte ſui filij illegitimi: ſed tantum Rex, Princeps, aut Dominus loci illius: qui illegitimorum omnium verum hæredem ſe conſtituit. Item contra, nec filius illegitimus, nec ipſius poſteri vllo modo accipere aut facere poſſunt reconciliationem de cæde ac morte ſui patris ac matris, ſed occiſi parentis legitimi ac proximi cognati. Qui ſi nulli fuerint tum ſolus aut Rex, aut Princeps aut Dominus loci, reconciliationem & facit & accipit. In iis vero regionibus, vbi illegitimatio tantum à parte patris ſuccreſcit (ſicuti in noſtra Flandria, atque ita omnium æquiſsime) à parte vero matris nunquã, in his (inquam) regionibus obſerua, quod nec pater ſui illegitimi filij cædem ac mortem reconciliare poteſt: & contra, illegitimus de patris ſuis cæde reconciliationem nec facere nec accipere poteſt (quoniam vtrinque cõcernitur illegitimatio) ſed ſolus Princeps aut dominus loci, vt ſuprà. Mater verò quæ nullam agnoſcit ex ſeſe illegitimationem productam, poteſt (non quidem per ſe, quum hoc fœminæ diximus eſſe negatum) per proximos amicos, conſanguineos aut affines reconciliationem de cæde ac morte filij ſui & facere & accipere Et contra filius etiam de matris ſuæ morte & occiſione ſemper reconciliationem (ſi is ſit aut ſolus, aut natu maximus) & facere & accipere poteſt: quod ea mater ipſi ſemper ſit legitima: & ob hoc etiam matris ſemper hæres, vt alibi quoque conſtituitur. Princeps vero ex hac parte, & Dominus loci, de reconciliatione aut facienda, aut accipienda, nihil ſibi iuris aſcribunt. 14

CAPVT CXLVIII.

De Abolitionibus.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 148.

1 *Abolitio eſt inſtitutæ actionis peremptio.*

Abolitio eſt triplex
- 2 *Generalis, quæ ſoli Principi conuenit.*
- 6 *Specialis, quæ accuſanti competit.*
- 9 *Legalis, quæ à legibus conceditur.*

3 *Princeps crimen abolet, ob*
- *Inſignem natalem filii.*
- *Victoriam partam.*
- *Feſtiuam populi aggratulationem.*
- *Conſecrationem templi.*
- *Lætum ingreſſum in ciuitatem.*
- *Lætum rerum euentum.*

4 *Princeps abolitione ius partis non abolet.*

5 *Princeps ius partis abolet ob pacem publicam.*

7 *In abolitione ſpecialis obſeruanda ſunt multa.*

8 *Abolitio ſpecialis tantum fit intra 30. dies.*

Morte
- 10 *Accuſantis accuſatio*
- 11 *Accuſati crimen*

extinguitur.

12 *Specialis abolitio non tollit crimen*
- *Læſæ Maieſtatis.*
- *Peculatus.*
- *Repetundarum.*
- *Falſi.*

Eſt item alia criminum leuatio, quam non inconcinnè abolitionem vocant, nempe, qua ipſa crimina realiter abolentur.

1 Eſt enim abolitio (vti definiunt) actionis inſtitutæ peremptio vel abſolutio. Quam tribus modis fieri conſpicimus.

2 Prima enim abolitio generalis eſt, & quã Princeps ſuo arbitrio, & propria authoritate conficit. Hæc extinguit & caſſas facit omnes accuſationes, quibus accuſatus premebatur, vel quibus poſtea grauari & accuſari potuiſſet: non autem extinguit cauſſam accuſantis: Nam hæc poteſt repetere accuſatum intra 30. dies vtiles, ſupputando ab illo die quo generales abolitiones ſunt finitæ, *l. 1. C. de genera. abolit.* Et fiet hæc repetitio eodem iure, quo prius accuſabatur.

3 Fit autem hæc generalis abolitio à Principe ob multas variaſq; cauſſas: quandoq; ob diem inſignẽ natalis ſui, vel filij, quandoq; ob rem proſperè geſtam, vt cũ profligauerit hoſtes: quandoq; propter publicam gratulationem, qua voluit diem aliquem feſtiuum eſſe cunctis, & vt ſinguli pari gaudio cõgratularentur ſecum: vel ob partã victoriã vel ob templum recens cõſecratum: vel ob triumphalem aliquem lætumq; ingreſſum: regionis aut ciuitatis: aut ob alium ſimilem proſperum lætumque rerum euentum, ob quem iure Senatus cenſere poſſet abolitionem reorum fieri. Probantur hæc, *l. Cum eo tempore, C. de genera. abolit. l. Si quis repetere, & l. Si interueniente. ff. ad S. C. Turpilia.* idq; de Iure.

Sed de conſuetudine pars ſemper eſt in ſuo integro, ad petendũ ſuas reparationes & intereſſe & damna, qualemqualem abolitionem Princeps inde tulerit, niſi in contractanda pace Principis: 4

Tum enim Princeps ius partis in ſe recipere poteſt, & crimen extinctione ac remiſſione abolere, in fauorem publicæ pacis. Hinc vulgatũ hoc axioma: Princeps ius priuati auferre poteſt pro bono pacis. Bart. in *l. Quæcunque, in fi. C. de fide inſtrum. & iure haſt. fiſca. lib. 10.* Corſet. Sicul. in ſuo tract. priuilegiorum pacis. *num.* 24. vbi multos citat. 5

Secunda abolitio fit per accuſatorẽ, hanc ipſam ex ſe poſtulantem: & dicitur priuata ſeu ſpecialis. Quæ fit, quando accuſator abolitionẽ petit priuatim à Principe, aut ab alio Iudice, qui habet cognitionem meri & mixti imperij: hæc autem abolitio aliquando conceditur; aliquãdo ex cauſſa negatur. 6

Quocirca in ea vel admittenda vel deneganda, opus eſt ſumma rerum cognitione. Et primo obſeruandum, quod ea cognitio delegari alteri non poſſet: deinde videndũ an accuſauerit vere, an per errorem, vel temeritatẽ: Adhęc an accuſauerit pro 7

ſua in-

ſua iniuria, vel iniuria ſuorum. Nam quando accuſauit cognatum, conceditur hæc ſpecialis abolitio, potiſſimum ſi hic cognatus accuſatus iam inde paſſus ſit iniuriam, vel ipſo etiam affirmante qui accuſauit. In hoc enim caſu dabitur, ſed non niſi per accuſantis conſenſum. Si autem nō ſit paſſus iniuriam, dabitur accuſato etiam accuſante inuito.

8 Debet autem peti hæc abolitio intra 30. dies numerandos à die institutæ actionis, intra quos accuſatus habet ſpatium ad componendos mœſtos penates. Poſt dies vero 30. non dabitur hæc ſpecialis abolitio, niſi accuſato Reo volente & conſentiente, *l. Fallaciter, §. Poſt hoc vero tempus, C. eod. tit. de abolitionibus.*

9 Tertia abolitio legalis eſt, vt quæ à lege conceditur, ſcilicet quādo accuſator eſt mortuus, vel aliqua iuſta cauſſa impeditus, ita vt in accuſatione procedere non poſſet, *l. Aut priuatim, ff. ad S.C. Turpil.*

10 Hoc enim caſu finita eſt accuſatio, quoad accuſatorem, non tamen ob hoc Reus eſt liberatus, quin poſſit rurſum ab alio (etiam de eodem crimine) accuſari, *c. Prohibentur, verſic. Ab alio, 2. quæſt. 1. l. 1. Cod. ſi Reus vel accuſat. mort. fuer. & l. Defuncto, §. 1. ff. de publicat. iudic.* Si ergo eximitur Reus ab accuſatione, abolitione interueniente, *d. l. Si interueniente.* Nec accuſator incidit in Turpilianum. Et cum accuſator mortuus vel iuſta cauſſa impeditus fuerit, vel forte impetrauit ſpecialem: tunc Reus poterit ab alio accuſari intra 30. dies vtiles.

Aut ſi accuſatus mortuus fuerit, finitur accuſatio. Morte enim accuſati, crimen extinguitur, *l. fin. Cod. ſi Reus vel accuſat. mort. fuer.* 11

Fallit hoc in ſequentibus criminibus, in quibus nequaquam permittitur hæc ſpecialis abolitio, nempe in crimine læſæ Maieſtatis, peculatus, repetundarum, & falſi; vbi ex vtraque parte acerrima ſit indagatio, *l. 1. 2. & fin. Cod. de abolit.* quia illa crimina morte accuſati haud quaquam abolentur; vide plenius Speculato. Nobis hîc paucula oſtendiſſe ſufficiat. 12

CAPVT CXLIX.

De Remiſſione.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 149.

1 *Remiſſionem largiri, ſolius eſt Principis.*
2 *Quæſtor in Flandria,* }
2 *Quidam domini, & officiarii,* } *cum Reo tranſigere poſſunt, remittere non poſſunt.*
3 *Domini de Concilio Flandriæ,* }
4 *Tranſigentium vis eſt efficax, vt remiſſio.*
5 *Princeps tantum remittit capitalia, &c.*
6 *Princeps non remittit* { *Crimen læſæ Maieſtatis, Conſtuprationem violentam, Sodomitica, Monetarios falſos, Latrocinia, Incendia, Prædationes,* } *niſi extraordinariè.*
7 *Princeps remittit aut* { *Plenariè, Veluti* { *Die paſſionis Dominicæ. Die noui lætique introitus in ciuitatem.*
8 *Non plenariè: ſed cum emenda, veluti quouis tempore non prædicto.*
9 *In plenaria remiſſione, remiſſum conſequutur confiſcatio debita.*
10 *In Francia omnis remiſſio Regis eſt plenaria.*
11 *In remiſſionibus largiendis, obſeruanda ſunt multa.*
12 *In ſupplicatione quid ſubticens, ſubreptitie remiſſionem impetrat.*
13 *Remiſſio includit* { *Reconciliationem partis cum ſatiſfactione, & Interinationem faciendam.*
14

Digitized by Google

15 Interinaturus { Literas exhibeat intra annum & diem.
16 Se captiuum præbeat.
17 Procuratorem generalem
17 Quæſtorem in Flandria, } contra ſe citet.
17 Prætorem loci.
17 Partem aduerſam.

18 In { Supplicationibus aut Interinatione } mentiens, virtute remiſsionis ſe priuat.

19 Remiſsio intra annum non exhibita perit, niſi releuetur.

20 Remiſsio exhiberi neglecta, grauatur emenda.

21 Interinatio in Flandria committitur dominis de Concilio.

22 Differentiæ inter remiſsionem & abſolutionem vel indulgentiam.

23 Variæ quæſtiones circa remiſsionem.

QVandoquidem remiſsiones ſeu gratiæ multum (proh dolor) hoc calamitoſo ac infelici ſæculo in vſu ſint, ac frequentius quam par eſt vbilibet locorum practicentur; ideo remiſsionum naturam, vſum, & circunſtantias hic vtcunque examinare conſtitui, cum modo & forma interinandi poſt remiſsionem impetratam.

1 Vt autem à remiſſione auſpicemur, ſciẽdum eſt hanc criminis remiſſionem neminem largiri poſſe quam ſolum Principem, *l. 3. C de Epiſc. audient. le. Cum indulgentia, l fin. Cod. de ſentent. paſſ. & lege fin. C. de gener. abolit. Bald. in l. 1. §. ff. de off. præſid.*

2 Quæſtor autem parricidiarius in Flandria, ac prætereà multi priuati domini & officiarij, ex cõmiſſionis ſuæ virtute poſſunt cum Reo de delicto perpetrato componere ſeu tranſigere. verum eiuſdem criminis remiſſionem nullo modo largiri poſſunt, quum (vt ſupra dictum eſt) id ſolius ſit Principis.

3 Eadem ratione Domini concilij Flandriæ poſſunt & valent virtute inſtructionis Cameræ, cum Reo de delicto commiſſo componere ac tranſigere; poſſunt ſcilicet, quum Reus ſeſe ſubmittit, & quum negotium reperitur anceps, ac dubium: attamen delictum ipſum nequaquam remittere queũt, ob eandem ſcilicet ſupra narratam rationem.

4 Atque dicta officiariorum compoſitio tam eſt efficax, & valida, vt ob eam ſolam Reus liberatus ſit à delicto, & abſolutus: non ſecus, quam ſi Princeps ipſe remiſiſſet.

5 Largitur autem Princeps remiſſionem non de delictis ciuilibus, & per compoſitionem remiſſibilib. hoc eſt, quæ ciuiliter puniri poſſunt, aut cõponi: ſed tãtum de iis delictis, quorum punitio eſſet capitalis, aut corporalis: nempe, de homicidio aut mutilatione, de quib. plane neceſſarium eſt, vt Reus Principis imploret indulgentiam & abſolutionem, quamlibet infelici fato, & innocenter in crimen factor inciderit.

6 † Sunt tamen crimina tam enormia, & fœda, vt de iis princeps ex ſua virtute ac poteſtate ordinaria nullã remiſſionẽ aut indulgẽtiã largiri velit: veluti de crimine læſę Maieſtat. de violatione mulierũ violenta, de Sodomiticis, de monetariis falſis, de latrocinio, de incẽdiis, de prędationib. atq; his ſimilib. Dixi ex poteſtate ſua ordinaria; Nam ex ſua poteſtate extraor. & abſoluta, crimina iſtiuſmodi omnino remittere poteſt omnia, quoties ipſi viſum fuerit. Quando autẽ placet ipſi ex ſua hac poteſtate extraordinaria remiſſionẽ largiri, tunc Secretarius in literis remiſſionis tantũ ſubſcribit; Per Comitẽ, aut per Ducem, aut per Regẽ, aut per Imperat. ſine ampliori additamẽto, nec addit ex relatione Concilij aut Cãcellariæ. Atque poſt ſigilli munitionẽ & appenſionẽ ad literas remiſſionũ extraordinariarũ iubet Secretario; vt ſuper plica ſcribat hoc modo; Sigillata per expreſſum mandatum domini Regis, aut Imperatoris.

Remiſſiones autem Principũ ſunt bifariæ; Alię enim largiũtur plenariè: Aliæ cũ mulcta ciuili. Nã remiſsiones, quas Princeps elargitur ipſo bono die Veneris, hora paſsionis Dominicæ, illę omnes regulariter expediũtur & donãtur plenaria, ſine vllo additamento ciuilis mulctæ. Item omnes eæ, quas Princeps cõfert in triumphali aliquo lętoque nouo ſuo ingreſſu in regionem ac ciuitatem ſuã. Nam tũ omnia remittit ciuilia, corporalia, ac capitalia, quatenus ſunt ſuę Maieſtati remiſsibilia. Idem cenſendũ eſt, quando Principes fœminæ remiſſiones largiuntur in lætis ſuis ingreſſib. hoc tantum intereſt, quòd ipſæ fœminæ remiſſionũ literas non expediunt, ſed earum mariti Principes. Aliæ vero remiſſiones quas Princeps † concedit, alio quouis tempore, fere reſtrictæ ac grauatæ ſunt ciuili emenda, ſiquidem ciuilis aliqua emenda inciderit. 7 8

Siquando autẽ Principi placet crimen aut corporale, aut criminale, aut ciuile planè remittere, & abſoluere: tũ impetrãti Reo reſtituit, reddit, aut certe conſequi permittit confiſcationẽ bonorũ, in quã ſuo delicto inciderat, modo de ea needum ſit pronunciata ſententia: & adiudicata fiſco. Nam ſi fiſco adiudicata fuiſſet; tum ad bonorum recuperationem peruenire poſſet nunquam, niſi ea lege, 9

qua

qua id in remiſſionis literis apertè excepiſſet, ac ijs literis hoc iuſſiſſet inferri (de confiſcatione ſcilicet ſequenda.)

10 Porro in Francia hac bifaria remiſſionum diſtinctione non vtuntur, ſiquidem ex leges etiamnum durent, quarum vſum ego meo ſtudiorum tempore in Francia conſpexi, ſed ibi Rex & Principes omnes remiſſiones ſuas expediunt plenariè, ſine vllo additamento pœnę ciuilis ſeu mulctæ: ſed de ijs delictis remiſſionem tantum elargiuntur, quæ ſunt remiſſibilia.

11 Quum hic remiſſionum naturam tractemus, velim piè lector intelligas, quod circa remiſſionem expediendam & largiendam, multa ſint obſeruanda: nempe facti propoſitum & voluntas delinquentis, euentus & finis facti, quidque inde euenit, vel euenturum ſit, facti modus & circunſtantia, qualitas perſonæ, tempus, locus & ſimiles circumſtantiæ. Deinde an factor prius alio crimine ſit grauatus: nam idipſum in ſupplicatione notificet oportet, & de nouo repetat, etiamſi eiuſdem aliàs impetraſſet remiſſionem, & partibus aduerſis feciſſet ſatis.

12 Nam ſi hoc ſubticeret, ipſius impetratio ſeu remiſſio haberetur ſubreptitia, obreptitia clandeſtina, & nulla: Ita Baldus *in l. Nemo, in 1. collat. Cod. de Epiſc. audien.* Ex quo dicit And. Sicu. *in c. Super literis, in 24. col. ext. de reſcript.* quod in ciuitate Bononienſi fuerit maleficus decapitatus, qui impetrauerat gratiam & remiſſionem ſecundi homicidij, nulla facta mentione de primo, ac eius impetrata gratia: Ita refert & ſequitur D. Iaſon in *l. Nec damnoſa, C. de precibus Imperat. offerend.*

13 Hoc præterea in remiſſionibus obſerues oportet, quod omnis remiſſio impetrata præſupponit & includit pacem & reconciliationem partis, cum ſatisfactione, ſi ea facta non fuerit: ideo (vt videmus) communiter Principes ſolent apponere in gratijs hanc clauſulam) ſatisfactione parti læſæ facta) quæ eſt etiā conſona iuri, & ob quam Principes poſſunt remittere pœnam corporalem, aut pecuniariam applicandam fiſco, ſed non pœnam pecuniariam applicandam parti: faciũt quæ dicit Ang. *in l. Si docueris, C. ad l. Corn. de falſ.* Panor. in ſuis conſilijs, *conſ. 6. in 2. volu. in 2. dubio.*

14 Item includit interinationem poſtea faciendam eſſe: ſed antequam interinatio fiat, oportet † vt lite-
15 ræ remiſſoriæ prius exhibeantur ad interinationem peragendam commiſſo, ad illas interinandũ, atq; hoc intra annum & diem ab impetratione conſecuta: alioqui impetrata remiſſio Reo impetranti nullo modo patrocinari poſſet, nec vllius eſſet efficaciæ.

16 Deinde neceſſum eſt, vt impetrans cũ remiſſionis præſentatione ſeſe ſimul captiuũ offerat, & captiuus permaneat donec ipſius remiſſio interinata fuerit: tũ enim perſonaliter abire licebit, ſi prius tamen promiſerit & ſtipulatus fuerit, datis ad hoc fideiuſſoribus, comparere quouis tempore, & toties, quoties citatus aut admonitus fuerit, vel ipſe, vel cõſtitutus Procurator, & pręterea ſoluere iudicata. Et poſt hanc promiſſionem, & ſtipulationē factam, oportet vt Reus die quo citabitur, omnino compareat & iudicatis obediat. Nã ſi poſt talē promiſſionem, & durante adhuc huiuſmodi interinatione remiſsionis & gratię, Reus citatus amplius nõ redeat, nec compareat, plectendus erit ipſe fideiuſſor, ſed leuius & ciuiliter, vti videre fuerit apud Bartholomæum Chaſſanæũ in ſuis commentarijs ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, tit. *Des Iuſtices & droitz d'icelles*, §. 5. Ex quo loco etiā notandum eſt, ventilari dubium; An criminoſus ſic per ſe captiuus oblatus, relaxari poſſet cum dicta cautione, an non? cuius dubij ſolutionem loco ſuperiori videre licebit.

17 Ad hęc, quando Rei remiſſio ad interinationē erit producenda, & ipſe denuo citatus fuerit, oportet vt ipſe impetrans, Procuratorem generalem, & quæſtorem parricidiarium in Flandria contra ſe in Iudicium, ad videndum procedere ad verificationem & interinationem prædictā prouocet & citet, atq; etiā Prætorem loci, vbi factum contigit, ſimul cum parte aduerſa, etiam ſi priùs pacem cum ea habeat, vt omnes ii conſpiciant proceſſum & interinationem faciendam intra annum & diem: ne ſi tacita fieret huiuſmodi interinatio, quiſpiam hinc læderetur, & in alicuius graue præiudiciũ, aut damnum fieri poſſet, *arg. l. Nam ita diuus, ff. de adopti. l. De vnoquoque ff de re iudica.* Ideoque ſi non citarentur, quorũ intereſt interinationem literarum Principis conſpicere, præſumeretur ea remiſſio clandeſtina, fraudulosa, & parti læſæ, vel alteri Iudici detrimentoſa, *l. fin. C. Si per vim vel alio modo. fa. in arg. c. Si epiſcopus, de præbend. libro ſexto.* Atque ob hanc cauſam prænominati perſonaliter citandi erunt, quod hi quoque remiſsionibus Rei contradicere poſſunt, aut eā accuratè pro contradictione diſcutere, an ſit ſubreptitia, hoc eſt, veritate tacita: & an obreptitia, hoc eſt, falſitate expreſſa, impetrata: & quæ impetranti diligenter † obſeruanda fuerint, ne aut in ſupplica- 18
tionibus remiſsionis, aut in interinatione vllũ committatur mendacium, aut falſum exprimatur, cum falſus precator carere debeat impetratis, *l. Etſi legibus. Cod. ſi contra ius vel vtil. public.* Si tamen Princeps concedat alicui gratiam aut remiſsionem de plenitudine poteſtatis, vel ex certa ſcientia (quod idem eſt) tum non requiritur citatio illorum, quorum intereſt: ita tenet Lodouicus Roman. in ſuis conſilijs, *conſilio 369. incipien. Circa principum, in 10. colum. in verſicul. Et huius eſt ratio.* de quo plenè per Franciſcum de Curte iuniorem, in ſuis conſilijs feudalibus *conſilio primo, in 12. columnn.*

19 Porrò ſi factor & impetrans per negligentiam

Digitized by Google

oblitus ſit intra annum & diem, ſuam remiſsionem verificare, & ad interinationem exequi, perit tum remiſsionis ſeu gratiæ vis, niſi curet ſeſe ab ea negligentia reſtitui & releuari, quod tum illi facere licebit.

20 Verum in hoc caſu per Cancellarios, Præſidentes, aut ſimiles inuectum, introductumque eſt, vt literas remiſsionis grauent emenda, qua non erant oneratæ prius, tantum vt talem pœnam ſeu emendam pro craſſa, & ſupina negligentia inferant. Similem quoque pœnam aut emendam adiiciunt, quando impetrantes redeunt declaraturi ſe aliquid per obliuionem ſubticuiſſe, aut certè minus omnia ſeſe confeſſos eſſe, & ampliorē de oblitis ſeu omiſſis remiſſionem & indulgentiā à Principe de nouo poſtulant.

21 Omnis autem verificatio & interinatio remiſſionum & gratiarum in Flandria committitur Dominis de Concilio: quòd talis omnis interinatio ſit Principis, & ſic pro verificatione contentorum in remiſſione ſeu gratia, dirigitur ſeu delegatur cognitio ipſius (vt dixi) Dominis de Concilio, qui habent illam verificationem interinare.

Antequam hoc caput finirem, explicare volui 22
diſcrimen inter remiſſionem, indulgentiam vel gratiam. Nam remiſſiones expediuntur tantum de homicidiis & aliis capitalibus. Abſolutiones verò ſeu indulgentiæ in rebus vbi nullum defertur homicidium, aut capitale aliud. Rurſum (ſi externa notare libet) remiſſionum literæ expediuntur, & donantur cum chordis ſericis, & ſigillo viridi: Indulgentiæ verò cum ſimplicibus caudis & ſigillo rubro.

Deinde ante capitis huius finem, animus erat 23
varias diſcutere quæſtiones, non minus vtiles quā vſu frequentes: nempe, an Principis introitu liberentur qui crimina geminarunt? falſarij: an habeāt remiſſionem in ingreſſu Principis? Reſtitutus gratia Principis an recuperet officium? Gratia an morte Principis expiret? Princeps an gratiam datam per ſe poſſit reuocare: An Princeps poſſit eam interpretari? Sed quoniam has D. Nicol. Boër. in ſuis deciſi. aureis *q. 217 num.* 21. & 22. D. Barth. Chaſſan. in Comm. ſuis in Conſuetudines Burgundiæ Rub. *Des iuſtices & droictz d'icelles*, §. 5. abundè explicarunt, ideo de his prudens ipſe ſuperſedeo.

CAPVT CL.

De Reuocatione exilij.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 150.

1 *Rappellæ expediuntur in* { *Chordis ſericis, vt cera viridi, ſi exilium fuerit 50. annorum & vltra.* / *Caudis dupl. & cera rubra: ſi exilium fuerit vltra decem annos vſque ad 50.* / *Caudis ſimp. & cera rubra, ſi exilium fuerit infra decem annos.* }

Exilium pronunciatum {
2 *Ad inſtantiam partis, requirit in rappellis interinationem & ſatisfactionem patris.*
3 *Ad inſtantiam Fiſci, non requirit rappellationem grauari debere interinatione.* }

4 *Exules Gandenſes Princeps* { *Ciuitate & Patria* } *donat, cum conſenſu Senatus.*

5 *Exules* { *Brugenſium* / *Hyprenſium* } *ad certum tempus, Princeps tantum patria donat vſq; ad terminos Scabinatus.*

6 *Exules* { *Brugenſium* / *Hyprenſium* } *ſine certo tempore, Princeps abſolute liberat, reddens eos & patriâ, & ciuitatē.*

7 *Volens Brugis rappellas ſuas interinatas oſtendere, cogitur ad limites Scabinatus ſubſiſtere, donec cum ciuitate conuenerit.*

8 *Cætera exilia Flandriæ Princeps abſolutè reuocat, donans exules &* { *Patria, & Ciuitate.* }

9 *Rappellæ exiliorum Gandenſium, nulla* { *Interinatione, aut Satiſfactione,* } *grauantur.*

Poſt

POſt promulgatum alicuius ob condignum meritum exilium, ſæpe, fit, vt per inſtantiam exulis, & ex cauſa Princeps (cui duntaxat compeiit, *l. Relegati. in fin ff. de pæ.*) exilium remittat, relaxet, liberet, & extincto exilij iure exulãtem in priorem ſtatum reſtituat. Quam Principis gratiam Iura cõſuetudinaria rappellas vocant. In quibus triplex eſt varietas, ſed ea varietas tantum ab externis oritur.

1 Hæ igitur reuocationum aut rappellarum literæ tribus modis expediuntur: nempe, in ſericis chordis, & cera viridi. In ligatura ſiue cauda duplici: Et in ſimplici cauda: Atque hæc iuxta diuerſitatem exiliorum. Omnia enim exilia 50. annorum & vltra, expediuntur in cera viridi & in chordis ſericis: Exilia vero 10. annorum & ſuprà, vſque ad annum 50. expediuntur in caudis duplicibus, & cera rubra: Et exilia infra 10. annos expediuntur in caudis ſimplicibus, & cera quoque rubra.

2 Atque in his animaduertendum eſt, quum exilium pronunciatum fuerit ad inſtantiam & perſecutionem alicuius partis læſæ & grauatæ, tum reuocationem exiliorum literæ, interinatione & ſatisfactione parti læſæ & grauatæ facienda onerãtur, ſi ea facta non fuerit, & inquantum aliqua ſatisfactio facienda cadat.

3 Si verò exilium pronunciatum ſit ad inſtantiam & petitionem fiſci tantum, tunc reuocationũ ſeu rappellarum literæ non grauant impetrantem ad interinationem. Cæterùm hic nota varietatem exiliorum ſeu bannorum, iuxta varias ciuitates.

4 Nam de exiliis Gandaui per Magiſtratum Gandenſiũ pronunciatis, Princeps exules ſua patria, & etiã ciuitate donat, quatenus Magiſtratus hoc conſenſu ſuo confirmet.

5 De exiliis verò, aut Brugis, au Hypris per Magiſtratum Brugenſium & Hyprenſium ad certum tempus & annos edictis, Princeps nullas literas reuocatorias ſeu rapellas largitur, nec ab exilio liberat abſolute, ſed tantum exules patria donat vſque ad determinos ac limites, hoc eſt, vſque ad Scabinatum ciuitatis.

Cum verò in iiſdem ciuitatibus exilia proclamantur citra vllam certi temporis diſtinctionem, absolute abſoluit, & ciuitate exules donat & patria. Brugenſes tamen hic expreſſum habent priuilegium quo adhuc hodie pacifica poſſeſſione fruuntur. 6

Nimirum quotiens impetrans, Flandriam ingreſſus, curat ſuarum rapellarum interinationem, tum eandem interinationem eidem cõcedunt, quo ad patriam: Nam ciuitatis iuriſdictionem & limites ingredi non licitum eſt, priuſquam tempus exilij, finitum fuerit: niſi de hoc cum ciuitate conuenerit, quod & Concilium ipſum ita quoque quotidie confirmat, ſicuti multis exemplis id confirmari ac comprobari poſſet, niſi breuitas temporis nos aliò vocaret. 7

Cætera verò exilia in aliis ciuitatibus Flandriæ, pronunciata, ſiue ad certum tempus, ſiue incerto tempore definita, Princeps ea remittit, rappellas confert, dulcique patria donat, & ciuitati reſtituit ſicut & quoties ipſi libuerit. 8

Hic illud obiter quoque notandum eſt, quod Gandenſes aliquando magno ſtudio impetrare contenderint, ne ipſorum bannorum rappellæ vlla interinatione grauarentur, hoc habentes pro cauſa, quod caſus ſeu res ſatis per ſe manifeſta ſit, & conſtet per literas exilij priores, quas vulgo titulum banni vocamus: Deinde, quod ex cauſa vrgente, & ex inolita hoc habeant conſuetudine, vt nulli vnquam exuli ciuitatis priorem libertatem, reſtituunt, niſi prius ſatisfacta parte. Atque in hoc ſtudio tantum promouerunt, vt votorum facti ſint compotes, & tale impetrarint priuilegium, quo poſthac bannorum ſuorum rappellæ amplius nulla interinatione grauantur, ſed quoties rappellarum impetrans, denuo ſua patria & ciuitate frui gaudet, ac ſeſe iterum in ciuitatem aſſerere ſtudet, tum plane neceſſium erit vt ſeſe ſubmittat Senatui, & fideiuſſionem ſtatuat de implendo, quicquid per Magiſtratum de ipſius rappellis arbitrarie decernetur: Atque de his (ne nimius videar) plus ſatis ſuperque. 9

CAPVT CLI.

De Appellatione.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 151.

1 Ex *Propria confeſsione,* } *criminaliter damnatus, appellare* *Hic non poteſt.*

2 Ex *Non propria confeſsione,* } *criminaliter damnatus, appellare* *Hic poteſt.*

Digitized by Google

3 *In* { *Conſilio Flandriæ,* / *ſed* / *Aliis Senatibus Flandriæ,* } *in criminalibus* { *Nulla recipitur appellatio.* / *Recipitur appellatio ſine propria confeſsione.* }
5 *In Flandria nulla eſt reformatio ſententiæ criminalis, ſed bene exilii.*
6 *Concilium Flandriæ largitur exuli literas reformatorias.*
7 *In Francia ſemper obeditur appellationi criminali.*
8 *Quæſtiones variæ de appellationibus.*

FIt ſæpenumero, vt Reus in crimine à ſententia per ſe, aut per procuratorem appellet ad alium Iudicem, de cuius clementia forſan melius ſperet, aut certe cui magis cauſſam ſuam fidat.

2 In quo caſu hoc notandum eſt, quod ex Iure nemo Reus criminaliter conuictus, & damnatus ex propria confeſſione, ab ea ſententia appellare poteſt, ſed ſententia prolata, ilico producitur ad actũ, & ad executionem, quantumlibet etiam verbis ac clamoribus ad aliud tribunal appellitet, *leg. ſecund. & ibi Bald. Cod. Quorum appella. non recip.*

Si vero ex propria confeſſione non fuerit conuictus, & pœna infligenda corporalis foret, tum ipſi Reo appellare permittitur, & ſententiæ executio differtur, donec per Iudicem appellationis iterum definitum ac deciſum fuerit: atque hæc ita ex iure; *dict. le. 2. ad fin.* Concilium Flandriæ etiam nullam audit appellationem, vel appellationi non defert, hoc eſt, neque ob eam vnquam ſententiæ executionem differt, quando ea fuit diffinitiua, etiam ſi proprio ore nil confeſſi ſint, modo probata, legitima, digna, certaque probatione conuicti fuerint. Sicut multis exemplis id confirmare poſſem, & potiſſimum hoc vno, de Ioanne quodam Faillant captiuo † in Concilio Flandriæ, qui proprio
3 ore nil confeſſus fuerat, ex legitimo tantum certoque multorum teſtimonio condemnatus & adiudicatus morti fuit, appellando non deferebatur appellationi. Quod idem etiamnum hodie in eodem Concilio obſeruatur, vbi in ſimilibus caſibus appellationi non defertur.

4 In Flandriæ vero aliis Senatibus, nequaquam obediunt aut deferunt appellationi in materiis criminalibus, maxime in diffinitiuis: quod in iis neminem corporaliter puniri poſſint, niſi ex ſua propria confeſſione conuictum.

Nec etiam admittunt reformationem huiuſmo-
5 di diffinitiuarum, ob eandem rationem: quod tamẽ ſubinde permittunt in ſententiis exiliorum.

6 Nam hoc caſu domini de Concilio largiuntur & expediunt Reo exulanti literas refomatorias, quibus ei poteſtatem faciunt ſe tuto & libere poſſe recipere, & ire per totam Flandriam, excepto tantum loco, vbi exilij ſententiam accepit.

Porro in Francia vbilibet locorum, in re crimi- 7
ria poſt primam ſententiam Reo permittitur appellatio, ſecundum quam Rex vult proceſſum, & perſonam Ream in Parlamentum perferri, atque ibidem omnia peragi, examinari, expendi & confirmari, vel reformari, vel grauari, vel minui. Atque iuxta hanc ſententiam in facto (remiſſis perſona & proceſſu ad priorem Senatum) procedendum eſſe, vt debet. Omitto interim plures quæſtiones, breuitatis ſtudio, quæ hic dici & examinari ſuis quibuſque locis commode potuiſſent.

Nempe qualiter appellatio fieri poſſet in crimi- 8
nali: & à quo poſſet interponi: & an poſſet appellationi renunciari? Deinde an quilibet ex populo poſſet pro abſente appellare? Iterum, an in crimine læſæ maieſtatis poſſet appellari? Ad hæc, qualiter Iudex nõ admittẽs appellationem, teneatur? Deinde, an valeat ſtatutum, quod in criminali tollit appellationem? Præterea, Si ſententia confirmetur per Iudicem appellationis, quis eam mãdabit executioni? Item, an Syndicus communis ſit citandus, cum appellatur à ſententia in criminali? Deinceps, ſi appellatur in criminali, & appellatio non recipiatur, quid ſit faciendũ? Inſuper, qualiter puniatur Iudex, qui non recipit appellationem, quam recipere debebat, ſed ſententiam exequitur? Rurſum, an appellatione interpoſita ab vno, & illa pendente, poſsit contra alios fieri executio? An denique Reo moriente interpoſita appellatione extinguãtur omnia? Poſtremo, an Reo moriente intra decẽ dies datos ad appellandum, crimen extinguatur, & etiam confiſcatio bonorum? Quarum abunde meminit Angel. Aretin. in ſuo tractatu maleficiorum ſub *gloſſ. Præſente Caio*, quem data occaſione videre poteritis.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CLII.

De confeſſione maleficiorum.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 152.

1 *Conſultatio Magiſtratuum de capitali pœna malefici.*
2 *Sententia capitalis profertur* { *Pridie executionis,* *aut* *Eodem die executionis*
3 *Capitaliter exequendo* { *Doctor* *aut* *Confeſſor* } *Eccleſiaſticus eſt concedendus.*
4 *Capitaliter exequēdo non eſt neganda Euchariſtia.*
5 *Capitaliter exequendus, non eſt inebriandus.*
6 *Confeſſorum abuſus apud capitaliter plectendos.*
7 *An confeſſor reuelare debeat confeſsionem malefici.*
8 *Quid faciendum confeſſori ſi cogatur ad reuelationem confeſsionis.*
9 *Exemplum de parocho qui ex confeſsione futura exitia præmonuit.*
10 *Quomodo mala ex confeſsione ſacramentali cognita arcenda erunt.*
11 *An ob accuſationem Confeſſoris maleficus capi poſſet.*

POſtquam maleficorum facta Magiſtratui aut per propriam confeſſionem, aut per certa & explorata indicia ſatis innotuerint & conſtite-
1 rint, tunc Prætor iuſtitiæ minister, eum Magiſtratu conſultat aut requirit iuxta admiſſa, confeſſa, & perſpecta ſcelera (de capitalibus loquor) iuſtitiam fieri, & mala ſecundum leges patrias ex mandato Dei, & principis puniri, & de factore ordinatum ſupplicium ſumi. Cuius requiſitione & petitione audita; totus Magiſtratus legibus parere coactus, certa hora conuenit: facta, perſonam, cauſam, finem, occaſionē, tempus, locum, qualitatem, ac omnem denique circunſtantiam expendit, ac in deliberationē ponit. & de malefici ſcelere puniendo, maturo, graui, luctuoſoque conſilio conſultat, & pro commerito flagitio pœnam ſtatuit, & de ea, poſt ſingulorum auditas opiniones ſententiā pronunciat.

2 Quæ quidem ſententia in aliis locis pronunciatur pridie quam maleficus ſit puniendus, aut certe pridie inter Magiſtratus ipſos decernitur & confirmatur: atque poſtridie (quum plectendus capitaliter erit) ipſi malefico Reo in conſeſſum Magiſtratus producto, aut publice, aut priuatim eadem ſententia pronūciatur. In aliis locis tantū eodē die ſupplicij ſumendi ſententia profertur: atque in hoc nil certi, ſed ſpectandus eſt vſus regionis, & loci.

In hoc autem pene omnes conueniunt, vt reū,
3 quem ſua vita corporali priuabunt, eundem ad vitam ſpiritualem promoueant, & ad reſipiſcentiam & ad commiſſorum pœnitentiam & in ſpem veniæ erigant. Ideo pridie quam patietur, hāc habet laudabilem conſuetudinem, vt ad ipſum mittant parochum, aut alium bonū ſacrificum, aut monachū quempiam cui confiteri poſsit, & qui ipſius animum ad contritionem permoueat, ad miſericordiā diuinam accendat, & ad ſatisfactionem corporali pœna perſuadeat, qui denique Rei pectus ſacra admonitione, concione & piis verbis emolliat ad dolorem compungat, & Chriſti facilitatem in remittendo perſuadeat, atque ita ad ſupplicij locū eundem pie perducat. Ad quem cum venerit totus in hoc ſit, vt ipſius animum ad veram contritionē permoueat: deinde ad ſynceram, puram, minimeque fucatam ſuorum ſcelerum exomologeſim & confeſſionem. Quod vt facilius fiat: ſcelerum quæ commiſit multitudinem & enormitatem ei proponat: & maximam ipſius in Deum ingratitudinem, qui tam potentiſſimum Deum, tamque pientiſſimum patrem de nobis omnibus optime meritum auſus ſit offendere. Perſuadeatque illi opus eſſe ſummæ miſericordiæ diuinæ, quod in manus & poteſtatem iuſtitiæ deuenerit: & non permiſerit Deus illum vel pugna vel alio quouis ſubitaneo perire periculo: hocque modo Deum habuiſſe rationem ſalutis ipſius, vt hac ſcilicet temporali confuſione, triſtitia, & dolore rediret ad cor, mentiſque oculos aperiret pœna, quos prius culpa clauſerat. & illum moueat vt pro tanto beneficio Deo ex corde gratias agat. Deinde proponant illi Dei miſericordiam, qui non vult æternam peccatoris mortem, ſed potius vt conuertatur & viuat in æternum, *Ezech.* 18. qui nullum vere contritum ac reſipiſcentem vnquam deſpexit, ſed benigne rece-

Digitized by Google

pit reuertentem ſemperque conſolatus eſt: paratus omnibus vere reſipiſcentibus remittere peccata, vt patet in Manaſſe Rege in parabola filij prodigi, in Petro, Paulo, Magdalena, Samaritana. Latrone. Et quomodo Chriſtus orauerit pro ſuis crucifixoribus, quod fuit ſignũ nullos ſe velle perdere ſi reuertantur ad cor, & in ipſo cõfidant. Teſtimonia quoque verbi Dei diligenter ei inculcet. vt illud Chriſti: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad penitentiam, *Matthei* 9. Et Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. *Matth.* 11. Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam ęternam. *Ioannis* 3. Et Paulus: Deus proprio filio non pepercit, ſed pro nobis tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit, *Rom* 8 Et rurſus, Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quoniam Dominus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, 1. *Timoth* 1. Et Ioannes, Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris, & non tantum pro noſtris, ſed etiam pro totius mundi. Et quoniã ſatisfactio vna eſt ex partibus pœnitentiæ, perſuadeat illi confeſſor, vt patienti, lubentique animo propter Deum & peccata, quæ admiſit, temporalem hanc pœnam, mortemque ſuſtineat: dicens ex ordine illud *Iob*. 33. Peccaui, & vere deliqui, & vt eram dignus non recepi: Et, quod nihil intereſt apud Deum vbi aut quo genere mortis quis moriatur. Cum ipſe Chriſtus innocentiſſimus acerbiſſimo eodemque ignominioſiſsimo crucis patibulo. pro nobis fuerit interemptus, & latroni eodem ſupplicio crucifragioque ſit adempta vita: qui tamen, quia in cruce pendens & morti proximus, ſcelera ſua recognouit & confeſſus eſt videns in Chriſtum: mellifluam illam vocem conſolatione plenam audire meruit. Hodie me cum eris in paradiſo. Proinde fidei articulos illi reducat in memoriam: & præcipuè quatuor, videlicet de Eccleſia ſancta Catholica, quę eſt corpus Chriſti, cuius ipſe eſt ſaluator & redemptor. In cuius fide qui moritur. 2. De remiſsione peccatorum: quam obtinent vere pœnitentes merito paſſionis Chriſti 3. De reſurrectione carnis, quod videlicet omnes in Chriſti fide morientes: ſiue flammis aſſumpti fuerint, ſiue acquis præfocati, ſiue in rota aut cruce à volucribus comeſti, glorioſo tamen corpore reſurgent, vt cum Chriſto regnent in perpetuum. 4. De vita æterna, quam promiſit Chriſtus in ſe vere credentibus, & à ſuis peccatis reſipiſcentibus: Pœnitemini (inquit) & credite Euangelio, *Marci*. 1. Et rurſus, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. *Matth*. 10. Moneatque quoque illum ne mortem metuat quam Chriſtus deuicit, nec poſſe quemquam mortalium ad vitam introire æternam, quin prius corpore moriatur, atque ita Rei pectus ſacra admonitione, concione, piis verbis emolliat, & ad veram in Chriſto fiduciam inducat, & ſic eum ad ſupplicij locum piè perducat: vbi cum venerit, admoneat eum vt meliori qua poſsit voce roget Deum omnipotentem veniam pro illis quos læſit in re vel in corpore, ſiue præſentes ſint, ſiue abſentes, denique Iuſtitiam ipſam, nec pudeat illum hoc facere, quia cedit ei in maximam ſatisfactionis partem. Deinde imploret preces & ſuffragia aſtantium: quo facto paret ſe ad mortem, recitando orationem Dominicam cum ſalutatione Angelica, & fidei ſymbolo: & inuocata Diua Virgine, Angelo cuſtode, & ſanctis omnibus, commendet animam ſuam Deo, dicẽs: In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Vel. Domine Ieſu accipe ſpiritum meum. Quæ omnia vt faciat felicius ac facilius imaginem aut ſtatuam paruam Chriſti crucifixi ipſius manibus ingerunt, & ad eiuſdem Chriſti acerbã, atque ignominioſam paſsionem aſsiduè erigunt, & ad felicem ſtatum animam emigraturam præparare, & Chriſto lucrifacere contendunt, adeò vt ipſum Reum nõ deſerant priùs, quàm mortis ſupplicium vita perſoluerit. Hanc laudabilem & piam conſuetudinem, ſumma cum diligentia ipſe ſemper obſeruari conſpexi in noſtra ciuitate Brugenſi, cui multis annis à conſiliis immeritus fui.

Quæri autem hoc loco ſolet, an miſero Reo, 4
Euchariſtiæ ſacramentum aut ſacra Synaxis, ſi petierit, largienda ſit? Quæ quidem quæſtio Auguſtiſſimi Imperatoris Caroli Quinti de Capitalibus iudiciis, benigna & Chriſtiana conſtitutione, ſoluta eſt 79. articulo: vbi Reo miſero & plectendo petẽti & deſideranti Euchariſtia conceditur: quam etiam indulgent *Canonica iura, c. Quæſitum*, 13. *q*. 2. *c*. 2. & ibi Panorm. & Scribent. *extra. de ſurt*. & *in cap. Si quis, de pœnitent. Diſtinct.* 7. Quem morem laudabilem quidem & probandum ſequuntur hodie plæreque Romani Imperij ciuitates, aliique pii deuotique Magiſtratus: Atque has dictas cõſuetudines probatiores, puto, & Magiſtratibus Chriſtianis digniores, quam illas, quibus Reus pluſquam militari ritu ad ſupplicium producitur.

E quibus maximè mihi videtur improbanda il- 5
lorum conſuetudo, qui Reum longo vini potu ad ebrietatem penè afficiunt, quò minùs ſentiat mortis imminentis pauorem & memoriam. Sed hunc abuſum ſuſtulit clementiſsimus Imperator noſter, Carolus V. *articulo* 79 qui idem multa alia abſurda, mala conſuetudine inuecta ſua prudentia aut deleuit, aut reſtituit.

Qui etiam *articulo* 103. taxat & abrogat quoſ- 6
dam confeſſorum abuſus, qui improba quadam & ſuperſtitioſa pietate, ne dicam impietate, confeſſos Reos ad negandum reuocandumque facinus patratum adducunt, quum interſit Reipublic. vt delicta

non

non remaneant impunita. Fit enim eiuſmodi inſipientium confeſſorum importuna pietate, & indulgentia, cæteris ad liberius peccandum liberior occaſio. In leuioribus autē criminibus, hoc æquiùs diſſimulandum eſſet, in quibus omnes proniores ad liberandum abſoluendumque eſſe debemus, quam ad condemnandum, *l. Reſpiciendum*, § 1. *& l. Hodie, ff. de pæn.* In grauioribus verò & enormibus atrocioribusque, ſecùs, *l. Si Præſes, ff. eo.* Nam graue dictum Stratoclis obſeruandum eſt: Ignoſcēdo nocentibus, innocentium ſalutem cuſtodiri non poſſe. Et Lycurgus, Nocentium remiſſio (inquit) improborum ſtudia ad peccandum excitat. Poſſet hoc loco item moueri quæſtio, An ſacerdos (quiſquis ille fuerit) qui alicuius malefici confeſsionem audiuit, aut in carcere (vbi captus eſt) aut extra carcerem (antequam capitur) aut ſub patibulo, aut alio loco ſupplicii, ex quo quidem confitente percepit ipſum enorme aliquod facinus deſtinaſſe aut certe commiſiſſe. Nempe Principis intoxicationem · Patriæ aut Ciuitatis proditionem Templorum aut Ciuitatum incendium, aut totius Magiſtratus inuaſionem aut his ſimilia:

7 An inquam, hic ſacerdos confeſſor teneatur, aut ſaltem poſsit huiuſmodi confeſsionem releuare Iudici, ipſumque maleficum, aut ſuos complices prodere. Ad hanc quæſtionem omiſsis longioribus diſputationibus dico, talem ſacerdotem nullo modo poſſe aut debere reuelare ea, quæ ipſi in ſecreta confeſsione commiſſa ſunt, nec ante mortem, nec poſt mortem malefici, nec vllos complices prodere

8 † Et ſi fortaſsis per improbitatem Iudicis ad prodendam confeſsionem cogeretur, nullum non ſupplicii genus potiùs ſubiret, quam ſecretum confeſſionis (quod eſt de ſubſtantia ſacramenti cōfeſſionis) vlli mortalium aut verbo, aut indicio proderet. Et ſi adiuramentum veritatis adigatur, tutò iurare poterit ſe nihil eorum ſcire quæ Iudex interrogat, & de quibus fieri cupit certior: Atque ita iurando non peccat. Quod enim ſcit neſcit. Nam quod ſcit vt Dei Vicarius, neſcit vt homo. Atque huiuſmodi leui inficiatione prudens & minimè ſanguinarius Iudex contentus eſſe deberet. Et ſacerdos huiuſmodi confeſſione audita ante incarcerationem non deberet eſſe tam ſcrupuloſus, vt ſuum confitentem nomine aut iudicio proderet, aut maleficum accuſaret.

9 Contigit itaque meo tempore Brugis huic quæſtioni non admodum diſſimile exemplum. Vbi Parochus quidam audiuerat confeſſionem cuiuſdam malefici, qui non ita pridem ob ſua ſcelera publicè in eadem ciuitate correptus fuerat, quique confeſſus fuit ob talem punitionem paſſum, ſe cum quinque aut ſex aliis nefariis nebulonibus coniuratis propoſuiſſe certo die ſeptem aut octo totius ciuitatis ædes maximas incendere, & ſic totam ciuitatem flammis, & ignibus perdere. Parochus hac confeſsione percepta, vnum Penſionarium, hoc eſt, vnum ex conſiliarijs Magiſtratus adit, confeſſa ipſi (citra vllius nomenclaturam) explicat, nempe ſe ſcire ægrotum cuius confeſsionem audiſſet, qui prædictum facinus cum ſuis coniuratis certo die perpetrare deſtinaſſet.

Idcirco iubet vt Magiſtratum præmoneat, vt 10
huic malo, ne fiat, repagulum obiiciat, & remedia prouideat. Penſionarius his auditis Parochum obſeruat, quam domum frequentet, inueſtigat. Videt tandem ipſum frequenter adire domum cuiuſdam tonſoris chirurgi. Penſionarius capillorum præcidendorum gratia eodem ſe recipit, quis ibi ægrotet à famulo tonſoris cognoſcit, qui nullius fuci ſuſpicioſus ait, ibi eſſe quendam vulneratum, quem paſtor ſubinde quoque viſitaret, & ſimul nomen edidit. Penſionarius his perceptis, & viro cognito de quo certa tunc erant ſuſpicio ipſum eſſe, de quo Parochus commemoraſſet, eundem ad Magiſtratum defert: confeſſa, comperta, ac ſuſpicioſum Reum exponit.

Diſputatur an ob huiuſmodi confeſsionem & 11
ob ſecuta indicia, is ægrotus comprehendi poſſet. Re multum diuque diſputata, etiam à Iuriſperitis doctiſsimis: tandem in hanc ſententiam deſcenderunt, vt ob reuerentiam ſacramenti confeſsionis, dictus Parochus non amplius rogaretur, & quod ob generalem ipſius accuſationem (quæ tantum erat de crimine concepto & non completo) talis ægrotus capi non poſſet, nedum torqueri, aut executioni mandari: Cum enim ſecretum ſit de ſubſtantia confeſsionis: talis Parochi imprudens & temeraria proditio, & quæcunque inde conſecuta ſunt, cenſenda ſunt eſſe nulla. Quum ſacerdos nihil reuelare debuiſſet, vt in *c. Omnis, in §. Caueat, de pœn. & remiſ. & in c. Si ſacerdos, de offic. ord. & in cap. Sacerdos, de pænit. diſtinct. 6.* Interim tamen Magiſtratus non fuit ocioſus, ſed ne quid tale periculum ſuę ciuitati contingeret, diligenti hac cura & opera repreſsi, vt per varia compita & vicos diſponerent, qui peruigiles agerent circa illa tempora excubias, deinde qui dictum ægrotum diligenter obſeruarent, quid ageret, quid moliretur, quibus ſtudiis ſeſe à morbo leuatus addiceret, quibus ſociis ſe adiungeret. Quæ omnia diligenter curata fuerant, ob quæ haud dubie nihil ab illis maleuolis tentatum aut certe perpetratum fuit mali. Porrò ſi quis plura de hac quæſtione cupiat, is legat D. Io. Lupi in ſuo tractatu *De Matrimonio & legitimatione*, & M. Godſcalcum in ſuo confeſsionali. *c. de Sigillo confeſsionis.*

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT CLIII.

De Relegatione ad ergaſtula ſeu vincula nautica.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 153.

1 *Errabundi damnandi ſunt ad ergaſtula nautica.*
2 *Triremium varia nomenclatura.*
3 *Nauigandi, remigandique primi inſtitutores ſeu inuentores.*
4 *Nonnunquam pœnæ corporales commutantur in relegationem ad ergaſtula nautica.*
5 *Relegatio ad ergaſtula nautica duplex* { *Perpetua, & Temporalis.*
6 *Temporalis non minor ſexennio.*
7 *Exemplum malæ damnationis ad triremes.*
8 *Non eſt iudicum commutare pœnas ad ergaſtula nautica, niſi de expreſſa licentia Principis.*
9 *Cauſa cur & quando mittantur ad ergaſtula nautica.*
10.11.13 *Qui ad triremes damnandi ſunt.*
12 *Commutantur ſolum pœnæ criminales in ergaſtula nautica.*
14 *Aliquando Principes concedunt aliis ius ergaſtulorum nauticorum.*
15 *Ad ergaſtula nautica condemnati, quomodo tractandi, & cuius expenſis.*
16 *Iudicum officium in tranſmiſſione condemnatorum ad ergaſtula nautica.*
17 *Exemplum damnatorum ad ergaſtula, & eorundem ereptorum.*
18.19 *Pœna eorum, qui damnatos eripiunt.*
20.21 *Cur, & quando agri paſſim opplentur vagabundis nebulonibus.*
22 *Condemnatio ad ergaſtula nautica, duobus maximè temporibus contingit.*
23 *Bella omnium malorum cauſa.*
24 *Præcipua cauſſa emiſſionis edicti de ergaſtula nautica.*
25 *Reipub. intereſt prouincias à malis hominibus purgari.*
26 *Quæ debent præcedere ante condemnationem ad ergaſt. nautica.*
27 28.29.30.31. *Diuerſa malefactorum genera, qui ad ergaſtula nautica condemnandi ſunt.*
32 *Qualificata crimina exemplari punitione plectenda.*
33 *Publicæ punitiones, quantum remedij præſtent.*
34 *Filiorum relegatio ad ergaſt. nautica per parentes facta.*
35 *Miſerrima ergaſtulorum, & vagabundorum vita.*
36 *Exemplum cuiuſdam validi mendicantis.*
37 *Multi relegationem nauticam magis timent, quàm mortis ſupplicium.*
38 *Malefici ſeſe mutuo in ſyluis exercent perferendis tormentis.*
39 *Iudices noſtri temporis neminem corporali pœna afficiunt, niſi confeſſum, &c.*
40 *In confeſſum non ſunt aliæ partes iudicis, quam in condemnando.*
41 *Multi malefici, torturas pro ludis habent.*
42 *Supplicij genus apud Germanos non infrequens dictum* Rabraecken.
43 *Exemplum cuiuſdam oſſifragati.*
44 *Exemplum aliud.*
45 *Condemnatio ad ergaſt. nautica morte naturali eſt terribilior.*
46 *Quidam ad nautica ergaſtula damnati illinc liberari recuſant.*
47 *Quidam ad perpetuos carceres damnati, illinc liberari recuſant.*
48.53 *An iudicis authoritas per noua edicta Principum tolli poſſit.*
49.50 *Quædam edicta Caroli V. Imper. in vagabundos.*
51 *Punitio eorum Iudicum, qui Principum edicta negligenter adminiſtrant.*
52 *Edictum Imperatoris de validis mendicantibus in violentos extortores, non in mendicantes ex neceſſitate, promulgatum eſt.*
54 *Vbi eſt certa pœna à lege aut conſuetudine ſtatuta, non poteſt eam iudex augere, aut minuere.*
55 *Facti quæſtio in arbitrio eſt Iudicis, pœnæ perſecutio legis autoritati reſeruatur.*

56 *Dupli-*

Digitized by Google

56 *Duplici ratione impeditur Iudex, vt reum à pœna in iure ſtatuta liberet.*
57 *Iudex rei pœnam aut minuens, aut remittens, reddit ſe ſuſpectum & conſcium eiuſdem criminis.*
58 *Edicta Regia ſtricte obſeruanda.*
59 *Edictorum Regiorum vim in dubium vocantes, inobedientiæ notam incurrunt.*
60 *Conſilium autoris de edicto promulgando in opifices vagabundos.*
61 *Opificii prætextus mala multa tegit.*
62 *Conſilium autoris ad impedienda mala & delicta noſtri ſeculi.*
63 *Edictum Regis Philippi de commutanda pœna corporali in relegationem ad triremes.*
64 *Idem edictum R. P. extenſum ad hæreticos.*
65 *Ab edicto excipiuntur, qui atrocia delicta patrarunt.*
66 *Qui ſint condemnandi ad ergaſtula nautica ad tempus.*
67 *Interpretatio ad eam ſuperioris edicti partem, quæ de hæreticis adiecta eſt.*
68 *Hæretici pertinaces rei ſunt criminis læſæ Maieſtatis.*
69 *Amictus ſeu veſtiendi ratio, qua vtuntur condemnati ad ergaſtula nautica.*
70 *Modus catenandi.*
71 *Victus ſeu alimenta nautica.*
72 *Dormiendi ſeu quietis ratio.*
73 *Quare remiges* Forſaires *vocentur Italis.*
74 *Exercitia remigum cum à remigando ſunt immunes.*
75 *Qualibet triremis peculiarem habet popinam.*
76 *Peculium nauticum.*
77 *Delicta, quæ in triremibus committuntur.*
78 *Crimen traditionis.*
79 *Pœna ſeu ſupplicia in triremibus vſitata.*
80 *Inſtrumenta quibus coërcentur remiges.*
81 *Extraordinaria ſupplicia.*
82 *Ægrorum curatio in triremibus.*
83 *Mortuorum ſepultura.*
84 *Libertas ſeu emiſſio, ad tempus condemnatorum.*
85 *Precium pro emiſſione.*
86 *Trierarchus emittere recuſans, quibus modis cogatur.*
87 *Qui raro difficillimeque emittantur.*
88 *Eadem omnium condemnatorum conditio.*
89 *Trierarchi indulgentia, qua in nobiles diuiteſque pro arbitrio vtitur.*

POſtquam doctorum quorundam virorum mihi amiciſſimorum atque perfamiliarium quotidianis interpellationibus ſollicitarer ad nouam rurſus huius libri editionem, tum ob plurium exemplarium defectum, tum ob ſui deſiderium, quo à multis denuo deſiderari videbatur: Nolui amicorum precibus tam honeſtis, nec ſtudioſorum æquiſſimis votis, nõ morem gerere. Verum priuſquam ad hanc editionem me accingerem, eundẽ librum noua lectione recognoſcere ſtatui. Quod cũ ſucciſiuis horis, per tẽporis, ociique inopiã vtcunque me perfeciſſe, exiſtimaſſem, ac pleriſque in locis, tum quę ſuperflua videbantur, aut non ſatis arridebant reſecando; tum quæ primis illis editionibus, non inutilia, ſed tamẽ feſtiuo, & præcipitii acceleratione omiſſa videbantur, addendo, lãbendo, limandoque recognouiſſem: Venit mihi (neſcio quo caſu) in mentem nouæ cuiuſdam punitionis criminalis alia præterea quædã ſpecies à nobis in hoc opere prætermiſſa, interim tamen ad praxim hanc noſtram criminalem apprimè accommoda & ſubſeruiens.

Ea autem punitionis ſpecies eſt per quam homi-
nes nihili, erratici ſiue errones, ſine larè & ſine fi- 1
de viuẽtes, incertiſq; ſedibus oberrãtes, aut alio-
qui perditi, noxij ac deplorati, & nefarij nebulones, & Reipublicę peſtes condẽnantur ad ergaſtula, ſeu vincula (vt vocant) nautica, aut ad triremes. Sed priuſquã hanc materiã ingrediamur, operępretium fore duximus, prius pro clariori iſtius intellectu diſcutere, ac aperire ipſum vocabulũ, qui vocentur, & quales ſint eæ naues (vulgo *Galeyen*) ad quas nebulones paſſim condemnari conſpicimus.

Eas autem naues reperio vocari Latinè à qui-
buſdam, actuarias naues, vt quæ non ſolum velis, 2
ſed & remis facillime hunc atque illuc flecterentur, & agerentur. Marcellus *l. 2. ff de capt.* Alij eaſdem vocant naues longas. Galli vero ex ſuo idiomate, *Gallees* ſeu *Galeres* vocant, fortaſſis à lingua Hebraica, quia *Galal* (vti Hebræi mihi narrarunt) tantum

tantum valet quantum inuoluere. Inde *Gal.* cuius plurale eſt *Gallim*, id eſt, aceruus, fons, fluctus, vndarum inuolutio, inundatio. *Galleres*, igitur dici videntur, quod ab inundationibus ferrent. Ab hac materia noſtra non alienum fore arbitror, ſi prius aperuero, vnde nauigandi, remigandique ars, & principium nobis defluxerunt, quibusve nominibus tum naues illas appellauerint.

3 Nauium itaque primû vſum alij Danao tribuunt qui primus ex Ægypto in Græciam traiecit. Alij Iaſoni tribuunt, qui primus in Ægypto longas naues ædificauerit, quibus poſtea vſi ſunt, cum prius fuiſſent vſi papyraceis, ac ſcirpeis, ſicut in Danubio lyntribus tantum. Ego vero Nauium vſum primum referendum puto ad Noam, qui ob futurum diluuium iuſſus fuerat fabricare Arcam, quæ nauis quãdam formam præ ſe tulit; Quam quidem formam, quodque inuentum, alii poſtea imitati ſunt, ac varias ſibi conſtruxerunt nauium formas, iuxta varietatem aquarũmque marium aut fluminum adiacentium, æſtus, turbationes, aut ſedationes, deinde pro materiarum parabilitate. Vnde factum videmus, vt alia regio alias naues habeat pro vario vſu, & etiam varias nomenclaturas, vt Cyrenenſes primo lembum, Phœnices cymbam, Rhodii celocem, Cyprii circerum, Illyrii ſcaphas, &c. Succeſſu vero temporum hic nauium vſus multũ auctus eſt, & commodiores pauſatim fabricatæ naues, quibus Dædalus malos, & Icarus vela attribuerunt. Copas vero remos adiecit. A quorum remorum diſtincta ſunt & Nauium nomina. Dicuntur enim Biremes, triremes, quadriremes, & quinqueremes. Ab ingenti autem onere ferendo, aliæ dictæ ſunt naues onerariæ. De his vide Plinium *libr. 7. cap. 56* & Polydorum Virg *lib. 3. cap. 15.* Porro aut triremes, aut quadriremes plerunque ſunt, ad quas damnari ſolent validi, inerteſque mendicãtes, errones, & vagabundi, & quicunque alii nefarii malefici, de quorum punitione hic potiſſimum agere decreuimus. Vt autem reuertamur vnde digreſſi ſumus, & nucleum rei aperiamus: Sciendum eſt igitur quoties-

4 cunque aliquis pro ſuo delicto merebatur capitaliter & corporaliter, ita vt mors ſequi debebat, corrigi & puniri, licere iudicibus eundem maleficum vita naturali donare, & † commutare pœnam cor-

5 poralem mortis, ſeu vltimi ſupplicii, in perpetuam, aut temporalem relegationem, in ergaſtula nautica, idque ſecundum exigentiam delicti, aut ſecundum merita cauſſæ.

6 Temporalem quidem, ſed non minorem, quã ad ſexennium.

7 Ne ſcilicet accidat talis aut ſimilis difficultas, qualis non ita pridem contigit in hiſce noſtris regionibus de quibusdam ad ergaſtula nautica damnatis, qui quoniam non ſatis commeruerant, imo qui non tam enormia perpetrauerant, vt ad vincula nautica perpetuo condemnandi forent, ad ergaſtula nihilominus naualia condemnati fuerant ad tempus duorum, trium, aut quatuor annorum, & ad triremes vincti mittebantur. Verum poſtquam eò peruenerant, Monarcha, ſiue patronus nauium cognoſcens ſententiam duorum, ac trium annorum tantum datam, eoſdem condemnatos recuſabat atque ad ipſorum Iudices remittebat. Quod pro mãcipatione tam paucorum annorum non poterat ſatis reſarcire damnum, & ſumptus quos ferre debebat pro aduehendis, & auehendis iiſdem damnatis. Quocirca ne quando tam perditi ſumptus orĩẽtur, aut ne huiuſmodi ſententiæ redderentur illuſoriæ, ſtatutum fuit edictis Caroli Quinti Imperatoris, & Regis Philippi euulgatis annis 1554. 1556. & 1561. ne vlli amplius condemnarentur ad vincula nautica minori tempore, quam ſex annorum. Et vbi delicti enormitas non eſſet tanta, vt relegationem ſex annorum non poſceret, voluerunt eoſdem potius tunc puniri alia corporali ſeu exemplari punitione, quam per prædictam coercitionem ad vincula aut ergaſtula nautica.

Sed interim ſciendum eſt Iudices non ſolere huiusmodi ferre ſententias, aut vti tali pœnarum cõmutatione, niſi expreſſo edicto, aut diplomate Imperatorum, Regum, Principum & ſimilium, ipſis mandatum fuerit, vt pœnas capitales ſeu vltimi ſupplicii in dictas pœnas nauticas, conuerterent. 8

Idque fere accidere ſolet, quoties Principibus viſum eſt comparare & inſtruere certum aliquem numerum triremium ad expeditionem bellicam. Ad quas triremes inſtruendas, & agendas opus eſt validis atque robuſtis remigibus, quales in illis locis maritimis non tam facile comparantur, vt ſaltem in iis locis non ſuppetit tanta mancipiorum copia, aut multitudo, quanta replendæ claſſi ſufficiat. Diplomata igitur tunc emittunt, quibus ad omnes paſſim Iudices, & officiarios ſuperiores, ac principaliores literas dimitti edicunt (qui poſtea ſcribant ad omnes alios iudices & Officiarios ſubalternos, ſiue illorum iuriſdictioni ſubiectos) eiſdemque Iudicibus, autoritate ſua interpoſita, atque licentia iniungunt, vt ſtatim & ſine mora cum ſumma diligentia curent corporaliter apprehendi, realiterque † citari omnes, & quoscunque vagabũdos, vagos, errones, & ſine certis ſedibus paſſim vagantes, nec non ganeones, rebulones, mendicoſque validos, ſine pudore, vicatim mendicantes, & ſimiles Reipublicæ fæces, inutiliaque pondera terræ. 9 10

Itemque milites exauthoratos, & poſt miſſionem diu per agros, & ruſticos graſſantes. Hos, inquam, omnes ocius comprehendi, iuſque carceri committi iubent, & vt citierem coram Iudicibus competentibus, & contra illos ſecundum Cæſareæ, Regiæque Maieſtatum & edicta, & diplomata proce- 11

ta procedant. Idque ſummariè, & ſine ſtrepitu iudicii, id eſt, ſine formali iudicio.

12 Et vt pœnas vltimi ſupplicii commutent in prædictam relegationis pœnam: niſi delicti aut criminis enormitas deſideraret exemplarem coercitionem, legalem, ordinariam, extraordinariam, aut ſtatutariam pœnam.

13 Verum hic opus eſt prudentia, ne Iudex ſecundum tale diploma Principis quoſuis præter delictum ad talem relegationem condemnet, ſed tantum robuſtos ac fortiſſimos quoſque, & triremium laboribus aptos, & idoneos. Nullo modo autem infirmos, debiles, mutilos, mancos, decrepitos, inſanos, phreneticos, aut ſimiles, quique ob ætatem, aut corporis infirmitatem, atque vitium aliquod nauticis laboribus vſui eſſe ac ſufficere non poſſint: quemadmodum enim non omne lignum ad ædificandum, aut ad ædificationem eſt aptum: ita non omne genus hominum deploratorum, ſiue maleficorum, aptum aut idoneum eſt ad condemnandum ad ergaſtula aut vincula nautica. Quo circa tales inutiles condemnandi ſunt non ad relegationem nauticam, ſed alia pœna ſecundum delictorum rationem, & ſecundum id quod ius poſtulat & requirit, & iuxta leges ſcriptas, aut iuxta locorum conſuetudines, aut Principum edicta, ſiue capitaliter, vt mors ſequatur, ſiue citra mortem.

14 Contingit tamen aliquando, quod Principes huiuſmodi biremibus, aut triremibus non indigeant ad inſtructionem claſſis, ex alia tamen cauſa, aut ex gratia ſpeciali beneficiatus, aut ſuis, aut exteris, aut etiam mercatoribus, tam exteris quam ſuis permittant certum mancipiorum numerum conquirere, quæ ipſis in vinculis & laboribus nauticis, aut ad certos annos, aut ad mortem vſque ſeruiant, ſine vlla liberationis, aut reditus in patriam ſpe. De his quoque idem faciendum eſt, quod de ſuperioribus.

15 Nempe vt qui ad tempus ibidem condemnantur, ad ſexennium duntaxat condemnentur, & condemnati ſtatim ſunt tradendi arctæ cuſtodiæ, vbi ſecundum Iudicum & Officiariorum diſcretionem frugaliter erunt alendi. Poſtea ſtatuetur certus dies, quo tranſmittendi erunt viriliter veſtiti ad certum aliquem portum, in vincula nautica, cum formula condemnationis authentica. Sed in hanc tranſmiſſione requiritur ſumma Iudicum diligentia, vt tuto ad eum deſtinatum portum perducantur. Quô poſtquam peruenerint, excipiendi ſunt ab iis, quibus eius rei commiſſum eſt negotium, nempe à claſſis præfecto, ſiue patrono, & mox ducentur ad naues, vt inde vehantur ad deſtinatas biremes, triremes, aut quadriremes. Atque tum iidem iſti commiſſarii iudicibus noſtris, aut ipſorum commiſſariis tunc præſentibus exoluent omnes veſtimentorum & ferramentorum ſumptus. Item expenſas pro deductione à loco carceris vſque ad locum deſtinatum, portum ſeu nauem, exoluent, nempe ſingulis diebus vnicuique ſatellitum quinque ſtuferos. Et pro vnoquoque captiuorum ſingulis diebus duos ſtuferos. Reliquos vero ſumptus, quos Iudices pro iiſdem vagabundis prius expenderunt, eos recuperabunt ſuper executionibus ſententiarum officij, & in computum rationalem referent.

His omnibus peractis debent officiarij ſtatim Principi ſiue Curiæ ſignificare totum rei geſtæ ordinem, atque diligentiam in eo negotio adhibitam, ſimulque præſcribere numerum condemnatorum cum ipſorum nominibus & cognominibus. Dixi autem paulo ante huiuſmodi condemnatos cum ſumma diligentia, ac tuto ad deſtinatum portum eſſe perducendos, ob exemplum, quod noſtra memoria contigit, ſcilicet: 16

Nonnulli vagabundi ad vincula nautica condemnati, producebantur à ſatellitibus ad portum deſtinatum, illinc vlterius mittendi in ergaſtula præparata: in Ciuitate autem quadam, per quam forte illis iter erat, per maleuolos quoſdam vi, atque armata manu fuerunt intercepti, è ſatellitum manibus extracti, atque in libertatem, ſeu fugam potius emiſſi. Vnde factum eſt vt ſententiæ in dictos ergaſtularios latæ executio fuerit impedita, ipſaque condemnatio reddita illuſoria, ſumma cum magiſtratus, iuris, iuſtitiæque contemptu. 17

De hoc facto autem quæri poſſet, qua pœna, quove ſupplicio huiuſmodi violenti extractores ſint afficiendi? Omiſſis itaque tam delictorum, quam pœnarum exaggerationibus, ego eoſdem extractores exiſtimo capitaliter eſſe puniendos, *argum. legis 1. ff. de effractoribus & expilatorib. & leg. Ad commentarienſem, Cod. de cuſto. reorũ atque gloſſa ſingulari ibidem, in verbo, Qui fugerit.* 18

Aut certe ſi quis eos mitius punire velit, ego eos puniendos eſſe puto iiſdem pœnis & ſuppliciis, quibus iiſdem fugitiui fuiſſent affecti, ſi ipſos non excepiſſent, nempe eadem ipſorum relegatione in eadem ergaſtula ſeu vincula nautica. *dicta l. Ad Commentarienſem, cum ei gloſſ. in verbo, qui fugerit.* Sicut puniendi ſunt Commentarienſes aut Carcerarij, qui captiuum crimine notatum, ſua vel ſuorum incuria, negligentia aut ebrietate carceribus effractis ſinunt effugere, obnoxii enim fiunt tales carcerarii iiſdem pœnis, mulctis, & ſuppliciis, quibus ipſe fugitiuus: ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus idque ad arbitriũ Iudicis, ſicuti & ſupra meminimus *cap. 17. tit. de Carcerariis.* 19

Cæterum hic libet explicare tempora, cauſſas, ob quas huiuſmodi vagabundis agi paſſim applicantur, quos ad triremes relegari conſpicimus. 20

Tanta igitur vagabundorum, erronum, perditorumque hominum colluuies primò abundare conſpi- 21

tantum valet quantum inuoluere. Inde *Gal.* cuius plurale eſt *Gallim*, id eſt, acernus, ſons, fluctus, vndarum inuolutio, inundatio. *Gallrres*, igitur dici videntur, quod ab inundationibus ferrent. Ab hac materia noſtra non alienum fore arbitror, ſi prius aperuero, vnde nauigandi, remigandique ars, & principium nobis defluxerunt, quibusve nominibus tum naues illas appellauerint.

3 Nauium itaque primũ vſum alij Danao tribuunt qui primus ex Ægypto in Græciam traiecit. Alij Iaſoni tribuunt, qui primus in Ægypto longas naues ædificauerit, quibus poſtea vſi ſunt, cum prius fuiſſent vſi papyraceis, ac ſcirpeis, ſicut in Danubio lyntribus tantum. Ego vero Nauium vſum primum referendum puto ad Noam, qui ob futurum diluuium iuſſus fuerat fabricare Arcam, quæ nauis quãdam formam præ ſe tulit; Quam quidem formam, quodque inuentum, alii poſtea imitati ſunt, ac varias ſibi conſtruxerunt nauium formas, iuxta varietatem aquarũmque marium aut fluminum adiacentium, æſtus, turbationes, aut ſedationes, deinde pro materiarum parabilitate. Vnde factum videmus, vt alia regio alias naues habeat pro vario vſu, & etiam varias nomenclaturas, vt Cyrenenſes primo lembum, Phœnices cymbam, Rhodii celocem, Cyprii circerum, Illyrii ſcaphas, &c. Succeſſu vero temporum hic nauium vſus multũ auctus eſt, & commodiores paulatim fabricatæ naues, quibus Dædalus malos, & Icarus vela attribuerunt. Copas vero remos adiecit. A quorum remorum diſtinctã ſunt & Nauium nomina. Dicuntur enim Biremes, triremes, quadriremes, & quinqueremes. Ab ingenti autem onere ferendo, aliæ dictæ ſunt naues onerariæ. De his vide Plinium *libr. 7 cap. 56* & Polydorum Virg *lib. 3. cap. 15.* Porro aut triremes, aut quadriremes plerunque ſunt, ad quas damnati ſolent validi, inertesque mendicãtes, errones, & vagabundi, & quicunque alii nefarii malefici, de quorum punitione hic potiſſimum agere decreuimus. Vt autem reuertamur vnde digreſſi ſumus, & nu-
4 cleum rei aperiamus: Sciendum eſt igitur quotiescunque aliquis pro ſuo delicto merebatur capitaliter & corporaliter, ita vt mors ſequi debebat, corrigi & puniri, licere iudicibus eundem maleficum vita naturali donare, & † commutare pœnam cor-
5 poralem mortis, ſeu vltimi ſupplicii, in perpetuam, aut temporalem relegationem, in ergaſtula nautica, idque ſecundum exigentiam delicti, aut ſecundum merita cauſſæ.

6 Temporalem quidem, ſed non minorem, quã ad ſexennium.

7 Ne ſcilicet accidat talis aut ſimilis difficultas, qualis non ita pridem contigit in hiſce noſtris regionibus de quibuſdam ad ergaſtula nautica damnatis, qui quoniam non ſatis commeruerant, imo qui non tam enormia perpetrauerant, vt ad vincula nautica perpetuo condemnandi forent, ad ergaſtula nihilominus nautica condemnati fuerant ad tempus duorum, trium, aut quatuor annorum, & ad triremes vincti mittebantur. Verum poſtquam eò peruenerant, Monarcha, ſiue patronus nauium cognoſcens ſententiam duorum, ac trium annorum tantum datam, eoſdem condemnatos recuſabat atque ad ipſorum Iudices remittebat. Quod pro mãcipatione tam paucorum annorum non poterat ſatis reſarcire damnum, & ſumptus quos ferre debebat pro aduehendis, & auehendis iiſdem damnatis. Quocirca ne quando tam perditi ſumptus orẽtur, aut ne huiuſmodi ſententiæ redderentur illuſoriæ, ſtatutum fuit edictis Caroli Quinti Imperatoris, & Regis Philippi euulgatis annis 1554. 1556. & 1561. ne vlli amplius condemnarentur ad vincula nautica minori tempore, quam ſex annorum. Et vbi delicti enormitas non eſſet tanta, vt relegationem ſex annorum non poſceret, voluerunt eoſdem potius tunc puniri alia corporali ſeu exemplari punitione, quam per prædictam coercitionem ad vincula aut ergaſtula nautica.

Sed interim ſciendum eſt Iudices non ſolere huiuſmodi ferre ſententias, aut vti tali pœnarum cõmutatione, niſi expreſſo edicto, aut diplomate Imperatorum, Regum, Principum & ſimilium, ipſis mandatum fuerit, vt pœnas capitales ſeu vltimi ſupplicii in dictas pœnas nauticas, conuerterent. 8

Idque fere accidere ſolet, quoties Principibus viſum eſt comparare & inſtruere certum aliquem numerum triremium ad expeditionem bellicam. 9 Ad quas triremes inſtruendas, & agendas opus eſt validis atque robuſtis remigibus, quales in illis locis maritimis non tam facile comparantur, vt ſaltem in iis locis non ſuppetit tanta mancipiorum copia, aut multitudo, quanta replendæ claſſi ſufficiat. Diplomata igitur tunc emittunt, quibus ad omnes paſſim Iudices, & officiarios ſuperiores, ac principaliores literas dimitti edicunt (qui poſtea ſcribant ad omnes alios iudices & Officiarios ſubalternos, ſiue illorum iuriſdictioni ſubiectos) eiſdemque Iudicibus, autoritate ſua interpoſita, atque licentia iniungunt, vt ſtatim & ſine mora cum ſumma diligentia curent corporaliter apprehendi, realiterque † citari omnes, & quoſcunque vagabũdos, vagos, errones, & ſine certis ſedibus paſſim 10 vagantes, nec non ganeones, nebulones, mendicoſque validos, ſine pudore, vicatim mendicantes, & ſimiles Reipublicæ fæces, inutiliaque pondera terræ.

Itemque milites exauthoratos, & poſt miſſionem diu per agros, & ruſticos graſſantes. Hos, in- 11 quam, omnes ocius comprehendi, tuncque carceri committi iubent, & vt citiorem eorum Iudicibus competentibus, & contra illos ſecundum Cæſareæ, Regiæque Maieſtatum & edicta, & diplomata proce-

Digitized by Google

ta procedant. Idque ſummariè, & ſine ſtrepitu iudicii, id eſt, ſine formali iudicio.

12 Et vt pœnas vltimi ſupplicii commutent in prædictam relegationis pœnam: niſi delicti aut criminis enormitas deſideraret exemplarem coercitionem, legalem, ordinariam, extraordinariam, aut ſtatutariam pœnam.

13 Verum hic opus eſt prudentia, ne Iudex ſecundum tale diploma Principis quoſuis præter delictum ad talem relegationem condemnet, ſed tantum robuſtos ac fortiſſimos quoſque, & triremium laboribus aptos, & idoneos. Nullo modo autem infirmos, debiles, mutilos, mancos, decrepitos, inſanos, phreneticos, aut ſimiles, quique ob ætatem, aut corporis infirmitatem, atque vitium aliquod nauticis laboribus vſui eſſe ac ſufficere non poſſint: quemadmodum enim non omne lignum ad ædificandum, aut ad ædificationem eſt aptum: ita non omne genus hominum deploratorum, ſiue maleficorum, aptum aut idoneum eſt ad condemnandum ad ergaſtula aut vincula nautica. Quo circa tales inutiles condemnandi ſunt non ad relegationem nauticam, ſed alia pœna ſecundum delictorum rationem, & ſecundum id quod ius poſtulat & requirit, & iuxta leges ſcriptas, aut iuxta locorum conſuetudines, aut Principum edicta, ſiue capitaliter, vt mors ſequatur, ſiue citra mortem.

14 Contingit tamen aliquando, quod Principes huiuſmodi biremibus, aut triremibus non indigeant ad inſtructionem claſſis, ex alia tamen cauſa, aut ex gratia ſpeciali beneficiatis, aut ſuis, aut exteris, aut etiam mercatoribus, tam exteris quam ſuis permittant certum mancipiorum numerum conquirere, quæ ipſis in vinculis & laboribus nauticis, aut ad certos annos, aut ad mortem vſque ſeruiant, ſine vlla liberationis, aut reditus in patriam ſpe. De his quoque idem faciendum eſt, quod de ſuperioribus.

15 Nempe vt qui ad tempus ibidem condemnantur, ad ſexennium duntaxat condemnentur, & condemnati ſtatim ſunt tradendi arctæ cuſtodiæ, vbi ſecundum Iudicum & Officiariorum diſcretionem frugaliter erunt alendi. Poſtea ſtatuetur certus dies, quo tranſmittendi erunt viriliter veſtiti ad certum aliquem portum, in vincula nautica, cum formula condemnationis authentica. Sed in hanc tranſmiſſione requiritur ſumma Iudicum diligentia, vt tuto ad eum deſtinatum portum perducantur. Quò poſtquam peruenerint, excipiendi ſunt ab iis, quibus eius rei commiſſum eſt negotium, nempe à claſſis præfecto, ſiue patrono, & mox ducentur ad naues, vt inde vehantur ad deſtinatas biremes, triremes, aut quadriremes. Atque tam iidem iſti commiſſarii iudicibus noſtris, aut ipſorum commiſſariis tunc præſentibus exoluent omnes veſtimentorum & ferramentorum ſumptus. Item expenſas pro deductione à loco carceris vſque ad locum deſtinatum, portum ſeu nauem, exoluent, nempe ſingulis diebus vnicuique ſatellitum quinque ſtuferos. Et pro vnoquoque captiuorum ſingulis diebus duos ſtuferos. Reliquos vero ſumptus, quos Iudices pro iiſdem vagabundis prius expenderunt, eos recuperabunt ſuper executionibus ſententiarum officii, & in computum rationalem referent.

16 His omnibus peractis debent officiarij ſtatim Principi ſiue Curiæ ſignificare totum rei geſtæ ordinem, atque diligentiam in eo negotio adhibitam, ſimulque præſcribere numerum condemnatorum cum ipſorum nominibus & cognominibus. Dixi autem paulo ante huiuſmodi condemnatos cum ſumma diligentia, ac tuto ad deſtinatum portum eſſe perducendos, ob exemplum, quod noſtra memoria contigit, ſcilicet:

17 Nonnulli vagabundi ad vincula nautica condemnati, producebantur à ſatellitibus ad portum deſtinatum, illinc vlterius mittendi in ergaſtula præparata: in Ciuitate autem quadam, per quam forte illis iter erat, per maleuolos quoſdam vi, atque armata manu fuerunt intercepti, è ſatellitum manibus extracti, atque in libertatem, ſeu fugam potius emiſſi. Vnde factum eſt vt ſententiæ in dictos ergaſtularios latæ executio fuerit impedita, ipſaque condemnatio reddita illuſoria, ſumma cum magiſtratus, iuris, iuſtitiæque contemptu.

18 De hoc facto autem quæri poſſet, qua pœna, quove ſupplicio huiuſmodi violenti extractores ſint afficiendi? Omiſſis itaque tam delictorum, quam pœnarum exaggerationibus, ego eoſdem extractores exiſtimo capitaliter eſſe puniendos, *argum. legis 1. ff. de effractoribus & expilator. & leg. Ad commentarienſem, Cod. de cuſto. reorũ atque gloſſa ſingulari ibidem, in verbo, Qui fugerit.*

19 Aut certe ſi quis eos mitius punire velit, ego eos puniendos eſſe puto iiſdem pœnis & ſuppliciis, quibus iidem fugitiui fuiſſent affecti, ſi ipſos non cepiſſent, nempe eadem ipſorum relegatione in eadem ergaſtula ſeu vincula nautica. dicta *l. Ad Commentarienſem, cum d. gloſ. in verbo, qui fugerit.* Sicut puniendi ſunt Commentarienſes aut Carcerarij, qui captiuum crimine notatum, ſua vel ſuorum incuria, negligentia aut ebrietate carceribus effractis ſinunt effugere, obnoxii enim fiunt tales carcerarii iiſdem pœnis, mulctis, & ſuppliciis, quibus ipſe fugitiuus: ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus idque ad arbitriũ Iudicis, ſicuti & ſupra meminimus *cap. 17 tit. de Carcerariis.*

20 Cæterum hic libet explicare tempora, cauſſas, ob quas huiuſmodi vagabundis agi paſſim applicantur, quos ad triremes relegari conſpicimus.

21 Tanta igitur vagabundorum, erronum, perditorumque hominum colluuies primò abundare

conſpi-

conſpicitur temporib. feliciſſimis, poſt longam &
tranquillam pacem, & rerum omnium vbertatem,
annonæ fertilitatem. Tunc enim populus licentiore
vita, delitiis ac omni voluptatum genere eneruatus
ac pene diſſolutus, ad ocia, & ad inertem vitam cõ-
uertitur, labores aſpernatur, & honeſta quæque ex-
ercitia (quibus vita humana firmatur, & vegetior
redditur) fugit, & exoſa habet ſeſe delitiis, compo-
tationibus, poculis, choreis, reliquiſque voluptati-
bus totos tradunt. Abliguritis vero pecuniis, ad fur-
ta, rapinas, & ad latrocinia ſe conuertunt, qui ſe ho-
neſtis ſtudiis dare non poſſunt. Iuxta illud Ouidii:

Luxuriant homines rebus plerumque ſecundis.

Nec facile eſt æqua commoda mente pati. Hinc fit
vt multi huiuſmodi licentia atque rerum omnium,
voluptatumque varietate ſoluti, & à laboribus a-
uocati diſcurrant, & vagentur regionatim, opida-
tim, atque oſtiatim emendicent, rapinis, latrociniiſ-
que ſeſe exerceãt, non ſecus, quam ſi Principum edi-
cta & Iura paſſim torpeſcerent.

22 Secundo vero tantam vagabundorum ac erronũ
colluuiem per agros paſſim graſſari conſpicimus
poſt bellorum confectionem, poſt pactas inducias,
aut poſt proclamatam pacem. Soluta enim militia,
non pauci milites à ſtipendiis militaribus plerun-
que præter ſpem exauthorati, cum ſe domum ad la-
bores, opificium ſuum exercituri referre deberent,
quo coniugibus, liberis familiæ, & amicis victum
pararent, paſſim errabundi oberrant, miſeros ruſti-
cos grauant, & opprimunt, quotidianis furtis, cædi-
bus, latrociniis, adulteriis, lenociniis, ſtupris, rapi-
nis, incendiis, ſacrilegiis, aleis, ſimilibuſque nefa-
23 riis auſis ſeſe contaminant ac potius perdunt, ita †
vt non putem vllum ſcelus excogitari, poſſe quod
bella noſtra tam execranda non pariant. Hæc dum
mecum penſiculatius mente pertracto, mirari ſatis
non poſſum, quid mentis habeant nonnulli Princi-
pes noſtri Chriſtiani, qui interdum ob res tam le-
ues, & tolerabiles, tam dira atque furioſa in fratrem
Chriſtianum non verentur ſuſcipere bella, vnde tã-
torum malorum oceanus infeliciſſima regna ple-
runque exundatione perrumpit. Profecto de hu-
iuſmodi Principibus (pene perniciebus dixeram)
nil aliud diuinare poſſim: quam eos eſſe, aut ſtoli-
dos, aut inſenſatos, aut atheos (licèt titulo, verbo-
que tenus Chriſtianiſſimi iuſtiſsimique haberi ve-
lint) qui ſuis moribus teſtentur, ſe non credere Deũ
nuſquam non præſentem eſſe ſuarum actionum in-
ſpectorem. Aut certè crediderim Deum eos tradi-
diſſe in reprobum ſenſum, vt tam obſtinatè contra
fraternam Chriſtianamque concordiam militare, &
infeſta ſigna ferre non reuereantur, ſeſeque obcæca-
tis animis præbere flagella, quibus Deus ad ſuorum
probationem, aut correptionem prorſus abuti vi-
detur. Quàm execranda autem ſint huiuſmodi Chri
ſtianorum bella, quamque fœda, quamque indigna
Chriſtianis Principibus, & ſcãdaloſa illis, qui à no-
ſtra religione, ac fide ſunt alieniſsimi, luculentiſsi-
mè nobis declamauit ter maximus ille noſter Eraſ-
mus Roterodamus in libello ſuo *de Querela pacis.*
Sed & nos quoque nonnulla mala, quæ ex bellis o-
riuntur, ſupra capite 82. de bello meminimus, &
ſingulorum maleficiorum punitiones ſparſim ex-
preſsimus. Sed ad intermiſſa redeo.

Quod Principes interdum edicta euulgant, qui- 24
bus vagabundos, & maleficos ad ergaſtula nautica
cõdemnari volũt, præcipua cauſa hinc oritur, quod
Reipublicæ intereſt regiones ſeu prouincias paſsim 25
purgari maleficis, nempe vt boni ciues, & agricolæ
quietam, & ſecuram vitam vbique tutò peragant,
inſigni *l. Congruit ff de offi. præſid. l. 2. C. quando licet
vni ſine iud. ſe vindi.* vti meminimus ſupra in no-
ſtro prœmio. Vt autem Iudicib. atque Officiariis
omnibus ad hanc condemnationem nauticam cer-
ta prius præparetur via: † ſciant iidem Officiarii ſi- 26
bi opus eſſe certis inquiſitionibus & obſeruationi-
bus potius, quibus vtantur ad hanc nauticam miſ-
ſionem. Primò ipſis obſeruandum eſt, quales opor-
teat eſſe, quos comprehendi, quoſquè ad triremes
mitti dignos exiſtiment. Hi autem ſunt varij.

Principio comprehendi, ac ad nautica vincula 27
mitti poſſunt omnes vagabundi, errones, & quibus
nulla certa habitationis ſedes eſt, quique validi ſunt
mendicantes, fortes, robuſti, & ad victum & amictũ
interim parandum habiles & idonei.

Sunt his & alij aliquanto peiores: Nempe, quos 28
Belgicè vocamus *Verloren Cremers, verloren Schoë-
lappers, ende Ketelaers.* Qui ſub prætextu opificii ſui
& ex cõſuetudine intrant in villas & ædes, quærren-
tes ibi quod agãt ſeu operẽtur. Cũque nihil operis
ipſis traditur, menſæ nihilominus non ſecus quam
familiares ac domeſticis accumbunt, nolentes illinc
abſcedere, neque ædibus egredi, niſi egregie paſti,
& probe poti: habentes non rarò ſibi adiunctam
meretricem aliquam, aut concubinam vnam aut al-
teram: Atque his non contenti oblata occaſione in
abſentia patris familiâs, aut matrisfamiliâs, famula-
rum oppugnant pudicitiam, & quæ poſſunt clam
ſurripiunt, aut per ſua ſcorta auferri ſatagunt, ita vt
illinc nemine aut obſeruãte, aut nõ obſiſtente ſæpe
exeant alienis bonis onuſtiores, quàm intrauerant.

Sunt præterea & alij ſuperioribus non parum no-
centiores, ac deteriores, nempe exauthorati mili- 29
tes, qui armati vicatim, & oſtiatim mendicãtes ob-
errant, ſeſeque pro militibus gerunt, eoque prætex-
tu ſeſe in quorumlibet ædes ingerunt, cibum ſibi
potumque apponi poſtulant. Poſteaque probe re-
fecti exigunt præterea in viaticum nummum, quo
inde vlterius ſcilicet progrediãtur, agricolis & mo-
naſteriis infeſtiſsimi, qui quidem ad vnum omnes,
apti ſunt & digni, qui ad ergaſtula ſeu vincula nau-
tica, condemnentur.

Sunt

Digitized by Google

30 Sunt item & alij, quos non ineptè Mercuriales fures appellaueris, qui cum noctu, tum interdiu frumentum, triticum, hordeum, auenam, linum, idque genus alias fruges ac ſegetes in agris hortiſq; dextero Mercurio deprædantur.

31 Sunt alij, qui in nemoribus atque etiam paſcuis, ac ſaltibus nouellas & adhuc creſcentes plantulas, vimina, aut vetulas, atque virgulta, & arbores ſuccidunt. Hi omnes, hiſque per ſimiles, veluti inutilia Reipublicæ membra paſſim comprehendi, & ad ergaſtula nautica damnari, & exterminari poſſunt.

32 Cæterum ſceleratiſſimos quoſque fures, latrones, raptores, homicidas incendiarios, parricidas, patriæ proditores, falſos monetarios, hiſque ſimiles, ego ergaſtulis nauticis indignos cenſuerim, ſed eoſdem potius in exemplum aliorũ (quod de maleficis ſumere pœnas, maximi mali ſit euitatio, teſte Platone de Repub) plectendos eſſe ſecundum leges, ſecundum iura ſcripta, iuxta edicta Principum, aut ſecundum cõſuetudines locorum in quibus capti ſunt, aut captiui detinentur, de quib punitionibus capitulatim ſupra aperte meminimus.

33 Publicæ enim huiuſmodi punitiones nocentiores interdum reſipiſcere cogunt, à maleficiis cohibent, & ſceleribus alioqui committendis præſentaneum antidotum præbet. Neminem enim mortalium (ſanæ mentis) vnquam fuiſſe puto, qui aſſeruerit maleficia non eſſe plectenda, neq; à noxijs vnquam ſumenda ſupplicia. Caſtigare enim noxam oportet, non ob præteritum delictum, cum id corrigi nequeat, ſed ne iterum licentius peccet, tum ne ipſius exemplo cæteri quoque peccent liberius. Punienda ergo ſunt maleficia, vt vnius pœna metus poſſit eſſe multorum, memoratu digna, *l. 1. C. ad l. Iul. repet. & notabi. l. Capitalium, §. Fam. ff. de pœnis.*

34 Sunt præterea & alij Triremibus digni: Nempe quorundam proborum parentum perditi filij, parum morigeri, rerum ſuarum profuſiſſimi, aleatores, ſcortatores temerarijq; pugnatores, qui & parentes, & ſeipſos tot tantiſque implicant & impediunt curis & miſeriis, vt ſuis peruerſis moribus præmaturam non raro parentibus mortem accelerent, aut certe ſi mortis occaſionem nõ præbeant, ſaltẽ poſt omnes paternas correctiones admonitiones, atq; caſtigationes ſalutares fruſtra ſuſceptas, tandẽ ad hoc ſeuerius & extremũ correctionis, & animaduerſionis genus inuiti cogantur deſcẽdere: ſuorumq; liberorum ſalutem, quaſi fortunæ arbitrio committere, nempe, vt cum Trierarcho certo pacto conueniant de mittendis ſuis filijs in vincula nautica ad biennium, triennium, aut quadriennium, certumque pro ipſorum expenſis perſoluãt pretiũ. vt vel hoc correptionis remedio corrigãtur, & reſipiſcere diſcant, ad ſaniorem mentem, & ad mores meliores redeant, qui ſeſe prius incorrigibiles præbuerant. Atque hoc remedium tam ſeuerum à mititate tamen paterna profectum aliquando tam præſentaneum, & ſalutare fuiſſe certo experientia didicimus, vt quidam qui ad annos aliquot huiuſmodi pœnæ genere fuerunt coerciti, tandem facti ſunt non modo meliores, verum etiam ad maximas atque præcipuas dignitates euaſerint. Quod profectò diuinę prouidentiæ Chriſtique clementiæ ferendum eſt acceptum, quum plærique alii in nauticis ergaſtulis non ſolum non ſint redditi meliores, vt etiam effecti ſint decuplò nequiores. Quod nulli mirum videri debet, qui in tam prauorum cõtubernio cõuerſati fuerint. Veriſſimum enim eſt illud Dauidis *Pſ. 17* Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris. Et, Corrumpunt bonos mores, conuerſationes prauæ.

35 Miſerrima igitur & omnium deploratiſſima eſt iſthæc ergaſtularia vita, vbi tam ægrè emendantur nebulones nefarii: Nec minus, miſera vagabundorum, & validorum mendicantium vita, ex qua ad ergaſtulariam vitam merito eripiuntur, tam etſi ipſis vagabundis longe ſecus videatur, vt ſuam vitam regalem, ac Sardanapalicam potius exiſtiment.

36 Referam hac de cauſa exemplũ memorabile: Iuuenis quidam magnam florentis ſuæ ætatis partem in miſera atque calamitoſa mendicitate conſumpſit, qui cum pauper & inops per omnes terrarum angulos peruagatus diu oberraſſet, tandem in relicta patria opimam ſatis hæreditatem adeptus fuit, ſcilicet hæreditatem bis mille aureorum, quæ ad ipſum pro parte ſua, lege, atque ſucceſſionis iure redibat: Accitus itaque ex Italia, vbi tum temporis turpem, atque inopem vitam traduxerat, ab iis, quibus à defuncto teſtamenti, voluntatiſque ſuę cura atque executio erat commiſſa, atque in patriam reuerſus, honeſtis continuo (pro mutatæ fortunæ facultatibus) veſtibus induitur, ad proborum virorũ conſortia perducitur, inque tanto fortunæ ſplẽdore triumphat, & paſsim dominũ agit locupletiſſimũ, conuiuia inſtruit, ludit aleam, potitat ſtrenuè, ſcortatur, & verè Acolaſtum agit, omnique voluptatum genere ſeſe contaminans, non deſtitit priuſquã omne patrimonium abliguriendo abſumpſiſſet: Rebus itaque ſuis omnibus ad hunc modum turpiter intra annum profuſis, ad pannoſas ſuas veſtes priores, & ad intermiſſam ſuam mendicitatẽ redit, lætus cãtillabat, nullaque nõ hilaritatis ſigna exhibebat: quod ſibi tanta libertas atque copia eſſet data, redeũdi ad priſtinas ſolitæ ſuæ vitæ ſordes & miſerias, à quibus, diuitiarũ pondere grauatus, priuatus fuerat abductus & præpeditus. Poſtquam autem hoc ipſius ſtolidum factũ multi probi atque honeſti viri grauiter culparent & reprehenderent, eiuſque prodigã & deploratam vitam prudenter taxarent, præſertim illi, qui cum ex Italia euocarant, hilari admodum

Digitized by Google

facie incunctanter reſpondit: Feliciorem potius atque beatiorem tunc ſe eſſe exiſtimandum, qui vitæ genus longe ſecurius atque commodius (nempe curis ærumniſque huius vitæ maximè vacuum) elegiſſet, cum quo non ſit aliud vllum viuendi inſtitutum vlla ex parte conferendum. In quo (inquit) mendicitatis ſectatore totum terrarum orbem læti, ſecuri, atque nullo ſuo ſumptu aut incommodo perluſtrant, quique contecti modo in hoc, modo in illud ſeſe hoſpitale coniiciunt, vbi gratis delicate nutriuntur, vbi etiam ad omnem explendam libidinem omnis generis ſcorta reperiunt: adeò vt nihil eis deſit, quod ad voluptatem (in qua ſummum huius vitæ bonum conſtituunt) pertinere videretur. Qui poſtquam tali encomio, vitæ ſuę genus, eiuſque ſectatores extuliſſet atq; beaſſet, ad eãdem mendicitatem rediit, non ſecus quam canis ad vomitum aut ſus ad cœni volutabrum. Qui ſi hódie in ea ætate, & robore corporis, quo tum temporis erat, adhuc ſupereſſet, is non vnis ergaſtulis dignus eſſet.

37 Quæ ipſi tales mendici non ſecus quàm mortem habent exoſa, adeo vt plerunq; decollationem ergaſtulis nauticis præferant. Ratio, & cauſa hæc aſſignari poteſt, quod multis leuior videatur, (ob moriendi neceſſitatẽ) mors quæuis ſubita, quã illa nautica tam diuturna, totq; ſupplicijs aſſiduis excarnificata. Et ſi diuerſum ſentiant qui nõ ita diu vagabũdorum conſortia frequentarunt, quiq; in ipſo impuræ huius vitæ limine in Iudicis manus poteſtatẽq; gladio, furca, igne, aut alio huiuſmodi ſupplicio plectendi, deuenerunt. Iſtis. n. cor nondum eſt obfirmatũ, neq; induratus animus ad extrema vitæ ſupplicia ſine metu & timore perferenda. Sunt tamen alii innumeri, qui diutino huius generis erronũ ſeu nequam & flagitioſorum hominum cõgreſſu, vſu & familiaritate quandã ſibi malefaciendi aſſuefactionẽ atq; habitum compararũt. Qui quoties ipſis eſt aliquid temporis vacui à deprędationib, atque à latrocinijs, (ne nihil agant, neve à ſcelerib. vacant aut ferientur) non abſtinent. Et interim cũ cõſortib. ſuis ſiue nequitię ſociis, aut potius magiſtris & præfe-
38 ctis, † in ſylvis, locisq; ab hominũ frequẽtia ſecretis ſeſe mutuo exercẽt virgis, cordellis, aqua, idque genus alis tormentorum modis, vt comprehenſi aduerſus torquendi quæq; genera ſint confirmatiores ac obſtinatiores. Hinc ſæpe fit, vt dum torquentur, taciti, & immoti, non ſecus quam Marpeſiæ cautes, torturas omnes, quæſtioneſq; ſufferant, èque iudicũ manibus ſontes ſæpe ita torti elabantur: ferè enim pro more habent huius noſtri temporis in inferiori
39 Germania tribunalia, † vt neminem afficiãt corporali pœna, niſi prius, aut vltro ante tormẽta, aut inter quæſtiones delictum confiteatur, & in eadem confeſſione à quæſtionibus libere remotus permaneat. Qua quidem iterata confeſſione peracta, nulla amplius cadit appellatio. In confeſſum † n. (quod in iure pro maxima obſeruatur) non ſunt aliæ partes iudicis, quam in condemnando, *L. Proinde, ff. ad l. Aquil. l. finali, 1. reſponſo, ff. de cuſtod. reorum & l. Cum reis, C. de pœnis*, de quo ſupra latius memini, *cap. 34. tit. De reſpondendo pede ligato, num. 5* Huiuſmodi autem deploratorum hominum Principes, ſiue potius archididaſcali efficiuntur illi, qui ſæpius comprehenſi, atque poſt varia torturarum genera fortiter & conſtanter tolerata, tandem tamen ob præfractum, obſtinatumque ſilentium euaſerunt. 40

Nam huiuſmodi torturas pro ludis, & iocis tandem habentes, iterum ſe peſſimo vitæ generi dedunt. Hi itaq; fidentes animis, atq; in vtrunq; parati 41

Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.

Vt ait Poeta. Hi, inquam, vbi ſunt comprehenſi mortem pro nihilo ducunt. Si enim gladio colla præbenda ſunt, alacres ad mortem tam momentaneam accedunt, atque ventum chalybeum ioco appellitant. Si vero ſuſpendio vita terminanda fuerit, iugulum ſacculi inſtar cõſtringi ridendo dicunt, atque momento vitam extingui. Si vero igne puniendi ſint, aut prius ſtrangulantur, quam flamma immittatur (quod ſuſpendio vix eſt grauius,) aut viui exuruntur. (quod maxime formidandum eſſe videtur) parum tamen hoc ſupplicio terrentur, quod ipſorum memoria fumo, flammaque ſuperueniente ſtatim deficiat, ſpiritusque ſuffocetur: eaque de cauſa mali totius ſenſum breui temporis ſpacio, vnà cũ vita amittunt. Porro ſi qui propter delictorũ atrocitatem ferrea catena ad palum religẽtur, paruo lentoque igne circum extructo, aut ferreæ caueæ, ſubiectis flammis, includantur, vt pœnæ magnitudo metum mortis & ipſis, & alis adaugeat, ne iſthæc quidem ſupplicii ſeueritas ipſis tam eſt formidabilis, quam eſt ergaſtulorum nauticorum durabilis & perpetua calamitas. Suppliciorum enim grauitas tẽporis breuitate ſtatim finitur, ergaſtulorum plus æquo eſt diuturnior.

Quod ſi meruerint illud horrendum & fere inhumanum ſupplicii genus, dictum Germanicè *Radbraecken*. Latinè oſſifragium vel rotifragiũ, vt ipſorum oſſa membratim (quod fit in brachiis, ſcapulis, pectore, dorſo, collo, femore, ac tibiis luxatis) confringantur, rotęq; impoſiti in altum ſufferãtur, vt ibi vino & pane appoſito (quibus tamen vti non poſſunt) intolerabiliori pœna, ſiti videlicet & inedia tandem intereant, & cõficiantur, ne hoc quidem ſuppliciorũ genere perterrentur: quum per ea ſuis miſeriis cito finem impoſitum iri credãt, quod tamen ſupplicij genus ob pœnæ enormitatem atq; inhumanitatem ſupra modũ humano ingenio terribile videtur atque extimeſcendum: ſuperuiuũt enim nonnunquam, 5. 10. 15 20, interdum 24. horis, vt nonnulli latrunculatores muliſcii & experti nobis aliquando narrarunt. 42

Et

43 Et ſimile exemplum recitare ſolebat comes Naſſouius Henricus Caroli. V. Imp. Archicubicularius de Iudæo quodam Auguſtæ hoc ſupplicij modo ob grauiſſima delicta affecto: cui cum non poterat perſuaderi, vt præuia peccatorum confeſſione ſe morti, iamiam imminenti præpararet, rotæ fuit impoſitus. Poſtquam autem aliquot horas ibi moriens cōceſſiſſet, conſpiciens forte mercatores aliquot ad vrbem properantes continua pluuia & imbre madefactos, eoſdem ad ſeſe conuocans, orabat vrbis Antiſtiti vt nunciarent, paratum ſe eſſe peccata (vti hominem decebat Chriſtianum) confiteri. Cumque ad locum Antiſtes reuertiſſet cum magna populi caterua, ad rei tum nouitatem, tum ſpectaculum excitata, deridere aduenientes multo maxime cœpit, & ludificare, inque propoſito pertinacius permāſit. Rogatus vero, cur tandem illuc eos euocaſſet: Nimis, inquit, commodè agebatis veſtris in ædibus, ego vero in maximis ſum miſeriis & ſupplicijs. An ne decebat pœnæ huius meæ aliqua ſaltem ex parte vos quoque fieri participes?

44 Aliud quoque exemplum referre ſolebat idem de alio quodam, qui vbi confractis, atque diruptis oſſibus rotę aliquandiu inſediſſet, forteque equitē quendam prætereuntem conſpexiſſet, eundemque miſera & plorabunda voce ad ſeſe conuocaſſet, rogabat vt ipſi poculum cereuiſiæ porrigeret. Cumq; eques id non facile poſſet, neque ob rotæ altitudinem ex equo eo pertingeret: conſuluit maleficus vt eques in pedes ſe in equi ſellam erigeret. Quod vbi eques precibus & cōmiſeratione ſupplicis permotus, feciſſet, maleficus nolarū ſtrepitu (quæ fere ex more hoc ſupplicii genere affectis adiunguntur) hominem & equū adeo terruit, vt de ſella equi in terram lapſus decideret, & eo caſu ſuam tibiam frangeret. Sceleſtus vero inter medios cruciatus, & iāiam morte ingruente, tantum facinus perpetrare adeo non metuit, vt benefactoris infortunium etiā rideret, & læſo cachinnis inſultaret. Ex quibus exēplis manifeſtum euadit, quam parui faciant multi grauiſſima quæque mortis ſubita ſupplicia, quæ à Iuſtitia inferuntur. Qui verò ad nautica vincula aut perpetuò, aut ad longius aliquod tempus damnantur, ii ad vitæ vſq; terminū, in grauiſſimis miſeriis & ærūnis nulli nō ſeruitutis generi mācipantur.

45 Adeo vt hæc mors ciuilis nulla non morte naturali ſit terribilior. Cum enim indies mori videantur, nonnunquā tamē ſępe ſperata atque implorata morte frui contingit, vniuſque mortis loco millies moriuntur. Quod quidem mortis genus tam ſæpe repetitæ, propter pœnarum aſſiduitatem improbos quoſque & facinoroſos homines maximo, atque extremo metu territat, & exanimat: maximè autem infinitas, atque adeo intolerabiles eſſe triremium miſerias, & calamitates ſatis ſuperque indicat vetus hoc prouerbium; Qui vitæ triremicæ deſiderio tenetur, eius voto Deus aſpiret. Quo vti conſueuerunt, qui ex vinculis ſeu ergaſtulis nauticis euaſerunt.

Scimus nihilominus inuentos fuiſſe nonnullos 46
ad perpetua nautica vincula damnatos, qui cum annos aliquot in illis miſeriis operam atque ſeruitiū præſtitiſſent, vt ob diuturnam operam fideliter impenſam libertate & miſſione digni viderētur, eam tamen libertatem ſerò recuſabant, & in ergaſtulis ſuis ſeruire, quam liberi eſſe malebant: tum quod laborum & miſeriarum vſu & aſſuetudine eſſent indurati, adeo vt iam eis leuia eſſent reddita atque dulcia, quæ aliis grauia atque intolerabilia videntur. Tum quod neſcirent, cui ſe vitæ generi dederēt, ſi in libertatem euaſiſſent, Atque vt maxime alicuius eſſent artificij periti, quo ſibi victum parare cōmode poſſent, non dignarentur, tamen illud ob laboris tædium quo maxime capiūtur, exercere. Aut forte metuebant, ne poſtea rurſum ad eadem, aut grauiora crimina relaberentur, vti ſæpe experientia didicimus.

Quod etiam memini ab iis factum, qui ad perpe- 47
tuos aut ad diuturnos carceres fuerunt dānati, qui poſtquam magnatum precibus gratiam obtinere potuiſſent, eadem tamen gratia frui nolebant, quod non ſcirent quod vitæ inſtitutum, è carcere liberati, arriperent: quin potius metuebant ne ad eundē denuo impingerent lapidem, eaſque ob cauſas prętulerunt libertati ſtrictos & ſordidos carceres. Sed exiſtimo talium pauciſſimum eſſe numerum. Poſtquam autem ſumus hic in materia edictorum ſiue diplomatum ab Imperatore, Rege, Principe & ſimilibus emiſſorum ad omnes & quoſcunque primarios Iudices & magiſtratus officiarioſque ordinarios (quorum munus eſt poſtea idem tranſcribere & ſignificare omnibus aliis ſubalternis ſecundariis Iudicibus) quibus edictis tenentur & obligātur morem gerere, ſeque ad eadem componere, & accommodare, non præter rem me facturum arbitror, ſi hoc loco præcipuas aliquot clauſulas in iuſmodi edictis adhiberi ſolitas recenſuero, vt ex iis inſpectis, certius & facilius poſtea cognoſcant,
an per talia edicta, eorumque formulam & iuſſio- 48
nes officium Iudicis ſublatum eſſe ſubuerſumque videatur, an non?

49 Exempli igitur gratia, ponemus diploma Imperat. Caroli V. piæ memoriæ datum Namurci, 18. Septembris Anno 1542. Quo vagabundis & malefactoribus tum erat conſtituta pœna furcæ, aut patibuli per Iudices imponenda, ipſiſque paſſim obſiſtendum eſſe, etiam ſonitu campanæ (ſi res poſtulet) aut alio quouis modo contra eos procedendum eſſe. Iubetque vt illud edictum ſtricte conſeruetur, adeo, vt eius tranſgreſſores ſine gratia, ſimulatione, aut fauore, grauiſſimis pœnis damnandos ſtatuat.

Digitized by Google

tantum valet quantum inuoluere. Inde *Gal.* cuius plurale eſt *Gallim*, id eſt, acerrus, fons, fluctus, vndarum inuolutio, inundatio. *Galleres* igitur dici videntur, quod ab inundationibus ferrent. Ab hac materia noſtra non alienum fore arbitror, ſi prius aperuero, vnde nauigandi, remigandique ars, & principium nobis defluxerint, quibusve nominibus tum naues illas appellauerint.

3 Nauium itaque primū vſum alij Danao tribuunt qui primus ex Ægypto in Græciam traiecit. Alij Iaſoni tribuunt, qui primus in Ægypto longas naues ædificauerit, quibus poſtea vſi ſunt, cum prius fuiſſent vſi papyraceis, ac ſcirpeis, ſicut in Danubio lyntribus tantum. Ego vero Nauium vſum primum referendum puto ad Noam, qui ob futurum diluuium iuſſus fuerat fabricare Arcam, quæ nauis quādam formam præ ſe tulit; Quam quidem formam, quodque inuentum, alii poſtea imitati ſunt, ac varias ſibi conſtruxerunt nauium formas, iuxta varietatem aquarūmque marium aut fluminum adiacentium, æſtus, turbationes, aut ſedationes, deinde pro materiarum parabilitate. Vnde factum videmus, vt alia regio alias naues habeat pro vario vſu, & etiam varias nomenclaturas, vt Cyrenenſes primo lembum, Phœnices cymbam, Rhodii celocem, Cyprii circerum, Illyrii ſcaphas, &c. Succeſſu vero temporum hic nauium vſus multū auctus eſt, & commodiores paulatim fabricatæ naues, quibus Dædalus malos, & Icarus vela attribuerunt. Copas vero remos adiecit. A quorum remorum diſtincta ſunt & Nauium nomina. Dicuntur enim Biremes, triremes, quadriremes, & quinqueremes. Ab ingenti autem onere ferendo, aliæ dictæ ſunt naues onerariæ. De his vide Plinium *libr. 7. cap. 56* & Polydorum Virg *lib. 3. cap. 15*. Porro aut triremes, aut quadriremes plerunque ſunt, ad quas damnari ſolent validi, inerteſque mendicātes, errones, & vagabundi, & quicunque alii nefarii malefici, de quorum punitione hîc potiſſimum agere decreuimus. Vt autem reuertamur vnde digreſſi ſumus, & nucleum rei aperiamus:

4 Sciendum eſt igitur quotiescunque aliquis pro ſuo delicto merebatur capitaliter & corporaliter, ita vt mors ſequi debebat, corrigi & puniri, licere iudicibus eundem maleficum vita naturali donare, & † commutare pœnam cor-

5 poralem mortis, ſeu vltimi ſupplicii, in perpetuam, aut temporalem relegationem, in ergaſtula nautica, idque ſecundum exigentiam delicti, aut ſecundum merita cauſſæ.

6 Temporalem quidem, ſed non minorem, quā ad ſexennium.

7 Ne ſcilicet accidat talis aut ſimilis difficultas, qualis non ita pridem contigit in hiſce noſtris regionibus de quibusdam ad ergaſtula nautica damnatis, qui quoniam non ſatis commeruerant, imo qui non tam enormia perpetrauerant, vt ad vincula nautica perpetuo condemnandi forent, ad ergaſtula nihilominus nautica condemnati fuerant ad tempus duorum, trium, vel quatuor annorum, & ad triremes vincti mittebantur. Verum poſtquam eò peruenerant, Monarcha, ſiue patronus nauium cognoſcens ſententiam duorum, ac trium annorum tantum datam, eoſdem condemnatos recuſabat atque ad ipſorum Iudices remittebat. Quod pro mācipatione tam paucorum annorum non poterat ſatis reſarciri damnum, & ſumptus quos ferre debebat pro aduehendis, & auehendis iiſdem damnatis. Quocirca ne quando tam perditi ſumptus orientur, aut ne huiuſmodi ſententiæ redderentur illuſoriæ, ſtatutum fuit edictis Caroli Quinti Imperatoris, & Regis Philippi euulgatis annis 1554. 1556. & 1561. ne vlli amplius condemnarentur ad vincula nautica minori tempore, quam ſex annorum. Et vbi delicti enormitas non eſſet tanta, vt relegationem ſex annorum non poſceret, voluerunt eoſdem potius tunc puniri alia corporali ſeu exemplari punitione, quam per prædictam coercitionem ad vincula aut ergaſtula nautica.

Sed interim ſciendum eſt Iudices non ſolere huiusmodi ferre ſententias, aut vti tali pœnarum cōmutatione, niſi expreſſo edicto, aut diplomate Imperatorum, Regum, Principum & ſimilium, ipſis mandatum fuerit, vt pœnas capitales ſeu vltimi ſupplicii in dictas pœnas nauticas, conuerterent. 8

Idque fere accidere ſolet, quoties Principibus viſum eſt comparare & inſtruere certum aliquem numerum triremium ad expeditionem bellicam. Ad quas triremes inſtruendas, & agendas opus eſt validis atque robuſtis remigibus, quales in illis locis maritimis non tam facile comparantur, vel ſaltem in iis locis non ſuppetit tanta mancipiorum copia, aut multitudo, quanta replendæ claſſi ſufficiat. Diplomata igitur tunc emittuntur, quibus ad omnes paſſim Iudices, & officiarios ſuperiores, ac principaliores literas dimitti edicunt (qui poſtea ſcribant ad omnes alios iudices & Officiarios ſubalternos, ſiue illorum iuriſdictioni ſubiectos) eiſdemque Iudicibus, autoritate ſua interpoſita, atque licentia iniungunt, vt ſtatim & ſine mora cum ſumma diligentia curent corporaliter apprehendi, realiterque † citari omnes, & quoſcunque vagabūdos, vagos, errones, & ſine certis ſedibus paſſim vagantes, nec non ganeones, nebulones, mendicoſque validos, ſine pudore, vicatim mendicantes, & ſimiles Reipublicæ fæces, inutiliaque pondera terræ. 9 10

Itemque milites exauthoratos, & poſt miſſionem diu per agros, & ruſticos graſſantes. Hos, inquam, omnes ocius comprehendi, ipſoſque carceri committi iubent, & vt ſiſterentur coram Iudicibus competentibus, & contra illos ſecundum Cæſareæ, Regiæque Maieſtatum & edicta, & diplomata proce- 11

ta procedant. Idque ſummariè, & ſine ſtrepitu iudicii, id eſt, ſine formali iudicio.

12 Et vt pœnas vltimi ſupplicii commutent in prædictam relegationis pœnam: niſi delicti aut criminis enormitas deſideraret exemplarem coercitionem, legalem, ordinariam, extraordinariam, aut ſtatutariam pœnam.

13 Verum hic opus eſt prudentia, ne Iudex ſecundum tale diploma Principis quoſuis præter delictum ad talem relegationem condemnet, ſed tantum robuſtos ac fortiſſimos quoſque, & triremium laboribus aptos, & idoneos. Nullo modo autem infirmos, debiles, mutilos, mancos, decrepitos, inſanos, phreneticos, aut ſimiles, quique ob ætatem, aut corporis infirmitatem, atque vitium aliquod nauticis laboribus vſui eſſe ac ſufficere non poſſint: quemadmodum enim non omne lignum ad ædificandum, aut ad ædificationem eſt aptum: ita non omne genus hominum deploratorum, ſiue maleficorum, aptum aut idoneum eſt ad condemnandum ad ergaſtula aut vincula nautica. Quo circa tales inutiles condemnandi ſunt non ad relegationem nauticam, ſed alia pœna ſecundum delictorum rationem, & ſecundum id quod ius poſtulat & requirit, & iuxta leges ſcriptas, aut iuxta locorum conſuetudines, aut Principum edicta, ſiue capitaliter, vt mors ſequatur, ſiue citra mortem.

14 Contingit tamen aliquando, quod Principes huiuſmodi biremibus, aut triremibus non indigeant ad inſtructionem claſſis, ex alia tamen cauſa, aut ex gratia ſpeciali beneficiatus, aut ſuis, aut exteris, aut etiam mercatoribus, tam exteris quam ſuis permittant certum mancipiorum numerum conquirere, quæ ipſis in vinculis & laboribus nauticis, aut ad certos annos, aut ad mortem vſque ſeruiant, ſine vlla liberationis, aut reditus in patriam ſpe. De his quoque idem faciendum eſt, quod de ſuperioribus.

15 Nempe vt qui ad tempus ibidem condemnantur, ad ſexennium duntaxat condemnentur, & condemnati ſtatim ſunt tradendi arctæ cuſtodiæ, vbi ſecundum Iudicum & Officiariorum diſcretionem frugaliter erunt alendi. Poſtea ſtatuetur certus dies, quo tranſmittendi erunt viriliter veſtiti ad certum aliquem portum, in vincula nautica, cum formula condemnationis authentica. Sed in hanc tranſmiſſione requiritur ſumma Iudicum diligentia, vt tuto ad eum deſtinatum portum perducantur. Quò poſtquam peruenerint, excipiendi ſunt ab iis, quibus eius rei commiſſum eſt negotium, nempe à claſſis præfecto, ſiue patrono, & mox ducentur ad naues, vt inde vehantur ad deſtinatas biremes, triremes, aut quadriremes. Atque tam ibidem illi commiſſarii iudicibus noſtris, aut ipſorum commiſſariis tunc præſentibus exoluent omnes veſtimentorum & ferramentorum ſumptus. Item expenſas pro deductione à loco carceris vſque ad locum deſtinatum, portum ſeu nauem, exoluent, nempe ſingulis diebus vnicuique ſatellitum quinque ſtuferos. Et pro vnoquoque captiuorum ſingulis diebus duos ſtuferos. Reliquos vero ſumptus, quos Iudices pro iiſdem vagabundis prius expenderunt, eos recuperabunt ſuper executionibus ſententiarum officij, & in computum rationalem referent.

His omnibus paractis debent officiarij ſtatim Principi ſiue Curiæ ſignificare totum rei geſtæ ordinem, atque diligentiam in eo negotio adhibitam, ſimulque præſcribere numerum condemnatorum cum ipſorum nominibus & cognominibus. Dixi autem paulo ante huiuſmodi condemnatos cum ſumma diligentia, ac tuto ad deſtinatum portum eſſe perducendos, ob exemplum, quod noſtra memoria contigit, ſcilicet: 16

Nonnulli vagabundi ad vincula nautica condemnati, producebantur à ſatellitibus ad portum deſtinatum, illinc vlterius mittendi in ergaſtula præparata: in Ciuitate autem quadam, per quam forte illis iter erat, per maleuolos quoſdam vi, atque armata manu fuerunt intercepti, è ſatellitum manibus extracti, atque in libertatem, ſeu fugam potius emiſſi. Vnde factum eſt vt ſententiæ in dictos ergaſtularios latæ executio fuerit impedita, ipſaque condemnatio reddita illuſoria, ſumma cum magiſtratus, iuris, iuſtitiæque contemptu. 17

De hoc facto autem quæri poſſet, qua pœna, quove ſupplicio huiuſmodi violenti extractores ſint afficiendi? Omiſſis itaque tam delictorum, quam pœnarum exaggerationibus, ego eoſdem extractores exiſtimo capitaliter eſſe puniendos, *argum. legis 1. ff. de effractoribus & expilation. & leg. Ad commentarienſem, Cod. de cuſ. reorū atque gloſſa ſingulari ibidem, in verbo, Qui fugerit.* 18

Aut certe ſi quis eos mitius punire velit, ego eos puniendos eſſe puto iiſdem pœnis & ſuppliciis, quibus iiſdem fugitiui fuiſſent affecti, ſi ipſos non cepiſſent, nempe eadem ipſorum relegatione in eadem ergaſtula ſeu vincula nautica. *dicta l. Ad Commentarienſem, cum ei gloſ. in verbo, qui fugerit.* Sicut puniendi ſunt Commentarienſes aut Carcerarij, qui captiuum crimine notatum, ſua vel ſuorum incuria, negligentia aut ebrietate carceribus effractis ſinunt effugere, obnoxii enim ſiunt tales carcerarii iiſdem pœnis, mulctis, & ſuppliciis, quibus ipſe fugitiuus: ſiue capitalibus, ſiue ciuilibus idque ad arbitriū Iudicis, ſicuti & ſupra meminimus *cap. 17. tit. de Carcerariis.* 19

Cæterum hic libet explicare tempora, cauſſas, ob quas huiuſmodi vagabundis agi paſſim appellantur, quos ad triremes relegari conſpicimus. 20

Tanta igitur vagabundorum, erronum, perditorumque hominum colluuies primò abundare conſpi- 21

Digitized by Google

conſpicitur temporib. feliciſſimis, poſt longam &
tranquillam pacem, & rerum omnium vbertatem,
annonæ fertilitatem. Tunc enim populus licentiore
vita, delitiis ac omni voluptatum genere eneruatus
ac pene diſſolutus, ad ocia, & ad inertem vitam cō-
uertitur, labores aſpernatur, & honeſta quæque ex-
ercitia (quibus vita humana firmatur, & vegetior
redditur) fugit, & exoſa habet ſeſe delitiis, compo-
tationibus, poculis, choreis, reliquiſque voluptati-
bus totos tradunt. Abliguritis vero pecuniis, ad fur-
ta, rapinas, & ad latrocinia ſe conuertunt, qui ſe ho-
neſtis ſtudiis dare non poſſūnt. Iuxta illud Ouidii:

Luxuriant homines rebus plerumque ſecundis.

Nec facile eſt æqua commoda mente pati. Hinc fit
vt multi huiuſmodi licentia atque rerum omnium,
voluptatumque varietate ſoluti, & à laboribus a-
uocati diſcurrant, & vagentur regionatim, opida-
tim, atque oſtiatim emendicent, rapinis, latrociniiſ-
que ſeſe exerceāt, non ſecus, quam ſi Principum edi-
cta & Iura paſſim torpeſcerent.

22 Secundo vero tantam vagabundorum ac erronū
colluuiem per agros paſſim graſſari conſpicimus
poſt bellorum confectionem, poſt pactas inducias,
aut poſt proclamatam pacem. Soluta enim militia,
non pauci milites à ſtipendiis militaribus plerun-
que præter ſpem exauthorati, cum ſe domum ad la-
bores, opificium ſuum exercituri referre deberent,
quo coniugibus, liberis familiæ, & amicis victum
pararent, paſſim errabundi oberrant, miſeros ruſti-
cos grauant, & opprimunt, quotidianis furtis, cædi-
bus, latrociniis, adulteriis, lenociniis, ſtupris, rapi-
nis, incendiis, ſacrilegiis, aleis, ſimilibusque nefa-
23 riis auſis ſeſe contaminant ac potius perdunt, ita †
vt non putem vllum ſcelus excogitari, poſſe quod
bella noſtra tam execranda non pariant. Hæc dum
mecum penſiculatius mente pertracto, mirari ſatis
non poſſum, quid mentis habeant nonnulli Princi-
pes noſtri Chriſtiani, qui interdum ob res tam le-
ues, & tolerabiles, tam dira atque furioſa in fratrem
Chriſtianum non verentur ſuſcipere bella, vnde tā-
torum malorum oceanus infeliciſſima regna ple-
runque exundatione perrumpit. Profecto de hu-
iuſmodi Principibus (penè perniciebus dixeram)
nil aliud diuinare poſſim: quam eos eſſe, aut ſtoli-
dos, aut inſenſatos, aut atheos (licèt titulo, verbo-
que tenus Chriſtianiſſimi iuſtiſsimique haberi ve-
lint) qui ſuis moribus teſtentur, ſe non credere Deū
nuſquam non præſentem eſſe ſuarum actionum in-
ſpectorem. Aut certè crediderim Deum eos tradi-
diſſe in reprobum ſenſum, vt tam obſtinatè contra
fraternam Chriſtianamque concordiam militare, &
infeſta ſigna ferre non reuereantur, ſeſeque obcæca-
tis animis præbere flagella, quibus Deus ad ſuorum
probationem, aut correptionem prorſus abuti vi-
detur. Quàm execranda autem ſint huiuſmodi Chri
ſtianorum bella, quamque fœda, quamque indigna
Chriſtianis Principibus, & ſcādaloſa illis, qui à no-
ſtra religione, ac fide ſunt alieniſsimi, luculentiſsi-
mè nobis declamauit ter maximus ille noſter Eraſ-
mus Roterodamus in libello ſuo *de Querela pacis.*
Sed & nos quoque nonnulla mala, quæ ex bellis o-
riuntur, ſupra capite 82. de bello meminimus, &
ſingulorum maleficiorum punitiones ſparſim ex-
preſsimus. Sed ad intermiſſa redeo.

Quod Principes interdum edicta euulgant, qui- 24
bus vagabundos, & maleficos ad ergaſtula nautica
cōdemnari volūt, præcipua cauſa hinc oritur, quod
Reipublicæ interſit regiones ſeu prouincias paſsim 25
purgari maleficis, nempe vt boni ciues, & agricolæ
quietam, & ſecuram vitam vbique tutò peragant,
inſigni *l. Congruit ff de offi præſid. l. 1. C. quando licet
vni ſine iud. ſe vindi.* vti meminimus ſupra in no-
ſtro prœmio. Vt autem Iudicib. atque Officiariis
omnibus ad hanc condemnationem nauticam cer-
ta prius præparetur via: † ſciant iidem Officiarii ſi- 26
bi opus eſſe certis inquiſitionibus & obſeruationi-
bus potius, quibus vtantur ad hanc nauticam miſ-
ſionem. Primò ipſis obſeruandum eſt, quales opor-
teat eſſe, quos comprehendi, quosque ad triremes
mitti dignos exiſtiment. Hi autem ſunt varij.

Principio comprehendi, ac ad nautica vincula 27
mitti poſſunt omnes vagabundi, errones, & quibus
nulla certa habitationis ſedes eſt, quique validi ſunt
mendicantes, fortes, robuſti, & ad victum & amictū
interim parandum habiles & idonei.

Sunt his & alij aliquanto peiores: Nempe, quos 28
Belgicè vocamus *Verloren Cremers, verloren Schoē-
lappers, ende Ketelaers.* Qui ſub prætextu opificii ſui
& ex cōſuetūdine intrant in villas & ædes, quæren-
tes ibi quod agāt ſeu operētur. Cūque nihil operis
ipſis traditur, menſæ nihilominus non ſecus quam
familiares ac domeſticis accumbunt, nolentes illinc
abſcedere, neque ædibus egredi, niſi egregie paſti,
& probe poti: habentes non rarò ſibi adiunctam
meretricem aliquam, aut concubinam vnam aut al-
teram: Atque his non contenti oblata occaſione in
abſentia patris familiâs, aut matrisfamiliâs, famula-
rum oppugnant pudicitiam, & quæ poſſunt clam
ſurripiunt, aut per ſua ſcorta auferri ſatagunt, ita vt
illinc nemine aut obſeruāte, aut nō obſiſtente ſæpe
exeant alienis bonis onuſtiores, quàm intrauerant.

Sunt præterea & alij ſuperioribus non parum no-
centiores, ac deteriores, nempe exauthorati mili- 29
tes, qui armati vicatim, & oſtiatim mendicātes ob-
errant, ſeſeque pro militibus gerunt, eoque prætex-
tu ſeſe in quorumlibet ædes ingerunt, cibum ſibi
potumque apponi poſtulant. Poſteaque probe re-
fecti exigunt præterea in viaticum nummum, quo
inde vlterius ſcilicet progrediātur, agricolis & mo-
naſteriis infeſtiſsimi, qui quidem ad vnum omnes,
apti ſunt & digni, qui ad ergaſtula ſeu vincula nau-
tica, condemnentur.

Sunt

Digitized by Google

30 Sunt item & alij, quos non ineptè Mercuriales fures appellaueris, qui cum noctu, tum interdiu frumentum, triticum, hordeum, auenam, linum, idque genus alias fruges ac ſegetes in agris hortiſq; dextero Mercurio deprædantur.

31 Sunt alij, qui in nemoribus atque etiam paſcuis, ac ſaltibus nouellas & adhuc creſcentes plantulas, vimina, aut vetulas, atque virgulta, & arbores ſuccidunt. Hi omnes, hiſque per ſimiles, veluti inutilia Reipublicæ membra paſſim comprehendi, & ad ergaſtula nautica damnari, & exterminari poſſunt.

32 Cæterum ſceleratiſſimos quoſque fures, latrones, raptores, homicidas incendiarios, parricidas, patriæ proditores, falſos mōnetarios, hiſque ſimiles, ego ergaſtulis nauticeis indignos cenſuerim. ſed eoſdem potius in exemplum aliorū (quod de maleficis ſumere pœnas, maximi mali ſit euitatio, teſte Platone de Repub) plectendos eſſe ſecundum leges, ſecundum iura ſcripta, iuxta edicta Principum, aut ſecundum cōſuetudines locorum in quibus capti ſunt, aut captiui detinentur, de quib punitionibus capitulatim ſuprà aperte meminimus.

33 Publicæ enim huiuſmodi punitiones nocentiores interdum reſipiſcere cogunt, à maleficiis cohibent, & ſceleribus alioqui committendis præſentaneum antidotum præbēt. Neminem enim mortalium (ſanæ mentis) vnquam fuiſſe puto, qui aſſeruerit maleficia non eſſe plectenda, neq; à noxijs vnquam ſumenda ſupplicia. Caſtigare enim noxam oportet, non ob præteritum delictum, cum id corrigi nequeat, ſed ne iterum licentius peccet, tum ne ipſius exemplo cæteri quoque peccent liberius. Punienda ergo ſunt maleficia, vt vnius pœna metus poſſit eſſe multorum, memoratu digna, *l. 1. C. ad l. Iul. repet. & notabi. l. Capitalium, §. Fam. ff. de pœnis.*

34 Sunt præterea & alij Triremibus digni: Nempe quorundam proborum parentum perditi filij, parum morigeri, rerum ſuarum profuſiſſimi, aleatores, ſcortatores temerarijq; pugnatores, qui & parentes, & ſeipſos tot tantiſque implicant & impediunt curis & miſeriis, vt ſuis peruerſis moribus præmaturam non raro parentibus mortem accelerent, aut certe ſi mortis occaſionem nō præbeant, ſaltē poſt omnes paternas correctiones admonitiones, atq; caſtigationes ſalutares fruſtra ſuſceptas, tandē ad hoc ſeuerius & extremū correctionis, & animaduerſionis genus inuiti cogantur deſcēdere: ſuorumq; liberorum ſalutem, quaſi fortunæ arbitrio committere, nempe, vt cum Trierarcho certo pacto conueniant de mittendis ſuis filiis in vincula nautica ad biennium, triennium, aut quadriennium, certumque pro ipſorum expenſis perſoluāt pretiū. vt vel hoc correptionis remedio corrigātur, & reſipiſcere diſcant, ad ſaniorem mentem, & ad mores meliores redeant, qui ſeſe prius incorri-

gibiles præbuerant. Atque hoc remedium tam ſeuerum à mititate tamen paterna profectum aliquando tam pręſentaneum, & ſalutare fuiſſe certo experientia didicimus, vt quidam qui ad annos aliquot huiuſmodi pœnæ genere fuerunt coërciti, tandem facti ſunt non modo meliores, verum etiam ad maximas atque præcipuas dignitates euaſerint. Quod profectò diuinę prouidentiæ Chriſtique clementiæ ferendum eſt acceptum, quum plærique alij in nauticis ergaſtulis non ſolum non ſint redditi meliores, vt etiam effecti ſint decuplò nequiores. Quod nulli mirum videri debet, qui in tam prauorum cōtubernio cōuerſati fuerint. Veriſſimum enim eſt illud Dauidis *Pſ. 17* Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris. Et, Corrumpunt bonos mores, conuerſationes prauæ.

Miſerrima igitur & omnium deploratiſſima eſt 35
iſthæc ergaſtularia vita, vbi tam ægrè emendantur nebulones nefarii: Nec minus, miſera vagabundorum, & validorum mendicantium vita, ex qua ad ergaſtulariam vitam merito eripiuntur, tam etſi ipſis vagabundis longe ſecus videatur, vt ſuam vitam regalem, ac Sardanapalicam potius exiſtiment.

Referam hac de cauſa exemplū memorabile: Iu- 36
uenis quidam magnam florentis ſuæ ætatis partem in miſera atque calamitoſa mendicitate conſumpſit, qui cum pauper & inops per omnes terrarum angulos peruagatus diu oberraſſet, tandem in relicta patria opimam ſatis hæreditatem adeptus fuit, ſcilicet hæreditatem bis mille aureorum, quæ ad ipſum pro parte ſua, lege, atque ſucceſſionis iure redibat: Accitus itaque ex Italia, vbi tum temporis turpem, atque inopem vitam traduxerat, ab iis, quibus à defuncto teſtamenti, voluntatiſque ſuę cura atque executio erat commiſſa, atque in patriam reuerſus, honeſtis continuo (pro mutatæ fortunæ facultatibus) veſtibus induitur, ad proborum virorū conſortia perducitur, inque tanto fortunæ ſplēdore triumphat, & paſsim dominū agit locupletiſſimū, conuiuia inſtruit, ludit aleam, potitat ſtrenuè, ſcortatur, & verè Acolaſtum agit, omnique voluptatum genere ſeſe contaminans, non deſtitit priusquā omne patrimonium abliguriendo abſumpſiſſet: Rebus itaque ſuis omnibus ad hunc modum turpiter intra annum profuſis, ad pannoſas ſuas veſtes priores, & ad intermiſſam ſuam mendicitatē redit, lætus cātillabat, nullaque nō hilaritatis ſigna exhibebat: quod ſibi tanta libertas atque copia eſſet data, redeūdi ad priſtinas ſolitæ ſuæ vitæ ſordes & miſerias, à quibus, diuitiarū pondere grauatus, priuatus fuerat abductus & præpeditus. Poſtquam autem hoc ipſius ſtolidum factū multi probi atque honeſti viri grauiter culparent & reprehenderent, eiuſque prodigā & deploratam vitam prudenter taxarent, præſertim illi, qui eum ex Italia euocarant, hilari admodum

facie incunctanter reſpondit: Feliciorem potius at-
que beatiorem tunc ſe eſſe exiſtimandum, qui vitæ
genus longe ſecurius atque commodius (nempe cu-
ris ærumniſque huius vitæ maximè vacuum) ele-
giſſet, cum quo non ſit aliud vllum viuendi inſti-
tutum vlla ex parte conferendum. In quo (in-
quit) mendicitatis ſectatore totum terrarum or-
bem læti, ſecuri, atque nullo ſuo ſumptu aut in-
commodo perluſtrant, quique contecti modo in
hoc, modo in illud ſeſe hoſpitale coniiciunt, vbi
gratis delicate nutriuntur, vbi etiam ad omnem ex-
plendam libidinem omnis generis ſcorta reperiunt:
adeò vt nihil eis deſit, quod ad voluptatem (in qua
ſummum huius vitæ bonum conſtituunt) pertinere
videretur. Qui poſtquam tali enconiio, vitæ ſuę ge-
nus, eiuſque ſectatores extuliſſet atq; beaſſet, ad eã-
dem mendicitatem rediit, non ſecus quam canis ad
vomitum aut ſus ad cœni volutabrum. Qui ſi hò-
die in ea ætate, & robore corporis, quo tum tem-
poris erat, adhuc ſupereſſet, is non vnis ergaſtulis
dignus eſſet.

37 Quæ ipſi tales mendici non ſecus quàm mortem
habent exoſa, adeo vt plerunq; decollationem erga-
ſtulis nauticis præferant. Ratio, & cauſa hæc aſſig-
nari poteſt, quod multis leuior videatur, (ob mo-
riendi neceſſitatẽ) mors quæuis ſubita, quã illa nau-
tica tam diuturna, totq; ſupplicijs aſſiduis excarnifi-
cata. Et ſi diuerſum ſentiant qui nõ ita diu vagabũ-
dorum conſortia frequentarunt, quiq; in ipſo impu-
ræ huius vitæ limine in Iudicis manus poteſtatẽq;,
gladio, furca, igne, aut alio huiuſmodi ſupplicio ple-
ctendi, deuenerunt. Iſtis. n. cor nondum eſt obfir-
matũ, neq; induratus animus ad extrema vitæ ſup-
plicia ſine metu & timore perferenda. Sunt tamen
alii innumeri, qui diutino huius generis erronũ ſeu
nequam & flagitioſorum hominum cõgreſſu, vſu &
familiaritate quandã ſibi malefaciendi aſſuefactionẽ
atq; habitum compararũt. Qui quoties ipſis eſt ali-
quid temporis vacui à deprędationib, atque à latro-
ciniis. (ne nihil agant, neve à ſcelerib. vacant aut ſe-
rientur) non abſtinent. Et interim cũ cõſortib. ſuis
ſiue nequitię ſociis, aut potius magiſtris & præfe-
38 ctis, † in ſyluis, lociſq; ab hominũ frequẽtia ſecretis
ſeſe mutuo exercẽt virgis, cordellis, aqua, idque ge-
nus aliis tormentorum modis, vt comprehenſi ad-
uerſus torquendi quæq; genera ſint confirmatiores
ac obſtinatiores. Hinc ſæpe fit, vt dum torquentur,
taciti, & immoti, non ſecus quam Marpeſiæ cautes,
torturas omnes, quæſtioneſq; ſufferant, éque iudicii
manibus ſontes ſæpe ita torti elabantur: ferè enim
pro more habent huius noſtri temporis in inferiori
39 Germania tribunalia † vt neminem afficiãt corpo-
rali pœna, niſi prius, aut vltro ante tormẽta, aut in-
ter quæſtiones delictum confiteatur, & in eadem
confeſsione à quæſtionibus libere remotus perma-
neat. Qua quidem iterata confeſſione peracta, nulla
amplius cadit appellatio. In confeſſum † n. (quod in 40
iure pro maxima obſeruatur) non ſunt aliæ partes
iudicis, quam in condemnando, *L. Proinde, ff. ad l.
Aquil. l. finali, 1. reſponſo, ff. de cuſtod. reorum & l.
Cum reis, C. de pœnis*, de quo ſupra latius memini,
cap. 34. tit. De *reſpondendo pede ligato, num. 5*. Hu-
iuſmodi autem deploratorum hominum Principes,
ſiue potius archididaſcali efficiuntur illi, qui ſæpius
comprehenſi, atque poſt varia torturarum genera
fortiter & conſtanter tolerata, tandem tamen ob
præfractum, obſtinatumque ſilentium euaſerunt.

Nam huiuſmodi torturas pro ludis, & jocis tan- 41
dem habentes, iterum ſe peſſimo vitæ generi de-
dunt. Hi itaq; fidentes animis, atq; in vtrunq; parati

Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.

Vt ait Poeta. Hi, inquam, vbi ſunt comprehenſi
mortem pro nihilo ducunt. Si enim gladus colla
præbenda ſunt, alacres ad mortem tam momenta-
neam accedunt, atque ventum chalybeum ioco ap-
pellitant. Si vero ſuſpendio vita terminanda fuerit,
iugulum ſacculi inſtar cõſtringi ridendo dicunt, at-
que momento vitam extingui. Si vero igne punien-
di ſint, aut prius ſtrangulantur, quam flamma im-
mittatur (quod ſuſpendio vix eſt grauius,) aut viui
exuruntur. (quod maxime formidandum eſſe vi-
detur) parum tamen hoc ſupplicio terrentur, quod
ipſorum memoria fumo, flammaque ſuperueniente
ſtatim deficiat, ſpiritusque ſuffocetur: eaque de cau-
ſa mali totius ſenſum breui temporis ſpacio, vnà cũ
vita amittunt. Porro ſi qui propter delictorũ atro-
citatem ferrea catena ad palum religẽtur, paruo len-
toque igne circum extructo, aut ferreæ caueæ, ſub-
iectis flammis, includantur, vt pœnæ magnitudo
metum mortis & ipſis, & aliis adaugeat, ne iſthæc
quidem ſupplicii ſeueritas ipſis tam eſt formidabi-
lis, quam eſt ergaſtulorum nauticorum durabilis &
perpetua calamitas. Suppliciorum enim grauitas tẽ-
poris breuitate ſtatim finitur, ergaſtulorum plus
æquo eſt diuturnior.

Quod ſi meminerint illud horrendum & fere in- 42
humanum ſupplicii genus, dictum Germanicè *Ra-
braecken*. Latinè oſſifragium vel rotifragiũ, vt ip-
ſorum oſſa membratim (quod ſit in brachiis, ſca-
pulis, pectore, dorſo, collo, femore, ac tibiis luxa-
tis) confringantur, rotęq; impoſiti in altum ſufferã-
tur, vt ibi vino & pane appoſito (quibus tamen vti
non poſſunt) intolerabiliori pœna, ſiti videlicet &
inedia tandem intereant, & cõficiantur, ne hoc qui-
dem ſuppliciorũ genere perterrentur: quum per ea
ſuis miſeriis cito finem impoſitum iri credãt, quod
tamen ſupplicij genus ob pœnæ enormitatem atq;
inhumanitatem ſupra modũ humano ingenio terri-
bile videtur atque extimeſcendum: ſuperuiuũt enim
nonnunquam. 5. 10. 15. 20, interdum 24. horis, vt
nonnulli latrunculatores multiſcii & experti nobis
aliquando narrarunt.

Et

43 Et ſimile exemplum recitare ſolebat comes Naſſouius Henricus Caroli.V.Imp. Archicubicularius de Iudæo quodam Auguſtæ hoc ſupplicij modo ob grauiſſima delicta affecto: cui cum non poterat perſuaderi, vt præuia peccatorum confeſſione ſe morti, iamiam imminenti præpararet, rotæ fuit impoſitus. Poſtquam autem aliquot horas ibi moriens cōceſſiſſet, conſpiciens forte mercatores aliquot ad vrbem properantes continua pluuia & imbre madefactos, eoſdem ad ſeſe conuocans, orabat vrbis Antiſtiti vt nunciarent, paratum ſe eſſe peccata (vti hominem decebat Chriſtianum) confiteri. Cumque ad locum Antiſtes reuertiſſet cum magna populi caterua, ad rei tum nouitatem, tum ſpectaculum excitata, deridere aduenientes multo maxime cœpit, & ludificare, inque propoſito pertinacius permāſit. Rogatus vero, cur tandem illuc eos euocaſſet: Nimis, inquit, commodè agebatis veſtris in ædibus, ego vero in maximis ſum miſeriis & ſuppliciis. An ne decebat pœnæ huius meæ aliqua ſaltem ex parte vos quoque fieri participes?

44 Aliud quoque exemplum referre ſolebat idem de alio quodam, qui vbi confractis, atque diruptis oſſibus rotę aliquandiu inſediſſet, forteque equitē quendam prætereuntem conſpexiſſet, eundemque miſera & plorabunda voce ad ſeſe conuocaſſet, rogabat vt ipſi poculum cereuiſiæ porrigeret. Cumq; eques id non facile poſſet, neque ob rotæ altitudinem ex equo eo pertingeret: conſuluit maleficus vt eques in pedes ſe in equi ſellam erigeret. Quod vbi eques precibus & cōmiſeratione ſupplicis permotus, feciſſet, maleficus nolarū ſtrepitu (quæ fere ex more hoc ſupplicii genere affectis adiunguntur) hominem & equū adeo terruit, vt de ſella equi in terram lapſus decideret, & eo caſu ſuam tibiam frangeret. Sceleſtus vero inter medios cruciatus, & iāiam morte ingruente, tantum facinus perpetrare adeo non metuit, vt benefactoris infortunium etiā rideret, & læſo cachinnis inſultaret. Ex quibus exēplis manifeſtum euadit, quam parui faciant multi grauiſſima quæque mortis ſubita ſupplicia, quæ à Iuſtitia inferuntur. Qui verò ad nautica vincula aut perpetuò, aut ad longius aliquod tempus damnantur: ii ad vitæ vſq; terminū, in grauiſſimis miſeriis & ærūnis nulli nō ſeruitutis generi mācipantur.

45 Adeo vt hæc mors ciuilis nulla non morte naturali ſit terribilior. Cum enim indies mori videantur, nonnunquā tamē ſæpe ſperata atque implorata morte frui contingit, vniuſque mortis loco millies moriuntur. Quod quidem mortis genus tam ſæpe repetitæ, propter pœnarum aſſiduitatem improbos quoſque & facinoroſos homines maximo, atque extremo metu territat, & exanimat: maximè autem infinitas, atque adeo intolerabiles eſſe triremium miſerias, & calamitates ſatis ſuperque indicat vetus hoc prouerbium; Qui vitæ triremicæ deſiderio tenetur, eius voto Deus aſpiret. Quo vti conſueuerunt, qui ex vinculis ſeu ergaſtulis nauticis euaſerunt.

Scimus nihilominus inuentos fuiſſe nonnullos 46
ad perpetua nautica vincula damnatos, qui cum annos aliquot in illis miſeriis operam atque ſeruitiū præſtitiſſent, vt ob diuturnam operam fideliter impenſam libertate & miſſione digni viderētur, eam tamen libertatem ſerò recuſabant, & in ergaſtulis ſuis ſeruire, quam liberi eſſe malebant: tum quod laborum & miſeriarum vſu & aſſuetudine eſſent indurati, adeo vt iam eis leuia eſſent reddita atque dulcia, quæ aliis grauia atque intolerabilia videntur. Tum quod neſcirent, cui ſe vitæ generi dederēt, ſi in libertatem euaſiſſent. Atque vt maxime alicuius eſſent artificij periti, quo ſibi victum parare cōmode poſſent, non dignarentur, tamen illud ob laboris tædium quo maxime capiūtur, exercere. Aut forte metuebant, ne poſtea rurſum ad eadem, aut grauiora crimina relaberentur, vti ſæpe experientia didicimus.

Quod etiam memini ab iis factum, qui ad perpe- 47
tuos aut ad diuturnos carceres fuerunt dānati, qui poſtquam magnatum precibus gratiam obtinere potuiſſent, eadem tamen gratia frui nolebant, quod non ſcirent quod vitæ inſtitutum, è carcere liberati, arriperent: quin potius metuebant ne ad eundē denuo impingerent lapidem, eaſque ob cauſas prætulerunt libertati ſtrictos & ſordidos carceres. Sed exiſtimo talium pauciſſimum eſſe numerum. Poſtquam autem ſumus hic in materia edictorum ſiue diplomatum ab Imperatore, Rege, Principe & ſimilibus emiſſorum ad omnes & quoſcunque primarios Iudices & magiſtratus officiarioſque ordinarios (quorum munus eſt poſtea idem tranſcribere & ſignificare omnibus aliis ſubalternis ſecundariis Iudicibus) quibus edictis tenentur & obligātur morem gerere, ſeque ad eadem componere, & accommodare, non præter rem me facturum arbitror, ſi hoc loco præcipuas aliquot clauſulas in iuſmodi edictis adhiberi ſolitas recenſuero, vt ex iis inſpectis, certius & facilius poſtea cognoſcant, an per talia edicta, eorumque formulam & iuſſio- 48
nes officium Iudicis ſublatum eſſe ſubuerſumque videatur, an non?

Exempli igitur gratia, ponemus diploma Impe- 49
rat. Caroli V. piæ memoriæ datum Namurci, 18. Septembris Anno 1542. Quo vagabundis & malefactoribus tum erat conſtituta pœna furcæ, aut patibuli per Iudices imponenda, ipſiſque paſſim obſiſtendum eſſe, etiam ſonitu campanæ (ſi res poſtulet) aut alio quouis modo contra eos procedendum eſſe. Iubetque vt illud edictum ſtricte conſeruetur, adeo, vt eius transgreſſores ſine gratia, ſimulatione, aut fauore, grauiſſimis pœnis damnandos ſtatuat.

Digitized by Google

50 Eſt & aliud eiuſdem Imperat. Bruxellæ datum,
3 Februarij eodem anno 42. ſuperiori nõ diſsimi-
le. Quo iniungit omnibus in vniuerſum Iudici-
bus, decurionibus, vulgo ſcabinis, & ſimilib. tam
ſuę, quam beneficiariorum ſuorum iuriſdictioni
ſubiectos, vt ſummo ſtudio, opera & diligentia in-
cumbant apprehendendis, capiendiſque facinoro-
ſis & nequam hominibus, in quos edictum conſti-
tutum eſt, mulctamque indicit Iudicibus grauiſsi-
mam, qui quod ſui in hoc muneris eſt, negligenter
reperiantur adminiſtraſſe.

51 Eos enim abrogat magiſtratibus & officiis, & in-
poſterum à munerum & honorum functionibus
arcet, & veluti indignos pronunciat; pœnam inſu
per irrogat arbitrariam, & cõdemnat ad damnorũ
ęſtimationẽ reſtituendã & perſoluendã, quæ acci-
pere poſſent, è fuga, aut euaſione eorundẽ facino-
roſorũ. Poſtea edicit & præſcribit omnibus Iudi-
cibus, decurionibus, & Magiſtratibus (corã quibus
adminiſtri aut procuratores Imperij, aut eius be-
neficiariorum, deferent, accuſabunt, & iudicio ſi-
ſtent eoſdem vagabundos, & facinoroſos, ſed edi-
cto hoc comprehenſos) vt procedant ad condem-
nationem capitalem & criminalem eorundem trã-
greſſorum ſiue malefactorum, ſimulatq; ipſis liqui-
do cõſtiterit illos huiuſmodi perpetraſſe facinora,
nẽpe ſi cibum aut pecuniã à villicis (non dico gra-
52 tioſe mẽdicaſſent) ſed vi & minis extorſiſſent, nõ
perſoluto precio. In illos enim hoc edictũ potiſsi-
mũ & nominatim eſt promulgatũ, etiam ſi illi læſi,
aut iniuria affecti, nõ conquerãtur, neq; actionẽ eis
intentẽt. Tandẽ hoc edictum eo euadit, vt nolit Iu-
dicibus licere aut vllo modo poſtponere, differre,
aut cõmutare, ſiue moderari condẽnationẽ, & pœ-
nas in hoc edicto cõprehẽſas, ſub pœnis & mulctis
ſuperius recitatis. Atq; hiſce diplomatis mãdato, &
iuſſione Imperatoria, & ſolẽni totius Cõcilij deli-
beratione Iudicibus datur plena poteſtas, auctoritas
& mandatũ ſpeciale. Verũ enimvero per talia noua
edicta Imperatoria interdũ contrauenitur ſcriptis
53 legibus. † Et ideo hic quoq; diſcutiendũ erit an per
ea edicta tollatur, aut imminuatur Iudicis officiũ, &
ea permiſſa ſemper authoritas, quæ cõſiſtit in pœ-
nis legum, conſuetudinum, aut ſtatutorum tempe-
randis, remittẽdis, aut pro ſuo arbitratu, iuxta cau-
ſarum notitiã mitigandis. Nã per ſuperiora & ſi-
milia edicta iudex prohibetur vagabundos & ma-
lefactores minori, aut alia pœna afficere, quam ea
quæ in edictis continetur. Tam hæc, quam aliæ ab
ea dependentes quæſtiones multoties nobis fue-
runt obuiæ, atque in medium à quibuſdam allatæ,
cum inclitæ ciuitati Brugenſi eſſemus à conſiliis,
cumque vagabundorum ſeu erronum cauſæ agita-
rentur, & variis vltro citroque opinionib. diſcute-
rentur. Quidam enim imperitiores & ignari per-
peram iudicabant, prædictam Iudicis authoritatem
per noua edicta Imperatoria nequaquam eſſe ſub-
latam, atque ita pœnas etiam contra edicta certis
ex rationibus ſeſe aut augere aut minuere poſſe
cenſebant. Alij vero melius ſentire videbãtur, qui
exiſtimant, prædictam Iudicis authoritatem per
noua Imperatorum, aut Principum edicta eſſe re-
ſtrictã & ſublatam. Sicut enim non ſtatim atque Iu-
dex quiſpiam habet ius vitæ neciſque, liberum ei
eſt paſſim quos voluerit morti adiudicare, ſed eos
tantum quos lex, aut conſuetudo primum cõdem-
nauerit. Sic neque eſt in eius arbitrio eos redime-
re, vel etiam mitius punire, qui ex legis, ſiue con-
ſuetudinis præſcripto fuerint, aut vltimo addicti
ſupplicio, aut certe alicui pœnæ deuoti.

Nam vbi eſt certa pœna à lege, aut conſuetudine 54
ſtatuta, non eã poteſt Iudex remittere aut minue-
re, ſiue augere, aut aliter mutare & arbitrari, vt eſt
text. in *l. 1 paragrapho 1. in fine, ff. ad S.C. Turpil. c.*
de cauſis, & ibi Doct. *de offic. deleg. cap. licet, & ibi*
gloſſ. in verbo pœnam pecuniariam, de pœnis.

Facti enim quęſtio in arbitrio eſt iudicantis: pœ- 55
nę vero perſecutio, non eius voluntati mandatur,
ſed legis autoritati reſeruatur, *d. l. 1. §. vlt. ad S.C.*
Turpil. l. Ordine, ff Ad municip. & l. Si operum, C. de
pœnis. Quæ enim pœna à iure eſt ſtatuta, retractari
non poteſt. *l. Si qua pœna*, quę eſt ante penult. *ff. de*
verb. ſignific. Abſurdum enim eſſet, vt inferior tol-
leret, aut immutaret legẽ ſuperioris, tot vigiliis &
laboribus conditã, *l. Si quando. C. de in offic. teſtam.*
c. inferior. 21. diſt. & c. Eccleſia veſtra, de elect. Quin
& ipſa lex ſuperioris, etiam ſi non debeat rationẽ,
non poteſt tamen infringi per inferiorem, vt dicit
Bald. *in l. Non omnium, poſt principium, ff. de legib.*
pro text. in l Proſpexit, ff. Qui, & à quib. Nam ſuffi-
cit (vt ſubdit) ſic fuiſſe ſtatutum.

Secundum quam ſententiam Princeps Theolo- 56
gorum (quos ſpeculatiuos vocant) Thomas ſecũ-
da, 2. *q.* 67. *art.* 4. ſcribit inter alia: Iudicem impe-
diri ne reum à pœna à iure ſtatuta liberet duplici
ratione, primo ex parte accuſatoris, cuius plerun-
que intereſt vt reus puniatur. Secundo ex parte
reipub. cuius etiam intereſt (vt antea quoque dixi-
mus) puniri maleficia, & ideo (inquit) in his
quæ ſunt determinata ſecundum legem diuinam,
vel humanam, non eſt Iudicis miſericordiam
facere. Iudex enim inferior non habet poteſta-
tem abſoluendi reum à pœna contra leges à ſu-
periori ſibi impoſitas. Vnde Dom. Auguſtinus
ſuper illud, *Ioann.* 19. Non haberes aduerſum
me poteſtatem vllam, niſi tibi datum eſſet de-
ſuper: Talem (inquit) Deus dederat Pilato po-
teſtatem, vt eſſet ſub Cæſaris poteſtate, ne eis
omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere. Quod
autem lege iam diximus, idem de conſuetudine
quoque dicendum eſt, & de edictis Principum.
Illud indubitatum eſt, quod ſi eſt certa pœna
à con-

à conſuetudine introducta, non licet ab ea recedere neque eſt ibi locus arbitrio Iudicis, vt eſt text. expreſſus in *l. Si quis reum ff. de cuſtod. reor.* per quem ita voluerunt omnes fere Doct. *in d. c. de cauſis, de off. c. deleg.* Non poteſt ergo Iudex, aut alius à Principe, recedere à pœnâ legis, aut conſuetudinis.

57 Quin ſi eam minuerit, aut omnino remiſerit, (ſunt enim illa paria, vt probat *text. in l. Seruos, in fine. C. de vi publ.*) ſeſe oſtendit conſcium ipſius criminis. Text eſt diligenter notandus, *in l. 2. in fine C. de commer. & merci.* cum dicitur. Et ſi Iudex repertum non vindicat, tegere, vt conſcius criminoſa feſtinat. Et ibi notabiliter Bald. facit text. *in c. Sicut inquit ante finem, ibi.* Nam ſi quis in hoc piger, aut negligens, &c. & rurſum *in c. Negligere, ibi.* Nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, & c. 2. q. 7. Sed quamuis hæc ſane ſint intelligenda, vt videlicet nō poſſit Iudex temere, & ſine cauſſà minuere aut augere pœnas à iure ſtatutas.

58 Ob cauſſam vero vtrumque impune facere, imo etiam remittere poſſit, hoc tamen effugium ad prædicta edicta non eſt referendum. Illa enim quia ſub certis iuſſionum & ſanctionum formulis ſunt concepta, ſtrictiſsimè, præciſe, & ſub ipſis nudis terminis obſeruanda ſunt. Fruſtraque diſputatur à Iudicibus ordinariis aut ſubalternis de eo quod ex Regio ſiue ex principali mandato, & in concilio ſummo, certis & indubitatis ſententiis diſcuſsū atque concluſum, pro edicto perpetuo ſiue inuiolabili lege, præcipitur obſeruandum.

59 Quamobrem qui nimium curioſe de edictorum principalium vi, poteſtate, & obſeruantia diſputāt, eamque in dubium vocant, videntur hi inobedientiæ notam ſubire, atque in ſuſpicionem malæ affectæ conſcientiæ deuenire. Quoniam autem ſupra meminimus vagabundorum ſeu erronum, quos Gallicè, *Beliſters, c mns mercenurs*, Teutonicè, *Verloren Cremers, verloren Ketelaers, Schoenlappers, Schotelbinders, Cuypers*, &c. qui ſub prætextu ſui opificii, & vicatim, & oſtiatim diuagantur.

60 Non videtur alienum hic quærere: an vtile, inque rem eſſet reipub. huiuſmodi vagabundos opifices edicto coercere, atque in vniuerſum illud hominum genus (qui nihil aliud ſunt quam, vt ſupra dixi, telluris inutile pondus) prorſus tollere, ſub certis pœnis in ſimiles vagabundos conſtitutis? Scio eandem hanc quæſtionem in Flandria olim me præſente propoſitam, ſeu agitatam. Quibuſdam ſuſtinentibus nequaquam vtilem eſſe reipub. prædictam prohibitionem, & maximè ruſticis ruri degentibus, quibus illi vagabundi, tabernarii, & opifices magno ſint vſui ſeu commoditati. Alii qui melioris erant ſententiæ, contendebāt neceſſarium eſſe, vt ſtricte prohiberentur.

61 Sub prætextu enim opificii ſui multa mala tam mediate, quam immediate ab illis perpetrari conſpicimus, quod eſt fundamentum neceſſariæ prohibitionis. Quod autem ii, qui cōtrariæ ſunt opinionis, adferunt de ruſticorum commoditatibus, quod vnum eſt, præcipuumque eorum fundamentum, facile quidem id poteſt diſſolui. Cum enim ruſtici ad vrbem commeant (vt fere ſingulis ſeptimanis ſemel bisve ad nundinas curru, equo ve fruges aut lacticinia comportant, aut cōuehunt ad ciuitatem) facilè, tum ſi quibus opus habeant coëmere, aut ſi quę reficienda reſarciendave ſint ad ciuitatem ſecum apportare & adferre poterunt. Vnde non magna eis ob talium defectum eſſe poteſt incōmoditas, & vt maximè ſit incommodum tales vagantes artifices è villis & pagis abigere, non eſt tamen paucorum commoditas, publicæ omnium vtilitati præferenda. Hāc quæſtionem libuit impræſentiarum latius demonſtrare, verum ob temporis anguſtiam, qua hæc ſcribens, premebar, prolixius eam pertractare non licuit. Non dubitem tamen doctis omnibus, atque bonis viris probatum conſultumque viſum iri, ſaluo ſemper meliori iudicio, ſi tale aliquod edictum à Rege noſtro aliquando impetretur promulgandum; hac maxime tempeſtate, qua cernimus tot tamque execranda mala paſſim committi atque perpetrari.

Quibus malis obuiandis exiſtimo, non aliud re- 62
medium eſſe pręſentius, quam ſi Rex quotannis bis aut ſemel ad minus, aliquot triremes ſaltem vnam, duas, pluresve, pro copia & multitudine vagabundorum inſtrueret, aut per alium inſtrui ſineret & permitteret. Id enim vagabundis (vt ante diximus) maiori eſſet terrori, quam grauiſſimorū quorumque ſuppliciorum terriculamenta, & exempla. Eoque metu & terrore, ſæpe peſſimum vitæ genus, in meliorem frugem conuerterent, atque alicui articulo ſeu opificio animum adiungerent. Cum hoc caput de ergaſtulis nauticis præ manibus haberemus, exiit mandato Regio edictum propoſitæ noſtræ materiæ conſentaneum & conueniens. Quod non modo non alienum, verum vtile, atque adeo neceſſarium videtur huc tranſcribere. Eſt enim plenius, pluraque comprehēdit, quam ſimile eadē de re edictum Bruxellæ 4. Decembris, anno 1554. Quo nihil erat conſtitutum de hæreticis, ſectariis, & errorum defenſoribus. Illius autem verba ſunt que ſequuntur.

Quoniā ad notitiam noſtram peruenit, innume- 63
rabiles paſſim vagari homines maleficos, mendicos vagos, ſine lare familiari, aut certo domicilio viuētes, & in agris graſſari, qui hoc vnum moliuntur, vt in proborum hominum & locupletum circumuenientionē, oppreſſionem, & perniciem conſpirent: vicatim, perque villas ruri oberrātes, atque ſtipem oſtiatim emendicantes, vel vt plurimum comminationibus improbè & violenter extorquētes, qui ſub veſperam aut noctem in cauponas popinaſque

ſeſe proripiunt, aut in horrea, locaque ab hominum frequentia ſemota, occultè concedant. Quod vitæ genus, ingrediuntur, nulloq; rodam infortunio ad egeſtatem redacti, nullave alia honeſta aut graui iuſtaque cauſſa, & neceſſitate ad mendicitatem compulſi: verum tum ſola animi abiectione & innata nequitia, tum denique ignauia & laboris faciendi, aut artificii exercendi tædio, quo ſibi victum, reliquaque, quæ ad vitam ſint neceſſaria comparare poſſint. Eaque de cauſſa ſe conferunt, deportantque modo in hanc, modo in illam regionem, nullumque non mouent lapidem, omnemque occaſionem venantur: vt cum in locis ſunt peregrinis aduenæ & incogniti paſſim deprędentur, rapiant, graſſentur, cumque miſeris ruſticis de vita eorum fortuniſq; tranſigant & componant. Vtque ſemel omnia dicam modos omnes & machinationes excogitant, quibus minitando, idque genus aliis fraudulentis & violentis artibus alicundè ab inuitis extorqueant, quo vitã diſſolutam & ignauam, nequiter & luxurioſe tranſigant: maximo cum priuatorum, totiuſq; reipub. incommodo, & ſubuerſione.

64 Quinimque præterea certo comperimus nõ paucos eſſe inter illos, qui ſub prætextu & vmbra religionis, peſſimis infecti ſectis, huius ſęculi & erroribus, concionentur ſiue Euangeliſtas agant, Pſalmoſque ſuo quodammodo tranſlatos, eiuſdemque farinæ cantiones decantent, quibus populum ad turbas & ſeditiones commoueant & exſuſcitent. Quod multis ſæpe diplomatis prohibitum eſt, atque vt res eſt plena periculi & diſcriminis, ita neutiquam toleranda. Hoc verò ipſo tempore peropportune à Regia noſtra Maieſtate literas acceperimus, quibus certum triremium numerum inſtruere ſibi in animo eſſe ſcribit, neque facile tam breui ſpatio, aliis è regnis & regionibus ſuis recuperare poſſit iuſtam remigum ſeu mancipiorũ multitudinem: vtque eam ob cauſſam diſquiri mandaremus, an ne certa maleficorum copia in his inferioris Germaniæ regionibus colligi poſſit, qui labori nautico idonei ſint, atque ergaſtulorum nauticorum religationi meritò addici poſſe videantur. Nobis viſum fuit eoſdem vagabundos, & id genus alios maleficos ſupra nominatos huic negocio triremium valde eſſe opportunos. Sic enim inferioris huius Germaniæ prouincię inutilibus, & pernicioſis Reip. hominibus repurgabitur. In locum autem pœnarum capitalium per diplomata indictarum, cedet condemnatio ſeu relegatio in ergaſtula nautica. Ideoque inſtanter à te poſtulamus atque flagitamus, tibique adeo R. Maieſtatis nomine expreſſim & definitè iniungimus, vt confeſtim, & ſine vlteriori mora, aut procraſtinatione, capi & manus iniectione apprehendi iubeas omnes mendicos, graſſatores & errones ſuperius dictos, qui reperientur in iuriſdictionis tuæ limitibus & diſtrictu, eoſque mandari carceres ſtrictæ, tutæque cuſtodiæ. Deinde tui erit muneris, actionem mox in eos inſtituere, litemque proſequi, & lege agere, ſecundumque edicta hac de re edita. Efficieſque vt lis in eos conteſtata ſummatim, & diſceptatione compendiaria definiatur. Quocirca authoritate noſtrà interpoſita conceſſimus & adhuc concedimus hoc edicto, (vſque ad reuocationẽ) vt Iudices & Magiſtratus pœnas capitales, ſeu vltimi ſupplicii per Principum conſtitutiones indictas, conuertant & commutẽt in relegationem ad vincula nautica, tam aduerſus vagabundos, quam id genus quoſcunque maleficos, modo ſani ſint, validi & robuſti, idoneique ad triremiũ labores ſufferẽdos implẽdoſque, vtq; eos adiudicẽt & condẽnent ad perpetua vincula, nulla ſpe reliqua, has in regiones vllo vnquam tempore reuertendi.

Exceptis tamen iis, qui grauibus & enormibus delictis obnoxii erunt, & culpabiles, aut hæreſiarchæ ſint, & ſchiſmata, pernicioſaq; dogmata diſſeminaſſe in populum, reſque in repub. nouas, periculoſas, & offenſionibus plenas molitũ fuiſſe conuincentur. Qui omnes, propter exemplum, puniendi ſunt pœnis quæ in diplomatis indictæ ſunt, neque hac noſtra conſtitutione comprehenduntur. 65

Emergentibus verò hinc inde difficultatibus, 66 quarum ex circunſtantiis appareat quoſdam ex dictis mendicis & facinoroſis non eſſe morti adiudicandos, imò nec ad perpetua nautica vincula cõdemnandos: permiſſum erit iudicibus magiſtratibus [illegible], & moderatione vti, vt eos ſcilicet cõdemnent ad certum, atque determinatum aliquod tempus: ita tamen vt non ad minus, breuiuſq;, quã ſex annorum ſpatium. Quo temporis curriculo exulum proſcriptorumque loco his in prouinciis habebuntur, neque poterunt intra idem tempus in has regiones tutò redire, etiamſi effractione aut fuga ex ergaſtulis euaſerint. Quos inſuper comdemnatos curabis ſtricto tutoque in loco cuſtodiri, & aſſeruari, donec de loco edoctus fueris, quem ad locum deduci debeant, vt poſtmodum tradantur, dedanturque in poteſtatem eorum quibus à Regia Maieſtate eos excipiendi cura commiſſa erit atque negotium. Et vt perſoluantur ſumptus tam in victũ, quam in aductionem impenſi, reliquæque expenſæ in eodem captiuo eſſ iſæ, intelligimus vt illa omnia recuperentur, refundanturque ex iis, quæ ab officii tui adminiſtratione prouenient, tibique accepta ferentur, vt par erit in computu tuo & rationibus. Quod ſi verò officii tui functiones tãtis ſumptibus non reſpondeant: dabitur opera vt à Curia tibi quod vltra impenſæ factum erit præſtetur, refundaturque, cum rationum tuarum editionẽ iuſta aſſertione confirmatã tranſmiſeris. Vt autẽ diligentiam, quã hoc in negocio præſtiteris certo cognoſcimus, recte & cõſulto, proque officio facies, ſi nos certiores feceris, quo in numero ſint iidem rei ſeu

captiui.

captiui. Quò poſtmodũ determineemus atque con-
ſultemus de tempore & loco. De tempore quidem,
vt ad conſtitutum tempus parati ſint futuræ tranſ-
uectioni. De loco verò, vt is certus conſtituatur, ad
quem deuehantur: hac itaque in re omnibus modis
vide & cura, vt ne defuiſſe officio tuo videaris.
Actum Bruxellæ 27. Ianuarii 1561.

67 Poſtea ad dubitationem quorundam addita fuit
ſuperiori edicto, ea in parte, quæ de hæreticis lo-
quitur, talis interpretatio. Numquam eius fuimus
propoſiti, neque adhuc ſumus vt hæretici pertina-
ces, obfirmati, & præfracti, inque erroribus ad ex-
tremum vſque conſtanter permanentes, ſiue Anaba-
ptiſtæ ſint, ſiue alterius ſectæ ſeu hæreſis, compre-
hendantur ſub cõſtitutione, in eos, qui ad triremes,
ſeu ergaſtula nautica condemnandi ſunt & mitten-
di, edita & promulgata. Verum in eos exempla edẽ-
tur, prout crimen eorum, hæreſiſque qualitas & cir-
cunſtantiæ deſiderare videbuntur.

68 Quæ quidem conſtans atque pertinax hæreſis
æquiparatur crimini læſæ Maieſtatis: & iure, legeq;
habetur & numeratur inter atrocia & enormia de-
licta, quę nominatim excipiuntur à præfata cõſtitu-
tione Act. Bruxellæ 13. Febr. 1561. Pro huius autem
noſtri capitis coronide, ſeu colophone, libet quædã
ſigillatim adiicere, quæ ad præſentem triremiũ ma-
teriam imprimis facere conducereque videbuntur.

69 Primo itaque diſcutiendum quo amictu prædi-
cti remiges ſeu mancipia nautica veſtiantur, & quis
eis victus diurnus ſubminiſtretur, tum quibus horis
quo loco, & quomodo tecti ſiue inſtrati dormiant,
quibus denique modis ſeſe exerceant, cum à remi-
gando vacationem habent. Itaque cum ad trire-
mes condemnati deducuntur, veſtimenta eis om-
nia detrahuntur, & crines pilique à vertice vſque
ad calcem novacula abraduntur, vt mundiores ſint,
atque tutiores à pediculis, pulicibus, cimicibus, &
id genus aliis vermiculis humano generi infeſtis, &
fere ex ſudore generatis. Deinde induuntur ſubli-
gaculo nautico, & ſubucula ex vili rudique panno
confecta, ad genua vſque propenſa, quæ eſt eius co-
loris quem Trierarchus pro nota geſtat ſiue diſcri-
mine nauali, tum autem Gauſapina eis inicitur ſeu
tunica talaris ex pãno villoſo cũ cucullione a tergo
ad inſtar mantelli Irlandici dependente capiti verò
imponitur pileolus è pãno altior & eleuatus, eiuſdẽ
cuius ſubucula coloris. Moxque catenæ eis iniciũ-
70 tur trium paulo plus minus ulnarum alteri pedi alli-
gatæ, eorum quidem qui à puppi proram verſus de-
xtrum tenent latus, ſiniſtro: qui verò læuũ dextro
quæ vtrinque cõmutatio ſeu diuerſitas accidit, vt
facilius & cõmodius tam hi, quam illi remigent:
Grauitas enim catenæ tendet ad mediũ triremis.

71 Quo ad victum autem eorum quotidianum, cõ-
muniter eos accipimus veſci pane cibario ſeu biſ-
cocto, qui panis nauticus, inde eſt appellatus, & vt
plurimũ eſt vetus, mucidus, ſordidus, durus, vermi-
buſque repletus, vt autem molleſcat & gratiorẽ cõ-
trahat ſaporem, aquæ fere eum intingunt in modum
offæ. Pro potu, ſeu ad ſitim reſtinguendã aqua dul-
cis eis præbetur, idq; eis bis in die datur portiona-
tim, & certo demenſo ſeu menſura, quũ videlicet in
mari ſunt, aut in locis hoſtilibus ad conflictum ſeu
naumachiam parati expeditiq; , niſi forraſſis diffici-
les extra ordinem labores capere & exantlare co-
gãtur: tum enim ter aut quater cibus eis potuſq; ad-
miniſtratur. Cum vero ſunt in portu aliquo, aut in
amicorum ſociorumque prouinciis reſident, tũ tã-
tum eis panis nautici & aquæ conceditur, quantum
ſat eſt, quantumque deſiderant. Quin etiam interdũ
lautius multò tractãtur, datur enim illis iuſculi ſor-
bitio in ſcutellis ligneis, è fabis aut piſis cum allio,
cæpis & ſale conditis, aut ex oriza, faſeolis, cicere,
& id genus aliis leguminibus. Nonnunquam etiam
cùm in portu & ſtationibus feriantur, diſtribuitur
eis panis recens, è fabis, aliiſq; leguminibus coctus,
admixto paululum frumenti, vtque melius corpora
eorum reficiantur, hilariusque victitent, indulgetur
eis aliquando iuſculum ex oriza in iure carniũ de-
cocta, aut cum lardo ex aqua cocto, aut cũ carne ſal-
ſa bubula. Cum autem excurſiones faciunt, & in lo-
ca hoſtilia prædatum emittuntur, diſtribuuntur eis
edulia ex prędis quas reportarunt, & pro potu aqua
datur aceto mixta, aut vino permiſta & incocta.

Dormiendi ſeu quietis nullam certam horã, nullũ 72
determinatum tempus habent, verùm vigilare eos
oportet, & in quãlibet horam aut potius momentũ,
quo appellantur, expergiſci. Adeo vt eodem in loco
ſint apud Trierarchũ remiges, quo ſunt apud loca-
tores equi meritorii. Cum autem quieſcunt, in tuni-
cis ſuis talaribus catenati per ſedilia recumbunt, ra-
roque & non niſi Trierarchi indulgentia ſanis, va-
lidiſq; e matta conceditur, pro ſedilis lõgitudine &
latitudine. Cum à remis vacationem habent (quod
fere contingit quum vento ſecundo, propitio, & in
puppim delato agitur, remigibus, † quos Itali *for-*
ſaires vocant, quia inuiti & nolẽtes vi in triremib. 73
ſiue ergaſtulis detinentur) conceditur † vt ſe quiſ- 74
quis exerceat tali opificio, cuius eſt peritus & arti-
fex, & ex eo quicquid tandem poterit lucrique ple-
num habeat ius & arbitrium. Poteruntque ſibi eo
ex lucro edulia potumque comparare.

Eſt enim in vnaquaque triremi popina, in qua 75
omnis generis commeatus vitæ nauticæ accom-
modus vænum exponitur, vinum nempe, panis,
caſeus, nuces, cæpe, allium, ſalſamenta, & id ge-
nus penus nautici. Qui verò non ſunt tam indu-
ſtrii, vt alicui ſe artificio dedant, impune ludunt
alearũ, chartarum, aut id genus alios ludos, vel et ã
otium ſectatur, & quieti ſe ſomnoque dedũt. Ita p-
dicta autẽ lucra nemo eis iure tollere & auferre po-
teſt, quemadmodum neque tolli poteſt pecunia,

Digitized by Google

quam interdum à notis cognatiſque gratuito aut precario recipiunt.

76 Hoc enim illorum eſt peculium nauticum. Non tamen ſemper eis conceditur ociari aut ſibi viuere, cum à remigando vacant. Verum vbi aqua dulcis eis deficit, aut ligna deſunt, aliaque id genus ad triremes neceſſaria, catenis ſoluti in littus inermes exponuntur, armatis cuſtodibus, vt à fuga eos prohibeant, comitantibus, iiſque rebus neceſſariis comparatis & in nauim comportatis, in priſtina ergaſtula reducuntur. Nonnunquam in terram expoſiti à cuſtodibus in proxima emporia deducuntur, vt merces, ſi quas habeant venales, facilius diuendant, ipſique alias coëmant, omniſque generis inſtrumenta ad opificium quiſque ſuum exercendum apta & commoda comparent, præter ea tamen quibus compedes catenáſve præcidere & amputare poſſint, vt ſunt ferreę limę, ſecures, mallei, ſcalptra, dolabræ, & id genus ſimilia.

77 Iam deſcendamus ad delicta, quæ communiter in triremibus, inter prædictos remiges committuntur, pœnaſque iis & ſupplicia ordine ſubnectamus: primo itaque delinquunt quum remigare recuſant, aut in remigando diſcordant, cumque ad triremis munia implenda ſeu obeunda non ſunt parati, vt cum triremis obuertenda eſt, aut detorquenda, cum vela facienda, aut contrahenda, cũ figendæ ſunt aut tollendæ anchorę, cum erigendus aut dimittendus malus, vel ſcapha in mare eiiciẽda, aut in nauem recipienda, cumque ſuo tempore tegumentum triremi ſiue de nocte ſiue interdiu nõ imponunt. Peccãt etiam cum à Nauarcho ſigno de nocte dato, non ſe ſtatim ad ſomnum ſine turbis & ſtrepitu componunt, tum autem non leuiter delinquunt cum lites inuicem aut pugnas ſine licentia exercent. Hoc etiam inter delicta connumeratur, cum ſubuculam iuſſi non exuunt, quo expeditiores, promptioreſque reddantur ad opus, & labores alacrius faciliuſque ſubeundos, cumque econtra laboribus defatigati & ſudore paſſim defluentes, ſubuculas, tunicaſq talares non induunt, fere enim Trierarchus parem eandemque de iis curam gerit, quam in præliis de equis gerunt equites.

78 Grauiſſimum vero atque atrox delictum eſſe eorum, qui ignes flammaſque emittere in triremem eiuſque munimenta moliuntur, quod traditionis crimen ſiue inſidias appellitant.

79 Enarratis delictis, quæ vt plurimum inter ergaſtularios accidunt, conſentaneum eſt coercendi puniendique modos & genera ſubiungere. Illæ itaque pœnæ quæ citra mortem inferantur, trifariam, tribuſq; mediis ſiue inſtrumentis exercentur, aut enim ventri, aut tergo, aut plantis pedum totidem verbera infliguntur, quot Trierarchus decreuerit, arbitratuſque fuerit.

80 Media autem ſeu inſtrumenta ſunt nerui taurini, bubuli, equini, aut mulares. Itẽ fuſtes è ſalictis digitales, & funes ſeu reſtes innodatæ. Quæ pœnæ citra mortẽ in eos, qui leuiora delicta cõmiſerunt exercentur, qualia ſunt quæ primo ſupra loco recitamus. Cum verò corporaliter puniuntur extremaque in eos exempla eduntur, aut caput eis detruncatur, aut ex malo ſuſpenduntur, aut ſacco incluſi, aut inſuti in mare proiiciuntur, aut vtroque pede diuerſas ad triremes alligati, triremibuſque incitatis remis diſiunctis, dilacerantur, quod fit in grauioribus & atrocibus delictis, cum traditionis aut inſidiarum rei condemnantur.

81 Sæpius autem cum naumachia opus eſt decertare, & cum hoſtibus confligere, ſi remiges pro arbitrio & libidine non ſatis diligenter remis incũbãt, de facto in eos Trierarchus crudeliter deſæuit & animaduertit. Huic nares, illi aures, alteri brachia, tibias aut caput (ſi libuerit) amputat, mẽbriſque præciſis alios furioſè cædit & impellit, vt eos ad diligentius remigandum, hoc veluti terriculamẽto, attonitos & conſternatos in rebus prope deſperatis cohortetur.

82 Iam de curatione ægrorum dicendum eſſe videtur, ad quam quidem facilius, dexterius commodiuſque obeundam pro more atque conſuetudine obſeruatur, vt quilibet Trierarchus peculiares ſibi habeat confeſſores, medicos & chirurgos, illos quidem, vt ægris, & afflictis illorum conſcientiis, corrigendo, terrendo, erigendo, conſolandoq; præſentaneum adferant remedium hos verò, vt ægra affecta & laborantia corpora, pro ſuo vterque munere viſitent, recognoſcant, curent & confirment. Plerique etiam Trierarchi tres eoſdem in ſua quiſque triremi proprios habere conſueuerunt, ſinguli ſaltem triremes ſuum habent chirurgum. Ægros autem ad remorum labores nunquam compellunt, niſi in maximis ſint difficillimiſque anguſtiis conſtituti, cum forte portus aliquis ſubeundus eſt, aut triremis ab hoſtibus eripienda, aut ad hoſtes remorum vi impellenda eſt, atque incitanda. Medicorum qui de iis curã gerunt, muneris eſt, optimis quibuſque atque recentioribus cibis, qui tanta triremium inopia & calamitate recuperari poterint, infirmorum valetudini conſulere. Cum in portu per dies aliquot conſtiterunt, neceſſitaſque incumbit, vt relicto portu in mare ſit proficiſcendum, medici eſt negotium, vt ægros paſſim recenſeat, ſi quos inter eos reperiat, de quorum vita aut valetudine certis ſignis deſperet. Trierarchi iuſſu & mãdato in vicinam regionem exponuntur, (ne triremis inutilibus, nulliſque vſui futuris mancipiis prægrauetur) eiuſque loci incolis, ſi qui ſint, eorum curatio commendatur, ſi vero nullius hominis ſit copia fato fortunæque committuntur.

83 Quique inter maritimas profectiones moriuntur, in mare proiici cõſueuerunt; qui autẽ in naua-

libus

Digitized by Google

libus ſeu ſtationibus vitam cum morte commuta-
runt, in proximo littore ſepulturæ honore affici-
untur. Toto fere ſuperiori tractatu de condemna-
tione ad ergaſtula nautica diximus, eaque tẽporali,
quoniã vero ij qui ad tẽpus ſunt dãnati, tẽpore illo
84 finito, iure legeque ex ergaſtulis liberãtur, † obiter
hic videntur quædam de libertate ſiue emiſsione
mancipiorum nauticorũ, quantum propoſito no-
ſtro ſat erit, neceſſario ſubiicienda. Itaque qui ad
tempus erunt condemnati ad triremes, impetra-
bunt condemnationis ſuę formulam authenticam,
quam mox vbi triremẽ fuerint ingreſſi, in tabulas
quæ de mancipiis ſeu remigibus habentur, referri
curabunt, & penes ſe toto ſeruitutis tẽpore eandẽ
formulam authenticam diligenter aſſeruabũt, quã
nemo, ne Trierarchus quidem, ab eis tollere, aut
ſubtrahere poteſt: tempore verò condemnationis
completo, Trierarcho formulam ſuam exhibebũt,
petentque, vt ſecundum eam liberi ab illo pronũ-
85 cientur emittanturque, & † perſoluent pro liber-
tatis precio ternos nummos aureos, quorum pri-
mus Triararcho cedet, pro neruorum, fuſtium, fu-
niumque quibus eos coercuit, vſu & impenſis. Al-
ter accenio ſiue adminiſtro triremico pro compe-
dum, catenarum, ſimiliumque ferramentorũ ſump-
tibus & diſpendijs. Tertius verò ſcribæ ſeu gra-
phiario, pro referendis in acta condemnationum
formulis.

86 Quod ſi vero Trierarchus in mora eſt, eoſque
condemnationis elapſo tempore ſoluere emittere-
que recuſet, dabunt operam ijdem ad tempus con-
demnati, vt à iudicibus, magiſtratibus, aut domi-
nis, qui eos condemnauerint, literæ ad Trierarchũ
impetrentur, quibus poſtulabunt, vt quoniam cõ-
demnationis tempus ſit impletum, liberi ab eo ſo-
lutique emittantur, idque ſi facere recuſet ad vlti-
mum & extremum ſubſidium confugiendum erit,
& repræſaliis, habita à Principe licentia, vti contra
eum poterunt. De quibus vide ſupra latius, *cap.*
98. *De pignorationibus*, (vulgò) repræſalijs.

87 Fere autẽ eos liberare recuſant, qui triremi ma-
gno vſui ſunt, & omnino neceſſàrij, vt ſtructores,
ſeu archimagiros, ſymphoniacos, ſeruos & preco-
nes, extremos remiges in vltimis vtrinque ſedili-
bus locatos: illis enim maximus remigandi labor
onuſq; incũbit, neque ad hoc, niſi fortiſsimi quiq;
& robuſtiſsimi deliguntur: tũ vero vix vnquã libe-
rantur, qui nauiculariæ periti ſunt quiq; naues cõ-
ſtruere & reædificare norũt: propter aſsiduũ eorũ
in triremibus vſum, operas, commoditatem & ne-
ceſsitatem, quodque non facile neque ſtatim alij
recuperentur, qui eis in artem laboreſque ſucce-
dant, difficillime multiſque moleſtiis vix tandem
liberi euadent, niſi maximum cognatorum neceſ-
ſariorumque ſtudium, diligentia, & conatus inter-
ueniant. Poſſem multa de iuribus & priuilegiis tri-
remiũ cõgerere, & in mediũ hoc loco adferre, ſed
breuitatis ſtudio, ne caput hoc creſcat in immen-
ſum, iis ſuperſedere ſatius eſſe viſum fuit.

Hoc vnum adiiciam, quod etſi omnes remiges 88
ſiue ergaſtularij eodem pariter iure ſint & condi-
tione, euenit tamẽ †, vt Trierarchi volũtate, nutu, 89
& indulgentia, ſi qui ſint inter eos nobilitate &
proſapia inſignes, aut diuitiis locupletes, à remigẽ-
di onere, & eiuſmodi muniis ſeu laboribus nauti-
ticis excuſentur, & immunitatem conſequantur,
ea tamen conditione, vt ipſorum ſumptibus & im-
penſis, alium qui illis obeundis implendiſque ap-
tus ſit & idoneus, ſubſtituant: habent enim plerũ-
que nonnullam nobilitatis & diuitiarum rationem
& reſpectum. Verũ hæc omnia conſiſtunt in Trie-
rarchi nutu & arbitrio. Qui plura de triremium
priuilegiis deſiderat, is legat libellum, D. Antonij
à Gueuara Epiſcopi Mondonetenſis Confeſſoris,
archieleemoſynarij, conſiliarij, & hiſtoriographi
Imper. Quondam Caroli V. quem inſcripſit, De
muniis, laboribus, & priuilegiis triremium, deque
inuentoribus nauiculariæ, ſiue artis gubernandi
naues, qui libellus multo ſale & lepore refertus,
facile lectoribus erit propter feſtiuum argumenti
genus, commendabilis & plauſibilis: mira enim
arte inter medias huius vitæ ergaſtulariæ miſe-
rias & calamitates ludit & iocatur. Qui verò
de triremibus ſimilibuſque nauibus longis & ea-
rum formis ſeu figuris ex antiquitate deſumptis
iuſtum tractatum deſiderat, operæprecium fecerit
ſi euoluat libellum Lazari Baifij de re nauali, quẽ
compoſuit *ad l. 2. ff. de capt. & poſtlim. reuerſ. &
de redempt. ab hoſtib.* Atque hæc ſunt, quæ præ ocij
noſtri ratione, de ergaſtulis nauticis obiter dicen-
da eſſe duximus. Cętera enim, ſi quæ reſtãt ad hoc
cap. facilia ſunt. Ideoq; operam noſtram æqui bo-
niq; conſulite, qua prodeſſe communibus ſtudiis,
citra cuiuſquam tamen vel iniuriam vel fraudem
cupimus.

Digitized by Google

CAPVT CLIV.

De executione criminalis ſententia.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 154.

1 *Executio criminalis,* { *In magno Concilio committitur Procuratori generali vel ipſius vicario cum hoſtiariis.*
2 *In concilio Flandriæ cõmittitur Prætori Comitis, qui ſemper Prætor eſt antiqui Caſtri Gandenſis, vel aulæ Hyprenſis, vel Prætori alio proximo.*
3 *In aliis Senatibus committitur Prætori loci.* }
4 *Mulier prægnans non debet dari vltimo ſupplicio, donec pariat.*
5 *Mulier damnata conſequitur per partũ, quod non poteſt conſequi per ſeipſam.*
6 *Ratione adiuncti inſeparabilis permittitur quod alias non permitteretur.*
7 *Mulier prægnans damnata, vltimo ſupplicio, quod poſſit confinari.*
8 *Mulier damnata in amputatione membri, ſi eſt prægnans, executio defertur.*
9 *Mulier prægnans damnata & conſeruata poſtquam peperit, erit etiam conſeruanda ſi partus alio modo commode nutriri non poſſit.*

POſt varia criminum genera, poſt ea omnia, quæ criminum rationem, naturam, exceptionem, liberationem, vel aggrauationem cum circunſtantiis concernere videbantur, reſtat, vt nunc epilogum atque adeo extremum actum agamus, & nonnihil de criminum executione dicamus, iuxta varietatem locorum.

1 In magno enim Concilio Procurator generalis (is enim Imperatoris vices ex ſuo officio ſolus ſuſtinet) aut ipſius vicarius aut ſubſtitutus procuratore generali abſente, partim ex officio, partim ex ſententia tenetur ad executionem criminalem peragendam, & eam curare ſolenniter ſi ita refert ſententia, cum hoſtiariis producere ad actum.

2 In concilio vero Flandriæ executio committitur, primo Prætori clementiſſimi Comitis, aut auguſtiſſimi inuictiſſimique Imper. ad hoc requiſito. Iſque Prætor fere ſemper eſt Prætor antiqui Caſtri Gandenſis, Prætor aulæ Hyprenſis, aut alius quiſpiam Prætor, proximus eo loco vbi camera reſidentiam habet: cum aſſiſtentia Procuratoris generalis & hoſtiariorum.

3 In alijs autem Senatibus particularibus, ſiue iam his duobus dictis inferioribus, ipſa criminalis executio committenda eſt eiuſdem ſenatus prætori, vel ipſius vicario, qui in ſuo officio Principis vices referunt. Antequam præſens caput abſoluã, decreui aliquot quæſtiones huic materiæ congruentes adijcere.

4 Prima eſt: Vtrum mulier prægnans debeat dari vltimo ſupplicio, antequam pariat? Huic q. hoc pacto poteſt ſatisfieri, per *l. Imperator* 2. & ibi Bart. *ff. de ſtatu homin.* Quod mulier prægnans nõ debet dari vltimo ſupplicio, donec pariat.

5 Et nota, quod mulier damnata conſequitur per partum quod non poteſt conſequi per ſeipſam.

Item ratione adiuncti permittitur aliquid, quod aliàs non permitteretur. Ad primum opponitur per *l. Si impreſſionem, C. quod met. cauſa.* Solut. hîc cõtingit ratione neceſſitatis, ne patiatur partus detrimentum, propter delictum matris. Opponitur ad ſecundum per *l. 1. C. ſi in communi eademque cauſa in integrum reſtitut. poſtuletur: non ſoluit.* Solutio Bart. quod aut eſt adiectum inſeparabile aut non: primo caſu loquitur contrarium. Secundo caſu loquitur *d. l. Imperator, 2. Quærit gloſſ.* hic loquitur de muliere libera: nunquid idem in ancilla? Dicendum quod ſic; quãtum ad hoc vt obſeruari debeat, non quantum ad hoc, vt liberum pariat: quia in ancilla eſt eadẽ ratio, & ſic idem ius, *vt l. Illud, ff. ad l. Aquil. Secunda q. Quærit gloſ. in l. Imperator 2. ff. de ſtat. hom.* 6

Quid ſi mulier iſta debeat deportari, vel confinari hodie an poſſit, non obſtante partu? & videtur quod ſic: quia *d. l. Imper. 2* loquitur in vltimo ſupplicio. In contrarium tenet Guil. quod mulier iſta non deportetur, ſi partus ex hoc habet detrimentũ quia eſt eadem ratio in hoc, quæ in vlt. ſupplicio; ſi vero partus non habet detrimentum, quia poteſt nutriri alibi, ſicut hic, tunc dico quod poſſet, *l. Ex facto. § Ex facto, ff. Ad Trebell.* Nec obſtat quod hîc dicitur de vltimo ſupplicio, quia ponitur ad maiorem exacerbationẽ. Ex hac ratione dicunt Doctores, prægnantem non compelli teſtificari, ſi ex hoc partus incõmodaretur, arg. prædictorum horũ etiã meminit D. Bart. *in d. l. Imperator, 2. Tertia q.* 7

Quid ſi mulier damnata eſſet in amputatione membri, an ſeruetur, donec pariat? & videtur quod non, vt in *d. l. Imperator 2.* quia illa lex loquitur de vlt. ſupplicio. In contrariũ eſt veritas; vt in corpo- 8

re de

Digitized by Google

re de collat. § *prohibemus, col.* 9. vbi comparantur mutilatio membri, & vltimũ ſupplicium. Itẽ, quo ad iuriſdictionem æquiparantur; vt *l. Imperiũ, ff. de iuriſd omnium Iudicum, & iſta eſt veritas.* Sed nũquid debet examinari interim? Dic quod ſic: non tamen torqueri, vt *l. Prægnantis, ff. de pœnis,* & huius vltimi memini ſupra, *cap.* 14. Qui à tortura ſint excuſandi. *Quarta q.*

9 Mulier prægnans eſt cõſeruata, peperit. Officialis vult eam tradere vltimo ſupplicio, dicit ipſa, ſi tradis me vltimo ſupplicio, periculum eſt, ne infantulus pereat: an debeat conſeruari? Guil. tenet quod non conſeruetur, amplius per textum ibi, donec partum edat, &c. In contrarium videtur, quia eadem eſt ratio in illo caſu ſicut quando prægnãs eſt; ergo idem ius: vnde conclude, quod ſi commode per alium non poſſit nutriri partus, mater debet conſeruari, vt præallegatis iuribus: vide Bartolum in præcitata *l. Imperatore ſecunda, ff. de ſtatu hominum, num* 6.

CAPVT CLV.

De Carnifice.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 155.

1 *Carnifex executione ſua non peccat.*

2 *Carnificum executio fit variè:* *Igne. Gladio. Puteo. Diſſectione. Rota. Furca. Patibulo. Tractu. Raptatu. Puncturis. Abſciſſionibus. Truncatione. Perforatione. Euulſione. Flagellatione, &c.*

3 *Carnifex non fit occidendo homicidii reus.*

4 *Carnificem ab homicidii crimine tria ſunt quæ liberant.*

5 *Carnifex multis modis homicidii crimine aſtringitur.*

6 *Carnifex cur omnibus tam ſit execrabilis.*

7 *Carnifices quales ſint conſtituendi.*

8 *Carnifices nequam qui ſint.*

9 *Carnifices boni & verè Chriſtiani qui ſint.*

10 *Carnifex quibus efficiis bonam inibit gratiam apud populum.*

11 *Carnificis boni præſentia nullum locum reddet execrabilem.*

12 *Carnifex in tutela & protectione eſt Principis.*

13 *Corpora cur in patibulo, in rota aut in furca relinquantur.*

EXecutor ſententiæ & iuſtitiæ inſtrumentalis miniſter, habetur ipſe lictor, ſeu carnifex: qui tametſi odioſum apud omnes ſuſtineat nomen, quod cruentum, tyrannicum, & quaſi parum humanum videatur exercere officium.

1 Nihil tamen in conſcientia peccat, nec coram mundo, nec corã Deo, qui totius iuſtitiæ fons eſt, origo, & author. Ex iuſtitiæ enim mandato peragit, quicquid facit iuſtitiæ, imo Dei (iuxta D. Paulum) miniſter eſt, non ſuorum affectuum, *cap. Non fruſtra, c. In officiis, & c. Non eſt, 23. q. 5.*

2 Atque hic obſeruandum eſt per lictorem executiones variè fieri, iuxta ſententiarum varietatem: nempe, ad ignem, gladio, puteo, diſſectione, rota, furca, patibulo, ſeu cruce tractu, ſeu raptatu, punctura ignitarũ forcipũ, abſciſſione ſeu truncatione, aut perforatione linguæ, abſciſsione digitorũ, aut pollicis, abſciſſione auricularũ, virgis & flagellis cæſione, cũ alijs infinitis ſimilibus, iuxta morũ ac ritũ vniuſcuiuſq; loci, quæ magiſtratus ad terrorẽ maleficorũ decernit, & ad malum puniendũ inſtituit. In quibus ſuppliciorum generibus irrogandis carnifex (vt dictum eſt) minimè peccat.

Neque in capitali ſupplicio inferẽdo, ſanguineq; fundendo homicidij reus tenetur, nõ magis quam Iudex ipſe morti adiudicans, aut aſſeſſor, aut teſtis, aut accuſator, dummodo (ſeruato ordinario rerum iudicio) reũ ad mortẽ quam meruit cõdemnatum, quouis genere mortis ſibi præcepto ex zelo iuſtitiæ mortem infligat. Nam in ſuo officio non proprijs ſeruit affectibus, ſed iuſti Iudicis imperio paret Ipſique Iuſtitiæ (quæ virtus eſt) ſuum miniſterium ex legitimo mãdato & ordinario modo præſtat. Quod idem ipſe Auguſtinus confirmat, dicens: Nõ ipſe occidit qui in miniſteriũ debet iubẽti, ſicut adminiculum gladius vtenti, quemadmodum nec 3

dum nec ille miniſter peccauit, qui iubente Dauid interfecit illum, qui Saulem Regem ſatebatur occidiſſe. 2. *Reg.* 1. Nec illi iuuenes qui eodem iubente peremerunt Baanam & Rechab fratres, qui occiderant Iſbozeth, Saulis filium, quamuis in gratiam Dauid id feciſſe iactarent, 2. *Reg.* 4. Neque Banaias filius Ioiadæ, qui iuſſu Salomonis Adoniam & Ioab regni inſidiatores interfecit, 3. *Reg.* 2. Et vt ſemel dicam, ſicut miles authoritate Principis hoſtem interficiens non peccat, ſic nec miniſter iuſtitiæ iudicis authoritate ac iuſſu fretus latronem aut alios ſontes occidens, peccare cenſebitur.

4 Tria enim ſunt quæ Carnificem ab homicidii crimine. Imò ab vllo peccato, in hoc officio purgant & liberant. Nempe, Cauſſa iuſta ſcilicet ob quam occidit & mortem infert. Culpa enim peccantis eam mortem meruit. Et ob eam Dominus, *Exod.* 22. præcepit, Maleficos non patieris viuere. Ordo iuris, qui non ſuæ voluntati, ſed Iudicis imperio paret, qui legitimæ poteſtatis authoritatem habet, & ad quem malefici damnandi ſunt, *Nume.* 35. & *Deut.* 21. Animus iuſtus, quo & Iudex, & Iudicis miniſter Tortor, ſolam iuſtitiæ promotionem ſpectant, per quam malum puniendum eſt, vt Reſpublica quieta ſeruetur, & gloria Dei magis eluceſcat. Quocirca lictores in quibus iſta tria deſiderantur, ab homicidii crimine, aut coram Deo, aut iuſtitia ſeculari non ſunt immunes.

5 Multis enim modis in hanc peccandi labem incidunt, ſcilicet ſi iniuſſu iudicis id faciant. Si iuſſu poteſtatem non habentis, homicidii rei ſunt, etiam coram tribunali ſeculari. Si amore pecuniæ id officii expetunt & peragant. Si odio aut liuore vindictæ. Si ex libidine aut delectatione. Si ob auram popularem, ac laudem ſuum munus exequantur, aut immitius ſontes plectunt, homicidii rei ſunt coram Deo.

6 Hinc fit quoniam huiuſmodi vitia in Carnificib. plerunque regnant, vt & ipſi paſſim locorum omnibus ſint exoſi, & execrabiles, odiumque vulgi in ſe prouocent, nempe quod non zelo iuſtitiæ, neque cum tanta commiſeratione & humanitate ſuum officium exerceant, quæ ipſos deceret & amabiliores redderet, ſed omnibus ſceleribus inquinatiſſimi in ſibi commiſſos patientes reos deſæuiunt, ipſos tractant, raptant, perdunt, & mactant, non ſecus quàm ſi beluam cõficerent, & in tam crudeli ac tyrannica executione gloriantur. Reis interim merita ſupplicia exprobrantes, & æquò ſeuius & citius ipſos abripientes, non ſecus quàm ſi propriæ bili potius inſeruirent & affectibus, quam rationi, Iuſtitiæ mandatrici. Atque ideo euenit, vt ipſi non tantum exoſi, ſed etiam crudeliſſimi tyrãni habeantur: adeò vt quoties virum crudelem iudicare cupimus, cum carnificem exclamemus.

7 Optarem igitur ego, vt Officiarius quiuis ac Iudex (quantum in ipſis erit) cum iudicio ac diligenter deligant Carnifices, qui ab iis vitiis ſint liberi, & inculpati, quibus plerumque tales ſunt obnoxii.

Nempe qui nõ ſint aleatores aſſidui, publici ſcortatores, calumniatores improbi, blaſphematores impii, ſicarii, fures, homicidæ, latrones, aut qui ſimilibus vitiis nec ſunt, nec fuerunt obnoxii. 8

Sed eligant bonos, in officio ſuo gnaros, certos, & imperterritos, præterea probos, mites, humanos, commiſericordes, affabiles, qui honeſtum opificiũ exerceant, qui torquendos reos mitius alloquantur clementer tractent, piè humaniterque conſolentur, ad Chriſtianam patientiam cohortentur & ad certam in Deum fiduciam, cui & viuere, & mori lucrũ erit. Neque hic mihi occinat quiſquam hoc ſolius confeſſoris eſſe officium, quum in extremæ vitæ periculo quiuis Chriſtianus alteri meritò debeat eſſe loco confeſſoris, & in rebus afflictis ſolatii præſtare remedium. Quod nulli opportunius ac felicius quam (excepto confeſſore) ipſi Carnifici præſtandum relinquitur, qui vitæ finem clauſurus eſt vltimum. Proinde quiſquis erit huiuſmodi delectus Carnifex, is ad talem executionem nunquam accedat, niſi prius memor ſui, ſecum expendat & cogitet quanta ſit humana fragilitas, atque hinc de lapſu doleat, & de infligẽda morte rei ex animo commiſereſcat. Deo interim proteſtans, & confitens ſe nulla ratione interfecturum illum niſi iuberet legitima authoritas, niſique ſciret eſſe præcepti diuini, vt criminoſi tali vel tali afficerentur ſupplicio. Roget præterea, & obteſtetur Deum, vt quod iuſtum eſt, iuſte exequi poſſit, ad commodum & ad vtilitatem totius Reipublicæ Chriſtianæ. Supplex quoque reum, qui plectendus eſt, orabit vt ſibi mortem condonare dignetur, quam iubente Iudice Dei miniſtro illaturus eſt ipſi. Si opportunitatis ratio interim permittat, ipſum Deo ſuis precibus commendet, & populum ad preces quoque pro ipſo fundendas inuitet, & ad ſacras eleemoſynas pro ipſo præſtandas imploret. Idemque etiam poſt peractum officium peragere curet. 9

Neque ipſum huiuſmodi piarum actionum vnquam aut pudeat, aut pœniteat, qui talibus Chriſtianis officiis reum Chriſto lucrifecerit, ſibi quietam conſcientiam conciliauerit, odium ſui diſpulerit, & bonam gratiam & laudem apud quos ſuis ſibi pepererit 10

Poſtremò vſitatam ac veterem illam vulgi opinionem ſuis inculpatis moribus refellet, quæ putat eum locum funeſtum eſſe, & execrabilem, in quo ſit Carnifex. Neque funeſtabitur (contra ſententiam Ciceronis) ob præſentiam Carnificis vlla cõcio. Cicero enim nimis Ethnicè, deſpecteque de Carnifice ſentit, nobis Chriſtianis longe aliam mentẽ de hoc magiſtratus officio, atque miniſterio eſſe 11

Digitized by Google

eſſe conuenit, qui non ignoramus iniuſtis hanc legem eſſe poſitam, atque hanc politicam iuris partem ad gloriam Dei, & ad Reip. tranquillitatem directe ſpectare, & Carnificis (ſiue magis iuſtitiæ executoris) officium prorſus eſſe neceſſarium.

12 Quocirca hic etiam ob officij ſui neceſſitatem, in tutela ac ſecuritate eſt Principis, vt nefas ſit illum ob officij (quam vocant) vtilitatem aut cædere, aut vim vllam inferre, adeo vt hunc auſum, taleque factum Princeps capitale crimen eſſe voluerit, vt habet Auguſt. Imper. Carolus V. de capitalium iudiciorum Conſtitutionibus, *art. 97.*

13 Occurrit & alia quæſtio, cuius nequaquam memini in prioribus exemplaribus, operæpretium itaque erit eam hîc non omittere, qui audiui nonnunquam aliquot concionatores in cathedra veritatis admodum ea de cauſſa turbatos, deque iudicibus ac magiſtratibus male ſentientes, allegantes & ſimiles rationes, quod corpora defunctorũ non debent remanere inſepulta, *c. Ebron. 13. q. 2. facit l. Scriptus hæres in verſ. finge enim, ff. de relig. & ſumptibus funerum.* Propterea argumentantur, Corpora (maxime Chriſtianorum) minime debere in patibulo, in rota, aut in furca relinqui.

His tamen non obſtantibus, contrarium eſt cẽſendum & ſuſtinendum. Corpora debere relinqui in patibulo, in rota, aut in furca, per textum in *c. Denique quam ſit inſeparabile 7. qu. 1. iuncta ibidem bona gloſſa in verbo, memoriale.* Hic enim quæ generant materiam mali, iubentur publicè exponi, vt alijs terror incutiatur, *& c. Mandamus, 19 queſt. 3.* quibus capitibus notatur quod aliqua affiguntur publicè, vt in *d. c. Denique,* ibi lamiæ ductiles in altari ad terrorem oculorum: ne ſimilia perpetrent: vt videmus oculata fidè corpora ſuſpenſorum patibulo remanere in patibulo, in furca ac etiã capite truncatos velut truncos ad patibulum deferri: & hoc vt publicè omnibus illac commeantibus in memoriam commiſſorum pateant, vt pœna vnius, ſit multorum metus, *aurea l. 1. C. ad l. Iul. repetun. & l. Capitalium, §. Famoſos. ff. de pœnis.* His conformis eſt gloſſa *in verbo Pertimeſcat, in c. Sicut, ext. de iureiur.* vti memini ſupra in proœmio, *num.* 9. ad hæc vide D. Abbatem Panorm. *in c. licet, in principio & fine tertia columna, extra de elect.* Licet videatur obſtare *c. Mulier 15. q. 1.* Quod habet, Mulier quæ acceſſerit ad omne pecus, & vult aſcendi ab eo, interficietis mulierem, & pecus morte moriatur: rei enim ſunt. Quæritur quomodo ſit reum pecus, cum ſit irrationabile, nec vllo modo capax legis eſt. Idem pecora inde credendum eſt iuſſa interfici: quia tali flagitio contaminata, indignã refricant facti memoriam. Vide ad plenum & abunde huius quæſtionis ſolutionem, quam poſui ſupra. *Cap. 96. De peccato contra naturam, numeris 14. & 15.* & cauſa breuitatis omiſi.

CAPVT CLVI.

Caſus in quibus pœna mortis ſpecificè à lege eſt impoſita.

Summæ rerum tractatarum in Commentar. CAP. 156.

Lapidans Chriſtianum in Chriſti contemptum, eſt morte puniendus, vt infra ſequitur.

Virginem rapiens, idolis ſacrificans, officia turbans diuina, contra naturam luxurians, ſcienter rebaptizans, & qui in lapide crucem ſculpit, morti debent tradi.

Muricem emens, & purpuram tingens, muros violans, ciuitatis & proditor principis, puniuntur pœna mortis.

Parricida, homicida, pacis violator, ſeditioſus, domini proditor, dominam adulterans, adulter, condemnandum emittens, morte plectendi ſunt.

Carcerem priuatum tenens, furcas erigens, commilitonem feriens, & in bello fugiens, morti addicuntur.

Sacrilegus, depradator, monetæ falſificator, bruto ſubiecta & incendiarius eſt morte puniendus.

Hoſtes adiens, ſeditioni fauens, patriam prodens, viarum aggreſſor, & pupillæ corruptor, morti traduntur.

Turbator pacis, hoſtibus arma præbens, leno carcerem frangens & captiuum dimittens, morte plectuntur.

Prægnantem necans, cædis auctor, malandrinorum receptator, debilitatem fingens & ripas deſtruens, morti ſubduntur.

Iudex matrem fam. in publicum vocans, falſum inſtrumentum immunitatis conſcribens, plebei, liberi, & humiles perſonæ, & ſerui ſaluti dominorum inſidiantes, pueros alienos furantes, Caſtra & ciuitates inuadentes, permittentes venire hoſtes, quos prohibere debuerunt, facientes vaſtum in campis de nocte, abſtrahẽtes aliquem de religione, extremo ſupplicio afficiuntur.

At

AT quia diuerſitas factorum exigit diuerſitatem pœnarum, *l. Si ſeruus, ff. ad l. Aquil.* ideo colligendi ſunt caſus, in quibus per legem imponitur pœna mortis, & caſus quibus citra ademptionem vitæ pœnæ veniunt infligendæ. Præmittendum eſt igitur quod delicta quatuor modis cōmittuntur, ſc. facto, dicto, conſilio & ſcriptura, *vt l. maleſic. ff. de act. & oblig. & Aut facta, ff. de pœnis,* & in quolibet reperiuntur caſus mortis, vt patet.

1 Qui Chriſtianum adeo nominis Chriſtiani lapidat, mox flammis dedendus eſt, & cum omnibus ſuis participibus concremandus, *l. 2. C. de Iudæis & cælicolis.*

2 Qui virginem, maximè Deo dicatam, vel vxorem alterius rapit, & qui ei auxilium, inuaſionis tempore, præbuerit, mortis damnatur ſupplicio, *le. vnica, C. de rapt. virg. ſeu viduarum, nec non ſanctimon.* Huius meminimus ſupra *tit. de raptu, cap.* 95. in omnibus fere numeris, eo ſtudioſus lector recurrat.

3 Qui idolis ſacrificat, gladio vltore ſternitur, facultates perempti vendicantur fiſco, vt *l. 1. Cod. De paga. & ſacrificiis, & templis eorum.*

4 Qui officia diuina doloſe turbauit, capitali ſupplicio punitur, vt *l. Si quis in hoc genus ſacrilegii, C. de epiſc & cleric.*

5 Qui contra naturam luxuriatur, gladio vltore exquiſitis ſubditur pœnis, *l. Fœdiſsimam, & l. cum vir nubit in fœminam, C. ad l. Iul. de adulter. & ſtupro* quemadmodum ſupra prolixe meminimus, *tit. De peccato contra naturam, cap.* 96. per totum.

6 Qui ſcienter rebaptiſauit, tam rebaptiſans, quā rebaptiſatus vltimo ſupplicio perceliatur, vt *l. 2. C. ne ſanct. Baptiſ. iterat.*

7 Qui in ſilice ſignum Crucis in vilipendiū diuini Numinis ſculpit, pœna mortis mulctatur, *l. vnic. C. Nemini licere ſignum Saluatoris Chriſti humo vel in ſilice ſeu marmore aut inſculpere, aut impingere.*

8 Qui emit muricem, & tingit purpuram, fortunarum ſuarum, & capitis ſubibit diſcrimen, *l. 1. C. Quæ res vendi non poſſunt: & qui vendere vel mercari vetantur.*

9 Qui muros ciuitatis violat, *c. punitur, vt l. finali, ff. de rerum diuiſione.*

10 Proditor principis vel conſpirans in eum, vel in dominū ſuum, temporalem, vel ſpiritualem iuriſdictionem habentem, puto Comitem, Epiſcopum, vel Baronem, cui ſubeſt, vt maieſtatis reus vel quaſi, gladio feritur, omnibus eius bonis fiſco additis, & eadem ſeueritate voluntatem ſceleris, qua effectum puniri iura voluerunt, vt *lege Quiſquis C. ad l. Iul. Maieſt.* prout late tractauimus ſupra *tit. De crimine læſæ Maieſtatis temporalis, cap.* 92. *num.* 1.

11 Parricida, ſeu homicida parentum, inſutus culeo, cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, & inter eas ferales anguſtias comprehenſus ſerpentum contuberniis miſceatur, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur, vt omni elementorum vſu viuus carere incipit: & ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo, auferatur, *l. Vnica, Co. de his qui parentes, vel liberos occiderunt*: vti latè deduximus ſupra *titul. de Parricidio, capit.* 87. *numer.* 1. 2. 3. *&c.*

Homicida quicunque quod fecit expectet, *l. Nemo deinceps, C. de epiſc. audient. & l. eiuſdē. §. l. verſic. ſed ſolent, ff. ad leg. Cornel. de ſicar. & Apocalyp.* 13. *capit.* de quo ſatis abunde tetigimus ſupra *tit. De cæde ſeu homicid. c.* 67. *numer.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *&* 10. 12

Qui pacem iuramento firmatam frangit, occidendo vel vulnerando, capitalem ſubire debet ſententiam, vt *cap. 1. §. Si quis hominem. de pace tenenda, & eius violat. in vſibus feudo.* Tetigi ſupra *ca.* 108, *tit. de pacis ac induciarum violatione, numer.* 2. 3. 6. 7. 13

Qui prouocat tumultum & clamorem in populo, dicendo, Viuat vel moriatur, debet mori pœna ſeditionis, *vt l. 1. & 2. C. De ſeditioſis. & de his qui plebem contra Rempublicam audent colligere, & le. Qui cœtu ff. ad l. Iul. de vi public.* vti ad ſacietatem meminimus ſupra *titul. De ſeditionib. c.* 63. *numer.* 5. 6. *&c.* 14

Si ſeruus Dominum prodit, id eſt, ſi ſaluti Domini ſui inſidiatur, igni crematur, *l. Capitalium. §. Igni, ff. de pœnis.* 15

Seruus Dominam vitians, id eſt, qui cum domina concubuit, debet comburi, & Domina decapitari, vt *l. Vnica, C. de mulier. quæ ſeruis prop. ſe iūxerit.* 16

Adulter, ſiue qui adulterium committit, reus eſt mortis, nā ſacrilegus nuptiarū gladio puniri oportet, *l. Quamuis adulterij 2. C. ad le. Iul. de adulter. & ſtupro,* vt licet videre ſupra, *tit. de adult. cap.* 79. *num.* 48. 17

Commentarienſis, qui reum mortis euadere permiſit, ſubit ſupplicium, quod qui fugit eſſet ſubiturus, vt *leg. ad Commentarienſem. Cod. de cuſtod. reorum* huius meminimus ſatis abundanter, *tit. De carcerariis ſiue commentarienſibus, c.* 17. *num.* 7. 18

Qui priuatum carcerem facit, tanquam ipſius maieſtatis violator, vltimo ſubiungendus eſt ſupplicio, *l. Vnica. in fine, C. de priua. carc. inhibend.* vt ſufficienter tradidimus ſupra *tit. de priuatis carcer. faciendis, c.* 64 *n.* 1. 19

Qui ſua auctoritate erigit furcas, vel cum ſit priuatus vtitur imperio, vel inſignia, ſeu repræſentantia magiſtratum gerit, quia iſtud eſt crimen læſæ maieſtatis, capite punitur, vt *l. 3. ad finē, ff. ad l. Iuliam Maieſt. & l. eos, §. Qui ſe, ff. ad leg. Corn. de falſ.* 20

Miles

21 Miles qui ſocium, commilitonem ferit, id eſt, ferro percutit: (nam ferire proprie eſt cum ferro) caput amittit, *l. Omne delictum, §. Si quis, ff. de re militar.*

22 Qui propoſito, vel duci, vel poteſtati, vel capitaneo illius terræ manus intulit, capite puniendus eſt, *d. l. Omne delictum, §. Qui manus.*

23 Iudex qui ſubtraxit publicam pecuniam, capitali animaduerſione plectitur, vt §. *Item lex Iulia peculat. Inſt. de public. iudic.*

24 Miles qui fugit in bello integra acie, capite plectendus eſt, *d. l. Omne delictum. §. Qui in acie, ff. de re militar.*

25 Qui maius ſacrilegium faciunt, aut viui exuruntur, aut in furcas ſuſpenduntur, *vt l. Sacrilegij. ff. ad l. Iul. peculat.*

26 Qui actor rerum priuatarum, vel caſtaldio, vel procurator Cæſaris ſubiectum deprædauit, viuus publicè concrematur. vt *l. Vniuerſi. C. vbi cauſa fiſca. agantur.*

27 Qui monetã adulterauit, ſeu falſificauit flammarum exuſtionibus mancipatur, *leg. Si quis nummos, C. de falſ. monet. & l. 1. eo. tit.* ſicuti ſatis deduximus ſupra tit. *De moneta adulteratorib. c. 65. nu. 1. vſque ad numerum 11.*

28 Mulier quæ ſe animali bruto ſubiecit, interficitur vna cum bruto, vt *c. Mulier. 15. q. 1.* cuius ſupra mentionem fecimus, *c. 96. tit. De peccato contra naturam, num. 7. 10. 11. &c.*

29 Qui in ciuitate vel oppido incendium facit, vinctus, verberatus igni necari iubetur, ſi modo ſciẽs prudenſque id commiſerit. Si vero caſu, id eſt, negligentia, aut noxam ſarcire iubetur, aut ſi minus idoneus ſit, leuius caſtigatur, vt *l. Qui ædes, Digeſtis de incend. & rui. & nauf. & l. Capitaliũ, & §§. ſequentibus. ff. de pœnis.* meminimus ſupra *Cap. 103. titul. De incendiariis, numer. 8.* vti latiùs videre poteritis.

30 Qui ad hoſtes confugit & eis conſilium manifeſtat, aut viuus exuritur aut furca ſuſpenditur, vt *l. Si quis aliquid, §. 1 ff. de pœnis, & l. Pen. §. ſunt quidam. ff. de extraord. criminib.*

31 Qui fautores ſeditionis fuerint, in furcam tolluntur, aut beſtiis ſubiiciuntur, aut pro qualitate dignitatis in inſulam deportantur, vt *d. l. Si quis, §. Auctores, ff. de pœnis.*

32 Qui proditor fuerit patriæ, capitali ſupplicio animaduertitur, vt *l. Fallaciter, §. fina. ad finem, Co. De abolit.*

33 Latro in inſula, vel nemore, vel infrequentatis itineribus deprædans, capite punietur, vt *l. Capitalium, §. Graſſatores ff. de pœnis. unde ſupra cap. 86. tit. De latrociniis n. 8. &c.*

34 Publicus & famoſus fur, in illo loco in quo furatus eſt, furca figendus eſt, vt *d. l. Capitalium, §. Famoſus, ff. De pœnis. Et Bald. in c. 1. §. iniuria, verſ. Seu furtum.* De pace iuramento firmanda, *in vſib. feud.* vbi etiam enumerat alios caſus, quibus quis venit laqueo ſeu furca ſuſpendendus.

35 Qui eam, cuius tutor eſt, corrũpit, deportatur; & eius bona fiſco cõfiſcantur. quamuis eam pœnã debuerit ſuſtinere, quam Raptori leges imponunt *l. Vnica, Co. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.* Hanc materiam ſatis amplè tractauimus in noſtro *Pupillorum patrocinio, tit. De tutor. & Curat. munere, c. 10 nu. 71. 72*

36 Qui manus ſibi infert, nec factum peregit (niſi impatientia, tædio vitæ, furori, aut morbi, luctus vel alicuius, vel alia cauſa fuerit) capite puniendus eſt, *l. Si quis, §. finali, ff. de pœnis, & l. Omne delictum, § Qui ſe vulnerauerit, ff. de re milit.* Vide ſupra, *c. 88. tit. De homicidio ſui ipſius, n. 1.*

37 Miles turbator pacis, capite punitur, *l. finali, §. Finali. ff. de re militar.*

38 Qui fulcit hoſtes, vel vendit eis arma, capitalem pœnam ſubire debet, bonis eius vniuerſis fiſco adiectis, *l. nemo alienigenis, C. quæ res export. non debeant.*

39 Puellam tenens in proſtibulo ſeu lupanari, nouiſſimum ſuſtinebit ſupplicium vt occidatur, vt *in Auth. de Leno §. Praeconizamus, col. 3.*

40 Qui homines caſtrat, capite punitur, vt *l. 1. C. de Eunuchis.*

41 Qui effracto carcere fugit capite punitur, vt *leg. Milites agrum, §. eius fugam, ver. eum tamen qui carcere. ff. de re militar. & leg. 1. ff. de effractor. & expilator* quod ſi per negligentiam cuſtodum euaſerint, mitius puniuntur, vt ibidem tractauimus ſupra *c. 18. tit. de effractione carceris: num. 1.*

42 Miles cuſtos, qui captiuum dimiſit, capite punitur: Eadem pœna tenetur qui eum quem cuſtodiebat deſeruit, & *d. l. Si quis aliquid ex metallo, §. Miles: ff. de pœnis.*

43 Qui prægnantem mulierem necat ſummo ſupplicio afficitur, *d. l. Si quis aliquid ex metallo, §. Qui abortionis ff. de pœnis.*

44 Aggreſſuræ & violentiæ auctor vbi cædes facta eſt capitale ſupplicium excipiet, *vt l. Quoniã multa facinora. C. ad l. Iuliam de vi publ. vel priuat.*

45 Malandrini, & muſellantes vel receptantes buccellarios, ſcilicet latrones qui à minimis incœperunt, puta à bucella panis, vel verius, quia ponunt in ore captorum lignum, pilam, aut quid huiuſcemodi, vt non clament, capitali ſupplicio ferientur, *vt l. finali, eod. tit. C. ad l. Iul. de vi publ. vel pri. & l. 1. & 2. C. de his qui latro. occult.*

46 Miles, qui ne pugnet, languorẽ ſimulat, & debilẽ ſe fingit, contumacia etiam in milite capite punitur *d. l. Omne, §. contumac. ff. de re militar.*

47 Iudex qui matrem familias in publicum vocat, capitali pœna plectetur, vt *l. 1. in fine, C. de offic. diuerſ. iudic.*

Qui-

48 Qui Nili aggeres, id eſt, ripas deſtruit, vel in ciuitatibus maris vt Ianuæ & Venetiis cluſas publicas deſtruit: quia idem exitus ibi ſequitur, qui in Ægypto de aggeribus Nili, flammis conſumitur & concrematur, & eius participes ſine ſpe veniæ deportantur, *l. vnic. C. de Nili aggeribus non rumpẽdis* Hanc teregi materiam ſupra *c. 5. tit. De aggerum ruptoribus, n. 3.*

49 Qui falſum inſtrumentum immunitatis conſcripſerit igne eſt comburendus, *l. 1. C. De immunitat. nem. conced. lib.* 10 vide ſupra *c* 122. *tit. De falſitate ſcriptorum, n* 1 2. &c. vbi ſatis, reperire haud dubiè lector poterit. Infinita ſuppeditabunt frequentes lectiones ſupradictorum & allegatorum capitum.

50 Plebeij, liberi & humiles perſonæ, ſerui quoque qui ſaluti dominorum ſuorum inſidiati fuerint, igni concremantur, vt *d. l. Capitalium, §. Igni ff de pœnis.*

51 Qui furantur pueros alienos, gladio conſumuntur, vt *l. fi. C. ad l. Flauiam de plagiar.*

52 Qui inuadunt caſtra, ciuitates vel oppida, vt rei maieſtatis decapitantur, vt *l. 1. §. Quo armati, & in ver. locave occupentur, ff. ad l. Iul. Maieſtat. & le. Eorum, in gloſ. ead.*

Qui permittit venire hoſtes quos ratione officij debet prohibere, viuus comburitur, *l. Si quis barb. de re milit. lib.* 12 *C.* 53

Qui facit vaſtum in vineis vel campis de nocte, à quolibet impune occiditur, *l. 1. C. Quando liceat vnicuiq; ſine iud ſe vind.* 54

Qui abſtrahit aliquem de religione, puta rapiẽtes nouitios à fratribus, capit. punitur, vt *l. Eum. C. de apoſtatis.* Et vt tandem cum illo Virgilij loquar in cæteris delictis & pœnis: 55

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum.
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas.
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.

Iure autem diuino caſus quibus quis condemnetur ad mortem, *Leuitic. 21. c.*

CAPVT CLVII.

Caſus in quibus pœna citra mortem ſpecificè à lege eſt impoſita.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 157.

4 *Pœna citra mortem ſunt, quæ aut*
- 1 *Seruitutem iniungunt, id eſt, libertatem adimunt, vt eſt*
  - *Condemnatio in metallum: vel in opus metalli, cuius pœna loco ſolent hodie de conſuetudine damnari in perpetuũ remigium marinum, vel ad tempus.*
- 2 *Ciuitatem auferunt, vt proximis caſibus ſequitur*
- 3 *Exilium dicitur triplex: ſcilicet aut*
  - *Ceterorum locorum interdictio.*
  - *Lata fuga, vt omnium locorum interdictio præter certum locum.*
  - *Inſula vinculum, id eſt, relegatio in inſulã, vbi non ſtat cum hominibus.*
- *Corporis coarctionem continent, & cætera pœna pecuniaria, ad æſtimationem ſpectabilium Iudicum, erga eorum perſonas, quos culpa reddit obnoxios, vſque ad tres auri vncias ſpectant.*
- *Veluti aut*
  - 4 *Fuſtium admonitio.* / *Flagellorum caſtigatio.*
  - 5 *Vinculorum verberatio.*
  - 6 *Damnum pecuniarium cum infamia.*
  - 7 *Dignitatis alicuius depoſitio.*
  - 8 *Alicuius actus prohibitio.* / *Deportatio & omnium bonorum publicatio.*

Præter

Digitized by Google

PRæter pœnarum ſupradicta genera, ſunt nonnulla alia, quibus citra ademptionem vitæ magiſtratus aut præſides afficere quemque noxium poſſunt. Et ſunt pœnæ quidem quæ ſeruitutem iniungunt aut ciuitatem auferunt, aut exilium, aut corporis coertionem continent, veluti fuſtium admotio, flagellorum caſtigatio, vinculorum verberatio, aut damnum pecuniarium cum infamia, aut dignitatis alicuius depoſitionē, aut alicuius actus prohibitionem continent, vt *l. Si quis forte. §. finali. cū duabus legibus, ſeq. ff. de pœnis*. Et nota quod pœnæ, perſonales, ſc. amiſſiones vitę & membri requirunt actum conſummatum: Sed pœnæ minores, vt hæ quæ ſequuntur, non requirunt actum conſummatum, ſed inchoatum, vt *l. 1. §. qui puero, ff. De extraord. crim*. vbi dicitur, perfecto flagitio punitur capite, imperfecto deportatur vt ſupradictum eſt.

1 Prima pœna eſt ſeruitutis iniunctio, quę adimit libertatem, vt puta ſi quis in metallum, vel in opus metalli damnetur, vt *l. Aut damnum, §. eſt pœna, ff. de pœnitent*. Cuius pœnæ loco ſolent hodie de cōſuetudine damnari in perpetuum remigium marinum, vel ad tempus, ſecundum criminum qualitatem, vt ſolent illi qui nondum viri potentes virgines corrumpunt, aut qui abortionis aut amatorium poculum dant, aut qui viuit teſtamentum aperuit, recitauerit, aut ſi quis inſtrumentum litis à procuratore aduerſario proditum eſſe conuicerit, aut quicunque inſtrumenta penes ſe depoſita alteri altero abſente reddiderit, vel aduerſario prodiderit. Humiliores enim ad metallum damnantur, honeſtiores vero deportantur, *l Si quis aliquid, §. qui nō dum, vſque ad §. Iudices, ff de pœnis*. Huius meminimus ſupra, *cap. 151. tit. de Relegatione ad ergaſtula ſeu vincula nautica, num 5. & ſeq*.

2 Secunda pœna, ſcilicet ablatio ciuitatis conſiſtit his proximis caſibus ſupradictis, vt *d. l. Si quis aliquid, & l. Quidam. ff De pœnis*.

3 Tertia pœna eſt exilium, qua damnantur hi, qui vulgo ſe iuuenes appellantes in quibusdam ciuitatibus turbulentis acclamationibus ſeſe accommodant, ſi ſemel correcti in eiſdem deprehendantur, vt *l. Capitalium, § Solent. ff. de pœnis & l. Exilium, ff. de interdict. & releg*. vbi dicitur quod triplex eſt exilium: ſcilicet aut cæterorum locorum interdictio; aut lata fuga, vt omnium locorum interdictio, præter certum locum; aut inſulæ vinculum, id eſt, relegatio in inſulam, vbi non ſtat cum hominibus. Sed exilium proprie dicitur deportatio, improprie autem relegatio, vt *gloſ. in d. l. Exilium*. Et ſic eſt capitalis damnatio, vbi mors vel ciuitatis amiſſio, vel ſeruitutis impoſitio ſequitur, *vt, l res capitalis, ff. De pœnis*. Et videre poteritis ſupra *cap. 108. titu.*
4 *De Exilijs ſiue Bannis*. Quarta pœna eſt coertio corporis, qua coercentur hi qui ſemel tantum ſe turbulentis acclamationibus accommodarunt; nam fuſtibus cæſi dimittuntur, *vt d l. Capitalium. §. ſolent, ff. de pœnis*. Fures etiam pro primo furto fuſtibus caſtigantur, vt in *Authent. Sed nouo iure, C. de ſeruis fugit*. Aut cuius negligentia incendium factū fuerit, fuſtibus caſtigatur, *l. Qui ædes, ff de incend. rui. & naufrag*. Si quis iniuria commiſerit aliquid. Nam ſerui flagellis cæſi dominis reſtituuntur, liberi vero humiliores quidem loci fuſtibus ſubiiciuntur, cęteri vero vel exilio temporali, vel interdictione rei certe coercentur, *vt l finali, ff de iniur*. Et generaliter ii quibus obiiciuntur leuia delicta, ſi liberi, fuſtibus caſtigantur, ſi ſerui, flagellis, vt *l. Leuia, ff. De accuſat*. Dicuntur autem leuia crimina quæ ſunt priuata, vt *gloſſ. ibidem*, ſicuti crimen legis Iuliæ de Annona, & crimen de nauibus, ſubmerſis, vt *l. De ſubmerſis, C. de naufrag. & crimen abigeatus, & C. De abigeis, vel cognitio cuſtodum, leg. Vnius, § finali. de quæſtio*, & de his criminibus poteſt iudex cognoſcere & diſcutere ſummariè & de plano, non ſedendo pro tribunali vt gloſſ. in *d. leg. Leuia, & leg. Vnius, §. fin. ff. de quæſtio. & in Auth. de mandat. princip. §. ſit tibi, & Excd. 22*.

Quinta pœna eſt vinculorū verberatio, quæ imponitur ei, qui imaginum Cæſaris in inuidiam alterius prętulit: in vincula enim publica coerceri diuus Pius reſcripſit, vt *d. l. Capitalium, §. eumque qui, ff De pœnis*. 5

Sexta pœna eſt damnum pecuniarum cum infamia, quod quis incurrit, quando eſt condemnatus actione famoſa, ſcilicet iniuriarum; vt *l. Decuriones, §. verum, C. ex quibus cauſ. infa, irrogat. & ff eodem. de his qui not. infa. leg. 1*. Nam condemnatus crimine iniuriarum, incurrit infamiam, vt *gloſſ. in d. §. verum, allegat. le. Infamem. ff. de public. iudic*. vbi dicitur, quod ex eo crimine, quod publici iudicij non fuit, damnatum infamia non ſequitur: niſi id crimen ex ea actione fuit, quæ etiam in priuato iudicio infamiam condemnatio importat, veluti furti, vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Sed quærit gloſſ. ibi, an condemnatus criminaliter de crimine priuato ſit infamis? Et dicit, ſi eſt ciuilis actio quæ ex eo crimine deſcendit, infamat: vt furti ciuilis, & vi bonorum raptorum, & de dolo, quę infamant, vt *§, ex quibuſdam, Inſtit. de pœna temere litig. vbi dicit textus*, quod his non ſolum dānati notantur infamia, ſed & is qui pactus fuerit precio æris ſine iuſſu prætoris, vt *l. in actionibus ff. de his qui not. infa. & leg furti, §. Pactus, eod. titulo*: quoniam intelligitur confiteri crimen qui paciſcitur, vt *l. athletas. §. finali, & leg. ſequen. ff. de his qui not. infa*. Si autem agitur criminaliter, infamatus condemnatur *d. leg. Infamem. ff. de public. iudic*. Si autem ciuilis actio, non infamat, vt cōtraria pignoratitia: nam nulla contrarietas infamat. *vt leg. furti, § Contraria. ff. de his qui notant. infamia*. Ratione autem calumniæ non erroris, pœna infa-

Digitized by Google

CAPVT CLVIII.

De Iuſtitia.

Fauor, Cognatus. Deſpectus, Miſeria.
Argentum. Paupertas.
Cauſidicus, Aduocatus. Innocentia, Veritas.
Tutor, Receptor. Vidua, Pupillus.

Vnuſquiſque
Popellus, aut
Communitas.

Infernus. Paradiſus.

Summæ rerum tractatarum in Commentarijs. CAP. 158.

1 *Iuſtitiæ mundanæ explicatio.*
2 *Iuſtitiæ proprietates, & inſignia.*
3 *Iuſtitia mundana cur bifrons, & biformis.*
4 *Iuſtitia mundana à varijs oppugnatur.*
5 *Fauor Iuſtitiam falſo corrumpere ſtudet.*
6 *Deſpectus, & Miſeria, Iuſtitiæ fauorem ambiunt.*
7 *Scriptura, vt Iudex miſerorum cauſas iuſtè iudicet.*
8 *Miſeri à mundana Iuſtitia reiecti.*
9 *Argentum, id eſt, opulenti Iuſtitiæ æquitatem oppugnant.*
10 *Paupertas Iuſtitiæ fauorem ambit.*
11 *Paupertas cum Iuſtitia mundana ſcripturis agit.*
12 *Mundana Iuſtitia Argento fauet.*
13 *Aduocati Iuſtitiæ falſa obtrudunt, falſaque defendunt.*
14 *Innocentia, & Veritas ſeſe apud Iuſtitiam purgant.*
15 *Scriptura ſacra pro Innocentibus.*
16 *Tutor & Receptor Iuſtitiam falſis labefactant.*
17 *Vidua cum pupillis, Iuſtitiæ patrocinium implorat.*
18 *Scriptura ſacra pro Viduis, & Pupillis.*
19 *Viduæ cum Pupillis à mundana Iuſtitia neglecti.*
20 *Vnuſquiſque calamitatem ſuam Iuſtitiæ commendat.*
21 *Communi pereunte populo, pereunt & potentes.*
22 *Scriptura ſacra pro iuuanda communi plebecula.*
23 *Plebs à mundana Iuſtitia deſpicitur.*
24 *Ex æquo iudicantem cæleſtia manent præmia.*
25 *Iudicem iniquum, hians abſorbet Infernus.*
26 *Admonitio pia ad omnem Iuſtitiæ adminiſtratorem.*

Digitized by Google

Explicatis hactenus ſingulorum criminum ſæcularibus punitionibus, quas ob Reipublic. tranquillitatem Iuſtitiæ meritò decernit, non abs re hic me facturum exiſtimo, ſi coronidis vice, hic ipſius Iuſtitiæ ſecularis vſum, rationem, commodum pariter & incommodum, piorum lectorum oculis ſubiecero. Commodum quidem, ſi oculata Iuſtitiam adminiſtret. Incommodum verò, ſi cæca cenſuram ferre præſumat. Hæc vt plenius cognoſcas, pie Lector, en ob oculos tuos graphicè ipſius Iuſtitiæ effigiem tibi proponimus, cum ijs perſonis, quæ ipſam Iuſtitiam vario modo ſibi conciliatam cupiunt. Atque hoc aliæ quidem iuſtiſſimis ex cauſis, quibus Iuſtitia ſubinde cæca eſt & ſurda. Aliæ iniquiſſimis rationibus, quibus fere Iuſtitia oculata eſt, attenta eſt, benigna eſt, & facilis. Sed væ illis qui huiuſmodi Iuſtitiæ perſonam induunt, vti tum authoritatibus, tum exemplis tibi mox ſingularum perſonarum explicatione debita patefecerimus.

1 Principio igitur hic cernis Iuſtitiam bifrontem, altera nempe parte oculatam, altera verò faſciola obuinctam, & cæcam, ſolio ſuo, tanquam pro tribunali inſidentem: dextera diſtrictum vibrantem gladium, ſiniſtra autem expendentem bilancem. Porro à dextera (vbi oculata depingitur) vides perſonas applauſibiles, & gratas, nempe Fauorem, Amicos, Cognatos, Affines, beneficos, opulentos, & id genus alios, qui omnes Iuſtitiæ faciem in ſuas partes inclinant, ſibi conciliant, & in ſuam (quam volunt) ſententiam protrahunt. A ſiniſtra verò (qua cæca eſt & obuincta faſcia) aliæ ſiſtuntur perſonæ à ſuperioribus multum diuerſæ, nempe, Odium, Paupertas, Egeſtas, Innocentia, Viduarum tenuitas, Pupillorum debilitas, & quicquid denique per ſe infirmum eſt, & miſerum nulloque patrocinio fultum, niſi ſola ſpe Iuſtitiæ, quæ tamen ipſis oculos clementiæ claudit. Potentioribus verò, diuitibus & fautoribus quibuſuis aperit. Sub Iuſtitiæ pedibus ſubſtratam vides, ſub perſona ruſtici, miſeram, calamitoſamque plebeculam, cui Vnuſquiſque nomen imponitur. Huic cum cæteris calamitoſis hominibus appictus eſt cæleſtis paradiſus, cuius hi omnes poſt has ærumnas, poſt multa iniuſta durè quidem, ſed patienti animo perpeſſa, cum fide bona, & ſpe æquioris Iuſtitiæ percipiendæ, in futura eaque vita vera, ſeſe fore participes ſperant. Atque has omnes perſonas cum Iuſtitia colloquentes dabimus, ipſiuſque Iuſtitiæ clementiam, gratiam, & beneuolentiam implorantes.

2 Sed prius ipſius Iuſtitiæ proprietates oſtendemus. Iuſtitia itaque in ſolio reſidens indicat omnem Iuſtitiæ adminiſtratorem debere ſedere, argumento *leg. Quiſquis in fine Cod. de poſtul. leg. A. procedente, Cod. de dilat. & in Authentic. Vt ab illuſtribus* §. *Sancimus*, *collation.* 5. hoc eſt debere inferri cenſuram animo quieto, libero, & ab humanis affectibus defæcato. Quod etiam confirmant ſacræ Scripturæ multis in locis, præcipuè *Exodi* 18. vbi legimus: Moyſen à mane vſque ad veſperam ſedentem, vt iudicaret populum. *Et Ioan.* 19. Pilatus legitur ſediſſe pro tribunali, vt ſententiam (quamuis iniuſtam) aduerſus Ieſum pronunciaret. Et rectè ſedendo, debet Iudex ſententiam pronunciare. In quieſcendo enim & ſedendo anima fit ſciens & prudens. Ariſtotele teſte 7. *Phyſicorum lib.* Bifrons, ſignat Iuſtitiæ gubernatores non ſolum vni partium debere præbere aſpectum amicum, aut intentos oculos, ſed vtrique partium ex æquo debere intendere, vtriuſque partium cauſas æquè benigne cognoſcere, & citra vllius perſonæ delectum, quod rectum eſt, fideliter & incorruptè iudicare, vt Deus monet, *Leuit.* 19. Non conſideres perſonam pauperis, neque honores vultum potentis, ſed iuſtè iudica proximo tuo. Et rurſum: *Deut.* 1 Nulla erit diſtantia perſonarū. Ita paruum audietis, vt magnum. Nec excipietis cuiuſquam perſonam, quia Dei iudicium eſt.

3 Quod autem hic Iuſtitiam bifrontem exhibemus, altera parte oculatam, altera cæcam, Iuſtitiæ mundanæ effigiem damus, corruptæ quidem, & parum æquæ, idque ad ſummam infamiam, & probrum eorum Iudicum, qui talem bifrontem Iuſtitiam iniquam, & Deo (cuius perſonam in Iudicijs ſuſtinent) execrabilem aſſumere non verentur. Non autem hic bifrontem damus, vtpote ab vtraque parte æque blandam, æquè oculatam, æquè attentam & æquè percupidam. Nam hæc Iuſtitia ſolius Dei eſt & eorum qui Dei Iuſtitiam hic æmulantur, quod ab omnibus quidem fieri conuenit. Sed Iuſtitiam mundanam exhibemus, quæ affectibus eſt obnoxia, & vt nunc ſunt mores hominum, ſubinde aut eſt corrupta, aut non perinde æqua. Sunt nihilominus qui Iuſtitiam vna tantum facie pictam oſtentant, verum eandem plane cæcam, & vtroſque oculos faſcia obuinctos exhibent, vtpote quod Iuſtitiæ ſit, ad vtramque partem cæcutire, neutrique, fauoris, aut odij aſpectum præbere. Porro bilanx (quam in Iuſtitiæ ſiniſtra conſpicis) Iudicis accuratam cauſarum, & partium indagationem, obſeruationem, cum plena earundem cognitione ſignificat, ſic vt de cauſarum differentia & veritate prius cognoſcat, quam ad iudicandum ſeſe accingat.

Vides

Vides præterea Iuſtitiam dextra diſtrictum tenentem gladium, quo nobis ſignificatur, æquum Iudicem poſt cauſſas plene cognitas debere aſſumere gladium, quo cauſſam iniquam ab æqua diſſecet, quo innocentem defenſum, tutum, & tranquillum reddat. Nocentem vero abſque diſſimulatione iuſte puniat. Quemadmodum Paulus affirmat, *ad Roman.* 13. *capit.* de Iudice loquens. Dei (inquit) miniſter tibi in bonum: Si autem malum feceris time, non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram, qui malum agit. Et beatus Petrus ait miſſos Iudices ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, 1. *Petr.* 2. Cæterum huiuſmodi æquis veriſque Iudicibus beatiſſima quæque à Domino pollicentur, veluti *Pſalmo* 105. Beati qui faciunt Iudicium & Iuſtitiam in omni tempore. Et *Pſalm.* 40. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. In die enim mala liberabit eum Dominus. Contra vero mala quæque & infauſta minatur iniquis Iudicibus, veluti *Deut.* 27. Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli, & viduæ, &c.

Verum quoniam à varijs rectitudo Iuſtitiæ op- 4
pugnatur, qui omnes Iuſtitiæ integritatem corrumpere ſtudent, vt ſunt fautores, amici, conſanguinei, familiares, diuites, &c. quibus ipſa iuſtitia cedit, oculatum blandumque vultum exhibet: ab alijs vero fruſtra ſollicitatur, inuocatur, ſiue potius imploratur, vt ſunt deſpectus, odium, innocentia, paupertas, &c. quibus ſe obdurat, quibus faciem nubiloſam, inuitam, procacem & aduerſantem exhibet: idcirco has perſonas omnes (vt & ante diximus) cum ipſa Iuſtitia colloquentes introduximus. Ac primo ſeſe Iuſtitiæ ſiſtit Fauor.

Cognatus. Fauor.

COgnata Iuſtitia, eademque amica dulciſſima,
5 lis nobis eſt coram tuo tribunali, cum Deſpectu, & Miſeria, hoſtibus noſtris pertinaciſſimis, qui neſcio quibus logis iuris æquitatem nobis præripere tentant. Rogamus igitur, vt memor veteris ac ſtabilis amicitiæ noſtræ, adhæc cognationis noſtræ firmiſſimæ nobis (quantum amicitiæ iura permittunt) Iuſtitiæ fauorem concedas, & ab his pannoſis hoſtibus noſtris nos defendas, & amice liberes.

Deſpectus. Miſeria.

6 IVſtitia rerum Domina æquiſſima, ne vilem quæſumus habitum noſtrum, neque perſonas noſtras deſpicabiles intuearis, ſed æqua lance quod res eſt perpendito. Verum iudica, noſque miſellos ab omnibus deſpectos, reiectos, & odio grauiſſime preſſos, recipe, defende, & patrocinium præbe, potiſſimum contra fautores, cognatos, & affines tuos, qui hoc tuo fauore freti nos ærumnoſos faſtidioſe deprimunt, & quicquid æquum eſt, nobis indigniſſime eripere ſtudent. Neque in noſtram perſonam, ſed ad Dei voluntatem oculos rogamus conuerte, qui intentiſſime ad te apud *Eccleſiaſticum* 11. *capite*, clamat, cum inquit; Non laudes hominem in vita
7 ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo, vbi Deus non vult æquum iudicem animum conuertere ad ea quæ ſenſibus externis, & affectibus adblandiuntur, neque ea contemnere quæ ſpecie tenus miſeranda videntur. Quin potius vult his omnem commiſerationem impendi, præ cæteris omnibus, adeo, vt per D. *Iacobum* 2 tam immites Iudices his verbis terreat. Iudicium ſine miſericordia fieri ei qui miſero miſericordiam non fecerit, Idem 4. Qui amicitiam huius mundi diligit, is inimicitiam apud Deum comperit. Et Chriſtus Apoſtolos ſuos eatenus amicos ſuos agnoſcit, quatenus quæ præcepit diligenter exequantur. *Ioann.* 15. Neque vllam cognationem agnoſcit, quam eorum, qui faciunt patris ſui cæleſtis voluntatem. *Matth.* 12. Voluntas autem cæleſtis patris eſt, vt Iudex abſque vllo reſpectu perſonarum ſecundum æquitatem iudicet omnes. Noli igitur, mi Iudex, eſſe perſonarum acceptor, *Iacob.* 2. Neque iudicare ſecundum faciem, *Ioann.* 7. & *Prouerb.* 24. Sed ſi amicis temere accommodare libet, id fiat vſque ad aras, vt ait Pericles Athonienſis. MISERIA. Quid fruſtra, mi frater, ſurdo authoritates occinis? quid cæcæ Iuſtitiæ veritatem aperis? teque clamando, flectendo, lachrymandoque coram ſuperciliosa Iuſtitia defatigare pergis? Caſſa ſunt quæ clamitas inutiumque irritas potius quam in tuas partes flectis. Vide vt oculos à nobis auerſos ad ſuos amicos, & cognatos aduerterit. Quocirca hinc ſecedamus, & cauſam noſtram Deo miſerorum omnium patrono blandiſſimo commendemus. DESPECTVS. Placet conſilium, ſed prius Iuſtitiæ verba patienter audiamus.

diamus. Nam ſuis locutura conuertitur IVSTITIA. Vos cognati fautoreſque candidiſſimi, ſcitote nihil eſſe quod in gratiam veſtram ſim recuſaturus, Quocirca craſtino die hic præſentes eſtote, non iniquam veſtris optatis à nobis feretis ſententiam. MISERIA.

8 Dixi non eſſe reijciendos? Ad Deum igitur aſylum noſtrum tutiſsimum confugiamus. Sed eccum. Quodnam monſtrum huc ad Iuſtitiæ ædes anhelum ſudabundumque proruit.

Vah, Argentum eſt, monſtrum auaritia tumidum, pecunia diſſertum, & Iuſtitiæ reginæ commendatiſſimum. DESPECTVS. Hem, Video quoque eodem properantem Paupertatem. 9

Eſt fortaſſis ſua vtrique coram eadem Iudice explicanda cauſa, nos igitur deſpecti recedamus, ipſiſque perorandi locum permittamus. 10

Argentum.

QVantis laboribus, quantiſque ſudoribus ad tuum tribunal Iuſtitia regina clementiſſima prorepſerim, ex hac mea deformitate conſpicere licet. Ideoque te æquiorem meæ cauſæ futuram ſpero, quæ hic apud tuum tribunal verſatur & diſcutitur contra aridam hanc (quam conſpicis) Paupertatem, quæ contra bonum & æquum mihi tantum faceſſit negotium. A qua ſi me defenſum curaueris, cauſæque meæ faueris, tuæ benignitati me nunquam experieris ingratum. Habeo hos loculos, qui tuo fauori ſeſe largiter effuderint. Equos præterea duos, & duo Cretici vini dolia in gratitudinis ſymbolum tibi promittimus. Tantum noſtræ cauſæ faueas oro.

Paupertas.

TEnuis fortunæ pauperculus, inopia & rerum omnium egeſtate grauis, humanæque ope prorſus deſtitutus, ad tuam clementiam confugio, ô Iuſtitia benigniſſima, tuam humanitatem obteſtans quam poſſum amanter, ne vel tua irrefragabilis æquitas me deſerat, cauſamque meam negligat, vultumque à me pannoſo retrahat, ſed eum potius amicum, benignum, & gratum præbeat. Quod meæ paupertas non compenſauerit, id diuina miſericordia abunde ditauerit. Res eſt mihi cum nummoſo, infartoque diuite, qui opibus ſuis confiſus, cauſam meam labefactare ſtudet, idque haud dubie faciet, niſi iuſtitiæ tuæ æquitas me fulſerit, & Deum potius quam humanas illecebras curauerit, qui Iudices optat, in quibus ſit veritas, & qui oderunt auaritiã, *Exod.* 18.

11 Quique officium tuum his verbis Admonet. Ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia Dei Iudicium eſt, *Deuteronom.* 1. *cap.* Nouit, extra de Iudic. & *cap. vltim.* 3. *queſt.* 9. Rurſum Iuſto iudicio iudica populum, nec in alteram partem declines, *Deuteronom.* 16. Item, qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur, *Prouerb.* 29. Item. Non accipies perſonam nec munera, quia munera, excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. *Exod.* 23. Iterum: Væ, qui iuſtificatis impium pro muneribus & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo, *Iſa.* 5. Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iuſtificate. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate, *Pſal.* 81. Poſtremò, xenia, & dona excæcare oculos Iudicum, *Eccleſ.* 20. Noli igitur quæſo Iuſtitia æquiſſima imitari filios Samuelis, qui peruerterunt Iudicia, ſequentes auaritiam, & accipientes munera. 1. *Reg.* 8. Non enim proderunt tibi theſauri impietatis, ſed iuſtitia liberabit te à morte *Prouerb.* 10. Neque ſecteris iniuſtum Achab, qui ob auaritiam occidi iuſſit innocentem Naboth, 3. *Reg.* 21. Sed me miſerum? faciem tuam auertis à me miſello paupere? Ah, non pluris facis tot authoritates Dei grauiſſimas, cuius vices in iudicando nunc ſuſtines? Cur quæſo argento vultum tam amicum exhibes, quod te intra pauculos annos (niſi reſipiſcas) in profunda demerget tartara? *cap. pauper.* 11. *queſt.* 3. Abs te itaque ſpretus & aduerſatus ad Deum ipſum certiſſimum cauſæ meæ patronum & Iudicem meum profugio, apud quem cauſæ meæ veritatem depoſiturus auxilium petam, teque cum exitiali tuo argento nunc relinquo. IVSTITIA.

Mihi multo gratiſſimum Argentum cauſam tuam multum diuque diſcuſſam, tandem expendi ſerio, eamque comperio talem, cui neutiquam reſragari poſſum. Promiſſis igitur, fac reſpondeas, teque cras meo tribunali cura præſentem ſiſtas, ſententiam auditurus es, tuis votis minimè ingratam. Sed quos huc aduentantes conſpicio? hem Cauſidicus meus eſt, & malarum cauſarum Patronus, quos ſequitur (neſcio) quæ turba ſimplex. Rurſum in ſolium meum reſideo, & quid hi dicturi ſint cognouero. 12

Cauſi-

Digitized by Google

Cauſidicus. Aduocatus.

13 ÆQuiſſima Iuſtitia in cauſarum cognitionibus noſtram fidem iamdudum abunde tibi perſpectam arbitramur. Sumus nunc à conſilijs & à cauſis nobili & opulento viro Domino Socrati Phylargyro, qui conqueritur ſe grauiter offenſum, & læſum. Interim & ſibi plurimum negotij fieri ab ea, quam cominus aduentantem ſpectas turba, ſpecie quidem ſimplici, & innoxia, re tamen (nobis fide) nocentiſſima, vt quæ nulli non quoduis maleficij genus infert, quos & nos ex certo multorum relatu didicimus. Et quod communis fama fert, id veriſſimum eſſe conuenit. *Cicero Rhetor. nouorum libr. 2. & lib. Topic.* Necnon *Ariſtot. lib. 7. Ethic.* Nos igitur (quorum probitatem & fidem certo certius noſti) tuam æquitatem rogamus, vt nos audias, nobis credas, nobilem Dominum defendas & tranquillum reddas, atque hanc turbam ſtupidam & inſolentem à maleficijs prudenter coerceas.

Innocentia. Veritas.

14 ÆQuiſſima Iuſtitia, nos nullo alio patrocinio quam (quod dicitur) ſimplici Innocentia, & nuda veritate fulti ad tuum tribunal confugimus. Nullum vnquam læſimus, nulli maleficium intulimus, nihil corrupimus, ſed Quantum in nobis eſt, de omnibus belle mereri ſategimus. Interim tamen D. Socrates Pylargyris nobilitatis titulo fretus, ſi oiumque Cauſidicorum prætectionibus fiſus, nos opprimit, nobis paſſim incommodat, in rebus & nominis integritate nuſquam non lædit, famam noſtram proſcindit, de quouis maleficij genere nos traducit, & prorſus perdere ſtudet, nec veretur interim nos inique apud tuum tribunal quaſi maleficos nocentiſſimos accerſere, multiſque criminibus alligatos deprimere. Externa ſpecie rumore falſo, & traductione iniqua videbimur fortaſſis nocentes, ſi nos tamen proprius agnoſcere non pigeat, comperies certo noſtram innocentiam, & veritatem ſimplicem, quas rogo contra oppreſſores noſtros defendere velis, recepturus à Deo Iuſtitiæ tuæ adminiſtrationis mercedem digniſſimam. Caue igitur ne Herodis innocentes puerulos *Matth. 2. cap.* impie trucidantis truculentiam imiteris, ne ipſum quidem Dauid, qui innocentem Vriam occidi iuſſit, 2. *Regum* 11.

15 Quin potius (ſi nos exaudiri parum digni videbimur) ipſum Deum (cuius hic vicarium agis) libenter audi, & ſanè momenti libentius obtempera. Iudicium (inquit) & iuſtitiam facite, & liberate vi oppreſſos de manu calumniatoris. *Hierem.* 22. *cap.* Rurſum Mendacium fugies, innocentem & iuſtum non occides. *Exodi cap.* 23. Et à tribunali tuo procul faceſſat ea truculenta immitítas, quam Deus inſectatur apud *Eccleſiaſt. cap.* 4. Vidi (inquit) calumnias quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem conſolatorem, & auxilio deſtitutos eorum violentiæ non poſſe reſiſtere. Hos tam immites Iudices Deus maledictos pronunciat. quique munera accipiunt, vt percutiant animam ſanguinis innocentis, *Deut. cap.* 25 Sed proh dolor, me miſerum innocentem! Cur quæſo, Iudex, Dei in iudicando vicarie, nos vere innocentuas tam indigne auerſaris? noſtris clamoribus obſurdeſcis? cauſamque veritatis tam impudenter negligis? Quæ quidem innocentia, & veritas licet in mundo ſæpe premamur, nunquam tamen nos opprimi ſinet Deus, vt cui noſtrum patrocinium perpetuo fuerit curæ, dicente Propheta: Iuſtus dominus, Iuſtitias diligit, æquitatem videt vultus eius *Pſal.* 10. Ideoque à tuo tribunali appellantes ad ipſum defendendæ confugimus.

Tutor. Receptor.

16 ÆQuiſſime Iudex, ad tuam iuſtitiam ego Tutor fidelis, & Receptor propero. Res iſtarũ viduarum, & pupillorum multos annos fideliter rexi, curaui, & ipſorum vſibus quum res poſcebat vtiliter expendi, (teſte conſcientia propria) & rationem ipſorum fideliter ſubductam, fidelius reddidi. Interim tamen non deſinunt iſtorum patroni me falſis traductionibus proſcindere, ac infidelitatis apud quoſuis malitioſe deferre. Quum tamen tua æquitas me noſcat talem, vt cuius conſcientia mentiri timeat, aut vlli hominum vel minimam iniuriolam inferre formidet. Quare tuam Iuſtitiam pro veteri neceſſitudine rogo, vt ab ipſorum latratibus meam integritatem defendat, ipſorumque petulantes linguas æquitatis tuæ virga coerceat. Rem mihi amico tuo candidiſſimo, multo grauiſſimam præſtiteris, & pro beneficio tuo ampliſs. præmia reportaueris.

Digitized by Google

Vidua. Pupillus.

17 PAtronus Viduarum, & Pupillorum nomine loquitur: Iudex æquiſſime, in nos quæſumus tuæ clementiæ oculos conuerte, noſtras lachrymas noſtroſque ſingultus clementer aſpice. Viduæ iſtæ ſunt, ſuis orbatæ maritis; qui ipſarum cauſas, qui neceſſitatem, qui inopiam carum dum vixerant, ex amore coniugali tutari non deſtiterant, nunc ipſarum maritali patrocinio viduatæ omnique humano deſtitutæ præſidio, nihil ipſis factum eſt reliquum præter hos, quos manibus complectuntur miſellos pupillulos, quos vnà cum ſuis matribus in tuæ Iuſtitiæ clementia commendamus plurimum, vt ipſorum miſertus cauſæ eorum patrocinium libenter aſſumas, defenſionem præſtes, veri que tutoris vices ſubeas, potiſſimum contra hos ſubdolos atque imaginarios potius Tutores ſuos, concontra Receptores ſuos iniquos, contra denique creditores earum quoſlibet, qui eas miſere contriſtant, mundana aſtutia circumueniunt, nihil non fallaciæ ſtruunt ac plane opprimere ſtudent: Gratitudinem tuis beneficijs rependere curabunt, ſicubi fortuna aliquando reſponderit. Interim quod ipſarum tenuitas exoluere nequiuerit, id poſt hanc vitam abunde penſauerit Deus, qui nullum opus bonum irremuneratum ſinet, & certe apud quem tua virtus Iuſtitiæ tuæ merces erit maxima.

18 Quod ſi tu nos deſpicis, ſi oppreſſoribus noſtris fauens nos auerſeris, ad tutiſſimum Patronum noſtrum confugimus Deum, qui pupillo, & viduæ iudicium faciet, *Deut.* 10. Cui & propheta dicit *Pſalm.* 9. Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Tuque interim maledictus eris qui aduenæ, pupilli, & viduæ iudicium peruertis, *Deut.* 27. Quam maledictionem, vt certo effugias, te varijs in locis commonefacit, quidque nobis abs te fieri velit, aperte clamitat, mentemque ſuam his verbis aperit: Aduenam, pupillum & viduam nolite contriſtare, neque opprimatis inique. *Hierem.* 22. & *Exod.* 22. Opprimit autem, quiſquis oppreſſoris iniuriam, quum poteſt ac debet non propulſat. *Rurſus.* In iudicando eſto pupillis miſericors vt pater, & pro viro matri illorum, & eris tunc velut filius altiſſimi obediens & miſerebitur tui magis, quam mater. *Eccleſ.* 4. Iterum, Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum: & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. *Exod.* 22. Quorum lachrymoſi clamores quam ſint Deo odibiles, quamque ſeuere eorum neglectores puniat, clare demonſtrat, cum ait: Nonne lachrymæ Viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſuper deducentem eas? A maxilla enim aſcendunt in cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in eis, *Eccleſ.* 35. Rurſum per Iſa. increpat Dominus opprimentes pupillos & viduas, dicens: Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos, *Iſa.* 1. Propter oppreſſionem præterea pupillorum & viduarum in exilium & captiuitatem miſſi ſunt filij Iſraël. *Ezechiel* 22. Cauſam viduæ, non iudicarunt, cauſam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt, nunquid ſuper his non viſitabo? Dicit Dominus? aut ſuper gentem huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea? *Hier.* 5. Authoritates tot tantæque Iudex æquiſſime te rogo moueant, vt noſtri miſertus, quod bonum eſt, & æquum iudices.

19 Verum ah & nos quoque miſellos, qui cum noſtri ſimilibus ſurdo videmur occinere, & cæco claram ipſique odioſam lucem obtrudere Proinde hinc recedentes ad Deum Patrem miſericordiarum, & Deum totius conſolationis cum certa fiducia accedimus.

Vnuſquiſque. Popellus. Communitas.

20 QVisquis ſuos patimur manus. Quiſque à potentioribus infirmamur, & concidimus, ô Iuſtitia mundi regina fortiſſima Cauſam noſtram tuæ Iuſtitiæ committimus. Vnuſquiſque neceſſitatem, inopiam, debilitatem, ac noſtram miſerandam Vniuſcuiuſque calamitatem (in qua tam miſere computreſcimus) coram te expandimus, tuæque clementiæ ſuppliciter commendamus, vt tantæ noſtræ neceſſitatis miſerta, nos Vnumquemque erigas, iuues, confirmes, laboribus ſtabilias, decoribus neceſſariis ornes & munias.

21 Ita fiet, vt & ipſi potentes, (qui ſine Vniuſcuiuſque opera ſimul exiſtere nequeunt, ſed cum ipſo concidente ſimul & ipſi concidant oportet) potentiores euadant, mutuis operis firmentur, viribus coaleſcant, opibus, lætaque pace, & tranquillitate floreant, ſplendidiſque virtutibus perpetuò triumphent. Porro ſi nos Vnumquemque, humilemque POPELLVM, deſpicis, noſtramque cauſam indefenſam negligas, noſque ærumnoſos miſere contabeſcere ſinas, futurum eſt, vt Reſpub. tua nobiſcum ſimul contabeſcat, & quæ per tua in nos auxilia floruerat, noſtro

neglectu

Digitized by Google

neglectu ſqualleat ac tandem pereat. Agri debita cultura fraudati obſylueſcent, nulla officia cōſtabunt, ſed ad miſerandam rerum faciem cuncta labeſcent, florentiſſima quæque marceſcent, & Potentiores ipſi tandem Vniuſcuiuſque vices & ſeruilia officia apprehendere cogentur, ſi ſeſe in viuis conſeruatos velint: Proinde Iuſtitia mundi rectrix fortiſſima, hæc iterum atque iterum æquitatis tuæ bilance trutina, diligenter conſidera, & Vniuſcuiuſque cauſam, & inopiam tutandam libenter amplectere, ne tanta rerum incommoda in tuam Remp. latenter ſubrepta, tandem cum dolore percipias. Quod ſi ne hæc quidem Republic. mala te ſatis permoueant, ſaltem te propriæ ſalutis ratio expergefaciat aut exitij futuri cauſa ſolicitet. Terreat te præterea diuina Iuſtitia, teque ab ipſa doceri permitte, quid abs te Vnicuique fieri poſtulet, qualemque te miſello Popello præbere conueniat.

22 Audite (inquit) illos, ✝ quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ſit ciuis ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum. *Deut.* 1. Atque iterum: Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis, ſed iuſtè iudica proximo tuo. Non ſtabis contra ſanguinem proximi. *Leuit* 19. Non facies violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius. *Prouerb.* 22. Et rectè iudicate filij hominum *Pſal.* 57 Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis? *Pſalm* 81. Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. *Iſa.* 5. Qui iuſtificat impium & iuſtum condemnat, vterque abominabilis eſt apud Deum. *Prou.* 17. Sed vt video, Vnuſquiſq, pereat oportet.

Nam, ſurdo diuina verba perſonat, & cæco 23
lumen veritatis oſtendit, qui nec rationibus flectitur, nec minis terretur diuinis. Ad Deum igitur properamus iniuriam noſtrarum vindicem acerrimum, & opitulatorem egeſtatis noſtræ clementiſſimum.

Infernus. *Paradiſus.*

SVperiori hac imagine conſpecta Iudex æquiſſime, imo hiſce veris, atque diuinis edoctus authoritatibus, Iuſtitiæ tuæ adminiſtratæ, præmia certò cognoſce.

Si rectam æquitatis virgam ſeruaueris, ſi ci-
24 tra vllius perſonæ exceptionem, quod verum, quodque iuſtum fuerit, iudicaueris, en regni cæleſtis amœna optataque felicitas te exceptura proponitur.

25 Sin iniquè à rectitudinis tramite deuiaueris, ſi perſonas conſideres, ſi affectibus in iudicando obſequi libeat magis, quam veritati, en manet te hians Infernus, cum vniuerſis ſuis ſuppliciis, & tormentis.

26 Proinde te rogo, Iudex, quiſquis es, vt Officij tui, imò diuinæ voluntatis (cuius vices in iudicando ſuſtines) memor, Iuſtitiæ integritatem perpetuo inuiolabilem ſerues, æquitatis virgam nuſquam non rectam geſtes, humanos affectus omnes prorſus exuas, partium cauſas penitus, vereque cognoſcas, tardè iudices, atque in iudicando veritatem ipſam quodque bonum erit & æquum, tanquam ex iuſti iudicis Dei ore iudica, & veluti non tuam, ſed Dei ſententiam pronuncia. Quod vt ſyncerius efficias, in cauſis rei veritatem, non odium ſpectes, aut gratiam: quæ duo Iuſtitiæ corrumpendæ conſultores ſunt peſſimi, *c. Ipſe Iudicare cap. Qui rectè, &c.* Quatuor, cum multis aliis, huic materiæ congruentibus, 11. *queſt. tertia, cap. Omnis* 45. *diſtinct.* Debet enim Iudex conſiderare omni in negotio, quid liceat ſecundum æquitatem, quid deceat ſecundum honeſtatem, & quid ſecundum vtilitatem expediat, vt (inquit) *text. in c. Magna deuotionis, extra, de voto.* Poſtremò, omnibus iſtis conſideratis, debet Iudex moderatè, aut abſoluere, aut condemnare, nullo modo in Reos excandeſcere, furioſe clamare, aut imprudenter obiurgare, ſed potius in animo condemnans plorare, vultuque verum animi mœrorem oſtendere. Vnde *text. in leg. Obſeruandum, ff. de off. præſid.* congruit propoſito noſtro ibi. Sed & in cognoſcendo neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat: neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet, id enim non eſt conſtantis & recti Iudicis, cuius animi motum vultus detegit. Et vt ſummatim dicam, ita ius reddi conuenit, vt authoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat. Alibi *text. in cap. Eſt iniuſta,* 24. *queſt.* 4. Ait Iudicem non debere mouere filiorum ſuorum preces, nec lachrymæ coniugis delinquentis. Vnde fons ille Romanæ eloquentiæ Cicero, Iuſtitiam humanæ ſocietatis, vitæque communis conſeruatricem merito prædicauit, ſi ita moderatè ex bono & æquo citra humanos affectus cuncta iudicentur. Et hæc omnia noſtri temporis Iudicibus perpetrò

Digitized by Google

ſunt obſeruanda. Qui quam ſint aliquando corrupti, lippis & tonſoribus eſt notiſſimum, qui quod Pilatus fecit ſemel, id ipſi quotidie (metuo) faciunt, qui peruerſa voluntate, aut odio, aut amicitiæ gratia, aut conſanguinitatis, vel affinitatis affectione, aut (vt deteriora taceam) pecuniarum cupiditate corrupti, iuſtitiam (vt ita dixerim) ita natam reddũt & pronunciãt, quam rectæ rationis libramine perpenſum, æquiſſimam pronunciare deberent. Vnde *text. in l. 1. de re iudic. libro 6.* grauiter dixerit. Caueant igitur iudices, (vt iterum ipſos admoneam) & prudenter attendant: vt in cauſarum proceſſibus nullum graſſetur odium: fauor nullus vſurpetur: timor prætereà omnis exulet: præmium aut expectatio præmii iuſtitiam non auertat: ſed bilancem geſtent ſemper in manibus, ſtateram æquo perpendant libramine: vt in omnibus quæ in cauſis agẽda fuerint: præſertim in cõcipiendis ſentẽtiis & ferendis præ oculis habeant ſolum Deũ; ne Pilatum imitentur, qui in cauſa Chriſti iniquiſſimi Iudicis ſpecimen exhibuit, non ſolum in Deum peccans, ſed etiam contra leges humanas, ideoque & grauiſſimo ſupplicio, vel per Cæſarias leges meritò puniri debuiſſet. De hoc vide D. Lud. Montaltum Syracuſium, ſuper reprobatione ſententiæ Pilati. Poteram interim (fateor) multo plura per varia capita inſpergere, quæ ipſe longa experientia comperi, quæque ad purgationem maleficiorum è Repub. conducere videbantur, eaque multo latius, multoque teſtatius, & firmius, ſi hunc librum ad Officiariorum manus tantum peruenturum exiſtimaſſem. Verum metuens ne (quod fortaſſis fieri ſolet) ad alios quoque hic libellus perueniat, quibus huiuſmodi comprobationes & expoſitiones nocumento potius eſſent, & offendiculo, idcirco ſatius eſſe duxi ab amplioribus demonſtrationibus prudenter ſuperſedere, quam imprudenter indigna quæque leui commonſtratione ſimplices quoſque docere. Non enim tutum eſt hoc corruptiſſimo ſæculo, præter Iudicium omnia chartis illinire quiſquis hodie in Iure quippiam meditatur, is inter ſacrum (vt aiunt) & ſaxum ſeſe conſtituit, &c.

CAPVT CLIX. ET VLTIMVM.

Adhortatio ad obſeruationem Aequitatis.

Summæ rerum tractatarum in Commentariis. CAP. 159.

1 *Sicut virtutes ſua præmia habent, ita vitia ſuas pœnas, quas infert Deus.*
2 *Quas pœnas vel præmia infert natura.*
3 *Magiſtratus quia gladio vtitur & occidit, præmia, non pœnas, meretur. & docetur quare*
4 *Æquitas excuſat magiſtratum, quod gladio percutiens, non pœnas, ſed præmia meretur.*
5 *Iniquus magiſtratus propter iniquitatem punitur.*
6 *Iuſtitia cum miſericordia ſit iuncta.*
7 *Æquitas præferenda rigori iuſtitiæ.*
8 *Æquitas quæ bona & ornamenta præſtat magiſtratui.*
9 *Qui tranſgreditur æquitatem, punitur: vt patet exemplo Pilati.*
10 *Præmia delata naturaliter magiſtratui ſeruanti æquitatem.*
11 *Æquitas ſeruanda eſt, quia hæc à Deo commendatur, & Deo placet.*
12 *Quare potius lenitate, quàm rigore ſit vtendum in obſeruanda æquitate.*
13 *Coacti defendere ſe, ſi alium lædant, tametſi à natura non puniantur apertè, ſentiũt tamen facti in ſe remorſum quendam.*
14 *Legibus pœna infliguntur criminibus, & præmia dantur virtuti.*
15 *Quæ crimina legibus non puniuntur vbicunque locorum ſit, ea tamen à natura puniuntur.*
16 *Conſcientia delicti eſt inſtar multorum tormentorum.*
17 *Scelera nunquam manent impunita.*
18 *Voluntas delicti ne pœna quidem caret.*
19 *Perpetrata ſcelera quæ pœna etiam ſine legibus ſequantur.*
20 *Diabolus propter ſcelera punitur.*
21 *Æquum eſt vt magiſtratus puniat crimina.*
22 *Vt exemplo à malis deterreantur homines, ideo æquum eſt vt magiſtratus puniat ſcelera, & legibus pœnæ conſtituta ſunt arcendis criminibus.*

23 *Æquum*

Digitized by Google

23 *Æquum eſt, vt diuerſis criminibus diuerſa quoque ſupplicia adhibeantur.*

24 *Æquitatis eſt potius leni ſupplicio quàm rigore vti, in puniendis criminibus iuxta legis ordinationis.*

25 *Rigor legum in puniendis criminibus nonnunquam obſeruandus eſt.*

26 *Iniquus magiſtratus eſt qui conniuet criminibus, nec id impunè fert.*

27 *Orandus Deus vt efficiat quo iudices & magiſtratus in omnibus ſeruent æquitatem.*

1 QVemadmodum virtutum præmia à Deo naturaliter, & Legum conſtitutione obſeruantur: ita ſcelerum, criminumque ſupplicia etiam irrogantur, de Deo dicit Propheta, quod Iudex Iuſtus eſt, patiens, longanimis nimis, nunquid iraſcitur per ſingulos dies? niſi conuerſi fueritis vibrabit gladium ſuum: & quæ ſequuntur paucis hoc diſtichon comprehendit ea, quæ huc faciunt:

Ergo etiam ſcelerum pœnas hic exigit vltor,
Virtutúmque dabit præmia grata piis.

2 Naturaliter autem, vt verum eſſe illud D. Auguſtinus dixit, Per quæ quis peccat, per eadem punitur; non deſunt Authores, qui exemplis plurimis veriſque hoc demonſtrant. Quotidiana hoc quoque rerum obſeruatione, certum declaratur, vulgo & morale dici ſolet, Ab altero expectes, alteri quod feceris. Qui ſuo proximo bene fecerit, à proximo bona recipiet: qui contra profecto etiam læditur, & punitur. *Matth.* 26. Qui gladio ferit, gladio perit. In Euangelio igitur ſic Chriſtus proloquutus eſt, & præcepit: Conuerte gladium tuum in locum ſuum: Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.

3 Iudex verò vtpote à Deo ordinata poteſtas, gladium iuſtitiæ geſtat ad defenſionem bonorum, & vindictam malorum.

4 Oportet igitur ne hoc gladio Iudex, vel Princeps, vel vllus magiſtratus abutatur, ſed æquabiliter vtatur & obſeruet rigorem, non immemor ſit miſericordiæ. Æquitatem, quæ benigna eſt ante omnia colat, nam iuxta parœmiam, æquitas non parit bellum. Quod ſi hac diſcretione proceſſerit magiſtratus, & gladium vibrauerit, quando & vbi opus eſt, nec ſe lædit, nec alium quenquam immeritum percutit, nam qui nocentes ſunt, ipſi ſunt ſibi cauſæ & authores cur percutiantur à magiſtratu, ſua enim ſententia facti ſe damnant & feriunt. Quamobrem talis magiſtratus nunquam punitur propter mortem maleficis illatam ad defenſionem bonorum, & piæ congregationis, & Reipub. tranquillitatem, ſed etiam honoratur, & præmiis afficitur, triumphumque meretur, & gloriam.

At iniquus magiſtratus, vel qui nimis crudelis eſt, vel nimis lenis dum iuſtitiæ non ſatisfacit plerunque punitur ille, vt Tyrannus, de quo illud Iuuenalis meminiſſe conuenit: 5

Ad generum Cereris ſine cæde, & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte Tyranni.

Hic vt præuaricator, aut corruptor, aut timidus perniciem ſibi ipſi creat, & ab eo, cui præter leges indulſit, læditur, aut occiditur haud rarò. Cicero habita oratione vinctum traditumque ſibi à magiſtratu nefarium, quum punire deberet, dimiſit, & hic poſteà ab Antonio ipſi Ciceroni proſcripto iugulum præcidit, vt, Plutarchus in vita illius narrat, ſi rectè memini. Non declinet itaque bonus Iudex ad dexteram, aut ſiniſtram, ſed recto tramite progrediatur.

In primis vero magiſtratus nouerit, quod vt D. 6
Ioannes Chryſoſtomus habet ſuper Matthæum, Iuſtitia ſine miſericordia non eſt Iuſtitia, ſed crudelitas: ſic contra miſericordia ſine iuſtitia non eſt miſericordia, ſed fatuitas, & iuſtitia cum miſericordia coambulent, vt Ioannes de Terra Rubea contra rebelles ſui Regis, in *gloſſ. ſuper verbo, intromittere, folio* 41. *tradit latius.* Hinc Pictæ affingunt Herculi clauum, oleique coronam: vt feriat quidem, ſed ita, vt oleo miſericordiæ ictum leniat. Decet Principes, vt hanc Herculis formam in exemplum ſibi ſumant, hac de cauſa Principes & Magiſtratus conſequentur virtutem æquitatis, vtpote quæ benigna eſt hocque ſibi proprium & peculiare habet epitheton, vnde benigne omnia moderatur.

Etenim æquitas præferenda eſt rigori iuſtitiæ, 7
nam æquitas eſt temperata iuſtitia cum dulcedine & miſericordia facta conſideratione diligenti, & diſcretione circumſtantiarum. Salomon dicit optime quidem *Prouerb.* 30. Non ſis nimium iuſtus, ne pereas in propria iuſtitia, & qui nimium emungit, elicit ſanguinem. Vnde præcipitur quoque, quod non omnia iura obſeruanda ſunt iuxta

rigorem.

rigorem: nec omnia præcepta rigorem volunt, nonulla exceptionem patiuntur; cunctâ vero ſecũdum æquitatem ſunt agenda, definienda, & dirigenda.

4 Hæc æquitas efficit, vt Iudex ſordibus careat, munera non curet, innocentem opprimat, melius eſt enim centum nocentes abſoluere, quam vnum innocentem condemnare. vulga. *l. Arianus, & ibi gloſſa in verbo:* Vt faciliores ſimus, & etiam ſcribentes. *ff. de actionibus & obligat.* & *l. Fauorabiliores. ff. de reg. iur. & l. Finali. §. Sed cum aliquid. ff. de iureiurand. Concord text. in Canone, Veniam nunc, & ibi etiam gloſſ in verb. Si faciendum 35. quæſt. 9.* in cuius ſignum ad pœnalem ſententiam lauacrum manum ex pura aqua præberi ſolet Iudici, vt & illo Epigrammate teſtatum eſt:

Marmorea in tumulis vna ſtat parte columna,
Vrceus, ex alia cernere malluuium eſt,
Ius hæc forma monet, dictum ſine ſordibus eſſe,
Defunctum puras atque habuiſſe manus.

Huc pertinet quoque factum Pilati lauantis coram populo manus ſuas & dicentis: Innocens ego ſũ à ſanguine iuſti huius, vos videritis. quid enim aliud voluit demonſtrare quam ſequendam eſſe æquitatem, ipſamque innocentiam nullo modo eſſe opprimendam. Quanquam ipſe mox in eo facto deliquit tradendo innocentem inimico populo, ne Pilatus quidem hoc impune tulit. Nam in exilium relegatus, paulo poſt deuenit Viennam Allobrogum, & à canibus in campo prope Rhodanum, vbi nunc locus nuncupatur Vinea Pilati, dilaniatus eſt iuſto iudicio, nimirum ſicut crudeli populo, factioſo & malo, tanquam canibus voracibus & clamanti: Sit ſanguis eius ſuper nos & filios noſtros, ſitienti ſanguinem Chriſti, dilaniandum contra æquitatem Chriſtum tradidit: ita ipſe à canibus laceratus, diſtractus, deuoratusque eſt. Crimina igitur conſideratè perpendenda, penſiculatè in iudicium vocanda, atque punienda ſunt: innocentia ſemper defendenda, in omnibus ſeruanda eſt æquitas, tanquam æquilibrium iuſtitiæ, ne rigor iuſtitiã ſuperet, aut violet, ne nimia lenitas eam perdat, & obruat, haud dubie magiſtratus hac regia via procedẽs laudẽ merebitur, nec naturaliter vllam pœnam, ſed præmia vere obtinebit, nam apud Ethnicos honorata fuit æquitas, & magiſtratus tali modo procedens laudabilis extitit. Anne Dionyſius Areopagita videri poteſt ex iudicibus Areopagi propter æquitatem à Deo electus, vt ex infideli fidelis, ex Iudice ſecularium, Iudex ſpiritualis, ex prophano magiſtratu ſacer fieret, & Epiſcopus Athenienſium. Salomon æquitate iudicii celebratus fuit, & honoratus ineffabiliter.

Ita enim à patre ſuo Propheta inſtitutus erat, vt ſciret quod iniquitatem odio haberet, & obominaretur. Nam ipſe Dauid ſic ait *Pſalm.* 118 Pronunciabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas, & paulo ante: Æquitas teſtimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam. Apud Xenophontem in Cyropædia legitur Cyrus à ſuo præceptore inſtitutus, vt in omnibus iudicijs ſeruaret æquitatem, cuius quidem inſtitutionis memor Cyrus ſumma cum laude Rex factus præfuit, & honoratus eſt: ſed enim huius generis plurima exempla paſſim obuia ſunt, quibus magiſtratus ad obſeruandam æquitatem commoueri poteſt. Ante omnia illud prophetæ (*Pſalm.* 10.) dictum in pectore geſtandum eſt bono magiſtratui, quo dicit: Quoniam iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius & paulò ante in eodem Pſalmo: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Princeps vero Dei imaginem refert, & ad hanc iudices, omnesque boni magiſtratus accedunt, quare imitari Deum debent, & æquitatem in omnibus retinere, ſic enim viuent rectè, & laudabiliter, nec à naturali vlla impreſſione incommodum ſentient: quicquid vero accidit aliunde eſt, & violenter infertur, ſicut æquitatem amanti omnia ſunt æqua: ita contra, iniquos odit Deus, odit vir bonus, odit ipſa natura, & punit, Diuus Paulus *in epiſtola ad Galatas*, qui ait: inſtituitur ei, à quo inſtituitur, communicet in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irridetur, quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet: Inferri poteſt haud inepte qui ſeminat æquitatem, metet eam: qui iniquitatem, ab hac conficietur, *Leuitici decimo nono* præceptum legitur datum: Non facies, quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis. & mox inde: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura, ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius. Vbi ipſa æquitas præualet, ibi contentioni materia, ac fomentum ſubtrahitur, non deficit miſericordia, non diſcretio non cultus iuſtitiæ, aut ſufficiens rigor.

Princeps igitur, omniſque magiſtratus etiam in puniendis criminibus, Iudex in ferenda ſententia ſtudeat eſſe æquus, ſic ſibi & ſuis bene conſulet, nec male vietur poteſtate. Vnde nulla redundat iniquitas: & peccatoribus timori erit, bonis autem honori, quod alibi contrarietas inciderit, aut anxietas quædam de irrferenda pœna, ſemper pars minor eſt præferenda, iuxta

iuxta ſententiam omnium Theologorum & Iureconſultorum: minus enim delinquitur in lenitate, quam in rigore: illi mederi licet, huic nequaquam, nec caret ratione lenitatis, quod quadraginta plagas minus vna ex lege Moſaica (*Deuter.* 25.) Reo Iudæ inferebant. Nam pro menſura peccati, ſtatuebatur modus plagarum, ita tamen vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. Hæc eſt autem obiter nunc commemorata ratio eorum, qui non ſolum impune, ſed & etiam cum laude vtuntur gladio, gladio feriunt.

13 Et alios iuxta carnalem oculum lædunt, qui etiam ſe defendunt, neceſſitateque in delictum percutiendi proximum fratrem incurrunt, tametſi non apertè à natura puniantur, quod legis naturalis proprium cenſetur eſſe, vt liceat vim vi repellere: tamen horrent ad facti mentionem, dolentque re geſta, & haud raro malígniorem erga ſe naturam ipſam experiuntur. Serpens ſi quando hominem necarit, aut lethaliter vulnerauerit, ab ipſa terra non amplius recipitur, ſed perit, nimirum ipſa natura vindicante factum. Ita ipſa natura homines homicidas, maleficos, & iniquos rurſus æquiſſime punit: (Cain quia occidit Abel fratrem, rurſus à Lamech occiſus fuit,) contra autem, nam bonos exaltat crimina non ſinit inulta, virtutem præmiis recompenſat.

14 Hæc nunc legum, quæ crimina puniunt, origo eſt. In veteri Lege conſtant ſupplicia, vt qui hominem voluerit occidere, & ideo percuſſerit, morte moriatur, qui percuſſit per inſidias, vel de induſtria occidens, vt morte moriatur, etiam ſi de altari Dei euellatur, qui percuſſit aut maledixit patri aut matri, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum, noxæ conuictus morte moriatur, *Exod.* 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo: dentem pro dente: manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore, & quæ Lex talionis; hinc iure ciuili confirmata manet.

15 Porro vt crimina varia, ita illorum diuerſa quoque ſupplicia apud diuerſas nationes fuere, & vbicunque nullis legibus punita fuere crimina: ibi ipſa natura pœnas ſumpſit, crudeliuſque authores vexauit & puniuit, quam ſi latis legibus pœnæ inflictæ fuiſſent.

16 Haud raro ipſa conſcientia in leuiſſimis etiam peccatis tormento continuò ſuppliciū facti infert, vt eſt apud Iuuenalem.

Exemplo quodcunque malo committitur ipſi
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Hinc eſt quod multi quum ante ſcelus & crimen tutum vident refugium, & ſui defenſionem, imò hęc ſæpe præparata habent, quibus ſe poſt admiſſum crimen liberatum iri ſperant, mox perpetrato ſcelere omnem ſibi viam effugiendi, defendendi iuuādique ſeſe offendunt præcluſam, & infinita experiuntur incommoda ac impedimenta, vt ſtatim in pœnas ſemetipſos præcipites deuoluant, in manus eorum deueniant, à quibus iure puniri debent, & vt ſalua ſint cætera omnia, tamen tota aduerſitatibus affliguntur, vt etiam tectiſſima crimina detegant, & ſe publicis ſuppliciis exponant, vltroque manibus magiſtratus offerant, vt luant dignas meritis pœnas. Nonnulli ſemetipſos conficiunt, addentes ſceleri ſcelus, & in deſperatione pereunt, malumque exemplum relinquunt. 17

Nemo autem criminibus oneratus impune tulit admiſſa, vnde verè Ethnicus ille Poëta Satyricus ſic prodit. *Satyr.* 13.

— Cur tamen hos tu
Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas & Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus.
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.
Spartano cuidam reſpondit Pythia vates,
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum detinere, & fraudem iure tueri
Iurando, quærebat enim quæ numinis eſſet
Mens, & an hoc illi facinus ſuaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus, & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probauit
Extinctus tota pariter cum prole, domoque.

Hanc vero hiſtoriam prolixe Herodotus narrat de Glauco Lacedæmonio libro ſexto; eo candidus Lector recurrat.

Atqui adeo etiam crimina puniuntur, vt vel voluiſſe deteriora ſequi, mox ſuum habeat ſuppliciū, quod idem Poëta expreſſit luculenter. 18

Et quamuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat vllum.
Facti crimen habet. cedo ſi conata peregit.

Sicut in magnis voluiſſe pulchrum aliquid eſt laus ſita contra voluiſſe malum, vel turpe, improbum. Nam huic pœnæ, inde præmia confeſtim ſequuntur. Quod ſi perpetrata ſunt ſcelera, horum ſtatim pro foribus ſunt pœnæ. Iudicium enim ſuum

ſuum ſecum portant, vt ait Chriſtus: Conſcientia vnumquemque arguit, vt Paulus dixit, nec malà ea Iuuenalis recenſet, quæ factum ſcelus comitantur: vt

Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat,
Faucibus & morbo ſiccis, interq; molares
Difficili creſcente cibo: ſed vina miſellus
Exſpuit, Albani veteris pretioſa ſenectus
Diſplicet: Oſtendas melius, denſiſſima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno,
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt,
Continuo templum, & violati numinis aras:
Et quod præcipuis mentem ſudoribus vrget,
Te videt in ſomnis tua ſacra, & maior imago
Humana turbat pauidum, cogitque fateri.
Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent:
Cum tonat, exanimes primo quoque murmure cæli;
Non quaſi fortuitu, nec ventorum rabie, ſed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Ille nihil nocuit, cura grauiore timetur.
Proxima tempeſtas, velut hoc dilata ſereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt à numine. Saxa deorum,
Hæc & tela putant, pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & laribus criſtam promittere galli
Non audent: quid enim ſperare nocentibus ægris
Conceſſum? vel quæ non dignior hoſtia vita?
Mobilis, & varia eſt ferme natura malorum.
Cum ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia, quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire peractis
Criminibus: tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? quando recepit
Eiectum ſemel attrita de fronte ruborem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris vno
Flagitio? dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris vncum,
Aut maris Ægæi rupem, ſcopuloſque frequentes.
Exulibus magnis, pœna gaudebis amara
Nominis inuiſi, tandemque fatebere lætus
Nec ſurdum, nec Tireſiam quemquam eſſe deorum.

Idem prima ſatyra hoc reſpexit, quum ſic canit,

Enſe velut ſtricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens eſt
Criminibus, tacita ſudant præcordia culpa.
Inde iræ & lachrymæ ——

Adeo verum eſt quod ipſis criminibus præſentia ſemper ſunt, moxque cuncta ſupplicia, vt id vulgò notiſſimum ſit, dicique ſolet teſte Iuuenale Satyra prima.

Aude aliquid breuibus Gyaris, & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis: probitas laudatur & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,
Argentum vetus & ſtantem extra pocula Caprum.

Quod ſi nunc exitus vitæ eorum perſtringeretur, qui criminibus pepercere hortos, prætoria, menſas, & cætera iis ſimilia, haud dubiè omnia tragica & luctuoſiſſima pœnarum genera occurrent. Quamobrem Virgil. 6. *Æneid.* ſceleribus ſubuertit pœnas, & tandem infert ſic:

Non mihi ſi centum linguæ ſint, oráque centum,
Ferrea vox omnes ſcelerum comprendere formas.
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.

Valerius Maximus rectè aliquando pœnam differri quidem, ſed non auferri hac ſententia inſinuauit Diuina, ait, ita lento gradu ad vindictam procedit, ſed tarditatem ſupplicij grauitate recompenſat

Et Dauid de hoſte humani generis, & de peccatoribus ſic in *Pſal. 7.* ſcripſit: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit, & conuertetur dolor eius in caput ipſius, & nequitia in verticem deſcendet: Diabolus itaq; author omnis criminis, iuſte omni genere ſuppliciorum torquetur, tum eius angeli, & aſſeclæ ac peccatores prout delinquunt, caſtigantur. 20

Quia igitur Deus, & natura non ſinunt inulta eſſe ſcelera: quomodo homines in magiſtratu conſtituti, Dei perſonam referentes, non animaduertãt in peccata? Et ſi ſæpe nolunt, & inuiti ad ſupplicia de criminibus ſumenda impelluntur: tamen vt maleficis hæc irrogent, & innocentiam tueantur bonorum, ipſi malefici eos incitant, qui clara voce ſe latrones, homicidas, adulteros & improbos ſceleratoſque clamant, & ipſi magiſtratui aliquando apertè, aliquando clam vim non modo intentãt, ſed etiam ſe inſidiari fatentur, niſi puniantur, nimirum ipſa natura peccatorum pœnas exigente. 21

Tum exempli dandi ratio haud exigua eſt, vt mali deterreantur ab improbitate, & boni ſint in virtute conſtantes, cur ſumendorum ſuppliciorum de criminibus alibi conſuetudines, alibi leges ſint introductæ & confirmatæ. Nec ineptè huc detorqueri poteſt, quod dicitur, Ex malis morib. bonæ leges natæ ſunt. Nam propter maleficiorum depulſionem 22

Digitized by Google

ſionem vtiles, atque optimæ leges ſunt promulgatæ & approbatæ.

23 Cæterum ſicut crimina ſunt diuerſa, ita ex illis diuerſa quoque ſupplicia inferuntur, & hæc apud varias nationes haud paruæ quoque recipiunt diſcrimina: quemadmodum de hac æquitate pœnarum in multis locis huius commentarij demonſtratum eſt, quare his longius inhærere tædioſum nec operæ precium videtur.

24 Sed illud repetiuiſſe haud obfuerit, quod æquitati in primis ſtudendum eſt, præſtatque mitiore pœna crimina punire, quàm rigore extremo procedere. In morborum curatione, imò etiam in ipſa ſanitatis conſeruatione medici ſtatuunt omne nimium eſſe noxium. Sed in ciuilibus & criminalib. rigor iuſtitiæ formam eius, quod nimium dicitur, repræſentat.

25 Eſſet igitur rigor formidandus in multis, niſi ſicut extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt. Ita maximis & enormibus criminibus ipſa quoque extrema ſupplicia eſſent conuenientia, nimirum quæ nullam miſericordiam admittunt. Haud raro incurrunt flagitia, & vulnera immedicabilia, quæ enſe recidenda ſunt, ne pars ſyncera trahatur. Quamobrem bonus magiſtratus, grauis iudex, & lectus Senatus ſeruantiſſimus æqui, dignus eſt omni laude, & gloriam inueniet. Ita iniquus affligetur & plurima mala experietur.

26 Nam conniuens cum flagitioſis, & improbis tanquam cernens furem & currens cum eo, ſe participem facit criminis, alieni, & huius quoque pœnam ſibi acceſſit. Qui autem malitiam punit, pœnam à ſe & ſuis, omnibusque bonis abigit, præmium conſequetur, quod quidem vniuerſum paucis cõprehenſum eſt à Regio propheta in Pſalmo octuageſimo primo, canente in hanc ſententiam: Deus ſtetit in Synagoga, in congregatione Deorum, nimirum Principum & Iudicum, in medio autem illorum diiudicat qualeſcunque alios magiſtratus, & in illis hæc loquitur: Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis? Iudicate & iudicio defendite probitatem, egenum, pupillum, humilem, & pauperem iuſtificate: eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Cæterum magiſtratus illi neſciuerunt, neque intellexerunt hæc, in tenebris ambulant. Quare omnia fundamenta terræ mouebuntur; regna mutabuntur, tituli & honores talibus magiſtratibus adimentur, iterum varias vexationes illis notum Deus facit, quod Dij ſunt, illis loquitur, ego dixi; Vos Dij eſtis; & filij excelſi omnes. Quia vero hoc necdum intellexerunt, nec æquitatem obſeruant, ideo infert Deus; Vos autem ſicut homines, ſicut iniqui, & vt peccatores moriemini.

Vos ignota eritis contemptaq; funera, ſicut
Obſcura vulgus morte perire ſolet.

Vos, & ſicut vnus de Principibus cadetis, ſicut Lucifer cecidit in pœnam æternam, præcipitabimini cum eo, & cruciabimini.

Quare orandus eſt Deus, vt ſurgat in cordi- 27
bus iudicum, omniſque magiſtratus, vt per hoc iudicet terram, & homines terrenos, bonos defendendo, malos puniendo pro meritis. Quoniam ipſe Deus hæreditabit in omnibus gentibus, namque æquitas præualebit, quoniam de ſceleribus ſupplicia ſicut debet fieri, ſumuntur: & multa crimina non ſinuntur à Deo, aut à natura. Elegans eſt Pſalmus ille Iudici neceſſarius, & memori mente recitandus, atque obſeruandus, cuius graui pleraque elocutione, vtiliſſimaque condemnatione finem argumento imponere, & hoc loco deſinere, verum, & æquum eſt.

Quid

Quid ſunt ſine Iuſtitia Regna, niſi Latrocinia magna?

Humanum eſt peccare
Angelicum emendare
Diabolicum perſeuerare
} *pro quo facit gloſſa in l. Conſentaneum, in verb. perſeuerauerit. C. quomodo & quando Iudex.*

Veritatem ſuper omnia debet quærere iudex.

Veritatem inuenire difficile eſt, vbi ſapientes diſcordant.

Eccleſia eſt auctrix iuſtitiæ.

Deus iraſcitur ex negligentia correctionis delictorum.

Mali malè omnibus vtuntur, digni qui malè pereant.

Malitijs non eſt indulgendum.

Non poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non obtemperat.

Inobedientia eſt maximum delictorum.

Mala omnia quis potius debet pati, quam malo conſentire.

Mundi conſeruatio eſt in pace & tranquillitate viuere.

Sapientiæ 1.

Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram.

Conſuetudo in delinquendo aggrauat pœnam.

FINIS.

ELEN.

ELENCHVS
DE
PROPRIIS LIBRIS
HACTENVS A ME EDITIS
TAM IN IVRE
QVAM ALIIS PROFESSIONIBVS.
Et nonnullis adhuc ſcriptis impreßis & imprimendis.

CERTA conſuetudo fuit veterum authorum, qui in aliquo genere ſcientiæ multas lubricationes, aut diuerſa ſcripta in lucem emiſerunt, tandem aliquando omnium illorum rationem, ordinem & catalogum contexere: vt ſuos partus ab alienis diſcernerent, & legitima illegitimis anteferrent Sic Hippocrates ille ſuorum librorum ſubinde meminit, vt ad eos lectorem remittat. Plato alibi diuerſa ſua ſcripta enumerat. & eorum methodum prodidit publicè, vt apud Diogenem Laertium in vitis Philoſophorum legere licet. Ariſtoteles quoque ad Alexandrum magnum ſuorum Hypomnematon vel commētariorum diſtinctionē facit, teſte Aulo Gellio Noctium Atticarum. id plurimi Philoſophi maximè polygraphi fecerunt. Galenus medicus non vnum modo, ſed plures commentarios de propriis libris edidit, idem deinceps alij doctiſſimi viri ſecuti ſunt, vt neotericos omittam, quorum multi etiam ſuis exemplis ad hoc pręſens incœptum inſtimulauerunt, rationes plurimæ impulerunt illos, eædem me mouent. ante omnia hunc meorum librorum catalogum conſcribere placuit, quod viderem eos in diuerſis vrbib. typis & linguis imprimi. vnde aſſertorem propriũ me eſſe haud iniuria meorum librorum profiteri poſſum, antequā ex mei nominis dominio in alienum ius tranſeant. Res autem in hunc modũ ſe habet, cum animaduerterem quam plurimos iureconſultos & cauſidicos noſtræ ætatis grauiter ſubinde in variis cauſis, maximè pupillorũ, minorũ & prodigorum allucinari, imo non debitam diligentiā præſtare. Vnde innocentia ſæpe obrueretur, nolui deeſſe profeſſioni iuris iuſticiæ erga afflictam & teneram ętatem: legebam, imo animo reuolebam cōtinuo, illud Prophetæ, *Viduæ, & orphano tu eris adiutor:* Rurſus illud eiuſdē, *nec circumſcribi pupillos fraude ſinatis.* Idcirco vt errores multorũ corrigerē & pupillorũ minorũ & prodigorum cauſam defenderē quod in foro ſedulus præſtiti, impulſus ſum etiā ſcriptis priuatis procurare. quid igitur? ſcripſi *Patrociniũ pupillorum, minorum, & prodigorum* totam materiam vno opere complexus: quam multis probis & doctis communicaui, & gratam in lucem adhortantibus omnibus emiſi. reiterantibus impreſſionem huius operis multis typographis, adiunxi aliud opus inſcriptum, *Subhaſtationum compendioſa exegeſis* fortè ampliſſimę Ciuitatis Brugēſis politiam multis aliis oppidis neceſſariam & immutabilem, tanquam bonam Reipublicæ ideam & exemplar conſiderans conſcripſeram multa ad rē notatu digna tandem integrum libellum abſolui, & gratitudinis ergo deſtinaui perpetuæ memoriæ patriæ meæ, ſic & hic libellus in publicum prodiit, continuæ, & variæ multorum, qui in lingua Latina non ſatis verſati eſſent, preces & flagitiones extorſerunt operis mei *De patrocinio pupillorum, minorum, & prodigorum*, & alterius *De ſubhaſtatione* Gallicam interpretationem. Itaque ambo illi libri in Gallicam linguam à me conuerſi & mox typis impreſſi ſunt. Porro rerum criminalium in foro multiplices quęſtiones & obſcurus vſus vel praxis occurrere cœpit. Hic committere nequiui quin in hunc campum per omne genus authorum in iu-

te vtroque exſpaciarer, ac accidit vt iuſtam volumen res à me collectæ implerent, inuigilaui attentiùs toti negotio, & expoliui ſcriptum, quod non ſolum mihi; ſed etiam omnibus iuris ſtudioſis mirum in modum breuitatis cauſa & ordinis placuit, res neceſſaria & vtilis ſupprimi ſine controuerſia non potuit, ecce & hic liber mihi extortus eſt, & typographis traditus meruit publicam lectionem, materia huic affinis ſucceſſit, *Praxis rerum ciuiliū*. Pertractaui igitur hanc & edidi non minoribus auſpiciis & applauſu quam illam de criminalibus, talibus modis duo commentarii, vnus *De praxi rerū criminalium*, & alter *De praxi ciuilium*, impreſſi ſunt ab initio: qui quū à ſtudioſis, & cauſidicis vehementer deſiderarentur, operam nauaui vt rudem editionem ſubinde expolirem, augerem, & formādo perficerem, ſecutus ſum in hoc multorum exēpla doctorum; qui, ſicut vrſæ rudem maſſam lambendo in perfectum vſque animal conformant, neque prius ceſſant, quam omnia membra abſoluta vident. Interea ſparſim annotaueram multa paria, ſimilia, diſſimiliaque in vtroque iure, quæ forum ſequentibus ex vſu eſſent. Scripſi igitur de his farraginem & enchiridium confeci, quod mox in lucem emiſi: ne quid mearum lucubrationum quod prodeſſet, temere interiret. Poſtquam cauſa religionis in Belgio magis, quam antea vnquam promiſcue a populo illotis (quod aiunt) manibus pedibusque tractaretur, continuisque quæſtionibus & altercationibus menſæ perſtreperent, nec ſcirem cum qua vtilitate: ſic ſtudium Theologicum delibare volui, exemplo multorum iure conſultorum, qui vtriusque iuris tractationem cōnexerunt cum Theologia. Qua de cauſa *Paræneſes Chriſtianas*, ſiue *locos communes ad religionem & pietatem Chriſtianam pertinentes*, ex vtroque teſtamento deſumptos collegi, & his quædam vtilia ac noua de pecuniis & peregrinatione Chriſtiani hominis ac morte contexui, atque in lucem producere, multis ſuadentibus, non ſum veritus, quamuis pluribus de cauſis hac in re quid facerem ſubdubitauerim. Scio enim quam graue, & ineptum multis fuerit etiam doctiſſimis alioqui viris, & ſimul piis, ex ſua vel iuris, vel medicinæ, vel artium liberaliū profeſſione proſiluiſſe in Theologicos limites: imo multis quaſi capitale probrum, hoc eſt imputatum, quod ſuam falcem in alienam meſſem miſerint. Cæterùm difficultas temporis eiuſdem occaſio euicit vt Theologos propitios haberem, nec immerito. Nam animo ſyncero, & candido compilatis meis commentariis feneſtram bene merendi de omni genere hominum ſine fuco piis lectoribus aperui, ſic & hi libri prælum lucemque non formidauerunt. Editi etiam plurimis concionatoribus profuerant, & aliis lectoribus omnibus, vt credo, propterea quod multa ſingularia & occulta detegerem, optimamque mihi certe viſam tractatem methodum docendi rudem populum. Sed cum eſſent paulo altioris ſpeculationis, quàm vt rudioribus conuenirent, deſcendi ad principia Chriſtianæ religionis, vt rudimenta pueritiæ in noſtra fide & catecheſim. Proinde conſcripſi librum, cui titulum dedi *Speculum conſcientiæ*, in tribus linguis, Latina, Gallica & Flandrica. Opus approbatū quidem & confirmatum Regio priuilegio, ſed nondum iniuria temporum editum eſt typis. ſpero autem quod breui impedimenta proferendi illud è medio tollantur. Haud dubiè illud fore confido, ſtatim ac infeſta pace huic noſtræ prouinciæ priſtina felicitas, fauente Deo, & Domino Ieſu redierit.

Vt certus ordo fœturæ meorum librorum conſtet, vnà cum titulis, ideo copioſum catalogum attexi: in quo quidem nomina typographorum, qui eos diuerſis locis & temporibus impreſſerunt, quantum ad meam notitiam hactenus peruenit, & viri referūtur, quibus dedicaui meos labores. Claſſis autem talis eſt.

Primo omnium in lucem exire feci librum cui titulus eſt, *Patrocinium pupillorum, minorum, atque prodigorum*, cupidæ legum, canonum, praxisque iuris iuuentuti non tam vtile, quam neceſſarium. Hunc Brugis Hubertus Crocus chalcographus impreſſit, anno 1544. in folio 2. cum gratia & priuilegio Cæſareo, in annos ſex: dedicaui illum clariſſimo ac prudentiſſimo viro, & publici, priuatique iuris conſultiſſimo, domino LVDOVICO de SCHORE Cæſareæ Maieſtatis præſidi meritiſſimo. Hic liber iterum in 4. forma impreſſus eſt Antuerpiæ, apud Iohannem Bellerum, anno 1564. & illuſtratus iconibus materiæ ſubiectę conuenientibus, cum priuilegio Regis in 8. annos. Dedicaui hunc reuerendiſſimo atque illuſtriſſimo Domino Antonio Perenoto Granuellano, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ presbytero Cardinali, Archiepiſcopo Mechlinienſi primo. Additus eſt alter liber in eadem impreſſione, cui titulus, *Subhaſtationum compendioſa exegeſis*: à me dedicata reuerendiſſimo domino Viglio Zuichemo, iuriſconſultiſſimo, præpoſito Diui Bauonis Gandauenſis, ſupremi conſilii Belgici primario Præſidi & cuſtodi ſigillorum Regiæ Maieſtatis Hiſpaniarum, nec non equitum Aurei velleris cancellario ac conſiliario. Adiunxi tertium libellum, *De magnificentia politiæ ampliſſimæ Ciuitatis Brugarum*, in laudem ampliſſimi Senatus Brugenſis, cum oratione ad eundem. Quanquam liber Subhaſtationum compendioſa exegeſis iam ante etiam Gandaui, cum Imperiali priuilegio per Eraſmum Quercinum in forma quarta, cum declamatione, in laudem Hiſpanicæ nationis Brugis fixas ſedes habentis, impreſſus fuerat anno 1564. Deinde tamen anno 1558. etiam typis Stephani Valerii, Louanii cum

gratia

gratia & priuilegio Regio ad quadriennium,in 8. forma emiſſus eſt. Tertio liber *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Venetiis apud Ioannem Antonium Ferreum locupletatus,& cum Subhaſtationum compendioſa exegeſi editus eſt, anno Domini 1572. in octaua. Rurſus *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Gallicè à me conſcriptus,& dedicatus illuſtri ac magnanimo D. Petro Erneſto, Comiti Mansfeldenſi: impreſſus eſt Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, anno 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. in 4. forma, titulus eſt *Le Refuge & Guarand des pupilles, orphelins, & prodigues.* Libri hi etiam in Gallicam linguam & ſimul & ſeparatim,mox etiam in Flandricam tranſlati, omnes in magna forma & edendi typis reſtant.

Hinc à me in lucem emiſſus eſt liber, cui titulus,*Praxis rerum criminalium*, &c. impreſſus primo Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum,ſub Aquila aurea, in 4. forma cum iconibus, anno Domini 1554. dedicatus Ludouico à Flandria Pratenſium dinaſtæ,ſacræ & catholicæ Maieſtati Cæſareæ ſecundo à cubiculis, & Financiarum præfecto, &c. mox idem liber in Gallicam linguam à me translatus,Louanii imprimitur eodem anno, cum gratia & priuilegio Cæſareo ad annos quinque, in 4. forma, additis figuris vel iconibus. Inde nomine Enchiridii & practicæ rerum criminalium in Gallia,Lugduni per Sebaſtianum Bartholomæum Honorati, in 8 forma, anno 1555. editur & dedicatur vt ſupra. Mox in Flandricam linguam verſus à me Louanii,anno Domini 1555. cum priuilegio Cæſareo,ad annos quinque impreſſus eſt. Rurſus Gallica inſcriptione & lingua hoc eodem anno 1555. Pariſiis editur in 8. forma, *Practicque iudiciaire és cauſes crimineles, & illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz, & couſtumes de France, imprimé par Gilles Gourlyn, à l'enſeigne de l'eſperance prez le college de Cambray, auec priuilege du Roy pour ſix ans.* Dedicaui hanc interpretationẽ D. Carolo Baroni de Barlaymont, Gubernatori Comitatus Namurcenſis, &c. Deinde Antuerpiæ, idem opus excuditur per Ioannem Bellerum anno 1562 cum priuilegio Regis ad annos decem, in 4 forma, dedicatum eſt D. Miraldo ab Egmont Principi à Gauere,Comiti de Egmont, Baroni de Baer, & D. de Fiennis, Auxi, Armentieres, &c. conſiliario Regio, ordinis aurei velleris,equiti aurato, Flandriæ, Arteſięque ſummo præfecto, &c. Rurſus tranſlatus in Germanicam linguam liber criminalium Francofurti ad Mœnum, in Germania imprimitur forma 4. cum iconibus à me tranſmiſſis, per Ioannem VVolffium, anno Domini 1565. Inde Antuerpiæ iterum in 4. forma anno Domini 1570. cum additionibus, iconibus, figuriſque per Ioannem Bellerum conceſſo Regio priuilegio in annos 8. dedicatus à me D. Philippo de ſancta Aldegunda & Noircarmes equiti & commendatori de Alcantara, Cæſareæ & Catholicæ Maieſtati Caroli V. olim à cubiculis, nunc conſiliario Regis Hiſpaniarum, & præfecto ærarii ſeu Financiæ eiusdem, &c. Hinc Venetiis, anno 1572. apud Ioannem Antonium Bertanum, in 4. forma exit, dedicatus vt ſupra. Poſtea Lugduni in Gallica lingua editur forma 16. anno 1573. cum inſcriptione, *Practicque iudiciaire es cauſes crimineles*, &c. *illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz & couſtumes de France, à Lyon par Benoit Rigaudt*, dedicatus eſt D. Carolo Baroni de Barlaymont, &c. Financiarum Regiæ Maieſtatis Hiſpaniarum præfecto, &c. Adhuc Praxis rerum criminalium in Gallicam linguam tranſlatus, auctus cum allegationibus Latinis à me typis deſtinatus reſeruatur in ſuum tempus.

Poſt librum de Praxi criminalium abſolui commentarios *De Praxi rerum ciuilium*, prætoribus, proprætoribus, conſulibus, proconſulibus, magiſtratibus,reliquiſque id genus iuſticiariis ac officiariis in quacunque Republica forenſem adminiſtrationem aſſumentibus apprime vtili & neceſſaria, cum nonnullis iconibus ſubiectæ materiæ conuenientibus. Hos dedicaui illuſtriſſimæ Principi D. Margaretæ ab Auſtria Duciſſæ Parmenſi, & Placentiæ Gubernatrici, Generali Prouinciarum Regiæ Maieſtatis Belgii, is liber eſt impreſſus in 4. forma Antuerpiæ, apud Ioann. Bellerum, anno Domini 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. Rurſus idem reuocatus eſt ſub typum eiusdem Ioannis Belleri, Antuerpiæ, anno Domini 1569. cum priuilegio Regio ad annos decem in eadem forma, dedicatus vt ſupra. Deinde Gallice à me conſcriptus cum Latinis allegationibus, dedicatus D. Carolo de Thyſnac, equiti aurato, præſidi ſecreti conſilii, impreſſus Antuerpiæ in 2. forma per Ioannem Bellerum anno 1572 cum gratia & priuilegio Regio, titulus eſt Gallicus. *Practicque iudiciaire és cauſes ciuiles*. Idem liber antea Venetiis Latine eſt impreſſus, typis Dominici Guerrei, & Ioannis Baptiſtæ fratrũ, anno Domini 1568. in 4 folio Rurſus à me correctus & auctus primo in Latina lingua, tum in Gallica cum allegationibus Latinis & iconibus in magna forma 1572. apud Ioannem Bellerum. Similiter idem in Flandricam linguam tranſlatus in forma eadem cum Latinis additionibus & iconibus, cõceſſa iam gratia & priuilegio traditus Bellero typographo Antuerpiano breui emittitur.

Poſt hæc abſolui *Enchiridion parium & ſimiliũ vtriusque iuris*. omnibus praxeos ſtudioſis, aut in foro publicam rerum adminiſtrationem aſſumentibus admodum vtile ac neceſſarium, dedicaui illud clariſſimo D. Carolo à Thyſnac, equiti aurato,

iuxta ſententiam omnium Theologorum & Iureconſultorum: minus enim delinquitur in lenitate, quam in rigore: illi mederi licet, huic nequaquam, nec caret ratione lenitatis, quod quadraginta plagas minus vna ex lege Moſaica (*Deuter.* 25.) Reo Iudæ inferebant. Nam pro menſura peccati, ſtatuebatur modus plagarum, ita tamen vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. Hæc eſt autem obiter nunc commemorata ratio eorum, qui non ſolum impune, ſed & etiam cum laude vtuntur gladio, gladio feriunt.

13 Et alios iuxta carnalem oculum lædunt, qui etiam ſe defendunt, neceſſitateque in delictum percutiendi proximum fratrem incurrunt, tametſi non apertè à natura puniantur, quod legis naturalis proprium cenſetur eſſe, vt liceat vim vi repellere: tamen horrent ad facti mentionem, dolentque re geſta, & haud raro malignıorem erga ſe naturam ipſam experiuntur. Serpens ſi quando hominem necarit, aut lethaliter vulnerauerit, ab ipſa terra non amplius recipitur, ſed perit, nimirum ipſa natura vindicante factum. Ita ipſa natura homines homicidas, maleficos, & iniquos rurſus æquiſſime punit: (Cain quia occidit Abel fratrem, rurſus à Lamech occiſus fuit,) contra autem, nam bonos exaltat: crimina non ſinit inulta: virtutem præmiis recompenſat.

14 Hæc nunc legum, quæ crimina puniunt, origo eſt. In veteri Lege conſtant ſupplicia, vt qui hominem voluerit occidere, & ideo percuſſerit, morte moriatur, qui percuſſit per inſidias, vel de induſtria occidens, vt morte moriatur, etiam ſi de altari Dei euellatur, qui percuſſit aut maledixit patri aut matri, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum, noxæ couictus morte moriatur, *Exod.* 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo: dentem pro dente: manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore, & quæ Lex talionis; hinc iure ciuili confirmata manet.

15 Porro vt crimina varia, ita illorum diuerſa quoque ſupplicia apud diuerſas nationes fuere, & vbicunque nullis legibus punita fuere crimina: ibi ipſa natura pœnas ſumpſit, cruddiuſque authores vexauit & puniuit, quam ſi latis legibus pœnæ inflictæ fuiſſent.

16 Haud raro ipſa conſcientia in leuiſſimis etiam peccatis tormento continuo ſuppliciū facti infert, vt eſt apud Iuuenalem.

Exemplo quodcunque malo committitur ipſi
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

17 Hinc eſt quod multi quum ante ſcelus & crimen tutum vident refugium, & ſui defenſionem, imò hęc ſæpe præparata habent, quibus ſe poſt admiſſum crimen liberatum iri ſperant, mox perpetrato ſcelere omnem ſibi viam effugiendi, defendendi iuuādique ſeſe offendunt præcluſam, & infinita experiuntur incommoda ac impedimenta, vt ſtatim in pœnas ſemetipſos præcipites deuoluant, in manus eorum deueniant, à quibus iure puniri debent, & vt ſalua ſint cætera omnia, tamen tota aduerſitatibus affliguntur, vt etiam tectiſſima crimina detegant, & ſe publicis ſuppliciis exponant, vltroque manibus magiſtratus offerant, vt luant dignas meritis pœnas. Nonnulli ſemetipſos conficiunt, addentes ſceleri ſcelus, & in deſperatione pereunt, malumque exemplum relinquunt.

Nemo autem criminibus oneratus impune tulit admiſſa, vnde verè Ethnicus ille PoëtaSatyricus ſic prodit. *Satyr.* 13.

— Cur tamen hos tu
Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas & Ceditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus.
Nocte dieque ſuum geſtare in pectore teſtem.
Spartano cuidam reſpondit Pythia vates,
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum detinere, & fraudem iure tueri
Iurando, querebat enim quæ numinis eſſet
Mens, & an hoc illi facinus ſuaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus, & tamen omnem.
Vocem adyti dignam templo, veramque probauit
Extractus tota pariter cum prole, domoque.

Hanc vero hiſtoriam prolixe Herodotus narrat de Glauco Lacedæmonio libro ſexto; eo candidus Lector recurrat.

18 Atqui adeo etiam crimina puniuntur, vt vel voluiſſe deteriora ſequi, mox ſuum habeat ſuppliciū, quod idem Poëta expreſſit luculenter.

Et quamuis longa deductis gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat vllum.
Facti crimen habet. cedo ſi conata peregit.

Sicut in magnis voluiſſe pulchrum aliquid eſt lau ſaita contra voluiſſe malum, vel turpe, improbum. Nam huic pœnæ, inde præmia confeſtim ſequuntur. Quod ſi perpetrata ſunt ſcelera, horum ſtatim pro foribus ſunt pœnæ. Iudicium enim ſuum

ſuum ſecum portant, vt ait Chriſtus: Conſcientia vnumquemque arguit, vt Paulus dixit, nec malà ea Iuuenalis recenſet, quæ factum ſcelus comitantur: vt

Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat,
Faucibus & morbo ſiccis, interq; molares
Difficili creſcente cibo: ſed vina miſellus
Exſpuit, Albani veteris pretioſa ſenectus
Diſplicet: Oſtendas melius, denſiſſima ruga
Cogitur in frontem velut acri ducta Falerno,
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt,
Continuo templum, & violati numinis aras:
Et quod præcipuis mentem ſudoribus vrget,
Te videt in ſomnis tua ſacra, & maior imago
Humana turbat pauidum, cogitque fateri.
Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent:
Cum tonat, exanimes primo quoque murmure cæli;
Non quaſi fortuitu, nec ventorum rabie, ſed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Ille nihil nocuit, cura grauiore timetur.
Proxima tempeſtas, velut hoc dilata ſereno,
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpère pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt à numine, Saxa deorum,
Hæc & tela putant, pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & laribus criſtam promittere galli
Non audent: quidenim ſperare nocentibus ægris
Conceſſum? vel quæ non dignior hoſtia vita?
Mobilis, & varia eſt ferme natura malorum.
Cum ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia, quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire peractis
Criminibus: tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? quando recepit
Eiectum ſemel attrita de fronte ruborem?
Quinam hominum eſt, quem tu contentum videris vno
Flagitio? dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris vncum,
Aut maris Ægæi rupem, ſcopuloſque frequentes.
Exultabis magnis, pœna gaudebis amara
Nominis inuiſi, tandemque fatebere lætus
Nec ſurdum, nec Tireſiam quemquam eſſe deorum.

Idem prima ſatyra huc reſpexit, quum ſic canit,

Enſe velut ſtricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens eſt
Criminibus, tacita ſudant præcordia culpa.
Inde iræ & lachrymæ ——

Adeo verum eſt quod ipſis criminibus præſentia ſemper ſunt, moxque cuncta ſupplicia, vt id vulgò notiſſimum ſit, dicique ſolet teſte Iuuenale Satyra prima.

Aude aliquid breuibus Gyaris, & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis: probitas laudatur & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,
Argentum vetus & ſtantem extra pocula Caprum.

Quod ſi nunc exitus vitæ eorum perſtringeretur, qui criminibus peperere hortos, prætoria, menſas, & cætera his ſimilia, haud dubiè omnia tragica & luctuoſiſſima pœnarum genera occurrent. Quamobrem Virgil. 6. *Æneid.* ſceleribus ſubuertit pœnas, & tandem infert ſic:

Non mihi ſi centum linguæ ſint, oráq; centum.
Ferrea vox omnes ſcelerum comprendere formas.
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.

Valerius Maximus rectè aliquando pœnam differri quidem, ſed non auferri hac ſententia inſinuauit. Diuina, ait, ira lento gradu ad vindictam procedit, ſed tarditatem ſupplicij grauitate recompenſat

Et Dauid de hoſte humani generis, & de peccatoribus ſic in *Pſal.* 7. ſcripſit: Lacum aperuit & 20
effodit eum, & incidit in foueam quam fecit, & conuertetur dolor eius in caput ipſius, & nequitia in verticem deſcendet: Diabolus itaq; author omnis criminis, iuſte omni genere ſuppliciorum torquetur, tum eius angeli, & aſſeclæ ac peccatores prout delinquunt, caſtigantur.

Quia igitur Deus, & natura non ſinunt inulta 21
eſſe ſcelera: quomodo homines in magiſtratu conſtituti, Dei perſonam referentes, non animaduertãt in peccata? Et ſi ſæpe nolunt, & inuiti ad ſupplicia de criminibus ſumenda impelluntur: tamen vt maleficis hæc irrogent, & innocentiam tueantur bonorum, ipſi malefici eos incitant, qui clara voce ſe latrones, homicidas, adulteros & improbos ſceleratoſque clamant, & ipſi magiſtratui aliquando apertè, aliquando clam vim non modo intentãt, ſed etiam ſe inſidiari fatentur, niſi puniantur, nimirum ipſa natura peccatorum pœnas exigente.

Tum exempli dandi ratio haud exigua eſt, vt 22
mali deterreantur ab improbitate, & boni ſint in virtute conſtantes, cur ſumendorum ſuppliciorum de criminibus alibi conſuetudines, alibi leges ſint introductæ & confirmatæ. Nec ineptè huc detorqueri poteſt, quod dicitur, Ex malis moribus bonæ leges natæ ſunt. Nam propter maleficiorum depulſionem

ſionem vtiles, atque optimæ leges ſunt promulgatę & approbatæ.

23 Cæterum ſicut crimina ſunt diuerſa, ita ex illis diuerſa quoque ſupplicia inferuntur, & hæc apud varias nationes haud parua quoque recipiunt diſcrimina: quemadmodum de hac æquitate pœnarum in multis locis huius commentarij demonſtratum eſt, quare his longius inhærere tædioſum nec operæ precium videtur.

24 Sed illud repetiuiſſe haud obfuerit, quod æquitati in primis ſtudendum eſt, præſtatque mitiore pœna crimina punire, quàm rigore extremo procedere. In morborum curatione, imò etiam in ipſa ſanitatis conſeruatione medici ſtatuunt omne nimium eſſe noxium. Sed in ciuilibus & criminalib. rigor iuſtitiæ formam eius, quod nimium dicitur, repræſentat.

25 Eſſet igitur rigor formidandus in multis, niſi ſicut extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt. Ita maximis & enormibus criminibus ipſa quoque extrema ſupplicia eſſent conuenientia, nimirum quæ nullam miſericordiam admittunt. Haud rarò incurrunt flagitia, & vulnera immedicabilia, quæ enſe recidenda ſunt, ne pars ſyncera trahatur. Quamobrem bonus magiſtratus, grauis iudex, & lectus Senatus ſeruantiſſimus æqui, dignus eſt omni laude, & gloriam inueniet. Ita iniquus affligetur & plurima mala experietur.

26 Nam conniuens cum flagitioſis, & improbis tanquam cernens furem & currens cum eo, ſe participem facit criminis, alieni, & huius quoque pœnam ſibi accerſit. Qui autem malitiam punit, pœnam à ſe & ſuis, omnibusque bonis abigit, præmium conſequetur, quod quidem vniuerſum paucis cõprehenſum eſt à Regio propheta in Pſalmo octuageſimo primo, canente in hanc ſententiam: Deus ſtetit in Synagoga, in congregatione Deorum, nimirum Principum & Iudicum, in medio autem illorum diiudicat qualeſcunque alios magiſtratus, & in illis hæc loquitur: Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis? Iudicate & iudicio defendite probitatem, egenum, pupillum, humilem, & pauperem iuſtificate: eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Cæterum magiſtratus illi neſciuerunt, neque intellexerunt hæc, in tenebris ambulant. Quare omnia fundamenta terræ mouebuntur; regna mutabuntur, tituli & honores talibus magiſtratibus adimentur, iterum varias vexationes illis notum Deus facit, quod Dij ſunt, illis loquitur, ego dixi; Vos Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Quia vero hoc necdum intellexerunt, nec æquitatem obſeruant, ideo infert Deus; Vos autem ſicut homines, ſicut iniqui, & vt peccatores moriemini.

Vos ignota eritis contemptaq; funera, ſicut
Obſcura vulgus morte perire ſolet.

Vos, & ſicut vnus de Principibus cadetis, ſicut Lucifer cecidit in pœnam æternam, præcipitabimini cum eo, & cruciabimini.

Quare orandus eſt Deus, vt ſurgat in cordi- 27
bus iudicum, omniſque magiſtratus, vt per hoc iudicet terram, & homines terrenos, bonos defendendo, malos puniendo pro meritis. Quoniam ipſe Deus hæreditabit in omnibus gentibus, namque æquitas præualebit, quoniam de ſceleribus ſupplicia ſicut debet fieri, ſumuntur: & multa crimina non ſinuntur à Deo, aut à natura. Elegans eſt Pſalmus ille Iudici neceſſarius, & memori mente recitandus, atque obſeruandus, cuius graui pleraque elocutione, vtiliſſimaque condemnatione finem argumento imponere, & hoc loco deſinere, verum, & æquum eſt.

Quid

Digitized by Google

ELENCHVS

DE

PROPRIIS LIBRIS

HACTENVS A ME EDITIS

TAM IN IVRE

QVAM ALIIS PROFESSIONIBVS.

Et nonnullis adhuc ſcriptis impreßis & imprimendis.

CERTA conſuetudo fuit veterum authorum, qui in aliquo genere ſcientiæ multas lubricationes, aut diuerſa ſcripta in lucem emiſerunt, tandem aliquando omnium illorum rationem, ordinem & catalogum contexere: vt ſuos partus ab alienis diſcernerent, & legitima illegitimis anteferrent Sic Hippocrates ille ſuorum librorum ſubinde meminit, vt ad eos lectorem remittat. Plato alibi diuerſa ſua ſcripta enumerat, & eorum methodum prodidit publicè, vt apud Diogenem Laertium in vitis Philoſophorum legere licet. Ariſtoteles quoque ad Alexandrum magnum ſuorum Hypomnematon vel commẽtariorum diſtinctionẽ facit, teſte Aulo Gellio Noctium Atticarum, id plurimi Philoſophi maximè polygraphi fecerunt Galenus medicus non vnum modo, ſed plures commentarios de propriis libris edidit, idem deinceps alij doctiſſimi viri ſecuti ſunt, vt neotericos omittam, quorum multi etiam ſuis exemplis ad hoc pręſens incœptum inſtimulauerunt, rationes plurimæ impulerunt illos, eędem me mouent. ante omnia hunc meorum librorum catalogum conſcribere placuit, quod viderem eos in diuerſis vrbib. typis & linguis imprimi. vnde aſſertorem propriũ me eſſe haud iniuria meorum librorum profiteri poſſum, antequã ex mei nominis dominio in alienum ius tranſeant. Res autem in hunc modũ ſe habet, cum animaduerterem quam plurimos iureconſultos & cauſidicos noſtræ ætatis grauiter ſubinde in variis cauſis, maximè pupillorũ, minorũ & prodigorum allucinari, imo non debitam diligentiã præſtare. Vnde innocentia ſæpe obrueretur, nolui deeſſe profeſſioni iuris iuſticiæ erga afflictam & teneram ętatem: legebam, imo animo reuolebam cõtinuo, illud Prophetæ, *Viduæ, & orphano tu eris adiutor:* Rurſus illud eiuſdẽ, *nec circumſcribi pupillos fraude ſinatis.* Idcirco vt errores multorũ corrigerẽ & pupillorũ minorũ & prodigorum cauſam defenderẽ quod in foro ſedulus præſtiti, impulſus ſum etiã ſcriptis priuatis procurare. quid igitur? ſcripſi *Patrociniũ pupillorum, minorum, & prodigorum* totam materiam vno opere complexus: quam multis probis & doctis communicaui, & gratam in lucem adhortantibus omnibus emiſi. reiterantibus impreſſionem huius operis multis typographis, adiunxi aliud opus inſcriptum, *Subhaſtationum cõpendioſa exegeſis* fortè ampliſſimę Ciuitatis Brugẽſis politiam multis aliis oppidis neceſſariam & immutabilem, tanquam bonam Reipublicæ ideam & exemplar conſiderans conſcripteram multa ad rẽ notatu digna, tandem integrum libellum abſolui, & gratitudinis ergo deſtinaui perpetuæ memoriæ patriæ meæ, ſic & hic libellus in publicum prodiit, continuæ, & variæ multorum, qui in lingua Latina non ſatis verſati eſſent, preces & flagitiones extorſerunt operis mei *De patrocinio pupillorum, minorum, & prodigorum*, & alterius *De ſubhaſtatione* Gallicam interpretationem. Itaque ambo illi libri in Gallicam linguam à me conuerſi & mox typis impreſſi ſunt. Porro rerum criminalium in foro multiplices quęſtiones & obſcurus vſus vel praxis occurrere cœpit. Hic committere nequiui quin in hunc campum per omne genus authorum in iure vtro-

te vtroque exſpaciarer, ac accidit vt iuſtum volumen res à me collectæ implerent, inuigilaui attentiùs toti negotio, & expoliui ſcriptum, quod non ſolum mihi; ſed etiam omnibus iuris ſtudioſis mirum in modum breuitatis cauſa & ordinis placuit, res neceſſaria & vtilis ſupprimi ſine controuerſia non potuit, ecce & hic liber mihi extortus eſt, & typographis traditus meruit publicam lectionem, materia huic affinis ſucceſſit, *Praxis rerum ciuiliũ.* Pertractaui igitur hanc & edidi non minoribus auſpiciis & applauſu quam illam de criminalibus, talibus modis duo commentarii, vnus *De praxi rerũ criminalium*, & alter *De praxi ciuilium*, impreſſi ſunt ab initio: qui quũ à ſtudioſis, & cauſidicis vehementer deſiderarentur, operam nauaui vt rudem editionem ſubinde expolirem, augerem, & formãdo perficerem, ſecutus ſum in hoc multorum exẽpla doctorum; qui, ſicut vrſæ rudem maſſam lambendo in perfectum vſque animal conformant, neque prius ceſſant, quam omnia membra abſoluta vident. Interea ſparſim annotaueram multa paria, ſimilia, diſſimiliaque in vtroque iure, quæ forum ſequentibus ex vſu eſſent. Scripſi igitur de his farraginem & enchiridium confeci, quod mox in lucem emiſi: ne quid mearum lucubrationum quod prodeſſet, temere interiret. Poſtquam cauſa religionis in Belgio magis, quam antea vnquam promiſcue à populo illotis (quod aiunt) manibus pedibusque tractaretur, continuiſque quæſtionibus & altercationibus menſæ perſtreperent, nec ſcirem cum qua vtilitate: ſic ſtudium Theologicum delibare volui, exemplo multorum iure conſultorum, qui vtriusque iuris tractationem cõnexerunt cum Theologia. Qua de cauſa *Parænoſes Chriſtianas*, ſiue *locos communes ad religionem & pietatem Chriſtianam pertinentes*, ex vtroque teſtamento deſumptos collegi, & his quædam vtilia ac noua de pecuniis & peregrinatione Chriſtiani hominis ac morte contexui, atque in lucem producere, multis ſuadentibus, non ſum veritus, quamuis pluribus de cauſis hac in re quid facerem ſubdubitauerim Scio enim quam graue, & ineptum multis fuerit etiam doctiſſimis alioqui viris, & ſimul piis, ex ſua vel iuris, vel medicinæ, vel artium liberaliũ profeſſione proſiluiſſe in Theologicos limites: imo multis quaſi capitale probrum, hoc eſt imputatum, quod ſuam falcem in alienam meſſem miſerint. Cæterùm difficultas temporis eiusdem occaſio euicit vt Theologos propitios haberem, nec immerito. Nam animo ſyncero, & candido compilatis meis commentariis feneſtram bene merendi de omni genere hominum ſine fuco piis lectoribus aperui, ſic & hi libri prælum lucemque non formidauerunt. Editi etiam plurimis concionatoribus profuerunt, & aliis lectoribus omnibus, vt credo, propterea quod multa ſingularia & occulta detegerem, optimamque mihi certe viſam tractarem methodum docendi rudem populum. Sed cum eſſent paulo altioris ſpeculationis, quàm vt rudioribus conuenirent, deſcendi ad principia Chriſtianæ religionis, vt rudimenta pueritiæ in noſtra fide & catecheſim. Proinde conſcripſi librum, cui titulum dedi *Speculum conſcientiæ*, in tribus linguis, Latina, Gallica & Flandrica. Opus approbatũ quidem & confirmatum Regio priuilegio, ſed nondum iniuria temporum editum eſt typis. ſpero autem quod breui impedimenta proferendi illud è medio tollantur. Haud dubiè illud fore confido, ſtatim ac infeſta pace huic noſtræ prouinciæ priſtina felicitas, fauente Deo, & Domino Ieſu redierit.

Vt certus ordo fœturæ meorum librorum conſtet, vnà cum titulis, ideo copioſum catalogum attexi: in quo quidem nomina typographorum, qui eos diuerſis locis & temporibus impreſſerunt, quantum ad meam notitiam hactenus peruenit, & viri referũtur, quibus dedicaui meos labores. Claſſis autem talis eſt.

Primo omnium in lucem exire feci librum cui titulus eſt, *Patrocinium pupillorum, minorum, atque prodigorum*, cupidæ legum, canonum, praxisque iuris iuuentuti non tam vtile, quam neceſſarium. Hunc Brugis Hubertus Crocus chalcographus impreſſit, anno 1544. in folio 2. cum gratia & priuilegio Cæſareo, in annos ſex: dedicaui illum clariſſimo ac prudentiſſimo viro, & publici, priuatique iuris conſultiſſimo, domino LVDOVICO de SCHORE Cæſareæ Maieſtatis præſidi meritiſſimo Hic liber iterum in 4. forma impreſſus eſt Antuerpiæ, apud Iohannem Bellerum, anno 1564. & illuſtratus iconibus materiæ ſubiectę conuenientibus, cum priuilegio Regis in 8. annos. Dedicaui hunc reuerendiſſimo atque illuſtriſſimo Domino Antonio Perenoto Granuellano, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ presbytero Cardinali, Archiepiſcopo Mechlinienſi primo. Additus eſt alter liber in eadem impreſſione, cui titulus, *Subhaſtationum compendioſa exegeſis*: à me dedicata reuerendiſſimo domino Viglio Zuichemo, iuris conſultiſſimo, præpoſito Diui Bauonis Gandauenſis, ſupremi conſilii Belgici primario Præſidi & cuſtodi ſigillorum Regiæ Maieſtatis Hiſpaniarum, nec non equitum Aurei velleris cancellario ac conſiliario. Adiunxi tertium libellum, *De magnificentia politiæ ampliſſimæ Ciuitatis Brugarum*, in laudem ampliſſimi Senatus Brugenſis, cum oratione ad eundem. Quanquam liber Subhaſtationum compendioſa exegeſis iam ante etiam Gandaui, cum Imperiali priuilegio per Eraſmum Quercinum in forma quarta, cum declamatione, in laudem Hiſpanicæ nationis Brugis fixas ſedes habentis, impreſſus fuerat anno 1564. Deinde tamen anno 1558. etiam typis Stephani Valerii, Louanii cum

gratia

gratia & priuilegio Regio ad quadriennium, in 8. forma emiſſus eſt. Tertio liber *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Venetiis apud Ioannem Antonium Ferreum locupletatus, & cum Subhaſtationum compendioſa exegeſi editus eſt, anno Domini 1572. in octaua. Rurſus *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Gallicè à me conſcriptus, & dedicatus illuſtri ac magnanimo D. Petro Erneſto, Comiti Manſfeldenſi: impreſſus eſt Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, anno 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. in 4. forma, titulus eſt *Le Refuge & Guarand des pupilles, orphelins, & prodigues.* Libri hi etiam in Gallicam linguam & ſimul & ſeparatim, mox etiam in Flandricam tranſlati, omnes in magna forma & edendi typis reſtant.

Hinc à me in lucem emiſſus eſt liber, cui titulus, *Praxis rerum criminalium*, &c. impreſſus primo Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, ſub Aquila aurea, in 4. forma cum iconibus, anno Domini 1554. dedicatus Ludouico à Flandria Pratenſium dinaſtæ, ſacræ & catholicæ Maieſtati Cæſareæ ſecundo à cubiculis, & Financiarum præfecto, &c. mox idem liber in Gallicam linguam à me translatus, Louanii imprimitur eodem anno, cum gratia & priuilegio Cæſareo ad annos quinque, in 4. forma, additis figuris vel iconibus. Inde nomine Enchiridii & practicæ rerum criminalium in Gallia, Lugduni per Sebaſtianum Bartholomæum Honorati, in 8. forma, anno 1555. editur & dedicatur vt ſupra. Mox in Flandricam linguam verſus à me Louanii, anno Domini 1555. cum priuilegio Cæſareo, ad annos quinque impreſſus eſt. Rurſus Gallica inſcriptione & lingua hoc eodem anno 1555. Pariſiis editur in 8. forma, *Practicque iudiciaire és cauſes crimineles, &c. illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz, & couſtumes de France, imprimé par Gilles Gourlyn, à l'enſeigne de l'eſperance prez le colliege de Cambray, auec priuilege du Roy pour ſix ans.* Dedicaui hanc interpretatioẽ D. Carolo Baroni de Barlaymont, Gubernatori Comitatus Namurcenſis, &c. Deinde Antuerpiæ, idem opus excuditur per Ioannem Bellerum anno 1562 cum priuilegio Regis ad annos decem, in 4 forma, dedicatum eſt D. Miraldo ab Egmont Principi à Gauere, Comiti de Egmont, Baroni de Baer, & D. de Fiennis, Auxi, Armentieres, &c. conſiliario Regio, ordinis aurei velleris, equiti aurato, Flandriæ, Arteſięque ſummo præfecto, &c. Rurſus tranſlatus in Germanicam linguam liber criminalium Francofurti ad Mœnum, in Germania imprimitur forma 4. cum iconibus à me tranſmiſſis, per Ioannem VVolffium, anno Domini 1565. Inde Antuerpiæ iterum in 4. forma anno Domini 1570. cum additionibus, iconibus, figuriſq́ue per Ioannem Bellerum conceſſo Regio priuilegio in annos 8. dedicatus à me D. Philippo de ſancta Aldegunda & Noircarmes equiti & commendatori de Alcantara, Cæſareæ & Catholicæ Maieſtati Caroli V. olim à cubiculis, nunc conſiliario Regis Hiſpaniarum, & præfecto ærarii ſeu Financiæ eiuſdem, &c. Hinc Venetiis, anno 1572. apud Ioannem Antonium Bertanum, in 4. forma exit, dedicatus vt ſupra. Poſtea Lugduni in Gallica lingua editur forma 16. anno 1573. cum inſcriptione, *Practicque iudiciaire és cauſes crimineles*, &c. *illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz & couſtumes de France, à Lyon par Benoiſt Rigaudt*, dedicatus eſt D. Carolo Baroni de Barlaymont, &c. Financiarum Regiæ Maieſtatis Hiſpaniarum præfecto, &c. Adhuc Praxis rerum criminalium in Gallicam linguam tranſlatus, auctus cum allegationibus Latinis à me typis deſtinatus reſeruatur in ſuum tempus.

Poſt librum de Praxi criminalium abſolui commentarios *De Praxi rerum ciuilium*, prætoribus, proprætoribus, conſulibus, proconſulibus, magiſtratibus, reliquiſque id genus iuſticiariis ac officiariis in quacunque Republica forenſem adminiſtrationem aſſumentibus apprime vtili & neceſſaria, cum nonnullis iconibus ſubiectæ materiæ conuenientibus. Hos dedicaui illuſtriſſimæ Principi D. Margaretæ ab Auſtria Duciſſæ Parmenſi, & Placentiæ Gubernatrici, Generali Prouinciarum Regiæ Maieſtatis Belgii, is liber eſt impreſſus in 4. forma Antuerpiæ, apud Ioann. Bellerum, anno Domini 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. Rurſus idem reuocatus eſt ſub typum eiuſdem Ioannis Belleri, Antuerpiæ, anno Domini 1569. cum priuilegio Regio ad annos decem in eadem forma, dedicatus vt ſupra. Deinde Gallice à me conſcriptus cum Latinis allegationibus, dedicatus D. Carolo de Thyſnac, equiti aurato, præſidi ſecreti conſilii, impreſſus Antuerpiæ in 2. forma per Ioannem Bellerum anno 1572. cum gratia & priuilegio Regio, titulus eſt Gallicus. *Practicque iudiciaire és cauſes ciuiles*. Idem liber antea Venetiis Latine eſt impreſſus typis Dominici Guerrei, & Ioannis Baptiſtæ fratrũ, anno Domini 1568. in 4 folio. Rurſus à me correctus & auctus primo in Latina lingua, tum in Gallica cum allegationibus Latinis & iconibus in magna forma 1572. apud Ioannem Bellerum. Similiter idem in Flandricam linguam tranſlatus in forma eadem cum Latinis additionibus & iconibus, cõceſſa iam gratia & priuilegio traditus Bellero typographo Antuerpiano breui emittitur.

Poſt hæc abſolui *Enchiridion parium & ſimiliũ vtriuſque iuris*. omnibus praxeos ſtudioſis, aut in foro publicam rerum adminiſtrationem aſſumentibus admodum vtile ac neceſſarium, dedicaui illud clariſſimo D. Carolo à Thyſnac, equiti aurato,

Digitized by Google

Præſidi priuati conſilij Regij, Theſaurario aurei velleris,&c. imprimendum tradidi Ioanni Bellero, qui illud Antuerpiæ excuſſit typis, anno Domini 1568. cum priuilegio Regio ad ſexennium. Inde hunc commentarium multis additionibus locupletaui & typis deſtinatum prima occaſione oblata emiſſurus ſum, ſi Deus vitam dederit.

Elaboraui opus ad Theologiam & bonos mores pertinens, cui titulum feci *Parænefes Chriſtianæ, ſiue loci communes ex vtroque teſtamento & variis autoribus*, &c. Hoc Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum ſub Aquila Aurea, anno 1571. impreſſum eſt, cum Priuilegio Regio, ad annos duodecim: dedicatum verò à me eſt Gubernatori delegato Belgij Duci Albano. Ferdinando de Toleto, Marchioni de Coria, &c. Rurſus idem opus impreſſum eſt in Italia Venetijs apud Ioannem Antonium Bertanum, anno D. 1572. in 6. forma, qui liber à me reuiſus & cum multis appendicibus locupletatus, ſpectat nouam editionem, ſicut idem liber tranſlatus in linguam Gallicam, ſimiliter & Flandricam typis paratus neceſſitate temporis ſupprimitur, alioqui omnino perfectus eſt, vt poſſit excudi.

Reliquus eſt adhuc liber inſcriptus *Speculum conſcientiæ* in lingua Latina, Gallica, & Flandrica, viſitatus & admiſſus cum gratia & priuilegio in annos ſex, ſed adhuc à typographo Ioanne Bellero cui tradidi ante aliquot annos impreſſus non eſt, propter hæc vlcerata & maligna tempora, in quibus deſtructioni rerum potius, quam augmentationi aut conſeruationi ſtudetur; dedicatus eſt autem D Ludouico Requeſino, magno Commendatori Caſtiliæ, ordinis equeſtris ſancti Iacobi, Gubernatori Belgiæ nomine Regis Hiſpaniarum, &c.

APPENDIX.

POſt obitum Auctoris iterum prodijt in lucem *Praxis rerum Ciuilium* in 4. forma Antuerpiæ apud Viduam & Hæredes Ioan. Belleri anno 1601.

Idem liber typis deſtinatus eſt in annum 1617. à D. Nicolao Thuldæno, I.C. Syluæducenſi correctus, auctus, & additis infinitis vtiliſſimis annotationibus in 4. forma characterum varietate deſtinatis allegationibus adornatus, Antuerpiæ apud Gaſparem Bellerum.

Poſt hæc *Praxis rerum Criminalium opus abſolutiſſimum ab Auctore ante mortem tertia ſui parte auctum* eodem anno 1601. emittitur Antuerpiæ, apud viduam & Hæredes Ioan. Belleri in 4. forma. Idem liber hoc anno 1616, in 4. forma in lucem prodit elegantioribus typis, diſtinctis allegationibus à Textu & nouis Paragraphis, alijſque additionibus & correctionibus additis apud Gaſparem Bellerum Antuerpiæ.

Loci communes Parium & ſimilium vtriuſque Iuris, olim quidem à D. Iudoco Damhouderio ſub titulo Enchiridij parium & ſimilium vtriuſque Iuris editi: Nunc infinitis penè & vtiliſſimis annotationibus, nouiſque æquiparatorum argumentis aucti, Labore & Induſtriâ, D. Nicolai Thuldæni, I. C. Syluæducenſis prodierunt Antuerpiæ 1601. ex Officina Ioan. Belleri apud Viduam, ſub inſigni Aquilæ aureæ.

IN

Digitized by Google

IN LAVDEM

LVCVBRATIONVM

CLARISSIMI ET AMPLISSIMI

IVRIS VTRIVSQVE DOCTORIS ORNATISSIMI VIRI

D. IODOCI DAMHOVDERII BRVGENSIS

EQVITIS AVRATI, S. CÆSAREÆ ET HISPANIARVM REGIÆ MAIESTATIS A CONSILIIS, &c.

ENNII ELCHIONIS FRISII CARMEN.

SVnt qui villarum gaudent renouare ruinas,
Diſtinctis thalamis conclauia pulcra parantes,
Exſtruere immenſas ędes non tempore ceſſant.
Templa locant alij, turres cum mœnibus altas,
Caſtris diuerſas ſpecies, moleſq; ſuperbas,
Aut ponunt Aſię perductas orbe columnas:
Vel monumenta ſtruunt laudato marmore celſa,
In quibus authoris relegetur carmine nomen.
Mille hominum ſpecies, hominum conamina mille,
Per quę contendunt ad ſydera ſpargere famam,
Vel ſaltem vitę normam formare modeſtam.
Pluribus auxiliis qui publica commoda ſeruant,
Aut ſtudijs augent, horum pars parua videtur.
Quamuis ſint tales diuorum ſtemmate nati,
Et dici in terris terreſtria numina poſſunt.
Nam Deus eſt quiſquis mortales adiuuat arte.
Hęc dum contemplor, priſcos video ſapientes
Conſenſu magno palmas ſtatuiſſe Poetis,
Atque viris doctis, qui condunt publica ſcripta.
Hos laudant, horum ſactis inſiſtere gaudent,
Qui reparant chartis rerum monumenta per æuum:
Hic labor inſignis ſuperat mortalia facta,
Et cunctis prąſtat conatibus atque labori,
Æternumq; decus famę per ſęcula voluit.
Marmora Mæonius vincit, Maro ferrea vincla.
Ingenio & ſcriptis veriſsima vita paratur,

Cætera ſed mortis Stygias voluuntur ad vndas.
Hac bene perſpectans naturæ dotibus amplus,
Ingenio magnus, rerum doctiſsimus vſu,
Vir Dambouderius non ceſſat promere digna
Perlectu monumenta, ferens vigilando labores
Continuos genium fraudat, menſáſque paratas,
Et ſorti rerum, & vitæ defalcat vbique,
Quantumcunque poteſt horæ, vt lucretur opellas.
Hinc varios fœtus legum monumenta ſacrarum,
Atque libros iuris conſcripſit in ordine tali.
Primo tractauit Pupillis atque minori
Ætati, quæ ſint legalia iura tuendæ.
Móxque ſubhaſtandi diuulgat iura fidémque.
Hinc celebres Brugas claris ornaſſe Camænis
Vnus & è doctis multa cum laude refertur.
Addidit orando quæ gens Hiſpanica Brugis
Efficiat memoranda piis exempla bonorum.
Interea meditans ſcelerum deformia monſtra,
Pellere de medio, Praxim perfecit honeſtam,
Vndique quâ poſsint depelli crimina rerum.
Hoc opus excellens in paruo corpore miras
Virtutes aperit, pariter defendit honores,
Iuſtitiæq; decus, magis enſe tuetur, & armis.
Hinc ſubit inſignis labor, vtile ciuibus agmen
Litibus in variis monſtrare perennia iura,
Ciuiléſque bona diſtinguere voce querelas.
Sic Praxim rerum ciuilia nomina habentem,
Edidit, exponens abſtruſas legibus anſas.
Protinus abſoluit, quod vaſta in mole refertur
Immenſi ſimile, & quod par eſt, iuris in arte.
Hoc manuale opus eſt, Enchiridion atque vocatur.
Collegit multos diuerſo nomine libros,
Quos arcis ſeruat per motus temporis ergò.
Sed quærens multis prodeſſe errantibus vſu,
De recta morum vitaq; via ſine fraude:
Perpendit tales in verum ducere curſum;
Ergo opus eximium cunctis virtutibus adfert.
Communeſque locos doctrinæ claſsibus auget.
Vnde Paræneticon cum dogmate vera mouendi
Confecit, iungens Numi crudelia ſceptra,
Nec minus atra feræ mortis certamina pingit.
Denique quo conſtet vitæ tutiſsima meta,
Pluribus expreſsit linguis Speculum, quod adeſſet
Humanæ menti ſeu ſit ſibi conſcia quæque.
Quod ſi præterea cauſarum reſpicis acta,
Officiúmque fidele ſuo Regi repetitum,

Et

Et quibus ille ſuo vexetur tempore nobis,
Mirum clamabis, quo pacto talia ſcripta
Edidit oppreſſus variarum pondere rerum.
Id vigilans animi candor, ſtudiumq́; iuuandi
Diſcentes ingens, rerum cognitio certa,
Iudiciúmq́; potens de cunctis artibus egit?
Neptuni tubicen, cuius pars infima cœtum,
Sed facies pars ſumma Deum maris indicat eſſe.
Serpentis medio Triton comprenditur orbe,
Qui ſerpens caudam reuoluto continet ore.
Facto, animoq́; viros inſignes, claráque geſta
Tollit, & ad cælos, & famam terminat aſtris.
Hinc Damhouderij ſedem componit Olympo,
Et iubet æternum ſcriptis diſtendere nomen,
Quod lyra nunc reſonat Biſtonica plectra pererrans,
Ingeminant Muſæ cantu, calamiſq́; ſonoris:
Vt ſicut incœpit pedibus felicibus ire,
Pergere perſiſtat, modo iuſtam ſine coronam
Expectet palmis, auro, lauróque decoram:
Quæ teſtis magno veniet laudata triumpho,
Iuſtitiæ tribuens victricia ſymbola culta,
In templis ſtatuas, & in aris cerea ponat.

EIVSDEM IN LAVDEM AVCTORIS.

IVs Damhouderij ſtudio propagatur in orbem,
Et quid iuſtitia eſt, barbara lingua ſonat.
Cæſaribus ferro mortales flectere ceſſit,
Praxibus ille nouis pectora cuncta regit.

EIVSDEM.

FElix iuſticiæ cultus, felicia iura;
At Damhouderius præſtat vtrumque libris.

EPITA-

Digitized by Google

ELENCHVS
DE
PROPRIIS LIBRIS
HACTENVS A ME EDITIS
TAM IN IVRE
QVAM ALIIS PROFESSIONIBVS.

Et nonnullis adhuc ſcriptis impreſſis & imprimendis.

CERTA conſuetudo fuit veterum authorum, qui in aliquo genere ſcientiæ multas lubricationes, aut diuerſa ſcripta in lucem emiſerunt, tandem aliquando omnium illorum rationem, ordinem & catalogum contexere: vt ſuos partus ab alienis diſcernerent, & legitima illegitimis anteferrent Sic Hippocrates ille ſuorum librorum ſubinde meminit, vt ad eos lectorem remittat. Plato alibi diuerſa ſua ſcripta enumerat. & eorum methodum prodidit publicè, vt apud Diogenem Laertium in vitis Philoſophorum legere licet. Ariſtoteles quoque ad Alexandrum magnum ſuorum Hypomnematon vel commẽtariorum diſtinctionẽ facit, teſte Aulo Gellio Noctium Atticarum, id plurimi Philoſophi maximè polygraphi fecerunt. Galenus medicus non vnum modo, ſed plures commentarios de propriis libris ed dit, idem deinceps alij doctiſſimi viri ſecuti ſunt, vt neotericos omittam, quorum multi etiam ſuis exemplis ad hoc præſens inceptum inſtimulauerunt, rationes plurimæ impulerunt illos, eædem me mouent. ante omnia hunc meorum librorum catalogum conſcribere placuit, quod viderem eos in diuerſis vrbib. typis & linguis imprimi. vnde aſſertorem propriũ me eſſe haud iniuria meorum librorum profiteri poſſum, antequã ex mei nominis dominio in alienum ius tranſeant. Res autem in hunc modum ſe habet, cum animaduerterem quam plurimos iureconſultos & cauſidicos noſtræ ætatis grauiter ſubinde in variis cauſis, maximè pupillorũ, minorũ & prodigorum allucinari, imo non debitam diligentiã præſtare. Vnde innocentia ſæpe obrueretur, nolui deeſſe profeſſioni iuris iuſticiæ erga afflictam & teneram ætatem: legebam, imo animo reuolebam cõtinuo, illud Prophetæ, *Viduæ, & orphano tu eris adiutor:* Rurſus illud eiuſdẽ, *nec circumſcribi pupillos fraude ſinatis.* Idcirco vt errores multorũ corrigerẽ & pupillorũ minorũ & prodigorum cauſam defenderẽ quod in foro ſedulus præſtiti, impulſus ſum etiã ſcriptis priuatis procurare. quid igitur? ſcripſi *Patrociniũ pupillorum, minorum, & prodigorum* totam materiam vno opere complexus: quam multis probis & doctis communicaui, & gratam in lucem adhortantibus omnibus emiſi. reiterantibus impreſſionem huius operis multis typographis, adiunxi aliud opus inſcriptum, *Subhaſtationum cõpendioſa exegeſis* fortè ampliſſimæ Ciuitatis Brugẽſis politiam multis aliis oppidis neceſſariam & immutabilem, tanquam bonam Reipublicæ ideam & exemplar conſiderans conſcripſeram multa ad rẽ notatu digna tandem integrum libellum abſolui, & gratitudinis ergo deſtinaui perpetuæ memoriæ patriæ meæ, ſic & hic libellus in publicum prodiit, continuæ, & variæ multorum, qui in lingua Latina non ſatis verſati eſſent, preces & flagitiones extorſerunt operis mei *De patrocinio pupillorum, minorum, & prodigorum*, & alterius *De ſubhaſtatione* Gallicam interpretationem. Itaque ambo illi libri in Gallicam linguam à me conuerſi & mox typis impreſſi ſunt. Porro rerum criminalium in foro multiplices quæſtiones & obſcurus vſus vel praxis occurrere cœpit. Hic committere nequiui quin in hunc campum per omne genus authorum in iu-

gratia & priuilegio Regio ad quadriennium, in 8. forma emiſſus eſt. Tertio liber *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Venetiis apud Ioannem Antonium Ferreum locupletatus, & cum Subhaſtationum compendioſa exegeſi editus eſt, anno Domini 1572. in octaua. Rurſus *De patrocinio pupillorum, minorum & prodigorum*, Gallicè à me conſcriptus, & dedicatus illuſtri ac magnanimo D. Petro Erneſto, Comiti Mansfeldenſi: impreſſus eſt Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, anno 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. in 4. forma, titulus eſt *Le Refuge & Guarand des pupilles, orphelins, & prodigues.* Libri hi etiam in Gallicam linguam & ſimul & ſeparatim, mox etiam in Flandricam tranſlati, omnes in magna forma & edendi typis reſtant.

Hinc à me in lucem emiſſus eſt liber, cui titulus, *Praxis rerum criminalium*, &c. impreſſus primo Antuerpiæ apud Ioannem Bellerum, ſub Aquila aurea, in 4. forma cum iconibus, anno Domini 1554. dedicatus Ludouico à Flandria Pratenſium dinaſtæ, ſacræ & catholicæ Maieſtati Cæſareæ ſecundo à cubiculis, & Financiarum præfecto, &c. mox idem liber in Gallicam linguam à me translatus, Louanii imprimitur eodem anno, cum gratia & priuilegio Cæſareo ad annos quinque, in 4. forma, additis figuris vel iconibus. Inde nomine Enchiridii & practicæ rerum criminalium in Gallia, Lugduni per Sebaſtianum Bartholomæum Honorati, in 8. forma, anno 1555. editur & dedicatur vt ſupra. Mox in Flandricam linguam verſus à me Louanii, anno Domini 1555. cum priuilegio Cæſareo, ad annos quinque impreſſus eſt. Rurſus Gallica inſcriptione & lingua hoc eodem anno 1555. Pariſiis editur in 8. forma, *Practicque iudiciaire és cauſes crimineles, &c. illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz, & couſtumes de France, imprimé par Gilles Gourlyn, à l'enſeigne de l'eſperance prez le colliege de Cambray, auec priuilege du Roy pour ſix ans.* Dedicaui hanc interpretationẽ D. Carolo Baroni de Barlaymont, Gubernatori Comitatus Namurcenſis, &c. Deinde Antuerpiæ, idem opus excuditur per Ioannem Bellerum anno 1562 cum priuilegio Regis ad annos decem, in 4 forma, dedicatum eſt D. Miraldo ab Egmont Principi à Gauere, Comiti de Egmont, Baroni de Baer, & D. de Fiennis, Auxi, Armentieres, &c. conſiliario Regio, ordinis aurei velleris, equiti aurato, Flandriæ, Arteſięque ſummo præfecto, &c. Rurſus tranſlatus in Germanicam linguam liber criminalium Francofurti ad Mœnum, in Germania imprimitur forma 4. cum iconibus à me tranſmiſſis, per Ioannem VVolffium, anno Domini 1565. Inde Antuerpiæ iterum in 4 forma anno Domini 1570. cum additionibus, iconibus, figuriſque per Ioannem Bellerum conceſſo Regio priuilegio in annos 8. dedicatus à me D. Philippo de ſancta Aldegunda & Noircarmes equiti & commendatori de Alcantara, Cæſareæ & Catholicæ Maieſtati Caroli V. olim à cubiculis, nunc conſiliario Regis Hiſpaniarum, & præfecto ærarii ſeu Financiæ eiusdem. &c. Hinc Venetiis, anno 1572. apud Ioannem Antonium Bertanum, in 4. forma exit, dedicatus vt ſupra. Poſtea Lugduni in Gallica lingua editur forma 16. anno 1573. cum inſcriptione, *Practicque iudiciaire es cauſes crimineles*, &c. *illuſtré & enrichie des ordonnances, ſtatutz & couſtumes de France, à Lyon par Benoit Rigaudt*, dedicatus eſt D. Carolo Baroni de Barlaymont, &c. Financiarum Regiæ Maieſtatis Hiſpaniarum præfecto, &c. Adhuc Praxis rerum criminalium in Gallicam linguam tranſlatus, auctus cum allegationibus Latinis à me typis deſtinatus reſeruatur in ſuum tempus.

Poſt librum de Praxi criminalium abſolui commentarios *De Praxi rerum ciuilium*, prætoribus, proprætoribus, conſulibus, proconſulibus, magiſtratibus, reliquiſque id genus iuſticiariis ac officiariis in quacunque Republica forenſem adminiſtrationem aſſumentibus apprime vtili & neceſſaria, cum nonnullis iconibus ſubiectæ materiæ conuenientibus. Hos dedicaui illuſtriſſimæ Principi D. Margaretæ ab Auſtria Duciſſæ Parmenſi, & Placentiæ Gubernatrici, Generali Prouinciarum Regiæ Maieſtatis Belgii, is liber eſt impreſſus in 4. forma Antuerpiæ, apud Ioann. Bellerum, anno Domini 1567. cum gratia & priuilegio Regio ad decennium. Rurſus idem reuocatus eſt ſub typum eiusdem Ioannis Belleri, Antuerpiæ, anno Domini 1569. cum priuilegio Regio ad annos decem in eadem forma, dedicatus vt ſupra. Deinde Gallice à me conſcriptus cum Latinis allegationibus, dedicatus D. Carolo de Thyſnac, equiti aurato, præſidi ſecreti conſilii, impreſſus Antuerpiæ in 2. forma per Ioannem Bellerum anno 1572. cum gratia & priuilegio Regio, titulus eſt Gallicus. *Practicque iudiciaire és cauſes ciuiles*. Idem liber antea Venetiis Latine eſt impreſſus, typis Dominici Guerrei, & Ioannis Baptiſtæ fratrũ, anno Domini 1568. in 4 folio Rurſus à me correctus & auctus primo in Latina lingua, tum in Gallica cum allegationibus Latinis & iconibus in magna forma 1572. apud Ioannem Bellerum. Similiter idem in Flandricam linguam tranſlatus in forma eadem cum Latinis additionibus & iconibus, cõceſſa iam gratia & priuilegio traditus Bellero typographo Antuerpiano breui emittitur.

Poſt hæc abſolui *Enchiridion parium & ſimiliũ vtriusque iuris* omnibus praxeos ſtudioſis, aut in foro publicam rerum adminiſtrationem aſſumentibus admodum vtile ac neceſſarium, dedicaui illud clariſſimo D. Carolo à Thyſnac, equiti aurato,

IN LAVDEM

LVCVBRATIONVM

CLARISSIMI ET AMPLISSIMI IVRIS VTRIVSQVE DOCTORIS ORNATISSIMI VIRI

D. IODOCI DAMHOVDERII BRVGENSIS

EQVITIS AVRATI, S. CÆSAREÆ ET HISPANIARVM REGIÆ MAIESTATIS A CONSILIIS, &c.

ENNII ELCHIONIS FRISII

CARMEN.

SVnt qui villarum gaudent renouare ruinas,
Diſtinctis thalamis conclauia pulcra parantes,
Exſtruere immenſas ædes non tempore ceſſant.
Templa locant alij, turres cum mœnibus altas,
Caſtris diuerſas ſpecies, moleſq́; ſuperbas,
Aut ponunt Aſiæ perductas orbe columnas:
Vel monumenta ſtruunt laudato marmore celſa,
In quibus authoris relegetur carmine nomen.
Mille hominum ſpecies, hominum conamina mille,
Per quæ contendunt ad ſydera ſpargere famam,
Vel ſaltem vitæ normam formare modeſtam.
Pluribus auxiliis qui publica commoda ſeruant,
Aut ſtudijs augent, horum pars parua videtur.
Quamuis ſint tales diuorum ſtemmate nati,
Et dici in terris terreſtria numina poſſunt.
Nam Deus eſt quiſquis mortales adiuuat arte.
Hæc dum contemplor, priſcos video ſapientes
Conſenſu magno palmas ſtatuiſſe Poetis,
Atque viris doctis, qui condunt publica ſcripta.
Hos laudant, horum factis inſiſtere gaudent,
Qui reparant chartis rerum monumenta per annum;
Hic labor inſignis ſuperat mortalia facta,
Et cunctis præſtat conatibus atque labori,
Æternumq́; decus famæ per ſæcula voluit.
Marmora Mæonius vincit, Maro ferrea vincla.
Ingenio & ſcriptis veriſsima vita paratur,

Et quibus ille ſuo vexetur tempore nobis,
Mirum clamabis, quo pacto talia ſcripta
Edidit oppreſſus variarum pondere rerum.
Id vigilans animi candor, ſtudiumq́ iuuandi
Diſcentes ingens, rerum cognitio certa,
Iudiciúmq́ potens de cunctis artibus egit?
Neptuni tubicen, cuius pars infima cœtum,
Sed facies pars ſumma Deum maris indicat eſſe.
Serpentis medio Triton comprenditur orbe,
Qui ſerpens caudam reuoluto continet ore.
Facto, animoq́ viros inſignes, claráque geſta
Tollit, & ad cælos, & famam terminat aſtris.
Hinc Damhouderij ſedem componit Olympo,
Et iubet æternum ſcriptis diſtendere nomen,
Quod lyra nunc reſonat Biſtonica plectra pererrans,
Ingeminant Muſæ cantu, calamiſq́ ſonoris:
Vt ſicut incœpit pedibus felicibus ire,
Pergere perſiſtat, modo iuſtam ſine coronam
Expectet palmis, auro, lauróque decoram:
Quæ teſtis magno veniet laudata triumpho,
Iuſtitiæ tribuens victricia ſymbola culta,
In templis ſtatuas, & in aris cerea ponat.

EIVSDEM IN LAVDEM AVCTORIS.

IVs Damhouderij ſtudio propagatur in orbem,
Et quid iuſtitia eſt, barbara lingua ſonat.
Cæſaribus ferro mortales flectere ceſsit,
Praxibus ille nouis pectora cuncta regit.

EIVSDEM.

FElix iuſticiæ cultus, felicia iura;
At Damhouderius præſtat vtrumque libris.

EPITA-

Digitized by Google

EPITAPHIVM

NOBILISSIMÆ ET ORNATISSIMÆ DOMINÆ AC MODESTISSIMÆ MATRONÆ

LODOVICAE CHANTRAINAE DE BROVSSAVLTZ

CHARISSIMÆ AC OPTIMÆ CONIVGIS

D. IODOCI DAMHOVDERII.

REſpice Lod'uica Chantraina marmora lector,
Cui pietate Deum cernere vita fuit.
Improba vis morbi matronam morte peremit,
Hanc Damhouderio coniuge, réque probam.
Hac niſi mortali ſorti foret altera vita
Ianua perpetua, quis lacrymando modus?
Coniugis at chara nunc perfert funera coniunx,
Quod puro cælo reſtituetur amor.
Virginis hæc Diuæ Mariæ eſt tumulata ſacrato
In templo Brugis, hic vbi nata fuit.
Ante pij Chriſti requieſcit corpore corpus,
Altiſonam expectans, quæ excitet oſſa, tubam.

Anno Domini MDLXXV. Iunij XX. Bruxellæ
obiit; & hinc tranſlata Brugas.

Digitized by Google

PRAXIS RERVM CRIMINALIVM ET ALIARVM PARTIVM IVRIS SCIENTIARVMQVE SENTENTIÆ SELECTÆ

Ex varijs Authoribus in claſſes ordine alphabetico dictionum digeſtæ:

AVCTORE

CLARISSIMO VIRO

D. IODOCO DAMHOVDERIO BRVGENSE

EQVITE AVRATO IVRIS VTR. DOCTORE

CONSILIARIO CAESAREO ET REGIO.

ANTVERPIAE

APVD GASPAREM BELLERVM

ANNO CIↃ. IↃ/ XVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

A D

LECTOREM CANDIDVM

PRAEFATIO.

IN fine operis quod conſcripſi de *Praxi rerum criminalium*, placuit ſubiungere ſelectas Sententias, pertinentes ad materiam iuris, & ideo verſantibus in foro, & ad tribunalia breuitate valde vtiles. Quoniam compendij loco legentibus eſſe poſſunt, ad memoriam faciles plurima tempeſtiuè ſuggerunt. Equidem plurimas ſententias ex variis iuris, aliarumque ſcientiarum Authoribus multiplici lectione iam olim collegi, vt hinc locos Communes facere poſſem: ſed propter varias occupationes incœpto deſiſtere ſum coactus; res tamen multis ſtudioſis innotuit: qui cùm intelligerent animo me alieno eſſe ab operis conſummatione propter negotia, ſummopere rogitare cœperunt, vt nulli labori parcerem, & horis ſucceſſiuis materiam digererem, ac in claſſes ederem. Cæterùm res viſa eſt prolixior quàm à me citò expediretur, & iam à multis in iure attentata eſt, vt hæc mea lucubratio etiam ſuperflua videri poſſit, & forſan ſpem multorum falleret. Quoniam minorem frugem adferret, quam ipſi ſperarent. Attamen ne quotidianis precibus votiſque ſtudioſorum, & quorundam meorum amicorum deeſſem, volui *Sententias* ſuis locis diſtinctas, claſſibus & matriculis ordinatas in lucem edere, vt ſubterfugiam moleſtias exoptantium lectionem mearum lucubrationum. Conatum vero talem feci, vt ordine Alphabetico, qui multis Authoribus probatus eſt, nomina diſponam, & his tanquam vexillis in ſtatione ſubijciam ſenten-

Digitized by Google

tias, quæ deſcriptionem, definitionem, differentiam, adiacens, cauſas aliquas, emphaſim, pulchrè dictum aut gratam contrarietatem paucis exprimunt: interpoſui interdum verſum vel partitionem, vt ſic tædium legendi tollerem, & ſimilitudinem cum præmiſſa ſententia. Laboris plurimum fuit in ſeligendo, & digerendo: nam Chiliades Eraſmi, quamuis magnas, hæ meæ collectiones longè ſuperabant, niſi fuiſſent reciſæ. Itaque ſubleuaturus faſces bonorum lectorum, exemi optimas, neceſſarias, communeſque ſententias, quas hoc opuſculo in medium depromo. Nec dubito quin plurimum *Commentarius Rerum criminalium* illuſtrabitur hoc meo labore, qui ſimul etiam inſeruire poteſt alias partes iuris legentibus. Non enim ſolùm ea, quæ ad criminalia ſpectant profero; ſed etiam quæ ad literas humaniores, & ciuiles actiones. Cogitaueram in calce ante elenchum operis has collectiones ſubtexere: verùm conſiderans rationem coagmentationis, & ne membra olim vnita diuellerem, malui ſeorſim in fine adiungere, vt liberum commeatum illi quolibet concederem. Si Lectori placet, in fine Rerum criminalium locum obtineat: ſin minus, proprio arbitrio locum ſibi deliget. Vale.

PRAX-

Digitized by Google

PRAXIOS RERVM CRIMINALIVM ET ALIARVM PARTIVM IVRIS, SCIENTIARVMQVE SENTENTIÆ SELECTÆ.

Abbas.

ABBATIS delictum in monaſterij damnum redundare non debet, 16 *qu.6. Si epiſcopum, & l. Sancimus, C. de pœnis.*

Abbate mortuo conuentus habet adminiſtrationem monaſterij & omnium rerum, & poteſt inſtituere iudicium: & per ſeipſum agere, *l.1.ff quod cuiuſque vniuerſ nomine*, & idem ſequûtur ibi *Butr. & Abb.*

Abbates faciliter remouentur *c. Qualiter, 2. in fin. de accuſat & cap. Per tuas, in fine, de ſimo. & l. Si longius. ff. de iudic.*

Abbates imperiti, ſed bonæ vitæ ferendi, per nota *text. in c. ex multa, de voto.*

Abbatiſſa conſenſum monialium requirere debet in alienatione. vt in *c. Continebatur*, de his quæ fiunt à prælat. & in *c.1.§. Abbatiſſa. Qui feud. dar. poſſ. in vſib. feudor.*

Abnegare.

Abnegare non debet quis, quod non dilucidè proteſtatus eſt *l. Generaliter. Cod. de non num. pecu. & c. Per tuas, de probat. & fa. l fin. ff. eodem.*

Abolitio.

Abolitio quandoque permittitur inuito reo infra 30. dies *l. fallaciter. C. de Abolit.*

Abominatio.

Abominatio eſt actus appetitus refugientis cognitionem vel conuerſationem alicuius rei, teſte Diuo Thoma ſuper *Pſalm.* 13.

Abortiuus.

Abortiuus eſt fœtus naſcens ante tempus, vel fœtus eductus, ſed nondum perductus ad debitam quantitatem. Iſidorus in etymol. & B. Thomas ſuper *prim. in epiſtolam Corinth.* 15.

Abortiuum faciens vel procurans, irregularis eſt. Si fœtus vitalis eſt, aliàs mortaliter peccat, *c. Si aliquis, extra de homicid. & cap. Conſuluit, 2. qu. 5.*

Abſcindens.

Abſcindens ſeipſum eligi non poteſt ad eccleſiaſticas dignitates 55 *diſt. in c. Si quis abſciderit, c. Ex parte*, in primo, de corpore vitiatis. Ioan. And. in *c. fin. de poſtu. prælat. Domini, in c. Maritum*, 33. *diſtinct.* ratio autem eſt, quia ſeipſum abſcindens eſt ſuiipſius homicida, & Dei conditioni inimicus, vt eſt *text. in d. c. Si quis.* De materia vide in *d. c. Ex parte Ant. de But. & Io. And.* Simul conſidera vnû vulgare; quod ſi quis genitalia ſibi abſcidi fecerit, vt lepræ morbum euitet, aut aliàs, non eſt opus, vt genitalia abſciſſa ſecum portet, ſi ſit eccleſiaſticus, quemadmodum vulgares putant, & vt tenet Butr. *in d. c. Ex parte.*

Abſolutio.

Abſolutio eſt condonatio & liberatio à crimine, vt fit per diſpenſationem, vel per ſententiam crimine non probato, vel per pœnitentiam *gloſſ. in ca. de his de accuſat.*

Abſolutio à iuramento illicito fieri poteſt parte non vocata vt notat D. Abbas in *c. Quę fr. nie, de appellat.* Felin. poſt alios in *c. 1. de iuriiur.* Cardinalis *conſil.* 35. Ad dubia *colum.* 2. Vide de hac materia D. Io. de Selua. in ſuo tract. *de iureiurand.* prolixius diſputantem in 6. *q. n.* 6.

Abſolutio à iuramento non debet impendi, niſi cauſa cognita. vt not. in *c. Ad aures, quod met. cauſ.* & *Specul. in tit. de legat. §. Nunc oſtendendum. verſic.* 24. & *ſeq.* Sed cauſæ cognitio adhiberi non poteſt parte non vocata, *l. In cauſa, §. Cauſa cognita, ff. de minori.* & *c. Tum ex literis, de in integrum reſtit.* & *l. fi. Cod. Si per vim vel alio modo.* & ſubdit idem D Abbas hæc eſſe vera, niſi notoriè conſtet iuramentum continere turpitudinem ex parte recipientis: ita quod certum ſit parti abſenti in hoc nullam defenſionē cõpetere. nã tunc dicit abſolutionē valere parte non vocata. Cætera vide apud prædictũ Io. de Selua in ſuo tract. de iureiur. *q.* 6. *num.* 2.

Abſolutio parte non vocata, eſt nulla vt declarat D. Ioa. de Selua in d. ſuo tract. *de iu iur. n.* 5 *§. Quarto ſexto.*

Abſolutio eſt fauorabilior quam condemnatio, *c. Alligant* 26. *q* 2 *c. ex l. terit, de probat,* & *l. Aſſian. ff. de act. io.* & *oblig.* & *l. Inter partes, ff. de regul. iur.*

Abſoluere ſeipſum nemo poteſt de ſententia excommunicationis. de qua materia vide D. Ioan. de Lignano in ſuo tract. *de Cenſura Eccleſiaſtica, §.* 26.

Abſtinentia.

Abſtinentia eſt ſubtractio à rebus ratione regulata, D. Tho 2 2 *q.* 146. Vel eſt cohibitio gulæ, luxuriæ, auaritiæ, ambitionis ſuperbiæ & cupiditatũ Commentar. *in* 1 *lib. Eth. Ariſt.*

Abſens.

Abſens non poteſt obligari *l. Inter ſtipulantem in princ. ff. de verbor. obligat.* & *l. Si ibi ... in lia §. Si pr... ff. de pa...*

Abſenti datur beneficium, *c. Accedens, de præbend. vbi clarus text.* quod alius pro alio inueſtiri poteſt abſens, *c. Si tibi abſenti eo in* 6. Idem Cardinal. *in Clem. Vnic. in verb. Præſentatos,* 133 *notab.* & clarius in 1. *oppoſitione* dicit, quod poſſunt Patroni præſentare per literas: & præſens dicitur præſentari, quia ipſemet præſentatus portando literas patroni conſpectui ordinarij ſatis dicitur præſentari, vt eum examinet, & videat an ſit idoneus. Quæ ... fallunt, quando præſentatus eſt cognatus. Et quod poteſt fieri præſentatio per literas, tenet Zab. Lap. Ioan. And. poſt gloſſam literarum in *Cle.* 1. *§. Præſentates, de exceſſib. prælat.*

Abſentia corporis mẽtis præſentiam non tollit, *c. de cætero, de cleri. non reſident.* & *c. Cum dilectus, de elect.* Ita tenet D. Ioannes à Lignano in ſuo tractat. *De amicitia §. Reſtat. n.* 2. *ad finem, fol.* 5. *verſo.*

Abſentia in dubio in bonam partem debet interpretari, dicit Bald. in *l. In bonæ fidei* & *l. Non omnis, §. à barbaris, de re militar.* & *l. Quid ſi fugitiuus, §. apud Labeonem, C. de ædil. edic.* pro hoc bonus text. in *l. Si cum, §. Si ex iuſta, ff. de fideicommiſ. libert.* vbi abſentia ſemper iuſta, & ex iuſta cauſa præſumitur, niſi probetur contrarium. vt ibi. quod dignum memoria eſt.

Abuſio.

Abuſio vel abuſus eſt peruerſus rerum vſus, cũ aliqua re per licentiam male vtimur: *Cicero.*

Abutens ſacris in ſortilegiis reus eſt ſacrilegij, *c. Sacrilegium,* 17. *q.* 4 & *c. Si quis contumax §.* 1. 17. *q.* 4. D. Io. lect. in ſumma in tit. *de ſacrileg. q.* 2. & Sa. Thomas in ſumma 2. 2. *q.* 99 *art.* 3. *ver. dicendum,* & de pœna ipſorum vide in *d. c. Si quis cõtumax.* Plura ſcire volens, de hac materia, legat D. Paul. Grill. in ſuo tract. de Sortilegiis, *n.* 4. *§.* 216. *f.* 16. *verſo.*

Acceptio.

Acceptio perſonarum eſt iniuſtitia, qua perſona perſonæ præfertur in conferendo aliquid quod ex debito iuſtitiæ alteri eſt conferendũ, ratione alicuius condicionis tranſitoriæ, non congruentis ad ipſam rem, ſed exiſtẽtis circa perſonam, non ob meritum ipſius ad rem. vt tenet Alexa. de Ales, 2. 2. *in tract. De acceptione perſonarũ.* S. Iacob ait *c.* 2. Nolite in acceptione perſonarum fidem habere. Qui cupit pleniorem expoſitionem & varias ſententias de hoc negotio, legat meos locos communes ſiue Paræneſes Chriſtianas ſtatim ab initio de acceptione perſonarum.

Acedia.

Acedia eſt remiſſio animę, reſolutio mentis, puſillanimitas exercitationis, odiũ profeſſionis, beatificatrix mundanorum, detractrix Dei quaſi immiſericordis, attonita in pſalmodia, infirmans in oratione, ferrea in miniſterio, ſ...ta in opere manuum, improba in obedĩẽtia. vt Ioan. Callimachus atteſtatur: vel ipſa eſt pigritia, ignauia, deſidia, tædium bene operandi, triſtitia de re ſpirituali, nata ex confuſione mentis: vel, eſt torpor mentis bona inchoare neglĩgẽtis: vel inertia animi & fatigatio, qua bonum inchoatum faſtidit. Vide D. Tho. Hug. Richardum, Ioa. Damaſcenum. de hac acedia ſententiæ proferuntur. Per torporem vires & ingeniũ deſtituunt. *Iſidor. in Solilo.*

Vult

Vult & non vult piger *Prouerb.* 13
Quies tibi & non deſidia ſit Sen *in Preu.*
Pigritia eſt nutrix egeſtatis Idem Sen.
Nullum beneficium dandum eſt negligenti. Idē *Senec.*
Peſtis mortalibus ignauia, Plato *de Republica,*
Nullum ens naturale natum eſt ocioſum: Ariſtotel. 10. *de hiſtoria animalium,*
Triſtitiæ propriæ corrumpunt operantem Ariſt. 10. *Ethic.*
Impoſſibile eſt negligentibus dominis ſeruos eſſe ſollicitos. Ariſt. *in Oeconomicis.*
Etenim ignauia nemo immortalis eſt factus. Saluſt. *in Catil.*
Ignauis precibus fortuna repugnat.
Ouidius *in Metamor.*
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Virgilius *de apibus* 4 *Georg.*
Amor odit inertes. Ouid. *in Art. amandi.* 2.

Accidens.

Accidens non poteſt eſſe ſine ſubiecto, concordat tex. in *l. Item qui in prouincia vir. quod ſi ſtipulatus,* & ibi notant omnes, maxime Paul. de Caſtro *vlt. colum.* & Rom. allegantes multos alios text. ad hoc Alex. & Iaſon in 2 *colum,* illius ver. quem legit. pro *§ in 3. not ſi cert. pet. Concord. bonus text. in alios in l. Si ſeruū. §. ſi ibi* Non poteſt exiſtimari bonitas loci quæ non extat. de act. empt. Hinc dicit Bald. in *l. Omnium,* circa medium *penult. colum. C. de teſtam.* Quod non poteſt quis probare qualitatem, niſi prius probet ſubſtantiam: quia impoſſibile eſt intelligere accidentia extra ſubiectum Referunt moderni. *Inſt it de act. in principio & in d. l. Eius.* Reliqua videat Lector apud D. Ioan. Franciſc. Balbum in ſuo tractatu, *De præſcript. Quinto not. fol.* 274. *num* 21.

Accidentia poſſunt miraculoſe nec aliter mutare ſubiectū. Huc facit *text. in l. Pacta conuenta in prin. ff de contra. emp.* vbi dicitur quod augmentum vel diminutio circa accidentalia contractuum non reponunt contractum in diuerſo eſſe, nec per ea intelligitur ab eo in ſubſtantialibus receſſum. de quo etiam per Bart. & alios in *l In ennuntionalibus. ff. de verb. oblig.* Dum tangunt an ſi per contrahentes addatur ſtipulationi prętoriæ, vel ſtipulatio prętoria mitteretur, deſinat eſſe prætoria vel dicatur cōditionalis, &c. Prolixius exequitur D. Alb. Brunus in ſuo tract, *de Augmento, Concluſione tertia fol.* 170 *n.* 2.

Accidentale nunquā extinguit naturale, nec priuat, vt in *l. Qui habet, ff de tut. & l.* 1. *C. de curator. fur.*

Accuſare. Accuſatio.

Accuſare nequit qui pecuniam accepit, ob accuſandum vel non accuſandum, vel duos reos ſubſcriptos habet, vel eiuſdem delicti eſt particeps, vt *l. Eaſdem, §.* 1. *&* 2. *ff ad l. Iul. repet.* vt exponit D. Placentinus in tract. *De accuſationibus* ... *fol.* 131. *num.* 3.

Accuſatus non tenetur reſpondere accuſationi male inſtructæ, *l.* 2. *C. Vt nem pœna. & l. Si ſeruus, C. de his qui ad eccleſ. confu.* vt ſcribit D. Anton. de Roſellis in tract. *de Conſiliis, fol.* 91. *n.* 58.

Accuſator pœnitere poteſt antequam reus citatus veniat, *l. Quæſitum ff ad Turpil.* vt prodit Ioan. Lignan. in tract. *de Duello, c. vlt. fol.* 293. *n.* 4.

Acquiſitio.

Acquiſitio cedat honori. Non enim quærimus cui acquiratur, ſed cui honor exhibitus ſit, ad idem text. *in l. Si ſi* 10. 2. *ff de donat. cauſa mor.* Secūdo ibi, ſi potius filio quam patri, eod. tit. *l. final. C. de vſufruct.* vt atteſtatur D. Petrus de Vbaldis in tract. De Cano. epiſcopali & parochiali, *fol.* 173. *n.* 15.

Actio. Actor.

Actiones plures habere omnium intereſt, vt *les. Qui duas, ff de reb. leg.* & vna ex illis ſublata per pactum vel ius iurandum non erunt ſubiectæ aliæ, cum oriantur ex diuerſis principiis, *l. Si. Item, ff. de iureiur.* cum ſimilib. Plura vide apud D. Ioan. Baptiſt. Caccialupum, in ſuo tractatu *de Pact. folio* 216. *n.* 32.

Actiones ſuas remittentibus non eſt amplius ad illas regreſſus, *can. Si illic.* 23. *q* 4. *l. Qui res, §. Area. ff de ſolut. l. Quæritur, §. Si venditor. ff. de ædil. edict.* & reliqua vide apud D. Barthol. Brixienſ. tract. *Quæſtionum dominicalium, q.* 6. *fol.* 48. *n.* 2.

Actor debet eſſe certus de iure ſuo, can. ab excommunicato, extra, de reſcript. Vide D. Iacob. de Aren. in tract. ſuo *Poſitionum* § 4. *f.* 61. *n.* 4.

Actor punitur, ſi plus petat, quam ſibi debeatur, *l.* 1. *C de litis conteſt.* Actor autem quatuor modis, vt re, tempore, loco, cauſa, plus petit, quam debet, vt *Inſtit. de actio, §. plus autem, cum tribus §§ ſeqq.* Cætera vide apud D. Placentinum, tract. *de Iudiciis* 3 *per totum, f.* 127.

Actus.

Actus eſt denominādus à principio, non à fine. Licet principium non ſit neceſſitatiuum, ſed exhortatiuum ſolummodo, & pro hoc poteſt addi ei bonus text. *in c. Literis, extra de reſcript.* vt ibi probat & colligit D. Panor. plura vide apud D. Ioa. le Cirier in tract. *de Primogenitura, f.* 179 *n.* 14.

Actus ceptus fauore publico, habetur pro completo, *l. Inviue. piæ. ff. de vſu et.* C l 3 §. *Minorem ff de min.* ... Amplius lege D. Pet. à Monte in tract. *De monarchia Conciliorum* ... *q.* 16. *n.* 4.

Digitized by Google

Adminiſtratio.

Adminiſtratio iniqua iuſtitiæ ex defectu fidei procedit. Sana fides vbi non eſt, ibi non poteſt eſſe iuſtitia; &, vbi etiam caritas deficit, ibi iuſtitia moritur: dilectio enim proximi malum (vt eſt iniuſtitia) non operatur, hæc dicit text. in *c. Vbi, 24. qu. 1.* vnde non iniuria dicitur quod ſummum bonum eſt iuſtitiam colere, ac ſua cuique iura ſeruare, & in ſubiectos non quod poteſtatis eſt fieri, ſed quod æquum cuſtodire. Vberius hanc materiam tractat D. Ludouic. Montaltus in ſuo tractatu *De reprobatione ſententiæ Pilati, folio 190. num. 63.*

Adminiſtratio Eccleſiæ vacantis non alienat, *gloſſ. ordin. in c. Is cui, de elect. libr. 6.* ſed ſi datus fuerit defenſor eidem, is poterit cum autoritate epiſcopi, & euidenti vtilitate, vel imminente neceſſitate habita tractatu ſolenni & diligenti, & ſeruatis ſeruandis alienare, vt eſt *text. cum gloſſ. in verb defenſore, in c. 1. de reb. eccleſ. non alienand. in 6.* Latius de hac cauſa vide D. Fabianum de Monte, in ſuo tractatu, *De empt. & vendit. folio 133. verſo. num 36.*

Admiſſio.

Admiſſio eſt inſtitutionis præambula, ſiue ergo dicatur reſignatio præambula ſiue acceſſoria credendum eſt, quod ex quo conceditur inſtitutio, ergo & reſignationis admiſſio, per quam deuenitur ad illam, *cap. Cum inter, extr. de except. cum ſimili.* ſicut tradit D. Ioannes Franciſcus in ſuo tractatu, *De offic. & poteſt. Capitulo, ſede vacante, folio 190. numero 13.*

Admonitio.

Admonitio Iudicis dicitur quædam citatio peremptoria: quando iudex admonet partem, iſta dicitur peremptoria, quoniam habet vim peremptorij, nec alia requiritur citatio: iſte eſt *text. ſing. in l. Ceſſante, C. Quomodo & quando Iud. x*, plura qui deſiderat, legere poteſt D. Lanfrancum ab Ariadno in ſuo tractatu, *De dilationibus, folio 193. numero 11.*

Adoleſcentia.

Adoleſcentia vicina eſt lapſibus, D. Ambroſius *de Viduis.*

Adoleſcentia indigne tranſacta odioſam facit ſenectutem Caſſiodorus *in Epiſtolis.*

Libidinoſa intemperanſque adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti, *Cicero libr. De ſenect.*

Adoptio.

Adoptio operatur quantum vinculum naturæ vnum, de quo vide D. Martheſyllanum in tractatu *de ſucceſſ. ab inteſtat fol. 14. verſ. num. 5.*

Aduerbia.

Aduerbia & non verba Deus conſiderat, hoc eſt: non quod fiat, ſed an bene, vel male fiat. Huius meminit D. Laurentius de Rodulphis in ſuo tractatu *de Vſuris, fol. 151. num. 51.*

Aduerſarius.

Aduerſarius poſt probationes iurare non cogitur, vt elicitur ex *l. Manifeſte, ff. de iureiurand.* Cætera vide apud D. Franciſc. Curtium in tractatu de iureiurando propter calumniam, *folio 12. verſo, num. 41.*

Adulator.

Adulator omnis virtutis inimicus eſt, vt *Chryſoſtomus ait.*

Adulator eſt ſcorpio qui palpando incedit, ſed cauda ferit D. Gregorius 4. *Moralium.*

Adulatores ſunt hoſtes & ſcintillæ Diaboli, D. Hieron. *ſuper Eſaiam 3.*

Adulator blandus inimicus eſt, D. Hieron. *in Epiſtolis.*

Adulator ſimilis vmbræ corpus ſequenti.

Adulator obſequens mutabilis, varius, ſequax, honeſtum neſcit, vitia diſſimulat, delectat, vilia laudat, & maxime cum non apparet laudare, non admonet, aut intempeſtiuus admonitor eſt, libertatē mollem & blandam habet, nil ſyncerum dicit, fucatus eſt, voluptatum miniſter, principem facit tyrannum, & laudando perdit. Hæc & ſimilia Eraſm. Rot. *in Parabolis* habet.

Adulator eſt peſtilens beſtia, humani generis præſtigiator, transformans interiora & exteriora, vt Plato tradit *in Repub.*

Falſa laus adulatoris & ſimulata dilectio mentes à rigore veritatis immollit, D. Auguſtin. *ſuper Pſalm. 69.*

Plus nocet lingua adulatoris quam gladius perſecutoris, D. Hieron. *ſuper Pſalm.*

Laudare præſentem adulatoris eſt, *Ariſtot. 2 Rhetor.*

Adulatoris finis eſt decipere, *Idem.*

Seneca adulatorem vocat laqueum, vnde idem in *Epiſt. 1. ad Lucilium*, adulatoribus, inquit, aures claudendæ ſunt.

Rumuſculos, & guloſos, & palpantes adulatores quaſi hoſtes fuge, D. Hieron. *ad Celant. ag.*

Digitized by Google

Odi blandientes tanquam decipientes, nam vterque æquanimiter iniurias facit, vt Iſocrates ait, & Laërtius *in vitis philoſophorum*.

Adulatores lactant eos, quos laudant, quaſi præmio laudis, D. Greg. *Moral*. 4.

Sicut adulantes amici peruertunt: ſic inimici litigantes plerunque corrigunt, D. Auguſt, 9. *Confeſſ*.

Amicus ſi docet audiendus eſt, laudator vero errans confirmat errorem, adulator allicit mœrorẽ, D. Auguſt. in lib. *de trinitate*.

Adulantium linguæ ligant homines in peccatis, D. Auguſt. *ſuper Pſal*. 9.

Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulẽta oſcula blandientis. *Prou*. 27.

Nolo eſſe laudator, ne videar adulator, Cicero *Rhetor* 4.

Beata mens quæ nec adulatur, nec adulanti credit D. Hier. *ad Demetriadem*.

Nos ad patriam feſtinantes mortiferos Syrenum cantus ſurda aure tranſire debemus, D. Hieron. in epiſtola *ad Ruſticum*.

Ne credas laudatoribus tuis, imo irriſoribus aurem ne libenter accommodes, D. Hier. *ibid*.

Adulatio.

Adulatio eſt res Reipublicæ pernicioſa, Plato *in Repub*.

Nihil eſt, quod tam facile corrumpit mentes hominum, quam facit adulatio, D. Hieron. *ſuper Pſalm*. 9

Non eſt vera amicitia, vbi fallax adulatio eſt, *Offic*. 3 D Ambroſ.

Simulatio & aſſentatio duæ virulentiſſimæ peſtes ſunt, quæ ſemper ab amicitia relegentur, Iſido. *Soliloquior*. 2.

Amatores adulationis iniuſti ſunt, Ariſtoteles 8. *Ethic*.

Adulatio eſt peruerſa laudatio, oppoſitũ amicitiæ vel affabilitatis, & eſt ſeductio fallaci laude, vel eſt exceſſus delectãdi alios verbis vel factis, vt D. Th. ait 2. 2. q. 95. *art*. 1.

Adulatio eſt peccatum ex ſermone vanæ laudis alicui exhibitæ intentione complacendi, Teſte Alex. ab Ales,

Libere & ſine adulationem veritatem prædicãtes, & geſta prauæ vitæ arguentes gratiam non habent apud homines, D Ambroſ. ſuper 1. *Cor*. Vos nobiles, nos ignobiles.

Qui de amore non venit honor, non honor, ſed adulatio eſt, D. Bernard ſuper Cantica.

Adulatio eſt crimen capitale in Clericis, 46. *diſt. c. Ecce. Bene facit, l*. 1 *ff de ſeruo corr* quia vult quod non debet quis laudando augere malitiam. Plura vide ap. d D. Baptiſt. Caccialup. in ſuo tract. de Ludo, *f*. *l*. 194 *n*. 17.

Adulatio res eſt aliena philoſophis. Antiſthenes dicenti quod ab omnibus vehementer laudaretur, reſpondit; *quid mali feci?* Diogenes Laertius *in vitu Philoſophor*.

Adulterium.

Adulterium eſt illicitus concubitus coniugati, vel coniugatæ, D. Tho. 2. 2. q. 44. *art* 8.

Omne ſtuprum adulterium eſt, D. Ambr. *de Patriarchis*.

Adulterium cæteris criminibus grauius eſt, quia fere communius, *c. At ſi clerici, §. de adulteriis, ext. de iu dic*, vt patet in argumentis ſuper *verbum*, *Minora*: grauius eſt & maius crimen aliis adulterium, quia continet in ſe fornicationem, adulterium, ſacrilegium, periurium, & violatam fidem, raptum, tranſgreſſionem voti & fidei promiſſæ ſolenniter in facie eccleſiæ & manibus curati, tum homicidiũ & alia delicta & mala, vt luculenter exponit & declarat D Ioannes Raudeus in ſuo tractat. *Formula diſpenſationum, fol* 160. *verſ*. § *In his omnibus caſibus præmiſſis n* 1 & D. Paul. Grilland in ſuo tract. de Pœnis omnifariam coitus *f*. 210. *verſ q*. 6 *nu*. 2. Huc pertinent ſententiæ quæ ſequuntur.

Non deſiderabis vxorem proximi tui, *ibid*.

Mœchatus cum vxore proximi morte moriatur, *Leuit*. 20.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vterq; morte moriatur, *Deut*. 22.

Si quis dormierit cum nuru ſua, vterque moriatur. *Leuit*.

Oculus adulteri obſeruat caliginem *Iob*, 24.

Fugite fornicationem, quoniam fornicarios & adulteros iudicabit Deus, 1. *Cor*. 6.

Nulli licet ſcire mulierem præter vxorem ſuam, D. Ambroſ. *de Patriarchis*.

—— Alea turpis.
Turpe etiam mediocribus adulterium. Iuuenalis *Satyr*. 10.

Adulterinæ plantationes non dabunt altas radices.

Ah pereat, didicit fallere ſi qua virum,
Tibullus 3. *lib. epiſt*. 3. *Eleg*.

—— Coniunx erepta marito

Tanti cauſſa mali, & belli reddatur origo
Tyndaris & quicquid cum pellice vexit adulter.
Homerus 22. *Iliad*.

Sicut ſatius eſt fame mori, quam idolothitis veſcifita ſatius eſt ſine liberis defungi, quam ex illicito concubitu ſtirpem quærere, Auguſt. *de bono communi*, 32. q. 4. Sicut Maledictio & miſeria annexa eſt adulterio.

Digitized by Google

Aduocatus.

Aduocatus quindeſt officij cauſa, & defendere paratus eſt, ac cum opus eſt defendit, aut paratus eſt defendere. Patronus autē propriè qui agit cauſam accuſati, non accuſantis, Dominicus Nanus *Mirab. Vius in Polyanthea.*

Aduocatus iuſtus à nullo iniuſtis cauſſas accipit, nec verba dare pro iuſtitia concedit, D. Gregor. *ſuper Ezechiel.*

Aduocatus actoris ſibi iudicem propitium procurare debet. *l. Intra vtile, ff. de minor. l. Arbitr. ff. Qui ſatisdar. cog.* Cætera vide apud D. Ioan. à Graſſis in ſuo tract. *Arboris Iudiciorum, fol. 96. ſexto principali. num. 4.*

Aduocatus iniuſtus maledictus, qui peruerteret iudicium aduenæ & pupilli & viduæ, & dicit omnis populus, Amen. *Deuter. 27.*

Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti auferetis ab ea, *Eſaia 5.*

Apud cauſidicos etiam ipſum ſilentium venale eſt, ac lingua eorum damnifica, niſi funibus argenteis ligetur, Caſſiod *ſuper Pſal. 73.*

Ranæ ſignificant clamoſas aduocatorum allegationes, Origenes ſuper *Exodi 8 cap.*

Aduocatus pleniorem & meliorem debet eligere actionem, vide D. Ioan. à Graſſis in ſuo tractat. *Arboris Iudic. fol. 91. verſo nu. principali ſecundo.*

Affectata.

Affectata ignorantia non excuſat, vt late declarat D. Ambroſius de Vignate in ſuo tractatu, de *Vſuris, fol. 64. verſo num. 58.*

Affectio hominum gemina eſt, poteſt enim quis pietatis gratia affectionem habere vnam communem, quam homo homini debet ſecundū generalē cognationem, quæ inter homines eſt, *l. Vt vim, ff. de iuſtit. & iur.* Alteram, quæ vocatur pietas, quæ eſt inter patrem & filium. Vide D. Ioan. le Cirier in tractat. ſuo. *de Primogenitura, fol. 162. num 25.*

Affectio ſucceſſorum ceſſat in clericis, qui nullam prætendunt affectionem reſpectu futuræ poſteritatis, vt teſtatur D. Albericus de Roſate in tract. *de teſtibus fol. 172. verſo num. 38.*

Affectus ſeu conatus delicti perpetrandi non punitur, effectu nō ſequuto. Adde ſingulariter. Quod etiam in foro pœnitentiali ex ſola voluntate deliberata committendi delictum, delicto non ſubſequuto (licet per impotentiam facti) non debet quis puniri, ſicut ſi delictum actu fuiſſet perpetratum: & ſic etiam quo ad Deum voluntas mala non habetur pro facto, ſed minori peccato & minori pœna taliter peccantes debent aſtringi, pro hoc text. eſt ſingularis in *c. Sicut dignum, de homicidio,* ſecundū Panorm. *ibid. col. m. 2. notab. ſi primo,* quem ſequitur D. Felin. in eodem *c. Sicut, col. m. 2. verſi. nota ex eo verſic. & eſt text.* ſatis clarus ibidem. Vide D. Petrum ab Braxtio in ſuo tract. *Directorii Electionum, fol. 218. num. 3. cap. 30. 3 partis.*

Affinis.

Affinis deficientibus alijs nullo modo ſuccedit, *l. Vitricus, & l. affinitatis. C. communia de ſucceſſio.* Cætera require apud D. Matheſyl in ſuo tra. *de Succeſ. ab int. ſtato, fol. 16. num. 31.*

Affinis reputatur domeſticus, §. *Abſens, 2. 3. q. 9.* Plura vide apud D. Ioan. Monachum. in ſuo tract. *Defenſorii iuris, fol. 65. §. Quia licet. num. 2.*

Affirmare. Negare.

Affirmantibus duobus potius credendum, quam mille negantibus. *gloſ. in l. Diem proferre, §. Si plures, ff. de arbitr.* Bart Bald. & Angel. *in l. Hæredes palam,* in principio. *ff de teſta.* Imol & Doct. in *c. Quia per nouale, de verbo ſignific.* Plenius rem lege apud D Franciſc Curtium in ſuo tractatu de teſtibus *fol. 15. 2e ſo. nu. 8.* Fallit autem hæc ſententia niſi ſit coartata loco & tempore, quia tunc procedunt à pari virtute affirmatiua & negatiua Reliqua vide apud eundem Curtium in *26. concl.*

Afflictio.

Afflictio non eſt danda afflicto, *leg. Diuus, ff. de Offic. præſi. leg. Dementis C. de epiſc. audient. c. Cum percuſſio, 7. queſt. 1. c. 1.* De clerico ægrotante, & per totum Reſpice D. Ambroſium de Vignate, in ſuo tractatu, *De Vſuris, folio 169. num. 150.*

Afflictio datur afflicto cauſa dotis, Nam ſi vir vergat ad inopiam, mulier repetit dotem, & ſi vir afflictus ſit ex inopia caſu ſuperueniente, ſecundum veram opinionem tamen additur ei afflictio: quia ipſe priuatur dote, & hanc cogitur reſtituere vxori vt in *l. Si constante, in principio, ff. de iure doti,* & hoc fauore dotis conſeruandæ, ſecundum Rayn. Prolixius vide D. Baptiſt. à S. Blaſio, in ſuo tractat. *de Priuilegiis dotalibus folio. 38. verſo. num. 65.*

Aliena.

Aliena rapere conuincitur, qui vltra neceſſaria ſibi retinere probatur D. Hieron. ita inquit, & probatur §. *Hoſtandus 42. diſt.* lege D. Anton. de Roſellis in ſuo tract. *de poteſtate Imp. ac Papæ, fol. 38. verſo § ex Prolixius. num. 4.*

Ali-

Alienare.

Alienare non poteſt, qui Dominus non eſt, cum alienare dominii tranſlationem importet. *l. Alienationis verbum. ff de verb. ſignif.* & nemo dat, quod non habet, vt latius teſtatur & citat D. Ioan. Baptiſt. Caccialupus, in ſuo tractat, *de Vnionibus, folio.* 210. *num.* 13.

Alienatio.

Alienatio facta de re litigioſa, eſt nulla, l. 2. *& l. finali, C. de litigio* vt D. Philipp Francus allegat in tractat. *Diſputationis periculoſi, folio.* 83. *verſo. num.* 8.

Alienabile.

Alienabile non eſt Imperium: quia præſcribi nō poteſt *l. Competit, de preſcript.* 30. annor. ſic ſi eſt impræſcriptibile, ergo in alienabile, *l. Ex pluribus. de adminiſtrat. tut.* & ratio quare in parte ſit inalienabile nec ſcindi poſſit, datur iſta: quia Imperium eſt quoddam corpus myſticum, ſed corpori non licet ſine cauſa aliquod membrum abſcindere, 24. q. 1. loquatur, tum ſi haberet ſciſſa membra, non eſſet corpus perfectum, ſed monſtroſum, in *c. Per venerabilem Qui fil. ſint legit* Hæc & plura in medium adducit D. Anton de Roſellis, in ſuo tractatu, *de poteſtate Imperatoris ac Papæ, folio.* 44 *verſo* §. *Quarto num.* 1.

Alimenta.

Alimentorum fauor eſt maximus, *l. Mela, ff. de aliment. & cib. leg.* per totam ferme titulum. Sicut D. Lancelotus Politus in ſuo tract *de Subſtitutionibus, fol.* 83. *verſo n.* 34.

Alimenta debentur per Iudæum filio Chriſtiano, vt & per hæreticum *per text. in l Cognouimus, C. de hæreticis.* vbi expreſſe Salicet. notant illū textum contra Iudæum, qui non vult præſtare alimenta filio Chriſtiano, ſicut etiam dicit *glo. in fi. in l. in le Mater pro filia, Cod. de iure dotium.* quod mater hæretica tenetur dotem dare filiæ Orthodoxæ. & ibi Bald. extendit ad matrem Iudæam, quæ tenetur filiam conuerſam ad fidem dotare & alimentare. Plenius qui velit legit D. Ioan. le Cirier. in ſuo tract. *De primo genitur. 2. fol.* 155. *qu.* 17. *2. vbi. num.* 6.

Allegare.

Allegans contraria, non dicitur audiri, vt *le. 1. C. de fur & de appell. c. ſollicitudinem, & l. Titia, ff. de condit. & demonſtra.* vt refert D. Petrus de Vbald. in ſuo tractat. *de can. epiſcopali & parrochiali, fo.* 554. *num.* 23.

Allegans ius ſcriptum probare non tenetur, quia eſt certum, & finitum: ideo de eo poſitio fieri non debet, & ſi fit, non tenetur quis reſpondere. dixi, *ius ſcriptum*; quia ſecus eſt, de iure non ſcripto. quia bene poteſt vti de conſuetudine, ponens quod hæc eſt conſuetudo. eſt ratio, quia conſuetudinem allegās conſuetudinem probare debet, vt expreſſe dicit Lex, *C. quæ ſit long. conſu. l* 1 *in principio,* &c. Vide D. Iacob. de Arena *in tract. poſitionum fol.* 59. *verſo. n.* 42.

Allegare maiorum authoritatem ſufficit vbi legem non habemus, quod eſt bene notandum, *l. Si idem cum eodem* §. *ſi ff. de iuriſd. omnium iudicum,* vt ibi declarat Ang. per illum text. Reliqua vide apud D. Andr. Barbatiam in ſuo tract. *de teſtibus folio* 81. *verſo, n* 12.

Alluſio.

Alluſiones vocabulorum ſunt difficiles vt & etymologiæ: ideo in communere multi iuriſconſulti, legis latores, grammatici & rhetores cum ſummis vigiliis inſudarunt. vt patet *C. de verbo. ſignific. per totum & in volu. Greg. & 6.* Decretalium libro ac Clement. eodem tit. Amplius hæc materia diſcutitur apud D. Iohann Montaigne in ſuo tractatu *de Bigamia, folio* 188 *num.* 4. *q.* 2.

Alluuio.

Alluuio eſt augmentum latens & extenſiuum, *l. Si conuenit,* §. *ſi nulla. ff. de pigno. act. & l. Id quod, ff. de peri. & comm. rei vendi.* in principio, Cætera vide vberius apud D. Albertum Brun, in ſuo tract. de Augmento, *fol.* 184. *concluſione* 16 *n.* 3. *&* 8.

Alternatiua.

Alternatiua parit obſcuritatem: ideo poſiti alternatiuæ regulariter nemo cogitur reſpondere. *text. eſt in verb. dolo vel negligentia:* quem ponderat Innoc. & Doct. *in c. Ex parte decani, ext. de reſcript. & text. in c. Auditis, eod tit. & in c. C[illegible] inſtitutus, ext. de. in integ. reſtitu.* Innoc. *in c. Cum Bertoldus, ext. de re iudic. Bald. in l. Cogi. 1. de petit. hered. in l. de fur. in l.* 2. *de ſent.* quæ ſine certa quātitate. *in l. Edita: in repetit, Panor. in* 23. *col. in ver. quid dicemus de edd. & in leg. Gallus,* §. *Sicius, ff. de liber. & poſthum.* Plura allegantur huc facientia apud D. Franc Curtium in *tractatu de iureiurand. propter calum. fol.* 12. *num.* 22.

Ambi-

Ambitio.

Ambitio eſt appetitus potentiæ. Secundum Alexandrum de Ales: vel, eſt immoderatus appetitus dignitatis ratione honoris, teſte D. Thoma, vel, eſt immoderata cupiditas honoris & laudis, vel, eſt appetitus ad honores & magiſtratus per turpe medium, vt preces, dona, & ſimile quid habet cum ſimonia, quod ambitus facit, ambitio facere compellit. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, *Paulus ad Galat. 6.*

Diabolus ruit, quia elegit potius præeſſe, quam ſubeſſe, Aug. *de ciuita. Dei. 14 libr cap. 11.*

Ærugo mentis eſt appetentia dignitatum, ſi in his ſuprema ſpes vitę pręſentis collocetur D. *Amb. ſuper Lucam 3.*

Stultitia eſt immenſæ gloriæ cupiditas, Cicero 1 *Rhetor.*

Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumque contentio Cicero 1. *Offic.*

Ambitio multos mortales falſos fieri coegit. *Salluſtius.*

Homini potentiam quærenti egentiſſimus quiſque eſt opportuniſſimus, *Idem.*

Difficile eſt poteſtatem cupienti ſeruare æquitatem *Cicero 1. Offic.*

Facillimè impellitur ad res iniuſtas, qui gloriæ cupidus eſt. Cicero ibidem.

Manu humillimæ conſiderationis deprimendus eſt tumor elationis. Greg. *Moral. 33.*

Non aſcribas tibi, quod non es, nec maior quam es, videri velis. Sen *de formula vitæ.*

Quicunque deſiderauerit primatum in terra inueniet confuſionem in cælo. Chryſoſtomus ſuper Math *Homil 25.*

Omnes honorem appetunt. *Ariſtoteles Topicorum 6.*

Locus regiminis deſiderantibus negandus eſt, fugientibus offerendus. Gregor *in Paſtorali.*

Multo grauius honore priuari, quam bonis ſpoliari. Ariſt. *in Oeconomicis.*

Ambitio ceſſat vbi Princeps eligit officiales, *l. 1. ff. ad l. Iul de ambi.* Vide latius D. Ioan. Montaigne in tract. *De authoritate conciliorum, fol. 79. n. 46.*

Amicitia.

Amicitia eſt ligamentum amicorum, quo alter alteri iungitur effectu benefaciendi & in neceſſitatibus ſubueniendi: ergo amicitia durante, impoſſibile eſt abnegatio, alias ſequeretur implicatio, de hoc themate vberrime vide D. Iohan. à Lignan. in ſuo tract. *de Amicitia. fol. verſo, n. 6.*

Amicitia eſt amor mutuæ beneuolentiæ fundatus ſuper aliqua communicatione, vt naturali, domeſtica, ciuili, diuina, D. Tho. 2. 2 q 23. *art. 1.*

Amicitia eſt diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate conſenſio. Cicer. *De amicitia*, D. Auguſt. *in epiſt. 45.*

Amicitia eſt voluntas erga aliquem cauſa ipſius, quem diligit cum pari eius voluntate, *Cicero 1. Rhetor.*

Amicitia eſt beneuolentia pacis non latens. Ariſtot. 8 *Ethic.*

Amicitia eſt conſenſus omnium ſtudiorum voluntatumque, Cic. *De amicitia.*

Amicitia eſt virtus, non quæſtus, S. Ambr. 3. *Officiorum.*

Amicitia eſt ſpecioſiſſimum genus diuitiarum *Seneca.*

Idem velle & idem nolle, ea demum firma amicitia eſt, Saluſt. *in bello Cat.*

Amicitia delicata eſt, quæ amicorum felicitatē & diuitias ſequitur. Hieron. *ſuper Michaam.*

Amicitia eſt dulcis propter vnitatem in multis animis, Cicer. *De amicitia* Auguſt. *lib. 4. confeſſ.*

Perfecta amicitia non poteſt eſſe niſi per vnum. Ariſtot. 8. *Ethic.*

In quibus nihil eſt commune, in his nec amicitia, nec iuſtitia. *Ariſt. ibid.*

Amicitia naturaliter eſt generantis ad genitum Ariſt. *ibidem.*

Nihil æque delectat ac amicitia fidelis dulcis. Senec. *de tranquillitate animi.*

Amicitia vera res ditiſſima: quod ſentit, non diſſimulat.

Mutua concordia & colloquia factiua ſunt amicitiæ. Ariſt. 8. *Ethic.*

Amicitiarum magnarum initia fuere inimicitiæ.

Amantium iræ amoris redintegratio eſt, *Terēt.*

Inimicitiæ aliquando principia amicitiarum fuere.

Amicitia ſeruatur virtute, virtus conſeruat amicitiam. Cic. lib. *De amicitia.*

In Amicitia nulla peſtis maior cupiditate pecuniæ.

In Amicitia vtilitas & fides retineantur.

Amicitia & fides duæ res ſanctiſsimæ. Cicer. *pro Roſcio.*

Qui amicitiæ fidem lædit, is oppugnat omnium commune præſidium. *Idem Cicero.*

Cupere eadem, eadē odiſſe, eadem metuere homines in vnum cogunt. Sed hæc inter bonos amicitia, in malos factio eſt, Saluſt. *in Iugurtha.*

Eſt ea iucundiſsima amicitia, quam morum ſimilitudo coniugauit. Cicer. 1. *Offic.*

Quid eſt amicitia? æqualitas animorum, vt dicebat ſecundus Philoſophus. Laertius *in vita Philoſophorum.*

Amicitia plures res continet, quoquo te verteris præſto eſt, nullo loco aſcribitur nunquam in tem-

Digitized by Google

temp eſtiua ,nunquam moleſta eſt, *Cicero lib. De amicitia*.

Secundas res ſplendidiores facit amicitia, & aduerſas partiens communicanſque leuiores. *Ibid.*

Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune cōmodum mutuis officiis gubernetur. *Cicero pro Roſcio.*

Pietatis cuſtos amicitia eſt, & æqualitatis magiſtra, *Cicero Offic. 3.*

Amicitiæ legem iuſtiſſimam eſſe arbitror, qua præſcribitur, vt non minus, nec plus quiſquā amicum quam ſeipſum diligat, *Aug. 1. Soliloq.*

Nemo niſi per amicitiam cognoſcitur: ideo amicorum mala firmiter ſuſtinemus, Auguſt, 84. *quæſtionum.*

Nullius repudianda eſt amicitia ſeſe ingerenti ad amicitiam copulandam, nō vt ſtatim recipiatur ſed vt recipiendus optetur, receptus tractetur, illū in amicitiam recipere debemus, cui omnia noſtra conſilia refundere audemus *Aug. ibid.*

Hæc eſt perfecta amicitia qua potius potiora & minus minora diligimus. *D. Auguſtin. de vera relig.*

Amicitia parem aut facit aut accipit. ſit amicus eadem anima. *D. Hieron. ſuper Micheam.*

De Amicitia tollenda eſt omnis ſuſpicio.

In Amicitia vera nihil fictum, nihil ſimulatum, & quicquid in ea eſt, verum & voluntarium eſt. *Cic. De amicitia.*

Concurſus ſenſuum & vnitas voluntatum quaſi riuali amicitiæ ſcaturiunt *D. Hier. epiſt. 88.*

Amicitia duobus violatur, ſi ſocios pro hoſtibus habeat, aut cum hoſtibus coniungat. *Liuius 4. decade 4.*

Amicitia vetus ſuauiſſima.

Ne derelinquas amicum antiquum. *Eccleſia 9.*

Amicitia obnubilat interdum veritatem, & inſurgit iniuſtificatio vt ſcribit *Philoſoph. 1. Rhetor.* ibi iudices propter amare & odiſſe non poſſunt ſufficienter videre verum vide D. Ioan. à Lignano in ſuo tract. *de Amicitia fol. 2. verſo, §. Quia dictam, num. 2.*

Amicus.

Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas *Ariſt. in Phyſic.*

Amicus hominis ſapientia eius. Inimicus ſtultitia eius. *Socrates.*

Amicus bonus qui in aduerſis non deficit, qui grauius iraſcitur, qui amicorum cauſa facit, quæ in ſua non faceret: qui amicorum vitia non laudat, qui vetus reperitur, iucundus, vtilis.

Amicus fidelis protectio fortis eſt. *Eccleſiaſt. 6.*

Nullius rei ſine amico iucunda eſt poſſeſſio. *Seneca 6. epiſt. ad Lucil.*

Amico fideli nulla eſt comparatio. *Ibid.*

Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit, quam frater. *Prouerb. 18.*

Is eſt amicus qui in re dubia iuuat, vbi re eſt opus. *Plaut. in Epidico.*

Amicus vna anima in duobus corporibus. D. *Hieron. ſuper Micheam.*

Amicus animæ dimidium amici. *Ibid.* & Horatius *in 3. ode. 1. lib.*

Amicus alter ego. vt *Epinomides & Ariſt. in Ethic.* declarat.

Amicorum eſt idem velle: pro ſe mutuo mori, inſeparabiliter adhærere, noxia præcauere, & in re dubia iuuare. *Lucianus in Toxari vel amicitia.*

Amicorum omnia communia. *Terent. & Martia.* in Epigrammate ad Candidum, *Ariſtotel. 2. Politic.*

Vires tuas amici magis ſentiant beneficiis quam iniuriis. *Seneca.*

In amico non res quæritur, ſed voluntas. *D. Hier. ad Demetriad. m.*

Amicus non ſtatim eſt dominus voluntatis alterius.

Nihil amabilius, nihil copulatius, quàm morum bonorum ſimilitudo. *Cic in Offic.*

Amicis eligibiliſſimum conu. ere eſt *Ariſtot. 9. Ethico.*

Amicis auxiliari vel delectari iucundiſſimum eſt *Ariſt. 2 Polit.*

Simile ſimili eſt amicum, nec bonus amare malum poteſt, *Ariſt. 9. Ethicor.*

Amicus ſe debet habere ad amicum, ſicut genu ad tibiam *Ibid.*

Amicus lentè fias, factus perſeueres. *Iſocrates.*

Amicus tarde comparandus, comparatus nō deſerendus, etiam in aduerſis.

Diliges amicum tuum ſicut te ipſum. *Leuit. 19.*

Amicum tuum & amicum patris tui ne dimiſeris. *Prouerb. 27.*

Ne moliaris amico malum, cum ille in te fidat. *Prouerb. 3.*

Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt. *Prouerb. 11.*

Qui negliget damnum propter amicum, iuſtus eſt. *Prouerb. 12.*

Citius ad calamitatem quam proſperitatem amici eas. vt *Chilo docebat.*

Omni tempore diligit amicus, & frater in anguſtijs comprobatur. *Prouerb. 17.*

Occaſiones quærens recedere ab amico omni tempore erit exprobrabilis. *Prouerbiorum. 18.*

Amicus.

Digitized by Google

Amicus malus.

Amicus malus eſt, qui tempore felicitatis fit, & tempore infelicitatis aufugit.

Vnde illud:

Tempore felici multi numerantur amici.

Et Ouidius Triſtium. 1. *Elegia* 8.

Donec eris felix multos numerabis amicos:
Tempora ſi fuerint nubila ſolus eris.

Rurſus.

Dum iuvat & vultu ridet fortuna ſecundo,
Indelibatas cuncta ſequuntur opes.
At ſimul intonuit, fugiunt: nec noſcitur vlli:
Agminibus comitum qui modò cinctus erat.

Idem *in Ponto* 2.

Diligitur nemo niſi cui fortuna ſecunda eſt.
Quæ ſimul intonuit, proxima quæque fugat.

Diuitiæ addunt amicos *Prou.* 19.

Multi colunt perſonam potentis & amici ſunt dona tribuentis *Ibidem.*

Obſequium amicos, veritas odium parit. *Terentius.*

Amicus menſæ nõ permanet in die neceſſitatis. *Eccleſ.* 6.

Noli fieri pro amico, inimicus proximo. *Ibid.*

Qui fingit ſe amicum, & non eſt, peior eſt eo qui facit falſam monetam. *Ariſt.* 9. *Ethic.*

Amici propter vtile & delectabile, his ceſſantibus ceſſat amicitia, *Ibid.*

Peſtis nulla maior ad nocendum, quam familiaris inimicus. *Eraſ.*

Plus nocet amicus fucatus vel perſonatus, quam hoſtis apertus *Idem.*

Sicut amici adulantes conuertuntur, ſic inimici litigantes plerunque corriguntur. *Auguſt. lib.* 9. *Confeſſ.*

Amicus reconciliatus non ſemper bonus, amico reconciliato noli fidere, quòd odii reliquiæ remanent. *gloſ. in verb. Capitalis, in c. Per tuas,* 1. *de ſimonia & in c. Accuſatores* 1. 3. *quæſt.* 5 *& Innoc. in c. Cum oportet, de accuſat.* Vide D. Corſetum Siculum, in ſuo tract. de Poteſtate regia, *fol*, 100. *verſo, n.* 31.

Amicos collatio probat. *Eraſ. in Parab.*

Amici tempore miſeriæ probantur. vnde Ouidius:

Scilicet vt fuluum ſpectatur in ignibus aurum,
Tempore ſic duro eſt experienda fides.

Inimici famam non vt nata eſt feriunt. *Seneca.*

Amicos ſecreto mone, palam lauda. Seneca. *De moribus.*

Amici & vicini parificantur.

Vicinitas eſt in propinqua amicitiæ parte. *Terent.* Pro hoc facit quod notatur pulchre. per *gloſ. in l. Aut ſi aliter. §. Si forte ff. Quod vi aut clã.* vbi gloſ. *parificat amicos & vicinos.* Vide D. Alberic. de Roſate in tract. de teſtibus *fol.* 173. *numero* 39. circa finem.

Amiſſio.

Amiſſio inſtrumenti poteſt per iuramentum probari. *et not. per gloſ.* & Doctor, *in c. Cum olim.* in primo de priuileg. vt in medium adducit D. Ioan. de Selua in ſuo tract. *De iureiurando, fol.* 217. *verſo, num* 6.

Quod ſponte quis amiſit, amplius reuocare non poteſt *c.* 2 *ext. de reſtitut. ſpoliat & c. Ex tranſmiſſa. ext. de renunc.* ſicut allegat D. Bartholo Brixienſis in ſuo tract. Quæſtionum Venerialium. *fol.* 72. *q.* 64. *num.* 2.

Amor.

Amor carnalis furor quidam & languor dicitur. vnde dixit Azo in ſum. *c. de adulter.* Dum furor ille venit, nemo ſecurus erit: ac ſi diceret: In hoc neruorum violenti certaminis bello nullus diſcretionis intellectus vtitur rationis remedio: reliqua vide apud D. Felicem Malleolum Hemerlinum, in tract. de Matrimonio, *folio* 201. *verſo, num.* 11. ad finem.

Furore amoris nihil eſt vehementius.

Venerandus amor virtutis, ſed Veneris inſaniam auget. *Phocylides.*

Vt miſer eſt homo, qui amat, imo vero qui pendet multo eſt miſerior. *Plaut. in Aſinaria.*

Cruciabilitatibus animi iactor, crucior, agitor.

Stimulor, verſor in amoris rota, miſer examinor.

Feror, differor, diſtrahor, diripior.

Ita nullam mentem animi habeo.

Vbi ſum, ibi non ſum, vbi non ſum, ibi eſt animus. *Plautus in Ciſtellaria.*

Amoris affectus potentiſſimus eſt. *Alciat. in Emblematibus.*

Quoque magis tegitur, tectus magis æſtuat ignis.

Ouidius *Metamorph. l.* 4.

Hic amor cupidines eſt. de quo *Plautus de Trinummo:* in ſanum eſt, & malum inhoſpitium diuerti ad Cupidinem.

Amans quid cupiat ſcit, quid ſapit non videt. *Seneca in Prouerb.*

Amore vtimur, & in bonum, & in malum. Omnis creatura cum bona ſit, & bene amari poteſt, & male. Bene ſcilicet, ordine conſtituto, male, ordine perturbato, *Auguſtin. de Ciuit. Dei, lib.* 15.

Amor immiſcuit fas & nefas, *l.* 2. *§ initium ff. de orig. iuris*, cùm nil ſit furore amoris vehementius, vt eſt *text. in Auth. vt omnes obedi. iudicibus*, *§. Illud* Plura vide apud D. Ludouic. à Sardis in ſuo tract. *de Legitimatione, fol.* 128. *num.* 7.

Amor

Digitized by Google

Amor improbus, vnde Virgilius 4. Æneid.

Improbe amor quid non mortalia pectora cogis?

Amor cæcus deſcribitur apud Propertium *lib.* 2. *Elegia* 13.

Amor inclinat nobiles in paganos, docet Imo. in *cap. ſuper eo de teſtibus.* Facit quod notatur per *gloſ. in l. Si voluntate, C. de dote promiſſa.* Latius cerne apud D. Albericum de Roſate in ſuo tract. *de Teſtibus fol.* 165. *n.* 4.

Amare nemo cogitur inuitus, vt late diſcurrit D. Paulus Grillandus in ſuo tract. *de Sortilegiis, fol.* 203. *num.* 18.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori? Virgil. in Bucolicis.

Amor Dei.

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, *Paul. Rom.* 8.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota fortitudine tua, *Deut.* 6. *Matth.* 22. *Luca* 10.

Duas ciuitates duo faciunt amores: Hieruſalem facit amor Dei: Babyloniã facit amor ſæculi, Aug. ſuper *Pſal.* 64.

Plato non dubitat eſſe philoſophari, ſcilicet Deũ amare, *Aug.* 8 *de ciuitate Dei.*

Amanti Deum dilatio imponitur vt meritũ retributionis augeatur, *D. Greg.* 16. *Moralium.*

Qui vult veram dilectionem prægustare, Chriſtum debet ſuauiter amare: quia Chriſtus amor eſt, *Baſilius in Examero.*

Amor patriæ.

Odit valde patriam, qui ſibi bene putat cũ peregrinatur, *Aug ſuper Pſal.* 93.

Interdum expedit patriam negligere, vt ſapientiam poſſit acquirere, *Caſſiod. epiſt.* 39.

Nobiliſſimi ciuis eſt patriæ ſuæ augmenta cõgitare. *Idem* 3. *epiſt* 10.

Ciuis non habetur qui vrbis ſuæ gratiam nõ tuetur, Idem *lib.* 8. *epiſt.* 30.

Præferre patriam liberis regem decet *Seneca Tragœdia* 6.

Habere quæſtui Rempublicam non modo turpe eſt, ſed & ſceleratum & nefarium, *Cicero* 2. *Officiorum.*

Apud antiquos qui Curiæ limen intrabant abiecta priuata charitate publicam induebant *Valerius Maximus* 2. *de inſtitutis antiquis.*

Dulce & decorum eſt pro patria mori, Horat. 3. Ode 2.

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.

Ouidius de Ponto, *lib.* 1. *Elegia* 4.

Vlyſſes fumum patriæ de terra cernere cupit, & mortis tempora nulla timet, *Homerus* 1. *Odyſſea.*

Amor parentum.

Honora patrem & matrem, vt ſis longæuus ſuper terram, *Exod.* 20 *Deut* 4.

Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur, *Leuit.* 20.

Qui percuſſerit patrem vel matrem, morte moriatur, *Exod.* 21.

Primus gradus pietatis eſt, vt quos authores tibi voluit eſſe Deus, honores obſequiis, contumeliis abſtineas, nec vultu lædenda eſt pietas parentũ *Amb ſuper* 19. *Matthæi*, Honora patrem.

Diis, parentibus, & magiſtris non poteſt reddi æquiualens, *Ariſt.* 9 *Ethic.*

Decet filium ex more patris, non patrem ex more filii viuere, *Terent. Comœdia* 2.

Amor ſui.

Proximus ſum egomet mihi, *Terentius.*

Nemo ſeipſum paruipendit, *Ariſt.* 2. *Rhet.*

Cuilibet defenſio ſua debet reſeruari: aliàs lex tenderent ad iniquitatem: quod dicendum non eſt, *l.* 2. *C. de cuſtod. reor.* Vide latius D. Bald. in tracta *de Quæſtionibus & torment. fol.* 238. *verſo. n.* 7.

Rerum ſuarum quilibet debet eſſe moderator & arbiter, *can. Quintauallis de iureiurando*, lege D Lanfrancum de Oriano in ſuo tract. *de arbit. fol.* 82. *verſo, n.* 19.

Sibiipſi proſpicere neſciens, quo modo aliena curabit?

Odi ſophiſtam qui ſibiipſi non ſapit. *Eraſ. in Chiliad.*

Philautia improbatur, vt Alciat. in Emblemate docet de Narciſſo puero amore ſui in florem mutato.

In barathrum erroris faciliter ruunt, qui conceptus, proprios definitionibus patrum anteponunt.

Nemo ſeipſum authorizare poteſt.

Nemo ſibi onus aſſumat, cui ſe imparem cognoſcit, vel cognoſcere debet, aliàs enim damnum ſubſequens ſibi imputaret.

In propria cauſa quære aduocatum.

Pro ſuo intereſſe quilibet debet admitti. Caritas beneordinata incipit à ſeipſo, *c. Qui vult ordinate de pœnit. diſt.* 3.

Amor coniugalis.

Quæ quidem maxima eſt ſalus, quando vxor viro non aduerſatur, *Euripides in Medea.*

Bonas mulieres æquum eſt facere, vt abſentes viros perinde habeant, quaſi præſentes *Plautus in Sticho.*

Ama

Ama tuam vxorem, quid enim ſuauius & melius quam cũ viro vxor, & vxori vir vſque ad ſenectutẽ amice conueniat, nec ſit contentio, *Phocylides.*

Viri diligite vxores veſtras, nolite amari eſſe ad illas, *Paul. ad Col. 3.*

Relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna *Paul. ad Epheſ. 5.*

Sine amore & iocis nihil eſt iocundum.

Mulier ligata eſt viuente viro, & mortuo ſoluta, *1. Cor. 7.*

Amor proximi.

Nihil amatum, niſi prius cognitum.

Peregrino moleſtus non eris, *Leuit. 19.*

Aduenam non contriſtabis, *Exod. 22.*

Nemo decipiet proximum ſuum, nemo calumniã aut vim faciet proximo ſuo, *Leui. 19.*

Non maledices ſurdo, nec cæco offendiculum ſtrues: non eris criminator nec ſuſurro: nec ſtabis contra ſanguinem proximi tui: non detinebis opus mercenarii vſque mane, *ibidem.*

Non pigeat viſitare infirmum, ex hoc enim in dilectione firmaberis, *Eccleſ. 6.*

Qui habet duas tunicas det non habenti, qui habet eſcas faciat ſimiliter, *Luc. c. 3.*

Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui vos oderunt, *Luce 6.*

Mando vobis vt diligatis inuicem, *Ioan. 15 cap.*

Caritas fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliuiſci, *ad Hebræos cap. 13.*

Caritas ædificat, 1. *Cor. 8*

Caritas multitudinem peccatorũ operit, 1. *Pet. 4.*

Caritas malum non operatur, *Aug. 24. q. 3. c. Corripiantur.*

Caritas eſt aqua, de qua Dominus in euangelio: *Qui biberit aquam quam ego dabo, nunquã ſitiet in æternum,* Aug. de pœnitent. *diſt. 2. c. Caritas.*

Caritas eſt radicata, ſecurus eſto, nil mali accidere poteſt, *ibid.*

Caritas perfecta eſt in illo qui paratus eſt pro fratribus mori, *Aug. ſuper epiſtolam Ioannis.*

Caritas vera nunquam fuit, quæ deſeri poteſt, *Aug. ad Iulianum Comitem.*

Caritas vel dilectio eſt pacis vnda, ros gratiæ, caritatis imber, ſemen concordiæ, affectus gentium amoris fructus, & ad ſummam dilectio Deus eſt, *Aug. ad Marcianum.*

Caritas eſt radix omnium bonorum. Cupiditas eſt radix omnium malorum, *Aug. homilia 8*

Caritas eſt finis præcepti, *Aug. in Enchiridio.*

Caritas eſt rectitudinis actio habens oculos ad Deum, *Aug. De doctrina Chriſtiana.*

Caritas eſt mutuus amor hominis ad Deum, fundatus ſuper communicatione beatitudinis, cuius obiectum eſt Deus propter ſe amatus, & proximus propter Deum, *D. Tho. 2. 2. q. 23. artic. 1.*

Caritas omnia vincit, *Auguſt. de Doctrina Chriſtiana.*

Caritas eſt perfectionis vinculum, *D. Gregor. Moralium 7.*

Caritas ficta eſt, quæ deſerit in aduerſitate, *D. Amb. ſuper epiſt. 1am ad Cor.*

Caritatis toxicum eſt cupiditas.

Amor non ſentit amaritudinem, ſed dulcedinem *Aug. lib. Confeſſ.*

Amor omnia ſæua & immania facit facilia & prope nulla, *Aug. de verbis Domini in monte.*

Amor læſus iraſci debet.

Amor meretricius.

Auerte faciem tuam à muliere compta. *Eccl. 9.*

Amor mulieris inſatiabilis ſemper, *Eccleſ.*

Amatur facies vxoris, non vxor.

Amor & odium peruertunt rationis iudicium, *11. q. 3. c. Quatuor, de præbend. c. graue, de re iudic. c. Cum æterni, l. 6.* Cætera conſule D. Ioannem à Lignano, in ſuo tract. *de Amicitia, ſol. 3. verſo, n. 2.*

Amor ſeruilis.

Amor ſeruilis effectu veræ amicitiæ caret.

Ampliatio.

Ampliatio inutilis non vitiat, *l. Cum precario ff. de Precario, & l. ſi tam anguſti, ff. de ſeruitutibus.* Idem videtur ſentire Baldus, recte in conſilio ſuo 285. incip. *Quædam mulier*, vbi concludit quod ſi quis vendit omnes honores & honorantias & ius patronatus, tranſit ipſum ius patronatus, & mouetur, quia illud verbum honorantias, non eſt terminus vniuerſalis, ergo ſentit: quod ſi eſſet terminus vniuerſalis, tranſiret non obſtante expreſſione facta. Idem clare concludit Ioannes de Anna 1. c. *Querelam, in ſi. de ſimonia.* Idem etiam tenet Old clare in conſilio ſuo 312. incip. *thema queſtionis.* Cætera vide apud D. Rochum de Curte, in ſuo tract. *De iure patronatus, fol. 33. n. 47.*

Animus.

Animus maximè in omnibus criminibus eſt attendendus, intentio delinquentis excutienda eſt, an ex ſimplicitate quadam, vel ignorantia, aut dolo & malitia inductus fuerit ad peccandum, vt his attentis fiat variatio pœnæ, huc facit text. & quod not. gloſſ. & Panorm. in c. 2. *extra, de ſortilegiis* Amplius vide D. Paul. Grilland. in ſuo tractat. de Sortilegiis, *lib. 2. 17. qu. folio 217. verſo num. 5.*

Animus

Animus ex mentis præparatione deprehenditur, *vt eſt gloſſ. melior de iure, in. l. apud Celſum, in principio. ff. de doli except.* de qua fecit feſtum Ang. *l. 1. ff. de eo per quem fact. erit, & eſt gloſſ. extra in l. Dolum, C. de dolo, & in l. Quæro, ad finem, & ibi* bonus text. *ff. de ædil. edicto, & in l. Fulcinius, §. hic autem. ff. ex quibus cauſ. in poſ. eatur.* Copioſius adhuc rem perſequitur, D. Barbatia in ſuo tractat. *de Præſtantia Cardinalium, fol. 60. verſo, num. 15. ad finem.*

Animus ex præfationibus cognoſcitur, *l. Finali. ff. de hered. inſtituendis & in c. Scribam, de præbend.* Vel ex geſtis in ipſo actu, ſi cauſæ quæ allegātur in diſpenſatione ſint veræ vel veriſimiles, *l. Si quis cum aliter, & l. Ita ſtipulatus. ff. de verbo obligat.* Imo lege D. Anton: de Roſellis, in ſuo tractatu *de Conciliis, fol. 87. num. 27.*

Antiquior.

Antiquior præſumitur ſapientior, quia plus ſapere præſumitur, qui in vita diuturnior fuit, & hac occaſione dicit text. *in c. Sciendum, 26. q. 4.* quod non eſt mirum, quod Dæmones plurimum ſint ſapientes à tempore creationis: quia multas rerum experientias didicerunt. Hoc tamen verum, niſi ipſe iunior melioribus rationibus niteretur, vt ait Panor. *in c. Capellanus, de Feriis*, quod ſtandum eſt deciſioni gloſſæ, niſi alius melioribus & fortioribus rationibus niteretur, per illum text. ibi, ſubtiliori ratione. Plura vide apud D. Ioann. le Cirier in ſuo tractatu, *de Primogenitura, fol. 164. num 8.*

Appellatio.

Appellatio ex impreſſione veriſimili iuſtificatur *pro quo gloſſ. not. in verbo Metuebant, in fine, in c. Bonæ, in primo de electio.* quam notabilem dicit Panorm. *ibidem.* Plura lege apud D. Petrũ à Brixio in ſuo tractatu Directorii electionum, *folio. 213. verſo. num. 4.*

Appellatio extinguit pronunciatum, *l. 1. in fine: ff. ad Turpillia.* ergo pro eodem habendum eſt, ac ſi nulla ſententia lata eſſet, quare non videtur iterum iurandum eſſe Relege D. Bartho. Brixienſis tractatum, quæſtionum Venerialium, *quæſt. 48. folio. 70. verſo. num. 3.*

Appellatio generalis nulla eſt, *c. 2. extr. de appellat, & c. Conſuluit.* quæ videtur contra, & non eſt, quandoque tamen bene fit generalis cui deferendũ eſt, puta in electionibus & in aliis negotiis, *de hoc dicitur extra de app. l. c. Cum ſit Romana, in gloſſ. quæ incipit propria:* Ampliora lege apud D. Nepotem à monte Albano, in ſuo tractatu *Exceptionum fol. 179. verſo, num. 27.*

Approbare.

Approbans ſemel teſtem nunquam reprobare poteſt, contra autem eorum dicta bene poterit opponere, quia illa non approbauit. Ita Cyn. in *l. Si quis teſtibus C. de teſtibus* idem tenent Doct. iuris canonici, in *c. præſentium. de teſtibus.* Copioſius vide D. Lanfrancum ab Ariadno in ſuo tractatu, *de diſpoſitionibus teſti. fol. 204. num. 6.*

Arbiter.

Arbitri authoritas pendet ex compromiſſo, *arg. l. Non diſtinguemus, §. de Officio. ff. de arbit.* Plura vide apud D. Iacobum à Canibus in ſu tractatu, *de Execut. vltimarum voluntatum, fol. 38. verſo, n. 1.*

Arbitramentum plus ſapit de contractu quam de iudiciis, vt in *Autent. de defen. iudi. §. finali, in gloſſ notabili. Nota, in Authent. Si vero contigerit, C. de iudic.* Reliqua vide apud D. Tyndarum, in ſuo tractatu. *de teſtib. fol. 108. c. 4. num. 1.*

Arbitrium nunquam alteri conceſſum abſque cauſæ cognitione, *l. Creditor, in fin. ff. Manda.* ſiue detur ab homine, ſiue ab lege, *l. Hodie, ff. de pœnit.* Præterea vide D. Amedeum de Caſtello in ſuo tractatu, *De ſyndicatu fol. 116. verſo, num 145.*

Archiuum.

Archiuum publicum plenam probationem facit, *c. Ad audientiam, de præſcription.* & eſt caſus in *c. 1. de probat.* & hoc dummodo appareat illud eſſe extractum de publico archiuo per officialem archiuum, vel ex mãdato, vt refert D. Ioan. à Graſſis, in ſuo tractatu *Arboris Iudiciorum. fol. 94. §. Probationem, nu. 1.*

Ars.

Ars naturæ eſt ſimia: quia ars imitatur naturam quantum poteſt. Ariſt. *in 2. Phyſic. l. hos accuſare. §. Omnibus, ff. de accuſat.* hinc eſt quod legilator non poteſt venire cõtra diſpoſitionem naturalem. Plenius lege D. Ioan. le Cirier, in ſuo tractatu de *Primogenitura, fol. 151 num. 16.*

Ars nulla hominem maleficiatum à maleficio liberare poteſt *c. Nec mirum, in fine. 26. quæſt 5* Latius hanc rem exponit D. Paul. Grilland. in ſuo tractatu *de Sortilegiis lib. 2. fol. 201. verſo, num. 4. circa medium.*

Portus contra infelicitatem eſt hominib. ars, *vt Menander ait.*

Fortuna artem inueniſti, non ars fortunam, *Idem.*

Ars eſt recta ratio factibilium & habitus operatiuus, D. Thom. 2. 2, *q. 57 artic. 3.*

Artifex peritiſsimus à ſtatuti pœna liberandus. *gloſſ ſingula in l. 1. C. de anno ciuili. libr. 11. facit textu in l. ad beſtias. ff. de pœnis*, per quem text. aliàs olim fuiſſe decisum in vrbe Neapoli, quod quidam artifex magnæ elegantiæ & vtilis Reipublicæ inciderat in pœnam manus, quod propter ſuam elegantiam & vtilitatem publicam, fuit alterata pœna. & receſſum à iure communi. Plura vide apud D. Barbatiam in ſuo tractatu, *de præſtantia Cardinalium, fol 44. verſo, num. 40.*

Aſſertio.

Aſſertio ſimplex principis plenam inducit probationem, maxime in his, quæ coram ipſo ſunt geſta: cum præſentia Principis obtinet vices plurium teſtium, *l Omnium, C. de teſtib.* ſicut demonſtrat D. Ioan. à Graſſis, in tractatu ſuo Arboris Iudicrorum, *fol. 94. verſo. Sedecimo flore, num 1.*

Attentatum.

Attentata poſt appellationem ſunt nulla, vt *in c. dicēs, de ſenten. excom. libr 6.* Vberius hunc locum pertractatum habes apud D. Philipp. Francum, in ſuo tractatu diſputationis petitorij, *fol. 81 verſo, num. 18.*

Auaritia.

Auaritia eſt opinio vehemens de pecunia, quaſi valde experenda, *Cicer 4. Tuſcul quaſtionum.*

Superabundat auaritia in amando, acquirendo & retinendo, ſed deficit in dando, *vt docet Mirabellius.*

Auaritia eſt inhoneſta & inſatiabilis cupido quarumlibet rerum. D. Auguſt. 1. *de lib. arbit*, D. Thomas 2. 2. *q* 118. *artic.* 2. Albertus Magnus in Compendio theologiæ. *lib.* 3. *cap.* 19. Theologi ſuper 2 *ſenten. diſtinct.* 21. clare rem exponunt.

Auaritia eſt inordinatus amor habendi. vt D. Tho. vult 1, *parte q. 63. artic. 2.*

Auaritia fugienda, *Non concupiſces domum proximi tui.* Exod. 21.

Qui odit auaritiam, longi fient dies eius. *Prouerb. 28.*

Qui aurum diligit, non iuſtificabitur. *Eccle.* 31.

Nolite theſaurizare, *Matthæi 6.*

Videte & cauete ab omni auaritia, *Luc.* 12.

Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus, *ad Hebræos* 13.

Auaritia eſt vehementiſſima humani generis peſtis, *Seneca ad Heluiam matrem.*

Quæ eſt maxima egeſtas? auaritia. *Seneca de Moribus.*

Vitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiæ. *Cicero. 2 Offic.*

Nihil æque ad conciliandos multitudinis animos facit, quam ſi magiſtratus omni auaritiæ ſuſpicione careat. *Cicero 2. Offic.*

Auaritia ſtudium pecuniæ habet, quod nemo ſapiens concupiuit. *Saluſtius in Catilinario.*

Auarus.

Maledictus qui transfert terminos proximi ſui. *Deuter.* 25.

Sic ſemitæ omnis auari animas poſſidentium rapiunt. *Prouerb.* 1.

Subſtantia feſtinata minuetur. *Prouerb.* 14.

Domum ſuam conturbat auarus, qui odit munera viuet, *Prou.* 15.

Qui confidit in diuitiis ſuis, ipſe corruet. *Prouerbiorum* 11.

Auarus cæcus eſt, credendo diues; non videndo cæcus poſſidet, cæcus moriturus, quod poſſidet hîc relicturus, *Aug de Doct Chriſtiana.*

Auarus inferno ſimilis eſt; nunquam dicit, ſufficit *Aug. ad Comitem.*

Omnis auarus ex potu ſitim multiplicat, vnde figuratur per Hydropicum, *Greg 14. Moralium.*

Auarus non impletur pecunia *Eccleſ.* 5.

Auaro tam deeſt quod habet, quam quod nō habet. *D. Hie ad Paulinum.*

Auarus niſi cum moritur ipſe, nihil recte facit. Seneca.

Auaro nihil eſt ſceleſtius. *Eccleſ* 10.

Verus Philoſophus non debet curare pecunias, vt Crates Thebanus & alij docent: nam aliquis ſimul ſtudiis & diuitiis acquirēdis vacare nō poteſt.

Quid fœdius auaritia? *Cicero. 1. De legibus.*

Delitiæ & epularum varietas auaritiæ fomenta ſunt.

Auaritia ſenum propria: & dicunt quod in mendicantibus locum habet: qui, prout magis cogitant ſe rebus deſtitutos, magis ſine maturitate appetunt in quibus licet ſeneſcentibus cætera ſeneſcant, ſola auaritia iuueneſcit, *c. Cū in iuuentute, de præſumpt.*

Audacia.

Audacia eſt fiducia motus iraſcibilis inæſtimati, quaſi vires non excedat, idque circa mala. *D. Tho. 2. Sententiarum 26. q. 1. arti* 3.

Audax enim vir in omnibus eſt melior. *Homer. in Odyſſea.*

Fidens eſſe delibera, audax vero non. *Menander.*

Argu-

Augmentum.

Augmentum dotis eodem gaudet priuilegio, quo dos: vt in *Authentic. Æqualitas. Cod. de pact. conuen. & in Authen.* Sed iam neceſſe. *Cod. de dona. ante nupt. & in Authentic. de æqualitate dotis, §. 1. & 2. collat. 7. Lege* Dom. Iacob à Canibus, in ſuo tractatu *de Repræſaliis, folio* 113. *verſo, numero* 4. circa medium.

Authoritas.

Authoritas notarii ſufficit ad valorem inſtrumenti in caſu perditi ſigilli. hoc dictum ſingulare reputat Panorm. *in cap. Innotuit. column. penultima, de elect.* pro quo vide Felinum, *in cap. Inter dilectos. de fide instrumentor. column.* 2. qui optime materiam diſcutit, vt teſtatur D. Petrus à Biaxio in ſuo tractatu *Directorii Electionum, folio* 221. *col.* 41. *tertiæ partis, numero* 4.

Authoritatem maleficio præſtans plus punitur: facientes & conſentientes par pœna conſtringit, vt 2. *quæſt.* 1. *col. Notum, in fine &* 24. *quæſtio*, 3. *col. Qui aliorum.* plus tamen debet puniri authoritatem præſtans vt 86 *diſtinct. col. Tanta nequitia. &* 31. *quæſt.* 2. *de neptis*, in fine. vt addocet D. Bartholomæus Brixienſis in ſuo tractatu *Quæſtionum Dominicalium fol.* 53. *quæſt.* 32. *numero* 4.

Apex eſt autem ſenectutis authoritas. *Cicero de Senectute.*

Habet ſenectus honorata præſertim tantam authoritatē, vt ea pluris ſit, quàm omnes adoleſcentiæ voluptates. *Ibidem.*

Authoritas tua & ſi male dicat, tamen perſuadebit *Euripides in Hecuba.*

Auxilium.

Vir virum, & ciuitas ciuitatem ſalutat, Manus manum lauat; & digitus digitum. *Menander.*

Auxilium dediſſe præſumitur, qui cum armis reperitur, ſecundum Innocent. *in cap. Contumacia, extr. de clerico percuſſore.* vt plenius tradit Dominus Guido Papa, in deciſionibus curiæ Parlamenti, quæſtion. 437. Item in ſuo tractatu *De præſumptionibus, numero* 19. *folio* 334. *verſo.*

B.

Bannitus.

BAnnitum occidere impune eſt tolerabile, ſed non laudabile, vt allegat D. Corſetus Siculus in ſuo tractatu, *De verbis geminatis, folio* 92. *verſo. num.* 14.

Banna antiqua & conſueta ſunt ſeruāda, nec augeri poſſunt ſine cauſa, vt in ſecūdis iuribus: ſed ex cauſſa, propter neceſſitatem, vel vtilitatem bene poſſunt augeri, vt in primis iuribus, pro qua diſtinctione facit *leg. in rebus. ff. de conſtitu. pec. & ext. de conſang. & affini. c. Non debet, & ff. de decret. ab ori. facien leg. Quod ſemel. & in Authentic. quibus mod. naturales efficiūtur legit.* Plura vide apud D. Petrum Antibolum in ſuo tractat. *de Muneribus, fol.* 40. *verſo num.* 199.

Baſtardus.

Baſtardi non habent iura ſanguinis. Secundum Bartol. *in leg. ſi ff. de verbor. ſignific.* Nec poſſunt dici agnati vel cognati, *vt in leg. Spurius. ff. vnde cognat.* ſecundum Bald. *in leg. In teſtamento, Cod. de teſtam. militar.* nec appellatione coniunctorum continentur baſtardi, ſecundum Ioan. Andr. & Innoc. *in c. Nulli. de reſcript.* nec poſſunt arma domus portare ſecundum Bald. in. *leg. Generaliter. C. de inſtitu. & ſubſtitu. l. Filium. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iuris.* Amplius require apud D. Matth. de Afflictis in ſuo tractatu, *De iure protomiſeos, fo.* 147 *num.* 23.

Baptiſmus.

Baptiſmus eſt ablutio corporis exterior facta certis verbis; vnde primitias ſpiritus accipimus, & principium alterius vitæ, vt ſit regeneratio, ſigillū, cuſtodia & illuminatio, vt docent Ioannes Damaſcenus 4. *Sententiarum, & Magiſter Sententiarum.* 4. *diſtinct.* 3. Beatus Thom. 4. *Sententiarum, diſtinct.* 3. q. 1. *articul.* 1.

Nulla præter baptiſmum ſalus infantibus promittitur de conſecrat. *diſtinct.* 4. *c. Nulla præter.*

Quis neſciat credere eſſe infantibus baptizari, non credere autem non baptizari *ibidem.*

Oſtenditur illos impie facere qui rebaptizare conantur. Aug. 2. *de unico baptiſ.*

Beatitudo.

Beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum, aggregatione perfectus, *Boetius* 5. *De conſolatione Philo.*

Bellum.

Bellum eſt diſcenſio, qua arma mouentur, vt *Mirabellius ait.*

Quæritur belli exitus, non cauſa. *Seneca in Herc. furente.*

Peior eſt bello, timor ipſe belli. *Seneca in Tantalo.*

Bellum gerimus, vt pacem habeamus. *Ariſtoteles 10. Ethicor.*

Suſcipienda quidem bella ſunt ob hanc cauſam, vt ſine iniuria in pace viuatur. *Cicero. 1. Offic.*

Bellum ſuſcipiatur vt nil aliud quam pax quæſita videatur. *Ibidem.*

Omne bellum ſumitur facile, ſed ægerrime deſinit. *Saluſtius in Iugurtha.*

Bellum Reipublicæ pernicies, vt notabiliter dicit Bald. in l. 1. C. *de ſerm. fugit. colum. 2. verſic. 2.* Voeriussetiam tractat D. Ioan le Cirier in tract. *de primogenitura fol 183 verſo numero 17.*

Belli euentus dubius eſt, ac varius, & nunc hunc nunc illum conſumit gladius. 1. *Regum. 2.*

Diſſipa qui bella volunt.

Diuitiæ, corpora, & animæ perduntur bellorum tempore *Hieremiæ. 46.*

Bellum ſeipſum alit, Titus Liuius. *libr. 4. Decade 4.*

Communis Mars eſt & interfectorem interficit *Homerus Iliad. 6.*

Bellorum neceſſitates non expectant humana cōſilia, Titus Liuius *libr. 4. ab vrbe condita.*

Iuſtum eſt bellum, quod ex edicto geritur, de rebus repetēdis, aut propulſandorũ hominum cauſa. Iſidor. *Etymologiæ libr. 20. & 23. q. 2. c. Iuſtum eſt.*

Benedictio.

Benedictio eſt collatio, multiplicatione donorum Dei. D. Thom 1. *parte. q. 72.*

Benedicere, Dei eſt cauſare bonitatem: benedicere, noſtrum eſt agnoſcere beneficia Dei. D. Tho, *ſuper Pſal. 33. col. 1. fina.*

Beneficentia.

Beneficentia eſt actus exterior charitatis ſecundum rationem communem, ſicut beneuolentia, eſt actus interior charitatis, vt *Mirabellius* habet.

Beneficium.

Beneficium eſt beneuola actio, gaudium tribuens capienti *in lib. feud. cap. 1. ex quibus cauſis feu. & Panor. in c. Vnico. de commo. & in c. Ad audientiā, de præſcrip.*

Ne cōmittas, vt illiberaliter conferas beneficium *Iſocrat. ad Demonicum.*

Non eſt minus regium, nec minus humanum paruula accipere, quam magna largiri. *Plutarch. in Apophtheg. de Artax.*

Beneficia eouſq; læta ſunt, dum exolui poſſunt: vbi anteuenere, pro gratia odium redditur. *Cornel. Tacit. lib. 4.*

Bonos beneficio affic. *Cleobulus.*

Noli in malum virum beneficium cōferre, quod idem eſt ac ſi in mari ſemines, *Phocylides.*

Beneficium cito dandum. Bis dat, qui cito dat, *Seneca.*

Gratia quæ tarda eſt, ingrata eſt: gratia namque
Cùm fieri properat, gratia grata magis. Auſo.

Beneficium principis debet eſſe manſuetum. Regula decet, & vt teſtatur D. Pet. de Vbald. *in tract. de Canonica epiſcopali & parochiali, fol. 173. numero 11.*

Beneficium iuris nemini eſt auferendum, ita dicit *gloſſ. ſuper textum in c. Statutum, de præbend. libr. 6.* Et allegat D. Anton. de Roſellis in ſuo tractatu, *de Poteſtate Imperatoris & Papæ, fol 55. num. 13.*

Beneficium datur propter officium, vt in *c. fin. de reſcript. lib. 6. & in c. Cum ſecundum apoſtolum, de præbend. & dignitat.* ſicut diſcutit D. Albertus de Ferrarius in ſuo tractatu, *de horis canonicis, fol. 212. num. 8. in fin.*

Benefacere.

Benefacere includit bene velle. Nam licet aliquis poſſit bonum facere, malum nolendo, non tamen bene facit aduerbialiter, cum benefacere procedat ex actu voluntatis, *c. In principio, 15. quæſt. 1. & cap. vaſis iræ, 23. quæſt. 4.* Sicut recte percurrit D. Ioan. à Lignano, in ſuo tractatu, *De amicitia, fol. 10. num. 3.*

Benignitas.

Benignitas eſt habitus voluntatis benefactiuus, & ad loquendum dulcis, *D. Thom. 2. 2. qu. 80.*

Blaſphemia.

Blaſphemia eſt detractio Dei, & eorum quæ ad Deum. Ita D. Auguſt. & D. Thom, *2. 2. qu. 13. art. 4. declarant.*

Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur, *Matth. 12.*

Non minus peccant, qui blaſphemant Chriſtum regnantem in cælis, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris, Auguſt. ſuper illud Matthæi, *Blaſphemauit.*

Digitized by Google

Blaſphemia veniam non meretur, Hierony. *Epiſtola*.33.

Blaſphemia inficit aerem. Nam propter blaſphemiam cælum fit peſtilens. vt in Auth. vt non luxur. contra natur. vt tradit Dom. Paris à Puteo in ſuo tract. *de Ludo. fol*. 191. *verſo num*. 50.

Bonus.

Bonus quilibet præſumitur, niſi probetur malus: non tamen ſic eſt in bona fide: quia ad hoc vt præſumatur bona fides, requiritur aliud probari. vt notatur per Archidiaconum, *in c. Epiſcopum, de præſcri. lib*. 6. *in gloſ. ſuper verba fides*, vt refert D. Guido Papa, in ſuo tract. *de praeſumpt. folio*. 235. *num*. 37.

Vir autem bonus, bonum non odit vnquam, *Menander*.

At vero ſi qui velit complicatam animi ſui notionem euoluere, iam ſeipſe docebit, eum bonum virũ eſſe, qui proſit quibus poſſit; noceat nemini, niſi laceſſitus iniuria, *Cicero*. 3. *Offic*.

C.

Calor.

Calore iracundiæ factum habetur pro infecto vt vult D. Tyndarus in tractat. *de Teſtibus. fol*. 99. *verſo. num*. 1.

Calumnia.

Calumnia eſt malitioſa & falſa criminis impoſitio, D. Thom. 2. 2. *q*. 68. *artic*. 3.

Calumnia euidens ita repellit à limine iudicij, ſicut euidens ineptitudo libelli, *l. Qui cum maior. §. Si patris, ff. de bon. liber. & hoc dictum Innoc. commendat Bald. in l*. 1. *C. Si de moment. poſſ*. Idem Bald. *in l*. 1. *Cod. de ſent. quæ ſine cert. quant*. vide D. Sthephan. Conſtan. in ſuo tractatu *de Ludo, fol*. 187. 5. *artic. num*. 5.

Cardinalis.

Cardinales ſunt partes corporis & capitis papæ & ſunt ſedes illarum virtutum, vel eſſe debent. Ita vult D. Ioannes de Lignano, in ſuo tractatu, *De cenſura eccleſiaſtica, fol*. 16. *num*. 9.

Caſtitas.

Caſtitas eſt virtus ſub iugo rationis impetum libidinis refrenans, vel per edomitas vitiorum furias munda & honeſta corporis habitudo, *Auguſt. de diffinit*.

Caſtitas eſt virtus ſpecialis circa venerea, à caſtigatione concupiſcentiæ: vnde pueri tanquam *puri* dicuntur, Beatus Thom. 2. 2. *q*. 191. *artic*. 1.

O quam pulchra eſt caſta generatio *Sapientiæ* 6.

Te ipſum caſtum cuſtodi, 1. *Timoth*. 5.

Caſtitas eſt pulchritudo animæ ſiue filiæ regis ab intus. *Aug. contra Fauſtum*.

Caſtitas ſine comitibus videlicet ieiunio & temperantia, cito labaſcit. His adminiculis roborata, facile coronabitur, *Chriſoſt. ſuper Pſal homilia* 50.

Caſtè iubet lex adiri Deos, *Cicero* 2. *de legibus*.

Caſtrum.

Caſtrum in ſuo facere licet cuique, niſi fecerit ad alterius æmulationem. Nam fortia loca non debent fieri ſine licentia principis, no. in *l. Per prouinciam, C. de ædific. priuatis, & in l*. 1. *ff. quod cuiuſc. vni. nomine. & Innoc. in c. Piſanis, de reſtitut. ſpolia*. vel niſi fiat in liminibus imperii, *vt gloſſ. in l*. 2. *C. de fũdo limit. lib*. 11. Hæc habet D. Mart. Laud. in ſuo tract. de Caſtellanis & caſtris, *f*. 121. *verſ. q*. 9.

Catholicus.

Catholicus quilibet eſt ligabilis canone papali præter papam, vt *l. Princeps. ff. de legibus leg. Digna vox, C. eodem titu*. hoc modo rem attingit D. Ioannes à Lignano, in ſuo tractatu, *De Cenſura Eccleſiaſtica, fol*. 20. *n*. 6. *circa medium*.

Cauſa.

Cauſa pecuniaria maxima criminali æquiparatur, Bald. in *l. Parentes, C. de Teſtibus* Vt plenius habet D. Andreas Barbat. in ſuo tracta. *de teſtibus fol*. 81. *verſo. n*. 19.

Cauſa debendi in inſtrumento debet inſeri. Ad hæc vide *l. Cum de in debito. § vlt. ff. de probat. c. Si cautio, extr. de fide inſtrum*. quemadmodum docet D. Nepos à Montalbano in ſuo tractatu *Exceptionum. fol*. 166. *artic*. 2. *num*. 6.

Cautum.

Cautum vitioſe pro non cauto habendum eſt, *l. Quoties. ff. Qui ſa tisdict. cogun*. ſicut meminit D. Iacobus à Canibus in ſuo tract. *De excuſatione vltimarum voluntatum, fol*. 1.6. *verſo §. Repetitis, num*. 3.

Cautius ibi gerendum, vbi maius eſt periculum, *c. vbi periculum, de elect. lib*. 6. hoc quoque allegat D. Ioannes de Lignano, in ſuo tract at. *de pluralitate beneficiorum, fol*. 144. *verſo. num*. 10.

Digitized by Google

Cautela.

Cautela eſt confirmationes imperrare, quod quę abundāt vitiare non ſolent, vulgo dicitur, *abundās cautela non nocet, l. Teſtes, C de teſtib. & l. Non ſolet, ff de reg. iuris,* & dicitur: *Fortiora vincula difficilius ſoluuntur.* Et illud: *Funiculus triplex difficulter rumpitur.* Huc facit & illud: Præcauenda ſunt, quæ faciliter euenire poſſunt.

Vbi facilius periculum, ibi maior cautela ſit. Periculoſiora enim magis timenda ſunt: pro quo facit bonus textus *in c. Duo mala, 13. diſt.* licet omnino cautiſſime ſint præcauenda: tamen ſi periculi neceſſitas vnum ex his perpetrare compulerit, id debemus reſoluere, quod minori nexu naſcitur obligari. Latius vide Ioan. le Cirier, in ſuo tract. de *Primogenituræ, fol. 183. verſo, num. 14.*

Cenſus.

Cenſus non poteſt præſcribi cum mala fide, nec diminui ſine diminutione præſcribi ab habēte malam fidem, ſicut plene probat D. Ioann. Franciſcus Balbus in ſuo tract. *de præſc. fol. 238. verſo, nu. 3. §. 7. quæro.*

Cenſura.

Cenſura & deputatio quandoque idem ſunt, vt *not. gloſſ in l 4. C. de agric. & cenſi. lib.* 11. vel vt ibi dicit gloſ. cenſitum eſt vnum genus collegij, *l. 2. C. In quib. cau. colo. cen. de acquiren. poſſ. libr.* 11. hic autem dicitur cenſura à cenſeo, quod eſt iudicare, ſiue ſtatuere, ſiue præcipere eccleſiaſtica ſacramēta, quia per eccleſiam. Et de hac cenſura loquitur, *tex. in c. Quærenti, de verbor. ſignif.* Reliqua vide apud D. Ioan. de Lignano in ſuo tractatu, *de Cenſura Eccleſiaſtica, folio 14. numer. 10.*

Ceremoniæ.

Ceremoniæ ſunt ritus vel actus exteriores vel opera exteriora ad cultum Dei pertinentia, *D. Th. 1. 2. q. 99. art. 3. & Valer. Maximus.*

Certum.

Certum eſt quod propria vel indubitata circumlocutione conſtat, *vt in gloſ. in cap. Cum & plantare de priuileg. & paragrapho Nominatim Inſtitut. de ex hereda. liber.*

Citatus.

Citatus non tenetur comparere in loco inhoneſto vel nō tuto, *l. Sicū liei, §. Si arbit. ff. de arb. c. Accedens 2. extra vt lite non conteſtat. c. Ex parte 3. extr. de appella, c. Hortamur, 3. q. 9. l. Si longius, ff. de iudic.* ſic tenet D. Nepos à Montalbano, in ſuo tractatu *Exceptionum, fol. 168. n. 13.*

Ciuitas.

Ciuitas eſt multitudo ciuium & ſocietas ex pluribus pagis, per ſe ſufficiens ad viuendum, *Ariſtoteles 1. Polit. & 3. & 4. & in Oeconomicis.*

Caritas.

Caritas eſt virtus copulans amantem cum amato, *Auguſt. de Trinit, lib. 8.*

Caritas eſt concordia mentium & ſocietas electorum, vita beata animarum & Angelorum, *Aug. De ſpiritu & anima.*

Caritas Deus eſt: qui manet in caritate; in Deo manet, *1. Ioan. 4.*

Caritas eſt aqua, de qua qui bibit, non ſitiet in æternum, *Aug. & diſt. 2. c. Caritas.*

Caritas ſola eſt, quæ vincit omnia, *Aug. de doctri. Chriſtian.*

Caritas fortis eſt, vt mors, *Cantic. 8.*

Nihil eſt quod non toleret, qui perfecte diligit, *Seneca in Prouerb.*

Super omnia caritatem habete, quod eſt; vinculum perfectionis, *ad Coloſſ. 3.*

Finis præcepti caritas eſt, *1. Tim. 1.*

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē, *Ioan. 13.*

Deus ſic mundum dilexit, vt vnigenitum filium daret. *Ioan. 3.*

Alter alterius onera portate, ſic adimplebitis legem Chriſti, *ad Galat. 6.*

Caritatis toxicum vel venenum eſt cupiditas, Auguſtin. [illegible]. D. Ioann. le Cirier in ſuo tractat. *de Primogenitura.*

Claues.

Claues veniunt domo vendita: quia per claues intratur ad poſſidendum, vt in *l. Clauibus. ff. de contrah. empt.* vt dicit Bald. *in l. 2. §. Dotis. ff de fun. inſtruct.* vide etiam quod habetur in *l. Si prædiorum C. ad l. Fal. de clauibus eſt text. expreſſus in l. Fundi. ff. de act. empti.* hanc cauſam optime diſcutit D. Fabianus de Monte in ſuo tractatu, *de emptione & venditione, fol. 152. verſo. n. 68.*

Clauſula.

Clauſula derogatoria quando eſt tollenda, neceſſe eſt, vt de ipſa fiat mentio. *l. Si quis in principio teſtamenti, ff. de legat. 3.* Plura require apud Anton.

D. Ro-

de Roſellis in ſuo tractatu *de Conciliis.fol.* 114 *n.* 71

Clauſula generalis ad præcedentia & ad materiam ſubiectam reſtringitur,& commiſſas,*vt c. Qui ad agendum.in fin.de Procurat.& in l. Qui Roma, §. Callimachus,* & ibi Bart.*ff.de verbo oblig.& in c. Quod translationem,& ibi Bald.extr. de Offic. delegat.*hoc pacto argumentatur D.Ioan.à Graſſis,in ſuo tractatu, *de ſubſtant.procuratoris,fol.*26.*n.*1.

Clauſula, ſaluo iure cuiuſcunque,in cuius conceſſione videtur appoſita.*Authent.de equa. dot.* §. *Si autem,eſt bonus text.in l Secunda* §.*Marito,&* §. *Si quis à Principe,ff.ne quid in loco.publ.c.Dudum, ext.de priuil.& c.Cum dilectus,de conſuet.* bene facit ad hoc deciſio Rotæ 329.quæ incipit: *Tu elicines prabendam.* & alia deciſio Rotæ 331.incip *ſuppoſito facto,* & not.Andre.in *cap.*1.*Qui ſucceſ.tene. & conſtitutione regni Domini à vaſallis,& in c.*2. *de feud.da. in vi leg. commiſ.* hic locus ſatis aperte & multis eſt adductus à D. Matthæo ab afflictis, in ſuo tractatu, *De iure Protomiſeos, folio* 154. *verſo, numero* 24.

Clauſula, Appellatione remota,non tollit legitimas appellationes, vt not.*gloſſ.in c,Cum quæſtione, de reſtitut. ſpoli.& in c.vt debitus,de appellat.* hæc ſententia ſatis ample exponitur & probatur à D. Barbat.in ſuo tractatu, *de Præſtantia Cardinalium, folio* 68.*n.*7.

Clementia.

Clementia eſt lenitas ſuperioris erga inferiorem in conſtituendis pœnis, *Seneca, de Clementia, D. Thom.* 2.2.*qu.*157.

Clementia eſt retentio comitate facta animæ cõcitatę in odium & pœnas alicuius, & eſt pars temperantiæ,*Cicero in Rhet.*

Clementia eſt heroica virtus dono pietatis plena,*D.Thom.*2.2.*qu.*159.*art.*2.

Clementia eſt quæ alieno ſanguini tam quam ſuo parcit. *Seneca,de Clementia.*

Clementia nullum magis decet,quam Principem, *Idem.*

Nihil eſt laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, *Cicero in Offic.*1.

Reipſa reppeti nihil eſſe homini melius facilitate atque clementia,*Terent.in Comœd.*4.

Regia, crede mihi, res eſt ſuccurrere lapſis.
Ouidius in Ponto.

Sola Deos æquat clementia nobis. Claudianus.

Clementia atque benignitas hoſtem vincere quã armis præſtat, *Polyb.*3.

— Molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur. Iuuenal. *Satyr.*15.

Clementiæ ſunt multa indicia in Leonibus, *Solin, lib.*4.*cap.*8.

Clericus.

Clericus qui bello intereſt, irregularis eſt Bellum ſiue iuſtum ſiue iniuſtum geratur, illi clericus in armis vel ſine armis non debet intereſſe. Nam ſi aliquando ſunt hinc inde interfecti, irregularis ipſe clericus eſt, licèt ipſe non occidat.*can.ne, quis,*51.*diſtin. can. Porro.*13.*quæſt.*4.*c.Quicunque* 23 *q.vlt.c finali* 1.*q.*1.hoc manifeſte tradit D. Nic. Plouius in ſuo tract.*de irregularitate,fol.*159.*n.*20. 30.*regula.*

Clericus gaudere dicitur fori priuilegio pro bonis patrimonialibus, vt notat Oldra. ſuis in conſiliis,*conſilio* 83.Idem Siculus *in c.Qualiter, de iudic,* Vnde Innoc.*in c.cæterum eod.tit.* dicit, Quod clericus ſpoliatus poteſt ſpoliatorem ſuum coram iudice eccleſiaſtico trahere. Et Sicul. *in c. eccleſia S. Mariæ,de conſt.* quod ſtatutum laicorum nõ poteſt diſponere ſuper bonis patrimonialibus clericorũ. Plura vide apud D.Stephan. Aufrerium,in ſuo tractatu *de poteſtate eccleſiæ ſuper laicis, fol.* 110. *numer.*17.

Clerici non debent aureis catenis, gẽmis, annulis ſimilibuſque precioſis decorari, vt notat Hoſt. *in c.pen. & ibi per Alban.de vita & honeſtate clericorum.* Anulus in digito clerici ſignum eſt vanitatis, præſumptionis laſciuiæ.Sicut recitat D.M. Ranaudus in ſuo tractatu Speculi Iudicum,*fol.*89.*verſo.n.*56.

Coactus.

Coacta electio eſt nulla, & pro hac ſentẽtia facit textus in *c.Ad audientiã, & c.Illa, c. Quod met. cauſ.vbi text.* dicit,quod renunciatio ſic facta caret roboris firmitate,& eſt *tex.in clem.multarũ paragrapho ſiue de pœn.* Copioſiorem expoſitionem huius ſententiæ vide apud D. Anton. de Roſellis in ſuo tract.*de poteſtate Imperatoris,ac Papa,fol.* 57. *verſo,num.*47.

Cæcus.

Cæcus ſi cęco ducatum præſtat,ambo in foueam cadunt.*gloſ.in verbo,Cæco,c.Si ſi ...ſtaticum,de renunciat, & in c.Quæ ipſis.*38.*diſtin. & in c. Penultimo, de ætat. & qualitat. & Matthæi* 15. *& Luc.*6 *& in cap.Ideo prohibetur.*27.*diſtinct.*de quibus Pſalmiſta *fol.*68. Obſcurentur oculi eorum ne videant. & dorſum eorum ſemper in curua. Idem tenet D.Petrus Albaxie in ſuo tract. *Directorij Electionum,fol.*225.*verſo,n.*4

Cogitatio.

Cogitatio in ſolo crimine hæreſeos punitur, & ſi effectus non ſequatur: quia hæreſis eſt delictum, quod

quod ſola voluntate & in mente committitur, *cap. Excommunicamus*, §. *Credentes, de heret.* ſecundum Bald. *in l. Si quis non dicam rapere, C. de epiſcop. & cleric.* Ioan. de Ana. *in c. Si quis Epiſcopus*, 3. *columñ. de heret. & in c. Conſuluit* 3. *colum. de vſur. & per Felin. in tractat. ſuo. De conatu, colum.* 2. *verſi. Quis caſus*, huius meminit D. Ioan. Franciſcus Ponzinibius, in ſuo tractat. *De lamiis, fol.* 139. *verſo. n.* 69.

Cognitio.

Cognitio ſummaria adhibetur in ſententiæ executione, vt *l. à diuo Pio*, §. *Si ſuper rebus, ff. de re indicat.* Vide latius D. Anton. à Canario, in ſuo tractat. *de Executione inſtrum. fol.* 211. *num.* 15.

Collegium.

Collegium illicitum faciens punitur, vt ſeditioſus, pœna, *l. Iuliæ Maieſtatis*, cuius pœna eſt mors, patet per *text. in l.* 2. *de collegiis illicitis.* Atque id enucleat ita D. Luc. Montaltus in ſuo tractat. *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol.* 182. *nu.* 11.

Collegium licitum eſt omne quod fit cauſa religionis: dummodo nihil faciant contra ſenatuſcōſultum, id eſt, dummodo nihil mali faciant occaſione collegij, & hoc probatum *per l.* 1. *ff. de colleg. illicit.* Clarius vide hunc locum apud D. Petr. de Vbaldis, in ſuo tract. *de Canonica epiſcopali, & parochiali, fol.* 155. *verſo. num* 5.

Commodum.

Commodum quis reportare ex eo non debet quod impugnat, *l. Papinianus*, §. *Meminiſſe, ff. de inoffic. teſta. argum.* eius quod dicimus, quod expoſitione negata non poteſt quis ſe iuuare, nota *in l.* 2 §. *Quod obſeruari, C. de iurament. calum.* Ita probat D. Guido Papa, in ſuo tractatu, *de Compulſoriis literis, fol.* 233. *verſo. q.* 21. *num.* 6.

Communio.

Communio parit diſcordiam, *l. Cum pater dulciſſimus, ff. de legat.* Sic allegat D. Antonius de Roſellis, in ſuo tractatu de *Conciliis, folio* 119. § 7 *nu.* 3. concordat cum hoc D. Rolandus, in ſuo tractatu *floris teſtamentorum Rubrica* 2 *nu.* 4 vbi ait, quod communio ſolet diſcordias parare, præcipuè etiam inter fratres, vt ibi probat. *folio* 212. *verſo.*

Communitas.

Communitati omnia nota eſſe nequeunt. Mirādum ne igitur ſi ipſa communitas in genere ſtatuit per reſpectum ad quantitatem mutuatæ pecuniæ certam dari: cui omnia eſſe nota nequeunt: cum id noſtræ ſolius ſit diuinitatis, vt in *c. Ad noſtram, vt eccleſ. benefi. cum concord.* nec inſuper verum eſt dicere, quod ipſa communitas non remuneret ſuos ciues ex aliis collatis beneficijs: ſi quidem ſæpe ſine recitatione id factum videmus. Preterea in incertis, non certis locus eſt coniecturæ, vt *l. continuus*, §. *cum ita, de verbo. oblig. cum ſimilibus.* Sed cum ipſa communitas declarauerit ex qua cauſa tale tribuat incrementum, vt patet ex tenore reformationis, nō oportet ad præſumptiones veriſimilitudines coniecturaſq; recurri. Sic diſcurrit de hac materia D. Laurent. de Rodulphis in ſuo tract. *de Vſuris. folio* 149. *verſo, numer.* 34.

Compenſatio.

Compenſatio ipſo iure extinguit debitum, ſicut ſolutio. Hæc ſententia cum ſua pleniore expoſitione legitur apud D. Tyndarum, in ſuo tract. *de compenſatione, fol.* 116. *n.* 50 *art.* 6.

Compenſatio doli cum dolo reſpectu Reipublicæ non fit. D. Feli. *in c.* 1. *in* 3. *colum de treuga & pace.* Habet hanc ſententiam D. Corſetus Siculus in ſuo tract. *de Poteſtate regia, fol.* 100 *verſo n.* 32.

Compenſatio non admittitur in tributo, tex. eſt in *l. Aufertur, in* §. *Qui vt debitorib. ff. de iure fiſc.* Vide D. Lu. Montal. plene de hac ſententia diſputantem, in ſuo tractat. *de Reprobatione ſententiæ Pilati, fol.* 184. *verſo, n.* 42.

Compenſatio in depoſitarij odium non admittitur. *l. e. vlt. citra finē. C. de compenſat.* ergo multo minus debet admitti compenſatio in odium excōmunicati. Si refert D. Bartholomæus Brixienſis in ſuo tractat. *Quæſtionum Venerialium, f.* 1. 68. *verſo, q.* 33 *num.* 2.

Compenſare non poteſt qui iurauit ſoluere, *cap. ad noſtram*, 3. *de iureiurand.* & Alexand. in ſuis cōſilijs, *conſilio.* 91. *in* 2. *volu.* dicens hanc eſſe communem ſententiam. Vide plura apud D. Marcum Anton. Bauerium, in tracta. *De virtute Iuramenti, fol.* 49. *verſo. n.* 49.

Compoſitio.

Compoſitio lite pendente fieri poteſt, non poſt ſententiam, *l. Iudex poſtquam*, & ibi Bartol. *ff. de re iudic. c. in literis*, & ibi Abb. & Innoc. *de offic. delegat.* Cætera lege apud Dom. Paul. Grillandum in ſuo tractatu *De Relaxatione carceratorum, folio* 232. *verſo.* § *Sequitur, num.* 8.

Compoſitio priuata de famoſo crimine facta cū parte, irrogat infamiam, *l. Quoniam, ff. de his qui not. infa. & l. Athleta.* §. *finali, eodem tit.* & ibi Bart. Vide D. Paul. Grillandum in tracta. *De relaxatione carceratorum, fol.* 233. *verſo*, §. *Quarto quæro, num.* 4.

Compoſi-

Digitized by Google

Compoſitor.

Compoſitor amicabilis ſemper voluntarius eſt, nec ſubiicitur regulis arbitrorum nec arbitratorũ, ſed eſt quid diuerſum: quia amicabilis compoſitor eſt qui interuenit & reducit partes ad concordiam abſque ſua ſententia. Sic habet aperte D. Ioan. Bap. Caccialupus in tractatu *De Tranſactionib. fol.* 189. §.*Tertio quæro, num.* 3.

Compromiſſarius.

Compromiſſarij poſtulare poſſunt qui ad eligẽdum dati ſunt, *text. in c. In cauſis, de elect. iũcta gloſ.* in verbo *Poſtulatio.* pro quo facit gloſſ. ſingularis, *in c.* 1 *de poſtu. prælat.* in verbo *Priuare.* Hunc locũ prolixè habet D. Petr. à Biaxio, in tractat. *Directorii Electionum, fol.* 215. *verſo, c.* 19. *tertiæ partis, numer.* 1.

Compromiſſum.

Compromiſſum in cauſa matrimoniali fieri non poteſt, vt in *c. fin. ext de tranſ.* Hoc expreſſe tenet *gloſſ. in c.* 1. *De conſang. & affini.* quam ibi ſequitur D. Anton. de Butr. vt pluribus exponit D. Lanfr. de Oriano in tract. *de Arbitriis, fol.* 29. *verſo* 4 *particula. num.* 5.

Compromiſſum in cauſa criminali, ſi agatur criminaliter non poteſt fieri, tenet *D. Specul. in tit. de arbi. §. Reſtat, circa principium,* & Hoſt. in ſumma *eod. tit.* § 3. *& Bart. & gloſſ. in* §. *de compromiſſo, de infa.* Si agatur in cauſa ciuiliter, tum poteſt fieri compromiſſum, vt luculenter exponit D. Lanfranc. de Oriano, *loco citato, num.* 1.

Compromiſſum claudicare non debet, nec pro vna nec pro altera parte, *l. Cum dies*, §. *vlt. in fin. ff. de arbit. & eodem tit. l. Qualem*, in principio, cum ſimilib. & facit quod habetur in *c. Non ſolum, de appellat. lib.* 6 *c. Licet, de ſenten. excommunicat. libr.* 6. Hæc habet eleganter D. Ioan. Baptiſta in tractatu, *De arbit. fol.* 8 *verſo, num.* 10.

Compromiſſum fit ſine pœna, & cum pœna, vt rectè allegatur à Lanfranco de Oriano. In tractatu *De Arbitris, fol.* 26. *verſo, n.* 21.

Compromittentes de cauſa principali inuitant acceſſoria, *arg. l.* 1 §. *Cum vrbem. ff. de offic. præfecti vrb. & l.* 2. *de iuriſd. omniũ iudic. & l. Ad rem. mo. de procur.* ſic hunc locum in medium adducit D. Iaco. de Arena, in tract. *De Expenſis, fol* 43. *n.* 7.

Compromittentium mens etiam tacita eſt inſpicienda, *arg. l. Cum quid, & l Non omnis. ff. ſi certum petatur, & l. non dubium, C. de legib. & c. Intellig. ext. de reg. iuris* Vide D. Baptiſtã à S. Blaſio in tract. *De arbitrio & Arbitratore. fol* 24 *verſo, n.* 80.

Conceſſum.

Conceſſum vni plurium cæteris cẽſetur denegatum: quia regula eſt, quod vni denegatur, cæteris conceſſum eſſe videtur, *l. Cum prætor, ff. de iudic. l. Qui teſtamento*, §. *Eum qui ver. mulier, ff. de teſtamen. c. Cum ſit generale, & ibi gloſſ. de foro compe.* Bald. & Docto. *in Auth. Diaconiſſam, C. de epiſc. & cleric.* Vberius hanc ſententiam tractat Pau. Grillã. *in tract. de hæreticis, lib.* 1. *fol.* 199. *num.* 6.

Conceſſum videtur quod expreſſe non inuenitur prohibitum, probatur per not. *in c. Veniens, De fil. Presby. & Hoſtienſ. in ſumma, ad finem, eod. tit.* Hanc ſententiam tenet etiam Archid. & Old. in ſuo conſilio 213. *allegat textum d. c. Quamuis, de præbend. in* 6. Sicut habet D. Anton. de Roſellis in tractatu *De concilii, folio* 109. *n.* 37. Et D. Damaſus in tract. *de Brocardis, folio* 142. *n.* 3. & D. Iacob. de Beluiſo, in tract. *De Excommun. fo.* 152. *n.* 18.

Conceſſo principali, conceditur acceſſorium, *cap. Præterea. ext. de offic. & poteſtat. iudic. delegat. & c. Prudentiam. eod. tit.* §. *vltimo.* Vide latius hac de re diſputantem D. Dam. in ſuo tract. *De Brocar. fol.* 138. *verſo, n.* 24.

Concilium.

Concilium eſt loco ſenatus, *c. Eccleſia habet ſenatum.* 16. *q.* 1. Vide D. Anto. de Roſell is ex profeſſo late diſputantem de hac materia in ſuo tractat. *De Conciliis, fol.* 83. *n.* 8.

Concordia.

Concordia eſt vnio appetituum diuerſorum, D. Tho. 2. 2. *q.* 29. *art.* 1.

Æqualitas concordiæ nutrix & conſeruatrix. *Ariſtot. De mundo.*

Externus timor maximum concordiæ vinculum, *Titus Liuius, lib.* 2. *Decade* 1.

Concordia res magnæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur, *Saluſt. bello Iugurt.*

Quæ ſæmel concordata ſunt, ad diſcordiam amplius reſuſcitari non debent.

Concordia inter partes facta non tollit pœnam fiſco applicandam, *l.* 2 *ff ad Sil. in gloſ. per Dy. & Bald. & not. gloſ Bart. & Bald. in l. final* C. *De in ius vocan.* ita tenet etiã D. Cataldinus de Boncõpagnis in ſuo tract. *de Syndicatu, folio* 132. *verſo, n.* 144.

Concupiſcentia.

Concupiſcentia hominis ad omnia vitia profluit *c. Omnes,* 47. *diſtinct. & c. Sicut* 40. *diſt. per totum, &* 35. *diſt per totum, de pœn. diſtinct.* 2. quia radio iſto amore recedimus à Deo, *&c. Caritas, de pœn. diſtinct.* 2. Huius rei vide teſtem copioſum, D. Ioan. à Lignano in tractatu *de Amicitia, fol.* 7. *nu.* 3.

Concupiſcentia eſt tam malarum quam bonarum rerum appetitus delectabilis ſenſitiuæ. *D. Th.* 1. 2. *q.* 30. *art.* 1.

Digitized by Google

Condemnatio.

Condemnatio ex vno teſte nõ poteſt procedere, hac ſententia vtitur D. Albericus de Roſate, in tractatu *de Teſtibus fol. 171. verſo, num. 16.* quod probatur etiam per dictum Domini: *In ore duorũ & triũ ſtat omne verbum & veritas.*

Condemnatus.

Condemnatus malam cauſam habere præſumitur, *gloſ in l. Herennius, §. fin. ff. de eu, Ebic.* Idem Pronunciat D. Guido Papa in tractat. *de Præſumptionibus, fol. 234. num. 15.*

Condemnare.

Condemnandi poteſtas ibi eſt, vbi poteſtas abſoluendi: quia ſunt eiuſdem ſpeciei, vt Felin. *in ca. Non poteſt. de re iudic.* & cui competit vnum, competit aliud. Vide plenius hanc ſentẽtiam examinata apud D. Ioann. Franciſcum Balbum, in tract. *de Præſcriptionibus fol. 218. num. 23.*

Conditio.

Conditio in honeſta & impoſſibilis, habetur pro non adiecta *c. In nona, de pæn. Hoſt. in ſumma de condit. appoſ. §.* Que conditio teſtis eſt huius ſentẽtię D. Ioan. Brunellus, in ſuo tract. de *Sponſalibus & matrimoniis, fol. 181, verſo, num. 4.*

Conditio iniqua non eſt alteri per alterum inferenda, *l. Non debet alteri ff. de reg. iur.* Idem allegatur à D. Per. Antiboio, in ſuo tractat. *de Muneribus, fol. 39 verſo. n. 181.*

Conditio nulla caſu fortuito impletur, *l. 2. ff. de condit. & demonſt.* ſicut declarat etiam D. Philip. Francus, in tract. *Diſputationis petitorii, folio. 82. num. 12.*

Conditio rei in pari cauſa potior eſt. *l. 2. ff. ne quis eum,* & vt citat & aſſerit D. Battach. infra. *De Gabellis ſeu vectigalib. f. 72. v. n. 28.*

Conditio debet impleri in forma ſpecifica, nec ſufficit adimplere in effectu, *l. Quibus diebus. & l. Mauius, de condit. & demonſtr.* Ita quoque hæc rem perſtringit. D. Ioan. Campezius, in tractatu *de Dote fol. 134. verſo quæſt. 13. num. 2.*

Conductor.

Conductor domus vel fundi poteſt expelli non ſoluens penſionem. & priuari commoditate fruendi re conducta, *l. edem,* & ibi Doct. *C. locati, l. Vtique, de damno infect. & Bart. in l. 2 C. de iur. empt. & in l. 3. 5. quæſt. prin. C. de ſign,* vbi verum dicit etiam propria autoritate. & tenet Bald. *in l. Certa, C. vt in poſ. leg.* ſed aliter loquitur *in l. edem. C. locati,* Plura de hac ſententia vide apud D. Bertachinum. in ſuo tractatu, *de Gabellis ſeu vectig fol. 60 n. 30.*

Conductio.

Conductio & locatio pro vno numo nulla eſt, vel non tenet: quia inſtar donationis inducit, *l. Si quis conduxerit, ff. loca.* & ſic locatio facta pro vno numo, eſt nullius momenti, vt ibi *& l. Si quis ante, in § fin. ff. de acquiren. poſſ. Abb. in c. Cum ex officii, in 6 column. de præſcript.* & ex modicitate precii quandoque præſumitur locatiuo, quandoque non Bald. *in c. Finali, de in integr. reſti. allegans not. in l. 1. §. fin. ff. de ſuperſi.* hæc etiam habet & probat D Anto. Corſetus in ſuo tractat. *de Poteſtate regia. folio 89. verſo. numero. 19.*

Confeſsio.

Confeſsio eſt vna communis, altera ſacramentalis: Sacramentalis, eſt actus exterior iuſtitiæ & fidei, cum latria & pœnitentia habente legitimam declarationem peccatorum coram ſacerdote, aperiens morbum latentem ſpe veniæ, & accuſans delicta ex erubeſcentia per claues Eccleſiæ ſatisfactoria, obligans ad pœnitentiam iniunctam. D. Tho. & alii Doct. *in 4. Sententiæ. diſt. 17.*

Confeſsio eſt ſalus animarum, diſsipatrix vitiorum, reſtauratrix virtutum, expugnatrix demoniũ: obſtruit os inferni, aperit portas paradiſi *Aug. de Pœnitentia,* ad hanc confeſsionem eccleſiaſticam vel ſacramentalem faciunt ſequentes ſententiæ.

Fili non cõfundaris cõfiteri peccata tua, *Eccleſ. 4.*

Confiteberis viuens & viuus & ſanus, *Eccleſ. 17.*

Vade & oſtende te ſacerdoti, *Luca 5. & 17.*

Confitemini alterutrum peccata veſtra, *Iac. 5.*

Si confiteamur peccata, fidelis & iuſtus Deus remittit ea, *1 Ioan. 1.*

Dixi confitebor aduerſus me peccata mea, *Dauid in Pſalm.*

Nemo poteſt à peccato iuſtificari, niſi antea ſit confeſſus, *D. Ambroſ. De Paradiſo, & de pœn. diſt. 3. c. Non poteſt.*

Ceſſat diuina vindicta, ſi humana confeſsio pręcurrat, *D. Amb. ſuper Beati immaculati.*

Deo ſuffragatur verecunda confeſsio & pœnam pudore releuat, *D. Amb. de Ioſeph. lib. 36.*

Qui promereri vult bonum, quod expedit, debet confiteri malum quod fecit, *D. Grego. 8. Moralium.*

Humilitatis inſignia ſunt iniquitatem cognoſcere, & cognitã voce confiteri. *D. Greg. 12. Moraliũ.*

Vulnera clauſa plus cruciant, *D. Greg. in Paſtor.*

Confeſsio ſanat, iuſtificat, veniam donat, *Iſidor. 3. c. 12*

Quantum diſplicet regi impudentia peccatoris, tantum placet verecundia confitentis, *D. Bernard. ſuper Cantica.*

Sufficit

Digitized by Google

Sufficit pœnitenti confeſſio qua præmium domino offertur, *De penitent. diſtinct. 1. c. ſufficit.*

Si veniret Dæmon ad capitulum confeſſionis, impetraret indulgentiam remiſſionis. *Hugo de caſtro anima.*

Manifeſtante delicta Chriſtus nõ iudex, ſed aduocatus adeſt. *Caſsiodorus ſuper Pſal. Beati quorum.*

Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas. *Boetius de conſolatione Philoſophiæ 1.*

Medicus ægroto confitenti infirmitatem, nõ negat medicinam, *Anſelmus ſuper Pſalm. 6.*

Vbi confeſſio, ibi remiſſio, *Seneca de moribus.*

Numen confeſſit aliquod patet, Ouidius 10. Metamorph. *Fabula 9.*

Confeſſio in foro pœnitentiæ non ſufficit ad damnationem *per text. in c. Si ſacerdos, cum ibi nota per Panorm. Extr. de offic. ord. & per not. per. Bald. in l. Archigeruntes. C. de epiſco. audien. faciunt not. per Archid. in c. Vtilem. 22. q. 2.* vbi refert Alexand. Papam III. qui cum non poſſet condemnare quendam Epiſcopum, qui reuelauerat ſimoniam commiſiſſe, induxit illum ſub promiſſione impunitatis vt crimen ſuum confiteretur coram Cardinalibus: quo facto, ex tali confeſſione priuauit eum, & dicit Archid. quod fuit laudatus, quia dolum bonum commiſit. Atteſtatur his D. Franciſcus Ponzinibius in ſuo tract. *de Lamiis. fol. 140. n. 72.*

Confeſſio communis alia eſt iudicialis & alia extraiudicialis. Hãc diuiſionem & vim eius exponit copioſe D. Ioan. à Graſſis, in tractat. *Arboris Iudiciorum. fol. 93. §. Primus flos, num. 1.* His adiungemus aliquot ſententias iuris.

Confeſſio indiſcreta reiicitur: vide D. Tyndarum in tractat. *de Teſtib. fol. 105. verſo. num. 14.*

Confeſſio ſicut ſtipulatio eſt actus legitimus, & iuris ciuilis, & not. *in l. Cum de indebito § fin. ff. de probat.* Plura vide apud Iacobum de Arena, in tractatu *poſitionum fol. 58. num. 6.*

Confeſſio ſi ſponte & ſine metu fiat, inducit notorium. Huius expoſitionem vide apud D. Ant. de Bat. in ſuo tractatu, *de Notorio, fol. 171. num. 17.*

Confeſſio per errorem emiſſa reuocari poteſt, vſque ad ſententiam, vt in *l. Er. on. C. de iuris & facti ignor* lege D. Lanfrancum ab Ariadno in tractat. *de Teſtib. fol. 190. verſo. num. 51.*

Confeſſio non obligat, ſed obligationem probat, vt in *l. Publia. in fin. ff. depoſ.* Ita tenet D. Baptiſta à ſancto Blaſio in ſuo tractatu *de arbitro & arbitrator. fol. 27. num. 18.*

Confeſſio nulla eſt, niſi fiat ex propoſito: vnde ſi aliquis quid diceret ex iracundia, talis confeſſio non noceret, ita dicit ſingulariter Ioann. de Imol. *in c. de confeſſ.* Plura vide apud D. Lanfrancum ab Ariadno, in tractatu *de Confeſsionib. fol. 197 num. 2.*

Confeſſio in criminalibus probat, ſed non diſponit, *l. Si confeſſus, de ff. de cuſtod. & exhibit. reorum. fa. l. 1. §. 1 ff. de his qui not. infam.* Reliqua vide apud D. Ioan. à Graſsis in tractatu *arboris iudiciorum, fol. 93. verſo §. Primus flos, num 4.*

Confeſsio eſt ab onere probandi releuatio, cum ſoleat dici, quod in conceſſum nullæ ſunt partes iudicis, niſi in condemnando, vt in *l. Proinde, ff. ad l. Aquil.* imo eſt fortior probatio quæ fit per cõfeſsionem quam quæ fit per teſtes, & inſtrumenta. Pulchre hanc ſententiam D. Lanfranc. ab Ariadno in tract. *de Confeſsionibus explicat, fol. 197. verſo. n. 1.*

Confeſsio facta in foro poli, fidem non facit in foro fori, D. Tyndarus in medium adducit hãc ſententiam, qua probat notabile & ſingulare factum, quale eſt, quod allegat. Si homicida cõfeſſus eſt ſacerdoti in foro pœnitentiæ, ſe homicidium commiſiſſe, & poſt cortinã ſtantes duo teſtes hanc confeſſionem intellexerunt, hi tamen in iudicio recipi non poſſunt, ad hãc confeſsionem probandã: quod confirmat per dictam ſententiam, vt licet videre apud ipſum in tractatu, *de Teſtib. fol. 107, cap 15, n. 2.*

Confeſſum.

Confeſſum in iure pro iudicato habendum, vt *l. 1. & l. Certum, in princ. legis. ff. de confeſſ. & c. 1. & 2. 2. q. 1. & l. vna, C. de confeſſ.* ex ſola enim confeſsione in iudicio facta punitur aliquis ex officio iudicantis, *c. 2. extra, de confeſſ.* Cætera lege apud D. Barthol. Brixenſem, in ſuo tractatu *Quæſtionum Dominicalium, fol. 52. verſo. q 27. n. 3.*

Confirmatio.

Confirmatio ſub forma communi non firmat actum inualidum, vt eſt caſus in *ca. Quia diuerſitatem. de conceſſ. prabend.* Nec in præiudicium tertii, *ref. de confir. vtil. vel inutilium,* ſic tenet D. Pet. de Vbaldis in ſuo tract. Collectarum, *fol. 134. n. 44.*

Confirmare manus eſt quam conferre: quia confirmatio habet actum præcedentem, quem collatio non habet infixum: & ius conferendi ſpectat ad Epiſcopum, & non ad alium, *c. 2. de inſtitut. & c. Admonet. de renunciat. & c. finali, de cleric. pereg.* Idẽ habet D. Ioan. Franciſcus in tract. *De Offic. & poteſt Capituli ſede vacante, q. 4. fol. 191. verſo, n. 2.*

Confuſio.

Confuſionem parituit, quæ ſine ordine traditur D. Pet. de Bixio, in tractatu *Directorii Electionum, cap. 1. fol. 220 num. 1.*

Congregatio.

Congregatio licita cenſetur, cuius finis licitus reperitur, vel per finem licitum licita cognoſcitur congregatio, & econtra, *l. Si à reo, § ſi. ff. de fideiuſſ. & per Ang. in conſilio 376. col. 1. & Ludou. de Ro. in conſilio 37.* Et Nicolaus Boër. in tract *de Seditioſis fol. 164 verſo. num. 4.*

Con-

Digitized by Google

Coniunctura.

Coniunctura euidens habetur pro probatione, *l. licet Imperator, de leg. 1. & gloſſ. in l. Si tutor, C. de peri. tutor.* & idem videtur voluiſſe Dynus in ſuo conſilio: quod incipit, Statuto ciuitatis Piſtorii, & videtur eſſe caſus in *l. Cum poſt § gener. ff. de iur. dot.* ſicut recte etiam exponit D. Laurus de Palatiis, de fano, ſuper ſtatuto Italiae communiter vigente, &c. *fol. 49 num. 5.*

Coniuges.

Coniuges ſibi communicant actiones, non paſſiones. Nam vir & vxor per actionem carnalem efficiuntur vnum corpus, non vnus ſpiritus: cum ergo actio corporalis ſit, paſſio vero mentalis, non eſt mirum ſi actio actionem trahit, non paſſionem: quod enim agit pars corporis, aequum eſt quod alteri parti communicetur. Prolixius explicantem huius ſententiae vide D. Ioan. Brunellum in ſuo tractat. *de ſponſalibus & matrimoniis, folio. 167. verſo. numero* 14.

Coniunctio.

Coniunctio in propriis maior eſt quam in deuolutis, per ea quae habentur in *c. Requiſiſti. §. Secus de teſtibus* & quod habetur per Innoc. & alios, in *c. Cum in cunctis, de elect. ſuper vltima gloſſ.* Vide etiam D. Ioan. Franciſcum in ſuo tractatu *de Offic. & poteſt. Capitul. ſede vacan. fol. 389. num. 2.*

Conſcientia.

Conſcientia eſt actus & applicatio ſcientiae, & Syntereſeos, *D. Thom. 1. parte q. 89. art. 13.*

Conſcientia bene actae vitae, multorumque benefactorum recordatio iucundiſſima eſt, *Cicero in Cato.*

Tum ſcelerum ſuorum, imprimiſque conſpirationis conſcientia ſoliciti quo ſe verterent, nō videbant. *Saluſt. in Catil.*

Mortalibus conſcientia Deus, Menander,
Conſcientia mille teſtes.

Conſcientia dubia non ligat ad mortale: nam conſcientia dubia non eſt, cōſcientia, quia intellectus non habet vbi figat pedem, & in ambiguo poſſeſſor debet magis ſibi fauere quā diſſuadere: quia debet ſe cōformare conſcientiae iuris per ora Principum diuinitus promulgati: nec debet quis ſibi facere conſcientiā de eo, quod non poteſt explicare ſecundum rationē veri perfecti & conſtantis iudicij: ſicut recte annotauit D. Ioann. Baptiſta Caccialupus, in ſuo tract. *de Penſionib. fol. 108. verſ. num. 73.*

Conſcientiam ſcrupuloſam ex proprio capite vel opinione ſui capitis nemo habere debet, vt Bald in conſil. Incip. *Fama habet.* Et D. Ioan. Bapt. Caccialupus, *loco ſupra citato.*

Conſcientiae puritati non debet deeſſe iudicium rationis. *c. Nō ſolum, de regula in 6. &* vide in Clem. *in c. quauis de foro cōpetent* Idem D. Pet. de Vbaldis in ſuo tract. *de Canonica Epiſcopali, & parochiali. folio 178. num. 38.*

Conſcientia non ligat quos natura non obligat, hoc pulcherrimè vult *Bald. in l. 2 C. de Vectigal. & commiſſ. in fin. per gloſſ. in c. Fraternitas, 12. qu. 2.* Vide etiam D Ioann. le Cirier in ſuo tract. *de Primogenitura, fol. 385 num. 13.*

Conſcientiae Deo patent, non hominibus, vt patet *32. diſt. c. Erubeſcunt, 6. qu. 1. can. Si omnia, de iudic. nouit.* Vide latius D. Ioann. à Lignano, in ſuo tractatu *de Amicitia, fol 2. verſo, §. Quia dictum, numero 4.*

Conſenſus.

Conſenſus iure munitus eſt potiſſima regula humanorum actuum, quo dempto, omnis actus eſt indifferens & informis, & inanimatus, *l. Obligationū, ff. de act. & obligat. & l. Non omnis ff. Si certum petat,* vide etiam Bald. in tractatu *Schiſmatis, ſub titulo, Si quis aliquem teſtari prohibuerit.* Amplius lege Pet. à Biaxio in ſuo tractatu *Directorii Electionum, fol. 213. verſo, c. 12. num 4.*

Conſenſus expreſſus in re onerosa requiritur, vt ſi agatur de ſeruitute vel aliquo alio onere, pro quo facit in *l. Filiusfamilias, §. inuitum. ff de procurator. & in l. Qui vas, §. Vetare, ff de furt.* & quod conſenſus tacitus (ſufficit) in leuibus, hoc tenet *gloſſ. notab. in verbo, Per vnum. in c. Sicut, de elect. in 6.* quam notabilem reputat Domi. Quando taciturnitas habetur pro conſenſu: vide Panor. *in can. Nonne, de praeſump* & ibi pleniſſime Felin. *in col. 2, 3. 4. 5. 6. & 7.* Plura vide apud D. Petr. à Baxio, in tractatu *Directorii Electionum, fol. 218. verſo, cap. 33. num. 4.*

Conſequens.

Conſequens corruit lapſo antecedente: aut deſtructo antecedenti, deſtruitur & conſequens, *l. Ab ipſo, §. Saepe, ff. de Aliment. legat.* Vide latius ad haec D. Angel. de Gambilionibus, in tractatu *de Teſtamentis, folio 11. gloſſa 1. num. 7.*

Conſeruare.

Conſeruare volentes praeferuntur acquirentibus, vel prima habetur ratio volentium conſeruare quam acquirere, *l. fin. Cod. de Codicil. & in nouo Cod. eiuſdem tit.* in principio ibi, cum dicitur primo ſeruandum, & *l. Finali, §. Si vero creditores,*

Digitized by Google

tores,C. de iure delib. Præterea vide D.Ioan. Montaigne,in tract. de *Authoritate Conciliorum, f.l.78. verſo,num.43.*

Conſilium.

Conſilium eſt appetitus inquiſitiuus de reb. vtilibus, *Damaſc.lib.3.c.33.*

Conſilium eſt appetitus faciendi excogitata ratione, *Cicero 1.Rhetor.*

Conſilium eſt inquiſitio operabilium ad finem, *D.Tho.2.2.q 2 art.3.*

Audi conſilium & ſuſcipe diſciplinam, *Prouerbio.19.*

Conſilium ante omnem rem cape, *Menander.*

Aſtutus omnia agit cum conſilio, *Prou.33.*

Ante omnem actum conſilium ſtabile. *Eccleſ.37.*

Omnia prouidens conſilium quærit, *Caſsiod.lib. 6.epiſt.19.*

Quicquid conſilio proſpici poteſt,proſpice, *Senec.ad Lucilium,epiſt.*102.

Dij non ſunt auxilio his,qui ſe incõſulto in periculum mittunt, *Cicer.3.Rhet.*

Conſilium ſemper à ſapiente perquire, *Tob.4.*

Quærimus conſilium?habemus copiam non ſapientis,ſed ipſius ſapientiæ,qui Chriſtus eſt, *Auguſtin.in tract.de lapſu.*

Conſilium debet eſſe in his quæ poſſunt aliter ſe habere, *Ariſt.6.Ethic.*

Conſilio, authoritate,atque ſententia res magnæ geruntur, *Cicer.de Senectute.*

Conſilium bonum:vt,

Conſilio recto nihil tutius eſt, *Menand.*

Bono conſilio nullum munus precioſius; malo, nulla peſtis peior.

Bona conſiliatio eſt habitus coniecturatiuus operabilium,ſecundum rationem optimi, *Commẽtator ſuper 6.Ethic.*

Conſilium malum:vt,

Conſilium malum eſt, quod mutari non poteſt, *Gellius 18.*

Conſilium malum conſultori res peſſima, *Heſiod.*

Conſilium malum in melius reformare, ſapientis eſt.

Conſilium mulieris eſt inualidum; pueri vero imperfectum, *Ariſt 1.p* .

Errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur, *Senec.ad Lucilium,epiſt.28.*

Vis conſilii expers mole ruit ſua. Horatius Ode 5.

Parum foris ſunt arma, niſi conſilium ſit domi, *Cic.1.Offic.*

Melius accurantur,quæ conſilio geruntur,quam quę ſine conſilio adminiſtrantur, *Cicer.Rhetor.veterum.*

Conſilium iuuenum Rhoboam egenum fecit.

Iucunde conſilium proprium,commodum, occultum odium, Niniuem, Troiam deſtruxerunt & Romam. *Petrarcha in vtraque fortuna.* Mart. Garratus *in tract de Conſiliariis.*

Præcipitata conſilia parum feliciter euenire ſolent, *Graſſ.in inſtit.puerorum.*

Conſilium velox ſequitur pœnitentia, *Seneca de beneficiis.*

Conſilio duo ſunt contraria,feſtinatio & ira, *Seneca in Prouerbiis.*

Conſilio,non impetu opus eſt, *Curtius.*

Diu deliberandum eſt,quicquid ſtatuendum eſt ſemel *Senec.in Prouerb.*

Conſiliarij tarde conſiliata operari cito oportet, *Ariſt.6.Ethic.*

Priuſquam incipias,conſulto; &, vbi conſulueris,maturè facto opus eſt, *Saluſt.in Catilina.*

Conſilium mane,conuiuium ſero.

Conſilium & Ratio in ſenibus eſt, *Cicero de Senectute.*

Alienum conſilium ſuo præfert, *Plinius.*

Conſilium ſuum in alterius iacturã nemo mutare debet, *l.Nemo poteſt.ff.de re iur. & cau. Bona memoriæ,extra. de poſtu* Sicut vult etiam D. Bartholomæus Brixienſis, in ſuo tractatu. *Quæſtionum Dominicalium,folio 61.verſo,quæſtion.71.numero,tertio.*

Conſiliarius.

Conſiliariis vnus tibi ſit de mille, *Eccleſiaſtici 6.*

A malo conſiliario ſerua animam tuam, *Eccleſiaſt. 27.*

Nullus fidelior tibi ad conſilium eſſe poteſt, quam qui non tua, ſed te diligit, D.Gregor. 1.*libr. Regiſtri.*

Conſiliarij ex ſolo non tenentur cõſilio, *l.Conſilio,§.Tua tamẽ,ff.de reg iur.* & ſic habet D. Lucas Montaltus in ſuo tract. *de Reprob. ſenten. Pilati,fol. 183.nu.9.*

Conſiliarius Principis debet eſſe purus, vndique iuſtus, optimus, contentus his, quæ ſibi dantur de fiſco à Principe, alias repellitur & idoneus debet ſurrogari, Ioann. Andr. *in can. Quanto, de iureiurand.* & D. Martinus Garratus in ſuo tract. *de conſiliariis Principum fol.126. verſo.q 8.*

Conſiliarij Principis non debent releuare ſecreta, *l. Aliud,in principio, ff.de pœn.* & ibi Bartol. & *gloſſa, cap.de forma,42.q. vltima,* & Archid. 2.*qu. 6.in c. Anteriorum,* & Valerius Maximus 2. *de inſtitutis* docet tria feciſſe Roman. Dominari cunctis,vt ſanum conſilium ſecretum tenendo,priuatã paupertatem colendo,fidem non frangendo, dictis pertinaciter ſtantes. Vide D.Mart.Garratũ in præallegato loco, vnde hæ ſententiæ eliciuntur, quas ſubiungere placet.

Con-

Conſiliariorum de numero Princeps eſt, & eſt caput Senatus.

Prudentes non ruſtici debent eſſe, quando fiunt leges vel conſilia Principum.

Silentiarij Principis dicuntur conſiliarij.

Princeps & conſiliarij diligere debent ſubditos vt filios & fratres.

Conſiliarij Principum libellos contra ius porrectos abijciant, quãdo aufertur ius tertij vel fiſci.

Conſiliarij Principum ſint illuſtres.

Conſiliarij Principis regentes ſtatum aſſumant publicam affectionem, caritatem, & vtilitatẽ. Romani in muro ſenatus vel curiæ ſcriptum habebãt, Hoc limen intrantes abiecta priuata caritatem publicam induant.

Conſiliarij Principis irati mandata ſtatim non debent exequi; Nam debent triginta dies differendo executionem decoquere iracundiam Principis, vt patet in *l. Si vindicari. C. de pœnis*: ſententia eſt aureis literis digna. Vide D. Petrũ à Biaxio in tractat. *Directoriũ Electionum, fol. 205. c. 4. n. 5.*

Conſiliarij dominorum tenentur ad reſtitutionem male ablatorum, & his adde ſingulare quod Doctor conſulens, ex cuius imperitia parti eſt damnum illatum, tenetur ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, Ita dicit D. Anton *in c. sua, de homicidio*, quod ſingulariter notandum dicit Felinus ibidem, *in colum. 1. circa principium*. Idem dicendum de aduocatis promittentibus iuuare habentes iniuſtitiam: quia ſi hi ſuccumbant, tenentur ad omne intereſſe, vt etiam ſi per imperitiam aut negligentiam ipſorum pars iuſtam cauſam habens ſuccumbat, Felin. *in c. Tua. de homicidio*. Ita tenere dicit D. Anton. *in c. Calumniam, de pœnis*, ibidem & Panorm, & hoſtienſ. ſimiliter docent, hanc ſententiam cum cognatis materijs optime exponit D. Pet. à Biaxio, in tractat, *Directoriũ Electionum, fol. 208. verſo, c. 24. n. 3. & 4.*

Conſiliarij inſipientes duo ſunt; delectatio & triſtitia, hæc multos præcipitant, *Commentator ſuper ſexta Ethicor, Ariſtoteles.*

Conſiſtorium.

Conſiſtorium Dei & Papæ idem eſt. Hoc notãter dicit Hoſtienſ. *in c. 1. de conſuet. lib. 6. & c. Romana, de appel. eod. libr.* Idem tenet D. Petrus à Mõte in tract, *Monarchia Conciliorum, fol. 17. n. 7.*

Conſors.

Conſors eiuſdem litis, pro conſorte non auditur ſine mandato, etiam præſtitã cautione, niſi poſt litẽ conteſtatam, *vt l. 2. C. de conſor. eiuſdem lit.* vbi datur commune negotium poſt litem legitime ordinatam, &c. & de hoc dicitur *cap. Cum M. extra, de conſtit.* ſicut etiam proponit D. Nepos de Montalbano in tract. *Exceptionum, fol. 168. n. 24.*

Conſpirator.

Conſpiratores & inimici capitales in nulla cauſa ad accuſationem admittuntur, *c. licet, extr. De ſimonia, c. Conſpirationem, 2. q. 1.* vt habet etiam D. Ioan. Monachus in tract. *Defenſorij iuris, fol. 64. §. Nunc, nu. 8.*

Conſtantia.

Conſtantia eſt ſtabilitas animi firma in propoſito perſeuerans. vel, eſt virtus faciens perſiſtere in bono contra difficilia, D. Thom. 2. 2. q. 173. *artic. 3.*

Iuſtum & tenacem propoſiti virum,
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni,
Mente quatit ſolida. Horatius 3. Carmin.

Conſtitutio.

Conſtitutio ad compendium inducens, ad diſpẽdium non eſt protrahenda, *c. Quod nonnullis, de priuileg. extra, & c. fin. eod. tit. & c. Quod ob gratiam, de regul. iur. in 6.* Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tract. ſuo *De Primogenitura, fol. 174. q. 5. num. 2.*

Conſtitutio non ligat ſuum conditorem, vt not. Ioan. Andr. *in c. 2. De conſtitut. lib. 6.* Cy. & Bald. *in l. Digna vox C. de legib. Petr. in Auth. Quibuſcũque modis C. de ſacroſ. eccleſi.* & ibi etiã Bar. & per Bald. *in l. Cum ipſe, C. de contrahen. emp.* Vide etiã D. Barbatiam in tractatu *De præſtantia Cardinaliũ fol. 46, verſo, num. 15.*

Conſtitutio pœnalis non eſt extendenda, *c. Statutum de elect. lib. 6.* vt probat D. Ioannes Calderinus, in tract. *De Interdictis, fol. 8. n. 100.*

Cõſtitutiones generales obſeruãdæ ſunt, & nihil cõtra eas pronunciandũ, *l. Omnes. in ſi. C. Si cõtra ius vel vtilitatem pub.* Idem vult D. Nepos à Montalb. in tract. *Exceptionum, fol. 165. verſo, num. 3.*

Conſtitutionem natura eſt vt poſterior priorem corrigat, & ſic de prima in vltima non fiat mentio, *c. 1. de conſtit. libr. 6.* ſicut demonſtrat D. Bonicontus in ſuo tract. *de appella. fol. 36 n. 16.*

Conſuetudo.

Conſuetudo eſt ius moribus inſtitutum, quod lege deficiente pro ea ſuſcipitur, *c. Conſuet. diſtinct. 1.*

Conſuetudo quaſi ſecunda & affabricata natura dicitur, *Auguſt. lib. 6. de muſica.*

Conſuetudo eſt altera natura, *Ariſt. 7. Ethic.*

Facilius eſt conſuetudinem immutare quam naturam. & alio loco, Difficile eſt reſiſtere conſuetudini; quia aſſimilatur naturæ. Et ruſus non facile eſt homines ex antiqua conſuetudine tranſmutari per ſermones, *Ariſtot. in Ethic.*

Quo

Quod conſuetum eſt, velut innatum eſt: quia cõſuetudo eſt ſimilis naturæ, *Ariſt. 1. Rheto.*

Omnes conſueta ſeruant, *Idem.*

Conſuetum ſemper notius eſt, *Ariſt. 2. Metaph.*

Suaue eſt homini, quod conſueuit tota vita ſua. *Commentator ſuper Poeticam Ariſt.*

Conſuetudinem ſecundum naturam pronunciauit vſus, *Macrob. 7. Saturnalium.*

Conſuetudinis magna vis eſt: pernoctant venatores in niue in montibus vel ſe patiuntur: inde pugiles cæſtibus contuſi ne ingemiſcunt quidem, *Cic. 2. Tuſculan.*

Conſuetudo effecit vt aſſueti comedere venenum, non læderentur: quod venenũ iis cibus erat. *Commentator ſuper 3 Phyſ.*

Optima viuendi ratio eſt eligenda, quam iucundam conſuetudo reddet, *Cic. 4. Rhetor.*

Difficile eſt conſueta relinquere.

Vſus difficile vincitur: conſuetudinis vincla vix ſoluuntur, *Iſidor. lib. 1. Soliloquii.*

Difficile eſt peccati conſuetudinem vincere Tranus vſus vix aboletur. Aſſidua conſuetudo vitium in naturam conuertit. *Idem in Soliloquio.*

Vincere conſuetudinem dura eſt pugna *Aug. ſuper Pſal. 59.*

Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedat ab ea, *Prou. 22.*

Conſuetudo non valet qua quis inuitatur ad delinquendum.

Nemo conſuetudinem rationi & veritati præponat, *Aug. lib. 2. De vnico baptiſmate.*

Conſuetudinem laudamus, quæ tamen contra fidem catholicam nihil vſurpare dinoſcitur. *Aug. ad Caſulanum presbyterum.*

Conſuetudo irrationabilis non eſt ſeruanda, *c. vltimo, ext. de conſuetud. & eodem c. Cum conſuetudine,* ſicut etiam probat D. Petrus Antibolus in ſuo tractatu *De muneribus, fol. 41 verſ n. 209.*

Conſuetudo ſolet eſſe maxima cauſa erroris, vt Auerroes in commento ſuo ſuper 1. *Phyſicorum Ariſtotelis* refert. Quanquam talis conſuetudo potius corruptela dicenda eſt vt allegat D. Troilus Malluetius in tractat *De Sortibus.*

Conſuetudo nequam quãto antiquior, tantò peior. & eo minus obſeruanda, vt in *c. Eccleſiæ, de Simonia, & in c. Mala,* & quaſi per totum, 8 *diſtinct.* Vide D. Ioann. Lupum, qui idem tenet, in tractatu ſuo *de libertate Eccleſiaſtica, folio 134 numero 6.*

Conſuetudo contra honeſtatem non valet, *vt in cap. Deorum, de vit. & hon. cleric.* quod habet etiam & probat, D. Ioann. Montaigne, in ſuo tractatu, *de Authoritate Conciliorum fol. 79 num. 41.*

Conſuetudo iniqua eſt lex mortis, quia eſt inductiua peccati. Huius ſententiæ maiorem declarationem vide apud D. Ioan. le Cirier, in ſuo tractatu *de Primogenitura, folio 185, numero 12.*

Conſuetudo eſt contractus, vt in *leg. De quibus, ff de legibus* & melior textus de iure *in c. finali, de conſuetud. lib. 6.* quod patet, quia habet eadem extrema, quæ habet ipſe contractus: quia eius principium eſt voluntarium cum inducatur de communi conſenſu totius populi, habens finem neceſſarium videlicet, quod inducta omnes ad obſeruantiam obligat & aſtringit: vt in *l. De quibus, ff de legibus, & Iniuria, ff. de legibus.* & contractus habet initium voluntarium & finem neceſſarium. vt patet in *l. Sicut ab initio, C. de act. & oblig.* Ita pulchre recitat D. Gulielmus à Montferrat. in tract. *De ſucceſ. Regum f. 124 verſo n. 28.*

Conſuetudo eſt lex non ſcripta *l. De quibus, in fi. ff. de leg.* & ſic debet eſſe communis. *c. Erit autem lex, 4. diſtinct.* Vide latius hanc materiam apud D. Ioan. Franciſc. Balbum in tractat. *de Præſcriptionibus, folio 216. § 10. n 4.*

Conſuetudo eſt optima legum interpres, *l. Minime, ff. de legibus & cap. Cum dilectus, ext. de conſuet. & in l. Cum de in rem verſo, ff. de vſuris, & l. Si de interpretatione, ff. de legibus.* Vide plenius tractantem D. Felicem Malleolum in tracta. de Matrimonio, *folio 201. nu. 6. & D. Ioan. De Lignano in tractatu de pluralitate beneficiorum, folio 145. num. 24.* D. Barth. Chaſſ. in conſuetudines Burgundiæ, Rub. *des mains mortes, §. 20. num. 3. folio 324. verſo.*

Conſuetudo & priuilegium æquiparantur, gloſ. in c. *Nouit in verbo Conſuetudine, extr. de iudic.* & textus melior de iure ſecundum Ioan *And.* ibi in c. *Cum contingat,* in illis verbis, *ex conſuetudine vel indulgentia, de foro competen.* & ad hoc plura accumulat Alexand *conſilio 74. Videtur. 2. colum. 4. vol.* & ponit multa de viribus conſuetudinis: & Vniuerſitas quando vult quid introducere ex conſuetudine contra priuatum, in quem non poſſet hoc facere, ſtatuendo ex cauſa: iſta conſuetudo aſſumit naturã præſcriptionis, & dicitur præſcriptio potius lõga quã cõſuetudo, ſecun lã Bal. in *Rub. C. Quæ ſit conſuetudo.* Refert Aret *conſ. 122 colu. 3.* plura vide elegantes de conſuetud ne expoſita apud D Ioan. Franciſcum Balbum in tracta *de præſcript. fol. 261. §. Duodecimo quæro n. 6.*

Conſuetudo requirit tacitũ conſenſũ populi vel maioris partis, *l. de quibus, in fi. ff. de legib.* Hanc ſententiam allegat Dom Ioan. Franciſ. Balbus in prædicto tractatu, *folio 216. § Decimo & vltimo. numero 2.*

Conſuetudo vice Principis fungitur. *c. ſuper quibuſdam §. Præterea, de verbo. ſignif.* Et collige hic, quod ſicut per rebellionem contra Principem perduntur priuilegia: ita quoque cõſuetudines priuilegiatæ. pulchrè hanc ſententiam & materiam memoriæ mandandam ſcribit D. Bald. de Vbaldis, in tractat. *de Pace Conſtantiæ, fol. 75. verſo. num. 18.*

Digitized by Google

Conſuetudo dat iuris dictionem, *l. 1. & vltima, C. de emancipat. & c. Conqueſtus, 9. q. 3. c. Nouit,* de iudic. cum ſimilibus, etiam priuatæ perſonæ, *c. Cum contingat, de foro competen.* Vide copioſius rem hanc apud D. Ioan. Calderinum in tract. *de Interdictis, fol. 5. verſo, num. 56.*

Conſuetudo orbis præfertur conſuetudini vrbis, D. Hieron. dicit vt habetur, 93. *diſtinct.* legimus, quod orbis maior eſt vrbe; loquens de cõſuetudine, quæ orbis præferenda eſt ſpeciali conſuetudini vrbis & Romanæ curiæ. Copioſiorem expoſitionem vide apud D. Anton. de Roſellis, *in tractat. De concilijs, fol. 91. verſo, n. 69.*

Conſuetudo patriæ alicuius, vel reputatio publica plenam adfert probationem, *cap. Nihil, de elect. l. Barbarius Philippus, ff. de offic. præſid. & in cap. Cũ dilectus, de fide inſtrument.* Plenius lege D. Ioan. à Graſſis in tractatu. *Arboris Iudiciorum, fo. 94. verſo, §. Vltimus flos, num. 1.*

Conſuetudo patriæ ſeruanda eſt in pecuniis ſoluendis. *gloſſ in l. Si quis argumentum, in princip. C. de donat.* Vide hanc maximam pulchre expoſitam apud D. Martinum Laudenſem in tracta. *De monetis fol. 2. num. 5.*

Conſuetudo quod dat, id homo auferre nequit. *vt in Authen. Quod locum, C. Si mu. ſecun. nup. & in l. Si arrogator, ver. Sed an imputari.* Longiorem declarationem vide apud Dominũ Guilielmũ à Mõtferrat, in tractatu *De Succeſsione Regum, folio. 224. verſo, n. 29.*

Conſuetudinis tranſgreſſor punitur vt legis trãſgreſſor, *c. in his c. Conſuetudinis, 11. diſtinct.* imo tanta eſt conſuetudinis authoritas quod inualidũ de iure communi efficitur validum, & quod conſuetudine eſt introductum non eſt arbitrarium, ſed neceſſarium, *Bald. l. Quicunque, in 4. colum. verſ. Scias autem, C. de ſer. fugi. per l. Sacularij, ff de extraord. muner.* Plura licet legere apud D. Ioan. le Cirier in tractatu *De primogenitura, fol. 168. nu. 43.*

Conſuetudinem vincit veritas, Nam veritas præferenda eſt conſuetudini, vt in *cap. Mala autem cõſuetudo, & in c. Qui contempta veritate 8. diſt.* Nam vt ait Anto. *In c. ſi. de Conſuetu.* Et Dominicus *in c. Principio, de conſtitu. lib. 6.* Conſuetudo repugnans Eccleſiis, repugnat fini Dei & fini publico. Vberius perquire hoc thema apud D. Ioan. Lupum in tracta. *De libertate Eccleſiaſtica, fol. 139. quæſt. 6. num. 5.*

Conſuetudinem allegans, conſuetudinem probare debet. vt expreſſe dicit *l. 1. in Principio. C. Quæ ſit longa conſuetud.* &c. Sed allegans ius ſcriptum, probare non tenetur, D. Iaco. de Aren. in tractatu poſitionum expreſſe hanc ſententiam tuetur. *folio 50. num. 42.*

Conſuetudinaria non ſunt arbitraria, vt voluit Bald. *in leg. Quicunque in 4. colum in verſic. Scias autem, C. de ſer. fugi.* ſic habet D. Antonius Corſetus in ſuo tractat. *de Poteſtate Regia, folio. 97. verſo. num. 56.*

Contentus.

Natura paucis contenta. Paruo cultu natura contenta eſt. *Cicero in Tuſcul.*

Paucis minimiſque natura contenta eſt, *Boetius, de Conſola. Philoſo.*

Contemptus.

Facile contemnit omnia, qui ad contemptum ſui venit. Vis habere omnia, cõtemne omnia, *Senec. ad Lucilium.*

Regium eſt nolle regnare cum poſsis. *Seneca De benefic.*

Magni animi eſt contemnere magna, *Ariſtoteles ad Alexandrum.*

Nihil eſt tam anguſti, tamque parui animi, quam amare diuitias: nihil honeſtius, magnificentiuſque quam pecunias contemnere, *Cicero 1. Offici.*

Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt, *1. Ioan. 2.*

Contemne diuitias & eris locuples: contemne gloriam & eris glorioſus, *Chryſoſt. ſuper epiſtolam ad Hebræos.*

Contemptus principis aut ſuperioris aggrauat delictum, vt voluit gloſ. *in c. Cum quidam, de iureiurand. facit l. Relegati de pœn.* Iuſtum eſt enim vt qui in paternis iuſsionibus contemptores exiſtunt, ſeuerioribus corrigãtur vindictis. Ita dicit *text. in c. Iuſtum 23. quæſt 3. & in c. Si quis ſeruum. 17. quæſt. 4.* Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum in tract. *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 184. n. 31.*

Contentio.

Contra verboſos noli contendere verbis, Cato *in Moralibus.*

Stultus aduerſus potentiores, qui contendere vult.

Victoria priuatur & dedecus habet, & dolores patitur, *Heſiodus.*

Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris, *Ambroſ.*

Continentia.

Continentia eſt confrenatio appetitus rerũ malarum. *Hieron ad Damaſum.*

Continentia eſt gubernatio cupiditatis conſilii, pars temperantiæ, *Cicero.*

Continentia eſt habitus inuictus à delectatione *D. Ambroſ.*

Continentia eſt cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis,

Digitized by Google

tatis, auaritiæ, ambitionis, ſuperbiæ, & eſt circa concupiſcentias tactus, D.Thom. 2.2 *q.143.*

Continentiam exerce, *Chilon.*

Continentiam inuita vxore vir non poteſt fouere, *vt 27.q.2. & 32.q.2.c. Quicquid, in fi. & 32.q. vltima.c.vltimo.* Vide D. Bartholo. Brixienſem in tract. *Quæſtionum Dominicalium, fol.53.q.30.n.4.*

Contractus.

Contractus eſt mutua duorum vel plurium obligatio vltro citroque ex voluntate & pacto partiũ ſurgens, Raymond. *ſuper tit. de negot. iu ſecularibus, in gloſſa.*

Contractui inſinuato nil addi vel adimi poteſt, *vt l Contractus, C. de fide inſtrument.* & tenet Bart. *in l Gallus, §. Idem credendum. ff. de lib. & poſthum.* Plura vide apud D. Anton. *de Canario, in tractat de inſinuationib. fol.160, n.41.*

Contractus ioco factus neminem obligat, *l. 3. in fin. ff. de actio. & obligat.* nec etiam calore iracundiæ; nam ſic factum pro infecto habetur, *l quod calore, ff. de regul. iuris. & l. Diuortium, ff de diuort. & c. Ex literis, extra, de diuort.* Prolixius qui velit inſpiciat D.Tyndar. *in tract. de teſtib. fol.99. verſo, c.10.n.1.*

Contractus non poteſt facere licitum illicitum: vel contrahentes nõ poſſunt facere licitum, quod de ſui natura eſt illicitum, ſecundum Ioan. Calderinum, & D.Laurent. de Rodulphis, in ſuo tract. *de Vſuris, fol.127.n.14.*

Contractus Reipublicæ præiudicans eſt inutilis. Cuius ratio eſt: quia tũc noceret multis, nõ paucis. Teſtis eſt locuples D. Ioannes Nider, in ſuo tractatu *De contractibus mercatorum, folio 164. verſo, num. 15.*

Contrahentibus in modico precio licet ſe decipere inuicem, vt latius legitur apud D. Anton. Archiepiſcop. Florentinum, in tract. *de Vſuris, folio 209 verſo, num. 27.*

Contradictio.

Contradictio eſt oppoſitio ſine medio, *Ariſt. 1. Poſteriorum. ſic.*

Contradictio vnius facit, quod aliquid non ſit concorditer factũ, *vt glo. in Clem. ne Romani, in verbo, Concorditer; de elect.* Quemadmodum allegat D. Anton. de Roſellis, in tractatu, *de Poteſtate Imperatoris & Papæ. fol.56.n.25.*

Contradictio bona meretur præmium, *c.1 de his quæ fiunt à maiori parte,* vt habet D. Ioan. Calder. in tract. *de interdictis, fol.4.n.38.*

Contradictio non impedit donare vel inſinuare, *vt l. in hac, C. de donat.* Reſpice D. Antõ De Canario in ſuo tract. de Inſinuationibus, *fol.159.nu.23.*

Contrarietas.

Contrarietas eſt diſtantia longiſſima eorum, quę ſunt ſub eodem genere, *Ariſtoteles in Prædicamentis.*

Contrarietas eſt cuius vno cognito, cognoſcitur & reliquum, *ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris* vide D.Lanfrancum ab Ariadno in ſuo tract. *de depoſitionib. fol.204 verſo, nu 72.*

Contrariorum eadem eſt ratio & diſciplina, de quo in *c. Principio, in fine, ext. vt lite non conteſtat.* lege D.Ioann. à Graſſis in ſuo tract *De Subſtantialibus procuratori, fol.85. verſo, §. Cum literis, numero 3.*

Contraria non ſunt quæ ad eundem finem tendunt, ſecundum *gloſſ in verbo teneris, ca. Si à Iudice, de appellat. lib 6. & in regula, Nullius; in fine, eod li.* illa ſunt contraria quæ ſeſe non compatiuntur, vt notatur *c. Reſuſcitatus, de pœniten. diſtinct. 1.* & ſi ſe compatiuntur, non ſunt contraria, ſed diuerſa, vt legitur de his quæ fiunt à prælat. *c. Cum apoſtolica.* Latius lege copioſum in hac materia autorem D. Franciſcum Squilacenſ. in ſuo tract. *De fide catholica, fol.110 verſo, in proœmio, num.5.*

Contritio.

Contritio ſpiritualis eſt dolor voluntarius pro peccatis confitendi & ſatisfaciendi, Bonauentura in *4. Sententiarum, diſtinct. 16. q.1. art.1.*

Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies, *Pſal.50.*

Qui ſeminauerit in lachrymis, in exultatione metet, *Pſal 125.*

Dominus neſcit differre, quem compuncto corde ſenſerit ſibi ſupplicare. *Caſſiod. ſuper Pſalm. Ad Dominum cum tribularer.*

Contritio materialis eſt coniunctio rei duræ vel integræ, *D.Thom.*

Contumax.

Contumax vere non poteſt appellare, *le. Properandum, § Cum autem eremodicium, C. de iudic. & l.1.C. Quor. appel. non recipiũtur.* vbi dicitur, quod eius qui per contumaciam abſens cum ad agendam cauſam vocatus eſſet, condemnatus eſt negotio prius ſummatim perſcrutato, appellatio recipi non poteſt *l. Et poſt. ff de iudic. & l. Ex conſenſu. § fin ff. de appellat. & l. Contumacia, ff. de re iudica. & in Authentic. de iudic. § Audient Collat.6. vbi dicitur:* Quod qui per contumaciam defuerit eidem appellationis materia ſiue ratio perimitur vt prolixe percurrit D. Nepos à Montalbano in tract. *Exceptionũ, fol.179. nu 6.*

Contumax ficte poteſt appellare, *l. Creditor, §. Iuſtus, ff. de appellat. & l. 2. §.* Sin autem reus, in

Digitized by Google

*gloſſ.Cod.de iuramen.calumn.*Idem habet D.Nepos ſupra citatus,eodem ſequenti loco.

Conuentio.

Conuentio circa modũ ſoluendi attendi debet: cõtractus enim ex conuentione legẽ accipiunt, *l.1. §.Si cùm venerit,ff.de pœn. & notatur.Bart.in materia moneta,in l.Paulus,ad finem,ff.de ſolut.* & idẽ voluit Baldus, *in conſilio penultimo & vltimo, volum.*1. ſecondum nouam impreſſionem ad finem, dum ponderat de moneta,quod ordinatio, de qua ibi dicebat ſoluendum eſſe ſalarium poteſtati de moneta,quæ currit & non quæ curreret.ſic optimè allegat D.Martinus Lauden,in tract.*de mon.4 verſo num* 10.

Conuentio & intereſſe conuentum probari poteſt per teſtes: vel per inſtrumenta: vel,per confeſſionem partis. & his modis quibus cætera pacta, cæteræ conuentiones probãtur.Vide huius rei copioſam enucleationem apud D.Ambroſium de Vignate,in tract.*de Vſur is,fol.174.verſo,n.*253.

Conuentus.

Conuentus ſingularem perſonam repræſentat, *l. Mortuo,ff.de fideiuſſ.& ita confirmat D.P.de Vbald. in tract.de Canon.epiſc. & paroch.fol.171.n.*25.

Conueniri

Conueniri per ſcripturæ exemplum nemo poteſt,ſed per ipſum authenticum,*l.2.ff de fid.inſtrumento*. Authent. enim præſtanda ſunt quoties exiguntur,*vt l.Procurator,C.eden. & l.Pompon. ff.famerciſ.*hunc locum allegat D. Barth. Brixienſis, *in tract.Queſt.Dominicalium fol.49.q.*11 *n.*5.

Conuerſatio.

Conuerſatio bona,honeſta eſt diſciplina,*Hugo de diſciplina monachorum.*

Sancta conuerſatio confundit inimicum,ædificat proximum,glorificat Deum,*Iſid.2.Solilog.*

Conuerſatio mala eſt malæ operationis, & deprauatæ conſcientiæ iudicium,*l.Plures §.Aſſidua, ff.de miniſtr.tut.* Nam ex mala conuerſatione qui bonus efficitur vitioſus,*leg.Ædiles, §. Padius.ff.de adil.edict.*& Philoſoph.ait: Qualis quiſquis eſt,tali ſocio delectatur.Ita pulcre attingit,D.Guido à Suz. in tractatu *de iudic. folio* 90. *numer.*32. & *Pſalmiſtas* Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo, peruerteris. & D.Bald.in tract. de Quæſtion, *fol.* 238.*nu.*10. Modicum fermenti totam maſſam corrumpit,1,*Cor* 5.

Qui tetigerit picem,inquinatur ab ea, *Eccleſ.*13.

Conuerſatio præcedens monſtrat qualis quis ſit præſumẽdus,huius allegationem plenius lege apud D.Fr,Bra.in tract.de indic.*fol*,98.*q*.5 *n*.2.

Conuerſio.

Ne tardes conuerti ad dominum,*Eccl.*5.

Si reuertimini & quieſcatis,ſalui eritis, *Eſa* 30.

Pœnitemini igitur & conuertamini & deleantur peccata veſtra *Actuum Apoſt.*3.

Nunquam eſt ſera conuerſio,latro de cruce tranſit ad paradiſum,*Hieron.ad Letam.*

Conuerſus.

Conuerſus plene omnia iura habet monaſterij. Vt habet D.Phil.Francus,in tract.*Diſputation. petitorij,fol.*81.*n.*1.

Conuictus & confeſſus non auditur appellans, tam in criminalibus,quàm ciuilibus. Prolixiſſ.autem hæc ſententia diſcutitur ab D.Anton. à Butr. in tractatu *de notorio.*

Conuiuium.

Conuiuium eſt accubatio epularum,*Cic.de Sen.*

Conuiuium detractionibus,fabulis, & turpibus plauſib.non miſceatur,*c.Conuiuia 44 diſt.*

Noli eſſe in conuiuiis peccatorum,*Prou.*33.

Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, *Eccleſ.*7.

Correctio.

Correctio eſt fraterna admonitio, cauſa emendandi peccata, *D.Tho.4.Sent.*fit per aliquã pœnam vel comminationem. Non oderis fratrem tuum in corde tuo;publicæ argue eum,*Leuit* 19.

Pro menſura peccati erit plagarum numerus *Deut* 25.

Quem diligit Dominus,corripit,*Prou.*3.

Qui increpationes odit, inſipiens eſt, *Prouerb.* 10.12. & 13.

Melior manifeſta correctio,quàm amor abſconditus,*Prouerb* 27.

Qui diligit filium flagella continuat, *Eccl.*30.

Bonum eſt parentibus corrigere filios ocioſos, *Ariſt.6.Animalium.*

Peccantes coram omnibus argue,1.*Tim.*5.

Amici vitia ſi feras,facis tua,*Sen.in Prou.*

Correctionem non debemus erubeſcere, ſiue à nobis, ſiue ab aliis, *vt in Authentic.de nupt.circa princip.per vnam colla. & not.in c. Qualiter.* non ſolum à magiſtris,ſed etiam ab auunculo edoceri conuenit, iuxta verbum Aug. *cap. Si habens* 24. q. 3 Idem plenius adſtruit D, Lapus de Caſtell. in

tractat.

tractat. *de Canon. portio. & de quarta, fol.133. numer.25.*

Corrigi paratus, veritate comperta, non eſt computandus hæreticus: quia ſc. non habent electionē contradicentem doctrinæ eccleſię, teſtis eſt D.Th. 2.2.q. 11. *art.2. & c. dicit Apoſt* 23.q.3. Copioſiſſime vide de hac re Franc. Squillac. in tract. *De fide Cathol. fol.*110 *verſo, n* 4.

Correctio etiam iniuſta eſt patienter ferenda ad idem *text. in c. Ante triennium, diſt.* 31. & habetur *per gl. in c. Ex parte 2. de off. de l.* Plura vide apud L. Montaltum in tractat. *de reprob. ſentent. Pilati, folio* 184. *verſo, n.*39.

Qui monet q. adiuuat, *Plaut. in Curc.*

Correptio.

Correptio & caſtigatio inter fratres, eſt impunibilis, vt *l. vnica, C. de emend. propin.* Vide Ioan. le Citier plene & bene de hac ſententia diſputantem in tract. *de Primog. fol.*164. *verſo, n.*13.

Creatura.

Iuſtum eſt vt creatura laudet creatorem Deum, *Auguſt. lib. ſupportationum part.*3. *c.* 1.

Credulitas.

Credulitas eſt facilitas in credendo: & eſt vna temeraria & leuis; altera diſcreta probabilis, *D. Thom.* 2.2.*q*,2.*artic.*1.

Credere.

Non plus credi debet mortuæ voci, quam viuæ, ſed leges ſunt mortuę voces principis, ipſa autē eſt viua vox, in *Auth. de Conſul.* §. *fi.* Plura vide apud Ant. de Roſellis in tract. *De Conciliis, fol.*121.*n.* 10. §. 14.

Criminatio.

Criminatio eſt criminū ingeminatio Cū contentione cōtumelioſa, vel contentioſa cōntumelia, vt *Mirabellius.*

Crimen.

Reipublicæ intereſt vt crimina puniantur.

Crimina notoria accuſatione non indigent, ſed per officiales præſidibus nunciantur, *vt l. Ea quidē C. de epiſc. & cler.* Plura vide apud D. Placent. in tract. *De accuſat. fol.* 132 *n* 8.

Crimina morte extinguuntur, *c. Quorundam,* 23. *diſt. & l.*1. *C. Si reus vel accuſator mortuus fuerit, & l. Vna tamen, C. Ne ex delict. defunct. & in c. Neq;* 88. *diſt.* Amplius perquire apud D. Ioan. de Lignan. in tract. *de Cenſura Eccleſiaſt. fol.*20.*n.*3.

Crudelitas.

Crudelitas eſt vitium humanum, modum puniendi culpas excedens, *D. Thom.* 2.2.*qu.*15.*art.* 1.

Crudelitas eſt atrocitas animi in pœnis exigendis, *Sen. in lib. De clementia.*

Crudelitas non eſt crimina pro Deo puniri, ſed pietas, *D. Hieron. ad Riparium.*

Crudelitas nimia deſcendit ex partialitate & ſeditione. Ratio enim eſt, quod habitum odij ſemper habent partiales & ſeditioſi contra homines contrariæ partis, tam notos quam ignotos &c. vt pluribus diſcurrit D. Nicolaus Boer. in tractatu *de Seditioſis, fol.*161. *verſo. n.* 10.

Vt miſericordia ſurſum eleuat ad Deum, ita deorſum crudelitas in infernum deiicit. *D. Hieron. ſuper duodecim prophetas.*

Crudelis.

Crudelis non eſt, qui crudeles iugulat, ſed crudelis appellatur; quia crudelis patientibus eſſe videtur. Latro ſuſpenſus patibulo crudelem iudicē putat, *D. Hier. ſuper Eſa.*

Crudelius.

Crudelius eſt calamo iugulari quam ferro: vulnera ferri ſanantur, calami autem rodunt mortuos, & immedicabiles ſunt.

An crudelior qui ſubtrahit aliquid vel eripit diuiti, quam qui trucidat pauperem fœnore? *D. Auguſt. ad Macedonium.*

Nec eſt vnquam vtile, quod eſt crudele, *Cic.* 3. *Offic.*

Culpa.

Culpa eſt voluntaria inordinatio vel priuatio boni, *D. Thom.* 2.2.*q.*34 *artic.*2.

Culpa gemmata depoſitionem inducit in leuibus, *vt est c. Accuſatus, lib. 6. de hæretic. & c. Super eo ibidem,* frequentia delicti inducit contemptum. Secundum Matth. de Imol. *De ſepult. cler. in ter. Scienter.* allegantem ad D. Aug. de Doctri. Chriſti. & dicitur binus actus inducit deliberatam voluntatē. Cætera prolixius exponit D. Fran. Squillac. in tra. *De fide catholica. fol.*111.*c.*5.*num.*3.

Culpa lata in pœnis corporalibus infligendis nō eſt dolo æquiparanda Sic recitat D. Franc. Brunus in tract. *De indic. & tortura. fol.*102.*n.*24.

Cupiditas.

Cupiditas eſt radix omniū malorum. 1. *Tim.*6.

Cupiditas eſt effrænatus appetitus, vel inordinatus amor habendi aliquid, D. Aug. *de libero arbitrio.*

Superbia & cupiditas vnum malum ſunt, *D. Auguſt. ad Comitem.*

Cupiditas felicitatem ſuam non intelligit, *Senec.*

Cura.

Cura accedit præbendę canonicali tanquam digniori, *vt in c. Extirpandæ, §. Quia vero, de præben. & in c. Quamuis, de præb. in 6.* Sicut allegat D. Anton. de Roiellis, in ſuo tractat. *de Conciliis, fol.* 106. *num.* 266.

Curator.

Curator Principis donare poteſt dummodo non ſit enormis donatio: quia propriũ eſt principis donare, ſecundum Ioan. Andr. & Gemi. *in c. Grand. ſup. neg. præla. lib. 6.* & habet D. Martinus Laudenſis in tractatu *de Officialibus duorum, folio* 119. *queſtion.* 84.

Curator ventri poteſt dari, vel ventris occaſione, vel ventri & bonis ſimul, & bonis tantum, vt legitur, *l. 1 ff. de vent. in poſſ. mitten.* vbi quoque D. Nepos à Montalbano, non debet prętermitti qui in *tract. Excep.* plurima de curatoribus habet, *fol.* 173. *art.* 15 *nu* 1.

Curia.

Curia ibi, vbi Rex eſt, & vulgo dicimus, vbi Rex, ibi curia; ſicut, vbi Papa, ibi curia Romana, hodie dicitur vt olim, vbi Imperator, ibi eſt Roma, hoc eſt authoritas Romanorum, vt late exponit D Nicol. Roerius in tract. *De cr lin. graduum vtriuſque fori, folio* 72. *verſo, n.* 12.

Curialis non poteſt eſſe fideiuſſor, *l. Curialis, C. loca gloſſ. in c. Pro quibuſdam, de fideiuſſorib.* hoc annotat D. Mart. Laudenſ. in tract. *de Officiali. duorum, fol.* 118. *q.* 61.

Curioſitas.

Curioſitas eſt ſtudium perſcrutandi ea, quorum non eſt vtilitas, *Anſelm lib. de ſimil.*

Curioſitas eſt ſuperflua indagatio rerum ad ſe non pertinentium, *Aug.*

Curioſitas eſt vitium cognoſcendi intelligendique ſenſu peccandi & circa inſpectionem ludorũ, mulierum, & ſimilium. *D. Thom.* 2. 2. *q* 167.

In ſuperuacuis noli ſcrutari multipliciter, *Eccl.* 3.

Altiora te ne quiſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, *Ibidem.*

Primus ſuperbię gradus eſt Curioſitas, *D. Bernar. ſuper Cantica.*

Graue curioſitas eſt vitium, D. Gregorius *homilia* 36 *ſuper illud, Iuga boum emi* 5.

In conſideratione creaturarum non eſt vana & peritura curioſitas exercenda, *Auguſt. de vera relig.*

Curioſus nemo eſt, qui nõ ſit maleuolus, *Plautus in Sticho.*

D.

Dare.

DAns irrequiſitus magis dare videtur, & virtuoſius, vt habet D. Ioan. Lignano, in tract. *De amicitia, fol.* 15. *n.* 8.

Dare habenti eſt perdere, probatur *c. non ſatis, & c. Parce,* 86 *diſtinct.* Latius vide Ioan. à Lignano, loco iam prius citato.

Dare beatius eſt quam accipere, *Actuũ* 20. *& c. Prædicator,* 16. *q.* 1. *rurſus, c. Marte, ext de cæleſti militia.* Plura vide apud D. Hugo. in tract. *de offic. 4. Prælato, fol.* 31. *nu.* 3.

Dare & debito tempore dona ſeruare, ligamentum eſt amicitiæ, ſic habet D. Ioann. à Lignano in tract. *de amicitia. fol* 8. *verſo, n.* 13.

Damnari.

Damnari ex ſuſpitione nemo debet, *l. Abſentem, ff. de pœnis, in principio* 2. *quæſt.* 1. imo ſuſpicio nihil operatur, *vt l. Metum, ff. Quod met. cauſa, C. eod. tit.* Plura hac de re licet cognoſcere apud D. Cataldinũ de Boncompaignes, in tract. *de Syndic.*

Damnari nullus debet cauſa inaudita vt æquitatis ratio patitur. Vide D. Placentinum in tractat. *de Accuſationibus, fol.* 132. *tit.* 1. *n.* 5.

Damnum.

Damnum niſi ex abundantia rarò venit, *Seneca in Prouerb.*

Damnum euitans iniuriam Deo non facit, quia illud nulla lege prohibitum eſt, ſic habet D. Ambroſius de Vignate *in tractatu de Vſuris, folio* 175. *num* 280.

Damnum in ſocietate, commune eſſe debet vt habet D. Anto Archiepiſ. Florent. in tract. *de Vſuris, fol* 106, *n.* 64.

Damnum vbi ceſſat, ceſſat æſtimatio damni, ſic adducit hanc ſententiam Laurent. de Rodulphis in tract *de Vſuris fol.* 153. *n.* 14.

Deceptio.

Deceptio eſt corruptio ſcientiæ, *D. Th.* 2. 2. *q.* 53. *artic.* 1.

Deceptio excedens dimidium æſtimationis dubij euentus litis reſcinditur, & ita etiam in arbitramento vel arbitrio prout Bart. *in leg. Si ſocietatem, §. Arbitror, ff pro ſocio* ſic etiam tenent Angelus ſequens Bartolum. vt copioſius demonſtrat. D. Fabia. de Monte in tract. *de empti. & vendit. fol.* 135. *v. num.* 12.

Dece-

Deceptor.

Deceptor de reſtitutione tenetur, licèt iure fori poſſet retinere, tamen ſecus eſt iure poli *c. Quicunque* 14. q. 4. ſic tenet Inn. & Petr. Anch. in *c. Quia pleriſque de immunita. eccleſiaſtic.* Plura licet videre apud Domin. Iacobum à Canibus, *in tract. de execut. vltima. voluntatum, folio* 139 *numero decimo, & 11.*

Deceptus.

Deceptis, non decipientibus lex prouidet. *l.* 1 *C. Si aduerſ. delict. & l.* 2. *&* 3. *Cod. Si miſſe malediæe.* vide D. Franciſc. de Porcellinis. in tractat. *de Inuentario folio.* 131. *numer.* 32.

Decima.

Decimas & primitias non tardabis offerre, *Exodi* 22.

Decimæ ſunt tributa egentium animarum *c. Tua nobis, § Nonnulli, ext. de decim. & c. Decimæ,* 21. *q.* 1. Vide de Hugo. *in tractatu de offic. quatuor prælator. fol.* 33 *nu.* 2.

Decretum.

Decretum iudicis doli ſuſpitionem tollit & metum excludit, vel ex decreto iudicis omnis ſuſpicio & præſumptio doli & culpæ ceſſat, vt in *le. Ait prætor, in §. Permittitur, ff de minoribus, & Ang. in l. Si ſtipulatus, in §. Si tancem, ff. de ſolut. poſt glo.* Amplius vide D. Fabianum de monte. in tract. *de empt. & vendit. fol.* 147. *n.* 102.

Declinatio.

Defenſio & declinatio vſque ad ſententiam fieri poſſunt. *l. Si quis iureiurando. Cod. de re credi. & l. Iudicia, Cod. de proba. & l.* 1. *§. Si ad diem, ff. de re milit.* de quo etiam vide per Bald. *in l. in bonæ fidei. in* 3. *columm. Cod. de reb. cred. & Bald. in l. finali. in* 1. *col. Cod. de probat.* & per Do. Pet. de Ancha. in *conſil.* 22. *in* 2. *columm. incip. Vtrum confeſſio contra iniuſtum &c.* ſic pulchre exponit D. Guid. à Suzaria, in tract. *de indiciis & tortura, fol.* 91. *nu.* 67.

Delectabile.

Delectabile potius eligendum quam triſte, ſic allegat D. Ioan. à Lignano, in tract. *De amicit. fol.* 25. *num.* 6.

Delectatio.

Delectatio eſt operatio habitus ſecundum naturam, *Ariſtot.* 7. *Ethic.*

Delectatio eſt quietatio cognita in re conuenienti, *vt D. Thom. ait.*

Delegatio.

Delegationes fiunt ſine cauſę cognitione, & etiam abſentibus partibus, Innoc. *in c. quoniā contra falſam, de prob.* No. quando pręſes delegat cauſam, quia non requiritur partium præſentia Sic tenet D. Mart. Laudenſ. tract. *De officialib. dominorum. f.* 120 *q.* 163.

Delictum.

Delictum eſt quæcunque omiſſio pertinentium ad Deum, D. *Tho.* 22. *q.* 76. *artic.* 4

Delictum eſt peccatum, quod propoſito, aut impetu, aut caſu fit.

Quantitas delicti menſura eſt repudij, quia tantum à Deo reus longior fit, quantum numeroſo crimine dilatatur, *Caſsio. ſuper Pſalm. Expelle eos, quoniam irritauerunt.*

Dæmon.

Dæmones ſanguinem amare dicuntur: propterea quotieſcunque fit necromantia, cruor aqua miſcetur: vt dæmones colore ſanguinis facilius prouocentur. Hæc habentur in *c. Nec mirum. in §. Necromantici.* 26. *quæ.* 5 Sicut etiam addu cit D. Paulus Grillandus in tractatu *De ſortilegiis.*

Denunciatio.

Denunciatio etiam iniuſta ligat. *vt l.* 1. *§.* 1 *ff quod vi aut clam, c. Ex iniuncto, & c. Intelleximus, extr. de not. oper. nuncia* Sic atteſtatur D. Bartholus Brixienſis in tract. *Quæſtionum Dominicalium, folio* 60. *quæſtion.* 64. *numero* 4.

Depoſitio.

Depoſitio teſtium ex dicto & iuramento conſtituitur: nec vnum valet ſine altero, *cap. Fraternitatis, de teſtibus & in l. Iuriſiurandi, Cod. de teſtibus* ſic ab initio tractatus *de teſtibus* docet D. Lanfrancus ab Ariadno, *fol.* 201. *n.* 1.

Deportatus.

Deportatus pro mortuo habetur, *l.* 1. *ff. de contra tab. & l.* 1. *C. de. hære. inſtitut. & l. Gallus, §. Et quid ſi tamen, ff. de libe. & poſthumis,* vt notat D. Baldus de Vbaldis, in tract. *de pace Conſtantiæ, fol.* 74. *verſo. numero* 3.

Deſiderium.

Deſiderium eſt libido ad id, quod nōdum adeſt: *Cicero in Tuſcula.*

Digitized by Google

Deſinentia.

Deſinentia vnius eſt origo alterius, ſecundum Bald. *in l.2. C. vt in poſſ. lega.* & ſequitur Cepolla Cautela 94. & 109. Ita habet D. Iohan. Franciſcus Balbus in ſuo tract. *de præſcript. fol. 260. verſo, nu. 4.*

Deſinere.

Deſinere non poteſt, quod nunquam incœpit, *l. Titio vſufruct. ff. de condi. & demonſt. & c. Ad diſſoluendum de diſpon. impube.* hoc plene atteſtatur D. Franciſc. Balbus in ſuo tractat. *de præſcript. fol. 261. num. 1.*

Deſperatio.

Deſperatio eſt ægritudo ſine vlla expectatione rerum meliorum, *Cicero 4. libr. Tuſcula. quæſtionū.*

Deſperatio eſt diffidentia de Dei miſericordia ex falſa exiſtimatione ob peccata quæ quis facit, vel, bona quæ omiſit, importat priuationem ſpei & receſſum à re deſiderata, propter impoſſibilitatem exiſtimatam, *D. Tho. 2. 2. q. 40. art. 4.*

Ignoras quod periculoſa eſt deſperatio. 2. Reg. 2.

Nemo deſperet, *Auguſt. de vtilitate agendi pœnitentiam.*

Nemo diffidat, nemo conſcius veterum peccatorum præmia diuina deſperet, *D. Amb. ſuper Lucā.*

Qui non poteſt ſperare, deſperet nihil. *Sen. Tragœdia 7.*

In corpore conſtitutus non deſperet, *c. Ancillam 32. q. 2.*

Prima ſalus declinare culpam, ſecunda, non deſperare veniam. *Hugo de vera ſapientia.*

Ianuas æternæ ciuitatis nobis deſperatio claudit *Chryſoſt. de reparat. lapſ.*

Incumbit virtuti ſæculi, qui deſperat de adiutorio Dei, *D. Ambroſ. ſuper Lucam.*

Quis non videt ad diſcendum prodeſſe ſi non deſperet, *Boetius lib. Demuſicorum.*

Detractio.

Detractio eſt denigratio famæ alicujus per occulta verba, *D. Thom. 2. 2. q. 73. art. 4.*

Diis non detrahes: principi populi non maledices, *Exodi 22.*

Morſus ſerpentis in occulto eſt, vt detractio, *Eccleſ. 10.*

Regi in cogitatione tua non detrahes. *Ibid.*

Detractores Deo ſunt odibiles, *Rom. 1.*

Nec maledici, nec rapaces, regnum Dei poſſidebunt 1 *Corinth 6.*

Non ſolum ille reus qui falſum de alio profert, ſed & is qui cito aurem criminibus præbet, *Iſidor. de ſummo bono.*

Detrahere.

Detrahere aut detrahentes audire, vtrum horum ſit damnabilius, non facile dixerim, *S. Bernar.*

Nulla tam moleſta felicitas eſt, quæ detrahentes dentes vitare poſſit, *Valer. Maxim.*

Deus.

Deus eſt mēs incorporalis, ſumma bona, per rerū naturam diffuſa, & intenta, vitalem ſenſum animalibus tribuens, *Pythagoras, Lactantius, &c.*

Deus eſt animal ſempiternum, optimum, *Ariſtot. 11. Metaphyſ.*

Deus eſt Princeps & origo rerum, *Lactantius Firmianus.*

Deus quid ſit ſcire non poſſumus, *D. Tho. 1. parte q. 1 art. 7.*

Deus non habet diffinitionem, *D. Th. Ibid.*

Deus non poteſt diffiniri quia non eſt ſub genere, ſed ſuper omne genus.

Non Dei poſſumus voluntati reſiſtere, *Gen.* 50.

Quis ſimilis tui Domine in foribus. *Exod. 15.*

Deus fidelis abſque iniquitate iuſtus & rectus, *Eſai 1.*

Nemo bonus niſi vnus Deus, *Marci* 10.

Timenti Deum non occurrunt mala, *Eccleſia. 33.*

Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus. *Luca* 5.

Deuotio.

Deuotio eſt prompta voluntas faciendi, quod ad Dei ſeruitium pertinet, D. Th. 2. 2. *q. 82.*

Temporis præteriti fructus eſt compunctio, futuri flos eſt deuotio, *D. Bernard ſuper Cantica.*

Mel in cæra, deuotio in litera, litera occidit ſi abſque condimento ſpiritus glutiatur, *Idem.*

Melius eſt deuotum in minoribus quam indeuotum in maiorib. profeſſionib. inueniri, *Caſſiod. in Coll.*

Diabolus.

Ipſe hoſtis calcaneo ſemper inſidiatur, *Geneſ. 3.*

Satanas ſe transfigurat in Angelū lucis 2. *Cor.* 11.

Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter dibolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, 1. *Pet.* 5.

Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis, *Iac. 4.*

Dæmones debemus interimere, Gregor. ſuper illud Ioſue in matutino, Interficiebam omnes peccatores terræ.

Diabolo nomen eſt poſtquam homini inuidit, *D. Hieron.*

Diabolus ſerpens eſt lubricus, *Iſidor. de ſummo bono.*

Diabolus mille artifex, D. Thom. in tract. *Quæſtio-*

Digitized by Google

ſtionum,q.16 art 6 in tit.de Damonibus, & ſanctus Auguſt.lib.10.de ciuitate Dei.

Diabolus in omnibus artibus liberalibus eſt doctiſſimus;quia optimus eſt philoſophus,theologus, arithmeticus, mathematicus, dialecticus, logicus, grammaticus, muſicus, & medicus excellentiſſimus, vt pluribus demonſtrat, D. Paul. Grillandus in tractat.de Sortilegiis,fol.206.num.3.

Difficilis.

Difficilis probatio cùm ſit in antiquis ſufficit probatio præſumpta, vt Innoc. c.Veniens,de verbo. ſignif. & c.Cum cauſam,de iura.calumn. & in cap. Licet ex quadam,de teſtibus & ibi Ioan And.in Nouella,ſuper verbo,Propter breuem,& notatur,l.Proprietatis,& de nego.geſtis.atqui natura,§.cum me, C.de probat. & l.Qui ex liberis,ff.de ſecund tabul, Pleniorem expoſitionem,vide apud D. Anton. de Roſellis in tract.deConciliis,fol 118.verſo,§.2.n 3.

Diffidentia.

Diffidentia eſt motus iraſcibilis in æſtimatam ſuperare facultatem,idque in bono, vt deſperatio in malo, D.Thom.3.Senten.diſt 26 q.1.art.3.

Diffinitio.

Diffinitio eſt oratio explicans quid ſit. Cicero in Topicis.

Diffinitio eſt oratio ex differentiis vnitatem habens,Ariſt.7.Metaphyſ.

Diffinitio debet congruere ſuo diffinito tantum, non alteri, vt no. ff.de reg. iu. in locis omnis definitio & Inſtitut. de teſtam. in principio, cum concordant.ita vult etiam D.Ioan.Baptiſt. in tractat.de arbit.folio 5.c. 14.n.3.

Digeſtio.

Digeſtio eſt perfectio à naturali calido ex oppoſitis paſſiuis facta,Ariſt.4. Meteorolog.

Dignitas.

Dignitas eſt adminiſtratio cum iuriſdictione,Archid in c.1.de Conſiliis,lib.6.

Dignitas eſt authoritas culta,honeſta, honorata, honore & verecundia digna, Cicero in Rhetori.

Dignitas viris, venuſtas fœminis conuenit, Cicero in Offic.

Venuſtatem muliebrem, dignitatem virilem dicere debemus Idem.

Dignus.

Dignus quis præſumitur,niſi dignus probetur,l. Seruus Digeſt. de manumiſſ. teſtament. & Guido Papa, in tractatu de præſumpt. folio 235. numer.41.

Dignior ad dextram ſedeat, argum. leg. Finalis, digeſtis de albo ſcribend. & Ioan. le Cirier, in tract. de Primogenitura, fol.165.n.5.

Dilectio.

Dilectiones corporales bonum virtutis impediunt,42.diſtinct.per totum. Bona autem temporalia ordinantur in bonum virtutis, c.Clericus93. diſtinct.c.Nihil,cum ſequentibus de conſecrat,diſtin.5. Vide D.Ioan. à Lignano,in tract.de amicitia, folio 5.§.viſum,n.2.

Diligentia.

Diligentia eſt ſollicitudo perficiendi opus aliquod, D.Thom.2.2.qu.54.art.1.

Diſceptatio.

Diſceptationes arduæ & nodoſæ nequeunt breuibus verbis explicari oportunè:quia qui ſuperflua remouere intendit,vt plurimum neceſſaria & vtilia reſecat,vt patet de voto,Quod ſuper his, §. rurſus & ſeq. 1.verſo. ſicut annotauit D. Cataldin. de Bôcompaingnes,in tract.de Poteſta.Papæ.fol.95.verſo, num.106.

Diſciplina.

Diſciplina eſt morum ordinata correctio,& maiorum patrum obſeruatio,D.Cyprianus.

Diſciplina eſt obſeruatio bona,honeſta, faciens eſſe irreprehenſibiles,Hugo.

Diſciplinam Domini ne abiicias,Prouerb. 3. 4. 14.

Sapientiam & diſciplinam abiiciens, infelix eſt, Sapientia 3.

Diſciplina rei militaris.

Diſciplina rei militaris maximè conuenit omnia regi & ſeruari, vt declaratur c.dicat aliquid 23.q.5. Plura vide apud D. Hugon.de officio quatuor prælatorum,fol.32.verſo,num.1.§.Eſt autem.

Diſcordia.

Diſcordia eſt acerba ira corde concepta & odio intimo aucta.Cicero Tuſculan.quæſtionum 6.

Diſcordia eſt voluntatum diſgregatio, diuerſio eorum quos primus amor coniunxit, Iſider.in Etymologico, D. Thom. 2.2 q.37.art.1.

Diſcedere ab vnitate non eſt licitum.

Noli eſſe leo in domo tua euertens domeſticos, Eccleſ. 4. & 8.

Digitized by Google

Melius eſt emigrare cum gratia, quam cohabitare cum diſcordia, *D. Ambroſ. de Patriarchis.*

Diſcordiam parit pluralitas, *l. Cum pater, §. Dulciſsimus, ff de l. 2.* quod fuit oſtenſum in vtero Rebeccæ, nam Eſau & Iacob ratione pluralitatis in vtero inuicem pugnauerunt, *c. In apibus, 7. q. 1.* & hoc vult Tullius de Officiis dicens, relatũ eſt quod nulla ſancta ſocietas nec fides regni eſt. Amplius vide D. Anton. de Roſellis in tract. *de Concilijs, folio 89. verſo. num. 35.*

Diſcordiæ ſunt ſedandæ & remouendæ, *l. Cum pater, §. dulciſsimus. ff. d leg. 2.* Vt allegat D. Baldus de Vbaldis in tractatu *De pace Conſtantia, folio. 78. verſo, num, 94.*

Diſcretio.

Diſcretio eſt moderatrix virtutum, vis & ordinatrix affectuum: tolle diſcretionem & vitium, erit virtus, D. Bernard. *ſuper Cantic.*

Diſcretio eſt genitrix, cuſtos, moderatrix virtutum *D. Thom. 3. Sentent. diſtinct. 33 q. 2. art. 5.*

Plerunque virtus cum indiſcretè tenetur, amittitur. *Grego. 19. Moralium.*

Diſpenſatio.

Diſpenſatio eſt communis iuris relaxatio, facta cum cauſæ cognitione, *D. Thom. 1. 2. q. 97. artic. 4. & q. 88 artic. 10.*

Diſpenſatio innititur gratiæ, vt alleg. D. Ioann. Franciſ. in tractat. *de offic. & poteſtate Capi. Sede vacante, folio 184, q. 5. n. 8.*

Diſpoſitio.

Diſpoſitio eſt rerum in ordine collatio. Quintilianus. & eſt habitus imperfectus, vel via ad habitum, *D. Tho, 4. Sententiarum. diſtinct. 4. art. 1.*

Diſputatio.

Diſputatio eſt actus ſyllogiſticus vnius ad alterum ad propoſitum oſtendendum *D. Tho. in opere de fallaciis.*

Diſputatio veritatem elicit, *l. 2. §. His legibus. ff. de orig. iur. l. Cum quidem, ff. de libe. & poſthum.* Sic notat Ioannes le Cirier in ſuo tractatu *De Primogenitura, fol. 151. num. 2.*

Diſputando quis doctior euadit. vt allegat D. Tyndarus in tractatu *De teſtib. fol. 97. c. 1. num. 6.*

Diſſenſio.

Diſſenſio eſt aliqua renitentia ad futurũ, *D. Tho. 4. Sententiarum diſt. 16. q. 3. art. 1.*

Diſsimulatio.

Diſſimulatio in prælatis eſt mortale peccatum, vt notat *gloſ. in verbo Diſsimulatione in ca. Clericis, de immu, eccleſ.* Plura vide apud D. Petr. à Biaxio, in tractatu *Directorii Electionum, fol. 226. num. 11.*

Diſtinctio.

Diſtinctio prima dominiorum iuſta eſſe potuit à lege poſitiua iuſta, ſine lata à patre ſiue Principe iuſte principante, ſeu communitate iuſte regente. Vide D. Ioan, Nider in ſuo tractat, *De contractibus mercatorum, fol. 167. c. 5. num 5.*

Diſtinctio reducit leges & teſtes ad concordiam D. Anto. *in c. Cum tu, in penultima colum. ext. de teſtibus & facit l. 3. de duobus reis, & gloſ. in c. vt circa. in verbo. Præſtito,* quæ incipit, *Pone quod vna die, De elect. lib. 6* vt plenius adhuc oſtendit D. Franciſ. Curtius, in ſuo tractatu *De teſtibus. fol. 19. n. 107.*

Diuinatio.

Diuinatio eſt vis noſcens, videns, & explicans ſigna, quæ à Deo hominibus portenduntur, *Chryſipp. apud Ciceronem.*

Diuinatio eſt futurorum præuidentia & prædictio, *D. Thom. 2. 2. queſt. 95.*

Diuinum.

Diuinum dominium nihil habet proprii; ſed omnia ſunt communia cum meo & tuo poſtpoſito omnis tollatur de medio contẽtio *c. Dilectiſsimus, 12. q. 1. &* D. Anto. de Roſellis in tracta. *de Poteſtate Impera. & Papæ, folio, 35. verſo, §. Sed quod Chriſtus numero. 1* hoc commodè docet.

Diues.

Diues præfertur pauperi apud homines, ſed non ita apud Deum: vt diuiti dicitur, *Pecunia tua tecum ſit in perditionem.* Actuum 8. & Gratianus in *c. Qui ſtudet, 1. q 1.* & ibi deteſtatur crimen ſimoniæ. & *Eſaias* exclamat 62. *Tranſite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate ſignum ad populos ſufficientes ordinando.* Data ergo paritate, in reliquis diues eſt præferendus pauperi, & potens impotenti, vt Eccleſia ſubleuetur, *gloſ. & Panor. in c. Conſtitutus, in 2 De appella. in verbo. Impotentia,* hoc annotat & D. Petr. à Biaxio in tractatu *Directorii Electionum, folio. 225. num. 13.*

Diuiti potius quam pauperi eſt fides adhibenda *l. 3. ff. de Teſtibus. circa princip. & in Auth. de Teſtibus §. 1, col. 7, & §. Sancimus, & §. Item tria. Inſtitu de ſuſpect.*

Digitized by Google

de ſuſpect. tuto. & c. Teſtes. 4. q. 3. &c. Item in crimin. verſic. Item teſtim. Plura vide apud D. Nepotem à Montalbano, in tractat. *Exceptionum, f. 176 n. 85.*

Diuitiæ.

Diuitiæ veræ, quas habemus nec perdere poſſumus, *D. Aug. ſuper Matheum.*

Solæ diuitiæ veræ ſunt, quæ nos diuites virtutibus efficiunt, *D Greg. ſuper illud Exiit ſeminare.*

Veræ diuitiæ ſunt, non opes, ſed virtutes, quas ſecum conſcientia portat, vt in perpetuum diues fiat, *D. Bern. 4 Sermonum.*

Diuitiæ ſimpliciter ſunt bonæ, ſed inſipienti nec rectè vtenti ſunt malæ, *Ariſtoteles 2. Ethicor.*

Diuitiæ naturales ſunt poſſeſſiones: artificiales pecuniæ, *Ariſtot 1. Prouerb.*

Diuitiæ ſeculares ſi deſunt per opera mala, quærantur in mundo: ſi adſunt per opera bona, ſeruentur in cælo, *D. Aug. epiſt. 140.*

Diuitię corporales paupertate plenę ſunt. *D. Aug. de verbis Domini.*

Iſtæ diuitiæ iniuſtæ dicuntur: quia iniuſtum eſt eas res putare diuitias quæ non auferunt egeſtatem auaritiæ, *D. Amb ſuper illud. Beati in maculati.*

Diuitiæ iniquitatis dicuntur propter inæqualitatem, *D. Auguſt. de quæſt. Euangelicis*

Morbus diuitiarum eſt ſuperbia, *D. Auguſt. ſermone 29.*

Omnis diues aut iniquus, aut hęres iniqui eſt. *D. Hieron. epiſt. 96.*

Docilitas.

Docilitas eſt aptitudo acquirendi rectam opinionem, artem, ſcientiam ab alio, ſicut ſolertia à ſeipſo, *D Thom 2. 2. quæſt 48.*

Docilitas eſt aptitudo imperitos erudiēdi, *Iſidor.*

Doctor.

Doctor erga diſcipulos eſt quidam regulus, ſicut dicit Bald ſuper ſalutatione Decretalium *col. 3.* & D. Ioan. le Cirier in ſuo tract. *de primogenitura. fol. 145. num 12.*

Doctores ſunt ſtellæ manētes in perpetuas æternitates, & fulgent tanquam ſplendor firmamenti. Docet pluribus Doctorum excellentias D. Pet. de Vbaldis, in tractatu *de Canonica Epiſcopali & Parochiali, folio 146. in proœmio, num 1.*

Doctorum opiniones reddunt rem dubiam, vt habet D. Anton. de Roſellis, in tract. *de Poteſtate Imper & Papa. fol. 62 num 21.*

Doctorea dignitate nihil altius eſt, vt no. *in l 1. C. de Conſ. l. 12.* Vide amplius D. Matthæ de Afflictis in tractat. *Protomiſeos, fol. 143. in Præfatione n. 3.*

Doctrina.

Quantacunque doctrina mens polleat, grauis imperitia eſt velle docere meliorem, *D. Greg. 6. Moralium.*

Omnis doctrina eſt ex præcognitis. *Ariſtot. 6. Ethicor.*

Doctrina naturaliter procedit de homine ad hominem, *Ariſt 1. Poetices.*

Hi ſoli docent, qui cauſas de ſingulis dicūt, *Ariſt. 1. Metaph.*

Doctrina eſt animæ vita, *diſt 26.* per totū. vt ait D Ioan. à Lignano in tractat. *de Amicitia, fol 9. §. Circa artic. nu 3.*

Docere nec facere nihil lucri, plurimum damni confert, *Chryſ. de compunctione cordis.*

Imperitos docere libere, *1. Eſdra 7.*

Dolor.

Dolor eſt paſſio animæ in appetitu ſenſitiuo vel intellectiuo, *D. Tho. 1. 2 quæſt. 35. art. 1.*

Dolor eſt offenſio animæ ex carne & quędam ab eius paſſione diſſenſio, *D. Auguſt. lib. 14. de ciuitat. Dei.*

Dolor eſt ægritudo crucians, & eſt motus aſper in corpore, & ſenſibus alienis, *Cicero 2. Tuſcul & 4.*

Labor callum obducit labori. *Cicero in Tuſculan.*

Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat, *Sulpitius in ep. ſtola ad Ciceronem.*

Dolores ſuſcipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia. *Cic 1 l de finibus bonorum.*

Vinceris à dolore ſi ceſſeris; vinces ſi te contra dolorem intenderis. *Senec. epiſt. 3.*

Dolus.

Dolus eſt executio aſtutiæ, *D Thom. 2 2 q 45. artic. 4.*

Dolus eſt calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, *l 1. ff de dolo*

Dolus futurus pacto remitti non poteſt, *l. Iuriſgentium, § Sed ſi fraudandi, ff. de pact.* ergo nec ſoluto, vt *l. Non impoſſibile, de regu. iur.* & in Rub. de decretis decurionum, & probatur in *l Omnes populi in 3. q.* ſicut pluribus oſtenditur à D. Paride à Puteo in tract. *de Sindic, fol. 191. verſo, num. 51.*

Dolus non fit ſcienti & volenti. ideo imputari nemini poteſt, vt *l 1. ad fin. ff. de actionibus empti. & l. Cum donationis C. de donat.* Plura vide apud D. Ioannem Regnaldum, in tract. *de menſuris fol. 9. num. 16.*

Doli exceptio fit ad merita cauſæ. vt Bart *in. l. Cum mulier. ff. ſoluto matri.* ſicut allegat D. Tyndarus in tractat. *De Compenſatione, fol. 125. num. 38.*

Domeſticus.

Domeſtici bona familiæ ſcire præſumuntur, *l. Conſenſu, C. de Repudiis.* Pleniorem expoſitionem, vide apud D. Bartol. de Saxo ferrato, in tract. *D. excuſsione pignorum, folio* 200. *num.* 8.

Domicilium.

Domicilij mutandi vnicuique debet eſſe libera facultas. Sane intellige, vt poſſit operas debitas Domino exhibere; *l. Quod niſi, § ex prouincia, ff. de oper. liberto, & l. Hoc edictum, in fin. & l. Quæ manu mittuntur, C. de oper. lib.* Vide D. Petr. Antibolū in tractatu *De muneribus fol.* 49. *num.* 183.

Dominium.

Dominium eſt ius habendi, poſſidendi, fruendi vtendi, diſponendi pro libito vel pro modo à quadam ſuperioritate vel authoritate diffinitum, vt *Mirabellius* habet.

Dominus.

Dominus non faciens iuſtitiam poteſt deprædari, quod dicit Bart. in tract. eſſe verum, quando poteſt haberi copia ſuperioris faciliter: ſecus autem ſi poſſet difficulter, vel cum magna expenſa: quoniam iſta difficultas æquiparatur impoſſibilitati arg. *l. Continuus* §. 1 *ff. de verborum obligat. & l. Mediterranea, C. de anno. & tribut. lib.* 10. *l. Si ſeruus, ff. de pignor. actio.* Plura vide apud D. Iac. à Canibus, in tractat. *de repræſal. fol.* 114. *n.* 21.

Domini ſunt infeſti ſubditis, vt laici clericis, *c. Clericis laicos, de immunit. eccleſia, lib.* 6. Plenam huius probationem refert D. Nicolaus Boërius, in tract. *de Cuſt. clauſum, fol.* 219 *verſo, num.* 30.

Domus.

Domus eſt ædificium: & eſt quotidiana ſocietas *Ariſt.* 1. *Politicorum.*

Domus non detegulanda pro pignore ſecundum Bartor. *in l. Nutum, §. finali. ff. de legat.* 3. id notandum dicit D. Bertachinus, in tractatu, *de Gabellis ſiue vectigalibus. folio* 63. *num.* 18.

Domus vnicuique tutiſsimum refugium.

Donatio.

Donatio eſt collatio facta mera liberalitate rei licitæ, nullo iure cogente, vt *Hoſtienſ.* dicit, & *Mirabellius, in Polyanthea.*

Donatio remuneratoria irreuocabilis facit notabile dictum; *Bart. in l. Iuris gentium, ff. de pact.* quod lex, *Si quis argentum, C. de donat.* non habet locum in donatione remuneratoria, facit notabile dictum Angeli *in l. Sed hoc ita, ff. de re iudic.* quod exceptione quis cōueniatur vltra quam facere poſſit, non habet locum in donatione remuneratoria Plura vide apud D. Barbariam in tractatu, *de Præſtantia Cardinalium, folio* 49. *verſo nu.* 17.

Donatio mutua inter coniuges cenſetur valida. Ratio eſt, quia mutuo amore ſe non ſpoliant: ceſſat igitur legis prohibitiuæ ratio. Docet hoc plenius D. Ioan. Pyrrhus in tract. *de donatione mutua, fol.* 303. *num.* 1.

Dos.

Dos ob onera matrimonij datur, *l. pro oneribus. C. de iure dotium*, lege plura apud D. Baptiſtam à ſancto Blaſio in tract. *de Priuilegiis dotalibus, fol.* 45. *num.* 63.

Dos modica parificatur cum nulla, quod eadem eſt ratio non habere dotem, & habere, ſed valde modicam, lege D. Matheſyllanum, *in tractatu de ſucceſsionibus ab inteſtato, fol.* 16. *num* 22.

Dos non clauditur generali lege, vel in generali renunciatione iuris non venit renunciatio iuris dotis petendo, vt Paul. de Caſt. *conſilio* 13. *in fine colum. incip. licet iſta domina lixa, Iaſon in l.* 1. *in* 3. *notabili. ff ſolu. matrimon.* Plura vide apud D. Paul. de Citadinis in tract. *de iure patronat. fol* 46 *nu.* 26.

Dos incerta petitur certi conditione & ad arbitrium boni viri, debet talis dos præſtari, *l. Si cum ea, & l Finali, Cod. de do promiſ. l. Cum poſt, § gener.* vbi confertur arbitrium, *ff. de iure dot. Bart in l* 3. *colum. ff. Solut. matrimon.* Require amplius D. Paul de Citadinis, in tractatu *de iure patronat. fol.* 46. *num.* 19.

Dos amplior nobili, quam ignobili debet aſſignari, & pro dignitate viri ac mulieris inuicem contrahentium, *l. Quæro, ff. de iure dot. Auth. Quod locum, iuncta gloſſ. vlt. C. de collat. Authent.* Res quæ ſubiacent poſita ſuper lege finali, §. *Sin autem, C. Communia de legat.* Prolixius vide D. Nicolaum Boërium in tract. *de ordine graduum vtriuſque fori, fol.* 72. *verſo. num.* 14.

Dos putatiua habet priuilegium quod alienari nō poteſt, ſicut nec dos vera, eſt gloſſ. notabilis in *l. Dotali, § Dotale, ff. de fund. dotal.* Cætera vide apud D. Ioan. Campezium in tractat. *de dote, fol.* 98. *verſo. queſt.* 97. *num.* 2.

Dotare filiam non eſt officium maternum, *l Neque mater, C. de iure dot.* tamen gloſſ. dicit *in d. l. Neque mater*, quod filiam hæreticam dotare tenetur, vt allegat D. Ioan. le Cirier in tractatu *de Primogenitura, fol.* 155. *q.* 17. *num.* 4.

Ebrietas,

Digitized by Google

E

Ebrietas.

EBrietas eſt appetitus bibendi vltra menſuram: vnde fit priuatio rationis: vel, eſt priuatio intellectus ad tempus ex potu: vel, obliuio inducta menti ex potu, *Iſidor. in Etymologic.*

Ebrietas eſt parens litium & furoris, mater petulantiæ, magiſtra deformitatis, *S. Bernard. de ſex alis Seraphim.*

Ebrietas eſt omnium vitiorum origo, ſobrietas virtutum mater, *Orige. homilia* 37.

Ebrietatis animoſitas imprudentis offenſio minorans virtutem & faciens vulnera, *Eccl.* 19.

Ebrietas homines impetuoſos facit, *Ariſtot. 8. Politicor.*

Nihil ita Dæmoni placet, vt ebrietas, *Chryſoſt. ſuper Matth.*

Vinolentia ſcurrarum eſt, *D. Hieron. epiſt.* 83.

Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor, *Oſee* 4.

Ebrietas decepit, quem Sodoma non decepit, *D. Auguſt. ſuper Geneſim.*

Eccleſia.

Eccleſia eſt collectio vniuerſitatis fidelium, & eſt quædam forma iuſtitiæ, commune ius omniũ, *D. Auguſt. de fide ad Petrum.*

Eccleſia adhuc habet quod creſcat, donec illud impleatur, *Dominabitur à mari vſque ad mare, D. Auguſt. ſuper Matth.*

Eccleſia proprias res amittere non debet, nec rapacitatis ardore alienas inuadere, *D. Gregor. in Regiſtro.*

Eccleſia media eſt inter cælum locum bonorum, & infernum locum malorum, *D. Chryſoſt. ſuper Matthæum, homilia* 21.

Sancta Eccleſia duas vitas habet, *D. Gregor. in homilia ſuper Ezech.*

Eccleſia ſponſa Chriſti nihil glorioſius putat quã Chriſti portare opprobrium, *D. Bern. ſuper Cantic.*

Eccleſia nouit beneficio domini triumphare de ſuis cladibus ingrauata, *Caſſiod. ſuper Pſalm.* 1.

Eccleſia abundare debet animis literatis, non aſinis ferratis.

Eccleſia eſt vnum corpus myſticum; ideo debet habere caput *c. Engeltrudam.* 3. *q.* 4. *& c. Aliorum.* 9. *q.* 3. *& D. Anto. de Roſellis in tracta. de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol.* 51. *verſo. nu.* 8.

Eccleſia iuxta maternum affectum nulli claudit gremium, incedit via media, vt habet D. Ioann. de Lignano in ſuo tractatu *de Cenſura Eccleſiaſtica, fo.* 24. *num.* 2.

Eccleſia æquiparatur Senatui, vt habet D. Ioan. Monachus in tractatu *Defenſorii iuris, folio* 67. §. *quoniam, num.* 1.

Eccleſia æquiparatur pupillo, vt eſt in gloſ. notabili *in c. Inquirendum, de pecu. cleri* ſecundum D. Cardina. & ſecundum Anto. qui allegat, *c.* 1. *de teſta. in ver. hec in dominio eccleſia conſtructur.* Vide etiam D. Barbatiam in tract. *de præſtãtia cardinalium fol.* 49. *n.* 11.

Eccleſia reſpuit inutiles, *c. Alius*, 15. *q.* 6. *& c. Si quis Abbas.* 18. *q.* 2. *& l. Siquos, C. de offic. præfect. prato. Orien.* vt habet D. Bartholo Brixienſ. in tractat. *Quæſtionum Dominicalium, folio.* 51. *q.* 20. *n.* 2.

Eccleſia non moritur, *c. libertis* 12. *q.* 2. *&* tradit Baldus ſingulariter in *c. In principio. Qui feud. da. poſſunt.* Idem allegat D. Fabian. De monte in tract. *de empt. & vend. fol.* 137. *num* 27.

Eccleſia eſt autrix iuſtitiæ, & cultrix iuſtitiæ, *vt in c. Si clientulus. De feud. alienam.* Plura huc adducit D. Fabianus de monte, *tracta. prællegato, fol.* 14. *num* 44.

Eccleſiæ dos ſimillima eſt doti mulieris, vt *Roſ. in tit. De iure patronatus, verſ. Sequitur de ſecunda cauſa.* pleniorem explanationem vide apud D. Paul. de Citadinis, in tractat. *de iure patronatus, fol.* 45. *num.* 9.

Eccleſiam ditari non conuenit cum aliena iactura, *c. locupletari, de reg. iur. l. b.* 6. *vt citat* D. Petr. de Vbaldis in tracta. *de Canonica Epiſcop. & Parochiali, folio.* 162. *verſo. numero* 16.

Edictum.

Edictum omnes aſtringit, *c. Cum in tua Qui me. accuſa. poſſunt, & in c. fin. de elect. libr.* 6. Pariter idem habet. D. Anto. de Canario in tractatu *De inſinuationibus, folio* 163. *verſo. num.* 40.

Ædificare.

Ædificanti mala fide, nullum auxilium tribuitur quia nec aget, nec excipiet, nec iudicis officio ei ſubuenietur, ſed nec tollere concedetur, niſi bona fide in area aliena ædificauerit, quod multis argumentis D. Placent. oſtendit in tract. *de rerum vẽditionibus fol.* 119. *n.* 12.

Ædificium.

Ædificia magnanima magnanimum arguunt, *l.* 2. *C. de muril. lib.* 11. ſicut allegat ibi Marti & D. Corſetus Siculus, in tract. *de poteſtate regia fol.* 94. *verſ. num.* 9.

Effectus.

Effectus ceſſat cauſa ceſſante, *l. Adig §. Quãuis. ff. de iure patrona.* Hoc allegat D. Paul. Grill. in tractatu *de pœnis omnifariam coitus, folio* 228. *num.* 8.

Effectus

Digitized by Google

Domeſticus.

Domeſtici bona familiæ ſcire præſumuntur, *l. Conſenſu, C. de Repudiis.* Pleniorem expoſitionem, vide apud D. Bartol. de Saxo ferrato, in tract. *D. excuſsione pignorum, ſolio* 200. *num.* 8.

Domicilium.

Domicilij mutandi vnicuique debet eſſe libera facultas. Sane intellige, vt poſſit operas debitas Domino exhibere; *l. Quod niſi, § ex prouincia, ff. de oper. liberto, & l. Hoc edictum, in fin. & l. Quæ manu mittuntur, C. de oper. lib.* Vide D. Petr. Antibolú in tractatu *De muneribus fol.* 49. *num.* 183.

Dominium.

Dominium eſt ius habendi, poſſidendi, fruendi vtendi, diſponendi pro libito vel pro modo à quadam ſuperioritate vel authoritate diffinitum, vt *Mirabellius* habet.

Dominus.

Dominus non faciens iuſtitiam poteſt deprædari, quod dicit Bart. in tract. eſſe verum, quando poteſt haberi copia ſuperioris faciliter; ſecus autem ſi poſſet difficulter, vel cum magna expenſa; quoniam iſta difficultas æquiparatur impoſſibilitati arg. *l. Continuus* §. 1 *ff. de verborum obligat. & l. Mediterranea, C. de anno. & tribuit. lib.* 10. *l. Si ſeruus, ff. de pignor. actio.* Plura vide apud D. Iac. à Canibus, in tractat. *de repræſal. fol.* 114. *n.* 21.

Domini ſunt infeſti ſubditis, vt laici clericis, *c. Clericis laicos, de immunita. eccleſia, lib.* 6. Plenam huius probationem refert D. Nicolaus Boërius, in tract. *de Cuſt. clauium, fol.* 219 *verſo, num.* 30.

Domus.

Domus eſt ædificium: & eſt quotidiana ſocietas *Ariſt.* 1. *Politicorum.*

Domus non detegulanda pro pignore ſecundum Bartor. *in l. Nutum, §. finali, ff. de legat.* 3. id notandum dicit D. Bertachinus, in tractatu, *de Gabellis ſiue vectigalibus. folio* 63. *num.* 18.

Domus vnicuique tutiſsimum refugium.

Donatio.

Donatio eſt collatio facta mera liberalitate rei licitæ, nullo iure cogente, vt *Hoſtienſ.* dicit, & *Mirabellius, in Polyanthea.*

Donatio remuneratoria irreuocabilis facit notabile dictum, *Bart. in l. Iuris gentium, ff. de pact.* quod lex, *Si quis argentum, C. de donat.* non habet locum in donatione remuneratoria, facit notabile dictum Angeli *in l. Sed hoc ita, ff. de re iudic.* quod exceptione quis conueniatur vltra quam facere poſſit, non habet locum in donatione remuneratoria Plura vide apud D. Barbariam in tractatu, *de Præſtantia Cardinalium, folio* 49. *verſo nu.* 17.

Donatio mutua inter coniuges cenſetur valida. Ratio eſt, quia mutuo amore ſe non ſpoliant: ceſſat igitur legis prohibitiuæ ratio. Docet hoc plenius D. Ioan. Pyrrhus in tract *de donatione mutua, fol.* 303. *num.* 1.

Dos.

Dos ob onera matrimonij datur, *l. pro oneribus. C. de iure dotium*, lege plura apud D. Baptiſtam à ſancto Blaſio in tract. *de Priuilegiis dotalibus, fol.* 45. *num.* 63.

Dos modica parificatur cum nulla, quod eadem eſt ratio non habere dotem, & habere, ſed valde modicam, lege D. Matheſyllanum, *in tractatu de ſucceſsionibus ab inteſtato, fol.* 16. *num* 22.

Dos non clauditur generali lege, vel in generali renunciatione iuris non venit renunciatio iuris dotis petendo, vt Paul. de Caſt. *conſilio* 13. *in fine colum. incip. licet iſta domina lixa, Iaſon in l.* 1. *in* 3. *notabili. ff ſolu. matrimon.* Plura vide apud D. Paul. de Citadinis in tract. *de iure patronat. fol* 46 *nu.* 26.

Dos incerta petitur certi condictione & ad arbitrium boni viri, debet talis dos præſtari, *l. Si cum ea, & l Finali, Cod. de do promiſ. l. Cum poſt, §. gener.* vbi confertur arbitrium, *ff. de iure dot. Bart in l* 3. *colum. ff. Solut, matrimon.* Require amplius D. Paul de Citadinis, in tractatu *de iure patronat. fol.* 46. *num.* 19.

Dos amplior nobili, quam ignobili debet aſſignari, & pro dignitate viri ac mulieris inuicem contrahentium, *l. Quæro, ff. de iure dot. Auth. Quod locum, iuncta gloſſ. vlt. C. de collat. Authent.* Res quæ ſubiacent poſita ſuper lege finali, *§. Sin autem, C. Communia de legat.* Prolixius vide D. Nicolaum Boërium in tract. *de ordine graduum vtriuſque fori, fol.* 72. *verſo. num.* 14.

Dos putatiua habet priuilegium quod alienari nõ poteſt, ſicut nec dos vera, eſt gloſſ. notabilis in *l. Dotali, § Dotale, ff. de fund. dotal.* Cætera vide apud D. Ioan. Campezium in tractat. *de dote, fol.* 98. *verſo. quæſt.* 97. *num.* 2.

Dotare filiam non eſt officium maternum, *l Neque mater, C. de iure dot.* tamen gloſſ. dicit *in d. l. Neque mater*, quod filiam hæreticam dotare tenetur. vt allegat D. Ioan. le Cirier in tractatu *de Primogenitura, fol.* 155. *q.* 17. *num.* 4.

Ebrietas,

Digitized by Google

E

Ebrietas.

EBrietas eſt appetitus bibendi vltra menſuram: vnde fit priuatio rationis: vel, eſt priuatio intellectus ad tempus ex potu: vel, obliuio inducta menti ex potu, *Iſidor. in Etymologic.*

Ebrietas eſt parens litium & furoris, mater petulantiæ, magiſtra deformitatis, *S. Bernard. de ſex alis Seraphim.*

Ebrietas eſt omnium vitiorum origo, ſobrietas virtutum mater, *Orige. homilia 37.*

Ebrietatis animoſitas imprudentis offenſio minorans virtutem & faciens vulnera, *Eccleſ. 10.*

Ebrietas homines impetuoſos facit, *Ariſtot. 8. Politicor.*

Nihil ita Dæmoni placet, vt ebrietas, *Chryſoſt. ſuper Matth.*

Vinolentia ſcurrarum eſt, *D. Hieron. epiſt. 83.*

Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor, *Oſee 4.*

Ebrietas decepit, quem Sodoma non decepit, *D. Auguſt ſuper Geneſim.*

Eccleſia.

Eccleſia eſt collectio vniuerſitatis fidelium, & eſt quædam forma iuſtitiæ, commune ius omniũ, *D. Auguſt. de fide ad Petrum.*

Eccleſia adhuc habet quod creſcat, donec illud impleatur, *Dominabitur à mari vſque ad mare, D. Auguſt. ſuper Matth.*

Eccleſia proprias res amittere non debet, nec rapacitatis ardore alienas inuadere, *D. Gregor. in Regiſtro.*

Eccleſia media eſt inter cælum locum bonorum, & infernum locum malorum, *D. Chryſoſt. ſuper Matthæum, homilia 21.*

Sancta Eccleſia duas vitas habet, *D. Gregor. in homilia ſuper Ezech.*

Eccleſia ſponſa Chriſti nihil glorioſius putat quã Chriſti portare opprobrium, *D. Bern. ſuper Cantic.*

Eccleſia nouit beneficio domini triumphare de ſuis cladibus ingrauata. *Caſſiod. ſuper Pſalm. 1.*

Eccleſia abundare debet animis literatis, non aſinis ferratis.

Eccleſia eſt vnum corpus myſticum; ideo debet habere caput *c. Engeltrudam. 3. q. 4. & c. Aliorum. 9. q. 3. & D. Anto. de Roſellis in tracta. de poteſtate Imperatoris & Papæ. fol 51. verſo. nu. 8.*

Eccleſia iuxta maternum affectum nulli claudit gremium, incedit via media, vt habet D. Ioann. de Lignano in ſuo tractatu *de Cenſura Eccleſiaſtica, fo. 24. num. 2.*

Eccleſia æquiparatur Senatui, vt habet D. Ioan. Monachus in tractatu *Defenſorii iuris, folio 67. §. quoniam, num. 1.*

Eccleſia æquiparatur pupillo, vt eſt in gloſ. notabili *in c. Inquirendum, de pecu. cleri* ſecundum D. Cardina. & ſecundum Anto. qui allegat, *c. 1. de teſta. in ver. hec in dominio eccleſia conſtructur.* Vide etiam D. Barbatiam in tract *de præſtãtia cardinalium fol. 49. n. 11.*

Eccleſia reſpuit inutiles, *c. Alius, 15. q. 6. & c. Si quis Abbas. 18. q. 2. & l. Si quos, C. de offic. præfect. præto. Orien.* vt habet D. Bartholo Brixienſ. in tractat. *Quæſtionum Dominicalium. folio. 51. q. 20. n. 2.*

Eccleſia non moritur, *c. liberti. 12. q. 2. &* tradit Baldus ſingulariter in *c. In principio. Qui feud. da. poſſunt.* Idem allegat D. Fabian. De monte in tract. *de empt. & vend. fol. 137. num 27.*

Eccleſia eſt autrix iuſtitiæ, & cultrix iuſtitiæ, *vt in c. Si clientulus, De feud. alienam.* Plura huc adducit D. Fabianus de monte, *tracta. præallegato, fol. 14. num 44.*

Eccleſiæ dos ſimillima eſt doti mulieris, vt *Roſ. in tit. De iure patronatus, verſ. Sequitur de ſecunda cauſa.* pleniorem explanationem vide apud D. Paul. de Citadinis, in tractat. *de iure patronatus, fol. 45. num. 9.*

Eccleſiam ditari non conuenit cum aliena iactura, *c. locupletari, de reg. iur. lib. 6. vt citat* D. Petr. de Vbaldis in tracta. *de Canonica Epiſcop. & Parochiali, folio. 162. verſo. numero 16.*

Edictum.

Edictum omnes aſtringit, *c. Cum in tua. Qui matr. accuſa. poſſunt, & in c. fin. de elect. libr. 6.* Pariter idem habet. D. Anto. de Canario in tractatu *De inſinuationibus, folio 163. verſo. num. 40.*

Ædificare.

Ædificanti mala fide, nullum auxilium tribuitur quia nec aget, nec excipiet, nec iudicis officio ei ſubuenietur; ſed nec tollere concedetur, niſi bona fide in area aliena ædificauerit, quod multis argumentis D. Placent. oſtendit in tract. *de rerum vẽditionibus fol. 119. n. 12.*

Ædificium.

Ædificia magnanima magnanimum arguunt, *l. 2. C. de muril. lib. 11.* ſicut allegat ibi Marti & D. Corſetus Siculus, in tract. *de poteſtate regia fol. 94. verſ. num. 9.*

Effectus.

Effectus ceſſat cauſa ceſſante, *l. Adig. §. Quãuis. ff. de iure patro.* Hoc allegat D. Paul. Grill. in tractatu *de pœnis omnifariam coitus, folio 228. num. 8.*

Digitized by Google

Effectus ex ſcientia augetur qui ex ignorantia contingeret, *l. Si quis ita, ff. de teſta. tut.* & D. Barbatia in tractatu *de præſtantia cardinalium*, *folio 54, numer. decimotertio circa medium.*

Electio.

Electio eſt appetitus conſiliatiuus eorum, quæ in nobis ſunt operari, & ceſſare, vel hoc, vel illo modo. *Ariſtot. 1. Moral.*

Electio eſt vocatio perſonæ idoneæ ad dignitatem, vel ſocietatem, *Hoſtienſ.*

Electio eſt ſedatiua rixarum, vt notatur per *leg. Æquiſſimum, ff. de vſufructu, & l. Quod ſi nolit, §. Qui mancipia, Digeſt. de ædili. edit.* & D. Ioan. le Cirier in tractatu *de primogenitura, fol. 182. verſo, num. 3*

Electio conditionalis non valet, *c. in electionib. tit. De electio. extra. & eſt cap. Nouum*, ſic allegat D. nepos à Montalbano, in tract. Exceptionum expreſſe electionum materiam exponens, *fol. 169. nu. 13.*

Electio, quæ non tenuit ſequentem electionem impedit, *c. Conſiderauimus ext. de electione. & cap. Auditis, eod. tit.* Vide D. Bartholomæ. Brixienſem in tractat. *Quæſtionum dominicalium, fol 63. num. 5. q. 79.*

Electio per compromiſſum vel arbitrium fieri poteſt: & vocatur plana, arbitraria, vel compromiſſaria, *de qua in c. Cauſam quæ, & c. Cum dilecti & c. Quia propter, cum ſimilib. De elect. & ibi per Ioan. And. & Panor. de qua Hoſtien. in ſumma tit. de elect. §. Qualiter colum 13 verſ. 2. forma.* De hac forma Manda à *capitulo 39 vſque ad 52 excluſiue in 1 parte agit* & D. Petr. à Biaxio. *in tract. Directorii electionum, fol. 214 c 17 n 1.*

Eligere.

Eligens dignum in prælatum boni operis ſibi comparat fructum. *c. Nullus inuitis detur Epiſcopus, 61. diſtinct. & c. Congregatio, 16 q. vlt* plenius vide D. Petr. à Biaxio. in tract. *Directorii Electionum fol 205 n 1.*

Res pene contra naturam eſt, vt ſine peccato aliquis ſit, ſed talis eligatur, cuius comparatione cæteri grex dicantur, *D. Hieron. ad Ocean.*

Eleëmoſyna.

Eleëmoſyna eſt opus dantis alicui aliquid ex compaſſione propter Deum, *D. Thom. 2 2. q. 32. artic 1.*

Ex ſubſtantia tua fac eleëmoſynam *Tob. 4.*

Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit illũ Dominus, *Dauid Pſal. 40.*

Date eleëmoſynam, vt omnia munda ſint vobis. *Luc. 11.*

Eleëmoſyna mundat peccata. *Auguſti in ſermone de dεcima.*

Eleëmoſyna amica Dei conſiſtit, & ſemper propinqua, *Chryſoſt. ſuper Matthæum.*

Eloquentia.

Eloquentia eſt dictio ex omni parte perfecta, vt *Mirabellius* habet.

Magna debet eſſe eloquentia, quæ in initiis placeat, Seneca *Declamationum 10.*

Ornamentum Reipublicæ maximum eloquentia Philoſophorum, Plato *in Repub.*

Comes iucundus in via pro vehiculo eſt: *Gellius lib. 18.*

Emancipatus.

Emancipatus non quærit patri, ſed ſibi, *l. Quod fauore, C. de l.* vt eſt apud D. Vitalem Nemauſenſem in tract. *de col 224 num 10.*

Emancipatio.

Emancipatio eſt relaxatio patriæ poteſtatis coram iudice competente, patris & filij voluntate concurrente *Mirabellius in Polyanthea.*

Emendatio.

Emendatio correctionem importat, non in totũ ſed in parte. iuxta notata *in l. Edita C. de edendo, vt recitat.* D. Francis. Balbus in tract. *de præſumpt. folio 244. num. 8.*

Emendatus.

Emendatus de crimine nõ omnino priſtinæ præſumptioni naturæ reſtituitur, quia quilibet præſumitur bonus, *c. 1. de ſeruitu. & l. Merito ff pro ſocio. & c. dudum, de præſumption.* licet enim emendatus præſumatur idoneus in cauſſa ciuili vel criminali ciuiliter mota, non tamen in cauſa criminali: ergo nõ eſt integer ex toto, alias adhiberetur ei fides in cauſa criminali, *facit c. forus, de verb. ſignific.* hoc valet quando comitatur infamia. Infamia enim comitatur infamem quocunque vadit, ſicut lepra leproſum maiorem enodationem vide apud D. Andream Barbatiam in tractat. *de teſtibus fol. 80. num. 1.*

Emolumentum.

Emolumentum debet eſſe apud quos eſt onus, *le. Ab eo C. de fidei comiſ.* de quo plene in Regula. *Qui ſentit li. 6.* ſicut allegat. D. de Petr. Vbaldis, in tract. *de Canonica, epiſcopali & parochiali, folio 176 numero 15.*

Emo-

Digitized by Google

Emolumentum prius conſequitur, quam modus impleatur, tam in contractibus, quā in vltimis voluntatibus, *l. Inſulam, in fine ff. loca, & facit l Si nō renumerandi §. finali, cum l. ſeq ff. man* ſed hoc non procedit in contractibus vltro citroque obligatoriis: quia opus eſt primo adimplere ex parte ſua cōtractum antequam rigare, vt copioſe diſcutit D. Angel. à Gabellionibus, *in tract. de teſtamen fol. 23. num. 5.*

Emolumento aucto ſequitur oneris augmentatio: Idē de diminutione, vt per Bartolo, & Doct. *in l Illud, C. de ſacroſanct eccleſ. & l. Si ita §. 1. ff. de. liber & poſthum & l Clement. ff. de hæred. inſtituen.* Reliqua vide apud D. Albertum Brunum, *in tract. De. Augmento folio 187 num. 2.*

Emptor.

Emptor rem vitioſam reſtituens lucrum ſentire non debet. vt eſt caſus notabilis *in l. Qui ſi nolit. § in factum, ff. de edil. dict* ibi patet quod emptor nec damnum pati, nec lucrum ſentire debet, in re vitioſa reſtituenda. vt atteſtatur D. Baptiſta de ſancto Blaſio. in tractatu *de Acti one, fol 6. n. 49.*

Emptor obligatur ad precium ſoluendum, vendito, ad rem tradendam, *vt in l. Exempto in principio, de actio. empti.* reliqua vide apud D. Fabianum de monte, in tractatu *de empt. & venditio folio 129. verſo, num. 2.*

Æmulus.

Æmuli in omnibus capitulis ſunt, & ſemper aliqua capita heteroclyta. vt allegat. D. Ioan. Franciſc. in ſuo tracta. *de offi. officio & poteſtate capituli ſede vacante fol. 196. num. 8.*

Enarratio.

Enarratio longa faſtidium generat, *c. 5. de pœnit.* & remiſſ. & dictionum breuitatem cuique authori conuenit ſectari, vt *2. Machab. 2. in fine, & D. Guilielmum à Montſarrat. in tract. de ſucceſſi. regum. determinat. folio 228. verſo, in q. dubio num. 2.*

Epiſcopatus.

Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, *1 Timoth. 3.*

Epiſcopatus eſt nomen operis, non honoris, *D. Thom. 2. 2. 185. artic. 1.*

Epiſcopus.

Epiſcopus eſt generalis procurator pauperum ſuæ diœceſis, *§. Si quis autem pro red mptione illi, in omnibus enim talibus, & c. In Authen. de eccle. ti. col.* 9 Plenius vide D. Rolandinum *in tract. Formulæ capitulorum, in teſtamentis. folio 216. verſo, Rubrica. 10 num. 2.*

Epiſcopus aduerſus inſidias & calumnias vigilare debet: vt habet D. Hugo, in tract *De Officio quatuor prælatorum, folio 19. verſo, §. Eccleſiam, numero 1.*

Epiſcopi nomine multi, ſed re pauci, vt Hieron. ad Heliodorum, *& 2. q 2 c. Non omnes epiſcopi ſunt epiſcopi.* & D. Petr à Braxio in tractatu Directorii Electionum, folio 116. *verſo. num. 10.*

Epiſcopus non debet propter ſua priuilegia malus effici. *gloſ. in c. Dominus, 93. diſt facit etiam textus in c. fina de poſtulando. & l Si pars, in fi ff. de in- offic teſtam cum ſimilibus*, vide latius D. Ludouic. Montaltum, in tractatu *De Reprobat ſententia Pilati fol. 191 num. 96.*

Epiſcopus nihil agit ſine eleēmoſyna, iuxta illud Pſalmi. 111. *Diſperſit, dedit pauperibus*, & pauperibus & infirmis laborare non valentibus epiſcopus ſuccurrat, *c. Epiſcopus, diſtinct. 82.* Plura recte vide apud D. Hugonem in tractat. *de officio quatuor prælatorum, folio 29. verſo, §. debet autem. nu. 1 & per totum.*

Epiſtola.

Epiſtola abſentem facit eſſe præſentem: vocemque diſtantis longo organo ad abſentem ducit, vt eſt caſus notab. *in l. Publica, in fine, ff depoſiti, per quem text.* ſic dixerunt omnes Doct, vt teſtatur D. Tyndar plura loca allegans, in tract. *de Teſtibus fol. 105. c. 8 num. 6.*

Epiſtola Principis obtinet vim legis in omnibus cauſis, *text. & ibi Angel. in l. Item veniunt §. pen. ff. de petit. hæred. quod Ange. declaratur per notab in l. 2. C. de legi. & conſti. & in l. nemo, C. ſent. & interlo. omnium iudic.* Idem habet D. Martinus Laudenſis in tracta *de Principibus. fol. 105. verſo, q. 58.*

Æqualitas.

Æqualitas inter fratres & ſocios ſeruanda eſt vt quæ eſt inductiua, nutritiua, & confirmatiua & cōſolidatiua concordiæ & fraternæ charitatis affectionis, vt habet Sozin. *conſilio 4. in 1. parte.* Et per contrariū inæqualitas eſt nutritiua diſcordiæ, *per l. Cum oportet, C. de bo. qualiber.* in principio, *& in §. Sin autem, ita formaliter inquit Sozi in conſilio dicto ſupra in 2. q. 3. c. Prærogatiua*, ſicut recitat pulchre D. Ioan. le Cirier in tracta. *De primogenitura, fol. 185. queſt. 25. num. 11.*

Æqualis.

Æqualibus æqualia inæqualibus inæqualia imponuntur, vt habet D. Thomas, de vio. in tractat.

Digitized by Google

ctat. *De monte pietatis, fol.* 198. *c.* 11. *n.* 3.

Æquiparatio.

Æquiparatorum æqualis debet eſſe norma. Nam vbi duo à iure æquiparantur, id quod habet locum in vno, debet habere locũ & in alio, *l. Vt tantum, §. 1. de ſeruo corrup. & voluit gloſ. in c. Si poſtquam, de elec. in 6. facit & quod dixit Bart. in l. 1. de leg. 1.* quemadmodum meminit D. Troilus Maluetius in tract. *De Oblationibus imagini factis fol.* 181. *verſo, n.* 4.

Æquipollens.

Æquipollens non ſufficit quando interuenit iuramentum: Nam tunc non ſufficit adimplere promiſſum per æquipollens, ſed debet adimpleri in forma ſpecifica. Caſus eſt notab. *in c. Ad noſtram, 1. de iure iur. per Moder. in §. ſpeciali, & facit quod vidimus in 3. principali effectu*, quod iuramentum dicitur habere cauſam præciſam, & propterea in obligationibus facti quis ad factum præciſe compelli poteſt. Nec liberabitur ſoluendo intereſſe: *gloſſ. eſt in leg. Si pecuniam, ff. de condic. ob cauſam.* Ita docet D. Marcus Anton. Bauerius in tract. *de Virtute iuramenti, fol.* 49. *n.* 57.

Æquipollens non ſeruat illud, quod pro forma requiritur, vt tenet Bald. *in c. 1. de Milite vaſ. qui contumax eſt, & ibi gloſſ. ordinaria. & gloſ. in Clem. 1. de vit. & honeſt. cle.* & tenet Baldus in Auth. *Qui ſemel. C. Quomodo & quando Iudex, & vult Bart. in l. Non ſunt libe. ff. de ſta. hom.* Copioſe hanc materiam tractat. D. Guiliel. à Montferrat. tractat. *de ſucceſſione Regum, fol.* 227. *in tertio dubio, n.* 7.

Æquitas.

Æquitas eſt pars iuſtitiæ vel iuſticia dulcore miſericordiæ temperata, teſte Diuo Thoma 2. 2. *quæſt.* 80.

Æquitas ſeruatur in legum congrua ad opus applicatione, & rerum iuſta & debita commutatione, & denique bonorum proportionata participatione, teſte D. Cypriano, Gregorio, & Archiepiſcop. Florentino.

Æquitas eſt iuſtitia cum miſericordia temperata: Nam omnia bene æquiparat.

Simulata æquitas non eſt æquitas, ſed iniquitas, duplex quia iniquitas eſt & ſimulatio S. Auguſt. *ſuper Pſalm.* 63.

Statera vt iuſta & æqua ſint pondera. *Leuit.* 19.

Æquitas ſcripta debet præferri rigori ſcripto, *l. Placuit, C. de iudic.* Integram expoſitionem cum annexis huius ſententiæ licet legere apud D. Ioan. Franc. Baldum, in tract. *de præſcrip. f.* 215. *num* 15. & apud D. Ioan. Lanfrancum de Oriano in tract. *de Arbitris, fol.* 34. *n.* 23.

Æquitas in conſuetudine, rigor & odium in præſcriptione vertitur, ſecundum Bald. *in l. De quibus, colum.* 23. *ver. reſtat videre, ff. de legib. & in l. Scimus, prop. finem princ. C. de inoffi. teſta.* & vide plura apud D. Ioh. Franciſ. Balbum in tract. *de præſcription. fol.* 216 *verſo, n.* 19.

Æquitas locũ habet iure ſcripto deficiẽte, quæ æquitas conſtat ex naturali iuſtitia, & naturalib. inſtrumẽtis, *l. Scire oportet, §. Sufficit, de excuſ. tut.* Et vbi aliquid cõmittitur nec eſt lex quę dictitet quid agendũ ſit, videtur cõmiſſum iuxta æquitatẽ. Plura vide apud. D. Io. Bapt. Caccialup. in tract. *de Penſionib. f.* 210. *q.* 25. *n.* 5.

Æquiuocum.

Æquiuocum eſt quod plurib. modis opponi poteſt. *vt nota. in le. Quoties in ſtipulatione ambigua, ff. de verb. oblig.* vt habet D. Baldus de Vbaldis, in tract. *de pace Conſtantiæ, fol.* 79. *verſ. n.* 111.

Æquum.

Æquum eſt & pium in neceſſitate ſeruire amico, vt inquit D. Anton. Archiepiſcopus Florentinus, in tract. *de Vſuris, folio* 203. *verſo, n.* 26.

Errare.

Errare non poteſt Eccleſia, *c. Arrepta.* 24. *que.* 1. vt habet D. Anton. de Roſell. in tractat. *de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol.* 46. *n.* 14.

Errans.

Errans in facto excuſatur, non in iure ſi maior ſit, *l. Si adulterium cum inceſtu, §. idem Pollioni, & ibi Bart. ff. de adult. & l. Qui contra legem, C. de inceſt. nupt. vbi eſt optimus text. & in gloſſ.* ibi Bald. Salic. & alij vt pluribus diſputat, D. Paulus Grillandus in tract. *de pœni. omnifariam coitus, fol.* 225. *q.* 14. *n* 3.

Errare quandoque peritus poteſt: quia omnium memoriam habere, & in nullo deuiare potius eſt diuinitatis quam hominis, *l.* 2. *§. Quia omnium, C. de veteri iure enuclean do.*

Errans circa principia, non poteſt principiata cognoſcere, *Ariſt.*

Error.

Paruus error in principio, maximus in fine, Ariſtot 1. *De cœlo & mundo.*

Cuique ſuus error,

Sed quot homines tot ſententiæ: falli poſſumus, Cicero *De finibus bo. & malo.*

Nonnunquam etiam errorem creat ſimilitudo, Cicero *De diuinatione.*

Quiſquis ſe exiſtimat ſcire, quod neſcit, pro vero quippe approbat falsũ, quod erroris eſt propriũ *can. Quamuis, diſt.* 38. *ſumptum ex S. Auguſt*

Error,

Digitized by Google

Error adulatori locum præbet.

Error Philoſophi veniam meretur.

Errore nemo rem ſuam amittit.

Error iuris probabilis præbet cauſam poſſidendi iuſtam, ſecundum Doctorum ſententias *in l. 2. C. de ſeruis & aqua*, ſicut meminit D. Ant. de Roſellis in tractat *de poteſtate Imperatoris & Papæ, folio 46. num. 18.*

Error eſt lapſus animi, erratio pedum, & error eſt approbatio falſorũ pro veris, D. Th. *in quæſtionibus, de malo, q. 3. art. 3.*

Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errore, *Eccleſiaſt 12.*

Bonus animus nunquam erranti obſequium accommodat, Senec. *in Prouerb.*

Error alte radicatus difficulter extirpatur, Franc. Petrarcha *de vita ſolitaria.*

Omnibus in rebus temeritas in aſſentiendo errorque turpis eſt, Cic *De diuinatione.*

Errorem defendens damnabilior errante eſt, *ca. Qui aliorũ 24. quæſt. 4.* & D. Cataldinus de Boncompaignes, in tract. *de poteſtate Papæ, fol. 90. verſo, num. 24.*

Error detectus ſententiam non retract. *leg. Cum putarem, ff. famil. herciſc. l. 1. C. de condict. indebit.* Vide D. Ambroſ. de Vignate in tract. *de Vſuris, fol. 169 n. 127.*

Error in facto proprio toleratur, vbi agitur de damno vitando, vt patet ex dictis Bartol. *allegantis l. Sed & ſi me putem, in principio, de condict. indebi* Conſule D. Ioa. Franc. Balbum in tract. *de praſc. fol. 275. verſo, n. 52.*

Error in confinibus contractum non vitiat, *Caſus eſt nota in l. Si in emptione, in eo de quo Angelus fecit falſum in l. Veteribus, ff. de pact. l. Si quis in fundi vocabulo, ff. de lega. 1. & in l. patronus. §. 1. & 2. vbi de errore finium, ff. de legat. 3.* Plura vide apud D. Fabianum de monte in tract. *de emp. & vend. fo. 144. verſo, n. 59*

Error cui non reſiſtitur, approbatur.

Error in facto alieno toleratur, aut in facti alieni ignorantia error toleratur, quia plerunque prudentiſſimos fallit, vt allegat D. Rogerius in tractat. *de diuerſis præſcriptionib. fol 135. c. 2. n. 4.*

Error iuris vel titulus errore cauſatus non prodeſt, ſi lex expreſſe reſiſtat, vt habet D. Io. Franciſcus Balbus in tract. *de præſcriptionib. fol. 273. verſo, num. 19.*

Error aduocati litigatoribus obeſſe nequit, *vt. l. vl. in. C. de erro. aduoc.* vbi dicitur, quod error aduocati litigatoribus, obeſſe nequit, vt ſi proponat vnam actionem pro alia, tum licet illi infra triduũ corrigere errorem, hæc commode percurrit D. Dynus de Mugilo *in tract. præſcriptionum, fol 71. nu. 4.* & ſimiliter D. Placent. *in tract. de iudic. tit. 2. De aduocatis, fol. 126. n. 2.*

Error notarij non debet partibus obeſſe, ſed eis tenetur ad intereſſe, *vt l. Si librarius, ff. de reg. iu* & *l. Finalis, C, de magiſt. conuen. ibi eſt text. optimus*, & recte idem probat D. Tyndarus in tract. *de teſtibus fol. 107. c. 13 n. 3.*

Error principis facit ius, *vt l. 3 in fin. ff. de ſupellect. legat.* & habet D. Anton. de Roſellis annotatũ in tract. *de Concilijs, fol. 82. verſo, §. nunc capio, numer. 3.*

Erubeſcentia.

Erubeſcentia eſt timor in conuitij expectatione, *Ioan. Damaſcen.*

Erubeſcentia eſt timor de turpi faciendo, vt verecundia de turpi facto, D. Thom. 1. 2 q 41. *art. 4.*

Ærumna.

Ærumna eſt ægritudo laborioſa. Cic. 3. *Tuſcula. quæſt.*

Æs.

Æs alienum non venit appellatione bonorum, *l. Ea demum, in fin. C. de collat.* & D. Vitalis Nemauſenſis, in tract. *de collationibus*, hanc ſententiam refert, *f. l. 224. n. 21.*

Æs adiectum auro cedit legato auri, *l. Cum aurum, & l. Si quando, & l. Et ſi non ſunt, §. fin. ff. de auro & argen. legat.* vt intelligitur per Bart. *in d. §. Finali*, ſic etiam annotat. D. Albertus Brunus, in tract. *de augmento, vt ſi adiectum ſit precioſius eo cui adiicitur, cedit, fol. 183. num. 20.*

Æſtimatio.

Æſtimatio rebus precium imponit, hoc exponit latius D. Ioa. Nid. in tract. *de Contractibus mercatorum. f 165. n 6.*

Æſtimum.

Æſtimum patris, æſtimum filij dicitur, *glo in l. 2. C. Qui ætate, lib. 10.* & Felin. *in 1. col. 2. de Magiſtris.* Amplius vide D Ioanne, le Cirier in tractat. *De Primogenitura, f. 154. n. 26.*

Eſuries.

Eſuries vel fames eſt appetitus calidi & ſicci, Ariſtot. 2. *de Anima.*

Fames amica virginitati, eſt inimica laſciuiæ, ſaturitas prodigit caſtitatem, nutrit illecebram, D. Ambroſius *in ſermone 40.*

Non cibus ſed appetitus in vitio eſt, Gregor 30. *Moralium.*

In caſſum per cibi abſtinentiam corpus atteritur ſi ordinatis moribus dimiſſa mens vitiis diſputatur. D. Gregor. *ibidem.*

Qui

Digitized by Google

Qui cibis abſtinent & mala agunt, Dęmones imitantur, quibus culpa adeſt & cibus deeſt, *Iſidor. ſuper Amos Prophetam.*

Eſuries vel fames eſt optimum condimentum eſcæ. Socrates ait *apud Laërtium.*

Ætas.

Ætas pupillaris quicquid videt ignorat, *l. 1. C de falſa mone. & l. fin. ff de iuris & facti ignoran. cum ſimilibus,* vbi minores etiam effecti decuriones non habent ſuffragia, quamuis ſportulas habeat, ſicut plenius allegat D. Pet. à Biaxio in tract. *Directorii Electionum fol. 203. cap. 16. num. 1.*

Ætas nulla ad diſcendum ſera, vt Seneca ait: & allegat D. Albertus de Ferrarijs in tract. *de horis canonicis, fol. 214 nu. 45.*

Euentus.

Euentus ſpectatur ſi de puniendo crimine agatur. Nam ſi crimen fiat ab infante vel furioſo, vt ſi hominem occiderit, *lege Cornelia* non tenebitur, cum alterum innocentia conſilij tuetur, alterum, fati infelicitas excuſet, vt *l. Aut facta, §. Euentus, ff. de abige. & l. Infans, ff. ad l. Corneliam, de ſicar.* Hæc notat D. Rogerius in tractatu, *de diuerſis praeſcriptionibus, fol 134. num. 8.*

Euentus aduentitij certam diſpoſitionem non vitiant, *arg gloſſ. in l Vendicatio, ff. de rei vendicat.* ſicut docet D Vdalricus Zaſius in tractatu, *de ſubſtitut. fol. 93 num. 8.*

Euocatio.

Euocatio ſuperiorum plus operatur quam appellatio. Nam euocatio etiam iniuſta ſuſpendit in tantum iuriſdictionem inferioris vt nullum ſit ipſo iure, quod poſtea contingit in illa cauſa etiam inter alias partes attentari: ſed appellatio iniuſta non ſuſpendit poteſtatem iudicis, à quo capit. *cum appellationibus in principio, de appellatio. libr. ſexto.* Ratio diuerſitatis eſt quod appellatio eſt iuris & in iure conſiſtit. Euocatio vel reuocatio eſt facti, ſecundum Innocent. Ioan. Andr. Panorm. 2. notat Baldum & ſuper omnes Præpo. Mediolan Plura vide apud D. Ioan. Montaigne in tractatu, *de Collatione Parlamentorum, fol. 84. verſo num. 6.*

Exactio.

Exactio eſt actus exigendi debitum vel pecuniã, vt habet D. Mirabellius *in Polyanthea.*

Exigimus quod debetur noſtro corpori, ſed non impedimus quod ſubiectorum debetur cordi, D. Gregor. *in moralib.*

Non gaudent martyres, quando ex illis pecunijs honorantur, in quibus pauperes plorant, D. Chryſoſt. *ſuper Matth.*

Exceptio.

Exceptio recuſationis eſt rationabilis, *vt in c. Quod ſuſpecti, 3 qu. 5.* ergo ſequitur quod poterit committi recuſatione remota, habet hanc ſententiam D. And. Barbatia, in tractatu *de Praeſtant. Cardinalium, fol 68. num. 1.*

Exceptio ſola ſonans nudam defenſionem reſeruatur excommunicato, *c Cum inter, & c Dilecti de except.* vbi autem exceptio habet vim accuſationis vel impugnationis, tunc non reſeruatur excommunicato, ſicut declarat copioſe de exceptionibus diſputans, D. Ioan de Lignano, in tract. *de Cenſura Eccl. fol. 24 num. 5.*

Exceptio iudicis recuſatoria, eſt dilatoria, vt habet D. Barbatia in tractat. *de praeſtantia Cardinalium, fol. 69 nu 2.*

Exceptio recuſationis eſt defenſio, *vt in gloſſ. in Clerico ſaepe, de verbo ſignif.* Plura vide apud D. Barbatiam, *in tractatu & loco praeallegato proxime, fol. 68. verſo, num. 8.*

Exceptio debet de neceſſitate concludere, hanc ſententiam ponit D. Albericus de Roſate in tract. *de teſtib. fol. 173 nu. 6.*

Exceptio negatiua non eſt probanda, *c. Bonae, de elect. & in c. Super hoc, de renunc. & l. Actor, C. de probationibus,* ex quibus infertur, quod negans non habet neceſſe probare id, quod negat: cum ſit impoſſibile & improbabile: Nam ideo ſimplex & pura negatiua nõ poteſt probari, quia nõ entium nulla eſt probatio. Plura vide apud D. Lanfran. ab Ariadno, in tract. *de probat. fol. 190. nu. 2.*

Exceptio omnis firmat regulam, *vt in l. Nam quod, ff. de penul. leg. 1 ff. de reg. Iuris. l. in his, ff. de legib. In Auth. de non alienan. §. vt autem, & c. Dominus, 22. q. 7. & c. in noſtra, de ſepultur. & l. Quaeſitum, §. denique ff. fun inſtruct. & l. Generali, § Vxore. ff. de vſufruct. & l. Pediculis, §. Item cum quaereret, ff. de aur. & argen. legat. & Di. in Rub. de regul. iur. in 6.* ſic habet D. Barbatia in tractat. *de Praeſtantia Cardinalium, fol. 16. nu. 10.*

Exceptiones arma reorum dicuntur, *arg. l. 2. in princip. ff. de excep.* vt allegat D. Nepos de Mõtalbano in tract. *exceptionum, fol. 164 in Proœmio, nu. 1.*

Exceptiones corã iudice cõpetente debent opponi. Vide D Pet. à Biaxio in ſuo tra. *Directorii Electionum, f. 223. c 46. n. 4.*

Excipere.

Excipiens contra aliquẽ de crimine videtur eũ accuſare *de quo in c fin. tit. de teſtib.* nam ille qui excipit contra aliquem de crimine ipſo eum accuſat, vt habet D. Alber. de Roſatę in ſuo tract. *de teſtib.*

Exci-

Digitized by Google

Excipientes tenetur probare exceptionem ſuam: *l. In probationibus, ff. de probati, & l. 1. C. de probati.* Idem notat D. Ioan. de Lignano, in tract. *de Cenſur. Eccleſiaſtica, fol. 25 num. 20.*

Exceſſus.

Exceſſus & defectus vitioſi medium præſumunt vitioſum, *can. Ex parte, extra, de conſuetudine, & c. Conſuluit, de offic. delegat* Idem atteſtatur D. Ioã à Lignano in tract. *de amicitia, fol 4. §. Quia viſum, num. 6.*

Excluſio.

Excluſio generalis exceptionum non excludit ſpeciales exceptiones à iure communi ſeu ſtatuto procedentes, *l. Si duo, de lega. 3. l Si ita, C. qua praſcript.* Cætera copioſius vide apud D. Anton. à Canario, in tract. *de executione inſtrumentorum, f. 211. n. 11.*

Excommunicatio.

Excommunicatio eſt cenſura à canone vel iudice eccleſiaſtic. prolata, priuans communione ſacramentorum, & quandoque etiam hominum, ſecundum paulum, *ſuper rubric. de Excommunicatione.*

Excommunicatio non eſt infligenda, niſi monitione præmiſſa, ſi tamen hoc fecerit, licet ſententia ſit iuſta, punitur lator pœna, *c. ſacro, de ſentent. excõm in. licet ſuſpenſione ab ingreſſu eccleſiæ infra mẽſem.* Plura vide apud D. Nicol. Plouium, in tract. *de Irregularitate, fol. 160. verſo, n 2.*

Nemo contemnat eccleſiaſtica vincula, vt Chryſoſtomus ait: & habetur can. *Nemo, 11. quaſtio. 3.*

Excommunicatio etiam iniuſta timenda eſt, *ca, Sententia paſto. ii. & c. Si epiſc p. 11. q 3.* vt potes videre apud D. Anton de Roſell. in tract. *de Poteſtate Imp. & Papæ, fol 67. n. 50.*

Excommunicatio eſt actio Chriſti non hominis, *11. qu 3. c. Nemo condemnat. ſed homo eſt executor & can. eſt lator,* hoc pulcre docet D. Ioan. de Lignan. in tract *de Cenſura eccleſiaſt. fol. 15. n. 8.*

Reſecandæ ſunt putridæ carnes & ſcabioſæ oues à caulib repellendæ, vt dicit D. Hier. *& habetur c. Reſecandæ 24. q. 3.*

Excommunicationis pœna ſuccedit loco mortis vel pœnæ mortis *text eſt ſingularis in c. Per venerabilem. § pen. Qui filij ſint legit. ſicut habet etiã D. Stephan. Coſta in tract. de Ludo, fol. 186. n. 38.*

Excuſatio.

Excuſatio eſt dilutio obiecti criminis, vt habet *Dominicus Mirab llius in Polyanth.*

Non declines cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis, *Pſal. 150.*

Peccatum peccato addit, qui culpæ patrocinio defenſionis adiungit, D. Gregor, *22. lib. Moralium.*

Maximum eſt vitium excuſationis, *gloſſ. ſuper Pſalm 14.*

Malum eſt peccare, peius perſeuerare, peſſimum defendere ſeu in Deum culpam refundere, *glo. ſuper Pſalm. 20.*

Excuſator.

Excuſator ſi ſit ſimplex nuncius non valet, *ca. Ex parte, extra de priuileg.* & ſicut mittitur excuſator, ſic poteſt mitti procurator, *ca. Cum delict. extra, de dolo & contuma.* Plura vide apud D. Dynũ de Mugilo, *in tract. praſcrip. fol 69. §. Si ſit ſimplex, n. 1.*

Excuſare.

Excuſatur quis ſi bono viro credit, *leg. Si à bona fidei, ff. de rei vendic.* vt habet D. Barbatia, *in tract. De præſtantia Cardinalium, fol. 45 n. 56.*

Executio.

Executio non fit in mortuum corpus, *Cy in le. 2. Qui teſtam. face. poſſunt,* vnde ſi ille qui debebat ſuſpendi, fecit ſe toxicari, corpus ſuum mortuum non debet mitti ad furcas. Secundum Cyn. ibi: Sed dic ibidem quod eſt in arbitrio iudicis, quia illud eſt corpus pœnæ, facit quod notatur in clement. *de pœni. & remiſ.* quemadmodum legitur apud D. Cataldum de Boncompaig. in tract. *de Syndic. fol. 139. num. 94.*

Executor.

Executor agit cauſam ſine ſumptibus ſuis, vt *le. Nulli, §. 2. ibi,* ſine vllo diſpendio iudiciorum, *C. de Epiſcop. & cleri. & c. Charitatem, 12. q. 2* ibi nihil de rebus eccleſiæ. Plura vide apud D. Iacobum à Canibus, in tractatu, *De Executione vltimarum voluntatum. fol. 141 n 4. & 5.*

Experientia.

Experientia eſt omnium rerum magiſtra, *c. quam ſit de elect. in 6.* Nã vt Philoſophus ait: Natura potentem, ars facilem, vſus promptum reddit artificem: & cuilibet artificio præbet experientia incrementum, *l. Legatis, §. Ornatricibus, ff. de lega. 3.* ita habet *gloſ. ſuper verbo, Magiſtra rerũ, in d. c. Quã, & vt D. Ioan le Cirier in tract. de Primogenit. folio 187. verſo, n. 9.*

Experientia eſt valde neceſſaria ad iuris iuſtitiæque regimen, & ſupplet literaturam, vt habet Specu. *tit de iudic. de lega. §. 8. & in tit. de libel. conceptio.* Quæ refert D. M. Rauandus in tract. *Speculi iud. fol. 88. verſo, nu. 21.*

Expertus.

Experto cuilibet in ſua arte potius creditur, quam idiotis vel inſciis in illa ſcientia. Copioſe vide D. Martinum de Arles in tract. *De ſuperſtitionibus.*

Exemplum.

Exemplum eſt propoſitio facti vel dicti cum nomine autoris *Cicero 1. Rheto.* vel eſt res, quæ nobis imitandis proponitur.

Qui in Chriſtum credimus, Chriſti ſequamur exempla, *D. Hieron epiſtola 9.*

Validiora ſunt exempla, quàm verba, & plenius opere docetur, quàm voce. Leo *in Sermone De Ieiunio.*

Sanctorum exempla perſpicaciter recordamini. In noc. *c. De quibus cauſis 20. diſtinct.*

Magis mouent exempla, quam verba, *Ariſtoteles 10. Ethicor.*

Plebeia ingenia magis exemplis capiuntur, quàm oratione, Macrobius 7. *Saturnalium.*

Quid imitandum ſit, docetur exemplo Senecæ *de Clementia.*

Exemplis vtimur in dicendo, vt facilius dictio noſtra intelligatur, *Ariſt. 1. Poëtices.*

Exempla non reſtringunt regulam, *text. eſt notabilis in l. Damni infecti ſtipulatio. in fi. De dam. infecto. L. 1. ff. uti poſſ. & c. Dilecta. De confirmat. vtiz vel inuti.* & voluit Bald. *in l. Nulli, in 1. colum. Cod. de iudi.* Ideo dixit Philoſophus, Exempla ponimus non vt ita ſit, ſed vt ita eſſe intelligamus. Conſule D. Troilum Maluetium in tractatu *de Oblationibus imagini factis, folio* 183. *num.* 5.

Exemplis non eſt iudicandum, *l. Nemo, C. de ſenten. & interlocu. omnium iudicum*, per quem text. dicit *gloſſ.* 4 *in c. Si quando, de reſcrip. extra.* quod quando per conſultationem reſcribit Imperator, non vult ſuam reſponſionem ſequendam eſſe, ſi quis non rectè reſponſum putauerit Sicut adducit D. Ioan. le Cirier in ſuo tractatu, *De Primogenitura folio* 151. *verſo, num.* 19.

Exercitium.

Exercitium cui denegatur, denegatur & habitus: multo magis cum virtus conſiſtat in exercitio non in habitu, vt *cap. 1. extra de ſacra vnctione,* fides ſine operatione mortua eſt, & virtus cuiuſque rei conſiſtit non in ſolo habitu, ſed in operatione virtutis Secundum Ariſtotelem, 1. *Ethicor.* & ſi Seneca *in epiſtolis ad Lucillum* aliter ſentiat. Prolixius reſpice D. Anton. de Roſellis in tractatu *de poteſtate imperatoris & Papæ, folio* 35. § *Ne proli-* [illegible]

[illegible], qui bono vacat exercitio, *D. Hieron. in ſermone.*

Exercitium eſt cauſa ſanitatis. *Ariſtoteles 5. Metaphyſicorum.*

Exercitio alicuius actus prohibito prohibentur omnia, per quæ ad illum actum peruenitur.

Exorbitantia.

Exorbitantia ignorat extenſionem. Vide D. Anton. de Roſellis in tractatu legitimationum, *fol.* 91. *num.* 30.

Exprobratio.

Exprobratio eſt ingeſtio improperij in facie, *D. Tho. ſuper Pſalmum,* 43. *colum.* 9.

Iſthæc cõmemoratio quaſi exprobratio eſt immemoris beneficij, *Terent. in Andria.*

Odioſum genus hominum officia exprobrantiũ, *Cicero de Amicitia.*

Extenſio in præiudicium tertij non eſt facienda, *l. Si quando, in principio, C. de inoffic. teſtamen. & l. Impuberi, ff. de adminiſtra. tut.* plura vide apud D. Alber. Brunum in tract. *de Augmento, folio* 178, *concluſ.* 9. *nu.* 9.

Extremum.

Extrema habilia non curant medium. *l. Cum mihi decem, 2. reſponſo. de ſolutio.* Idem determinat Bart. & clarius probatur *l. Bonorum. ff. rem rat. haberi,* Hoc modo demonſtrat D. Anton. de Roſellis in tract. *legitimationum, fol.* 88 *num.* 52.

Extremitates probans videtur continuum probare, *l Penultima, C. Apo. publi libr.* 10. & vt voluit Bart. per illum textum gloſſæ not. *in c. Volumus* 16. *qu.* 4. Dicens quod probatis extremis poſſeſſionis media præſumuntur. Copioſius hanc ſententiam vide apud D Ioan. Franc. Balbum in tract. *De Præſcriptionibus, folio* 180. *num.* 5.

F

Fabula.

FAbula eſt narratio ad vtilitatem & delectationem confecta, à fando dicta, Iſid *in Etymol.*

Fabula & ſi vim veritatis non habet, tamen rationem habet, vt iuxta eam poſſit veritas manifeſtari, *D. Ambroſ.* 3. *offic.*

Fabulæ vt figmenta Poëtarum Chriſtianis ideo legi prohibentur; quia ſunt incentiua libidinum & vitiorum, *Iſidor.*

Fabula Poëtica lyra eſt, Alanus *de cõplan. naturæ*

Nihil debet eſſe in philoſophia commenticiis fabulis loci, *Cicero de diuinatione.*

Fabula ex mirabilibus conſtituitur, ſic Philomythos eſt aliqualiter philoſophus, *Ariſt. 1. Metaph.*

Fabri.

Digitized by Google

Fabri.

Fabri fabrilia tractant, vt inquit D. Thomas de vio, in tract. *de Mont. pietatis, folio 195, cap. 2. nu. 3. D. Hieron. in epiſtola Galeat.*
Fabricando fabri efficimur.

Facetia.

Facetia eſt elegantia dicendi, qua quis quod vult facit, mouet, docet, delectat, *D. Mirabellius in polyanthea.*

Facilitas.

Facilitas eſt poteſtas, qui aliquid habetur ad actum, *D. Thom. 1. parte, queſt. 83. art. 2.*

Factio.

Factio eſt diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia volentium primatum tenere & æmulatione certantiū; vt amicitia inter bonos, ſic factio eſt inter malos, *Cicero.*

Factum.

Factum ſæpius præſumitur verius, *Bald. in l. Exemplo, C. de probat.* vbi dicit, quod ſi cardinalis dicat ſe habere literas apoſtolicas legitimandi vel reſtituendi famæ, & executus eſt illas, licet de literis dictis non appareat: tamen quia pluries actum illum fecit, præſumitur habere verum mandatum, & geſta per eum valent, non ratione communis erroris, ſed ratione præſumptæ veritatis aſſertione tanti viri, vt nota. *in c. Cum ex literis, ext. de reſtit. in integ.* plura vide apud D. Guidon. Papam in tract. *de præſumptionibus, fol. 237 num. 125.*

Factum alterius alteri nocere non debet *l. Non debet, cum ſimilibus, ff. de reg. iur.* & maximè in malè ſeruientibus, vt exprimitur, *l. Transactio matris, C. de Tranſact.* oritur hoc à iuſtitia veluti matre & medio iuris præcepto, quod eſt, ne alter alterum lædat, vt *lege Iuſtitia, §. Iuris præcepta. ff. de Iuſti. & iure,* notat idem D. Petrus Antibolus in tractat. *De muneribus, folio 26 num. 67.*

Factum quid eſſe non præſumitur, niſi probetur, *l. In bello, §. Capta. ff. de Capti. & poſtli. reuerſ. & l. Quicunque, ff. de publica. Rurſus l. Conſilio §. final. ff. Cura. fu.* Plura vide apud D. Franc Pontzinibium, in tract. *de Lamiis, fol. 138. verſo, nu. 45.*

Facta non minus quam verba loquuntur, *l. Paulus, ff. rem ratam haberi, & dicit gloſſ. per illum text. in c. Cum ſuper. De Offic. delega.* quod ſicut ex verbo, ita ex facto poſſumus confiteri, & facit *text. in cap. Exiſtimant 11. qu. 3.* & ſicut verbo ſic & factis mentimur, vt *c. Caueto fratres mendacium, 22. qu. 5.* Plura licet legere apud D. Lud. Montalti in tract. *De reprobat. ſententia Pilati, fol. 178. num. 8.*

Fallitus.

Falliti in omnibus ſuſpecti ſunt & infames, imo infamiſſimi, & qui voce antiquiſſimæ legis debent dari creditoribus lacerandi, adeo quod propter dolum non debent habere beneficium ceſſionis, quod eſt ſubſidium miſerorum, non præſidium doloroſum, vt inquit Bald. in conſilio quod incipit, *Super libris artis notar. in l. Prima, C. Qui bo. ced. poſſ. & l fin. § Si qui in fraudem & l. Penultima. De iure dotium, & l Si quis ex argentariis. ibi. l. Humilis & deploratus, ff. de eden. cum ſimilibus.* Item ſi fallitus, ergo fraudator: ſic enim lex vocat illum, & appellatur edictum fraudatorum: quia à communiter accidentibus falliti ſunt fraudatores, vt docet Bald. *in conſilio queſtio. D. Mediolani.* Et D. Ioann. Baptiſta Caccialupus in tract. *De debitorum ſuſpecto & fugitiuo fol. 223. verſo, num. 13.*

Falſitas.

Falſitas, mendacium, vel propoſitio non vera eſt, quæ tamen creditur eſſe vera. *D. Auguſt 7. Confeſſionum.*

Falſitas ibi eſt, vbi eſt quæſtionis vis *l. Non ex falſis, C. de tranſact.* Totum inſtrumentum credo eſſe ſuſpectum, qualitercunque falſitas deprehendatur, nec ei adhibetur fides niſi aliàs de veritate conſtet, *l. 2. ff. de fid. inſtrum.* & ita tenet D. Bart. Brixienſ. in tract. *queſtionum venerialium. fol. 70. verſo, q. 50. num. 4.*

Falſum.

Falſa remedia veris periculis ſunt grauiora, *c. de homine, de cl. b miſſ.* & D. Anton. de Roſellis ideo ſuadet falſa remedia eſſe abiicienda in tract. *De poteſtate Imperatoris ac Papæ, fol. 52. num. 17.*

Fama.

Fama eſt ſtatus illæſæ dignitatis legibus & moribus comprobatus. Hinc famoſus, ſic melius eſt nōmen bonum quam diuitiæ multæ. *Prou. 22.*

Inclyti animi ſignum eſt famæ diligere commodum, *Caſſiodorus 1. lib epiſt. 3.*

Quid petitur ſacris niſi tantum fama Poëtis? *Ouidius in arte amandi.*

Fama bona theſaurus inæſtimabilis, lilium ſuaue perolens verba ſunt Baldi in *l. 1. C. de Confeſſ. vbi dicit,* quod fama eſt theſaurus hominis inæſtimabilis & iocundus, & ſicut lilium dat ſuauitatem odoris. Idem annotat D. Franciſcus Brunus in ſuo tract. *De indiciis & tortura, fol. 98. qu. 5.*

Famæ veræ hæc eſt glorioſa proprietas, vt appetitores ſui contemnat. *Albanus de cōplant naturæ.*

Fama dicitur opinio communis, quæ voce manifeſta ex ſuſpitione prouenit, ſicut habet Bald. in

l. De minore, §. Tormenta ff. de q. Copioſe, vide hanc materiam de fama apud D. Amedeum de Caſtello in tractat. *de Synd fol. 112. n. 50.*

Fama eſt narratio popularis inanis de aliqua re ſine veri cognitione, ſiue bona, ſiue mala, ſic fama vulgi eſt quoddam multitudinis teſtimonium. *Cic. in Topicis.*

Temere fama naſci non ſolet quin ſubſit aliquid. *Cic. in Reth.*

Famoſum ſecundum totum non eſt falſum Commentator ſuper lib. *Ariſt. de ſomno.*

Contemne famam, fama vix vero fauet *Sen. Tragœdia 4.*

Fama malum, quo non aliud velocius vllum *Virgilius 4. Æneid. Ouid. 12. Metamorphoſios. fabula 3.*

Facta non famam ſpectari oportet, *Cic. in Rethor.*

Fama in criminalibus loco accuſatoris habetur, & ſufficit ad formandam inquiſitionem. Non tamẽ videtur operari ſemiplenam probationem, per no*ta, c. inquiſitionis & in c. Qualiter & quando, 2. De accuſat.* cum in criminalib. requirantur probationes clariſſimæ, *l. fin. de probati.* Rem hanc vide etiã apud D. Ioa. à Graſſis in tract. *Arboris Iudiciorum, f. 95. §. 7. eſt, n. 2.*

Fama non probat, ſed ſolum confirmat probationes iam factas, *C. de ſententiis ex periculo recitandis.* Plura vide apud D. Amedæum de Caſtel. in tracta. *de Synd fol. 112. n. 54.*

Fama eſt ſeruanda. *Extra de deci. c ſuggeſtum, & c. volo, 12. queſt. 1. & c. non ſunt, 11. queſt. 3. c. Iubemus, de conſecra. diſt. 5* Si poſſibile ſit famam ſeruare, & non conſeruat, hic crudelis eſt. Si impoſſibile propter malitiam detrectatorum, ſufficit conſcientiam puram habere, etiam ſi fama denigratur. Vide latius D. Damaſum in tract. *De Brocardis, folio 141. num. 31.*

Fames.

Fames eſt appetitus vel concupiſcentia calidi & ſicci. *Ariſt. 2 de anima, C. Tho. ſuper 1. de anima, Lectione, 5. colu. 3* Cætera vide in *Eſurie.*

Familia.

Familiæ conſeruationi iura fauent.

Familiæ dignitas ex bonorum cõſeruatione floret, vt late declarat Ioan. Andre poſt Iacob. de Arena, in additione ad Specul. in Rubrica. *De ſucceſſione ab inteſt.* Plura vide apud D. Ioa. le Cirier in tract. *de Primogenit. fol 287. n. 10.*

Familiæ æternũ nomẽ per maſculã prolẽ cõſeruatur. *l. Liberorũ, ff de verb. ſignific. & not. Bald. in l. Certũ, C. vnde cogniti* talia enim ſtatuta ſunt bona [illegible] *l. 1. circa prin*[illegible] *pater in fin. ff de inſtit. & iure.* Plenius lege apud D. Laurum *De pala iis ſuper ſtatuto de ſucceſſione maſculorum per Italiam, fol. 49. n. 22.*

Familiaritas.

Familiaritas quandoque cenſetur à culpa excuſare. *in c. Cum ad ſedẽ, ext. de reſtitu ſpoliato, & not. Bald. in l. 1. C. de ſeruis fugit.* & meminit huius D. Guido Papa, in tract. *de præſumptionib. fol. 234. verſo, num 35.*

Nimia familiaritas parit contemptum.

Fatum.

Fatum eſt ordo ſerieſq; cauſarum naturæ. Aulus Gellius, *lib. 6. c. 2. & Cicer. de Diuinatione & lib 3. de nat. deorum. & D. Tho. 1 part. q. 116 & Boet. in li. 4. proſa. 6. de conſolatione Philoſ.*

Fato non noxis imputantur, quæ caſu abſque fraude ex improuiſo accidunt, & per conſequens mitius puniuntur, vt *l. 1. §. finali, C. de ſica & l. 1. §. Diuus, ff. eod titul.* Cætera vide copioſius apud D. Paulum Grillandum in tract. *de ſortilegiis, folio 215. num. 6.*

Fatale incipit currere à tempore appellationis, ſecundum Ioan. Andr. *in c. ex ratione, extra de appellat.* Vide vberius hanc materiam expoſitam apud D. Guidonem Papam, *in tract. de appellat. fol. 195. verſo, n. 62.*

Fatalia appellationum currunt tempore peſtis, niſi pacto partium contrarium ſit actum, *gloſſ. eſt in in Clement. Quamdiu, de appellat.* quod eſt verum ſi prius cœpit currere quam peſtis exoriretur, vt dicit *Innoc in c. Ex tranſmiſſa, de præſcr. & Philippus de Fran in c. Ex ratione 4 q. de appellat circa 5 impedimentum* Amplius conſule D Pertach. in tract. *de Gabellis, ſeu Vectigalibus fol. 61. n 43.*

Fauor.

Fauor eſt vox bene imprecans & defendens bonum & commodum alicuius, & laudem, vt habet *Mirabell. in Polyanth.*

Malis artibus popularis fauor quæritur, *Seneca epiſt 29.*

Fauori ſuo cuilibet renunciare permiſſum eſt, *c. Ad Apoſtolicam, de regul. & tranſe. ad Religio. facit Bartol. in l. Si quis pro eo. ff. de fideiuſſoribus & in Authe. Sacramenta puberum, C. Si aduerſus conditionem & in l. Seius & Augerius, ff. ad l. falcid.* Plura vide apud D. Io de Selua in tract. *de iureiuran. fol. 221. num. 57.*

Fauor publicus eſt quod delicta puniuntur, *c. Vt fama, de ſentent. excommunica. & l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.* ſic Annota. D. Rochus de curte in tra. *de iure patrona. f. 14. § Omerſum, n. 3.*

Fauo-

Digitized by Google

Fauores debent ampliari iuxta regulam iuris, vt tenet D. Pet. de Vbaldis, in tract. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fol.* 143. *n.* 16.

Feudum.

Feudum eſt beneficium beneuolentia conceſſum cuius proprietas danti, vſufructus beneficiato manet & hæredibus ipſius vt ſint fideles proprietario vt ait *D. Mirabellius* in ſua Polyanthea.

Feudalia alienans excuſatur ignorantia, Caſus eſt valde ſingularis ſecundum Baldum *in c.* 1. *in fine, De controuerſ. inueſt inter dominum & empt. & c. Si vaſallus, Si de feud. fuerit controuerſ. inter dominum & vaſallum, & l. Fin. § fin. ff. de legat.* 2. Ampliora vide apud D. Caccialupū, in tractatu, *De feudi cognitione, folio.* 120. *num.* 16.

Fictio.

Fictio ſemper debet eſſe de poſſibili, quamuis ſit contra veritatem, *vt l. Adeptio, ff. de adoptionibus, & l. Si filius, ff. Si cert. peta. & iuxta notata per gloſſ in l.* 1. *§. Accedit, C. de rei vxor. actione, & l. Si pater ff. Quæ in fraud. credit.* Plenius recurre ad D. Philippum de Caſolis, in tractat. *de teſtamentis & ſucceſſionibus folio* 123. *verſo. num.* 8.

Fictio nunquam fingit in præiudicium iuris alteri iam quæſiti, probatur, nā actio competens ſoluto diuortio ceſſat vbi eſt reintegratum matrimonium, *l. Si mulier diuerterit ff. ſoluto matrimonio.* Licet copioſius videre de fictione apud D. Anton. de Roſellis, in tract. *Legitimatio. num. fol.* 90. *verſo, poſt numerum.* 28.

Fictio naturam imitatur quantum poteſt, *l. Adoptio, ff. de adoptionibus* ſic meminit idem præfatus Anto. de Roſell. in *tract. de poteſtate Imperatoris ac Papæ, fol.* 32. *verſo. §. Vrgentiſſimam, ante num* 3.

Fides.

Fides apud artifices ſignificat chordam reſonantem, tum lyram, citharam & fideculam, deinde tortorium inſtrumentū, quo veritas elicitur, hinc opinionem quodammodo veritatis certificatam & quodammodo perſuaſam Hinc fides apud morales eſt dictorum conuentorumque conſtantia & veritas. dicta quod fiat id quod dictum eſt, *Cicero lib.* 1. *Offic.*

Fides eſt opinio vehemens. *Ariſt.* 4. *Topicorum.* De hac fide morali dicuntur ſequentia.

Fides etiam hoſti ſeruanda, nec conſiderandum cui, ſed per quem iurauerit *D. Hier. ſuper Ezechielem & c. Noli,* 23. *q.* 1. *& c. Innocens* 22. *q.* 4. Idem vult D. Barthol. Brixienſ. in tract. *Quæſtionum Dominica'ium, folio* 54 *quæſt.* 37. *numero* 2.

In malis promiſſis reſcinde fidem, *Iſid. in Synonymis, &c. In malis* 22. *q.* 4.

Fides ſtabile & æternum facit imperium, *Curtius de geſtis Alexand. Magni.*

Expertus ſum parum fidei miſeris eſſe, *Saluſtius in Iugurtha.*

In magna malorū multitudine difficillima dictu fides, *Oroſius de Ormiſda.*

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Deiotarus vetat expectare fortunam, dum præſtetur fides, *Cic.* 2. *de diuinatione.*

In vitia tyrannorum nulla fides, *Cicero de Amicitia.*

Animus ſine fide ſtabilis amicis eſſe non poteſt *Cicero* 1. *Rhetor.*

Fides eſt tertius gradus credulitatis. Hæc ſententia legitur & ſatis vberrime explicatur apud D. Anton, de Butrio in tract. *de Notorio. fol.* 169. *verſo num.* 8.

Fides mala præſumitur vbi ſolennitas debita nō ſeruatur. Vide *gloſſ. in l.* 1. *ſuper verbo malefidei C. de fid. inſtrum, & iure, haſtæ fiſca lib.* 10. Plura vide apud D. Guilielmum Papam, in tract. *de præſumptionibus fol.* 135. *n.* 45.

Fidei fauor eſt magnus, vt per D. Panorm. *in c.* 2. *de diuort. & in c. In fidei fauorem. de hæretic. in* 6. vt notat D. Ioan le Cirier in tractat. *de Primogenitura fol.* 188. *num.* 7.

Fides apud Theologos eſt ſubſtantia rerum ſperandarum argumentum non exiſtentium, *Paul. ad Hebræos* 11.

Fides eſt voluntaria certa prælibatio nec dum propalatæ veritatis, *D. Bernardus in conſideratione.*

Fides eſt virtus qua ea, quæ ad fundamentum religionis pertinent, recte firmiterque creduntur, *D. Thom* 2 2 *q.* 8. *art.* 1.

Quid eſt fides, niſi credere quod non vides, *D. Aug. ſuper Ioannem.*

Fides lampas eſt animam illuminans, *Chryſ. ſuper* 25 *Matthæi.*

Fac quod dicis & fides eſt, *D Aug. ſuper Ioan.*

Fides eſt radix omnium virtutum *D. Ambroſ de Cain.*

Fides ex auditu, auditus per verbum *Chryſoſt. Rom* 10

Sicut corpus ſine ſpiritu, ita fides ſine operibus mortua eſt. *Iacobi* 2.

Mors fidei ſeparatio caritatis, *D. Bernard. ſuper Cantica.*

Qui incredulus eſt infideliter agit *Eſa.* 21.

Qui incredulus eſt, non habet rectā animam, iuſtus in fide ſua viuit, *Abacuc.*

Modicæ fidei quare dubitaſti, *Matth.* 14.

Omnia poſſibilia ſunt credenti, *Marc.* 9.

Si habetis fidem ſicut granum ſinapis dicetis monti,

Digitized by Google

menti,tranſi hinc , mox tranſibit,nilque vobis erit impoſſibile,*Matt.14.& 21.Luc.17.*

Ieſus ait habete fidem Dei, *Marci.11.*

Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, *Marc.16.*

Reſpice,fides tua te ſaluum fecit,*Luc.18.*

Omne quod non ex fide peccatum eſt,*Ro.14.*

Fides ad tempus & tempore tentationis recedit, radices non habet,*Luc.8.*

Probatio fide patientiam operatur, *Iac.1.*

Probatio fidei precioſior ex auro,quod per ignem probatur *1.Pet.1.*

Qualis eſt cuiuſque fides tribulatio probat, *D. Bern.de 12. gradibus humilitatis.*

Fidei hoſtes nõ protegi,ſed exterminari oportet,*l.Nullos hæreticos,C.de ſumma trinitat.* ſicut allegat D Baldus de Vbaldis in tractat.*de pace Conſtātis.fol 84.verſo,n 3.*

Fides vbi deficit,ibi omnia inficiuntur quæ ex fide effectum ſumunt.

Fidelis.

Fidelis caueat ab vſurarum voragine,vt quę ſubſtantias exhaurit,& animas deuorat. Copioſiſſime hanc ſententiam cum materia de vſuris tractat D. Archiepiſcopus Florentinus in tractat.*de Vſuris.folio 200 numero.1.*

Fienda.

Fienda multa ſunt, quæ impediunt,& iam facta non impediunt,*l.Patre furioſo.ff de his qui ſunt ſui vel alie.iuris.*ſecundum Imolam *in l.Si ſ.cer. §. Lucius.ff.Solut.matrimon.*ſicut etiam annotat, D.Ioan. Campezius,in tract.*De dote,fol.99.verſ.q 4 nu. 2.*

Fideicommiſſum.

Fideicommiſſum poteſt alienari cauſa remunerationis *Bartol in l.Centii ff in princ.vlt.col & per leg.Iubemus nullum C de ſacroſ eccleſ.* adde not. *in Auth Res quæ,C.communia de legat.* Vide D.Bertachi in tract.*De Gabellis,ſeu vectigalibus.fol.73.n.57.*

Fideiuſſio.

Fideiuſſio inducitur ex geminata patientia, vt eſt text ſingularis,in *l.Cum oſtendimus,§ fi 1 ff.de fideiuſſ tuto.*ſecundum Andream Siculum in 2.*parte conſiliorum conſil* 80.Nolite ſub linea,*in 5.col.* Idem annotat, C. Corſetus Siculus in tractat. *de Poteſtate regia.fol.93.verſo num.30.*

Fideiuſſor.

Fideiuſſor in cauſa teſtis eſſe non poteſt nec iudex,*l.Si cui legetur,& ibi Bald ff.de legat.1.Anton.* *1.c.Cum à nobis de teſtibus* Plura lege apud D. Stephanum Aufrerium in tract.*de recuſationibus f.n.15.*

Fideiuſſor factum alienum præſtare non poteſt, argu.*l.Stipulatio iſta, in principio.ff.de verbo. oblig.* ſic adducit in medium, D.Guil.à Cuneo,in tract. *de ſecuritate,fol.42.n.22.*

Fiducia.

Fiducia eſt aſſenſio rei futuræ, vt & confidentia & fidentia etiam,*Cicero in Rhetor.D.Tho. 2.q. 129.art.6.& 3.Sententiar.lib.diſt.29.q. 1. artic.3.*

Figura.

Figura typus,icon,imago, ſimilitudo non quæ dat eſſe terminationem quanti:forma dat eſſe ſpecificum artificiato, *D.Thom.in 1.parte q.7.artic.1.*

Figura iudicii relicta iudicium reddit non purum,& quaſi iudicium,vt plene notatur de iudiciis in Clem. diſpendioſam cum ſimilibus & plenius per Bart. *in l. 1. quomodo in lema.* Vide hæc apud D.Ioã.Baptiſtam huius ſententiæ authorem latius,in tract,*de Arbitris.fol.5.cap.14. num.2.*

Filius.

Filius,gnatus,natus,liberi.

Noli contendere cum parentibus & ſi iuſta dicas.Vt *Pittacus* ait.

Parentes venerare, *Idem.*

Filius repetere poteſt omnia bona, quæ pater perdidit in ludo,ſaltem vſque ad legitimam, vt dicit Bal *in l.1.in fine,C.Si quid in fraud patro.* quod vincens ex ludo Azardi vel alio ludo prohibito dicitur potius acquiſiſſe ex maleficio,quam ex titulo lucratiuo,& allegat *l.apud Celſum.in §.de authoris,de doli except.* Plura cõſule D.Troilum Maluetium in tractatu *De ſortibus, fol.143.num.7.*

Filius natus antequam pater eſſet miles,non dicitur nobilis,*l.2.§.in filiis,ff.de decu.vt habet Bart adducens eti am l.Cum ſatis,in gloſſ. nati ex colonis ibi.* Rem copioſius vide apud D.Anton. Corſetum in tract.*de poteſtate regia,fol 96.verſo. num. 41.*

Filio ingrato pater legitimã ſubtrahere poteſt & denegare,quia ingratus perdit priuilegium , vt tenet Bald.*in l.fi.C.de dot promiſ.& Iaſon in l.Ius autem,in gloſſ a liuiandi.ff.de iuſtit.& iure* , & dicit hoc procedere quando filium vel filiam non pœnituit,ſi enim pœnituiſſet non liceret exhæredare nec alimenta denegare Latius hanc rem perquire apud D Paulum de Citadinis in tractat.*de iure patronatus,fol.58.num.16.*

Filio potius fauendum,quam piæ cauſæ,*c.Quicunque 17.q.4.* D.Abbas Panor.videtur etiã aſſentire huic opinioni,dicens,quod res eſt dubia, & in dubiis benigniorem partem tenere debemus *l. Benignius,*

Digitized by Google

nignius, ff. de legibus. Cætera plenius exponit D. Ioan. le Cirier in ſuo tractatu *de Primogenitura, fo. 189. numero. 11.*

Filio meretricis non fit iniuria, ſi dicatur quod eſt filius meretricis, *l. 2 C. vt infra cert temp. crim. quæſt. terminetur.* Latius de hac materia reſpice D. Hermanum de Baræ in tractat. *de formandis libellis 163 libel. 95. num. 5.*

Filium ſuum eſſe homini probare difficile eſt, imo difficillimum & forte impoſſibile, *l. Lucius. ff. de condit. & demonſt. & l. Filium. ff. de his qui ſunt ſui vel alien iuris.* Ita annotauit D. Ioannes à Lignano in ſuo tractat. *de Amicitia, fol. 12. §. Exurgit, n. 2 circa finem.*

Filii portabunt iniquitatem patris vſurarii, id eſt pœnam debitam, non quidem pro peccato, quod actu commiſit pater (pro illo enim ipſe ſolus portabit onus ſuum) ſed pro peccato, quod commiſit filius vel hæres ipſius in redimẽdo bona aliena, quo imitatur prauum patrem, ſic de progenie in progeniem in perpetuum hæres vſurarij vel alienorũ detentores, inquantum durant bona, tenetur creditoribus, quoad ſit ſatisfactum per ſolutionem, vel remiſſionem, in foro conſcientiæ. Caueant vſurariorum filij, nepotes, conſanguinei vel extranei ne in huiuſcemodi laborent craſſi ignorantia: quia non excuſaret eos à damnatione, ſed verificatur illud Ignorans ignorabitur, ſola ignorantia inuincibilis eos excuſaret. Exempum cũ probatione ſatis prolixe vide apud D. Anton. Archiepiſcopum Florentinum in tractat. *de vſuris, fol. 201. n. 32.* vbi vſura etiam comparatur lepræ Giezi.

Finis.

Finis ab omni agente principaliter intenditur, *Ariſtoteles in Ethicis*, & iuxta prouerbium, *Omnis laus in fine canitur*, & *Ouidius* ait, Exitus acta probat. Plenius exponitur illud à D. Amedæo de Caſtello in tract. *De Syndicatu fol 109 verſo num. 1.* à D. Alberto de Ferrariis, in tract *de horis Canonicis fol. 115. num. 66.*

Finis ipſe nobilior eſt his, quæ ad finem ſiunt, teſte D. Amedæo, loco præallegato.

Finis imponit neceſſitatem his, quæ ſunt ad finem ſecundum Philoſophos: ſed iuriſtæ affirmant quod finis trahit ad ſe principium, *l. 3 ff ad Muci. & omnia ſunt 26 diſtinct in gl ff. 2. & l. Damni infecti. §. Sibini, ff de damn inf ct.* Annotauit hãc rem pulchre D. Anton. de Roſellis in tractat. *De poteſtate Imperatoris & Papæ, folio 33. §. Ad prædicta, num 4.*

Finis eſt cauſa cauſarum in intentione, & eſt effectum cauſarum in executione, *c. Ab exordio, &c. ſexto die, 35. diſtinct.* Plura vide apud D. Anton. de Roſellis in tractat. *de Poteſtate Imperatoris & Papæ, folio 38 §. humanum regnum, nu 2.*

Finem qui cupit, conſequentia ad finem velle debet, *l. ad legatum, ff. de procuratoribus, & l. ad rem mobilem. iii, & c. 1. & c. Præterea, de offic. delegat* Hoc pulchre allegat D Ioan. à Lignano, in tract. *de Amicitia, folio 5 § Viſum, nu. 6.*

Firmius.

Firmius ac tutius eſſe cenſetur, quod pluribus cõmittitur, *c. Prudentiam, de offic. deleg.* & habet eandem ſententiam D Petr à Biaxio, in tractatu. *Directory Electionum, fol. 216. c. 13 nu. 2.*

Fiſcus.

Fiſcus eſt proprie ſolliculus integens res ſecretas & teſtes: tum eſt ſacculus: hinc ponitur pro ſacculo pecuniæ & maxime in quo publicæ pecuniæ conduntur, vel pecuniæ Principis, ſic fiſcus eſt burſa Principis, Regum, Cæſaris: tum eſt ærarium, à fiſco venit Fiſcalis.

Fiſcus imburſat pœnes legales. Iudex enim debet eſſe ſollicitus in pœnarum exactione & poſt exactionem curet fiſco aſſignare, aliàs de ſuo illas ſoluere tenetur, vt allegat & probat D. Matthæus ab Affictis in tract. *de iure Protomiſeos, folio 155. verſo num 11.* de qua materia plene per D. And. *in c. 1. Quæ ſint regalia.*

Fiſcus rem communem vendere poteſt, *l. 2 C de communi re alien, & l. 1, C. de vend. re. fiſc.* Pleniorem enarrationem de materia fiſci vide apud D Martinum Laudenſem, in tractatu *De fiſco, folio 129. & ſ. 53 q. & in cæteris.*

Fiſcus Eccleſiæ Romanæ eſt vbique, ſecundum Bald. *in l. Hæreditas ff de hæred inſtitut.* & hęc ac ſimilia allegat præfatus D. Martinus Laudenſis in tract. *de fiſco, fol. 1 32 q. 216.*

Fiſcus eſt ſaccus ſine conſcientia, õmnia male acquiſita imburſat. Vide Franciſc. Mingon. ſuper conſuetudines ducatus Andegauenſis, *in litera,* F. in verbo *Fiſcus*

Fiſcus eſt reipublicæ ſtomachus, ſaccus, & firmitudo.

Fiſcus eſt perſona imaginaria in paucis æqua, in multis rigoroſa. Ioan. Oldendorpius *in locis cõmunibus, ſuper verbo Fiſcus.*

Fiſcus ſemper præſumitur locuples, ſoluendus & idoneus ſucceſſor, *l. Finali ff. de fund dota.*

Fiſci ratio non debet haberi propter auaritiam.

Fiſco applicantur omnia, quæ in fraudem eius ſunt alienata. *in Speculat. de den. verb.*

Fiſcus deficiente hærede habetur loco hæredis.

Cauſa priuatorum æquè fauorabilis ac fiſci, vt habetur in textu in *l. Non puto ff de iure fiſci,* potiſſimum in duabus quæſtionibus.

Felicitas.

Felicitas eſt operatio animæ per perfectam virtutem, *Ariſt. 1. Ethic. & 7 Polit & 1. Rhet.*

Nullus felix iuxta ſuam ſententiam. *Menander.*

Felix quem faciant aliena pericula cautum.

Fœmina.

Fœmina in Eccleſia taceat, diſcat, *1. Corinth. 11. c. Mulier. 23. diſtinct.*

Fœmina nõ ſit iudex, *c. Infamis. §. tria ſunt. 3. q. 7.*

Fœmina non permittatur eſſe aduocata propter verecundiam, niſi in ſua ſuorumque cauſa, *§. 3 & 4. 15. qu. 3.*

Fœmina non admittatur accuſare niſi in ſimonia, hæreſi, crimine læſę maieſtatis, *c. Certis de cauſis 15. q. 3.*

Fœmina non attingat ſacra, *c. Sanctas, 23. diſt.*

Fœmina mente ſancta deligatur, non corporali frequentia, *c. Hoſpitiolum 32. diſt.*

Fœmina extranea non cohabitet clerico, *c. Cum omnibus, 81. diſt.*

Fœmina ſola non alloquẽda à clerico, niſi certis temporibus & locis. *ibidem.*

Fœmina confabuletur clerico paucis, *c. diffinimus, 18. q. 2.*

Fœmina non balniet cum clericis vel aliis Chriſtianis, *c. Non oportet. 81. diſtinct.*

De fœminæ forma non eſt diſputandum. *c. Hoſpitiolum, 32. diſt.*

De fœminis tuis ſuſpectis ignorantiam quæras, non ſcientiam. Poſtquam ſcieris crimen malæ vxoris, à nullo medico curaberis.

Fœminæ coruſcant à radiis maritorũ, *l. Fœminæ, ff. de ſena. iuncta & l. Fœmina, C, de dignita. lib. 12.* vbi dicit Imperator mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus, &c. & gaudent priuilegio maritorum etiam defunctorum, modo minori non nupſerit, *l. Cum tu, Cod. de nupt. & l. Si tam anguſte, ff. de lega. 2. ſententia,* quæ debetur viro, debetur & vxori, *l. 1. C. de in ius vocand.* Plenius recurre ad Domin. Petrum Lenanderium, in tracta. *de præcedentia Docto um, folio 168. q. 2 tertiæ partis.* Vide in verbo *Mulieris.*

Ferula.

Ferula minoribus datur, non vt condemnatio ſequatur, ſed vt veritas ſciatur. Secundum Bart. in *leg. Ex libero, §. de minore, ff de cuſtodibus, & Bald. in leg. finali, Cod. ad Siila.* atteſtatur idem D. Guido de Suzaria & D. Ludouicus in tractat. *de indic. & tortu. folio 98. num. 13.*

Feſtinantia.

Feſtinantia nimia in actu etiam licito & in iure conceſſo reprobatur, vt volunt Doct. & Bald. *in l, Gracchus, C. de Adul. er. & text. in l. 1. C. d. ſecund. nupt.* hoc recte probat D. Lodouicus Montaltus in ſuo tractatu *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 186. numero 17.* huc facit ſententia D. Petr. à Biaxio in tractatu *Directorii Electionum, folio 228. num. 2.* vbi dicit & probat quo moratoria probatio & præceps feſtinatio reprobantur. vt *l. Tutor ff. de adm. niſtra. tuto. § 1 in fine, & in l. 1. §. Non ſolum ff. ad l. falcid.* Nec enim quod pręcipiti vita certum deſerit ordinem lætus habet exitus.

Fœnus.

Fœnus dicitur lucrum de Vſura ſumptum vel vbi certum tempus determinatum eſt ad mutuum cum lucro reddendum, vt habet D *Mirabellius* in Polyanthea *De vſura* vide infra ſuo loco.

Fœnerator.

Fœneratores in cauſis vſurarum coguntur libros ſuarum rationum edere. vt in *vltima parte Clementinarum, de vſur. §. Cæterum.* Vide copioſum huius materiæ enarratorem D. Ambroſium de Vignate in tracta *De Vſuris, folio 173. verſo, num. 239.* olim magnis cautelis reſtitere Vſurariorum & fœneratorum fraudibus, qua de cauſa ius de libris rationum edendarum conſeruatum eſt: atqui nũc eidem, & horum in multis diſcipuli nonnulli mercatores, & illorum rationales duos libros rationum receptos vel authenticos conficiunt, quorum vno pro ſe facienti probant, & altero officientia reprobant, prout ipſis opus eſſe videtur ſic duobus hamis ineſcant hominum pecunias, ſed quam bene Deus nouit.

Fœnerare.

Fœnerare actiue eſt mutuum dare, & de eo dicebatur, Fœnerabis gentibus multis, id eſt mutuum dabis. ſed vſura proprie, nuſquã reperitur permiſſa in lege diuina, hoc demonſtrat D. Hieron. de Luca in tracta *De cambiis Lugdunenſibus, fol. 7. n. 21.*

Fœnerari.

Fœnerari dicitur, qui donario vtitur, vt denariũ pariat, & ſic fœnus committit. vt habet idem Hier. in prææallegato tracta. *fol 6. verſo. §. De primo, nu. 8.*

Forma.

Forma eſt, quæ, dat eſſe rei. *c. detrahe. 1. queſt. 1. &c. De-*

Digitized by Google

&c. Debitum, de baptiſmo. & l. Si is qui quadringenta. §. Quædam. ff Ad l. Falci. & l. ædificia, §. Perfeciſſe, ff. de verbo. ſignific. t. & nullum cauſatum ineſſe poteſt procedere ſuam cauſam: ſic annotauit D. Anton. de Roſellis in tracta. *de Poteſtate Imperatoris & Papæ, folio 37 verſo, §. Validant. n. 1. & folio 15. § Hic quæro tertio. num. 5.*

Fornicatio.

Fornicatio eſt illicitus coitus, *c. Meretrices. § Qui ergo. 32 q. 2.*

Fornicationis excuſationem non affert neceſſitas ſicut furti excuſationem affert neceſſitas famis *l. Palã, §. Non eſt ff. de Ritu nupt.*

Fornicatio non eſt exaggeranda, vt maius malũ vitetur, *c. Ancillam. 32. q. 2.*

Fornicationis ſola cauſa vxor dimittitur quantum ad cohabitationẽ, *c. dixit Dominus 32. queſt. 1.*

Attende fili ab omni fornicatione *Thob 4.*

Fornicatio nulli impune conceditur, *cap Nubendi, §. Fornicatio. 27. q. 1*

Vincit ſanctos dira libido. *Sen. Tragœd. 4.*

Fornicari.

Fornicandi occaſio tollitur vxori, ſi maritus ſe contineat, *c. Nubendi 27. queſt. 1.*

Fornicantes fœminæ cum clericis debent in ſeruitutem redigi, *c. Eos qui, 32. diſtinct.*

Fornicator Fornicarius.

Fornicatoris notorij miſſa non audiatur. *c. Veſtra Dux. de cohabi. cleri. & mulierum.*

Qui ſe iungit fornicariis erit nequam. *Eccle. 19.*

Fortitudo.

Fortitudo eſt virtus moderatiua timoris & audaciæ, propter bonum reipublicæ. D. *Thom ſuper Epiſt. ad Hebræos.*

Fortitudo eſt probata ſcientia rerum tolerandarum & non tolerandarum. *Aulus Gel. 12. noctium Atticarum & Cic. 4. Tuſc.*

Fortis.

Fortis pro ſalute publica ſe periculo exponit, *c. Scire, §. hinc vſque in finem. 7. q. 1.* & hanc ſententiam allegat D. Ioan. à Lignano in tracta. *De amicitia, ſol. 7. num. 1.*

Fortiores fortior cruciatus manet. *Sapientiæ, c. 6.* & cui plus committitur, ab eo plus exigitur, *l. Quædam de ict. ff. de pœnis, & notatur in leg. Presbyteri, C. de epiſco. & cleri* aſtipulatur D. Petrus à Biaxio in tract. *Directorij electionum, folio 199. verſo, num. 4.*

Fortis vero animi & conſtantis eſt, non perturbari in reb. aſperis, *Cicero 1. Offic.*

Multa exilia patẽt fugienti Patria eſt vbicunque vir fortis ſibi ſedem elegerit. *Quintus Curtius.*

Viriliter agite & confortamini. nolite timere. *Deut. 31.*

Tu ne cede malis, ſed contra audientior ito *Virgil, Æneid. 1.*

Fortuna.

Fortuna eſt cauſa per accidenſ in agentibus propoſito ſemper & frequenter in his quæ propter quid fiunt. *Ariſtoteles 2. Phyſico. D. Tho. 11. Metaph y.*

Fortuna quid aliud eſt? quid fors? quid caſus? quid euentus? niſi cũ ſic aliquid cecidit: ſic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire non potuerit, *Cicero de diuinatione.*

Fortuna eſt rationi & conſtantiæ contraria, *Cicero 2. de Diuinatione, & 2. de natura Deorum,* & Ioannes le Cirier, in tractat. *De Primogenitura eundem locum adducit fol. 147. num. 15.* vbi dicit etiam quod fortuna ſæpiſſime præfert iniquum æquo, & iudicium fortunæ eſt remotum à ratione, nec recte iudicat, vt habetur in *l. Sed an vltro, §. finali, ff. de nego. geſt.* & Baldus dicit in *l. Si duobus. C. communia de lega.* quod fortuna eſt inexorabilis, quia muta & ſurda & quædam lex occultæ nobis naturæ, quæ eſt imprecabilis, *argum. legis. Temperent, C. de veſti. doloſe. lib. 11.*

Fortuna ſuperexcellens impedit felicitatẽ, *Ariſtot. 7. Ethic.*

Munera iſta quæ fortunæ putatis, inſidiæ ſunt, *Seneca.*

Fortuna quanto maior tanto inſtabilior, *Cic in l. de amicitia, & D. Ioan. à Lignano in tractatu de amicitia fol. 1. verſo, § Circa, num. 2.*

Fortunam inſanam eſſe & cæcam, & brutam perhibent philoſophi, ſaxique inſtar & globoſi volubilem, *Cic. 2 Rhet.*

O fortuna potens, quę tantum iuris tibi vendicas atrox. *Virgilius in Epigram.*

O fors fortuna, vt nunquam perpetuo es bona, *Terent in 5 Comœdia.*

Vbi plurimum intellectus eſt ratio: ibi minima fortuna, *Ariſt. de fortuna.*

Fortuna virtutem non mutat, vt habet Io. à Lignano in tract. *de amicitia, f. 6. col. 1. n. 6.*

Mortalium negotia fortuna verſat, *Val. Max.*

Etiam natura plerunq; fortuna corrumpit. *Quintus Curtius.*

Immutabili fortuna nullum eſt peius hominibus malum, *Sophocles in Aiace.*

Flebile principium melior fortuna ſecuta eſt, *Ouid Metamorph. 7.*

Nemo nimis fortunæ credere debet, vt Valerius Maximus ait: vel viribus fortunæ nemo ſe com-

Digitized by Google

mittere debet, vt habet D. Troilus Maluerius in tract. *de ſortibus, folio 44 verſo, num. 8.*

Forum.

Forum conſcientiæ eſt tribunal veritatis, & non fictionis, nec in apices excuſant, vt Bald. ait *in l. vnica, in 3. colum. C de Confeſſ & D.* Ioan. le Cirier in tractat *de Primogenitura, fol. 184 num. 4.*

Frater.

Fratrum altercationes periculoſæ, *l. Cum pater, § Dulciſſimis, ff de legat.* 2. & allegat D. Vdalricus Zaſius in tractat *de ſubſtitut. fol 91. verſ., num. 27.*

Quis eſt amicitior quam frater fratri ? aut quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris. *Saluſtius in Iugurthum.*

Charitas fraternitatis maneat in vobis, Paulus ad *Hebr 13. cap.*

Indignum fraternum rumpere fœdus, *Horatius lib 1. epiſt 3.*

Fratri incumbit onus conferendi alimenta fratribus, *l. Si quis à liberis, vt in gloſſ. notatur, ff. de li. agno & l. Qui filium, ff de pu. edu.* & id habet D. Alberic. de Roſate, in tractatu *de teſtibus fol. 166. num. 13.*

Fraus.

Fraus eſt executio iniuſtitiæ in factis, *D. Thom. 2. 2. qu. 55 art. 5.*

Fraus eſt accipere quod non poſſis reddere, *Sen.*

Fraus ſublimi regnat in aula, *Idem.*

Iniuria fit, vel vi, vel fraude, fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur, vtrunque ab homine alieniſſimum, *Cicero in Offic.*

Duo time in bonis operibus, deſidiam & fraudem, *D. Gregor ſuper Iob.*

Dolus eſt cum aliud agitur, aliud ſimulatur. Callidus eſt qui exitum virtutis dolo ac fraude imitatur, *Iſidor.*

Fraus præſumitur ex exiguitate precij, *l. Cum hi, §. Modus, ff. de tranſactio. & l. Per diuerſas, C. manda.* Atteſtatur D. Ambroſ de Vignate, in tract. *de Vſuris, fol. 167. nu. 107.*

Fraus legi fieri non debet, *l. Quod conditionis implendæ cauſa, ff. de donat. cauſa mort. & l. Hæres meus, §. fin. de conditio. & demonſtr. & decretali ſuper cathedram, §. huiuſmodi verba facturi & curaturi*, allegat etiam D. Pet. de Vbaldis in tractat. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fo. 17. verſo. n. 20.*

Fraus & dolus nemini patrocinari debent.

Fraus & dolus non præſumuntur niſi probentur, *l. Quoties, §. Qui dolo, ff de probat.* Idem notat, D. Pet. de Vbaldis in tractatu *de canonica epiſcopali & parochiali, fol. 177. verſo, nu. 36.*

Fraudis propulſator fraudem facere non dicitur, *l. Cum pater, §. Titio, ff. de legat. 2.* & eſt notabilis & expreſſa *gloſſ. in c. Cupientes,* in verbo *Malignantium, de elect. in 6.* & ibi notabiliter dicit Philippus Franciſc. Hoſtienſ. Ioann. Andr. quod hoc etiam procedit in foro conſcientiæ, & facit huc Innocent in *c. cum olim, de reſtit. ſpoliat.* vbi dicit quod ſi tu habes rem meam, quam recuperare non poſſum, vel propter potentiam tuam, vel propter fraudem vel propter defectum probationum vel aliter: tunc licet in foro conſcientiæ eam furari vel alio quocunque & ſecreto modo recuperare. Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tractatu, *de Primogenitura, fol. 109. verſo, num. 5.*

Frequentia.

Frequentia delicti inducit contemptum, vt teſtatur Matth. De Imola. *de ſepultura clericorum 1. in verbo ſcienter.* & D. Auguſt. in lib. *de doctrina Chriſtiana.* & idem D. Franciſcus Squillacenſis in tract. *de fide Catholica, fol. 111. cap 5. num. 3.*

Fruſtra.

Fruſtra petit debitum qui quod debet, non impendit, *c 1. & 2. extra, de mutu. peti. & c. Conſtitutus, extra, de religio. con. & c. Prouenit, ext. de iureiurand. & c. Eſto ſubiectus, 25 diſtinct. & l. Si quis maior, C. de tranſact & c. Intelleximus, ext. de Adulter. Furſus c. Manifeſte. 32. q 6.* Copioſius vide D. Damaſ. in tractat. *de Brocardis, fol. 139. num. 36.*

Fruſtra velociter currit, & incaſſum, qui antequam ad metas perueniat, deficit, *vt c. Incaſſum, de pœniten. diſtin. 3.* & alibi dicit textus quod indecens eſſe probatur prius ſoluere militiæ cingulum quam cedat victori aduerſitas præliorum, *cap 1. de renuntiat.* & huc facit, *c. omnes fideles, cum duobus capitulis ſequentibus, de conſecrat. diſtinct. 1.* vbi probatur, quod nemo debet à miſſa recedere, ante receptam & expletam à ſacerdote benedictionem. Similiter vocatus ad Synodum non debet recedere, antequam eam cauſam, propter quam vocatus eſt, ad finem perduxerit debitum, *ex c. Certum, 11. qu. 3.* hæc plene diſputat D. Anto. de Roſellis, in tract. *de Conciliis fol. 85. verſo, §. Nunc hanc, nu 2.*

Fuga.

Fuga fugientem ſuſpectum monſtrat, & accuſat, vt in *Authent. de exhi. re, §. Si vero, & in Authen. de ſanctiſſ epiſc. §. Si quis ad ordinationem.* Item ſi conſiliarius depoſito officio ſe abſentat, pro confeſſo habetur, quod male fecit, *l. Conſiliarios, C. de Aſſeſſor & l. In pluribus ad finem, ff. de ſuſpect. tut.* Idem allegat D. Guido de Suzaria in tractat. *de indic. & tortura, fol. 92. verſo, num. 55.*

Fugi-

Fugitiuus.

Fugitiuus poteſt capi vbicunque repertus fuerit, quod in illo verificatur dictum. Vbi te inuenero, ibi te iudicabo, & hoc eſt expeditum in iudice loci vbi eſt inuentus, vt *l. 1. Cod. vbi quis decu. vel co.* ſcilicet in illo qui competens eſſet, ſi debitor eſſet de loco illo, quod ſi periculum eſt in mora, licet etiam alij iudici dicti loci, licet aliàs ſit incompotens capere, ſicut hoc adhuc notat & pluribus probat D. Ioan. Baptiſta Caccialupus in tractat. *de debitore ſuſpecto & fugitiuo, fol 37. verſo, num. 1.*

Furca.

Furca ſuſpenditur, qui aliquem violenter aggreditur, aut cum armis, aut ſine armis in ædibus, aut itineribus, aut in mari, pœnis legalibus ſubdi iubemus talem, vt in *Authent. vt nulli iudicium, in fin. l. Si quis, C. de pœnis*, ſicut docet D. Placentinus in tractat. *de accuſat. fol. 135. num. 30.*

Furioſus.

Furioſus ſemel præſumitur ſemper furioſus, niſi probetur contrarium, *vt gloſſa in verbo compotem, in c. Finali, de ſucceſſ. ab inteſta.* vbi Panor. *de materia furoris*, & D. Pet. à Biaxio id docent, & hic maxime in tract. *Directorii Electionum, fol. 203. ca. 15. nu. 3.* & idem *fol. 206. verſo, cap. 5. num. 6.*

Furioſus mortuo æquiparatur, *l. Furioſum, C. Qui teſtam. face poſſunt, & l. Diuus, ff. de offic. præſidis*, ſicut etiam annotauit D Barbatia in ſuo tract. *de præſtantia Cardinalium, fol. 59. q. 11. nu. 2.*

Furtum.

Furtum eſt occulta ablatio rei alienæ. *D. Thom. 2. 2. q. 66 art. 2.*

Furtum eſt contrectatio rei alienæ fraudulosa inuito domino lucrifaciendi gratia, ſiue vſa rei, ſiue poſſeſſionis. *l. 1 ff. de furt.*

Non furtum facies, *Exod. 2. & 21. Deuteronom. 5. Tobie 2.*

Omnis fur malignus eſt, *Ariſt. 2. Rhetor 2.*

Furti ſpecies eſt de alieno largiri, *l. i pignore, §. 1. ff. de furt.* vt habet D. Rolandinus in tractatu *I los teſtamentorum, fol. 195. num. 4.*

Futurum.

Futura mala præcaueri debent, teſtis eſt huius ſententiæ D. Anton. de Roſellis, in tractatu *de Conciliis, fol. 56. verſo, num. 24.*

G

Gabella.

GAbellam ſoluere emptor mercium, vt in *l. debet in fin. ff. de Euict.* & tenet Bald. *in l. Si prædium, C. ædil. act. & fa.* quod notat Bart. *in l. Cum mulier. Solu. matri.* Vberius vide D. Bertachi. in tractat. *de Gabellis & vectigalibus, fol. 66. nu. 1.*

Gabellarum ius in conceſſione regalium numeratur, *Bald. in c. 1 in fine.* Quæ ſint regalia in vſibus feudo. Idem confirmat D. Bartol. *in l. Eum qui, de verbo ſignific. & in tractat. de ſer. ruſt. c. de portu.* pro qua opinione facit, quia Rex in regno ſuo dicitur imperator, vt tenet Bald. *in l. Nec exemplo, Cod. de prob. t.* Item Rex Imperatori aſſimilatur, vt Bald. habet in *c. 1. §. Si vaſallus, de pace iur. firma.* & Oldrad. *conſil. 250.* & maxime ſi ſit comes, vt inquit Bald. in *l. Receptitia, C de pœnit.* Plura vide apud D. Bertachi. in tract. *de Gabellis & vectigalib. fol. 56. num. 13.*

Gabellarum ius Principis priuilegio poteſt concedi certo populo, vel alicui priuato, *c. Super quibuſdam, §. Præterea, de verbo. ſignifica. & in l. Si plures, pen. colum. C de condit. inſert.* Idem tenet Speculator *in tit. de cauſa poſ. & proprie. §. 1. ver. quid de colligentib.* Copioſius teſtimonia huius ſententiæ vide apud D. Bertachi. in tract. *de Gabellis, fol. 57. num. 23.*

Gaudium.

Gaudium eſt paſſio animæ concupiſcibilis grata ex coniunctione perfectionis appetitæ per interiorem apprehenſionem ſenſus & intellectus, *D. Tho. 4. Sententiarum, diſt 49. qu. 3. art. 1.*

Cor gaudens exhilerat faciem, *Prouerb. 15.*

Malum alienum tuum ne feceris gaudium, *Seneca in Prouerb.*

Iubilum vel Iubilatio dicitur quando ineffabile gaudium mente concipitur, *Greg Moral. 24.*

Geminatio.

Geminatio verborum præciſam ſapit coarctationem, & omnimodam ſuperioris deliberationem; vt Bald notat in *tit. de pace Conſtantiæ, in verb. Ceſſetis & inertiis*, & refert Præpoſitus in *ca. Quoniam in princip. & verſic. Omni excuſatione remota & modis omnibus, 18. diſtinct.* ſicut percurrit D. Corſetus Siculus in tractatu *de verbis geminatis, folio 93. verſo, num. 31.*

Generale.

Generalia generaliter intelligenda ſunt, argum. *l. Si ſeruitus, ff. ſerui. vrb. prædio c. 2. cum concordant, gloſſa,*

Digitized by Google

gloſſe, de coniugio lepro. & ibi legiſlator non diſtinxit, ne ſubditi diſtinguere præſumant, *l. de precio. ff. de Publicis. act. l. Si vero, §. de vire, ff. Solu. matri. m. & c. Ad audientiam, de dec. cum concord. gl. ff. final.* iunge huc quod indefinita iuris communis æquiualet propoſitioni vniuerſali, *l. 3. ff. de offic. pr. fil. & not. in l. Si pluribus. ff. de legat. 2. l. 19. eſſ. ſingularis,* magiſtralis & plenior, *de iure in can. vt circa in principiis, ſuper verſic.* Aliorum, *de elect. lib.* 6. Plenius vide apud D. Ioan. Montaigne, in tractatu *de Bigamia, fol. 191. verſo, num. 19.*

Generalitas.

Generalitas ſpecialitati non derogat, ſed ipſam declarat, vt in *c. Qui ad agendum, ext. de Procuratorum 6. & l. Fi. a 1. §. Cui dulci, ff. de triti. vino oleoque lega.* & quod habet in *c. Qui generaliter, de procurat. in 6. & in regula generi per ſpeciem, de regul. iur. eodem libr.* Amplius exponitur hæc ſententia à D. Ioanne à Graſſis, in tractatu *de Subſtantialibus procuratoris, fol. 81. verſo, nu. 2.*

Genitura.

Geniture ſplendor ſtat in Primogenito tanquam capite argumento *l. Cum ſcimus, in fine C. de agrico. & cenſi. lib. 10. & in l. Cum in diuerſis. ff. de relig. & ſumptib. funer.* ideo arma domus nobilis remanent apud ipſum primogenitum, tanquam caput & imaginem domus, vt voluit Bald. *in l. finali Cod. pro ſocio.* Ampliora vide apud D. Guilielmum à Montferrat. in tractat. *de ſucceſſione Regum, fol. 226. verſo, num. 18.*

Gladius.

Gladium accingens contra fideles promoueri non poteſt, & ſi ſæua non pertranſegerit, tamen homicida reputatur, *c. Si quis cum telo ambulauerit de pœnitent. diſtinct. 1. & c. Si quis poſt acceptum, 51. diſtin.* ſic habet D. Bartholomæus Brixienſis in ſuo tractatu *Queſt. onum dominicalium, fol. 50. qu. 15. num. 1.*

Gloria.

Gloria eſt frequens fama de aliquo cum laude, *Cicer. in Rhetor.*

Gloria eſt clara noticia cum laude, *Diuus Ambroſius ſuper epiſtolam ad Romanos.*

Gloria noſtra eſt teſtimonium noſtræ conſcientiæ, *c. Inter verba, 11. q. 3. & Paulus, 2. Corinth. 1.* & D. Ludouicus Montaltus in tractat. *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 180. verſo, n. 58.*

Gloria vero quam fallax ſæpe quam turpis eſt? *Boetius in conſolat. Philoſ. lib. 3. proſa 6.*

Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiſcit. *Caſsiod. libr. epiſt. 23.*

Si gloriari cupis, gloriam deſpice, & omnibus glorioſus eris, *Chryſoſt. homil. 4.*

Quis neget eximiam quoque gloriam ſæpius fortunæ, quam virtutis eſſe beneficium? *Quintus Curtius.*

Meminiſſe debemus poſt gloriam inuidiam ſequi. *Saluſt. in Iugurtha.*

Difficile eſt inuidiam gloria vincere, *Idem.*

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, *Paulus ad Galat. 6.*

Gloſſa.

Gloſſa eſt opinioni doctoris præferenda, ſic vult Iacob. Butriga. *in l. 1. C. Qui pro ſua iuri.* vbi dicit iudicandum eſſe ſecundum opinionem gloſſæ, niſi conſuetudo ſit in contrarium, Cyn. pulchre dicit in *l. 1. de act. & obligat.* quod gloſſa eſt iuris idolum. Baldus in peculio ſuo dixit in *l. Non moriturum, C. de contrahen. & commit. ſti.* Loqui aduocato & dic, audi idolum tuum, & Bart. in Conſilio incipiente *Andreolus*, inquit ſequere gloſſam ordinariam, quæ melius præ cæteris intellexit. Plenam huius elucidationem quære apud D. Pet. Lenauderium, in tractatu, *de Oneribus doctorum, folio 171. qu. 41.*

Grammatica.

Grammatica falſa vitiat inſtrumentum, *cap. Ad audientiam, de reſcript.* ſic allegat D. Innocent. 4. *in tractatu exceptionum, folio 69. verſo, §. Poſt numero 4.*

Gratia.

Gratia eſt memoria amicitiarum, & officiorum mutua, & remunerandi voluntas, *Cicero in Rhet.*

Gratia eſt inchoatio in nobis gloriæ vel auxilium, quo indiget homo ad beatitudinem conſequendam, *D. Tho. 2. 2. qu. 23. art. 3.*

Gratia eſt virtus ſpecialis, reddens gratiam benefactori, *Idem.*

Super aurum & argentum gratia bona. *Prou. 22.*

Ait Dominus ad Paulum, Sufficit tibi gratia mea, *1. Cor. 5.*

Gratitudo.

Gratitudo eſt virtus reddens omnia grata benefacienti, *D. Thom. 2. 2. q. 106. art. 1.*

In omnibus gratias agite, *1. Theſſ. 1. 5.*

Diſce ad ſingula dona gratias agere, Diuus Bern. *ſuper Cantica.*

Addecet bene merenti bene ferre gratiam, *Plautus in Rudente.*

Cuius panem comedimus eius laudem efferimus.

Grau-i,

Grauari.

Grauatus in vno, in alio debet releuari, hæc regula fallit fauore dotis. *l. Secundum naturam. ff. de regul. iuris,* & *Bartol. in l. Si conſtante, in princip. in §. q. 4. partis, ff. Solu matrimonio.* Longius vide D. Baldum Nouellum in tract. *de dote, fol. 37. princ. 13. num. 1.*

Grauari quis non debet ex ſeruitio impenſo, ſecundum Raymundum, & D. Anton. Archiepiſcopũ Florentinum in tract. *De Vſuris, fol. 204. num. 35.*

Gremium.

Gremium redire volentibus non claudit eccleſia, *vt c. Super eo, de hæret. lib. 6.* & confirmat D. Ioann. à Lignano, in tractat. *de Cenſura eccleſiaſtica, fol. 23. §. 12. num. 2.*

Grex.

Grex de manu paſtoris requiretur, *Ezechielis 34.* & D. Pet. à Braxio in tractatu *Directorij Electionum fol. 223. verſo. cap. 47. num. 6.*

Gubernaculum.

Gubernaculum alteri eſt magnum, alteri eſt paruum, *Seneca.* & allegatur à D. Rolandino in tract. Flos teſtamentorum, *fol 212. verſo. Rubr. 33 n. 4.*

Gula.

Gula eſt auiditas cibi immoderata, vel eſt inordinatus appetitus cibi & potus, *D Tho. 2. 2. q. 148. art 1* & Albertus Magnus in ſuo compendio.

Qui diligit epulas, egebit, *Prouerb. 21.*

Multos morbos multa fercula faciunt. *Seneca epiſt. 99.*

Subtilitas animi ciborum copia impeditur.

Turpe eſt ſapienti ſi ventri & gulæ ſeruiat. *Lactantius 6. Inſtitutionum.*

Propter crapulam multi perierunt. Qui autem abſtinens eſt, addijciet vitam, Franciſc. Petrarcha, *de Remedijs vtriuſque fortunæ.*

Gula, ſomnus, ocioſæ plumæ virtutem ex mundo pepulerunt. *Idem.*

Venter caret auribus.

Venter præcepta non audit, poſcit, appellat, moleſtus creditor non eſt, ſi das illi, quod debes, non quod potes, paruo dimittitur, *Seneca.*

H.

Habilis.

Habilis propter ſcandalum efficiatur inhabilis, *c. Quoniam, de renunciat. libr 6.* vt allegat D. Paulus de Citadinis in tract. *de iure patrona fol. 53. num. 31.*

Hæreditas

Hæreditas nõ poteſt dari pactionibus, *l. hæreditas, Cod. de pact. conuent.* vnde concludit D. Ioannes Capeſius, in tractatu de Dote. Quod filia ſemel excluſa per ſtatutum inuitari poſſet ad hæreditatem, niſi hac lege impediretur, *fol. 141. 52. quaſi num. 2.*

Hæres.

Hæres tertius non gaudet bonis iudicum, notariorum, & ſigillatorum male acquiſitis. Hæc ſententia exemplis & longis verbis explicatur à D. Felice Maleolo in tractat. *de matrimonio, folio. 202. num 18.*

Hæres eſt, qui principalia bona alicuius vt proximus defuncti caput vel in ius vniuerſum defuncti ſuccedit, vt *l. Nihil aliud ff. de verbo. ſignif.* & l. *Cũ hæredes. ff. de acqui. poſſeſſ.* Plura vide apud D. Ioannem. Raynauldum, intract. *de Suitate & extraneitate, fol. 249 verſo. num 22.*

Hæres in re certa non habet ius accreſcendi cũ inſtitutis, vt traditur in *L. 1 §. Si ex fundo. ff de hæred. inſtitut.* ſic annotaui, D. Vdalricus Zaſius in tractat. *de ſubſtitutionibus fol. 93 num. 11.*

Hæreſis.

Hæreſis Græcè ab electione dicitur, quod quis ſibi diſciplinam eligit, quam putat eſſe meliorem, *D. Hieron. ſuper Galatas, & c. hæreſis 24. q 3.*

De intelligentia hæreſis non de ſcriptura eſt ſenſus, & non ſermo fit crimen, *D. Hylar. 2. de Trinit.*

Hæreticus.

Plus longe nocet falſus catholicus, quam ſi verus appareat hæreticus, *D. Bern. ſuper Cantica.*

Hæretici cum à fide catholica deſtiterint, perfectionem ſpiritus, quem acceperant, amiſerunt. Innocent. Papæ, & c. *hæretici. 24 q. 1.*

Hæreticum poſt vnam & alteram admonitionem deuita. *D. Paul. ad Titum.*

Hæreticus eſt cenſendus omnis dubius, *c. 1. de hæret. & D. Anton. de Roſellis, in tract. de poteſtate Imperatoris & Papæ, hoc annotat. fol. 67 num. 54.*

Hæreticus conuerſus recuperat bona ſua, vt *c. Quod autem circa principium & circa medium. 23. q. 7. & Cod. de hæretic. & ma. Authent.* Item *de Neſtorianis,* pœnitentibus enim non eſt locus veniæ denegandus, *c. 5. in fin. 2. qu. 5.* ſic annotat D. Barth. Brixienſis in ſuo tractatu. Quæſtionum Dominicalium, *fol. 30. q. 15. num. 5.*

Hæſi-

Digitized by Google

Hæſitatio.

Hæſitatio paucis verbis expeditur, teſtis qui eſt varius coram arbitrio, variaſſe videtur in iudicio qui bis iudicis moram habet in procedendo, *vt l.ff. de arbitr. & l Ne in arbitrijs, §. ſin autem, C. de arb. & l. Rem non nouam. C. de iudic.* Plura vide apud D. Tyndarum, *in Tractat. de teſtibus folio 108. col. 3. num. 1.*

Hypocriſis.

Hypocriſis eſt ſimulatio alienæ perſonæ & eſt vitium iactantiæ, *D. Tho. 2. 2. q. 3. art. 2.*

Simulatio in omni re vitioſa tollit iudicium veri, *Cicer. libr. de amicitia.*

Hypocrita.

Omnis Hypocrita eſt & nequam, *Eſaiæ 9.*

Non veniet in conſpectum domini omnis Hypocrita. *Iob. 13.*

Congregatio hypocritæ ſterilis eſt, *Iob. 15.*

Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, nō ſcandalizeris in labiis tuis, *Eccleſiaſt. 1.*

Hypocrita per abſtinentiam corpus affligit, ſed per amorem gloriæ mundo viuit, *D. Greg. 4. Moral.*

Homo.

Homo putredo & filius hominis vermis, *Iob 25.*

Homo vanitati ſimilis factus eſt, *Pſal. 143.*

Homo maledictus, qui confidit in homine, *Hier. 7*

Homo res contemptiſſima eſt, inſuper humum ſe erexerit, *Ariſtot. ad Alexandrum.*

Homo eſt animal nobiliſſimum & altiſſimum, *Ariſt de animal.*

Homo naturaliter eſt animal politicum ciuile, *Ariſt. 1. Politicorum.*

Homo principium eſt ſuarum operationum, *Ariſt. 3 Ethic.*

Homo donatus eſt à natura ſermone, *ibid.*

Homo ſolitarius aut Deus aut beſtia, *ibidem.*

Omnes homines naturaliter ſcire deſiderāt. *Ariſt. 1. Metaphy.*

Hominis figura vincit formam omnium animātium, *Cic. 2. de natura Deorum.*

In homine mens eſt, in belua quiddā ſimile mētis, vnde oriuntur rerum appetitus, *Cic. Ibid.*

In homine ratio eſt, qua nihil poteſt eſſe præſtantius. *Cic. Ibid.*

Homo homini debet obſequium, ne pereat charitas & mutuum ſeruitium. *vt. l. veluti. ff. de iuſt. & iure*, ide ni refert. D. Philippus de Caſolis in tract. *de teſtamentis & ſucceſſionibus, fol. 124. num. 16.*

Homo ſi non peccaſſet, non remedio indiguiſſet. nam paſſio Chriſti morientis in cruce, & formatio eccleſiæ de latere Chriſti dormientis in cruce fuerunt in remedium contra infirmitatem peccati, talis paſſionis & ſacramenti figura præceſſerat, antequam homo peccaret, quādo Eua fuit formata de latere Adæ dormientis. Hæc pulchre percurrit D. Anto de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 39. §. Secundum, nu. 3.*

Homo naturaliter ſeipſum magis amat, probatur de bono, quia bonus homo de facto ea facit, quæ facere debet, ſed ſeipſum amare eſt facere ea quæ quis debet, ergo de facto ſeipſum maximè amat. Quid de malo homine dicendum? quod malus homo non diligit, ſed odit; nam diligit partem ſenſualem vt repugnantem rationi, & ſic ſe ipſum totaliter exponit concupiſcentijs & paſſionibus, *42. diſt. per totum, & c. Tanta. 81. diſt. & cap. Omnes, & c. Sicut hi, 47. diſtin* Plura vide de philautia apud D. Ioannem à Lignano, in tractatu *De amicitia, fol. 7. §. Conſequenter, num. 5. & 6.*

Homo eſt animal naturaliter communicabile vel ſociale. Vide de hac ſententia *D. Ioan. à Lignano, in d. tractat. §. Reſtat, num. 10.*

Homo eget tempore & experientia, *Ariſtot. 8. Ethicor.* & D. Ioannes de Lignano, *in tract. de Amicitia, fol. 14. §. Conſequenter, num. 3.*

Homines omnes debent eſſe quaſi fratres, & vocantur fratres in euangelio, vt habet D. Ambroſ. de Vignate in tract. *De vſuris, fol. 160 verſo, nu. 43.*

Homines præliantur, ſed à ſolo Deo victoriæ dantur, vt probatur multis locis ſacræ Scripturæ, vt in *libris Ioſue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, & Machabæorum*, hoc teſtatur Salomon, *Prouerb. 21. cap. ſic dicens.* Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuet. Dauid nunquam legitur pugnaſſe, quin prius auxilium Dei quæſiuit & inuocauit. Au tor eſt huius etiam vulgaris apud omnes ſententiæ D. Martinus de Arles in tractatu, *de ſuperſtitionibus. fol. 137. verſo, nu. 34.*

Homicidium.

Homicidium eſt cæſio hominis ad mortem, idque voluntarium vel fortuitum.

Non occides, *Exodi 21.*

Homicidium in iuſto bello factum, non punitur, vt habet *D. Auguſtin. in cap. Quid culpatur, 23. qu. 1.* Quid culpatur in bello, an quia moriuntur morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendiſſe timidorum eſt, non religioſorum, facit huc teſtimonium D. Ludo. Montalti in tract. *De reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 189. verſo, num. 47.*

Illi qui gladio non fruere, gladio perire non debent, & contra *Matthæi 26 Ioannis 18. & 23. qu 8. in principio*, & Paulus Grillandus in tractatu *de Relaxatione carceratorum, folio 232, quæ 5. num. 1.*

Ham-

Honeſtas.

Honeſtas eſt mollis compoſitaque moroſitas, *Ariſtot. in Rhetor.*

Honeſtas eſt ſpiritualis pulchritudo, res dignisſima honore, vt eſt virtus, *D. Tho. 2. 2. q. 145. art. 1.*

Honeſtas eſt formoſa corporis diſpoſitio, de qua *Terentius* ait. Ita me dii ament, honeſtus eſt.

Paupertas & honeſtas à Deo ſunt, *Eccleſ. 11.*

Honeſtas perſonæ tollit ſiniſtram de illa præſumptionem, quia præſumitur pro viro honeſto, ſic habet Iaſon in *Authen. Iubemus, col. fin. ver. 6. C. de Iudic.* faciẽs regulã, quam per plura comprobat, quod propter magnã legalitatẽ perſonarũ licet recedere à communibus regulis, & idem in Repertorio *l. admonendi, chart. 18. col. 1 C. de iureiurando.* Plura vide apud D. Franciſc. Balbum in tractat. *de præſcriptionibus, fol. 275. verſo, nu. 46.*

Tanta vis eſt honeſti, vt ſpeciem vtilitatis obſcuret, *Cicero 3. Offic.*

Honor.

Honor eſt dignitas & reuerentia, quæ alicui exhibetur quauis ex cauſa, & eſt maximum bonorum exteriorum, *Ariſt. 4. Ethic.*

Honor eſt cuiuſlibet virtutis præmium, indiciũ gloriæ beneſactiuæ, *Ariſt. 1. Rheto. & D. Thom. 2. 2. qu. 129. art. 4.*

Honor eſt virtutis ſignum. Ita dicit D. Ioan. à Lignano in tractatu *de Amicitia, folio 9. §. Conſequenter, num. 4.*

Honos alit artes.

Honor vbi non eſt, ibi contemptus, *D. Hier.*

Honor maior in honorante, quàm in honorato, *Ariſt. 1. Ethicor.*

Honorare præſtat magis quàm honorari. Idem & citatur à D. Ioan. à Lignano in tract. *de Amicitia fol. 6 §. dubitari, num. 2.*

Honoris cauſa & vitæ æquiparatur, vel honor & vita æquiparantur, ita vt aggreſſus honoris cauſa poſſit occidere in defenſione, *l. Iuſta, ff. de manumiſ. vindicta.* ita quod propter honoris ſui defenſionem quis poteſt occidere inuaſorem, vt per Doct. *in l. 1. C. vnde vi & per D. Iaſo. in l. Vt vim. ff. de iuſtit. & iure.* Plenius vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. *De Primogenitura, fol. 165. num. 3.*

Non des alienis honorem tuum, *Prou. 5.*

Honorem amici nemo anteponit ſuo, D. Ioan. à Lignano in tract. *De amicitia* hanc ſententiã abũde probat, *fol. 15. §. Conſequenter, num 1.*

Omnes de honore ſuo ſolliciti ſunt, de honore Dei nullus, *D. Chryſoſt.*

Honoris ad pecunias nulla eſt comparatio. Honor cum ſit ſignum virtutis, non eſt æſtimabilis pecunia, nec menſurabilis, vt pulchre docet D. Ioannes à Lignano in tract. *de Amicitia, fol 9. verſo, §. Conſequenter, num. 6.*

Honor eſt omni lucro præferendus, *l. Rex, C. de inſtitut. & ſubſti.*

Honor eſt præferendus incommodo pecuniario.

Honor quibuſcunque diuitijs præferendus eſt.

Honor iudicibus præferendus eſt.

Honora patrem & matrem vt ſis longæuus ſuper terram, *Exodi 20. Leuitici 19 Deuteronom. 4. & 27. Tobiæ 4. Prouerbiorum 23. Eccleſ. 3. & D. Paulus ad Ephesios cap. 6.* Diuus Ambroſius ſuper illud Matthæi, *Honora patrem.*

Tanto quid dignius, quo à digniori procedit.

Quanto gradus altior, tanto caſus grauior.

Dignum eſt vt malemeriti egeſtate laborent.

Digna merces ſiue recompenſatione nunquam defuit ritè militanti.

Nemo cum honore propheta in patria ſua. *Lucæ 4.*

Decentia & honor inſpiciendi ſunt.

Gloriam & honorem non debet ſequi virtus, ſed ipſa virtutem, D. Auguſt. *De ciuitate Dei, lib. 5.*

Hoſpitalitas.

Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, *D. Paulus ad Hebræos 15.*

Hoſpes.

Hoſpitem hoſpitare, & tu enim hoſpes eris. *Menander.*

Oportet hoſpitem præſentem honorare; volentem decedere, dimittere,

Hom. in Odyſſ.

Ægrius eijcitur, quam non admittitur hoſpes.

Hoſtis.

Hoſtem vincere quomodocunque in iuſto bello non refert. *c. Dominus, 23. queſt. 2. & facit gloſſ. in cap. Cupientes, in verſic. malignantium, de elect. libr. 6.* quam allegat Abbas Panorm. *in cap. Sicut 3. de iureiurando, & text. in l. Cum pater, in §. Titio fratri. cum annotatis. ff. de lega. 2. quem text allegat Bald. in l. Velutis, ff. de Iuſtit. & iure, in fin. & in c. Si vero, de iureiurand. & Angel. in l. finali, ff. de vſu.* Vide etiam Imol. *in l. Decem, in fin. ff. de verbo obligat. & gloſſam c. Cupientes al'egatis in ver. Malignantium,* & limitabis ſecundũm Bald. in Rubrica, *C de fide inſtrum. in 8 colum.* ſicut habet D. Conſetus Siculus in tractatu *de poteſtate regia, folio 110. num. 40.*

Vitam qui prorogat hoſti, derogat vitæ ſuæ.

Digitized by Google

Humilitas.

Humilitas eſt virtus,qua vera ſui cognitione ſibi quiſque vileſcit:vel,eſt cōtemptus proprię excellentiæ, *D.Bernard.*

Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, *Eccl.* 35.

Qui ſe humiliat exaltabitur.

Obliuiſci quid ſis interdum expedit.*Sen.in Prouerbiis.*

Edoceri ab amiculo cupiunt humiles, *D.Aug.&c* 1.24.*quæſt.*1.& velut agnus coram tondente humilis non aperit os ſuū,*c.ſi eſt inquit ad fi.de pœn.diſt,* 2. & citatur à Domino Cataldino de Boncompaignis in tractat.*de Poteſtate Imperatoris ac Papæ.fol.* 93.*verſo,n.*71.

I.

Iactatio.

IActatio vel iactantia eſt inanis & ſtulta de ſe prędicatio,vel elatio ſui ſuper id quod eſt , & ſuper id quod aliis de ipſo opinantur *D.Thom.*22.*q.* 110. *articulo* 2.

Laudet te alienus, & non os tuum.*Prou.*27.

Iactura.

Iacturam pati pluris eſt,quam lucrum non facere *l fin.C.de Codil.argumento l.Nemo poteſt.ff de le.*1. *in fine.*ſic annotauit D.Franciſc. *de Porcellinis* , *in tract.de inuentario,fol.*129.*verſo.cap.*5.*nu.*6.

Idolum.

Idolis ſimiles fiunt,qui faciunt ea,hoc eſt. Principes & Electores creantes Prælatos mutos & inutiles partem cum eis accipient mercedem,Prælati muti qui non prædicant nec aperiūt populo iniquitatem,hi ſunt canes muti,non valentes latrare. *Eſaiæ cap* 56.Alii ignorantes prælati ſunt, de quibus *Naum* 3 *ca.*dicitur.Dormitauerunt paſtores tui, & latitauit populus tuus in montibus, & non eſt qui congreget Item*Baruch.*3.*cap.*Quoniam nō habuerunt ſapientiam,interierunt propter ſuam inſipientiam. & alii Prælati nomine modo prelati ſunt idola,vel ſimulchra de quibus Dauid *Pſalm.* 113.ſimiles illis fiant,qui faciunt ea vt Archid.*in c.Sit rector* 43.*diſt.col.*3.*& Baruch.vltimo* Lingua eorum polita à fabro,ipſa etiam inaurata & inargentata , nec poſſunt loqui ſicut tales prælati ſunt idola: ita & hi,quos creant ,ſimiles ſunt ipſis.Quia vero gentilium ſimulachra erant ſex generum, vt lutea,lignea ærea,lapidea,argentea & aurea:ita in Eccleſia Dei reperiuntur hodie prælati, qui pręfatis ſimulachris conferri poſſunt.Sed ne Silenes Alcibiadis exponam,placeat lectori recurrere ad ipſum Authorem huius ſententiæ copioſum enarratorem *D. Petr.à Biaxio in tractatu Directorij Electionum,folio.* 224. *verſo,cap.*49.*num.* 8.

Idololatria.

Idololatria eſt cultus Deo debitus creaturæ exhibitus,*D.Tho.*2 2.*q.*194.*art* 1.

Nolite conuerti ad idola.*Leuitici.c.*19.

Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt,& initium & finis.*Sapientiæ* 14.

Neque idololatræ efficiamini ſicut quidā ex ipſis,*Paul.*1. *Corinth.*10.

Si quis dixerit,hoc immolatum eſt idolis,nolite manducare propter illum qui iudicauit,& propter conſcientiam. *Ibidem.*

Filioli cauete à ſimulachris. *Ioannes* 1. *Epiſtola c* 5.

Satius eſt fame mori,quam idolothytis veſci,*D. Aug.in bono coniugali. &c.Sicut.*32.*q.*4

Ieiunium.

Ieiunium eſt abſtinentia à cibis iuxta ordinationem Eccleſiæ.Goffri.in ſummo.*Pan.ſuper Rub.*

Ieiunium eſt abſtinentia à cibo & potu cauſa vitandi peccatum & ſatisfaciendi.4.*Sententiarum diſtinct.*15.

Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. *Tobiæ.*12.

Humiliabis in ieiunio animam meam.*Pſal.*34.

Ieiunium Chriſtiani egentis debet eſſe refectio, ieiunium pacem debet nutrire,nō iurgia. *Maximus Epiſcop.in natali Domini.*

Ignobilitas.

Ignobilitas viri compenſatur nobilitati mulieris per diuitias ſuas.vel ignobilitas viri ſuppletur per ſuas diuitias,quæ debent compenſari cum nobilitate mulieris pauperis,& ideo ſi ruſticus valde diues acciperet vxorem nobilem ſed pauperem,non videtur eſſe in æqualitas,quæ facit valere donationem. Plura vide apud D.Ioan. Campezium,*in tract. de dote.folio* 91.*num.*2.

Ignominia.

Ignominia eſt nota , & caſus nominis, quo quis laude & gloria caret, *Mirabellius in Polyanthea.*

Honoris caſus & ſubſequens in famia multos à vetitis prohibuit.

Igno-

Digitized by Google

Ignorantia.

Ignorantia eſt carentia ſcientiæ vel contrarietas ſcientiæ, *D.Th.in q.de malo.q.3.art.3.*

Ignorantia iuris in iudice lata culpa eſt, & adeo lata, quod dolus in eo præſumitur, & iſto caſu lata culpa æquiparatur dolo.*l.2.cum gloſ.ff.Quod quiſque iuris.* Plura vide apud D.Franciſc. Brun. in tra. *de indiciis & tortura, fol.102.n.23.*

Ignorantia præſumitur in factis antiquis, vel factis longinquis, vel quando factum de recenti eſt multum intricatum & implicitum, vt dicit Bart. *in l.Si res,* §.1.in principio,*ff.de lega.1.* Idem tenet D. Guido Papa in tract. *de præſumptionibus, folio 235. verſo, n.60.*

Ignorantia non excuſabit iudicem. ſic Seruius Sulpitius fuit repræhenſus à Quinto Mutio, vt habetur,*ff.de origine iuris, & text. in c.Cum ſis. de cōuerſio.coniugato.& in l.ff.Quod quiſque iuris,& vt* Cicero *in Tuſculanis* ait. Hoc quis turpior ſit, quod in eo ipſo peccet, cuius profiteatur ſciētiam. Plura vide apud D.Ludouicum Montalt.in tract. *De reprobatione ſententiæ Pilati, folio 190. verſo, numero.67.*

In dubio præſumitur potius iuris ignorantia, quàm dolus *l. Sed. & l.* §. *Scie, ff. de petit. hæredi.* ſic probat idem D.Guido Papa. in tract. *de præſumptio.fol.137.n.110.*

Ignorantia mater eſt cunctorum errorum maxime in ſacerdotibus Dei vitanda, qui docendi officium ſuſceperunt, *c.ignorantia, diſt. 38.* Plura vide apud D.Hugon. in tract. *De officio 4 prælatorum, fo. 34.*§.*debet, n.3.*

Ignorantia iuris in dámno vitando nocet. vt in vſucapionibus & præſcriptionibus. & mulieribus permittitur ius ignorare. vt *l.Regula, ff. de iuris & facti ignorantia.* Item propter iuris Ignorantiam mulieres à crimine inceſtus excuſantur. vt *l.Si adulterium,*§.1.*in verſi.Nam non, ff.de adult.* Ignorātia iuris in damno vitando nulli nocet, vt *l. Error facti in fine, ff. de regu.iuris, & c.Iuris ciuilis, 1.q.4.* Plenius vide apud D.Bart.Brixienſ.in tract. *Quæſt.veneralium, fol.67.q.17.n.3.*

Ignorantia conſuetudinis vigentis in loco habitationis, quia eſt ius commune quod ad inhabitantes. eſt improbabilis, *c.Cum veniſſent, extr. de eod. qui mitti.in poſſ* vide D. Ioan. le Cirier in tract. *de Primogen.fol.168.n.44.*

Ignorantia craſſa & ſupina iuris municipalis, ſiue error iuris communis neminem excuſat, vt in *leg.Conſtitutiones Principum, Cod. de iuris & facti igno. & in Regula, Ignorantia iuris, de Regul. iur.libr. 6. & cap. Vt animarum, de conſtit.libr. 6.* Vide etiam plenam adnotationem apud D.Guilielmum à Montferrat. in tract. *De ſucceſſione regum, fol.128.n.11.*

Ignorantia excuſat peccatum, *Ariſtot.3.Ethic.*

Ignorans.

Ignorans & dubius æquiparantur, *l.finali, C. de condict. indebit.* plura vide apud D.Ioā.Franc.Balbum in tract. *De præſcrip.fol.223. verſo,*§.*2. Quæro, num.4.*

Non tibi deputabitur ad culpam quod inuitus ignoras, *Auguſt.De nat. & gratia.*

Non omnis ignorans immunis eſt à pœna, *Aug. in lib. Quæſt.& c.vlt.diſt.37.*

Tolerabilior eſt pœna viuere non poſſe, quàm neſcire. *Senec.in Prouerb.*

Turpe eſt ignorare, quod omnibus ſcire conuenit, *2. Rhetor. Ariſtoteles.*

Illiterati.

Illiterati & diminuti corpore æquiparantur, *cap. Illiteratos, 36.diſt. & c.Alias 38.diſt.* ita tenet Do. Barb.in tract. *De præſtantia Cardinalium, folio 58. num.2.*

Imperator.

Imperator eſt ſolutus legibus, *l.Princeps ff.de leg.* debet tamen de æquitate viuere legibus ſuis, vt ibi Bald. & alij doct. & D. Ioan. Bart.in tract. *de Epiſc.* tenet, *fol.91.verſo, n.35.*

Imperator eſt dominus orbis, & ſic nihil extra territoriū eius eſt, *l.2.ff.ad l.Rhod.de iact.c.in apibus, 7.q.1.* niſi forte per donationem tranſtulerit, *vt Clement.Paſtoralis, de re iudic.* Vide D.Ioan.à Lignano amplius in tract. *de Cenſura eccleſ.f.21.n.27.*

Immunitas.

Immunitate non gaudent, qui ſuffragio dignitatē obtinent, *gloſſ. in l.Eos, C. de excuſ.mu.lib.10.* ſic annotauit D.Martin.Laudenſis in ſuo tract. *de Fiſco. 132.q.210.*

Immunitas publico operi præiudicans nullius eſt momenti.

Immunis eſt à muneribus, qui in aliqua arte monarchiam obtinet, vt omnia doceat, non autem alij artifices, vt Azo. *in ſumma trium libero. C.eod. tit. de excu.artif.* qui ita intelligit illum titulum, & approbat Martinus Laudenſ. in tractat, *de fiſco, q.110.*

Impedimentum.

Impedimentum probari poteſt per iuramentum, *per text.in cap. Quia propter,*§.*Illud, de elect. & per text. in l.Scire oportet,*§.*Sufficit, ff. de excuſa.tut* alij dixerunt requiri plures probationes, Bald. Bart. & Angel.*in leg finali, ff de feriis,* concludunt quod ſi

impe-

impedimentum non poteſt de facili probari, tunc ſufficit iuramentum, modo iurans ſit honeſta & fide digna perſona: quod ſi poteſt impedimentum probari, facile tunc debet probari per teſtes. Ita tenet Bart *in l.* 2. §. *Quod diximus ff. Si quis cauti & in l. fin. preallegata*, *Digeſtis de Ferijs*. Plura vide apud D. Lanfrancum, ab Ariadno, in tractatu *de recuſat. fol.* 193. *nu.* 7.

Impedimentum non generat quod de iure non ſortitur effectum, vt habetur in *c. Quod autem ext. de iure pat. & c. Acceſſit, & c. De illis, extra, de ſpon. impube, & c. Lex diuina*, 17. *q.* 2. *& c. Cõſtitutus, ext. de ap. &* §. Hæc autem verba, *de pœnit diſt.* 1. *cap.* Bonæ memoriæ, *ext. de poſtu & leg. Neque, Cod. de minu. vind. & cap.* 2. *extra De his qui ſi à prælat. ſine conſ. nſu capitu.* Plenius etiam vide vnà cum ſolutione cõtrarietatis D. Damaſum, *in tract. de Brocardis fol.* 141. *verſo, num.* 39.

Impœnitens.

Impœnitentes non gaudent indulgentiis, quia venia non datur, ſed pœnitenti, vel proponenti ſe corrigere, & corde contrito bene valent merita, ſi modo hæc habeant formam indulgentiæ, huc facit 17 q 1. §. *Si ergo, & c. Nullus debite, de pœnitent. diſtin.* 1. *& c. Qui per alium, de reg. iur. lib.* 6. *hanc materiam optimè diſtinguit, D. Anton. de Roſell in tract. de* Concilijs, *fol.* 93. *n.* 14.

Imperfectio.

Imperfectio conſenſus magis vitiat quàm formæ, vt dicit Bald. *in l. Si quis qui, in fi. Comment. ff. de teſtam.* & habet D. Albert. Brunus, in tractatu *de Augmento, fol.* 177. *num.* 7.

Impietas.

Impietas prætextu pietatis non eſt perpetranda, *c. Non e.* 30. *q.* 1. vnde licet ſit pium reparare eccleſias, non tamẽ cum iactura pauperum id exercendũ eſt, vt atteſtatur D. Iacob. à Canib. in tract. *de Executione vltimar. voluntatum, fol.* 140. *verſo, num.* 17.

Impoſſibile.

Impoſſibile eſt, cuius contrarium non eſt neceſſarium, vt annotat D. Anton. de Roſell. *in tractatu de Concilijs, fol.* 90. *verſo, num.* 57.

Impotentia.

Impotentia excuſat. *c. an. Si quis Deus, de furtis, & c. Sicut, diſt.* 4 vt allegat D. Ioann. à Lignan. in tract. *Amicitia. fol.* 8 *nu.* 5. vbi dicit, quod peccans ratione impotentiæ excuſatur, modo confiteatur ſe impotẽtem, & ſeipſum offerat, quod talis recognitio habet vim retributionis.

Importunitas.

Importunitas eſt euagatio mentis ad illicita, ſecundum quod in arce mentis reſidet volentis ſe ad diuerſa diffundere, præter rationem loci, temporis, perſonarum, vt *D. Tho. ait* 2. 2. *q.* 35. *art.* 4.

Inceſtus.

Adulterij malum vincit fornicationem, vincitur ab inceſtu, *D. Auguſt. de Adulter ad coniug, c. Adulter.* 37. *q.* 7.

Incerta.

Incerta & male ablata pauperibus debent erogari, ſic in medium adducit & probat D. Pet. de Vbaldis in tract. *de Canonic. epiſcop. & parochiali, f.* 164. *verſo n* 47.

Incluſus.

Incluſus excludit excludendum, Bart. in *l.* 2. §. *Videndum, ff. ad Tertul.* Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. *de Primogenitura, fol.* 178. *n.* 7.

Inconueniens.

Inconuenienti vno dato, non debet dari reliquũ, *l. Lege C. de le. hæredibus*, vbi patet quod illa media iuris prudẽtia duraret, niſi illa lex remouiſſet illud inconueniẽs, idem tenet Pet. de Ancha *in c. Canonũ ſtatuta, in* 117. *charta*, & Bald. in ſuo conſilio incipiente, *Pet. & Ro. in ſuo conſilio* 122. Pet. de Ancha. in ſuo conſilio incipiente, *In Chriſti nomine viſis dubiis*, & c. ſic legũtur hæc apud D. Io. Cãp. in tract. *de dote, fol.* 139. *n.* 2. *q.* 39.

Indebitum.

Indebitum ſoluens ſe ſpoliaſſe videtur, vt notatur in l *Cum is, ff. de cond. indeb.* maxime quia concurrit error, nec quid tam eſt contrarium conſenſui quam error, *l. Si per errorem ff. de iuriſd. omniũ iud.* Idem tenet D. Laurus de Palatiis de fano in tract. *de ſucceſſione maſculorum excluſis fœminis, fol.* 46. *n.* 12.

Indecens.

Indecens omne, eſt Deo impoſſibile, ſecundum Theologos. Ita erit impoſſibile papæ, cum vicem Dei gerit in terris, *c. Vt noſtrum, vt eccleſ. benef.* ſic allegat D. Barbat. in tract. *de Præſtantia Cardinalium fol.* 47. *n.* 16.

Indecens reputatur impoſſibile, & ſecundum ſacræ Theologiæ profeſſores etiam Deo impoſſibile. Hoc replicat D. Barbatia, prędicto tract. 8. 9. *fol.* 56. *verſo, n.* 3

Indi-

Digitized by Google

Indefinitum.

Indefinita æquipollet vniuerſali. *l. Si pluribus, ff. de legat. 2. gloſſ. ordinaria in verſ. aliorum, in c.* vt circa, in principio, *de elect. lib.* 6. ſic adducit D. Phil. Francus, in tractatu diſputationis petitorii, *fol. 79. verſo, num.* 30. *& l. Si neceſſarias, §. Si annua ff. de pignor. act. & in l. Si ſeruitus, ff. de ſeruitu. verbo Prædio.* ſicut habet D. Fabianus de Monte in tractat. *de empt. & venditione folio.* 158. *n.* 36. & vt allegat D. Iacobus de Arena in tract. *poſitionum, fol* 58 *num.* 22. *& c, Si non licet,* 23 *q.* 5. *& c. Idololatria,* 28. *q.* 1. *& c. Si euãgelica* 55. *diſt. & c Saluator.* 1. *q.* 3. & vt habet Damaſus in tractat. *de brocardis, folio.* 147. *n.* 14.

Indicium.

Indicium eſt minus, quam ſemiplena probatio, vt dicit Baldus in *l. Cum probatio. ff. de probat & in Rubrica, C. de probat.* dicit quod indicium eſt minima præſumptio hominis boni ſeu diſtans argumentum à ſpecie veræ probationis, & quod valet indicium ſi ponatur in conſequentiã alterius probationis. Plura vide apud D Frãciſcum Brunum in tract. *de indiciis & tortura, fol.* 94. *q.* 1. *num* 2.

Indigentia.

Indigentia parit appetitum, Ariſtoteles *primo Phyſicorum*, &c. *Sicut hi, diſtinct.* 47. vt ait D. Ioãnes de Lignano, in tractatu *de Amicitia, folio* 7. *§. Quarto reſtat, numero* 3. *&* 4.

Indignus.

Indignum præſentans ſcienter illa vice priuatur iure præſentandi, per *§. Si quis, in Authent. de ſanct. epiſc.* vt allegat D. Paulus de Citadinis in tractatu *de iure patron. fol.* 51. *§. Septimo, n.* 5. *&* 7.

Indiuiduum.

Indiuidui partem qui vult, totum velle videtur, vt in *l. Exerce. ff. de acquir. hered.* ſic etiam annotat Dominus Guilielmus à Montferrat. in tractat. *De ſucceſſione Regum.*

Indiuiſibile.

Indiuiſibile obſequium non niſi vni præſtari poteſt, vt inquit D. Petrus de Vbaldis in tractat. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fol.* 150. *§. Quarto, numero.* 3.

Induciæ.

Induciarum tempore poteſt fieri tractatus *de pace*, vt Bald. allegat in Rubrica *de treugua & pace, l. Dies feſtos, C. de Feriis* Nota quod diebus dominicis partes poſſunt colloqui *de tranſactionibus & pactis.* Secundum l. finalem. *C. de Feriis*, & ita tenet Dominus Corſetus Siculus in tractatu *de priuilegiis pacis, fol.* 99. *n.* 13.

Inductum.

Inductum in fauorem alicuius, non debet in eius odium redundare, *l. Quod fauore C. de legibus & Dom. Franciſcus de Porcellinis*, idem teſtatur in tractatu *de inuentario, fol.* 131. *num.* 37.

Indulgere.

Indulgendum non eſt malitiis hominum, *leg. In fundo, ff. de rei vendicat.* vt habet D. Ioan. de lignano in tractat. *de pluralitate beneficiorum. folio.* 144. *verſo. num.* 6.

Indulgentia.

Indulgentia eſt mollis & delicata permiſſio, mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus neruos omnes & mentis & corporis frangit. *Quintilianus* 1. *Inſtitutionum oratoriarum.*

Indumentum.

Indumenta ſint ſecundum ordinem & dignitatem ſingularis text. *in l. Sed & ſi quid, §.* 1. *ff de vſufruct. in verſic. veſtire.* idem tenet Bald. & D. Barbatia in tract. *de Præſtantia Cardinalium fol.* 55. *n.* 18.

Induſtria.

Induſtria accedit rei licitæ, vt notatur *l. Si heres. ff ad l. Falcid.* vt allegat etiam D. Ambroſ. de Vignate in tract. *de Vſuris, folio* 175. *num* 283.

Induſtria adinuentiua viarum iuſtarum & vtilium ſimul eſt laudabilis: ſed damnabilis inuenta in fraudem & malitiam, vnde *Prouerbiorum* 11. dicitur Simulator decipit amicum ſuum, iuſti autem liberabuntur ſcientia, quod recte aſſerit D. Thom. de Vio, in tractatu *de Cambiis, fol.* 195. *c. octauo, n.* 2.

Induſtria nihil operatur reluctãte natura, vt Caſſiodorus habet, quod repugnante natura quælibet cedit induſtria, aſtipulatur D. Ioannes le Cirier in tractatu *de Primogenitura, fol.* 151. *verſo, n.* 18.

Inæqualitas

Inæqualitas & lege & moribus odioſa eſt, & ita procedit *l. Quamuis, C. de impube & aliis ſubſt.* & D Vdalricus Zaſius, in tract. *de iu' ſtit folio.* 88. *n.* 26.

Ingratitudo.

Aculeum Ingratitudinis incurrit,qui conceſſo ſibi fauore vtitur ad abuſum.

Qui reddit mala pro bono,non recedet malum à domo eius. *Prou.* 17.

Ingratitudinis cauſa erga patrē impubes committere nequit,*l. Si quis in ſuo,§.legis,C. de in offic. teſta ita notat gloſſ Inſtitutionum,de pupil.ſubſtitu. §.Non ſolum.cauſa eſt.* quia impubes non eſt doli capax Idem annotat D.Barth de Hucio *in tract. de ſubſtit,fol,*101.*verſo,n.*10.

Ingratus.

Ingratus ac immiſericors virtutis ſplēdore vacat, vt inquit D.Hier. *& l.Veluti, ff. de iuſtic. & iure,* & allegat D.Iacob. à Canibus, in tract.*de executione vltimarum voluntatum.fol.*136.*n* 10.

Ingrati ſpes tanquam hyemalis glacies tabeſcet. *Sap.*16.

Inhabilitas.

Inhabilitas principij & medij vitiat extremum vel inhabilitatem inducit in extremo, vt in *le.Tria predia,ff.de ſeruitu.ruſtic.predio, & in c.* 1. § *ver.* Hoc autem notandum de his qui feu. da. poſ. Idem confirmat D.Guilielmus à Montſarrat.in tract. *de ſucceſ.Regum,fol,*225.*num* 34.

Inhabilis.

Inhabilis ad antecedēs cenſetur inhabilis ad cōſequens. Annotauit D. Anto.de Roſell. in tract. *De Conciliis,fol.*110,*n.*3.

Inhabilium mixtio cum habilibus videtur actū nullum reddere, *c.Si ad ſcripturas, diſtinct 6.& c. Quorundam.diſt.*23.*& cap.Plura,*3. *quæ.*9.*& cap. Cum ſuper Abbatia,de offic.delega.& c.Illa,de elect. & l.Pedius, ff.de arbitr. & l.*1.*§. Item quæritur ff. de aqua cottidia. & æſti.* Vide etiam D.Ant. de Roſell.in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papæ,fol.*67. *num.*52.

Inimicitia.

Immortalem inimicitiā ne retine, mortalis exiſtens. *Menand.*

Inimicus.

Inimicus opponens repellitur, ſed etiam ſuſpectus de inimicitia capitali. vt ponitur per Innocēt. in *c. Cum pe. de accuſat.* & qui olim fuit inimicus ſemper præſumitur inimicus vt in *c. Cùm oporteat, de accuſat.* niſi probetur quod inimicitia ſit reconciliata. *arg. l.* 3 *in fin. ff de aliment. lega.* & probatur reconciliatio ſecundum quod probatur remiſſio iniuriarum,vt *in §.finali.Inſtit.de iniuriis.* & annotauit D.Alberic. de Roſate in tract. *de Teſti. fol.*166.*n.*4.

Inimicus præſumitur qui ſalutare aliquem dedignatur,*c.Cum Adrianus,*63.*diſt.& eſt glo.in l.Ad hoc.C.de appella.* & tenet idem D.Papa, in tract. *de præſumpt. fol.*235. *n.*40.

Inimicus non poteſt eſſe in cauſa inimici teſtis, *l.Si quis, & Auth.C. de teſtib.* Plura vide apud D. Nepotem à Montalb. in tract.*Exceptionum,fo,*174. *num.*18.

Inimicis nulla negotia committenda ſunt ; imo inimicorum iudicio nec humana, nec eccleſiaſtica negotia ſunt committenda, ſed nec ſuſpecti nec inimici iudices eſſe poſſunt. vt ipſa ratio dictat, & pluribus probatur exemplis, *c. Quod ſuſpecti,* 3. *q.* 5. Rurſus naturale eſt declinare iudicium inimicorum,*vt c præfato,& c* 20.*requiris.§.*3.*extra de appellat.* In eadem ſententia eſt D. Barbatia in tract. *de præſtantia cardinalium,f.*68.*n.*9.*& f.*66.*n.* 10.

Iniquitas.

Iniquitas minor in captioſis locum habere debet,hoc eſt. Quoties ſine captione aliquid fieri non poteſt, fieri debet quod minimum habet iniquitatis.*vt l. Quoties nihil.ff.de regu. iur.* facit huc opinio D.Bart. Brixienſ.in tract. *Quæſtionum Dominicalium,folio* 62. *quæſt.*71.*num.*5.

Iniuria.

Iniuria parua toleratur,*c.Nec damnoſa,*25.*q.*2.*& c.Ex tenore de au.& vſu pallii, & c.licet, de offic.iudic.ordi.*ſic allegat D.Ioan. Monachus in tracta.*Deſenſorii iuris,fol.*63.*§.Reſcriptum,nu.*3.

Iniuria volenti non poteſt fieri, aut iniuria non committitur in volente.*vt l.*1.*§. vſque adeo*, cum multis ſimilibus ibi adiunctis,*ff.de iniur. & l. Nemo videtur fraudare.ff.de regul. iur. & c.Scienti ext.de regu iur.lib.*6. Plura vide apud D.Petr. Antibol.in tract.*de muner.fol.*41.*n.*203.

Iniuria fieri poteſt abſenti & ignorāti,*vt l.apud §.Conuitium autem,ff de iniuriis:* & notandū quod ſi quis filium meretricis vocat eum qui eſt,non habet actionem iniuriarum, *vt l.Eum qui nocentem, ff.de iniuriis,*licet ille animum iniuriandi habuerit, veritas eum excuſat ab actione iniuriarum, & huc facit, Si quis vocat alium debitorem ſuum, diffamat eum,quia detegit paupertatem eius,*l.*2.*§.Mobiles,C. quando & ex quibus quarta pars,* tamen ſi verum ſit illum eſſe debitorem, veritas excuſat ab iniuria. Plura huius generis vide apud D.Hermannum de Bare in ſuo tract. *de formandis libellis, fol.*163.*verſo,libello* 95 *num.*2.

Iniuria facti vni de domo videtur facta omnibus, Bald. *in l.Parentes, C de teſtib.* ſic inſinuat D. Albe-

Albericus de Roſate in tractatu *de teſtibus, fol. 166. num. 15.*

Iniuria depellenda, ſed non eſt inferenda, & hæc eſt lex virtutis, vt teſtatur D. Ambroſius *libr. 1. de offic.* & habetur *in c. Non inferenda, 23. qu. 3.* Qui non repellit à ſocio iniuriam ſi poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille qui facit, vnde ſanctus Moyſes hinc orſus eſt tentamenta imbecillis fortitudinis, cùm vidiſſet Hebræum ab Ægyptio cædi, defendit Hebræum, proſtrauit Ægyptium. iuuat itaque ſocios infirmos, amicos, & proximos plena iuſticia qui defendit illos: & Princeps tenetur ſuos defendere & conſeruare in eorum conſeruatione, tranquillitate & pace imo vigilare pro illis ad confœderationem cum quibus & quando expedit facere. ſentit hanc quoque opinionem D. Ioã. Lupus, in ſuo tractatu *De confœderatione Principum, fol. 174. verſo, num. 4.*

Iniuriam nemini irrogare dicitur, qui ſuo iure vtitur, dummodo illud principaliter non faciat ad alterius æmulationem, *l. Fluminum, §. fi. ff. de damno infect.* ſicut allegat D. Lud. Montalt. in tractat. *de reprobatione ſententiæ Pilati. f. 188 n. 21.*

Immolans ex iniquo oblatio eſt maculata dona iniquorum non probat altiſſimus, *D. Aug. de verbis Domini, & c. neliter, 14. q. 5.*

De rapina holocauſtum offert, qui temporalium bonorum vel ciborum nimia egeſtate vel Manducandi vel ſomni penuria immoderatè corpus affligit. *D. Hier. & n. t. c. de communi. diſtin. 5.*

Nos in Dei iniuria benigni ſumus, & in noſtris contumeliis exercemus odia, D. Hieron. *lib. 3 ſuper Matthæum.*

Iniuria eſt verbo vel facto cum aliquo iniuſtè agere, exprobrare, & in faciem maledicere, *Iſidor.*

Grauiſſimum genus eſt iniuriæ vſque ad pedem contumeliæ peruenire.

Viri boni eſt ſcire pati, nec facere iniuriam, *Sen. in Prouerb.*

Difficile eſt iniuriam conuenire cum patientia, *ibidem.*

Iniuriarum remedium eſt obliuio, *idem Seneca.*

Nec rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda eſt, ſed fugiẽda ſemper iniuria eſt, *Cic. in Offic.*

Nulli mortalium iniuriæ ſuæ paruæ videntur, multi eas grauius æquo habuere, *Sal. in Catil.*

In omni certamine, qui opulentior eſt, etiam ſi accipit iniuriam, tamen quia plus poteſt, facere videtur. *Idem in Iugurth.*

Speciosius aliquanto iniuriæ beneficijs vincuntur, quam mutui odij pertinacia penſantur. *Valerius Maximus, lib 4.*

Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam, *Aul. Gell. noctium Atticarum 18.*

Iniuriam pati melius eſt, quam alteri nocere, *Ariſt. 1. Ethic.*

Iniuria iniuſte erogata eius eſt infamia, qui facit, *Laertius in vita Philoſophorum.*

Non eſt certa fides, quam non iniuria verſet, *Propertius Elegia 7.*

Iniuſtitia.

Iniuſtitia eſt peccatum, quo quis aliena capit, vel rapit contra leges, *Ariſt. 1. Rhet.* & eſt contraria iuſtitiæ, *D. Tho. 2. 2 q. 58. artic. 5.*

Iniuſtitia eſt deſtructio reipublicæ.

Iniuſtitia quæ arma habet, ſæua eſt.

Iniuſtitia ruit domus Regię, dignitate principes priuantur, & regnum de vna gente ad aliam transfertur.

Iniuſtitiam aliis facere non debemus, vt piis cauſis faueamus.

De iniuſtitia facta per iudicem princeps tenetur parti ad intereſſe, nec excuſantur dicendo quod credunt elegiſſe viros idoneos. Vide Syluam nuptialem, *fol. 138. colu. 4 in medio.*

Iniuſtum.

Iniuſtum qui patitur, peccat minime, niſi conſentiat iniuſtum facienti, tunc non ſolum patitur, ſed ſimul agit, ſic allegat D. Anton. Archiep. Florentinus in tract. *de vſur. fol. 211. n. 32.*

Innocens.

Innocens præſumitur, cuius nocentia non probatur, *l. Non omnes, §. à Barbaris, ff. de re militar. & per Bart. in l. Si cui, §. ſidem, ff de accuſ.* Vide plura apud D. Grilland. in tract. *de Relaxatione carceratorum, fol. 234. verſo, §. Iuxta, n. 1.*

Innocens non debet puniri pro nocente, ſed nocens per innocentem tolerari, *c. Sacris, de ſepul. & c. Quam magnum, 23 q. 4.* Ita tenet idipſum D. Tyndarus in tracta. *de compenſatione, fol. 119. n. 30.*

Innocentia.

Innocentia eſt integritas nulli iniuriam aut malum faciens, vel puritas animi omnem iniuriæ illationem abhorrens *Cic. lib. Offic.*

Innocens manibus & mundo corde accipiet benedictionem à Deo, *Pſal. 23.*

Eam Deus innocentiam probat, quam homo non metu pœnæ, ſed amore iuſtitiæ fit innocens, *D. Auguſt. de vera innocentia.*

Vera innocentia eſt, vbi eſt integritas ſine peccato, venditio ſine debito, flagellum ſine merito, *D. Auguſt. ſuper Pſalm. 38.*

Vitam beatam efficiunt tranquillitas conſcientię & ſo-

Digitized by Google

& ſecuritas innocentiæ, *D. Ambroſ. 2. Offic.*

Inobedientia.

Inobediētia eſt maximū delictorū, vt docet Lactantius Firmianus, Inſtitutionū diuinarū, libr. *De transgreſſione Adami.*

Inobediens.

Inobediens idololatræ comparatur, *vt c. Sciendū, 8. q. 1.* Idem tenet D Bart. ſ. Brixiē. in tract. *Quæſtionum Dominicalium. fol. 55 q. 42. num. 4.*

Inquiſitio.

Inquiſitio eſt inueſtigatio alicuius criminis manifeſti, ſaltem per famam ex bono, & æquo iudicis competentis canonicè facta *D. Hoſti. & Mirabell in Polyanthea.*

Inſignia.

Inſignia ſola militiæ non faciunt aliquem gaudere priuilegiis militiæ, ſed exercitium, *leg. pen ff. de teſtam. milit. & facit Bald. per text. in d. l. & Bald in l. Officiales, C. de epiſc. & cler. & Ioan. de Lignano in Clem. cum ex eo. de ſentent. excommuni. & Angel. in conſil. 197. In Dei nomine viſa narratione. & do. can. in c. 2. extra de foro competen.* vbi dicunt: quod milites ſeu fratres gaudentes non gaudent priuilegiis clericor. ergo milites noſtri temporis non debent gaudere priuilegiis veri militis. Plura vide apud D. Franciſ. Brunum, in *tractat. de indic. & tortu. folio. 93. verſo num. 106.*

Inſinuatio.

Inſinuatio cauſæ cognitionem negligit, vel in inſinuatione nulla cauſæ cognitio requiritur, cum in libera donantis facultate cōſiſtat, *vt l. In hac, C. de donat,* neque præſentia vel citatio donatarii vel alterius requiratur, vt dictum eſt per D. Anton. de Canario, in tractat. *de inſinuationibus. fol. 158. verſo num. 14.*

Inſolitum.

Inſolita clauſula vitiat inſtrumentum, vt eſt glo. *in l. Si quis ſub condi: ione. ff de condi. inſti. & ibi Bar. & Bald. poſt Cynum in l. Empt. rem. C. plus valere quod agitur Bald. in l. Ordo. & in l. Etiā, allegat Bald. in c. 1 in 2. colum. de feudo dato.* vbi alteratio inſtrumenti. & pacta inſolita arguunt falſitatem, *text eſt, & ibi Bald. in l. Finali, C. de fideiuſſoribus Barſus gl. expreſſa c. Ad ſcripturas, diſt. 10. & c. Si plura, 3. q. 9. & ibi Archidiac Iterum c. Quod ergo, 23. q. 5.* quibus confirmatur quod clauſula inſolita & in conſueta per notarium appoſita in inſtrumēto vitiet illud, & præſumi facit falſitatem contra ipſum, ſicut etiam demonſtrat *D. Franciſ. Luc.* in tract. *de Fiſco, & eius priuilegiis, fol. 108. n. 9.*

Inſtantia.

Inſtantia currit tempore peſtis, ſed datur reſtitutio in integrum, vt tenuit notanter ſolennis Do D. Martin. Sozinus Senenſis, in *c. ſen. ver. circa, 14. & c. in ind.* Simile vide apud D. Betta, in tract. *de Gabel. ſeu vectig. f. 61 n. 47.*

Inſtrumentum.

Inſtrumentum non liquidū continet obligationē velatam, quę poteſt detegi tam teſtibus, quā inſtrumentis, *c. Sicut nobis, de teſtib.* Plura vide apud D. Anto. à Canario in tract. *de executione inſtrumentor. fol. 212. n. 33.*

Inſtrumentum ſolenne debet eſſe leuatum & mundum, vt *l. Contractus, C. de inſtrum. edit. §. 1. verſic. debent.* Et ſi poſſit ſcribi in papyro, conſultius eſt ſcribi in pergameno non raſo mūdo, vt melius conſeruetur inſtrumentum. Plura vide apud D. Ioan. à Graſſis in tract. *de Subſtantialibus procuratorum. fol 86. n. 1.*

Inſtrumenta & teſtium depoſitiones eandem vim obtinent, vt ait D. Ioann. Monachus in tract. *Defenſorij iuris, fol. 66. §. Quoniam, n. 1.*

Intelligere

Intelligi poſſunt dilucidius quæ traduntur ordinatius, *l. 1. ff. de do. exce, & in proœmio Inſtitutionum, in verbo partiri.* Idē habet D. Vitalis Nemauſenſis in tract. *de collat. fol. 223. n. 1.*

Intellectus.

Intellectus eſt vis animæ percipiens inuiſibilia D. Auguſt. *De ſpiritu & anima.*

Intellectus eſt habitus principiorum vel circa principia intelligibilia, *Ariſtot. 6. Ethic. & in magnis Moralibus.*

Intelligentia.

Intelligentia eſt actus ipſius intellectus, *D. Tho. in 1. parte q. 79. art. 4.*

Interdictum.

Interdictum recuperandæ rei eſt priuilegiatum, *c. In lite. is, & can. Item cum quis, de reſtitut. ſpoliat. & l. 2. C. Si per vim vel alio modo.* Vide rem etiam apud D. Ioan. à Lignano in tract. *de Amicitia, folio 13 num. 7.*

Interdictum nihil agit ad celebrationem, ſicut nec communio ad excommunicationem, *c. Nuper de ſentent. excommunic.* Idem allegat D. Ioan. Calderinus in tractatu *de Interdictis, fol. 7. num. 87.*

Intereſſe.

Intereſſe principale non ſecundarium eſt conſiderandum, vt probat text. notabilis in *l. 1. §. penult. ff. de vent. inſpic & eſt gl ff. notabilis in l. De vnoquoque, in verbo. Quos, & ibi per Alexand ff. de re iudic.* notat plene Iaſon & declarat in *l. Nequicquam, §. Vbi decretum, 9. in ſ. llen. ff. de offic. proc. & Felin. in c. Cum moderni, colum. 13. de ſcript. ut.* vbi

Digitized by Google

vbi probat, quod non dicitur verũ detrimentum, & præiudicium eius, qui ſecundariò læditur. Annotat hanc regulam D. Ioannes Franciſc. Balbus in tract. *de præſcriptionibus fol. 147. num. 20.*

Interitus.

Interitus naturalis ad actorem pertinere debet, *l. Si plures, ff. de poſ. &* D. Barth. Brixenſ in tract. *Quæſtionum dominicalium, fol. 47. verſo, q. 3. n. 5.*

Interlocutoria.

Interlocutoria geminata non reuocatur, *gloſſ. ſingularis in Clem fina. in verſo ſuper ca. circa fin. de appel.* quam faciunt ſingularem, *in l. Quod iuſſit. ff. de re iuſtic. & c. Cum ceſſante, de appel.* & D. Corſet. Siculus tuetur hanc ſententiam in tract. *de verbis geminatis fol. 92. verſo n 17.*

Interlocutoria non inducit iuris infamiam, *l. Quid ergo. §. Quinimo ff. de his qui notan. infam. & l. hac verba C. eo tit & l. 1. C. de modo multtan. & l. 3. §. Præterea ff. de ſuſp. tu.* & D. Andreas Barbatius, in tract. *de teſtibus fol. 81. verſo, n. 23.*

Interpellatio.

Interpellatio miſſam audientis, vxorem ducentis, & funus comitantis incongrua dicitur *l. 2. ff. de in ius vocan.* & notat Bart. *in l Non ſolum. § morte,* in materia proteſtationis incitatoriæ, *De oper. nou. nunciat* quod allegat D. Marcus Antonius Bauerius in tractat. *de mora fol. 166. num. 2.*

Interpolatio.

Interpolatio in actibus geminatis requiritur ad effectum, argumento *l. Nemo poteſt, ff. de legat. 1. & c Requiſiſti, de teſtament. & ſic tenet Bald. & Abb. & D. Andreas in conſilio 51. in 17. colum. in 1. vol. & D. Corſetus Siculus in tractat. de verbis geminatis, fol 92. num 5. & 6.*

Interpretatio.

Interpretatio in gratuitis benignè facienda eſt: vel, in gratuito beneficio interpretatio eſt benignius facienda, vt *c. Ex parte in fine ext. de Cenſibus & D. Bartho. Brixienſ. in tractatu Quæſtionum dominicalium, fol. 59 verſo, q 61. nu. 4.*

Interpretatio præſcripta dicitur eſſe iuris, text. vt pulcherrime inquit Bald in *l. Ex hoc iure, ff. de iuſtit. & iure, colum. 3 ad principium, concordat D. Ioan. le Cirier in tract. de Primogenitura, folio. 163. num. 41.*

Interpretatio debet fieri & extendi pro conſuetudine, *c. fina de offic. ordina. & conſentit* D. Pet. de Peruſio in tractatu *Permutationum beneficiorum, fol. 83. verſo, num. 60.*

Interpretatio veterum & mos antiquus obſeruari debent, vt *l. Teſtamenta C. de teſtament. & leg. De quibus, ff. de leg.* ſicut ſenſit etiam D. Odofredus in tract. *de formandis libellis, fol. 138. c. 3. n. 3.*

Interpretari.

Interpretari eſt & eius, cuius eſt condere, vt inquit D. Ioan Feraldus in tractatu de iuribus & priuilegiis regni Francorum, *fol. 237. num. 16.*

Interpretata non ſunt mutata, *l. Minime ff. de leg. & c. Cum dilectus, ext, de conſuetudine. & c. Si mulier.* Si de feu. fuerit controuer. & habet D. Ioan. le Cirier in tractatu *De Primogenitura, fol. 188. nu. 12.*

Interrogatio.

Interrogationibus iudices falſitatem deprehendunt, exẽplo Danielis prophetæ, vt inquit D. Ioan. Monach. in tractat. *Defenſorij iuris, fol. 65. Quoniã aliqui, num. 1.*

Interruptio.

Interruptio ciuiliter fit per Synodalem proclamationem, *cap. Sanctorum, extra, de Præſcriptio. & l. vt perfectius, C de annal. except* Plura de interruptione lege apud D. Nepotem à Montalbalo, in tractatu *except fol. 180. num. 12.*

Intimatio.

Intimatio & deuolutio licet vitientur, non tamẽ vitiatur appellatio, imo bene poteſt procedi incuria ſuper ipſa appellatione, quam rem D. Bonicontus demonſtrat in tract. *de appellat fol. 39. §. 5. n. 2.*

Inuentarium.

Inuentarii confectio conſuetudine loci poteſt remitti, ſecundum Bartol. *in l. Tutor qui repertorium ff de adminiſt. tut. argumento l. De quibus, ff de legibus & C. Quæ ſit longa conſuetudo, per totum.* Idem diſtinguit D Iacobus à Canibus, in tractatu *de Executione vltimarum voluntatum, folio. 137. numero 14.*

Inuenta.

Inuenta inuentis non obſtant, teſte Seneca 8. epiſtola ad Lucillium. Nam inſtar ſolis intellectus oritur occidit, vadit, & redit, nunquam moritur, ſed ſuis vicibus occultatur. Plura vide apud D. Ioann. Franciſc.

Digitized by Google

Franciſc. Balbum in tractat. *de praeſcript. folio.* 213. *in proemio, numero.* 4.

Inuidia.

Inuidia eſt triſtitia de bonis alienis, *Ioann. Damaſcenus.*

Inuidia eſt odium felicitatis alienae, Hugo, 2. *de. Sacramentis*, D. Aug. *ſuper Pſalm.* D. *Thom.* 2. 2. *q.* 36. *artic.* 1.

Paruulum occidit inuidia, *Iob.* 5.

Quicquid ex inuidia dicitur, veritas non putatur, *Caſſiod.* 1. *lib. epiſt.* 8.

Maiore cura tractanda ſunt vnde inuidiae plus timetur, *Caſſiod* 6. *lib. epiſt.* 22.

Ab optimo longe inuidia relegata eſt, *Boetius de ſcholaſtica diſciplina.*

Cauere magis amicorum inuidiam quam inimicorum inſidias oportet. *Seneca de beneficent.*

Inuidia virtute parta gloria, non inuidia exiſtimanda eſt, *Cicero contra Catili.*

Virtutis inuidia comes, quae bonos inſequeris plerunque, atque adeo inſecteris, *Cicero Rhetor.* 4.

Meminiſſe debemus poſt gloriam inuidiam ſequi *Saluſt. in Iugurtha.*

Inuidia virtutis aemula. Inuidia comes virtutis. Inuidia ſemper ſequitur virtutes, *D. Hieron.*

Inuidia ſuum rodit authorem, primum mordax ſui, *Idem.*

Inuidia tanquam ignis ſumma petit, *Titus Liuius.*

Inuidia premit gloriam. *Eraſm. in Parabolis.*

Polluta licentia inuidiam accendit, *Saluſt. In Iugurtha.*

Plerunque ex opulentia inuidia oritur, *Saluſt. in Catilina*

Seneſcente inuidia molliuntur irae. *Titus Liuius.*

Liuor tabificum malis venenum,

Intactis vorat oſſibus medullas. *Virgilius.*

Inuidus.

Inuidus alterius marceſcit rebus opimis.

Inuidia Siculi non inuenêre tyranni.

Tormentum maius, *Horatius.*

Non comedas cum homine inuido, nec deſideres cibum eius, *Prouerb* 23.

Nemini inuideas. *Periander.*

Inuidi deſpiciunt, quod ſequi non valent, *D. Hieron.*

Inuitus.

Inuitus nemo in communione detinetur, vt *l. vltim. C. communi diui.* & ideo eſt inuenta actio familiae herciſcundae, vt haeredes volentes à communione recedant vel diſcedãt, vt *l.* 1. *ff. famil. herciſcund.* ſic annotat D. Odoffredus in tract. *de Actionibus ciuilibus folio* 147. *cap* 9. *num.* 1.

Inuiti coguntur permutare propter neceſſitatem vel vtilitatem eccleſiae: Si permutatio fiat ob fauorem perſonarum praeſidentium beneficiis, tunc inuiti non compelluntur. Ita tenet D. Petrus de Vbaldis in tractatu *Permutationum beneficiorum*, *fol.* 82. *verſo*, *numero* 39.

Inuocatio.

Inuocatio nominis diuini de iure inſtrumentis debet apponi. *c. Non liceat*, 26. *q.* 5 *&c. Non obſeruetis*, 25. *q. vlti.* & *in c. In nomine Domini*, *extra, de teſtibus* & *in l. Deo nobis, C. de epiſc.* & *cleric.* Idem vult D. Ioann. à Graſſis, *in tractat. de Subſtantialibus procuratorii, fol.* 79. §. *in nomine Domini, n.* 2.

Iocoſus.

Iocoſus manum iniiciens in clericum ioco non peccat, *c. Principio. ext. de ſentent. excommunica.* Debet tamen moderari ioci qualitas. Ratio eſt, quia in poena canonis ponderatur perſuaſio diabolica, quã excludit iocus qualitate ipſius ponderata, argumẽto Notatorium, *c.* 1. *de praeſumpt.* Quemadmodum cenſet etiam D. Ioann. à Lignano, in tract. *de Cenſura eccleſiaſt fol.* 18. §. 6. *num.* 5.

Ira.

Ira eſt feruor ſanguinis circa cor vaporatione fellis vel perturbatione fiens, *Ioann. Damaſcenus* 2. *cap.* 6.

Ira eſt irrationabilis perturbatio mentis, *Hugo de Sacramentis.*

Ira eſt libido puniendi eum, qui iniuria laeſiſſe videtur, *Cic in Tuſcul.*

Ira eſt cupiditas puniendi eum à quo quis ſe laeſum putat. *Poſſidonius.*

Iracundia eſt exceſſus irae, *Mirabel. in Polyant.*

Saxum graue eſt, & arena onerosa: ſed ira ſtulti vtroque grauior eſt, *Prouerb* 27.

Ira non habet miſericordiam, *ibidem.*

Ira inueterata odium eſt, ira turbat oculum, odiũ extinguit eum, *Aug. ſuper Pſalm.*

Ira debet vinci patientia, *Chryſ ſuper Matthaeum, Homilia* 18.

Ira furor breuis eſt, animum rege, qui niſi paret,

Imperat: hunc fraenis, hunc tu compeſce catena. *Horatius* 1. *epiſtol.* 2

Cupido & ira peſſimi conſultores. *Saluſt. in Catilina.*

Amantium irae amoris redintegratio, *Terent. in And.* ia.

Non maximas, quæ maximæ ſunt interdum iræ inimicitias faciunt, *Terent. in Hecyra.*

Furor iraque mentem præcipitant, *Virgilius 2. Æneid.*

Ad omnem iram ſequitur delectatio propter ſpem puniendi, vnde Homerus dicit quod ira eſt dulcior melle ſtillante, *Ariſt. 2. Rhet.*

Tempus quietat iram, *Ibidem.*

Rimanti telum ira fert. *Virgil. 2 Æneid.*

Quaſlibet infirmas adiuuat ira manus. *Ouid. 1 Amorum. Elegia 2.*

Iracundia, & furor pediſſequæ ambæ, & comites virtutem ſunt, Angel. Politianus in epiſtola *de ira ad Laurentium Medicem.*

Pone iræ fræna modumque *Iuuen. Satyr. 8.*

Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram, *Paulus ad Epheſ. 4.*

Omnis indignatio aut ira tollatur à vobis, *ibid.*

Iraſcimini & nolite peccare, *Pſal. 4.*

Iraſci in quibus non oportet, inſipientis eſt; & in quibus oportet, non iraſci, etiam inſipientis eſt, *Ariſt. 3. Ethicor.*

Qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio, *D. Greg. 3. Moralium.*

Finis iræ principium eſt pœnitentiæ, *Seneca in Prouerb.*

Lento gradu ad vindictã ſui diuina procedit ira, ſed tarditatem ſupplicii grauitate compenſat, *Valerius Maximus.*

Tangit & ira Deos. *Ouid. Metamorph. 8.*

Tantæne animis cæleſtibus iræ? *Virgilius 2. Æneidos.*

Pueri inter ſe quam primum leuibus noxis iras gerunt, *Terent. in Hecyra.*

Ira judici vitanda maxime, *c. Relatum. 5. q. 2. in fin* Ira enim viri Dei iuſtitiam non operatur. Ira etiam ſæpius innocentes ad crimen adducit, vt *can. ira, 11. q. 2* ira etiam quod eſt iuſtum facit ne diſcernatur, *c. Illa, in fin 11. queſt. 2.* Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum, in tractat, *de reprobatione ſentent, Pilati, fol 186. num. 24.*

Ira ſeu calor iracundiæ non tuetur aliquem ab actione iniuriarum, vt habet *l. Si non conuitij, C. de iniuriis & l. Aut facta, §. Cauſa, in fin ff. de pœnis*, vt pulchre adduxit D. Hermanus de Bare, in tract. *de formandis libellis, fol. 163. 95, libello, num, 10.*

Iucunditas.

Iucunditas eſt gaudium ad exteriora prorumpens, vt & alios ad gaudium excitet, *D. Thom. 4. Sententiarum, diſtinct. 49.*

Iudicium iudiciale.

Iudicium iudiciale eſt iudicatio vel executio iuſtitiæ in ſententiis dictis, factis, &c.

Iuſtè iudica proximo tuo. *Leuitici 19. cap. Exodi 23. Deut. 1. & 16. & 24. & 27.*

Non enim hominis exercetis iudicium, ſed Dei, *2 Paralipom.*

Accipere perſonam impii in iuditio non eſt bonum, vt declines à veritate iudicii, *Prou. 18.*

Iudicium finale.

Iudicium finale generale eſt vniuerſalis ſeparatio bonorum à malis, *D. Thom 4. Sentent, diſtinct. 48. q. 1. art. 1.*

Iudicabit Dominus orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua. *Pſal. 95.*

Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum ſiue malum ſit, *Eccleſiaſt. cap. 12.*

Deus adducet te in iudicium pro omnibus factis tuis. *Eccleſiaſt. 11.*

Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius, *Eſaia 3.*

Accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis, *Malach. 3.*

Veniet ſummi & maximi Dei filius, vt viuos & mortuos iudicet, *Lactantius Firmianus, lib. 7. c. 24.*

Omnes manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit ſiue bonum ſiue malũ. *Paulus ad Corinth. 2. cap. 5.*

Iudicare de foro conſcientiæ pertinet ad ſolum Deum qui ipſius eſt cognitor, vt inquit D. Ant. de Roſellis, *in tract. de Conſiliis, ſol. 90. n. 48.*

Iudicium temerarium.

Iudicium temerarium, vel ſuſpicioſum eſt, cum quis iudicat de dubiis vel occultis propter leues coniecturas, *D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 2.*

Nolite iudicare, & non iudicabimini, *Matthæi 7. & Lucæ 6.*

Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate. *Ioann 7.*

Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimeſcas faciem potentis & ponas ſcandalum in facilitate tua. *Eccleſ. 7. cap.*

Tu qui es, qui iudicas alienum ſeruum? *Roman. 14.*

Iniquum eſt vt quis de alio iudicare velit, de ſe nolit, canone, *Iniquum, 32 queſt. 6.*

Ignorantia iudicis plerunque eſt calamitas innocentis, *Aug. 19. de ciuit. Dei.*

Sunt aliqui, qui de omnibus malè iudicant, nam ſtudentem & vacantem humilitati vocant Hypocritam, &c. *Chryſoſt.*

Iudi-

Digitized by Google

Iudicium etiam iuſtum vendere non licet, vt eſt *text. in c. Non licet, 11. qu. 3.* & Annotat. D. Ludou. Montalt. in tractat. *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 190. num. 61. & l. fin. C. ad leg. Iuliam, repetund. & c. Non caſu, 14. qu. 5. & c. Cum non homine, extra, de vita & honeſt. cleric.* de quo per Baldum & Angel. in *l. Generaliter, de calum.* & *in Authent. Sed nouiſsime, C. de pœna iudic. qui mal. iudic.* Hæc annotat etiam D. Amedæus de caſtello in tractat. *de Syndicatu, fol. 117. nu. 163.*

Iudicium plurimorum ſententia probatu eſt firmius; ius enim commune diſpoſuit quod epiſcopus tractet negotia cum conſilio & conſenſu capituli, aliàs irritantur, vt *cap. Nouit, ext. de his quæ fiunt à prælato ſine conſenſu capituli.* Firmius eſt enim iudicium quod plurimorum ſententia confirmatur, *c. Prudentia, de offic. deleg.* & ſi conſuetudo introducitur contra iſtud rationabile ius, *c. 3. de conſuetud. in 6.* idque ideo, vt facilius expediantur negotia: tamen prior regula magis militat, nimirum quod firmius iudicium ſit in conſenſu plurium iudicum, huc facit quod ſcribit *D. Paul. de Citadinis in tract. de iure patronatus, fol. 48. verſo, nu. 12.*

Iudex.

Iudex eſt is, qui ius dicit, executor iuſtitiæ, *D. Tho. 2. 2. q. 60. art. 1.*

Iudex eſt is, qui in ciuilibus concertationibus inquiſita iudicat, *Ariſt. 8. Ethic.*

Iudex ſecundum communem Doctorum opinionem iudicare debet, notant Doctores in *cap. 1. de conſti. Bartol. & Doctor. in l. finali, C. de pœna iudic.* cum multis iuribus, aliàs ipſe iudex facit litem ſuam, teſte Bart. & Angel. *ibidem*, nam per imperitiam præſumitur iudicare, qui adhæret ſingulari opinioni relicta commun. vt ait Bald. *in Rubrica, C. de pœna iudic.* ſed ſi ille iudicans habeat doctorem tenente illam opinionem pro qua iudicauit (licèt talis opinio ſit iniqua) excuſatur, Panorm. *in c. 1. in 6. colum. verſi.* Sed vide, *de poſtul. prælat. & in cap. Cum beatiſsimus, 24. q. 1.* Sed Bologninus in *repet. Auth. habita, C. ne filius pro patre,* dicit illud procedere, ſi ille Doctor erat homo peritus, doctus, & ſolennis: ſecus autem ſi erat vna vacca, allegans verba Baldi *in l. Filium quem, C. Famil. hercif.* & de hoc eſt *gloſſ. in c. Cum beatiſſimus loco citato,* vbi cauetur quod Caſſius opinione magiſtri ſui bene defendebat, ſecundum Thom. Ferrarienſ. in ſuis cautelis *cautela 31.* vbi mare de hoc plenum eſt, & atteſtatur D. Petr. Lenanderius in tract. *De præcedentia Doctorum, fol. 167. §. 24.*

Iudex eſſe non poteſt in eo ſenſu quo caret, vt probatur per D. Ant. de Butrio *in proœmio Decretalium in 2. notabil.* vbi inquit. Quod carens vno ex quinque ſenſibus non poteſt eſſe iudex in his quæ requirunt illum ſenſum & patet arg. *l. Illud, in fine, ff. ad l. Aquil. cũ ſimilibus,* ſic mutus & ſurdus ſimul, licèt non poſſit eſſe arbiter, tamen poteſt eſſe arbitrator, ſed in his quæ poſſunt iudicio arbitratoris determinari abſque ſenſu auditus vel loquelæ: hoc dignum memoria inculcat D. Baptiſta à ſancto Blaſio in tract. *de Arbitro & Arbitratore, fol. 21. nu. 31.*

Iudex diſtinguere non debet, vbi lex non diſtinguit, aut ſic, vbi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, *l. Dum ferre, ff. de Arbi. l. de precio. ff. de publi.* cum ſimilibus, ſic etiam recitat hãc ſententiam D. Paul. Gril. in tract. *de pœnis omnifar. anno coitus, fol. 237. verſo, nu. 3.*

Iudex mediator eſſe debet inter actorem & reũ, *c. vlt. 30. q. vltima,* aliter poſſet vt ſuſpectus recuſari, hoc demonſtrat D. Ioan. Monachus in tract. *Defenſorii iuris* & ait, quod excommunicatus, ſuſpectus, aduerſario multum familiaris, vt ſocius aut canonicus eius, vel dominus impetrantis, vel vaſallus impetrantis, vel conſanguineus aduerſarij, vel litigans cum altera partium, vel actorem in familia habens, vel actorem vt iudicem experiẽs, vel oriundus de terra impetrãtis, vel ſeruus, vel minor octodecim annis, vel aduocatus, aut procurator profeſſus in eadẽ cauſa, vel delegatus & recuſatus ob cauſas iure receptas, vel ſurdus, lunaticus, perpetuè furioſus, mutus, mulier, hæreticus, agens cõtra formam reſcripti vel iuriſdictionẽ, vel minor ſubiectus maiori cauſam reuocanti non poteſt eſſe iudex, *fol. 63. §. Quia plures per totum.*

Iudex tacens cenſetur iuſticiã denegare, vel qui obmuteſcit, *textus, in c. 1. in princip. de milite vaſal. loqui contumax eſt,* & ſic tenet D. Andreas de Iſernia & Bald. & D. Ludou. Montaltus in tract. *de reprobatione ſententiæ Pilati, folio 188. verſo, num. 5.*

Iudex debitam probationem non admittẽs punitur quia iudex audiens nõ audiẽda, admittẽs nõ admittenda, & contra, tenetur & facit litem ſuam. Bald & Doctores in *l. mancipia, C. de ſer. fugi.* Idẽ Bald in *l. Sancimus, C. de iudi.* Ratio, quia ſi tantum eſſet arbitrium iudicis fruſtra eſſent leges, teſtes, repellentes & admittentes. Plura vide apud D. Franciſcum Curtium in tractatu *de Teſtibus, fol. 17. numer. 42.*

Iudex debet potius dentibus lacerare libellum ineptum, continentem turpitudinem ſeu ineptitudinem & iniuſtitiam, *gloſſ. in l. 1. ff. de offic. aſſe.* Idem tenet D. Franciſc. Curtius *libro præallegato, fol. 14. num. 15.*

Iudices auaritia carere debent, ne de illis dicatur illud Diogenis dicentis de officialibus furem ducentibus. Ecce magni fures paruum ducunt. Iura de ſportulis (vt in *c. Cũ ab omn. & ibi Abb. De vita & honeſta cleri.*) permittũt iudicibus ſportulas (quas ſpecies vocãt) moderatas exigere, ſi immoderatas exigant,

exigant, pudeat minime reſtituere, quod illicitè extorquere non erubuerunt. Plura vide apud D. Magiſtrum Rauaudum in tract. *Specu.i iudicum, fol.88 num.18.*

Iudex cuncta rimari debet, *c.Iudicantem*, 30 q 5. *& c.Iudicet 3.qu 7.* ſicut notat D.Ioan.à Graſſis in tract *Arboris iudiciorum, f.98 n.32.*

Iudex ſummopere debet à ſordibus abſtinere. Nam ſi precio aut gratia deprauatus perperam iudicauit, æſtimationis damnum patietur, & in litis diſcrimine erit obnoxius ei quem ſua læſit ſententia. Litigator quoque, qui iuſtæ ſententiæ diffidentia iudici dando pecuniam in corruptelam, ſpem negotij repoſuit, iure amittit actionem. Ita ratiocinatur D. Placentin. in tract. *de ſenatuſconſultis, fol.130 num.9.*

Iudex ſuam ſententiam diffinitiuam validam retractare non poteſt, neque eius ſucceſſor, *vt l Poſt ſententiam C.de ſenten.& interlocut omnium iudicium, & in l.1.C Sentent.reſcin.non poſſe.* Idem tenet D. Lanfrancus ab Ariadno in tract. *de interlo. & appel fol 215 nu.39.*

Iudex in dubio præſumitur proceſſiſſe zelo iuſtitiæ non per calumniam aut doloſe, & quod fecerit propter neceſſitatem officij, *l.2.C. Qui accuſa. non poſſunt, & l.2.§ Si publico, ff. de aduit. & notat Bart.in §, An ad eos, ff. ad Turpil. & Bart. Bald.& Doct.in l.1.C. de pœn. iud.qui male iudi. Alex.in l.1. ff.de iuriſd omnium iudic.* Quod maxime præſumendum eſt attenta conditione perſonæ iudicis, *l, Non omnes, §.à Barbaris, ff. de re milita.* & attenta conditione perſonæ inquiſitę & natura cauſæ & qualitate iudiciorum, vt *l.Reſpiciendum, §. delinquunt, ff. de pœn. & l. Aut facta, ff. eodem titulo cum multis ſimilibus.* Et refert D.Paulus Grillandus in tractatu *de Relaxatione carceratorum, folio 236. fol 9.*

Iudex in ſententia abſolutoria cauſſam inſerere debet, ſecus in condemnatoria, ſecundum Bald. *in l. Quid ergo, §.Pœna grauior, ff de inf.* ſic etiam facit litem ſuam, ſi in ſententia abſolutoria ab expenſis, non inſerit cauſam, ſecundum Bald. *in Authent. hodie alias noue iure, C.de iud. Similiter tenetur,* ſi non inſerit cauſſam vbi abſoluit reum propter ineptam actionem *gloſſ.eſt in l.1.§. 1 ff. Si menſ. fal. mo. dix.* Id memoriæ mandandum dicit D. Amedæus de Caſtello in tracta. *de Syndicatu, folio 116. num.138.*

Iudex pedaneus vel delegatus per nuncium citare poteſt: quia aliquando habet iuriſdictionem, *l 1.§. Qui mandatam, ff. de offic. eius cui manda. eſt iuriſdict. & l.Penult. § Cum propriam, ff.eod.tit. & l. More, ff. de iuriſd. omnium iudic.* Item eſt argumentum, quod pedaneus poteſt citare per nuncium, *l.3.§. Si quis ad pedaneum ff.ne quis eum qui in ius vocatus eſt vi exi.* Cætera vide apud D.Guidonem Papam, *de 1.& 2 decreto in ſuo tract.fol.181. verſo, num.5.*

Iudex bonus.

Iudex bonus nemo eſt, niſi qui de ſe alterum cognouerit iudicari, *Diogenes Laertius in vita philoſophorum.*

Iudex bonus ſemper verum ſequitur.

Iudex oculus eſt iuſticiæ, quia debet omnia videre, & debet omnia rimari.

Iudex debet oculos aperire, vbi criminaliter proceditur.

Iudex eſt ſpeculum ſubditorum.

Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, & propoſito domeſticæ voluntatis, ſed iuxta leges & iura pronuntiat, ſtatutis iuris obtemperat, nihil præparatum & meditatum de domo deffert, ſed ſicut audit, ita iudicat, & ſicut ſe habet natura decernit, obſequitur legibus, non aduerſatur: examinat cauſæ merita, non mutat. Domin. *Ambroſius ſuper Pſal.* Beati immaculati, *& c.Iudices, 3.qu.7.*

Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram, *Sap.1.*

Iudex futurus ſanguine humano abſtine. quicunque regnas, *Seneca in Hercule.*

Iudex ſeditionibus debet obuiare omnibus viribus, quam primum videt prouiſiones & materiam diſpoſitam ad ſeditiones, monopolia, rixas, tumultus ac delicta committenda, vt in *Authent. de manda.princi.§.* Deinde conueniens erit, *& ibi glo. & Iacob de Belviſo, collat.3.* quia ad eius officium ſpectat, ne veniatur ad rixas & arma, *l. Æquiſſimū ff. de vſufructu.* Plura vide apud D.Nicolaum Boerium in ſuo tract. *de ſeditioſis.*

Iudex ſubditis audientiam non debet denegare, nec exclamare, nec excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, nec flecti, lachrymis calamitoſorum & delinquentium, *vt l. Obſeruandum. ff. de offic.præſid.* Idem tenet D. Amedæus de Caſtello in tract. *de Syndicatu, fol 117 verſo, nu.161.*

Iudex ſemper debet iudicare ſecundum allegata & probata, non ſecundum conſcientiam, *l. Illicitas, §. veritas. ff. de offic.præſid.* Idem allegat D. Amedæus de Caſtello in præallegato tractatu, *fol.117. num 161.*

Omnis iudex debet cuſtodire leges, & ſecundum eas proferre ſentētias: nihil enim tam ſtudioſum quam legum authoritas inuenitur.

Super omnia iudex debet quærere veritatem.

In iudicando eſto pupillis miſericors & pater, *Eccleſiaſtici 4.*

Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos, *Ibidem.*

Iudex tamdiu dicitur quamdiu iuſtus putatur, *Caſſiod.lib.1 Epiſtola 3.*

Iudex debet habere ſal conſcientiæ, aliàs mens eius eſt diabolica inſipida.

Iudex

Digitized by Google

Iudex debet habere peritiam, bonitatem, diligentiam, eloquentiam, conſtantiam, prudentiam.

Iudex debet ſtateram æqua lance miniſtrare.

Iudex debet habere æquitatem præ oculis.

Iudex debet obuiare fraudi.

Iudex debet habere duas claues, vt poteſtatis & veritatis.

Iudex debet carere paſſionibus animi, qui non debet moueri prece, precio, odio, vel amore.

Iudex poteſt cauſam dubiam committere ad conſilium ſapientis, *Bald. in l. Non ſine principio. C. de bo quæ lib.*

In ambiguis Deo ſerua ſententiam. *Iſidor. lib. 2. Soliloquiorum, c. 15.*

Iudex debet eſſe ad vindicandum tardior, ad gratiam promptiſſimus. *in laude Caroli Quinti.*

Iudex debet iudicare non exemplis, ſed legibus.

Ecce legem, quod iudices debent ſcire legem.

Iudex is legi obtemperat, qui ſententiam eius, non ſcripturam ſequitur, *Cic. 2. Rhet.*

Nemo eligit iuuenes iudices aut duces, *Ariſt. 3. Topicorum.*

Iudex malus.

Iudex ſtultus, qui parti adiudicat id quod non petit.

Malè verum examinat omnis Corruptus iudex: *Horat. 2 ſermonum.*

Nemo diu gaudet qui iudice vincit iniquo, *gloſ. in l. Herennius, ff. de calum.*

Iudex dici non debet, in quo eſt iniuſtitia. *Bert. in Repertorio, 2. parte. 2. col. fol. 130.*

Iudex author non eſt ſceleris homines vinciendo, *D. Hiero. ſuper Epiſtolam ad Galatas, &c. Iudex 23. q. 5.*

Si tu male iudicaueris, te Deus deinde iudicabit. *Phocylides.*

Iudicans homines modo aliquando etiam iudicabitur, *in Sylua nuptiali, fol. 101. col. 4. in fi.*

Qui ſtatuit aliquid parte altera inaudita, æquum licet ſtatuerit, haud æquus eſt. *Sen. Tragedia 7.*

Accuſare non licet, & iudicare ſimul, *Menander.*

Si iudicas, cognoſce; ſi regnas, iube, *Senec. Tragœd. 7.*

Ad pœnitendum properat, qui cito iudicat, in iudicando criminoſa eſt celeritas. *Sen. in Prou.*

Libertas iudicandi perit, vbi ſagittis numerum ius dicentium corda penetrantur.

Xenia & dona excecant oculos iudicum. & quaſi mutus in ore auertit correctiones. *Ecleſiaſtici, cap. 20.*

Præceptum iudicis in illicitis non excuſat.

Iudex vendens iuſtitiam, cæleſtibus ſuppliciis eſt reus.

Iniquum eſt vt quis de alio iudicare velit, & iudicari de ſe nolit. *D. Aug. ad Parentium.*

Iudex in cauſa propria nullus eſſe poteſt, *l. 1. C. ne quis in cauſſa ſua. & l. Iulianus. ff. de iudi.* Teſtatur id ipſum D. Nepos Montalbanus in tractatu *Exceptionum, fol. 167. num 28.*

Iudicis officium eſt, vt res, ita tempora rerum.

Quære rere, quæſito tempore tutus eris. *Ouid. Triſtium. 1. Elegia. 1.*

Iumentum.

Iumentum eſt omne animal ſeruiens vſui hominum, exceptis bobus, *D. Tho. 1. parte q. 72 ar. 2*

Iuramentum.

Iuramentum vel iuſiurandum eſt aſſertio vel negatio de licito, poſſibili, & honeſto ſacræ rei atteſtatione firmata, ſecundum Goffri. Hoſtien. & Archid. vel eſt affirmatio religioſa. *Cicero 3. Officio.*

Iuramentum aſſertorium eſt de præſenti, Iuramentum promiſſorium eſt de futuro. *D. Thom. 2. 2. q. 89 art. 4.*

Iuramentum tres habet comites. Veritatem Iuſtitiam & iudicium, & ſi quod deficit non eſt ſeruandum, vt notat *gloſ. in Auth. Quod us, C. de nupt. & D. Anto. de Roſellis in tract. de Conciliis, fol. 112. num. 37.*

Iuramentum neceſſarium nec probat, nec diſponit. vt notatur in *c. finali, ext. de iureiurando. & l. Admonendi, ff. eodem, & l. in bona fides. C. eodem* Plura vide apud D. Ioa. à Graſſis in tract. *Arboris iudiciorum. folio 93. verſo, §. Secundus, num. 3.*

In iureiurando non qui metus, ſed quæ vis ſit, intelligatur, *Cicero 3. Offic.*

Nec fides, nec Iuſiurandum debet eſſe commune, *Cicero 3. Offic.*

Nullum vinculum ad aſtringendam fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. *Ibid.*

Iuramentum conditionale non tollit remedium vt eſt apud D. Ioan. Baptiſt. Caccialup. in tractat. *de transactionibus fol. 192. verſ. n. 13.*

Iuramentum coniecturis non cedit. *l Continuus, §. Cum ita ſtipulatus. ff. de verb. obli* Sicut allegat D. Bartho Brixienſis in tract. *Quæſtionum venerialium fol. 67. verſo, quæſt. 25. n. 3.*

Iuramentum in forma ſpecifica ſeruari debet, *c. Ad noſtram, ext. de iureiurando.* Ita teſtatur D. Ant. Corſetus in ſuo tractatu *de iureiurando. folio. 230. verſo, num. 42.*

Iurare licet, ſed non peierare. Apoſtolus Paulus iurauit dum dicit: *Quotidie morior*, vt notatur in *c. Et ſi Chriſtus, de iureiurando, & dicit text. in c. non eſt contra, 22. q. 1.* quod non eſt contra præceptum Dei iuratio quæ à malo iurantis non procedit, ſed increduli à quo iurare cogitur, facit *text. in c. in nouo, 22 q. 1.* Plura vide apud D. Ioan. de Selua in tract. *de iureiurandi, fol. 217. § quarto, 3. n. 3.*

Digitized by Google

Ius.

Ius ars boni, & æqui dicitur textus cum *gloſ. in l.1.C de ſtud.liber.lib.*11.Largiorem expoſitionem habemus apud D.Ioan. Franciſcum Ponzinibium in tract.*de Lamijs.fol.*137.*n.*14.

Ius eſt ordinatio ciuilis ſocietatis, *Ariſtot. in Politicis.*

Ius ciuile eſt ſcientia practica & ſpeculatiua, quoniam oportet prudentem ſoluere iure nodos, quæſtiones & controuerſias, quæ nunquam contigerunt, quod non poteſt fieri, niſi per ſubtiles indagationes, & per ſpeculationem. Plenius probatur per rationes hæc ſententia à D. Ioanne Franciſco Ponzinibio, in tractatu *de Lamiis, fol* 137. *n.* 16. à quo etiam ſequentes citatæ demonſtrantur ſententiæ.

Ius ſacrarum ſcripturarum poteſt adiuuari & declarari per ſcientias inferiores, ergo tanto magis per leges.

Ius ciuile & canonicum eſt ſcientia, & eſt certiſſima ſcientia, quia habet finem quem non habent aliæ ſcientiæ, vt in *proœmio ff. columm. penult.* & eſt nobilis & digna honore ſcientia, quia per eam homines fiunt nobiles, vt habetur in *l.*2. §.*ſi.ff.de excuſatio.tuto.& l.Prouidendum C. poſtu.*

Ius ciuile eſt ſapientia, vt in *l.*1.§ *Proinde, ff. de varijs & extraordin.cognit.* hactenus ille.

Ius ciuile vbicunque locorum vires habet, *l. Deprecatio, ff ad l.Rhodiam de iac.* vt allegatur à. D. Ioanne Cāpezio, *in tract. de dote, fol.* 143.*q.*69.*n.*6.

Ius ciuile non eſt obſeruandum ſemper in foro pœnitentiali, ratio eſt; quia ius ciuile fundatur ſuper præſumptione, non ſuper veritate; ſed in foro pœnitētiali attendimus veritatem, & de omnibus creditur confitēti, cum ſolum agitur de præiudicio animæ ſuę, *vt c. Significaſti,*2. *de Homicidi.* ſic habet D. Roland. in tract. *Flos teſtamentorum, fol.*210. *num.*17.

Ius canonicum non infligit pœnam mortis, & propterea legis canonicæ lator infligit pœnas, non tamen pœnam mortis *c. Sententiam* 51.*diſt. Item, c.* 1 & 2. *de Rap. in Archiepiſcopatu.* Plura vide apud D. Ioann. de Lignano, in tractatu *de Cenſura eccleſiaſtica, fol.*14.*in diuiſione tractatuum, num.*5.

Ius diuinum eſt immutabile, vt patet 6. *diſtinct. in principio,* §.*his ita,* & intelligitur de iure diuino morali, vt quod ſemper eſt perpetuum; non de iure diuino ceremoniali, vt quod non eſt de perfectione euangelica, ideo Papa non poteſt prorſus tollere ius diuinum morale, ſicut multis demonſtrat D. Anton. de Roſellis, in tractat. *de Conciliis, folio* 93. *num.*10.

Ius gentium prohibet aliquem cum aliena iactura locupletari, vt *l.Nam natura, ff. de condic. indebi. & regula locupletari de regul. iuris lib.*6. & eſt præceptum iuris gentium, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, vt in principio Decretorum. Hanc ſententiam D. Ioannes de Lignano annotat in tractatu *De duello fol* 591.*c.*6.*n.*3.

Ius poſitiuum limitat ius naturale & reſtringit, vt fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, *l.* 1. *C. vnde vi. & c. Denique, diſt* 4. Plura vide apud Anton de Roſellis in tractat. *De Conciliis, fol.*119. §. *Quod iuſte, n.*5.

Ius ſpeciale vel priuilegium eſt debilius, quam ius commune, *l. Eius militis* § *Militia miſſus, ff. de teſtam. milita.* cum ſimilibus, ſic allegat D. Ioann. Campezius in tractatu, *de dote, fol.* 98. *qu.* 93. *num.* 3.

Ius ſingulare non eſt in conſequentiam trahendum, *l. Ius ſingulare, ff. de legibus, & cap. Gaudemus verſi. nec vnquam vlli licuit,* de diuortiis, ſic annotauit D. Ioannes le Cirier, in tractatu *de Primogenitura, fol.*191.*num.*18.

Ius ſingulare fortius eſt iure collegii, facit *gloſſ.* 1. *in c. Cum omnes de Conſtit.* & ibi Panorm, & Felin. Hinc eſt quod ius collegii non tranſit in monaſterium per profeſſionem, ſed ius priuati bene tranſit, *c. Si qua,*19.*q.*3. Idē tenet D. Petr. à Biaxio, in tractat, *Directorij Electionum, folio.* 204. *cap.*26. *num.*3.

Ius ſuum nemo debet per ſolam negligentiam amittere, niſi vbi in iure reperitur expreſſum, vt eſt text. notabilis in *l. In filiis C. de decur. lib.* 10 & *Bart in l. Solent.* §. 1 *circa fin.* 2 *colum ff de offic. proconſ. & D. Ioann. Franc. Ballus in tract. de Præſcriptionibus fol.*112.*verſo, num* 48.

Iura promptius abſoluunt, quam condemnant, eoque reus in exceptione actor eſt, & ipſum quod excipit probare debet, *l In exceptione, ff de probat. & l.* 1. *ff. de except.* Plura vide apud D. Placent. in tractat. *de iudic. fol.* 126. *titulo* 4. *num.*2.

Iura in determinatione varia faciunt vt quid relinquatur arbitrio iudicis, *l.*1.*ff. de iuris di. omnium iudic.* ita dicit D. Panor. poſt Doct. *in can. Quoniā frequenter,* §. *Porro, ſuper gloſſ. verbi, In ſacris extra vt lite non conteſtat.* & idem tenet D. Ioannes à Graſſis in tractat. *Arboris iudiciorum, fol.* 95. §. *vltimo, num.*2.

Iura communia diſſoluuntur ceſſante cauſa, *c. Non debet, de conſang. & affini.* & D. Albertus de Ferrariis in tractatu de horis canonicis, *fol* 211.*art.* 9 .*n.*2.

Iura antiqua ſaluari debent inquantum fieri poteſt, *c. Cum expediat, de elect. lib* 6. & idem ait D. Ioannes Calderinus, in tractat. *de interdictis, fol.* 5. *num.*63.

Iura generaliter loquentia generaliter ſunt intelligenda, ſic indiſtinctè loquentia ſunt indiſtinctè intelligenda, *leg. De precio. ff. de public. & gloſſ. in Clem.*1.

Digitized by Google

Clem.1 de iudic. & gloſſ. in Clement.1. de re iudic. & alia gloſſ. in Clem. Ne Romani, de elect. & hoc videtur clare expreſſum in l. *finali, §. æquum, C. de ſumma trinitat.* Plura vide apud P. Grilland. in tractat. *de Hæreticis, fol. 199, nu. 17.*

Iura eſſe in ciuitate non ſufficit, ſi deſint qui ea exequentur, teſte Philoſopho, 1. *Politicorum.* ſine iuſtitia impoſſibile eſt inhabitare ciuitaté, & idem *in Topicis* ait: Si omnes iuſti eſſent, adnihil eſſet vtilis fortitudo: ſed ſi omnes fortes eſſent, adhuc vtilis eſſet iuſtitia. Reliqua vide apud D. Magiſtrũ Rauaudum, in tractatu *Speculi iudicum, folio. 88. numero 2.*

Qui contra iura mercatur rem & preciũ perdit.

Iura publica ciuitatibus conſeruanda ſunt.

Contra iura publica non currit præſcriptio.

Nullam habet formidare moleſtiam, qui rem aliquam poſſidet iure permittente.

Ius vni quæſitum alteri conferri non poteſt.

Iura & commoda patriæ ſeruanda ſunt.

Fortior eſt interpellatio iuris communis, quam iuris ſpecialis.

Nec damnoſa fiſco, nec contraria iuri poſtulare oportet.

Illi qui poteſt item habent in palatiis ſcripturam faciendi, ſigillandi, præcipiendi, debent noſcere leges & iura, circa quæ quotidie verſantur.

Quot medicamenta morbis, tot exhibent iura negotiis.

Nihil facit iuſtus titulus, bona fides, longa poſſeſſio, vbi ius rem ipſam acquirere non permittit.

Ius ſummum iniquum ius videtur: ſummum ius, ſumma iniuria, *Cicero 1. Offic.*

Iurisdictio.

Iurisdictio ordinaria eſt fauorabilis, ſed delegata odioſa, notatur in *c. Cum in iure. de offic. deleg.* vt habet D. Ioan. Franciſ. in tract. *de offic. & poteſtate capituli ſede vacante, fol. 183. qu. 2 nu. 7.*

Iuſſus.

Iuſſus loqui, ſi taceat conſentire videtur, etiam ad ſui præiudiciũ, *l. Ætate, §. Quia tacuit. ff. de interrog. act. c. 2. de confeſſis lib. 6* & notat Innoc. *in c. 1. de his quæ fiunt à maiore parte capituli,* & annotauit D Rochus de Curte, in tractatu *de iure patro. fol. 18, verſo, num. 46.*

Iuſtus.

Iuſtus pœnam iniqui ferre non debet, nec pœnam mali debitoris ſicut atteſtatur D Anton. Archiepiſcopus Florentinus in tractatu *de Vſuris folio 608. num. 6.*

Iuſtiſſimus error ſufficit vt proſit traditio putatiua, quamuis iuſtus non ſufficeret. Sic habet D. Ioannes Franciſcus Balbus in tract. *de Præſcript. fol. 274. verſo num 30.*

Iuſtum precium requiritur in cõmutationibus, aliàs commutatio eſſet iniqua & illicita. Plura vide apud D. Guilielmum Bont. in tract. *de vſur fol. 178. num. 59.*

Iuſte poſſeſſum & acquiſitum non eſt reſtituendum, *c. Quid dicam, 13. q. 4.* Plenius apud D. Ioan. Franciſc. Balbum, in tractat. *de præſcript. fol. 216. §. 9. num. 3.*

Iuſtis lex ſecularis non eſt poſita, *c. Duæ ſunt, 19. q. 2.* ſic annotauit D. Anton. de Roſellis. in tract. de poteſtate Imperatoris & Papæ, *folio 35. verſo, §. Sed quod Chriſtus, num. 4.*

Iuſtitia.

Iuſtitia eſt habitus per quem iuſtorum operationes fiunt, per quam volunt & agunt res iuſtas, *Ariſt. 5. Ethic.*

Iuſtitia eſt virtus qua ſingula ſua ſecundum leges poſſident, *Ariſt. 1. Rhetor.*

Iuſtitia eſt præclariſſima & omnis virtus, *Ariſt. 6. Ethic.* & D. Ioan. à Lignano in tractat. *de Amicitia, fol 13. §. hinc inſurgit. n. 5.*

Iuſtitia eſt habitus animi communi vtilitati cõfirmatus, ſuam cuique tribuens dignitatem, eius partes ſunt Religio, pietas, gratia, vindicatio, obſeruantia, veritas *Cic. 2 Rhet.*

Iuſtitia eſt æquitas ius vnicuique rei tribuens pro dignitate cuiuſque, *Cic. 3. Rhet.*

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua vel immortalis voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens, *§. Primo Inſtitut. de iuſti. & iure,* ad quod alludens Bernardus deſcribit.

Iuſtitia melior eſt pecunia, quod illa repleat arcam, hæc animam. Et *Tullius* ait nullum tempus iuſtitia vacare debet, quare iura Authenticorum libro virtutem virtutum præclariſſimam eſſe teſtantur, vt habet D. Magiſter Rauaudus in tractat. *Speculi iudicum, fol. 88. n. 3 & Sapientiæ 1.* dicitur, quod iuſtitia eſt perpetua & immortalis.

Iuſtitia eſt quæ nihil alienum vendicat, quę cuilibet dat quod ſuum eſt: quæ negligit propriam vtilitatem, vt ſeruet communem æquitatem, & eſt prima in Deum, ſecunda in patriam, tertia in parentes, quarta in omnes, *D. Ambroſius in Offic.*

Iuſtitia non eſt aliud, quam non peccare, non peccare eſt præcepta legis obſeruare, *D. Hieron. in epiſt. ad filiam Mauritij.*

Iuſtitia eſt conſeruatio reipublicæ, vt eius deſtructio iniuſtitia.

Iuſti-

Digitized by Google

Iuſtitia eſt anima ciuitatis,ſecundum Albericum de Roſatis, *In L.Iuſtitia,ff.de iuſtit.& iure.* & conſentit D.Nicol.Boerius,in tract.*de Seditioſis.folio 161.verſo num.5.*

Iuſtitia eſt oculus mundi.Sol oculus mundi,tolle iuſtitiam tolles ex mundo ſolem.

Iuſtitia eſt regina mundi.

Iuſtitia domina & regina omnium virtutum.

Iuſtitia eſt ſumma virtus,omnes virtutum ſpecies,vno iuſtitiæ nomine continentur,*D.Hieron.ad Demetriadem.*

Vbi Iuſtitia,ibi concordia cæterarum virtutum, *D.Amb.in Hexamero.*

Iuſtitia eſt vindex delictorum.

Iuſtitiæ primum munus eſt, vt ne cui quis noceat,niſi laceſſitus iniuria.*Cic.1.Offic.*

Hæc eſt vera iuſtitia, qua potius potiora, & minus minora diligimus,*D.Aug.de vera religione.*

Omnis qui facit iuſtitiam ex Deo natus eſt ,*1. Ioann.2.*

Pro iuſtitia agonizare & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos,*Eccleſ.4.*

Et ſi iuſtitiam quis diligit,labores huius magnas habet virtutes,*Sapientiæ 8.*

Diuina iuſtitia.

Iuſtus es Domine,& omnia iudicia tua vera ſunt, & omnes viæ tuæ miſericordia, veritas,& iudiciũ. *Tobiæ 3.*

Dignè eum inuenire non poſſumus,magnus fortitudine,iudicio,& iuſtitia,& enarrari non poteſt, ideo timebunt eum viri,nec contemplari audebũt, qui videntur ſapientes,*Iob.37.*

Aperiens Petrus os ſuum dixit:in veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus , ſed in omni gente qui timet Deum & operatur iuſtitiam,acceptus eſt illi,*Act.c.10.*

Interrogauit Thaletem Mileſium quidam, ſi lateret Deos homo iniuſte agens , ſed nec cogitans inquit:*Diogenes Laertius in vita Philoſophorum.*

Iuſtitia diuina proprio filio non pepercit.

Iuſtitia humana.

Humana iuſtitia diuinæ comparata iniuſtitia eſt, quia lucerna in tenebris fulgere cernitur,ſed in ſolis radium poſita tenebratur.*Aug.de agone Chriſti.*

Noſtra iuſtitia ad examen diuinæ, iniuſtitia eſt & ſordet,*D.Greg.c.Moralium.*

Iuſtitia non nouit patrem , non nouit matrem, veritatem nouit,perſonam non accipit, Deum imitatur, *Caſſiod.ſuper Pſal.14.& operatur iuſtitiam.*

Iuſtitia regis,pax eſt populorum,tutamen patriæ, immunitas plebis,munimentum gentis , cura languorum,gaudium hominum, temperies aëris,ſerenitas maris,terræ fœcunditas,ſolatium pauperum, hæreditas filiorum,ſibimetipſe ſpes futuræ beatitudinis,*S.Cyprianus de duodecim abuſionibus.*

Iuſtitia regis eſt parcere ſubiectis , & debellare ſuperbos.

Hæ tibi erunt artes,pacis imponere mores,
Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos .
Virgilius Æneid.6.

Iuſtitia regnantis vtilior eſt ſubditis, quam fertilitas temporis,*Ariſt.2.Topic.*

Melior eſt dominator iuſtus,quã pluuia ſerotina.

Qui virtutis baſe caret,firmitatis ignarus ab altis ad priſtina ſubitò reuocatur.

Propter defectum iuſtitiæ, euidentiora vindictæ ſigna per Deum in ſeculo relinquuntur.

Ponam in pondere iudicium,& iuſtitiam in mẽſura,*Iſa.28.*

Fiat iuſtitia ne pereat mundus.

Proſtrata,quaſi modo ſepulta iuſtitia , maxime militaris.

Sine iuſtitia,nihil poteſt eſſe laudabile. *Cicero 1.Offic.*

Sine iuſtitia regna quid ſunt,niſi latrociniũ magna?*Teſte D.Amb.*

Sine iuſtitia fortitudo non prodeſt, vt Magiſter Rauandus in tractatu *Speculi iudicum* ait, & Plutarchus *in Apophthegmatibus.*

Iuſtitiæ venæ pietas & æquitas.

Iuſtitia ſine prudentia multum poterit , ſine iuſtitia nihil valebit prudentia,*Cicero 1.Offic.*

Iuſtitia non habet fœdus cum ſtultitia.

Præclariſſima virtutum eſt iuſtitia,neq; Heſperus neque Lucifer eſt ita admirabilis,*Ariſt.5.Ethi.*

Sicut optimum animalium eſt homo lege fruens ita peſſimum animalium eſt homo à lege & iuſtitia ſeparatus,*Ariſt.1.Politicorum.*

Iuſtitia ſine miſericordia,iuſtitia non eſt, ſed crudelitas,ſic miſericordia ſine iuſtitia non eſt miſericordia,ſed fatuitas.

Diſciplina non eſt ſeruanda ſine miſericordia, nec miſericordia,ſine diſciplina , *cap. Diſciplina, diſt.45.*

Iuſtè iudicans miſericordiam cum iuſtitia ſeruet.

Iuſtitia vera non habet dedignationem, ſed cõpaſſionem.

Iuſtitiæ vis tanta vt ſine hac ne viuere poſſunt qui ſcelere paſcuntur:*Cicero.1.Offic.*

Iuſtitiæ nouerca præcipitatio,dicitur contra Pilatum & ſimiles nimis feſtinantes.

Iuſtitia in omni contractu eſt ſeruanda, vt licitus ſit,ſic ait Hieron. à Luca tractatu *de Cambiis Lugdunenſibus,fol.6.verſo,§.Sequitur,n.1.*

Obtemperare iuſtitiæ ſumma libertas eſt , *Boetius de conſolatione Philoſophiæ.*

Nimia

Digitized by Google

Nimia iuſtitia incurrit peccatum, temperata iuſtitia facit perfectos. Falſitudinem correctionis amor Chriſti temperet, & dilectionem proximi ſal iuſtitiæ condiat, *D. Auguſt. de vera Religione.*

Iuſtitia cultum ſuum perdit, quando ſilentium iudicij ob ſtrepitum turba confundit, vt inquit D. Cataldinus de Boncompaignis, in tract. *de poteſtate Papæ, fol. 50. num. 16.*

Iuſtitiæ ſeueritati detrahendum *c. vt conſtitueretur*, 50. *diſtinct.* Plura vide apud D. Laurentium de Rodolphis, in tractatu, *de vſur. fol. 149. verſo, num. 32.*

Iuſticiam ſeruare debet, qui ſapientiam concupiſcit *Eccleſiaſt. 1.* vt allegat D. Magiſter Rauaudus, in tractat. *Speculi iudicum, fol. 89. num 50.*

Iuuentus.

Iuuentus cuncta ſine conſilio adoritur: vel, quicquid agit iuuenis, raro ibi eſt conſilium vel grauitas, vt in *c. Quorundam, 34. diſtinct.* vt habet D. Ludouicus Montaltus in tracta. *De reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 182. num. 12.*

L.

Labor.

LAbor eſt functio animi vel corporis grauioris operis vel muneris, *Cicero 2. Tuſculanarum quæſtionum.*

In labore comedes diebus vitæ tuæ, *Geneſis 3.*

Homo naſcitur ad laborem, *Iob 15.*

Qui non vult laborare non manducabit, *Theſſ. 3.*

Vnuſquiſque mercedem ſecundum ſuum laborem accipiet, *1. Corinth. 3.*

Dignus eſt operarius vel mercenarius mercede ſua, *Lucæ 3.*

Iuſtus ac honeſtus labor honoribus, præmiis, ſplendore decoratur, *Cicero de Oratore 1.*

Suauis eſt labor præteritorum memoria, *Cicero lib. 2. De finibus bonorum & malorum.*

Audiui ſæpenumero à ſanctis viris mundicias mulieribus, laborem viris conuenire. Hominibus bonis oportere plus gloriæ, quam diuitiarum eſſe, *Saluſt. in Iugurtha.*

Nil ſine magno vita labore dedit mortalibus, *Horat. 1 lib. Sermonum, Satyra 9.*

Labore ceſſante ceſſare debet præmium, *l. Scio, in principio, ff. de annu lega. & l. Sicut, ff. Quod cuiuſque vniuer. nomine.* Ita D. Petr. de Vbaldis, etiam infert in tract. *De Canonica epiſcopali & parochiali.*

Laborioſus quæſitum melius dilectú vel arctius dilectum, vt allegat D. Ioannes à Lignano in tract, *De amicitia, fol. 7. verſo, §. 4. num. 3.*

Laboris & itineris expenſarum ratio ſemper eſt habenda, vt dicit D. Ambroſius de Vignate in tracta. *de vſuris, fol. 166. num. 85.*

Lachryma.

Qui ſeminat in lachrymis, in exultatione metet. *Dauid Pſalmo 125.*

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis, *Luc 6.*

Oratio Deum lenit, ſed lachryma cogit, hæc vngit, illa pungit, *D. Hieron ſuper Eſaiam.*

Lachrymæ lauant delictum, quod pudor eſt cõfiteri, Chryſoſt. *& c. lachrymæ, De pœnit. diſt. 1.*

Fletus eſt cibus animarum, corroboratio ſenſuum, abſolutio peccatorum, refectio mentium, lauacrum culparum, *Caſſiod. ſuper Pſal. Fuerunt mihi lachrymæ.*

Laicus.

Laicorum vita eſt clericis paſſio, & laicorum mors videtur clericis ſolatium, vt dicit D. Abb. in *c. Secundo. De ſepulturis, lib. 6. & Innoc. Ibidem.* & allegatur hic locus à D. Petr. de Vbaldis in tractatu *De Canonica epiſcopali & parochiali, folio 167. verſo, num. 3. c. 2.*

Languens.

Languente capite facilius reliqua corporis membra inficiuntur, & à planta vſque ad verticem non eſt in eo ſalus, & principium vitæ plurimum eſt in capite, *§. Verum, 6 qu. 1.* vt recitat D. Anton. de Roſellis in tractatu *de Conciliis, fol. 91. num. 60.*

Laudare.

Laudari à turpibus turpe eſt, ſic regi à turpibus, & vilibus turpe eſt: quia talis videtur à complicibus commendari, vt refert D. Magiſter Rauaudus, in tract *Spec. iudiciorum, fol. 89. num. 35.*

Laudet te alienus, non os tuum, extraneus & non labia tua, *Prouerb. 33.*

Eſſe humilem eſt nolle laudari: qui ſe laudari appetit, ſuperbus eſſe conuincitur, *Auguſt. ſuper 6. Pſalmum.*

Dicit ſermo diuinus. Ne laudaueris hominem in vita ſua, tanquam ſi diceret, lauda poſt mortem, magnifica poſt conſummationem, *D. Ambroſius.*

Laus.

Laus eſt ſermo elucidans magnitudinem virtutis, *Ariſtoteles 1. & 3. Rhetor. D. Thom. ſuper Pſal. 17. colum. 3.*

Iucundiſſima cantio laus eſt, *Xenophon.*

Laus diuina.

Digitized by Google

Laus virtuti debetur, *Ariſt. 2. Ethicor.*

Laus humana non appetitur a ſapiente, ſubſequi debet ſapientem, & rectè facientem, *D. Auguſt. de ſermone Domini.*

Laus propria ſordet.

Laudem amicorum potius quàm tuijpſius dic, *Menander.*

Laus rerum bene geſtarum ad virtutem excitat.

Lectio.

Lectio eſt ſicut oleum in flamma, ſi eſt ibi quod nutriatur, nutritur, creſcit, & permanet, *D. Auguſt. de doctrina Chriſtiana.*

Statue tibi quod horis ſacram Scripturam leges non ad laborem, ſed ad delectationem, *D. Hieron. epiſtola 88.*

Lectio certa prodeſt, varia delectat, *Seneca.*

Quo minus leges, non te terreo, dum quicquid legeris ad mores ſtatim referas, *Idem.*

Legatum.

Legatum ſine lucro non cenſetur legatum, *l. 1. §. Cum veri non. C. communia de leg. & fideicom.* ſicut atteſtatur D. Guilielm. à Cuneo, in tracta. *De muneribus. fol. 11. num. 34.*

Legendi poteſtas dependet à voluntate & conſcientia legantis, *l. 1. Cod. de ſacroſanct. eccle.* non autem à voluntate & conſcientia legatarij, vt annotat D. Pet. de Vbaldis in tracta. *De Canonica epiſcopali & parochiali, fol. 167. nu. 13.*

Legitimus.

Legitimus conſenſus viri & fœminæ facit matrimonium, iſtam maiorem propoſitionem tenent Theologi, vt inquit D. Guilielmus Bont. in tract. *de vſur. fol. 176. verſo, num. 15.*

Lenocinium.

Lenocinij crimen maius eſt adulterio, ſecundum gloſſ. Bart. & Doctores in *l. Athletas, §. Qui lenocinium. ff. de infa.* Vide Angelum & Ioannem de Imo. poſt Barto. in *l. Is qui reus. ff. de pub. iud. & per Bald. in l. Palam, ff. de ritu nupt.* & dicitur leno vilis perſona, ſecundum Bald. in *l. Humilem, Cod. de inceſt. nupt.* Cætera huc facientia vide apud D. Bertachi. in tract. *De Vectigalib. ſiue gabellis, fol. 68. verſo, num. 51.*

Læſio.

Læſio enormis potius præſumit ignorantiam quam ſcientiam. Scientia enim vel ignorantia venditoris præſumitur ex coniecturis, quia ſi verſabatur circa res colendas, præſumitur ſcientia, ſi circa res remotas, vel patrimonium diffuſum præſumitur ignorantia: in dubio autem æſtimatæ læſionis enormitate potius præſumitur ignorantia, quam ſcientia. Nemo enim iactare vel abiicere ſuum præſumitur. *l. Cum de indebito,* ſecundum Nico. de Ma. & Baldum, in *l. 2. in fine. ff. Si quis in ius voca. non ie.* Prolixius vide hanc ſententiam expoſitam apud D. Fabianum de monte, in tract. *de empt. & vendit. fol. 156. num. 20.*

Læſus vltra dimidiam partem iuſti precii, debet reſtitui, quia tunc contractus excedit terminos æquitatis, qui dati ſunt naturæ eius; alias eſſet vera donatio in eo quod iuſtum precium excedit, *vt l. Si quis donationis, ff. de contrahen. empt.* vbi Bald. hoc formaliter notat, & D. Fabianus de monte loco iam præallegato in proximo verb. læſio & habetur apud Ioan. Baptiſt. in tract. *de tranſ. fol. 191. verſo, qu. 12, nu. 4.*

Lætitia.

Lætitia animi corporis dolores interdum mitigat, *D. Hieron. ſuper Eſaiam.*

Lex.

Lex eſt ratio ſumma, inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, & contraria prohibet, eadem ratio cum eſt in mente hominis confirmata, & cõfecta, lex eſt, *Cic. 1. De legibus.*

Lex eſt æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi prohibendique ſapientia, *Cic. 2. de legib.*

Lex eſt recti præceptio, prauique depulſio, *Cic. 2. de natura Deorum.*

Lex eſt conſtitutio populi, in qua maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt, *c. Lex, diſtinct. 2.*

Lex eſt regula & menſura actuum agendorum vel omittendorum, *D. Tho. 1. 2. qu. 90. art. 1.*

Lex eſt dictamen rationis practicæ, *D. Thom. 1. 2. qu. 91. art. 1.*

Lex eſt vinculum perfectionis, ad *Coloſſ. 3.*

Lex eſt validũ quid, ſi regentẽ habeat, *Menãder.*

Lex omnis diuina vel humana eſt. Ius generale nomen eſt. Lex autem iuris eſt ſpecies, ius dictum eſt, quia iuſtum, omne autem ius legibus & moribus conſtat, *c. l. 1. diſtinct.*

Lex Dei caritas eſt, lex data eſt, vt gratia quæreretur, gratia data eſt, vt lex impleretur, *D. Auguſt. de ſpiritu & litera.*

Lex eſt donum Dei, *l. 3. ff de legib.*

Lex naturæ eſt prima regula rationis, *c. Erit autem, diſtinct. 4.* vnde D. Auguſtin. in libro *De libero arbitrio* dicit: quod non videtur fuiſſe lex quæ iuſta non fuerit. Iuſtum autem dicitur ex eo quod eſt

rectum

Digitized by Google

rectum ſecundum regulam rationis, ſed rationis regula prima eſt lex naturæ, vnde lex humana tátum habet de ratione legis quantum à ratione & lege naturæ deriuatur, ſi diſcrepat in totum, non lex ſed corruptio erit. Hanc quæſt. pulchre etiam determinat D. Anton. de Roſell, in tractat. *de Conciliis*, vbi oſtendit quod largiſſime ius canonicū & ciuile & prætorium dicitur ius naturale, *fol. 95. verſo. nu. 14.*

Lex eſt ſanctio ſancta, quæ honeſtis permiſſis inhoneſta vetat, *l. 2 ff. de legibus, & ſu. gloſſ. in §. Lex eſt, Inſtitut. de iure naturali, gent. & ciuil.* Nec debet homines ad delinquendum inducere, *cap. Facta autem ſunt leges, & in c. Erit autem lex, diſtin. 4.* vt annotauit etiam D. Troilus Maluetius in tractat. *de Sortibus. fol. 144. nu 19.*

Lex & ratio habent ſe vt corpus & anima: ſicut enim corpus regitur ab anima, ita lex à ratione ipſius, vt in regula finali *libr. 6. & in l. Cum mulier, ff. Solut. matrim.* & Baldus in proœmio feudorum, dicit quod eſſentia ſtatuti conſiſtit in mente ſtatuentium, & hinc eſt quod dicitur, quòd ratio legis eſt anima legis, ſicut docet D. Laurus de Palatijs, in tract. *de ſucceſſio. maſculo excluſis fœminis, fol. 46 num. 21.*

Lex ciuilis non poteſt permittere, niſi maius bonum ſequatur, *c. Si Chriſtus de iureiurand.* Plura vide apud D. Anton. de Roſellis, in tract. *de Conciliis. fol. 93. num. 13.*

Lex iura naturæ permittit, cum non vetat, vt *gloſſ. in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ad l. Aquil.* Præterea cum lex canonica hoc permittat, ergo & diuina. Antecedens probatur, *c. Olim. de reſti ſpolia. in Cle. c. Paſtoralis, de re iudic. c. Si furioſus, de homic. cle.* Reliqua vide apud D. Anton. de Roſell. in tract. *de Conciliis, fol. 119. §. 5 nu 1.*

Lex vbi denegat audientiam, ibi ſpoliatus non eſt reſtituendus, *c. Ad decimas, de reſt. ſpolia. lib. 6. & c. In nomine Domini, 23. d. ſt. iuxta gloſſ. in verbo. Audientia*, ſic annotat D. Anton. de Roſell, in tract. de Concilijs, *fol. 120 §. 13. nu 2.*

Lex extra territorium neminem ligat, *l. Finali, ff. de iuriſd. omn iudic. & in c. Vt animarum, De conſtit. l. b. 6.* vt citat D Guiliel. à Montſerr. in tract. *de ſucceſſ. regum, fol. 225. nu 48.*

Lex mitior eſt homine, vel dici poteſt, Quod in dubijs mitius agitur cum lege quam cum homine, *l. Celſus. de Arbitr.* Vnde ſi iudex vel arbiter aliquē damnat in pœnam certa die, ſi illa die non debet, incidit in pœnam: ſi autem condemnatur ſimpliciter, tunc dies ineſt à lege, quæ habet dilationem ſoluendam iudicatis, ſic lex eſt mitior homine, *l. Sciendum, §. fin. & l. Si cum dies ff. de Arbitr. & gloſſ. in l. Quicunque, & gloſſ. 1. ff. De ſeruis fug. & l. Si dubitati ff. de iudic. & l. In tantum, ff. de ſolut. & l. Promiſſos Stichi. de conſtitut. pecun.* & comprobat D. Franciſcus de Porcellinis, in tractatu *de inuentario, fol. 132. cap. 6 numero 5.*

Lex vna aliam diſtinguit, *l. Imperator, ff. de poſtulando, & l. Quintum. ff. de teſtibus, §. Si inſtitutus, Inſtitut. de vulga. & pupilla. ſubſtitu.* ibi ſine diſtinctione, & tamen diſtinguitur per allegatas leges, ſimilem legem non allegando, *in fine, de iudic.* vt habet D. Franciſcus de Porcellinis in tractatu, *de Inuentario, fol. 131. num. 35* qui paulo poſt ſubdit, leges legibus ſunt concordandæ, *l. 1. C. de inoffic. donat.*

Lex ſubditos tantummodo ligat, *l. finali. ff. de iuriſdict. omni. iudic. Finali, De conſtit. in 6.* vt habet D. Ioan. le Citier in tractatu, *de Primogenitura. fol. 178. num. 2.*

Lex conſcientiæ maior eſt quam ius fori, ſic tenet Abbas Siculus, & D. Anton. de Butrio in tit. *ff. & C. ad Macedonianum*, dicentes ius poli præualere, vt citat D. Iacobus de Canibus, in tractat. *De executione vltimarum voluntatum, fol. 139. num 9.*

Lex veritatem & ſimplicitatē potius diligit, quā ſubtilitatem, *l. 1 §. Omnia, C. de veteri iure enucleādo*, & ita tenet, D. Ioan. Hugo in tract. *de offic. quatuor prælatorum, fol. 27. verſo, nu 5.*

Lex ſecularis ſeruire debet canonicæ, *c. Lege 10. diſtinct. & c. 2. extra de priuilegiis*, ſic allegat idem D. Hugo de præfato tractatu, *fol. 33. verſo, §. Quarum, num 2.*

Lex ſemper eſt certa de veritate, *l. Si pecuniam §. Si ſeruum, ff. de condict. ob cauſam.* Plura vide apud D. Tyndarum, in tractat. *de compenſatione, fol. 127. num. 68.*

Lex imperfectum opus neſcit.

Lex ſuperioris ab inferiori tolli non poteſt.

Lex voluntati iungenda eſt, non voluntas legi.

Lex Imperatorum quod minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat, *D. Auguſt. de ſpiritu & litera.*

Lex bona eſt, ſi quis ea legitime vtatur, *1. Tim. 1.*

Leges ſunt tramites.

Leges ſequuntur canones.

Leges dant formam futuris negotijs, *l. leges. C. de legibus.*

Leges ſunt ſacratiſſimæ, & ab omnibus ſciri debent, vt *l. Leges ſacratiſſimæ, Cod. de legibus.*

Lex ceſſat ceſſante ratione legis.

Leges debent introducere quid ſit vtile animæ & auditui & corpori, vt notat Angel. *in proœmio Inſtitutionum, §. Cumque hoc.*

Leges egent armis.

Leges inter arma ſilent.

Leges non ſint ſimiles telis aranearum.

Leges dantur de his, quæ frequenter contingunt.

Legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire, *l. Legis. ff. de legib.*

 Legibus

Digitized by Google

Iudex debet habere peritiam, bonitatem, diligentiam, eloquentiam, conſtantiam, prudentiam.

Iudex debet ſtateram æqua lance miniſtrare.

Iudex debet habere æquitatem præ oculis.

Iudex debet obuiare fraudi.

Iudex debet habere duas claues, vt poteſtatis & veritatis.

Iudex debet carere paſſionibus animi, qui non debet moueri prece, precio, odio, vel amore.

Iudex poteſt cauſam dubiam committere ad conſilium ſapientis, *Bald. in l. Non ſine principio. C. de bo quæ lib.*

In ambiguis Deo ſerua ſententiam. *Iſidor. lib. 2. Soliloquiorum, c. 15.*

Iudex debet eſſe ad vindicandum tardior, ad gratiam promptiſſimus. *in laude Caroli Quinti.*

Iudex debet iudicare non exemplis, ſed legibus.

Ecce legem, quod iudices debent ſcire legem.

Iudex is legi obtemperat, qui ſententiam eius, non ſcripturam ſequitur, *Cic. 2. Rhet.*

Nemo eligit iuuenes iudices aut duces, *Ariſt. 3. Topicorum.*

Iudex malus.

Iudex ſtultus, qui parti adiudicat id quod non petit.

Malè verum examinat omnis Corruptus iudex: *Horat. 2 ſermonum.*

Nemo diu gaudet qui iudice vincit iniquo, *gloſ. in l. Herennius, ff. de calum.*

Iudex dici non debet, in quo eſt iniuſtitia. *Bert. in Repertorio, 2. parte. 2. col. fol. 130.*

Iudex author non eſt ſceleris homines vinciendo, *D. Hiero. ſuper Epiſtolam ad Galatas, & c. Iudex 23. q. 5.*

Si tu male iudicaueris, te Deus deinde iudicabit. *Phocylides.*

Iudicans homines modo aliquando etiam iudicabitur, *in Sylua nuptiali, fol. 101. col. 4. in fi.*

Qui ſtatuit aliquid parte altera inaudita, æquum licet ſtatuerit, haud æquus eſt. *Sen. Tragedia 7.*

Accuſare non licet, & iudicare ſimul, *Menander.*

Si iudicas, cognoſce; ſi regnas, iube, *Senec. Tragœd. 7.*

Ad pœnitendum properat, qui cito iudicat, in iudicando criminoſa eſt celeritas. *Sen. in Prou.*

Libertas iudicandi perit, vbi ſagittis numerum ius dicentium corda penetrantur.

Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus in ore auertit correctiones. *Eccleſiaſtici, cap. 20.*

Præceptum iudicis in illicitis non excuſat.

Iudex vendens iuſtitiam, cæleſtibus ſuppliciis eſt reus.

Iniquum eſt vt quis de alio iudicare velit, & iudicari de ſe nolit. *D. Aug. ad Parentium.*

Iudex in cauſa propria nullus eſſe poteſt, *l. 1. C. ne quis in cauſſa ſua. & l. Iulianus. ff. de iudi.* Teſtatur id ipſum D. Nepos Montalbanus in tractatu *Exceptionum, fol. 167. num 28.*

Iudicis officium eſt, vt res, ita tempora rerum.

Quære rere, quæſito tempore tutus eris. *Ouid. Triſtium. 1. Elegia. 1.*

Iumentum.

Iumentum eſt omne animal ſeruiens vſui hominum, exceptis bobus, *D. Tho. 1. parte q. 72 ar. 2*

Iuramentum.

Iuramentum vel iuſiurandum eſt aſſertio vel negatio de licito, poſſibili, & honeſto ſacræ rei atteſtatione firmata, ſecundum Goffri. Hoſtien. & Archid. vel eſt affirmatio religioſa. *Cicero 3. Officio.*

Iuramentum aſſertorium eſt de præſenti, Iuramentum promiſſorium eſt de futuro. *D. Thom. 2. 2. q. 89 art. 4.*

Iuramentum tres habet comites. Veritatem Iuſtitiam & iudicium, & ſi quod deficit non eſt ſeruandum, vt notat *gloſ. in Auth. Quod ius, C. de nupt. & D. Anto. de Roſellis in tract. de Concilijs, fol. 112. num. 37.*

Iuramentum neceſſarium nec probat, nec diſponit. vt notatur in *c. finali, ext. de iureiurando. & l. Admonendi, ff. eodem, & l. in bona fides. C. eodem* Plura vide apud D. Ioa. à Graſſis in tract. *Arboris iudiciorum. folio 93. verſo, §. Secundus, num. 3.*

In iureiurando non qui metus, ſed quæ vis ſit, intelligatur, *Cicero 3. Offic.*

Nec fides, nec Iuſiurandum debet eſſe commune, *Cicero 3. Offic.*

Nullum vinculum ad aſtringendam fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. *Ibid.*

Iuramentum conditionale non tollit remedium vt eſt apud D. Ioan. Baptiſt. Caccialup. in tractat. *de tranſactionibus fol. 198. verſ. n. 13.*

Iuramentum coniecturis non cedit. *l. Continuus, §. Cum ita ſtipulatus, ff. de verb. obli* Sicut allegat D. Bartho Brixienſis in tract *Quæſtionum venerialium fol. 67. verſo, quæſt. 25. n. 3.*

Iuramentum in forma ſpecifica ſeruari debet, *c. Ad noſtram, ext. de iureiurando.* Ita teſtatur D. Ant. Corſetus in ſuo tractatu *de iureiurando, folio. 230. verſo, num. 42.*

Iurare licet, ſed non peierare. Apoſtolus Paulus iurauit dum dicit: *Quotidie morior,* vt notatur in *c. Et ſi Chriſtus, de iureiurando, & dicit text. in c. non eſt contra, 22. q. 1.* quod non eſt contra præceptum Dei iuratio quæ à malo iurantis non procedit, ſed increduli à quo iurare cogitur, facit *text. in c. in nouo, 22 q. 1.* Plura vide apud D. Ioan. de Selua in tract. *de iureiurandi, fol. 217. § quarto, 3. n. 3.*

Iur

Digitized by Google

Ius.

Ius ars boni,& æqui dicitur textus cum *gloſ. in l.1.C de ſtud.liber.lib.*11.Largiorem expoſitionem habemus apud D.Ioan. Franciſcum Ponzinibium in tract.*de Lamijs.fol.*137.*n.*14.

Ius eſt ordinatio ciuilis ſocietatis, *Ariſtot. in Politicis.*

Ius ciuile eſt ſcientia practica & ſpeculatiua, quoniam oportet prudentem ſoluere iure nodos, quæſtiones & controuerſias,quæ nunquam contigerunt,quod non poteſt fieri, niſi per ſubtiles indagationes,& perſpeculationem. Plenius probatur per rationes hæc ſententia à D. Ioanne Franciſco Ponzinibio,in tractatu *de Lamiis,fol* 137. *n.* 16. à quo etiam ſequentes citatæ demonſtrantur ſententiæ.

Ius ſacrarum ſcripturarum poteſt adiuuari & declarari per ſcientias inferiores, ergo tanto magis per leges.

Ius ciuile & canonicum eſt ſcientia, & eſt certiſſima ſcientia, quia habet finem quem non habent aliæ ſcientiæ, vt in *proœmio ff. columm. penult.*& eſt nobilis & digna honore ſcientia, quia per eam homines fiunt nobiles,vt habetur in *l.*2. *§.ſi.ff.de excuſatio.tuto.& l.Prouidendum C. poſtu.*

Ius ciuile eſt ſapientia,vt in *l.* 1.*§.Proinde.ff.de varijs & extraordin.cognit.*hactenus ille.

Ius ciuile vbicunque locorum vires habet,*l.Deprecatio.ff ad l.Rhodiam de iac.* vt allegatur à. D. Ioanne Cãpezio,*in tract.de dote,fol.*143.*q.*69.*n.*6.

Ius ciuile non eſt obſeruandum ſemper in foro pœnitentiali,ratio eſt;quia ius ciuile fundatur ſuper præſumptione,non ſuper veritate; ſed in foro pœnitẽtiali attendimus veritatem, & de omnibus creditur confitẽti,cum ſolum agitur de præiudicio animæ ſuę,*vt c. Significaſti,*2. *de Homicidi.* ſic habet D.Roland.in tract.*Flos teſtamentorum,fol.*210. *num.*17.

Ius canonicum non infligit pœnam mortis, & propterea legis canonicæ lator infligit pœnas,non tamen pœnam mortis *c.Sententiam* 51.*diſt.Item,c.* 1 *&* 2.*de Rap.in Archiepiſcopatu.* Plura vide apud D.Ioann.de Lignano.in tractatu *de Cenſura eccleſiaſtica.fol.*14.*in diuiſione tractatuum,num.*5.

Ius diuinum eſt immutabile,vt patet 6. *diſtinct. in principio,§.his ita,* & intelligitur de iure diuino morali,vt quod ſemper eſt perpetuum;non de iure diuino ceremoniali,vt quod non eſt de perfectione euangelica,ideo Papa non poteſt prorſus tollere ius diuinum morale,ſicut multis demonſtrat D. Anton.de Roſellis.in tractat.*de Concilijs, folio* 93. *num.*10.

Ius gentium prohibet aliquem cum aliena iactura locupletari,vt *l.Nam natura.ff.de condic. indebi. & regula locupletari de regul, iuris lib.*6.& eſt preceptum iuris gentium,quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, vt in principio Decretorum. Hanc ſententiam D.Ioannes de Lignano annotat in tractatu *De duello fol* 591.*c.*6.*n.*3.

Ius poſitiuum limitat ius naturale & reſtringit, vt fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, *l.* 1. *C. vnde vi.&c.Denique,diſt* 4.Plura vide apud Anton de Roſellis in tractat.*De Concilijs,fol.*119. §.*Quod iuſte,n.*5.

Ius ſpeciale vel priuilegium eſt debilius, quam ius commune,*l.Eius militis §.Militia miſſus, ff. de teſtam. milita.* cum ſimilibus,ſic allegat D.Ioann. Campezius in tractatu, *de dote, fol.* 98. *qu.* 93. *num.* 3.

Ius ſingulare non eſt in conſequentiam trahendum,*l.Ius ſingulare,ff.de legibus,& cap. Gaudemus verſi.nec vnquam vlli licuit*,de diuortiis,ſic annotauit D.Ioannes le Cirier,in tractatu *de Primogenitura,fol.*191.*num.*18.

Ius ſingulare fortius eſt iure collegii, facit *gloſſ.* 1.*in c.Cum omnes de Conſtit.*& ibi Panorm, & Felin. Hinc eſt quod ius collegii non tranſit in monaſterium per profeſſionem, ſed ius priuati bene tranſit,*c.Si qua,*19.*q.*3.Idẽ tenet D.Petr.à Biaxio, in tractat,*Directorij Electionum, folio.* 204. *cap.*26. *num.*3.

Ius ſuum nemo debet per ſolam negligentiam amittere,niſi vbi in iure reperitur expreſſum, vt eſt text.notabilis in *l. In filiis C.de decur. lib.* 10 *& Bart in l. Solent.§.*1 *circa fin.* 2 *colum ff de offic. proconſ.& D.Ioann.Franc.Balbus in tract. de Præſcriptionibus fol.*222.*verſo,num* 48.

Iura promptius abſoluunt, quam condemnant, eoque reus in exceptione actor eſt, & ipſum quod excipit probare debet, *l In exceptione, ff de probat. & l.* 1. *ff. de except.* Plura vide apud D. Placent. in tractat. *de iudic. fol.* 126. *titulo* 4. *num.*2.

Iura in determinatione varia faciunt vt quid relinquatur arbitrio iudicis,*l.*1.*ff.de iuris di. omnium iudic.*ita dicit D.Panor.poſt Doct. *in can. Quoniã frequenter,§.Porro,ſuper gloſſ.verbi,In ſacris extra vt lite non conteſtat.* & idem tenet D. Ioannes à Graſſis in tractat. *Arboris iudiciorum, fol.*95. §. *vltimo, num.*2,

Iura communia diſſoluuntur ceſſante cauſa, *c. Non debet, de conſang. & affini.* & D. Albertus de Ferrariis in tractatu de horis canonicis,*fol* 211.*art.* 9 .*n.*2.

Iura antiqua ſaluari debent inquantum fieri poteſt,*c.Cum expediat,de elect.lib* 6. & idem ait D. Ioannes Calderinus, in tractat.*de interdictis,fol.* 5. *num.*63.

Iura generaliter loquentia generaliter ſunt intelligenda,ſic indiſtinctè loquentia ſunt indiſtinctè intelligenda, *leg. De precio. ff.de public. & gloſſ.in*

*Clem.*1.

Clem.1 de iudic. & gloſſ.in Clement.1.de re iudic. & alia gloſſ.in Clem. Ne Romani.de elect. & hoc videtur clare expreſſum *in l. finali,§. aequum, C.de ſumma trinitat.* Plura vide apud P.Grilland.in tractat. *de Hereticis,fol.199.nu.17.*

Iura eſſe in ciuitate non ſufficit, ſi deſint qui ea exequentur,teſte Philoſopho,1. *Politicorum.* ſine iuſtitia impoſſibile eſt inhabitare ciuitatẽ, & idem *in Topicis* ait: Si omnes iuſti eſſent, adnihil eſſet vtilis fortitudo:ſed ſi omnes fortes eſſent, adhuc vtilis eſſet iuſtitia. Reliqua vide apud D. Magiſtrũ Rauaudum, in tractatu *Speculi iudicum. folio.* 88. *numero* 2.

Qui contra iura mercatur rem & preciũ perdit.

Iura publica ciuitatibus conſeruanda ſunt.

Contra iura publica non currit præſcriptio.

Nullam habet formidare moleſtiam,qui rem aliquam poſſidet iure permittente.

Ius vni quæſitum alteri conferri non poteſt.

Iura & commoda patriæ ſeruanda ſunt.

Fortior eſt interpellatio iuris communis, quam iuris ſpecialis.

Nec damnoſa fiſco,nec contraria iuri poſtulare oportet.

Illi qui poteſt item habent in palatiis ſcripturam faciendi,ſigillandi,præcipiendi,debeat noſcere leges & iura, circa quæ quotidie verſantur.

Quot medicamenta morbis, tot exhibent iura negotiis.

Nihil facit iuſtus titulus,bona fides,longa poſſeſſio,vbi ius rem ipſam acquirere non permittit.

Ius ſummum iniquum ius videtur:ſummum ius, ſumma iniuria,*Cicero* 1.*Offic.*

Iurisdictio.

Iurisdictio ordinaria eſt fauorabilis,ſed delegata odioſa,notatur in *c. Cum in iure.de offic. deleg.* vt habet D.Ioan. Franciſ.in tract *de offic. & poteſtate capituli ſede vacante,fol.*183. *qu.2 nu.7.*

Iuſſus.

Iuſſus loqui,ſi taceat conſentire videtur, etiam ad ſui præiudiciũ,*l. Ætate,§. Quia tacuit ff. de interrog.act.e.2.de confeſſis libr.6* & notat Innoc. *in c.1.de his quæ fiunt à maiore parte capituli,*& annotauit D Rochus de Curte, in tractatu *de iure patro,fol.18, verſo,num.46.*

Iuſtus.

Iuſtus pœnam iniqui ferre non debet, nec pœnam mali debitoris ſicut atteſtatur D Anton. Archiepiſcopus Florentinus in tractatu *de Vſuris folio* 408.*num.6.*

Iuſtiſſimus error ſufficit vt proſit traditio putatiua,quamuis iuſtus non ſufficeret. Sic habet D. Ioannes Franciſcus Balbus in tract. *de Præſcript. fol.*274.*verſo num* 30.

Iuſtum precium requiritur in cõmutationibus, aliàs commutatio eſſet iniqua & illicita. Plura vide apud D.Guilielmum Bont.in tract.*de vſur fol.* 178 .*num.*59.

Iuſte poſſeſſum & acquiſitum non eſt reſtituendum,*c. Quid dicam,* 13.*q.*4.Plenius apud D.Ioan. Franciſc.Balbum,in tractat.*de præſcript.fol.*216. §. 9.*num.*3.

Iuſtis lex ſecularis non eſt poſita, *c. Duæ ſunt,* 19.*q.*2.ſic annotauit D.Anton.de Roſellis.in tract. de poteſtate Imperatoris & Papæ, *folio* 35. *verſo, §. Sed quod Chriſtus,num.*4.

Iuſtitia.

Iuſtitia eſt habitus per quem iuſtorum operationes fiunt,per quam volunt & agunt res iuſtas, *Ariſt.* 5.*Ethic.*

Iuſtitia eſt virtus qua ſingula ſua ſecundum leges poſſident,*Ariſt.*1.*Rhetor.*

Iuſtitia eſt præclariſſima & omnis virtus,*Ariſt.* 6.*Ethic.*& D.Ioan.à Lignano in tractat. *de Amicitia.fol* 13.§. *hinc inſurgit.n.*5.

Iuſtitia eſt habitus animi communi vtilitati cõfirmatus, ſuam cuique tribuens dignitatem, eius partes ſunt Religio,pietas,gratia, vindicatio, obſeruantia, veritas *Cic.*2 *Rhet.*

Iuſtitia eſt æquitas ius vnicuique rei tribuens pro dignitate cuiuſque, *Cic.*3.*Rhet.*

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua vel immortalis voluntas,ius ſuum vnicuique tribuens, §. *Primo Inſtitut.de iuſti.& iure,* ad quod alludens Bernardus deſcribit.

Iuſtitia melior eſt pecunia,quod illa repleat arcam,hæc animam. Et *Tullius* ait nullum tempus iuſtitia vacare debet, quare iura Authenticorum libro virtutem virtutum præclariſſimam eſſe teſtantur, vt habet D.Magiſter Rauaudus in tractat. *Speculi iudicum,fol.*88.*n.*3 *& Sapientiæ* 1. dicitur, quod iuſtitia eſt perpetua & immortalis.

Iuſtitia eſt quæ nihil alienum vendicat,quę cuilibet dat quod ſuum eſt: quæ negligit propriam vtilitatem, vt ſeruet communem æquitatem, & eſt prima in Deum, ſecunda in patriam, tertia in parentes, quarta in omnes, *D. Ambroſius in Offic.*

Iuſtitia non eſt aliud, quam non peccare, non peccare eſt præcepta legis obſeruare,*D.Hieron. in epiſt.ad filiam Mauritij.*

Iuſtitia eſt conſeruatio reipublicæ, vt eius deſtructio iniuſtitia.

Iuſti-

Digitized by Google

Iuſtitia eſt anima ciuitatis, ſecundum Albericum de Roſatis, *In l. Iuſtitia, ff. de iuſtit. & iure.* & conſentit D. Nicol. Boerius, in tract. *de Seditioſis. folio; 161. verſo num. 5.*

Iuſtitia eſt oculus mundi. Sol oculus mundi, tolle iuſtitiam tolles ex mundo ſolem.

Iuſtitia eſt regina mundi.

Iuſtitia domina & regina omnium virtutum.

Iuſtitia eſt ſumma virtus, omnes virtutum ſpecies, vno iuſtitiæ nomine continentur, *D. Hieron. ad Demetriadem.*

Vbi Iuſtitia, ibi concordia cæterarum virtutum, *D. Amb. in Hexamero.*

Iuſtitia eſt vindex delictorum.

Iuſtitiæ primum munus eſt, vt ne cui quis noceat, niſi laceſſitus iniuria. *Cic. 1. Offic.*

Hæc eſt vera iuſtitia, qua potius potiora, & minus minora diligimus, *D. Aug. de vera religione.*

Omnis qui facit iuſtitiam ex Deo natus eſt, *1. Ioann. 2.*

Pro iuſtitia agonizare & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos, *Eccleſ. 4.*

Et ſi iuſtitiam quis diligit, labores huius magnas habet virtutes, *Sapientiæ 8.*

Diuina iuſtitia.

Iuſtus es Domine, & omnia iudicia tua vera ſunt, & omnes viæ tuæ miſericordia, veritas, & iudiciũ, *Tobiæ 3.*

Dignè eum inuenire non poſſumus, magnus fortitudine, iudicio, & iuſtitia, & enarrari non poteſt, ideo timebunt eum viri, nec contemplari audebũt, qui videntur ſapientes, *Iob. 37.*

Aperiens Petrus os ſuum dixit: in veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi, *Act. c. 10.*

Interrogauit Thaletem Mileſium quidam, ſi lateret Deos homo iniuſte agens, ſed nec cogitans inquit: *Diogenes Laertius in vita Philoſophorum.*

Iuſtitia diuina proprio filio non pepercit.

Iuſtitia humana.

Humana iuſtitia diuinæ comparata iniuſtitia eſt, quia lucerna in tenebris fulgere cernitur, ſed in ſolis radium poſita tenebratur. *Aug. de agone Chriſti.*

Noſtra iuſtitia ad examen diuinæ, iniuſtitia eſt & ſordet, *D. Greg. c. Moralium.*

Iuſtitia non nouit patrem, non nouit matrem, veritatem nouit, perſonam non accipit, Deum imitatur, *Caſſiod. ſuper Pſal. 14. & operatur iuſtitiam.*

Iuſtitia regis, pax eſt populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aëris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas, ſolatium pauperum, hæreditas filiorum, ſibimetipſe ſpes futuræ beatitudinis, *S. Cyprianus de duodecim abuſionibus.*

Iuſtitia regis eſt parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Hæ tibi erunt artes, pacis imponere mores,
Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.
Virgilius Æneid. 6.

Iuſtitia regnantis vtilior eſt ſubditis, quam fertilitas temporis, *Ariſt. 2. Topic.*

Melior eſt dominator iuſtus, quã pluuia ſerotina.

Qui virtutis baſe caret, firmitatis ignarus ab altis ad priſtina ſubitò reuocatur.

Propter defectum iuſtitiæ, euidentiora vindictæ ſigna per Deum in ſeculo relinquuntur.

Ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura, *Eſa. 28.*

Fiat iuſtitia ne pereat mundus.

Proſtrata, quaſi modo ſepulta iuſtitia, maxime militaris.

Sine iuſtitia, nihil poteſt eſſe laudabile. *Cicero 1. Offic.*

Sine iuſtitia regna quid ſunt, niſi latrocinia magna? *Teſte D. Amb.*

Sine iuſtitia fortitudo non prodeſt, vt Magiſter Rauandus in tractatu *Speculi iudicum* ait, & Plutarchus *in Apophthegmatibus.*

Iuſtitiæ venæ pietas & æquitas.

Iuſtitia ſine prudentia multum poterit, ſine iuſtitia nihil valebit prudentia, *Cicero 1. Offic.*

Iuſtitia non habet fœdus cum ſtultitia.

Præclariſſima virtutum eſt iuſtitia, neq; Heſperus neque Lucifer eſt ita admirabilis, *Ariſt. 5. Ethi.*

Sicut optimum animalium eſt homo lege fruens ita peſſimum animalium eſt homo à lege & iuſtitia ſeparatus, *Ariſt. 1. Politicorum.*

Iuſtitia ſine miſericordia, iuſtitia non eſt, ſed crudelitas, ſic miſericordia ſine iuſtitia non eſt miſericordia, ſed fatuitas.

Diſciplina non eſt ſeruanda ſine miſericordia, nec miſericordia, ſine diſciplina, *cap. Diſciplina, diſt. 45.*

Iuſtè iudicans miſericordiam cum iuſtitia ſeruet.

Iuſtitia vera non habet dedignationem, ſed cõpaſſionem.

Iuſtitiæ vis tanta vt ſine hac ne viuere poſſunt qui ſcelere paſcuntur: *Cicero. 1. Offic.*

Iuſtitiæ nouerca præcipitatio, dicitur contra Pilatum & ſimiles nimis feſtinantes.

Iuſtitia in omni contractu eſt ſeruanda, vt licitus ſit, ſic ait Hieron. à Luca tractatu *de Cambiis Lugdunenſibus, fol. 6. verſo, §. Sequitur, n. 1.*

Obtemperare iuſtitiæ ſumma libertas eſt, *Boetius de conſolatione Philoſophiæ.*

Nimia

Digitized by Google

Nimia iuſtitia incurrit peccatum, temperata iuſtitia facit perfectos. Falſitudinem correctionis amor Chriſti temperet, & dilectionem proximi ſal iuſtitiæ condiat, *D. Auguſt. de vera Religione.*

Iuſtitia cultum ſuum perdit, quando ſilentium iudicij ob ſtrepitum turba confundit, vt inquit D. Cataldinus de Boncompaignis, in tract. *de poteſtate Papæ, fol. 50. num. 16.*

Iuſtitiæ ſeueritati detrahendum *c. vt conſtitueretur, 50. d iſtinct.* Plura vide apud D. Laurentium de Rodolphis, in tractatu, *de vſur. fol. 149. verſo, num. 32.*

Iuſticiam ſeruare debet, qui ſapientiam concupiſcit *Eccleſiaſt. 1.* vt allegat D. Magiſter Rauaudus, in tractat. *Speculi iudicum, fol. 89. num 50.*

Iuuentus.

Iuuentus cuncta ſine conſilio adoritur: vel, quicquid agit iuuenis, raro ibi eſt conſilium vel grauitas, vt in *c. Quorundam, 34. diſtinct.* vt habet D. Ludouicus Montaltus in tracta. *De reprobatione ſententiæ Pilati, fol. 182. num. 12.*

L.

Labor.

Labor eſt functio animi vel corporis grauioris operis vel muneris, *Cicero 2. Tuſculanarum quæſtionum.*

In labore comedes diebus vitæ tuæ, *Geneſis 3.*

Homo naſcitur ad laborem, *Iob 15.*

Qui non vult laborare non manducabit, *Theſſ. 3.*

Vnuſquiſque mercedem ſecundum ſuum laborem accipiet, *1. Corinth. 3.*

Dignus eſt operarius vel mercenarius mercede ſua, *Lucæ 3.*

Iuſtus ac honeſtus labor honoribus, præmiis, ſplendore decoratur, *Cicero de Oratore 1.*

Suauis eſt labor præteritorum memoria, *Cicero lib. 2. De finibus bonorum & malorum.*

Audiui ſæpenumero à ſanctis viris mundicias mulieribus, laborem viris conuenire. Hominibus bonis oportere plus gloriæ, quam diuitiarum eſſe, *Saluſt. in Iugurtha.*

Nil ſine magno vita labore dedit mortalibus, *Horat. 1 lib. Sermonum, Satyra 9.*

Labore ceſſante ceſſare debet præmium, *l. Scio, in principio, ff. de annu lega. & l. Sicut, ff. Quod cuiuſque vniuer. nomine.* Ita D. Petr. de Vbaldis, etiam infert in tract. *De Canonica epiſcopali & parochiali.*

Laborioſus quæſitum melius dilectũ vel arctius dilectum, vt allegat D. Ioannes à Lignano in tract. *De amicitia, fol. 7. verſo, § 4. num. 3.*

Laboris & itineris expenſarum ratio ſemper eſt habenda, vt dicit D. Ambroſius de Vignate in tracta. *de vſuris, fol. 166. num. 85.*

Lachryma.

Qui ſeminat in lachrymis, in exultatione metet. *Dauid Pſalmo 125.*

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis, *Luc 6.*

Oratio Deum lenit, ſed lachryma cogit, hæc vngit, illa pungit, *D. Hieron ſuper Eſaiam.*

Lachrymæ lauant delictum, quod pudor eſt cõfiteri, Chryſoſt. *& c. lachrymæ, De pœnit. diſt. 1.*

Fletus eſt cibus animarum, corroboratio ſenſuum, abſolutio peccatorum, refectio mentium, lauacrum culparum, *Caſſiod. ſuper Pſal. Fuerunt mihi lachrymæ.*

Laicus.

Laicorum vita eſt clericis paſſio, & laicorum mors videtur clericis ſolatium, vt dicit D. Abb. in *c. Secundo. De ſepulturis, lib. 6. & Innoc. Ibidem,* & allegatur hic locus à D. Petr. de Vbaldis in tractatu *De Canonica epiſcopali & parochiali, folio 167. verſo, num. 3. 6. 2.*

Languens.

Languente capite facilius reliqua corporis membra inficiuntur, & à planta vſque ad verticem non eſt in eo ſalus, & principium vitæ plurimum eſt in capite, *§. Verum, 6 qu. 1.* vt recitat D. Anton. de Roſellis in tractatu *de Conciliis, fol. 91. num. 60.*

Laudare.

Laudari à turpibus turpe eſt, ſic regi à turpibus, & vilibus turpe eſt: quia talis videtur à complicibus commendari, vt refert D. Magiſter Rauaudus, in tract *Spec. iudiciorum, fol. 89. num. 35.*

Laudet te alienus, non os tuum, extraneus & non labia tua, *Prouerb. 33.*

Eſſe humilem eſt nolle laudari: qui ſe laudari appetit, ſuperbus eſſe conuincitur, *Auguſt. ſuper 6. Pſalmum.*

Dicit ſermo diuinus. Ne laudaueris hominem in vita ſua, tanquam ſi diceret, lauda poſt mortem, magnifica poſt conſummationem, *D. Ambroſius.*

Laus.

Laus eſt ſermo elucidans magnitudinem virtutis. *Ariſtoteles 1. & 3. Rhetor. D. Thom. ſuper Pſal. 17. colum. 2.*

Iucundiſſima cantio laus eſt, *Xenophon.*

Laus diuina.

Digitized by Google

Laus virtuti debetur, *Ariſtot. 2. Ethicor.*

Laus humana non appetitur à ſapiente, ſubſequi debet ſapientem, & rectè facientem, *D. Auguſt. de ſermone Domini.*

Laus propria ſordet.

Laudem amicorum potius quàm tuijpſius dic, *Menander.*

Laus rerum bene geſtarum ad virtutem excitat.

Lectio.

Lectio eſt ſicut oleum in flamma, ſi eſt ibi quod nutriatur, nutritur, creſcit, & permanet, *D. Auguſt. de doctrina Chriſtiana.*

Statue tibi quod horis ſacram Scripturam leges non ad laborem, ſed ad delectationem, *D. Hieron. epiſtola 88.*

Lectio certa prodeſt, varia delectat, *Seneca.*

Quo minus leges, non te terreo, dum quicquid legeris ad mores ſtatim referas, *Idem.*

Legatum.

Legatum ſine lucro non cenſetur legatum, *l. 1. §. Cum eri n non. C. communia de leg. & fideicom.* ſicut atteſtatur D. Guilielm. à Cuneo, in tracta. *De muneribus, fol. 11. num. 34.*

Legendi poteſtas dependet à voluntate & conſcientia legantis, *l. 1. Cod. de ſacroſanct. eccle.* non autem à voluntate & conſcientia legatarij, vt annotat D. Pet. de Vbaldis in tracta. *De Canonica epiſcopali & parochiali, fol. 167. nu. 13.*

Legitimus.

Legitimus conſenſus viri & fœminæ facit matrimonium, iſtam maiorem propoſitionem tenent Theologi, vt inquit D. Guilielmus Bont. in tract. *de vſur. fol. 176. verſo, num. 15.*

Lenocinium.

Lenocinij crimen maius eſt adulterio, ſecundum gloſſ. Bart. & Doctores in *l. Athletas, §. Qui lenocinium. ff. de infa.* Vide Angelum & Ioannem de Imo. poſt Barto. in *l. Is qui reus. ff. de pub. iud. & per Bald. in l. Palam, ff. de ritu nupt.* & dicitur leno vilis perſona, ſecundum Bald. in *l. Humilem, Cod. de inceſt. nupt.* Cætera huc facientia vide apud D. Bertachi. in tract. *De Vectigalib. ſiue gabellis, fol. 68. verſo, num. 51.*

Læſio.

Læſio enormis potius præſumit ignorantiam quam ſcientiam. Scientia enim vel ignorantia venditoris præſumitur ex coniecturis, quia ſi verſabatur circa res colendas, præſumitur ſcientia, ſi circa res remotas, vel patrimonium diffuſum præſumitur ignorantia: in dubio autem æſtimatæ læſionis enormitate potius præſumitur ignorantia, quam ſcientia. Nemo enim iactare vel abiicere ſuum præſumitur. *l. Cum de indebito,* ſecundum Nico. de Ma. & Baldum, in *l. 2. in fine. ff. Si quis in ius voca. non ie.* Prolixius vide hanc ſententiam expoſitam apud D. Fabianum de monte, in tract. *de empt. & vendit. fol 156. num. 20.*

Læſus vltra dimidiam partem iuſti precii, debet reſtitui, quia tunc contractus excedit terminos æquitatis, qui dati ſunt naturæ eius; alias eſſet vera donatio in eo quod iuſtum precium excedit, *vt l. Si quis donationis, ff. de contrahen. empt.* vbi Bald. hoc formaliter notat, & D. Fabianus de monte loco iam præallegato in proximo verb. læſio & habetur apud Ioan. Baptiſt. in tract. *de tranſ. fol. 191. verſo, qu. 12, nu. 4.*

Lætitia.

Lætitia animi corporis dolores interdum mitigat, *D. Hieron. ſuper Eſaiam.*

Lex.

Lex eſt ratio ſumma, inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, & contraria prohibet, eadem ratio cum eſt in mente hominis confirmata, & cõfecta, lex eſt, *Cic. 1. De legibus.*

Lex eſt æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, impetrandi prohibendique ſapientia, *Cic. 2. de legib.*

Lex eſt recti præceptio, prauique depulſio, *Cic. 2. de natura Deorum.*

Lex eſt conſtitutio populi, in qua maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt, *c. Lex, diſtinct. 2.*

Lex eſt regula & menſura actuum agendorum vel omittendorum, *D. Tho 2. 2. qu. 90. art. 1.*

Lex eſt dictamen rationis practicæ, *D. Thom. 1. 2. qu. 91. art. 1.*

Lex eſt vinculum perfectionis, ad *Coloſſ. 3.*

Lex eſt validũ quid, ſi regentẽ habeat, *Menãder.*

Lex omnis diuina vel humana eſt. Ius generale nomen eſt. Lex autem iuris eſt ſpecies. ius dictum eſt, quia iuſtum, omne autem ius legibus & moribus conſtat, *c. l. 1. diſtinct.*

Lex Dei caritas eſt, lex data eſt, vt gratia quæreretur, gratia data eſt, vt lex impleretur, *D. Auguſt. de ſpiritu & litera.*

Lex eſt donum Dei, *l. 3 ff de legib.*

Lex naturæ eſt prima regula rationis, *c. Erit autem, diſtinct. 4.* vnde D. Auguſtin. in libro *De libero arbitrio* dicit: quod non videtur fuiſſe lex quæ iuſta non fuerit. Iuſtum autem dicitur ex eo quod eſt

rectum

Digitized by Google

rectum ſecundum regulam rationis, ſed rationis regula prima eſt lex naturæ, vnde lex humana tãtum habet de ratione legis quantum à ratione & lege naturæ deriuatur, ſi diſcrepat in totum, non lex ſed corruptio erit. Hanc quæſt. pulchre etiam determinat D. Anton. de Roſell. in tractat. *de Concilijs*, vbi oſtendit quod largiſſime ius canonicũ & ciuile & prætorium dicitur ius naturale, *fol. 95. verſo. nu. 14.*

Lex eſt ſanctio ſancta, quæ honeſtis permiſſis inhoneſti vetat, *l. 2 ff. de legibus. & ſu. gloſſ. in §. Lex eſt, Inſtitut. de iure naturali, gent. & ciuil.* Nec debet homines ad delinquendum inducere, *cap. Factæ autem ſunt leges, & in c. Erit autem lex, diſt. 4.* vt annotauit etiam D. Troilus Maluctius in tractat. *de Sortibus, fol. 144. nu 19.*

Lex & ratio habent ſe vt corpus & anima: ſicut enim corpus regitur ab anima, ita lex à ratione ipſius, vt in regula finali *libr. 6. & in l. Cum mulier, ff. Solut. matrim.* & Baldus in proœmio feudorum, dicit quod eſſentia ſtatuti conſiſtit in mente ſtatuentium, & hinc eſt quod dicitur, quòd ratio legis eſt anima legis, ſicut docet D. Laurus de Palatijs, in tract. *de ſucceſſio. maſculo excluſis fœminis, fol. 46 num. 21.*

Lex ciuilis non poteſt permittere, niſi maius bonum ſequatur, *c. Si Chriſtus de iureiurand.* Plura vide apud D. Anton. de Roſellis, in tract. *de Concilijs, fol. 93. num. 13.*

Lex iura naturæ permittit, cum non vetat, vt *gloſſ. in l. Scientiam, §. Qui cum aliter, ad l. Aquil.* Præterea cum lex canonica hoc permittat, ergo & diuina. Antecedens probatur, *c. Olim. de reſti ſpolia. in Cle. c. Paſtoralis, de re iudic. c. Si furioſus, de homic. ele.* Reliqua vide apud D. Anton. de Roſell. in tract. *de Concilijs, fol. 119. §. 5 nu 1.*

Lex vbi denegat audientiam, ibi ſpoliatus non eſt reſtituendus, *c. Ad decimas, de reſt. ſpolia. lib. 6. & c. In nomine Domini, 23. diſt. iuxta gloſſ. in verbo. Audientia*, ſic annotat D. Anton. de Roſell, in tract. de Concilijs, *fol. 120 §. 13. nu 2.*

Lex extra territorium neminem ligat, *l. Finali, ff. de iuriſd. omn iudic. & in c. Vt animarum, De conſtit. l. 6.* vt citat D Guiliel. à Montfert. in tract. *de ſucceſſ. regum, fol. 225. nu 48.*

Lex mitior eſt homine; vel dici poteſt, Quod in dubijs mitius agitur cum lege quam cum homine, *l. Celſus, de Arbitr.* Vnde ſi iudex vel arbiter aliquẽ damnat in pœnam certa die, ſi illa die non debet, incidit in pœnam: ſi autem condemnatur ſimpliciter, tunc dies ineſt à lege, quæ habet dilationem dandam iudicatis, ſic lex eſt mitior homine, *l. Sciendum, §. fin. & l. Si cum dies ff de Arbitr. & gloſſ in l. Quicunque, & gloſſ 1. ff. De ſeruis fug. & l. Si dubitati ff. de iudic. & l. In tantum, ff. de ſolut. & l. Promiſſor Stichi. de conſtitut. pecun.* & comprobat D. Franciſcus de Porcellinis, in tractatu *de inuentario, fol. 131. cap. 6 numero 5.*

Lex vna aliam diſtinguit, *l. Imperator, ff. de poſtulando, & l. Quintum. ff. de teſtibus, §. Si infantes, Inſtitut. de vulga. & pupilla ſubſtit.* ibi ſine diſtinctione, & tamen diſtinguitur per allegatas leges, ſimilem legem non allegando, *in fine, de iudic.* vt habet D. Franciſcus de Porcellinis in tractatu, *de Inuentario, fol. 131. num. 35.* qui paulo poſt ſubdit, leges legibus ſunt concordandæ, *l. 1. C. de inoffic. donat.*

Lex ſubditos tantummodo ligat, *l. finali, ff. de iuriſdict. om ii. iudic. Finali, De conſtit. in 6.* vt habet D. Ioan. le Cirier in tractatu, *de Primogenitura, fol. 178. num. 2.*

Lex conſcientiæ maior eſt quam ius fori, ſic tenet Abbas Siculus, & D. Anton. de Butrio in tit. *ff. & C. ad Macedonianum*, dicentes ius poli præualere, vt citat D. Iacobus de Canibus, in tractat. *De executione vltimarum voluntatum, fol. 139. num 9.*

Lex veritatem & ſimplicitatẽ potius diligit, quã ſubtilitatem, *l. 1 §. Omnia, C. de veteri iure enucleãdo*, & ita tenet, D. Ioan. Hugo in tract. *de offic. quatuor prælatorum, fol. 27. verſo, nu 5.*

Lex ſecularis ſeruire debet canonicæ, *c. Lege 10. diſtinct. & c. 2. extra de priuilegijs*, ſic allegat idem D. Hugo de præfato tractatu, *fol 33. verſo, §. Quauis, num 2.*

Lex ſemper eſt certa de veritate, *l. Si pecuniam, §. Si ſeruum, ff. de condict. ob cauſam.* Plura vide apud D. Tyndarum, in tractat. *de compenſatione, fol. 127. num. 68.*

Lex imperfectum opus neſcit.

Lex ſuperioris ab inferiori tolli non poteſt.

Lex voluntati iungenda eſt, non voluntas legi.

Lex Imperatorum quod minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat, *D. Auguſt. de ſpiritu & litera.*

Lex bona eſt, ſi quis ea legitime vtatur, *1. Tim. 1.*

Leges ſunt tramites.

Leges ſequuntur canones.

Leges dant formam futuris negotijs, *l. leges, C. de legibus.*

Leges ſunt ſacratiſſimæ, & ab omnibus ſciri debent, vt *l. Leges ſacratiſſimæ, Cod. de legibus.*

Lex ceſſat ceſſante ratione legis.

Leges debent introducere quid ſit vtile animæ & auditui & corpori, vt notat Angel. *in proœmio Inſtitutionum. §. Cumque hoc.*

Leges egent armis.

Leges inter arma ſilent.

Leges non ſint ſimiles telis aranearum.

Leges dantur de his, quæ frequenter contingunt.

Legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire, *l. Legis. ff. de legib.*

Digitized by Google

Legibus iudicandum eſt, non exemplis.

Legis clypeo nemo debet decipi.

Legiſlatoris intentio eſt, vt per legem faciat bonos ciues.

Legiſlator commune bonum præferre debet priuato, *l. Vtilitas. C. de primipilo lib. 12 l. Vna, in fin. de C. de cadu. tollend. & c. Bone, de poſtulat. prælato.* & *c. Scire, 7. q. 1.* ſic habet D. Ioã. à Lignano, in tract. *de Amicitia, fol. 3. § quia dictum, n. 5.*

Legiſlatores etiam quæ bis accidunt contemnunt, vt ait Theophraſt. & *l. Nam, ad ea. ff de legib.* cum duabus legibus præcedentibus, vbi Pomponius Iuriſconſultus ait quod iura conſtitui oportet ex frequentes accidentibus, & Celſus inquit, ex his quæ forte vno aliquo caſu accidere poſſunt iura non conſtituuntur, ſicut pulcre allegat D. Ioann. le Cirier in tract. *de Primogenitura, fol. 182. quæ. 14. num. 8.*

Legis authoritas interueniens malam fidem ceſſare facit & mala fides eſſe non poteſt, vbi legis authoritas interuenit & iuſtificat, *l. 1. C. de his qui ve. ætat. impetrar. Barbat. in addit. ad Baldum, & alnaro. in §. Si quis per triginta, ff. de Præſcript.* Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. *Primogenitura, fol 192. q. 9. nu. 11.*

Legis proprium eſt generalem eſſe, & communẽ *l. 1. ff de legib. & l. Leges, ff. eodem, & c. Erit, 4. diſt.* Nam lex eſt pro communi omnium ciuium, vtilitate. Plura vide apud D. Phil. Franc. in tract. *Diſputat. petit. fol. 83. n. 7.*

Legis verba non debent cauillari, *l. 2. §. tractari, ff ad Tertul. & l. pen. ff. ad exhibend.* ibi patet non oportere ius ciuile calumniari, nec verba eius captare. Idem probat D. Fabian. de Monte, in tract. *de emp. & vendit. fol. 143. n. 35.*

Leges priores determinant poſteriores, *l. Non eſt nouum, ff. de leg.* & verbum generale debet reſtringi *l. Si is qui, ff. de acquiren. & C. ad velleia.* ſic docet D. Iacobus de Arena. in tractat. *de expenſis, fol. 43. num. 6.*

Leges generales corrigere non licet, *de l. 1. C. de offic. præfect. Orien.* & allegat D. Petr. Vbaldis, in tract. *de Canonica epiſcopali, & Parochiali, fol. 175. num. 40.*

Legis diſpoſitio, legis verba ſequitur. Nam ad illum caſum adaptatur legis diſpoſitio, ad quem adaptantur eius verba, *l. 3. in principio, ff damno infect.* & ibi dicit idem Bart. *& in l. Ita autem, ff de adminiſtrat. tuto.* & habet D. Barbatia in tract. *de præſtantia Cardinalium, fol. 42. n. 33.*

Legi fraus fit, cum verborũ intentio non ſeruatur, *l. Non dubiũ, C. de legib. & l. Sociatur ne conſultus contra legem, ff. de legib. & c. Conſulit. ext. de Vſuris* Nam ſententia verborum magis debet attendi quã verba, *l. 3. §. Condictio. ff. de adimend. legat. & l. pen. ff. Si quadrupes pauper. fec. dica.* vt adducit D. Barthol. Brix. in tract. *Quæſtionum Dominicalium, fol. 54 q. 35. n. 2.*

Fruſtra legem implorat, qui in legem committit, *l. Auxilium, in fin. ff de mino. & c. quia fruſtra, extr. de vſur.* & idem habet D. Barth. Brixien. in tractat. *Quæſtionum dominicalium, fol. 53. quæſtion 32. numer. 4.*

Leges ſingulariter tendunt ad concordiam, *l. 1. ff. de nou. oper nuncia, & c. Si quis membrorum, 23. q. 8. & in proœmio Gregoriano compilãt.* Vide D. Ioã. à Lignano Authorem, in tract. *de Amicitia, fol. 4. n. 2. §. Quia viſum.*

Leges inuentæ ſunt pro publica vtilitate.

Quod poſitum eſt in legum poteſtate, non egebit aliqua externa diſpoſitione.

Regitur enim omne dominium legum authoritate fulcitum, quarũ ordine, & in quibus omne genus hominum ſimiliter obligatur.

Sine lege impius eſt homo.

In legibus omnia poſita ſunt.

Sine lege loqui erubeſcimus.

Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi diuinæ legis imaginem gerat, *D. Augu. 9. De ciuit. Dei.*

Leges conſtat inuentas ad ſalutem ciuium ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam & beatam, *Cic. 2. de legib.*

Cum dico legem à me dici nihil aliud intelligi volo, quã imperium, ſine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus, nec rerum natura omnis, nec ipſe mũdus ſtare poteſt, *Cic. De legibus.*

Libellus.

Libellus obſcurus reſponſionem non meretur, *In Authent. de teſtam. imperfect. circa prin. col.* 8 Nos igitur ait lex omnia clara & aperta conſiſtere volumus: quid enim ſic proprium eſt legum, ſicut claritas? & c. *c. Cum clamor, ext. de teſtibus, & c. Litteræ, de dil. l. In ambiguis, ff. de reg. iur. & leg. Si matre ff. de rei vend. & l. 1. §. Si quis argẽtum, ff. depoſiti, leg. In actione, 1. reſponſo. ff. fur. & l. finali, §. Sed cum antiquitas, Cod. de cura, furi.* Idem tenet D. Nepos à Montalbano, in tract. *Exceptionũ, folio 173 verſo, art. 18. n 3.*

Libellus eſt truncus arboris iudiciariæ, ſicut ſtipes vel truncus regit totam arborem: ſic libellus vel petitio ſiue in ciuilibus, ſiue in criminalibus totum proceſſum & iudicium gubernat, & ad eum referuntur omnia. Hinc Specul. *in tit de libel. concep. circa finem in princip. 4. libri,* ait quod tota vis iudiciorum conſiſtit in libellis concipiendis, & pauci reperiuntur in hoc plene inſtructi, imo videtur quod nemo ſit qui in his aliquando non erret, ideo bene precandum. Plura vide de hac materia in vniuerſum, apud D. Io. à Graſſis in tract. *Arboris iudiciorum, fol. 92. princ. 3. n. 2.*

Libel-

Digitized by Google

Libellus offerri debet, aliàs litis conteſtatio non valebit, *Authent. Offeratur, inſi. C. de litis conteſta.* niſi in caſibus contentis, *Auth. Breuiſſimas, Cod de ſen. ex peri. reci.* Vbi dicitur, Breuiſſimas lites & maximè vilium perſonarum ſine ſcriptis & ſine aliqua expenſa præſidem cognoſcere oportet, *l. fin. in fine lib. 12. C. de priui. ſchol.* Reſiqua vide apud D Nepotem in Montalbano, in tract. *Exceptionum.* Vbi late ait de libellis, *fol. 173. art. 18 per totum.*

Libellus talis præſumitur, qualis eſt ſententia, ſicut dicitur, talia ſunt ſubiecta, qualia permittunt eorum prædicata, & ſequentia declarent præcedētia: ſicut rurſus præcedentia declarent ſequentia, & ponitur regula; *l. Si vno, ff. loca.* verba accipienda eſſe ſecundum ſubiectam materiam. Plenius vide D. Ioann. le Citier, in tract, *de Primog. fol. 142. verſo. q. 2. n6.*

Liberalis.

Liberalis nemo exiſtit in neceſſitatibus, *leg. Rem legatam, ff. de adimen. lega.* & ponunt Bartol. & Doctor. *in leg. Si creditores, C. de pact.* Idem refert D. Rochus de Curte, in tractat. *Iure patronatus, fol. 28. num. 12.*

Liberalis ſine modo nemo eſſe debet. In ipſa enim liberalitate modus adhibendus eſt, rerum & perſonarum. Rerum, vt non omnia vni, ſed quædā ſingulis præſtentur, vt plurib. proſit, iuxta *Pſal* 111. Diſperſit, dedit pauperibus. Perſonarum, vt primū iuſtis, deinde peccatoribus eroget, vt *c. Fratrem noſtrum, 68. diſt. Cic. plene in Offi. de liberali diſputat,* & docet hanc materiam copioſe D Petr. à Biaxio, *in tract. Directorij Electionum, fol* 210. *n.* 2.

Liberalitas.

Liberalitas eſt virtus benefaciens pecuniis, cuius contrarium illiberalitas, *Ariſt. 1. Rhet.*

Liberalitas eſt virtus erogatrix beneficiorum, quam pro affectu benignitatem. pro effectu beneficentiam dicimus: vel eſt mediocritas circa dandas pecunias, *Ariſt. 4. Ethic.*

Liberalitas eſt virtus bene diſpenſandi diuitias in vſus bonos ſibi, ſuis & aliis, *D. Thom. 2. 2 queſt. 117. art. 1.*

Liberalitatis comites ſunt humanitas & clemētia, *Valer. Maxim. lib. 5.*

Diuitiæ erogatæ addunt amicos plurimos, *Prouerb. 19.*

Hilarem datorem diligit Deus, *Matth. 7.*

Liberalitas non cumulatione patrimonij, ſed largitatis diffinitur affectu, *D. Hier. de viduis.*

Nunquam eſt vacua manus à munere, ſi arca cordis repleta eſt bona voluntate, *D. Gregor. 13. Moralium.*

Nulli paruus eſt cenſus: cui magnus eſt animus *Leo Papa.*

Non eſt liberalis, qui de alieno eſt liberalis, ſed ille, qui quod alteri donat ſibi detrahit, *Seneca, de Clementia.*

Dabo egenti, ſed non vt ipſe egeam, *Senec. de Beneficientia.*

Libere.

Liberè agere nemo in neceſſitatibus conſtitutus dicitur, ſecundum Bald. *in conſi. Schiſmatis,* & citat D. Mat. ab Afflict. tra. *de iure protomiſeos. f.* 155. *n.* 8.

Libertas.

Libertas eſt facultas naturalis eius, quod cuique facere libet, niſi quod vi aut iure facere prohibetur *Inſti. de iure perſonarum.*

Libertas res quædam ſtabilis eſt, cui fauendum eſt. Vide plene D. Petr. Antibolum, in tract. *de muneribus, fo. 19. verſo, n.* 100. quia omnia iura fauent, libertatibus, *c. Cū olim, §. pen. & in c. Ex ore, §. fin. de priui.* vnde fauores amplantur, & odia reſtringuntur, *c. Tua, de decimis, & c. 1. de filiis p. eſbyt. lib. 6. & in Regula Odia, de reg. iur. eo lib. 6. & l. Cum quidā, ff. de liber. & poſthu.* hanc materiam tractat rectè D. Ioan. Lupus, in tract. *de libertate eccleſ. fol.* 138. *verſo, q. 6. n. 4.*

Libertas ſumma eſt ſub iuſto domino degere, ſecundum Angel. *in l. 1. in fi. ff. de ſeru. vrb. prædio.* qui allegat Senec. vt etiam atteſtatur D. Nico. Boërius, in tract. *de Seditioſis fol. 161. num.* 12.

Libertas ita læditur in minimo, vt in maximo. Nam vt ait B. Iacob. *in Canonica ſua, c.* 2. Quicunq; totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, vt ſi vnus ieiunet, præter vnā diem, videtur fregiſſe totam quadrageſimam, *c. Non liceat, de conſecration. diſtinct.* 3. Plura vide apud D. Ioan. Lupum, in tractatu *de libert. eccleſiast. f.* 139. *q* 8. *n.* 2.

Quid ſit libertas quæris, nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus fortunæ ab æquo diſcedere, *Sen. epiſt* 47.

Genus ſeruitutis eſt coacta libertas. *Quintilian.*

Opus libertatis eſt, viuere vt aliquis vult, *Ariſt. 6. Polit.*

Quid eſt autem libertas, niſi poteſtas viuendi vt velis, *Cic in Paradoxis.*

Prima libertas voluntatis erat poſſe peccare: nouiſſima erit multo magis, non poſſe peccare, *D. Auguſt. de correctione & gratia.*

Manebat autem omnibus ante vini vſum inconcuſſa libertas, non eſſet hodie ſeruitus, ſi ebrietas non fuiſſet, *D. Ambroſ. in Domini ſermone de ieiunio.*

Liber.

Liber nō eſt quem ſuperbus inflammat animus *Seneca, in Prouerb.*

Virtus & malitia determinant ſeruos & liberos, nobiles & ignobiles, *Ariſt.* 1. *Polit.*

Liberi viri eſt vera dicere. *Menand.*

Libertus.

Libertum ingratum patronus in ſeruitutem reuocat, *l. pen. C. de ope. liber. l. Si manumiſſus, C. de libertis & eorũ liberis.* Plura vide apud D. Paulum de Citadinis in tractat. *de iure Patronatus, fol.* 60. *n.* 10. & idem Paulus dicit *artic.* 4. quod libertus non ſolum inopem patronum, ſed etiam eius liberos cogitur alere, *l. Si quis à liberis, §. Solent, ff. de lib. agno. facit §. Item ſi is qui adium. Inſt. de vſu & habit. & l. Non ſolũ, & l. Non aliter. ff de vſu, & habi f.* 58. *n.* 4.

Liberum.

Liberum quod eſt in perſona mediata, liberũ eſt in perſona immediata, ſecundum Baldũ vt annotat D. Pet. de Vbaldis in tract. *de canonica epiſc. & paroch. fol.* 167 *num.* 15.

Liberum arbitrium eſt voluntas, ſecũdum quod in ea eſt virtus intellectus, vel eſt facultas voluntatis & rationis, *D. Thom.* 1. *part. q.* 83, *art.* 3. & 4.

Libido.

Libido vel licentia mentiendi non debet eſſe impunita in criminum delatoribus.

Licitum.

Licitum eſt cuique plus recipere ex re propria, vt ex poſſeſſione per me empta, quicquid venit ex ipſa, hoc totum meum eſt, licet excedat precium datum, ſic quod recipitur ex iure annuæ penſionis, licet plus recipiatur, quàm pro iure fuit ſolutum, tamen licitè recipitur, quia venit lucrum non ex re aliena, ſed ex propria. Si vero lucrũ reciperetur ex re aliena, tunc eſſet vſura. Plura vide apud D. Guiliel. Bont. in tractatu *de Vſuris, folio* 177. *verſo, num.* 41.

Licitè arguitur à vulgaribus Prouerbiis. *ca. Et ſi Iudaeos*, de Iudi. vt annotat Laurẽtius de Rodulph, in tract. *de vſur. fol.* 127. *num.* 3.

Lingua.

Linguam nullus hominum domare poteſt, *D. Auguſt. l. de verbis Domini.*

Optimus eſt homini linguæ theſaurus, *A. Gell. in noctibus Atticis,* 1. *c.* 15.

Lingua loquax, vir linguoſus nõ dirigitur in terra, *Pſalm.* 139.

In multiloquio non deerit peccatum, *Prouerb.* 10.

Terribilis eſt in ciuitate vir linguoſus, & temerarius in verbo ſuo odibilis erit, *Eccleſ.* 5.

Lingua placabilis lignum vitæ, quæ immoderata eſt, conteret ſpiritum, *Pr. u.* 15.

Lingua fallax nõ amat veritatẽ, & os lubricum operatur ruinam, *Prou.* 26.

Oportet animas prius, & poſtea linguas fieri eruditas.

Vbi plus linguæ, ibi minus eſt cordis.

Lingua eſt nuncius cordis.

Lingua eſt interpres animi.

Lingua vel os loquitur ex abundantia cordis, *Matth.* 15.

Lingua coërcenda, qui vult vitam diligere & dies videre bonos, coerceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum, 1. *Pet. c.* 3.

Liquidatio.

Liquidatio fieri poteſt ſine medio quandoque, vt puta ſi ſine medio debitor conuentus inſtrumẽtũ debiti ſui offerat, in quo cõfeſſio vel guarantigia continetur, tunc enim liquidũ debitũ eſt, æque ac ſi per iudicem pronunciatum eſſet, vt per Bartol. in *l. Poſſeſſio, §. Et ſi poſſeſſio, ff. de acquiren. poſſeſ.* Plura vide apud D. Tyndarum in tract. *De Compenſationibus, fol.* 129. *verſo. n.* 37.

Liquidum eſſe, & de facili vel cito liquidãdum, paria ſunt, *l. fin. C. Compen.* vt tenet D. Franciſ. Balbus, in tract. *de præſcriptionib. fol.* 216. §. 9. *num.* 3.

Lis.

Lis vel cauſa non debet quem poſſeſſione priuare. vt ſcribit D. Speculator. *de appell. §. Nouiſſime.* Plura vide apud D. Pet. Antibol. in tract. *de muneribus, fol.* 34. *n.* 75.

Litis euentus eſt dubius, vt legitur apud D. Ambroſium de Vignate in tract. *de Vſuris fol.* 165. *numer.* 77.

Lite pendente, vel appellatione pendente, vel termino dato ad appellandum pendente, nihil debet innouari. vt annotauit præfatus Ambroſi. in d. tract. *de vſuris, folio* 168 *n.* 129.

Boni hominis eſt lites execrari.

Litera.

Litera mitior in pœnalibus præualet. Reſpice D. Baptiſtam Caccialupum in tract. *de Ludo. folio* 195. *num.* 30.

Literis ſigillatis creditur, *cap. Inter. extr. de exceſ. prælat.* & aſſentit D. Bartholom. Brixienſ. in tractat. *Quæſtionum Dominicalium, fol.* 56. *q.* 46. *num.* 3.

Loca

Loca.

Loca nōn ſanctificant hominem, *c. Non loc. & c. ſin.40.diſt.* & non ſatis eſt Hieroſolymis fuiſſe, ſed bene vixiſſe, *c. Gloria Epiſcopi*, 12.*q.* 2. & non ſufficit diu ſtuduiſſe, ſed bene. vt eſt *gloſ. in l.Vnicuiq.,C. de proxi.ſac.ſcri lib.*12. & annotat D.Ioan.le Cirier in tract, *De Primogen.fol.*191.*verſo,n.*12.

Locare.

Locans retinet in ſe periculum ipſius rei locatæ caſuale. Vide D.Ambroſium de Vignate in tractatu *de Vſuris, fol.*172.*num*, 195.

Locator.

Locator conductorem male verſatum in re locata expellere poteſt, *l. Ædem.C.locati.* Vel ſi biennio continuo penſiones non ſoluerit, *l. Quæro,§.Inter ff.eod.* Plura vide apud D. Placentinum.in tract. *de Perſonalibus actionib.fol.*125.*tit.*24,*n.*4.

Locatio.

Locatio ad longum tempus dicitur alienatio. Ratio eſt, quod appellatione alienationis continetur locatio ad decem annos.ita tenet Ioannes Andreas *in c fina.de reb.eccle non alienan.* & ſecundum Bald. in *c.*1.*in Principio in* 1.*conſtutione feudo. Qui feud. dare poſſunt.* Item ſubdit Bald. *in Authent, hoc ius porrectū, C.de ſacroſanctis.eccleſ.* Plura vide apud D. Fabianum de monte in tractatu *de emptione & venditione,fol.*139.*numer.* 9.

Loclupletari.

Locupletari cupiens à iuſticia animum ſuum auertat: ſic allegat D.Rauaud.in tract Speculi iudicum, *fol.*88.*verſo,n.*14.

Locupletari nemo debet cum aliena iactura, vel lucrum cum aliena iactura eſt damnoſum: nullique prodeſt, *l. Si vina, ff.de pericu. & commodo rei vēd.*

Lubricus.

Lubricus linguæ facile ad pœnam non trahitur, *l.Famoſi, § hoc tamen capite.ff. Ad l.Iuliam Maieſt.* vt annotauit D.Tyndarus, in tractat. *de Teſtib. folio* 99.*verſo c.*10.*n.*4.

Lucrum.

Lucrum eſt acquiſitio ex labore vel opera.

In ſua natura honeſta ſunt lucra, per quæ nemo læditur. bene queritur, quod de nullis dominis abrogatur, *Caſſiod.*9 *lib.epiſt* 3.

Neceſſe eſt facere ſumptum, qui quærit lucrum, *Plautus in Aulularia.*

Noli male lucrari, mala lucra æqualia damnis, *Heſiod.*

Morem malum fuge, & lucrum malum, *Menander.*

Lucrum puta lucrum, ſi iuſtum ſit. *Idem.*

Turpia lucra calamitates pariunt. *Idem.*

Lucrū eſt finis mercatorum. vt ait D. Hieron. à Luca in tractat. *de Cambiis Lugdunenſibus, fol.*8.*numer.* 38.

Lucris propriis quilibet inhiat, quæ coniunctio mater eſt diſcordiæ, *vt l. Cum pater, §. Dulciſſimis, de lega.*2. & D. Iohan. à Lignano hanc ſententiam allegat, ſicut Terentius ait, Proximus ſum egomet mihi, *fol.*16.*§.Conſequenter, n.*3.

Lucrari.

Lucrari dicitur qui ſuæ voluntati ſatisfacit, *gloſ. ſingularis, in l. Cum ſeruus, in verbo facti, ff de cond.* cauſa data cauſſa non ſecuta vt meminit D. Ioan.de Cirier in tract. *de primogenitura, fol.*171.*verſo,n.*25.

Ludus.

Ludus eſt multorum cauſa malorum, quia in ludo attenditur cupiditas, quę eſt radix omnium malorum, *c.Bonorum*,47.*diſt.* & per conſequens luſores fiunt auari & ſic cæci, *c. Auaritiæ cæcitas, de ele. li.* 6. fiunt idolatræ. *c.Auaritia, de præbend.* corrumpunt proximos, quos alliciunt aut inuitant, & ſic cauſam damni dando, damnum facere conſtat. iuxta illud: Qui cauſſam damni dat, damnum dediſſe videtur, *leg. Qui occidit in fin. ad leg. Aquiliam* Bonos ſcandalizant: tempus amittunt inutiliter. Plura vide apud D.Troilum Maluetium, in tractatu *De ſortibus, fol.*143.*n.*6.

Luxuria.

Luxuria eſt ſolutio in voluptates, *Iſidor.*

Luxuria eſt concupiſcentia experiendæ voluptatis, vel deſiderium concubitus ſupra modum, *Hugo.*

Luxuria eſt appetitus inordinatus venereorum, *D.Tho.*2.2.*q.*153. *& q.de malo.*15.

Luxuria non eſt vitium corporum pulchrorum vel ſuauium, ſed animæ peruerſæ amantis corporeas voluptates neglecta temperantia, qua aptamur ſpiritualibus, *D.Aug.* 12.*de Ciuitat Dei.*

Qui luxuriatur viuēns mortuus eſt. ferreas mentes libido domat, *Hieron ad matrem.*

Malum luxuriæ aut cogitatione perpetratur, aut opere, *D.Greg.* 22.*Moralium.*

Luxuria à caſtrorum cuſtodibus explodenda eſt: Nam caſtra vbi milites ſunt, dicta ſunt quaſi caſta, vel quod ibi caſtretur libido, vel licentia euagandi. Vnde ſecundum Lucam de Penna in *leg.vna colum. penultima, Cod. de Caſtren. omnium Pala. peculio lib.*12. hodie caſtra militum lixis ſcortiſq; repleta ſunt contra diſciplinā Metelli, Africani, & cętero-

terorum, ſic frequentius & facilius Thaidis caſtra videmus euerti quam Annibalis. Plura vide apud D. Nicolaum Boëriam in tract. *de Cuſtodia clauiũ, fol.219.num.21.& 22.*

Luxuria blandum malum eſt, ex abundantia naſcitur, prodigia rerum, in ſenibus fœdiſſima, ſeruitus vitiorum, ſimilitudo cum iumentis irrationalibus.

Luxuria verò cum omni ętate ſit turpis, tum maximæ ſenibus fœdiſſima eſt, *Cic.lib.1 Offic.*

Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ.

M

Magiſter.

Magiſter eſt qui præ cæteris curam alicuius rei gerit, *Hoſtienſ.*

Magiſter probæ ætatis, & vitæ, eruditioniſque eligendus eſt, *D.Hieron.epiſt. 89.*

Magiſtris, Diis, & Parentibus non poteſt reddi æquiualens, *Ariſtot.9.Ethicor.*

Docentes alios mentiri non debent, *Ariſtot.libr. de morte.*

Qui non nouit ſubijci, non ſcit magiſtrari, nec poteſt eſſe Magiſter, qui non nouit ſe eſſe diſcipulum, *Boetius de ſcholarium diſciplina.*

Magnanimitas.

Magnanimitas eſt virtus magnorum beneficiorum affectans, *Ariſt.4. Ethic.& 1.Rhetor.D.Thom. 2.2.qu.129 art.1.*

Magnanimitas eſt virtus ſpontanea, difficilium aggreſſio, & rationabilis. *Cic.1.offic.*

Magnificentia.

Magnificentia eſt cogitatio & adminiſtratio rerum magnarum cum animi ſplendida propoſitione, *Cicero Rhetor.1.& Ariſtot.2.Rhet. & D.Tho.2.2.q. 134.art.1.*

Maieſtas.

Maieſtas eſt decus, amplitudo & dignitas vel populi, vel ſenatus, vel magiſtratus, vel Principis, vel Imperatoris, aut etiam priuati magni viri, vel alterius etiam rei inanimatæ, vt habet *Mirabellius in ſua Polyanthea.*

Maieſtatis læſæ crimen committit, qui iuxta iuriſconſultos aduerſus populum Romanum vel eius ſecuritatem peccat.

Maieſtatis læſæ rei dicuntur conuicti de crimine aduerſus maieſtatem commiſſo.

Maieſtas eſt duplex: diuina & humana. De diuina conſtat in hymno, *Te Deum laudamus.* Pleni ſunt cæli & terra maieſtatis gloriæ tuæ, & *Matthæi 25.* Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, *&c.*

Humana maieſtas prima Imperatoria eſt, de qua in *proœmio Inſtituti.num,* ibi, Imperatoriam maieſtatem, *&c.*

Regia maieſtas altera eſt, de qua in *l.1.C. vt nemo priuatus, ibi Reg.maieſtatis, &c.*

Populi Romani maieſtatis tertia, *de qua in l.1.ad l.Iuliam maieſta.*

Maieſtas magiſtratus quarta, ſic dicitur Maieſtas prætoris, *l.Si familia, & ibi Alexand. ff de iuriſd. omnium iudic.*

Maieſtas eſt ſumma poteſtas, *D.Thom.ſuper epiſt. ad Hebr.Lectione ſecunda ſin.*

Malitia.

Malitia eſt animi deprauatio à tramite veritatis deuia, *D.Ambroſ.in Hexameron.*

Malitia eſt verſuta & fallax ratio nocendi. *Cicer. 3.de natura deorum.*

Si perſeuerabitis in malitia, & vos, & veſter rex peribitis, *1.Regum 22.*

Homo occidit per malitiam animam ſuam, *Sapientiæ 16.*

Malitia eſt ex propoſito, & deliberatione malo cognito, prono animo conſentire, *Richardus, de verbis Apoſtolorum.*

Malitia creſcente augeri debet pœna, *l.Si diutino tempore.& ibi gloſſ ff.de pœnis.* Vide D. Nicolaum Boërium, *in tract.de Seditioſis, fol 168. verſo, nu.54.*

Malum.

Malefacere qui vult, nuſquam non inuenit cauſam, maleuolus ſua natura nititur. *Seneca in Prouerb.*

Vnum malum nunquam ſolum.

Malum malo aptiſsimum eſt, *Terentius.*

Malum facile, bonum difficile. *Ariſtotel. 2. Ethicor.*

Proueniente vno malo ſequuntur alia, *l. Et ex diuerſo, §.1.ff.de rei vendic.*

Malum principium habet malum finem.

Mali corui malum ouum, *Aulus Gellius in noctibus Atticis.*

Malitijs hominum non eſt indulgendum ſed obuiandum, *l in fundo alieno. §. penultimo, ff. de rei vendica.*

Malum naſcens citius opprimitur.

Malorum præmeditatio lenit eorum aduentum.

Maius malum non debet permitti propter minus malum euitandum, *c. Tua, ext.de decimis, & c.*

Nullis

Nulli licet clericor. 44. *diſtin.* & *c. Miremur,* 24. *q.* 1. Vide D. Damaſum in tract. de Brocardis, *fol.* 145. *verſo. num* 26.

Potius quis debet omnia mala pati, quam malo conſentire, iuxta ſententiam *Matthei* 11. Qui negauerit me coram hominibus, negabo ipſum coram patre meo. Reatus omnem honorem excludit.

Malè mali omnibus vtuntur, digni qui malè pereant, *c. Ita ae*, 32. *q.* 2.

Nemo malus felix, *Iuuenalis Satyra* 4.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipſi Diſplicet authori, *Iuuenalis Satyra* 13.

Semel malus ſemper præſumitur malus.

Malus præſumitur, qui cum malis conuerſatur, & vt ſuſpectus repellitur, *l. Si plures,* §. *Si pares ff. de adminiſtr. tuto.* & vide D. Guidonem Papam, in tracta. *de præſumptionib. fol.* 24. *num.* 13.

De duobus malis minus malum eligendum eſt.

Malum virtutis ſpecie tectum cito lædit.

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & vmbra, *Iuuenalis Satyra.*

Omnis ætas ab adoleſcentia prona eſt in malum.

Mala fides ex iuris errore inducta dicitur ficta. Hinc ſententiam cum omnibus annexis de bona fide & mala fide quatenus præſcriptio cauſatur, tractat. *D. Ioannes Franciſcus Balbus tract. de præſcript.*

Maleficium.

Maleficium eſt beneficium inuito datum *Mimus Publianus.*

Non debet via aperiri maleficijs, *l.* 1. §. *Sed & ſi quis, ff. de Carbo. edicto.*

In maleficijs voluntas ſpectatur, non exitus, *l. D. Adrian ff. ad l. Cornel. de ſicar.*

Poſita lege inuenta eſt malitia: per legem enim cognitio peccati, *e Paulus ad Rom. c.* 3. & *ſeq.*

Ex malis moribus bonæ leges natæ ſunt.

Creſcente malitia & maleficio debet creſcere pœna. Oldendorp. *in locis communibus.*

Punitur affectus maleficij etſi effectus nullus ſequatur.

Manſuetudo.

Manſuetudo eſt mediocritas iræ, *Ariſt.* 4 *Ethic.* 1. & 2. *Rhetor.*

Mandatum.

Mandata Principis non ſeruantes ſunt excommunicandi, vel aliter extraordinarie puniendi, *gl.* & *Doct. in proœmio Decretalis,* & *Mart. Laudenſ. in tract. de Principib. ſol.* 112. *qu.* 515.

Maritus.

Maritus ſit defenſor ſuæ vxoris, §. *Patitur, Inſtit. de iureiurand.* vt allegat D. Pet. à Monte, in tractatu, *de Monarchia conciliorum, fol.* 26. §. 5. *num.* 3.

Martyrium.

Martyrium eſt actus quadruplicis virtutis, & fortitudinis elicientis principaliter, patientiæ conſequentis, charitatis imperantis, & fidei confirmãtis finem, *D. Thom.* 2. 2 *q* 124. *art.* 1. *cap.* 1. & 2. Vel eſt actus maximæ perfectionis non per ſe, ſed vt imperatur à charitate. *Idem.*

Sæculi homines infeliciter felices ſunt.

Martyres autem feliciter infelices erant, *D. Aug. ſuper Pſalm.*

Duo ſunt Martyrij genera, vnum in corpore aliud in mente ſimul in actione, itaque eſſe Martyres poſſumus, & ſi nullo ferro trucidamur, *D. Gregor. in Homilia.*

Maſculi.

Maſculorum natura eſt honoratior muliere, quoniam natura dedit poteſtatem viro ſupra mulierem, item fortitudinem corporis, & longe maiorem ſenſum atque ingenium, vt teſtatur, D. Laur. de Palatiis in tracta. *de ſucceſſ. maſculorum excluſis fœminis, fol.* 45. *num.* 10.

Materfamilias.

Materfamilias habere poteſt peculium aduenticium aut profecticium, ſicut & filiafamilias, vt *in lege Profectitia*, per totam, & *in fin. ff. de iure dotiū.* Regulariter tamen filijfamilias dicuntur habere peculium profecticium vel aduenticium, & *c. l. finali, C. de inoffic. teſta.* & *in l. Paterfamilias, ff. de verb ſignifica.* Idem tenet D. Baptiſta à S. Blaſio in tracta. *de priuileg. dotali, fol.* 41 *num.* 41.

Materia.

Materia appetit formam, quam ſi non habet, eſt imperfecta, & forma conſeruat illam in eſſe, *l. Si cenu nerit,* §. *Si quis cauerit, ff. de pignora. actio.* Hinc materia deputata & deſtinata abſque forma, habetur pro re imperfecta & incerta, *l. lana legata, ff. de lega.* 3 *ſicut allegat D Guiliel à Montſerrat. in tractat. de ſucc ſſ. regum, fol.* 227 *in* 3. *dubio nu.* 6.

Materiæ nouæ diſtingui & limitari debent per antiquos, *in Authent. de filiis ante dotalia inſtrumenta natis, l. fin. l. Non eſt nouum,* & *l. Sed & poſteriores, ff. de legib.* Plura vide apud D. Matthesſylanum, in tractat. *de ſucceſſ. ab inteſta.*

Digitized by Google

Matrimonium.

Matrimonium eſt legitima ſocietas inter virum & fœminam, in qua ex pari conſenſu ſemetipſum alter alteri debet, *D. Aug. de virginitate.*

Matrimonium eſt maritalis coniunctio viri mulieriſque inter legitimas perſonas retinens vitam indiſſolubilem Magiſter Sententiarum 4. *diſt.* 27. 22. *q* 2. §. *& §. Nuptiæ. Inſtitu. de patria poteſtate.*

Honorabile connubium in omnibus & thorus immaculatus, fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus *Hebræorum.* 13.

In coniugali vinculo ſi pudicitia non ſeruatur, damnatio non timetur, *D. Aug. & cap. Nuptiarum.* 27. *q.* 1.

Interueniente diuortio non ſeparatur confœderatio nuptialis, *D. Aug. de bono coniugali.*

Tantum valet vinculum ſociale, vt cū cauſa procreādi colligatur, nec ipſa cauſa procreandi diſſoluatur, *c. tantum.* 32. *q.* 7.

Vſque adeo inter viuentes maneant inita iura nuptiarum, vt potius inter ſe coniuges ſeparantur, quam cum his, quibus adhæſerunt, *D. Auguſti. ibidem.*

Bene vtitur malo, concupiſcentiam reſtringens connubio. *Idem.*

In omni matrimonio coniunctio intelligitur ſpiritualis, quam confirmat & perficit coniunctorum commixtio ſpiritualis. *Ibid. de Patriarchis.*

Nuptiæ terram replent, virginitas paradiſum. *Idem.*

Matrimonium ſpirituale fortius eſt quā carnale, *c. Inter corporalia. de transla. epiſco.* Plura vide apud D. Anto. de Roſellis, in tract. *de poteſtate Imperat. & Papæ. fol.* 59. *n* 18.

Matrimonium contrahi debet verbis conſuetis vt ait Magiſter ſententiarum, *in* 4. 27. *diſtinct. Hugo de ſancto Victore, de ſacramentis. D. Ioann. Lupus in tractat. De matrimonio & legitimatione, ſol.* 102. *num.* 48.

Matrimonium ſanctitate, nobilitate, & prioritate omnes contractus mundi ſuperat, vt habet *D. Felix Malleolus, in tract. de matrimonio, folio* 202 *num.* 20.

Matrimonium debet eſſe liberum omnibus, *leg. nuptias, ff. de regu. iur. l. Cui fuerit, de condit. & demonſtra. cap. finali, de ſponſa duorum, c. ſufficit,* 27. *queſt.* 2. ſicut infert D. Paulus de Citadinis in tract. *de iure patronatus, fol.* 53. *n.* 23.

Matrimonii onera etiam dormientem interpellant. hanc ſententiam Baptiſta in Roſella *verſic. Bigamia, § fin. & Anto. Archiepiſc. Florentinus, in ſumma* 3. *parte, titulo* 27. *c.* 2. & D. Ioan. Montaigne, in tract. *de Bigamia ſolennem faciunt, folio.* 192. *num.* 22.

Medicina.

Medicina eſt ſcientia ſalubrium, inſalubrium, & neutrorum, *Galenus in arte parua.*

Medicina eſt ars curans & ſanans languores & mala corporum, *Hippocrates in art.*

Omnis medicina habet ad tempus amaritudinē, ſed poſtea fructus doloris ſanitate compenſatur, *D. Hiero.*

Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ ſunt, quæ à ieiunio reuocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intentione meditationis abducunt, ita vt qui ſe medicinis dederit, ſeipſum ſibi abnegat, *D. Amb. Pſal.* 130.

Medicina eſt omnium rerum experientia, *c. Quā ſit, de elect. libr.* 6. Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis, in tract. *de Vſuris, fol.* 148. *num.* 20.

Medicus.

Medico non eſt opus valentibus, ſed male habentibus *Matthæi* 10. *Marci* 2. *Luca* 5.

Medice cura te ipſum, *Luca* 8.

Omnes medici pecuniis, Chriſtus ſpiritualis medicus ſolis orationibus placatur, *Chriſ.*

Medico debet veritas infirmitatis narrari, ſi quis ſanari vult, *c. Omnis, §. Sacerdos, &c. Cum infirmitas, de pœnis, & remiſſ. in* 6. Et Boetius in conſolatione Philoſophiæ. Si opera medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas. Meminit huius D. Ioan. à Graſſis in tractat. *Arboris iudiciorum, fol.* 91. *principali* 2. *n.* 12.

Medicus confitenti infirmitatem non debet negare medicinam, *D. Anſelm. Pſal.* 5.

Medicum crudelem intemperantia facit, *Seneca.*

Male tecum agit æger, qui medicum hæredem facit, *Seneca in Prou.*

Medici opus, cum non eſt opus, quærere grauiſſima infamia eſt, *Seneca in lib. de beneficentia.*

Rhetor non ſemper perſuadebit, nec medicus ſemper ſanabit, *Ariſt.* 1. *Topic.*

Medicus medicinam facit per contraria, *Ariſt.* 2. *Ethic.*

Medici medicina dolenti grauis eſt.

Medicos malos noli imitari, qui in alienis malis profitentur ſe tenere medicinæ ſciētiam, ipſi ſe curare non poſſunt. *Sulpitius. in epiſtola ad Ciceronē.*

Medici & ſi intelligunt, tamen nunquam ęgris dicunt, illo morbo ipſos eſſe interituros: omnis enim prædictio mali tum probatur, cùm ad prædictionē cautio adiungitur, *Cicero de diuinatione.*

Medicorum ſcientiam non ipſius artis, ſed valetudinis cauſa probamus, *Cic. de finibus bonorum & malorum.*

Medicus vir excellentior eſt multis aliis, *Homerus.*

Digitized by Google

Medicus garrulus ægro rurſus morbus. *Menāder.*

Medicorum turba perii, *Adrianus Imperator vt eſt apud Plinium.*

Multorum medicorum ingreſſus me perdidit, *Menander.*

Curentur dubii medicis maioribus ægri, *Iuuenalis Satyr* 12.

Medium.

Medio deſtructo deſtruitur terminus, *leg. Tria prædia, de ſerui. ruſti præd.* & habet D. Pet. de Vbaldis, in tract. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fol.* 166. *c.* 8. *n.* 2.

Vno prohibito, & omnia per quæ, prohibita videntur.

Media impertinentia inhibent coniunctionem extremorum, vt allegat D. Ioan. Brunellus, in tract. *de ſponſalibus & matrimoniis, fol.* 154. *num.* 25.

Medium in multis commendatur, facile eſt non attingere medium: ſed ipſum attingere difficile eſt, medium eſt in omnibus laudabile, *Ariſt.* 2. *Ethic.*

Quanto magis aliquid accedit ad medium, tanto melius eſt, quanto magis diſtat à medio, tanto peius eſt, *Ariſt.* 4. *Politic.*

Quisquis medium defugit iter.
Stabili nunquam tramite curret.
Seneca Tragœdia 10.

Illud quod medium eſt, atque inter vtrumque probatur, *Martialis* 1. *Epigrammatum.*

Per malum medium non licet deuenire ad bonum finem.

Ex principiis congruis & mediis adæquatis grata ſequitur concluſio.

Medium per quod ſit iuſtitia, conſiderandum & ſeruandum eſt.

Vbi fundamentum infectum eſt, difficile eſt, vt ſtructuræ, hoc eſt, reliqua media bono fine fruātur.

Vno conceſſo, veniunt ea ſine quibus reliqua eſſe vel concedi nequeunt.

Vno incongruenti poſito, plura ſequuntur.

Mediante alio tranſit, quod per ſe tranſire non poteſt.

Medium & finem conſiderare debemus, iuxta illud? Cum medio ſemper gaudebat ludere forma.

Maior enim mediis gratia rebus ineſt. &, Medium tenuere beati, *c. Literas, extr. de reſtitut. ſpol. & c. Cum tu fili extr. de teſtibus, & c. Hoc ius por.* 10. *q.* 2. *& l. Antiqui, ff. ſi pars here. & l. vltim. ff. de operis ſeruo. & l. Sciendū. §. Illud. ff. de edilic. edic.* & in diſſenſionibus, mediam opinionem authoritas iudiciaria ſequi debet. Item in promiſſionibus in genere factis, quæ ad mediocritatem reducendæ ſunt. Vide D. Damaſum, in tractat. *de Brocardis, fol.* 142 *num.* 45.

Medium diſcretionis debet ſeruari.

Paſſio quandoque via vel mediū eſt ad virtutem.

Princeps non debet eſſe medium alicuius turpitudinis.

Mediator alicuius illiciti contractus puniendus eſt.

Media iudiciorum quædam ordinaria, quædam deciſoria ſunt, vt probationes. Plura de his vide plenius D. Anton. de Butrio in tractat. *de Notorio, fol.* 174 *n.* 22.

Medium eſt debile inter bonam & malam fidem text. eſt cum gloſſ. *in l.* 3. §. *generali, in verbo non bona, ff. de acquiren. poſſeſſ.* & ſic etiam medium eſt debile inter ſcientiam & ignorantiam. Vt declarat Gemi. *in c. In fidei fauorem*, circa medium, *commen. de hæretic. in* 6. Plura vide apud D. Ioann. Franciſc. Balbum, *in tractat. de præſcriptionibus folio* 223. §. *Quæro, num.* 7. *&* §. 2. *num.* 5.

Membrum.

Membrorum ſuorum nemo eſt dominus. *l. Liber homo. ff. ad l. Acquil.* Plura vide apud D. Ioan. de Lignano in tract. *de cenſu. eccleſ. fol.* 16. *n.* 21. Similiter D. Paul. Grill. in tract. *de Relaxatione carceratorum, folio.* 234. *n.* 4.

Memor.

Memor ſuæ ſalutis quilibet præſumitur, *c. Sancimus.* 1. *q.* 7. *vt allegat D. Anton. Archiepiſc. Florent. in tractat. de vſuris. fol.* 203. *n.* 18.

Memoria.

Memoria eſt vis animæ repetens ea quę fuerunt. *Cic. in Rhet.*

Memoria eſt iterata reſumptio alicuius apprehēſi ſenſu vel intellectu, *Ariſt. De Memoria.*

Memoria eſt in plurimis animalibus, reminiſcentia tantum in hominibus. *Idem.*

Memoria eſt pars integralis prudentiæ, ad quam requiritur experimentum multorum, quod haberi non poteſt ſine memoria præteritorum, *Idem.*

Mendacium.

Mandacium eſt falſa vocis ſignificatio cum intentione fallendi *D. Aug. de Mendacio.*

Qui nititur mendaciis hic paſcit ventos, & ſequitur eos, *Prou.* 10.

Abominatio Domino labia mendacia, *Prou.* 12.

Noli amare mendacium, *Eccleſ.* 7.

Deponentes mendacium loquimini veritatem, *Paul. ad Epheſ.* 4.

Cauete fratres mendacium, *D. Ambr. in Ser.*

Nonnunquam peius eſt mendacium, meditari, quam loqui, *D. Greg.* 8. *Moralium.*

Mendacii omne genus perfecti viri ſummopere fugiunt. *Ibidem.*

Con-

Conceſſum eſt diabolo interdum vera dicere, vt mendacium ſuum rara veritate commẽdet, *Chryſ.*

Omne mendacium prauum eſt & fugiendum, *Ariſt.4.Ethic.*

Sapientis duo opera: Vnum non mentiri: alterũ, mentientem manifeſtari, *Ariſt.in Elech.*

Qui in mendacio confidit, cito deficiet. *Laer.*

Mendacia ſi non habent quem decipiant, ipſa ſibi mentiuntur? vt Propheta ait: Mentita eſt iniquitas ſibi, *Chryſ.ſt.ſuper Matthæi 21.*

Veritas eſt immortalis, mendacium non durat, *Franc.Petrarcha.*

Mendacium vtile non punitur à prætore, *l.1. de poſtli.reuerſ.& l.In bello,ff. de eod.tit.& §. Si ab hoſtibus. Inſtit. Quibus mod.ius patria poteſta ſoluitur*, vt teſtatur D. Placent. in tractat. *de rerum vendicationibus fol.120.verſo,tit.6.n.4.*

Mendicantes.

Mendicantes robuſti non ſunt tolerandi, vt allegat D.M.Rauaudus, in tractat. *Speculi iudicum, folio 89, verſo.num.49.*

Mens.

Mens potius quàm verba conſideranda ſunt, vt allegat in tract. *de ſuitate & extraneitate* D. Ioan. Rauaudus, *fol.249. verſo n.13.*

Menſura.

Menſura eſt quantitatis rei exploratio, *D.Tho.1.2.q 90.artic.1.* & poſt Lectionem 36.

Menſura eſt duplex: intrinſeca & extrinſeca: illa eſt in quolibet menſurato ſubiectiue, hæc in vno ſolo menſurato, *D.Tho.2.ſententiarum, diſt. 2.q.1.*

Omnium menſura optima, *Phocylides.*

Cum menſura comede, bibe, loquere, *Idem.*

Menſura in omnibus optima, *Pythagoras.*

Menſura ſume mutuo, menſura redde, & ſi potes melius, *Heſiod.*

Menſuræ falſæ per magiſtratum frangendæ, *leg. Iubemus, C.de defenſ.ciuitat & l.Lectos.ff.de peric. & com.rei vendi.& l.2.§.Si quis nemine.ff. ne quis in loco publico.& l.Item quæritur,§. Si quis menſuras,ff de loca.& conduct.* Sicut etiam docet, D.Ioã. Regnaudus, in tract. *de menſuris, fol 9. n 6.*

Menſuræ & pondera debent eſſe iuſta, *l Cornelia de falſ.& l. Annonam, §.Finali,ff.de vari.& extraord criminibus,& l. In dardanarios,ff de pen. & leg. non dubium,C. de legibus & l. Fraus. & l. Libertus minorem ff.de iure patro. & l. Item quæritur. §. Si quis menſuras,ff locati,& l Arbitrio, §. de eo,ff. de dolo.* Plura vide apud D.Fabianũ de Monte in tract. *De empt & vendit, fol 142.verſo,num.13.& 16.*

Mentiens.

Mentiens in impetrandis, carere debet impetratis.

Mercator.

Mercator eſt qui mercibus victũ quærit; hic lucrum rationale recipere debet, cum Dei timore ſecundum nobilitatem, grauitatem, & vtilitatem curę, laborum, induſtriæ & ſumptuum, quos facit, & ſecundum multitudinem, magnitudinem, & precia rerum quas & in quibus miniſtrat hominibus. Plura vide apud D Ioan. Nider, in tract. *de Contractibus mercatorum, fol.164.verſo, n.16.*

Mercator non debet vllo modo mentiri. *c.Quoniam non cognoui, 88.diſtinct.* Plura vide apud D.Laurentium de Rodulphis, in tractat. *de vſuris, folio 134. numero. 10.*

Mercatura.

Mercatura eſt contractus emendo & vendendo perfectus, conſiſtit in nauigatione, vectione, & negotiatione, *Ariſt.1.Politic.*

Mercatura autem ſi tenuis, ſordida putanda eſt, ſiue copioſa, magna & multa vndique portans, multiſque ſine vanitate impartiens non eſt admodum vituperanda, *Cic.1.Offic.*

Mercatura eſt omni ciuitati neceſſaria, *Ariſt.6. Politic.*

Merces.

Merces eximii laboris qui æſtimationem non recipit, plus eſt quam donatio ſimplex: eximius enim labor æſtimationem non recipit, *vt l.Si pater,§.1 de donat.* ſicut pronunciat D.Anton. de Canario, in tractat. *de inſinuationibus fol 162. n.16.*

Mercede fruſtrari non debet qui ad onus eligitur, *c. Extirpandæ, de præbend.cap.final.de magiſt.* quemadmodum tenet D. Barbatia, in tractat. *De præſtantia Cardin fol.54.ver.n.8.*

Meritum.

Meritum eſt actio iuſta reddendi, id quod illi debetur, *D.Tho.3 parte q.45 artic.6.*

Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. *Eccleſ 16.*

Deus author eſt meriti, *D. Auguſt. De libero arbitrio.*

Quiſquis tibi enumerat vera merita ſua, quid tibi enumerat niſi tua. *D.Auguſt.lib.Confeſſionum.*

Præpoſterus ordo ante meritum exigere præmium, & ante laborem ſumere cibum. *D.Bernard. ſuper Cantica.*

Sufficit ad meritum ſcire, quod non ſufficiant merita, *D.Bernard. Simon.33.*

Metus.

Digitized by Google

Metus.

Metus probari debet luce clarius : metus eſt vitium perſonale,*l.Pomponius,§.Cum quis ademit,ff. de acquir.poſſeſſ.& l.3.Cod.*quod metus cauſſa, & tamen datur contra tertium poſſeſſorem,*vt l.Si cũ except.§.* Aliquando,*ff quod met.cau,*& ſi actio metus cauſa eſt perſonalis,tamen in rem ſcripta excedit ſuos terminos.Plenius vide D.Philippum Frãcum, in tractat. *Diſputationis petitorij,folio.* 80. *num.*39.

Metus principis eſt quodammodo vis præciſa, quæ omnino tollit conſenſum, ſic allegat D. Baldus de Vbaldis in tractatu *de pace Conſtantiæ, fol.* 78.*num.*80.

Vbi metus, ibi non eſt dilectio:quem enim quis metuit,odit:quem odit,periiſſe cupit, *D.Hieron.*

Miles.

Milites ſæculi militibus cæli æquiparantur, *l. Miles,ff.de re iudic.& l.2.§.miles, ff. de his qui not. infa.& l.milites.C.loca.l. Stipendia, C. de execut. rei iudi.&c.Studeat.*50.*diſtinct.*& quod notatur in *c.Odoardus,de ſolutionibus.*Sicut docet D. Barbatia in tract.*de præſtantia Cardinaliũ,folio* 48 *verſ. num.*2.

Militum voluntatem,non ſolennitatem lex cõſiderat.*l.2.& 3.ff.de teſtamento militari*, & annotat D.Franciſc.de Porcellinis,in tract.*de Inuentario,fol.*132.*verſo,n.*17.

Militans Deo non poteſt congruè militari ſęculo,*c.1.de bene amit.&c.Si clericus.* Si de feudo fuerit controuerſia,vt habet D.Anton.de Roſellis in tract *de poteſtate Imperatoris ac Papæ,fol.*38.§. *Ne prolixius, n.*6.

Militare & bella gerere licet, propter defenſionem reipublicę,& pro iure vniuerſalis imperii,vnde orbi pax & tranquillitas oriatur, non propter proprias diuitias,licèt & hoc quandoque iuſte fiat *c.Militare,23.q.1.&c.Si nulla,23.q.8.* Plura vide apud D.Anton de Roſellis in tractat. *de Conciliis, fol.*121.§. *Hac autem, num.*1.

Minus.

Minus bonum præferens maiori peccat,*c. Licet, de Regulis,in fi.& can.3.de poſtula. prælato,* ſic annotauit idem D.Ant.de Roſellis.in tractatu *de Conciliis,folio* 101.*verſo,num.*11.

Miraculum.

Miraculum eſt res difficilis cognitu,vnde & qua ratione conſtiterit.*Valerius Maximus.*

Miraculum eſt quod præter naturæ vſum euenit ideo nos in admirationem trahit, *Ariſtoteles.*

Miracula leguntur in populis vt credantur, nec in populis tamen niſi credita legerentur, *D.Aug. de Ciuitate Dei.*

Aliter magi faciunt miracula,aliter boni Chriſtiani:magi per contractum cum dæmonibus,boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam; mali per ſigna publicæ iuſtitiæ, *D.Auguſt.*83.*q.*

Tria totus mundus mirabatur, Chriſtum poſt mortem reſurrexiſſe: cum carne in cælum aſcendiſſe:per duodecim apoſtolos piſcatores conuertiſſe totum mundum.*Chryſ.ſuper Matthæum.*

Miracula in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus,*Iſidor.*

Miracula ſunt teſtimonia diuinæ voluntatis, *c. Cum, ex iniuncto,de heretic.*

Plura vide apud D.Anton.de Roſellis in tractat.*de Conciliis,fol.*122.§.11.*n* 2.& 3.

Miſeratio.

Miſeratio eſt vſus vel effectus miſericordiæ,quæ eſt virtus,*D.Tho.ſuper Pſalm.*24 *col.*3.

Miſeria.

Miſeria eſt copia tribulationis,*D.Aug lib. Diffinitionum.*

Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus,*Eccleſ* 40.

Per multas tribulationes & miſerias oportet nos intrare in regnum Dei. *Actuum* 14.

Miſer dominus miſeram amplectitur familiam.

Quem diligit Deus, caſtigat. *Paulus ad Hebræos* 12.

Quia acceptus eras Deo,neceſſe fuit vt tentatio probaret te.

Semper Deus hos vulnerat,quos ad ſalutem perpetuam præparat.*Iſidor.1. Soliloquio r.*

Vaſa figuli probat fornax, homines iuſtos tentatio tribulationis.

Miſericordia.

Miſericordia eſt ægritudo animi, ob aliquam ſpeciem vel ſenſum alienæ miſeriæ.*Seneca de Clementia.*

Miſericordia eſt ægritudo ex triſtitia alterius laborantis iniuria. vel eſt compaſſio alienę miſeriæ in noſtro corde,qua ſi poſſimus ſubuenire, mouemur,*D.Aug.9.De ciuitate Dei D.Tho.1 parte,q.*21. *artic.*3.

Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem,*Prouerbiorum,*20.

Euntes diſcite quid eſt, miſericordiam volo & non ſacrificium, *Matthæi* 9.

Miſeri-

Miſericordia eſt iuſta & iniuſta; in lege enim ſcriptum eſt, Non miſeraberis illius. Saul contraxit offenſam, quia miſertus eſt Achab regem hoſtium, *D. Ambroſius, in officiis, & c. Eſt iniuſta, 23 q. 4.*

Miſericordia largior vbi fides próptior, *D. Amb. in offic.*

Omnis ſumma Chriſtianæ diſciplinæ in miſericordia & pietate eſt, *D. Ambroſius ſuper epiſtolam Pauli ad Timotheum.*

Medicina miſericordiæ tollit peccata magna, *D. Ambroſ. in ſermon. Domini.*

Diſciplina vel miſericordia multum deſtituitur, ſi vna ſine altera teneatur, *D. Greg. Moralium 28.*

Eorum miſereri oportet, qui propter fortunam, non propter crimen in miſeriis ſunt, *Cic. 1. Rhet.*

Illi ſubueniendum eſt, qui ſibi ſubuenire nequit.

Nulla de virtutibus plurimis admirabilior, nec gratior miſericordia eſt. *Cicero pro Ligario.*

Omnes homines qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, ira, atque miſericordia, vacuos eſſet decet, nam animus haud facilè verum prouidet, vbi illa officiunt.

Mitis

Mitius agitur cum cõfeſſo, quã cũ conuicto, *c. de hoc, ext. Si c. Nos in quenquam, 2. q. 1. c. Iudex, extr. de iudic. c. At ſi clerici, ext. de confeſſis, & l. 1. C. de confeſſ.* vbi conſtat quod mitius agitur cum ſponte cõfeſſo, quam cum conuicto, niſi confiteatur metum probationis, tunc punitur perinde ac ſi conuictus eſſet. ſic ratiocinatur *D. Damaſus in tra. de Brocardis, fol. 243. n. 24.*

Plus debet agere erga corrigendos beneuolẽtia, quam ſeueritas, *c. licet plerunque, 45. diſt.*

Nimia ſæuitia culpæ aſſignatur, *ff. ad l. Aquil.*

Blanditijs impij nonnunquam ſunt conuertendi.

Clementiæ eſto cultor, ſæuitiæ deteſtator, *Senec. in formula vitæ.*

Moderator.

Moderator & arbiter quilibet eſt in re ſua, *leg. In re mandata, Cod. mandat. vt allegat D. Antoni. de Roſellis, in tractat. De poteſtate Imperator. ac Papa, fol. 45. §. vlt. n. 2.*

Modicum.

Modicum pauperi datum plus prodẽſt, quàm diuiti multum. ſic vnus denarius datus pauperi plus vtilitatis afferret, quam florenus valde diuiti, *cap. Paſtoralis, de donat.* Plura vide apud D. Ioannem à Lignano in tractatu *De Amicitia, folio 8. paragrapho Conſequenter, numero 4.*

Modus.

Omnibus adde modum, modus eſt pulcherrima virtus *Cato in Moralib.*

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines.
Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum, *Horat. 1. epiſt. 1.*

Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ.
Et ſeruare modum, rebus ſublata ſecundis, *Virg. 2. Æneid.*

Auream quiſquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula. *Horatius Ode.*

Modeſtia.

Modeſtia eſt moderatio cupiditatum in animo, *Cic. Rhetor. 3.*

Modeſtia eſt virtus per quam pudor honeſtatis claram & ſtabilem comprobat authoritatem, *Cicer. in Rhetor.*

Modeſtia eſt virtus moderatiua paſſionum, iungitur temperantiæ & circa difficilia, *D. Thom. 2. 2. q. 144.*

Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. *Ad Coloſſ. 4.*

Modeſtia non minus in milite, quàm virtus atque animi magnitudo deſideranda eſt. *Cæſar 7. commentariorum.*

Promptuarium virtutum eſt modeſtia ſola, *Men.*

Monachus.

Monachus non docentis, ſed plangentis habet officium, *D. Hier. ad Ripar.*

Monachus monaſterij ſeruus efficitur, *l. Deo nobis, C. de Epiſcopis & cler.* Nam monachus facit tria vota, caſtitatis, paupertatis obedientiæ, *cap. Cum ad monaſterium, de ſta. mona.* Ita non habet velle, neq; nol. *c. Si religioſus, de elect. in 6.* Ideo dicitur monachus recluſiſſe ſuam voluntatem in arca abbatis, vt ait gloſſa extraordinaria in clericis religioſis. de procu. huc facit quod de hac re annotauit D. Ioann. le Cirier in tractatu *de Primegenitura, fol. 157. quæſtion. 21. numer. 9. & 10.*

Monarchia.

Monarchia eſt optimus regendi modus.

Moneta.

Moneta debet cudi talis vt vbique poſſit expendi, *l. final. Cod. de vete. numi. poteſta. lib. 11.* Vide D. Albertum Brunum ex profeſſo tractantem *de Monetis,*

netis, in tract. monetarum, fol. 187. *n.* 1. ex quo libr. eliciuntur ſequentes ſententiæ.

Moneta debet tantum valere in maſſa, quantum formata.

Monetæ æſtimatio datur ab eo, qui cudendi poteſtatem habet.

Monetæ æſtimatio vera, vel veritas valoris eius non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.

Monetæ vel pecuniæ valor cum ignoratur, conſuetudo communis trapezitæ conſideratur.

Argenti puri duodecim ſunt gradus.

Pecunia ære contaminata maioris eſt impenſæ.

Pecuniam cudi ex auro & argento puro vtilius eſt.

Solutionem fieri in eadem materia, eodem pondere, & eadem æſtimatione vtile eſt in contractib. apponere.

Pecuniam reprobam, & inuſitatam nemo cogitur recipere.

Pecuniæ valor & qualitas conſideranda ſunt ſecundum tempus diſpoſitionis, & obligationis.

Conſenſus in ſolutionem pecuniæ & qualitatis eius inſpicitur in contractibus, ſecundum tempus contractus.

Moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere & bonitate.

Cenſus antiqui debent ſolui antiqua moneta ſi reperiatur, vel noua æquipollente.

Auri maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ.

Pecuniæ bonitas ſecundum vſum conſideratur.

Obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis.

Pecunia reprobata non liberat.

Pecunia diminuta in æſtimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.

Contrahentes non cenſentur cenſiſſe de futura æſtimatione monetæ.

Soluere iurans de certa pecunia, quę tempore ſolutionis non reperitur, eſt periurus, niſi ſoluat de noua æquiualente.

Solui in pecuniis ſufficit in genere, niſi mora interueniat.

Soluens valorem aureorum relictorum in teſtamento, ſecundum tempus ſolutionis ſoluere debet.

Mutatio curſus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori niſi poſt moram.

Solidi noui ad æſtimationem veterum reducendi.

Pecuniæ qualis tempus teſtamenti reſpicit.

Tempus datę reſcripti attenditur vbi pecunia eſt debita ex reſcripto principis

Pecuniæ valor æſtimatur iuxta pondus & conſuetudinem cambij communem.

Pecuniæ communis valor attenditur, non perſonarum, vt puta trapezitarum.

Intereſſe lucri in pecunia non poteſt peti à debitore moroſo.

Penunia minuta non recipit æſtimationem per aliam pecuniam.

Pecunia minuta quanto plus vileſcit, tanto plus groſſa creſcit.

Pecunia minuta poteſt per groſſam æſtimari, vt Canoniſtæ communiter tenent.

Moneta argentea etiam ære contaminata ſolui poteſt pro aurea, vt conſuetudo ſeruanda habet.

Pecuniæ variatio eſt principibus imputanda, quibus debentur tributa.

Mutata pecunia mutatur ſtatutum de certa pecunia ſoluenda.

Monitio.

Monitio caritatiua præcedere debet inquiſitionem, vt allegat D. Bonicontus, in tracta. *de accuſationib. & inquiſitionib. fol.* 45 *n.* 34.

Monitio legis fortior eſt quam hominis, per *Auth. licet, & in cor. vnde ſumitur, C. de epiſc. & cler.* Idem annotat D Iacob. à Can. in tract. *de executione vlt. volunt. fol.* 141. *num.* 11.

Mora.

Mora vbi nulla, ibi nullum intereſſe, vt allegat D. Ambroſius de Vignate, in tract. *Vſuris, folio* 162. *num* 8.

Mora ſua cuilibet eſt nociua, de Regulis iur. *lib.* 6. *vt notat D. Albertus de Ferrariis, in tract. de horis can. fol.* 214. *n.* 7

Mora moroſo nocet, *l. Quod te, ff. ſi certum petatur, l. Si ex legati cauſa, ff. de verbo obl. c. Mora cui de reg. iur. in* 6. Ita tenet D. Franciſc. Curtius *in lib. De monetis, fol.* 5 *n.* 7.

Mora nulla fit, vbi de periculo animæ agitur, vt allegat D. Lud. Montaltus in tract. *de Reprobatione ſentent. Pilati, fol.* 186. *n.* 21.

Quod differtur non aufertur.

Patienter ferenda mora.

In modici temporis mora magnum non eſt periculum.

Tolle moras, ſemper nocuit differre paratis.

Vbi mora eſſet periculum allatura, iura non cōcedenda permittunt.

Cupiditati tarda eſt celeritas, *Senec.*

Animo deſideranti nihil ſatis feſtinatur.

Odit verus amor, nec patitur moras, *Sen. in Herc.*

Mores.

Mores boni pluſquā diuitiæ operantur, *l. Scire.* §. 1. *ff de tu. & cura.* cādo ab his, *gl. in proœm. o inſtitutionum. in verb. Oſtendere, & c. x. Gloria epiſc. o* §. *Crates* 12. *q.* 2. & adducit D. Ioan. le Cirier, in tract. *de Primogenitura, fol.* 170. *n.* 11.

Mores

Digitized by Google

Mores nouos ad vitæ rectitudinem non neceſſarios inducere, eſt diſcordiam inducere, & in Decretis dicitur diſcordiam parit præſumptio nouitatum, vt habet D. Nicol. Boerius, in tract. *de Seditioſis, fol* 161. *n.* 2.

Morum grauitas in teſte fidem facit, ſuper omnia alia accidentia, *Bald in l. In bonæ fidei. C de rebus cred. allegat. gloſſ. in l.* 3 *ff de teſtibus.* Id annotat D. Franciſcus Curtius in tract. *de teſtibus fol.* 17. *n.* 36.

Mors.

Mors omnia ſoluit, *in Authen de nuptiis, §. diſponit*, vt inquit D. Anton. de Roſellis, in tract. *de ſucceſſ. ab inteſta. fol.* 240. *n.* 71.

De morte cogitantes facile omnia contemnunt. Nihil ſic valet ad carnis deſideria domanda, ſicut cogitare qualis ſit futura mors, *D. Greg.*

Mors eſt receſſus animæ à corpore, *Ariſtot. de morte*

Quis eſt homo qui non videbit mortem, eruet animam ſuam de manu inferi? *Pſal.* 88. *&* 1. *Regum* 14. *& Sapient.* 7.

In omnibus memorare nouiſſima, & in æternũ non peccabis, *Eccleſ.* 7.

Memento mortis tuæ & non peccabis, *D. Hier. ad Cyprianum.*

Statutum eſt omni homini ſemel mori, *Hebræorum* 9.

Nullum ſine exitu iter eſt, *Seneca.*

Mors peccatorum peſſima. *Eccleſ.* 44.

Mors communis melior, quam vita amara: & requies æterna melior quam languor perſeuerans, *Eccleſ.* 34.

Mors mala putanda non eſt, quã bona vita præceſſit, *D. Aug.* 1. *De ciuitate Dei.*

Non poteſt male mori, qui bene vixit, Et vix bene moritur, qui male vixit, *D. Aug. De doctrina Chriſtiana.*

Mors vltimum terribilium, à iure ciuili appellatur vltimum ſupplicium, *l. Si quis aliquid, §. Qui abortionis, ff. de pœnis, & l. Vltimum, & l. Capitaliũ in principio, & l. Qui vltimo ff. eodem titu. de pœnis. & mors eſt extrema pœnarum, c. Quæſitum.* 13 *q.* 2. Vide de hac ſententia D. Paulum Grillandum, in tract. *De hæreticis. fol.* 198. *q.* 3. *num.* 3.

Morte nihil certius, hora eius nihil incertius, Tullius in li, *De ſenect. ſic ait*, moriendum eſt certo & incertum eſt an eo ipſo die moriamur, & atteſtatur D. M. Rauaudus in tractat. *Speculi iudicum, folio.* 90. *numero.* 66.

Mori.

Morientes in bello iuſto, conſequuntur regnum cæleſte, maxime pro defenſione fidei & eccleſiæ, *c. Omnium. Romanorum,* 21. *quæſt.* 8. *& c. Omnium,* 23 *q.* 5. qui duo ſunt textus notabiles, pro euntibus ad bellum contra infideles, Ita tenet D. Martinus Laudenſis, in tract. *de bello, fol.* 224. *verſo. q* 45.

Mori fingitur religionem intrans & profitens, vt habet D. Petr. de Vbaldis, in tractatu *de Canonica epiſcopali & parrochiali, fol.* 161. *verſo, num.* 8. *& docetur, c. Quia,* 19. *quæſt.* 3. *& in Authen. Si qua, de ſacroſanct. Eccleſiaſt.*

Motus.

Motus proprius obreptionem aufert, non defectum intentionis. Vide Lapum allegat 7. *ad fin. vbi pulchre, & D. Martin. Laudenſ. in tractat. de priuilegio & reſcripto* 96. *quæſt.*

Mulier.

Mulier gratioſa inueniet gloriam, *Prou.* 11.

Sapiens mulier ædificat domum ſuam, inſipiens quoque inſtructam manibus deſtruet, *Prouerbiorum* 14. *&* 18.

Mulier pulchra eſt, quæ ſe neſcit eſſe pulchram, *D. Hieron.*

Mulier nihil præſtantius humilitate habet.

Sapiens mulier hodie paucas habet participantes.

Mulier bona, & ſenſata, beatus qui habitat cum ea. *Prou. cap.* 25.

Nec mater debet eſſe clementior lege.

Mulier non debet præiudicare filio neque patri putatiuo.

Stricta cuſtodia non conuenit mulieribus.

Mulieres vagari non conuenit, vt Phidias docuit *in ſtatua Veneris.*

Nemo hodie bene natus de muliere.

Fuſum regat flamina, non belli certamina.

Muliebris ſexus fragilitati multiplici multis remediis iura ſubuenerunt, iuxta notata in c. 1. *ne clerici aut monachi.* vide Bart. in libello *de cura rei familiaris.*

Magnus fauor datur mulieribus circa dotes ſuas.

Mulier tertio nubens inhoneſte dicitur viuere, *l. Mulier, §. Cum proponeretur, ff. ad Trebellia.* Vide D. Corſetum Siculum, in tract. *de verb. geminatis fol.* 92. *n.* 7. *in fine.*

Mulier eſt familiæ ſuæ caput & finis, *l. Pronunciatio, & l. Familiæ, ff de verbo. ſignific.* Plura vide apud D. de Cirier, in tract. *de Primogenitura. folio.* 180, *num.* 3.

Mulier ſuis dotibus, non poteſt renunciare, vt in *Authent, Siue à me, & ibi notat, C.* 1. *Velleia.* Regulariter quilibet poteſt renunciare fauori pro ſe introducto, vt in *l. Si quis in conſcribendo. C. de pact. & annotat D. Baptiſta de ſancto Blaſio, in tractat.*

de pri-

Digitized by Google

de priuilegiis dotalibus, folio 39 *numero* 90.

Mulier habet mentem vacillantem & fragilem, regulariter tamen adhibetur in teſtem, vt allegat D. Lanfrancus de Oriano in tractat. *de Arbitris, fo.* 28. *num.* 11.

Mulier ſi bona fide non credit non eſt imputandum, *l. Si id in qu. t. ff. quod cum falſo tu.* vt recitat D. Barthol. Brixienſ. in tractatu quæſtionum dominicalium, *fol.* 54 *q.* 33. *n.* 5.

Mulier habet conſilium inualidum, minor imperfectũ. De muliere hoc teſtatur Ariſtoteles, &c. *D. Marcus Antonius Bauerius*, in tract. *de virtute iuramenti, fol.* 50 *n.* 60.

Mulieri facilius quam viro ignoſcitur, propter ſexus fragilitatem dummodo non ſit rixoſa, maligna, & aſſueta malitiæ quia tum nõ erit digna principis largitate, & legis benignitate, *l.* 3 *in fin. C. de ep. ſc. audi.* ſicut adducit D. Paul. Grilland. in tract. *de Relaxatione carceratorum, fol.* 232, *verſo n.* 7.

Cor nobile & altum non inquirit de factis mulierum, & facit Ariſtot. fugienda eſt ſcientia, quæ eſt productiua odii & rancoris.

Cunctis ſermonibus qui narrantur de mulieribus non accommodes cor tuum.

Mulier ſpecioſa eſt templum ſupra cloacam ædificatum, dicebat *Socrates*, vt eſt apud Diogenem Laertium.

Mulier formoſa & impudica perimit intuitu.

Mulierem pulchram, vulgus dicit deſtinatam ad proſtibulum, pulchrum virum ad patibulum.

Mulier deformis minore miſeria habetur quam formoſa ſeruetur.

Mulieres quærunt conſilium contra proprium commodum, communiter propter fatuitatem earum.

Mulierum frequentatio vel ſocietas periculoſa *D. Hieron.*

In mulieris tactu periculum eſt. In conſortio mulierum pericula multa, exponere ſe periculis peccatum eſt.

Mulier tranſiens ad vota ſecunda, tria optima negligit vt Deum, defuncti memoriam, & filiorum charitatem, *in Auth. de nuptiis*, §. *Nos autem miramur, col.* 4.

Mulier loquax & huius vitia multa ſunt, *D. Hieron.*

Mulieres ornat ſilentium, *Ariſtoteles* 1. *Politicorum.*

Mulier maledica eiicit hominem de domo ſua.

Vinum & mulieres faciunt apoſtatare ſapientes *Eccl. aſt* 9.

Mulier cito ſeneſcit, *Ariſt.*

Litigioſa mulier ſicut tecta iugiter perſtillantia, *Prouerb.* 19.

Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa, iracunda, *Prouerb.* 21.

Mulier fallax, ne intenderis fallaciæ mulieris, *Prouerb.* 5.

Mulierum genus eſt auarum. *Cic.* 1. *Rhet.*

Mulio.

Mulio tenetur de periculo rerum quas portat, ſic & nauta, teneturque ad intereſſe damnum paſſo, *l. Iubemus*, § *Nulla de ſacroſanct. eccleſ. & l. Meminerint, C. vnde vi. l. Imperatores, de publican. l. Finali, in fin. de pignora. act.* Plura vide copioſe apud D. Bertachi in tract. *De gabellis & vectigalibus, fol.* 76. *num.* 9.

Multum.

Multa poſſumus, quæ reipublicæ cauſa & pro fugiendo ſcandalo non facimus, *c. Imprimis*, 2. *q.* 1. ſicut pulchre inſerit D. Laurentius de Rodulphis in tract. *de Vſuris, fol.* 148. *verſo. num.* 17.

Multorum manibus contractatum faciliter coinquinatur.

Multiplex.

Multiplex indiſtinctum parit confuſionem, *c. de muliere, extr. de ſponſalibus.* & allegat hanc ſententiam D. Guilielm. Luueranus in tract. *Arboris iuriſdictionum, fol.* 75 *n.* 1.

Vbi multitudo, ibi confuſio.

Oneroſa multitudo nihil habet honeſti.

Multitudo præſidentium grauis eſt.

Multitudo peccantium peccandi licentiam ſubminiſtrat.

Multitudo peccantium non parit errori patrocinium.

Multitudo delinquentium eſt cauſa rigoris iuris relaxandi.

Multitudo inducit iudicem.

Multitudini parcitur.

Multitudo teſtium non debet conſiderari, vt in *Authent. de referen. in* § *fin. ſeclum.* 2 vbi dicitur innumeroſa multitudo nihil habet honeſti, & §. *ſeq.* 4. *q.* 3. In criminali vbi dicitur, non enim ad multitudinem reſpici oportet, vt *l. Ob carmen*, §. *Si teſtes, ff. de teſtibus & l.* 1. *in fin. ff. eodem, & c. In noſtra. ext. de teſtibus.* Plura vide apud D Nepotem à Mõtalbano in tract. *Exceptionum, fol.* 176. *n.* 87.

Multitudo nonnunquam parum operatur.

Mundus.

Mundus eſt comprehenſio vniuerſi, conſtans ex cœlo, terra, & terrenis cæleſtibusque naturis. *Poſſidonius in Meteoris.*

Mundus eſt ornatus muliebris inſtar mundi vniuer-

verſalis factus, & huic omnis ornatus quo ipſa ſe mundat, *Mirabell. in Polyanthea.*

Mundus dicitur omnis res mundana, ſæcularis, ſic dicitur, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt, 1. *Ioan.* 2.

Mundi amor & Dei pariter in vno corde habitare nõ poſſunt, *Cyprianus de duodecim abuſibus.*

Mari comparatur iuſte hic mundus, quia falſitatibus amarus eſt, *Caſſiodorus Pſalm* 44.

Sæculum eſt quaſi mare, vnicuique ſua cupiditas eſt tempeſtas, *D. Auguſt. de verbis Domini,*

Mundi conſeruatio eſt in pace viuere & tranquillitate, vt in proœmio Decretalium. & proponitur apud D. Antonium de Roſell. in tractatu *de Concilijs, folio* 124. §. 25. *num.* 2.

Mundus regitur opinionibus.

Mundus Dei poteſtate gubernatur.

In hoc mundo pugna eſt, & in futuro victoria.

Mundum deſtruunt tria: Feminæ Turcarũ, Vſuræ Iudeorum, proceſſus Chriſtianorum,

Mundus paruus, qui eſt homo, ſicut gubernatur ita debet gubernari vniuerſalis, qui eſt magnus mundus. *Ariſtoteles* 8. *Phyſicorum. & c. Eſt vnitas, diſtinct* 4. *& D. Anton. de Roſellis in tract. de Concilijs, fol.* 124. §. 25. *num.* 1.

Munus.

Munus eſt donatio manibus facta in ſignum honoris & amoris, & quam neceſſario facere debemus, lege, more, imperio eius, qui iubere poteſt.

Non accipies perſonam, nec munera, quia munera excecant oculos, *Deut.* 1.

Xenia & dona excæcant oculos iudicum, *Eccleſiaſt.* 20.

Omnes ſequuntur munera qui diligunt retributiones *Eſaiæ* 1.

Non Abel ex muneribus, ſed ex Abel munera oblata profuerunt, *D. Greg.* 12 *Moralium*

Certum iudicium ſtare non poteſt, vbi munera intercedunt.

Libertas iudicandi perit, vbi ſagittis munerum ius dicentium corda penetrantur.

Muneribus placantur diuum numina ſumptis,
Et diuina manus quærit honoris opes.
Bacchus ab intepta pro caſtra deſinit irae
Cum videt in templo viſcera fuſa ſuo.
Præterea vide o quod ſi non vrgetur axis
Tardius incæptum continuatur iter.
Cera ligat tabulas, & vas conſuerat apte,
Et cerata trans tutius intrat aquas,

Beatius eſt dare quam accipere, *Act. num.* 20.

Eſt dedecus ſemper ſumere, nilque dare.

Turpiſſimum genus beneficii eſt inconſulta donatio, *Seneca de beneficentia.*

Grauius eſt male dediſſe beneficia, quàm non dediſſe, *Idem.*

Donatio quæ ad præiudicium plurimorum tendit, reuocanda eſt.

Imperatorum & Regum proprium & donare.

Munera compaſſione data pauperi ſunt eleemoſynæ. date eleemoſynam & omnia munda ſunt vobis, *Luc.* 11.

Eleemoſyna reſiſtit peccato.

Murmuratio.

Murmuratio eſt obloquutio indebito modo facta contra Deum vel factum alicuius, vel eſt querela cum impatientia in his quæ homo deberet patienter ferre. Nicolaus Lyra ſuper illud, *Cuſtodite vos à murmuratione.*

Diſcat non murmurare, qui mala patitur. *Iſidor.* 3 *lib. de ſummo bono.*

Mutus.

Mutus etiam abſque verbis iurare poteſt, vt notat D. Iaſon in *l. Qui iuraſſe, ff. de iureiurando,* D. Abbas *in Rubr. eiuſdem tituli,* ait iuramentum dici quaſi iuris aſtringementum, ſed ius non dat aſtringementum per ſolum conceptionem ſiue per ſolum conceptum in mente, niſi interueniant verba, *cap. literaturam, de voto, & votis,* ſic patet verum de iure verba requiri in iuramento, excepto muto vel tangente euangelia vel ſimilem rẽ ad interrogationem partis vel iudicis, ita tenet & limitat D. Ioan. de Selua. *in tract. de iureiurando.*

N.

Natura.

NAtura eſt principium & cauſa motus & quietis in eo in quo eſt, per ſe & non per accidens *Ariſt.* 1. *Phyſicorum.*

Omnis enim natura beſtiarum, volucrum, & ſerpentium, & cæterorum domantur & domata ſunt à natura humana, *D. Iacob. cap.* 3.

Flagitia contra naturam vbique & ſemper repudianda ſunt, atque punienda, *D. Auguſt. in Confeſſio.*

Natura non valet contra naturæ Dominum.

Repugnante natura quælibet cedit induſtria, *Caſſiod.* 4. *epiſt. cap.* 58.

Naturæ repugnare non decet,

Tu nihil inuita facies dices ve Minerua. *Horatius in arte Poetica.*

Natura norma legis eſt, *Cicero, lib.* 2. *De legibus.*

Natu-

Naturam mutare difficile eſt, *Seneca in libro de Ira.*

Paucis minimiſque natura contenta eſt, *Boetius 1. lib. de conſo'a ph loſoph.*

Natura modicum petit, opinio immenſum, *Ariſt. in epiſt. ad Alexand.*

Qui ad opinionem vixerit nunquam diues erit; qui ad naturam, nunquam pauper.

Dat cuique natura quod conuenit, & ne dũ manere poſſunt, intereant. elaborat, *Boetius 3. de conſolat. philoſoph proſa 11.*

Docet ipſa natura quid oporteat fieri, *Cicero 4. Rhetor.*

Omnibus enim natura fundamenta dedit ſemenque virtutum. *Seneca de beneficentia.*

Natura etiam dicitur vis inſita vel virtus innata cuique corpori elementari, vnde natura herbarum arborumque dicimus, venit à naſcendo; *D. Tho. 1. parte, q 29. art. 1.*

Vince naturam diligẽtia, exclude corporis ſomnum, naturam nobis formare nõ poſſumus, poſſumus diligentia, *D. Amb. de Ioſeph.*

Natura ex poſſibilibus ſemper facit quod optimũ eſt; *Ariſt. 2. de cælo & mundo.*

Natura nihil irrationabiliter vel fruſtra facit. *Idem.*

Natura hominum prona ad clementiam, *Plinius lib. 8.*

Natura in homine nulla mala eſt, ſemper deſiderat, quod melius eſt, *Ariſt. lib. 2. de generatione & corruptione.*

Natura facti attendi debet in maleficiis regulariter. Nam ſi factum ſui natura arguit maleficiũ, erit maleficiũ notoriũ: Si factũ arguit bonũ, erit notoriũ bonum, non attentis circumſtantiis extrinſecis & accidentalibus quæ habent ſe ad eſſe vel non eſſe: ponderatur enim factum ſecundum naturalem curſum ſui, vt patet. *l. unus quo.u. §. fin. ff. de hered. inſtitu. l. 1. de præſump. C. & l. Com. de.ca. 1. notat. Innoc. de dil. pra. ſi. ap. areat* Sicut rectè annotat D. Ant. à Butrio. in tract. *de notorio, fol. 160. verſo, num. 8.*

Naturæ humanæ decurſio eget emendatione, vel varietas humanæ naturæ indiget paulatim emendatione, *in Authen. qu., C. commun. a de lega* Plura vide apud D. Ioan. Campeſium, in tract. *de dote, fol. 135. verſo, num. 2.*

Naturale.

Naurale eſt quod conuenit rei ſecundum ſubſtãtiam, vt quod per ſe ineſt *D. Thom. 1. 2. quæſtion. 10. artic. 2.*

Naturale abſorbet accidentale in concurſu, vnde honor & dignitas cum omnibus dependentibus & emergentibus attribuitur naturali, & non accidentali; & ipſum accidentale cõſumitur & fundatur in ipſo naturali, ita quod nomen & arma naturalia poſtpoſitis accidentalibus accipit & aſſumit. *vt l. Quid habet in principio ff. de tute.* & hoc demonſtrat D. Guliel. à Montferrat. in tract. *de ſucceſ. regum fol. 217. num. 24.*

Naturale eſt pacta ſeruare & promiſſa obſeruare *l. 1. ff. de pact.* contra quod ius naturale Papa diſpẽſat. vt *5. diſt. per totum.* Ita allegat D. Anto. de Roſellis, in tract. *de Conciliis, fol. 101 num 5.*

Naturaliſſimum eſt producere ſibi ſimile, & conſentire ad coniunctionem vel matrimonium, & ſic probatur, quod procreare eſt iuris naturalis, & matrimonium eſt de iure naturali gentium, ſic refert D. Anto. de Roſellis in tract. *de Conciliis, folio 100. num. 4.*

Nauicula.

Nauicula Petri fluctuat, ſed ſubmergi non poteſt *c. Non turbatur, 20 qu. ſt. 1.* & D. Hilarius ait: Proprium eccleſię eſt vt tunc viuat, cùm læditur, tunc intelligat cum arguitur, tunc ſecura ſit, cum deſeritur, tunc obtineat cum ſuperata videtur de hac Chryſ. Eccleſia impugnari poteſt, expugnari non poteſt, tela mittuntur, ſed eius murus non perforatur Machinæ præparantur, ſed turris Dauidica non eliditur, eſt locus tutus ab inundatione & à flammis. Sicut pluribus demonſtrat D. Cataldinus de Boncompaignis, in tract. *de Poteſtate Papæ, fol. 90. num. 19.*

Neceſſe.

Neceſſe eſt, quod aliter ſe habere nõ poteſt. *Ariſt. 4. Metaphyſica.*

Neceſſe eſt, quod vi aliqua cogente fieri opus eſt. *Ariſtot. 2. Rheto.*

Neceſſitas.

Humanæ imbecillitatis efficaciſſimum duramẽtum eſt neceſſitas *Valerius Maximus.*

Neceſſitas & perplexitas faciunt illicitum licitũ. quia neceſſitas non habet legem, *§. Notandum 1. qu. ſt. 1 leg 1. C. d. exc. l.* vbi gloſ. pro hoc facit quod notatur *c. Propter 19. diſt. not.* ſimiliter habet D. Petr. à Monte in tract *de Monarchia conciliorum fol. 18. verſo, num. 9.*

Neceſſitas legi humanæ derogat, id eſt, propter neceſſitatem licet à lege humana recedere, & tempore neceſſitatis omnia dicuntur communia; *c. Dilectiſſimis, 21. q. 1.* ſecus ſi eſſet præceptum legis diuinæ, *c. Itane, 32. q 5. gloſ. in c. Sicut. de cõſecr. diſt. 4.* quemadmodum tenet D. Pau. de Citadinis, in tract. *de iure patrona. fol. 56 verſo n 93.*

Neceſſitati ſuccurrendum eſt, de hac ſententia vide Domin. Laurentium de Rodulphis in tract. *de vſuris, fol. 135. verſo, num. 93.*

Digitized by Google

Neceſſitas caret præmio, precio, merito, & verecundia.

Neceſſitas eſt contraria voluntati.

Neceſſitas temperantiam docet.

De neceſſitate facere virtutem cogimur.

In neceſſitatibus nemo liberalis, *l. Rem legatam, in fi. ff. de adi. lega.*

De neceſſitate multa facimus mala.

Præ neceſſitate multa rediguntur cito in ſeruitutem.

Neceſſitas naturæ cito & paucis expletur.

Neceſſitas etiam validiſſimum cunctis dominatur, vbi neceſſitas, ibi nec damnatio nec corona, *D. Hieron.*

Negatio.

Negatio aſt enunnciatio alicuius ab aliquo. *Ariſtoteles 1. peri Hermenias.*

Negãtibus in cauſa criminali plus creditur. Bald. in repeti. *l. Data opera,* allegando gloſſam Decreti. quam multum exclamat Roman. in *l. hoc iure, in fi. ff de verbo. obliga.* Plura vide apud D. Franciſcum Curtium, in tract. *de teſtibus, fol. 17. num. 55.*

Affirmantibus duobus magis creditur, quam mille negantibus,, gloſ. in *l. Diem proferre. §. Si plures ff. de Arbit.* Barto. Bald. & Angel. in *l. heredes pal. am in principio, ff de Teſta. Imol. & Doctor in c. Quid per nou. l. de verb. ſignifica.* vbi Hoſtien. Pau. de Caſt. *in conſ. 7. in fi. Bal. l. in l. 2. de reſcinden. v. nd. D. Anto in c 1. de praſcript. in 6 & c. Cum eccleſia. de c su poſſeſ & proprie.* Limita hoc verum eſſe in negatiua non coarctata loco & tempore. de qua materia vide D. Franciſcum Curtium, in tract. *de teſtibus fol 15. verſo, n. 8.*

Negatiuè temeraria aſſertio teſtem in lata culpa colloca. Idem D. Franc. Curt. in tract. *de teſtibus.*

Negatiua implicita de teſtimonio repellitur: *Ibidem.*

Negatiua per coarctationem loci & temporis indirectè probatur. *Ibid.*

Negatiua iudicio viam aperiens eſt probanda, vt & ſi neganti vtilitas principaliter reſultat *Ibid.*

Negatiua quæ in teſtis ſenſum non cadit, eſt improbabilis. *Ibid.*

Negatiua ſuper artis peritia probatur. *Ibid.*

Negatiuam aſſerens tacite probat. *Ibid*

Negatiua probatur directo per inſtrumenti oſtẽſionem *l fi. C. de rebus credit.* pari modo per teſtes. Plura vide apud eundem Franciſcum Curtium, in præfato tract. *fol 17. verſo, num. 58.*

Negatiua mera & ſimplex eſt improbabilis. Fallit quando negatiua & coniuncta ſenſui. Plura vide apud D. Lanfrancum in tract. *de probat* vbi copioſe hanc materiam determinat, *fol 190. num. 5. & 6.*

Negociatio.

Nolite facere domum meam domum negociationis. *Ioan. 8.*

Negligentia.

Negligentia eſt defectus debitę ſolicitudinis, ſecundum interiorem actum, *D. Tho 2. 2. quæſt 54. arti. 1.*

Negligentia ordinarii ius conferendi reuoluitur ad Papam, *c. licet, & c. literas, & c. ſi de ſupi. negl. prælatorum,* Reliqua vide apud D. Petr. de Peruſio in tract. *De vnione ec. l. ſiatum fol 139 verſo, num. 23.*

Negligentia magna eſt culpæ adnumeranda, *l g. Magna, ff. de verbo. ſignifica.* Plenius vide totam hãc materiam expoſitam apud D. Petr. à Biaxio in tractat. *Directorij Electionum, fol. 226. verſo num 14.*

Negligentia eſt nouerca eruditionis, ſicut in ſtãtia mater artium, in ſuo quoque genere. vnde dicitur, quod quælibet prælati negligentia eſt mortale peccatum, vt vult gloſ notabilis, *in c Ea quæ, de officio Archid & textus in c. Dictum, diſt. 81. & Pano in c. Peruenit. de dec.* imo propter negligentiam quis remouetur ab officio vt in c. *De officio cuſtodis,* & ſicut dicitur in iudice, *in l. Si quis, De offic præfecti orientis, & in l. Carceri, ff de cuſto. reorum.* Vberius vide apud D. Ludouicum Montaltum in tract. *De reprobat. ſenten. Pilati, fol 191 num. 82.*

Negligentes velocibus alis fugit ſcientia.

Negligentia omnia lædit.

Nemo

Nemo peccat in eo, quod vitare non poteſt.

Nemo dat, quod non habet *l. Indebiti ſoluti. §. Sed ſi nummi ff de condic indebi.* Item ait D. Anton. de Roſellis in tract *de Conſilis, fol 90 n 48.*

Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, quin vnũ odio habebit, & alterum diliget: aut vnũ ſuſtinebit & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire, & Mammonæ. *Matth. 6.*

Nemo poteſt ſimul flare & ſorbere.

Nemini facit iniuriam, qui ſuo iure vtitur. *cap. Cum eccleſia Vulterana, De elect.* ſic inquit, D. Pet de Vbaldis in tract. *De Canonica epiſcop. & parochiali, fol. 176. nu. 12.*

Nemo cogendus eſt rem emere vel vendere.

Neſcientia.

Neſcientia vel ignorantia eſt intellectus ad dubium determinatus: vel, eſt error rei ignorantia craſſa & ſupina, eſt ignorare id quod omnes ſciũt vt

l. Lata

Digitized by Google

l. Latæ culpæ ff de verbo ſignifica. & *c. 1. de poſtu-prela.* & *c. Apoſt lica de cleric. excommuni ms.* Errore iuris communis ſeu ignorantia neminem excuſat, Vide D. Guliel. à Montferrat. in tractat. *De ſucceſ. regum. fol. 228. num. 11.*

Nihil.

Nihil additum tale facit deſinere rem eſſe talem, & identitas rei & formæ facit idem eſſe in ſubſtātia, vt Philoſophus ait & D. Albertus Brunus allegat in ſuo tract. *De Augmento, fol. 173. n. 1.* & *13.*

Nobilitas.

Nobilitas eſt claritas maiorum. *Ariſtotel. 2. Rheto.*

Nobilitas eſt honorabilitas progenitorum ex virtute generis, vel eſt virtus & abundātia antiqua *Ariſt. 4 Politico.*

Nobilitas eſt laus veniens de meritis parentum. *Boet. 3 de Conſola philo proſa 6.*

Summa apud Deum nobilitas eſt, clarum eſſe virtutibus *D. Hier. ad Celantiam.*

Nobilis vere dicitur, qui virtutibus claret. *Cic.*

Nobilitas ſtercus eſt ni habeat comitantiam virtutis. qui ſuperbit de nobilitate aut nobiliori ſanguine, de ſtercore nobiliori intumeſcit. *Hoſtien.*

Nobilitas dedecori eſt ſceleratis. Nam nobilitas ſine virtutibus eſſe nequit, ideo dicebat Socrates, Nullum diſcrimē eſſe inter baiulum & Alcibiadem ſi virtus abeſſet. & Satyricus, nobilitas ait ſola eſt atque vnica virtus: & Platina in Dialogo, *De vera nobilitate*: gloriari poſſumus à claris maioribus ſanguinem, artus, & viſcera accepiſſe, nobilitatem nequaquam, quæ tota ex animis noſtris pendet, nō aliunde. Ariſtoteles aſſerit in Politicis virtutes maiorum aut diuitias non nobilitate. Et Socrates diuites ignaros comparat ouibus aurati velleris. Plura vide apud D. Ioannem le Cirier in tract. *de Primogenitura, fol. 170. n. 10.*

Nobilitas generis ſola non efficit Deo gratum, ſed morum honeſtas & virtutum nobilitas, *c. Venerabilis, de præbend. c. Sicut excellentia. 23. quaeſt. 4.* D. Hier. in Prologo ad Rom. Plura vide apud D. Pet. à Biaxio in tractat. *Directorij Electionum folio. 225. numero 15.*

Nulli te vnquam de generis nobilitate præponas, nec obſcuriores quaslibet & humili loco natas te inferiores putes. *D. Hier. ad Celantiam.*

Nonnullis ſolet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, vt minus in hoc mundo ſe diſpiciat, qui plus ſe cæteris aliquid fuiſſe meminerunt, *D. Greg. Dialogo 16.*

Nobilitas vel bonitas cognatorū non valet, niſi fuerimus noſipſi boni. *D. Chryſ. Hom. 5. ſuper Matt.*

Genus apoſtolorum eſt non aliunde nobile, quā morum ingenuitate & fidei fortitudine, *D. Bern. ad Eugenium.*

Doctrina facile exornat generoſum, quæ etiam ex obſcæno nobilem facit.

Nobilitatem melius eſt fundare quam euertere: quia iura dicunt maiorem eſſe præſumptionem bonitatis in viro nobili & ingenuo, quam in viro vilioris generis. *vt c. 1. de purga. cano.* vbi nobiles à morum bonitate degenerant, præſumtionem talem amittunt. Plura vide apud D. Magiſtrum Rauaūdū in tract. Speculi iudicum, *fol. 89. verſo, n. 43.* & *Bart in l. 1. C. de dig. lib. 12.*

Nobilitas ex genere materno non procedit, ſed ex paterno. vt *l. Cum legitimo, ff. de ſta. homi.* & *leg. Filia,* & *l. libertus ff. de Senato.* & *Bald. in l fina. in fi. C. de Seruis fugi i.* Cætera vide apud D. Ioannem le Cirier, in tractatu *de primogenitura, folio 180. verſo, num. 29.*

Nobiles debent regere ciuitates, de hoc eſt textus in *Aut. de defen. ciuita. §. 1.* ibi Ciuitatum habitatores & Angelus hinc arguit ſtatuta Florentiæ, quibus nobiles excluduntur à republica admiſſis plebeis. & Barbatia in *c. Antecedens, col. 10. de lite non conteſta. extra* & *in Italia vrbibus. nobiles omnes morantur.* Prærogatiuas nobilitates, Lucas de Penna recenſet in *l. Mulieres, col. 5. 6.* & *7.* Ampliſſime ad numerum, *37.* & *in 7. caſibus defectus.* De hac re vide Dom. Ioan. le Cirier in tractatu *De primogenitura, fol. 170. num. 8.*

Nobilitas in beneficialibus eſt in conſideratione.

Nobilis præſumitur ſtrenui eſſe animi.

Nocere.

Nocere nulli debes, ita nulli fœnerari. vt eſt textus Ambroſii in 14. q. 4. vide D. Anto. Archiepiſcopum Florentinum, in tract. *De vſuris fol. 102. n. 7.*

Nomen.

Nomen non curatur cum perſona eſt certa, *l. In venditionibus. ff. de contrahend. emptio. l. Quoties. ff. de hered. inſtituend.* & *l. Quæ extrinſecus, ff. de verbo obliga.* ſic tenet D. Ioa. Lupus in tract. *de Matrim. fol. 103. n. 57.*

Nomine careat, quod caret effectu *l. Cum precibus, C. de probat.* & allegatur à D Anto. à Canario in tractat. *De executione inſtrumentorum, folio 212. num. 26.*

Nomina maiorum tacere dignum eſt reprehenſione, vt formaliter dicit D. An. Barb. in *c. Eccleſia ext. de conſti col. 5.* in fine & Bald. *in l Vt inteſtato. C. de ſuis* & *legit.* Reliqua vide apud D. Ioan. de Cirier in tract. *de primogenitura, fol. 161. n. 11.*

Digitized by Google

Noſcere.

Noſce te ipſum, *Iuuenalis Satyra.* 11. *Pittacus & Chilon.*

Tecum habita vt noris quam ſit tibi curta ſupellex. *Perſius.*

Magnus acceſſus eſt ad Deum cognitio infirmitatis ſuæ *Caſſiod. ſuper Pſal. Miſerere mei Deus.*

Melior es ſi teipſum cognoſcas. *Hugo de clauſtro.*

Notarius.

Notarius nemo naſcitur, ſed natus creatur. ideo ſi negetur notarius expedit probare, vt voluit *Specul. in tit. de inſtru. edi. §. Reſtat. ver. & ſi has.* Sicut allegat D. Ioannes à Graſſis in tract. *De ſubſtantialibus procuratorii, fol.* 87. *num.* 2.

Notorium.

Notorium communiter remedia contra ſententiam excudit. quia notorie delinquens non auditur appellans, *c. Cum ſit Romana cum ſpeciali §. Porro, in fi. de appella. c. Conſuluit.* 1. *q.* 2. Plura vide apud D. de Butrio in tract. *de notorio fol.* 75 *n.* 53.

Notorium eſt probatio indubitata & finita, quę nulla eget diſcuſſione, nam eſt vox publica & famoſa proueniens ex euidentia rei, quæ nulla tergiuerſatione cælari poteſt. *l. Si vicinis, C. de nupt. & l. Tua, ff. eodem. tit.* Pleniſſime vide totũ hoc thema explicatum à D. Anto. de Butrio, in tractat. *de Notorio folio,* 170. *num.* 1. *&.* 2.

Nouatio.

Nouatio non inducitur per pactum, ſed per ſtipulationem, vt aſſignat glo. *in l. Auta. Cod. de iure doti.* Verum hoc falſum ait D. Ioannes Campeſius. Ratio, quia per quemcunque contractum producentem ſaltem naturalem obligationem poteſt induci nouatio. *l. Si mandato meo, §. fi. ff. mandati & Bartol. in l.* 1 *ff. de nouat. & l. Si pro mutua, & l. Si ex precio, C. Si certum peta.* Amplius vide *D. Ioan. Campeſium in tractat. de dote, folio* 120. *q.* 130. *n.* 3.

Nouitas.

Nouitates diſcordias generant, *cap. Cum conſuetudinis, ext. de conſuetud.* dicit Spec. in tit. *De feudis,* §. 2. Nouitates inducendas non eſſe: mutationes enim periculoſæ ſunt. vt ait Goffredus & Cardinalis in *c. Conſuetudinis* 2. *notab.* Idem tenet D. Ioann. le Cirier in tractat. *De primogenitura, fol.* 183. *num* 8.

Nouitates odioſæ ſunt.

Nudus.

Nudus qui eſt, alium veſtire non poteſt, vt notatur *l. Lecta, ff. Si cert. peta.* & D. Petr. à Biaxio in tract. *Directorii electi. num. fol.* 204. *n.* 1.

Nullus.

Nullus producendus eſt ad ſalutem opitulante mendacio. *vt c.* 1. *& c. faciat,* 32. *q.* 2. vt habet D. Ant. de Roſellis, in tract. *De conſiliis, fol.* 101. *nu.* 7.

Nuntius.

Nuntius eſt pica, & organum, & vox mittentis ipſum, ſicut epiſtola, & refert verba Domini *c. Cũ dilecti, de dolo & contu. c. Cauſam quę, in fi. ext. de teſtibus & in Spe. de procu. §. Vt autem verſic. vero.* Plura vide apud D. Ioan. à Graſſis in tracta. *de ſubſtantialibus procuratorii, fol.* 80, *num.* 1.

Nuptiæ.

Nuptiæ immortalitatem præſtant humano generi, vt in Auth. *de nupt. in principio, & l.* 1. *ff. Solu. matrimonio,* & meminit D. Iaſon *in leg. Gallus, §. Quid ſi tantum, col.* 18. *ff. de lib. & poſthum.* Amplius vide D. Ioan. le Cirier, in tract. *de primogenitura, fol.* 153. *n.* 21.

Nuptiæ ſunt radix caſtitatis.

Nuptiæ terram replent, virginitas paradiſum *D. Hiero.*

Nuptiæ habent multa incommoda. *Idem.*

Nuptiæ inuitæ pariunt malum exitum. *c.* 2. *de ſponſalibus c. Tua. col.* 16. *eodem titu.*

O.

Obedientia.

OBedientia eſt ſubiectio propriæ voluntatis. Ioannes Damaſcenus, 3 *c.* 4. Initium & caput totius diſciplinæ & cæterarũ virtutum virtus. Melior eſt obedientia, quàm victima. 1. *Regum.* 15. Obedientia enim tollit præſumptionẽ rebellionis.

Vir obediens loquetur victorias. *Prou.* 21.

Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus, *Act.* 5. Nec ſemper obtemperandum mandatis ſuperiorũ. Si vis eſſe ſapiens, eſto obediens. *D. Bern.*

Obſcurus.

Obſcura & nulla reſponſio æquipollet, *l. Aut. §.* 1. *ff. Quod vi aut clam* ſic allegat D. Iaco. de Arena in tract. *poſitionum, f.* 58. *n.* 11.

Obſtinatia.

Obſtinatia eſt firmitas & confirmatio in propoſito, *D.Tho.2.2.q.155.art.1.*

Ob hoc inflexibilis & obſtinatæ mentis malum punitur æternaliter, *D.Bern.in epiſt.252.*

Obliuio.

Obliuionis præſumptio ceſſat in eo, quod iuratum eſt. Ita notat Baldus *in c.1. De noua forma fidei, & per text. In l. Si quis maior, C. De tranſactionibus.* Idem annotauit D. Marcus Antonius Bauerius in tract. *De virtute iuramenti, fol.48.num.26.*

Obligare.

Obligare ſe nemo poteſt de non implendis operibus pietatis. Vide D.Ioan.de Selua. plenè de hac materia diſputantem in tract. *de iureiurand. fol.219. num.23.*

Obligatio.

Obligatio omnis tollitur ſoluto eo quod debetur. *Inſti. Quibus modis tolli. ob. in principio.* ita tenet D.Ioan. de Barc.in tract. *De formandis libellis, fol.163.libel.95.num.8.*

Obligationes factæ Deo non valent in foro contentioſo, niſi recipiantur ab homine, vt *l. Illud, C. de ſacroſ. eccleſ. & c. Quanquam, De vſuris, libr.6.* & quod notat Innoc. *c. Parochia 10. de ſepul. & l. Arbiter inter certum, ff. Arbi.* Plura vide apud D.Anto. de Roſellis, in tract. *de Concilijs, fol.104.nu.35.*

Obſequium.

Qui maledicit patri & matri, eius extinguetur lucerna in medijs tenebris, *Prou.23.*

Amicis & conſanguineis inſerendum obſequium.

Obſequium amicos, veritas odium parit, *Terentius in Andria*

Cum potes interdum vincendo cede ſodali.

Obſequio quoniam dulces retinentur amici, *Cato in Moralibus.*

Obſequium ſeruetur non ſeruili metu, ſed caritatis affectu, non timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ, *D.Gregor.13.Moralium.*

Occaſio.

Occaſio eſt oportunitas temporis caſu proueniens, *Mirabellius in Polyanthea.*

Occaſioni obtempera: noli ſpirare contra ventos, *Phocylides.*

Occaſionem damni qui dat, dare damnum clare videtur, *c. Sicut, extra, de teſtib. & c. de cætero, extr. de hom. c. Studeat. 50. diſt. not. c. Si abſtines. 17. qu 7. & l. Qui occidit, §. Penult. ff. ad l. Aquil. l. Penultima, §. Si quis, de vi bonor. raptor.* D. Damaſus *in Brocardis, fol.139. num.42.*

Ocium vel Ocioſitas.

Ocioſitas eſt vacatio ab aliquo opere ſpirituali, vel corporali ob quietem habitam neceſſariam, *Mirabell. in Polyanthea.*

Multam malitiam docuit ocioſitas, *Eccleſ.38.*

Peruerſi facti ſumus ab ocio, *Chryſoſt. ſuper Ioannem.*

Ocioſus non ſibi viuit, ſed quod turpiſſimum eſt, ventri & ſomno, *Seneca*

Ocium emollit vires, ſicut rubigo ferrum, *Idem.*

Ocium eſt rubigo quaſi quædam ingenij. *D.Hieron.*

Ocium eſt hoſtis omnium virtutum, pro viribus euitari debet, *D.Hieron.*

Oculus.

Oculi plurimorum plus vident, quam oculi vnius.

Oculus impudicus impudici cordis eſt nuncius, *c. Nec ſolo, 32.q.5.*

Oculi tacitu cordis fatentur arcana, *D.Hieron.*

Odium.

Odium eſt ira inueterata, *Cicero 4. Tuſcul. quæſtionum.*

Odium eſt diſſonantia appetitus animalis vel rationalis ad apprehenſum & diſconueniens, *D.Tho.1.2.q.29. art.1.& 2.*

Odium Dei eſt filia luxuriæ, odium proximi eſt filia inuidiæ.

Amor, odium, & proprium commodum faciunt iudicem non cognoſcere verum, & perturbant reipublicæ ſtatum.

Non oderis fratrem tuum in corde tuo, *Leuitici 19.*

Odium ſuſcitat rixas, vniuerſa delicta operit caritas, *Prouerb.10.*

Feſtuca in oculo ira eſt, trabs in oculo odium eſt, *D.Auguſt. ſuper Matth.*

Odia debent reſtringi, & fauores ampliari, *l. Cum quidam, ff. de liber. & poſthumis.* Et pœnæ ſunt molliendæ, *l. Interpretatione ff. de pœnis.* Plura vide apud D.Hermannum de Bare, in tract. *de formandis libel. fol.155. libello 40. num.2.*

Offenſus.

Offenſus cogi non poteſt ad pacem, ſed perſuaderi, aliter in foro contentioſo, vt voluit *Bald in l.* 1. §. *Quies, ff de Offic. praefect. vrb.* Idem Butrigarius *in c.* 1. *in penult. col. de mutuis petitionibus, alleg it gloſſ.* 1. *in l.* 1. *in* §. *Et poſt operis, ff. de non. ope. nunciat, & idem Abbas in c. Cum pridem, in vltimo notabili. de pact. & in c. Cum inter, in* 3. *col. de elect.* Plura vide apud D. Corſetum Siculum, in tract. *de priuil. pacis, fol* 99. *verſo, n.* 17.

Offenſo non creditur in articulo mortis excuſanti offenſorem, ſecundum Baldum in margi. *verbo Maleficium.* Ita tenet D. Ioannes Bertachinus, in tract. *de Epiſc. fol* 90. *n.* 9.

Offenſa magiſtratui facta videtur facta Principi, ſicut dicimus quod iniuria facta vaſallo videtur facta domino, de quo Bart. *in l.* 1. §. *fin ff. de iniuriis.* Reliqua vide apud D. Franciſcum Lucanũ, in tract. *de Fiſco & eius priuilegiis, fol.* 113. *n.* 11.

Offendere.

Offendens officialem tempore ſyndicatus, punitur ac ſi eſſet in officio ſub ratione, vel occaſione cuius eſſet offenſus, *l. Aſſit tutor, C. Quae cau. poſt puber.* ſic allegat D. Cataldinus de Boncompaignis in tract. *de Syndicatu, fol.* 134. *verſo, n* 185.

Offendens in vno praecepto, factus eſt omnium reus, *Iacob.* 2. *c. Fratres, de poenis, diſt.* 5. *&c. Dolendum. & in regulis c. Defleat. de regul. iuris, lib.* 6. vt allegat D. Ioan. de Lignano in tract. *de Cenſura eccleſiaſtica, fol.* 15. *verſo.* §. 4. *n.* 3.

Offendi qui poteſt in perſona, etiam offendi poteſt in bonis, *l. Si ſeruus, C. de his qui ad eccleſiam confugi.* & tenet idem Corſetus in tract. *Fallentia reſtitutionis ſpoliatorum, fol.* 103. *n.* 3.

Offenſio.

Offenſio quando eſt licita, defenſio eſt illicita, *l. Prohibitum, C. de iure fiſci. lib.* 10. & not. D. Ant. de Roſellis in tract. *de Concil. iis, fol.* 96. *num.* 25.

Officium.

Officium eſt actio, cuius probabilis ratio reddi poteſt, *Cic.* 1 *Offic.*

Officium iudicis conſiſtit in rite declarando litem eſſe conteſtatam, vt declarat D. Ioan. à Graſ. in tract. *Arboris iudiciorum, fol.* 96. *n.* 10.

Officium patroni nobile, procuratoris vile eſt Bald in *l.* 1. §. *Ait praetor ff. de poſtulando, & gloſſ. in l.* 1. §. *hoc edicto. in verbo perſonis, eod. tit. de poſtulan.* quia aduocare eſt honoris, & procurare eſt oneris, vt notat D. Paulus de Citadinis in tractatu *de iure patrona, folio* 40. *numero* 6.

Officium non exercentes nõ gaudent priuilegiis illius, licet in eius matricula ſint, *C. de ſacroſanct. eccleſ. c.* Qui per praetextu, &c. *vide D. Ioan. Franciſ. in tractat de officio & poteſtate capituli Sede vacante, fol* 197. *n.* 31.

Officium à quo remouetur, ab eo remouetur & praemium. *l. Alumna,* §. *haeredibus, ff. de ali. lega. & l. Si quis quos ff. de lega. & l.* 2. *& l. Si quis. ff. de cõdi. & demonſt. & l. Seio, ff. de annu. lega.* Ita tenet D. Pet. de Vbald. in tra. *de Canonica epiſc. & paroch. f.* 153. *verſo. n.* 3.

Officio duplici nemo fungi poteſt, *l. Nemo. C. de aſſeſſ. c.* 1. *extr. offic. archid. l. Conſulta, C. de teſt.* Plura vide apud D. Pet. Antibolum in trat. *de Muneribus, fol.* 17. *n.* 64.

Officio conceſſo videtur tacitè conceſſum ſalarium, *l. Accepto, C. Locati, vt Bal. in l. Item quia, ff. de pact.* vt ait D. Mart. Laudenſis in tract. *de Officialibus dominorum, fol.* 119. *q.* 72.

Officia iuſtitiae benemeritis ſolum debent conferri, ne benefacta male locata iuxta Ciceronem fiant malefacta, vt teſtatur D. M Rauaudus in tract. *Speculi iudicum, fol.* 89. *n.* 28.

Officialis.

Officialis pecuniam recipiens debet danti quadruplum reſtituere, vide D. Angel. *in Authen. vt iudices ſine quoque ſuf.* §. *His igitur,* vide plura apud D. Io. Franciſc. *de Officio & poteſtate capituli ſede vacante, fol.* 197. *n.* 26.

Officialis punitur qui poenas legibus impoſitas differt diſſimulatione vel gratia, *leg.* 1. *C. de deſert. lib.* 12. *& Baldus in l. Presbyteri, C. de ſacroſanct. eccleſ.* Vide D. Ioann. Franciſ. in praefato tractat. *folio.* 197. *num.* 24.

Officiali iniuſte exequenti licite poteſt reſiſti, *l. Prohibitum, C. de iure fiſci. libr.* 10. *& l. Deuotum, C. meta. lib.* 10. Idem enunciat D. Amedaeus de Caſtello in tract. *de Syndicatu, fol.* 114. *n* 101.

Officialis & Magiſtratus de leuiſſima tenentur culpa, *l. Non ſimile & leg. Magiſtratus, ff. de magiſt. conuenien.* vt habet D. Catald. in Boncompaig. in tract. *de Syndic. fol* 125. *num.* 9.

Omiſſio.

Omiſſio eſt praetermiſſio boni debiti in ordine ad legem diuinam vel humanam, vel ad proximũ, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 79. *art.* 3.

Omiſſio ſerutandi vnum ſolum, reddit electionem inualidam. Vide D. Pet. à Biaxio in tract. *Director. Elect. fol.* 217. *cap.* 27. *num.* 1.

Om-

Digitized by Google

Omnia.

Omnia conſonant in virtuoſo, vt allegat D. Ant. de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperat. & Papæ, fol.* 50. §. *De Pontificali, num.* 7.

Omnia à primo fundamento capienda ſunt, *l.* 2. §. *Sed cum proſpeximus, C. de vete. iure enucleand.* Vide D. Anton de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperat. & Papæ, fol* 47. *verſo*, § *Vtriusque. num.* 2.

Omnia reguntur melius per vnum, *c. In apibus* 7. *q* 1. vt teſtatur D. Anton. de Roſell. in tract. præfato, vbi de Monarchia agit, *fol* 32. *verſo, n.* 2.

Onus.

Onus menſuram capit ab honore, *l. Sed ſi non ſeruus, ff. ad l. falcid & l. Imperator.* §. 1. *ff. de legat.* 2. Idem probat D. Rolandinus in tractatu *de Flore teſtamentorum, fol.* 194. *verſo, n.* 8.

Onus rei tranſit cum ipſa re, *c. Paſtoralis, de deci. & c. Cum non ſit, de pignor. ex literis.* Plura vide apud D. Ioann. Calderinum, *in tractat. de interdictis, fol.* 4. *n.* 31.

Opera.

Opera hominis attenduntur ex ante actis: ex geſtis enim præteritæ vitæ præſentia metimur, *vt l. Penultima, §. fi. C. de agen in rebus lib.* 12. Ita tenet D. Guido à Suſaria, in tract. *de iudiciis, fol* 90 *n.* 34.

Opera tenebrarum ab hominibus abiicienda, ne cadat indignatio Dei ſuper nos, vt *ad Coloſ.* 3. Vide plura apud D. Martinum de Arles in tract. *de ſuperſtitionibus, fol.* 151. *verſo, n.* 108.

Operam dediſſe videtur, qui culpam adhibuit. Vide D. Placentinum in tractat *de Iudiciis, fol.* 127. *tit.* 13. *n.* 3.

Opus.

In actionibus humanis minus creditur ſermoni, quàm operibus, *Ariſt.* 10. *Ethic.*

Opinio.

Opinio eſt actus intellectus declinantis in vnam partem contradictionis cum formidine alterius, *D. Tho.* 2 2. *q.* 1. *artic.* 4.

Opinio communis non eſt ſequenda vbi iudex noſcit illam non bonam eſſe, *l.* 1. §. *Sed neque, C. de vete iure enucle.* vt atteſtatur D. Tyndarus in tract. *de teſtibus fol.* 106. *n.* 11.

Opinio communis totius populi plene probat, ponit Angel. *in l. At quod natura*, §. *Cum me abſente, ff de negot. geſt. & leg. Proprietatis*, *C. de probat.* plura vide apud D. Ioannem à graſſis, in tractat. *Arboris iudiciorum*, *folio* 94. *numero* 1. §. *Octauo.*

Opinio vltimo relata videtur approbata, *gloſſ. vulgata in l. Qui filium.* §. *Sabinus, ff Ad. Treb.* Amplius vide apud D. Ioannem le Cirier, in tractat *de Primogenitura, folio* 162. *num.* 30.

Opinio Doctorum fundata teſtibus præualet cæteris, imo à communi Doctorum opinione non eſt recedendum, *l. Si is qui, ff. de inoffic. teſtam.* Totam hanc materiam vide expoſitã à D. Angelo Peruſino. in tractatu *de ſtatate, fol.* 116. *n.* 55.

Opinio communis, & nõ ſingularis, & peregrina aliquorum Doctorum tenenda eſt, Bald, *in l.* 2. *in fin. ff. de Sena.* Opinio magiſtralis in nõ diffinitis legibus pro lege ſeruanda eſt, & opinio mediocris & opinio probabilior & modernior ſequenda eſt *Clemen.* 1. *de ſumma trinitate.* Reliqua vide apud D. Cataldinum de Boncompaignis, in tract. *de Syndicatu. fol.* 116 *verſo n.* 35.

Opinio multorum doctorum excuſat in foro conſcientiæ, ſecundum Paulum de Ca. *conſilio* 19. *in col Innocent. in c. Ne innitaris*, *de Conſti.* Licet opinio multorum Doctorum non neceſſitet ad ſententiandum, tamen facit ad præſumptionem pro ſententia Doctores in *c. Sicut, de re iudic.* Idem annotat D. Lenauderius in tractat. *de oneribus Doctorum, fol.* 171. *q.* 40.

Opiniorum error malam cõſuetudinem induxit vt teſtatur D. Corſetus Siculus, in tract. *de Trebellianica, fol.* 197. §. *Quarto, num.* 2.

Oppoſitio.

Oppoſitio nulla partis de compenſatione habet de neceſſitate fieri in iudicio, ſed ſufficit extra iudicium, quod debitos declarat ſe velle compenſare, quo caſu facta denunciatione creditori inducta eſt ipſo iure compenſatio, & tolluntur obligationes, *vt l.* 2. *C. quando proba. non eſt neceſſe*, *& l. Si quid à fideiuſſ. re, ff. de Compenſationibus.* Prolixius vide totius negotii diſcuſſionem apud D. Tyndarũ in tractatu, *de Compenſatione, folio.* 126. *n.* 66.

Oratio.

Oratio eſt pia affectio mentis ad Deum petẽtis, *D. Aug. &* 4 *Sententiarum diſt* 15. *art.* 2.

Oratio eſt oris ratio, per quam minima cordis Deo manifeſtamus, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 83. *art.* 1.

Longe eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet. *Prou.* 15.

Melior enim eſt finis orationis, quàm principiũ, *Eccleſiaſt.* 7.

Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei, *Actum* 19.

Oratio paucis verbis res multiplices complectitur, *D. Aug. in gloſſ. Mathæi* 6.

Digitized by Google

Ieiunio paſſiones corporis, oratione peſtes mẽtis ſanandæ ſunt, *D. Hier. ſuper Marcum.*

Sperare & orare ſolus motus eſt, quo homines cum Deo loqui videntur, *Boetius lib. 5. de Conſola. Philoſoph.*

Oratio tota redditur falſa, ſi aliquid falſi in ea reperitur, *l. Si is qui ducenta §. Vtrum, ff. de rebus dub. & l. fi. ff. de in ius voca, vt eant.* Nam modicum fermenti totam maſſam corrumpit. Plura vide apud D Iacobum de Arena, in tract *Poſitionum, folio. 58. verſo, n. 21.*

Oratio indefinita æquipollet vniuerſali, *leg. Si plures. ff de legat. 3 per Alexand. & Doct in Rubrica, ff. Solu. matrim. & l. §. Si quis ſimpliciter. ff de verbo. obligat. & Baldus in l C. Aſſeſſ.* idem tenet Gand. in tract. *maleſic. in titu. de quæſt. & tormen. in principio verbi Incipiamus.* Plura vide apud D. Paulum Grillandum in tract. *de Pœnis omnifariam coitus, fol. 227 verſo, num. 2.*

Oratio eſt ſacrificium Domino in odorem ſuauitatis, *Leuit. 2. c. Exod 29.* & Pſalmiſta *ait Pſal. 51.* Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Oblationis 4 ſunt ſpecies. 1. in actum latriæ diuini cultus, & eſt oratio. Altera eſt oblatio fructuum. Tertia, decimarum & primitiarum. Quarta, Voluntaria & vltronea de quibuſlibet aliis rebus. Harum expoſitiones vide apud D. Troilum Maluetium, in tract. *de oblationibus imagini factis, folio 177. n. 2. & 3.*

Oratio publica fit verbis ab Eccleſia, vt dicit gloſſ. in *Clement. 1. de reliquiis & venera. in verbo orationes ſuper 7 parte, verſi* ſed dubitatur. Ita allegat D. Ioannes de Selua. in tract. *de iureiurand. folio 216. §. Quæro, numero 7.*

Orator.

Orator viduitatis non poteſt eſſe, qui coniugia frequentauerit, *c. Vna. in fin d ſt. 16.* Sic adducit D. Ant. de Roſellis in tract *de Conciliis, ſol. 105. verſo, num. 4.*

Ordo.

Ordo eſt diſpoſitio parium, diſpariumque tribuens ſua cuique loca, *D. Aug. De ciuitat. Dei.*

Omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant in vobis. *1. Cor. 14.*

Ordo ſacer eſt ſignaculum quo ſpiritualis poteſtas traditur ordinato ad officium. *Magiſter Sententiarum, & Bonauentura 4. diſt. 24.*

Ordinate ad ordines accedendum eſt, *D. Greg in Regiſtro,* vbi quę ad hoc ſacramentum pertinent cũ aliis diffusè explicantur.

Ordo in comitatu regio ſeruandus, vt ſit finis & diſtinctio officiariorum ſecundum dignitates: de hoc ordine virorum mulierumque plene tract. D. Nicolaus Boerius in tract. *De ordine graduũ vtriuſque fori, fol. 77 n. 3. 6. & 12. & 13.*

Ordo iuris in notoriis non requiſitus, *c. Euidentia, de accuſat.* vide D. Barbatiam in tract. *de præſtantia Cardinalium, fol. 66. verſo, n. 18.*

Ordo certus in diuinis officiis ſeruandus eſt. *D. Aug. in libr de ordine. Archid. de conſecratione, diſt. 1. c. in Chriſto.* & adducit D. Ioannes à Lignano, in tract. *de horis canonicis, fol. 162. n. 1.*

Ordo iudicii in paradiſo ortum habuit.

Speculator in procœmio, §. *Cæterum, titu. de iudice delegato.* Vbi dicit, Iuſtitiam colere ſummum bonum eſſe. & teſtis eſt huius D. Magiſter Rauaudus in tractatu. *Speculi iudicum, folio. 88. verſo, num. 10.*

Ordo, teſtimonium & accuſatio regulariter pari paſſu incedunt, vt qui ab vno repellitur, etiam ab aliis tacitè prohibitus cenſeatur, *c. vltimo, iuncta gloſ. De teſtibus & cap. Ipſi apoſtoli cũ gloſ 2. in principio & in medio 2. q. 7.* Plura vide apud Ioannem de Montaigne in tractat. *de Bigamia, folio 191. num. 11.*

Vbi ordinario remedio locus eſt, ceſſat extraordinarium: & contra, deficiente remedio ordinario ad extraordinarium recurritur.

Omnia facienda ſunt ordine & menſura.

Multum refert quo quid ordine fiat.

Ordo in dignitatibus & honoribus gerendis ſeruandus eſt. *l. Honor § gerendorum. ff. de Muneribus & hono. & gloſ. in c. Pueri. 1. q. 1.* & ibi Lucas de Penna. & in *l. fi. de primecerio, C. li. 12. & C. de his qui ſponte mu. pub. ſubeunt.* Ex abundanti hanc materiã perſtringit D. Nicolaus Boerius in ſuo tract. *de ord. gra. vtriuſque fori, ſol. 73. n. 6.*

Ordo inuerſus non vitiat, præpoſteratio non vitiat; vt ſequitur Salicetus. Paulus de Caſtro, & moderni: quia leuis ſolennitas non ſolet vitiare, *leg. 1. circa finem. ff. de ventre inſpicien.* & ſic elegãter declaratur à D Baldo in *l. Licet. de procurato.* Quod ordo vt prius iuret actor, quàm reus, non eſt neceſſarius, ſic aſtruit D Franciſ. Curtius in tract. *de iureiurando, fol. 9. n. 16.*

Ordo iudiciarius pactis priuatorum tolli nõ poteſt, & ſic ius publicum, *l. Ius publicum. ff. de pact.* ſic affirmat, D. Franciſc. Curtius, in tract. *de Sequeſtris, fol. 7. num. 75.*

Ordo rerum in virtutum actiuarum actionibus attendendus eſt; non ſolum ſecundum naturas ipſarum rerum, ſed etiam ſecundum earum motus. Ordo motus conſideratur ſecundum propriam rationem, vt eſt motus localis: vel ſecundum ordinem mobilium, & ſic motus cœli prior eſt motu corporum elementarium. & idem ait D. Paulus Grillandus largiùs in tractatu. *De Sortilegiis, folio 208. num. 17.*

Ordo

Digitized by Google

Ordo in electione per ſcrutinium attendi debet, vt & in confirmatione. ſic tenent Ioānes Andreas & Panorm. *in c. Quia propter. §. Electiones, de electio*. De materia ordinis vide Barto. *in l. Moribus, § Prius col. 2 ff. de vulga. & pupilla. ſubſtitu.* vbi triplicem ponit ordinem, primū rei, quo ad hoc quod, aliquando in eſſe producatur: ſecundum temporis quo res vna aliam præcedit. Tertium ſcripturæ vel locutionis. & hoc bifariam, vt ſit ordo vel neceſſitatis vel voluntatis. Omiſſio ordinis neceſſitatis vitiat actum, vt in *l. Prolatam. C. de ſenten. & interlocut. omnium iudi. & gloſ. ibi, quæ ſint ordinis iudic.* Omiſſio ordinis voluntatis ſi ſit modici præiudicii, non vitiat actum: ſed ſi eſt magni præiudicii, tunc vitiat actum. *vt in l. Cum hi § Si prætor. ff. de tranſact.* Vberrime expoſitam vide hanc materiam apud D. Feli. *in c. Cum dilecta, col. 3. 4. & 5.* & D. Pet. à Biaxio in tract. *Directorii Electionum, fol. 20. c. 38. num. 1. 2. & 4.*

Ordo præuertitur ſi fide iuſſor conuenitur prius quam principalis quia debet præmitti cauſa agitāda cum principali reo, antequam agitatur cauſſa cum fideiuſſore, talis peruerſio habet vitiare proceſſum, niſi opponatur exceptio. Simile eſt ſi conueniatur hypothecaria non prius diſcuſſo reo principali, atque ita ratiocinatur D. Lanfrancus ab Ariadno, in tractatu *de interlo. & appella. folio 215. num. 30.*

Ordo eſt incipere à genere, fa. gloſ. quæ plura ſimilia adducit *in Rubrica, de Regulis iuris, in 6. in principio,* ibi ſi quæratur. Ita annotat D. Franciſcus Balbus in tracta. *de præſcriptionibus fol. 213. § Tractaturus, num. 4.*

Ordines iudiciarii inuenti ſunt ad indagandam veritatem, qua inuēta omitti poſſunt, probatur hæc ſententia à D. Anton. de Butrio in tractat. *de notorio, folio 174. num. 26.*

Ordinarius.

Ordinarius plus habet in conceſſione, quam patronus in præſentatione, *c. Dilectus, ext. de offic. leg & c. Cum dilectus, ext. de iure patro.* ſic allegat D. Bartholomæus Brixienſis, in tract. *quæſtionum Dominicalium, fol. 57 q. 53 num. 4.*

Ordinarius quilibet ex officio de fama ſubditorum inquirere poteſt, & infamia reperta de crimine, *c. 1. de offic. ord. & c. Irrefragabili, eodem tit. & c. ſicut olim. de accu & c. Vno. ver. quod etiam. vt eccle. beneficia ſine di conſe. & c. Placuit, 10. q. 1.* Præterea poteſt legi hæc ſententia vberius apud D. Bonicōtum in tract. *de accuſa & inquiſit.*

Ordinarius cui delegatur cauſa, ſalarium accipere non poteſt, licet ſecus ſi ſit delegatus ſimpliciter Guilielmus & Albertus in *l. Diem functo, ff de offic. aſſeſ. notatur in cap. Statum, de reſcript. lib. 6.* & D. Martinus Laudenſis ſcribit hanc materiam, in tract. *De offi. iudi'u. Dominorum, fol. 120. quæſtio 147.*

Ordinatio.

Ordinatio curſus monetæ ſubditos nō ligat, nec præiudicat, niſi fuit obſeruata, ſciente & patiente principe. vt eſt *gloſ. ordinaria, in c. 1. in verb. Frangere,* ad finem, *de treuga & pace.* Amplius de hac materia vide D. Martinum Laudenſem in tract. *de monetis, fol. 5. n. 23.*

Ordinationi Dei reſiſtit, qui Imperatori reſiſtit, *c. Qui reſiſtit, 11. q. 3.* ſic exarat D. Ant. de Roſellis *in tract. 11. de Conſil. iis, fol. 25. § 3. num. 4.*

Ordinabile.

Ordinabile deſtruitur ſi ordo deſtruatur, *l. Tria prædia, ff. de ſerui. ruſti. præd.* & ad deſtructionem antecedentis ſequitur deſtructio conſequentis, *l. 1. § huius rei, ff. offic. eius cui mandata eſt iuriſd.* ſic ſcribit D. Ioan. Ferald. in tract. de iure & priuilegiis regni Francorum, *fol. 240. num. 46.*

Origo.

Origo ipſa domicilio priuilegiatior eſſe creditur *l. Libertus, § Præſcriptio ff. ad Municipales.* Breuiter attingit hāc rem Dom. Pet. Antibolus in tract. *de Muneribus fol. 12. num. 14.*

Origo paterna per accidens repudiari non poteſt. & ille qui eam non habet, non poteſt per accidēs acquirere, *vt l Aſſumptio in principio. ff ad municipales.* Nam naturale per accidens non amittitur, *§. fi. Inſti.* de legitima agnato tute. Accidens enim naturæ præpoſteratur, *l. Qui habet, § 1. ff. de tute* His conſentit D. Petr. Antibolus in tractat. *de Muneribus fol 12. n. 4.*

Ornatus.

Ornatus, munditiæ acquiſitæ delitiæ non conueniunt Chriſtiano, vt nec affectatæ ſordes. *D. Hiero. in epiſtola 84.*

P.

Paciſci.

Paciſcens cum parte, vel pecunia corrumpēs ne ſe accuſet, infamiā non euadet, *l. Imperatores, ff. de Pollicita. & l Quoniam. ff. de his qui no. in. infa & l. Finali. ff.* ad Turpil. *& l. Fallaciter, & l. final. C. de abolit.* Maiorem expoſitionem facit D. Paulus Grillandus in tract. *de Relaxatione carceratorum, fol. 233. num. 10.*

Pactum.

Digitized by Google

Pactum.

Pactum vel pactio vel placitum vel conſenſus duorum vel plurium in idem eſt, *l. 1. ff. de pact.*

Pacta & conuentiones ſeruandæ ſunt. Nam pacta & conuentiones dant legem contractib. *l. 1 § Si conuenerit, ff. depoſiti, & cap.* Per veſtras de *donatio. inter vir. & vxor.* & multis alijs argumentis Hoſtienſis id nititur probare, vt habet D. Ambroſius de Vignate in tractat. *de vſuris, fol.* 170. *verſo, num.* 167.

Pactum nudum veſtitũ legis auxilio veſtit aliud pactum nudum incontinenti appoſitum: quod eſt notabile, *l. Quoties, ff. de ſolu matr. & l. Ab exactione, C. de promiſ.* Prolixe quære hanc materiam apud D. Bald. Nouellum in tract. *de dote, fol. 8. verſo, nu. 8. & 9.*

Pactum legis commiſſoriæ eſt odioſum; quia in fraudem vſurarum adiectũ eſſe præſumitur. ideo in pignorib reprobatur, *l. Emilius, ff. de min.* ſic annotat D. Fabianus de Monte in tract. *de empt. & vend. fol.* 154. *n.* 14.

Pactum, conſuetudo, & præſcriptio æquiparantur, Bald. *in l. 1. C. de ſerui & aqua.* Id paucis reſtrin- D. Matth. ab Afflictis in tract. *de iure protomiſeos, fo.* 144. *num.* 8.

Pactum de iniuriis illatis includit in ſe pacem & & concordiam. Ideo dicit Angel. *l. 1. in verb. Pactum, ff. de pact.* ſatis factum eſſe ſtatuto requirenti pacem & concordiam vt bannitus rebanniatur vel accuſatus non puniatur, Hoc inculcat D. Corſetus Siculus in tract. *de priuilegiis pacis, fol.* 99. *verſo, n.* 15.

Pactum geminatum de non petendo tollit obligationem ipſo iure, ſed ſimplex tollitur per exceptionem. Ang. Paulus de Caſtr. & D. *in l. legitima ff. de pact.* D. Corſet. Siculus in tract. *de verbis geminatis, fol* 93. *n.* 19.

Pactum contractui nominato & veſtito cohærens illi legem dare cenſetur & eidem ineſſe, vt Iacobus de Rauenna, & alij vltramontani & alij viri illuſtres voluerunt. quemadmodum eſt legere apud D. Ioa. Bapt. Caccialupum in tract. *de pact. fol.* 216 *n.* 21. & 25.

Pactum eſt duorum vel plurium in idem tacitus conſenſus, *l. 1 ff. de pact. & l. Placitum, ff. de pollicit.* quemadmodum docet D. Ioa. Caccialupus in tra. *de pact. fol.* 213. *q.* 1. *n.* 1.

Pactum in dubiis ſemper præſumitur perſonale, niſi contrarium probetur, *l. Tale pact. ff. de pact. & c. Iurgantium, §. Pactorum, de pact.* ſic enarrat D. Bart. Brixienſ. in tract. *de quaeſtionib. Dominicalibus, fol.* 57. *q.* 50. *n.* 4.

Pacti nudi geminatio actionem producit, ſecundum Ludouic. Roman. *in l. Si vero, §. de viro in* 13. *caſu in* 31 *fol. ff. ſolut. matrimonio*, ſic adſtruit D. Corſetus Siculus in tract. *De verbis geminatis, f.* 93. *num* 21.

Pactum de petendo prodeſt ad replicationem, *le. Si vnus §. Pactus ne peteret, ff. de pact.* ſic breuiter percurrit D. Bald. de Vbaldis in tract. *de Pactis, fol.* 168. *num.* 3.

Pactum inter partes ne appelletur non valet appellatio, *c. Si autem,* 2. *q.* 6 & D. Ioa. Monachus in tract. *Defenſorij iuris, fol.* 68. *§ quoniam, n.* 7. *hoc affirmat.*

Pactum generale humanæ ſocietatis eſt regibus obtemperare, *c. quæ contra mores. 8. diſt. & c. in ſumma, diſt.* 93. *& c. Qui culpatur,* & D. Hier. ait Principibus & poteſtatibus fidem & reuerentiam ſeruare oportet, quam qui non exhibuerit præmia apud Deum habere non poterit, *c. Regum,* 23 *q.* 5. & *c. Sicut apud canales,* 23. *q* 5. & *l. finali, C. de exactor. tribut. lib.* 10. De pœna inobedientium diuerſa iura ſtatuuntur, Rem hanc abunde docet D. Io. Feraldus in tract. *de iurib. & priuileg. regni Francorum, fol.* 228 *n.* 26.

Pactum tacitum prodeſt ad actionem producendam, *l. Quæritur, §. Qui impleto, ff. locati. & l. Solutum, §. Solutam, ff. de pignor. actio* vt percurrit D. Ioann. Campeſius, in tractatu *de dote fol.* 119. *q.* 127. *num.* 2.

Pactum de retro vendendo eſt de per ſe licitum, *l. 1. & 2. C. de pact. inter empt. & vend. & gloſſ. in cap. Ad noſtram, ext. empt. & venditio.* Reliqua vide apud D. Amb. de Vignate in tract. *de vſuris fo.* 167. *verſo, n.* 111.

Pactum perſonale emptori prodeſt, *leg. Si tibi, §. pactum, C. de pact.* ſic ponit D. Io. le Cirier in tract. *de primogenitura, fol.* 186. *q.* 1. *n.* 7.

Pactum facilius tollitur, quàm ius commune, *le. Eius militis, § militia miſſus, ff. de teſta mili.* legitur hæc ſententia apud præfatum D. Ioann. le Cirier in eodem tract. *q.* 8. *n.* 10. *fol* 191. *verſo.*

Pactum in præiudicium libertatis adiectum nõ valet, *l. 1. §. Quæ onerandæ, ff. quarum rerum act. nõ datur, & l. Si filio, §. Totiens. ff. eod. tit. & leg. Quæ onerandæ, ff. de operis liber. & l. Si quam, in fine, Cod. de operis lib.* ſic tenet D. Pet. Antibol. in tract. *de muneribus, fol.* 38. *verſo, n.* 166.

Pactum cum vno, alteri nocere non bebet, nec libertati alterius etiamſi mater ſit paciſcens *l. Trãſactione matris, C. de tranſact. in lib. & l. 1. C. de liber. cauſa, & l. 3. §. Sed an, ff. de iureiurand.* Per huiuſmodi pactum inducitur quidam ſeruitutis modus, ergo pactum non valet in præiudicium hominũ, vt pluribus demonſtrat D. Pet. Antibol. in tract. *de muneribus fol.* 40 *n.* 182.

Pactum poteſt quilibet adiicere in traditione rei ſuæ, *c. Verum, ext. de conditio appoſi. & c. Eleuterius,* 18 *quæſtion.* 2. & ſic de his ſententiam depromit. D. Petrus Antibolus in prædicto tractatu, *fo.* 23 *n.* 45.

Pacta

Digitized by Google

Pacta non ſeruans graui ſubiacet peccato, imo mortali, vt *c. Prædicandum*, 22. *qu.* 2. Nec dominus facit differẽtiam inter ſimplicem loquelam & iuramentum, *cap. Iuramenti*, 22. *q.* 5. & *Dauid ait*, Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita, ſic patet quod pacta obtinent ſuam firmitatem, *c.* 1. §. *Item ſacramenta, de pact. iur ſir. in vſib feud.* ſic hæc coniungit D. Anton. Corſetus in tract. *de iureiuran fol.* 232 *n* 76.

Pactum cum certis perſonis vel vna perſona factum, aliis non præiudicat, *l Si vnus.* § *ante omnia ff. de pact.* Breuiter id annotat D Pet. Antib. in tract. *de Munerib fol.* 26 *n* 68.

Pacta conformia iuxta conſuetudinem ſeruanda ſunt. Hanc ſententiæ vim plenius extendit D. Angelus de periglis, in tract. *ſocietatum, fol.* 56 *n.* 7

Pacta & conuentiones ex ſua parte, non ſeruanti per aduerſarium in fauorem etiam non debent ſeruari, etiam ſi velit ſoluere pœnam & ſtare contractui, in quo eſſet appoſita clauſula, rato manente contractu, *l Qui fidem, ff. de transactio.* diffuſe adhuc hæc cauſa exponitur per D. Io. Baptiſt. in tract. *de transact. fol* 193. *q.* 14. *n* 3.

Pacta ſemper ad ęquitatem ęqualitatem arbitrio boni viri ſunt reducenda, *leg. In propoſita, ff pro ſocio*, ſic nos erudit D. Ambroſius de Vignat. in tract. *de Vſuris, fol* 171. *num.* 189.

Panis.

Panem gerens pro vita puniri non debet, ſecus ſi pro geſtu, id eſt pro monſtra, *leg.* 1. & *ibi Bald.* & *Salic. C. Quæ res exportari poſſunt.* vbi loquitur de eo qui portat vinum in lagena, ſtante ſtatuto pœnali contra extrahentem bladum aut frumentum cauſa neceſſitatis ſuæ non punitur, vt Ioannes de Porcelinis in §. *Si quis ad opus, ff de legat,* 1. *in fin.* ſic allegat D. Bertach. in tract. *de gabellis* & *vectigalibus, fol.* 69. *verſo, n.* 2.

Papa.

Papa pater pauperum dicitur. & horum cauſa ad eum principaliter ſpectat, *c. Nihil, extr. de præſcri.* Huius meminit D. Hugo in tract de offic. 4. *Prælatorum, fol* 28. §. *Commiſſa, n.* 1.

Papa vel Imperator poteſt reuocare ſententiam definitiuam, & hoc ſpeciale eſt in vtroque, *cap. Cum literis de in integrum reſtitut.* & *notatur in le. Prima, C. Sentent, reſcin. non poſſe* Ita docet D. Martinus Laudenſis in tract *de principibus, fol.* 110. *quæſtion.* 389.

Papę curia eſt communis forus, quia vbi Papa, ibi Roma. Innoc. *in c. Expoſuit, de dilat.*

Papa habet vtrumque gladium pro defenſione fidei, & eccleſiæ, *can. Omnes*, 22. *diſt.*

Papa licet ſit hæreticus, non deſinit eſſe Papa, ſi eſt paratus corrigi *c Nunc. aut. m diſt* 27. *ibi gloſ.*

Papa non poteſt legitimare filium Regis Arragonum in præiudicium fratris qui debet ſuccedere in feudo, *Gemi in c. Grandi, de ſupplen. negli præla. to. libr.* 6.

Papa poteſt ſtatuere laicis Imperatore ratificante, *c. Ad abolendam, de hæretic.*

Papa dat curatores Regibus inutilibus ad gerẽdam rempublicam, *c. Grandi, de ſupplen. negligen. prælato* & Papa ſupplet defectum Regis vacante regño, *c. Cum inter vniuerſ. les, de Elect.* Vide ſpecul. *in t. t. de leg.* §. *Nunc oſtendendum.* Et de poteſtate Papæ Baldus in *l Reſcripta, Cod. de precib. Imperat. offeren.*

Papa eſt maior in adminiſtratione quam D. Paulus, Innoc. *in c. Super eo, de Bigamia.*

Papa non poteſt deponi propter inſufficientiam vel negligentiam, licet alij ſic *gloſ. in c.* 1. *de Renunciat. lib.* 6.

Papæ obediendum eſt præ omnibus. Innocen. *in can Comparati, de appel.* Niſi contra Deum vel vbi timetur maximum ſcandalum, vel niſi contra vniuerſale ſtatutum eccleſię, niſi ex cauſa manifeſta vt Innoc. *in c. Irrequiſitione, de ſentent. exc mmuni,* & *in c. Quanto, de Conſuetud* & *c. Propoſuit, de conceſ. præbend.*

Papa cognoſcit de hæreſi Papæ viuentis, *Archi. in c. Fidei, de hæret. lib.* 6.

Papa hæreticus non eſt Papa, quia hæreſis priuat dignitate, *cap.* 2. 23 *quæſt.* 1. & *ca. Conuenientibus*, 1. *quæſt.* 7

Papa ſine cauſa non poteſt remittere iuramentũ, Innoc. *in c.* 1. *de renunciat.* niſi in caſibus in quibus authoritas eius eſt accepta, & *not. in gloſſ. in c. quãto, de iureiurand.*

Papa vel Imperator eſt iudex in cauſa propria, *l.* & *hoc Tiberius, ff de hæredib. inſtituend.*

Neque Papa neq; Princeps debet permittere ludos inhoneſtos *l* 1. *C Manda lib.* 11.

Papa à nullo pendet. Sicut ſol ſe habet in planetis, ita papa in eccleſiis, Bald in *c. Bonæ, à De el ct.* & *C. d p ſtu pr lat.* & *in proœmio Decretalium.* Has ſententias & ſimiles colligere licet ex D. Mart. Laud. tract. *de Princip.* quærere qui velit, poteſt ad illum recurrere.

Papa quod ſemel approbauit, amplius reprobare non poteſt, *c. In iſtis, in gloſſ.* 4 *d iſtinct.* & *ca. Dilectiſſimi* 8. *q* 2. & *c. Horrendus*, 32. *q.* 5 & *l Ab arbitrio, ff. Qui ſatisdar. cogunt.* Plenius vide excuſſum hoc thema apud Catald. in tractatu *de poteſt. te Papæ. fol.* 80 *verſo, n* 9

Papa omnia poteſt, quia eius motus proprius eſt omnium optimus artifex, omnem habens virtutem, omnia proſpiciens, & quæ ſunt de iure naturali, & Diuino voluit ac reuoluit vt patet in matrimo-

Digitized by Google

trimonio, & c. 1 de voto, lib. 6. in quo perſonas inhabiles facit habiles, & c. 1. de ſponſal. & c. Non d b t. de conſang. & affin. vt hoc plenius Doct. oſtendunt, maximè Guliel. de Monte Lauduno, in Cle. Si Romanus Pontifex, & c. Propoſuit, de cōceſſ. prebend. Annotat omnia hæc D. Ant. de Roſell. in tract. de Conciliis, fol. 86 n 7.

Papa & Imperator ſunt virtutes graduū: Nā poſſunt diſpenſare de gradib. & legitimare, c. Ex tenore. Qui filij ſint legit. Hanc materiam exponit D. Ant. de Roſellis, in tra. de legitimatione, fol. 94. n. 15. & 16. & 25.

Papa eſt canon animatus in terris, can. Ipſi ſunt, 9. q. 3. Nec tamen concedit priuilegium in alterius iacturam, c. Nunc vero, 9. q. 3. & c. Cum olim, extr. de conſuetud. ſic Imperator eſt lex animata in terris. Non tamen facit aliquid in præiudicium alterius, l. Nec auus, C. de emancipa. nec ius in præiudicium alterius debet quicquam concedere, quia introductū fauore alicuius non debet trahi ad iniquum compendium, l. Quod fauore, C de legat. Pulchre hæc tradit D. Barth Brix. in tra. Queſtionum Dominicalium, fol. 58 q 55. n. 5.

Papam facere non decet quicquid eidem licet, quia in omni re ponderandum eſt quid deceat & expediat, non quid liceat, c. Magne, de vot. & voti redempt. & ibi D. & Mart. Lauden. in tract. de Principibus, fol. 112 q. 517.

Papa mortuum nobilitare poteſt, & dare illi gradum militiæ, notat D. Abbas, in c. A nobis, colu. 2. ſuper glo in verbo relaxatum, de ſenten. excommunica. Bart in l. 1. C. de dignitat. lib. 12. Illud enim nō eſt contra ius diuinum, & honor corpori attribuitur, ſed ſi animæ attribueretur vt doctorare, non poſſet fieri poſt mortem, vt notat idem D. Abbas loco præallegato & D. Io. de Selua in tract. de iureiur. fol. 125 verſo, n. 87.

Papa poteſt facere, vt non factum pro facto habeatur, c. Is qui, de ſponſa. & matrim. hæc & ſimilia recenſet D. Ioann. de Selu. in tract. de iureiuran. fol. 225, n. 85.

Papa mendacium iocoſum non poteſt facere, quod ſit peccatū mortale, licèt poſſit præcipere, ne fiat mendacium iocoſum, vt not Franſc. de Mayrone, in 4. Sentent. diſtinct. 19. legitur hæc quoq; ſententia apud D. Ioannem de Selua in tra. de iureiur. fol. 224. n. 45.

Papa in pectoris ſcrinio gerere dicitur omnia iura, de diſpenſationib. loquentia, ſic adducit D. M. Rauaudus in tract. Speculi iudicum, fol. 9. n. 63.

Parens.

Honora patrem & matrem, Exod. 20. & 21. Leuit. 19. 20. Deut. 4. & 21. & 27. Tobiæ 4. Prou. 19. 20. Eccleſ. 3 Paul. ad Ephef.

Parentibus atque patronis ſemper debet honor impendi cum naturali ratione: honeſta enim & ſancta ſemper parentes patronique debet perſona videri, l. 1. & 2. C. de l tis conteſt vt habet D. Placent. in tract. de iud. c. fol 128 tit. 5 n. 3.

Parentum vitia filiis virtutem quærentibus ruborem incutere non debent, vt ait D. Hieron. quod eſt tranſlatum in c. Dominus noſter Ieſus Ch. illus vel ut non ſolū de alienigenis commixtionibus, ſed etiam de adulteris naſci, nobis magnam fiduciā præſtans, vt qualicunque modo naſcamur, dum tamen veſtigia eius imitemur, & ab ipſius corpore non ſeparemur, id atteſtatur D. Ioann. Lupus, in tract. de matrim. & l gitimatione, f. 106. n. 30.

Par.

Par in parem non habet poteſtatem vel imperium, vt pulchre demonſtrat Bar. in l. Ambitioſa, de decre. ab ordi faciend. ſic refert D. Ioann. Baptiſta Caccialupus in tract. de ſen ontibus, fol. 208. n. 58. & dicit Bald. quod vnus Dominus non poteſt punire alium, & idem Bart. in l. Inter tutores, ff. de administra. tut. & Lucas de Penna l. Nihil C. de P. l. ti ſacra. lar li. 12. ſic exponit D. Nicolaus Boerius in tract. de cuſtodia clauium, fol. 221. n. 58.

Pariter.

Pariter in eadem vnanimitate non omnes mouentur, hoc demōſtrat D. Laurentius de Rodulphis in tract. de Vſuris, fol. 149. verſo, num. 31.

Parietes.

Parietes dicuntur dealbati, qui carent rectitudine animi. Hanc ſententiam effatur D. M Rauaudus in tract. Speculi iudicum, fol. 88. verſo, n. 15.

Parlamentum.

Parlamenta ſunt ſtabilia & motoria pro momento. Nam firmum dignius eſt quam infirmum, ſtabile quam inſtabile, conſtans quam lene. vt Inſtitut. de iuſtit. & iure in princ p. & l. Iuſtitia, in exordio, ff de eodem tit. Sic copioſius arguit D. Ioannes Montagne in tract. de Parlamentis, fol. 82. verſo, §. Secundo facit, num. 1.

Parochia.

Parochia quælibet ex Epiſcopi prouiſione regi debet, cap. Regem. 10. quaeſtion. 1. & c. vnaquaque, 9. queſtion. 3. ſic affirmat D. Ioann. Bapt. Caccialupus, in tractat. de vnionibus folio 208. num. 26.

Pati.

Pars.

Pars cenſetur turpis quæ ſuo toto non conuenit, *c. Quæ contra mores, 8. diſtinct. c. Finali, de ſponſ. duo*, & alibi legitur. Quicunque ſe non conformat moribus aliorum, talis eſt ſuperſtitioſus, & intemperatus, vt Auguſtin. ait in libr. de doctrin Chriſtiana, & in *c. 1. 41. diſtinct.* ita ratiocinatur D. Albertus de Ferrariis in tract. de horis canonicis, *fol. 214. num. 52.*

Pars & ordo partium non debet eſſe melior ſuo toto. Nam partes & ordo partium ſunt ad totum tanquam ad finem, qui finis melior eſt ipſis partibus ordinatis ad finem, vt ait Philoſophus 1. *Ethic*, & quemadmodum omnes prædictæ partes humani generis melius reſpondent ad totum ipſum humanum genus, ſemper regendo per vnum: ſic ipſum totum humanum genus, quod eſt pars creaturarum Dei debet melius reſpondere ad ſuum totum, quod eſt Deus, ſe etiam regendo per vnum. Hactenus D. Anton de Roſellis, in tractatu *de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 51. §. Docetur, n. 5.*

Pars benignior in dubiis tenenda eſt, *l. Benignius ff. de legi.* id perſtringit D. Ioãnes le Cirier. in tract. *de Primogenitura, fol. 189 n. 12.*

Parti non permittitur, quod Iudici denegatur. reſpice gloſam ſuper conſtitutione regni, ſuper Rubrica de iniuriis nobilium perſonarum, quæ dum loquitur de militibus diſcernit factum iudicis, *leg. penult. & ibi Baldus, C. de pignora. actio*, cum ſimilibus, ita hoc tradit D. Ioannes Baptiſta Caccialupus, in tractatu *de debitore ſuſpecto & fugitiuo, fol. 226 num 20.*

Partem fundi intrans totum fundum intrare videtur, de acquirenda poſſeſſione *lib 6.* in principio ſic allegat D. Antonius de Roſellis, in tract. *de poteſtate imperatoris & Papæ, fol. 46. num. 19.*

Participes.

Participes, & conſcii criminis, admittuntur in caſu delatione fauore fidei ad teſtimonium. *vt c fidei, de hæretic. in 6.* ſed in caſu delationis de ludo dæmonum non admittitur, quia fere illuduntur & decipiuntur, vnde contra alios non faciunt fidem nec iudicium ad inquirendum, & contra ſi fiat male proceditur, quia per deceptos alios decipere geſtiunt, *c. Quiſquis ſ. lua ore, 16 q 2* id pertractat D. Ioannes Franciſcus Ponzinibus in tractat. *de Lamiis folio 119 verſo num 65.*

Partus.

Partus quo ad hominis ſtatum, ventrem ſequitur ſcilicet libertatis, vel ſeruitutis, vt ſi mater ſit libera, partus quoque ſit liber, vel ſi mater ſit ancilla partus quoque ſit ſeruus, *vt Inſtitu. de ingenuis*, in principio, *C de rei vendic. l. Partum*, tunc partus ventrem & matris conditionem ſequitur, ſecundum Pet de Bella pertica, ſic in medium adducit D. Antibolus in tractat. *de muneribus folio 12. num 9.*

Partus in vtero non venit appellatione hominum in ſtatuto, ſecundum baldum in *l Cum in veteres C de fideicomm: ſſ libero.* Ratio eſt, quia partus dum eſt in vtero, dicitur perſona incerta, ſecũ dum Baldum in Rubrica *C ad Treb* ideo non eſt in conſideratione, maxime in odioſis, ſecus in fauorabilibus, vt dicitur in q. capiente lupam prægnãtem admiſſo ad præmium per ſtatutum, quod eſt verum ſiue agatur de fauore teſtamenti, ſiue de fauore cõtractus fauorabilis, ſecundum Bald. in *l. fin. C. de ſuis & legi. Ideo Bald. in l. 3 C ad Tertul.* dicit quod cauſa partus in vtero fauorabilior eſt cauſa nati. & no. quod partus cedit ex titulo ex quo cedit mater vel venter, *l. Nõ quicunque. §. Iulia. & ibi Bart. de legat 1. & l Si quod ex Pamphila. §. 1. & ibi Bart. de leg. 2.* Nec dicitur partus pars rei dum eſt in vtero, nec facit rem pretioſiorem, ſicut faciunt fructus pendentes, caſus eſt ſingularis ſecundum Bart. in *l. In lege falcidia placuit, ff. ad l. Falcid.* Hucuſq; D. Bertach. in tractat. *de gabellis ſeu vectigalibus, folio 69. verſo, numero 7.*

Paſſio.

Paſſio non fit à naturæ aſſuetis, vel ab aſſuetis non fit paſſio vt refert D. Iacob. à Canibus in tractatu *executionum vltimarum voluntatum, folio 136.* numero 10.

Paſtor.

Paſtor non excuſatur, quod lupes oues comederit, *c. Quoniam, & ibi bona gloſſ. Innoc. & Doct. de Regul. iur. & is in antiquis, & c. Tres perſonas, 22. quæſt. 4* ſic habet D Nicolaus Boerius in tract. *de Cuſtodia clauium, folio 213. num. 12.*

Paſtores exemplo gregi eſſe non debent. ad hoc hortatur D. Paulus. Exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate, *1. Timoth 4.* & ſic inquit D. Hugo in tractatu. *de Officio 4. prælatorum, folio 39. §. Iam nunc numero 3.*

Pater.

Patris & filii eadem vox cenſetur, & econuerſo, *§. Ei, & §. Poſt mortem, Inſtitut.* de inutilibus ſtipulationibus *& leg. ſi. C. de Impub. & aliis ſubſtitut.* & vbi eſt vnus, ibi alter eſſe videtur, *leg. Cum ſeruus, C. de agricol. & cenſit. libr. 11.* Plura vide apud D. Nepotem à Montalbano in tractat. *Exceptionum, folio 174, numero 25.*

Pater

Pater inter filios æquiparatur militi, vt & in eo ſufficiat ſi teſtetur ex iuregentium, D. Vdal. Zaſius luculenter hoc citat in tract. *de ſubſtitutionibus, fo. 93 n. 4.*

Patria.

Patria poteſtas per religionis ingreſſum ſoluitur *l. Si ex cauſa, §. Pap. ff de minorib. & §. Cum, Inſtitut.* Quib. mod. ius patriæ poteſtat ſoluitur. *Et Auth. Verum, & Auth Sed dignitas, C. de epiſc. & cleric.* ſic habet D. Pet. Antibol. in tract. *de Muneribus, fol 15. verſo, n. 14.*

Fumus patriæ dulcis eſt.

Patria ſua cuique dulciſſima, *leg. Qui habebit, in gloſſ ff. de legibus & Oldendorpius in locis communibus.*

A ſubſidio & cōſtitutione murorum patriæ nemo ſe poteſt excuſare,

Felix patria vbi ſic Princeps abundat diuitiis, ne ad obliquum regimen reipublicæ ſubſit miſeriæ.

Iura & commoda patriæ ſeruanda ſunt. Impune in defenſione patriæ licet filio occidere patrem, ſi inuadat illam, vt & patri filium, *l. Minime.*

Non dubia eſt Ithaci prudentia, ſed tamen optat Fumum de patriis poſſe videre focis, *Ouid. 1. de Pont. Elegia 4.*

Patrimonium.

Patrimonium habentes omnes tenentur ad collectam, *l. Reſcriptum, ff. de Muneribus & honorib.* ſic infert D. Gulielmus Bont. in tract. *de Vſuris, fol. 15. num. 14.*

Patrocinium.

Patrocinium ſi præſtō, rem meam petenti facio mihi præiudicium, *c. Ex literis, de tranſactionib. ca. Ex ore,* extra, de his quæ fiunt à maiore parte, *c. Cū Adrianus, 63. diſtinct. l. Vltima, ff de in offic teſtam.* Hæc leguntur apud D. Damaſum in tractat. *de Brocardis diſcuſſa ex vtraque parte, fol. 139. n. 30.*

Patronus.

Patronus debet actualiter preſentare, quod multis exponit D. Paulus de Citadinis in tract. *de iure patronatus, fol. 53. verſo, n. 37.*

Patientia.

Patientia eſt virtus æquanimiter portans impetum contumeliarum & omnis aduerſitatis, *Cicer. in Rhetor.*

Patientia læſa ſæpius fit furor.

Patientia eſt voluntaria & diuturna rerum arduarum perpeſſio, cauſa honeſtatis & vtilitatis, *Idem.*

Patientia vincit potentiam: Patientia vincit omnia.

Patientia eſt æquanimis tolerantia iniuriæ in ſe & ſuos, *vt § 1. 23 q. 1.*

Melior eſt patiens viro forti, *Prouerb. 10.*

Doctrina viri per patientiam noſcitur, & gloria eius eſt iniqua prætergredi *Prouerb. 19.*

Patientia lenitur Princeps & lingua mollis confringet duritiem, *Prouerb. 25.*

Melior eſt patiens arrogante, *Eccleſ. 7.*

Patientia ſuperioris in inquiſibilibus ſine principis priuilegio geſtum non iuuat, vt tenet D. Dominicus de ſancto Gem. *in c. 2. de prebend. in 6. in ante penultima col. m.* vbi infert quod quantumcūque papa toleret, quod decimæ per laicos non ſoluantur, non tamen videtur poſſe per laicos quæri ius non ſoluendi decimas, quod perpetuo tenendū eſſe cordi dicit D. Bertac. in ſuo tract. *de Gabell. ſeu Vectigalibus, fol 57. n 31.*

Patientia aliquando pro traditione habetur, *l. Si ego, §. Si de vſufructu, ff. de publica.* Ita allegat D. Placentinus in tract. *de rerum vendit. onibus, fo. 130. titul. 5. num. 4.*

Patientia includit in ſe neceſſario ſcientiam, *leg. Quoties, ff de ſerui. titul. generali.* & Patientia facit præſumi mandatum, *l. qui patitur, ff. manda* Plura de hac materia licet diſcere apud D. Ioannem Frāciſcum Balbum, in tract. *de Praeſcriptionib fol. 221. num. 30.* & paulo ante apud eundem legitur, quod licet ex patientia longi temporis cum præſtatione vel ſine aliquando inſurgat præſumptio iuxta prædicta: debet tamen allegari, id quod præſumitur ex tempore, vt titulis vel conſenſus. alias non reſultat præſumptio ex eo, quod fuit allegatū, licet extrema probentur ex quibus inſurgit ſecundum Paulum de Caſtro in *l. Si filius per legem ſi adulter cum eum inceſtu, §. Idem Pellonit ff. de adulterio* Plures allegationes licet cernere apud D. Franciſcum Balbum, in tract *de praeſcript. fol. 221. n. 19.*

Pauper.

Pauper non ſemper luit in corpore, quod non habet in ære. Nam ſi Martinus pauper adeo, vt codicem nec reddere, nec ſoluere poſſit, ipſe non luet in corpore: quia hoc iure cautum non inuenitur. ſed ſi condemnatus in pœnam, 15. librarum Turonenſium & præ paupertate interficietur, tunc luet in corpore, *l. 1. § Generaliter, ff de pœnis* iuxta id quod notatur de ſimili inficiatione, §. *ex maleficiis, ver. Item mixta. Inſtitut. de ac* Non tamen idē eſt idem in pœna, quæ ex promiſſione hominis debetur, cum lege cautum non ſit, ſed ſufficit tunc debitori quod cedit bonis, Ita aſſeruit D. Hermannus de Bare in ſuo tract. *de formandis libellis, f 158, libello 62, n. 3.*

Digitized by Google

Pauperes effecti diuites de facili tyrannizant. Egidius Romanus ait mores nuper dictatorum vt plurimum peiores eſſe minoribus eorum, qui fuerunt diuites ab antiquo ſic mores nuper potentum & nuper eleuatorum per adeptionem ciuilis potentiæ peiores ſunt moribus aliorum: pro quo adduco aureum textum *in c. negociatorem clericum*. 88. *diſt.* vbi dicitur negociatorem clericum, & ex inope diuitē, & ex ignobili glorioſum, quaſi quandam peſtem fuge. & eſt vna de abuſionibus ſæculi duodecim. quas refert D. Cyprianus *& gloſ. in Clement. Ne in agro, §. Quin vero in verbo. Curias principum, de ſtatu regu.* & ſubdit Egidius quod tales neſciunt ferre fortunas. & nuper exaltatum eſſe in regem, eſt quaſi quædam ineruditio regiæ dignitatis. tales vt plurimum Tyrāni ſunt. & inflati corde inerudite regnant. Plura vide conſequenter apud D. Ioannem le Cirier in tract. *de Primogenitura, fol.* 183. *n.* 12.

Pauperum cibos vorare ſacrilegium eſt, cap. Si quis propter 1. *q.* 2. ſic ratiocinatur D. Barbatia, in tract. *de præſtantia cardinalium* dicens grauiter hos peccare, quando proprias facultates conſeruant, & cibos pauperum capiunt. *fol.* 54. *n.* 2. *&* 3.

Paupertas.

Paupertas, vel inopia eſt defectus multorum neceſſariorum ad vitam, ſed non omnium, & vna ex coacta neceſſitate: altera ex voluntate *D. Tho. cōtra gentiles,* 3. *c.* 134.

Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius, *Prouerb.* 17.

Nouerca eſt diſciplinæ egeſtas. *Boet. de conſolatione Philoſophiæ*

Magnæ diuitiæ ſunt lege naturæ compoſita paupertas. *Seneca* 4

Paupertas & obedientia interueniunt in ſolēnitate voti. conſtat ex verbis D. Antonii de Roſellis in tract. *de Conciliis, ſol.* 101 *verſo n.* 14

Paupertas nō tollit libertatem voluntatis, nec ſeruitus. *c. In principio* 15. *q.* 1 *& c. Palea: ſed penſandum.* 61 *diſt. nēt & c. Nabugodonoſor* 23. *q.* 4. Pleniorem probationem huius pandet D. Ioan. à Lignano, in tract. *de Amicitia fol.* 11 *verſo, §. viſo. n.* 4.

Paupertas ſine culpa veniens excuſat à periurio ſi in tempore non poteſt ſatisfacere. vt nota. *in c. Breui, & in c. querelam de iureiurand* & notat Baldus *in c.* 1 *de no. for. fideli. & in c.* 1. *§ Porro, quam ſit iuſta cauſſa beneſ. amit. & in c. licet. Si de feud. fuer. controuerſia, & in c. vnico de al e, paterni feudi* ſic diſtinguit Dom Matthæus ab Afflictis, in tractat. Protomiſeos, *folio* 149. *numero* 16. Vbi dicit, quod neceſſitas non habet legem, *leg.* 1. *ff. de offic. conſulis* Neceſſitas furari facit licitum, *cap. diſcipulis Domini.* & ibi bona *gloſ. de Conſecrat. diſtinct. vltima, c.* 1. *in verb. equum ſuum de pace tenenda* Neceſſitas facit licitum patri vendere filium, textus in *l.* 2. *C. de patribus qui fil os diſtraxerunt.* Neceſſitas famis pro alimentis & medelis facit licitum res prohibitas alienare, *leg. Mutus, §. Morte, ff. de iure doti & leg. Si cum dotem ff. ſolu matrimonio.* ſic neceſſitas famis illicitum facit licitum, *c. Mutationes,* 7 *quæſtio* 1. & ſic neceſſitas vel paupertas veniens ſine culpa excuſat à periurio, &c.

Pauperrimus.

Pauperrimus ciuitati non debet præfici, nec ditiſſimus. Scipio enim de duobus viris in Hiſpaniam mittendis rogatu amicorum dixit, neuter mihi placet, eo quod alter nihil habet, alteri nihil ſatis eſt. Idem vult D. Magiſter Rauaudus in tractatu *Speculi iudicum fol,* 89. *n* 40.

Pax.

Pax eſt tranquillitas ordinis, maximè in voluntate, *D. Tho.* 1. 2. *q* 70. *art.* 3 *Rurſus* 2. 2. *q.* 29.

Pax eſt margarita Chriſtianis precioſiſſima. Dominicus Soto Segobienſis Theologus, *in epiſtolam D. Pauli ad Romanos.*

Pacis nomen dulce eſt, & ipſa res ſalutaris, pax eſt tranquilla libertas. *Cic. in Philippicis.*

Pax eſt belli intentio & finis.

Pax eſt vinculum charitatis, *c. Nouit, de iudi.* hæc ſententia legitur apud D. Anto. de Roſellis in tra. *de Conciliis, fol.* 121 *§. decimo ſexto, n.* 1.

Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum amoris, conſortium charitatis, D. Aug. *De verbis Domini.*

Pax eſt laudabilis & deſiderabilis omnibus, magnæ ſunt laudes venerādæ pacis, quę nihil aliud eſt, niſi multitudinis vnitas, bonum & ſalus populi conſiſtit in pace. Pax quippe omni regno deſiderabilis eſt, in pace populus proficit, vtilitas gentium cuſtoditur. Bonarum artium mater decora eſt: Pax mortalium genus multiplicat, facultates protendit, mores extollit: Legiſlatori bono ac graui præſidi ſemper adhęrere debet, vt quietem habeat prouinciam, ſine pace vitæ vtilitas facile perit. Hæc Oldradus in *conſ. l.* 094 *in* 6. *col.* & Imperator in fauorem pacis & laudem dicit, Pacem deſideratam & toti orbi neceſſariam per vniuerſas regni partes habendam regia inducimus authoritate, *tit. de pace tenenda, in vſibus feudo.* Hactenus eadem tenet D. Ludouicus Montaltus in tractat. *de reprobatione ſententiæ Pilati,* 188. *numero* 11. *& deinceps.*

Pax ſectanda etiam cum labore noſtro, damno & opprobrio Dominicus Soto Segobienſis *in epiſtolam D. Pauli ad Romanos.*

nihil aliud eſt, quam vendere induſtriam & actus ſuos, quod eſt contra naturam vel legem naturalem, & eſt ratio Scoti *ſuper 4. Sententiarum, diſtinct. 78.* ſic ratiocinatur D. Anto. Archiepiſcopus Florentinus, in tractatu *de vſuris, fol. 200. verſo num 7.*

Pecunia non germinat fructum: nam germinare fructum repugnat naturæ, & ſic principiis naturalibus rerum, propter quod reprobatur contractus vſurarius, vt vult D. Laurentius de Rodulphis in tract. *de vſuris. fol.* 131. *nu.* 57.

Pecunia non eſt locabilis, Archid. in *c. Si fœneraueris,* 14. q. 3. tenet, quod loquendo proprie non eſt locabilis, ſed mutuabilis.

Pecunia non eſt vendibilis, quia aliarum rerum eſt æſtimatio, *l. Si ita. ff. de fideiuſſoribus.* Idem probat D. Laurentius de Rodulphis in tracta. *de vſuris, fol.* 121. *nu.* 54 & conſentit D. Magiſter Hiero. à Luca, in tractatu *de Cambiis Lugdunenſibus, fol.* 8. *verſo, num.* 50 *&* 51.

Pecunia non parturit pecuniam, nec poteſt recipi lucrum ex re aliena ſic habet D. Guiliel. Bont in tract. *de vſur. fol.* 176 *verſo nu* 7.

Pecunia minuta quanto plus vileſcit, tanto plus groſſa creſcit. Nam quanto magis vileſcit moneta argentea, tanto plus creſcit moneta aurea, vt demõſtrat experientia. & facit *l 2. ſecundum vnũ ſenſum, C. de vete. num poteſtate, libr.* 11. ſic legitur apud D. Albertum Brunum in tract. *De monetis, folio* 175. *particul.* 17. *nu* 2

Pecunia pro re inuito creditore non ſoluitur, *c. Qui ſtudet.* 1. *qu.* 3. & hoc quando eſt Dominus, quia tunc in executione contractus venit dare, aliâs ſi non eſt Dominus ſoluendo intereſſe liberatur, nec cogitur incurrere pœnam duplã in euẽtu euictionis, ita intelligitur *l 1 ff act. empt.* & facit cum emptor. *ff. ad l. Falcid. & in l Qui reſtituere, in fine ff de rei vend* & Bald. in *l* 1. *in penultim. col. l. m. ver. Et vlterius quære an venditor, C. de ſent.* quæ pro eo intellige prædicta vera, ſi commode tradere poteſt, quia non ſubiaceat alicui caſui euictionis & dicit hanc eſſe communem opinionem. Copioſius hæc ſententia excutitur apud D. Fabia. de Monte, in tract. *De emptione & venditione, folio* 151 *num* 29.

Pecunia hoſti extorquenda ſubtiliter, vt egeſtate laboret, vel ſic pecunia ſubtili ingenio eſt ab hoſtibus velut à barbaris extorquenda, vt egeſtate laborent *l Bona fides. ff. de depo.* & facit huc D. Baldus de Vbaldis in tract. *de Pace Conſtantiæ, fol* 74 *verſo, num.* 2.

Pecunia facit omnia: quia nihil eſt tam proportionabile rebus, ſicut pecunia, vt eſt textus notabilis in *l. Si ita fideiuſſor e accipere, ff. de fideicõm ff* vbi dicitur quod omnes merces pecunia æſtimãtur, non ita pecunia mercibus, vnde ſine illa nec emptio, nec locatio conſiſtere poteſt, vt in *l Naturalis, §. At cum do in gloſſ. ff. de præſcript. verb.* ſecundum Bald in *l* 1. *in* 44. *q. ff de re. diuiſio.* vnde dixit gloſſ. ordinaria, quod pecunia eſt vita hominis, vt *l. Aduocati, C. de aduo. di. iudic. ſuper verbo vitam,* quam egregie ponderauit Baldus *in l. ſi Thais, C. de oper. libe.* Amplius vide D. Fabianum de Monte in tract. *de empt. & vend. fol.* 142 *verſo num* 10. & adde quod veteres omne robur patrimonij in pecunia poſuerunt, vt dixit textus in *l. Lex quæ tutores, C. de adminiſtr. tut. & iuriſconſultus* refert alibi ſe audiuiſſe aliquos ruſticos ſenes dicentes, pecuniam ſine peculio prodem eſſe, *l Si chorus, §.* 1. *ff. de leg.* 2.

Numus eſt fideiuſſor futuræ neceſſitatis, vt Ariſtoteles dixit & Baldus poſt gloſſ. in *l.* 2. *ff de conſtitut. pecun.* Idem confirmat D. Franciſcus Curtius in tract. *de ſequeſtris, fol* 2 *nu.* 4.

Pecunia eſt vita hominis, textus cum *gloſſ in l. Aduocati, C. de aduoc. diuerſo. iudic* & dicit gloſſ. *in l.* 2. *de numera. & actua libr.* 12. quod conſuetudo populi Romani fuit pecuniam ex tributis perceptam in marſupium reponere, etſi marſupium non ſufficeret, ad fiſcum, id eſt ſaccum deueniretur. Si ſaccus non ſufficeret, ad ærarium deferebatur, ſic dictum, quod æs appellatione pro omni pecunia dictum in eo reponebatur, vnde populus Romanus fuit auctus in gloria, &c. Hanc ſententiam citat D. Franciſcus Curtius in tractat. *de ſequeſtris, fol* 2 *num.* 5.

Pecuniæ finis conſumptio eſt, non conſeruatio, vel pecuniæ proprius vſus eſt conſumptio, vt notat D. Guilielmus Bont. in tract. *de Vſuris, fol* 176. *verſo, nu* 8.

Pecuniæ nulla vtilitas, ſi claudatur in arca, & eſt eius vſus ad commutandum, vnde in ea vtilitatis cauſa principalis eſt hominis induſtria, ſic allegat D Laurentius de Rodulphis in tractatu *de Vſuris, folio* 134. *verſo, numero* 14. Idem author poſtea *in* 3. *particul. principali, numero* 4. dicit quod pecunia eſt inuendibilis, & ipſa, & ipſius vſus, qui non eſt aliud, quam ipſa conſumptio à pecunia inſeparabilis, vnde vnum ſine altero vendi non poteſt, nec etiam vtrumque ſimul, tanquam alterum accreſcit in valore, iuxta notata per Ioannem Andream in quæſtione poſita, ſuper regula peccatum, *in* 2. *cu de Regul. iuris, libr.* 6. huiuſmodi expoſitione rem declarat D. Laurentius de Rodulphis in tract. *de Vſuris, fol.* 147. *num.* 4.

Pecuniæ cudendæ potentiam conſuetudo tribuit, ex quo conſuetudo tribuit iuriſdictionem, vt in *l.* 1 *C. de emancip. libr* Item videmus quod obſeruant ciuitates & magni domini de conſuetudine vt cudant monetam: ſocietates autem non obſeruant, ideo præcaueant cudere, vt egregè dixit Angel in

 l. 1. *C.*

leg 1.*C de falſa moneta*,& aſtipulatur D. Fabianus de Monte,in tractat.*de empt. & vendit, ſolio* 142. *num*.5.

Pecuniam cudere eſt de regalibus,vt in *cap*.1.*in verbo. Monetæ*,Quæ ſint regalia,in Vſibus feudo.& Bartol.*in Rubrica,C.de vete. nummiſ.poteſtate,li*.11. Ex his etiam probatur quod cudere pecuniam eſt iuris publici & non priuati,vnde moneta adulterina,id eſt falſa,vel quia eſt ære contaminata, vel quia fucata, id eſt tincta in ſtubſtantia & materia falſa,vel quia eſt de bona materia, ſed non habet publicam formam, id eſt publicum characterem, vel quia qui cudit non habet authoritatem cudendi à ſuperiore,qui punitur de falſa moneta,*leg*.1. *C. de falſa moneta*, & *l. Qui falſum, ff. de falſis, & c. Quanto,de iuriiurand.* vnde ſi ſocietas campſorũ vel mercatorum abſque authoritate principis cuderet monetam de bona moneta & imprimeret in eadem formam propriam,non ſuperioris puniretur tanquam falſaria monetarum. In moneta duo requiruntur ſcilicet veritas & authoritas.Veritas cõſiſtit in qualitate materiæ,in impreſſione veræ formæ,& in iuſtitia ponderis. Authoritas conſiſtit in habendo merum imperium. Princeps fabricatoris falſæ monetæ pœnam ſtatuit exuſtionem, *vt leg*. 2. *C.de falſa moneta*. Ciuitas vel alius à principe pœnam ſtatuit detruncationem capitis. Plura copioſius hac de re exponit D.Faſt de Monte, in tract. *de empt.*& *vendit.in* 5.*q*. de Materia monetarum, *fol*.142.*n* 2.& 3.

Pecuniæ faciendæ expenſa de publico ſoluenda, vt nihil detrahatur valori materię ſi eſſet in maſſa: vt eſt textus & gloſſ.& declaratio Bart. in *l*.1.*C de vete.nummiſ. poteſta.in verbo debiti ponderis*, *& in l.* 2.*eod in gloſ.in verbo æſtimatio*. & ſolemniter declarat Bart.*in*.1.*ff.de auro & argento lega.& in l.* 1. *in principio,ff.ſi certum petatur,& benefacit text.in c.Quanto de iureiurando,& ibi gloſ declarat*. Quod tria requiruntur: materia, pondus, & forma licèt quod expenſa fiat de publico,ſecundum Bart.nunc de conſuetudine non ſeruetur,quemadmodum teſtatur etiam D.Fabianus de Monte,in tract.*de empt. & vendit.fol*.142.*n*.2.

Pecuniam accipiens vt teſtimonium dicat etiam verum,falſum committit,vt notat gloſ. elegans *in l*.1.§.1.*in verbo ad notationẽ,ff.de falſ. & text.in c.* 1.§.1.Quid ſit inueſtitura, in verbo *non remin ſci.* Largius vide Tyndarum.in tract.*de teſtibus fol*.106 *num*.9.& 10.

Pecunia eſt poſſeſſio totius eius quod homines in terra habent, & quorum Domini ſunt; vt Agar ſeruus,vas,pecus,&c.*D.Aug.de Doctrina Chriſt.*

Pecunia eſt nummus factus ex pecudibus vel ex materia metallica,de hac dicitur:pecunia facile cõſumitur,conſilia exhauriri neſciunt,hæc vſu augẽtur,pecunia minuitur,& cito deficit conſilium autẽ collatum quo in plures diffunditur, eo redundantius manet, & in ſuum fontem recurrit, contra pecuniam,*D.Amb lib.*1 *de Officiis.*

Pecunia cum labore acquiritur, cum timore ſeruatur, tandem cum grauiſſimo dolore amittitur. *Caſſiod.cap.*5.*de dilectione Dei.*

Vbique pecunia vincit, omnes mendicitatem ſpernunt, *Iſidor.Soliloquiorum, lib*.1.*c*.1.

Pulchrum eſt neglexiſſe fœda lucra pecuniæ, *Caſſiod lib*.5.*epiſt* 13.

Propter pecuniarum poſſeſſionem omnia prælia nobis ſunt,*Plato in Phædone.*

Male enim ſe res habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia,*Cic.lib*.1.*Officiorum*.

Pecuniæ quærendæ non ſolum ratio eſt, verum etiam collocandæ,quæ perpetuos ſumtus ſuppeditent, nec ſolum neceſſarios, ſed etiam liberales, *Cic.Ibidem.*

Nihil eorum,quæ virtute debentur,emere pecunia licet,*Valer.Max.lib*.4.

Pedagium.

Pedagium pro famulis dominus tenetur, *l. Vſurpatione,& ibi Bald & Salicet.C. de vectig. & commiſſ & l.Si quis vxore*, C.*de dona.inter vir. & vxor.* & D. Bertach.in tract. *de gabellis ſeu vectigalibus, fol*.67.*verſo,numero* 30.

Pellis.

Pelli mortuæ in arduis credere eſt vnum mirabilium mundi,*c.Tertio loco,cum ibi notatio,extra,de proba.* Ideo requiritur authoritas principis vel habentis poteſtatem à principe, vt habetur *c*.1.*&* 2. *& c.Cum per tabellionem,ext.de fide inſtrum.& c.Cũ contra falſam,extra,de probat & c per venerabilem, extra,qui filij ſint legiti.* Similiter arguit D. Ioannes à Graſſis, in tractat. *de Subſtantialibus procuratorij,folio* 87.*numero* 3.

Periurium.

Periurium eſt falſa iuratio,vel mendacium iuramento firmatum, *D.Tho*.4.*Sent.diſt*.39.*q* 4.

Ille qui hominem prouocat ad iurationem & ſcit illum falſa iuraturum eſſe vincit homicidã.*D.Aug. in decolla. Ioannis.*

Fraude periuriam aſtringitur,non ſoluitur, *Cic. Offic*.3

Periurii pœna diuina exitium: humana dedecus.

Periurus eſt infamis,infamia ciuili, ſecundum Canones,vt voluit Collectarius & D. Cardinalis, contra antiquam & hodiarnam iuris prudentiam, & facit *gl.in c. Ipſi apoſtoli*, 2.*q* 7. quæ ſentit quod periu-

Digitized by Google

periurus eſt infamis. Reliqua vide apud D. Andream Barbatiam in tract. *de teſtibus fol.* 83. *n.* 18.

Periuri priuantur beneficiis, *c. Querelam, de iureiurando*, & D. Ant. de Roſellis in tract. *de Concilijs, fol.* 111 *verſo, num* 27.

Periurium aggrauat mendacium, *c. Si quis conductus*, 22 *q.* 5. & D. Matth. ab Afflictis, in tract. *de iure protomiſeos, fol.* 154. *verſo. n.* 27.

Pendens.

Pendente appellatione iudex ſecularis non debet facere nouitatem. vt allegat D. Laur. de Rodulph. in tract *de Vſuris fol.* 144. *n.* 25.

Pendentia litis non inducitur per ſequeſtrationem bonorum aut capturam perſonæ de fuga ſuſpectæ, *l. Si nulli. C. de iudic. & per Bald in l. Ordin. Cod de rei vin & l omnes populi, ff. de iuſtit. & iure circa principium.* Maiorem expoſitionem licet videre apud Ioann. Baptiſt. Caccialup. in tracta. *de debitore ſuſpecto & fugitiuo, fol* 229. *verſo,* § 15, *n.* 3.

Penſionarius.

Penſionarius penſionem remittere poteſt, abſque ſuperioris authoritate, ſicut demonſtrat clarius hoc. D. Ioann. Baptiſta Caccialupus in tract. *de penſionibus, fol.* 211. *q.* 30, *num.* 11.

Penſio.

Penſio aut merces vbi augmentum eſt in bonitate, etiam augetur, ſecundum Bart. in *l. Si merces, §. Vis maior, ff locati.* Imola. Panor. & doct *in c. Propter ſterilitatem, ext. locati.* Reliqua vide apud D. Albert. Brunum, in tract. *de Augmento, f.* 181. *conc.* 14 *num.* 1.

Penſio poteſt aſſignari laico, quia de ſui natura non cenſetur beneficium eccleſiaſticum, niſi ſit talis penſio quæ cõſueuiſſet pro eccleſiaſtico beneficio aſſignari, Archid. allegat *c. Quam au & primo de præbendis in ſexto, & c. Ad audientiam, Clem* 2. Ibi annuas penſiones ſeu alia beneficia põderat, quod penſio, quæ ſuper reditibus eccleſiarum aliquando alicui conceditur. non poteſt dici beneficium eccleſiaſticum, quia nullam ſpiritualitatem habet in ſe, ſed etiam quid mere temporale. Recurre ad. D. Ioannem Caccialupum, in tract. de penſionibus, *fo.* 202. *q* 12. *num.* 2.

Penſionis conſtitutio gratuita beneficium dicitur, ſicut diſputat idem Ioann. Bapt Caccialupus in tract. *de penſionibus.*

Percutere.

Percutere & frameam vibrãdo minari paria ſunt l. 1. § *Diuus ff. ad l. Cor. de ſicar. & l.* 3. *ff. ex quibus cauſ. maio. & leg. Metum, Cod. Quod metus cauſa.* Idem notat D Guido de Suzar. in tracta. *de indiciis & tortura fol.* 91. *num.* 72.

Perdere.

Perdere nemo poteſt, quod non habet, *leg Nam ad id quod, ff. de iniuſto teſtam. & ff. de regulis iuris.* Non videtur re excluſus qui rem non habet, *&c. Dyabertum,* 1. *qu.* 7. ſic exponit D. Ioannes de Lignano in tract. *de Cenſura eccleſiaſtica, fol.* 10. *n.* 1.

Perditum non vtendo, poſtea non recuperatur, *leg. fin. C. de remiſſ. pigno.* ſecundum Bald. 1. §. *Rurſus, col verſ. Sed iuxta hoc quæro in tit. de controuer. inueſti.* cuius verba formalia refert & ſequitur in omnibus prædictis Alua. ibi. *col.* 2. & atteſtatur D. Ioannes Franciſcus Bald. in tractat. *de præſcriptionibus, folio.* 240. *numero* 14.

Peregrini.

Peregrini ſine pera & baculo non gaudent peregrinorum priuilegio, vt dicitur in *l Sanctum, ff. de rerum diuiſione*, & dignum hoc notatu adducit D. Iacobus à Canibus in tract. *de repreſal. f.* 116. *n.* 44.

Perfectus.

Perfectior in gradu eſt in benefaciendo potentior, c. *Qui epiſcopatum,* 8 *q.* 1. *& c. Sic rector,* 43. *diſt.* ſic refert D. Ioan. à Lignano in tract. *de Amicitia, fol.* 5. § 1. *Reſtat numero* 5.

Perfectius.

Perfectius, melius, & prudentius ad ſalutem orbis digeretur, quod excellentiſſimorum virorum conſiliis ruminatur, *l. Omnium, de teſtibus in verbo omnium teſtamentorum ſolennitatem ſuperare videtur. quod inſerum mera fide precibus inter tot nobili probataſque perſonas etiam conſcientiam principis tent, &c. In canonicis.* 19. *diſtinct. &c. De quibus* 20 *diſt n* 1, præſumitur adeſſe ibi Spiritus ſanctus, *Matth.* 18. Si duo ex vobis vel tres conueniunt ſuper terram in nomine meo, quodcunque petierint, fiet illis à patre meo, *& can. Alienus,* 24. *q.* 1. *& finali; C. de fid. iem & l.* 3. *C. de inge. manumiſſ.* Hinc eccleſia habet Senatum, ſine cuius conſilio nihil licet facere, *can eccleſia,* 16. *q* 1. Romani habebant Senatum, ſine quo nihil faciebant. Docet hęc D. Barbatia in tract de præſtantia Cardinalium, *fol.* 47. *num.* 19.

Periculum.

Periculum qui amat peribit in illo, *Eccleſiaſtici* 3. & ſignificat vt exponit D. Guilielm Bót. in tract. *de*

de Vſuris, fol. 179 num. 72. quod qui exponit ſe diſcrimini peribit in illo. Probabilis enim certitudo ſufficit in moralibus, & qui ſtante dubio ſe periculo committit, poteſt argui de diſcrimine vel peccato mortali, ſic in dubiis opinio ſecurior ſequenda.

Periculum eſt debitoris, ſi poſt moram pecunia efficitur melioris æſtimationis, *l. Illam, C. de Coll. & l. Si ex legati cauſa ff. de verbo. obligat. & l. Quod te ff. Si cert. peta.* Reliqua vide apud D. Martinum Laudens. in tract. *de Monetis, fol. 3. n. 21.*

Periculum in ſe ſuſcipiens de periculo tenetur, aut etiam cum depoſita eſt pecunia apud eum gratia eius, vt puta ſi emiſſet crediti nomine obligatus eſſet, vt *l. Si quis, ff. Si cert. peta.* ſic tenet D. Placentinus in tract. *de Iudiciis, fol. 126. verſo. nu. 2. tit.* 10.

Periculo in mora exiſtente receditur à regulis iuris, *l. 1. ff. de glan. de legenda*, tali caſu dicimus periculo præſente moræ ferias inductas etiam in honorem Dei non eſſe ſeruandas, vt patet per *gloſſ. notabilem in l. fin. in verſ. e ſi de vſſeris, C. de feriis.* Similiter contemnenda eſt authoritas iuris tali caſu, vt *l. De pupillo. §. Quirinos, ff. de oper. no. nunciat.* Ibi prætor generaliter cætera opera excipit, quorum mora eſſet periculum allatura *fa. text. in l. 1. ff. de dam. infect.* Longius hoc tradit D. Ludouicus Môtaltus in tract. *de reprobatione ſententiæ Pilati, folio 386. verſo, num. 12.*

Periculoſiora magis timenda & cauenda, *fa. text in c. duo mala, diſtinct. 13.* Itaque ſi periculi neceſſitas ex pluribus malis, vnum perpetrare cõpulerit, id reſoluere debemus, quod minori nexu noſcitur obligari. Ita perſtringit D. Ioan. le Cirier in tractatu *de Primogenitura, fol. 183. verſo. n. 14.*

Peritus.

Perito cuique de pertinentibus ad artem creditur, quia peritis eſt ſtandũ, *c. Fraternitatis. De frigidis & maleficiatis, c. Significaſti, extra, de homicid. l. 1. circa principium, ff. de vent. inſpiciun. l ſemel, C. de re militar. lib. 12. & Alex. in conſil. 1. & conſilio 107 in 2. volu.* poſt Petrum de Ancha *in q. incipiunt. Antiquis & modernis temporibus.* Idem affirmat Dominus Ioannes Franciſcus Ponzinibius in tract. *de Lamiis, fol. 136. verſo, num. 6.*

Hoc loco debet poni Periurium & quæ de eo ſupra dicta ſunt.

Permiſſio.

Permiſſio in prohibitis non egreditur terminos permiſſionis *l. Ius ſingulare, & l. Quod vero contra ff. de legibus.* Regulariter quod non reperitur prohibitum, intelligitur permiſſum, *l. Ex eo, cum vul. ff. de teſtibus l. Cum prætor, in l. ff. de iudi. l. fin. §. Quadrupli C. de ſpo. ſalibus.* Ita adducit D. Alb. Brunus in tract. *de Augmento, folio 177. concluſ. 2. num. 3.*

Permiſſum ad tempus videtur poſt tempus prohibitum, *l. Imperator. ff. de poſt. l. ult. l. Statu liber à cæteris, ff. de ſtatu.* Id aſſerit D. Ioannes le Cirier, in tractatu *de Primogenitura, fol. 157 n. 5.*

Permiſſum cum quid expreſſe non reperitur, remanet ſub regula prohibitionis, vt *c. Exiui, §. porro cum concordan. in Clem. de verbo ſignif. at. & l. Sancimus, C. de t. ſtamentis, & c. præcipimus, de appel. & c. conſtitutio, de elect. lib. 6.* Sic allegat D. Ioannes Calderinus, in tract. *de interd. f. l. 8. verſo, n. 12.*

Permutatio.

Permutatio eſt vicaria præſtatio vnius rei certæ pro altera re certa, *l. in gl. ſ. C. de re permuta.*

Permutatio aut emptio ſolos decet mercatores, intelligendo mercatores illos, qui deſeruiunt bono publico afferendo bona publica & oportuna pro fulcimine particularium, & argumentamur ſic. Vnumquemque in opere honeſto, rei publicæ ſeruientem de ſuo laborioſo ſudore non ſolum viuere, ſed lucrari opus eſt, cum valeat ingenium, induſtriam, & ſolitudinem iuſte vendere, nec ſolum ex labore, ſed etiam propter plurima pericula, quæ accidunt, iuſtus legiſlator conduceret mercatores non ſolum precio aſportantes neceſſitatia, ſed iis etiam contribueret, & ſi legiſlator deſit, licet mercatoribus non extorquendo, ſed moderando lucrum ab aliis recipere, ſicut hoc infert D. Hieronymus à Luca, in tract. *De Cambiis Lugdunẽſibus, fol. 8. n. 32.*

Perpetuum.

Perpetua eſſe debent, quæ ſunt ad communem vtilitatem. 25. *q.* 1. 2. 3. 4. & 5. nec de illa, ſed ſecundum illam iudicare tenetur, *c. In iſtis, 4. diſt.* Ita diſcurrit D. Ioan. Randeus in tract. *De præeminentiis epiſcoporum, f. l. 160. verſo, §. In his omnibus, n. 2.*

Perpetuum dicitur durante vita, tex. eſt in *l. 1. ff. pro ſocio.* ſic habet Dom. Philippus Frãcus, in tract. *Diſputationis petitorii, fol. 82. verſ. num. 19.*

Perpetuum eſt, quod triginta annos durat. *ut Inſtitu. de perpe. ac tempo actionibus.* quemadmodum infert D. Bald. de Vbaldis, in tractatu *de pace Conſtantiæ, fol. 78. verſo, num. 109.*

Perſeuerantia.

Perſeuerantia eſt permanſio ſtabilis & perpetua in ratione bene inſtituta, *Cicero in Rhetor. & D. Thom. 2. 2. quæſtion. 128. a. tan. 1.* Qui perſeuerauerit in finem hic ſaluus erit, *Matth. 10.*

Perſeuerantia eſt efficax & manifeſtum iudicium voluntatis, *leg. 3. ff. de diuortio, & cap. Diuortium, de pœniten. diſtinct. 1.* ſic inquit D. Philippus Fran-

Francus, in tractat. *diſputationis, petitorii, folio* 82. *nume*. 0. 15.

Perſeuerare.

Perſeuerare præſumitur, qui non reuocaſſe reperitur, *leg*. 3. *ff. Quod metus cauſa*. Si appellat non intelligitur perſeuerare, ſed tacite reuocare, *l. creditor, §. ultimus, ff. de appella*. Sed longam expoſitionẽ huius ſententiæ datur legere apud D. Franciſcum Brunum, in tractat. *de indic. & tortura, folio*. 103. *nume*. 0. 45 *& deinceps*.

Perſona.

Perſona vilis pauper pœnam pecuniariam ſoluere non valens, luere debet in corpore, *leg*. 1. §. *fin. ff. de pœnis, & notabilis textus leg. Quicunque, §. Quod ſi, Cod. de ſeruis fugi. & leg. Si quis, ff. de iuriſd. omnium iudicum. Barto in l*. 1. §. *ſi ff. de pœnis*. Dicit hoc eſſe regulare in vilibus perſonis, & limitat, quod quælibet pœna corporalis minima, maior eſt quauis pœna pœcuniaria. Ita annotauit D. Paulus Grillandus in tract. *de pœn. s om rifariam coitus, fol*. 228 *num* 6.

Perſona ignominioſa coram Principe non debet ſtare. Angel in *l*. 2. §. *Ignominia, ff. de his qui no infa*. ſic habet D Martinus Laudenſis, in tract. *de principibus. fol*. 107. *q*. 160.

Perſona quod ad forum regulariter attenditur, nos res, *l. Quod legatur. ff. de re iudica & leg. A diuo Pio, ff. eodem titu & leg fin. Cod*. vbi in rem act. bona enim ſequuntur conditionem perſonæ, *leg. fin. C. de inoffic. teſta*. ſunt enim acceſſoria huius cauſa creata, *leg. In pecudum, ff. de vſu*. Vnde qui eſt iudex perſonæ, etiam eſt iudex bonorum, *leg. Prudentia, ff de dona. inter vir. & vxo*. & mutata conditione perſonæ, mutatur ſtatus rerum, etiam quo ad forum, *leg. Si quis, ff. de re iudica*. Plura vide apud D. Petr. à Monte in tractat. *De Monarchia concilio rum fol*. 106 *n*. 4.

Perſonæ honeſtæ non ſunt fuſtigandæ, ſed viles, Barto *in §. Serui caſi. qui §. dependet ex §. Solent, in leg. Capitalium, ff. de pœnis*. & Cepo in conſil. 40. *colum*. 1 2. *verſ. quantum a l mor. m* ſed debent in emendam condemnari ſecundum facultates eorum: quia cauſa & perſonæ conſiderari debent, *leg. Vna, C. Si quis Imper. maledixe* Plura plenius vide apud D. Nicolaum Boerium in tract. *De Seditioſis, f* 163. *verſo, n*. 50.

Perſonarum ratio plus attendi debet, quam loci id eſt ipſius eccleſiæ, *leg. Si is qui, ff. de lib. lega* & diuiſibili negotio inſpicitur perſona illius qui plurimum, non eius qui minimum capit, *leg. Si is qui duos. ff. de libera legati*. atque ita atteſtatur D. Petr. de Vbaldis in tractatu *de canonica epiſcopali & parochiali, folio*. 164. *verſo, numero* 51.

Perſuaſio.

Perſuaſio obligat, *leg Si obſtetrix*. §. 1. *ff. ad legem Aquil & c. Tibi Domino, diſtinction*. 63. ſic promit D. Barthol Brixienſ. in tractat. *Quæſtionum Dominicalium, fol*. 64. *num* 5.

Perturbatio.

Perturbatio eſt commotio animi contra naturam aduerſa ratione *Cicero Tuſcula. q*. vel eſt mutatio ordinis & æqualitatis in ratione & immoderata paſſione inferiorum potentiarum, quæ non fuit in Chriſto nec ſapiente alio, *D. Tho*. 3. *Sententiarum, diſt*. 15. *q*. 2. *art*. 1.

Peruerſio.

Peruerſio ordinis vnius cauſæ ad aliam nõn vitiat ſententiam niſi apponatur exceptio, *leg. Si mancipium*, §. 1. *ff. de empt. & l*. 1. *Cod. de appella. & leg*. 2. *C. communia diuidundo*. Ita tenent *Bartol. Bald. & Angel in leg. prolatam, Cod. de ſenten. & interlocutionum iudicum*. Idem ſentit D. Lanfrancus ab Ariadno in tractat. *de interlo. & appellatio, fol*. 215. *num*. 19.

Peſtis.

Peſtis eſt bellum diuinum, ſecundum Bartol. in *l. Naturaliter, column. vltima, verſic. Idem forte. ff. de vſucap. & Bald. in leg Cum notiſſimi, §. Imo column*. 2 *ad finem. Cod. de præſcript*. 30 *annorum*, notat Alexand. *conſilio*. 81. Reuocatur in dubium, *vltima column* 5 *volumine*. ſic probat D. Ioannes Franciſcus Balbus, in tract. *de præſcriptionibus folio* 166. *num*. 5.

Peſtis nulla efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus *c Nihil prodeſt, ext. de præſcri t. & c. Cum ex iniuncto, ext. de hæreticis c. Certè ego ſum*. 12. *queſtion* 1 *& c. Si inimicus*, 93. *diſt. & leg. à tutela, ff de donat*. allegit & exponit hanc ſententiam D. Damaſus in tract. *De Brocardis, fol* 140. *n*. 3.

Petitio.

Petitio generalis admittitur ſine rerum ſpecificatione, *l*. 1. *in fin. ff. de rei vendica*. poteſt enim reus eſſe certus ex prædicto libello. *l ſi in rem. ff. de rei vendica*. vbi ſufficit dicere peto ſeruum, qui fuit ex talii hæreditate: debet tamen agens probare quod illa obuenerint eccleſiæ legatariæ ex illo iudicio defuncti, *l*. 1. *C. quando & à quibus* 4. *pars debetur*. Reliqua vide apud D. Petr. de Vbaldis in tract. *De canonica epiſcopali & parochiali. f*. 169. *n*. 22.

Petitio intercesse non prohibetur. sed tamen petitio turpis lucri vel alterius illiciti nutrimenti & additaméti vetatur, *cap. Si quis obli us.13. quæst.4.* Sic ait Dom. Ambroſ. de Vignate in tractatu *de vſuris.folio.123 numero 25.*

Petitorium.

Petitorium dominium ex parte agentis requirit, *l.1 C de alie, iudi. & in cap. Exanimata de iudi.* Hoc exemplis demonſtrat D. Philippus Francus, in tractat. *diſputationis petitorii, fol.78 num.1.*

Phantaſia.

Phantaſia eſt motus ad ſenſus factus ſecundum actum, Ariſtoteles 2. *de an ma*, vel eſt quinta potétiá media inter æſtimationẽ & imaginationẽ, quæ componit & diuidit ſpecies imaginatas. Auicenna. & D.Tho. in 2. *parte, quæſtion.78 artic.4.*

Phantaſma.

Phantaſma eſt ſimilitudo indiuidui in organo corporeo, *D.Thom.1 parte, quæſt 84, artic. 7.*

Philoſophia.

Philoſophia eſt amor ſcientiæ & ſapientiæ. *D. Aug.4. De ciuitate Dei.*

Philoſophia quæ eſt circa elementa mundi, magis eſt falſa, quàm vera ſapientia, *D. Ambroſ. ſuper Beati immaculati.*

Philoſophia docet homines ſuum cognoſcere creatorem, *Ariſt. de Morte.*

Si oportet velle ſapere, dare operam philoſophię conuenit, *Cic in Rhet.*

Nullum bonum philoſophia præſtabilius, neque datum mortalium generi, ſed Deorum conceſſum munere, neque dabitur vnquam, *Cicero. de creatione cæli & mundi.*

Philoſophia rationibus progredi debet, *Cic. in Hortenſio.*

Philoſophiá operam mercenariam ſpernere dicitur, & ſapientia ciuilis non æſtimatur nummis, nec dehoneſtanda, & quæ locationis vinculum aſpernatur, vt *l.1.§. An philoſophi, ff. de var. cog.* Sic notat D. Placentinus in tract. *de actionibus perſonalibus, fol.122 verſo, tit.8 num 2.*

Philoſophiæ virtus curioſa in operatione conſiſtit, vt præfatur D. Rolãdinus in tract. formulæ capitulorum in teſtamentis. *fol.214. Rubrica 1.n.1.*

Pictura.

Pictura eſt ignorantium lectio, & pictura gentibus pro lectione eſt, quod legentibus ſcriptura, hoc idiotis præſtat pictura cernentibus, quia in ipſa ignorantes vident, quod ſequi debent, vt habet Gregorius ſcribens ad Maſſilienſ. epiſcopum, & habetur in *c. Perlatum, diſt.3. de conſecratione, & probatur in c. Venerabiles imagines, eadem diſtinctione* Reliqua vide apud D. Troilum Maluetium in tractatu de obligationibus *imagini factis, fol.179. verſo, num.4.*

Pia.

Pia loca fundantur ex fructibus ſuperfluis. *Innoc poſt gl. ff in c. Dilecta*, de exceſſibus prǽlato Baldus in *Authent. habita C. ne filius pro patre c.9 verſ.* Tertio quæritur, Panorm. *in c. Dilecta iam allegato in fin.* Idem tenet D. Paulus de Citadinis, in tract. *de iure patronatus, fol.59.n.22.*

Pietas.

Pietas eſt iuſtitia erga Deos & homines, & patriam & parentes ac reliquos cum debito cultu, *Cic De natura Deorum, & D. Auguſt.10. de ciuitate Dei.*

Pietas vulgo etiam dicitur actus miſericordiæ, *D.Tho.22.q 80.art.1.*

Pietas ad omnia valet: eſt autem quæſtus magnus cum ſufficientia, D. Paulus *in epiſt.1. ad Tim. cap.6.*

Pietas etiam excuſat à peccato minime, *c. fin. de Conſuetudi, & in c. Super eo, de vſu.* vbi docetur, quod nec princeps, nec priuilegium, nec conſuetudo, nec pietas excuſat à peccato, ſicut quoque confirmat Dominus Albericus de Roſate in tract. *de Teſtibus. fol.175. num.13.*

Pignorare.

Pignorata res manet in debitoris bonis pleno iure, *l. Generaliter. ff. Qui & à quibus, & l. Itaque fullo, §.1. ff. de Furt.* Reliqua vide apud Dominum Fabianum de Monte, in tractatu *de empt. & venditione, folio 139. numero 10.*

Pignoratio.

Pignoratio non transfert veram poſſeſſionem. Ita inquit D. Paulus de Citadinis in tractat. *de iure patronatus. fol.55, verſo, num.69.*

Pigritia.

Pigritia eſt metus conſequentis laboris, *Cic. 4 lib. Tuſcula quæſtionum.*

Piſcina,

Digitized by Google

Piſcina.

Piſcina vendita trahit ad ſe naues piſcatorias, *l. Patronus*, §. *fin. ff. de legat* 3. vbi legatus vſus balnei comprehendit omnia neceſſaria ad vſum eius, facit etiam *l. 2 ff. de iuriſdict. omn. um iudicum*. Item facit quod legatum fundi ad vſum fructum comprehendit etiam inſtruméta neceſſaria ad fruendū, *l. Sed ſi quid*, §. *Proprietatis*, *& l. Item ſi fundus*, §. *Seminarios*, & ibi Florianus, *ff. de vſufruct*. Item & vſus frumenti ad ſeminandum, vt Angelus ibi & Barthol. Cepolla. *De ſerui titul. De vſufruct.* Sicut recitat D. Bertachinus, in tractat. *de gabellis ſeu vectigalibus, folio 61. numero 65.*

Plenitudo.

Plenitudo non indiget adiectione, *c. Si omnia, 6. q. 1. & c. Bene quidem, 96. diſt. & l. Huiuſmodi*, §. *ades ff. de lega. 1.* ſic qui plenitudinem poteſtatis habet omnia habere dicitur, vt D. Anton. de Roſellis probat in tractat. *de poteſtate Imperatoris & Papa, folio 33.* § *facit, numero 2.*

Pluralitas.

Pluralitas in ſingularitates reſoluitur. Hæc ſententia allegatur à D. Matthefyllano, in tract. *de ſucceſſ. ab inteſtat fol 16. n. 24.*

Pluralitas communiter & regulariter prohibetur *c. Quia in tantum, c. de multa, extra, de prabendis, & in c. Ad apoſtolica, extr. de except.* & pluralitas beneficiorum facit in eligibilem, ſic diſputat D. Ioannes à Graſſis in tractatu *de Subſtantialibus procuratorii, fol. 81. Iſta clauſula, & hac. nu. 4.*

Plus.

Plus ponens in ſocietate, plus percipere debet, Hanc ſententiam allegat D. Anton. Archiepiſcopus Florentinus. in tract. *de Vſuris, fol 206 num. 71.*

Plus & minus non faciunt rem differre ſpecie. & maior vel minor capacitas non habet formam rei ſubſtãtialem immutare, *l. fin. ff. de fun. inſtrum. cum cõcord.* Sic habet D. Albertus Brunus in tract. *de Augmento, fol 170. verſo, n. 10.*

Plurimum communio diſcordiam parit, *l. Cum pater* §. *Dulciſſimis, ff. de legat. 2* quod patet in vtero Rebeccæ, vbi Eſau & Iacob pugnauerunt, *c. In apibus, 7. q. 1.* & Lucanus Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit. Hinc melius eſt vnum eſſe regem, quam plures, ſecundum Philoſophum. Demonſtrat hoc D. Ant. de Roſellis in tract. *de poteſtate imperatoris & Papa. fol. 50. verſo, num 4.*

Pœna.

Pœna eſt ſupplicium, quo quis ob delictum afficitua. *Marbellus in Polyanthea.*

Pœna eſt noxæ vindicta. *Vlpianus.*

Pœna eſt delictorum debita coertio vel ſatisfactio, quę a lege vel miniſtris legis imponitur, vt *Azo in ſumma De pœnis, & in l. Si pœna ff. de pœnis.*

Pœnæ iuris ciuilis ſunt 8: vt damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, ſeruitus, mors, *Cic. & alii Doctores.*

Pœnæ iuris canonici ſunt ſex: ſuſpenſio, excommunicatio, depoſitio, intruſio, incarceratio, verberatio.

Pœna locum non habet, vbi nulla noxa. Nam pœna ſuos debet tenere authores, & ibi debet eſſe pœna, vbi etiam noxa, *l. Sancimus, C. de pœn.* Nullus ob beneficium debet perferre ſupplicium, *c. Nullus 16. diſtinct.* ſic legitur apud D. Pet. à Biaxio in tract. *de directorio Electionum, fol. 104 num. 7.* Et qui gladio non ferit, gladio non peribit. *Matthei 26.* vt demonſtrat etiam D. Paulus Grillandus dicens, quod facinus ſequitur ſuum authorem cum pœna, nec vlterius progrediatur metus quam ſit delictum, *l. fin. C. de Epiſcop. audien.* vbi dicitur homicida quod fecit, ſemper expectet. Vide D. Grillandum in tract. *de Relaxatione carceratorum, folio 232.* § *Quinto, num. 1.*

Pœna eſt delicti merces, Iulianus in *l. 1. Ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.*

Pœna criminis ex tempore legis eſt. quæ crimen inhibuit, *D. Amb. de Patriarchis, & c. Dixit Sara, 32. queſt. 4.*

Pœna poteſt demi, fama perennis erit, ſic enim *Ouidius* cecinit.

Quem ſemel horrendis maculis infamia nigrat,
Ad bene tergendum multa laborat aqua.

Sic qui ſemel periurus fuit, ad teſtimonium nõ admittitur, *c. Paruuli, 2. q. 5.* Infamiam enim per pœnitentiam abolere non poſſumus, *c. Hinc colligitur, 2. q. 3.* Sufficit enim quia antea criminoſus fuit, *c. Qui crimen, 6. q. 1. & c. In Querendum, 2. q. 7.* ſic legitur apud D. Barthol. Brixienſ. in tract. *Quaſtionum veneriaIium, fol 70. q 44 n. 2.*

Pœna delicto conformari vel commenſurari debet, vt pro paruis parua, pro maioribus grauior pœna inferatur, quod manifeſtè demonſtratur *c. vt clericorum, de vita & honeſta. clericor.* Vbi minor eſt culpa, ibi leuior debet eſſe vindicta, *c. Vergētis, de hæret. c. & c. Fraternitatis 34. diſtinct. & c. Sicut dignū. de homic.* Hæc diſcurrit D. Paulus Grillandus, in tract. *de pœnis omnifariam coitus, l. Reſpiciendum, in princ. ff. de pœnis.* vbi text. mandat iudicanti ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituat,

quam cauſa depoſcit. Nec ſeueritatis vel clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicando, quod res poſcit, ſtatuendum, *c. Felicis, de pœn. s in 6.*

Pœna proportionetur delicto, vindicta æquo exceſſu reſpondente, ab offenſa cohibeatur. Nõ enim delictum, non delictum, vel non crimen, crimẽ facere debemus: Nam qui iuſtum iniuſtum, & qui iniuſtum iuſtum dixerit, abominabilis eſt apud Deum, nec iudex amarum dulce, nec dulce amarum facere debet, *c. Non a ſ ram u, 24 q 1 ca. Si quis dixerit 11 q. 3.* nec ſtatetas doloſas afferre debemus, quod ſceleratius commiſſum, grauius vindicatum, *ca 2. Firmiſſime, 15 q. 1.* & qui plus boni plus gloriæ: qui plus mali, plus pœnæ conſequentur. *Matth. 15.* Hoſtienſis & Panorm *in c de cauſis, de offic. delegat.* dicunt, quod iudex efficitur infamis, quãdo mitiorẽ vel grauiorem pœnã ſtatuit, quam delictũ expoſtulat. *l. Seruis, C. ad l. Iuliam de vi pu'li. vel priua.* Nec iudex debet eſſe mitior lege, in *§. Oportet, in Auth nt. de iudicibus*, & dicimus quod mitius agitur cum lege, quam cum homine, *l. Celſus, ff. de arbitr.* Sic exponit D. Ludouicus Montalt. in tract. *de reprobatione ſententi: Pilati fol. 180. n. 42.*

Pœna delicto commenſurari debet, vt pro modo delicti, ſit & plagarum modus, *Deut. 25.*

Puniri non debet quis vltra quam deliquit, *gloſſ. in verbo Si vaſallus, tit. de vaſallo* qui contra conſtitutionem Lotharij regis beneficium alienauit, *in vſib feud.*

Ad diuerſitatem perſonarum pœnæ diuerſificãtur.

Pœna quæ in iure non exprimitur, iudicis arbitrio relinquitur, *c. Super his in verbo Arbitrium. De accuſationibus & c. De cauſis de offic. delegati. & §. penult. Inſtitut. de pub. iudic.* Plura vide apud D. Ludouicum Montaltum, in tract. *de Reprob. ſententiæ Pilati, f. l. 180. verſo, n. 59.*

Pœnæ arbitrariæ etiam ad mortem poſſunt extendi, vt patet per *gloſſ. in §. in ſumma. Inſtit. de iniuriis.* Idem tenet D. Ludouic. Montalt. in præfato tract. *fol. 184 n. 29.*

Pœnæ reſpectu principis ſunt omnes arbitrariæ vbi non ſunt determinatæ à iure, *leg. penultima, ff. Si ex noxa cau. agatur, & Gu. l. Imus de Cug. & Angel. & Bartol* qui hoc ſequitur in *l. 1 ff. de pœnis.* Hanc ſententiam ita excutit D. Barbatia, in tract. *de præſtantia Cardinalium, fol. 57 n. 4*

Pœnæ legales ſunt exigibiles etiam vltra intereſſe, *c. Si eccleſiæ & c. Statuimus, 16 q. 1. & l. Si quis in tantum, C. vnde vi.* Plura vide apud D. Marcum Antonium Bauerum, in tract. *de virtute iuramenti, fol. 53. verſo. n. 139.*

Pœnę conuentionales licitè exigi poſſunt, dummodo non ſint conuentæ, & promiſſæ in fraudem vſurarum, *can. Fraternitas, 12 q 2 In legibus, de Arbitris c. Dilecti de pœnis*, Licèt lex quandoque pœnam appellat verſum, *l. Lecta, ff. Si cert. peta l. Gaius, ff. de vſuris, & l. Quæ ſine, ff. De negot. geſt & l. Plane, ff. de condi. ind. b* Hæc annotat D. Ambroſius de Vignate, in tractatu *de vſuris, fol 166. n. 90.*

Pœna legibus vel ſtatutis prætermiſſa eſt arbitraria, *l. 1. § 1 ff. de effract. & expila. & l. 1 ff. de iure de libe. c. de Cauſis, extr. de offic. de legat. & gloſſ. in l. Nemo Martyres, C. de ſacroſanct. eccleſ.* Baldus in *leg. Legis verbis, ff de legat.* Sic determinat D. Angel. de Peruſio in tract. *de Syndicatu, fol. 135. n. 9.*

Pœna talionis infligitur vel infringitur propter calumniam, ſic propter extrinſecã cauſam, ſic propter diuerſam cauſam. Plenius lege hanc ſententiã interpretatam apud D. Cataldinum de ... compaignis, in tract. *de Syndicatu, fol. 131. nu. 112.* Huc facit illud, Pœna calumniantis eſt ſimilitudo ſupplicii, vt eſt gloſſ. *in l 1. C de aduocat diuerſ. iudic.* & ibi Bart. Sicut allegat D. Paulus Grilland in tract. *de Relaxatione carceratorum, fol. 235. verſo, num. 1*

Pœna quatenus intereſt peti poteſt in omni cõtractu, *l. Cum allegas, C de Vſuris.* Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis in tract. *de Vſuris, fol. 137. num. 10.*

Pœna nulli debet præſtare vel tribuere immunitatem, nec vnum & idem factum debet eſſe cauſa pœnæ & præmii, *l. Relegatorum, §. Finalis, ff. de interdict. & relegat.* Adde huc notata D. Petr. de Vbaldis in tractat. de Canonica epiſcopali & parochiali, *fol. 180. n. 27.*

Pœna adiecta in ſtatuto cenſetur repetita in additione, ſecundum Car. poſt Lap. *in Cle e Statutum in principio, in 3 oppoſitione de elect.* Amplius conſule D. Albert. Brunum in tractat. *De Augmento, fol. 177. num 6.*

Pœnę molliendæ, non aggrauandæ, nec aſperandæ, *l. Præſes, ff. de pœnis. & in §. Pœnæ de pœni. et. diſt. 1.* In dubio an Blaſphemia habeat pœnã mortis, dicitur quod non, quia benignior in dubiis ſententia ſequenda, *l. Semper in dubiis, ff. de reg. iuris,* & melius eſt reddere rationem clementiæ vel miſericordiæ, quam crudelitatis, *l. Abſentem ff. de pœnis* circa principium, & Sanctius impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare, & mitius punitur iniuria facta Deo quàm homini. Maiora adhuc ſi lubet, declarantur apud D. Lud. Montaltum in tractatu *de reprobatione ſententiæ Pilati, fol 178. n 12. & 13.*

Correctio nimia eſt offenſio, *can. Cum beatus, 45. diſt. & l Præceptoris, ff. ad l. Aquil.*

Pœnalia reſtringi conuenit potius quàm laxari.

Noli eſſe nimium iuſtus.

Pœnæ nomine non venit pecuniaria pœna, nã appellatione pœnæ ſolum corporalis venit, vt in *c. Inter alia* & ibi Panorm *in 4 notab de immunitate eccl ſ. & gl. in c Dilecto, de ſent. excommunic. lib. 6.* nec licet ita ſæuire pro defenſione rerum vt corporum

porum, *c. Si perfodiens. & c. ſuſcipimus, extra, de homicid.* vbi de iure canonico pro defenſione rerum furem nocturnum non licet occidere, ſed pro defenſione perſonæ licet. Sic aſtruit D. Ludou. Montaltus in tract. *de reprobatione ſententiæ Pilati, f. 178. num. 15.*

Pœnam non meretur, qui lege permittente aliquid operatur, *l. Gracchus, C. de adulter. l. Nec in ea §. Ius occidendi, ff. de adulter. l. Raptores, in principio. C. de episc. & cleric.* Latiſſime quæ ad hanc materiā faciunt enarrat D. Paulus Grilland in tract. *de pœnis, fol. 120. n. 5.*

Geminatio criminis, vel delicti geminat vel multiplicat pœnam, *gloſſ. in ver. Poſtponendus, in l. Præclaram, C. de primiceri. in fin. lib. 12.*

Conſuetudo in delinquendo aggrauat pœnam, *gloſſ. in verbo, Exempto, in l Si quis, C. de commeatu, lib. 12.*

Pœna pari facientis & conſentientis puniuntur, *c. Non ſatis, ext. de ſi. & c. Notum, q 1. c. Qui conſen. 11 q. 3. c. Conſanguineorum. 3. q. 4. & c. 1. 2. & 3 83. diſt.* Vide D. Damaſum, in tract. *de Brocardis, folio 143. num 22.*

Pœna vnius eſt metus multorum.

Oderunt peccare mali, formidine pœna, Horatius.

Deus iraſcitur ob negligentiam correctionis delictorum, *c. diſplicet, cum ſeq 23. q. 1. & c. Ad abolendum, & c. Vergentis.* & quaſi per totum, de hęretic. & teſte D. Hieronymo ad Ryparium, *& c. Legi. 23. q. 8.* Nō eſt crudelitas crimina pro Deo punire, ſed pietas. Itaque zelo Dei & vindicta ac ſatisfactione iuſtitiæ mali, iniqui, iniuſti, malefici, & peruerſi puniendi ſunt, non rancore, non priuata vindicta. Vnde D. Paulus *ad Romanos* 13. Dei miniſter eſt, ait, tibi in bonum: ſi autem malum feceris, time. nō enim ſine cauſa gladium portat; Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei qui mala facit.

Correctione peccata emendantur. Eſt autem correctio triplex, Mentalis, verbalis, & realis.

Correctio vel correptio facinoroſi eſt odioſa, quia odium parit. Vide repertorium Bart. 1 *parte, fol* 101. *verſo. col* 1 & 2.

Corrigere ſe debet primo, qui vult alium corrigere.

Inexaminatum, ne punias vllum, *Menander.*

In puniendis criminibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores.

Sola vexatio dabit intellectum.

Arra in ſponſalibus admittitur, non pœna.

Iuſte puniuntur, qui licitis abutuntur, iuſtius puniuntur, qui aliena rapere conantur: ſic ſathan cælum, protoplaſtus paradiſum perdidit, *Hugo de Clauſtro.*

Facilius res illæſa poteſt conſeruari, quam poſt læſionem remedium reſtitutionis inquirere Segnities eo dignior eſt puniri, quod quis ex eo, quod ſubſiſtere malum potuit remedium non quæſiuit.

Pœnitentia.

Pœnitentia eſt actus plangendi mala præterita nec alia committere, *D. Amb. & Theologi. 4. Sent. diſt. 41.*

Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, *Matth. 3. & 4.*

Facite ergo fructum dignum pœnitentia, *Luc. 3.*

Pœnitentia nunquam ſera eſt. *D. Auguſt. de pœnitentia.*

Pœnitentiæ comes dolor eſt, & lachrymæ teſtes ſunt doloris.

Nouit Dominus mutare ſententiam, ſi tu noueris emendare delictum, *D Ambr. & c. Nouit, de pœnit. diſtinct. 1.*

Pœnitens publicus non eſt ad dignitates eligendus, *c. Pœnitentes, 55 diſtinct. & c. Ex pœnitentibus, 50 diſtinct. & Ioannes Andr' in c. fin. de poſt. prælat.* ex publica pœnitentia inſurgit nota impediens promotiones ad dignitates, quę ſolennitas requiritur in publica pœnitentia ea exponitur *c. In capite 50. diſtinct.* Publica pœnitentia non eſt imponenda, niſi pro crimine manifeſto & enormi totam ciuitatem commouente, *c. Presbyter 26. queſt 6 & gloſſ in can. In capite, 50. diſtinct.* & ibi Archidiac. & Domi. *quos vide in can. Placuit eadem, 50 diſt.* qui ponunt 4. Rationes, cur publice pœnitens non poſſit promoueri nec adminiſtrare in ſacris ordinibus. Hæc prodidit D. Pet à Biaxio in tract. *Directorii Electionum, fol. 208. cap. 17. n 1. & 2.*

Pœnitentia locum non habet in atrocioribus criminibus regulariter, etiam quod ſi fur vltra pœnitentiam ipſam reſtituiſſet bona furto ſubtracta propriis dominis, non tamen parcitur ſibi, *l. Qui ea mente, & ibi* Bartolus *ff de furt.* Plura vide apud D. Paulum Grillandum in tractat. *de Hæreticis, fol.* 198. *verſo, q. 5. n. 1.*

Pœnitentia calumnioſo accuſatori non imponitur propter pacem *c. Accuſaſti, de accuſat.* vt paucis perſtringit Dominus Antonius Corſetus, in tract. *de priuileg. pacis fol. 99. n. 6.*

Poeta.

Poëta eſt factor eius dicti, verſus, & carminis quo alius refocillatur. Quid poëtæ? numquid poſt mortem nobilitari volunt, *Cicer. lib 1. Tuſcul. quæſtionum.*

Poetæ nulla immunitatis gaudent prærogatiua. Nam à Doctoribus & profeſſoribus literarum excipiuntur poetæ, qui nulla immunitatis gaudent prærogatiua, *l. poetæ. C de profeſſ. & medi. lib.* 10. Sic legitur etiam apud D. Hugon in tract. *de Offi 4. prælatorum fol. 35. §. Merentur. num. 3.*

Politia.

Politia multa abhorret, quæ Chriſtianus vt iuſta tenet. & econuerſo. Orbatos nutriri vetat politia, *Ariſtot. 7. Polit.* in fin. quod lex Chriſtiana præcipit Plura vide apud Diu. Hieron. Luca, in tractatu *de Cambiis Lugdunenſibus, f. l. 7. §. Sequitur n. 11.*

Pollicitatio.

Pollicitatio obligationem in ſe naturalem non habet nec continet. Nam obligatio naturalis parte obligati & obligantis dicitur habere conſenſum, *vt l. 1. ff. de ſolut. & l. Stichum, §. Naturalis, ff. eod. de ſolut. & l. pactum ff de pollici.* Qui conſenſus nõ interuenit vtrinque in pollicitatione, vt tenet eleganter Guilielmus, in *l. Si vnus, §. Pactus ne peteret. ff de ſolut.* vt & ſequuntur ibi Bald. & Raph. & textus in *l. pactum, ff. de pollicitat.* dicit quod per pollicitationem promiſſum eſt quaſi debitum, & ſi nõ oriatur inde vera naturalis obligatio: tamen oritur quædam quaſi naturalis. Latius hanc ſententiã expoſitam contemplare apud D. Ioannem Baptiſt. Caccial. in tract. *de pactis, fol. 213. verſo, q. 5. n. 2.*

Populus.

Populus eſt cœtus hominum conſenſu iuris & communione vtilitatis ſociatus, D. Auguſt. *De ciuitate Dei, D Thom. 1. parte, 31. q artic 1.*

Populus Romanus virtutibus meruit ante poni cæteris nationibus quod ſanctus, pius, felix, atque deuotus fuit, *l. 1. C. de Iuſti. codi. confir.* ſic eum laudat concluſiue D. Ant. de Roſellis in tract. *de Conciliis fol. 122. verſ. §. 20. n. 6.*

Populi clamor facit nil recte geri, ſed non excuſat à pœna, & dicitur, Nil recte geritur, ſi cum clamore vincitur.

Propter populum multum tranſit crimen inultum.

Populus non ſemper lacte nutriendus.

Populus eſt docendus non ſequendus, *can. Docendus, 61. diſtinct. & c. Miramur, diſt eadem, l Decurionum, C. de pœn s,* ſic allegat D. Ioann. le Cirier, in tract. *de primogenitura, f. l. 150 n. 10.*

Portio.

Portio accreſcit portioni, & pars conſolidatur cum ſuo toto, vt in *l. Vnica, C. qu m. non peten par. peten acc eſ.* ſic D. Guilhelmus à Montferrat. infert volens regalem dignitatem accreſcere ad regalem in qua prius erat, & primæuam conſtituit. Vide illius tract. *de ſucc ſ. regum fol. 226. num. 11.*

Poſitio.

Poſitio obſcura reiicienda. Poſitio eſt quæ loco interrogationis ponitur, hæc ſic obſcura, non admittitur, *l. Ambigua, ff. de rei v. ndica.* Nec debet eſſe ſuperflua, nec contraria, nam in his caſibus de iure non eſt reſpondendum, vt & ſi eſt impertinẽs ad cauſam. Hãc materiam late proſequitur D. Odofred. in tract. *Poſitionum, fol. 202. verſo numero 11. & aliis.*

Poſitio in parte falſa, licèt in reliquis ſit vera, in totum negari poteſt, vt notat gloſſ. in *c. 2. De confeſſ. lib. 6 & gloſſ in c. Præſentium, de teſtibus* & D. Baptiſta Caccialupus, in tractat. *de Ludo folio 198. num. 74.*

Poſitio periculoſa non eſt admittenda, vt cum quis ſine periculo non poſſit reſpondere, hoc eſt cum pendet ex alia poſitione *l Et quia, in fin. ff. de interrog. actionibus* ſic adducit D. Iacobus de Arena in tract *poſitionum, fol. 59 nu. 33.* vbi antea pertractatur hæc ſententia.

Poſitio ſi eſt contra naturam eius quod ponitur erit reſpuenda, vt maiorem ætate, minoris eſſe filium, *l. Confeſſionibus, & l. ſequenti, §. Finali, ff. de interro. actio.*

Poſitio captioſa reſponſum non meretur.

Poſitio captioſa dicitur, quando reſponſio negando vel affirmando non poteſt fieri ſine periudicio. Integre explicatam de poſitione materiam, lege apud D. Lanfrancum ab Ariadno in tractatu *Reſponſionum & interrogationum, fol. 196. verſo, n. 8.* vbi pertractantur ſpecies poſitionum, quibus non reſpondere opus eſt vt poſitioni incertæ, impertinenti, contrariæ, factum alienum continenti, ſuperfluæ, captioſæ, negatiuæ multiplici, criminoſæ reſponſum nequaquam dandum.

Poſitio de iure diſpoſito facienda, non de diſponente, vt declarat Bart. *l fin. ff. de iureiurando. & l. Quidem in iure, ff. de dona.* Ita vult D. Franciſc. Curtius in tractat. *de iureiurando, folio 12. verſo, num 24.*

Poſitiones facere nequit, qui libellum non intelligit Baldus eleganter in *§. qu d ſi actor, ſub l. Ad probationem, ff. de proba.* Sicut allegat D. Franciſcus Curtius, in tract. *de iureiurando propter calumn. fol. 12. nu. 24.*

Poſſe.

Poſſe non dicitur qui ſine adiutorio non poteſt, *c. 1. de rebus eccl. ſ non alienan l. Non ſolũ. C. de præd. mi. & l. Siquid m, & l Lex qua tutores, C. de adminiſtra tuto.* vt annotat D. Franciſcus Ponzinibius in tractatu *de Lamiis, fol. 139 num 57.*

Poſſeſſio.

Poſſeſſio iuſta à Deo authore permiſſa nulli, & ne Saraceno eſt auferenda *l Iuſte, ff. de aequi. poſſ.* per quæ infert Innoc. quod ſi populus alicus magni principis infidelis conuerteretur ad fidem, & ipſe

ipſe rem mineret in infidelitate, deberet tolerari in ſua iuriſdictione vel dominio, niſi immineat periculum fidei vel fidelium, tunc debet recipere precium vel commutationem, *ca. it. ſi. de Iuda* & alibi amittit quis res ſine culpa, ſed non ſine cauſa, puta fauore libertatis, *l. C. pro quibus cau. ſer. accepi. liber.* multo ergo magis ratione fidei & religionis. *l. Sunt perſonae, ff. de religi. & ſumpti funer.* atque id ediſſerit D. Corſetus Sic. in tract. *de poteſtate regia, f. 109. num. 25.*

Poſſeſſio eſt facti & animi, vt habet D. Ioannes Franciſcus Balbus in tract. *de praeſcriptionibus, fol. 167 n. 17*

Poſſeſſio facilius perditur, quam dominium, vt latius refert Alex. in *l Si de eo, §. Si forte, ff. de acquiren vel, amitten. poſſeſſ.* ſicut allegat D. Ioan. Francus Balbus, in tract. *de praeſcriptionibus, fol 227. numer. 11.*

Poſſeſſio continuata praeſumitur, niſi interrupta probetur, vt dicit Innoc *In c. Saepe, de reſtitu. ſpoliato* ſic poſſeſſio quae ſemel quaeritur, ſemper retenta praeſumitur, niſi perdita probetur Cynum *in l. Pen. C. de praeſcript. long. temporis.* & allegat D. Guido Papa in tractatu *de Praeſumptionibus, folio 235. numer 62.*

Poſſeſſionis commoditas nemini auferendi, §. *Commodum. Inſtit. de Interdict. c. 1 ext* vt lite pendente, *c 1. ext. de ſeque. poſſeſ. & fruct. c. volumus, 16. quaeſt. 4.* vt teſtatur D. Franciſcus Curtius, *in tracta. de Sequeſtris, fol 2. num. 7.*

Poſſeſſionis titulum nemo cogitur dicere. *l. Cogi poſſeſſorem. C de petiti, hered. §. 1. 2. q 5.* multo minus poſſeſſionem dicere tenetur. Ita nemo cogitur contra ſe exhibere inſtrumenta. *vt c. 1. ext. de probat. & l Nimis graue eſt, C. de teſtibus* & D. Bartho. Brixienſis in tract. *Quaeſtionum dominicalium, folio 60. verſo, quaeſt. 66. numero 4.*

Poſſeſſor.

Poſſeſſor in iudicio diuiſionis dominus eſſe cēſetur, vt dicit Angel. *in l. Et ideo, ff de condictio furti* & Sozinus *conſilio 274. colu. penultima, verſ. Praeterea, vbi ait* quando non apparet de prioritate praefertur qui eſt in poſſeſſione: quia natura poſſeſſionis releuat ab onere probandi. vt demonſtrat D. Ioannes le Cirier, in tract, *de primogenitura, folio 149. numero 7*

Optima eſt poſſeſſio eruditio.

Poſſidere.

Poſſidens in pari cauſa melioris eſt conditionis, *c. In pari. de regul. iuris lib. 6.* vt notat D. Paulus Grillandus in tract. *De haeretic fol. 200. n. 5.*

Poſſidere non dicitur qui iure familiaritatis vtitur, *l. Qui iure. ff. de vſucap.* ſic habet D. Petr. Antibolus in tract. *de Muneribus f. 14. n. 16.*

Canon ait, omne alienum eſſe, quod male poſſidetur. Male poſſidetur, quo quis male vtitur.

Poſthumus.

Poſthumus aequiparatur capto ab hoſte & poſtea reuerſo. *l. Inter agnatos ff vnde legit.* ſic annuit D. Ludo. à Sardis in tract, *de legitimatione, f. 129. n. 8.*

Potentia.

Potentiae ſuae manifeſtationem quilibet naturaliter diligit, vt habet Dom. Ioannes à Lignano in tract. *De Amicitia, fol. 7. verſo, num. 2.*

Potentes.

Potentum blanditiae ſunt mines aequiparandae; *glo. in l. 1. C. Si rector prouinciae.* ſic effatur D. Magiſta Rauaudus. in tract. *Specu. iudicum, fol. 89. n. 44.*

Poteſtas.

Poteſtas eſt potentia actiua cum praeeminentia, *D. Tho. 4. Senten. diſt. 23. q. 1. artic. 1.*

Poteſtas miracula faciendi non eſt niſi à Deo. *c. Teneamus, 1. quaeſt. 1. & gloſ. in ca. 1. De reli. & vene. ſancto. in fine magna gloſ in 6.* ſic habet D. Anton. de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papae, f. 50 num. 5.*

Poteſtas vnius per negligentiam gradatim deuoluitur ad alium, *c. Cum in cunctis, ad fin. de elect. & c. c. de conceſſ. praebenda.* Plura vide apud. D. Cataldinum de Boncompaignis, in tract *de poteſtate Papae, fol 93. num. 63.*

Poteſtas ſaecularis non debet ſe intromittere eccleſiaſticis caſibus & negotiis, *c. Eccleſia ſancta, & in c. Quae in eccleſiarum, de conſti. & cap* Plura vide apud D. Ioannem à graſſis in tract. *Arboris iudiciorum, f. 91. principali 1 n 13.*

Poteſtas omnis à Deo, *ad Rom. 13. & §. Huic etiā 12. q. 1. & c. Quid culpatur, 13 q 1. & Ioannis. 19.* ſic probat D. Anton. de Roſellis, in tract. *De poteſtate Imperatoris & Papae, f. 47. §. Vtriuſque, n. 4.*

Poteſtatem qui dare non poteſt. nec auferre poteſt: quia vnum quodque diſſoluitur eo vinculo quo ligatur, *c. 1. d. Regul. iuris.* vt annotat etiam D. Anto, de Roſellis *in tract. De poteſtate Imperatoris & Papae, fol. 59 numero 8.*

Praeceptum.

Praeceptum eſt iuſſio faciendi aliquid vel non.

Deum

Deum time & mandata eius obſerua, *Eccleſiaſtici* 12.

Præceptum eſt ſtrictius mandato. *vt nota in l. Sæp. ff. de offic. pr. ſid.* Cætera vide apud D. Corſetum Siculum, in tractat. *de verb. geminatis, fol. 93. verſo num 19.*

Præceptum impoſſibile nullum eſt ipſe iure. *leg. finali ff. Quæ ſenten. ſine app. el. reſ. induntur.* eſt regula iuris, Impoſſibilium nulla obligatio. Vide D. Lanfrancum ab Ariadno in tract. *De dilationibus f. 193. ver. c. n 14.*

Præceptum cum cauſæ cognitione æquipollet ſententiæ diffinitiuæ maxime ſi præcedit litiſconteſtatio vt not. Doctores *in c. Peruenit, de appella. & c. fin. de conſeſ.* Sicut arguit D. Ant. de Butrio in tract. *de Notorio, fol. 172. n. 34.*

Præceptum iniquum non obligat, *c. Quod ait, 14. diſt. & c. Quomodo, 13. diſtinct.* Sicut habet D. Bartholo Brixienſis in tractat. *Quæſtionum Dominic. fol. 47. quæſt. on. 1. numero 5.*

Preces.

Precibus fruſtra impetratur. quod iure communi conceditur, *l. 1. C. de theſau. libr. 10.* vt habet D. Anto. de Roſellis in tract. *De poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 69. numero 89.*

Præcipitatio.

Præcipitatio eſt operatio per impetum voluntatis, vel paſſionis ſine prudentia & partibus eius *D. Thom. 2. 2. quæſtion. 8. art. 6.*

Prædeſtinatio.

Prædeſtinatio eſt electio diuinæ voluntatis per gratiam, *D. Aug. de lib. arbit.*

Prædeſtinatio eſt præordinatio Dei ab æterno in his quæ fiunt per gratiam Dei: vel, eſt ratio tranſmiſſionis creaturæ rationalis ad vitam æternam, *D. Tho. 1. 1 quæſt. 23. art. 1.* vel eſt cognitio futuræ beatitudinis.

In illo tempore ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus ſcriptus fuerit *in lib. vitæ. Dan. 12.*

Prædicatio.

Prædicatio eſt recitatio euangelii, vel bonæ rei. Ite in orbem terrarũ & prædicate euangeliũ omni creaturæ, *Marci 16.*

Prædicatione euangelii virtutes roborantur, Ioan Andr. *c. 1. de cenſibus* ſicut habet diffuſe D. Petr. à Biaxio in tract. *D. lectorij electionum, f. 124. cap 49. n. 2.*

Prædicandi munus eſt officium, non dignitas, *c. Quod Dei timore, de ſtatu mon.* ſic monet D. Barbatia in tract. *de præſtantia Cardinalium, f. 42. n. 18.*

Prædium.

Prædia propria principis vel emphyteuta ab extraordinariis & ſordidis muneribus ſunt exempta. *l. fina. C. de exem. lib. 10.* ſic habet D. Martinus Laudenſis in tract. *De Fiſco, fol. 131. q. 163.*

Prædo.

Prædo poſt iudicium fatalitatem præſtet, & id ipſum tunc cum diſtracturus petitor fuerat *l. Illud quoque, ff. de petit. hæred. & l. Item ſi, ff. de rei vend.* ſic in medium depromit D. Placentinus in tract. *de iudic. f. l. 126. verſo, titu. 9. n. 2.*

Præfatio.

Præfatio legis finalem intentionem docet. *l. Regulas, §. Licet, ibi.* nutum cõſtitutionis demonſtrat, *ff. de iuris & fact. ignorantia, & l. fin. l. ff. de hæred. inſti.* Plura vide apud Dominum Ioannem le Cirier in tract. *De primogenitura, fol. 159 n. 34.*

Præfixum.

Præfixum tempus videtur habere citatio. *l. Aut qui aliter, §. 1. ff quod vi aut clam. & l. finali. § Sin autem nullatenus, C. de de iure dom. impetran.* Plura vide apud Domin. Anton. de Roſellis, in tract. *de Conciliis, fol. 79. numero 6.*

Præiudicium.

Præiudicium qui ſentit vocandus eſt, quia is cuius factum tangitur, ſiue cui præiudicatur, vocari debet vt conſtet an conſentiat. Nam non valet actum in non vocati & non conſentientis iacturam vel præiudicium *l. finali. Cod. de p. ct. & l. Nemo ita Di. ff. de adoptionibus.* Ita concludit D. Ioannes le Cirier in tract. *de primogenitura, f. 100. verſo, nu. 6.*

Prælatus.

Prælatus eſt omnis habens curam animarum *Innoc. in c. Firmiter. de ſum. trini, & in c. de cetera nimys, de iudic.*

Prælati maxima onera ſuſtinent, quia ipſis incumbit ſacramẽtorum adminiſtratio, ratio de propriis, ratio de alienis, *D. Tho. 4. Sent. diſtin. 17. q. 3. art. 3.*

Prælatus paſtoris vice fungitur, *cap. Ne pro defectu paſtoris, De elect. & c. Poſtquam, 50. diſtin.* Ideo iubet Dominus prælatos attentos eſſe circa gregẽ ſibi commiſſum, *Actuum, 25 c. Suggeſtum, 7 quæſt. 1 1. Pet 5. & Chriſtus dicit,* Petre amas me, paſce oues meas. *Ioannis 21. & c. In ſcripturis, 8. q. 1.* & bonus

Digitized by Google

nus paſtor ponit animam pro ouibus ſuis. *Ioan.* 10. Et ſententia paſtoris ſiue iuſta ſiue iniuſta fuerit, timenda eſt. D. *Greg. & c. ipſe ligandi.* 1. *q.* 3. Et lux gregis eſt flamma paſtoris, *D. Gregorius in Paſtorali*, & eſt Magiſter populorum, dictus à monendo ſeu demonſtrando, *l. Quibus, ff. de verbo. ſignifica. & Ioannes,* 13. Vos vocatis me Magiſter, &c. *& c. Cũ ſit ars artium, regimen animarum* Hoſtic. in ſumma, *titul. de elect.* Plura require apud D. Pet. à Biaxio in tract. *Directorij Electionum, fol.* 225. *verſo, n.* 1. *& ſequentibus*, ex quo authore eliciuntur & ſequentes ſententiæ, & ab eodem probantur.

Prælatus principalia officia habet.

Prælatus debet eſſe præco. *Eſaia* 58. Clama nec ceſſa, quaſi tuba exalta vocem tuam. Secundo, debet eſſe dux populorum, *c. Que ipſis,* 38. *diſtinct.* & ſic eſt lux mundi, *& c.* 3. eſt Magiſter populorum, ad exemplum Chriſti, qui fuit magiſter, &c.

Quarto, debet eſſe paſtor gregis contra lupos rapaces, *c. poſtquam* 50 *diſt.*

Prælatus lenitatem cum ſeueritate miſceat, & hoc figuratur, *Luca* 10. in Samaritano fundente vinum & oleum in plagas vulnerati, *c. diſciplina,* 45. *diſtinct.*

Prælatus negligens deponatur, *gloſſ. in verbo. negligentiam, in c. Dictum* 81. *diſt. & gloſ. in verbo negligens, in c. Cum ad monaſterium, de ſtatu Monachorum.*

Prælatus raro in publicum prodeat, nam omne rarum charum, *c. Legitimus,* 93 *diſt.* Hactenus ille.

Prælatus eſt ordinarius iudex in populo ſuo *ca. Cum ab ecclesiarum prælatis, extr. de offic. ordin.* Hug. in tract. *de officio* 4. *prælatorum, fol.* 34. §. *debet numer* 2.

Prælatus principi laico ſubuenire debet. puta regi, duci, & ſimili tempore neceſſitatis ad vtilitatem publicam, D. Ant. De Butrio, *in ca. Non minus, de Immunitate eccleſ.* Amplius lege D. Martin. Laud. in tract. *De principibus, fol.* 111 *q.* 433.

Prælatus prælatum iuuare debet auxilio & conſilio, *c.* 1. § *Si quis, extra de treu. & pace, & c. ſi in principio, de Tranſact.* nec id omittet amore vel odio alioqui damnum dignitatis incurrit *ca. Præcipimus,* 50. *diſt.* Sic D Hug in tractat. *de offic.* 4. *prælatorum ecclesiat. fol.* 38. §. *d. cet, n.* 1

Prælatus plus peccat exemplo quam culpa vt ait Patricius in tract. *Inſtit. Reipub.* & citatur à D Ioan. le Cirier in tract. *De primogenitura. fol.* 146. *verſo, q.* 9 *num.* 9.

Prælatus ſuam, ſed non eccleſiæ iniuriam remittere poteſt, *cap. Inter querelas,* 13. *queſtio n.* 4. plura vide apud Domin. Ioannem Franciſcum Ponzinibium in tract. *de Lamijs, fol.* 140. *verſo. numer* 85.

Prælatus malus reprehenſione ſociali arguatur. *gloſſ. faciendo tres ſpecies reprehenſionum, in cap. Nolite,* 21. *diſt.* & Panor. *in c. Nouit, circa prin.* 11. *colum. de iudic.* Sic refert D Ludouic. Montalt in tra. *De reprobatione ſentent. à Pilati.* vbi paulo ante oſtẽdit prælatis non eſſe detrahendum, *fol.* 161. *verſo, num.* 87.

Prælatus quaſi ſignum ad ſagittam poſitus eſt, vnde ſciat malum vitare, *c. Qualiter & quando,* 2. *de accuſat.* vt vult idem D. Ludouic. Montal. *in eadem pag. n.* 95.

Prælatus ſit humillimus, *l. Si eum.* §. *Qui iniuriarum, ff Si quis cautio.* Explicat hanc ſententiam ſimul deteſtando ſuperbiam, D. Ludouic Montalt. in præfato tract *fol.* 191, *n.* 79.

Præmium.

Præmium eſt datum in bonum pro recte factis. dictum quaſi præuium, quod proponitur certantibus initio, & victori inde datur, *Mirabellius in Polyanthea.*

Præmij menſura dignitates metitur, *leg. Nemo, in fin. Cod. de offic. ma. offic.* Sic habet Dom. Ioannes à montaigne in tractat. *de auth. r. Conciliorum, folio* 72. *verſo, numer.* 13.

Præparamentum.

Præparamenta ſæpe ſufficiunt pro facto, *l. Si partem ff. Quemadmodum ſeruit. amit. l. Is qui cum telo. C de Sicar.* Latius vide D. Nicolaum Boerij in tract. *de ſeditioſis fol.* 168 *n.* 39.

Præponderatio.

Præponderatio nulla eſt digna animæ contingentis. vt habet D. Anton. de Roſellis in tractatu *de Concilijs, fol.* 101. *verſo, num.* 17.

Prærogatiua.

Prærogatiua ſæcularis eſt dignitas, *c. licet, & c. Venerabilem, de elect. c. Adminiſtratores,* 23. *q.* 5. Sic petitract. D. Barbatia, in tr. *de præſtantia Cardinalium fol.* 44 *n.* 40.

Præſcribere.

Præſcribens ſimilis eſt ſoluenti, Bart in *l. Tam manumiſſoris colum,* 2. *verſ. item dubitatur. C de non numerata pecu.* Sic allegat D Franciſcus Balbus, in tr. *de præſcrip. fol.* 215. *verſo, nu* 4 §. 6.

Præſcribi non poteſt contra matrimonium, *ca. Non debet. de conſanguinitate et affinitate* plenius vide D. Ioannem Franciſcum Balbum, in tract. *de præſcript. fol.* 261. *nu.* 3.

Præſcribit ille cuius nomine poſſidetur. *leg. Si is ff de vſucap.* ſic teſtatur D. Pet. de Vbaldis, in tract. *De canonica epiſcop. & paroch. fol.* 173. *n.* 19.

Præ-

Præſcriptio.

Præſciptio non habet locum in rebus eccleſiaſiaſticis, publicisve, *l. Vſucapionem, ff. de vſucap.* §. *Si aliquando* & §. *Res fiſci, Inſtit. de vſucap.* & *l final. C de ſacroſanct. eccleſ.* & *in Authent. de eccleſ. tit.* §. *pro temporalibus*. Plura vide apud D Nepotem à Montaloano, in tract. *Exceptio num. f.* 180 *n.* 14. vbi ponuntur ſequentes ſententiæ.

Præſcriptio non currit eccleſię vacanti.

Præſcriptio eccleſiæ contra eccleſiam nulla eſt.

Præſcriptio ſine iuſto titulo & bona fide, nulla eſt

Pręſcriptio ſuper limite parochiæ vel diœceſeos nulla eſt.

Præſcriptio tẽpore hoſtilitatis vel guerræ nulla eſt, vel non currit.

Præſcriptio iuris ciuitatum nulla eſt.

Præſcriptio in rebus furtiuis, vi poſſeſſis vel aliter vitioſis nulla eſt.

Præſcriptio contra procurationem cauſa viſitationis, nulla eſt.

Præſcriptio interrupta nulla eſt.

Præſcriptio contra obedientiam nulla eſt.

Præſcriptio contra matrimonium nulla eſt.

Præſcriptio contra votum nulla eſt.

Præſcriptio longi temporis in rebus ſacris aut publicis nulla eſt.

Præſcriptio in re filii à patre alienata nulla eſt, niſi in triginta annis.

Præſcriptio in re tradita præſidi contra l Iuliam repetundarum, nulla eſt.

Præſcriptio in publicis functionibus ſeu tributis & contra hominem liberum, nulla eſt.

Præſcriptio contra numerum eccleſiaſticæ diſciplinæ nulla eſt.

Præſcriptio in via publica & contra ius publicũ nulla eſt.

Præſcriptio in re pupilli vel adoleſcentis, nulla eſt.

Præſcriptio contra filios familias exiſtentes in patria poteſtate nulla eſt.

Præſcriptio in rebus ſub die vel conditione debitis nulla eſt, quamdiu conditio vel dies nõ venit.

Præſcriptio tempore ſuſpenſionis prælati cõtra eccleſiam nulla eſt.

Præſcriptio in tenente precario nulla eſt.

Præſcriptio à colono vel conductore vel emphyteuta vel inquilino, vel vſufructuario, vel ſuperficiario nulla eſt.

Præſcriptio ab vſuario vel fructuario nulla eſt.

Præſcriptio niſi centenaria contra eccleſiam Romanam nulla eſt.

Præſcriptio contra mulierem pro dote durante matrimonio nulla eſt.

Præſcriptio contra libertatem nulla eſt, vt nec agenti pro libertate.

Præſcriptio in alienatione poſſeſſoris malefidei nulla eſt.

Præſcriptio contra intentatæ hæreditatis petitionem nulla eſt.

Præſcriptio non procedit ex titulo ſimulato, vt docet D. Ioannes Franciſcus Balbus in tractat. *de præſcriptionibus, f.* 227. §. 12. *per totum Rurſus folio* 222, §. 12. *n.* 7.

Præſcriptio currens contra ſcientem habet tacitam renunciationem, verum eſt in iure radicando, non radicato, quia præſcriptio non habet in ſe cõſenſum, *Bald. in c. ad audientiam, circa finem col.* 1. *de præſcriptionibus*, vt habet D Ioannes Franciſcus Baldus in tract. *de præſcriptionibus, folio.* 214. *verſo, num.* 6.

Præſcriptio introducta eſt propter negligentes.

Præſcriptione firmatur quod ipſo iure eſt irritum, Bald. *in l.* 1. *C. ne de ſtatu defun.* Sic habet idem D. Franciſcus in tractat *de præſcriptionibus, folio* 215. *verſo, num.* 8.

Præſens.

Præſens non dicitur ille qui non perſiſtit in loco, *l. Si pro patre*, § *verſum ff. de in rem verſ.* Sic arguit D. Ant. de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol.* 58. *num.* 58.

Præſentans.

Præſentans præſumitur ſcire conditionem præſentati *l. Si patronus, in fi. ff. de confirm tutor* Ita notat D. Rochus de Curte in tract. *de iure patrona. fol.* 7. *verſo, n.* 20.

Præſentans nullum ius tribuit præſentato, ſic inquit D. Paulus de Citadinis in tractat. *de iure patrona. fol* 48. *verſo, num.* 14.

Præſentia.

Præſentia non præſumitur, niſi probetur cum ſit facti, *l. In bello*, §. *Facta ff capti* Cætera inquire apud D. Ioannem Franciſcum Balbum in tractat. *de præſcriptionibus fol* 231 *verſo*, § 3. *num.* 3.

Præſentia illius multum proficit, cui res cõmittitur gubernanda.

Præteritorum reuolutio præſentia certificat.

Præſentatio.

Præſentatio ſpernitur propter iuris alterius apparentiam. Hoc demonſtrat Dominus Paulus de Citadinis in tra. *de iure patronatus, f.* 52. *n.* 16. Apud eundem leguntur & hæ ſententiæ.

Præſentatus legitimi & non admiſſus, ſuperiorẽ debet adire.

Præſen-

Digitized by Google

Præſentatus inuitis populis non eſt inſtituendus.

Præſentatus præfertur qui votis paribus gaudent maioribus meritis.

Præſtantia.

Præſtantia eſt quoddam patrimoniale munus, & ideo forenſibus habentibus patrimonium ibi imponi poteſt, *l. Finali, §. Patrimoniorũ, ff. de muneribus & honoribus* & ibi Bart. Sic præſtringit D. Mar. Laudenſ. in tract. *de Fiſco, 55. q.*

Præſtigium.

Præſtigium eſt diuinatio per Dæmones, ingerentes ſe viſui vel auditui hominum, *D. Tho. 2. 2. q. 95. art. 3.*

Præſumptio.

Præſumptio eſt in bono vel in malo.

Præſumptio in bono eſt progreſſus cum diligẽtia & opere ad bonum perficiendum, *D. Tho. 2. 2. q. 21. art. 2.*

Præſumptio in malo eſt immoderatio ſpei ſiue ſupra vires, ſiue contra iuſtitiam Dei: multos impedit à firmitate præſumptio infirmitatis: nemo erit à Deo firmus, niſi qui ſe à ſeipſo ſenſerit infirmum *D. Augu. l. de verbis Domini.*

Nulla præſumptio pernicioſior eſt, quã de propria iuſtitia aut ſcientia ſuperbire, *D. Auguſt. ſuper Eccleſiaſtic. 7* Non te iuſtifices ante Deum.

O ſuperba præſumptio, præſumptuoſa ſuperbia, quæ non ſolum Angelos Deo voluit adæquare, ſed etiam homines Deificare. Porro quos erexit depreſſit, & quos exaltauit humiliauit: Hæc turrim euertit, linguam confudit, Goliam proſtrauit, Amã ſuſpendit. *D. Bern. tr. de duodecim abuſionibus.*

Non temeritas interuenit præſumptionis, vbi eſt diligentia pietatis. *Leo Papa c. Si nulla, 4. diſtinct. de conſecratione.*

Omne malum deteſtabilius redditur quando publica præſumptione tractatur, *Caſſiodorus ſuper Pſalm.* Et non defecit de plateis eius.

Ad caſum vadit, qui nimium aſcendit, *Franciſcus Petrarcha.*

Præſumptio peſſimus eſt præceptor, *D. Hier.*

Præſumptio non adaptatur ad ea, quæ habent incertam formam erogationis vt habet *D. Ioan. Franciſc. Balb. in tract. de præſumtionibus, folio 221. num. 18*

Præſumptio tollitur præſumptione, *c. Illud & c. Literis, De præſumptionibus & l. ō i. n u. 6 Cum, ff. de verbo. ol ligat.* Sic D. Laurentius de Rodulphis in tract. *de Vſuris, f 127 verſo, n 41*

Præſumptio iuris licet ſit liquidiſſima probatio, vt *l. Licet Imperator, de legat. 1. & gloſſ. in l Si tutor, C. pig. tut.* tamen admittit contrariam probationẽ, *vt gloſſ. in l. Non eſt veſimilis. ff. quod met. cau. & gl. iuris canonici in c. Is qui fidem de ſponſ. & text in le. Qui chirographum, de probat.* Hanc ſententiam tuetur D. Lanfran. ab Oriadno in ſuo tract. *de Arbi. fol. 37. num. 42*

Præſumptio cedit veritati in foro animæ, *c. Veritate. diſt. 8. Ioan. Andr. in c 2 de Vſur. in 6. & c. Tua & c. Is qui fidem, extr. de ſponſal.* Sic deponit D. Ioa. le Cirier in tract. *de primog. f. 184. n. 3. & f. 138. n. 6*

Præſumptum.

Præſumptum ſilet adueniente expreſſo, vel expreſſum facit ceſſare præſumptum *l Si ita, ff. de liber. & poſthumis, & l. Clemens, ff. de hæred. inſtituend.* Sic habet D. Ioann le Cirier in tractatu *de Primogenitur. folio 172. art. 5. n. 2.*

Præſumere.

Præſumere quod minus eſt debemus de precio, *l. Semper in ſtipulationibus, ff. de regul. iuris*, & facit quod Bald. Dixit, *l. ſi §. 1. ff. de legat. 2.* quod in vẽditione æſtimatio refertur ad præſentia, non futura Sic exponit D. Albertus Brunus in tra. *de Augmento, folio 148. num. r. 6.*

Precium.

Pretium debet eſſe congruum valori, *l. Et ſi æquo & l ſi fundũ* per fideicommiſſum in principio, ibi excuſſo pretio ſecũdum reditum emi. & ibi notat Bart. *ff. de leg. it. 1.* Hinc eſt quod venditio vno nũmo facta non valet, quia videtur potius donatio, quam venditio, niſi res ſit parui pretij. Largius vide enucleata hæc apud D. Fabianum de Monte in tract. *de empt. & vendit fol. 142. n. verſo, nu 21. & 24.* apud quem etiam probantur ſequẽtes ſententiæ.

Pretium conſiſtit in numerata pecunia.

Pretium conſtitutum in dubio intelligitur de moneta vſuali frequenti in loco contractus, & de ea debet ſolui, niſi aliud ſit expreſſum.

Pretium intelligitur deductis expenſis & labore.

Pretio vno res plures emptæ faciunt vnã emptionem, & pluribus pretiis res vna empta facit cẽſeri plures emptiones vel contractus.

Pretij certitudo & ſpecificatio debet eſſe declarata in quantitate & qualitate.

Pretium in venditione incertum per iudicem declaratur.

Pretij paruitas nonnunquam donationem præſumit.

Digitized by Google

Pretium non transfert dominium in emptorē ſine ſolutione.

Prætor.

Prætor debet Doctori pauperi alimenta præſtare, *l. 2. §. Primus Diuus, ff. de origi. iuris.* Amplius vide apud D. Pet. Lenauderium, in tractat. *de oneribus Doctorum, f. 170. verſo q. 20.*

Prætoris factum derogare iuri non debet, *l 1. ff. de fer. & l furti. ff. de his qui not. in inf.* Plura huc pertinentia notat D Iacob. de Arena in tractatu *poſitionum, §. 1. num 3.*

Primatus.

Primatum in terra ambiens, in cælo ſe confundit, *c. Virum, 47 diſt.* vt pulchre affirmat D Ludouicus. Montaltus in tract. *de reprobatione ſententia Pilati, fol. 186. verſo, numero 12.*

Primogenitus.

Primogenitus debet ſedere à dextris patris, *gloſ. in Decretis*, ſed non vbique, *c. Quem periculoſum, 7. q. 1.* Largiſſime primogenituræ commoda adiungit D. Nicolaus Boerius in tract. de ordine graduum vtriuſque fori. *fol. 76 verſo, n. 3.* Sed Ioan. le Cirier huic themati totum librum dedicauit, in quo vniuerſam rem *de Primogenitura euoluit.*

Primordia.

Primordia cuncta pauida ſunt, virtus vſu nutrita grandeſcit.

Quod nunquam incœpit, non poteſt deſinere.

Origo rerum ſpectanda eſt.

Difficile eſt vt bono peragantur exitu, quæ malo principio inchoata ſunt.

Initium vitæ hominis pànis & aqua, *Eccl. 29.*

Princeps.

Princeps eſt qui primas tenet partes, tum princeps eſt primus & optimus in republica, vel aliquis ſummum magiſtratum habens, ſiue bonus ſiue malus.

Leo rugiens & vrſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem: Dux indigens prudentia multos opprimit per calumniam, *Prou. 7.*

Principes dicuntur qui principantur cogitationibus, *D. Greg. Moral. um. 11.*

Authoritas belli eſt penes principem, miniſterium exequendi penes milites, *D. Auguſtin. contra Fauſtum, c. 32.*

Principum crudelitas bellum eſt, *Seneca de Clementia.*

Optime Deos exemplum principibus conſtituā, vt ſe tales ciuibus præbeant, quales ſibi Deos eſſe velint, *Seneca ibidem*

Princeps miniſter Dei eſt in terra, *D. Paulus 13. ad Romanos.*

Princeps pœnam peccati applicabilem parti poteſt remittere. vt Cyn. & Bart. volunt in *l. Scripta, C. de precibus impera offerend. & Doct. in c. Quæ in eccleſiarum, de conſtit.* Sic etiam vult D Ludouicus Montaltus in tract. *De reprobatione ſententia Pilati, fol 184. verſo, n. 34.*

Principem decet prudentia, vel vt *Ariſt. 3. Politicorum.* Principis propria virtus eſt prudentia, & nullus eſt cui ſapientia magis cōuenit quam Principi. *Veget. us de re milıtari*, & Magiſter Rauaudus in tract. *Speculi iudicum, fol. 90. num. 64.* & dicitur princeps abſque temeritate magnus, vt gaudeat princeps ſe iuris certitudini ſubiacere, *l Si quando, C. de inoffic. teſtam.* quæ etiam iniquitatem expellit.

Bene felix patria, in qua plurimi præſunt ſapientes. Et beatas Plato inquit Reſpublicas, ſi eas ſapientiæ ſtudioſi regerent vel rectores earum ſtudeant ſapientiæ.

Princeps vitiis careat, iuſtos amet, procedat ſola facti inſpecta veritate.

Princeps ornetur clementia, iuſtitia, pietate, religione, ſapientia, fortitudine perpetua, & virtutibus cūctis præluceat. Nam principis delicta exigua videntur vulgo magna, cuius vita in conſpicuo eſt. Infectio capitis cęteris membris cedit ad dolorem. Vulgus prognoſticat ritus principum per exteriora, & indigni aliis præſidere, qui ſibiipſis præeſſe non curant. Et princeps caueat ne ſit occaſio mali populi, vigeat reuerentia Dei & diuini cultus, diſciplina ſui, poteſtate officialium, affectu & protectione ſubditorum. Et princeps verus bonū publicum, & imago diuinæ Maieſtatis non debet ſæuire in ſubditos & finitimos, vt Albericus *in l. Decernimus. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Princeps debet iuſte regere, aliàs Deus adimet regnum & trāsferetur regnum de gente in gentem propter iniuſtitiam, *c. Si de rebus 27 q 3.* & Hiſpania Chriſtiana fuit occupata propter peccata à Sarracenis, *c. Si Rex, 56. diſtinct.* vt habet D. Martinus Laudenſis in tractat. *de principibus fol. 107 q. 155.*

Principem decet pietas, per quam ſolam Dei ſeruatur imitatio, *l. Imperialis, Cod. de nupt.* Sic decet principem religioſos venerari & vbi clerus creſcit ibi dignus honor datur & floreſcit. Honos alit artes, & facienda ſemper aliqua prærogatiua ſtudentibus, vbi nulla recognitio laboris pii, ibi deſides fiunt artifices. Regna iuuantur, precibus eccleſiaſticorum. Reſpublica augmentatur in ſuſtentando eccleſiaſticos, & principes puniunt turbatores pacis & eccleſiæ.

Princeps euites adulatores.

Principes effugiant potationes. Nam quos ferrum

Digitized by Google

rum non domuit, ebrietas lamentabiliter ſubiugauit.

Principes euitent adulteria.

Princeps eſt ligatus dictamine rationis, quia eſt animal rationale politicum vt Bald *in l. 2. C. de ſerui.* & ſi princeps ſit dominus legum, non tamen eſt dominus morum, Bald. in extractis iuris canonici, vt allegat D. Barbatia in tract. *de præſtantia cardinalium, fol. 68 n 5.*

Nec quis putet potentiam diuitiarum iuſtitiæ præualere, *in Aut. vt omnes obediant iudicibus prouincialibus §. Si vero ille, collat. 6.*

Princeps erit liberalis ad expenſas militares.

Princeps non debet vti plenitudine poteſtatis: plenitudo poteſtatis nō extenditur ad aliquod iniquum. Vide ſyluas nuptiales.

Principi lætanter præſtanda ſunt ſubſidia. Domini poſſunt imponere ſubditis ſubſidia, poſtquam ſuam burſam euacuauerint, prius enim incipere debent à ſuo.

Indulta quibus princeps crimen ſupplicantibus indulget, faciliter admittenda ſunt.

Fraus interuenire non poteſt, vbi princeps manu propria ſe ſubſcribit.

Venia vel principis beneficium negatur negligēti in adminiſtratione & recuperatione rerum ciuitatis. *l. Mancipia. in fi. C de ſeruis fugiti. & l. Decreuimus, Cod. de aquæ ductu.*

Qui pro obnoxiis crimini læſæ Maieſtatis interceſſerint & notabiles & infames fiūt abſq; venia

Sine principibus impoſſibile eſt eſſe ciuitatem, *Ariſt. 4. Politicorum.* Expedit ſubditis principes immediate habere rectores & protectores ipſorum

Ex defectu & paupertate principis iuri & reipublicæ derogatur.

Regimen illius tutum, qui ſubditorum corda poſſidet.

Cogit, non rogat, cum rogat potentior.

Preces ſuperiorum dicuntur armatæ.

Qualis princeps, tales ciues eſſe ſolent.

Qualis rector, tales habitantes.

Qualis rex, talis populus vel grex.

Par in parem non habet imperium.

Princeps quæ ſemel diffiniuit, hæc amplius in dubium vocari non debent.

Cum principe contendere furor eſt.

De principibus & fide loquere ſobrie & parce.

De principibus non eſt dicendum malum, *l. 1. C. Si quis imperat. maledixe.*

Principes incuſare non eſt tutum.

Principis omnia ſunt quæ ad iuriſdictionem & maius dominium pertinent.

Principis culpa, populi plaga.

In facto principis ſemper iuſta cauſa præſumitur.

Deus permittit tyrannos & corruptos principes ad vindictam ſcelerum populi.

Prouinciarum adminiſtratos citra omne pecuniarum ſuffragium creari debent.

Periculoſum eſt principi dare ſubdito magnos honores, *Ariſt. 5 Politicor.*

Principibus obediendum, vt & miſsis ab eo, *c. Solitæ, ext. de ma. & obed. c. Omnes. de cenſibus* vt habet D. Hugo in tractat. *de offic. 4. prælato ſolio 34. §. Sed cum numero 1.*

Principale.

Principali ſublato ceſſant acceſſoria, *l. Non dubium, C. de lega.* Sic habet D. Ioannes Calderinus in tract. *de interdict. fol. 5. verſo, n. 59.*

Principans.

Principans ſit ſumme vigil. *c. Qui epiſcopus, 23. diſt,* vt notat D. Ant. de Roſellis in tract. *De poteſtate Imperatoris & papæ f. 50. §. Perquiramus, n. 2.*

Principatus.

Principatus non ſanguini, ſed vitæ integritati deferendus. ſic Moyſes elegit Ioſue, *c. Moyſes, 8. q. 1.* Ita tenet D. Hugo in tract. de Officio 4. *prælatorum, fol. 19 §. Sed aduertendum, n. 4.*

Principium.

Principium & finem docere ſufficit ad media præſumenda, *C. de apo. pub.* vt refert D. Ant. de Roſellis in tract. *de ſucceſ. ab inteſta. fol 219. n. 47.*

Principium rei potiſſima pars *l. 1. ff. de origi. iuris,* vt dicit D. Amedæus de Caſtello, in tractat. *de Syndicatu folio 109 numero 1.*

Prior.

Prior tempore potior in iure. *l. Potior, ff. Qui potio. in pigno habeantur.* Ita ponit D. Ioan. à Graſſis in tract. *De Subſtantialibus procuratorii, fol. 86. verſo, num. 5.*

Priuatio.

Priuatio eſt negatio ſubſtantiæ ab aliquo determinato genere *Ariſt 4. Metaphyſicorum.*

Priuatiō nil ponit in eſſe, *l. Si totam, ff. de acquiren. hæred,* Ita legitur apud D Guilielmum à Montferrat. in tract. *de ſucceſ Regum, fol. 216. n 13.*

Priuatus.

Priuatus iuris dictionem habere non poteſt. *l 1. ff. de iuri. omnium iudic. & l Liberam, C. Qui cum eo qui alte. poteſta* Sic recitat D. Ioannes à Graſſis in tract. *Arboris iudiciorum fol. 90. verſo, n. 4.*

Priuilegium.

Priuilegium eſt ius priuatum indultum contra ius commune, vel eſt priuata lex, reſpiciens priuatas perſonas & communia negotia, *D.Th.1.2.q.96. artic.2.*

Priuilegium immunitatis ab imperatore conceſſum valet: ſed excipiuntur plurima, inter quæ priuilegium impetratum contra euangelium & legem Dei eſt nullum *l. Omnes, C. Si cõtra ius vel vtili pub.* vt copioſe declarat D. Pet. Antib. in tra. *de Munerib. f.55 nu.110.& in ſeq.*

Priuilegium ſecundum tollit primum, *l. Dimiſ. § Penultimo, ff. de iure codicil. l. Si quis, in principio, Digeſtis de legat. tertio & c. Veniens, extr. de reſcript.* vt habet D. Nepos de Monte Alba, *in tract. except. fol.166. art.2.*

Priuilegium receptis fraudulenter non datur, *l.o. fi. ff. de verbo. ſignifica.* vt allegat D. Franciſc. Lucanus in tract. *de fiſco & eius priuilegiis, fol.114. verſo, num.22*

Priuilegium conceſſum exercenti triuium extenditur ad exercentẽ quadriuium, maxime in caſu *Auth. Habit. C ne fil.us pro patre.* Sic allegat D. Bap. à ſancto Blaſio, in tract. *de correlatiuis, fol.33. verſo, num.30.*

Priuilegium libertatis non minuitur morbo laboranti. *Bart. in leg. Ex agentibus C. de princ. agent. in rebus libr.12.* & libertas eſt res inæſtimabilis, & res tanto eſt vilior, quo plus à libera conditione recedit, ſic habet D. Ioa. le Cirier tract. *de primoge. fol.187. verſo, n.5.*

Priuilegium debet eſſe perpetuum. vt in Regula decet, *lib.6.* ſic habet D. Pet. de Peruſio in tracta. *de reuocatione vnionis, f.144. n.2.*

Priuilegium damnoſum non valet, *c. Suggeſtum, extr. de decimis*. & priuilegium perditur his quæ verſibus compræhenduntur.

Si facis contra, ſi negligo, propter abuſum,

Delictum, damnum, pariterque conceſſa poteſtas.

Plura vide apud D. Io. Monachũ in tract. *Defenſorij iuris f.66. verſo, n.7.*

Priuilegium æquipollet naturæ, nec eſt abſurde interpretandum, Bald. in *l. Siue poſſidetis, columnn.2. verſ. 2. quæro, Cod de probat.* Sic exponitur à D. Io. le Cirier in tract. *de primogenitura f 174. verſo, n.6.*

Priuilegium & conſuetudo æquiparantur vt notat Pan. *in c. Cum nobis olim colum.1. de præſcript. & in c. Per venerabilem, colum.3. Qui filij ſint legiti.* Sic perſtringit D. Io. Franc. Balb. in tract. *de præſcri. f.224. verſo, n.14.*

Priuilegio abutẽs illo priuatur. *vt in Auth. vt iudic. ſine quoquo ſuffrag § ante penu colu.2. & c Tuarum, ext. de priuilegiis*, vt in medium depromit D. Nepos à Montalbano *in tract. Exceptionum, f.166. num.13.*

Probabilitas.

Probabilitas ſufficit ad æſtimãdum rei valorem ſi dubium ſit an plus vel minus valeat, ſicut probat D. Ioã Nider in ſuo tract. *De contractibus mercatorum, folio 165. verſo, num.12.*

Probare.

Probandi onus eſt graue, *l. Is qui deſtinauit, ff de rei vend* ſic allegat D. Iacob. de Arena, *in tract. poſitionum, fol.61. n.1.*

Probandi onere grauatur, qui non poſſidet. Ita inquit D. Barbatia, in tract. *de præſtantia Cardinal. f.50. n.24.*

Probatio.

Probatio & inueſtigatio facti, huius rationem quærens & cor tangens, *D. Thom ſuper Pſalm.16. colum.2.*

Probatio non competit reo, vt dicit D. Ioannes à Graſſis, in tractat. *De Subſtantialibus procuratoris, fol.84. num.3.*

Probatio eſt actus educens rem dubiam in lucem, & hoc notatur *C. de probat. in Rubrica, & ibi Baldus.* Sicut habet D. Paulus Grillandus in tract. *De Quæſtionibus, fol 226. num.12.*

Probationes in criminalibus ſint luce clariores ad condemnandum, *l. Sciant cuncti, C de probat. & c. Quiſquis, 2. q.8.* Idem aſſerit D. Paulus Grillandus, in tractat. *de hæreticis, fol.199. nu.18.*

Probationes non ſunt anguſtandæ, ſed amplificandæ, *c. Præterea, de teſtib.* Plura vide apud D. Laurentium de Rodulphis, in tract. *de Vſuris, fol.146. verſo, num.19.*

Probitas.

Probitas antiſtiti digna, *l. Nemo, Cod. De offic. ma & c. quod proderit, & c. Miſerum, 61. diſtinct.* Sic habet D. Barthol. Brixienſis, in tractatu *Quæſtionum venerialium, fol.68. q.28. num.2.*

Procurator.

Procurator cauſam tenetur inſtruere tam in facto quam in iure. Diſtinguit hanc q. D. Ioann. à Graſſis in tractatu *De ſubſtantialibus procuratoris, fol 84. verſo num.1.*

Procurator incertus inſtitui non poteſt, *l 2. ff. De procurato.* ſic allegat D. Ioan. à Graſſis in præfato tractatu, *fol 80 num 1.*

Procurator non cauens de rato repelli poteſt, *§. Si vero, Inſtitut. de Satiſdationibus, l. Tutores. ff. Rem ratam haberi.* Plura licet de hac parte diſcere apud D. Nepotem à Montalbano, in tractatu *Exceptionum, f.l 170. num 42.*

Procu-

Digitized by Google

Procurator concludere & renunciare poteſt, *ex. Auditis, de procurato. c. Cum dilectus, in principio de fide inſtru.* Sic habet D. Io. à Graſſis in tract. *de ſubſtantialibus procuratoris, fol.* 84. *verſo, n.* 1.

Procuratorium.

Procuratorium partis datur aduerſario, *c. Quoniam contra falſam, cum ibi notatis, extr. de proba. & cap. Cum in iure peritus extra. de offic. deleg.* Sic enucleat D. Io. à Graſſis, in tra. præfato, *f.* 86. *n.* 2

Prodigalitas.

Prodigalitas eſt incontinens & ſuperabundans profuſio pecuniæ vel ſimilis rei, *Ariſt.* 4. *Ethic.*

Prodigalitas eſt peccatum propter inordinatum modum dandi & quibus non debet dari, nec propter quæ, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 119. *artic.* 1.

Prodigus.

Prodigos triſtis & inopinatus ſequitur euentus.

Prodigus diſcretione caret, vt probat D. Petr. à Biaxio, in tra. *Directorii Electionum fol.* 210. *n.* 4.

Proditor.

Proditor principis manifeſtandus ſtatim eſt, *leg. Methodorum, ff. de pœnis,* And. de Yſernia *in cap.* 1. Quæ fuit prima cau. benef. amitten. vt habet Do. Martin. Laudenſ. in tractatu *de crimine læſæ maieſtatis, folio* 125. *quæſtion.* 53.

Producere.

Producens falſum inſtrumentum in iudicio, ſi proteſtetur, euitat pœnam falſi, *l. Si aduerſarius, C. de fide inſtrumento.* poſt talem proteſtationem vti illo volens non poterit. Sicut docet D. Lanfr. ab Oriad. in tract. *de fide inſtrum. fol.* 211. *verſo, n.* 41.

Prohibere.

Prohibitum videtur quod fortunæ viribus tantum nititur, vt in *Auth. Alea*[illegible] *vſus, Co. de relig.*[illegible] *& ſumptibus funer. & in can. An & quando ſit licita.* Vide D. Paridem à Puteo, in tract. *de Ludo, fo.* 190. *verſo, n.* 37.

Proles.

Proles numeroſa à muneribus excuſat, vt qui habet 12. filios excuſatur à muneribus etiam realibus, *l. Finali C. qui num. liberorum, l.* 10. Magis ſi habet 16 *l. Semper §. demonſtratur, ff. de iure immunitatis, & l. Si quis decurio, C. de Decurionib. lib.* 10. Ita habet D. Franciſc. Lucanus in tract. *de fiſci & eius priuilegiis, fol.* 115 *verſo n.* 5.

Promiſſio.

Promiſſio eſt actus rationis enuncians & ordinans aliquid, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 2.

Promiſſio generalis non ligat promittentem *cap. Cum venissent, & ibi Doct. ext. de inſtitu.* ſic habet D. Mathæus ab Afflictis in tract. de iure protomiſeos, *fol.* 155. *verſo, numer.* 50.

Pronunciari.

Pronunciari non poteſt de facto, niſi examinetur *l. prouidendum, C. de veteranis, & l. Cum propenas, Cod. de hæred. inſt. tuend.* Ad hunc modum notat Dom. Baldus de Vbaldis, in tractatu *de pace Cõſtantiæ, folio* 76. *numer.* 52.

Pronunciatio

Pronũciatio verbalis in electione eſt neceſſaria, *c. Cum ab vno de re iudica, lib.* 6. hoc modo adſtruit Dom. Petrus à Biaxio, in tractat. *Directorii electionum. fol.* 220. *c.* 36. *numer.* 1.

Prophetia.

Prophetia vel vaticinium eſt prædictio diuina inſpiratione facta, præſagium ex bono ſpiritu, prognoſticon verum, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 171. *art.* 3.

Propoſitum.

Propoſitum principale ſemper inſpiciendum. Quum quid non poteſt fieri, id non poteſt fieri per indirectum, vt in *c. Statutum de hæretic. libr.* 6. Cui reſpondetur quod id procedit quando indirectum tendit principaliter ad id ipſum, ſecus ſi ad conſequentiam, quia inſpicitur principale propoſitum, *l. Si quis nec cauſam, ff. ſi cert. peta. l. Verum, ff. de furt. l.* 1. *§. ſtudiſe*, cum ibi notatis, *ff. de iuſti. & iure & le.* 1. *ff. de autho. tuto.* Principale propoſitum ſtatuti eſt fauor Reipublicæ ipſius, *l. Ambitioſa, ff. de decret. ab ord. facien.* Et in dubio non debet præſumi animus iniuriandi, etiã ſi in conſequentiam ſequatur amiſſio lucri, *l. Fluminũ, §. fin. & l. poculus, ff. de dãno infecto*, vbi declaratur, quod principale propoſitum ſtatuti erat præiudicare iuriſdictioni eccleſiaſticæ, quod non admittitur in ſtatuto laicorum. Hæc leguntur vberius, apud D. Philippum Franc. in tractatu diſputationis petitorij, *fol.* 83. *verſo, numer,* 12.

Propoſitio.

Propoſitio vel propoſitum eſt actus voluntatis deliberatæ, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 88. *artic.* 1.

Propoſitio apud dialecticos eſt enũciatio ex nomine & verbo conflata, verũ vel falſum ſine ambiguitate notans. Vel, eſt enunciationis altera pars, de qua prædicatur vnum de vno. *Ariſt.* 1. *Poſteriorum.*

Digitized by Google

Proprietas.

Proprietas abſorbet cauſam poſſeſſionis, *c. Cum nobilitas, de cauſa poſſeſſ. & proprieta.* hoc copioſe exponit D. Rochus de Curte, in tract. *de iure patronatus, fol.* 18. *nu.* 40.

Publica præferenda propriis.

Bonum commune appetibilius eſt proprio.

Vtilitas communis præferenda eſt vtilitati propriæ vel priuatæ, *l. ind. cum, ff. communi diuidun. l. Si conuenerit, ff. de reg iuris, l. Actum. m, §. Labeo, ff. pro ſocio.* Male ſeruatur reſpublica cum cuncti agit, quod ſingulis credebatur, & ſingulare commodum publico & communi non debet derogare, & volumus totum deſtruit, & iura publica ciuitatibus cõſeruanda ſunt. Hinc eſt quod qui monopolium auſus fuerit exercere bonis propriis ſpoliatus, perpetuitate exilij damnetur.

Hinc eſt, quod dicitur, ciuitatibus fauor adhibẽdus eſt magnus.

Et ſingulare vel proprium commodum, occultum odium, & iuuenile conſilium Troiam, Niniuen, & Romam deſtruxit.

In proprio facto error non eſt toletabilis.

Proprium apud Dialecticos eſt de genere accidẽtium ſubſtantiæ, *D. Tho.* 1. 2. *qu.* 82. *art* 2.

Propulſatio.

Propulſatio iniuriæ fiet cum moderamine tutelæ inculpatæ, *l* 1. *C. vnde vi.* Sic recitat D. Anton. de Roſell. in tract. *de Conciliis, fol.* 96. *nu.* 23.

Proſperitas.

Proſperitas eſt felicitas & ad votum ſucceſſus, vt habet *Mirabell. in Polyanthea.*

Proſperitas ſtultorum perdet eos, *Prou.* 1.

Proſperitas greſſus obligat, vt vix ad bona prodire poſſint, *Iob* 18.

Solet lætitia arcana mentis aperire, atque aperiendo amittere: aduerſa enim nos exterius deprimunt, interius cautiores reddunt, *D. Gregorius* 28. *Moralium.*

Quaſi per amœna prata ad carcerem venit, qui per præſentis vitæ proſpera ad interitum currit, D. Gregorius, ſuper illud *Iob* 5. Vide Stultum.

Ex rerum proſperitate luxuria, ex hac omnia vitia, ſic impietas erga Deum naſcitur, *Lactantius* 2. *diuinarum inſtitu.*

In omni aduerſitate fortunæ infeliciſſimum infortunij genus eſt fuiſſe felicem, *Boetius in conſolatione Philoſophiæ.*

Proſperitas eſt proſperitate carere.

In tribulationibus noſtris Deo gratias agimus, & libenter igitur in infirmitatibus meis gloriabor, *D. Paul.* 2. *Corinth. cap.* 12.

Rebus in aduerſis animum ſubmittere noli, Cato.
Rebus anguſtis animoſus, atque
Fortis appare, ſapienter idem
Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

Horat. in Carminibus.

Poſt tempeſtatem tranquillum, quod dum differtur, non aufertur.

Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena cum iurgio.

Luxuriant animi rebus plerunque ſecundis.

Nec facile eſt æqua commoda mente pati.

Proteſtatio.

Proteſtatio ſequentis temporis curſum impedit non præteritum. Sic allegat D. Bonicõtius, in tract. *de appelat. fol.* 40 *num.* 14.

Proteſtatio contraria litis conſtationem impedit, *c.* 2. *ext de litiscontesta. lib.* 6. Pleniorem vide explicationem huius ſententiæ apud D. Ioann. à Graſſis in tract. *de ſubſtantialibus procuratoris fol.* 83, *n.* 2. De litem conteſtando.

Proteſtatio etiam facto repugnans non nocet, confirmatur *c. Solicitudinem, de appel.* & nemo poteſt à ſe abdicare iuris dictionem, *l. legatus ff. de offic. præſidis*, quia ſic interpretatio eſt facienda, vt potius valeat quam pereat, *l. Quoties, ff. de re dubia. & l Quotiens. ff. de verbo oblig.* Plura vide apud D. de Lignano in tract. *de Cenſura eccleſiaſtica, fol.* 22. *n.* 45.

Protocollum.

Protocollum niſi in mundum redigatur: nõ probat, ſic etiam niſi compleatur, pro nihilo habetur, *l. penult. C. ad Sillan.* ſimile de teſtamento & de ſententia datur, quæ licet ſcripta ſed nõdum completa, nihil probant *l. Si is, C. de teſtament. & l. Ex ea ſeruitute, C. de ſent. ex perico. reci. an. l. Contractus C. de fide inſtrum.* Plenius exequitur hanc ſententiã D. Anton de Canario, in tract. *de inſinuationibus, f.* 160 *verſo, n.* 43.

Protocollum bonum ſuſtinet extractum vitioſum, quare Notarii debent ita bene ſeruare protocolla, ſicut principales partes ipſa extracta, & nunquam caſſent in eorum protocollis inſtrumenta, quæ ad eorum fidem perpetuam requiruntur, ſic pluribus docet, D. Ioan. à Graſſis, in tract. *de ſubſtantialibus procuratorij fol* 79 *n* 2.

Protocollo potius creditur quam inſtrumento extenſo, *gloſ. est in §. fin. in Auth. de tabellionibus* & hæc eſt ſententia Bart in *l. Sempronius Proculo, ff de lega* 2. huius meminit D Lanfranc. ab Ariadno, in tract. *de probat. fol* 190. *n.* 15.

Proui-

Prouidentia.

Prouidẽtia eſt Dei, & ſic eſt diuina ratio in ſummo principe conſtituta cuncta diſponens. *Boetius 4. proſa 6. lib. de conſolatione Philoſophiæ.*

Prouidentia Dei omnia gubernantur, & quæ putatur pœna, medicina eſt. *D. Hieron ſuper Ezechielem.*

Prouidentia communiter eſt circumſpectio futuri antequam fiat, *Cic. in Rhet.*

Prouidentiã eſt notio futurum pertractans euentum & ex præſentibus futura perpendens, ſe conſilio præmuniens aduerſus futuram calamitatem, *D. Aug de ſpiritu, & anima.*

Vbicunque fuerit prouidentia, fruſtrantur vniuerſa contraria, vbi prouidentia negligitur omnia contraria dominantur, *D. Aug. de ſingularitate cleric.* Tela præuiſa minus feriunt. *D. Greg. in Homil.*

Prouincia.

Prouincia vel exarchia eſt regio procul deuicta habens 10 vel 11 ciuitates & vnum regem, *c. Scitote, 6. q. 3.*

Prouinciæ alterius iudicem habere non licet, niſi detur per ſuperiorem, *§. 1. 6. quæſtion, 3. & col. Iudices, 11 q. 1.*

Extra prouinciam reus non debet trahi, niſi cauſa diſcuſſionis, appellationis, mandati maioris iudicis, criminis, quæſtionis & dubitationis circa fidem, perſonæ immediate ad papam vel principem pertinentis, 3. q. 6.

Prouiſio.

Prouiſio ſignificat proſpectionem, nominationem, poſtulationem, præſentationem & collationem, *gloſſ. in Clem. & de elect. in verbo prouiſio.*

Proximus.

Proximus eſt, quem nemo antecedit, *l. 1. §. Proximum, ff. vnde agnati. & l. Proximus, de verbo. ſignific.* Reliqua vide apud D. Anton. de Roſellis, in tractat. *de ſucceſſ. ab inteſtato fol. 241. n 28*

Proximior in gradu non ſemper eſt potior in ſuccedendo, nec ſemper par in gradu pariter vocatur, vt in *Auth. In ſucceſſione, C. de ſuis & legiti. hæredibus & §. Repetitis, verſic, nunquam enim. Inſtit. de ſer. cogna.* ſic tenet D. Cynus Pyſtorienſis, in tra. *de ſucceſſ. ab inteſtato.*

Proximior.

Proximior in gradu, proximior & potior eſt in ſucceſſione, *l. Adminiculo, C. communia de ſucceſſione*, ſicut habet C. Dynus Mugellanus in tractat. *de ſucceſſ. ab inteſtato. fol. 230. n. 28.*

Proximum diligamus plus quam corpus noſtrum Qui negligit damnum, propter amicum, iuſtus eſt, *Prouerb. 12.* & caritas non quærit quæ ſua ſunt, *1. Corinth 9.* Sic allegat D. Ambr. de Vignate in tract. *de Vſuris, fol. 159 verſo, nu. 5.*

Proximus eccleſiæ ſemper vult vltimus eſſe,

Proximus ſum egomet mihi, *Terent.*

Prudentia.

Prudentia eſt recta ratio agendi, *Ariſtotel. 6. Ethicor.*

Prudentia eſt virtus mentis, qua de bonis & malis ad felicitatem pertinentibus poſſumus conſulere, *Ariſt. 1. Rhet.*

Prudentia eſt virtus dirigens ad normam rationis omnia cogitata, & facta, *Macrob.*

Prudentia eſt ſcientia rerum bonarum & malarũ *Cic. 2. Rhet.*

Prudentia eſt ſcientia rerum appetendarum & vitandarum. D. Aug de lib. arbit.

Prudentia eſt ratio ordinis in finem *D. Thom. 1. parte, q. 49. art. 1.*

Dic ſapientiæ ſoror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, *Prob. 7.*

Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, *Sapientiæ 5.*

Prudentia carnis mors eſt. *Rom 8.*

Prudentia eſt circa operabilia, in quibus electio eſt & fuga, *Ariſtot. mag. orum Ethic. c. 11.*

Prudentia ſicut architector virtutum eſt, *Idem.*

Rerum exitus prudentia metitur.

Non ſunt inſpicienda quæ fiunt, ſed quæ fieri debent.

Prudentiæ compendium in literis continetur,

Dux indigens prudentia multos opprimit per calumnias.

Prudentis eſt bene conſiliarij, *Ariſtoteles 6. Ethicor.*

Prudentis eſt calliditas, quæ rationẽ quadam poteſt habere delectum bonorum & malorum, *Cic. in Reth.*

Publica.

Publica vtilitas ſubeſt conſtituto ab vniuerſitate, *l. Barbarius ff. de Offic præſid. & l. 1. C. de teſt. m.* Reliqua vide apud D. Ioan. de Lignano, in tract. *de Cenſura eccleſiaſtica, fol 35 verſo, n. 29.*

Publicanus.

Publicanorum nomen Deo, & hominibus odioſum, *Matth. c. 16 c Nouit, extra de iudic.* & lex noſtra volens publicanorum audaciam compeſcere, edictum de publicanis propoſuit, *l. 1 in princ ff. de publican. & l. 1. C. de ſuper actoribus lib. 10.* Copioſius vide D Franciſcum Lucanum in tract. *de fiſco & eius priuilegiis fol. 116. n. 3.*

II 4 Publi-

Publiciana.

Publiciana agens dicitur agere petitorio. Ita tradit Baldus *in l.3.C. Si à non compe. iudice, colum.3. & text. in l. Minor, §. Si ſeruus, ff. de euictione, & l Eum qui, §. Publiciana, ff. de publici.* vbi dicitur, quod actio publiciana inſtar proprietatis non poſſeſſionis obtinet, vt docet Philippus Francus in tract. *Diſputationis petitorij, fol.78 n.3.*

Pudicitia.

Pudicitia eſt virtus animi, qua quis verecundatur de actibus non ſatis honeſtis venereis, *D. Auguſt 14. de Ciuitate Dei.*

Pudicitia res eſt animæ, virginitas corporis, *D. Auguſt. contra Iulianum.*

Pudicitia eſt ornamentum nobilium, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulchritudo vilium, ſolamen merentium, augmentum omnis pulchritudinis, decus religionis, minutio criminis, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica, *Sanctus Cyprianus de 12 abuſionibus.*

——Raro eſt adeo concordia formæ atque pudicitiæ, *Iuuenal. Satyr.10.*

Lis eſt cum forma magna pudicitiæ, Ouidius in epiſt. *Paridis ad Helenam.*

Pudor.

Pudor eſt timor iuſtæ vituperationis, eſtque affectus honeſtiſſimus & pertinet ad turpium euitationem, *Mirabellius in Polyanthea.*

Pueri.

Puerorum operæ parui penduntur, vt & mulierum, *l. Arboribus, in §. de illis, ff. de vſu.* & quemadmodum quis vtatur, *& l.2. §. Impuberes, ff. ad Sil. leia. & l. Finali, ff. de lib. cauſa.* Plura vide apud D. Ambroſ. de Vigilat. in tract. *de Vſuris, fol.171. verſo, nu.190. & 191.*

Pulchritudo.

Pulchritudo eſt aptitudo corporis membrorumque eius, cum ſuauitate coloris, *Cicero in Tuſculanis q.*

Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo, *Prou 31.*

Pulchritudo corporis donum Dei eſt, id etiam largitur malis, ne malum bonum videatur bonis, *D. Auguſt. de Ciuitate Dei.*

Formæ dignitas aut morbo deflorefcit aut vetuſtate extinguitur, *Cicero 4. Rhetor.*

Diogenes ait in pulchrum, ſed in honeſtum: ô quam bona domus & malus hoſpes.

Puniri.

Puniri quis debet in his in quibus deliquit, *cap. Paſtoralis in fin ff. de iure patronat. & in c. Ad liberandam, de Iudæis, & ca cum olim Magiſter, de Offic. delegat. & c. Literas, de tempor. ordina & c. Quoniam, de tranſlatione prelatorum, & ca 2 de rebus Eccleſiæ non alienan.* Vide etiam D. Ludouicum Montaltum in tractat. *de Reprobatione ſententia Pilati, fol.180. num.41.*

Punitio.

Punitio eſt pœnæ illatio actus iuſtitiæ commutatiuæ & vindicatiuæ publice, *D. Thom 2.2. qu.80. art.1.*

Per quæ quis peccat, per hæc etiam torquetur vel punitur, *Sapient 11.*

Pertinet ad innocentis officium, non ſolum nemini malum inferre, verum etiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, vt ipſe qui prius odio habetur, corrigatur experimento, & alij terreantur exemplo, *D Auguſt. de ciuitate Dei.*

Iuſte puniuntur, qui licitis abutuntur: Iuſtius puniuntur, qui aliena rapere conantur, ſic Sathanas cælum, Protoplaſtus perdidit paradiſum, D. Hugo *2 de Anima.*

Mitiſſima pœnarum erit ijs, qui præter peccatum originale nullum ſuperaddiderunt, *D. Auguſt. in Enchiridio.*

Iuſtum eſt vt quos culpa inquinat, par etiam pœna aſtringat. *D. Gregor. D. Moralium*

Occultam culpam ſequitur aperta percuſſio, *Caſſiod ſuper Pſalmos.*

Et pœnam ſemper ante oculos verſari putant, qui peccauerunt, *Cicero pro Milone.*

Sceleris etiam pœna triſtis, & præter eos euentus, qui ſequuntur per ſeipſam maxima eſt, *Cicero de legibus.*

Noxæ par pœna eſt, vt ſuo vitio quiſque plectatur.

Pupillus.

Pupillus religioni non obligatur, *cap. 2. extra de regul. iuris,* vt allegat D. Baldus Peruſinus, in tractatu, *De ſubſtitutionibus, folio 123. verſo. numero 19.*

Pupillis non ſunt indicenda munera, *l.1. §.1 ff. de vaca. & ext. mu.*

Maioribus vt puberibus licet minores 25. annis, dicunt quidam quod non indicuntur munera, niſi in ſubſidium, quando alij non inueniuntur, l. *Ad rempublicam, ff. de muneribus & honoribus.* Sicut teſtatur D. Guilelm. à Cunio, in tractatu *De muneribus.*

Pupillus

Puſillanimitas.

Puſillanimitas eſt vitium animi apparentis eſſe haud ſatis potentis ad felicitatem, infelicitatem, honorem, & dedecus ſuſtinendum. *Ariſtoteles in Ethicis, & D.Thom.2 2.q.130.art.1.*

Q.

Quæſtus.

QVæſtus eſt id quod ex opere cuiuſque deſcendit, *l. Quæſtus ff. pro ſocio.*

Quæſtus turpis non præſumitur in iudice, ſecundum Bald. *in l.Nominibus, C. Qui accuſa.non poſſunt, & l. fina. C. de fideicommiſſ liber.* vt allegat Dom. Cataldinus de Boncompaignis, in tractatu *de Syndicatu, fol.127.num.59.*

Quæſtio.

Quæſtio eſt interrogatio de re aliqua certa vel incerta, ſic, Quæſtioni inimicorum non creditur: quia facile mentiuntur, nec tamen ſub prætextu inimicitiarum detrahenda erit fides quæſtioni, ſed cauſa cognita habenda fides aut non, dum tamen in vnius ſerui vel liberi quæſtione fides rei non ponatur, vt *l.1.§. Quæſtioni, ff. de Quæſtioni. & §. item, ff. eodem.* De varietatibus quæſtionum in hoc ſenſu copioſe diſputat D.Placentinus in tractat. *De accuſationibus, fol.134.tit.6 per totum.*

Quæſtio eſt interrogatio per torturam, & ponitur ſæpe pro tormentis, ſic quæſtio repeti non poteſt, niſi nouis ſuperuenientibus indicijs, *l. Locus, §. hoc ſermone, ff de verbo. ſigni. fica. & l. repeti, ff. de quæſtionib. & l. Si ſocius pro ſocia, ff. Ne ſi prior, ff pro ſocio.* Ita tenet quoque D. Bald.de Periglis, in tract. *De Quæſtio. & tormen fol.238.num.6.* is enim materiam hanc ex profeſſo, ibi tractat.

Qualitas.

Qualitas eſt prædicamentum, quo res tales & quales eſſe dicuntur, *Ariſtot. in Prædicamentis, D. Tho.1.2 qu. 49.art 2.*

Qualitas ſine ſubiecto ſtare nequit, *l. Eius qui in prouincia, ff. Si certum peta. & l. In teſtamento. ff. de condit. & demonſtra.* vt habet etiam D. Baptiſta de ſancto Blaſio in tract. *de correlatiuis, fol.32.nu 8.*

Qualitas alterans crimen, vel accuſationem, vel factum, eſt probanda, aliàs non ſequitur condemnatio vt Bart. *in l. Denunciaſſe, §. quid tamen. ff. de adulterio* Ratio, quia dicitur aliud factum ſine illa qualitate, vt demonſtrat D. Albertus Brun. in tract. *de Argmento fol 171.num 25*

Qualitas diuerſitatem inducit, *c. Quanquam de vſuris, lib.6.* & ibi notatur per Ioannem Andream & alios Doctores, & vt affirmat D.Laurentius de Rodulphis in tract. *De vſuris, fol.145 nu.38.*

Qualitas cauſæ in puniendis delictis debet conſiderari, *l. Mulier ff. rerum amota & l.1. ff. vi bo. rapto.* Plura vide apud D.Nicolaũ Boërium in tract. *De Seditioſis. fol.164.nu.2.*

Qualitates ſubſtantiales alterant delictum, ita, vt dicatur ex abiectione aut detractione talis qualitatis aliud delictum. Nam percuſſio cum effuſione ſanguinis alia eſt, & alia ſine effuſione ſanguinis. Item alia de nocte, alia die. Nocte facta magis punitur ex forma ſtatuti, quam die facta, & alia cum gladio, & alia ſine, ſic de ſimilibus, vt Bart. in *l. Denunciaſſe, §. Quid tamen, ff. de adulte. & in l. Senatus, ff. de accuſatio.* Copioſius enodatum hoc vide apud D.Albert.Brunum in tract. *De Augmento, fol. 170.n.5.& 6.*

Quantitas.

Quantitas eſt prædicamentum magnitudinis vel multitudinis, *Ariſtot. in Prædicamentis.*

Quantitas eſt prædicamentum poſt Subſtantiã, *D.Tho 1.2 qu.52.art 1.*

Quantitas precij facit iudicari contractum, & qualitatem eius. *l 1.§ Quid ait, in gl. ff. de ſuperficia. & Bart. in l. Cum ferro, §. Qui maximos, ff. de publica.* ſic etiam allegat D.Ambroſius de Vignate in tract. *de vſur fol 167.verſo, num.123.*

Quaſi.

Quaſi eſt improprietatis nota. vt apparet D. Bartho. de Saliceto in tract. *de mora, fol.125.verſo, num 24.& 25.*

Quaſi impoſſibilia cenſentur ea, quæ in voluntate alterius & vnius conſiſtunt, vt voluit Bald *in l.Cum ſeruus, §. Conſtat* referens tenuiſſe Raymũdum. *ff. de legat.1.* Ita infert D. Angelus à Gambellionibus in tract *de teſtam fol.2 verſo num.8.*

Quaſi caduca & incerta non tranſmittuntur, *l. vnica, § Pro ſecundo, C. de caduc. tollend.* ſic apud D.Ioan le Cirier in tract. *de primogenitura, fol.161. num 11.*

Quaſi poſſeſſio decennalis non datur in incorporalibus, *l. ſi nati, in fi. C. de præſcript longi tempor. & in l. 2.* cum ibi nota. *Cod de ſerui. & aqua* & notatur per Barto. *in l Iuſto, § Non mutat in fi. de vſucap.* Plura vide apud D.Ioannem Franciſcum Balbum in tract. *de præſcriptionibus, fol 254.num.7.*

Querela.

Querela de inofficioſa donatione præſupponit teſtamentum non eſſe nullum, ſed reſcindendum, *l. Papinianus, §. Sed nec impuberis. ff. de inofficio. teſta.* ſic tenet D. Angel.Peruſinus, in tractatu *de ſuitate, fol.116.num.60.*

Digitized by Google

Quilibet.

Quilibet de populo petere poteſt pia legata, tãquam æs alienum ſtatim perſolui, etiam ſi aliis legatis bona ſufficiant, vt vult Dyn. & Angel. & Ioannes de Por. *in l. Quærebatur, ad l. falcid. & in le. Si quis teſtam. §. apud Iul. ff. de l gat.* 1. Rem omnem expoſitam vide apud D. Ioann. Bertachin. in tract. *de Epiſcopis, fol.* 105. *n.* 84. *&* 85.

R

Rancor.

Rancor eſt diſplicentia contra aliquem, vnde quęrit quis malum alteri, vel eſt indignatio cõtra inducentes ad diuina, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 25. *art.* 4.

Rapina.

Rapina eſt ablatio rei alienæ per vim & iniuſta, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 8.

Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite cõcupiſcere. *Pſal* 61.

Rapinam emere non licet, niſi intentione vt cui eſt ablata, reſtituatur, *D. Ambr.*

Nulli cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum, *Sen. epiſt.* 75.

Rapina non fiat, vt inde fiat eleemoſyna, *ca. Non eſt putanda,* 1. *q.* 1. Reliqua vide copioſe apud D. Iacobum à Cani, in tract. *de executione vltimarũ voluntatum, f.* 1⟨?⟩, 8. *n* 16.

Si pœnale eſt clanculò auferre, multo maioris pœnæ eſt violenter eripere, *D. Augu. in ſerm. Dominica* 4. 40.

Quid recipiet, qui aliena tulit, ſi ſemper ardebit, qui ſua non dedit? *Rabanus ſuper Matth.* 16. Eſuri- & non dediſtis mihi manducare, &c.

Raptus.

Raptus eſt ereptio & violẽtes illicitus cõcubitus *D. Thom.* 2 2 *quæſt.* 154 *articul.* 8.

Raritas.

Raritas eſt cuius partes à ſe inuicem diſtant. *Ariſt. in præd. c. qm.*

Raritas eſt id, quod crebro non fit, & ideo præſtans eſt, *D. Th. ſuper diſt. Sent.* 2. *diſt.* 30 *q.* 2. *art.* 1.

Rata.

Rata haberi non debent geſta in fraudem, *l.* 1. *in principio. ff. Quæ in fraud. credito. & l.* 1. *C. de debit. ciui. c. Ex tenore, ex ꝑ. de reſcr. pt.* ſic etiam habet D. Pet. Antibol. in tract. *de muneribus, fol* 20. *n.* 110.

Ratihabitio.

Ratishabitio iudicium nullum confirmat, *l. licet ff. de iudi. l.* 3. *§. falſus, ff.* Rem ratam habe. ſic habet D. Barth. Brix. in tract. Quæſtionum venetialium, *f.* 69. *verſo, q.* 41. *n.* 2. *& q.* 43. *per totum.*

Ratio.

Ratio eſt aſpectus mentis, quæ bonum malumq; diſcernit, virtutes eligit, Deum diligit, *D. Augu. De ſpiritu & anima.*

Ratio eſt natura intellectualis obumbrata. *D. Th.* 1. *Sent. diſt.* 3 *q.* 4.

Ratio eſt pars prudentiæ diſcurrens intellectualis, quo applicantur vniuerſalia principia agendorũ ad particularia varia & incerta agibilia. *Macrobius ex Platone.*

Ratio eſt motus animi vera à falſis diſtinguens, *Mirabellius in Polyanthea.*

Semper ita viuamus, vt rationem nobis reddendam arbitremur. *Lactantius Inſtitutionum,* 6. *c.* 4.

Sola ratio eſt incommutabilis & iudicij tenax, non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus, *Sen.*

Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: cætera opinione bona ſunt. *Sen. epiſt.* 76.

Ama rationem. Huius enim amor contra duriſſima armabit. *Sen epiſt.* 77.

Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. *Idem Senec.*

Homines ratione, & intellectu vigentes naturaliter domini ſunt, & rectores aliorum, *Ariſt.* 1 *Pol.*

Ratio naturalis eſt clypeus legis, *Bald. l.* 1. *§.* 1 *in* 2. *notabili, C. de cadu. tollend.* & natura norma legis eſt. *Cicero de legibus* Plura de natura ſupra dixi. & plura licet videre de natura & ratione apud D. Ioannem le Cirier, in tract. *de primogenitura, f.* 151. *n.* 17. ibi etiam in fine docetur, quod duæ vel plures rationes vincunt vnam. *Specula. in tit. de ſen. §.* 2. *ver.* 17 Baldus in *l.* 1. *ver. ſed contra, C. de legit. hered.* & *Panor. in c. Suggeſtum, in fine, de iure patronatus D. Iaſon. in l. Reconiuncti, ff. de lega.* 3. hanc opinionem conſuetudo amplectitur, quæ eſt optima iuris interpres vulgatis iuribus.

Ratio ciuilis non poteſt perimere naturalem, *§.* 1. *diſtinct.* 5. *& l. Eos, ff. de capi. diminuti, §. Sed naturalia, inſtit. de iur. naturali.* Ideo non licet defenſiones, quæ ſunt à iure naturæ, conſtitutionib. tollere, *Cle. Paſtoralis, de re iudica. & l. prohibitum, & l. Facultas, C. de iure fiſci lib.* 10. Sic habet D. Anto. de Roſellis in tra. *De Conciliis fo.* 110 *ver. §.* 13. *n.* 1.

Ratio eſt anima legis, & anima legis dicitur, *l. g. Quod dictum, ff. de pact.* & ſtrictius eſt obſeruantia quam ipſa lex, Baldus *in l. g. Quicunque, Cod de ſeruis fugi. & in l. Non dubium,* 5. *colu. C. de leg. & l.*

Si

Si quis ſeruus, C. de furt. vbi ait, quod ratio eſt ſicut anima, & verba ſicut ſuperficies, & dicit in, *l. Non dubium, C de leg.* quod eſt ſpiritus viuificans legem omne dictum & factum faciens ratum & firmum. & Abbas in *Conſilio* 1. *in primo volu.* idem dicit & Bald. *in l. Nemo. C. de ſenten. & interlocut omnium iudicum.* narrat Francos ſemper allegare rationem & dicere ſic eſt ratio legis, & non ſic eſt lex. Plura hac de re percurrit D. Franciſcus Ponzinib. in tract. *De Lamiis, f.* 137. *n.* 28.

Sicut dux eſt ſeruator exercitus: ſic ratio eruditionis vitæ eſt dux animæ. *Ariſt. ad Alexandrum.*

Lex vera atque princeps apta ad iubendum & ad vetandum eſt ratio recta. *Cic. de legib.*

Ratio pædagogus eſt.

Sed præſto eſt domina omnium & regina ratio, quę connexa per ſe & progreſſa longius fit perfecta virtus. *Cic.* 2 *Tuſc. quæſtionum.*

Rationis perfectio eſt virtus. *Cicer. De finibus bonorum*, 4.

Ratio eſt obex & obſtaculum iræ.

Ratio eſt frenum conſtitutionis.

Ratio caſtigat, nunquam mentitur, triſtitiam, leuat, terrorem pellit, tranquillat animum, iram compeſcit, loco non clauditur.

Par ratio, par ius habet.

Ratio mentium diſpar.

Ratio duorum habet aduerſarium.

Eos qui ratione vtuntur, & cum hac omnia agũt, laudamus *Ariſtot. ad. Alexandrum.* vbi contra agẽtes beſtiales odimus.

Nihil autem poteſt eſſe diuturnum, niſi cum ſubeſt ratio, *Q. Curtius de geſtis Alexandri Magni, lib.* 4.

Ratio pudoris habenda eſt.

De omni verbo ocioſo reddenda eſt ratio, *D. Paulus.*

Rationi conſentaneum eſt, beneficij accepti memoriam habere.

Hominum genus rationibus & arte viuit, *Ariſt.* 1. *Metaphyſic.*

Ratio ſemper deprecatur ad optima. *Ariſtotel* 1. *Ethic.*

Fortes enim non modo fortuna adiuuat, vt eſt in veteri proverbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam præceptis confirmat vim fortitudinis, *Cic.* 2. *Tuſcul. quæſtionum.*

Irrideat ſi quis volt, plus apud me vera ratio valebit, quam vulgi opinio.

Ratio de ſecretis Dei non reddenda, *c. Siquando, ext de reſcript.* & *D Feli. ſuper præfatum capitulum Si quan lo, colu.* 6. *verſ. circa reddenda*, ſic enodat D. Ioa le Cirier in tract. *de primog n f.* 191. *n.* 21.

Ratio vnica in ſtatuto habetur pro expreſſa, *leg. Quamuis, C. de fide. c. m niſſ* ſicut annotat D. Ioan. Campeſius in tract. *de Dott fol.* 137. *n.* 6. 3. 14.

Rationis vſus ad alimenta prouidus eſt. Sic habet D. Ioan. à Lignano in tract. *De Amicitia, fol.* 3. *§. Surgit, n.* 4.

Rationibus terminorum ignoratis impoſſibile eſt intelligere cætera. Sic habet D. Thom. de Vio in tract. *de monte pietatis f.* 169 *c. q. n.* 1.

Rationabilis.

Rationabilis voluntas per omnia eſt ſeruanda, *c. Vltimo,* 12. *q.* 2. & *l.* 1. *C. de ſacroſanct eccleſ.* & *c. Tua de teſtament.* Plura vide apud D Pet. de Vbaldis, in tracta. de Canonica epiſcopali & parochiali, *fol.* 173. *verſo, num.* 15. *circa medium.*

Reatus.

Reatus eſt obligatio ad pœnam propter peccatũ, *D. Tho.* 2. *Sentent. diſt.* 30 *q* 1. *art.* 2.

Reatus ſumitur pro pœna, aliquando pro culpa, nam eſt media inter vtrunq; *Teſte D. Tho. vt ſupra.*

Rebellis.

Rebellem non reuelans pœna relegationis punitur, *l. Metrodorum, ff de pœnis.* Hunc textum allegat Romanus in vltima charta ſuorum ſingularium, & D. Lud. Montalt in tract. *De reprobratione ſententia Pilati, fol.* 186 *n.* 16.

Rebelles ſunt extra legis protectionem, Vide *C. de nat. libe. per Cynũ ibi eſſentur* Plura vide apud D. Bald. de Vb. in tra. *De pace Conſtant. f.* 76. *n.* 38.

Rebellium conſuetudo & ſtatuta non valent, & hoc in odium illorum vt Bald. *in l.* 2. *C. quemadmo. teſta. aperi.*

Receptator.

Receptatores æquali pœna puniuntur cum receptatis. Receptatorum genus eſt peſſimum: nam ſine illis nemo diu latere poteſt, & perinde debent puniri ſicut latrones, *l. final. ff de receptatorib.* & *leg. Congruit, de offi. præſidi.* Amplius lege D. Hug in tract. de officio quatuor prælatorum, *fol.* 38. *§. Sed dicet. n.* 3.

Receſſus.

Receſſus à iure communi cenſetur odioſus, quia ſtricti iuris, *c.* 1. & 2 *de iure patrona.* & *cap. Quod dil. Et de conſangui.* & *affinita.* & *gloſ. in c. Ordinarij, De offic ordina.* Sic adducit D Paulus de Citadinis in tract *de iure patrona. f.* 45 *n.* 6.

Reconciliatio.

Reconciliatio eſt reparatio amicitiæ, *D. Tho.* 4. *Sent. diſt.* 15. *q.* 1. *art.* 5.

Vade

Digitized by Google

Vade prius reconciliari fratri tuo,& tunc veniēs munus offer, *Matth.* 5.

Fruſtra propitiari ſibi Deum quærit,qui cito placari in proximum negligit,*Iſidorus, de ſummo bono.*

Rectum.

Rectum eſt iudex obliqui, vt ait D Ioann. Nider in ſuo tractatu, *De contractibus mercatorum, fol.*167.*nu.*10.

Recuſatio.

Recuſatio & appellatio pari paſſu ambulant, vt notat Lapus in allegationibus ſuis allegatione 1. Notatur *in c. cum ſpeciali. de appellat.* ſic habet D Barbatia in tract.*de præſtantia Cardinalium,fol.* 65 *n* 2.

Redhibitoria.

Redhibitoria non datur pro vna ſpatula porci vel pro re minima,*l Si tamen,*§.*fi. ff. de ædil. edic.* nec pro vitijs paruis, *l.Cui dens abeſt, & l g.* 1.§. *Proinde. ff de ædil. edict.*ſicut diſputat D.Ant. Corſetus in tract.*de Minimis,fol.*86.*verſo,n.*5.

Redimere.

Redimendi ius conuenit ſocio rei communis, *vt c.Conſtitutus de reſtitu.in integrum, & l. In officium, C. de rei vendica*, vt teſtatur D. Matthæus ab afflictis in tractatu, *de iure protomiſeos* , *folio* 146.*verſo num.*17.

Redimens aliquem ab hoſtib, repetit precium,*l. Liber captus, C.de Capti.*vt allegat D.Bald, Nouellus in tract.*de dote.fol.*7.*verſo,num.* 8.

Regere.

Regere ſcipſum ſumma ſapientia eſt, vt patet per Philoſophum & atteſtatur D.Franciſcus Ponzinibius in tract.*de Lamiis,fol.*137.*n.*24.

Regio.

Regio vel regnum diuiſionem vel ſectionem nō patitur, *2.Innoc. in c.Licet*, De voto Sicut habet D. Nic,Boer.in tract *de ordine graduū V. fori,f.*77.*n*, 8.

Regnum.

Regna ſine iuſtitia dicuntur magna latrocinia, D. *Ambr.* Quid ſunt regna remota iuſtitia,niſi magna latrocinia?Sic allegat D.M.Rauaudus in tractat.*de. ſpeculo iudicum,fol.*80. *n.*33.

Non parcit populo regnū breue,vt vulgo dicitur

Regnum aut regimen illius tutum futurum eſt, multorum corda poſſidet.

Regula.

Regula prohibitiua potius attendenda , quam permiſſiua. cum ſunt duæ regulæ , quarum vna eſt permiſſiua & altera prohibitiua. *vt l Tutor. & ibi Bartol. ff. de ſuſpect.tutoribus & Baldus in proœm. Decretorum,colu.* 3.*dicit.* Quod potentius eſt quod prohibet,quam quod permittit,*per leg. Sabinus, ff. communi diuidun. & Ieſon.poſt doct in l.Si Ruffinus, C.de teſta.milit.*vt habet D.Ioan. le Cirier in tract. *de primogenitura,fol* 147.*n.*13.

Regulis ſtandum,donec de exceptione appareat. vulgo traditur, Regulę ſtandum tanquam expedito iuri,donec de exceptione appareat, hoc eſt, donec expreſſus caſus allegetur in contrarium, *Bart in l. Quoties, ff.ſi quis cau.Abbas in c. Ad naturam, & c. Conſuluit,de appellat* vt habet D.Vdalric.Zaſius in tract.*de ſubſtitut fol.*97.*n.*3.

Religio.

Religio eſt cura & ceremonia diuiuæ naturę *Cicero 2.Rhetor.*

Religio eſt cultus diuinus , vel religatio animæ ad Deum,vnde peccato ſe ſeparauerat, *D.Auguſt. de ciuitate Dei & Bonauentura,* 1,*Sententiarū, diſt.* 9.*q.*2 *art.*3.

Si quis putat ſe religioſum non refrenans linguā ſuam à malo , ſed ſeducens cor ſuum , huius vana eſt religio : Religio munda & immaculata apud Deum hęc eſt: Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatū ſe cuſtodire ab hoc ſæculo, *D. Iacobus* 1,*cap.*

Religio eſſe non poteſt , vbi nullus metus eſt, *Lactant.de ira Dei,c.*11

Vt religio eſt propaganda, quæ eſt coniuncta cū cognitione naturæ,ſic ſuperſtitionis omnes ſtirpes eiiciendæ, *Cicero de Diuinatione.*

Religio careat mundo & rebus mundanis. *Ioan.* 17 quia non ſunt de mundo , & vt ait glo. *Matth.* 4 ſuper illud,Ductus eſt Ieſus in diſertum,& *Matthæi* 19. Nos reliquimus omnia , & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis?Plura vide apud D.Io.Luc.in tr.*de matrimonio & legitimatione.folio* 102,*n.*39.

Pro religione & loquere & diſce. *Menand.*

Cultus autem Deorum eſt optimus idemque caſtiſſimus atque ſanctiſſimus, pleniſſimuſque pietatis, vt eos ſemper pura, integra, incorruptaq; mente & voce veneremur, *Cicero de natura Deorum,* 2. *libr.*

Nec enim ſuperſtitione tollenda religio tollitur, *Cicero de Diuinatione.*

Puplica religione conſecrata virtus nulla priuata laudatione indiget, *Valerius Maximus,lib.*3.

Pœna violatæ religionis iuſtam recuſationem non habet, *Cic.De legib.*

Religio

Religioſus.

Religioſi ſunt qui facienda & vitanda diſcernũt, *Macrobius, Saturnalium* 3.

Religioſi in ſua vocatione perſiſtant, *c.* 1.21.*qu.* quia cum iſto onere ac conditione ſe dedicauerunt monaſterio, vt habet D. Ioannes Lupus, in tractatu *de libertat. Eccleſiaſtica, fol.* 145.*nu.*9.

Reminiſcentia.

Reminiſcentia eſt inquiſitio eius quod à memoria excidit, *D.Thom.* 1.*parte, q.q.* 78.*art.*4.

Renunciatio.

Renunciatio eſt reputatio legitima ſcienter facta proprij iuris, vel ſuæ rei, *c. Quam periculoſum*, 7. *qu.*1.

Res.

Res aliena prius reddenda, quã creditori ſoluẽdum, *l.*2.§.*Mutuũ, ff. Si certum peta.* Sic allegat D. Ioan. à Lignano in tract. *de Amicitia, fol.* 13.*n.*8.

Rem alienam donare ius eſt Principis; quia quãtumcunque aliena ſit, ipſa tamen eſt dominus, & ad proprietatem, & maius dominium, & iuriſdictionis defenſionem. Sicut allegat D. Ioan. Franciſ. Balbus in tract. *de præſcriptionibus, fol.* 287 *n* 18.

Rem alterius auferre ſpeciale eſt in Imperatore, *l. Id quod noſtrum, ff de reg iuris.* Sed dicit D. Baldus de Vbald. in tract. *de Pace Conſtantiæ, fol.* 79 *nu.* 99.

Res de facili ad ſuam naturam redit, *c. Ab exordio* 35.*diſt.* & *l. Si vnus*, §. *Pactum ne peteret, ff. de pact.*

Res communes negligi naturale eſt, & communio, vt plurimum diſcordiam parit, *l. Cum pater*, §. *Dulciſſimis, ff. de lega.*2. Sicut docet D. Anto. de Roſellis, in tractat. *de Conciliis, fol.* 119.§.7.*nu.*2.

Reſcriptum.

Reſcriptorum par eſt conditio, ſcilicet falſo cõfitentis, *l. In iure interrogatus*, & *l. de ætate*, §.1. & §. *In hoc*, & §. *Qui interrogatus, ff. de interrogat. actionib.* Plura vide apud D. Iacobum de Arena in tract. *Poſitionum, fol.* 59.*verſo, n.*44.

Reſcriptum reprobatur in quo falſa latinitas reperitur, *vt c. Ad audientiam, extra. De reſcript.* & vide D. Nepotem à Montalbano, *in tract. Exceptionum*, vbi omnes exceptiones reſcriptorum enarrat, *fol* 164.*verſo, art.*1 *nu.*10.

Nullum reſcriptum debet valere niſi ſubſcriptum.

Reſcriptum impetratum in fraudem Reipublicæ non valet neque tenet, vt *l. Authoritate, C. vnde vi.*

Reſcriptum Principis ad nullius tendat præiudicium, *Idem.*

Reſcripta impetrata ad vexationem & extra prouinciam non valent, *Ibidem.*

Reſpondere.

Reſpondere per verbum dubitatiuum Philoſophicum eſt, vt per verbum forte, vt inquit gloſſ. *in l. Cum res*, § *Sed ſi Stichum. ff. de legat.*1. Sicut allegat D. Ioan. Franciſcus Ponzinibus, in tract. *de Lamiis, fol.* 138.*nu.*35.

Reſponſio.

Reſponſio debet concordare cum poſitione. Nam ſi ſuper vno ſit poſitio, & ſuper alio ſit reſpõſio, talis reſponſio nulla eſt, & habetur ac ſi reſpõſum non eſſet, *l. Si defenſor*, §.*fin. ff. de interrogato. actionibus.* Ita tenet D. Iac. de Arena in tract. poſitionum, *fol.* 59.*nu.*29.

Reſpublica.

Reſpublica præfertur caritati liberorum.

Præferre patriam liberis decet Regem, *Seneca Tragœdia.* 6.

Reſpublica tenetur præmio & pœna.

Reſpublica periret, imo mundus, niſi per religionem ſtaret & iuſtitiam.

Reſpublica habet fundamentum ſuum iuſtitiã.

Reſpublica gubernatur tribus concurrentibus, cura cuſtodiæ, vrbis & ædium, cura ærarij: cura rerum neceſſariarum, vt hæ ſint in copia. Sicut M. Rauaudus dicit Tullium allegans in tract. *Speculi iudicum, fol.* 89.*num.* 19

Reſpublica conſeruatur literis & armis, itaque hæc nobilitati conueniunt, initio Inſtitutionum.

Reſpublica potius regitur per diuites, quam per pauperes.

Reſpublica ſi geritur aut adminiſtratur cauſa diuitiarum, eſt damnabile.

Reſpublica dignior re priuata.

Res priuatæ non ſubſiſtunt ſine reipublicæ ſubſiſtentia, cui communitas debet aſſiſtere.

Oportet priuatis vtilitatibus mortalibus æternas anteferre, multoque diligentius ſuo muneri conſulere, quam facultatibus, *Plinius epiſt.*7.

Reſpublica deſtruitur imprudenti vel iuuenili conſilio, priuato commodo, latente odio.

Reſpublica Romana dominium obtinuit ſano conſilio, ſecreto conſilio, dictis & fide pertinaciter inhærendo.

Rempublicam ſtudio adiuuare & prodeſſe eſt philoſophiæ fructus.

Reipublicæ vſus eſt, leges eſſe omnibus communes *D. Ambroſ. Homilia* 5.

Reſpu-

Digitized by Google

Reſpublica felix, reſplendēs, multis ornata concionibus, *Caſſiod.6.lib epiſt.11.*

Rempublicā quæ quæſtui habere turpe eſt, *Cic.*

Reſpublica ſuitatem tollere poteſt, & eius authoritas, *c. Sciant, 7.q.1.* vt habet D. Laurus de Palatiis in tract. de ſucceſſione maſculorum, *fol. 47. num. 32.*

In republica ſunt licita, vtilia, poſſibilia, practicabilia.

Reſtitutio.

Reſtitutio in integrum non datur ex ignorantia craſſa & ſupina, vt dicit Ioan. de Imola in *Repetitione c. ſ na colum 40. verſic.* ſed hic eſt aduertendum, *ext. de præſcriptionibus* Romanus cōſilio 127. incip. *Poſito quod dicunt ad finem.* vt citat D. Mart. Laudenſis in tract. *de Monetis, f. 5. n. 17.*

Retro.

Retro non trahuntur quæ valent ex tempore, *c. 1. de reſcript., §. vnde. Inſtit. de milit. teſta. & l. Tribunus, ff. de milit. teſta.* Plura vide apud D. Anto. de Roſellis, in tra. *legitimationum, f. 90. verſo. n. 25.*

Reuelare.

Reuelans ſecreta in damnum principis hoſtibus capite punitur, *l. Omnes exploratores, ff. de re milita.* Reliqua vide D Martinum Laudenſem in tra. *de crimine læſæ maieſtatis, fol. 125 q. 49.*

Reuerentia.

Reuerentia ſumma e xcuſat, ſicut & ſuperioris mandatum, *c. cum inter R. Seniorem, de elect. & l. 1 paulti ma, al. as antepenultima, ff. furt.* Sic habet Dominus Barbatia, in tra. *de præſtantia Cardinalium, folio. 53. n. 3.*

Reuiſores.

Reuiſores rationum poſſunt abſentem condemnare, *l. 1 ff. de adminiſt. rerum ad ciuit. pertinentium,* vt allegat D. Angel. de Peruſio, in tracta. *de ſyndicatu, folio. 135. num. 6.*

Reuocari.

Reuocari nil debet ex officio niſi in cauſa ordine iudiciario hoc fuerit probatum, *c. Significante, extr. de appel.* vt habet D. Guido Papa, in tra. *de appellationibus f. 194 n. 19.*

Reus.

Reus eſt fauorabilior quam actor, *l. Fauorabiliores ff de reg iuris, & l. Arrianus ff de action. & oblig.* vt notat D. Baptiſta à ſancto Blaſio, in tract. *de Correlatiuis f. 34. verſo, n 41.*

Rex.

Rex eſt Monarcha in ſuo Regno, *c. licet de vo'o,* Sicut docet D. Ioan. Montaig. in tract. *de Authoritate conciliorum fol. 80. n. 59.*

Rex vel Princeps debet viuere ſecundum leges quod ex legibus pendet eius Authoritas, Bald. in *l. Digna vox, C. de legibus* vbi de debito honeſtatis princeps legibus eſſe ſubiectus dicitur, & paribus licet iudicare non imperare.

Rex dicitur lex animata regno ſuo, *Bartol. in Repertorio.*

Rex verus imago Dei: Rex tyrannus imago Diaboli.

Rex & populus corpus vnum.

Rex iuſtus eſt melior, quā lex iuſta pro populo.

Rex ſine virtute non dicitur Rex.

In principibus veritas firmior eſſe debet, quam in aliis.

Reges prius fuerunt quam leges, Ant. Corſet. Sicul in tra. *de poteſtate & excellentia regis.*

Reges ſunt miniſtri Dei in terris. *text. coniuncta gl. in l Ex hoc iure, verſic. Regna condita ff. de iuſtic. & iure.* Plura vide apud D. Corſetum, *de poteſtate Regia, fol. 85. n. 2.*

Rex poteſt plus, quam lex communis vel conſuetudo in regno, Innoc. *de fide inſtrum. cum. §. Tabellio, & manu regia,* id eſt, arbitrio regis omnia gubernantur, vt idem Corſetus habet præfato tracta.

Rex aut Princeps quod facit dicitur facere populus.

Rex vnus magis eſſe expedit, quam plures.

Rex ſenior magis expedit regno.

Rex vt & princeps rationi obedire debet.

Principem vel Regem conuentiones cum ſint bonæ fidei, fideliſſime decet ſeruare.

Rex ſine ſapientibus deficit.

Rex aut Princeps eſt Dominus omnium rerum quo ad protectionem videlicet.

Nouus rex noua lex, *Æneas Syluius.*

Reges ſubſunt Papæ, Bart. in Repertorio.

Rex vel princeps ius diuinum tollere nō poteſt, nec lex Imperatoris eſt vltra legem diuinam.

Rex ſolium, doctor cathedram, iudexque poſſidet ac ſedem præſul, prætorque curule.

Regi debetur legum cuſtodia.

Regis officium & iuſtitia eſt parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos, *Virgilius.*

Regia, crede mihi, res eſt ſuccurrere lapſis, *Ouidius.*

Regis officium malos vindicare, bonos laudare, *Bart. in Repertorio.*

Rex aut princeps ad vindictam non facilis.

Rex ſit largus, beneficus, liberalis prudens, deuotus, probus, iuſtus, humanus, diligens, modeſtus fortis.

Rex

Digitized by Google

Rex laudatur ex ſapientia, veritate, iuſtitia, pietate, clemētia, affabilitate, fide, fortitudine, magnanimitate, magnificentia, liberalitate, modeſtia, caſtitate, continentia, Barth, Chaſſan. *in Catalogo gloriæ, mundi.*

Regis & regni cuſtos ad amor populi. Deſperatio aut furor populi eſt perditio regni.

Medicamen ſine veneno, ſi vis amari, ama.

Qui in libera ciuitate ita ſe inſtruunt, vt metuātur, his nihil poteſt eſſe dementius.

Malus eſt cuſtos diuturnitatis metus contraq; beneuolentia vel fidelis vis ad perpetuitatem.

Beneuolentia vis magna eſt, metus imbecilla.

Nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna. cur igitur metui magis, quam chari eſſe & diligi malumus.

Qui ſe metui volunt, à quibus metuentur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt. *Cic. in Offic.*

Quem metuunt oderunt, quem quiſque odit, periiſſe expetit, ibid.

Multorum odiis nullæ opes poſſunt ſubſiſtere.

Principis mens vel regis talis eſſe debet, qualis eſt legum candor & rationis naturalis integritas.

Regis proprium donare, *Bartolus in Repertorio*

Donationes principum maxime remuneratoriæ non poſſunt ex poſt reuocari aut modificari, *Bald. in l. Qui ſe patris, C. Vnde libri.*

Regis propriam liberalitas, D. *Hier.*

An neſcis longas regibus eſſe manus?

Rex vel Princeps non debet dare officium ſemel delinquenti in officio, *Bald in l. Qui ſe patris, Cod. Vnde libri.*

Rex vel princeps ſine cauſa diſpenſans peccat.

Rex vel Princeps nemini gratiam concedere debet in iniuriam tertij.

Quidquid delirant reges plectuntur Achiui, *Horat. 2. epiſt lib. 1*

Reges corruptos hypocritas, tyrannos permittit Deus ſæpe ad vindictam ſcelerum populi, *& Iob 34. cap.*

Rex immmoderate donans iura regni contra venire poteſt, ſecundum Paulum de Caſtro in Cōſilio, 72. vt habet D. Io. Bertach. in tract. *de Epiſcopis fol. 107. n. 128.*

Rex ſine virtute non dicitur rex, *Ariſt. 1 Politic.* & Ioan. à Lign. in tract. *de Amicitia fol. 11. § dictum eſt, n. 4.*

Rex ſuper abuſibus intendat, & iudices ſuper abuſib. conſtituat, vt vult D. M. Rauaud. in tracta. Speculi iudicum, *f. 89. n. 46.*

Rex in regno ſit pacificus tanquam hæres Chriſti, vt Panor. ait in procemio Decretalium, in verbo Rex pacificus, & debet defendere eccleſiam, alioqui poſſet à regno deponi, *c. venerabil m, de elect. & c. Princip. 23. q. 3.* Plura de officio regis vide apud D Ludouic. Montalt in tract. *de Reprobatione ſent. Pilati, fol. 186. n. 4.*

Regi pacem non ſeruanti debet curator dari, tāquam ipſe non ſit dignus adminiſtrare, vt declarat præfatus Lud. Montal in tract. *de Reprobat. ſentent. Pilati, fol. 187. verſo, n. 11.*

Rex regnum non poteſt ſubdere ſeruituti, vt Oldradus *in conſil. 231.* Incip. vt eius de quo quęritur, aliqualis notitia habeatur, in fine, *verſic.* 3. Videndum eſt, vbi dicit quod pacta inita inter Iacobum Regem Maioricarum ex vna parte, & Iacobum regem Arragonum ex altera parte; per quæ regnum Maioricarum eſt ſuppoſitum ſeruituti, non renuerunt. Copioſius hoc exponit D. Corſetus Siculus in tract. *de poteſtate regia, fol. 111. numer. 61.*

Rex eſt quilibet in domo ſua, ſicut ait ruſticus Ricardo Angliæ regi alapam dans, dicensque: Quilibet rex eſt in domo ſua. Plura vide apud D. Ioan. le Cirier in tract. *de Primogenitura, fol. 145. verſo, num. 11.*

Rex inſipiens eſt denarius æneus in computo mercatorum, vt notat Albericus in ſuo Dictionario, poſt Egidium Romanum in ſuo tract. *lib. 2. cap. 7. de Regimine principis.* Sicut allegat D. Ioann. le Cirier, in tract. *De Primogenitura, fo. 183. verſo. 14.*

Rigor.

Rigor relaxatur vbi ſtrages timetur, *ca. vt conſtituerentur, 50. diſt. & ibi gloſ.* vt habet D. Paulus de citadinis in tract. *de Patron. fol. 53. n. 30.*

Roma.

Roma eſt communis patria, *l. Roma, ff. Ad municipa.* vt habet D. Ant. de Roſellis in tract. *De Concilijs, fol. 85. n. 33*

Romana eccleſia dicitur fiſcus. vt notat in *cap. Quia diuerſitatem, in gloſſa antepenultima, De conceſſione præbendæ,* vt tenet D. Petrus de Vbaldis in tractatu *De canonica epiſcopali & parochiali, folio 157. verſo. numer. 30.*

Rumpi.

Rumpi non poteſt, quod nullum eſt, *leg. 1. Dig. ſtit de iniuſt. rup. & irri teſt. & leg. Si poſt mortem, paragrapho finali Dig. ſtit, de bono. poſſeſ. contra tabulas,* vt habet D. Paulus Grillandus in tractatu *de pœnis omniſa. i. m co. tus. fol. 215. quæſt. 24. num. 2.*

Ruſti-

Ruſticus.

Ruſticum non excuſat ignorantia iuris, in his quæ fiunt ad conſeruandum iuris rigorem *l. Ambiguitate, & ibi Doct. & gloſſ. Cod. de teſta.* Bald. *& Paul de Caſtro in l. Iuris, C. de iuris ignoran* & ibi dicit Baldus, Emiſſionem formæ à ruſtico factã vitiare, licet per errorem omiſſa ſit. Nec ruſticitas excuſat in his, quæ ſunt contra honeſtatẽ, ſecundũ Bald. *in l. Quicunque, C. de ſeruis fugit.* Plura vide apud D Bertach. in tract. *de Epiſcopis, fol.* 110. *n.* 204.

S.

Sacerdos.

Sacerdos eſt homo Deo dicatus ad facienda ſacrificia, qui in Eccleſia perſonam Dei gerit, *cap. Scelerat ior, de pœnit. diſtin.* 3. vt habet D. Anton. de Roſellis, in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papæ, folio* 34. *§. Sacerdotium, num* 3.

Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur, *Exod.* 19.

Si ſacerdos eſt, ſciat legem domini; ſi ignorat legem Domini ipſe ſe arguit non eſſe ſacerdotem. Sacerdotis Domini eſt ſcire legem, & ad interrogata de lege reſpondere, *D. Hieron. ſuper Aggæum Prophetam.*

In ſacerdote periculoſum, & turpe veritatem nõ libere pronunciare, D. *Ambroſ ad Theodoſium.*

Multi ſacerdotes, & pauci ſacerdotes, multi nomine & pauci re, *Chryſoſt. ſuper Matthæum*

Quis eſt homo tanta violentia, vt qui ſacerdotẽ violare audeat, *Plautus in Rudente.*

Sacra aut religioſa vendicare non poſſunt, ſed nec liberi noſtri, niſi adiecta cauſa, vt eſt ex iure Quiritum, *l.* 1. *§. Per hanc autem, ff. de rei vendica.* Sicut allegat D. Placentinus in tractat. de rerum venditionibus, *fol.* 119. *verſo, num.* 4.

Sacramentum.

Sacramentum eſt iuſiurandum per ſacra factum, ſic eſt ſacramentum militare.

Sacramentum eſt myſterium, vnde *Sap* 2. Neſcierunt ſacramenta Dei,

Sacramentum eſt ſignum rei ſacræ viſibilis, formæ inuiſibilis gratiæ Dei, *Auguſti. & Hugo de ſacramentis.*

Sacrificium.

Sacrificium eſt ſacrum factum in honorem Dei ad placationem ipſius, *D. Tho* 2. 2. *q.* 80. *art.* 4.

Sacrilegium.

Sacrilegium eſt ſacræ rei violatio, vel vſurpatio, *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 99.

Sacrilegus.

Sacrilegus dicitur qui Deo mentitur, *c. Serpens, de pœnitent diſtin.* 1. *& ibi gloſſ* Idem dicit in mentiente Papæ, & quod ſacrilegium tanto maius quanto digniori perſonæ committitur, vt agit D. Lud Montaltus in tract. *De reprobatione ſententiæ Pilati, fol.* 180. *verſo, num* 51. Hinc eſt quod impetratio habita mediante mendacio nullius eſt momenti.

Sal.

Sal vendere ſine licentia Principis nemini licet, aliàs cadit in commiſſum ſal venditum, & debetur officialibus, *l. Si quis, & ibi Doct. & Salic. C. de vectigal. & commiſſ.* vt allegat D. Bertach, in tractat. *de gabellis & vectigalibus, fol.* 67. *verſo, num.* 33.

Salus.

Salutem propriam cuique tueri licet, *L. vt vim, ff. de iuſtitia & iure.* Ideo iuſtè Romani iniquos reges expulerunt, vt pluribus docet D. Anto. de Roſellis in tract. *de poteſtate Imperatoris & Papæ, fol.* 45. *verſo, nu.* 11.

Sanctificatio.

Sanctificatio eſt munditia à peccato, & confirmatio in bono, vel deputatio in cultum Dei, *D. Thom.* 2. 2. *q.* 81 *art* 8.

Sanctitas.

Sanctitas eſt ſcientia colendi Deos, *Cicero* 1. *de natura Deorum.*

Sanctitas eſt virtus faciens homines fideles & ſeruantes ea, quæ ad Deum ſunt iuſta, vt *Andronicus* ait.

Sanctitas eſt munditia immaculata, D. Dionyſius *Areopagita de Diuinis nominibus, & D. Thom.* 1. *Sente* . *t* 10. *qu* 4. *art.* 4.

Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tamẽ ex hoc deſinit eſſe iuſt is, vel ſanctus, cum affectu teneat ſanctitatem. *Auguſt de diffinitionibus.*

Quæ eſt iſta iuſtitia ſanctos colere, & ſanctitatem contemnere primus gradus pietatis eſt ſanctitatem diligere, *Chryſoſt. ſuper Matthæum.*

Sanctus.

Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter, *Leuitici* 19.

Viua enim lectio eſt vita ſanctorum, *D. Gregorius Moral.* 24.

Sapiens.

Sapiens autem ſemper beatus eſt Sapientem ipſa natura locupletat, *Cic. de finibus.*

Sapiens

Digitized by Google

Sapiens non conturbat publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertit, *Sen ad Luciliũ epiſt.9.*

Conſilium ſemper à ſapiente perquire. *Tob.*

Sapiens nuſquam ſolus eſſe poteſt, *D. Hiero.*

Sapiens non metu frangitur, *Ambroſ. in epiſt. ad Simplicium*

Sapienti nihil alienum, niſi quod virtuti incongruum, *D. Amb. in epiſt. ad Conſtantium.*

Sapiens inſtrumentum ſolemnizare poteſt, ſubſtantialia vero non poterit ſapiens minuere nec addere, *l. Si mandato Titij, §. fina, cum ibi notatis, ff. mandati, vt probat D. Ioan à Graſſis, in tract. de ſubſtantialibus procuratorij, fol. 87. num. 1*

Sapientia.

Sapientia eſt ſcientia rerum mirabilium, *Ariſtot. 1. Rheto.*

Sapientia eſt cognitio primarum & altiſſimarum cauſſarum, *Ariſt 1. Metaph.*

Sapientia eſt ſcientia & cognitio rerũ diuinarum humanarumque, quæ cauſa rei cuiusque ſit, *Cice. in Tuſcul.*

Initiũ ſapientiæ timor Domini *Pro. 1. 3. 4. 7. 8. 10*

Sapor.

Sapor eſt Paſſio humidi à ſicco mediante calore alteratiua guſtus de potentia ad actum, *Ariſt. de ſenſu & ſenſato.*

Scandalum.

Scandalum eſt dictum factumve minus rectum, præbens alteri occaſionem ruinæ, *D. Tho. 2. 2. queſtion. 43.*

Scandalum vtilius naſci, quam virtutem amittere, *c. Qui ſcandalizauerit. de reg. iur. in antiquis*, & D. Paulus de Citadinis in tract. *de iure patronatus, f. 53 n. 33.*

Scandala vitanda ſunt, *c. Studendum, 90 d. ſt. & cap. Ad Apoſtolica, de re iudic.* Plura vide apud D. Ioan n. Lupum, in tractat. *de confæderatione principum, fol. 147. numer. 14.*

Scholaris.

Scholaris luſor raro ad bonam frugem peruenit, vt demonſtrat D. Baptiſta Caccialupus in tract. *de ludo, f. 194. n. 16.*

Scientia.

Scientia eſt habitus demonſtratiuus, vel eſt determinatio intellectus ad alteram partem cum certitudine, *Ariſt. 6. Ethic.*

Scientia inflat, charitas ædificat, 1. *Corinthio, 8.*

In multa ſcientia multa indignatio, 1. *Corinth. 1.*

Sciens.

Scienti non ſubuenitur, ſed ignorãti, *l. 2. ff. Quod cum falſ. tuto. & c. Apoſt lica, De cleri. excom minuta. & cap. Cum non ab homine, & c. Cum deſideres, de ſenten. excom munica*, vt habet D. Ioan Calder. in tract. *de interdict. f. 6. verſo n. 78.*

Scienti & conſcienti non fit iniuria neque dolus, *de re iudica lib. 6.* vt ſuccincte innuit D. Anto. Archiepiſcopus Florentinus in tract. *de vſuris. f. 210. num 37.*

Schiſma.

Schiſma eſt ſeparatio ab vnitate eccleſiæ, renuens ſubeſſe Papæ & communicaare membris eccleſiæ, *D. Tho. 2. 2 q. 39.*

Scriptura.

Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt, *1. Timoth. 3.*

Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtrã vtilitatẽ ſcripta ſunt, *Romanorum 15.*

Scriptura & creatura ad hoc ſunt, vt Deus quæratur, & diligatur, vt qui illam creauit & illã inſpirauit, *D. Auguſt de trinitate.*

Qui neſcit ſcripturas, neſcit Dei virtutem, eiuſque ſapientiam: ignorantia ſcripturarum ignorantia Chriſti eſt, *D. Hier. ſuper Eſaiam.*

Scriptura ſacra aliquando nobis cibus, aliquãdo potus eſt, *D. Greg. 1. Moral. um.*

Scripta diſerta manent.

Quod viuus videntibus hoc mortuus in ſcriptis legentibus dat publicæ virtutis incentiuum.

Scriptura eſt ad memoriã & probationem, *l. Contrahitur, ff. de pigno.* vt allega. D. Ant. de Cana in tra. *de inſinuationibus, f. 160. n. 39.*

Scurrilitas.

Scurrilitas eſt iocularitas ex defectu rationis non valentis cohibere geſtus exteriores, *D. Tho. ſecunda ſecundæ queſt 48. ar. i ul. 6.*

Secretum.

Secreta principum non ſunt manifeſtanda Odofred. *in Extrauaganti, De pace Conſtantiæ, circa finem*, & D. Matt. Laudenſ. in tract. *de princip. fol. 143. verſo, q. 190.*

Secundum

Secundum peti non debet niſi obtento primo, vt allegat D Laurentius de Rodulphis in tract. *de vſuris, fol. 43. verſo, n. 15.*

Digitized by Google

Securitas.

Securitas eſt quies animi perfecta à timore remota, eſt quaſi fortitudo, *D.Tho.* 2.2.*q.*129.*artic* 7.

Securitatis magna portio eſt, nihil iniquè facere *Seneca.*

In ipſa ſecuritate animus ſe ad difficilia præparet *Sen. epiſtola* 23.

Securitas eſt legitimum præſidium.

Securitas eundi in ſe redeundi tutelam continet.

Securitas tollit plenam cauſam timoris.

Securitatem petens totam & perfectam petiuiſſe intelligitur.

Securitate ſuperflua non eſt vtendum, *l. Non cogendum ff. de procurato. & l. Stipulatio. 6. Diuus. ff. vt le..o caue.* Sic tenet D, Guliel. à Cuneo, in tract. *de Securitate, f.* 42 *num.* 5.

Securus.

Secura mens quaſi iuge conuiuium. *Prou.* 15.

O vita ſecura vbi conſcientia pura.

Sedens.

Sedens dicitur magis honorari quam ſtás vt not. Bald. *in l. Quoties, C. vbi Senatores vel cla. per textum in verb. Sedendi.* Sicut habet D.Nicolaus Boerius in tract, de ordine graduum vtriuſque fori, *fol.* 74. *num.* 9.

Seditio.

Seditio eſt mutua impugnatio inter partes multitudinis vel præparatio ad pugnam, *D.Thom.* 2.2. *q* 42 *artic.* 1.

Seditio eſt tumultus ad pugnam, vbi eſt multitudo hominum, vt in campo, claſſe, exercitu, ſchola, vrbe.

Seditio eſt graue & enorme crimen, ex quo oriũtur homicidia, adulteria, omnis generis vitia.

Seditio generatur per proprii commodi procurationem.

Seditionis authores illaqueandi furcis.

Seditio & diſcordia generatur ſi aliis alleuiatis alii minus in collectis grauentur.

Seditioſus.

Seditioſus & Rebellis ſtatim puniatur, *c. Mala conſuetudo* 8. *diſt.* ſic aſtruit D. Ludo. Montaltus in tract. *de reprobatione ſententiæ Pilati fol.* 186. *n.* 20.

Segnities.

Segnities eſt timor futuræ operationis, vel eſt fuga operationis ex timore laboris, *D.Thom.* 1.2.*q.* 41. *artic.* 4.

Semel.

Semel malus ſemper præſumitur malus, *l. Sine poſſeſſione, C. de probat.* Sicut plene docet D.Ambroſius de Vignate in tract. *de Vſuris, fol.* 169. *n.* 36.

Senectus.

Senectus eſt occaſus vitæ, vel ætas vltima, durans quantum aliæ ætates, *D.Tho.* 4. *Sententiarum, diſt* 43. *art.* 3.

Time ſenectutem non enim venit ſola.

Non ſpernas hominem in ſenectute, *Eccleſiaſtici* 8.

Senectus eſt res veneranda.

Senectus per ſe morbus, vel proxima cauſa mortis; ideo ſenex mortuus præſumitur ex ſenectute decedere, *l. Si vt certo, §. Nunc videndum, ff. commo.* quinimo ſenex ſemper dicitur eſſe in periculo mortis, *l. Mortis cauſa capio, ff. de dona. cauſa mort,* vt allegat D.Cataldinus in tract. *de Poteſtate Papæ, f.* 95. *num.* 99.

Senex.

Senex honorãdus: coram cano capite conſurge & honora perſonam ſenis, *Leuitici* 18.

Nefas grande ſi iuuenis vetulo non aſſurrexerat. *Valer. Maximus, Iuuenalis Satyra* 13.

Senem coætaneum patris æqualibus honoribus honora, *Menander.*

Venerare cana tempora habentes, *Phocylides.*

Seniorem ne increpaueris. *Paulus ad Tim. & D. Greg. in Regiſtro.*

Senis verba, vel vt alii habent, ſenis vmbra plus valet quam gladius vel eloquentia iuuenis, ſecundum Bald *in c.* 1. *extra de Renunt.* Sicut habet D. Ioan. le Cirier in tract. *de Primogenitura fol.* 164. *verſo, num.* 9.

Senes bis pueri.

Senior debet prior loqui quam alii iuuenes.

Senſus.

Senſus eſt potentia animæ paſſiua recipiens obiectum ſenſibile externum, *D.Tho.* 1. *q* 79. *artic.* 3.

Ad plurima intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Senſualitas.

Senſualitas eſt vis appetitiua ſenſitiuæ partis, *D. Tho.* 1. *q.* 81. *art.* 1.

Sententia.

Sententia eſt determinata acceptio alterius partis contradictionis, *D.Tho.* 3. *Sententiarum, diſt.* 23. *q.* 3. *artic.* 2.

Senten-

Digitized by Google

Sententia ſine cauſæ cognitione nulla. Et ſententia intolerabilem habẽs errorem, de iure nulla eſt, *c. Per tuas, de ſenten. excommuni* vt dicit D. Nicolaus Plobius in tractat. *de interdict. fol.* 156. *num.* 4. *§. Reſtat.*

Sententia poſt multos annos poteſt dici & declarari nulla, Bald. *in l. Data opera, column. antepenultima, C. Qui ac uſare poſſunt*, & hoc eſt quod vulgo dicitur, Quod nullitas nunquam tranſit in rẽ iudicatam, & Salic. quod nulla ſententia non confirmatur taciturnitate vel temporis curſu. Sic habet D Ioannes Franciſcus Balbus in tracta. *de præſcriptionibus fol.* 244. §. 32 *num.* 4.

Sententia inferioris ius ſuperioris non tollit, *c. Cum inferior. De maio & obedient & l. Minor autem magiſtratus, ff. de Minoribus vt habet D. Pet. à Monte, in tractat. de Monarchia Conciliorum, fol.* 32. *num.* 22.

Sequeſter.

Sequeſtrum accept are inuitus non cogitur, vt Angel. in *l. fin. circa medium, ff. de verbo, ſignific.* vt allegat D. Franciſc. Curtius, in tract. *de Sequeſtris, fol.* 3. *verſo, num.* 25.

Sermo.

Sermonis auari nullus honoseſt.

Sermo ſyncopatus acrius pingit delinquentem.

Verba honoris non obligant, vel ea quæ promittuntur ob reuerentiam non obligant.

Sermo duplicatus maiorem vim oſtendit, vt docet D. Corſetus Siculus, in tract. *de verbis geminatis, fol.* 92. *n.* 7.

Seruire.

Seruire duobus dominis contrariis nemo poteſt *c.* 2. 26 *diſt.* vt habet D Ioannes de Lignano in tract. *de pluralitate beneficiorum, fol.* 141. *verſo, n.* 6.

Seruitus.

Seruitutes ſunt odioſæ, & ideo reſtringendæ.

Seruus.

Qui ſeruiunt dominis, & ſerui obedite dominis carnalibus, *Coloſſ.* 3. *Epheſ.* 6. 1. *Pet.* 1.

Seruum qui percuſſit vt moriatur, reus erit, *Leuit.* 21.

Seruus peccati qui facit peccatum, *Ioan.* 8.

Seueritas.

Seueritas eſt virtus inflexibilis circa inflictionẽ pœnarum, quando hoc recta ratio requirit, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 157. *art.* 2.

Signum.

Signum repræſentat ſignatum.

Simile.

Similia diſſimilibus non congruunt, & vt inquit Philoſophus: In habentibus ſymbolum facilior eſt tranſitus, & Bald. in Repe. *l. Si l x colu n.* 6. *C. de em incip.* liber vt notat. D. Ioan le Cirier in tra. *de Primogenitura, fol* 191 *n.* 6. & 7.

Similitudo.

Similitudo eſt relatio æquiparantiæ, *D. Tho.* 1. *parte. q.* 4 *artic.* 3.

Simonia.

Simonia eſt ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi aliquod ſpirituale per ſe vel annexum opere ſubſequuto, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 100 *art.* 1.

Simonia mentalis ſola pœnitentia aboletur, *c. Ex parte de ſimonia, in verbo omnino, & c. Ad audientiam: & c ſi. de Simonia*, vt Sandæus dicit: Et D. Ioannes Baptiſta Caccialupus in tract. *de penſionibus, fol.* 206. *n.* 8.

Simplicitas.

Simplicitas eſt virtus directè ſe præſeruans à malo & à deceptione, *D. Tho.* 2. 2. *q.* 111. *art.* 3.

Simplicitas iuſtorum diriget eos. *Prouerbiorum* 11. & 20.

Prudentia abſque ſimplicitate malitia eſt. *D. Hie. ſuper Oſeam.*

Simpliciter.

Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter, *Prouerb.* 10.

Simplicia ſimpliciter intelligenda, & indiſtincta indiſtinctè, *c. Solite, de maior. & obedient. & c.* 2. *de coniugio ſeruorum, & c Quia circa, de priuileg & c. Si dormiet is,* 31. *quæſt* Plura vide apud D. Ioan. Lupum in tract. *de bello. fol.* 152. *§ Placeat, num.* 3.

Simplices.

Eſtote prudentes vt ſerpentes & ſimplices vt columbæ. *Matth* 11.

Deus non proiiciet ſimplicem, *Iob.* 8.

Simplicia initio tradita aditum parant ad difficilia, vt habet D. Anton de Roſellis, in tract. Legitimationum, *f.* 85. §. *Inſipienti, n.* 2.

Simulatio vel hypocriſis.

Simulatio falſa veritati non obeſt, bona tamen ſimulatio à iure eſt permiſſa, vt *l. Nec omiſſa*, C. de libera cauſa. ea enim quæ ſimulate geruntur pro infectis habenda ſunt, vt *l. Cum ea, C. de tranſactio & C. l. plus valere quod agitur per totum, & c.* Vtilem ſimulationem, 2. 2. *q.* 2. *& c. In mãdatis* 42 *diſt.* Sic habet D. Barthol. Brixienſ. in tract. *Quæſtionũ dominicalium, f.* 52. *verſo. q.* 26. *n.* 3.

Sitis.

Sitis eſt appetitus frigidi & humidi. *Ariſt. 2. de anima.*

Sitis eſt condimentum potus, *Socrat. apud Diogen. Laert.*

Soboles.

Soboles eſt bonum matrimonii, *l. 1. ff. Solu. ma. & Inſtit. de patria poteſta. in principio, & c. omne itaque, 27. q. 2.* Sicut habet D. Ioannes Baptiſta, in tra. *de Arbitris, f. 15. cap. 6. n. 1.*

Sobrietas.

Sobrietas eſt temperantia in cibo & potu.

Sobrietas eſt mentis & ſenſus membrorum omnium corporisque tutela, caſtitatis pudicitiæque munimentum, pudori proxima, amicitiæ paciſque ſerua, honeſtati coniuncta ſemper criminum atque vitiorum omnium profuga, *D. Aug. ad ſacras virgines.*

Sobrietas temeritatem fugat, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtẽperat, ſuperbiam deteſtatur, domum familiamque commoderatione gubernat, fidem ſibi committentibus ſeruat, *Idem Auguſt.*

Societas.

Societas eſt coniunctio duorum pluriumve cõtracta ob commodiorem vſum, & vberiorẽ quæſtu.n. *D. Tho contra oppugnatores religionis, c. 5. col. 3.*

Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit, quàm frater, *Prou 18.*

Societas malorum eſt corruptela bonorum, *c. Sæpe, 28. q. 1.* Plura vide apud D Ludouic. Montaltum in tractatu *de reprobatione ſententiæ Pilati fol. 158. num 18.*

Socio non teneor ſubuenire meo damno, *c. Si habes, 24. q. 3.* Plura vide apud D. Ant. Archiepiſc. Florent. in tract. *de Vſuris fol. 103.*

Nec regna ſocium ferre nec tædæ ſciunt, *Seneca in 8. tragœdia.*

Solertia.

Solertia eſt ſubtilitas facilis in non perſpecto tempore medii *Ariſt.*

Solertia eſt habitus ex repentino interueniens *D. Tho. 3. Sent. diſt. 33. q. 3. art. 1.*

Solicitudo

Solicitudo eſt animi ægritudo cum cogitatione *Cic. in Tuſc. D. Tho. 2. 2. q. 55. art. 6.*

Solicitus.

Solicitus quiſque eſſe debet pro anima fratris lucranda. vt notat Io. de Calder. *in c. Ad prebendum de re iudica.* Et D. Ant de Roſellis, in tract *de Conciliis fol. 76. verſo, n. 53.*

Solitudo.

Mihi enim oppidum carcer eſt, & ſolitudo paradiſus, *D. Hier epiſt 72.*

Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet, *Seneca in epiſt. 61.*

Solitarius.

Solitario difficilis eſt vita, *Ariſt. 1. Ethic.*

Solitarius aut Deus eſt, aut beſtia, *Ariſt. 1. Politicorum.*

Vita proculdubio ſingularis ac ſolitaria non modo tranquillior, ſed altior eſt atque ſecurior *Petrarchia. De vita ſolitaria.*

Sol.

Solem facula eluminat, qui plenitudini adiungere nititur, *c. Per venerabilem Qui filii ſint legi. & c. Si omnia, 6. q. 1. & c. Bene quidem, 25. diſt.* Sic habet D. Pet. à Monte, in tractat. *de Monarchia conciliorum, fol. 22. verſo, num. 22.*

Solutio.

Solutio reproba debitorem non liberat, *L. Eleganter, §. Qui reprobos, ff. de pigno. actio* vt habet D. Barth. Brixienſ. in tract. Quæſtionum veneralium, *q. 79. f. 63. n. 2.*

Solutio eſt patrimonii diminutio, vt habet D. Fabianus de Monte, *in tract. de empt. & vendit fol. 139. verſo, n. 12.*

Solutio præcedens declarat ſequentem vt Ang. *in l. Si certis annis, C. de pact. arg. l. Cum de in rem verſo. C. de vſu.* Plura vide apud D Franciſcum Curtium, *in tract. Monetarum. fol. 7. verſo, n. 32.*

Somnus.

Somnus eſt comprehenſio primi ſenſitiui, vel eſt ligatio omnium ſenſuum, *Ariſt. de Somno.*

Sors.

Sors vitii vel peccati eſt ignis æternus, quia ex actu peccati debet quis ſortiri ignem æternum, & ſic ignis æternus eſt ſors vitioſi vel peccatoris, vt annotat D. Guilielmus Bont, in tract. *de vſuris, fol. 177 verſ. num. 46.*

Specialis.

Speciale mandatum exigitur in tranſactione, *c. Coram, de reſtit. in teg. & c. Quia ad agendum, de procu. atoribus. lib. 6.*

Speciale preceptum plus tenet quam generale, *c. ſi aduerſus nos, de hæret.*

Spe-

Digitized by Google

Species.

Species quælibet deſtructa cenſetur, ſi genus deſtruatur, *l. Fundi, ff de fundo inſtru. & l* 1. *C. ne fiſcus rem quam vẽdidit euincat, lib* 10. Sic tenet D. Iacob. de Beluiſo, in tract *de excommunica. fol.* 152. *num* 20.

Spes.

Spes eſt expectatio certa beatitudinis, proueniẽs ex Dei gratia & meritis noſtris, *D. Tho.* 3. *Sententiarum, diſt.* 26.

Spes eſt præſumtio perueniendi ad id quod quis credit ſe habiturum *D. Aug. De ciuit. Dei.*

Spes eſt extenſio appetitus in appetibile, *D. Tho.* 3. *Sententiarum, diſt.* 16. *q.* 1 *art.* 1.

Spes non confundit, *Rom.* 5.

Qui arat debet arare ſpe fructus percipiendi, 1. *Corinth* 9.

De ſpe incaſſum præſumit qui Dominum timere in ſuis operibus renuit, *D. Greg. Mor.* 19.

Spirituale.

Spiritualia ſeminans dignè metet temporalia, vt ait D. Pet. de Vbaldis, in tra. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fol.* 178. *num.* 4.

Spiritus.

Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, 1. *Corinth.* 12.

Vbi ſpiritus domini, ibi libertas eſt, 2. *Cor* 3.

Ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, *Paulus ad Rom.* 8.

Spiritus ſanctus ipſa hora quid dicetis, docebit vos, *Lucæ* 12.

Nulla in diſcendo mora eſt, vbi Spiritus ſanctus doctor adeſt, *Beda in Hom.* 9.

Spoliatus.

Spoliatus ſpolianti non tenetur reſpondere, niſi reſtitutus, vt 2. *q.* 2. *per totum, & c. Cum dilectus, extra de re lit. ſpolia. & c.* 1. *&* 3. *q.* 2. *per totum* Sic allegat D. Nepos à Montalbano, *in tractat. Exceptionum, f.* 168. *verſo, n* 12.

Sponſalia.

Sponſalia ſunt promiſſiones futurarum nuptiarũ vt habet *Mirabell. in Polyanth.*

Status.

Status eſt poſitio naturalis, cum immobilitate: tum eſt immobilitas: deinde eſt obligatio perſonæ hominis, *D. Tho.* 2. 2. *q* 183. *art.* 1.

Status perſonæ mutatur dignitatis aſſumptione, *c. Cum in cunctis, de elect. & c. Quia pontificali. De offic. delegat. lib.* 6. vt habet D. Pet. de Peruſio in tract. de mutatione ſtatus perſonarum, *folio* 148. *num.* 2.

Statutum.

Statutum fines ſuæ ditionis non egreditur, *l. Finali, & ibi Doct. ff. de iuriſd. omnium iudic. & in l. Omnes populi, de iuſtit. & iure, & l.* 1. *C de ſumma trinitat. & fide Cathol. & c. à nobis,* 1. *de Senten. excomm & c. animarum, de conſtit lib.* 6. *& l.* 2. *C. Quæ ſit longa conſuetud. & Hoſti in ſumma de conſuetudine, & Bald. in l. Finali, C. de cõmerci & mercat. Doct. in c. Finali. De foro compe. Ioannes de Lignano in cõtractatu De Sentent. excommunic. verſic. conſequenter quæritur. Quid de ſtatuto, & verſic. Conſequenter quæro. Nunquid ſuperior,* hæc adducit D. Bertach. in tract *de gabellis ſeu vectigalibus f.* 74 *n.* 64.

Statutum ad impoſſibile non trahendum, Bald. *in l. Fin § In computatione, in fin. C. de iure de liber.* idem Baldus in *l. Finali, in § ſolum. C. de ſacroſanct. eccleſ. & l. Sacroſanctæ, C. de epiſcop. & cleric. & c. Cũ non ab homine, & c. Clerici, extra. de iudic. & in lege Omnes populi. ff. de iuſtit. & iure.* Plura vide apud D Ioannem le Cirier in tract. *de Primogenitura, f.* 185, *num.* 6.

Statutum eſt lex municipalis, quæ licet ſit non ſcripta, tamen pro lege ſcripta debet ſeruari, *vt l. prima, Cod. de mancipa. liber. & §. Sed naturalia. Inſtitut. de iure naturali.* Plura vide apud Dominum Petrum Antibolum, in tract. *de Muneribus fol.* 26. *verſo num.* 66.

Stylus.

Stylus iudiciorum eſt ius prætorium, vt Bald. *in Rub. Qui admit in* 7. *&* 9. *q & in l certum, in* 2. *col. verſic. Sequitur videre. De bono poſſ.* 7. *q. C. vnde legit. & Bart. in l, Omnes populi in* 6. *q. principali in* 4. *q. ff de iuſti. & iure* Sic habet D. Albertus Brunus in tract. *de Augmento, fol.* 171. *n.* 20.

Stipendium.

Stipendio non careat, qui auxilium præſtitit pro tempore, *c. Charitatem.* 12. *q.* 2. ſic habet D. Bartho. Brixienſis, in tract, *Quæſtionum dominicalium, fol.* 61. *verſo, quæſt.* 72. *num.* 3.

Stipulatio.

Stipulatio per iocum facta non obligat, *l. Oblationum ſubſtantia, in fi. ff de actio. & obliga.* vt habet D. Paris à Puteo, in tract. *de Ludo. f.* 192. *n.* 60.

Studere.

Studere literis eſt opus meritorium, quia per hoc peruenimus ad veram ſapientiam de qua Scriptura dicit, Beatus vir qui inuenit ſapientiam, & affluit prudentia. Melior eſt acquiſitio eius auri & argenti, puri & puriſſimi fructus eius. Sicut annotat D. Alber.

KK 3

Digitized by Google

Subtilitates in practica ſunt fugiendæ.

Subtilitas plerunque in pernitiem vertitur, *l. In cauſa. ff. de minoribus* vt allegat D. Ioannes Pyrrhus in tract. *De ſuitate, fol. 108 verſo, nu. 5.*

Subuenire.

Subueniendum magis dilecto. *l. liberorum, ff. de verb ſignific. & l. Iſti quidem, in fin. ff. eod. m.* Plura vide apud D Ioan. à Lignano, in tract. *de Amicitia fol. 11. verſo, § hic iſſu git, num 2.*

Superbia.

Superbia eſt appetitus peruerſæ celſitudinis, D. Aug. De ciuitate Dei. Hug. *de ſacramentis, Iſidorus in Etymo. D. Tho 1. 2. q. 84. artic. 2. & 2. 2. q. 77. artic. 5.*

Superbia eſt odibilis coram Deo & hominibus *Eccleſiaſtici* 10.

Superbiæ initium apoſtatare à Deo, *Ibid.*

Superbia eſt initium omnis peccati, *D. Aug. ſuper Geneſim.*

Superbia prior eſt in vitiis, *D. Auguſti, De verbis Domini.*

Superfluitas.

Superfluitas toleratur vt res dilucidius dicatur.

Superſtitio.

Superſtitio eſt vitium religioni oppoſitum per exceſſum, *D. Tho. 2. 2. q. 92. art. 1.*

Ad rem peragendam non ſuperſtitionem habeas ſed rationem ducem. *Cic. lib. 2. de diuinatione.*

Suſpitio.

Suſpitio eſt acceptio vnius partis cum formidine alterius, *Cic.*

Suſpitio eſt opinio mali ex leuibus ſignis, *D. Tho. 2. 2. q. 60. art. 4.*

Suſpitio vel opinio vnius cum æquitate plus valet, quam multorum ſine æquitate, *l. Quod dem, §. Si de. ff de impenſ. in reb. do. a. fac.* Et Oldendorpius. *in locis communibus.*

T.

Tabellio.

Tabellio eſt habens officium ſcribendi publica inſtrumenta ad faciendam fidem, vel, eſt ſeruus publicus, *vt gloſ. in c. Quanquam, de vſuris, lib. 6.*

Tacere.

Tacens in ſui præiudicium nunquam dicitur tacere vel conſentire. gloſ. in *l. Gaius, ff. de pigno. act.* vide cætera apud D. Lanfrancum ab Oriano, in tra. *de Arbitris, fol 17 n. 32.*

Ille ſcit recte dicere, qui & ordinatè nouit tacere D. Greg 30. *Moralium*

Malum hominem aliquis vincet melius tacendo, quam reſpondendo.

Tace & expecta.

Tacentis ſecurior conditio eſt.

Taciturnitas.

Taciturnitas in dicendis, & locutio in tacendis eſt peccatum, *D. Tho. 2. 2. q. 73. art. 2.*

Tacitus.

Tacitum aliquando plus operatur, quam expreſſum: & tacitè multa poſſunt fieri, quæ non expreſſe, *l. Mollicis, ff de cont. ab. empt.* Plura require apud D. Philippum Francum, qui dicit etiam, quod tacitus conſenſus non videtur valere, vbi expreſſus reiicitur, in tract. *Diſputationis petitorii, fol. 83. verſo num. 11.*

Temerarium.

Temerarium eſt præſumere aliis conceſſa, *c. Quoniam de præſcript. & c. Sane, de priuileg.* vt allegat Dom. Paulus de Citadinis, in tract *de iure patro. fol 0. 48. num. 6.*

Temeritas.

Temeritas eſt defectus conſilii & ſpecies imprudentiæ *D. Tho. 2. 2 q. 35. art. 25. c. finali.*

Temperantia.

Temperantia voluptatibus imperat. *Sen. in vltima epiſtola.*

Tempus.

Tempus eſt numerus motus ſecundum prius & poſterius, *Ariſtoteles 4. Phyſico. D. Tho. 1. parte, q. 10. art. 6.*

Tẽpus omnia fert. *Eccleſiaſtes 3. & 8. & Plato, &c*

Dum tempus habemus operemur bonũ *ad Gal 5.*

Conſerua tempus & declina à malo.

Solemnia munera ſuis locis & temporibus eroganda ſunt.

Iactura nulla maior eſt quàm temporis.

Omnia probè fiunt, quæ fiunt tempore ſuo.

Tempus vendere non licet. hoc eſt, pluris vendere ad terminum, quam ei, qui ſtatim ſoluit. Sic dicit D Hieron. à Luca, in tract. *de Cambiis Indunenſibus f. 6. verſo, §. Sequitur, num. 8.*

Digitized by Google

Tentatio.

Tentatio eſt ſumptio experimenti de aliquo, vt conſtet an ſciat, velit, poſſit. *D.Tho.* 2 2.*q.*97.*art.*1.

Beatus qui ſuffert tentationem, *D. Iac.* 1.

Tergiuerſatio.

Tergiuerſatio eſt inordinata omiſſio accuſationis vel defenſionis vel alicuius operis, *D. Thom.* 2.2.*q.*66.*artic.*3.

Terminus.

Terminos à patribus poſitos tranſgredi non licet, *Prou* 22.*& c. Quæ ad perpetuam*, 21 *q* 1. Sic habet D. Pet à Monte in tract. *de Monarchia Conciliorum, fol* 17.*n.*12.

Territio.

Territio vel timor leuis non inualidat confeſſionem delati de crimine, *l Item apud Labeonem*, §. *Quæſtionem, ff de iniuriis & l. Metum, C. Quod metus cauſſa.* Plura vide apud D. Guidonem à Suzaria, in tract. *de indiciis fol.*92. *num.*76.

Teſtamentum.

Teſtamentum ſecundum iuratũ tollit primum, *l. Si quis in principio teſtamenti, ff de lega.*3. *& l. Si mihi & tibi*, §. *fina. ff. de legat.*1. Conſule D. Marcũ Antonium Bauerium in tract *de virtute, f.*50.*n.*63.

Teſtator.

Teſtator diſpoſitionem ſtatuti tollere nequit per teſtamentum ſuum. vt habet D. Fabianus de Mõte in tract. *de empt. & vendit. f* 134.*verſo, n.* 52.

Teſtatoris voluntas ſeruanda, de ſacroſanct. *eccl. l* 1. *& c. Tua nos, de teſta* ſic habet D. Petr. de Vbaldis in tractat. *de Canonica epiſcopali & parochiali, fol.*157.*verſo, num.*36.

Teſtis.

Teſtis mendax peribit, *Prou.* 21.

Vni teſti nec Catoni credendum eſt, *D. Hier. cõtra Ruffinum.*

Teſtis titubans pro ignorante eſt habendus & ideo repellitur, *c. Super his, extr. de pœnis.* Amplius vide D. Ioannem Monachum, in tract. *Defenſorii iuris, f* 65.*verſo*, §. *Quoniam, num.*3.

Teſtis de ponere debet pro certo, & ſuper certo, *l. Cum filius*, §. *Pater, ff. de leg.*2. Sic habet D. Ioan. Franciſcus Balbus in tract. *de præſcript. f.*181.*n.*14.

Teſtes duo ad probandam voluntatem teſtatoris ſufficiunt. vt Soci. & Crotus volunt *l. heredes palã*, §. *Sed ſi notam*, §. *de teſta.* vt citat Vdalricus Zaſius, in tract. *de ſubſtitu, fol.* 88.*n.*25.

Teſtium dicta debent interpretari in meliorem partem. vt not. *Innoc. in c. Dudum ext. de elect.* Sicut habet D. Baldus de Vbaldis in tract. *De pace conſtãtia, f.*79.*verſo n.* 112.

Teſtes duo deponentes de guſtu vini ſunt pręferendi duobus deponentibus de viſu vini. vt habet D. Anto. de Roſellis in tract. *de ſucceſſ. ab inteſta fol* 237.*n.*5.

Timor.

Timor eſt metus mali impendentis. *Cic. in Tuſc.*

Timor Dei corrigit, timor hominum differt actionem, *D. Hiero ſuper Matthæum.*

Timor Domini principium ſapientię. *Eccleſiaſtes vltimo.*

Timiditas in ſapiente eſſe non debet.

Tyrannis.

Tyrannis ad dominatus vnius in proprium commodum. *Ariſt.*4.*Politic. &* 8.*Ethico.*

Tyrannus.

In vita tyrannorum nulla fides, *Cic de Amicitia.*

Nulla nobis eſt ſocietas cum tyrannis. *Cic.*3.*Offic.*

Titulus.

Titulus iniuſtus non eſt titulus, *l. Nec vllam, ff. de peti. hered.* vt habet D. Stephanus Coſta in tractat, *de Ludo. f.*187.*n.*10.

Tolerantia.

Tolerantia principis non iuſtificat actum. quantocunque tempore, Geminianus *in c. licet, de prabendis lib.*6.

Tollere.

Tollere poteſt qui & condere, *l. Nam natura, ff. de condi ind. b & l. Nihil tam naturale, ff. de reg. iuris* Cætera vide apud D. Paulum Grillandum in tract. de Relaxatione carceratorum, *f* 231.*q.*6.*n.*3.

Tranſactio.

Tranſactio captioſa reſcindenda eſt vt habet D. Fabian. de Monte in tract. *De emptione & venditione. f.*155.*verſo, n.*13.

Tribulatio.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, *Actuum* 14.

Tribunal.

Tribunal epiſcopi & vicarii, idem eſt *vt Specu. in Spe. de le.* §. *Nunc oſtendit, verſic. de Conſilio.* vt allegat D. Petr. à Monte in tract. *Monarchia conciliorũ, fol.*17.*verſo, num.* 7.

Tribu-

Digitized by Google

Tributum.

Tributum ſubiectionem donat, *ca. Omnis anima. De cenſib.* vt allegat idem D. Pet. à Monte in tracta. *de Monarchia conciliorum fol. 16. n. 2.*

Triſtitia.

Triſtitia nocet cordi. *Prouerb* 25.

Cor ſapientium vbi triſtitia, cor ſtultorum vbi lætitia. *Eccleſiaſt. 7.*

Turba.

Turba non punitur, ſed bene quod in turba perpetratur, *l. Prætor ff. vi bonorum rapto.* vt allegat D. Nicolaus Boer. in tract. *de Seditioſis, fol. 168. n. 43.*

Tutor.

Tutor plus iuris habet in bonis pupilli quam procurator in cauſa, *l. Qui fundum, §. Tutor ff. pro empt.* vt habet D. Albericus de roſate in tractat *de de teſtib,* 107. *n. 6.*

V

Vacuum.

Vacuum eſt locus priuatus corpore. *Ariſtot. 4. Phyſic.*

Vacare.

Vacante ſede nihil eſt innouandum, *ca. 1. & per totum. Ne ſede vacante,* quia ſententia contra eccleſiam tunc lata non valet. *l. Acta, § fin. ff. de re iudicat.* vt habet D. Ioannes Franſciſcus in tract. *de offic. & poteſtate can. Sede vacante, f. 193. q. 8. n. 3.*

Vagabundus.

Vagabundus vbi reperitur, ibi conueniri poteſt, *gl. in l. Hæres in verbo debebit ff. de iudic.* vt habet D. Pet. à Biaxio, in tract. *Direct. elect. f. 205. c. 29. n. 2.*

Valetudo.

Valetudinis ratio eſt habenda, *l. Qui cum vno, §. fin ff. de re militar.* vt habet D. Iac. de Arena in tract. *de expenſis f. 43. ver. n. 10.*

Vectigalia.

Vectigalia antiqua augeri nõ debẽt, quod fit cum plus quã conſuetudinario more accipitur vt, *l. fina. C. Noua vect. & l. Imp. ff. de poll.* vt alleg. D. Pet. Antibol. in tract. *de munerib fo. 40. n. 198.*

Venditio.

Venditio metu facta eſt nulla, ſicut quando dolus dat cauſam contractui bonę fidei: vt ſignanter ponit Bart *in l. 3. ad fin Cod. Quod metus cauſa.* Sic allegat D. Fabianus de Monte in tractat. *de emption. & vendit. fol 145. n. 66.*

Venia.

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas, *Iuuenalis.*

Chriſtianus fratri ſepties, imo ſeptuagies ſepties in ſe peccanti veniam dabit *Matthæi 18. Auguſt. de agone Chriſtiano, D. Hier. ſuper illud Matth. 1, 24.* Si peccauerit in te frater.

Venia dignus qui alieno vitio laborat, *l. e. Legem, C. de donatis liber.* & Archidiaconus allegat, *c. Idololatria, 28 q. 1. & c. 2 de coniugio leproſorum.* Hæc excerpuntur ex D. Antonio de Roſellis in tract. *de Conciliis, fol. 109. n. 33.*

Venia peccati non datur niſi correcto, *can. Peccati de regulis iuris, lib. 6* vt idem D. Anton de Roſellis in tract, *de concil. is fol. 92. n. 7.*

Verbum.

Verba debent eſſe conſonantia rebus, *§. Iſt. & aliud, cum ſimilib. Inſt. de donat.* Sic dicit D. Pet. Antibol. in tract. *de Muneribus, fol. 36. verſo, n. 130.*

Verbum in cõtractu nullum debet eſſe ocioſum, *c. Præſul 2 q. 4. in verſ. c. Cardinales vrbis Romæ, & in c. 1. 79. diſt. in verſi.* Cardinaliũ eiuſdem eccleſiæ Sic habet D. Barba. in tra. *de præſtantia Cardinaliũ, f. 57. n. 8. in fine.*

Veritas.

Veritas ſcientiæ non eſt quærenda de riuulis, ſed de ipſo fonte, *c. Ieiunium, 86 diſt.* Item Io. Andre. *in c. Certificari, de ſepult.* vt habet D. Lapus de Caſtellione in tr. *de Cano portione, & 4. f. 133 n. 23.*

Veritas ſemper eſt amica iuris, vt inquit D. Ant. de Roſellis, in tractat. *de Conciliis, f. 110. n. 7.*

Veritas & æquitas ſunt duo lapides angulares, quos iudex ſeruare debet, Bald. *in ca. Quin contra, de probat.*

Veritas eſt iudicij domina & iudices illi ſeruire debent.

Veritas in omnibus principatũ tenet, & eſt præferenda à quocunque.

Veritas mater iuſtitiæ, magna mater, & fortior omnibus.

Veritas eſt filia temporis, ſuper omnia 3. *Eſd. 2.*

Veritas omnia vincit, præualet ſimulationi, legum amica, amanda & cui omnia cedunt.

Veritas odium parit, *Terent. in Andria.*

Virginitas altus mons eſt, ad quem Angelus hortatur, qui videt ſe non poſſe aſcendere, maneat in Segor, id eſt legitimo matrimonio, melius mediocri bono vti, quam per abrupta libidinum præcipitari, D. Gregor. ſuper illud Geneſis, *In monte ſaluum te fac.*

Virilitas.

Virilitas eſt fiducia virium vel pars potentialis fortitudinis, *D. Tho. 2. 2. q. 128.*

Vir.

Vir caput eſt mulieris, *1. Corinth. 11.*

Vir bonus nil cogitat quod prædicare nõ audeat *Lactantius 6. Inſtit. 4.*

Vir præcipit vxori in qualibet domo recti regiminis, vt habet D. Anton. de Roſellis in tractat. *de poteſtate Imperatoris ac Papæ, fol. 34. n. 7.*

Virtus.

Virtus eſt habitus animi rationi conſentaneus, *Cic. in Rhet.*

Virtus colenda, non imago virtutis, *Lactantius 2. Inſtit. 1.*

Virtus omnis gratioſa non amat anguſtias, non ſuperuacua, *Seneca epiſt. 89.*

Virtus extollit hominem, & ſuper aſtra mortales collocat, *Seneca epiſt. 88.*

Virtus diſperſa labitur.

Virtus vnita eſt fortior & melior ſua diſperſa, vt dicit D. Anton. de Roſellis in tract. *De poteſtate Imperatoris & Papæ, fol. 51. verſo. §. Hanc, num 3.*

Virtus in ſenio iuueneſcit, vt teſtatur D. Ioannes à Lignano in tract. *de amicitia. fol 5. verſo, §. Rej at, num. 2.*

Virtus inuidiam ſemper comitem habet.

Virtus ars eſt circa difficilia, *Ariſt. 2 Ethic.*

Beatus eſſe ſine virtute nemo poteſt, *Cic. 1. de natura Deorum.*

Virtus clara æternaque habetur, *Saluſt. in Catil.*

Virtutis vberrimum alimentũ eſt honos, *Valerius Maximus.*

Virtute nihil amabilius eſt, *Cic. in Amicitia.*

Vita.

Vita eſt manſio animæ in corpore phyſico, *Ariſto. de vita & morte.*

Vita breuis eſt, & ipſa breuitas ſemper incerta, *D. Auguſt. de verbis Domini.*

Vita hæc eſt cæca, dubia, ærumnoſa, *Auguſt. in Originali.*

Vita noſtra ſimilis eſt nauiganti, *Grego. in Regiſt.*

Vitium.

Vitium eſt habitus animi naturæ & rationi repugnans, *Cic. & D. Thom. 1. 2. q. 17. artic. 1.*

In vitia alter alterum trudimus; *Sene. epiſt 4.*

Vitijs detrahentes offendunt plurimos.

Voluntas.

Voluntas eſt appetitus bonus cum ratione, *Ariſtot. 1. Rhetor.*

Voluntas nihil habet niſi ex ſe iudicatur, *D. Auguſt. de libero arbit.*

Voluntati vltimæ ſemper eſt fauendum, *le. 1. C. de ſanctiſ. epiſc. c. Vigilanti. de praſcript.* hæc promit D. de Vbaldis in tract. *de Canonico epiſcop. & paroch. f. 166. verſ. n. 7.*

Volumus.

Volumus totum deſtruit, & ad præcipitium ducit.

Volenti & quærenti nihil difficile eſt.

Voluptas.

Voluptas eſt iucundus motus in ſenſu, *Cic. 2. De finibus bonorum.*

Voluptas ſemper famem ſui habet, & tranſacta non ſatiat, *D. Hier. in epiſt ad Damaſ.*

Voluptates commendat rarior vſus, *Iuuenalis Satyra 11.*

Veneno voluptatis homines inficiuntur.

Voluptatis imperium nemo poteſt effugere, niſi ſumma cautela & miſeratione diuina.

Voluptas intempeſtiua parit damnum, *Menand.*

Votum.

Votum eſt promiſſio facta Deo cum deliberatione boni alicuius, *Richard. 4, diſt. art. 3.*

Vouere.

Vouete & reddite, *Pſal. 75.*

Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere, *Eccleſiaſt. 5.*

Vouentibus non ſolum nubere, ſed etiam velle damnabile eſt, *D. Hieron. & c. Vouentibus, 27. q. 1.*

Vox.

Vox eſt percuſſio aeris inſpirati ad vocalem arteriã moti ab anima, quæ ineſt partibus illis, *Ariſt. 2 de anima.*

Vox vnius, vox nullius, *l. Vbi numerus ff. de teſt.* Sic meminit D. Ioan. à Graſſ. in tract. *de arbore iudiciorum fol. 94. verſo, §. ſucc ſſiue, num. 2.*

Vocem dominorum dulcius eſt habere, quàm aures miniſtrorum, quod eſt elegans dictum Baldi in *c. Quia propter de electio.* Dulcius enim ex fonte

Digitized by Google

quam riuulo hauritur aqua, *c. Ieiunium, 76 diſt.* Ita tenet D. Ioannes Montaigne in tract. *de authoritate conciliorum, fol. 79. verſo, num. 55.*

Vſus.

Vſus communis loquendi derogat propriæ ſignificationi verborum, *l. Liberorum, §. Quod tamen ff. de lega. 3.* Plura vide apud D. Lanfrancum in tra. *de depoſitionibus teſtium, fol. 208. num. 151.*

Vſus eſt vis vtendi reb. alienis ſalua rerum ſubſtantia, *Azo in ſumma.*

Vſusfructus.

Vſusfructus eſt ius alienis rebus fruendi ſalua rerum ſubſtantia ad tempus, & eſt ius in corpore, quo ſublato & ipſum tolli neceſſe eſt, *l. 2. ff. de vſufruct. & Inſtitut. eodem titul.*

Vſura.

Vſura parum à rapina differt, vt dicit Frater Raymundus in ſua ſumma in principio, & Phylippus de Bergamo ſuper Catonem ait Quod vſura propriè eſt rapina. Sic etiam habet D. Guido Papa in tract. *de vſuris, fo. 180, verſo, num. 3.*

Vſura quicquid ſolutioni rei mutuatæ accedit ipſius rei vſus gratia pactione interpoſita *Hoſtienſis in ſum. ma. & D. Thom. in quæſtione de malo, q. 13. art. 4. & 2. 2. qu. ſt. 82. art. 1.*

Pecuniam tuam non dabis ad vſuram, *Leuiti. 25. Deuteron. 23.*

Si quis vſuram accipit, rapinam facit, vitam non viuit, *D. Amb. de bono mortis.*

Nihil vſuris turpius, nihil crudelius *Chryſ. ſup. Matth. 5.*

Vſurarius.

Vſurarij pecunia ſimilis eſt morſui aſpidis, *D. Chryſoſt. ſuper Matthæum.*

Vſurarius Deo & proximo tenetur ſatisfacere ſicut Deum & proximum offendit. Ita arguit *D. Laurentius de Rodulphis in tr. act. de Vſuris, fol. 129. num 36.*

Vſurpare

Vſurpare nitens & vſurpans honorem indebitum, ſacrilegij punitur, *l. 1. Cod vt digni ordin. ſer. lib. 12.* Sic infert Domin. Laudenſis, *in tract. de dignitate, fol. 123 verſo, q. 50.*

Vtile.

Vtile à ſolo agente quæritur, *c. Sine, cum ſequentibus 7. q. 1.* Plura infert D. Ioannes à Lignano, in tract. *de Amicitia, fol. 6. verſo, §. Viſum, n. 5.*

Intelligat vir bonus nihil expedire, aut vtile eſſe quod eſt iniuſtum, *Cic. Offic. 2.*

Vxor.

Vxor eſt pars corporis mariti, & efficitur vna caro, ſic quod ad imparia nō debet iudicari, *c. Gaudemus, de diuortio.* Sic meminit D. Pet. Lenaudcrius in tra ct. *de præcedentia Doctorum, fol. 168. q. 2.*

Vxor eſt amanda vt caro, non vt ſpiritus, *D. Hier.*

Vxor amanda vt vxor, non vt adultera. Nam nihil fœdius eſt quam vxorem vt adulteram amare, *Idem D. Hieron.*

Vxor virtutem mariti ſequitur, *Eraſmus in Parabolis.*

Vxor coruſcat radiis mariti.

Vxorem ducens in ambiguo eſt, *D. Hieron.*

Vxorem ducens exponit ſe fortunæ, vt nauigās, *Gloſ. in c. Nos nouimus, 17. q. 2.*

Vxorem indotatam ducere eſt verecundia, imo extrema demētia & miſeria, *In Syluis nuptialibus.*

Vxór obſequens ex paribus ducenda eſt.

Vxorem mores cōmendant, vxoris vox vir eſt.

Propter fornicationem vnusquiſque habeat vxorem ſuam, *1. Cor. 7.*

Vxor tenetur maritum vocarē dominum, non contra tenetur vir vxorem vocare dominam, notat Bart. *in l. Si index circumuento, ff. de minoribus. l. Si poſt mortem, §. vltimo, ff. de bon. poſſ. contrà tabul. & l. penultima C. de donat. inter vir & vxor. Nicol. de Neapoli. in l. Amiciſſimos, §. Lucius ff. de excuſat. tutor. Panorm. & Felin. in c. ex parte, de ſol. compete.* Plura vide apud D. Ioann. de Montaigne, in tract. *de Bigamia, fol. 187, num. 13.*

Z.

Zelus.

Zelus in animo conſiſtit & per coniecturas probatur, *l. Dolum, C. de dolo. c. 2. de renunciat. l. b. 6.* Nec multum curatur de zelo meliori eligentium, modo hi non fuerint ducti malo zelo, vt carnalitate, corruptione, vel mala affectione, *c. Sunt non nulli, &c. Seq. 1. q. 1. & Ioannes Andreas in c. Eccleſia, in 2. co. 5. in 11. ſubſtantiali, de elect.* Hęc allegat D. Pet. Biaxio in tract. *Directorij electionum, fol. 219. c. 35 num. 9.*

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX

NOTABILIVM DICTIONVM

DE QVIBVS

IVXTA IVRIS FORMAM

SENTENTIAE MEMORABILES

ORDINE ALPHABETICO

EXPONVNTVR.

A

Abbas Pag. 5
Abnegare ibidem.
Abolitio ib.
Abominatio ib.
Abortiuus ib.
Abſcindens ib.
Abſolutio 6
Abſtinentia ib.
Abſens ib.
Abuſio ib.
Acceptio ib.
Acedia ib.
Accidens 7
Accuſare. Accuſatio ib.
Acquiſitio ib.
Actio. Actor ib.
Actus ib.
Adminiſtratio 8
Admiſſio ib.
Admonitio ib.
Adoleſcentia. ib.
Adoptio. ib.
Aduerbia ib.
Aduerſarius ib.
Adulator ib.
Adulatio 9
Adulterium ib.
Aduocatus 10
Affectata ib.
Affinis ib.
Affirmare, negare ib.
Afflictio ib.
Aliena ib.
Alienare 11
Alienatio ib.
Alienabile ib.
Alimenta ib.
Allegare ib.
Alluſio ib.
Alluuio ib.
Alternatiua ib.
Ambitio 12
Amicitia ib.
Amicus 13
Amicus malus 14
Amiſſio ib.
Amor ib.
Amor Dei 15
Amor patriæ ib.
Amor parentum ib.
Amor ſui ib.
Amor coniugalis 16
Amor proximi ib.
Amor meretricius ib.
Amor ſeruilis ib.
Ampliatio ib.
Animus ib.
Antiquior 17
Apppellatio ib.
Approbare ib.
Arbiter ib.
Archiuum ib.
Ars ib.
Aſſertio 18
Attentatum ib.
Auaritia ib.
Auarus ib.
Audacia ib.
Augmentum 19
Authoritas ib.
Auxilium ib.

B

Bannitus 19
Baſtardus ib.
Baptiſmus ib.
Beatitudo ib.
Bellum 20
Benedictio ib.
Beneficentia ib.
Beneficium ib.
Benefacere ib.
Benignitas ib.
Blaſphemia ib.
Bonus 21

C

Calor ib.
Calumnia ib.

Digitized by Google

Cardinalis ib.
Caſtitas ib.
Caſtrum ib.
Catholicus ib.
Cauſa ib.
Cautum ib.
Cautela 22
Cenſus ib.
Cenſura ib.
Ceremonia ib.
Certum ib.
Citatus ib.
Ciuitas ib.
Charitas ib.
Claues ib.
Clauſula ib.
Clementia 23
Clericus ib.
Coactus ib.
Cœcus ib.
Cogitatio ib.
Cognitio 24
Collegium ib.
Commodum ib.
Communio ib.
Communitas ib.
Compenſatio ib.
Compoſitio ib.
Compoſitor 25
Compromiſſarius ib.
Compromiſſum ib.
Conceſſum ib.
Concilium ib.
Concordia ib.
Concupiſcentia ib.
Condemnatio 26
Condemnatus ib.
Condemnare ib.
Conditio ib.
Conductor ib.
Conductio ib.
Confeſſio ib.
Confeſſum 27
Confirmatio ib.
Confuſio ib.
Congregatio ib.
Coniectura 28
Coniuges ib.
Coniunctio ib.
Conſcientia ib.
Conſenſus ib.
Conſequens ib.
Conſeruare ib.
Conſilium 29
Conſiliarius ib.
Conſiſtorium 30
Conſors ib.
Conſpirator ib.
Conſtantia ib.
Conſtitutio ib.
Conſuetudo 32
Contemtus ib.
Contemptus ib.
Contentio ib.
Continentia ib.
Contractus 33
Contradictio ib.
Contrarietas ib.
Contritio ib.
Contumax ib.
Conuentio 34
Conuentus ib.
Conuenire ib.
Conuerſatio ib.
Conuerſio ib.
Conuerſus ib.
Conuictus ib.
Conuiuium 35
Correctio ib.
Correptio ib.
Creatura ib.
Credulitas ib.
Credere ib.
Criminatio ib.
Crimen ib.
Crudelitas ib.
Crudelis ib.
Crudelius ib.
Culpa ib.
Cupiditas ib.
Cura 36
Curator ib.
Curia ib.
Curioſitas ib.

D

Dare ib.
Damnari ib.
Damnum ib.
Deceptio ib.
Deceptor 37
Deceptus ib.
Decima ib.
Decretum ib.
Declinatio ib.
Delectabile ib.
Delectatio ib.
Delegatio ib.
Delictum ib.
Dæmon ib.
Denunciatio ib.
Depoſitio ib.
Deportatus ib.
Deſiderium ib.
Deſinentia 38
Deſinere ib.
Deſperatio ib.
Detractio ib.
Detrahere ib.
Deus ib.
Deuotio ib.
Diabolus ib.
Difficilis 39
Diffidentia ib.
Diffinitio ib.
Digeſtio ib.
Dignitas. Dignus ib.
Dilectio ib.
Diligentia ib.
Diſceptatio ib.
Diſciplina ib.
Diſciplina rei militaris ib.
Diſcordia 40
Diſcretio ib.
Diſpenſatio ib.
Diſpoſitio ib.
Diſputatio ib.
Diſſenſio ib.
Diſſimulatio ib.
Diſtinctio ib.
Diuinatio ib.
Diuinum ib.
Diues ib.
Diuitiæ 41
Docilitas ib.
Doctor ib.
Doctrina. Dolor ib.
Dolus ib.
Domeſticus 42
Domicilium ib.
Dominium ib.
Domus. Dominus ib.
Donatio ib.
Dos ib.

E

Ebrietas 43
Eccleſia ib.
Edictum ib.
Ædificare ib.
Ædificium ib.
Effectus ib.
Electio 44
Eligere ib.
Eleemoſyna ib.
Eloquentia ib.
Emancipatus ib.

Exma

Digitized by Google

INDEX

Emancipatio ib.
Emendatio ib.
Emendatus ib.
Emolumentum ib.
Emptor 45
Emulus ib.
Enarratio ib.
Epiſcopatus ib.
Epiſcopus ib.
Epiſtola ib.
Æqualitas ib.
Æqualis ib.
Æquiparatio 46
Æquipollens ib.
Æquitas ib.
Æquinoctium ib.
Æquum ib.
Errare ib.
Errans ib.
Error ib.
Erubeſcentia 47
Erumna ib.
Æs ib.
Æſtimatio ib.
Æſtimum ib.
Eſuries ib.
Ætas 48
Æventus ib.
Evocatio ib.
Exactio ib.
Exceptio ib.
Excipere ib.
Exceſſus 49
Excluſio ib.
Excommunicatio ib.
Excuſatio ib.
Excuſator ib.
Excuſare ib.
Executio ib.
Executor ib.
Experientia ib.
Expertus ib.
Exemplum 50
Exercitium ib.
Exorbitantia ib.
Exprobratio ib.
Extremum. ib.

F

Fabula ib.
Fabri 51
Facetia ib.
Facilitas ib.
Factio ib.
Factum ib.
Fallius ib.
Falſitas ib.
Falſum ib.
Fama ib.
Fames 52
Familia ib.
Familiaritas ib.
Fatum ib.
Favor ib.
Feudum 53
Fictio ib.
Fides ib.
Fidelis 54
Fienda ib.
Fideicommiſſum ib.
Fidejuſſio ib.
Fidejuſſor ib.
Fiducia ib.
Figura ib.
Filius ib.
Finis 55
Firmius ib.
Fiſcus ib.
Felicitas 56
Fœmina ib.
Ferula ib.
Feſtinantia ib.
Fœnus ib.
Fœnerator ib.
Fœnerare ib.
Fœnerari ib.
Forma ib.
Fornicatio 57
Fornicari ib.
Fornicator ib.
Fornicarius ib.
Fortitudo ib.
Fortis ib.
Fortuna ib.
Forum 58
Frater ib.
Fraus ib.
Frequentia ib.
Fruſtra ib.
Fuga ib.
Fugitivus 59
Furta ib.
Furioſus ib.
Furtum ib.
Futurum. ib.

G

Gabella ib.
Gaudium ib.
Geminatio ib.
Generale ib.
Generalitas 60
Genitura ib.
Gladius ib.
Gloria ib.
Gloſſa ib.
Grammatica ib.
Gratia ib.
Gratitudo ib.
Granaria 61
Cremium ib.
Grex ib.
Gubernaculum ib.
Gula. ib.

H

Habilitas ib.
Hæreditas ib.
Hæres ib.
Hæreſis ib.
Hæreticus ib.
Heſitatio 62
Hypocriſis ib.
Hypocrita ib.
Homo ib.
Homicidium ib.
Honeſtas 63
Honor ib.
Hoſpitalitas ib.
Hoſpes ib.
Hoſtis ib.
Humilitas. 64

I

Jactatio ib.
Jactura ib.
Idolum ib.
Idololatria ib.
Jejunium ib.
Ignobilitas ib.
Ignominia ib.
Ignorantia 65
Ignorans ib.
Illiterati ib.
Imperator ib.
Immunitas ib.
Impedimentum ib.
Impœnitens 66
Imperfectio ib.
Impietas ib.
Impoſſibile ib.
Impotentia ib.
Importunitas ib.
Inceſtus ib.
Incerta ib.

Inclu-

Incluſus ib.
Inconueniens ib.
Indebitum ib.
Indecens ib.
Indefinitum 67
Indicium ib.
Indigentia ib.
Indignus ib.
Indiuiduum ib.
Indiuiſibile ib.
Indicia ib.
Inductum ib.
Indulgere ib.
Indulgentia ib.
Indumentum ib.
Induſtria ib.
Inæqualitas ib.
Infamia 68
Infamatus ib.
Infamis ib.
Inferior ib.
Infernus ib.
Infinitas ib.
Infirmus ib.
Infirmitas ib.
Infortunium ib.
Ingenium ib.
Ingenuus ib.
Ingratitudo 69
Ingratus ib.
Inhabilitas ib.
Inhabilis ib.
Inimicitia ib.
Inimicus ib.
Iniquitas ib.
Iniuria ib.
Iniuſtitia 70
Iniuſtum ib.
Innocens ib.
Innocentia ib.
Inobedientia 71
Inobediens ib.
Inquiſitio ib.
Inſignia ib.
Inſinuatio ib.
Inſolitum ib.
Inſtantia ib.
Inſtrumentum ib.
Intelligere ib.
Intellectus ib.
Intelligentia ib.
Interdictum ib.
Intereſſe ib.
Interitus 72
Interlocutoria ib.
Interpellatio ib.
Interpellatio ib.
Interpretatio ib.
Interpretari ib.
Interrogare ib.
Interrupte ib.
Intimatio ib.
Inuentarium ib.
Inuenta ib.
Inuidia 73
Inuidus ib.
Inuitus ib.
Inuocatio ib.
Iocoſus ib.
Ira ib.
Iucunditas 74
Iudicium iudiciale ib.
Iudicium finale ib.
Iudicium temerarium ib.
Iudex 75
Iudex bonus 76
Iudex malus 77
Iumentum ib.
Iuramentum ib.
Ius 78
Iuriſdictio 79
Iuſſus ib.
Iuſtus ib.
Iuſtitia humana ib.
Diuina iuſtitia 80
Iuuentus 81

L

LAbor 18
Lachrymæ ib.
Laicus ib.
Languens ib.
Laudare ib.
Laus ib.
Lectio 82
Legatum ib.
Legitimus ib.
Lenocinium ib.
Leſio ib.
Lætitia ib.
Lex ib.
Libellus 84
Liberalis 85
Liberalitas ib.
Libere ib.
Libertas ib.
Liber ib.
Libertus 86
Liberum ib.
Libido ib.
Licitum ib.
Lingua ib.
Liquidatio ib.
Lis ib.
Litera ib.
Loca 87
Locare ib.
Locator ib.
Locatio ib.
Locupletari ib.
Lubricus ib.
Lucrum ib.
Lucrari ib.
Ludus ib.
Luxuria. ib.

M

MAgiſter 88
Magnanimitas ib.
Magnificentia ib.
Maieſtas ib.
Malitia ib.
Malum ib.
Maleficium 89
Manſuetudo ib.
Mandatum ib.
Maritus ib.
Martyrium ib.
Maſculi ib.
Materfamilias ib.
Materia ib.
Matrimonium 90
Medicina ib.
Medicus ib.
Medium 91
Membrum ib.
Memor ib.
Memoria ib.
Mendacium ib.
Mendicantes 92
Mens ib.
Menſura ib.
Mentiens ib.
Mercator ib.
Mercatura ib.
Merces ib.
Meritum ib.
Metus 93
Miles ib.
Minus ib.
Miraculum ib.
Miſeratio ib.
Miſeria ib.
Miſericordia ib.
Mitis 64
Moderator ib.

Digitized by Google

Modicum ibid.
Modus ibid.
Modeſtia ibid.
Monachus ibid.
Monarchia ibid.
Moneta ibid.
Monitio 95
Mora ibid
Mores ibid
Mors 96.
Mori ibid.
Mulier ibid.
Mulio 97
Multum ibid.
Multiplex ibid.
Multitudo ibid.
Mundus ibid.
Munus 98
Murmuratio ibid.
Mutus. ibid.

N

Natura ibid.
Naturale 99
Nauicula ibid.
Neceſſe ibid.
Neceſſitas ibid.
Negatio 100
Negociatio ibid.
Negligentia ibid.
Nemo ibid.
Neſcientia ibid.
Nihil 101.
Nobilitas ibid.
Nocere ibid.
Nomen ibid.
Noſcere 102.
Notarius ibid.
Notorium ibid
Nouatio ibid.
Nouitas ibid.
Nouus ibid.
Nullus ibid.
Nuntius ibid.
Nuptiæ. ibid.

O

Obedientia ibid.
Obſcenus ibid.
Obſtinatio 103
Obliuio ibid.
Obligare ibid.
Obligatio ibid.
Obſequium ibid.
Occaſio ibid.
Ocium vel ociofitas ibid.
Oculus ibid.
Odium ibid.
Offenſus 104
Offendere ibid.
Offenſio ibid.
Officium ibid.
Officialis ibid.
Omiſſio ibid.
Omnia 105
Onus ibid
Opera ibid.
Opus ibid.
Opinio ibid.
Oppoſitio ibid.
Oratio ibid.
Orator 106
Ordo ibid.
Ordinarius 107.
Ordinatio ibid
Ordinabile ibid.
Origo ibid.
Ornatus. ibid.

P

Paciſci ibid.
Pactum 108
Pacis 109
Papa ibid.
Parens 110.
Par ibid
Pariter ibid.
Parietes ibid
Parlamentum ibid.
Parochia ibid.
Pars 111
Particeps ibid.
Partus ibid.
Paſſio ibid.
Paſtor ibid.
Pater ibid.
Patria 112.
Patrimonium ibid.
Patrocinium ibid.
Patronus ibid.
Patientia ibid.
Pauper ibid.
Paupertas 113.
Pauperrimus ibid
Pax ibid.
Peccatum 114.
Peculium ibid
Pecunia ibid.
Pedagium ibid.
Pellis 116.
Periurium ibid.
Pendens 117.
Penſionarius ibid.
Penſio ibid.
Percutere ibid.
Perdere ibid.
Peregrini ibid.
Perfectus ibid.
Perfectius ibid.
Periculum ibid
Peritus 118.
Permiſſio ibid.
Permutatio ibid.
Perpetuum ibid.
Perſeuerantia ibid.
Perſeuerare 119.
Perſona ibid.
Perſuaſio ibid
Perturbatio ibid
Peruerſio ibid.
Peſtis ibid.
Petitio ibid.
Petitorium 120.
Phantaſia ibid.
Phantaſma ibid.
Philoſophia ibid.
Pictura ibid.
Pia ibid.
Pietas ibid
Pignorare ibid.
Pignoratio ibid.
Pigritia ibid.
Piſcina 121
Plenitudo ibid.
Pluralitas ibid.
Plus ibid.
Pœna ibid.
Pœnitentia 123
Poeta ibid.
Politia 124
Pollicitatio ibid.
Populus ibid.
Portio ibid.
Poſitio ibid.
Poſſe ibid.
Poſſeſſio ibid.
Poſſeſſor 125
Poſſidere ibid.
Poſthumus ibid.
Potentia ibid.
Potentes ibid.
Poteſtas ibid.
Præceptum ibid.
Preces 126.
Præcipitatio ibid.

Præde-

Prædeſtinatio	ibid.
Prædicatio	ibid.
Prædium	ibid.
Prædo	ibid.
Præfatio	ibid.
Præfixum	ibid.
Præiudicium	ibid.
Prælatus	ibid.
Præmium	127
Præparamentum	ibid.
Præponderatio	ibid.
Prærogatiua	ibid.
Præſcribere	ibid.
Præſcriptio	128
Præſens	ibid.
Præſentare	ibid.
Præſentia	ibid.
Præſentatio	ibid.
Præſtantia	129.
Præſtigium	ibid.
Præſumptio	ibid.
Præſumptum	ibid.
Præſumere	ibid.
Pretium	ibid.
Prætor	130
Primatus	ibid.
Primogenitus	ibid.
Primordia	ibid.
Princeps	ibid.
Principale	131.
Principans	ibid.
Principatus	ibid.
Principium	ibid.
Prior	ibid.
Priuatio	ibid.
Priuatus	ibid.
Priuilegium	132.
Probabilitas	ibid.
Probare	ibid.
Probatio	ibid.
Probitas	ibid.
Procurator	ibid.
Procuratorium	133.
Prodigalitas	ibid.
Prodigus	ibed.
Proditor	ibid.
Producere	ibid.
Prohibere	ibid.
Proles	ibid.
Promiſſio	ibid.
Pronunciari	ibid.
Pronunciatio.	ibid.
Prophetia	ibid.
Propoſitum	ibid.
Propoſitio	ibid.
Proprietas	134
Propulſatio	ibid.
Proſperitas	ibid.
Proteſtatio	ibid.
Protocolum	ibid.
Prouidentia	135.
Prouincia	ibid
Prouiſio	ibid.
Proximus	ibid.
Proximior	ibid.
Prudentia	ibid.
Publica	ibid.
Publicanus	ibid.
Publicata	136.
Pudicitia	ibid.
Purior	ibid.
Pueri	ibid.
Pulchritudo	ibid.
Puniri	ibid.
Punitio	ibid.
Pupillus	ibid.
Puſillanimitas.	137.

Q

Quæſtus	ibid.
Quæſtio	ibid.
Qualitas	ibid.
Quantitas	ibid.
Quaſi	ibid.
Querela	ibid.
Quilibet.	138.

R

Rancor	ibid.
Rapina	ibid.
Raptus	ibid.
Raritas	ibid.
Rata	ibid.
Ratihabitio	ibid.
Ratio	ibid.
Rationabilis	139.
Reatus	ibid.
Rebellis	ibid.
Receptator	ibid.
Receſſus	ibid.
Reconciliatio	ibid.
Rectum	140.
Recuſatio	ibid.
Redhibitoria	ibid.
Redimere	ibid.
Regere	ibid.
Regio	ibid.
Regnum	ibid.
Regula	ibid.
Religio	ibid.
Religioſus	141.
Reminiſcentia	ibid.
Renunciatio	ibid.
Res	ibid.
Reſcriptum	ibid.
Reſpondere	ibid.
Reſponſio	ibid.
Res publica	ibid.
Reſtitutio	142.
Retro	ibid.
Reuelare	ibid.
Reuerentia	ibid.
Reuiſores	ibid.
Reuocari	ibid.
Reus	ibid.
Rex	ibid.
Rigor	143.
Rixa	ibid.
Rumpi	ibid.
Ruſticus.	144

S

Sacerdos	ibid.
Sacra	ibid.
Sacramentum	ibid.
Sacrificium	ibid.
Sacrilegium	ibid.
Sacrilegus	ibid.
Sal	ibid.
Salus	ibid.
Sanctificatio	ibid.
Sanctitas	ibid.
Sanctus	ibid.
Sapiens	ibid.
Sapientia	145.
Sapor	ibid.
Scandalum	ibid.
Scholaris	ibid.
Scientia	ibid.
Sciens	ibid.
Sciſma	ibid.
Scriptura	ibid.
Scurrilitas	ibid.
Secretum	ibid.
Secundum	ibid.
Securitas	146.
Securus	ibid.
Sedens	ibid.
Seditio	ibid.
Seditioſus	ibid.
Segnities	ibid.
Semel	ibid.
Senectus	ibid.
Senex	ibid.
Senſus	ibid.
Senſualitas	ibid.
Sententia	ibid.

Se-

Sequeſter	147.
Sermo	ibid.
Seruire	ibid.
Seruitus	ibid.
Seruus	ibid.
Seueritas	ibid.
Signum	ibid.
Simile	ibid.
Similitudo	ibid.
ſimonia	ibid.
ſimplicitas	ibid.
ſimpliciter	ibid.
ſimplices	ibid.
ſimulatio vel, Hypocriſis	ibid.
ſitis	148.
ſoboles	ibid.
ſobrietas	ibid.
ſocietas	ibid.
ſolertia	ibid.
ſolicitudo	ibid.
ſolicitus	ibid.
ſolitudo	ibid.
ſolitarius	ibid.
ſol	ibid.
ſolutio	ibid.
ſomnus	ibid.
ſors	ibid.
ſpecialis	ibid.
ſpecies	149.
ſpes	ibid.
ſpirituale	ibid.
ſpiritus	ibid.
ſpoliatus	ibid.
ſponſalia	ibid.
ſtatus	ibid.
ſtatutum	ibid.
ſtylus	ibid.
ſtipendium	ibid.
ſtipulatio	ibid.
ſtudere	ibid.
ſtudium	150.
ſtultiloquium	ibid.
ſtultitia	ibid.
ſubdelegare	
ſubditus	ibid.
ſubhaſtatio	ibid.
ſubhaſtator	ibid.
ſubiectum	ibid.
ſubrogare	ibid.
ſubſtitutio	ibid.
ſubſtitutus	ibid.
ſubtilitas	ibid.
ſubuenire	ibid.
ſuperbia	ibid.
ſuperfluitas	ibid.
ſuperſtitio	ibid.
ſuſpicio.	ibid.
T	
TAbellio	151.
Tacere	ibid.
Taciturnitas	ibid.
Tacitus	ibid.
Temerarium	ibid.
Temeritas	ibid.
Temperantia	ibid.
Tempus	ibid.
Tentatio	152.
Tergiuerſatio	ibid.
Terminus	ibid.
Territio	ibid.
Teſtamentum	ibid.
Teſtator	ibid.
Teſtis	ibid.
Timor	ibid.
Tyrannis	ibid.
Tyrannus	ibid.
Titulus	ibid.
Tolerantia	ibid.
Tollere	ibid.
Tranſactio	ibid.
Tribulatio	ibid.
Tribunal	ibid.
Tributum	153.
Triſtitia	ibid.
Turba	ibid.
Tutor.	ibid.
V	
VAcuum	ibid.
Vacare	ibid.
Vagabundus	ibid.
Valetudo	ibid.
Vectigalia	ibid.
Venditio	ibid.
Venia	ibid.
Verbum	ibid.
Veritas	ibid.
Verum	154.
Veriſimile	ibid.
Vetuſtas	ibid.
Victima	ibid.
Victoria	ibid.
Vincere	ibid.
Victus	ibid.
Vigilia	ibid.
Vis	ibid.
Vindicta.	ibid.
Vinum	ibid.
Virginitas	ibid.
Virilitas	155.
Vir	ibid.
Virtus	ibid.
Vita	ibid.
Vitium	ibid.
Voluntas	ibid.
Volumus	ibid.
Voluptas	ibid.
Votum	ibid.
Vouere	ibid.
Vox	ibid.
Vſus	156.
Vſusfructus	ibid.
Vſura	ibid.
Vſurarius	ibid.
Vſurpare.	ibid.
Vtile	ibid.
Vxor.	ibid.
Z	
Zelus.	ibidem.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGATORIA
1971
ROMA